PETRI

ARCVDII

CORCYRAEI

PRESBYTERI,

PHILOSOPHIAE AC SACRAE THEOLOGIÆ DOCTORIS,

LIBRI VII:

DE CONCORDIA ECCLESIÆ OCCIDENTALIS & Orientalis in ſeptem Sacramentorum adminiſtratione.

Breuem totius Operis Relationem in octaua abhinc pagina reperies.

LVTETIAE PARISIORVM,

Apud SEBASTIANVM CRAMOISY, viâ Iacobæâ, ſub Ciconiis.

M. DC. XXVI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

SERENISSIMO AC POTENTISS.

SIGISMVNDO III.

POLONIÆ,

ET SVECIAE REGI, &c.

PETRVS ARCVDIVS S. P. D.

MOS est, Serenissime Rex, receptus inter mortales, vt potentissima Regna, et Imperia, immo & priuatæ familiæ, quæ à præclarissimis, & fortissimis viris originem ducunt, eiusmodi insignia sibi eligant, quæ & maiorum suorum res præclare gestas, si minus ad viuum exprimant, saltem adumbrent, suaque originem ductúmque prosapiæ à ceterorum genere facile discernant. Nimirum vna est virtus, cui vera debetur, & iure tribuitur laus. Si qua verò in familia virtus forte floruerit, hanc ferè qui sunt eius generis cupidissimè persequuntur, eiusdémque signa quam aptissima peruestigant. Verùm in Iagellonia, & Gustaua inclyta, gente (vnde paternum maternúmque genus Maxime Rex trahis) non vna aliqua, sed plurimæ, eæque maximæ virtutes radicem fixerunt, ex quibus deinde vberrimæ laudes floruerunt, maximique heroës ad amplissimos honores, ac summos dignitatis gradus peruenerunt. Hinc animantia regia clarissimum stemma distinguunt, Aquila candida, equus, spicarum manipulus, quæ hominem fouent, iuuant, delectant; ceteráque id genus meritò effulgent, quibus ad communem ciuitatum ac regnorum salutem se natos ostendunt, qui tanta è stirpe procreantur.

Cæterùm quod à mortalibus ad splendorem familiæ vsurpatum est, hoc ab vniuersi mundi Opifice Deo longè antea factum esse animaduertimus. Quippe olim supremus omnium parens selectum à se populum Hebræorum certis quibusdam ritibus sacris, initiis, ac cerimoniis ab

ſenſu minimè remotis diuino planè conſilio ſepoſuit. Idémque poſtea cœleſtis Imperator ſigna quædam & notas inſtituit, quibus qui tibi dant nomina, militari tanquam teſſera inter ſe coniuncti, ab aliis quàm longiſſimè diſiungerentur. Ea ſunt ſeptem Eccleſiæ diuina Sacramenta, re, nomine, numero prorſus admiranda. Quæ ſanè Architecti & duces nouarum opinionum hæretici noſtri temporis (apud quos nihil integri moris, nihil priſci) dum quaſi firmiſſima propugnacula demoliri, ac veluti cœleſtes riuulos, & canales, quibus ad nos Chriſti gratia defluit, per ſummam impietatem euertere nituntur, optarent quidem ſe nihil commune habere cum Apoſtolica Romana Eccleſia, neque ad ſacram gentem, Chriſtíque familiam pertinere: ſed charactere lauacri ſacri, veluti nota regia inſigniti, produnt ſe facile à fide perfugas religionis deſertores, & hoſtes.

Mihi verò has cœleſtes notas ſanctas atque incorruptas ante annum ferè milleſimum ſexcenteſimum à Chriſto Domino inſtitutas aliis patefacere cupienti, communi conſenſu concordiáque vniuerſali, veluti ſigno certo, & argumento minimè fallaci, quod totum Orientem, & Occidentem complecteretur, vtendum fuit. Quod enim antiquiſſima Eccleſia Græca ſimul & Latina, ipſorum Apoſtolorum inexhauſtis laboribus fundata, alioquin lingua, cœlo, moribuſque diſiunctiſſima ἀλληλοδιαδόχως conſtanti conſenſu, perpetuóque tenore per tot ſæcula conſeruarunt, hodiéque conſeruant, retinent, docent, prædicant, verbo ſcriptiſque confirmant: hoc vt minus caſtum atque ſyncerum, hæreticorum more reiiciendum cenſere, hominis eſt impudenter inſanientis: Cùm falli & errare plures aliquando poſſint, nunquam omnes.

Quæ cauſa fuit, cur de concordia Eccleſiæ Occidentalis, & Orientalis in ſeptem Sacramentorum adminiſtratione hoc opus inſcripſerim. Cui, cùm patronum idoneum paro, non diu quærendus fuit: ita ſtatim, quamuis è longinquis adeo terrarum oris affulſit aura illa Maieſtatis Tuæ, cuius præſidium, & tutelam vt mihi ſemper, ita & ingenij mei fœtibus pluribus de cauſis enixè ac vehementer expoto.

Ac prima quidem, quod quæ ad Græcos, & Ruthenos pertinent, cui magis conuenire debeant, non video; quam tibi, Sereniſſime Rex, qui tuos Ruthenos vt ad Romanam, hoc eſt veram Dei Eccleſiam ſe adiungerent, excitaſti, ac penè dixerim impuliſti. Quocirca tibi vni maximè ex omnibus ſecundum Deum hoc acceptum referri beneficium debet.

Huc ſpectat, quod me à Maximis Pontificibus Miſſum in Septentrioniſ oras perhumaniter excepiſti; plurimis atque eximiis beneficiis exornaſti, aſſignatiſque prædiis, quæ ad cultum, & victum forent neceſſaria, abundè ſuppeditaſti. Vbi ego auctoritate tua regia fultus Polonia, Lituania, Ruſſia, immo & Moſchouia cum tuis legatis luſtrata,

totos viginti annos in propaganda religione orthodoxa, qua reducendis ad Apostolicæ sedis obsequium Ruthenis, qua retinendis in officio, ac conseruandis magno cum labore consumpsi.

Altera causa est, cur tibi liber ipse supplicaret. Non destiterunt vnquam illi ipsi hæretici vexare infœlices Græcos, Ruthenósque, ac viro probo nec à Romano Pontifice dissentiente, Patriarcha Timotheo Constantinopolitano vi veneni nuper extincto, alium quendam Cyrillum Pseudopatriarcham Alexandrinum Caluinianæ furiæ alumnum, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν, *soluta Turcarum Imperatori pecunia Græcis Constantinopolitanis, quasi alterum Antipapam obtruserunt. Is quamuis genere, nomine, habitúque sit Græcus, alterius tamen gentis nefaria, & execranda, quæ dixi, dogmata toto pectore hausit, quæ deinde Græcis in ipsorum prouinciis, simplicioribus autem Ruthenis in tua ditione, abiecta simulatione palàm propinauit.*

Rogandus igitur fueras, & monendus, Serenissime Rex, immo verò non rogandus neque monendus, vt quos semel in tuum patrocinium susceperas, eos deinceps defenderes, & ab iniuriis improborum vindicares. Ita enim, supra quam dici potest, eos tutatus es, & illorum hostium nefarios conatus compressisti, machinationes euertisti, vim penè victorum extinxisti, vt cum reliqui nobilissimi regni senatores tam Ecclesiastici quam sæculares, alioquin egregij proceres, & Catholicæ fidei amantes, schismaticorum Cosaccorum importunis precibus victi, timoréque amittendæ dulcissimæ patriæ perculsi, cuncta Ruthenorum Antistitum bona Pseudepiscopis Cosaccorum concedenda esse contenderent, consulerentue: Vnus ex omnibus Sigismundus tanto Rege dignissimam vocem emisit: Malle se potiùs mori, quam aliquid concedere, quod diuinæ gloriæ contrarium, & à recta religione videretur alienum. O vocem inuictissimi pectoris indicem! Vocem, quæ aërem illum maximè frigidum hyperboreum quodammodo calefecit, & perfracta illorum animorum duritie, mollem reddidit, atque tractabilem! Vocem omnino dignam, quam cœlestes illæ mentes supra sidera collocatæ in libro vitæ aureo stylo confestim exararent, & ἀνεξαλείπτως *exculperent.*

Sed quid ego ista de te commemoro; nec id prædico, quod nuperrime præstitisti, vt summam tuam erga Ruthenorum Ecclesiam pietatem, & iustissimam erga schismaticorum perfidiam indignationem seueritatémque declarares? Calet ad huc Archiepiscopi Polocensis, hominis religiosissimi ac sanctissimi cruor à desertoribus istis per incredibilem quandam inauditámque barbariem, cum immani trucidatione castissimi cadaueris effusus. Quem tu flagellis, vinculis, crucibus, infamiæ notæ, Sicariorum capite, proscriptionibus ita vindicasti, vt non solum vbique publicas promerueris prædicationes & laudes, verùm etiam ab Vrbano Sanctissimo Pontifice per litteras & gratiis actis, & honorificentissima commendatione fueris honestatus. ã iiij

Postremò quæ me omnium maximè causa mouit, vt hunc laborum meorum fructum tibi offerrem, tua est incomparabilis de Turcis parta victoria. Quis enim in hac totius orbis ob debellatum communem hostem lætitia tanto Regi non ex animo gratuletur? & si musarum alumnus sit, non pangat, & canat Ɛπινίκια *carmina? si orator, non instar Periclis fulgurando, tonando panegyricum insonet? si nouus aliquis Salustius, Tacitus, Thucydides, Xenophon, res immortalitate dignissimas celebrare non gestiat? si sacrarum paginarum studiosus, aliquod opus animi sui exultantis testimonium, ingenijque monumentum tibi victori non offerat?*

Mirum profectò fuit, quod per fraudem non indicto bello Liuoniam ab hoste occupatam valido cum exercitu statim ingressus, nobilissimam prouinciam arcibus, ac munitionibus obseptam recuperaris. Nec minus præclarum quod Michaëlem Macedonem occupata iam Transyluania elatum, Poloniam ipsam adoriri cogitantem, tuus exercitus ex delecta nobilitate conflatus profligauit, dominatu, ac prouincia disiecit.

Vtrumque tamen vincit, quod Moschouitas, qui nobiles Polonos sponsam ad nuptias Demetrij Principis summa celebritate comitatos suas in domos publica fide receperant, eosque nil tale suspicantes oppresserant; nec deinde missum abs te legatum, qui de iniuria quereretur, & ab infidis gentibus iusta repeteret, audierant: ita continuato aliquot annorum bello contriuisti, vt infinita penè hominum millia consumpta desiderarentur. Arx Smolecensis capta, & viriliter expugnata. At quænam arx? Natura loci, fluuio, mœnibus, milite, annona, bellico apparatu munita, quo instar Asyli mercatores opulentissimi & præcipui Moschouitarum opes suas, gazámque maximam contulerant: Regia vrbs Mosqua primo in potestatem redacta, tum exusta. Dux ipse ob amplitudinem Imperij verè Magnus triplici conflictu profligatus, & cum duobus germanis captus minimum se præ te Maximo confestim agnouit.

Sed omnium longè gloriosissimum est, quod Imperatorem Turcarum vniuersæ Christianæ Reipubl. inhiantem, post Polonos scilicet, vt animo præsagiebat, subactos, totius Orientis viribus, & Tartarorum ingentibus copiis stipatum, quæ supra ter centum millia hominum conficiebant: ipse nullis externis auxiliis fultus, pluribus præliis profligasti, & formidabilem illum exercitum fudisti, & dissipasti, quo didicit barbarus vinci se posse, si cum Rege Sigismundo dimicet. Quem tu quidem non magis militum robore, quàm singulari in Deum pietate, ac religione superasti: qua vel ipsos sacri Præsules ordinis aut superas, aut adæquas, aut etiam æmularis. Hanc nimirum comitantur cætera virtutes regiæ, paterna populorum charitas, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, clementia, ob quas omnes humano fastigio maior videris, & augustior.

Accedit ex copiosa sobole tuique simillima inusitata felicitas. Vbi Serenissimus Vuladislaus solis instar spectandum se præter cæteros præbet.

Qui pace belloque tibi non impar futurus, nuper Turcico bello confertos hostium cuneos fortissimè fudit. D. Vladislai, olim clarissimi Regis, mortem magno & excelso animo pro Republ. Christiana obitam multorum millium cæde compensauit.

Hæc aliáque quamplurima effecerunt, vt coram Principe noluerim vacuus apparere. Cùm enim honoris tui gratia montes, agri, syluæ, fluuij quasi sensu prædita tibi faueant, terráque propè ipsa lætari videatur, & vrbes suis quodammodo auulsæ sedibus tibi triumphanti cum suis quæque muneribus, & coronis occurrant: Principes, Reges, Resp. missa legatione gratulentur: summus Pontifex, cæterique populorum Antistites decretis tuo nomine supplicationibus gratias Deo immortales agant: vbique Sigismundus III. fortissimus habeatur, & Maximus: Cùm denique alij alia debitarum tibi laudum munera offerre contendant: Ego etiam potentissimo ac piissimo Regi, patrono munificentissimo, Ruthenorum amantissimo, Religionis, & bonarum artium propagatori, debellatori Tyrannorum, publicæ salutis restitutori, instauratori Christianæ dignitatis, defensori nominis & fidei, pacis ac belli arbitro, Tibi, inquam, hoc qualecunque opus dico, & consecro. Eius obscuritas à te splendorem desiderat; incompta exilisque ieiunitas ornatum præstolatur & copiam. Neque dubito quin pro tua singulari humanitate exiguum per se munusculum hilari vultu accepturus sis; qui in tanto honoris gloriaque fastigio, mira omnes beneuolentia complecteris. Tanto gloriosior, quanto maius est, non solùm cæteros homines virtute ac felicitate vincere, sed etiam Reges benignitate, & clementia superare.

BREVIS RELATIO
TOTIVS OPERIS.

AVctor libri, cuius titulus est, (De concordia Occidentalis & Orientalis Ecclesiæ in septem Sacramentorum administratione) conatur probare has primarias & antiquissimas Ecclesias in re Sacramentaria concordes esse. Quòd si alicubi nonnulli abusus, vel falsæ interpretationes in Ecclesiam Græcorum, posteriorum schismaticorum opera irrepserint, eos auctor detegit, & auctoritate Sanctorum Patrum tam Græcorum, quàm Latinorum reiicit. Si quid etiam est, quòd, cùm antiquitatem redoleat, difficultatem tamen aliquam patitur, excusat auctor, ac in bonam partem accipit, & interpretatur, hoc ipso quod vetustum sit, & propterea tolerandum.

Opus autem vniuersè: plurimum valet ad redarguendos hæreticos nostri temporis, qui septem Ecclesiæ Sacramenta, nupera esse, à Romana Ecclesia excogitata, impudenter affirmant, quòd falsissimum est; quando & Ecclesia Orientalis, nimirum per antiqua, & summo studio amplectitur, & suis religiosè administrat. Valet etiam ad instruendos Præsules Catholicos, in quorum Diœcesibus Græci, vel Albanenses, vel Rutheni ritu Græco viuentes degunt; vt sciant quomodo cum Presbyteris Græcorum se gerere, quidve admittere, quid reiicere, quid tolerare debeant. Postremò idem præstandum erit cum sacri cleri hominibus Græcis, qui ad Romanam Ecclesiam accedunt, & ei se consociant.

APPROBATIONES DOCTORVM QVI ROMÆ hos libros mandato Pauli V. Pontificis examinarunt.

Reuerendißimi Episcopi Burgi S. Sepulcri.

PErlegi Librum de Baptismo, à D. Petro Arcudio compositum, doctrinæ, & eruditionis abundè plenum, nihilque in eo deprehendi fidei orthodoxæ, aut Christianis moribus aduersum.

Ego ALEXANDER BVRGI *S. Sepulcri Episcopus.*

Reuerendißimi Episcopi Zacynthi & Cephaleniæ.

EGo Raphaël Inuitiatus Episcopus Zacynthi, & Cephaleniæ, perlegi Librum de Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento D. Petri Arcudij, nihilque animaduerti S. fidei Catholicæ, aut bonis moribus contrarium in eo contineri, sed esse opus præclarum, & eruditum, dignúmque existimo vt Typis mandari permittatur.

Ego RAPHAEL *Episcopus manu propria.*

R. P. Andreæ Eudæmon Ioannis Societatis IESV.

EGo Andreas Eudæmon Ioannes Sacerdos Societatis IESV, de mandato Illustrissimi ac Reuerendissimi D. Cardinalis de la Rochefocault, vidi tractatum D. Petri Arcudij de sacris Ordinibus, vidi etiam tractatum de Confirmatione, ac diligenter consideraui ea, quæ magis difficilia magísque dubia videbantur, neque quicquam reperi quod alienum à regula Catholicæ fidei visum sit, omnia quinimo piè atque eruditè tractata.

Ego idem ANDREAS EVDÆMON IOANNES.

R. D. Siluerij Metij S. T. Doctoris.

EGo Siluerius Metius Galatinus, S. T. D. iussu Illustrissimi & Reuerendissimi D. Cardinalis de la Rochefocault, perlegi Libros Doctissimi D. Petri Arcudij, nimirum de Pœnitentia, Matrimonio, & de Extrema Vnctione, doctrinæ & eruditionis abundè plenos, nihilque in eis deprehendi fidei orthodoxæ, aut Christianis moribus aduersum. Imo eos non solùm ad faciliùs Græcos cum Romana Ecclesia consociandos, verùm etiam ad confutandos hæreticos aptissimos esse censeo.

Ego idem SILVERIVS METIVS *manu propria.*

APPROBATIO DOCTORVM.

NOS subsignati Doctores Facultatis Theologiæ Parisiensis, lecto diligenter libro, cuius titulus est, PETRI ARCVDII Corcyræi, Presbyteri, libri septem, de Concordia Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis, in septem Sacramentorum administratione, *testamur huius Operis texturam conducere ad ornatum Ecclesiæ non mediocriter, nec vllum illius filum differre à stylo & doctrina sanctæ Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ Ecclesiæ, quinimo reuincendis à fide & vnione Sedis Apostolicæ alienis hostibus plurimùm inseruire posse, ac prodesse omnibus & singulis Christi fidelibus. In quorum fidem hic subscripsimus, die decima Nouembris, anni millesimi sexcentesimi vigesimi quinti.*

I. CHASTELAIN.

CHAPELAS.

Summa Priuilegij Christianissimi Regis.

CAVTVM est authoritate Regis, ne quis in Regno Franciæ, aliisque locis suæ ditioni subditis, PETRI ARCVDII *Corcyræi, Presbyteri, de Concordia Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis, in septem Sacramentorum administratione*, absque Sebastiani Cramoisy Bibliopolæ Parisiensis Iurati permissu, intra nouennium imprimat aut diuendat. Publicationis exemplarium: si quis secus fecerit mulcta vindicabitur, prout in ipso Diplomate continetur, dato S. Germani à Leya, 27. Nouembris, 1625.

Sic signatum,

De Mandato Regis,

RENOVARD.

IOANNIS MATTHÆI CARYOPHILI Corcyræi, S.T.D. in Libros Petri Arcudij, De Concordia Occidentalis & Orientalis Ecclesiæ in administratione Sacramentorum.

I.

DIſſimiles quærit concors ſymphonia voces,
At ſimiles quærunt ſymbola ſacra notas.
Myſtica tu Graiûm, Romanáque ſymbola nectis,
Et facis immenſi Petre laboris opus.
Eſſe animos nullo cogis diſcrimine iunctos,
Vt ſit Romanæ conſona Graia fides.

II. Eiuſdem in eoſdem.

SAcramentum, inquit, Regis non pandere præſtat.
An ne hoc mandatum præterit Arcudius?
Sacramenta Dei dicit, docet, vtraque nectit,
Nectit quæ Graius, quæque Latinus habet.
Et pius eſt; qui nam? dubiorum turbine pulſo,
Arcana vt nulli ſint agitanda facit.

III. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό.

Αἰσχύλος ἐκφήνας Δημήτερος ὄργια δήμῳ
Δυσσεβίης ἔργον πρῆξεν ἀπευκτότατον.
Ἑπτὰ δὲ νῦν δήμῳ μυστήρια κρυπτὰ φαείνων
Ἀρκούδης ἔργον δείκνυται Εὐσεβίης.
Εὐσεβίης πάσης, ὅσον φάος ἔπλετο Φοίβου
Χρήσιμον ὀρφναίᾳ νυκτὶ καλυπτομένοις.

IIII. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό.

Ἑπτὰ παραλλήλοις γραμμαῖς μυστήρια Πέτρος
Ἶσα πέλειν Γραικοῖς Αὐσονίοις τε γράφει.
Εἴθε παραλλήλους δόξαις καὶ δόγμασιν εἶχεν,
Ὀλλυμένης κενεᾶς πάγχυ διχοστασίης·
Τοῦτο τεῶν καμάτων Ἀρκούδιε φαίδιμον ἔργον
(Μάντις ἐγὼ) θείοις νεύμασιν ὀψόμεθα.

V. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό.

Ἑπτὰ παραλλήλοισι γράφεις μυστήρια μέτροις
Πέτρε, φέρων Γραικοῖς ἶσα καὶ Αὐσονίοις.
Ἄνθεσι δὲ χλείεις ἱερὸν πόνον ἐκ διπλάσοις,
Ἀλλ' ὅσα νοῦς δῶκεν πατροδότου σοφίης.
Οὔ σε παραλλήλοισι πόνοις μιμήσεται ἄλλος
Πέτρε. φέρεις Γραικῶν πρῶτα καὶ Αὐσονίων.

CARYOPHILI EIVSDEM IN SINGVLOS LIBROS.

De singulis Sacramentis.

I.

De Baptismo.

VT iam natus homo viuat sine semine natus,
Ipse Deus genitor, lympha fit apta parens.
Hu velut obstetrix dextra infundēte minister
Additur, infundens qui pia verba sonat.
Perbenè Romanus, benè Græcus mystica profert
Verba; vnus meriti Conditor, vna fides.

II.

De Confirmatione.

CVm dat mixta oleo fronti sacra Balsama Græcus,
Pneumatis hoc signum munera dantis, ait:
Imprimit hæc dicens nunquam delebile signum,
Et Romane tuis quod facis, ille facit.
Dux hoc militiæ debet conferre sacerdos.
Hic tibi Romanus Græce sequendus erit.

III.

De SS. Eucharistia.

PAnis vterque Deum panem sub tegmine condit;
Hoc facit omnipotens Omnipotentis amor.
Se dedit Agnum Agnus post agni fercula tosti,
Expers fermenti cùm cibus omnis erat.
Attamen ad panem post omnipotentia verba,
Christum seu Græcus, siue Latinus habet.

IIII.

De Pœnitentia.

VIncula quæ solùm diuina potentia soluit,
Vis Christe hac eadem soluere possit homo.
Hic sua Romano, sua ritè est formula Græco,
Implet vterque pij iudicis officium.
Sic pia Romano, pia Græco formula seruit;
Et scelerum nodos soluit vterque suis.

V.

De Extrema Vnctione.

VNgitur ægrotus, cùm spes est nulla salutis;
Et desperatis fit geminata salus.
Nunquam non animos, nonnunquam id corpora curat;
Dæmonis ad pugnam Victor vt vnctus eat.
Vnctio Romanis hæc vltima ritè vocatur,
At Græcis oleum cum prece nomen habet.

VI.

De Ordinis Sacramento.

ESt gradibus distincta suis hierarchia Cœli,
At nostræ est etiam pars hierarcha Deus.
Hostia qui factus, summus fuit ipse sacerdos;
Qui nos ipse suo sanguine pastor alit.
Imponis tu Græce manum, tu vascula tradis
Romane; est eadem vis vtriusque notæ.

VII.

De Sacramento Matrimonij.

VNa caro fuerat, duo mox in corpora creuit;
Rursus homo socia carne fit vna caro.
Et Paulus clamat; Magna hæc mysteria dico.
Vna fit vni, vnam Christus vt vnus habet.
Nulla suæ patitur sponsa diuortia Christus,
Et sponsos dirimat sectio nulla duos.

PRO-

PROOEMIVM OPERIS.

DIVINA, & admiranda Sacramenta nouæ legis, esse instar illarum frugiferarum, & fructuosissimarum arborum, quæ in amœnissimo, & omnium deliciarum refertissimo Paradiso voluptatis cœlesti manu superni agricolæ satæ, & institutæ fuerant, haud meritò quispiam inficiabitur; si horum variam, & multiplicem vim, potestatem, naturam, efficacitatem, fœcunditatem, effectúmque nobilissimum diligenter considerabit. Illæ siquidem vestitæ frondibus, venustæ floribus, onustæ fructibus, iucundo non gustatu solùm, sed odoratu etiam, & aspectu, recenter hominem eximia pulchritudine formatum, & procreatum mirificè oblectabant. Hæc nouum alterum hominem, & nouam in Christo creaturam, eóque augustiorem, quo animus corpore præstantior, dignitate nobilitant, decore ornant, munere ditant, tactu sacrosanctum reddunt, virtute diuinæ naturæ consortem efficiunt: ibi inter tot æquales vna excellens vitalis arbor perennem quidem, sed infra lunam corpoream vitam gustantibus impertiebat. Hîc præ cæteris omnibus ille ζωηφόρος, cœlestis, salutaris, atque omnium epularum exquisitissimus panis conuiuentibus in terris mortalibus, immortalitatem in cœlis largitur: ibi fluuius è venis terræ scaturiens totum hortum irrigabat. Hîc è visceribus vitalis lateris instar vberrimi fontis purpureus sanguis cum aqua vna largiter effluens, atque omnia obruens, diuino humore cœlestis benedictionis Sacramenta replet. Inde enim mirificum illum influxum, quantumuis licet occultum, Sacramenta recipiunt. Inde virtutem conferendi hominibus tantam gratiam sortiuntur: ibi suauissimi fructus, varia salutarium herbarum, florum, fruticum, & radicum genera defectum naturæ, & humidum radicale perditum restaurabant, venenis resistebant, morborum insultus omnes arcebant. Hîc post lapsum per Sacramenta homo se redintegrat, eorúmque beneficio tanquam potentissimæ, & preciosissimæ medicinæ, sanatis vulneribus, animi maculis, vires colligit, incorruptam sanitatem recuperat, pristinam habitus dignitatem consequitur. Sed longum foret cæteras similitudines persequi. Quoniam verò (quandoquidem etiam hoc in eandem cadit similitudinem) ad propulsandas ægritudines medicæ artis alumni, professorésque illud in primis à pharmacopolis poscunt, & expetunt; Vt pharmaca vera sint, germana sint, recentia sint, non antiqua, & exoleta; quæque naturaliter sibi insitam virtutem minimè amiserint; nobis quoque more medicorum ἀναλογικῶς, vt idem præstemus in hac mystica officina desudandum, atque elaborandum. Perquiramus igitur, & inuestige-

mus, necesse est. Vtrùm Sacramenta ex omnibus suis partibus, & causis integrè constent, an aliquid ex iis, quæ naturam illorum necessariò constituunt, atque perficiunt, desideretur.

Sed profectò in officina Regia, & primaria, Romana, inquam, Ecclesia, quippe aliarum Ecclesiarum Principe, ac Magistra, vigere Sacramenta omnibus numeris absoluta, luce meridiana clarius est. Tot enim extant clarissimorum Virorum præclara monumenta, quibus minutissima quæque Sacramentorum commendantur, & consignantur; vt velle rem ita se habere demonstrare, superstitio sit, vel ostentatio. An verò & in Orientali Ecclesia idem sentiendum sit, eáque sacrosancta, & incorrupta permaneant, Viri grauissimi, sacríque Theologi non vsque adeo cognitum, atque compertum habent. Quamuis enim in iis, quæ de natura, numero, vi, & efficacitate illorum, quæ est iustificatio nostra, Græcos inter, & Latinos differuntur, æqua pietas sit, mita consensio, idem animus, eadémque sententia; tamen cùm de ministro, de suscipiente, de materia, & forma verba fiunt, tum liberius aliquid enunciatur, ac non sine iusta causa & ratione ambigitur. Minister in Confirmatione, quòd sit Presbyter, à nonnullis reiicitur. Confirmationem quippe quæ ἀνεξάλειπτον χαρακτῆρα in animis fidelium imprimat, nefas esse iterare, meritò Theologi docent. Græcorum recentiores antistites, desertores fidei, cæteroquin confirmatos, si ad sanam mentem, & Ecclesiam redierint, sacro sigillo denuò signare haud recusant. Forma in expiandis maculis, & sceleribus, quòd deprecatoria videri possit, ferme à nemine Latinorum vnquam æquo animo ad eiusmodi Sacramentum admittitur. Materia in suscipiendis sacris ordinibus, quòd sit impositio manuum, ac non potiùs porrectio instrumentorum. Hæc vt [illegible] necessaria, & ad rem conficiendam magis faciens à quibusdam Latinorum requiritur; illa, quippe minimè talis, non quidem despicitur, sed etiam non magni æstimatur. Suscipiens in administratione olei infirmorum, quòd sanus, & incolumis quandoque sit, & non semper ægrotus remouetur à Latinis, à Græcis vngitur.

Hoc igitur illud est, quod tentate aggredimur, si fortè Latina cum Græcis, siue Græca cum Latinis conciliare, coniungere, & consociare poterimus. Cùm enim multi Græcorum, & qui eorum Religionem, profitentur, inter alios sacris initiati, ritibus illius Ecclesiæ cærimoniísque purè, & castè seruatis ad vnitatem Romanæ Ecclesiæ quotidie redeant: (quemadmodum & superioribus annis Russorum gens maxima sanè suorum laude, totius Poloniæ, cunctæque Italiæ gratulatione ad Romanam Ecclesiam se applicauit, atque adiunxit.) non pauci verò Græcorum nobiles adolescentes ex variis Græciæ partibus accersiti, maxima liberalitate summorum Pontificum in Vrbe nutriantur, & in vtramque vitæ partem per quam diligenter instruantur, qui ad auitæ Religionis splendorem comparandum sese excitent, & ad pristinam Maiorum dignitatem reuocandam totis viribus incumbant; ac diuinum cultum D. Opt. Max. & superis more patrio exhibeant; immò verò in eo laudabiliter perfungendo etiam à Romana Ecclesia destinentur; diligentiùs videndum est, quomodo in re Sacramentaria, hoc est, tam graui, & necessaria, Græci cum Latinis conueniant. Vt si planè inter se respondeant, tutiore conscientia in Græciam reuersi talia munera obeant; sin aliqua reperitur dissensio, ea nimirum tollatur, & diuina mysteria suum, propter

quem instituta sunt, finem feliciter sortiantur. Neque enim æquale periculum est errare in Sacramentis, atque in multis aliis fidei nostræ dogmatibus; nempè reliquorum maior pars ferè in contemplatione posita est, & eorum ignoratio plerósque mortalium excusat; At Sacramentorum cognitio cùm ad praxim redigenda sit, singulorum hominum respicit vtilitates, & commoda. En habes, pie Lector, consilij mei rationem, cur de septem Ecclesiæ sacris mysteriis, seu Sacramentis iuxta ritum Orientalium, qua ratione videlicet in rebus ad essentiam spectantibus cum Latinis summo consensu conueniant, quave ratione discrepare videantur, agere instituerim. Neque inutilem fore laborem existimo: ostensa enim, vt spero, antiquissimarum Ecclesiarum in præcipuis huius materiæ Capitibus summa concordia; plerisque quidem Catholicis ex animo scrupulum euellam, vt in posterum multa nolint in controuersiam reuocare, paucissima in contrarium statuere: hæreticis autem, si sapiunt, rem peroptatam, pérque iucundam; sin insaniunt, non admodum gratam me facturum arbitror.

Dum enim se & à semetipsis dissidere, & cum nulla vetere Ecclesia concordare animaduerterint; vel pudore suffusi, abiectis erroribus, spretáque nouitate, & relicta nouerca, ad saniorem mentem redibunt, & ad veram matrem, quæ illos genuit, Romanam Ecclesiam festinabunt; vel more illorum infelicium ad æterna supplicia damnatorum, quorum superbia Deum odientium ascendit semper, impudentes, desperati, ac rabiosi ad maledicta, & conuicia, contra veram Dei Ecclesiam, eiúsque pios cultores se conuertent. Sed iam satis reliquum est, vt rem ipsam aggrediamur.

INDEX CAPITVM
LIBRORVM HVIVS OPERIS.

CAPITA LIBRI PRIMI, DE BAPTISMO.

CAPITA LIBRI SECVNDI, De Confirmatione.

CAPITA LIBRI TERTII,
De Sacramento Eucharistiæ.

Index Capitum.

DE

DE CONCORDIA
ECCLESIAE ORIENTALIS
ET OCCIDENTALIS, IN SEPTEM
Sacramentorum adminiſtratione,

LIBRI SEPTEM.

AVCTORE PETRO ARCVDIO CORCYRÆO, Presbytero, Philoſophiæ, ac Sacræ Theologiæ Doctore.

DE BAPTISMO,
LIBER PRIMVS.

De ſignificatione Myſterij.

CAPVT I.

MYSTERIA Græcis ſcriptorib. generarim ſumpta, Ciceroni de legibus ſunt initia, à verbo μυέομαι, hoc eſt, initior, & ſacris imbuor. Vnde μεμυημένοι, & μύσται dicuntur, qui ſacris ſunt initiati. Sed, & arcanum & ſecretum ſignificant. Hinc Cicero 3. de Oratore, hoc, inquit, tacitum tanquam myſterium teneas. Et Plutarchus de Garrulitate: ὅθεν οἶμαι τοῦ μὲν λέγειν ἀνθρώπους, τοῦ δὲ σιωπᾷν θεοὺς διδασκάλους ἔχομεν, ἐν τελεταῖς, καὶ μυστηρίοις σιωπὴν παραλαμβάνοντες. Vnde, vt „ arbitror, dicendi homines, tacendi Deos „ habemus magiſtros, in eorum ſacris, & „ myſteriis vna nobiſcum accepto ſilentio: & in lib. de Educandis liberis: σοφὸν γὰρ εὔκαιρος σιγή, καὶ παντὸς λόγου κρεῖττον. καὶ διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὰς μυστηριώδεις τελετὰς οἱ παλαιοὶ καταδεῖξαι, ἵνα ἐν ταύταις σιωπᾷν ἐθισθέντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων μυστηρίων πίστιν, τὸν ἀπὸ τῶν θεῶν μεταφέρωμεν φόβον. Sa- „ pientis, inquit, munus eſt, tempeſtiuum „ ſilentium, & omni ſermone præſtantius. A Ideirco reor, veteres, myſticas ſacrorum „ ceremonias inſtituiſſe, vt ex illis capta ſi- „ lendi conſuetudine, deorum metum ad „ humanorum fidem arcanorum transfera- „ mus. Et Paulus ad Epheſ. cap. 1. *γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, Patefacto nobis myſterio ſeu arcano ſuæ voluntatis.* Et 1. Corinth. c. 2. λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ. *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio,* hoc eſt, arcano, vbi Chryſoſtomus hom. 7. in eandem Epiſtolam, ποίῳ μυστηρίῳ; καὶ μὴν φησὶν ὁ Χριστός, ὃ ἀκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. πῶς οὖν μυστήριον αὐτὴν καλεῖ; B Quonam myſterio? Atqui ait Chri- „ ſtus, quod in aure audiſtis, prædicare in „ tectis. Cur nam igitur myſterium ipſam „ appellat? Deinde ſoluens dubitationem „ ait, ἐπειδὴ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλη τις αὐτὸ κτιστὴ δύναμις ᾔδει πρὶν γενέσθαι. διὸ φησίν, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ. Quoniam neq; Angelus, neque Archan- „ gelus, neque vlla alia creata poteſtas illud „ ſciebat antequam fieret. Quapropter ait, „

vt nota fieret nunc principatibus, & potestatibus in cœlis per Ecclesiã multiformis sapientia Dei. Addit Chrysostomus, cur id fecerit Deus, videlicet, vt nos tanquam amicos honore afficeret. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὓς ἂν ποιησώμεθα φίλους, τοῦτο τεκμήριον πρὸς αὐτοὺς εἶναι φαμὲν τῆς φιλίας, τὸ μηδενὶ πρὸ αὐτῶν εἰπεῖν τὰ ἀπόρρητα. Quoniam nos quoque ad eos, quos amicos acquirimus, hoc argumentum, atque indicium esse amicitiæ dicimus, quòd cum nemine priùs, quàm cum ipsis arcana communicauerimus. Estque ista vis nominis valdè trita apud auctores tum sacros, tum profanos, vt mysterium significet, τὸ ἀπόρρητον, καὶ ἄδηλον. Et secundum hanc significationem etymologia nominis deducitur, vel ἀπὸ τοῦ μύειν, hoc est, κλείειν τὸ στόμα, quod auditores claudant os, & ea vulgo efferre non audeant. Vel ἀπὸ τοῦ δεῖν μύσαντας τηρεῖν ἔνδον, quòd ea intus occultare oporteat; & profanis explicare minimè deceat. Item sub quo aliquid sacri & arcani latet, mysterium denotat. Nazianzenus in sacrum lauacrum: φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑποδεχομένοις ὁ γραπτὸς νόμος, σκιαγραφῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ μεγάλου φωτὸς μυστήριον. Lex, inquit, scripta lumen quoddam est, quod figuratè innuat, & proportione recipientibus (Iudæis) respondeat. cùm videlicet ea lex adumbret verum, & magni luminis mysterium; hoc est, legem Euangelicam. Vbi Theologus opponit typo, & vmbræ verum, & mysterium. hoc est, verum, occultum tamen sub aliquo signo, & sacro velamine Chrysostomus longè clariùs, & prolixiùs hoc idem tradit loco commemorato. Cuius verba, quod verè aurea sint, & huic argumento apprimè accommodata, transcribere nõ grauabor. μυστήριον καλεῖται, ὅτι οὐχ ἅπερ ὁρῶμεν βλέπομεν, ἀλλ' ἕτερα ὁρῶμεν, καὶ ἕτερα πιστεύομεν. τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τῶν μυστηρίων ἡμετέρων φύσις. ἑτέρως γοῦν ἐγὼ, καὶ ἑτέρως ὁ ἄπιστος περὶ τούτων διακείμεθα. ἀκούω ἐγὼ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν εὐθέως θαυμάζω. ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀσθένειαν νομίζει. ἀκούω ὅτι δοῦλος γέγονε, καὶ τὴν κηδεμονίαν θαυμάζω. ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀτιμίαν λογίζεται. ἀκούω ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὴν δύναμιν ἐκπλήττομαι, ὅτι ἐν θανάτῳ γενόμενος οὐκ ἐκρατήθη, ἀλλὰ καὶ ἔλυσε θάνατον. ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀδυναμίαν ὑποπτεύει. ἀκούει ἀνάστασιν ἐκεῖνος, μῦθον τὸ πρᾶγμα φησίν. ἐγὼ δὲ ταῖς διὰ τῶν πραγμάτων δεξάμενος ἀποδείξεις, προσκυνῶ τοῦ θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. ἀκούει λουτρὸν ἐκεῖνος, ἁπλῶς ὕδωρ νομίζει. ἐγὼ δὲ οὐ τὸ ὁρώμενον ἁπλῶς βλέπω, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς καθαρμὸν τὸν διὰ τοῦ πνεύματος. ἐκεῖνος λελουμένον μοι τὸ σῶμα νομίζει μόνον. ἐγὼ δὲ πεπίστευκα, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ γέγονε καθαρά τε καὶ ἁγία. καὶ λογίζομαι τὸν τάφον, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦ πνεύματος τὴν χορηγίαν. οὐ γὰρ τῇ ὄψει κρίνω τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας. ἀκούω σῶμα Χριστοῦ, ἑτέρως ἐγὼ νοῶ τὸ εἰρημένον, ἑτέρως ὁ ἄπιστος. καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ βιβλία ὁρῶντα οὐκ οἶδε τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἅπερ ὁρᾷ. μᾶλλον δὲ κἂν ἀνὴρ ἄπειρος ᾖ γραμμάτων, ταὐτὰ πείσεται. ὁ δὲ ἔμπειρος πολλὴν εὑρήσει τοῖς γράμμασιν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν, καὶ βίους ὁλοκλήρους, καὶ ἱστορίας. Καὶ ἐπιστολὴν ὁ μὲν ἄπειρος λαβὼν, χάρτην ἡγήσεται, καὶ μέλαν εἶναι. ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ φωνῆς ἀκούσεται, καὶ διαλέξεται τῷ ἀπόντι, καὶ ἅπερ ἂν βούληται διὰ τῶν γραμμάτων πάλιν ἐρεῖ. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου γίνεται. οἱ μὲν ἄπιστοι, καί τοι γε ἀκούοντες, οὐ δοκοῦσιν ἀκούειν. οἱ δὲ πιστοὶ τὴν διὰ τοῦ πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν, ὁρῶσι τὴν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν. Mysterium appellatur, quoniam non quæ videmus, intuemur, sed alia inspicimus, & alia credimus. quippe huiusmodi est natura nostrorum mysteriorum. aliter igitur ego atque infidelis animis afficimur. audio ego crucifixum esse Christum, & ipsius erga mortales amorem statim admiror. audit ille, & imbecillitatem arbitratur. audio seruũ factum, & illius erga nos curam suspicio; audit ille, & ignominiam hoc reputat. audio mortuum esse, & potentiam obstupesco; quod mortem obiens vinci non potuerit, sed & mortem dissoluerit. audit ille, & vi atque potentia destitutum suspicatur. resurrectionem ille cùm audit, fabulam esse ait, ego verò factorum rationibus certis confirmatus, adoro Dei dispensationem. ille lauacrum, simpliciter aquã esse opinatur. ego verò non simpliciter, quod videtur aspicio, sed animi purgationem per spiritum effectam, contemplor. Ille lotũ mihi corpus duntaxat existimat. Ego & animam puram, & sanctam factam esse credidi. atque mecum ipse vna reputo sepulcrum, resurrectionem, sanctificationem, iustitiam, redemptionem, filiorũ adoptionem, hereditatem, regnum cœlorum, spiritus erogationem. Non enim aspectu, quæ videntur, sed mentis oculis iudico. audio corpus Christi, aliter ego atque infidelis dictum accipimus. Et quemadmodum pueri, cùm libros intuentur, vim literarum minimè intelligunt, neque norunt, quæ oculorum sensu percipiunt. Quin potius vel ipsi viro literarum ignaro

» eadem vſu veniunt; qui verò peritus eſt in » literis, atque exercitatus, multam in eis » conditam vim, & integras viras & luſto- » rias reperiet. Et Epiſtola quidem accepta, » literarum expers chartam, & atramentum » eſſe putabit; ar expertus & vocem audiet, » & alloquetur abſentem, & quodcunque » voluerit per literas rurſum ſignificabit. » Idem quoque in myſterio ſolet accidere. » infideles quidem, tametſi audiunt, non ta- » men audire videntur. fideles verò per ſpi- » ritum experientiam aſſequuti, recondito- » rum virtutem intuentur. Hactenus Chry- ſoſtomus. Iobius Monachus, teſte Photio, in ſua Bibliotheca, in opere quod inſcri- pſit, οἰκονομικὴν πραγματείαν, eo quod in eo multas quæſtiones tractet ad myſteriũ diſpenſationis, hoc eſt, redemptionis ſpe- ctantes, libro 6. vniuersè enunciat. Deum myſteria ſua, & res ſpirituales ὑλικῶς τοῖς ὑλικοῖς, hoc eſt nobis, qui ex materia con- ſtamus per ſigna ſub ſenſum cadentia ſo- litum eſſe tradere. atque ad hoc aſtruen- dum præter alia exemplum ponit Eſaiæ de forcipe, & carbone candente. εἰς πίστιν δὲ παράγειν ἐπιχειρεῖ, ὅτι περ αἱ ἄϋλοι δυνά- μεις ὑλικῶς τοῖς ὑλικοῖς τὰ ἄνωθεν διαπορ- θμεύουσι, τὴν λαβίδα, ἣν εἷς τῶν Σεραφὶμ πρὸς τὸν προφήτην ἀποστελλόμενος ἔφερε, τὸ ἄνθρα- κα φέρουσαν. δῆλον γὰρ ὡς ἐν σωματικοῖς συμ- βόλοις ἀσωμάτων τινῶν καὶ νοητῶν ἡ ἀσώματος δύναμις ὑπεδήλου τῷ προφήτῃ μυστήρια. δι- δασκούσης ἡμᾶς τῆς ἱερᾶς γραφῆς, ὅτι καθάπερ οὐκ ἔστιν ἄνευ μεσότητος, οὔτε ὕλης παχυτέρας τοῦ πυρὸς λαβέσθαι. οὕτω καὶ τῶν θείων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν ἄνευ συμβόλων ὑλικῶν τε καὶ προσ- φόρων τοῖς δεχομένοις. ἔτι δὲ καὶ ἡ λαβὶς τυποῦ- σα τὴν ὕλην, ὥσπερ ὁ ἄνθραξ τὸ θεῖον. ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. καὶ τὰ λόγια Κυ- ρίου πεπυρωμένα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φωνὴ τῆς λα- βίδος, τὴν ἁφὴν ἀπαγγέλλει, ἥτις δηλονότι ἐπὶ » μόνων ὁρᾶται τῶν αἰσθητῶν. Ad probandum » autem (inquit Photius) quod potentiæ ab » omni materia ſemotæ ad materiatos cœle- » ſtia materiali modo deferũt; Iobius exem- » plum forcipis afferre aggreditur; quam vi- » delicet carbonem geſtantem, vnus ex Se- » raphim ad Prophetam miſſus ferebat. » manifeſtum enim eſt, quod vis illa incor- » porea in ſymbolis corporeis quorundam » incorporeorum, ac intelligibilium myſte- » ria prophetæ ſubindicabat, docente nos » ſacra ſcriptura, quod quemadmodum pre- » hendere ignem non datur ſine medio, & » craſſiore aliqua materia; ita etiam abſque » ſignis ex aliqua materia concretis, quæ re- » cipientibus ſint accommodata, nihil diui- » norum percipi poteſt. Porrò forceps ma- teriam, vt candens carbo numen diuinum « repræſentat. quippe Deus noſter ignis eſt « conſumens. Eloquia item Domini ignita « ſunt. Quin & ipſa vox λαβίδος, tactum ſi- « gnificat. qui videlicet in iis, quæ ſenſum « mouent, duntaxat, conſpicitur. Sic ille. « Qui & aliam congruentem rationem red- dit, cur myſteria nobis inſtituta ſint, quæ ſymbolis corporeis eſſent velata, quod vi- delicet Dei Verbum carne, humana in- dutum ſit. ἴσως δὲ καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονο- μίαν τοῦ λόγου αἰνιγματίζεσθαι διὰ τῶν εἰρημένων συμβόλων, φαίη τις, οὐδὲν ἀπεικός. τὸ γὰρ θεῖον πῦρ, παχύτητι τῆς καθ' ἡμᾶς σαρκὸς προσωμί- λησεν ἡμῖν. Fortaſsè verò & Verbi diſpen- « ſationem noſtri cauſa factam ænigmaticè « deſignari prædictis ſymbolis non abſur- « dè dicatur. Ignis enim diuinus carnis no- « ſtræ craſſiciè nobiſcum conuerſatus eſt. « Hieremias Patriarcha Conſtant. cap. 1. ſuæ cenſuræ: μυστήρια ταῦτα λέγεται, διὰ τὸ ἐν αἰσθητοῖς συμβόλοις νοητὸν ἔχειν τὸ ἀποτελού- μενον, καὶ ἀπόρρητον. Myſteria hæc dicuntur, « eo quod in ſub ſenſum cadentibus ſignis, « effectum habeant intelligibilem, atque « occultum. «

Per effectum arcanum, intelligit Hie- remias gratiam iuſtificantem, quam ef- ficiunt, hoc eſt, producunt, & in ſe con- tinent Sacramenta.

Hanc poſtremam notionem myſterij apud auctores profanos minimè reperi- re potui. Neque enim habebant Genti- les eiuſmodi myſteria, qualia ſunt no- ſtra. Quocirca egregiè Chryſoſtomus lo- co proximè citato, τοιαύτη ἡ τῶν μυστη- ρίων ἡμῶν φύσις, talis eſt, inquit, noſtro- « rum myſteriorum natura; vt videlicet a- « liud inſpiciamus, aliud credamus. Ve- rùm tam hæc, quàm priores duæ ſigni- ficationes ſpeciatim in noſtra myſteria, de quibus nunc agimus, mirificè qua- drant. Quippe & homines myſteriis ini- tiantur, & conſecrantur Deo, hoc eſt, per gratiam iuſti euadunt, & ea profa- nis, & infidelibus prodere nefas eſt. De- nique rem ſacram, occultam, & recon- ditam continent, nimirum cœleſtem gra- tiam, & diuinam, nonnulla etiam chara- cterem. Et ob eam cauſam à Dionyſio de Eccleſ. Hierar. cap. 1. & 2. appellantur θεῖα καὶ ἱερὰ σύμβολα, ſigna ſacra, & diui- « na, quæ videlicet hominem iuſtum, & « ſacroſanctum reddant, & efficiant.

Neque qualiacunque ſymbola, ſed quæ cum occulto effectu diuinæ gratiæ ſimi- litudinem quandam obtineant. Nempe lotio externa baptiſmatis, vt explicat

Chryſoſtomus, ſublimiorem quandam aliam internam animi lotionem exprimit, & repræſentat, immò verò, & efficit. Eo tamen nomine, quod Sacramenta eſſent externa ſigna, & ſub oculos caderent, reiiciebant ea, & aſpernabantur Archondici, qui & Aſcodruti appellantur hæretici, teſte Epiphanio hæreſ. 40. & Theodoreto libro primo de hæreticorum fabulis, quod dicerent, μὴ χρῆναι τὰ θεῖα μυστήρια ἀοράτων ὄντα σύμβολα, δι' ὁρωμένων ἐπιτελεῖσθαι πραγμάτων, καὶ τὰ ἀσώματα δι' αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν. Diuina Sacramenta, quæ ſunt ſigna eorum, quæ omnem ſenſum effugiunt oculorum, per aſpectabilia, & expertia corporis, per corporea, & per ea quæ ſenſui ſubiiciuntur, minimè peragi oportere; Vnde apparet myſterium iuxta Catholicos eſſe, σύμβολον ὁρατὸν, καὶ σωματικὸν ἀοράτων, καὶ ἀσωμάτων. Signum concretum, quod cerni poſſit, aeque corporeum incorporeorum, miniméque ſpectabilium. Et quemadmodum homo ex animo & corpore, conſtat; ita quoque myſterium ex rebus partim ſub ſenſum cadentibus, partim oculos fugientibus conſtat. Quæ eſt ratio Gregorij Nazianzeni in Oratione de Baptiſmate: Cur Chriſtus Dominus dixerit, ex aqua, & ſpiritu renaſcendum eſſe. quia nimirum medicamentum partim corporale, partim ſpirituale aptiſſimè conuenit in eos ægrotos, quorum natura corpore, & ſpiritu continetur. διττῶν ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις, δι' ὕδατός τε φημὶ καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητῶς τε καὶ σωματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρήτως συντρέχοντος. Geminare (inquit) hoc eſt animo & corpore nobis conſtantibus, quarum altera ſub aſpectum cadit, altera oculorum, ſenſum fugit. gemina quoque conſtat Baptiſmus, aqua ſcilicet, & ſpiritu, illa viſibili, & corporeo modo accepta, hoc verò incorporeo, & inuiſibili concurrente. Et Chryſoſtomus Homil. 62. in Matthæum: οὐδὲν αἰσθητὸν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' αἰσθητὰ μὲν πράγματα, πάντα δὲ νοητά. οὕτω καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι διὰ αἰσθητοῦ μὲν πράγματος γίνεται τοῦ ὕδατος τὸ δῶρον. νοητὸν δὲ τὸ ἀποτελούμενον ἡ γέννησις, καὶ ἡ ἀναγέννησις. εἰ μὲν γὰρ ἀσώματος ἦς, γυμνὰ ἂν αὐτά σοι τὰ ἀσώματα παρέδωκε δῶρα· ἐπειδὴ δὲ σώματι συμπέπλεκται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ νοητά σοι παραδίδωσι. Nihil ſenſibile, inquit, nobis Chriſtus tradidit, ſed res quidem ſenſibiles, omnes autem intelligibiles. itidem, & in baptiſmate per rem nempè ſenſibilem aquam, donum Baptiſmi efficitur. intelligibilis verò effectus eſt generatio & renouatio. ſi enim incorporeus eſſes, incorporea dona tibi Deus nuda tradidiſſet. Sed quoniam anima corpori conſerta eſt, in rebus ſenſibilibus intelligibilia tibi præbet. Diuinus ille Hierarcha Dionyſius de Eccleſia Hierarch. cap. 5. idcirco ait in concretis ſignis nobis exhiberi myſteria intelligibilia, quod noſtra Eccleſiaſtica Hierarchia medium locum teneat inter veteris teſtamenti antiquam, atque cœleſtem, quo fit, vt participet aliquid ab vtraque. ἔστι δὲ καὶ οὐρανία, καὶ νομικὴ κοινωνικῶς τῇ μεσότητι τῶν ἄκρων ἀντιλαμβανομένη, τῇ μὲν κοινωνοῦσα ταῖς θεωρίαις, τῇ δὲ ὅτι καὶ συμβόλοις αἰσθητοῖς ποικίλλεται, καὶ δι' αὐτῶν ἱερῶς ἐπὶ τὸ θεῖον ἀνάγεται. Eſt autem eadem noſtra & cœleſtis, & legalis, quippe cùm ſit media, ſocietate quadam, extrema ſibi vendicat, cum illa quidem communes habens ſpirituales contemplationes, cum hac verò ſigna, quæ ſenſum mouent, quorum etiam varietate diſtinguitur, & per ea piè, præclaréque ad Deum deducitur. Hæc Dionyſius.

Illud verò mirandum, quî fieri poſſet, vt myſterium eſſet ſymbolum inuiſibilis rei ſecundum hæreticos; & tamen non eſſet ſignum aliquod ſenſibile. Si enim ſymbolum; hoc ipſo concretum, atque corporeum eſt.

Porrò Sacramentum apud Latinos auctores vniuersè acceptum, varias habet ſignificationes. Sigillatim verò antiquis Patribus, & Theologis Tertulliano, Cypriano, Lactantio, Ambroſio, Auguſtino, & aliis, idem eſt, quod fere ſacris Doctoribus Græcis myſterium, & eædem ei ſubiiciuntur notiones. Nempè dicitur Sacramentum, vel à ſacro, tum quia ſignum conſpicuum rei ſacræ & occultæ exiſtat, tum etiam quia res ſacra ſit, & externa Dei ceremonia. Et quoniam ſacra, idcirco, & arcana, & non omnibus patefacienda. Vnde Plutarchus de Garrulitate, ad euitandum illum animi morbum, quem Græci vocant ἀδολεσχίαν, monet nos, atque hortatur, vt habeamus in promptu, τὸ σεμνὸν, καὶ ἅγιον, καὶ μυστηριῶδες τῆς σιωπῆς.

Hinc, & vulgatæ editionis antiquus interpres quâdoque loco arcani, Sacramentum optimè vertit. Vt loco proximè citato Pauli, cùm notum nobis feciſſet Sacra-

mentum suæ voluntatis, hoc est, arcanum. Qua de re vetustissim[us] Theologus à Neotericis (si superis placet) hæreticorum grammaticis reprehenditur. Vel dicitur sacramentum à sacrando, quod nō quamcumque rem sacram, sed diuinam gratiam in se contineat, quæ hominem initiet, & consecret Deo; quod proprium est sacramentorum nouæ legis. Quocirca de Baptismo loquens Dominus non ex aqua solùm, sed ex aqua & spiritu renascendum esse Nicodemo pronunciauit: nimirum, vt & signum externum corporale, & rem interiorem in eo contentam spiritualem, hoc est, cælestem gratiam hoc modo loquendi significaret.

De numero Sacramentorum.

CAPVT II.

SACRA mysteria, seu sacramenta, tot esse numero apud Græcos, quot apud Latinos, nimirum septem, nemo vnquam (quicquid dicant vtriusque gentis communes hostes hæretici nostri temporis) in dubium reuocauit. Horum enim sunt paginæ plenæ sanctorum Patrum tam Græcorum quàm Latinorum. Tametsi enim numerum sacramentorum antiqui auctores non expresserint, expressuri sane si suo æuo sacramentarij extitissent: res tamen ipsas, vbi sese offert occasio tractant. Et vsus Ecclesiæ Orientalis hoc idem clarè confirmat. Sed & posteriores Græci, ab hinc tamen multis annis ad nostra tempora, hunc numerum docent, atque testantur. Simeon Archiepiscopus Thessalonicensis, qui librum integrum, eumque satis prolixum de septem Ecclesiæ sacramentis edidit, sic habet: ἑπτὰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος, ὡς Ἡσαΐας φησί. καὶ ἑπτὰ τὰ μυστήρια τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργούμενα. ταῦτα δέ εἰσι, βάπτισμα, χρῖσμα, κοινωνία, χειροτονία, γάμος, μετάνοια, καὶ ἔλαιον ἅγιον.
» Septem sunt dona Spiritus sancti, teste
» Esaïa, septem item Ecclesiæ sacramenta,
» quæ ab eodem Spiritu sancto vim operan-
» di habent, quæ nimirum sunt Baptisma,
» Chrisma, Communio, manus impositio,
» Matrimonium, Pœnitentia, & sanctum
» Oleum. Hieremias quoque Patriarcha Constantinopolitanus, in sua Censura aduersus Augustanam confessionem lib. 1. cap. 7. Simeonem imitatus, seu potius pleraque ab eo mutuatus, huius numeri

A testis est: τὰ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ καθολικῇ (ἐκκλησίᾳ) τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν μυστήρια καὶ αἱ τελεταὶ ἑπτά, ἤτοι βάπτισμα, χρῖσμα θείου μύρου, θεία κοινωνία, χειροτονία, γάμος, μετάνοια, καὶ ἅγιον ἔλαιον. ἑπτὰ γὰρ τὰ τοῦ θείου πνεύματος χαρίσματα, ὡς Ἡσαΐας φησί, καὶ ἑπτὰ τὰ μυστήρια τῆς ἐκκλησίας πνεύματι ἐνεργούμενα. Quæ
" in ea ipsa Catholica rectè sentientiū Chri-
" stianorum Ecclesia tradita sunt nobis my-
" steria, ritusque septem sunt. videlicet Ba-
" ptisma, Chrisma diuini vnguenti, sacro-
" sancta Communio, manus Impositio, Ma-
" trimonium, Pœnitentia, & sanctū Oleum.
" Septem enim sunt, vt Esaïas ait, sancti Spi-
" ritus dona, & Ecclesiæ sacramēta septem
B " sunt, quæ per ipsum efficacitatem suam
" sortiuntur. Longè verò ante Hieremiam Gregorius Protosyncellus, qui fuit à confessionibus Imperatoris Ioannis Palæologi, & in Concilio Florentino locum tenuit Patriarchæ Alexandrini, & tandem postea creatus fuit Constantinopolitanus Patriarcha, in Apologia aduersus Marcum Ephesium Eugenicum, expressam eiusdem numeri mentionem facit: ἀλλὰ καὶ τῷ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους οἱ Λατῖνοι χρίουσι, καὶ ὡς ἡμεῖς ἐν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας τὴν τελετὴν τοῦ μύρου λέγουσι. Verùm, inquit,
" etiam Latini baptizatos vngunt vnguen-
C " to, atque vt nos vnum ex septem sacra-
" mentis Ecclesiæ ritum vnguenti asserunt.
Ad hæc, extat cuiusdam Iob antiqui Monachi spontaneo cognomento ἁμαρτωλοῦ peccatoris, τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας ἐξηγηματικὴ θεωρία, καὶ διασάφησις πρὸς Φωκαεῖς. Septem Ecclesiæ mysteriorum ex-
" planatoria cōtemplatio, ac dilucidatio ad
" Phocaenses, in qua statim enumerat sep-
" tem sacramenta: τὰ ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας μυστήρια κατὰ τάξιν εἰσὶ ταῦτα. πρῶτον μὲν βάπτισμα, δεύτερον χρῖσμα, τρίτον μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων τοῦ ζωοποιοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἱερωσύνη τέταρτον, πέμπτον
D τίμιος γάμος, ἕκτον ἅγιον σχῆμα, καὶ εὐχέλαιον ἕβδομον, ἤτοι μετάνοια: Septem sacrosanctæ
" Christi Ecclesiæ mysteria, hæc ordine sūt.
" Primum, Baptismus; secundum, Chrisma,
" tertium, participatio viuifici corporis, &
" sanguinis Christi; quartum, Sacerdotium;
" quintum, honorabiles nuptiæ; sextū, san-
" ctus habitus; septimum, oleū cum oratio-
" ne, hoc est pœnitentia. Primis verbis quæ-
" rit auctor non quot sint mysteria Ecclesiæ, sed eùm illa septem sint, quæ nam illa ordine sint. Quid autem intelligat Iob sexto loco per ἅγιον σχῆμα, quod etiam in eodem tractatu appellat ἀγγελικὸν σχῆμα, explicat ipse inferius, τὸ τῶν μοναχῶν. Cur autem id

appellat vnum ex septem Ecclesiæ mysteriis? forte deceptus auctoritate Dionysij malè accepta, qui ait de Eccles. Hier. μυστήριον μοναχικῆς τελειώσεως. Quocirca cum Iob Monachus & habitum Monachorum ex sententia Dionysij malè intellecta inter sacramenta enumerare cogeretur, & μετάνοιαν vnum ex septem sacramentis esse optimè sciret, neque tamen fas esse septenarium numerum excedere duceret, sexto loco posuit τὸ ἅγιον σχῆμα, & septimo extremam vnctionem, quam falsò interpretatur esse μετάνοιαν. Est quidem extrema vnctio complementum sacramenti pœnitentiæ, & quasi pœnitentia quædam infirmorum, qui non possunt iam facere opera pœnitentiæ, ideoque indigent sola diuina misericordia, non tamen est absolutè pœnitentia, cùm sacramentum pœnitentiæ, vna cum misericordia comprehendat etiam iustitiam.

Potuisset autem melius Iob, quandoquidem ipsi placuit habitum, & statum monasticum in numero sacramentorum inserere, cũ pœnitentiæ adscribere, quod in eo habitu & statu opera pœnitentiæ magis exerceantur, vt meritò ad pœnitentiam referri possit. Vnde Simeon Thessalon. non longè à principio operis ait, ἡ μετάνοια δὲ τὴν ἐπανόρθωσιν ἡμῶν αὖθις ἀπὸ τοῦ πλήμματος ἐνεργεῖ. καὶ ἐπειδὴ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα οὐκ ἔστιν ἐπανάκλησις ἄλλη κατά τι χάριν καὶ δωρεάν, καὶ ἀγώνων καὶ πόνων χωρίς, εἰμὴ διὰ ἐπιστροφῆς καὶ δακρύων, καὶ τοῦ ἐξαγορεῦσαι τὰ πταίσματα καὶ ἀποστῆναι τῶν κακῶν. τοῦτο τὸ μέγα δέδοται δῶρον. ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὡς δεῖ διαγόντων ἐστάλη σχῆμα, ὡς τῆς μετανοίας ὑπάρχον ἐνέχυρον. Pœnitentia verò rursus nos à lapsu erigit. & quoniam post Baptismum nulla alia ratione gratuito, & ex dono, & sine certaminibus & laboribus, ad pristinum reuocamur, nisi per conuersionem, & lachrymas, & delictorum confessionem, malorumq; fugam, hoc magnum donum datum est. Ad quod sane Monachorum quoque status, vt decet viuentium, tanquam pœnitentiæ pignus refertur. Quæ verba transtulit in suam censuram Hieremias cap. 7. dum agit de Sacramentis.

Idem Simeon alibi, τὸ σχῆμα δέγε τοῦ μοναχοῦ τῆς μετανοίας ἐστὶν ἴδιον· ὃ καὶ καθαίρει τὸν πταίσαντα, καὶ ἀνυψοῖ τὸν προκόπτοντα. Habitus, & cultus Monachi pœnitentiæ quoddam est proprium, quod & purgat errantem, & altè extollit proficientem.

Cæterùm ex commemorata falsa doctrina Iob duo sequuntur absurda, quæ ipsemet expressè in suo tractatu admittit. Alterum, extremam vnctionem, cùm iuxta sententiam illius, sit idem quod pœnitentia, esse de necessitate salutis post Baptismum peccantibus. Alterum, cùm peccatores pœnitentia iustificentur, & vt plurimum beneualeant; bene valentes pœnitentes necessariò inungi debere per modum sacramenti oleo extremæ vnctionis. quæ ambo absurdissima, & falsissima sunt.

Quamuis autem Iob confundat hæc duo sacramenta, extremæ vnctionis, & pœnitentiæ, non tamen excludit à sacramentis auricularem confessionem, quæ est potissima pars pœnitentiæ. dum enim agit de extrema vnctione, dicit ea non indigere infantes: ἧς (ἐλαίου χρίσεως) μετὰ τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ τῆς ἐκ τῆς μετανοίας, καὶ τῶν δακρύων καθαρμοῦ, ὁ ἐν τελείῳ φρονήματι, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὥραις καὶ ἡλικίαις προβὰς ἄνθρωπος, πάσαις ἀνάγκαις ἀπαραιτήτως δεῖται: Cuius tamen (olei vnctionis) inquit, necessariò, citraque vllam excusationem, vnà cum exomologesi, & lachrymarum purgatione, indiget is, qui perfectum rationis vsum habet, aliisque ætatibus prouectus est. Et infra, τὸ ἅγιον ἔλαιον ἁγιάζεται μὲν δι' εὐχῆς ἱερέων τῇ ἄνωθεν χάριτι, καὶ ὁ τελούμενος χρίεται. δεῖται δὲ ἀπαραιτήτως, καὶ τῆς ἐκ ψυχῆς αὐτοῦ μετανοίας, καὶ κατανύξεως, καὶ θερμῶν δακρύων, καὶ τῆς παντελοῦς ἐκκοπῆς, καὶ μίσους, καὶ μεταμελείας τῶν προτέρων σφαλμάτων. προγενομένης ἤδη πάντως, ἢ ἅμα τότε συμπαρακολουθησάσης καὶ τῆς καθαρᾶς ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτημάτων. Sanctum oleum sanctificatur quidem à superna gratia per preces sacerdotum, quo sacramentum suscipiens vngitur. Indiget verò citra vllam excusationem, & pœnitentiæ, quæ ex corde ipsius proficiscatur, & compunctionis, & feruentium lachrymarum, perfectæque vitiorum extirpationis, & odij priorum erratorum, & mutationis consilij, iam omnino prius facta syncera peccatorum confessione, vel quæ tunc temporis continenter sequatur. Sic ille.

Sed qui, & breuiter, & eruditè septem mysteria inter posteriores Græcos explanauerit, neminem habeo præstantiorem Emanuele Kaleca, viro sanè antiqua Græcia digno, & Catholico in libro quem inscripsit, περὶ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς καθολικῆς πίστεως κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς θείας γραφῆς, καὶ τῶν καθολικῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας. Quem librum diuidit in decem capita, atque in 6. capite agit de septem Ecclesiæ mysteriis. Nuperrimè verò omnium Gabriel antistes Philadelphiæ, qui Venetiis

commotatur, estque alienus ab vnitate, & fide Romanæ Ecclesiæ, tractatum de Sacris mysteriis edidit, vbi septem enumerat sacramenta: in quo tamen, vt plurima veterum, & aliorum lucubrata commendatione, ita non pauca ipsiusmet propria reperias castigatione digna. Ecquid ego singulos sacramentorum auctores recenseo, quum idem sit numerum sacramentorum Græcis inculcare, atque γλαῦκας εἰς Ἀθήνας, quod est in prouerbio? An verius hæreticis hoc proposuimus? Martinus enim Kemnitius in 2. parte examinis dicit, septenarium numerum sacramentorum apud Græcos tentatum, Armeniis verò obtrusum fuisse. At non istud vnū illustre mendacium ex ore, & calamo Kemnitij excidit. Quādo enim, vel alias antea, vel postea in Concilio Florentino Latini persuadere Græcis conati sunt, miniméque potuerunt, vt septenarium numerum sacramentorū acceptarent, cùm nunquam eiusmodi controuersia inter Græcos, & Latinos extiterit, seu agitata fuerit? neque sanè, Græcis in hoc rectè sentientibus, agitari potuerit. Extat εὐχολόγιον, qui liber ritus Græcorum Ecclesiasticos complectitur, atque inter cætera, qua ratione administranda sint à Parochis Ecclesiæ sacramenta sigillatim tradit. Imò septem esse mysteria, censerive ab Ecclesia Orientali, adeò certum est, vt etiam οἱ νεώλυδες, Theologi Vitembergenses confessionis Augustanæ in primo responso ad responsum Hieremiæ Patriarchæ Cōstantinopolitani, hoc testentur his verbis, μυστήρια, ἃ παλαιᾶς μὲν Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἑπτὰ ἀριθμοῦσι. Sacramenta septem numerāt Græcorum Ecclesiæ. Addant & Latinorum, vt ipsi omni ex parte ab omnium societate, quod est proprium hæreticorum, se intelligant exclusos.

Sed & res ipsa loquitur, & clamat, idque in progressu disputationis clarissimè indicabit. De his enim omnibus, fauente diuino numine, agemus.

Græcos non ignorare terminos loquendi Scholasticorum in hac materia.

CAPVT III.

CÆTERVM antequam longius progrediamur, illud fixum in primis, & ratum sit, Græcos præsertim doctiores, nō ignorare in materia de sacramentis terminos loquendi Scholasticorum. Etenim Gennadius Cōstantinopolitanus Patriarcha, seu quisquis auctor est, in secundo cap. propugnationis, & defensionis Concilij Florentini, de materia Sacramenti Eucharistiæ agens, sic ad verbum habet. πέντε ὀφείλει εἶναι ἐν τῇ θυσίᾳ. πρῶτον ἡ ὕλη, ἄρτος ἐκ σίτου, καὶ οἶνος δηλαδὴ ἐξ ἀμπέλου. δεύτερον οἱ τοῦ Χριστοῦ λόγοι, τό, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου. τρίτον ὁ ἱερεύς, ὁ γὰρ ἀνίερος θυσίαν ποιήσει ποτέ, τουτέστι μὴ ἔχων βαθμὸν ἱερωσύνης. τέταρτον εἴδησις, τουτέστι προηγουμένως ἔχειν τὸν σκοπὸν τὸν ἱερέα πρὸς τὰ προκείμενα δῶρα, καὶ μὴ ἀλλαχοῦ τὸν νοῦν ἀναφέρειν. πέμπτον τὸ θυσιαστήριον, τουτέστι καθιερωμένη τράπεζα παρὰ ἀρχιερέως. ταῦτα γὰρ εἰσιν ἀναγκαῖα, καὶ μόνα. εἰ καὶ μὴ οὕτως ἀναγκαῖον τὸ ἔσχατον, ὡς τὰ ἄλλα. Quinque „ debent esse in sacrificio. Primum mate- „ ria, videlicet panis ex frumento, & vinum „ ex vite. Alterum Christi verba, quæ sunt, „ *Hoc est Corpus meum, & Hic est Sanguis meus.* „ Tertium Sacerdos, non enim profanus „ homo, & laicus, hoc est gradum sacerdo- „ tij minimè habens, sacrificium vnquam „ peraget. Quartum, intentio, siquidem o- „ portet sacerdotem antecedentem scopum „ dirigere ad proposita dona, & non aliò „ mentem intendere. Quintum, altare, hoc „ est à Pontifice ara consecrata. Hæc enim „ vel sola necessariò requiruntur ad sacrifi- „ cium, quamuis postremum non adeo ar- „ que cætera sit necessarium. Hîc Gennadius recenset materiam, formam, causam instrumentalem, intentionem, & sacrificij locum.

Hieremiam Patriarcham Constantinopolitanum alterum habemus præter Gennadium, qui verbis dilucidioribus eosdem terminos referat primo libro, seu responso suæ censuræ cap. 7. vbi de industria septem enumerat Ecclesiæ Sacramenta. ἕκαστον δὲ τῶν μυστηρίων τεθεσμοθέτηται μὲν ὑπὸ τῆς γραφῆς, ὡρισμένην δὲ ὕλην, καὶ εἶδος ἔχει. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ποιητικόν, ἢ μᾶλλον ὀργανικὸν αἴτιον ὡρισμένον. οἷον ἐστὶ τοῦ βαπτίσματος, ὕλη μὲν τὸ ὕδωρ, εἶδος δὲ οἱ λόγοι τοῦ ἱερέως, τό, βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὀργανικὸν αἴτιον ὁ ἱερεύς. εἰ καὶ τὸ δι᾽ ἀνιέρου δι᾽ ἀνάγκην οὐκ ἀποβάλλεται. ὁμοίως καὶ ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ἄλλων, καὶ ὕλην, καὶ εἶδος ἐστὶν εὑρεῖν. Vnum- „ quodque horum sacramentorum sacris li- „ teris sancitum est. definitam verò mate- „ riam, & formam habet. Nec non efficien- „ tem, aut potius instrumentalem causam „ certam, atque præscriptam. Vt exempli „ gratia in Baptismate, materia quidem, „

» aqua eſt, forma verò verba Sacerdotis:
» hæc ſcilicet, Baptizatur ſeruus Dei N. in
» nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.
» Inſtrumentalis cauſa, ſacerdos eſt: quam-
» quam Baptiſmus neceſſitate poſtulante à
» laïco collatus minimè reiiciatur. Eodem
» modo in cæteris quoque ſingulis materiã,
» & formam inuenire licet. Sic ille. Et in
fine eiuſdem capitis. οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι πάντων τῶν μυστηρίων τούτων, οἷόν τι ποιητικὸν, καὶ ἀρχικὸν αἴτιον, τὸ τίμιον ἐστὶ καὶ ἁγιώτατον πάθος τοῦ κυρίου ἡμῶν. ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ τοῖς μετέ-
» χουσιν ἡ χάρις πηγάζεται. Sciendum autem
» eſt, omnium horum ſacramẽtorum quan-
» dam quaſi efficientem, primariamque cau-
» ſam, precioſam, & ſanctiſſimam Domini
» noſtri paſſionem eſſe. Ex qua, ſeu per quã
» in eos, qui participes fiunt, gratia emanat.
Hic quoque ſimiliter Hieremias percen-ſet materiam, formam, efficiens primarium, motale ſcilicet, & cauſam inſtrumentalem.

Quæ congruunt cum his, quæ docet Concilium Tridentinum ſeſſione 6. cap. 7. vbi cauſam efficientem noſtræ iuſtificationis conſtituit miſericordem Deum, qui gratuito abluit, & ſanctificat. Quam Hieremias omiſit, quia de ea dubium eſſe non poterat. Meritoriam autem, Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui ſua ſanctiſſima Paſſione in ligno Crucis nobis iuſtificationem meruit, & pro nobis Deo Patri ſatisfecit. Quod etiam eiuſdem ſeſſionis cap. 3. ſic explicat. Niſi in Chriſto renaſcerentur (homines) nunquam iuſtificarentur; cum ea renaſcentia per meritum paſſionis eius gratia, qua iuſti fiunt, illis tribuatur. Vbi aduertendum tamen eſt, Cõcilium loqui de cauſis iuſtificationis noſtræ per ſacramenta; Hieremiam verò loqui de cauſis ipſorum ſacramentorum. ſed eodem tandem recidunt, quia ſacramenta ſunt inſtrumenta noſtræ iuſtificationis, cauſæ autem ſacramentorum per ſacramenta iuſtificationem noſtram cauſant. Quare paſſio Chriſti, quæ nobis iuſtificationem meruit, vim etiam atque efficaciam tribuit ſacramentis.

De ineptiis Neogræcorum circa Sacramenta.

Capvt IIII.

PRæterea illud auditorem præmonere volo. Mihi non eſſe cordi Neogræcorum ineptias tueri, atque defendere. multa enim ipſi, qui alios nouitatis accuſant, ὑπὸ τῆς ἄγαν σοφίας διέφθειραν, & noua introduxerunt, quæ in progreſſu diſputationis indicabimus. Non pauca, immò pleraque omnia, ex antiquis accepta, illæſa quidem, atque inuulnerata, quod ſpectat ad praxim, remanſerunt, ſed ea quoq; cæteroquin optima, & egregia, falſa adhibita interpretatione, vel hæretica, vel ſuperſtitionis plena vt videantur, effecerunt. Exemplum ſit. Orientalis Eccleſia præbet populo ſacratiſſimam Euchariſtiam ſub vtraque ſpecie. hoc apud maiores noſtros inter ἀδιάφορα cenſebatur. Egregij noſtri recentiores Græcorum, quamuis non omnes, ea in re præcepti neceſſitatem nobis imponunt. Vnde rem per ſe bonam, mala interpretatione explicatam verterunt in hæreſim. Idem dicendũ de communione infantiũ. Sacramentum Confirmationis æquè atque Baptiſmum ſemel exhibitum veteres iterare nefas eſſe ducebant. recentes, ſi non iterarint, Canones Conciliorum violaſſe exiſtimant. In præparatione liturgiæ offerunt particulas, quas vocant μερίδας, in honorem Deiparæ Virginis, Ioannis præcurſoris, reliquorum Sanctorum, immò in vtilitatem viuorum, & mortuorum. eæque particulæ iuxta mentem ſanctorum Patrum, & rei veritatem, ſimul & ſemel Dominicis verbis à presbytero conſecrantur. Sed Deus bone, Simeon Theſſalonicenſis titubans, hærens, æſtuans, laborans quonam pacto explicet, neque habens quo ſe vertat, ſua expoſitione efficit rem planè prodigioſam, ſuperſtitioſam, ſuperuacaneam, explicatuque perdifficilem. Omitto reliqua commemorare, quæ commodiùs in ipſa diſputatione referam, atque refellam. Itaque non quid ſenſerit ſchiſmaticorum, & hæreticorum turba, geſtio ſcire, laudare, aut defendere; ſed ex veterum Patrum monumentis veritatem eruere, aliiſque proponere animus eſt. Hæreticos ex Græcis illos intelligo, qui malè ſana mente œcumenicum Concilium Florentinum reiiciunt. Vt enim olim Arriani Nicænum aſpernabantur, Macedoniani Conſtantinopolitanum, Neſtoriani Epheſinum, Eutychiani, & Dioſcoriani Calchedonenſe, &c. ita tandem Epheſiani Florentinum auerſantur.

De iis, quæ vniuersè tradunt de Sacramentis recentiores Græcorum.

Caput V.

Præterea, quæ vniuersè de Sacramentis à Neogræcis traduntur, quæque in errorem ineautos inducere possunt, priùs referamus, & confutemus.

Simeon Theſſ. vt oſtendat Chriſtum Dominum eſſe auctorem Sacramentorum multis verbis ſatis prolixè, ineomptè, frigidè, χυδαιολόγως ἢ ἀπῆχῶς, conatur probare Chriſtum Dominum ſuſcepiſſe omnia Sacramenta. quo vitio ex parte laborat Gabriel Philadelphienſis eadem à Simeone mutuatus.

Probat autem Simeon Chriſtum ſuſcepiſſe Baptiſmum, quia ipſe baptizatus eſt à Ioanne in Iordane, atque ſuſcepit, vt ipſe loquitur, τὸ βάπτισμα τὸ πρῶτον αὐτῶ τῶν πνευματικῶν δωρημάτων, Baptiſmũ primum donum inter ſpiritualia ſua dona, hoc eſt, myſteria, quæ Eeeleſiæ tradidit. Vbi Simeon nullum videtur ponere diſcrimen inter baptiſmum Ioannis & Chriſti.

Dices, Damaſcenus eodem modo loquitur. Nam in libro 4. de Fide cap. de Baptiſmate, enumerat aliquot baptiſmata. Primum dilunij in interitum peceati. Secundum per mare, quod tranſierunt Iſraëlitæ, & nebulam. Tertium legale, quippe omnis immundus aqua abluebatur. Quartum Ioannis, quod præparabat homines ad ſuſcipiendum Chriſti baptiſmũ. Quintum Chriſti, quod ipſe Dominus ſuſcepit, cum à Ioanne baptizatus eſt, & quod nos etiam ſuſcipimus. Sextum pœnitentiæ, & lacrymarum. Septimum ſanguinis, & Martyrij. Octauum, & poſtremum gehennæ.

Reſpondeo, Chriſtum re vera ſuſcepiſſe Baptiſmum Ioannis, idque materialiter, cùm ab omni labe peccati alienus exiſtẽs, nullius indigeret purgationis. Cur ergo Damaſcenus Chriſtum aſſerit ſuum Baptiſmum ſuſcepiſſe? Quia eodem tempore, (quod maximè intendebat, & ei præcipuum erat,) etiam ſuum Baptiſmum inſtituit, & eum ad præbendum nobis exemplum ſimiliter non more noſtro, ſed materialiter ſuſcepit. Dicunt enim ſancti Patres Chriſtum, cùm à Ioanne in Iordane baptizatus eſt, tribuiſſe vim aquis ſanctificandi, & eas conſecraſſe, & per hoc materiam huius Sacramenti etiam deſignaſſe, vt etiam ex voce Patris, & apparitione columbæ ſuper Filium, deſignata eſt forma, quod poſtea Chriſtus declarauit. Vnde communis ſententia Theologorum eſt, Baptiſmum inſtitutũ fuiſſe, quando Chriſtus baptizatus eſt. Quod totum à Nazianzeno acceptum expreſſit loco citato etiam Damaſcenus. Et fortaſſis hoc modo etiam Theſſalonicenſis intellexit.

Deinde probat Simeon Chriſtum ſuſcepiſſe Chriſma in ipſo baptiſmate, καταπλῆσθέντος τοῦ πνεύματος ἐπ' αὐτὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, cùm deſcendiſſet Spiritus ſuper eum in ſpecie columbæ. Ad hoc autem applicat locum Eſaiæ, Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me. Et illud Apoſtoli Petri, quod eum vnxerit Deus Spiritu ſancto. Et illud Pauli, quod in eo habitauerit corporaliter omnis plenitudo diuinitatis. item quod Spiritus ſanctus corpus ipſi formauerit. Et in ſumma Simeon, quia Spiritus ſanctus datur per Sacramentum Confirmationis, quicquid accepit Chriſtus, vt homo per Spiritum ſanctum ad hoc Sacramentum applicat.

Tertiò probat accepiſſe Chriſtum ſacros Ordines corporaliter à Patre, πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι. ἅμα γὰρ τότε βαπτιζόμενος καὶ χειροθετούμενος, ὡς χειροτονούμενος ἦν, Ἰωάννου τὴν χεῖρα αὐτῷ ἐπιτιθέντος καὶ τὸ πνεῦμα δεχόμενος. Primum quidem, inquit, in ipſo baptiſmate. Simul enim tunc eum baptizaretur, & manu tangeretur, Ioanne manum ipſi imponente, tanquã ſacros Ordines per manus impoſitionem accipiebat, & ſpiritum recipiebat. Deinde potiſſimum ſacris initiabatur à Patre, τοῦ πνεύματος μὲν κατερχομένου αὐτῷ χειρὸς, αὐτοῦ δὲ λέγοντος τοῦ πατρὸς, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· cùm veluti manus Spiritus ſanctus deſcenderet in ipſum, ipſe autem Pater diceret, Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Secunda vice ait Simeon Chriſtum, χειροτονίας λαμπροτέρας εἰληφέναι, ſacros Ordines illuſtrius accepiſſe in monte transfigurationis, vbi media nube, quæ Spiritum ſanctum adumbrabat, eadem vox Patris intonuit, Hic eſt Filius meus dilectus.

In ſacramento verò Ordinis comprehendit Simeon etiam Euchariſtiam, idcirco nullam mentionem illius facit.

De Nuptiis autem loquens Simeon, non audet dicere Chriſtum ſuſcepiſſe hoc myſterium, niſi quia benedixit nuptias in Cana Galilææ, & eſt ſponſus Eccleſiæ,

ſibique ſponſat animam iuſti.

De Pœnitentia non dicit, quia Chriſtus peccauit, ſed quia eam prædicauit, & illius opera exercuit, & propter eam Pontificibus conceſſit gratiam ligandi, atque ſoluendi peccata.

Oleo extremæ Vnctionis dicit, Chriſtum vnctum fuiſſe, quando mulier illa in Ciuitate peccatrix pedes eius vnguento vnxit, lacrymis rigauit, & capillis terſit. Addit autem baptizatum fuiſſe, vnctum, & cætera Sacramenta ſuſcepiſſe Chriſtum non propter ſeipſum, ſed propter nos.

Verùm dicendum eſt, Chriſtum Dominum inſtituiſſe quidem omnia Sacramenta nouæ legis, ſed eum nulla ſuſcepiſſe, excepta ſacratiſſima Euchariſtia, & certè in primis maxima iniuria, immò & blaſphemia Chriſtum afficeret, qui eum per lauacrum regeneratum, & in filium adoptatum affirmaret, cùm ipſe ſit Filius Dei naturalis, adeò plenus gratia, & ſanctitate ab ipſa conceptione, vt ea creſcere in eo non potuerit.

Deinde per baptiſmũ efficimur membra Eccleſiæ, vt per generationem naturalem naſcimur filij Adæ. Chriſtus eſt caput per gratiam vnionis hypoſtaticæ, ſicut Adam omnium parens per creationem.

Adhæc, ſi ſuſcepiſſet Sacramenta, ſuſcepiſſet etiam characteres quoſdam, vt Baptiſmi, Confirmationis, Ordinis; At ſignari charactere eſt ouium, ſeruorum, militum. Chriſtus eſt Paſtor, Dux, Dominus. Fons item totius Sacerdotij, non participatione quadam, quod character indicat, cùm neminem habeat (quippe Deus) ſuperiorem, vt ob characterem ex pacto cum eo ad obeũdas functiones ſacramentales concurrere debeat; ſed ipſe potius vt Deus, & primaria cauſa per Sacramenta impartiens, aliis characterem, cum iiſdem quoque concurrat. Et quamuis ſit etiam homo, & proinde ſecundum humanam naturam cauſa inſtrumentalis, eſt tamen adeo coniuncta propter Vnionem hypoſtaticam, præſertim cum operationes ſint ſuppoſiti, vt nullum pactum de concurſu ſecum intercedere debeat. Nemo enim pactum facit ſecum, aut cum ſuo brachio de concurſu, cùm operationes naturaliter ex eo profluant.

Denique dicere Chriſtum ſuſcepiſſe quædam Sacramenta, vt Pœnitentiam, extremam Vnctionem, Matrimonium nõ ſolùm indecorum, ſed etiam fabuloſum, & hæreticum eſſe videtur, niſi piè, & myſticè explanaueris; vt etiam Simeon explicare conatur. Quocirca minus verè, & propriè loquitur.

De Nomine Baptiſmi.

Capvt VI.

His ita prius illuſtratis, atque notatis, à Baptiſmo, qui caput eſt, & quaſi ianua cæterorum ſacramentorum ſumamus exordium.

Baptiſmus nomen Græcum eſt, & idem in vſu remanſit apud Latinos, immerſionem illam in aquam aptiſſimè exprimens.

Quamuis enim nonnulli ad confutandos hæreticos, qui reliquas cerimonias, vt exſufflationem, ſal, ſpiritum, oleum, atque Chriſma in baptiſmate damnant, argutè potiùs, quàm verè dixerint, βαπτίζειν, nomen eſſe generale omnium humidorũ, perinde ac ſi eo nomine Chriſtus Dominus ea omnia comprehendi voluerit; tamen re vera non niſi mergere in aquam propriè ſignificat. Neque enim ſi quis oleo aliquem inunxerit βαπτίζειν dicitur. Niſi fortè in oleo eum totum merſerit, quod cùm non fiat in hoc Sacramento, non eſt cauſa, cur βαπτίζειν, tam amplè, latéque accipi debeat, vt etiam linire ſputo ſignificet. Denominatio autem aliquando fit ab eſſentialibus, vt in re præſenti, paſſim verò ab accidentalibus. Neque nobis opus eſt omnino, ad eſſentialia ſimul, & accidentalia rei exprimenda; cùm vix, imò ne vix quidem illud inueniri queat.

Porrò Baptiſmus, vt Gregorius Nazianzenus oratione in ſanctum lauacrum docet, varia nomina ſortitur. Καλεῖται ὥσπερ Χριστὸς ὁ τούτου δοτήρ, πολλοῖς τε διαφόροις ὀνόμασι. δῶρον μὲν, ὡς μηδὲν προεισφέρουσι διδόμενον. χάρισμα δὲ, ὡς καὶ ὀφείλουσι. βάπτισμα δὲ, ὡς συνθαπτομένης τῷ ὕδατι τῆς ἁμαρτίας. χρίσμα δὲ, ὡς ἱερὸν καὶ βασιλικόν. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ χριόμενα· φώτισμα δὲ, ὡς λαμπρότης. ἔνδυμα δὲ, ὡς αἰσχύνης κάλυμμα. λουτρὸν δὲ, ὡς ἔκπλυσις. σφραγὶς δὲ, ὡς συντήρησις, καὶ τῆς δεσποτείας σημείωσις. Quemadmodum Chriſtus etiam huius dator, multis, ac diuerſis appellatur nominibus. Donum dicitur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur. Gratia quia etiam debentibus. Baptiſmus, quia peccatum in aqua ſepelitur. Vnctio, quia ſacer, & regius. huiuſmodi enim ea erant, quæ vngebantur. Illuminatio porrò, quia ſplendor, & claritas. indumentum, quia ignominiæ

nostræ velamen est. Lauacrum, quia abluit. Sigillum, quia conseruatio est, ac dominationis significatio. Sic ille.

Verùm inter cætera nomina principem locum obtinet φώτισμα, illuminatio, vt enim inquit idem Nazianzenus, ἅγια ἁγίων καλεῖταί τινα, καὶ ᾄσματα ᾀσμάτων. ἐμπεριεκτικώτερα γάρ ἐστι, καὶ κυριώτερα. οὕτω καὶ αὐτὸ παντὸς ἄλλου τῶν παρ' ἡμῖν φωτισμῶν ἁγιώτερον. Quædam sancta sanctorum vocantur, & cantica canticorum, quòd scilicet latius pateant, ac plura complectantur, præcipuamque dignitatem habeant, eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quòd omnes alias illuminationes sanctitate superet.

Quod desumpsit Theologus à præstantiore Theologo Dionysio Areopagita de Eccles. Hier. cap. 3. vbi docet sanctissimam Eucharistiam per excellentiam appellari σύναξιν, & κοινωνίας, vt baptismum φώτισμα. Οὕτω δὴ καὶ τὴν ἱερὰν τῆς θεογενεσίας τελετὴν, ἐπειδὴ πρῶτον φωτὸς μεταδίδωσι, καὶ πασῶν ἐστιν ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγιῶν, ἐκ τοῦ τελουμένου τῆς ἀληθοῦς τοῦ φωτίσματος ἐπωνυμίας ὑμνοῦμεν. εἰ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ἱεραρχικοῖς τὸ φωτὸς ἱεροῦ μεταδιδόναι τοῖς τελουμένοις, ἀλλ' αὕτη τὸ πρώτως ἰδεῖν ἐδωρήσατό μοι, καὶ διὰ τοῦ ταύτης ἀρχικωτάτου φωτὸς, ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐποψίαν φωταγωγοῦμαι. Sic etiam, inquit, sacrosanctum diuinæ generationis Sacramentum, quoniam homines primi luminis participes facit, principiumque est omnium diuinarum illustrationū, ex eo quod efficitur, vero illustrationis nomine celebramus. Etsi enim commune est omnium etiam cæterorum, (mysteriorum) quæ Pontificem attingunt, eos, qui initiantur, sacri luminis facere participes; Attamen hoc mihi primum videndi munus concessit, eiusque lumine, quod principatum tenet, ad alia sacramenta videnda illustror. Vnde sunt apud eūdem Dionysium illa diuinæ generationis Epitheta ἀρχίφωτος, & φωτοδότης θεογενεσία.

Vt autem hi Doctores ita differerent, & alij veteres eo nomine vterentur, præbuit illis ansam diuinus Apostolus, qui ad Hebr. 6. per φωτισθέντας baptizatos intelligit. quia nimirum Baptismus sit sacramentum fidei. iuxta illud Esaiæ, *Nisi credideritis, non intelligetis*. Et quia vita spiritualis animæ, quam præbet baptismus sit Dei cognitio. Vnde egregiè, vt solet, Basilius in oratione, qua adhortatur ad Baptismum. οὔτε σώματι ζῆν, μὴ ἀναπνέοντι δυνατὸν, οὔτε ψυχῇ συνεστάναι, μὴ γινωσκούσῃ τὸν κτίσαντα. Θεοῦ γὰρ ἄγνοια, θάνατός ἐστι ψυχῆς. ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς, οὐ πεφώτισται. ἄνευ δὲ φωτὸς οὔτε ὀφθαλμὸς τὰ ἑαυτοῦ καθορᾷ, οὔτε ψυχὴ δύναται δέξασθαι θεωρίαν. Neque corpus non respirans; neque anima conditorem non cognoscens fieri potest, vt illud viuat, hæc consistat. quippe Dei ignoratio mors est animæ; qui verò non baptizatus est, non illuminatus est. absque luce autem neque oculus quæ sua sunt videre potest, neque anima speculationem assumere valet. Hæc Basilius.

Vas electionis Paulus Baptismum appellat λουτρὸν cum additione παλιγγενεσίας, lauacrum regenerationis, alludens ad verba Saluatoris, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto*, qua de re sic philosophatur Chrysostomus Hom. ad baptizandos. καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, εἰ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἅπαντα ἀφίησι τὸ λουτρὸν, οὐχὶ λουτρὸν ἀφέσεως ἁμαρτημάτων καλεῖται, οὔτε λουτρὸν καθαρσέως, ἀλλὰ λουτρὸν παλιγγενεσίας. ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἡμῶν ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα, οὐδὲ ἁπλῶς ἡμᾶς καθαίρει τῶν πλημμελημάτων, ἀλλ' οὕτως, ὡς ἂν εἰ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν. καὶ γὰρ ἄνωθεν ἡμᾶς δημιουργεῖ, καὶ κατασκευάζει. οὐκ ἀπὸ γῆς διαπλάττων πάλιν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου στοιχείου τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως δημιουργῶν. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀποσμήχει τὸ σκεῦος, ἀλλ' ὁλόκληρον αὐτὸ ἀναχωνεύει πάλιν. Et ob quam, inquis, causam, si lauacrum nobis omnia peccata dimittit, non lauacrum remissionis peccatorum dicitur, nec lauacrum purificationis, sed lauacrum regenerationis? quia non nobis simpliciter peccata dimittit, nec simpliciter nos puros à delictis ostendit; sed tanquam denuo generatos efficit. Nam denuo nos condit, & conficit, non de terra componens iterum, sed ex alio elemento aquarum naturæ nos procreans. Non enim vas simpliciter purgat, sed integrum iterum conflat.

Nicolaus Cabasilas in opere, nondum typis edito, quod inscripsit, περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, de vita in Christo, in secunda oratione, cùm alioquin de hoc argumento sex orationes composuerit, sic habet: οὐδὲν ἄλλο, ἢ τοῦτο δοκεῖ σημαίνειν καὶ ἡ ἀναγέννησις καὶ ἀνάπλασις. (scilicet τοῖς κατὰ θεὸν οὖσι καὶ ζῶσιν ἀρχὴν εἶναι τοῦ εἶναι τὴν τελετὴν) ἐκεῖνο προσσημαίνουσαι μόνον. ποτὲ μὲν γεννωμένοις, καὶ πλαττομένοις, καὶ ἄλλοτε γεννηθεῖσι, καὶ ἀπολέσασι τὴν μορφὴν. τὸ δευτέρα γενέσθαι πρὸς τὸ πρότερον εἶδος αὖθις ἐπανιέναι. καθάπερ ἀνδριάντος ὕλη τὸ εἶδος ἀποβεβληκότος, ἀποδίδωσι ὁ τεχνίτης, ἀναγεννᾷ τὴν εἰκόνα, καὶ ἀναπλάττει. Regeneratio, ac reformatio nihil aliud significare videntur (quàm videlicet Baptismi mysterium secundum Deum vi-

„ uentibus conſiſtendi eſſe principium) il-
„ lud inſuper indicant, eos, qui modo gene-
„ rantur, atque formantur, antea quoque
„ fuiſſe genitos, amiſſaque forma, nunc de-
„ nuo per ſecundam generationem ad pri-
„ ſtinam ſpeciem redire. Quemadmodum
„ artifex, qui materiæ alicuius ſtatuæ per-
„ ditam formam reſtituit, is regenerare, ac
„ reformare imaginem dicitur. Sic ille.

Nec deſunt alia nomina in ſacra Scriptura, & apud ſanctos Patres, quæ ab effectu in baptiſmum optimè conueniant. Baptiſmo enim renaſci, ablui, purgari, ſanctificari, renouari, denique ſaluari fideles dicuntur.

De Materia Baptiſmi.

CAPVT VII.

MATERIA huius Sacramenti eſt aqua naturalis, quam Græci calefaciunt. Vnde Concilium Florentinum in Decreto Armeniorum, nec refert frigida ſit, an calida. Eſt ergo vera, & naturalis, non tamen ſimplex, ſed benedicta, quam Sacerdos Græcus cum vult baptizare vnum, aut plures eodem tempore benedicit, & deinde in locum honeſtum abiicit. Cùm enim Græci ſoleant infantes totos in aquam mergere (quæ etiam cauſa potiſſima eſt, cur aquam calefaciant) non videtur honeſtum, moraliter loquendo, vt eadem aqua, quippè quodãmodo polluta, diù ſeruetur, & aliis baptizandis inſeruire debeat. ſolùm inſeruit præſentibus, ſi qui ſunt, qui luſtrari baptiſmate velint. Ea eſt praxis orientalis Eccleſiæ, ita quoque refert Iob Monachus: ἐπὶ τῶν ἱερῶν μυστηρίων πολλοὺς ἐν ταὐτῷ σώματα βαπτισθῆναι ἑνὶ ἁγιασθέντι ὕδατι, καὶ μύρῳ ἑνὶ περιχρισθῆναι, καὶ ποτηρίῳ ἑνὶ ἁγιασθῆναι καὶ ὑφ' ἑνὸς ἱερέως ἐνδέχεται. Prætetea (inquit) in ſa-
„ cris myſteriis vni presbytero licet vna cõ-
„ ſecrata aqua multos ſimul baptizare, &
„ vno vnguento vngere, & vno poculo ſan-
„ ctificare.

Hanc verò benedictionem aquæ Dionyſius Areop. cap. 2. de Eccl. Hier. commemorat his verbis, αὐτὸς ἐπὶ τὴν μητέρα τῆς υἱοθεσίας ἔρχεται, καὶ τὸ ταύτης ὕδωρ ταῖς ἱεραῖς ἐπικλήσεσι καθαγιάσας, καὶ τρισὶ τοῦ παναγεστάτου μύρου σταυροειδέσι χύσεσι τελειώσας αὐτὸ, &c.
„ Ipſe (Pontifex) ad matrem adoptionis ac-
„ cedit (quam nimirum Græci vocant κο-
„ λυμβήθραν, lauacrum, ſeu natatoriam, hoc
„ eſt fontem Baptiſmatis) eiuſque aquam ſa-
„ cris inuocationibus conſecrans, & eam tri-
„ na vnguenti vim maximam habentis puri-
„ ficandi per modum crucis effuſione perfi-
„ ciens, & quæ ſequuntur.

Non haberi autem benedictionem de eſſentia Sacramenti, clarum eſt, cum conſtet eos in neceſſitate aqua ſimplici vti, ratumque habere Baptiſmum. Laicum item baptizare poſſe, qui benedicere nequeat. id quod etiam exemplo ſancti Athanaſij probatur, qui puer pueros baptizauerat, & refertur in Eccleſiaſtica hiſtoria. Sed, & Philippus Eunuchum ſimplici aqua, eaque frigida, quæ illis in via occurrerat, baptizauit. actorum 8. Eſt ergo benedictio aquæ ex præſcripto, & ritu Eccleſiæ, & de ratione quadam congrua, quæ tum ad ornatum Sacramenti, tum etiam ad imitationem Chriſti Domini ſpectat: qui præſentia ſua & viuifico contactu conſecrauit fluenta Iordanis. ipſi quoque Græcorum Presbyteri petunt gratiam Iordanis in illa, quam pro baptizandis benedicunt, aqua. Eſſe autem id ex conſuetudine Eccleſiæ, patet ex magno Baſilio in iis, quæ de Spiritu ſancto tradit cap. 27. εὐλογοῦμεν δὲ τό τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπωμένης, καὶ μυστικῆς παραδόσεως; Benedicimus, in-
„ quit, aquam baptiſmatis, & oleum vn-
„ ctionis, adhuc etiam ipſum baptizatum,
„ ex quibus ſcripturis? nonne à tacita, &
„ myſtica traditione? quaſi dicat, non ex diuinis literis edocti hoc facimus, ſed ex traditione Apoſtolica. Hoc idem extat de benedictione, aquæ apud Clementem lib. 8. Conſtit. cap. 35. εὐλογείτω ὁ ἐπίσκοπος τὸ ὕδωρ, ἢ τὸ ἔλαιον. Benedicat Epiſcopus aquã,
„ & oleum. particula enim (ἢ) hoc loco co-
„ pulandi vim habet.

Cur igitur Baſilius ait, hoc nos habere per traditionem ἀγράφως, cum hoc literis Clementis ſit conſignatum? Verùm Baſilius per ἄγραφα ea, quæ in ſacris literis non extant, intelligit; Alioqui non negaret vir ſanctus Doctores non paucas ſcripſiſſe traditiones Eccleſiæ.

De forma Baptiſmi Græcorum.

CAPVT VIII.

BAPTISMI forma hæc eſt, Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα, ſeu ἡ δούλη τοῦ θεοῦ

τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Baptizatur, (ὑπ' ἐμοῦ δηλονότι, vel δι' ἐμοῦ, à me ſcilicet vel per me. Hoc enim deeſt, ſed neceſſariò, & facilè intelligitur) ſeruus Dei N. ſeu ſerua Dei talis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Non autem dicunt Græci baptizetur, vt plerique Latinorum exiſtimãt. Quæquidem verba nonnulli accipiebant deprecatoriè, ideoque dubitabant de hac forma Baptiſmi. Alij verò melius imperatiuè, vt Angelicus ille Doctor. Sed vtcũque ſit, in Græco eſt, βαπτίζεται, enunciatiuè baptizatur, non autem βαπτιζέσθω, quod eſſet baptizetur. Quocirca Concilium Florentinum in Bulla Armeniorum ſub diſtinctione loquitur, & vtramque commemorat, & approbat formam.

Si quis verò hiſce noſtris dictis de hac forma minus fidem habeat, interroget vel indoctum quemuis, & imperitũ ex Græcis Presbyterum, immò & laïcos homines, à quibus rem ita ſe habere certò ſcier. Ita quoque legitur in Euchologio, & in c. 7. cenſuræ Hieremiæ Patriarchæ, & vt ſummatim dicam, in opuſculis aliorum Græcorum, qui de Sacramentis ſcripſere. Neque aliter Rutheni, qui Græcorum ſacras cerimonias obſeruant, in Slauorum lingua enunciant.

Immò verò hunc modum loquendi in quibuſdam aliis cerimoniis Græci obſeruant, in oleo Catechumenorum, χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, vngitur ſeruus Dei: dũ veſtes induunt albas, ἐνδύεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, induitur ſeruus Dei. In tonſura, κείρεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, tondetur ſeruus Dei.

Et quidem quod ſpectat ad modum loquendi, diuina ſcriptura vtroque modo dicendi vtitur. Vnde Latini ex verbis Saluatoris, baptizantes eos, propriiſſimè dicunt, Ego te baptizo. Siquidem præſtant, & exequuntur, quod iuſſi ſunt facere. Græci verò, cùm ſacræ pagīnæ aliquando etiam paſſiuè loquantur, (ego, inquit, Ioãnes ad Chriſtum, debeo à te baptizari) non minus propriè enunciant, baptizatur ſeruus Dei, quod idem valet, & ſonat, quamuis non hæc ſit præcipua cauſa, cur Græci hunc modum loquendi in forma baptiſmi adhibeant.

Gabriel Philadelphiæ antiſtes in libello de Sacramentis, vbi agit de forma Baptiſmi, duplicem reddit huius rei cauſam. Alteram, modo à nobis commemoratam, quod diuina Scriptura etiam verbo paſſiuo vtatur. Alteram, quod Græci modeſtè de ſeipſis ſentiant. Et ad hoc probandum teſtem affert Ioannem Chryſoſtomũ, qui Homilia 1. in Acta Apoſtolorum ponderat illud verbum, baptizabimini, οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς δὲ ἐγὼ βαπτίζω ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἀλλὰ βαπτισθήσεσθε. διδάσκων ὑμᾶς μετριοφρονεῖν. Nõ dixit Chriſtus (inquit Chryſoſtomus) vos verò ego baptizo in Spiritu ſancto, ſed baptizamini, nos docens, vt modeſtè de nobis ſentiamus.

Quod teſtimonium, vel quia Gabriel adduxit, ſuperbiæ Latinos tacitè inſimulans, vel quia Græculus aliquis poſſet ex eo colligere, Latinos in prolatione huius formæ non modeſtè de ſe ſapere; idcirco aperienda eſt mens Chryſoſtomi, & ſimul cauſa magis propria reddenda, cur Græci paſſiuo verbo actum Baptiſmi promant.

Non defuerunt in Oriente, vt etiam poſtea in Africa, qui pro miniſtri meritis baptiſmũ meliorem, aut deteriorem fieri crederent, hoc eſt eum ſua virtute baptizare, cæteraq; adminiſtrare Sacramenta arbitrarentur. Per conſequens ſeipſos primarios quodammodo auctores conſtituebant. Quos reprehendit ſanctus Auguſtinus in libro quinquaginta Homiliarum ſermone 23. vbi rationem reddit, cur Chriſtus loquendo de Magdalena dixerit, dimittuntur ei, & dum Phariſæi interrogarent, quis eſt iſte, qui peccata dimittit, non reſpõderit, Filius Dei, Verbum Dei. Medicus, inquit, bonus ægros non ſolũ præſentes ſanabat, ſed & futuros etiam præuidebat: Futuri erant homines, qui dicerent, ego peccata dimitto, ego iuſtifico, ego ſanctifico, ego ſano quemcunque baptizo. Sic Auguſtinus.

Nota B. Auguſtinum non reprehendere illos hæreticos in eo quod dicerent, ego baptizo, ſed in eo quod dicerent, ego ſano quemcunque baptizo.

Sic apud Paulum 1. Corinth. cap. 1. gloriantur nonnulli ſe baptizatos à Paulo, alij ab Apollo, alij à Petro, alij à Chriſto. *Ego quidem ſum Pauli, ego verò Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Chriſti.* Hi poſtremi prudentiores Baptiſmum ſuum non ad Petrum, & Paulum, ſed ad principalem auctorem Chriſtum referebant, à quo Baptiſmus ſumit vnitatem, & omni ex parte æqualitatem. Chriſtus enim eſt, qui baptizat per miniſterium famulorum ſuorum. Eos verò, qui baptiſmum ſuum ad alios, quàm ad Chriſtum referebant, ibidem redarguens Apoſtolus infert, *Nunquid in nomine Pauli baptizati eſtis?* Vnde ſunt illa Nazianzeni in oratione de Baptiſmo, quãuis aliquis conditione excellat, æqualem

B

tamen baptiſmatis eſſe vim. Et non minus rectè imprimere imaginem Regis ſigillum ferreum, quàm ſigillum aureum. Et illa ſancti Auguſtini tractatu 6. in Ioannem. Quid ergo per colũbam didicit, ne mendax poſtea inueniretur (quod auertat à nobis Deus opinari) niſi quandam proprietatem in Chriſto talem futuram, vt quamuis multi miniſtri baptizaturi eſſent, ſiue iuſti, ſiue iniuſti, non tribueretur ſanctitas baptiſmi, niſi illi, ſuper quem deſcendit columba, de quo dictum eſt. Hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto? Petrus baptizet, hic eſt qui baptizat, Paulus baptizet, hic eſt qui baptizat. Nam ſi pro diuerſitate meritorum, baptiſma ſanctum eſt, quia diuerſa ſunt merita, diuerſa erunt baptiſmata. Et tanto quiſque aliquid melius putatur accipere, quanto à meliore videtur accepiſſe. Quod rãquam abſurdum infert S. Auguſtinus. Non enim ſunt plura baptiſmata, ſed vt eſt vnus Dominus, vna fides, ita etiam vnum baptiſma. Et paulò poſt. Quare ergo ſi vnus ab illo, verbi gratia iuſto, ſancto baptizetur, alius ab alio inferioris meriti, apud Deum, inferioris gradus, inferioris continentiæ, inferioris vitæ: vnũ tamen, & par, & æquale eſt quod acceperunt, niſi quia hic eſt qui baptizat?

Ad hanc rem declarandam illæ quoque extant pulcherrimæ ſimilitudines in variis locis eiuſdem Auguſtini. Nihil referre ad efficaciam ſementis, & plantationis an loris manibus, an ſordidis id fiat, modò bonum ſit ſemen, & terra fertilis; nec deſit calor Solis, & pluuia de cælo. Item parum referre, verum aqua ad areolas irrigandas per canalem lapideum, an per argenteum tranſeat. Lumen præterea Solis, vel etiam lampadum non inquinari, etiamſi per lutum tranſeat, & loca cœnoſa.

Quin & ipſe Chryſoſtomus Homilia quinquageſima in Matthæum contra eundem errorem, ſic ſcribit: ὑπηρέτης ἐστὶν ὁ ἱερεύς. ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει. καὶ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις δύναται προσελθεῖν, καὶ ἅψασθαι, οὕτω καὶ νῦν. ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ἀναγεννᾷ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δωρεά. Miniſter eſt Sacerdos. Vt enim quando baptizat, non ipſe te baptizat, ſed Deus eſt, qui tuum caput continet inuiſibili potentia. Et neque Angelus, neque Archangelus, neque vllus quiſpiam accedere poteſt, ac tangere. Similiter & nunc, quando enim Deus regenerat, ipſius ſolius eſt munus. Sic ſolius Dei eſſe munus contra illos clamat Chryſoſtomus. Et Homilia 36. in Ioan. οὐκ ἄγγελός ἐστιν ὁ ταράσσων τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Non Angelus eſt, qui commouet aquam, ſed Angelorum Dominus, qui totum efficit.

Igitur Græci Patres ad tollendum eorum errorem, qui tunc vigebat in Oriente, hunc modum loquendi paſſiuum vſurparunt, & perſonam miniſtri baptizantis ſubſtituerũt. Quod enim modus loquendi paſſiuus non ſignificet primarium eſſe auctorem eum, qui ſic loquitur, probat exemplo Chriſti Iobius Monachus teſte Photio in ſua Bibliotheca folio 321. exponens dictum illud Euangelicum, quid eſt faciliùs dicere, Remittuntur tibi peccata tua, an ſurge & ambula? εὐκοπώτερον δέ φησιν εἶναι τὸ πρῶτον. ὅτι τὸ μὲν ἀφίενται, οὐκ εἶχε τὴν τῶν ῥημάτων προφορὰν, ὡς ἐξ ἰδίας ἐξουσίας προφερομένην καὶ προστάγματος. οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ τὸν μὴ ὄντα τῆς ἀφέσεως κύριον, εὐαγγελίσασθαι ταύτην. τὸ δὲ ἔγειρε καὶ περιπάτει, δεσποτικῆς ὅλον προστάξεως ἤρτηται. Faciliùs autem (inquit Iobius) eſt primum. Nam illud remittuntur, conſiderata nimirum in verborum, non profertur tanquam ab eo, qui propriam poteſtatem & imperium habeat. Nihil enim obſtat, quo minus is etiã qui non ſit Dominus remiſſionis, eam annunciet. At illud, Surge & ambula, totum à Dominico imperio pendet. Huc ſpectat ſententia Chryſoſtomi, qui modum loquendi paſſiuum in hac materia quaſi modeſtum ex verbis Chriſti laudare videtur. Quapropter etiam idem Doctor Homilia 38. in Io. notat modeſtiam Chriſti Domini ex modo loquendi, cùm ita ſcribit, ὅρα τὸ ἀκόμπαστον. οὐ γὰρ εἶπεν, ἰδοὺ ὑγιῆ σε ἐποίησα, ἀλλ' ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε. καὶ πάλιν, οὐκ εἶπεν, ἵνα μή σε κολάσω, ἀλλ' ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. ἀπροσώπως ἀμφότερα τιθεὶς, καὶ δεικνὺς χάριτος μᾶλλον οὖσαν τὴν ὑγίειαν, ἢ τῆς ἀξίας. Intuere modum loquẽdi Chriſti ab omni iactatione & oſtentatione alienum. Non enim dixit, ſanum te feci, ſed ſanus factus es. iam noli peccare. Neque dixit, ne te puniam, ſed ne deterius tibi aliquid contingat. In neutro perſonam ponens, & oſtendens ſanitatem potius tribuendã eſſe gratiæ, quàm meritis. Sic Chryſoſtomus. Non igitur mirum, ſi antiqui Patres Græcorum in nonnullis formis Sacramentorũ vitarunt modum loquendi προσωπικόν. vt clarè conſtat in Baptiſmate, ac multo magis in Confirmatione, & ſacris Ordinibus, vbi non propriam perſonam, ſed diuinam gratiam exprimunt.

Ex quo notare poſſumus, præſentem

formam Græcorum esse antiquissimam in Ecclesia Orientali, & tempore Chrysostomi fuisse in vsu; alioqui non ita scripsisset.

Neque tamen inferat aliquis, ergo Latinos, dicentes, Ego te baptizo, reprehendit Paulus, vel Chrysostomus, vel quispiam alius. Nam illa quæstio non apud Latinos, sed apud Græcos orta est, & ibi à Græcis extincta hoc modo loquendi passiuo. Latini verò tam de principali auctore Christo Domino, quàm de eius legitimo ministro, quæ consona sunt rectæ, & orthodoxæ fidei semper senserunt, & docuerunt, vt propterea, neque hac lege locutionis vnquam fuerint astricti. Alioqui si hoc valeret, multa alia sequerentur à simili non minus absurda.

S. Ignatius Martyr in sua quadam Epistola scribit, eos qui ieiunant die Sabbati, excepto Sabbato sanctioris hebdomadis, iterum crucifigere Christum. Neque tamen aliquis, nisi ineptissimè, intulerit, ergo Latini crucifigunt Christum. Nam ille Martyr agit contra Manichæos, & quosdam hæreticos iudaïzantes, idque in Oriente, qui die Sabbati ieiunabant in honorem Dei conditoris; qui eo die ab opere cessauerat, & eum vnum intelligebant in essentia & persona, quod non faciunt Latini. Similiter olim Manichæi nõ sumebant in Sacramento species vini, quæ continent sanguinem, ne confiteri cogerentur veritatem mortis Christi, quos reprehendit Leo Magnus sermone 4. de Quadragesima; dumque monet Catholicos, quibus indiciis Manichæos agnoscere debeant, vt eos Ecclesiæ denuncient, videtur ipse Catholicis vtrãque speciem præcipere, vnicam prohibere, quæ suo tempore indifferens erat; alioqui si non indifferens fuisset, Manichæi sub sola specie panis Eucharistiam sumentes, non diu latere potuissent; cùm tamen diu latuerint. Et similiter si Leo Magnus ad detegendos hæreticos non ambas species sumendas Catholicis præcepisset; Manichæi vnicam speciem panis sumentes, in posterum diu latere potuissent. Quod si quis modò Latinos, qui vnam tantùm speciem sumunt, diceret Manichæis fauere, planè ridiculus esset. Et infinita reperies, quæ impiè concludas, quamuis apparenter; & sophisticè, nisi tempus, personas, locum distinxeris. Hæc de modo loquendi, quod attinet ad formam Baptismi Græcorum.

Quamuis autem Latini Doctores arbitrentur Græcos modo imperandi passiuo solitos esse baptizare, nemo tamen ob illius antiquissimæ Ecclesiæ iustam venerationem ausus est damnare formam Græcorum; sed eam Latini Doctores validam censent. mea quidem sententia, fortè damnaturi, si alia forma baptizare Græcos animaduertissent. Quid igitur Gabrieli Philadelphiæ antistiti in mentem venit; vt instar Epiphonematos scriberet: εἰσέλθατε τοίνυν ἀδελφικῶς, εἰσέλθατε: (barbarizat, corrige εἰσέλθετε) καὶ πῶς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος ἐκτελεῖ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία κατασκέψασθε, καὶ ἀκριβῶς πάντα τὰ ἐκεῖ τελούμενα ἐρευνήσατε, ὀρθῶς τε καὶ ὀρθοδόξως γίνεσθαι, καθὼς καὶ ὁ τῶν θεολόγων ἄρχων Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ περὶ τούτου ἐφιλοσόφησεν. αἱ γὰρ δι' αἰσθήσεως πεῖραι πάντων τῶν ἀποδείξεων βεβαιότεραι εἰσίν. Accedite igitur ad nos fraterne, accedite. & quanam ratione mysterium baptismatis absoluat Orientalis Ecclesia considerate, & diligenter omnia, quæ ibi fiunt, inuestigate. Inuenietis enim rectè, & orthodoxè fieri, quẽadmodum & Theologorũ princeps Dionysius Areopagita in libro de Eccl. Hierar. de hoc philosopharus est. Per sensum enim facta experientia, omni demonstratione certior est. Et in fine illius capitis, τοίνυν παύσατε ἀδελφοί, παύσατε. μὴ οὕτως ἐχθρωδῶς κατὰ τῶν Γραικῶν τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν χεῖρα κινεῖτε. ἵνα μὴ παρὰ θεοῦ δίκας ὑπόσχητε ὡς μισάδελφοι, καὶ τοῖς ἐκεῖσε παραπεμφθῆτε δικαστηρίοις. Igitur desinite fratres, desinite, neque ita hostili animo aduersus Græcos linguam, & manum mouete. ne videlicet pœnas à Deo reportetis, tanquã qui odium in fratres habeatis, & ad alterius vitæ tribunalia vos Deus transmittat. Sic ille.

Insulsa profectò querimonia, & malè cõpacta. Quid enim opus fuit citare Dionysium, qui de forma ne verbum quidem explicitè, nisi ἀσαφῶς loquitur? Neque enim ait dicendum esse βαπτίζω σε, baptizo te, aut βαπτίζεται; baptizatur. Quid item reprehendere Latinos, qui de baptismate Græcorum, optimè sentiunt? Si enim defendunt formam imperatiuam, multo magis laudabunt, quamprimum nouerint enunciatiuam. Vt propterea Concilium Florentinum in Bulla Armeniorum de forma Baptismi dixerit, Non tamen negamus, quin & per illa verba baptizetur talis seruus Christi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; vel baptizatur manibus meis talis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, verùm perficiatur baptisma. Sed ea est doctrina nouæ Græ-

ciæ, hi mores, vt reprehendat, quod ignorat.

At neque hoc malè habet Philadelphiensem, sed duntaxat notat, Latinos de forma Græcorum dicere, seruus Christi, non seruus Dei. Res scilicet magnæ sapientiæ, quasi verò Christus non sit Deus, & illud Latini Græcis obiecerint, vel rei cardo in eo consistat, vt seruus Dei, non autem seruus Christi enūcietur. idque Dionysius, quem falsò citat, nos monuerit. Quasi verò tanto Pontifici similes ineptiæ cordi fuerint. Sed ea est impudentia Philadelphiensis, vt augustissimis sanctorum Patrum nominibus, imperitos auditores terreat. Et tamen eo nomine grauissimos Theologos Durandum, auctorem Candelabri, & illustrissimum Bellarminum his verbis insimulat. ἀλλ' εἰσί τινες, καθάπερ ὁ μπελαρμῖνος (dixisset Βελλαρμῖνος. Sed Græci iam diu barbarizant) ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ὁ τὴν κανδηλάμπτραν (λυχνίας poterat dicere) ποιήσας ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἄρθρῳ ὀγδόῳ, οἳ οὐ καλῶς τὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μυηθέντες, ἔτι δὲ ὁ διδάσκαλος ὁ Δουράνδος ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἀποφάσεων, ζητήματι δευτέρῳ, λέγουσιν ἡμᾶς τοὺς Γραικοὺς, ὅτι οὐ λέγομεν, βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ὁ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο οὐκ ἄν τις ποτὲ τὴν ἀλήθειαν ἀσπαζόμενος ἀποδεῖξαι δυνήσεται. Sed sunt nonnulli, vt Bellarminus in libro de Baptismate, auctor item Candelabri in eadem materia, ar. 8. Præterea magister Durandus in 4. sententiarum quæst. 2. qui cū non rectè calleant res sanctæ Ecclesiæ Orientalis, aiunt nos Græcos, non dicere, baptizatur seruus Dei, sed seruus Christi. Hoc nemo vnquam, qui verum amplectatur, probare poterit. Sic ille.

Itaque arguit eos ipse mendacissimus tanquam mendaces, qui verum non amplectantur, & imperitissimus tanquam imperitos, qui ignorent, quid scripserint Patres Græci. qui tamen à Concilio Florentino modum illum loquendi acceperunt; qui modus nullo modo baptismi violat formam. Demus enim Græcos aliquando pronunciasse, vel in posterum pronunciaturos, seruus Christi, an propterea baptismus inanis? cùm sine eiusmodi verbis Baptismi forma optimè consistere queat; satisque sit dicere, baptizatur N. in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; vt etiam desunt illa verba in vetustissimis, & manuscriptis Euchologiis.

Quin & ipse Gabriel agens de forma Baptismi, minimè in ea includit ea verba (seruus Dei) τὸ εἶδος τοῦ ἁγίου βαπτίσματός ἐστιν ἡ τῆς ἁγίας τριάδος ἐπίκλησις, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐντολὴν, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τοῦτό ἐστι τὸ εἶδος τὸ εἰδοποιοῦν, καὶ τὸ τὸ εἶναι παρέχον τῷ ὀρθοδόξῳ χριστιανῷ. Forma, inquit, sancti Baptismi sanctissimæ Trinitatis est inuocatio, iuxta mandatum Saluatoris, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc est forma, quæ informat, & præbet esse rectè sentienti Christiano. Sic ille.

Et tamen hac parua mutatione adeò excandescit, vt scribat, τοῦτο οὐκ ἄν τις ποτὲ τὴν ἀλήθειαν ἀσπαζόμενος ἀποδεῖξαι δυνήσεται. καὶ γὰρ τὰ τῆς ἐκκλησίας βιβλία, εὐχολόγια τε φημὶ, καὶ ἡ τοῦ βαπτίσματος τελετὴ, μάρτυρες τούτου ἀψευδεῖς, δεικνύουσιν ἡμᾶς ἀνωτέρους εἶναι παντὸς ψόγου. Hoc nemo vnquam, qui veritatem amplectatur, probare poterit. Etenim Ecclesiæ libri, Euchologia, inquam, & baptismatis ritus, testes huius minimè fallaces, ostendunt nos omni reprehensione superiores. At quanto meliùs eas querimonias Gabriel verum astruendo in suos Græcos retorsisset? Audiamus, quæso, Simeonem Thessalonicensem ita de forma Baptismi differentem. βαπτίζεται δέ φησι, καὶ οὐ βαπτίζω ἐγὼ, ὡς οἱ Λατῖνοι, κατὰ τοῦτο καινοτομοῦντες. τὸ ἑκούσιον τοῦ βαπτιζομένου μαρτυροῦντος ὁ ἀρχιερεύς. τὸ γὰρ βαπτίζω ἐγὼ, οὐκ ἐμφαίνει τὸ ἑκουσίως βαπτίζεσθαι τὸν φωτιζόμενον. ἐνδεχόμενον γὰρ καὶ κατὰ δυναστείαν τινὰ, καὶ παρὰ γνώμην αὐτὸν βαπτίζειν. τὸ δὲ βαπτίζεται καὶ ἑκουσίως σημαίνει, καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀρχιερέως, ἢ ἱερέως, καὶ τὸ ἔργον ἤδη ποιοῦντος. Baptizatur verò, ait Pontifex, arbitrium illius, qui baptizatur testificans, non ego baptizo, vt Latini aiunt, in hoc quoque res nouas molientes. Illud enim ego baptizo, non indicat eum, qui illuminatur suaptè sponte baptizari. Fieri enim potest, vt secundùm quādam vim, & præter opinionem eum quis baptizet. At verò illud baptizatur, & voluntarium, & à me Pontifice, seu Sacerdote, & iam opus faciente significat. Sic ille.

Qui si propterea Latinos arguit, quod verbo actiuo vtantur, insimulet quoque Christum Dominum καινοτομίας, qui ita iussit esse faciendum, baptizantes eos inquiens. At non fuit nouum, & inusitatum Nazianzeno in oratione de Baptismo circa finem ita loqui, βαπτίσω σε μαθητεύων εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. Sed βαπτίζεται, ait, τὸ ἑκουσίως σημαίνει. Ita fortè diceret Simeon, τὸ πλεῖον Σιμεὼν, ὁ μαστίζεται ὑπό τινος, τὸ ἑκουσίως σημαίνει.

Igitur qui sint μισάδελφοι, καὶ ἐχθροδοῦς, οὐ κατὰ χαρακτῆρα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀληθείας τῆς ἀδελφότητος, καὶ τὸ χεῖρα κινοῦσι, Latini an Græci, vel ipsemet Gabriel iudicet ὁ φιλάδελφος, egregius scilicet fratrum amator, qui nescit de quibus affirmat.

Aut quis vnquam Latinorum Græcum hominem rebaptizauit? At Græcorũ quidam audacissimi non defuerunt, qui Latinos ausu temerario rebaptizarint. vt habetur in Concilio Later. cap.4. cui ipsimet Græci interfuerunt: postquam enim Græcorum Ecclesia ab obedientia sedis Apostolicæ se subtraxit, in tantum (ait Concilium) Græci cœperunt abominari Latinos, vt à Latinis baptizatos rebaptizarint. Bellarminus libro 1. de Baptismo cap. 5. vbi agit de forma Baptismi, ex eodem Concilio colligit, propterea Græcos hoc fecisse, quòd, cùm nimium adhærerent suæ formæ, Latinorum formam vt minus veram & legitimam despicerent, atque damnarent.

Mihi olim non videbatur verisimile, Græcos iterasse baptismũ, quòd formam Latinam inualidam opinarentur. Neque enim existimabam tam stupidos fuisse, vt non aduerterent actiuum verbum par esse passiuo, & idem valens.

Verùm postquam incidi in nugas Simeonis, de forma baptismatis, minimè mihi absurdum visum est, sensisse ita Bellarminum. Fieri enim potest, vt ob eam causam rebaptizarint.

Si ea non est causa, fortè propter trinam immersionem, quam Græci falsò putabãt, Latinos solitos esse negligere. Sic enim Hieremias Patriarcha scribit c.2. suæ censuræ: ἡμεῖς μὲν ἐν τρισὶ καταδύσεσι βαπτίζομεν, οἱ δὲ Λατῖνοι οὐ καλῶς ποιοῦντες ἐν μιᾷ καταδύσει βαπτίζουσι. Nos quidem sub trina mersione baptizamus, Latini verò non rectè sub vna baptizant.

Porrò Concilium secundum generale cap.7. inter alias causas, cur Eunomiani à Catholicis rebaptizati deberent, eam ponit, quòd in vnam demersionem baptizarentur. Εὐνομιανοὺς μέντοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, ὡς Ἕλληνας δεχόμεθα, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν. Eunomianos tamen, qui in vnam demersionem baptizantur, vt Gentiles acceptamus, & tum demum eos baptizamus. Matthæus quoque Blastarius in suo Numocanone cap. 2. litera α'. vbi agit de diuersis sectis hæreticorum referens prædictum Canonem, sic tandem concludit. ἐν κεφαλαίῳ δὲ εἰπεῖν, ἅπαντας τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν πρὸς τῶν ἑτεροδόξων βαπτισαμένους, καὶ τῇ καθολικῇ προσιόντας ἐκκλησίᾳ αὖθις βαπτίζεσθαι οἱ θεῖοι κανόνες θεσπίζουσιν. Atque vt summatim dicam omnes, qui in vnam demersionem ab alterius sectæ ministris sunt baptizati, & ad Catholicam Ecclesiam accedunt, iterum baptizandos esse sacri Canones sanciunt.

Et in litera β'. agens de Baptismo citat Canonem 50. Apostolorum. ὁ δὲ ν'. τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελεῖν παρεγγυᾶται. τρεῖς δηλαδὴ καταδύσεις ἐν ἑνὶ βαπτίσματι, ἀλλὰ μὴ ἓν βάπτισμα, ἤτοι ἅπαξ καταδύειν τὸν βαπτιζόμενον, καὶ εἰς μίαν κατάδυσιν τὸν τοῦ κυρίου ἐπιφημίζειν θάνατον, ὡς ἡ παραπληξίας γέμουσα τῶν Εὐνομιανῶν αἵρεσις ὑποτίθεται. Quinquagesimus sanctorum Apostolorum Canon, vt tria baptismata vnius initiationis fiant, præcipit, tres videlicet mersiones in vno baptismate. Non autem vnum Baptisma, scilicet, vt semel immergatur ille, qui baptizatur, & in vnam demersionem Domini mors celebretur. sicut Eunomianorum hæresis insaniæ plena supponit.

Hæc itaque fuit causa, dicet aliquis, secundum principia Græcorum, cur à Latinis baptizatos Græcè rebaptizarint.

Mihi hoc, vt non improbabile, ita neque certum videtur. Nam in primis Romana Ecclesia antiquum vsum trinæ immersionis semper in hanc vsque diem tenuit, & modò diligenter obseruat. Vt patet ex ipso Romanæ Ecclesiæ rituali, ex cuius norma Parochi sic informantur. Tunc Sacerdos accipiat puerum diligenter, & baptizet eum sub trina immersione, sanctissimam Trinitatem semel inuocans, vel effundendo aquam super caput pueri secundum consuetudinem loci illius, dicendo: Petre ego te baptizo in nomine Patris. † & semel immergat, & Filij. † & secundò immergat, & Spiritus sancti, Amen. † & tertiò immergat. Vnde non est mirum si etiam Matthæus Blastarius, qui vbicunque occasio sese offert, Latinos carpere solet, in hac re minimè eos reprehenderit. quòd optimè sciret eos non omittere trinam immersionem.

Quare ergo Hieremias de Latinis hoc affirmat? quod fortè aliquem Latinorum disputantem audierit, baptismum sub vnica mersione valere, & secundum varietatem locorum, & regionum ita fieri.

Ego præter allatas causas, cur Græci rebaptizarint Latinos, potiùs dicerem, odio in Latinos istud fecisse, hoc enim etiam innuit Concilium Lateranense, cùm dicit,

in tãtum Latinos abominati ſunt. Et quod eos nonnulli Græcorum hæreticos arbitrarentur; & quoniam ex 7. Canone ſecundi Concilij generalis quoſdam hæreticos rebaptizabant. Baſilius quoque magnus ex Pepuzianorum hæreſi ad fidem venientes, denuo baptiſmate perluſtrabat. Propterea Græci decepti, & malè affecti, Latinos, vel à Latinis baptizatos, quaſi hæreticos, cum Cypriano rebaptizandos cenſebant.

Atqui Baſilius quadam ex parte, Concilium verò ſimpliciter, ideò iterabant baptiſmum, vt paulò pòſt dicam, quod illi hæretici veram formam Baptiſmi negligerent.

Vtcunque ſit, ſiue propter formam Latinorum rebaptizarint, ſiue quòd opinarentur Latinos in baptiſmate omittere trinam merſionem, ſiue quòd eos ob alia dogmata hæreticos eſſe cenſerent, ſiue διά τινα ἄλογον ὁρμὴν, certum eſt, hoc paſſim à Græcis non eſſe factum, ſed à quibuſdam per inſcitiam, valdè tamen audacibus, & malitioſis. Modò tamen Græci neminem Latinorum rebaptizant. Nam & poſt illa tempora in dies magis, ac magis vigente ſchiſmate, in iure orientali præſcribunt modum, quo debeant recipi Latini, ſi ad eos acceſſerint, de baptiſmate verò nullam prorſus faciunt mentionem, quòd nimirum ſint rebaptizandi. Et tamen ſine dubio feciſſent, ſi inualidum eſſe Baptiſmum Latinorum arbitrati fuiſſent. immò verò etiam ipſe Marcus Epheſius, qui alioquin in Epiſtola ſua Encyclica ad omnes Chriſtianos, Latinos hæreticos eſſe probare fruſtra conatur, ſi quãdo ad Græcos acceſſiſſent, Chriſmate inunctos fuiſſe affirmat, de Baptiſmo nihil prorſus, quamuis prius vt hæreticus inconſtans in eadem epiſtola, baptiſmum Latinorum, quòd per infuſionem, non immerſionem fiat, redarguat. At qua ratione fieret, vt Latinos Græci, & Græcos Latini confirmarent, dicam poſteà cùm de illo Sacramento agam.

Neque tamen arbitror Hieremiam Latinos in eum ſenſum reprehendere, quòd de neceſſitate Sacramenti trinam merſionem ſentiat; ſed quòd antiquum morem potius eos neglexiſſe exiſtimet. Et ſi quis ab eo quæreret, ſit ne verus Latinorum Baptiſmus, ſanè quidem mea ſententia haud inficiaretur. Sin aliter ex doctrina Blaſtarij ſentiat, vtique reiiciendus.

De trina, & vnica merſione Baptiſmi.

CAPVT IX.

IGITVR ſupereſt, ſi eſt antiquus mos trina immerſio ad ſignificandas tres perſonas diuinas, & triduum ſepulturæ Chriſti, vt patet ex 50. Canone Apoſtolorum, Dionyſio Areopagita de Eccl. Hier. cap. 4. & 5. Tertulliano lib. de Corona militis, & libro cont. Praxeam. Cyrillo Catecheſi 2. Baſilio de Spiritu ſancto cap. 27. Chryſoſtomo Hom. 24. in Ioannem. Ambroſio lib. 2. de Sacramentis cap. 7. Auguſtino ſermone 91. & 201. & alijs Patribus. Supereſt, inquam, explicandum, quare Eunomiani rebaptizandi eſſent, non item Hiſpani, vel alij Italorum, ſi qui ſunt, qui vnica vtantur merſione. Et an de iure diuino ſit trina immerſio, vt mutari nullo modo queat.

Reſpondeo. Propterea Eunomiũ vnicam merſionem exhibuiſſe, quòd in diuinis, quemadmodum vnam naturam, & eſſentiam; ita etiam vnicam eſſe perſonam more Iudaico crederet, vt ex ipſamet forma ſui baptiſmi clariſſimè conſtat. Baptizabat enim Eunomius, vt refert ſanctus Epiphanius libro 3. hæreſ. 56. κατ' ἀνομοίων circa finem. εἰς ὄνομα θεοῦ ἀκτίστου, καὶ εἰς ὄνομα υἱοῦ κεκτισμένου, καὶ εἰς ὄνομα πνεύματος ἁγιαστικοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ κεκτισμένου υἱοῦ κτισθέντος. In nomine Dei increati, & in nomine Filij creati, & in nomine Spiritus vim ſanctificandi habentis, atque à creato Filio creati. Quocirca & ἀνόμοιοι ſequaces Eunomij appellabantur, quòd dicerent Filium & Spiritum ſanctum, μηδεμίαν ὁμοιότητα κατ' οὐσίαν ἔχειν πρὸς τὸν πατέρα, nullam ſimilitudinem ſecundum eſſentiam habere ad Patrem.

Quoniam igitur Eunomius recuſabat adhibere trinam immerſionem, ne hac cerimonia æqualitatem perſonarum in eſſentia oſtenderet, & peccabat in forma Baptiſmi; ideo Concilium Eunomianos meritò rebaptizandos ſanciuit; cùm non eſſent antea verè baptizati. Neque hos tantùm rebaptizandos decernit, ſed multos alios, qui quantumuis adhiberent trinam merſionem, nihilominus tamen errabant in forma Baptiſmi. Vt etiam Concilium Nicænum c. 19. ſtatuit rebaptizandos eſſe Paulianiſtas. Et de Pepuzianis refert Baſilius in primo cap. Epiſtolæ ad

Amphilochium eos baptizasse εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ Μοντανὸν, καὶ Πρισκίλλαν. quibus paracleti nomen acclamabant. Atque hæc erat causa, cur vnam mersionem Eunomius adhiberet: contra verò Arriani (vt testatur Gregorius Magnus lib.1.epist.41. ad Leandrum) ad significandas tres naturas trium personarum trina mersione abuti cœperant. Vnde Gregorius ad tollendum eiusmodi errorem, mandauit, vt in Hispania vna mersio fieret. Quod etiam postea confirmauit Concilium Toletanum 4.c.5. Sed audiamus verba tùm Gregorij Magni, tùm Concilij.

De trina verò mersione (inquit Gregorius) baptismatis, nihil responderi verius potest, quàm quod ipsi sensistis, quia in vna fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa. Nos autem, quod tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ Sacramenta signamus, vt dum tertiò infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quòd si quis fortè etiam pro summæ Trinitatis veneratione, existimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquas mergere, qui dum in tribus subsistentiis vna substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in Baptismate in aquam, vel ter, vel semel mergere, quando & in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Sed si nunc vsque ab hæreticis infans in baptismate tertiò mergebatur, faciendũ apud vos esse non censeo, ne dum mersiones numerant, diuinitatem diuidant; dumque quod faciebant faciunt, morem vestrum se vicisse glorientur. Hactenus Gregorius. Concilium sic habet.

De Baptismi autem Sacramento, propter quod in Hispaniis quidam Sacerdotes trinam, quidam simplam mersionem faciunt, à nonnullis schisma esse conspicitur, & vnitas fidei scindi videtur. Nam dum partes diuersæ in baptizandis quasi contrario modo agunt, alij alios non baptizatos esse contendunt. Proinde quid à nobis in Sacramenti diuersitate faciendum sit, Apostolicæ sedis informemur præceptis, non nostram, sed paternam instructionem sequentes. Beatæ ergo memoriæ Gregorius Romanæ Ecclesiæ Pontifex, qui non solùm partes Italiæ illustrauit, sed & longè existentes Ecclesias sua doctrina perdocuit. Efflagitante summo Leandro Episcopo de hac Hispaniæ diuersitate, quid potius esset sequendum, inter cætera scribens ei, sic ait. De trina verò mersione &c. refert Concilium verba Gregorij, quæ retulimus, deinde subiungit. Quapropter quia de vtroque Sacramento, quod fit in sancto Baptismo, à tanto viro reddita est ratio, quod vtrumque rectum, vtrumque irreprehensibile in sancta Dei Ecclesia habeatur; propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis vsum, simplam teneamus Baptismi mersionem, ne videantur apud nos, qui tertiò mergant hæreticorum approbare assertionem, dum sequuntur, & morem.

Addit tandem Cõcilium rationes congruas, cur vna mersio fieri possit. Quia nimirum vnica mersio, & emersio significant vnicam ad infernum Christi descensionem, & resurrectionem, item vnitatem diuinitatis, dum tamen additur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Trinitas personarum exprimitur. Figuræ quoque Baptismi hanc vnitatem patefaciũt. Nam populus Dei per mare rubrum, quod baptismum significat, semel transiit, præcedente Sanctissima Trinitate in igne, colũna, & nube. Idem populus Dei cum Arca ad terram promissionis properans, fluenta Iordanis semel traiecit.

Igitur Latini pro varietate locorum, & regionum modò trinam, modò vnicam mersionem non sine ratione adhibent.

Hanc recentiores Græcorum ignorantes causam, & huius mutationis auctorem, seu potius approbatorem, videlicet Gregorium Magnum Dialogum, quem ipsi quoque meritò venerantur, & colunt; vt ego propterea testimoniũ illius integrum huic argumento adscripserim, immeritò Latinos redarguunt. Non enim peccant in forma Baptismi, sicut Eunomiani peccabant.

Cæterùm Gregorius, qui Hispanos inter se de hac re dissidentes prudenter reconciliauit, idem quoque Latinos, seu homines ritus Romani, si qui sunt, qui vnica mersione vtantur, cum Græcis in gratiam restituat. præsertim cùm ante schisma floruerit, & apud ipsosmet Græcos tantus Ecclesiæ Doctor maximam obtineat auctoritatem.

Neque est quod aliquis nobis obiiciat Canonem Apostolicum, quem Clemens Romanus refert, cæteri quoque suprà nominati Patres sequuntur. quasi de iure diuino sit trina mersio, eo quòd constitutiones, atque traditiones Apostolorum diuinæ censeantur.

Nam vt glossa refert de consecratione

d.4.c.79. aliud eſt ſemel immergi ſub illorum verborũ forma, Baptizo te in mortem Domini, quod interdicitur, aliud in nomine Trinitatis. hoc eſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti vnica merſione, quod in Eccleſia quibuſdam permittitur.

Quæ expoſitio ex verbis eiuſdem Canonis probari poteſt. Nam ſequitur. Non enim dixit Dominus, εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίσατε, in mortem meam baptizate. Quare potius formam Baptiſmi Canon ſpectat, quàm trinam merſionem. memorat tamen trinam merſionem quod ea eſſet in vſu eo tempore, vt modò etiam eſt.

Deinde, vt egregiè iuxta communem Theologorum ſententiam reſpondet religioſiſſimus ſimul, & eruditiſſimus Pater Azorius libro 5. Inſtitutionum moralium cap. 15. quæſtiuncula 4. Apoſtoli aliquid tradiderunt, vel conſtituerunt, primò quidem, ac miniſtri Chriſti Domini, & viua Spiritus ſancti inſtrumenta. & quicquid hac ratione tradiderunt, conſtitueruntve, traditio eſt, vel conſtitutio diuina, ſic enim ſcripturas Canonicas ediderunt, ſic baptiſma paruulorum, cultum, & venerationem ſacrarum imaginum, viuorum pro mortuis ſuffragia, inuocationem Sanctorum, perpetuam Deiparæ Virginitatem, ſymbolum fidei, & alia pleraque docuerunt, & ab his Romanus Pontifex aliquem ſoluere nequit. Quoniam ſunt iuris diuini, cuius auctor, & cõditor eſt Deus, Apoſtoli verò tantùm promulgatores. Secundò, aliquid conſtituerunt Apoſtoli vt Paſtores, Præſides, & Præfecti Eccleſiarum à Chriſto Domino delecti, & creati. Et hoc modo ediderunt Canones, quos Clemens Romanus collegit, & literis conſignatos poſteritati mandauit, qui Apoſtolorum eſſe dicuntur. Quorum rigorem iure poteſt Romanus Pontifex mitigare, & relaxare, ſi iuſta, & debita cauſa intereeſſerit. Talia etiã ſunt multa præcepta, quæ apud Paulum commemorantur de homicida, vel ebrioſo minimè ad ordines promouendo, de bigamo non ordinando, de non eligendo Neophyto. Eiuſmodi etiam ſunt quædam aliæ Apoſtolorum traditiones, vt quadragenarium ante Paſcha ieiunium, inter Paſcha, & Pentecoſten in precationibus genu non flectere, eodem tempore ieiunium non colere, Deum verſus Orientem vultu conuerſo precari, continentia Sacerdotum, quorundam Feſtorum dierum obſeruatio, Dominicæ diei cultus, in quarta, & ſexta quaque feria ieiunium, & præceptum ibidem de abſtinendo à ſanguine, vel ſuffocato. Ex quibus nonnulla Græci quoque negligunt. Neque enim Græcorum Sacerdotes agũt cœlibem vitam, & ſuffocata animalia guſtare multi non recuſant. Inter alia verò eiuſmodi præcepta eſt etiam trina in aquã merſio, quam Latini pro regionum varietate, eùm non ſit de eſſentia Sacramenti, meritò abrogarunt, in deteſtationem erroris Arianorum. Vnde malè Blaſtarius concludit omnes eſſe rebaptizandos, qui ſub vnica merſione ſunt baptizati. Si enim adſint circunſtantiæ Eunomianorum, & eorum quos reprehendit Canon Apoſtolicus, iure optimo rebaptizandi. Cæterùm ſi non adſint eædem circunſtantiæ, ſed potiùs oppoſitæ, tantum abeſt, vt ſub trina merſione ſint rebaptizandi, vt hoc peccatum ſit & illicitum, vnica merſio laudabilis, & amplectenda. Atque hæc dicimus, ſi illos Canones vt legitimos tueri velimus.

Baſilius Magnus negat hanc cerimoniam eſſe nobis ſcripto traditam. vnde, dicet aliquis, forſan etiam negaret trinam merſionem eſſe Canonem Apoſtolicum, & multo minus præceptum Euangelicũ. Nam in lib. de Spiritu ſancto ad Amphilochium c. 27. vbi multa nobis ἀγράφως eſſe tradita teſtatur, inter alia, recenſet etiam trinam merſionem, τὸ δὲ τρὶς βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον πόθεν; ter mergi hominem, vnde eſt traditum? Quamobrem, & Zonaras in expoſitione illius Canonis, miratur quomodo Baſilius inter ἄγραφα illud enumeret. τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἀγράφως ὡς ἀληθῶς παραδέδοται. τὸ δὲ τρισσάκις τὸν βαπτιζόμενον καταδύεσθαι ἐκ τοῦ πεντηκοστοῦ κανόνος ἔχομεν τῶν ἁγίων ἀποστόλων. θαυμάζω οὖν πῶς καὶ τοῦτο ὁ ἅγιος ἀγράφως εἶπε παραδίδοσθαι. οὐ γὰρ εἰκὸς ἀγνοεῖσθαι τὸν κανόνα ἐκείνῳ τὸν ἀποστολικόν. Igitur (inquit Zonaras) reliqua re vera ſine ſcripto ſunt nobis tradita. At verò eum, qui baptizatur, ter immergi, habemus ex quinquageſimo Canone ſanctorum Apoſtolorum. Miror itaque quomodo vir ſanctus hoc etiam dixerit ſine ſcripto traditum eſſe. neque enim exiſtimandum eſt, ignotum illi fuiſſe Canonem.

Sed mirari deſiiſſet Zonaras, ſi & B. Hieronymum hoc affirmantem legiſſet. Is enim agens aduerſus Luciferianos de Sacramento Confirmationis ita loquitur. Exigis vbi ſcriptum ſit? in Actibus Apoſtolorum. Etiamſi ſcripturæ auctoritas non ſubeſſet, totius orbis in hanc partem conſenſus, inſtar præcepti obtineret. Nam &

» multa alia, quæ per traditionem in Ecle-
» siis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ
» legis vsurpauerunt; veluti in lauacro ter
» caput mergitare. Sic Hieronymus.

Et non vnum istud, vt fert opinio Zonaræ, ἐπὶ τῶν ἀγράφων, in Canonibus Apostolorum, sed & illud, die Dominico non ieiunare Canone 64. & de ieiunio feriæ quartæ, & sextæ extat Canon Apostolicus 69. Quæ tamen Petrus Alexandrinus, qui ante Basilium floruit, per traditionem nos habere affirmat oratione in Pascha, ex qua vnus Canon hac de re decerptus est. οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παρατηρουμένοις τετράδα, καὶ παρασκευὴν, ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῖν κατὰ παράδοσιν εὐλόγως προστέτακται. τὴν μὲν τετράδα διὰ τὸ γενόμενον συμβούλιον ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τοῦ κυρίου ὑπὸ Ἰουδαίων. τὴν δὲ παρασκευὴν διὰ τὸ πεπονθέναι αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. τὴν γὰρ κυριακὴν χαρμοσύνην ἡμέραν ἄγομεν, διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ, ἐν ᾗ οὐδὲ τὰ γόνατα κλίνειν παρειλή-
» φαμεν. Nemo nobis crimini dabit, si fe-
» riam quartam, & sextam obseruamus; qui-
» bus feriis, & ieiunium nobis per traditio-
» nem optima ratione imperatũ est. Et qui-
» dem feriam quartam obseruamus propter
» initum à Iudæis consilium de proditione
» Domini. Sextam verò feriam, eo quòd
» pro nobis passus sit. At verò Dominicum
» diem lætum agimus (hoc est non ieiuna-
» mus) quòd in eo resurrexit, in quo haud
» genua flectere fas esse accepimus. Sic ille.

Vbi idem Zonaras interpres Canonum. σημειωτέον τὸ, παρειλήφαμεν. καὶ τὸ, κατὰ παράδοσιν ἡμῖν προστέτακται. κἀντεῦθεν γὰρ φανερὸν, ὅτι τὸ ἐπὶ μακρὸν κρατῆσαν ἔθος ἀντὶ
» νόμου λελόγισται. Notandum est illud, ac-
» cepimus, & illud, per traditionem nobis
» mandatum est. Hinc enim apparet instar
» legis illud censeri, quod per longam con-
» suetudinem vires acceperit.

Quod etiam dicemus de volumine, τῶν διαταγῶν τῶν ἀποστόλων, in quo prædictus Canon Petri Alexandrini ferè ad verbum reperitur libro 7. cap. 24. & illud, τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἐπιστράφεσθαι κατὰ τὴν προσευχὴν, versus Orientem orare lib. 7. cap. 44. & illud alterum, τὸ εὐλογεῖν τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, libro 8. cap. 35. item olei inunctio libro 3. cap. 16. & 17. Et renuntiatio Satanæ lib. 7. cap. 41. quæ omnia Basilius Magnus clamat non esse scripta, sed tacita traditione recepta. Nota præterea, Dionysium Areopagitam de his cerimoniis scripsisse longè ante Basilium, & tamen Basilius negat nos eas habere per aliquam scripturam. Vnde constat, vel Basilium per scripturam intelligere, non quamcunque scripturam, sed sacram, vel scripta Dionysij, non esse Dionysij. Sed hoc posterius hoc tantũ nomine non potest consistere, cùm & alij Doctores & sancti Patres ante Basilium cerimoniarum meminerint; quos omnes reiicere, haud sanè prudentis fuerit, vt est Origenes, Clemens, Tertullianus, Cyprianus, qui ante Basilium scripsere.

Ad hæc igitur, & similia (quicquid sit de veritate Canonum & Constitutionum Apostolicarum) dicendum est, quod & antea monuimus, Basiliũ, Hieronymum, Petrum Alexandrinum, & alios dicere has traditiones esse minimè scriptas, quia te vera non sunt scriptæ in diuinis literis, non quia non sunt scriptæ in aliis libris. Nam Apostoli, qui Canonicam scripturam cõdere poterant, nihil de iis scripserunt, sed ore tenus tradiderunt. Patres verò tantùm τὴν θεόπνευστον γραφὴν, per excellentiam ἔγγραφον nominant, quam in primo genere, & vt ita dicam, primo gradu certitudinis collocant, cætera, quæ non sunt ex numero τῶν κανονιζομένων βιβλίων, in Canonem sacrorum librorum acceptorum, ad rationem scripturæ ἄγραφα esse testantur.

Cæterùm ad propositum redeo, siue sit scripta in Canonibus Apostolorum trina mersio, siue alibi, vt certum est, eam ab Apostolis esse mysticè traditam, ita etiam certum est, eam non esse de iure diuino, neque spectare ad essentiam Sacramenti.

Dicet tamen aliquis, cùm ea quæ sunt scripta, & sine scripto tradita, partim sint de iure diuino, partim de iure Ecclesiastico; vnde agnoscemus, quænam sint iuris diuini, quæ item positiui? Quod enim nonnulla iuris diuini non sint literis mandata, sed quasi per manus nobis tradita, & commendata, patet ex magno Basilio loco suprà citato, qui ait, τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν. τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα. ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Ex iis, quæ «
in Ecclesia diligenter obseruãtur dogma- «
tibus, inquam, & iis, quæ sacri præcones «
concionantur; quædam habemus à do- «
ctrina scripto prodita, quædam rursus ex «
Apostolorum traditione in occulto tradi- «
ta recepimus. Quorum vtraque parem «
vim habent ad pietatem. Basilius in eo- «
dem capite distinguit inter δόγμα, & κήρυγμα, quod dogma silentio occultetur. κήρυγμα verò aperiatur, & publicetur.

Cæterùm Eulogius Patriarcha Alexan-

drinus, hæc eadem fermè mutuatus à Basilio in 2. oratione, clariùs explicat, vt videre est in Bibliotheca Photij, ait enim: τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραδιδομένων ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου διδαγμάτων, τὰ μὲν ἐστὶ δόγματα, τὰ δὲ κηρύγματα. καὶ ἡ διαφορά. τὰ μὲν δόγματα μετ' ἐπικρύψεως καὶ σοφίας ἀπαγγέλλεται, καὶ τὴν ἀσάφειαν πολλάκις ἐξεπίτηδες περιβάλλεται, ὡς ἂν μὴ βεβήλοις εἶεν τὰ ἅγια ἔκθετα. καὶ οἱ μαργαρῖται τοῖς χοίροις προρριπτούμενοι. τὰ δὲ κηρύγματα χωρὶς τινὸς ἐπικρύψεως ἀπαγγέλλεται. τὰ μάλιστα ὅσα εἰς λόγον ἐντολῶν, καὶ θείου φόβου συντήρησιν ἀναφέρεται. εἶναι δὲ τῶν δογμάτων ἔτι τινὰ μυστικώτερα, ἃ παντελῶς, ὡς τὸ ἔπος φάναι, σεσίγηται. ἐκείνοις δὲ μόνοις μυστικῶς παραδίδοται, οἷς διὰ λόγου ζῶντος ἔχουσι πνευματικὴν σοφίαν πιστοῖς ταῦτα παρατίθεται. Ex documentis à ministris Verbi in Ecclesia traditis, quædam sunt dogmata, quædam verò κηρύγματα (hoc est, quæ publicè per sacrum præconem enunciantur) atque hæc differentia est, quod dogmata quidem cum occultatione, & sapientia proferuntur, & sæpè obscuritate data opera inuoluuntur, ne sacra profanis sint exposita, & margaritæ prius proiectæ iaceant. At verò κηρύγματα sine vlla occultatione edicuntur. potissimum verò, quæ ad seruanda diuina mandata, & Dei timorem conseruandū spectant. Porrò ex dogmatibus sunt præterea nonnulla occultiora, quæ omnino, vt vno verbo dicam, silentur: illis tantùm fidelibus mysticè traduntur, qui, cùm spiritualem sapientiam viuæ vocis oraculo habeant, hæc seruanda suscipiunt. Hactenus Eulogius.

porcis

Itaque, vt ad difficultatem redeam, cùm dogmata fidei (quæ omnia iuris esse diuini existimo) & ea quæ publicè prædicantur, partim ex scripturis habeamus, partim ex arcana traditione, quamuis trina mersio non sit dogma, neque extet in diuinis literis, forsan tamen dicet aliquis est iuris diuini. Alioquin si non est, quæ signa obseruanda, & vnde indicium sumendum est ad hoc probandum?

Respondeo, primum à posteriori. Nam Ecclesia per traditionem habet etiam posse quædam relaxare, ea profectò nō erunt iuris diuini, quædam verò minimè. Idque constat ex interpretatione Patrum. Neque fieri potest, vt Ecclesia ob assistentiam Spiritus sancti errare possit.

Deinde, ex circumstantiis; Cur enim in Baptismate adhibenda sit trina mersio, huius rei rationes afferunt partes congruentes, non necessarias. Nec item desunt alteræ parti probabiles rationes ad stabiliendam, & confirmandam vnicam mersionem. Vnde apparet Christum Dominum trinā mersionem minimè imperasse.

Hæc de trina, & vnica mersione.

De mersione, infusione, & aspersione.

Capvt X.

SED videre mihi videor aliquem Græculum, qui hoc ipsum Latinis obiiciat. Non enim passim Romana Ecclesia baptizatos immergit, sed aquam super caput illorum, vt plurimùm effundit: fortè ad euitandum periculum immersionis. Immò Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in 2. responso suæ censuræ cap. περὶ μυστηρίων, clarissimis verbis hoc vrget. τρισὶ καταδύσεσιν, ἀλλὰ μὴ ἐπιχύσει τριαδικῇ χρώμενοι. ἐβάπτιζον γὰρ οἱ πάλαι οὐ χερσὶν οἰκείαις τὸ ὕδωρ ἐπιρραντίζοντες τοῖς βαπτιζομένοις, ἀλλὰ διὰ τριῶν καταδύσεων, τοῖς θείοις εὐαγγελίοις ἑπόμενοι. ἀνέβη γὰρ, φασὶν, ἀπὸ τοῦ ὕδατος. δῆλον δὲ ὅτι κατέβη. ἰδοὺ οὖν κατάδυσις, καὶ οὐ ῥαντισμός. ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐξηγούμενος τὸν ἀποστολικὸν ν'. κανόνα, φάσκοντα, εἴτις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσῃ, λέγει, τρία βαπτίσματα τὰς τρεῖς καταδύσεις φησὶν ὁ κανών. Tribus immersionibus non trina infusione vtentes. Baptizabant enim veteres non manibus suis aquam baptizandis aspergentes, sed trina immersione Euāgelica dicta sequentes. Ascendit enim aiunt ex aqua. Ergo antè descenderat. Ecce immersio, non aspersio. Sed & sapiens Ioannes Zonaras in expositione Apostolici quinquagesimi Canonis, qui est, Si quis Episcopus, aut Presbyter non tria baptismata vnius initiationis peregerit; tria, inquit, baptismata, tres immersiones vocat Canon. Itaque Hieremias tum ἐπίχυσιν infusionem, tum ῥαντισμὸν aspersionem reiicit à Baptismo.

Marcus quoque Ephesiorum antistes, infamis hæresiarcha, infusionem non approbans, non vnum, sed duo baptismata videtur agnoscere. Sic enim scribit in illa epistola Encyclica. διττὰ δὲ βαπτίσματα (τελοῦνται) τὸ μὲν διὰ τριτῆς καταδύσεως τελούμενον. τὸ δὲ δι' ἐπιχύσεως ὕδατος ἐκ κορυφῆς ἄνωθεν. Bina quoque baptismata peraguntur, alterum, quod trina immersione perficit baptizatum, alterum, quod aquæ infusione à summo vertice confertur. Reprehendit iste λατινόφρων antistites Græcos, quod coniuncti fuerint cum Latinis,

& tamen inter cætera, quæ ipse recenset absurda, duo etiam baptismata fieri patiantur, vnum Græcorum per trinam immersionem, alterum Latinorum per infusionem.

Ergo vt obiectioni occurramus, sanctus Cyprianus in medium adducendus » est, qui libro 4. epist. 7. ita scribit. Exi» stimamus in nullo mutilari, & debilitari » posse beneficia diuina: nec minus aliquid » illic posse contingere, vbi plena, & tota » fide dantis, & sumentis accipitur, quod di» uinis muneribus hauritur. Neque enim » sic in Sacramento salutari, delictorum cō» tagia, vt in lauacro carnali & sæculari sor» des cutis, & corporis abluuntur, vt & sa» pone, & nitris, & cæteris quoque adiu» mentis, & dolio, & piscina opus sit: qui» bus ablui, & mundari corpusculum pos» sit: aliter pectus credentis abluitur, aliter » mens hominis per fidei merita mundatur. » Et paulò post. Nec quemquam mouere » debet, quod aspergi, vel perfundi viden» tur ægri, cùm gratiam Dominicam con» sequuntur, quando Scriptura sancta per » Ezechielem Prophetam loquatur, & di» cat. Et aspergam super vos aquam mun» dam, & mundabimini ab omnibus immū» ditiis vestris, & ab omnibus simulacris ve» stris, & mundabo vos, & dabo vobis cor » nouum, & spiritum nouum dabo in vobis. » Item in Numeris (c.8.) & homo, qui fuerit » immundus vsque ad vesperam, hic purifi» cabitur die tertio, & die septimo, & mun» dus erit. Si autem non fuerit purificatus » die tertio, & die septimo, non erit mun» dus, & exterminabitur anima illa de Is» raël, quoniam aqua asperginis non est su» per eum adspersa: & iterum, & loquutus » est Dominus ad Moysen dicens, accipe » Leuitas de medio filiorum Israël & purifi» cabis eos, & ita facies purificationem eo» rum, circumspergas eos aqua purificatio» nis: & iterum, aqua aspersionis, purifica» tio est. Vnde apparet aspersionem quo» que vim lauacri salutaris obtinere; & quā» do hæc in Ecclesia fiunt, vbi sit & dantis, » & accipientis fides integra, stare omnia, & » consummari, ac perfici eos salutari aqua, » & fide legitima, Christi gratiam conse» quutos. Sic Cyprianus sanctissimus, & sapientissimus Doctor, & Martyr, quem totus Christianus orbis pluris facit, quā decem millia Schismaticorum. Neque argumenta Hieremiæ quicquam concludūt. In primis, Canon Apostolicus, quem interpretatur Zonaras, modò sit Apostolicus, non tam immersionem, nec ternarium numerum, quàm formam Baptismi, vt alibi diximus, postulare videtur, recenset tamen immersionem, & trinam immersionem, quod is esset eo tempore mos in Ecclesia Dei conferendi Baptismum, quamuis ἀδιάφορον. Concilium verò primum Constantinopolitanum (si quis nobis illud pariter obiiciat) non quidem immersionem, sed ternarium numerum immersionis lege positiua, & Ecclesiastica potius exigit, & vrget. Idque propter Eunomianos, qui & peccabant in forma baptismi, & vnica mersione vtebantur ad declarandam, secundum suum errorem, vnicam personam Deitatis. Deinde, ex illis verbis, cùm Iesus baptizatus est, ascendit de aqua, colligitur quidem, quamuis non certo, sed probabiliter, Christū Dominum fuisse baptizatum per immersionem, & si fiat hoc modo Baptismus, eum valere, quis negat? Non tamen exemplum Christi semper Ecclesia in omnibus eodem modo est imitata. Alioquin doceat nos Hieremias, & probet, qua ratione Apostoli per immersionem, & trinam immersionem vno die tria millia, Act. 2. & altero die quinque millia virorum, Act. c. 4. potuerint baptizare? Vt interim omittam integra regna, & populos, quos deinde ad Christi fidem conuersos baptizarunt. Miror autem cur Hieremias non etiam flumen requirat, quandoquidem omnia fieri ad Christi Domini exigit normam. Præterquam quod baptismus, quo baptizatus est Christus à Ioanne, non fuit baptismus Christi, sed baptismus Ioannis, qui totos ne homines in flumen immergeret, non adeo certum est, & certum est, eum non trinam exhibuisse immersionem, seu infusionem; neque enim baptizabat in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quod proprium fuit Apostolorum nondum eo tempore, mysterio diuinissimæ Trinitatis communiter omnibus patefacto; sed more Iudæorum; qui variis abundabant baptismatis, audita confessione peccatorum, pœnitentes abluebat; adeo vt non sit semper tutum, relicta traditione, & consuetudine Ecclesiæ, in omnibus regulam sumere à factis Christi, qui tametsi per immersionem baptizatus est, tamen ob aliam significationem, quæ minimè nobis conuenit. Vt enim Nazianzenus ait oratione in sancta lumina, ascendit Iesus de aqua, secum quodammodo demersum educens, & eleuans mundum.

Itaque Baptismus Christi trifariam potest absolui, vel immersione, idque deno-

tat nomen Baptiſmi. Quæ quidem immerſio & emerſio conſepelitionem, & reſurrectionem cum Chriſto ſignificat. Et ſi trina ſit, myſterium indicat ſanctiſſimæ Trinitatis, ſi vna, vnitatem Deitatis, præſertim apud Catholicos. Et hoc modo probabile eſt, vt diximus, fuiſſe baptizatum Chriſtum. Vel effuſione iuxta illud Ezechielis 36. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* Qua ratione longè probabilius eſſe duco, Chriſtum fuiſſe baptizatum. Quamuis enim ſecundum maiorem partem corporis, Chriſtus ſe in fluuium immerſerit, ſecundum quam etiam dicitur aſcendiſſe de aqua, tamen Ioannes ſuper caput Chriſti ſupereminens aquæ, effudit aquam, & eum baptizauit. Quæ eſt opinio communis, picturis quoque expreſſa, & conſentanea. Atque in Græcia non paucos memini me vidiſſe, præſertim adultos æquè Iudæos, atque Turcas ad fidem Chriſti cõuerſos hoc modo baptizatos. Vel denique aſperſione, de qua illud Regium Dauidicum intelligi poteſt, *Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.* Vnde Cyrillus Hieroſolym. 3. Catecheſim ſic exorſus eſt, *εὐφραίνεσθε οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ διὰ τοὺς μέλλοντας ὑσσώπῳ ῥαντίζεσθαι, καὶ καθαρίζεσθαι ὑσσώπῳ τῷ νοητῷ.* „ Lætentur cœli, & exultet terra, propter „ eos, qui aſpergendi ſunt hyſſopo, & mun„ dandi hyſſopo ſpirituali. Qua videlicet aſperſione facilè fuit Apoſtolis, multa millia hominum baptizare, idque ſine aliis ceremoniis, quas iidem Apoſtoli, eorumve ſuppares, aut alij Pontifices poſtea inſtituerunt, ſimplici quoque vſurpata forma, vt ſi Apoſtoli, eorumque diſcipuli ſeorſim pronunciauerint, Ego vos baptizo, vel baptizantur ſerui Dei, & plures aqua ſimul aſperſerint. Præſertim cùm & ſanctus Cyprianus loco citato, aſperſione poſſe fieri baptiſmum, probet ex aqua purificationis, quæ etiam aſperſionis dicebatur, eratque typus Baptiſmi.

Apoſtolos itaque tot millia hominum, & regna integra, & ampliſſima imperia eodem modo aſperſione baptizaſſe, ne dum veriſimile, ſed etiam certum eſſe videtur. Immò Græci hac ſua nimia copia aquæ Baptiſmi ægros infantes ſuffocant, & illis mortem accelerant. Vnde & irregularitas oriri poteſt.

De Miniſtro Baptiſmi.

CAPVT XI.

POSTQVAM de materia, & forma Baptiſmi egimus, ſupereſt, vt de legitimo huius Sacramenti Miniſtro aliquid dicamus: quod eo alacrius aggredior, quo totam ferme Græciam, Ruſſiam, Moſcouiam, & alias prouincias, quæ in fide Chriſti ritu Græco perſeuerant, ex imperitia in eo verſari errore, ſcrupulo, & religione animaduerto; vt abſente Preſbytero, malint permittere, vt infantes ſine baptiſmo è vita decedant, quàm eos ſalutari lauacro abluere; quod exiſtiment ſibi laicis ne in neceſſitate quidem licere hoc munere fungi.

Porrò hac in re nullo vtor argumentandi genere, ſed Græcorum ſententias in medium proferam, qui ne minimum quidem à Latinis diſſentiunt.

Omiſſis itaque Epiſcopis, & Preſbyteris, quos ordinarios eſſe Baptiſmi Miniſtros omnes concedunt.

De Diaconis, quod in abſentia Epiſcoporum, ac Preſbyterorum, proinde extraordinariè baptizare poſſint, extat Canon 13. Nicephori Conſtantinopolitani Patriarchæ in hæc verba. *κατ' ἀνάγκην καὶ μοναχὸς λιτὸς, ὡσαύτως καὶ διάκονος βαπτίζει.* Pro „ neceſſitate etiam ſimplex Monachus, ſi„ militer & Diaconus baptizat. Et patet ex „ ſacra Scriptura. Philippus enim, qui in itinere baptizauerat Eunuchum, vnus ex ſeptem erat Diaconis.

De laicis, & ſæcularibus eiuſdem Nicephori circumfertur Canon 16. *χρὴ τὰ ἀβάπτιστα νήπια, ἐὰν εὑρεθῇ τις εἰς τόπον μὴ ὄντος ἱερέως βαπτισθῆναι. εἰ βαπτίσῃ δὲ καὶ ὁ ἴδιος πατὴρ, ἢ οἷος δή ποτε ἄνθρωπος, μόνον εἰ ἔστι χριστιανὸς, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία.* Infantes non ba„ ptizatos oportet, (ſi quo loco reperiatur „ quis, vbi non ſit Sacerdos) baptizari. Quod „ ſi vel pater, aut quilibet alius, modò ſit Chriſtianus, eos baptizauerit, peccatum non committit. Idem docet Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus in c. 7. ſuæ cenſuræ. *τὸ βάπτισμα τὸ ἀνάγκῃ δι' αἰδέστου οὐκ ἀποβάλλεται.* Baptiſmus in neceſ„ ſitate à non conſecrato collatus, minimè „ reiicitur. Et patet ex Canone citato Ni„ cephori, iuxta quem ſimplex Monachus baptizare poteſt. Idem concedit Philadelphienſis. Et clariſſimè conſtat ex hiſtoria ſancti Athanaſij, qui puer exiſtens,

pueros

pueros baptizauerat. Et præterea colligitur ex eo, quod Patres in suis scriptis, & Conciliis æquè Græci, atque Latini, Canonem sancti Cypriani de rebaptizandis iis, qui ab hæreticis baptizati essent, abrogauerint. At non poterant ignorare inter hæreticos, qui baptismum contulissent, aliquos fuisse, qui non haberent veros sacros Ordines, sed essent merè laïci, vt sunt hodie hac nostra ætate hæretici Septentrionales: immò S. Cyprianus, & Firmilianus Archiepiscopus Neocæsariensis propterea rebaptizabant hæreticos & schismaticos, quod eorum Antistites, ab Ecclesia separatos, iudicarent in laïcorum sortem redactos fuisse, & amisisse donum conferendi sacros Ordines, & sanctum Baptismum. Quam rationem refert Basilius in Epistola Canonica ad Amphilochium c. 1. Et quamuis ratio te vera non sit solida, ea tamen non reiecta, Basilius de huiusmodi Baptismo hæreticorum (quos alioquin Basilius vocat schismaticos) enunciat, ἔστω δεκτὸν, recipiatur. Quare censebat Basilius baptismum laïci tenere. Vnde quod ait Simeon Thessal. » οὐδεὶς βαπτίζει, εἰ μὴ χειροτονίαν ἔχει. Nemo » baptizat, nisi per manus impositionem sa- » crum Ordinem habeat; vel ordinariè, & extra necessitatem intelligendum est, vel vt falsissimum reiiciendum.

Sed hîc posset aliquis Gregorium Nazianzenum nobis opponere, qui oratione in sacrum lauacrum loquens de ministro Baptismi, videtur sentire, non posse hæreticum baptizare. Sic enim habet: σοὶ δὲ πᾶς ἀξιόπιστος εἰς τὴν κάθαρσιν, μόνον ἔστω τις τῶν ἐγκρίτων, καὶ τῶν μὴ προδήλως κατεγνωσμένων, » μηδὲ τῆς ἀληθείας ἀλλότριος. Tibi verò sit » quilibet dignus, & idoneus ad purgatio- » nem, modò inter probatos censeatur, ac » non apertè condemnatus, neque alienus » à veritate. Et paulò pòst: οὕτως ἔστω σοι πᾶς βαπτιστής· κἂν τῇ πολιτείᾳ προέχῃ, ἀλλ᾽ ἴση γε τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἔστω. καὶ τελειοποιός σοι πᾶς ὁμοίως ὁ τῇ αὐτῇ πίστει μεμορφωμένος. » Sic tibi quoque sit omnis baptizator. quod » si conditione excellit, æqualis tamen Ba- » ptismatis vis est. Et initiator similiter sit » tibi quilibet, qui eadem fide sit informa- » tus. Et circa finem Orationis ad eum qui non est imbutus fide Catholica: ζήτει τὸν » βαπτιστὴν, ἢ καταβαπτιστήν. Quære, inquit, » qui te tingat, vel potius extinguat: vt ingeniosè in versione allusit Billius.

Respondeo, Nazianzenum reprehendere eos, qui nimis ambitiosè elegebant sibi ministros baptismatis. Quocirca hortatur eos, ne dicant talem, & talem baptizantem posco: μὴ εἴπῃς, ἐπίσκοπος βαπτισάτω με· καὶ οὗτος μητροπολίτης, ἢ ἱεροσολυμίτης. οὐ γὰρ τόπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. καὶ οὗτος τῶν εὖ γεγονότων. δεινὸν γὰρ εἰ τῷ βαπτιστῇ τὸ εὐγενές μου καθυβρισθήσεται. ἢ πρεσβύτερος μὲν, ἀλλὰ καὶ οὗτος τῶν ἀγάμων, καὶ οὗτος τῶν ἐγκρατῶν, καὶ ἀγγελικὴν τὴν πολιτείαν. Ne dicas, Episcopus me ba- » ptizet, & is quidem Metropolita, vel » Hierosolymita. Non enim locorum, sed » spiritus est gratia. Atque is claro genere » ortus. graue enim fuerit si baptizatore no- » bilitas mea iniuria afficiatur. Vel Presby- » ter quidem sit, sed minimè matrimonio » iunctus, & is quidem continens, & eo- » rum, qui angelicum vitæ institutum imi- » tentur. Ad hæc respondet Nazianzenus, » sit tibi quilibet baptizator. Addit autem vniuersè, modò inter probatos censeatur, ac non apertè condemnatus, neque alienus ab Ecclesia, & eadem fide informatus: tum quia inter hæreticos erant qui ex defectu formæ Baptismi verè non baptizarent, tum quia vir sanctus optabat, & volebat, vt Catholici à Catholicis baptizarentur, & effectum Baptismatis assequerentur. Non autem enunciat, baptismum hæreticorum esse inualidum. Quin ipse cum cæteris Patribus, qui Concilio Constantinopolitano interfuerunt cap. 7. statuit, quinam hæreticorum rebaptizandi forent, qui solum vnguento vngendi. Vnde quorundam hæreticorum in forma Baptismi non peccantium ratum habuit baptismum. Ex verbis tamen Theologi, tam amplè, & vniuersè prolatis, possumus colligere laïcum posse baptizare.

Basilius Magnus in Epistola Canonica ad Amphilochium c. 1. recenset duo genera baptismatû. Vt autem indicet, quænam sint rata, & valida, quæ nulla, & irrita, distinguit, secundum sententiam antiquorum, quam approbat, inter hæresim, schisma, & παρασυναγωγὴν, hoc est, adulterinam congregationem. Qua distinctione posita, enunciat, hæreticorum nullum esse baptismum, sed omnino iterandum. Et miratur Dionysium Martyrem Archiepiscopum Alexandrinum, cæteroquin Canonistam, hoc ignorasse, neque rebaptizasse hæreticos Pepuzenos. De Baptismate verò schismaticorum dicit, seruandum esse morem Prouinciæ. alicubi enim rebaptizabantur, alicubi verò minimè. De postremis nihil dicit, quod attinet ad Baptismum: quod hi, qui conuenticula

agere ſolebant, reciperentur ab Eccleſia, reſtituta eis priſtina dignitate, atque impoſita illis ſalutari pœnitentia.

De ſecundo genere hominum, hoc eſt ſchiſmaticorum, alterum etiam Canonem idem Baſilius edidit, qui eſt in ordine 47. in quo recenſet, quinam huiuſmodi homines rebaptizarent, qui verò minimè. Ipſe verò in eam propendet ſententiam, vt cenſeat rebaptizandos eſſe; ſeque ipſa ſe ſolitum eſſe rebaptizare fatetur. & cuperet quidem, vt cæteri quoque idem præſtarent, atque vt Concilium aliquod Epiſcoporum hoc ſtatueret; ſed Synodus Conſtantinopolitana planè oppoſitum poſtea definiuit.

Notandum Baſilium, quantum ex verbis ipſius colligere licet, per hæreticos in primo Canone κατ' ἐξοχὴν intelligere eos, qui errant in myſterio ſanctiſſimæ Trinitatis, ſeu aliqua diuina perſona, & per conſequens explicitè in forma Baptiſmi. Ait enim de huiuſmodi hæreſi: εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς θεὸν πίστεώς ἐστιν ἡ διαφορά. » Statim enim (& quaſi dicat immediatè, » ac directè) circa ipſammet in Deum fi» dem eſt differentia. Vnde ait antiquos iudicaſſe, recipiendum eſſe illud Baptiſma: τὸ μηδὲν τῆς πίστεως παρεκβαῖνον, videlicet immediatè, τῆς εἰς θεὸν πίστεως. At quodnam illud eſt, quod non deflectit ab ea, quæ in Deum eſt, fide? Ex verbis Baſilij colligitur illud eſſe, quod fit κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡμῖν. Et contrarium, quod non fit ſecundum ea, quæ nobis ſunt tradita. hoc eſt, non fit in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Quocirca reiiciens baptiſmum Pepuzenorum ait: τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι, τῶν βαπτιζόντων εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ Μοντανὸν, ἢ Πρίσκιλλαν; οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ μὴ εἰς τὰ » παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες. Quæ ratio » eſt, vt approbetur horum Baptiſmus, qui » in Patrem, & Filium, & Montanum, ſeu » Priſcillam baptizant? Nec enim ſunt ba» ptizati, qui ſecundum ea, quæ nobis ſunt » tradita, non ſunt baptizati. Et hac ratione Baſilius vna cum antiquis Patribus meritò explodit ſententiam Dionyſij, & vniuersè docet, omnes hæreticos rebaptizandos. Hæreticos inquam ſtrictè acceptos. Per ſchiſmaticos intelligit Baſilius eos, qui non errant immediatè in commemorata fide, vt errabant Ariani, neque etiam in forma baptiſmi, vt Eunomiani, Pepuzeni, Valentiniani, Manichæi, Marcioniſtæ, &c. Sed in aliis dogmatibus fidei, quales ſunt Nouatiani, Encratitæ, Saccophori, Apotactitæ, & id genus. Quos alioquin ſanctus Epiphanius clarè appellat hæreticos, vtque tales ſuis ſcriptis confutat. Quin & ipſe Baſilius eorum κακοδοξίαν, in cap. 47. hæreſim appellat, καὶ ἀποβλάστημα Μαρκιωνιστῶν, & germen Marcioniſtarum. Eccleſia quo« que modò idem iudicium fert de illis, atque vt hæreticos damnat.

Prætetea, obſeruandum eſt, Baſilium duplicem aſſignare cauſam anabaptiſmi. Alteram in primo Canone defectum fidei, annexum defectui formæ Baptiſmi. Ob quem antiqui Patres meritò rebaptizabant hæreticos primi generis, qui etiam explicitè errabant in forma baptiſmi. Alteram, ſimpliciter errorem non formæ, ſed fidei. Propter quem ipſemet Baſilius rebaptizabat ſchiſmaticos, hoc eſt hæreticos ſecundi generis. Quæ fuit ſententia peculiaris Cypriani, Firmiliani, & Baſilij: μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτίζονται, οἵγε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν θεὸν ἐφαμίλλως τῷ Μαρκίωνι, καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱρέσεσι. Ne dicant, inquit Baſilius, ſe bapti« zari in Patrem, & Filium, & Spiritum « ſanctum, qui Deum malorum effecto« rem eſſe ſupponunt, non ſecus atque « Marcion ipſe, cæteræque hæreſes. Qua« ſi dicat, non ſatis eſt dicere, ſe vti vera forma Baptiſmi, ſi de Deo creatore malè ſentiunt.

Huiuſmodi hæreticos, veram adhibentes formam Baptiſmi, cur Baſilius rebaptizarit, cauſam ſufficientem non video. Idque contra ſententiam antiquorum. Sic enim habet in primo Canone: ἔδοξε τοῖς ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν (βάπτισμα) παντελῶς ἀθετῆσαι, τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι. Viſum eſt maioribus noſtris baptiſmum « hæreticorum penitus improbare, ſchiſma« ticorum, vt qui adhuc ſint Eccleſiæ, Ba« ptiſmum admittere. «

Fortè Baſilius exiſtimauit hos poſtremos degeneraſſe in hæreſim primi generis, cuius germina ſunt poſtremæ hæreſes. At hoc non ſatis eſt ad improbandum eorum baptiſmum, modò explicitè non errent ipſi in forma, vt peccant priores. Item Baſilius in eo primo Canone neſcio qua de cauſa eſt indifferens, vt doceat, & rebaptizandos eſſe, & non rebaptizandos οἰκονομίας ἕνεκα, œconomiæ, & moderationis gratia. Hoc eſt, vt interpretatur Zonaras, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀκρίβειαν ὀκνηροτέρους αὐτοὺς ποιήσωμεν,

εἰς τὸ προσέρχεσθαι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. Ne propter nimiam, & accuratam diligentiam segniores eos reddamus ad accedendum in Catholicam Ecclesiam. Vt Matthæus Blastarius in suo Nomocanone ait, προνοίᾳ τῷ πλέονας οὕτω τῇ καθολικῇ προσιέναι πίστει. Prouidentia quadam, vt hac ratione multo plures ad Catholicam accedant fidem. Quas expositiones ex verbis Basilij nominati auctores eruũt. Nescio, inquam, qua de causa ita iudicet Basilius. Non enim in nostra est positum potestate immutare naturam Baptismi, qui illud sibi peculiare, & de iure diuino habet, vt si adsint causæ constituentes, & validus sit, & nefas sit eum amplius iterare; etsi desint causæ, & circumstantiæ necessariæ nulla hominum voluntate, nullo arbitrio validus effici possit. Quæ igitur ista est œconomia, vt propterea modò validus, modò nullus censeri debeat?

Animaduertant itaque Græci nostri temporis, quantum suis, immò nostris sanctis, & Doctoribus tribuant. Ergo, inquiet aliquis, cum hæreticis, Doctores Ecclesiæ, quippe homines, confutandos, atque reiiciendos censes? Non hoc, apage, sed extrema fugienda moneo. Non enim quandoque satis est dicere, hoc Basilius ait, illud Chrysostomus docet. Non quod auctoritatem tantorum virorum, & Ecclesiæ Catholicæ Doctorum non magnifaciamus, & æstimemus, eorumque sententias vt plurimum, & fere semper auidè sequamur, quod non faciunt hæretici, sed quod optimè nouerimus, quid inter θεόπνευστον γραφὴν, & illorum scripta intersit. In eam siquidem, quippe à Deo conditam, & diuinitùs inspiratam, nullum mendum, ne vestigium quidem mendi, nulla suspicio mendacij cadere potest. In sanctorum Commentarios, quantumuis licet eruditissimos, humani errores aliquando irrepserunt. Vt igitur Basilius meritò reiicit Dionysium Martyrem in illo priori, ita nos Basilium in hoc posteriori. Idque cum Concilio secundo Oecumenico Constantinopolitano c. 7. vbi statuitur, commemoratos hæreticos, quos Basilius appellat Schismaticos, non esse rebaptizandos.

Quamobrem Zonaras in expositione huius Canonis Basiliani, sic habet ad verbum, περὶ τοῦ εἰ χρὴ βαπτίζεσθαι τοὺς Ναυατιανοὺς ἡ ἐρώτησις ἦν. οὗτοι γὰρ ὠνόμαζον ἑαυτοὺς καθαρούς. περὶ τούτου φησὶν ὁ ἅγιος, ὅτι καὶ πρότερον εἴρηται. τὸ δὲ προειρημένον φαίνεται εἶναι, ἐκ τοῦ εἰπεῖν, καλῶς ἀπομνημόνευσας, τὸ ἕπεσθαι τῷ ἔθει τῶν καθ' ἑκάστην χώραν. διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν. ἄλλοι γὰρ φησιν ἄλλως εἶπον, πῶς δεῖ αὐτοὺς προσερχομένους δέχεσθαι, καὶ διηνέχθησαν ταῖς γνώμαις. Ταῦτα μὲν ὁ μέγας Βασίλειος. ὁ δὲ τελευταῖος κανὼν τῆς δευτέρας συνόδου, μὴ ἀναβαπτίζεσθαι λέγει αὐτούς, ἀλλὰ μόνον χρίεσθαι τῷ ἁγίῳ μύρῳ. τοῦτον οὖν πάντως δεῖ κρατεῖν, ὅτι τε μεταγενέστερός ἐστι κανών, καὶ ὅτι συνοδικός, καὶ συνόδου οἰκουμενικῆς. Vtrum oporteat baptizare Nouatianos interrogatio erat. Hi enim seipsos nominabant puros. Huius solutionem etiam prius datam esse affirmat sanctus. Qualis verò fuerit solutio apparet ex eo, quod dixerit, rectè commemorasti, sequendam esse consuetudinem cuiusque prouinciæ. Quod de Baptismate horum varias sententias tulerint. Alij enim aliter dixerunt, & sententiis inter se dissidentes fuerunt. Hæc quidem magnus Basilius; postremus verò Canon secundæ Synodi, non esse rebaptizandos enunciat, sed solummodo sacro vnguento vngendos. Hunc igitur omnino opus est cæteris antecellere, tum quia posterior sit Canon, tum quia Synodicus & Synodi Oecumenicæ. Hucusque Zonaras.

Vt ob eam causam neque magnus Basilius, si aliter senserit, in reprehensionem incurrerit, quod ætate Decreta Concilij antecesserit, paratus sine dubio mutare sententiam, si Concilio interfuisset, vel superfuisset, qui Concilium, vt eam rem definiret optauit. Vnde rectè Zonaras in expositione 47. Canonis, οὐδὲ ὁ μέγας Βασίλειος ὡς κανόνα τοῦτο ἐξεφώνησεν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐδήλωσε πρὸς ἐρώτησιν. εἶτα ἐπήγαγεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸς μὴ βεβαίως πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν διαγινόμενος, τό, ὅσπερ ἐστὶν ἄριστον, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ οὕτως ἐκτίθεσθαι τὸν κανόνα. Neque magnus Basilius, vt Canonem hunc edidit, sed propriam sententiam interrogatus declarauit. Deinde, quasi & ipse non asseueranter ad interrogata respondeat, illud subiunxit. Quocirca si placuerit, oportet plures Episcopos simul conuenire, atque ita edere Canonem. Balsamon quoque in expositione eiusdem Canonis. Præsens, ait, Canon non eget interpretatione, quia nec vt decretum à sancto scriptum est, sed vt sententiæ suæ explicatio. Legitimam enim constitutionem ad Synodalem definitionem remisit. Sic interpretes Basilij iure optimo in gratiam tanti Doctoris.

Sed ſi de ſanctiſſimis, & doctiſſimis viris ita ſentiendum quandoque eſt, quid de aliis Græcorum Doctoribus dicemus, qui in ipſo ardore ſchiſmatis vixerunt? quales nimirum extitere Photius, Coryphæus ſchiſmatis, lingua, & calamo ad laceſſendum homo promptiſſimus. Ioannes Phariſaïcus ieiunator, quem Innocentius tertius ſcribens ad Ioannem Patriarcham Conſtantinopolitanum aſſerit, obiiſſe excommunicatum, Michael ὁ ἐνζυμίτης, item Zonaras, Nicolaus Cabaſilas, Gregorius Palamas, Camaterus, Phurna, Pſellus, Moſehambares, Burgarias, Nicolaus Methonenſis, Matthæus Blaſtarius, Panaretus, Marcus Eugenicus Epheſius, etſi qui ſunt alij τοῦ πονηροῦ κόμματος, à quorum venenatis, ac peſtiferis ſcriptis ſimplicioribus hominibus valdè cauendum eſt.

delenda sūt.

Sed his omiſſis præſtat commemoratos Canones Baſilianos integros hîc tranſcribere, vt quilibet diiudicare valeat, verène ſint, quæ de illo diximus, atque vt nulla res ſtudium lectoris retardare poſſit.

Canon primus Baſilianus.

Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς καθαροὺς ζήτημα καὶ εἴρηται πρότερον, καὶ καλῶς ἀπεμνημόνευσας, ὅτι δεῖ τῷ ἔθει τῶν καθ' ἑκάστην χώραν ἕπεσθαι. διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τοὺς τότε περὶ τούτων διαλαμβάνοντας. τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ. καὶ ἐθαύμασα, πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν. ἐκεῖνο γὰρ οἱ παλαιοὶ ἔκριναν δέχεσθαι βάπτισμα, τὸ μηδὲν τῆς πίστεως παρεκβαῖνον. ὅθεν τὰς μὲν αἱρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα, τὰς δὲ παρασυναγωγάς. αἱρέσεις μὲν, τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους. σχίσματα δὲ, τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς, καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας. παρασυναγωγὰς δὲ, τὰς συνάξεις, τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων, καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν γινομένας. οἷον εἴ τις ἐν πταίσματι ἐξετασθεὶς, ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν καὶ λειτουργίαν. καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς, καταλιπόντες τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτον. σχίσμα δὲ, τὸ περὶ μετανοίας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. αἵρεσις δὲ, οἷον τῶν Μανιχαίων, τῶν Οὐαλεντίνων, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν. εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς θεὸν πίστεως ἐστὶν ἡ διαφορά. ἔδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς, τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν παντελῶς ἀθετῆσαι. τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι. τοὺς δὲ ἐν ταῖς παρασυναγωγαῖς μετανοίᾳ ἀξιολόγῳ, καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὥστε πολλάκις καὶ τοὺς ἐν βαθμῷ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὰν μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν. οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ προδήλως εἰσὶν αἱρετικοί. εἰς γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῷ καὶ Πρισκίλλῃ τὴν τοῦ παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως ἐπιφημίσαντες. εἴτε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποιοῦντες, κατάκριτοι. εἴτε ὡς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσει καθυβρίζοντες, καὶ οὕτως τῇ αἰωνίᾳ καταδίκῃ ὑπεύθυνοι. διὰ τὸ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν. τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι, τῶν βαπτιζόντων, εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ Μοντανὸν, ἢ Πρισκίλλαν; οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ μὴ εἰς τὰ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες. ὥστε εἰ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τοῦτο παρῆλθεν, ἀλλ' ἡμῖν οὐ φυλακτέον τὴν μίμησιν τοῦ σφάλματος. τὸ γὰρ ἄτοπον αὐτόθεν πρόδηλον καὶ πᾶσιν ἐναργὲς, οἷς τι καὶ μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν. οἱ καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀποσχισμάτων εἰσίν, πλὴν ἀλλ' ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω, καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον τούτους πάντας μιᾷ ψήφῳ ὑποβαλεῖν, Καθαροὺς καὶ Ἐγκρατίτας, καὶ Ὑδροπαραστάτας. διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ διὰ σχίσματος γέγονεν. οἱ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀποστάντες οὐκέτι ἔχον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ἑαυτούς. ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν πατέρων εἶχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν. οἱ δὲ ἀπορραγέντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν, οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον ἐξουσίαν. οὔτε ἠδύναντο χάριν πνεύματος ἁγίου ἑτέροις παρέχειν, ἧς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι. διὸ ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους, τοὺς παρ' αὐτῶν, ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι. ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν, δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν. τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ. ὅτι ἵνα ἀπροσδέκτους αὐτοὺς ποιήσωσι τῆς ἐκκλησίας, ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι. ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν. νομίζω τοίνυν ὅτι ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι περὶ αὐτῶν φανερῶς ἀπηγορευμένον, ἡμᾶς προσῆκεν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα. κἂν τις ᾖ παρ' αὐτῶν εἰληφὼς, προσιόντα τῇ ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. ἐὰν μέντοι μέλλοι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ οἰκονομία ἐμπόδιον ἔσεσθαι,

τούτῳ πάλιν χρησάμενοι τῷ ἔθει, καὶ τοῖς οἰκονομήσασι τὰ καθ' ἡμᾶς πατράσιν ἀκολουθητέον. ὑφορώμεθα γὰρ μή ποτε οὓς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προστάσεως αὐστηρόν. εἰ δ' ἐκεῖνοι φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυσωπείτω. οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς ὑπεύθυνοι χάριν ἐσμέν, ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβείᾳ κανόνων. παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω, τοὺς ἐπὶ τῷ βαπτίσματι ἐκείνων προσερχομένους, χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι, καὶ οὕτω προσιέναι τοῖς μυστηρίοις. οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφούς, τοὺς περὶ Ζώϊον, καὶ Σατορνῖνον ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδεξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. ὥστε τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους, οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι, διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

De quæsito igitur, quod ad putos pertinet, & dictum est antea, & rectè modò commemorasti, vniuscuiusque regionis oportere morem sequi: quod variè senserint de baptismate ipsorum, qui tum de iis disseruerunt. Quæstio autem Pepuzenorum nulla ratione fulciri videtur. Et miratus sum quomodo Dionysium, cæteroquin Canonistã, hoc prætererit. Veteres enim illum Baptismum suscipiendum iudicarunt, qui nihil à fide deflectit. Vnde errores partim hæreses, partim schismata, partim parasynagogas, hoc est adulterina cõciliabula, nominarunt. Hæreses quidem eorum, qui omnino abrupti forent, & ab ipsa fide abalienati. Schismata verò eorũ, qui ob aliquas Ecclesiasticas causas, quibus mederi poterant, inter se dissidebant. Parasynagogas autem, nefarios cœtus, quos Presbyteri non obedientes, seu Episcopi, & imperitus populus ineunt: vt si quempiam, habita prius de eo quæstione, à sacro ministerio liturgiæ cohibuerunt, & is Canonibus se non submisit, sed sibi ipse præsidendi dignitatem, & liturgiam vindicauit, & quidam cum eo, relicta Ecclesia Catholica, recesserunt, id parasynagoga dicitur. Schisma verò est ab Ecclesia de pœnitentia dissentire. Hæresis autem est, vt Manichæorum, Valentinorũ, Marcionistarum, & horum ipsorum Pepuzenorum, statim enim de ipsa in Deum fide est dissensio. Visum est ergo maioribus nostris baptismum hæreticorum penitus improbare, schismaticorum, vt qui adhuc sint Ecclesiæ, baptismum admittere: Porrò eos qui sunt in Parasynagogis conuenienti pœnitentia, & conuersione correctos, rursus cum Ecclesia coniungere, adeo vt sæpe, qui in aliquo gradu dignitatis existenres cum nõ obsequentibus abierant, postquam eos pœnituerat, in eundem ordinem recepti fuerint. Pepuzeni ergo sunt apertè hæretici, in sanctum enim Spiritum blasphemant, Montano, & Priscillæ paracleti appellationem nefariè, & impudenter attribuentes. Siue ergo, vt qui homines in diuinatum personarum numero collocent, sunt condemnandi, siue vt qui Spiritui sancto cum hominibus collato labem, & dedecus inferãt, sic quoque sunt æternæ condemnationi obnoxij, eo quod inexpiabile scelus sit in Spiritum sanctum blasphemia. Quæ igitur ratio, vt horum baptismus approbetur? qui in Patrem, & Filium, & Montanum, seu Priscillam baptizant? Non enim baptizati sunt, qui secundum normam nobis traditam non sunt baptizati. Quare tametsi magnum Dionysium hoc præteriit, tamen nobis non est seruanda erroris imitatio. Ipsa quippe absurditas est omnibus aperta, & euidens, qui modo rationis, vel parua ex parte sint participes. Verùm enim verò antiquis visum est Cypriano, inquã, & nostro Fermiliano hos omnes vni calculo subiicere puros, Encratitas, & hydroparastatas. Quoniam principium quidem separationis per schisma factum est, qui verò ab Ecclesia recesserunt, non amplius habuerunt in se Spiritus sancti gratiam, defecit enim communicatio, successionis serie interrupta: qui enim primi recesserunt, sacris ordinibus initiati erant, & per impositionem manus Patrum, spiritalem gratiam habebant; qui autem abrupti sunt, laïci effecti, nec baptizandi, nec ordinandi, habebant potestatem, neque poterant Spiritus sancti gratiam aliis impertire, à qua ipsi exciderant. Quare eos, qui ab ipsis baptizati erant, tanquam à laicis baptizatos, iusserunt ad Ecclesiam venientes, vero Ecclesiæ baptismo expurgari. Quoniam verò nonnullis Asiaticis omnino visum est, propter multorum œconomiam, & dispensationem eorum baptisma suscipi, suscipiatur. Encratitarum autem facinus oportet nos intelligere, vt enim se reddant non suscipiendos ab Ecclesia, conati sunt deinceps proprio baptismate nostrum anteuertere. Vnde morem ipsorum antea innuisti. Itaque existimo, quoniam nihil de his apertè dictum est, oportere nos eorum baptismum reiicere, & si quis ab eis baptismum acceperit, eum ad Ecclesiam accedentem baptizare. Quod si hoc institutum Catholicæ Ecclesiæ sit impedimen-

» to futurum, turſus conſuetudine vtendum
» eſt, & ſequi oporter Patres, qui, quæ ad
» nos pertinent, prouiderunt. Vereor eoim
» ne dum volumus eos tardiores efficere ad
» baptizandum, impediamus eos, qui ſaluan-
» tur, quod ab eis auſtera exigamus. Sin au-
» tem illi noſtrum ſeruant Baptiſmum, hoc
» ne nos flectat; neque enim illis gratiã red-
» dere, ſed canonibus exquiſitè ſeruire te-
» nemur. Omni autem ratione ſtatuatur, vt
» qui cum baptiſmate illorum ad Eccleſiam
» ſe adiungunt, vngãtur ſcilicet à fidelibus,
» & ſic ad myſteria Eucharistiæ accedant.
» Scio autem fratres Zoium, & Saturni-
» num, qui erant ex illorum ordine, in Epi-
» ſcoporum Cathedram à nobis ſuſceptos
» fuiſſe. Quare eos, qui illorum ordini con-
» iuncti ſunt, non amplius poſſumus ab Ec-
» cleſia ſeparare; vtpote tanquam Canone
» aliquo communionis cum ipſis edito per
» Epiſcoporum ſuſceptionem.

Canon eiuſdem 47.

Ἐγκρατῖται, καὶ Σακκοφόροι, καὶ Ἀποτακτῖται τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ᾧ καὶ Ναυατιανοί, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος. τὰ δὲ κατὰ τούτους ἀποσεσιώπηται. ἡμεῖς μέν τοι ἑνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιούτους. εἰ δὲ παρ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τοῦτο, τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα ἀθετεῖται, διὰ τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχὺν ἐχέτω. ὅτι ἐπειδὴ ὥσπερ Μαρκιωνιστῶν ἐστὶν ἀποβλάστημα ἡ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις βδελυσσομένων τὸν γάμον, καὶ ἀποστρεφομένων τὸν οἶνον, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. μὴ γὰρ λεγέτωσαν, ὅτι εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτίζονται, οἵ γε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν θεόν, ἐφαμίλλως τῷ Μαρκίωνι, καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱρέσεσιν. ὥστε ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταὐτῷ γενέσθαι, καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾖ, καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιόπιστον ἔχῃ
» ἐν τῇ περὶ τούτων ἀποκρίσει. Encratitæ, &
» Saccophori, & Aporactitæ eidem ſubii-
» ciuntur rationi, cui, & Nouatiani: quia de
» illis Canon editus eſt, etſi diuerſus. Quæ
» autem ad hoc pertinent, ſilentio præter-
» miſſa ſunt. Nos autem vna ratione eos re-
» baptizamus. Quod ſi apud vos rebapti-
» zare vetitum eſt, ſicut & apud Romanos,
» alicuius œconomiæ gratia, propter ipſo-
» rum baptiſmum hoc improbatur: Noſtra
» tamen ratio vires obtineat, quandoqui-
» dem enim eſt veluti Marcioniſtarum ger-
» men eorum hæreſis, nuptias abhorren-
» tium, & vinum auerſantium, & creaturam
» Dei pollutam eſſe aſſerentium, eos in Ec-
» cleſiam non admittimus, niſi noſtrum ba-
» ptiſmum ſuſceperint. Ne dicant enim in
» Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum
» ſe baptizari, qui ſanè Deum malorum ef-
» fectorem eſſe ſupponunt, inſtar Marcio-
» nis, & reliquarum hæreſum. Quamobrem
» ſi hoc placuerit, oporter plures ſimul eſſe
» Epiſcopos, & Canonem condere; vt & is,
» qui facit, ſit extra periculum, & qui re-
» ſpondet, in reſponſione de his fide dignus
» habeatur. Sic Baſilius. »

Cui poſſet aliquis obiicere Canonem 19. Conc. Nicæni, quo iubentur Paulianiſtæ tantùm rebaptizari. Ex quo apertè deducitur, cæterorum hæreticorum baptiſma approbatum à Concilio fuiſſe.

Sed hoc ipſum reſpondendum eſt: quod cùm Concilium de aliis hæreticis nihil clarè, & expreſſè ſtatuat, Baſilius anceps erat. Quod tamen Concilium Conſtantinopolitanum poſtea præſtitit. Noluit autem Baſilius ex deductionibus, & Patrum ſilentio ſuos Canones condere.

Redeo ad ea, quæ de miniſtro Baptiſmi diſſerere cœperam, cùm dico laïcum poſſe in neceſſitate baptizare, æquè intelligo ſiue ſit vir, ſiue fœmina, ita tamen, vt abſente viro, poſſit fœmina. Ita Philadelphienſis in ſuo tract. de Sacramentis c. de Baptiſmo, μὴ παρόντος ἱερέως δυνάται βαπτίζειν καὶ λαϊκος χριστιανὸς, εἴτε γυνὴ ᾖ, εἴτε ἄῤῥεν. Abſente Sacerdote baptizare poteſt »
» etiam Chriſtianus laïcus, ſiue ſit fœmina »
» ſiue mas. Atque vt de viro nullum eſt dubium, ita de fœmina ambigere poſſumus propter Conc. 4. Carthag. c. 100. vbi vetantur mulieres baptizare, & auctoritatem Epiphanij hæreſ. 79. qui dicit neque baptiſmum dare mulieribus concreditũ eſt. Verùm dicendum eſt, illa loca intelligenda eſſe extra neceſſitatem, & cum ſolemni pompa, & cerimonia, quod tamen illæ mulieres hęreticæ facere non verebantur, quin & ſacrificabant.

Vnum ſupereſt quætendum, quid Grœci ſentiant de Iudæo, & Ethnico, ſi baptizent ſeruatis omnibus, quæ, vt illud munus ritè fiat, requiruntur.

Nihil certi habeo ex illorum ſcriptis, ſed cùm Baptiſmus hæreticorum ſecundum Græcos validus conſiſtat, facilè concedere poſſunt, valere quoque Gentiliũ, idque exemplo Geneſij Martyris. Et præterea rationes, quæ ſuadent laïcum Chriſtianum poſſe in neceſſitate baptizare,

probant etiam posse Gentilem, Iudæum, & Ethnicum, modò seruet ritum, & intentionem Ecclesiæ. Cùm enim baptismus sit omnibus necessarius, potest ab omnibus accipi, & ab omnibus item dari. Neque requiritur fides, seu probitas in ministro, cùm hæreticorum baptismus valeat, & impius Minister per Sacramenta possit alios iustificare.

Tandem fuit determinata hæc veritas in Concilus, quibus Græci interfuerunt, Lateranensi sub Innocentio tertio can. 1. vbi dicitur, Sacramentum Baptismi à quocunque ritè collatum, proficit ad salutem. Et Florentino, vt constat ex Decreto Eugenij pro Armenijs, quod quidem Græci non reiecerunt: immò tacito consensu approbarunt. Græcis igitur Doctoribus rectè de ministro docentibus, optandum esset, vt etiam Græcorum plebs illorum placita in necessitate sine mora, & scrupulo exequeretur. Hæc de ministro Baptismi.

De quibusdam dubitatiunculis circa Baptismum.

CAPVT XII.

EXPLICANDÆ sunt quædam dubitatiunculæ, quæ proponuntur à Blastario in suo Nomocanone litera Б. vbi agitur de Baptismo.

Prima est, περὶ τῶν βαπτιζομένων νηπίων τῶν Ἀγαρηνῶν. De infantibus Agarenorũ, hoc est Turcarum qui baptizantur. ἔστιν ἰδεῖν κἀν τῷ βαθεῖ σκότῳ τῆς τῶν Ἀγαρηνῶν δυσσεβείας τὸ φῶς ἐνδιαστράπτον τῆς χάριτος, καὶ ὑπὸ ταύτης μὴ καταλαμβανόμενον, ἢ σβεννύμενον. ἐπεὶ τῶν σημείων οὐδὲ τοῖς ἀπίστοις ἐφθόνησεν, ἐνάγουσα τούτους πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν. ἔθος γοῦν ἐστὶ τῶν Ἀγαρηνῶν τοῖς πλείστοις, μὴ πρότερον τὰ σφέτερα περιτέμνειν βρέφη, πρὶν ἂν οἱ ὑποτελεῖς ὄντες αὐτοῖς τῶν χριστιανῶν ἱερεῖς, καὶ ἄκοντες ἀναγκασθῶσι ταῦτα βαπτίσαι. ἐζητήθη οὖν περὶ τούτου ἐν τῇ κατὰ τὴν βασιλεύουσαν συνόδῳ, Λουκᾶ τοῦ ἱεροῦ τὸν πατριαρχικὸν ἰθύνοντος θρόνον, εἰ δεῖ τοὺς τοιούτους τῇ ἀληθινῇ τῶν χριστιανῶν πίστει προσερχομένους, ἀναβαπτίζειν, ἢ μόνον χρίειν τῷ μύρῳ. καὶ ἐψηφίσθη τούτους ἀναντιρρήτως αὖθις βαπτίζειν. οὐδὲ γὰρ ἐλούσαντο βάπτισμα, οὐ κατὰ σκοπὸν εὐσεβῆ, ἀλλ' ὡς φαρμακείᾳ, ἢ ἐπαοιδίᾳ τινὶ τούτῳ ἐχρήσαντο. ἐφ' ᾧ μὴ νοσώδης, ἢ δυσώδης ὁ χρῶς τῶν σωμάτων τοῖς περιτμηθησομένοις γένηται. Videre licet, vel in ipsis densissimis tenebris Agarenorum impietati lumen gratiæ prædominari, & superius esse, ab eaque minimè deprehendi, vel extingui posse. Quandoquidem diuina gratia signa ne infidelibus quidem inuidit, adducens eos ad Dei cognitionem. Igitur mos est apud plerosque Agarenorum, vt non prius suos infantes circumcidant, quàm qui eis subsunt Christiani Sacerdotes, vel inuiti eos baptizarint. Itaque de hoc quæsitum est in Synodo, quæ in ipsa imperiali Vrbe celebrata est, Patriarchalem Thronum Luca regente, An oporteat huiusmodi ad veram fidem Christianorum accedentes rebaptizare, vel solùm eos vnguento vngere. Atque sancitum est, hos citra vllam controuersiam iterum baptizandos esse. Quo enim abluti sunt baptismate, eo non pia mente, sed veluti veneficio, & cantione vsi sunt. Ne videlicet temperatio corporum morbis obnoxia, vel malè olens circumcidendis fieret.

Quæstiuncula hæc in primis malè proponitur, dum sub distinctione dicitur, si oporteat baptizare, vel tantùm vnguento vngere. Quemadmodum enim non licet iterare baptismum validum, ita neque Sacramentum Confirmationis. Quare cùm Græci passim in baptismate etiam confirment, malè quærunt, vtrum liceat rebaptizare, vel solùm vnguento vngere. Si enim non licet baptizare, neque licet vnguento per modum Sacramenti oblinire.

Idem Blastarius in litera Б. agens de Baptismo, & explicans 47. Canonem Apostolorum, vbi definitur eum, qui ab impiis potius est pollutus, quàm baptizatus, debere iterum baptizari, εἰ δὲ τὸ μὲν ἀληθινὸν βάπτισμα ἔτυχε, παρὰ δὲ τῶν ἀσεβῶν μεμόλυνται, μύρῳ χρίεσθαι μόνῳ. Sin, inquit, verum Baptisma suscepit, ab impiis verò pollutus est, solo vnguento vngi oportet. Sed re vera nihil de vnguento in eo Canone statuitur. At neoterici Græcorum in hoc errore perstant, decepti ex septimo Canone secundi Concilij generalis, & auctoritatibus sanctorum Patrum Basilij, & aliorum, qui Nouatianos, sinistros, & nonnullos alios hæreticos confirmabant. Atqui Concilium, & sancti Patres ideò baptizatos ab hæreticis solũ vngebant, quod illi hæretici non essent soliti vngere suos baptizatos vnguento Confirmationis. Vt testatur Theodoretus libro 3. de fabulis hæreticorum, his verbis: τοὺς δὲ τῆς οἰκείας συμμορίας οὐ Ναυατιανοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαροὺς προσαγορεύουσι, καὶ τοῖς ὑπὸ σφῶν βαπτιζομένοις τὸ πανάγιον οὐ προσφέρουσι χρῖσμα. διά τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἐκ τῆς δὲ τῆς αἱρέ-

σιαῖς τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας συναπτομένους, χρίειν οἱ πανεύφημοι πατέρες προσετάξαν.
» Homines ſuæ claſſis (Nouatus) non ſolùm
» Nouatianos, ſed etiam puros appellauit,
» iiſque, qui ab ipſis baptizantur, ſacratiſſi-
» mum Chriſma non præbent, quocirca eos
» etiam, qui ex hac hæreſi eum corpore Ec-
» cleſiæ ſe coniungunt, vngendos eſſe cele-
» berrimi Patres mandarunt. Sic Theodo-
retus. Sed de hac re commodiùs alibi.

Itaque malè propoſita fuit quæſtio, deinde æquè malè ſoluit propoſitam dubitationem. Aiunt enim rebaptizandos eſſe propter malam intentionem parentũ. At non parentum, ſed miniſtrorum mens eſt ſpectanda. Hi enim ſi bona & recta mente voluerunt exequi, quod Eeclesia poſtulat, omnino baptiſmum validè contulerunt.

S. Auguſtinus in Epiſtola 23. ad Bonifacium ſimilem caſum ſibi propoſitum diſſoluit. Non, inquit, te moueat, quod quidam non ea fide ad Baptiſmum percipiendum paruulos ferunt, vt gratia ſpiritali ad vitam regenerentur æternam, ſed quod eos putant hoc remedio temporalem retinere, vel recipere ſanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab iſtis hac intentione offeruntur. Sic Auguſtinus.

Quæritur tamen, vtrum deceat in eo caſu vetare Preſbyteros adminiſtrare Turcarum infantibus Baptiſmum. Sunt qui exiſtiment, ſinendos eſſe, tum quia Turcæ hac ratione erunt bene affecti erga hoc Sacramentum, & faciliùs ipſi quoque Baptiſmum amplectentur. Tum etiam quia ſi contingat eos naturæ lumine ratiocinari, dum ſuos infantes beneficio Baptiſmi à fœtore, & inſultu morborum euadere immunes, ac liberos aſpiciunt, diuinam ibi poteſtatem agnoſcant, neceſſe eſt. Cur enim potius aqua luſtrali baptiſmatis, ac non aliqua alia ſimplici aqua eos abluunt? Adde quod, cùm intercedat non paruum tempus inter baptiſmum & vſum rationis, interim ſi obierint infantes aſſequentur ſalutem. Alij contrarium ſentiunt. Quia non debet dari baptiſmus iis, quos conſtat educandos eſſe in hæreſi, vel gentiliſmo. Hoc enim eſt, profanare Baptiſmum. Quæ cùm ita ſint, præſtat omnino hac de re conſulere ſedem Apoſtolicam.

Altera dubitatio.

Ἐζητήθη καὶ τοῦτο τοῦ Ἡρακλείας ἱερωμένου Μανουὴλ, εἰ χρὴ δέχεσθαι ὡς πιστὸν, ὃν ἀνίερος ἐβάπτισε, τὸ ἱερᾶσθαι πλασάμενος. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῆς ἐνορίας αὐτοῦ τετόλμηκε συμβῆναι. καὶ ἐψηφίσατο ἡ σύνοδος καὶ τούτους ἀναβαπτίζεσθαι.
Hoc etiam Manuel Heracleæ antiſtes in «
dubium reuocauit. Vtrum opus ſit ſuſci- «
pere vt fidelem, quem vir non ſacris ordi- «
nibus præditus baptizauit, cùm ſe ſacris «
initiatum finxiſſet. Hoc enim in ſua Diœ- «
ceſi tunc accidit. Atque decreuit Synodus «
hos quoque rebaptizandos eſſe. «

Cæterùm hic quoque dicendum eſt, Non rectè eos ſtatuiſſe. Si enim baptizator habuit intentionem non iocoſam, ſed veram baptizandi, tenet baptiſmus. Vt ex facto ſancti Athanaſij probari poteſt, quod quamuis ſit exemplum vnius particularis Alexandrinæ Eccleſiæ, nunquam tamen ab aliis Eccleſiis fuit improbatum.

Sed quid ad hoc Blaſtarius? εἰ δέ τις ἀντιπροφέρει τὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἔτι παιδὸς ὄντος γεγονὸς, ἐνθυμηθήτω τὸν ἀπαγορεύοντα πολιτικὸν νόμον. ὅτι τὸ παρὰ κανόνας, οὐχ ἕλκεσθαι εἰς παράδειγμα, ἐξ οὗ νόμος ἐκκλησιαστικὸς τὸ σπάνιον. Si quis vero obiecerit magni Athana- «
ſij adhuc pueri exiſtentis factum, memi- «
nerit politicam legem decernere, quod «
præter Canones fit, non eſſe trahendum «
ad exemplum. Neque legem Eccleſiaſti- «
cam eſſe, quod raro fit. Sic ille. «

At non in legem, & conſuetudinem trahendum dicimus, vt paſſim profani homines baptizent. Sed tamen quotieſcunque ea mente baptizauerint, validum eſſe Baptiſmum contendimus. Siquidem Athanaſij quoque Baptiſmus non fuit irritus. Propterea quod illi ſcopus fuit, facere quod facit Eccleſia. Baptiſmus igitur in caſu ſimili ſemper valebit. Neque vlla lex extat diuina vel Eccleſiaſtica, quæ ſtatuat eiuſmodi Baptiſmum irritum eſſe, proinde neque lex politica facit ad rem. Ex legibus autem Eccleſiaſticis, quædam ſunt ordinariæ & frequentes, quædam extraordinariæ eorum, quæ raro fiant, & in neceſſitate. Nonnullæ complectuntur ea, quæ nunquam deberent fieri extra neceſſitatem, facta tamen teneant. Quale eſt hoc in præſenti caſu, vbi & peccatum poteſt eſſe, ſi malitia interceſſerit, & nullus error, ſi imperitia excuſauerit. Neque enim peccauit S. Athanaſius, cùm ignoraret fore peccatum.

Neque quicquam probat in cõtrarium Blaſtarius, quod fundamentis Theologicis ſit deſtitutus. Quod idem ſolet accidere omnibus Grammaticis, & Rhetorculis, qui falcem mittunt in meſſem alienam.

Quod enim dicit Blastarius, non licere laïcis baptizare propter 46. & 47. Canonem Apostolorum, qui solis Episcopis, & Presbyteris concedunt administrationem Baptismi. Hoc de ministris ordinariis intelligitur, non vrgente necessitate, atque vt sine peccato fiat. Peccat nempè quilibet profanus, nisi eum ignorantia excuset, qui citra necessitatem confert Baptismum, Baptismus nihilominus tenet.

Hic tamen posset aliquis obiicere Canonem 47. Apost. vbi dicitur, Discernendos esse veros Sacerdotes à falsis. Atque Canon mandat rebaptizandos, quos falsi Sacerdotes baptizarunt.

B Respondeo, (modò Canon sit Apostolicus) Apostolos per falsos Sacerdotes intelligere quoscunque ministros, qui irridebant sacra mysteria Christianorum, & instar fabulæ repræsentabant. Propterea dicunt pollutum ab impiis, quod nimirum irridendi causa hoc facerent. Et fortè sine vera forma Baptismi, saltem sine intentione faciendi, quod facit Ecclesia. Denique pollutũ esse ab impiis opponitur ei, quod est esse verè baptizatum, ergo non verè baptizabant impij, tum ob defectum formæ, tum propter intentionem.

C Et hæc quidem dicimus si admittamus Canonem esse Apostolicum. Alioquin mihi valdè est suspectus. Ratio enim, ob quam reiicit Baptismum impiorum, est quod non sint veri Sacerdotes, ergo ad peragendum Baptismum necessariò Sacerdotem requirit.

In Constitutionibus Apostolicis libro 5. cap. 10. prohibetur absolutè, ne laïci baptizent. Et libro 6. cap. 15. iubent rebaptizari eos, qui baptizantur ab hæreticis, ea de causa, quia hæretici non sunt Sacerdotes. Ac ne fortè obiiceretur, quod Philippus Diaconus baptizabat, vt dicitur Act. 8. in iisdem Constitutionibus libro 6. D cap. 7. dicitur, Philippus, qui baptizauit Simonem Magum, fuisse Apostolus, quod manifestè falsum est. Totum hoc egregiè obseruat Bellarminus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, dum agit de Clemente Romano.

Quocirca valdè suspicor, eundem esse auctorem, qui & illas Constitutiones corruperit, ac deprauauerit, & hunc Canonem in Apostolicos inseruerit. Quia tamen Latini Doctores recipiunt primos quinquaginta Canones, idcirco eum sano modo exposuimus, & huius rei aliorum sit iudicium.

Neque valet altera instantia Blastarij A desumpta ex 26. & 46. Canone Synodi Laodicenæ. Altero decernente, ne, qui non sunt prouecti ab Episcopis, exorcistarum munere fungantur. Altero iubente, vt illuminati coram Episcopis, vel Presbyteris fidem profiteantur. Hæc enim similiter ordinariè intelliguntur. Præterquam quod exorcistarum exemplum non habet eandem paritatem, vel similitudinem. Cùm enim sit ille ordo ex minoribus in Ecclesia, meritò, necessarióque certæ alicui personæ præfigitur. Quod non est dicendum de Baptismo ob eius maximam necessitatem. Vnde postrema quoque obiectio Blastarij corruit, quam ita proponit. εἰ δέ τις ἐνίσταιτο λέγων, διὰ τὰς γινομένας ὑπὸ λαϊκοῦ εὐχάς, καὶ τὴν χρίσιν τοῦ ἁγίου μύρου, ἀληθὲς εἶναι τὸ παρὰ τοῦ ἀνιέρου διδόμενον λογίζεσθαι βάπτισμα, οὗτος ἂν φήσειε καὶ τοὺς χειροτονηθέντας παρά τινος ἀνιέρου, καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑποκρινομένου, δεῖν εἶναι κληρικοὺς καὶ μετὰ τὸ φωραθῆναι. ὅπερ ἄτοπον, καὶ ὑπεναντίον τῷ δευτέρῳ κανόνι τῆς β΄. συνόδου, τῷ περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ διαγορευομένῳ, μήτε αὐτὸν γενέσθαι, ἢ εἶναι ἐπίσκοπον. καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ χειροτονηθέντας μηδὲν πλέον ἐντεῦθεν ἀπόνασθαι, πάντων ἀκυρωθέντων, ὧν ἀθέσμως ἐκεῖνος ἔδρασεν. ἔτι μὴν καὶ τῷ ιη΄. τῆς ἐν Σαρδικῇ, τοὺς παρὰ Μουσαίου, καὶ Εὐτυχιανοῦ ἀνιέρων ὄντων χειροτονηθέντας, τοῦ κλήρου τελείως ἐκβάλλοντι, καὶ εἰς τὴν τῶν λαϊκῶν κατάγοντι χώραν. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνοι ἀχειροτόνητοι, οὕτω καὶ οὗτοι ἀβάπτιστοι λογισθήσονται. Si quis autem instaret, ob recitatas à laïco preces, & vnctionem sacri vnguenti, debere verum existimari, quod à profano datur baptisma: is etiam diceret, eos, qui ab aliquo profano & Episcopum simulante sunt sacris initiati, censendos esse clericos, etiam postquam deprehensus fuerit initiator. Quod est absurdum; atque contrarium quarto Canoni secundæ Synodi, de Maximo Cynico decernenti, neque ipsum factum fuisse, vel esse Episcopum, neque eos, qui ab eo susceperunt sacros Ordines, vllam inde vtilitatem cœpisse, irritis omnibus factis, quæ ipse contra leges egisset. Et 18. Canoni Synodi Sardicensis, qui è Clero prorsus eiicit, & in laïcorum sortem redigit à Musæo, & Eutychiano profanis hominibus ad sacros Ordines prouectos. Itaque vt illi sacris Ordinibus minimè initiati; ita isti minimè baptizati censentur. Sic ille.

Existimamus nos valere laïci Baptismum, ob recitatas preces, si in iis contineatur vera forma Baptismi. Immò simpliciter propter formam, non alias orationes, quæ possunt deinde, ac debent

ſuppleri à Preſbytero ſolemniter baptizante. Malè autem addit Blaſtarius, & vnctionem vnguenti. Laicus enim nullo modo poteſt adminiſtrare Sacramentum Confirmationis. Si enim Preſbyter nonniſi extraordinariè illud confert, & ex mandato Pontificis, qui fieri poteſt vt laïcus validè conferat?

Vnde quoque hac ratione conſtat, Sacramentum Confirmationis non eſſe de neceſſitate ſalutis. (Vt neque Sacramentum Euchariſtiæ, niſi ſano modo intelligatur.) Quod non æquè omnes adminiſtrare illud poſſunt, vtique adminiſtraturi, ſi neceſſitatem abſolutam includeret, vt in baptiſmate fieri poſſe contendimus, & ipſimet Græci concedunt.

Atenim ſi valet Baptiſmus laïci, cur non collatio ſacrorum Ordinum? inſtat Blaſtarius.

Propter rationes allatas, & diſparitatem ſimilitudinis, & quod diuerſa conditio ſit diuerſorum Sacramentorum. Baptiſmus enim propter abſolutam ſui neceſſitatem ab vnoquoque adminiſtrari poteſt. Vt enim eſt omnibus neceſſarius, ità ab omnibus poteſt accipi, & ab omnibus item dari. At ſacris ordinibus neque omnes imbuere neceſſe eſt, neque cuiuſlibet eſt alios conſecrare, ſed illi tantùm conuenit, cui ex officio impoſitum eſt. Et prioris quidem extant exempla, poſterioris nullum reperitur.

Neque tamen ſcio, cur illa verba in ſua ratione Matthæus temerè addiderit, καὶ μετὰ τὸ φωραθῆναι, etiam poſtquam deprehenſus fuerit. Quaſi verò antea, vel poſtea veri fuerint, vel ſint Sacerdotes ſi non conſtiterit, qui nam ad ſactos Ordines eos promouerint.

Altera dubitatio.

Baſilius Magnus in Epiſtola Canonica ad Amphilochium inter alios Canones, hunc etiam edidit, qui eſt vigeſimus. ὅσαι γυναῖκες ἐν αἱρέσει οὖσαι, παρθενίαν ὡμολόγησαν, εἶτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθείλοντο, οὐχ ἡγοῦμαι χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ δεσπότου. ὥστε δεκταί εἰσι τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάντων καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἄφεσιν ἔχουσαι, ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γενόμενα, εἰς εὐθύνην οὐκ ἄγεται. [ταύτας ἰδὲ αἰτεῖν. οὐδὲ ἄγγελος ἐνήλλαξε τὴν σύνταξιν, οὐ μόνον περὶ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν καθόλου τὸν κανόνα ἐξενεγκών.] ταύτας δὲ δηλονότι ἄνευ βαπτίσματος ἡ ἐκκλησία οὐ παραδέχεται. ὥστε ἀναγκαιότατον ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως. Quæcunque mulieres hæreſeos labe infectæ, virginitatem ſunt profeſſæ, deinde nuptias elegerunt, haud exiſtimo eas debere condemnari. Quæcunque enim lex loquitur, cum iis, qui in lege ſunt, loquitur. Hæ verò nondum ſub Chriſti iugum miſſæ, neque legem Domini agnoſcunt. Itaque recipiendæ ſunt ab Eccleſia; quippe quæ cum omnibus aliis erratis etiam horum ex fide in Chriſtum remiſſionem ſint adeptæ. Et omnino ea, quæ homines patrarunt, dum vitam Catechumenorum degerent, minimè plectuntur. Hos videlicet Eccleſia non ſine Baptiſmate recipit, adeo vt neceſſariò eos ſequantur primigenia generationis.

Per primigenia generationis intelligit Zonaras, τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι γενέσεως, ἤτοι ἀναγεννήσεως. ὅ ἐστιν ἡ συγχώρησις τῶν προημαρτημένων. Præcipuum his regenerationis in baptiſmate, quod eſt condonatio priorum delictorum. Nec aliter interpretatur Matthæus Blaſtarius, οὐδ' ἥν τινα οὖν ὑπέχουσι δίκην, ἀνθ' ὧν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἥμαρτον. ταῦτα γὰρ πρεσβεῖα, καὶ ἐξαίρετα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ne minimam quidem, inquit, ſubeunt pœnam erratorum, quæ ante baptiſmum patrarunt. Hæc enim ſunt præcipua iura & peculiaria ſpiritalis regenerationis.

Cur autem hunc Canonem hic produxerim, ratio eſt, quia cùm Baſilius dicit, illas hæreticas mulieres (nempè vel quæ non erant baptizatæ, vel quarum Baptiſmus erat inualidus, & idcirco iterandus, vt optimè quoque notat Zonaras) non oportere condemnari, ſi profeſſæ virginitatem, poſtea viris ſe tradiderint, illa verba, non oportere condemnari, duplicem habent ſenſum. Vel non eſſe illis imponendam pœnitentiam propter illud peccatum, quia Baptiſmus delet culpas & pœnas culparum. Vel non eſſe reprehendendas, quod videlicet, vota ſint huiuſmodi conditionis ante baptiſmum facta, vt non aliter cenſeantur, quàm ſi non eſſent facta. Primum ſenſum videntur admittere poſtrema verba Baſilij, ex eo quod reddat cauſam, cur ſint recipiendæ ab Eccleſia illæ mulieres. Quod nimirum per fidem in Chriſtum, mediante Baptiſmo, adeptæ ſint remiſſionem peccatorũ, etiam illius quod commiſerant frangendo votum. Ergo non condemnantur, hoc eſt

non puniuntur. Sic Zonaras, οὐκ ἐπιτιμῶνται, vice οὐ κολάζονται. Siquidem pœnam abstulit Baptiſmus. Eſtque hic ſenſus verus, & catholicus. Alterum quoque ſenſum videntur exprimere illa alia Canonis verba. Lex loquitur cum iis, qui in lege ſunt. Quaſi dicat Baſilius, lex Chriſti non obligat illas mulieres ad ſeruanda vota, cùm illæ non ſint ſub lege Chriſti. ſi ergo nulla eſt obligatio, nulla erit violatio. Vnde aiunt Baſilij interpretes: μὴ χρῆναι καταδικάζεσθαι, ὡς ψευσαμένας τὴν ὁμολογίαν.
» Non oportere cõdemnari, tanquam men-
» titas profeſſionem. Quaſi velint dicere,
» οὐκ ἐψεύσαντο τὴν ὁμολογίαν. non ſunt men-
» titæ profeſſionem. quia neque Chriſto fecerunt profeſſionem, cùm nondum eſſent ſub iugo legis Chriſti.

Sed hæc ſententia poſtrema Baſilij, ſi tamen eſt Baſilij, & videtur poſſe colligi ex ipſius verbis, videtur eſſe priori contraria. Si enim illæ mulieres non obligantur ſeruare votum virginitatis, quale peccatum commiſerunt, quod Baptiſmus poſtea deleat? & tamen agnoſcit Baſilius, peccatum in voto fracto, per baptiſmum delendum.

Vtrum autem coniugia illa poſt votum contracta teneant, necne, Baſilius expreſsè de his nihil docet. Sequitur tamen neceſſariò, ex commemorata doctrina Baſilij, ea matrimonia eſſe valida. Si enim illæ mulieres non aſtringuntur lege Chriſti ſeruare vota, quia nondum legi Chriſti ſubiiciuntur, & lex loquitur cum iis, qui intra ſepta legis continentur; profectò nullum admittunt ſcelus, ſi ſe viris poſtea tradiderint.

Sed ſecundum communem Theologorum ſententiam dicendum eſt, Si vota fuerint ſolemnia, nulla ratione Baptiſmũ obligationem tollere, ita vt matrimonium ritè conſiſtere queat. Ceterùm in hoc caſu non poſſunt mulieres edere ſolemnia vota, eo quòd ſimilia vota poſtulent acceptationẽ Dei. ea fit per miniſtros ſuos, qui cùm nullam poteſtatem habeant in tales mulieres, quippe nondum ſacro fonte luſtratas, earum acceptare vota minimè poſſunt. Ergo ſunt vota ſimplicia, & tunc non propter legem, cui non ſubiiciuntur mulieres, ſed hoc ipſo, quod fecerint vota ſimplicia, tenent matrimonia; quamuis cum peccato mulierum, quia nimirum ex parte illarum remanet obligatio voti. Baptiſmus enim liberat quidem baptizatos ab omni tum peccato, tum pœna peccati, proinde nulla pœnitentia eſt imponenda mulieribus pro huiuſmodi contracta copula, non tamen facit eas liberas à voto, quod vtique non eſt peccatum; immò iuuat nos ad cuitanda peccata, & cum Deo magis conſociat, & coniungit. Vnde non poſſunt mulieres petere debitum, niſi prius diſpenſatione ab Epiſcopo impetrata, quæ alioquin in ipſo baptiſmate facilè negotio concedi poteſt.

Ad rationem autem, quod lex loquatur cum iis, qui legi ſubſunt. Reſpondeo, vota eſſe de iure naturæ, vt patet ex voto Patriarchæ Iacob Geneſ. 28. Quocirca quandocumque, & à quocũque facta fuerint, tenent. Neque baptiſmus ea ſoluit: ſed peccatum præteritum ob violationem illorum tollit, non futurum, ſi poſtea non ſeruentur. Atque quod ait Nazianzenus, oratione in ſacrum lauacrum de iis, qui alienas res ſurripiunt: δύο σοι κακῶν ὄντων, τοῦ τε κτήσασθαι μὴ δικαίως, καὶ τοῦ τὰ κτηθέντα κατέχεσθαι, τοῦ μὲν ἄφεσιν ἔλαβες, τὸ δὲ σήμερον ἀδικεῖς. σήμερον γὰρ ἔστι παρὰ σοὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ οὐκ ἀνῃρέθη τὸ ἁμάρτημα, τῷ χρόνῳ δὲ διεκόπη. τὸ μὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος τολμηθέν, τὸ δὲ μένον μετὰ τὸ βάπτισμα. τῶν γὰρ ἁμαρτημάτων, οὐ τῶν ἁμαρτανομένων τὸ λουτρὸν ἔχει τὴν συγχώρησιν. Ex duobus, quæ com- «
miſiſti malis, altero, quod eſt iniuſtè ali- «
quid acquirere, altero, parta poſſidere, il- «
lud tibi quidem condonatum eſt, in hoc «
verò hodie iniuſtè agis. Hodie enim eſt «
apud te res aliena, & non eſt ſublatum, «
ſed tempore interruptum peccatũ. cùm «
illud quidem ante Baptiſmum commiſ- «
ſum ſit facinus, hoc verò poſt baptiſmum «
maneat. Quippe lauacrum peccata com- «
miſſa, non quæ committuntur, remittit, «
& condonat. Sic Nazianzenus. «

Idem poſſumus nos dicere de voto. Siquidem Baptiſmus aufert ſcelus admiſſum circa votum, non admittendum, quod tamen admittitur, non ſeruato poſt Baptiſmum voto ante Baptiſmum facto, ſed denuò per copulam fracto. hoc eſt, ſi non obtenta diſpenſatione mulier ſponte debitum petat.

At fortaſſis hoc vult ſanctiſſimus Doctor, dum ait, eas non ſubiici legi Chriſti, quia non poſſunt ſolemniter vouere: proinde non condemnari, eo quod eiuſmodi matrimonia valida ſint. Agnoſcit tamen Baſilius peccatum, quia nimirum fregerunt vota ſimplicia. Et illud peccatum deletur per Baptiſmum, quod veriſſimum eſt. Nam remittitur peccatum commiſſum in fracto voto, & facilè conceditur diſpenſatio, vt in poſterum mulier ſine

peccato debitum petere poſſit.

Quocirca illud, non oportere condemnari, refertur ad indiſſolubilitatem matrimonij. Quaſi dicat, non quia fecerunt votum, propterea ſoluendæ ſunt nuptiæ.

De trium Sacramentorum, Baptiſmi, Confirmationis, & Euchariſtiæ, continuata adminiſtratione.

CAPVT XIII.

SOLENT Latini ſimul, & Græci, eodem tempore, non interrupta celebratione, tria Sacramenta conferre adultis, videlicet Baptiſmum, Confirmationem, & ſacratiſſimam Euchariſtiam. Eo tamen ordine, vt primò baptizent, deinde confirment, tandem Sacramentum Euchariſtiæ adminiſtrent. Rectè ſanè, & conuenienter etiam moralitati hominum. Chriſtianus primùm abluitur, deinde vngitur, tum demum mundum & bene olentem Dominica menſa excipit.

Huius rei præceſſerunt etiam figuræ in veteri Teſtamento. Nam Iſraëlitæ prius tranſierunt per mare rubrum, quod Baptiſmum præfigurabat, deinde comederunt Manna, & biberunt aquam de petra, quæ typus fuerant ſacratiſſimæ Euchariſtiæ. Quod etiam indicat Baſilius in adhortatione ad Baptiſmum, cùm ita ſcribit: οὐκ ἂν ἔπιεν ἐκεῖνος (ὁ Ἰσραὴλ) ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη. οὐδὲ σοί τις δώσει τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἐὰν μὴ ἀληθῶς βαπτισθῇς. ἔφαγεν ἄρτον ἀγγέλων ἐκεῖνος. σὺ δὲ πῶς βρώσῃ τὸν ζῶντα ἄρτον, ἂν μὴ πρότερον ὑποδέξῃ τὸ βάπτισμα; Non bibiſſet vtique ille (Iſraël) ex ſpirituali petra, ſi non figuratè baptizatus fuiſſet. Neque tibi quis dabit verum potum, niſi verè baptizatus fueris. Comedit panem Angelorum ille, tu verò quomodo comedes panem viuentem, ſi non prius baptiſma ſuſceperis?

Idem argumentum luculenta oratione proſequitur Chryſoſtomus explanans dictum Apoſtolicum, Patres noſtri omnes, ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, &c. primæ ad Corinth. c. 10.

Iobius etiam Monachus (vt refert Photius in ſua Bibliotheca) in libro, quem inſcripſit οἰκονομικὴν πραγματείαν, hoc eſt, de diſpenſationis ſeu incarnationis myſterio cap. 17. docet, antiquam legem adumbraſſe hunc morem conferendi hæc tria Sacramenta. καὶ οὐ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ἡ παλαιὰ μόνον προϋπέγραφεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἀκολουθίαν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα πρῶτον μὲν βαπτιζόμεθα, εἶτα τῷ μύρῳ χριόμεθα, ἐκεῖθεν δὲ τιμίου ἀξιούμεθα αἵματος· οὕτω δὲ καὶ Μωσῆς σκιαγραφῶν ταῦτα, λούει πρῶτον τοὺς πληρουμένους τῷ ὕδατι, εἶτα ἐνδιδύσκει καὶ περιζωννύει, εἶθ' οὕτως ἐπιφέρει τὴν τοῦ ἐλαίου χρῖσιν, καὶ οὕτω ῥαίνει τῷ αἵματι, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἄρτων αἴτησιν μεταλήψει. Neque ſolum ſeptenarium numerum dierum, quibus geſtare candidas veſtes baptizatis licet, lex vetus adumbrat; ſed etiam reliquum morem, & ordinem. Siquidem in lege gratiæ primò baptizamur, deinde vnguento vngimur, inde pretioſo ſanguine dignamur. ita profectò & Moſes hæc eadem adumbrans, eos, qui initiantur, aqua prius abluit, deinde induit, atque præcingit: poſtea infert olei vnctionem, tum demum aſpergit ſanguine, atque eos ad participandos panes ducit. Sic Iobius.

Sed quid dicemus de infantibus? nam Græci hos etiam chriſmate conſignant, & Euchariſtiam illis impertiunt.

Reſpondeo, variam fuiſſe in Eccleſia conſuetudinem adminiſtrandi hæc Sacramenta. Nam tempore Dionyſij Areopagitæ, vt videre eſt ex vltimo capite de Eccleſiaſtica Hierarchia, baptizabant pueros, & iiſdem communionem præbebant.

Deinde paulatim ceſſante conſuetudine, tempore Baſilij, Nazianzeni, Ambroſij, Chryſoſtomi, Auguſtini, homines in numerum Catechumenorũ adſcripti per ſpeciem timoris, ac reuerentiæ, ne poſtea peccatis Baptiſmi donum polluerent, diũ cum periculo expectabant ſuſcepturi Baptiſmum. Erant qui ad finem vitæ procraſtinarent, de quibus Chryſoſtomus Homilia prima in Acta Apoſtolorum ita conqueritur: πῶς οἴεσθε ὀδυνώμεθα, ὅταν ἀμύητός τις ἀπελεύσεται ἐντεῦθεν, τὰς ἀφορήτους ἐννοῶν κολάσεις ἐκείνας, τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν; πῶς ἀλγοῦμεν πάλιν, ὅταν ἑτέρους ἴδω πρὸς τὰς ἐσχάτας φθάνοντας ἀναπνοάς, καὶ μηδὲ ἐντεῦθεν σωφρονιζομένους; διὰ τοῦτο πολλὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀνάξια γίνεται. δέον γὰρ εὐφραίνεσθαι, καὶ χορεύειν, καὶ χαίρειν, καὶ στεφανοῦσθαι, ἑτέρου μυσταγωγουμένου, ὅταν ἀκούσῃ τοῦ κάμνοντος ἡ γυνὴ, ὅτι τοῦτο ἐπέσκηψεν ὁ ἰατρὸς, ὡς ἐπὶ κακῷ τινὶ καταπέπληκται καὶ θρηνεῖ, καὶ κωκυτοὶ καὶ οἰμωγαὶ πανταχοῦ τῆς οἰκίας, ὡς ἐπὶ καταδίκου τῆς τὴν ἐσχάτην ἀπαγομένου ὁδόν. καὶ ἐκεῖνος δὲ πάλιν ὀδυνᾶται πλέον. κἂν ἀνενέγκῃ ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας, χαλεπώτερον ἀλγεῖ, ὡς ἐπηρεασθείς. Quomodo creditis me dolore angi, quoties aliquis nondum initiatus ex hac vita ſublatus fuerit, mecum reputantem intolerabilia

» tolerabilia illa tormenta,& supplicium inevitabile? Rursus, quas acerbitates, cruciatusque sentio, quoties alios video ad extremum halitum peruenire, nec tamen hinc fieri prudentiores? Eoque sanè multa fiunt indigna tanto Dei dono. Cùm enim oporteat epulari, choros ducere, gaudere, & coronari quoties alius initiatur; hic contra, vbi vxor ægrotantis audierit hoc ordinatum esse à medico, veluti magnum aliquod malum acciderit, ita cõstetnatur, ac plorat. Singultus,& eiulatus totam vndique domum implent, non aliter quàm complorãtur iudicum sententia condemnati, cùm ad capitis supplicium adducuntur. Ille verò multo magis etiam plorat, & si contingat à morbo conualescere grauius etiam dolet, velut per fraudem illusus. Sic Chrysostomus.

Verùm sancti Patres nominati, qui & ipsi multo tempore catechumeni fuerunt, grauissimis, & elegantissimis orationibus habitis hanc malam consuetudinem radicitus extirparunt. Atque prout accidere in similibus solet, dum destruere vnum extremum penitus conantur, in alterum facilè cõsuetudo deflexit; ita vt pueris etiam & infantibus hęc Sacramenta præbuerint. Quamobrem de Confirmatione Innocentius primus in Epistola 19. ad Decentium » Eugubinum, sic tradit: De consignandis » infantibus, manifestum est non ab alio, » quàm ab Episcopo fieri licere. Et S. Augustinus tractatu sexto in Ioannis primam » Canonicam, quando inquit: Imposuimus » manus istis infantibus, attendit vnusquisque vestrûm, vtrum linguis loquerentur, » & cùm videret eos non loqui, ita peruerso » corde aliquis vestrûm fuit, vt diceret, non » acceperunt isti Spiritum sanctum. Nam si » accepissent, linguis loquerentur, quemadmodum tunc factum est?

Vniuersè autem de tribus Sacramentis, quæ in infantes collata fuerint, manifestè probatur auctoritate non contemnenda ordinis Romani, ex quo Alcuinus Bedæ discipulus, præceptor item Caroli Magni, cuius tempore floruit in libro de diuinis officiis cap. de Sabbato sancto Paschatis, quando scilicet baptizantur, hæc post ba- » ptismum commemorat, & recenset. Pontifex ergo egreditur à fonte in sacrarium » habens ibi compositam sedem, vel in Ecclesia, vbi voluerit, & sedeat in ea, vt cùm » vestiti fuerint infantes, (quia nimirum im- » mergebantur in aquam, vt eos modò im- » mergunt Græci,) confirmet eos. De Eucharistia verò infra in eodem cap. notat Alcuinus cauendum esse, ne infantes lactentur, aut vllum cibum capiant, antequam communicent. Hæc enim sunt illius verba: De paruulis prouidendum est, » ne postquam baptizati fuerint, vllum cibum accipiant, neque lactentur sine multa necessitate, antequam communicent » Sacramento corporis Christi. Gennadius » quoque Massiliensis de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 52. idem testatur his verbis: Si paruuli sunt, vel hebetes, qui doctrinam » non capiant, respondeant pro illis qui eos » offerunt iuxta morem baptizandi, & sic » manus impositione, & Chrismate cõmuniti, Euchãristiæ mysteriis admittantur. »

In præsentia Grçci quoties aliquem baptizant, reliquis duobus Sacramentis etiã communiunt. Baptizant autem passim infantes, sæpe etiam pueros duorum, trium, vel etiam quatuor annorum. Et ego quando sacro fonte lustratus fui, eiusmodi ætatis eram, vt planè meminerim. Aliquando enim parentes puerorum affinitate spirituali amicos sibi deuincire cupiunt, & eos absentes, & peregrinantes libenter expectant.

Inter Latinos nimis austera, & rigida est opinio glossæ in Cabone, vt ieiuni ad Confirmationem veniant perfectæ ætatis de consecr. d. 5. quæ asserit Confirmationem non esse conferendam ante duodecimum, vel decimum quintum annum. Nam per ætatem perfectam hos annos intelligit. Glossam sequitur Marsilius in 4. q. 5. ar. 4. qui duodecimum annum huic Sacramento assignat.

Reliqui omnes Doctores Scholastici hanc meritò reiiciunt; sed hi quoque bifariam diuiduntur, alij ante vsum rationis, hoc est, ante septennium tenent non expedire, vt paruuli confirmentur. Ita Paludanus in 4. d. 7. q. 4. ar. 2. conclusione 2. & Soto in 4. d. 7. q. vnica ar. 8. conclusione 2. & 3. quamuis Soto non reiiciat vsum rationum, si quæ sunt, quæ confirment infantes.

Cæteri omnes Scholastici, sunt autem maior pars & præcipui, conuenientius esse ducunt, si ante vsum rationis Confirmatio conferatur. Quorum ratio est, quod adueniente ætate adulta cõfirmatio suam efficaciam habeat, quemadmodum fides, quæ in Baptismo infunditur. Item quod infantilis ætas non patiatur fictionem, qua effectus Sacramenti in traditione impediatur. Sic Alex. p. 4. q. 9. de Sacramento Confirmationis ar. 2. in resolutione. Ricardus in 4. d. 2. q. 2. Bonauentura in 4.

d.7.ar.3.q.1. S.Thomas in 4.d.7.q.3.ar.2. ad ſecundam quæſtionem quos etiam ſequitur Gabriel in 4.d.7.a.3.

Atque hanc ſententiam hoc noſtro ſæculo antiſtites Eccleſiarum paſſim ſequūtur. Confirmationem tamen, quamuis antè vſum rationis, vario modo differunt. Alij expectant triennium, alij quadriennium, alij quinquennium. Nimirum vnuſquiſque abundat in ſuo ſenſu. Et in periculo mortis, quamuis ſine neceſſitate, ſi adſit Epiſcopus poteſt paruulos confirmare, vt patet ex B. Thoma 3.p.q.72.ar.9. in ſolutione ad vltimum. In Hiſpaniis autem audio ſolitos eſſe Pontifices tranſacto triennio Diœceſim luſtrare, & quoſcumque repererint baptizatos etiam infantes, omnes confirmare.

Euchariſtiam verò Latini iure optimo eo vſque protendunt, donec ad plenum liberi arbitrij vſum pueri peruenerint.

Cæterùm hac in re Gregorius Nazianzenus tantus Theologus tanquam pacificator prodeat in medium, qui Græcos cū Latinis conſociet, & coniungat. Is in illa celeberrima oratione de Baptiſmate, an infantes ſint baptizādi, ſibi obijcit his verbis: ἔστω ταῦτα φησὶ περὶ τῶν ἐπιζητούντων τὸ βάπτισμα. τί δ' ἂν εἴποις περὶ τῶν ἔτι νηπίων, καὶ μήτε τῆς ζημίας ἐπαισθανομένων, μήτε τῆς χάριτος. ἦ καὶ ταῦτα βαπτίσομεν; Sint ſanè vera, quæ loqueris, dixerit aliquis, quantum ad eos attinet, qui Baptiſmum requirunt. Quid autem de iis dices, qui adhuc tenera ætate ſunt, nec aut damnum, aut gratiam ſentiunt, an eos quoque baptizabimus? Et reſpondet: πάνυ γε, εἴπερ τις ἐπείγοι κίνδυνος. κρεῖσσον γὰρ ἀναισθήτως ἁγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγιστα καὶ ἀτέλεστα. καὶ τούτου λόγος ἡμῖν ἡ ὀκταήμερος περιτομή, τυπική τις οὖσα σφραγὶς, καὶ ἀλογίστοις ἔτι προσαγομένη. ὡς δὲ καὶ ἡ τῶν φλιῶν χρῖσις διὰ τῶν ἀναισθήτων φυλάττουσα τὰ πρωτότοκα. περὶ δὲ τῶν ἄλλων δίδωμι γνώμην, τὴν τριετίαν ἀναμείναντας, ἢ μικρὸν ἐντὸς τούτου, ἢ ὑπὲρ τοῦτο, ἡνίκα καὶ ἀκοῦσαί τι μυστικὸν, καὶ ἀποκρίνασθαι δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ συνιέντα τελέως, ἀλλ' οὖν τυπούμενα, οὕτως ἁγιάζειν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα τῷ μεγάλῳ μυστηρίῳ τῆς τελειώσεως. χρὴ γὰρ οὕτως ἔχει. τοῦ μὲν βίου τὰς εὐθύνας τηνικαῦτα ὑπέχειν ἄρχεσθαι, ἡνίκα ἂν ὅ, τε λόγος συμπληρωθῇ, καὶ τὸ μυστήριον μάθωσι. τῶν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων παρὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς τὸ ἀνεύθυνον. τετειχίσθαι δὲ τῷ λουτρῷ, πάντη λόγῳ λυσιτελέστερον διὰ τὰς ἐξαίφνης συμπιπτούσας ἡμῖν προσβολὰς τῶν κινδύνων, καὶ βοηθείας ἰσχυροτέρας. Ita prorſus ſi quod periculum vrgeat. Præſtat enim ſine ſenſu ſanctificari, quàm citra Baptiſmum, atque initiationem è vita decedere. Atque huius rei nobis argumentum circūciſio præbet, octauo die peragi ſolita, quæ Baptiſmi figuram quodammodo gerebat, atque iis, qui nondum ratione valebant, offerebatur. Eodem quoq; modo poſtium vnctio, quæ rebus ſenſu carentibus adhibita primogenitos ſeruabat. De reliquis ita ſentio, vt triennio expectato, aut aliquanto breuiori, vel longiori temporis ſpatio, quādo & myſtici quiddam audire, & reſpondere poſſunt, ac ſi minus plenè, & exactè intelligunt, craſſiori tamen modo informantur; ita demum per magnum perfectionis Sacramentum, & animas, & corpora ſanctificent. Quippè ita ſe res habet, referendis quidem vitę rationibus, non antè obnoxij eſſe incipiunt, quàm & ratio ad plenum accreuerit, & vim Sacramenti intelligant, ætatis enim beneficio hoc habēt, vt peccatorum, quæ per ignorantiam admiſerint, rationem reddere minimè cogantur. At verò propter repentinos, nec vllo auxilio propulſabiles periculorum impetus, qui nobis accidere ſolent, lauacri præſidio præmunitum eſſe, omnino conducibilius eſt.

Nota Nazianzenum duo tempora paruulis aſſignare, in quibus debeant baptizari, ob ſimilem rationem. Si adſit periculum mortis ob aliquam infirmitatem, vel caſum aliquem, nulla expectata ætate ſtatim eſſe baptizandos. Rurſus ſi non vrgeat tanta neceſſitas, triennium expectandum: Cur autem triennium, non etiam vſum rationis? propter inopinatos, ac ſubitos euentus.

Si ergo Gregorius Nazianzenus verba faciens de Baptiſmo, ſi non ſit præſens, ac imminens periculum, triennium expectādum cenſet. Quid is diceret, ac ſentiret de Confirmatione, & multo magis de ſacratiſſima Euchariſtia? Igitur Græci ſi ſuum Doctorem Græcum & Oecumenicum ſequi voluerint, ſanè quidem ea myſteria, vt dignè, & cum maiori fructu, & vberiori emolumento tractare valeant, in aliud cōmodius, & aptius tempus differre, vtrique non grauabuntur. Id enim poſtulat tantorum myſteriorum dignitas, potiſſimū Euchariſtiæ, quę regem gloriæ in ſe continet. Id exigit infirmitas, & imbecillitas infantium, & puerorum, qui ſine ſenſu illa perciperent. Id efflagitat periculum, cui expoſita eſt Euchariſtia, præſertim ſub vtraque ſpecie, ne ab infantibus ſumpta non retineatur. Id requirunt conditiones, quas aſſignat Apoſtolus comedentibus,

tandem etiam, quod nulla necessitas appareat, cur illa Sacramenta in ea ætate conferri debeant.

Non enim esse necessaria præter ea quę dicturi sumus in sequenti capite, inde quoque probari potest, quod ea non quilibet ad modum Baptismi administrare queat, qui, cùm sit omnibus simpliciter necessarius, ab omnibus accipi, & in necessitate ab omnibus dari potest.

Deinde si necessaria forent, necessariò quoque semper vna cum Baptismo administrata fuissent; at in Actibus Apostolorum cap. 2. tria millia hominum baptizantur, neque tamen illo eodem die communionis participes fiunt. Et cap. 8. Philippus Diaconus baptizat Samaritanos sine administratione horum Sacramentorum, neque enim poterat administrare Sacramentum Confirmationis, cùm esset Diaconus, & Paulus ipse cap. 19. baptizat quosdam, & eos confirmat, sed eis Eucharistiam minimè impertit.

Postremò rationes etiam sanctorum Patrum, quas pro Sacramento Confirmationis, & Eucharistiæ assignant, ea Sacramenta non esse necessaria haud obscurè ostendunt. Cùm solus Baptismus ad consequendam salutem sit medium simpliciter necessarium, & plenè ac perfectè ad hoc sufficiat.

Quamobrem Simeon Thessalonicensis imprudenter scripsit: οὐκ ἔσται τελείως τις βαπτισθεὶς, ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος. "Non erit perfectè quispiam baptizatus, "qui non susceperit vnguentum. Eoque nomine arguit Latinos, qui non adhibent Confirmationem in infantium baptismate. Nam ante omnia alia Sacramenta per Baptismum fidelis, & Christus, hoc est, vnctus, hinc & Christianus efficitur, quamuis non externo vnguento delibutus, at interna gratia spiritus illustratus, & perfectè Christianus fit. Verè enim per illum, & integrè homo iustus, & sanctus euadit, & filius Dei est, hinc & heres, & cœlestis regni particeps, atque beneficio gratiæ Baptismatis cum Christo capite veluti membrum coniungitur. Quocirca est perfectè, & plusquam perfectè baptizatus.

Si itaque Græci hanc suam consuetudinem more Latinorum in melius, ac tutius voluerint commutare, certè erunt laude dignissimi. Sin minus, tolerandi erunt.

De duobus Sacramentis, Chrismate & Eucharistia, non necessariò percipiendis ab infantibus.

Caput XIV.

Modò in gratiam Latinorum, atque adeo ipsiusmet veritatis quorundam recentiorum Græcorum circa hanc administrationem falsa & hæretica mihi superest, refellenda opinio. Nam cùm Orientalis Ecclesiæ ille sit mos, quem recensuimus, vt illa Sacramenta simul coniungat. Egregij isti noui Theologi Græciæ, dum Ecclesiam Græcam cæteris præstare contendunt, rem vtcunque congruentem, & aptam ex imperitia, sua falsa interpretatione, in necessariam vertերunt. Vnde nonnulli eorum sacratissimam Eucharistiam re ipsa percipiendam, quidam etiam Confirmationem æquè necessariam esse infantibus ad consequendã salutem, atque baptismum pro certo statuere audent. Sed eorum verba in medium afferamus, & refellamus.

Simeon Archiepiscopus Thessal. in libro, quem composuit de septem Sacramentis, sic tradit: χρήζομεν οὖν καὶ ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην τοῦ πνευματικοῦ μύρου τούτου, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ βαπτίσματι. καὶ οὐκ ἔσται τελείως τις βαπτισθεὶς ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος. τῷ μὲν γὰρ βαπτίσματι ἀναγεννᾶται, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπολούεται πνεύματι. οὐκέτι δὲ καὶ τοὺς ἀῤῥαβῶνας ἔχει τῆς χάριτος, οὐδὲ τὴν ὀσμὴν τῆς ζωῆς, οὐδὲ τὴν σφραγῖδα τοῦ πνεύματος. διὸ ὡς βαπτισθῆναι ἀναγκαῖον, καὶ τῷ μύρῳ χρισθῆναι ἐστὶν ἀνάγκη. Igitur necessariò indigemus nos quoque "huius spiritualis vnguenti; ac magis in ipso "baptismate. Neque erit quispiam perfectè "baptizatus, qui vnguentum non susceperit. "Siquidem baptismo regeneratur, & à "peccatis abluitur spiritu. Cæterùm pignora "gratiæ, vt etiam habitum vitæ, & signaculum "spiritus nondum habet. Quocirca "vt baptizari, ita etiam vnguento vngi necesse "est. Et paulò pòst: οἱ βαπτιζόμενοι πιστοὶ τούτῳ ὀφείλουσι χρισθῆναι τῷ μύρῳ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ μὴ ὡς τὰ τῶν Λατίνων, ἢ τινῶν ἄλλων βρέφη, ἀτελῶς μένωσι, καὶ ἀσφράγιστοι, τὴν χάριν τοῦ πνεύματος μὴ λαμβάνοντες. Qui "baptizantur fideles, hoc vnguento inungi "debent, ne videlicet vt Latinorum, seu "quorumdam aliorum infantes, imperfecti "maneant. Nulloque signaculo insigniti, "dum Spiritus sancti gratiam non accipiũt. "Tandem concludit: ἀχάριτος ἄρα, καὶ ἀσφρά-

γιϛος τοῦ Χριϛοῦ, ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος. » Igitur nulla gratia præditus, nulloque ſi- » gnaculo apud Chriſtum eſt inſignitus, qui » vnguentum non ſuſceperit. Ita ſentit Simeon, hoc in loco de his duobus Sacramentis, Baptiſmo, & Confirmatione. Quibus addit alibi Euchariſtiã, ſic enim quodam in loco ſcribit: καὶ αἰεξάρνητον μένειν τὸ ὄνομα τῆς τριάδος ἐν τῷ βαπτιζομένῳ ἡ εὐχὴ δυσωπεῖ, καὶ τελειωθῆναι τοῦτον τῷ θείῳ βαπτίσμα- » τι, καὶ χρίσματι, καὶ τῇ ἱερᾷ κοινωνίᾳ. Precatio » Deum exorat, vt baptizatus conſtans ma- » neat, nomenque Trinitatis non inficietur, » ſed diuino baptiſmate, atque Chriſmate » ſacraue Communione perficiatur. Et hæc quidem in bonam partem poſſent accipi, (veriſſimum enim eſt Confirmatione, & Euchariſtia baptizatum abſolui, & perfici) niſi alibi aliter ſcripſiſſet. De ſacratiſſima namque Euchariſtia, & Confirmatione ita diſſerit: καὶ συνεχῶς εἰς τὴν κοινωνίαν ἀγέσθω τὸ βρέφος. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἔσται συντηρούμενόν τε καὶ αὐξανόμενον ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ μὴ κατά τινας ἀμελεῖν, κἂν τούτῳ καινοτομοῦντας ἀλόγως. καὶ ἀφιστῶν τὰ βρέφη τῆς κοινωνίας. ὅτι οὐκ ἴσασι τὰ βρέφη, φασί. τίνος κοινωνοῦσι. βαβαὶ τῆς ἀλογίας ἅμα καὶ ἀτοπίας. καὶ διὰ τί βαπτίζεις λοιπόν, ἢ διὰ τί χρίεις τῷ μύρῳ; μᾶλλον δὲ Λατῖνοι οὐδὲ χρίουσιν, ὡς μανθάνομεν, ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ πάντα αὐτοῖς ἐναντία τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ὁ δέ γε ὀρθῶς φρονῶν, ὥσπερ αὐτὸς ἐν πίστει προσάγει τὸ βρέφος τῷ θεῷ, καὶ διὰ πιστοῦ ἀναδόχου τὴν ὁμολογίαν ποιεῖται, καὶ ἀναγεννᾶται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὸ βαπτιζόμενον βρέφος, καὶ χρίεται τῷ μύρῳ, καὶ τελεῖται, καὶ ἀποθνήσκει τῆς βασιλείας ἐστὶ τοῦ θεοῦ οὕτω καὶ διὰ παντὸς προσαγέτω τῇ κοινωνίᾳ, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. καὶ ὥσπερ ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος, καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὕτω καὶ ὁ μὴ φαγὼν τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ κύριος, μηδὲ πιὼν αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Frequenter ad Communionem infantem » adducere oportet, ita enim à Chriſto ma- » gis conſeruabitur, & augebitur, & non ſe- » cundum quoſdam iſtud negligere, atque » à Communione infantes arcere. In hoc » ſimiliter ſine vlla ratione innouantes. Nõ » enim, aiunt, infantes ſciunt, cuius partici- » pes fiunt. O dementiam ſimul & abſurdi- » tatem. Cur igitur baptizas? vel qua de » cauſa vnguento vngis? immò verò Latini » neque vngunt in baptiſmate, vt audimus, » atque omnia ſunt apud ipſos contraria Ca- » tholicæ Eccleſiæ. Certè qui rectè ſentit » quemadmodum ipſe in fide offert infan- » tem Deo, & per fidelem ſuſceptorem fi- » dem profitetur, & infans, qui baptizatur, in regnum cœlorum regeneratur, vngi- « turque vnguento, atque perficitur. Etſi « contingat mori, eſt regni Dei; ita etiam per « fidelem adducat infantem ad Cõmunio- « nem, quoniam ipſa eſt vita æterna. Et ſi- « cut qui non fuerit regeneratus per aquam « & ſpiritum, non intrabit regnum cœlorũ; « ita etiam qui non comederit carnem filij « hominis, vt ipſemet Dominus dixit, & bi- « berit eius ſanguinem, non habet vitam æ- « ternam. Sic ille. «

Obſeruandum eſt, Baptiſmum ex ſententia Simeonis abluere quidem peccata, ſed nun conferre gratiam. Neque imprimere characterem, qui ſunt duo reliqui, & veri effectus baptiſmi. Quandoquidem qui non eſt Chriſmate conſignatus, ſecundum Simeonem, non habet pignora gratiæ, & ἀχάριστος ἐστὶ τῷ Χριστῷ. hoc eſt dicere, non eſſe gratum Chriſto, per conſequens eſſe inimicum. Immò neque habere halitum vitæ, hoc eſt, neque viuere: ergo eſſe mortuum. Quæquidem quomodo cum ſententiis Patrum conueniant, qui Baptiſmum definiunt eſſe, ζωῆς ἀμείψιν, ἑτέρου βίου ἀρχήν, ὁμοίωμα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, χάρισμα υἱοθεσίας, ἀρχὴν λήψεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Permutationem vitæ, « alterius vitæ principium, ſimilitudinem « reſurrectionis ex mortuis, donum filiorum « adoptionis, principium acceptionis Spiri- « tus ſancti, ne dum donorum eius, explicet « ipſe Simeon tantus nouæ Græciæ nouus Theologus. Falsò enim diceretur Baptiſmus regeneratio, ſi per ipſum non viuimus. Falsò Baptiſmi merſio, & emerſio ſepulturam & reſurrectionem Chriſti ſignificaret, ſi ſuſcepto baptiſmate adhuc vita caremus. Falsò item Nazianzenus, Baſilius, Damaſcenus, & alij baptiſmum appellarent σφραγῖδα, ſignaculum, ſi baptizatus ἀσφράγιστος, eſt Chriſto, & nullo ſigillo inſignitus. Falsò item Baſilius ex ſententia Dauidis, baptiſmum ob nimiam abundantiam gratiæ diluuium appellaret in Pſal. 28. verſiculo, *Dominus diluuium inhabitare facit*, ſi baptizatus ἀχάριστος, eſt Chriſto, nullaque gratia præditus.

Præterquã quod omnia Sacramenta nouæ legis ex opere operato conferũt gratiã.

At non ita Chryſoſtomus, qui Homilia ad Neophytos decem enumerat priuilegia, & dona baptiſmi. Sic enim habet.

Ecce libertatis ſerenitate perfruuntur, qui tenebantur paulò antè captiui. Et ciues Eccleſiæ ſunt, qui fuerunt in peregrinationis errore. Et iuſtitiæ in ſorte verſantur, qui fuerunt in confuſione peccati.

Non enim sunt tantùm liberi; sed & sancti, non tantùm sancti, sed & iusti. Non solùm iusti, sed & filij. Nec solùm filij, sed & heredes. Nec solùm heredes, sed & fratres Christi. Nec tantùm fratres Christi, sed & coheredes. Non solùm coheredes, sed & membra. Non membra tantùm, sed & templum. Nec tantùm templum, sed organa spiritus. Vides quot sint baptizatis largitates? sed multis quidem videtur (vt postea etiam Simeoni Thessalonicensi) cœlestem gratiam (hoc est baptismum) in peccatorum tantùm remissione consistere. Nos autem honores computauimus decem. Hac de causa etiam infantulos baptizamus, vt non sint coinquinati peccato, vt eis addatur sanctitas, iustitia, adoptio, hereditas, fraternitas Christi, vt eius membra sint omnes, & spiritus habitatio fiant.

Et Homilia 6. in 2. ad Corinthios super illis verbis, *Litera occidit, spiritus autem viuificat.* Maximam agnoscit vim, & gratiam Baptismi: τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἐν τῷ νόμῳ ὁ ἁμάρτημα ἔχων κολάζεται. ἐνταῦθα ὁ ἁμάρτημα ἔχων, προσελθὼν βαπτίζεται, καὶ γίνεται δίκαιος. δίκαιος δὲ γενόμενος ζῇ, τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείς. ὁ νόμος ἐὰν λάβῃ φονέα, ἀναιρεῖ. ἡ χάρις ἐὰν λάβῃ φονέα, φωτίζει καὶ ζωοποιεῖ. καὶ τί λέγω φονέα; ξύλα ἔλαβεν ἐν σαββάτῳ, συλλέξαντα ὁ νόμος ἐλίθασε. τοῦτό ἐστι, τὸ γράμμα ἀποκτείνει. μυρίους ἀνδροφόνους καὶ λῃστὰς λαμβάνει ἡ χάρις, καὶ βαπτίζουσα ἀπαλλάττει τῶν προτέρων κακῶν. τοῦτό ἐστι τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ. ἐκεῖνος ἀπὸ ζῶντος νεκρὸν ἐργάζεται τὸν ἁλόντα. αὕτη ἀπὸ νεκροῦ ζῶντα κατασκευάζει τὸν ὑπεύθυνον. δεῦτε γὰρ πρός με οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ οὐκ εἶπε, κολάσω ὑμᾶς, ἀλλ' ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἐν γὰρ τῷ βαπτίσματι θάπτεται τὰ ἁμαρτήματα, ἐξαλείφεται τὰ πρότερα. ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος. ὥσπερ εἰς πλάκα αὐτοῦ τῆς καρδίας ἐγγράφεται πᾶσα

» ἡ χάρις. Quidnam autem hoc est? in lege
» qui peccatum habet, pœnas dat, hîc verò
» qui peccatum habet, accedens baptizatur,
» ac iustus efficitur. Iustus autem effectus
» viuit. vtpote peccati morte liberatus. Lex
» si homicidam arripuerit, morte eum afficit,
» gratia, si homicidam ceperit illuminat,
» ac viuificat. Quid autem homicidam
» dico? Lex eum qui Sabbati die ligna collegerat,
» arreptum lapidibus obruit. Hoc
» est, quod ait, litera occidit. Gratia sexcentos
» homicidas & latrones accipit, ac Baptismi
» aqua tinctos prioribus malis liberat.
» Hoc est, spiritus viuificat. Illa eum,
» qui deprehensus est, ex viuo mortuũ red-
» dit, hæc reum ex mortuo viuum efficit.
Venite enim ad me omnes, qui laboratis, «
& onerati estis, & non dixit, puniam vos, «
sed reficiam vos. Siquidem in baptismate «
sepeliuntur peccata, delentur priora, viui- «
ficatur homo. In eius corde velut in tabu- «
la inscribitur tota gratia. «

Item Homilia 36. in Ioannem explicans probaticam illam piscinam affirmat non dissimilia: τί οὖν ἐστιν ὁ ὑπογράφει; ἔμελλε βάπτισμα δίδοσθαι πολλὴν δύναμιν ἔχον, καὶ δωρεὰν μεγίστην. βάπτισμα πάσας ἁμαρτίας καθαῖρον, καὶ ἀντὶ νεκρῶν ζῶντας ἐμποιοῦν. Quid «
igitur probatica illa Natatoria adumbrat, «
& quasi lineamentis effingit? Futurum «
erat Baptisma plenum maximæ potestatis, «
& gratiæ. Baptisma purgaturum omnia «
peccata, & pro mortuo viuum effecturum. «
Sic Chrysostomus.

Neque potest Simeon dicere, Baptismum producere hos effectus, quatenus complectitur Confirmationem. Nam primò probatica illa Natatoria solummodo Baptismum figurabat. Deinde, preceptum fuit Abrahamo, vt omnem infantem masculum octauo die circunciderer, vt ei deputaretur ad iustitiam. Itaque maioris virtutis, & efficaciæ fuisset circũcisio, quàm Baptismus, si solus infantibus non sufficeret ad salutem, & typus excederet veritatem.

Quin Basilius Magnus merum Baptismum appellat, σφραγῖδα πνεύματος, in oratione qua adhortatur ad Baptismum, dum loquitur de Eunucho Reginæ Candacis: οὐκ ἀνεβάλλετο τὴν σφραγῖδα τοῦ πνεύματος. Non distulit, inquit, signaculum spiritus. « Vbi notandum Philippum Diaconum non administrasse Confirmationem Eunucho, sed merum Baptismum hoc ipso quod Diaconus esset.

Præterea, docet Simeon, infantem per Baptismum regenerari in regnum Dei. Hoc est dicere, habere ius ad regnum cœleste, & Chrismate perfici, vt si moriatur assequatur regnum cœleste, quasi verò si absque confirmatione obierit, οὐκ ἔσται τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. At infantes si sine Baptismo è vita decessetint, nulla afficiuntur pœna sensus, sed tantùm pœna damni. Quid ergo Baptismus illis confert, si per illum, ex sententia Simeonis, non assequuntur regnum gloriæ? vt prorsus otiosus videatur.

Tandem infert, Communionem, re ipsa videlicet percipiendam, esse necessariam ad salutem, quæ similiter quomodo inter se cohæreant, vt quisquam sit perfectus, & absolutus, sitque particeps regni cœle-

ſtis per Confirmationem, & deinde ad obtinendam beatitudinem de neceſſitate opus habeat Euchariſtia, præſertim ſi loquamur de infantibus, ego certo non video. Sed videlicet egregius Simeon, ἐξώτερον βλέπει τῆς λύχνου, quod eſt in prouerbio. At enim Chriſtus Dominus ipſemet ita de Communione pronunciat. Ita quidem; ſed Simeon debuiſſet ſanam interpretationem verbis Domini adhibere. Si neſciuiſſet, potius ſilere, quàm in hæc abſurda præceps ruere. Cæterùm incautè iſta inculco, quæ cuilibet vel indocto, & imperito nota ſunt. Hinc tamen, piè lector, licet aduertere, quàm magnas tenebras menti hominum fœdum, atque execrandum ſchiſma, & pernicioſiſſima hæreſis offundant.

Verùm pergamus, & aliorum Græcorum ſententias de neceſſitate trium Sacramentorum in medium producamus.

Iob fermè à principio opuſculi: τούτων τὰ μὲν πρῶτα τρία, ἤγουν τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὸ ἱερὸν χρῖσμα, καὶ ἡ τῶν μυστηρίων μετάληψις, κοινότατα πᾶσιν ἡμῖν ἐστί, καὶ παντὶ χριστιανῷ πάσαις ἀνάγκαις ὀφειλόμενα. Horum, inquit, Sacramentorum prima quidem tria, videlicet ſanctum Baptiſma, ſacrum Chriſma, & Euchariſtiæ participatio communia ſunt nobis omnibus, ac omni Chriſtiano prorſus neceſſariò debentur.

Hieremias Patriarcha Conſtantinop. cap. 9. ſuæ cenſuræ, ſic ait: τὸ ἔνατον λέγει, ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι τὰ βρέφη, καὶ μὴ χαιρὸν περιμένειν. ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιοῦμεν. ἵνα μή τι συμβῇ τῇ ἀναβολῇ. πλὴν καθὼς μερικῶς ἐσαφηνίσθη ἐν τῇ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου ἀπολογίᾳ. ἐὰν γὰρ μή τις ἀναγεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. μεταδίδομεν δὲ αὐτοῖς ὕστερον, ὡς εἴρηται, τῆς θείας κοινωνίας. κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον, ὁ ἀναγεννηθεὶς, καὶ πνευματικῆς τροφῆς δεῖται. καὶ ὁ κύριος, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα, καὶ πίητε τὸ αἷμα, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. δεῖ οὖν καὶ ἀμφοτέρων, καὶ βαπτίσματος, καὶ μεταλήψεως. Nonum caput Confeſſionis veſtræ docet, infantes baptizandos eſſe. Neque tempus maturioris ætatis expectandum, quod & nos ſanè facimus, ne quid accidat re dilata: ita tamen vt in ſecundi capitis apologia particulatim declaratum eſt, *Niſi enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit regnum cælorum*. Poſterius autem, vt dictum eſt, impertimus eis diuinam Communionem, nam ex ſententia Baſilij Magni, qui regeneratus eſt, ſpirituali quoque nutrimento indiget. Et ipſe Dominus ait, *Niſi manducaueritis carnem, & biberitis ſanguinem, non intrabitis regnum Dei*. Vtroque igitur opus eſt, & Baptiſmate & Communione.

Hic quidem docet Hieremias duo Sacramenta, Baptiſmum, & Euchariſtiam eſſe neceſſaria omnibus ad ſalutem, ibi verò in ſecundo quod citat cap. ponit tertium Sacramentum Confirmationis.

Notandum autem ſimiliter eſt, Hieremiam illis verbis (poſterius impertimus) intelligere non longè poſt, ſed ſtatim à baptiſmate. Quare illud (poſterius) ad ipſum Baptiſmum refertur. Quaſi dicat, prius baptizamus, deinde Communionem diſtribuimus, ſic enim docet in ſecundo cap. παραυτίκα δὲ δεῖ χρίειν τὸν βαπτισθέντα καὶ τῷ μύρῳ· τὸ γὰρ χρῖσμα τοῦτο, σφραγίς ἐστι Χριστοῦ καὶ σημεῖον καὶ ἡμεῖς δι' ἐξ αὐτοῦ τὴν χάριν λαμβάνοντες ἐν τῷ μύρῳ χριστιανοὶ καλούμενοι, καὶ Χριστοὶ κυρίου ἐσμέν. οὐ γὰρ ἀπαξιοῖ καθ' αὐτὸ καλεῖσθαι ἡμᾶς. ὅτι καὶ υἱοὺς θεοῦ θέσει καλεῖ, καὶ θεοὺς κατὰ χάριν. χρίων δὲ τὸν βαπτισθέντα ὁ ἱερεὺς φησὶ, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. ἀμήν. ὅθεν εὐλόγως ἔχει μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὸ χρῖσμα ἀκολουθεῖν, καὶ μὴ εἰς καιρὸν παραμένεσθαι. ἀλλὰ καὶ μεταδοῦναι τῷ βαπτισθέντι τῆς φρικτῆς κοινωνίας ἑπόμενον. τοῦτο γὰρ τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου παντός. ἵνα τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, καὶ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας, καθαροί τε γεγενημένοι, καὶ τῷ θείῳ μύρῳ ἐσφραγισμένοι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος κοινωνήσωμεν, καὶ ἄκρως ἑνωθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἐνοικήσῃ ἐν ἡμῖν, καὶ ἐμπεριπατήσῃ Χριστὸς, καὶ μεθ' ἡμῶν ᾖ πάσας τὰς ἡμέρας. Mox, inquit, is, qui baptizatus eſt, ſacro vnguento debet inungi. Chriſma enim hoc, ſigillum, & ſignum Chriſti eſt, noſque ex ipſo, in vnguento gratiam adepti, Chriſtiani nominamur, & Chriſti, hoc eſt vncti Domini ſumus. Non enim dedignatur nomine ſuo nos appellari, quia, & filios Dei adoptiuos vocat, & Deos ex gratia. Vngens autem baptizatum Sacerdos ait, Signaculum doni Spiritus ſancti. Amen. Vnde rationi conſentaneum eſt, Baptiſmati etiam Chriſma ſubiungi, & non in aliud tempus differri. Sed & illud conſequens eſt, baptizatum tremendæ Communionis participem fieri. Hic enim omnis Sacramenti finis eſt; vt errore, & peccati ſordibus liberati, mūdatique, & ſacro vnguento obſignati, carnem, & ſanguinem eius participemus, coniunctiſſimique cum ipſo ſimus, & inhabitet nobis, in nobiſque ambulet Chriſtus, & nobiſcum ſit in omne tempus. Sic ille.

Verùm Hieremias parum ſibi conſtat,

atque cohæret. Nam ipse in cap. 7. primi libri, seu responsi censuræ loquens de baptismate ait, καὶ τὸ βάπτισμα δι' ἀνιέρου δι' ἀνάγκην οὐκ ἀποβάλλεται. Baptismus, qui per minimè consecratam personam propter necessitatem administratur, non reiicitur. Quid ergo de illo censendum, qui sic baptizatus statim mortem obit? rectè nimirum. At vnguentum ibi nullum collatum, Eucharistia nulla exhibita. non igitur necessaria. Quod item sentiret Hieremias de infante baptizato à Presbytero, si statim post Baptismum, nondum recepto Chrismate, & multo minus Christi corpore, repentina morte deficiat?

Quæ ratio vniuersè militat aduersus omnes, qui tenent illa duo reliqua Sacramenta, Confirmationem, & Eucharistiam re ipsa percipiendam de necessitate requisiti salutis.

Idem Hieremias docet sacrificium conducere mortuis duplici ex capite, tum ex oblatione dum offertur pro illis, tum ex perceptione viuorum. Quamuis re ipsa defuncti illud non percipiant, participant tamen illud, inquit Hieremias, mutuatus credo istud à Nicolao Cabasila, ineffabili quodam modo, qui Christo Domino soli est notus. Sic igitur habet in primo responso suæ censuræ c. 13. vbi agit de sacrificio, & Communione: διττῶς δὲ ἁγιάζουσα φαίνεται ἡ θεία αὕτη, καὶ ἱερὰ τελετή. ἕνα μὲν τρόπον τῇ μεσιτείᾳ. προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα, αὐτῷ τῷ προσφέρεσθαι, ἁγιάζει τοὺς προσφέροντας, καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέρουσι, καὶ ἵλεων αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν θεόν. ἕτερον δὲ τῇ μεταλήψει. ὅτι βρῶσις ἡμῖν καὶ πόσις κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον ἀληθινή. τούτων τῶν τρόπων ὁ μὲν πρῶτος κοινὸς γίνεται ζῶσι καὶ τεθνηκόσι, καὶ γὰρ ὑπὲρ ἀμφοτέρων, τῶν μερῶν ἡ θυσία προσφέρεται. ὁ δὲ δεύτερος μόνοις ἔξεστι τοῖς ζῶσιν. οὐ γὰρ ἐσθίειν καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ δύνανται. (hæc ratio valet etiã pro infantibus, qui non possunt comedere.) τί οὖν; διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁγιάζονται τοῦτον τὸν ἁγιασμόν, τὸν ἀπὸ τῆς μεταλήψεως, καὶ ἔλαττον ἔχουσι ἐντεῦθεν τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἑαυτοῦ μεταδίδωσι, τρόπον ὃν οἶδεν αὐτός. Bifariam porrò sanctificare conspicitur diuinum hoc; & sacrosanctum mysterium, vno modo mediatione, dum enim offeruntur dona, eo ipso quod offeruntur, sanctificant, tum eos qui offerunt, tum alios, pro quibus offeruntur, propitiumque eis Deum faciunt. Altero modo ipsa perceptione, quia cibus nobis est, & potus verus, vt Christus dixit. Horum duorum modorum prior communis fit viuis, & mortuis; quia pro vtrisque sacrificium hoc offertur. Alter solis viuentibus conuenit; quia non possunt edere, & bibere defuncti. Quid igitur? Ideóne nec illa sanctificatio, quæ à perceptione est, eos attingit, & deterior hoc modo defunctorum conditio est, quàm viuorum? Absit: nam ipsis etiam se Christus impertit eo modo, quem ipse nouit. Sic ille.

Hoc responsum valeat quoque pro infantibus actum comestionis exercere non valentibus contra Græcos. Quamuis non sit opus recurrere ad modos incognitos, neque sit nobis difficile cum Beato Augustino explicare, qua ratione infantes illud assequantur, licet actu ipso comestionis non percipiant. De qua re agam infra in materia de Eucharistia.

Gabriel Philadelphiensis censet quidem Confirmationem statim adhibẽdam esse post Baptismum. Sic enim scribit in materia de baptismate: ὅθεν καὶ τῷ θείῳ μύρῳ χρίονται μετὰ τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος τελετήν, εἴτε τῷ μετώπῳ καὶ τοῖς λοιποῖς μέρεσιν, ὡς ἡ ἁγία τῆς ἐκκλησίας παράδοσις ἐπικρατεῖ. Vnde Ecclesiastica traditione hoc obtinente post sacrã baptismatis cerimoniam diuino vnguento inunguntur cùm in fronte, tum in reliquis partibus corporis. Item dum agit de Sacramento Chrismatis, sic habet: ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τοῖς ἱερεῦσι συγχωρεῖ χρίειν ἀναμαρτήτως μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εὐθὺς τελετήν. Orientalis Ecclesia Sacerdotibus permittit citra vllum peccatum posse vngere statim post sacri baptismatis ritum. Non tamen in eum sensum hoc affirmat Gabriel, quod hoc Sacramentum necessitatem aut medij, aut præcepti includere sentiat. Siquidem cap. 6. Sacramenta in duo genera diuidit necessaria & vtilia: τὰ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ χρήσιμα. Atque inter vtilia enumerat Confirmationem. Item dum explicat finem Confirmationis ait: διὸ λυσιτελές ἐστι χρίεσθαι τῷ θείῳ μύρῳ τοῖς παλαίουσι καὶ ἀγωνιζομένοις κατὰ τῶν δαιμόνων. Quocirca diuino vnguento inungi vtile est luctantibus, & contra dæmones decertantibus.

At verò quod spectat ad Eucharistiam, in iisdem hæret ambagibus, simpliciter esse necessariam omnibus contendit, ex illis verbis Euangelicis, *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis*: ἡ δὲ θεία κοινωνία ἐστὶν ἀναγκαία, ὅτι φησὶν ὁ κύριος, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Diuina Cõmunio est necessaria, dicente Domino: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in*

vobis. Putat autem eſſe neceſſariam ἁπλῶς καὶ κυρίως. Simplieiter, & propriè, hoc eſt, vt ego interpretor, actu ipſo percipiendam etiam infantibus. Prius enim dixerat de baptiſmo: τὸ μὲν βάπτισμα ἐστὶν ἀναγκαῖον ἁπλῶς καὶ κυρίως. ὅτι φησὶν ὁ κύριος, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Baptiſma quidem eſt neceſſariũ ſimpliciter, & propriè, quoniam ait Dominus: *Niſi quis natus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit regnum cælorum*. Deinde infert, ἡ δὲ θεία κοινωνία, &c. Diuina item Communio eſt neceſſaria, quoniam Dominus ait: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, &c. Iiſdem prorſus vtitur probationibus, vt idem iudicium in ambobus Sacramentis faciendum nobis neceſſe ſit, ex ſententia Philadelphienſis.

Dicet aliquis, cur non potius ex ſententia Chriſti, qui & ipſe eodem modo loquitur de vtroque Sacramento?

Hoc plenius explicabo in materia de Euchariſtia, vbi de induſtria quæſtionem hanc tractabo. Interea reſpondeo, non includere verba Chriſti medium, ſed præceptum, cuius non ſunt capaces infantes, eo quod deſint ipſis conditiones, quas requirit Paulus ab iis, qui hoc Sacramentum participant. Immò & Chriſtus Dominus dum ait, *Niſi manducaueritis*. Et tamen infantes actum comeſtionis exercere non valent, adeo vt Chriſtus Dominus ἀδύνατα mandaſſet, ſi infantes in eo præcepto complexus fuiſſet. Quid dicam de vſu rationis, quo qui carent, quomodo probare ſeipſos poſſunt? Quocirca Baſilius, qui in libro de Baptiſmo ait: ὅτι δεῖ τὸν ἀναγεννηθέντα διὰ τοῦ βαπτίσματος, τρέφεσθαι λοιπὸν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων. De adultis intelligitur. Quod liquidò conſtat ex rationibus, quas infert. Vult enim propterea nos edere corpus Chriſti, & eius ſanguinem bibere, vt perpetuò memores ſimus eius, qui pro nobis mortuus eſt, ac reſurrexit, atque ita inſtruamur neceſſariò cuſtodire in conſpectu Dei. & Chriſti, eius traditũ ab Apoſtolo dogma, qui actus ἀκαμπτως, & τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, non conuenit infantibus. Quod ſi non eſt præceptum infantibus impoſitum, ſed adultis; eo quod infantes non ſint illius capaces. Ergo multo minus verba Chriſti ſignificant Euchariſtiam infantibus eſſe medium. Quippe omne medium eſt etiam præceptum, non contra. Cùm igitur non ſit præceptũ, neq; erit mediũ: Non ſecus ac ſi diceremus, non eſt animal, ergo multò minus eſt homo.

Quod autem ea verba Saluatoris non includant medium, inde quoque quaſi à poſteriori manifeſtum eſt; quod infantes ſine Euchariſtia re ipſa percepta ſalutem conſequantur. Signum igitur eſt, eam non eſſe medium. Quippe medium eiuſmodi naturæ eſt, vt ſine illo nulla ratione alicui æquè adulto atque infanti ſalus contingere poſſit, vt eſt Baptiſmus. Saluari autem infantes ſine Euchariſtia probatur. Primò, quia ſola peccata ſeparant nos à Deo, & illa obſtant, ne conſequamur gloriam, ſed illa delentur ſolo baptiſmo. Ergo per ſolum baptiſmum infantes ſi moriantur, beatitudinem obtinent. Deinde, cùm Sacramentum Euchariſtiæ inſtitutum ſit, non ad dandam vitam carentibus, ſed ad conſeruandam habentibus, infantes autem non indigeant conſeruatione, quippe qui amittere vitam in ea ætate minimè poſſunt, per conſequens non indigent Euchariſtiæ actu percipiendæ.

Gabriel quoque ſui oblitus immeritò cenſet Euchariſtiam re ipſa percipiendam de neceſſitate requiri ſalutis. Dum enim agit de miniſtro baptiſmi, poſſe laïcum in neceſſitate baptizare rectè pronunciat. Et tamen non eſt præſentis moris Eccleſiæ Orientalis homini profano baptizanti in neceſſitate, huius Sacramenti adminiſtrationem permittere. Præterquam quod in neceſſitate neque vllam huius Sacramenti haberet copiam.

Ad probandam autem Confirmationem non eſſe neceſſariam ſimpliciter ad ſalutem: Nonne factum Chriſti nobis ſatis eſſe deberet? Siquidem Chriſtus Dominus baptizauit Apoſtolos, ſeu Petrum principem Apoſtolorum, qui deinde baptizauit cæteros, vt tradunt ſancti Patres, & Hiſtorici. Et tam Chriſtus, quàm Petrus non ſtatim baptizatos chriſmate inunxerunt, ſed Chriſtus diſtulit, nec eodem tempore vnà cum Baptiſmo Sacramentum Confirmationis inſtituit. Non ergo neceſſarium eſſe duxit. Namq; Græci propterea non differunt, ſed ſtatim poſt baptiſmum inungunt, quod neceſſariam Confirmationem eſſe velint, vt quidam illorum falsò exiſtimant.

Quod autem Chriſtus Dominus ea Sacramenta non ſimul coniunxerit, & eodem tempore diſtribuerit, ſed diuiſerit, patet, ſiquidem Apoſtoli vnà cum multis aliis fidelibus ipſo die ſolemni Pentecoſtes Spiritum ſanctum cum ſuis donis acceperunt, quo deinde fulti, nomen Chriſti intrepidè confeſſi ſunt, & Euangelium

vbique prædicarunt. Neque aliud exprimit, & efficit tota illa celeberrima, & admiranda operatio, quam effectum Confirmationis, vt communiter testantur Patres, & res ipsa loquitur.

Confirmatur hoc totum. Nam Ananias baptizauit Paulum, qui erat laicus, hoc enim accidit primo anno à Passione Domini, quo videlicet tempore nulli erant ordinati Episcopi, aut Presbyteri præter Apostolos, & septem Diaconos. Ananias autem quamuis baptizauerit, nulla tamen ratione potuit confirmare laicus existens. Immò verò neque Diaconi possunt. Hoc enim dumtaxat Presbyteris concessum est, idque extraordinariè ex delegatione summi Pontificis.

Præterea Christus Dominus de Baptismo dixit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu*. Nec mirum si ex hisce verbis Patres rectè colligant, baptismum esse de necessitate salutis. Immò Græci, cum quibus nunc agimus, ex simillima phrasi ratiocinantur, atque idem inferunt de Eucharistia. Sed de Confirmatione nihil tale extat, neque in sacris literis, neque apud sanctos Patres, ergo non videtur esse necessaria.

Dicunt quidem sancti Patres, vt & antea monuimus, eum, qui non sit vnctus hoc vnguento, non esse plenè, & perfectè Christianum. Quod videlicet maiorem ex duplici Sacramento percipiat gratiam, & perfectior euadat. Atque ex hac hypothesi necessarium esse, vt Chrismate vngatur. Non tamen inde sequitur Confirmationem esse medium, vel præceptum simpliciter necessarium ad consequendam salutem.

Est autem obseruandum, vt hoc etiam obiter dicam, aliud esse perfectè Christianum, & aliud perfectè baptizatum. Est enim quispiam perfectè baptizatus solummodo propter merum baptismum, & plusquam perfectè. Neque enim per aliud Sacramentum potest baptizari, neque baptismus admittit in se magis, & minus. Non tamen perfectè Christianus eo sensu, quo affirmant Patres, & nos suprà explicauimus. Quod propter Simeonem monendum voluimus. Quandoquidem hoc posterius, esse perfectè Christianum quasi species contrahit genus, adeovt comprehendat illud primum, esse perfectè baptizatum, non tamen contra.

His adde, cùm materia Sacramenti Cōfirmationis secundùm Græcos, & sententiam Dionysij Areop. sit pretiosa ex variis generibus odoramentorum collecta, & ex ipsomet balsamo constans, neque facilè haberi possit, non est credendum, Christum Dominum voluisse instituere hoc Sacramentum, veluti necessarium simpliciter ad salutem. Nam vt ait Chrysostomus loquens de baptismo Homilia 25. in Ioan. τὰ ἀναγκαῖα σφόδρα, καὶ εὔκολα ἐποίησεν ὁ θεός. Quæ sunt maximè necessaria, etiam facilia fecit Deus. Vnde sanctus Hieronymus cùm optimè sciret gratiam baptismalem, non autem gratiam Confirmationis esse simpliciter omnibus necessariam, & tamen suo tempore, vt modò fit in Ecclesia Latina, Episcopi confirmarent, agens contra Lucifer. ad honorem, inquit, potius Sacerdotij, quàm ad legis necessitatem id factitatum fuisse. Quod est dicere, si hoc Sacramētum fuisset simpliciter necessarium, profectò Episcopis, qui non possunt vbique præsto esse, non fuisset commissum. Alioquin, infert, si ad Episcopi tantùm imprecationem Spiritus sanctus defluit, lugendi sunt, qui in vinculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per Presbyteros, & Diaconos baptizati, antè dormierunt, quàm ab Episcopis inuiserentur.

Præterea, hæc duo Sacramenta, Confirmatio & Eucharistia non sunt instituta ad delenda peccata, sed potius ad augendam gratiam, & conseruandam vitam spiritualem. Ergo non sunt necessaria omnibus simpliciter ad salutem.

Postremò, Sacramentum Confirmationis eo spectat, eiusque finis is est, Christianus nouā gratia Spiritus sancti fultus, & corroboratus ne trepidet coram aliis strenuè nomen Christi profiteri, neve facilè succumbat suggestionibus dæmonis. At hæc non cadunt in infantem, vtpote qui neque peccare, neque cum Christiani nominis hostibus pro fide Christi decertare queat.

Vtrum hi, qui differebant Baptismum vsque ad mortem, & eum moribundi suscipiebant assequerentur cœlestem beatitudinem.

Capvt XV.

Cvm Simeon Thessalonicensium antistes doceat, baptismum auferre quidem peccata, sed non conferre gratiam, per consequens non satis esse ad salutem,

niſi addatur Confirmatio, immò, & ſacratiſſima Euchariſtia; extent autem nonnulla loca Doctorum Eccleſiæ, quæ, ſi quis detorqueat in illius χακοδοξίαν, quadrare poſſe videntur, idcirco præſentem quæſtiunculam proponimus.

Antiquitus itaque, vt etiam dictum eſt in cap. 13. non pauci Chriſtiano cultui addicti, ne poſt Baptiſmum peccatorum maculis ſe pollueretent, ſed ſacro lauacro purgati rectà in cœlum pergerent, baptiſmum procraſtinabant, nonniſi in extrema ſenectute, vel proximi morti κλινήρεις, clinici, in lecto decumbentes, quãdo iam amplius peccare non poterant, eum ſuſcepturi. Igitur ſancti Patres, vt eos ab hac peſſima, & periculoſiſſima conſuetudine quàm longiſſimè abducerent, hoc ipſum eis adimebant, interque alia dicebant, eos non aſſequuturos gloriam, ob quam aſſequendam in finem vitæ reiecíſſent lauacrum, ſed tantùm euitaturos ſupplicia. Quippe qui talentum ſuſcepiſſent, & gratiam, ſed non adhibuiſſent negotiationem talenti, neque ob infirmitatem vlla bona opera exercuiſſent.

Vnde non eſt hoc loco ſilentio prætereunda, & diſſimulanda ſententia quædam Gregorij Nazianzeni, quæ periculoſa eſſe videtur, niſi ſano modo accipiatur; ſiquidem diſcrimen quoddam conſtituit inter σωτηρίαν, ſalutem, & δόξαν gloriam, ſeu σώζεσθαι, καὶ δόξης τυχεῖν, ſaluari, & gloriam conſequi, vultque nonnullos eſſe adultos, alioquin baptizatos, qui ſalutem acquirant, non autem gloriam. Salutem autem interpretatur nullo cruciatu effici. Eius verba in oratione 26. cuius initium, ἐπειδὴ προθύμως συνεληλύθατε, hæc ſunt, σὺ τὶ μεῖζον σωτηρίας ζητεῖς, τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον καὶ τὰς ἐκεῖθεν φυγεῖν βασάνους. Tu, inquit, maius aliquid ſalute quæris, nempè alterius vitæ gloriam, & ſplendorem. Mihi verò, vel ſalutem conſequi maximum eſt, & futuras pœnas vitare. Et in oratione, qua ad Baptiſmum adhortatur, hæc habet, ἐπεργασθήτω τὸ τάλαντον, ἀλλὰ μὴ συγκρυβήτω. γενέσθω τι μέσον τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀπολύσεως, ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ τὰ πονηρὰ γράμματα μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταγραφῇ τὰ βελτίονα, ἵνα μὴ τὸ χάρισμα μόνον ἔχῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίδοσιν. ἵνα μὴ τὸ πῦρ φύγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης κληρονομήσῃς, ἣν τὸ ἐπεργάσασθαι τῷ δώρῳ χαρίζεται. ἔστι γὰρ τοῖς μὲν μικροψύχοις, μέγα τὸ φυγεῖν βάσανον. τοῖς δὲ μεγαλοψύχοις, τὸ καὶ τυχεῖν ἀντιδόσεως. Negotiatione creſcat talentum, non autem terra obruatur. Inter gratiam Baptiſmi, ac mortem, temporis aliquid intercedat, vt non ſolùm mala ſcriptura deleatur, ſed etiam melior inſcribatur, nec ſolùm gratiam habeas, ſed etiam præmium conſequaris. Nec ignis tantùm ſupplicij effugias; verumetiam gloriæ hereditatem percipias; quàm negotiatio dono adiuncta conciliat. Nam paruis quidem, atque abiectis animis, amplum, ac præclarum videtur pœnam vitare. Atqui magno, & excelſo animo præditi ſunt, ad mercedem quoque aſpirant. Similia mihi videtur docere non minus amicitia, quàm doctrina cum Nazianzeno coniunctiſſimus Baſilius in adhortatione ad baptiſmum circa finem, illis verbis: ὅταν δὲ καὶ ἐπισταμένως τὴν χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρῃ. Cùm verò etiam ſcienter gratiam Baptiſmi ſuſceperis, tum talentum quidem habes, quæſtum autem non affers. Reprehendit eos, qui baptiſmum ſuſcipere differebant per totam fermè vitam, & tunc ſuſcipiebant, cùm extremum ſpiritum agentes, nullum eorum, quæ fiebant, ſenſum haberent. Etſi quidem haberent, nullum tamen lucrum eos ex talento concredito reportare ait. Et paulò pòſt: ἄνθρωπε ἢ τὴν γέενναν φοβήθητι, ἢ τῆς βασιλείας ἀντιποιήθητι. O homo, aut gehennam time, aut regnum tibi vendica. Quaſi verò diſpar ſit horum conditio, & contingere poſſit, vt qui gehennam effugerit, regnum tamen non aſſequatur. Sic duo inclyta Eccleſiæ ſydera.

Addamus tertium Gregorium Nyſſenum, qui clarius, & prolixius eandem ſententiam docet in exhortatione πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ βάπτισμα, ad eos qui tardant Baptiſmum: ὡς γάρ μοι φαίνεται, τριχῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων διαιρεθήσεται ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης ζωῆς. ὡς γενικώτερον τίπως, χωρὶς τῶν ὑποδιαιρέσεων διελθεῖν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔσται τάγμα τῶν ἐπαινετῶν καὶ δικαίων. δεύτερον, τῶν οὔτε τιμωμένων, οὔτε κολαζομένων. τρίτον τὸ τῶν διδόντων δίκας ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν. ποῦ τοίνυν τάξομεν τοὺς ἐπιτάφιον λαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς εὐεργεσίας; ἢ πρόδηλον ὡς ἐν τοῖς δευτέροις; Vt enim, inquit, mihi videtur in futura vita res humanæ in tres partes diuidentur, (vt interim generalius diſſeramus, omiſſis ſubdiuiſionibus.) Et primus quidem ordo erit dignorum, ac iuſtorum. Secundus eorum, qui nec honore, nec ſupplicio afficiuntur. Tertius eorum, qui pœnas luunt propter delicta, quæ patrarunt. Quo igitur loci locabimus eos, qui beneficium lauacri funeri proximum ſuſcipiunt? An clarum eſt, quod eos in ſecundi ordinis

numero reponemus? Et quoniam nonnulli præclarè secum agi putabant, si vel pœnas effugere liceret. Hæc ad eos post pauca subiicit Doctor. τί τοίνυν μέγα κερδανεῖς ἔξω πεσὼν τῆς βασιλείας, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης, ἃς ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν. οὐ κολάζομαι φησὶν, οὐδὲ φοβοῦμαι τὰς ἀπειλάς. ἀρκοῦμαι δὲ τῷ μὴ παθεῖν τι δεινόν. μήτε ὡς κατορθώσας τι γενναῖον ἀποδέξασθαι. ἀνδραπόδου πονηροῦ ἡ προαίρεσις, μυλῶνος ἀξίου, καὶ δεσμοῦ, καὶ μαστίγων, ἐκδῦναι τὰς τιμωρίας σπουδάζοντος. ἐλευθερίου δὲ δόξης, καὶ τῆς ἐκ λαμπρότητος τιμῆς οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἀντιποιουμένου. Quid igitur magni lucri facies, si è regno, & promissionibus illis, quas oculus non vidit, nec auris audiuit, excideris? Non inquit, crucior, neque minas timeo, sed satis habeo si nihil mali patiar, & nihil etiam præclari geram. Improbi mancipij hæc mens, pistrino digni, vinculis, & verberibus, cruciatus solum effugere laborantis, suos verò conatus, ne tantillum quidem destinantis ad acquirendam gloriam homine ingenuo dignam, & honores, qui ex illo splendore proueniunt.

Idem in eadem oratione: φεύγετε τοίνυν ἄνδρες χριστιανοί, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, πᾶσαν ἔννοιαν τοιαύτην, λῃστῶν καὶ κακούργων ἀξίαν. μηδὲ τοῦτο μακαριστὸν ἡγήσασθε τὸ φυγεῖν τιμωρίαν. ἀλλ' ἐράσθητε δωρεῶν, καὶ στεφάνων, οὓς ὁ θεὸς τοῖς ἀθληταῖς τῆς δικαιοσύνης εὐτρέπισε. λάβετε τὸ τάλαντον, καὶ προσθῆτε τὴν ἐργασίαν. Itaque viri Christiani, cœlestis consortes vocationis, omnem huiusmodi cogitationem sicariis, ac maleficis dignam fugite. Neque id felicitatem existimaueritis vitare supplicium, sed donorum, & coronarum, quas Deus præparauit athletis iustitiæ præbete vos amatores. Accipite talentum, atque addite negotiationem. Et paulò pòst: καλὸς ὁ νεοφώτιστος, ἂν τῇ πίστει συνάψῃ τὴν ἐντολήν. ἐπεὶ πλέον οὐδὲν ἔχει τοῦ ἀνεγκλήτου. δεσμώτης ἐτύγχανε, μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος. δέδοικε τὸ κριτήριον. τρέμων τῆς εὐθυνῶν τὸν καιρόν. ἦλθεν ἀθρόως βασιλέως φιλανθρωπία. ἤνοιξε τὸ δεσμωτήριον. ἀφῆκε τοὺς πονηρούς. ὁ μὲν δοὺς τὴν χάριν, ὑμνείσθω ὡς ἀγαθότητος περιουσίᾳ σώσας τοὺς τὸ ζῆν οὐκ ἐλπίζοντας. ὁ δὲ γνωριζέτω ἑαυτὸν, καὶ ἐν ταπεινότητι διαγέτω, μὴ ὡς κατορθώσας τι διακείσθω, ἐπειδὴ τῶν δεσμῶν ἐλύθη. ἄφεσις γὰρ ἐγκλημάτων τὸν ἔλεον προσμαρτυρεῖ τῷ συγχωρήσαντι, οὐ μὴν εὐδοκίμησιν τῷ ἀφεθέντι. Bonus est recenter illuminatus, si diuinum mandatum cum fide coniunxerit. Alioqui nihil habet amplius, quàm is, qui crimine vacat. Vinculis constrictus erat, sexcentorum criminum reus, metuens forum, horrens, ac tremens tempus rationem reddendi. Accessit regia liberalitas. Aperuit carcerem, dimisit facinorosos. Is quidem qui præstitit beneficium, celebretur hymnis, tanquam qui ob nimiam suam bonitatem eos seruauerit, qui viuere minus sperabāt. Ille verò agnoscat seipsum, & humiliter se gerat, non tāquam aliquod facinus præclarum fecerit, quoniam à vinculis solutus est. Dimissio enim culparum, commiserationem attestatur condonantis, non commendationem, cui dimittitur. Tandem ad hoc idem declarandum huiusmodi addit similitudinem: ὁ λαβὼν τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρὸν, ὅμοιος στρατιώτῃ νέῳ ὑπόγυιον ἐναριθμηθέντι τοῖς ὁπλιτικοῖς καταλόγοις, μηδέπω δὲ μηδὲν ἐπιδειξαμένῳ στρατιωτικὸν, ἢ γενναῖον. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἀνελόμενος τὴν ζώνην, καὶ τὴν χλαμύδα ἐμπορπησάμενος, οὐκ εὐθὺς ἑαυτὸν ἀριστέα νομίζει, οὐδὲ προσιὼν μετὰ παρρησίας τῷ βασιλεῖ ὡς γνώριμος διαλέγεται. οὐδὲ χάριτας αἰτεῖ τὰς τῶν καμόντων, καὶ πονησάντων. οὕτως μηδὲ σὺ τυχὼν τῆς χάριτος, οἴου τοῖς δικαίοις συζήσεσθαι, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἀξιώσεσθαι κλῆρον, ἂν μὴ πολλοὺς ὑπομείνῃς ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνους καὶ πολεμήσῃς τῇ σαρκὶ, καὶ μετ' ἐκείνης τῷ διαβόλῳ, καὶ γενναίως ἀντίσχῃς πρὸς πάντα τὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων τοξεύματα. Qui lauacrum regenerationis suscepit, tyroni est similis, qui nuper in Catalogo militari sit adscriptus, nondum autem quicquam bellicosi, & generosi exhibuerit. Quemadmodum igitur ille sumens balteum, vestemque militarem fibulis substrictam gestans, non statim seipsum strenuissimum esse in bello sibi persuadet, neque ad Regem cum securitate accedens, vt familiaris disserit, neque beneficia petit, quæ petere solis veteranis, & emeritis fas est; Ita etiam tu gratiam Baptismi assequutus, ne statim putes te vna cum iustis consuetudine vitæ consociandum, neque ad eorum sortem adducendum, nisi prius multa pro pietate pericula subieris, & aduersus carnem, & vna cum carne aduersus diabolum bellum gesseris, atque omnibus malignorum spirituum telis fortiter restiteris. Hactenus Nyssenus.

Billius interpres Nazianzeni, aliorum quoque Doctorum testimonia recenset, qui ità senserint, nimirum Origenis, Athanasij, Ambrosij, Saluiani.

Hæc opinio sanctorum sano modo intellecta hoc sibi vult, vt per salutis vocem extremus beatitudinis gradus, hoc est, qui non acquiritur meritis etiam propriis, significetur. Per gloriam verò gradus ille beatitudinis, qui additis etiam propriis

meritis acquiritur. Vnde ſæpius ſancti hæc duo commemorant, & ſimul coniungunt præclara facinora, & ſplendorem alterius vitæ.

Quòd etiam ex eo probari poteſt. Nam Gregorius Theologus in eadem oratione de Baptiſmo dicit, infantes non baptizatos: μήτε δοξασθήσεσθαι, μήτε κολασθήσεσθαι
» ὑπὸ τοῦ δικαίου κριτοῦ. Nec cœleſti gloria,
» nec ſuppliciis à iuſto Iudice afficiendos. Et reddit rationem, ὡς ἀσφράγιστοι μὲν, ἀπονήρους δὲ, ἀλλὰ παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν,
» ἢ δράσαντας. Vtpotè qui licet ſignati non
» fuerint, improbitate tamen careant. At-
» que hanc iacturam paſſi potius fuerint,
» quàm fecerint. Si ergo addatur illis Baptiſmus, prorſus inanis erit, ſi per illum non conſequentur gloriam. Immò verò conſequentur, idque indicant verba Nazianzeni, ſi enim non baptizati propterea
» οὐ δοξάζονται, ὅτι ἀσφράγιστοι, non afficiun-
» tur gloria, quod non ſint obſignati. Ergo ſi erunt baptiſmate obſignati δοξασθήσονται, gloriam conſequentur, ſed non tantum gloriæ, quantum conſequuntur, qui cum mundo, carne, ac dæmone feliciſſimè decertarunt. Itaque infantes eo quod ſint obſignati, beneficio Baptiſmi beatitudinem obtinent, & tamen ibi nulla merita propria intercedunt.

Proinde ita eſt accipienda illorum ſententia, alioqui nec eſſet orthodoxa, nec recipienda, ſed prædicto argumento vrgenda.

Obiicies. Nyſſenus trifariam diuidit alterius vitæ ſtatum, atque primo loco ponit iuſtos, quorum meritis reſpondet præmium. Secundò eos, qui nec pœna, nec præmio afficiuntur, quales ait eſſe baptizatos, qui nulla bona opera exercuerint, & mortem obierint. Tertiò impios, quibus pro demeritis decernitur, & infligitur pœna. At Nazianzenus ſecundo loco ponit infantes ſine baptiſmate morientes; quòd igitur diſcrimen inter hos ponendum erit, & quem cuique locum aſſignabimus? Videntur enim hi Doctores inter ſe minus conuenire.

Reſpondeo, Nazianzenus conſiderata pœna ſenſus, dixit, infantes non baptizatos, neque honore, neque ſupplicio affici. At Nyſſenus ſpectata non ſolùm pœna ſenſus, ſed etiam pœna damni idem affirmauit de baptizatis, qui moriuntur, & nulla merita propria ſecum afferunt.

Hi enim nec pœna ſenſus, nec pœna damni puniuntur. Hoc ipſo dices, quod non afficiuntur pœna damni, beati ſunt, & aſſequuntur gloriam. Rectè iſtud, ſed non illum ſplendorem, & illam ſanctorum gloriam, de qua commemorati ſacri Doctores verba faciunt. Vnde infantes, qui moriuntur ſine baptiſmate proculdubio Nyſſenus in illa ſua diuiſione tertio loco poneret. Quem locum videlicet rurſus in duas partes ſubdiuideret, alteram eorum, qui pœna damni, alteram eorum, qui pœna damni & ſenſus afficiuntur. Propterea addidit illa verba, vt interim generalius differamus, omiſſis ſubdiuiſionibus.

Porrò hæc opinio Sanctorum etiam κατὰ τὸ φαινόμενον, nihil habet commune cum deliramentis Simeonis. Nam qui in extrema ſenectute moribundi ſuſcipiebant baptiſmum, ſuſcipiebant etiam Confirmationem, & ſacratiſſimam Euchariſtiam more antiquo; Et tamen quia ob infirmitatem non poterant exercere bona opera Patres eos, dum bene valerent, & procraſtinarent baptiſmum, perterrefaciebant, quaſi non aſſequuturos gloriam, ſed euitaturos ſupplicia; gloriam inquā, & ſplendorem, qui debetur ſtrenuè certantibus, ſupplicia, & pœnas ſenſus, & damni.

Ar Simeon Theſſalonicenſis docet infantes, ſi ſine Confirmatione decedant, non obtinere regnum cœleſte. Quæ certè diuerſa ſunt, & ex dictis ſanctorum Simeon facilè confutari poteſt.

De oleo Catechumenorum.

CAPVT XVI.

IN baptiſmate non ſolùm aquam, ſed etiam oleum benedicunt Græcorum Preſbyteri, vt videre eſt in Euchologio. Quo deinde vngunt varias partes corporis, atque adeo totum corpus Catechumenorum, hac adhibita quaſi forma vnctionis: χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα ἔλαιον ἀγαλλιάσεως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀμήν. Vngitur ſeruus «
Dei N. oleo lætitiæ in nomine Patris, & «
Filij, & Spiritus ſancti. Amen. «

Quòd ſanè obſeruandum eſt propter quoſdam auctores Latinos, qui putant Græcos non adhibere oleum Catechumenorum in baptiſmate, atque hoc nomine immeritò eos damnāt, quaſi verò Græci hanc vetuſtiſſimam ceremoniam negligant. Cuius meminerunt Clemens Rom. in Epiſtola 3. Dionyſius de Eccleſ. Hier. cap. 2. & vltimo. Cyrillus Hieroſol. Catecheſi 2. myſtagogica. Et fortaſſis hoc oleum

oleum intellexit Basilius, quando dixit in lib. de Spiritu sancto cap. 27. εὐλογοῦμεν δὲ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; Consecramus aquam baptismatis, & oleum vnctionis, ex quibus scripturis? quippe de hoc eodem oleo ibidem ait: τὴν δὲ ἐλαίου χρίσιν τίς λόγος γεγραμμένος ἐδίδαξεν; Olei vnctionem quis sermo scriptus docuit? quasi dicat nullus. Et tamen extremam olei vnctionem Iacobus Apostolus in sua Canonica promulgat, & alteram vnctionem scilicet Chrismatis Ioannes Euangelista non semel in suis Epistolis testatur. Non itaque huiusmodi generis vnctiones intellexit Basilius.

Ex Neotericis Nicolaus Cabasilas in opusculo de vita in Christo in secunda oratione, distinguit inter Chrisma, & oleum Catechumenorum, & hoc ait illius esse symbolum: καὶ γὰρ τοῦ χρίσματος ἐκείνου τοῦτο τὸ χρίσμα σημεῖον. Hæc enim, inquit, vnctio illius Chrismatis signum est.

Effectum huius olei describunt Dionysius Areopagita, & Cyrillus Hierosolymitanus locis citatis.

Quidam, (cuius nomini parcendum est) nihil minus, quàm in rebus Græcorum versatus, præterquam quod diceret Græcos carere oleo Catechumenorum, hunc etiam errorem illis adscribebat, nimirum eos prius solitos esse conferre Sacramentum Confirmationis, deinde Baptismi, quod ipse colligebat ex verbis commemoratis, Vngitur seruus Dei oleo exultationis. Cùm enim videret Græcos similem formam verborum vsurpare in Baptismo, existimauit nonnisi in Sacramentis talem modum loquendi veluti formam ab eis adhiberi. Vnde etiam verbum χρίεται, non vngitur, sed chrismatur ipse vertebat. Quæ illius regula falsissima est. Nam in omnibus aliis formis cæterorum Sacramentorum iste modus loquendi non reperitur, in nonnullis saeramentalibus reperitur. Quippe, dum induunt candidas vestes baptizatum, simili modo loquuntur, ἐνδύεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, induitur seruus Dei, dum illi conferunt primam tonsuram in eodem Baptismo, κείρεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, tondetur seruus Dei: vbi tamen nulla sunt Sacramenta. Ita etiam in oleo Catechumenorum, χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, vngitur seruus Dei, non chrismatur: siquidem variæ sunt vnctiones, χρίσις ἐλαίου, quæ est vnctio Catechumenorum, χρίσις εὐχελαίου, vnctio olei cum oratione, quæ est infirmorum: & χρίσις μύρου, vnctio vnguenti, & hæc posset verti chrismatio, & verbum χρίεται, chrismatur, vt etiam quandoque χρίσμα per excellentiam hoc vnguentum appellatur. Nam materia Cōfirmationis non est simplex oleum, quale est illud Catechumenorum, sed vnguentum. Vnguentum autem ex variis rebus suaue olentibus componitur. Atque vt describit Dionysius in 4. cap. de Eccles. Hierarch. ἡ τοῦ μύρου σύνθεσις συναγωγή τις ἐστὶν εὐπνόων ὑλῶν, ἐν ἑαυτῇ πλουσίως ἔχουσα ποιότητας εὐόσμους. Compositio vnguenti est collectio quædam suauiter spirantium materiarum, abundè in se continens qualitates gratum odorem efflantes. Adde quod oleum Catechumenorum benedicitur à Græco Sacerdote, vnguentum semper ab Episcopo.

Postremò quia forma Confirmationis apud Græcos magis exprimit effectus huius Sacramenti. Neque possunt esse duæ formæ vnius Sacramenti. Neque bis administrant Græci Confirmationem ante, & post Baptismum. Itaque tam ex parte materiæ, quàm ex parte formæ, tum etiam ministri benedicentis & consecrantis, similiter temporis neque oleum primum potest esse vnguentum, neque vnguentū, oleum Catechumenorum. Qui autem aliter sentiunt, suam ignorantiam produnt.

Sed quid dicemus ad locum Dauidis, *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis*, qui de Christo intelligitur quatenus vnxit humanitatem diuinitate? Quam actionem melius exprimit Confirmatio, quàm vlla alia vnctio.

Respondeo, Ecclesiam Orientalem applicare illa verba huic oleo per accommodationem, quāuis aliter conueniant Christo, & confirmatis, aliter catechumenis; sunt enim varij effectus Spiritus sancti.

Quæret aliquis, vtrum Presbyter hoc oleum Catechumenorū benedicere possit.

Respondeo, breuiter, eum posse extraordinariè, vt etiam oleum extremæ Vnctionis, de quo suo loco dicemus. Nam antiqui Canones vetant Presbyterum conficere Chrisma, hoc est vnguentum benedicere, & consecrare, non autem cætera olea. Quamuis autem Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 1. loquens de materia extremæ Vnctionis dicat, esse oleum ab Episcopo benedictum, hoc tamen ideo asserit, quia ministet ordinarius est Episcopus.

De aliis cerimoniis Baptismi.

CAPVT XVII.

POSTREMO loco reliquas cerimonias huius Sacramenti, quæ ad essentiam minimè pertinent, quæque apud Græcos non paucæ sunt, subiiciemus. Facilè enim deinceps quilibet cernere poterit, quæ in his quoque antiquissimarum Ecclesiarum Concordia reperiatur. Hoc abundè præstabimus, si totum ritum Baptismi Græcorum non solùm ob cerimonias accidentales, sed etiam ob ea, quæ hactenus disputata sunt, ex Euchologio depromptum, latinitate donauerimus.

Ex Euchologio Orationes accommodatæ ad initiandum Catechumenum.

Sacerdos in primis dat operam, vt is, qui illuminandus est, cingulum soluat, exuatque vestimenta, & deponat calceos. Deinde sistit eum versus Orientem, *recto corpore stantem, amictum sola tunica interiori, soluto cingulo, nudo capite, discalceatum, atque demissis manibus, tum in faciem eius ter insufflat. Itémque frontem eius signat, & pectus trina vice, impositáque manu super caput eius, hanc recitat Orationem.

In nomine tuo Domine Deus veritatis, & vnigeniti Filij tui, sanctique tui Spiritus impono manum meam super hunc famulum tuum, quem dignum effecisti, qui confugeret ad sanctum nomen tuum, & sub vmbra alarum tuarum conseruaretur. Fac ab eo recedat ille antiquus error, & imple eum fide, spe, & charitate, quæ in te est. Vt cognoscat quoniam tu solus Deus verus, & vnigenitus Filius tuus Dominus noster Iesus Christus, & Spiritus sanctus tuus. Da ei vim ambulandi in omnibus mandatis tuis, & quæ tibi placita sunt custodiendi. Quoniam si ea fecerit homo, viuet in ipsis. Scribe eum in libro vitæ tuæ, consocia eum cum grege hereditatis tuæ. Glorificetur in ipso nomen sanctum tuum, & dilecti Filij tui Domini nostri Iesu Christi, & viuifici tui Spiritus. Sint oculi tui perpetuò intenti in eum in misericordia, & aures tuæ vt audiant vocem deprecationis eius, delecta eum in operibus manuum suarum, & in omni A progenie sua vt confiteatur tibi, adorans, & glorificans nomen tuum magnum, & excelsum, & perpetuò laudet te omnibus diebus vitæ suæ. Te enim celebrat omnis virtus cœlorum, & tua est gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

*EXORCISMVS PRIMVS.

Dominum precemur. Chorus, Kyrie eleison.

Increpat te Dominus diabole, qui venit in mundum, & habitauit in homini- B bus, vt tyrannidem tuam euerteret, & homines liberaret. Qui in ligno de contrariis virtutibus triumphauit, dum obscuraretur Sol, agitaretur terra, reserarentur sepulcra, & sanctorum corpora resurgerent. Qui morte mortem dissoluit, & habentem mortis imperium, hoc est, te diabolum abrogauit. Adiuro te per Deum, qui ostendit lignum vitæ, & posuit Cherubim, atque igneam frameam flexibilem, vt custodiret ipsum. increpare. Per illum enim te adiuro, qui superficiem maris, veluti aridam ambulauit, dorsum C qui ventis, & turbinibus imperauit, cuius aspectu exiccantur abyssi, cuius terrore tabescunt montes, ipse enim modo etiam per nos tibi imperat. Extimesce, exi, & recede ab hac creatura. Neque reuertaris ad ipsam, neque te occultaueris, neque obuius huic procedas, neque obsessam tenueris, non nocte, non die, seu tempore meridiano, sed abi in proprium tartarum, vsque ad præparatum magnum diem iudicij. Pertimesce Deum, qui sedet super Cherubim, & intuetur abyssos. Quem tremunt Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Virtutes, multos oculos ha- D bentes Cherubim, & sex alis præditi Seraphim. Quem contremiscunt cœlum, & terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, exi, & recede à signato, nuper delecto milite Christi Dei nostri. Per illum enim te adiuro, qui ambulat super pennas ventorum, qui facit Angelos suos ignem vrentem. Exi, & recede ab hac creatura cum omni virtute tua, & Angelis suis. Quoniam glorificatum est nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

EXORCISMVS SECVNDVS.

Dominum precemur. Kyrie eleison.

Deus, qui est sanctus, terribilis, & gloriosus, qui in omnibus operibus, ac potentia sua est incomprehensibilis, & inuestigabilis. Ipse, qui tibi diabole prædefiniuit pœnam æterni supplicij, per nos inutiles seruos suos tibi imperat, totique virtuti te adiuuanti, vt discedas à nuper signato in nomine Domini nostri Iesu Christi, veri Dei nostri. Adiuro te igitur sceleſtiſſimum, immundum, impurum, execrandum, & alienum spiritum per virtutem Iesu Christi, qui omnem potestatem habet in cœlo & in terra. Qui dixit surdo, & muto dæmoni, exi ab homine, & amplius caue ingrediaris in ipsum, recede, agnosce tuam inanem potentiam, quæ ne quidem aduersus porcos potestatem habet, reminiscere illius, qui secundum tua postulata, iussit te porcorum gregem intrare. Pertimesce Deum, cuius imperio terra super aquas fundata est. Qui fabricatus est cœlum, & firmauit montes pondere, & libra conualles. Qui posuit arenam littoris mari terminum, & in aqua vehementi securam semitam. Qui tangit montes, & fumigant. Qui induit lumen, sicut vestimentum. Qui extendit cœlum, sicut pellem. Qui tegit aquis superiora eius. Qui fundauit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Qui iubet adesse aquam maris, & effundit eam in superficiem vniuersæ terræ. Exi, & recede ab eo, qui se præparat ad sanctam illuminationem. Adiuro te per salutarem Passionem Domini nostri Iesu Christi, & pretiosum eius corpus, & sanguinem, & per aduentum ipsius horribilem. Veniet enim,* & non tardabit, iudicare vniuersam terram. Te quoque vna cum tua virtute, quæ tibi auxiliatur, supplicio afficiet, in gehennam ignis tradens, in tenebras exteriores, vbi vermis non quiescit, & ignis non extinguitur. Quoniam imperium est penes Christum Deum nostrum cum Patre, & Spiritu sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

in nubibus veniet [handwritten margin note]

EXORCISMVS TERTIVS.

Dominum precemur. Kyrie eleison.

Domine Sabaoth, Deus Israël, qui omnibus morbis, & languoribus mederis, respice in seruum tuum, diligenter inquire, A perscrutare, & expelle ab eo quicquid molitur diabolus. Increpa immundos spiritus, & fuga eos. Opera manuum tuarum purga. Tuaque vsus vehementi, & efficacissima operatione contere Satanam velociter sub pedibus eius. Da ei vt victorias de ipso, & immundis spiritibus reportet. Vt à te impetrata misericordia, immortalibus, ac supercœlestibus tuis mysteriis dignus efficiatur; tibique gloriam offerat Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde introducitur in templum Catechumenus, Sacerdos verò postquam dixerit, Benedictus Deus noster, perpetuò, B nunc & semper, & in sæcula sæculorum, profert hymnum ter Sanctus, & reliqua, deinde recitat hanc precationem secretò.

Domine qui es, qui creasti hominem ad imaginem, & similitudinem tuam, & dedisti ei potestatem vitæ æternæ; deinde per peccatum eum lapsum non despexisti, sed per humanationem Christi tui, mundi salutem ordinasti. Tu etiam qui hanc creaturam tuam redemisti à seruitute inimici, suscipe eam in regnum tuum, supercœleste. Adaperi ei oculos mentis, vt illustretur illuminatione Euangelij tui. Consocia cum vita ipsius Angelum lu- C cidum, qui eam eripiat ab omnibus insidiis aduersarij, ab occursu malo, à dæmonio meridiano, à phantasmatibus prauis.

(Insufflat Sacerdos in os eius, & frontem, & pectus, dicens:) Expelle ab eo omnem malum, & immundum spiritum delitescentem, & latitantem in corde ipsius. (Atque hoc ter repetit:) Spiritum erroris, spiritum malitiæ, spiritum idololatriæ, & totius auaritiæ, spiritum mendacij, & omnis impuritatis, quæ fit secundum doctrinam diaboli. Et fac eum ouem rationabilem sacri gregis Christi tui, membrum pretiosum Ecclesiæ tuæ, filium, & D heredem regni tui, vt iuxta præcepta tua, vitæ suæ ratione instituta, sigilloque integro custodito, atque impolluto indumento seruato, Sanctorum beatitudinem in regno tuo consequatur. (Quod sequitur clarè pronunciat:) Gratia, & miserationibus, & benignitate vnigeniti filij tui, cum quo benedictus es vna cum sancto, bono, & viuifico tuo spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos vertit baptizandum ad Occidentem.

Sursum manus habentem, ac trina vice interrogat. Renuncias Satanæ, &

omnibus operibus eius, & omnibus Angelis eius, & omnibus obſequiis eius, & omnibus pompis eius? Et iuxta interrogata reſpondet ad ſingula Catechumenus, vel ſuſceptor eius, ſi fortè qui baptiſmum ſuſcipit, eſt barbarus, ſeu puer, ac neſciat reſpondere. Renuncio.

Rurſus interrogat Sacerdos baptizandum ter.

Renunciaſti Satanæ? Et reſpondet Catechumenus, vel ſuſceptor, Renunciaui. Tum ait Sacerdos, Et inſuffla, atque conſputa eum. Hoc facto vertit eum Sacerdos ad Orientem [1] manus demittentem, huiuſmodi facta interrogatione, Adiungeris ad Chriſtum? Et reſpondet Catechumenus, vel ſuſceptor, Adiungor. Quod trina vice fit. Rurſus ad eum Sacerdos, Adiunctus es Chriſto? Et reſpondet, Adiunctus ſum. Cui iterum Sacerdos, & credis ei? Et reſpondet, Credo ipſi tanquam Regi, & Deo. Statimque recitat, *Credo in vnum Deum*, &c.

Quæ item interrogatio, & reſponſio ter fit, abſolutoque trina vice Symbolo, interrogat eum Sacerdos: Adiunctus es Chriſto? Et reſpondet, Adiunctus ſum. Sacerdos ait, Et adora eum. Adoratque dicens: * Adoro Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, Trinitatem conſubſtantialem, atque indiuiduam. Quam item interrogationem adhibet Sacerdos trina vice, & reſponſio ſequitur trina. Tum ait.

Benedictus Deus, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Poſtea recitat ſequentem Orationem.

Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Domine Deus noſter voca hunc famulum tuum ad ſanctam illuminationem tuam, & fac eum dignum hac magna gratia Baptiſmi tui. Eius ablue vetuſtatem. Et renoua eum in vitam æternam. Imple eum virtute Spiritus ſancti tui, vt conglutinetur cum Chriſto tuo, vt non amplius ſit proles carnis, ſed filius regni tui beneplacito, & gratia vnigeniti filij tui, cum quo es benedictus vnà cum ſancto, bono, ac viuifico ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ordo, & ratio adminiſtrandi Baptiſmum, & Confirmationem.

In Euchologio Patriarchali, quod reperitur in Monaſterio Cryptæ ferratæ, poſt exorciſmos hæc habentur, quæ ideo hîc Græcè prius recenſeo, quia nondum ſunt typis excuſſa, μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν εἴσοδον τοῦ λυχνικοῦ, καὶ τὴν πρώτην καθέδραν, ἀρξαμένου τοῦ δευτέρου ἀναγνώστου, φωτίζου, ἀνερχόμενος ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τοῦ συνθρόνου εἰσέρχεται διὰ τοῦ σκευοφυλακίου ἐν τῷ ἀποδυτηρίῳ τοῦ μεγάλου βαπτιστηρίου, καὶ ἀλλάσσων βάλλει λευκὴν στολήν, καὶ ὑποδήματα λευκά, καὶ ἀπερχόμεθα εἰς τὴν κολυμβήθραν. Poſt factum introitum horis veſpertinis, & primam ſeſſionem, ſecundo lectore intonante, illuminare, recedit Patriarcha à ſua ſede, & ingreditur per Sacriſtiam in locum Baptiſterij, in quo veſtes deponuntur, & induitur veſtibus albis, & calceamentis albis, & procedimus ad lauacrum.

In ordinariis Euchologiis habentur, quę ſequuntur.

Sacerdos templum ingreſſus, induit ſe Sacerdotalibus veſtibus albis, & manipulis, accenſiſque omnibus luminibus, & accepto thuribulo in natatoriam pergit. Ibi poſtquam circum circa thus adoleuerit, reddito thuribulo, adorat. Deinde Diaconus incipit. Benedic Domine.

Sacerdos pronunciat clara, & elata voce.

Benedictum ſit regnum Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Chorus. Amen.

Diaconus. In pace Dominum precemur. Chorus. Kyrie eleiſon.

Diaconus. Pro ſuperna pace, ac ſalute animarum noſtrarum Dominum precemur. Chorus. Kyrie eleiſon.

Pro pace totius orbis, firmitate ſanctarum Dei Eccleſiarum, omniumque concordia, Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Pro ſancta domo iſta, & pro introeuntibus cum fide, reuerentia, & timore Dei in eam, Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Pro Archiepiſcopo noſtro N. honorando Preſbyterorum cœtu, in Chriſto miniſterio, toto clero, & populo Dominum precemur. Chorus. Kyrie eleiſon.

Vt virtute, & operatione, aduentuque Spiritus ſancti aqua iſta ſanctificetur, Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Vt in eam demittatur gratia redemptionis, benedictio Iordanis, Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Vt in hanc aquam ſuperſubſtantialis Trinitatis operatio, quæ vim habeat purgandi, deſcendat, Dominum precemur. Kyrie eleiſon.

Vt illustremur splendore scientiæ, ac pietatis per aduentum Spiritus sancti Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt aqua hæc omnium insidiarum visibilium, & inuisibilium hostium declaretur expultrix Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt dignus fiat immarcessibili regno, qui in ea baptizatur Dominum precemur. Kyrie eleison.

Pro eo qui modo accedit ad sanctam illuminationem eiusque salute Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt filius lucis, & heres æternorum bonorum renuncietur, Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt fiat complantatus, atque particeps mortis, & resurrectionis Christi Dei nostri Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt ei stola Baptismatis, & Arrhabon spiritus incontaminatus, atque inculpatus in die hortenda Christi Dei nostri custodiatur, Dominũ precemur. Kyrie eleison.

Vt aqua hæc fiat ei lauacrum regenerationis, remissio peccatorum, & indumentum immortalitatis Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt Dominus Deus exaudiat vocem deprecationis nostræ Dominum precemur. Kyrie eleison.

Vt eum ab omni afflictione, furore, ac necessitate nos quoque eripiat, Dominum precemur. Kyrie eleison.

Succurre, salua, miserere, & custodi nos Deus gratia tua. Chorus. Kyrie eleison.

Sanctissimæ, intemeratæ, super cæteras omnes benedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ, semperque Virginis Mariç, cum omnibus sanctis commemoratione facta, nos ipsos, & alter alterum, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus. Chorus. Tibi Domine.

Dum hæc Diaconus profert, Sacerdos secretò hanc recitat Orationem.

Misericors, & miserator Deus, qui solus scrutaris corda, & renes, & abscondita hominum tibi perspecta sunt, nihil enim est coram te occultum, sed omnia nuda sunt, & aperta oculis tuis. Qui mea nosti. Ne me detesteris, neque auertas faciem tuam à me; sed præteri offensiones meas in hac hora, qui dissimulas peccata hominum ad pœnitentiam. Et absterge sordes mei corporis, & animi maculas, ac totum me sanctifica tota virtute tua inuisibili, & spirituali dextera. Ne libertatem aliis promittens, & eam dans, fretus tua ineffabili benignitate, ipse vt seruus peccati reprobus efficiar. Obsecro Domino, qui solus bonus, & humanus es obsecro, ne reuertar humiliatus; sed mitte mihi virtutem ab alto, & corrobora me ad ministerium præsentis tui magni, & supercœlestis mysterij. Forma Christum tuum in eo, qui renascendus est, per me miserabilem. Et ædifica eum super fundamentum Apostolorum tuorum, & prophetarum. Neque euertas, sed planta eum plantationem veritatis in sancta tua Catholica, & Apostolica Ecclesia. Neque euellas, vt eo in pietate proficiente per ipsum etiam glorificetur sanctissimum nomen tuum Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Hac absoluta secretò oratione, alteram, quæ sequitur clara, & elata voce pronunciat.

Magnus es Domine, & admiranda opera tua, nullaque oratio par esse poterit explicandis laudibus mirabilium tuorum. Ter hoc repetit.

Tu enim, cùm ex non entibus, vt essent, voluntate cuncta produxeris, tuo imperio contines res creatas, tuaque prouidentia regis orbem. Tu, cùm ex quatuor elementis hanc fabricam coagmentaueris, quatuor item temporibus anni circulum coronasti. Te contremiscunt omnes intelligentiæ: Te laudat Sol: Te glorificat Luna: Te alloquuntur stellæ: Tibi obtemperat lumen: Te horrent abyssi. Tibi inseruiunt fontes: Tu extendisti cœlum sicut pellem. Tu formasti terram super aquas: Tu circumuallasti arena mare. Tu ad respirationes aërem effudisti. Tibi angelicæ virtutes famulantur. Te Archangelorum Chori adorant. Multos habentes oculos Cherubim, & sex alis præditi Seraphim ob timorem tuæ inaccessibilis gloriæ velati circumstant, atque circumuolant. Tu enim, cùm sis Deus incircumscriptus, principio carens, & ineffabilis, venisti in terram formam serui accipiens in similitudinem hominum factus. Non enim Domine per viscera misericordiæ tuæ genus hominum à tyrannide diaboli oppressum, cernere passus es; sed venisti, & saluasti nos. Fatemur gratiam, prædicamus misericordiam, beneficium non cælamus. Naturæ nostræ partus liberasti, virginalem vterum tua natiuitate sanctificasti. Omnis creatura te laudat, qui apparuisti. Tu enim Deus noster in terris visus es, & cum hominibus conuersatus es. Tu quoque sancto tuo spiritu cœlitus misso fluenta Iordanis consecrasti, ibique latitantium Dra-

conum capita contriuisti. Ergo tu humanus Rex modo etiam adesto per aduentum Spiritus sancti tui, & sanctifica istam aquam (ter hoc repetit) & da ei gratiam redemptionis, benedictionem Iordanis. Fac eam incorruptionis fontem, sanctificationis donum, peccatorum expiationem, contra languores remedium, dæmonibus perniciosam, aduersariis potestatibus inaccessam. Angelicæ fortitudinis plenam: fugiant ab ea, qui creaturæ tuæ insidiantur. Quoniam Domine nomen tuum admirabile, & gloriosum, atque hostibus formidolosum imploraui. Signat ter in aquam insufflans, & deprecatur dicens.

Conterantur signo figuræ Crucis tuæ omnes aduersariæ virtutes (hoc ter iterat) cedant nobis omnia aërea, & occulta idola. Neque abscondatur sub aqua ista dæmonium tenebricosum. Neque descendat (quæsumus Domine) vna cum eo, qui baptizatur, spiritus malus, caliginem animi sensibus, & vertiginem menti offundens. Sed tu Domine vniuersorum, ostende hanc aquam, aquam redemptionis, aquam sanctificationis, expiationem carnis, & spiritus. Dissolutionem vinculorum, remissionem delictorum, illuminationem animorum, lauacrum regenerationis, renouationem spiritus, adoptionis donum, incorruptionis indumentum, fontem vitæ. Tu enim Domine dixisti, lauamini, mundi estote. Auferte malitias ab animis vestris. Tu largitus es nobis supernam regenerationem per aquam, & spiritum. Ostende te huic aquæ, & da, vt, qui in ea baptizatur, se conuertat; itavt deposito antiquo homine, qui corrumpitur secundum desideria deceptionis, induat nouum hominem, qui renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum. Vt per baptismum factus, complantatus similitudini tuæ mortis, fiat quoque particeps resurrectionis, ac seruato sancti tui Spiritus dono, amplificatoque deposito gratiæ, præmium recipiat supernæ vocationis, atque in numero primogenitorum, qui descripti sunt in cœlo, reponatur, in te Deo, & Domino nostro Iesu Christo, cui est gloria, & imperium vna cum patre tuo principij experte, ac sanctissimo, bono, & viuifico tuo spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Chorus. Amen.

Sacerdos. Pax omnibus. Chorus. Et cum Spiritu tuo.

Diaconus. Capita vestra Domino inclinate.

Chorus. Tibi Domine. Et insufflat Sacerdos in vas olei ter, trina item vice signat oleum, quod gestat Diaconus. Diaconus. Dominũ precemur. Kyrie eleison.

Sacerdos sequentem recitat orationem.

Domine Deus Patrum nostrorum, qui columbam ramum oliuæ in ore gestantem, reconciliationis signum in Arca degentibus misisti, perque illa symbola salutem à diluuio & gratiæ mysterium denotasti, & oliuæ fructum in complementum tuorum sacrorum mysteriorũ præbuisti, per quem fructum, tum eos, qui in lege fuerunt, Spiritu sancto repleuisti, tum, qui in gratia sunt, perficis. Tu quoque hoc oleum benedic virtute, & operatione, aduentuque Spiritus sancti. Vt ipsum fiat vnctio incorruptionis, armatura iustitiæ, renouatio animæ, & corporis, quod omnes diabolicas operationes auertat in liberationem cunctorum malorum iis, qui fide vnguntur, & ipsum participant, in gloriam tuam, & vnigeniti filij tui, sanctissimique boni, & viuifici tui spiritus, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Diaconus. Attendamus. Sacerdos ter canit cum populo alleluia, facitque tres cruces effundens oleum in aquam, deinde quod sequitur pronunciat.

Benedictus Deus, qui illuminat, & sanctificat omnem hominem venientem in hunc mundum, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Chorus. Amen.

Porrò adducitur is, qui baptizandus est, Sacerdos verò accepto oleo facit signum Crucis in fronte, pectore, dorso, & reliquis partibus corporis, dicens: Vngitur seruus Dei N. oleo exultationis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Dum vngit pectus, præter commemorata verba, dicit, in salutem animæ & corporis. Dum auditum, hæc alia, in auditum fidei sint gressus tui. Dum manus, manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me. Vncto toto corpore, baptizat eum Sacerdos rectum tenens, & versus Orientem aspicientem hac forma verborum.

Baptizatur seruus Dei N. in nomine Patris, Amen, & Filij, Amen, & Spiritus sancti, Amen. Singulis appellationibus deducens eum, & educens.

Absoluto baptismo manus lauat Sacerdos canens cum populo, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, & reliquum Psalmi, qui trina vice iteratur, & induens eum vestimentis ait: Induitur seruus Dei N. indumento iustitiæ in nomine Patris, & Filij, & Spiritus

sancti, Amen. Mox canitur Troparion octauo tono. Indumentum mihi præbe splendidum, multum misericors Christe Deus noster, qui es amictus lumine, sicut vestimento.

Deinde orat Sacerdos hanc recitans orationem secretò.

Dominum precemur. Kyrie eleison.

Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons bonorum, sol Iustitiæ, qui illuxisti his, qui in tenebris, lumen salutis per apparitionem vnigeniti Filij tui, & Dei nostri. Quique nobis indignis largitus est hanc beatam purgationem in sancta aqua, & diuinam sanctificationem in viuifico Chrismate. Qui modò quoque tibi complacuisti, vt iste seruus tuus nuper illuminatus per aquam, & spiritum renasceretur, eique remissionem peccatorum voluntariorum, & inuoluntariorum donasti. Tu Domine omnium Rex misericors dona ei quoque sigillum doni sancti tui omnipotentis, & adorandi spiritus, & participationem sancti corporis, & pretiosi sanguinis Christi tui. Custodi eum in tua sanctificatione, confirma eum in orthodoxa fide, libera eum à peruerso dæmone, & omnibus institutis eius. Tuo denique salutari timore in castimonia, & iustitia animum eius conserua. Vt in omni opere, verboque tibi placens regni tui supercœlestis filius, & heres euadat, claré pronunciat.

Quoniam tu es Deus noster, Deus qui misereris, & saluas, tibique gloriam offerimus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Hac recitata oratione, vngit baptizatum sancto vnguento signum Crucis faciens in fronte, oculis, naribus, ore, auribus, pectore, manibus, & pedibus, dicens. Signaculum doni Spiritus sancti. Amen. Deinde Sacerdos vna cum susceptore, ac infante facit figuram circuli, & ter canimus. Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis, alleluia. Sequitur, προκείμενον τοῦ ἀποστόλου, hoc est, quod textum Apostolicum antecedit. (Canuntur enim ante Epistolam Pauli aliquot versiculi Dauidis) *Dominus illuminatio mea*, &c. Versus, *Dominus protector vitæ meæ.*

APOSTOLVS.

Lectio Epistolæ Pauli ad Romanos.

Fratres, quotquot in Christum baptizati sumus, in mortem eius baptizati sumus, vsque ad illud, in Christo Iesu Domino nostro.

Euangelium secundum Matthæum.

Illo tempore, vndecim discipuli abierunt in Galilæam, (agitur in hoc Euangelio de Baptismo) vsque ad illud, ero vobiscum vsque ad consummationem sæculi. Tandem fit prolixa oratio, & dimissio populi.

At verò post octo dies, iterum infantem ad Ecclesiam deferunt, vt abluatur. Quocirca Sacerdos in primis recitat orationes, quæ sequuntur.

Dominum precemur. Kyrie eleison.

Qui redemptionem peccatorum per sanctum Baptismum huic seruo tuo donasti, & vitam regenerationis ipsi largitus es. Tibi quoque Domine complaceat, vt illuminatio vultus tui perpetuo luceat in corde ipsius. Scutum ipsius fidei tutum ab insidiis hostium tuere, indumentum incorruptionis, quo amictus est, impollutum in eo, atque purum ab omni inquinamento conserua. Integrum in eo spiritale signaculum custodi, eique pariter, ac nobis propitius fias secundum multitudinem miserationum tuarum. Quoniam celebratum, & glorificatum est super omnia honorificum, ac magnificum nomen tuum Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Dominum precemur. Kyrie eleison.

Domine Deus noster, qui per lauacrum iis, qui baptizantur, cœlestem illuminationem præbes, qui hunc famulum tuum nuper illuminatum per aquam, & Spiritum sanctum regenerasti, & peccatorum voluntariorum, & inuoluntariorum remissionem ei donasti. Impone ei manum tuam fortem, & custodi eum virtute tuæ bonitatis. Conserua pignus, ne furto subducatur, & fac eum dignum vita æterna, tuaque placabilitate. Quoniam tu es sanctificatio nostra, & tibi gloriam offerimus Patri & Filio, & Spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Pax omnibus. Chorus. Et cum Spiritu tuo. Diaconus. Capita vestra Domino inclinate. Chorus. Tibi Domine. Sacerdos.

Qui te induit Christum, & Deum nostrum, tibi vna nobiscum suum caput inclinauit. Quem vsque eo custodi, vt aduersus eos, qui frustra inimicitias cum ipso, & nobiscum gerunt, inuictus athleta permaneat. Tua verò incorrupta corona

vsque in finem, nos omnes victores renuncia.

Quoniam tuum est misereri, & saluare, & tibi gloriam offerimus vna cum Patre tuo principij experte, sanctissimoque, bono, ac viuifico tuo Spiritu, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Soluit deinde Sacerdos cingulum pueri, & Sabanum, hoc est, lineum inuolucrũ, horumque coniunctis extremitatibus, & aqua pura humefactis, aspergit puerum, dicens: Iustificatus es, illuminatus, & reliqua. Acceptaque noua spongia vna cum aqua, faciem eius abstergit, caput, & pectus, cæteraque membra, dicens: "Baptizatus es, illuminatus, vnguento vnctus, sanctificatus, ablutus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Hæc ex Euchologio.

ΣΧΟΛΙΑ.

1. Recto corpore stantem.] Hãc cerimoniam non obscurè innuit S. Gregorius Nazianzenus in oratione funebri sui patris. Cùm enim in more positum esset, vt Catechumeni genua non flecterent, ipsius parens præter Catechesis legem, cùm Christianis sacris initiaretur, genu flexit, non secus atque faciunt, qui sacris ordinibus imbuuntur. Quod non sine diuina inspiratione, non aduertentibus initiatoribus, factum esse sanctus affirmat. Idcirco, & spiritualem errorem vocat. Vt cum deinde fore Sacerdotem ea coniectura quilibet vaticinaretur. Hæc sunt verba Nazianzeni: πλανᾶται μέν τι πλάνην πνευματικὴν οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι. καὶ προτυποῦται τὸ μέλλον ἡ χάρις. καὶ τύπος ἱερωσύνης τῇ κατηχήσει μίγνυται. ὢ τῆς ἀκουσίου μυήσεως. ἐπὶ γὰρ γόνυ κλιθεὶς οὕτως τοῖς λόγοις τῆς κατηχήσεως κατηρτίζετο, ὥστε πολλοὺς τῶν παρόντων προφητεῦσαι τὸ μέλλον, οὐ τῶν ὑψηλοτέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ταπεινοτέρων εἰς σύνεσιν, οὐκ ἀμυδροῖς σημείοις πιστωθέντας πρὸς τὸ ἐσόμενον. Spirituale quoddam erratum diuini cultus magistri admittunt, idque quod futurum erat, gratia præsignat, ac sacerdotij forma cum Catechesi miscetur. O initiationem minimè spontaneam. Etenim in genu inclinatus, ita demum Catechesis sermonibus imbuitur, adeo vt multi, qui aderant, non sublimiorum tantùm, sed etiam ad sagacitatem humiliorum, haud obscuris signis confirmati, quod futurum erat, prædicerent.

2. De exorcismis idem Gregorius Nazianzenus in oratione in sacrum lauacrum ita loquitur: μὴ διαπτύσῃς ἐξορκισμοῦ θεραπείαν, μηδὲ πρὸς τὸ μῆκος ταύτης ἀπαγορεύσῃς. βάσανος ἐστὶ καὶ αὕτη τῆς περὶ τὸ χάρισμα γνησιότητος. Ne exorcismi medicinã respuas, nec ob illius longitudinem animo concidas. Nam id quoque velut lapis quidam lydius est, ad quem exploratur quàm syncero quisque pectore ad Baptismum accedat. Concilium Constant. primum cap. 7. πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς. τὴν δὲ δευτέραν κατηχουμένους, εἶτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐμφυσᾷν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὰ ὦτα. Primo die facimus eos Christianos (hoc est recipimus in numerum Christianorum) secundo Catechumenos, tandem tertio exorcizamus, ter in faciem, atque in aures insufflantes. Sanctus Augustinus de nuptiis, & concupiscentia libro primo cap. 20. In veritate, inquit, itaque non in falsitate potestas diabolica exorcizatur in paruulis.

3. Ανω τὰς χεῖρας ἔχοντα, sursum manus habentem corrigendum. Atque horum verborum loco ponendum in Euchologio τὰς χεῖρας ἐκτείναντα. Sic enim restituendum est ex Dionysio, & aliis Patribus de Eccl. Hier. cap. 2. εἶτα στήσας ἐπὶ δυσμαῖς προσέχοντα, καὶ τὰς χεῖρας ἀπωθοῦντα. Deinde sistens eum versus occidentem, & manus ad modum detrudentis extendentem.

Et in Theoria: γυμνὸν καὶ ἀνυπόδετον ἵστησι, πρὸς δυσμαῖς ἀφορῶντα, καὶ τῇ τῶν χειρῶν ἀπώσει τὰς τῆς ἀλαμποῦς κακίας ἀνανεύμενον κοινωνίας. Nudum eum, nudisque pedibus collocat, occasum aspicientem, manuumque depulsione obscuri vitij commercium consuetudinemque respuentem. Et ex Cyrillo Hierosl. Catechesi prima mystagogica, qui de hac cerimonia ita scribit: εἰσῄειτε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἑστῶτες ἠκούσατε, καὶ προσετάττεσθε ἐκτείνειν τὴν χεῖρα. καὶ ὡς παρόντι ἀπετάττεσθε τῷ σατανᾷ. Primùm ingressi estis in porticum domus baptisterij, & stantes versus occidentem mandari vobis audistis, vt protensa manu tanquam præsenti Satanæ renunciaretis. Et paulò pòst, ἀλλ' ὅμως ἀκούῃς τεταμένῃ τῇ χειρὶ, ὡς πρὸς παρόντα εἰπεῖν, ἀποτάσσομαί σοι σατανᾶ. Sed tamen audis, quod tibi iniungitur, vt extensa manu tanquam ad præsentem dicas, renuntio tibi Satana. Vide totam Catechesim, vbi explicat non paucas alias Baptismi cerimonias Cyrillus. Quem imitatus Nicolaus Cabasilas in secunda Oratione de vita in Christo, easdem cerimonias sic interpretatur: χεῖράς τε ἐκτείνει, καὶ ὡς παρόντα καὶ ἐπικείμενον τὸν πονηρὸν ἀποπτύει. καὶ ὡς μιαροῦ καὶ βδελυροῦ καταπτύει. καὶ τὰς ἐγχειρήσεις καὶ

ἀπίστως τὸ ὀλέθρου παντὸς αἰτίας ἀρνεῖται συνθήκας. καὶ τὴν φιλίαν τὴν πικρὰν παντάπασι διαλύει. καὶ τὴν ἔχθραν ἐπαινεῖ. καὶ ἐπεὶ φύγοι τὸ σκότος ἐπὶ τὴν ἡμέραν τρέχει. καὶ πρὸς τὴν ἕω στραφεὶς ζητεῖ τὸν ἥλιον. καὶ λυθεὶς τῆς τοῦ τυράννου χειρὸς, τὸν βασιλέα προσκυνεῖ. καὶ τὸν νόθου καταλύσας, τὸν γνήσιον ἐπιγινώσκει δεσπότην. καὶ εὔχεται ὑποταγήσεσθαι αὐτῷ, καὶ δουλεύσειν ὅλῃ ψυχῇ. καὶ πρό γε τούτων ὡς θεὸν εἰς αὐτὸν πιστεύειν, καὶ ἃ περὶ » αὐτοῦ προσῆκε γινώσκειν. Catechumenus ex- » tendit manus, ac veluti præsentem, & op- » primentem Satanam à se detrudit, ac tan- » quam impurum, atque execrandum con- » spurat. Inimicissima item, ac infida fœde- » ra, totius interitus causam reiicit, atque » repellit, acerbam illam amicitiam omnino » dissoluit, inimicitiã laudat. Ac postquam » fugerit tenebras ad diem currit, & ad O- » rientem conuersus, solem requirit: à ma- » nibus tyranni solutus, regem adorat. Spre- » toque adulterino legitimum Dominum » agnoscit, eique optat subiici, ac toto ani- » mo inseruire, & ante omnia tanquam » Deum in eum credere, & quæ de ipso » sentire, par est, profitetur. Sic ille.

4. Renuncias Satanæ.] Cerimonia renunciationis est valde celebris, adeo vt fere omnes sancti Patres in suis scriptis illius meminerint, & eam Christianis sedulo inculcauerint. Vide Dionysium de Eccles. Hier. cap. 2. & 7. Origenem Hom. 12. in Numeros, Basilium magnum lib. de Spiritu sancto cap. 27. & libro de Baptismate. Chrysostomum Hom. 21. ad populum Antiochenum. Cyrillum Hier. Catechesi prima mystagogica. Tertullianum de Corona militis. Ambrosium de his, qui initiantur myst. cap. 2. & lib. primo de Sacramentis cap. 2. Augustinum de nuptiis, & concupiscentia lib. primo cap. 20. & libro primo de peccatorum meritis, & remissione c. 19. item libro 4. de Symbolo ad Catechumenos cap. 1. & alios.

5. Manus demittentem, corrigendum atque dicendum, ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, seu ἀνατείναντα. Sursum manus habentem, seu extollentem ex Dionysio de Eccl. Hier. cap. 2. vbi loquens de hac cerimonia dicit, μεταστρέφει πρὸς ἕω, τὸ πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέψαντα, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντα κελεύει συντάξασθαι τῷ Χριστῷ. Ad quod etiam respexit Basilius in oratione, qua hortatur ad Baptismum. Ita enim de hac, & similiter de aliis cerimoniis disserit: τί ἀναμένεις πυρετῶ σοι δῶρον γενέσθαι τὸ βάπτισμα; ὅτι οὐδὲ φθέγξασθαι δυνήσῃ τὰ σωτήρια ῥήματα. τάχα δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι καθαρῶς ἐπιτραπήσῃ, αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικούσης τῆς νόσου. οὐ χεῖρας ἆραι εἰς οὐρανὸν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαστῆναι, οὐ κλῖναι γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδαχθῆναι χρησίμως, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχὶ συνθέσθαι θεῷ, οὐκ ἀποτάξασθαι τῷ ἐχθρῷ. τάχα δὲ οὐδὲ συνετῶς ἐπακολουθῆσαι μυσταγωγούμενος. ἀμφίβολος ὢν τοῖς παροῦσιν, εἰ ἄρα ἔπαθες τὴν χάριτος, ἢ ἀναισθήτως ἔχεις τῶν γινομένων. Quid » expectas, vt febris beneficio tibi Baptisma » contingat, quando neque loqui poteris sa- » lutaria verba? Fortassis autem, neque con- » cedetur tibi, vt purè audire possis, in ipso » capite inhabitante morbo. Non manus ad » cœlum tollere, non in pedes erigi, non ge- » nu flectere ad adorationem, non commo- » dè doceri, non certò confiteri, non pacisci » cum Deo, non renunciare inimico, & for- » tassis neque cum intelligentia sacrorum » assequi Ductorem, cùm ambiguum sit a- » pud præsentes, an perceperis beneficium, » aut nullum eorum, quæ fiunt, sensum ha- » beas. Nazianzenus de his breuiter in oratione de Baptismo: γνώσῃ καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν, ὡς ὅλην ἀποπέμπῃ τὴν ἀθεΐαν, οὕτως ὅλῃ θεότητι συνταξόμενος. Intelliges » tum ex ipsa rerum specie, tum ex verbis » ipsis te omnem impietatem reiicere, & » eum tota Deitate coniungi. »

6. Hic genua baptizandus flectebat, vt manifestè constat ex verbis Basilij: κλῖναι γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν. Vnde nonnulla emendanda essent in Euchologio, addenda quædam alia.

7. Te alloquuntur stellæ.] In hac oratione illud, σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα, Slauonicè est, tibi lætantur stellæ. hoc est hilares, & promptas se exhibent ad diuinum imperium. Nobis tamen vim verborum retinentibus placuit vertere, te alloquuntur stellæ. hoc est vocantur, & statim respondent, præstoque sunt ad exequenda diuina imperia. Commemorat quippe auctor orationis, timorem quendam, & reuerentiam rerum creatarum erga conditorem. Et est desumptum ex 3. cap. Baruch: οἱ δὲ ἀστέρες ἔλαμψαν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν, καὶ εὐφράνθησαν. ἐκάλεσεν αὐτοὺς, καὶ εἶπαν πάρεσμεν. Stellæ autem dederunt lu- » men in custodiis suis, & lætatæ sunt, voca- » tæ sunt, & dixerunt, adsumus. Custodiis, » id est stationibus. Metaphora à militibus, dicuntur enim stellæ, militia cœli. Lętatæ sunt pro lætificauerunt homines luce sua. Vel quod magis dicendum est, summa promptitudine, atque alacritate Dei nutus, & imperia exequutæ sunt. Estque hoc modo sensus creaturarum erga maiestatem Conditoris, cum timore, ac hilaritate permixtus. Iuxta illud, *Seruite Domino*

in timore , & exultate ei cum tremore. Vnde interpres Slauonæ linguæ potius ad sensum respexit, cùm vertit: Tibi exultant stellæ, vel fortè legerat loco ἐντυσχεῖν, εὐφραίνεσθαι, quod est etiam apud Baruth.

8. Effundens oleum in aquam.] Dionysius cap. 2. de Eccles. Hier. refert Pontificem perficere aquam Baptismi trina per modum Crucis infusione vnguenti, hoc est Chrismatis, διὰ τῶν παναγεστάτων μύρου σταυροειδέσι χύσεσι. Modò Græci loco vnguenti adhibent oleum Catechumenorum, fortassis ob penuriam balsami. Vnde apparet aliqua mutatio. Quæ tamen non est eiusmodi, vt minus ratum efficiat Sacramentum. Latini prius infundũt oleum Catechumenorum, deinde Chrisma, tum miscent vtrumque atque infundunt, vt est videre in Missali Romano.

Alcuinus de diuinis officiis cap. de Sabbato sancti Paschæ, huius postremæ mixtionis tantùm facit mentionem. Fonte, inquit, benedicto, accipit Pontifex Chrisma cum oleo mixto in vase ab Archidiacono, & aspergit per medium fontis in modum crucis.

9. Indumentum mihi præbe splendidum.] Huius rei meminit Dionysius de Eccl. Hier. cap. 2. Sacerdotes baptizatum vestem illius munditiæ congruam, hoc est albam indutum ad Pontificem ducunt, & in theoria: φωτοειδεῖς ἐσθῆτας ἐπιβάλλουσι τῷ τελουμένῳ. τῇ γὰρ ἀνδρικῇ καὶ θεοειδεῖ τῶν ἐναντίων ἀπαθείᾳ, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἓν ἐν ζωτονίᾳ συννεύσει τὸ ἀκόσμητον κοσμεῖται, καὶ τὸ ἀνείδεον εἰδοποιεῖται τῇ φωτοειδεῖ καθόλου ζωῇ λαμπρυνόμενον. Eum, qui initiatur, illustribus » vestibus amiciunt. Virili etenim, diuina- » que à contrariis impassibilitate, animique » contentione adhibita cum vno coniun- » ctione, tum id, quod ornatu carebat, or- » natur, tum id quod deforme erat pulcrum » efficitur, dum illustri omnino vita splendescit. Cyrillus Catechesi 4. mystagogica: ἀποδυσάμενος δὲ τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενος τὰ πνευματικὰ λευκὰ, χρὴ λευχειμονεῖν διαπαντός. οὐ πάντως τοῦτο λέγομεν, ὅτι σε δεῖ λευκὰ ἱμάτια περιβεβλῆσθαι ἀεὶ, ἀλλὰ τὰ ὄντως λευκὰ καὶ λαμπρὰ καὶ πνευματικὰ ἀναγκαῖον ἐστὶ περιβεβλῆσθαι. Exutis vestibus an- » tiquis, & iis, quæ sunt secundum spiritum » albæ, indutis, perpetuò iam in albis ince- » dere oportet. Non hoc omnino dicimus, » quasi alba te semper vestimenta habere sit » necesse; sed quod his, quæ verè alba, splen- » dida, & spiritualia sunt, vestiri te oporteat.

Amphilochius in vita Magni Basilij. Maximinus indumentis eum vestiuit resurrectionis. Ambrosius lib. de iis, qui mysteriis initiantur. Accepisti post hæc vestimenta candida, vt esset indicium, quod exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentiæ casta velamina. Iobius Monachus teste Photio in sua bibliotheca: τὸ λαμπροφορεῖν τοὺς βαπτιζομένους, τὸ τῶν ἀγγέλων ἐστὶ σύμβολον λαμπρότητος, τὸ καθαρὸν ἐκείνοις τοῦ νοῦ καὶ ἀμιγὲς τῆς ὕλης καὶ τῶν παθῶν διατυπούσης. ὃν χρὴ καὶ τὸν φωτισθέντα ἐν μεθέξει τῆς χάριτος γεγονότα, ἐν τοῖς τῆς λαμπρότητος χαρίσμασι συντηρεῖν ἑαυτόν. Quod ba- « ptizati candidas vestes gerant, splendoris « Angelorum est signum. Qui sanè splen- « dor illorum mentis purum, nullique ma- « teriæ, ac nullis passionibus mixtum expri- « mit. Quorum factus particeps is, qui dono « baptismatis est illuminatus, in donis can- « doris, seipsum custodire oportet. «

Idem auctor septenarium numerum dictum, quibus gestantur candidæ vestes, refert adumbratum fuisse in veteri lege: διὰ τοῦτο οἱ φωτιζόμενοι ἑπτὰ ἡμέρας λαμπροφοροῦσι, διότι καὶ ἡ παλαιὰ σκιὰ ἐπέχουσα πρὸς τὸ βάπτισμα τύπον, τοῦτο ἐφύλαττε. καὶ φάγεσθε γάρ φησι τοὺς ἐν τῷ κανῷ τῆς τελειώσεως, καὶ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἐξελεύσεσθε ἑπτὰ ἡμέρας. Propterea qui illu- « minantur spatio septem dierum candidas « vestes gerunt, quod etiam lex vetus, quæ « vmbræ typum Baptismi gerebat, id ob- « seruabat. Quippe ait, & comedetis panes « consecrationis, qui positi sunt in Cani- « stro. De hostio quoque tabernaculi testi- « monij, non exibitis septem diebus. «

Innuit autem Iobius hunc numerum perfectionem quandam significare, quasi post illa omnia baptizatus sit perfectus.

10. Offendit vox (inuoluntariorum) nonnullos, quod peccata propriè non sint, si non accesserit voluntas. Verùm cùm & Iacobus Apostolus, & Basilius Magnus, & Ioannes Chrysostomus in suis liturgiis hoc modo loquendi vtantur, non est dubium, quin ea verba Catholicum sensum admittant. Peccatum in primis originale non est voluntarium, cùm aliena voluntate fiat. Deinde in adultis pręter illud multa alia peccata dicuntur inuoluntaria, quãdo non tota voluntas cum alacritate in ea fertur, & nos solemus dicere quandoque coactè aliquid facere, vel fecisse. Vnde tribus modis mortale ex genere transit in veniale. Primò, ratione imperfectæ deliberationis. Secundò, ratione imperfecti consensus. Tertiò, ratione paruitatis materiæ. Quando est ratione imperfectæ deliberationis, vel consensus, tunc non est per-

fectè voluntarium. Sunt præterea nonnulla furreptitia, quæ non voluntaria dici possunt. Item quando quis timore perculsus committit aliquid, quod vtique non committeret, si timor abesset, illud dici potest non voluntarium. Item peccatum, quod fit ex ignorantia vineibili quodammodo dici poreft inuoluntarium secundum illud, *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Postremò quicquid sit, non licuit mihi interpretis munere fungenti aliter verrere, quàm sit in Græco, ne id inscitiæ attribuatur.

11. Pectore, manibus, & pedibus.] In antiquis Euchologiis manuscriptis desunt hæc verba, dum chrismant baptizatum, vt etiam desunt in Canone 7. secundi Concilij generalis, vbi agitur de hoc Sacramento.

12. Facit figuram circuli, hoc est circum circa mouetur, quasi choream duceret, quod est signum lætitiæ. Quid autem significat hæc lætitia post exhibitum vnguentum, & Chrisma? Quia nimirum hoc vocatur oleum exultationis, vt exponit S. Cyrillus 3. Catechesi mystagogica, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τ πνευματικῆς τῆς χαρᾶς ἀγαλλιάσεως, quod sit causa spiritualis exultationis. Est autem causa, quia per illud exhibetur Spiritus sanctus. Pulcrè autem secundum Basilium Psal. 44. exultationis oleum spiritus appellatur, quia gaudium vnus è Spiritus sancti fructibus numeratur. Propterea Sacerdos vnà cum baptizato, & susceptore, ipso etiam gestu hanc lætitiam exprimit.

13. Prolixa oratio.] Græcè ἐκτενὴ, subintelligitur προσευχὴ, vt videre est in 2. cap. Act. Apost. dicitur autem prolixa precatio, quod Græci soleant iterare preces, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Iterum atque iterum Dominum in pace precemur.

14. Baptizatus es.] Hæc postrema verba maiori ex parte ex B. Paulo priori ad Corinthios cap. 6. desumpta, exprimunt illa tria Sacramenta. Er quidem Baptismi, & Confirmationis clara sunt. Illud verò sanctificatus, per excellentiam ad Eucharistiam referri potest. Vnde ἅγια μυστήρια, passim vocant Græci sacratissimam Eucharistiam, numero multitudinis propter binas species in ea contentas. Atque hactenus de Baptismo.

DE CONFIRMATIONE LIBER SECVNDVS.

DE NOMINE CONFIRMATIONIS.

CAPVT I.

SACRAMENTVM Confirmationis veteres Tertullianus, inquam, Cyprianus, Auguſtinus, Hieronymus, cæterique Doctores ex verbis Lucæ in Actibus Apoſtolorum cap. 8. & 19. & Apoſtoli Pauli cap. 6. ad Hebræos impoſitionem manuum vocant. Ex eodem fonte occaſione accepta, eodem nomine vtuntur Theodoretus, Gennadius, Oecumenius, Simeon Archiepiſcopus Theſſalonices, & Nicolaus Cabaſilas.

Obſeruandum autem eſt triplicem eſſe in Scriptura, *ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν*, ſeu *χειροθεσίαν*. Quædam enim inſeruit ægrotis iuxta illud, *Super ægros manus imponent, & benè habebunt.* Et Chriſtus Dominus tangendo manu multa miracula patrabat. Hæc non ſpectat ad Sacramentum, quippè ſanitatem dumtaxat corporalem reſpicit, & curatiua dici ſolet. Nonnulli ſalutarem vocant. Altera eſt Confirmationis, confirmatiuam nominant, qua Spiritum ſanctum in maiori plenitudine, quàm in Baptiſmo dabant Apoſtoli: *Tunc imponebant manus ſuper eos* (baptizatos,) *& accipiebant Spiritum ſanctum.* Vltima conſecratix eſt, ſeu initiatrix, qua ſacris ordinibus conſecrabant, & ſimiliter conferebant Spiritum ſanctum, de qua nonnulla dicemus ſuo loco. Præterea quartam adhibet Eccleſia in Sacramento Pœnitentiæ, videlicet reconciliatricem, cuius meminere Concilium ſub Cypriano, item quartum & quintum Carthaginenſia, S. Auguſtinus, & alij Patres. Sed ea diuino teſtimonio minimè nititur, neque ſpectat ad eſſentiam Sacramenti, quamuis omitti non debeat.

Hincmarus Rhemenſis Epiſcopus in libro de variis Capitulis Eccleſiaſticis c. 16. multiplicem eſſe manus impoſitionem accuratè tradit. „Nam non vno modo, inquit, ſemper manus impoſitio intelligitur, ſed pro diuerſitate locorum ſub diuerſa ſignificatione reperitur, aliquando enim pro confirmatione Neophytorum accipitur, vt in decretis Apoſtolicorum virorum Clementis, Vrbani, Melchiadis expreſſum ſæpenumero reperitur: nunc pro ordinatione Sacerdotum, ſiue Diaconorum, iuxta illud Apoſtoli ad Timotheum, *Nemini cito manus impoſueris*. Quod & Canones apertiſſimè præſcribunt. Eſt & reconciliatoria manus impoſitio, per quam pœnitentes hæretici, ſiue excommunicati ſanctæ Romanæ Eccleſiæ reconciliantur, de qua & Canones ſimiliter multa dicunt. De qua Beatus Auguſtinus in libro 3. de Baptiſmo contra Donatiſtas teſtatur, quod nihil ſit, niſi oratio ſuper hominem, quæ & iterari poſſit. Fit etiam manus impoſitio ſuper infirmos iuxta illud Euangelij, *Super ægros manus imponent.* Item ſuper Catechumenos, & Energumenos pro expulſione diaboli, quæ ſpecialiter Exorciſtis in ordinatione conceditur, quippe vt habeāt poteſtatem imponendi manus ſuper Catechumenos, ſiue Energumenos. Item & cùm

» cùm simpliciter aliquem benedicimus, manus ei antiquo more imponimus. Sic enim Iacob Patriarcha cùm filios Ioseph benediceret, manus eis imposuit: & Dominus in Euangelio, oblatos sibi paruulos per impositionem manus benedixisse legitur. Siue autem manus impositio pro reconciliatione pœnitentium, siue pro depulsione infirmitatis, vel diaboli, siue simplici benedictione hominibus impendatur; satis congruè iuxta Augustinum nihil aliud nisi oratio super hominem intelligitur, vnde & iterari, quoties opus fuerit, non prohibetur. Cùm verò pro Confirmatione, siue ordinatione impenditur, non iam pro sola oratione, sed etiam pro Sacramento habenda est, quam sancti Patres iterari prohibuerunt. Hactenus Hincmarus, luculenter satis.

Porrò Confirmationem æquè Latini Patres, atque Græci aliis quoque, ac variis nominibus appellare consueuerunt. Vocatur à Clemente Romano hoc eodem nomine libro 3. Const. Apost. c. 17. τὸ μύρον βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας. Vnguentum, inquit, est Confirmatio confessionis, seu professionis, scilicet fidei, desumpto nomine ab Apostolo 2. Corinth. cap. 1. *Qui confirmat nos Deus*. Est enim proprium huius Sacramenti confirmare baptizatos, ac robur illis præbere ad testificandam fidem Christi, atque hac ratione professio fidei in Baptismo facta, denuo iteratur, & rata fit Confirmatione. A Dionysio de Ecclesiastica Hier. cap. 4. dicitur, τελειωτικὴ τοῦ μύρου χρῖσις καὶ τελείωσις, perfectrix vnctio, & consummatio, quod Christianum consummatum efficiat, perficiat, & absoluat. τῷ τελεσθέντι τὴν ἱερωτάτην τῆς θεογενεσίας τελετὴν, ἡ θεαρχικοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν ἡ τοῦ μύρου δωρεῖται τελειωτικὴ χρῖσις. Ei qui sacratissimo regenerationis mysterio consecratur, aduentum Spiritus sancti consummans, vnguenti inunctio elargitur. Cùm enim Christianus dicatur à Chrismate, nõ meretur hoc nomen quodammodo, qui non est vnctus. Immò (quod miretur aliquis) non tantùm baptizatum perficit, verùm etiam ipsummet Christum συμβολικῶς perficit. Quærit enim Dionysius de Eccles. Hier. cap 4. non longè à fine, cur ipsum vnguentum, quod Christum significat, consecretur. Cur item diuinissimum altare, quod est Christus, Chrismate inungatur, & sanctificetur?

Respondet, hoc nostri causa fieri, quemadmodum enim Christus Dominus baptizatur pro nobis in Iordane, lauatque nostra crimina ipse penitus à sordibus vacuus, atque integer, passionem item subit, ac mortem, à delictis liber ipse, immò nos à peccatis liberans, ita etiam pro nobis ipse sese, videlicet vnguentum, & per vnguentum Altare sanctificat. Quæ sanè sanctificatio ad nos transit, qui veluti membra ipsi per Baptismum insiti sumus. Quocirca maiores nostri, atque sacrorum Duces Apostoli hoc mysterium ab effectu rei τελετὴν μύρου vocarũt, quasi dixeris, Christi perfectionem, vnguentum enim est Christus, iuxta illud Cãticorum, vnguentum effusum nomen tuum. Nempè de Baptismo dicimus, μυστήριον φωτίσματος, mysterium illuminationis. De Eucharistia, μυστήριον συνάξεως, mysterium collectionis. Si autem diceremus μυστήριον μύρου, idem esset dicere ac mysterium Christi. Sed quoniam huius vnguenti consecratione Christus Dominus ἀνθρωποπρεπῶς perficitur, & hoc eodem vnguento alios θεουργικῶς perficit, meritò τελετὴ μύρου, perfectio vnguenti, hoc est Christi, dictum est, duplici sensu actiuo videlicet, ac passiuo, eo quod Christus Dominus in gratiam nostri, & seipsum, vt decet hominem inunxerit, & consecrauerit, recipiendo Spiritum sanctum, & quæ initiantur deificè sanctificet, consecret, dando Spiritum sanctum, sicque hac ratione ἁγιάζων ὁ ἁγιαζόμενος.

Hæc θεῖος ille πανολβιος Dionysius, & ipsius paraphrastes Georgius Pachymeres. Vbi notandum Dionysium non dicere Christum delibutum fuisse hoc materiali vnguento, & per consequens charactere consignatum, sed in symbolis, & signis, quæ Christum significant, quale est vnguentum, & ara sacra, Christum perfici, eo quod & ipse per vnionem hypostaticam sese inunxerit, & perfecerit; vt propterea etiam vnguentum sanctificet, & per vnguentum alios sanctificet. Hunc itaque in modum rei dilucidandæ magis causa percunctari libet. Quid est, quare vnguentum significat Christum? quia hypostaticè Christus Dominus se inunxit, secũdum illud: *Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis*. Cur idem vnguentum consecratur? quia & Christus per eandem vnionem hypostaticam se sanctificauit. Ergo dices, admittit in se Christus sanctificationem? immò verò, admittit, vt homo, qui alioquin vt Deus per Spiritum sanctum alios sanctificat.

Ex huiusmodi perfectione vnguenti

emanauit apud eundem Dionysium illud epithetum, quod præstantiam, & effectum huius Sacramenti declarat, θεουργικὸν μύρον, vnguentum sanctificum, seu potius deificum.

Eadem Confirmatio appellatur à Basilio Magno lib. de Spiritu sancto cap. 17. ἔλαιον τῆς χρίσεως, oleum vnctionis. Sed hoc testimonium oleo Catechumenorum potiùs inseruit, quàm Chrismati, vt in cap. 16. primi libri annotauimus. Eodem nomine vocatur à Damasceno lib. 4. de fide Orthodoxa cap. 10. τὸ ἔλαιον ἐν τῷ βαπτίσματι παραλαμβάνεται, oleum in Baptismate assumitur. Clemens verò Alexandrinus apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 17. & Cornelius Papa apud eundem lib. 6. Histor. cap. 35. Nazianzenus in oratione in sacrum lauacrum, Theodoretus in primum caput Canticorum. Simeon Thessalon. Nicolaus Cabasilas, Iob Monachus, & Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus, quin & ipse Dionysius Areopag. de Eccl. Hier. cap. 2. σφραγῖδα, obsignationem, seu sigillum, seu signaculum eam nuncupant.

Id nominis ponitur in ipsa forma huius Sacramenti. Passim verò ab aliis sanctis Patribus appellatur, χρίσμα, καὶ θεῖον, καὶ μέγα μύρον. Chrisma, & per excellentiam diuinum, & magnum vnguentum. Hæc de nomine.

Vtrum ex sacris Literis probari possit hoc Sacramentum.

CAPVT II.

HIEREMIAS Patriarcha Constantinopolitanus in primo responso suæ censuræ ad Confessionem Augustanam c. 7. vniuersè loquendo de septem Sacramentis, sic enunciat: ἕκαστον δὲ τῶν μυστηρίων τούτων νενομοθέτηται ἀπὸ τῆς γραφῆς. Vnum quodque horum mysteriorum à sacra Scriptura sancitum est.

Cæterùm horum statim oblitus in eodem capite de hoc eodem Sacramento oppositum tradit, his verbis: τὸ δὲ τοῦ θείου μύρου μυστήριον οὐκ ἐμφέρεται μὲν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, παραδέδοται γοῦν ἀπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου, καθὼς ἀπὸ τοῦ θείου Παύλου διδαχθεὶς ὁ ἱερώτατος Διονύσιος ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ συγγράμμασι παραδίδωσι. Diuini vnguenti mysterium non quidem extat in sacris Literis, attamen traditum est à Discipulis verbi, quemadmodum & sacratissimus Dionysius à diuo Paulo edoctus in diuinis suis scriptis tradidit.

Et quoniam eo nomine reiiciebant hoc sacramentum Lutherani, quod videlicet huius paginæ sacræ nullam mentionem faciant, Hieremias non improbando illorum falsam sententiam, sic illud Augustanis in secundo responso suadere conatur: μὴ θαυμάζετε δὲ ὅτι ἐν τοῖς βαπτίσμασιν, οἷς ἐγράψατε, μνεία οὐ ποιεῖται χρίσματος. ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία τῇ χάριτι αὐτοῦ προκόπτουσα, ἐπὶ θείοις ῥητοῖς καὶ θεμελίοις πολλὰ ἐξεῦρε, καὶ κατεκαλλωπίσατο. οὐ γὰρ πάντα Παῦλος γράφει, ἀλλὰ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Διονύσιος, καὶ οἱ μετὰ τούτους πολλοὶ φωστῆρες τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ κινούμενοι, καὶ οὐ δίκαιον ἀποβάλλειν νομίζειν. Quòd verò in Baptismis, quos recensuistis Chrismatis mentio non fiat, nolite mirari. Ecclesia enim Christi gratia eius proficiens diuinis dictis, ac fundamentis innixa, multa adinuenit, iisque sese ornauit. Non enim omnia Paulus scribit, sed quædam etiam discipulus eius Dionysius, & hos insequuti multi Doctores Ecclesiæ Christi lumina, Spiritu sancto afflante, quæ reiicienda censere, æquum non est.

Quod Hieremiæ responsum adeò placuit Lutheranis, vt eo ad verbum iterato, auctorem illius quodammodo iugularint, & confoderint. Sic enim habent in Confutatione secundi responsi Patriarchæ: τὸ δὲ τοῦ ἐλαίου χρίσμα, μηδαμοῦ τῆς καινῆς διαθήκης μαρτυρεῖσθαι, οὐδ' αὐτοὶ ἔξαρνοι ἐστέ. οὐ μόνον γε ὁμολογοῦντες οὐδὲν αὐτοῦ περὶ τὸν Παῦλον γράψαι, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν ἑτέρου ἐκ Χριστοῦ ἢ ἀποστόλου τοῦ χρίσματος κατασκευὴν ἐπάγοντες. καὶ ἐν ἄλλοις οὕτω λέγετε. ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία τῇ χάριτι αὐτοῦ προκόπτουσα ἐπὶ θείοις ῥητοῖς καὶ θεμελίοις πολλὰ ἐξεῦρε καὶ κατεκαλλωπίσατο, καὶ τὰ ἑξῆς. οἷς ῥήμασι σαφῶς καθίστατε, τὸ χρίσμα εἶναι ἐπεξεύρεσιν τῆς ἐκκλησίας. Quod autem Chrisma olei nullum habeat testimonium in nouo testamento, vos ipsi non negatis. Non enim tantùm fatemini, quod Paulus ea de re nihil scripserit, sed neque vllum Christi, aut alicuius Apostoli testimonium pro Chrismate affertis, & inter alia dicitis, Ecclesia Christi gratia eius proficiens diuinis dictis, & fundamentis innixa, multa adinuenit, iisque sese ornauit, & quæ sequuntur. Quibus verbis significatis, Chrisma esse adinuentionem Ecclesiæ. Hactenus Augustani, & Hieremias.

Neque tantùm hoc Sacramentum Hieremias docet, haberi duntaxat ex traditione, sed idem fert iudicium ibidem in secundo responso de cæteris quoque Sacramentis exceptis Baptismo, & Eucharistia, contra quam in septimo capite primi responsi rectè docuerat: κἂν γὰρ τὰ κυριώτατα τῶν μυστηρίων τὸ βάπτισμα καὶ ἡ κοινωνία ἡ θεία ἐστί, καὶ ὧν δίχα σωθῆναι ἀδύνατον. Sensus est, quamuis cæteris Sacramentis potiora sint Baptisma, & diuina Communio, & sine eis salus nullo modo contingere possit, proptereaque (quasi dicat) sola extent in Scriptura, vt hæretici contendunt: ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρέδωκεν ἡ ἐκκλησία, τὰ λοιπά φημι ἄχρι τῶν ἑπτά, ὡς λέξομεν. Attamen, inquit, & reliqua, quæ cum his septenarium numerum explent, tradita sunt ab Ecclesia, vt dicemus. Sic Hieremias. Non sic Cyrillus Hierosol. Catechesi 4. δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς πίστεως μυστηρίων μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν. Nam diuinorum, inquit, sanctorumque fidei Sacramentorum nihil ne minimum quidem absque diuinis Scripturis tradi debet.

Probatur hoc mysterium ex sacris Literis.

CAPVT III.

HOc igitur mihi probandum erit aduersus hæreticos, & ipsummet Hieremiam, nimirum hoc Sacramentum luculentum habere testimonium ex Scriptura. Et quamuis actum agere videor, cùm hoc argumentum exquisitè, vt & cætera non pauci præstantissimi Theologorum antea tractauerint; vt tamen aliquid breuiter in præsenti ea de re disseram, ratio instituti nostri meritò postulare videtur. Itaque hunc in modum argumentari licet.

Quamuis Apostoli Baptismate fuerint illuminati, cœlestique gratia imbuti; nihilominus Spiritu sancto deinde, ac amplioribus eius donis donantur, vt hac ratione robur, ac fortitudinem adepti fidem Christi testificari possent, & eam coram aliis profiterentur, ac non negarent. Hoc patet tum ex promissione Christi Ioannis 14.15.16. Lucæ vltimo, & Act. primo, tum ex ipsamet exhibitione, & collatione Spiritus sancti celeberrimo die Pentecostes Act. 2.

At hoc eodem auxilio indigent cæteri baptizati, & promissio Christi non tantùm Apostolos respicit, sed etiam Ecclesiam, cum qua Christus Dominus pollicetur se fore vsque ad consummationem sæculi. Vnde Princeps Apostolorum Act. 3. ex testimonio Iohelis probat eundem ipsum spiritum, quem acceperant Apostoli, exhibendum fore omnibus fidelibus, & effundendum super omnem carnem: quæ sanè prophetia non adimpleretur sublato sacramento Confirmationis, vt non adimpleta est in Apostolis per solum Baptismum.

Neque refert quod Princeps Apostolorum adhortatur Iudæos ad suscipiendum Baptismum, si volunt consequi Spiritum sanctum, quem ipsi adepti fuerant. Nam simul & semel vna cum Baptismate Apostoli administrabãt impositione manuum Confirmationem, quin & sacratissimam Eucharistiam. Et licet Apostoli sine sacramento sortiti fuerint effectum sacramenti, quippe immediatè à Christo Domino fuerunt Spiritu sancto repleti, qui plerumque sine sacramento conferre solitus erat effectum sacramenti, quemadmodum & in vltima cœna constituit Apostolos Sacerdotes sine impositione manuum, & signo externo sensibili, ipsi tamen reliquos, & ordinabant per sacramentum, & similiter confirmabant.

Media itaque, quibus Apostoli applicabant baptizatis hanc gratiam, quæ item extant in Scriptura, sunt oratio, hoc est verba, quæ continent huius sacramenti formam, vna cum aliis precationibus, & impositio manuum Act. 8. Orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Iesu, tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. & c. 19. His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu, & cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant. Et ad Hebræos 6. Apostolus inter initia, & fundamenta fidei numerat Baptismum, & impositionem manuum, qua participatur Spiritus sanctus. Vnde inter cætera ordinatium medium erat imponere manus ad accipiendum Spiritum sanctum. Præterea consignabant Apostoli ad Ephes. cap. 1. in quo (scilicet Christo) & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui

est pignus hereditatis nostræ. Oecumenius, οἷόν τινα σφραγῖδα τὴν τοῦ πνεύματος ἐκομίσασθε δωρεάν. ἐπαγγελίαν δὲ, ὡς τοῦ κυρίου ἐπαγγειλαμένου πέμψειν τὸ ἅγιον πνεῦμα. Veluti quoddam signaculum Spiritus donum accepistis. *Promissionem verò*, ait, *quia Dominus pollicitus est, se missurum Spiritum sanctum.* Et cap. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis.* Hæc enim loca de duobus Sacramentis intelliguntur, Baptismo scilicet, & Confirmatione, quippe spiritus promissionis exhibitus est Apostolis post Baptismum. In die autem Redemptionis, hoc est Baptismi dicitur, quia simul etiam confirmabant Apostoli. Vbi Oecumenius, ὥσπερ γὰρ δήλοις (alij legunt δούλοις) ποιῶν ἡμᾶς, ὅτι ἐσμὲν θεοῦ λαὸς, ἐσφράγισεν ἡμᾶς ἐν τῷ βαπτίσματι. αὕτη γὰρ ἡ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως. Velut enim manifestos (aliter seruos) nos faciens, quod sumus populus Dei, signauit nos in Baptismate, hæc enim est dies Redemptionis. Neque illa consignatio erat simplex, & vacua, sed cum aliqua materia puta olei, & balsami, vt describit Dionysius æqualis ætati Apostolorum, & eorum discipulus, quocirca vngebant, quæ duo exprimit idem Paulus 2. ad Corinth. cap. 1. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Quæ verba meritò exponit sanctus Ambrosius de hoc Sacramento lib. de iis, qui initiantur mysteriis cap. 7. cùm dicit, Repete, quia accepisti signaculum spirituale, spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritum Consilij, atque virtutis, spiritum cognitionis, atque pietatis, spiritum sancti timoris, & serua quod accepisti. Signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus spiritus in cordibus tuis, sicut Apostolica lectione didicisti. Et Theodoretus super illum locum Pauli, Illud, inquit, signati estis, simile est dicto prophetico, signatum est super nos lumen vultus tui Domine, pro eo quod est, veluti quoddam signaculum spiritus donum accepistis. Quæ verba planè eadem extant Græcè in forma huius Sacramenti. Oecumenius explicans eundem locum cum Chrysostomo, & ex Chrysostomo, οἱ χριόμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ ἢ ἱερεῖς ἢ προφῆται ἢ βασιλεῖς ἐγίνοντο. καὶ νῦν φησὶ χριόμεθα, ἵνα γενώμεθα βασιλεῖς μὲν, κατάρχοντες τῶν παθῶν. ἱερεῖς δὲ, τὰ οἰκεῖα ἱερουργοῦντες σώματα, κατὰ τὸ, παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν. προφῆται δὲ, τὰ μεγάλα μυστήρια διδασκόμενοι. Qui in veteri testamento, inquit, vngebantur, aut Sacerdotes erant, aut Prophetæ, aut Reges. Et nunc, inquit, (Apostolus) vngimur, vt Reges quidem efficiamur, principatum super affectiones habentes, Sacerdotes autem propria sacrificantes corpora iuxta illud, exhibete membra vestra hostiam viuentem, Prophetæ verò tanquam magna edocti mysteria. Et de vnctione dilectus Euangelista in Epist. 1. cap. 2. *Sed vos vnctionem habetis à sancto illo, & nostis omnia.* Vbi Oecumenius: ὡς περὶ ἀλέξω, ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς ὑμᾶς διεξέρχομαι ὡς πρὸς ἀγνοοῦντας; οὐκ ἔστι παρ' ὑμῖν ἄγνοια τούτων. ἐλάβετε γὰρ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὸ χρίσμα τὸ ἱερὸν, καὶ διὰ τούτου, τὸ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὁδηγοῦν πνεῦμα. Tanquam diceret. Sed quid ego hæc vobis narro tanquam ignorantibus? non est apud vos horum ignorantia. Sacram enim vnctionem per sanctum Baptisma accepistis, & per hanc diuinum Spiritum, qui vos ducit in omnem veritatem.

Dicit autem Oecumenius Vnctionem per Baptismum accipi, eo quod in Baptismo exhiberetur etiam Confirmatio, quod notandum est propter alios quoque Patres, præsertim Græcos, qui dum de Baptismo verba faciunt, Confirmationis effectus pariter explicant. Neque enim per aliam Vnctionem in Baptismate accipitur Spiritus sanctus. Siquidem quæ antecedit Baptismum Catechumenorum est, quæ autem subsequitur, secundum morem Græcorum ea est Confirmationis. Ablutio verò Baptismi, per quam similiter datur Spiritus sanctus, quamuis non in ea vbertate gratiæ, non vocatur propriè vnctio. Nec dissimiliter longè ante Oecumenium interpretatur Cyrillus tertia Catechesi mystagogica verba quæ sequuntur Euangelistæ, Vnctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis, & non necesse habetis, vt quisquam doceat vos, sed sicut ipsa vnctio docet vos de omnibus, & verax est, & non mendacium, & sicut docuit vos, manete in ea, τοῦτο φυλάξατε ἄσπιλον. πάντων γὰρ ἔσται τοῦτο διδακτικὸν, εἰ ἐν ὑμῖν μένοι, καθὼς ἀρτίως ἠκούσατε τοῦ μακαρίου Ἰωάννου λέγοντος, καὶ πολλὰ περὶ τούτου τοῦ χρίσματος φιλοσοφοῦντος. Hoc (Chrisma) seruate incontaminatum, de omnibus enim docere poterit, si in vobis maneat, sicut paulò antè

» ex B. Ioanne audistis, cùm multa de Chri-
» smate loqueretur, ac dissereret. Sic Cyrillus. Quia enim per vnctionem datur Spiritus sanctus, idcirco dicit Ioannes: Vnctio docet vos de omnibus, quemadmodum & Saluator dixit hoc ipsum de Spiritu sancto, quem pollicebatur Apostolis post Baptismum. Estque hoc testimonium satis clarum, & validum.

Magnus quoque Athanasius ex istis vocibus & verbis Symbolicis probat diuinitatem Spiritus sancti in epistola ad Serapionem cuius initium, Literę tui sanctissimi affectus datæ sunt mihi in Eremo, sic scribens: χρίσμα λέγεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι σφραγίς. ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης γράφει· καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ μένει ἐν ὑμῖν, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸ τὸ χρίσμα διδάσκῃ ὑμᾶς περὶ πάντων. ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ. οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με. ὁ δὲ Παῦλος φησίν. ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τούτῳ σφραγίζεται, καὶ χρίεται, καὶ περὶ πάντων διδάσκεται. τὸ δὲ πνεῦμα χρίσμα καὶ σφραγίς ἐστιν, ἐν ᾧ χρίει καὶ σφραγίζει ὁ λόγος τὰ πάντα, ποία ὁμοιότης ἢ ἰδιότης τοῦ χρίσματος καὶ τῆς σφραγῖδος πρὸς τὰ χριόμενα καὶ σφραγιζόμενα;
» Chrisma dicitur spiritus & sigillum est.
» Cùm Ioannes scribat, & vnctio, quam ac-
» cepistis ab eo, manet in vobis, nec opus
» habetis, vt quispiam vos doceat, sed sicut
» vnctio doceat vos de omnibus. Et in Esaia
» item scriptum est, Spiritus Domini super
» me, eo quod vnxerit me, Paulus autem ait,
» in quo cùm credideritis signati estis in
» diem redemptionis. Quòd si res conditæ
» eo signantur, & inunguntur, & de omni-
» bus docentur, ipse autem spiritus Chri-
» sma, & sigillum est, in quo omnia inungit
» & signat Verbum, quę similitudo aut pro-
» prietas vnguenti atque sigilli cum inun-
» ctis, & sigillatis? Videndus est loco citato Athanasius, quia hoc idem multis verbis & rationibus prosequitur, & eius sententia multum poterit inseruire formæ Græcorum.

Neque refert quod aduersarij explicent Ioannem de interna vnctione, quippe externa vnctio efficit internam, & eam significat. Quin & ab externa, interna dicitur vnctio, sicut in baptismate ablutio externa, internæ ablutionis similitudinem gerit. Vnde Augustinus lib. 15. de Trinit. c.
» 26. Dominus, inquit, ipse Iesus Spiritum
» sanctum non solùm dedit vt Deus, sed &
» accepit, vt homo, propterea dictus est ple-
» nus gratia, & manifestius de illo scriptum
» est in Actibus Apostolorum. Quoniam
» vnxit eum Deus Spiritu sancto, non vti-
» que oleo visibili, sed dono gratiæ, quod
» visibili significatur vnguento, quo bapti-
» zatos vngit Ecclesia. Et Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum hæc duo simul coniungit: εἰ δὲ σὺ προκαταλάβοις σεαυτὸν τῇ σφραγῖδι, καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλίσαιο τῷ καλλίστῳ τῶν βοηθημάτων καὶ στερροτάτῳ σημειωθεὶς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ χρίσματι καὶ τῷ πνεύματι. At si tu, inquit, ante-
» uertens signaculo te obfirmaueris, ac præ-
» clarissimo, & firmissimo auxilio, tibi in fu-
» turum caueris animum scilicet, & corpus
» vnctione, ac spiritu consignans, & quæ sequuntur.

Neque item obstat Basilius Magnus libro de Spiritu sancto cap. 17. qui ait nullum extare λόγον γεγραμμένον de vnctione. Intelligitur enim non de vnctione Chrismatis, sed de vnctione olei Catechumenorum, quam adhibent ante Baptismum, dum vngunt totum fermè corpus illius, qui baptizandus sit. Hæc enim re vera non extat in sacris literis, sed habetur ex traditione non scripta. Vnde Basilius secundū rigorem sermonis loquutus est, dum ait, ἐλαίου χρίσιν, non μύρου, & χρίσματος. Et ante Basilium Iustinus Martyr q. 137. ad orthodox. proprietatem vocum seruans distinguit vnctionem olei ab vnguento, alioquin in sacris paginis reperitur extrema olei vnctio, & altera vnctio, quam toties inculcauit Ioannes Euangelista.

Ex variis, ac diuersis mediis, quæ recensuimus ex scriptura, varia quoque nomina hoc Sacramentum sortitum est, quæ nos à principio libri cap. 1. retulimus. Vocant illud quandoque Patres propter vnctionem χρίσμα, μύρον, καὶ ἔλαιον, Chrisma, vnguentum, & oleum. Quandoque verò impositionem manuum, sæpissimè signaculum, vnum & idem significantes. Quando & hæc omnia in administratione huius Sacramenti re ipsa præstant. Siquidem vngunt, & signant potissimum in fronte per modum Crucis, & sine manus impositione hæc fieri nequeunt. Neque dubium est quin quotquot auctores (sunt autem non pauci Latini, & Græci) hisce nominibus vsi sunt, ad proximè citata scripturæ loca, respexerint.

Probatur idem auctoritate Sanctorum Patrum.

CAPVT IV.

SED præstat quæ hactenus diximus, testimonio quoque Patrum astruere. Sanctus Cyprianus in Epistola ad Iubaianum: » Idcirco, inquit, quia Samaritani legitimũ, » & Ecclesiasticum Baptismum consequuti » fuerant, baptizari eos vltra non oportebat, » sed tantummodo quod deerat, id à Petro, » & Ioanne factum est, vt oratione pro eis » habita, & manu imposita, inuocaretur, & » infunderetur super eos Spiritus sanctus, » quod nunc quoque apud nos geritur, vt » qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ec» clesiæ offerantur, & per nostram oratio» nem, & manus impositionem Spiritum » sanctum consequantur, & signaculo Do» minico consummentur.

Beatus Hieronymus contra Luciferia» nos, ex persona illius hæretici. An nescis, » inquit, etiam Ecclesiarum hunc esse mo» rem, vt baptizatis postea manus imponan» tur, & ita inuocetur Spiritus sanctus? exi» gis vbi scriptum sit? in Actibus Apostolo» rum; etiamsi scripturæ auctoritas non sub» esset, totius orbis in hanc partem consen» sus instar præcepti obtineret. Nam & mul» ta alia, quæ per traditionem in Ecclesiis » obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ le» gis vsurpauerunt. Et paulò infra respon» det orthodoxus. Non quidem abnuo hãc » esse Ecclesiarum consuetudinem, vt ad » eos qui longè in minoribus Vrbibus per » Presbyteros, & Diaconos baptizati sunt, » Episcopus ad inuocationem Spiritus san» cti manum impositurus excurrat. Et pau» lò post: Quod si hoc loco quæris, quare in » Ecclesia baptizatus nisi per manus Epi» scopi, non accipiat Spiritum sanctum, » quem nos asserimus in vero baptismate » tribui, disce hanc obseruationem ex ea » auctoritate descendere, quod post ascen» sum Domini Spiritus sanctus ad Aposto» los descendit.

Ambrosius lib. 2. de Sacramentis c.2. vocat spirituale signaculum, quod post fontem superest, vt perfectio fiat. Et libro primo de Spiritu sancto c.6. In spiritu vi» uimus, & ipse est pignus hereditatis no» stræ. Sicut & Apostolus scribens ad Ephe» sios, ait, in quo credentes signati estis spi» ritu promissionis sancto. Sancto igitur spi» ritu signati sumus non natura, sed à Deo, quod scriptum est, qui vnxit nos Deus, & » qui signauit nos, & dedit pignus spiritus » in cordibus nostris. Signati ergo spiritu à » Deo sumus, sicut enim in Christo mori» mur, vt renascamur, ita etiam spiritu si» gnamur, vt splendorem, atque imaginem » eius, & gratiam tenere possimus, quod est » vtique spirituale signaculum. Nam etsi » spiritu signemur in corpore, veritate ta» men in corde signamur, vt Spiritus sanctus » exprimat in nobis imaginis cœlestis effi» giem. Et non longè inferius. Atque vt » sciamus cordis nostri magis hoc, quàm » corporis signaculum, docet Propheta, qui » dicit, Signatum est in nobis lumen vultus » tui Domine, dedisti lætitiam in corde » meo. Idem Ambrosius locum Pauli ad Hebræos 6. qui post baptismum manus impositionem inter fidei fundamenta ponit, de Confirmatione interpretatur, dicens, loqui Paulum de impositione manuum, per quam Spiritus sanctus accipi posse creditur, quod post baptismum ad Confirmationem vnitatis in Ecclesia Christi à Pontificibus fieri solet.

S. Augustinus lib. 15. de Trinitate c.26. ait Ecclesiam in præpositis suis nunc seruare morem, quem habebant Apostoli, qui orabant, vt Spiritus sanctus veniret in eos, quibus manus imponebant. Idem Doctor in hoc mysterio probando multus est non vno in loco.

Opponunt nobis hæretici, cessasse illos effectus dona linguarum & prophetiæ, proinde non esse amplius illud Sacramentum.

Ad hoc idem Augustinus tot sæculis antea, tractatu sexto in primam Epistolam B. Ioannis, sic respondet. Primis tempo» ribus cadebat super credentes Spiritus » sanctus, & loquebantur linguis, quas non » didicerant, quomodo spiritus dabat eis » pronunciare. Signa erant tempori oppor» tuna. Oportebat enim ita significari in » omnibus linguis Spiritum sanctum, quia » Euangelium Dei per omnes linguas cur» surum erat toto orbe terrarum, significa» tum est illud, & transiit. Numquid mo» do, quibus imponitur manus, vt accipiant » Spiritum sanctum, hoc expectatur, vt lin» guis loquantur? aut quando imposuimus » manus istis infantibus, attendit vnusquis» que vestrûm, vtrum linguis loquerentur? » & cùm videret eos linguis non loqui, ita » peruerso corde aliquis vestrûm fuit (vt » sunt modò hæretici) vt diceret, non acce» perunt isti Spiritum sanctum. Nam si acce» pissent, linguis loquerentur, quemad- »

" modum tunc factum est? Sic Augustinus. A
Cessarunt quoque signa credentium, quæ modo fiunt apud Indos, nec tamen inutilis est fides, & sacrosanctum Baptisma, quia neque huiusmodi effectus sunt primarij, ac præcipui Sacramentorum. Neque erat, cur propter sola miracula, & gratias gratis datas, quæ potius in vtilitatem aliorum, quam recipientium dantur, Christus Dominus priuaret Apostolos sua præsentia, & alium paracletum polliceretur. Immò etiam tempore Apostolorum hæc dona externa non erant omnibus communia, vt erat Spiritus sanctus. Quod testatur Paulus 1. Corinth. c. 2. *Numquid omnes prophetant? numquid omnes linguis loquuntur?* B

Vrbanus Papa in Epistola sua cap. 7. " Omnes fideles per manus impositionem " Episcoporum Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur.

Cornelius Papa Epist. ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib. 6. histor. " cap. 35. loquens de Nouato, Neque Domini sigillo ab Episcopo consignatus fuit, " quo quidem neutiquam potitus, quomodo quæso Spiritum sanctum adeptus est?

Eusebius similiter Pontifex, & Martyr Epistola 3. ad Episcopos Tusciæ, & Campaniæ: Manus impositionis Sacramentum C " magna veneratione tenendum est, quod " ab aliis perfici non potest, nisi à summis " Sacerdotibus.

Melchiades Pontifex, & Martyr in Epistola ad Hispaniæ Episcopos. Quod, inquit, nunc in confirmandis Neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tunc " Spiritus sancti descensio in credentium " populos donauit vniuersis. Quam sententiam, vt & multa alia ad verbum desumpsit ex Melchiade Eusebius Emissenus, seu alius antiquus tamen & Latinus auctor sermone de Pentecoste.

Innocentius III. in c. vnico de sancta D " Vnctione §. quia verò, Per frontis, inquit, " chrismationem, manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur Confirmatio, " quia per eam Spiritus sanctus ad augmentum datur, & robur. Concilium Elibertinum c. 38. docet baptizatum perducendum esse ad Episcopum, vt per manus impositionem perficiatur.

Isidorus Hispalensis lib. 2. de Ecclesiasticis officiis c. 26. Sed quoniam post Baptismum per Episcopos datur Spiritus " sanctus eum manuum impositione, hoc in " Actibus Apostolorum fecisse meminimus " Apostolos.

Rabanus Archiepiscopus Moguntinus de institutione Clericorum lib. 1. cap. 30. Nouissimè autem à summo Sacerdote per " impositionem manus paracletus traditur " baptizato Spiritus sanctus, vt roboretur " per Spiritum sanctum ad prædicandum " aliis idem donum, quod ipse in baptismate consequutus est per gratiam vitæ donatus æternæ. Signatur enim baptizatus cum " Chrismate per Sacerdotem in capitis summitate, per Pontificem verò in fronte, vt " priori vnctione significetur Spiritus sancti " super eum descensio ad habitationem Deo " consecrandam. In secunda quoque, vt " eiusdem Spiritus sancti septiformis gratia " cum omni plenitudine sanctitatis, & scientiæ & virtutis venire in hominem declaretur. "

Omitto commemorare Canonistas, & Scholasticos, qui omnes pari consensu idem confirmant.

Ex Græcis Clemens Alexandrinus, teste Eusebio lib 3. hist. cap. 17. alias 23. secundum diuisionem Græcorum, refert historiam de quodam adolescente, quem Ioannes Euangelista singulariter dilexerat, & Episcopo cuidam diligenter commendauerat. Quem ille, inquit, ἔτρεφε, συνεῖχεν, ἔθαλπε. τὸ τελευταῖον ἐφώτισε, καὶ μετὰ τοῦτο ὑφῆκε τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυλακτήριον ἐπιστήσας τὴν σφραγῖδα τοῦ κυρίου. Nutriebat, " complectebatur, fouebat, postremò illuminauit, post hæc remisit nimiam illam " curam, & custodiam; tanquam qui perfectam ipsi custodiam, nimirum signaculum " Domini imposuisset. Hîc distinguit Clemens Baptismum à Confirmatione, quam sigillum Domini vocat, & perfectam custodiam, quæ enim sigillo alicuius magni Principis sunt obsignata nemo contingere audet. Et quoniam per Confirmationem longè vberior gratia conceditur baptizatis, propterea Episcopus ille desierat habere tantam curam illius adolescentis, quantam prius habere solebat, quippe qui eum sigillo Dominico obsignauerat, & satis tutum ab insidiis dæmonis fore existimauerat. Verùm ille postea (vt tradit historia) maximus latro euasit; sed ab Euangelista nimio studio quæsitus, atque repertus, & lachrymis mollitus, agere pœnitentiam non recusauit. Nazianzenus oratione in Pentecosten similia mihi signare videtur, cùm ait, πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν σήμερον, καὶ πνεύματος ἐπιδημίαν, καὶ προθεσμίαν ἐπαγγελίας, καὶ ἐλπίδος συμπλήρωσιν, καὶ τὸ μυστήριον ὅσον; ὡς μέγα τε καὶ σεβάσμιον. Itaque "

ait Theologus Pentecosten, quinquagesimam nos celebrare, & Spiritus sancti aduentum, propterea mysterium esse maximum, & augustissimum. Sed in Concilio Constantinopolitano, cui ipse Gregorius interfuit, fortè quoque ex mandato Damasi præfuit, & secundum nonnullos auctores Græcos cùm symbolum, quo vtitur modo Græcorum Ecclesia, tum Canones composuit, Canone septimo recensetur forma huius Sacramenti, quæ sanè collationem Spiritus sancti luculenter exprimit, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Vt inde manifestè appareat ab effectu idem hoc esse mysterium cum illo Pentecostes iuxta sententiam Theologi, cæterorumque Patrum illius sacri, & Oecumenici conuentus. Nec dissimiliter interpretatur Iob Monachus in opusculo de Sacramentis, sic enim habet, δηλοῖ δὲ ἡ τοῦ μύρου τελετὴ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν οὐσιωδῶς εἰσεπιφοιτήσασαν, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ἐγγενομένην ἐν τῇ πεντηκοστῇ μετὰ τὴν σωτήριον ἀνάστασιν ἐπὶ πᾶσι χριστιανοῖς ἐκ τοῦ τότε καὶ ἐς δεῦρο, καὶ δι᾽ αἰῶνος ἐπιδαψιλευομένην μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Vnguenti mysterium Spiritus sancti gratiam significat, quæ die Pentecostes post resurrectionem salutarem velut essentialiter in sanctos Apostolos adueniens in ipsorum animis inerat, ex eoque tempore in hodiernam vsque diem, ac in æuum post sanctum Baptismum æquè in omnibus Christianis redundat. Idem Gregorius oratione in sanctum lauacrum, vt vnctione corpus & spiritu animum fideles consignent adhortatur: σημειωθεὶς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ χρίσματι καὶ τῷ πνεύματι. quem locum supra citauimus. Cyrillus Hier. Catechesi 3. τῷ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι ἡ ψυχὴ ἁγιάζεται. Vnguento quidem visibili corpus inungitur, sancto verò ac viuifico spiritu anima sanctificatur.

Damascenus lib. 4. de fide orthod. c. 10. docet, Apostolis datum Spiritum sanctum in forma ignis, nobis per oleum. Quod enim, inquit, ignis specie (Spiritus sanctus) in sanctos Apostolos descenderit, hoc eo factum est, quia Deus erat. Deus porrò ignis consumens est. At verò oleum ideo ad Baptismum adhibetur, quia vnctionem nostram designat, Christosque nos efficit, ac Dei misericordiam per Spiritum sanctum nobis pollicetur.

Ex posterioribus Græcis Oecumenius in c. 6. ad Hebræos, Confirmationem, impositionem manuum appellat super illa verba, διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ θεοῦ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερόμεθα, ideò relicto initij Christi sermone ad perfectionem feramur: λέγει δὲ οὐχ ὡς ἄνω τελείους ἐκάλεσεν. οὐ γὰρ ἴσχυον ἀκοῦσαι, ἀλλ᾽ ἑτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, ἀρχὴν μὲν τὸ βάπτισμα καλῶν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν, καὶ σφραγῖδα. Loquitur autem Paulus non eo modo, quo prius vocauit perfectos, neque enim audire poterant, sed alio modo artificiosè tractat sermonem, vocans quidem principium Baptisma, & manuum impositionem, ac signaculum, quæ in Baptismate adhibentur, in eodem capite infra, ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι γινομένων, manuum impositionis, quæ in baptismate fiunt. Neque vlla alia impositio manuum, quæ signaculo sit annexa in baptismate fit, præterquam Confirmationis.

Simeon Thessalon. dum agit de hoc Sacramento fermè à principio operis in eandem sententiam hæc habet: τοῖς βεβαπτισμένοις ὑπὸ Φιλίππου ὡς μόνον τὸ βάπτισμα δεξαμένοις, Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐπετίθουν τὰς χεῖρας, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. ὃ δὴ τὸ μυστήριον ἐστίν. ἡ γὰρ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τὸ μύρον παρεῖχεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐγένετο, καὶ δι᾽ αὐτῶν πολλοῖς ἄλλοις. καὶ τότε μὲν ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἡγιασμένον καὶ λεγόμενον μέγα μύρον, ἁγιαζόμενον οὐ παρὰ πρεσβυτέρων, ἀλλὰ πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις τὴν τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου πλουτούντων δύναμιν. ὃ δὲ καὶ ἀποστελλόμενον ὡς τὰ πέρατα δύναμιν ἔχει τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. A Philippo baptizati, tanquam qui solum baptisma suscepissent, Petro, ac Ioanne imponentibus manus Spiritum sanctum accipiebant. Quod sanè hoc Sacramentum est. Siquidem impositio manuum, vnguentum præbebat, vt & in Apostolis factum est, ac per ipsos multis aliis. Et tum quidem impositio manuum ipsum est cōsecratum, ac magnum vnguentum appellatum, consecratum, inquam, precationibus, ac benedictionibus non à Presbyteris, sed à Patriarchis, & Pontificibus, quos virtus Petri, & Ioannis locupletat. Quod etiam vnguentum ad fines orbis missum instar impositionis manuum est. Ad fines, ait, orbis mitti vnguentum, quia Patriarcha Constantinopolitanus illud consecrat, reliqui ab eo accipiunt.

Similiter hanc manuum impositionem Apostolorum ad hoc Sacramentum refert Nicolaus Cabasilas in tertia oratione περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, hæc enim ibi leguntur: οὕτω δὲ πνευματικῶς συστάντας (διὰ τοῦ βαπτί-

σματος) καὶ τοῦτον γεγεννημένοις τὸν τρόπον, καὶ ἐνεργείας ἀκόλουθον ἂν εἴη τυγχάνειν, ἣ τοιᾷδε γεννήσει προσήκει, καὶ κινήσεως καταλλήλου. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἡ τελετὴ τοῦ θειοτάτου δύναται μύρου. καὶ γὰρ ἐνεργοὺς ποιεῖ τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, τὸν μὲν ταύτην, τὸν δὲ ἐκείνην, τὸν δὲ πλείους, ὡς ἕκαστος πρὸς τὸ μυστήριον ἔχει παρασκευῆς. καὶ γίνεται νῦν τοῖς τελουμένοις, ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων αἱ τῶν ἀποστόλων χεῖρες τοῖς ὑπ' ἐκείνων βαπτιζομένοις. καὶ γὰρ ἐπιτιθέντων τὰς χεῖρας τῶν ἀποστόλων, τοῖς μεμυημένοις, φησί, τὸ πνεῦμα ἐδίδοτο. καὶ νῦν ὁ παράκλητος τοῖς χριομένοις ἐπιδημεῖ. Ita verò postquam spiritalem vitam nacti erimus in hunc modum per Baptismum geniti, consentaneũ est, vt actionem quoque, ac motum tali generationi congruentem sortiamur; idque nobis diuinissimum vnguentum præstat, siquidem potentes ad spirituales actiones efficit, hunc quidem ad istam, ad illam alterum, alium ad plures, vt quisque se ad mysterium comparat. Fitque nunc initiatis, quod olim per manus Apostolorum baptizatis. Quippe imponentibus manus Apostolis Sacramento Baptismatis imbutis, spiritus, inquit, exhibebatur. Nunc similiter in vnctos Paracletus accedit. Et paulò pòst: τοῦτο τὸ μυστήριον ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων χαρίσματα ἰαμάτων καὶ προφητείας καὶ γλωσσῶν καὶ τοιαῦτα τοῖς βαπτιζομένοις παρεῖχεν, ἃ τῆς ὑπερφυοῦς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀνθρώποις ἅπασιν ἀπόδειξιν ἦν περιφανῆ. τούτων γὰρ ἔδει τηνικαῦτα τοῦ χριστιανισμοῦ τικτομένου, καὶ τῆς εὐσεβείας καθισταμένης. νῦν δὲ καὶ τοιαῦτα ἐνίοις ἐκεῖθεν ὑπῆρξε καὶ ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὀλίγῳ προτέρων. καὶ περὶ τῶν μελλόντων εἶπον, καὶ δαίμονας ἐξέβαλον, καὶ νόσων ἀπήλλαξαν εὐξάμενοι μόνον. καὶ οὐ περιόντες ἔτι τῷ βίῳ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τάφοι τὸ ἴσον ἐδυνήθησαν, τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας οὐδὲ νεκρῶν ἀφισταμένης τῶν μακαρίων. ἃ δὲ χριστιανοῖς ἑκάστοτε πραγματεύεται τὸ μύρον, καὶ ὧν καιρὸς ἅπας ὁ χρόνος, χάρισμα εὐσεβείας καὶ εὐχῆς καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοῖς δεχομένοις αὐτοῖς ἐστιν ἐν καιρῷ. εἰ καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν χριστιανῶν ταῦτα διαφεύγει, καὶ ὅση τις ἐστὶν ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις λέληθε. καὶ κατὰ τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον, οὐδ' ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐστὶν οἴδασιν. παρ' αὐτὸ μὲν τὸ τελεῖσθαι, τῷ πρὸ τῆς ἡλικίας τυγχάνειν τῶν δώρων, ἀναισθήτως διατεθέντες, ἐπὶ δὲ τῆς ἡλικίας, ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τετραμμένοι, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἀποτυφλώσαντες ὀφθαλμόν. ὡς τό γε ἀληθὲς τὸ πνεῦμα κοινωνεῖ τοῖς τελουμένοις τῶν ἑαυτοῦ, διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. Hoc mysterium olim dona sanitatum prophetiæ, linguarum & similia baptizatis conferebat, quæ sanè omnibus hominibus maximo argumento erant ad declarandam immensam Christi potentiam. His enim tum opus erat, cùm Christianismus inciperet coalescere, ac religio fundaretur. Nunc verò nonnullis etiam nostro æuo, & superioribus annis similia inde concessa sunt qui de futuris prædixerunt, dæmones eiecerunt, à morbis homines sola prece liberarunt; nec tantùm superstites, sed etiam eorum sepulcra idem præstiterunt, nimirum vi, atque actione Spiritus sancti à Beatis illis viris, nec etiam mortuis abscedente. Quæ verò Christianis passim vnguentum conciliat, & quibus omne tempus idoneum est? donum pietatis, & orationis, charitatis item, & castimoniæ, & reliquorum donorum, quę recipientibus ipsis nunquam non sunt opportuna. Quamuis plerosque Christianorum hæc fugiant, & quanta sit huius mysterij vis, eos lateat; quin iuxta illud, quod est apud Acta Apostolorum, neque quod Spiritus sanctus sit, norint; eo quod dum initiarentur, ante ætatem hoc mysterium sortiti sint, ac sine sensu receperint. (Nota hæc dici à Cabasila, propterea quod infantes Græcorum inunguntur Chrismate, secundum Cabasilam illa ætate non adeo laudabiliter.) Qui deinde cùm ad ætatem perueniunt, ad illicita se conuertunt, animique oculum excæcant. Alioquin re vera spiritus impertit sua dona initiatis, diuidens seorsum vnicuique prout vult. Et in oratione quarta: καὶ τοίνυν βαπτισαμένους, τὸ μυστήριον (τοῦ βαπτίσματος) τὰ αὐτοῦ ἡμᾶς εἰργάσατο πάντα. ἡμεῖς δὲ τελείως ἔτι δεόμεθα ἔχειν. οὔπω γὰρ τὰ δῶρα τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἃ τοῦ παναγίου ἐξήρτηται μύρου. τοῖς γὰρ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βαπτισαμένοις οὐ προσῆν οὐδέπω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῶν χαρίτων ἕνεκα τούτων, ἀλλ' ἐδέησεν, ὑπὲρ τούτων τῶν Ἰωάννου καὶ Πέτρου χειρῶν. οὔπω γὰρ ἦν, φησὶν, ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκὸς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. Mysterium igitur Baptismi cuncta sua bona nobis contulit. Nos verò adhuc abest, vt simus perfecti, quippe nondum dona Spiritus sancti nobis sunt exhibita, quæ à sacratissimo pendent vnguento. Siquidem in baptizatis à Philippo nondum inerat Spiritus sanctus harum causa gratiarum. Sed ad hoc manuum Petri, & Ioannis indiguerunt. Nõdum enim, inquit, in quenquam illorum Spiritus sanctus erat illapsus, tantummodo baptizati erant in nomine Domini Iesu, tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.

Hæc Latini, & Græci vnanimi consensu de hoc Sacramento tradunt. Quocirca Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus immerito concessit hæreticis, quod nulla ratione dandum erat. Si quod enim aliud Sacramentum habet testimonium ex Scriptura (habent autem omnia) Confirmatio, vel maximè diuino testimonio nititur, & confirmatur.

De Materia Confirmationis.

CAPVT V.

MATERIA huius Sacramenti etiam secundum Græcos est oleum, & balsamum, à qua, & denominatur ἔλαιον & μύρον, sed istis immiscentur alia multa aromatum genera, vt est videre in Euchologio. Quam quidem materiam etiam describit Dionysius de Eccles. Hier. cap. 4. his verbis: λέγομεν τοίνυν εἶναι τὴν τοῦ μύρου σύνθεσιν, συναγωγήν τινα τῶν εὐπνόων ὑλῶν, ἐν ἑαυτῇ πλουσίως ἔχουσαν ποιότητας εὐόσμους, ἧς οἱ μετέχοντες εὐωδιάζονται κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ποσοῦ τῆς ἐγγενομένης αὐτοῖς εὐώδους μεθέξεως. » Dicimus igitur (inquit) vnguenti confe» ctionem esse collectionem quandam sua» uiter spirantium materiarum, quæ in se » magnam vim, & copiam fragrantium qua» litatum contineat. Cuius qui facti sunt » participes, odorem bonum ex se efflant, » proportione fragrantis communionis, quę » in eis inest. Sic ille.

Reiiciunt hæretici tantum virum, nescio quibusnam adducti friuolis rationibus, seu potius falsis coniecturis. Sed an vnum Dionysium? totum cœtum vna cum eo, ac floridam coronam veterum Patrum in hoc Sacramento reiiciunt. Immò quod horribilius, scripturam ipsam τῶν γεώπνωτον, si ad mentem illorum non loquatur, vt in plerisque non loquitur, vel ipsa meridiana luce clariorem violenta expositione obscurant, vel si id minus eis successerit falsitatis arguere, atque διεφθαρμένην, & νόθον esse asserere perfricta fronte non erubescunt. Deinde tanta animi elatione, ac iactatione verborum omnia ad normam scripturæ reuocare audent. Sed vt ad nostrum diuinum Hierarcham Dionysium redeamus, non defuerunt olim pariter, qui eius diuina scripta inficiarentur. Tutatus est ea ab eorum impugnationibus solers auctor, & pius Theodorus Presbyter teste Photio in sua Bibliotheca à principio, periit ille Commentarius, vt pleraque alia præstantissima.

Sed non est valdè dolendum, quippe Baronius, qui cum omni antiquitate de gloria eruditionis meritò contendere potest. Pro ea, qua est in Dionysium, pietate, eum à morsibus rabiosis nouatorum hominum strenuè vindicat Annalium to. 2. & Martinus del Rio, & multi alij.

De compositione vnguenti eadem ferè tradit Basilius Magnus Psal. 132. in illud, *Sicut vnguentum in capite.* Oleum, inquit, « illud Sacerdotale ex variis condimentis « constabat. Verùm nullum illorum separa« tum tantam emittebat fragrantiam, sed « mixtura illorum, & inunctio maximam « reddebat odoris redolentiam. Rectè igi« tur huic vnguento concordiam compara« uit, multarum enim virtutum coaduna« tio perfectæ virtutis fragrantiam operatur. Quæ verba tam Dionysij, quàm Basilij valdè exprimunt præsentem, eundemque antiquissimum vsum Græcorum. Licet enim Basilius declaret, atque describat vnguentum antiquæ legis, illud tamen erat figura nostri, & potest nostrum etiam quoad materiam esse æquè perfectum, atque fuerit illud, cùm in effectu longè sit præstantius.

Clemens quoque ante Basilium lib. 7. Const. Apost. c. 44. in benedictione Chrismatis mentionem facit fragrantiæ odoris. Et re vera Chrisma conficere, vt loquitur secundum, & tertium Concilium Carthaginense, nil aliud est, quàm ex pluribus liquoribus, ad minus ex oleo, & balsamo adhibita consecratione vnum vnguentum facere.

Porrò consecratio est de essentia materiæ Sacramenti, vt etiam ex illa Theoria Dionysij satis constat; alioquin, & pharmacopola posset vnguentum conficere. Modum consecrandi Chrisma eodem planè modo describunt Dionysius, & Euchologion. Id munus spectat ad Pontifices, de quo multi extant antiqui Canones. Neque in hac re Græci, & Latini inter se dissident. Hæc de materia.

De forma Confirmationis.

Refellitur error circa formam Philadelphiensis, & recensetur vera forma huius Sacramenti.

CAPVT VI.

GABRIEL Philadelphiæ in suo tractatu de Sacramentis quærit, quæ-

nam sit forma Sacramenti Confirmationis. Docet esse verba quæ dicuntur à Pontifice super vnguentum, quando illud cõsecrat: τὸ εἶδος τοῦ μύρου ἐστὶν ἡ τῶν ῥημάτων δύναμις τοῦ ἀρχιερέως ἐπ' αὐτὸ λεγομένη, καὶ εἰδοποιοῦσα αὐτό. Forma vnguenti sunt verba Pontificis, quę dicuntur super vnguentum, & quæ vim habent illud informãdi.

Sed decipitur, non enim est Sacramentum, quando consecratur, sed quando cõfertur. Atque hoc discrimen est inter sanctissimam Eucharistiam, & alia Sacramenta, quod illa tunc primùm sanctificandi vim habent, cùm quis illis vtitur. At in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante vsum est; eo quod huiusmodi mysterium sit etiam sacrificium.

Eodem modo deceptus est Nicolaus Cabasilas in libro de Expositione liturgiæ cap. 29. qui cùm vellet probare formam consecrationis esse deprecatoriam, recenset à simili etiam cæterorum Sacramentorum esse formas deprecatorias, præcipuè verò sacri vnguenti. Vbi per mysterium vnguenti benedictionem Chrismatis, quæ precibus Ecclesiæ fit, non ipsum Sacramentum clarè intelligit. Et eodem errore laborat Marcus Ephesius in opusculo, cuius inscriptio, quod non solùm à voce Dominicorum verborum sanctificantur diuina dona, verumetiam à consequente oratione, & benedictione Sacerdotis. Sed quis non videt aliud esse consecrationem, aliud exhibitionem Chrismatis?

Deinde, si illa esset forma, Sacerdos Græcus non posset conferre hoc Sacramentum, quamuis extraordinariè, non enim potest vnguentum consecrare, & tamen extraordinariè confert. Itaque forma huius Sacramenti, οὐχ ἐπ' αὐτὸ λέγεται τὸ χρίσμα, ἀλλ' ἐπὶ τὸν χριόμενον. Non super vnguentum, sed super eum, qui vngitur, enunciatur, οὔτε αὐτὸ εἰδοποιεῖ, ἀλλὰ τὸν χριόμενον. Neque vnguentum, sed vnctum informat.

Præterea vnguentum à Pontifice consecratum, tenet se ex parte materiæ, nulla igitur ibi forma. Tandem Philadel. certis verbis formam exprimere debuisset, cùm enim multa verba proferat Pontifex, quænam sint de necessitate formæ, hoc debuit explicare.

Neque potest dicere, se voluisse explicare benedictionem vnguenti eo in loco. Nam alibi veram formam non assignat, & mancus fuisset περὶ τὰ χρίσμα.

Neque item officit nobis auctoritas sancti Cyrilli tertia Catechesi mystagogica, sic loquentis: ὥσπερ ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκέτι ἄρτος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ. οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον. οὐκέτι ψιλόν, οὐδ' ὡς ἄν εἴποι τις κοινὸν μετ' ἐπίκλησιν, ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα, καὶ πνεύματος ἁγίου παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινόμενον. ὅπερ συμβολικῶς ἐπὶ μετώπου, καὶ τῶν ἄλλων σου χρίεται αἰσθητηρίων. Quemadmodum panis Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem non amplius est panis communis, sed est corpus Christi; sic & sanctum hoc vnguentum non amplius est vnguentum nudum, neque commune (vt aliquis dixerit) postquam iam consecratum est, sed est Chrisma (alij legunt Charisma) Christi, quod aduentu Spiritus sancti per ipsius diuinitatem efficaciam habet, quo frons & alij sensus tui symbolicè inunguntur. Hoc inquam non obstat, quasi inde colligere quispiam debeat, hoc vnguentum per cõsecrationem solam, sine vlla applicatione ad subiectum, esse verum & absolutum Sacramentum. Nam similitudo Cyrilli in eo consistit, quod quemadmodum panis sine consecratione non est corpus Christi; ita etiam vnguentum sine sanctificatione non est aptum ad Sacramentum, sed est nudum, ac simplex vnguentum. At verò ad hoc vt sit Sacramentum non satis est vt sit consecratum, ac præparatum, sed omnino subiectæ materiæ accommodari debet, ideo sanctus Cyrillus addit, quo frons, & alij tui sensus symbolicè inunguntur.

Cur autem non sit Sacramentum vnguentum, quamuis consecratum, modò ad subiectum non applicetur. Ratio est, quod ibi nulla transubstantiatio fiat, vt in Eucharistia. Vnde Cyrillus valdè cautè loquitur, cùm de Eucharistiæ pane dicit, esse corpus Christi; de vnguento autem non dicit esse Spiritum sanctum, sed esse Chrisma, seu Charisma Christi sanctificatum, & non esse nudum vnguentum.

Itaque forma huius Sacramenti sunt verba, quæ solet Pontifex enunciare, cùm inungit sacro Chrismate baptizatum. Ea verò hęc sunt, quæ extant in omnibus Euchologiis tam impressis, quàm manu scriptis, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, signaculum donationis Spiritus sancti. Deest verbum more Græcorum, quorum phrasis propria hoc eleganter aliquando exigit. Et sensus est, hoc signo donantur munera Spiritus sancti, immò & ipsemet Spiritus sanctus.

Quæ forma consentanea est verbis Apostoli 2. Corinth. cap. 1. ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς

σιωὺ ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς θεὸς, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Qui autem confirmat nos vobiſcum inChriſtum, & vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Hic Apoſtolus ad vnguem deſcribit Sacramentum Confirmationis. Et primò quidem ab eo, quod eſt proprium huius myſterij, qui confirmat nos. Nam peculiare huius Sacramenti eſt, præſtare robur, atque efficere, vt firmus quiſpiam ſtet. Sed qua in re? σιωὺ ὑμῖν εἰς Χριστὸν, vobiſcum in Chriſtum, hoc eſt (vt interpretatur Chryſoſtomus, Theodoretus, & Theophylactus) in fide erga Chriſtum. Nam ipſe nobis firmam in Chriſtum fidem per hoc Sacramentum donat. Vnde, & Confirmatio appellatur. Deinde exprimit materiam, & vnxit nos, quocirca & vnguentum adhibetur. Et quia hæc vnctio non eſt inſtar aliarum vnctionum, idcirco addit, & ſignauit nos. hoc eſt, talis eſt vnctio, quæ imprimat inſignia Principis. Et quoniam characterem comitatur diuina gratia, ob id etiam addit, & dedit pignus ſpiritus. Poſtremò quia character & gratia inhærent animæ, ſubiungit, in cordibus noſtris. Ex his verbis Apoſtolicis videtur eſſe cōpacta forma Græcorum. Et eundem planè ſenſum efficiunt verba Græca, quem & Latina. Nam vis formæ Sacramentalis poſita eſt in ſenſu, non in ſono, aut numero literarum. Idem quippe eſt dicere, Signo te ſigno crucis, & confirmo te Chriſmate ſalutis, ac exhibendo ſacrum Chriſma in fronte per ſignum crucis dicere, ſignaculum doni Spiritus ſancti, quaſi dicat, hoc, quo te per modum crucis inungo, eſt obſignatio largitionis Spiritus ſancti.

S. Syluester Sacramentum Confirmationis ferè ſub ſimili forma Conſtantino exhibuit. Sic enim loquitur in edicto Cōſtantinus, ſeptiformis gratiæ Spiritus ſancti adhibuit beati Chriſmatis vnctionem, & vexillum ſanctæ Crucis liniuit in mea fronte, dicens, Signet te Deus ſigillo fidei in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Quamuis autem edictum illud verum ne ſit, meritò viri docti ambigunt, tamen cuiuſcunque ſit morem ſui temporis de Confirmatione refert. Sunt, qui auctorem eius faciant Balſamonem. Quod mihi haud ſit veriſimile, quia Balſamon in recenſenda forma Confirmationis, iiſdem planè verbis Græcorum vtique vſus fuiſſet. Non diſſimiliter in oratione, quæ extat in Euchologio Pontifex adminiſtrans Confirmationem, ait: αὐτὸς δέσποτα παμβασιλεῦ εὔσπλαγχνε χάρισαι αὐτῷ καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ προσκυνητοῦ σου πνεύματος. Tu Domine omnium Rex, miſericors dona ei, & ſignaculum largitionis ſancti, & omnipotentis, adorandique tui ſpiritus. Et poſt pauca poſtea ſignando Chriſmate per modum crucis ordine, quo recenſeo in fronte, in oculis, naribus, ore, auribus, pectore, manibus, & pedibus baptizatum ait, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, ſignaculum largitionis Spiritus ſancti. Quibus verbis duplex effectus exprimitur huius Sacramenti, character videlicet, ac cœleſtis gratia. Pulcrè autem dicitur donum Spiritus ſanctus. Quamuis enim tota ſanctiſſima Trinitas pari benignitate genus humanū ſaluauerit, tamen ſingulæ diuinæ perſonæ ad conſummandum illud opus aliquid peculiare contuliſſe dicuntur. Atque vt quidam ait, ἐμὲν πατὴρ διήλλακται, ὁ δὲ υἱὸς διήλλαξε, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλοις ἤδη γεγενημένοις δῶρον ἐγένετο. Pater reconciliatus eſt, filius reconciliauit, iam verò nobis in gratiam reſtitutis, Spiritus ſanctus donum euaſit.

Meminit huius formæ ſecundum Cōcilium Oecumenicum, primum ſcilicet Conſtantinopolitanum can. 7. vbi decernit Concilium diuerſos hæreticos ibi enumeratos, ad Catholicam fidem conuerſos, non eſſe quidem baptizandos, quippe vera forma Baptiſmi baptizati eſſent, ſed ſacro Chriſmate vngendos, quibus dicantur in vnctione iſta verba, ſignaculum donationis Spiritus ſancti.

Probatur eadem forma nonnullis rationibus.

CAPVT VII.

PORRÒ hanc eſſe veram formam, his rationibus probari poteſt. Primò, quia Concilium Conſtantinopolitanum ſtatuit hæreticos illos eſſe Chriſmate conſignandos, propterea quod in Baptiſmo Sacramentum Confirmationis hæretici illi non adminiſtrarent, immò potius reſpuerent, & aſpernarentur. Quod quidem luculenter teſtatur Theodoretus de Nouatianis, (quos Concilij complectitur Canon) in libro 3. de Fabulis hæreticorum, dum agit de Nouato, his verbis: τοῖς δὲ τῆς οἰκείας συμμορίας οὐ Ναυατιανοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαροῖς προσηγόρευσε. καὶ τοῖς ὑπὸ σφῶν βαπτιζομένοις

πλιζομένοις τὸ πανάγιον οὐ προσφέρουσι χρίσμα. διά τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἐκ τῆς δὲ τῆς αἱρέσεως τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας συναπτομένους χρίειν οἱ πανεύφημοι πατέρες προσέταξαν. Homines suæ classis (Nouatus) non solùm Nouatianos, sed etiam puros appellauit. Iisque, qui ab ipsis baptizantur, sacratissimum Chrisma non præbent. Quocirca eos etiam, qui ex hac hæresi cum corpore Ecclesiæ se coniungunt, vngendos esse laudatissimi Patres mandarunt. Sic Theodoretus, per laudatissimos Patres commemorati Concilij Patres intelligens.

Quod idem refert de Nouato ante Theodoretum S. Cornelius Papa, & Martyr in Epistola ad Fabium Antiochenum apud Eusebium lib. 6. Historiæ Eccles. cap 43. iuxta diuisionem Græcorum, cùm sic scribit: νόσῳ περιπεσὼν χαλεπῇ καὶ ἀποθανεῖσθαι ὅσον οὐδέπω νομιζόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ, ᾗ ἔκειτο, περιχυθεὶς ἔλαβεν· εἴγε χρὴ λέγειν τὸν τοιοῦτον εἰληφέναι. οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν, κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα, τοῦ τε σφραγισθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. τούτου δὲ μὴ τυχὼν, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔτυχεν; Cùm in grauem morbum, vt iam fermè mori putaretur, incidisset, in lecto, in quo decumbebat, aqua circumfusus accepit. Si modo talis homo accepisse dicendus est. Neque tamen morbo elapsus cætera, quibus post Baptismum secundum Ecclesiæ Canonem imbui oportuerat, acquisiuit, scilicet vt ab Episcopo obsignaretur. Quo quidem neutiquam potitus, quomodo quæso Spiritum sanctum adeptus est? Sic ille Pontifex. Nouatus enim, quod accepisset Baptismum in ægritudine, & non esset postea confirmatus, ob idque malè audiret, ausus est reiicere hoc Sacramentum, tanquam non à Christo Domino institutum.

Deinde probatur auctoritate. Nam quotquot Græcorum S. Patres de hoc Sacramento verba fecerunt, ad hanc verborum formam respexerunt, & se retulerunt. Ac omissis cæteris, qui certè pauci non sunt, duorum vel trium fide dignissimorum testimonia in medium proferam. Beatus Asterius Episcopus Amasiæ, cuius auctoritatem 7. Synodus Generalis Act. 4. & Act. 8. magnifacit ad confirmandum cultum imaginum, sermone in parabolam de prodigo, quem in sua Bibliotheca inserit Photius, inter alia hæc habet: δίδοται δὲ τῷ ἀσώτῳ μετὰ τὴν στολὴν ὁ δακτύλιος, σύμβολον τῆς νοητῆς σφραγῖδος τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὡς γὰρ ἐν τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος παλιγγενεσίᾳ καὶ στολὴ, καὶ σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. οὕτω καὶ ἐν τῇ διὰ τῆς μετανοίας ἀναγεννήσει. Datur verò prodigo post stolam, & annulus, nempè symbolum intelligibilis signaculi spiritus. Vt enim in regeneratione per Baptismum & stola, & signaculum doni Spiritus sancti; ita etiam in regeneratione per pœnitentiam. En forma Confirmationis, quam propterea dicit B. Asterius dari in regeneratione, quod hæc Sacramenta multoties simul fidelibus traderentur. Vbi etiam illud obseruatione dignum est, quod B. Asterius stolam applicat ad Baptismum, quia nimirum per peccatum originale nudi effecti, per Baptismum gratiæ indumentum acquirimus. Annulum verò ad Confirmationem, quæ per excellentiam signaculum appellatur, quod annulo Principes in quo habent impressa, seu sculpta propria insignia, soleant res obsignare. Vnde apud Danielem cap. 6. lapidem, qui positus erat super os laci leonum, in quem demiserant Danielem, Rex Darius obsignauit annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem.

Et Gregorius Nazianzenus in oratione qua hortatur Catechumenos ad Baptismum nihil ait differre imaginem Regis expressam siue annulo ferreo, siue annulo aureo: ἔστω χρυσοῦς, ἔστω σιδηροῦς ὁ δακτύλιος δὲ ἀμφότεροι, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκεχαραγμένοι εἰκόνα βασιλικὴν, εἶτα κηρὸν ἐκτυπούτωσαν, τί διοίσει ἡ σφραγὶς αὕτη τῆς σφραγῖδος ἐκείνης; οὐδέν.

Præterea illud notandum B. Asterium dicere, hoc signaculum doni Spiritus sancti dari in Baptismo, vbi etiam datur stola, quæ præcedit annulum. Non ergo illa verba reconciliationem quandam significant extra Baptismum, qualem nonnulli somniant.

Cardinalis Bessarion in tractatu de Sacramento Eucharistiæ, vbi probat, quibus verbis Christi corpus conficiatur, ibi laudat Latinorum Presbyteros, quod optimè norint formas Sacramentorum: Nostri verò, inquit, hoc est Græci, vt multa alia, quæ primum apud nostros ortum habuerunt, propter calamitates temporum perdidere, ita etiam horum rituum sunt obliti. Quod manifestum fiet, si quis ad Chrismatis Sacramentum mentem conuerterit. Etenim 2. Oecumenica Synodus verba, quæ sacrum Chrisma perficiunt, tradens in septimo Canone ita inquit, Obsignantes, hoc est sanctissimo Chrismate eos Chrisman-

» tes, dicimus, signum doni Spiritus sancti.
» Et hæc verba secundum eos hoc Chri-
» smatis Sacramentum perficiũt. Hoc idem
» in cæteris diligens inuestigator inueniet.
Hactenus Bessarion, quo certè quæ fiunt in Ecclesia Orientali circa Sacramentorum administrationem præstantius callere poterat nemo.

Stanislaus quoque Socolouius Serenissimi Stephani Poloniæ Regis doctus, & eloquens Theologus, qui censuram Hieremiæ Patriarchæ Constantinopolitani è Græco in Latinum vertit, & annotationibus illustrauit, explanans caput tertium Censuræ, vbi habetur hæc forma Græco-
» rum, hæc addit: Formam hanc verborum
» Sacramenti Confirmationis olim fuisse,
» testatur Canon septimus Concilij primi
» Constantinopolitani, Signatos, inquit, siue
» vnctos, primum sancto Chrismate, & fron-
» tem, & oculos, & nares, & os, & aures, &
» eos signantes dicimus, signaculum doni
» Spiritus sancti. Non dissimilis est item ea
» formula, qua nunc in Ecclesia vtimur.
» Consigno te signo sanctæ Crucis, & chri-
» smo te oleo salutis. Quam item vetustissi-
» mam esse, patet ex Diuo Ambrosio de iis,
» qui mysteriis instituuntur cap. 7. Signauit
» te Deus Pater, confirmauit te Christus
» Dominus, & dedit pignus spiritus in cor-
» dibus tuis; sicut Apostolica lectione didi-
cistis. Sic Socolouius.

Ad hanc formam allusit Dionysius cùm cap. 2. de Eccles. Hierarch. scripsit τῷ θεουργικωτάτῳ μύρῳ τὸν ἄνδρα σφραγισάμενος.
» Deificante vnguento virum obsignas. Et cap. 4. τὴν τοῦ θεαρχικοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν ἡ τοῦ ἁγίου μύρου δωρεῖται τελειωτικὴ
» χρίσις. Diuini Spiritus aduentum vnguen-
» ti largitur vim perficiendi habens inun-
» ctio. His verbis ad omnia ferè verba formæ pulcrè respexit Dionysius. In forma habetur σφραγίς, signaculum; Dionysius ait σφραγισάμενος, obsignans. In forma habetur δωρεᾶς, doni, Dionysius ait δωρεῖται, largitur. In forma habetur πνεύματος ἁγίου, Spiritus sancti. Dionysius ait, τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν, aduentum Spiritus. Et certè credendum est vetustissimam esse hanc formam apud Græcos. Quippe tempore Dionysij, qui floruit tempore Apostolorum, Græci certis quibusdam, atque conceptis verbis Sacramentum Cõfirmationis administrabant. Neque est verisimile eam formam verborum ex malitia à quoquam immutatam fuisse, cum nulla vnquam ea de re Græcos inter, & Latinos controuersia extiterit. Id quod etiam arguit veneranda librorum antiquitas. Extant Euchologia vetustissima, quantum licet ex charactere conijcere ante multos annos conscripta.

Ad eandem formam respexit Cyrillus Hierosolymitanus circa finem Catecheseos 18. ibi enim pollicetur se explicaturum causas Sacramentorum à Neophytis perceptorum, & postquam recensuit de Baptismo, infert de Confirmatione: καὶ ὅπως ἱερατικῶς τῆς Χριστοῦ προσηγορίας γεγόνατε, καὶ ὅπως ἡ σφραγὶς ὑμῖν ἐδόθη ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος. Et quomodo «
instar Sacerdotum appellationis Christi «
participes facti estis, & quomodo signacu- «
lum vobis datum est per communicatio- «
nem Spiritus sancti. «

Adhæc probatur ex modo vngendi, & subiecta materia, quam inungunt. Quippe Concilium recenset has partes corporis esse vngendas, nimirum frontem, oculos, nares, os, aures. Et easdem prorsus recenset antiquissimum Euchologium Patriarchale, quod asseruatur in Monasterio Cryptæ Ferratæ. Sed Cyrillus Hierosolymitanus, qui vnus fuit ex Patribus Concilij, & se subscripsit, agens de Sacramento Chrismatis in tertia Catechesi mystagogica primum ait, hoc vnguento symbolicè inungi frontem, & alios sensus corporis. Deinde multas partes vngendas enumerat. Sic omnia inter se cohærent; vt argumentum clarissimum sit, idem esse Sacramentum. Sic igitur B. Cyrillus alloquitur recenter illuminatos: καὶ πρῶτον ἐχρίεσθε ἐπὶ τὸ μέτωπον, ἵνα ἀπαλλαγῆτε τῆς αἰσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε. καὶ ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κατοπτρίζησθε. εἶτα ἐπὶ τὰ ὦτα, ἵνα προσλάβησθε τὰ ἀκουστικὰ τῶν θείων μυστηρίων ὦτα, περὶ ὧν Ἡσαΐας ἔλεγε, καὶ προσέθηκέ μοι κύριος ὠτίον τοῦ ἀκούειν. καὶ Ἰησοῦς ἐν εὐαγγελίοις, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω. εἶτα ἐπὶ τὴν ὄσφρησιν, ὅπως τοῦ θείου ἀντιλαμβανόμενοι μύρου, λέγητε, Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις. μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη, ἵνα ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης. στῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ὥσπερ ὁ Χριστὸς μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοίτησιν ἐξελθὼν κατηγωνίσατο τὸν ἀντικείμενον. οὕτω καὶ ὑμεῖς μετὰ τὸ ἱερὸν βάπτισμα, καὶ τὸ μυστικὸν χρίσμα, ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἵστασθε πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, καὶ ταύτην καταγωνίζεσθε λέγοντες, πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Ac primùm qui- «
dem frons illinitur, vt eum abstergat à «
vobis pudorem, quem primus homo «

» transgressor perpetuò circumferebat; si-
» mulque efficiat, vt possitis vultu non ve-
» lato gloriam Dei intueri. Deinde verò au-
» res vngũtur, vt ad audiendum diuina my-
» steria aures accipiatis, de quibus dicebat
» Esaias, Et addidit mihi Dominus aures ad
» audiendum. Et Dominus in Euangelio,
» Qui habet aures ad audiẽdum, audiat. Po-
» stea nares, vt diuinum recipientes vn-
» guentum, dicatis, Christi gratus odor su-
» mus Deo in his qui saluantur. Tum verò
» & pectus inungitur, vt indui thoracem
» iustitiæ fortiter aduersus insultus diaboli
» consistatis. Vt enim saluator post Bapti-
» smum, & Spiritus sancti aduentum egres-
» sus in prælium deuicit aduersarium, sic &
» vos post sacrum Baptisma, & Chrisma my-
» sticum induti armis sancti Spiritus aduer-
» sus oppositam potestatem consistitis, &
» præliamini dicentes, Omnia possum in eo,
» qui me confortat, Christo. Hactenus Cy-
rillus.

Ex his duo constant, alterum vnctio-
nem hanc esse Sacramentum, quandoqui-
dem diuinum vnguentum adhibetur, non
simplex oleum, & ad reportandam ab hu-
mani generis hoste victoriam adhibetur,
& frons perungitur. Neque enim fron-
tem Latini Presbyteri Chrismate obsi-
gnant; alterum, peculiarem consuetudi-
nem hanc fuisse, & esse Orientalis Eccle-
siæ vngendi tot corporis partes. Quam-
quam principem partem solam frontem,
locum videlicet pudoris, vt non erubesca-
mus Christum confiteri etiam coram per-
secutoribus, vt egregiè interpretatur S.
Augustinus Psal. 141. vngere satis est.

Vnde & Græci variant. Nam Conci-
lium Constantinopolitanum, & vetustis-
simum Euchologium manuscriptum, re-
censent frontem, oculos, nares, os, aures;
Cyrillus frontem, aures, nāres, pectus; Eu-
chologia typis excussa (quibus modò pas-
sim vtuntur Græci) frontem, oculos, nares,
os, aures, pectus, manus, & pedes. Vt argu-
mentum sit, reliquas partes corporis præ-
ter frontem vngere non esse de necessitate
Sacramenti.

Verùm Græci quemadmodum in sacro
fonte baptizandos in aquam totos immer-
gunt, ita in Confirmatione toties repetita
forma, totos fermè inungunt. Qui tamen
actus ex multis particularibus collectus
moraliter loquendo vnus censendus est.

Præterea citata verba Concilij, nempe
signaculum doni Spiritus sancti, aliquem
profectò sensum habere debent, quamuis
verbo careant; quod propter illos dico, qui
aliquod verbum, & clariorem sensum hic
desiderant, sed immeritò. Nam Patres
Concilij, & sine verbo certè perfectam
sententiam illa orariuncula vna cum ope-
re, quod faciebant, exprimere voluerunt,
estque non secus, ac si aliquis nummum
aureum porrigens pauperi nil aliud dicat,
quam en numinum aureum. Intelligitur
enim, dare inopi nummum aureum.

Similis modus loquendi sine verbo re-
peritur (quod est maximè notandũ) apud
Lucam Euangelistam, dum loquitur de
consecratione Calicis, *τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ
καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν
ἐκχυνόμενον. Hic calix nouum testamentum in
sanguine meo, qui pro vobis effunditur.* Sic ha-
bent omnia Græca exemplaria tam manu-
scripta, quam typis excussa. Vbi Latinus
interpres addidit verbum (est) quod ne-
cessariò subintelligatur, *Hic est calix, no-
uum testamentum.* Et notandum quod ista
verba Saluatoris respiciunt verba veteris
testamenti Exodi 24. *Hic est sanguis fœde-
ris, quod pepigit Dominus vobiscum super cun-
ctis sermonibus his.* Quæ verba citat ac re-
fert Paulus ad Hebræos cap. 9. neglecto
verbo substantiuo, *Hic sanguis testamenti,
quod mandauit ad vos Deus.* Si ergo Lucas
formam consecrandi Calicem sine verbo
protulit, & Paulus eadem verba recensuit
omisso verbo; Cur, quæso, forma Confir-
mationis sine verbo, quod necessariò in-
telligitur, non valeat? Quandoquidem
lingua Græca passim hoc non solum ad-
mittit, sed etiam exigit? Fuit autem Lu- «
cas (verba Hieronymi refero) medicus An- «
tiochensis, vt eius scripta indicant, Græci «
sermonis non ignarus. Immò (addo ego) «
peritissimus. Ideo enim Hieronymus di-
cit, Lucam non fuisse ignarum, vt eum à
cæteris Euangelistis distinguat. Qui cùm
non callerent linguam Græcam, diuino
beneficio Spiritus sancti, donum idioma-
tis Græci sunt consequuti. Legatur caput
9. citatum Epistolæ ad Hebræos, quod in
textu Græco est plenum harum loquutio-
num, alicubi & in Latino, quæ quia multæ
sunt, hîc eas transcribere non est opus.

Immò tales sunt loquutiones nonnullæ
apud Latinos etiam Ecclesiasticæ, & diui-
næ Scripturæ familiares, vt illa, lumen
Christi, Græcè clarius, φῶς Χριστοῦ φαίνει
πᾶσι, lumen Christi lucet omnibus, & illa,
Gloria in excelsis Deo, & gloria Patri, &
Filio, & Spiritui sancto, & benedictio, &
claritas, & sapientia honor, virtus, & forti-
tudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Et
illud, Angelus Archangelus Michaël, Dei

nuncius pro animabus iustis. Et illud, Natiuitas gloriosæ Virginis Mariæ.

Adde quod forma, quam Concilium generale recenset, & qua semper vsi sunt, & modò vtuntur Græci ex vi, & proprietate verborum nulli alteri, præterquam Sacramento Confirmationis, potest accommodari, qui autem eam negant esse veram formam, quæso periculum faciant. Vtrum valeant ad aliquod Sacramentale, ac non potius ad verum mysterium Confirmationis applicare. Hinc enim palam fiet, An ea sit vera, & germana forma; & Concilium dignentur exponere. Quod si tentare voluerint profectò existimo eos, (nisi me mea fallit opinio) ad eiusmodi absurda prolapsuros, quæ cuilibet vel indocto confutare haud erit difficile.

Vnde fit argumentum pro forma Græcorum in doctrina sancti Thomæ necessario verum demonstrans. Nam B. Thomas 3. p. q. 72. a. 4. vt sit vera forma Confirmationis tria necessariò requirit, primum causam conferentem plenitudinem roboris spiritualis, quæ est sanctissima Trinitas, & exprimitur, cùm dicitur in nomine Patris, &c. Secundum ipsum robur spirituale, quod homini confertur per Sacramentum, quod quidem tangitur, cùm dicitur, Confirmo te Chrismate salutis. Tertium est signum quod pugnatori datur, sicut & in pugna corporali milites insigniis Ducum insigniuntur. Et quantum ad hoc dicitur, Consigno te signo crucis.

Sed hæ conditiones ad vnguem reperiuntur, & ad viuum exprimuntur in forma Græcorum, ergo nihil deest formæ Sacramenti, significatur & exprimitur character, cùm dicitur σφραγὶς, signaculum. Nec siletur gratia, quæ confertur in illo verbo δωρεᾶς, doni. Nec desideratur in ea forma primarius auctor, cùm additur πνεύματος ἁγίου, Spiritus sancti, cui singulariter attribuitur hæc sanctificatio, & in quo cæteræ quoque diuinæ personæ propter vnitatem substantiæ comprehenduntur.

Adde quod in nulla alia re, quæ non sit Sacramentum, sed sacramentale reperiet quispiam significari characterem, & gratiam. vt hîc disertissimis verbis exprimitur. Præterquam quod etiam illud verissimum est, quod viri docti obseruarunt, Concilia generalia nunquam de Sacramentalibus agere, sed de rebus, quæ propriissimè ad essentiam Sacramentorum spectent.

Postremò, si hæc minus vera forma fuisset, B. Thomas inter errores Græcorum hunc etiam annumerasset: Item summi Pontifices, qui res Græcorum tetigerunt, vt Innocentius tertius, Innocentius quartus, Gregorius decimus in Concilio Lugdunensi, & in Florentino Eugenius quartus istud minimè tacuissent. Quod vniuersè de aliis quoque Sacramentis dicendum est, vbi non est facta aliqua impugnatio.

Præsertim cùm alias res longè minoris momenti Græcis obiecerint. Et de hoc eodem Sacramento à Græcis quæsierint, cur eorum Presbyteri passim illud conferant, non autem cur sub tali forma verborum illud administrent.

Hinc est quod etiam in instructione Clementis VIII. vbi de hoc Sacramento agitur, habetur, dandum esse sub conditione, præsertim quando probabiliter dubitari potest, an Episcopus Græcus illud contulerit. Quibus verbis significatur illa instructione, si certò constaret Episcopũ Græcum administrasse Confirmationem, tunc nullo modo esse iterandam, ergo validia censebatur; sed Episcopi Græcorum nulla alia, nisi prædicta forma vtuntur, validam ergo esse huiusmodi formam existimare necesse est.

Et confirmatur. Nam qui eam instructionem composuerunt (quam tamen confirmauit Clemens) cùm vellent in quibusdam partibus Italiæ, vbi Episcopi Catholici Latini resident, prohibere Presbyteros Græcorum, ne amplius Sacramentum Confirmationis administrent, prohibuerunt etiam, ne ista verba formæ Confirmationis proferant, sed ante illa finiant Baptismum. At si illa verba non essent vera forma Confirmationis, sed quandam aliam ceremoniam indicarent, eam certè prohibere non eis curæ fuisset. Nam Baptismum habere varias cerimonias in Ecclesia Latina, & Græca, omnibus profectò constat. Quæ cerimoniæ nulla ratione negligi debent.

Modò redeo ad Canonem citatũ Concilij, qui sic habet: τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἱρετικῶν δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν καὶ συνήθειαν. Ἀρειανοὺς μὲν καὶ Μακεδονιανοὺς, καὶ Σαββατιανοὺς, καὶ Ναυατιανοὺς τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς καθαροὺς καὶ ἀριστεροὺς, καὶ τεσσαρεσκαιδεκατίτας. ἤγουν τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστὰς δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν, μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. σφραγιζομένους ἤτοι χριομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τό, τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ

τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα, καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Eos, qui rectæ fidei adiiciuntur, & parti eorum, qui ex hæreticis saluantur, recipimus secundum subiectum hîc tenorem, & consuetudinem. Arianos videlicet, & Macedonianos, & Sabbatianos, & Nouatianos, qui se puros, & sinistros vocant, & quartadecimanos, scilicet tetraditas, & Apolinaristas dantes quidem libellos, & omnem hæresim anathematizantes, quæ non sentit, vt sancta Dei Catholica, & Apostolica Ecclesia, recipimus obsignandos, siue vngendos primùm sancto Chrismate, & frontem, & oculos, & nares, & os, & aures, & eos signantes dicimus, signaculum donationis Spiritus sancti.

Quod idem sanxit antea Concilium Laodicenum c. 7. περὶ τοῦ τοὺς ἐκ τῶν αἱρέσεων, τουτέστι Ναυατιανῶν, ἤτοι Φωτεινιανῶν, ἢ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν ἐπιστρεφομένους, εἴτε πιστοὺς τοὺς παρ' ἐκείνοις, μὴ προσδέχεσθαι πρὶν ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ᾗ κατείχοντο, καὶ τότε λοιπὸν τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστοὺς, ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι, οὕτω κοινωνεῖν τῷ μυστηρίῳ τῷ ἁγίῳ. Hæreticos Nouatianos, Photinianos quartadecimanos, seu quos ipsi vocant fideles, conuersos, non prius esse recipiendos decernimus, quam omnem hæresim, potissimum eam, qua erant infecti, anathematizauerint, tum demum ab ipsis dictos fideles mysteria fidei edoctos, sanctoque Chrismate inunctos ad sacratissimæ Communionis mysterium participandum admittendos.

Vbi similiter notandum, Concilium reconciliare illos hæreticos per ea Sacramenta, quæ ab ipsis fuerant omissa scilicet per Confirmationem & Eucharistiam. Cùm iuxta consuetudinem illorum temporum tria Sacramenta Baptismus, Confirmatio, & Eucharistia, cuilibet Christiano administrarentur. Quod etiam confirmatur auctoritate Basilij Magni in Epistola ad Amphilochium can. 1. vbi de similibus hæreticis ait: πλὴν δὲ λόγῳ τυπωθήτω τοὺς ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνων προσερχομένους χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι, καὶ οὕτω προσιέναι τοῖς μυστηρίοις. Omni autem ratione statuatur, vt qui cum Baptismate illorum ad Ecclesiam se adiungunt, chrismentur scilicet à fidelibus, & sic ad mysteria Eucharistiæ accedant.

Propterea etiam Euchologium Patriarchale manu scriptum recensens Canonem 7. Concilij 2. citatum, modum tradit Sacerdoti, quo debeat recipere vnum aliquem ex illis hæreticis, quos Canon complectitur, iam conuersum. Inter alia verò introducit Sacerdotem sic tandem in oratione pro illo conuerso rogantem: καὶ καταξίωσον αὐτὸν τῆς σφραγῖδος τοῦ θείου μύρου, καὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ τιμίου σου σώματος, καὶ αἵματος. Et dignum fac eum, qui recipiat signaculum diuini vnguenti, & pretiosi corporis, & sanguinis tui particeps fiat. Id quod etiam statuit, quod spectat ad Confirmationem Concilium Arelatense primum tempore sancti Syluestri celebratum can. 8. manus eius tantum imponatur (hæreticis) vt accipiant Spiritum sanctum, & Arel. 2. c. 17. cum Chrismate, & manus impositione in Ecclesia recipi sufficit.

Leo Pontifex epist. 35. baptizatum ab hæreticis dicit non esse rebaptizandum, sed ei hoc esse conferendum, quod ibi defuit, vt per Episcopalem manus impositionem virtutem sancti Spiritus consequatur.

Huius verò consuetudinis meminit etiam Gregorius Magnus lib. 9. epist. 61. Arianos, inquit, per impositionem manus Occidēs, per vnctionem verò sancti Chrismatis ad ingressum sanctæ Ecclesiæ Oriens reformat.

Cæterùm aduertendum est, S. Gregorium per manus impositionem hoc loco non intelligere confirmatoriam, sed reconciliatricem. Quippe distinguit varium modum recipiendi hęreticos, ita etiam interpretatur Glossa Gregorium de Consecratione dist. 4. cap. 44. Arianos, inquit, Occidentalis Ecclesia reconciliat, Orientalis chrismat. Siquidem multiplex est manus impositio. Argumento est, quod huiusmodi manus impositio in Ecclesia Occidentali iteraretur, vt constat ex D. Augustino lib. 3. de Baptismo contra Donatistas cap. 16. quid aliud, inquit, est manus impositio, quàm oratio super hominem, quæ repeti potest? Cùm tamen idem Augustinus lib. 2. contra literas Petiliani cap. 104. doceat, Sacramentum Confirmationis, sicut & Baptismi in pessimis hominibus esse, & manere licet ad iudicium. Quod si manet nulla ratione repetere possunt, cùm reconciliantur, quia iam habent, nec amiserunt.

Sic Eusebius Pontifex epist. 3. circa finem: Hæreticos, inquit, omnes quicumque Dei gratia conuertuntur, & in sanctæ Trinitatis nomine credentes baptizati sūt, Romanæ Ecclesiæ regulam tenentes per manus impositionem reconciliari præci-

pimus. Nec refert quod statim subdat, manus impositionis Sacramentum magna veneratione tenendum est. Quippe hoc refert in alio capite, vbi de Sacramento Confirmationis agit.

At rogabis, cur Ecclesia Occidentis non eodem modo se gereret circa hæreticos pœnitentes, & conuersos, vt & Orientis?

Respondeo simili modo Ecclesiam Occidentis recepisse alios hæreticos, vt etiam Græcorum Ecclesia solita erat eos recipere, quod paret ex Concilio Arelatense citato, & Cornelio Papa, qui Nouarum, si ad sanam mentem rediisset, sine dubio confirmasset. Arianos duntaxat non confirmabat fortè quia Occidentales Ariani Confirmationis Sacramentum in Baptismate administrabant, nec erat opus amplius iterare, cùm non errarent in hoc Sacramento. Vel Ecclesia Occidentis, certum tempus habebat conferendi hoc Sacramentum. Vel in aliud tempus differebat hoc Sacramentum, vt interim eos, potissimum, inquam, Arianos commodius, ac vberius sacrorum mysteriorum Catholicæque fidei arcana doceret. Alios verò hæreticos & reconciliabat per impositionem manuum, vt testantur Eusebius Pontifex, & S. Augustinus, immò & Gregorius de Arianis, & confirmabat per manus impositionem, si antea non fuissent confirmati, vt tradunt alij Pontifices. Vel dicendum, fuisse in Ecclesia Romana varias consuetudines pro varietate temporum.

Cur forma huius Sacramenti vocetur σφραγίς.

CAPVT VIII.

SED vt ad formam redeam, dicitur Cōfirmatio σφραγὶς, non quod obsignet promissionem gratiæ, seu verbum Dei, vt more suo nugantur hæretici, qui alioquin Confirmationem è numero Sacramentorum, sicut & cætera impiè reiiciunt. Nam promissio gratiæ, & verbum Dei potius confirmant Sacramenta, & instar sigilli obsignant, quam è contra, cùm tota vis Sacramentorum ex institutione diuina pendeat, quam diuina eloquia patefaciunt. Sed sortitur hoc nomen Confirmatio multis de causis. Primum ac potissimum, quia fidelis per symbolum externū, & in fronte signaculum interiori gratia, charactereque in anima insignitur, & decoratur, & per consequens etiam conseruatur: Fitque allusio mea quidem sententia ad diplomata, cæterasque res, quas principes obsignare solent, vt suas esse, sub eorumque tutela noscantur. Et ea nota ab aliis internoscantur, quo fit vt nemo eas contingere audeat, ita baptismate illustrati differunt ab infidelibus non illuminatis, & Chrismate inuncti, à non confirmatis, & sacris initiati, à non consecratis. Vnde Gregorius Nazianzenus in oratione in sanctum lauacrum, καλοῦμεν σφραγῖδα, ὡς συντήρησιν, καὶ τῆς δεσποτείας σημείωσιν. Baptismum, inquit, vocamus sigillum, quia conseruatio est, ac dominationis signum & nota. Et infra dum de eodem Baptismo, & Confirmatione verba facit, πρόβατον ἐσφραγισμένον, οὐ ῥαδίως ἐπιβουλεύεται. τὸ δὲ ἀσήμαντον κλέπταις εὐάλωτον. Pecus, inquit, signata non facilè insidiis appetitur, quæ autem minimè signata est, à furibus facilè capi potest. Eadem ferè sunt verba Magni Basilij de eodem argumento disserentis in adhortatione ad Baptismum: ἀσφράγιστος θησαυρὸς, εὐεπιχείρητος κλέπταις, πρόβατον ἀσημείωτον, ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται. Thesaurus non obsignatus facilè diripitur à furibus, oui non signatæ nullo periculo insidiæ parantur. Nec ob aliā causam Theodoretus in cap. 1. Canticorum vocat Chrisma signum, & notam regiam: οἱ τελούμενοι μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ τυράννου, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὁμολογίαν, οἱονεὶ σφραγῖδά τινα βασιλικὴν δέχονται τοῦ πνευματικοῦ μύρου τὸ χρίσμα. Qui initiantur Baptismo post tyranni abnegationem, & cœlestis Regis confessionem, veluti signaculum quoddam regium spiritualis vnguenti Chrisma percipiunt. Et Oecumenius explanans verba illa prioris ad Ephes. c. 1. *Signati estis spiritu promissionis.* ἢ τῷ ἐπαγγειλαμένῳ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἢ ἵνα διὰ τῆς σφραγῖδος τύχητε τῆς ἐπαγγελιῶν. ὥσπερ γὰρ δήλους (alij legunt δούλους) ποιῶν τοὺς αὐτοῦ ὁ θεὸς, σφραγίζει αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Aut, inquit, qui promittit innumera bona, aut vt per sigillum assequamini promissiones, siquidem tanquam seruos, (vel manifestos) suos faciens Deus, signat eos Spiritu sancto. Theodoretus, per sanctissimum, inquit, diuinum spiritum Domini grex effecti sumus. Theophylactus, τοῦτο γὰρ ἐσφράγισεν ἡμᾶς καὶ τῆς βασιλικῆς ἀγέλης ἔδειξεν ὄντας. Is enim (spiritus) signauit nos, atque imperatorij gregis ostendit esse. Quemadmodum autem diplomata, cæteraque huiusmodi fine sigillis nullam vim habent, ita etiam homo sine charactere,

quem comitatur diuina gratia, nisi aliud A obstet, vacuus est,& per Confirmationem Apostoli,seu potius per æquiualens repleti fuerunt Spiritu sancto. Quamuis autem præter Confirmationem Baptismus etiam ob eandem causam eodem nomine vocetur, ac sacer ordo signaculum meritò appellari possit, quòd characterem incorruptum imprimat; tamen Confirmatio κατ' ἐξοχὴν, à patribus nomen sigilli obtinuit, tum quod à Chrismate Christiani nominemur, sitque necessaria talis obsignatio ad hāc nomenclationem, tum etiam quod die illo celeberrimo Pentecostes Apostoli, cæterique fideles in primordiis Ecclesiæ Spiritu sancto, eiusque cœlestibus donis locupletissimè ditati, & modo aspectabili obsignati fuerint. Hæc igitur prima est ratio cur appelletur σφραγὶς. Deinde Confirmatio vocatur σφραγὶς, propterea quod obsignet quæ spondemus in Baptismate. Vt enim Baptismus secundum sententiam Basilij libro 3. contra Eunomium, & libro de Spiritu sancto cap. 12. est sigillum fidei (hoc est qui baptizatur profitetur se credere) fides verò Deitatis confessio; ita etiam Confirmatio commodè potest dici sigillum fidei, quia is qui confirmatur non solùm testificatur se credere, sed etiam eandem fidem coram aliis sine C rubore velle se profiteri. Hacque ratione idem bis ratum, atque firmum habemus. Prætetea dicitur Confirmatio σφραγὶς, eo quod perficiat baptizatum. Quando enim facinore aliquo præclarissimo finem vitæ decoramus, eo veluti sigillo quodam præteritas honestas actiones consignasse, hoc est, perfectè absoluisse dicimur. Cùm igitur Confirmatio perfectionem addat baptizato, eum consignare dicitur. Quocirca πλειῶν μύρου, à πλέω, quod est perficio, sacrorum Antistites, inquit Dionysius, ab effectu rei hoc mysterium rectè appellarunt.

Ad hæc vocari potest σφραγὶς, ratione D ipsiusmet gratiæ, quam obsignat quodammodo, & in se continet Sacramentum, id quod non obscurè innuere videntur verba, quæ ponuntur in forma Græca. Huius Sacramenti σφραγὶς δωρεᾶς. Nam & sigillum per se sumptum auctoritatem, eamque summam Principis complectitur, quæ nimirum, deinde per sigillum subiectæ materiæ, & diplomati fit applicanda.

Postremò nominari potest σφραγὶς, eo quod obsignet arcana multa, quæ infidelibus minimè sunt detegenda. Sic Nazianzenus in oratione de Baptismate prope finem, baptismum vocat sigillum: ἔχεις τοῦ μυστηρίου τὰ ἐκφορα, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα. τὰ δ' ἄλλα εἴσω μαθήσῃ, τῆς τριάδος χαριζομένης, ἃ καὶ κρύψεις παρὰ σεαυτῷ σφραγῖδι κρατούμενα. Habes mysterij peruulgata, quibus vulgi aures parent, " cętera intus addisces, Trinitate id largiente, " quæ etiam apud teipsum occulta habebis " signaculo retenta. Quæ verba Nazianzeni æque bene confirmationi accommodari possunt, quandoquidem veteres hæc duo, immò tria Sacramenta interdum in administratione coniungebant.

Cæterùm hæ duæ postremæ notiones B communes sunt reliquis omnibus mysteriis. Et veteres Patres, præsertim Græcos Baptismum,& Cōfirmationem, & sacrum Ordinem vocasse σφραγῖδας, non ob has duas vltimas reor causas, sed priores recensitas; potissimum verò propter inuiolatum characterem, quem imprimunt, atque signant in animo. Alioquin cæteris quoque mysteriis istud nominis σφραγῖδος accommodassent, id quod in scriptis eorum reperire minimè potui. Illis porrò verbis σφραγὶς δωρεᾶς nihil aliud significare voluerunt, quàm cœlestem gratiam comitem esse characteris, signaculique sociam, si omnia remouentur, quæ obstant & impediunt. Quod quamuis etiam quadret in Baptismum, multo magis tamen in Confirmationem ob maiorem quandam vbertatem, & abundantiam gratiæ. Atque hæc quidem de nomine, materia, & forma huius Sacramenti breuiter sufficiant.

Rutheni hactenus caruerunt Sacramento Confirmationis.

Capvt IX.

Qvæ cùm ita sint, minimeque Græci in his errent, non potui prima fronte non vehementer mirari, quid causæ fuerit, quare Rutheni hactenus Sacramento Confirmationis caruerint; (modò caruerint) defectu videlicet materiæ, & consecrationis materiæ; materiæ inquam, quia non adhibebant balsamum, fortè propter penuriam; consecrationis, quia non orationes, quas vel ipsi Græci in eo conficiendo, vel Latini proferunt, recitare solebāt; sed feria quinta sanctioris hebdomadis oleum infirmorum iisdem prorsus orationibus, tantum non lingua Græcorum, cōficiebant. Quo vngebant, & nunc etiam

vngunt in fronte, cùm omnes adstantes in Ecclesia, quamuis beneualentes, tum etiã infantes in sacro fonte baptismatis. Quod idem oleum iisdem fermè ceremoniis in absentia Episcoporum conficiunt Sacerdotes. Vnde apparet non esse Chrisma, siquidem ex sententia veterum Patrum, & sacrorum Conciliorum Chrisma conficere, vetanrur Presbyteri, quod Rutheni non negant, immò auctoritate sui Nomocanonis probant. Vngunt porrò populum, atque per id temporis infirmos, non tamen infantes in baptismate, nisi ex eo, quod benedixerit Episcopus, licet re ipsa idem prorsus existat, cum eodem modo fiat. Cæterùm hæc ex rituali Græco post concordiam Russorum factam, atque transactam cum Romana Ecclesia, in meliorem formam redegimus. Quippe Hypatius Pociei Episcopus Vuladimirisiensis, & Brestensis nuper Archiepiscopus, & Metropolita Chiouiensis, Aliciensis, ac totius Russiæ à sede Apostolica creatus, vir singulari prudentia, pietatéque præditus, cuius opera, & consilio magna ex parte Rutheni ad Romanam Ecclesiam, & ad cœtum filiorum Dei hac nostra ætate se adiunxerunt, quique nobilissima illa, & sacrosancta legatione proprio, suorumque nomine ad Romanum Pontificem Clementem octauum perfunctus est, is, inquã, in Slaoorum sermonem orationes Græcorum, me interprete conuertit, adhibito nimirum, & balsamo.

Quamuis non desint, qui existiment, verum illud fuisse Chrisma, eo tantùm nomine, quod ab Episcopo consecraretur, licet Pontifex non debito modo consecrans peccauerit. Neque balsamum requiri de essentia Sacramenti, sunt inter Theologos, qui opinentur.

Sed vtcunque sit de Sacramento & Chrismate, hoc certum est, Ruthenos hac in re non fuisse imitatores Græcorum. Græci verò qui Russorum gentem fidem Christi docuerunt, & eos sacris ritibus religionis Christianæ, ac ceremoniis imbuerunt, modum conficiendi sacrum vnguentum ipsis non tradiderunt. Quia vsu quodam Ecclesiastico neque cæteri Græcorum Pontifices Chrisma conficiunt, sed duntaxat Patriarcha Constantinopolitanus, à quo reliqui accipiunt, & suis Presbyteris distribuunt. Hoc autem indicat, eum à quo Chrisma cæteri accipiunt, superiorem iis esse. Quamobrem Romana etiam Ecclesia antequam ab ea deficeret Oriens, annuatim Chrisma mittere solita erat Constantinopolitanis. Qua eius deferendi occasione abusi nõnulli ad compendium suum, ansam calumniatoribus Latinorum apud Græcos prębuerunt. Id quod in tractatu aduersus Græcos auctor quidam ἀνώνυμος ex Dominicana familia (cuius liber manuscriptus extat in bibliotheca Vaticana numero 4066. pag. 31.) testatur accepisse se cùm de dissidij causis familiariter cum iis ageret. „Tertia occasio fuit, inquit, illa quam ipsi aliquando in familiari colloquio nobis assignauerunt, videlicet superba nimis exactio legatorum Papæ. Dicebant namque referentes, quod quando Capellani summi Pontificis ab ipsa sede Apostolica annuatim Constantinopolim Chrisma deferebant, nisi octuaginta libræ auri à clero & populo Vrbis præter alia dona & munuscula eisdem impenderentur, non recedebant.“

Igitur Græci propterea Ruthenis τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μύρου non præscripserunt, quod eos sibi omnino addictos & subiectos vellent, dum singulis annis à Patriarcha Constantinopolitano illud impetrare, & accipere tenerentur. Non enim dixerim eos propter auaritiam, præsertim illo tempore hoc fecisse. Quamuis postea nonnulli Græcorum in Russia paruam ampullam Chrismatis ducentis aureis Vngaricis vendiderint. Qui tamen Rutheni cùm propter difficultatem distantiæ locorum, non semper mitterent, factum est, vt & Chrisma diù asseruarent, & in hoc absurdum deuenerint, vt alio modo, qui infirmis conuenit, consecrarent. Formam tamen Sacramenti eandem planè, quam & Græci adhibent. Quapropter Rutheni non negant, neque contemnunt hoc Sacramentum, & immeritò inter hæreticos, qui hunc errorem sequuntur à doctissimo Suarezio enumerantur, fortè ex relatione aliorum, si quis enim error, qui fortè nullus est, ille potiùs fuit ex defectu materiæ quàm aliundè.

Armenopulus in sua Epitome Canonum explanans 6. Canonem Concilij Carthaginensis, qui agit de Chrismate, ne videlicet à Presbytero consecretur, ad illa verba, χρίσματος ποίησις, huiusmodi χύλιον addit, „ἢ ἐπὶ τῷ ἀενάῳ μύρῳ τελετή, ritus consecrandi perennis vnguenti. Mirabar autem, & ignorabam cur perenne vnguentum appellaret. Sed hoc mihi dubium soluit Baronius tomo decimo Annalium. Quippe fuerunt nonnulli Græci, qui prodigia narrarent, ac dicerent Bulgaris ad fidem Christi recenter conuersis, Chrisma

in Græcia iugiter manare. De qua re ipsi Bulgari Nicolaum primum Pontificem » Max. consuluerant, ad quos ipse. Græcos » dicere perhibetis, quod in illorum patria » Chrisma, & oriatur, & ab illis per totum » mundum tribuatur, & ideò nosse deside- » ratis, si verum sit. Sed iam credimus, quod » vestra solertia, quod verum non sit, ani- » maduertat. Sic Nicolaus Pontifex.

Et profectò Chrisma non nascitur, sed artificio conficitur, cùm ex variis aromatibus constet. Quod si aliud vnguentum in Græcia miraculosum ex corpore alicuius sancti manabat, illud non poterat esse materia huius Sacramenti. Sed fortè Græci balsamum oriti in imperio, ac ditione Græcorum, indicare voluerunt, quod aliquando verum fuit. Sed tempore Nicolai, & Photij Arabes occupabant Palæstinam, ac totam Ægyptum, vbi balsamum nasci solet. In hoc tamen mentiendo se iactabant Græci, vt magis Bulgaros ad suas cerimonias attraherent, quasi miraculo comprobatas, & sibi addictos haberent. Præsertim cùm animaduertissent Nicolaum Pōtificem per suos Episcopos, Bulgaros denuo confirmandos curasse. Fortassis idem factum est cum Ruthenis. Similiter modo gloriantur Græci se lumen sanctum, quo accenduntur reliquæ lampades in sepulcro Domini, dum cerimonias Resurrectionis peragunt pridie Paschatis, miraculosè habere. Quod à clarissimis viris fide dignissimis, qui ea loca religionis ergo lustrarunt, comperi esse falsum.

De Ministro Confirmationis.

CAPVT X.

DE Ministro Confirmationis, quod in eo aliquod discrimen inter Græcos, & Latinos esse videatur, reliquum est vt agamus. Latinorum quidem Pontifices exemplo Apostolorum Petri, Ioannis, & Pauli Act. 8. & 19. passim baptizatos confirmant, eorum Presbyteri, raro admodum idque dispensante sede Apostolica in absentia Episcopi. Contra verò Græcorum præsules Chrismate rarò consignant, vt etiam rarò baptizant. Presbyteri vel ipsomet præsente antistite, vtrumque munus frequentissimè exequuntur. Porrò doctorum sententiæ ea de re variæ sunt. Nōnulli sentiunt adeò singulari munere hanc functionem Chrismatis ad Episcopū spectare, vt eam Presbyteris impartire, atque cum ipsis communicare, ne extraordinariè quidem summus Pontifex possit. Alij contra facultatem hanc non excedere vires Sacerdotij autumant. Quocirca valere Sacramentum à Presbyteris administratum, sed peccare Presbyteros non impetrata venia. Qua interpretatione adhibita, ab errore Vuiclephi in Concilio Constantiensi damnato longè abesse videntur, quę sunt duo extrema opinionum.

Alij denique media, ac regia via incedentes, Episcopum ordinariū Ministrum secundum Canones Conciliorum statuūt, extraordinarium Presbyterum.

Videndum igitur est, vtrum Græcus Presbyter sit ordinarius minister, an delegatus. Et an secundum hanc postremam sententiam, quæ vera est iuxta Concilium Flor. & Trid. Græcorum vsum tueri possimus. Porrò autem ordinarium Ministrū cùm dico, hoc intelligo, quod illi de iure diuino primo, & per se conueniat. Nam si de frequenti vsu administrationis loquamur, etiam Presbyteri passim concionantur, cùm tamen eos extraordinarios quidem, Episcopos verò ordinarios esse verbi diuini præcones, quibus de iure diuino primario incumbat, non sim nescius.

Et sanè quidem si mos iste in Ecclesiam Orientis recens irrepsisset, non dubitarem eum vnà cum aliis Græcorum erroribus audacter reiicere, & confutare, nunc verò cum vetustissimum esse appareat, & non inceperit, cæpto schismate, non improbandum, sed in bonam partem accipiendum puto. Quocirca hunc laborem libenter suscepi. Porrò Græci à Latinis interrogati, cur eorum Presbyteri passim confirmarent, varia responderunt. Vnde pro varietate responsionum, vel hæretici in hoc dogmate, vel orthodoxi habiti sunt. Horum quid quisque senserit, scripserit-ve, paulò pòst breuiter referam, vbi prius quiddam aliud non minus necessarium retulero.

Illud igitur sciendum est, quod cùm antea Græcorum Presbyteri (cæteroquin cum Romana Ecclesia in vnitate fidei cōsociati) Sacramentum Confirmationis administrarent vsque ad tempora Photij, nunquam eos (quod ego sciam) tanquam minus ritè facientes, Latini insimularunt.

At verò vt hæc quæstio moueretur, & Latini cum Græcis, Græci cum Latinis expostularent, huiusmodi extitit causa. Latini Bulgarorum gentem per Apostolicos viros ad Christi fidem conuerterant, quod clarissimè constat ex octaua Synodo

iuxta versionem Anastasij Bibliothecarij in præfatione; ad eosdem Græci miserant Presbyteros, qui eos & baptizarent, & cõfirmarent. Latini rursus à Græcis in ea prouincia nullum ius habentibus confirmatos, iterum confirmarunt. Inde orta est inter eos contentio. Sed præstat rem clarius recensere.

Recensetur, & reiicitur error Photij circa ministrum ordinarium Confirmationis.

CAPVT XI.

MOs est Constantinopolitanis Patriarchis solemni ceremonia conficere Chrisma, quod deinde ad varias orbis partes Episcopis, & Presbyteris mittunt, vt eo baptizatos consignent. Photius itaque Constantinopolitanus Pseudopatriarcha, Coryphæus schismatis à Pontificibus Romanis duodecim, hoc est, Nicolao primo Pontifice vsque ad Ioannem nonum inclusiuè, & Concilio octauo Oecumenico sub Adriano secundo Constantinopoli à Basilio Macedone Imperatore, & legatis Pontificis, & aliorum Patriarcharum celebrato damnatus, is, inquam, ad Bulgarorum gentem recenter ad Christi fidem conuersam, vnguentum à se consecratum miserat: Illud legati Pontificis Nicolai primi cùm in Bulgariam venissent, tum quod à Photio consecratum, tum quod à Presbyteris, & à Photianis Presbyteris administratum fuisset, præsertim in Diœcesi à se conquisita, meritò reprobarunt, & omnes iterum sacro vnguento vnxerunt. Quod cùm didicisset Photius insaniens, ac furens Concilium vniuersale à se confictum ad damnandum Nicolaum Pontificem incredibili audacia composuit, quod his verbis refert Metrophanes Metropolitanus Smyrnæ in Epistola ad Emmanuelem Patricium Tabellariorum præfectum, & habetur in octaua Synodo post Epistolam eiusdem Synodi ad Adrianum Papam: ὡς δὲ ὁ Φώτιος καὶ ἔτι ἐπέμενε τῇ οἰκείᾳ κακίᾳ· ἔμαθε δὲ ὅτι καὶ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα Ῥώμης εἰς Βουλγαρίαν ἀφικόμενοι ἀποδοκιμάσαντες τοῦ Φωτίου τὸ μύρον, καὶ πάντας ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους τῆς Βουλγάρων χώρας ἐξαναμυρώσαντες, οἰστρηλατηθεὶς οἰκουμενικὴν ἀνέπλασε σύνοδον. » Cùm verò Photius » adhuc in sua prauitate permaneret, ac di- » dicisset, quod legati Papæ, cùm in Bulgariam venissent, sacrum ipsius Photij Chri- « smatis vnguentum reprobarunt, & omnes « eos qui præerant, quive subiiciebantur in « Bulgarorum regione, iterum sacro vnxe- « runt vnguento; furore quodam percitus « Oecumenicam Synodum finxit, &c. En- « cyclicam item Epistolam ad Patriarchales sedes Orientis Photius scripsit, dissimulata interim sua, suorumque Presbyterorum à sacris suspensione. Inter alia verò de hoc vnguento in ea epistola contra Latinos, sic habet: ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας, ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν, ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες. καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα, ἄχρηστον εἶναι καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατευόμενοι. Quin « etiam illos, qui à Presbyteris Chrismate « vncti fuerant; iterum chrismare ipsi non « horruerunt, Episcopos seipsos iactitantes, « & Presbyterorum Chrisma inutile esse, & « frustra ab illis administrari portentosè do- « centes. Et paulò pòst: καὶ τόγε σοφὸν τῶν ὡς ἀληθῶς ἀμυήτων. οὐ γὰρ ἔξεστι φασὶν, ἱερεῦσι τοὺς τελουμένους μύρῳ ἁγιάζειν. ἀρχιερεῦσι γὰρ μόνοις ἐνομίσθη. πόθεν ὁ νόμος; τίς δ' ὁ νομοθέτης; ποῖος τῶν ἀποστόλων; τῶν πατέρων δέ; ἀλλὰ τῶν συνόδων; ἢ ποῦ, καὶ πότε συστᾶσα; τίνων δὲ κρατήσασα ψήφοις; οὐκ ἔξεστιν ἱερεῦ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους σφραγίζειν. οὐκοῦν οὐδὲ βαπτίζειν ὅλως. οὐδὲ ἱερᾶσθαι ἄρα. ἵνα σοι μηδὲ ἡμίτομος ὁ ἱερεὺς, ἀλλ' ὁλόκληρος εἰς ἀνίερον ἔσῃ κλῆρον ἀπεληλαμένος. ἱερουργεῖ τὸ δεσποτικὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς πάλαι μυσταγωγηθέντας δι' αὐτῶν καθαγιάζει. πῶς οὐχ ἁγιάσει μύρῳ χρίων τοὺς νῦν τελουμένους; βαπτίζει ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτιζόμενον τελεσιουργῶν. πῶς ὁ τῆς τελεσιουργὸς αὐτὸς ὑπάρχει καθάρσεως, ἀφαιρήσεις αὐτοῦ τὴν φυλακὴν καὶ σφραγῖδα; ἀλλ' ἀφαιρεῖς τὴν σφραγῖδα, μὴ δ' ὑπηρετεῖν ἐπιτρέψῃς τῷ δώρῳ. μηδ' ἐν αὐτῷ τινα τελεσιουργεῖν, ἵνα σε γυμνοῖς ὅσοις ἱερεὺς ἐνδιαπρέπειν ὀνόμασι, τῆς αὐτῆς αὐτῷ χειροτονίας κορυφαῖον δείξῃ καὶ ἐπίσκοπον. Porrò sapiens, & egregium eorum « responsum, qui re vera sacrorum sunt my- « steriorum immunes, hoc est. Non enim li- « cet Sacerdotibus, aiunt, eos qui sacro ba- « ptismate initiantur, vnguento sanctifica- « re. Solis enim Pontificibus hoc datum es- « se. Vnde venit hæc lex? & quisnam huius « legis conditor? Apostolorum ne vnus ali- « quis? An verò Patrum? num etiam aliqua « ex Synodis? sed vbi, & quando congrega- « ta est huiusmodi Synodus? & quorumnam « calculis confirmata? Non licet Sacerdoti « eos, qui baptizantur, vnguento consigna- « re. Igitur neque omnino baptizare, neque « sacra facere, vt tibi neque dimidiatus Sa- « cerdos, sed integer ad profanum statum «

» reiiciatur. Conficit Sacerdos Christi Do-
» mini corpus, & sanguinem, & eos qui iam
» sunt baptismate initiati per ea Sacramen-
» ta sanctificat. Quomodo non etiam sancti-
» ficabit Chrismate vngens eos, qui bapti-
» smate initiantur, & perficiuntur? baptizat
» Sacerdos baptizatum perficiens, quomo-
» do aufferes à Sacerdote custodiam, & si-
» gillum illius puritatis, cuius ipse est au-
» ctor? Verùm quandoquidem signaculum
» aufers, igitur ne que permiseris eum mini-
» strum esse doni baptismatis. Neque in eo
» aliquos perficere, vt nudis nominibus tuus
» Sacerdos illustratus, & exornatus te eius-
» dem qui ipsius est, Chori Coryphæum, &
» Episcopum ostendat. Sic modestissimus
Photius, alienus scilicet ab ambitione, qui
Patriarchatum Ignatij tyrannicè occupa-
rat. Quibus verbis ostendit Ministrum or-
dinarium esse Sacerdotem, quocirca &
Nicolaus primus in Epistola ad Hincma-
rum, cuius initium, Omnium nos portare
onera, & quam integram refert Baronius
Annalium tomo decimo, dum recenset
gesta Nicolai (nam quæ extat inter reli-
quas Nicolai Epistolas in Romana editio-
ne, dimidiata tantùm habetur edita) ita
scribit, & insimulare (Græci) tentant, quo-
niam eosdem Presbyteros Chrismate li-
nire baptizatorum frontes prohibemus.
Cùm itaque Græci eo nomine Latinos
accusarent, ipsi in hoc errore persistare vi-
debantur.

Sed profectò in hoc, vt in plerisque a-
liis toto cœlo errauit Photius, & malè tu-
tatus est consuetudinem Græcorum, ne-
que in Concilio Florentino Eugenio Pō-
tifici cæteri Græci satisfecissent, si tale re-
sponsum dedissent, cùm alioquin satisfe-
cerint. Porrò nulla ratione poterat Pho-
tius conqueri de Latinis, quod Bulgaros
denuo confirmassent. Nam cùm Sacer-
dotes Photiani essent à sacris suspensi, rite
illud Sacramentum, idque in aliena Diœ-
cesi administrare non poterant, & Latini
Episcopi meritò illud iterarunt, sic enim
scribit Adrianus Papa in quadam Epistola
ad Patriarcham illum sanctum Ignatium,
cuius fragmentum extat in octaua Syno-
do post Epistolam Synodi ad Adrianum
Papam fol. 416. ἔγραψας, ἵνα τὰ πολλὰ πα-
ρεάσωμεν, ὅπως οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν ἐκ τῆς
χώρας τῶν Βουλγάρων μετὰ ἐνυβρισμοῦ μεγάλου,
καὶ αἰσχύνης ἐξωσθῶσι, καὶ οἱ ἐπίσκοποι οὐ μετὰ
μικρᾶς ἐκεῖθεν ἀτιμίας ἀπελαθῶσι. καὶ ταῦτα
μηδέποτε γεγονυίας περὶ τούτου κρίσεως ἐνώπιον
ἡμῶν. οὐδὲ γὰρ προσεκλήθημεν ποτὲ εἰς κρι-
τήριον διὰ τοῦτο. εἰ γοῦν λέγεις πρεσβυτέρους ἡ-
μᾶς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Κωνσταντινουπολι-
τῶν διοικήσεως εἰς τὴν προῤῥηθεῖσαν χώραν λει-
τουργεῖν ἀποκωλῦσαι, οὐκ ἀρνούμεθα. ἦσαν τοῦ
Φωτίου κοινωνοί, καὶ συμμύσται, οὓς οὐ μόνον εἰς τὴν
Βουλγάρων χώραν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν ἐκκλη-
σίαν, ὡς ἱερεῖς ἐνεργεῖν ἐκωλύσαμεν, καὶ κωλύο-
μεν. Scripsisti vt alia multa mittamus (sunt «
verba Ignatij inserta in Epistola Pontifi- «
cis) vt nostri Presbyteri (Constantinopo- «
litani scilicet) è ditione Bulgarorum cum «
graui ignominia, & dedecore pelleren- «
tur, ipsique illinc Episcopi cum non me- «
diocri contemptu eiicerentur, præsertim «
nullo tanta de re iudicio prius apud vos «
facto, neque enim vnquam ea de re in ius «
vocati fuimus. Quod si dicas (responsio ad «
ea Pontificis) prius à nobis Presbyteros «
Constantinopolitanæ Diœceseos, ab ea re- «
gione expulsos, haud inficias imus, erant «
Photiani, illiusque symmystæ, quibus non «
solùm in Bulgarorum terris, sed vbique «
gentium sacris omnibus interdiximus, in- «
terdicimusque. Itaque Photius de isto fa- «
cto Bulgarorum expostulare cum Latinis
minimè poterat, si tamen ipse, suique Pres-
byteri non pro laicis habiti fuissent, ac in
propria Diœcesi confirmassent, sanè qui-
dem poterat excusare Græcos, ac defen-
dere ministrum Presbyterum, tanquam
extraordinarium, qui hoc Sacramentum
ritè conferat, quod in hac quæstione pro-
bare contendimus. At verò accusare La-
tinos, quod idem ipsi non faciant, & eius-
modi rationes assignare, quę Presbyterum
ordinarium esse ministrum Confirmatio-
nis astruant, is verò non antiquorum Gre-
corum, sed Photianus est error.

Cæterùm rationes illius perpendamus.
Legem quęrit Photius. Exigis (inquit san-
ctus Hieronymus agens de hoc eodem Sa-
cramento Confirmationis aduersus Luci-
ferianos) vbi scriptum sit? in Actibus Apo-
stolorum. Hoc idem responsum audiat à
nobis Photius; tametsi enim ea de te nul-
lus extaret Canon Græcorum, tamen fa-
cilè ex ipsamet sacra Scriptura, quæ prin-
cipem certitudinis obtinet locum, id Pho-
tius colligere potuisset Act. 8. & 19. Non
enim temerè Petrus & Ioannes missi sunt,
qui baptizatis à Philippo imponerent ma-
nus, vt acciperent Spiritum sanctum. Et
cùm alibi Scriptura sacra de ministro ba-
ptismatis nullam faciat mentionem, quip-
pe ministet quilibet esse possit, Paulum
tamen imposuisse manus, vt acciperent
baptizati Spiritum sanctum, veluti mini-
strum proprium, cui ex officio principali-
ter incumbebat, meritò commemorat.

Vnde Chrysostomus Hom. 18. in Acta Apostolorum quærit, διὰ τί οὐκ ἦσαν οὗτοι λαβόντες πνεῦμα ἅγιον βαπτισθέντες; Quare Baptizati à Philippo non accepissent Spiritum sanctum? Respōdet, ἤτοι τῷ μὴ δοῦναι φίλιππον, τάχα τιμῶντα τοὺς ἀποστόλους. Vel quia Philippus non dederat, hac re forsan honorans Apostolos. Sed quia hoc responsum dubium non multum ipsi arridebat, aliud longè verius, immò verissimum dat responsum: ἤτοι τῷ μὴ ἔχειν χάρισμα τοιοῦτον. τῶν ἑπτὰ γὰρ ἦν, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐστὶν εἰπεῖν. ὅθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ φίλιππος τῶν ἑπτὰ εἶναι, ὁ Στεφάνου δεύτερος. διὸ καὶ βαπτίζων, πνεῦμα τοῖς βαπτιζομένοις οὐκ ἐδίδου. οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν. τοῦτο γὰρ τὸ δῶρον μόνων τῶν δώδεκα ἦν. Vel quia, inquit, huiusmodi donum Philippus non habebat. Erat enim ex septem illis. Id quod magis videtur dicendum. Vnde mea sententia hic Philippus vnus ex septem erat, secundus à Stephano, ideo & baptizans Spiritum sanctum non dabat, neque enim facultatem habebat, hoc enim donum (nota σκοπινὲ φώνε) solis duodecim Apostolis datum erat. Ibidem δύναμιν ἔλαβον ποιεῖν σημεῖα, οὐχὶ δὲ καὶ πνεῦμα διδόναι ἑτέροις. τοῦτο ἦν τῶν ἀποστόλων ἐξαίρετον. ὅθεν καὶ τοὺς κορυφαίους, οὐκ ἄλλους τινὰς ἐστὶν ἰδεῖν τοῦτο ποιοῦντας. Virtutem quidem acceperant faciendi signa, non autem dandi aliis Spiritum sanctum. Hoc erat peculiare Apostolis (intellige ordinariè.) Vnde & præcipuos, & non alios videmus hoc facere: Et paulò pòst, ὁρᾷς, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ πολλῆς ἔδει δυνάμεως, ὥστε δοῦναι πνεῦμα ἅγιον. οὐ γὰρ ἴσον ἀφέσεως τυχεῖν, καὶ λαβεῖν δύναμιν τοιαύτην. Vides quod non qualicunque, sed multa opus erat potestate, vt quis dare posset Spiritum sanctum? Non enim idem est assequi remissionem peccatorum, & accipere talem potestatem. Sic aureum illud os, & concinnum Chrysostomus. Clemens quoque Romanus in lib. 3. constit. cap. 16. Postea, inquit, Episcopus baptizatos Chrismate vngat. Et Georgius Pachymeres Paraphrastes Dionysij in cap. 5. de Eccles. Hierarch. χρεία τοῦ ἀρχιερέως ἐστὶν εἰς τὸ χρῖσαι τῷ μύρῳ τὸν βαπτισθέντα. αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἀρχαία συνήθεια. Opus erit, inquit, Pontifice, qui baptizatum Chrismate inungat, quippe hic antiquus mos fuit.

Matthæus etiam Blastarius, cæteroquin Schismaticus, negat Chorepiscopos, quāuis longè maiora priuilegia presbyteris cōsequuros, hanc potestatem habuisse, aliis conferendi Spiritum sanctum. Per consequens hanc eandem facultatem Presbyteris meritò adimit. Sic enim scribit in cap. 31. litteræ ε sui Nomocanis, vbi agit de Chorepiscopis, dum refert 14. Canonem Concilij Neocæsariani. ὁ ιδ΄. τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ κανών, οἱ χωρεπίσκοποι, φησί, τύπον τῶν ἑβδομήκοντα φέρουσιν ἀποστόλων, ὥσπερ ἄρα οἱ ἐπίσκοποι τῶν δώδεκα, οἷς ἐμφυσήσας ὁ κύριος ἔφησε, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. οἳ δὲ καὶ ἄλλοις διανέμειν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐποιήσαντο χάριν. ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα οὐκ ἦν δεδομένα. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ, τὸν φίλιππον, τῶν ἑπτὰ τυγχάνοντα διακόνων, εἰς Σαμάρειαν κατελθεῖν, καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖ βαπτίσαι, πνεύματος δὲ ἁγίου τούτοις μὴ κοινωνῆσαι. ταύτῃ τοι καὶ Πέτρος ἀπεστάλησαν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ Ἰωάννης. οἳ καὶ τὰς χεῖρας ἐπιθέντες τοῖς βαπτισαμένοις, τὸ πνεῦμα ἐχορήγησαν, μήπω αὐτοῖς ἐπιπεπτωκός. τὸν τύπον οὖν οἱ χωρεπίσκοποι πληροῦντες τῶν ἑβδομήκοντα, οὐδὲ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους ἐχειροτόνουν. οἷα μηδὲ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος παρέχειν δυνάμενοι, &c. εἰ οὖν οἱ χωρεπίσκοποι οὔτε ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, οὔτε πνεῦμα ἅγιον ἐδύναντο χορηγεῖν, οἱ πλείω τῶν πρεσβυτέρων τὰ προνόμια κεκτημένοι, σχολῇ γ' ἂν οὗτοι λογισμοὺς δέξασθαι δυνηθεῖεν, καὶ ἁμαρτήματα λύειν τε καὶ δεσμεῖν, ἂν μὴ παρ' ἐπισκόπου τὴν ἐξουσίαν λάβωσι ταύτην. Decimusquartus Canon Cōcilij Neocæsariani, Chorepiscopi, inquit, figuram gerunt septuaginta discipulorum, quemadmodum Episcopi duodecim Apostolorum, quibus insufflans Dominus dixit, Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Qui sanè aliis quoq; donum impertiendi gratiam Spiritus sancti præbuerunt. Id autem septuaginta discipulis non erat cōcessum. Vt manifestum est ex his, quæ nobis Apostolorum acta prodiderunt. Philippum nimirum, vnum è septem Diaconis, in Samariam descendisse, ibique multos baptizasse, participes tamen Spiritus sancti non effecisse. Qua de causa Apostoli miserunt Petrum & Ioannem, qui manus imponentes baptizatis, Spiritum sanctum nondum in eos illapsum, elargiebantur. Cùm igitur typum gererent Chorepiscopi septuaginta discipulorum, Presbyteros & Diaconos minimè consecrabant. Quippe qui neque gratiam Spiritus sancti præbere poterant. Si ergo Chorepiscopi neque remissionem peccatorum, neque Spiritum sanctum impertire poterant, quamuis plura priuilegia, quàm Presbyteri, essent sortiti; multò minus hi à confessionibus esse poterunt, & peccata soluere, ac ligare, nisi

" nisi hanc potestatem ab Episcopis acce- " petint.

Hactenus Blastarius. Ex cuius doctrina haurimus, Presbyteros non esse ministros ordinarios huius Sacramenti Confirmationis. Quamuis discrimen sit maximum inter Sacramentum Pœnitentiæ, quod illi exercere non possunt sine licentia Episcopi, & administrationem Chrismatis, & hæc Blastarius distinguere nesciat. Illud enim quandoque videlicet in necessitate, sine venia Episcopi administrare valent; hoc nisi facultate impetrata ab eo, qui eam concedendi ius habet, nulla ratione obire possunt.

" Igitur (inquit Photius) neque baptiza- " te omnino licet Sacerdoti. Igitur dicamus nos, neque baptizare in necessitate Diacono, seu laico licet, quia in necessitate confirmare non potest, & tamen licet. Non enim sunt res adeò inter se connexæ, vt reciprocari necessariò debeant. Pergit Pho- " tius. Neque sacrum conficere. Quorsum id? quasi verò illud consequens sit, vt qui sacrificat, necessariò etiam confirmet, vel dimidiatus sit Sacerdos, si confirmare non " valeat. At enim, ait Photius, Sacerdos per- " ficit baptizatum per Sacramentum Eu- " charistiæ, scilicet per Sacramentum lon- " gè omnium præstantissimum, cur non eun- " dem perficiat per Confirmationem? Hoc ipso quod eam perfectionem Sacramenti Confirmationis, quo militiæ Christi obligamur, conferre, non sit ordinariè cuiuscumque Sacerdotis, sed ad Ducem exercitus spectet. Eucharistia verò æquè respicit confirmatum, & minus confirmatum, idque docuit nos suo exemplo Christus Dominus, qui Apostolos primùm baptizauit, deinde ipsis Eucharistiam impertiuit, postremò eosdem post suum in cœlum ascensum per aduentum Spiritus sancti confirmauit. Vt propterea non mirum sit, si Sacerdos quoque baptizet, cœlestive cibo baptizatos pascat, & tamen eos ordinariè minimè confirmet.

Quòd si ex eo colligit Photius non esse dimidiatum Sacerdotem, quod Confirmationem conferat, dimidiatum si non conferat, dicat etiam eundem conferre sacros ordines, hac enim ratione erit longè perfectior. Et cur idem Sacerdos vnguentum etiam Confirmationis non consecrabit, quandoquidem Eucharistiam conficit? cæteraque munera Pontificum non exercebit, vt ex hoc in Ecclesia Dei maxima quædam ἀταξία oriatur? vel sit dimidiatus Sacerdos necesse est, quia hæc non præstat. O acumen Photianum quàm pueriliter ratiocinaris!

Sed quid dicemus ad sanctum Hieronymum, qui errorem Photij docere videtur, cùm ita scribit aduersus Luciferianos?

Quod si hoc loco quæris, quare in Ecclesia baptizatus, nisi per manus Episcopi, non accipiat Spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui? disce hanc obseruationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit. Et multis in locis idem factum reperitur ad honorem potius Sacerdotij, quàm legis necessitate. Cùm igitur dicat sanctus Hieronymus eam functionem Episcopi in Sacramento Confirmationis potiùs ad honorem, quàm ad legis necessitatem pertinere, poterit esse Sacerdos ordinarius Minister.

Respondeo tria reperiri in sententia Hieronymi, quæ penitus errorem Photij destruunt, & nostram sententiam confirmant. Illa enim verba, baptizatum nisi per manus Episcopi non accipere Spiritū sanctum, omnino faciunt contra Photium. Postrema verò ad honorem potius Sacerdotij, quàm legis necessitate, significant, hoc munus Episcopale non adeo esse de Sacramenti essentia, vt iubente Romano Pontifice non possit impleri per Presbyterum. Sic Baronius interpretatur Hieronymum, dum tuetur Gregorium Magnum; sed mea sententia non is videtur esse sensus Hieronymi; illud tantùm indicari illis verbis existimo, Sacramentum Confirmationis non esse simpliciter necessarium, proinde neque passim ab omnibus conferri, sed institutum potiùs ad honorem Sacerdotij. Episcopus enim, qui in ordine Sacerdotali principem locum obtinet, honoratur, cùm illud Sacramentum, tanquā dux Christianę militiæ baptizatis confert. Tandem illa verba, multis in locis idem factum reperitur, clarissimè indicant non vbique Episcopos solos, sed & Presbyteros confirmasse, videlicet ex dispensatione. Ac de Photio satis.

Refertur opinio circa Ministrum Ioannis Nathanaëlis, qui idem sensit cum Photio, & eadem ratione refellitur.

CAPVT XII.

IOANNES Nathanaël, πρεσβύτερος & μέγας οἰκονόμος τῆς Κρήτης, Presbyter & «

H

magnus Oeconomus Cretæ (hunc enim ipse sibi in suis literis titulum attribuit) qui nostra ætate vixit, & ante aliquot annos obiit, interrogatus à sapientissimo Præsule Anagniæ Gaspare Viuiano Vrbinate, τῦ μακαρίτυ ἢ ἀοιδίμου μνήμης. Dum degeret in illis regionibus nonnulla quæsita, inter cætera, τίς ἔδωκεν ἐξουσίαν τοῖς Γραικοῖς ἱερεῦσι χρίσμα τελεῖν, quis dederit potestatem Græcorum Presbyteris conficiendi Chrisma, sententiam suam ita literis aperuit: τῦτο μὲν τὸ χρίσμα οὐδεὶς τῶν ἱερέων τελέσαι δυνάται. μήτε δίδοται πώποτε ἐξουσία τινὶ ἑτέρῳ, εἰμή γε μόνον τοῖς ἐπισκόποις τῦτο τελεῖν. χρίειν δὲ μύρῳ τοὺς νεοφωτίστους μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς Γραικοῖς αὐτὸ ἐπιτέτραπται. Hoc quidem vnguentum nemo Sacerdotum cōficere potest, neque vnquam alteri, quàm solis Episcopis data est potestas illud conficiendi. At verò post Baptismum nouiter illuminatos Chrismate inungere etiam Sacerdotibus Græcorum permissum est. Et paulò pòst reddit causam huius permissionis, οἶμαι δὲ τῦτο τοῖς Γραικοῖς ἱερεῦσι δεδόσθαι κατὰ λαβεῖν τὴν χάριν τῦ μεταδιδόναι καὶ ἐνεργεῖν τὰς δωρεὰς τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, ἄνευ τῆς ἱερωσύνης. οὐ γὰρ θέμις τὸν ἱερέα, ἄλλον ἱερέα πάλιν χειροτονεῖν. ἐπειδὴ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τῦ κρείττονος εὐλογεῖται. μὴ γὰρ μεῖζον ἐστὶ τὸ χρίσμα τῆς θείας κοινωνίας τῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος, ἢ ἢ τῦ βαπτίσματος; οὐδαμῶς. εἰ γὰρ ἢ διαφέρουσι μὲν τῇ ποιότητι, ἀλλ' οὐχὶ τῇ χάριτι ἢ δυνάμει. Puto autem propterea istud Græcorum Sacerdotibus datum, quod gratiam receperint impertiendi, & administrandi septem Sacramentorum dona, excepto Sacerdotio. Neque enim fas est Sacerdotem alium Sacerdotem consecrare, quandoquidem quod minus est à præstantiori benedicitur; nunquid enim maius Sacramentum est Chrisma diuina communione Dominici corporis, & sanguinis, vel etiam ipso Baptismate? minimè verò. Tametsi enim differunt qualitate, tamen non differunt gratia, & potestate. Quasi dicat, si maiora concessa sunt Sacerdotibus, quid mirum istud quoque concessum fuisse? Deinde obiicit sibi: ἐὰν δὲ πάλιν εἴποι τις, ἔλαττον ἐκεῖνο τῦ οὗ ἕνεκα, τὸ βάπτισμα δὲ τελεῖται ἕνεκα τῦ χρίσματος. οὐκοῦν καὶ τὸ χρίσμα τελεῖται τῷ βαπτιζομένῳ καὶ χριομένῳ ἕνεκα τῆς μεταλήψεως τῆς θείας κοινωνίας, ὅτι οὐδεὶς μὴ βαπτισθεὶς, ἢ μὴ χρισθεὶς δύναται ποτὲ κοινωνῆσαι. ἡ μετάληψις ἄρα μείζων τῦ χρίσματος. καὶ ὁ τὸ μεῖζον ἱερεὺς μεταδιδοὺς, οὐ δυνάται ἢ τὸ ἔλαττον μεταδοῦναι; καὶ περὶ μὲν τούτυ αὕτη ἐστὶν ἡ διήγησις τῶν Γραικῶν καθ' ὅσον ἔγωγε οἶδα. Si quis verò rursus dixerit, illud minus censeri eo, cuius gratia fit. Baptismus autem fit propter Chrisma. Nonne & Chrisma fit ei, qui baptizatur, & vngitur diuinæ Communionis participandæ causa? Nemo enim non prius baptizatus, & vnctus communionis particeps esse potest. Igitur Communio præstantior est ipso Chrismate, & qui maius aliis impertit, nonne & minus impertire poterit? Atque hæc est de hoc quæsito, quantum ego scire possum, Græcorum asseueratio. Sic ille.

Ambiguè loquitur Nathanaël quippe qui nesciat istas distinctiones ordinariè, & extraordinariè. Partim quidem ait, ἐπιτέτραπται, permissum est. Partim verò affirmat datam esse Presbyteris facultatem administrandi Chrisma, non aliter atque cōcessum est illis conferendi cætera Sacramenta longè maiora, exceptis sacris ordinibus. Quare secundum illius sententiam Presbyter ordinarius erit minister, quando & illa ordinariè administrat. Quod idem responsum audiet, si quis Græcorum imperitos roget. Cùm enim suam Ecclesiam aliis præferre gestiant, & eam sic habere in vsu animaduertant, illicò factum laudant, & Presbyterum debere administrare Chrisma, cui ex officio primario congruat, veluti rem certam decernunt.

Sed examinanda est ratiocinatio Nathanaëlis, quæ non dissimilis est Photianæ. Non rectè infert, exhibet Sacerdos ordinariè populo Eucharistiam, igitur & Chrisma similiter conferre potest. Nam hac ex parte scilicet ratione ministri maius est Sacramentum Confirmationis, alioquin si valet argumentum, deberet Sacerdos alium quoque Sacerdotem sacris Ordinibus imbuere. Immò & sacrū vnguentum conficere, & consecrare. Siquidem maius est efficere verum corpus Christi, & illud populo propriis manibus distribuere, quod & Diaconi faciunt, & in Ægypto laici per seipsos olim communicabāt, quàm consecrare vnguentum, & Presbyteros creare. Miror autem iuxta Nathanaëlem, cur etiam non confirment Diaconi, quando & Eucharistiam distribuunt. Igitur propria munera Sacerdotum, & Pontificum non ex ea dignitate, quam refert Nathanaël, sed aliunde petenda sunt, vt constat ex Dionysio Areopagita de Eccles. Hier. cap. 5. cuius verba nos infra diligenter examinabimus.

Quod verò ait Confirmationem non esse maius Sacramentum Baptismate, distinguendum est. Nam ad rationem necessitatis, & remissionis totius culpæ, & pœnæ, verissimum est; immò Baptismus hac ex parte longè Confirmationem, quin & ipsam Eucharistiam superat, quæ non remittit totam pœnam, culpam verò minimè, sed inde Nathanaël nihil contra inferre potest. At verò in ordine ad corroborandum baptizatum contra impugnationes fidei hostium, adeo falsum est non solùm ratione Ministri, sed etiam ipsiusmet gratiæ, quam confert Chrismatis Sacramentum, vt Apostoli, cæterique Christi fideles illius æui, cæteroquin baptizati, & Eucharistia pasti, ac proinde Spiritu sancto donati, nondum tamen Spiritum sanctum accepisse dicantur, quod videlicet eum non in ea copia gratiæ per solum Baptismum, & Eucharistiam acceperint.

Vnde non rectè inferret aliquis, Baptismum, quandoquidem delet totam pœnam, esse quid absolutè nobilius, sed secundum quid. Quod idem dicendum de Confirmatione. Facta tamen comparatione inter se, cùm per Baptismum in Christi familiam, per Confirmationem in Christi militiam adscribamur, longè præstantius est Sacramentum Cõfirmationis, quatenus & Christus, vt militiæ Dux, est gloriosior triumphator.

Illud quoque quod Nathanaël insertuit ad ostendendam æqualitatem Baptismi, & Confirmationis, & si differunt qualitate, non tamen gratia & potentia. Fateor me non intelligere. Si enim per qualitatem externas cerimonias, atque varietatem Sacramentorum accipit, hoc verum est; sed inde falsum coueludit. Differre enim Sacramenta inter se gratia, non illa quidem iustificante generica, quam si intelligat, nihil item concludit; sed priuata gratia, certum est; tum quod in maiori copia sit in vno, quàm in altero Sacramento, tum quod ad varios fines referatur, proinde sit quodammodo alterius generis gratia.

Præterea neminem non prius baptizatum, & vnctum posse fieri communionis participem, verùm est ex parte Baptismi; est enim Baptismus ianua cæterorum Sacramentorum, sine quo nulla tenent Sacramenta. Quippe imprimit characterem in anima, qui nihil aliud est, quàm potestas quædam spiritualis, & supernaturalis passiua, quæ efficit hominem aptum ad suscipienda reliqua Sacramenta, quemadmodum è contrario character ordinis est actiua potestas, qua præditus Sacerdos administrat aliis Sacramenta. At verò ex parte Cõfirmationis fallitur Nathanaël. Character enim huius Sacramenti, quamuis vtramque notionem participet aliquove modo sit passiuus, qui nos facit aptos ad alia Sacramenta suscipienda, magis tamen principaliter est actiuus. Siquidem per Confirmationem robur, & potentiam cõsequuti, Christi fidem intrepidè testificamur contra fidei hostes. Vnde non necessariò Confirmatio antecedit cętera Sacramenta, vt verbi gratia sine Confirmatione sacratissima Eucharistia minimè valeat. Quamobrem Dionysius Areopagita statim post Baptismum tractat de Sacramento Eucharistiæ. Tametsi enim Baptismus, quippe spiritualis regeneratio, reliqua Sacramenta meritò anteeedit, & Confirmatio Baptismum sequitur eo quod hominem sic regeneratum, in statu quasi virili, & perfectò constituit, vt tandem capax sit Eucharistiæ, quæ cibus perfectorum est, & vitam spiritualem nutrit, ac perficit, hacque ratione tertiũ est in ordine Sacramentum Eucharistiæ, tamen, vt egregiè interpretatur Dionysium D. Thomas 3.p. q.65.a.2.ad 3.& in 4.d.2.q.1.a.3.ad 6. cùm cibus perfectum augmentum antecedere possit, & subsequi, similiter Eucharistia potest commodè ante vel post Confirmationem tradi.

Postremò quod ait, hanc esse asseuerationem Græcorum, non ita ego sentio, sed cùm tria Sacramenta conferre Neophytis Græci soliti essent, neq; perpetuò, & vbique adessent Episcopi, à quibus Chrismate inungerentur baptizati, verisimile est facultatem administrandi hoc Sacramentum ex summi Pontificis dispensatione concessam esse Presbyteris.

Gabriel Philadelphiæ antistes de ministro melius sentit.

CAPVT XIII.

MELIVS in hoc, vtinam in cæteris quoque veri amantiorem se præstitisset, Gabriel Philadelphiensis tractatu de Saeramentis in materia Confirmationis, vbi quærit περὶ τοῦ ποῖον ἐδόθη κυρίως χρίειν, quibusnam concessum sit propriè munus vngendi: εἰ δὲ μὴ τοῦτο παρὰ τοῖς ἱερεῦσι τὴν ζωόδων οὐκ ἰδιωτικὴν ἱερῶν θεσμικῶς (negatio vna superflua est, & σολοικίζει) ὅμως δοκεῖ μοι εἰκότως τοῖς ἀρχιερεῦσι δεδόσθαι προηγουμένως

τοῦτο, οἷς καὶ μόνοις ἔξεστι κατασκευάζειν αὐτὸ κατὰ τὸν ἕκτον τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἁγίας συνόδου. ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐ μόνον τοῖς ἀρχιερεῦσιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἱερεῦσι συγκατανεύει χρίειν ἀνεγκληματίστως, μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τελετήν. τοῦτο οἶμαι συγκεχώρηκεν, ἵνα μή τις τῶν βαπτισθέντων ἀποληφθῇ τῆς τοιαύτης χάριτος στερούμενος, ἐξαπίνης, καὶ ἄωρεὶ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι ἐξ ἀνθρώπων γενόμενος. Quamuis, in-
» quit, hoc in Canonibus Conciliorum de-
» terminatè reperire non potui. Tamen vi-
» detur mihi meritò Pontificibus antece-
» denter hoc datum esse, quibus & solis hoc
» licet conficere secundum sextum Cano-
» nem Concilij Carthaginensis. Ecclesia ve-
» rò Orientalis non tantùm Pontificibus, sed
» etiam per ipsos Presbyteris post sacram
» Baptismatis cerimoniam benignè annuit,
» atque concedit citra vllam culpam vn-
» ctionem chrismatis. Idque propterea ne
» quis baptizatorum eiusmodi gratia priue-
» tur, si eum contingat, vt sunt humanæ res,
» repentina, atque immatura morte ex hac
» vita migrare.

Illud Philadelphiæ antistitis non approbo, quòd dicat in Canonibus non reperiri ordinarium ministrum esse Pontificem. Nam hoc sanxerunt Oecumenica Concilia Florentinum in Bulla Armeniorum, & Tridentinum sess. 7. sed fortè Græcorum Canones intelligit, in quibus re vera nihil tale extat. Ac enim facilè ipse quoque ex sacris literis, & Chrysostomo supra citato id colligere potuisset, si animum intendisset.

Illud præterea Philadelphiæ Antistitis sine glossa non recipio, quod dicat Ecclesiam Orientalem potestatem fecisse Presbyteris Confirmationem administrandi. Nam cùm illa Ecclesia non habeat in se plenitudinem potestatis, quam habet prima sedes, non potuit hoc munus aliis impertire, nisi ex dispensatione Romani Pontificis. Eo modo saltem, quo infra explicabimus.

In Constitutionibus Apostolorum l. 7. c. 23. instruuntur Episcopus & Presbyter, quomodo debeant baptizare. Ibidem ad-
» ditur: Vnges autem, ô Episcope & Pres-
» byter, priùs oleo sancto, deinde baptizabis
» aqua. Postremò consignabis vnguento, vt
» vnctio sit participatio sancti Spiritus, aqua
» sit symbolum mortis, vnguentum sigillum
pactionum. Mihi suspecta est hæc doctrina, non enim participatur Spiritus sanctus per oleum Catechumenorum, qui est effectus Confirmationis, neque vnguentũ est sigillum pactionum. Sed pacta fiunt in baptismate, quæ si consignantur, potius consignantur ipsomet baptismate, cùm & baptismus vocetur σφραγίς. Nisi velis dicere eadem bis consignari. Quod libenter damus, si tamen vera est doctrina, & sanctio Apostolica, dicendum est, propterea Presbyterum annumeratũ esse Pontifici, quod is minister ex delegatione esse possit.

Presbyterum esse ministrum Confirmationis, scilicet extraordinarium probatur ex Dionysio.

CAPVT XIV.

EPISCOPVS igitur solet conferre Cõfirmationem baptizatis, tanquam ordinarius minister, vt etiam patet ex Dionysio de Eccl. Hier. c. 2. Baptizatum, inquit,
» indutum alba veste ad Pontificem ducunt,
» (introducitur Episcopus baptizans) ille di-
» uino, ac deifico prorsus vnguento virum
» signat. Si verò Episcopus abest, vel non baptizat, tunc Presbyter baptizans loco Episcopi etiam confirmat, ex sententia eiusdem Dionysij de Eccl. Hier. c. 5. quippe qui asserit Presbyterum sine vnguento nunquam esse solitum baptizare. Hæc sunt illius diuini viri verba: εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱερέων τελοῦνταί τινα τῶν σεβασμίων συμβόλων, ἀλλ' οὔποτε τὴν ἱερὰν θεογενεσίαν ὁ ἱερεὺς ἐνεργήσει τοῦ θειοτάτου μύρου χωρίς. οὐδὲ τὰ τῆς θείας κοινωνίας τελέσει μυστήρια, μὴ τῷ θειοτάτῳ θυσιαστηρίῳ τῶν κοινωνικῶν ἐπιτεθέντων συμβόλων· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἱερεὺς ἔσται, μὴ πρὸς τῶν ἱεραρχικῶν τελειώσεων εἰς τοῦτο κεκληρωμένος. ὅθεν ἡ θεία θεσμοθεσία τὴν τῶν ἱεραρχικῶν τάξεων ἁγιστείαν, καὶ τὴν τοῦ θείου μύρου τελείωσιν, καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ θυσιαστηρίου τελετουργίαν ταῖς τῶν ἐνθέων ἱεραρχῶν τελεσιουργοῖς δυνάμεσιν οἰκείως ἀπεκλήρωσεν. Etsi enim à Sacerdotibus quæ-
» dam ex symbolis veneratione dignis per-
» ficiuntur, verùm nunquam deificam ge-
» nerationem (scilicet baptismum) Sacerdos
» sine diuino vnguento peraget. Nec diuinæ
» Communionis Sacramenta perficiet, an-
» tequam symbola communicatiua in diui-
» num altare imposuerit. Quin ne Sacerdos
» quidem erit ipse, nisi pontificiis perfe-
» ctionibus (id est consecrationibus) ad id
» delectus fuerit. Itaque diuina institutio
» sacram Hierarchicorum ordinum ceri-
» moniam, diuinique vnguenti confectio-
» nem, atque sanctam Altaris consecratio-
» nem, diuinorum Pontificum efficacibus
» facultatibus singulari munere attribuit.

Primò notandum est, Dionysium, dum ait, sed nunquam baptismum Sacerdos sine vnguento administrabit, non in eum sensum hæc verba pronunciare, quasi requirat vnguentum de necessitate Sacramenti Baptismi, quippe qui non poterat ignorare Philippum sine Confirmatione, & vnguento Eunuchum baptizasse; quemadmodum neque in sacrificio peragendo de necessitate postulat diuinum Altare: sed Theologus loquitur secundum legem communem, & quod spectat ad Confirmationem, intelligendus est secũdum præscriptum Orientis, cùm in more institutóque Orientalis Ecclesiæ positum esset, vt tria Sacramenta simul Neophytis exhiberentur. Neque video qua ratione Episcopi omnes infantes vbique locorum in Oriente confirmare commodè potuerint.

Secundò, perpendat studiosus lector illam vocem τελείωσιν, confectionem, seu consummationem, id est, consecrationem vnguenti, vt optimè interpretatur alter Dionysius Carthusianus. Non enim ait administrationem spectare ad Pontificem, sed confectionem. non quod administratio etiam ad eum propriè, & ordinariè non spectet; sed quia confectio fortè non potest committi Presbyteris, & re ipsa nunquam fuit commissa, administratio verò est commissa. Sed præstat præsentem locum Dionysij enucleatius explanare. Propositum est Dionysio probare facultatem Pontificis amplissimam esse, atque ad omnes functiones aliorum ordinum penetrare, non è contra. quod significat illis verbis: ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως δύναμις ἐν πάσαις χωρεῖ ταῖς ἱεραῖς ὁλότησιν, id est, τάξεσιν. Ipsa verò Hierarchici ordinis vis omnes alios ordines penetrat. Deinde explicat, quomodo fungatur munere omnium, videlicet vel per seipsum, vel per alios. ideo addit: καὶ διὰ πασῶν τῶν ἱερῶν τάξεων ἐνεργεῖ τὰ τῆς οἰκείας ἱεραρχίας μυστήρια. Et per omnes diuinos ordines propriæ Hierarchiæ exercet mysteria. Deinceps nonnulla mysteria, quæ sunt excellentiora, adeò ipsimet conuenire affirmat Pontifici, vt ea nulla ratione per alios, sed per seipsum efficere queat. Quod indicat illis verbis: ἐκκρίτως δὲ αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς τάξεις εἰς αὐτουργίαν ὁ θεῖος θεσμὸς ἀπονενέμηκε τὰς θειοτέρας ἱερουργίας. Præcipuè verò huic ordini Hierarchico præ cæteris ordinibus diuina lex diuiniores cerimonias assignauit. At quænam sint diuiniores istæ functiones, quæ soli congruunt Pontifici, explicat Dionysius in fine §. ἔνθα ἡ θεία θεσμοθεσία τὴν τῶν ἱεραρχικῶν τάξεων ἁγιστείαν, καὶ τὴν τοῦ θείου μύρου τελείωσιν, καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ θυσιαστηρίου τελετουργίαν ταῖς τῶν ἐνθέων ἱεραρχῶν τελεσιουργοῖς δυνάμεσιν ἰδικῶς ἀπεκλήρωσεν. Quocirca diuina lex sacram Hierarchicorum ordinum cerimoniam (hoc est, χειροτονίαν, ordinationem) diuinique vnguenti confectionem, atque sanctam Altaris consecrationem diuinorum Pontificum efficacibus facultatibus singulari munere attribuit. Quia tamen dixerat Dionysius diuiniora mysteria pertinere ad Pontificem, obiicit sibi Baptismum, & consecrationem corporis Domini, esse quædam τῶν σεβασμίων συμβόλων, quæ tamen à Sacerdote peraguntur. Huic obiectioni occurit diuinus Hierarcha illis verbis: ἀλλ' οὔποτε τὴν ἱερὰν θεογενεσίαν ὁ ἱερεὺς ἐνεργήσει τοῦ θεοτελεστάτου μύρου χωρίς. Sed nunquam diuinum ortum Sacerdos sine vnguento administrabit. quasi dicat, nihil hoc esse. Nam in his quoque mysteriis Sacerdos indiget opera Pontificis. Quandoquidem non administrabit Baptismum sine vnguento, videlicet consecrato à Pontifice, neque faciet corpus Christi, nisi super altare, quod itidem chrismate delibutum erigitur à Pontifice. Immò nisi & ipse initiatus fuerit à Pontifice, rem diuinam absoluere minimè poterit. adeò vt in his quoque Sacerdos pendere videatur à Pontifice.

Longior forsan, quàm par erat, fui in explicanda sententia Dionysij, quæ tamen propositæ rei multum inseruit. Sed ideo factum, quod Georgius Pachymeres paraphrastes Dionysij præsentem locum aliter interpretatur. Illa enim verba, τοῦ θεοτελεστάτου μύρου χωρίς, non ad Presbyterum, qui sine vnguento inhibeatur baptizare, ex præscripto videlicet Ecclesiæ Orientalis, sed ad Episcopum refert, hoc sensu, Presbyter non perfectè Baptismum absoluet, quippe opus est Episcopo, qui baptizatum chrismate inungat. Hæc sunt verba Pachymeræ, εἶτα ὥσπερ τις αὐθυποφόρητος, ὅτι καὶ πῶς τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἱερέων τελεῖται, φησίν, ὅτι οὐδὲ τοῦτο τελείως ἐνεργεῖ ὁ πρεσβύτερος. χρεία γὰρ τοῦ ἀρχιερέως ἐστὶν εἰς τὸ χρῖσαι τῷ μύρῳ τὸν βαπτισθέντα. αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἀρχαία συνήθεια. Deinde veluti si quispiam obiecisset, quomodo Baptismus per Sacerdotes administratur. Neque Baptismum, inquit, Presbyter perfectè absoluit. Opus enim erit Pontifice, qui baptizatum chrismate inungat. Quippe hic antiquus mos fuit.

Notent recentiores Græcorum ex Pachymera consuetudinem antiquam.

Mihi non placet interpretatio. In primis, non fuisset difficile Dionysio magis se explicare, & clarioribus vti verbis. Dixisset enim, quamuis nonnulla mysteriorum veneratione digna Sacerdos perficiat, præsertim Baptismum, & Eucharistiam, non tamen chrismate inungit, seu confirmat, neque sine altari celebrat. At Dionysius totum oppositum affirmat. Non enim ait, non confirmat, sed sine vnguento non baptizabit, hoc est dicere, eum & baptizare, & vngere. Deinde si Sacerdos tempore Dionysij non vngebat, verum erat dicere, Sacerdos baptizat sine vnguento. At contrarium sonant verba Dionysij. Ad hæc, cùm tria Sacramenta simul conferri in vsu fuerit, non est verisimile perpetuò fuisse præsentes Episcopos, vnde Sacerdotibus permissum erat chrismate consignare. Postremò Dionysius explicat in fine §. functiones illas singulares Pontifici, videlicet consecrationem vnguenti, altaris, & Sacerdotis. Nihil ibi de administratione Chrismatis. Eodem planè modo accipitur idem verbum, tum in sacris ordinibus, tum in illa admiranda transubstantiatione. Quippe τελείωσις, consecrationem significat. Neque potest vox illa τελείωσις χρίσματος, referri ad vsum Sacramenti, & administrationem, dicente Dionysio ex præscripto legis diuinæ illam τελείωσιν vnguenti, ἰδίως, singulariter ad Pontificem spectare. Quocirca si administratio per illam voculam intelligeretur, nulla ratione, ne extraordinariè quidem, Presbyteris posset committi. Igitur τελείωσις, non exhibitionem Sacramenti, sed consecrationem significat. Hanc enim vni Episcopo Canones veterũ Conciliorum, & Patrum attribuunt, expresse prohibentes Presbyteros à chrismatis confectione. Quin & ipse Pachymeres ex Dionysio hoc idem refert, his verbis: τίνα δὲ ὅμως ἐξαιρέτως τῷ ἱεράρχῃ πρὸς αὐτουργίαν, καὶ οὐ διὰ τῆς ἑτέρων ὑπουργίας. ἀποκεκλήρωται ὁ τοῦ μύρου ἁγιασμὸς, ἡ τοῦ θυσιαστηρίου καθιέρωσις, καὶ ἡ τῶν ἱερατικῶν χειροτονία. ἅπερ καὶ τελεσιουργοὺς εἰκόνας τῆς θείας δυνάμεως ἀπετέλεσεν. αὗται γάρ εἰσιν αἱ ἀποτελοῦσαι πάντα τὰ θειότατα σύμβολα. εἰ γὰρ μὴ μύρον, εἰ μὴ θυσιαστήριον, εἰ μὴ ἀρχιερεὺς, οὐκ ἄν τι ἱερατικὸν ἐνεργηθήσεται. Interea tamen Pontifici, vt per „ seipsum, non autem per ministerium alio„ rum efficiat, potissimum assignata fuit „ vnguenti sanctificatio, altaris consecratio, „ atque Hierarchicorum ordinum initiatio: „ quæ etiam ad perficiendum efficaces ima„ gines diuinæ potentiæ appellauit, nimi- A rum hæ sunt, quæ omnia diuinissima sym- „ bola (hoc est Sacramenta) perficiunt. Si „ enim vnguentum, si altare, si Pontifex ipse „ non esset, nihil Sacerdotale exerceretur. „ Hactenus Pachymeres ex Dionysio. Qui tamen hęc verba prius recẽsuit, facta postea obiectione de Sacerdote non sine vnguento, atque altari baptizante, & consecrãte. Cùm alioquin Dionysius facta prius obiectione, in calce §. rationem concludens illa posuerit: vbi facilè ipsi erat administrationem vnguenti assignare soli Pontifici, cui ordinariè conuenit, si aliter opinatus fuisset.

Sed & doctissimus, atque sanctissimus B Confessor Maximus Scholiastes longè antiquior, à quo multa est mutuatus Pachymeres, in Scholiis in Dionysium explanans illa verba, εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸν ἱερέα, nostram confirmat sententiam, addita notatione: σημείωσαι ὅτι καὶ ἁγιάσαι καὶ τελειῶσαι τὸ μύρον, οὐκ ἔστι πρεσβυτέρων. οὓς καὶ ἱερέας καλεῖ. ἀλλ' οὔτε θυσιαστήριον τελειῶσαι, ἵνα καὶ προσαγάγῃ ἐπ' αὐτοῦ· οὔτε μὴν χειροτονῆσαι. ταῦτα γὰρ μόνος ὁ ἱεράρχης ποιεῖ, ὧν ἐκτὸς ὁ πρεσβύτερος οὔτε βαπτίζει, οὔτε προσφέρει. ἀλλ' εἰς τὰ προτελεσθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἱερουργεῖ. Nota quia neque sanctificare, „ neque perficere vnguentum (hoc est con- „ secrare, hoc enim idem verbum attribuit C etiam Altari) est Presbyterorum, quos hic „ Sacerdotes (Dionysius) appellat. At ne- „ que Altare consecrare ad eos spectat, vt „ super illud offerant: denique neque alios „ ordinare. Hæc enim solus Pontifex effi- „ cit, sine quibus Presbyter neque baptiza- „ bit, neque offeret sacrificium. Sed in iis „ quæ ante ab Episcopo sunt perfecta & „ consummata, sacra munera exercebit. Sic „ Maximus, cuius inter alia notanda sunt illa verba, τὰ προτελεσθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, quæ ante ab Episcopo sunt perfecta. „ Nam vnguentum prius ab Episcopo consecratur, & asseruatur, vt deinde suo tempore administretur, & illud τελειῶσαι, perficere, hoc est consecrare, quo eodem D verbo vtitur in consecratione Altaris.

Illud incommodi videtur posse habere nostra sententia, quod cùm dicit Dionysius, Presbyterum nunquam sine vnguento Baptismum administrare, hoc modo loquendi ordinarium ministrum eum constituere videtur, quod falsissimum est. Id quod etiam in causa fuit Pachymeræ, qui probè nouerat, cuius id muneris potissimum esset, vt prædicta verba Dionysij ad Pontificem retulerit. Sed dicendum est, ita loquutum fuisse Dionysium, eo quod

ſemper in abſentia Epiſcopi ita ſolitus eſſet facere Preſbyter vi poteſtatis ſibi conceſſæ.

Aliud item officere videtur huic ſententiæ. nam Dionyſius c. 5. Eccleſiaſticam Hierarchiam, ad imitationem cœleſtis & Moſaïcę, trifariam diuidit in ordinem Põtificum, Sacerdotum, ac Miniſtrorum. Diaconorum munus eſſe ait, καθαίρειν, purgare eos, qui ad fidem Chriſti accedunt, Catechiſmo imbuendo. Preſbyterorum φωτίζειν, illuminare, quod fit per Baptiſmũ. Epiſcoporum τελειοῦν, perficere. Cùm ergo Sacramentum vnguenti perficiat initiatos, ad Pontificem ſpectare videtur.

Sed hoc argumentum magis iuuat noſtram ſententiam. ſiquidem Dionyſius etiam Sacramenta eodem modo diſtribuit, & alia eſſe ait, quæ purgent, & illuminent, qualis eſt Baptiſmus. Alia verò quæ perficiant, & abſoluant, vt vnguentum, & Euchariſtia: τῆς μὲν οὖν ἁγίας τῶν τελετῶν ἱερουργίας ἡ τριοστὴ δύναμις ὑμνῆται. τῆς μὲν θεογενεσίας ἐκ τῶν λογίων ἀποδειχθείσης καθαρσίους, καὶ φωτιστικῆς ἐλλάμψεως. τῆς συνάξεως δὲ, καὶ τῆς τοῦ μύρου τελετῆς, τελειωτικῆς τῶν θεουργικῶν γνώσεως καὶ ἐπιστήμης. Sancti quidem myſteriorum, inquit, operis, & muneris triplex viſa nobis laudata eſt. quandoquidem ſacrum ortum expiationem, illuſtratotemque ſplendorem eſſe. Synaxim autem, vnguentique Sacramentum, cognitionem, ac ſcientiam, quæ Dei opera perficiat, diuinis Scripturæ oraculis demonſtrauimus. Sic ille.

At Euchariſtiæ conſecrationem conuenire Preſbytero, certum eſt. Ea tamen conditione, vt ſine altari ab Epiſcopo cõſecrato, & niſi ipſe quoque à Pontifice fuerit ſacris initiatus, eam conficere partim non debeat ratione altaris, partim non poſſit ratione ordinis. Igitur etiam vnguentum aliquo modo pertinebit ad Preſbyterum, ſi nimirum prius ab Epiſcopo fuerit conſecratum. Alioquin ſi nulla ratione congruit Preſbytero, cur illa Sacramenta Dionyſius ſimul coniunxit, & ſibi obiecit? εἰ γὰρ καί τινα τῶν σεβασμίων συμβόλων. Et ſi à Sacerdotibus ſigna quædam veneratione digna perficiuntur, &c. Neque enim plura eſſent Sacramenta, in quibus Sacerdos indigeret opera Pontificis. Vtpote qui Baptiſmum per ſe abſoluit, vnguentum, ſi vera eſt oppoſita ſententia, nulla ratione: remanet ergo ſola Euchariſtiæ conſecratio. Et tunc Dionyſius debuiſſet dicere εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱερέων τελεῖταί τι τῶν σεβασμίων συμβόλων, ἀλλ᾽ οὔποτε τὰ τῆς θείας κοινωνίας τελέσει μυστήρια, μὴ τῷ θειοτάτῳ θυσιαστηρίῳ τῶν κοινωνικῶν ἐπιτεθέντων συμβόλων. Etſi à Sacerdotibus aliquod ſignum (hoc eſt Sacramentum) veneratione dignum perficitur, nunquam tamen diuinæ Communionis myſteria perficiet, niſi communionis ſymbola in diuinum altare impoſuerit. Neque debuiſſet commemorare vnguentum, ſi nulla ratione ſpectaſſet ad Sacerdotem.

Tandem ſi ſententia Pachymeræ vera eſſet, Baptiſmus iuxta mentem Dionyſij ſimpliciter non ſolùm non eſſet perfectus, vtpote qui vnguento perficeretur, ſed neque poſſet ſolus adminiſtrari. Quod an verum ſit, cuilibet, vel mediocri Theologo iudicandum relinquo. Eſt nempè aliud dicere, Baptiſmum non eſſe perfectum in ſuo genere, & aliud fidelem ſolo Baptiſmo initiatum non eſſe omni ex parte perfectum. Quamuis enim per Baptiſmum ſit perfectus, quoad ſubſtantiam, ac proprietatem Chriſtianiſmi; eſt tamen imperfectus, quoad alias gratias, & munera obeunda, & per Sacramenta Confirmationis, & Euchariſtiæ longè perfectiſſimus euadit. Qua ratione puer perfectus homo dici poteſt, quoad eſſentiam, imperfectus quoad molem, imperfectior quoad conſtantem, & grauem vſum rationis. Quocirca modus ille loquendi Pachymeræ non bene ſonat, ὅτι οὐδὲ τοῦτο τελείως ἐνεργεῖ ὁ πρεσβύτερος, quòd Sacerdos baptiſmum non perfectè conficiat ſine opera Epiſcopi. Eſtque illi dicto Simeonis ſimilis, οὐκ ἔσται τελείως τις βαπτισθεὶς ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος, non erit perfectè quiſpiam baptizatus, qui non ſuſceperit vnguentum. quod falſiſſimum eſt.

Ponit itaque diſcrimen Dionyſius inter Epiſcopum, & Preſbyterum, atque ad Epiſcopum pertinere perficere vnguentum, id eſt benedicere, & conſecrare, ad eundem ſpectare altaria Deo dicare, quin & ipſos Preſbyteros ordinare pronunciat. At verò Sacerdos ſine vnguento ab Epiſcopo prius confecto, nõ baptizabit. quod ideo dicit, vt eum ab Epiſcopo pendere oſtendat, & quia in Baptiſmate, vt ſuprà docui, ſimul, & ſemel etiam confirmabat.

Nec valet reſponſio quorundam aſſerentium, Presbyterum ex mandato Eccleſiæ non poſſe quidem baptizare ſine chriſmate, verùm non adhibito per modum Confirmationis, & in fronte, ſed in vertice, vel in pectore, vt etiam videtur Dionyſius Carthuſianus intellexiſſe, & explicaſſe Dionyſium. Quod Innocentius pri-

mus Epistola 29. ad Decentium cap. 3. & complures alij concedunt Pontifices, vt est videre 3. p. decret. de consecratione d. 4. c. Presbyteris, & sequentibus. Hacve ratione non esse mirum (dixerit aliquis) si Concilia Presbyteros administrare vnguentum minimè vetuerint.

Hæc, inquam, solutio, vt de Latinis vera sit, de Græcis tamen vera esse non potest, & nulla est. Nam cùm non sit talis mos, & modus apud Græcos tradendi Chrisma, sed is prorsus, qui & Episcopalis censetur, iste verò possit ex delegatione summi Pontificis committi Presbyteris, quid hac opus est solutione? Vnde Pachymeres cùm non videret apud Græcos aliũ modum conferendi Chrisma, clarissima verba Dionysij in alium sensum detorsit, ea referens ad Pontificem. Non esse autem alium modum in Ecclesia Orientali tradendi Chrisma, facile est intelligere tum ex ipsomet Dionysio, & Cyrillo Hierosolymitano, qui omnes cerimonias tam Baptismi quàm huius Sacramenti recensent, ac explicant; hanc Presbyterorum chrismatis vnctionem, dum infans baptizatur in vertice, ne quidem leuiter saltem tangunt: tum ex ipsa vera forma Sacramenti Confirmationis, quam enunciat Presbyter. Cur autem Græci careant hac cerimoniali vnctione in vertice, illa mihi videtur esse potissima causa, quod, cum Græcorum Presbyteris facta esset potestas administrandi simul illa tria Sacramenta, profectò alterius vnctionis non indigerent. Latina verò Ecclesia, quia passim cum Presbyteris in administranda Cõfirmatione dispensare noluit, ideò cerimonialem chrismatis vnctionem, quæ fit in vertice, post Baptismum introduxit, vt egregiè obseruauit Rabanus lib. 1. de inst. Cler. c. 28. quia non semper poterat adesse Pontifex, qui Sacramentum Confirmationis daret.

Quod si quis contentiosè negauerit eam esse mentem Dionysij, & Pachymeræ morem gesserit, dicendum est, Dionysium attribuisse hoc munus Pontifici, tanquam proprio, ac legitimo ministro, qui per aliorum ministerium illud ordinariè non exequitur.

Fortassis illud quoque ad locum Dionysij non sine maxima probabilitate dici posset. Nimirum propterea Dionysium tam constanter affirmare Sacerdotes sine vnguento Baptismum nunquam peragere, quod aqua Baptismi per infusionem vnguenti consecraretur, vt docet idem Dionysius de Eccl. Hier. c. 2. his verbis: αὐτὸς ἐπὶ τὴν μητέρα τῆς υἱοθεσίας ἔρχεται, καὶ τὸ ταύτης ὕδωρ ταῖς ἱεραῖς ἐπικλήσεσι καθαγιάσας, καὶ τρισὶ τοῦ παναγεστάτου μύρου σταυροειδέσι χύσεσι τελειώσας αὐτό. Ipse (Pontifex) ad matrem adoptionis accedit, eiusque aquam sacris inuocationibus consecrans, & eam trina vnguenti vim maximã habentis purificandi per modum Crucis effusione perficiens, & quæ sequuntur.

Hanc ob causam fortassis quispiam suspicetur, ita loquutum fuisse Dionysium, quasi de re quapiam, quæ Presbyteris foret propria, peculiaris, & ordinaria.

Quæ solutio mihi antea in mentem non facilè veniebat, quia Græcorum Presbyteri nunc non solent vnguento, sed oleo Catechumenorum aquam perfundere. Fortassis quod, cum pro singulis baptizandis aliam, atque aliam aquam deinceps consecrent, tantam copiam vnguenti non habeant. Præsertim, quod nunc in Græcia vnguentum non consecratur, nisi à Patriarcha, neque tanta copia vnguenti haberi potest, quæ sufficiat etiam toties consecrandis fontibus.

Quod autem non ità intelligatur Dionysius, vt nos prius exposuimus, probatur auctoritate S. Hieronymi, qui in Dialogo contra Luciferianos eodem planè modo loquitur, atque Dionysius, asserens non posse Presbyterum sine vnguento, & iussu Pontificis baptizare. Et tamen ibidem ait Episcopos solitos esse excurrere ad conferendam Cõfirmationem. Immò & Diaconum vna cum Presbytero consociat, qui non possit baptizare sine vnguento, & mãdato Episcopi: vt indicium sit, sanctum Hieronymum, quando dicit, vnguento inungi baptizatos à Presbyteris, & Diaconis, non intelligere, Sacramento Confirmationis eos consignari. Nunquam enim Ecclesia Diaconis fecit facultatem Confirmationem conferendi. Sed adscribamus more nostro verba Hyeronimi. Ecclesiæ salus in summi Sacerdotis dignitate pendet, cui si non exors quædam, & ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot Sacerdotes. Inde venit, vt sine Chrismate, & Episcopi iussione, neque Presbyter, neque Diaconus ius habeant baptizandi.

Superius autem dixerat; An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, vt baptizatis postea manus imponantur, & ita inuocetur Spiritus sanctus? Et respondet Orthodoxus, Non quidem abnuo hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, vt ad eos,

qui longè in minoribus vrbibus per Presbyteros, & Diaconos baptizati sunt, Episcopus ad inuocationem sancti Spiritus
» manus impositurus excurrat. Itaque Epi-
» scopus conferebat Sacramentum Confir-
» mationis, quod per manus impositionem
» intelligitur, & tamen Presbyter & Dia-
» conus sine chrismate non baptizabant. Cur igitur vt explicatur B. Hieronymus, non poterit etiam explicari diuinus Dionysius?

Respondeo, Hieronymum ita quidem loquutum fuisse, vel quia Latini Presbyteri verticem baptizati inungere solent, (quam tamen cerimoniam in vsu non habent Græci. Neque Dionysius, cùm de Baptismate agit, vllam mentionem illius facit, neque Cyrillus in suis Catechesibus, præsertim mystagogicis, vbi recenset totam rationem Baptismi, sed nec aliquis alius Patrum Græcorum,) vel quia fons Baptismatis in consecratione non caret vnguento.

Et tunc quamquam Dionysius, si ita exponatur, hac ex parte facere pro Græcis non videatur, ex alia tamen multum facit. Quippe in fine illius paragraphi ad Pontificem spectare ait, potissimum τὴν τοῦ μύρου πλάσεως, confectionem, seu consecrationem vnguenti. Quod ideò asserit, quia extraordinariè administratio Confirmationis committi potest Presbytero, quem tamen à consecratione Chrismatis vetera Concilia, & Patres penitus arcent.

Discrimen Dionysij in consecrando Chrismate agnoscit etiam Synodus Romana c. 5. Constituit Siluester Episenpus vrbis Romæ, vt nemo Presbyter Chrisma conficeret. Et Concilium secundum Carthag. c. 3. Ab vniuersis dictum est, chrismatis confectio à Presbyteris non fiat. Græcè quoque ita est, Nam Concilia Carthaginensia etiam in Græcum sermonem antiqui verterunt, ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη, χρίσματος ποίησις παρὰ πρεσβυτέρων μὴ γινέσθω. Vbi interpres Zonaras, χρίσματος ποίησις ἡ ἐπὶ τῷ ἁγίῳ (Armenopulus ἀσπάῳ) μύρῳ τελετή. παρὰ γὰρ ἀρχιερέων τὸ ἅγιον χρίσμα τελεῖται καὶ ἁγιάζεται.
» Per chrismatis confectionem, ritus con-
» secrandi vnguentum intelligitur, quippe
» à Pontificibus sanctum Chrisma efficitur,
» & consecratur.

Quem Canonem citant etiam Græci in suo Nomocanone, & hoc non obstante, ipsi administrãt, sed non conficiunt Chrisma. Idem prohibuit Concilium tertium Carthag. c. 36. Similiter Concil. Tolet. 1. c. 20. declarat soli Episcopo licere Chrisma consecrare, & ab eo petendum singulis annis ante Pascha, quod idem decernit Concilium 4. Carthag. c. 36 Iubet enim Parochis, vt ante Pascha petant Chrisma ab Episcopo proprio.

Et fortassis, vt obiter hoc etiam addam, ita intelligendi & interpretandi sunt quidam Pontifices 3. p. Decret. d. 5. c. nouissimè, &c. De his verò, qui statuunt irritum, & vacuum, ac nullum esse Sacramentum si à Presbyteris cõficiatur. Scilicet, si Presbyteri conficiant, & conferant, tunc nullum est. Conficere enim, vt enunciat Dionysius, spectat ad Episcopum.

Innocentius verò propterea dicit, Presbyteris chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum. Non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cùm tradunt Spiritum sanctum paraclerum, vel quod illud à Presbyteris tum reuocare vellet, vel vt indicaret ordinaria potestate solis Pontificibus conuenire. Nam quando de potestate est sermo, & absolutè pronunciatur aliquod genus hominum habere, vel non habere potestatem, intelligitur de potestate ordinaria, vt si quis dixerit, Parochum, & Rectorem Ecclesiæ non habere potestatem excommunicandi, intelligitur de potestate ordinaria, quæ annexa sit officio eius, non de potestate delegata, quam accipere potest à summo Pontifice. Quo eodem modo intelligo, atque declaro S. Eusebium Papam in Epistola tertia ad Episcopos Tusciæ, & Campaniæ. Manus, inquit, impositionis Sacra- «
mentum magna veneratione tenendũ est, «
quod ab aliis perfici non potest, nisi à sum- «
mis Sacerdotibus, videlicet ordinariè. Vel «
illud perfici idem valet quod confici, id «
est consecrari. Et omnino respondet ver- «
bo Dionysij, quo vtitur ille πλάσεως.

Idem probatur auctore Gregorij Magni, & alterius Gregorij Patriarchæ Constantinopolitani, vnius ex Patribus Concilij Florentini.

CAPVT XV.

CONFIRMATIONIS Sacramentum collatum à Presbytero esse validum, modo ipsi à potestatem habente cõcessum fuerit, patet ex concessione Gregorij Magni, qui non fuit contrarius aliis Pontificibus in hoc dogmate. Nisi fortè

quæ in aliam cerimoniam minimè quadrat, item ex subiecta materia, quam inungunt, videlicet frontem. Itaque cogitet ipse non tantùm Confirmationem in Baptismate, sed etiam Eucharistiam Orientis Ecclesias non solùm adultis, sed & infantibus simul administrare consueuisse. Quæ potissima causa est, cur Græci careant alia cerimoniale chrismatis Vnctione, vt antea notauimus. Neque verba Ambrosij & Augustini illud significant Ægyptios negare Sacramentum Confirmationis, immò potiùs astruunt eos credere Confirmationem, quandoquidem nonnisi in absentia Episcoporum consignabant. Quòd enim nonnulli aiunt in emendatioribus exemplaribus loco consignat, apud Augustinum haberi consecrat, & Ambrosium apertè loqui, de eo tempore, quo Presbyteri simul ordinabantur Episcopi. Hoc si verum est, penitus destruit coniecturam Valdensis. Quorsum enim Ægyptij negassent Sacramentum Confirmationis, si nulli Presbyteri erant in Ægypto, qui non etiam essent Episcopi? At neque hoc responsum cōsistere potest, quippe non solùm absente, verùm etiam præsente primario Episcopo Presbyteris, alioquin non simplicibus, sed consecratis Episcopis, ex facultate eiusdem per antonomasiam Episcopi congruit consecrare, & consignare. Præterquam quod incertum est, an eo tempore omnes Presbyteri ordinarentur Episcopi, & oppositum longè probabilissimum est. Respuunt etiam hūc sensum verba Ambrosij. Probat enim auctor ille in primordiis nascentis Ecclesiæ munera Ecclesiastica fuisse permixta, atque confusa, vt quod conuenit Episcopo, vsurparet Presbyter, & quod Presbytero Diaconus, & ad hoc probandum inter cætera exemplum ponit Presbyterorum Ægypti, etiam tum illa ætate confirmantium in absentia Episcoporum, quasi hoc facerent vi antiquæ illius consuetudinis nondum apud illos abolitæ. Quæ quidem doctrina facilè redargui potest ex Dionysio Areopagita de Ecclesia Hier. in qua ille diuinus vir luculenter delineat, exprimit, atque ob oculos ponit omnia munera, & exercitia Diaconorum, Sacerdotum, Pontificum.

Quare si nihil aliud esset, hoc vnum sufficeret ad probandum auctorem illorum Commentariorum in Epistolas Pauli non esse Ambrosium, sed quempiam alium. Et eundem faciunt viri grauissimi quæstionum veteris & noui testamenti, quæ falsò Augustino attribuuntur, nobis tamen hoc testimonium, vt vetustissimi auctoris ad probandam nostram sententiam egregiè inseruit. Est itaque Presbyter minister ex delegatione & mandato Pontificis.

Dices, Innocentius tertius reuocauit istam dispensationem & sic irritam, & inanem fecit consuetudinem. Prohibuit enim Parochis Constantinopolitanis, ne amplius cuiquam conferrent Sacramentum Confirmationis, collatum verò statuit nullum esse.

Respondeo, reuocasse à Latinis, non à Græcis. Quandoquidem illo tempore Latini dominabantur Constantinopoli, vt tradunt Historici. Quod ipsemet Pontifex clarissimè in suis literis exprimit, cùm ad quendam Lucium suum Vicarium ita scribit: « Mandamus quatenus omnibus Latinis Presbyteris apud Constantinopolim constitutis, districtè prohibeas, ne talia de cætero sua temeritate præsumant. »

Et eodem modo explicandus est Gregorius IX. qui hac de re aliorum Pontificum, atque adeo ipsius Innocentij Placita refert, vt est in lib. primo Decretalium de consuetudine tit. 4.

At verò Innocentius quartus non admittit hanc expositionem. Nam in literis ad Episcopum Tusculanum Apostolicæ sedis legatum in regno Cypri, quæ extant in eius registro Bullarum Pontificatus sui anno xi. in Bibliotheca Vaticana, de ritibus Græcorum consultus, quod attinet ad Confirmationem §. 4. ita faciendum rescribit: « Soli autem Episcopi consignent Chrismate in frontibus baptizatos, quia huius vnctio non debet nisi per Episcopos exhiberi, quoniam soli Apostoli, quorum vices gerunt Episcopi, per manus impositionem, quam Confirmatio, vel frontis chrismatio repræsentat, Spiritum sanctum tribuisse leguntur. » Quibus verbis videtur noluisse tolerare hanc Græcorum consuetudinem.

Sed dicendum, cùm non solùm in regno Cypri, sed in toto fermè Oriente ille mos esset, fortassis legatus Pontificis agnita postea difficultate, decretum Pontificis hac de re publicare prætermisit, neque executioni mandauit, quod commodè fieri haud posset. Quemadmodum etiam Gregorius Magnus iusserat, ne Presbyteri consignarent, sed postea longa consuetudine intellecta, concessit vt in absentia Episcoporum confirmarent. Ob eandem difficultatem tempore Clementis VIII.

perbreuis instructio super aliquibus ritibus Græcorum, inter quos recensetur administratio huius Sacramenti, facta est. Sed ea dirigitur ad Episcopos Latinos, in quorum Diœcesibus Græci vel Albanenses Græco ritu viuentes degunt. Quod optimè sciebant in Græcia valdè difficile fore vt hæc constitutio acceptaretur.

Vniuersè autem de Pontificibus, qui reuocarunt, illud dicendum videtur. Primùm reuocasse quidem, quia putabant, Presbyteros solitos fuisse conficere Chrisma, & consignare baptizatos, horum autem posterius licet Sacerdotibus, ad eosque spectat aliquo modo, & extraordinariè. Primùm nulla ratione ad eos pertinet, quod ipsis commissum nunquam fuerit, vt constat ex Dionysio, & sacris Canonibus Conciliorum.

Deinde, reuocasse, quod existimarent auctoritate propria Presbyteros illud munus vsurpasse, ideóque in huiusmodi decretis sæpe inuenitur hoc verbum (Ne præsumant) præsumptio autem nullam facultatem concessam supponit, quam tamen illi obtinuerant, & longissimo vsu stabilierant.

A quo tamen obtinuerint an à Romano Pontifice, an ab aliis Episcopis hoc non constat.

Tutissimum est dicere Græcorum Presbyteros per suos Patriarchas, & antistites eiusmodi facultatem à summo Pontifice obtinuisse, à quo omnis iurisdictio, quasi à capite in alios, veluti membra mediatè, vel immediatè deriuatur, & diffunditur. Nam & Concilium Florentinum in decreto pro Armeniis asserit, aliquando per Apostolicæ sedis dispensationem ex rationabili causa, Presbyteris administrationem huius Sacramenti concessam fuisse.

Obiicies, Romanum Pontificem non posse concedere talem facultatem, præsertim si de iure diuino Episcopis conuenit, in quo Pontifex dispensare minimè potest.

Respondeo, de iure diuino conuenire administrationem Confirmationis, non solùm Episcopis ordinariè, sed etiam Presbyteris ex mandato Pontificis. Quòd enim proprium sit Episcoporum in locum Apostolorum succedentium confirmare, diuinæ literæ astruunt. Quòd etiam Sacerdotibus extraordinariè congruat, declarant sacra Concilia. Item probatur à posteriori, & colligitur ab effectu, & factis Romanorum Pontificum. Nam Pontifices concesserunt hoc munus Presbyteris, quod vtique non fecissent, si facultate caruissent. Neque est dicendum eos errasse, ac deceptos fuisse. Quocirca non est dubiū, quin possit summus Pontifex dispensare, distinctionéque adhibita ordinariè, & extraordinariè quotquot obiectiones solent fieri nullo negotio soluuntur.

De Episcopis si loquamur, longè maior est difficultas; an ij facultatem hanc Presbyteris tribuere potuerint.

Axioma est multorum Theologorum & Canonistarum, si solùm ius diuinum & naturale attendamus. Quicquid potest Pontifex in vniuerso orbe, si ea excipias, quæ ad vniuersæ Ecclesiæ statum pertinent, vt res fidei definire, posse Episcopum in sua Diœcesi, nisi specialiter Pontifex aliquid sibi reseruet. Vt docent Abulensis cap. 19. Matth. q. 87. litera E. Victoria relectione de matrimonio p. 1. num. 7. Sotus in 4. d. 27. q. 1. a. 4. versu, At quo tandem. Et melius lib. 10. de Iustitia q. 1. a. 3. ad 2. & in 4. d. 32. q. 1. a. 3. in fine. Gambara de offic. legati lib. 10. n. 466. & 476. Thesaurus Christianæ religionis cap. 17. Nicolaus de Cusa lib. 2. de concordia Catholica c. 3. Vera crux 2. p. speculi a. 28. post tertiam conclusionem versic. ex ista conclusione. Perez lib. 8. ordinat. tit. 15. lege 5. paulò pòst principium, & tit. 18. lege 2. versu, Statutos contra illos. Henriquez lib. 6. de Pœnitentia c. 14. num. 7. in commento litera K. Et lib. 10. de Sacramento ordinis cap. 35. n. 2. & lib. 12. de matrimonio cap. 5. n. 2. in cōmento litera N. Aragon. 2. 2. q. 88. a. 12. versic. Si quis quærat, an omnis, ante 2. conclusionem. Idem docet Maiolus lib. 5. de irregularitate cap. 51. n. 4. & refert Hugonem, vbi dicit, posse Episcopum dispensare in omnibus casibus, qui sibi specialiter non reseruantur. Thomas Sanchez lib. 1. disput. 61. num. 3. & lib. 7. de impedimentis matrimonij disputatione prima n. 9. Et ratio est manifesta. Quia est pastor ordinarius in sua Diœcesi, sicut Pontifex in toto orbe, licet sit ipsi subiectus. Ergo in iis, in quibus Pontifex non coercet eius iurisdictionem, habet potestatem ordinariam. Sicut quilibet Confessarius potest æquè ac Pontifex ab omnibus peccatis absoluere, nisi per Pontificem aut Episcopum casus aliquis reseruetur. Et ipsi Græcorum Presbyteri, confessarij constituti, potestate sibi ab Episcopis concessa, miniméque limitata ab omnibus peccatis absoluunt. Sed iidem tamen iuxta præscripta veterum Canonum, & antiquorum placita Patrum pœnitentibus

nitentibus muſcas imponunt; vt non mirum ſit, ſi hac poſita conditione talis poteſtas illis conceſſa ſit. Si ergo Romanus Pontifex poteſt committere Presbytero adminiſtrationem Confirmationis, potuerunt etiam Græcorum Epiſcopi, hoc idem præſtare eo tempore, quando eam facultatem Pontifex non reſeruauerat. Hoc eſt, ante ſchiſma, & diuiſionem Eccleſiarum.

Ledeſma exiſtimat in Græcia ſimplices Sacerdotes confirmaſſe ex licentia Epiſcopi, idque probat teſtimonio Ambroſij ad Epheſios 4. de Ægyptiis, qui tamen eum morem non reprehendit. Idem probare potuiſſet ex præſenti conſuetudine Orientalis Eccleſiæ. Negat Suarius fuiſſe aliquando conſuetudinem hanc in Eccleſia, ſed immeritò.

B

Ego ſi velim promere, quæ ſentio, diſtinctione vtar, & quidem ſi ſeorſim ſingulos Epiſcopos conſideremus, non auſim dicere eos potuiſſe. Si verò aliqua maxima pars Eccleſiæ, vt eſt tota Orientalis Eccleſia, ante diſſenſionem pernicioſam, & execrandum ſchiſma Presbyteris tale munus commiſerit, mea quidem ſententia valet Sacramentum non corrigente à principio, ſed diù tolerante Romano Pontifice. Tunc enim intelligitur ſaltem tacitus conſenſus Pontificis. Qui licet poſtea poſſit corrigere, non tamen expedit, nec ita facilè ſimilia corrigit propter infirmam aliorum conſcientiam, immò potius ſolet concedere, vt etiam conceſſit Gregorius Magnus pro diuerſitate regionum, & conſuetudine. Præſertim ſi talis conſuetudo in Oriente à temporibus fermè Apoſtolorum vires acceperit. Hac enim in re Dionyſij auctoritas, qui eodem æuo floruit, ſi ita interpretanda eſt, vt ſonare videtur, & nos expoſuimus, pro Græcis eſt magni facienda. Immò verò ſi talis mos abrogaretur, & infantes Græcorum more ſolito non vngerentur; non deeſſent innumeri Græcorum, qui ex craſſa ignorantia falsò exiſtimarent, eos perfectè non eſſe baptizatos.

C

Tandem ad ſuperiorem difficultatem ſunt qui reſpondeant, etiamſi Pontifex omnibus modis reuocauit, Græcorum tamen conſuetudo hoc non admiſit. Nec prævaluit Pontificis iuſſio, vſu non approbante. Quare peccarunt illi primi voluntati Pontificis ſe opponentes, ſed qui ſubſequuti ſunt, conſuetudinem, quam inuenerunt, retinentes, nullum errorem commiſerunt; ac tot annis elapſis, accipit vires iterum conſuetudo, & manet in ſuo robore.

D

A

Non placet ſolutio, & ob id propoſita vt refutetur, ac reiiciatur. Si quid enim eſſet iuris Eccleſiaſtici, quod peccaretur, tunc haberet locum reſponſio, nunc cùm de iure diuino Presbytero non conueniat confirmare, niſi poſita dependentia, ea ſublata, ſtatim ceſſat facultas conceſſa Presbytero; adeovt irrita nullaque ſit amplius omnis eius Confirmatio. Quam vſus, qui potius abuſus dicendus eſt, iuuat omnino nihil. Quare præter ſolutiones allatas hoc etiam modo propoſitæ difficultati putarem me poſſe ſatisfacere. Quicquid ſit de reuocatione aliorum Pontificum. Profectò cùm in Concilio Florentino poſt omnes Pontifices, qui reuocarunt; Græci de hac re interrogati omnem difficultatem, vt ibi aſſeritur legitimè, & canonicè diluerint; ipſe etiam Pontifex Eugenius quartus redditæ ab iis rationi acquieuerit: hoc vel vnum ad omnem controuerſiam de hac re ſedandam, ſufficere poſſe videtur. Receſſerit ſanè ab vſitata conſuetudine aliorum voluntas Pontificum? At tamen clariſſimè apparet denuo acceſſiſſe conſenſum Eugenij Pontificis, dum Græcorum reſponſum ſine vlla contradictione admittit.

Verùm operępretium mihi videtur verba Concilij Gręcè referre. Siquidem peracto Concilio propoſuerat Græcis Pontifex vndecim quæſtiunculas, inter cæteras ſexta eſt in ordine: διὰ τί οὐ χρίουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τῷ μύρῳ, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς. καὶ γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι δέδοται τοῦτο. Quare Pontifices non « inungunt ſacro Chriſmate, ſed Sacerdo- « tes, cum hoc Pontificibus ſit datum. Ad- « dit deinde in fine Concilium, ταῦτα τῶν Λατίνων προενεγκαμένων, ὁ Μιτυλήνης κανονικῶς τε καὶ νομίμως ταῦτα πάντα ἔλυσε. πλὴν δύο τινῶν, τὴν διαζεύξιν τῶν ἀνδρογύνων, καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ πατριάρχου. Hæc à Latinis ob- « iecta, Mitylenenſis præſul legitimè, ac ſe- « cundum Canones omnia diſſoluit, pręter- « quam duo, videlicet ſeparationem matri- » monij, quoad vinculum, & creationem » Patriarchæ extra Conſtantinopolim. «

Vnde non eſt mirum ſi etiam Gregorius ille protoſyncellus, qui interfuit, & ſubſcripſit Concilio, vtporè qui à confeſſionibus Imperatoris Ioannis Palæologi fuerat, & quod amplius Patriarchæ Alexandrini locum in Concilio tenuerat, magnæ profectò auctoritatis vir. Non inquam, mirum eſt, ſi ſcribens aduerſus Epiſtolam Marci Epheſij illam Encyclicam ad om-

nes Christianos, eiusque obiectioni respondens dicat, ἀλλὰ καὶ Λατῖνοι τοὺς ἡμετέρους ἔχριον, καὶ χρισμαρισμένους ὀνόμαζον. ὅτι δὲ οὐ κατὰ δίκαιον λόγον ταῦτα ἐγίνοντο, δῆλον, ὅτι ἐν τῇ ἑνώσει ἡμῶν οὐδένα λόγον εἶχον εἰπεῖν καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι ὄντες παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ὀρθόδοξοι ἐκρίθημεν. Verùm etiam Latini nostros vngebant, & Chrismatos appellabant. Quod verò non secundum rectam rationem ista fierent, manifestum est. Etenim cùm iniremus concordiam, nullam rationem contra nos afferre poterant; sed cùm orthodoxi essemus, & rectè sentiremus, ab orthodoxis orthodoxi iudicati sumus. Nota verba Gregorij, quæ indicant præsentem quæstionem inter Græcos & Latinos fuisse agitatam, & quidem Latinos nihil habuisse quod Græcis obiicerent, sed eos rectè sentire hac de re iudicatos fuisse.

Itaque Græci vngebant Latinos ad se accedentes, & Latini Græcos. Cæterùm qua ratione id fieret Gregorius non explicat, nisi quod ingenuè fatetur malè ambos fecisse. At Marcus Ephesius ideò ait Latinis Chrisma à Græcis adhibitum fuisse, quod eos instar hæreticorum haberent. Et ad hoc probandum affert etiam Canonem septimum Concilij Constantinopolitani primi, in quo recensentur quidam hæretici, qui ad fidem reuersi, debebant confirmari. Vnde nota tempore Marci Ephesij in Ecclesia Græca Sacramentum Confirmationis iteratum fuisse. De quo infra fusius dicemus.

Verùm hoc, quod de Latinis ait Ephesius, nullo modo admittens Gregorius, non ob id, & tamen malè factum esse affirmat. Q[illegible]ate in Concilio Florentino rectè rem iudicatam fuisse. Quod enim non vt hæreticis tribuissent Chrisma, probat Gregorius ex eo, quod etiam Latini vngerent Græcos, quos scilicet non hæreticos, sed schismaticos esse arbitrarentur. Deinde probauerat Gregorius in eadem Apologia, nunquam Græcos à Latinis, nec Latinos à Græcis hæreticos, sed schismaticos appellatos fuisse. Vtrum autem in alijs hæreticis Confirmatio iterata fuerit, vt vniuersè de omnibus pronunciat Ephesius, necne, nihil dicit contra Marcum Gregorius, vt signum sit eam iteratam fuisse. Ego existimo (modo quod ait Ephesius non sit verum, vel ista ex odio non sint facta) alia, atque alia de causa exorto, ac durante schismate factum esse, vt ambo ad se accedentes vngerent. Græci quidem, quod optimè scirent Latinos in Baptismo non esse solitos infantibus conferre Sacramentum Confirmationis. Latini verò quia putabant irritam, & inanem esse Confirmationem à Presbyteris Græcorum collatam. Hac verò quæstione proposita in Concilio à Pontifice, satisfactum est vtrisque. quod enim satisfactum fuerit Græcis, ex eo colligo, quod idem iste Gregorius tuetur vsum Confirmationis Latinorum aduersus Ephesium in eadem Apologia his verbis: ἀλλὰ καὶ τῷ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους οἱ Λατῖνοι χρίουσι, καὶ ὡς ἡμεῖς ἓν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας τὴν τελετὴν τοῦ μύρου λέγουσι. χρίουσι δὲ τούτῳ, ὅταν τελείας ἡλικίας ἐπιλάβωνται οἱ ἄνθρωποι, ἤδη καὶ ἀκοῦσαί τι μυστικὸν, καὶ ἀποκρίνασθαι δυνατοὶ, κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον. Verùm etiam Latini baptizatos vnguento inungunt, & non aliter atque nos ipsi, vnum ex septem Sacramentis Ecclesiæ cerimoniam Chrismatis fatentur. Hoc verò vnguento inungunt, cùm sunt confirmata ætate homines. Et quidam mystici audire, ac respondere possunt ex sententia Gregorij cognomento Theologi. Satisfactum etiam fuisse Latinis patet ex Concilio, & ex verbis Gregorij iam citatis. Puto dixerint extraordinariè posse Presbyteros conferre Chrisma de commissione Episcopi, & valdè vetustum esse huiusmodi morem Græcorum.

Verùm antequam ad reliqua, quæ deinceps tractanda sequuntur, progrediamur, vt citatum testimonium satis apud omnes in hac re ponderis habeat; qualis, & quantus vir fuerit nominatus Gregorius declarandum est.

Is ergo creatus Patriarcha Constantinopolitanus, primus in ordine post concordiam factam, ante captam Constantinopolim, scripsit Orationem quandam rogatus ab Imperatore Trapezuntio, in ea tum Pontificiæ dignitatis, qua erat insignitus, mentionem facit, & rationem aliis reddere concordiæ iam factæ in Concilio, sibi ex officio incumbere profitetur, tum etiam dogma processionis Spiritus sancti luculenter declarat.

Scripsit etiam aduersus quandam Epistolam Marci Ephesij ad omnes insulas, & Christianos missam, cuius initium, τοῖς ἁπανταχοῦ, quæ nuper edita est cum actis Synodicis Concilij Florentini, interprete doctissimo viro Caryophilo. Item cùm in Concilio Florentino Græci Patres, antequam inirent cum Latinis concordiam, seorsim singuli scripto suam sententiā man-

darent; Marcus Ephesius ὁμολογίαν, suæ fidei etiam ipse conscripsit. Verùm cùm videret aliorum Patrum sententias longè diuersas esse à sua κακοδοξίᾳ, timuit, & erubuit eam promere, ne ab aliis divideretur: eam deinde peracta Synodo inter Græcos diuulgauit, sed noster Gregorius validissimis rationibus confutauit in Apologia, cuius initium, ὁ τῆς Ἐφεσίων πόλεως. Quæ similiter cur non sit typis mandata in hac noua, & tandiù desiderata editione Conciliorum, miratus sum.

Sed ante editos hos tractatus Gregorius composuit quinque capita in defensionem Concilij Florentini, quorum in his suis scriptis aduersus Marcum Ephesium expressam mentionem facit.

Vtrum autem ea sint illa quinque celeberrima capita, quæ falsò circumferuntur nomine Gennadij, haud omnino certum est.

Quamuis enim vbicumque incidit occasio tractandi aliquid ex iis, quæ continentur in illis quinque capitibus, vt de azymis, de Purgatorio, de Potestate summi Pontificis, præcipuè verò, cùm docet sanctos Dei visione frui, eadem ad verbum transferat, hæc præterea in hoc postremo loco de fruitione sanctorum cum superioribus contexat, καὶ τί δεῖ πολλὰς εἰσάγειν μαρτυρίας; ἐν γὰρ τῇ περὶ τούτου πραγματείᾳ πλατύτερον εἴπομεν, καὶ σαφέστερον ὑπεραπολογούμενοι τοῦ ἐν τῷ ὅρῳ τετάρτου κεφαλαίου. καὶ ὁ ἐντυχὼν ἐκείνοις, καὶ τὰς λοιπὰς εὑρήσει μαρτυρίας. Et quid opus est afferre plura testimonia? in tractatu enim huius rei latius, & explicatius diximus, cū quartum caput, quod in definitione Concilij continetur, defendendum suscepimus. Et qui in ea capita inciderit, cætera quoque testimonia repetiet. Et hæc omnia sint argumenta non contemnenda ad probandum Gregorium esse auctorem illorum capitum: tamen cùm auctor etiam Apologiæ, εἰς τὸ γραμμάτιον τοῦ Ἐφεσίου, cuius initium, ὁ αἰδέσιμος οὗτος ἀνήρ, respondens ad illud Damasceni, ex filio spiritum non dicimus, scribat, ἵνα μή τις διστάσῃ, ἐλύσαμεν αὐτὸ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ λόγου ὑπεραπολογούμενοι τῶν πέντε κεφαλαίων. Ne quis dubitet, soluimus illud in primo capite defensionis Concilij, dum pro quinque capitibus scriberemus. Non possumus certo scire, cuiusnam potissimum sint illa quinque capita.

Quòd enim non sit idem auctor commemoratæ Apologiæ, manifestè ostendi potest ex opposita sententia, quam habet de origine schismatis. Quippe negat ex additione ortum esse schisma, & Latinos dedisse causam. Potissimum vbi ait, τὸ γὰρ λέγειν ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ, καὶ τοῦ σχίσματος, τοῦτο οὐδεὶς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσειεν, εἰ μή που τινὲς γραώδεσι μύθοις πιστεύσαντες μετὰ σοῦ φήσουσιν. Dicere enim additionem fuisse causam dissidij, & schismatis, id nemo studiosorum affirmauerit, nisi quidam anilibus fabulis fidem habentes, hoc tecum asseuerauerint. Quod idem sæpe repetit.

At vbi Ephesius in ea Epistola ait, τὴν μὲν αἰτίαν τοῦ σχίσματος ἐκεῖνοι δεδώκασι τὴν προσθήκην ἐξενεγκόντες. Causam schismatis illi dederunt additamento palam apposito. Respondens Gregorius assentitur illi his verbis, ὅτι μὲν τὴν αἰτίαν τοῦ σχίσματος ἐκεῖνοι δεδώκασι διὰ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης, δῆλον. Illos dedisse causam schismatis per additamentum in symbolo, certum est. Ex quo patet diuersos esse auctores, quod etiam constat ex modo loquendi, cùm Gregorius nullum asperius verbum in Marcum proferat. Alter velut cum hæresiarcham tractet. Vnde colligi potest pro definitione Concilij Florentini plures Græcos Patres scripsisse. Igitur auctorem citatæ Apologiæ Iosephum quendam virum doctum Episcopum Methonensem repetit esse in Bibliotheca Vaticana Caryophilus; quam Apologiam Latinè vertit, & cum Concilio Florentino imprimendam curauit.

Sed vt ad nostrum Gregorium Patriarcham redeamus, idem post celebratum Concilium suasit Georgio Scholario, vt quibusdam argumentis Marci Ephesij de processione Spiritus sancti faceret satis, & idem iste impulit quoque Bessarionem, vt ad reliquas obiectiones Marci Ephesij, quas morte præuentus Georgius Scholarius non diluerat, responderet. Cui libenter, & cum animi submissione obtemperans Bessarion, eum quippe virum grauissimum Patriarchali dignitate insignitum, & canitie veneranda, sanctimoniáque pręditum, θειότατον δεσπότην, καὶ ἁγιώτατον πατέρα, καὶ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. In iis scriptis iure optimo appellat: ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς σὲ θειότατε δέσποτα, τὸν μᾶλλόν τι ἡμῶν εἰδότα, καὶ πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ταύτης ἄσμενον πεπονθότα. εἴρηται δὲ ὑπακοῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ μὴ οἴεσθαι θεμιτὸν ὅλως τοῖς σοῖς προστάγμασιν ἀντιβαίνειν. In fine litterarum: εὖ πράττοις ἁγιώτατε πάτερ τὸ γλυκύ μοι καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Hæc ad te dicta sunt diuinissime Domine, qui magis ea calles, &

multa pro hac veritate libenter passus es. Dicta sunt verò obedientiæ causa, & ne aliquis putet vlla ratione fas esse, vt quisquam tuis imperiis se opponat. Bene vale sanctissime Pater, dulcissime mihi re ipsa, & nomine.

Quæ omnia vna cum aliis scriptis viri immortalitate dignissimi Cardinalis Bessarionis Romæ vidi, & legi in quodam libro Græco manu scripto è Creta allato Gasparis Viuiani Vrbinatis sapientissimi senis, & religiosissimi Pontificis Anagnini, viri in primis de tota nostra genere optimè meriti. Quippe Gregorius XIII. P. M. illius persuasionibus ductus Collegium Græcorum in Vrbe erigendum curauit, prouentibus auxit non mediocribus, atque ditauit, amplissimis priuilegiis ornauit. Vbi Græcorum nobiles Adolescentes ex variis Insulis, & Græciæ partibus accersiti egregiis literis, & sanis doctrinis, pietateque Christiana, & optimis moribus excoluntur, atque imbuuntur.

De hoc eodem Gregorio hæc habentur non longè à principio in historia Græca à Theodosio Zygomala Germanis missa, quam hæreticus homo Martinus Crusius instar ἱστορικῶν πατρών, conficto vocabulo meritò Turco-Græciam inscripsit: ἐπανελθόντος δὲ ἀπὸ Ἰταλίας κατέλαβεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἑαυτοῦ φιλτάτην γυναῖκα Μαρίαν τὴν Καντακουζηνὴν οὐκ ἐν ζῶσιν, ἀλλὰ τελευτήσασαν πρὸ καιροῦ. καὶ οὕτως οὗτος μὲν ἐν λύπῃ ἦν· οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει κληρικοί, ἱερομόναχοι, ἱερεῖς, ἡγούμενοι, πνευματικοί, καὶ οἱ λοιποὶ οὐκ ἤθελον συλλειτουργῆσαι τοῖς ἐλθοῦσιν, ἢ μνημονεῦσαι αὐτούς, ἀλλ' ἐχωρίζοντο αὐτῶν, ὡς ἀσεβῶν εἰπεῖν. πολλοὶ δὲ παρῃτήσαντο καὶ τὴν ἱερωσύνην. καὶ γέγονεν ἡ ἕνωσις διαίρεσις. οὕτω δὲ φερομένων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὡς ἔτυχε. καὶ μὴ ὄντος πατριάρχου διὰ τὸ τελευτῆσαι ἐκεῖ. ἄλλου δὲ προβιβασθῆναι μὴ θέλοντος διὰ τὸ σκάνδαλον. ἦν γὰρ οὐκ ὀλίγον, οὕτως ἔμειναν ταραττόμενοι. ὁ Νικαίας δὲ Βησσαρίων, καὶ ὁ Ῥωσίας ἔμειναν ἐν τῇ Ῥώμῃ. καὶ ἐγένετο καὶ καρδινάλις ὁ Βησσαρίων τιμὴν καὶ δόξαν δεξάμενος, καὶ τὸ ἀσκανδάλιστον ἀσπαζόμενος. ἦν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τις ἁγιώτατος πνευματικὸς λεγόμενος Γρηγόριος ὁ Μάμμη, σύντεκνος τοῦ μεγάλου δουκός. ἅρπαντες οὖν αὐτὸν καὶ μὴ θέλοντα, εἰπεῖν, ἐποιήσαντο καὶ ἀνηγόρευσαν πατριάρχην ὃς καὶ τὸ σκάνδαλον αὐξανόμενον ὁρῶν. καὶ τὴν ἅλωσιν προλέγων παρῃτήσατο προφητικῶς καὶ τῷ ἰδίῳ συντέκνῳ τοῦ μεγάλου δουκὸς, ὡς οἱ Ἀγαρηνοὶ σφάξουσι τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ὃ καὶ γέγονεν ὕστερον, ὡς ὁ ἅγιος ἄνθρωπος προεἶπε. Postquam ex Italia domum rediere-runt, reperit Imperator suam, quam summè dilexerat coniugem Mariam Cantacuzenam non amplius in viuis, sed ante tempus vita defunctam. Ita hic quidem in luctu erat. Qui verò in Vrbe degebant Clerici, Hieromonachi, Sacerdotes, Abbates confessionibus audiendis præpositi, quos Patres spirituales vocant, ac cæteri, ij nolebant liturgias, & sacra cum illis, qui venerant celebrare, aut in precibus mentionem eorum facere. Sed ab eis recedebant, tanquam qui pietatem (vt ita dicam) abiecissent. Multi Sacerdotio etiam renunciarunt. Denique concordia facta est discordia. Ad hunc modum iactato temere Ecclesiæ statu, ac perturbato, cum, Patriarcha, Iosepho illic mortuo, nullus esset; nemo etiam propter scandalum, quod non modicum erat, se ad eum honorem euehi pateretur, in hac perturbatione manserunt. Nicææ verò Bessarion, ac Russiæ Antistes Romæ substiterant, vbi in Cardinalium ordinem Bessarion cooptatus amplissimo honore affectus scandala euitabat. Erat Constantinopoli à confessionibus quidam vitæ sanctimonia præstans, nomine Gregorius cognomento Mamme, magni Ducis Compater, hunc arreptum Patriarcham (vt ita dixerim) inuitum, ac renitentem crearunt, & salutarunt. Sed is diffidium in dies longius serpere videns, expugnationemque Vrbis prædicens, se munere abdicauit. Cùm quidem illi ipsi suo compatri prædixisset, filios eius in conspectu ipsius ab Agarenis trucidatum iri. Quòd sancti viri vaticinium ipso posterius euentu comprobatum fuit. Sic ibi.

Ex qua narratione, vt hoc ἐκ παρόδου, lectorem admoneam, liquidò constat, turbas, rixas, violentias, dissensiones, quas Marcus Ephesius totus ex mendacio, & fraude compositus, aliique nonnulli Græcorum, quos postea imitati sunt quidam Rutheni schismatici, lingua, & calamo promptissimi ad mentiendum in sua Pseudoflorentina Synodo citra vllam probabilitatem excogitarunt, non Florentiæ, & in ipsa conclusione Concilij, vt illi falsò commemorant: (neque enim præsens Græcorum historia hoc tacitum præteriisset) neque à Pontifice, & eius fautoribus Romanis aduersus Græcos, auctore videlicet clarissimo viro Iuliano Cardinale, aut Principe σταυροφόρῳ, Rodiensi, sed Constantinopoli, & ab ipsismet Græcis, hoc est inferioribus,

& ouiculis contra eosdem suos Græcos, nimirum Principes & Pastores Ecclesiarum, idque post transactam cœlestem illam animorum coniunctionem, & Concilium Oecumenicum, eas ortas, & excitatas, seu potius continuatas, auctas, & tandem cum amissione, ac fine imperij terminatas quoque fuisse. Si tamen terminatæ, & conclusæ, ac non potius in animis obstinatorum hominum denuo iugulatæ reuixerint.

Quo eodem morbo cùm non pauci Russorum hac nostra ætate laborent, qui in suos veros Pastores, & legitimos Rectores insaniunt, atque insultant, caueant ne non dissimili pœna iisdem de causis diuinitus iure plectantur.

Hæc inserenda non adeo πάρεργα, hic esse duxi, vt omni ex parte, & occasione nobis oblata verum indagaremus.

Confirmationis administratio qua ratione spectat ad Episcopum.

Capvt XVI.

QVÆRVNT hîc nonnulli Theologorum, qua ratione conferat Episcopus Confirmationem. Si enim ratione iurisdictionis, ergo posset Episcopus electus, non consecratus alioquin Presbyter confirmare, & tamen secũdum nostram sententiam non potest. Si verò ratione ordinis, ergo non potest hoc munus committi Presbyteris.

Respondeo cum doctissimo Bellarmino, quædam posse Episcopos, idque ratione ordinis, quæ nulla ratione possunt efficere Sacerdores. Est enim Episcoporum longè excellentior potestas. Atque adeò absolutè, & independenter posse, vt à quoquam impediri minimè queant. Eiusmodi est conferre sacros ordines, quod adeò peculiare est Episcopis, vt cum inferiori potestate illud communicare non possint. Ideo Chrysostomus Hom. 11. in Epist. ad Timoth. in expositione illorum verborũ, Diaconos similiter pudicos, discrimen assignans inter Episcopum & Presbyterum, de Episcopis ait, τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ αὐτῶν ὑπερβεβήκασι, sola potestate ordinandi Episcopi antecellunt Presbyteris. Quędam verò habent quidem Episcopi potestate ordinis, sed quæ aliis quoque inferioribus possint committi. Quod videlicet in aliorum quoque ordine, seu charactere ordinis radicem habeant, & fundamentum, sintque quodammodo inchoata, & imperfecta perficiantur per dispensationem eminentioris dignitatis, qualis est administratio Cõfirmationis. Neque hoc mirum alicui videri debet. Non enim character est aliqua physica potentia, quæ necessariò semper, & eodem modo operetur, sed est signum diuini cuiusdam pacti. Pacta autem non solùm diuina, sed etiam humana possunt esse absoluta, & conditionata.

Dices, Vnde scimus in hoc casu ordinem Presbyterij respectu Confirmationis esse conditionatum? Respondeo à posteriori & Ecclesiastica praxi. Cùm enim Romana Ecclesia ita in vsu habeat, neque possit errare, per consequens ita philosophandum est. Simile quid esset, si potestas absoluendi esset meri ordinis, non etiam iurisdictionis: Absoluere enim à peccatis est quidem potestas ordinis, quæ à nemine auferri potest, cùm pendeat ex indelebili charactere, sed quæ tamen necessariò postulet tanquam conditionem, sine qua nõ, vt loquuntur scholæ Philosophorum, aliquam iurisdictionem, vt propterea communiter appelletur potestas iurisdictionis, quamuis sit ordinis: quemadmodum ad calefaciendum necessaria est approximatio ignis ad passum. Si igitur eiusmodi potestas nullam iurisdictionem complecteretur, sed esset merè ordinis, tunc similiter ad rationem Sacerdotis esset conditionata, & facultas superioris requireretur tanquam conditio quædam, vtque nunc re ipsa in absoluendis peccatis requiritur facultas superioris, tanquam iurisdictionis, ita tunc requireretur vt ordinis. His adde, quòd cùm conditio repetiatur in potestate iurisdictionis, non video quæ causa sit quare non etiam in potestate meri ordinis reperiri queat.

Et hæc quidem dicta sint, quòd attinet ad dispensationem, qua videlicet non puto impediri Sacramentum. Aliunde tamen non sine iusta causa dubitarem, scilicet si tam vetustum esset Chrisma, & sæpius à Presbytero Græco per simplex oleum renouarum (quòd frequenter ob inopiam, & incommoditatem habendi aliud solet accidere) vt nullum esset, temporis longissimo interuallo corruptum, aut vetustate exoletum: tunc enim sub conditione iterùm cõfirmandi essent. Et vel ipsi Græcorum Episcopi suis ouibus consulentes omnibus modis deberent Presbyteros suos cogere, vt quotannis Chrisma nouum acciperent. Ita verò mihi placuit de hac dispensatione in gratiam Græcorum disse-

rere habita nimirum ratione nouæ Græciæ, vt faciliorem ipsis viam sternerem, si quando diuino numine inspirati ad Romanam Ecclesiam accedere, seque cum illa consociare voluerint. In Italia verò illa perbreui Clementis VIII. instructione Græcorum pueris optimè consultum est, cùm ij non à Presbyteris Græcis, sed ab Episcopis Latinis Sacramento Confirmationis muniri & consignari debeant.

Vtrum hoc Sacramentum imprimat characterem, & eum indelebilem.

CAPVT XVII.

COMMVNIS sententia est omnium Græcorum, vel ipso nomine comprobata, Confirmationem imprimere in animis fidelium characterem, idcoque vocari passim ab omnibus σφραγὶς, signaculum. Sic eam appellant complures Græcorum cùm veteres, tum noui auctores, qui de Sacramentis scripsere, vel aliquo modo Confirmationis mentionem fecere. Neque vlla ratione hoc in dubium est reuocandum. Si quæramus, an character is deleri possit, Latini ex similitudine characteris Baptismatis, & sacri Ordinis meritò negant. Nonnulli tamen Neogræcorum sua doctrina, & praxi effecerunt, vt res indubitata in quæstionem verteretur. Vnde ratio instituti nostri hoc postulare videtur, vt aliquid ea de re breuiter, ac dilucidè disseramus.

Non defuerunt ex antiquis Patribus, qui hoc Sacramentum iterarent, vt etiam Baptismum, si ab hæreticis collatum fuisset. Quòd existimarent hæreticos non potuisse conferre gratiam Spiritus sancti, qua ipsos carere constabat. Quæ illorum ratio tum demum solida foret, si ipsi non vt ministri, sed vt causa principalis agerent, tunc enim effectus esset illis similis, qui certè instrumento non solet assimilari. Adde quod mysterium differt à suo effectu, & inter effectus distinguitur character à gratia. Vnde potest quis conferre Sacramentum, & non conferre gratiam; idque non tam ob sui defectum, quàm suscipientis Sacramenta. Requiritur nempè in ministro gratia, non vt conferat Sacramenta, quod sanè efficit potestate sibi tradita per sacram ordinationem, sed ne offendat Deum in tam sancto ministerio, si ipse inimicus Dei permanens, alios Deo reconciliare præsumat. At suscipiens Sacramenta considerandus est, qui si ponat obicem, consequitur Sacramentum, non gratiam; ponit autem obicem infidelitatis, quotiescumque credit hæretico. Quocirca infantes, quia nullam habent indispositionem, neque sunt apti ad ponendum obicem, si ab hæreticis baptizentur, ne dum characterem, sed etiam gratiam nanciscuntur.

Antesignanus huius erroris in Africa extitit Agrippinus Episcopus Carthaginensis sancti Cypriani prædecessor, quem etiam secutus est ipse Cyprianus. Ex Græcis in Asia, cùm multi alij tum Firmilianus Neocæsareæ Archiepiscopus, teste Basilio, hæreticos rebaptizabat. Nam quod Cyrillus Hierosolymitanus in procatechesi, ait: μόνοι οἱ αἱρετικοὶ ἀναβαπτίζονται, ἐπειδὴ τὸ πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα. Soli « hæretici rebaptizantur, siquidem prius il- « lud non erat baptisma. Sano modo expo- « nendum est, de hæreticis, qui peccabant in forma baptismi. Quin & ipse Basilius Magnus quantum conijcere licet ex iis, quæ tradit de hæreticorum baptismate in Epist. Canonica ad Amphilochium cap. 1. & 47. quamuis fuerit dubius, in sententiam tamen Cypriani magis propendere videtur. Quippe loquens de Baptismate, ait: οὔτε ἠδύναντο χάριν πνεύματος ἁγίου ἑτέροις παρέχειν, ἧς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασιν. Neque « poterant Spiritus sancti gratiam aliis im- « pertire, à qua ipsi exciderant. Quæ ratio « æquè militat aduersus Confirmationem, & certè si Basilius Baptismum hæreticorum libenter iterasset, vt ex locis citatis constat, citra vllam dubitationem idem vir sanctus eorum Confirmationem geminasset. Puto tamen ea de re nihil dixisse, ac statuisse Basilium, eo quod hæretici Orientis, præsertim de quibus loquitur Basilius, Sacramentum Confirmationis aspernarentur, eoque in baptismate non vterentur. Quocirca simpliciter mandat Basilius vtcumque illorum baptismate nō reiecto, si ita visum aliis fuerit, prorsus tamen confirmandos esse: παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω τοὺς ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνων προσερχομένους χρίεσθαι ὑπὸ τῶν πιστῶν δηλονότι. Om- « ni autem, inquit, ratione statuatur, vt qui « cum baptismate illorum ad Ecclesiam se « adiungunt, à fidelibus scilicet inungantur. « Si tamen illi hæretici, de quibus agit Basilius, Sacramentum Confirmationis administrassent, vt Basilius illorum baptismum ægrè quidem, sed tamen admittit, quod dubius esset, certum est, quod simili modo confirmationem quoque admitteret, cùm

eadem ratio ſit vtriuſque Sacramenti. Et fortaſſis Baſilius loquitur de illis hæreticis, de quibus illum Amphilochius interrogauerat. Neque enim veriſimile eſt, vel omnes hæreticos Orientis Sacramentum Confirmationis reſpuiſſe, vel Baſilium vniuersè de omnibus hæreticis illud pronunciaſſe. Præſertim cùm & Canon 7. ſecundi Concilij Oecumenici paucos hæreticos complectatur, qui confirmari debeant; & S. Epiphanius multos referat hæreticos, qui hoc errore haud eſſent imbuti.

Alij nonnulli Catholicorum non quidem rebaptizabant, ſed tamen ab hæreticis confirmatos, denuo Chriſmate inungebant. Sed re vera, vel vtrumque ſpernere, ac repudiare debebant, vt ſibi constarent, vel vno conceſſo, alterum quoque amplecti par erat. Quamobrem Cyprianus Epiſtola 74. ſi maieſtati nominis, inquit, tribuunt, vt qui in nomine Ieſu Chriſti vbicumque, & quomodocumque baptizantur, innouati, & ſanctificati iudicentur; cur non eiuſdem Chriſti nomine illic & manus baptizato imponitur ad accipiendum Spiritum ſanctum? Cur eadem eiuſdem Maieſtas nominis non præualet in manus impoſitione, quàm valuiſſe contendunt in baptiſmi ſanctificatione? Et Nemeſianus quidam Epiſcopus, qui ſequebatur ſententiam Cypriani in Concilio Carthaginenſi tempore Cypriani celebrato, Malè, inquit, ergo ſibi quidam interpretantur, vt dicant, quod per manus impoſitionem Spiritum ſanctum accipiant, & ſic recipiantur, cùm manifeſtum ſit vtroque Sacramento debere eos renaſci in Eccleſia Catholica. Hanc eandem ſententiam de Confirmatione hæreticorum iteranda videntur cōplures Patres, & ſummi Pontifices in ſuis ſcriptis docere. Sed eorum teſtimonia conſultò prætereo. Quod ea ſatis commodè explicari queant, vel de hæreticis non confirmatis, vel inualidè confirmatis ex defectu miniſtri, quales ſunt plerique hæreticorum noſtri temporis, qui veri Sacerdotij ſunt expertes. Vel per manus impoſitionem Catholicorum antiſtitum non quidem confirmatis, ſed ſolùm reconciliatis. Neç deſunt Patres qui dicant non eſſe ratam, hoc eſt ritè, ac licitè adminiſtratam. Neque tamen intelligunt eſſe iterandam. Siquidem hæretici exhibent Sacramentum ſine effectu Sacramenti, & collatione Spiritus ſancti, ſi deſit neceſſitas, vt ſanè quidem ſemper deeſt in Confirmatione. Ob has igitur & ſimiles cauſas non eſt cur aliquis cæterorum teſtimonia Patrum, præſertim Conciliorum, & ſummorum Pontificum multum vrgeat.

Porrò quamuis olim nonnulli Patres in hoc errore verſati fuerint, quod huius dogmatis veritas nondum à Conciliis eſſet illuſtrata, nullus tamen eorum vnquam Confirmationem Catholicorum, vt & baptiſmum iterauit.

Recenſetur error poſteriorum Græcorum iterantium Confirmationem.

CAPVT XVIII.

AT verò mos præſentis Græciæ is eſt, à fide Chriſti transfugas, & ſimiliter hæreticos, hæreticos (inquam) quoſcumque ſiue in hæreſi natos, & educatos, ſiue in eam lapſos, ſi ſe conuertant Chriſmate conſignare. Quocirca & Armenopolus in ſuo compendio Canonum, dum recenſet 47. Canonem Apoſtolorum, eiuſmodi addit ſcholium: ἀναβαπτίζειν μὲν τὸν βεβαπτισμένον ἀπείρηται. μύρῳ δὲ χρίειν οὐδαμῶς, εἰ καὶ τοῦτο μέρος δοκεῖ τοῦ θείου βαπτίσματος. Baptizatum rebaptizare, prohibitum id quidem eſt, ſed vnguento inungere nequaquam, licet hoc quoque ſacri baptiſmatis pars eſſe videatur. Itaque non quolibet peccato, ſed ſola hæreſi, ac infidelitate characterem deleri, ac proinde Sacramentum in his caſibus iterari recentiores Græcorum opinantur.

Fundamentum illorum, mea quidem ſententia, duplex eſſe poteſt, alterum pro confirmandis hæreticis, auctoritas ſeptimi Canonis ſecundi Concilij Oecumenici, primi Conſtantinopolitani, in quo recenſentur nonnulli hæretici, qui accedentes ad Eccleſiam, non quidem rebaptizabantur, ſed ſolùm confirmabātur. Vnde Marcus Eugenicus antiſtes Epheſius, idemque Græcorum auctoritatem Romani Pontificis reſpuentium hæreſiarches, in oratione, quam ſcribit ad omnes Chriſtianos, ex illo Canone nititur probare Latinos in hæreticorum numero apud Græcos habitos fuiſſe, quandoquidem eos, ſi ad Græcos ſe adiunxiſſent, denuo Chriſmate inungebant. Sed perperam interpretatus eſt Canonem, qui manifeſtè intelligitur de hæreticis non cōfirmatis. Propterea enim hæretici illi confirmabantur, quòd in baptiſmate Sacramentum vnguenti negligerent, vt teſtatur Theodoretus de Nouatianis (quorum Canon meminit) lib. 3.

de fabulis hæreticorum, his verbis: καὶ τοῖς ὑπὸ σφῶν βαπτιζομένοις τὸ παναγιον οὐ προσφέρουσι χρίσμα. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἐκ τῆς δὲ τῆς αἱρέσεως τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας συναπτομένους, χρίειν οἱ πανεύφημοι πατέρες προσετάξαν. Iis, qui ab ipsis Nouatianis baptizantur, vnguentum sacrum non exhibent. Quocirca eos, qui ex hac hæresi cum Ecclesiæ corpore se consociant, omni laude digni patres vngi iusserunt. Sic ille.

Et Leo Pontifex Epist. 35. c. 2. de similibus hæreticis ait, non esse rebaptizandos, sed hoc eis esse conferendum, quod ibi defuit, vt per Episcopalem manus impositionem virtutem sancti Spiritus consequantur.

Alterum fundamentum pro confirmandis iis, qui Christum deseruerint, est auctoritas ritualis Græci per totam Græciam ab omnibus recepti, siquidem in Euchologio Græco extant nonnullæ, εὐχαὶ ἱλαστικαί, precationes expiatrices, seu recõciliatrices cuiusdam Methodij Patriarchæ Constantinopolitani. Modus item recipiendi, τοὺς ἀπὸ ἀρνήσεως πρὸς τὴν ὀρθόδοξον, καὶ ἀληθινὴν πίστιν ἐπιστρέφοντας, à Christianismo transfugas, si quando eos resipiscere, & ad fidem Catholicam redire contingat. Ibi inter alia in rubrica dicitur, χρίεσθω μύρῳ καθάπερ οἱ βαπτιζόμενοι, vngatur conuersus vnguento baptizatorum instar. Et precationibus peractis, & absolutis, in calce vbi præscribitur ratio vnctionis, & in quibusnam partibus vngi debeat conuersus, recitatur forma huius Sacramenti. Vnde Græci hoc tempore, vt diximus, sine vlla religione iterant hoc Sacramentum. Est autem obseruandum. In Catalogo Patriarcharum, duos reperiri huius nominis Patriarchas, alterum qui proximè antecessit sanctissimum virum Ignatium à σκοτισῷ Photio vehementer vexatum circa annum Domini 840. Is verò veluti sanctus Confessor, qui multa passus sit pro tuendo cultu imaginum ab historicis celebratur. Alterum sine dubio schismaticum circa annum 1240. Cuiusnam fuit illæ precationes, incertum est.

Sed neque hoc fundamentum Græcos iuuat. Nam in primis Methodius, quicumque tandem ille sit, qui illas precationes composuit, certè non est tantæ auctoritatis, vt contra sanctam Scripturam decernat, quod per octingentos, vel mille ducentos, & amplius annos Orientis Ecclesia in vsu non habuit. Et supposito modum illum recipiendi negantes Christum, à principio sic fuisse institutum, vt modò extat in Euchologio, hoc est cum forma Sacramenti Confirmationis, certum est auctorem illius non posse esse Methodium primum, virum sanctum, & doctum. Neque enim videtur mihi verisimile, eum non obseruasse locum Pauli ad Hebræos 6. simulque illius loci Græcos expositores Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium, & alios clarissimè affirmantes talia fundamenta, baptismum, & ἐπίθεσιν τῆς χειρῶν, & μεταχρισμάτος, & σφραγῖδα. Quæ omnia idem sunt, hoc est, Confirmationem nonnisi semel iaci posse, quem locum infra enucleatius, & vberius explicabimus. Deinde verisimile est rubricas à principio huius ceremoniæ de vngendo, & abluendo, & in fine post precationes appendicem formæ à posterioribus Græcis additas fuisse. Argumento est, quod ea omnia potissimũ appendicem nonnulla exemplaria manuscripta minimè habeant. Cuius rei sanè tum plerique alij studiosi Doctrinarum, Collegij Græcorum in Vrbe alumni, tum verò in primis egregius Philosophiæ, ac sacræ Theologiæ Doctor, cæterisque disciplinis excultus, & Græcis literis, & Latinis perpolitus Ioannes Matthęus Caryophilus Cydonius totius Græciæ ornamentum, & decus, optimi testes esse possunt, qui ea viderunt, atque legerunt. Illud quoque maiorem fidem mihi facit, rem ita se habere, quod etiam in Euchologio manu scripto toties citato Patriarchali Monasterij Cryptæ Ferratæ, quod postea nactus sum, nihil de forma reperiatur. Immò neque omnes orationes, quæ in impresso extant, nisi primæ quatuor ibi legantur. Cùm alioquin in eodem Euchologio manu scripto, vbi recensetur Canon 7. secundi Concilij de vno aliquo ex illis hæreticis iam conuerso habeatur, quod Sacerdos, χρίει αὐτὸν τῷ μύρῳ καθὼς καὶ τοὺς νεοφωτίστους, τὴν αὐτὴν ἐπίρρησιν καὶ ἐπ' αὐτῷ ποιούμενος. Inungit eum vnguento quemadmodum & recenter illuminatos, eadem verba, & super ipsum faciens, hoc est, eandem formam enũcians. Quod tamen non dicitur, nec habetur in hac altera cerimonia. Et certè, vt verum fatear, lotio illa corporalis in balneo, qua non purgatur spiritus, superstitionem quandam potiùs, & antiquæ legis cerimonias, quàm aliquid aliud sapere mihi videtur. Vnde dicendum est, vel penitus olim non fuisse adhibitum vnguentum, nisi solis hæreticis non confirmatis, vel adhibitum duntaxat materialiter, & extra Sacramentum. Quod

enim aliquando consuetudo fuerit quorumdam Chrismate vngendi conuersos hæreticos extra Sacramentum, probat locupletissimus auctor Suarez in 3. p. q. 72. a. 11. disp. 36. sect. 1. & 3. ex Concilio Arausicano primo can. 2. vbi dicitur hæreticos in mortis discrimine positos, si Catholici esse desiderent, si desit Episcopus, à Presbyteris cum Chrismate, & benedictione consignari placet. Hoc testimonium, inquit Suarez, non potest intelligi de Sacramento Confirmationis, alioquin non fuisset limitandum ad solos hæreticos, sed maiori ratione extendendum ad omnes fideles in mortis discrimine positos, quando non adest Episcopus, qui eos confirmet. » Ideò ergo (inquit Suarez) Concilium illud de hæreticis specialiter loquitur, quia non agit de Sacramento Confirmationis, sed de reconciliatione solemni, qua olim ad Ecclesiæ gremium recipiebantur hæretici, qui ab hæresi conuertebantur, in qua inter alias cerimonias in aliquibus regionibus, seu prouinciis adhiberi solebat quædam vnctio, seu consignatio chrismatis. Et in sect. tertia, huius signum apertum esse ait, quod etiam fieret à simplici Presbytero, cùm alioquin Romana Ecclesia raro admodum potestatem faciat Presbytero Confirmationis administrandæ. Quod si alicubi Concilia in absentia Episcoporum Presbytero passim facultatem concedunt, vt Tolet. 1. c. 20. vbi dicitur, statutum est, Diaconum non chrismare, sed Presbyterum, absente Episcopo, præsente verò nonnisi ab ipso fuerit præceptum. Illud intelligendum est de Chrismate in vertice, non in fronte, quippe antiquitus omnes vnctiones chrismatis spectabant ad Pontificem, ex quibus nonnullas absentibus Episcopis permittebant Presbyteris. Ita Leo Pontifex epist. 88. & Damasus Papa in epist. 5. Eodem modo Suarez interpretatur Innocentium primum epist. 1. c. 6. qui hoc idem planè docet, de energumenis, videlicet si non possint ad Episcopum adduci, posse Episcopum auctoritatem dare Presbytero consignandi illos, seu imponendi illis manus. Quippe indicatur eo loco aliqua cerimonia, quæ olim fuit in vsu, qua soli Episcopi vtebantur ad expellendos dæmones. Presbyteri autem, & inferiores clerici solùm ex licentia Episcopi. Alioquin Sacramentum Confirmationis nunquam applicatum fuit energumenis in remedium. de quo ibi est sermo. Ita docet Suarius.

Auctor itaque huius cerimoniæ, modò fuerit orthodoxus, fortassis Chrisma non per modum Sacramenti conuersis ad fidem administrandum censebat; vt ex nonnullis verbis Euchologij innuere videtur. Nam in Euchologio (si rubricæ veræ sunt) eiusmodi homines ad fidem conuersos prius in balneo ablui, & albis indui post pœnitentiam iubet: ὁ τοιοῦτος λαμβανέτω ἱλασθητικὰς εὐχὰς ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ, καὶ τῇ ὀγδόῃ λουέσθω, καὶ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ λεντίῳ περιζωσθεὶς χριέσθω μύρῳ καθάπερ οἱ βαπτιζόμενοι, καὶ βαλλέσθω ἱμάτια καινὰ κατὰ τὸν τύπον τῶν βαπτιζομένων. Iste talis, qui se ad fidem conuertit, « precationes reconciliatrices septem diebus suscipiat, octauo die abluatur, & à balneo linteo accinctus, vnguento inungatur, « veluti qui baptizantur, ac iuxta exemplar « baptizatorum nouas vestes induatur. At hoc non est iterare baptismum; sed reminiscentia quædam illius puritatis adeptæ in sacro fonte baptismatis, ergo vnctio illa quoque non est Sacramentum. Postremò hoc idem non obscurè colligitur ex ipsismet precationibus, vbi ante vnctionem in tertia oratione sic habetur, καθαύγασον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. ὥστε τὸν ἐναποκείμενον τῇ ψυχῇ αὐτοῦ σπινθῆρα τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος, ταῖς αὔραις τῆς χάριτος ἀναῤῥιπισθέντα εἰς φλόγα πνευματικὴν νοητῶς ἐξαφθῆναι, καὶ τὴν ἐνσημανθεῖσαν αὐτῷ σφραγῖδα ἐκτυπώτερον ἐπιφαίνεσθαι. Illustra ipsius « mentem virtute, & efficacitate Spiritus « sancti tui; adeò vt ipsius animo inclusus « igniculus salutaris baptismatis, aura gratiæ in flammam spiritualem excitatus, intelligibiliter accendatur, & quod impressum est ipsi signaculum (scilicet per Baptismum & Confirmationem) expressius, « ac manifestius appareat. Quibus verbis significat auctor illius precationis, characterem non esse planè deletum, atque obliteratum, sed obrutum quodammodo peccatis, atque obscuratum; hoc est dicere, characterem esse nudum sine gratia comitante. Vnde neque est opus eum amplius imprimi.

His testimoniis possumus quidem defendere vsum Græcorum, quod attinet ad chrismatis vnctionem, & tunc forma huius Sacramenti, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, signaculum doni Spiritus sancti, « nullo modo est adhibenda. Vnde maximè optarem, vt æquè rituale Græcum, atque cæteri libri Ecclesiastici doctissimorum virorum, piorumve censura castigari, & in Latinum conuersi, beneficio alicuius Principis, quàm emendatissimi in lucem

Græcolatinè prodirent. Sunt in iis non pauca, potissimùm vetera, adeo excelsa, atque magnifica, vt maximam in animis legentium admirationem efficere, ac pietatem excitare facilè valeant. At vero vt modò sese res habent, vt omittam cætera, hæreticum planè, minimèque ferendum continent errorem, quæ in Euchologio typis excusso traduntur circa hanc cerimoniam de forma Confirmationis recitanda. Sed præstat quæ pressius diximus de hac Græcorum cerimonia, eadem latius exponere, subiectis, ac refutatis recentiorum Græcorum sententiis.

Refellitur Iob Monachus circa iterationem Confirmationis.

CAPVT XIX.

IOB Monachus in tractatu de Sacramentis morem Græcorum refert his verbis: ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἑπτὰ μυστηρίων ἓν μόνον, τὸ πρῶτον. λέγω δὴ τὸ θεῖον βάπτισμα, ἓν ὡς ἀληθῶς μόνον, καὶ μοναδικῶς ὂν καὶ μονοτρόπως ἐπιτελούμενον ἐστί. τὰ δ' ἄλλα καὶ πλεονάκις ἔν τισι κατὰ καιρὸν ἐπιγενόμενα βλέπομεν, ἢ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τάξει τινὶ, ἢ τῷ δικαίῳ καὶ πρέποντι, καὶ βαθμῶν ὑπαλλαγῇ, ἢ ζημίᾳ θανάτου. τυχὸν δὲ καὶ περιστάσει τινὶ, ἢ γνώμης εἰκαίας ὁρμῇ, καὶ προαιρέσεως βουλήσει θερμῇ. οἷον ἐξ ἀνάγκης, ἢ τάξει τινὶ ὡς ἐπὶ τοῦ θείου μύρου. τοὺς γὰρ ἢ μοχθηρίᾳ γνώμης, καὶ ῥαθυμίᾳ, ἢ βίᾳ βασάνων παρὰ τῆς πίστεως ἀρνησαμένους ἐκπεσόντας, ἐπιχρίοντες αὖθις μύρον ἅγιον, καὶ τὴν ἱερὰν ἐγχαράζοντες τούτοις σφραγῖδα, τὴν ἀποβάλλουσαν (fortassis τὴν ἀποβληθεῖσαν, vel τὴν ἀπόβαλον, vel τὴν ἀποβολὴν τῆς χάριτος, vel aliquid simile ponendum est. Nam dicere ἀποβάλλουσαν, non facit sensum, neque redolet phrasim Græcam) χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπαναχαλούμεθα, καὶ αὖθις οἰκειοῦμεν θεῷ, καὶ συνάπτομεν εἰς τὸ πρότερον. ταὐτὸ δὲ τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ τοῖς ἐξ αἱρέσεως οἵας οὖν ἐπιστρέφουσι, καὶ τῇ καθολικῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ προσερχομένοις. τάξει δέ τινι, ὡς ἐν τῇ τελετῇ τῆς βασιλικῆς διαδηματοφορίας, ἢ ἔν τισι καὶ ἱεραρχικῆς προεδρίας ἄνωθεν ἄνωθεν γίνεσθαι. καὶ τούτοις γὰρ προκεχρισμένοις πάντως, ὡς ἔθος, πᾶσι μετὰ τὸ βάπτισμα, ὅμως αὖθις θείου μύρου σφραγὶς ἐπιχρίεται. Præterea sacrorum mysteriorum vnum duntaxat primum, diuinum inquam, baptisma, vnum re vera, idque solum, singulariter absoluitur, reliqua verò sæpè in nonnullis opportunè iterari videmus, vel ex necessitate, & ordine quodam (dignitatis) vel ob iustum atque decorum. Item graduum mutatione, vel pœna mortis, forsan etiam aduerso aliquo casu, seu animi proposito, & affectu voluntatis. Exempli causa ex necessitate, vel ordine quodam (dignitatis) velut in diuino vnguento. Siquidem eos, qui vel improba voluntate, atque ignauia, vel vi cruciatuum lapsi, Christi fidem negarunt, denuò diuino vnguento vngentes, & sacrum in ipsis signaculum renouantes, amissam gratiam Spiritus sancti reuocamus, & Deo rursus eos coniungimus, & conciliamus. Quòd ipsum quoque iis præstamus, qui ex quacunque hæresi se conuertunt, & ad Catholicam rectè sentientem Ecclesiam accedunt. Ordine verò quodam dignitatis, vt cùm inaugurantur Reges, atque in sede collocantur, vel in nonnullis cùm Pontifices consecrantur. Quippe denuò sic fieri solitum est. Quamuis enim commemorati (Pontifices, ac Imperatores) ante planè fuerint vncti, vt moris est, statim videlicet post baptismum, nihilominus tamen rursus diuini vnguenti signaculo inunguntur. Sic ille.

Pergit deinde Iob explicare, qua ratione reliqua Sacramenta iuxta membra posita diuisionis, sæpius iterentur. Itaque docet hoc loco Iob Confirmationem, non tantùm in Apostatis à fide Christi perfugis, & hæreticis, verùm etiam in regibus, & Sacerdotibus sæpius duplicari; quod falsissimum est. Ecquis vnquam vidit Reges eo genere vnctionis delibutos esse? nō enim inungitur illorum frons, neque forma huius Sacramenti recitatur. Extat modus consecrandi Imperatores apud Simeonem Thessal. & in nonnullis Euchologiis Græcorum manu scriptis. Nihil ibi de hoc Sacramento: μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ (τοῦ βασιλέως) σταυροειδῶς ἐκχέει (ὁ ἱεράρχης) τὸ μύρον, δεικνὺς ὡς ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἔχρισεν. καὶ ὁ νικήσας διὰ σταυροῦ, νικητὴν αὐτὸν εἶναι παρασκευάζει, καὶ ὁ τὸ κράτος ἔχων αἰώνιον, καὶ τὸ στέφος ἔχων τῆς δόξης, κράτος καὶ τοῦτο τίμιον, καὶ κεφαλὴν πάντων δείκνυσι. διὰ τοῦτο γὰρ μόνην χεῖται τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ ἅγιος ἀνακράζει, δεικνὺς ὅτι ἐκ τοῦ ἁγίου καθαγιάζεται, καὶ καθιεροῦται βασιλεὺς τῶν ἡγιασμένων εἶναι λαχόντων ὑπὸ Χριστοῦ. Post primam (inquit Symeon) precationem Pontifex super caput Imperatoris per modum Crucis effundit vnguentum, ostendens nimirum, quod Christus eum inunxit. Et qui per Crucem vicit, ad victoriam ipsum instruit, quique imperium habet æternum, & fertum gloriæ, ipsi quoque imperium imper-

tit, & caput omnium efficit, idcirco solum caput vngit, & Sanctus acclamat, declarans eum à sancto sanctificatum, & consecratum esse Imperatorem eorum, qui suam sanctitatem à Christo Domino sunt sortiti (hoc est Christianorum.) Sic ille.

Deinde cum eodem modo inunguntur. Imperatores Occidentis, ac Reges ritus Latini, & ea Vnctio non sit sacramentum, non est verisimile apud Græcos fuisse diuersam. Quod idem dicendum est de Pontificibus.

Quocirca Iob vnctiones istas potiùs accipit materialiter; & tunc non rectè concludit, iterari Sacramentum. Sed potius coniecturam nostram probat exhibitionis Chrismatis citra Sacramentum.

Si roges, censeat ne Iob sacrum ordinem iterandum esse, quandoquidem ab iteratione vnum excipit Sacramentum Baptismatis.

Respondeo, eum non in hoc errore versari, vtpote qui rectè explicat, quamuis impropriè loquatur, qua ratione iteretur sacer ordo his verbis: ἐπὶ βαθμῶν ὑπαλλαγῇ, ὡς ἐπὶ τῆς θείας ἱερωσύνης· τοῦ αὐτοῦ γὰρ, καὶ ἐπὶ προσώπου ἱερωσύνης ὑπαλλαγὴ πολλάκις ἐπιτελεῖται. εἰ καὶ μὴ πλειστάκις ὁ αὐτὸς βαθμὸς ἐπί τινι καὶ τῷ αὐτῷ. οἷον διάκονος μὲν, καὶ πρεσβύτερος ὁ αὐτὸς πολλάκις χειροτονηθῆναι οὐκ ἐνδέχεται. ἅπαξ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τετελείωται. ἀπὸ δὲ τοῦ ἐλάττονος πλειστάκις χειροθετούμενος προβαίνει ἐν τῇ ἱερωσύνῃ πρὸς τὸ τελειότερον. οἷον ἀπὸ ἀναγνώστου εἰς ὑποδιάκονον, ἀπὸ τούτου εἰς διάκονον, ἀπὸ διακόνου εἰς πρεσβύτερον, καὶ ἀπὸ τούτου εἰς ἐπίσκοπον. καὶ κατὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν λόγον, πολλάκις ἐν τῷ αὐτῷ τελεῖται προσώπῳ τὸ τῆς ἱερωσύνης χάρισμα καὶ μυστήριον. Præterea graduum subordinatione iterantur Sacramenta, velut in diuino Sacerdotio. Quippe vni, eidemque personæ sæpè prouectio sacri ordinis exhibetur, & si non idem gradus. Verbi gratia Diaconus ac Presbyter, vt idem sæpè ordinetur, fieri non potest. Siquidem huiusmodi gradus semel in vnoquoque absolutus est. At verò qui sacris initiantur, sæpè numero in sacris Ordinibus à minori ad perfectius progreditur, velut à lectore promouetur in subdiaconum, ab isto in Diaconum, inde in Presbyterum, tandem in Episcopum. Itaque secundum hanc rationem donum ac mysterium sacri Ordinis in eadem persona frequenter peragitur.

Illud præterea in hoc Auctore notandum, & improbandum, quod dicat, iterari extremam vnctionem, non eo modo quo docent communiter Latini, & Græci, sed quotiescumque fuerint peccata, quippe qui confundit Extremam vnctionem cum Sacramento pœnitentiæ. Vnde sani, si sint peccatis obnoxij secundum eius doctrinam possent, ac necessariò deberent suscipere Extremam vnctionem per modum Sacramenti Pœnitentiæ: ὅτι προαιρέσεως βουλήσει θερμῇ ὡς ἐπὶ τοῦ εὐχελαίου, ὅ ἐστιν ἡ διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως συγχώρησις. καὶ τοῦτο γὰρ πολλάκις ἡμῖν ἐπιτελεῖσθαι πέφυκε, τῶν κακῶν ἐξαλειφομένων καθάπαξ, κἂν πολλάκις ἡ πτῶσις γένηται, ἀλλὰ καὶ τοσαύτη πάλιν ἡ ἐπανόρθωσις. Iterantur etiam (inquit) Sacramenta ob feruens studium voluntatis, velut in Euchelæo (hoc est Extrema vnctione) quod nihil aliud est, quàm venia delictorum per pœnitentiam, & exomologesin, vtpote quod sæpè nobis exhiberi solet, deletis omninò maculis. Etsi frequenter fiat lapsus, frequenter quoque fit emendatio. Sic ille.

Reiicitur opinio Simeonis Thessalonicensis de iteratione Chrismatis.

CAPVT XX.

SIMEON Archiep. Thess. non tractat quidem directè hanc quæstionem, vt similiter neque respondet, ex scriptis tamen illius facilè est colligere Neogræcorum sententiam. Itaque fermè à principio sui operis sic habet: τὸ χρῖσμα τὴν σφραγῖδα τὴν πρώτην, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα (addit non malè Hieremias Patriarcha Constant. in sua censura c. 7. qui eadem verba mutuatus est à Simeone, καὶ ῥώμην τῇ ψυχῇ) ἐντίθησιν. ὅπερ (Hieremias ἅπερ) διὰ παραβάσεως ἀπωλέσαμεν. ἔτι δὲ καὶ τὴν χάριν, ἣν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ θείᾳ ἐμπνεύσει ἐλάβομεν. διὸ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος φέρει δύναμιν, καὶ τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ πλουτεῖ, καὶ σημείωσις ἐστὶ Χριστοῦ, καὶ σφραγίς. Chrisma signaculum primum, Deique imaginem (& robur in anima) imprimit, quam (quæ) ob inobedientiam amiseramus. Præterea gratiam confert quam in anima, diuina inspiratione acceperamus, ideóque spiritus vim obtinet, suauique odore illius ditatur, & nota est Christi, atque signaculum. Ita Simeon, qui neque signatum solo baptismo putat esse Christianum, si deinde desit Confirmatio. Quocirca inuehitur in Latinos, qui non statim infantes in baptismate consignant: οἱ βαπτιζόμενοι παρὰ τούτοις ὀφείλουσι χρίεσθαι τῷ μύρῳ ἐν τῷ βαπτίσματι. καὶ μὴ ὡς τὰ τῶν Λατίνων, ἢ τινῶν ἄλλων βρέφη ἀτελῶς μένουσι, καὶ ἀσφραγ-

γιοι, τὴν χάριν τοῦ πνεύματος μὴ λαμβάνοντες. μηδὲ σημειούμενοι τῇ σημειώσει Χριστοῦ. σφραγὶς γάρ ἐστι τὸ μύρον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ πνεύματι. καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦτο ἐκβοᾷ ἐν τῷ σφραγίζειν τῷ μύρῳ λέγων, σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, ἀμήν. ἀχάριστος ἄρα καὶ ἀσφράγιστος τοῦ Χριστοῦ » ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος. Qui baptizantur, » inquit, fideles hoc vnguento in baptisma- » te debent inungi; ne vt Latinorum, vel » quorundam aliorum infantes sine signa- » culo imperfecti remaneant, dum gratiam » Spiritus sancti non consequuntur, neque » Christi nota consignantur. Quippe signa- » culum Christi est vnguentum in spiritu, » idque Sacerdos, dum vnguento consi- » gnat, proclamat, signaculum, inquiens, » doni Spiritus sancti. Amen. Quocirca si- » ne gratia, & sine nota Christi est, qui vn- » guentum nondum est nactus.

Hanc sententiam explosimus in materia de Baptismate, quæ videtur sentire, Baptismum non imprimere characterem, & planè otiosum esse, si non confert gratiam, ideò hic de Confirmatione Simeon ait, quod imprimat primum signaculũ. Quia verò valdè confusè loquitur Simeon, videndum est quid ex illius verbis sit amplectendum, quid item respuendum, ac repudiandum. Illud probè, τὸ χρῖσμα ἐντίθησι τῇ ψυχῇ τὴν σφραγῖδα. ἔτι δὲ καὶ τὴν χάριν. Videtur enim his verbis duplicem effectum, quem producit hoc Sacramentum, exprimere voluisse, primarium gratiam iustificantem, secundarium characterem. Malè addit τὴν πρώτην. Quod verò dicit nos amisisse in Adamo propter peccatum, primum signaculum, quod interpretatur imaginem Dei, tametsi oppositum tradunt Origenes libro 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. Basilius Hom. 10. in Genesim. Ambrosius libro 6. Exemeron c. 7. & 8. Nyssenus in Hom. de creatione hominis, Eucherius libro 1. Commentariorum in Genesim, Victorinus sancti Hieronymi in Rhetoricis præceptor in disputatione, quam scripsit aduersus Arium. Theodoretus in quæstionibus in Genesim q. 20. Rupertus lib. 2. de Trinitate, & operibus eius cap. 3. & 5. B. Thomas prima parte q. 93. Magister sententiarum in 2. dist. 16. ibidem Scholastici, denique complures alij, qui hoc discriminis inter imaginem, & similitudinem ponunt, imaginem ad naturalia bona referri docent. Quæ nullo modo, vt & natura ipsa perdi possunt. Qualia sunt in natura humana intellectus, voluntas, memoria, liberum arbitrium, cæteræque proprietates cum hominis animo naturaliter, & necessariò coniunctæ. Rationem verò similitudinis in donis gratuitis, & supernaturalibus consistere putant; vti sunt iustitia, sanctitas, innocentia, & id genus, quæ peccato infuscantur, atque delentur. Quamuis, inquam, iuxta sententiam horum doctorum imago Dei in homine amitti peccato minimè possit, sed similitudo duntaxat; cùm tamen in diuinis literis non semel vocabulum imaginis vsurpetur pro similitudine, vt egregiè obseruauit doctissimus, & eloquentissimus Pererius in suis lucubratissimis Commentariis in Genesim, posset aliquis dicere Simeonem cum multis veteribus, qui docent Adamum propter peccatum, quod admisit, imaginem Dei, ad quam erat conditus, perdidisse, intellexisse dona supernaturalia, & gratiam gratum facientem. Sic Paulus ad Corinth. c. 15. Sicut portauimus, in- » quit, imaginem terreni, portemus & ima- » ginem cœlestis. Et ad Coloss. 3. Expolian- » tes vos veterem hominem cum actibus » suis, & induentes nouum, qui renouatur » in agnitionem Dei secundum imaginem » eius, qui creauit illum. Sic posset aliquis » Simeonem excusare. At non ea est mens Simeonis, sicut neque Hieremiæ Patriarchæ, quippe qui distinguunt inter imaginem, & gratiam illam iustificantem, quam infunderat Deus in animum Adami, dum eum procrearet, & planè, vt res distinctas eas commemorant, ἔτι δὲ καὶ τὴν χάριν. Præterea, inquiunt, & gratiam. Itaque per imaginem intelligunt ipsi dotes naturæ, quæ cùm amitti minimè possint, falsum est, quod aiunt, nos eas per Confirmationem acquirere.

Deinde Simeon, & vna cum Simeone Hieromias Patriarcha per imaginem, vel intelligunt dona naturalia, ea verò eùm propter peccatum non perdantur, neque denuo reparantur. Vel supernaturalia, quæ sanè peccato amitti possunt, & te ipsa ob inobedientiam Adamus ea perdiderat, vt probabilius esset eos intelligere, quippe & Sacramenta res supernaturales nobis conferunt. Igitur si Chrisma talem imaginem imprimit, quæ peccato destrui potest, certè characterem delebilem esse necesse est, idque in quouis peccatore. Præterea character, & gratia iustificans sunt res distinctæ, quippe character potest esse in homine omnis gratiæ diuinæ expertè. Siue ergo per imaginem Dei Simeon intellexerit dona naturalia, siue supernaturalia, malè interpretatus est characterem.

Sed obiiciet nobis aliquis in gratiam Simeonis,

Simeonis. Quod vbi imprimitur charaćter, ibi ſolet reperiri gratia, ſecundum quam ſimiles euadimus Deo. eſt enim charaćter præter alia ſignum gratiæ, quæ vel adeſt, vel adeſſet, niſi poneretur impedimentum. Itaque non ineptè dixit Simeon, vnguentum imprimere ſignaculum, & præterea imaginem, ſcilicet Dei, articulus enim τὸ κατ' εἰκόνα, per excellentiam eam indicat, hoc eſt virtutes ſupernaturales, & diuinam gratiam. Sic Nazianzenus in oratione de Baptiſmo non diſſimili phraſi vtens, ſi luminis inſequutor, inquit, per auaritiam te oppugnet, ἐπεὶ τῇ σφραγῖδι θαρρήσας, εἰκὼν εἰμὶ καὶ αὐτὸς θεοῦ, τῆς ἄνω δόξης » οὔπω δι' ἔπαρσιν, ὥσπερ σὺ, καταβέβλημαι. Dic » ſignaculo fretus, ipſe quoque Dei imago » ſum, nondum vt tu à ſuperna gloria pro- » pter ſuperbiam deiećtus ſum; vbi per imaginem intelligit Theologus, tum charaćterem, tum ſimilitudinem Dei ſecundum gratiam. At ſi ita eſt, non ergo debuit Simeon addere gratiam, quaſi rem diſtinćtam, quam dum addit, ſignum eſt eum aliud intelligere per gratiam, aliud per imaginem.

Sed decepit eum nomen σφραγῖδος, quæ formam aliquam, ſeu figuram ſignificat, qua ſimiliores euadimus illi, cuius eſt charaćter, quàm ſint alij, qui non habent charaćterem. Nam & ſigillum cuiuſvis Principis imaginem quandam, eamque propriam principis, ſeu eiuſdem inſignia in ſe gerit. At cùm neſciret Simeon, qua in re conſiſtat ea ſimilitudo, ad imaginem Dei confugit. Et rećtè quidem, ſi non addidiſſet gratiam veluti rem diſtinćtam ab imagine. Quippe charaćter propter comitem, & ſociam gratiam, quæ principem locum inter effećtus obtinet Sacramenti, imago Dei appellari meritò poteſt. Seclusa verò gratia, adhuc ſimilitudinem quādam gerit cum eo, cuius eſt charaćter, eo quòd participatio quædam ſit, & poteſtas aćtiua, vel paſſiua Sacerdotij Chriſti, quam dum participamus, ſumus apti ad cultum diuinum, Chriſtóque conſiguramur, & ſimiles euadimus ipſi, & per conſequens diſtinguimur ab aliis, qui non habent id genus inſignia. Sic baptizati diſtinguuntur à non baptizatis, confirmati à non confirmatis, & ſacris initiati à laicis, & ſæcularibus.

Alterum quoque in Simeone reiiciendum, quod dicat, illam gratiam, vtique primam, & imaginem nos denuò nanciſci per Confirmationem. Vnde & ἀχαρίστους τῷ Χριστῷ, vocat non confirmatos, cùm tamen certo certius ſit, primam gratiam nos obtinere beneficio baptiſmi, ſecundum quam ſimiles euadimus Deo, vtpote qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, ſed ex Deo naſcimur. Exploſa itaque ſententia Simeonis videamus quid alij cenſeant.

Exploditur Cabaſilas in iteranda Confirmatione.

Capvt XXI.

Nicolavs Cabaſilas in 2. oratione de vita in Chriſto, mouet hoc dubium, & conatur reddere rationem, ſeu potiùs congruentiam, falſo fundamento ſuppoſito; Cur Confirmatio, non autem Baptiſmus iteretur. Sic igitur habet: ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕτερον φέρει ζήτημα, δίκαιον ὂν μὴ παρελθεῖν. εἰ γὰρ τὸ μὴ ἐθέλειν καὶ προδοῦναι, καὶ προσελθεῖν, τὸ τοῦ βαπτίσματος δῶρον ἐπιτυχεῖς γενέσθαι, παρασκευάζει. τὸ δὲ ταῦτα φεύγειν, καὶ τὴν μακαριότητα πᾶσαν ἐκείνην φεύγειν ἐστί. τοὺς μετὰ τὸ λαβεῖν ῥίψαντας, καὶ τῆς γνώμης τῇ πονηρίᾳ αὐτοὺς μεμψαμένους, καὶ τὸν Χριστὸν ἠρνημένους, ἐπειδὰν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐφ' οἷς ἐκώμασαν, αὐτομολῶσιν, ὁ ἱερὸς θεσμὸς, ἀκόλουθον ὂν ἐπὶ τὸ λουτρὸν εὐθὺς αὐτοὺς ἄγειν, καὶ τὰ μυστικὰ τελεῖν ἐξ ἀρχῆς, ὡς αὖ τὸ πᾶν ἀπολωλεκότας, ὁ δὲ τῷ θείῳ μύρῳ τὰ σώματα αὐτοῖς ἀποσημηνάμενος, καὶ μηδὲν πλέον προσθεὶς, τοῦ κύκλου γράφεσθαι τῶν πιστῶν. τί οὖν πρὸς ταῦτα εἴποι τις ἄν; ἢ δυοῖν τούτοιν ἡμῖν τῶν πρὸς θεὸν ὠφελεῖσθαι δυναμένων, τοῦτο λαβεῖν ὀφθαλμὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων, τοῦτο χρῆσθαι καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα ἐκείνην ὁρᾶν, τοῖς προδεδωκόσι τὸν χριστιανισμὸν, τὸ μὲν ἀπόλλυται, τὸ δεύτερον, ἐκεῖνο δὲ μένει, λέγω δὲ τὴν πρὸς τὸ βλέπειν ἐπιτηδειότητα, καὶ παρασκευήν; αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ μὲν ἀποβαλεῖν, ἔξεστι βουλομένοις. ἡμέτερον γὰρ ἢ στέρξαι τὸν ἥλιον, ἢ πρὸς τὴν ἀκτῖνα μῦσαι τὸν ὀφθαλμόν. τόγε μὴν αὐτὸν ἐκκόψαι τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ τὴν πλάσιν ἐκείνην παντάπασι διαφθεῖραι, τῶν ἀμηχάνων ἡμῖν. εἰ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεων, μεθ' ὧν ἡμᾶς ἡ φύσις ἐγέννησεν, οὐδὲ μίαν ποιοῦ δυνάμεθα λῦσαι. ἥκιστα δὴ πάντων, ἣν ὅμως ἀναγεννῶν αὐτὸς ἀμέσως ἐνέθηκεν ὁ θεός. ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἡμῖν ἡγούμενον, ὅ, τι ποτέ ἐστι, πλάττει καὶ διατίθησι τὸ λουτρόν. εἴτε λόγου, καὶ γνώμης αὐτονομίαν, εἴθ' ἕτερον ὅτι οὖν χρή. τοῦτο νομίσαι, ᾧ πᾶσα μὲν εἴκει δύναμις τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου φέρεται κίνησιν. ἐπιτάττει δὲ οὐδὲν, οὐδὲ δύναται μεταβάλλειν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἑαυτό. κρεῖττον γὰρ γένοιτ' ἂν οὐδὲν ἑαυτοῦ. καὶ μὴν οὐδὲ τὸν θεὸν εἰκός. οὐ γὰρ ἀφέλοιτ' ἂν, ὧν ἡμῖν κατετίθετο δώρων οὐδέν. ἀμεταμέλητα

γὰρ φησι τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ. καὶ ὅλως ἄπειρος ἀγαθότητος ὤν, βούλεται πᾶν ἡμῖν ἀγαθὸν, καὶ δίδωσί γε, ἀλύτως τῆς τοῦ αὐτεξουσίου προεδρίας ἀποκειμένης. τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθόν. οὐ γὰρ ἄγχει τὴν γνώμην. οὐδὲ κατέχει. ἀλλὰ δύναμις οὖσα, τοὺς μὲν χρωμένους ὀνίνησι, τοὺς δὲ μὴ χρωμένους, οὐδὲν κωλύει μένειν πονηρούς. καθάπερ καὶ τὸ σῶον ἔχειν ὀφθαλμὸν, οὐκ ἂν προσγένοιτο τοῖς ἐν σκότει ζῆν βουλομένοις. καὶ δῆλον αὐτόθεν. αὐτοὶ γὰρ οὗτοι μάρτυρες σαφεῖς, οἳ μετὰ τὸ λούσασθαι, καὶ τὰ ἐκεῖθεν πάντα λαβεῖν, εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν, καὶ μοχθηρίαν ἐξενεχθέντες. διὰ ταῦτα τοίνυν, τὴν μὴ τὰς ἐντελούσας ἀπολέσθαι δυνάμεις, πλάσεως δευτέρας οὐ δεομένοις, ὁ ἱερεὺς λούει μὲν οὐδαμῶς. χρίων δὲ πνευματικὴν ἐντίθησι χάριν, εὐσεβείας οἶμαι, καὶ φόβου θεοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ τῶν τοιούτων ἃ τὴν προτέραν αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι δύναται γνώμην. τοιαῦτα γὰρ τοῖς τελουμένοις ἔχει τὸ μύρον. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Hæc verò, inquit, & ad aliam quæstionem ducunt, quam haud par est negligere. Si enim velle credere, & accedere, parant nos ad consequenda dona baptismatis, hæc autem fugere idem est, atque ipsam beatitudinem fugere eos, qui talia dona postquam assequuti fuerint, abiecerint, & seipsos de priori sententia redarguerint, Christumque ipsum reiecerint, & negauerint, vbi deinde resipuerint, & ad Ecclesiam redierint, consequens cùm sit, statim ad lauacrum adducere, ac denuo res mysticas peragere, tanquam qui totum perdiderint; tamen lex sacra diuino vnguento eorum corpora obsignans, addens præterea nihil, eos in numerum fidelium adscribit. Quid igitur ad hæc dixerit aliquis? An duo cùm sint, quæ nobis erga Deum pietatem præstant, videlicet tum oculum accipere beneficio Sacramentorum, tum eo vti, atque ad illos radios eum conuertere; qui Christianismum deserunt, posterius amittunt, non primum, & illam, inquam, habilitatem ad videndum, quæ remanet. Causa verò est, quoniam qui volunt, possunt amittere. Siquidem nostrum est vel amare Solem, vel ad solares radios claudere oculum. At verò ipsum eruere oculum, & illam formationem penitus corrumpere, eiusmodi est, vt illud efficere nequeas, si enim vel minimam potentiarum, quæ sunt in anima, & vna cum quibus nos natura procreauit, minimè destruere possumus, sanè quidem multo minus eam, quam ipse immediatè Deus per regenerationem in animis nostris inseruit. Etenim ipsum etiam in nobis animi principatum, quicumque tandem sit, siue rationis, & mentis libertatem suis vtentem legibus, siue quidpiam aliud deceat eum existimare, baptismus format, atque componit. Cui quidem cunctæ animi potentiæ cedunt, & ad illius motum feruntur, ipsi nihil imperat, neque eum immutare potest. At neque ipse seipsum. Nihil enim seipso fieret præstantius. Quinetiam neque Deum velle eum immutare consentaneum est. Neque enim vllum beneficium eorum auferret, quæ in nos contulisset, quippe Dei dona eiusmodi sunt, vt eorum auctorem minimè Deum pœniteat. Et omnino cùm infinita sit præditus bonitate, cuncta bona nobis vult, atque impertit supposita liberi arbitrij præminentia indissolubili. Tale verò est bonum baptismi. Non enim suffocat, neque coërcet voluntatem, sed cùm sit quædam vis, & facultas, ea vtentibus vtilitatem affert, non vtentes verò nihil vetat, quominus remaneant malitiosi. Quemadmodum neque integrum habere oculum iis obstat, qui in tenebris viuere nolunt, idque ex hoc ipso pater. Iidem enim ipsi locupletissimi sunt testes, qui postquam abluti, & omnia inde bona adepti fuerint, ad summam impietatem, ac malitiam rapiuntur. Propterea igitur secunda formatione non indigentes, insertis potentiis videlicet non amissis, Sacerdos minimè abluit, vngens verò spiritualem infundit gratiam, pietatis opinor, timoris Dei, atque amoris, & similium. Quæ pristinam ipsis mentem reuocare possunt. Talia enim initiatis vnguentum præstare potest. Et hæc hactenus. Sic ille.

Vt melius explicemus, simul & confutemus sententiam Cabasilæ, referendum est fundamentum ipsius, quo ex parte destructo, cætera facilè corruunt. Illud eiusmodi est, per Baptismum nos habere esse spirituale, per vnguentum motum, & vsum, siue operationem huius esse spiritualis, per sacratissimam Eucharistiam illud nos conseruare. Hoc aliquoties repetit. Et ad hæc tria Sacramenta illud applicat Pauli. In ipso viuimus, mouemur, & sumus; viuimus per Eucharistiam, mouemur per sacram Chrismatis vnctionem, sumus per Baptismum: τὸ μὲν βάπτισμα τὸ εἶναι δίδωσι, καὶ ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστόν. τοῦτο γὰρ νεκροὺς καὶ διεφθαρμένους παραλαβὸν εἰς τὴν ζωὴν πρῶτον εἰσάγει. ἡ δὲ τοῦ μύρου χρίσις, τελειοῖ τὸν γεγεννημένον, τὴν τοιᾷδε ζωῇ προσήκουσαν ἐνέργειαν ἐντιθεῖσα. ἡ δὲ θεία εὐχαριστία τὴν ζωὴν ταύτην, καὶ τὴν ὑγίειαν

συντηρεῖ καὶ συνέχει. τὸ γὰρ εἶναι καὶ κτισθέντας καὶ διαπλασθέντας ζῶντας ὁ τῆς ζωῆς δίδωσιν ἄρτος. διὰ ταῦτα τὴν μὲν τῷ ἄρτῳ ζῶμεν, κινούμεθα δὲ τῷ μύρῳ, ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὸ εἶναι λαβόντες, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν τῷ Χριστῷ ζῶμεν. Baptiſmus quidem dat eſſe, & omnino denuo ſecundum Chriſtum producit, is enim mortuos nos, atque corruptos eucandos ſuſcipiens, primum viuere facit. At vnguenti vnctio eum, qui natus ſit, perficit, eiuſmodi vitæ conuenientem actionem inferens. Diuina verò Euchariſtia vitam hanc, atque incolumitatem conſeruat & continet. Siquidem parta ſeruate, ac deinceps viuere, vitæ panis hæc nobis ſuppeditat. Quamobrem hoc pane quidem viuimus, mouemur autem vnguento, à lauacro eſſe prius accepto, atque hunc in modum in Chriſto viuimus.

Et in ſecunda oratione, τὸ μὲν βάπτισμα γέννησις. τὸ δὲ μύρον ἐνεργείας, καὶ κινήσεως ἐν ἡμῖν ἔχει λόγον. ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἄρτος, καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐχαριστίας, βρῶσις ἐστὶ καὶ πόσις ἀληθινή. οὐκ ἔστι δὲ κινηθῆναι, ἢ τραφῆναι, πρὶν γεννηθῆναι. Baptiſma quidem eſt natiuitas, vnguentum verò eſt nobis actionis inſtar, & motus. Porrò vitæ panis & poculum Euchariſtiæ verus eſt cibus, & potus. Fieri autem non poteſt, vt quiſpiam moueatur, ſeu nutriatur, antequam naſcatur.

Ex huiuſmodi fundamento Cabaſilas duo quæſita nititur ſoluere, alterum cur non iteretur Baptiſmus. Alterum cur iteretur vnguentum & Confirmatio. Ad primum reſpondet, Baptiſmi bonum eſſe quandam facultatem, ſeu potentiam immediatè à Deo in præſtantiori animi parte, quæcumque tandem illa ſit, impreſſam; quam deſtruere haud eſt in noſtra poteſtate. Nam & cæteras naturales, nedum ſupernaturales potentias animo inſitas, atque innatas, minimè deſtruere poſſumus. Huic addit alterum exemplum de oculo. Sed ſi externum oculum intelligat, vt intelligere videtur, non ad rem loquitur. Siquidem eruere ſibi oculum poteſt qui vult.

Porrò per potentiam illam, forte Cabaſilas characterem intelligit, quamuis nimis obſcurè loquatur, & certè poterat clarius ſe explicare, præſertim cùm de Baptiſmo ipſemet in eadem oratione dicat: ἐπεὶ καὶ αὐτὸ ὅ, τι ποτέ ἐστιν ἐν ἡμῖν τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον, εἶδος ἐστὶ καὶ μορφή. καὶ γάρ τινα εἰκόνα ἐγχαράττει, καὶ μορφὴν ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς συμμόρφους ἀποφαῖνον τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος. ὑφ' οὗ καὶ σφραγὶς καλεῖται παρὰ τοῦ Βασιλείου πλάττον εἰκόνα, καὶ τὸ μακάριον εἶδος. Quoniam & ipſum, quodcunque tandem ſit, opus Baptiſmi, quædam ſpecies, & forma eſt, quippe Baptiſmus imaginem quandam inſculpit, atque formam inſerit animis morti & reſurrectioni Saluatoris, conformes nos reddens, & efficiens. Quo nomine ſignaculum quoque appellatur, quod ad imaginem regiam, & beatam illam ſpeciem nos effingit. Ex hiſce ſuis propriis verbis poterat, inquam, Cabaſilas clarius dicere Baptiſmi eſſe proprium officium, & munus imprimere ἀνεξάλειπτον, ſeu ἀνεπιχείρητον, vt Baſilius loquitur σφραγῖδα; quamobrem non iterari. At cur iteretur vnguentum? propterea, inquit, quod ea vti potentia, vel non vti, quæ eſt à Deo in animo impreſſa, in noſtra eſt poſitum poteſtate. Quemadmodum poſſumus aperire oculum lumini, & poſſumus non aperiendo viuere in tenebris. Quia ergo per infidelitatem ea non vtimur, veluti amiſſa illius potentiæ actio iteratur. Siquidem omnem motum, vſum, & actionem in nobis vnguentum efficit. Hoc totum ex illo fundamento commemorato pendet. Profectò apparet quantum intereſt inter antiquos illos Græciæ veros Theologos, & eiuſdem Græciæ poſteriores Theologaſtros. En per quos anfractus, & ambages egregius Cabaſilas nobis characterem deſcribit, & explicat, immò potius obſcurat. Errat in primis turpiter, dum exiſtimat actiones honeſtas, & bonas ex illa potentia, hoc eſt charactere Baptiſmi emanare. Nam character eſt qualitas quædam, & potentia in anima, & quidem paſſiua moralis, & ſpiritualis, ad cuius poſitionem, & infuſionem quaſi ex quodam interpoſito pacto Deus operatur, non autem phyſica. Vnde neque fundamentum bonorum operum eſt character, ſed tum diuina gratia, quam producit Sacramentum Baptiſmi, tum etiam liberum arbitrium noſtrum, character verò eatenus dicitur paſſiua potentia, qualis eſt Baptiſmi; vel actiua cuiuſmodi eſt ſacri ordinis, quatenus ſculpto in animo charactere efficimur apti ad cultum diuinum ſuſcipiendo, vel adminiſtrando reliqua Sacramenta, quæ alioqui non ſuppoſito charactere, irrita prorſus, & nulla forent, nam & Chriſtus Dominus, vbi non eſt in animo fixus character minus ad agendum concurrit.

Deinde iterum errat, cùm dicit nos per ſolam infidelitatem amittere vſum illius potentiæ. Demus enim vſum illius eſſe potentiæ, præclarè agere, cur eundem non æquè amittimus per alia peccata leti-

fera, quæ corrumpunt dona Spiritus sancti? Immò verò amittimus, & tunc cur similiter non geminamus vnguentum? fundamentum quoque illius hac ex parte, falsissimum est, non enim baptismus est planè otiosus, vt per eum nullam prorsus ἐνέργειαν præstare possimus, quamuis Confirmatio ad fortius & melius agendum conducat.

Quin hoc modo loquendi Cabasilas innuere videtur Baptismum nihil aliud esse, quàm solum imprimere characterem. Confirmationem autem, & characterem non imprimere, & eam solam gignere in nobis dona Spiritus sancti, quæ amissa per infidelitatem, seu hæresim denuo iteratione Chrismatis recuperantur. Cùm tamen Theologi rectè doceant Baptismum producere tres nobilissimos effectus, remissionem totius culpæ, & pœnæ, collationem gratiæ, characterisque impressionem.

Quocirca si in hunc modum Cabasilas proposuisset difficultatem, amissa fide, & cæteris bonis beneficio Baptismi acceptis, (fac nos loqui de homine duntaxat baptizato, non confirmato) cur non iteretur Baptismus? benè quadrassent illius exempla de potentia, & oculo. Et tunc quod de Baptismo affirmasset, idem quoque firmiter asseuerare in homine Chrismate inuncto de Confirmatione debuisset. At vnum exemplum ad res diuersas, & disparatas, qualis est Baptismus, & Confirmatio accommodare, prorsus est, quod aiunt, mutare quadrata rotundis. Quæ autem sit, ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος θεσμός. Lex illa sacra, quæ permittat iterari Confirmationem, ipse non explicat, immò Paulus oppositum docet, vt paulò pòst clarè ostendam.

Sed enim decepit Cabasilam præsens vsus Græcorum, quem forte sacram legem appellat, eo quod de rebus sacris tractet. Cùm enim ita in more positum esse Orientalis Ecclesiæ animaduerteret, & hunc motem defendere, & explicare vellet, in has deuenit similitudines. Sed consuetudo contra rationem, seu sacras paginas introducta, nulla ratione excusari, nedum defendi potest.

Cæterùm ex scriptis Cabasilæ possumus colligere non solùm Baptismum, sed etiam Confirmationem non esse iterandam. Si enim Baptismus propterea dicitur σφραγίς, quod formam quandam, & imaginem, eamque indelebilem effingat in animo, & idcirco non geminatur. Cùm & Confirmatio σφραγῖδος, nomine à sacris Doctoribus appelletur, idem prorsus efficiet, & similem effectum producet, adeò vt ea quoque minimè sit iteranda.

Præterea Cabasilas in illa secunda oratione varia recenset Baptismi nomina, inter alia Baptismum Chrismatis nomen obtinere contendit, & rationem reddit: χρίσμα δὲ (τὸ βάπτισμα) ὅτι τὸν δι' ἡμᾶς χρισθέντα, τὸν Χριστὸν ἐγγράφει τοῖς τελουμένοις. καὶ σφραγίς ἐστιν αὐτὸν ἐνσημαίνουσα τὸν σωτῆρα. τὸ γὰρ χρίσμα πανταχοῦ διὰ πάσης ἀκριβῶς τῆς μορφῆς ἀφικνούμενον τοῦ σώματος τοῦ δεξαμένου, καὶ προσαρμόσαν αὐτὸν ἐν αὐτῷ φέρει τὸν ἀλληλιμμένον ἐνσημανθέντα. καὶ τὸ εἶδος δείκνυσι, καὶ σφραγίς ἐστιν ἀτεχνῶς. Vnguentum (appellatur Baptismus) quoniam eum, qui propter nos vnctus est initiatis imprimit Christum. Et sigillum est, quod Saluatorem ipsum in animo insculpit. Quippe vnguentum vbique planè in totam suscipientis corporis penetrans formam, cum eaque se conglutinans, ipsum vnguento delibutum Christum in seipso insculptum gerit, eiusque speciem repræsentat, & omnino signaculum est. Sic ille.

Sed hæc omnia egregius Cabasilas veto vnguento longè verius dignetur accommodare, & eandem de vtroque Sacramento ferat sententiam.

Detegitur fraus Philadelphiensis circa Confirmationem.

CAPVT XXII.

GABRIEL Philadelphiensis Sacramenta, quæ imprimunt characterem indelebilem, duo recenset, baptismum, & sacrum ordinem: τὰ μυστήρια τὰ παρέχοντα τοῖς αὐτὰ λαμβάνουσι χαρακτῆρας ἀνεξαλείπτους, ἐστὶ τὸ θεῖον δηλαδὴ βάπτισμα, καὶ ἡ ἱερωσύνη. Mysteria quæ præbent characterem indelebilem ea suscipientibus, sunt diuinum Baptisma, & Sacerdotium. Deinde addit Gabriel quasi in gratiam Latinorum: ἕτεροι δὲ καὶ τὸ θεῖον μύρον εὐσεβῶς καὶ ὀρθῶς λέγουσιν. Alij verò diuinum etiam vnguentum (quod videlicet indelebilem præbeat characterem) piè, & rectè asserunt esse. Quibus verbis indicat esse hanc opinionem piam, quæ possit defendi. Cæterùm si piè, rectéque quidam asserunt Confirmationem imprimere characterem, malè vtique Græci nostri temporis, atque impiè iterant istud Sacramentum. Non enim est ἀδιάφορον, vt nihil intersit hoc, vel illo modo quis faciat. Sed vt est sacrilegum iterare Baptismum,

ita etiam Confirmationem. Quare Gabriel cum Concilio Tridentino sess. 7. can. 9. immò cum Apostolo Paulo absolutè, ac necessariò debuisset affirmare, Cōfirmationem imprimere characterem, & nullo modo esse iterandam, eos verò, qui hoc inficiantur, anathemati subiectos esse. Quamuis autem Philadelphiensis hoc tacuerit, nihilominus tanta est vis veritatis, vt similiter ex scriptis illius facilè hoc concludi possit. De nominibus Baptismi dum agit, τὸ βάπτισμα καλεῖται σφραγὶς, ὡς τήρησις, καὶ τῆς δεσποτείας τοῦ κυρίου σημεῖον. Baptismus, inquit, vocatur signaculum, tanquam tutela, vtque signum Domini potestatis, ac dominatus. Hoc est signum illud significat Domini principatum, cuius tutelæ subiicitur res signata, eaque ratione conseruatur; quæ verba planè desumpsit à Nazianzeno. At Confirmatio eodem nomine appellatur. Porrò animantibus nimirum equis, ouibus, mancipiis, & similibus adeo altè Domini sua insignia inurunt, vt nulla ratione deleri possint. Immò Gabriel Philadelph. locum Ioannis 7. Apocal. de Confirmatione intelligit: ταύτην τὴν σφραγῖδα οἶμαι εἶναι, ἣν ἑώρακεν ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἐπὶ τὸ μέτωπον τῶν δούλων τοῦ θεοῦ σφραγιζομένην. Hoc, inquit, signaculum puto esse illud, quod filius tonitrui vidit in fronte seruorum Dei obsignatum. Qui locus tametsi probabilius de signo Crucis, quam de Confirmatione accipi potest, tamen quouis modo accipiatur, indelebilem rem significat. Probemus hoc idem ex sacris literis.

Probatur veritas Catholica, nimirum non esse iterandam Confirmationem.

Capvt XXIII.

Pavlvs itaque veracissimū os Christi, tertiique Theologus cæli c. 6. ad Hebræos Confirmationem iterari æquè atque Baptismum vetat. Sic igitur habet, διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ θεὸν, βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν. Quapropter relicto initij Christi sermone ad perfectionem feramur, non rursus fundamentum iacientes, pœnitentiæ à mortuis operibus, & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum. Hortatur Apostolus eos, ad quos scribit, debere tendere ad perfectionem, & non rursus iacere fundamenta, qualia sunt Baptismus, & manuum impositio.

Deinde cum superioribus contexit, ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, &c. πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. Nam fieri non potest, vt qui semel fuerint illuminati, gustauerintque donum cœleste, & participes facti fuerint Spiritus sancti, &c. denuo renouentur per pœnitentiam; rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui exponentes. Sic Apostolus.

Porrò autem Patres tam Græci, quàm Latini, & sacri Canones quotquot docent Baptismum non esse iterandum, cùm ex aliis locis Apostoli, vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma, tum ex hoc potissimum fonte Paulino istud hauriunt. Igitur si per impositionem manuum, & participem fieri Spiritus sancti, Sacramentum Confirmationis intelligitur, Confirmano pariter nulla ratione iteranda erit. Quandoquidem Paulus, & cum Doctore Gentium eius interpretes eandem planè sententiam pronunciant de Baptismo, atque de impositione manuum, seu participatione Spiritus sancti.

At Confirmationem illis verbis intelligi, certò certius est. Siquidem antiqui Interpretes per hanc impositionem manuum dari Spiritum sanctum testantur, & eandem prorsus intelligendam, & eiusdem generis cum illa Apostolica existimandam esse asserunt, quam recenset Lucas Act. 8. & 19. Sed impositionem illam Apostolorum, vel ipsimet Græci, qui vigente schismate floruerunt, Sacramentum Confirmationis esse, acriter contendunt, vt Simeon Archiepiscopus Thessalonices, & Nicolaus Cabasilas. quorum testimonia integra retulimus in 4. capite. Et merito sanè, alioquin sine necessitate alteram impositionem temere fingere necesse erit. Nam Apostoli per impositionem manuū baptizatis conferebant Spiritum sanctum, quem nos aliis verbis dicimus conferri per Confirmationem, seu per signaculum sacri vnguenti. Probemus modo quæ diximus.

Quòd igitur per impositionem manuū, quam recenset Paulus, fideles participes fierent Spiritus sancti, omnes interpretes affirmant. Adeovt illa verba Pauli, μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, ad superio-

ra, ἐπιθέσεως χειρῶν, necessariò sint referenda. Sic Gennadius teste Oecumenio: διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ θεοῦ λόγον. ποῖον δὲ τοῦτον; τὸν τῆς βαπτισμῶν, καὶ διδαχῆς, καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, δι᾽ ὧν τὸ πνεῦμα, φησὶν, ἐλάβετε. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem. Quis autem ille est? qui de Baptismatis, & de doctrina, & impositione manuum, per quæ spiritum, inquit, accepistis. Et ipse Oecumenius, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν, καθὼς εἶπε φησίν. Et participes facti fuerint Spiritus sancti, per manuum impositionem, vt suprà dixit Apostolus.

Quòd etiam eadem sit impositio cum illa Apostolica testimoniis Sanctorum Patrum in medium allatis probare non est difficile. Chrysostomus, ἐπιθέσεως χειρῶν. οὕτω γὰρ τὸ πνεῦμα ἐλάμβανον, ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας φησίν. Impositionis manuum. Sic enim accipiebant Spiritum sanctum, cùm Paulus eis, inquit, imposuisset manus. quod est in Actibus Apostolorum c. 19. Theophylactus, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, δι᾽ ὧν τὸ πνεῦμα ἐλάμβανον, ὥστε προφητεύειν, καὶ θαύματα ποιεῖν. ἐπιθέντος γάρ φησιν αὐτοῖς Παύλου τὰς χεῖρας ἔλαβον πνεῦμα ἅγιον. Impositionis quoque manuum, per quas scilicet Spiritum sanctum accipiebant, cuius gratia fulti & futura prædicerent, & miracula ederent. Ait enim & alibi, cùm manus eis Paulus imposuisset, acceperunt Spiritum sanctum. Idem Theophylactus paulò pòst: καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου. μετὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τότε ἡ μετοχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὐ γὰρ οἰκεῖ ἐν σώματι κατάχρεῳ ἁμαρτίαις. διὰ δὲ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐδίδοτο, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται. Participesque facti sunt Spiritus sancti. Post dimissionem peccatorum, tum est participatio Spiritus sancti. Non enim habitat in corpore obnoxio peccatis. Per impositionem autem manuum dabatur, vt & antè memoratum est. Sic probatum sit, eandem esse cum illa Apostolica, & illud consequens est, vt eiusmodi impositio sit planè Confirmatio.

Et confirmatur. Nam nonnulli Græci interpretes Pauli clarius fatentur hanc impositionem fieri, cùm administratur Baptismus. Quippe absoluto baptismate Græci statim conferunt Confirmationē. Theodoretus super illis verbis, non rursus iacientes fundamenta. Qui enim crediderunt, eorum operum tetrum odorem abhorrentes, & pœnitentia vtentes, accedunt ad diuinum Baptismum, & per manum Sacerdotalem spiritus gratiam accipiunt. Oecumenius, λέγει δὲ, οὐχ ὡς αὐτοὺς τελείους ἐκάλεσεν, οὐ γὰρ ἴσχυον ἀκούσαι, ἀλλ᾽ ἑτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον. ἀρχὴν μὲν τὸ βάπτισμα καλῶν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν καὶ σφραγῖδα. Loquitur autem Apostolus non eo modo quo prius vocauit perfectos. Neque enim audire poterant, sed alio modo artificiosè tractat sermonem, vocans quidem principium Baptisma, & manuum impositionem, ac signaculum, quæ in baptismate exhibentur. Explicat Oecumenius impositionem addens καὶ σφραγῖδα, quæ in baptismate fit. At nulla impositio est in baptismate annexa signaculo præter eā, quam exhibemus dum vngentes dicimus, signaculum doni Spiritus sancti. Quæquidem est forma Confirmationis. Et infra, ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι γινομένην. ἢ εἶτα ἐπιτιθέντες χεῖρας οἱ ἀπόστολοι, τὸ πνεῦμα ἐδίδοσαν, ὅπερ Σίμων ὤνιον ἐζήτει. Impositionis manuum, quæ in baptismate fiunt. Vel tum cùm Apostoli manibus impositis Spiritum sanctum dabant, quem venalem sibi esse Simon volebat. Vbi Oecumenius per particulam (ἢ) quæ videtur esse disiunctiua, non quasi rem diuersam refert, sed potiùs exemplo Apostolorum idem confirmat. Adeò vt sit potiùs particula illa copulatiua, idémque valeat quod καί. Alioquin si non eadem esset impositio aliam sibi fingere Oecumenius cogeretur, & contra Chrysostomum, aliosque interpretes sentiret.

Eodem modo loquendi vtitur Innocentius primus in Epistola 29. ad Decennium. Hæc, inquit, Pontificibus solis deberi, vt vel consignent, vel paracletum spiritum tradant, &c. Cùm tamen consignare, & paracletum spiritum tradere, idem omnino sit.

Porrò hanc impositionem manuum, seu (quod idem est) Confirmationem nullo modo posse iterari disertè probant expositores ex verbis Pauli. Chrysostomus, διατί δὲ ταῦτα φησίν; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἢ παρασαλεύεσθαι ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βιοῦν καὶ ῥαθύμως. λέγει οὖν ἔγειρεσθε. οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἐὰν ῥαθύμως ζήσωμεν, πάλιν βαπτισθησόμεθα, πάλιν κατηχησόμεθα, πάλιν ληψόμεθα πνεῦμα; κἂν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν δυνησόμεθα βαπτιζόμενοι τὰ ἁμαρτήματα ἀπολούσασθαι καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν, ὧν καὶ πρότερον. σφάλλεσθε, φησὶ, ταῦτα νομίζοντες. Cur autem hæc dicit? Quoniam erat verisimile eos, vel cùm iam credidissent, vacillare, vel male, & dissolutè viuere. Dicit ergo. Expergiscimini. Non licet dicere, si dissolutè, & negligenter vixerimus, rursus

" baptizabimur, catechesi rursus instituemur, accipiemus rursus spiritum. Et si à fide nunc exciderimus, rursus poterimus baptizati peccata abluere, & eadem assequi, quæ prius. Erratis, inquit, hæc existimantes. Impossibile enim est, eos qui semel sunt illuminati, &c. ὅρα πῶς ἐντρεπτικῶς, καὶ ἀπαγορευτικῶς ἄρχεται. ἀδύνατον. μηκέτι, φησί, προσδόκα τὸ μὴ δυνατόν. οὐ γὰρ εἶπεν, οὐ πρέπει, οὐδὲ συμφέρει, οὐδὲ ἔξεστιν. ἀλλ' ἀδύνατον, ὥστε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν. " Vide quomodo (Paulus) incipiat abducens eos ab hoc, & futurum negans. Impossibile. Ne amplius, inquit, expectes quod non potest fieri. Non enim dixit, non decet, neque expedit, neque licet, sed est impossibile. vt eos omnino iniiciat in desperationem. Theophylactus: οὐκ εἶπεν, ἢ ἀσύμφορον ἢ ἀπρεπές. ἀλλ' ἀδύνατον. Nō dixit quod est inutile, vel indecorum, sed impossibile. Oecumenius, οὐκ εἶπεν δυσχερές. ἀλλ' ἀδύνατον. Non dixit arduum, sed impossibile. Theodoretus omnino, inquit Apostolus, fieri non potest, vt qui ad sanctissimum Baptismum accesserunt, & gratiæ diuini Spiritus fuerunt participes, & cæterorum bonorum figuram acceperunt, rursus accedant, & alium baptismum assequantur. Hoc enim nihil est aliud, quàm Filium Dei rursus crucifigere, & eadem, qua prius affectus est, rursus ignominia afficere, & infra. Diuinum enim mysterium ignominia afficere, est eiusdem bis esse participem. Ergo Confirmatio, non dicam difficile, non inutile, non indecorum, vt rectè ponderant Apostoli verba interpretes, sed impossibile vt iteretur. Quemadmodum impossibile est denuò Christum crucifigi, mori, in tumulo condi, & resurgere, quod significat Baptismus, & rursus mittere Spiritum sanctum, vt factum est in die Pentecostes.

Præterea Paulus ait, ἀδύνατον, bis participes fieri Spiritus sancti, sed Confirmatio, si geminaretur, bis participaremus per illam Spiritum sanctum, igitur Confirmatio non duplicatur.

Post testimonium Apostoli, clarius extare arbitror nullum, quàm Cyrilli Hierosolymitani, quem auctorem cùm in Russia degerem, habere præ manibus sæpius (sed frustra) optaui, cùm difficulter crederem, tantùm Doctorem, vbi hoc argumentum cum Catechumenis tractat, nihil ea de re indicasse; sed ecce tibi, dum Romæ illius Catecheses auidè voluo, in fine procatecheseos, hæc ab illo dicta reperio: πνεῦμα ἅγιον σφραγῖδα δώῃ ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας. Det, inquit, vobis Deus Spiritus sancti signaculum indelebile in sempiternum. Quibus verbis parum abest, quin formam huius Sacramenti reciter, cuius signaculum esse ἀνεξάλειπτον, indelebile enunciat.

Quamuis enim ea verba de Baptismo intelligi possint, quia Baptismus sit secundum Cyrillum in eadem Catechesi, σφραγὶς ἁγία καὶ ἀκατάλυτος, " signaculum sanctum, quodque minimè destrui potest; " multo tamen magis de Confirmatione intelliguntur, quæ à Græcis per excellentiam σφραγὶς vocatur, & eodem tempore administratur. Vnde Cyrillus eo nomine aliquando vtrumque Sacramentum complectitur, vt Catechesi 3. μέλλει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς. μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Spiritus " sanctus obsignaturus est animas vestras. " Deligendi estis in militiam Magno Regi; " qui effectus etsi Baptismo conuenit, multo magis in Confirmationem quadrat, cuius munus est militem deligere, armis ornare, & cum hoste bellum gerere.

Præterea Spiritum sanctum conferebant baptizatis Apostoli per impositionem manuum, idque ordinariè, obsignando, & vnguendo. Vnde Chrysostomus in 2. ad Corinth. c. 1. hom. 3. τί δέ ἐστι χρίσας καὶ σφραγισάμενος; τὸ πνεῦμα δούς, δι' οὗ ταῦτα ἀμφότερα ἐποίησεν ὁμοῦ, προφήτας, καὶ ἱερεῖς, καὶ βασιλεῖς ἐργαζόμενος. ταῦτα γὰρ τὸ παλαιὸν ἐχρίετο τὰ γένη. ἀλλ' ἡμεῖς τὰ τρία μεθ' ὑπερβολῆς ἔχομεν ἀξιώματα νῦν. καὶ γὰρ βασιλείας μέλλομεν ἀπολαύειν. καὶ ἱερεῖς γινόμεθα προσφέροντες θυσίαν τὰ σώματα ἡμῶν. παραστήσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν εὐάρεστον τῷ θεῷ φησί. καὶ μετὰ τούτων καὶ προφῆται καθιστάμεθα. ἃ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, ταῦτα ἐκκεκαλυμμένα ἡμῖν ἐστι. Quid " est, inquit, qui vnxit, & signauit? hoc est, " qui spiritum dedit, per quem vtrumque " horum effecit, simul Prophetas, & Sacerdotes, & Reges constituens. Hæc enim " hominum genera olim vngebantur. At " nos non vnam, sed tres istas dignitates præstantiore conditione nunc obtinemus. Nā " & Regno potituri sumus, & cùm victimæ " loco corpora nostra offerimus, Sacerdotes " efficimur; exhibete enim, inquit, membra " vestra hostiam viuentem, placentem Deo. " Atque insuper Prophetæ constituimur, " quæ enim oculus non vidit, nec auris audiuit, ea nobis patefacta sunt. Quæ verba " Chrysostomi, vt mox dicam, omnino de Confirmatione intelligenda sunt.

Ergo impositio, & vnctio, per quā Apo-

stoli conferebant Spiritum sanctum, vel sunt vnum, & idem Sacramentum, & tum sicut impositio non iteratur, ita quoque Confirmatio. Vel ad varia Sacramenta referri debent. Cùm ergo vnctio pertineat ad Sacramentum Confirmationis, impositio manuum ad quod spectabit? An ad sacros Ordines aliquis dixerit? At non omnes fideles sacris Ordinibus initiabantur, quemadmodum per impositionem manuum participes fiebant Spiritus sancti. Vnde Gennadius, referente Oecumenio, ex verbis Apostoli c. 6. ad Hebræos, hunc recenset, & colligit ordinem pro omnibus, qui Christo dant nomina: βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τοῖς νῦν πρῶτον προσιοῦσι τῇ πίστει, τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν οἱονεὶ θεμέλιον προκαταβαλλόμεθα. μετανοεῖν μὲν ἀπὸ τῶν νεκροποιῶν ἔργων εἰκότως πρῶτον αὐτοὺς προτρεπόμενοι. μετανοοῦντας δὲ, πιστεύειν ἐπὶ τὸν θεόν. πιστεύοντας δὲ, βαπτίζεσθαι, βαπτιζομένους δὲ τῇ τῶν ἱερατικῶν χειρῶν ὑπάγειν ἑαυτοὺς ἐπιθέσει πρὸς μετουσίαν τοῦ πνεύματος. Vult autem dicere Apostolus, quod nunc primum ad fidem accedentibus harum rerum doctrinam, tanquam fundamentum proponimus. Meritò ipsos primùm adhortantes, vt à mortiferis operibus resipiscant, resipiscentes autem in Deum credant, credentes verò baptizentur, baptizati autem seipsos subiiciant impositioni manuum Sacerdotum ad participationem Spiritus.

Quòd autem verba Pauli, χρίσας καὶ σφραγισάμενος, secundum Chrysostomum de Confirmatione intelligantur, hæc illius aurea verba ex eadem hom. 3. in 2. ad Corinth. in fine digressionis moralis, satis clarum faciunt, qui sanè locus directè destruit corruptum vsum Græcorum in iteranda Confirmatione: οὕτω καὶ σὺ γίνῃ βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς, καὶ προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ. βασιλεὺς μὲν πάσας χαμαὶ ῥίψας τὰς πονηρὰς πράξεις, καὶ τὰ ἁμαρτήματα κατασφάξας. ἱερεὺς δὲ ἑαυτὸν προσενεγκὼν τῷ θεῷ, καὶ καταθύσας τὸ σῶμα, καὶ σφαγεὶς καὶ αὐτός. εἰ γὰρ συναπεθάνομεν αὐτῷ, φησὶ, καὶ συζήσομεν αὐτῷ. προφήτης δὲ τὰ μέλλοντα μανθάνων. καὶ ἔνθους γινόμενος, καὶ σφραγιζόμενος. καθάπερ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. κἂν λιποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ εἶχον σφραγῖδα τὴν περιτομήν. ἡμεῖς δὲ τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος. Ad eundem, inquit, modum tu quoque in Baptismo Rex, & Sacerdos, & Propheta efficeris. Rex cùm omnes prauas actiones in terram abiecisti, ac peccata interemisti. Sacerdos cùm teipsum Deo obtulisti, & corpus sacrificasti, atque adeò ipse quoque mactatus es. Si enim ei commortui sumus, Inquit, & conuiuemus ei. Propheta denique cùm futura prædicis, ac diuino numine afflaris, atque obsignaris. Quemadmodum enim nota quædam militibus, ita fidelibus quoque Spiritus imponitur. Quo fit, vt si ordinem deserueris (nota) omnibus perspicuus fias. Iudæi enim signaculi loco circuncisionem habebant, nos autem pignus spiritus. Hactenus Chrysostomus, qui clarissimè docet signaculum Spiritussancti (quòd nimirum imprimitur fidelibus per Baptismum, & multo magis per Confirmationem in ipso Baptismate iuxta ritum Græcorum) instar circumcisionis esse indelebile. Quo fit vt agnoscantur ea nota regia, qui militiam Christi deserunt.

Si obiicias, Apostolos per impositionem manuum dedisse quidem fidelibus spiritum. At non quo iusti euaderent, hoc enim efficiebat Baptismus; sed quo signa, & miracula ederent. Igitur dona gratis data, non gratum facientia, per illam ceremoniam fideles recipiebant, & cõsequens illud est, vt impositio manuum non fuerit Sacramentum. Sic enim loquitur Chrysostomus in Actibus Apostolorum octauo capite: τί οὖν, οἱ βαπτισθέντες ὑπὸ φιλίππου οὐκ ἔλαβον πνεῦμα ἅγιον; πνεῦμα μὲν ἅγιον ἔλαβον, τὸ τῆς ἀφέσεως, τὸ δὲ τῶν σημείων οὐκ ἔλαβον. Quid ergo? An à Philippo baptizati non acceperant Spiritum sanctum? Spiritum sanctum acceperant quidem quoad peccatorum remissionem, sed non acceperant quantum ad signorum editionem. Et cap. 19. τὸ πνεῦμα λαμβάνουσι τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν Παύλου. ἐπιθέντος γὰρ αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς. ὥστε οἷς ἐπετίθει τὰς χεῖρας, τὸ πνεῦμα ἐλάμβανον. εἰκὸς τοίνυν καὶ πνεῦμα μὲν αὐτοὺς ἔχειν, μὴ φαίνεσθαι δὲ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας, καὶ τὰ ἀφ' ὧν γλώσσαις ἐλάλουν, τοῦτο ἐνέφαινον. Spiritum accipiunt impositione manuum Pauli. Impositis enim illis Pauli manibus venit Spiritus sanctus super illos. Et ita hi, quibus manus imponebat, Spiritum accipiebant. Verisimile igitur illos spiritum habere, sed non apparere, sed actibus, & linguarum loquutione hunc se habere declarabant.

Respondeo, rectè dicere Chrysostomũ per impositionem manuum non accepisse fideles spiritum remissionis. Hunc enim assequebantur beneficio Baptismi, qui sanè totam culpã, & pœnam remittit. Dum tamen ait, eos accepisse illa cerimonia spiritum patrãdi miracula, non excludit gratiam iustificantem, quod inde probo. Nam

Chrysostomus explicans illa verba Pauli ad Ephes. c. 1. in quo & credentes signati estis, probat hunc spiritum, accepisse Apostolos iam baptizatos in die Pentecostes ex pollicitatione Christi, qui cum se missurum discipulis promiserat. Et eundem spiritum probat Chrysostomus ex testimonio Ioëlis effundendum esse super omnem carnem. ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ἄλογα. ἐσφραγίσθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς υἱοὶ πνεύματι. τί ἐστι πνεύματι ἐπαγγελίας; ἤτοι ὅτι κατ' ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν. δύο γὰρ εἰσιν ἐπαγγελίαι. μία μὲν διὰ τῶν προφητῶν. ἑτέρα δὲ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ. διὰ τῶν προφητῶν, ἄκουε Ἰωὴλ λέγοντος. ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. ἄκουε δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, καὶ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

" Signati fuerunt, inquit, etiam Israëlitæ, " sed circumcisione, sicut oues, & bruta. " Nos quoque sumus signati, sed sicut filij " spiritu. Quid est spiritu promissionis? vi- " delicet quod ex promissione ipsum acce- " pimus. Duæ enim sunt promissiones, vna " quidem per Prophetas, audi Ioëlem di- " centem, Effundam ex spiritu meo super " omnem carnem, &c. Altera verò per fi- " lium. Audi rursus Christum dicentem, " Et accipietis virtutem superuenientis san- " cti Spiritus super vos, & eritis mihi testes " in Hierusalem, & tota Iudæa, & Samaria, " & vsque ad extremum terræ. Sic Chrysostomus.

At certè Apostoli illo die celeberrimo Pentecostes, non tantùm spiritum ad signa facienda, sed vna cum illo, eius quoque diuina Charismata cumulatissimè gratum facientia susceperunt. Reliqui verò, qui eum acceperant, omnino etiam illius dona, quæ ornant animam acceperant, sed non omnes donum miraculorum acceperant. Vnde signa, non solùm tempore Chrysostomi, sed ipsorum etiam Apostolorum in multis cessauerant. Numquid omnes linguis loquuntur ait Paulus? Immò Ioël qui dixerat effundam ex spiritu meo super omnem carnem, non tamen addidit, & prophetabunt omnes filij vestri, & filiæ. Igitur si sola signa sanctissimus Doctor intelligat, cùm illa defierint, non adimpletur, quod Ioël prædixerat. Deinde Chrysostomus non poterat ignorare decreta Concilij Oecumenici Constantinopolitani primi. At in septimo Canone dicitur per Vnctionem conferri Spiritum sanctū, non vtique remissionis, non signorum, & miraculorum, quæ illo æuo, vt minus necessaria cessauerant. Igitur spiritum gratiæ gratum facientis. Præterquam quod Apostolus gratias gratis datas non tanti faceret, neque inter fundamenta Christiani hominis enumerasset.

Præterea 2. ad Corinth. cap. 1. explicans Chrysostomus illa verba, Qui autem con- " firmat nos vobiscum in Christo, & qui vn- " xit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit " pignus spiritus in cordibus nostris. πάλιν " ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα βεβαιοῦται. εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστόν. τουτέστιν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δώσει; εἰ γὰρ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἔδωκε, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγήν, εἰς τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, τὴν τοῦ πνεύματος μετάληψιν, πῶς τὰ ἐκ τούτων οὐ δώσει; Rursus, " inquit, per præterita fidem futuris conci- " liat. Nam si ipse est, qui nos in Christo cō- " firmat, hoc est, qui nos à fide, quæ in Chri- " sto est, dimoueri non sinit, atq; ipse etiam " est, qui nos vnxit, & spiritum in cordibus " nostris dedit, qui tandem non futura quo- " que daturus est? Nam cùm principia, & " materiam, & radicem, & fontem, hoc est " veram ipsius cognitionem, ac spiritus par- " ticipationem largitus sit, qui fieri potest, " vt non etiam largiatur, quæ ex his oriun- " tur? Quibus verbis Chrysostomus, tum effectum Confirmationis describit, dum ait, ipse est, qui nos in Christo confirmat, hoc est, qui nos à fide quæ in Christum est, dimoueri non finit, tum hanc ipsam per vnguentum obsignationem spiritus, principium, & fundamentum vocat. Vt inde manifestè appareat secundum Chrysostomum idem esse plane vnctionem vnguenti, cum illa manuum impositione, & participatione Spiritus sancti, quam fundamentum appellat Apostolus.

Superioribus argumentis addamus alterum ex conuenientia Chrismatis antiquæ legis desumptum. Vt enim Theodoretus, & Oecumenius rectè annotarunt, Iudæi ad fidem Christi conuersi, ad quos nimirum scribit Apostolus, ἰουδαΐζοντες φρονοῦντες. Putabant in noua lege instar veteris, multa, variaque fore baptismata, idcirco Apostolus edicit, ne quid eiusmodi sperent. Non enim, vt egregiè iidem interpretes exponunt, quemadmodum Ba-

ptismus Christi, ita etiam veteris legis baptismata sordes, ac maculas hominum eluebant. Quocirca non est mirum, si ea multiplicabantur. Ergo à simili, quamuis in veteri testamento vnctio Chrismatis multiplicata fuisset, nostra tamen, quæ Spiritum sanctum elargitur, nulla ratione iteranda esset. Nunc multo magis hoc idem asseuerandum est, quando & in veteri lege antiqua vnctio Chrismatis, quæ figuram nostræ gerebat, nonnisi semel administrabatur. Semel enim Sacerdotes, Prophetæ, ac Reges in aliquod Regnum assumpti vngebantur Et profectò si alicui Regi exulem fieri contigisset, deinde reuersus in suo Regno receptus, atque admissus fuisset, non propterea eum denuò inunxissent.

Præterea Nazianzenus in adhortatione ad sacrum lauacrum signaculum, quod imprimitur chrismate, & quod vocat κάλλιστον βοήθημα, clarissimè docet manere post mortem. Ergo innuit esse indelebile: τοῦτό σοι καὶ ζῶντι μέγιστον εἰς ἀσφάλειαν. πρόβατον γὰρ ἐσφραγισμένον οὐ ῥαδίως ἐπιβουλεύεται, τὸ δὲ ἀσήμαντον κλέπταις εὐάλωτον, καὶ ἀπελθόντι δεξιὸν ἐντάφιον. Hoc & viuenti tibi maximum est tutamentum. Ouis enim quæ sigillo insignita est, non facilè patet insidiis; quæ verò signata non est, facilè à furibus capitur; & vita functo res est accommoda, quæ sepulturam comitetur. Item cruentam illam vnctionem postium in Ægypto accōmodat chrismati; & quidem meritò. Vt enim postes sanguine tincti sunt, & signati; ita baptizatus vngitur chrismate, & veluti sigillo Regio consignatur: σημειωθείς, inquit, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ χρίσματι καὶ τῷ πνεύματι. Porrò tam cruorem illum postium, quàm vnguentum ibidem appellat φυλακτικόν, aptum ad conseruandum, seu conseruatiuum, quod videlicet sanguis ille tueretur primogenita, ne ab Angelo peterimerentur, & Chrisma tueatur baptizatos. At quomodo signaculum Confirmationis est φυλακτικόν, si aliquo peccato obliteratur? vt enim Baptismus φυλακτικός, appellari potest, & à Basilio magno vocatur, σφραγὶς ἀνεπιχείρητος, signaculum inuiolatum, cui ve insidiæ strui non possunt: Non quod baptizatus peccata committere minimè possit; sed quod illius character sit incorruptus. Et Christus Dominus in baptizatum tanquam Dominus in seruum nota insignitum perpetuo ius dominij habeat; profectò ita etiam vnguentum conseruatiuum dici potest ob nouum insculptum signaculum. Quod vtique ad maiorem custodiam rei partæ, & conseruationem imprimitur.

Similem doctrinam tradit Basilius similiter in adhortatione ad Baptismum, οὐδείς ἐπιγνώσεταί σε εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντίων, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παραδείξῃς τὴν οἰκειότητα. Nemo te, inquit, agnoscet, an noster sis, aut hostium, si mysticis signis quod noster sis non ostendaris. Multitudinis numero ait, mysticis signis, cum propter Baptismi, tum propter Confirmationis signa, & signacula: ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου κυρίου. Si non inquit, signatum fuerit super te lumen vultus Domini. Quæ verba Dauidis S. Ambrosius libro primo de Spiritu sancto c. 6. & Theodoretus c. 1. ad Ephes. de Confirmatione intelligunt. Et ne putaremus Basilium tātùm loqui de charactere, & signo Baptismatis, idcirco addidit: πῶς ἀντιποιηθῇ σου ὁ ἄγγελος; πῶς δὲ ἀφελκύσῃ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἐπιγνῷ τὴν σφραγῖδα; πῶς δὲ σὺ ἐρεῖς, τοῦ θεοῦ εἰμί, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γνωρίσματα; ἢ ἀγνοεῖς ὅτι τὰς ἐσφραγισμένας οἰκίας ὁ ὀλοθρευτὴς ὑπερέβαινεν, ἐν δὲ ταῖς ἀσφραγίστοις κατεφόνευε τὰ πρωτότοκα; Quomodo curam geret, tanquam ad se pertinentis Angelus? quomodo eripiet ex hostibus, si non agnouerit signaculum? Quomodo verò tu dicees, Dei sum, si notas non produxeris? An ignoras, quod signatas domos deuastator prætetiit, in non obsignatis verò primogenita interimebat? Tandem concludit, ἀσφράγιστος θησαυρός, εὐεπιχείρητος κλέπταις. πρόβατον ἀσημείωτον, ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται. Thesaurus non obsignatus, expositus est furum prædæ; ouiculæ non signatæ citra vllum periculum insidiæ struuntur. Hactenus Basilius. Quid ergo si thesaurus fuerit, ἐσφραγισμένος obsignatus? erit plane ἀνεπιχείρητος, vt paulò pòst de Baptismo infert. Alioquin neque esset consignandus, si deleri posset signaculum.

Præterea quærendum est à Græcis, cùm Baptismus, & sacer ordo imprimant characterem, & multo magis (si per Græcos dicere licet) Confirmatio; nam de illis Sacramentis non ita clarè dicitur; vt de Confirmatione, σφραγὶς δωρεᾶς, immò Simeon Thessal. per solum Baptismum vult esse baptizatum, ἀσφράγιστον τῷ πνεύματι, per Confirmationem ἐσφραγισμένον. Quærendum, inquam, cur illorum Sacramentorū characteres sint indelebiles, non autem Confirmationis? Si dixerint à posteriori, quia Ecclesia Græca iterat. At hoc illud est controuersum, non enim iterare debet, vt olim non iterabat.

Præterea, si recentiores Doctores nouæ Græciæ rationem reddere volunt, cur character Baptismi, & sacri ordinis violari non possit, nisi velint nugari, opus est, eos ad fundamenta, & rationes Theologorum confugere. Eæ sumuntur, vel ex eo, quod character non habeat contraria, quibus corrumpatur siue dicas physicè, cùm sit qualitas spiritualis, siue moraliter, cùm non sit sicut habitus fidei, aliarumque virtutum, qui per actus contrarios tolluntur, sed posito etiam quouis peccato, infusio characteris necessario subsequatur, modo Sacramentum ritè perficiatur. Vel quia est in subiecto incorruptibili, cùm character spiritualis sit, & non pendeat à corpore, sed perpetuo maneat in anima. Vel quia est consecratio quædam animæ, quæ tamdiù durat, quamdiù durat res consecrata. Vel quia effectiuè pendet à Deo, & manat à Sacerdotio Christi, quod est æternum. Vel quia non est in potestate hominis posse eum perdere. Non enim pendet à voluntate hominis, sed adeò est coniunctus character cum Sacramento, cuius est character velut vmbra cum corpore, seu effectus instar alicuius necessarij cum sua causa, vt quicunque sponte suscipit Sacramentum, velit, nolit, characterem quoque suscipiat. Sit enim aliquis qui hæc inter se quomodocumque discernat, ac diuidat, cupiatque Sacramentum, non characterem. An propterea non erit insignitus? Vnde quemadmodum ad imprimendum characterem, voluntas non requiritur, modo velit quis suscipere Sacramentum, ita etiam per contrariam voluntatem character non obliteratur. Non secus atque si quis sponte seipsum seruum constituat, & sigillo Domini cõsignetur, si deinde eum facti pœniteat, profectò per actionem contrariam haud poterit notas seruitutis delere. Quæ omnes rationes æque vni, atque alteri characteri conueniunt, ac non dissimili robore militant; vt propterea opus sit, vel omnes characteres corruptioni subiectos esse affirmare, vel stabiles, & immutabiles asserere.

Præterea hæresis non tollit characterem Baptismi, neque ordinis, ergo neque Confirmationis. Immò hæresis cùm directè destruat fidem, si aliquem characterem delere deberet, potiùs primum, & fundamentum, quàm alium. Alioquin reddant rationem aduersarij, cur non characterem Baptismi, sed alium. Quod autem hæresis non destruat characteres Baptismi, & ordinis, & ipsimet Græci concedunt, & ex eo facilè probari potest. Quod secunda Synodus Oecumenica in 7. Canone Baptismum hæreticorum non respuat, sed cum admittendum esse decernat. Item quod Episcopi orthodoxi Orientis Episcopos hæreticorum ad fidem Catholicam redeuntes sine vlla tum Confirmatione, tum ordinatione in suam communionem receperint. Sic enim habet Canon 48. Concilij Sardicensis, ἀναβαπτίσεις, καὶ ἀναχειροτονήσεις, καὶ μεταθέσεις ἐπισκόπων μὴ γινέσθωσαν. Rebaptizationes, & iteratæ ordinationes, & remotiones Episcoporum ne fiant. Et Canon 8. primæ Synodi ex Epitome Armenopuli, οἱ καθαροὶ λεγόμενοι, προσερχόμενοι, ὁμολογήσαντες, ὅτι διγάμοις κοινωνήσουσι, καὶ συγχωρήσουσι τοῖς παραπεπτωκόσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι συνθήσονται δόγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ δὲ τῆς ἀξίας τῆς ἱερωσύνης ἕκαστος μενέτω. Qui puri dicuntur, si accedant, & professi fuerint se cum digamis communicaturos, & lapsis veniam daturos, & omnibus aliis Ecclesiæ dogmatibus assensuros, quilibet eorum in gradu, & dignitate Sacerdotij sui maneat.

Et Canon 68. Carthaginensis, οἱ ὑπὸ Δονατιστῶν χειροτονηθέντες, ἐπιστρέφοντες ἐν ταῖς οἰκείαις τιμαῖς δεχέσθωσαν. Qui à Donatistis ordinati sunt, si conuertantur ad honores suos admittantur. Sic etiam tradit Basilius Magnus in calce secundi Canonis Epistolæ ad Amphilochium: οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ζώϊον καὶ Σατορνῖνον ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως (τῶν Ἐγκρατιτῶν) προσεδεξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. ὥστε τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους, οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι, διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς. Scio fratres Zoïum, & Saturninum, qui erant ex illo (Encratitarum) ordine, in Episcoporum cathedram à nobis susceptos fuisse. Quare eos, qui illorum ordini coniuncti sunt, non amplius possumus ab Ecclesia separare, vtpote tanquam Canone aliquo communionis cum ipsis edito per Episcoporum susceptionem. Sic Basilius. Cuius auctoritas, vt etiam alicuius Concilij, quamuis possit intelligi de iis, qui prius in fide Catholica fuissent creati Episcopi, tamen poterant ipsi modò fuissent Episcopi, in hæresi ordinare alios, & eodem modo recepti fuissent.

Et certè mirum esset, si antiqui Patres hæreticorum initiatione ad sacros ordines minimè repudiata, illorum Confirmationem penitus aspernati fuissent.

Quòd si sancti Patres Græci nonnullos

hæreticos statuunt esse Chrismate inungendos, eos intelligas, vt sæpius dictum est, qui antea nunquam essent confirmati. Si autem alicubi hæreticorum χειροτονίας, vt minus ritè factam aspernantur, & reiiciunt, eam intelligas, vbi non sit verum Sacerdotium. Vt non est modò apud Lutheranos, & Caluinistas ex defectu Episcopalis characteris. Vnde Canon Apostolicus 64. ὁ δὶς χειροτονηθεὶς καθαιρείσθω σὺν τῷ χειροτονήσαντι. εἰ μὴ αἱρετικὴ χεὶρ ἡ πρώτη. » Bis ordinatus per manuum impo» sitionem vna cum eo, qui ordinauit depo» nitor, nisi manus prior hæretica fuerit.

Præterea, fac Presbyterum aliquem nũcium remisisse Christo, si dein eum pœniteat, & ad fidem redeat secundum hanc Neogræcorum sententiam denuo Chrismate consignari debet. Quippe qui Confirmationis signaculum perdiderit. Atqui hoc mirum esse videtur, si quis sit verus Sacerdos, & tamen signaculum Confirmationis amiserit. Cùm alioquin character ordinis supponat προηγουμένως, characterem Confirmationis. Non enim licet isto non præcedente, suscipere Sacramentum ordinis. (quamuis si conferatur ordo, teneat) præsertim secundum Græcos, qui neque fas esse ducunt, non confirmato sumere sacratissimam Eucharistiam, ne dum eam conficere, & aliis administrare. Vel itaque neuter est corruptibilis, vel vterque. At ordinis certum est characterem non deleri, & Philadelphiensis non solùm ad mortem vsque durare, sed etiam post mortem eum minimè perire contendit. Et communiter cum Theologis optimè sentit. Hæc sunt illius verba: εἰ δέ τις ἐξ ἀνθρώπων γένοιτο, καὶ αὖθις ἀνασταίνετο (barbarizat, dele vltimam syllabam το.) οὐκ ἂν ἐδεήθη, (corrige οὐκ ἂν δέοιτο, vel δεηθείη.) ἀναβαπτισμοῦ, οὔτε μὴν ἀναχειροτονήσεως, ἀνεξαλείπτων μενουσῶν τῶν ἐπ' αὐτῷ σφραγίδων. » Quòd si quis, inquit, ab hominibus » demigraret, & rursus à mortuis reuocare» tur, nequaquam anabaptismo; vt neque » noua ordinum initiatione indigeret, ma» nentibus in ipso indelebilibus signaculis.

His adde, quî ficti possit, vt aliquis ob fœdissimam labem peccati, præstantiore charactere, qualis est ordinis, non amisso, minus præstantem amittat? & tunc cur non etiam Baptismi?

Ad extremum, si Confirmatio exhibetur his, qui denuo redeunt ad Christi fidem, ergo est iterabile Sacramentum, ergo non solùm iis, sed & cæteris peccatoribus conuersis ad pœnitentiam posset dari. Quæ enim maior est ratio, vt illis non istis exhibeatur? Vel illi tantùm amittant, non isti. Et in summa, vel est iterabile hoc Sacramentum natura sua, vel non, hoc posterius facit pro nobis. Si verò est iterabile, ergo quicumque illud iterat non solùm non peccat, sed rectè facit, & tamen communiter non ab omnibus iteratur. Certè alios peccatores prius confirmatos Methodius ab vnctione chrismatis arceret.

Postremò illud vrgendum. In septimo Canone Concilij Constantinopolitani, vnde occasionem errandi Græci arripuerunt; recensentur nonnulli hæretici, qui ad Catholicam fidem conuersi, non quidem denuò, sed absolutè prius non vncti, semel chrismate inungebantur. At in eo Canone desertores fidei non enumerantur. Neque illi sanctissimi Patres poterant istud ignorare. Quo igitur iure Methodius Patriarcha, & eū imitati cæteri Græci, denuò eos per modum Sacramenti vnguento consignant? Immò de huiusmodi hominibus, qui Christo Domino nũcium remittebant, atque idolis sacrificabant, vel sacrificiis Gentilium se polluebant, extant Canones Conciliorum Nicæni, & Ancyrani, extant Petri Alexandrini sanctissimi Martyris, extant Basilij Magni, Gregorij Nysseni, & aliorum. In quibus sanè Canonibus, sacri Doctores præscribunt modum eos recipiendi, & mulctas iniungendi pro varietate, qualitatéq; criminum. At quod sint denuò Chrismate inungendi, ea de re οὐδὲ γρύ. vt plane χειροτονίαν, id esse appareat.

Canones Concilij primi Nicæni ex Epitome Armenopoli deprompti.

ια'. Οἱ χωρὶς ἀνάγκης παραβάντες, ἀσυγγνωμοι παντάπασιν ὄντες, ὅμως διὰ φιλανθρωπίαν, γνησίως μετανοήσαντες, τρία ἔτη ἐν τοῖς ἀκροωμένοις μενέτωσαν, ἑπτὰ ὑποπιπτέτωσαν, καὶ δύο χωρὶς προσφορᾶς τῷ λαῷ κοινωνείτωσαν.

ιβ'. Οἱ τῇ πλάνῃ δόξαντες ἀντιστῆναι, ὕστε δωρεαῖς ἐπὶ ταύτην ἀναδραμόντες, δεκαετίαν ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. πλὴν ἐφ' ἅπασι τὸ τῆς μετανοίας εἶδος ἐξεταστέον, καὶ τῷ θερμοτέρως μετανοήσαντι φιλανθρωπότερος ὁ ἐπίσκοπος διακείσθω.

Qui absque vi, & necessitate lapsi sunt, » licet omnino veniam nullam mereantur, » tamen vt benigniùs cum illis agatur, si ve» rè pœnitentiam egerint, triennium inter » auditores maneant, septennium succum» bant, & biennium absque oblatione pre» cum participes sunto.

Qui

Qui visi sunt errori obstitisse, si deinde ad eum propter munera recurrerint, absoluto triennij spatio inter audientes, decennio succumbant. In omnibus tamen pœnitentiæ modus examinandus est, & in eum, qui ardentius pœnitentiam egerit, Episcopus se humaniorem gerat.

Canones Concilij Ancyrani ex eadem Epitome.

α'. Πρεσβύτερος ὁ δι' ἀνάγκην τοῖς δαίμοσι θύσας, εἶτα ἀναπαλαίσας, τῆς μὲν τιμῆς μετεχέτω, καὶ τῆς καθέδρας, μηδὲν δέ τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργείτω.

β'. Ὡσαύτως καὶ διάκονος· ἐπιτεινέτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ἀφαιρείτω πρὸς τὴν τούτου μετάνοιαν.

δ'. Ὁ βίᾳ θύσας, καὶ δειπνήσας ἐν τοῖς εἰδωλείοις. εἰ μὲν ἀπαγόμενος καὶ σχήματι φαιδροτέρῳ καὶ ἐσθῆτι λαμπροτέρᾳ ἐχρῆτο. καὶ ἀδιαφόρως τοῦ δείπνου μετέσχε, δι' ἑξαετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

ε' Εἰ δὲ πᾶν τοὐναντίον, φαγὼν μὲν, διὰ τριετίας, μὴ φαγὼν δὲ, διὰ διετίας.

ϛ' Ὁ ἀπειλῇ μόνον εἴξας, εἶτα μετανοήσας, διὰ πενταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

ζ'. Ὁ τοῖς ἐθνικοῖς ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, καὶ μετὰ ἰδίων βρωμάτων συνεστιαθεὶς, διετίαν ὑποπιπτέτω.

η'. Ὁ δὶς καὶ τρὶς δι' ἀνάγκην θύσας, διὰ ἑπταετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

θ'. Ὁ μὴ μόνον ἀποστὰς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους καταναγκάσας, διὰ δεκαετίας τοῦ τελείου τυγχανέτω.

1 Presbyter, qui per coactionem dæmonibus immolauerit, ac deinde rursus certamen iniuerit, honoris quidem ac sedis particeps esto, sed nihil obeat eorum, quæ ad sacerdotale munus pertinent.

2 Similiter & Diaconus: intendat autem pœnam Episcopus, vel minuat pro ipsorum pœnitentiæ ratione.

4 Qui ob vim adhibitam sacrificauit, & cœnauit in idolorum templis, siquidem, cùm abduceretur, & facie lætiore & splendidiore vestitu vtebatur, atque indifferenter cœnæ particeps fiebat, sexennio perfecti (hoc est, Eucharistiæ) potiatur.

5 Sin totum contrarium, siquidem manducauerit triennio, si non manducauerit, biennio.

6 Qui comminationi duntaxat cessit, ac deinde pœnituit, quinquennio perfectum assequatur.

7 Qui cum Ethnicis in festis eorum & suis quidem cum cibis conuiuium habuit, biennio succumbat.

8 Qui bis, & ter ob necessitatem sacrificauit, septennio absoluto perfectum consequatur.

9 Qui non modò defecit, verùm etiam coëgit alios, post decennium perfecto fruatur.

Petri Alexandrini ex eodem Compendio.

α'. Οἱ μετὰ πολλὰς αἰκίας τὴν βάσανον ἡττηθέντες, καὶ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενοι. ἔπειτα μεταγνόντες καὶ πενθοῦντες, τεσσάρων ἐτῶν ἤδη τοῦ διωγμοῦ παρελθόντων, καὶ ἄλλας ἡμέρας ἐπιτιμηθῶσιν τεσσαράκοντα.

β'. Οἱ δὲ μετὰ τὸ φυλακισθῆναι μόνον προσπεσόντες, καὶ ἕτερον ἐνιαυτὸν ἐπιτιμηθῶσιν.

γ'. Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀπώλειαν χωρὶς ἀνάγκης αὐτομολήσαντες, εἶτα μετανοήσαντες, ἐπὶ τριετίας.

ε'. Οἱ δὲ ὑποκρινάμενοι, καὶ διαπαίξαντες τοὺς βιάσαντας, καὶ θῦσαι διαφυγόντες, ἑξάμηνον ἐπιτιμηθῶσιν.

ϛ'. Οἱ δὲ δούλους ἀνθ' αὐτῶν θῦσαι καταναγκάσαντες, αὐτοὶ μὲν τριετίαν.

ζ. Οἱ δὲ καταναγκασθέντες δοῦλοι ἐνιαυτόν.

η'. Οἱ παραδοθέντες, καὶ δι' ἀνάγκην μὲν ἀρνησάμενοι, εἶτα τὸν ἀγῶνα ἀναμαχεσάμενοι, ἐν ἅπασι μετὰ χαρᾶς κοινωνήτωσαν.

ια'. Τοῖς αὐθαιρέτως μὲν τὸν ἀγῶνα ὑπεισελθοῦσι, διὰ δὲ πολλὰς αἰκίας ἀρνησαμένοις, εἶτα μετανοήσασι, καὶ τὸ πραχθὲν ἀποδυρομένοις, ἄξιον ἐπινεῦσαι, καὶ συνεύχεσθαί τε ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ θεῖον ἐξιλεοῦν.

1 Qui post multos cruciatus tormentis victi, Christum negauerint, ac deinde mutata sententia luxerint, cùm iam quatuor anni persequtionis præterierint, etiam alios quadraginta dies puniuntor.

2 Qui verò lapsi sunt postquam duntaxat carcerati fuissent, altero etiam anno puniuntor.

3 Qui verò ad interitum absque necessitate sua sponte pertexerint, ac deinde pœnituerint, ad triennium.

5 Qui dissimulationem adhibuerint, & irriserint eos, à quibus cogebantur, atque ita quominus sacrificarent, effugerint, sex mensibus castigantor.

6 Qui seruos pro se sacrificare coëgerint, ipsi quidem triennio.

7 Serui verò coacti annuo spatio.

8 Qui traditi sunt, & propter necessitatem (Christum) abnegarunt, verùm postea victoria reuocata, fortiter decertarunt, in omnibus cum lætitia communicent.

11 Iis, qui sponte quidem certamen obie-

» runt, verùm propter varios cruciatus abnegarunt, ac deinde rursus, pœnituerunt, factumque suum deplorarunt, æquum est annuere, ac pro ipsis tum preces fundere, tum numen diuinum placare.

Basilij Magni Canon 73, non ex Compendio.

Ο τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος, καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας [τουτέστιν, ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι, καὶ δέεσθαι τῶν εἰσιόντων ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι.] μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου τοῦ ἁγιάσματος ἀξιούμενος, πίστει τῆς παρὰ θεοῦ φιλανθρωπίας. B

» Qui Christum negauit, & salutis mysterium violauit, toto vitæ suæ tempore pro foribus Ecclesiæ flere, & peccatum suum confiteri debet, eo duntaxat tempore ad sacratissimam Eucharistiam participandam admitendus, quo ex hac vita migrat, diuinæ benignitatis fiducia impetrandæ.

Zonaras interpres in hunc Canonem.

Ο μὲν ἅγιος οὗτος ἀδιαστίκτως πάντας τοὺς ἀρνησαμένους τὸν χριστιανισμὸν, διὰ βίου ἀκοινωνήτους εἶναι κελεύει, καὶ προσκλαίειν. ὁ δὲ Ἀλεξανδρείας ἀρχιερεὺς ἱερομάρτυς Πέτρος πολλὰς διαστίξεις τῶν ἀρνησαμένων τὴν πίστιν ποιεῖται ἐν C τοῖς αὐτοῦ κανόσι. καὶ διαφόρους τοὺς τῶν ἐπιτιμίων χρόνους ἐπ' αὐτοῖς ὁρίζει. διὰ βίου δὲ οὐδένα ποιεῖ ἀκοινώνητον. καὶ ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ σύνοδος ἀρχαιοτέρα οὖσα καὶ τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ ἁγίου Πέτρου, διαιρέσεις πολλὰς τῶν ἐπιθυσάντων ποιεῖται, καὶ καιροὺς ἐπιτιμίων ἄλλοις ἄλλους ὁρίζει, μέχρι δὲ τελευτῆς οὐδένα ὥρισεν εἶναι ἀκοινώνητον. εἴποι δέ τις, ὅτι ἀνάλογα τὰ ἐπιτίμια ἔθεντο οἱ πατέρες πρὸς τοὺς ἰδίους καιρούς. οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν καιροῖς σφοδρῶν διωγμῶν, ὅτε ἔτι καὶ ἡ πίστις ἀστήρικτος ἦν. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς παραπίπτουσι μετριώτερον προσεφέροντο, συγκαταβαίνοντες διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν διωκτῶν. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν καιρῷ τυγχάνων, ὅτε ἡ πίστις ἐπλατύνθη, καὶ βεβαιοτέρα ἐγένετο, τὰ δὲ τοῦ ἑλ- D ληνισμοῦ εἰς στενὸν κατεκλείσθη κομιδῇ, τοῖς ἀρνουμένοις τὴν πίστιν σφοδρότερον προσεφέρετο. ἑκουσίως καὶ βίας χωρὶς παραπίπτουσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀκοινωνήτους διὰ βίου μένειν ὡρίσατο.

» Iste quidem sanctus sine vllo discrimine omnes qui Christianismo nuncium remiserint, tota vita communionis expertes esse, ac insuper assiduè plorare mandat. Alexandrinus vero Pontifex sacratissimus Martyr Petrus multas distinctiones negantium fidem in suis Canonibus facit. & varia tēpora haud æqualia mulctæ ipsis A præscribit. Neminem verò toto curriculo vitæ à diuina communione arcet. Sed & Synodus Ancyrana, quæ & ipsomet sancto Martyre Petro antiquior est, idolis sacrificantium diuisiones complures facit, & alia tempora pœnarum aliis constituit. Nemini tamen ad obitum vsque participationem Eucharistiæ interdixit. Itaque diceret aliquis, sanctos Patres vt ratio suorum temporum postulabat, mulctas pœnitentibus imposuisse. Siquidem & Ancyranum Concilium, & Petrus sanctissimus Martyr illo æuo floruerunt, cùm fideles sæuissimas persecutiones paterentur, & non dum esset firmata fides. Id circo lapsos mitius tra- B ctabant, ad illorum vsum se accōmodantes, & demittentes propter vim tormentorum à persecutoribus illatam. At verò Basilius Magnus cum eo tempore vixerit, quando fides longè lateque dilatata, magis roborata est, paganismus verò in angustias planè redactus, cum fidem negantibus durius se gerebat. Tanquam cum iis qui sponte, ac sine vi prolapsi forent, & ideo tota vita cœlesti cibo, vt se abstinerent mandauit.

Canon eiusdem Basilij 80.

Επειδὴ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ παρέβησαν τὴν εἰς θεὸν πίστιν, ὅρκους ἐθνικοὺς τελέσαντες, καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι, τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις [μαγικῶς δηλονότι τελεταῖς τεθυμένων] μαγικῶν προσενεχθέντων αὐτοῖς. οὗτοι κατὰ τοὺς ἤδη παρὰ τῶν πατέρων ἐξενεχθέντας νόμους καὶ κανόνας οἰκονομείσθωσαν. οἱ μὲν γὰρ ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, καὶ ἑλκυσθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἄδεκτοι ἔστωσαν. καὶ ἐν ἑνδυσὶν ἀκροάσθωσαν, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντες, οὕτω δεκτοὶ γινέσθωσαν εἰς τὴν κοινωνίαν. οἱ δὲ ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς θεὸν πίστιν, καὶ ἁψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἑλληνικοὺς, ἐκβαλλέσθωσαν μὲν ἐν τρισὶν D ἔτεσι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροάσθωσαν. ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξάμενοι ἐν τρισὶν ἔτεσι. καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάντες τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὶ ἔστωσαν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

» Quoniam multi incursionem facientibus barbaris, fidem in Deum violauerunt, quippe qui iuriiurando Ethnicorum se obstrinxerunt, & quæ idolis magica immolantur quæ contingere nefas est ipsis oblata gustarunt, hi sanè secundum sancitas leges, & Canones editos Patrū instituātur. Qui enim vim molestā quæstionū sustinuerūt, & cū amplius tormenta ferre non possent,

ad Christi fidem negandam impulsi sunt, trienoio non recipiantur, & biennio inter auditores versecutur, ac triennio cùm succubuerint (hoc est in oratione cæteris stātibus ipsi genua flexerint) tum demum ad communionem admittaotur. Qui verò sine vi magna Christianam fidem prodiderunt, & dæmoniorum mensa se polluerūt, prætetea Sacramenta Gentilium iurarūt, trieonio extra fores Ecclesiæ eiiciantur. Item triennio auditorum locum obtioeāt. Et triennio succumbentes fundant preces, & insuper triennio vna cum fidelibus in oratione stent, ita tandem diuinorum mysteriorum fiant participes.

Zonaras interpres.

Ἐν τῷ ογʹ. κανόνι τὸν ἀρνησάμενον τὸν Χριστὸν, καὶ παραβαίνοντα τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, διὰ βίου προσκλαίειν ὁ ἅγιος ὥρισε. θνήσκοντα δὲ, ἀξιοῦσθαι τῶν ἁγιασμάτων. ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι οὐ ταυτόν ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ θῦσαι τοῖς δαιμονίοις, καὶ τὸ εἰδωλοθύτων γεύσασθαι, καὶ ὅρκοις ἑλληνικοῖς ὀμόσαι. τὸ μὲν γὰρ τῆς πίστεως ἀθέτησις παντελής. τὸ δὲ μίασμα καὶ δόκησις ἀθετήσεως. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τὸ πρῶτον κολάζεται. ἢ ὅτι ἐν ἐκείνῳ μὲν τῷ κανόνι περὶ τῶν αὐτομολησάντων εἰς τὴν ἄρνησιν, καὶ ἄνευ ἀνάγκης ἀθετησάντων τὴν πίστιν διέταξατο. ἐν τούτῳ δὲ περὶ τῶν ἡττηθέντων τῆς τῶν βασάνων σφοδρότητος, καὶ τὴν βίαν παθόντων, κἂν μὴ πάνυ σφοδρὰν, καὶ ἐνδεδωκότων. καὶ διὰ τοῦτο μετριώτερα αὐτοῖς ἔταξε τὰ ἐπιτίμια. In 73. Canone eum, qui Christum negauerit, & salutis mysterium violauerit, tota vita plorare, obeuntem verò mortem ad diuinorum donorum perceptionem admittendum esse sanctus sanciuit. Itaque dici potest non idem esse negare Christum, atque dæmoniis sacrificare, & quę idolis immolantur gustare, ac iura iuranda Gentilium iurare. Illud enim fidem est penitus improbare. Hoc posterius scelus est, & abrogationis species quędam, & existimatio. Propterea illud primum magis mulctatur. Vel dicendum est in eo Canone de iis sanxisse, qui sponte ad negationem deficiunt, ac sine necessitate improbant fidem. In hoc verò agit Basilius de iis, qui vehementissimis cruciatibus cesserunt, iis item qui vim passi sunt, quamuis noo adeò ingentem, & tamen succubuerunt, & ideo mitiorem ipsis constituit pœnitentiæ mulctam.

In istis Canonibus sancti Patres, & Cōcilia Christi pérduellibus ad fidem orthodoxam conuersis præscribunt loca, tempora, atque adeò ipsas pœnitentias. Vnctionem chrismatis ne quidem nominant, nec tantùm ipsi, sed oec eorum interpretes, qui alioqnin alias dubitationes ingeniosè dissoluunt. Rectè itaque Armenopolus in sua Epitome recensito 73. Canone Basiliaoo de negantibus Christū, quem eundem Canonem ait prioum esse in ordine Gregorij Nysseni, eiusmodi statim contexuit

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Ἡ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου διατύπωσις τοὺς παραπεσόντας καὶ ἐπιστρέψαντας, νηπίους μὲν αἰχμαλωτισθέντας, καὶ φόβῳ ἢ ἀγνοίᾳ καθυποταχθέντας, συγγνώμης ἀξιοῖ τῷ ἁγίῳ μόνον χρίουσα μύρῳ. τελείους δὲ τὴν ἡλικίαν ὄντας, καὶ ἀνάγκῃ καθυποταχθέντας, συγγνώμης μὲν καὶ αὐτοὺς ἀξιοῖ τῷ ἁγίῳ χρίουσα μύρῳ, νηστεύσαι δὲ ὅμως τεσσαρακοστὰς ἡμερῶν δύο προστάττει, κρεῶν ἀπεχομένους, ἐκτενεῖς τε δεήσεις, καὶ γονυκλισίας ποιεῖν ὁπόσον δύναμις. τοὺς δὲ ἐκ προαιρέσεως αὐτομολήσαντας ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς νηστεύειν προστάττει παραπλησίως τοῖς ἄνω δεδηλωμένοις, καὶ γονυκλισίας ἑκάστης ἡμέρας ποιεῖν. ρʹ. ἢ σʹ. εἶθ᾽ οὕτω τῷ ἁγίῳ χρίεσθαι μύρῳ. Sanctio Methodij Patriarchæ lapsos, & cōuersos pueros quidem in captiuitatem ahductos, & metu, vel ignoratione subactos, venia dignatur, sacro duntaxat eos vnguento iongens; adultos verò, & vi subactos venia quidem & illos dignatur, sacro inungens vnguento, sed ieiunare tameo eos binas dierum quadragesimas à carnibus abstinentes, intentásque preces, & genuflexiones pro viribus facere iubet. Qui verò scientes, prudentésque à Christianismo transfugerint, biennium ieiunare iubet, perinde vt indicatum supra, quotidiéque centies, vel ducenties genuflectere, atque ita vnguento sacro inungi. Sic de Methodio Armenopolus.

Quibus verbis clarissimè indicat, hanc peculiarem esse constitutionem Methodij; quæ si aliter intelligatur, quàm probabiliter intelligi posse suprà explicaui, tanquam noua, doctrinæ Patrum minus consentanea, & sacris paginis planè contraria omnino reiicienda est.

Vbi etiam notādum in Euchologiis excusis factam esse mutationem; quippe in manuscriptis de his postremis, qui suapte sponte Christum abiiciunt, deinde ad fidem redeunt, Methodius ait, vt etiam refert Armenopolus: οἱ τοιοῦτοι κανόνα μὲν φοβερὸν ἔχουσιν, ἀλλὰ διὰ συμπάθειαν ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς νηστεύουσιν. Huiusmodi homines Canonem quidem horrendum habent, (nimirum Basilianum, hoc est, pœnitentiam agere debent valdè austeram, & ti-

» gidam, & flere per totam vitam.) sed pro- A
» pter commiserationem per biennium ie-
» iunent, &c. In Euchologiis verò excussis
habetur, ἐπιστρέφοντας μὲν τούτους δεχόμεθα, τῶν δὲ θείων μυστηρίων οὐ μεταλαμβάνειν, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτῶν. κατὰ τὸν ἑβδομηκο-
» στὸν τρίτον κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Hos
» quidem ad fidem redeũtes recipimus, sed
» ad diuina mysteria participanda non ad-
» mittimus; nisi tantùm in fine vitæ secun-
» dum Canonem septuagesimum tertium
» Magni Basilij. Sic ibi. Non ergo mirum si etiam nonnulla alia sunt immutata, & addita.

Quid? quod & ipse Photius schismaticorum antesignanus, qui tertius est in ordine à sancto Methodio Confessore, & alterum Methodium longè antecedit, in Epistola illa Encyclica supra citata, quamuis Confirmationem Presbyterorum mordicus defendat, ibidem tamen Latinos vehementer redarguit, quod eam iterare, vt ipse loquitur, non horruerunt. Et statim subiungit: ἆρ' ἔτι, ὃς τηλικαύτην ἀκοῇ παρεδέξατο ἄνοιαν; ἣν κατετόλμησαν οἱ παράφρονες οὐκ ἐπαισχυνθέντες; τοὺς ἅπαξ μύρῳ χρισθέντας ἀναχρίοντες ἔτι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπερφυῆ καὶ θεῖα μυστήρια εἰς λῆρον μακρὸν, καὶ πλατὺν
» ἐξορχούμενοι γέλωτα; Num reperitur ali-
» quis, qui talem vnquam auribus acceperit C
» insipientiam, quam isti mente capti aude-
» re non dubitarunt? illos videlicet, qui se-
» mel tincti sunt Chrismate, iterum chri-
» smantes, & Christianorum excelsa, & di-
» uina mysteria in magnas nugas, & derisum
» ingentem conuertentes? Et infra in eadem Epistola: ὁ ἀναμυρισμὸς τῶν ἤδη βεβαπτισμένων, καὶ μεμυρισμένων, οὐδὲ κανόνων οἶμαι δεήσεται εἰς καθαίρεσιν, αὐτόθεν καὶ μόνης τῆς διηγήσεως πᾶσαν ὑπερβάλλων ἐκτικώσης δυσσέβημα.
» Iterata chrismatio illorum, qui baptizati
» sunt, & Chrismate tincti, neque Canonũ
» auctoritate indiget, credo, vt damnetur,
» cùm vel ipsa sola rei narratio superet om- D
» nem impietatis excessum.

Itaque secundum Photium iterare Cõfirmationem, est planè Christianorum diuina mysteria in nugas, & derisum conuertere, ac omnem impietatis excessum superare. Sic Deus per asinam Balaam quandoque vera loquitur, & per eundem impium prophetam Israeli benedicit. Neque potest dici, Photium non intelligere in eo casu conuersos hæreticos, vel à fide Christi transfugas. Nam Photius Latinos hæreticorum instar habebat, & idem sentire Latinos de Græcis iuxta suam mentem, facilè poterat existimare.

A Photio edoctus Ioannes quidam Metropolita Moscouiæ in Epistola quadã ad Romanum Pontificem teste Sigismundo libero de rebus Moschouiticis, inter alios, vt ipse putat, hunc etiam Latinis adscribit errorem, quod à Presbyteris confirmatos, denuò confirmarent, & Sacramentum geminarent. Item, inquit, qui à Presbyteris «
« in baptismate inuncti sunt, illos vos iam
« denuò inungitis, dicentes, illa simplicibus
« Sacerdotibus facere non licere, sed solis
« Episcopis. Deinde istud confutans sic ratiocinatur.

Nonne vbique dicitur in Synodis; Con- «
« fiteor vnum Baptisma in remissionem pec- B
« catorum? Si ergo est vnum Baptisma, erit
« etiam vnum Chrisma. Quibus verbis significat non secus posse iterari Chrisma, atque Baptisma. Et quia Chrisma in baptismate more Græcorum administrabatur, vnum probat per alterum.

Cæterùm quod deinde in eadem Epistola sequitur, (& virtus eadem tam Episcopi, quàm Sacerdotis) quis non videat esse falsum? alioquin liceat Presbytero etiam alios Clericos sacris imbuere. Demus enim Presbyterum consecrare alium Presbyterum, An propterea rata erit consecratio, quod ea bis fieri nequeat, & eadem virtus erit Episcopi, & Sacerdotis? Nonne vt minimè ritè facta, denuo repeti debet? Nõ ergo quia Chrisma vnum est, & illud iterare nefas est, vt & Baptisma, propterea conuenit Presbytero confirmare. Quippe eadem ratione posset etiam alios consecrare. Sed quia illi ex gratia singulari posse chrismate tingere delegatum est, cùm à summo Pontifice vtique istud possit delegari. Quod tamen in sacris ordinibus minimè accidere potest.

Atque hæc sufficiant de præsenti Græcorum errore in hac cerimonia.

Itane verò (dixerit aliquis) reconcilias Ecclesiam Græcam cum Latina? egregia sanè concordia. Ego verò satis, superque habeo, si sacri Doctores Græci cum Romana Ecclesia sint concordes. Quorum vestigia si sequatur noua Græcia, vt sequi se iactat, en nobiscum est. Sin doctrinam eorum respuat, iam non est amplius prisca illa florentissima, & eloquentissima Græcia, vbi tot sacra Concilia celebrata sunt, tot sanctissimi, & doctissimi viri, ac omni genere virtutum ornatissimi solis alterius instar splenduerunt.

Sed de Confirmatione satis. Transeo ad augustissimum Eucharistiæ Sacramentum.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

LIBER TERTIVS.

De Nomine, ac præstantia huius Sacramenti.

CAPVT I.

INTER maxima, innumerabiliáque beneficia, quæ Christus Dominus in genus humanum liberalissimè contulit, augustissimum Eucharistię Sacramentum, facilè principem obtinet locum. Nam siue rem ipsam, quæ in eo continetur, consideres, siue modum existendi contempleris, siue affectum animi quo traditum est animo agites, siue effectū, quem in animis corporibusque nostris producit, diligenter perpendas, nihil non excelsum, singulare, diuinum reperias; quodque in admirationem sui, ac stuporem non solùm mortales, sed etiam purissimas illas mentes rapiat. Quinetiam huius excellentia, dignitas, & maiestas tanta est, vt præ illo neque bona censeantur esse cætera. Quid enim (inquit sacer ille vates Zacharias) bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? In alia quippe Sacramenta influit quidem Christus Dominus, atque concurrit ad producendam gratiam, cæterùm vniuersalis instar causæ, quæque in cœlo existit non adeo immediatè attingit effectum; hîc præter illam τελετουργὸν δύναμιν, diuinam vim effectricem, quam impartit aliis Sacramentis, ipsemet auctor virtutis est pręsens, & cum suscipiente mediis speciebus mira coniunctione sese deuincit. Vnde in aliis mysteriis veluti per riuulos quosdam cœlestem gratiam à capite ductam participamus, hîc in proprio fonte auctorem bonorum spiritualium vberrimè degustamus. Quanta igitur dignitas inde in hominem deriuetur, qui honos, quæ nobilitas, quæ diuitiæ, quod pignus amoris, quæ emolumenta inde manare soleant, quis mortalium aut verbis explicare, aut mente assequi poterit? Vt enim hominem animi sordium, ac scelerum plenum salutari fonte Baptismatis abluit, vnguento ad reportandas de hostibus victorias, quasi militem, & perfectum athletam inungit, & armat. Ita demum cœlesti pabulo pascit, recreat, conseruat, immò alterum seipsum efficit, & ad vltimam vsque perfectionem perducit. Vnde meritò Dionysius in cap. 3. de Eccl. Hier. ex Hierotheo peritissimo sacrorum antistite, vocat hoc Sacramentum τελετὴν τελετῶν, Sacramentum Sacramentorum. Quomodo loquendi præstantissima quæque significantur, veluti cùm dicitur, βασιλεὺς βασιλευόντων, κύριος κυριευόντων, ἅγια ἁγίων, ᾆσμα ᾀσμάτων, ἑορτὴ ἑορτῶν, πανήγυρις πανηγύρεων. Rex regnantium, Dominus dominantium, Sancta Sanctorum, Cantica Canticorum, festiuitas festiuitatum, celebritas celebritatum; sic etiam τελετὴ τελετῶν, quasi dixeris, Sacramentum omnium excellentissimum.

Porrò duplex est significatio, & effectus huius Sacramenti, vnde & nomina varia nactum est. Prior est significatio internæ refectionis, & ob eam causam in institu-

tione huius Sacramenti Chriſtus Dominus panem, & vinum elegit, vt lotioni internæ Baptiſmi, aquam externam adhibendam eſſe ſanxit. Hinc vocatur cibus, » & potus Ioan. 6. Caro mea vere eſt cibus, » & ſanguis meus vere eſt potus, & panis vitæ, panis viuus, panis cœleſtis, panis Angelorum.

Notandum autem in ſpirituali refectione non diſtingui cibum à potu, vnde aliquando Saluator effectum communem vtriuſque adſcribit vni ſoli. Vbi enim ait, » Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis; ibidem dixerat, » Qui manducat hunc panem, viuet in æternum; &, qui manducat me, viuit propter me; &, ego ſum panis vitæ: deinde aſſignans effectus huius panis, qui venit, inquit, ad me, non eſuriet; &, qui credit in » me, non ſitiet vnquam. Cùm tamen idem ſit, venire ad eum, & credere in eum. Vt propterea etiam in ſacris literis iuſtitia, & ſapientia, dicantur eſuriri, & ſitiri, quòd eædem res ſint cibus, & potus. Matth. 5. » Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, » quoniam ipſi ſaturabuntur. Et Eccleſiaſt. » 24. Qui edunt me, adhuc eſurient, & qui » bibunt me, adhuc ſitient.

At quoniam non qualiſcumque cibus, & potus eſt, ſed ipſum verum corpus Chriſti, & verus ſanguis Chriſti, idque non ſeorſim, quando & Chriſtus non diuiditur, adeo vt idem ſit dicere, ſumere corpus Chriſti, & ſumere Chriſtum, qui eſt primarium caput totius corporis myſtici; inde oritur poſterior effectus, vt hoc Sacramentum ſignificet, & efficiat vnionem cũ Chriſto, & per conſequens fidelium inter ſeſe. Quippe membra conglutinantur cũ capite & inter ſe, & quidem cum capite, non ſolùm per caritatem & gratiam, ſed verè, realiter, & corporaliter. Hanc coniunctionem videtur mihi Propheta Eliſeus adumbraſſe, qui incubuit ſuper puerum, poſuitque os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius, & manus ſuas ſuper manus eius, & incuruauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri, & reuixit. Vtique ex ſpiritu Eliſei calefacta corpore applicato reuixit. Ita Chriſtus Dominus totus toto corpore ſuo totam animam penetrando viuificat, & vtique ex ſpiritu & virtute diuina corporis, hoc eſt deitate coniuncta cum corpore deificat, & viuificat. Nec tantùm animum, ſed & immortale corpus ſuum cum mortali corpore noſtro verè coniungens, illud immortalitatis munere donat, quippe vi huius Sacramenti glorioſum reſurget. Quòd igitur attinet ad coniunctionem fidelium cum Chriſto, hæc illa ſunt ipſiuſmet Chriſti vitæ verba, quæ ipſam exprimunt. Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit » meum ſanguinem in me manet, & ego in » illo. Vbi notandum ex Hilario libro 8. de Trinitate, Chriſtum eſſe in Patre naturaliter per naturam diuinitatis, quippe vna vtriuſque natura eſt. Nos contra eſſe in eo naturaliter per corporalem eius natiuitatem, hoc eſt per naturam noſtram, quam ſibi hypoſtaticè vniuit, & illum rurſus ineſſe in nobis naturaliter per Euchariſtiæ myſterium, quia naturam aſſumptam iterum nobis vnit. Vnde ex ſimilitudine vnitatis diuinarum perſonarum inter ſe, ac myſterij incarnationis, apparet, quanta hæc noſtra ſit in Sacramento Euchariſtiæ naturalis cum Chriſto coniunctio. Idem ſanctiſſimus Doctor in eodem libro, Si » enim, inquit, verè Verbũ caro factum eſt, » & nos verè Verbum carnem verbo Domi- » nico ſumimus, quomodo non naturaliter » manere in nobis exiſtimandus eſt? Et alibi » in eodem libro, Non enim, inquit, quis in » eo erit, niſi in quo ipſe fuerit; eius tantum » in ſe aſſumptam habens carnem, qui ſuam » ſumpſerit. Et Cyrillus Alex. lib. 10. in Ioã- » nem cap. 13. In me manet, & ego in eo: ὥσπερ γὰρ εἴ τις κηρὸν ἑτέρῳ συναναπλέξας κηρῷ καὶ πυρὶ συγκατατήξας ἕν τι τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐργάζεται, οὕτω διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, αὐτὸς μὲν ἐν ἡμῖν, ἡμεῖς δὲ αὖ πάλιν ἐν αὐτῷ συνενούμεθα. Sicut enim ſi quis ceram altera cera » permixtè implicet, & igne ſimul liquefa- » ciat, vnum quid ex ambobus efficit; ita » per participationem corporis Chriſti, & » pretioſi ſanguinis, ipſe quidem in nobis, » nos verò rurſus in ipſo coniuncti mane- » mus. Addit aliam ſimilitudinem. Simile » quodammodo apud Matthæum comperies. Simile eſt, inquit, regnum cœlorum fermento, quòd acceptum abſcondit mulier in farinæ ſatis tribus, ſicut parum, vt Paulus ait, fermenti totam maſſam fermentat. Sic paruula benedictio totum hominem in ſeipſam attrahit, & ſua gratia repler, & hoc modo in nobis Chriſtus manet, & nos in Chriſto. Et certè hanc affinitatem quis negare poteſt, ſi corpus eius ſumimus, & vt ita dixerim incorporamur? Vnde Chryſoſtomus Hom. 61. ad populum Antioch. & Hom. 46. in Ioannem: ἓν σῶμα καὶ μέλη ἐσμὲν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Vnum, inquit, corpus ſu- »

mus, & membra ex carne eius, & ex ossibus eius. Et paulò pòst, διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἕν τι γενώμεθα, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον. τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Propterea semetipsum nobis immiscuit, & corpus suum in nos instar fermenti in massam contemperauit, vt vnum quid efficiamur, tanquam corpus capiti coaptatum. Ardenter enim amantium hoc est argumentum. Et Homilia 24. in priorem ad Corinthios dicit, amantes consueuisse personis amatis donare vestes, pecunias, & alia id genus. At carnem suam, vel sanguinem non posse dare; Christum autem inuenisse rationem per hoc mirabile Sacramentum, qua se nobis verè donaret: οἱ ἐρῶντες μὲν ἐν κτήμασι καὶ χρήμασι καὶ ἱματίοις ταύτην ἐπιδείκνυνται τὴν φιλοτιμίαν, ἐν αἵματι δὲ οὐδεὶς οὐδέποτε. ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἐν τούτῳ τὴν κηδεμονίαν ἐπεδείξατο, καὶ τὴν θερμὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην.

De eadem coniunctione Paulus in 1. ad Corinth. cap. 10. sic tradit: Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Vbi Chrysostomus Homilia 24. citata: διατί μὴ εἶπε μετοχή; ὅτι πλέον τι δηλῶσαι ἠβουλήθη, καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι τὴν συνάφειαν. οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον, καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑνοῦσθαι κοινωνοῦμεν. καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἥνωται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα. Cur non dixit participatio? quoniam voluit aliquid amplius significare, & magnam indicare coniunctionem. Non solùm enim communicamus eò quod sumus participes, & sumimus, sed etiam eo quod vniamur. Quemadmodum enim corpus illud vnitur Christo, sic & nos ei per panem hunc vnimur.

Itaque notat Chrysostomus propterea noluisse Paulum dicere μετοχὴν, participationem, sed κοινωνίαν, communicationem, vt indicaret per hoc Sacramentum ita participari corpus, & sanguinem Domini, vt fiant vnum participans, & res participata, intima quadam, & vera coniunctione. Quomodo certè coniuncta sunt per incarnationem Verbum Dei, & caro. cui vnioni comparat Chrysostomus vnionem, quæ fit per Eucharistiam. Et secundam sententiam Chrysostomi, qui μετέχει participat in rigore sermonis partem aliquam sibi vendicat. Qui autem κοινωνεῖ, communicat, totius particeps est. Vnde prouerbium, κοινὰ τὰ τῶν φίλων, communia sunt amicorum.

Coniunctio verò inter se fidelium necessariò ex coniunctione Christi consequitur. Quæ enim sunt eadem vni tertio, sunt eadem & inter se. De qua sic ibidem idem Apostolus: Vnus panis, vnum corpus multi sumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et ibidem Chrysostomus: ἐπειδὴ εἶπε κοινωνία τοῦ σώματος, τὸ δὲ κοινωνοῦν ἕτερόν ἐστιν ἐκείνου, οὗ κοινωνεῖ, καὶ ταύτην τὴν δοκοῦσαν εἶναι μικρὰν διαφορὰν ἀνεῖλεν. εἰπὼν γὰρ, κοινωνία τοῦ σώματος, ἐζήτησε πάλιν ἐγγύτερόν τι εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν. ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα ἐσμὲν οἱ πολλοί. τί γὰρ λέγω κοινωνίαν φησὶν, αὐτὸ ἐσμὲν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. τί γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος; σῶμα Χριστοῦ. τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; σῶμα Χριστοῦ. οὐχὶ σώματα πολλὰ, ἀλλὰ σῶμα ἕν. καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἥνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτοὺς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρου σώματος σὺ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες. διὸ καὶ ἐπήγαγεν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. εἰ δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ αὐτὸ γινόμεθα πάντες, διατί μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ γινόμεθα καὶ κατὰ τοῦτο ἕν; Quoniam dixit communicatio corporis, id autem quod communicat, est alterum ab eo, cui communicat, hanc quoque quæ parua esse videbatur differentia sustulit. Nam cùm dixisset, communicatio corporis, quæsiuit rursus dicere aliquid propius, & ideo subiunxit, quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus. Quid enim, inquit, dico communicationem? sumus ipsum illud corpus. Quid enim est panis? corpus Christi. Quid autem fiunt, qui sumunt? corpus Christi. Non corpora multa, sed vnum corpus. Quemadmodum enim panis ex multis granis compositus, est vnitus, vt nusquam appareant grana, sed sint quidem ipsa, non manifesta autem sit eorum differētia propter coniunctionem; ita etiam inter nos, & Christo coniungimur. Non enim ex alio quidem corpore tu, ex alio autem ille nutritur, sed ex eodem omnes. Et ideo subiunxit, omnes enim ex eodem pane participamus. Si autem ex eodem, & idem efficimur omnes, cur non etiam eandem ostendimus charitatem, & ea ratione vnum quoque efficimur?

Egregiè hactenus Chrysostomus expressit vnionem fidelium cum Christo, & inter se. Nam panis quatenus ex multis granis in vnum redactis conficitur, signi-

ficat vnionem fidelium, quatenus conſtat ex farina, & aqua ſignificat vnionem Chriſti cum Eccleſia. Similiter vinum, quod ex multis vuis comprimitur, vnionem fidelium inter ſe indicat, quod autem in ſacro calice aqua vino admiſcetur, vnionem Chriſti cum Eccleſia repræſentat.

Ex hoc poſteriori effectu coniunctionis Chriſti cum Eccleſia, & fidelium inter ſe, hoc Sacramentum nomen κοινωνίας, communionis, & συνάξεως, collectionis adeptum eſt, quam quidem communionem, & collectionem potiſſimum de coniunctione noſtra cum Deo interpretatur Dionyſius in 3. cap. de Eccl. Hier. Quoniam iſtud Sacramentum vitam noſtram caducam, quæ (vtpote imperfecta) diuiſa eſt, atque varietate rerum augetur, & multiplicatur, in vnum cum vno, hoc eſt cum Deo colligit. Et per conſequens ſocietatem, & communionem eius nobis conciliat. Quocirca notat Pachymeres Scholiaſtes Dionyſij, σύναξιν νοητέον οὐ τὴν τοῦ λαοῦ, καθὼς τὴν λέξιν τινὲς σήμερον ἐκλαμβάνουσιν, ἀλλὰ τὴν πρὸς θεὸν συναγωγὴν καὶ κοινωνίαν. Collectionem intelligendam eſſe, non congregationem populi, (quod nimirum in vnum locum, hoc eſt in Eccleſiam fideles conueniant) vt nonnulli hac tempeſtate vocabulum hoc accipiunt, ſed coniunctionem, atque communionem cum Deo. Profecto hanc ſignificationem, & intelligentiam ex Dionyſio meritò reijcit Pachymeres.

Damaſcenus duplicem coniunctionem fidelium, cùm eam, quæ eorum cum Deo fit, tum quæ inter ſe diſertiſſimis verbis recenſet libro 4. cap. 14. κοινωνία λέγεται καὶ ἔστιν ἀληθῶς, διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ, καὶ μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δὲ καὶ ἑνοῦσθαι ἀλλήλοις δι' αὐτῆς. ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες, ἓν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἓν αἷμα καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες. Euchariſtia communicatio dicitur, & eſt re vera, eo quod per ipſam cõmunicamus Chriſto, & participes ſumus eius carnis, ac diuinitatis. Communicamus item per ipſam, & vnimur inter nos. Quia enim de vno pane omnes participamus, vnum corpus Chriſti, & vnus ſanguis, & inter nos membra efficimur cum Chriſto concorporati.

Neque tamen Dionyſius abhorret ab hac poſtrema ſignificatione nominis, aut excludit ab his nominibus coniunctionem fidelium inter ſe, ita enim in theoria illius cap. docet: ἡ δὲ θειοτάτη τοῦ ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ καὶ ἄρτου καὶ ποτηρίου κοινὴ καὶ εἰρηνικὴ μετάδοσις ὁμοτροπίαν αὐτοῖς ἔνθεον ὡς ὁμοτρόφοις νομοθετεῖ, καὶ τοῦ θεοτάτου δείπνου καὶ ἀρχισυμβόλου τῶν τελουμένων εἰς μνήμην ἱερὰν ἄγει. Diuiniſſima vnius, eiuſdemque & panis, & calicis communis pacificàque communicatio, diuinam eis morum ſimilitudinem, concordiamque, vt qui vna educati fuerint, lege ſancit. Facitque vt diuinam illam cœnam, quæ primum ſignum, atque exemplar fuit eorum, quæ modò perficiuntur ſacra memoria recolant. Sic ille. Si ergo hoc Sacramentum ὁμοτροπίαν, cõiunctionem morum, ὡς ὁμοτρόφοις, veluti conuictoribus fidelibus efficit, certè eos in vnum συνάγει colligit, atque coniungit, vt meritò σύναξις, & κοινωνία, vtpote κοινὴ μετάδοσις, dici poſſit.

Ex hac porrò coniunctione morum, & animorum cõcordia inter ſe fidelium, fluxit quoque, vt communio diceretur à Dionyſio quidem, vt vidimus εἰρηνικὴ μετάδοσις, pacis plena, ſeu pacifica communio, ab Ignatio verò in Epiſt. 14. pax Chriſti, & vt apud Cyprianum Epiſt. 10. 29. 30. idem ſit dare pacem lapſis, quod admittere ad cõmunionem. Olim quoque pacis, charitatiſque fuit ſymbolum mittere Euchariſtiã ad Epiſcopos Romam venientes, vt teſtatur Euſebius libro 5. Hiſt. cap. 24. & Nicephorus libro 4. Hiſtor. c. 39. Vt propterea etiam in vaſe in columbæ (quæ ſymbolum charitatis eſt) figuram formato, olim Euchariſtia fuerit aſſeruata.

Sed quærit loco citato Dionyſius. Cùm cætera quoque Sacramẽta nos cum Chriſto coniungant, hacq; ratione κοινωνία, communio, & σύναξις, collectio appellari poſſint, quid eſt, quod huiuſmodi nomina huic dumtaxat myſterio attribuuntur? hęc ſunt verba Dionyſij: ὅτι δὴ οὖν ἕνεκα τὸ κοινὸν καὶ ταῖς ἄλλαις ἱεραρχικαῖς τελεταῖς, ἐκκρίτως αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς ἀνατίθεται, καὶ ἐνιαίως ἀνωνύμως κοινωνία τε καὶ σύναξις. ἑκάστης ἱεροτελεστικῆς πραγματείας καὶ τὰς μεριστὰς ἡμῶν ζωὰς εἰς ἑνοειδῆ θέωσιν συναγούσης, καὶ τῇ τῶν διαιρετῶν θεοειδεῖ συμπτύξει τὴν πρὸς τὸ ἓν κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν δωρουμένης; Cur nomen, quod etiam alijs Hierarchicis Sacramentis commune eſt, ei præcipuè præ ceteris attributum ſit, ac prærogatiua quadam, & communio, & collectio nominata. Cùm vnumquodque Sacramentum etiam diuiſas, ſecretaſque vitas noſtras in vnam cum Deo coniunctionem colligat, diuináque diuiſorum connexione nobis eius, quod vnum eſt, communionem, & vnionem impertiat?

Respondet, ὅτι ταῖς τῶν ἄλλων ἱεραρχικῶν A συμβόλων μεθέξεσιν ἡ τελείωσις ἐκ τῆς ταύτης θεαρχικῶν καὶ τελεσιουργῶν ἐστὶ δωρεῶν. οὐ γὰρ ἔνεστι σχεδόν τινα τελεσθῆναι τελετὴν ἱεραρχικήν, μὴ τῆς θειοτάτης εὐχαριστίας ἐν κεφαλαίῳ τῶν καθ' ἕκαστα τελουμένων τὴν ἐπὶ τὸ ἓν τοῦ τελεσθέντος ἱερουργούσης συναγωγήν, καὶ τῇ θεοπαραδότῳ δωρεᾷ τῶν τελεσιουργῶν μυστηρίων τελεσιουργούσης αὐτοῦ τὴν πρὸς θεὸν κοινωνίαν. εἰ τοίνυν ἑκάστη τῶν ἱεραρχικῶν τελετῶν, ἀτελὴς μὲν οὖσα, τὴν πρὸς τὸ ἓν ἡμῶν κοινωνίαν καὶ σύναξιν οὐ τελεσιουργήσει, καὶ τὸ εἶναι τελετὴ διὰ τὸ ἀτέλεστον ἀφῃρημένη, τὸ δὲ τέλος ἁπάσης καὶ τὸ κεφάλαιον ἡ τῶν θεαρχικῶν μυστηρίων τῷ τελουμένῳ μετάδοσις, εἰκότως ἡ θεαρχικὴ σύνεσις ἐπωνυμίαν αὐτῇ B κυρίαν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἐφεῦρε.

» Quoniam aliorum signorum, quæ Ponti- » ficio muneri attributa sunt, communioni- » bus perfectionem, atque efficacitatem ex » diuinis huius, perficiendique vim haben- » tibus donis accedit. Neque enim fere li- » cet vllum Sacramentum perfici Hierar- » chici muneris, nisi in summa in singulis Sa- » cramentis diuina Eucharistia eius, qui ini- » tiatus est, cum vno coniunctionem, colle- » ctionemque sanctè efficiar, & diuinitus » tradito mysteriorum perficiendi vim ha- » bentium munere, eiusdem cum Deo ope- » tetur societatem, & cōmunionem. Quod » si vnum quodque Sacramentum eorum, C » quæ Pontificis munus attingunt, inchoa- » tum manens, nostri cum vno coniunctio- » nem, communionemque non perficiet, » nomenque τελετῆς, quod minus perfectū » sit, amittit. Finis autem vnicuique Sacra- » mento propositus, atque summa est, diui- » norum mysteriorum cum eo, qui initiatur, » communio. Iure, ac merito pontificia pru- » dentia proprium ei ex rerum veritare no- » men inuenit. Sic Dionysius.

Vnde apparet alia quoque perfectio huius Sacramenti, quando nimirum cætera neque sunt τελεῖαι, hoc est, perfecta Sacramenta, nisi istud tanquam vltima cōsummatio, & perfectio accesserit. Er propterea D post singula conferri solet, vt hîc docet Dionysius, præsertim quando ea traduntur adultis.

Postremò tritum, & vsitatum nomen est εὐχαριστία, sanè quidem aptissimum ad declarandam tum ipsius doni præstantiam, quandoquidem fontem, & auctorem gratiæ in se continet, tum ad partes nostras, & officium indicandum, quo perpetua obseruantia, immò potiùs pietate, ac religioso cultu obstricti sumus. Quippe Eucharistia gratam beneficiorum memoriam indicat, quam vt haberemus, hoc Sacramentum Christus Dominus instituit. Nam vt Chrysostomus in hom. 25. in cap. 8. Matth. egregiè disserit: φυλακὴ εὐεργεσίας ἀρίστη, ἡ τῆς εὐεργεσίας μνήμη. καὶ ἡ διηνεκὴς εὐχαριστία. διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὰ φρικώδη μυστήρια καὶ πολλῆς γέμοντα τῆς σωτηρίας, τὰ καθ' ἑκάστην τελούμενα, λέγω σύναξιν, εὐχαριστία καλεῖται, ὅτι πολλῶν ἐστιν εὐεργετημάτων ἀνάμνησις. καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ διὰ πάντων παρασκευάζει ἡμᾶς εὐχαριστεῖν. Optima beneficiorum custos est, ipsa « memoria beneficiorum, & perpetua gra- « tiarum actio. Proprerea (inquir idem Do- « ctor) & tremenda, ac salutaria illa myste- « ria quæ, inquam, in omni synaxi celebra- » mus, Eucharistia nuncupantur. sunt enim « beneficiorum recordatio plurimorum, ca- « putque ipsum diuinæ erga nos prouiden- « tiæ ostendunt, nosque faciunt debitas « semper gratias Deo exsoluere. «

Et profectò Iudæis, vt & memores, & grati essent acceptorum beneficiorum, præscripserat Deus tempora, loca, & festiuitates varias, Christianis verò hac vna re satisfaciendum sibi pro omnibus beneficiis præcepit, nullas angustias temporis, nullas loci nobis præfiniens; quod idem aureus Doctor his verbis obseruauit: ὥσπερ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐποίησεν ἀπὸ τόπων καὶ χρόνων C καὶ ἑορτῶν ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν εὐεργεσιῶν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰργάσατο ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς θυσίας εἰς διηνεκῆ τῆς ὑπὲρ τούτων εὐεργεσίας μνήμην ἡμᾶς ἐμβάλλων. Quemadmodum « aduersus Iudæos se gessit locis, tempori- « busque ac festiuitatibus variis in memo- « riam illos suorum beneficiorum reducens; « ita etiam aduersus nos se gessit ipso gene- « re sacrificij ad iugem nos pro beneficiis « suis gratiarum incitans actionem. «

Sed si aliorum diuinorum beneficiorum hoc Sacramentum est memoria, quanto magis, cùm & ipsum sit præstantissimum omnium beneficium, sui ipsius erit memoria? hoc est tale, cuius obliuisci nunquam D liceat. Si quid enim est, quod hominem summoperè mouere debeat, vt beneficiorum & memor, & gratus sit, profectò hoc illud est. Quo enim maiori beneficio quispiam alicui fuerit obstrictus, eo crescere par est, illius animi gratitudinem. Quoniam igitur hoc maximum est ob ingentia, & infinita miracula, & vt ait Dionysius, ἀπείρους καὶ μεγαλοδώρους χάριτας, immensa, innumerabiliáque beneficia, quæ in se complectitur, meritò dignum censetur, quod sempiterna memoria recolatur, & per excellentiam Eucharistia nominetur. Hinc apparet, quàm aptissimè ad de-

elarandam hanc nominis notionem, ceci-nerit Dauid Pſal. 110. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors, & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.*

Taodem gratitudo animi in eo conſiſtit, vt ſi non poſſis referre gratiam, ſaltem agas. Cæterùm ſi beneficium rependere valeas, omnino reddendum ſit, alioquin deſinas eſſe gratus. Itaque in hac etiam ſignificatione huic beneficio nomen Euchariſtiæ optimè conuenit. Nam tam pro iſto beneficio tam eximio, & præclaro, quàm pro aliis acceptis gratiis hoc idem quaſi par pari referimus. Quocirca egregiè Chryſoſtomus more ſuo loco citato: ὃ ἦν αὐτῷ τιμιώτερον πάντων, ὁ μονογενὴς παῖς, τοῦτον ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐχθρῶν. καὶ οὐκ ἔδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ δοῦναι, τράπεζαν ἡμῖν αὐτὸν παρέθηκε, πάντα αὐτὸς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ποιῶν, καὶ τὸ δοῦναι, καὶ τὸ εὐχαρίστους ὑπὲρ τούτων ποιῆσαι. Quod erat, inquit, apud eum omnibus preciosius, vnigenitum pro nobis filium dedit, & quidem, cùm adhuc eſſemus ipſius inimici. Nec dedit ſolùm, ſed & noſtram illum fecit eſſe menſam, omnia faciens ipſe pro nobis, & donando videlicet, & gratiarum actores pro beneficiis acceptis faciendo.

Hinc & ſacrificium eſt, vtque ſacrificium vocatur, δῶρον donum, προσφορὰ oblatio, θῦμα victima, θυσία immolatio, ἱερεῖον ſacrificium, ἱερουργία ſacrificatio, λειτουργία publicum, & ſacrum miniſterium, & τελετὴ conſummatio, à τελέω, quod eſt conſummo. Quia nimirum hoc ſacrificium holocauſtorum inſtar ſit conſummatiſſimum & abſolutiſſimum. Itaque quæ deinceps in hoc tertio libro tractabimus, partim ſpectabunt ad hanc materiam, quæ eſt Sacramentum, partim quæ eſt ſacrificium.

De admiranda mutatione panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti, quam Latini Tranſubſtantiationem, Græci variis nominibus appellant.

CAPVT II.

IN Sacramento Euchariſtiæ in primis Græci agnoſcunt, & amplectuntur, quin & firmiſſimè credunt veram μετουσίωσιν, tranſubſtantiationem, vt ſatis conſtat ex antiquis, & omnium ætatum Patribus Græcis. Nouiſſimè autem ex ipſomet Hieremia Patriarcha Conſtantinopolitano in cap. 10. ſuæ cenſuræ contra Lutheranos. Et quamuis eo nomine non vtantur, ſuo tamen auctores aliorum nominũ quibus eam, quantum fieri poſſit, appellant, & exprimunt. Dicunt enim, μεταβάλλεσθαι, καὶ μεταβολήν, μεταποιεῖσθαι καὶ μεταποίησιν, μεταβαίνειν καὶ μετάβασιν, μεταρρυθμίζειν, μετασκευάζειν, μεταστοιχειοῦν, πλάσσειν καὶ τελειοῦν, μετάξειν, aliáque id genus. Affert autem huiuſmodi exemplum Chryſoſtomus ad declarandam hanc miram mutationem hom. 5. de pœnitentia, ſeu de Euchariſtia in Encæniis: ὥσπερ κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας, οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει, οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι τὰ μυστήρια τῇ τοῦ σώματος οὐσίᾳ. Sicut cera igni adhibita, nihil ſubſtantiæ remanet, nihil ſuperfluit, ſic & hic puta myſteria conſumi, corporis ſubſtantiâ.

Quòd quidem notandum fuit, non propter Latinos, qui Græcos in hoc dogmate ſocios habent, & orthodoxè ſentire iudicant; ſed propter hæreticos, qui propria dedecora aliis adſcribere non erubeſcunt; Petrum, inquam, pſeudomartyrem, qui in libro contra Stephanum Gardinerum obiecto 128. nimia impudentia dicit, Græcos abhorruiſſe à tranſubſtantiatione. Et Kemnitium, qui ſimiliter, vt eſt hæreticis familiariſſimum, mentitur Græcos in Concilio Florentino admittere noluiſſe mutationem panis in corpus Chriſti. Nam in eo Concilio (quod Græcè ſcriptum, beneficio Græcorum extat, & licet cuilibet perſpicere verum) non fuit quæſtio: An panis verè, & ſubſtantialiter verteretur in corpus Domini, prout neque vllo in alio Concilio, ſeu tempore Latini cum Græcis hanc controuerſiam diſceptarunt, ſed quibuſnam verbis illa ineffabilis mutatio fieret, in controuerſiam venit.

Porrò Græci Patres, vno excepto Marco Epheſio, magnificè ſe ſentire de verbis Domini, quibus ſolis fieret corpus Chriſti, profeſſi ſunt, & argumenta in contrarium ex liturgia ſumpta, fortia in ſpecie, ſolida ſolutione profligarunt. Cæterùm ne dicant hæretici, propterea non adſcribi loca ex libris ſanctorum Patrum, de hac miranda mutatione; quod ea in eorum ſcriptis non extent, pauca ex multis ſubiiciam.

Cyrillus Hieroſolymitanus in Catecheſi quarta myſtagogica: τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβληκεν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας οἰκείῳ νεύματι, καὶ οὐκ ἀξιόπιστός ἐστιν οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα; Aquam, inquit, aliquando mutauit in vinum in Cana Galilææ ſua vo-

luntate, & non erit dignus, cui credamus, quod vinum in ſanguinem transmutauerit? Et in Catecheſi quinta myſtagogica eodem verbo vtitur. Gregorius Nyſſenus in oratione magna Catechetica cap. 37. καλῶς καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον, εἰς σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν. Rectè, inquit, nunc etiam verbo Dei ſanctificatum panem in Dei verbi corpus credimus immutari. Chryſoſtomus in Homilia 82. in Matthæum, ἡμεῖς ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν, ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων αὐτός. Nos miniſtrorum locum tenemus, qui verò ſanctificat ea, & in aliam formam vertit ipſe (Chriſtus) eſt. Et in ſacra liturgia, μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, cùm transmutaueris Spiritu ſancto tuo. Et in ſermone de proditione Iudæ, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα φησί, τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Hoc eſt, inquit, corpus meum, hoc verbum propoſita in alium rhytmum ſeu formam conuertit, hoc eſt, transformat. Quod eſt per metaphoram dictum. Damaſcenus in libro 4. de fide cap. 14. ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, ὁ οἶνός τε καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸ αἷμα. Propoſitionis panis, vinumque & aqua per inuocationem, & aduentum Spiritus ſancti ſupernaturaliter transmutantur in corpus, & ſanguinem Chriſti. Theophylactus in cap. 14. Marci: τὸ μὲν εἶδος ἄρτου καὶ οἴνου φυλάττει (ὁ Χριστὸς.) εἰς δύναμιν δὲ σαρκὸς, καὶ αἵματος μεταστοιχειοῖ. καὶ μή τινα θροείτω τὸ τὸν ἄρτον σάρκα πιστεύεσθαι. καὶ γάρ τοι καὶ ἐν σαρκὶ περιπατοῦντος τοῦ κυρίου, καὶ τὴν ἐξ ἄρτου τροφὴν προσιεμένου, ὁ ἄρτος ἐκεῖνος ὁ ἐσθιόμενος εἰς σῶμα αὐτοῦ μετεβάλλετο, καὶ συνεξομοιοῦτο τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ, καὶ εἰς αὔξησιν καὶ σύστασιν συνεβάλλετο κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. καὶ νῦν ὁ ἄρτος εἰς σάρκα τοῦ κυρίου μεταβάλλεται. Speciem quidem panis, & vini ſeruat (Chriſtus,) in virturem autem carnis, & ſanguinis tranſelementat. Neminem verò turbet, quod panem eſſe carnem credamus. Siquidem & in carne perambulante Domino, atque alimentum ex pane recipiente; panis ille comeſus in corpus eius mutabatur, & ſanctiſſimæ eius carni conſimilis reddebatur. Atque ad augmentum, & conſtitutionem (corporis) ſecundum humanitatem conducebat. Et nunc igitur panis in carnem Domini mutatur. Idem in cap. 6. Ioannis: μεταποιεῖται ἀρρήτοις λόγοις ὁ ἄρτος οὗτος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς σάρκα κυρίου. Transformatur arcanis verbis panis iſte per myſticam benedictionem, & acceſſionem Spiritus ſancti in carnem Domini. Septima Synodus actione ſexta in refutatione definitionis Pſeudoſynodi iconoclaſtarum tomo 3. καθάπερ τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβε τῷ οἰκείῳ κατὰ φύσιν ἁγιασμῷ ἐξ αὐτῆς τῆς ἑνώσεως ἐθέωσεν, ὁμοίως καὶ τὸν τῆς εὐχαριστίας ἄρτον, ὡς ἀψευδῆ εἰκόνα τῆς φυσικῆς σαρκὸς διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἁγιαζόμενον, θεῖον σῶμα εὐδόκησε γενέσθαι, μεσιτεύοντος τοῦ ἐν μετοίξει ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἅγιον τὴν ἀναφορὰν ποιουμένου ἱερέως. Quemadmodum carnem, quam aſſumpſit, ſua ſecundum naturam ſanctificatione vi vnionis deificauit; ita etiam Euchariſtiæ panem veluti veracem imaginem naturalis carnis per Spiritus ſancti aduentum ſanctificatum, diuinum corpus voluit fieri, nimitum interueniente Sacerdote, qui oblationem offert in translatione, ſiue mutatione quam in ſe continent accidentia ex pane communi ad ſanctum. Sic ibi, μετοίξει vocabant antiqui tranſubſtantiationem, ab οἴχειν, quod eſt in ſe continere, & μετὰ, quæ præpoſitio transmutationem ſignificat, quaſi dixeris, transmutationem quam in ſe continent accidentia; vel à μεταφέρω, μετοίξω, μετοίξις, translatio, quæ vox ſimiliter per metaphoram idem ſignificat. Quamuis autem hæc ſint verba hæreticorum in ea actione Concilij, non tamen in dogmate tranſubſtantiationis reprehendebantur. Quod etiam ſit Euchariſtia imago veriſſima naturalis carnis Chriſti, ſano modo poteſt admitti, vt dicemus poſtea, quando vocem ἀντίτυπα exponemus. Non tamen inde inferri debet, non eſſe alias imagines ſuo modo adorandas, quod inferebant hæretici iconoclaſtæ, qui Euchariſtiam tantùm veram, & ſolam imaginem Chriſti adorandam eſſe contendebant.

De Materia huius Sacramenti,

CAPVT III.

QVOD attinet ad materiam huius ſacramenti, habent Græci veram materiam, prout in antiquiſſimis ſanctorum Patrum liturgiis liquido apparet.

Materia enim eſt panis triticeus ſiue azymus ille ſit, ſiue fermentatus. Videlicet iuxta conſuetudinem vniuſcuiuſque Eccleſiæ. Ita Concilium Florentinum in bulla Eugenij. Cùm enim diuina oracula de Chriſto Domino dicant, eum accepiſſe pa-

nem, æque autem panis ſit, & vocetur in ſacris paginis vterque, veriſimile quoque ſit Apoſtolos pro varietate locorum, gentium, & temporum modò azymo, modò fermentato vſos fuiſſe antequam diſtinctè, & ordinatè diſpoſuiſſent rem Eccleſiaſticam, meritò ex vtroque corpus Dominicum fieri poteſt. Conuenientiùs tamen fit in azymo ad exemplum Chriſti Saluatoris. Quod non in eum ſenſum dico, vt quis priuata auctoritate ritum ſuum immutare debeat. Sed cùm Chriſtus Dominus neceſſariò, vel in azymo, vel in fermentato ſuum corpus conficere debuiſſet, (ſuppoſito eum in pane hoc ſacramentum inſtituere voluiſſe) & tam in azymo illud conficere potuiſſet, quàm in fermentato, de facto tamen in azymo illud confecerit, propterea dico conuenientiùs fieri in azymo. Quod nihil aliud eſt, quàm dicere Latinos in hoc magis imitari Chriſtum, quamuis ea imitatio non ſit neceſſaria, cùm etiam in fermentato poſſit fieri. Cùm enim eſſent dies Paſchatis azymorum, quo tempore fermentatum reperiri in Iudæa citra ingens ſcelus, & manifeſtum vitæ periculum haud poterat, adeo vt iubente lege, ne fermentatũ remaneret, etiam foramina domuum Iudæi diligenter inueſtigarent, ipſeque Dominus genere Iudæus obſeruantiſſimus eſſet antiquæ legis (quippe qui venerat eam non ſoluere, ſed adimplere) quemadmodum & eius diſcipuli, meritò, vt ex tribus Euangeliſtis clariſſimè colligitur, azymos panes in cœna myſtica à patre familias more Iudæorum Paſcha celebrantium appoſitos comedit. Alioquin & ipſe anticipando præuaricator legis ignaris diuinitatis eius viſus fuiſſet, & diſcipuli adhuc imperiti vna cum patre familias plurimùm offenſi fuiſſent, vel ſaltem interrogaſſent Dominum, cur anticiparet. Et Iudas prætextum aliquem eum prodendi habuiſſet.

Quocirca Græcorũ antiqui Patres numquam in hac re, vt neque in cæteris Romanam Eccleſiam, mẽbra caput, auſi ſunt reprehendere. Sed quid recentiores Græci (recẽtiores intelligo qui in ipſo ſchiſmate vixerunt, quod à Photio circa annum Domini 860. cœpit) quid inquam iſti, & tandem hac noſtra ætate Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus in c. 10. primi reſponſi? λέγει οὖν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ὅτι μετὰ τὸν ἁγιασμὸν ὁ μὲν ἄρτος μεταβάλλεται εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. ὁ δὲ οἶνος εἰς αὐτὸ τὸ αἷμα διὰ πνεύματος ἁγίου. ἐνζύμου ὄντος δηλαδὴ τοῦ ἄρτου, καὶ οὐκ ἀζύμου. ὁ γὰρ κύριος τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε, οὐ τοῦτο εἰπὼν, ἐστὶν ἄζυμον. Cenſet igitur (inquit ille) Catholica Eccleſia panem poſt ſanctificationem tranſmutari in ipſum corpus Chriſti, & vinum in ipſum ſanguinem per Spiritum ſanctum. Rectè iſtud contra hæreticos noſtri æui, ſed perge. Cùm panis videlicet fermentatus ſit, minimèque azymus. Dominus enim nocte, qua tradebatur, accipiens panem, & gratias agens fregit, & dixit, accipite, comedite. Non hoc inquiens, eſt azymum.

Egregia ſanè ratio. Retorqueo argumentum, οὐ τοῦτο εἰπὼν ἐστὶν ἔνζυμον, non hoc inquiens, eſt fermentatũ. Sed vterque noſtrum inſaniret, ſi quemadmodum ille, ego quoque argumentarer. Nam cùm neutrum dixerit Dominus, & ex vtroque poſſit fieri corpus Chriſti, quippe vterque ſit verus panis, vt Theodoretus in cap. 10. Danielis optimè notat: ἄρτος γὰρ λέγεται καὶ ὁ ζυμίτης, καὶ ὁ ἄζυμος. Panis enim dicitur & fermentatus, & azymus, & inſcitiæ damnat aliter ſentientes, nihil ſani colligunt, qui ita concludunt.

Idem tamen repetit Hieremias in c. 4. ſecundi reſponſi: προσφέρομεν δὲ οὐκ ἐν ἀζύμοις, ἀλλ' ἐν ἐνζύμοις, ὅ ἐστιν ἄρτος τῇ ἀληθείᾳ. οὕτω γὰρ ἐξηγοῦνται οἱ ἀνατολικοὶ ἅγιοι, καὶ ἀποδεικνύουσι. Offerimus porro (inquit, non in azymis, ſed fermentato. Quia hoc reuera panis eſt, ſicut interpretantur, atque demonſtrant orientales ſancti.

Ac ne putaremus recentiores neſcio quos ψευδαγίους, Græcos ita ſentire, ſtatim addit, ὅτι Χρυσόστομος, καὶ οἱ λοιποί. ὅτι οὐκ ἄζυμον δεῖ προσφέρειν, ἀλλ' ἔνζυμον. Chryſoſtomus, & reliqui, qui nimirum cenſeant, non infermentatam hoſtiam, ſed fermentatam eſſe offerendãm.

Vbi tamen iſtud affirmet Chryſoſtomus, & reliqui Patres, mirum ſilentium. Enimuero qui fieri poſſet, vt eorum teſtimonia in medium proferret, quæ nuſquam ſunt? Fortè Hieremias memoria lapſus loco cuiuſdam Michaëlis Conſtantinopolitani Epiſcopi (is enim primus, & Leo Archiepiſcopus Achridenus Leonem 4. Pontificem, & Latinos, tanquam azymitas circa annum Domini 1053. excommunicarunt) loco item Nicetæ Abbatis, Nicephori Calliſti Xanthopuli, Matthæi Blaſtarij, ac cæterorum τοῦ πονηροῦ κόμματος, eiuſdemq; farinæ hominum, B. Chryſoſtomum, & reliquos ſanctos Patres, atque Doctores falſo nominare non erubuit. Niſi fortè velit fingere aliquem alium pſeudoChryſoſtomum.

mum. Sed producamus nos in medium vetum Chrysostomum, qui nobiscum faciat, nostræque causæ opituletur atque subscribat. is enim sanctissimus Doctor plane ex diametro se opponens recentioribus Græcis, omnia prorsus contraria, atque illi sentiunt, dictauit. Non secus ac si aliquis propheta spiritu sancto afflatus exstitisset, atque Græcorum non solùm obiecta perspexisset, verùm etiam mentem ipsam penitus introspexisset.

Probatur ex Chrysostomo Christum Dominum eo anno quo passus est, celebrasse Pascha legale, ac debito tempore celebrasse.

CAPVT IV.

FVERVNT quidam, teste Gennadio, seu potius Gregorio protosyncello in a. cap. pro defensione Concilij Florentini, & teste Photio in bibliotheca fol. 157. primæ, & solius Græcæ editionis, qui per summam impudentiã, contra fidem omnium Euangelistarum, affirmare non dubitarẽt Christum Dominũ eo anno passionis Pascha Iudæorum minimè celebrasse, cùm nondum tempus aduenisset, sed mysterium Eucharistiæ sub pane fermentato tantummodo instituisse. Quod etiam ex illis verbis Saluatoris probare conabantur Lucæ 22. Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscũ. At, inquiunt, legale Pascha cùm alias etiã Christus Dominus comedisset, non erat cur tantopere illud optasse diceretur. Item ex eo, quòd Euangelistæ narrent, eum cum Apostolis discubuisse. Cùm tamen certum sit Pascha, iubente lege, stantes comedere debuisse.

Quid ad hæc Chrysost. hom. 81. in Mathæum: διατί, εἰ τὸ πάσχα ἤσθιον, παρανόμως ἤσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους ἔδει φαγεῖν. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τῷ ἐσθίειν τὸ πάσχα ἀνέκειντο, ἀλλὰ μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτὸ, λοιπὸν ἐστιώμενοι ἦσαν. Si Pascha comedebant, quare contra legem recumbentes comedebant? Verùm dum comederent Pascha, minimè recumbebant, sed postquam illud comedissent, deinceps recumbentes epulabantur. Sic Chrysostomus ad primum eorum argumentum. ἕτερος δὲ εὐαγγελιστὴς φησὶν, ὅτι κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην οὐκ ἤσθιον μόνον τὸ πάσχα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν ἔλεγεν, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν. τουτέστι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον. τί δήποτε; ὅτι τότε ἔμελλε τῆς οἰκουμένης ἡ σωτηρία γίνεσθαι, καὶ τὰ μυστήρια παραδίδοσθαι, καὶ τὰ λυπηρὰ λύεσθαι διὰ τοῦ θανάτου. οὕτω κατὰ γνώμην αὐτῷ ὁ σταυρὸς ἦν. Alius autem (subiungit Chrysostomus) Euangelista dicit, quia vespere illo non solùm comedebat Dominus Pascha, verùm etiam comedẽdo dicebat, Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. Quare hoc Pascha, id est, hoc anno comedere Pascha desiderauit? Quia videlicet tunc salus orbi afferenda, tunc mysteria tradenda, & tristia per mortem essent fuganda. Ita sponte ad crucem accessit. Sic ad secundum.

Et hom. 82. in Matthæum: καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς ἑορτῆς αὐτῆς καταλύει, ἐφ᾽ ἑτέραν αὐτοὺς μετατιθεὶς τράπεζαν φρικωδεστάτην, καὶ φησί, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Præcipuam autem solemnitatem eorum dissoluit, & ad aliam eos mensam sacri horroris plenam conuocans dicit, accipite, comedite, hoc est corpus meum. Ibidem: διὰ τοῦτο καὶ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, φησί, τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν, τουτέστι παραδοῦναι ὑμῖν καινὰ πράγματα, καὶ πάσχα δοῦναι, καθ᾽ ὃ μέλλω ὑμᾶς πνευματικοὺς ποιεῖν. Hac de causa desiderio desideraui, inquit, hoc Pascha vobiscum comedere, hoc est tradere vobis res nouas, & Pascha dare, quo vos spirituales faciam.

Hîc Chrysostomus non negat Christum celebrasse Pascha legale, immo affirmat. & propterea tam vehementer illud optasse dicit, vt haberet ansam nobis tradendi sacra mysteria Eucharistiæ, & ad aliud nos longe celebratissimum Pascha, conuocandi. eoq; constituto dissolueretur illud prius, quippe superuacaneum foret, cùm peccata per posterius tollãtur. Idem Hom. de proditione Iudæ, cuius initium ὀλίγα ἀνάγκη σήμερον, Paucis hodie necessarium est, super illis verbis, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? οὐχὶ τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν τέως. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οἱ μαθηταὶ παρεσκεύασαν, τοῦτο δὲ τὸ ἡμέτερον αὐτὸς κατεσκεύασεν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πάσχα ἐγένετο. ἐκεῖνο Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ πάσχα· ἐκεῖνο ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτὸ τρώγει ὁ Χριστός; ὅτι πάντα τὰ νόμιμα ἐπλήρωσε. Non illud, inquit, quod nostrum est, sed interim Iudæorum. Et illud quidem discipuli præparabant, ipsum autem quod nostrum, ipse constituit, & non solùm constituit, sed & ipse factus est Pascha. Illud Iudaicum fuit Pascha. Illud in Ægypto sumpsit exordium. Et cur illud Christus manducauit? scilicet, quia omnia quæ sunt legis, adimpleuit. Sic ille.

M

Addamus prætereа Cabasilam assentientem Chrysostomo, alioqui schismaticum, & Latinis infensissimum, qui in cap. 29. expositionis liturgiæ sic tradit: διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάσχα ἐπιθυμήσαι ἔλεγεν ἐκεῖνο, ὅτι τοῦτο ἔμελλε τελευταῖον παραδιδόναι
» τὸ ἀληθινὸν πάσχα τοῖς μαθηταῖς. Propterea
» & illud Pascha desiderasse aiebat, quo-
» niam tunc hoc verum Pascha discipulis
» traditurus erat.

Theophylactus imitator Chrysostomi easdem dubitationes proponit, & eodem modo soluit.

Alij contra senserunt, Christum Dominum celebrasse quidem Pascha, sed non suo tempore, quæ est celebrior sententia recentiorum Græcorum. Cùm enim debuisset pati ipso die Paschatis, vt veritas responderet figuræ, & vmbræ corpus, propterea vno die anticipasse; quare non esse mirum, si peracto azymis Paschate, redierit ad fermentatum. Et secundum hanc sententiam Iudæi passim non dum celebrauerant Pascha.

Num ita Chrysostomus? Minimè verò, sed oppositum planè docet Hom. 82. in Matthæum: διὰ τί δὲ τοῦτο οὐδὲ πρὸ τούτου παρέδωκε τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὅτε λοιπὸν παύ-
» σασθαι ἔδει τὰ νομικά. Propterea neque an-
» tea tradidit mysterium, sed cùm dein-
» ceps cessare debebant legalia. Non antea (inquit Chrysostomus) Christus tradidit mysterium. Sed illa vespera, quando Iudæi comedebant Pascha. Quam etiam vesperam ait fuisse indicium, quòd res antiquæ legis ad finem deuenerant: ἡ δὲ ἑσπέρα τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν ἥκειν τὸ τέλος τὰ πράγματα.

Et Hom. 83. in Matthæum, vbi sic habet: καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν, κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, καθ' ἣν τὸ πάσχα ἔφαγον. οὕτως ἔζεον, καὶ ἐμαίνοντο. Et
» immiserunt in eum manus, & tenuerunt
» illum ipsa nocte, in qua comederunt Pa-
» scha tanta insania, tantoque furore agita-
» bantur. Et hom. 81. in Matthæum: τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ πάσχα ἐπετέλει; ἀεὶ διὰ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναν-
» τίος τῷ νόμῳ. Cuius rei gratia, inquit (Chri-
» stus) peragebat (Iudaicum) Pascha? Sem-
» per in omnibus ostendens vsque ad extre-
» mum Passionis diem, se non esse aduer-
» sarium legi. At quomodo, ἀεὶ διὰ πάντων, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, Si tempus anticipauit? Anticipare enim, seu postponere, non est satisfacere legi tempus præscribenti, præsertim cùm 14. luna adeo fuerit necessaria, vt necessitate flagitante permiserit quidem Deus Iudæis celebrationem Paschatis post vnum mensem, modò dies decimæ quartæ lunæ seruatus fuisset, Numer. cap. 9. Quo etiam nomine Chrysostomus accusat primores, & Pontifices Iudæorum hom. 84. in Matthæum. Quoniam enim Ioannes Euangelista de principibus sacerdotum enunciat, eos non introiuisse in prætorium ne contaminarentur, sed vt manducarent Pascha. De Christo autem Domino dicit, ante diem festum sciens Iesus, quia venit hora, &c. quare certum sit Christum Dominum præcedenti die celebrasse Pascha, & ex sententia Chrysostomi vno die antequam celebrassent Iudæorum Pontifices, præsentem quæstionem mouens Chrysostomus, quærit, Vtrum Christus, an Pontifices præscriptum legis tempus contempserint? de illis affirmat, & cur id fecerint causam reddit, de Christo negat, nec immeritò; sed audiamus ipsum Chrysostomum: διὰ τί ἐκεῖ ἀπήγαγον αὐτὸν, ἔνθα πάντες ἦσαν συνηγμένοι; ἵνα μετὰ γνώμης πάντα ποιήσωσι τῶν ἀρχιερέων. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες ἦσαν αὐτὸν ἀναμένοντες. οὕτω διενυκτέρευον καὶ ἠγρύπνουν ἐπὶ τούτῳ. οὐ γὰρ ἔφαγον τότε τὸ πάσχα φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠγρύπνουν. εἰπὼν γὰρ ὅτι πρωΐα ἦν ὁ Ἰωάννης, ἐπήγαγεν, οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα. τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ὅτι ἐν ἑτέρᾳ ἔφαγον καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγὴν ταύτην. οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς παρέδη τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα φαγὼν αὐτὸ πρὸς ἑσπέραν ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ πάντα τολμῶντες, καὶ μυρίους καταπατοῦντες νόμους. ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἔζεον τῷ θυμῷ, καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες ἀνελεῖν οὐκ ἴσχυσαν, τότε λαβόντες αὐτὸν ἀπροσδοκήτως, προείλοντο καὶ τὸ πάσχα ἀφεῖναι, ὑπὲρ τοῦ τὴν φονικὴν αὐτῶν ἐμπλῆσαι ἐπιθυμίαν. Cur autem ipsum Christum eo vbi om- »
nes erant congregati, duxerunt? vt con- »
silio Pontificum cuncta efficerent. Siqui- «
dem ille (Caiphas) eo anno summum Pon- «
tificatum gerebat, & omnes eum expe- «
ctabant, adeo in hoc negotio pernocta- «
bant, & vigilabant. Non enim inquit, tum «
Pascha comederunt, sed propter hoc fa- «
cinus vigilabant. Cùm enim dixisset Io- «
annes, mane autem facto, statim intulit, «
non intrarunt in prætorium, ne conta- «
minarentur, sed vt comederent Pascha. «
Quid igitur dicendum est? Videlicet cu- «
piditate interficiendi Christum eos legem «
dissoluisse, & alia die Pascha comedis- «
se. Neque enim Christus tempus Pas- «
chatis violasset, qui sub vesperam illud «

comederit, sed illi audacissimi homines, & vel sexcentarum legum conculcatores. Cùm enim ira accensi valde essent, & sæpe conati occidere ipsum minimè potuissent, ex insperato cum eùm cepissent, tempus Paschatis negligere maluerunt, modo ardentes cæde animos suos explerent.

Cæterùm hoc in loco tollenda est quædam apparens Chrysostomi contradictio. Nam hom. 83. in Matth. vt vidimus, affirmat, Iudæos iniecisse manus Christo Domino ea ipsa nocte, qua comederant Pascha. hic autem docet, eos non comedisse Pascha præ nimio desiderio capiendi, & occidendi Christum.

Verùm non est contradictio, sed varia expositio. Quia enim Christus Dominus decima quarta luna primi mensis ad vesperam, hoc est, debito tempore celebrauerat Pascha legale, & eadem vespera captus est, idcirco meritò ait Chrysostomus Iudæos illa eadem nocte iniecisse manus Domino, qua comederant Pascha. poterant enim, & comedisse Pascha, & istud fecisse, quod ego certissimum esse existimo. Et tunc Chrysostomus tam principes sacerdotum, & eorum sequaces, quàm teliquum populum comedisse Pascha intelligit. Et tamen quia Ioannes de principibus sacerdotum dicit, eos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed vt comederent Pascha, Chrysostomus de illis loquens, hanc aliam etiam adhibet expositionem. Eos nimirum illa vespera decimæ quartæ lunæ non comedisse Pascha, quòd eorum animus valde intentus esset ad inferendam necem Domino. Et siue comederint, siue non comederint semper eos cùm aliis de causis, tum hoc nomine culpat Chrysostomus. Quod vtique non fecisset, si Christus alio, & non à lege statuto tempore celebrasset Pascha. Si enim Pontifices sacerdotum vna cum cætero populo comederant Pascha, non ergo tali nocte capere Christum debuissent, & tamen furore, atque insania obcæcati eum comprehenderunt. οὕτω τὸν καιρὸν ἠθέτησαν, ὅτι » ἅγιος ἦν. Nec rationem temporis (inquit Chrysostomus homilia 26. in Matthæum) » habuerunt, quòd sanctum erat. Si autem non comederant, vtique culpandi sunt, quod necem Domini meditantes tempus Paschatis neglexerint, & lege violata in alıud tempus remiserint.

Posset etiam dici, testimonium Chrysostomi in homilia 83. de solo populo Iudæorum, non de Principibus sacerdotum esse intelligendum; populus enim passim comederat Pascha. Sed mihi magis placet prima expositio, quæ & primores sacerdotum, & reliquum populum comprehendit. Nam illa verba Chrysostomi ἐπέβαλον iniecerunt, ἐκράτησαν tenuerunt, ἔζεον feruebant, ἐμαίνοντο insaniebant, non ad populum, sed ad principes sacerdotum spectare videntur. Ergo & illud ἔφαγον comederunt, ad eosdem spectabit.

Idem igitur Chrysostomus iuxta ea quæ diximus, easdem adhibet expositiones homilia 83. in Ioann. τί δέ ἐστιν ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα; καὶ μὴν αὐτὸς ἦν αὐτὸ πεποιηκὼς τῇ μιᾷ τῶν ἀζύμων. Sed quid significat, « inquit, vt manducarent Pascha? Atqui « Iesus iam id fecerat prima die azymorum. « Quibus verbis in primis supponit Chrysostomus, Christum conuenienti tempore comedisse Pascha. Deinde hanc dubitationem dupliciter soluit: ἢ τοι οὖν τὸ πάσχα τὴν ἑορτὴν πᾶσαν λέγει. Siue, ergo, « inquit, Pascha totam appellat solemnita- « tem, hoc est, quod Ioannes dicit, non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed vt comederent Pascha, per Pascha non intelligit primam diem, & illam primam vesperam decimæ quartæ lunæ azymorum, qua primores sacerdotum vna cum populo comederant agnum Paschalem, sed totam solemnitatem paschalem; in qua immolabant Domino Deo varias Victimas paschales oues, & boues, arietes, hircos & agnos. Deuter. 16. Secundo Paralip. 35. Num. 28. quæ sacrificia comedere sacerdotibus non purificatis nefas erat, vt patet Leuitici 22. Et ideo non ingressi fuerant prætorium. Quæ solutio est verissima. Sed quoniam in Commentariis in Matthæum aliter Chrysostomus locum Ioannis explicauerat, vt iam aduertimus, existimans Christum quidem comedisse agnum Paschalem suo tempore vna cum cætero populo Hebræorum, Pontifices verò tantummodo legem non obseruasse; Idcirco hanc etiam addit solutionem. ἢ ὅτι τότε ἐποίουν τὸ πάσχα. αὐτὸς δὲ πρὸ μιᾶς αὐτὸ παρέδωκε, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα. Siue, inquit, ap- « pellat Ioannes Pascha, quod tunc facie- « bant, scilicet Principes sacerdotum. De « his enim loquitur Euangelista, qui nimirum neglexerant illud comedere pridie sub vesperam, vt par erat, intenti pluri-

mum neci Saluatoris, & illud manducaturi erant in paraſceue veſpere, & ideo non introierant in prætorium. αὐτὸς δὲ πρὸ μιᾶς αὐτὸ παρέδωκεν. Ipſe autem vno die antea tradidit Paſcha. Chriſtus autem (inquit Chryſoſ.) pridiè celebrauit Paſcha, hoc eſt quādo reliquus populus ex præſcripto legis pridie illud celebrauerat. Idcirco addit, ὅτι δὲ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα. Quando & vetus fiebat Paſcha. Nam nouum erat hoc principum ſacerdotum non ſeruare 14. lunam. Vnde quamuis τὸ παλαιὸν ſignificet olim, ſi ſeorſim ſumatur. melius tamen Latin⁹ interpres hîc vertiſſet vetus Paſcha, ad diſtinctioοem primorum Iudæorū, qui nouum celebrarent, dum 14. lunam omitterent. τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, cedem ſuam in paraſceue reſeruans. ſcilicet ob ſingularē celebritatem feſtiuitatis, vt omnib. eius paſſio manifeſta fieret. Hæc verba antecedūt illa, ὅτι καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα. Quando & vetus fiebat Paſcha. Vnde nonnulli exiſtimarunt ex verbis Chryſoſtomi, Chriſtum reſeruaſſe ſuam paſſionem, quando vetus, & verum Paſcha fiebat, propterea anticipaſſe vno die, & per conſequens non ſuo tempore illud celebraſſe.

Sed facile eſt reiicere hanc interpretationem. Quippe ſi vera eſſet, Chryſoſtomus non ſibi conſtaret. ſi modò affirmaret Chriſtum Paſchatis tempus diligentiſſimè obſeruaſſe, principes ſacerdotum præuaricatos fuiſſe, modò contrarium traderet. Quod de tanto Doctore ne dum dicere, ſed ne cogitare quidem fas eſt. Igitur illud, quando vetus fiebat Paſcha, neceſſariò pertinere videtur ad illud pridie, & illud pridie, neceſſariò refertur ad 14. lunam, & primam diem azymorum. Et per conſequens, quod erant facturi principes ſacerdorum ſequentem lunam 15. reſpicit. Siquidem ex mente Chryſoſtomi hoc intereſt inter Chriſtum, & Pontifices Iudæorum, quod Chriſtus Dominus pridie, illi non pridie comederint Paſcha. Quod totum ex eodem Chryſoſtomo euidentiſſimè conſtat. Qui propoſita præſente quæſtione pro fundamento rato, ac firmo iacit, Chriſtum prima die azymorum comediſſe agnum Paſchalem. eoque poſito, dupliciter ſoluit quæſtionem. At ſi per illud pridie, non intelligeret Chryſoſtomus quando vetus, & proprium fiebat paſcha, ſed præueniſſe Chriſtum vno die verum tempus Paſchatis, ac proinde non ſolùm principes ſacerdotum, ſed etiam reliquos Iudæos præueniſſe in edendo agno Paſchali, tunc prorſus deſtrueret ſuum fundamentum, ſuam item doctrinam, cùm certum ſit, ex ſententia Chryſoſtomi populum Hebræorum paſſim prima die azymorum comediſſe agnū Paſchalem. & ea veſpera quando comederant Paſcha inieciſſe manus Ieſu, vt ipſemet homilia 83. in Matthæum non obſcurè tradit. Quarè verba Chryſoſtomi ſic ſunt conſtruenda, αὐτὸς δὲ, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, πρὸ μιᾶς αὐτὸ παρέδωκεν, ὅτι καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα. Ipſe verò reſeruans ſuam occiſionem paraſceue, ante vnum diem illud tradidit, quando & vetus fiebat Paſcha.

Idem in oratione prima aduerſus Iudæos dicit legem antiquam in celebrando paſchate & tempus, & locum præſcripſiſſe, & obſeruare iuſſiſſe: οὐ δυνήσεσθε ποιεῖν τὸ πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεων, ὧν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις αὐτὸ κελεύει ποιεῖν. Non (inquit) poteſtis Iudæi celebrare Paſcha in vlla ciuitate, ciuitatum earum, quas Dominus Deus dat vobis, ſed quemadmodum decimo quarto die primi menſis, ita Hieroſolymis iubet illud peragi. Et quamuis Chryſoſtomus in ea oratione ex eo redarguat Iudæos, quod non obſeruent locum (nam tempus Paſcharis minimè præteribant) atque eos grauius peccare dicat, quàm ſi omitterent tempus. Indéque illud probet, quod quandóque tempus Paſchatis legibus antiquis ſolutum ſit, non ita locus, quod intelligendum eſt de primo menſe, non autem de decimaquarta Luna, vt ex diuina Scriptura perſpicuum eſt. Nihilominus tamen ſi Iudæi tempus quoque Paſchatis, quemadmodum & locum Hieroſolymorum neglexiſſent, ſine dubio dupliciter à Chryſoſtomo reprehenſi fuiſſent. Et ipſi Iudæi potuiſſent opponere Chryſoſtomo, Cur Chriſtus tempus Paſchatis non ſeruaſſet.

Vnde meritò reiiciendus eſt Euthymius, qui in Commentario capitis 26. Matthæi, exiſtimat, legem prohibuiſſe poſtponi, ſed non anticipari diem Paſchatis. Quod falſiſſimum eſt, nullóque teſtimonio Scripturæ, nulla auctoritate Patrum, nullo exemplo probari poteſt. Et certè mirandum eſt, cùm Euthymius ſcripſerit commentaria in quatuor Euangelia, & ex veteribus Græcis, præſertim verò ex Chryſoſtomo multa collegerit, quemadmodum iſtud eum fugerit.

Demum Chrysostomus Hom. 81. in Matthæum clarissimè tradit, suo tempore Christum immolasse Pascha Iudæorum: πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησὶν, εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἀεὶ ἀριθμεῖν τὴν ἡμέραν (οἱ Ἰουδαῖοι) καὶ ταύτης μνημονεύει, καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον, καὶ ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων, πρώτην τῶν ἀζύμων καλεῖ, τὸν χρόνον λέγων, καθ' ὃν προσῆλθον. ὁ δὲ λέγει, ἦλθε δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. τὸ ἦλθε τοῦτο λέγων, ἐγγὺς ἦν, ἐπὶ θύραις ἦν, τῆς ἑσπέρας δηλονότι μεμνημένος ἐκείνης, ἀπὸ γὰρ τῆς ἑσπέρας ἤρχοντο. διὸ ἕκαστος προστίθησι λέγων, ὅτε ἐθύετο τὸ πάσχα. Primam azymorum eam diem vocat, quæ ante azyma erat. Iudæi enim cõsueuerunt à vespera semper dies numerare. Et huius diei mentionem facit Euangelista, cuius in vespera Pascha erat immolandum. Quinta enim Sabbati accesserunt, quam hic quidem Euangelistarum primam azymorum antecedentem azyma vocat. Tempus quo accesserunt designans. Alius autem Euangelista, Venit, inquit, dies azymorum, in qua oportebat immolari Pascha. Nam venir istud, prope, & in ianuis fuisse Pascha significat. Vesperam videlicet illam, à qua incipiebant, commemorans. Ideo quique Euangelistarum adiiciunt, quando immolabatur Pascha.

Sic Chrysostomus, non vt Euthymius, qui illud ἦλθεν accipit, ἀντὶ τοῦ ἐπλησίασε, loco appropinquauit. Neque ad proximam vesperam illius diei, vt Chrysostomus, sed ad sequentis diei vesperam refert.

Neque aduertit Euthymius, quòd paulò ante Lucas Euangelista dicit, ἤγγιζεν ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, appropinquabat festum azymorum, quod idem est, quòd ἐπλησίαζε. Porrò illud ἤγγιζεν, ex circunstantiis, quas reddunt tres Euangelistæ ante biduum intelligitur. Siquidem tunc Pontifices, & Sacerdotes conuenerant, & quærebant occidere Christum. Sic enim Matthæus habet: καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο, ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι δόλῳ, καὶ ἀποκτείνωσι. Et factum est, cùm consummasset Iesus hos sermones, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum Pascha fit, & filius hominis traditur ad crucifigendum. Tunc congregati sunt principes Sacerdotum, & Scribæ, & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicitur Caiphas, & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent.

Marcus verò: ἦν δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας, καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. Erat autem Pascha, & azyma post biduum, & quærebant summi Sacerdotes, & Scribæ quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Lucas autem, ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων ἡ λεγομένη πάσχα, καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν. Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha, & quærebant Principes Sacerdotum, & Scribæ, quomodo eum interficerent. Quocirca illud appropinquabat, ante biduum intelligitur. Non ergo potest verbum ἦλθεν, accipi loco ἐπλησίαζε. Nam bis dixisset, sine vlla necessitate illud Lucas. Sed postquam dixerat, ἤγγιζεν, appropinquabat festum azymorum, narrans deinde, quæ consequuta fuerant, addit, Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Nec tantùm diem refert Lucas Euangelista, sed etiam horam in eodem capite: καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. Et cùm facta esset hora discubuit, & duodecim Apostoli cum eo.

Sed fortassis illud decepit Euthymium, quod Christus apud Matthæum dicat, post duos dies fit Pascha, & filius hominis traditur ad crucifigendum. Verùm illud traditur ad crucifigendum non debet, neque potest referri ad illud biduum. Quandoquidem prius celebrandum erat Pascha idque post biduum, deinde crucifigendus Christus. At secundum Euthymium prius crucifigitur Christus, si post biduum crucifigitur, deinde celebratur Pascha.

Sed relicto Euthymio redeamus ad nostrum Chrysostomum, qui homilia 82. in Matth. idem affirmat his verbis: τίνος ἕνεκεν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ λαβὼν τὸν ἄρτον ἔκλασε, καὶ τὰ μυστήρια ἀπετέλεσεν; ἵνα μάθωμεν πάντοθεν καὶ τῆς παλαιᾶς αὐτὸν ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ διὰ ταῦτα προεσκιαγραφέντα. διὰ τοῦτο ἔνθα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπιτίθησι. Qua de causa, inquit, tempore Paschatis, & non alio die accipiens panem fregerit, ac mysteria Eucharistiæ peregerit? vt vndique discamus etiam antiquæ legis ipsum esse conditorem, & quæ in ea sunt propter hæc ante adumbrata fuisse. Idcirco vbi figura, ibi verita-

tem adiungit. Sic Chrysostomus de tempore Paschatis.

Porro hæc sententia Chrysostomi adeo clara est, vt etiam tenebricosum Photium Constantinopolitanum pseudo-Patriarcham hac in re illuminauerit, qui in sua bibliotheca fol. 158. dum refert cuiusdam incerti auctoris librum, περὶ τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑορτῆς, censor notat, ac ita scribit: φησὶ δὲ οὗτος, ὅτι κατὰ μὲν τοὺς ἄλλους τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ ἐνιαυτοὺς ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ὁ Χριστὸς τὸ νομικὸν ἐπετέλει πάσχα· καθ᾽ ὃν δὲ παρεδόθη, οὐκέτι. Ἐν σκοπεῖν χρή. ὁ γὰρ Χρυσόστομος καὶ ἡ ἐκκλησία, τότε φησὶν αὐτὸν ἐπιτελέσαι τὸ νομικὸν πρὸ τοῦ μυστικοῦ δείπνου. » Censet autem ipse in aliis quidem annis » sui aduentus Dominum, & Deum no- » strum Christum legale peregisse Pascha. » Eo verò anno, quo traditus est, minimè. » Et obseruandum est. Nam Chrysostomus, » & Ecclesia tunc aiunt eum celebrasse an- » te cœnam mysticam legale Pascha.

Hæc censura Photij vtrasque commemoratas opiniones damnat, & quid, suo tempore orientalis Ecclesia sentiret, indicat.

Valeat itaque blasphemus Nicephorus Callistus, seu verius αἴσχιστος Xanthopolus, « qui in συναξαρίῳ τοῦ ὄρθρου feriæ quintæ sacratissimæ hebdomadis non erubuit dicere, αἰσχυνέσθωσαν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμα προσφέ- » ροντες. Erubescant, qui sacrificio azyma » offerunt. Hac enim ratione Christum Dominum iubet erubescere, qui secundum legem illud celebrauerit. Quod & ipse Nicephorus paulò ante in eodem Synaxario his verbis testatur: ἐνήργησεν οὖν αὐτὸ καὶ τότε, ὥς τινες εἶπον μετὰ τῶν μαθητῶν κατὰ τὸν νόμον, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, πρότερον ὀρθοστάδην, καὶ ἐζωσμένοι, τὰ ὑποδήματα περικείμενοι, βακτηρίαις ἐπερειδόμενοι, καὶ τἄλλα ὅσα ὁ νόμος διακελεύεται, ἵνα μὴ παράνομος » δόξῃ. Egit itaque Christus, & tunc Pascha, » vt nonnulli dixerunt, quorum vnus est di- » uinus Chrysostomus, cum discipulis se- » cundum legem, prius stando, & præcin- » ctus, calceos indutus, baculo innixus, & » iuxta reliqua, quæ lex iubet, ne legis vio- » lator videretur. Sic ille, sed lex inter præcipuas ceremonias, & circunstantias materiam in primis, & tempus describit, quod etiam inculcat Chrysostomus. An non transgressor legis Dominus extitisset neglecta debita materia, & conuenienti tempore? adeo non sibi constat Nicephorus, vt in eodem loco contraria planè scribat & opposita. Et si B. Chrysostomus, cùm non paucis aliis ita tradit, qui sunt isti sancti Patres, qui Christum anticipasse asserant? Nam & hoc Xanthopulus effutit: προλαβὼν, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς οἱ θεῖοι πατέρες φάσκουσιν, ἐνεργεῖ αὐτὸ μετὰ τῶν μαθητῶν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς πέμπτης. Anticipans « Dominus noster Iesus Christus, vt sancti « Patres tradunt, celebrat Pascha cum di- « scipulis vespera feriæ quintæ. Videri ter- « go qua fronte Nicephorus ea verba dictauerit, qua fronte cæteri Græci ea in Ecclesiis suis sacratissimo illo die recitare audeant. Et quod mirandum est, ob incuriam sancti officij Inquisitorum, qui Venetiis degunt, vel imperitiam linguæ Græcæ, ea in libro, quem Τριώδιον vocant Græcis imprimi, hactenus permiserunt, & permittunt.

Vnde corruunt quoque argumenta, quæ ex puerili etymologia Græci deducere solent, quasi verò ἄρτος, nonnisi panem fermentatum significet. Cùm in diuinis literis fermentatus, & azymus eodem plane nomine exprimatur. Et Chrysostomus verè χρυσοῦς τὴν γλῶτταν, vim nominis non ignorauerit, vt propterea neque alio, quàm conuenientissimo tempore legis, seruatis omnibus circunstantiis Christum Dominum Pascha celebrasse tradiderit.

Neque ratio aduersariorum valet. Nam figuræ satis est ad suum finem sortiendum, si respondeat rei, & veritati quocunque tempore, quamuis non quo ipsa cœperit, vel à Deo instituta fuerit. Siquidem serpens æreus figuram gessit Christi Domini in Cruce exaltati, & tamen non contendimus scire, quo momento temporis illud à Mose gestum fuerit, quod idem dico de plerisque aliis figuris, quæ circa diuinam œconomiam versantur.

Sed tamen quia Paschatis tempus accuratè describitur, quasi quædam ceremonia minimè omittenda, sed valdè necessaria, propterea secundo dici potest. Immolationem, & esum agni Paschalis propriè, & primum omnium figuram gessisse immolationis, & comestionis agni immaculati in cœna mystica, quæ eodem tempore, & eadem fermè hora post vmbram impleta est. Neque enim Christum cruentum comedimus. Et ideo scriptura magis in eo versatur, vt tradat potius Iudæis modum comedendi, quàm immolandi. Ita Chrysostomus loco proximè citato, & Hom. de proditione Iudæ Pascha Iudæorum fuisse vmbram nostri affirmat, & simul vtrumque celebratum, hoc est « eadem vespera: διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ τρα-

πάζει ἑκάτερον γίνεται τὸ πάσχα, καὶ τὸ τοῦ τύπου, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας. καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραφὰς περιάγουσι, καὶ σκιαγραφοῦσι, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων ἐπιτιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν προσέθηκεν. Et ideo, inquit ille, in ipsa mensa & typi, & veritatis celebratum est Pascba. Nam sicut Pictores pingendam tabulam vestigiis quibusdam adumbrare consueuerunt, atque ita colorum varietate perficere, sic etiam Christus fecit in ipsa mensa, & typum Paschæ descripsit, & Pascha veritatis adiecit.

Sed quoniam legale Pascha etiam immolationem Christi cruentam præfigurabat, ideo vt adimpleatur figura satis est Christum Dominum eodem die Paschatis, qui à præcedenti vespera incipiebat, passum esse, quamuis non continuo, & eadem hora. Quare Chrysostomus, quamuis de mysterio Eucharistiæ sub eandem vesperam post agnum Paschalé tradito rectè sentiat. Non tamen ita interrogat, quare eadem vespera, vel eadé hora, vel eodem momento temporis factum sit, sed quare non alio die. Quomodo loquendi Chrysostomus existimat satis esse figuræ eodem die succedere veritatem. Atque re ipsa ita ipse tradit, vt mox videbimus. Pascha gessisse figuram etiam Christi in Cruce, & ob eam rem Christum eodem die cruenter immolatum fuisse, vt figura euacuaretur. Præsertim cùm ita expediret, vt occisio Christi non obscura nocte, sed luce meridiana in ore, atque oculis omnium, qui ad Pascha celebrandum vndique Hierosolyma conuenerant, palam fieret. Atque vt grauissimus auctor Leo magnus de loco ait, Christum Dominum Bethleem præelegisse Natiuitati, Hierosolyma passioni; ita nos de tempore meritò possemus dicere, profundam noctem elegisse, vt nasceretur, clarissimam lucem, & maximam omnis generis hominum celebritatem, vt pateretur. Ita idem Chrysostomus hom. 85. in Matthæum: σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς συνηλάθη τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἐν ἑορτῇ γενέσθαι. οὕτω γὰρ ἄνωθεν προδιετετύπωτο. Tu verò, inquit, considera quomodo res ita compulsa est, vt in die festo ageretur, quippe ita iam à priscis temporibus fuerat figuris significatum. At prima dies azymorum, siue vespera illa 14. lunæ, in qua immolabant Pascha (vt hoc etiam obiter addam) non erat festum. Sic etiã intellexit Theophylactus in cap. 26. Matthæi: ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτω περὶ τὴν ἑορτὴν βουλευθέντες μετὰ τὴν ἑορτὴν τάχα φονεῦσαι. ὁ δὲ δεικνὺς, ὅτι οὐχ ὅτε ἤθελον, ἀλλ' ὅτε ἠθέλησεν αὐτὸς πάσχει, συγχωρήσει αὐτοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα συλλαβεῖν. ἵνα ὅτι τὸ τυπικὸν πάσχα ἐγένετο, τότε καὶ τὸ ἀληθινὸν πάσχα ἐκβαίη. Illi igitur, inquit, ante festum concilium inierunt vt vel forte post diem festum occiderent. At verò Iesus ostendens, quòd non quando illi voluerunt, sed quando ipse voluit, patitur, se capiendum eis permisit per tempus scilicet Paschæ, vt quando typicum Pascha, tunc & verum Pascha fieret. Alioquin opposita sententia longe maiori vrgetur incommodo. Si enim ex sententia Græcorum, quo die Christus in cruce immolatus est, sub vesperam immolandus quoque fuisset agnus Paschalis, plane contrario modo veritas vmbram anticipasset, multoque minus Christus seruasset figuram, & vmbram implesset, quippe aliquot horis ante illam vesperam expirasset, & omnia consummasset.

Neque mirum si legale Pascha figuram gesserit & cœnæ mysticæ, in qua se ipsum Dominus immolauit (quippe qui & victima, & verus sacerdos fuit προσφέρων καὶ προσφερόμενος) & eiusdem in Cruce cruenter immolati. Non inquam, mirum est. Nam Pascha duo significat, & ipsum esum agni Paschalis multis cum ceremoniis solemnem prima die azymorum sub vesperam, & ipsam festiuitatem, in qua similiter immolabant victimas, quæ item præfigurabant Christum.

Inter has duas Græcorũ recitatas sententias, cùm vtraque fixum & receptum habeat, Christum non potuisse peruenire ad præscriptum legis tempus, hoc est ad 14. lunam primi mensis ante passionem, ac proinde, vel non celebrasse Pascha, vel anticipando celebrasse; Prima opinio, quæ alioquin minorem præ se fert probabilitatem, videtur mihi minus absurda. Si enim nondum venerat tempus, quæ necessitas vrgebat Christum eo anno Pascha Iudæorum celebrandi? Quæ tamen sententia si est absurda, prout est, immo verò absurdissima, & falsissima, tribus Euangelistis directè, & manifestè reclamãtibus, quid de secunda sentiendum sit, nemo non videt.

Commemoratas opiniones aliis quoque testimoniis Chrysostomi facilè confutare possumus. Nam tempore Chrysostomi quidam superstitiosi Christiani ieiunabãt vnà cum Iudæis, & celebrabant simul Pascha, quos sanctissimus Doctor aliquot o-

rationibus valde reprehendit, & vt eos ab hac peſſima, & pernicioſiſſima conſuetudine, quàm longiſſimè abducat, vehementer laborat. In oratione verò, cuius titulus: εἰς τοὺς τὸ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας, refert verba illorum, quibus ſe excuſabant. aiebant enim alios quoque Chriſtianos, hoc eſt multos orientales ante illud tempus cum Iudæis celebraſſe Ieiunium. Et Chryſoſtomus quidem non negat hoc, immo & affirmat, vt titulus etiam ſonat orationis, ſed ait, eos poſtea prætuliſſe concordiã cõmunem omnium Eccleſiarum, vt in Concilio Nicæno ſancitum fuit. At certe ſi multi Chriſtiani obſeruabant tempus Iudæorũ in celebrando Paſchate id alia de cauſa non erat niſi vt imitarentur Chriſtum, qui eodem tempore celebrauit. Sic igitur habet Chryſoſtomus. ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος, ὅταν ταῦτα αὐτοῖς ἀπελέγχωμεν; ὑμεῖς, φησὶν, οὐ ταύτην ἐνηστεύετε τὴν νηστείαν πρότερον; τοῦτο οὐ σὸν ἦν εἰπεῖν πρός με, ἀλλ' ἐμὲ δίκαιον ἂν ἦν πρὸς σὲ λέγειν. ὅτι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐνηστεύομεν πρότερον, ἀλλ' ὅμως προετιμήσαμεν τὴν » συμφωνίαν τῆς τῶν χρόνων παρατηρήσεως. » Sed quænam eſt eorum egregia ratio? » Vos, inquit, non ne hoc ieiunium prius » ieiunaſtis? Hoc non tuum eſt, ad me » dicere, ſed iuſtum eſſet, à me audi- » re, ſcilicet quod nos quoque ſic prius » ieiunauimus, ſed enim obſeruationi tem- » porum concordiam prætulimus. & paulo poſt: καὶ τί λέγω περὶ ἐμαυτοῦ; τριακόσιοι πατέρες, ἢ καὶ πλείους εἰς τὴν Βιθυνῶν χώραν συνελθόντες ταῦτα ἐνομοθέτησαν, καὶ πάντας » ἀτιμάζεις ἐκείνους; Et quid dico de me ip- » ſo, trecenti patres, vel etiam plures Ni- » cæam Bithyniæ vrbem conuenientes hæc » ſanxerunt, & omnes illos ſpernis?

Idem Doctor in eadem oratione adhuc clarius: ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο μετ' αὐτῶν τὸ πάσχα ἐποίησεν, οὐχ ἵνα ποιῶμεν ἡμεῖς μετ' ἐκείνων, » ἀλλ' ἵνα τῇ σκιᾷ τὴν ἀλήθειαν ἐπαγάγῃ. Chri- » ſtus propterea cum ipſis (Iudæis) Paſcha » celebrauit, non vt nos cum ipſis celebre- » mus, ſed vt vmbræ veritatem induce- » ret.

Alij Græcorum dum vitant Charybdim in Scyllam incidunt. opinantur Chriſtum Dominum ſtatuto tempore celebraſſe Paſcha legale, ſed tamen diuiniſſimum myſterium Euchariſtiæ, non eo tempore, ſed vno die antea, vel abſolutè aliquot horis ante illud tempus inſtituiſſe. Et quãuis hos omnes teſtimoniis ſcripturæ conuincere facile ſit; nihilominus non diſcedam à meo Chryſoſtomo. Quando is à Hieremia mihi obiicitur. Igitur loca citata Chryſoſtomi, ne ſim moleſtus eadem repetendo, huiuſcemodi ordinem nobis indicant. Prius Chriſtum comediſſe Paſcha legale, idque more Iudæorum, ſiue tempus, ſiue ceremoniam inſpicias, hoc eſt 14. luna, & ſtantem, deinde diſcubuiſſe cum Apoſtolis, & cœnaſſe, tandem poſt cœnam accepiſſe panem, benedixiſſe, & impertiiſſe diſcipulis ſub ſpeciebus panis ſuum corpus.

Eundem ordinem refert Nazianzenus oratione in ſacrum lauacrum cùm ita ſcribit: πάλιν μυσταγωγεῖ τὸ πάσχα τοὺς μαθητὰς ἐν ὑπερῴῳ, καὶ μετὰ δεῖπνον, καὶ πρὸ μιᾶς τοῦ παθεῖν ἡμέρας. Rurſus (Chriſtus) diſcipulos » ſuos Paſchatis myſterio in cœnaculo im- » buit, & à cœna, & vnico ante paſſionem » die. »

Demum alij quidam Græcorum prodigioſi, immò verò fæces Græcorum, quos vel nominare, & commemorare indignum ſit, quippe ſuperant omnem gradum imperitiæ, ſtultitiæ, & impudentiæ. Non negant fuiſſe tempus azymorum, & Chriſtum Dominum comediſſe Paſcha Iudæorum ſuo tempore vna cum azymis, ſed eo peracto, dum vellet efficere ſuum corpus, aiunt aceptum panem azymum virtute ſua diuina prius vertiſſe in fermentatum, deinde transmutaſſe in ſuum corpus. Interim nullas nobis ea de re referunt, aut probare poſſunt ἀποδείξεις.

Atque huiuſmodi ſolent eſſe refugia miſerorum ſchiſmaticorum, & hæreticorum, qui planè ἰσχυρογνώμονες, dum nimis peruicaciter iu ſuis opinionibus defixi tueri volunt, non quod diuina ſcriptura ſincerè tradit, ſed quod malè ſanum eorum caput fingit, inſtar ſerpentum mox iugulandorum huc illuc ſe vertunt, & tanquam alter Proteus in varias formas ſe mutant.

Cui harum opinionum adhæreat Hieremias, vt incommoda, quæ Latini Græcis obiiciunt, licet fruſtra, vitare queat (neque enim Græcorum aliquem ea declinaſſe hactenus vidi, cùm è contra Latini Græcorum friuolis rationibus millies fecerint ſatis) incertum eſt. Veriſimile tamen eſt eum ſecundam ſententiam Græcorum ſequutum fuiſſe. Cuius non ſolùm Græci, ſed etiam nonnulli Latini fautores, atque adeò propugnatores extitere. Quæ tamen ſententia meritò à nobis autoritate Chryſoſtomi breuiter exploſa eſt, & à viris doctiſſimis, qui de controuerſiis ſcripſere fuſiùs, & vberiùs recenſetur, & refutatur.

Probatur eadem veritas testimoniis aliorum Patrum.

Capvt V.

SED quoniam Hieremias non solùm Chrysostomum, verùm etiam reliquos Patres Orientales idem sentire, cùm ipso de fermentato falsò existimat, idcirco cæteri quoque Patres in medium sunt producendi.

Omissis igitur Latinis Doctoribus, S. Epiphanius libro 1. hæresi 30. agens contra Hebionæos, qui inter alios errores esum carnium damnabant, confutat eos exemplo Christi, qui tempore Paschatis comedit carnes & azyma. Sic itaque tradit vltra medium: πῶς δὲ περὶ κρεωφαγίας οὐκ εὐθὺς ἡ αὐτῶν ἄνοια ἐλεγχθήσεται; πρῶτον μὲν τοῦ κυρίου ἐσθίοντος τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων. πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων προβάτων ἦν καὶ ἄζυμα. κρέα προβάτων ὀπτὰ πυρὶ ἐσθιόμενα. ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ λέγουσι, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσομέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; καὶ ὁ κύριος λέγει. ἀπέλθετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὑρήσετε ἄνθρωπον βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, καὶ ἀκολουθήσατε αὐτῷ ὅπου ὑπάγει, καὶ εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου ποιήσω τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. καὶ δείξει ὑμῖν ἀνώγεον ἐστρωμένον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει. ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς τὸ πάσχα, ἀλλὰ τοῦτο τὸ πάσχα. ἵνα μή τις μεθοδεύσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. πάσχα δὲ ἦν, ὡς εἶπον, κρέα ὀπτὰ πυρὶ καὶ τὰ ἄλλα. Quomodo verò de esu carnium non statim ipsorum dementia redarguetur? Primum quidem Domino edente Pascha Iudæorum. Pascha autem Iudæorum agnus erat & azyma, & edebantur carnes igne assatæ, velut etiam discipuli eius dicunt (Vbiuis vt paremus tibi vt edas Pascha?) Et ipse Dominus dicit, Abite in Ciuitatem, & inuenietis hominem portantem amphoram aquæ, & sequimini ipsum quocumque ingressus fuerit, & dicite patrifamilias, Vbi est diuersorium, vbi faciam Pascha cum discipulis meis? & ostendet vobis cœnaculum stratum, illic parate. Rursus autem ipse Dominus dicit, Desiderio desideraui hoc Pascha comedere vobiscum. & non dixit simpliciter Pascha, sed hoc Pascha, vt ne quis ad suam opinionem callidè trahat. Pascha autem erat velut dixi carnes assatæ igne, & alia.

Origenes tract. 35. in Matth. Luna 14. Christum fuisse captum apertè docet. Theodoretus q. 24. in Exodum sub vesperam eiusdem 14. Lunæ, quando immolabatur Pascha, traditum fuisse affirmat. Idem tradit Theophilus Alexandrinus teste Beda de ratione temporum, Theophylactus compilator Chrysostomi idem habet, quod Chrysostomus, & eadem die sub vesperam Christum comedisse Pascha refert. Cuius sunt apud Matthæum hæc verba: πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησὶν ἡμέραν. οἷόν τι λέγω, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἔμελλον ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, μεθ' ἣν ἐπιφώσκει ἡ παρασκευή, πρώτη τῶν ἀζύμων ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, οἷα δὴ τῆς ἑορτῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν ἐσθίοντο τὰ ἄζυμα. ὁ γοῦν κύριος πέμπει τοὺς μαθητὰς τῇ πέμπτῃ, ἣν ὀνομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς, πρώτην τῶν ἀζύμων, ὡς πρὸ τῆς ἑσπέρας οὖσαν. καθ' ἣν ἑσπέραν ἤσθιον τὰ ἄζυμα. Primam azymorum diem vocat, quæ diem azymorum præcedit, vt sic dicam, quinta feria manducaturi erant Pascha, postquam lucescit Parasceue, prima azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebatur à Vespera, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat Euāgelista primam azymorum, quia ante vesperam erat, qua vespera comedebant azyma. Sic habent vetustiora exemplaria, ex quibus vnum extat in Bibliotheca Vaticana.

Hic verò nonnulli Græcorum (vt est videre in aliis Codicibus) corruperunt textum Theophylacti quibusdam verbis additis, nonnullis ademptis, hoc modo: πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησὶν ἡμέραν. οἷόν τι λέγω. τῇ παρασκευῇ ἑσπέρας ἔμελλον ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τῶν ἀζύμων. ὁ γοῦν κύριος πέμπει τοὺς μαθητὰς τῇ πέμπτῃ, ἣν ὀνομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς πρώτην τῶν ἀζύμων, ὡς πρὸ τῆς παρασκευῆς οὖσαν, καθ' ἣν παρασκευὴν τῇ ἑσπέρᾳ ἤσθιον τὰ ἄζυμα. Primam azymorum diem vocat, quæ antecedit azyma, vt sic dicam, Parasceue vespera manducaturi erant Pascha, & ipsa appellabatur azymorum (ergo malè appellant Euangelistæ non ipsam, sed feriam quintam primam diem, & diem azymorum) Dominus igitur mittit discipulos quinta feria, quam nominat Euangelista primam azymorum, quia ante parasceuem erat, qua parasceue vespere comedebant azyma. Egregia causa cur feria quinta vocetur prima azymorum.

Similiter apud Marcum cap. 14. textus Theophylacti repetitur corruptus, & immutatus: πρώτην ἡμέραν τῶν ἀζύμων τὴν πέμπτην

modo occidant Christum. Itaque secundum Theophylactum & comedit debito tempore Pascha Christus, & non comedit, vt ipsi exponunt, si vesperam parasceues non expectauit, quæ sunt contradictoria. Deinde contra, Principes sacerdotum transgressi sunt legem non comedentes Pascha, quando Christus comedit, vt hîc docet Theophylactus, & tamen non sunt transgressi, quia non dum venerat vespera parasceues, qua manducaturi erant Pascha, quæ item planè contradictoria sunt. Concordent igitur ista prius Græci.

Ad hæc, Theophylactus docet Christum ipso die Paschatis passum fuisse. At posita Græcorum sententia, id probari minimè potest. Nam parasceue, si vespera illius eo comedebantur azyma, non fuit Pascha, & Christus Dominus ante Pascha passus fuisset, cùm nondum venisset vespera parasceues.

Porrò insulsam, atque incomptam Euangelistæ reddit sententiam expositio minus germana corrupti Theophylacti. Nam feriam quintam etiam secundum Græcos Euangelistæ nominant, πρώτην τῶν ἀζύμων, καὶ ἡμέραν τῶν ἀζύμων, primam azymorum, & diem azymorum. Reddant ergo rationem Græci, cur vocetur ab Euangelistis prima, & dies azymorum, si nihil commune habet cum azymis. Chrysostomus enim propterea dicit vocari primam, quia in eius vespera immolabatur agnus Paschalis &, comedebantur azyma, Iudæis festum à vesperis inchoantibus, quando & luna oriebatur. At si secundum Græcos feria quinta vespere nihil tale fiebat, quare vocatur prima, & dies azymorum. Dicere enim quia antecedit parasceuen, in cuius vespera comeduntur azyma, est dicere parasceuen esse primam diem azymorum, non feriam quintam, ac ita dicunt Græci, & faciunt mendaces Euangelistas. Non enim simpliciter, quia antecedit feria quinta, si nihil aliud fit in ca debet vocari prima dies, vel dies azymorum, alioquin multi alij dies antecedunt, qui minimè appellantur dies azymorum. Vnde Marcus Euangelista, cùm dicit, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, prima die azymorum, statim addit, ὅτε ἔθυον τὸ πάσχα, quando immolabatur Pascha. quod verum non est, si parasceue vespere immolabatur Pascha, vel non feria quinta, sed parasceue erat prima dies azymorum. Et Lucas Euangelista de tempore aliorum dierum dicit, ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων ἡ λεγομένη πάσχα. Appropinquabat festum azymorũ, quod dicitur Pascha. De feria vero quinta dicit, ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. At si feria quinta vespere non immolabatur Pascha, neque comedebantur azyma quomodo ait, venit dies azymorum, & non potiùs, appropinquabat, quomodo illud verum est. ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. in qua oportebat immolari Pascha. Et propterea Euangelistæ cùm de feria quinta loquuntur, ibidem inferunt, ὀψίας δὲ γενομένης, sero autem facto, illius videlicet diei quintæ feriæ, non alterius.

Ex his igitur manifestè patet loca Theophylacti in Matthæum, & Marcum Græcos obliterasse.

Quod si fortè in aliquibus exemplaribus etiam Chrysostomum corruperunt, iisdem fermè rationibus confutandi erunt.

Slauones Theophylactum in suam linguam verterunt, suntque illius loca integra, excepta expositione in Marcum, vt est videre in libris Dussorum in Monasterio sanctissimæ Trinitatis Vilnæ. Modo redeo ad principale argumentum.

Postremo itaque hoc idem, quòd videlicet Christus Dominus celebrauerit Pascha præscripto legis tempore, minimè fallaci consequentia colligit, & probat, auctor quidem recens, sed eruditione præstans Ioannes Matthæus Caryophilus amicitia mihi coniunctissimus, ex Epistola Episcoporum Asiæ ad Victorem Romanum Pontificem Quam historiam huius rei gratia dilucidandæ breuiter referre ex libro quinto Eusebii c. 24. Et eiusdem Caryophili opere, quòd inscripsit, τῶν κζ' τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀποσχιστικῶν σύνοψις. Vbi agit de Græcorum schismate, non erit mihi graue. Cùm enim Ecclesiæ totius Asiæ secundum quandam suam traditionem celebrarent Pascha decima quarta luna in quemcumque diem incidisset; reliquæ verò Ecclesiæ die Dominico. Orta fuit quæstio de tempore Paschatis, & diuersa, mandante Victore Romano Pontifice, variis in locis habita sunt prouincialia Concilia. Quæ sanè statuerunt, id quod etiam postea Nycæna synodus sanxit. Solo die Dominico post 14. lunam primi mensis Christianorum Pascha esse celebrandum. Episcopi verò Asiæ, quorum princeps erat Polycrates Ephesiorum Antistes, congregato Concilio, aliarum decreta Ecclesiarum acceptare nolue-

runt. Inmo ad Victorem inter alia ita scripserunt: ἡμεῖς οὖν ἀῤῥᾳδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες, μήτε ἀφαιρούμενοι. Nos itaque neque addentes, neque adimentes, minimè fallacem, atque adulterinum agimus diem. Deinde in eadem epistola referunt, qui viri sancti hoc modo celebrauerint Pascha. inter quos enumerant Ioannem Euangelistam, & Philippum Apostolum. Tandem inferunt, οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες. Hi omnes diem quartā decimam Paschatis obseruarunt secundum euangelium, nihil excedendo, sed canoni fidei consentiendo. Sic illi.

Ex quorum verbis, & obseruatione illius epistolæ rectè concludit Caryophilus non valde longe à principio operis, cùm ita scribit (honoris enim causa illius verba refero:) μανθάνομεν δὲ ἐξ ὧν λέγει ὁ Πολυκράτης ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ὅτι ἅμα τοῖς Ἰουδαίοις ἑόρταζον τὸ πάσχα οἱ τῆς Ἀσίας κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ὡς λέγει ὁ Πολυκράτης. ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἀληθεύουσιν οἱ λέγοντες τὸν Χριστὸν προφθάσαι, καὶ τελέσαι τὸ πάσχα μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, πρὸ τῆς κοινῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα τῶν Ἰουδαίων. Ex his, quæ scribit in epistola Polycrates, intelligimus, Asiaticos vna cum Iudæis celebrasse Pascha, idque secundum Euangelium, vt ait Polycrates. Vnde perspicuum est, minus vera loqui eos, qui Christum anticipasse, atque ante communem festiuitatem Paschatis Iudæorum cum suis discipulis Pascha celebrasse docent. Hactenus Caryophilus.

Quod ex eadem Epistola magis probari potest. Nam ibidem pergit Polycrates, atque refert, se celebrasse Pascha secundum traditionem suorum cognatorū qui fuerunt ordine septem Episcopi, se ipsum octauum numerat, & subiungit: καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου, ὅταν ὁ λαὸς ἤρτυε τὴν ζύμην. Et semper eum diem celebrauerunt affines mei, quando populus ἤρτυε, hoc est παρεσκεύαζε parabat massam. Vbi per ζύμην hoc in loco Polycrates intelligit massam ex aqua, & farina confectam, minus tamen fermentatam, hoc est intelligit ipsa azyma, quippe fermentum Græci etiamnum non ζύμην, sed προζύμιον vsitato vocabulo appellant. Et Latinus interpres, meo iudicio, hunc locum non rectè admodum vertisse videtur, nisi velis dicere conuenire in sentētia. idem enim est parare azyma, & fermentum auferre. Credo tamen certo, quòd per ζύμην ipse intellexerit fermentum, vt communiter accipi solet. Et quoniam fermentum festiuitati Paschatis minus conueniebat, ipse verbum ἀρτύω in aliam significationem longe diuersam, quàm significet, accepit. Sed hæc obiter.

Neque potest aliquis dicere, Asiaticos in hoc errasse, atque deceptos fuisse. Nā præterquam quod exemplo Ioannis, ac Philippi Apostolorum, & quorundam aliorum Sanctorum istud confirmant, qui sanè in gratiam nonnullorum fidelium adhuc in primodiis Ecclesiæ Iudaizantium ita peregisse Pascha existimandi sunt, cæteræ etiam Ecclesiæ, ac in primis Nicænum Concilium, si minus vera dixissent, huius erroris eos redarguissent. Facile enim erat respondere. Neque Christum secundum Euangelium celebrasse Pascha 14. luna, sed anteuertisse, neque nominatos Apostolos Iudæos in hoc imitatos fuisse. At illi supponunt illos duos Apostolos cum non paucis sanctis ex aliqua causa ita fecisse, & credunt secundum Euangelium Christum Dominum eo tempore celebrasse. reprehendunt vero non ex isto capite Asiaticos, sed cùm Christus Dominus Pascha Iudæorum abrogasset, & aliud nouum longe præstantius instituisset, ipsi nihilominus tot elapsis annis mallent in hoc celebrando vna cum Iudæis præscriptum antiquæ legis obseruare, quàm cum reliqua Ecclesia diem resurrectionis honorare. Similem rationem retulimus ex Chrysostomo cōtra non nullos Christianos eo tempore Iudaizantes.

Ex his itaq; Patrum auctoritatibus sequitur, si ea facta sunt 14. luna, hoc est, si Christus Dominus captus est, traditus est, & comedit Pascha illo die, seu potiùs vespera; sequitur, inquam, eum sequenti luna 15. videlicet celebratissimo die Iudæorum, quando etiam moris erat vnum dimittere in Pascha, passum fuisse. (Neque enim dies 14. lunæ erat solemnis, & festus, cùm sub vesperam illius immolaretur Pascha, & toto die liceret opera seruilia exercere) id quod etiam innuit Ioannes Euangelista 13. cùm dicit, Ante diem festum, sciens Iesus quia venit hora &c.

Vnde edocti quoque sancti Patres, hoc idem literis consignatum posteritati mandarunt. Clemens Romanus lib. 5. Const. c. 14. aliàs 16. Origenes hom. 23. in Num. Theophilus Alexandrinus in Epistola ad Theodosium. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 13. Chrysostomus homil. 86. in Matth.

Matth. Socrates libro 5. histo. c. 21. Victor Antiochenus in c. 14. Marci. Theophylactus in c. 26. Matthæi, vt interim Latinos Patres taceam, qui omnes vnanimi consensu docent, ipso die festo Iudæorum Christum Dominum occisum fuisse. Quare non præualuit sententia illorum, qui dicebant, Christum non esse necandum in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.

Immo Cyrillus Hierosolymitanus accōmodat huic rei propheticum illud Amos: καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος. & conuertam solemnitates vestras in luctum. ἐν ἀζύμοις γὰρ ἦν τὸ πραχθέν. καὶ τῇ τοῦ πάσχα ἑορτῇ. εἶθ' ἑξῆς φησί, καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. ἀζύμων γὰρ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ, αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἐκόπτοντο, καὶ ἔκλαιον· ὠδυνῶντο δὲ ἀποκρυβέντες οἱ ἀπόστολοι. In azymis enim hoc agebatur, atque in ipso festo Paschatis. Deinde dicit, & ponam ipsum sicut luctum dilecti, & eos qui cum ipso, sicut diem doloris. In die enim azymorum, ac celebritate mulieres eorum diuerberabant se, & flebant, Apostoli verò occultati dolebant. Sic Cyrillus loco citato.

Ex hoc item profluit, & connectitur alterum, non secus atque annuli aurei alicuius catenæ inter se colligantur. Nam quia dies festus erat, propterea Iudæi dixerunt, sibi non licere interficere Christum, & eum ad Pilatum duxerunt. Sic Chrysostomus homil. 83. in Ioannem: εἰ δὲ λέγουσιν, οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν οὐδένα, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον φησίν, ἐπεὶ ὅτι γε ἀνῄρουν, καὶ ἄλλῳ τρόπῳ ἀνῄρουν, δηλοῖ Στέφανος λιθαζόμενος. Quod si dicunt non licere interimere, eo tempore intelligendum est. Nam quod interemerunt, & alia morte, argumento est Stephanus lapidatus. Idem docet Cyrillus lib. 12. in Ioannem.

Soluitur argumentum ex Chrysostomo quod decepit Græcos, & refellitur Matthæus Blastarius Canonista.

Capvt VI.

Sed fortassis illud decepit Hieremiam Patriarcham quod in hom. citata de proditione Iudæ aureus Doctor reliquit scriptum, dum inuehitur contra Iudæos: ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπειδὴ δοκοῦσι πάσχα ποιεῖν. ἐπειδὴ γνώμῃ ἀναισχύντῳ τὰ ἄζυμα προβάλλουσιν, οἱ ἀεὶ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις. Hæc, inquit, ad Iudæos dico, qui se Pascha celebrare arbitrantur, qui impudenti animo proponunt azyma, tanquam qui corda habeant incircumcisa. Et paulò pòst: ὁρᾷς πῶς ἀκάθαρτα ἄζυμα; Vides quod immunda sunt eorum azyma?

Cæterùm solutio ibidem ex eodem Chrysostomo petenda est. Propterea enim damnat sanctissimus, & eloquentissimus Doctor Pascha Iudaicum vna cum eius azymis, quòd illud figura fuerit, & adueniente veritate penitus cessauerit. Neque amplius more Iudæorum sit iterandum: ἦν τὸ Ἰουδαϊκὸν πάσχα, ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος μηκέτι λύχνος φαινέτω. τῆς ἀληθείας παραγενομένης, ἀργείτω λοιπὸν ἡ σκιά. Iudaicum, inquit, Pascha erat, sed veniente sole non amplius lucerna præbeat lumen. adueniente veritate, cesset in posterum vmbra.

Est autem antiquatum Pascha Iudæorum, non ex eo quod fermentatum successerit azymo. Neque hoc vnquam somniauit, ne dum fassus est Chrysostomus. Cùm neque azyma gesserint vmbram fermentati, & in veteri lege oblata fuerint sacrificia non solùm cum azymo, sed etiam cum fermentato, vt pater Leuitici 7. Panes quoque offerent fermentatos cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis. Ex quibus vnus pro primitiis offertur Domino. Et 23. Offeretis sacrificium nouum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis, similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini. Non itaque ex hoc capite abrogatum est Pascha Iudæorum, sed ex eo quod Christus Dominus accepto pane quamuis non fermentato, dixerit, hoc est corpus meum, & nouum Pascha celebrandum instituerit, veteri abrogato. Quocirca & conuenientem, ac certum locum Hierosolymorum abstulit Deus Iudæis, ne illud amplius sacrificarent. Et Iudæos vehementer errare ostendit Chrysostomus, dum extra locum aduersus legem illud immolare audent. Vnde & incircumcisos corde vocat quasi legi contrarios: πῶς εἰπέ μοι πάσχα ἐπιτελεῖς ὦ Ἰουδαῖε; ὁ ναὸς κατέσκαπται. ὁ βωμὸς ἀνῄρηται. τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πεπάτηται. πάσης θυσίας εἶδος λέλυται. τίνος οὖν ἕνεκεν τολμᾷς παράνομα τοιαῦτα πράγματα; Responde mihi, inquit, ô Iudæe, qua fronte celebras Pascha? templum euersum est,

» ara confracta, conculcata ſunt ſancta ſan-
» ctorum, omne ſublatum eſt ſacrificium,
» & tu nimia temeritate committis illicita?
Et poſt pauca: τί λέγεις; τὴν ᾠδὴν κυρίου οὐκ ᾄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; καὶ τὸ πάσχα κυρίου ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνην; εἶδες τὴν παρανομίαν; ὅτε πολέμιοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὐδὲ ψαλμὸν ἐτόλμων εἰπεῖν ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας. νῦν δὲ ἀφ' ἑαυτῶν οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, οὐδὲ βιαζομένου, πόλεμον ἀναίρουσι πρὸς τὸν θεόν.
» Quid ais? Canticum Domini non cantas
» in terra aliena, & Paſcha Domini cele-
» bras in terra aliena? vidiſti animi perfidi-
» am? vidiſti præuaricationem? Quando
» hoſtes erant, qui eos cogebant, ne pſal-
» mum quidem dicere auſi ſunt in terra a-
» liena, nunc ſuo arbitrio, propria volun-
» tate, nullo cogente contra Deum præpa-
» rant bellum. Deinde ex prædictis conti-
nenter infert Chryſoſtomus: ὁρᾷς πῶς ἀκάθαρτα ἄζυμα; πῶς παράνομος ἑορτή; πῶς πάσχα Ἰουδαϊκὸν οὐκ ἔστι; ἦν πάσχα Ἰουδαϊκὸν ποτὲ, ἀλλ' ἐλύθη νῦν, καὶ ἐπῆλθε τὸ πάσχα τὸ πνευματικὸν, ὅπερ ἐδίδου τότε. ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν, καὶ πινόντων φησὶ, λαβὼν ἄρτον ἔκλασε, καὶ εἶπε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ πολλῶν κλώμενον. ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα.
» Vides quod immunda ſunt eorum azyma?
» Quod illicita feſtiuitas? Quod non Paſ-
» cha Iudaicum? & fuit quidem aliquan-
» do Paſcha Iudaicum, ſed exemptum &
» euacuatum eſt Paſchæ ſpiritualis ad-
» uentu, quòd Chriſtus tradidit. (At qua-
» nam ratione euacuatum ſit, explicat.)
» Nam cùm manducarent, inquit, & bibe-
» rent, accepit panem, fregit, & dixit, hoc
» eſt corpus meum, quod pro multis ſtan-
» gitur. norunt initiati, quæ dicuntur. Sic
ille.

At panem azymum accepiſſe Chriſtum, & confectaſſe, ſupra ex eodem Chryſoſtomo euidentiſſimis rationibus probauimus. Et ex hoc loco probari poteſt. Nam cùm manducarent, inquit, & biberent, accepit panem. At qualem panem manducabant, ſi Paſcha legale celebrabant? & quanam ratione Chryſoſtomus propter azyma Iudæos reprehendere poterat, cùm lex vetus azyma Iudæis præſcriberet?

Illud præterea aliquam anſam λογομαχίας, & σκιαμαχίας contendere volentibus præbere videtur, quòd eſt apud Chryſoſtomum in oratione citata, ὡς τοὺς τὸ πρότερον πάσχα ποιοῦντας. Cùm enim dixiſſet, Propterea Chriſtus cum ipſis Paſcha celebrauit, non vt nos cum illis celebremus, ſed vt vmbræ induceret veritatem, ſubiungit: καὶ γὰρ καὶ περιτομὴν ὑπέμεινε, καὶ σάββατα ἐτήρησε, καὶ ἑορτὰς ἐπετέλεσε, καὶ ἄζυμα ἔφαγε, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ταῦτα ἔπραξεν ἅπαντα, ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἡμεῖς ὑποκείμεθα. ἀλλὰ βοᾷ Παῦλος λέγων, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, καὶ περὶ τῶν ἀζύμων πάλιν, ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδ' ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ἡμῶν γὰρ τὰ ἄζυμα, οὐκ ἄλευρον πεφυραμένον, ἀλλ' εἰλικρινὴς πολιτεία, καὶ βίος ἐνάρετος.
Nam & circumciſionem ſuſtinuit, & ſab- «
bata obſeruauit, & feſtiuitates celebra- «
uit, & azyma (Nota) comedit, & Hie- «
roſolymis cuncta hæc peregit; ſed nulli ho «
rum nos ſubiecti ſumus. Quippe clamat «
Paulus, Si circumcidamini, nihil vobis «
Chriſtus proderit. Et de azymis rurſus ait, «
Itaque epulemur non in fermento veteri, «
neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, «
ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis. No «
ſtra enim azyma non ſunt farina humore «
macerata, & temperata, ſed ſincerum in- «
ſtitutum, vitaque honeſta. «

Cùm igitur Chryſoſtomus dicat nulli horum nos ſubiacere, non debemus celebrare in azymis.

Reſpondeo, rectè dicere Chryſoſtomum, nos nulli horum ſubiectos eſſe, quia neque azyma in ſacrificio adhibemus tanquam lege quadam Chriſti Domini adſtricti, cùm ſacrificium optimè fiat etiam in pane fermentato.

Contra, Nam eodem modo loquitur Chryſoſtomus de azymis, ac de circunciſione, & de obſeruatione ſabbati, aliiſque feſtiuitatibus. Et tamen ſi quis modò circumcideretur, vel alias feſtiuitates Iudæorum obſeruaret, peccaret grauiſſimè: ergo eodem modo ſi azyma offerat.

Reſpondeo, inter ea, quæ refert Chryſoſtomus, eſſe nonnulla ἀδιάφορα, qualia ſunt azyma, & etiam locus Hieroſolymorum. Nam etiam Hieroſolymis poſſumus ſacrificare, non ita tamen ac ſi alibi non poſſemus, vt Iudæi non poterant. Ita etiam vti azymis, non tamen de neceſſitate ſimpliciter, quaſi etiam in fermento confici nequeat. Quamuis modò non ſit liberum cuique hoc, vel illud facere, ſed inſtitutum proprium, & antiquum vnicuique ſeruandum eſt.

Deinde abſolutè dicò, vti azymis more Hebræorum, omnino prohibitū eſſe, non ſecus atque prohibita eſt circumciſio, & obſeruatio reliquarum celebritatū, & ita nulli horū ſubiicimur, vt ſi aliquid horum

obſeruaremus, grauiſſimè peccaremus. At vti azymis more Latinorum nullum prorſus eſſe peccatum, immo fieri ad imitationem Chriſti. Quod ex eodem Chryſoſtomo facilè probari poteſt. Nam Chryſoſtomo nonnulli obiiciebant, Paſcha cum azymis fieri debere; Hæc ſunt eius verba in eadem oratione: καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀκούω λεγόντων πολλῶν, ὅτι μετὰ τῶν ἀζύμων τὸ πάσχα ἐστί. Nam hoc etiam audio multos dicentes, Paſcha cum azymis eſſe. Non negat autem Chryſoſtomus ita ſolitum fuiſſe fieri, ſed negat Iudæos ex defectu loci habere azyma, quamuis reuera haberent. Non enim celebrabant Paſcha Iudæi Hieroſolymis: ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς ἄζυμα, ἄκουσον τοῦ νομοθέτου λέγοντος, οὐ δυνήσῃ ποιῆσαι τὸ πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεών σου, ὧν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐὰν ἐπικληθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ λέγων. Quod autem apud eos (Iudæos) non ſint azyma, audi legiſlatorẽ dicentẽ, Non poteris celebrare Paſcha in qualibet Vrbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dat, tibi, ſed in loco, vbi inuocatum fuerit nomen eius, Hieruſalem intelligens.

Si igitur Chryſoſtomus negat Iudæos celebrare Paſcha cum azymis, quia non debito loco celebrant, quanto magis negaret Doctor Latinorum azyma eſſe azyma, quæ non vna aut altera, ſed omnibus prorſus Iudaicis carent circumſtantiis? Alioquin ſi abſolutè & vniuerſè ea damnaret, damnaret etiam factum Chriſti, qui, eodem Chryſoſtomo teſte, peracto legali Paſchate, nouum Paſcha in eadem menſa per azyma inſtituerat.

Quia tamen non ita inſtituerat, quaſi de neceſſitate requirerentur azyma, propterea Chryſoſtomus per azyma interpretatur ſanctimoniam vitæ, morumque probitatem. Quæ nimirum azyma neceſſariò exiguntur ab his, qui verum Paſcha celebrant, ſiue illud materialiter cum fermentato pane, ſiue cum azymis celebrent.

Et quoniam Chriſtiani illi Iudaizantes factum Chriſti opponebant, τίνος οὖν ἕνεκεν ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τότε; Cur igitur Chriſtus eo tempore fecit? Quod eſt dicere, Cur Chriſtus & tempus cum Iudæis obſeruauit, & adhibuit azyma?

Ad hoc reſpondet Chryſoſtomus: ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν πάσχα τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔδει δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐπιτεθῆναι τῷ τύπῳ, πρότερον δείξας τὴν σκιάν, τότε ἐπήγαγε τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης. τῆς ἀληθείας δὲ ἐπεισαχθείσης, ἡ σκιὰ λοιπὸν ἀποκρύπτεται, καὶ οὐδὲ καιρὸν ἔχει. Quoniam vetus Paſcha figura erat alterius Paſchatis futuri, oportebat autem veritatem figuræ ſuccedere, oſtenſa prius vmbra, tunc in eadem menſa veritatem induxit, inducta autem veritate, vmbra deinceps ſubducitur, & extra ſuum tempus eſt, (hoc eſt ceſſauit vmbræ tempus.) Sic Chryſoſtomus.

Quare azyma per ſe nullo modo ſunt improbanda, vt neque fermentata, niſi adſint circunſtantiæ Iudaicæ, & ritus antiquæ legis. Tunc enim vtraque improbarentur. Qua ratione damnat ea Canon Apoſtolicus 70. εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, ἢ ἑορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχοιτο παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω. Si quis, inquit, Epiſcopus, vel presbyter, vel Diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo ieiunat cum Iudæis, vel cum ipſis feſtos dies agit, vel ab ipſis xenia accipit vt azyma, vel quidpiam ſimile, deponatur. Si verò ſit laicus ſegregetur.

Quamquam, vt verum fatear, eum eſſe Canonem Apoſtolorum non exiſtimo. Quomodo enim in Aſia Ioannes & Philippus Apoſtoli, aliique non pauci antiſtites cum Iudæis Paſcha celebraſſent? vt refert Polycrates. Quomodo plures alij Chriſtiani cum Iudæis ieiunaſſent, teſte Chryſoſtomo, ſi id Apoſtoli ſacito canone prohibuerant? & cur ipſe Chryſoſtomus agens contra illos iudaizantes, & Patres Nicænos pro ſe citans præſentem canonem citare prætermiſit. Immo & ipſi Patres Concilij Nicæni, cur Apoſtolorum decreta ad perſuadendum cæteris in medium afferre neglexerunt?

Quia tamen mihi propoſitum non eſt in præſentia diſputare, quinam ſint legitimi Canones Apoſtolorum, qui minus veri, & quia ille Canon Latinis minimè officit, propterea eum citare, vt legitimum non omiſi.

Quem ſanè Canonem ſeruant hodie, ſemperque ſeruarunt æquè Latini, atque Græci. neutri enim accipiunt à Iudæis azyma neque ieiunant, neque dies feſtos agunt cum Iudæis. Et quamuis Canon adeo clarus ſit, vt nulla prorſus indigeat expoſitione. Placuit tamen quibuſdam Neogræcis, nouis nimirum Theologis, atque inter cæteros Matthæo Blaſtario parum allatrare Latinos. Qui in ſuo nomocanone poſt recenſitum præſen-

tem Canonem, egregius Canonum interpres ita philoſopbatur: Ἐκ τούτου παρίσταται, μὴ κατὰ μικρὸν παρανομοῦντας τοὺς δι' ἀζύμων τὴν μυστικὴν ἐπιτελοῦντας θυσίαν. εἰ γὰρ τοῖς ἁπλῶς ἐσθίουσιν ἄζυμα ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς, καθαίρεσιν ἐπάγει καὶ ἀφορισμόν, τὸ μεταλαμβάνειν τύπον ὡς κυριακοῦ σώματος, δι' αὐτῶν τε τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν, ποίαν ἔχει παραίτησιν εὐπρεπῆ; οὐ γὰρ τὸ ἁπλῶς ἐσθίειν ἄζυμα κεκώλυκεν, ἀλλὰ τὸ δι' ἀζύμων κατὰ Ἰουδαίους ἑορτάζειν. τίς δὲ μείζων τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἑορτή; ἣν ὁ κύριος ἡμῶν τὸν σωτήριον μέλλων ὑπέρχεσθαι θάνατον, πρὸ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς παρέδωκεν. Ὅτι γε μὴν οὐδ' εἰς νοῦν τοῖς θείοις ἐπῆλθε πατράσι, τὸ δι' ἀζύμων ἑορτάζειν ἡμᾶς, δῆλον, ἐκ τοῦ πᾶσαν ἐσπουδάσθαι τούτοις Ἰουδαϊκὴν ἀνελεῖν ἑορτήν, καὶ τἀναντία τοῖς αὐτῶν ἔθεσιν ἐπιτάξαι καὶ νόμοις. ὥσπερ δὴ τὴν ἐν τοῖς σάββασι νηστείαν καὶ ἀργίαν λελύκασι. προσέτι καὶ τὴν εἰς ἀνάμνησιν τῶν Νινευιτῶν τελοῦσι, νηστείαν, καὶ τἄλλα, ἃ κατὰ μέρος διεξιέναι, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ. Ex hoc autem licet agnoſcere „ non parum violare legem eos, qui my- „ ſticum ſacrificium in azymis conficiunt. „ Si enim ſimpliciter comedentibus azy- „ ma ex feſto iudaico depoſitionem in- „ fert, & excommunicationem, Canon „ videlicet Apoſtolicus; horum partici- „ pem fieri velut corporis Dominici, & per „ ea Paſcha celebrare, quàm honeſtam „ habet excuſationem? Non enim (inquit „ iſte mathematicus demonſtrator) ſimpli- „ citer azyma comedere prohibet, ſed per „ azyma more Iudæorum dies feſtos age- „ re. Quæ verò celebritas maior incru- „ ento ſacrificio eſſe poteſt? quod ſacrifi- „ cium Dominus ſalutarem mortem ſubi- „ turus, ante Paſchatis feſtiuitatem nobis „ tradidit. Quod autem diuinis patribus „ neque in mentem venerit debere nos „ per azyma celebrare, ex hoc manifeſtum „ eſt, quòd omne feſtum Iudæorum au- „ ferre conati ſunt, & contraria eorum „ ritibus, & legibus ſtatuerunt. Quem- „ admodum etiam in ſabbatis ieiunium, „ & otium abſtulerunt. Præterea, quòd „ in Niniuitarum memoriam ſeruant, ie- „ iunium diſſoluerunt. Et reliqua, quæ „ ſingillatim percenſere, non eſt præſen- „ tis temporis. Sic Matthæus Blaſtares bla- „ terat.

Sed reuera mirum eſt, ſi Latini iudaizare dicendi ſunt, quia panem azymum in ſacrificio adhibent, quem etiam Chriſtum Dominum adhibuiſſe in vltima cœna certum eſt.

Non igitur Græci ieiunent, non feſtiuitates celebrent, quia Iudæi ieiunant, & celebrant. Nec diſſimili ratione Græci iudaizant, quòd aqua in baptiſmate infantes abluant, qua vtebantur Iudæi in ſuis purificationibus, quòd more Iudæorum velum templi habeant, immo quod fermentatum panem apponant, & conſecrent, quo Iudæos vſos eſſe in quibuſdam ſacrificiis iubente Deo, ſcriptura teſtatur, præſertim cùm non tantùm Paſcha, verùm etiam omnia ſacrificia antiquæ legis noſtrum præfigurarent. Et ſi Paſchatis azyma debent ceſſare, quòd figura fuerint, ex ſententia quorundam Græcorum, ſimiliter abroganda erunt fermentata reliquorum ſacrificiorum. Immo cùm Dæmon vtatur aqua, pane, & oleo, idque ad imitationem Chriſti, vt refert Tertullianus lib. de præſcrip. Diabolus, inquit, ipſas quoquo res „ ſacramentorum diuinorum in idolorum „ myſteriis æmulatur. Tingit & ipſe quoſ- „ dam vtique credentes & fideles ſuos ex- „ piationem de lauacro repromittens: ſi- „ gnat illic in frontibus milites ſuos, cele- „ brat panis & vini oblationem. Et lib. 1. „ contra Marcionem, Sed ille, inquit, vſ- „ que nunc nec aquam reprobauit crea- „ toris, qua ſuos abluit, nec oleum, quo „ ſuos vngit, nec mellis, & lactis ſocieta- „ tem quo ſuos infantat, nec panem, in „ quo ipſe ſuum corpus repræſentat. Si ea „ non abrogauerint Græci, dicant ſe ipſos non tantùm iudaizare, ſed etiam dæmonizare.

Grauiter hac de re Leo Nonus in Epiſtola ad Michaelem Conſtantinopolitanum, & Leonem Archedenum Epiſcopos. Ecce, inquit, iam poſt mille ac ferme 20. à paſſione Saluatoris noſtri annos, „ incipit per vos diſcere Romana Eccle- „ ſia, qualiter memoria paſſionis eiuſdem „ ſit recolenda. quaſi nil ei contulerit præ- „ ſentia, conuerſatio, & diuturna inſtitu- „ tio, ſeu qua clarificauit Deum, mors „ precioſa illius venerabilis ſenis, cui ſpe- „ cialiter Chriſtus filius Dei viui dicit, Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſan- „ guis non reuelauit tibi, ſed Pater meus „ qui eſt in cœlis. „

Poſſumus autem præſenti quæſtioni accommodare vaticinium Malachiæ capite primo, Ab ortu ſolis vſque ad oc- „ caſum magnum eſt nomen meum in „ gentibus, & in omni loco ſacrificatur, „ & offertur nomini meo oblatio munda, „

quod sane in lege gratiæ adimpletum esse, nemo negauerit. At si azyma non possunt esse materia huius sacrificij, falsum est in omni loco offerri oblationem mundam, cùm in maiori parte orbis in azymis Latini sacrificium offerant, & idem argumentum valeret pro Græcis, si quis diceret eorum fermentata minus esse apta ad sacrificium, tunc enim vaticinium minimè verum redderetur.

Quare præter Catholicos Græcos, alij nobiliores Græcorũ, quamuis schismatici, non idem sentiunt de azymis, neque in aliis dissentiunt à Latinis processione Spiritus sancti excepta. Extat in libro quinto Iuris orientalis fragmentum orationis Theophylacti ad Nicolaum Diaconum, & Constrisium Episcopum Melesobæ, teste Demetrio Chomateno Archiepiscopo Bulgarorum, vbi Theophylactus grauiter insectatur eos, qui impudenter nullo habito discrimine inrerritus, & dogmata, Latinorum consuetudines reprehendunt. Quocirca enumeratis occidentalium quibusdam apparentibus defectibus, qui reuera non sunt defectus, puta quos Matthæus Blastarius Canonista virio, & errori vertit Latinis, quòd more Iudæorum ieiunent sabbata, quòd in suis Ecclesiis careant velo sanctuarij, quòd eorum Monachi comedant carnes, non tam vt ostendant se non abhorrere à creaturis Dei, quàm ob gulæ vitium, quòd seruare cælibatũ Clericos cogant, quòd sacrificent in azymis, & id genus, ipse Theophylactus quid de his sentiat, sententiam suam his verbis aperit: ἐγὼ δὲ καὶ τούτων τὰ μὲν οὐδεμιᾶς ἐπιστροφῆς δεῖσθαι νομίζω, τὰ δὲ μετρίας, καὶ οἵας, εἰ μὲν ἀνύσει τις, μικρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ χαρίζεσθαι. εἰ δ' οὐ, ἀλλὰ μηδὲ ζημίαν γε τιθέναι τὸ ἀνεξανύειν. Ego autem horum alia quidem nulla animaduersione indigere arbitror, alia verò mediocri, & quæ sit eiusmodi, vt si quispiam ea perfecerit, parum gratificaturus sit Ecclesiæ, sin minus perfecerit, neque damnum allaturus.

Potissimum verò agens in eadem oratione de azymis, immoderatum atque peruersum affectum eorum damnat qui inuehuntur in azyma: ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς προσφορᾶς τῶν ἀζύμων πολὺς ὁ ζῆλος τοῖς πολλοῖς, καὶ πυρὸς θερμότερος, ὃ δὴ λέγεται, καὶ πρότερον αὖ τὰς ψυχὰς προοῖντο, ἢ τὴν περὶ τούτων δόξαν αὐτῶν παραλύσαιεν. οἱ δέ τινες καὶ οἰκείῳ πάθει καταχαρίζονται, καὶ παγὶς τοῦ διαβόλου τῷ Παύλῳ δοκεῖ. ἃ μὲν δεῖ πρὸς τούτους εἰπεῖν, ἐν ὑστέρῳ λέξομεν, τῶν μὲν τὸ ἄμετρον τοῦ ζήλου κολάζοντες, τοῖς δὲ ταπεινὸν δεικνῦντες τὸ ἀταπείνωτον. Quoniam, inquit, & de azymorum oblatione multis ingens est zelus, & quod aiunt, igne ardentior, ac prius vitam amiserint, quàm opinionem de his suam destituerint Quidam autem & proprio blandiuntur affectui, & laqueus Diaboli Paulo videtur. quæ in hos dicenda sunt, posterius proferemus; aliorum quidem immoderatum zelum punientes, aliis autem abiecti esse animi ostendentes, nolle humiliari, atque cedere.

Deinde post multa infert: οὐ τοίνυν οὔτε περὶ τῶν ἀζύμων, οὔτε περὶ τῶν νηστειῶν ἀποσκληρυνθησόμεθα τῷ ἀκαμπεῖ τοῦ ἔθνους φρονήματι. τοῦτο γάρ ἐστιν ὄστρακον συγκολλᾷν ὄστρακον, μηδὲν ἧττον ὑγροτέρου παρεντιθέντες, ὅπερ ἐγένετ' ἂν ἴσως ἐγκόλλον. οὐδὲ πολλοῦ δεῖ περὶ τῶν ἀπηριθμημένων λοιπῶν. ἃ περ ὁμολογοῦντες καὶ αὐτοὶ τηρεῖν, δοκοῦσι πολλοῖς ἀσυγγνώστως σφάλλεσθαι ἂν μὴ συντίθεσθαι τοῖς λόγοις, ἀνδρός ἐστιν, ὡς οἶμαι, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἱστορίαις ἐγγυμνασθέντος, καὶ μαθόντος, ὡς οὐ πᾶν ἔθος ἀποσχίζειν ἐκκλησίας ἰσχύει, ἀλλὰ τὸ πρὸς διαφορὰν ἄγον δόγματος. ἔθη δὲ πάντως καὶ ταῦτα, τὰ παρὰ τοῖς θαυμασίοις κριταῖς σφάλματα. τὰ μὲν ἐξ εὐλαβείας, ὡς τὸ προσάγειν τοὺς ἀσπασμοὺς τοῖς θείοις ἐδάφεσι. μὴ γὰρ δὴ παραδεξαίμεθα τὴν σαπφειρικὴν ἐκείνην συκοφαντίαν, ὡς ἄρα Λατίνοις οὐ παραδεκτέα ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνησις. τὰ δὲ ἐξ οἰκονομίας οἰκονομούσης ἀσθένειαν, τάχα μὲν καὶ ψυχῆς πάντως δὲ τὴν σωματικήν. ὡς τὸ τοὺς μοναχοὺς ἐν ταῖς νόσοις μεταλαμβάνειν κρεῶν. καὶ τοῦτο κεκολασμένως, καὶ τῷ ὄντι πνευματικῶς. εἰ δέ τινες αὐτὸ χυδαιοῦσι ταῖς ἀδιαφορίαις, ἕτερος οὗτος λόγος πρὸς τούτους, οὐ πρὸς τοὺς οὕτως τοῦτο κατὰ λόγον οἰκονομοῦντας. καὶ ἄλλα καθ' ἄλλους τινὰς λόγους ἐμπαγέντα ταῖς δυτικαῖς ἐκκλησίαις. ὧν οὐδὲν διασπᾶν ἡμᾶς δύναται. οὐχ ἥκιστά γε τοὺς κρίνοντας ἔχειν τὴν ψῆφον ἐκφέροντας πατρικοῖς νόμοις ἀκόλουθον. καὶ εἰ γε μὴ μακρός μοι ὁ λόγος ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ ἱστορίας ἐγγύς, ἔδειξα ἄν σοι μυρία ἐπὶ μυρίοις ἔθη τοῖς παλαιοῖς πατράσι παρακεχωρηθέντα, πρὸς τὴν τῶν ἀδελφικῶν ψυχῶν περιποίησιν. ᾔδεσαν γὰρ ἐκεῖνοι μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἀλλ' ἕκαστος τῷ πλησίον εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. ἀλλὰ νῦν (φεῦ τῆς ὑβριστικοῦ ἡμῶν ὄγκου) καὶ τίς ἐστί μου πλησίον; λέγομεν, καὶ μυρίοις καταβάλλομεν ἱστορίοις, ἵνα τὸ οἰκεῖον συστήσωμεν θέλημα. Igitur neque propter azyma, neq; propter ieiunia obdurescemus cõtra rigidam gentis pertinaciã, hoc enim est testã testæ conglutinare, nihil ingenij flexibilioris interponendo, quòd forsitam conglutinaretur, & cohæreret, & multum ab-

est, vt obdurescere debeamus propter reliqua enumerata, quæ se obseruare confidentes, videntur multis, quæ veniam non merentur peccare. Quorum verbis non assentiri, viri est, vt opinor, in Ecclesiasticis historiis exercitati, & qui didicerit non omnem morem, & ritum Ecclesias diuellere posse, sed qui ad contrariam doctrinam dogmatum nos deducit. Ritus autem omnino sunt, quæ apud istos præclaros Iudices errata, alij quidem ex religione introducti, vt exhibere oscula sacris pauimentis. (Non enim sane admittamus satanicam illam calumniam, nempe Latinos imaginum venerationem non recipere) alij autem ritus ex dispensatione, quæ cum infirmitate dispensat, forsitan quidem & animæ, omnino autem corporali. Vt Monachos in ægrotationibus sumere carnes, idque sobriè & reuera spiritualiter. Quòd si qui licentius agendo, nimis hoc velut indifferens peruulgatum faciunt; alius hic in istos sermo, non in eos, qui primum illud ratione dispensarunt. Et alia, quæ quibusdam aliis rationibus Ecclesiis occidentalibus sunt infixa. Quorum nihil distrahere nos potest, minimè verò, siquidem iudices habeat sententiam ferentes, paternis legibus consentaneam. Et nisi longa mihi futura esset oratio, & ad historiam accedens, innumerabiles ritus, & consuetudines in fraternarum animarum acquisitionem ab antiquis patribus permissos tibi ostenderem. Nouerant enim illi non sibimet ipsis placere, sed vnusquisque proximo in bonum, & ædificationem. Verùm nunc (heu fastum hydropicum) & quis est proximus meus? dicimus, & infinitos etiam stantes prosternimus, modò in nostra perstemus sententia. Sic Theophylactus.

Ipse quoque Demetrius Chomatenus Theophylacti sequutus sententiam, non dissimilia tradit, his verbis: ὅθεν οὔτε τὰ ἱερουργούμενα παρὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα, οὔτε τὰ ὑποδεχόμενα ταῦτα καὶ ὑπηρετούμενα τῇ τούτων ἱερουργίᾳ σκεύη, καὶ ἀκολούθως οὔτε τὰς ἱερὰς αὐτῶν στολὰς, οὔτε τι τοιοῦτον, κοινὰ λογισόμεθα. πῶς γάρ; τῆς τοῦ δεσποτικοῦ ὀνόματος ἐπικλήσεως ἐπισφραγιζούσης ταῦτα, καὶ τῆς τοῦ θείου Ιακώβου τοῦ ἀδελφοθέου (meliùs & veriùs dixisset, τοῦ πρωτοκορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου) ἱερῶν ἐπασμάτων τῆς ἁγιστείας ὡς μανθάνομεν, ἱερολογούντων αὐτοῖς; Vnde neq; consecrata à Latinis azyma, neq; hæc suscipientia, & sacrificio seruientia eorũ vasa, & consequenter neque sacras eorum stolas, neque huiusmodi quidpiam, immundum, pollutumque existimabimus. Quo enim pacto? Cùm Dominici nominis inuocatio eis signum imprimat, diuinique Iacobi (quare potiùs non Petri;) fratris Domini, sacra cantica sacrificium, vt didicimus eis consecrent?

Deinde sibi obiicit Chomatenus: εἰ δέ τις ἐρεῖ, ὡς εἴπερ κοινὰ τὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα οὐκ εἰσίν, οὐ προσκριματισθησόμεθα καὶ ἡμεῖς τούτων μεταλαμβάνοντες. ἀλλ' ἀκουσάτω, ὡς ἐπειδὴ, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται, μετὰ τῶν ἄλλων ταῖς δυτικαῖς ἐκκλησίαις, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἀζύμοις ἔθος ἐμπέπηγεν, καθὰ καὶ ἡμῖν τὸ προσφέρειν, καὶ ἱερουργεῖν ἔνζυμα, ἀδύνατος ἐφ' ἑκατέροις ἔσται ἡ τῶν οἰκείων ἐθῶν παράβασις. εἰ μή ποτε θάτερον μέρος μετατίθεσθαι πρὸς θάτερον αἱρετίσηται, τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀσπασάμενον. πλὴν ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰ παρ' ἡμῶν ἱερουργούμενα, οὕτως ἡμεῖς οὕτω τὰ παρ' ἐκείνων ἅγια λογιζόμεθα, καὶ οὐ σφαλλόμεθα. καὶ αἱρετικῶν γὰρ χειροτονίας τοῖς ὀρθοδόξοις δέχεσθαι ἔστι κατὰ τὴν τῶν πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων, ἢ γινομένων τῶν ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένων. Quod si quis dicat, siquidem Latinorum azyma profana non sint, nullum nobis fore præiudicium, si ea sumamus. Is audiet quod quandoquidem (vt superiùs diximus) cum aliis, & hic azymorum mos occidentalibus Ecclesiis inhæsit, sicut nobis fermentata offerre, & consecrare, impossibilis erit in vtrisque propriorum morum transgressio, nisi quando altera pars ad alteram transire maluerit, communionem eius amplectendo. Verùm tamen, vt illi quæ à nobis sunt consecrata, sic nos, quæ ab ipsis sancta æstimamus. Neque fallimur. Etenim hæreticorum quoque ordinationes ab orthodoxis recipiuntur iuxta patrum traditionem, si orthodoxi sint, vel fiant, qui ab iis ordinantur. Sic ille.

Non est omittendus ex eodem libro quinto Iuris orientalis à principio, Basilius Achridenus Archiepiscopus Thessalonicensis, qui in Epistola illa egregia ad Adrianum Pontificem, quem audiuisse loquentem ὡς πατέρα, ὡς ποιμένα, ὡς ἀρχιποίμενα fatetur. Non est veritus idem vocare sacrificium Græcorum, & Latinorum, quòd optimè sciret, vtriusque sacrificij legitimam esse materiam: ὁ αὐτὸς ἀμνὸς θύεται ὁ τὴν κόσμου αἴρων τὴν ἁμαρτίαν Χριστὸς, εἴ τι τοῖς κατὰ δύσιν ἀρχιερεῦσι, τοῖς ὑπὸ τὴν σὴν τελοῦσι κορυφαίαν ἀκρότητα, καὶ ἡμῖν τοῖς ἐξ ἡλίου ἀνίσχοντος τοῦ ὑψηλοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου δεχομένοις, τὰς τῆς ἱερωσύνης αὐγάς. εἰ καί τινα βραχέα προσκόμματα εἰς μέσον παρεῤῥιφέντα διέστησαν ἡμᾶς, καὶ πολλοὺς πεποιήκασι τοὺς τοῦ ἑνὸς, καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος. Idem, inquit, sacrificatur Agnus, qui tol-

lit mundi peccatum Christus inter occidentales antistites, qui sub tuam coryphæam summitatem agunt, & nos qui ab oriente sole sublimi Constantinopolitana sede sacerdotij splendorem accipimus Quãuis parua quædam offendicula in medio interiecta nos separarint, & multos effecerint, qui vnius, & eiusdem spiritus sumus. Sic Græci in materia de azymis contra suos Græcos. Quare πάτταλος παττάλῳ ἐκκρούεται, quod aiunt. Itaque nemo hîc mihi hæreticorum, vel schismaticorum caput obtundat. Ergo, inquiens, in materia huius sacramenti Græci cum Latinis minimè conueniunt; immo Græci hac in re Latinos etiam redarguunt. Nam præter quàm quod etiam ipsi hæretici materiam azymi, & fermentati inter ἀδιάφορα statuunt, præstantiores item posteriorum Græcorum, licet fuerint schismatici, rectè de azymis sentiunt. Mẽtem, sententiam, & germanum sensum verorum dogmatum Ecclesiæ orientalis, quòd & antè monui, non ex quorundã obscurorum &, fanaticorum hominũ corrupto iudicio, & malè sana mente venamur; sed ex præclarissimis sempiternæ memoriæ monumentis sanctorum Patrum Græcorum, veritatem ab ipsis luculenter testatam inuestigamus, & amplectimur. Neque quid censuerit, aliquis Demosthenes ἀρχιμάγειρος Valentiniani Imperatoris, aut quispiam alius peritus quidem, sed perditus homo, puta Photius, Michael, Ioannes pharisaicus ieiunator, Palamas, Camaterus, Marcus Ephesius, & reliqua fæx Græcorum. Non, inquam, quid isti docuerint, scire admodum laboramus, & si scimus, illorum κακοδοξίας approbamus, sed quid antiqui illi, & veri Græci, quid diuinus ille grandiloquus planeque cœlestis Pontifex Areopagita, quid feruentissimus, & Apostolico spiritu plenus Ignatius μεγαλομάρτυς, quid fortissimus Athanasius, καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος, quid Basilius Magnus οὐρανοφάντωρ, & magnificè Regius Doctor. quid ille χρυσορρόατος νοῦς, & verus Theologus Gregorius Nazianzenus, quid Ioannes aureus, καὶ χαρίτων μεστός, Eloquentiæ fluuius, quid cæterorum orientalium patrum sacratissimus Chorus & florida Corona senserit, scripserit, ore docuerit, prædicarit, posteritati mandarit, ediderit, in omnibus suis factis, dictis, scriptis studiosè inculcauerit; Immo quid Spiritus sanctus per hos Doctores illius viua, & sanctissima organa dictauerit, diligenter nosse operam damus.

Ex quorum sana doctrina par est iudicium ferre de dogmatibus Ecclesiæ orientalis, & recentiores Græcorum, si qui sunt, qui in errore versentur vna cum hæreticis redarguere. Quòd idem in plerisque aliis non tantùm in hac materia intelligendum volo. Scio hæreticos, nescio cuius terræ, immo inferni filios tantos Doctores præ se parui pendere, sed, Deo sit laus, non eo impudentiæ, & amentiæ mei Græci progressi sunt, vt quos secundum Deum, & Apostolos Patres sortiti sunt, si quando eos ita sensisse perspexerint, eorum vestigiis insistere nolint. Quæ res fuit in causa, vt ego, etiam in hac materia Chrysostomum mihi obiectum præter cæteros illis diutius vrserim, quòd certò scirem eos auctoritatem tanti doctoris, non solùm non repudiaturos, sed etiam magnifacturos. Et non desunt hac nostra ætate plurimi Græcorum bene periti, qui & Patres intelligant, & eorum doctrinam suspiciant, aurumque super, & topazion æstiment, & cum aliis eam communicare non cessent. Sed pergamus ad reliqua.

De altera parte Materiæ huius sacramenti, hoc est de vino aqua temperato.

Capvt VII.

Materia alterius partis huius Sacramenti est vinum aqua temperatum. Ita docẽt fere omnes antiqui Patres, & recens vsus & idem antiquissimus orientalis Ecclesiæ talis est. Et quidem non sine aliqua significatione mysterij. Sacerdos enim Græcus dum vinum & aquam miscet in calice, recitat illa verba, & continuò exiuit sanguis, & aqua. Et ideo simul vtraque in calicem infundit. Qua non muta ceremonia, & sanguinem esse verum Christi in Calice quoad substantiam, & ad eum modum esse, quo ex latere fluxit quoad præsentationem significat. Idcirco Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinthios: τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ ὄν, ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν. quod est, inquit, in calice, est id, quod ex latere fluxit. Et Augustinus libro 3. de Trinitate cap. 10. Infantes, ait, dum illis grauissima auctoritate dicitur, cuius corpus & sanguis sit, in Eucharistia, nihil aliud credere, nisi omnino in illa specie Dominum apparuisse mortalium, & de latere tali percusso liquorem illum omnino fluxisse. Et

in Sermone ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce, hoc accipite in calice, quod manauit de Chriſti latere. quæ eſt inter alias, quas aſſignant ſacri Doctores, ratio non contemnenda, cur vinum, & aqua miſceatur in calice.

Neque vnquam de hac re agitata eſt controuerſia inter Græcos & Latinos, quaſi verò Græci more Armeniorum in ſacrificio ſolo vino contenti fuerint. Vnde immeritò Guido Carmelita in Catalogo hæreticorum, & Innocentius Tertius libro. 4. de officio Miſſæ cap. 32. accuſant Græcos huius erroris.

Niſi fortè nominati auctores, per Græcos intellexerint quoſcumque orientales, vt optimè obſeruauit Bellarminus, inter quos ſunt Armenij huic errori obnoxij. Quos etiam ipſimet Græci iure optimo reprehendunt, quòd ea ratione nolint Armenij ſignificare vnionem duarum naturarum in Chriſto, quæ eſt alia ratio congruens huic myſterio. Vtcumque ſit, certe ſi Armenios intellexerunt, inuſitata ſane phraſi, non ſecus ac ſi aliquis nomine Germanorum Italos exprimat.

Armenios in errorem induxit ſententia quædam Chryſoſtomi male ab illis intellecta hom. 83. in Matth. in expoſitione illorũ verborum, non bibam de hoc genimine vitis: τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον; ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν. ἐπειδὴ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο, ἐκ τοῦ γεννήματος φησὶ τῆς ἀμπέλου. ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ γεννᾷ. Cuius rei gratia, inquit, non aquam, ſed vinum poſt reſurrectionem bibit? pernicioſam quandam hæreſim radicitus euellere voluit. Quandoquidem enim ſunt non nulli, qui aqua in myſteriis vtantur, vt oſtenderet, quia & quando hoc myſterium tradidit, & quando poſt reſurrectionem ſine myſteriis nudam menſam appoſuit, vino vſus eſt, ex genimine, ait, vitis, quæ certe vinum non aquam producit.

Aduerſus Armenios Synodus πενθέκτη in Trullo habita, explanans locum Chryſoſtomi can. 32. ita decernit: Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ, οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες. οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες, προτιθέμενοι τὸν τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον φάσκοντα, διὰ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἑρμηνείας ταῦτα. τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον, &c. ἐκ τούτου τὸν διδάσκαλον οἴονται ἀνατρέπειν τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἱερᾷ θυσίᾳ προσαγωγὴν, ὡς αὖ μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχοιντο τῇ ἀγνοίᾳ τὴν τοῦ πατρὸς διάνοιαν ὀρθοδόξως ἀποκαλύπτομεν. τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν ὑδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἳ ἀντὶ οἴνου μόνῳ τῷ ὕδατι ἐν τῇ οἰκείᾳ θυσίᾳ κέχρηνται, ἀνασκευάζων οὗτος ὁ θεοφόρος ἀνὴρ τὴν παράνομον τῆς τοιαύτης αἱρέσεως διδαχὴν, καὶ δεικνὺς ὡς ἐξ ἐναντίας τῆς ἀποστολικῆς ἰόντας παραδόσεως, τῷ εἰρημένῳ κατεσκεύασε λόγῳ. ἐπεὶ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἔνθα τὴν ποιμαντικὴν ἐνεχειρίσθη ἡγεμονίαν, ὕδωρ οἴνῳ μιγνύναι παρέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι δέοιτο, τὴν ἐκ τῆς θείας πλευρᾶς τοῦ τιμίου τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος κρᾶσιν παραδεικνὺς, ἥτις εἰς ζωοποίησιν παντὸς τοῦ κόσμου ἐξεχύθη, καὶ ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσιν. καὶ κατὰ πᾶσαν δὲ ἐκκλησίαν, ἔνθα οἱ πνευματικοὶ φωστῆρες ἐξέλαμψαν, ἡ θεόσδοτος αὕτη τάξις κρατεῖ. καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀδελφὸς, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας πρῶτος τὸν θρόνον ἐνεπιστεύθη· καὶ Βασίλειος ὁ τῆς Καισαρέων ἐπίσκοπος, οὗ τὸ κλέος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδωκότες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκδεδώκασι· καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συναχθέντες ὅσιοι πατέρες, οὕτω ῥητῶς ἐπεμνήσθησαν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις [per excellentiam, veluti τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις] μηδὲν πλέον τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου προσενεχθείη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος παραδέδωκε, τουτέστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου. εἴ τις οὖν ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τάξιν ποιεῖ, καὶ ὕδωρ οἴνῳ μὴ μιγνὺς οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω, ὡς ἀτελῶς τὸ μυστήριον ἐξαγγέλλων, καὶ καινίζων τὰ παραδεδομένα. Quoniam ad noſtram cognitionem peruenit, quod in Armeniorum regione vinum tantùm in ſacra menſa offerunt, aquam ipſi non miſcentes, qui incruentum ſacrificium peragunt, adducentes Eccleſiæ Doctorem Ioannẽ Chryſoſtomum hæc dicentem in interpretatione Euangelij ſecundum Matthæum. Quamobrem non aquam bibit, cùm ſurrexit, ſed vinum? &c. Et ex eo aquæ oblationem in ſacro ſacrificio ſubuertere Doctorem exiſtimant. Vt non ab hoc tempore in poſterum ignorantia laborent, patris ſententiam orthodoxè aperimus. Cùm enim improba hydroparaſtarum (hoc eſt eorũ qui, aquæ defenſionem ſuſcipiebant) antiqua eſſet hæreſis, qui pro vino ſola aqua in proprio ſacrificio vſi ſunt, refellens

hic vir Deiferus peruersam eiusmodi hæresecs doctrinam, & ostendens quod directè Apostolicæ traditioni aduersatur, dictam sententiam adstruxit. Nam & suæ Ecclesiæ, vbi est illi pastoralis administratio tradita, quando incruentum petagi sacrificium opus fuisset aquam vino miscendam tradidit, illam sanguinis & aquæ contemperationem denorans, que in totius mundi viuificationem & peccatorum redemptionem ex diuino & pretioso nostri redemptoris latere effusa est. Et in omni Ecclesia, vbi spiritualia lumina refulserunt, hic ordo diuinitus traditus seruatur. Nam & Iacobus Christi Domini nostri secundum carnem fràter, cui primo Hierosolymitanæ Ecclesiæ Thronus est creditus, & Basilius Cæsariensium Ecclesiæ Episcopus, cuius gloria omnem terrarum orbem peruasit, mystico nobis in scriptis tradito sacrificio, ita perficiendum in sacra liturgia ex aqua, & vino sacrum calicem ediderunt. Et qui Carthagine conuenerunt sancti Patres, ita ad verbū mentionem fecere, vt in sacris mysteriis nihil plus, quàm corpus, & sanguis Domini offeratur, vt ipse Dominus tradidit. hoc est, panis, & vinum aqua mixtum. Si quis ergo Episcopus, vel presbyter non secundum traditum ab Apostolis ordinem facit, & aquam vino non miscens sic immaculatum offert sacrificium, deponatur, vt imperfectè mysterium enuncians, & quæ tradita sunt innouans. Sic Concilium atque de materia satis.

De errore quorundam Græcorum, qui particulas, quas vocant μερίδας, *& eas in sacrificio Deo offerunt in honorem Sanctorum, & vtilitatem viuorum, haud consecrari, ac verti in verum corpus Christi existimant. & de natura, varietate, & fine sacrificij.*

CAPVT VIII.

QVONIAM particulæ ad materiam huius sacramenti, seu sacrificij pertinere videntur, si deinceps de his tractauerimus officio nostro faciemus satis.

Vt status questionis facilius intelligatur, & error quorumdam Græcorum similiter confutetur, prius nonnulla ad notanda sunt. Sacrificium, si Etymologiam nominis spectes, genericum est, quippe dictum est ab eo, quòd res sacra fit, fiunt autem sacra non solùm materia destinata sacrificio, sed etiam templa, altaria, vasa, vestes, & id genus alia; quin, & ipsi homines qui sacris initiantur. Neque tamen eæ res vllo modo nomine sacrificij designantur. Huic nomini respondet Græcum item genericum ἱερουργία, hoc est, sacrum ministerium, seu opus, seu actio, & ἱερουργεῖν, quòd est sacrum facere, seu sanctificare.

Si rem, & vsum nominis consideres, sacrificium duplex est inuisibile, siue internum, quòd nihil aliud est, quàm pia voluntas, quæ diuinæ maiestati se, suaque omnia offert, iuxta quod Regius psaltes, ait, sacrificium Deo spiritus contribulatus, & visibile, siue externum, vt S. Augustinus distinguit in libro 10. de ciuit. c. 5. Hoc posterius fit ab illo priori, & signum illius est, siue illud significat. Quia enim homo animo & corpore constat, naturale est ipsi prius se interius subiicere Deo, deinde internum hunc effectum externo signo prodere.

Verùm interna illa deuotio, qua homo & per intellectum recognoscit Deum, vt supremum Dominum, & per voluntatem vult se Deo submittere colendo ipsum, & profitendo hanc eius excellentiam, satis amplo modo, ac vix sacrificij nomen obtinet. Propterea quod plerique omnes communiter per sacrificium, actionem aliquam sacram externam, ac manifestam à publico ministro in honorem Dei exhibitam intelligunt. Vnde loquendo de visibili sacrificio, præsertim cùm sacrificium sit externus actus religionis, dupliciter sumitur, & æquiuocè. Vno modo latè, & minus propriè pro quolibet opere bono, quòd elicitur quidem ab aliqua virtute, imperatur tamen à Religione, idcirco vocatur sacrificium, quatenus participat aliquid religionis. Vnde neque absolutè, & propriè, sed cum additamento sacrificium appellatur, vt cùm dicitur, sacrificium laudis, hostia spiritualis, vitulus labiorum.

Altero modo propriè, & strictè sumitur, idque bifariam. Vel pro ipsa actione vna cum victima, quæ propriissimè dicitur sacrificium, vt patet ex ipso nomine sacrificij, hoc est factio sacri, quàm rectè dixeris sactificationem. Sic tota Missa Latinorū appellatur sacrificium, quæ Græcis recepto vsu ἱερουργία & λειτουργία dicitur, hoc est sacrū munus, & publicum ministeriū. Quamuis enim λειτουργεῖν & λειτουργία reperiantur apud profanos in alia ministerij

ſignificatione; tamen cùm ad ſacra miniſteria hæ voces à ſacris ſcriptoribus accõmodantur, ſacrificium, & ſacrificare ſignificant.

Vel accipitur pro ipſa ſola victima, quam Latini aliis nominibus hoſtiam, oblationem, immolationem, Græci προσφορὰν, θῦμα, θυσίαν πλειστὼ ἀ πλείω, quod eſt conſummo, ἱερεῖον vocant. Ea verò conſideratur, vel vt antecedit actionem offerendi, vel vt in termino oblationis. Animal enim, quod offertur Deo in ſacrificium per iugulationem, viuum ſupponitur huic actioni. At in termino eſt mortuum, & vtroque modo eſt materia ſacrificij. Quamuis principalius ſit pro vt ſupponitur toti actioni ſacrificandi.

Porro in veteri lege varia erant ſacrificia, & ſecundum ſubiectam materiam diuidebantur in victimas, ſeu hoſtias, immolationes, & libamenta. Victimæ erant ex animantibus, videlicet ouibus, capris, bobus, columbis, paſſeribus, & turturibus. Immolationes ex rebus inanimis, ſed ſolidis, vt ex farina, pane, ſale, ture. libamenta ex rebus liquidis, vt vino, & aqua.

Eadem ſacrificia diuidebantur ex forma, & modo vario offerendi. Nam alia incruenter offerebantur, alia cruenter. Horum nonnulla tota igni exurebantur, & ſoluebantur in fumum ſurſum petentem, quæ à ſeptuaginta in verſione Græca vocantur ὁλόκαυστα, & ὁλοκαυτώματα. Nonnullorum pars igni abſumebatur, pars cedebat in cibum ſacerdotum, pars in eſcam offerentium. Quorumdam partem ſacerdotes eodem die conſumebant, nonnullorum in alterum diem reſeruare poterant.

Præterea ex fine diuidebantur. Quædam enim offerebantur ad reſtandum diuini numinis, & maieſtatis honorem & ſupremũ in vniuerſa imperium. Nonnulla offerebantur pro peccatis, eaque pro varietate peccatorum, & perſonarum varia erant. Quippè aliud offerebatur pro periurio, aliud pro aliis peccatis, & ſimiliter aliud pro peccato ſummi ſacerdotis, aliud pro peccato Regis, vel magiſtratus, aliud pro peccato totius populi, aliud pro peccato priuatorum hominum. Alia offerebantur ad gratias agendas pro beneficiis diuinitus acceptis, & animum gratum declarandum, quæ vocabantur pacifica. Denique alia item pacifica pro beneficiis obtinendis.

Prima erant omnium præſtantiſſima, quæ tributorum inſtar oblata in reuerentiam diuinæ maieſtatis penitus conſumebantur, cuius non ſolùm vſus rei, ſed etiam ſubſtantia foret. Secundum locum dignitatis obtinebant ſacrificia pro peccato. Tertium pacifica pro beneficio accepto. Quartum pacifica pro beneficio accipiendo. Quippe Deum in ſe maximè debemus colere ob immenſam eius maieſtatem. Deinde ob offenſam in ipſum commiſſam, tum ob acceptum beneficium, poſtremò propter ſperata beneficia.

Hi verò fines, quamuis ſint varij, ſub vno tamen genere moralitatis continentur. Nam horum ſacrificia ex interno ſacrificio profluunt, & in ſignificatione alicuius actus humani interioris, ac moralis, hoc eſt, ad bonos mores hominis pertinentis conſiſtunt. Quæ ſanè ſignificatio facit, vt ſacrificia quoque ſint ſacra, & laudabilia alioquin occidere vitulum in macello, nihil in ſe habet vnde placeat Deo. Per actum autem ſacrificij homo ſignificat exiſtimationem, quam habet de Deo. Quòd nimirum ſit ſummum bonum independens, principium, & finis omnium rerum, cui conueniat ſupremus honos latriæ ob infinitam eius excellentiam, qui dignus ſit, cui libenter animum ſuum ſubmittat. (Ideo enim ſcriptura ſæpe præcepit, vt homo offerens ſacrificium manum imponat ſuper animal, quòd immolatur, vt ſignificet ipſummet eſſe, qui in illa victima, tanquan in ſigno quodam ſe immolat, Deoque ſubmittit) à quo ſæpe offenſo veniam petat, cui tanquam à quo bona cuncta procedunt, pro obtentis beneficiis gratias agat. Denique ab eodem noua beneficia impetrare contendat.

At præter hunc præcipuum finem moralem, qui conuenit omnibus etiam gentilium ſacrificiis, eſt alius finis ſacrificiorum, cùm naturalis, tum antiquæ ſcriptæ legis minus principalis, nimirum myſticus, qui in repræſentatione alicuius reconditi, & ſupernaturalis myſterij conſiſtit. Ita Chriſtus dicitur ab origine mundi inveteribus ſacrificiis immolatus. Apocal. 13. quia nimirum cum figurabant, & repræſentabant.

Et quoniam dupliciter re ipſa immolatus eſt Chriſtus, non ſine myſterio antiqua ſacrificia partim cruenter, partim incruenter offerebantur. In lege naturæ Melchiſedech incruenter panem, & vinum obtulit, hoc eſt ſacrificauit. At verò Abraham, cæterique Patriarchæ cruenter

animalia immolarunt in lege scripta animalia mactabantur. At fructus terræ, aut alia ex illis confecta nulla sanguinis effusione interueniente, quæ nulla fieri poterat, offerebantur.

His igitur omnibus sacrificiis, & pro omnibus eum personis, tum peccatis in lege gratiæ vnum ab illis figuratum successit in cruce cruentum, incruentum in altari, vt hac ratione sit Christus Dominus sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech panem & vinum offerens, sacrarissimum inquam corpus suum, & sanguinem. Grauiter de hoc sanctus Leo, vt omnia sermone 8. de passione Domini. Nunc, inquit, carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum vna corporis & sanguinis tui implet oblatio. Et S. Ioannes Chrysostomus in psal 95. ὁ νόμος εἶχε πολλὰς θυσίας ἐν τῇ παλαιᾷ. καὶ τὴν μὲν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, τὴν δὲ ὁλοκαύτωμα λεγομένην. καὶ τὴν μὲν αἰνέσεως, τὴν δὲ σωτηρίου, καὶ ἄλλας πολλὰς καὶ διαφόρους ὑπὲρ τῶν ἐν μυρίοις μιάσμασιν ἐξεταζομένων. καὶ πολὺς ἦν, καὶ ἄμετρος ἀριθμὸς θυσιῶν τῶν κατὰ νόμον. ἡ νέα χάρις ἐλθοῦσα διὰ μιᾶς περιέγραψε πάσας, καὶ μίαν ἀληθινὴν ἔστησε θυσίαν. Lex in veteri testamento multas habebat hostias, hanc quidem pro peccatis, illam verò dictam holocautoma, aliam vocatam laudis, aliam salutaris, permultasque alias, & varias pro his, qui in innumeris piaculis recensebantur. Omnino magnus erat & sine modo numerus sacrificiorũ in lege, quæ omnia noua superueniens gratia vno cõplectitur sacrificio, vnam, & veram statuens hostiã.

Sanctus quoque Augustinus q. 57. in Leuiticum. In multis, inquit, sacrificiis, quæ pro peccatis offerebantur, vnum hoc nostrum sacrificium significatur, in quo vera fit remissio peccatorum. Et notandum ex eodem Augustino libr. 10. de ciuitate Dei cap. 20. quòd homo Christus Iesus qui in quantum formam serui accepit, mediator effectus est Dei& hominum, cùm in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo & vnus Deus est, tamen in forma serui sacrificium maluit esse, quàm sumere; ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ; per hoc & sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio. Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit ecclesiæ sacrificium, cùm ipsius corporis ipse sit caput, & ipsius capitis ipsa sit corpus; tam ipsa per ipsum, quàm ipse per ipsam suetus offerri.

Hoc sane sacrificium eminenter continet vetera sacrificia, in hoc enim offertur Christus, qui est viua hostia, & excellentissima victima, & quia sub specie panis, & vini offertur & sumitur, excellentiori modo habet quicquid ad rationem immolationis & libamenti spectat.

Hoc sacrificium propter dignitatem principalis offerentis, & rei oblatæ, modiq; offerendi longe præstantius fungitur munere omniũ antiquorum sacrificiorũ, quippe quod & λατρευτικὸν, seu σεβαστικὸν sit, quasi dixeris honorariũ, quòd se teneat ex parte holocausti, quo veluti re omniũ excellentissima Deum honoramus, veneramur, & colimus. Et ἱλαστικὸν, expiatorium, quo numen diuinum placamus, & propitium reddimus, quando pro peccatis illud offerimus. Et ἐπιτευκτικὸν, impetratorium, quo cœlestem opem imploramus, & assequimur, cùm in eo repræsentetur passio Christi, & ideo aptissimum sit ad impetrandum omnia bona, quæ passione sua Christus nobis promeruit. Et εὐχαριστικὸν, quo debitas gratias Deo pro acceptis beneficiis, atque adeo pro hoc eodem sacrificio, tanto beneficio referimus. Vnde Paulus Apostolus 1. Timoth. c. 2. pleraque complexus adhortatur nos ad obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus, potissimum verò pro regibus faciendas, videlicet in sacrificio. Nam de orationibus, & gratiarum actionibus, quæ fiunt in sacrificio, locum illum communiter exponunt veteres. Et satis constat ex ratione quam infert Paulus, quare sit orandum pro regibus etiam gentilibus, vt quietam, inquit, & tranquillam degamus vitam, quæ verba reperiuntur in liturgiis, vbi pro regibus fit oratio. Similiter interpretatur Chrysostomus Hom. 6. in 1. ad Timoth. ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τὴν τοῦ χριστιανοῦ ψυχὴν ταραχθῆναι ταῦτα ἀκούσασαν, καὶ μὴ προσίεσθαι τὴν παραίνεσιν, εἴγε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἐν τῷ τῆς μυστηρίων δεῖ καιρῷ δεήσεις προσφέρειν, ὅρα τί φησι, καὶ πῶς τίθησι τὸ κέρδος, ἵνα κἂν οὕτω δέξηται τὴν παραίνεσιν. ἵνα ἤρεμον φησι, καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν. τουτέστιν ἡ ἐκείνων σωτηρία, ἡμῶν ἀμεριμνία ὑπάρχει. Quoniam, inquit, consequens esse cernebat Apostolus, vt Christiani animus ad ista torpesceret, neque huiusmodi admitteret monita, siquidem pro gentili sacramentorum tempore oporteret preces offerri, vide quid sequutus adiunxit, vt ex cõsideratione lucri admonitionem facilius, libentiusque susciperet vt quietam, inquit, & tranquillam

degamus vitam. ac ſi dicat, in illorum ſecuritate noſtra conſiſtit.

De particulis, quas offerunt SS. Patres Eccleſiæ Orientalis in liturgia, ad ſignificandum varium finem ſacrificij.

CAPVT IX.

CVM itaque ſacrificium in Euangelica lege vnum quidem ſit numero, ſed effectu varium, & multiplex, atque omnes perfectiones antiquorum ſacrificiorum eminenter complectens (quippe & illa ſi quam vim habuerunt, vtique ex iſto habuerunt) antiqui Patres Græcorum, iidemque ſanctiſſimi viri, & ab illis edocti eorum poſteri ad hos diuerſos fines clarius exprimendos, multas offerre particulas pro ſingulis ſingulas, quæ vnum cenſentur ſacrificium, conſueuerunt. Neque enim plura ſacrificia in liturgia ſimul offeruntur. Et primam quidem paulò maiorẽ particulã offerunt in memoriã Saluatoris. Cùm enim Chriſtus Dominus dixerit, hoc facite in meam commemorationem, ipſi & verbis quidem, atque incoatiuè in præparatione liturgiæ, & reipſa poſtea hoc exequuntur. Faciunt enim, quòd fecit Chriſtus, vt ſummus ſacerdos. Hoc eſt conſecrant, gratias agunt Deo patri, dum corpus Domini conſecratum ipſi offerunt, & cæteris illud, quando eſt opus, impertiunt; ac eundem planè finem habent, quem Chriſtus Dominus habuit, cùm ſe ipſum incruenter obtulit. Habuit autem Chriſtus finem illum primarium moralem, ſecundarium myſticum. Nam in illo incruento ſacrificio repræſentabat ſuam ſanctiſſimam mortem paulò pòſt in cruce futuram.

. Et propterea in meam, inquit, facite commemorationem, quòd nihil aliud eſt ſecundum Paulum, quàm mortem Domini annunciare, hoc eſt repræſentare, donec veniat. Mira tamen & diuina quadam actione, per quam eadem res, quæ vno modo ſignificatur, alio modo fit realiter præſens, eſt nempe ſacrificium expreſſa quædam & viua imago paſſionis Chriſti.

Deinde Græcorum presbyteri, quòd ſecundarium eſt, alteram, & minorem particulam offerunt in memoriam, & honorem Deiparæ Virginis, tertiam Ioannis præcurſoris, quartam Apoſtolorum, & ſic deinceps alias aliorum, quamquam vniuersè, ac generatim, potiſſimum verò vnam in honorem ſancti, cuius pro tempore natalitium celebratur.

Eſt autem varius modus loquendi de ſanctis in liturgia, dum offertur ſacrificium. Offerimus enim, inquiunt, in memoriam, & honorem ipſorum. Item pro ipſis. At non orant pro ipſis; tritum, ac celebre dictum illud eſt. Iniuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre. Offerre autem pro Sanctis, nihil aliud eſt, quàm gratias agere Deo pro acceptis beneficiis, hoc eſt, pro eorum victoriis, & rebus præclarè, & fortiter geſtis, atque ſempiterna illorum felicitate. Hoc ipſum autem eſt etiam offerre pro eorum cultu, & honore. Quippe hoc totum in eorum cedit gloriam, aduentitiam ſcilicet & extrinſecam. Item accedit illis gloria coram hominibus. Quare vnum ſequitur alterum, dum enim pro ipſis Deo gratias agimus, eos hoc modo commemoramus, & honoramus. Inde verò, & aliud conſequitur, vt ipſi memoriam noſtri habeant in cœlo, & pro nobis orent. Quocirca offerre pro eis, eſt offerre pro eorum victoriis, pro eorum gloria, pro eorum patrocinio inuocando. Atque is eſt finis cuius gratia offertur Deo ſacrificium Euchariſticum pro ſanctis.

Tandem offerunt particulas pro viuis, quæ ſe tenent ex parte ſacrificij, vel Euchariſtici, vel expiatorij, vel impetratorij. Poſtremo omnium offerunt pro defunctis, quòd præciſè impetratorium, ſeu ſatisfactorium eſt.

Eædem deinde particulæ communicantibus inſeruiunt. Nam idem ſacrificium eſt etiam ſacramentum. Et fortaſſis propterea ſancti Patres hunc modũ offerendi excogitarunt, vt & fines varij ſacrificij explicarentur, & populo nihilominus, qui, quoties ſacro intererat, communicare conſueuerat, minimè ſacramentum deeſſet.

Præterea poteſt afferri alia quoque ratio, quare idem ſacrificium offeratur pro Sanctis, pro viuis, pro mortuis. Vt enim S. Auguſtinus ſcribit in libro 10. de ciuitate Dei c. 6. & libro 22. cap. 10. in ſacrificio altaris ſignificatur ſacrificium generale, quo vniuerſum corpus Chriſti myſticum, id eſt, tota redempta ciuitas offertur Deo per Chriſtum ſacerdotem magnum. Et quoniam ad compagem huius corporis pertinent tum ſancti, qui degunt in cœlo, tum & qui exiſtunt in Purgatorio, tum

etiam

etiam qui in terris adhuc mortales versantur, ideo cuncti suo ordine in sacrificio altaris nominandi sunt. Sic Iacobus Apostolus à principio fermè suæ liturgiæ: εὐεργέτα βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης δημιουργέ, προσδέξαι προσιοῦσάν σοι διὰ τοῦ Χριστοῦ σου τὴν ἐκκλησίαν σου. ἑκάστῳ τὸ συμφέρον ἐκπλήρωσον. » Benefice, inquit, Rex sæculorum, » vniuersæque creaturæ opifex, recipe ad te » accedentem Ecclesiam tuam per Chri» stum tuum, singulis quod vtile est perfice. Hoc igitur vult, & exprimit suo facto Ecclesia Orientalis. Ad hęc, protestatur communionem sanctorum.

Dices, quare non æquales magnitudine particulas offert, quandoquidem omnes æque sacrificia, vel potius vnum sacrificium censentur?

Respondeo, id non esse necessarium, & nullatenus minui sacrificium hac ex parte satis enim est, si æqualiter particulæ illæ consecrentur, in quibus totus æquè Christus sit. Deinde minus commodè tot particulæ æquales magnitudine in parua patina ponerentur. Ad extremum illæ ponuntur, vt significent sacrificij varios fines, non vt suppleant quantitatem materiæ.

In Concilio Florentino concordia iam facta, quæsierunt Latini à Græcis inter alias quæstiunculas, primā in ordine. διὰ τί διαλαμβανόμεθα μερίδας ἐν τῇ προσκομιδῇ, καὶ ἑνοῦμεν τῷ θείῳ καὶ δεσποτικῷ ἄρτῳ. Libenter recenseo Græca, nam Latinus interpres (is autem quidam Abrahamus Cretensis est,) longè hallucinatus est, & Concilium illud in versione Latina multis mendis scatet. ille vertit. Post dies aliquot sūmus Pontifex conuocatis Græcis, ab eis quæsiuit, cur partem sacratissimi panis in calice cum sacratissimo sanguine misceant? At non hoc voluit Pontifex, cùm & Latini æquè atque Græci istud similiter faciant. Græcè igitur est. Cur presbyteri Græci diuisim ac singillatim accipiunt particulas in oblatione, & eas vnà cum Dominico, & diuino pane cōiungunt? hoc est cum vna hostia offerri possit, & in memoriam Christi saluatoris, & memoriam item sanctorum, atque emolumentum viuorum, & refrigerium mortuorum, quid est quod distinctè plures particulas offerimus? Per dominicum panem particulam maiorem, quam in memoriam Domini offerimus, Concilium intelligit.

In Polonia quidam, alioquin vir doctus & pius, suaserat cuidam nobilissimæ Matronæ Rutenæ, ne amplius sumeret Eucharistiam à presbyteris Russorum. Negabat enim nos distribuere corpus Domini, sed corpus B. Mariæ Virginis, corpus S. Nicolai &c. Miror quomodo etiam non dixerit, nos exhibere corpus viuorum, immo & mortuorum, pro his enim omnibus offerimus particulas.

Verùm his omissis Concilium Florentinum refert, antistitem Mytilenensem vna cum aliis dubiis canonicè hoc soluisse quæsitū. Puto dixerit, hanc esse antiquam orientalis Ecclesiæ consuetudinem, qua vtitur illa Ecclesia ad declarandos varios fines sacrificij, vt à principio memoraui. Varia item membra corporis mystici nomināda, quæ significātur in hoc sacrificio. Non autem eas offert veluti corpora sanctorum, viuorum, & mortuorum. Quare S. Germanus in fine suæ Theoriæ in liturgiam, non particulas quæ alioquin extra sacramentum minimè distribuuntur populo, sed panem vnde sumitur maior particula in memoriam Christi, vocat typum Virginalis corporis, & panem corporis Deiparæ. Vt enim ex purissimis sāguinibus Virginis formatus est Christus, ita etiam ex illo pane sumitur particula in corpus Christi transmutanda; Vnde panis ille figuram gerit Deiparæ. Qui tandem in fine sacri, vt Eulogicus non per modum sacramenti, sed loco Eucharistiæ populo, minus ad eam percipiendam parato, distribuitur.

Qui negarunt has particulas consecrari.

Capvt X.

Cæterum primus, qui eas particulas minus consecrari docuit, Simeon existit Archiepiscopus Thessalonicensis in libro de sacramentis. Vnde ansam præbuit forsan Latinis, vt à Græcis istud in concilio quærerent. Si enim non consecrantur, quorsum coniunguntur cum pane consecrando? tametsi in fine totius sermonis Simeon testatur se non ea dogmaticè asserere: εἰ καὶ μὴ δογματικῶς ταῦτα φημί, ἕπομαι γὰρ ἀεὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. Et si, inquit, » hæc minimè dogmaticè assero. Semper » enim sequor Ecclesiam. Vnde constat, à » Simeone hāc esse, excogitatam doctrinā, alioquin non ita locutus fuisset, & antiquos patres citasset.

Eundem prorsus errorem nostro æuo hausit à Simeone, ac veluti reconditum dogma eruit, & prodidit Philadelphiensis in opusculo de particulis.

O

Docent itaque iſti græculi, eas particulas minimè conſecrari, proinde monent Parochos, quando communionem præbent populo, ſi ſpeciem vtramque ſacramenti exhibere volunt, vt moris Græcorum eſt, huiuſcemodi particulas vna cum ſanguine mixtas, in cochleari acceptas porrigant, ſed maiorem particulam prius in fruſta diuiſam, deinde cum ſanguine mixtam, eam demum populo diſtribuant. Quamuis Simeon in hoc etiam perplexè loquatur, ait enim τὰς μερίδας & eſſe corpus Domini, ſi cum corpore & ſanguine commiſceantur, & non eſſe ſi ſeparentur, quo circa poſſe quidem participari in ſacramento à fidelibus, ſeruandam tamen eſſe antiquam conſuetudinem.

At conſuetudo apud Græcos plane illi contraria eſt, quippe porrigunt has particulas communicantibus tanquam ſacramentum. Alioquin neque ipſi monerent, ne illas presbyteri porrigerent. Baſilius magnus in Epiſtola ad Cæſariam Patriciã. ὁ ἱερεὺς ἐπιδίδωσι τὴν μερίδα, κατέχει δὲ αὐτὴν ὁ ὑποδεχόμενος μετ᾽ ἐξουσίας ἁπάσης, καὶ οὕτω προσάγει τῷ στόματι τῇ ἰδίᾳ χειρί. ταυτὸν τοίνυν ἐστὶ τῇ δυνάμει εἴτε μίαν μερίδα δέξεταί τις παρὰ τοῦ ἱερέως, εἴτε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ. Sacerdos, inquit, particulam tradit, detinet autem eam cum omni libertate is, qui ſuſcipit, ac ita ori admouet manu propria. Idem igitur eſt poteſtate, ſiue vnam particulam quis à ſacerdote accipiet, ſiue multas particulas ſimul. Sic ille. Vbi vides Baſilium recenſere quidem vim, & ſanctitatem particularum, non tamen docere diuerſum genus eſſe μερίδων, neque monere presbyteros (quod iſti faciunt) quas particulas populo præbere debeant. Idem Doctor in liturgia: δὸς ἡμῖν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς ἀξίως ὑποδέχεσθαι τὴν μερίδα τῶν ἁγιασμάτων σου. Da nobis ad extremam vſque noſtram reſpirationem, vt dignè ſumamus particulam ſanctificationum tuarum. Adde quod, populo pro communione paſſim præberentur particulæ, vt in ea epiſtola docet Baſilius, quis ſacerdotum facilè diſcernere potuiſſet veras à falſis, hoc eſt conſecratas à non conſecratis, præſertim in eadem patina, & modò etiam difficilius in eodem calice. Dico autem modò, quia Græci non amplius præbẽt particulas ſeorſim in manus, ſed eas vnà cum ſacrato vino per cochlearium cõmunicantibus in os inferunt. Quo circa ſi particulæ non conſecrarentur, ſacerdos exponeret ſe periculo, loco conſecratarum præbendi non conſecratas, & errorem committeret, ac panem ſimplicem pro corpore Chriſti exhiberet.

Rationes quibus id negauerint, & fundamentum aduerſariorum.

Capvt XI.

QVOD ſi petas, & quæras ab iſtis, qua igitur de cauſa offeruntur illæ particulæ pro ſanctis, pro viuis, pro mortuis, & vna cum ſacratiſſima hoſtia cõiunguntur?

Reſpondet Simeon his verbis: καλῶς ἡ ἐκκλησία τὰς μερίδας προσφέρει, δεικνύουσα, ὡς πάντας ἡ ζῶσα αὕτη ἁγιάζει θυσία πάντοτε, πλὴν οὐ θεοὺς φύσει ποιεῖ. Recte quidem, inquit, Eccleſia particulas illas offert, oſtendens nimirum quod hoc viuum ſacrificium ſemper omnes ſanctificat; non tamen natura Deos efficit. Senſus eſt, quemadmodum particulæ illæ participant aliquid ſanctitatis, dum miſcentur cum corpore & ſanguine Domini, ita etiam ſancti, quorum ſunt particulæ, per hoc ſacrificium ſanctificantur, & diuinitatis participes fiunt κατὰ χάριν, non autem φύσει Dij euadũt. Cur autem minus conſecrentur? hoc ipſo ait, quia cùm ſancti non fiant natura Dij, ſed gratia, neque illud fieri poſſit, ita etiam particulæ non poſſunt tranſmutari, ac verti in verum corpus Chriſti, ſed ſolùm ſanctitatem quandam participant. Sic alterum ex altero quodam modo probare videtur. Sed ponenda ſunt illius verba: κοινωνοῦντες Χριστῷ οἱ ἅγιοι, θεοῦνται μὲν κατὰ χάριν, οὐ θεοὶ δὲ γίνονται φύσει. καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτῶν μερίδες κοινωνοῦσι μὲν τοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, καὶ τῇ ἀνακράσει ἓν γίνονται σὺν αὐτοῖς, καθ᾽ αὐτὰς δὲ, αἱ διέλῃς, οὐκ αὐτὸ τὸ σῶμα εἰσὶν, ἢ τὸ αἷμα, ἀλλ᾽ ἑνούμεναι τῷ σώματι καὶ τῷ αἵματι. Sancti (inquit Simeon) cõmunicantes Chriſto, deificantur quidem per gratiam, non autem fiũt natura Dij. Igitur & particulę pro ipſis oblatæ participãt quidẽ de corpore & ſanguine Domini, ac permixtione vnũ quid fiunt cum ipſis, per ſeipſas verò, ſi diuiſeris, minimè corpus, vel sãguis ſunt, ſed vnitæ corpori, & ſanguini. Hactenus Simeon.

Similia tradit Philadelphienſis: καθάπερ αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ περὶ τὸ φῶς εἰσὶ τῆς θεότητος, οὐ γίνονται δὲ ἐκεῖναι φύσει θεὸς, ἀλλὰ κατὰ μέθεξιν, οὕτω καὶ αἱ μερίδες, εἰ καὶ ἑνοῦνται τῇ τοῦ κυρίου σαρκὶ καὶ τῷ αἵματι, οὐ μεταβάλλονται, ἀλλὰ μετοχικῶς τοῦ ἁγιασμοῦ μεταλαμβάνουσι. Quemadmodum, inquit, ſanctorum animæ circa lumen exiſtunt diuinitatis, cæterùm non euadunt Deus natura, ſed ſecundum communicationem, ita

etiam particulæ, quamuis vniantur cum carne Domini ac sanguine, non tamen transmutantur, sed participare sanctitatem participant.

Addit præterea, καθάπερ αὗται κοινωνοῦσι μετοχικῶς ἐνταῦθα τοῦ ἁγιασμοῦ, οὕτω καὶ ἐκεῖσε ἀοράτως αἱ ψυχαὶ τῶν κεκοιμημένων λαμβάνουσιν ἄνεσιν καὶ θεραπείαν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν κατεχόντων αὐτὰς ἀνιαρῶν. Vt ipsæ particulæ hic participes fiunt participatione quadam sanctitatis, ita etiam ibi animæ dormientium inuisibiliter assequuntur requiem, & curationem, atque liberationem à continentibus ipsas molestiis. Sic ille.

Quòd si rursus quæras ab illis, vnde istud habeant, & quis sanctorum huiusmodi doctrinam tradiderit?

Philadelphiensis breuiter ita se ab hac molestia expedit, vel potiùs sese implicat: τίς ὁ πείθων με περὶ τούτων; πίστις προηγουμένως, καὶ αἱ τῶν ἁγίων μαρτυρίαι. καὶ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων διδασκαλία τε καὶ βεβαίωσις. Quis hæc mihi suadet? in primis fides, deinde sanctorum Patrum auctoritas, tum Ecclesiæ Catholicæ, & Apostolicæ, quæ per orbem longè, latéque diffunditur, doctrina, & comprobatio. Sic ille.

At enim bone vir, tua ista fides ad quācumque vel absurdissimam rem optimè quadrare potest. Fingas enim hæreticum hominem de suis prauis dogmatibus, quæ aliis minus credibilia sunt, ita disserere, nimirum se ita credere, An propterea vera erunt? Deinde quod illæ particulæ sint offerendæ apertè constat ex liturgiis sanctorum patrum Basilij, Chrysostomi & aliorum, ipsaque met traditione, quòd ego & libenter fateor & amplector. Quòd item offerantur in laudem sanctorum & vtilitatem viuorum, & mortuorum, ex eorumdem doctissimis Commentariis, & ipsamet ratione colligitur, & certissimum est; quia nimirum sint verum sacrificium, quod vim habeat & impetrandi, & expiandi, & gratum animum offerentis pro acceptis beneficiis declarandi. At verò quod ex particulæ non consecrentur, istud verò non à sacris Doctoribus acceptum profers, sed ex tuo malè sano capite seu vètre potiùs euomis, & temerè effutis. Neque vnquam tu istud probare poteris. Alioquin profer vel vnum testimonium alicuius sancti, qui doceat particulas non consecrari.

Quòd enim iactas Ecclesiam Catholicam, hoc est secundum te Græcam, ita sentire, vt interim omittam, an ea sit Catholica, longè falleris. Nisi te vnum cum Simeone totam esse velis Ecclesiam Orientalem. Quamquā Simeon te longè modestior, qui cùm de tota re minimè certus esset, ea non dogmaticè asserere fassus est, sed se iudicio, atque cēsuræ Ecclesiæ semper submittere; tu verò δογματικῶς, & γνωμολογικῶς instar Pythagoræ cuncta cōcludis.

Simeon coniecturis quibusdā hoc probat. Sic enim scribit: Οὐ μεταβάλλονται δὲ φαμὲν αἱ εἰς μνήμην τῶν ἁγίων καὶ πιστῶν μερίδες, ἀπ' αὐτῆς συνάγοντες τοῦτο τῆς αὐτῆς παραδόσεως. προσφέρων γὰρ ἐν τῇ προθέσει τὸν ἄρτον ὁ ἱερεὺς, ἐκεῖνον μόνον ἐξάγει εἰς ἀνάμνησιν, ὡς αὐτὸς ἔφη, τὰς μερίδας δὲ εἰς μνήμην τοῦ θείου ἁγίου, καὶ ἱλασμὸν τοῦ θεῖου ζῶντος, ἢ τεθνεῶτος.

Καὶ ὅτι περὶ τῶν μερίδων οὐδεὶς μετὰ τὸ τὸν ἄρτον προσαγαγεῖν, τοῦ ποτηρίου ποιεῖται τὴν ἕνωσιν, εἶτα τὰς μερίδας προσφέρει. ὥστε εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου φησὶ, καὶ οὕτως ἑνοῖ τὸ ποτήριον, καὶ μετὰ τοῦτο τὰς μερίδας προσφέρει. ὥστε εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου οἱ ἄρτοι μόνοι.

Ἀλλὰ καὶ ἡ προσφορὰ ἐξ ἧς ὁ ἄρτος, ὁ εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἀνάμνησιν, ἀντίδωρον πρῶτον κέκληται. καὶ ἐν δίσκῳ ἐμβαλλόμενος ἰδίᾳ, παρὰ τοῦ ἱερέως τοῖς πιστοῖς ὕστερον δίδοται. δεύτερον δὲ, ἐξ ἧς ἡ μερὶς τῆς θεοτόκου διὰ τὴν αὐτῆς τιμήν. αἱ λοιπαὶ δὲ προσφοραὶ, ἐξ ὧν αἱ τῶν ἁγίων μερίδες, οὐκ ἀντίδωρον λέγονται.

Καὶ ἐν τῇ τελειώσει ὁ ἱερεὺς, εἰ μὲν εἷς εἴη ἄρτος, καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον φησὶ, καὶ οὐ διὰ τὰς μερίδας, τοὺς ἄρτους τούτους. εἰ δὲ πλείους ἄρτοι, ὡς αἱ ὦσι προηγιασμένοι, καὶ ποίησον τοὺς μὲν ἄρτους τούτους φησί.

Καὶ ἐν τῇ ἀνυψώσει τὸν ἄρτον, ἢ τοὺς ἄρτους, εἰ πλείους, ἀνυψοῖ, καὶ οὐ τὰς μερίδας.

Καὶ μελίζων τὸν ἄρτον, τὸ ἄνω τμῆμα τοῦ ἄρτου ἐμβάλλει τῷ ποτηρίῳ, καὶ οὐκ ἐκ τῶν μερίδων. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ μερίζων τμήματα τρία τοῦ θείου καὶ ζωοποιοῦ ἄρτου, ἐκ τούτων ἱερεῦσι καὶ διακόνοις παρέχει, καὶ οὐκ ἐκ τῶν μερίδων. Καὶ ἐν τοῖς προηγιασμένοις οὐ μερίδας φυλάσσει. Οὐδὲ κατὰ τὴν ἁγίαν πέμπτην τὸν παρακαταθήκης ἐκ τῶν μερίδων, ἀλλὰ τέλειον ἄρτον. Καὶ χειροτονῶν πρεσβύτερον ὁ ἀρχιερεὺς, τέλειον προσφερόμενον ἄρτον, καὶ οὐ μερίδα δίδωσι τῇ χειρὶ λέγων, λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην. Καὶ τοὺς τελείους ἄρτους ἐν τῇ προσκομιδῇ ἱερεὺς ἀεὶ προσφέρει. τὰς μερίδας δὲ εἴδομεν καὶ διακόνους προσφέροντας, εἰ καὶ ἐκωλύσαμεν τοῦτο. ἐκ τούτων οὖν πάντων, καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς παραδόσεως ἔστι συνάγειν, ὡς ὁ ἄρτος μόνος, ἢ οἱ ἄρτοι, οἱ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου, σῶμα τοῦ κυρίου. Non transmutari particulas asserimus, quæ in memoriam Sanctorum & fidelium offeruntur, colligentes id ex eadem antiqua

„ traditione. (explicat immediatè Simeon, quænam ſit antiqua iſta traditio) offerens enim in propoſitione panem ſacerdos, illum tantùm eximit in memoriam Chriſti, vt ipſe dixit, particulas verò in memoriam huius vel illius Sancti, & ſuffragium huius, vel illius viui, vel defuncti.

„ Quod ex eo quoque probari poteſt, quoniam ante particulas quàm primùm ſacerdos obtulerit panem, ſtatim calicis efficit vnionem, deinde particulas offert, quocirca in memoriam Domini ait, & ita vnit calicem, & poſt hæc particulas offert. Quare in memoriam Domini ſunt ſoli panes. Sed & oblatio, ex qua panis in memoriam Domini ſumitur, antidorum primum vocatur. Et in propria patina poſitus à ſacerdote fidelibus poſtea diſtribuitur. Oblatio verò, ex qua particula Deiparæ in eius honorem ſumitur, ſecundum appellatur antidorum. At reliquæ oblationes, ex quibus Sanctorũ particulæ ſumuntur, minimè vocantur antidorum. Et in conſecratione ſacerdos ſi quidem vnus eſt panis, & fac, inquit, hunc panem, & non ait propter particulas, hos panes, ſin plures ſint, vt ſint præſanctificari, & fac, inquit, hos panes. Præterea in eleuatione panem, vel panes, ſi plures ſint, attollit. Non autem particulas.

„ Ad hæc diuidens panem, portionem ſuperiorem immittit in calicem, & non aliquid ex particulis. Reliqua quoque tria diuidens fruſta ſacri, & viuifici panis, ex his non autem ex particulis diſtribuit ſacerdotibus, & Diaconis. Et in præſanctificatis ſacerdos non particulas ſeruat. Sacramentum quoq; quod feria quinta maioris hebdomadis pro ægrotis præparatur, haud ex particulis conficitur, ſed ex perfecto, & conſecrato pane.

„ Pontifex item ordinans presbyterum oblatum panem conſecratum, non autem particulam porrigit, cùm dicit, accipe depoſitum hoc. Præterea in præparatione quæ fit ante liturgiam, & vocatur πρόσκομιδή, perfectos panes ſemper offert ſacerdos, particulas autem, & Diaconos vidimus offerentes, quamuis hoc prohibuerimus. Ex his igitur omnibus, & antiquis traditionibus licet colligere, ſolum panem, vel panes, qui in memoriam Domini offeruntur, eſſe corpus Domini. Non dicam hactenus Simeon, quippe qui vlterius progreditur; hactenus tamen, quia eadem fermè repetit.

Refellitur falſa, & hæretica opinio aduerſariorum de particulis.

Capvt XII.

Verum hæc opinio, & ineptiſſima eſt, ſimul & hæretica. Et profectò, ſi vera eſſet, non ineptè dixiſſet Polonus ille Ruthenos non diſtribuere corpus Dominicum. Cùm enim paſſim presbyteri Græcorũ illas particulas vnà cum aliis in calice miſceant, & eas loco ſacramenti exhibeant, neque diſcernere valeant, quid aliud ſupereſt dicere, quàm eos non corpus Chriſti, ſed ſimplicem panem diſtribuere?

Deinde quænam eſt hæc ſimilitudo, quæ item illatio? Sancti non poſſunt euadere natura Dij, igitur particulæ non conſecrantur. Hæc enim ſunt adeo inter ſe diſparata, vt magis diſtent, quàm cœlum à terra. Non ſecus ac ſi diceremus, quia Gabriel Philadelphiæ antiſtes alienus eſt à Romana Eccleſia, & per conſequens eſt non ſolũ ſchiſmaticus, ſed etiam hæreticus. Igitur Petrus Arcudius Catholicus, & orthodoxus non poteſt ſaluari. Quantum enim diſtant inter ſe hæc illius longè diſparata fundamenta, quæ tamen ipſe conſociat, fieri corpus Chriſti, quòd poſſibile eſt, panis enim vertitur in corpus Chriſti, & fieri Deum natura, quòd impoſſibile eſt, tantum diſtant illationes quæ ex his inferuntur. Num enim corpus Chriſti, quia ſubſtantia panis in illud vertitur, propterea Deus euadit? Vt aliqua ſit ſimilitudo? cùm nulla res ſit quæ in diuinitatem verti queat? Immo verò facilius eſſet noſtra corpora verti in corpus Chriſti, quàm corpus Chriſti in diuinitatem. Et quidem corpora noſtra ne dum in diuinitatem, ſed neque in corpus Chriſti vertuntur. At panis particularum, qui eſt apta materia ſacrificij, & ſacramenti ex inſtitutione Chriſti, quid obſtat, quominus in corpus Chriſti vertatur? Vnde hæc omnia optimè ſtare poſſunt, panem in corpus Chriſti conuerti, & illud Deo patri offerri in memoriam paſſionis Chriſti, in honorem Sanctorum, in emolumentum viuorum & mortuorum. Quæ cùm Simeon & Philadelphienſis ſimul coniungere neſcirent, in hæc abſurda deuenere.

Præterea quæ noua iſta Theologia eſt, ſanctos nunc in cœlo cum Chriſto regnan-

res, & vndequaque ſecundum ſpiritum beatos, ex hoc ſacrificio ſanctimoniam acquirere? Et per conſequens ſempiternæ felicitatis, & gloriæ inerementum? Et ſi acquirunt à ſacrificio, quorſum particulæ, quæ ſecundum illos minimè ſunt ſacrificium? At enim ſignificant eorum ſanctitatem eſſe limitatam, ſimul etiam participatam, & communicatam ab altero.

Sed profectò ea doctrina adeo clara eſt, & vel imperitiſſimis modò Chriſtianis, obuia, & trita, vt nullis plane ſymbolis tanquam inuolucris egeat, quibus declaretur, ſeu verius obſcuretur. Fruſtra igitur adhibentur particulæ. Quis enim neſciat ſanctos non eſſe natura Deos? quem lateat, Beatos virtutibus ornatos eſſe ex eo quod adhæreant ſummo bono? eorumque ſanctitatem omnem à Deo Optimo Maximo fonte totius ſanctitatis pendere, ac promanare? An reperitur quiſpiam, modò ſit Chriſtianus, qui multos Deos eſſe, vel fieri poſſe cenſeat? Vt propterea ſignis iſtis exterioribus potiùs monendus ſit, quaſi minus ſufficiat, vel minus prodenda ſit doctrina de Deo ſermonibus tradita?

Ad hæc, ſi propterea particulæ non conſecrantur, eo quod ſancti natura Dij euadere minimè poſſunt; à contrario ſi verè conſecrarentur, participarent Beati φύσει diuinitatem, non χάριτι. At verè conſecrantur, & in veriſſimum corpus Chriſti vertuntur. Vt mox oſtendam, igitur qui hanc doctrinam tradunt, multos Deos agnoſcant, & colant neceſſe eſt. Quod autem conſecrantur probatur hac ratione.

Probatur particulas conſecrari ex natura, & conditionibus ſacrificij.

CAPVT XIII.

PANIS ille particularum eſt vera materia ſacrificij, & circa illum fiunt omnia requiſita ſacrificio, proinde conueniunt illi omnes conditiones ſacrificij, neque datur in lege gratiæ præter vnum ſacrificium, ergo verè conſecratur.

Vt hæc probentur in primis natura ſacrificij propriè accepti explicanda eſt. Quamuis autem ſacrificium ſit ipſa victima, quia tamen circa ipſam multa fiunt, neque eſſet ſacrificium niſi certis cerimoniis adhibitis conſecraretur, idcirco quærendum eſt, quidnam ſit ſacrificium, quatenus complectitur actionem vna cum victima. hoc enim modo facilè cognoſcere poterimus, quæ ſe teneant ex parte actionis, quæ item ex parte victimæ, ac materiæ ſacrificij.

Igitur ſacrificium, hoc modo ſumptum eſt actio, hoc eſt, oblatio. Qui enim ſacrificat, aliquid agit, & offert Deo. Quãuis autem multæ ſint oblationes, & ſacrificare ſit ſpecies oblationis, oblatio verò genus, tamen per excellentiam, tum in ſcriptura, tum apud Eccleſiaſticos Scriptores paſſim offerre, Græcè προσφέρειν idem eſt, atque ſacrificare, & προσφορὰ ſacrificium.

Neque tamen qualiſcumque actio eſt, ſed externa oblatio. Quippe poſſumus offerre nos ipſos Deo affectu animi & voluntate, ſed ea oblatio ſacrificium improprium eſt, inuiſibile, atque internum. At verò ſacrificium propriè debet eſſe manifeſtum, publicum, atque teſtificatio quædam interni affectus. Hæc actio externa ſit circa particulas.

Tertiò huiuſmodi actio ſit ſoli Deo. Nam oblationes externæ poſſunt etiam fieri hominibus, vt cùm quis alteri defert honorem caput nudando, genua flectendo, corpus totum proſternendo, ſupplicando, inuocando. Vel homini, & Deo fiunt, vt cùm dantur eleemoſynæ pauperibus propter Deum. At non ſunt ſacrificia. Quia ſacrificium, propriè pertinet ad cultum latriæ, qui ſoli Deo conuenit. Vnde Exod. 22. qui ſacrificat Diis, occidetur, præterquam Domino ſoli. Vt enim eſt interior quidam cultus, quem ſoli Deo exhibemus, cùm eum agnoſcimus primum & ſummum bonum, cauſam efficientem, & finalem omnium rerum, & vt tali cor noſtrum illi demiſſiſſimè proſternimus; ſic etiam debuit eſſe externum aliquod ſignum, quo proteſtaremur cultum iſtum ſoli Deo debitum. Sed iſte panis τῶν μερίδων, quamuis in honorem beatorum, vel vtilitatem viuorum, & mortuorum offeratur, tamen pro ſanctis, non autem ſanctis, ſed Deo ipſi ſoli offertur. Pro viuis & mortuis, non viuis & mortuis ſacrificatur. Quod etiam Græci fatentur, αἱ μερίδες (inquit Simeon) εἰς μνήμην εἰσὶ τῶν ὧν προσφέρονται. Particulæ ſunt in memoriã eorum, pro quibus offeruntur, cui? præterquã ſoli Deo? an ipſis pro ipſis offeruntur? Egregie Auguſt. libro 20. contra Fauſtum

c. 21. Quis, inquit, antistitum in locis sanctorũ corporum assistens altari, aliquando dixit, offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo qui Martyres coronauit, apud memorias eorum, quos coronauit.

Quartò ista externa oblatio fit soli Deo ad finem congruentem. Is verò duplex est moralis, & mysticus. Moralis multiplex est. Quippe sacrificia, vel Deo auctore, vel more, & instituto maiorum, vel instinctu naturæ fiunt, & offeruntur. Quibus vel humanam infirmitatem, & diuinam Maiestatem profitemur. (Hic enim est finis proprius, & generalis sacrificiorum. Nempè sunt quasi tributa, quæ Deo redduntur in recognitionem supremi dominij ipsius & nostræ subiectionis. Significamus enim hac ratione omnia à Deo procedere, & in ipsius honorem consumenda:) vel admissa peccata expiamus: vel Dei auxilium inuocamus ad bonum aliquod obtinendum: vel denique iustas, & debitas pro beneficiis à Deo acceptis gratias referimus.

Porrò iste finis continet cùm sanctos, tum viuos, & mortuos, pro quibus vel gratias Deo agimus, vel ab eo aliquid impetrare contendimus. Quare particulæ non excludũtur ab isto fine, neq; à mystico, vt dicam postea in solutione argumentorũ.

Quintò talis oblatio fit à legitimo ministro, hoc est Episcopo, vel presbytero. Non enim cuiuscumque est offerre sacrificium, sed propriè, & per se ad actionem sacerdotis pertinet. Ad Hebræos 5. omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia. Vnde sacrificium, & sacerdotiũ relatiua sunt, & omnino inseparabilia. Siquidem à θύειν, quod est sacrificare fit θυσία, sacrificium, & θύτης, sacerdos. & ab ἱερεύειν, sacrificare, ἱερεῖον, sacrificium, & ἱερεύς, sacerdos.

At illas particulas ne dum laicis, sed ne Diaconis quidem offerre fas est. Nulla autem ratio reddi potest, quare offerre non possint, nisi ea sola, quam reddit Concilium primum Nicænum can. 18. Quia videlicet Diaconi non habent potestatem sacrificia offerendi. Vnde cùm non possint Diaconi offerre particulas, signum est eas consecrari, & esse sacrificium. Et propterea negat Concilium posse eos Eucharistiam presbyteris distribuere. οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τούτους τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα Χριστοῦ. Neque canon, inquit, neque consuetudo tradidit, vt ij, qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his, qui offerunt Corpus Christi porrigant.

Epiphanius quoque hæresi 79. dum reprehendit quasdam mulieres, quæ placentam offerebant per modum sacrificij B. Virgini, dicit neque Diaconos istud posse efficere: καὶ γὰρ οὔτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπιτεύθησάν τι μυστήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελλόμενα. Nam neque Diaconis in Ecclesiastico ordine concreditum est, vt aliquod mysterium peragant, sed solùm vt administrent imperata. Quam eandem rationem Concilij, & Epiphanij optimè tangit ipsemet Thessalonicensis his verbis: τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς προσκομιδῆς οὕτω. ἐν ᾗ καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι προσφέρουσι περὶ ὧν χρεία, καὶ μάλιστα τῶν τὰς ἑορτὰς τελούντων, καὶ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ὧν ἀνάγκη λοιπῶν. καὶ οἱ διάκονοι δὲ πάντες διὰ τῶν πρεσβυτέρων. οὐδὲ γὰρ θέμις προσφέρειν διακόνους δι' ἑαυτῶν. ἐπεὶ τὸ χάρισμα τοῦ προσκομίζειν θεῷ [Nota, τὰς μερίδας προσκομίζεσθαι τῷ θεῷ] οὐκ ἔχουσι. διάκονοι γάρ εἰσι, τὴν λειτουργικὴν ἀξίαν ἔχοντες μόνον. εἰ οὖν οὐ δυνατὸν αὐτοῖς ἱερατικὴν ἐνδύσασθαι ἄμφιον δίχα εὐλογίας ἀρχιερέως, ἢ ἱερέως, οὔτε ἐνάρξασθαί τινος ἱερᾶς τελετῆς ἄνευ πρεσβυτέρου, πῶς ἄρα οὗτοι δι' ἑαυτῶν προσκομίσουσι; καὶ εἰ ὁ κανὼν ἀπαγορεύει διακόνους πρὸ τοῦ ἱερέως μεταχεῖν, καὶ τῶν τιμίων δώρων τελειωθέντων, ἵνα τηρῇ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστος, πῶς ἐν τοῖς δώροις προσκομίσει διάκονος; Quæ circa oblationẽ, quam vocant προσκομιδὴν (hoc est præparationem liturgiæ) fiunt, ita se habent; in qua sanè etiam cuncti presbyteri pro iis, quibus est opus, offerunt; præsertim verò pro festum suis impensis celebrantibus, ipsoq; Pontifice, ac deinceps reliquis, quibus necesse est. Similiter omnes Diaconi offerũt per presbyteros. Neq; enim fas est Diaconis per ipsos offerre. Quandoquidem donum offerendi Deo non habent. Siquidem diaconi sunt ministerij dignitate tantùm præditi. Si igitur fieri non potest, vt ipsi sacerdotale vestimentum sine Pontificis, aut sacerdotis benedictione induant, aut vllum sacrum mysterium sine presbytero inchoent, quanam ratione per se ipsos offerent? Et si canon vetat Diaconum ante sacerdotem communionis participem fieri, quamuis præclara munera sint consecrata, vt quilibet suum gradum seruet, quomodo in oblatione munerum Diaconus offeret? Hucusque Simeon. Et longè doctior illo Georgius Pachymeres exponens ter-

tium caput Dionysij de cælesti Hier. Vbi docet Areopagita sacrorum antistitibus, & initiatis ne fas esse quicquam, aliter exercere, quàm præscribant sacræ constitutiones, cùm Deus sit omnium mysteriorum auctor, & ad producendos eorum effectus, primarius concurrat. hoc illustrando exemplis interpres ait: οἷον φέρ' εἰπεῖν, ἱεροδιάκονοι προσφέρῃ, ἢ πρεσβύτεροι χειροτονῶν.
» Vt verbi gratia, si Diaconus offerat, vel
» presbyter per manus impositionem ali-
» quem sacris ordinibus imbuat. Istud esset
» παρὰ τὰς ἱερὰς διατάξεις, contra sacras
» Constitutiones.

Sextò. Per hanc ministri publici actionem offertur Deo res sensibilis, & permanens. Nam externus cultus aliquando fit per puros actus externos, interdum aliquibus adhibitis etiam rebus, puri vocantur, quòd consistant solùm in aliquo motu, vel actione hominis, in qua perficiuntur, & consumuntur absque aliqua re externa, circa quam versantur. Res appellantur, quæcumque res permanentes, quæ licet non possint in cultum Dei cedere, nisi media aliqua hominis actione, tamen quia ille cultus fit per vsum talium rerum, ideo dicitur fieri per ipsas res. Igitur in omni sacrificio propriè dicto requiritur res aliqua sensibilis, quæ offeratur. Nec in sola actione sacrificium consistere potest. Alioquin psalmodiæ, preces, genuflexiones, & id genus, quando fiunt in honorem solius Dei, essent sacrificia, quæ tamen non sunt, præterquam quod externus cultus per puros actus sit communis Deo cum aliis. Sacrificium verò ipsi soli conuenit: Itaque ad differentiam actionum transeuntium, dicimus debere esse rem corpoream, & quæ possit sensu percipi: Immo quæ est sæpius esui, vel potui apta, eo quod tanquam cibus Deo acceptus, & gratus, vel tanquam cibus ministrorum eius offertur. Quo circa Geneseos cap. 22. Isaac ait patri, Ecce
» ignis & ligna, vbi est victima holocausti?
» Hebræ. 8. Omnis Pontifex ad offerendum
» munera, & hostias constituitur. Vnde necesse est & hunc habere aliquid, quòd offerat. Vbi Apostolus colligit ex ratione communi sacrificiorum non potuisse Christum verè dici Pontificem, nisi habuisset victimam, quam offerret. Ob idque vocatur Christus θῦμα, καὶ θύτης. προσ-
» φέρων, καὶ προσφερόμενος. Sacrificium & sa-
» crificans, offerens, & oblatus. Hæc conditio minimè deest particulis.

Dices, vel panis offertur, vel corpus Christi. At panis certè non offertur, alioquin nobiliora fuissent antiqua sacrificia, tanquam animata, quàm panis inanimus. Non ergo conuenienter offeruntur particulæ.

Deinde, si corpus Christi sacrificatur, certè illud est inuisibile. Ergo frustra requiritur in sacrificio hæc conditio, vt res sit sensibilis.

Ad primum respondeo. Dico primo, argumentum æque militare aduersus minores particulas & maiorem. Similiter enim aliquis interrogare potest, quid tum sacrificatur, vel panis, vel corpus Christi, & si corpus Christi, tunc particula maior frustra offertur.

Dico secundò, hoc argumento vrgeri Græcos, qui concedunt particulas offerri Deo, & eas negant consecrari. Tunc enim sequitur antiquorum sacrificia nobiliora fuisse nostris.

Ad difficultatem itaque respondeo. Neque panem simpliciter, neque corpus Christi simpliciter offerri, sed panem consecratum. Vel, quòd idem est, corpus Christi in specie panis. Vnde particulæ quatenus sunt consecrandæ, non frustra offeruntur.

Hinc verò soluitur etiam quod secundò obiicitur. Est nempe conditio illa necessaria, vt res sit sensibilis, quæ sacrificatur. Tum quia omnia antiqua sacrificia huiusmodi fuerunt. Tum etiam quia alias non esset vnum sacrificium, sed varia genera sacrificij vt sunt variæ actiones transeuntes, quæ plerumque in honorem solius Dei fiunt. Ad difficultatem autem iam responsum est. Nam corpus Christi non est victima in sacrificio absolutè, sed vt est in specie panis. Sic autem est sensibile ac planè visibile.

Septimò. Hæc res sensibilis ritu mystico consecratur. Nam ex profana ceremoniis quibusdam adhibitis, fit sacra, & Deo dicatur. Ita victima in lege veteri quodam certo ritu, & cerimonia mysterium continente, Deo consecrabatur. Vt impositione manuum, vel eleuatione oblationis in altum. Quo circa distinguitur etiam à simplici oblatione. Vt cùm fideles candelas accendunt, & consumunt in templo ad honorem Dei, vel aliquid aliud eiusmodi offerunt. Tunc enim cùm ob alias circunstantias, quæ requiruntur, tum ratione legitimi ministri, & mysticæ consecrationis, quæ videlicet desunt, minimè illud est sacrificium.

Verùm quoniam aliæ quoque nonnul-

quia hodie vnum agnum, cras alium offerebant. Nostrum autem esse vnum, quia semper eundem offerimus Christum. Denique multò vilius esset nostrum, vt pote inanimum, antiquis sacrificiis.

Alij dicunt. Sacratur quidem corpus Christi; quia offertur, Deoque dicatur. Vnde consecratio essentialis est, qua respicit Christum. Quia per eam Christus ponitur super altare hocq; ipso offerri intelligitur. Destruitur verò, quia verè, licet mysticè, & incruētè immolatur Christus. Nam vi verborum, hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, seorsum ponitur in altari corpus à sanguine. Separare auautem corpus à sanguine, nihil aliud est, B quàm vera quædam immolatio; tamen incruenta. Quia naturalis concomitantia impedit quo minus verè sanguis, aut anima à corpore separentur.

Verùm quoniam hæc sententia, dum asserit ex vi verborum immolari Christū, & tamen ponit concomitantiam, quæ vtique ponenda est, affirmare simul, & negare videtur sacrificium, ideo Suarius eam prolixius, ac probabilius explicat. ait enim consecrationē habere rationem sacrificij sub mystica mactatione, ac separatione corporis & sanguinis ex vi verborū, quia incruentum sacrificium, cruentum repræ- C sentare debet iuxta Christi verba in hunc sensum ab Ecclesia intellecta, hoc facite in meam commemorationem; ipsum tamen sacrificium incruentum esse, solaque consecratione perfici, non destructione, seu immutatione. Quia nimirum, vt ipsum nomen sonat, sacrificium postulat, circa rem oblatam aliquid sacrum fieri. Quo censeatur res moraliter sanctificata, & ad sacros vsus deputata, ad recognoscendam diuinam excellentiam. Hoc totum fit dum per consecrationem ponitur Christus super altare, & consequenter offertur Deo. Negat autem esse de ratione D sacrificij necessariam immutationem, seu destructionem alicuius materiæ oblatæ. Nam primitiæ Leuitici 23. offerebantur soli Deo, ob idque erant verum sacrificium sine huiusmodi mutatione, quamuis in plerisque aliis sacrificus esset talis mutatio.

Huic sententiæ illud obiicere possemus. Quod sacrificia, quæ in se destructionem patiebantur, & mutationem admittebant, vt holocausta, magis significabant diuinam excellentiam, cuius videlicet non solùm vsus, sed etiam substantia rerum foret. Et per consequens erant multò A perfectiora, quàm alia. Quo circa & magis figurabant hoc nostrum sacrificium, quòd certè carere illa perfectione non debet.

Sed facilè respondere posset Suarius, quin & respondet, holocaustum etiam figurasse sacrificium cruentum, & tamen corpus Christi post mortem incorruptum mansisse. Vnde ratio formalis holocausti non in hoc consistit, vt tota res oblata consumatur, vel comburatur, vel aliquid simile patiatur, sed vt offeratur, & ordinetur in reuerentiam & honorem diuinæ maiestatis. Excellētia verò diuina satis declaratur, dum effectus talis producitur.

At contra. Nam cruentum sacrificium, quamuis non fuerit combustum, vt holocaustum, tamen mutationem atque destructionem passum est. Quando sanguis & anima separata sunt à corpore.

Sed neque combustio mystica defuit, quando totum mysterium passionis absolutum est ob immensum amorem diuinum, in quo veluti in fornace ardentissima totum decoctum atque combustum est.

Idcirco idem auctor aliter quoque soluit principalem nodum difficultatis. Demus enim (inquit Suarius) necessariam esse ad sacrificium realem immutationem alicuius creaturæ, non inde fit esse necessariam per modum destructionis in re principaliter oblata, quia etiam potest esse per modum effectionis. Itaque in antiquis sacrificiis fiebat tantùm destructio in honorem Dei, hic in nostro sacrificio fit destructio simul & effectio Destructio in termino à quo, effectio in termino ad quem.

Quòd si vrgeas, ibi quod principaliter offerebatur, destruebatur. Respondebit, quia erat alterius ordinis immutatio. Hic autem satis est, si minus principale immutetur, & magis principale efficiatur, quo perfectissimè suppletur ratio sacrificij. Vt enim per actionem destructiuam in re oblata principali potest coli Deus, & significari suprema eius potestas; ita etiam per actionem effectiuam ad hoc deputatam à Deo similiter coli potest, præsertim si illa effectio sit supernaturalis, & diuina, & terminetur ad præsentandam rem illi gratissimam, qua ipse maximè colitur, & honoratur.

Aliis placet, panem consecrari. At corpus Christi destrui. Consecrari quidem dum vertitur in corpus Christi. res enim alioquin profana, hoc est terrena, & com-

munis fit ſacratiſſima corpus Chriſti. Deſtrui verò corpus Chriſti, quia per conſecrationem ſub ſpecie panis fit cibus ſpiritualis animæ. Cibus autem ad comeſtionem, & per hoc ad mutationem, & deſtructionem ordinatur. Itaque eſſentiam ſacrificij ſtatuunt non in ſola conſecratione, ſed etiam in ſumptione. Sic docet Bellarminus.

Si obiicias, illud conſecratur quod offertur. Concedent. Nam etiam panis ſuo modo offertur. Eſt enim materia ſacrificij, ac de illius eſſentia, quatenus ex aliis materiis ſacrificium confici non poteſt.

Dices, quod principaliter offertur, illud conſecratur. Reſpondebunt, non ſemper. Si vlterius obiicias. Quod conſecratur, ſacrificatur & deſtruitur. Reſpondent ſimili modo, Non ſemper, ſed quando idem remanet, ſaltem materialiter. Sed quia hic non remanet idem, ideirco aliud ſacratur, & aliud deſtruitur. Quauis illa duo minimè diuerſum efficiant ſacrificium.

Has ego recenſui ſententias, quæ omnes, excepta prima, ſua probabilitate non carent. Et egregiè à ſuis auctoribus defenduntur, non vt eas examinarem, quod ad pręſens inſtitutum meum minimè ſpectat; ob idque argumenta illarum, & obiectiones in vtramque partem non niſi leuiter, & ex parte retigi, ac propoſui. Sed vt oſtẽderem difficultatem rei, atque vt intelligeremus quas partes habeat conſecratio panis in ſacrificio. Alij enim ponunt eam, qua panem reſpicit, eſſentialem ſacrificio. Alij qua Chriſtum reſpicit, qua verò panem præuiam aiunt eſſe, atque quodam modo extrinſecã. Sic nimirum qui totam rationem ſacrificij in principali oblatione conſiſtere putant. Quo circa duplicem, & æquiuocam intelligunt conſecrationem, alteram panis, corporis Chriſti alteram. Vt cumque ſit, certè panis conſecratio neceſſariſſima eſt, ſine qua ſacrificium fieri non poteſt.

In hoc igitur puncto tota difficultas conſiſtit. Quandoquidem negat Simeon & Philadelphienſis particulas haſce conſecrari. Probo itaque hoc, Primùm, ex vi cœleſtis illius & ineffabilis conſecrationis. Nam proferuntur potentiſſima verba Chriſti ſuper illis particulis, & in perſona Chriſti proferuntur, ideo enim ſacerdos non dicit, hoc corpus Chriſti, ſed, hoc eſt corpus meum. Ergo verè ſunt corpus Chriſti, & conſecrantur. Neque eſt ratio cur in eadem patina vnus panis conſecretur, alter conſecratione careat. Neque nulla intercedit intentio, ſiue vniuerſalem totius Eccleſiæ, ſiue particularem paſſim offerentium intelligas, quæ, quo minus id fiat, obſtet.

Deinde, idem æſtruo deducendo rem ad abſurda. Nam ſi panis particulatum non tranſmutatur, erit ſimplex oblatio, & poterit offerri à quolibet, non ſolùm à ſacerdote. Item poterit offerri non tantùm Deo, ſed & reliquis beatis. Quippe cæteræ omnes externæ oblationes communes ſunt Deo cum aliis, excepto ſacrificio, quod vni ſoli vero Deo conuenit.

Poſtremò, non eſſet cauſa, quare in eadem patina particulæ collocarentur. Si enim Eccleſiæ orientalis non eſt animus particulas illas Deo, vt ſacrificium offerre, quare cum vero corpore Chriſti per legitimum miniſtrum re ipſa offert? Dum ſacerdos clara, & intenta voce profert, & offert: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Tua ex tuis tibi offerimus ſecundum omnia, & propter omnia. Igitur illæ particulæ cùm & à ſolo ſacerdore offerantur, & ſoli Deo offerantur, & vna cum corpore Chriſti in eodem altari, imo & eadem patina offerantur, & non aliter atque de Chriſto, de illis dicatur, tua ex tuis tibi offerimus ſignum, eſt, eas eſſe verum ſacrificium, & per conſequens veriſſimum corpus Chriſti. Quòd alia nulla ratione, quàm conſecratione, hoc eſt, prolatione Dominicorum verborum fieri poteſt. Hæc ex natura ſacrificij.

Probatur idem ex contextu liturgiarum.

Capvt XIIII.

PRobemvs idem ex contextu liturgiarum. Si quis enim diligenter verba liturgiarum perpendat, manifeſtè reperiet in præparatione liturgiæ, quam vocant προσκομιδὴν, oblationem fieri in memoriam Chriſti, & poſt conſecrationem ſimiliter fieri oblationem in memoriam Chriſti. Sic enim ibi habetur: μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Memores igitur huius ſalutaris mandati (quod videlicet in memoriam

Christi sit offerendum) & omnium, quæ pro nobis gesta sunt, crucis, sepulcri, triduanæ resurrectionis, à dextris cathedræ, secundi & gloriosi rursus aduentus, tua ex tuis tibi offerimus secundum omnia & propter omnia. Idque meritò. Nam illa particula maior in prima oblatione offertur, non vt simpliciter panis, sed vt consecrandus. Idcirco iteratur oblatio, immo περιπλασιάζεται. Primo ἐν τῇ προσκομιδῇ, cùm dicitur, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου, καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. In commemorationem Domini & Dei & saluatoris nostri Iesu Christi. Deinde ante consecrationem, statim μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον, post magnum donorum ingressum, hoc est in offertorio, cùm recitatur illa oratio, cuius inscriptio est, εὐχὴ προσκομιδῆς μετὰ τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ τῶν θείων δώρων ἀπόθεσιν. Oratio oblationis post diuinorum donorum in sacra mensa depositionem. Oratio sic incipit, κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἅγιος. Domine Deus omnipotens, qui solus sanctus es. Postremò post consecrationem cùm dicunt, tua ex tuis tibi offerimus. Nam in sacrificio, vt antea dixi, neque simpliciter panis, neque simpliciter corpus Christi sacrificatur, sed panis consecratus, vel corpus Christi sub speciebus panis immolatur. Quamuis autem ipsa consecratio tacita sit quædam oblatio. Quippe vi consecrationis victima in altari ponitur, & per consequens Deo offertur, tamen Ecclesia clarissimis verbis factum Christi approbans istud iterat. Cùm itaque idem planè fiat dum commemorãtur sancti, cur idem de illorũ oblatione, hoc est, quæ pro illis offertur, non sentiamus? Nam ἐν τῇ προσκομιδῇ offeruntur particulæ in memoriam & honorẽ sanctorum, pro viuis, pro mortuis. Consecratione peracta, & commemoratione secunda Christi facta, denuo pro iisdem offertur: ergo particulæ verè consecrantur. Quæ propterea etiam nomine sacrificij exprimuntur. Idque non solùm peracta consecratione, verùm etiam in prima oblatione, quando fit præparatio liturgiæ. De particula enim Deiparæ sic ad verbum habes. εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. ἧς ταῖς πρεσβείαις πρόσδεξαι κύριε τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. In honorem & memoriam super cæteras omnes benedictæ gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ, semperque Virginis Mariæ, cuius deprecationibus suscipe Domine hoc sacrificium in supercœleste tuum altare. Neque possunt referri illa verba τὴν θυσίαν ταύτην ad maiorem tantùm particulam exclusis minoribus. Hæc enim verba dicit presbyter, quando minorem particulam in patina ponit, quasi explicans & manu ostendens quidnam sit illa particula. Est enim inchoatiuè sacrificium. Post consecrationem verò de iisdem particulis ita sequitur: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου. ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. τοῦ ἁγίου τοῦ δεῖνος οὗ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπισκέψαι ἡμᾶς ὁ θεός. καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου. καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σοῦ. Præterea (inquiunt) offerimus tibi rationabile hoc, & incruentum obsequium pro Progenitoribus, Patribus, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Præconibus, Euangelistis, Martyribus, Confessoribus, Continentibus, qui in fide requieuerunt. Et omni spiritu, qui in fide consummatus est. Potissimùm pro sanctissima, immaculata, plusquam benedicta, gloriosa Domina nostra Deipara, semperque Virgine Maria. Pro sancto glorioso propheta, præcursore Baptista Ioanne. Pro sancto N. cuius memoriam celebramus, & omnibus sanctis tuis. quorum precibus visita nos Deus. Et memento omnium, qui in spe resurrectionis vitæ sempiternæ dormierunt. Et recrea eos vbi resplendet lumen vultus tui, & quæ sequuntur. Cõmemorant enim statim viuos, & supplicant ferme pro toto orbe. Sic vndique liturgiarum loca concordant. Alioqui post consecrationem quorsum fieret sanctorum memoria?

Si dixerint, quia offertur sacrificium pro illis sub maiori particula contentum. Contra. Nam primò si particulæ minores non consecrantur, neque sunt idem plane sacrificium cum maiori particula, quid est quod in προσκομιδῇ offeruntur, cùm illa maior sola sit sufficientissima pro omnibus, quando quidem pro omnibus, iuxta sententiam illorum, post consecrationem offertur? Vnde cæteræ superuacaneæ, immo & inutiles erunt. Deinde à contrario,

ſi particulæ in præparatione liturgiæ oblatæ minus poſtea conſecrantur, quia pro ſanctis offeruntur, qui non ſunt naturâ Dij, pro viuis, pro mortuis. Ergo ſacrificium, quod pro illis offertur peracta conſecratione, ſimiliter non conſecratur. Eritque ſimul ſacrificium & non ſacrificium conſecratum, & non conſecratum. Quæ quàm abſurda ſint, nemo non videt.

Præterea, ſancti Patres communiter docent, ſacrificium offerri in memoriam & honorem ſanctorum. Chryſoſtomus homilia 21. in acta, ingentem affirmat eſſe honorem ſanctis, quod nominentur Domino præſente, dum horrendum illud ſacrificium peragitur. Idem prodeſſe omnibus viuentibus, rite fieri pro defunctis, Ergo particulæ, quæ offeruntur pro ſanctis, pro viuis, pro mortuis ſunt verum ſacrificium, & conſequens eſt, vt conſecrentur. Cùm conſecratio inter alias vna ſit conditio neceſſaria ad ſacrificium conſtituendum. Chryſoſtomus Homilia 79. ad populum Antiochenum. Altari, inquit, aſſiſtens ſacerdos pro terrarum orbe, pro Epiſcopis, pro Eccleſia, pro gubernantibus Eccleſiam iubetur Deo offerre. Et libro 6. de ſacerdotio, Sacerdos inquit, pro vniuerſo orbe terrarum legatus intercedit, deprecatorque eſt apud Deum, vt hominum omnium non viuentium modò, ſed etiam defunctorum peccatis propitius fiat. Similia habet Homilia 21. in acta, & Homilia 72. in Matthæum. Quæ omnia ſimiliter exſtant in ipſius liturgia. Sed verè aureus locus eſt, & à nobis diligenter expendendus Homilia 41. in priorem ad Corinthios: βοηθῶν (δεῖ) ὡς οἷόν τε ἦ, οὐ δακρύειν, ἀλλ' εὐχαῖς καὶ ἱκετηρίαις, καὶ ἐλεημοσύναις καὶ προσφοραῖς. οὐ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα ἐπινενόηται, οὐδὲ εἰκῇ μνήμην ποιούμεθα τῶν ἀπελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυστηρίων, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πρόσιμεν. δεόμενοι τοῦ ἀμνοῦ τοῦ κειμένου, τοῦ λαβόντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τις ἐντεῦθεν αὐτοῖς γένηται παραμυθία. οὐδὲ μάτην ὁ παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν φρικτῶν μυστηρίων τελουμένων, βοᾷ, ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων, καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελουμένων. εἰ γὰρ μὴ ὑπὲρ αὐτῶν αἱ μνεῖαι ἐγίνοντο, οὐδ' ἂν ταῦτα ἐλέχθη. Oportet, quoad eius fieri poteſt, & ſuccurrere, non lachrymis, ſed precibus, & ſupplicationibus, & eleemoſynis, & oblationibus. Non ſunt enim hæc temerè excogitata, neque fruſtra eorum, qui exceſſerunt, in diuinis myſteriis memoriam facimus, & pro ipſis accedimus rogantes agnum propoſitum, qui mundi peccatum tulit; ſed vt inde illis aliqua ſit conſolatio. Neque abs re is, qui adſtat altari, dum tremenda myſteria peraguntur, clamat, pro omnibus, qui in Chriſto dormierunt, & iis, qui pro ipſis memorias faciunt. Nam ſi pro ipſis non fierent memoriæ, ne hæc quidem dicta eſſent. Vbi per memorias in ſacro mortuorum ſanctiſſimus Doctor fidelium oblationes intelligit, quæ offeruntur pro defunctis, potiſſimum panes, ex quibus particulas eximunt in emolumentum ipſorum. Nam cùm particulas offerunt in præparatione liturgiæ, iſtud eſt valde tritum, & vſitatiſſimum verbum, μνήσθητι δέσποτα τοῦ κεῖνος. memento Domine talis. Et ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως, pro memoria, & remiſſione ſubintelligas προσφέρομεν, offerimus. Et in rubricis, μνημονεύει ὧν βούλεται κατ' ὄνομα ζώντων, ἢ τεθνεώτων, memoriam facit ſacerdos ſingillatim quorum vult viuorum, vel mortuorum, ſenſus eſt, offert ſeorſum & nominatim particulas pro quibus vult viuis & mortuis, vt patet ex Euchologio. Sic etiam intelligunt vel imperitiſſimi Græcorũ preſbyteri, immo quilibet ex populo hac vtitur phraſi, cùm ſacerdoti præbet oblationem: μνημόνευσόν μοι τὸν δεῖνα, memoriam agas mihi talis viui vel mortui. Alioquin explicet nobis Philadelphienſis quid ſibi volunt iſta verba in liturgia μνήμη, & μνημονεύω dum offeruntur particulæ.

Et fortaſſis idem mos olim fuit Eccleſiæ Romanæ: hoc enim innuere mihi videtur Innocentius I. in Epiſt. 29. ad Decentium Epiſcopũ Eugubinũ, vbi ait, De nominibus verò recitandis antequam precem ſacerdos faciat, atque eorũ oblationes quorum nomina recitanda ſunt, ſua oratione cõmendet quàm ſuperfluum ſit, & ipſe pro tua prudentia recognoſcis. Vt cuius hoſtiam nec dum Deo offeras, eius ante nomen inſinues. Quamuis illi incognitum ſit nihil. Prius ergo oblationes ſunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, quorum ſunt oblationes, edicenda, vt inter ſacra myſteria nominentur, non inter alia quæ ante præmittimus, vt ipſis myſteriis viam futuris precibus aperiamus.

De his ergo memoriis hoc eſt oblationibus (vt ad Chryſoſtomum redeam) ita ſcribit eloquentiſſimus Doctor: βοηθῶμεν τοίνυν αὐτοῖς, καὶ μνείαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελῶμεν. εἰ γὰρ τοὺς παῖδας τοῦ Ἰὼβ ἐκάθαιρεν ἡ τοῦ πατρὸς θυσία, τί ἀμφιβάλλεις, εἰ καὶ ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων προσφερόντων, γίνεταί τις αὐτοῖς παραμυθία; Eis ergo opem feramus, & commemorationẽ ipſorum peragamus.

Si

si enim Iobi filios expiabat patris sacrificium, quid dubitas, an nobis pro eis, qui excesserunt, offerentibus, eis existat aliqua consolatio?

Nota primò hîc ex verbis Chrysostomi, idem esse memoriam ipsorum agere, & oblationes offerre pro ipsis. Nota secundò has memorias & oblationes pro mortuis Chrysostomum comparare cum sacrificio Iobi, & argumentari à minori ad maius. Si enim, inquit, Iobi sacrificium expiabat filios, quid dubitas, an nobis pro eis offerentibus, illis existat aliqua consolatio? Quasi dicat, multo magis nostrum sacrificium longè nobilius ac præstantius existens, rem minorem præstare poterit, & consolationem aliquam ipsis afferet. At si illæ particulæ non consecrantur, ineptè argumentatur Chrysostomus. Non enim sunt sacrificium. Deinde nequis putaret, diuersum quid esse memorias, hoc est, particulas à sacrificio, pergit Chrysostomus: μὴ δὴ ἀποκάμωμεν τοῖς ἀπελθοῦσι βοηθοῦντες, καὶ προσφέροντες ὑπὲρ αὐτῶν εὐχάς. καὶ γὰρ τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης κεῖται καθάρσιον. διὰ τοῦτο θαρροῦντες ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης δεόμεθα τότε, καὶ μετὰ μαρτύρων αὐτοὺς καλοῦμεν. μετὰ ὁμολογητῶν, μετὰ ἱερέων. καὶ γὰρ ἓν σῶμα ἐσμὲν ἅπαντες, κἂν λαμπρότερα μέλη μελῶν, καὶ δυνατὸν πάντοθεν συγγνώμην αὐτοῖς συναγαγεῖν ἀπὸ τῶν εὐχῶν, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δώρων, ἀπὸ τῶν μετ' αὐτῶν καλουμένων. Ne igitur nos pigeat opem ferre iis, qui excesserunt, & pro eis offerre preces. Est enim proposita orbis terræ cõmunis peccatorum purgatio. Propterea fidenter pro terrarũ orbe tunc rogamus, & cum martyribus eos nominamus, cum confessoribus, cum sacerdotibus. Etenim vnum corpus omnes sumus. etiam si sint membra membris splendidiora. Et fieri potest, vt veniam eis omni ex parte conciliemus, à precibus, à donis, quæ pro eis offeruntur, ab iis, qui cum ipsis nominantur.

Vt hæc verba Chrysostomi meliùs intelligantur, repetenda sunt nonnulla, quæ à principio huius quæstionis obseruauimus. Itaque sciendum est, in sacrificio fieri memoriam sanctorum, viuorum, & defunctorum, quia sunt membra eiusdem corporis mystici Christi, quod in sacrificio altaris, vt ait S. Augustinus, offertur Deo per Christum sacerdotem magnum. Vario tamen fine ipsorum memorias agimus. Et quidem sanctorum, quia per sacrificium gratias agimus Deo pro ipsis tanquam nobilissimis membris, qui amplissima præmia & immarcescibiles coronas, à liberalissimo athlotheta Saluatore nostro consequuti fuerint; hacque ratione sacrificium est Eucharisticon. Et quoniam hoc modo eos honoramus, ipsi vicissim & propter hoc beneficium, & quia sunt membra eiusdem corporis, supplices tendunt manus ad Deum pro nobis veluti membris. Pro mortuis item non dissimili ratione, qui tamen sint in statu salutis, hoc est in purgatorio. Indeque prouenit communicatio sanctorum. Viuorum memorias modo data opera prætereo. Et antea exposui, qua ratione fideles vtilitatem capiant. Mortuorum verò in sacro nos facimus memorias, partim quia per orationes, partim ac potissimum quia per sacrificium, quòd expiatorium est, eos iuuamus. Hæc indicare hoc in loco mihi videtur Chrysostomus. Quippe & membra corporis mystici, & patrocinium sanctorum commemorat. Vnde ad suum propositum differens de suffragiis mortuorum, triplicem tradit vtilitatem, nimirum ex nostris precationibus, ex ipso sacrificio, & intercessione pro ipsis sanctorum.

Modo quæro à Græcis, qui particulas negant consecrari, an vtilitatem aliquam ex oblatis particulis, qui excesserunt, nanciscantur. Si negent, frustra offerunt, & pro ipsis memorias agunt; contra quam doceat Chrysostomus. Si concedant, vt eos concedere par est, & certò scio, eos concedere. Vt etiam Philadelphiensis ipse libenter concedit; in quo membro vtilitatis ponemus illas particulas? Inter nostras precationes, inter sanctorum intercessiones, an inter dona, quæ offeruntur? Nam Chrysostomus ait, δυνατὸν πάντοθεν συγγνώμην αὐτοῖς συναγαγεῖν Fieri potest, vt omni ex parte veniam eis conciliemus. Quo modo loquendi complectitur omne genus vtilitatis, quod in sacro fieri potest. Statimque per partes explicat, vnde hæc vtilitas proueniat. At profectò particulæ quomodo ad precationes nostras, vel sanctorum accommodari queant non video. Ergo ad ipsa dona referuntur. Sed ipsa dona consecrantur, quippe de illis Chrysostomus enunciat, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης κεῖται καθάρσιον. Communis terrarum orbis proposita est expiatio. Hoc est, Christus sacrificium. Nam illa tria postrema membra, ἀπὸ τῶν εὐχῶν, à precibus, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δώρων, à donis, quæ pro ipsis offeruntur, ἀπὸ τῶν μετ' αὐτῶν καλουμένων, ab iis, qui cum ipsis nominantur, respondent aliis tribus antea memoratis: προσφέροντες ὑπὲρ αὐτῶν εὐχάς, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης

κεῖται καθάρσιον, διὰ τοῦτο δεόμεθα καὶ μετὰ μαρτύρων αὐτοὺς καλοῦμεν. Præter quàm quod etiam nomen munerum, & donorum per excellentiam huic mysterio accommodatur. Et nota contra Simeonem Thessalonicensem, quòd panes, ex quibus decerpuntur particulæ, meritò vocari possunt ἀντίδωρα, quandoquidem ex sententia Chrysostomi particulæ, quæ offeruntur pro mortuis appellantur δῶρα. Sed de loco Chrysostomi satis.

Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica: προσφέρομεν σοι τὴν θυσίαν, &c. μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας, καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας. Offerimus, inquit, tibi sacrificium, maximum esse credentes animarum iuuamen pro quibus offertur deprecatio, sancto ac tremendo proposito sacrificio.

Quod ipsum exemplo huic rei satis accommodatò declarat Cyrillus: βούλομαι ὑμᾶς ἀπὸ ὑποδείγματος πεῖσαι. οἶδα γὰρ πολλοὺς τοῦτο λέγοντας, τί ὠφελεῖται ψυχὴ μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπαλλασσομένη τοῦδε τοῦ κόσμου, ἢ οὐ μεθ᾽ ἁμαρτημάτων, ἐὰν ἐπὶ τῆς προσευχῆς μνημονεύηται; ἆρα γὰρ εἴ τις βασιλεὺς προσκεκρουκότας αὐτῷ, ἐξορίστους ποιήσειεν, εἶτα οἱ τούτοις διαφέροντες, στέφανον πλέξαντες ὑπὲρ τῶν ἐν τιμωρίαις, αὐτῷ τοῦτον προσενέγκοιεν, οὐκ ἂν αὐτοῖς αἰτοῦσι δῴη τῶν κολάσεων; τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων αὐτῷ τὰς δεήσεις προσφέροντες, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσιν, οὐ στέφανον πλέκομεν, ἀλλὰ Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσφέρομεν, ἐξιλεούμενοι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἡμῶν τὸν φιλάνθρωπον. Volo, inquit, istud nobis exemplo persuadere. Scio enim multos, qui dicunt, quid iuuat animam siue cum peccatis, siue absque peccatis ex hoc mundo decedentem, vt in precibus sacrificij mentio illius fiat? An enim si Rex aliquis eos, à quibus offensus est, in exilium pepulerit, postea verò illorum propinqui coronam aliquam contextam pro his, qui sunt in supplicio, exulibus, eidem offerent, non ne condonationem aliquam suppliciorum ipsis dederit? Ad eundem modum & nos pro defunctis, precationes adhibentes, quanuis sint peccatores, non quidem coronam nectimus, sed Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus; vt & nobis & illis, eum, qui est benignissimus, propitium reddamus. Sic ille.

Ne verò aliquis verba prædictæ sententiæ, cauilletur, nota modum loquendi Cyrilli. Nam in liturgia sacrificium cum precibus offerimus. Neque enim muta ceremonia illud absoluimus. Quæ duo Cyrillus commemorat: προσφέρειν θυσίαν ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων. τὸν Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων προσφέρειν. ἀναφέρειν δέησιν προκειμένης τῆς θυσίας. ἐπὶ τῆς προσευχῆς μνημονεύειν. τὰς δεήσεις προσφέρειν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Sed particulas Græci offerunt pro mortuis, pro peccatis mortuorum, pro vtilitate illorum, & non simpliciter offerunt, sed cum precibus offerunt, quibus & verba dominica consecratoria continentur, ergo sunt verum sacrificium. Alioquin si non sunt, iniuriam faciunt Christo, qui verum & propitiatorium sacrificium existens, iuxta mentem quorundam recentiorũ Græcorum non videtur delendis peccatis sufficere, sed particulis indigere, quòd si illarum non indiget, ad quid igitur ex offeruntur?

Dices, offerri Deo etiam thus, cereos, oleum, & id genus.

Verùm non est par ratio. Non enim huiusmodi res sunt apta materia sacrificio, vt est panis particularum; sed sunt extrinsecæ, & adhibentur ornatus causa; At particulæ ponuntur in eadem patina.

Deinde si eiusdem conditionis essent particulæ, possent offerri etiam sanctis, vt offeruntur lampades, suffimenta, & similia; at non offeruntur, præterquam soli Deo, igitur sunt verum sacrificium.

Iacobus in sua Liturgia: δὸς γενέσθαι τὴν προσφορὰν ἡμῶν εὐπρόσδεκτον, ἡγιασμένην ἐν πνεύματι ἁγίῳ, εἰς ἐξίλασμα τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν τῶν προκεκοιμημένων ψυχῶν. Fac vt oblatio nostra grata & acceptabilis sit, per Spiritum sanctum sanctificata in propitiationem peccatorum nostrorum, & eorum, quæ populus per ignorantiam admisit, & in requiem animarum eorum, qui ante nos dormierunt.

In quadam oratione de defunctis, quam orientalis Ecclesia legit sub nomine Ioannis Monachi, & Presbyteri Damasceni, circa medium, ex Athanasij oratione, εἰς τοὺς κοιμηθέντας, hæc afferuntur: ὅτι κἂν εἰς ἀέρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθεὶς καταστῇ, μὴ ἀπαναίνου ἔλαιον καὶ κηροὺς, Χριστὸν τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος ἐν τῷ τάφῳ προσάψαι. δεκτὰ γὰρ ταῦτα τῷ θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν. τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς ὁλοκαύτωσις, ἡδὲ γε ἀναίμακτος θυσία, ἐξιλασμός. ἡδὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιΐα,

» προσαχθῆναι πάσης ἀγαθῆς ἀνάδοσιν. Qui piè defunctus est, licet in aëre depositus sit, ne abnuas ad sepulcrum eius oleum & cereos accendere Christo Deo inuocato: accepta quippe hæc Deo sunt, & multa ab eo prouenit pro his retributio. Nam oleum & cereus holocaustũ, incruentum verò sacrificium propitiatio est: in pauperes denique beneficentia additamentum fert omnis bonæ retributionis.

Si particulæ, quas offerunt Græci pro mortuis, fuissent aliquid diuersum à sacrificio & oblatione, vtique sancti patres eas commemorassent, & inculcassent; vt oleum, cereos, thus, eleemosynas, oblationes, liturgias, & bona opera tam frequenter recensent. Igitur vel sunt verum sacrificium, vt nos contendimus, vel mera superstitione sunt excogitatæ, & nullum prorsus emolumentum defunctis conferunt. Qualem enim vtilitatem ex micis panis, quæ ibi offeruntur, mortui capient, si non consecrantur?

S. Cyprianus libro primò Epistola 9. iubet, vt non offeratur sacrificium pro quodam Christiano defuncto, qui reliquerat presbyterum rerum temporalium procuratorem. Non est, inquit, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio. Ambrosius libro 2. Epistola 8. Itaque, inquit, non tam deplorandam, quàm prosequendam orationibus reor. Nec mœstificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam.

Quare idem est Cypriano & Ambrosio fieri oblationem, hoc est, sacrificium pro aliquo, & Græcis offerre particulam pro aliquo. Neque enim in hac re Cyprianus, Ambrosius, Basilius, & Chrysostomus inter se dissidebant. Immo Chrysostomus homilia 22. in Acta Apostolorum eodem planè modo loquitur quo Ambrosius: οὐκ εἰκῆ προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων γίνονται. οὐκ εἰκῆ ἱκετηρίαι, οὐκ εἰκῆ ἐλεημοσύναι. ταῦτα πάντα τὸ πνεῦμα διέταξε. Non frustra oblationes fiunt pro iis, qui decesserunt, non frustra supplicationes, non frustra eleemosynæ. Hæc omnia spiritus ordinauit atque instituit. S. Augustinus in libro 9. Confessionum cap. 12. scribit, sacrificium pro matre sua defuncta oblatum fuisse. Idem faciunt Græci per particulas pro defunctis. Neq; populus aliter particulas pro defunctis intelligit, quàm verũ sacrificiũ, dum rogat sacerdotem, vt eas adhibeat. Quæ igitur noua & Diabolica ista est hæresis, negare consecrationem particularum, & per consequens verum sacrificium pro sanctis, pro viuis, pro defunctis? Si enim non consecrantur præstat eas omittere, ac more Latinorum cum vna tantùm particula diuinam rem agere. Quæ enim Simeon & Philadelphiensis speculantur, sunt mera phantasmata.

Idem probatur ex nomine προσφορᾶς, & προσφέρειν, quod sacrificare significat.

Caput XV.

Præterea, particulæ istæ vocantur προσφοραὶ, oblationes, & eas dicitur sacerdos προσφέρειν, ergo sunt verum sacrificium. Quamuis enim nonnunquam προσφορὰ promiscuè accipiatur pro donis oblatis à populo Ecclesiæ, & à sacerdotibus; tamen in ipsa liturgia προσφορὰ oblatio non nisi sacrificio tribuitur. Queadmodũ & προσφέρειν dictũ de sacerdotibus, rem diuinã habere, & sacrificare significat. Sic ab Apostolis vocitatur Canone 3. τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς. Tempore sancti sacrificij. Et canone 8. εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γενομένης, μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω. Siquis Episcopus vel presbyter, vel Diaconus, vel alius ex ordine sacro, cùm fit oblatio, (hoc est, sacrificium) non participauerit, causam dicat. Clemens libro 8. Const. c. 13. ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν λέγων, σῶμα Χριστοῦ. Episcopus det oblationem dicens, corpus Christi. Ad eum sensum est Nouati historia apud Eusebium libro 6. c. 43. ποιήσας γὰρ τὰς προσφορὰς, καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδιδοὺς τοῦτο, ὀμνύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει. Cùm enim, inquit, Nouatus oblationes conficeret, & partem singulis porrigeret, data cuilibet parte, pro eo, quod eam cum gratiarum actione percipere debebant, iurare miseros coegit. Verba iuramenti hæc erant, quæ clarissimè indicant, quales essent illæ particulæ, quas Nouatus impartiebat: ὄμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μηδέποτέ με καταλιπεῖν, καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνήλιον. Iura mihi per corpus, & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, quod numquam me deseres, nec redibis ad Cornelium. Hoc genus dicendi ποιεῖν προσφο-

φορὰν magis adnotatur ex Nicephoro, qui eandem historiam refert libro 6. cap. 3. Cùm oblationes, inquit, offerret, qui mos sacerdotibus est. Chrysostomus in Acta Apostolorum homilia 18. hortatur Christianos vt ædificent in villis Ecclesias, & subiungit: εὐχαὶ διηνεκεῖς ἐκεῖ διὰ σὲ, ὕμνοι καὶ συνάξεις διὰ σὲ, προσφορὰ καθ᾽ ἑκάστην κυριακήν. Precationes continuæ ibi propter te fiunt, hymni & synaxes propter te, oblatio singulis Dominicis. Et Damascenus lib. 4. de fide orthod. cap 4. οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν, οὕτω καλέσαντες. Non post cõsecrationem, sed priùs quàm consecraretur ipsa oblatio, sic appellarunt. Sic etiam accipiunt vocem illam προσφέρειν antiqua Concilia Græcè habita & conscripta. Neocæsariense canone 9. qui admiserit corporale peccatum, postea presbyter est effectus, si confessus fuerit, quod ante ordinationem peccauerit, μὴ προσφερέτω. non offerat, id est, non sacrificet. Nicænum canone 18. peruenit ad sanctũ Concilium, quod in locis quibusdam & ciuitatibus, presbyteris sacramenta Diaconi porrigant. Hoc neque regula, neque consuetudo tradidit, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα Χριστοῦ. Vt hi, qui offerendi (scilicet sacrificij) non habent potestatem, his, qui offerunt, corpus Christi porrigant. Et S. Ignatius in Epistola ad Smyrnenses: οὐκ ἐξὸν ἐστὶ χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν προσκομίζειν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν. Non licet sine Episcopo neque baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare, neque cœnam celebrare. Quo loco per enumerationem idem exprimit Ignatius. Eadem enim res, id est, corpus Christi, offertur Deo ac sacrificatur, deinde in communionem populo proponitur ac distribuitur. Imo & præparationem liturgiæ Græci προσκομιδὴν oblationem vocant, quia θυσίας προσκομίζουσι, vt loquitur Ignatius. In qua oblatione, vt suprà ostensum est, particula in honorem Deiparæ Virginis, θυσία sacrificium appellatur. Cæterùm quod dicit Ignatius non esse fas presbytero sine episcopo quidquam eorum rerum facere, ideo dicit, quia potestatem omnem ordinis ac iurisdictionis presbyter accipit ab episcopo.

Quòd autem dicebamus de oblatione, etiam ex consequentibus facilè probari potest. Nam peracta oblatione particularum, sequitur huiusmodi deprecatio, quæ totam illam actionem oblationum tam maioris, quàm aliarum particularum vniuersè complectitur: ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον, τὴν τροφὴν τοῦ παντὸς κόσμου τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα καὶ ἁγιάζοντα ἡμᾶς, αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. μνημόνευσον ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος τῶν προσενεγκόντων, καὶ δι᾽ οὓς προσήγαγον. Deus, Deus noster, qui cœlestem panem, alimentum totius mundi Dominum nostrum & Deum Iesum Christum misisti saluatorem, redemptorem, & benefactorem, benedicentem, & sanctificantem nos, ipse benedic propositionem hanc, & eam admitte ad supercœleste altare tuum. Memor esto, vt bonus & clemens, eorum qui offerunt & propter quos offerunt. Hæc oratio extat ad verbum in liturgia Iacobi Apostoli. Non tamen recitatur à principio sacrificij, sed in ipsa oblatione, quando trãsferuntur dona ex mensa propositionis ad altare maius.

Nota primò in hac prece comparationem fieri inter Christum panem cœlestem & illos panes oblatos, qui in corpus Christi transmutandi sunt. Nota præterea, illa verba, memento eorum qui obtulerunt, & propter quos obtulerunt. Quod idem est, ac si iuxta Regium prophetam diceremus, memor sit Dominus sacrificij nostri. Et quoniam particulæ oblatæ sunt pro viuis & pro defunctis, hinc sequitur, eas nihil aliud esse, quàm προσφορὰν, oblationem, seu sacrificium, & idem significare quoque πρόθεσιν. αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην. Quasi dicat, tu Deus benedic quos proposuimus panes.

His adde, quod istæ particulæ, præter quàm quod vocantur προσφοραὶ, etiam offeruntur soli Deo, super altare, ergo sunt verum sacrificium. Non enim alia de causa eriguntur altaria, nisi vt offeratur victima. Et adorantur similiter à populo. Alioquin esset ἀρτολατρεία. Neque aliter coniungerentur eum sacratissima Eucharistia, atque coniuncta fuerit Arca Dei cum Dagon idolo à Philisthæis, qui Arcæ illud æquabant. Quare & ex parte diuini numinis, cui soli offertur, & ex parte offerentis, qui est sacerdos, Christi personam gerens, & ex parte populi adorantis, & ex parte materiæ, qui est panis à saluatore in sacramento adhibitus & institutus & ex parte formæ, quæ sunt verba Christi, & ex parte cæremoniæ, quæ est diuina

myſtagogia. Nam in liturgia offeruntur, & ex parte loci, qui eſt ſacratiſſima ara, immo & patina; & ex ipſo nomine δῶρων, προσφορᾶς, immo & θυσίας, & in ſumma omni ex parte, ac circunſtantia particulas conſecrari manifeſtum eſt.

Præterea, ſacrificiis antiquæ legis abrogatis, vnum nouæ legis videlicet corpus Chriſti debebat ſuccedere. At ſi particulæ, quæ nomine oblationis & ſacrificij appellantur, non conuertuntur in corpus Chriſti; non igitur omnia ſacrificia deſtructa ſunt, & falſa erunt vaticinia Prophetarum. Quod etiam vrget Chryſoſtomus in oratione quod Chriſtus ſit Deus, his verbis: ἔμελλε παραγενόμενος τὴν διὰ θυσιῶν λατρείαν ἐκβάλλειν, καὶ περιγράψαι, ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν δέχεσθαι. ἄκουσον πῶς καὶ περὶ τούτου προανεφωνήθη. θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. „Adueniens (Chriſtus) cultum, qui exhi„bebatur per ſacrificia debebat expellere, „atque abiicere, hunc verò noſtrum reci„pere. Audi quomodo & de his prædictum „ſit, Sacrificium & oblationem noluiſti, „corpus autem perfeciſti mihi.

Præterea, ſecundum Epiphanium, panem in ſacrificio alicui offerre, nihil aliud eſt, quàm ei ſacrificare. Quocirca hæreſi 78. & 79. reprehendit quaſdam mulieres, partim quòd fungerentur munere ſacerdotis contra omnem vſum antiquitatis & ſtatuta Conciliorũ, partim quòd offerrent panem εἰς ὄνομα τῆς Μαρίας. negat autem Epiphanius id poſſe fieri, eo quod Beata Virgo non ſit Deus, neque εἰς προσκύνησιν ἡμῶν δοθεῖσα. Vnde offerre particulas panis Deo in ſacrificio iuxta Epiphanium, eſt illi ſupremum cultum externæ latriæ exhibere. Qui certè non continetur niſi ſub vero, & vnico ſacrificio. Igitur particulæ verè conſecrantur.

Notandum autem eſt, Epiphanium in illis totis citatis capitibus per προσκύνησιν intelligere cultum externum latriæ, hoc eſt ſacrificium. Alioquin non ad rem loqueretur. Idque more ſcripturæ, quæ verbum adorandi pro verbo ſacrificandi ponit. Quia enim in oblatione ſacrificij ſupremus cultus externæ latriæ poſitus eſt, ideo ſacrificare per antonomaſiam adorare dici poteſt. Geneſeos 22. Poſt„quam adorauerimus, reuertemur ad vos. id eſt, poſtquam ſacrificium obtulerimus. Sunt enim verba Abrahæ, qui ad filium „ſacrificandum ibat. Ioannis 12. Erant au„tem quidam gentiles ex iis, qui aſcende„rant vt adorarent in die feſto. Actor. 8. de Eunucho Candacis Reginæ dicitur, Venerat adorare in Hieruſalem. Eodem ſenſu hæc loca poſſe ſumi videntur.

Quoniam tamen poterat aliquis excuſare illas hæreticas, quod non ipſi Virgini Deiparæ, ſed pro ipſa offerrent, ideo in fine illius 79. capitis Epiphanius vtrumque reiicit tanquam ineptum, & alienum à religione chriſtiana. Ipſi quidem offerre non conuenit, quod minimè Deus ſit. Pro ipſa verò, quod minus indigeat: ἤτοι γὰρ ὡς αὐτὴν προσκυνοῦντες τὴν Μαρίαν, αὐτῇ προσφέρουσι τὴν κολλυρίδα αἱ ἀγυαὶ αὗται γυναῖκες, ἤτοι ὑπὲρ αὐτῆς προσφέρειν ἐπιχειροῦσι τὴν προειρημένην ταύτην σαπρὰν καρπωσιν. τὸ πᾶν ἐστὶν ἠλίθιον καὶ ἀλλότριον, καὶ ἐκ δαιμόνων κινήσεως φρύαγμά τε καὶ ἀπάτη. Siue enim (inquit Epiphanius) velut ip„ſam adorantes Mariam, ipſi offerunt Col„lyridem, ſiue placentam vanæ iſtæ mulie„res, ſiue pro ipſa offerre conantur prædi„ctam hanc putidam oblationem, totum „id ſtolidum eſt, & alienum, & ex Dæmo„num motu fraus, & impoſtura. Sic Epiphanius. Nos verò neutro modo offerimus, ſed pro ipſa, hoc eſt, in honorem ipſius, eo modo, quo explicauimus. Quod tantùm abeſt vt reprehendat Epiphanius, vt etiam maximè commendet. Vt eſt videre ex iis, quæ ſcribit aduerſus Aerium hæreſi 75. Quia tamen S. Epiphanius quodam modo ſubobſcurè ibi loquitur, non alienum ab inſtituto noſtro fuerit, eum locum diligentiùs expendere.

Inter Aerij dogmata vnum erat, teſte eodem Epiphanio, & Auguſtino libro de hæreſibus cap. 53. non eſſe orandum, neque offerendum pro mortuis, quod nullam vtilitatem inde habeant, alioquin vnicuique licebit nullum opus pietatis exercere, ſed amicos ſibi quomodocumque cõparare, qui poſt obitum ſuum preces fundant apud Deum, & eum pœnis liberent.

Ad hoc multipliciter reſpondet S. Epiphanius, duaſque veras aſſignat cauſas, quæ non ſolùm chriſtianos, verùm etiam paganos impellebant, vt pro defunctis orarent. Hoc enim officio teſtabantur ſe credere, iudicio Dei certa certis hominum peccatis ſupplicia fuiſſe conſtituta, quæ tamen pietate viuorum diuina bonitas remitteret, & condonaret.

De hoc genere hominum ſic ſanctus Auguſtinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 110. Non negandum eſt, de„functorum animas pietate ſuorum vi„uentium releuari, cùm pro illis ſacrifi„cium offertur, vel eleemoſynæ fiunt, eſt „

enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat iſta poſt mortem, nec tam malus, vt ei non proſint iſta poſt mortem.

Deinde eadem etiam pietate liquidò teſtabantur ſeſe immortalitatem credere id quod homines ad præclara fortitudinis & pietatis opera mirabiliter extimulabat. Quare non ob aliam cauſam quidam laudatiſſimum ac ſanctiſſimum morem orandi pro defunctis tollunt, niſi quia plane nihil de pœnis hominum flagitia excepturis credunt; ſed animas cum corporibus brutorum inſtar extingui exiſtimant. Quod diligenter obſeruandum eſt.

Has igitur cauſas innuere videtur S. Epiphanius. ac primò dicit, nominandos eſſe mortuos in ſacrificio, vt moris eſt facere ἐν τοῖς διπτύχοις, quia credimus eos viuere apud Deum, & non eſſe nullos. Deinde orandum eſſe pro illis tanquam pro peregrinis, vt precibus noſtris adiuti peruenire poſſint in patriam. Peregrinos vocat non ſanctos, qui iam cœleſtem adepti ſunt patriam, & precum noſtrarum non indigent; ſed eos, qui degunt in purgatorio, de quibus habemus certiſſimam ſpem, aliquando peruenturos in patriam. Prodeſſe autem ipſis multum ait noſtras preces. Etiam ſi totam pœnam culpæ non abſcindant. Poſtremò in fine capitis idem confirmat ex traditione: ἀναγκαίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων. Neceſſariò, inquit, Eccleſia hoc præſtat, traditione à patribus accepta.

Verùm quia potuiſſet Aerius catholicis obiicere, vel etiam forte obiecit, quādoquidem oratio iuuat mortuos peccatores, quid eſt, quod pro ſanctis oratis in ſacrificio, & eos nominatis? Ideo abundantiorem doctrinam tradens Epiphanius, & quaſi tacitè reſpondens obiectioni, dicit, nos offerre pro iuſtis, & mentionem illorum facere, non ad delictorum expiationem, aut pœnarū remiſſionē. Hoc enim facimus pro peccatoribus, ſed vt eos diſtinguamus à Christo, puros homines à vero Deo & homine, creaturas à creatore: δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν. ὑπὲρ μὲν ἁμαρτωλῶν, ὑπὲρ ἐλέους θεοῦ δεόμενοι. ὑπὲρ δὲ δικαίων, καὶ πατέρων, καὶ πατριαρχῶν, προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων τε καὶ ἀναχωρητῶν, καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορίσωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς. καὶ σέβας αὐτῷ ἀποδιδῶμεν, ἐν ἐννοίᾳ ὄντες, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξισούμενος ὁ κύριος τινὶ τῶν ἀνθρώπων, κἂν τε μυρία, καὶ ἐπέκεινα ἐν δικαιοσύνῃ ὑπάρχῃ ἕκαστος ἀνθρώπων. πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν τοῦτο; ὁ μὲν γάρ ἐστι θεὸς, ὁ δὲ ἄνθρωπος. Pro iuſtis, inquit, & pro peccatoribus memoriam facimus. Pro peccatoribus quidem miſericordiam Dei implorantes. Pro iuſtis verò & Patribus, & Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Euangeliſtis, Martyribus, Confeſſoribus, ac Epiſcopis, & Anachoretis, & pro vniuerſo ordine, vt Dominum Ieſum Chriſtum ab hominum ordine ſeparemus, per honorem, quem ipſi exhibemus, & vt adorationem ipſi præſtemus, illud mente voluentes, quod Dominus non eſt cum aliquo homine adæquatus, etiam ſi millies & vltra in iuſtitia degat vnuſquiſque homo. Qui enim fieri poſſit, cùm ille Deus, iſte ſit homo? Hactenus Epiphanius.

At quænam eſt iſta conſequentia? Propterea nos offerre pro ſanctis, & commemorationem illorum in ſacrificio facere, vt ſeparemus Chriſtum, vt pote Deum ab hominum ordine? Iſta nimirum, quod cùm Chriſtus Deus ſit, ipſi offerimus ſacrificium, ipſique latriæ honorem exhibemus, non ſanctis, nemo enim ſanctorū, quantumuis licet ſit iuſtus æquare ſe poteſt Deo. Non ergo ipſis, ſed potiùs pro ipſis offerimus. Non tamen ad eum modum, ſeu finem, quo pro peccatoribus offerimus. Quod totum etiam Reginæ Angelorum conuenit. Non enim ipſi offerimus, quæ minimè ſit Deus. Neque pro ipſa inſtar peccatricis. Pro ipſa tamen more iuſtorum. Si enim dignum eſt per ſacrificium gratias agere Deo, quod fratribus noſtris eam gratiam contulerit, vt mūdum & ſathanam ſuperauerint, & poſt eam victoriam gloria & honore eos coronauerit, quanto dignius erit cumulatiſſimè idem præſtare, quod tantam Virgini gratiam impertierit, vt θεοτόκος euaderet, & eam demum ſuper omnes creaturas collocatam corpore & animo glorificauerit? Atque hoc eſt pro Deipara, cæteriſque ſanctis offerre. Quamuis Epiphanius id clarè non explicet.

Ex hoc tamen loco Epiphanij puto Simeonem ſuum errorem hauſiſſe. dicente enim Epiphanio, homines non poſſe æquare ſe eum Deo, inde Simeon arrepta occaſione docuit, particulas pro ſanctis oblatas non conſecrari, quod minimè ſancti natura ſint Dij. Arqui oppoſitum potiùs colligere debuiſſet. Quia enim non ipſis offeruntur particulæ, quippe natura minimè ſunt Dij, propterea ſunt verum

sacrificium; quod vni soli Deo offertur. Hæc de loco Epiphanij. In quo sane illud obseruandum est, vt in plerisque aliis locis huius auctoris, quod attinet ad phrasim ἑλληνικὴν esse multa κακοσύντακτα & σόλοικα. Quod nimirum illius συντάγματα mendosè à librariis, & sint excepta simul atque descripta.

Idem probatur ex vario fine sacrificij & figura Melchisedech.

CAPVT XVI.

IN lege naturæ erant sacrificia propitiatoria. Nam Iob pro peccatis filiorum suorum quotidie sacrificabat. Et Leuitici 4. in lege Moysis de eo qui admittebat peccatum, habetur, offerat sacrificium, & orabit sacerdos pro peccato eius, & dimittetur ei. Nec solùm pro delicto in testamento veteri erant hostiæ, sed etiam pacificæ, tum pro actione gratiarum, tum etiam votiuæ pro beneficio aliquo impetrando, vt patet Leuitici 7. & alibi passim. Sed hæc fiunt in præparatione liturgiæ, dum particulæ offeruntur pro sanctis, pro viuis, pro mortuis. Quibus vel veniam peccatorum à Deo precamur; vel aliquid impetrare contendimus, vel pro illorum triumphis gratias Deo agimus. Ergo particulæ ad verum sacrificium destinantur.

Postremò, ne sim longior, sacrificium nostrum figurauit sacrificium Melchisedech, qui cùm esset sacerdos Dei altissimi panem & vinum obtulit. Quia nimirum Christus Dominus ipsius Melchisedech ritu sub speciеb. panis & vini instituturus erat, & sacrificaturus incruentum sacrificiũ, sacratissimum suum corpus & sanguinem. Itaque offerre panem in sacrificio, nihil aliud est, quàm implere figuram Melchisedech. Si ergo in sacrificio liturgiæ aliquis panis non consecratur, ad quid offertur? Quæ enim à Simeone, & Philadelphiensi dicuntur, sunt meræ nugæ. Præsertim cùm non tam sacerdos, quàm Christus in liturgia per sacerdotẽ offerat. Neque enim adimpletur hoc modo figura sed antiquo more inuariata permanet. Atque adeo ipsam destruit veritatem. Illa enim oblatio Melchisedech fuit figura, ista oblatio particularum, si non consecrantur, erit etiam figura, & expectanda fuerit alia veritas.

Præterea de quocumque pane in altari oblato possemus dicere, offertur quidem panis, sed non consecratur. Cur enim potiùs iste, quàm ille, & sic eludere sacramentum.

Soluuntur aduersariorum argumenta.

CAPVT XVII.

SVPEREST argumenta Simeonis soluere, quæ sanè leuissima sunt. Ad primum facillima responsio est. Quod enim maior particula fiat in memoriam Saluatoris, reliquæ in memoriam & honorem sanctorum, vel etiam emolumentum viuorum & mortuorum; non est sensus, quasi hæ posteriores, & minores particulæ non fiant in memoriam Christi, & seiungantur ab illa priori, cùm omnes ex parte materiæ panis vnum quid, ac idem planè sint, non varia sacrificia. Qui enim super altare per consecrationem Christum ponit, & offert, quod æquè fit per particulas minores atque maiorem, satis ostendit, & si non verbis, factis tamen, se in commemorationem Christi hoc facere. Non itaque Ecclesia Græca propterea offert particulas, quasi seiungat eas, tanquam diuersas à vero sacrificio, sed hoc modo offerẽdi voluit ostendere, haud dissentaneũ esse, si vnum & idem sacrificiũ primarium finem habeat memoriam Christi, secundarium sanctorum. Quippe in sacro nominamus sanctos, & eos honoramus. Immo & inuocamus in Missa quidem catechumenorum directè, in Missa verò fidelium indirectè, quatenus rogamus Deum, vt intercedentibus sanctis, nos iuuare dignetur. Quod sane ipsi Græci negare nulla ratione possunt. Cùm ipsorum liturgiæ, & quæ ab ipsis canuntur in sacro cumulatissimè id testentur.

Neque obstat, quod Christus Dominus dixerit, Hoc facite in meam commemorationem. Non enim iussit non fieri in commemorationem sanctorum. Neque dixit, hoc facite in mei solius commemorationem. Vnde facere in memoriã Christi, & facere in memoriam sanctorum neque contraria sunt, neque contradictoria, cùm vtraque simul optimè stare queant. Alioquin Græci nullam prorsus sanctorum facerent mentionem, & tamen honorificam faciunt. Basilius & Chrysostomus in suis liturgiis facta mentione plurimorum sanctorum in fine subiungunt: τοῦ ἁγίου τοῦδε, οὗ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι

» ἡμᾶς ὁ θεός. Sancti huius, cuius comme- A
» morationem agimus, & omnium sancto-
» rum tuorum, quorum supplicationibus
» respice nos Deus. Cyrillus catechesi quinta mystagogica: ταύτην προσφέρομεν σοι τὴν θυσίαν, ἵνα μνημονεύσωμεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὅπως ὁ θεὸς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν.
» Hoc sacrificium, inquit, tibi offerimus,
» vt meminerimus etiam eorum, qui ante
» nos obdormierunt. Primum Patriarcha-
» rum, Prophetarum, Apostolorum, Mar-
» tyrum, vt Deus orationibus illorum & de-
» precationibus suscipiat preces nostras.

Nota ex Cyrillo per sacrificium nos facere memorias sanctorum. Sed secundum B Simeonem & rei veritatem idem fit per particulas. Ergo particulæ sunt verum sacrificium. Vel supervacaneæ sunt, & frustra offeruntur.

Ad secundum respondeo. Quod ait Simeon, presbyterum vnionem calicis facere antequã particulas offerat, per vnionem calicis, infusionem vini in calicem intelligit, quam sacerdos vnit, hoc est coniungit cum illa actione maioris particulæ, vel vnionem appellat, quia non prius vinum, deinde aquam, sed dextra manu tenens ampullam vini, aquæ sinistra simul & vinum & aquam statim post oblationem maioris particulæ solitus est infundere. Quæ res tamen non arguit, maiorem particulam tantùm cõsecrari. Non enim quia prius, vel postea in præparatione offeruntur particulæ, consecrantur, vel non consecrantur. Sed si prolata fuerint verba consecrationis super illas, vtique consecrantur, secus si non enunciata fuerint. Clamant enim sacri Doctores æque Græci atque Latini panem fieri corpus Christi mystica prece, inuocatione diuini numinis, solemni benedictione, consecratione, verbo Dei, sermonibus Christi. Atque vt ex multis vnum aut alterum in medium proferam, Irenæus libro 4.
» contra hæreses cap 34. Quemadmodum,
» inquit, qui ex terra panis percipiens inuo-
» cationem Dei, iam non cõmunis panis est,
» sed Eucharistia, ita & corpora nostra, &c.
Chrysostomus in sermone de proditione Iudæ. Hoc est, ait, corpus meum: τοῦτο τὸ
» ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Hoc ver-
» bum proposita transmutat. Nota modum loquendi in numero multitudinis, cùm propter binas species, tum procul dubio propter particulas. Nota verbum τὰ προκείμενα, proposita quod certè non excludit A particulas, nam illæ quoque πρόκειται, nullas hic Irenæus & Chrysostomus, quales Thessalonicensis requirit, coniecturas recensent, cur panis minus consecretur; sed absolutè pronunciant, tandiu panem non consecrari, quandiu non fuerit inuocatio Dei, seu quod idem est, quandiu non fuerint verba Christi prolata super illum. Eadem ingeminant cæteri Patres; quorum testimonia commodiori loco, cùm de forma huius sacramenti agam, in medium adducam.

Est præterea regula, eaque certissima. Quicquid non exercuit Christus in cœna mystica, illud non spectare ad essentiam B sacrificij, neque ad integritatem; sed si aliquid est in sacrificio non à Christo institutum, illud sine dubio esse ab Ecclesia introductum ad maiorem reuerentiam sacramenti, & declarationem mysteriorum, quæ in sacrificio continentur. Et ad conciliandã maiorem fidelibus deuotionem, & excitandos eorum animos ad mysterium ipsum peragendum. Vnde quamuis sit valde probabile, Christum ante consecrationem obtulisse panem & vinum Deo patri, quando in cœlum eleuaris oculis gratias agit, tamen quia in liturgia post magnum ingressum ante consecrationem C est alia oblatio, inde fit, vt ista prima προσκομιδὴ & oblatio in præparatione liturgiæ ad integritatem sacrificij necessaria esse non videatur, sed a Patribus excogitata, atque in honorem sacrificij introducta. neque extat in liturgia Iacobi.

Propterea verò (vt ad propositum) statim oblata illa maiori particula sacerdos vinum & aquam infundit, vt absoluat sensum mysterij. Cùm enim circa panem repræsentet, quæ facta sunt in passione circa Christum, ac dicat, esse tanquam agnum ad occisionem adductum, & lancea militis vulneratum (vnde & lanceola pungit ad latus particulam) & continuò exiuisse D sanguinem & aquam, per id temporis accommodando se illis verbis, vinum & aquam statim & simul infundit.

Qua in re aduertendum est, quasdam res Græcos solitos esse accommodare ipsis mysteriis, & verbis sacris. Et contra quædam verba sacra ipsis rebus à se excogitatis. Exemplum prioris hoc idem fit, de quo nunc agimus. Quod & quarto loco in calce Concilij Florentini à Græcis Latini quæsierunt. Nimirum cùm non dum sit corpus Christi in præparatione liturgiæ, quare dicunt, vnus de militibus lancea latus eius aperuit. Quia videlicet aquam &

vinum, quæ infundunt in calicem ad illud mysterium meritò referunt. Exemplum posterioris illud sit, quod & quintum quæsitum est in Concilio. Et veniens » stella stetit supra vbi erat puer. Cùm enim sancti Patres ita disposuissent liturgiam, vt imponeretur patinæ illa stellula, quàm vocant ἀστερίσκον, ne operimentum tangeret panem, accōmodarunt etiam dictum Euangelicum, nullo seruato, sed præpostero ordine. Hoc enim fit post commemoratam passionem & effusionem sanguinis & aquæ.

Ad tertium. δῶρον, munus, sacratissima Eucharistia meritò appellatur, quòd ea muneris instar amplissimi Deo patri offertur. Huius loco qui rei diuinæ interfuunt, quando minus idonei & parati sunt ad eam percipiendam, eulogicum panem solent accipere. Inde eum, cùm pro munere illis detur, propriè ἀντίδωρον vocant, quasi loco muneris. De hoc pane ait Simeon, eum tantùm vocari primum antidoron, ex quo eximitur maior particula, & secundum antidoron, ex quo desumitur particula in honorem Virginis. Reliquos panes minimè vocari affirmat antidoron: Inde concludit particulas non consecrari. Sed quàm bene facilè quisque aduertere potest. Si enim propterea particulæ non consecrantur, quia panes, ex quibus illæ abscissæ sunt, non vocantur ἀντίδωρα. Ergo particula in honorem Deiparæ oblata, consecratur, quandoquidem panis, vnde desumpta est, vocatur antidoron. Etsi illa consecratur, quamuis claris verbis non dicatur offerri in memoriam Christi, sed Virginis, quare non etiam particulæ pro sanctis? Neque enim est ratio, vt illa consecrari debeat, non istæ.

Adde quod nomen oblationis propriissimè conuenit particulis. Quod sine comparatione maius quid est, quàm ἀντίδωρον. Et Simeon non negat, eas appellari oblationes, imo & populus passim ita eas vocat. Neque refert quod προσφοραὶ vocentur panes antequam consecrentur. Id enim fit, quia illarum pars aliqua est consecranda, ea nimirum, quæ eximitur ab integro pane, atque in sacra patina ponitur. Ad eum modum quo etiam animalia in veteri lege vocabantur sacrificia, antequam mactarentur; non tamen ita vocanda, nisi mactanda fuissent.

At enim vocatur secundum antidoron. Hoc certè nihil obstat. Alioquin neque panes præsanctificatarum liturgiarū consecrarentur. Quippe primam, secundam, tertiam, & quartam hostiam si numeres, dicas necesse est. Quippe semel multæ hostiæ consecrantur, vt singulæ singulis hebdomadæ diebus inseruiant; & illarum panes primum, secundum, tertium, quartum & quintum antidoron rectè dixeris.

Sed & illud falsum est, ac superstitiosum, reliquos panes non vocari antidora. Si enim particulæ ab illis excisæ vocantur δῶρα, quare ipsi panes non vocitentur ἀντίδωρα? Sic igitur habes in liturgia Basiliana: μνήσθητι κύριε τῶν τὰ δῶρά σοι ταῦτα προσκομισάντων, καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν, καὶ ἐφ' οἷς αὐτὰ προσεκόμισαν. Memento Domine » eorum, qui munera ista tibi obtulerunt, » & propter quos, & per quos, quibusve » de causis ea obtulerunt. Certè hîc per mu- » nera particulæ intelliguntur. Has enim fideles pro suis viuis atque defunctis, & necessitatibus offerunt, seu offerendas curant. Vt etiam hoc sit clarissimum argumentum eas verè consecrari, quandoquidem δῶρα vocantur; idque numero multitudinis. Et idem obseruauimus contra Simeonem antea ex Chrysostomo.

Prætetea, si panis in honorem Deiparæ dicitur secundum ἀντίδωρον, cur non aliorum sanctorum tertium, quartum, & sic deinceps dici poterunt? Falsissimum porro est, non poni panes in eodem orbe, ac non distribui populo præter primum & secundum antidoron. Si enim sit aliqua maxima celebritas, & frequentia summa populi, omnes illi panes distribuuntur. Præterquam quod in Russia, vbi longè minores solent parari pro sacto panes, etiam extra solemnitatem eos totos exhibere populo consueuerunt. Et si particulæ collocantur in eadem sacra patina vbi collocatur & maior, quare panes Eulogici, ex quibus illæ desumptæ sunt, non in eodem orbe ponentur cum pane, vnde maior particula decerpta est? imo quæ narrat Simeon metam superstitionem sapere videtur. Quippe indifferenter ex omnibus panibus, ex quibus exceptæ sunt particulæ, possunt fieri ἀντίδωρα.

Adde, quod ex eodem pane possent omnes tam maior, quàm reliquæ particulæ sine vllo peccato eximi. Aliter autem fit in Græcia, præsertim extra necessitatem, propter lucrum sacerdotum, vt habeant multo plures panes, qui illis à populo offeruntur. Neque tamen id reprehendendum est, dignus est enim operarius mercede sua. At verò si istud cæteros Græcos vti Thessalonicensem in errorem induceret, sane quidem tunc præstaret

hoc abrogare, quam errandi anſam præbere. Atque ex vno & eodem pane omnes particulæ & maior & reliquæ deſumendæ forent.

Quæ ſequitur probatio quarti argumenti dupliciter peccat. Non enim verba conſecrationis illa ſunt, fac hunc panem pretioſum corpus Chriſti tui, ſed error quorumdam Græcorum eſt, vt oſtendam poſtea ſuo loco. Et quamuis eſſent conſecratoria, haud aliter tamen enunciantur paſſim à presbyteris, etiam quando parantur ſacra præſanctificata, & ſunt plures hoſtiæ, quàm in numero ſingulari, fac hunc panem. Vnde rectè alij Græcorum monent, planè imperitorum eſſe dicere, hos panes. Sic enim ſcribit ea de re, qui ἑρμηνείαν breuiſſimã liturgiæ præſanctificatorũ in Euchologio inſeruit: ὅτι μέλλει (ὁ ἱερεὺς) σφραγίσαι τοὺς ἄρτους λέγει, καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον ἑνικῶς, ὡς εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὐχ ὡς τινὲς ἀμαθῶς λέγουσι, τοὺς ἄρτους τούτους.
» Quando debet ſacerdos ſignare panes, di-
» cit, & fac hunc panem ſingulariter, ſiqui-
» dem vnus eſt Chriſtus. Non autem hos
» panes, vt nonnulli imperitè aſſerunt. Et profectò valde vſitatus, & tritus eſt modus loquendi, non ſolùm de vno pane, ſed de multis etiam, præſertim in fruſta conciſis, dicere, hunc panem, non in numero multitudinis. Vnde Marcus Euangeliſta qui rogat in ſua liturgia, vt mittat Deus ſpiritum ſanctum: ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τοὺς ἄρτους. Super nos & ſuper panes, ſtatim tamen ſubiungit, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα. Vt faciat panem quidem corpus. &c Vbi tamen obiter notanda ſunt verba illius liturgiæ, quæ ſub nomine circumfertur Marci Euangeliſtæ, qui dum inuocat Spiritum ſanctum ἐπὶ τοὺς ἄρτους, ſine dubio particulas complectitur, alioqui non in numero multitudinis loquutus fuiſſet. Ergo particulæ conſecrantur. Præſertim ſecundum Græcos, qui volunt inuocationem fieri Spiritus ſancti ad transmutandum panem in corpus Chriſti.

Ad quintum reſpondeo, Eleuatur maior particula, non minores, quia commodius, & propter myſterium, cùm ſtatim apud Græcos in quatuor partes, in tres apud Latinos ſit diuidenda, ad declarandum per fractionem paſſionem Domini. Ex quibus ſuperior pars apud Græcos, inferior apud Latinos in calicem ſolet immitti, ad ſignificandam reſurrectionem Chriſti; Vt enim ſpecies panis & vini diuiſæ Chriſti mortem ſignificant; ita coniunctæ reſurrectionem Domini repræſentant. Nam in reſurrectione iterum caro Domini cum ſanguine ſuo coniuncta fuit. Quam diuiſionem ægrè admodum admittunt in ſe minores particulæ. Poſtea tamen reliquæ omnes particulæ immittuntur in calicem, & vna cum ſacratiſſimo ſanguine commiſcentur. Libenter tamen interrogarem, vnde didicerit Simeon in præſanctificatis omnes illas maiores particulas debere attolli? Nam & ineptiſſimum eſt, & minus neceſſarium, & minimè in vſu habetur. Imo neque fieri poteſt (quicquid dicat ὁ ἑρμηνεὺς in Euchologio de præſanctificatis, qui in præcedenti re diſſentiens, in hac cum Simeone conſentire videtur.) Et ſi non eleuantur, igitur ex ſententia illius non conſecrantur. Nam eleuare quatuor digitis μετ' εὐλαβείας, vt ſit, quinque maiores particulas, quæ parantur pro vna Eccleſia, vt inſeruire debeant per integrã hebdomadã, valde difficile eſt, & periculoſum, ne cadat aliqua. At in Ruſia quandoq; duplicatæ parantur pro alia quoq; Eccleſia, quando parochus alterius Eccleſiæ cõmodè illo die celebrare non poteſt. Vt multo difficilius ſit illud præſtare, & eas omnes attollere. Non enim particulæ Græcorum ſunt inſtar Latinorum ſubtiles & latæ, ſed ſunt fruſta craſſiora panis. Ergo diſcat Simeon eleuationẽ illam, neque de eſſentia ſacrificij, neque de eſſentia ſacramenti eſſe, quam non adhibuit Chriſtus Dominus.

Ad ſextum. Fractionem panis conſecrati Cano libro 12. de locis cap. 13. ad 4. docet eſſe de ſubſtantia ſacrificij. Potuit autem eſſe, ſi Chriſtus Dominus eam inſtituiſſet. Nam eſt cæremonia ſacra, & habet myſticam ſignificationem, vt dixi. Non tamen eſt de eſſentia, quæ à Chriſto Domino minimè oſtenditur præcepta, neque ad ſignificandum impoſita. Sed vtrumque ab Eccleſia introductum. Quod idem dicendum eſt, de inuiſſione ſacratiſſimi panis in calicem. Deinde quamuis eſſet ſubſtantialis ſacrificio, tamen quia ſacrificium eſt etiam ſacramentum, idcirco potuit aliqua pars materialis eius non frangi, neque immitti in calicem, & eſſe ſacramentum, vt non franguntur particulæ pro communicantibus.

Ad ſeptimum reſpondeo. Sacerdotibus, & Diaconis ex maiori particula fruſta in communione diuidit Pontifex, quia minores particulæ ſunt magis accommodatæ ad communicandum populum, præſertim vna cum ſanguine in cocleario, vt eſt mos Græcorum. Vnde quemadmo-

dum aliquid ex maiori particula impertit Diaconis, & presbyteris, fortassis ad significandam potestatem, quam accipiunt in corpus Christi, is vt conficiat, ille vt animum habeat occupatum in administrando, imo vt etiam sanguinem distribuat; ita minores præbet populo. Et nulla hîc prærogatiua cernitur. Et tamen si minores quoque particulas τοῖς συλλειτουργοῦσι sacerdotibus & Diaconis exhiberet, nullum profectò errorem committeret. cum Diaconis idem sit sacramentum, atque populo. Et presbyteris idem sacrificium, atque Episcopo. Idem autem dico sacrificium, quia presbyteri frequentissimè apud Græcos cum Pontifice vnà concelebrant, & consacrificant. Imo commodiùs ita faceret Patriarcha, quando ingens numerus Episcoporū, Sacerdotum, Diaconorum, & hypodiaconorum cum eo celebrant. Qui omnes, vt moris est apud Græcos, vnà quoque communicant.

Ad octauum respondeo. Non esse mirum, si pro præsanctificatis seruentur maiores particulæ. Nam materia illius sicci sacrificij debet esse honesta secundum quandam quantitatem, & quæ facilè tractari possit. Quippe fiunt circa illam multę cerimonię. diuiditur item, & immittitur in calicem. Et ex illa tandem participare debent οἱ συλλειτουργοῦντες, & populus, si vellet, eiusdem particeps fieri posset.

Ad nonum respondeo. Quod attinet ad sacramentum, quod ægrotis inseruit pro viatico, equidem optarem meliorem modum in eo conficiendo. Nam Græcorum presbyteri primùm multas maiores particulas in præparatione liturgiæ ad eum modum, quo & maiorem illam præcipuam, quam consumunt in sacrificio, & iisdem verbis parant. Quod fortassis ab imperitis Græcorum posteris introductum est. Cùm super centum & mille hostiis satis sit, semel eam cerimoniam adhibere, ac non iterare toties eadem verba. Eas deinde particulas suo tempore in eodem sacro consecrant. Post in frusta diuidunt pro singulis ægrotis, tum sanguine tingunt. Postremò contra tanti sacramenti dignitatem in furno, vel sole exsiccant. Vnde quoque sanguine tingere, quod antecedit, supcruacaneum esse videtur. Cùm nullæ remaneant postea species vini sacramentales. At quanto satius esset, prius particulas pro infirmis præparare. Eas deinde post consecrationem sine istis cerimoniis religiosè conseruare. Neque semel in anno conficere, sed congruo tempore ante vllam specierum corruptionem renouare, quàm in hæc absurda incidere? Neque in omnibus antiquitas est sequenda. Multa nempe facta sunt & permissa tempore persecutionum, quæ aliis sæculis minus conueniunt. Quare cùm multos abusus in hoc Græci committant, & nihil ea de re habeant scriptum in Euchologio, non est, cur Simeon hoc exempli nobis vrgeat. Neque tamen ex ea coniectura, vt neque ex ceteris, colligere licet, minores particulas non consecrari. Siquidem habemus aliunde non coniecturas, sed exquisitissimas rationes, cur consecrentur.

Adde quod siquis seruaret illas particulas pro ægrotis, quæ fiunt pro sanctis, pro viuis, pro mortuis, idem omnino esset sacramentum. Et quoad modum melius conficeretur. Imo simpliciter, si ponerentur particulæ in patina sacra, dum præparatur liturgia, nullis prorsus adhibitis verbis, seu cerimoniis, eo tantùm animo, & intentione, vt consecrarentur pro infirmis quando verba consecrationis prolata fuerint, hoc sanè sufficientissimum esset, quemadmodum faciunt Latini.

Ad decimum respondeo. Pontificem præbere presbytero recenter sacris initiato non aliquam minorem particulam, sed frustum paruum ex maiori, est quidem apud Græcos in more positum, quia minores fermè inseruiunt communicantibus. Fortassis etiam propter significatum, quod is accipiat potestatem conficiendi corpus Christi. Si tamen ex minoribus distribueret, idem planè foret. Quare non sequitur inde eas non consecrari. Alioquin ponamus casum, Pontificem eo tempore exercere sacras ordinationes, quando etiam parat sacramentum prò infirmis, præsertim cùm ad conferendos sacros ordines Græci quatuor tempora minimè requirant. Tunc enim similiter ex illa tantùm exhibebit sacramentum sacris initiato, quæ prima censetur, quæque frangitur, & in calicem mittitur. Non autem ex aliis, quæ per annum integrum ægris destinatæ sunt. Quòd idem contingere potest, dum parantur hostiæ præsanctificatæ. Et nihilominus inde non licet inferre, minus eas consecratas esse. Simile esset, si apud Latinos diceremus, populum non communicare, quia non aliquam partem maioris particulæ sumit, quam consumit sacerdos ipse sacrificans, sed alias particulas minores participat. Quod quàm absurdum & falsum sit, nemo non videt.

Poſtremò, quod ait Simeon in præparatione liturgiæ maiores particulas, vel vt ipſe loquitur perfectos panes (cur autem perfectos nominet, ipſe nobis explicet, neque enim vlla ratione cæteri ſunt imperfecti) eſſe ſolitos offerre presbyteros. At minores particulas etiam quandoque à Diaconis oblatas eſſe; non eget refutatione. Nam rectè eſt, quod ipſemet Theſſalonicenſis id nobis diſſoluerit. Quippe iſtud fieri, vt abuſum prohibuit. Non enim poteſt eas offerre alius quiſpiam, præterquàm is, qui eas etiam conſecrat. Alioquin totius Eccleſiæ vetuſtiſſima conſuetudo reclamat, quæ numquam offerre Diacono permiſit.

Quare emendandæ ſunt, ſeu potius delendæ in præparatione liturgiæ illæ rubricæ in Euchologio typis excuſſo: ὁ δὲ διάκονος λαβὼν καὶ αὐτὸς σφραγῖδα καὶ τὴν ἁγίαν λόγχην μνημονεύει ὧν βούλεται τεθνεώτων. καὶ τελευταῖον λέγει οὕτως. μνήσθητι κύριε καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. εἶτα μνημονεύει καὶ ὧν βούλεται ζώντων ἐν ἑτέρᾳ σφραγῖδι ὡσαύτως. καὶ τίθησι τὰς μερίδας ἐν τῷ κάτωθεν μέρει τοῦ ἁγίου ἄρτου, ὥσπερ καὶ ὁ ἱερεύς.
„ Diaconus verò & ipſe accepto ſignaculo (hoc eſt, pane ſigno crucis conſignato, atque inſculpto, ſic eum largo modo vocant) & ſacra lancea, memoriam facit, quorum vult vita defunctorum. Ad extremum ita dicit, memento Domine meæ quoque indignitatis, & condona mihi omne delictum voluntarium & inuoluntarium. Deinde ſimiliter in altero pane conſignato commemorat quos vult viuentes, ponitque particulas in inferiori parte ſacri panis, quemadmodum facit, & ſacerdos.
Hæ rubricæ, inquam, tollendæ ſunt, quæ à Neotericis Græcorum Euchologio Venetiis typis excuſſo additæ ſunt, vt ſuam ἀπίθανον opinionem probabiliorem redderent. Sunt enim mera χειροτονία, quam ſanè redarguunt cùm Concilij Nicæni citatus Canon, tum ſanctus Epiphanius, & ipſemet Simeon Theſſalonicenſis, qui ſi in antiquis Euchologiis Diaconum poſſe particulas offerre, ſcriptum reperiſſet, certè minimè, iſtud correxiſſet atque damnaſſet. Et hæc hactenus.

Abſoluta præſente quæſtione incidi in ſcripta Nicolai Cabaſilæ. Quoniam verò in materia de particulis, ſententiæ noſtræ plurimùm fauent; vt Simeon Theſſalonicenſis, & Gabriel Philadelphienſis, ac ſiqui ſunt alij huiuſmodi farinæ homines, clarè videant, non ſolùm Græcos Catholicos, quos ipſi λατινόφρονας vocant; qualem me eſſe profiteor, ſed etiam Græcos λατινομάχους habere ſibi cõtrarios, aliquot eius capita eorum, quæ in expoſitionem liturgiæ facit, hic inſerenda eſſe duxi.

Κεφάλαιον ζ΄. ἐκ τοῦ Καβάσιλα.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν προσαγωγὴν ἐπιποιεῖται, καὶ τῶν προσενεχθέντων ἄρτων ἑκάστου μέρος ἀφαιρῶν, ἱερὸν ποιεῖται δῶρον. οὐ τὰ αὐτὰ λέγων καὶ ποιῶν ἀπὸ ἐξ ἀρχῆς, δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ κυρίου. ὅτι ἅπαξ εἰρημένα, περὶ πάσης τῆς τελετῆς εἰρῆσθαι νομίζεται. πᾶσα γὰρ ἡ προσαγωγὴ τῶν δώρων εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ κυρίου, καὶ διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγγέλλεται θάνατος. τίνα δὲ τὰ ἐπιλεγόμενα; εἰς δόξαν τῆς παναγίας τοῦ θεοῦ μητρός. εἰς πρεσβείαν τοῦδε τοῦ ἁγίου, ἢ τοῦδε, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ψυχῶν, ἢ ζώντων, ἢ τεθνηκότων. καὶ τί ταῦτα βούλεται; εὐχαριστίαν πρὸς θεόν, ἱκεσίαν, τὰς ἀφορμὰς, τὰ αἴτια τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς. ἔχει γὰρ οὕτως. οὐδὲν δῶρον δίδοται μάτην, εἴτε θεὸν θεραπεύειν, εἴτε ἀνθρώποις χαρίζεσθαι δεῖ. ἀλλ' ἀγαθοῦ τινος ἕνεκα, ἢ γενομένου, ἢ ἐλπιζομένου. ἢ γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐλάβομεν, ἀμειβόμεθα τὸν εὐεργέτην τοῖς δώροις. ἢ τῶν μήπω γενομένων ἡμῖν, ἵνα τύχωμεν, τὸν δοῦναι δυνάμενον θεραπεύομεν. ταῦτα δὲ τὰ δῶρα, καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκα τῷ θεῷ προσαγόμενα φαίνεται. καὶ ὅτι ἐλάβομεν, καὶ ἵνα λάβωμεν, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ, καὶ ἱκετεύοντες αὐτόν. εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὧν εὖ πεπόνθαμεν, ἱκετεύοντες, ἵνα εὖ πάθωμεν. ὥστε τὰ αὐτὰ δῶρα εἶναι καὶ εὐχαριστήρια, καὶ ἱκέσια. ἀλλὰ τίνα τὰ ἤδη δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ, τίνα δὲ τὰ ζητούμενα; τὰ αὐτὰ πάντως ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομίαν. ταῦτα γὰρ αὐτὸς ἐκέλευσε περὶ πάντων αἰτεῖσθαι. ταῦτά ἐστιν ἅπερ ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία ἤδη. ταῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. καὶ τίς ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔτυχε τῶν ἀγαθῶν τούτων, τίς δὲ καθ' ὃν οὔπω τετύχηκε, καὶ ἵνα τύχῃ τοῦ θεοῦ δεῖται; τετύχηκε πρῶτον μὲν, ὅτι δύναμιν ἐδέξατο πρὸς αὐτά. καὶ γὰρ ἔλαβεν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι δῶρον χριστιανοῖς ἅπασι, διὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν γενόμενον τοῦ σωτῆρος. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα τὸ θεῖον, καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια, δι' ὧν εἰσποιούμεθα τῷ θεῷ, καὶ βασιλείας οὐρανῶν γινόμεθα κληρονόμοι. ἔπειτα καὶ αὐτῆς ἐκ κληρονομήσεως ἐνεργείᾳ τῆς βασιλείας, ἐν μερίσι τῶν ἑαυτῆς χρηστῶν, οὓς ἀπεικάσας ἀπέστειλεν εἰς τὸν οὐρανόν. οἱ ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς ὁ μακάριος Παῦλος ἐκάλεσεν. οὕτω μὲν οὖν τῶν μεγάλων τούτων ἡ ἐκκλησία τετύχηκεν ἀγαθῶν. διὰ δὲ τοὺς ἔτι περιόντας τὴν τῆς νίκης αὐτῆς ἐπὶ τὸ βραβεῖον, καὶ ἁπλῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζῶντας, ὧν τὸ πέρας ἄδηλον, καὶ τοὺς ἀπελθόντας οὐ μετὰ πάνυ λαμπρῶν καὶ βεβαίων ἐλπίδων τῆς βασιλείας οὔπω τετύ-

τι τύχοιεν. τούτου χάριν μέμνηται μὲν τοῦ θανάτου τοῦ κυρίου, μέμνηται δὲ τῶν τελειωθέντων ἁγίων, μέμνηται δὲ τῶν μήπω τελείων. ὑπὲρ μὲν ἐκείνων εὐχαριστοῦσα, ὑπὲρ δὲ τούτων ἱκετεύουσα. ὥστε τὰ μὲν πρῶτα τῆς προσαγωγῆς, καὶ τὰ δεύτερα, χαριστήρια, τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνα ἱκέσια. εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου, εἰς δόξαν τῆς μακαρίας αὐτοῦ μητρὸς, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων, εὐχαριστοῦμεν σοι φησὶν, ὅτι τῷ θανάτῳ σου τὰς τῆς ζωῆς πύλας ἡμῖν ἀνέῳξας. ὅτι μητέρα παρ' ἡμῶν ἔλαβες, ὅτι τοσαύτης δόξης ἔτυχεν ἄνθρωπος. ὅτι πρεσβευτὰς ἔχομεν ὁμοφύλους, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν τοσαύτης μετέδωκας παῤῥησίας. τὸ γὰρ εἰς δόξαν, καὶ εἰς πρεσβείαν τοῦτό ἐστι, τὸ ἕνεκα τῆς δόξης, καὶ τῆς πρεσβείας. ὥσπερ καὶ τὸ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τουτέστι τὸ ἕνεκα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. τὸ δὲ ἕνεκα τινὸς, διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν. ἢ γὰρ ἕνεκα παρόντος, ἢ ἕνεκα ἐλπιζομένου. τὴν δὲ τῆς μακαρίας παρθένου δόξαν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων πρεσβείαν καὶ παῤῥησίαν, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι παρόντα ἐστὶν ἀγαθά; τὸ δὲ παρόντων ἀγαθῶν χάριν δῶρα προσάγειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐχαριστία σαφής. ὅτι δὲ καὶ τὸ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον, ἀμοιβαῖόν τι περὶ αὐτὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ εὐχαριστίαν σημαῖνον. διὰ τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων ἐν τῇ προσαγωγῇ τῶν δώρων ταῦτα λέγεται τὰ ῥήματα. ὅτι ὁ θάνατος ἐκεῖνος, αἴτιος ἐγένετο τῶν ἀγαθῶν πάντων ἡμῖν. ἔσχατα δὲ πάντων ποιεῖται τὴν ἱκεσίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ψυχῶν ἀνάπαυσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτούμενος. τοῦτο γὰρ εὐσχημοσύνης, τῷ θεῷ ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν χρείαν αὐτίκα λέγειν, μηδὲ εἴ τι ἐλλείπομεν ζητεῖν. ἀλλὰ μᾶλλον ἃ ἤδη λαβόντες ἔχομεν πρῶτον μεμνημένους, εὐχαριστεῖν καὶ δοξολογεῖν, καὶ οὕτω περὶ τῶν ἀναγκαίων ἡμῖν, τὴν τοῦ θεοῦ ποιεῖσθαι δόξαν.

Caput 7. Cabasile.

Sacerdos autem adhuc facit oblationem, & vniuscuiusque panis ex iis, qui offeruntur partem auferens, facit sacrum donum, non eadem dicens, & faciens, quæ ab initio, per quæ mors Domini significabatur, quia quæ semel dicta sunt, de vniuerso mysterio dicta esse intelliguntur. Omnis enim donorum oblatio fit in recordationem Domini, & per id vniuersum mors eius annunciatur. Quæ nam etiam sunt, quæ recitantur? In gloriam sanctissimæ Dei Matris, ad intercessionem huius, vel illius sancti, in peccatorum animarum remissionem, vel viuorum, vel mortuorum. Et quid hæc sibi volunt. Gratiarum apud Deum actionem, supplicationem, materiam, occasionem, causas donorum oblationis. Ita enim habet: nullum donum frustra datur, siue Deum colere, siue hominibus gratificari oportet, sed alicui⁹ boni gratia, quod vel factū est, vel speratur. Vel enim pro iis, quæ accipim⁹, benefactori donis gratiā referimus: vel si nulla adhuc fuerint, eum qui dare potest vt assequamur, colimus, & obseruamus. Hæc autem dona, propter vtrumque Deo offerri vidētur, & quia accepimus, & vt accipiamus, & Deo gratias agentes, & ei supplicantes. Gratias agentes pro beneficiis, quæ accipimus, supplicantes, vt accipiamus. Dona itaque, & in gratiarum actione, & in supplicatione versantur: sed quænā sunt, quæ iam nobis data sunt? Quæ verò quæruntur? Eadem omnino, remissio peccatorum, regni hereditas, hæc enim ipse iussit peti ante omnia. Ea sunt, quæ iam accepit Ecclesia, ea sunt & pro quibus supplicat. Et quis est modus, quo hæc bona iam assecuta est, & quis, quo nondum assecuta est, & vt assequatur? Primum quidem assecuta est, quod ad ea potestatem accepit. Etenim potestatem accepit vt filij Dei fierent, & hoc est commune donū, quod Christianis omnibus per mortem saluatoris datum est. Hoc est enim diuinum baptisma, & alia sacramenta, per quæ à Deo adoptamur, & regni cœlorum heredes efficimur. Deinde ipsius quoque regni actu fuit heres in innumerabilibus, qui sunt ex suo choro, quos in cœli misit coloniam, quos primogenitorum in cœlis descriptorum Ecclesiam vocauit Beatus Paulus. Ita ergo Ecclesia hæc magna bona est consecuta. Propter suos autem filios, qui adhuc currunt ad brauium, & vt semel dicam, eos qui in hac adhuc vita viuunt, quorum est finis incertus, & eos, qui excesserunt cum spe non omnino bona & adeo certa, regnum nondum est assecuta, ea de causa meminit quidem mortis Domini. Meminit autem sanctorum, quibus plena sua obtigit perfectio, meminit, & eorum, qui nondum perfecti sunt, pro illis quidem agens gratias, pro his verò supplicans. Quare primæ quidem oblationis partes, & secundæ versantur in agendis gratiis, quæ autem consequuntur ad supplicationem pertinent. In recordationem scilicet Domini, in gloriam Beatæ suæ Matris, in intercessionem sanctorum. Gratias, inquit, tibi agimus, quod morte tua vitæ portas nobis aperuisti, quod matrē ex nobis accepisti, quod tātā gloriā homo est assecutus, quod habemus intercessores, qui sunt eiusdem gentis. Et iis, qui sunt eiusdem nobiscum generis, tantam libertatem impertiuisti. Illud enim in gloriam, & intercessionem idem est, quod pro gloria, & pro intercessione, quemadmo-

dum & illud, in remiſſionem peccatorum, idē eſt, quod pro remiſſione peccatorum. Illud autem, pro aliquo, habet duplicem ſignificationem, vel enim pro præſenti, vel pro eo quod ſperatur. Beatæ autem Virginis gloriam, & ſanctorum intercesſionem, & libertatem, quis neſcit eſſe bona præſentia? Pro præſentibus autem bonis dona offerre, nihil aliud eſt quā manifeſta gratiarū actio. Præterea autem & illud, in recordationem Domini per ea, quæ prius dicta ſunt, euaſit manifeſtum, ſignificare quandam erga ipſum pro morte ſua retributionem, & gratiarū actionem. Propterea enim ante omnia in donorum oblatione, hæc verba dicuntur, quod mors illa nobis cauſa fuit omnium bonorum. Vltimo autem loco facit ſupplicationem, petens remiſſionem peccatorum, & requiem animarum, & alia huiuſmodi. Hoc eſt enim grati animi, Deum alloquentes non quid opus ſit, ſtatim dicere, nec quod deeſt poſtulare; ſed potiùs ea, quæ iam accepimus primùm memoria repetentes, pro eis illi gratias agere & illum gloria afficere, & ſic iis, quæ ſunt nobis neceſſaria, Dei gloriam præferre.

Κεφάλαιον μθ'.

Τούτῳ δὲ ἀκόλουθον ἐκεῖνο ζητῆσαι. εἰ γὰρ ταῦτα τὰ ἅγια ἀνατίθεται μὲν τῷ Θεῷ, ἁγιάζει δὲ τοὺς ἁγιασμοῦ δεομένους, τίνος ἕνεκα καὶ τοὺς ἡγιασμένους ἤδη, καὶ πάντα τελείους ταύτῃ τῇ δωροφορίᾳ δεξιοῦσθαι πιστεύομεν, καὶ ἐπειδὰν αὐτῶν τι δεηθέντες εἰς ἐπικουρίαν καλέσωμεν, τὴν τῶν δώρων τούτων ὑπισχνούμεθα λειτουργίαν. ὥσπερ ἢ αὐτοῖς ταῦτα ἀναθήσειν μέλλοντες, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα γένωνται βελτίους. ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος τῆς δωροφορίας ταύτης ἢ πρόσθεν ἔφην. καθ' ὃν τὰ δῶρα ταῦτα καὶ τῶν ἁγίων γίνεται, ὅταν ὡς χαριστήρια τῷ Θεῷ προσάγωνται, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δόξης ἧς αὐτοὺς ἐδόξασε. καὶ ὑπὲρ τῆς τελειώσεως, ἧς αὐτοὺς ἐτελείωσεν. ἔστι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα ὡς αὐτῷ ἀνατιθέμενα, ἔστι δὲ καὶ τῶν δεομένων, βοηθείας πιστῶν, ὡς βοηθήματα. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. τὸ γὰρ ἐμοῦ χάριν δοθὲν, ἐγὼ λαμβάνω. κἂν ὁστισοῦν ὁ δεχόμενος ᾖ. οὐ γὰρ πάντα τὰ διδόμενα ἡμῖν δῶρα ὅθεν οὖν, ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν ταῖς ἡμετέραις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν φίλων, καὶ ταῖς τῶν οἰκείων, καὶ ἁπλῶς πάντων, οἷς ὁ δωρούμενος, ἵν' ἡμᾶς εὐφράνῃ, δωρεῖται. διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος τῶν πτωχῶν λαμβανόντων, ὅτι οἱ χορηγοῦντες αὐτοῖς, αὐτοῦ χάριν, τοῦτο ποιοῦσιν, αὐτὸς λαμβάνειν φησίν. οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι, ταῦτα τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. ὥσπερ γὰρ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπην ἐκεῖνο γίνεται, οὕτω διὰ τὴν τῶν ἁγίων ἀγάπην τοῦτο. ὅτι μὲν γὰρ σφόδρα φιλοῦμεν αὐτοὺς, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ, ἡμέτερα λογιζόμεθα.

καὶ συγχαιρόμεθα αὐτοῖς τῆς εὐδαιμονίας, ὡς καὶ αὐτοὶ μετέχοντες τῶν ἀγαθῶν. οὕτω δὲ χαίροντες ταῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομέναις αὐτοῖς δωρεαῖς, εὐχαριστοῦμεν τῷ δεδωκότι, καὶ τὰ χαριστήρια προσάγομεν δῶρα. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὶ τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγάπην ἡ δωροφορία γίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἥδιστον, καὶ σφόδρα κεχαρισμένον αὐτοῖς, λέγω δὲ τὸ τὸν Θεὸν δι' αὐτοὺς χάριτας δέχεσθαι, καὶ δοξάζεσθαι. ὥσπερ γὰρ μέγιστον ἁμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὸ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτούς. οὕτω μέγα κατόρθωμα καὶ περισπούδαστον τοῖς ἁγίοις, τὸ δι' αὐτοὺς τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. τοῦτο καὶ μετὰ σώματος ζῶσι, διώκοντες ἀγῶνα. καὶ μεταστᾶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔργον ἐστὶν ἄληκτον καὶ τρυφὴ, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης κεφάλαιον. εἰ γὰρ ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσιν ἦν αὐτοῖς μόνον, διετέλουν ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιοῦντες, ὁποίους αὐτοὺς γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρὴ νομίζειν, ὅτε μείζων μὲν αὐτοῖς ἡ εὐγνωμοσύνη πολλῷ τῷ μέσῳ, τελείοις ἤδη πᾶσαν ἀρετὴν γενομένοις, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐκ ἔτι ἐλπίζουσιν, ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ μανθάνουσι τὴν τοῦ δεσπότου φιλοτιμίαν; ὅτε ὁρῶσιν ἑαυτοὺς ἐξ οἵων οἷοι γεγόνασιν; ἀντὶ πηλίνων, ἥλιοι. ἀντὶ δούλων ἀτιμασμένων, υἱοὶ τίμιοι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονόμοι. ἀντὶ ὑπευθύνων, δυνατοὶ καὶ ἄλλους λύειν εὐθύνης τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν παρρησίᾳ. διὰ τοῦτο οὐδὲ κόρος ἐστὶν αὐτοῖς οὐδεὶς τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων. οὐδὲ νομίζουσιν αὐτοὶ μόνοι πρὸς τὴν εὐχαριστίαν ἀρκεῖν. ὅθεν βούλονται πάντας καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους ἔχειν αὐτοῖς τοῦτον συνεργαζομένους τὸν ὕμνον. ἵνα τὸ ὄφλημα αὐτῶν ἡ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐγγύτερον τῆς ἀξίας ἀποδοθῇ, πολλαπλασίων ἑαυτῆς γενομένη τῇ προσθήκῃ τῶν ὑμνητῶν. καὶ τούτου μάρτυρες οἱ περὶ τὸν Ἀζαρίαν ἅγιοι παῖδες, οἱ τοῦ πυρὸς κρατήσαντες, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε λαβόντες τὴν χάριν. ἐπεὶ ἔδει καὶ αὐτοὺς τῆς παραδόξου ταύτης σωτηρίας ὁμολογῆσαι χάριτας τῷ σώσαντι καὶ ὑμνῆσαι, οὐκ ἠγάπησαν, εἰ αὐτοὶ μόνοι ὑμνήσουσιν, οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν φωνὴν ἀρκεῖν ἐνόμισαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους συνεκάλουν, καὶ ἀνθρώπων ἅπαντα γένη. καὶ οὐρανὸν αὐτόν. καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ γῆν, καὶ ὄρη, καὶ ἄλογα πάντα, καὶ ἄψυχα, καὶ ἁπλῶς πᾶσαν τὴν κτίσιν. τοσαύτη τοῦ τὸν Θεὸν ὑμνεῖσθαι παρὰ τοῖς ἁγίοις ἐπιθυμία. καὶ μετὰ σώματος ἔτι ζῶσι, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀπαλλαγεῖσι τοῦ σώματος. ὅθεν εἴ τις αὐτῶν μεμνημένος, καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως αὐτῶν, καὶ τῆς μακαριότητος, καὶ τῆς δόξης, τῷ στεφανώσαντι τὸν Θεὸν ὑμνήσειε, χάριν αὐτοῖς κατατίθεται, χάριν τῶν ἁπασῶν τὴν τιμιωτάτην, καὶ μάλιστα ὅταν ποιῆται τὴν ὕμνησιν οὐ φωναῖς ψιλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δώρων χαριστηρίων προσαγωγῇ. καὶ δώρων οὕτω σφόδρα δεκτικῶν τῷ Θεῷ. καὶ τιμίων τὴν ἀνωτάτω τιμήν. τοιαῦτα γὰρ, καθάπερ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἵλεως αὐτὰ δεχόμενος, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νομικὴν λατρείαν, τὸ σῶμα αὐτοῦ ἡμῖν ἀποδίδωσι, καὶ τὸ αἷμα, οὕτω καὶ αὐτοὶ χαίροντες αὐ-

τοῖς ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων, οἷς αὐτοὺς θεραπεύειν δυνάμεθα, ὅλους παρέχουσιν ἡμῖν ἑαυτοὺς ζωντελῶς, πρὸς πᾶν. ὅ,τι ἡμῖν συμφέρει. πανταχοῦ γὰρ τὸν ἑαυτῶν μιμοῦνται δεσπότην.

Caput 49. Cabasila.

» Huic autem consequens est, illud quærere: Si enim hæc sancta Deo quidem consecrantur, eos autem sanctificant, qui sanctificatione indigent, quam nam ob causam etiam iam sanctificatos, & omni ex parte perfectos, hac donorum oblatione coli credimus, & quando eos aliquid orantes in auxilium vocauerimus, horum donorum ministerium pollicemur, tanquam vel ipsis ea consecraturi, vel pro ipsis, vt fiant meliores? Quod quidem est etiam alius modus huius donorum oblationis, quam prius dixi, per quem hæc dona fiunt etiam sanctorum, quando Deo tanquam pro gratiarum actione offeruntur, quod eis gloriam, perfectionem, & consummationem dederit, sunt enim Dei dona, vt quæ ei consecrantur. Sunt & fidelium vt pote iis, qui auxilio indigent, vt auxilia: sunt etiam sanctorum, quod eorum gratia Deo consecrantur. Quod enim mea gratia datum est, ego accipio, quicumque is sit, qui accipit. Non enim omnia, quæ nobis vndecumque donanrur, nostris manibus tantùm accepimus, sed etiam amicorum, & familiarium, & vt semel dicam, omnium, quibus donator donat, vt nobis rem gratam faciat. Propterea etiã Dominus pauperibus accipientibus, quia, qui eis suppeditant, eius gratia hoc faciunt, ipse se dicit accipere. Ita etiam sancti hæc dona accipiunt, quod eorum gratia Deo donantur. Quemadmodum enim propter Christi dilectionem illud fit, ita hoc etiam propter dilectionem sanctorum. Quia enim valde eos diligimus, ipsorum dona nostra esse ducimus, & eis de felicitate gratulamur, tanquam, & nos ipsi bonorum participes. Ita etiam gaudentes donis à Domino ipsis datis, gratias agimus ei, qui dedit, & pro gratiarum actione dona offerimus. Non propter hoc autem solùm ipsi dona accipiunt, quod propter eorum dilectionem fit donorũ oblatio, sed quod hoc etiam est eis iucundissimum, & longe gratissimum, dico autem quod Deus per ipsos gratias accipit, & glorificatur. Quemadmodum enim est maximum peccatum malorum hominum, quod blasphematur nomen Dei per ipsos, ita sanctis est magnum, & præclarum facinus, magnoque studio appetendum, quod per ipsos Deus glorificatur. Hoc & cum corpore viuentibus erat perpetuum certamen, & postquam in cœlum migrarunt, continuum est opus, & voluptas, & illius beatitudinis caput. Si enim quando bona eis in spe solùm erant, Deo gratias perpetuò agebant, & omnia ad eius gloriam faciebant, cuiusmodi oportet eos in talibus existimare, quando multo maior quidem est eis gratitudo, & beneficij recordatio, cum omni iam virtute perfecti sunt, bona autem non spectant amplius, sed ipsa experientia discunt Domini munificentiam? Quando vident se ipsos quales ex quibus facti sunt, pro terrenis, soles, pro seruis contemptis honorati filij, & regni cœlestis heredes, pro reis, potentes vel alios è reis eximere, per eam, quam habent apud iudicem fiduciam. Propterea nulla est vnquam eis Deum laudandi satietas, nec existimant seipsos solos sufficere ad agendas gratias. Vnde volunt etiam omnes Angelos, & homines ad eius laudem celebrandam habere adiutores. Vt eorum debitum, gratiarum scilicet Deo actio, eo propius pro dignitate soluatur, multiplicata per laudatorum additamentum. Et hoc testantur Azarias, & socij sancti pueri, qui cùm ignem vicissent, & eam tunc gratiam à Deo accepissent, quandoquidem oportebat etiã ipsos propter hanc admirabilem, & inopinatam salutem Deo gratias agere, qui eos seruauerat, & eum laudare; non satis habuerunt, si ipsi soli laudarent, nec suas voces sufficere existimarunt, sed etiam Angelos conuocarunt, & omnia hominum genera, & cœlum ipsum, & solem, & astra, & terram, & montes, & omnia rationis, & animæ expertia, & omnem, vt semel dicam, creaturã. Tantum est Deum laudandi apud sanctos desiderium, etiam adhuc cum corpore viuentes, & multo magis postquam à corpore discesserint. Vnde si quis eorum recordatus, eorumque honoris, ac beatitudinis, & gloriæ, Deum, qui eos coronauit, laudauerit, tribuit eis gratiam omnium gratiarum præstantissimam, & maximè quando non solis vocibus laudem celebrat, sed etiam donorum pro gratiis agendis, oblatione, & donorum Deo adeo acceptorum & pretiosorum supremo honore. Tunc enim quemadmodũ ipse Saluator propitius ipsa suscipiens, & super omnem cultum legalem, suum corpus, & sanguinem nobis retribuit, ita etiam ipsi eis gaudentes, vt nulla re alia, quibus eos colere, vi-

„ demur, totos ſe ipſos nobis præbent ad fe-
„ rendum auxilium in omni re, quæ nobis
„ conducit. Dominum enim ſuum omni ex
„ parte imitantur.

Κεφάλαιον γʹ.

Ἀλλ' ἐνταῦθα τινὲς ἠπατήθησαν, οὐκ εὐχαριστίαν, ἀλλ' ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν θεὸν τὴν μνήμην αὐτῶν εἶναι νομίσαντες. οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες τῶν λογισμῶν τούτων τὰς ἀφορμάς. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ταῦτα πεπεῖσθαι ἀκόλουθον. οὔτε ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τῆς ἱερουργίας ῥημάτων. καὶ τὸ μὲν ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι πολλοῦ δεῖ τοιαῦτα συγχωρεῖν, δῆλον ἐκεῖθεν, εἰ γὰρ εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἡ ἐκκλησία, ἐκεῖνα πάντως εὔξαιτ' ἄν, ἃ εἴωθεν εὔχεσθαι πανταχοῦ. τίνα δέ ἐστιν ἃ εὔχεται; τοῖς κεκοιμημένοις ἄφεσις ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία, ἀνάπαυσις ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ μετὰ τῶν τελειωθέντων ἁγίων. ταῦτα τῆς ἐκκλησίας εὐχαί, παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἂν εὕροις εὐχομένην τοῖς μεταστᾶσιν. ἐν τούτοις ἀθροίζεται ἡ πρὸς θεὸν ἡμῶν ἱκεσία. οὐ γάρ που, ὅσα περ ἄν τις ἐπιθυμήσειε, καὶ εὔχεσθαι ἔξεστιν, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ νόμος καὶ ὅρος, ὃν ὑπερβαίνειν ἀθέμιτον. τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν φησίν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. τουτέστιν, ἃ δεῖ προσεύχεσθαι διδάσκει ἡμᾶς. οὕτω γὰρ οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας ἐξειλήφασι. σκέψαι τοίνυν ἔτι πλείω τῶν εἰρημένων ἐν πάσαις τελεταῖς, καὶ ἱερολογίαις ἐστὶν εὑρεῖν εὐχομένην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἂν εὕροις. οὐκοῦν εὔξονται μὲν τοῖς ἀνευθύνοις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὡς ἔτι καὶ δίκας ὀφείλουσιν. εὔξονται δὲ τοῖς ἁγίοις, ὡς μή που ἡγιασμένοις τὴν μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσιν. εὔξονται δὲ τελείωσιν τοῖς τελείοις, ὡς μή πω τετελειωθεῖσι. καὶ οὕτως ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἁμαρτάνειν αὐτούς. ἢ γὰρ ὁμολογοῦντας τὴν μακαριότητα καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, ἑκόντας βούλεσθαι πρὸς τὸν θεὸν ληρεῖν, καὶ ματαίαν ὑπὲρ αὐτῶν συνείρειν εὐχήν, ὅπερ ἐστὶν ἀνδρῶν τὰ θεῖα παιζόντων μᾶλλον, ἢ ἱερέων. ἢ μετὰ σπουδῆς ποιουμένους τὰς εὐχάς, ὡς ἂν οἰόμενοι τοὺς ἁγίους δι' αὐτῶν ὠφελεῖν, τὴν αὐτῶν ἀρνοῦνται δόξαν. ὅπερ ἐστὶ βλασφημεῖν οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν αὐτόν, ὡς ψευσάμενον τὰς ἐπαγγελίας, ἃς [in aliis exemplaribus ὡς] ὑπηγγείλατο δοξάσειν, καὶ τῆς βασιλείας μεταδώσειν αὐτοῖς. μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφοῖν σαφής ἐστι βλασφημία. τοῦτο μέν, ὡς παντελῶς ἀρνουμένων τὴν μακαριότητα τῶν ἁγίων. ἐκεῖνο δέ, ὡς τὰ τῶν ἀρνουμένων ποιούντων. οὓς γὰρ εἶναι πεπιστεύκασι μακαρίους, ὡς ἐν υἱῶν μοίρᾳ τεταγμένους καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς κληρονόμους, τούτοις ὡς [illegible], καὶ ἀτίμητοι, καὶ ὑπεύθυνοι, δι' ὧν τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν ἀξιοῦσιν εὔχεσθαι, μαρτυροῦσιν. οὕτω μὲν οὖν αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων, ἄτοπον εἶναι φαίνεται εἴ τις νομίζει τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων παρὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν θεὸν προσφοράν, ἱκεσίαν εἶναι. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα. ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου. ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. τοῦ ἁγίου προφήτου προδρόμου, καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ θεός. καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου. καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. ταῦτα τὰ ῥήματα. ἐν οἷς οὐδὲ μία περιέχεται περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν θεὸν ἱκεσία. οὐδὲ εὔχεται αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθότων οὐδέν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων πιστῶν μεμνημένος, εὐθὺς προστίθησι τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν. καὶ ἀνάπαυσον γὰρ αὐτούς, φησίν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων τοὐναντίον ἅπαν. οὐ γὰρ πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται, ἀλλ' αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέσβεις. εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους, ἐπάγει. ὧν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ θεός. ὃ δὲ μάλιστα δείκνυσιν οὐ δέησίν τινα καὶ ἱκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα. ὅτι καὶ ἡ τοῦ θεοῦ μήτηρ ἐν τούτῳ τῷ καταλόγῳ τέτακται. οὐ γὰρ ἂν ἐτάχθη, εἰ μεσιτείας τινὸς ὁ χορὸς οὗτος ἐδεῖτο. ἡ γὰρ πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα μεσιτείας, οὐ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον ἱεραρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν καὶ αὐτῶν θεοῦ τῶν ἀσωμάτων τάξεων ἀσυγκρίτως ἁγιωτέρα. καὶ μὴν ὁ Χριστός ἐστι, φησίν, ὁ ταύτην τελῶν τὴν ἱερουργίαν. τί οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ αὐτῇ μεσιτεύσει τῇ μητρί. ἀλλ' οὐδένα τοῦτο λόγον ἔχει. οὐ γὰρ οὗτος ὁ τρόπος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας. μεσίτης μὲν γὰρ ἐγένετο θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ λόγοις τισὶ καὶ εὐχαῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ. ὅτι γὰρ θεὸς ὁ αὐτός, καὶ ἄνθρωπος ἦν, θεὸν ἀνθρώποις συνῆψε, κοινὸν ὅρον ἑαυτὸν ἀμφοτέραις ταῖς φύσεσιν ἐμβαλών. τὸ δὲ νομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ εὐχῶν ἀεὶ μεσιτεύειν, βλασφημίας ἁπάσης, καὶ ἀτοπίας ἐστὶ μεστόν. εἰ γὰρ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τελῶν τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' οὐ πάντων τὰ ἐκεῖ γινόμενα, καὶ λεγόμενα αὐτῷ ἀναθήσομεν. τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς μυσταγωγίας καὶ τὸ τέλος, ἤτοι τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, καὶ ἁγιάσαι τοὺς πιστούς, αὐτός ἐστι μόνος ὁ τελῶν, αἱ δὲ περὶ τούτων εὐχαὶ καὶ δεήσεις, καὶ ἱκεσίαι, τοῦ ἱερέως. ἐκεῖνα μὲν γὰρ δεσπότου, ταῦτα δὲ δούλου. καὶ ὁ μὲν εὔχεται, ὁ δὲ τελεῖ τὰς εὐχάς. καὶ ὁ μὲν σωτὴρ δίδωσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν δοθέντων εὐχαριστεῖ. καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προσάγει, ὁ δὲ κύριος δέχεται τὰ δῶρα. προσφέρει μὲν γὰρ ὁ κύριος, ἀλλ' ἑαυτὸν τῷ πατρί, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα, ὅταν αὐτοῦ γένωνται, ὅταν εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα, καὶ αἷμα μεταβληθῶσιν. ὅτι γὰρ ἑαυτὸν προσφέρει, διὰ τοῦτο λέγεται εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος. προσφέρων μὲν καὶ προσδεχόμενος, ὡς θεός, προσφερόμενος δέ, ὡς ἄνθρωπος. ἄρτον δὲ καὶ οἶνον ἔτι ὄντα τὰ δῶρα προσφέρει μὲν ὁ ἱερεύς, προσδέχεται δὲ ὁ κύριος. καὶ τί ποιῶν τὰ δῶρα προσδέχεται; ἁγιάζων αὐτὰ καὶ εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ αἷμα μεταβάλλων. οὗτος ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Χριστὸς τὴν ἱερουργίαν ταύτην ἱερουργεῖ. ταῦτά ἐστιν, ἃ τὴν ἱερωσύνην

αὐτῷ ποιεῖ. εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰς ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ εὐχὰς ἁπάσας, ἢ ποίας, ὑπὲρ Χριστοῦ θεῖόν τις εἶναι φαίη, οὐδὲν κατὰ τοῦτο διοίσει τῶν ἀσεβῶν. οἳ τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖν ἐτόλμησαν. ἀνάγνωθι τὰς εὐχὰς ἁπάσας, καὶ εἴσῃ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα πάντα, δούλων εἶναι ῥήματα. ἀνάγνωθι καὶ ταύτην, ἣ μνημονεύει τῶν ἁγίων, ἣν τῷ Χριστῷ ἀνατεθεῖναι τολμῶσι, καὶ εὑρήσεις ἐκεῖ, οὐδὲν μὲν υἱῷ πρέπον ὁμοτίμῳ, πάντα δὲ δούλων. πρόσεισι μὲν γὰρ οὐκ ἀφ' ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ κοινή τις ἐστὶν ἡ εὐχαριστία· καὶ ὡς ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ περιοφθέντες, ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, εὐχαριστοῦσι. καὶ ἡ εὐχαριστία οὐ πρὸς τὸν πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ μητρός, ὡς δεσποίνης δοῦλοι μέμνηνται καὶ ταῖς πρεσβείαις αὐτῆς, καὶ τῶν ἁγίων τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπισκέψεως καὶ προνοίας αἰτοῦνται τυχεῖν. ταῦτα δὲ τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἕνα κύριον, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἀναμάρτητον, τὸν πάντων δεσπότην; καὶ εὐχαριστοῦμέν σοι φησί, καὶ τῷ υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ. οὐκοῦν ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τῷ μονογενεῖ. καὶ ἰδοὺ δύο ἔσονται υἱοί, κατὰ τὴν Νεστορίου μανίαν. οὕτως ἀσεβὲς καὶ ἀνόητον, τὸν Χριστὸν νομίζειν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρεσβεύειν. καὶ τοιαύτην πρεσβείαν καὶ μεσιτείαν αὐτῷ περιάπτειν. ἐδείχθη δὲ ταῦτα μηδὲ τῶν ἱερέων εἶναι, λείπεται δὲ μὴ ἱκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστίαν εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα. ναί φησιν, ἀλλ' ἡ λέξις οὐκ ἐᾷ τὴν ἱκεσίαν σαφῶς δυσωπουμένην. ἡ γὰρ ὑπὲρ πρόθεσις τοῦτο βούλεται σημαίνειν. οὐ πάντως, οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸν δεόμενον δείκνυσιν. οὐ γὰρ ἐν οἷς ἱκετεύομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐχαριστοῦμεν, ταύτῃ χρώμεθα τῇ λέξει. καὶ τοῦτο δῆλον πολλαχόθεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης εὐχῆς. ὑπὲρ τούτων φησὶν ἁπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ καὶ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν, καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν. εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. ὁρᾷς τὴν ὑπὲρ καὶ ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας κειμένην; οὐκοῦν πρὸς τὴν πλάνην ταύτην, οὐδεμία καταλείπεται πρόφασις. οὕτω μὲν οὖν ἀδύνατον ἱκέσιον εἶναι τὴν περὶ τῶν ἁγίων μνήμην. ὅτι δὲ χαριστήριός ἐστι, δείκνυσι μὲν αὐτὸ τοῦτο, τὸ μὴ εἶναι ἱκέσιον. ἀνάγκη γὰρ θάτερον, ἢ ἱκέσιον εἶναι, ἢ χαριστήριον, ὅτι κατὰ τοὺς δύο τούτους μόνον τρόπους μεμνήμεθα πρὸς τὸν θεὸν τῶν παρ' ἐκείνου γινομένων ἡμῖν ἀγαθῶν. ἢ ἵνα λάβωμεν αὐτά, ἢ ὅτι ἐλάβομεν. καὶ τὸ μέν ἐστιν ἱκεσία. τὸ δὲ εὐχαριστία. δείκνυσι δὲ καὶ τὸ πασῶν μεγίστην εἶναι τῶν τοῦ θεοῦ δωρεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν. καὶ διὰ τοῦτο μὴ χάριτας ὁμολογεῖν τὴν ἐκκλησίαν περὶ αὐτῶν, μὴ θεμιτὸν εἶναι. καὶ τί λέγω μεγίστην τῶν τοῦ θεοῦ δωρεῶν τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν; αὐτὴ μὲν οὖν ἐστιν ἅπασα ἡ τοῦ θεοῦ δωρεά. πάντων γὰρ ὧν εἰς τὸ γένος ἡμῶν ἐποίησεν ἀγαθῶν, τοῦτό ἐστι τὸ τέλος, τοῦτο καρπὸς οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων. καὶ τούτων ἕνεκα οὐρανὸς ἐδημιουργήθη, καὶ γῆ, καὶ τὸ ὁρώμενον ἅπαν, διὰ τοῦτο παράδεισος. διὰ τοῦτο προφῆται. διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ θεὸς ἐν σαρκί. καὶ θεοῦ λόγοι, καὶ ἔργα, καὶ πάθη, καὶ θάνατος. ἵνα ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν μετοικήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας γένωνται κληρονόμοι. εἰ τοίνυν ὅλως εὐχαριστία ἐστὶν ἐν τῇ τελετῇ, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα χαριστήρια, καθάπερ ἱκέσια, πᾶσα ἀνάγκη τὸ κεφάλαιον, καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς εὐχαριστίας αὐτοὺς εἶναι τοὺς τελειωθέντας ἁγίους. ὅλως δέ τί ἐστι τὸ ποιοῦν ἐν ἡμῖν τὴν εὐχαριστίαν, οὐ τὸ αἰτεῖν ὁπουοῦν, καὶ λαβεῖν, ὅπερ αἰτούμεθα; παντί που δῆλον. οὐκοῦν τὸ αὐτό ἐστι δι' ὅ τι εὐχαριστοῦμεν, καὶ ὃ αἰτοῦμεν. τί οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ ἡ ἐκκλησία αἰτεῖται, ὅπερ αἰτεῖν παρ' αὐτοῦ ἐκελεύσθη, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δηλονότι, ἵνα οἱ περὶ ταύτης κληρονομήσωσιν. ἵνα ἅγιοι γένωνται κατὰ τὸν καλέσαντα ἅγιον. εἰ δὲ ταῦτα τοῦ θεοῦ δεῖται, καὶ ἱκετεύει, πρόδηλον ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων εὐχαριστεῖ. εὔχεται τοὺς πιστοὺς ἐν ἁγιασμῷ τελειωθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἤδη τελειωθέντων ἁγίων, τῷ τελειώσαντι χάριτας ὁμολογεῖν, ἀκόλουθόν ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. διὰ ταύτην τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εὐχαριστίαν αὕτη ἡ τελετὴ εὐχαριστία καλεῖται. εἰ γὰρ καὶ ἄλλων ἐνταῦθα πολλῶν μέμνηται, ἀλλ' οἱ ἅγιοι τὸ τέλος ἁπάντων, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνα ζητεῖται. ὅθεν ὅταν ὑπὲρ ἐκείνων εὐχαριστῇ, ὑπὲρ τῆς τελειώσεως τῶν ἁγίων εὐχαριστεῖ. καθάπερ γὰρ ὁ κύριος ἃ ἐποίησεν ἵνα συστήσῃ τὸν χορὸν τῶν ἁγίων ἐποίησεν. οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν οἷς αὐτὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἐκείνων ὑμνεῖ, πρὸς τὸν χορὸν βλέπουσα τῶν ἁγίων τοῦτο ποιεῖ. τούτου χάριν ὅτε παρεδίδου τοῦτο τὸ μυστήριον ὁ σωτήρ, εὐχαριστῶν τῷ πατρὶ παρεδίδου· ὅτι δι' αὐτοῦ μέλλει ἀνοίγειν ἡμῖν τὸν οὐρανόν, καὶ ταύτην τὴν πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων συνάγειν ἐκεῖ. τοῦτο ἡ ἐκκλησία μιμουμένη οὐχ ἱκέσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ χαριστήριον τὴν προσαγωγὴν ποιεῖται τῶν δώρων. καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν καὶ ἔμπροσθεν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἐν ᾗ πᾶς ὁ σκοπὸς περιέχεται τῆς ἱερουργίας. διηγησαμένη γὰρ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ δοθέντα ἡμῖν, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστήσασα, καὶ τελευταῖον προσθεῖσα τὴν τοῦ κυρίου διὰ σαρκὸς παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου παράδοσιν καὶ ὡς ἐνετείλατο καὶ ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγε. μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, καὶ ἑξῆς πάντα καταλέξασα τὰ μετὰ τὸν σταυρόν. εἶτα φησί, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ θεὸς ἡμῶν. ὁρᾷς; τῶν εὐεργεσιῶν φησὶ μεμνημένοι, ταύτην ποιούμεθα τὴν δωροφορίαν. τοῦτο δέ ἐστι τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑπὲρ τῶν ἤδη δοθέντων ἀγαθῶν ἡμῖν, δώροις τὸν εὐεργέτην τιμᾶν. εἶτα καὶ σαφέστερον δεικνῦσα τὴν εὐχαριστίαν φησί. προσφέροντες τὴν προσφορὰν ταύτην, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν κύριε καὶ δεόμεθά σου ὁ θεὸς ἡμῶν. οὕτως ὁ ἱερεὺς φησὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν δώρων, τὸ ὑμνεῖν, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ἱκετεύειν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν. ὅτι εἶναι καὶ εὐχαριστήριον, καὶ ἱκέσιον τὴν αὐτὴν καὶ ταῦτα

fidelium, qui dormierunt, faciens memoriam, statim adiicit pro eis orationem: fac eos, inquit, requiescere, vbi respicit lumen vultus tui, in sanctis autem totum est contrarium. Non enim pro eis facit intercessionem, sed ipsos potius intercessores statuit. Cùm enim dixisset, & sanctos annumerasset, adiicit. Quorũ intercessionibus visita nos Deus. Quod autem maximè ostendit non orationem aliquam, & supplicationem, sed pro sanctis gratiarum actionem esse hæc verba, est quod etiam Dei mater in eo Catalogo ponitur. Neque enim poneretur, si is chorus aliqua intercessione egeret, vt quæ est vltra omnem intercessionem non solùm humanæ Hierarchiæ, sed etiam Angelorum, cùm sit ipsis etiam supremis mentibus incomparabiliter sanctior. Atqui Christus est, inquit, qui hoc peragit sacrificium. Quid ergo mirum, si etiam pro sanctis, & matre intercesserit? Sed hoc nullam habet rationem. Non est enim hic modus intercessionis Christi. Fuit enim intercessor Dei, & hominum, sed non verbis quibusdam, & precibus, sed se ipso, nempe quod cùm Deus & homo esset, Deũ hominibus coniunxit, communem terminum se ipsum vtrisque naturis iniiciens. Existimare autem ipsum, per preces, quæ fiunt in sacrificio, semper intercedere, est omni blasphemia, & absurditate plenum. Et si enim ipse est, qui peragit sacrificium, non tamen omnia, quæ illic dicuntur, & fiunt, ei attribuemus. Mysterij enim opus, & finem sanctificari scilicet dona, & sanctificari fideles, ipse est solus, qui peragit. De his autem preces sunt, orationes, & supplicationes sacerdotis. Illa enim sunt domini, hæc verò serui, & hic quidem precatur; Ille verò perficit, & saluator quidem donat, sacerdos verò pro iis, quæ data sunt, agit gratias; & sacerdos quidem offert: Dominus verò dona accipit. Offert enim etiam Dominus, sed se ipsum patri, & dona hæc, quando ipse facta, quando in eius corpus, & sanguinem conuersa, & mutata fuerint. Quia enim se ipsum offert, ideo dicitur idem esse, & qui offert, & qui offertur, & qui suscipit. Offerens quidem, & suscipiens vt Deus, oblatus autem, vt homo: Panem autem & vinum, dum adhuc dona sunt, offert quidem sacerdos, suscipit autem Dominus, & quid agens dona suscipit? Ea sanctificans, in suum corpus & sanguinem mutans. Hoc enim est suscipere, proprium, & familiare efficere, vt dictum est. Hic est modus, quo Christus, hoc sacrificium celebrat; Hæc sunt, quæ ei sacerdotium constituunt. Si autem præter ea, quæ dicta sunt etiam orationes, quæ fiunt in mysterij celebratione, vel omnes, vel aliquas Christi voces esse quispiam dixerit, nihil hac in re ab impiis differet, qui eius gloriæ detrahere ausi sunt. Lege omnes orationes, & scies, verba illa omnia esse seruorum verba. Lege etiam eam, in qua sanctorum meminit, quam audent Christo tribuere, inuenies nihil illic conuenire filio, qui est Patri honore æqualis. Omnia autem seruorum. Primum enim non ab vna persona, sed communis est generis gratiarum actio; vt qui peccarunt, & non sunt despecti à Dei misericordia, & clementia, agunt gratias: & gratiarum actio, non ad patrem solùm, sed etiam ad filium eius, & sanctum spiritum: & Dei Matris tanquam Dominæ serui meminerunt, & eius, & sanctorum intercessionibus, vt à Deo visitentur, & eorum cura habeatur, petunt. Hæc autem quid nam commune habent cum vno Domino vnigenito Dei filio, peccato non obnoxio, omnium Domino? Gratias agimus, inquit, tibi, & filio tuo vnigenito. Christus ergo gratias agit filio Dei vnigenito, & ecce duo erunt filij, vt voluit insania Nestorij. Adeo est impium, & stultum existimare Christum pro sanctis intercedere, eiusmodique legationis, & intercessionis munus ei tribuere. Ostensum est autem hæc ne esse quidem sacerdotum. Restat ergo hæc verba, non esse supplicationem, sed gratiarum actionem. Certè, inquit, sed non permittit dictio, quæ apertè supplicationem indicat, Pro, enim præpositio hoc vult significare. Non omnino, non semper enim eum qui rogat, ostendit. Non enim solũ quando supplicamus, sed etiã quando gratias agimus, hac dictione vtimur. Et hoc ex multis sciri potest, & ab ipsa etiam proposita oratione. Pro his omnibus, inquit, tibi gratias agimus, & vnigenito tuo filio, & spiritui sancto tuo, pro omnibus quæ scimus, & quæ nescimus. Agimus tibi gratias etiam pro hoc sacrificio, quod ex nostris manibus suscipere dignatus es Videsne hanc dictionem proponi etiam in gratiarum actione? Ad hunc itaque errorem nulla relinquitur excusatio. Ita ergo fieri non potest, vt sit supplicatoria sanctorum commemoratio. Eam autem versari in gratiarum actione, hoc ipsum ostẽdit quod non est supplicatoria. Duorum enim alterum necesse est, eam

vel supplicatoriam, vel gratiarum actionem esse. Quoniam his duobus dumtaxat modis apud Deum commemorationem facimus bonorum quę nobis ab ipso fiunt, velut ea accipiamus, vel quod ea iam acceperimus. Et est illud quidem supplicatio, hoc verò gratiarum actio. Ostendit autem hoc etiam, quod Dei in homines donorum sit longè maximum, sanctorum consummatio, & ideo non ipsi Ecclesiam hoc nomine gratias agere, esset nefarium. Et quid dico esse donorum maximum sanctorum consummationem? Hæc certè est vniuersum Dei donum. Omnium enim bonorum, quæ in nostrum fecit genus, hic est finis, hic fructus, Chori sanctorum, & horum causa cœlum nobis est fabricatum, terra, & quicquid videtur: Propterea Paradisus, propterea Prophetæ, propterea ipse Deus in carne, & Dei sermones & opera, & passiones, & mors, vt à terra in cælum migrent homines, & regni, quod illic est, fiant heredes. Si est ergo omnino gratiarum actio in sacro mysterio, & hæc dona tam in gratiarum actione, quàm in supplicatione versantur. Omnino necesse est gratiarum agendarum & summam, & causam esse ipsos sanctos consummatos. Omnino autem quid in nobis causa est gratiarum actionis? An non quod petimus quodcumque, & acceperimus quod petimus? Cuius hoc clarum est. Ergo idem est propter quod gratias agimus, & quod petimus. Quid ergo petit à Deo Ecclesia? Quod ab ipso petere iussa est. Eius regnum, videlicet, vt fideles eius sint heredes, vt fiant sancti, sicut is, qui eos vocauit sanctus est. Si hæc autem à Deo roget & postulat, clarum est quod pro iis ipsis quoque, agit gratias. Orat vt fideles in sanctitate perficiantur, & propterea pro sanctis iam perfectis, & consummatis, ei qui perfecit, gratias agere est necessariò consentaneum. Propter hanc pro sanctis gratiarum actionem, hoc sacrum mysterium Eucharistia dicitur. Et si enim aliorum quoque multorum hic mentionem faciat, sancti tamen sunt finis omnium, & pro quibus illa petuntur. Vnde quando pro illis agit gratias, agit gratias pro sanctorum perfectione. Quemadmodum enim quæcumque fecit Dominus, ea fecit vt chorum sanctorum statueret, ita etiam Ecclesia, vbi illum laudat pro illis omnibus, ad sanctorum chorum respiciens hoc agit. Ea de causa quando tradidit saluator hoc sacramentum, Patri gratias agens tradidit, quod per ipsum cœlum nobis esset aperturus, & hunc primogenitorum cœtum illic congregaturus. Eum imitans Ecclesia non solùm supplicantem, sed etiam gratias agentem facit donorum oblationem. Et hoc quidem etiam aliunde ostendit, maximè autem ex oratione, in qua totius sacrificij scopus continetur. Cùm enim recensuisset omnia, quæ nobis à Deo data sunt, & gratias egisset pro omnibus, & postremò addidisset Domini in carne aduentum, & huius sacramenti traditionem, & quod nobis quoque hoc iussit facere, subiunxit, recordantes ergo salutaris huius præcepti, & omnium quæ pro nobis facta sunt, crucis, & enumeratis deinceps omnibus, quæ crucem consecuta sunt, deinde dicit, Tua ex tuis tibi offerentes. Secundum omnia & propter omnia te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus Domine, & oramus te Deus noster: Vides? Beneficiorum, inquit, recordantes, hanc tibi donorum oblationem facimus. Hoc autem est, gratias agere, pro bonis iam nobis donatis, donis benefactorem honorare. Deinde etiam apertius ostendens gratiarum actionem, ait, offerentes oblationem hanc, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus Domine, & rogamus te Domine Deus noster. Hoc, inquit, est institutum donorum oblationis, laudare, gratias agere, supplicare, quod à principio dicebamus, vt eadem (oblatio) & in supplicatione, & in gratiarum actione versetur. Et hæc facimus, inquit, duorum quorundam recordantes, præcepti, quod nobis dedit dicens. Hoc facite in meam recordationem: Et omnium quæ pro nobis facta sunt. Beneficiorum enim, vt semel dicam, recordatio nos ad retributionem adhortatur, & ad aliquid omnino offerendum ei, qui nos prior innumerabilibus beneficiis sic affecit. Præcepti autem memoria & ipsam formam retributionis nos docet, quænam ipsi dona offerre oporteat. Illam ipsam oblationem offerimus, quam ipse vnigenitus tibi ostendit Deo, & Patri, & offerentes gratias agimus, quia ipse etiam eam ostendens egit gratias. Propterea ad hanc donorum oblationem nihil ex nobis inducimus. Neque enim dona sunt nostra opera, sed tua omnium opificis. Nec nostrum est inuentum hæc colendi forma, sed neque antea id animo concepimus, neque nostro ingenio, & ex nobis ipsis ad eam ita pulsi sumus; sed ipse docuisti, ipse adhortatus es per vnigenitum. Et ideo quæ tibi offe-

rimus ex tuis, quæ nobis dedisti, tua sunt secundum omnia, & propter omnia. Ita etiam pro ipsa, qua aguntur gratiæ, oblatione, aliam rursus gratiarum actionem Deo debemus, quia nihil eius nostrum est, sed tota est illius donum, & hoc ipsum quod hanc volumus, & operamur, ipse est, qui in nobis operatur, vt ait diuinus Apostolus. Propterea hoc quoque in orationibus dicitur. Gratias agimus tibi, & pro ipso sacrificio, quod è nostris manibus suscipere dignatus es. Quæ ergo nos docent, sanctorum in sacrificio commemorationem non esse ad Deum pro ipsis supplicationem, sed gratiarum actionem, hæc sunt.

Κεφάλαιον να'.

Ἴδωμεν δὲ ποσάκις, καὶ ποῦ τῆς ἱερουργίας ἡ μνήμη αὕτη γίνεται. γίνεται γὰρ δίς, πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα. δεύτερον δὲ ὅτε θύεται. ἐπεὶ γὰρ διττὴ ἡ προσαγωγή, ἡ μὲν ὡς δώρων, καὶ ἀναθημάτων ἁπλῶς, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἡ δὲ ὡς θυσία, ἀνάγκη καὶ τούτους, ὑπὲρ ὧν προσάγονται, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς μνημονεύεσθαι. καὶ τοίνυν καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης εἰς ἀνάμνησιν φησὶ τοῦ κυρίου, καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας. μεμνημένοι τοίνυν τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Χριστός. ὃ γὰρ ἐνταῦθα βούλεται ἡ τοῦ σταυροῦ μνήμη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετὰ τὸν σταυρόν, τοῦτο ἐκεῖ ἡ τοῦ κυρίου ἀνάμνησις. οὐ γὰρ ὡς θαυματουργοῦντος τοῦ σωτῆρος, ἀλλ' ὡς σταυρουμένου καὶ ἀποθνήσκοντος, τηνικαῦτα ὁ ἱερεὺς μέμνηται. ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη. καὶ πάλιν ὥσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης εἰς δόξαν τῆς παναγίας, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων φησίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἁπάντων, ἐξαιρέτως τῆς παναγίας. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἔδειξε τῶν ἄλλων προτιθεὶς ἁπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετά τινας ἄλλους αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τὸ ἐξαιρέτως προσέθηκε. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης μετὰ τοὺς ἁγίους, τῶν ἐλέους δεομένων μέμνηται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει καὶ ζώντων καὶ τεθνηκότων. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας. ἔχει δὲ διαφοράν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας, καὶ διηγεῖται τὴν προσαγωγήν. φησὶ γὰρ προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν. καὶ τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες, σὲ ὑμνοῦμεν. μεθ' ὧν τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, ἢ προλέγων, ἢ ἐπιλέγων τὴν μνήμην τῶν τοῦ σωτῆρος παθῶν, τὴν μνήμην τῶν ἁγίων, τὴν σωτηρίαν τῶν σωτηρίας δεομένων. ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης μόνας τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς λέγων, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου. εἰς δόξαν τῆς παναγίας, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν οἷς μέμνηται καὶ ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. τίς οὖν ὁ λόγος; ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν ἔργῳ δείκνυσιν, ὅτι προσφέρει. καὶ γὰρ ἀφαιρῶν τοῦ ἄρτου, ἀνατίθησι τῷ θεῷ. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδεήθη τῶν τοῦτο δηλούντων ῥημάτων. ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς οὐδὲν φαίνεται ποιῶν. ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορά, γίνεται δὲ ἀοράτως. τὴν γὰρ θυσίαν ἀφανῶς ἡ χάρις ἐργάζεται διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως. οὐκοῦν ἔδει λόγων τῶν κηρυττόντων τὴν μὴ φαινομένην προσαγωγήν.

Caput 51. Cabasilæ.

Videamus autem quoties, & in quo sacrificij loco fit hæc commemoratio. Fit enim bis. Primùm quidem in eius principio, quando dona offeruntur: Secundò autem quando sacrificantur. Quia enim duplex est oblatio, hæc quidem tanquam solummodo donorum, & munerum, vt antea dictum est. Illa autem tanquam sacrificium, necesse est etiam eos, pro quibus offeruntur, & in prima, & in secunda oblatione commemorari. Itaque quemadmodum in prima. In recordationem inquit, Domini, & Dei saluatoris nostri Iesu Christi; ita etiam in secunda. Recordantes ergo eorum, quæ pro nobis facta sunt, crucis, & aliorum, quæ Christus pro nobis sustinuit. Quod enim hic sibi vult crucis memoria, & aliorum, quæ crucem consecuta sunt, hoc illis & Domini commemoratio. Non enim, vt miracula facientis saluatoris, sed vt crucifixi, & morientis tunc sacerdos meminit, vt in illo loco per multa ostensum est. Et rursus sicut in prima, Ad gloriam sanctissimæ, ad intercessionem sanctorum dicit, ita πα ἁγία per excellentiā apud Græcos intelligitur Deipara. Etiam in secunda pro sanctis omnibus, præcipuè sanctissima. Sicut enim illic eius excellentiam ostendit, eam alijs omnibus præferens, ita hic, quoniam post aliquos alios eius meminit, illud præcipuè, adiicit. Et quemadmodum in prima post sanctos, eorum qui egebant misericordia meminit. Et pro quibus supplicat, viuorum, & mortuorum; ita etiam in secunda. Est autem differentia; in secunda enim, & ipsam narrat oblationem. Dicit enim. Offerimus tibi hunc cultum rationalem, & tua ex tuis tibi offerentes te laudamus, cum quibus ponit causas oblationis, vel prius dicens, vel subiungens, memoriam passionum Saluatoris, memoriam sanctorum, salutem eorum, qui salute indigent. In prima autem ponit solas causas oblationis dicens. In memoriam Domini, in gloriam sanctissimæ, & quæ sequuntur. In quibus meminit & eorum pro quibus

» agit gratias, & eorum pro quibus ſuppli- » cat. Quæ eſt ergo ratio? Quod in hoc qui- » dem facto ſe offerre oſtendit? De pane e- » nim detrahens, id Deo offert: & ideo non » opus fuit verbis, quæ hoc ſignificarent: » in ſecunda autem oblatione nihil facere » cernitur, ſed fit quidem oblatio, fit autem » inuiſibiliter. Gratia enim ſacrificium la- » tenter operatur per ſacramentales oratio- » nes ſacerdotis, opus ergo fuit verbis, quæ » prædicarent eam quæ non apparebat, ob- » lationem.

Abuſum Græcorum presbyterorum eſſe quando pro quopiam ſacrificium offerre tenentur, alias particulas aliis applicare, & per vnum ſacrum pluribus ſatisfacere.

CAPVT XVIII.

QVÆRVNT Theologi, An cùm quis offert pro pluribus, ſingulis ita proſit, ac ſi pro vno tantùm offerret. Caietanus quod. lib. primo q. 18. & ſuper 3. p. q. 79 a. 5. & quidam alij tenent partem affirmatiuam. Communis ſententia eſt, non æquè prodeſſe ſiue ad augmentum gratiæ, ſiue ad pœnæ ſatisfactionem. Ratio eſt, quia valor ſacrificij liturgiæ reſpondens gradui gratiæ, & ſatisfactionis eſt finitus, ſicut etiam in ipſo eſt finitus, vt eſt Sacramentum, ſi enim eſſet infinitus fruſtra multæ liturgiæ, præſertim ad rem eandem impetrandam offerrentur, nempe infiniti valoris, vna ſufficeret. Neque aliam ob cauſam Chriſtus ſemel obtulit ſe Patri in ara crucis, niſi quia illud ſacrificium cruentum infiniti fuit valoris, & pretium acquiſiuit pro omnibus peccatis præteritis, & futuris remittendis.

Cur autem ſacrificium liturgiæ, quod eſt idem prorſus, atque illud, quod obtulit Chriſtus, non ſit infiniti valoris, cùm præſertim ipſa hoſtia, & offerens Chriſtus infinito modo ſint Deo grata, cauſam aſſignare non eſt adeò facile.

Breuiter tamen cum Bellarmino tomo 2. controuerſiarum, libro 2. de Miſſa cap. 4. quarta propoſitione, dicendum eſt, tres eſſe cauſas huius rei. Prima ſumitur ex parte hoſtiæ, quæ offertur. Nam in ſacrificio crucis deſtruebatur ad honorem Dei ipſũ eſſe naturale Chriſti in forma humana, quod eſt nobilius, quàm eſſe ſacramẽtale Chriſti, quod eſt in ſacrificio liturgiæ.

Quæ ratio non eſt adæquata; ex hoc enim oſtenditur tantùm maioris valoris fuiſſe ſacrificium Crucis, quàm liturgiæ, ſed non redditur cauſa, cur hoc ſit finitum, & illud fuerit infinitum: non enim eſt infinita diſtantia inter eſſe Chriſti naturale, & ſacramentale. Neque infiniti valoris fuit ſacrificium crucis, quia in eo deſtruebatur eſſe naturale humanitatis Chriſti, ſed quia eam deſtructionem ſponte patiebatur, & in ſacrificium offerebat filius Dei, qui verè eſt infinitè Deo gratus, cùm & ipſe ſit verus Deus. Qua ratione cæteræ quoque actiones Chriſti ſunt infiniti valoris.

2. Igitur ratio efficacior eſt ex parte offerentis, in illo enim eſt ipſa perſona, filius nimirum Dei per ſe, in iſto eſt filius Dei per miniſtrum. Multum autem intereſt inter actionem filij Dei per ſe, & per miniſtrũ. Illa enim eſt actio immediatè producta à diuino ſuppoſito, iſta ab humano. Quare quamuis multo ſit gratior actio miniſtri, quatenus fit in perſona Chriſti, quã ſi fieret in perſona propria, tamen ſine comparatione eſt gratior illa, quæ fit immediatè ab ipſo Chriſto. Quemadmodum inter homines multo plus valet apud Principem aliquem poſtulatio legati nomine ſui Principis, quàm nomine proprio. Tamen multo adhuc magis valeret poſtulatio ipſius principis, ſi ipſemet ore ſuo aliquid peteret.

3. Ratio ſumitur ex ipſa Chriſti voluntate. Nam etiamſi poſſet Chriſtus per vnam oblationem ſacrificij incruenti ſiue per ſe, ſiue per miniſtrum oblati quælibet à Deo, & pro quibuſlibet impetrare; tamen noluit petere, nec impetrare, niſi vt pro ſingulis oblationibus applicaretur certa menſura fructus paſſionis ſuæ, ſiue ad peccatorum remiſſionem, ſiue ad alia beneficia obtinenda, quibus in hac vita indigemus.

Cur id voluerit, non eſt noſtrum curioſius inquirere. Videtur tamen id voluiſſe, tum vt hoc modo frequentaretur hoc ſanctum ſacrificium, ſine quo religio conſiſtere non poteſt, tum etiam quia id requirebat ordo diuinæ prouidentiæ. Quæ eſt etiam cauſa cur Chriſtus aſſiduè interpellet pro nobis in cœlo. Cũ tamen videatur vnica interpellatione potuiſſe omnia ſtatim impetrare.

Hac ſuppoſita veriſſima doctrina, quòd liturgiæ valor ſit finitus ob cauſas commemoratas, non videntur ſatisfacere ij, quibus ſoluitur, vt habeant ſacrum, vel pro

viuis, vel pro aliquo mortuo, & ij nihilominus alias pro aliis particulas peculiariter offerunt. Hac enim ratione valor finitus in plures diuisus minuitur, & minus obuenit singulis. Sicut si quis ieiunaret pro decem, minus prodesset ad satisfactionem singulis, quàm vni prodesset, si pro vno tantùm ieiunaret. Vnde monendi sunt Græcorum presbyteri, qui accepto pretio pro habendo sacro, aliis quoque per particulas eundem valorem peculiariter applicant. Peccant enim mortaliter, quia defraudant offerentes eleemosynas sua satisfactione, & fructu ex opere operato. Soto lib. 9. de iust. q. 3. art. 1. tenet quòd presbyter pauper potest saltem duas eleemosynas recipere pro vna Missa ad sustentationem; sed oppositum docet Nauarr. cap. 25. num. 92. quia non perdit ius ille ob istius paupertatem, nec Missa ordinata est ad sustentationem.

Dices, in liturgia precationes fiunt pro Pontificibus, totoque clero, pro Regibus, & cuncto populo Christiano, ac pro omnibus fidelibus defunctis, pro quibus offertur sacrificium, tamen hoc non obstante, non fit vlla iniuria ei, pro quo vel speciali debito, vel speciali promissione Missa celebratur. Non ergo mirum si celebrans quorumdam aliorum quoque peculiariter oblatis particulis mentionem faciat. Si enim valor sacrificij non minuitur, dum pro illis iam commemoratis offertur, neque pro istis minuetur.

Respondeo, Ecclesiam totum valorem finitum sacrificij diuisisse in aliquot partes, puta tres, & eas applicasse tribus generibus personarum. Primam capiti totius Ecclesiæ, & omnibus Catholicæ fidei orthodoxis tam viuis, quàm mortuis, 2. ipsi celebranti, 3. specialiter ei pro quo Missa celebratur. Priores duas portiones Ecclesia non reliquit pro libitu sacerdotis applicandas, sed instituit, & iussit, vt eo ipso quod Missa celebratur, illæ portiones illis applicari intelligantur, quibus ipsa voluit, vt applicentur. 3. portionem reliquit Ecclesia sacerdoti applicandam pro libitu ipsius cuicumque voluerit, vel cui ex speciali debito tenetur applicare. Hanc si non totam, & integram vni, sed pluribus applicauerit, certũ est minui, & sacerdotem iniuriam facere ei, cui tenetur applicare; secus verò quando sacerdos nemini tenetur. tũc enim potest hanc postremam portionem ad suum arbitriuum multiplicatis particulis more Græcorum pluribus applicare.

Porro abusus istæ in Ecclesiam Græcorum irrepsit ob imperitiam sacerdotũ, qui cùm in rubricis videant per particulas memorias esse faciendas viuorum & mortuorum, quorum ipsi voluerint, putant ita esse semper faciendum etiam quando pecuniam accipiunt, vt habeant sacrum pro aliis.

Illud videtur quodammodo eos excusare posse, quod multi, qui offerunt pretium pro habendo sacro, sciunt ista fieri, & animo non mouentur. Fortassis quia & ipsi opinantur ita omnino esse faciendum, quod si oppositum scirent non posse id fieri, vtique suum ius exigerent.

De falsa adoratione recentiorum Græcorum circa materiam panis & vini nondum consecratam huius Sacramenti, & vnde Græci hauserint hunc errorem.

Capvt XIX.

Qvamvis post materiam, de forma nobis agendum esset; quia tamen introductio donorum ad maius altare consecrationem antecedit, de hac ipsa si prius egerimus, minimè ordinem nos violasse existimamus.

In liturgia, quando ex ara minori, quam vocant πρόθεσιν (eo quod ad similitudinem antiquæ legis sint in ea panes propositionis, ex quibus decerpunt hostiam) ad maius altare sacerdotes sacrificantes deferunt dona, hoc est, panem & vinum, benedictum quidem precationibus sacerdotum, non dum tamen verbis Dominicis consecratum, (quam actionem μεγάλην εἴσοδον, magnam introductionem appellãt, ad differentiam alterius quæ fit antea cum codice Euangeliorum) tunc populus passim in Græcia quidem valde demissè se inclinat (neque enim genua flectere vult, ne imitari videatur Latinos, quamuis extra diem Dominicum) in Rusia verò prosternit se, terram fronte percutit, ac veluti præsentem in ea oblatione cœlorum Regem alloquitur, & adorat. Sic enim communiter populus credit. Quem diuinum cultum, huic rei minimè debitum, Græci, inter quos reperias quandoque doctos, vel saltem διδασκάλοις, adeo tenaciter imbiberunt, vt si quis velit eos verum docere, atque ab hac corrupta consuetudine dimouere, omnino ipsis execrãdus iste sit,

& deteſtabilis, ac velut hæreticus habeatur.

Vnde tamen hauſerint hunc errorem, cauſa quadruplex aſſignari poteſt. Primam refert Nicolaus Cabaſilas in expoſitione liturgiæ cap. 24. exiſtimat enim populum deceptum eſſe ab ingreſſu præſanctificatorum donorum. Ponam hic eius verba : εἰσὶ τινες τῶν προσπιπτόντων εἰσιόντι μετὰ τῶν δώρων τῷ ἱερεῖ ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ κομιζόμενα δῶρα προσκυνοῦσι, καὶ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν προηγιασμένων δώρων ἠπατήθησαν, ἀγνοήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς ἱερουργίας ταύτης καὶ ἐκείνης. αὕτη μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ ἄθυτα ἔχει τὰ δῶρα, καὶ οὔπω τετελειωμένα. ἐκείνη δὲ τέλεια καὶ ἡγιασμένα, καὶ » σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Si qui autem, inquit, » ſunt, qui, Sacerdote cum donis ingrediente, humi procumbunt, & tanquam corpus » & ſanguinem Chriſti dona, quæ deferuntur, adorant, & alloquuntur, ab ingreſſu » præſanctificatorũ donorum decepti ſunt, » ignorantes differentiam huius & illius ſacrificij. Hoc enim in ipſo ingreſſu non ſacrificata habet dona, & nondum perfecta. » Illud autem perfecta, & ſanctificata, & corpus & ſanguinem Chriſti. Sic ille. Vt autem hoc, quod ait Cabaſilas, meliùs intelligatur, ſciendum eſt, Græcos ſolitos eſſe per totam fermè quadrageſimam, excepto Sabbato, & die Dominico λειτουργίας προηγιασμένας, Miſſas præſanctificatas celebrare, quarum meminit Canon 49. Concilij Laodiceni, & 52. Concilij Trullani. Quo genere ſacrificij vtitur ſemel in anno Eccleſia Latina in Paraſceue. Itaque populus ignorans diſcrimen huius & illius liturgiæ, ſimiliter ſe gerit in ordinariis atque in præſanctificatis. Quocirca & grauiter errat. Quippe in præſanctificatis verum corpus Sacerdos in patina deferr, meritóque populus humi procumbit, atque adorat. In aliis verò ſacrificiis, dum hæc oblatio fit ante conſecrationem, longè ſecus ſe gerat oportet.

Secunda cauſa huius erroris eſt, quia ſumma religio adhibetur in ea pompa. In primis Sacerdos patinã, ſeu orbem, quem δίσκον appellant, vnà cum pane benedicto capiti imponit.

Deinde cerei accenſi antecedunt. Poſtremò Diaconus, qui & ipſe Sacerdoti præit, thure ac ſuffimentis venerationis cauſa vtitur, ac ipſo geſtu dum inclinato capite frequenter ad ſacerdotem ſe vertit, immò verius, dum terga vertere ſacerdoti non audet, & tamen adolere non ceſſat, ad eam ἀρτολατρείαν, & οἰνολατρείαν imperitam plebem tam ipſe, quàm Sacerdos inuitant.

Sed iſte ſecundus error non eſt populi, ſed cleri, qui & ipſe manauit ex illo vero & pio cultu præſanctificatorum donorum. Nam in ea liturgia debet patina imponi capiti, honoris cauſa, cùm in ea exiſtat Chriſtus ſacramentaliter. Calix verò, qui ſimplex vinum, minimeque conſecratum continet, non in capite, ſed infra manu geſtandus eſt. Neque obſtant rubricæ liturgiæ, quæ in ordinariis per annum liturgiis ita faciendum eſſe indicant. Nam ex fermè ſingulis annis Venetiis, vbi imprimuntur, à Græculis etiam immutantur. Neque nouum, ac inſolitum eſt ſchiſmaticis in tranſcribendis libris ſanctorum Patrum, vel ex imperitia, vel ex malitia ne dum rubricas, ſed & ipſum textum corrumpere.

Tertia cauſa eſt, quia quando eam oblationem Sacerdos pro circumſtantibus offert, in eo ingreſſu precatur pro illis, atque clara voce huiuſmodi verba pronunciat : μνησθείη κύριος ὁ θεὸς πάντων ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Meminerit Dominus Deus « omnium veſtrûm in regno ſuo, perpetuò, « nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. « Ad ea populus demiſsè reſpondet, μνήσθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Memento « mei Domine in Regno tuo Quæ ſanè ver- « ba tam Sacerdotis quàm populi minimè ego reprehendo, immò etiam laudo. Eſt enim ſenſus, Sacerdotem propterea oblationem offerre Deo, vt miſereatur populi circumſtantis, & eius memoriam teneat. At populus Græcorum in eo vehementer errat, quod ſuis verbis dona, non Deum inuocat & alloquitur. Non enim ſecus atque ſi eſſet præſens ſacramentaliter Chriſtus Dominus ſub illis ſpeciebus, eas populus reſpiciens & adorans ait, Memor ſis mei Domine in regno tuo. cùm potiùs & ſua verba, & intentionem non ad munera minùs conſecrata, ſed ad Deum ipſum, vt par eſt, dirigere oporteret. Vnde etiam ſi nullam oblationem geſtaret Sacerdos, ſed ſolis hiſce verbis precaretur, nihilominus deberet populus reuerentiam quandam adhibere, & ſe ad Deum conuertere, ac rogare, vt particeps fiat regni cœleſtis. Huic ſimile eſt, quod fit à Latinis, dum ſacrificans poſt oblationem vertens ſe ad populum, hortatur eum, vt precibus exoret, atque efficiat, vt publicum & commune ſacrificium fiat acceptabile apud Deũ Patrem omnipotentem. Populus autem reſpondere ſolet: Suſcipiat Dominus ſacrifi-

crificium de manibus tuis ad laudem, &c.

Quarta causa, quæ Græcos seduxerit, videtur mihi esse hymnus, quem vocant, χερουβικὸν, Cherubicum. Qui hanc oblationem partim antecedit, partim comitatur, & subsequitur. Siquidem eo sacro carmine qui adsunt, hortantur se inuicem ad deuotionem comparandam, tanquam qui Regem hospitio sint recepturi. Proinde dum Sacerdos extra cancellos cum donis egreditur, Regem cœlorum exire falsò credunt. Quinetiam data opera cantores morantur in eo cantu, neque illa verba, τὸν βασιλέα τῶν ὅλων, cunctorum Regem, canere audent, nisi Sacerdos exierit.

Verùm & cantores corrigendi sunt, & cultus ille pius, hic minimè pius, moderandus, vel alio intentione vertendus, & hymnus cherubicus sana expositione interpretandus est. Qui sanè quidem mea sententia non ad solum egressum Sacerdotis, sed ad totam fermè liturgiam, atque adeo ad ipsam communionem pertinere videtur. Cùm enim Missa fermè vsque ad Offertorium catechumenorum esse censeatur, in qua nemo prohibebatur ingredi Ecclesiam, & audire verbum Dei, siue Gentilis, siue hæreticus, siue etiam Iudæus esset, vt videre est in Concilio 4. Carthaginensi can. 84. Et ab hac ipsa oblatione, fidelium liturgia incipiat, meritò populus fidelis, qui quoties in sacro interetat, communicare solebat, absoluto munere catechumenorum, statim à principio suæ Missæ excitat se ad deuotionem, totam curam mundanam à se abiicit, & Regem Angelorum se suscepturum profitetur. Quamobrem eiusmodi hymnum incipit canere: οἱ τὰ χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσᾴδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Qui mysticè Cherubim repræsentamus, ac viuificæ Trinitati ter sanctus hymnum canimus, totam huius sæculi curam deponamus, vtpotè qui vniuersorum Regem angelicis ordinibus inuisibiliter stipatum sumus suscepturi. Sic ibi.

Et certè non potest dici, populum excipere Christum, quòd Sacerdos se ostendat, & de loco propositionis ad locum maioris altaris transeat; sed quia re vera per Sacramentum eum suscipere solitus erat. Et ob eam causam Sacerdos postquam ipse communicauerit, prodit ad fores cum poculo benedictionis, populum inuitans, vt cum timore Dei, & fide accedat. Huic illud quadrat, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, tanquam Regem omnium suscepturi.

Hanc verò meam expositionem, inueni postea non esse mei solius, sed ab hinc multis sæculis fuisse sancti Germani Patriarchæ Cōstantinopolitani in sua Theoria, vbi sic eum hymnum interpretatur: ὁ χερουβικὸς ὕμνος ᾀδόμενος παρακελεύεται πάντας, ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τέλους τῆς ἱερουργίας προσεκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφεμένους, ὡς βασιλέα μέγαν μέλλοντας ὑποδέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας. Cherubicus hymnus dum canitur, inde à suo cantu ad finem vsque sacrificij, omnes maiori studio ad comparandam animi attentionem adhortatur, cura huius vitæ inferioris tota relicta, vtpotè qui magnum Regem per mysterium communionis sint recepturi. Sic verus vetæ Græciæ Patriarcha sanctus Germanus.

Hoc autem totum confirmat etiam liturgia præsanctificatorum. Quippe in præsanctificatis quando Sacerdos egreditur ex sanctuario, cantores canunt, ἰδοὺ θυσία μυστικὴ καὶ τετελειωμένη. En sacrificium mysticum & consummatum. Quòd tamen minus dicitur in aliis liturgiis. At perfectum esset sacrificium etiam in aliis, si Christus per species sacramentales præsens esset. Signum igitur est, non esse ibi Christum Dominum per modum Sacramenti. Neque enim potest esse, non prolatis verbis consecrationis, quæ longè pòst à Sacerdote πλειοφωνικῶς enunciantur.

Verùm ad confutandum hunc errorem, nullæ rationes in medium sunt adducendę. Nam populus versatur in summa ignorantia, & non est capax vt eum à quocunque intelligat. Quippe statim hominem suspectum habet, præsertim cum Romana Ecclesia in vnitate fidei coniunctum. Ex scriptoribus verò Græcis, qui vel antea schismate, vel post Concilium Florentinum hæreseos prauitate infecti fuerint, neminem video, qui doceat esse in ea oblatione verum corpus Christi. Contendunt quidem nonnulli aliis quoque verbis, quàm solis Dominicis fieri corpus Christi, vt dicam postea, sed ea verba proferuntur post consecrationem, non in præsenti oblatione. Vnde nemo est, quo cum ratione contendas.

Possent autem ac deberent Græcorum

antiſtites diligenter monere populum, & vtique concordes multùm proficerent; ſed quoniam vel & ipſi laborant eodem morbo, & ex ignorantia in eodem errore verſantur; vel ſi verum nonnulli vident, timent pauci plurimos, timent terrenam perdere gloriam, & humanos fauores; verenturne inſtar hæreticorum nomen ipſorum à vulgo conculcetur, propterea & ipſimet, ſaltem externa ſpecie, cæterorum errorem egregiè imitantur, aliroque ſilentio omnia prætereunt, ac diſſimulant. Ita cæci cæcos ducunt, & omnes in foueam cadunt.

Rationes, quibus Philadelphiæ Antiſtes conatur probare hanc nimiam populi venerationem non eſſe ſuperſtitioſam, ſed laudabilem.

CAPVT XX.

SED mira eſt in hoc genere impudentia Gabrielis Philadelphiæ Archiepiſcopi. Qui cùm videat clariſſimè populum communiter verſari in hoc errore, non eſt imitatus ſanctos Patres & Eccleſiæ Doctores, qui vbi errorem aliquem in animis hominum altis defixum radicibus animaduertiſſent, vt eum funditùs extirparent, ac euellerent, è diametro planè ſe opponebant; ac ne quidem bona & laudabilia, modò errori annexa fuiſſent, concedebant, ne vel minima in re communicare cum hæreticis viderentur. Sed homo ſi quis alius φιλοδοξότατος, & popularem auram mirum in modum captare ſtudens, minimè offenſo neque admonito populo, vt ab iſta ἀρτολατρεία, & οἰνολατρεία deſiſteret, nobis nonnullis Græcis fidem Romanam, hoc eſt, veram & Apoſtolicam profitentibus, & hoc ipſi obiicientibus, nouam Theologiam obtrudit. Duo inter ſe planè contraria, quæque inuicem penitus ſe deſtruunt, nouus patrator miraculorum facilè coniungit & conſociat. Concedit enim in ea oblatione nondum eſſe verum corpus Chriſti, & tamen eam adorationem adhibendam eſſe ſummopere contendit.

Sed quoniam hæc manifeſta eſt contradictio, negat hanc ſummam populi religionem colendi illa munera, cultum eſſe λατρείας; Non quia non ſit, ſed quia αὐτὸς ἔφα. Neque enim maiore honore externo, immò & interno proſequuntur, vel proſequi poſſunt ſacra præſanctificata, atque faciunt illum panem benedictum, vt aliquod diſcrimen appareat inter illas liturgias προηγιασμένας, & iſtas quotidianas. Negat item eſſe aliquam communem obſeruantiam, qua veneramur alias res ſacras, & imagines, ſed quid medium ac præſtantiùs lepidiſſimum caput excogitauit. Idque propterea firmiſſimè aſſeuerat, vt probet vſum, immò abuſum populi & clericorum.

Vt igitur hanc populi venerationem Philadelphienſis adhibendam eſſe oſtendat, & tamen non eſſe latriam, ſed neque aliquam aliam εὐλαβείας, ac pietatem tritam & vſitatam, his vtitur fundamentis, & rationibus.

Ante omnia docet in libello, quem compoſuit hac de re, panem (& idem intelligit de vino) τρεῖς λαμβάνειν, καὶ κεκτῆσθαι τιμάς. πρώτην φυσικὴν, δευτέραν μετοχικὴν, τρίτην κατὰ μετουσίωσιν. Tres in ſe admittere ac reportare honores. Primum naturalem. Quæ enim Deus procreauerat, teſtante Scriptura, erant valdè bona. Quare panis quoque, vt creatura Dei, eſt valdè bonus, & per conſequens honore afficiendus; hoc eſt, laudandus. Secundum honorem participatiuum ſibi comparat, quando per preces benedicitur à Sacerdote. Tertium honorem acquirit per tranſubſtantiationem, hoc enim ipſe intelligit per vocem μετουσίωσιν, & μετουσιωτικῶς. Vult itaque Philadelphienſis panem, & vinum per illum ſecundum honorem, hoc eſt, vi illius orationis, ὁ θεὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, & benedictionis Sacerdotis, tantam nanciſci ſanctitatem, & mutationem, vt fiant corpus & ſanguis Chriſti, non tamen perfectum corpus, & perfectus ſanguis, propterea neque cultu latriæ adorari. Sed ponenda ſunt illius verba, ne non ſyncerè agere me cum illo, ſed calumnioſè aliquis arbitretur: οὐ μὴν δὲ ἢ λατρεύομεν (τὰ ἅγια δῶρα) ὡς εἴρηται, ἐπειδὴ οὐκέτι [barbarizat, οὔπω dixerit] τέλειον σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἐστι. Non tamen, inquit, ea munera honore latriæ afficimus, quandoquidem nondum perfectum corpus & perfectus ſanguis Chriſti ſunt. Et alibi, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία διδάσκει τὰ ἅγια δῶρα προσκυνεῖν καὶ γεραίρειν, ὡς ἅγια δῶρα καὶ τίμια, οὐχὶ δὲ ὡς τέλειον σῶμα τοῦ κυρίου. Orientalis Eccleſia docet, ſacra dona adoranda eſſe, ac honore proſequenda tanquam munera ſancta & veneranda, non autem vt perfectum corpus Chriſti. Igitur ὡς ἀτελὲς, vt imperfectum.

Non negat itaque esse corpus Christi, & sanguinem, sed non perfectè.

Quæ est mera blasphemia, dicere corpus Christi esse quãdoque imperfectum. Nam vel est perfectum, & plusquam perfectum corpus Christi vbicunque sit, vel nullo pacto erit, vbi dicitur esse imperfectum.

Sed fortè deceptus est Philadelphiensis ex verbis S. Germani Patriarchę Constantinopolitani. Qui in sua Theoria liturgiæ sic habet. *ὁρῶσαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις τὸ Χερουβικὸν ἐρχόμενον μετὰ τῶν τιμίων δώρων, ἤγουν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἀπὸ τοῦ κρανίου ἕως τοῦ τάφου, σὺν ἡμῖν ἀοράτως βοῶσι τὸν ὕμνον, τὸ, ἀλληλούϊα.* Videntes intellectuales potestates Cherubim venientes (loquitur fortassis hoc modo S. Germanus, quia Diaconi gestãt flabella, in quibus depicti sunt Cherubim. Alioquin verteram, *τὸ χερουβικὸν ἐρχόμενον*, Cherubicum hymnum instare) cum venerabilibus donis, hoc est, corpus Domini Iesu à loco Caluariæ accedere ad sepulchrum, nobiscum inuisibiliter hymnum proclamant, Alleluia.

Verùm S Germanus non dicit ea munera esse imperfectum corpus Christi, sed illo ingressu & oblatione repræsentari illum actum Passionis Domini. Quemadmodum enim ex monte Caluariæ corpus mortuum Christi cum funere efferebatur ad sepulchrum; ita etiam oblatio defertur ex paruo altari ad maius, quod sanè similitudinem gerit sepulchri. Vnde ineptè quoque nonnulli Græcorum dicunt, eam oblationem esse corpus Christi mortuum, non enim est, sed illud exprimit, & repræsentat.

Sed & si Germanus nullam ansam errandi Philadelphiensi præbuisset, sequitur tamen istud absurdum ex doctrina Philadelphiensis; vtpotè qui existimat more naturalium mutationum materiam panis sine præuiis dispositionibus, hoc est, precibus & benedictionibus Sacerdotis, nulla ratione posse in se admittere formam Sacramenti. Qui est secundus error. Quasi verò vel ipsa materia panis ibi remaneat, dum fit corpus Christi, vel potentissima verba Christi huic admirandæ mutationi non sufficiant, nisi priùs Sacerdos effecerit suis precibus materiam ad hoc aptam. Proinde ad declarandum esse corpus, sed imperfectum, eiusmodi ponit exemplum: *ὥσπερ ἐστὶν ἡ ἄμμος ἡ πρὸς τὸ γενέσθαι ὕελος ἐπιτηδεία. ἥ τις τῷ πυρὶ προσομιλοῦσα ῥοώδης γίνεται, καὶ οὔτε ἄμμος ἐστὶν, οὔτε πάλιν ὕελος, ἀλλὰ μᾶλλον ῥέπει πρὸς τὸ εἶναι ὕελος. οὕτω καὶ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος προτεθεὶς τῇ ἱερᾷ προθέσει καὶ οἱονεὶ ὡς πυρὶ τῇ τοῦ ἱερέως εὐχῇ προσομιλήσας, γέγονεν ἅγιος, εὐλογημένος, ἱερὸς, ὕλη ἐπιτηδεία, καὶ ἐνδεχομένη λαβεῖν ἴσον οὕτω τὸ εἶδος.* Quemadmodum arena, quæ apta est ad hoc, vt euadat vitrum, ad ignem applicata fluida fit, & neque arena, neque rursus vitrum est; sed magis tamen ad naturam vitri propendet. Sic etiam panis & vinum mensæ imposita propositionis, atque ad precem Sacerdotis velut ad ignem applicata, euadunt sancta, benedicta, sacra, materiaque apta ad suscipiendam paulò pòst formam. Sic ille.

Pulcherrimum sanè exemplum. Apparet eum Murani aliquando artificio illo formandi vitrea vasa mirificè oblectatum fuisse.

Hanc porrò materiam centies vocat, *ἀναγκαίαν, καὶ ἐνδεχομένην*, necessariam, & contingentem. Qui duo termini loquendi sunt planè contradictorij. Sed ipse nouus auctor alterius libri *περὶ ἑρμηνείας*, per *ἐνδεχομένην* eam intelligit, quæ necessariò sit receptura formam, atque vt ipse loquitur, *μὴ ἄλλως ἔχουσαν, ἢ ἀναγκαίως γενέσθαι σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα.*

Huic ergo materiæ ita præparatę ac dispositæ omnes illos actus adorationis exteriores, qui sunt communes tam Eucharistiæ, quàm aliis rebus sacris, & personis Philadelphiensis attribuit, genuflexionem, adorationem, suffimentum, splendorem luminum, & similia. Neque hac ex parte adeo reprehenderetur, si non esset periculum *ἀρτολατρείας*, & re ipsa error populi.

Aliæ rationes eiusdem, quibus probat, magis esse honorandum illum panem, nondum consecratum, quàm imaginem Christi.

Capvt XXI.

His addit, hanc materiam *μᾶλλον δεῖν τιμᾶσθαι τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ*, magis esse honorandam, quàm imaginem Christi, quod probat tribus argumentis.

Primum, *ἡ ἐνδεχομένη, καὶ ἀφιερωμένη ὕλη σὰρξ Χριστοῦ γενέσθαι, μᾶλλον τιμητέα τῆς μὴ ἐνδεχομένης. ὁ δὲ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἐστὶν ἐνδεχομένη ὕλη, ἡ δὲ εἰκὼν οὐδαμῶς. ἄρα ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ὁ ἡγιασμένος καὶ ἀφιερωμένος ἐν τῇ θείᾳ*

λειτουργία (μᾶλλον) τιμητέος, καὶ προσκυνητέος ἐστί. Materia, quæ eſt apta & deſtinata, vt corpus Chriſti fiat, maiore eſt honore afficienda, quàm ea, quæ minus capax eſt huius mutationis. At panis & vinum eiuſmodi materia ſunt, minimè verò imago, igitur (magis) honoranda & adoranda.

Secundum argumentum. πᾶν τὸ προσεχόμενον ἁγιασμοῦ ἀνεξαλείπτου, μᾶλλον τιμητέον τοῦ μὴ ἔχοντος τοῦτο. τὰ δὲ ἅγια δῶρα μᾶλλον προσέχεται ἁγιασμοῦ τῆς ἁγίας εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, ἄρα. Omne quod ſibi vendicat ſanctitatem indelebilem magis eſt honorandũ, quàm id, quod ea conditione caret. At munera illa magis ſibi vendicant hanc indelebilem ſanctitatem, quàm imago Chriſti, ergo.

Probat minorem. τὰ ἅγια δῶρα κατὰ βάθος αὐτοῖς ἐνδύεται ὁ ἁγιασμὸς (nota ſyntaxin ſermonis, qualem enim ſe præbet Grammaticum, talem etiam Philoſophum, & Theologum. Atque vt omittam incomptum ſermonem, multis ſcatet barbariſmis & ſolœciſmis illius oratio) ἡ δὲ ἁγία εἰκὼν κατ᾽ ἐπιφέρειαν (ἐπιφάνειαν voluit dicere) μόνον, ἐν ὅσῳ γὰρ αἱ γραμμαὶ σώζονται, καὶ τὸ εἶδος τοῦ πρωτοτύπου, μέχρι τότε (τούτου debuit dicere) καὶ ὁ ἁγιασμὸς, τὸ σέβας, καὶ ἡ προσκυνήσις κατέχεται. ἐξαλειφθεισῶν δὲ τῶν γραμμῶν, μένει μόνον ἡ ὕλη ἄμοιρος ὁποιασοῦν εὐλαβείας καὶ τιμῆς. ὁ δὲ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰμὴ ἀποβάλλοι ὅλην τὴν αὐτοῦ φύσιν, οὐκ ἂν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἁγιασμόν. Sancta dona ſecundum profunditatem ſubeunt ſanctitatem. At imago ſacra duntaxat ſecundum ſuperficiem. Quandiu enim lineamenta, & forma exemplaris ſeruantur, tandiu & ſanctitatis, cultus, & adoratio ſe tenent; deletis lineamentis ſola materia omnis reuerentiæ ac honoris remanet expers. Panis verò & vinum, niſi totam ſuam materiam amiſerint, minus etiam ſanctitatem amittunt.

Tertium argumentum. πᾶν τὸ προσεχῶς ἔχον σῶμα Χριστοῦ γενέσθαι καὶ αἷμα, μᾶλλον τιμητέον τῶν μὴ προσεχῶς. τὰ δὲ ἅγια δῶρα εἰσὶ προσεχῶς. ἄρα. καὶ γὰρ ὡς αἱ δεύτεραι οὐσίαι, λέγονται μᾶλλον οὐσίαι, ὅτι προσεχῶς ἔχουσι πρὸς τὰς πρώτας οὐσίας, οὕτω καὶ τὰ ἅγια δῶρα μᾶλλον λέγονται ἅγια καὶ θεῖα, διὰ τὸ προσεχῶς εἶναι λαβεῖν τὴν μεταποίησιν, καὶ μετουσίωσιν, τὴν ὄντως καὶ κυρίως ἁγιοσύνην, καὶ ζωὴν, τῆς ὁποιασοῦν τοῦ Χριστοῦ ὑλικῶς καὶ γραφικῶς εἰκόνος, τῆς οὐδέποτε ἐπιτηδείας οὔσης ταύτην λήψεσθαι τὴν μεταβολήν. Omne quod immediatè corpus & ſanguis Chriſti fieri poteſt, magis eſt honorandum, quàm ea, quæ immediatè non poſſunt. At ſacra munera immediatè corpus & ſanguis fieri poſſunt, ergo. Nam & ſecundæ ſubſtantiæ dicuntur magis ſubſtantiæ, quoniam immediatè attingunt primas. Sic etiam ſancta munera, eo quod ſint receptura mutationem, & tranſubſtantiationem, veram ac propriam ſanctitatem & vitam, dicuntur magis ſancta & diuina, quàm quælibet imago Chriſti materialis & picta, quæ nunquam apta eſt ad eam mutationem ſuſcipiendam.

Nota in hoc argumento illa verba Philadelphienſis, τὴν ὄντως καὶ κυρίως ἁγιοσύνην καὶ ζωήν. Dicit enim mutationem illam panis in corpus Chriſti eſſe verè ac propriè ſanctitatem & vitam, ſed verè ac propriè ſanctitas nulla res creata eſſe poteſt, id enim ſoli diuinitati, ſeu naturæ diuinæ conuenit. Panis autem mutatur quidem in corpus Chriſti, ſed corpus non mutatur, nec mutari poteſt in diuinitatem. Non igitur illa mutatio eſt vere, ac propriè ſanctitas & vita. Sed hæc, ex his, quæ dicemus infra, clariora erunt.

Tandem vnum enunciat Philadelphienſis, quo magis probet ſuum errorem. Ait enim: ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τοὺς αὐτῆς γνησίους υἱοὺς διδάσκει, τὰ ἅγια δῶρα, ὅταν εἰσοδεύονται [corrige εἰσοδεύηνται] προσκυνεῖν καὶ γεραίρειν, καὶ λέγειν, μνήσθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Orientalis Eccleſia veros ſuos filios ſancta dona in ingreſſu adorare, honoribuſque proſequi, ac dicere docet, Memento mei Domine in Regno tuo. Quod certè nihil aliud eſt, quàm ea dona ſuppliciter inuocare. Atque ita facit populus. At verò, inquit Philadelphienſis, quando iam ſunt conſecrata, & perfectum corpus Chriſti, τότε ἕκαστος οὐ λέγει, μνήσθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἀλλὰ πιστεύω κύριε καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ. Tunc quilibet dicit, Credo Domine, & confiteor, te eſſe Ieſum Chriſtum Filium Dei viui, qui in hunc mundum veniſti, vt ſaluos faceres peccatores, quorum ego ſum primus. Sic ille. Quaſi verò minus ſit dicere, Memento mei Domine in Regno tuo, quàm dicere, Credo te eſſe filium Dei viui. Cùm illud primum ſupponat hoc poſterius. Et nos quidem Catholici ante imagines inuocamus Chriſtũ & Sanctos, quos imagines repreſẽtãt, non autem ipſas imagines.

At panem benedictum, nondum tamen consecratum, stultè & impiè inuocaremus.

Ex his facilè intelligas, sit ne Philadelphiensis ὀρθόδοξος, an formaliter quod aiũt hæreticus, & ἀρτολάτρις, qui credit nullum esse peccatum, eam rem inanimam inuocare, vbi non sit, vt ipse quoque fatetur, Iesus Christus filius Dei viui, præsertim illis verbis, quæ alteri nemini, prętérquam Christo Domino cõuenire possunt. Quocirca negat ille quidem verbis adorationem latriæ, sed re ipsa eam exhibet pani non consecrato.

Vt autem hanc suam chimericam doctrinam simplicioribus faciliùs suadere valeat, collegit nonnulla testimonia Patrum, quinetiam ex ipso Missali Romano, vbi sacri Doctores panem & vinum sacrificio destinata, nec dum tamen consecrata, vocant ἅγια, θεῖα. ἄῤῥητα, καὶ ἄχραντα μυστήρια. » Sancta, diuina, ineffabilia, & incontaminata mysteria. ἱερὸν ἄρτον, εὐλογίας ποτήριον, » θυσίας εὐπρόσδεκτον, τίμια δῶρα. Sacrum panem, poculum benedictionis, sacrificium » acceptandum, veneranda munera, immaculatam hostiam, calicem salutaris, oblationem, dona, munera, sancta sacrificia, illibata.

Postremò Philadelphiensis, quia non adeo impensè veneramur eam oblationem atque cæteri faciunt Gręci, putat nos eam spernere. Atque exemplum adducit Arcæ, quam indignè tetigerat Ozan, & subita morte à Deo affectus est. Et Baltassaris, qui vasis sacris ad suam ebrietatem abusus est. Præterea panes propositionis veteris legis commemorat, quos in honore habebant Iudæi. Et honorem ciuilem inculcat, quem exhibemus hominibus in dignitatibus constitutis.

Verùm antequam illius rationes confutemus, vt hæc meliùs intelligantur, nonnulla priùs ex Bellarmino notanda sunt tomo primo, libro primo de Beatitudine Sanctorum cap. 12. & libro secundo de adoratione imaginum cap. 10. & sequentibus. Quæquidem breuitatis causa possent omitti, sed quoniam hæc scripta in linguam Græcam à me, & in Slauonam ab aliis ob publicam vtilitatem, & in gratiam Ruthenorum possent verti, vt magis clara sint legentibus, ea omnino hîc adnotanda sunt.

Primò igitur sciendum est. Fundamentum & rationem adorationis vniuscuiusque rei, esse ipsiusmet rei excellentiam, propter quam adoratur. Et quoniam variæ species sunt excellentiæ, inde prouenit, vt varij quoque sint honores, & cultus adorationis secundum mensuram excellentiæ, vel diuinæ, vel humanæ, vel mediæ, qualis est sanctorum excellentia posita inter diuinam & humanam. Et quidem diuinæ excellentiæ attribuitur cultus latriæ, humanæ, quæ in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus collocata est, cultus ciuilis. Mediæ, cultus duliæ, & hyperduliæ.

Secundò notandum est. Huiusmodi cultus non conuenire, nisi naturæ intelligenti. Quippe res inanima non est capax huius adorationis, nisi analogicè, & secundum quid, hoc est, imperfectè, quatenus reducitur vel ad Deum, vel ad sanctos, vel ad ciuiles homines. Et tunc participat honorem vel latriæ, vel duliæ, vel hyperduliæ, pro varietate relationum similitudinis, vel repræsentationum, sed valdè imperfectè.

Tertiò notandum est. Aliquid honorari propter se, vel propter aliud, propriè, vel impropriè, per se vel per accidens. Id honoratur propter se, quod habet in se rationem venerationis intrinsecam, & in se ipso. Et hoc modo sola natura rationalis est venerabilis. Propter aliud honoratur id, quod habet quidem in se causam honoris, sed illa causa tota pendet ab alio. Et hoc modo signa rerum sacrarum sunt venerabilia, habent enim in se relationem similitudinis, siue repræsentationem rei sacræ, & proinde quandam excellentiam, sed illa tota pẽdet ab ipsa re sacra. Propriè dicitur honorari, quod verè ratione sui ipsius honoratur. Impropriè dicitur honorari, quod honoratur loco alterius. Legatus Regis aliquando honoratur vt legatus, & tunc ipse propriè honoratur, licet propter aliud honoretur. Aliquando honoratur loco Regis honore proprio Regibus, & tunc ipse impropriè honoratur, propriè autẽ Rex in ipso tunc honoratur. Per se honoratur suppositum in quo inest ratio venerationis, per accidens id, quod est coniunctum rei, quæ adoratur, nec est ipsa ratio adorationis. Vt cùm honoratur Rex, per se honoratur homo ille, qui est Rex. per accidens honoratur purpura, & reliqua illi adiuncta, & accidentia omnia, excepta Regia dignitate, quæ licet non sit id, quod honoratur, est tamen id, quo homo ille honoratur: Quare & Regia dignitas per se honoratur vt, qua, suppositum vt quod.

Quartò notandum est. Cultum adorationis in triplici actu consistere, intelle-

ctus, quo apprehendimus rei excellentiam, voluntatis, quo volumus aliquo actu interiore, vel externo illam excellentiam proteſtari. Et in exteriore actu, quo ſigna edimus ſubiectionis caput inclinando, genua flectendo, manum deoſculando, terram fronte percutiendo, adorando, & id genus.

Quintò notandum eſt. Ex tribus actibus ſecundum eſſe magis proprium, & eſſentialem. Nam primus poteſt eſſe ſine adoratione; tertius etiam cum irriſione. Sic Dæmones apprehendunt Deum præſtantia excellere omnibus; nec tamen adorant. Et in paſſione Domini externis actibus impij homines Chriſtum deludebant.

Sextò notandum eſt, in adoratione latriæ, nullos exteriores actus reperiri poſſe, qui non ſint communes, & conueniant aliis etiam, quàm ſoli Deo. Nam Abraham eodem actu inclinationis vſque ad terram adorauit Deum Geneſeos. 17. adorauit Angelos Geneſ. 18. adorauit homines Geneſ. 23 idem intelligas de aliis actibus. Vnus excipitur actus externus, qui non ſit communis, videlicet oblatio ſacrificij. Exod. 22. » qui ſacrificat Diis eradicabitur, præter quàm Domino ſoli. »

Septimò notandum eſt. Hunc externum actum ſacrificij reperiri quoque & quidem potiſſimùm in lege gratiæ Quandoquidem omnia vetera ſacrificia hoc noſtrum figurabant, quod vni Deo offerimus. At ratione ipſiuſmet ſacrificij (quod vtique cultu latriæ venerandum eſt, cùm in eo ſit Chriſtus præſens ſacramentaliter) nullus actus externus inuenitur, qui non ſit communis. Non enim habemus vllum aliud ſacrificium, quaſi externum actum, vt offeramus huic ſacrificio. Idcirco alius externus cultus neceſſariò exigitur ad declarandum interiorem. Hic certè, vt dixi, communis erit. Si enim cerei & faces accenduntur coram Euchariſtia, accenduntur etiam dum canitur Euangelium, & in ſepulchris Martyrum. Si thus & odores in honorem Euchariſtiæ incenduntur, idem fit erga imagines. Si fideles genibus flexis Euchariſtiam adorant, adorant quoque ſanctorum reliquias & imagines. Quanam igitur ratione nouerit aliquis externum cultum latriæ? Saluo meliore iudicio, mihi ſanè facilè iſtud prudentes perſpicere poſſe videntur ex eo, quod iure ſuo poſtulat, & exigit vnaquæque res. Cùm enim audio presbyterum formam ſacramēti Euchariſtiæ clara voce pronunciantem, (ſic enim fit apud Græcos) hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus, certè tunc mea genuflexio, adoratio, tundere pectus, & ſimilia ſunt cultus latriæ. Cùm verò ſacerdos in ingreſſu ad altare maius enunciat, recordetur Dominus Deus omnium veſtrûm in Regno ſuo, certè eo tempore vel nullam exhibebo reuerentiam donis oblatis, ſed potiùs conuerſus ad Deum, quem mihi commemorat ſacerdos, ipſum rogabo, vt ea velit accepta habere, & ſuſcipere in laudem, & gloriam ſuam, & vtilitatem, ac memoriam mei, (Dico autem eo tempore, quando nimirum aliud obiectum longè nobilius, hoc eſt, Deus proponitur mihi adorandus. Nā alioquin illa dona ſunt quodam honore digna, vt dicam poſtea.) vel ſi aliquem honorem quamuis ſimilem donis exhibebo, intelligam eum nō eſſe latriæ. Et profectò cùm in veteri lege Iudæi ſacrificarent, poterant ſanè cæteris quoque externis actibus Deum ſimul honorare, ſed non ipſum adorabant ſacrificium. Nos verò idcircò adoramus ſacrificium verbis Domini conſecratum, quod idem ſit ſacrificium, ſacrificans, & cui ſacrificatur. Nam Chriſtus vt Deus etiam acceptat ſacrificium. At verò ante conſecrationem nullam video adorandi neceſſitatem. Quia tamen ſunt dona deſtinata ſacrificio, & à ſacerdote benedicta poſſum illis aliquam venerationem exhibere Sed quid dicemus de ſimplici populo, qui ex imperitia quid exigat res non intelligit? Dico primò, eum eſſe docendum ſacra myſteria. Deinde, cenſeo, huiuſmodi actus externos non eſſe omnes in vnam aliquam rem ſacram congerendos, præterquam in Euchariſtiam. Tum quia externi actus adorationis & ſeorſim ſinguli, & vna ſimul coniuncti, primò ac potiſſimùm Deo conueniunt, proinde ſi cui exhibendi ſunt, potiùs Deo exhibendi ſunt, quàm alteri; tum etiam quia multiplicari ſeducere poſſunt populum ad idololatriam. Quod & factum videmus in Eccleſia Græcorum ex imperitia clericorum; qui eas omnes externas actiones diuini cultus præſanctificatarum liturgiarum ad communes & vſitatas tranſtulerūt. Vnde bene aduertit Nicolaus Cabaſilas longè doctior Philadelphienſe, præſentem errorem populi ex præſanctificatis prouenire, quem minimè laudat, ſi ea intentione fiat, quaſi populus ea dona non dum conſecrata adoret; ac non potiùs ad Deum ſe conuertat. Quod idem Cabaſilas nihilominus genuflexio-

nem cum omni reuerentia & religione ritè fieri contendit; & dona in altari à sacerdote lampadibus & suffitibus comitato cum quàm maximo fieri potest honore ac veneratione reponenda esse monet; Equidem illius consilium libenter admitterem, nisi esset periculum idololatrandi, quod tamen ipse aduertit. Et quidem si centum ex populo, vel mille homines hoc essent imbuti errore, nihil sanè diceremus, quippe minima pars toti genti haud præiudicaret. Nunc cùm totæ Ciuitates, Prouinciæ, ac integra Regna, hoc est, tota Græcia, Russia, Moschouia, Moldauia, Bulgaria, & aliæ non paucæ Orientis prouinciæ hac labe sint infectæ, & ab externo cultu istum errorem imbiberint; meritò eum cultum externum hîc & nunc abrogandum, vel certè valdè moderandum esse contendimus. Et in exemplum adducimus serpentem æneum, quem Ezechias Rex fregerat, & comminuerat, ne idololatraret populus, quarto Regum cap. 18.

Hoc igitur illud est, quod Græcis obiicimus. Quia Græci passim eam oblationem nondum verbis Dominicis consecratam in primis interiore cultu latriæ adorant. (Neque enim negant interrogati.) Deinde eundem cultum interiorem externa veneratione protestantur, dum accensos cereos gestant, & thus incendunt, & eam oblationem honoris causa hymnis deducunt, & ad terram se prosternunt, & tanquam Regem inuocant, & adorant, & supplicant iis donis, & in summa omni genere adorationis externæ honorant. Cùm tamen contrà, quando Sacerdos gerens personam Christi, immò verò Christus per sacerdotem ea munera verè consecrat, dicens, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, tunc vel nullam, vel admodum paruam reuerentiam exhibeant. Cur tunc temporis egregius Philadelphiensis de suo throno haud descendit, οὐ κεφαλὴν κλίνει, οὐ σέβεται, οὐ προσκυνεῖ καὶ γεραίρει, οὐ φωτοχυσίαις, εὐωδίαις, καὶ ὕμνοις προσπέμπει, οὐ τιμῶν καὶ κλίσιν κεφαλῆς καὶ γονάτων προσφέρει; οὐκ ἰδιαζούσαις μετανοίαις τιμᾷ, οὐ λέγει, μνήσθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου; quæ omnia præstanda docet in ingressu oblationis. Immò cur non dicit, πιστεύω κύριε καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος; Et si dicit, cur aspectabili cultu tantæ maiestati congruo istud testari recusat? & vna populus cum eo?

Neque valet, si quis dixerit, sacramentum Eucharistiæ tunc à Græcis non videri, propterea non adorari. Nam etiam postea in eleuatione sacratissimæ hostiæ, quantumuis eam non aspiciant, quamprimum tamen sacerdos ea verba protulerit, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Sancta, sanctis, statim procumbunt, & cultu latriæ adorant. Vnde hac ex parte sunt minùs excusatione digni, si istud idem in consecratione quoque non præstant.

At enim dices, esse nonnullos ex Græcis, qui quamuis adorationem externam adhibeant, cultum tamen latriæ illi oblationi se præbere constanter negent.

Equidem fateor esse, sed valdè paucos. Et illi quidem verbis istud fatentur, re ipsa verò contrarium profitentur, dumque se tueri volunt, tales afferunt rationes, quales affert etiam Philadelphiensis, aut non dissimiles. Quæ & illos indicant idololatrare, & alios errores præterea secum inuoluere.

Diluuntur argumenta Gabrielis Philadelphiæ Antistitis.

CAPVT XXII.

SED illius fundamenta sunt euertenda. Et primò quidem honor naturalis omnium rerum creatarum, nescio quis ille possit esse, cùm honor propriè conueniat naturæ intelligenti. Nisi velit dicere, honorem valdè impropriè, imperfectè, & secundum quid, quatenus nimirum quælibet res creata, vt effectus reducitur ad conditorem, & si quis eam sperneret, tanquam à principio malo conditam, Manichæorum instar, iniuria creatorem afficeret, non secus atque siquis Regiam statuam ignominiosè tractaret. Vnde honor panis intelligitur potiùs negatiuè, à contrario, ne videlicet eum aliquis dedecoret.

Deinde esto, intellexerit sanè hoc modo Philadelphiensis, quatenus ab eo, panis vsitatissimus & quotidianus, quem cum aliis ferculis & opsoniis communiter comedimus in mensa, benedictus per preces à sacerdote, nanciscatur ne honorem aliquem, et distinguatur à non benedicto nec ne, si negat, immeritò negat. Nam si nihil acquirit, quare benedicitur: si acquirit, quare non adoratur & colitur. Fortassis dicit, alterius generis esse benedictionem & honorem. Ergo non tres honores acquirere potest panis, sed quatuor. Immò in quibusdam natalibus clarioribus sanctorum Græci solent benedicere panes absolutis Vespertinis precibus, quos de-

inde postera die in mensa propositionis, dum parant sacrificium iterum benedicunt, & hac ratione quintus honos pani accedet. Tot igitur erunt honores, quot benedictiones.

Postremò, illud falsissimum est, panem habere tertium illum honorem. Tunc enim propriè loquendo κατ' μετουσίωσιν, desinit esse panis, & corpus Christi, quod vtique non est panis, quatenus vnitur Verbo diuino & Deitati illud quidem per accidens adoratur cultu latriæ, vt & species panis per accidens adorantur cultu latriæ, non autem panis, qui desiit esse panis, & non est. Qui aliter asserit, notam hæreseos euitare nequaquam potest. Sed Philadelphiensis sine dubio intelligit panem transmutatum, quem vocat panem more Pauli, propter externas species panis, re vera tamen non est panis. Vnde superest duplex honos panis, & tunc cùm vnaquæque res eum acquirere possit (quippe singulæ res vt creaturæ Dei, naturalem honorem habent. & si benedicantur alterum obtinent) pari honore quod attinet ad benedictionem, afficiendæ erunt. Nam ea benedictio tam panis, quàm aliarum rerum æquè in sacra Scriptura nititur. Cùm Paulus 1. Timoth. 4 dicat, omnia sanctificari per verbum Dei, & orationem. Immò si aliquod discrimen sit inter benedictionem & benedictionem, maior benedictio videtur esse chrismatis, quàm huius panis, cùm illa fiat à Pontifice, & sit de essentia sacramenti, hæc à Presbytero, quæ sine sacramenti materia optimè consistere potest. Vnde Cyrillus Hierosolymitanus comparat aliquo modo consecrationem vnguenti, non cum benedictione qualibet Sacerdotis, sed cum vera consecratione panis, Catechesi tertia mystagogica. Quemadmodum, inquit, panis Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem, non amplius est panis communis, sed est corpus Christi, sic & sanctum hoc vnguentum; non amplius est vnguentum nudum, postquã iam cõsecratum est, sed est Chrisma Christi. Et tamen vnguentum non propterea inuocamus, neque tantùm ipsi honorem impendimus. Et Nota, S. Cyrillum ante consecrationem appellare panem communem quamuis benedictum à Sacerdote, & sacrificio destinatum, quippe qui per Spiritus inuocationem, veram consecrationem intelligit, cùm statim subiungat, sed est corpus Christi. Propterea verò cõmunem appellat, non quia non sit à Sacerdote sanctificatus, sed quia naturę pristinæ amiserit nihil, & ea sanctitas non tanta sit, vt non possit appellari communis. Simili modo loquitur Gregorius Nyssenus in oratione de sancto Baptismate: ὁ ἄρτος πάλιν, ἄρτος ἐστὶ τέως κοινός. ἀλλ' ὅταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεταί τε καὶ γίνεται. οὕτως τὸ μυστικὸν ἔλαιον. οὕτως ὁ οἶνος. ὀλίγου τινὸς ἄξια ὄντα πρὸ τῆς εὐλογίας, μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὸν παρὰ τοῦ πνεύματος, ἑκάτερον αὐτῶν ἐνεργεῖ διαφόρως. Panis, inquit, rursus interim est panis communis, sed vbi eum mysterium consecrauerit, corpus Christi & dicitur & est. Eodem modo mysticum oleum, similiter vinum. Cùm sint res exigui pretij ante benedictionem, post sanctificationem, quæ à spiritu procedit, vtrumque eorum diuersè (atque prius) operatur. Chrysostomus verò, vel quicunque auctor sit homilia 17. operis imperfecti in Matthæum docet, panem sanctificatum, hoc est, simpliciter benedictum, posse porrigi animalibus, & infidelibus. Qualis est, quem in mensa communi benedicimus. Non autem consecratum, quem non sanctificatum, sed sanctificationem appellat.

Confirmatur hoc totum. Nam Christus Dominus panes multiplicaturus aspexit in cœlum, & benedixit eos, & ea benedictione multiplicauit; Et tamen populi non propterea panem illum adorabant, cùm alioquin benedictio Christi longè nobilior fuerit quauis Sacerdotis. Cur igitur nos hunc panem cum tanto periculo populi impensè adorare debemus?

Dices, illum panem propterea non adoratum fuisse, quia non erat futurus corpus Christi. At hic panis necessariò est futurus. Quare duo Philadelphiensis inculcat, & esse benedictum, & esse sacrificio destinatum, idcirco sæpe repetit, ἀφιερωμένον καὶ προσαχθέντα τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, dedicatum, & addictum sacræ mensæ.

Respondeo. Panem habere naturalem analogiam ad corpus Christi, ratione effectus. Vt enim panis nutrit corpus, ita etiam corpus Christi nutrit animam. Quæ causa est, vt Christus Dominus hoc Sacramentũ in pane & vino instituerit. Vnde signum est corporis Christi partim ad placitum, partim ob analogiam naturalem. Et quidem ratione institutionis fideles olim, si quando panis vsitatus in terrã cecidisset, honoris causa eum eleuabant, & deosculabantur. Quod idem fit modò in Græcia, quamuis causam plerique ignorent, dicunt enim esse panem gratiam diuinam. Præterea ex eo quod panis ponitur super

altare, incipit repræsentare ipsum Domini corpus, in eoq; verè inest aliquid sacri, nimirū ipsa dedicatio, siue cōsecratio cultui diuino, & relatio similitudinis, quæ & in naturali analogia ex institutione Christi, & in nonnullis circunstantiis Dominicæ passionis consistit. Vt enim Christus in ara crucis positus est immolādus, ita panis super altare. Quare Ambrosius lib. 4. de sacramentis c. 5. ait, oblationem altaris esse figuram corporis Christi. Præterea vt corpus Christi è cruce depositum est, & in monumento collocatum; ita in liturgia Græca, vt docet S. Germanus Patriarcha, panis ex vno altari defertur ad alterum, & collocatur. Postremò, panis consecratus B est partim verissimum corpus Christi, partim signum corporis Christi: corpus Christi, ratione substantiæ & naturæ panis, quæ vertitur in verum corpus Christi, & ipsa desinit esse: signum corporis Christi, ratione specierum externarum.

Dices, huiusmodi species & signa, cùm sint accidentia, non posse nutrire, quare deficit similitudo nutritionis.

Respondeo. Substantiam etiam sine accidentibus non posse nutrire, & contrà. Huiusmodi tamen accidentia nutriunt miraculosè. Vnde non perit similitudo. C Deinde, quamuis non nutrirent, adhuc tamen maneret similitudo, & analogia. Nam ad hoc vt aliquid sit signum nutritionis spiritualis, non requiritur, vt verè nutrire possit corporaliter, sed vt repræsentet externa specie eam rem, quæ nutrire solet. Sic serpens æneus fuit vera figura Christi, quamuis non habuerit veram substantiam serpentis. Et infinita alia signa multarum rerum diuinitus ostensa significabant effectus cœlestes ob analogiam inter res naturales, quarum illa erant signa, & diuinas. Cùm itaque panis communis, panis sacrificio destinatus, & pa- D nis consecratus (per panem autem consecratum species sacramentales intelligo) repræsentent corpus Christi, videndum est, quo quisque honore cultuque venerandus sit, quo item honore ipsummet corpus Christi prosequendum. Sed profectò panis communis, si consideretur ex sua natura, vt panis, nullo honore afficiendus est. Non enim quia nutrit, propterea repræsentat nutritionem spiritualem, alioquin etiam fructus, & multæ aliæ res nutriunt, nec tamen honorantur, neque signa sunt nutritionis spiritualis; sed quia institutus est à Christo, vt repræsentet, & est signum ad placitum. Cur autem institutus est? quia nutrit. Cur non aliæ res quę nutriunt? quia quotidianus, illæ minimè. Et quidem potuisset Christus in aliis quoque opsoniis instituere, sed inde apparet illius erga nos immensa benignitas, qui instituit sacramenta, vt ait S. Augustinus libro 19. contra Faustum cap. 13. virtute maiora, (quàm fuerint antiquæ legis) vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Quare si quis honor exhibetur à populo huic pani, vt dixi, exhibetur ob institutionem Christi, propter quam panis potest destinari sacrificio, estque in potentia remota. Et tunc satis honoratur, si habita consideratione materiæ sacramēti, eleuetur à terra, & non conculcetur, alioqui nullum est peccatum. Et de hoc honore nihil est quod dicam amplius.

Duo alij honores panis videlicet sacrificio destinati, & panis consecrati mihi supersunt explicandi. Igitur panis consecratus, quem diximus esse corpus Christi, & accidentia, quæ continent corpus Christi, & sunt signum corporis Christi, vt corpus dupliciter accipi potest. Vel enim seorsum consideratur sine persona Christi, & diuinitate, & tunc propriè & per se honorandum est, non quidem cultu latriæ, qui soli Deo conuenit, primo principio increato, & vltimo fini, atque adeo summo bono; corpus verò est creatum in tempore, non itaque cultu latriæ, sed vel duliæ, vel hyperduliæ. Duliæ quidem, si consideremus gratiam & sanctitatem humanitatis Christi, quæ est communis cum aliis sanctis, quamuis in humanitate Christi sit intensissima. Hyperduliæ, si consideremus eam habere specialem prærogatiuam, videlicet vnionem ad Verbum. Cùm enim inter res sanctas creatas duæ excellant longe aliis, humanitas Christi propter vnionem ad Verbum, & B. Virgo vt Θεοτόκος Deipara, meritò maiori cultu, quàm aliæ res coluntur. Vel consideratur corpus Christi, vt re ipsa est, vbicunque est, etiam in sacramento, nimirum Verbo diuino suppositatum, & cum diuinitate vnitum, & tunc ratione diuinitatis, & suppositi, latriæ cultu est venerandum. Quod nihil aliud est, quàm dicere, Christum in sua humanitate cultu latriæ adorandū. Quare humanitas Christi per se adoratur ratione sui ipsius cultu hyperduliæ, licet propter alium honoretur, hoc est, propter vnionem ad Verbum, per accidens cultu latriæ, quia Christus hoc modo adoratur in ea. Similiter panis cōsecratus, vt signum corporis Christi du-

pliciter consideratur, si enim symbola illa externa, & species seorsum accipiantur, per se & propriè non sunt adoranda cultu latriæ, sed cultu longe minore veneranda, qui omnibus sacramentis conuenit, & potest reduci vel ad cultum hyperduliæ, si species similitudinem gerant corporis seorsum considerati; vel ad cultum latriæ, si talis corporis, hoc est, cum Verbo diuino vniti. Estque iste cultus secundum quid, & adeo imperfectus, vt vetus cultus hyperduliæ, vel etiam duliæ sit illi præferendus Vnde longè maiori honore afficienda est mater Dei, & sancti, quàm illæ species. non secus atque siquis dicat, magis honorandos esse intimos amicos Regis, quàm illius vestes separatim consideratas. Alio modo symbola panis & vini apprehenduntur, vt quid vnum cum ipso Christo, quem continent; & tunc adorantur per accidens cultu latriæ, quemadmodum cùm honoratur Rex, per se honoratur, per accidens purpura. Hæc de tertio honore.

Ex his facile est intelligere, quis honos adscribi possit pani benedicto, non tamen consecrato. Nam vel honorantur accidentia, & externa figura panis, vel substantia. Accidentia possunt honorari. Nam propriè signa sunt corporis Domini ob analogiam inter panem & Christum. Et tunc parem assequentur honorem, atque accidentia externa panis, quæ continent Christum ex parte repræsentationis; inde minorem, quia illa continent Christum, & adorantur per accidens cultu latriç, hęc nullo modo. Præterea illa repræsentant corpus, quod iam est, ista quod futurum est. Substantia verò non repræsentat, nisi ratione accidentium. Vnde hac ex parte non est honore afficienda, nisi impropriè ratione accidentium. Hoc est dicere, accidentia illa honorari in substantia quatenus repræsentant.

Sed tamen substantia panis cultui diuino dedicatur, & debet transire in corpus Christi, inde ergo habet omnem suam excellentiam ex ista dedicatione.

At hæc non efficit, vt substantia panis debeat adorari, neque per se cultu latriæ, neque per accidens, vt species sacramentales, cùm non contineat Christum. Ergo longe alio cultu minore, qui conueniat aliis quoque rebus sacris, & diuino cultui dedicatis.

Sed Philadelphiensis in eo vim ponit, quod debeat necessariò fieri corpus Christi. Si intelligat necessario, quia ex nulla alia re, nisi ex pane fit corpus Christi, id verum est, sed tunc non est ad rem, alioquin omnis panis esset adorandus. Si verò intelligat, vt intelligere videtur, quod iste panis hic & nunc, necessariò fiet corpus Christi, hoc non adeo certum & verum est, posset enim sacerdos non habere intentionem consecrandi, vnde nullus effectus necessariò sequeretur. Præterea cœptum sacrum sacerdos relinquere potest ex rationabili causa.

Sed demus, panem illum necessariò futurum corpus Christi; adhuc tamen non est adeo adorandus, ac tanto honore prosequendus. Tum quia non est capax honoris, vt est natura rationalis, nisi secundum quid, quatenus repræsentat, & reducitur ad aliud, estque diuino cultui dedicatus. Neque alium honorem fingere, nedum assignare facile est. Tum etiam quia post consecrationem substantia panis desinit esse. Quare dicere, panis iste adorandus est, quia corpus Christi futurus est, est planè dicere, panis iste adorandus est, quia futurus non est. Quippe desinit esse, & non est amplius panis.

Quocirca exemplum etiam quorundam Græcorum de filio Regis, qui honoratur, eo quod futurus sit Rex, non est ad rem. Nam filius Regis & remanet idem adepta Regia dignitate, & aptitudinem habuit ad eam consequendam, hoc ipso quod filius Regis esset. Idem dico de aliquo adoptiuo, est enim natura intelligẽs, cui conuenire potest honor, & fit apta per adoptionem ad obtinendam Regiam dignitatem. At verò substantia panis neque remanet post consecrationem, neque vllam aptitudinem per se habuit, vt euaderet corpus Christi, nisi ex mera institutione Christi, ea autem quilibet panis est aptus. *et tunc*

Vnde quemadmodum ineptissimus esset, si quis aliquam vilem materiam magni æstimaret, quia ingeniosissimus artifex admiranda quædam solet ex ea parare; ita etiam superstitiosissimi, & minus religiosi, ne dicam grauius, viderentur mihi Græci, si panem adorarent, quia Christus Dominus, cum in suum corpus mutare solet. Hic enim magnitudo effectus non materiæ, sed Deo adscribitur.

At non propterea Græci passim adorãt, quia panis est futurus corpus Christi; sed quia verè credunt ex imperitia esse verum corpus Christi, quando adorant. Et certè minus errat populus, qui ex ignorantia Christum adorat, & si sciret ibi non esse,

vtique non adoraret, quàm Philadelphiensis, qui cùm sciat non esse, tamen adorat. Vnde populus materialiter, iste formaliter peccat.

Non ita verò differerem de aliqua natura intelligenti. Quippe si Deus vellet naturam Angelicam alicuius Angeli, destructo illius supposito, hypostaticè sibi vnire, & nobis de fide per reuelationem id constaret, certè eam naturam etiam ante Vnionem maiori honore, quàm reliquos Angelos prosequeremur propter futuram vnionem. At verò res inanima propriè non est capax honoris, nisi quatenus reducitur ad aliud. Quamuis enim habeat aliquid excellentiæ in se, & causam honoris in se, tamen illa causa tota pendet ab alio. Et hoc modo signa rerum sacrarum sunt venerabilia, habent enim in se relationem similitudinis, siue repræsentationem rei sacræ, & proinde quandam excellentiam, sed illa tota pendet ab ipsa re sacra.

Obseruandum autem est, signa repræsentantia rem aliquam in duplici genere esse constituta. Quædam repræsentant ratione figuræ aut formæ, aut colorum, vt imagines depictæ, vel sculptæ. Alia verò repræsentant partim vt signa ad placitum, sic hedera signum est venditionis vini, & verba sunt signa rerum; partim ob analogiam naturalem inter effectus ipsorum signorum, & rei significatæ. Quemadmodum linguæ illæ igneæ, quæ super Apostolos apparuerunt, rectissimè significabant donum eloquentiæ diuinitus datum Apostolis, ob analogiam inter linguam & illud donum. Et hoc postremo modo repræsentant sacramenta. Sunt enim partim ad placitum, partim ob aliquam naturalem analogiam instituta. Verbi gratia, aqua, si non esset instituta à Christo Domino, non inseruiret baptismo, vnde est signum ad placitum, & analogiam tamen habet ad internam lotionem. Idem dicendum de aliis sacramentis.

Panis itaque secundi generis, honorandus est non propter se, sed quia habet similitudinem cum corpore Christi, & quia est applicatus ad cultum diuinum. Addo etiam quia est à sacerdote benedictus. Quamuis ea benedictio sacerdotis per illam orationem, ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον, non sit de essentia Sacramenti, sed potiùs ad ornatum Sacramenti ex institutione Ecclesiæ, non Christi. Quare maius quid est applicare panem ad cultum diuinum, quàm eum benedicere. Quamuis possit applicari & cum prece aliqua, & sine prece. Applicatur autem etiam si super altare non ponatur, sed modò velit aliquis eum consecrare nullis adhibitis præuiis precationibus iam applicatus intelligitur.

Quocirca S. Lucianus Presbyter Antiochenus, qui passus est Nicomediæ 13. Ianuarij, teste Eusebio libro 8. cap. 28. & libro 9. cap. 5. in carcere compedibus constrictus, cùm erigere seipsum non posset, panem consecrauit supra pectus suum absque præparatione vsitata. Refert id etiam Nicephorus libro 8. Historiæ cap. 31. & Apostoli existimantur, teste Gregorio Magno, à principio antequam disposuissent ordinem Ecclesiasticum, & scripta essent Euangelia & Epistolę, recitata Dominica precatione, statim pronunciasse verba consecrationis, & absoluisse sacrificium.

Decipitur autem valdè Philadelphiensis, qui præuias dispositiones necessariò requirit, & Virgines nescio quas mihi commemorat, quæ panes fermentent, & Sacerdotum preces. Quasi verò sine istis Sacramentum fieri nequeat. Nam si in patrandis aliis miraculis Christus Dominus nulla est vsus præuia dispositione, vel certè aliquando contraria, vt cùm cæco à natiuitate visum donare voluit, luto illius oculos obliniuit. Quanto magis hîc nullius indigebit dispositionis, vbi facit miraculum miraculorum? Quare sancti Patres nullam hic humanam agnoscũt virtutem: οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκείμενα. ὁ τότε ταῦτα ποιήσας ἐν ἐκείνῳ τῷ δείπνῳ, οὗτος καὶ νῦν αὐτὰ ἐργάζεται ἡμῖν. ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν ἡμεῖς, ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ, καὶ μετασκευάζων, αὐτός ἐστι. Non sunt humanæ virtutis (inquit Chrysostomus) opera proposita. Qui tunc ea fecit in illa cœna, is etiam nunc ea conficit. Nos ministrorum locum tenemus, qui verò sanctificat ea & immutat, ipse est. Et S. Augustinus in Sermone, quem citat Beda in cap. 10. prioris ad Corinthios. Non omnis, inquit, panis, sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi. Nihil hîc de præuiis dispositionibus. Per benedictionem autem Christi, veram consecrationem intelligit.

Dices, cur igitur adhibetur in liturgia huiusmodi benedictio? Respondeo, adhiberi ab Ecclesia, ne, quod aiunt, illotis manibus tantùm mysterium tractaremus, sed potiùs per similes precationes nos ipsos præpararemus, & ad pietatem excitare-

mus. Et vt ſummatim dicam, multa fiunt ad ornatum Sacramenti. Quæ Sacerdos nulla ratione omittere debet, ſi Patrum, & Eccleſiæ conſtitutionibus, vt par eſt, parere vult. Similiter benedicitur aqua Baptiſmi, & quidem benedictione ſolemni. Quod etiam ex traditione habemus, vt teſtatur Baſilius, & tamen ea benedictio non eſt de neceſſitate Sacramenti. Valet enim Baptiſmus à laico adminiſtratus aqua ſimplici, & minus ſanctificata.

De imagine Saluatoris, & pane benedicto. Vtrum magis ſit honorandum.

Capvt XXIII.

Sed quid dicemus de imagine Chriſti Domini, ſi conferatur cum pane illo benedicto, Vtrum magis ſit honorandum?

Vt honorem imaginis quantus ſit diiudicare valeamus, celebris quędam ſententia Baſiliana, ſæpius in Concilio ſeptimo repetita commemoranda eſt, quæ talis eſt. ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Honor imagini exhibitus, ad eius prototypũ, ſeu exemplar tranſit. Inde nonnulli colligunt, eundem honorem conuenire imagini & exemplari. Quare ſi exemplar colitur latria, etiam imago. Et confirmatur ex Ariſtotele, qui libro de memoria & reminiſcentia dicit, eundem eſſe motum in imaginem, vt imago eſt alterius, & in ipſum exemplar. Id eſſet contra Philadelphienſem.

Sed hæc ſententia pugnat cum decretis Conciliorum Septimi ſeſſ. ſeptima, & Octaui ſeſſ. 10. Canone 3. Vbi Concilia decernunt imagines eſſe honorandas propriè & per ſe, ſed non cultu latriæ, ſed eo modo, quo veneramur Euangelia, & ſacra vaſa. Pugnat etiam cũ ratione. Nam ſicut ſe habet imago ad ſuum exemplar, ita ſe habet cultus imaginis ad cultum exemplaris. Sed imago eſt ipſum exemplar analogicè, & ſecundum quid, vt homo pictus eſt homo ſecundum quid. Igitur illius quoque cultus erit imperfectus, & longè inferior, quàm exemplaris. Reducitur tamen cultus imaginis, ad cultum exemplaris, vt imago reducitur ad ſpeciem exemplaris. Quippe homo pictus, & equus pictus differunt ſpecie, quia homo verus, & equus verus differunt ſpecie.

Alij contrà ex eodem fundamento Baſilij, quando quidem honor non in ipſam imaginem, ſed per ipſam in exemplar tranſit, & terminatur, imaginem nullo pacto, ſed exemplar adorandum eſſe docent. Nam imagini non conuenit vera latria, prototypo conuenit, igitur honor, qui tranſit ad prototypum, non remanet in imagine. Et ita deſtituitur honore imago.

Sed hæc opinio ſimiliter contraria eſt tum prædictis Conciliis, tum rationi. Concilium quippe ſeptimum actione prima, Baſilium Ancyranum, & actione tertia Conſtantinum Cypri Epiſcopum coëgit hæreſim abiurare. Qui dicunt, ſe recipere, & colere imagines, non tamen latria. Rationi quoque repugnat. Nam in imagine Chriſti, vt imago Chriſti eſt, quædam ineſt excellentia, nimirum ſimilitudo ad rem ſacram, & ipſa diuino cultui dedicatio, igitur ipſa in ſe honore digna eſt. Quis igitur ſenſus eſt illius ſententiæ Baſilianæ, & quo honore dignæ ſunt imagines declarandum eſt.

Notandum eſt. Imago tripliciter conſiderari poteſt. Primò, accipitur propriè, vt imago eſt, hoc eſt, quatenus ſuis coloribus, & lineamentis repræſentat id, cuius eſt imago. Eſtque in imagine relatio ſimilitudinis ad rem ſacram. Et tunc ſi ſit imago Chriſti, non adoratur latria. Quanta enim eſt differentia inter excellentiam picturæ, & exemplaris, tantùm eſt diſcrimen inter honorem imaginis Chriſti, & ipſummet Chriſtum. Quare negat Concilium adorandam eſſe latria. Idem dixeris de imagine Deiparæ, & aliorum Beatorum. Non enim adorantur honore propriè hyperduliæ, nec duliæ, ſed ille tamen honor ad iſtos cultus reducitur.

Secundò, imago accipitur aliquando loco exemplaris, & ea, quæ fierent circa ipſum exemplar, ſi adeſſet præſens, fiunt circa imaginem, mente tamen defixa in exemplari. Sic Concionatores alloquuntur imaginem Crucifixi, eique dicunt, Tu nos redemiſti, tu nos Patri reconciliaſti. Iſta enim non dicuntur imagini, nec vt lignum eſt, nec vt imago eſt, ſed vt accipitur loco exemplaris. id eſt, dicuntur ipſi Chriſto, cuius tamen imago vicem gerit. Quemadmodum etiam in die Paraſceues, cùm crucifixus paulatim detegitur, & oſtenditur, & adorandus proponitur, illa omnia per imaginem ipſi Chriſto vero exhiberi intelliguntur. Tunc autem propriè nullus honor defertur imagini, ſed ſoli exemplari, tamen impropriè dici poteſt ipſa etiam imago honorari. Sic legatus Regius aliquando honoratur vt legatus, & tunc

tum ipse propriè honoratur, licet propter alium honoretur. Aliquando honoratur loco Regis, honore proprio Regibus, & tunc ipse impropriè honoratur, propriè autem Rex in ipso tunc honoratur. Id clariùs apparet quando vnus pro alio accipit possessionem aliquam, vel matrimonium contrahit. Vel cùm funus celebratur absente corpore circa statuam, & fiunt circa statuam omnia, quæ circa corpus fierent. Similiter Græci in die Parasceues solemnem Ἐπιτάφιον absoluunt in honorẽ Christi. Quippe, imaginem Christi Domini in ferctro positam cum hymnis & copia magna luminum circunducunt, & ca canunt & recitant, quæ imagini, vt imago est, minimè quadrant, Christo autem Domino, cuius vicem imago gerit, soli conueniunt.

Tertio modo imago accipitur, non pro imagine tantùm, nec pro exemplari tantùm, sed quatenus exemplar obiectiuè relucet in imagine, & ipsum sic repræsentatum, & quasi vestitum imagine veneramur. Tunc autem necessariò, & propriè adoramus imaginem eodem cultu, quo ipsum exemplar, sed per accidens. Nam qui adorat aliquem, adorat etiam omnia, quę cum illo coniuncta sunt. Ita qui Christum in terris vestitum adorabant, non ipsum solùm, sed etiam vestes quodam modo adorabant. Neque enim iubebant eum vestibus nudari, antequam adorarent, aut animo, & cogitatione separabant à vestibus cùm adorarent, sed simpliciter Christum, vt tum se habebat, adorabant, per accidens tamen. Quia vestes non erãt ratio adorationis, nec erant suppositum. Ita neque imago, sed quiddã adiunctum. Immo idem dicere possumus de humanitate Christi. Cogitemus enim Verbum diuinum humanitate sua vestitum, & tunc propriè adorandum est cultu latrię, per accidens tamẽ humanitas modo explicato.

Dices, qua igitur in re humanitas Christi differt ab imagine? Respondeo, humanitas Christi, hoc est corpus & anima Christi, seu corpus animatum per se colitur vel dulia, vel hyperdulia modo superiùs explicato. At verò imago Christi non potest per se coli neque cultu latriæ, neque hyperduliæ, neque duliæ. Huiusmodi enim cultus conueniunt naturæ intelligenti. Colitur autem cultu quodam latriæ secundum quid, & quatenus reducitur, vt imperfectum ad perfectum, ad latriam. Et quoniam aliquid plus vel minus potest reduci, quatenus habet maiorem vel minorem excellentiam, ex hac quoque parte magis honoranda est humanitas Christi, quæ coniuncta est Verbo diuino cultu latriæ, quàm imago Christi, quamuis per accidens.

Porrò secundum distinctiones datas explicatur quoque sententia Basiliana. Quãdo enim imago accipitur propriè, & adoratur vt imago Christi, tunc terminatur honor in ipsam imaginem, & nihilominus mediatè, & consequenter honor transit ad exemplar. Nam qui honorat imaginem alicuius, sine dubio honorat propter eum, cuius est imago. Quemadmodum qui honorat famulum Regis, certè honorat ipsum Regem. Et tamen longè aliter honorat Regẽ ipsum in propria persona, quàm in famulo suo. Et qui facit eleemosynam pauperi, Christo illam fecisse dicitur. Nõ quod eleemosyna immediatè non tendat in pauperem; sed quia qui eleemosynam facit pauperi, propter Christum facit, & Christum honorat in paupere. Itaque honor exhibitus imagini, redundat in exemplar. Estque iste sensus vsitatissimus, verissimus, & valde facilis. Et Concilium in eum sensum adducit sententiam Basilij. Quamuis enim sæpiùs iteret ex Basilio, honorem transire ad prototypum, nihilominus decernit, imagines esse quidem colendas, sed non latria. Vnde vult, talem honorem, qui non sit vera latria, transire ad exemplar. Neque est absurdum dicere, Christum Dominum honorari minùs in alio, vt est per participationem, quàm vt est in se, vt ab exemplis allatis notum est.

Quando verò imago accipitur loco exemplaris, & quatenus ipsa gerit exemplar, tum honor imaginis immediatè & formaliter transit ad exemplar, & est cultus latriæ; impropriè verò cultu illo honoratur imago, vt legatus impropriè honoratur, quando honoratur proprio honore Regibus. Deinde quando imago coniungitur vna cum exemplari, seu potiùs exemplar quasi vestitum sua imagine consideratur, tunc similiter est cultus latriæ, & honor fertur in Christum per se, in imaginem per accidens. Non itaque sensus est, honorẽ imaginis ita transire ad exemplar, vt nullus remaneat in ipsa imagine. Remanet enim honor semper aliquis modo explicato.

Ex his autem soluitur argumentum primæ sententiæ depromptum ex Aristotele de eodem motu imaginis & exemplaris. Quamuis enim idem motus sit & intellectus & voluntatis erga imaginem,

vt imago Christi est, & exemplar, quia tamen alio atque alio modo motus fertur ad terminos, inde prouenit discrimen cultus non in vno tantùm termino, sed in ambobus. Quando enim concipitur imago propriè, & in recto vt imago Christi est, tunc fertur honor in ipsam imaginem, & consequenter in Christum, sed cultus veræ latriæ in neutro est. Quando verò imago honoratur loco exemplaris, tunc idem motus est, sed in Christum fertur propriè, in imaginem impropriè, & est vera latria. Denique quando in obliquo ponitur imago, & concipitur Christus quatenus relucet in ipsa, tunc idem motus est, sed fertur in Christum per se, & est similiter vera B latria, in imaginem per accidens. Quo circa pro varia notione imaginis, varia quoque auctores docuerunt. Nonnulli enim censent, eundem esse honorem exemplaris& imaginis, vel quia honor imaginis reducitur ad honorem exemplaris, vel impropriè, vel per accidens. Alij negāt, nimirum propriè & per se illum esse honorem, sed longè inferiorem. Quare facilè Doctores inter se conuenire possunt.

Modò ad difficultatem à principio positam redeo, de pane benedicto, & imagine.

Dico primò, Vt adoratur imago in se, C quatenus est imago Christi non cultu latriæ, sed longè inferiore; ita panis vt in se habet excellentiam quandam honoratur non cultu vero latriæ, sed longè inferiore. Atque hac ex parte similiter ambo possunt honorari.

Dico secundò, cùm imago Christi, ipsum Christum præsentem, id est hypostasim diuinam humana carne vestitam repræsentet, sicut imago cuiuslibet hominis non solùm figuram & colorem, sed etiam personam, & totum ipsum hominem repræsentat; inde fit, vt aliquando imago accipiatur pro exemplari, vel vna cum exemplari, & tunc adoretur vel impropriè, D vel si propriè per accidens tamen cultu latriæ.

At verò panis benedictus cùm secundum quid repræsentet, & corpus Christi futurum repræsentet, non potest in præsenti absolutè pro exemplari accipi, sed in futuro poterit accipi, quando iam exemplar præsens aderit, tunc verò substantia panis non adoratur, quia desinit esse; species verò quæ remanent hoc modo illum repræsentant; Vnde & cultu latriæ per accidens adorantur, prius verò minimè. Alioquin Christus potest esse & in simplici A panc, si quis eum consecret, nulla prius adhibita benedictione, & tamen non propterea panis est adorandus, ac si loco exemplaris accipi posset. Quare nemo rectè diceret ad panem illum benedictum, nondum tamen consecratum, tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti, vt quandoq; dicitur imagini. Atque hac ex parte magis est honoranda imago, quàm panis, qui latria per accidens coli nō potest. Et eodem honore adorantur species sacramentales. Vnde quanta differentia est inter illas & panem benedictum, tanta est inter imaginem, & panem benedictum. Populo tamen, qui has distinctiones ignorat, simpliciter dicendum est, æquè adorandam esse imaginem, atque panem illum benedictū, sicut & cęteras res sacras, Euangeliū, Crucem, materias Sacramentorum, & similia. Id enim fit ordinariè, & vt plurimùm in imagine, vt etiam Concilium docet.

Soluuntur argumenta Gabrielis de pane benedicto, nondum tamen consecrato & imagine Christi.

CAPVT XXIV.

VENIO ad argumenta Philadelphiensis Materia, quæ est apta & destinata, vt corpus Christi fiat, maiori est honore afficienda, quàm ea, quæ non est capax huius mutationis; distinguo maiorem, quando materia aliqua est apta ad suscipiendam aliquam nobilissimam formā ex sua natura, vtique magis æstimanda est, præsertim si ea materia postea remaneat, quàm ea, quę minus apta est ex sua natura. At verò quando id habet non ex sua natura, sed ex virtute & placito alterius, tunc nullam arguit excellentiam materiæ, sed nobilitatem agentis, & artificis. Sed panis & vinum eiusmodi materia sunt. Nego per se, & ex sua natura, tantùm ex institutione Christi. Nam ex sua natura non magis panis est aptus, vt fiat corpus Christi, quàm cæteræ res comestibiles. Immò quàm lapides. Quippe Gregorius Nazianzenus illud dictum Christi Domini, Potest Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ, vt sonant verba intelligit. Et dæmon tentans Dominum dicebat, Dic vt lapides isti panes fiant. Similiter naturalis aqua nullam habet aptitudinem ad luendas sordes animi, sed assumitur à principali agente ad hoc efficiendum, quod inter valdè admiranda meritò enumerandum est:

& tamen aquam non adoramus. Idem dixeris de vnguento, & oleo, quæ sunt materia, quorundam sacramentorum. Quo circa talem aptitudinem habet panis ex se ad corpus Christi, qualem lapis. Et stultissimum esset credere panem mutari in corpus Christi, nisi Christus dixisset, caro mea vere est cibus, & hoc est corpus meum, sed quia Christus Deus est, qui dixit, potuit præstare quod dicebat. Alioquin si argumentum Philadelphiensis aliquid probat, probat etiam Beatorum Apostolorũ corpora, & Ioannis præcursoris, immo & B. Virginis minore honore afficienda esse, nec solùm corpora, sed & ipsos, quàm illum panem. Quòd eorum corpora & ipsi corpus Christi effici nequeant. Adde quod materia & substantia panis postea non remanet, sed per mutationem in corpus Christi desinit esse.

Ad secundum argumentum. Omne quod sibi vendicat sanctitatẽ indelebilem magis est honorandum, quàm, id quod ea conditione caret. Concedo maiorem, si sint cætera paria. At munera illa magis habent hanc indelebilem sanctitatem, quàm imago Christi. Nego minorem. Ad probationem, Dico imaginem, vt imago est, non in eo consistere, vt de illius essentia sit aliqua crassa & lignea materia, sed in lineamentis, & figura externa illius, cuius est imago, totam consistere. Vnde quemadmodum quandiu durat panis, durat etiã benedictio, & sanctitas panis; ita etiam quandiu durat imago, durat illa similitudo ad exemplar, & excellentia, quæ inde redundat. Et hac ex parte non magis sibi vendicat indelebilem sanctitatem panis, quàm imago. At verò ex alia parte, quia imago repræsentat totum Christum, & aliquando accipitur pro exemplari. Vnde & honoratur honore exemplaris, quamuis impropriè, vel si propriè tamen per accidens, ex eo imago Christi magis est honoranda, quàm panis. Alioquin si Philadelphiensis vult naturam imaginis constare in crassitudine ligni, tunc non solũ panis sacrificio destinatus, sed etiam simplex & vsitatissimus panis à sacerdote in mensa communi benedictus, erit magis honorandus quàm imago Christi, quippe qui habeat indelebilem sanctitatem, eo modo quo explicat Philadelphiensis. Quod & ridiculum, & impium est. At non existit natura imaginis in crassitudine ligni, alioquin deletis lineamentis, atque corrupta figura, & interlita, crassitudinem illam adhuc honore aliquo afficeremus.

Ad tertium argumentum. Omne quod immediatè corpus & sanguis Christi fieri potest, magis est honorandum, quàm ea quæ immediatè non possunt, sed sacra munera immediatè possunt, ergo magis sunt honoranda, quàm ea, quæ immediatè non possunt. Concedo totum argumentũ, sed nihil cōcludit contra imagines. Dũ enim dicit immediatè comparationem facit cũ iis, quæ non quidem immediatè, sed mediatè possunt fieri corpus Christi. Alioquin quorsum istud verbum ἀμέσως immediatè, & exemplum de secundis substantiis & generibus, si conferatur cum primis. Quòd nimirum magis sint substantiæ species, quàm genera, eo quòd immediatè tangant primas substantias, hoc est, indiuidua. Vnde concederem panem diuino cultui destinatum, & altari sacro impositum, eo quòd immediate fieri possit corpus Christi, magis esse honorandum, quàm panem venalem in foro, vel triticum in campis, quod mediatè potest fieri. Quamuis, cùm dicimus panem benedictum immediatè posse fieri corpus Christi, profanum verò minimè, sano modo intelligimus, nimirum ex præcepto Ecclesiæ. Alioquin quilibet panis immediatè potest fieri, etiam qui in foro venalis est. At imago neque immediatè, neque mediatè fieri potest.

Dices, ergo minus est honoranda. Nego consequentiam. Alioquin etiam triticum magis esset honorandum, quàm imago Christi. Quia illud saltem mediatè corpus Christi fieri potest, illa verò minimè.

Quod si absolutè dixeris, omne quod potest fieri corpus Christi, magis est honorandum, quàm illud, quod fieri non potest. Tum redimus ad primum argumentũ, & solutio ex eo loco petenda est.

Ad auctoritates sanctorum Patrum. Bellarminus libro 2. de Missa cap. 21. merito dicit appellari sancta & illibata, quia iam dedicata, & consecrata sunt ad vsum diuinum per priorem oblationem. Et etiam quia pura & sancta intentione offeruntur ab Ecclesia: Ζητοῦντες δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ τοιοῦτον τῆς λέξεως σημαινόμενον, ὡς τὸ, πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται. τουτέστιν, ἀφωρισμένον. καὶ πάλιν ἐν τοῖς κριταῖς, τέξῃ υἱὸν, καὶ οὐκ ἀναβήσεται σίδηρος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὅτι ἡγιασμένον ἐστὶ, τὸ παιδάριον. καὶ μυρία ἄλλα. οὕτω δὲ καὶ ἁγιάζεσθαι τὸν τόπον, ἢ τὸν ἄρτον, ἢ τὸν οἶνον, ἃ τῷ θεῷ φαμὲν ἀφορίζεσθαι, καὶ πρὸς μηδεμίαν κοινὴν ἀποφέρεσθαι χρῆσιν. Est autem, (inquit Iubius, teste Photio

» in sua bibliotheca fol. 313) familiare diui- » næ scripturæ hoc vocis significatum, vt » illud, omne masculinum adaperiens vul- » uam sanctum Domino vocabitur, hoc est, » segregatum. Et rursus in libro Iudicum, » Paries filium, & non ascendet ferrum su- » per caput eius, quoniam sanctus est puel- » lulus, & infinita alia. Sic etiam locum, vel » panem, seu vinum sanctificari dicimus, » quod ea Deo segregentur. Ac nulli com- » muni vsui destinentur. Sic ille.

Deinde respondeo, Euangelia quoque dici ἅγια, θεῖα, ἱερά, τίμια. Et vasa sacra vbi conficitur sacratissima Eucharistia meritò appellari posse ἄχραντα, & ἄψαυστα. Laici enim prohibebātur, & modò prohibentur tāgere vel seruare huiusmodi vasa. Vt patet ex Epistola Synodi Alexādrinę in Apologia 2. Athanasij cōtra Arianos. Vbi probat calicem quendā nō fuisse sacrum, quia seruabatur in domo laici hominis. Et Nazianzenus in oratione cōtra Arianos & de seipso, mysterij vasa populo tangere prohibitum esse dicit. Quod autem spectat ad vocem ἀῤῥητα, Baptismi quoque aqua & vnguentum Confirmationis, & oleum extremæ vnctionis hoc eodem nomine vocari possent, quia Deus per huiusmodi instrumenta mira efficit. Sic Nyssenus in oratione de baptismate, oleum appellat μυστικὸν arcanum. δῶρα verò vocantur, quia offeruntur à nobis, & creaturæ dicuntur munera Dei, nobis diuinitus concessæ, ne dum panis benedictus. Vnde nos ex muneribus à Deo acceptis, munera Deo panem & vinum offerimus. Oblationem porro ea vocamus, quia ipsa Deo dedicauimus, & consecrauimus, ex quibus debet fieri sacrificium. Denique vocamus ea sacrificium per anticipationem, quia in Dei obsequium consumuntur, & quia sunt materia ex qua conficiendum est sacrificium. Nam & in lege veteri dicebantur passim sacrificia oues adhuc viuentes, quando scilicet adducebantur, vt immolarentur. Neque alienum est hoc à modo loquendi scripturæ diuinæ. Siquidem Leuitici 4. 5. 6. & alibi, iubentur singuli quique de populo offerre agnum, vel aliquid eiusmodi in sacrificium pro peccato, & tamen non quilibet de populo propriè sacrificabat, id enim erat solius sacerdotis munus. Sed dicebantur illi offerre sacrificium pro peccato, quia offerebant materiam, ex qua sacrificium pro peccato faciendum erat. Vt egregie more suo respōdet Bellarminus loco citato. Sic etiam modò Græci panes illos, quos Virgines parant, & habent sacrificio destinatos, quamuis nondum benedictos, passim tamen vocant προσφορὰς, & eadem ratione θυσίας possent appellare. Quare istud nominis ante consecrationem ferme nullū panibus importat honorem. Igitur honorem, qui exhibetur sacris Euangeliis, vasis, materiis sacramentorum, cæterisque rebus diuino cultui consecratis, exhibeant Græci pani benedicto, & nulla erit inter nos controuersia.

De nonnullis notandis circa formam huius sacramenti.

CAPVT XXV.

FORMAM consecrationis nobis tractare volentibus, nonnulla præmittenda sunt, quæ à Theologis in genere de sacramentis disserentibus tractari solent.

Nota primò, sacramenta ex institutione sua debere esse sensibilia, hoc est, signa, quæ aliud ingerant sensibus, aliud faciant in cognitionem venire. Quia nimirum producunt diuinam gratiam, quæ omnem sensum effugit. Cùm enim exhibeantur homini, qui animo constat & corpore, inde fit, vt ea quoque sensibilia existant; & tamen rem spiritualem efficiant. Nam siue conditionem humanam consideres, quæ ortum à sensibus ducit, & sensuum adminiculo indiget ad diuina intelligenda, siue honorem Deo debitum contempletis, qui non solùm corde, sed etiam exteriore cultu colitur, siue signa veluti notas spectes, quibus populus peculiaris & Deo carus ab aliis populis distinguitur, siue morbum spiritualem hominis animo complectaris, qui ex duplici substantia oritur, ob has & similes congruentias necessarium fuit, vt sacramenta sensibilia instituerentur. Quæquidem quāuis corporea, vim tamen spiritualem habentia christianum populum ad capessendam & contemplandam internam sanctificationem manu ducerent, ad colendum Deum corpore & animo excitarent, veluti nota regia insignitum à cæteris separarent, denique corpore & animo numen diuinum offendentem curarent.

Nota secundò. Commune id esse omnibus Sacramentis cùm antiquæ, tùm Euangelicæ legis. Quippe antiqua & sensibilia erant, & sua significatione minimè carebant. In eo tamen distinguūtur, quantum attinet ad hoc, sacra mysteria nouæ

legis à veteribus, omissis aliis excellentiis, quod illa constarent sensibilibus quidem rebus, permanentibus tamen, ac (vt ita dicam) corporeis, crassis, & materialibus, nostra verò plerumque constent partim rebus corporeis, partim verbis. Quæquidem verba quamuis sensu percipiantur, & hoc modo sensibilia sint, quia tamen sunt in fieri, nihilque post eorum prolationem remanet, quod subsistat, quasi non corporea distinguuntur à rebus sensibilibus, quæ manu tanguntur.

Porrò hæc institutio Sacramentorum, quæ præter res etiam verba requirit ex mero placito Christi Saluatoris instituentis pendet. Huius tamen placiti variæ assignantur à Theologis rationes, & congruentiæ. Cùm enim instituens sit Verbum incarnatum, conuenientissimum fuisse videtur, rebus addere verba. Cùm etiã propter hominem animo & corpore constantem instituerentur, non alienum videbatur, duplices res statuere, quæ partim essent materiales, partim minus corporeæ, ac permanentes. Ad extremum, status veteris legis imperfectus fuit, in quo fides & obscurior, & magis implicita erat, & ideò non oportuit Sacramenta illius temporis habere tam expressam significationem; At cùm sacramenta nouæ legis sint perfectissima, & excellentia sua longè superent illa prisca, debuerunt etiam esse signa magis expressa, magisque determinata ac certa, quod fit per verba. Nam aqua significare potest & ablutionem propter suam humiditatem, & refrigerium propter suam frigiditatem. Cùm igitur dicimus, Ego te baptizo, vel baptizatur talis, emundationem animæ spiritualem significamus. Quocirca quo magis est aliquod Sacramentum perfectum, eo magis requirit verborum certam determinationem. Et quoniam sacramentum Eucharistiæ est inter omnia præstantissimum, propterea Christus Dominus & suis propriis verbis, & talibus verbis non solùm instituit, sed etiam peregit.

Nota tertiò Non cuiusuis esse determinare res Sacramentorum, & multominus verba, quæ se tenent ex parte formæ, suntque nobiliora, vtpote quæ determinant materiam; sed hoc peculiarissimum esse Christi Saluatoris, qui meritum sacratissimæ suæ Passionis ad nos applicat per Sacramenta. Tametsi enim potuerit instituere Sacramenta non determinãdo certam materiam in specie, & formam in verbis certis, sed liberam hominibus dando facultatem, vt quibus rebus & verbis vellent, vterentur ad Sacramenta conficienda, tamen certum est, non ita fecisse. Idque pertinet ad maiorem perfectionem sacramentorum nouæ legis. Vt enim ceremonias sacramẽtorum in veteri lege Deus ipse definierat; ita etiam Christus noua sacramenta determinauit, ne quid minus haberent in hoc ista, quàm illa. Deinde melius sciuit Deus res naturales secundum quandam proportionem accommodare significationi sacramentorum, quàm homines. Ad hæc, ipse est auctor gratiæ, igitur & instrumenta gratiæ, qualia sunt sacramenta, ipse debuit definire. Postremò, quia in essentiali cultu exteriori colendi Deum (puta in sacramentis, & sacrificio) ad conseruandam maiorem vnitatem Ecclesia tota conspirare debet & conuenire, longè meliùs id fit, si ab vno eadem materia & forma sacramentorum, quàm à diuersis diuersa statuatur. Et præterea longè maiorem conciliat sacramentis reuerentiam, si non solùm ab vno quolibet homine, quantumuis licet sanctissimo, sed ab ipsomet Christo Domino sancita esse intellexerimus. Quis enim non vereatur, & summo honore prosequatur ritum à Christo traditum, & ipsius verbis confectum? Sic instituit Baptismi materiam cũ à Ioanne in Iordane baptizatus est, & vim aquis dedit sanctificandi, & eam materiam postea explicauit, cùm dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & formam, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sic instituit Eucharistiæ materiam, dũ Euangelistæ aiunt, Accepit Iesus panem, formam cùm dixit, Hoc est corpus meum. Sic pœnitentiæ formam, inquiens, quorũ remiseritis, materiam, peccata. Idem intelligas de extrema Vnctione, vngentes eum oleo, ecce materia, & oratio fidei saluabit infirmum, ecce forma. Idem iudicium est de cæteris sacramentis, quamuis non sint ita in Scripturis explicata, ex traditione tamen & expositione vtriusque Ecclesiæ Latinæ & Græcæ satis constat, ea Christum Dominum instituisse.

Quod quidem notandum sano modo intelligendum est, de formali nimirum, nõ de materiali verborum. Certum est enim verba quoad materiale vocis variari posse, integra essentia Sacramenti; sed necesse est, semper quoad significationem eadem, vel æquiualentia remanere, idque in quibusdam cum maiore, in aliis cum minore determinatione de iure diuino. Certè nemo dixerit, tam esse necessarium obseruare voces easdem ad veritatem sacramenti

Pœnitentiæ, atque Baptismi, vel Eucharistiæ. Nam in eo Sacramento quanquam Christus dicit, quorũ remiseritis peccata, nõ tamen dicit, quibusnã verbis remittenda sint peccata. Vt etiã in extrema Vnctione dicitur, oratio fidei alleuabit infirmũ; Nec tamen exprimitur certis verbis illa oratio. Similiter Apostoli cũ confirmarent, imponebãt manus, & orabant, vt baptizati acciperent Spiritum sanctum. Neque tamen in actibus Apostolicis indicatur, quænam fuerit eorum oratio. At verò in Baptismo, fortassis ob nimiam eius necessitatem, expressius Christus mandat, quanam forma verborum vtendum sit, ad eum administrandũ. In Eucharistia item eùm ob eius moralem necessitatem, tum incomparabilem dignitatem & excellentiam adhuc expressius profert, ac præcipit, quibusnam verbis tantum mysterium sit peragendum.

Nota quartò, Aliorum quidem verba sacramentorum referri ab Euangelistis respectu Christi, vt sunt verba institutionis. At verba Eucharistiæ, vt sunt institutionis simul & consecrationis, & præterea vt assertionem continentia quandam auctoritate Christi confirmatam. Hæc enim ratio separari posset à priori, si Christus neque illis verbis consecrasset, neque, vt nos illis consecraremus, præcepisset.
» Itaque quando Saluator dixit, Euntes do-
» cete omnes gentes, baptizantes eos in no-
» mine Patris & Filij & Spiritus sancti, tunc illis verbis Christus neminem baptizauit, sed instituit, quomodo Apostoli baptismum exercere debuissent. Ita etiam quãdo dixit, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, significauit materiam, peccata, & formam, verba remittendi peccata. Tamen eo tempore cùm hæc diceret, ipse nullum remisit peccatum; & sic de cæteris. At verò quando dixit, hoc est corpus meum, & firmissimè hoc enuntiatum asseuerauit, & iisdem planè verbis consecrauit. Quippe dixit, hoc est corpus meum, omnipotentique suo verbo factum est. Sic Tertullianus in libro 4. cõ-
» tra Marcionem. Acceptum panem, inquit,
» & distributum discipulis, corpus suum il-
» lum fecit, hoc est corpus meum dicendo.
Et Chrysostomus homilia 50. in Matthæũ. ὁ γὰρ εἰπὼν, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα βεβαιώσας, οὗτος εἶπε, πεινῶντά με
» ἴδετε καὶ οὐκ ἐθρέψατε. Qui dixit, hoc est cor-
» pus meum, & verbo factum confirmauit,
» hic etiam dixit, esurientem me vidistis, &
» non pauistis.

Quamuis enim & sine verbo tacita voluntate Christus potuerit consecrare, non tamen quid potuerit, sed quid re ipsa fecerit, quidve natura sacramentorum exigeret, considerandum est. Igitur hisce verbis consecrauit, (neque enim alia verba protulit) & simul instituit, vt iisdemmet verbis nos quoque consecraremus. Quod clariùs expressit, cùm dixit, hoc facite in meam commemorationem. Alioquin præcepisset nobis alium modum consecrandi; Ne præstantissimum omnium sacramentorum ambiguum ac minus certum, proinde minus perfectum redderetur. Vnde immeritò exoptat Erasmus in annotationibus in priorem ad Corinthios, cap. 11. vt in sacra scriptura nobis esset expressum, quibus verbis Christus consecrauit, quibusque nos cõsecrare oporteat. Cùm in nullo alio sacramento sit adeo clara forma, atque in isto. Et hoc intersit inter formã Baptismi & Eucharistiæ, quod ibi Christus non adeo expressè præceperit, vt diceremus, ego te baptizo; hic verò quod amplius est, apertè mandarit, vt faceremus quod ipse fecerat. Quare vt etiam diceremus, quæ ipse dixerat. Quando quidem dicere actio quædam est. Et quidem potissima inter ea, quæ Christus fecit in hoc mysterio; Quippe dixit, hoc est corpus meum, & dicendo simul illud effecit. Quare si illud omitteremus, potiorem partem eorum, quæ fecit Christus omitteremus, & nihil efficeremus.

Nota quintò, Res & verba sacramentorum seclusa diuina institutione ex mera sua natura non habere illud, quod modò significant, & efficiunt. Nam aqua naturaliter non abluit sordes animi, sed corporis, & verbum baptizo, hoc est, immergo, non peccata, sed corporis immersionem ex hominum placito significat. At verò ex institutione Christi vtrũque efficit. Quippe Christus confert illis virtutem. Et hoc interest inter verba & signa sacramentalia, & verba & signa magica, quod magica nullam habent vim. Neque enim Dæmon superaddere potest rebus virtutem, sed solus Dæmon operatur ad eorum præsentiam per motum localem, & applicando actiua passiuis. At verba sacramentalia diuina virtute sibi communicata efficiunt quod significant. Quare longè mirabilius, & sublimius agunt, quàm vllæ incantationes possint. Ita communiter docent sancti Patres Latini & Græci à sacra scriptura edocti; quæ suo modo loquendi efficientiam physicam instrumen-

talem tribuit sacramentis. De baptismo ad Ephesios quinto. Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Hic describit Apostolus materiam Baptismi, & formam, quam appellat verbum vitæ; quibus tribuit effectus mirabiles mundationem & vitam. Ad Titum 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. De Eucharistia, Ioannis 6. Qui manducat hunc panem viuet in æternum. Et propterea dicitur panis vitæ, & dans vitam. De Confirmatione Act. 8. Orauerũt pro ipsis vt acciperent Spiritum sanctum. Ecce verba & forma sacramenti oratio, per quam accipitur spiritus sanctus. Tunc imponebant manus super eos, & accipiebãt Spiritum sanctum. Ecce materia impositio manus, cui adscribitur idem effectus. De sacro ordine 2. ad Timotheum 1. Admoneo te, vt resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearum. De sacramento Pœnitentiæ, Quorum remiseritis peccata Ioan. 20. remittuntur eis. Ergo Sacerdos, cùm profert illa verba, Ego te absoluo, vel æquiualentia, verè absoluit. Ergo necesse etiam est, vt verè conferat gratiam, per quam peccator à peccato absoluitur. Sed non potest dici, verè conferre gratiam, nisi saltem suo verbo illam efficiat. Nam si solus Deus illam efficit ad præsentiam verbi, ergo solus Deus remittit, & non verè ac propriè Sacerdos absoluit. Immò mentiretur Sacerdos. Si enim aliquo modo ipse non absoluit, quare dicit, se absoluere? & tamen iustus est, absoluere. [iustus] De extrema Vnctione Iacobi quinto, Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis est, dimittentur ei. Per orationem fidei, forma Sacramenti significatur, quæ saluat infirmum, & ei peccata dimittit.

Ex his, & similibus loquutionibus in omni proprietate acceptis, ipsaque traditione passim docent Patres, rebus & verbis sacramentorum mirabilem quandam inesse virtutem ad fideles sanctificandos. S. Syluester apud Nicephorum libro 7. cap. 33. sic alloquitur Constantinum Magnum ad Baptismum accedentem. Hæc aqua, Imperator, diuina virtute per inuocationem viuificæ Trinitatis concepta, sicut exterius corpus hominis abluit, ita etiã interius animam mundat, & splendidiorem radiis solaribus efficit. Nazianzenus in prima Oratione de filio: ἐβαπτίσθη μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἁμαρτίας ἔλυσεν ὡς θεός. ἀλλ' ἵνα ἁγιάσῃ τὰ ὕδατα. Baptizatus est quidem vt homo, sed à peccatis absoluit vt Deus, sed vt aquas consecraret. Et oratione in Epiphaniam: προσέρχεται Ἰησοῦς ἁγιάσων τυχὸν μὲν καὶ τὸν βαπτιστὴν, τὸ δὲ πρόδηλον πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἵν' ἐν θάψῃ τῷ ὕδατι. πρὸ δὲ τούτων καὶ διὰ τούτους τὸν Ἰορδάνην. Accedit Iesus consecraturus forsan quidem & ipsum baptizatorem. Verùm hoc manifestum est, vt veterem Adam totum in aquis sepeliat, sed ante hos & propter hos vt sanctificaret Iordanem. Et oratione in sacrum lauacrũ: φῶς παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιέχον μυστήριον. Lux est præter hæc peculiari quadam ratione baptismatis illuminatio, de qua nobis nunc sermo est, magnum & admirandum nostræ salutis continens mysterium. At si sacramenta tantùm essent conditiones, quibus positis Deus operaretur, nihil sanè magnum & admirandum continerent. Et infrà: αὕτη μὲν ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις, οὐ κόσμου κατακλυσμὸν, ὡς πάλαι, τὸ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον ἁμαρτίας κάθαρσιν ἔχουσα, καὶ παντελῆ ῥύψιν τῶν ἀπὸ κακίας ἐπεισελθόντων συγχρισμάτων, ἢ μολυσμάτων. Hæc est Baptismatis gratia & vis, quæ non mundi diluuium, vt olim, sed vniuscuiusque peccati purgationem & omnimodam fœditarum, & inquinationum, quæ à prauitate ingressæ sunt, abstersionem continet. Et infra: μετάσχωμεν καθαρσίων ὑδάτων ὑσσώπου ῥυπτικωτέρων, σποδοῦ δαμάλεως ἱερωτέρων, ῥαντιζούσης τοὺς κεκοινωμένους, καὶ πρόσκαιρον ἐχούσης σώματος κάθαρσιν, οὐ παντελῆ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν. τί γὰρ ἔδει καθαίρεσθαι τοὺς ἅπαξ κεκαθαρμένους; Participes fiamus aquarum purgatiuarum. Quæ hyssopo sunt expiabiliores, quæ vitulorum cinere communicantes solum aspergente, & temporaneum corporis purgationem, non tamen omnimodam peccati sublationem continente, sunt sacratiores. Cur enim oporteret semel purgatos iterum purgari? Hîc distinguit Theologus lotiones antiquæ legis à nostro baptismo, quod illa abstergerent corpus ad breue tempus, & propterea iterarentur; Baptismus verò tollat penitus sordes animi, & idcirco semel exhibeatur. Et infrà: γινέσθω σοι τὸ λουτρὸν μὴ τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνος, μὴ τῶν ἁμαρτημάτων ἔκπλυσις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τρόπων διόρθωσις, μὴ τὸν προσλαβόντα βόρβορον ἀποκλύζον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πηγὴν καθαιρέτω. Fiat tibi lauacrum non solùm corporis, sed & imaginis, quod non tantùm peccata abluat, sed & mores emendet, non solùm quod pristinam illuuiem detergat, sed & fontem purget. Basilius in exhortatione ad Bapti-

ſmum: ἔδειξεν Ἠλίας τοῦ βαπτίσματος τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν ὁλοκαυτωμάτων. οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ δι' ὕδατος τὴν θυσίαν ὁλοκαυτώσας. Helias oſtendit virtutem baptiſmatis ſuper altare holocauſtorum, qui non per ignem, ſed per aquam ſacrificium totum combuſſit. Et infrà: ἐπειδὴ τὴν ψυχήν σου ἀναθηλῆσαι ἐπαγγέλλεταί σοι τὸ βάπτισμα, &c. οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως? Quandoquidem Baptiſmus pollicetur tibi fore, vt anima tua refloreſcat, non optas videre hoc magnum pollicitationis miraculum?

Chryſoſtomus Homilia 26. in Ioannem: ἄνωθεν ὑφαίνεται τῆς ἡμετέρας φύσεως ἡ κατασκευὴ ἀπὸ πνεύματος ἁγίου καὶ ὕδατος. τὸ δὲ ὕδωρ παρείληπται, τοκὰς τῷ τικτομένῳ γινόμενον. ὅπερ γάρ ἐστιν ἡ μήτρα τῷ ἐμβρύῳ, τοῦτο τῷ πιστῷ τὸ ὕδωρ. ἐν γὰρ τῷ ὕδατι διαπλάττεται καὶ μορφοῦται. Deſuper naturæ noſtræ intexitur opificium à Spiritu ſancto & aqua. Aqua autem aſſumpta, genitrix genito fit. Quod enim eſt matrix embryoni, hoc eſt fideli aqua. Siquidem in aqua fingitur & formatur. Et infra: ἐξ οὗ ἐπέβη τῶν Ἰορδανείων ῥεέθρων ὁ δεσπότης, οὐκέτι ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς καὶ πνευματοφόρους τὸ ὕδωρ ἀναδίδωσιν. Ex quo Iordanis alueum ingreſſus eſt Dominus, non amplius reptilia animarum viuentium, ſed animas rationales, & ſpirituales aqua producit. Et homilia 35. Futurum erat baptiſma plenum maximæ poteſtatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo viuum effecturum. Et homilia 16. ad Romanos circa illa verba cap. 9. In Iſaac vocabitur tibi ſemen. Comparat eos, qui naſcũtur ex aqua cum Iſaac, qui natus eſt, οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύναμιν σαρκὸς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. Non ſecundum legem naturæ, neque ſecundum vires carnis, ſed ſecundum vires promiſſionis. Quam comparationem ibi latè proſequitur, & maximam vim tribuit verbis diuinis, in primis ſacramentorum, explicans quid ſit illud, ſecundum vires promiſſionis: κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι πρὸς σὲ, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός. αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοίνυν καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ τὸν Ἰσαὰκ διέπλασέ τε καὶ ἐγέννησε. Hoc eodem tempore veniam ad te, & erit Sarræ filius. Hæc igitur promiſſio & verbum Dei formauit ac genuit Iſaac. οὕτως καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τῶν ῥημάτων τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων ῥήματά ἐστι τοῦ θεοῦ τὰ γεννῶντα ἡμᾶς καὶ διαπλάττοντα. εἰς γὰρ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτιζόμενοι γεννώμεθα. αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ' ἐπαγγελίας θεοῦ ἡ γέννησις. Sic etiam nos naſcimur per verba Dei. Nam in aquarum natatoria verba Dei ſunt quæ nos generant & formant. Quippe in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, baptizati naſcimur. Hæc autem non naturæ, ſed promiſſionis Dei eſt natiuitas. Ibidem explicat ſanctiſſimus Doctor quare ſit promiſſionis diuinæ: ὥσπερ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προαγορεύσας γέννησιν, τότε αὐτὴν ἐπλήρωσεν, οὕτως καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν ἀνεφώνησε χρόνων διὰ τῶν προφητῶν ἁπάντων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον ἐξήγαγεν. Vt enim natiuitatem Iſaac cùm antè prædixiſſet, poſt ea impleuit, ſic etiam noſtram ante multa ſæcula per omnes Prophetas prædicens, tandem re ipſa exequutus eſt. Ibidẽ Chryſoſtomus aquæ tribuit ſupernaturalẽ vim & efficaciam, facta pereleganter comparatione cum matrice Sarræ: εἰ δὲ τὴν μήτραν μοι λέγεις, ἔχω κἀγὼ τὸ ὕδωρ εἰπεῖν. ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ πνεύματος, οὕτως κἀκεῖ τῆς ἐπαγγελίας. τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρα ἦν ἡ μήτρα διὰ τὴν στείρωσιν καὶ τὸ γῆρας. Quod ſi mihi matricem obiicis, poſſum ego quoque opponere aquam. Sed quemadmodum hic (in baptiſmate) totum efficit ſpiritus (quia nimirum tribuit vim elemento aquæ,) ſic etiam ibi promiſſio. Nam alioquin matrix ob ſterilitatem & ſenectutem frigidior erat, quàm eſſet aqua. Tandem comparationem concludit his verbis: καὶ καθάπερ ἐκεῖ τῆς ἡλικίας ἀπεγνωσθείσης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ γήρως τῶν ἁμαρτημάτων ἐπελθόντος, ἐξαίφνης νέος ἀνῆλθεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάντες τοῦ θεοῦ γεγόναμεν παῖδες καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Et quemadmodum ibi ætate deſperata, ſic etiam hîc ſenectute peccatorum adueniente homo repentè iuuenis exiuit (ab aquis) & omnes filij Dei, & ſemen Abraham facti ſumus.

Gregorius Nyſſenus in libro de Baptiſmo: μὴ καταφρονήσῃς τοῦ θείου λουτροῦ. μὴ δὲ ὡς κοινὸν αὐτὸ ἐξευτελίσῃς διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος. τὸ γὰρ ἐνεργοῦν μέγα, καὶ ἀπ' ἐκείνου θαυμαστὰ γίνεται τὰ τελούμενα. Ne contemnas diuinum lauacrum, neque id tanquam commune propter vſum aquę parui facias. Nam id quod operatur, magnum eſt, & ab illo mirabiles exiſtunt effectus. Ibidem comparat aquã Baptiſmi cum virga Moyſis, per quam Deus admiranda quædam fecit: ἡνίκα δὲ ὁ θεὸς ἠθέλησεν ἐπιτελέσαι δι' ἐκείνης τὰ ὑψηλὰ καὶ λόγου κρείττονα θαύματα, μετεβάλλετο τὸ ξύλον εἰς ὄφιν, &c. Vbi autem, inquit, Deus voluit per illam efficere ſublimia illa, quæque nulla ratio comprehendere poteſt, miracula, mutabatur lignum in ſerpentem, & quæ ſequuntur. Idem probat additis nonnullis aliis exem-

plis de indumento Helissæi Prophetæ, de signo crucis, quod leui momento ducitur, & tamen mirabilia operatur: de rubo ardenti, per quem Moyses Deum agnouit: de corpore mortuo Helissæi, quod suo contactu alium mortuum suscitauit: de luto, quo Saluator oculos cæci obliniuit, & lumen aspexit: ὁμοίως οὖν τὴν προφήτου μηλωτὴν, αἰγὸς οὖσα δέρμα, προφήτην τῆς οἰκουμένης τὸν Ελισσαῖον εἰργάσατο. τὸ δὲ τοῦ σταυροῦ ξύλον, πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστὶ σωτήριον, μέρος ὂν, ὡς ἀκούω συκομορέας, εὐκαταφρονήτου φυτοῦ, καὶ τῶν πολλῶν ἀτιμοτέρου. καὶ θάμνος βάτου τῷ Μωυσῇ τὰ θεοφάνεια ἔδειξε. καὶ τοῦ Ελισσαίου τὰ λείψανα νεκρὸν ἀνέστησε. καὶ πηλὸς τὸν τυφλὸν τὸν ἐκ κοιλίας ἐφώτισε. καὶ ταῦτα πάντα ὕλαι τυγχάνουσαι ἄψυχοι καὶ ἀναίσθητοι τοῖς μεγάλοις θαύμασιν ἐμεσίτευσαι τὴν τοῦ θεοῦ δεξάμενα δύναμιν. Similiter vnius Prophetæ pallium, quod erat ex pelle caprina, Helissæum Prophetam totius orbis effecit. Lignum autem crucis omnibus hominibus salutare est, cùm sit pars sycomori, vt audio, arboris vilis, contemptiorisque, quàm aliæ multæ sint: & frutex rubi Moysi Dei apparitiones ostendit. Item Helissæi reliquiæ mortuum excitauerunt: & lutũ cæcum ex vtero matris natum illuminauit. Atque hæc omnia cùm materiæ sint inanimæ, ac sensus expertes, posteaquam vim Dei accepissent, magnis miraculis media intercesserunt. Quibus recensitis infert: κατὰ τὴν ὁμοίαν ἀκολουθίαν τῶν λογισμῶν καὶ τὸ ὕδωρ, οὐδὲν ἄλλο τυγχάνον ἢ ὕδωρ ἀναχρηνίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν νοητὴν ἀναγέννησιν τῆς ἄνωθεν χάριτος εὐλογούσης αὐτό. Simili consequentia rationum etiam aqua, cùm nihil aliud sit quàm aqua, superna gratia benedicente ei, in eam, quæ mente percipitur, hominem renouat regenerationem. Tandem comparat eam cum virtute miraculorum effectrice.

Cyrillus Alexandrinus libro 2. in Ioannem cap. 42. postquam dixerat per baptismum dari gratiam & Spiritum sanctum, subdit: ὥσπερ γὰρ τρόπον τὸ ἐν τοῖς λέβησιν ἐκχεόμενον ὕδωρ, ταῖς τοῦ πυρὸς ὁμιλῆσαν ἀκμαῖς, τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἀναμάττεται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ πρὸς θείαν τινὰ καὶ ἄρρητον ἀναστοιχειοῦται δύναμιν, ἁγιάζει τε λοιπὸν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο. Sicut enim quæ in lebetem infunditur aqua vi flammarum efferuescens virtutem ignis in se recipit; sic Spiritus sancti operatione sensibilis aqua ad diuinam quandam atque ineffabilem reformatur virtutem; ac deinceps quos abluerit, sanctificat. Et libro 7. contra Iulianum circa finem, dicit sacramentum Baptismi non tantùm ad res sensibiles & visibiles pertingere, sed Christum, qui magna facilitate mirabilia operatus est: dedisse illi vim, & virtutem mirabilem & supernaturalem. Et quia Iulianus Apostata obiiciebat, cur baptismus non etiam depelleret corporis morbos? Respondet Cyrillus, Christum, qui infinita alia egisset miracula, hoc etiam potuisse præstare, sed non propterea dedisse mysterium: οὔτι μὴν καθάπερ οἴει καὶ φρονεῖν ἀξιοῖς μέχρι τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ ὁρατῶν πραγμάτων ἐστὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Neque sicut putas, & sentire vis vsque ad sensibiles res tantùm est Christi mysterium. Et quia hoc videbatur mirum, posse sacramentum animi sordes abstergere, recenset alia innumera miracula Christi, & infert: τί γὰρ τῶν ἄγαν τεθαυμασμένων οὐ γέγονεν παρ' αὐτοῦ; Quid enim admirabile non factum est ab illo? Tandem concludit: ὁ τοίνυν ἀπραγμόνως τὰ οὕτως κατορθῶν ἐξαίρετα, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ὕδασιν ἐνιεὶς τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, ἆρ' οὐχ ὅπως καὶ ἀρρωστίας ἁπάσης σωματικῆς οὐκ ἂν ἀπέφηνε κρείττονα τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν; ἀλλ' ἐφ' ἑτέροις ἡμῖν αὐτὴν δεδόσθαι φαμέν. Igitur qui tam eximia absque labore præclarè facit, & ipsis etiam aquis virtutis suæ efficaciam immittit, nonne omnino etiam gratiam per sanctum Baptisma quouis corporali morbo præstantiorem esse ostenderet? Sed ob alia nobis datam esse dicimus.

Ambrosius libro 1. de Sacramentis c. 5. Non omnis aqua sanat, sed aqua sanat, quæ habet gratiam Christi. Nota, omnem aquã naturalem esse idoneam ad baptismum, sed tamen nihil eam efficere posse sine verbis & forma. Hoc sibi vult Ambrosius: Vel aquam naturalem ab aliis artificialibus distinguit. Vel vniuersè accipiendo aquam, non omnis aqua sanat, quoniam aqua ante Christi aduentum nondum tactu illius sanctificata, minimè sanabat. Et infra: Non sanat aqua, nisi Spiritus sanctus descenderit, & aquam illam consecrauerit. Et libro 2. cap. 5. Venit Sacerdos ad fontem, dicit precem, inuocat Patris nomen, præsentiam Filij, & Spiritus sancti. Vtitur verbis cœlestibus. Cœlestia verba, quæ Christi sunt. Præsentia Trinitatis adest; operatur sermo æternus. Et libro 3. cap. 1. Tibi seruatum est, vt aqua te generet ad gratiam.

Augustinus tractatu 80. in Ioannem: Quæ est tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat? Et libro 3. de vnico Baptismo contra Donatistas cap. 10. Non est

aqua profana, & adultera, sed per quam nomen Dei inuocatur.

Chromatius Episcopus Aquilanensis, teste Hieronymo in præfatione Paralipomenon, Episcoporum suis temporibus doctissimus, & sanctissimus, qui scripsit commentaria in Matthæum, quorum nunc parua fragmenta extant. Nunquam, inquit, aquæ baptismi purgare peccata credentium potuissent, nisi tactu Dominici corporis sanctificatæ fuissent.

Leo Papa de Natiuitate sermone quinto: Virtus altissimi, quæ fecit, vt Maria pareret Saluatorem, facit, vt regeneret vnda credentem.

In Euchologio dum consecratur aqua Baptismi, hæc habes: ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ καταπεμφθῆναι αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ καταφοιτῆσαι τοῖς ὕδασι τούτοις τὴν καθαρτικὴν τῆς ὑπερουσίου τριάδος ἐνέργειαν, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι αὐτῷ (τῷ βαπτιζομένῳ) τὸ ὕδωρ τοῦτο λουτρὸν παλιγγενεσίας, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἔνδυμα ἀφθαρσίας τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Vt virtute & operatione aduentuque Spiritus sancti aqua ista consecretur, Dominum precemur. Vt in eam demittatur gratia redemptionis, benedictio Iordanis, Dominum precemur. Vt in hanc aquam descendat efficacia vim habens purgandi supersubstantialis Trinitatis, Dominum precemur. Vt aqua hæc fiat ipsi (qui baptizatur) lauacrum regenerationis, remissio peccatorum, & indumentum immortalitatis, Dominum precemur. Et in orationibus: σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνια ῥεῖθρα ἡγίασας, οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα, καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων. αὐτὸς οὖν φιλάνθρωπε βασιλεῦ πάρεσο καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγὴν, ἁγιασμοῦ δῶρον, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξιτήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον. ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον. φυγέτωσαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ πλάσματί σου. ὅτι τὸ ὄνομά σου κύριε ἐπεκαλεσάμην. τὸ θαυμαστὸν, καὶ ἔνδοξον καὶ φοβερὸν τοῖς ὑπεναντίοις. Tu quoque Spiritu sancto tuo cœlitus misso fluenta Iordanis consecrasti, ibique latitantium draconum capita contriuisti. Ergo tu humanus Rex modò etiam adesto per aduentum Spiritus sancti tui, & sanctifica istam aquam. Da ei gratiam redemptionis, benedictionem Iordanis. Fac eam incorruptionis fontem, sanctificationis donum, peccatorum labrum, contra languores remedium, dæmonibus perniciosam, aduersariis potestatibus inaccessam, Angelicæ fortitudinis plenam fugiant ab ea, qui creaturæ tuæ insidiantur. Quoniam Domine nomen tuum admirabile, & gloriosum, atque hostibus formidolosum imploraui. Et infra: ἀλλὰ σὺ δέσποτα τῶν ἁπάντων ἀνάδειξον τοῦτο, ὕδωρ ἀπολυτρώσεως, ὕδωρ ἁγιασμοῦ, καθαρισμὸν μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἄνεσιν δεσμῶν, ἄφεσιν παραπτωμάτων, φωτισμὸν ψυχῶν, λουτρὸν παλιγγενεσίας, ἀνακαινισμὸν πνεύματος, υἱοθεσίας χάρισμα, ἀφθαρσίας ἔνδυμα, πηγὴν ζωῆς. Sed tu Domine vniuersorum ostende hanc aquam, aquam redemptionis, aquam sanctificationis, purgationem carnis & spiritus, dissolutionem vinculorum, remissionem delictorum, illuminationem animorum, lauacrum regenerationis, renouationem spiritus, adoptionis donum, incorruptionis indumentum, fontem vitæ.

Quæ de baptismate affirmant Patres, eadem intelligunt de aliis Sacramentis. Quare Cyrillus Hierosolymitanus de Confirmatione & Eucharistia in tertia Catechesi mystagogica sic loquitur: Quemadmodum panis Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem non amplius est panis communis, sed est corpus Christi. Sic & sanctum hoc vnguentum, non amplius est vnguentum nudum, postquam iam consecratum est, sed est Chrisma Christi, quod aduentu Spiritus sancti per ipsius diuinitatem, efficaciam habet, &c.

De hoc eodem vnguento Confirmationis dum consecratur, hæc habentur in Euchologio: καταπέμψον τὸ πανάγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τοῦτο τὸ μύρον, ποίησον αὐτὸ χρίσμα βασιλικὸν, χρίσμα πνευματικὸν, ζωῆς φυλακτήριον, ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. Emitte sanctissimum tuum Spiritum ad hoc vnguentum. Effice illud Chrisma regium, Chrisma spirituale, vitæ conseruatiuum, quod vim habeat animas, & corpora sanctificandi, oleum exultationis. ἀνάδειξον αὐτὸ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ σου πνεύματος ἔνδυμα ἀφθαρσίας, καὶ σφραγῖδα τελειοποιὸν, ἐντυποῦσαν τοῖς τὸ θεῖον σου λουτρὸν δεχομένοις τὴν θείαν σου ὀνομασίαν. Ostende ipsum aduentu sancti & adorandi tui Spiritus indumentum incorruptionis, ac signaculum quod perfectos efficiat, quodque imprimat diuinum tuum lauacrum suscipientibus diuinam tuam nomenclationem. Ibidem appellatur, μέγα

καὶ ζωοποιὸν μυστήριον, magnum & viuificum Sacramentum.

De Eucharistia Cyprianus in sermone de Cœna Domini: Panis iste communis in carnem & sanguinem mutatus procurat vitam & incrementum corporibus; ideóque ex consueto rerum effectu fidei nostræ adiuta infirmitas, sensibili argumento edocta est, visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, & non tam corporali, quàm spirituali transitione Christo nos vniri.

Chrysostomus de proditione Iudæ, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα φησί, τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Hoc est, inquit, corpus meum. Hoc verbum proposita dona in aliam formam conuertit. Cyrillus Alexandrinus libro 4. in Ioannem, eodem planè modò loquitur de Eucharistia atque de Baptismo.

Damascenus libro 4. de fide cap. 14. εἶπεν ὁ θεὸς, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα, καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ προστάγματι, ἕως ἂν ἔλθῃ, γίνεται. οὕτω γὰρ εἶπεν ἕως ἂν ἔλθῃ. Dixit Deus, Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, & hoc facite in meam commemorationem, & omnipotenti eius præcepto donec veniat efficitur: sic enim dixit, donec veniat. Superiùs autem in eodem capite Damascenus multis exemplis probauerat efficaciam verbi & imperij diuini, quo producta sunt omnia.

Ambrosius libro 4. de Sacramentis c. 4. Si tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse, quæ non erant, quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur?

Eusebius Emissenus in sermone de corpore & sanguine Domini: Inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit.

De sacramento Pœnitentiæ in orationibus συγχωρητικαῖς, quæ extant in Euchologio, hæc habentur: λόγῳ λυθῆναι εὐδόκησον, &c. σὺ γὰρ εἶπας δέσποτα, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Velis vt verbo soluatur. Tu enim Domine dixisti, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Ergo verè soluunt, cùm Latini dicunt, Ego te absoluo, & Græci aiunt, ἔχω σε συγκεχωρημένον, vel aliud simile. Et in summa verbum habet vim soluendi.

Denique de oleo extremæ Vnctionis non dissimilia leguntur in Euchologio, atque de aqua Baptismi: ὑπὲρ τοῦ εὐλογηθῆναι τὸ ἔλαιον τοῦτο τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Vt benedicatur hoc oleum vi, & efficacia, atque aduentu Spiritus sancti, Dominum precemur. Et in Oratione: αὐτὸς δέσποτα ἁγίασον τὸ ἔλαιον τοῦτο, ὥστε γενέσθαι τοῖς χριομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν, καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους, μολυσμοῦ σαρκικοῦ καὶ πνεύματος καὶ παντὸς κακοῦ. Tu Domine consecra oleum istud, ita vt fiat eo se inungentibus in medelam, & liberationem omnis passionis, inquinamenti corporis & spiritus, totiusque mali. Quare hoc firmum, constans, & ratum sit, sacramenta habere virtutem à Christo Domino sibi additam, qua cœlestes effectus producant. Atque de hoc notando & aliis satis. Nunc rem ipsam explicare conemur.

De vera forma huius Sacramenti, quæ probatur ex contextu liturgiarum.

Caput XXVI.

Forma consecrationis huius Sacramenti apud Græcos, sunt hæc certa & determinata, eaque sola verba: τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Quæ sunt verba Saluatoris, & ea extant in liturgia Græcorum. Neque illa omittunt Græcorum Presbyteri etiam significatiuè recitare, vt de vera consecratione illorum ambigere debeamus. Immò potiùs significatiuè, quàm narratiuè ea recitant. Cùm enim verba Christi dupliciter considerentur, vel vt connectuntur cum antecedentibus; vel vt per se sola enunciantur. Primo modo proculdubio narratiuè sumuntur. Refert enim qui ea profert, quid egerit Christus. Secundo modo significatiuè accipiuntur. Nam si sola proferantur à Sacerdote, satis sunt ad consecrationem, nulla interueniente narratione. Non enim tunc refert Sacerdos, Christum ea dixisse, quia non conficit propositionem, qua id affirmet. Igitur Presbyteri Græci dum ea clara voce per se enunciant, & quodammodo ab antecedentibus verbis separant, indicare volunt, se significatiuè ea proferre. Quamuis autem significatiuè proferri queant, etiam si submissa voce enuncientur, quippe hoc pendet ab intentione Sacerdotis & Ecclesiæ, vt faciunt Latini, ta-

men apud Græcos Spiritus ſanctus præuidens futurum nonnullorum errorem, clariùs etiam id oſtendere voluit. Nam ſi tantùm narratiuè enunciarentur, nullus eſſet hiſtoriæ ſenſus, cùm populus, qui ea audit, neſciat quid in hiſtoria præceſſerit. Quippe reliqua, quæ antecedunt, ſubmiſſe proferuntur. Quæ igitur narratio iſta eſt? præſertim in liturgia Chryſoſtomiana? Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum. Bibite ex hoc omnes, hic eſt ſanguis meus. Deinde eadem verba ſuper propoſita dona panem & calicem Sacerdos profert, & ea munera ſigno crucis benedicit. Vnde rubrica Baſiliana, ὁ ἱερεὺς κλίνει τὴν κεφαλὴν, καὶ αἴρει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ μετ᾽ εὐλαβείας εὐλογεῖ τὸν ἅγιον ἄρτον ἐκφώνως λέγων. Sacerdos, inquit, inclinat caput, ac dexteram ſuam tollit, & cum veneratione ſanctum panem benedicit, clara voce dicens, Hoc eſt corpus meum, &c. Immò nemo eſt Sacerdotum ea verba proferens, qui practicè non intendat id demonſtrare, quod præ manibus, vel coram oculis habet. Ergo formaliter ea, & ſignificatiuè, & per conſequens effectiuè, non autem ſolùm narratiuè profert. Quorſum enim hæc ceremonia, ſi tunc non intendit conficere corpus Chriſti, vt verba ſonant?

Poſtremò, Diaconus ſimul & eodem tempore, dum Sacerdos hoſtiam benedicit, in ſignum veræ tranſubſtantiationis, non eam quidem tunc oſtendit populo, vt nonnulli ex Beſſarione male intellecto colligunt, ſed accepta extremitate fermè ſtolæ (quod eſt eius ſingulare inſigne, & appellatur ὠράριον, horarium) primis duobus vel tribus digitis in ipſo ſanctuario, quamuis à populo minus videatur, ad ſacram aram conſiſtens, extenſa manu cum ſtola, ſacra munera demonſtrat, atque alterius inſtar præcurſoris, qui oſtendendo Chriſtum dicebat, Ecce Agnus Dei, Diaconus ea ceremonia indicat, verum eſſe, quod Sacerdos induens omnino, & perfectè perſonam Chriſti enunciat, videlicet, Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus. Populus autem ad vtraque reſpondet, Amen. Atque illud idem confirmat, quod Sacerdos protulit, & Diaconus geſtu ſignificauit. Adeo vt in illa diuiniſſima actione nemo ſit otioſus, ſed & Sacerdos ore, intentionéque, certè ſi non expreſſa, ſaltem virtuali Eccleſiæ conſecrat, & Diaconus manu demonſtrat, & populus ea ſe credere firmiter profitetur. Sic Iuſtinus Martyr in Apologia pro Chriſtianis: οὗ (προεστῶτος) συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, ἀμήν. τὸ δὲ ἀμὴν τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ, τὸ γένοιτο σημαίνει. Qui, inquit (Sacerdos nimirum qui præeſt) vbi preces abſoluit, & Euchariſtiam ritè perfecit, populus omnis, qui adeſt, fauſta approbatione acclamat dicẽs, Amen. Amen autem voce Hebræa, fiat ſignificat. Per Euchariſtiam Iuſtinus myſterium Euchariſtiæ intelligit, vt ibidem ipſemet explicat. Et eſt ſenſus, Sacerdotem priùs fundere preces, deinde panem & vinum conſecrare, & ſic abſoluere Euchariſtiam, & ad ea populum ſolitum eſſe reſpondere, Amen. Et nota verbum συντελέσας, & Amen quod reſpõdet populus, quod non fit apud Græcos in alia conſecratione. Quippe, quam falsò putant nonnulli Græcorum eſſe conſecrationem, non ea clara voce profertur; neque ad eam populus reſpondere ſolet. Et B. Ambroſius lib. 4. de Sacramentis cap. 5. Ergo, inquit, non otioſè dicis, Amen, hoc eſt, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus. Idem repetit in libro de his, qui initiantur myſteriis cap. 8. & 9. Ante benedictionem verborum cœleſtium alia ſpecies nominatur, poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur. Ipſe dicit ſanguinem ſuum. Ante conſecrationem aliud dicitur, poſt conſecrationem ſanguis nuncupatur, & tu dicis, Amen: hoc eſt, verum eſt. Quod os loquitur, mens interna fateatur. Quod ſermo ſonat, affectus ſentiat. Et Leo Magnus ſermone ſexto de ieiunio ſeptimi menſis. Hoc, inquit, ore ſumitur, quod ſide creditur: & fruſtra ab illis Amen reſponderur, à quibus contra id, quod accipitur, diſputatur. Neſtoriani negabant verum corpus Chriſti, cur ergo dicit S. Leo in communione dum illud ſumunt, reſpondent, Amen? Auctores quoque Græcorum ſimili modo exponunt voculam illam, Amen. Igitur Græci dum reſpondẽt, Amen, fatentur, verum eſſe corpus Chriſti. Immò verò non pauci Græcorum, vel ex ipſomet populo, dicto Amen, continuò ſubiiciunt, (idque puto ex antiqua conſuetudine ac traditione) πιστεύω κύριε καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ. Credo Domine, atque fateor te eſſe Chriſtum filium Dei viui, qui in mundum veniſti, vt peccatores ſaluos faceres, quorum primus ſum ego. Quæ ſunt verba principum Apoſtolorum, partim Petri, partim Pauli.

Nec immeritò his verbis populus præſentiam Chriſti profitetur. Si enim non eſſet

esset adhuc verum corpus Christi, multi, qui memorata verba proferunt, ac interno affectu adorant, ἀρτολατρείαν committerent. Quin & Sacerdos personam Christi sustinens mentiretur, dum ait, Hoc est corpus meum, & falsa essent verba Christi.

Quia enim gerit sacerdos personã Christi, propterea & benedicit, & panem manibus accipit, in cœlum suspicit, & suo tempore frangit, & diuidit: quæ omnia Christus gessit, & habentur in liturgia Iacobi Apostoli. Sic enim expresse in rubricis habes: εἶτα ὁ ἱερεὺς τῇ χειρὶ τὸν ἄρτον κατέχων λέγει. Deinde Sacerdos panem manu accipiens dicit, (sequitur textus) λαβὼν τὸν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων καὶ ἀμώμων καὶ ἀθανάτων αὐτοῦ χειρῶν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, εὐχαριστήσας, ἁγιάσας, κλάσας ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπὼν, λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. Accipiens panem in sanctas, immaculatas, inculpabiles, & immortales suas manus, in cœlum suspiciens, ac tibi Deo Patri ostendens, gratias agens, sanctificans, frangens dedit nobis discipulis suis & Apostolis dicens, accipite, comedite, hoc est corpus meum. Non igitur sacerdos solùm narratiuè verba Christi profert, sed etiam significatiuè. Quamuis enim eæ cerimoniæ non sint simpliciter necessariæ. Neque enim omnia, quæ tunc fecit Christus, de necessitate sunt consecrationis, vt propterea etiam Græci illas prætermittãt, excepta benedictione. Non enim solent sumere panem in manus, neque leuare oculos in cœlum, licet habeantur ea verba in liturgia Basilij. Cùm tamen adhibuerit eas Iacobus Apostolus ὁ ἀδελφόθεος, & à Latinis quoque adhibeantur, signum est, aliquid ampliùs per eas significari, nec simplicem narrationem.

Porro eadem veritas etiam ex consequentibus Canonis verbis facilè probari potest. Siquidem sacerdos peracta consecratione ita reliqua prosequitur submissa voce: μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας (ἐκφώνως) τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. Memores igitur huius salutaris præcepti, & omnium, que pro nobis gesta sunt, Crucis, sepulchri, triduanæ resurrectionis, ad cœlos ascensionis, à dextris cathedræ, secundi rursus & gloriosi aduentus (clara voce) tua ex tuis tibi offerimus secundum omnia, & propter omnia. Sequitur in liturgia submissa voce: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, &c. Et paulò pòst, ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, &c. ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, &c. ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, &c. Præterea offerimus tibi rationabile ac incruentum hoc obsequium, & rogamus, supplicamus, ac deposcimus, vt mittas Spiritum sanctum tuum super nos, & super hæc apposita munera &c. Præterea offerimus tibi rationabile hoc obsequium pro iis, qui in fide dormierũt, pro auis, patribus, Patriarchis, Prophetis &c. potissimum pro sanctissima, intemerata, super cæteras omnes benedicta, Domina nostra Deipara semperque Virgine Maria &c. Præterea offerimus rationabile hoc obsequium pro terrarum orbe, pro sancta tua catholica, & Apostolica Ecclesia &c. Sic aliquoties iterant illud, offerimus; variis tamen de causis, vt alibi diximus, cùm de particulis ageremus. Hæc omnia recẽsenda erant, vt ex pulcherrimo liturgiæ ordine verum indagaremus.

Quo circa Nota primò, textum liturgiæ ita legendum esse, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν. Tua ex tuis tibi offerimus, non, προσφέροντες, offerentes. Quis enim sensus est duorum participiorum sine vlla coniunctione, μεμνημένοι, προσφέροντες, memores, offerentes. Sic habetur apud Clementem, & Iacobum. Quam lectionem indicant etiam, quæ subsequuntur, & geminantur verba προσφέρομεν, & particula ἔτι, quæ similia coniungit. Alioquin sacerdotis vt minus perfecta penderet oratio. Immo & in ipsa Latina Missa in simili proposito offerimus dicitur. Quãuis Nicolaus Cabasilas in cap. 50. expositionis liturgiæ illud προσφέροντες ad illud quod respõdet populus σὲ ὑμνοῦμεν, te laudamus, referat. Sed nescio quare oratio sacerdotis debeat esse imperfecta. Cùm huius rei alibi nullum extet exemplum.

Nota secundò, præstantissimum ordinem liturgiæ. Nã in præparatione Missæ, quam vocãt προσκομιδὴν, oblationem. Pri-

T

mùm quidem offerunt in memoriam Saluatoris, mortẽ ipſius annunciantes, Deinde ſanctorum, tum viuorum, poſtremò etiam omnium defunctorum memorias faciunt. Quas omnes ad illam Chriſti Domini, veluti membrorum ad caput, referunt. Ita etiam hîc eadem plane repetunt. Adeo vt, ſi in præparatione liturgiæ non ſit conſecrata particula, quæ offertur in memoriam Chriſti, vt certum eſt, eam non eſſe tunc conſecratam, nec reliquæ, quæ in memoriam ſanctorum offeruntur, quæque ab illa dependent, ſint conſecratæ. Ergo ſimiliter hoc in loco, ſed hîc poſt verba Chriſti, quando pro ſanctis, viuis, & mortuis fiunt commemorationes, particulæ ſunt conſecratæ, ergo multo magis quando in memoriam Chriſti offertur. Præterquam quod nullum eſſet diſcrimẽ inter hanc & illam oblationem, niſi hæc foret poſt conſecrationem. Quam ob rem,

Nota tertiò, Duplicem fieri oblationem, quæ ad integritatem ſacrificij pertinet tam in liturgia Græca, quàm in Miſſa Latina. Alteram, quæ conſecrationem antecedit, alteram, quæ conſecrationem ſequitur. Quamuis enim & Græci aliquoties rogent Deum, vt ſe tantis donis & oblationibus dignos efficiat; & Latini non ſemel dicant, offerimus, vt etiam dicunt Græci in præparatione liturgiæ, tamen eæ ſunt particulares quædam oblationes ad vnam principalem tendentes. Atque in Græca liturgia principalis oblatio fit ante conſecrationem, quando ſacerdos ab altari propoſitionis ad aram maiorem dona transfert, atque in hunc modum orat: κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοδύναμος, ὁ μόνος ἅγιος, ὁ δεχόμενος θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, &c.
» Domine Deus omnipotens, qui ſolus ſan-
» ctus es, qui ſuſcipis ſacrificium laudis ab
» inuocantibus te in toto corde. &c. Quæ quidem oblatio potiùs eſt diſpoſitio alterius longè nobilioris veræque oblationis. Hinc & Græcorum preſbyteri non dicunt in priori offerimus, quamuis optimè dici
» poſſet, ſed ἱκάνωσον ἡμᾶς τοῦ προσφέρειν, fac
» nos idoneos ad offerendum. ἀξίωσον τοῦ προσενεχθῆναί σοι ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ,
» καὶ ἀναξίου δούλου σου. Dignum cenſeas, vt
» tibi à me peccatore, indignoque ſeruo tuo
» offeratur, & id genus. Altera fit peracta conſecratione. Tametſi enim ipſa conſecratio eſt oblatio (qui enim ponit ſuper aram & ſacrificat hoſtiam, quod fit per conſecrationem, offerre intelligitur) tamen non tantùm re ipſa, ſed & verbis, ac ipſomet geſtu ad melius rem exprimendam hoc idem per ſacerdotem Eccleſia præſtat Orientalis. Quando nimirum manibus ad modum crucis tranſuerſis offerens ſacerdos accipit precioſiſſima dona, eaque tolens enunciat, tua ex tuis tibi offerimus. Et ad hanc refertur illud, quod bis, terve, ac ſepius poſtea repetunt, ἔτι προσφέρομεν, præterea offerimus. Si igitur negabimus ad hæc vſque verba factam eſſe conſecrationem, nullam aliam oblationem in memoriam Chriſti Domini poſt quamcumque aliam conſecrationem poterimus aſſignare; & ſuperuacaneum erit toties offerre, ſi tantùm ante conſecrationem oblatio fieri debeat. Iam enim non ſemel obtulimus. Vel ſi poſt conſecrationem offerimus pro aliis, quare non in memoriam Chriſti? Ergo cùm ſacerdos clamat, tua ex tuis tibi offerimus, oblationem veriſſimè conſecratam offert. Quam non ſine myſterio ἐκφώνως, immo μεγαλοφώνως, vt & verba Dominica enunciat, tanquam oblationem κατ' ἐξοχήν, cùm tamen in aliis oblationibus, quæ conſecrationem antecedunt, & quæ poſt conſecrationem pro aliis fiunt, ſubmiſsè loquatur.

Et confirmatur auctoritate Nicolai Cabaſilæ, cuius ſcripta præſenti iam abſoluta quæſtione in manus meas venerunt. Is in expoſitione liturgiæ cap. 50. duplicem agnoſcit oblationem, alteram in principio Miſſæ, ὡς προσαγωγὴν δώρων καὶ ἀναθημάτων, ὅτι ἀνατίθεται τὰ δῶρα, vt
» oblationem donorum, & munerum di-
» uino cultui conſecratorum, quando di-
» cantur dona, alteram ὡς θυσίαν ὅτι θύεται, vt ſacrificium, quando ſacrificantur dona. Id autem fieri docet, quando ſacerdos ait, tua ex tuis tibi offerimus. Eſt igitur verum tum ſacrificium, & vera conſecratio. Quod autem Cabaſilas alibi de conſecratione aliter docet, nihil ad nos. Suam inconſtantiam prodit. Hîc tamen varietate victus verum fatetur.

Similia verba extant in Miſſa Latina.
» Vnde & memores Domine nos ſerui tui,
» ſed & plebs tua ſancta eiuſdem Chriſti
» filij tui Domini noſtri tam beatæ paſſio-
» nis, nec non & ab inferis reſurrectionis,
» ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis, of-
» ferimus præclaræ Maieſtati tuæ, de tuis
» donis ac datis, hoſtiam puram, hoſtiã ſan-
» ctam, hoſtiam immaculatã, panem ſanctũ

vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. A

Quæ verba similiter habētur apud Ambrosium post consecrationem libro 4. de sacramentis cap. 6. Neque verisimile est Ambrosium fuisse alienum à doctrina & liturgia Basiliana.

Sensus itaque horum verborum est. Tua ex tuis offerimus, hoc est, ex tuis creaturis, ex pane scilicet & vino offerimus tua, hoc est, Christum tuum, quem habemus per consecrationem. Dicitur autem tua in numero multitudinis propter species sacramentales panis & vini, in quibus existit.

Atque hunc sensum in Latina Missa exprimit Innocentius libro quinto cap. 3. B de mysteriis Missæ, hoc modo. Offerimus tibi hostiam puram, panem sanctum, & calicem salutis, quem ex creaturis tuis à te datis atque donatis, ex pane, inquam, & vino per consecrationem habemus. Vel illud ex tuis similiter intelligitur de Christo, quatenus continetur in Eucharistia. Hoc sensu. Tua, hoc est Christum tuum, vt diximus antea. Quid enim est tam proprium Patris, quàm filius? ex tuis, scilicet donis. Quod videlicet eum nobis Deus Pater & extra sacramentum, & in ipsomet etiam sacramento & sacrificio dono dede- » rit. Filius datus est nobis. Esaiæ 9. &, sic » Deus dilexit mundum, vt filium suum C » vnigenitum daret. Ioannis 3. Neque semel in liturgia Græca oblata vocantur τίμια δῶρα, pretiosa dona, tum respectu Dei, cui offeruntur actiuo sensu, tum respectu nostri, quibus donātur passiuo significatu. Et ἀντίδωρον Græci appellant panem benedictum, quem loco consecrati populo distribuere solent, quando nimirum populus non se comparauit ad ipsum donum suscipiendum. Quin & ipsum festum corporis Christi, quod Græci in Insulis Venetorum vnà cum Latinis celebrant, & venerabile sacramentum sacerdotalibus induti vestibus honoris causa comitantur, trito & communi vocabulo passim appel- D lant τῆς ἁγίας δωρεᾶς, alij meliùs δωρεᾶ. Ex nimia quoque Charitate Christus donans innumera nobis cum Patre, tandem ipse transiuit in donum; Proinde meritò dicere possumus, tua ex tuis vel de tuis donis offerimus. Hoc est, filium tuum nobis donatum in sacrificio, eundem tibi per sacrificium offerimus.

Quod etiam magis clarum faciunt, quæ sequuntur verba in liturgia, ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λα- » τρείαν. Præterea offerimus tibi rationabilem hunc, & incruentum cultum latriæ. Ergo idem est, tua ex tuis offerimus, & rationabile hoc, & incruentum offerimus obsequium, hoc est, sacrificium. Nam eandem planè rem offerunt pro diuersis beneficiis. Quod etiam indicat illa particula ἔτι præterea.

Sed quando pro minoribus beneficiis, hoc est pro sanctis gratias agentes Deo, pro viuis etiam & mortuis dicimus, ἔτι προσφέρομεν, adhuc offerimus, vtique consecratam oblationem, etiam secūdum ipsos Græcos, offerimus; quippe hæc verba post illorum preces, quas putant consecratorias esse, dicuntur; igitur quî fieri potest, vt in eodem cōtextu sermonis pro maioribus beneficiis, passione, inquam, Domini, Cruce, sepulchro, resurrectione, ac cæteris minus consecratam offeramus? præsertim cùm postremæ oblationes, vt diximus, ad illam primariam referantur?

Difficultas in liturgiis circa formam huius sacramenti vnde oriatur.

Caput XXVII.

Vt autem hæc satis sunt per se perspicua; ita nōnulla alia verba in iisdē C liturgiis sunt non parum obscura, & Petra scandali, vt etiam in errorem non paucos induxerint. Statim enim & continenter post secundum illud proximè citatum verbum, offerimus tibi rationabile hoc & incruentum obsequium, sequitur in liturgia Chrysostomi, καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ δεόμεθα, καταπέμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. Et ro- » gamus atque obsecramus, emitte spiritum » sanctum tuum super nos, & super hæc pro- » posita munera. Deinde Græcorum pres- » byteri, vt est videre in Euchologio, inserunt has preces: κύριε ὁ τὸ πανάγιόν σου πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις σου καταπέμψας, τοῦτο ἀγαθὲ μὴ ἀντανέλῃς ἀφ' ἡμῶν. D Domine qui sanctissimum tuum Spiri- » tum Apostolis tertia hora emisisti, hunc » ô bone, ne auferas à nobis. Diaconus res- » pondet, vel ipsemet presbyter, si solus celebret: καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Cor mundum crea in me Deus, & spiri- » tum rectū innoua in visceribus meis. Idē » quod supra iterat, Domine, qui sanctissimum spiritum &c. & subiicit versiculum Dauidis, Ne proiicias me à facie tua, & » Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. »

Et tandem tertiò idem geminat, & addit tertium versiculum, Redde mihi lætitiam salutaris tui & spiritu principali confirma me. Postea sequitur in liturgia: καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Et fac hunc panem pretiosum corpus Christi tui; quod autem in poculo, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutans spiritu tuo sancto. Hæc illa sunt verba obscurissima quæ nobis negotium facessunt. Siquidem sacerdos supplex inuocat, atque exorat Deum Patrem, vt demittat spiritum sanctum suum super se ipsum, & super apposita dona, vtque faciat panem corpus Christi, & quod existit in calice, sanguinem Christi, eaque plane transmutet.

In liturgia verò Basilij post illud, tua ex tuis tibi offerimus, sequuntur hæc alia verba: Διὰ τοῦτο δέσποτα πανάγιε, καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου, οἱ καταξιωθέντες λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, οὐ γὰρ ἐποιήσαμέν τι ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου, οὓς ἐξέχεας πλουσίως ἐφ' ἡμᾶς, θαῤῥοῦντες προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν ἅγιε ἁγίων ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐτά, καὶ ἁγιάσαι, καὶ ἀναδεῖξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. ἡμᾶς δὲ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου, καὶ ποτηρίου μετέχοντας, ἑνῶσαι ἀλλήλοις εἰς ἑνὸς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν. καὶ μηδένα ἡμῶν εἰς κρίμα, ἢ εἰς κατάκριμα ποιῆσαι μετέχειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Ideo Domine sanctissime, & nos peccatores & indigni serui tui quos ipse voluisti ministrare sancto altari tuo, non propter iustitias nostras, non enim fecimus quicquam boni in terra, sed propter misericordias, & miserationes tuas, quas effudisti copiosè super nos, confidentes appropinquamus sancto altari tuo, & proponentes antitypa sancti corporis, & sanguinis Christi tui, te obsecramus, & te postulamus sancte sanctorum, beneplacita tua benignitate, vt veniat spiritus sanctus tuus super nos, & super proposita munera ista, & benedicat ea, & sanctificet, atque ostēdat panem quidem istum, ipsum pretiosum corpus Domini & Dei & saluatoris nostri Iesu Christi: quod autem est in hoc calice, ipsum pretiosum sanguinem Domini ac Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita. Nos autem omnes de vno pane & calice participantes coaduneт inuicem in vnius spiritus sancti communionem. Et nullum nostrum ad iudicium, aut condemnationem faciat accipere sanctum corpus, & sanguinem Christi tui.

Ita textus Basilianus est legendus, vt retulimus ad hoc vt sit ἡ σύνταξις κατάλληλος. Ita etiā legit Cardinalis Bessarion in libro de sacramento Eucharistiæ; immo verò & ipse Marcus Ephesius in opusculo de verbis, quibus diuina dona sanctificantur.

Porrò ex verbis recitatis Basilij secundum verum textum, dupliciter oritur difficultas. Vno modo, quod Basilius loquatur instar Chrysostomi. Altero modo, quod vocet pretiosissima munera ἀντίτυπα. Qui modus loquendi Basilij, & Chrysostomi, & vox ἀντίτυπα, tametsi rectè exponi possunt; tamen auget difficultatem quoad illum primum modum loquendi sanctus Cyrillus Hierosolymitanus, quoad vocem antitypi Damascenus. Ille enim Catechesi quinta mystagogica sic ordinem liturgiæ refert, & ea verba ad sensum recentiorum Græcorum videtur interpretari: μετὰ τοῦτο βοᾷ ὁ ἱερεύς, ἄνω τὰς καρδίας, &c. Postea, inquit, clamat Sacerdos, Sursum corda, &c. εἶτα ἀποκρίνεσθε, ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον. Vos deinde respondetis, Habemus ad Dominum, &c. εἶτα ὁ ἱερεὺς λέγει, εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ. Deinde dicit Sacerdos, Gratias agamus Domino, &c. εἶτα λέγετε, ἄξιον καὶ δίκαιον. Ad hæc vos subiicitis, Dignum & iustum est, &c. μετὰ ταῦτα μνημονεύομεν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, ἡλίου καὶ σελήνης ἄστρων καὶ πάσης τῆς κτίσεως λογικῆς τε καὶ ἀλόγου, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, δυνάμεων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, θρόνων, τῶν χερουβὶμ τῶν τὸ πρόσωπον καλυπτόντων, δυνάμει λέγοντες τὸ τοῦ Δαβίδ, μεγαλύνατε τὸν κύριον σὺν ἐμοί. μνημονεύομεν οὖν καὶ τῶν Σεραφίμ, ἃ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐθεάσατο Ἡσαΐας παρεστηκότα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ. καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι καλύπτοντα τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶ πετόμενα καὶ λέγοντα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ. διὰ τοῦτο γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν Σεραφὶμ θεολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνῳδίας ταῖς ὑπερκοσμίοις γενώμεθα στρατιαῖς. εἶτα ἁγιάσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων παρακαλοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον θεόν, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ.

τὸ δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ. πάντως γὰρ οὗ ἐὰν ἐφάψαιτο τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦτο ἡγίασται, καὶ μεταβέβληται. Facimus deinde mentionem cœli & terræ, & maris, Solis & Lunæ, & siderum, ac vniuersæ creaturæ tam ratione præditæ, quàm irrationalis, tam istius, quæ videtur, quàm illius, quę sub aspectum nostrum non cadit. Angelorum, Archangelorum, Virtutum, Dominationum, Principatuũ, Potestatum, Thronorum, & Cherubim faciem operientium, quasi diceremus illud Dauidis, Magnificate Dominũ mecum. Commemoramus etiam illos Seraphim, quos in Spiritu sancto cernebat Esaias circumstantes Thronum Dei, & alis duabus faciem velantes atque dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Propterea enim traditam nobis hanc Seraphicam Theologiam recitamus, vt in illa cœlesti hymnodia cum supramundana militia communicemus. Atque sic per eiusmodi hymnos, nosipsos sanctificantes, Deum benignissimum oramus, vt super illa proposita sanctum Spiritum emittat, vt panem quidem faciat corpus Christi, vinum vero sanguinem Christi. Omnino enim quod attigerit Spiritus sanctus, hoc sanctificatum est, & transmutatum. Sic Cyrillus.

Damascenus verò eo nomine antitypi panem & vinum appellare Basilium ante consecrationem auctor est in libro 4. de fide orthodoxa cap 14. his verbis: εἰ δὲ καί τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες. Quod si nonnulli panem & vinum nominarunt ἀντίτυπα (signa typum gerentia) corporis & sanguinis Domini, sicut Deifer Basilius dixit, non post consecrationem, sed priusquam consecraretur ipsa oblatio, sic appellarunt.

Eodem modo exponitur hæc vox Basilij in 7. Synodo generali actione sexta, vbi legitur, ἡ ἀνασκευὴ κατὰ τοῦ ὅρου τοῦ ψευδοσυλλόγου. Refutatio definitionis Conciliabuli. Quam legendam proposuit quidam Leo Secretarius, & ex mandato Concilij eam recitarunt Ioannes & Epiphanius Diaconi. Cùm enim hæretici Iconoclastæ negarent pingendas esse imagines, & vnam tantùm imaginem non lineamentis expressam Saluatoris admitterent, videlicet panem & vinum in sacrificio, vtique consecratum, & potuissent ad suum falsum dogma stabiliendum adducere auctoritatem Basilij, qui antitypa ea nominat, auctor illius confutationis (quem ex ipsa phrasi, & nonnullis alijs verbis Tarasium Patriarcham Constantinopolitanum esse, nonnulli viri docti existimant) ille, inquam, quicunque sit auctor, quasi tacitæ obiectioni occurrens, ad locum Basilij audientibus Concilij Patribus, ita respondet: σαφῶς ἀποδέδεικται, ὅτι οὐδαμοῦ οὔτε ὁ κύριος, οὔτε οἱ ἀπόστολοι, ἢ πατέρες εἰκόνα εἶπον τὴν διὰ τοῦ ἱερέως προσφερομένην ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα. καὶ πρὸ μὲν τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ τελειώσεως ἀντίτυπα τισὶ τῶν ἁγίων πατέρων εὐσεβῶς ἔδοξεν ὀνομάζεσθαι. ὧν ἐστὶν Εὐστάθιος ὁ ἀκραιφνὴς πρόμαχος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς Ἀρειανῆς κακοδαιμονίας καταλυτής. καὶ Βασίλειος ὁ τῆς αὐτῆς δεισιδαιμονίας καθαιρέτης, ὁ τὴν ὑφ' ἥλιον τὴν λείαν βάσιν τῶν ὀρθῶν ἐκδιδάξας δογμάτων. ἐξ ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος φθεγγόμενοι, ὁ μὲν ἑρμηνεύων τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις Σολομώντειον ῥητὸν, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν, τάδε φησὶ, διὰ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄρτου τὰ ἀντίτυπα τῶν σωματικῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύττει μελῶν. ὁ δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπαντλήσας, ὡς ἴσασι πάντες οἱ τῆς ἱερωσύνης μυστιπόλοι ἐν τῇ εὐχῇ τῆς θείας ἀναφορᾶς ὧδέ πως λέγει, θαρροῦντες προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, καὶ τὸ ἑξῆς ἐπιφερόμενον ἐκδηλοτέραν τὴν ἔννοιαν τοῦ πατρὸς καθιστᾷ, ὡς πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἐκλήθη ἀντίτυπα. μετὰ δὲ τὸν ἁγιασμὸν σῶμα κυρίως καὶ αἷμα Χριστοῦ λέγονται καὶ εἰσὶ καὶ πιστεύονται. Manifestè ostensum est, quod nullibi neque Dominus, neque Apostoli, vel Patres imaginem dixerunt incruentum sacrificium per Sacerdotem oblatum, sed ipsum corpus, & ipsum sanguinem. Attamen ante sanctificationis consecrationem, quibusdam Patribus piè sanè visum est antitypa nominare. Quorum de numero Eustathius est, orthodoxæ fidei constans (vt scilicet nomen sonat) propugnator, & Arianæ insaniæ expugnator. Basilius item eiusdem superstitionis extinctor, qui planam basim (hoc est, planum iter, allusio fit ad nomen Basilij) rectorum dogmatum totum orbem perdocuit. Vno namque & eodem spiritu cùm loquerentur, hic quidem exponens dictum illud in prouerbiis Salomonis, edite meum panem, & bibite vinum, quod miscui vobis, hæc ait. Per panem & vinum antitypa membrorũ corporalium Christi prædicat. Ille verò ex eodem fonte hauriens, vt omnes sacerdotij mystæ in precatione diuinæ oblationis norunt, ad hunc fere modum ait, Confidentes tuo sacro altari appropinquamus,

" & proponentes antitypa ſancti corporis &
" ſanguinis Christi tui, te precamur & inuo-
" camus, & quod deinceps ſequitur mentem
" Patris manifeſtiorem reddit, quod ante-
" quam ſanctificarentur, antitypa vocata ſũt;
" poſt conſecrationem autem corpus pro-
" priè, & ſanguis Christi dicuntur, ſunt, at-
" que creduntur. Sic ibi.

Dicere autem inuerſum eſſe ordinem liturgiarum, & orationes poſtpoſitas, vt probabiliter coniectat Cardinalis Beſſarion, & quidam alij ſumpto argumento ex ordine Miſſæ Latinæ, quæ ſimiles orationes ponit ante conſecrationem; non eſt veriſimile. Neque enim Baſilius & Chryſoſtomus primi excogitarunt has precationes in liturgia, ſed ita leguntur, & eodem ordine collocantur apud Clementem, Iacobum, Marcum, & expoſitorem liturgiæ ſanctum Germanum Patriarcham Conſtantinopolitanum coætaneum Damaſceni.

Clemens Romanus in conſtitutionibus Apoſtolicis libro 8. cap. 13. ſic habet ad verbum: *μεμνημένοι οὖν ὧν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν, εὐχαριστοῦμέν σοι θεὲ παντοκράτορ, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ πληροῦμεν. ἐν ᾗ γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο λαβὼν ἄρτον ταῖς ἁγίαις καὶ ἀμώμοις αὐτοῦ χερσὶ, καὶ ἀναβλέψας πρὸς σὲ τὸν θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς εἰπών, τοῦτο τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης. λάβετε ἐξ αὐτοῦ, φάγετε. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ περὶ πολλῶν θρυπτόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἁγιάσας ἐπέδωκεν αὐτοῖς λέγων, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ πίνητε τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν θάνατον τὸν ἐμὸν καταγγέλλετε ἕως ἂν ἔλθω. μεμνημένοι τοίνυν τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπανόδου, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προσφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ κατὰ τὴν αὐτοῦ διάταξιν τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο εὐχαριστοῦντές σοι δι' αὐτοῦ ἐφ' οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἑστάναι ἐνώπιόν σου, καὶ ἱερατεύειν σοι. καὶ ἀξιοῦμέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου, σὺ ὁ ἀνενδεὴς θεός. καὶ εὐδοκήσῃς ἐπ' αὐτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ Χριστοῦ σου. καὶ καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην τὸν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο*
" *αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου.* Memores igitur eorum,
" quæ propter nos paſſus eſt, gratias tibi agi-
" mus Deus omnipotens, non quantum de-
" bemus, ſed quantum poſſumus, & eius
" mandatum adimplemus. In qua enim no-
" cte tradebatur, accipiens panem in ſanctas
" & immaculatas ſuas manus, & eleuatis o-
" culis ad te Deum ſuum & Patrem, fregit,
" deditque diſcipulis ſuis dicens, Accipite
" ex eo, comedite, hoc eſt corpus meum,
" quod pro multis comminuitur in remiſ-
" ſionem peccatorum. Similiter & calicem
" ex vino & aqua temperatum ſanctificauit,
" deditque ipſis dicens, Bibite ex eo, hic eſt
" ſanguis meus, qui pro multis effunditur in
" remiſſionem peccatorum, hoc facite in
" meam commemorationem. Quotieſcum-
" que enim manducabitis panem hunc, &
" calicem hunc bibetis, mortem meam an-
" nunciabitis, donec veniam. Memores igi-
" tur paſſionis eius, mortis, ex mortuis reſur-
" rectionis, reditus in cœlos, & futuri eius
" ſecundi aduentus, in quo veniet cum Ma-
" ieſtate ac poteſtate iudicaturus viuos &
" mortuos, reddituruſque vnicuique ſecun-
" dum opera ſua, offerimus tibi Regi, ac Deo
" ſecundum eius inſtitutionem, panem hũc,
" & hunc calicem, gratias tibi per eum agen-
" tes, quod nos dignatus fueris, adſtare co-
" ram te, & tibi ſacrificare. Et te rogamus,
" vt propitio ſerenóque vultu reſpicias ſu-
" per hæc propoſita dona coram te, tu qui
" nullius indiges Deus. Et tibi complacitum
" ſit in eis ad honorem Christi tui. Et mitte-
" re digneris ſanctum tuum ſpiritum ſuper
" hoc ſacrificium, teſtem paſſionum Do-
" mini Ieſu; vt (*ἀποφήνῃ*) oſtendat panem
" hunc corpus Chriſti tui, & calicem hunc
" ſanguinem Chriſti tui.

Beatus quoque Iacobus Apoſtolus Hieroſolymorum primus Epiſcopus in ſua Myſtagogia his conſona ſcribit: *μεμνημένοι οὖν καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ τῶν ζωοποιῶν αὐτοῦ παθημάτων, τοῦ σωτηρίου σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ταφῆς, καὶ τῆς τριημέρου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, καὶ τῆς εἰς δεξιῶν σοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς δευτέρας ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς αὐτοῦ παρουσίας, ὅταν ἔλθῃ μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὅταν μέλλῃ ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προσφέρομέν σοι δέσποτα τὴν φοβερὰν ταύτην, καὶ ἀναίμακτον θυσίαν.* Memores igitur & nos pec-
" catores paſſionum eius viuificarum, crucis
" ſalutaris, ac mortis, ſepulchri, & reſurre-
" ctionis tertio die à mortuis, aſcenſionis in
" cœlos, & aſſeſſionis eius ad dexteram tuam
" Dei & Patris, & ſecundi glorioſi & tre-
" mendi eius aduentus, quando veniet cum
" gloria ad iudicandum viuos & mortuos,

» quando reddet vnicuique secundum ope-
» ra sua, offerimus tibi Domine hoc sacrifi-
» cium verendum, & incruentum. Et post pauca: ἐλέησον ἡμᾶς ὁ θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ ἐξαπόστειλον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιὸν, τὸ συνθρονον σοὶ τῷ θεῷ καὶ πατρί, καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ, τὸ συμβασιλεῦον, τὸ ὁμοούσιόν τε καὶ συναΐδιον, τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, καὶ τῇ καινῇ σου διαθήκῃ. τὸ καταβὰν ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, καὶ μεῖναν ἐπ' αὐτόν. τὸ καταβὰν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους σου ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐν τῷ ὑπερῴῳ τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιὼν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς. αὐτὸ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατάπεμψον δέσποτα ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα ταῦτα. ἵνα ἐπιφοιτῆσαν τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἁγιάσῃ καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, σῶμα ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον
» τοῦτο, αἷμα τίμιον τοῦ Χριστοῦ σου. Miserere no-
» stri Deus secundum magnam misericor-
» diam tuam, & mitte super nos, & super
» hæc proposita dona Spiritum tuum san-
» ctissimum, Dominum, viuificum, vna ti-
» bi Deo Patri, & vnigenito filio tuo as-
» sidentem, simul regnantem, consubstan-
» tialem, & coæternum, qui loquutus est in
» lege, & Prophetis, & in nouo tuo testa-
» mento, qui descendit in specie columbæ
» super Dominum nostrum Iesum Christũ
» in Iordane fluuio, & mansit super eum,
» qui descendit super Apostolos tuos in spe-
» cie ignearum linguarum, in cœnaculo san-
» ctæ & gloriosæ Sion, in die Pentecostes.
» Ipsum spiritum tuum sanctissimum mitte
» Domine in nos, & in hæc sancta proposita
» dona, vt superueniens sancta & bona &
» gloriosa sua præsentia sanctificet, & effi-
» ciat hunc panem corpus sanctum Christi
» tui, & calicem hunc pretiosum sanguinem
» Christi tui.

His similia tradit S. Marcus Euangelista in ea, quam composuit, liturgia: ἐξαπόστειλον, &c. ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄρτους τούτους, καὶ ἐπὶ τὰ ποτήρια ταῦτα τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, ἵνα αὐτὰ ἁγιάσῃ καὶ τελειώσῃ ὡς παντοδύναμος θεός, καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα, τὸ δὲ ποτήριον αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
» στοῦ. Emitte super nos, & super hos panes,
» & calices istos Spiritum sanctum tuum, vt
» eos sanctificet, & perficiat tanquam Deus
» omnipotens, & faciat panem quidem cor-
» pus, calicem autem sanguinem noui testa-
» menti ipsius Domini & Dei & Saluatoris,
» & summi Regis nostri Iesu Christi.

Quinetiam in ipsa Missa Latina post verba Christi, tres ad minus ponuntur in Canone orationes super diuina munera. Prima est, supra quæ (scilicet panem sanctum & calicem) propitio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere; sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.

Secunda est, supplices te rogamus, omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectu diuinæ Maiestatis tuæ.

Tertia est, per quem (Christum) hæc omnia Domine, semper bona creas, sanctificas, viuificas, benedicis, & præstas nobis.

Ex quibus verbis liturgiarum Clementis, Iacobi, Marci, Basilij, Chrysostomi, immò & Latinorum male intellectis, & interpretatione Damasceni, si tamen Damasceni, posteriores Græcorum perniciosissimum errorem hauserunt. Quippe nõnulli (quos sequuti sunt postea multi) absolute existimarunt, consecrationem non verbis Domini fieri à Sacerdote prolatis, sed tantùm hisce precibus Sacerdotis. Alij verò, cùm ab Orthodoxis Græcis vrgerentur testimoniis Græcorum Patrum, modestius agentes & verbis Christi, & precibus memoratis absolui sacrificium arbitrati sunt.

De errore Nicolai Cabasilæ, Marci Ephesij, Simeonis Thessalonicensis, & quorundam aliorum Græcorum circa formam huius Sacramenti.

CAPVT XXVIII.

NICOLAVS Cabasilas in expositione liturgiæ cap. 27. 29. & 30. in primis docet, Verba Christi, quæ dicuntur modo in sacro à Sacerdotibus merè διηγηματικῶς, per modum narrationis duntaxat enunciari, ac nihil ea consecrationi conducere, non secus atque si omnino ea non enunciarentur. Id ex ipsius verbis infra constabit. Sed quæ est inconstantia hæreticorum & schismaticorum, idem, qui ea spreuerat, ac reiecerat, ibidem docet, ea non satis esse ad conficiendum Sacramentum: τὸ δὲ τὰ τοῦ κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, ἐν εἴδει διηγήσεως λεγόμενον, πρὸς ἁγιασμὸν

τῶν δώρων ἀρκεῖν, οὐδεὶς οὔτε τῶν ἀποστόλων, οὔ-
» τε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαίνεται. Quod au-
» tem (inquit in fine capitis 29.) ſermo Do-
» mini, qui de myſterijs in forma narratio-
» nis dicitur, ſufficiat ad donorum ſanctifi-
» cationem, nullus neque Apoſtolus, neque
» Doctor dixiſſe cernitur. Quo modo lo-
quendi ſignificat aliquo modo verba Dominica pertinere ad myſterium. Quod autem non ſufficiant, ſed aliquid amplius requiratur, probat etiam argumento ad hominem. Nam & Latini præter verba Dominica non quemlibet hominem, ſed Sacerdotem, & altare præterea poſtulant. Non igitur mirum, ſi etiam precationes ſint adhibendæ: οὔτε γὰρ παρὰ ἰδιώτου λεγόμενοι τοῦ κυρίου λόγοι, τελεσιουργὸν εἶναι φαῖεν
» ἂν οὐδ' αὐτοί, οὔτε χωρὶς θυσιαστηρίου. Non
» enim (inquit in eodem capite) ſermonem
» Domini ab idiota priuatave perſona pro-
» latum, efficiendi ſacramenti vim habere
» nec ipſi (Latini) dixerint, neque ſine altari. Immeritò tamen ea verba quoquo modo requirit Cabaſilas. Si enim ex ipſius ſententia merè narratiuè proferuntur, nulla ratione ad conſecrationem pertinere poſſunt.

Secundò docet, verba Chriſti ſemel ab ipſomet Chriſto in cœna myſtica prolata eadem numero, quamuis tranſierint, ea demum conſecrationem efficere, ſi à ſacerdote ſacrificante ad eam rem applicentur. Applicantur autem, ſeu applicari intelliguntur, non quando, vel quia proferuntur à ſacerdote, quippe non eadem numero, & narratiuè tantùm, non etiam ſignificatiuè proferuntur, & non ore Chriſti proferuntur, ſed quando, & quia ſacerdos in Miſſa Græca poſtea dicit, fac hunc panem pretioſum corpus Chriſti tui, in Miſſa Latina, iube ſurſum ferri dona hæc in manu Angeli ad ſupercœleſte tuum altare.

Et quoniam hoc modo videbatur adſcribere imbecillitatem verbis Chriſti, idque ipſi à catholicis obijciebatur, ſi applicationem eiuſmodi & preces requireret; Nihil inde, reſpondet, ſequi abſurdi. Nam & ſermo diuinus alioquin efficaciſſimus, ad generationem tamen requirit matrimonium, nutrimentum, & cætera. Mors item Chriſti Domini ſola quidem remiſſionem peccatorum attulit mundo, & tamen ſacramentis opus eſt, vt ea applicetur. His igitur exemplis declarat, & auctoritate Chryſoſtomi, qua vrgebatur, de ſermone efficaciſſimo creatoris, confirmat ſuam doctrinam Cabaſilas; vultque ſermonem Chriſti præteritum, eundemque numero non aliter modò, quàm interuentu precum ſacerdotis operari.

Sed quia præterea opponebant catholici, preces ſacerdotis præſertim peccatoris planè inefficaces eſſe, ipſe in aliud abſurdum deuenit, vt diceret, nullum ſacramentum poſſe confici, & abſolui ſine precibus ſacerdotis. Vnde tertiò docere videtur, cunctorum formas ſacramentorum eſſe deprecatorias.

Interrogandus igitur eſſet, quomodo ipſe intelligat verba Chriſti Domini eadem numero concurrere ad conſecrationem, inſtarne formæ ſacramenti, an conditionis ſine qua non, vt eſt approximatio ignis ad calefaciendum. Illud prius res ipſa neceſſariò exigere videtur; ſi enim verba Chriſti ſunt efficaciſſima, potentiſſima, nullamque admittunt imbecillitatem, ſed ſolùm applicantur per preces; potiùs ipſis ratio formalis ſacramenti, quàm precibus eſt attribuenda, alioquin digniores eſſent preces verbis Domini. Contra verò verba Domini non eſſe formam ſacramenti, ſed preces ſacerdotis, ſuadent quæ docet Cabaſilas de formis aliorum ſacramentorum. Si enim reliqua ſacramenta orationibus, ac precibus formaliter abſoluũtur, cur non etiam ſacramentum Euchariſtiæ? Et quo ſpectat ea Cabaſilæ comparatio? Quod ſi per preces non formas intelligat, non ad rem loquitur. Adde quod preces, neque vt conditio ſine qua non, accipi poſſunt. Sine quibus nimirum ſacramenta confici poſſunt. Vt conſtat de baptiſmo in neceſſitate. Si quis etiam non adhibitis vllis precibus, ſed tantùm Dominicis verbis myſterium Euchariſtiæ perageret, vtique conficeret & conſecraret, ſed peccaret non ſeruato ordine ab Apoſtolis & Eccleſia aſſignato. Sed hæc obiter. Præſtat modò hic ſingillatim eius verba ſubijcere, vt clariora fiant quæ diximus: εἶτα ἱερουργεῖ τὰ τίμια δῶρα, καὶ ἡ θυσία τελεῖται πᾶσα. Καὶ τίνα τρόπον; τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο διηγησάμενος δεῖπνον, καὶ ὅπως αὐτὸ παρέδωκε πρὸ τοῦ πάθους τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὡς ἐδέξατο ποτήριον, καὶ ὡς ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἡγίασε. Καὶ ὡς εἶπε δι' ὧν ἐδήλωσε τὸ μυστήριον, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα εἰπών. εἶτα προσπίπτει, καὶ εὔχεται, καὶ ἱκετεύει τὰς θείας ἐκείνας φωνὰς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ τοῦ σωτῆρος ἐφαρμόσαι καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων δώρων. καὶ δεξάμενα τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον πνεῦμα, μεταβληθῆναι τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ καὶ ἅγιον σῶμα. τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. τούτων δὲ εὐχθέντων καὶ εἰρημένων τὸ πᾶν τῆς ἱερουρ-

γίας λύωνται καὶ τελεῖται. Deinde (inquit in capite 27.) pretiosa dona (Sacerdos) consecrat, & totum sacrificium peragitur. Et quonammodo? Cùm venerandam illam cœnam narrauit, & quomodo ipsam ante passionem dedit sanctis suis discipulis, & quod accepit calicem, & quod accepit panem, & actis gratiis sanctificauit, & quod dixit ea, per quæ significauit mysterium; & cùm ea ipsa verba dixit, deinde procidit & orat, & supplicat, vt diuinas illas voces ipsius vnigeniti Saluatoris nostri etiam ad dona proposita applicet, & suscepto eius sanctissimo, & omnipotente spiritu, cõuertatur quidem panis in ipsum pretiosum & sanctum eius corpus, conuertatur verò vinum in ipsum immaculatum & sanctum eius sanguinem. Hæc cùm orauit, & dixit, vniuersum sacrificium peractum, & perfectum est.

Et in capite 29. εἶπεν ὁ θεὸς αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. τί οὖν μετὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δεόμεθα, καὶ χρεία ἡμῖν ἄλλου τινὸς πρὸς τὴν αὔξησιν οὐδεμία; ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ, καὶ ἄλλης ἐπιμελείας καὶ τούτων χωρὶς οὐ δυνατὸν συνεστάναι τὸ γένος ἢ περιχωρεῖν; οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιΐαν ἀναγκαῖον ἡγούμεθα τὸν γάμον, καὶ μετὰ τὸν γάμον ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτο πάλιν εὐχόμεθα, καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀτιμάζειν τὸν δημιουργὸν λόγον, εἰδότες αἴτιον μὲν αὐτὸν τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα τὸ μυστήριον τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ἀλλ' οὕτω διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξεως αὐτοῦ, καὶ εὐχῆς. οὐ γὰρ διὰ πάντων ἐνεργεῖ ἁπλῶς, οὐδὲ ὅπως δήποτε, ἀλλὰ πολλὰ τὰ ζητούμενα, ὧν χωρὶς οὐ ποιήσει τὰ ἑαυτοῦ. τὸν δὲ Χριστοῦ θάνατον τίς οὐκ οἶδεν. ὡς αὐτὸς ἐστὶ μόνος, ὁ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰσενεγκὼν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ κἀκεῖνο γινώσκομεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον, καὶ πίστεως χρεία, καὶ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τῶν τῶν ἱερέων εὐχῆς. καὶ οὐκ ἔστι λυθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν ἄνθρωπον, μὴ τούτων ἡγησαμένων. Dixit Deus, crescite & multiplicamini. Quid ergo? Post illum sermonem nullo ad id egemus, & nullo nobis alio opus est ad generis incrementũ? An etiam matrimonio, & coniunctione, & alia cura opus est, & sine his fieri non potest, vt genus constet, & propagetur? ergo sicut illic ad liberorum procreationem, matrimonium necessariũ ducimus, & post matrimonium, pro eo ipso rursus oramus, nec videmur opificem sermonem habere despicatui, scientes ipsum quidem esse causam generationis, sed hoc modo per matrimonium, per nutrimentum, per alia. Ita etiam hic credimus ipsum esse, quod operatur mysterium, Domini scilicet sermonem, sed sic, per sacerdotem, per eius interpellationem, & orationem. Nõ enim per omnia simpliciter operatur, neque quomodocunque, sed multa sunt, quæ requiruntur, sine quibus non faciet, quæ sua sunt. De morte autem Christi, quis nescit, eam esse solam, quæ peccatorum remissionem in mundum introduxerit? Sed illud etiam scimus, quod post mortem illam, etiam fide, & pœnitentia, & confessione opus est, & sacerdotum oratione. Nec potest homo solui à peccatis, nisi hæc præcesserint.

Agnoscit itaque Cabasilas verbũ Domini esse quod operatur, sed non solùm. At neque verbum Christi intelligit, quod modò profertur à sacerdote, sed quod olim prolatum est à Christo; ideo addit in fine capitis: τὸ δὲ τὸν τοῦ κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον ἐν εἴδει διηγήσεως λεγόμενον, πρὸς ἁγιασμὸν τῶν δώρων ἀρκεῖν, οὐδεὶς οὔτε τῶν ἀποστόλων, οὔτε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαίνεται. ἀλλ' ὅτι μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ κυρίου ῥηθεὶς αὐτῷ τῷ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, καθάπερ ὁ δημιουργὸς λόγος ἀεὶ ἐνεργεῖ. καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν. ὅτι δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενος, διὰ τὸ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, τοῦτο δύναται, οὐδαμόθεν ἐστὶ μαθεῖν. ἐπεὶ οὐδ' αὐτὸς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ, ὅτι ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γινομένων, ὑπό τινος ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰρημένος. Quod autem sermo Domini, qui de mysteriis in forma narrationis dicitur, sufficiat ad donorum sanctificationem, nullus neque Apostolus, nec doctor dixisse cernitur. Sed quod semel à Domino dictus, eo ipso quod ab illo dictus sit, sicut opifex sermo semper operatur, & dicit etiam B. Ioannes (Chrysostomus.) Quod autem nũc dictus à sacerdote, eo quod ab ipso dicatur, hoc possit, nullo ex loco sciri potest, Quando quidem nec ipse sermo opifex operatur, quod in vnoquoque eorum, quæ fiunt, ab aliquo homine dicatur, sed quod semel à Deo dictus sit.

Nota illa verba, sermonem semel dictum à Christo, eundem scilicet numero semper agere. Similitudinem item Cabasilæ. si enim verba Christi à sacerdote prolata sunt veluti sermo effector, non ab ipso Deo, sed ab aliquo homine pronunciatus, certè vt eiusmodi sermo, alioquin efficacissimus, ab homine prolatus nihil penitus operatur; (Non enim quia homo dicit, crescite & multiplicamini, ob id sequitur effectus, sed siue proferat ea verba, siue non proferat, producuntur res diuini imperij potestate; idque intelligitur ser-

monis efficacia à Deo prolati) ita etiam cœlestia verba Christi à sacerdote prolata ex sententia Cabasilæ, nihil planè operantur. Quare neque spectant aliqua ratione ad consecrationem. Quid igitur erat opus dicere, ea non sufficere, & argumentari ad hominem?

De formis sacramentorum in eodem capite ita disserit: ἐπεὶ καὶ τὸ πανάγιον μύρον, ὃ τῇ θείᾳ κοινωνίᾳ ὁ μακάριος Διονύσιος φησὶν, ὁμοταγὲς εἶναι, τῇ εὐχῇ τελεῖται καὶ ἁγιάζεται. καὶ ὡς εἴη τελεστικὸν, καὶ ἁγιαστικὸν, οὐδεμία τοῖς εὐσεβέσιν ἀμφιβολία. καὶ ἡ τοῦ ἱερέως χειροτονία τὸν ἴσον τρόπον. καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως διὰ τῆς εὐχῆς ἱερουργεῖται. εὐξώμεθα γάρ φησιν, ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος, μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ὁ χειροτονῶν πρὸς τὸν κλῆρον βοᾷ. καὶ ἐν τῇ τῶν Λατίνων ἐκκλησίᾳ τελουμένη χειροτονία τοῦ ἀρχιερέως, μετὰ τὸ ἐπιχέαι τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὁ τελῶν εὔχεται τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος πλουσίαν ἐπ' αὐτὸν κατελθεῖν. καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων δίδοται. καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἐλαίου μυστήριον ὡσαύτως καὶ ἡ τῶν ἱερέων εὐχὴ τελεσιουργεῖ. ὃ καὶ ἴασιν σωματικῆς νόσου, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῖς τελουμένοις δύναται. ὡς ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἔχει. ἀσθενεῖ γάρ τις ἐν ὑμῖν φησὶ, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα. καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος. κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. οἱ τοίνυν τὴν εὐχὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀποδοκιμάζοντες, πρὸς ταῦτα τί ἐροῦσιν; εἰ γὰρ ἄδηλον τὸ παρὰ τῶν εὐχῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἄδηλον μὲν ὁ ἱερεὺς, εἰ τοῦτό ἐστιν ὃ καλεῖται. ἄδηλον δὲ τὸ μύρον, εἰ δύναται ἁγιάζειν. καὶ οὕτως οὐδὲ τὸ μυστήριον συνεστάναι δύναται τῆς ἱερᾶς κοινωνίας, οὔτε ἱερέως ἀληθῶς ὄντος, οὔτε θυσιαστηρίου, &c. ὅτι δὲ καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν τίς ἡμῖν δώσει βεβαίως, τῶν ἱερέων καὶ τῆς αὐτῶν δεήσεως ἀμφιβαλλομένων; καὶ ὅλως οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν, ἢ πάντα τὸν χριστιανισμὸν ἐκ μέσου ποιῆσαι τοῖς καινοτομίαις ἀκολουθοῦντας αὐτῶν, &c. ὅτι μὲν γὰρ εὐχομένοις ὁ θεὸς ἐπινεύει, καὶ δίδωσι πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ἀδύνατον τοῖς μετὰ πίστεως αὐτοῦ δεομένοις, αὐτὸς εἶπεν ὁ θεὸς, καὶ οὐδεμία μηχανὴ μὴ ταῦτα ἀληθῆ εἶναι. ὅτι δὲ διηγουμένοις ὁτιοῦν τῶν λογίων, συμβαίνει τι τοιοῦτον, οὐδαμοῦ λέγεται. καὶ τὸ μὲν εὐχῇ τὰ μυστήρια τελεῖν, οἱ πατέρες παρέδωσαν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνοις ἐκδεξαμένων παραλαβόντες, καί τι ἄλλα, καθάπερ ἔφην, καὶ τὴν ἱερὰν εὐχαριστίαν, μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ Βασίλειος ὁ μέγας, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι. οἷς τοὺς ἀντιλέγοντας οὐδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν χρὴ, τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους. Nam etiam sanctissimum vnguentum, quod eiusdem esse ordinis cum diuina communione dicit Dionysius, oratione peragitur, & sanctificatur. Quod autem vnguentum mysterij vim habeat, & sanctificet, nulla est piis dubitatio. Et sacerdotis & Pontificis ordinatio simili modo per orationem peragitur. Oremus enim, inquit, pro ipso, vt veniat in ipsum gratia sanctissimi spiritus, post impositionem manus is, qui ordinat, ad clerum clamat. Et in ea, quæ fit in Latinorum Ecclesia Pontificis ordinatione, postquam infudit vnguentum qui ordinat in caput eius, qui ordinatur, optat vt locuples sancti Spiritus gratia in eum descendat. Peccatorum quoque remissio pœnitentibus datur per orationem sacerdotum. Et vltimum olei sacramentum similiter perficit sacerdotum oratio. Quod etiam corporalis morbi medelam, & peccatorum remissionem dat iis, quibus peragitur, vt habet Apostolica traditio. Infirmatur enim aliquis in nobis, inquit, accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro ipso, vngentes eum oleo, & oratio fidei saluabit laborantem, & suscitabit eum Dominus, & si peccata fecerit, remittentur ei. Qui ergo orationem in sacramentis reprobant, ad hæc quid dicent? Si enim est incertum quod fit à precibus, vt ipsi dicunt, incertum quidem est, an id sit sacerdos quod esse dicitur; incertum autem an vnguentum possit sanctificare. Et ita nec sacramentum quidem constare potest sacræ cõmunionis, cùm neque sit verè sacerdos, nec altare. &c. Præterea peccatorum remissionem quis sacerdos nobis certò dabit, si de eorum oratione dubitetur? Et nihil omnino aliud restat, quàm vt omnem Christianismum de medio tollant, qui eorum nouitates sequuntur. &c. Quod enim orationibus Deus annuit, & dat spiritum sanctum iis, qui ipsum petunt, & nihil sit impossibile iis, qui cum fide ipsum rogant, ipse dixit Deus, nec vlla ratione fieri potest, quin hæc vera sint. Quod autem tale quid euenerit iis, qui quidpiam ex eloquiis narrant, nusquam dicitur. Et oratione quidem sacramenta peragere, tradiderunt patres, qui ab Apostolis, & qui eis successerunt, acceperunt, & alia, sicut dixi, & sacram Eucharistiam post multos alios & Magnus Basilius & Ioannes Chrysostomus magni Ecclesiæ Doctores. Quibus qui contradicunt, eorum nullã rationem ducere oportet eos, qui pij esse volunt.

Tandem in capite 30. ita scribit: καὶ ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία, εἰς ἣν ἀναφέρω ἑαυτοὺς

δοκοῦσι, μετὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν δώρων οὐ παραιτεῖται, &c. τίς δὲ ἡ εὐχὴ, κέλευσον ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα ἐν χειρὶ ἀγγέλου εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον, &c. αὕτη ἡ εὐχὴ οὐδὲν ἕτερον ἐπὶ δυναμένη τοῖς δώροις, ἢ τὴν εἰς τὸ κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα μεταβολήν. Etiam Latinorum Ecclesia, ad quã se referre videntur, post verba Domini pro donis orare non recusat. &c. Quæ est autem oratio? Iube sursum ferri dona hæc in manu Angeli ad supercœleste tuum altare &c. Hæc oratio nihil aliud confert donis, quàm mutationem in corpus & sanguinem Domini. Sic egregius interpres Cabasilas.

Marcus Ephesiorum antistes pertinacia, sermone ambiguo, inconstantia, erroreque ipso prorsus est alter Cabasilas, à quo hæc omnia, vel ipsamet verba mutuatus est. In opusculo, cuius inscriptio: ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ἁγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα, ἀλλ' ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως. Quod non solùm à voce Dominicorum verborum sanctificantur diuina dona, verùm à consequente oratione & benedictione sacerdotis. Nam ex ipso titulo, & nonnullis aliis verbis, quæ ipse inserit opusculo, videtur concedere, verbis quidem Christi à sacerdote prolatis consecrationem fieri, sed non solis. Sic igitur scribit fermè à principio. παρ' οὐδενὶ τούτων εὕρομεν, ὑπ' αὐτῶν τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων καὶ μόνων ἁγιάζεσθαι καὶ τελειοῦσθαι τὸ τῆς εὐχαριστίας δῶρον. Apud eorum (Apostolorum & Doctorum Ecclesiæ) nullum reperimus, ab ipsis Dominicis verbis, idque solis sanctificari, & perfici Eucharistiæ donum. Nota iu titulo, & hic verbum μόνον. ἀλλὰ προλεγόμενα μὲν διηγηματικῶς τὰ ῥήματα παρὰ πᾶσι συμφώνως, ἡμᾶς τε ἀναφέροντα πρὸς τὴν μνήμην τοῦ τότε πραχθέντος, καὶ δύναμιν ὥσπερ ἐνιέντα τοῖς προκειμένοις εἰς τὴν μεταβολὴν, ἐπιγινομένην δὲ μετὰ ταῦτα τὴν εὐχήν τε καὶ εὐλογίαν τοῦ ἱερέως, ἐνεργείᾳ μεταποιεῖν ἤδη τὰ δῶρα πρὸς αὐτὸ τὸ πρωτότυπον ἐκεῖνο σῶμα τὸ δεσποτικόν. Sed prius, inquit, apud omnes vnanimi consensu per modũ narrationis recitata verba, nos ad memoriam rei tum gestæ reuocant, & vim, potentiamque in proposita dona ad transmutationem quasi immittunt; dein etiam accedente oratione, & benedictione sacerdotis, actu iam dona transmutant in illud ipsum exẽplar, Dominicum, inquam, corpus.

Hîc exponit Ephesius quæ verba intelligat. Verùm, inquit, prius recitata verba. Sed ante preces sacerdotis eadem numero verba Christi non recitantur, neque possunt recitari, ergo de verbis Christi loquitur à sacerdote prolatis. Hoc idem sibi volunt etiam illa verba in titulo, ἀλλ' ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχῆς, sed ab oratione sacerdotis quæ postea dicitur. Ergo & verba Christi, quæ in liturgia recitantur, requirit, ad ea enim respiciens dicit, ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα. Horum autem duplex assignat munus. Nam reuocant, inquit, nobis in memoriam factum Christi, nimirum ἱστορικῶς & διηγηματικῶς, & potentiam illam, quam Christus Dominus verbis semel à se prolatis communicauit quodam modo immittunt, seu transferunt, seu applicant ad proposita dona, eoque modo concurrunt ad consecrationem. Per has circuitiones atque anfractus incedit Ephesius. Et infra: διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ δεσποτικὰ ῥήματα διηγηματικῶς ὡς παρ' αὐτοῦ εἰρημένα ἐπὶ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος, ἀντίτυπα καλεῖ τὰ προκείμενα δῶρα, δῆλον ὡς μήπω τετελεσμένα διὰ τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ἀλλ' ἔτι τύπον τινὰ καὶ εἰκόνα φέροντα. Idcirco, inquit, & Magnus Basilius post recitata Dominica verba, vt à se narratiuè dicta super sancto corpore & sanguine, antitypa vocat proposita dona, nimirum quasi nondum perfecta per ea verba, verum adhuc typum quendam, & imaginem ferentia.

Et paulò pòst ad obiectionem catholicorum, quod Græci suis precibus confiderent, & verbis Christi videlicet à sacerdote prolatis, imbecillitatem adscriberẽt, ita cum Cabasila, & ex Cabasila respondet Ephesius: οὐ τοίνυν τῇ ἡμετέρᾳ εὐχῇ θαρροῦντες, οὐδὲ τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀδυναμίαν καταγινώσκοντες, ἐπευχόμεθα τοῖς προκειμένοις, καὶ οὕτως αὐτὰ τελειοῦσθαι πιστεύομεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ῥήματα τὴν οἰκείαν σώζειν ὁμολογοῦμεν ἰσχὺν, καὶ τὴν τῆς θείας ἱερωσύνης ἐπιδείκνυμεν δύναμιν, τελεσιουργοῦσαν παντὸς μυστηρίου τῇ ἐπικλήσει τοῦ δι' αὐτῆς ἐνεργοῦντος ἁγίου πνεύματος. Non igitur orationi, quam fundimus, confidentes, neque verbis illis vt impotentibus detrahentes, propositis donis adprecamur, ac ita ipsa confici credimus; sed & verba ipsa proprium retinere robur credimus, & diuini sacerdotij facultatem insuper demonstramus. Quæ conficiendi omnis mysterij inuocatione Spiritus sancti, per eam operantis, vim habeat.

Et infrà: ὁ δὲ παρὰ Λατίνοις ἱερεὺς μέμνηται μὲν καὶ αὐτὸς διηγηματικῶς τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων, ὅτι αὐτὸς προσέταξε, λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε πάντες, καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ἱερουργεῖ δὲ οὐδὲν μᾶλλον, ἀλλ' οἴεται τὴν δύναμιν αὐτὴν τῶν ῥημάτων πρὸς τὸν ἁγιασμὸν

» καὶ τὴν ἱερουργίαν ἀρκεῖν. Latinorum verò Sa-
« cerdos recitat quidem & ipse Dominica
» verba, quod ipse præceperit, Accipite,
» comedite, & bibite omnes, & hoc facite
» in meam commemorationem, verùm ni-
« hilo magis consecrat, sed arbitratur recita-
» tionem hanc verborum ad sanctificatio-
« nem, & consecrationem sufficere.

Hîc quidem Ephesius vtrumque & verba Christi à sacerdote prolata, & preces sacerdotis ad absoluendum mysterium cōcurrere fatetur. At verò in aliis suis paragraphis eiusdem opusculi verba Christi à sacerdote prolata penitus reiicit, atque contemnit. Et meritò quidem, ac ipsius opinioni satis congruenter. Si enim ex sententia ipsius huiusmodi verba merè narratiuè recitantur, quod, non semel repetit, qui fieri potest, vt ad consecrationem cōcurrant? Alioquin tota liturgia hoc modo concurreret. Verba verò Christi ab eodem Christo prolata, eadem numero vna cum Cabasila probat, & amplectitur. Recitatisque verbis Cabasilæ ad hoc astruendum in fine opusculi clariùs idem docet, cùm ita scribit: ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος φησί, τὸ δεσποτικὸν λόγον ἅπαξ ῥηθέντα τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεσθαι. ἅπαξ ῥηθέντα φησίν, οὐ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενον, ἀλλ' ἅπαξ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ῥηθέντα τὴν τελεστικὴν δύναμιν ἐνιέναι τοῖς προκειμένοις, οὐκ ἤδη καὶ ἐνεργείᾳ τελειοῦν αὐτά. τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοίτησις
» ἐργάζεται διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐχῆς. Verùm
» Chrysostomus ait, Dominicum verbum
» semel dictum sacrificium consummatum
» efficere. Semel dictum, inquit, non quod
» nunc à Sacerdote dicitur, sed quod semel
» à Saluatore dictū est, perfectricem immit-
» tere propositis donis vim, atque potenti-
» am, non item & actu ea perficere. Hoc
» enim sancti Spiritus aduentus per sacerdo-
» tis orationem efficit. Sic ille.

Vbi notanda est primò illius inconstantia. Nam à principio, & circa medium opusculi aiebat, verba Christi, quæ recitantur in liturgia duplici officio fungi, nimirum & renouare nobis memoriam facti Christi, transmittere potentiam illā Christi ad proposita dona. Hic verò hoc posterius nō verbis Christi à sacerdote recitatis, sed ipsissimis (quod aiunt) verbis Christi, iisdemque numero ab eo prolatis attribuit.

Deinde intra paucas lineas eiusdem paragraphi de eadem re contraria scribit. ait enim, Dominicum verbum semel à Christo dictum, secundum Chrysostomum, sacrificium consummatum efficere, idque bis repetit. Et idem verbum semel à Christo prolatum, dicit, perfectricem immittere propositis donis vim atque potentiam, non item & actu ea perficere. Ergo doceat nos ille, quæso, quomodo verbum Christi semel prolatum consummatum efficiat sacrificium, & tamen actu illud nō perficiat. Et si potentiam immittit ad proposita dona, quare non per eadem verba Christi à sacerdote prolata, sed per sacerdotis potiùs orationem?

De formis aliorum sacramentorum idē docet planè quod Cabasilas: ἢ σύγε τυχὸν ἐκ τούτου καὶ τὸ βάπτισμα ὑποπτεύσεις, δι' εὐχῶν ὁμοίως καὶ ἐπικλήσεων τελειούμενον. καὶ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, εἰ ἀληθῶς εἴληφας δισταγμόν τινα ἕξεις διὰ τῆς ἱερατικῆς χάριτος ἐπιδιδομένην. καὶ τὰ ἄλλα πάνθ' ὁμοίως ἐκκλησιαστικὰ μυστήρια διαγγέλλεις. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Tu ne etiam, inquit, fortassis ex hoc «
baptisma quoque suspectum habeas, quod «
precibus pariter & inuocationibus confi- «
citur. Et peccatorum remissionem, an ve- «
rè acceperis, dubitationem aliquā habeas, «
quæ tibi Sacerdotali gratia conceditur. «
Itemque alia omnia Ecclesiastica præscri- «
bas mysteria. Non ita est profectò, non «
ita est. «

Horum auctorum opinionem modò in hanc, modò in illam partem inclinātium, eo diligentiùs recensui, quo deinde meliùs explodatur. Nam nonnulli Theologorum citant Cabasilam & Ephesium, ac si tantùm docerent, non solis verbis Christi, à Sacerdote videlicet prolatis, sed etiā quibusdam aliis additis sacramentum cōfici. Quod fatentur illi quidem, vt aduertimus, sed aliquando à verbis Christi à Sacerdote prolatis, ad eadem verba Christi, à Christo prolata confugiunt. Qua æquiuocatione conantur declinare incommoda; si quando ipsis obiecti fuerint sancti, qui asserant, verbis Christi, confici corpus Christi. Dicent enim, verbis quidem Christi, non tamen à Sacerdote, sed semel à Christo prolatis.

Simeon Archiepiscopus Thessalonicensis nihil dicit de verbis Domini, sintne de essentia Sacramenti, & qua ratione sint; tamen in eodem errore versatur. Agens enim de particulis, quæ offeruntur in liturgia pro sanctis, pro viuis, pro mortuis, ita scribit: ἐν τῇ τελειώσει ὁ ἱερεύς, ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον φησίν. In consummatione, «
seu perfectione Sacerdos dicit, Fac hunc «
panem. Vbi per τελείωσιν consecrationem «
intelligit, qua perficitur, hoc est, non mancum, sed perfectum, immò verò perfectissimum

ſimum fit corpus Chriſti. Igitur verba illa, Fac hunc panem, πληρωτικὰ & conſecratoria eſſe exiſtimat.

Samonas Archiepiſcopus Gazæ in diſceptatione cum quodam Saraceno videtur ſentire, Sacerdoti non ſufficere verba Chriſti ad myſterium peragendum, ſed illi opus eſſe multis precibus. Nam interrogatus à Saraceno, cur in liturgia multas adhibeamus preces, cùm Chriſtus, quando myſterium diſcipulis ſuis tradidit, non multas precationes effuderit, neque multas preces dicere nobis iuſſerit. Reſpondet: ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ θεὸς κύριος ἦν καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἣ φησὶν αὐτὸς, ὅτι ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου δοῦναι, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ αὐτὸς φύσει θεὸς ὢν, ἡγίασεν εὐθὺς τῇ αὐτοῦ θείᾳ δυνάμει καὶ χάριτι τότε τὸν ἄρτον, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, εἰπὼν, ἔχων καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ. καὶ οὕτως τὸν ἄρτον οἰκεῖον σῶμα ἐποίησε. καὶ οὐκ ἐδεῖτο ἑτέρου τινὸς ὑπερέχοντος, καὶ τὸν ἄρτον ἁγιάσοντος. τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάττων ὢν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, αὐτεξουσίως ἐποίει ὅσα ἐβούλετο. ὁ δέ γε παρ' ἡμῖν ἱερεὺς, εἰ καὶ τύπον φέρει Χριστοῦ, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐστὶ παντὶ τρόπῳ ὑποκείμενος ἁμαρτίαις καὶ κατεχόμενος. οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος, ὡς τὸ θεῖον λόγιον, κἂν μία ὥρα ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. διὰ τοῦτο δεῖται πολλῶν εὐχῶν, καὶ πρότερον μὲν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀγνοημάτων, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος Παῦλος. διὸ καὶ πᾶς ὁ λαὸς παριστάμενος ἔξω τοῦ ἀδύτου, συμπονεῖ καὶ συμπαρεστύχεται τῷ ἱερεῖ. δέεται τοίνυν ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὡς μέσον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἱστάμενος πρέσβυς, ἵνα μὴ κώλυμα γένηται τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπελεύσεως, ἀλλὰ καταπέμψῃ καὶ αὖθις τὸ πανταχοῦ παρὸν θεῖον καὶ τελεταρχικὸν καὶ ἁγιαστικὸν πνεῦμα, (δι' οὗ τὰ πάντα τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐπὶ γῆς λεγόμενα ἅγια τῇ μετοχῇ τῆς ἁγιαστικῆς αὐτοῦ χάριτος ἁγιάζεται.) εἰς τὸ τελεσιουργῆσαι τὸν προκείμενον εἰς θυσίαν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ ποιῆσαι αὐτὰ, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Chriſtus quatenus Deus, Dominus erat ſui corporis & animæ, vt ipſe ait, poteſtatem habeo dandi animam meam, & ruſum accipiendi eam. Cùm igitur ipſe natura eſſet Deus, illico tunc panem ſua potentia diuina & gratia ſanctificauit, Hoc eſt corpus meum, inquiens, habens Patrem & Spiritum ſanctum in ſemetipſo, ſicque panem in proprium corpus conuertit, nec alio quopiam ſe præſtantiore opus habuit, qui ſanctificaret panem. Nā quod inferius eſt, benedicitur à ſuperiore. Siquidem ipſe Chriſtus cùm non ſit inferior Patre, & Spiritu ſancto ſua potentia quicquid vellet efficiebat. Sacerdos autem qui eſt apud nos, & ſi Chriſti typum gerat, tamen homo eſt, omnino obnoxius peccatis, & obuinctus, (nemo enim expers peccati, vt diuinus ſermo habet, licet vnius horæ ſit vita eius, niſi ſolus Deus,) propterea indiget multis precibus, & primum quidem pro ignorantiis propriis, deinde pro peccatis populi, vt ait Apoſtolus Paulus. Quocirca & omnis populus adſtans extra adytum cum ſacerdote comprecatur, eumque adiuuat. Sacerdos igitur Deum Patrem orat, vtpotè qui ſit inter Deum & homines conſtitutus legatus, ne quid intercedat impedimenti, quo minus ſacroſanctus Spiritus adueniat; ſed rurſus demittat Spiritum diuinum (hæc fermè ſunt verba Baſilij) ſacræ huius operationis initiatorem, atque ſanctificatorem, qui nullo non loco præſens eſt, (per quem omnia, quæ in cœlo & in terra ſancta dicuntur, participatione eius ſanctificantis gratiæ ſanctificantur) vt propoſitum panem & calicem in ſacrificium perficiat, & ea faciat illud ipſum Dominicum corpus, & ſanguinem Chriſti.

Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus in capite 10. ſuæ cenſuræ more quorundam ſanctorum Patrum loquitur. Quare ſi nihil aliud eſſet, illius verba in bonam partem acciperemus: μεταποιουμένου καὶ μεταβαλλομένου τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ χάριτι τοῦ παντοδυνάμου, καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος διὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν εὐχῶν καὶ λογίων τοῦ μὲν ἄρτου εἰς αὐτὸ τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, τοῦ δὲ οἴνου εἰς αὐτὸ τὸ τοῦ κυρίου αἷμα. Inuocatione, inquit, & gratia omnipotentis, ſacrorumque rituum antiſtitis Spiritus, ſacrarū precationum, & diuinorū oraculorum interuentu panis quidem in ipſum Domini corpus, vinum verò in ipſum Domini ſanguinem conuertitur & tranſmutatur. Vel itaq; per preces & oracula more ſanctorū idem intelligit, hoc eſt verba Chriſti, quæ habētur in ſacris literis; vel ad minus certū eſt, eū per λόγια intelligere Dominica verba, ſine vlla limitatione quāuis à ſacerdote proferantur; immò ea interuenire, quia à ſacerdote proferuntur, vt etiam preces.

Præterea in capite 13. vbi agit de vſu ſacramentorum, de ipſa conſecratione rectè ſentire videtur: ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμὸς, αὐτὴ ἡ θυσία τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίμια ταῦτα δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστὰν, τὸ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθός. τὰ δὲ περὶ τῆς θυσίας τὰ περὶ τοῦ θανάτου, τὴν

παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν. Τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων ἐπιστροφὴν καὶ κοινωνίαν. Donorum
» enim consecratio, ipsa sacrificatio mor-
» tem eius annunciat, & resurrectionem, &
» ascensionem. Quia venerabilia hæc dona
» (consecratio) in ipsum Dominicum trans-
» mutat corpus, quod hæc omnia in se te-
» cepit, quod crucifixum fuit, quod resur-
» rexit, quod in cœlos ascendit. Quæ verò
» sacrificationem antecedunt, significant ea,
» quæ mortem præcesserunt, aduentum sci-
» licet Domini, exhibitionem, perfectam
» manifestationem. Quæ verò sacrificatio-
» nem sequuntur, promissionem Patris an-
» nunciant, sicut ipse dixit, & Spiritus san-
» cti in Apostolos descensum, & per illos
» Gentium conuersionem, & communio-
» nem.

Hic Hieremias mutuatus, vt opinor, à Cabasila cap. 16. docet in liturgia totam fermè Saluatoris vitam, & gesta repræsentari. Nam ante consecrationem repræsentantur, quæ ante mortem acciderunt, scilicet aduentus Christi, & ipsius in mundo manifestatio. In ipsa consecratione, qua vertitur panis in corpus Christi, potissimum repræsentatur ipsius mors, resurrectio, item ascensio, ex eo quod hæc omnia in corpore Christi gesta fuerint. Tandem post consecrationem reliqua repræsentantur, aduentus Spiritus sancti, conuersio Gentium, & per consequens communio, quæ fit in fine liturgiæ.

Nota, hanc obseruationem Hieremiæ non esse ineptam. Quamuis enim non adeo exactè id obseruetur in liturgia, præsertim in eius præparatione, vbi ponuntur nonnulla præposterè, & in introductione donorum à minori ad altare maius, quæ fit ante consecrationem, & depositionem à cruce, ac deductionem ad sepulchrum ex sententia sancti Germani Patriarchæ Constantinopolitani repræsentat; vniuersè tamen loquendo, res ita se habet, vt Hieremias testatur.

Quare consecratio cum his omnibus ad eum locum terminatur, vbi dicitur, tua ex tuis tibi offerimus. Nam post verba Sal-
» uatoris sequitur, Memores igitur crucis,
» sepulchri, resurrectionis, ascensionis, &c.
» tua ex tuis tibi offerimus. Hinc verò habemus ex sententia Hieremiæ, consecrationem fieri antequam dicantur in liturgia illa verba: κύριε ὁ τὸ παναγιόν σου πνεῦμα

A ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις σου καταπέμψας, τοῦτο ἀγαθὲ μὴ ἀντανέλῃς ἀφ' ἡμῶν. Do-
» mine, qui tertia hora sanctissimum tuum
» Spiritum ad tuos Apostolos demisisti, húc,
» bone, ne auferas à nobis. Quæ verba sa-
» crificantium Sacerdotum præcedunt illa alia verba, ποίησον τὸ μὲν ἄρτον, fac hunc panem. Igitur signum est, ea quoque verba minimè spectare ad consecrationem, sed ad tertiam, & postremam partem liturgiæ pertinere, cùm & aduentus Spiritus sancti ad eam pertineat. Et hîc quidem Hieremias ita sentire videtur. At verò in cap. 4. secundi responsi deceptus auctoritate Damasceni, auctoritate, inquam, non ve-
B ra, sed ab aliquo impostore inserta, vt infra probabitur; docet, panem & vinum apud Basilium ἀντίτυπα, vocari ante consecrationem. Sed Basilius appellat antitypa post verba Christi, igitur existimat Hieremias verba Christi, quæ habentur in sacro, non pertinere ad consecrationem; qui est error Cabasilæ.

Philadelphiæ Antistes in libro de Sacramentis, quem edidit anno Domini 1600. agens de forma Eucharistiæ, & verba Christi simpliciter, & preces Sacerdotum requirit: τὸ εἶδος προηγουμένως μὲν τὰ κυριακὰ λόγια, ζυνεπόμενα ἔχει καὶ τὰ παρὰ
C τοῦ ἱερέως ἐφεξῆς λεγόμενα ῥήματα, καθάπερ ἐν τῇ θείᾳ φέρεται λειτουργίᾳ. Forma, inquit,
» antecedenter quidem sunt verba Domi-
» nica, consequenter verò sunt ea etiam,
» quæ deinceps à Sacerdote dicuntur, vt
» habetur in diuina liturgia. Sensus est, in
» forma sacramenti Eucharistiæ ordine antecedunt verba Christi, quippe priùs dicuntur à sacerdore, seu etiam dignitate; (nam illud προηγουμένως significat etiam in primis) sed ea non sufficiunt. Proinde subsequuntur verba Sacerdotis, & hoc modo absoluitur forma sacramenti, & per consequens sacramentum. Alioquin ex-
D plicet ipse, quid sibi vult, προηγουμένως, & ζυνεπομένως, antecedenter, & consequenter. Nisi velit intelligere more Cabasilæ verba Christi non præsentia, sed præterita. Quod ego non credo, cùm referat, ita haberi in liturgia.

At verò in libello, quem quadriennio post edidit περὶ τῶν μερίδων, de particulis ad probandum panem nondum consecratum, sed sacrificio destinatum, ac simpliciter benedictum, esse adorandum, varia profert testimonia sanctorum Patrum, qui panem illum variis nominibus exornant, idque ante consecrationem, atque inter

cætera producit auctoritatem Basilij Magni, qui ante consecrationem, vt ipsius fert sententia, panem & vinum vocat ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος in liturgia. Sed apud Basilium, vt antea dixi, huiusmodi verba extant post verba Christi; igitur verba Christi non pertinent ad consecrationem. Contra quam prius docuerat. Quod si verba Christi pertinent, igitur dicuntur antitypa non ante consecrationem, sed in ipsa consecratione, contra auctoritatem Damasceni, à quo accepit illam expositionem. Et si in ipsa consecratione dicuntur ἀντίτυπα, non ad rem affert Philadelphiēsis illud testimonium. Quippe qui conatur ostendere, panem ante cōsecrationem diuersis nominibus appellari, indéque concludere vult adorationem panis ante consecrationem. Neque potest dicere, ἀντίτυπα vocari ante consecrationem, quamuis sint ἀντίτυπα in ipsa consecratione, quia consecratio non est absoluta. Nam etiam reliqua omnia verba liturgiæ, quæ antecedunt preces Sacerdotis meritò dicūtur esse ante consecrationem, & hac ratione nullum esset discrimen inter illa & verba Christi, & tamen illa non spectant ad consecrationem. Sic scripta hæreticorum & schismaticorum in dogmatibus fidei solent sibi constare, & cohærere.

Testimonia Sanctorum Patrum afferuntur, quæ videri possunt fauere Græcis.

Capvt XXIX.

Cæterum, dicet aliquis, auctoritate sua sancti Patres has duas recitatas opiniones fulcire posse videntur. Nam in primis ex Dionysio colligimus, consecrationem fieri post illa verba, Hoc facite in meam commemorationem. Igitur verba Dominica, quæ antecedunt, non ad eam spectare videntur. Itaque Dionysius capite 3. de Ecclesiastica Hierarchia priùs recenset verba Christi, deinde consecrationem Sacerdotis, cùm ita scribit: ἔνθεν ὁ θεῖος ἱεράρχης ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου καταστὰς, ὑμνεῖ τὰς εἰρημένας ἱερὰς θεουργίας Ἰησοῦ τῆς θειοτάτης ἡμῶν προνοίας, ἃς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδοκίᾳ τοῦ παναγιωτάτου πατρὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ κατὰ τὰ λόγια ἐτελείωσεν. ὑμνήσας δὲ καὶ τὴν σεβασμίαν αὐτῶν, καὶ νοητὴν θεωρίαν ἐν νοητοῖς ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύσας, ἐπὶ τὴν συμβολικὴν αὐτῶν ἱερουργίαν ἔρχεται. καὶ τοῦτο θεοπαραδότως. ὅθεν εὐλαβῶς τε ἅμα, καὶ ἱεραρχικῶς μετὰ τοὺς ἱεροὺς τῶν θεουργιῶν ὕμνους, ὑπὲρ τῆς ὑπὲρ αὐτὸν ἱερουργίας ἀπολογεῖται, πρότερον ἱερῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβοῶν, σὺ εἶπας, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. εἶτα τῆς θεομιμήτου ταύτης ἱερουργίας ἄξιος αἰτήσας γενέσθαι, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν Χριστὸν ἀφομοιώσει τὰ θεῖα τελέσαι, καὶ διαδοῦναι πανάγνως, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν μεθέξοντας ἱεροπρεπῶς μετασχεῖν, ἱερουργεῖ τὰ θειότατα, καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων. Inde diuinus Pontifex coram sacro altari stans, laudat sancta diuináque Iesu, diuinissimæ nostri prouidentiæ quæ diximus opera. Quæ pro salute generis nostri beneplacito sanctissimi Patris in Spiritu sancto, vt loquuntur diuina scripta, perfecit. Postquam autem laudauit, & venerandam intellectualemque speculationem eorum mentis oculis perspexit, ad symbolicam eorum consecrationem venit; idque secundum traditionem diuinam. Vnde religiosè simul, & vt Pontificem decet, post sacras diuinorum operum laudes, ὑπὲρ τῆς ὑπὲρ αὐτὸν ἱερουργίας, de consecratione eorum, (vel ὑπὲρ αὐτὸν, quæ ipsius dignitatem superat) se purgat, dum primò deuotè ad eum clamat, tu dixisti, Hoc facite in meam commemorationem. Deinde cùm rogauit, vt dignus fiat hac cōsecratione, & ad similitudinem Christi hæc diuina perficiat, castéque distribuat, & ij, qui sacramenta participaturi sunt, dignè sumant, consecrat diuinissima, & manifestat laudata per symbola sanctè proposita.

Damascenus item sententiam Cabasilæ innuere videtur libro 4. de fide orthodoxa cap. 14. εἶπεν ἐν ἀρχῇ, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου. καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦ ὑετοῦ γινομένου ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θείῳ συνελαυνομένη καὶ δυναμουμένη προστάγματι, εἶπεν ὁ θεὸς, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα, καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ προστάγματι, ἕως ἂν ἔλθῃ γίνεται. οὕτω γὰρ εἶπεν ἕως ἂν ἔλθῃ. καὶ γίνεται ὑετὸς τῇ καινῇ ταύτῃ γεωργίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις. ὥσπερ γὰρ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται. Dixit, inquit, in principio, producat terra herbam virentem, atque ea etiam nunc orto imbre fœtus suos producit, diuino præcepto impulsa ac roborata. Dixit Deus, Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, & hoc facite in meam commemorationem. atque omnipotenti ipsius præcepto,

donec ipse veniat hoc efficitur. Sic enim dixit donec veniat. (quasi dicat, non esse opus, vt verba iterentur, satis est, quod à Christo semel prolata fuerint.) Et pluuia huic nouæ segeti per inuocationem existit sancti Spiritus vis inumbrans. Quemadmodum enim quicquid Deus fecit, id sancti Spiritus opera fecit, eodem modo nunc quoque spiritus operatio ea, quæ naturam superant, efficit. Sic ille.

Præterea non desunt, qui inuocatione Dei, & Spiritus sancti, qui item precibus, quod idem est, corpus Christi fieri clarè doceant. Dionysius Areopagita de Ecclesiastica Hierarchia capite vltimo, vocat formas sacramentorum, τελεστικὰς ἐπικλήσεις, consecratorias inuocationes. Irenæus libro 4. contra hæreses capite 34. Quemadmodum, inquit, qui est à terra panis, percipiens inuocationem Dei, iam non est communis panis, sed Eucharistia ex duabus rebus constans terrena & cœlesti, sic & corpora nostra. Eusebius Emissenus sermone quinto de Paschate: Quando, ait, benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi numinis consecrentur, substantia illic est panis & vini. Optatus Mileuitanus in libro 6. contra Parmenianum: Quid, inquit, est tam sacrilegũ, quàm altaria Dei, in quibus aliquando & vos obtulistis, frangere, radere, remouere? quo Deus omnipotens inuocatus sit, quo postulatus descendit Spiritus sanctus. Quæ postrema verba propter consecrationem dicta esse videntur. Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi 3. mystagogica: ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐκέτι ἄρτος λιτὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ. Panis, inquit, Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem, non amplius est panis communis, sed est corpus Christi. Basilius Magnus in iis, quæ de Spiritu sancto tradit capite 27. Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἡμῖν καταλέλοιπεν; οὐ γὰρ δὴ τούτοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ ἀπόστολος, ἢ τὸ εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν, καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Inuocationis, inquit, verba in ostensione panis Eucharistiæ, & poculi benedictionis, quis Sanctorum nobis scripto reliquit? Non enim his contenti sumus, quorum Apostolus, aut Euangelium mentionem fecit, sed & ante & post alia dicimus veluti magnum robur ad mysterium habentia, quæ ex doctrina scripto non prodita nos accepimus.

Neque possumus dicere per verba inuocationis Basilium intelligere consecratoria verba Christi, siquidem ea distinguit ab iis, quæ habentur in Euangelicis & Apostolicis scriptis. Et tamen dicit, huiusmodi verba inuocationis maximam habere vim ad mysterium. Ea igitur sunt, quæ habentur in liturgiis, & nobis obiecimus.

Quod si quis dixerit, illa verba intelligenda esse, quæ dicuntur, quando re vera circa finem liturgiæ Eucharistia ostenditur populo, quippe inuitatur ad communionem. Fallitur. Nulla enim ibi tunc temporis fit inuocatio.

Neque efficit, quod Basilius dicat, in ostensione panis. Quanquam enim, cùm recitantur ea verba, non ostendatur panis consecratus populo; tamen Diaconus, dum commemorata verba recitãtur, in sanctuario existens, quãuis non videatur à populo, duobus digitis apprehensa stola ostendit panem iam consecratum à Sacerdote, & ille iterum benedicit, non aliter atque fecerat in ipsa consecratione. idque vocare videtur Basilius, ostensionem panis.

Neq; tamen ex ista cerimonia postremæ ostensionis concludet aliquis, (vt hoc etiã obiter addam) eo tempore fieri consecrationem. Nam ea cerimonia iam antecessit, & potius hęc posterior confirmat priorem.

Damascenus in libro 4. de fide cap. 14. ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. Propositionis, inquit, panis, vinumque & aqua per inuocationem & aduentum Spiritus sancti supernaturaliter transmutantur in corpus Christi, & sanguinem.

Iam de precibus Iustinus Martyr in Apologia 2. pro Christianis, τὴν δι' εὐχῆς εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν. Per precem Eucharistiã factum cibum. Et sæpius idem iterat in eadem Apologia. Origenes in cap 15. Matthæi, quod nos edimus de pane verbo Dei, & per obsecrationem sanctificato. Vbi distinguit Origenes verbum Dei ab obsecratione. Ibidem, cibus ille, qui sanctificatur per verbum Dei, & orationẽ. Et lib. 8 contra Celsum: προσαγομένους ἄρτους ἐσθίομεν σῶμα γενομένους διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι. Oblatos panes edimus corpus sanctum quoddam per preces effectos. B. Hieronymus in Epistola 85. ad Euagrium. Quis patiatur mensarum, & viduarum minister, vt suprà eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus, sanguisque conficitur?

S. Augustinus libro 3. de Trinitate cap. 4. Corpus Christi, & sanguinem dicimus illud tantùm, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum ritè sumimus. Proclus Constantinopolitanus Episcopus de traditione diuinæ liturgiæ. Per has, inquit, preces (recenset multas precationes & psalmodias, quales adhibebant Apostoli, potissimum B. Iacobus in sua liturgia) Spiritus sancti aduentum expectabant, vt eius diuina præsentia propositum in sacrificio panem, & vinum aqua permixtum, ipsum illud corpus & sanguinem Saluatoris nostri Iesu Christi efficeret. S. Gregorius Papa consecrationem appellat Catholicam precem, teste Paulo Diacono in eius vita.

Verba Christi non præterita, sed quæ modò à sacerdote cum intentione consecrandi proferuntur, conficere corpus Christi.

Caput XXX.

Sed ad hæc respondere non erit, onerosum, si prius duo probauerimus. Alterum verba Christi Domini, non illa præterita, quæ non sunt, & nulla ratione agere physicè amplius possunt, sed quæ modò à sacerdotibus personam Christi gerentibus proferuntur, ea conficere corpus Christi. Alterum, ea sola conficere, sine vllo prorsus adminiculo humanarum precum. Atque vt à primo initium sumamus.

Implicat contradictionem, vt aliquid nõ sit, & tamen non aliter atque si esset, physicè agat, & operetur; sed verba Christi eadem numero non amplius sunt, neque possunt esse sine nouo miraculo Dei, ergo non possunt illa eadem numero physicè amplius agere. Et explicatur. Nam virtus verborum, vel nihil aliud est, quàm ipsamet verba, quare pereuntibus verbis, ipsa quoque perit, Vel si aliqua qualitas est, certè illa non potest sine nouo miraculo conseruari transeuntibus verbis, aut de subiecto in subiectum migrare.

Dices, passionem Christi non esse, & tamen agere, quia sacramenta virtutem suam quam habent, à passione Christi habent.

Respondeo, id nihil aliud esse, quàm Christum passione sua meruisse ac impetrasse, vt sacramenta haberent hanc vim conferendi gratiam; Non autem modò passionem influere realiter in sacramenta, quæ iam præterijt. Fuit enim mutatio quędam, quæ iam non est. Quare agit moraliter, non physicè. Et secundum hanc rationem Christus Dominus poterat, si voluisset, mereri, ac impetrare, hoc ipso, quod illa verba, Hoc est corpus meum, semel protulerat, vt in posterum si quis orasset, etiam consecraret. Sed tunc & debuisset ipsemet hominibus hoc ipsum declarare, ac patefacere, immo vt conformior esset vbique religio, mandare in quam formam orari vellet, vt sacerdotes mysterium absoluerent; quod tamen non fecit; & verba præterita Christi, quæ semel fuerunt instrumentum physicum, quando Christus ea protulit & cõsecrauit, & modò secundum nos illa eadem numero verba, vt pote præterita neque physicè, neque moraliter ad consecrationem concurrunt, secundum hanc opinionem instar passionis præteritæ Christi instrumentum forent morale, preces verò sacerdotum essent physicum ad consecrationem peragendam. At non ea est Patrum sententia, qui vnanimi consensu docent in hoc sacramento non preces hominum, sed verba Christi à sacerdote prolata mirabilem, quandam habere vim, atque per modum instrumenti physici concurrere ad producendum corpus Christi; vt cæteræ quoque aliorum sacramentorum formæ, à Christo Domino institutæ virtutem sibi superadditam habẽt ad producendam gratiam; vt in vltimo notando aduertimus.

Dicet fortassis Cabasilas, Christum instituisse instar formæ illas preces, quod quidem habemus per traditionem. Alioquin Iacobus Apostolus, Clemens, Marcus Euangelista, & Græci Doctores non eas in suis scriptis inseruissent.

Contra. Nam in primis forma tanti sacramenti deberet esse certa ac determinata ob certitudinem præsentiæ Christi. At illæ precationes apud hos auctores sunt varię. Aliter enim supplicat Clemẽs, aliter precatur Iacobus, aliter postulant alij. Et illi quidem optando, Chrysostomus imperando.

Dices, conuenire eos in sensu. Esto, conuenire eos aliquo modo in sensu, sed etiam aio, aliquo modo eos non conuenire in sensu. Nam Clemens, Iacobus, & alij, excepto vno Chrysostomo, dato precibus consecrationem fieri, prius consecrant panem in corpus Dominicum, dein-

de vinum in sanguinem; At Chrysostomus, vtraque simul, minus respondens ritui, ac præcepto Domini, qui nobis idem, quod ipse fecerat, facere iussit, & per consequẽs, vt distinctè consecraremus. Sic igitur habes apud Chrysostomum. Diaconus ait, εὐλόγησον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον τοῦτον. Benedic Domine hunc sanctum panem. Sacerdos. Et fac panem istum quidem, pretiosum corpus Christi tui. Diaconus, εὐλόγησον δέσποτα τὸ ἅγιον ποτήριον τοῦτο. Benedic Domine sanctum hoc poculum. Sacerdos. Quod autem est in calice isto, pretiosum sanguinem Christi tui. Diaconus: εὐλόγησον δέσποτα τὰ ἀμφότερα. Benedic Domine vtraque. Sacerdos, transmutans spiritu tuo sancto. Quæro itaque vel sanctificatus est panis, cùm dixit, fac hunc panem pretiosum corpus Christi tui, & vinum, cùm dixit, quod autem in calice isto, pretiosum sanguinem Christi tui, vel non. Si est sanctificatus, ergo frustra dicit postea, transmutans spiritu tuo sancto. Et videtur veræ formæ, aliam formam addere. Atque à simili posset aliquis dicere, verbis Christi, quæ sunt vera forma sacramenti, alias formas addi non necessarias. Si autem nõ sunt sanctificata, nisi in vltimo instanti post prolationem illorum verborum, transmutans spiritu tuo sancto. Ergo simul ambo consecrantur, & minimè seruatur ordo Christi. Atque hac ratione Doctores sacri inter se minimè conueniunt.

Deinde, si propterea verba Christi, quæ habentur in liturgia, non sunt vera forma, quod hæ preces consequantur, & post verba Christi dicantur. (Neque enim aliam rationem huius rei assignare nobis Cabasilas potest, quam quod ita extent, & ordinentur in liturgia) igitur à simili, hæ preces non erunt forma, quod aliæ preces longè post has de pretiosis donis consequantur. Sic enim habes apud Iacobum: ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων, τιμίων, ἐπουρανίων, ἀῤῥήτων, ἀχράντων, ἐνδόξων, φοβερῶν, φρικτῶν, θείων δώρων κυρίῳ τῷ θεῷ, δεηθῶμεν. Pro oblatis Domino Deo, & sanctificatis, pretiosis, supercœlestibus, ineffabilibus, immaculatis, gloriosis, timendis, tremendis, diuinis donis, precemur. Et similes extant apud Basilium, & Chrysostomum. Ergo vel inferas hucvsque minimè factam esse consecrationem; vel admittas alium sensum illarum precationum, & sano modo interpreteris. Immò verò si precibus fit corpus Christi, quare non illis, quæ antecedunt in liturgia verba Christi? quales sunt apud Iacobum: ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον, τὴν τροφὴν τοῦ παντὸς κόσμου, τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα καὶ ἁγιάζοντα ἡμᾶς. αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. Deus, Deus noster, qui panem cœlestem, cibum vniuersi mundi, Dominum nostrum & Deum Iesum Christum misisti, Saluatorem, Redemptorem, ac benefactorem, benedicentem, & sanctificantem nos. Ipse benedic hanc oblationem, & eam admitte ad supercœleste tuum altare. Hæc enim verba quamuis apud Basilium, & Chrysostomum recitentur in ipsa præparatione liturgiæ, tamen apud Iacobum, à quo illi Patres hęc acceperunt, habentur, & recitantur, μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον, post ingressum magnũ donorum. Et similia sunt verbis in Missa Latina post Dominica verba extantibus, quibus vult Cabasilas fieri consecrationem.

Quin apud Iacobum & Basilium in media fermè liturgia ante tamen verba Dominica, hæc alia reperiuntur: πρόσδεξαι ἡμᾶς προσεγγίζοντας τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, ἵνα γενώμεθα ἄξιοι τοῦ προσφέρειν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. ἣν προσδεξάμενος εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. Suscipe nos appropinquantes sancto altari tuo secundum multitudinem misericordiæ tuæ, vt simus digni, qui tibi offeramus rationabile istud & incruentum sacrificium pro nostris peccatis, & populi ignorantia. Quod sacrificium vbi admiseris in sanctum & supercœleste, ac intelligibile tuum altare in odorem suauitatis, vicissim emitte nobis gratiam sancti tui Spiritus.

Præterea Iacobus ante verba Dominica, sic precatur: ὑπὲρ τῶν προκειμένων τιμίων, ἐπουρανίων, ἀῤῥήτων, ἀχράντων, ἐνδόξων, φοβερῶν, φρικτῶν, θείων δώρων, &c. κύριον τὸν θεὸν ἱκετεύσωμεν. Pro propositis, pretiosis, cœlestibus, ineffabilibus, immaculatis, gloriosis, tremendis, horrendis, & diuinis donis Dominum Deum supplices imploremus. Et eodem modo precatus est post illas preces Græcorum, vt obseruauimus, & retulimus. Et infrà, ante tamen consecrationem Græcorum: εὐδόκησον κύριε δεκτὰ γενέσθαι τὰ προσαγόμενα ταῦτα δῶρα διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν. Placeat tibi Domine, vt hæc, quæ offerimus dona manibus nostris, accepta tibi sint. Et alibi: ὁ θεὸς ἐπίβλεψον

ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπιδὲ ἐπὶ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην, ὡς προσεδέξω αὐτὴν ὡς προσεδέξω Ἄβελ τὰ δῶρα, Νῶε τὰς θυσίας, Μωσέως καὶ Ἀαρὼν τὰς ἱερωσύνας, Σαμουὴλ τὰς εἰρηνικάς, Δαβὶδ τὴν μετάνοιαν, Ζαχαρίου τὸ θυμίαμα. ὡς προσεδέξω ἐκ χειρὸς τῶν ἀποστόλων σου τὴν ἀληθινὴν ταύτην λατρείαν. οὕτω πρόσδεξαι καὶ ἐκ χειρῶν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐν τῇ χρηστότητί σου. καὶ δὸς γενέσθαι τὴν προσφορὰν ἡμῶν εὐπρόσδεκτον, » ἡγιασμένην ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Deus respice in » nos,& ad nostrum hoc rationale obsequiũ, » (Græcè λατρείαν) intuere, idque accipe, vt » Abel dona accepisti, Noë sacrificia, Mosis » & Aaronis sacerdotia, Samuelis pacifica, B » Dauidis pœnitentiam, Zachariæ incen- » sum, vt de manu Apostolorum tuorum ve- » rum hunc cultum latriæ accepisti. Ita quo- » que è manibus nostris, qui peccatores su- » mus, recipe munera hæc proposita per tuã » benignitatem; & fac, vt oblatio nostra gra- » ta,& acceptabilis fit per Spiritum sanctum » sanctificata. Hæc etiam fermè extant in Basiliana liturgia. Quippe Basilius, teste Proclo Constantinopolitano Patriarcha, liturgiam Iacobi præcidit, & eam breuiorem recitandã dedit. Chrysostomus quoque multò ante verba Dominica, & per consequens ante illas preces Græcorum in C oratione, quæ post oblationem dicitur munerum, καταξίωσον εὑρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου, τοῦ γενέσθαι σοι εὐπρόσδεκτον τὴν θυσίαν ἡμῶν, καὶ ἐπισκηνῶσαι τὸ πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. » Dignos, inquit, nos fac Domine, vt coram » te gratiam inueniamus, & acceptum tibi » fiat sacrificium nostrum, & inhabitet Spi- » ritus gratiæ tuæ bonus super nos, & super » hæc proposita munera. His ergo verbis, dicet aliquis, fieri consecrationem, si valent, quæ profitetur Cabasilas. Siquidem æquè bene possunt applicari per has preces ad mysterium præterita verba Christi. D Cur enim non queant, indicet nobis Cabasilas.

Idem Chrysostomus ante consecrationem: εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. » Gratias, inquit, agimus tibi & pro » ministerio atque obsequio isto (hoc est, sa- » crificio) quod ex manibus nostris accepta- » re dignatus es. Si acceptauit, ergo, dicet » aliquis, sacrificium absolutum est. Id enim sequitur, si superficie tenus verba spectemus.

Præterea, verba Sacramentorum, vt à principio notauimus, ex institutione Christi, eo quod fuerint verba & actiones ip- A siusmet Christi, habent vim efficiẽdi quod significant. Quemadmodum & materiæ sacramentorum. Quare si quid horum desit, nulla ratione subsequitur sacramentũ, & effectus sacramenti ex tali virtute proueniens. Vnde si non adhiberetur materia, nihil fieret, & multo magis forma, quæ determinat materiam. Sed verba Christi eadem numero non possunt adhiberi, quia prætierunt, & iam non sunt. Immò Christus Dominus si vellet iisdem numero verbis denuo consecrare non posset, nisi vt Deus miraculosè ea de nouo produceret. Quod si nolet producere, deberet ea iterare, vel alia ratione consecrare.

Quare quod ait Cabasilas est plane ἀχαρακτήριστον, & ἀδύνατον. Quo circa etiam ineptè applicat sensum illorum verborum, crescite, & multiplicamini, ad sensum verborum Christi. Quod nimirum semel sint dicta; neque amplius sint iteranda, & hac ratione sermo præteritus Christi modo operetur, non tamen sine precibus sacerdotis; vt ibi sermo opifex non operatur sine matrimonio, alimento, & cæteris. Hæc inquam; non rectè applicat. Non enim in eo consistit Chrysostomi similitudo; sed in eo, quod quemadmodum illic in propagatione generis humani diuinus sermo semel prolatus fœcunditatem contulit naturæ ad generationem; ita etiam hîc semel Christus ea verba loquutus, hoc est corpus meum &c. tantam illis virtutem addidit, vt quotiescumque, dum peragitur in Ecclesiis super sacratissimas aras sacrificium, à legitimo ministro sacerdotali charactere insignito prolata fuerint, tanquam potentissima, & à Christo corroborata, necessariò produeant effectum, non aliter atque natura humana diuino imperio confirmata propagatur. At verò in aliis maxima est dissimilitudo. Nam illa verba, crescite & multiplicamini, quibus figuratè diuinum imperium exprimitur, nihil aliud sibi volunt, quàm quod opifex omnium rerum marem & fœminam semel ea lege creauit, vt non nisi per coniunctionem eorum animalia propagentur. Quare non illico productus est effectus, sed interuenientibus secundis causis Nempe debuit antecedere matrimonium, alimentũ & cætera. Et propterea ea verba, Crescite, & multiplicamini, ad futurum referuntur, & ea, quæ ad generationem requiruntur, includunt. Quippe talis est natura procreationis ex diuino præcepto. Hîc autem Christus immediatè corpus suum per trãsubstantiationem produxit, illisque ver-

bis, Hoc est corpus meum, re ipsa subsistentem sui corporis præsentiam significauit. Ibi nihil nobis in procreatione liberorum mandauit, vt diceremus. Hic, quia virtutem verbis addidit, vt ipse fecit, fieri iussit; vt sermo eius esset efficax, & operans eo ipso momento, quo dicitur, non quando iam transiit. Quamobrem & Chrysostomus, qui eam ponit similitudinem in sermone de proditione Iudæ: καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ἐρρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργῳ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἅπαξ λεχθεῖσα παρὰ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης. τὸ τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καθ᾽ ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείνου τοῦ ῥήματος ἡ δύναμις μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. Quemadmodum illa vox, quæ dicit, crescite, & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore munere suo fungitur, & efficax est, naturam nostram ad generationem corroborans; ita etiam vox ista semel quidem ab illo diuino ore prolata est, sed illius verbi vis & potestas per omnes mensas Ecclesiæ vsque in hodiernam diem, & vsque ad eius aduentum sacrificium perfectissimum efficit. Chrysostomus, inquam, qui hanc ponit similitudinem, de sacerdote tamen, qui hæc eadem verba necessariò proferat, idem Doctor in eodem sermone immediatè ante commemoratam similitudinem sic differit: σχῆμα πληρῶν μόνον ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, καὶ προσφέρει τὴν δέησιν· τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα, ἡ δὲ χάρις καὶ δύναμις ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἡ τὰ πάντα ἐργαζομένη. Personam Christi solùm gerit sacerdos, ac deprecatur illa verba pronuncians, gratia verò & vis est Dei, quæ omnia operatur. Et statim subiungit, quænam sint illa verba, quæ sacerdos pronunciat: τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησί, τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Hoc est corpus meum, inquit, hoc verbum proposita dona transmutat. Nota verbum, φησί, quod præsentem actionem sacerdotis sacrum celebrãtis significat. Sic aureus ille Doctor. Quem tamen adeo clarum perfricta fronte non erubescunt pro se citare Cabasilas & Ephesius. Sed repetunt, Chrysostomum dicere, Dominicum verbum semel dictum, non quod nunc à sacerdote dicitur, sed mentita est iniquitas sibi. Nam & modò necesse est proferatur, & de virtute huius Dominici verbi sanctissimus Doctor ait: τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. Quare cùm dicit, ἡ δὲ χάρις καὶ δύναμις ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἡ τὰ πάντα ἐργαζομένη, intelligit per verba, quippe Christus Deus addit illam vim verbis. Si autem Deus per vim suorum verborum omnia operatur, & sacrificium absolutissimum reddit, qua ratione preces humanæ cooperari poterunt? Qui enim per verbum omnia operatur, & perfectum sacrificium efficit, nihil sane alteri relinquit, quod perficiat.

Superius argumentum confirmatur. Nam verba Christi eadem numero non possunt applicari per modum formæ ad materiam, quam modò consecrant sacerdotes. Quando enim Christus dicebat, hoc est corpus meum, respiciebat panem, quem ipse præ manibus habeat, non autem panem, quem modò habent sacerdotes, quippe falsò dixisset Christus de hoc pane, hoc est corpus meum, quem ipse non habebat, neque poterat aliis ostendere. Ergo falsa redduntur verba Christi eadem numero, si ad hos panes applicentur.

Præterea, hoc differunt verba magiæ à verbis, quæ sunt formæ sacramentorum, quod ad prolationem illorum solus dæmõ ex pacto operatur, cùm illa verba nullam virtutem in se habeant, neque vllam ipsis dæmon addere possit. Non sic verba sacramentorum, quæ physicè concurrunt ad producendum effectum, & gratiam. At in reliquis conueniũt, vt nimirum, certa sint, ac determinata, & omnino iterentur, vt similis, & alter numero sequatur effectus. Neque enim dæmon operatur illis non pronunciatis, quod idem fit in sacramentis. Vide Tertullianum libro 1. contra Marcionem, & Iustinum Martyrem in Apologia 2. ad Antoninum de materiis, & certis verbis, veluti formis, quibus vtitur dęmon ad imitationem Christi. Et notandum dæmonem veluti simium ad decipiendum homines quàm simillima gesta Deo, semper efficere velle.

Præterea verba Principis æquè pollent, si ab ipso in Senatu, deinde si ex mandato ipsius à prorege, vel Iudice in aliqua prouincia proferantur. Cur igitur non valeant verba Christi à Sacerdotibus prolata vicem ipsius gerentibus?

Dicet aliquis pro Cabasila, ex antecedentibus, & consequentibus verbis Canonis manifestum esse, ea verba narratiuè proferri. Quippe refert Sacerdos, quid Christus dixerit, quid fecerit, quid mandarit, cui gratias egerit, quibus seipsum impertierit.

Est quidem ita, verùm non solùm narratiuè, sed etiam significatiuè simul potest aliquis eadem verba pronunciare, vt non etiam mirum sit, si sacerdos duplici sensu eadem verba enunciet. Vt si quis dicat (exemplum Bessarionis est) Rex vestræ salutis cupidus, vestrâque rempublicam in felicitate, ac copia omnium rerum tenere desiderans, continuò iis rebus inuigilat & leges condit, quas ad id existimat vtiles, ac necessarias. Vnde cùm in multis aliorum exempla sequutus tum plurimorum ipse inuentor, hanc legem sancit. Volo quilibet vestrûm, qui conditis à me legibus paruerit, talentum auri ex ærario publico tot annis accipiat. Profectò non solùm narratiuè hæc dicit, sed simul atque dicta sunt, rata fiunt, quæ iubentur. Præsertim si ita princeps sanciat, vt promulgator legis in prima persona ea verba referat.

Similiter si Regium consilium (quæ sunt exempla nouitiorum Theologorum) hoc vel simili modo sententiam proferat, nobis iniunctum est, vt sententiam feramus dicentes. Ego Rex in hac causa dico, &c. Si quis etiam dicat, Christus docuit orare dicens, Pater noster, &c. potest simul recitare factũ Christi & orare. Aliud exemplum est, si quis ita loquatur. Aristoteles dixit, quod ego etiam dico, mundus fuit ab æterno. Ille simul recitatiuè proferret illa verba, mundus fuit ab æterno, & significatiuè. Nam sic loquendo, hæreticus esset.

Nec refert quod illud pronomen, hoc, aliud demonstret in ore Christi, aliud in ore sacerdotis. Nam proportionaliter idem demonstrat, scilicet corpus Christi sub speciebus panis præsentibus. Vnde non repugnat, sacerdotem simul, & eodem verbo, referre Christum dixisse hoc, quod sibi erat præsens, esse corpus suum, & simul affirmare, hoc quod sibi est præsens, esse corpus Christi. Præsertim quia idem Christus operatur per sacerdotem, & quia illa verba, hoc est corpus meum, considerari possunt, vel vt continuantur cum præcedentibus, & hoc modo tenent se materialiter, & narratiuè, vel præcisè, & absolutè, ac si sola dicerentur, & hoc posteriori modo tenent se formaliter, & significatiuè.

Preterea non adhibetur eadem numero materia, neque potest adhiberi. Non enim eundem numero panem, quem Christus Dominus sanctificauit, consecramus, & tamen valet sacramentum. Quare igitur non valebit, si forma non eadem numero adhibebitur, quæ similiter non potest adhiberi?

Ad hæc, verba Christi Domini in aliis sacramentis toties geminantur, quoties & ipsamet sacramenta iterantur, nullum enim fit sacramentum, nisi iis cum intentione à legitimo ministro prolatis. Egregiè Basilius de baptismo in libro de spiritu sancto, eum à gratia excidere, ait, qui detrahit, aut addit ad verba præscripta in sacramento Baptismi. Ea esse intelligit Euangelica. Irenæus libro primo cap. 18. reprehendit hæreticos quosdam, quod mutarent formam verborum à Christo præscriptam in sacramento Baptismi. Tertullianus in libro de Baptismo. Lex, inquit, « tingendi imposita est, & forma præscripta. « Ite, inquit, ad omnes gentes, tingentes « eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus « sancti. Augustinus libro 6. contra Donatistas cap. 25. Certa sunt verba Euangelica, « sine quibus non potest consecrari baptismus. Damascenus libro 4. de fide c. 16. Quæ forma in Baptismo adhibenda sit « Dominus exposuit dicens, baptizantes « eos, &c.

Vnde igitur habent hanc exceptionem Cabasilas, & Ephesius qui volunt solam Eucharistiam sine verbis iteratis Domini confici?

Præterea, formæ sacramentorum non possunt ab alio institui, nisi à Christo auctore gratiæ. Vnde celebre axioma Theologorum est, sacramentorum materias, & formas à Christo Domino, esse institutas, quod à principio notauimus. Quis enim alius posset gratiam concedere sacramentis? Sed illæ preces sacerdotum non sunt institutæ à Christo, ergo non sunt forma sacramẽti. Quicquid enim instituit Christus in hoc sacramento nobis constat ab Euangelistis, Apostolo Paulo, & traditione sanctorum Patrum, sed nullus scribit illas preces esse traditas, & institutas à Christo, vt de verbis Domini tradunt.

Præterea si formæ sunt institutæ à Christo, certum est à nemine eas posse immutari, malè igitur immurantur à Cabasila, qui verba Christi à presbytero in liturgia prolata nihil efficere posse, preces consecrare contendit.

Diceret posset Cabasilas, immo verò, & clarè dicit, esse quidem verba Christi, sed præterita, & applicari per preces sacerdotis.

Contra, Nam eodem modo possemus differere de cæteris quoq; sacramentis, &

eorũ veras formas penitùs obiicere. Quippe diceremus, formam Baptiſmi eſſe quidem verba Chriſti, ego te baptizo, vel baptizatur ſeruus Dei in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti. Sed tamen ſatis eſſe quod prolata fuerint ſemel à Chriſto, modò verò proferri à nobis per modum narrationis, vel non neceſſariò proferri, adeò vt ſi etiam prætermitterentur, valeret ſacramentum. illa verò tantũ præterita verba Chriſti à nobis applicari per preces, ad hoc vt Baptiſmus conſequatur ſuum effectum, quod idem dico de aliis ſacramentis At non ita ſentiunt Patres, quorum teſtimonia ſupra de Baptiſmo retulimus. Vt igitur illa quoneſcunque Baptiſmus fit, neceſſe eſt proferantur, ita etiam iſta quotieſcumque fit Euchariſtia.

Quod enim aiunt Cabaſilas, & Epheſius, cætera quoque ſacramenta precibus ſacerdotis abſolui, ſuam craſſam ignorantiam produnt. Quippe formæ ſacramentorum non ſolùm apud Latinos, ſed ne apud Græcos quidem ſunt deprecatoriæ, vt partim diſſeruimus, partim in aliis ſacramentis oſtendemus. Excepta forma extremæ Vnctionis, quam habemus ex ſcriptis Apoſtolicis, nimirum promulgatam quidem ab Apoſtolo Iacobo, ſed à Chriſto Domino inſtitutam.

Poſtremò hæc doctrina Cabaſilæ planè deſtruit præceptum Chriſti. Nam Chriſtus Dominus cùm panem accepit, & benedixit, certa verba ſuper illum pronunciauit, ſcilicet, Hoc eſt corpus meum, nullis aliis verbis additis, ac deinde iuſſit nos idem facere. Hoc, inquit, facite in meam commemorationem; hoc eſt, tranſmutate panem in meum corpus, & vinum in meum ſanguinem, eodem modo, quo ego tranſmutaui. Alioquin iubere, & modum non præſcribere, vanum eſſet. Vt ſi vellet aues volare, non præſtitis alis. Sed concedit Cabaſilas illis ſolis verbis Chriſtum tranſmutaſſe. Debemus igitur, & nos illis iiſdem verbis vti, ſi facere volumus, quod ipſe fecit, & nobis imperauit, & nuu addere alia verba. Immo in aliis ſacramentis ſolùm nobis imperauit, & ea inſtituit, hic verò & fecit, & imperauit, ac expreſſiùs tradidit normam abſoluendi ſacramentum, idque propter incomparabilem tanti myſterij dignitatem.

Diceret fortaſſis Cabaſilas, Chriſtum imperaſſe; vt baptizaremus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Non autem in conficienda Euchariſtia, vt diceremus verba, quæ ipſe dixit.

Sed fallitur. Nam Chriſtus eodẽ modo, immò & expreſſiùs dixit hoc facite, quod ipſe fecit, ſed ipſe fecit ſuum corpus dicendo, hoc eſt corpus meum, quod ne ipſe quidem Cabaſilas negat.

Alioquin ſi liceret illa Chriſti verba, hoc facite, coarctare ad factum, non etiam ea referre ad totam actionem Chriſti, ita vt comprehendat etiam verba, tunc etiam liceret dicere, nobis non imperaſſe, vt diceremus, ego te baptizo, vel baptizatur ſeruus Dei. Non enim Dominus ait, dicite ego te baptizo. Satis igitur erit, ſi aſpergentes aquam dicamus, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, vt egregiè notauit Cardinalis Bellarminius, immò neque dixit Dominus, dicite, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, ſed ſolùm ait, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Quæ verba non cogunt vt dicamus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, ſed ſolùm vt baptizemus auctoritate Dei, nimirum, vt eius miniſtri. Quod poteſt fieri etiam ſi nihil dicamus, id quod ex aliis ſimilibus locis demonſtrari poteſt Nam Marci vltimo Dominus ait, In nomine meo dæmonia eiicient, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt. Et tamen non erat opus, vt Apoſtoli, cùm aliquem curare volebant, dicerent voce, in nomine Domini, ſed ſatis erat ſi cogitatione. Nam Act. 9. Petrus excitauit Tabitham, & Act. 14. Paulus ſanauit claudum ſine vlla mentione nominis Chriſti. Sic etiam Matthæi 18. Dominus ait, Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, illic ſum in medio eorum, & tamen non eſt opus, vt qui volunt congregari in nomine Chriſti, dicant verbis, congregamur in nomine Chriſti; ſed ſatis eſt, ſi conueniant Chriſti auctoritate. Sic denique Ioannis 5. Dominus ait, Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me. ſi alius in nomine ſuo venerit, illum recipietis, vbi non ſignificatur aliud per nomen, niſi auctoritas.

Dices, ex ſcriptura non poſſe illud colligi efficaciter, ſed colligi tamen adiuncta traditione, & vſu Eccleſiæ Catholicæ.

Rectè ſanè. Eandem igitur recipias traditionem in Euchariſtia. Non enim ſine cauſa Eccleſia Latina & Græca verba Chriſti in liturgia profert. Et quidem Latini ſtatim poſt verba Dominica Euchariſtiam adorandam populo exhibent. Græcis verò quamuis non ita ſit in more poſitum, tamen ex geſtu ſacerdotis, benedictioue, &

ostensione Diaconi, ac responsione populi satis constat, non solùm narratiuè, vt imaginatur Cabasilas, sed etiam significatiuè vt res ipsa postulat, ea verba eos proferre.

Quamuis aliquid ampliùs clarius, ac manifestius sit præcepti Dominici in Eucharistia, quàm in Baptismo; sed si in illo sacramento ex verbis Domini rectè colligunt Patres formam Baptismi, ne ipsis quidem hæreticis contradicentibus, multo magis idem colligunt in mysterio sacratissimæ Eucharistiæ.

Sola verba Christi sine vllis precibus sufficere consecrationi.

CAPVT XXXI.

PROBEMVS modò sola verba Christi à sacerdote prolata satis esse ad consecrationem (quamuis nonnulla ex his, quæ diximus, huic etiam membro; accommodari queant.)

Nam in primis contraria sententia continet in se contradictioné, atque se ipsam penitus destruit. Dicere enim, illa verba Dominica requiri de essentia sacramenti, quamuis non ea sola, & illis prolatis, nondum esse corpus Christi, perinde est, ac si aliquis diceret, hoc est corpus meum, & hoc non est corpus meum. Siquidem pronunciantur à sacerdote illa verba, hoc est corpus meum, & tamen ex sententia horum Theologastrorum nondum est corpus Christi, quæ est manifesta contradictio.

Deinde, vel satis sunt verba Christi ad conficiendum corpus Christi, vel non, secundum non potest dici, hac enim ratione Christus Dominus suum corpus non consecrasset. Neque enim alia verba protulit. Et quod animus horret cogitare, aures audire, & calamus exarare, falsum dixisset veritas, quando protulit, hoc est corpus meum. Ergo sufficiunt verba Dominica.

Dicere enim, (vt videntur indicare Cabasilas, & Samonas) verba illa sola sine aliis precibus satis quidem fuisse Christo Domino ad consecrandum, minimè verò sacerdotibus, nullo prorsus nititur fundamento. Nam præterquam quod perfectissimam huius sacramenti formam à Christo prolatam, & institutam, imperfectam efficiunt, atque additione precum eam immutant (qua potestate ipsi viderint) non etiam alius fuit olim Christus, & modò alter, vt ipsi non eadem verba sufficiant. Sed ille idem Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui nunquã moritur, vt quis illi succedere debeat, & qui tunc solus ore suo benedicto, & sacratissimo consecrauerat, modò consecrat per os Sacerdotis. Quemadmodum egregiè philosophantur sacri Doctores, Cyprianus sermone de cœna Domini, qui de Christo ait, Vsque hodie hoc veracissimum, & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit.

Et Chrysostomus hom. 82. in Matthęũ, οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκείμενα. ὁ τότε ταῦτα ποιήσας ἐν ἐκείνῳ τῷ δείπνῳ, οὗτος καὶ νῦν αὐτὰ ἐργάζεται ἡμῖν. ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν ἡμεῖς, ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων, αὐτός ἐστι. Non sunt, inquiens, humanæ virtutis hæc opera, qui tunc in illa cœna confecit, ipse nunc quoque nobis operatur. Ministrorum nos ordinem tenemus, qui verò hęc sanctificat, & transmutat, ipse est. Ibidem ferè continenter, αὕτη ἐκείνη ἐστὶν ἡ τράπεζα, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔχει. οὐ γὰρ ἐκείνην μὲν ὁ Χριστὸς, ταύτην δὲ ἄνθρωπος δημιουργεῖ, ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτός. Hæc illa non alia mensa est; hæc nulla re minor, quàm illa est. Non enim illam Christus, hanc homo quispiam facit, sed vtramque ipse. Et homilia de proditione Iudæ: καὶ νῦν πάρεστι Χριστὸς ἐκεῖνος τὴν τράπεζαν ταύτην κοσμῶν. ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα, καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρῶν μόνον ἕστηκεν ὁ ἱερεύς. καὶ προσφέρει τὴν δέησιν τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα, τὸ, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. ἡ δὲ χάρις καὶ δύναμις ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἡ τὰ πάντα ἐργαζομένη. Et nunc ille præsto est Christus hanc mensam decorãs, qui enim illam ornauit, ipse istam quoq; nunc exornat. Non enim homo est, qui quæ sunt in mensa proposita corpus Christi, & sanguinem facienda curat, sed ipse qui crucifixus pro nobis est Christus. Figuram adimplens astat Sacerdos, ac deprecatur illa verba pronuncians, Hoc est corpus meũ, gratia verò, & potentia Dei est, quæ omnia operatur.

Quin & ipse Sacerdos in liturgia fatetur, Christum esse qui offerat, se verò indignum ministrũ, & seruum, σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος. Tu enim (inquit) es offerens, & oblatus.

Quocirca Samonas, qui aliquid probabile afferre videtur cur sacerdos offerat preces, vt in obiectionibus retulimus, non distinguit inter formam sacramenti, & alia

verba, ſed confusè loquitur, atque ad illud ſibi obiectum potiùs reſpondere videtur; quare liturgia ſit adeò prolixa, cùm Chriſtus auctor myſterij breuiter illud expedierit. Vnde & ſacerdotem multas preces fundere, & aſtantem populum, ait, vna cum ſacerdote orare; cùm tamen preces ſacerdotis, quas Græci putant conſecratorias, haud multæ ſint, & preces populi nulla ratione ad eſſentiam ſacramenti ſpectent. Itaque rationes illius rectè concludunt, ſi ad perſonam ſacerdotis referantur, non quatenus agit perſonam Chriſti, ſed quatenus agit perſonam propriam, vt enim aſſequi fructum myſterij, & ſine peccato adminiſtrare valeat ſacramenta, non ſolùm Chriſti, ſed & ſuam perſonam agere ſolet. Atq; vt gerit perſonã Chriſti, eſt miniſter Chriſti, & ſemper exauditur, quippe ſẽper ſequitur effectus ſacramenti. Gerit verò cũ hac differentia, quia, quãdo in aliis ſacramentis loquitur actiuè in præſenti, & in prima & ſua perſona, actionem ſuam ſemper ad aliũ dirigere videtur, Ego te baptizo, te cõfirmo, te abſoluo; At verò in hoc ſacramento totam actionem ad ſe refert, non enim dicit, quaſi loquatur de aliqua alia re, hoc eſt corpus Chriſti, ſed hoc eſt corpus meum, ac ſi ipſe eſſet Chriſtus, adeo induit perſonam Chriſti. Quomodo Exodi 3. Angelus dicit, ego ſum Deus patris tui. Vbi verò in ſacramentis non loquitur in præſenti indicatiui modi & in prima, & ſua perſona, ſed vel imperat, vel paſſiuè in tertia perſona formam pronuntiat, ibi nihilominus non excludit ſuam perſonam, vt eſt miniſter Chriſti, vt verbi gratia, Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium, nimirum intelligitur à me, vel à Deo per me. Et baptizatur ſeruus Dei, ſcilicet à me. Vt autem ſacerdos non ſolùm loquitur in perſona ſua, ſed etiam agit perſonam ſuam, vt cùm laudat Deum, orat, gratias agit, dicit ſe indignum eſſe ad tantum opus, & confitetur peccata ſua, tunc quatenus, inquam, agit perſonam ſuam, ſiue in hoc, ſiue in aliis ſacramentis, non eſt miniſter Chriſti, quare non infallibiliter aſſequitur, quod deprecatur, præſertim ſi ſit improbus, & expers diuinæ gratiæ. At certum eſt Græcorum presbyteros illas preces, fac hunc panem, proferre, quatenus agunt perſonam propriam. Vnde effectus ſacramentorum, qui eſt certiſſimus, non pendet à re dubia, & incerta, ſed vt aiunt Theologi, pendet ex opere operato, non ex opere operantis. Itaque quod hæretici, & mali ſacerdotes verè baptizent, hoc non prouenit ex eorum perſona, & precibus, ſed quatenus ſunt miniſtri Chriſti. Sunt autem miniſtri, dum proferunt verba Euangelica, & veram formam baptiſmi, cui eſt alligata diuina promiſſio, vt egregiè docet S. Auguſtinus libro 6. contra Donatiſtas cap. 25.

Sed obiicit Cabaſilas, formam extremæ Vnctionis, quæ ſunt preces ſacerdotis, & ſine dubio exaudiuntur à Deo. Vnde colligit, cæteras quoque preces in ſacramentis exaudiri.

Reſpondeo, illas preces extremæ Vnctionis non eſſe preces ſacerdotis, quatenus agit perſonam ſuam, ſed vt eſt miniſter Chriſti Domini ſacramentorum inſtitutoris. Et ideo exaudiri. Chriſtus enim voluit, vt illius ſacramenti forma eſſet deprecatoria, quod eſt quid peculiare illius ſacramenti.

Dices, Vnde ſcimus illas preces eſſe formam illius ſacramenti, & tamen in ſacramento Euchariſtiæ preces non eſſe de ratione formæ.

Reſpondeo, ex apoſtolicis literis S. Iacobi, ac traditione Eccleſiæ habemus, formam illius ſacramenti eſſe preces. Vnde dicitur, Oratio fidei ſaluabit infirmum. Euchariſtiæ verò non preces, ſed verba Domini, vt teſtantur, & clamant vnanimi conſenſu Euangeliſtæ. Neque duæ formæ, idque diſparatæ vni adhibentur myſterio. Quòd idem dicendum eſt de aliis formis ſacramentorum, quas veras eſſe colligimus, vel ex ſcriptis Euangelicis, & Apoſtolicis, vel ex traditione maiorum, & auctoritate Eccleſiæ. De illis autem precibus, fac hunc panem pretioſum corpus Chriſti tui, nihil tale nobis ex diuinis literis conſtat. Inter ſanctos Patres verò videtur quidem eſſe aliqua diſſenſio, ſed obſcuriores à clarioribus exponendi ſunt, & pauci cum pluribus conſociandi, vel maiorum, & doctiorum, & longè plurium auctoritas ſequenda eſt.

Præterea, in ſacramentis nouæ legis, hæc duo ſignificare, & efficere non ſeparantur. Quicquid enim ſignificant ſacramenta, illud etiam efficiunt, & nihil poteſt fieri per ſacramenta, quod non ſignificetur per verba ſacramentorum. Sed inter duas iſtas propoſitiones, Hoc eſt corpus meum, & fac hunc panem corpus Chriſti tui, prima verè ſignificat illud eſſe, quare, & ſimul efficit. Secunda non ſignificat eſſe, ſed optat, & rogat vt ſit. Non igitur illis verbis fit corpus Chriſti.

Deinde,

Deinde, vt illud esse significaret. Non A tamen quicquid verba significant, efficiunt ex natura sua, nisi ex institutione Christi, sed illæ preces, vt dixi, non sunt institutæ à Christo, & contra, illa alia verba, Hoc est corpus meum, sunt instituta, ergo illa sola efficiunt quod significant.

Præterea, Christus non solùm instituit, sed etiam simul administrauit hoc sacramentum, sed nullam aliam adhibuit formam, præter sua diuina verba; ergo illa sola sunt vera forma. Alioquin vnum sacramentum duas haberet formas.

Præterea, addere ad verba Scripturæ, vel ea mutare nullo pacto licet, igitur nec B verba sacramentorum mutari vllo modo debent, aut possunt. Præsertim cùm verba Scripturæ solùm ad significandum, verba sacramentorum ad significandum, & sanctificandum instituta sint.

Præterea, si quis mutaret materiam sacramenti, aliam materiam addendo, non perficeret sacramentum, ergo & formam. Non enim minor, immò maior est ratio. Sed additis precibus mutantur verba Christi, immò & penitus destruuntur, ergo.

Præterea, si verba Dominica non sufficiunt, & antecedunt, videntur esse tan- C quam præuiæ dispositiones, & preces tanquam vera forma, non enim & verba, & preces tanquam forma, præsertim cùm seiunguntur, & non continuò proferantur. Quocirca & præstantiores erunt humanæ preces verbis cœlestibus. Quippe prolatis dominicis verbis nihil fit, absolutis precibus fit corpus Christi. Neque enim possunt dicere inchoatiuè fieri corpus Christi per verba Christi, & imperfectum esse, donec absoluatur per preces. Nam corpus Christi vbicunque est profectò perfectissimum est; vel vbi dicitur minus perfectũ esse, ibi nulla ratione est, quare per verba D Christi nihil fit, si imperfectum corpus deber esse. Deinde vt hoc verum sit, inchoatiuè esse per verba Christi hoc ipso preces erunt digniores, quæ illud non inchoant, sed absoluunt.

Ad hæc, cunctæ aliæ formæ sacramentorum continenter proferuntur nullo interuallo relicto, & vnam integram sententiam efficiunt. Neque ratio reddi potest, cur forma debeat secari, ac diuidi. Sed illæ preces, fac hunc panem, non continuò pronunciantur, cùm inter verba Domini, & illas intercedant aliquot aliæ orationes, quæ non sunt de essentia sacramenti. Neque vnam integram sententiam constituunt. Qualis enim est huiusmodi sententia, & contextus sermonis, Hoc est corpus meum, & fac hunc panem pretiosum corpus Christi tui. Ergo illæ preces non sunt pars sacramenti.

Præterea, in hoc sacramento substantia panis, remanentibus accidentibus, desinit esse in instanti, cùm sit etiam indiuisibilis, idque virtute non vnius, aut alterius verbi formæ, seu syllabæ, seu dictionis, quod ea per se nihil significent, sed vi totius sententiæ, quæ tunc censetur esse perfecta, & absoluta, cùm iam desinit tota eius prolatio. Nam in omni rigore, & proprietate propositionum de præsenti tota significatio refertur ad instans; quod est terminus prolationis earum. Alioquin falsæ redduntur propositiones, vel imperfectum, non autem quem volumus, sensum efficiunt, vt si quis dicat, Adam est mortuus, verum dicit: At si dixerit, Adam est, & ibi sistatur, falsa erit propositio, quia significabit, Adam esse; ita in illa propositione, Hoc est corpus, vt efficiat sensum quem voluit Christus, necesse est addatur integrum prædicatum meum. Idem videre est in propositionibus modi optandi, vel imperandi. Nam in hoc exemplo, Fac hũc panem, suspensa est significatio, etsi addideris pretiosum corpus, adhuc non est absoluta, quia posset adiungi alia determinatio, Petri, vel Pauli. Donec ergo addatur, Christi tui, suspensa est significatio, & completur in primo non esse verborum. Quamprimum enim desinunt verba formæ in instanti negatiuè per primum sui non esse, vt loquuntur Philosophi, desinit etiam in eodem instanti substantia panis per primum sui non esse, & incipit esse corpus Christi per primum sui esse. Quod etiam accidit in mutationibus naturalibus propter substantiæ annexas qualitates, dum corruptio vnius fit generatio alterius.

Hæc itaque instantanea mutatio vel fit post prolationem verborum Christi præcisè, ac separatim, & tunc solis verbis Christi fit, vel post preces sacerdotis similiter seiunctim, & tunc solis precibus sacerdotis fit. Vel post verba Christi, sed coniunctim auxilio videlicet mox futurarum precum sacerdotis. Vel tandem post preces sacerdotis, non tamen seorsum, sed potestate quoque iam prolatorum verborum Christi. Hisce postremis membris diuisionis simile quid excogitauit Ambrosius Catharinus in opusculo de verbis consecra-

tionis circa finem, vir quidem Catholicus & doctus, sed qui in nonnullis, quæ est mortalium conditio, sine pertinacia errauerit. Nam existimat deprecationem necessariam, quamuis interdum anteponi possit, interdum postponi verbis Christi, & consequenter sentit, quando deprecatio anteponitur, vt nunc fit in Ecclesia Latina, statim post verba Christi incipere corpus esse in sacramento, si verò postponatur, non incipere donec fiat deprecatio. Hæc opinio, explosa superiore, vna quoque explodetur. Atque vt præposterè incipiamus, hoc postremum quod finxit Cabasilas, & Catharinus in gratiam Græcorum, adeo implicat contradictionem, vt non solùm homines, sed ne ipse quidem Christus non dico de facto non fecerit, sed neque per absolutam diuinam potentiam efficere potuerit. Quid enim? An poterat ἡ αὐτοαλήθεια, Christus Dominus dicere, Hoc est corpus meum, deinde quasi non verax, & quasi nondum esset illud corpus suum, rogare, vt fieret? Propterea Euangelistæ cætera, quæ fecerat Christus, antecessisse commemorant. Accepisse panem, gratias egisse, fregisse, benedixisse, oculos eleuasse in cœlum, quod habemus ex traditione, & est in liturgia sancti Iacobi, & Basiliana, quod etiam refert Ambrosius in libro 4. de Sacramentis cap. 5. & tandem dixisse, Hoc est corpus meum. Deinde tametsi illæ preces cum sententia Domini in sensu non discrepatent, neque contradictioni subiicerentur, tamen eo ipso, quod sint preces humanæ, non possunt esse pars formæ. Alioquin exæquabimus illas cum verbis diuinis, & maximam iniuriam faciemus verbis Domini, si tantam eis imbecillitatem attribuerimus, vt per ea sola nihil nos posse efficere existimemus, nisi deinde ad auxilium humanarum precum confugerimus. At non ita veteres Patres, qui tantùm miraculum & miraculorum omnium maximum, nunquam precibus humanis fieri fassi sunt. Sed interrogati, qua ratione fieret tantum opus, nihil aliud sciuerunt respondere, quàm maiestate, imperioque verbi Domini, quo cuncta cætera in rerum natura sunt procreata. Sic diuinus Ambrosius libro de mysteriis init. c. 9. De totius, inquit, mundi operibus legisti, quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mādauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat; non potest ea, quæ sunt, in id mutare, quod non erant? non enim minus est, nouas rebus dare, quā mutare naturas. Et in libro 4. de sacramentis cap. 4. Ergo, inquit, sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? nempe is, quo facta sunt omnia; Iussit Dominus, & factum est cœlum. Iussit Dominus, & facta est terra. Iussit Dominus, & facta sunt maria. Iussit Dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo quā operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse, quæ non erant; quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat, sed audi dicentem, ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Ergo tibi, vt respondeam non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem dico tibi, quod iam est corpus Christi. Ipse dixit, & factum est: ipse mandauit, & creatum est. Sic Eusebius Emissenus, seu quicumque sit, vetustus sanè, atque insignis auctor in sermone de corpore, & sanguine Domini, cuius initium, Magnitudo cœlestium beneficiorum. Quando, ait, benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione sū-mi numinis consecrentur, substantia illic est panis, & vini. Post verba autem Christi, corpus, & sanguis est Christi. Quid mirum autem si ea, quæ verbo creare potuit, possit creata conuertere? immò iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur, condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit, visibilia & inuisibilia voluntatis imperio suscitare. Et rursus, Inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens, Accipite, & edite, Hoc est enim corpus meū, & sanctificatione repetita, Accipite, & bibite, hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum præcipientis Domini repentè ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, pari potentia in spiritualibus sacramentis verbo præbetur virtus, & rei seruit effectus.

Sic Damascenus in libro 4. de fide Orthodoxa cap. 14. Si igitur verbum Dei viuens est, & efficax, & omnia quæcunque voluit Dominus, fecit; si dixit, fiat lux, & facta est lux, fiat firmamentum, & factum est. Si verbo Dei cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Si

» cœlum, & terra, aqua, ignis, & aër, & om-
» nis ornatus eorum verbo Domini perfe-
» cta sunt, & homo ipse vbique diuulgatum
» animal; si volens ipse Deus verbum, fa-
» ctus est homo, & ex sanctæ Virginis pu-
» rissimis, & illibatissimis sanguinibus in se-
» ipso sine semine carnem sustentauit, non
» potest panem sui ipsius corpus facere, &
» vinum, & aquam sanguinem? Dixit in
» principio, Producat terra herbam viren-
» tem; & vsque nunc pluuia facta producit
» germina, diuino coadiuta, & vigorata præ-
» cepto. Dixit Deus, Hoc est corpus meum,
» & hic meus est sanguis, & hoc facite in
» meam commemorationem; & omnipo-
» tenti eius præcepto, donec veniat, effici-
» tur. Sic enim dixit, Donec veniat, &c.
» Nec quicquam amplius nobis perspectũ,
» & exploratum est, quàm quod verbum
» Dei verum est, & efficax, atque omnipo-
» tens. Sic illi Patres.

Postremò qua ratione quispiam intelliget vim verborum Christi esse suspensam, & expectare preces vt producat effectum, quæ vna cum verbis iam præteriit, immò & periit, quia iam non est. Neque aliud intelligimus per vim verborum, quàm ipsamet verba à Christo instituta, & roborata; vnde si prætereant, præterit etiam illorum vis, & si eadem verba proferantur, altera virtus numero illorum erit, vt & ipsa verba alia numero sunt. Nisi quis dicere velit, præterita verba Christi moraliter agere in sacramenta, quod à nobis supra meritò reiectum est.

Penultimum quoque diuisionis membrum, & easdem patitur difficultates, & non dissimili contradictioni, obnoxium est. Dicere enim post prolationem verborum Christi, in instanti fieri corpus Christi, & tamen vi futurarum precum, (quæ vis si concedenda est, nonnisi post absolutas preces, & integram sententiam concedenda est,) est dicere, esse iam factum, & absolutum corpus Christi, & tamen non esse factum, antequam adueniat illa vis deprecatoria. Præterquam quod etiam diximus forma produci corpus Christi, quatenus continet integram sententiam, quæ debet proferri. Sed verba Christi & preces Græci Sacerdotis non solùm varias, sed contrarias sententias planè constituunt; vt quod vna construit, altera destruat.

Et hæc quidem ratio valet, si preces verba Christi sequantur, si verò antecedant, vt vult Catharinus esse necessarias apud Latinos, tunc quærendum est, Vtrum illæ preces habeant aliquam virtutem à Deo sibi superadditam ad hoc vt concurrant ad tantum opus, vt habent verba Christi, vel sint vt verba, & signa magica, ad quorum præsentiam, & prolationem Deus operatur. (tametsi illud prius esset conuenientius, propterea enim dæmon illis præsentibus ex pacto operatur, quod nullam addere possit illis virtutem; non sic Deus auctor, & opifex rerum) si primum, tunc militat superius argumentum. Quomodo suspenditur illa virtus, cùm verba transeunt. Si secundum, quare igitur illis prolatis Deus non operatur, nec statim consequitur effectus, sed expectantur verba Dominica, quæ seiunguntur aliquo spatio temporis à precibus, & non continuò enunciantur.

Respondere posset Catharinus, hæc pendere à mero placito institutoris, qui vult, vt ea omnia, & preces postpositæ, vel antepositæ, & sua verba requirantur ad producendum effectum.

Amabo eum, indicet ergo nobis, vbi extat hoc placitum. Nam ipse cùm nihil tale constet, à posteriori philosophatur, quia videt preces in liturgiis, vel antepponi vt apud Latinos, vel postponi, vt apud Græcos. Sed illæ preces alium sensum commodissimè admittunt. Perperam igitur contra sententiam communem aliorum Theologorum ita interpretatur eas Catharinus, vt existimet ad essentiam sacramenti pertinere. Quis enim Catholicorum dixerit, aliquam orationem ex his quæ antecedunt in Canone verba Christi, adeo esse necessariam, vt si fortasse, vel obliuione omittatur, vel malitia mutetur, consecratio non teneat? ad hæc, cùm aliæ formæ sacramentorum non requirant preces, sed per se sufficiant, quæ ista est imperfectio huius sacramenti, vt per se forma eius non sufficiat. cùm alioquin nobilitate cætera mysteria longè superet?

Restat igitur, reiectis aliis membris, vt corpus Christi fiat singillatim, vel solis ipsismet Christi verbis, vel solis precibus Sacerdotis. At enim, vt solis fiat precibus humanis, fieri non potest, ne Græci quidem ipsi hoc admittunt. Primum enim illæ preces, quæ post verba Christi effunduntur, Saluatoris sententiam redderent falsam. Profert enim Sacerdos, seu potiùs Christus per Sacerdotem illa verba, Hoc est corpus meum. Si deinde dixeris, solis precibus fieri. Non igitur fuit

antea verum corpus, dum protulit, Hoc est corpus meum.

Deinde humana verba nullam habent virtutem ad producendos supernaturales effectus. At si solis precibus fieret corpus Christi, hac ratione non solùm exæquatemus preces humanas cum verbis diuinis, (quod superiùs quasi absurdum à nobis meritò explosum fuit) sed adeò eas extolleremus, vt deinde nullam proportionem, comparationemve eas admittere posse fateri cogeremur. Nempe humanæ preces forent operosæ, potentissimæ, vitales, & efficacissimæ. Verba Domini languida, infirma, mortua, planéque otiosa. Postremò, vnde scimus, dum deprecamur, fac hunc panem, nos exauditum iri? quæ oracula, quæ reuelationes nobis de hac re patefactæ sunt, præsertim si simus mali ministri. Neque enim illæ preces sunt Euangelicæ, vel præceptæ à Christo, vt eas teneatur exaudire.

Quæ enim refert Cabasilas de certitudine orationis, quam certò sit exaudituтus Deus, sunt valdè generica, & sano modo sunt explicanda, cùm ex parte personæ supplicantis, tum ex parte rerum, quas obtinere cupimus, tum etiam temporis. Quamuis enim dicat Christus, Quicquid petieritis in nomine meo, dabit vobis, & petite, & accipietis, pulsate, & aperietur vobis. Tamen ea potissimùm intelliguntur de rebus pertinentibus ad salutem, à quibus nemo excluditur, quæ sæpenumero non statim eueniunt. Et si petantur ab hominibus syncero corde ad Deum se conuertentibus. Secus enim peccatores Deus non exaudit. Adde quod Augustinus, dabit vobis, intelligit, dictum esse de Apostolis. Non autem intelliguntur de conficiendis sacramentis, quæ Christus non omnibus, sed sacerdotibus, non petere, sed facere, & administrare mandat, tantùm non dicens, immò verò dicens, baptizate, sacrificate, à peccatis soluite, manus imponite, infirmos vngite. Hæc enim extant in diuinis literis. Nam alioquin, & sæcularis iustus petendo, Christi corpus conficeret. Cæteraque sacramenta administraret, & Sacerdos peccator nihil efficeret.

Superest igitur, vt nos fateamur, solis verbis Christi αὐτοβάτοις, quod aiunt, fieri corpus Christi. Hac enim ratione, & sententia Christi vera est, & operatoria, & nobis de veritate tanti mysterij certum est, dum non humanis, sed diuinis Christi verbis fidem adhibemus.

Vnde egregiè Magnus Basilius in quæstionibus breuiter explicatis q. 172. τὴν δὲ πληροφορίαν ἐμποιεῖ ἡ πίστις τῶν ῥημάτων τοῦ κυρίου εἰπόντος, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. De rei, inquit, veritate certissimos nos reddit fides verborum Domini, qui dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, hoc facite in meam commemorationem.

S. Gregorius Nazianzenus in secunda oratione de Paschate: Ne sermonibus, inquit, qui de carne habentur, fidem deneges. At inter sermones de carne, præcipui sunt illi Christi, Hoc est corpus meum. Illisque prolatis à Sacerdote, qui non credit esse verum corpus Christi, sine dubio fidem derogat.

S. Epiphanius in Ancorato circa medium, Voluit, inquit, per gratiam dicere, Hoc meum est (corpus) & nemo non fidem habet sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum (corpus) excidit à gratia, & salute. Ergo in statu damnationis sunt, qui post illa verba Dominica non credunt esse ipsum verum corpus Christi, sed expectant nescio quas preces humanas, vt fiat. Neque enim sancti Patres magis de præterito sacramento corpus Christi continente, ac manibus Christi exhibito loquebantur; quàm præsens sacramentum intelligebant.

S. Gaudentius tract. 2. de Exodo: Quod annunciatum est, inquit, credas, quia quod accipis corpus est illius panis cœlestis, & sanguis est illius sacræ vitis. Nam cùm panem consecratum, & vinum discipulis suis porrigeret, sic ait, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Credamus, cui credidimus, nescit mendacium veritas. Et infra: Non infringamus os illud solidissimum, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.

S. Chrysostomus homilia 82. in Matth. & hom. 60. ad populum Antiochenum: πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ θεῷ, καὶ μηδὲν ἀντιλέγωμεν, κἂν ἐναντίον εἶναι δοκῇ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς καὶ ταῖς ὄψεσι τὸ λεγόμενον. ἀλλ᾽ ἔστω καὶ λογισμοῦ καὶ ὄψεως κυριώτερος αὐτοῦ ὁ λόγος. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων ποιῶμεν, οὐ τοῖς κειμένοις μόνον ἐμβλέποντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχοντες. ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος, ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν, αὕτη δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται. ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος φησί, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πιστεύωμεν, καὶ νοητοῖς αὐτὸ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς. Credamus, inquit, vbique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui, & cogitationi

» nostræ absurdum esse videatur, quod di-
» cit. Superet sensum, & rationem nostram
» sermo ipsius. Quod in omnibus rebus, sed
» præcipuè in mysteriis faciamus. Non illa
» quæ ante nos iacent solummodo aspici-
» entes, sed verba quoque eius tenentes.
» Nam verbis illius defraudari non possu-
» mus, sensus verò noster deceptu facilli-
» mus est. Illius sermo numquam aberrauit,
» sensus verò noster plerumque fallitur.
» Quoniam ergo ille dixit, hoc est corpus
» meum; nulla dubitatione teneamur, sed
» credamus, & mentis oculis illud aspicia-
» mus. Sic Chrysostomus.

Qui igitur negant esse perfectum corpus Christi, post illa verba, hi non credunt, cui crediderunt, infringunt os illud solidissimum, dubitatione tenentur, & Christi verbis defraudantur. Siquidem Christus per sacerdotem enunciat, hoc est corpus meum, hi verò nondum esse contendunt.

Quamuis enim ea, & similia loca sanctorum, illud nos doceant, credendam esse veram transmutationem substantiæ panis in verum corpus Christi, quam similiter omnes recentiores Græci firmissimè asseuerant, & credunt; Nihilominus tamen cùm iidem Græci singula sacramenta loco formarum habere quædam verba certa fateantur, vt à principio huius operis obseruauimus. Et ex parte etiam concedant in hoc sacramento esse illa verba Christi, cùm deinde negant illa sufficere, falsas reddunt omnes sanctorum Patrum sententias, quibus hortantur nos, vt fidem præstemus diuinissimis illis verbis, hoc est corpus meum.

Postremò, cùm sancti Patres vrgent nobis verba Christi, per consequens vrgent etiam significatum illorum. At Christus Dominus illis verbis simul, & semel per se duo voluit efficere, quorum vnum pendere ab altero. Igitur illa vtraque nobis credenda sunt. Voluit enim cùm dixit, hoc est corpus meum, non solùm vt illi fidem præstaremus, atque de veritate sui corporis minimè ambigeremus, sed etiam, & multo magis illis iisdem verbis voluit efficere suum corpus, & re ipsa fecit, si enim non fecisset, nõ sufficisset nos illud credere. Atque hoc posterius, videlicet fides nostra pendet ab illo priore, quod panem in suum corpus transmutauerit. Quamuis enim ambo hæc simul sint connexa, tamẽ ordine naturæ, nostro etiam modo intelligendi, illud est prius, esse corpus Christi, deinde illud nos credere. Proinde illa verba, hoc est corpus meum, priùs respiciunt ipsum panem, super quem proferuntur, & quem transmutant, deinde fidem nostram. Si enim est corpus Christi, vt ipsemet testatur, vtique credendum est.

Neque potest aliquis dicere, alia virtute, seu aliis verbis Christum suum corpus effecisse. Et hisce tantum hortari nos, vt illud credamus. Nam præterquam quòd etiam ipsi Græci concedunt Christum Dominum illis solis verbis consecrasse, difficile est assignare alia verba Christi, seu aliam virtutem, & modum immediatum, quo illam de facto communicet cum sacerdotibus. Initiantur quidem sacris presbyteri, & charactere sacerdotali consignantur. At si deinde verba Christi non protulerint cum intentione conficiendi corpus Christi; minimè conficiunt. Est enim hoc modo character causa remota, verba Christi propinqua producendi corpus Christi, quæ si prætermissa fuerint à sacerdote, nihil planè consequetur. Quid enim? An sacerdos per quamcumque virtutem occultam, quam neque ipse sciat se habere, accipiens panem neque verba Christi proferens, quodcumque dixerit, seu deprecatus fuerit statim efficiet, & erit corpus Christi? nugæ sunt, & deliramenta fanaticorum hominum, qui sanè quicquid in buccam venerit sine mora eructant, & euomunt.

Atque ita differendum nobis esset, si deessent clarissima testimonia Patrum. Nunc verò adeò luculenter testantur hãc veritatem de verbis Domini, quibus solis sacratissima Eucharistia fiat, vt planè superuacaneum sit ita velle argumentari.

Probatur veritas Catholica testimoniis SS. Patrum.

Capvt XXXII.

Præstat igitur testimonia sanctorum Patrum in Confirmationem adducere. Iustinus Martyr in Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem: οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν. οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ θεοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ, καὶ σάρκα

» καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Non enim, ait, vt
» communem panem, neque communem
» potum hæc sumimus, sed quemadmodum
» per verbum Dei incarnatus Iesus Christus
» Saluator noster, & carnem & sanguinem
» pro salute nostra habuit, sic etiam per ora-
» tionem verbi Dei ab ipso Eucharistiam fa-
» ctum cibum, ex quo sanguis, & carnes no-
» stræ per mutationem aluntur, illius incar-
» nati Iesu, & carnem, & sanguinem esse
» edocti sumus.

Nota ex illis verbis, hæc sumimus, Iustinum loqui de Eucharistia, non Christi tempore, sed suo, quomodo fieret. Comparat autem Iustinus Eucharistiam cum incarnatione, & ad eum modum fieri docet, sicut & incarnatio, hoc est, per verbum Dei. Non ergo per humanas preces. Vt enim verbo Dei, hoc est imperio, & virtute incarnatio facta est (illud enim in Scriptura dixit, & facta sunt, diuinum imperium denotat, quod etiam in incarnatione suo modo sumitur, quia nimirum voluit Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quorum vna, & eadem est voluntas, vt Filius incarnaretur) ita per orationem verbi Dei, hoc est per efficacissima, & imperiosissima verba Christi, in quibus latet diuinum imperium, tunc ab ipso solo Christo Domino, modò per ministrum prolata fit Eucharistia. Neque enim Christus alias preces, seu verba protulit. Quidam recentiores viri doctissimi per verbum Dei in incarnatione, intelligũt sermonem Dei, quem habuit Archangelus ad B. Virginem, quo enunciato, & consensu à Virgine præstito, statim subsequuta est incarnatio, dicitur autem verbum Dei, quia Gabriel Archangelus, quod nuncius Dei esset non potuit sua, sed sui principis verba referre, & mandata exponere.

At ni ego fallor per verbum Dei intelligitur ipsum verum verbum Dei, hoc est Filius Dei, per ipsum enim, & in ipso facta est incarnatio, quemadmodum & cætera creata per ipsum facta sunt. Hunc verò sensum, & intelligentiam, & eandem similitudinem videtur mihi exprimere Gregorius Nyssenus in oratione Catechetica illis verbis, (quem locum integrum infra
» citabimus) Sanctificatum est autem (cor-
» pus illud) inhabitatione verbi quod in car-
» ne habitauit, &c. Et eadem de causa nunc
» etiam idem fit, &c. Et idem magis expri-
» mens consequentibus verbis addit, Illic
» enim verbi Dei gratia sanctum effecit il-
» lud corpus, &c. Hic etiam panis, vt ait
» Apostolus, per verbum Dei, & orationem
sanctificatur. Quicquid autem sit quod «
per verbum Dei in incarnatione intelli- «
gatur, in consecratione tamen certum est «
per illud verba Christi esse intelligenda. «

Quod adhuc magis clarum faciens Iustinus in eadem Apologia statim subiungit. Apostoli enim in Commentariis suis, «
quæ Euangelia dicuntur, ita sibi Iesum «
præcepisse tradiderunt, cum accepto pa- «
ne cùm gratias egisset, dixisse, Hoc facite «
In memoriam mei. Hoc est corpus meum; «
dixisse etiam accepto poculo, cùm egisset «
gratias, Hic est sanguis meus. Ipsisque so- «
lis dedisse. Quod etiam imitati mali genij «
in (τοῦ Μίθρα) Solis sacris faciendum tradi- «
derunt. Panem enim, & potum aquæ poni «
in initiatione eius, qui initiatur cum certis «
quibusdam verbis, aut scitis aut cognosce- «
re potestis. Nota similitudinem cacodæ- «
monis, quam refert Iustinus. Quia enim Christus Dominus quædam verba dixit, Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, & ea dicere Apostolis mandauit, Hoc, inquiens, facite in memoriam mei, propterea dæmon in sacrificiis (τοῦ Μίθρα) Solis, dum aliquis initiaretur, & quasi Sacerdos fieret, pane & aqua adhibitis certa verba vsurpabat.

Et paulò pòst in eadem Apologia, verbum εὐχαριστῶ, præter significationem vsitatã, Iustinus accipit etiam pro eo, quod est panem & vinum cum aqua consecro. Quasi dixeris ad verbum Eucharistizo. Et passiuum verbum similiter in eadem significatione vsurpat. Vnde apud Iustinum, εὐχαριστηθεὶς ἄρτος, Eucharistizatus panis, hoc est, consecratus intelligitur. Vbi enim verba fecisset de Sacerdore consecrante, & modo consecrationis, infert: οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, ἀμήν, &c. εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος. καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία. Quo ter- «
minante preces, & Eucharistiam, omnis «
qui præsens est populus acclamat, dicens, «
Amen, &c. Peracta verò Eucharistia, & «
vniuersi populi acclamatione, qui à nobis «
vocãtur Diaconi singulis præsentibus tra- «
dunt, communicandum panem Euchari- «
stizarum, (hoc est, in Eucharistiam con- «
uersum) & vinum & aquam. Et non præ- «
sentibus deferunt. Et cibus iste apud nos «
Eucharistia vocatur. Sic Iustinus. Porrò «
Eucharistiam Latinè rectè dixeris, gratia-

rum actionem. Sed gratiarum actionem Irenæus libro 4. aduersus hæreses cap.32. appellat verba Christi ita scribens, cum, qui ex creatura panis est, accepit, & gratias egit dicens, Hoc est corpus meum. Igitur cùm dicit Iustinus gratiarum actione fieri consecrationem, per eam intelligit verba Christi, quibus fit corpus Christi. Sed & populus ad illa verba, Hoc est corpus meũ, respondet, Amen, non ad illa, quæ Græci falsò existimant, esse formam, cùm ea secretò dicantur, & populus ea minimè audire queat.

Irenæus libro 5. contra hæreses c. 2. Quemadmodum lignum vitis depositum in terra, suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum, multiplex surgit per spiritum Dei, qui continet omnia. Quæ deinde per sapientiam in vsum hominibus veniunt, & percipientia verbum Dei fiunt Eucharistia, quod est corpus, & sanguis Christi, sic & nostra corpora ex ea nutrita, & reposita in terram, & resoluta in ea resurgent suo tempore, verbo Dei resurrectionẽ eis donante in gloriam Dei patris.

Hic Ireneus pulchrè ascendendo de vna in alteram comparationem confert resurrectionem cum rebus, quæ seminantur & plantantur, & cũ Eucharistia quoad mutationem, & modum. Sicut enim vitis plãtata & granum seminatum, quamuis corrumpatur, nihilominus fructificat, & multiplicatur per spiritum Dei, hoc est per vim, & imperium, seu verbum Dei, quod illud fortè fuit, quando Deus semel dixit, Producat terra herbam virentem, & lignũ pomiferum faciens fructum. Et hæc eadem deinde, hoc est granum, & fructus vitis per humanam sapientiam, & industriam, quodam modo immutantur, & fiunt panis, & vinum. Et prætetea percipientia verbum Dei mutantur in melius, & ex corruptibilibus fiunt incorruptibilia corpus & sanguis Christi; Ita etiam corpora nostra per Eucharistiam enutrita, quamuis deinde corrumpantur, & fiant pulueres, & cineres, nihilominus mutabuntur in corpora humana gloriosa, & immortalia, idque beneficio Eucharistiæ. Verbum enim Dei, quod in ea existit, tẽpore suo donabit eis resurrectionem in gloriam Dei Patris.

Cyprianus in sermone de cœna Domini, seu quisquis auctor est, antiquus sanè, & valdè doctus, Hoc est, inquit, corpus meum. Manducauerant, & biberant de eodem pane secundum formam visibilem, sed ante verba illa cibus ille communis tantùm nutriẽdo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat, sed ex quo à Domino dictum est, hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, & hic est sanguis meus; quotiescumque his verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix benedictione solemni sacratus ad totius hominis vitam, salutemque proficit. Simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.

S. Ambrosius in libro 4. de Sacramentis cap. 4. Tu, inquit, fortè dicis meus panis est vsitatus, panis est ante verba sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.

Quæ sit ista consecratio explicat in eodem capite his verbis. Quomodo potest, quod panis est, corpus esse Christi? consecratione. Consecratio igitur, quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua cùm dicuntur, laus Deo offertur &c. vbi venitur, vt cõficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Et in libro de mysteriis init. cap. 9. Quòd si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret (recenset miracula Moysis, Heliæ & Helisæi) quid dicemus de ipsa consecratione diuina? vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur? Nam sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur.

In eodem capite. Ante benedictionem verborum cœlestium, alia species nominatur; post consecrationem, corpus Christi significatur.

Et in Psalmum 38. Et si nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris quando Christi corpus offertur. Immò ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium, quod offertur.

S. Augustinus serm. 28. de verbis Domini: Ante verba Christi quod offertur in altari panis dicitur. Vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.

S. Gregorius Nyssenus Basilij Magni frater in oratione Catechetica cap.37. καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν. ἐκεῖνο γὰρ τὸ σῶμα, ἄρτος τῇ δυνάμει ἦν. ἡγιάσθη δὲ τῇ ἐπισκηνώσει τοῦ λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρκί. οὐκοῦν ὅθεν ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος εἰς θείαν μετέστη

δυνάμει, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται. ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ λόγου χάρις ἅγιον ἐποίησε τὸ σῶμα, ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου ἡ σύστασις ἦν. καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος ἦν. ἐνταῦθά τε ὡσαύτως ὁ ἄρτος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἁγιάζεται διὰ λόγου θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως. οὐ διὰ βρώσεως προϊὼν εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι τοῦ λόγου, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα διὰ τοῦ λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Rectè igitur, inquit, etiam nunc Dei verbo sanctificatum panem, in Dei verbi corpus credimus immutari. Etenim corpus illud panis erat potentia, sanctificatũ est autem inhabitatione verbi, quod in carne habitauit. Itaque qua ex causa panis in eo corpore mutatus in diuinam virtutem transiit; eadem de causa, nunc etiam idem fit. Vt enim illic verbi Dei gratia sanctum effecit illud corpus, cuius firmamentum ex pane constabat, & ipsum etiam quodammodo panis erat; sic etiam hic panis, vt ait Apostolus, per verbum Dei, & orationem sanctificatur: Non quia comeditur, eo progrediens, vt verbi corpus euadat, sed statim per verbum in corpus mutatur, vt dictum est à verbo, Hoc est corpus meum.

Hoc in loco per vnum mysterium æquè difficile incarnationis Gregorius explicat alterum Eucharistiæ, huiusmodi prius iacto fundamento, & similitudine posita. Videlicet panem esse potentia corpus & è conuerso corpus esse quodam modo panem. Nam vt Aristoteles docet, alimẽtum primò quidem dissimile, postea verò simile fit ei, cuius est alimentum, hacque ratione panis est corpus potentia, quippe mutatur in corpus. Quemadmodum igitur corpus humanum, quod aliquo modo erat panis, transmutatum est, atque deificatum inhabitatione verbi diuini, ita etiam panis in sacramento altaris statim mutatur, & sanctificatur per verbũ Dei. Illud est, Hoc est corpus meum. Si itaque per verbum Dei, non igitur per preces hominum, & statim, profectò nullæ preces sunt expectandæ.

Neque refert quod Nyssenus citet Paulum, qui ait in prima ad Timotheum epistola, omnia sanctificari per verbum Dei, & orationem. Quippe illud Apostolus de communibus cibis intelligit. Adducit verò illud sanctissimus Doctor, quia quodammodo ad suum propositum facit, ex ea parte, qua dicit Apostolus sanctificari per verbum Dei. Alioqui neque similitudo, quam ponit de incarnato verbo per omnia quadraret. Et infinita sunt eiusmodi exempla, & testimonia Scripturæ, quæ sancti Patres suis scriptis solent accommodare, si vel vnum verbum propositæ rei respondeat.

Adde quod in aliis, quæ Apostolus dicit, sanctificari per verbum Dei, (loquor autem de verbo transitorio, ac prætereunte, non subsistente, quod est filius Dei) verbum Dei largo modo sumitur, neque aliud, quàm ipsam orationem significat, quæ aliquid ex Psalmis, vel ex Scriptura depromptum, contineat. Hic autem per verbum Dei intelligimus propriè, & strictè verba verbi Dei, semel quidem ore diuinissimo Christi, infinities verò à sacerdotibus prolata, & in posterum proferenda. Quapropter illa verba Apostoli non æquè omnibus accommodantur.

S. Ioannes Chrysostomus in hom. 2. in secundam ad Timotheum: οὐκ οἶδας τί ἐστιν ὁ ἱερεύς; ὅτι ἄγγελος κυρίου ἐστί. μὴ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ λέγει; εἰ καταφρονεῖς αὐτοῦ, οὐκ αὐτοῦ καταφρονεῖς, ἀλλὰ τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν θεοῦ. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ θεὸς ἐχειροτόνησεν αὐτόν φησίν. οὐκοῦν εἰ μὴ ταύτην ἔχεις τὴν ὑπόληψιν, ἡ ἐλπίς σου κεκένωται. εἰ γὰρ μηδὲν ἐνεργεῖ ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ, οὔτε λουτρὸν ἔχεις, οὔτε μυστηρίων μετέχεις. οὔτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις, οὐκ ἄρα χριστιανὸς εἶ. An ignoras quid sit Sacerdos? quod Angelus Domini est? Num enim sua loquitur? si despicis, non illum despicis, sed Deum, qui illum ordinauit. Sed vnde, inquies, constat Deum fuisse illius ordinationis auctorem? Nempe nisi tu hanc habeas opinionem, spes tua inanis facta est. Nam si nihil per illum operatur Deus; neque lauacrum habes, neque mysteriorum particeps es, neque benedictionibus frueris, igitur neque Christianus es. In his ergo sacramentis, quæ recenset Chrysostomus, immò verò in omnibus non sua profert Sacerdos. Neque enim hoc modo esset Angelus Domini. Quippe proprium Nunciorum, & Legatorum est, non sua, sed suorum principum verba referre, & mandata exponere.

In eadem homilia idem astruens, sic ratiocinatur: Βούλομαί τι παράδοξον εἰπεῖν. ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε, μηδὲ θορυβηθῆτε. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἡ προσφορὰ ἡ αὐτή ἐστι κἂν ὁ τυχὼν προσενέγκῃ, κἂν Παῦλος, κἂν Πέτρος, ἡ αὐτή ἐστιν, ἣν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε, καὶ ἣν νῦν οἱ ἱερεῖς ποιοῦσιν. οὐδὲν αὕτη ἐλάττων ἐκείνης, ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄνθρωποι ἁγιάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ καὶ ἐκείνην ἁγιάσας. ὥσπερ γὰρ τὰ ῥήματα, ἅπερ ὁ Χριστὸς ἐφθέγξατο, τὰ αὐτά ἐστιν, ἅπερ ὁ ἱερεὺς καὶ νῦν λέγει, οὕτως καὶ ἡ προσφορὰ ἡ αὐτή ἐστι, καὶ τὸ βάπτισμα ὅπερ ἔδωκε. Volo quiddam

» adiicere planè mirabile. Et nolite mirari, » neque turbemini. Quid verò iſtud eſt? ſa- » cra ipſa oblatio, ſiue illam quilibet ſacer- » dos, ſiue illam Paulus, ſiue Petrus offerat » eadem eſt, quam dedit Chriſtus ipſe diſci- » pulis, quamque ſacerdotes modo quoque » conficiunt. Nihil habet iſta, quàm illa » minus. Cur id? quia non hanc ſanctificant » homines, ſed Chriſtus, qui illam antè ſa- » crauerat. Quemadmodum enim verba, » quæ loquutus eſt Chriſtus, eadem ſunt, » quæ ſacerdotes nunc quoque pronunci- » ant; ita, & oblatio eadem eſt. Eademque » Baptiſmi ratio eſt.

Hæc clara ſunt contra Græcos. Et ſenſus eſt, ſacramenta non pendere à bonitate miniſtri, ſed ſiue à bono, ſiue à malo adminiſtrentur ſemper eadem eſſe. Sic Euchariſtia eadem eſt, quamuis ab improbis presbyteris conſecretur. Non quidem propter illos, & eorum merita, quæ ſunt potiùs demerita, & malè facta, ſeu eorum humanas preces, ſed virtute verborum Chriſti, quibus alligata eſt diuina promiſſio. Et idem dicendum eſt de Baptiſmo, quamuis ab hæretico conferatur propter veram formam Baptiſmi. Neque aliter ſentiunt Græci de Baptiſmo, nimirum nō eſſe verum, niſi propter veram formam illius, quæ ſunt verba Euangelica, non humanæ precationes. Nam & hæreticos illis verbis baptizatos, & ad Eccleſiam conuerſos ex Patrum placitis, & Conciliorum decretis minimè anabaptizant.

Et re vera ſi tempore Chryſoſtomi hæc quæſtio agitata fuiſſet, pro efficientia verborum Domini à presbytero prolatorum, quæſo, quid clarius dici potuiſſet? Quæ cauſa eſt, vt Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus examinans octauum caput Confeſſionis Auguſtanæ, & præſentem locum Chryſoſtomi in medium pro ſe adducens, illam tamen periodum, (quē-admodum verba quæ loquutus eſt Chriſtus eadem ſunt, &c.) quia contra ſuos Græcos faciebat, data opera citare omiſerit; cùm tamen totam fermè homiliam, & quæ illam periodum ſequuntur ad verbum citet.

Idem Doctor ibidem paulò pòſt, quaſi rationem concludens: καὶ τοῦτο τοίνυν σῶμά ἐστι, κἀκεῖνο, ὁ δὲ νομίζων τοῦτο ἔλαττον ἐκείνου εἶναι, οὐκ οἶδεν ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ νῦν πάρεστι, καὶ νῦν » ἐνεργεῖ. Et hoc igitur Chriſti corpus, & il- » lud eſt, qui autem hoc illo minus aliquid » habere putat, ignorat Chriſtum eſſe, qui » nunc etiam adeſt, atque operatur. Si igitur modò etiam Chriſtus operatur, certè non aliis verbis agit, quàm quibus antea in cœna myſtica operatus eſt. Et de ſacerdote Chryſoſtomus non ſemel ibidem, & alibi dicit: ὅτι μόνον σύμβολον καὶ σχῆμα πληροῖ, Quod ſymbolum & figuram adimplet. « Quaſi dicat, quod nihil prorſus de ſuo addit. Quod magis clarum faciens Chryſoſtomus illud etiam ſubiungit, τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἐστί. τὸ τοῦ ἐστὶν ἀνοῖξαι τὸ στόμα. τὸ δὲ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται. Totum eſt gratiæ. Huius « tantum munus eſt aperire os, cæterum « Deus cuncta operatur. «

Et in ſermone de proditione Iudæ tom. 3. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησὶν (ὁ ἱερεὺς) τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Hoc eſt, « inquit, (Sacerdos) corpus meum. Hoc « verbum propoſita in alium rhytmum, ſeu « formam conuertit. Quod eſt per meta- « phoram dictum, hoc eſt, ſubſtantiam panis in corpus Dominicum tranſmutat. Non igitur humanæ preces tranſmutant.

Ex his igitur Chryſoſtomi verbis tam claris, tam expreſſis, ac nullam omnino admittentibus ambiguitatem, ſano modo exponenda ſunt verba liturgiæ Chryſoſtomi. Id enim exponendi diuinam Scripturam, & ſacros Doctores regulæ poſtulant, vt obſcura, & minùs clare dicta à manifeſtis, & alibi expreſsè dictis dilucidentur, ne ſecus faciendo tam ſacris paginis, quàm Eccleſiæ œcumenicis Doctoribus vim inferamus, & notam contrarietatis eorum ſcriptis inuramus. Atque de Chryſoſtomo ſatis.

Euſebius Emiſſenus in ſermone de corpore, & ſanguine Domini. Quando, in- « quit, benedicendæ verbis cœleſtibus crea- « turæ ſacris altaribus imponuntur, ante- « quam inuocatione ſummi numinis conſe- « crentur, ſubſtantia illic eſt panis & vini, « poſt verba autem Chriſti corpus, & ſan- « guis eſt Chriſti. «

Iſichius in libro 6. in Leuiticum cap. 22. Per eius inquit, virtutem, & prolatum ab « eo verbum, quæ videntur (Nota, loqui- « tur de Euchariſtia ſui temporis) tam ſan- « ctificata ſunt, quàm cunctum carnis ſen- « ſum excedunt. «

Paſchaſius in libro de corpore Domini cap. 12. Virtute Spiritus ſancti per verbum « Chriſti, fit ſanguis Domini. «

Theophylactus in cap. 6. Ioannis: μεταποιεῖται ἀπορρήτοις λόγοις ὁ ἄρτος οὗτος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς σάρκα τοῦ κυρίου. Tranſ- « formatur, inquit, arcanis verbis panis iſte « per myſticam benedictionem, & acceſſio- « nem Spiritus ſancti in carnem Domini. «

At quæ alia possunt esse arcana verba, si non sunt Christi? quæ non propterea dicuntur Arcana, quod secretò pronuncientur, cùm sacerdos Græcus clara voce ea proferat, sicut & Christus; sed tum quia celabantur gentilibus, tum etiam propter significatum, & mirabilem vim in eis contentam. Hæc ex patribus.

Soluuntur argumenta petita ex liturgiis.

CAPVT XXXIII.

SED ad principales obiectiones, quæ fiunt ex liturgiis priùs respondeamus. Deinceps reliqua etiam, quæ nobis obiecimus, diluemus.

Bessarion Cardinalis in opusculo de sacramēto Eucharistię & posteriores Theologi, controuersiarumque decisores, vt quisque diuino zelo vehementer flagrabat, atque acumine pręstantis ingenij pollebat, varias excogitarunt solutiones.

Prima solutio est. Non esse nouum, & inusitatum orare pro donis pretiosis iam consecratis, & sanctificatis, vt manifestè constat ex liturgiis orientalis, & occidentalis Ecclesiæ. Neque Latini hoc Græcis obiicere possunt, quin sibimet ipsis hoc idem prius obiiciant.

Communis autem, eaque præcipua solida, litteralis, ac meritò cæteris omnibus anteponenda tam pro Græcis, quàm pro Latinis responsio est, quam adhibuerunt Patres Græci in Concilio Florentino sess. vltima. Quippe qui interrogati ab Eugenio Quarto summo Pontifice. Cur illas preces adderent post verba Christi, perinde ac si nondum esset peracta consecratio responderunt, se nihil dubitare, quin consecratio fieret verbis Christi; dicere tamen illas preces, vt nobis vtilitas ex tanto sacrificio proueniat, quo sensu Latini etiam post consecrationem rogant, vt sacrificiū per manus Angeli ad supercœleste altare perferatur.

Non itaque in eum sensum orant, quasi consecratio nondum sit peracta, vt contendebat probare Cabasilas. Si enim eiusmodi deprecatio pro muneribus, est indicium nondum esse consecrata proposita dona, igitur neque illa verba Græcorum, fac hunc panem erunt forma consecrationis. Nam longè post illa; denuo Græci orant pro donis expresſè cōsecratis. Sic enim precatur Diaconus, vel ipse sacerdos, si Diaconus desit: ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων τιμίων δώρων τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, pro sanctificatis pretiosis donis Dominum deprecemur. Neque tantùm in his ordinariis per annum liturgiis, sed etiam idem fit in præsanctificatis, quas vocant: προηγιασμένας. ὑπὲρ τῶν προηγιασθέντων τιμίων δώρων τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, pro præsanctificatis pretiosis donis Dominum deprecemur. Non itaque orant pro consecratione, sed potiùs pro nostra imbecillitate, atque vt inde vtilitatem nos capiamus; vt etiam obsequium ministri offerentis Deo placeat. Cùm alioquin, oblatio ipsa, & principalis offerens Christus perpetuò sint quàm gratissima Deo, vnde Iacobus: ἵνα μὴ γένηται εἰς κατάκριμα τῷ λαῷ σου τὸ οἰκονομηθὲν ἡμῖν τοῦτο τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἀλλ' εἰς ἐξάλειψιν ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνανέωσιν ψυχῶν καὶ σωμάτων εἰς εὐαρέστησίν σου τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. Ne mysterium, inquit, hoc, quod ad salutem nobis dispensatum est, in condemnationem populo sit, sed in absolutionem peccatorum, ac animarum, & corporum renouationem, vtque tibi Deo & Patri gratum sit. Quod etiam inde probari potest. Nam minister rogat, vt Deus suscipiat hoc sacrificium, sicut dignatus est accepta, & grata habere munera Abelis & sacrificium Patriarchæ Abrahæ. Quæ verba reperiuntur apud Iacobum Apostolum, & Basilium in liturgiis ante consecrationem, & habentur in Missa Latina, & apud Ambrosium post consecrationem in lib. 4. de sacramentis cap. 6.

At non conferunt sacrificium nostrum cum sacrificio Abelis & Abrahæ, ac Samuelis, cùm nostrum absque vlla controuersia, & comparatione longè superet illa sacrificia, quantum res ipsa, & veritas figuras excellit. Sed optant, vt tanta fide, ac deuotione sacrificium offerant, quanta illi iusti, Patriarchæ, & prophetæ obtulerunt. Et per consequens, vt æquè placeat Deo nostrum sacrificium ex parte ministri, atque illorum placuit. Et quemadmodum Hebræi postulabant, vt Deus eorum sacrificia, vbi tamen nulla fiebat consecratio, clementer aspiceret, hoc est illorum, fidem, & obsequium grata haberet, non oues, & boues; eodem modo minister Euangelicus rogat, vt dignus fiat, partim qui offerat, partim qui sacramentum participet, ad quæ præstanda gratia diuina indiget. Vnde Iacobus Apostolus post consecratoria verba Christi: μὴ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας ἀθετήσῃς τὸν λαὸν φιλάνθρωπε

κύριε. Ne propter me, inquit, & propter mea peccata repudies populum benignè Domine. Et Basilius Magnus post illas preces Græcorum: μνήσθητι κύριε καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας, κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων. Memento, inquit, Domine, & meæ indignitatis. Neque propter peccata mea gratiam arceas sancti tui spiritus à propositis muneribus. Immò proprium est Græcorum non solùm in hoc sacramento enũciare prius formam sacramenti, deinde rogare, vt veniat Spiritus sanctus, sed etiam idem faciunt in sacramento ordinis. Cùm enim prius dicant, ἡ θεία χάρις προχειρίζεται, &c. & statim euadat vel diaconus, vel presbyter, vel Episcopus, statim inferunt: εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Ad quid? vt eum consecret, at iam consecratus est, & absolutum est mysterium quod pertinet ad essentiam. Non enim subsequentia verba sunt pars formæ sacramenti, vt falsò existimat Cabasilas, & Marcus hæresiarcha Eugenicus Ephesiorum antistes. Idcirco etiam in liturgia post illa commemorata verba, (pro sanctificatis pretiosis donis Dominum deprecemur) hæc continuò sequuntur, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος θεὸς ἡμῶν ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον, καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν, καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ παναγίου πνεύματος. Vt Deus noster humani generis amator, qui ea (munera) in sanctum, & supercœleste, ac intellectuale suum altare admisit, emittat nobis vicissim loco illorum diuinam gratiam, & largitionem sanctissimi spiritus. Huc spectant illa quoque verba Missę Latinę. Postquam enim supplex orauit sacerdos, vt per manus Angeli in sublime altare pretiosa dona perferri iubeat Deus, scil. vt Deus mãdet Angelo sua nos intercessione iuuare, ac nostrum obsequium Deo commendare. Quemadmodum Tobiæ 12. orationes nostræ ab Angelis deferri ad Deum dicũtur, non quod voces & verba deferãt; sed quod vota, & desideria nostra intercessione sua commendent. Vel iubeat Deus, vt sacrificium, quod visibiliter oblatum est manibus sacerdotis in terris, per manus Christi, qui magni Consilij Angelus appellatur, offeratur in cœlis. Efficiatque Christus, quippe qui interpellat pro nobis, vt ministerium, & deuotio nostra sint accepta Deo. Sic enim à Latinis explicantur ea verba Canonis, non vt Cabasilas somniat; postquam, inquam, hæc sacerdos supplex orauit; sic deinde pergit. Vt quotquot ex hac Altaris participatione sacrosanctum corpus, & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti, & gratia repleamur.

Itaque vt ad propositam difficultatẽ breuiter, & præcisè respondeam, dico; non simpliciter, & vniuersè Græcorum presbyteros deprecari, vt fiat corpus Christi, sed vt fiat suscipientibus. Quare Basilius non dicit, fac, sed ostende panem istum corpus Christi, hoc est, ostende per effectum panem istum sanctificatum non esse panem vulgarem, sed cœlestem. Neque dubium quin Chrysostomus idem voluerit significare illo verbo (fac). Quod Basilius verbo ostende. Alioquin illa consequentia verba: ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν, ita vt fiat percipientibus, essent ἀναπεπόδοτα. Illud etiam verbum μεταβαλών, quod tempus indeterminatum, sed tamen præteritum denotat, eundem planè constituit sensum, quasi dicat sacerdos. Tu, Deus noster, qui mirabili virtute tua, & Spiritu sancto tuo iam transmutasti panẽ istum, & propterea est pretiosum corpus Christi tui, fac, vt is fiat communicantibus in emundationem animæ, in remissionem peccatorum &c. Et idem patet ex similibus precibus, sed clarioribus quæ habentur in liturgia Latina. Nam ante consecrationem sacerdos dicit, fiat nobis corpus, & sanguis, non autem: Fiat simpliciter. Et post consecrationem non dissimili modo loquendi vtebantur olim Latini ante reformationem Missalis. Dicebant enim fiat commixtio, & consecratio corporis, & sanguinis Domini nostri Iesu Christi accipientibus nobis in vitam æternam. Postea verò ambiguitatis tollendæ causa, & ne præberetur alicui ansa errãdi, quasi tunc fieret consecratio, addita est illa particula (hæc) & transpositum verbum (fiat). Hæc commixtio, & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, fiat accipientibus nobis.

Et certè si in Græco alter articulus tantùm apponeretur, clarior redderetur sententia. Vt si diceremus: ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Ille enim articulus (τὸ) exprimeret quid sit ille panis, & quid illud, quod in poculo continetur. Et sensus esset, fac iste panis, qui est pretiosum corpus Christi tui, iam Spiritu sancto tuo transmutatus (dicẽtur autem panis propter species visibiles) & quod est in poculo, qui est pre-

tioſus ſanguis Chriſti tui, fac, inquam, vt fiat participantibus in emendationem animæ, &c.

Sed & ſi deſint articuli, hunc tamen ſenſum conſtituunt. Vnde in illis verbis, τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, ſubintelligitur ὄντα, & ſimiliter in aliis, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, ſubaudiendum eſt participium (ὂν) & ſtructura ſermonis Græci erit huiuſmodi, σὺ ὁ μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ τὸν ἄρτον τοῦτον, ὄντα τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, ποίησον αὐτὸν γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσι. καὶ ὁ μεταβαλὼν τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, ὂν τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, ποίησον αὐτὸ γενέσθαι, &c. Tu qui Spiritu ſancto tuo tranſmutaſti panem hunc, qui eſt pretioſum corpus Chriſti tui, fac vt is fiat ſuſcipientibus. Et qui tranſmutaſti quod eſt in poculo, quod eſt pretioſus ſanguis Chriſti tui, fac vt hoc fiat. Vel breuis ſine iteratione illius (tranſmutaſti) & illius (fac) σὺ ὁ μεταβαλὼν τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ ποίησον αὐτὰ γενέσθαι. Tu qui tranſmutaſti panem hunc, & quod eſt in calice, &c. fac vt ea fiant. Quare accuſatiui illi: τὸν ἄρτον τοῦτον, & τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ, non referuntur immediatè ad verbum ποίησον, cùm poſt verbum (fac) hypodiaſtole ponenda ſit, ſed ad participium μεταβαλὼν, & ad infinitum γενέσθαι. Vnde Latini obſcurè, ne dicam malè ita verterunt, fac hunc panem, & quod eſt in calice, quaſi referant panem, & calicem ad verbum (fac). Cùm potius ſeruata proprietate ſermonis, in recto debuiſſent dicere, fac vt iſte panis, quem Spiritu ſancto tranſmutaſti, & qui eſt pretioſum corpus Chriſti tui, vt fiat participantibus, &c.

Dicerem etiam illa verba, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, non ſic eſſe vertenda Latinè, quod autem eſt in calice, ſed τὸ δὲ τίμιον αἷμα, vt articulus (τὸ) reſpiciat αἷμα. ἐν τῷ ποτηρίῳ, hoc eſt, ὂν ἐν τῷ ποτηρίῳ Pretioſus verò ſãguis Chriſti tui exiſtens in poculo, fac, vt fiat; Sic, inquam dicerem vertenda eſſe; Niſi obſtaret, quod ſequitur poſteà participium μεταβαλὼν, quod quia æquè bene ad panem & ad calicem referri poteſt, ea verba priori modo verti, ſatius eſt.

Hanc verò expoſitionem verborum liturgiæ Chryſoſtomi non eſſe violentam, ſed germanam, & literalem, cùm ipſa verba indicant, quæ nos cogunt ita ea exponere; tum facilè quilibet conſenſerit, modò meminerit, quæ fuerit ſententia Chryſoſtomi de verbis Domini ſuperiùs à nobis recitata. Neque enim par eſt exiſtimare tantum Doctorem, præſertim in re tanti ponderis, & momenti, alia in Cõmentariis poſteritati mandaſſe, alia, & ea contraria in ſacrificio compoſuiſſe. Ad eundem modum exponendus eſt Iacobus Apoſtolus, à quo hunc modum loquendi ſumpſit Chryſoſtomus.

Sed & Baſilius Magnus pro nobis facit, qui orat, vt Spiritus ſanctus veniat, atque oſtendat panem ipſum pretioſum corpus per effectum ſcilicet ſacramentalem in anima iuſti. Non ſecus, ac ſi aliquis dicat Regi, oſtende & præbe te Regem, hoc eſt regia, & præclara facinora. Quæ verba accepta ſunt à myſtagogia Clemẽtis. Et ideo concludit Clemens, vt qui eum (panem) participauerint, in pietate firmentur. Et Baſilius. Nos autem, inquit, qui de vno pane, & calice participamus, coadunet inuicem in vnius Spiritus ſancti communione. Et nullum noſtrum ad iudicium, aut condemnationem faciat accipere ſanctum corpus, & ſanguinem Chriſti tui. Idem Baſilius, qui hoc in loco non eſt vſus modo loquendi Chryſoſtomi, hoc idem clariùs poſtea in eadem liturgia petit: αὐτὸς δέσποτα τῶν ἁπάντων δὸς γενέσθαι ἡμῖν τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου εἰς πίστιν ἀκαταίσχυντον, εἰς ἀγάπην ἀνυπόκριτον, εἰς πλησμονὴν σοφίας, εἰς ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἐναντίου, εἰς περιποίησιν τῶν ἐντολῶν σου, εἰς ἀπολογίαν εὐπρόσδεκτον τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου. Tu Domine, inquit, vniuerſorum da vt fiat in nobis Cõmunio corporis, & ſanguinis Chriſti tui, in fidem non confundentem, in charitatem non fictam, in multiplicationem ſapientiæ, in ſanitatem animi, & corporis, in auerſionem omnis aduerſarij, in obſeruationem mandatorum tuorum, & defenſionem acceptabilem in reddenda ratione ad terribile tribunal Chriſti tui. Hæc quidem verba, quibus certum eſt, non fieri conſecrationem, propemodum ſimilia ſunt verbis Chryſoſtomi. Certè in ſenſu nulla ratione diſcrepant, ſed ſi quæ alia maximè conueniunt.

Neminem autem mouere debent illa verba Baſilij, vt Spiritus ſanctus veniat ſuper munera iſta, & hæc benedicat, & ſanctificet. Nam ſenſus eſt, hæc benedicta, & ſanctificata eſſe per effectum aliis faciat. Eo modo quo Deus loquitur ad Abraham Gen. 22. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Hoc eſt, nunc cognoſcere feci aliis, quod timeas Dominum.

Alio-

Alioquin Deus & ante optimè nouerat. In Missa verò Latina quando dicitur, per quem (Christum) hęc omnia Domine semper bona creas, sanctificas, &c. Non is sensus est, quasi tunc primò sanctificet, seu viuificet, quippe iam viuifica effecta sunt verbis Domini, sed eo modo loquendi commemorantur omnia diuina beneficia circa hoc sacramentum. Nam in primis creatur materia huius Sacramenti, deinde sanctificatur, cùm destinatur ad sacrificium, postea viuificatur, quando consecratur & fit panis vitæ, ad hæc benedicitur cùm omnis benedictionis effectum obtinet, vt sacramentali efficacia caput cum mēbris vniat, postremò omnium per communionem nobis præstatur, vt ex eo vitam hauriamus. Ita Latini hunc locum Canonis solent exponere, & certè satis doctè.

Bessarion disertè, ac prolixè docet (quæ eius solutio in eandem incidit) corpus Domini duplex esse, verum scilicet, & mysticum. Quod est Eclesia, hoc est congregatio fidelium. Hanc enim negare corpus Christi nemo ausit, præsertim audiens Apostolum dicentem, Ecclesiæ caput Christum esse. Caput enim sine membris non esset caput. Quapropter membra Christi nos sumus, & caput nostrum est Christus. Vnde clamat Apostolus. Vos estis corpus Christi, & membra ex parte. Verùm itaque corpus, ipsius Domini verbis, cuius corpus est, conficitur. Hoc verò quod ipsi sumus factis sacerdotum precibus, & iustis actionibus, vitæque, ac morum honestate completur, cùm dignè homines sacram Eucharistiam sumunt, & eiusdem cum Christo corporis efficiuntur. Idque petit sacerdos, cùm rogat, vt descendat Spiritus sanctus, & corpus Christi faciat, vt fiat participantibus in sobrietatem animæ, in remissionem peccatorum &c.

Nec immeritò rogat, vt corpus Christi per effectum nutritionis spiritualis fiat corpus mysticum. Nempe ad hunc finem institutum est hoc mysterium, vt corpus verum corpus mysticum efficiat, si dignè sumatur.

Et cùm in aliis sacramentis, quæ signis, & rebus constant, signa tantùm significent, res tantùm significentur, vt in baptismate ablutio carnis signum sit significans ablutionem peccatorum; remissio peccatorum sit res significata; in hoc Sacramento, præter id, est aliquid aliud peculiare. Nam res quæ significatur, est alterius rei præterea signum. Quare species visibiles panis, & vini sunt merè signa; corpus verum Christi in eis contentum est res significata, & præterea signum est alterius corporis mystici.

Neque absurdum videri debet, si res præstantior quandoque signum sit, & figura ignobilioris. Nam mors Christi mortis nostræ secundum peccatum, & resurrectio eius, vitæ nostræ per iustificationem exemplum, & figura sunt. Vas namque electionis est qui dicit, Christus mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram, & Petrus Apostolorum Coryphæus, Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum.

Quapropter tum quia corpus verum, corpus mysticum significat, tum quia illud efficit, Apostolus quandoque vtraque simul coniungit, Panis, ait, quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Quasi dicat, nos corpus mysticum nonne participamus verum corpus Christi? & rursus, Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, & reddens eius rationem addit, omnes enim ex vno pane participamus. Hoc itaque, petitur in liturgiis, vt panis ille consecratus, qui est in se re vera corpus Domini, nobis quoque proficiat, & per effectum fiat corpus Domini. Qui enim indignè manducant, & bibunt, secundum Apostolum, iudicium sibi manducant, & bibunt. Sed de hac solutione satis.

Secunda solutio est, petere, quæ aliquis iam tenet, vel præsentia desiderare, vel concessa, quasi non dum cōcessa, quod spectat ad modum loquendi, concedere, non esse absurdum, in sacra scriptura, his exemplis probari potest. Dauid Psal. 4. ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ μου ὁ θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου. ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με. Cū inuocarem, inquit exaudisti me Deus instítiæ meæ, in tribulatione dilatasti me. Et statim subiūgit, quasi non esset exauditus; οἰκτείρησόν με, καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Miserere mei, & exaudi orationem meam. Sic illi tres iuuenes in illo celeberrimo cātico, & ipse regius psaltes inuitant Angelos ad laudandum Deum, quasi non spōte & perpetuò illud facerēt, aut non studiosè, & diligenter facerent. Cùm tamen laudationem Dei, nec Angeli vnquam intermittant, nec remittant. Sic Marci cap. 5. mulieri, quę profluuio sāguinis laborabat, & fide, fimbriæque vestimenti contactu iam sanata fuerat, Christus nihilominus ait, Fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua. Et similis modus loquendi inuenitur Lucæ 7. vbi primùm

dicitur de Magdalena, remittũtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et postea Dominus eidem dicit, Remittũtur tibi peccata tua, quasi tunc primũ dimittentur, cùm tamen antea iam dimissa fuissent. Non igitur mirum, si etiam Sacerdos in sacrificio petat, vt fiat corpus Domini, quod iam est factum. Similes enim loquutiones per exaggerationem, ecstasim quãdam, ac diuinum amorem amantis, indicãt erga rem amatam. Vnde Theodoretus ex sententia Chrysostomi, teste Bessarione, „ memorati Psalmi locũ exponens: Non sa„ tiatur, inquit, iustus orando, sed supplicãs, „ & impetrans, & fructus orationis colligẽs, „ adhuc orando, ac supplicando perseuerat, „ scit enim quanta inde sequatur vtilitas. Et hoc non est petere mutationem panis in corpus Domini, vt verba sonare videntur, sed potiùs confirmationem, & stabilitatem rei iam factæ. Nõ quòd vlla ex parte dubitet, vel timeat Sacerdos, ne sacramentũ deficiat, & munus eoanescat, sed vt ostendat affectum suum, ac nimium desideriũ erga præsentiam corporis Dominici. Vel huiusmodi loquutiones congratulationem declarant. Lætabantur enim sanctissimi illi tres iuuenes, quod Angeli laudarent Deũ. Vnde doctissimus, & elegantissimus Pere„ rius exponens Canticum in Danielem: Nõ „ est, inquit, oratio tam inuitãtium Angelos „ ad faciendum quod ipsi non faciant, vel ad „ cumulatius faciendum, quàm faciant, &c. Verùm est oratio gratulantiũ, & collætantium ipsis, quod in eo munere tam diligentes, & feruentes sint. Sic etiã Sacerdos lætatur, & gratulatur Deo, quod talem, ac tãtum effectum preciosissimũ corpus Christi producat. Optatque vt semper producat, & productum conseruet, non quod pertimescat, ne illa præsentia Christi sub speciebus panis duratura non sit, sed solùm, vt dixi, ad explicandum affectum.

Vel denique diuinum beneplacitũ hoc modo loquendi Sacerdos approbat, quæ omnia ex affectu animi, & amore proueniũt. Illa enim verba, esto sana à plaga tua, non significãt, volo vt saneris, iam enim sana erat. Neque nouum Christus illi cõcesserat beneficiũ, sed idem est, ac si dixisset, placet quod sanata sis, ratum habeo quod factum est. Ita Ecclesia potuit illa oratione diuinum hoc beneplacitũ postulare. Quẽadmodum ante cõsecrationem idem petit Ecclesia Latina, nimitũ vt fiat corpus Christi, & vt illa oblatio benedicta, adscripta, & rata habeatur, certè nihil dubitans eam talem fore. Quæ responsio arguta, & ingeniosa est, & nonnullis viris doctis placuit.

Sunt aliæ duæ solutiones, sed minùs solidæ, & probabiles.

Tertia itaque solutio est, quam Bessarion secundam ponit, & multis verbis explicat. Scilicet diuinum hoc sacramentum commune opus esse totius sanctissimæ Trinitatis, quare non minus Patrem, & Spiritum sanctum esse inuocãdos, quàm Filiũ. Cùm igitur recitantur verba Christi, Filius inuocari intelligitur, & ipsius verbis verè, ac perfectè fit consecratio. Verùm quia non solus ad eam cõcurrit, idcirco deinceps rogatur Pater, vt mittat Spiritum sanctum, & eam perficiat. Non quasi nondum perfectam, perfecta enim verbis Christi est, & plusquam perfecta, sed tãtùm, vt hoc modo loquendi Pater, & Spiritus sanctus vna cum Filio auctores esse consecrationis intelligantur. Vnde oratio illa est quidem deprecatoria, & per eam postulatur consecratio, sed tamen referenda est ad idem instans consecrationis, quod præteriit, quia non potest homo simul omnia explicare.

Hæc solutio non placet, tum quia difficilis est captu, & commodissimè potuisset hæc oratio, si eius talis est sensus, præmitti, deinde proferri consecratio. Neque enim si prius inuocetur Spiritus sanctus, quã verba Christi prolata fuerint, timendum est, ne statim fiat consecratio, quę nonnisi verbis Christi fit, vt propterea Spiritus sanctus priùs non sit inuocãdus. Dum enim verba Christi enunciantur, tunc cõcurrit sanctissima Trinitas, quando sic ipsa voluit, & statuit, idque ipsius pactum est. Tum etiam quia nõ est opus exprimi omnes personas, quæ concurrunt quandocunque aliquid memoratur, quod à concursu omniũ pendeat; sed vna nominata persona, reliquæ implicitè, vt aiunt, intelligũtur. Vnde Patri attribuitur omnipotentia, & per consequens opera, quæ ab ipsa producuntur, vt esse creatorem cœli & terræ, à quibus nullo pacto Filius & Spiritus sanctus excludũtur. Idem iudicium feras de attributis Filij & Spiritus sancti. Quare Christus Dominus nulla inuocatione facta (saltem Patris tantummodo facta, cùm ad eum eleuatis oculis respexit, & gratias egit, certè non Spiritus) solis suis verbis consecrauit.

Ad hæc, Bessarion ait, propter populum hæc fieri, vt is intelligat consecrationem commune opus esse Trinitatis. At hæc secretò recitantur, & populus nihil horum intelligit.

Postremò, hæc doctrina, communia esse ad extra opera Trinitatis ex aliis locis

ſcripturæ poteſt populo proponi & inculcari, non ex ſacrificio, præſertim eiuſmodi loquutione interueniente, vt periculum ſit, ne loco huius doctrinæ multi decipiantur, vt ex Græcis ipſis apparet, qui conſecrationem eam eſſe falsò exiſtimant.

Quarta ſolutio eſt, ordinem liturgiæ inuerſum eſſe, quippè ſimilis oratio ante conſecrationem habetur in Miſſa Latina, » Quam oblationem tu Deus in omnibus » quæſumus benedictam, adſcriptam, ra» tam, rationabilem, acceptabilemque fa» cere digneris; vt nobis corpus, & ſanguis » fiat dilectiſſimi filij tui Domini noſtri Ieſu » Chriſti, qui pridiè quàm pateretur &c.

Verùm non eſt probabile in hoc mutatum eſſe ordinem vniuersè omnium liturgiarum Græcarum, quandoquidem tot auctores antiquiſſimos habemus Iacobū, Marcum, Clementem, qui poſt conſecrationem ſimiles preces recenſent. In liturgia verò Latina illam orationem ante conſecrationem poni non eſt mirum, vel inſolitum. Nam & in Græca reperiuntur aliæ orationes ante conſecrationem non diſſimiles.

Et in ſumma liberum erat Apoſtolis, & iis, qui liturgias compoſuere ante conſecrationem, vel poſt rogare, vt corpus Chriſti futurum, & conſecrandum, vel præſens, & conſecratum fieret nobis in emundationem animi, & corporis, &c. Idem enim ſenſus eſt. Vnde auctores myſtagogiæ, & myſteriorum ſacratiſſimi duces indifferenter hæc in liturgiis inſeruerunt.

Sed ad B. Cyrillum, qui nobis aduerſari videtur, reſpondeamus. Fortaſſis in liturgia, qua ipſe vtebatur, illæ preces erant ante verba Dominica, vt eſt apud Latinos. Idcirco cùm ait rogari Patrem, vt mittat Spiritum ſanctum, qui panem illum efficiat corpus Chriſti, verbis ipſiuſmet Chriſti.

Hoc reſponſum, facilè quilibet aduertet à nobis excogitari, vt ſubterfugiamus potiùs, quàm vt ſoluamus difficultatem. Nullam enim Cyrillus compoſuit, vel diuerſam habuit liturgiam, ſed vt ex tota illius expoſitione apparet, vſus eſt ſacra myſtagogia Iacobi, præſertim cùm eſſet etiam Hieroſolymorum antiſtes. Atque, vt omittam cætera, ordo eorum, quorum fit mentio in liturgia poſt conſecrationem, iſtud manifeſtè indicat. Quippè ait, poſt confectum illud ſpirituale, & incruentum ſacrificium, nos obſecrare Deum pro communi Eccleſiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro regibus, pro militibus, pro ſociis, pro ægrotis, & afflictis, & pro omnibus indigentibus. Deinde commemorare ſanctos Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos, Martyres, &c. Poſtremò orare pro defunctis, qui ordo fertur in liturgia Iacobi; ſed immutatus reperitur in aliis, vbi primùm, omnium ſanctorum fit mentio, deinde mortuorum, tandem viuorum. Quamobrem ingenuè fateor eum ita ſenſiſſe, vt ſcribit, & illius verba ſignificant, nimirum tunc fieri conſecrationem, quando illis precibus inuocatur Spiritus ſanctus. Vnde in prima Catecheſi, Panis, inquit, & vinum Euchariſtiæ ante ſacram inuocationem adorandæ Trinitatis panis erat, & vinum merū, peracta verò inuocatione, panis quidem fit corpus Chriſti, vinum autē ſanguis Chriſti. Et in 3. Catecheſi, dicit panem poſt inuocationem Spiritus ſancti non eſſe ampliùs panem communem, ſed corpus Chriſti, quæ ipſius verba ſano modo exponi potuiſſent, niſi ipſe in 5. Catecheſi myſtagogica eam expoſitionem adhibuiſſet. Neque mirum ſi Cyrillus ita ſenſerit. Nā illa verba liturgiarum primo aſpectu ſenſum Græcorum præſeferūt; tempore verò Cyrilli minimè iſta diſceptatio inter Græcos, & Latinos agitabatur, vt ex ea occaſione meliùs hæc conſiderare ac decidere ſanctiſſimus vir potuerit, ſed ea verba ſimpliciter, vt ſonare videntur, expoſuit. Sed opponendi ſunt ipſi vni quidem plurimi, ac præcipui Doctores Eccleſiæ, Ambroſius, Auguſtinus, & Chryſoſtomus, item Nyſſenus, & alij, quos ſuprà citauimus. Adde quòd vna res eum quoquo modo excuſare poteſt, quòd in adoleſcentia Catecheſes illas ſcripſerit, teſte Hieronymo.

Defenditur Baſilius in voce antitypi poſt conſecrationem, & notio huius vocis accuratè excutitur, & explicatur.

CAPVT XXXIIII.

AD difficultatem, quæ oritur ex voce antitypi. Sciendum eſt in primis hoc verbum præter cæteras notiones, quas ſignificat, quod ſpectat ad præſens negotium, cùm de ſanctiſſima Euchariſtia agitur, dupliciter poſſe accipi. Vel enim ſignificat exemplar, quaſi dixerimus ἀντὶ τοῦ τύπου, loco figuræ. Quod autem huiuſ-

modi eſt, exemplar eſt. Quippe figuræ, & imagini vel antecedit, vel ſuccedit veritas & exemplar. Vel non prototypum, ſed ipſum typum, figuram & imaginem ſignificat, & eam non ſimpliciter qualemcumque, ſed ἀντίτυπον, hoc eſt, ἰσότυπον, æqualem, & ſimilem figuram, quæ è regione reſpondet exemplari, & quæ cum eo de forma certare videtur, adeò ad viuum illud imitatur, & repræſentat. Qualis propriè ἀντίτυπος eſt hominis imago, quæ reſultat in ſpeculo, dum quis in illud intuetur, vt optimè obſeruauit Cardinalis Bellarminus in primo lib. de Sacramentis in genere, & in libro de Sacramento Euchariſtiæ.

Prætermiſſa hac duplici ſignificatione apud profanos auctores, apud Eccleſiaſticos, & diuinam ſcripturam, hoc vocabulum priori modo pro exemplari accipitur, vt nonnullis placet, in prima Epiſtola Petri cap. 3. vbi Baptiſmum vocat Princeps Apoſtolorum ἀντίτυπον diluuij, cùm tamen diluuium figura fuerit Baptiſmi. Non contra baptiſmus diluuij. Si itaque figura fuit, igitur Baptiſmus eſt veritas, & ἀντὶ τοῦ τύπου, loco figuræ eſt exemplar.

Secundo modo accipitur ad Hebręos 9. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. » Non enim in manufacta ſancta introiuit » Chriſtus antitypa verorum, ſed in ipſum » cœlum. Opponit Apoſtolus veris antitypa, hoc eſt ἰσότυπα, æquales figuras, & ſimiles imagines. Vbi Chryſoſtomus homi. 17. ἄρα ἐκεῖνα ἦσαν ἀληθινὰ, ταῦτα δὲ τύποι. καὶ γὰρ ὁ ναὸς οὕτω κατεσκεύαστο, ὥσπερ ὁ οὐ» ρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Illa igitur ſunt vera, hæc » autem figuræ. Etenim templum ita con» ſtructum eſt, ſicut cœlum cœli. Eodem modo accipit hāc vocem Nazianzenus in 2. oratione de Paſchate, vbi noctem Paſchalem ob infinitam ardentium cereorum multitudinem, quibus illuminabatur, vocat ἀντίτυπον firmamenti cœleſtis, vbi infinita ſtellarum lumina conſpiciuntur.

Auctores igitur nonnulli, vt Turrianus in ſcholiis ſuis Græcis in Conſtitutiones Apoſtolicas libro 5. c. 13. & Billius ſimiliter in ſcholiis in orationem Nazianzeni in funere ſororis Gorgoniæ, & quidam alij Euchariſtiam ſecundum prius ſignificatum rectè dici poſſe ἀντίτυπον putant, quia ſit exemplar, cui correſpondebāt omnes antiquæ figuræ de Chriſti corpore. Nam præpoſitio Græca ἀντὶ, pro, illam vim habet vt ſignificet ἀντίτυπον, id quod loco antiquarum vmbrarum datum

A eſt nobis. Iuxta quam expoſitionem, hæc vox potiùs exprimit veritatem huius Sacramenti. Eam confirmant ex loco prioris Epiſtolæ Petri citato, vbi Baptiſma dicitur ἀντίτυπον reſpectu Arcæ Noë. Hoc eſt veritas, & exemplar, ſeu prototypon, cùm diluuium fuerit figura.

Hæc ingenioſè dicta quis neget? Verùm iſti auctores, vt eruditè more ſuo notat Bellarminus, non ſatisfaciunt teſtimoniis Patrum, qui vocant Euchariſtiam ἀντίτυπον, non agni Paſchalis, & ipſius manna, veterumque figurarum, ſed corporis, & ſanguinis Domini.

B Neque refert, quod Baptiſma vocetur ἀντίτυπον, hoc eſt, exemplar. Nam ibidem ſtatim dicitur, cuius ſit exemplar, & veritas, nimirum diluuij. Neque enim Deus inſtituit Baptiſmum, vt repræſentaret diluuium, ſed è contrario diluuium Deus induxit in mundum, tum ob alias cauſas, tum etiam vt eſſet figura Baptiſmi.

Atneque ibi ea vox (vt doctè idem Bellarminus diſſerit) hoc ſignificatu recipitur, ſed rectè Latinus interpres vertit, ſimilis formæ. Nam Baptiſmus aliquo modo eſt exemplar, aliquo modo imago diluuij, & vt imago, non vt exemplar dicitur à ſancto Petro antitypon diluuij. Nam ſi conſi-

C deremus ſignificationem ad placitum, ſeu diuinam ordinationem, diluuium fuit figura Baptiſmi, non contrà. At ſi conſideremus naturalem ſimilitudinem, Baptiſmus eſt potiùs imago diluuij, quàm diluuium Baptiſmi. Siquidem magis propriè, & verè diluuium ſuffocauit homines impios, quàm Baptiſmus peccata ſuffocet. Illa enim vera, & propria, hæc metaphorica eſt ſuffocatio. Quia tamen valdè ſimilis eſt effectus Baptiſmi, id eſt ſuffocatio iniquitatum, effectui diluuij, id eſt, ſuffocationi hominum impiorum, ideo ſanctus Petrus Baptiſmum ἀντίτυπον, reſpectu diluuij appellauit. Quare vniuersè notat

D Bellarminus, eam vocem apud ſacros antiquos auctores nūquam accipi pro exemplari, ſed pro imagine, quæ è regione reſpondet exemplari, & ita illud imitatur ad viuum exprimendo, vt eum eo contendere de forma videatur.

Relicta itaque priore ſignificatione, cōuenit inter alios auctores ἀντίτυπα vocari, quaſi figuras æquales, & imagines exemplorum.

Quod ex eo quoque probari poteſt. Quod eadem munera ſacratiſſimæ Euchariſtiæ æquè Patres Græci, atque Latini vocant ſymbola, imagines, ſimilitudi-

nes, typos, figuras, signa, notas, quæ idcirco & repræsentare corpus Christi aiunt. Dionysius in 3. Eccl. Hier. capitulo Eucharistiam symbolum nominat, cùm ita scribit: τὰς ἱερὰς θεουργίας ὁ ἱεράρχης ὑμνήσας ἱερουργεῖ τὰ θειότατα, καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων. Sacras diuinas operationes Hierarcha laudans consecrat diuinissima, & manifestat, quæ laudata sunt per symbola sanctè proposita. Et infrà, τῶν πολλῶν μὲν εἰς μόνα τὰ θεῖα σύμβολα προσχωρησάντων. Populo quidem diuina solum symbola intuente. Et rursus, τοῦ ϑεοπαρίτου δείπνου ἐκ ἀρχισυμβόλου τῶν τελουμένων εἰς μνήμην ἱερὰν ἄγει. καθ' ὃ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν συμβόλων δημιουργὸς ἀποκληροῖ δικαιότατα τὸν οὐχ ὁσίως αὐτῷ καὶ ὁμοτρόπως τὰ ἱερὰ συνδειπνήσαντα. In sacram memoriã nos ducit diuinæ cœnæ, quæ archisymbolum fuit eorum, quæ in altari fiunt. Vnde & ipse symbolorum creator optimo iure eũ repellit, qui non sanctè, neque simili modò cum eo sacra illa cœnauerit.

Origenes libro 8. contra Celsum, ἔστι δὲ καὶ σύμβολον ἡμῖν τῆς πρὸς θεὸν εὐχαριστίας, ἄρτος εὐχαριστία καλούμενος. Habemus etiam eius quæ ad Deũ est, gratiarũ actionis symbolum, panem, qui Eucharistia vocatur. Et super 15. cap. Matth. Panem consecratum vocat corpus symbolicum & typicũ. Et dialogo 3. contra Megethium Marcionistam in fine secunda parte, sub titulo, de Christo homine vero ex Maria. Si vt loquuntur, inquit, isti carne destitutus erat, & exanguis, cuiusmodi carnis, cuius corporis, & qualis tandem sanguinis, signa, & imagines, & panem & poculum ministrauit, iussitque per illa discipulos sui memoriam renouare?

Eusebius lib. 5. de demonstratione c. 3. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος (ὁ Μελχισεδὲκ) ἱερεὺς ἐθνῶν τυγχάνων, οὐδαμοῦ φαίνεται θυσίαις σωματικαῖς κεχρημένος, οἴνῳ δὲ μόνῳ καὶ ἄρτῳ τὸν Ἀβραὰμ εὐλογῶν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον. πρῶτος μὲν αὐτὸς ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν, ἔπειτα οἱ ἐξ αὐτοῦ πάντες ἱερεῖς ἀνὰ πάντα τὰ ἔθνη τὴν πνευματικὴν ἐπιτελοῦντες κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς ἱερουργίαν, οἴνῳ καὶ ἄρτῳ τοῦ τε σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου αἵματος αἰνίττονται τὰ μυστήρια, τοῦ Μελχισεδὲκ ταῦτα πνεύματι θείῳ προτεθεωρηκότος, καὶ τῶν μελλόντων ταῖς εἰκόσι προκεχρημένου. Nam quemadmodum ille (Melchisedec) qui Sacerdos Gentium erat, nusquam videtur sacrificiis corporalibus functus, sed vino solo & pane, dum ipsi Abraham benedicit; ita sanè primus ipse Saluator ac Dominus noster, deinde omnes, qui ab ipso profecti sunt, Sacerdotes in omnibus Gentibus spirituale secundum Ecclesiasticas sanctiones sacrificium celebrantes, vino ac pane & corporis illius & salutaris sanguinis mysteria αἰνίττονται, sub inuolucro exprimunt, id est, διὰ συμβόλων παριστῶσι, per symbola repræsentant. Quæ sanè mysteria Melchisedec tanto ante Spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarum imaginibus vsus fuerat. Et libro 8. demõstratione prima in fine: πάλιν γὰρ αὐτὸς τὰ σύμβολα τῆς ἐνθέου οἰκονομίας τοῖς αὐτοῦ παρεδίδου μαθηταῖς, τὴν εἰκόνα τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖσθαι παρακελευόμενος. ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι τὰς δι' αἱμάτων θυσίας, οὐδὲ τὰς παρὰ Μωσεῖ ἐν διαφόρων ζώων σφαγαῖς νενομοθετημένας προσίετο, ἄρτῳ δὲ χρῆσθαι συμβόλῳ τοῦ ἰδίου σώματος παρεδίδου, εἰκότως τὸ λαμπρὸν καὶ καθαρὸν ᾐνίξατο τῆς τροφῆς, εἰπὼν καὶ λευκοὶ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα. Rursus enim ipse dispensationis diuinæ notas suis discipulis tradidit, dum hortatur, vt sui ipsius corporis imaginem conficerent. Cùm enim non amplius cruenta sacrificia, neque ea quæ apud Mosem in lege, diuersorum animalium mactationibus sancita erant, accepta haberet, sed vt pane sui corporis nota vterentur, institueret, meritò Propheta splendorem ac puritatem illius alimenti significauit, cùm dixit, & albi dentes eius quàm lac. In eodem libro demonstratione secunda: πότε δὲ τὰ τῆς διαθήκης τῆς καινῆς ἐδυνάμωτο, ἢ ὅτε ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν μέλλων τελεῖν τὸ μέγα μυστήριον τῆς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ παρόδου, ᾗ νυκτὶ παρεδίδοτο, τὰ σύμβολα τῶν κατ' αὐτὸν ἀπορρήτων τῆς καινῆς διαθήκης λόγων τοῖς αὐτοῦ παρεδίδου μαθηταῖς; Quando verò tandem quæ ad nouum pertinent testamentum, sunt confirmata, nisi cùm Saluator ac Dominus noster magno illo sui ad mortem accessus mysterio functurus, qua nocte tradebatur, occultarum ex ipsius instituto noui testamenti rationum symbola suis discipulis tradebat?

Nazianzenus in oratione 17. ad ciues timore perculsos: Χριστὸν προσφέρω σοι, &c. καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην, ᾗ κοινῇ προσίεμεν, καὶ τοὺς τύπους τῆς ἐμῆς σωτηρίας, οὓς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τελῶ στόματος, ἀφ' οὗ ταῦτα πρὸς σὲ πρεσβεύω, τὴν ἱερὰν καὶ ἄνω φέρουσαν ἡμᾶς μυσταγωγίαν. Christum tibi offero, &c. atque adeo mensam hanc, ad quam communiter accedimus, salutisque meæ typos, quos eodem ore perago, quo hanc ad te deprecationem allego. Hanc, inquam, sacrosanctam rei diuinæ mystagogiam, quæ nos ad superna euehit.

Chrysostomus hom. 17. in Epistolam ad Hebræos. Similiter typum Eucharistiam

appellat, cuius testimonium paulò pòst citabimus. Et Psal. 22. Mensam, inquit, istam » præparauit seruis suis, vt quotidie in similitudinem corporis, & sanguinis sui panem, » & vinum secundum ordinem Melchisedech nobis ostenderet in sacramento. In eundem sensum vsurpat vocabulum symboli hom. 83 in Matthæum.

» Theodoretus Dialogo 2. orthod. Dic » ergo mystica symbola, quæ Deo à Dei sa- » cerdotibus offeruntur, quorumnam dicis » esse symbola? Eranistes; Corporis, & san- » guinis Domini. Orthod. Corporis, quod » verè est, vel verè non est? Eran. Quod verè » est. Orthod. Optimè. Oportet enim imaginis esse exemplar archetypum. Etenim » pictores imitantur naturam, & eorum quę » videntur, depingunt imagines.

Ex Latinis Tertullianus lib. primo cō- » tra Marcionem cap. 14. Panem, inquit, quo » ipsum corpus suum repræsentat. Et lib. 4. contra eumdem nomine figuræ vtitur.

S. Ambrosius libro 1. c. 48. dicit, hîc offerri Christum in imagine, in cœlo in veritate. Et libro de his qui initiantur c. 8. & 11. dicit, Eucharistiam esse verum panem, & corpus Christi significare. Itaque panem, & vinum, figuram vocat.

» S. Augustinus in Psal. 3. Christus, in- » quit, adhibuit Iudam ad conuiuium, in » quo corporis sui figuram discipulis com- » mendauit: & aduersus Adimantum scribens signi vocabulo vtitur.

B. Hieronymus lib. 2. contra Iouinia- » num, In typo, inquit, sanguinis sui, non » aquam obtulit, sed vinum.

Gelasius libro contra Eutych. in fine. » Imago, inquit, & similitudo corporis, & » sanguinis Christi in actione mysteriorum » celebrantur.

Ex his igitur constat, ἀντίτυπα secundo modo accipienda esse, pro figura simili, & imagine.

Verum hîc quoque non vna est omniū sententia. Quidam enim existimant, Basilium panem & vinum vocasse ἀντίτυπα corporis, & sanguinis Domini ante consecrationem. Poterat sanè vocasse. Nam materiæ sacramentorum, qualis est panis, & vinum in hoc mysterio, habent similitudinem, & analogiam quandam cum re significata partim naturaliter, quia sunt aptæ ad significandum; partim ex institutione diuina, quia determinantur à Christo, vt significent. Quare panis, qui nutrit, nutritionem spiritualem significat, & conuersus in corpus Christi, illam etiam efficit. Et similiter vinum quod & ipsum nutrit, & lætificat, hæc eadem spiritualiter significat, simul etiam consecratum efficit. Meritò itaque ob hanc similitudinem, & institutionem, signa, & figuræ corporis, & sanguinis nuncupari possent. Ita exponitur Basilius à Damasceno loco citato in argumentis, & ab auctore confutationis conciliabuli Iconoclastarum, quam legit quidam Epiphanius in septima synodo. Quæ illorum expositio, vt nunc liturgia Basilij, & illorum scripta se habent, necessariò illud nobis indicat, eos existimasse, haud verbis Christi, sed orationibus sacerdotum Eucharistiam consecrari.

Verùm non solùm Basilius, sed etiam permulti alij Patres post consecrationem munera sacra vocauerunt ἀντίτυπα. Clemens Romanus libro 5. Constitut. c. 14. παραδοὺς ἡμῖν τὰ ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ τιμίου σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος. Cùm dedisset no- » bis antitypa mysteria pretiosi corporis & » sanguinis sui. At Christus Apostolis non » dedit panem simplicem, sed cōsecratum. » Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 5. mystagogica: μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπητε τὸ διακριτικόν. οὐχί. ἀλλὰ τῇ ἀνενδοιάστῳ πίστει. γευόμενοι γὰρ οὐκ ἄρτου καὶ οἴνου κελεύονται γεύσασθαι, ἀλλ' ἀντιτύπου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ne huic corporeo pala- » to, nequaquam, sed ipsi fidei minimè du- » biæ vt istud iudicet, permittatis. Gustan- » tes enim, non panem aut vinum, vt gustent » iubentur, sed antitypum corporis, & san- » guinis Christi.

Nazianzenus (à quo Basilium dissentire, ne minimum quidem vllo pacto credendum est) in Apologetico excusat se, propterea noluisse suscipere sacerdotium, quod cùm antea non obtulisset Deo sacrificium internum, spiritum scilicet cōtribulatum, & contritum, minimè aptus fuisset ad offerendū externum. Vbi Theologus de sacrificio vero, & perfecto externo loquitur quod consecratione efficitur, & perficitur, non de sacrificio ante consecrationem. Et tamen illud, magnorum mysteriorū antitypum vocat: ταῦτα οὖν εἰδὼς ἐγώ, καὶ ὅτι μηδεὶς ἄξιος τοῦ μεγάλου καὶ θεοῦ καὶ θύματος, καὶ ἀρχιερέως, ὅστις μὴ πρότερον ἑαυτὸν παρέστησε τῷ θεῷ θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, μηδὲ τὴν λογικὴν λατρείαν εὐάρεστον ἐπεδείξατο, μηδὲ ἔθυσε τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως. καὶ πνεῦμα συντετριμμένον, ἣν μόνην ὁ πάντα δοὺς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν θυσίαν. πῶς ἔμελλον θαρρῆσαι προσφέρειν αὐτῷ τὴν ἔξωθεν, τὴν τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀντίτυπον; Hæc igitur cùm perspe- » cta haberem, illudque insuper, neminem »

» magno, & Deo, & sacrificio, & Pontifice
» dignum esse, Nisi qui priùs se ipsum Deo
» hostiam viuentem, & sanctam exhibuit,
» rationalemque cultum gratum, atque ac-
» ceptum ostenderit, Deoque sacrificium
» laudis, spiritumque afflictum, atque con-
» tritum obtulerit (quod vnum ille sacrifi-
cium pro omnibus suis erga nos beneficiis
» à nobis efflagitat.) Quo tandem modo ex-
» ternum sacrificium, illud magnorum my-
» steriorum antitypum præsidenti animo
» ipsi offerrem?

Et in oratione funebri sororis Gorgoniæ, vbi testatur, miraculosè sororem sanatam à morbo fuisse ex perceptione sacratissimæ Eucharistiæ, quam olim Christiani pro necessitatibus suis asseruare solebant: εἴ τι που τῶν ἀντιτύπων τοῦ τιμίου σώ-
» ματος ἢ τοῦ αἵματος ἡ χεὶρ ἐθησαύρισεν. Si
» quid, inquit, vspiam antityporum pretiosi
» corporis, aut sanguinis, manus (Gorgo-
» niæ) thesaurizauerat, hoc est instar Thesauri recondiderat. At non asseruabant panem non consecratum, sed veram Eucharistiam; vt propterea etiam Nazianzenus vtatur illo verbo, ἐθησαύρισε, quasi rem, sicuti est, pretiosissimam.

Adde quod Nazianzenus dicit, hæc antitypa super altare collocata, & seruata fuisse ibique à sancta Gorgonia adorata. Eodem nomine post consecrationem Eucharistiam apertissimè vocat Eustathius Episcopus Ancyrę, exponens dictum illud
» in Prouerbiis Salomonis: Edite meum pa-
» nem & bibite vinum, quod miscui vobis. Hæc, inquit, per panem & vinum ἀντίτυπα membrorum corporalium Christi prædicat. Malè enim exponit ipsum auctor confutationis in 7. Synodo. Item Theodoretus in primo dialogo. Nec non Macarius Ægyptius hom 27. ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσφέρεται ἄρτος, καὶ οἶνος, ἀντίτυπον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος. καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες ἐκ τοῦ φαινομένου ἄρτου, πνευματικῶς τὴν σάρ-
» κα τοῦ κυρίου ἐσθίουσιν. In Ecclesia offertur
» panis, & vinum antitypum carnis eius, &
» sanguinis. Et qui apparentem panem par-
» ticipant, spiritualiter carnem Domini co-
» medunt. Neque solùm ἀντίτυπα, sancti Patres oblata dona, sed etiam typos, & similibus nominibus post consecrationem appellant, vt iam vidimus.

Vnde manifestè apparet, non ad mentem Basilij expositionem esse Damasceni. Nam præter testimonia ea de voce Patrũ allata; quis credat Basilium post verba Domini, panem non consecratum existimasse, cum eius frater Nyssenus firmiter se, & alios credere asseueret, loco suprà citato. Nunc etiam panem Dei verbo sanctificatum, in corpus Dei verbi transmutari? Postremò Basilius verba Dominica in liturgia adeo necessariò exigit, vt ipsis summam rei tribuat. vt infra ostendam in solutionibus. Ergo vox ἀντίτυπα, quæ consequitur, non potest non significare verum corpus & sanguinem Domini.

Reiecta itaque hac expositione Damasceni, quærendum est, cur post consecrationem panem ἀντίτυπα, & τύπον vocarint, cùm non figura sit corporis, sed ipsum verissimum corpus existat.

Non enim (vt in eodem capite rectè ait Damascenus) panis, & vinum consecrata figura sunt corporis, & sanguinis Christi, absit, sed ipsum corpus Domini deificatũ, ipso Domino dicente, Hoc est corpus meum, & non figura corporis mei, & hic est sanguis meus, & non figura sanguinis mei.

Ad hoc tres dari solent solutiones. Prima est, corpus verum Christi vocari figuram corporis Christi, hoc est corporis mystici, quia illud significat, & repræsentat. vt in prima solutione primi argumenti diximus. Quemadmodum enim panis ex multis constans granis, ita compositus est, vt nusquam grana videantur. Et sunt quidem grana, sed propter coniunctionem nullo discrimine discernũtur; ita nos quoque & inuicem, & Christo coniungimur. Et S. Augustinus, Quemadmodũ, inquit, «
ex multis granis vnus conficitur panis, & «
ex racemis multis vnus calix exprimitur; «
sic ex multis fidelibus vnum corpus mysti- «
cum integratur. Hanc solutionem dant «
Cardinales Bessarion, & Roffensis Martyr, qui in procemio 2. libri de veritate corporis Christi aduersus Oecolampadium, ait,
Panis, & vinum iam in Christi corpus, & «
sanguinem versa, exemplaria sunt cœlli- «
gationis Christianorum ad inuicem, ve- «
lut membrorum sub vno capite. Quam- «
uis hi auctores alias quoque dent solutiones.

Sed hæc solutio, licet verum sit, corpus verum Christi esse figuram corporis mystici; nihil tamen nos iuuat. Quippe antiqui Patres non dicunt corpus Christi esse figuram corporis mystici, sed corporis, & sanguinis Christi. Corpus autem mysticum (quantum ego sciam) non appellatur sanguis Domini.

Secunda solutio, eaque omnium solidissima est, dici hoc mysteriũ antitypum, seu typum, & figuram, seu symbolum, &

signum corporis, & sanguinis Domini, partim ratione specierum panis, & vini, quæ sub oculorum sensum cadunt, & sunt signa corporis, & sanguinis ibi re vera existentium. Ita Cyrillus Hierosolymitanus in 4. Catechesi mystagogica, ὥστε μετὰ πάσης πληροφορίας, ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνωμεν Χριστοῦ. ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα, καὶ ἐν τύπῳ οἴνου, δίδοταί σοι τὸ αἷμα. Quare omni cum certitudine veluti corpus, & sanguinem Christi sumimus. Nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur tibi sanguis. Quid sibi vult ὡς veluti, cùm sit verum corpus, & verus sanguis? Non enim, vt ipse idem ait, debemus existimare id quod Iudæi, qui adhortari, ἐπὶ σαρκοφαγίαν arbitrabantur. Vnde Iacobus Apostolus in liturgia circa medium sic precatur, ἐξαπόστειλον ὁ θεὸς τὴν χάριν σου τὴν ἀγαθὴν, καὶ ἁγίασον ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, &c. καὶ τὰ περικείμενα τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τελετῇ συμβολικῶς ἀμφιάσματα τῶν αἰνιγμάτων ἀνακαλύψας, τηλαυγῶς ἡμῖν ἀνάδειξον. καὶ τὰς νοερὰς ἡμῶν ὄψεις τοῦ ἀπεριλήπτου φωτὸς πλήρωσον. Emitte, ô Deus tuam bonam gratiam, & sanctifica animas nostras, & corpora, &c. Et reuelans inuolucra ænigmatum, quæ symbolicè hoc sancto sacrificio circundantur, clarè nobis ostende, & imple oculos nostri intellectus luce illa incomprehensibili. Et similia precatur diuinus Dionysius de Eccl. Hier cap 3. ἀλλ' ὦ θειοτάτη καὶ ἱερὰ τελετὴ, τὰ περικείμενά σοι συμβολικῶς ἀμφιέσματα τῶν αἰνιγμάτων ἀποκαλυψαμένη, τηλαυγῶς ἡμῖν ἀναδείχθητι, καὶ τὰς νοερὰς ἡμῶν ὄψεις ἑνιαίου καὶ ἀπερικαλύπτου φωτὸς ἀποπλήρωσον. Sed ô, inquit, diuinissimum, & sacrosanctum Sacramentum, quæ te circundant symbolicè operimentis ænigmatum reuelatis, perspicuè nobis fac appareas, & intelligentiæ nostræ oculos singulari, ac inobscurabili lumine comple.

Et huic membro, & expositioni possemus accommodare sententiam Cyrilli Catechesi 13. ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τύπον ἔφερεν ἄρτου. Quod corpus ipsius secundum Euangelium typum ferebat panis, quia nimirum post illam admirandam mutationem accidentia panis remanserant. Vnde Cyrillus huic rei applicat illud Hieremiæ, Venite mittamus lignum in panem eius, hoc est in corpus eius, quod est dicere, crucifigamus eum. Quamuis autem corpus Christi sit sub speciebus, & forma panis, non dicitur tamen corpus figura panis, & sanguis figura vini, quæ quoad substantiam ibi non sunt, sed contra species panis, & species vini, quæ præseferunt figuram panis & vini, dicuntur τύποι & ἀντίτυπα corporis, & sanguinis Domini, quia corpus, & sanguinem in se continent.

Addo etiam, quia panis & vinum quæ obtulit in sacrificium Melchisedech, erant typus, & figura corporis, & sanguinis Domini, & illa figura panis & vinum quoad externam formam, & speciem in noua lege, remansit, & corpus & sanguinem non solùm repræsentat, sed etiam continet, idcirco vocatur τύπος & ἀντίτυπος, hoc est, ἰσότυπος figura & æqualis figura corporis, & sanguinis Domini. Partim etiam vocari antitypon, & multo magis per comparationem ad corpus Christi in passione, quod erat visibile, & palpabile. Quia ipsum corpus, & sanguis Domini, vt sunt sub illis speciebus, signa sunt eiusdem corporis, & sanguinis, vt fuerunt in cruce. repræsentae enim Eucharistia passionem Christi, & ideo fit in commemorationem.

Sic Augustinus in Prosperi sententiis, Caro, inquit, eius est, quam forma panis opertam in sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub specie vini & sapore potamus. Caro videlicet carnis, & sanguis est sacramentum sanguinis. Carne, & sanguine vtroque inuisibili, & spirituali significatur corpus Christi visibile, & palpabile plenum gratia, & diuina maiestate.

Chrysostomus etiam hom. 17. in epistolam ad Hebræos, ponens discrimen inter antiqua sacrificia, quæ ob suam imperfectionem innumera erant, & semper offerebantur, & nostrum quod, cùm sit perfectissimum, vnicum est, & semel oblatũ est. Et obiiciens sibi, quod sæpius nostrum iteretur, proinde non videatur esse vnum, sed multa. Idem planè docet esse, ita tamen, vt sui ipsius figura sit: τί οὖν ἡμεῖς καθ' ἑκάστην οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμεθα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ μία (θυσία) ἐστὶν αὕτη, οὐ πολλαί. πῶς μία ἐστὶν, οὐ πολλαί; ἐπειδὴ ἅπαξ προσηνέχθη. ἐκείνη εἰσηνέχθη εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. τοῦτο ἐκείνης τύπος ἐστὶ, καὶ αὕτη ἐκείνης. τὸν γὰρ αὐτὸν ἀεὶ προσφέρομεν, οὐ νῦν μὲν ἕτερον, νῦν δὲ ἕτερον, ἀλλ' ἀεὶ τὸ αὐτόν. Quid ergo nos, nonne per singulos dies offerimus? offerimus quidem, sed recordationem facientes mortis eius, & vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est & non multæ? quoniam semel oblata est. Illa oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium typus illius est, eundem enim semper offerimus, non modò quidẽ alium (agnum,) modò verò aliũ,

" sed semper eũdem. Et homilia 83. in Matthæum, idem Doctor Eucharistiam vocat symbolum Passionis Christi: εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς, τίνος σύμβολα τὰ τελούμενα; Si enim, inquit, mortuus Iesus non est, cuius symbola sunt, sacra quæ celebramus?

At quomodo potest esse idem suiipsius figura? Roffensis loco supra citato, respondet, quod modis omnibus, & simpliciter idem est, nunquam suiipsius symbolũ est. Verùm sub diuersa ratione nihil prohibet symbolum dici, sicut & hic diuersa quædam ratio est eiusdem corporis, vt est sub specie panis, & vt est sub specie carnis crucifixæ. Idem enim est, quoad substantiam, non quoad modum. Insigni exemplo illu- B strat rem Bellarminus: Si Rex, inquit, ali- " quis grauissimo bello confecto, idem ip- " sum bellum ad oblectandum populum in " scena repræsentari vellet, & ipse idem, qui " verè pugnauerat, in scena seipsum reprae- " sentaret, tunc esset ipse verè ἀντίτυπος sui- " ipsius. Immò verò à Christo non semel idem factum est. Nam cùm tribus diebus latuit, & tandem tertia die inuentus est in templo, significare voluit, teste Ambrosio in cap. 2. Lucæ, se triduò futurum in sepulchro absconditum, & tandem tertia die resurrecturum. Item Lucæ vltimo, cùm finxit se longius ire, ea fictione, teste Au- C gustino in libro contra mendacium cap. 13. significauit se supra omnes cœlos ascensurum. Et Matthæi 17. cùm transfiguratus est in monte coram Prophetis, & Apostolis, significare voluit se eodem modo videndum in gloria cœlesti ab omnibus sanctis veteris, & noui testamenti. Idem igitur Christus non semel suiipsius typus, & figura fuit. Et ea est causa cur Patres ad vocabulum typi quandoque præpositionem ἀντὶ addant, quæ apud Græcos sæpissimè æqualitatem significat, vt hoc modo indicent Eucharistiam esse quidem figuram, sed tamen adeo æqualem exemplari, D vt nihil prorsus quoad substantiam ab eo differat. Ex his igitur etiam patet, istud nominis non adeo bene conuenire materiæ, hoc est pani, & vino Eucharistiæ ante consecrationem, atque conuenit post consecrationem. Licet enim aliqua sit analogia, & similitudo inter panem sacrificio destinatum, & corpus Christi, vt antea diximus, non potest tamen esse tanta, vt non sit longè & infinities maior inter panem consecratum, hoc est verissimum corpus Christi, & ipsum corpus Christi diuersimodè consideratum.

Verùm posset nobis aliquis ex Chrysostomo vocem illam, ἀντίτυπα obiicere. Nã præter verba citata, ἄρα ἐκεῖνα ἀληθινά, ταῦτα δὲ τύποι. Igitur illa vera sunt, hæc (quæ vocantur ἀντίτυπα) figuræ. In eadem homilia sic disserit: τὰ ἀντίτυπα ἄρα τύπον ἔχει μόνον, οὐχὶ τὴν ἰσχύν. ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων, τύπον ἔχει τοῦ ἀνθρώπου ἡ εἰκών, οὐχὶ τὴν ἰσχύν. ὥστε τὸ ἀληθὲς καὶ ὁ τύπος κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. ὁ γὰρ τύπος ἴσος, ἡ δὲ ἰσχὺς οὐκέτι. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὁ μὲν τύπος ἴσος ἦν, ἁγία γὰρ ἦν. ἡ δὲ δύναμις. καὶ τὰ ἄλλα οὐ τὰ αὐτά. Antitypa igitur formam habent tantùm, " non autem virtutem, sicut in imaginibus " formam habet hominis imago, non etiam " virtutem. Quare veritas & typus commu- " nicant inuicem. Quippe typus æqualis & " similis est, virtus autem nequaquam. Sic " etiam in cœlo & in tabernaculo, hoc qui- " dem æquale, quoad formam erat, quippe " sanctum erat, cœlum autem virtus erat, & " in cæteris quoque non eadem sunt. Sic ille, quasi dicat, ἀντίτυπα, formam quidem habent, sed non virtutem, hoc est, non ipsam veritatem.

Ad hoc dicendum est, plerumque quidem ita esse, vt Chrysostomus rectè differit. Nam hominis imago, & ipse homo, forma quidem simili conueniunt, re, ac virtute longè differunt. Vnde imago hominis æquiuocè dicitur homo. Tabernaculum item, & cœlum, quæ inter se ibi cõferuntur, non eadem virtute pollent, sed illud figura est, cœlum virtus, & veritas. At vbi idem suiipsius figura est, vt ab exẽplis allatis constat, ibi non potest dici non esse eandem virtutem. Vnde Basilius magnus in Canone liturgiæ filium vocat ἄκρα, & σφραγῖδα ἰσότυπον, Patris imaginem, & sigillum & figurã Patri æqualem, quod videlicet in se ad viuum, vt ita dixerim, ac perfectissimè ostendat, repræsentet, & exprimat Patrem, cùm vnum, & idem sint quoad diuinam substantiam ipse, & Pater. Immò Apostolus ad Hebræos 1. Filium vocat χαρακτῆρα, figuram substantiæ Patris. Ipseque adeo Chrysostomus non est veritus, vt iam vidimus, Eucharistiam, hoc est, verum corpus Christi respectu sacrificij cruenti, typum vocare eiusdem corporis. Nisi fortè velimus dicere, hic quoque non esse eandem virtutem, quod non eodem modo repræsentetur. Quippe in cruce cruenter, hîc ἀναιμάκτως. Ibi semel, hic millies, & infinities, ibi cum infinito merito, hîc cum finito, ac determinato. Quod libenter admittimus. In cruce valoris extitit infiniti, & ob id semel oblata, hîc verò finitè applicata, & ideo infinitè frequẽtata.

Tertia ſolutio eſt, Euchariſtiam dici antitypum corporis Chriſti veri, & viſibilis, quod eſt in cœlo. Sic Ambroſius in libro » primo Officiorum cap. 48. Vmbra in lege, » imago in Euangelio, veritas in cœleſtibus. » Antè agnus offerebatur, offerebatur vitu- » lus, nunc Chriſtus offertur, quaſi homo, » quaſi recipiens paſſionem, & offert ſeipſe » quaſi Sacerdos, vt peccata noſtra dimit- » tat. Hîc in imagine, ibi in veritate, vbi a- » pud Patrem pro nobis quaſi aduocatus in- » teruenit. Hîc ergo in imagine ambulamus, » in imagine videmus, illic facie ad faciem, » vbi plena perfectio, quia perfectio omnis » in veritate eſt. Et S. Maximus Scholiaſtes Dionyſij exponens illa verba in cap. 3. de Ecclеſ. Hier. εἰσελθωμεν ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἴτια. Ingrediamur ab effectis ad cauſas. τουτέστιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ ἱερά. ἤγουν ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα. οἷον ἀπὸ τῶν τύπων ἐπὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. σκιὰ γὰρ τὰ τῆς παλαιᾶς, εἰκὼν δὲ τὰ τῆς νέας διαθήκης, » ἀλήθεια δὲ ἡ τῶν μελλόντων κατάστασις. Hoc » eſt ab iis, inquit, ſignis, quæ ſub ſenſum » cadunt, ad ea quæ animo cernuntur, & ra- » tione intelliguntur, ſcilicet ab imperfe- » ctioribus ad perfectiora, & à figuris ad ima- » ginem, ab ea verò ad veritatem, quippe » vmbra ſunt, quæ ſunt veteris teſtamenti, » imago noui, ſtatus verò futurorum, veri- » tas. Et in eodem capite Maximus notat, vbique appellari à Dionyſio, συμβολικὴν τὴν θείαν ἱερουργίαν. καὶ τὰ ἅγια δῶρα, σύμβολα » τῶν ἄνω καὶ ἀληθεστέρων. Symbolicum diui- » num ſacrificium, & ſancta munera ſymbo- » la eorum, quæ ſurſum ſunt, & veriora.

Simili modo appellat ea Damaſcenus in libro 4. de fide cap. 14. in fine: ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγομεν, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθινὰ σῶμα καὶ αἷμα, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς » διὰ μόνης τῆς θέας. Antitypa verò futuro- » rum ea nominamus, non quod non ſint » verè corpus, & ſanguis, ſed quoniam nunc » quidem per ipſa diuinitatis Chriſti ſumus » participes; tunc verò animo cernemus per » ſolam viſionem.

Quòd ergo Damaſcenus alibi ait, Corpus Chriſti non eſſe figuram, intelligendum eſt eo modo quo hæretici contendebant, hoc eſt, figuram vacuam ſine ipſa re præſenti, ac veritate. Aliter enim hîc apertè fateretur eſſe figurã corporis glorioſi.

Quæ dicuntur in hac ſolutione per ſe conſiderata veriſſima ſunt. Nam corpus Chriſti ſub ſpeciebus panis, & vini, partim reſpicit idem corpus. Quatenus pependit in cruce & immolatum eſt, illudque repræſentat, partim corpus glorioſum exiſtens in cœlo, quod clara viſione ſicuti eſt poſtea videbimus. Vt ergo corporis crucifixi corpus forma panis velatum dicitur, & eſt ἀντίτυπον, eodem modo corporis glorioſi poteſt dici antitypum. Quippe, vt ait Ambroſius, hîc in imagine Chriſti offertur, ibi in veritate, id eſt clarè, & ſine velamine ipſe ſe offert. Vnde in quodam Paſchali hymno, & tropario Græci canunt, δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου. Præſta nobis « vt expreſſiùs, & clariùs, & non per typos « tui participes efficiamur in die, quæ ve- « ſpera caret, regni tui. Loquutiones item « illæ, eſſe ἀντίτυπον, hoc eſt, non imaginem, ſed exemplar veterum figurarum, & ſimiliter eſſe figuram corporis myſtici, per ſe veriſſimæ ſunt. Et poſſent auctores hiſce modis loquendi in hoc ſenſu optimè vti. At mea ſententia, ad illa verba, quæ nobis obiecimus ex Baſilio, ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, hæc minus ſe accommodant. Nam corpus Chriſti in cœlo non eſt ſeparatum à ſanguine, quemadmodũ fuit in paſſione. Et licet in ſacramento corpus per concomitantiam non ſit ſeparatum à ſanguine, ex vi tamen verborum conſecrationis, ac ſi eſſet ſeparatum, illud repræſentat, quod fuit ſeparatum à ſanguine. Proinde hoc modo loquendi Baſilius, Nazianzenus, & alij ſolum corpus, quod pependit in cruce reſpexerunt, cùm aiunt, eſſe ἀντίτυπα corporis, & ſanguinis Domini. Quandoquidem, vt Chriſtus mandauit, in memoriam ſacratiſſimæ paſſionis eius fiunt. Hæc de antitypis.

Exponitur Damaſcenus in voce antitypi. Reiicitur auctoritas illius Epiphanij ſeptimi Concilij, & ſoluitur argumentum ex Dionyſio petitum.

CAPVT XXXV.

SED quid dicemus ad Damaſcenum? Priuſquam ad ſolutionem accedo illud notandum eſt. Ex memoratis ipſius verbis vt nunc ſe habent, colligi verba Chriſti, nihil prorſus conducere conſecrationi. Et propterea poſt illa, panem & vinum vocari à Baſilio, ex ſententia Damaſceni, ἀντίτυπα, hoc eſt, non verum corpus, & ſanguinem, ſed figuram veri corporis, & ſanguinis. Quare qui tenent, & verba Chriſti,

& preces Sacerdotis necessariò concurrere ad consecrationem, malè pro se citant testimonium Damasceni. Quod æque illis, & nobis aduersatur. Si enim verba Christi requiruntur, quare post verba Domini, munera vocantur absolutè ἀντίτυπα, & non potiùs quodammodo, atque inchoatiuè, seu non plenè consecrata?

Si dixerint, illud plenè, & perfectè non dari in consecrationibus instantaneis, vt neque in mutationibus substantialibus secundum Philosophos.

Verùm quidem illud est, quæram tamen quid ita?

Dicent fortassis, quia nondum sit absoluta verborũ sententia, in cuius fine, quando & sensus totius propositionis absoluitur, statim fit consecratio.

At falsum est, non esse absolutam sententiam. Quippe alium sensum, & eum quidem perfectum faciunt verba Christi, alium preces Sacerdotis, planéque contrarium. Hæc ad eos, qui, & verba Dominica, & preces sacerdotales ad consecrationem requirunt. Modò redeo ad difficultatem.

Respondent nonnulli, fortassis tempore Damasceni verbum illud antitypa in liturgia Basilij locum habuisse ante verba Dominica. Nunc verò esse transpositum. Et ideò rectè dixisse Damascenum ante consecrationem vocari à Basilio antitypa. Nam & sacras particulas (ait Bessarion) hoc est piè, sanctéque dormientium memoriam multo ante Domini verba iuxta Dionysium, facere solebant. Nunc multò pòst mutato ordine facere consueuerunt. Præterea illa oratio, Deus Deus noster, qui cœlestem panem, &c. Apud Iacobum recitatur statim post maiorem ad altare maius ingressum, apud Basilium, & Chrysostomum à principio fermè liturgiæ in ipsa præparatione. Sunt præterea quædam alia pauca mutata.

Alij reiiciunt hoc responsum, & quidem meritò. Nam S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui fuit coætaneus Damasceni eodem ordine recenset, ac interpretatur liturgiam, quæ suo tempore erat in vsu, quo nunc se habet apud Basilium. Non igitur tempore Damasceni mutatio facta est. Præterea si cæteri Doctores illud verbum, ἀντίτυπα, vt fortassis & τύπου, semper vero corpori Christi attribuunt, numquam pani non consecrato, cur Basilius ante verba Christi illud ponere debuisset? Vnde obiter hoc addam, qui precibus sacerdotum contenti sunt, illisque solis vim consecratiuam attribuunt, hoc ipso verbo impugnandi sũt. Nam ante illas preces sacerdotum, dona vocantur antitypa à Clemente, Nazianzeno, Basilio, Theodoreto, & aliis, hoc est figuratiua quidem, sed quæ veritatem, & rem præsentem in se contineant, vt ex testimoniis allatis constat. Igitur preces, quæ illud verbum consequuntur, nulla ratione ad consecrationem pertinent.

Quidam alij dicunt, in aliis scriptis forte Basilij, quæ non extant, fuisse hoc verbum in eo sensu à Basilio vsurpatum, quo ait Damascenus.

Sed quis non videt sine fundamento hæc dici ad subterfugiendam difficultatem. Nam neque vllus locus alibi reperitur Basilij, vbi dona illa sic vocentur, & propriissimus locus est liturgiæ (quem ignotasse Damascenum non est verisimile) vbi sic appellantur: Immo Epiphanius ille locum liturgiæ clarissimè indicat.

Alij respondent, quemadmodum illa verba, fac hunc panem, non significant, vt sonant mutationem panis in corpus Christi, sed confirmationem rei iam factæ; ita etiam vocabulum illud ἀντίτυπα quoad modum quidem loquendi, ex sententia Damasceni, vsurpatum est à Basilio eo loco, ac si nondum esset panis consecratus. Cùm tamen re vera esset consecratus, & non amplius antitypum, sed ipsa veritas.

Quod igitur Damascenus dicit antitypa vocari ante cõsecrationem, referendum est ad modum loquendi, non ad ipsã realem consecrationem. Nam etiam si tunc facta esset consecratio, tamen quoad modum loquendi significabatur vt futura.

Hæc solutio nimis violenta mihi videtur, & non ad mentem esse Damasceni. Esto enim Basilium ita voluisse loqui de antitypis, vt Chrysostomus dicit, fac hunc panem. Iuxta ea, quæ diximus in secunda solutione ad primum argumentum; Damascenus tamen, & ille Epiphanius, qui munere fungebãtur interpretis nõ debuissent ita loqui vt alterius interpretis, opem desideraremus. Si enim ita intelligebãt locum Basilij, vt vult solutio, (quæ sanè intelligentia non omnibus obuia est, sed indiget exemplis, quibus illustretur) cùm vrgerentur ab hæreticis testimonio Basilij, debuissent clarè illud exponere, ac dicere vocari quidem à Basilio antitypa quoad modum loquendi, esse tamen verè consecrata. At illi oppositum tradunt. Propterea enim dicunt vocari antitypa, quòd

nondum sint consecrata: οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον (ἀντίτυπα) ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν, οὕτω καλέσαντες. Non postquam essent, inquiunt, sanctificata, vocarunt antitypa, sed antequam consecraretur ipsa oblatio, sic eam appellarunt. Sed hæc solutio vult, μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι, esse dicta antitypa. Neque clarissimis verbis par est offundere tenebras. Damasceno verò non fuisse difficile ita perspicuè respondere, modò ita intellexisset, accipi eam vocem à Basilio, ex eo patet, quod mox ipse in eodem capite dicat, consecratum panem, & vinum appellari antitypa futurorum. Vnde apparet pios auctores conatos fuisse meliori modo, quo potuerint, excusare Damascenum.

Alij opinantur, Damascenum fuisse in hoc errore Cabasilæ, qui tamen vitio vertitur Cabasilæ, & Ephesio, minus Damasceno, quod suo tempore non fuerit agitata hæc controuersia, & veritas dilucidata. Et tunc, aiunt, opponendi sunt Damasceno maioris auctoritatis sancti Patres, & Ecclesiæ Catholicæ Oecumenici Doctores tam orientales, quàm occidui.

Inducuntur autem, vt sic credant, ex eo quòd in eodem capite Damascenus dicat de Christo, sic dixit, donec veniat. Quæ verba videntur innuere sensum, quem vult Cabasilas, & Marcus Ephesius. Quasi dicat, Christus semel dixit, Hoc est corpus meum, & omnipotenti suo præcepto illud effecit, neque opus est amplius ea verba iterare, sed sit donec veniat, per applicationem nimirum precum, quas deinde fundunt Sacerdotes; & hac ratione dicunt, scripta Damasceni consona esse, atque concordare.

Verùm hæc solutio (quæ tamen solutio non est) piis viris minimè placere debet. Nam si Chrysostomus illis verbis, (hæc vox, Hoc est corpus meum, semel quidem ab illo ore diuino prolata est, sed illius verbi vis singulis aris Ecclesiæ ex eo tempore vsque in præsentem diem, & vsque ad eius aduentum sacrificium integrè perficit:) Si, inquam, illis verbis, quæ magis videntur fauere Græcis, quàm verba Damasceni, non excludit Chrysostomus iterationem eorumdem verborum per ministros in sacrificio, vt suprà ex eodem Chrysostomo notauimus, multò minus excludent iterationem verba Damasceni. Quare sensus verborum Damasceni est, dixit Christus, Hoc est corpus meum, & omnipotenti suo verbo illud effecit. Et modo dicit per suos ministros, & idem efficit, donec veniat.

Alia igitur solutio dari potest. Expositionem antityporum, quam adhibere videtur Damascenus liturgiæ Basilianæ, non esse ipsius. Argumento est, quod ea nullo modo cohæreat cum textu eiusdemmet auctoris. Nam in eodem capite, vt diximus, Damascenus constanter docet, corpus Christi fieri imperio Christi, quod imperium coniungit cum verbis Christi. Immò dicere Christi, est facere. Dixit Deus, inquit Damascenus, Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, & hoc facite in meam commemorationem, & omnipotenti suo imperio, donec veniat, hoc efficitur. Sic enim dixit, donec veniat, sic ille. Quid est, sic dixit, donec veniat? Hoc est, semper illius diuina verba à legitimo ministro prolata sunt efficacissima, & idem efficient, quandiu durabit sacrificium, durabit autem, donec veniat. Et paulò post in eodem capite. Nihil amplius nouimus, quàm quòd verbum Dei verax est, & efficax, atque omnipotens, modus autem inscrutabilis. Verax, ad veritatem illius propositionis, hoc est corpus meum, refert; efficax, & omnipotens, efficacitati assignat, qua corpus ipsum produxit. Si igitur imperio, & verbo Dei fit ista ineffabilis transmutatio, certè post verbum Dei, antitypa non possunt non significare dona consecrata.

Deinde si eo sensu acciperetur ea vox, quasi nondum consecrata, sequeretur in Damasceno manifesta contradictio. Negare enim antitypa significare verum corpus Christi, & Basilium, & quoscumque alios eo modo interpretari, deinde extremis verbis illius capitis, dum enumerat nomina Eucharistiæ, asserere illam vocari antitypum respectu futurorum certè manifesta est contradictio.

Dixerat enim Damascenus Eucharistiam nullo pacto esse typum corpus Domini, sed ipsum verissimum corpus, dein obiicit sibi sanctos, qui eam ἀντίτυπα nominant, & respondet, id eos facere ante consecrationem. Tandem in fine capitis concedit ipse eam appellari ἀντίτυπα, etiã post consecrationem, sed ad rationem futurorum. Vnde igitur ipse scit, non etiam alios sanctos eodem sensu vocem illam intellexisse? Et nota modum loquendi, vt nostra fert opinio, corrupti Damasceni. Non enim dixit, esse nonnullos, qui eam appellant ἀντίτυπα ante consecrationem,

alios

alios post consecrationem, sed vniuersè, si qui sunt, inquit, qui panem, & vinum, ἀντίτυπα, corporis & sanguinis nominarũt; quasi dicat, quotquot eam sic appellarunt, ante consecrationem appellarunt.

Ex his autem sequitur, totam illam primam periodum antityporum non esse ipsius, sed à sciolis quibusdam in ipsius libro assutam fuisse, vel ex margine in textum irrepsisse. Fortassis etiam eam aliquis desumpsit ex illa confutatione, quam recitat quidam Epiphanius in septima Synodo, & in scriptis Damasceni inseruit, de qua confutatione quid sentiendum sit, mox dicemus.

Neque enim verisimile est, tantũ Theologum, & Scholasticum Doctorem, immò verò ipsius Scholastices patrem, & auctorem ignorasse veram consecrationis formam, & testimonia ea de re antiquorũ Patrum. Vt etiam significatum vocis antitypi ex Nazianzeno, cuius scripta fuerunt ipsi valdè trita, & familiarissima. Quippe non aliter Damascenus deducit suas conclusiones ex Nazianzeno, atque facit Angelicus Doctor ex Augustino.

De illo igitur, qui in septimo Concilio Oecumenico composuit confutationem definitionis Pseudosynodi aduersus imagines, si vocem antitypi aliter interpretatus est, & oppositum sensit, parum solliciti sumus, quamuis enim in multis nobis placeat, hac parte ab eo dissentimus. Immò in ea confutatione non solùm istud est improbandum, sed & illud de Canonibus Trullanis, quos ille auctor, vt legitimos & verè Synodicos recipiendos esse contendit. Et tamen illa πενθέκτη, Synodus nulla legitima auctoritate congregata est, legatis primæ sedis non interuenientibus. Atqui, μὴ δεῖν συγκροτεῖν σύνοδον, μήτε μὴν κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου » Ῥώμης, non oportere celebrare Conciliũ, » neque Canones Ecclesiis condere sine cõ- » sensu Romani Episcopi, vetera Concilia sanxerunt, & Græcorum historici referunt. Quin & ipse auctor confutationis reprehendens Iconoclastarum conciliabulum, atque vt illegitimum reiiciens, sic in ea confutatione scribit: πῶς δ' αὖ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ (σύνοδος) ἣν οὔτε ἐδέξαντο, οὔτε συνεφώνησαν οἱ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι, ἀλλ' ἀναθέματι ταύτην περιέπεμψαν; οὐκ ἔσχε συνεργὸν τὸν τηνικαῦτα τῆς Ῥωμαίων Πάπαν, ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερεῖς, οὔτε διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ, οὔτε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, καθὼς » νόμος ἐπὶ ταῖς συνόδοις; Quomodo autem » rursus magna, & œcumenica Synodus, » quam neque receperunt, neque in ea con- » senserunt aliarum Ecclesiarum præsules, » sed eam anathemati subiecerunt? quæ nõ » habuit (hoc est, non egit suas partes Pon- » tifex) coöperatorem, qui tunc præerat, Ro- » manum Pontificem, vel eos, qui circa ip- » sum existunt Sacerdotes? neque per eius » legatos, neque per epistolam encyclicam » (hoc est circularem, & ad omnes missam) » celebrata est, vt lex est Conciliis? Sic ille, » qui propterea monet, & viget Canones illos esse acceptandos, quod videret, vt ipsemet fatetur, non paucos, intelligas etiam Græcos, qui eos meritò reiicerent.

Quare quod aiunt nonnulli canonistæ Græcorum, potissimùm verò Balsamon, interfuisse legatos Pontificis Basilium Archiepiscopum Gortynæ Cretensem, & Archiepiscopum Rauennatem, falsissimũ est. Quamuis enim Romanus Pontifex habuerit nonnullos Græcos ob alias res, & negotia ordinarios legatos in ipsa Græcia, tamen quandocunque celebrabatur Concilium, semper nouos, & alios de suo latere mittere solebat, qui præsiderent aliis, quibus mandata præscriberet, & per eos toti Synodo ea patefaceret. Hinc est, quod & illi legati, Basilius, inquam, Cretensis, & fictus Rauennæ ἀοίδιμος, non primo loco se subscripserint, certò certius subscripturi, si in eo Concilio locum Pontificis tenuissent. Quare si quid valent illi Canones, vt plerique illorum plurimum valent, aliunde robur obtinent, nimirum quia in aliis Conciliis antea sanciti fuerint. At verò Canones, qui Romanam Ecclesiam taxant, tanquam, qui Canones Apostolicos perperam exponunt, & doctrinæ Patrum è diametro planè se opponunt, omnino aspernandi sunt, atque damnandi, de quibus suo loco agemus.

Et hæc satis sint, quantum institutum nostrum præsentis argumenti patitur ad reiiciendam illam auctoritatem confutationis, quã Concilium audiuit quidem, sed neque approbauit quoad omnia, neque improbauit. Quare in fine illius actionis recitata iam confutatione, Patres Concilij nihil dixerunt, nullas acclamationes ediderunt. Non enim propterea conuenerant, vt ea singula, quæ in confutatione continebantur, συνοδικῶς examinarent. Neque quicquid habetur in Conciliis rem facit de fide, sed ea tantùm, quæ à Patribus Concilij definiuntur approbante Romano Pontifice.

Quocirca sententia illa Pseudosynodi, quam refert auctor confutationis, καθὰ ἐφ

" τὴν σάρκα τὴν ἀληθῆ, quemadmodum carnem, quam assumpsit, &c. Et quam retulimus in 2. capite huius libri, dum ageremus de transubstantiatione, verissima est, falsum quod inde inferebant hæretici, nõ esse alias imagines suo modo adorandas.

Ex dictis illud vltimò notandum est. Auctoritate corrupti Damasceni, & istius Epiphanij nonnullos posteriores Græcorum deceptos, timuisse valdè vero corpori, & sanguini Domini istud nominis attribuere; cùm tamen potiùs antiquorum scripta voluere debuissent. Sic Theophylactus in Euangelium Marci: τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. τοῦτο, ὃ νῦν λαμβάνετε. οὐ γὰρ ἀντίτυπος τοῦ κυριακοῦ σώματός ἐστιν ὁ ἄρτος, ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο μεταβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. καὶ ὁ κύριος λέγει, ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστι. οὐκ εἶπεν, ἀντίτυπος ἐστι τῆς σαρκός μου, ἀλλ' ἡ σάρξ μου ἐστίν. Hoc est corpus meum, hoc quod modò accipitis. Non enim antitypus est panis Dominici corporis, sed in illud ipsum Christi corpus transmutatur. Et Dominus ait panis, quem ego dabo, caro mea est, non dixit, antitypus est carnis meæ, sed caro mea est. Sic ille. Quòd vtique obseruandum est, ne alij timorem habeant, vbi non est timor.

Ad Dionysium. Hîc similiter priùs dicendum est. Testimonium Dionysij si sumatur, vt aduersarij volunt, etiam facere contra ipsos, qui, & verba Christi, & preces Sacerdotis ad consecrationem peragendam postulant, atque hoc modo suo se gladio iugulant. Nam si consecratio iuxta Dionysium prout ipsi exponunt, fit post illa verba, Hoc facite in meam commemorationem, proinde per preces, quæ subsequuntur, igitur verba Christi, quæ illud, hoc facite antecedunt, vt minus ad consecrationem pertinentia, nulla ratione secundum ipsos sunt exigenda.

Deinde Dionysius ait, Pontificem consecrationem peragere θεοπαραδότως, secundum diuinam traditionem. Quippe Christus Deus modum, & formam consecrandi nobis ipsemet tradidit. Sed Christus tradidit nobis tantùm sua verba, Hoc est corpus meum, inquiens, Et hoc facite in meam commemorationem. Non illas preces, quæ sunt ab Ecclesia postea inuentæ, atque institutæ. Non igitur illæ spectant ad consecrationem. Quare alius sensus est verborum Dionysij.

Est autem notandum ex verbis Dionysij, ordinem habuisse liturgiam, qua vtebatur ipse, diuersum à nostris. Nam secundum Dionysium Pontifex accedens ad altare primò laudat diuina opera Christi, quæ gessit pro salute generis humani, ea sunt, quòd in remissionem peccatorum suum corpus cruci affigendum, & sanguinem effundendum, & hæc eadem etiam in sacramento præbuerit. Deinde quia re ipsa debet manifestare, & clara facere laudata, hoc est debet consecrare, & efficere corpus Christi, & sanguinem, velut indignus purgat se quòd tantam rem aggrediatur, quippe qui non auderet, nisi iussus facere. Rogatque vt dignus, & idoneus fiat, qui & ipse consecret, sumatque, aliisve impartiet. Vtque populus dignè participet, precatur. Tandem ἱερουργεῖ, consecrationem absoluit. Hunc recenset ordinem Dionysius. At in omnibus liturgiis, quascunque intelligas, siue catechumenorum, siue fidelium semper antecedit supplicatio, subsequitur laus modo contrario, atque docet Dionysius. Vt autem populus Eucharistiam dignè sumat; hoc petitur post consecrationem, etiam post illas preces, quas Græci putant consecratorias. Cùm igitur modò non extet mystagogia, qua sacrificium offerebat Dionysius, ex vno verbulo nihil potest concludi, cùm multo plura, eaque longè clariora sint in contrarium. Nam omissis testimoniis sanctorum Patrum allatis suprà de verbis Domini, quæ consecrationem integrè perficiunt. Iacobus Apostolus ante verba Christi, ita se excusat, atque precatur. " Deus, qui propter magnum, atque ineffabilem erga homines amorem misisti Filium tuum vnigenitum in mundum, vt ouem errantem reduceret, ne auerseris nos peccatores, verendum hoc, & incruentum sacrificium attrectantes. Non enim nostræ iustitiæ confidimus, sed benignæ misericordiæ tuæ, qua genus nostrum redimis. Basilius quoque ante verba Dominica non semel rogat, vt fiat dignus, qui offerat sacrificium. Chrysostomus verò ita supplicat: τὸ διακονεῖν σοι μέγα καὶ φοβερὸν καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίοις δυνάμεσιν. ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητον σου φιλανθρωπίαν ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως γέγονας ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης, καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱερουργίαν παρέδωκας ἡμῖν. Ministrare tibi magnũ, & formidabile est, vel ipsis cœlestibus virtutibus. Verumtamen propter infinitam clementiam tuam inconuertibiliter, & inalterabiliter factus es homo, & Pontifex noster extitisti, & ministerij huius, "

» ac incruentæ hoſtiæ ſacramentum nobis
» tradidiſti. Quaſi dicat, formidarem qui-
» dem tibi miniſtrare, niſi tu ob infinitam
» bonitatem tuam factus homo, nobis hoc
» myſterium tradidiſſes, & vt ita faceremus
» nobis mandaſſes.

» Et paulò pòſt. Te deprecor, qui ſolus
» bonus es, & facilis ad exorandum, reſpice
» ſuper me peccatorem, & inutilem ſeruum
» tuum, & munda animam meam, & cor à
» mala conſcientia. Et ſancti tui Spiritus
» virtute fac me dignum ſacerdotali gratia
» indutum, qui aſſiſtam ſanctæ huic tuæ
» menſæ, ac conſecrem ſanctum corpus
» tuum, & pretioſum ſanguinem. Tibi enim
» ceruicem inclino, teque precor, ne auer-
» tas faciem tuam à me, neve reprobes me
» à pueris tuis; ſed concede à me peccato-
» te, & indigno famulo tuo offerri tibi hæc
» munera.

Vt igitur Iacobus dicit ſe non ſuæ iuſtitiæ confidere in myſterium attrectando, ſed miſericordiæ diuinæ. Et Chryſoſtomus miniſterium hoc tremendum prædicat, quod homo meritò recuſare debuiſſet, niſi Chriſtus mandaſſet hoc fieri. Ita etiam potuit Dionyſius ante verba Chriſti excuſare ſe, ac dicere, tu dixiſti, hoc facite, idcirco rem tantam aggredior, alioquin non auderem. Huc enim ſpectare videntur verba, & mens Dionyſij.

Quare acutè coniectat Bellarminus, qui ait probabile eſſe in liturgia, qua vtebatur Dionyſius, bis fuiſſe illa verba, hoc facite. Semel in oratione quadam, qua ſe excuſabat Sacerdos, quod auderet tantùm munus aggredi, quia Dominus ipſe id iuſſit, dicens, hoc facite. Et rurſus poſtea in loco proprio peracta conſecratione, vt in omnibus liturgiis habentur.

Quod etiam his rationibus probari poteſt. Nam primùm quidem verba Pontificis inter alia, quibus ſe excuſat, quæ recenſet Dionyſius, & quæ nobis negotium faceſſunt, hæc ſunt. Tu dixiſti, hoc facite in meam commemorationem. Illud igitur, tu dixiſti, nuſquam reperitur in liturgiis. Illud verò, Hoc facite in meam commemorationem, reperitur quidem poſt verba Chriſti apud Iacobum, & Baſilium, non tamen in eo ſenſu, quem vult Dionyſius, non enim per modum excuſationis, ſed merè narratiuè dicitur. Vel ſi per modum excuſationis dicitur, certò tamen cõſtat, non ad conſecrandum dici, ſed ad offerendum iam conſecratum. Sic enim habes apud Chryſoſtomum, μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, &c. τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν. Memores igitur ſalutaris huius mandati, (mandatum autem eſt, hoc facite) & omnium eorum, quæ pro nobis facta ſunt, &c. Tua ex tuis tibi offerimus. Idem ſenſus inuenitur ſimilium verborum in aliis liturgiis.

Deinde in liturgiis poſt illa verba, Hoc facite, vſque ad preces Sacerdotum, quas Græci exiſtimant conſecratorias, nulla extat oratio, qua Sacerdos petat, vt vult Dionyſius, vt dignus fiat, qui ad ſimilitudinem Chriſti hæc diuina perficiat, caſtéque aliis diſtribuat, vtque dignè ipſi participes fiant. Non igitur illud, hoc facite, intellexit Dionyſius. Hoc enim ſecundum Dionyſium conſecrationem debet præcedere.

Poſtremò confirmatur hoc auctoritate ſancti Maximi Confeſſoris, expoſitoris Dionyſij viri ſapientiſſimi, qui illa verba, ὑμνήσας, &c. ἐπὶ τὴν συμβολικὴν αὐτῶν ἱερουργίαν ἔρχεται, καὶ τοῦτο θεοπαραδότως. Poſtquam laudauerit ad ſymbolicam eorum conſecrationem venit, idque ſecundum diuinam traditionem, exponens ait, τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ποτήριον εὐλογῶν τῶν ἁγίων δώρων, benedicens ſcilicet panem, & calicem ſa- «
crorum munerum. Ergo benedictionem «
panis, & calicis, conſecrationem ait eſſe Dionyſius; & eam ſecundum diuinam traditionem. Sed ſacrificans benedicit panem, & calicem, quando enunciat verba Chriſti. Igitur verbis Chriſti fit conſecratio. Nam in præſenti talis eſt mos Græcorum per totum Orientem, & in ipſa Ruſſia, immò & Moſcouia. Talis etiam fuit tempore Maximi. Idque meritò. Nã hæc benedictio fit ad imitationem Chriſti Domini, qui gratias agens benedixit, ſanctificauit, fregit, deditque diſcipulis ſuis, dicens, Hoc eſt corpus meum. Vt propterea etiam Dionyſius dicat, hanc benedictionem, ſeu conſecrationem fieri θεοπαραδότως.

Et confirmatur ſecundò, quia ſanctus Maximus illa verba Dionyſij, ἱερουργεῖ, καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει, conſecrat, & in aſpectum adducit, pro eodem accipere videtur, & de verbis Chriſti interpretatur. Quod vtique non feciſſet, niſi exiſtimaſſet, verbis Chriſti, fieri conſecrationem. Sic igitur habet, ὑπ' ὄψιν ἄγει, τουτέστι σαφηνίζει τὰ ὑμνούμενα· οἷον, ὅτι τόδε καὶ τόδε Χριστοῦ. καὶ τόδε καὶ τόδε Χριστοῦ. παραδείκνυσι δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις θείας δωρεάς, οἷον, ὅτι εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα μυστικά. In aſpectum profert, «

" hoc est, (inquit Maximus) declarat, quæ
" laudantur. Exempli gratia, hoc & hoc
" Christi esse, & hoc, & hoc Christi. Insu-
" per autem ostendit, & diuina munera, quę
" hæc sequuntur. Quod nimirum in remis-
" sionem peccatorum, & in vitam æternam,
" & quæcunque talia mystica. Hæc igitur sunt verba Christi, Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, & quod illud frangatur, is effundatur in remissionem peccatorum.

Et quamuis illa verba, ὑπ' ὄψιν ἄγει, aliter etiam exponat sanctus Maximus, idque ex verbis subsequentibus Dionysij; hoc tamen nihil refert. Satis est, quod Maximo non fuerit visum absurdum, si verba Christi coniungeret cum ἱερουργίαν, & ea postponeret illis, tu dixisti, Hoc facite in meam commemorationem, quæ sunt apud Dionysium, & Græci nobis obiiciunt; immò quia sanctus Maximus optimè sciebat, consecrationem fieri verbis Christi; propterea censuit alterum alterius esse expositionem, & pro eodem accipi debere. Et in ea sententia stetisset, nisi vidisset ex Dionysio illa verba, ὑπ' ὄψιν ἄγει, aliter etiam exponi posse, περὶ τοῦ κουφισμοῦ, καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ θείου ἄρτου, de eleuatione sacratissimæ Hostiæ. Et fortassis tempore Dionysij statim, atque consecrabatur Eucharistia, etiam eleuabatur, & ostendebatur populo, vt hîc indicare videtur, & modò fit apud Latinos, apud Græcos verò modò fit, cùm dicitur, sancta sanctis, sed non ostenditur populo. Nam τὰ δίπτυχα τῶν ἀπελθόντων, commemorationes mortuorum, quæ solæ fiebant tempore Dionysij, vt ex verbis ipsius notat sanctus Maximus, apud Dionysium antecedunt consecrationem, cùm in alijs liturgijs modò subsequantur. Neque mirum si nonnulla immutata sunt apud Græcos. quod in suis scholijs non semel notat sanctus Maximus.

Soluuntur argumenta reliqua ab auctoritate cæterorum Patrum desumpta. Basilianis item verbis peculiaris solutio adhibetur.

Caput XXXVI.

AD Patres, qui dicunt inuocatione Dei, & Spiritus sancti, item precibus fieri consecrationem.

Respondeo primùm. Non solùm inuocatione, ac prece, sed etiam benedictione fieri eos docere. Cyrillus Alex. lib. 11. in Ioannem. Immò, & Apostolus ad Corinth. 10. Calix, inquit, benedictionis, cui "
benedicimus; & gratiarum actione. Ire- "
næus lib. 4. cap. 57. Neque tamen contraria docere, nam his vocibus totam appellare solent liturgiam, in qua fit vera consecratio, denominationem sacrificij sumentes à ceremonijs, quæ in ea continentur. Hæ sunt preces, inuocationes, benedictiones, gratiarum actiones. Quando verò illas à verbis Dominicis distinguunt, aliter docent.

Secundò dico, descendendo ad particularia, & ad singula respondendo. Dicitur consecratio Eucharistia, & gratiarum actio. Nam per consecrationem Christus ponitur super altare, & per consequens offertur Deo, qua sanè actione gratias agimus Deo. Idcirco dicitur sacrificium laudis, & Eucharistiæ. Eadem consecratio dicitur peculiariter apud Græcos benedictio, quia simul fiunt. Quando enim Græcorum Presbyteri proferunt verba Christi, simul & eodem tempore benedicunt. Inuocare autem Spiritum sanctum, vel Deum Patrem, vel Filium, & verbis Dominicis Eucharistiam perficere, non sunt contraria, immò sunt inter se coniunctissima. Ideo Iacobus Apostolus antequã proferat verba Christi, immò à principio liturgiæ, ac deinceps per totam liturgiam modò Patrem, modò Filium inuocat, vt ab eis obtento Spiritu sancto, & diuina gratia dignus fiat, qui offerat sacrificium. Proinde, "
inquit, hanc orationem, & gratiarũ actio- "
nem tibi (Patri) offero, vt mihi Spiritus "
tuus paracletus mittatur, fortificans, & in- "
staurans me ad hanc Missam. Et mox in al- "
tera oratione. Domine Iesu Christe, nos "
purga ab omni macula, purosque nos siste "
sancto altari tuo, vt tibi laudis sacrificium "
offeramus, ac vi illa spiritus tui sanctifican- "
te, nos sanctifica. Et rursus in altera. Deus "
omnipotens, &c. Supplices tuam implora- "
mus, inuocamusque bonitatem, &c. Fac "
illabatur in nos tua bona gratia, & nostras "
animas sanctifica, corporaque, & spiritus, "
nec non cogitationes nostras ad pietatem "
conuerte, vt pura conscientia tibi dona "
offeramus. His similia multo plura sunt "
in liturgia Iacobi, & in alijs. Igitur dicunt Patres inuocatione Dei, & Spiritus sancti fieri consecrationem, quia Pater, & Spiritus sanctus, immò verò, & Filius iam inuocati quando verba Dominica enunciantur ex promissione, &

institutione Christi, adsunt, & consecrant sacrificium, cùm vna eademque sit operatio indiuisa sanctissimæ Trinitatis ad extra. Licet autem non inuocarentur explicitè, tamen ob eam causam implicitè inuocari intelligerentur. Nam primarius auctor consecrationis, vt & perfectionis reliquorum sacramentorum Deus Triniras est. Quocirca Damascenus loco citato. Dixit, inquit, Deus, hoc est corpus meum, & omnipotenti ipsius præcepto, donec ipse veniat, hoc efficitur, sic enim dixit, donec veniat. Et pluuia huic nouæ segeti per cōsecrationem existit Sancti spiritus vis inumbrans. Quemadmodum enim quicquid Deus fecit, id Sancti spiritus opera fecit, eodem modo nunc quoque spiritus operatio ea, quæ naturam superant, efficit. Nec quicquam amplius nobis perspectum, & exploratum est, quàm quod verbum Dei verum est, & efficax, atque omnipotens. Sic Damascenus, qui simul verba Christi cum inuocatione Spiritus sancti coniungit. Et tamen Christus explicitè non inuocauit Spiritum sanctum, sed suo verbo totum confecit, vt & ipse Damascenus testatur. Sanctus Ambrosius disertissimis verbis non semel enunciat, vt suprà notauimus, sermonem Christi esse operatorium, quo fit consecratio. Idem nihilominus in illa pulcherrima oratione, quam composuit recitandam ante sacrum, extatque in principio fermè Missalis diuisa in partes per omnes dies hebdomadæ. In feria 6. sic rogat. Descendat etiam Domine illa Spiritus sancti tui inuisibilis forma, & incomprehensibilis Maiestas, sicut quondam in patrum hostias descendebât: qui & oblationes nostras corpus & sanguinem tuum efficiat, & me indignum sacerdotem tuum doceat tantum tractare mysterium. Et Eusebius Emissenus loco nobis obiecto: Quando, inquit, benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam inuocatione summi numinis consecrentur, substantia illic est panis, & vini; post verba autem Christi, corpus, & sanguis est Christi. Hîc similiter verba Christi cum inuocatione coniungit. Quare optimè simul stare possunt, & inuocatio, & verba Christi. Inuocatur autem Spiritus sanctus etiam post verba Christi, sed ad alium finem, vt nimirum dignos efficiat eos, qui sumpturi, non consecraturi sunt corpus Christi. Et secundum hanc doctrinam reliquæ quoque formæ sacramentorum ἐπικλήσεις, vocari possunt, vt eas appellat Dionysius. Quamuis eo in loco solàm formam ordinis intelligarur interpretātur expositores: ἐπιτελεστικὰς ἐπικλήσεις, τὰς ἐπὶ τῆς χειροτονίας εὐχάς. Initiatorias, seu consecratorias inuocationes, quæ sacris ordinibus adhibētur à τελέω, vnde τελεσθεὶς, initiatus, & τελετὴ initiatio. Sed hoc nihil refert, nam & reliquæ formę sic appellari possunt. & Sacramenta τελεταὶ vocantur.

Porro patres peculiari quadam ratione inuocationi Spiritus sancti consecrationē sæpius attribuunt. Quia volunt explicare modum huius ineffabilis rransubstantiationis. Nam antiquitus interrogati, qua ratione fieret res talis, ac tanta ignorantes modum, solebant respondere per aliā quæstionem æquè difficilem, & ignotam. Quomodo venerabile corpus Christi formatum sit in vtero Virgineo? scilicet virtute Spiritus sancti. Non dissimili modo fit mirabilis ista μεταποίησις, substantialis mutatio. Sic Augustinus libro 3. de Trinitate cap. 4. Illud tantum (corpus Christi dicimus) quod ex fructibus terræ acceptum & prece mystica consecratum ritè sumimus ad salutem spiritalem in memoriam pro nobis Dominicæ passionis. Quòd cùm per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, vt sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter Spiritu Dei. Cùm hęc omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur. Sic Fulgentius ad Monim. libro 2. Quando autem conuenientiùs, quàm ad consecrandum sacrificium corporis Christi sancta Ecclesia, quæ corpus est Christi, Spiritus sancti deposcat aduentum? Quæ ipsum caput suum secundum carnem de Spiritu sancto nouerit natum?

Sic Remigius in Commentariis cap. 10. prioris ad Corinthios, Panis quem frangimus in altari, nonne participatio Domini est? vtique primùm consecratur, & benedicitur à Sacerdotibus, & à Spiritu sancto.

Sic S. Gregorius Papa, de quo sic Paulus Diaconus in vita ipsius: Præscius conditor nostræ infirmitatis ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus sibi ex carne semper Virginis operante Spiritu sancto fabricauit, panem, & vinum aqua mixtum manente propria specie in carnem, & sanguinem suum ad Catholicam precem ob reparationem nostram spiritus sui sanctificatione conuertit.

Sic Damascenus verbis disertis illud pronunciat libro 4. cap. 14. πῶς ἔσται μοι τοῦτο φησὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω,

ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. καὶ νῦν ἐρωτᾷς πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ; καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; λέγω σοι κἀγὼ, πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Quomodo fiet » mihi iſtud, dicit ſancta Virgo, quoniam » virum non cognoſco? Reſpondet Gabriel » Archangelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet » in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. » Et nunc interrogas, quomodo panis fit » corpus Chriſti, & vinum, & aqua fit ſan- » guis Chriſti? Ego quoque reſpondeo tibi, » Spiritus ſanctus ſuperuenit, & hæc opera- » tur, ſupra quam dici, & intelligi poſſit. Idem paulò pòſt: σῶμα ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται; ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ κύριος σάρκα ὑπεστήσατο, καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν. » Corpus ſecundum veritatem eſt coniun- » ctum diuinitati, quod ex ſancta Virgine » corpus eſt. Non quòd corpus aſſumptum » ex cœlo deſcenderit, ſed quod ipſe panis, » & vinum tranſmutantur in corpus, & ſan- » guinem Dei. Si autem modum requiris, » quonam pacto fiat, ſatis ſit tibi audire, quo- » niam per Spiritum ſanctum ſibi, & in ſe » Dominus carnem hypoſtaticè vniuit, & » nil amplius nouimus. Hæc Damaſcenus.

Ob eamque cauſam Presbyter celebrās ſimul cum Diacono, quamprimum ex paruo altari, (quod vocant propoſitionis) ad maius benedicta munera, nondum tamen conſecrata aſportauerit, & obtulerit, dicit ad Diaconum, ora pro me Diacone, qui reſpondens ait, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Quaſi ad tantum opus efficiendum Spiritus ſanctus vires illi ſuppeditet. Sic enim legendum eſt in liturgia, vt verum, & legitimum ſenſum habeat: ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν διάκονον, εὔξαι ὑπὲρ ἐμοῦ διάκονε. ὁ διάκονος. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. ὁ ἱερεὺς, τὸ αὐτὸ ἅγιον πνεῦμα συλλειτουργήσει ὑμῖν καὶ ἡμῖν. Quod autem ita ſit corrigendum, & legendum, manifeſtè conſtat ex liturgia Iacobi, vbi eadem verba cæteri dicunt ad ſacerdotem. Itaque verba Dominica ſunt inſtrumentum huius ineffabilis tranſubſtantiationis. Virtus verò vna eademque communiſſima viuificæ Trinitatis operatur, quæ attribuitur Spiritui ſancto, quemadmodum etiam in myſterio incarnationis.

Hæc ſolutio valet vniuerſè ad Patrum dicta, qui inuocationem Spiritus ſancti cōmemorant. Verbis tamen Baſilij minimè cōuenit. Nam Baſilius per inuocationem, non eam intelligit, quam virtualiter fieri hucuſque contendimus, quando proferuntur verba Dominica, ſed eam prorſus à verbis Chriſti diſtinguit. Non enim, inquit, his contenti ſumus, quorum Apoſtolus, aut Euangelium mentionem fecit, ſed alia dicimus, &c. Et ne nobis errandi daretur occaſio, & aliam inuocationem ante verba Dominica intelligeremus, ſubiunxit, in oſtenſione panis Euchariſtiæ, & poculi benedictionis. At nulla oſtenſio fit Euchariſtiæ ante verba Domini, ſed tantùm in ipſis verbis Domini, hoe eſt, dum fit conſecratio. Et deinde paulò pòſt, quando inuocatur Pater, vt mittat Spiritum ſanctum, & dicuntur illæ preces ſacerdotum, tandem circa finem Miſſæ, quando diuiditur hoſtia, & illius pars mittitur in calicem, nulla tamen tunc interueniente inuocatione. In his omnibus actionibus Diaconus accepta tribus primis digitis extremitate ſtolæ, oſtendit Euchariſtiam, vt à principio huius quæſtionis dicebamus.

Baſilius autem primam oſtenſionem nō intelligit, quia eam diſtinguit à verbis Dominicis, neque poſtremam, quando nulla tunc fit inuocatio, igitur mediam, quæ fit, quando recitantur illæ preces Sacerdotum, quibus putant Græci conſecrationem fieri. Huic verò mediæ Baſilius maximam vim attribuit.

Reſpondeo, teſtimonium Baſilij ſic eſſe intelligendum, vt modò expoſuimus, & nobis obiecimus. Dico autem primò illud facere contra Cabaſilam, qui vult præterita verba Chriſti agere, non præſentia quæ ſecundum ipſum dicuntur, διηγηματικῶς, per modum narrationis. At Baſilius ait, Non enim his contenti ſumus, quæ Euangelium, & Apoſtolus commemorant, ſed & quædam alia dicimus. Quaſi dicat, & verba Euangelica tanquam neceſſaria proferimus, & præterea nonnulla alia dicimus.

Secundò dico difficultati ſatisfaciens, tribuere quidem virtutem Baſilium huiuſmodi verbis inuocationis, & precibus, non tamen tantam, quantam tribuit verbis Dominicis, ſed quantam adſcribit quibuſdam alijs verbis, quæ Dominica verba præcedunt. Non enim, inquit, his contenti ſumus, &c. ἀλλὰ καὶ προλέγομεν, καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστή-

» εἰν τὴν ἰσχύν. Sed & ante, & post quædam » alia dicimus, veluti magnum robur ad my- » sterium habentia. Sic sanctissimus Doctor.

At certè nemo vnquam Græcorum dixerit, antecedentibus verbis corpus Christi confici, licet ex sententia Basilij magnã vim habeant; igitur neque consequentibus. Immò si quis diligenter verba Doctoris perpenderit, facilè reperiet in verbis Dominicis summam rei consistere. Quamuis enim videatur Basilius aliis quoque verbis vim tribuere, tamen ea vocat, προλεγόμενα καὶ ἐπιλεγόμενα, adeo vt verba Dominica sint ipsa res, καὶ αὐτὸς ὁ λόγος. Quocirca qualem rationem habent prologus, & Epilogus ad ipsam orationem, talem habent cætera verba ad voces Dominicas. Itaque hoc vult indicare Basilius, ad conficiendum Eucharistiæ sacramentum, sufficerent quidem verba Euangelica, & quæ recitat de hac materia B. Paulus; attamen multa alia cum his connectuntur, & pòst, & antea, non alia profectò de causa, nisi quia ea per traditionem ad posteros deuenerunt, ideóque maximam vim habent. Non quidem ad rem essentialem præstandam, sed ad decentiam, decorem, ornatum, & splendorem tanti sacrificij, vt decenter, honorificè, & cum quadam augustissima maiestate conficiatur. Et quatenus non possunt omitti sine ingenti scelere, cùm sint ex traditione. Licet enim non sint de necessitate sacramenti, sunt tamen de necessitate ministri, vt legitimè consecrationem perficiat. Sacerdos enim celebrans ritum Ecclesiæ seruare in omnibus debet, & ordinationi sanctorum Patrum parere, alioquin grauiter puniendus esset. Hic est sensus germanus Basilij. Existimo autem per verba, quæ antè dicuntur, & pòst, intelligere Basilium totum Canonem, qui sine dubio & antiquitate sua, & nobilitate, cùm auctores habeat Apostolos, aliis orationibus iure optimo præferendus est; præsertim quando etiam verba Dominica in se complectitur.

Sufficerent hæc ad obiectionem etiam quæ fit de precibus, vt tamen nihil non solutum exactè remaneat. Respondeo, nonnullos sanctorum adeo esse claros, vt non sit opus eos exponere. Iustinus enim explicat se, quales intelligat preces, dum addit, λόγου τοῦ θεοῦ, verbi Dei. Quare verba Christi vocat preces. Neque enim Christus alias preces protulit, vel certè non illas Græcorum. Similiter Chrysostomus in homilia citata de proditione Iudæ: σχῆμα πληρῶν μόνον ἕστηκεν ὁ ἱερεὺς, καὶ προσφέρων τὴν δίκων. Personam, inquit, tantùm Christi « gerit sacerdos, & preces offert. Atque vt « intelligas quales sunt istæ preces, statim infert, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα, illa verba pronuncians (scilicet hoc est corpus meum.) Has preces sacerdotum esse Hieronymus ait, quia nimirum ore ipsorum enunciantur, quas Diaconi efficaciter proferre minimè valent, cum quibus comparat Hieronymus sacerdotes. Sed & Origenes, qui per verbum, & preces non semel ait sanctificari panem, in alio testimonio enunciat, per preces panes effici corpus sanctum Christi, vtique non excludens verbum Dei, quod toties alibi repetit, & primo loco ponit. Si autem illud includit, ergo verbum Dei precem appellat Atque per clariores Doctores, obscuriores nullo negotio explicari possunt. Nam de Cypriano & Augustino, ac similibus interpretandis, non est cur laboremus, cùm eorum mens qualis fuerit, ex locis supra citatis luce meridiana clariùs pateat. Alludunt porro sacri Doctores ad verba Pauli, qui 1. Timothæi 4. dicit, omnia sanctificari per verbum Dei, & orationem. Dicūtur præterea verba Christi preces, quod virtute precationem contineant. Vult enim, atque omnino postulat, & efflagitat Sacerdos, dum verba Christi profert, fieri quod profert. Et hunc Theologi esse scopum Sacerdotis intelligunt, vt etiam diximus de inuocatione.

Proclus Constantinopolitanus Patriarcha non ait disertè per preces fieri corpus Christi, sed per preces expectari Spiritus sancti aduentum, vt sua diuina præsentia illud efficiat, efficiat, inquam, per verba Christi. Vt de inuocatione diximus. Hoc fieri supplicat Sacerdos. Neque enim fas est illotis, quod aiunt, manibus tantum mysterium aggredi. Itaque per preces cōmodissimè possumus intelligere eas, quæ verba Christi præcedunt. Quod his rationibus probatur. Primò, quia Proclus has preces dicit fuisse prolixas, & ob eam causam à posterioribus Patribus præcisas, & abbreuiatas propter commoditatem populi. Fusissimè, inquit, & longa oratione « Missam Apostoli decantabant. Et rursus, « Contrito spiritu multas preces decanta- « bant, diuinum numen impensè orantes. « Et sic infert, per has igitur preces Spiritus sancti aduentum expectabant. Sed verba consecratoria, seu preces illæ Græcorum, etiam secundum Græcos non sunt prolixæ, sed valdè paucæ; igitur Proclus non has Græcorum intelligit.

Deinde quia ibidem Proclus veram inculcat formam, & de sanctis Apostolis, & antiquissimis Patribus, quorum mirificum affectum erga hoc sacramentum describit, dicit eos in memoria semper habuisse verbum illud Domini, Hoc est corpus meum, & hoc facite in meam commemorationem. Non igitur aliis precibus præterquam verbis Christi intelligebat fieri corpus Christi.

Adde quod Proclus, vir doctissimus, fuit discipulus Ioannis Chrysostomi, neque est verisimile eum in tanta re à Chrysostomo dissentire.

Vtrum Græci consecrent.

CAPVT XXXVII.

IN fine huius quæstionis quæritur, vtrū Græci, qui aliis verbis, quàm Dominicis existimant fieri consecrationem, verè consecrent. Ratio dubitandi est, quia cùm in conficiendis sacramentis tria requirantur, materia, forma, & intentio ministri, hîc videtur deesse intentio, & per consequens forma. Licet enim proferant verba Christi, tamen ex falsa doctrina putant se non formaliter, hoc est, significatiuè, & instar Christi, qui quod significauit simul effecit, sed tantùm materialiter, ac per modum solius narrationis proferre.

Item pono casum, si quis, dum celebrat, expresse intendat, se nolle tunc consecrare, quando profert verba Christi, Hoc est corpus meum, sed quando dicit, Fac hunc panem, &c. Vtrum is consecret?

Respōdeo varia, iuxta ea, quæ proposita sunt. Quod igitur ad primum attinet, dico secundum communem Theologorum sententiam eos verè consecrare. Quamuis enim opinentur verba Christi non esse formā, quando tamen celebrant si non habent contrariam intentionem actu, & intendunt facere quod iussit Christus, verè consecrant. Quippe illorum vniuersalis intentio, cùm sit veluti formalis, corrigit particularem errorem, & intentionem, quæ materialis est. Nam hæc particularis alteri vniuersali se subiicit.

Secus si non haberent hanc vniuersalem intentionem. Sed nemo est adeo temerarius, qui directè generalem intentionem excludat, si suæ priuatæ repugnet. Si quis enim intendat non proferre verba Christi formaliter, etiam si ex Christi institutione sciat formaliter esse proferēda, certè is nihil conficit. Vt in dissimili materia quidam Ruthenus Consul Vilnensis, cùm vrgeretur testimoniis scripturæ in materia genuflexionis, quam Christus Dominus, & Apostoli sæpe in precibus adhibuerunt, & in vsu habuerunt; respondit, ita quidem esse, se tamen nolle genua flectere, ne cum Latinis in hoc conueniat, & eos imitari videatur. Si quis ergo similis adeo stultus esset, vt in despectum Latinorum, quamuis sciret veram formam, eam tamen intentione minus formaliter enunciaret, nihil sanè efficeret. Sed vix puto aliquem huiusmodi posse inueniri.

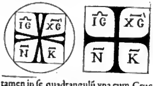
Ad casum autem propositum, si quis sit, qui expresse nolit consecrare, quādo profert verba Christi, quia nimirum existimat illa verba non esse formam, sed preces sacerdotum à Christo Domino per Apostolos institutas.

Respondeo, eum nihil penitus efficere. Quia implicat, eum consecrare, qui intentionem in contrarium habeat. Hæc enim particularis intentio hîc, & nunc expressa non continetur virtute in vniuersali, sed potiùs illam destruit.

De figura sacratissimæ Hostiæ.

CAPVT XXXVIII.

FIGVRA, quæ sigillo imprimitur pani fermentato Græcorum, qui sacrificio destinatur, duplex est, vel circularis, quæ

tamen in se quadrangulū vna cum Cruce & his literis abbreuiatis, Ιησοῦς Χριστὸς νικᾷ, Iesus Christus vincit, continet, qualem hîc expressam vides; vel merè quadrangularis cum cruce, & literis. Varius enim hic modus formandi hostiam viget in Græcia.

In sacrificio autem quamuis circularis sit, quadrangularem tamen in circulari cōtentam Sacerdotes semper conceptis quibusdam verbis, quatuor item adhibitis incisuris ex toto pane eximunt ad consecrandum, vt constat ex liturgia Græcorum.

Circularis figuræ panis, & quidem consecrati mentionem facit S. Epiphanius in

Ancorato circa medium, cùm ita scribit: ὁρῶμεν ὅτι ἔλαβεν ὁ σωτὴρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔχει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι ἀνέστη ἐν τῷ δείπνῳ, καὶ ἔλαβε τάδε, καὶ εὐχαριστήσας εἶπε, τοῦτό μου ἐστὶ τόδε. καὶ ὁρῶμεν ὅτι οὐκ ἴσον ἐστὶν, οὐδὲ ὅμοιον, οὐ τῇ ἐνσάρκῳ εἰκόνι, οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, οὐ τοῖς χαρακτῆρσι τῶν μελῶν. τὸ μὲν γάρ ἐστι στρογγυλοειδὲς καὶ ἀναίσθητον ὡς πρὸς τὴν δύναμιν. καὶ ἠθέλησε χάριτι εἰπεῖν, τοῦτό μου ἐστὶ τόδε, καὶ οὐδεὶς ἀπιστεῖ τῷ λόγῳ. ὁ γὰρ μὴ πιστεύων εἶναι αὐτὸν ἀληθινὸν, ὡς εἶπεν, ἐκπέπτωκε τῆς χάριτος καὶ τῆς σωτηρίας. Videmus quod accepit Saluator in manus suas, veluti Euangelium habet. Quod surrexit in cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egisset, dixit, Hoc meũ est hoc. Et videmus quod non æquale ueque simile, non imagini incarnatæ, non inuisibili deitati, non lineamentis membrorum. Hoc enim est totundæ formæ, & insensibile quantum ad potentiam. Et voluit per gratiam dicere, Hoc meum est hoc; & nemo non fidem habet sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum, sicut dixit, is excidit à gratia, & salute. Hactenus Epiphanius.

Parum autem, vel nihil soliciti esse debemus de figura, modò sit vera materia, quæ est de essentia Sacramenti. Vnde Græci consecrant alias quoque particulas, vt in materia de particulis disseruimus in honorem Deiparæ, Sanctorum, pro viuis, pro vita functis, quæ propter paruam quãtitatem neque rotundam, neque quadratam figuram præseferunt, sed potiùs triangularem. Quamuis in hoc quoque mos varius Ecclesiarum seruadus sit. Nam non sine aliqua conuenienti ratione, vel Romana Ecclesia circularem, vel Græca circularem, & quadrangularem vsurpat. Quo circa nihil hic erat dicendum de his figuris, nisi nimia petulãtia Simeonis Thessalonicensis bilem mihi commouisset. Is enim in libro de Sacramentis, sic scribit contra Latinos. Titulus est cuiusdam capitis: ὅτι οὐκ ὀρθῶς κατὰ τοῦτο ποιοῦσι Λατῖνοι ἄζυμά τε καὶ κυκλοειδῆ ταῦτα προσφέροντες. σεσάρκωται γὰρ ὁ Χριστὸς, τὸ σῶμα δὲ ἐκ στοιχείων. Quod non rectè in hoc quoque faciunt Latini azyma, & ea circularis figuræ offerentes. Nam Christus incarnatus est, corpus verò constat ex elementis. Deinde sequitur caput: τετραμερὴς δὲ ὁ ἄρτος, ἀλλ' οὐ κυκλοτερής τε καὶ ἄζυμος, ὡς ὁ παρὰ Λατίνοις θυόμενος, ὅτι τέλειος, ὡς εἰρήκαμεν. διὰ τὸ τέλειον τὸν ἄνθρωπον ὅλον ἔκ τε ψυχῆς καὶ τεσσάρων στοιχείων τὸν θεὸν προσλαβέσθαι. καὶ ὅτι τετραμερὴς ὁ κόσμος, καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ κόσμου δημιουργός. καὶ ὅτι ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸ σῶμα, ὃ προσελάβετο ὁ Χριστός. καὶ ὅτι τὰ πέρατα πάντα τοῦ κόσμου ἡγίασε σαρκωθεὶς ὁ λόγος, καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. καὶ ὅτι τὸ σχῆμα αὐτοῦ τύπον τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ προσπαγεὶς ἐν αὐτῷ καὶ ἀποθανὼν ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον πάντα ἀνώρθωσεν.

Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι φασὶν, ὡς τὸ κυκλοειδὲς τὸ ἄναρχον αὐτοῦ σημαίνει καὶ ἀτελεύτητον τῆς θεότητος. καὶ τί τοῦτο οἱ ὀρθοδόξως φρονοῦντες φαμέν; οὐ περὶ θεολογίας γὰρ νῦν ὁ λόγος. τὸ μυστήριον δὲ τῆς σαρκώσεως, καὶ τοῦ πάθους κηρύττεται. καὶ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὧδε ἐκτυποῦται, καὶ τῆς σταυρώσεως. ὅμως οὐδὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ἀφείθη, ἢ κατελείφθη, ἀλλ' ἐν τῇ σφραγῖδι ὁρᾶται καὶ ἀναγκαῖον μᾶλλον ἐκεῖ. ὅτι τὰ μὲν τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος πλεῖστα ἐν τῷ ἄρτῳ, καὶ ἐν τῷ σχήματι αὐτοῦ τετραμερεῖ ὄντι καθορᾶται. τὰ δὲ τῆς θεότητος ἐν τῇ τοῦ ἄρτου σφραγῖδι, ἥ τις κυκλοειδής ἐστι, καὶ μέσον ταύτης ὁ σταυρὸς, ἢ αὐτὸς ὁ σωτὴρ εἰκονιζόμενος. τὸν ἄναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον λόγον σεσαρκωμένον πάντων ὁμοῦ δεικνύντων, καὶ θεὸν ὄντα καὶ καθ' ἡμᾶς ὀφθέντα, καὶ σαρκωθέντα ἀληθῶς, καὶ παθόντα, καὶ τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὄντα, καὶ ἐν μορφῇ ἀνθρώπου γενόμενον. διὸ οὐ χρὴ μόνον εἰκονίζειν τὰ τῆς θεότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. ἵνα μὴ δόξῃ κατά τινας αἱρετίζοντας, ὡς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἠφανίσθη, καὶ ὁ λόγος θεὸς γέγονε, καθὰ καὶ οἱ τὴν μίαν φασὶ δοξάζοντες φύσιν. Panis verò quadripartitus est, non circularis, & azymus, vt est, qui apud Latinos sacrificatur. Quia perfectus est, vt diximus. Eo quod perfectum hominem totum ex anima, & quatuor elementis Deus assumpsetit. (Hæc Simeon dicit propter azyma, quia putat fermentum in pane animæ instar esse. Sequentibus verbis figuram astruit) Et quia totus mundus quatuor partes habet, ipsumque Verbum mundi fabricator existit. Et quia corpus, quod Christus assumpsit ex quatuor elementis constat. Et quia omnes fines mundi, cœlestia item, & terrena Verbum incarnatum sanctificauit. Postremò etiam quia figura huiusmodi panis crucem exprimit, per quam ipsi affixus, & mortuus, nos, & totum mundum instaurauit.

Verùm Latini aiunt, figurã circularem diuinitatẽ Christi significare, quæ principio, & fine caret. At nos qui rectè sentimus dicimus. Quorsum hæc? Non enim de diuinitate nunc sermo est, sed mysteriũ incarnationis, & passionis prædicatur, & quæ ad humanitatem, & crucem spectant, hîc exprimuntur. Neque tamen ipsa figura circularis prætermissa est, sed in ipso sigillo conspicitur, estque magis necessaria, vt in sigillo conspiciatur, quam in pane. (Vtraque figura est in pane, sed quadrata in pane, seu in particula panis,

quæ eximitur ad conſecrandum, idcirco vocat eam figuram panis, circularis eſt in pane, qui remanet, quam hic appellat Simeon figuram ſignaculi. Sic intelligendus Simeon, quamuis obſcurè loquatur.)

» Nam quæ ſaluator egit propter diſpenſationem perfectè in ipſo pane, & ipſius figura, quæ quadripartita eſt, repræſentantur. Quæ verò pertinent ad ipſius diuinitatem in panis ſignaculo figurantur, quod circulare eſt, atque in ipſius medio crux, vel ipſe ſaluator expreſſus extat. Quæ omnia ſimul oſtendunt. Verbum, quod principio, & fine caret, incarnatum fuiſſe, & Deum eſſe, ac ſecundum nos apparuiſſe verè incarnatum, & paſſum, & cùm in forma Dei eſſet, etiam in forma hominis factum eſſe. Qua propter non ſolùm quæ diuinitatis ſunt, verùm etiam quæ humanitatis oportet repræſentari. Ne videantur, ſecundum quoſdam hæreticos, quę humanitatis erant diſparuiſſe, & verbum Deum euaſiſſe. Quemadmodum aiunt qui vnam Chriſti opinantur naturam. Sic ille.

Non poſſum ſatis mirari leuitatem Simeonis. Nam in primis reprehendit Latinos, quod non adhibeant figuram quadratam propter illius ſignificata, quæ ipſe egregius Mathematicus tradit. Deinde ait, hîc de myſterio incarnationis agi, non de diuinitate. Quaſi verò malum ſit in hoc myſterio vtraque ſimul diuinitatem, & humanitatem coniungere, vt re ipſa ſunt ineffabiliter coniunctiſſima.

Poſtremò docet, vtramquem figuram adhibendam eſſe, quadratam quidem ad declarandam paſſionem Chriſti, & quæ pertinent ad myſterium diſpenſationis; circularem verò ad indicandam eius diuinitatem.

At ſi odio in Latinos Simeon non exarſiſſet, profectò in meridiana luce minimè cæcutiiſſet. Poterat enim facilè hæc duo ſignificata, quæ requirit ex figuris in hoſtia Latinorum reperire circularis eſt propter aſſignatam cauſam. Et Chriſtum Dominum in cruce pendentem in ſe continet. Quid igitur amplius poſtulat Simeon? An melius quadrata figura, & lineæ mathematicæ paſſionem ſaluatoris exprimunt, quam figura Chriſti in cruce pendentis? & ſi quatuor partes exigit, crux iſtas habet, quæ in medio ſculpta eſt. An quia hoſtia caret quatuor angulis, propterea ſequetur Latinos non agnoſcere ſaluas eſſe quatuor partes mundi per Chriſtum?

Deinde panem, qui mutatur in corpus Chriſti, ait perfectum eſſe quadrangularem, quod corpus humanum conſter ex quatuor elementis.

At ſi ſequamur has congruentias, ne dixerim nugas, poſſumus & nos dicere, cùm verbum totum hominem aſſumpſerit, qui à philoſophis μικρόκοσμος appellatur, meritò circulari figura longè omnium perfectiſſima eum exprimi. Quippe mundus rotundus eſt.

Ad hæc, ſi rotunda figura eſt in pane, certè illa cum pane remanente non conſecratur. Ergo neque ſpectat ad myſterium, & per conſequens non exprimit diuinitatem Chriſti. Quare ſecundum Doctrinā Simeonis inferamus, Græcos in hoc Sacramento minus credere Chriſti diuinitatem, & longè melius facere Latinos, qui vtrumque exprimunt.

Poſtremò, cùm quadrata figura non ſolùm ſit in pane, qui conſecrandus eſt, ſed etiam in ſigillo, vt loquitur Simeon, hoc eſt in pane remanente non conſecrando; id enim in vſu modo apud pleroſque Græcorum eſt; dicamus propterea eos minus credere Chriſti diuinitatem. Puerilia hæc quidem ſunt.

Quæ tamen volui referre, vt noſtri Græci, modò polleant mediocri iudicio, pudore afficiantur. Tales enim ſequuntur plerumque Doctores, & nouos Theologos in rebus quandoque maximi momēti, & ponderis. Qui vbi cum Latinis conſentiunt, non ineptas ad probandum aliquid rationes afferre ſolent. Vbi verò Romanam Eccleſiam petere volunt, ſolidiſſimæ illiſi petræ, ſupra quam illa fundata eſt, miſerrimum naufragium faciunt, hoc eſt nugas nugantur, & deſipiunt.

Nota prætereà in calce modum loquendi Simeonis, ὁ λόγος θεὸς γέγονε. Debuit enim dicere ἡ σὰρξ τοῦ λόγου θεὸς γέγονε. Nam Eutyches inter cætera impia dogmata hoc etiam aſſeuerabat, carnem Chriſti non fuiſſe noſtræ ſimilem, nec re vera illum de Virgine natum, ſed è celo corpus deſcendiſſe, ac tanquam ſolis radios Virginis vterum penetraſſe; in ipſo autem incarnationis articulo carnem fuiſſe commutatam in diuinitatem docebat. Adeo quidem vt vna facta fuerit, & carnis, & Deitatis ſubſtantia; per conſequens Chriſtum fuiſſe paſſum ſecundum diuinā naturam aiebat. Duas itaque in Chriſto naturas eſſe inficiabatur.

De mentione Patriarchæ in sacrificio.

Capvt XXXIX.

IN sacrificio Missæ fit mentio antistitum hoc ordine. Presbyter supplicat pro suo Episcopo, Episcopus pro Archiepiscopo, & Metropolita, is verò pro Patriarcha, qui olim item pro summo Pontifice numen diuinum exorare solebat. Vbi verò Episcopi Græcorum non sunt, vt in Insulis Venetorum, ibi sacerdotes solius Patriarchæ faciũt mentionẽ clara voce hisce honorificentissimis verbis: ἐν πρώτοις μνήσθητι κύριε τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν τοῦ δεῖνος. ὃν χάρισαι ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ, σῶον, ἔντιμον, ὑγιῆ, μακροημερεύοντα, καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας. In
» primis memento Domine Archiepiscopi
» nostri N. quem concede sanctis tuis Ec-
» clesiis in pace saluum, honorabilem sa-
» num, longæuum, & rectè tractantem
» verbum veritatis tuæ.

Et sanè quod ipsi mentionem faciant, non est mirum; ante schisma enim etiam faciebant, & quod attinet ad hoc, nihil de antiqua consuetudine immutarunt, nisi quod vbi prius etiam Romani Pontificis fiebat mentio, nulla modo fit apud eos.

At verò in quæstionem venit de alumnis Collegij Græcorum in Vrbe, ceterisque parochis Græcis cum Ecclesia Romana in fide coniunctis. An idem præstare, & in hoc schismaticos imitari debeant. Quamuis enim antiqua Ecclesia non solùm pro regibus infidelibus, sed etiam pro errantibus, & hæreticis, atque pro toto orbe terrarum sacrificium offerret, & publicè oraret, vt constat ex liturgiis Iacobi, Basilij, & Chrysostomi. Eadem tamen Ecclesia postea prohibuit capite. A nobis. De sententia excommunicationis, publicè orare pro excommunicatis, & cõsequenter pro hæreticis, qui sunt omnes excommunicati, quos omnes arcet à communibus piorum suffragiis, & precibus.

Dices, Græcos non esse nominatim excommunicatos, neque declaratos hæreticos. Proinde possumus tum communicare cum illis, tum etiam orare, si placet.

Hac ex parte huic opinioni assentior. Verùm quia sunt nonnulli Græcorum, qui ex huiusmodi precatione iactãt se optimè sacerdotes agnoscere Græci veri ne sint, καὶ μὴ λατινόφρονες, vt illi aiunt, an vero Latini, hoc est vt ego interpretor, Græci ne schismatici sint, an verò Latini, & Latinorum sequaces Catholici. Idcirco non tantùm Iure Ecclesiastico, sed etiam diuino istud vetamur. Quod in contemptum Romani Pontificis, & per consequens fidei mentionem fieri Patriarchæ à sacerdotibus cum Romana Ecclesia cõsociatis Græci postulent.

His adde, Propterea Græcos omisisse mentionem facere in sacro Romani Pontificis, quod eum hæreticum esse existiment. Ergo contra nobis quoque idem de illis sentientibus non licebit eorum mentionem facere.

Ad extremum, si vellemus obsecrare pro illis, deberemus aliis verbis vti, nimirum vt eos Deus ab omni errore mentis liberet, & cum vera Dei Ecclesia iungat. Idque non publicè, & nomine totius Ecclesiæ sed priuatim, & proprio nomine. At ista precatione in primis, & præcipuè memento Domine Archiepiscopi nostri, &c. potius eorum fidem commendare, & approbare videremur, quippe oratio ista, & obsecratio vel in ipsum summum Pontificem optimè quadrat.

At populus ni ita fiat ægrè admodum feret, & rei diuinæ ne intersit, diligenter cauet; Neque faciles præbebit aures sana dogmata prædicantibus, neque vllus animarum fructus consequetur. Immò non sine populi scandalo, & sacerdotis periculo poterit omitti huiusmodi deprecatio.

Verùm quid ad nos? Non equidem reor facienda esse mala, vt eueniant bona. Prudentis tamen esset, vbi tale aliquid accidere posset (accider autem in tota Græcia) potiùs occasionem vitare periculi nolendo celebrare, quàm incœpto sacro subire periculum.

Vnde non sine causa Illustrissimi Cardinales Protectores, qui Collegij Græcorum in Vrbe curam, & patrocinium gerunt, poterunt cogitare ac perpendere, Vtrum expediat alumnos, quos in Græciam destinant, ad sacros ordines promouere. Nam ibi propter periculum sacerdotale munus eos exercere minimè posse, certum est, si memoratam mentionem Patriarchæ, vt par est, neglexerint.

Hoc etiam si fieri posset, non improbarem, vt scilicet nulla facta mentione Patriarchæ, nulla etiam fieret κατ᾽ ἐκφώνησιν Pontificis, sed secretò. Non enim nomen Pontificis æquè omnes venerantur. Et tunc possent in hanc formam rogare non

aliter, atque si sedes vacaret: μνήσθητι κύριε πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας. Memento Domine omnis Episcopatus orthodoxorum, qui rectè tractant sermonem tuæ veritatis. Vel aliquid aliud simile.

Ferse reperitur in quodam libro manu scripto vetusto

Hoc autem assero habita ratione loci, hoc est in Græcia. Nam in partibus Italiæ aliter faciendum censeo. Episcopi enim Latini omnino curare debent, vt sibi subditi parochi Græci in vnione Catholici sint, & summum Pastorem agnoscant iuxtaque veterum morem pro illo solemniter deprecentur. Vel saltem ipsorum Latinorum Episcoporum, in quorum Diœcesibus degunt, mentionem faciãt. Quod si obfirmati in schismate, ac hæresi perstiterint, paruipendenda est illorum deprecatio. Quippe ipsorum oratio fit in peccato, & peccatores Deus non exaudit; ac in eorum locum alij viri Catholici substituendi erunt.

De aqua feruida in sacrificio Græcorum.

CAPVT XXXIX.

PRÆTER vinum & aquam frigidam, quæ à principio sacrificij in calice miscent, ac temperant, infundunt aquam feruentem in calicem peracta iam consecratione, immediatè ante communionem.

S. Thomas 3. p. q. 77. a. 8. quærit, Vtrum aliquis liquor possit vino consecrato commisceri. Supposito autem quod sicut species sacramentales virtute consecrationis adipiscuntur modum essendi substantiæ, ita etiam consequantur modum agendi & patiendi, respondet primò, posse fieri mistionem. Secundò huius mistionis effectũ diuersum oriri docet pro diuersitate formæ, liquoris, & quantitatis. Si enim liquor sit eiusdem generis, vt vinum cum speciebus vini, oriri tertium non idem numero, sed specie. Si sit alterius, vt aqua cum speciebus vini, oriri tertium diuersum specie. Si in tanta quantitate, vt per totum diffundatur, totum corrumpi, si non per totum, partem corrumpi. Inde infert qu. 83. ar. vltimo ad 4. nullo modo misceri debere aquam (vel paruam) vino iam consecrato, quod corruptio sacramenti pro aliqua parte sequatur. Sic B. Thomas.

Qui, vt apparet, existimauit, duas dimensiones in rebus liquidis, si permisceantur, entitatiuè corrumpi, & tertiam quandam nouam oriri Quod principium in philosophia communiter ab alijs non recipitur. Non enim fit mistio quædam essentialis, sed accidentalis, & illa miscibilia sunt potiùs iuxta posita. Vnde & arte à peritis separantur, & in pristinum statum rediguntur. Quamuis autem aqua elementaris sit maioris actiuitatis, & possit vinum in se conuertere, tamen non statim, nec in parua quantitate fit, qualis est ea, quã infundunt Græci. Vt propterea etiã nulla sequatur omnino in sacramẽto corruptio. Nam Aristoteles in primo de generatione c. 10. tex. 88. Gutta, inquit, vini decies millenis aquę mensuris nõ miscetur, quia forma vini perit, atque vinum in totam aquã vertitur. Cùm ergo non vna, aut altera gutta, sed multum vini generosi (cuiusmodi sunt Græca) sit in calice, etiam si tantumdem aquæ infundatur postea, non est timendum, ne species sacramentales vini corrumpantur, & euanescant. Sed mistio quædam fit, vt dixi, accidentalis. Præsertim cùm etiam parum temporis intercedat ab ea mistione ad communionẽ. Quo circa si S. Thomas sciuisset, Basilium Magnũ, & Chrysostomum ea ceremonia post consecrationem vsos fuisse, vt constat ex ipsorum liturgiis, profectò aliter sensisset.

Hæc tamen doctrina B Thomæ præbuit ansam Latinis, vt accusarent Græcos, cùm sæpe antea, tum etiam in Concilio Florentino siquidem inter alia hoc etiam in calce Concilij tertio loco quæsiuit à Græcis Eugenius summus Pontifex, cui tamen satisfecit Mytilenensis Antistes, vt ibi dicitur. Eãdem fortè retulit rationem, quam alij quoque Græcorum reddere solent, quia nimirum hoc modo te ipsa exprimere volunt magis vim miraculi, ea ratione qua factum est. Quippe sanguis, & aqua à latere Christi Domini fluxerunt nõ frigida, sed calida, calida verò, quia quãuis è corpore mortuo, & ab anima destituto, non tamen diuinitatis expertè, proinde vitali manarunt. Et hoc facto istud quoque dogma Græci stabiliunt, Christum Dominum, quod semel assumpserat, nunquam deseruisse.

Vnde Balsamon Canonista in responsione 18. ad quæsita Marci Patriarchæ Alexandrini, vt est videre in iure orientali sic scribit: βάλλεται δὲ (τὸ ζέον ὕδωρ) εἰς πληροφορίαν τοῦ εἶναι ζωοποιὰ τὰ ῥεύσαντα ἀπὸ τῆς ἁγίας πλευρᾶς τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους αὐτοῦ τὸ αἷμα

τὸ αἷμα δηλονότι καὶ τὸ ὕδωρ. ἅτινα ἐξεῤῥεύσαν ζέοντα ὡς ἐκ ζωοποιοῦ τεθεωμένου σώματος ζωοποιά. Infunditur autem (aqua feruens) vt videlicet sanguis,&aqua, quæ fluxerunt è sancto latere Domini, & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi tempore salutaris passionis eius, viuifica esse constet. Quæ feruentia effluxerunt, veluti ex viuifico deificato corpore viuifica.

Cæterùm quod deinde addit Balsamon, οἱ γοῦν μὴ ποιοῦντες οὕτω, καὶ τὸ τοῦ θαύματος πάντοθεν μεγαλύνοντες μέγεθος, ἀλλὰ διὰ ψυχροῦ ὕδατος καὶ οἴνου τὴν τῶν θείων μυστηρίων ποιοῦντες μετάληψιν, οὐ πιστεύουσι καὶ μετὰ τὸν σωτήριον τοῦ κυρίου θάνατον, ἐπὶ τῷ ἁγίῳ σώματι αὐτοῦ τὴν θεότητα εἶναι, ἀλλὰ ἀποστῆναι ἐκ τούτου, καὶ εἶναι κατὰ τὰ ἡμέτερα σώματα. ὅπερ μεγάλης αἱρέσεως ἐστὶ φλυάρημα. Igitur qui non ita peragunt mysteriũ, neque magnitudinem miraculi hoc facto extollunt, sed per aquam frigidam & vinũ diuinam communionem participant. Hi non credunt etiam post salutatem Domini mortem, diuinitatem in sancto eius corpore fuisse, sed ab eo discessisse,& fuisse illud iuxta conditionem nostrorum corporum. Quod magnæ hæreseos est deliramentum.

Istud, inquam, quod subiungit Balsamõ, si de suis Græcis intelligat, qui eodem tenore sacrorum mysteriorũ munus obeunt, potest habere locum. Si verò vniuersè de omnibus intelligat; falsissimum est. Nam Latini quamuis ea ceremonia in sacro non vtantur, dogma tamen firmissimè credunt, & aliis prædicãt. Sed redeo ad incœptum.

Matthæus quoque Blastarius in Nomocanone præsentem cerimoniam tuetur, atque ita respondet Latinis: οὐ δεῖ δὲ τοὺς Λατίνους ἡμᾶς αἰτιᾶσθαι, εἰ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας ζέον ὕδωρ τῷ ποτηρίῳ ἐγχεόμεθα. οὐ γὰρ μεταβάλλει τοῦτο τὴν δι' οἴνου καὶ ὕδατος τοῦ ποτηρίου ἕνωσιν. ἐπεὶ μὴ ἐστὶν ἕτερόν τι τὴν φύσιν τοῦ πρὶν ἐμβληθέντος ὕδατος. πιστοῦται δὲ μόνον τὸ τοῦ θαύματος μέγεθος, τὸ καὶ τῇ γεύσει πείθειν ἡμᾶς μὴ ἐκ νεκροῦ, ἀλλ' ἐκ ζῶντος σώματος τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ῥυῆναι. ἐκ νεκροῦ γὰρ ἀτμίζον αἷμα οὐ πέφυκε καταῤῥεῖν. ἐκ δὲ τοῦ κυριακοῦ σώματος, ὡς ζῶντος καὶ ζωοποιοῦ τὰ ζωοποιὰ ἐῤῥύη, τὸ αἷμα φημὶ καὶ τὸ ὕδωρ. οὐκ εἰσάγεται δὲ τὸ ζέον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἑνώσεως, ἵνα μὴ ψυχρὸν αὖθις ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως γεγονὸς εἰς τὸν πρότερον ἐπανέλθῃ λόγον. Nõ est cur Latini nos reprehendant, si circa finem sacrificij feruẽtem aquam in calicem fundimus. Non enim aqua illa transmutat ex vino,& aqua mixtionem calicis. Neque enim aqua differt natura posterior à priori infusa. Testatur solùm magnitudinem miraculi, eo quòd etiam gustu nobis suadet, sanguinem, & aquam non ex mortuo, sed viuo effluxisse corpore. Quippe minimè natura comparatum est, vt sanguis exhalãs è corpore mortuo defluat. At è dominico corpore veluti viuo, ac viuifico, quæ vim habent viuificandi, sanguis, inquam, & aqua effluxerunt. Idcirco autem à principio mixtionis feruens aqua non adhibetur, ne tempore communionis rursus euadat frigida, & ad pristinam redeat conditionem, ac proprietatem. Sic ille. Illud Blastarij castigãdum est, quod aqua posterior non differat à priori. Nam post consecrationem non est ampliùs aqua, sed vel immediatè, vel mediatè, vt quidam volunt, in sanguinem Christi versa est. Remanentibus ibi accidentibus. Quocirca & diuersæ naturæ est. Cætera quæ affert Blastarius ad declarandam cerimoniam, & probandum mysterium admittenda sunt.

Nam certè istud quicquid sit, redolere tamen antiquitatem ex eo patet, quòd ante hos auctores sanctus Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui anno Domini 730. floruit, in Theoria liturgiæ huius rei mentionem facit, immò, & eandem interpretationem adhibet, & significatũ explicat his verbis: κομίζεται ὕδωρ θερμότατον εἰς μικρὸν λεβητάριον, καὶ κιρνῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ προκείμενα τῇ θείᾳ τραπέζῃ εἴτε κρατῆρες, εἴτε ποτήρια εἶεν. ἵν' ὥσπερ ἐκ ζώσης προῆλθον τῆς θείας πλευρᾶς ἀμφότερα θερμότητος πεπληρωμένα, οὕτω δὴ καὶ τὸ ὕδωρ θερμότατον ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως ἐπεμβαλλόμενον, τέλειον τὸν τύπον τοῦ μυστηρίου ἀναπληροῖ. τῶν μεταλαμβανόντων τὴν θηλὴν τοῦ ποτηρίου, ὡς αὐτῆς τῆς ζωοπαρόχου πλευρᾶς ψαυόντων. Adfertur, inquit, aqua calidissima in exiguo lebete, ex eaque temperant, quæ diuinę mensæ proposita sunt, siue crateres, siue pocula sint. Vt quemadmodum ex viuente diuino latere processerunt vtraque calore referta; ita sanè & aqua calidissima tempore communionis iniecta absolutum typum mysterij expleat. Quasi ipsum latus porrigens vitam contrectarent, qui mammam poculi participant.

Et hæc quidem satis congrua est ratio, quam assignant nominati Græcorum auctores. Quod verò ait S. Germanus ex viuo latere effluxisse, sano modo intelligendum est. Nam viuũ latus appellat propter diuinitatem. Quare nõ ex viuo, sed veluti ex viuo corpore manasse dicendũ est. Miraculosè enim ex mortuo corpore, veluti ex viuo sanguis, & aqua effluxerũt, estque hoc modo duplicatum, seu potius triplex miraculũ, quod ex mortuo corpore, quod sanguis, & aqua, & ea calida effluxerint. Hoc itaque nomine immeritò Græci à Latinis arguebantur.

De communione puerorũ, & infantium.

CAPVT XL.

COMMVNICARE pueros, & infantes, quod Græci faciunt, antiquum valdè eſt, atque id veteres in vſu habebant, vt ſuprà in materia de Baptiſmate oſtendimus. Ac præter Dionyſium, & alios ibi citatos Clemens Rom. hoc idem recenſet, & mandat in ſua liturgia lib. 8. Conſt. cap. 20. his verbis : μετὰ τοῦτο μεταλαμβανέτω ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, καὶ οἱ ψάλται, καὶ οἱ ἀσκηταί. καὶ ἐν ταῖς γυναιξὶν αἱ διάκονοι, καὶ αἱ παρθένοι, καὶ αἱ χῆραι. εἶτα τὰ παιδία, καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τάξιν. Poſt hoc (id eſt poſtquam Epiſcopus dixerit ſancta ſanctis) cõmunicet ipſe Epiſcopus, deinde Presbyteri, & Diaconi, Subdiaconi, Lectores, atque Cantores, & Solitarij. Tum inter mulieres Diaconiſſæ, Virgines, & Viduæ. Poſtea pueri rum demum omnis populus ſuo ordine. Pueri autem intelliguntur; & appellantur, qui nondum ratione vtuntur. Eandem conſuetudinem inſinuat Concilium Tolet. 11. cap. 11. cùm dicit, eum qui ob infirmitatem, neceſſitatem, mentis incapacitatem, vel infantiam, ſuſceptam Euchariſtiam euomuerit, puniendum non eſſe. Supponit ergo ſolere infantes ſumere Euchariſtiam. Cyprianus verò in ſermone de lapſis rem memorabilem, & admirandam de quadam puella paruula narrat, cui cum datum eſſet Sacramentum, illud deglutire non potuit, quia idolothyta priùs comederat. Et apertè ſupponit illam non habuiſſe vſum rationis, neque peccaſſe in illo facto. Auguſtinus quoque locupletiſſimus eſt huius conſuetudinis teſtis epiſtola 23. ad Bonifacium, & apertè dicit epiſtola 107. infantes Euchariſtiam manducaſſe. & libro 4. de Trinit. cap 10. & libro de Eccleſiaſticis dogmat. cap. 52. vt omittam cætera eius loca. Item mos fuit antiquus in Eccleſia Græcorum, vt reliquiæ Euchariſtiæ darentur pueris innocentibus manducandæ. Quæ eſt etiam ratio inter alias, cur infantibus porrigant S. Euchariſtiam, ſcilicet propter innocentiam. Cùm enim pueri nullum ponant neque poſſint ponere obicem, Sacramentũ infallibiliter confert illis gratiam. Quæ res miraculo comprobata eſt Conſtantinopoli tempore Iuſtiniani Imperatoris, & Menæ Patriarchæ teſte Euagrio Eccleſiaſt. hiſt. lib. 4. cap. 35. Nam puer filius cuiuſdam hebræi arte vitrarij, cùm frequentaret ſcholas vnà cum pueris Chriſtianorum, & inſcius cum aliis pueris pariter myſteriorum reliquias comediſſet, & propterea vltra ſolitam horam moratus tardè domum rediiſſet, à parente re cognita in ardentem clibanum iniectus eſt; ſed Reginæ cœlorum patrocinio munitus triduò pòſt à matre luctu miſerabiliter diuexata, illæſus inter flammas repertus eſt.

Ex qua narratione (vt hoc obiter addam) vſum vnius ſpeciei manifeſtè colligimus. Eandem hiſtoriam repetit Nicephorus libro 17. cap. 25. addens ſe reliquias corporis Domini ad eundem modũ, cùm puer eſſet, edisse frequenter. Quod idem ſcribit Gregorius Turonicus libro 1. de gloria Martyrum cap. 18. & Concilium Matiſconenſe cap. 6. ibi enim ſtatuitur, vt feria 4. & 6. aduocentur innocentes paruuli, & indicto eis ieiunio, detur ipſis, ſi quid ex Sacramenti particulis ſumendum eſt.

Verum eſt etiam veteres aliquando cõmunicaſſe infantes, ſed ſub vna ſpecie tantùm, nimirum inſtillãdo in os eorum aliquid ſanguinis Domini. Nõ enim poſſunt infantes cibum aliquem ſolidum ſumere. Quod teſtatur Hugo à ſancto Victore de Sacramentis lib. 1. c. 20. Pueris, inquit, recens natis idem Sacramẽtum in ſpecie ſãguinis eſt miniſtrandum digito ſacerdotis. Quia tales naturaliter ſugere poſſunt. Auguſtinus ad Bonifaciũ contra hæreſim Pelagianorum. In Eccleſia ſaluatoris per alios paruuli credunt, ſicut ex aliis, quæ in baptiſmo dimittũtur, peccata traxerũt. Nec illud cogitatis, eos vitã habere non poſſe, qui ſunt expertes corporis, & ſanguinis Chriſti, dicente ipſo Domino, Niſi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &c. Ergo ſi ſine periculo fieri poteſt iuxta primariam Eccleſiæ inſtitutionem Sacramentũ Euchariſtiæ in ſpecie ſanguinis eſt tradendum pueris. Vnde ignorantia presbyterorum adhuc formam retinens, ſed non rem, dat ei loco ſanguinis vinum. Quod penitus ſupernacuũ arbitraretur, ſi ſine ſcandalo ſimplicium dimitti poſſet. Si autem in ſeruando ſanguinem Chriſti, vel miniſtrando pueris immineat periculum, potiùs ſuperſedendum videtur. Nec terreant vos præmiſſa Auguſtini verba. Ipſe enim alibi quaſi ea determinans dicit. Nulli eſt aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque fideliũ corporis ſanguiniſq; Domini participem fie-

"ri, quãdo in baptiſmo membrum corporis "Chriſti efficitur. Nec alienari ab illius pa- "nis conſortio, etiamſi antequam illum pa- "nem comedat, & calicem bibat, de hoc "ſæculo, in vnitate corporis Chriſti conſti- "tutus, abſcedat. Hactenus Hugo.

Porrò hanc vetuſtiſſimã conſuetudinem in toto fermè Oriente, & alicubi in Occidẽte à ſanctiſſimis, & eruditiſſimis Epiſcopis olim approbatam, & vſurpatam, Cõcilium Tridentinũ nullatenus reprehendit, cùm ſeſſ. 21. cap. 4. dicat, Antiquos Patres pro ſui temporis ratione probabilem cauſam ſui facti habuiſſe. Nã in primitiua Eccleſia, quando minor erat fidelium numerus, facilius poterant vitari incõmoda, quibus illa conſuetudo expoſita eſt. Quare ex ſuperabundanti vtilitas maior & augmentũ gratiæ paruulis procurabatur. Poſt modum verò creſcente numero fidelium, & refrigeſcente charitate cum minori cura, ac diligentia ſacramenta adminiſtrarẽtur, magis ad decentiam, & reuerentiam ſacramenti expedire, & conducere viſum eſt, ſi paruulis ante vſum rationis ſacramentum denegaretur, quàm ſi aliquali vtilitati eorum prouideretur.

Quocirca Græci ſi vellent ſe in hac re cõformes Romanæ Eccleſiæ reddere, longè melius facerent, quàm ſi perſiſtãt in antiqua cõſuetudine; vt enim illam illis temporibus in vſu habitam Cõcilium Tridentinum minimè damnat; ita his temporibus minimè laudat, imò potiùs à ſe reiicit, & condemnat. Et apud Græcos eſſe in vſu fortè tolerat, cùm illius gentis nouerit τὸ δυσαπόθετον. Quod eſt dicere, non propter illam conſuetudinem Græcos damnat.

Eſt autem maximum diſcrimen quoad hoc inter Græcos & hæreticos, quia cùm Græci ab hinc multis ſæculis perpetuò tenore hunc morem habuerint; non eſt mitum, ſi modo etiã eum mordicus retineãt, modo rectè de ipſo dogmate ſentiãt. Quod ita eſſe, illud argumento eſt; quod communiter Græci non damnant Latinos nõ porrigentes communionem paruulis. Non ſic hæretici, qui neceſſariò exigunt pro infantibus ſacramentũ Euchariſtię. Quapropter circa hunc articulũ fidei toto cœlo errant.

Verùm in hoc quoque minùs felices nõnulli poſteriores Græcorum extiterunt. Quorum ſententia nullo pacto eſt ſequenda; neque ex illorũ placitis, & praua expoſitione vſus Græcorum eſt interpretãdus. Illi nãque germanum ſenſum diuinæ ſcripturæ minus aſſecuti, nonnullaque dicta ſanctorum Patrum obſcuriora non intelligentes, conſuetudinem hanc, alioquin, vt antiquam laudabilem, vt recentem, & in praxi modò apud Græcos exiſtentem, tolerabilem, in errorem commutarunt. Opinantur enim de neceſſitate ſalutis requiri hoc ſacramentum tam adultis, quã infantibus. Sic docent, qui ſubiiciũtur auctores.

Simeon Theſſalonicẽſis in libro de Sacramẽtis: ὥσπερ ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὕτω καὶ ὁ μὴ φαγὼν τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ κύριος, μηδὲ πιὼν αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Quemadmodum qui "non renatus fuerit per aquam & ſpiritum, "non intrabit regnum cœlorum; ita etiã qui "non comederit carnem filij hominis, vt ip- "ſe Dominus dixit, neque biberit eius ſan- "guinem, non habet vitam æternam. Sermonem autem habet Simeon ibi de infantibus, vbi & reprehendit Latinos, quod illud ſacramentũ minimè impertiant pueris.

Nicolaus Cabaſilas in prima oratione de vita in Chriſto: τοῦτο ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἣν ὁ κύριος ἦκε φέρων, τὸ διὰ τῶν μυστηρίων τούτων ἐλθόντας μετασχεῖν αὐτῷ τοῦ θανάτου, καὶ κοινωνῆσαι τοῦ πάθους. καὶ τούτου χωρὶς τὸν θάνατον οὐκ ἔνι διαφυγεῖν. ὅτι γὰρ μὴ βαπτισθέντα ἐν ὕδατι καὶ πνεύματι δυνατὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν. οὔτε οἱ μὴ φαγόντες τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πιόντες αὐτοῦ τὸ αἷμα δυνατὸν ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν. Hæc eſt vita, quam "Dominus veniens attulit; per hęc myſteria "participare cum ipſo mortem, & ſocios fie- "ri paſſionis. Et ſine hoc mortem vitare non "datur. Neque enim ſi quis non baptizatus "fuerit in aqua, & ſpiritu, fieri poteſt, vt in "vitã ingrediatur. Neq; qui nõ comederint "carnem filij hominis, & biberint eius ſan- "guinem, poſſunt habere vitã in ſemetipſis.

Hieremias Patriarcha Conſtantinop. in ſecunda Apologia ſuæ cẽſuræ cap. de Chriſmate: καὶ γὰρ τὰ κυριώτερα τῶν μυστηρίων τὸ βάπτισμα καὶ ἡ κοινωνία ἡ θεία ἐστὶ, ὧν δίχα σωθῆναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρέδωκεν ἡ ἐκκλησία. Etſi enim cæteris ſacramentis po- "tiora ſunt baptiſma, & diuina communio, "ſine quibus ſalus nullo modo contingere "poteſt. Attamen, & hæc (ſcilicet reliqua "ſacramenta) Eccleſia tradidit.

Philadelphienſis in libro de Sacramentis: ἡ δὲ θεία κοινωνία ἐστὶν ἀναγκαία, ὅτι φησὶν ὁ κύριος, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Diuina communio eſt neceſſa- "ria, quoniam Dominus ait, Niſi manduca- "ueritis carnem filij hominis, & biberitis "eius ſanguinem, non habetis vitam in vo- "bis ipſis. Similiter hoc in loco Philadelphienſis intelligit Euchariſtiam eſſe om-

nibus ſimpliciter neceſſariam ad ſalutem. Siquidem diuidit ſacramenta inter neceſſaria, & vtilia. Atque inter neceſſaria ex verbis Chriſti enumerat baptiſmum, & Euchariſtiam. Quocirca hoc ipſum nobis ordine tractandum eſt.

Quæritur an hoc Sacramentum ſit neceſſarium ad ſalutem, & præmiſſa explicatione terminorum ponuntur argumenta pro parte affirmatiua.

CAPVT XLI.

QVONIAM neceſſitas, de qua nunc agimus, varia eſt, & vario quoque modo ad diuerſos applicatur, ad rem præſentem melius enodandam, & aliis facilem intellectu proponendam, nonnulli termini prius declarandi ſunt. Ante omnia igitur ſciendum eſt, duobus modis poſſe intelligi aliquid eſſe neceſſarium ad ſalutem. Vno quidem neceſſitate præcepti, alio verò modo neceſſitate medij. Neceſſarium neceſſitate præcepti dicitur id, quod neceſſarium eſt, quia præcipitur; nam quia præceptum inducit obligationem ad peccatum, & cum peccato nemo ſaluus eſſe poteſt, hinc fit, vt quod præcipitur ſit neceſſarium ad vitam æternam. Quia ſcilicet ſine illo committitur peccatum, & cum peccato non eſt ſalus.

Neceſſarium verò neceſſitate medij dicitur id, quod eſt medium, ſine quo haberi vita æterna non poteſt. Eiuſmodi medium eſt quidem ſemper etiam præceptū, quatenus eſt de ſe, quia vnuſquiſque tenetur adhibere omnia neceſſaria ad ſalutem, non tamen accipit neceſſitatem ſuam ex præcepto. Immò potiùs ex neceſſitate, quam habet, fit vt etiam ſit præceptum. Quare neceſſarium neceſſitate medij propriè, & per ſe eſt ad obtinendam ſalutem. Quia Deus non vult dare vitam æternam niſi adhibito illo medio. Hoc autem in hoc conſiſtit. Quod ſacramentum ſit inſtitutum per ſe ad conferendum aliquem effectum gratiæ ſimpliciter neceſſarium ad ſalutem. Quando verò ſacramentum aliquod nullum effectum per ſe ita neceſſarium producit, & tamen præcipitur, tunc dicitur neceſſarium neceſſitate præcepti.

Dices, ſi ſacramentum aliquod non producit effectum ſimpliciter neceſſarium ad ſalutem, quare præcipitur, nam hoc modo ex non neceſſario fit neceſſarium.

Reſpondeo, iſtud pendere ex mero placito inſtitutoris, qui tamen illud præcipit propter ingentes alias vtilitates, & fortaſſis ob incomparabilem dignitatem, & ſingularem excellentiam ipſius ſacramenti. Neque tamen fit neceſſarium neceſſitate medij.

Contra, nam quemadmodum Deus nō præbet vitam æternam non adhibentibus medium, ita etiam non adimplentibus præceptum, quæ igitur differentia erit inter præceptum & medium?

Reſpondeo, quod interdum poteſt aliquis ſaluari ſine iis quæ ſunt neceſſaria neceſſitate præcepti, quia nimirum poteſt contingere, vt non teneatur præceptum adimplere, vt ſi exiſtens in gratia ante tempus implendi præceptum moriatur, vel incidat in phreneſim, vel aliquod ſimile patiatur. Tunc enim non adimplendo, non peccat, & conſequenter ſaluatur, quia eſt in gratia, neque amittit illam. At verò ſine medio nulla ratione poteſt ſaluari. Vnde poteſt quis etiam ſine culpa ſua carere illo, & damnari, vt patet in paruulis carentibus baptiſmo, qui non aſſequuntur vitam æternam, & tamen nulla ſua culpa carent baptiſmo. Et in eo qui attritus it cubitum cum animo confitendi, & dormiens moritur cum peccato mortali. Nam ſine nouo peccato caret confeſſione, & ex hoc ſolo defectu damnatur, hoc eſt, ſi confeſſionem habuiſſet, fuiſſet ſaluus. Quamobrem medium eſt res eiuſmodi, quæ nullum tempus excludit, & omnes complectitur. Præceptum verò, quatenus præceptum, nonniſi capaces præcepti, & tempus debitum comprehendit.

Præter has neceſſitates, eſt alia moralis neceſſitas, iuxta quam dicitur aliquid neceſſarium, hoc eſt, valdè vtile, & efficax, & ad melius eſſe. Sicut equus dicitur neceſſarius ad iter: hæc neceſſitas dicitur aliis verbis, neceſſitas medij ſecundum quid, quia ægrè vitari poſſit peccatum ſine illo medio, aut quia ſine gratia per tale mediū collata non ſit omnino vitaturus aliquis illud peccatū. Vnde talis neceſſitas in duobus conſiſtit, ſcilicet in commenſuratione virium ad reſiſtendum tentationibus, & in eo quod eſt ex ſuppoſitione actus futuri. Et quidem ratione virium dicitur neceſſitas eſſe ſecundum quid, quando vires tantæ ſunt, vt ſufficiant quidem, ſed admodum ægrè. Vt, verbi gratia, ſi difficultas ſit vt octo, vires ſint vt nouem, tunc quidem ſatis eſt viriū, & nihilominus actus nō conſequetur. Nā quod difficile admodum ſit,

vix vnquam fit ab iis, qui liberè agunt, & ideo licet simpliciter sit possibile fieri, tamen considerato actu, qui numquam, aut fere numquam est, quando est tanta difficultas, dicitur impossibile. Atque hic est vnus modus necessitatis & impossibilitatis secundum quid; necessitatis ex parte medij, impossibilitatis ex parte agentis. Ad hoc igitur vt actus sequatur, & fiat, apponendum est aliquod medium, quod magis impellat, hoc autem dicitur necessarium secundum quid. Vnde est alter modus necessitatis & impossibilitatis, qui priorem consequitur ex suppositione actus futuri, nisi tale remedium apponatur; tunc enim necesse est, nisi remedium fiat, actum illũ esse, si suppositio est vera. Nam sicut necesse est, vt si est facturus peccatum non posito tali medio, faciat illud, ita necessarium est poni tale medium, ne peccatum fiat: quæ est necessitas ex suppositione.

Ad hæc, sacramenta suscipiuntur, vel in re vt in baptismate ab iis, qui baptizantur, id est actu, & re ipsa baptismum suscipiunt. Vel in voto ab iis, qui baptizari volunt, & desiderant. Quod est dicere, interdum haberi potest res sacramenti, sine sacramenti ipsius perceptione, vt patet in eo, qui antequam baptizetur, per votum sacramenti desiderans baptismum, conteritur corde, & iustificatur. Vnde Ambrosius in libro de obitu Valentiniani, qui catechumenus obierat Quem, inquit, regeneraturus eram amisi. Verumtamen ille gratiam, quam poposcit, non amisit.

Haberi autem aliquid in voto idem est atque in voluntate, & desiderio. Quare tot modis aliquid haberi in voto poterit, quot etiam modis volitum esse potest, & cùm dupliciter aliquid volitum sit, vel propria voluntate, vel aliena, prout scilicet vel voluntas nostra nobis ipsis constat, vel trãslata censetur in alium, duplex quoque votum sacramenti intelligere possumus. Vnum quidem proprium, idque dupliciter, vel expressa scilicet voluntate, quando quis expressè per actum proprium desiderat talem rem, habet autem vim cõferendæ gratiæ hæc voluntas, quia per affectum coniungit homini sacramentum, quod est applicatio quædam meritorum Christi. Vnde vi termini coniuncti per affectum, applicatur homini Christus, & saluatur homo. Vel implicita, quando quis habet aliquem proprium actum explicitũ alicuius rei, ex qua re sequitur alia necessariò, is dicitur velle implicitè id quod sequitur tanquam inclusum virtute in ea te, paratus enim est, si sciat illud facere. Exempli gratia, in contritione includitur propositum non peccandi in posterum, & ratio est quia cùm contritio sit absolutũ odium peccati, vt offensa Dei, eo ipso est odium cuiusque peccati etiam futuri ex vi eiusdem rationis formalis, quia est offensa Dei. Ac proinde est virtuale propositum non peccandi, immò est etiam propositum virtuale exequendi tam media necessaria ad salutem, quàm obseruãdi præcepta. Aliud verò votum est alienum, cùm aliquis aliis pro ipso cupit, ita vt ille actus alienus illi applicetur, & ipsius esse censeatur. Sicut videmus quod fides Ecclesiæ applicatur paruulo, eumque sufficientet reddit fidelem ad susceptionem baptismi. Hoc autem votum similiter bifariam diuiditur, vel enim explicitum est, vt in exemplo daro fidei Ecclesiæ in paruulis. Quippe infans voto alieno explicitè vult baptismum vel implicitum, & virtuale, vt in reliquis, quæ consequuntur baptismum, quod votum paruuli debito tempore tenentur seruare, talis enim est connexio, & consociatio inter se rerum, siue physicè, siue moraliter, vt vna sequatur ex alia, in eaque includatur; Idcirco is, qui illam primã rem, vel in re, vel in voto, non actu propriæ voluntatis, sed alterius adipiscitur. Pari ratione aliena quoque voluntate velle id implicitè dicetur, quod ex illa prima re vel sequitur, vel cum illa necessitate quadam connectitur. His itaque suppositis, quæritur in præsenti, Vtrũ Sacramentum Eucharistiç sit necessarium infantibus necessitate medij in re susceptum. Partem affirmatiuam citati auctores Græcorum in superiori capite his rationibus astruere possent.

Primò auctoritate scripturæ Io. 6. Nisi " manducaueritis carnem filij hominis, & " biberitis eius sanguinem, non habebitis " vitam in vobis: ex quibus verbis sit talis " ratio. Dominus eodem modo loquutus est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex " aqua, & Spiritu sancto, non videbit re- " gnum Dei; sed ibi sine dubio est sermo de " necessitate medij, ergo & hic. Nam similis loquutio similem habet significationem.

Addamus expositionem Doctorum. Chrysostomus ita loquitur homilia 46. Græcè 47. in eum locum: φέρεις ἄξια τὰ λεγόμενα. καὶ πῶς ἄκουε. ἀμὴν γάρ φησι λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τις μου φάγῃ τὴν σάρκα, καὶ πίῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ. ἐπειδὴ ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι ἀδύνατον τοῦτο ἐστι, δείκνυσιν αὐ-

τὸς, οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον. Horrore sunt digna, quæ dicuntur, & quomodo audi. Amen, inquit, dico vobis, si quis non manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habet vitam in semetipso. Etenim cùm superiùs dicerent, id fieri non posse, ostendit ipse non solùm non impossibile, sed & valdè necessarium. Et paulò pòst: συνεχῶς στρέφει τὸν περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, δεικνὺς τοῦ πράγματος τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ὅτι αὐτὸ πάντως γενέσθαι δεῖ. Frequenter de mysteriis sermonem versat ostendens rei necessitatem, & quod ipsam rem omnino fieri oporteat. Consequenter ibidem: ἡ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου, ἀληθής ἐστι πόσις. τί ἐστιν ὃ λέγει; ἢ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀληθὴς βρῶσις αὕτη ἐστὶν ἡ ψυχὴν σώζουσα. ἢ πιστώσασθαι αὐτοὺς περὶ τῶν εἰρημένων, ὥστε μὴ νομίζειν αἴνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον, καὶ παραβολὴν, ἀλλ' εἰδέναι ὅτι πάντως δεῖ φαγεῖν τὸ σῶμα. Quid significat, quod ait, caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus? aut quod is est verus cibus, qui saluat animam, aut vt eos in prædictis confirmet, ne obscurè loquutum in Parabolis arbitrentur, sed scirent omnino necessarium esse, vt corpus comederent. Et infrà: τί οὖν σκληρός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι ζωὴν ἐπαγγέλλεται, καὶ ἀνάστασιν; ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔφη καταβεβηκέναι; ἀλλ' ὅτι σωθῆναι ἀδύνατον τὸν μὴ φαγόντα αὐτοῦ τὴν σάρκα; ταῦτα οὖν εἰπέ μοι σκληρά; Quid ergo durus est hic sermo? num quod vitam annunciat, & resurrectionem? quod ex cœlo dixerit se descendisse? an quod saluus fieri nemo posset, qui eius carnem non manducaret? num igitur hæc dura sunt? Et rursus ibidem: πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σάρξ, ἧς ἄνευ ζῇν οὐκ ἔνι; Quomodo igitur nihil prodest caro, sine qua nemo potest viuere? Et in libro 3. de Sacerdotio, vbi Chrysostomus commendat potestatem Sacerdotis: εἰ γὰρ οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθῇ, καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ κυρίου καὶ τὸ αἷμα πίνων ἐκβέβληται τῆς αἰωνίου ζωῆς, πάντα δὲ ταῦτα δι' ἑτέρου μὲν οὐδενὸς, μόνον δὲ διὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐπιτελεῖται χειρῶν, τῶν τοῦ ἱερέως λέγω. πῶς ἄν τις τούτων ἐκτὸς, ἢ τὸ τῆς γεέννης δυνήσεται πῦρ ἐκφυγεῖν, ἢ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων ἐπιτυχεῖν; Nam si non potest, inquit, quis in regnum cœlorum ingredi, nisi per aquam, & spiritum regeneratus fuerit, & qui non manducat carnem Domini, & sanguinem eius non bibit, æterna vita priuatur. Omnia autem hęc haud aliter quàm per sacrosanctas illas manus perficiuntur, manus, inquam, Sacerdotis: quî fiet vt sine istis possit aliquis, vel ignem gehennæ effugere, aut repositas assequi coronas?

Cyrillus Alexandrinus libro 4. in Ioan. cap. 14. super illis verbis, Nisi manducaueritis: ἀμέτοχοι γὰρ παντελῶς καὶ ἄγευστοι μένουσι τῆς ἐν ἁγιασμῷ καὶ μακαριότητι ζωῆς, οἱ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας οὐ παραδεξάμενοι τὸν υἱόν. Omnino enim, inquit, vitæ, quæ in sanctimonia, & beatitudine posita est atque consistit, expertes sunt, miniméque eam gustare possunt, qui per mysticam benedictionem filium non susceperunt.

Theophylactus in 6. cap. Ioan. Chrysostomum imitatus eadem repetit: διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἔχειν ζωὴν, φησὶν, ἐὰν μή μου τὴν σάρκα φάγητε. Propterea & ipse volens ostendere, hoc non esse impossibile, sed & valdè necessarium, & quod aliter fieri non potest, vt habeatur vita, dicit, Nisi carnem meam manducaueritis. In eodem capite: δεῖ τοίνυν ἡμᾶς ἀκούσαντας, ὅτι ἐὰν μὴ φάγωμεν τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἔχομεν ζωὴν, ἐν ταῖς μεταλήψεσι τῶν θείων μυστηρίων πίστιν ἔχειν ἀδιάστακτον, καὶ μὴ ζητεῖν τὸ πῶς. ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν ὁ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ ψυχικοῖς, ἤτοι φυσικοῖς ἑπόμενος, οὐ δέχεται τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικά. ὥσπερ οὖν καὶ τὴν πνευματικὴν βρῶσιν τῆς τοῦ κυρίου σαρκὸς οὐ νοεῖ. ἧς οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες, ἀμέτοχοι ἔσονται τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς μὴ παραδεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν τὸν ὄντα ζωὴν ἀληθινήν. Oportet igitur, cùm audierimus, quia nisi manducauerimus carnem Filij, non habemus vitam, in sumptionibus diuinorum mysteriorum habere fidem omnis dubitationis expertem, & non illud, quomodo, quærere. Animalis enim homo, hoc est qui rationes humanas, & animales, id est naturales sequitur, quæ supra naturam, & spiritualia sunt, minimè recipit, quemadmodum etiam spiritualem cibum carnis Domini non intelligit. Quam qui non sumunt, æternæ vitæ haud participes erunt, tanquam, qui Iesum veram vitam existentem non susceperint.

Sic expositores, qui quidem vniuersè loqui videntur, nullus tamen eorum infantes expressè commemorat. Sed multo clariùs S. Innocentius Pontifex in epistola ad patres Concilij Mileuitani, quæ habetur inter Epistolas Augustini Epistola 93. Illud verò, inquit, quod eos vestra fraternitas asserit prædicare, paruulos æternæ vitæ præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari, perfatuum est. Nisi enim mãducauerint carnem filij hominis,

» & biberint eius sanguinem, non habebunt
» vitam in semetipsis.

Quam sententiam Innocentij tanquam definitionem sedis Apostolicę citat S. Augustinus, & amplectitur libro primo con-
» tra Iulianum Pelag. Sancto Innocentio,
» inquit, vide quid respondeas, qui paruu-
» los definiuit, nisi manducauerint carnem
» filij hominis, vitam prorsus habere non
» posse. Huic responde, immo potius Do-
» mino, cuius ille antistes vsus est testimo-
» nio.

Vnde tale argumentum formare possumus. Necessitas praecepti non obligat, nisi eos, qui intelligunt, & possunt adimplere praeceptum. At verò necessitas medij est pro omnibus, & intelligentibus, & non intelligentibus, & potentibus, & non potentibus. Sed necessitas, quae significatur verbis saluatoris est huiusmodi, ergo. Probatur minor. Quia vt patet ex Innocentio, & Augustino, illa sententia etiam paruuli comprehenduntur, qui sine dubio neque intelligunt praeceptum, neque possunt pręceptum adimplere. Vnde si carent non carent culpa sua.

Neque valet si respondeas. primò cum Suario disput. 40. sect. 2. §. ad fundamenta. Quod Sanctus Augustinus, & Innocentius intelligunt illa verba de spirituali manducatione, quae est per fidem, qua coniunguntur Christo in vnitatem corporis Ecclesiae. Nam Sanctus Augustinus libro primo de peccatorum meritis cap. 20. interpretatur illa verba de Sacramento Altaris, & ait, perspicuè & clarè loqui Dominum. Neque posse, nisi pertinaciter negari, quod verba illa non dicantur etiam de paruulis. Cùm enim Pelagiani negantes peccatum originale, vrgerentur, quod paruuli non baptizati damnantur, quia nisi quis renatus fuerit, non videbit regnum Dei. Respondebant, illos carituros quidem regno Dei, hoc est non regnaturos cum Christo, cui coniuncti per baptismum non erant; non tamen ideo cariturus vita aeterna, quam, quia iusti erant, debebant accipere, sed non per Christum. Hanc eorum fugam postquam retulit S.
» Augustinus haec subdit. Auferatur ergo
» iam dubitatio, Dominum audiamus, non
» suspitiones, coniecturasque mortalium.
» Dominum audiamus, inquam, Non qui-
» dem hoc de sacramento lauacri dicentem,
» sed de sacramento sacrae mensae suae, quo
» nemo ritè, nisi baptizatus accedit. Nisi
» manducaueritis carnem meam, & biberi-
» tis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quid ad hoc respondere poterunt, nisi pertinacia pugnaces neruos aduersus constantiam perspicuae veritatis intenderint?

In quibus Augustini verbis illud est notandum ad pręsentem difficultatem, quod loquitur de perceptione sacramenti mensae Christi, eo modo quo, vt ritè suscipiatur praerequirit Baptismum. Nam hanc mensam desiderare possunt etiam Catechumeni. Vnde loquitur non solùm de sacramentali, sed etiam de reali perceptione sacramenti. Atque hanc ita perspicuè necessariam esse dicit, voce Domini, vt negari, nisi à pertinaci non possit.

Multò minus valere videtur, quod quidam dicunt, esse praeceptum de sumenda Eucharistia tantùm datum pro adultis. Quod intelligunt ex eo quod Dominus alloquitur eos, quibus hoc iniungitur. Nō loqueretur autem ita, si res spectaret ad paruulos, quia illi intelligere non possunt. Hoc, inquam, non valet, sic enim eo loco Augustinus. An verò quisquam etiam hoc «
dicere audebit, quod ad paruulos haec «
sententia non pertineat, possintque sine «
perceptione corporis huius & sanguinis «
in se habere vitam, quia non ait, qui non «
manducauerit, sed ait, si non manducaue- «
ritis, veluti eos alloquens, qui audire, & «
intelligere poterant. Quod vtique non va- «
lent paruuli. Sed qui hoc dicit, non atten- «
dit, quia nisi omnes ista sententia teneat, «
vt sine corpore, & sanguine Filij homi- «
nis vitam habere non possint, frustra e- «
tiam aetas maior id curat. Potest enim, si «
non voluntatem, sed verba loquentis at- «
tendas, eis solis videri dictum, quibus tunc «
Dominus loquebatur. Quia nō ait, qui nō «
manducauerit, sed, si non manducaueritis. «
Et vbi est, quod eodem loco de hac ipsa «
re ait. Panis quem ego dedero, caro mea «
est pro saeculi vita? Secundum hoc enim «
etiam ad nos pertinere illud Sacramentū «
intelligimus, qui tunc nondum fuimus, «
quando ista dicebat. Quia non possumus «
dicere ad saeculum nos non pertinere, pro «
cuius vita Christus suam carnem dedit. «
Quis autem ambigat saeculi nomine homi- «
nes significatos esse, qui nascendo in hoc «
saeculum veniunt. Nam sicut alibi ait, filij «
saeculi huius generant, & generantur. Ac «
per hoc etiam pro paruulorum vita caro «
data est, quae data est pro saeculi vita. Et si «
non manducauerint carnem filij hominis, «
nec ipsi habebunt vitam. Sic Augustinus, «
cuius rationes sunt perpendendae.

Idem docet libro primo ad Bonifacium

contra duas Epiſtolas Pelagij c. 22. Nec illud cogitatis, inquit, eos (paruulos) vitam habere non poſſe, qui fuerint expertes corporis, & ſanguinis Chriſti. Dicente ipſo, Niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Et confirmatur totum hoc ex cap. 24. eiuſdem libri de peccatorum meritis. Vbi Auguſtinus docet peccatum originale ſolui tantùm per hæc duo ſacramenta Euchariſtiæ ſcilicet, & Baptiſmi. Quod non ita poteſt intelligi, quaſi alterum ſufficiat. Nam cùm ſemper Baptiſmus præcedat Euchariſtiam, nunquam ſolueretur, niſi per Baptiſmum, idque ex natura, & genere ſuo, quia vt ait idem Auguſtinus cap. 20. ad menſam Domini nemo rite niſi baptizatus accedit, intelligendum eſt ergo, quod peccatum originale ſoluitur per vtrumque ſimul, conſequenter, quod etiam Sacramentum Euchariſtię eſt de neceſſitate medij. Optimè, inquit, Punici Chriſtiani Baptiſmum ipſum nihil aliud quàm ſalutem, & Sacramentum corporis Chriſti, nihil aliud quã vitam vocant. Vnde, niſi ex antiqua, vt eixſtimo, & Apoſtolica traditione, qua Eccleſiæ Chriſti inſitum tenent præter baptiſmum, & participationem dominicæ menſæ, non modò non ad regnum Dei, ſed nec ad ſalutem, & vitam æternam poſſe quempiam hominum peruenire? Hoc enim vt ſcriptura teſtatur ſecundum ea, quæ ſuprà diximus. Nam quid aliud tenent, qui baptiſmum nomine ſalutis appellant, niſi quod dictum eſt, ſaluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis, & quod Petrus ait, ſic & vos ſimili forma baptiſma ſaluos facit? Quid aliud etiam qui Sacramentum menſæ Dominicæ vitam vocãt, niſi quod dictum eſt, ego ſum panis vitæ, qui de cælo deſcendi, & panis quem ego dedero caro mea eſt, pro ſeculi vita, & ſi non manducaueritis carnem filij hominis, & ſanguinem biberitis non habebitis vitam in vobis? Si ergo vt tot, & tanta diuina teſtimonia concinunt, nec ſalus, nec vita æterna ſine baptiſmo, & corpore, & ſanguine Domini cuiquam ſperanda eſt, fruſtra ſine his promittitur paruulis. Porrò ſi à ſalute, & vita æterna hominem niſi peccata non ſeparant, per hæc Sacramenta, non niſi peccati reatus in paruulis ſoluitur. De quo reatu ſcriptum eſt, neminem eſſe mundum, neque ſi vnius diei fuerit vita eius. Similia paſſim apud Auguſtinum occurrunt in diſputationibus contra Pelagianos.

His conſona videntur tradere alij ſancti Patres, qui Sacramentum hoc, aiunt, remittere peccata, nec ſolùm venialia, ſed etiam mortalia. Vt ergo baptiſmus, eſt ſimpliciter neceſſarius, & pœnitentia lapſis, ita etiam hoc erit neceſſarium. Quod autẽ remittat peccata probatur Io. 6. Hic eſt panis, qui dat vitã mundo. Quid autem eſt dare vitã, niſi remiſſis peccatis peccatorem iuſtificare? Ignatius Martyr Epiſt. 14. ad Epheſios, Frangentes, inquit, panem vnum, quòd pharmacum immortalitatis eſt, mortis antidotum, vitamque in Deo concilians per Ieſum Chriſtum, medicamentum purgans vitia, & omnia pellens mala. Cyprianus ſermone de cœna Domini, Hæc ebrietas non accendit, ſed extinguit peccatum. Et infra. In huius præſentia non ſuperuacuè mendicant lachrymæ veniam. Nec vnquam patitur contriti cordis holocauſtum repulſam. Et iterum, Panis hic ad totius hominis vitam, ſalutemque proficit, ſimul medicamentum, & holocauſtum ad ſanandas infirmitates, & purgandas iniquitates exiſtens. Et rurſus, Panis propter nutrimenti congruentiam, ſanguis propter viuificationis efficientiam. Et rurſus, Vt penetrans omnia tanti medicamenti virtus, ſanaret quicquid morbi carni, vel ſpiritui veteris vitæ ad hinierat corruptela. Et epiſtola 63. dicit, hoc Sacramento fieri, vt mœſtum pectus, ac triſte, quod priùs peccatis ingentibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia reſoluatur. Ambroſius libro de Bened. Patriar. cap 9. Panis hic remiſſio peccatorum eſt. Et ſermone 15. in Pſal 118. Accedat ad illud poculum, quo inebriatur affectus fidelium, & lætitiam induat de remiſſione peccati. Auguſtinus ſermone 28. Vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus, medicina eſt cæleſte, & venerabile Sacramentum. Chryſoſtomus homilia 4. in Matth. Omnis morbus hoc remedio extinguitur. Et homilia 83. facit comparationem huius Sacramenti cum veteri agno, & de Sacramento ait, ſi hoc remiſſionem peccatorum facit, ſicut certè facit, ſuperuacaneum illud omnino eſt; & homilia 45. in Io. Hoc noſtrarum animarum ſalus eſt, hoc lauatur anima, hoc ornatur. Damaſcenus lib 4. de fide cap. 14. Iis, qui Sacramentum hoc per fidem dignè ſuſcipiunt, in peccatorum remiſſionem, & vitam æternam, animique, & corporis præſidium cedit. Omne incommodum propulſat. Eamque vim habet, vt ſpurcitiam omnẽ abſtergat. Neque in quibus ſumus

» peccatis consideret, sed ægrotos curat, » collisos redintegrat, & sicut pastor bonus, » qui animam suam pro ouibus suis posuit, » ab omni nos eripit casu. In Missa Latina orat Ecclesia, vt hoc sacramentum sit fortitudo fragilium, & ablutio scelerum. In liturgiis Græcorum precantur, vt hoc sacramentum fiat communicantibus in emundationem animæ, in remissionem peccatorum, & veniam delictorum. Et infinita sunt eiusmodi testimonia sanctorum Patrum, quæ ex parte animi probant hoc sacramentum esse necessarium, quatenus remittit peccatum. Ex parte verò corporis probatur esse necessarium, quia gloria corporis, & resurrectio est effectus huius sacramenti. Sed illa sunt ad salutem necessaria, igitur & hoc sacramentum, » Ioan. 6. Qui manducat hunc panem viuet » in æternum, & qui manducat me, viuit » propter me, & qui manducat meam car- » nem, & bibit meum sanguinem, habet vi- » tam æternam, & ego resuscitabo eum in » nouissimo die. Ego, inquit Cyrillus, hoc est, caro mea. Vnde appellatur hoc sacramentum à Concilio Nicæno, symbolum resurrectionis. Ab Ignatio martyre, pharmacum immortalitatis. A Cyrillo Alex. cibus nutriens ad immortalitatem, & vitam æternam. Idem Cyrillus libro 10. in » Io. c. 13. loquens de hoc Sacramento, Non » poterat, inquit, aliter corruptibilis hæc » natura corporis ad incorruptibilem vitam » traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei con- » iungeretur. Gregorius Nyssenus oratione » catechetica cap. 37. Corpus, ait, nostrum » non posse consequi immortalitatem, nisi » huic corpori immortali Christi fuerit con- » iunctum. Irenæus lib. 4. contra hæreses » cap. 34. Quomodo, inquit, dicunt carnem » in corruptionem deuenire, & non perci- » pere vitam, quæ à corpore Domini, & san- » guine alitur? Et infra, Quemadmodum, » qui ex terra panis percipiens inuocatio- » nem Dei, iam non communis panis est, » sed Eucharistia ex duabus rebus existens, » terrena, & cœlesti, ita, & corpora nostra » percipientia Eucharistiam iam non sunt » corruptibilia, spem resurrectionis ha- » bentia.

Præterea Basilius Magnus in sermone primo de Baptismo cap. 13 docet: ὅτι δεῖ τὸν ἀναγεννηθέντα διὰ τοῦ βαπτίσματος, τρέφεσθαι » λοιπὸν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων. Eum, » qui per baptismum regeneratus est parti- » cipatione diuinorum mysteriorum dein- » ceps nutriri oportere. Et S. Cyprianus ser- » mone de cœna Domini: Sicut panis com- » munis vita est corporis; ita supersubstan- » tialis vita est animæ. Vnde sit argumentum ex metaphora cibi, qua etiam vtitur Concilium Florentinum. Propterea enim hoc Sacramentum sub forma cibi institutum est, quia seruata proportione Eucharistia præstat animo illa omnia, quæ cibus corporalis tribuit corpori, sed corporalis cibus ad corporis conseruationem, & præseruationem à morbo est simpliciter necessarius, ergo sacramentum hoc etiam erit simpliciter necessarium ad præseruandum hominem in gratia vsque in finem.

Præterea Dionysius de Ecclesi. Hierar. cap. 3. quærit, cur hoc sacramentum vocetur, σύναξις καὶ κοινωνία, collectio, & communio, quandoquidem cætera quoque sacramenta nos colligunt, & consociant cum Deo.

Respondet autem, quia cæterorum sacramentorum, quæ nos vniunt cum Deo perfectio, & consummatio ex hoc prouenit sacramento. Vnde neque τελεταί, hoc est perfecta sacramenta à τελέω, quod est perficio, vocarentur, nisi hoc sacramentum tanquam vltima manus, & finis accederet. Quamobrem & τελετὴ τελετῶν, à Hierotheo vocitatur. Si ergo necessarium est, cætera sacramenta suam perfectionem adipisci, necessarium quoque erit hoc sacramentum, sine quo reliqua non possunt eam obtinere. Vel si nonnulla sacramenta sunt necessaria, multo magis erit Eucharistiæ sacramentum, propter quod reliqua sunt talia.

Et confirmatur. Nam hoc Sacramentum est maius, & nobilius, quàm pœnitentia, vel Baptismus, ergo etiam debuit imponi sub maiore, vel certè sub æquali necessitate.

Postremò probatur ex consuetudine veteris Ecclesiæ, quæ si non in eum sensum accepisset verba Christi Io. 6. vtique non impertiisset Eucharistiam pueris, & infantibus, sed quia existimauit iure diuino illis deberi, esseque medium necessarium, propterea ipsis hoc minimè denegauit.

Probatur Eucharistiam non esse necessariam necessitate medij ad salutem.

Capvt XLII.

Contra verò Eucharistiam non esse medium necessarium ad salutem, est de fide definitum in Concilio Trident.

sess. 21. cap. 4. & can. 4. de communione. Facilè autem hac ratione probari potest.

Ex duplici capite videtur aliquid esse medium simpliciter necessarium ad salutem, vel quia delet peccatum, siue originale, siue actuale (quandoquidem nihil est, quod arceat, & separet hominem à Deo nisi peccatum) & per consequens cōfert primam gratiam, vel quia conseruat gratiam vsque in finem. Decedenti enim ex hac vita in gratia, & amicitia Dei, datur vita æterna, & regnum cœleste. Eo quod qui sit in gratia, sit etiam filius Dei, filio autem debetur hereditas, quæ est vita æterna, secundum illud Apostoli, si filij, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes B autem Christi; & in summa secundū principia fidei, qui fuerit iustus, & in iustitia perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vnde si aliquid est necessarium ad permanentiam gratiæ, est etiam necessarium ad vitam æternam. Non enim datur gloria ei, qui habuit, sed ei qui habet gratiam, quando decedit. Præter hæc, & ea quibus necessariò hæc comparantur, neque fingere facile est, quid aliud necessariò requiratur ad salutem. Igitur sacramentum Eucharistiæ secundum hæc principia, quæ sunt verissima, & certissima, si est medium necessarium, est quia producit aliquem ex his effectibus, hoc est, quia C remittit peccatum, & consequenter non habenti confert gratiam, vel quia eam finaliter conseruat. At enim primum effectum, vt Eucharistia producat, fieri non potest, quippe baptismus, antequam sumatur Eucharistia, & mundat animam à peccato, & confert gratiam. Quod his rationibus probatur.

Primò, quia Christus ei, qui credens baptizatus fuerit, promittit salutem. Et Apostolus, Quotquot, inquit, in Christum baptizati estis Christum induistis. Et rursus, Mundans nos lauacro aquæ in verbo vitæ. Et alibi, Saluos nos fecit per lauacrū D regenerationis. Et patet quia Dominus baptizabat, & discipuli eius baptizabant multo tempore ante institutam Eucharistiam, & erat verum sacramentum Baptisma Christi. Neque dici potest, quod nihil contulerit ita baptizatis. Vnde etiam S. Petrus, cùm interrogarent, quid tandem agere deberent, insinuans ea, quæ erant necessaria, Pœnitemini, inquit, & baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem peccatorū. Quia scilicet necesse erat pœnitere, & baptizari. Et ita videmus quòd Apostoli baptizatis imponebant manus, & recipiebant Spiritum sanctum, etiam ante vllam mentionem Eucharistiæ. Eunuchus item Reginæ Æthiopum à Philippo Diacono baptizatus tantùm est, qui tamen à Spiritu missus fuerat, vt saluaret eum. Vnde dicendum est necessariò eum iustificatum fuisse in baptismo.

Secundò probatur, quia ideò vocatur renasci, & regenerari, ergo vi Baptismi datur vita animæ, & consequenter tollitur peccatum, quæ est mors animæ.

Tertiò, ipsa significatio est talis. Significatur enim tunc ablui, & mundari anima per Christum. Vnde sancti Patres cùm de Baptismo agunt, illud Esaiæ vsurpant, Lauamini, mundi estote, quod non fit sine remissione peccati, & infusione gratiæ, & ideò in symbolo ponitur vnum baptisma in remissionem peccatorum. Quæ fides semper fuit in Ecclesia ab Apostolis vsque ad hunc diem.

Vnde etiam sancti Patres à sancta Scriptura edocti hunc effectum Baptismo attribuunt, quorum testimonia cùm infinita penè sint, proferam ex innumeris pauca. Cyrillus Hierosolymitanus in Procatechesi: *μέγα τὸ προκείμενον βάπτισμα, αἰχμαλώτοις λύτρον, ἁμαρτημάτων ἄφεσις, θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν, σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος, ὄχημα πρὸς οὐρανόν, παραδείσου τρυφή, βασιλείας πρόξενον, υἱοθεσίας χάρισμα.* Magnum est, inquit, propositum hoc Baptisma. Captiuorum liberatio, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, vestimentum candidum, signaculum sanctum indelebile, currus ad cœlum, deliciæ Paradisi, regni cœlestis conciliatio, adoptionis filiorum charisma. Et Catechesi 18. *ὥσπερ γὰρ πληγῆς προχωρησάσης ἐν τῷ σώματι, κἂν θεραπεία γένηταί τις, ὅμως ἡ οὐλὴ μένει. οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία πλήσσει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν οὐλῶν ἐν πᾶσι. περιαιροῦνται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. τὰ μὲν οὖν παρελθόντα ψυχῆς καὶ σώματος τραύματα θεραπεύει θεὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος.* Vt enim, inquit, plaga altè inflicta corpori, etiam si aliquo modo curata sit, cicatrix tamen manet, sic & peccatum vulnerat corpus, & animam, & manent signa cicatricum in omnibus. Tolluntur autem tantùm (pondera verbum *μόνον* tantùm, ad excludendam Eucharistiam) ab iis qui lauacrum accipiunt. Itaque quæ baptismum antecesserunt animi, & corporis vulnera, curat Deus per Baptismum. Et Catechesi 2. mystagogica: *μηδεὶς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτιῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ υἱοθεσίας χάριν*

» τυγχάνειν. Nemo igitur existimet quod baptisma tantùm remissionem peccatorum præstet, sed etiam quod gratiam adoptionis filiorum conciliet.

Basilius Magnus in exhortatione ad Baptisma eadem recenset, quæ & Cyrillus, & alia longè plura. Quippe illud appellat, καθαρότητα, ἁγιασμὸν ψυχῆς, ἀναχωρισμὸν, ἀνάπλασιν, θεραπευσιν, ἐλευθερίαν, ὑγείαν, λύσιν αἰχμαλωσίας, ἄφεσιν τῶν παρελθόντων ὀφλημάτων, δωρεὰν τῶν μελλόντων, χάριν ἄφθονον, αἰχμαλώτοις λύτρον, θάνατον ἁμαρτίας, παλιγγενεσίαν ψυχῆς, ἄνευ μητρὸς ἀναγέννησιν, ἔνδυμα φωτεινὸν, σφραγῖδα ἀνεπιχείρητον, ὄχημα πρὸς οὐρανὸν, βασιλείας πρόξενον, υἱοθεσίας χάρισμα. Quod efficiat animam ἀναθάλλειν, ἀνηβᾶν, hominem ἰσοπολίτην τοῖς ἀγγέλοις. Quod coniungat τῷ βασιλεῖ. Quod sit causa, vt εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ τάξιν acceptetur. Quod ostendat hominem, υἱὸν θεοῦ εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χάριτος, κληρονόμον τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ. Hæc & similia reperiuntur sparsa in illa aurea homilia. Ponam tamen vnum, aut alterum locum, qui ad rem nostram faciat: Ἰωάννης ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία. κύριος κηρύσσει βάπτισμα υἱοθεσίας, καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν ἠλπικότων οὐχ ὑπακούσεται; ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν τὸ βάπτισμα, τοῦτο τελειωτικόν. ἐκεῖνο ἁμαρτίας ἀναχώρησις, τοῦτο οἰκείωσις πρὸς θεόν. Ioannes prædicabat baptisma pœnitentiæ, & egrediebatur ad illum tota Iudæa. Dominus prædicat baptisma adoptionis in filios, & quis ex his, qui in ipsum sperant, non obediet? illud baptisma introductorium erat; hoc perfectiuum est. Illud secessus à peccato, hoc consortium ad Deum. Ἠλίας ἅρμα πυρὸς, καὶ ἵππους πυρίνους πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας οὐ κατεπλάγη, ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ τῆς ἄνω πορείας τῶν φοβερῶν κατετόλμησε, καὶ μετὰ περιχαρείας ἐπέβη τῶν φλογίνων ἁρμάτων, ὁ ἐν σαρκὶ ζῶν ἔτι. σὺ δὲ οὐ πυρίνων ἁρμάτων ἐπιβήσεσθαι μέλλων, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναβαίνειν εἰς οὐρανὸν, οὐκ ἐπιτρέχεις τῇ κλήσει; Helias currum ignis, & equos igneos ad ipsum venientes non expauit, sed ob cupiditatem profectionis ad superna, contra horrenda audax fuit, & cum gaudio flammeos currus conscendit, atque hoc in carne adhuc viuens. Tu autem non igneos currus conscensurus, sed per aquam, & spiritum ad cœlum ascensurus, non accurris ad vocationem? Explicat deinde Basilius, quid sibi voluerit Heliæ illa trina infusio aquæ ad aram sacrificij, quæ flammam excitauit, & consumpsit holocaustum, δεικνύντος τοῦ λόγου, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ θεῷ οἰκειοῦται ὁ προσαγόμενος. καὶ ὅτι φῶς καθαρὸν καὶ οὐράνιον ταῖς τῶν προσιόντων ψυχαῖς διὰ τῆς εἰς τὴν τριάδα πίστεως ἀναλάμπει. Vt per hoc ostenderetur, quod qui adducitur per baptisma, Deo familiaris redditur. Et quod lux pura, & cœlestis in animis accedentium per fidem in Trinitatem refulget.

Gregorius Nazianzenus eadem habet, quæ & Basilius. Vt enim erant animo cōiunctissimi, & pari doctrina exculti; ita prorsus eadem animi sensa promunt. Vt non sit opus eadem iterare. Ponam tamen ex oratione illius in sanctū Baptisma vnū, aut alterum testimonium: αὕτη μὲν ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις, οὐ κόσμου κατακλυσμὸν ὡς πάλαι, τὴν δὲ τοῦ καθ' ἕκαστον ἁμαρτίας κάθαρσιν ἔχουσα, καὶ παντελῆ ῥύψιν τῶν ἀπὸ κακίας ἐπεισελθόντων συγχωσμάτων, ἢ μολυσμάτων. Hæc est Baptismatis gratia, & vis, quæ non mundi diluuium, vt olim, sed vniuscuiusque peccati purgationem, & omnimodam fœditatum, & inquinationum, quæ à prauitate ingressæ sunt, abstersionem continet. Deinde paulò pòst subiungit, καινοὺς ἀντὶ παλαιῶν, καὶ θεοειδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν ὄντων ἐργάζεται. Ex veteribus nouos, & ex humanis diuinos efficit.

Gregorius Nyssenus homilia de Baptismate: ἐγὼ δὲ ἀμφοτέροις συνήδομαι, τοῖς μὲν τελεσθεῖσιν, ὅτι μεγάλην δωρεὰν ἐπλουτήσατε. τοῖς δὲ ἀμυήτοις, ὅτι καλὴν προσδοκίαν ἐλπίζετε. ἄφεσιν εὐθυνῶν, λύσιν δεσμῶν, οἰκείωσιν πρὸς θεὸν, παρρησίαν ἐλευθέριον ἀντὶ δουλικῆς ταπεινότητος, ἰσοτιμίαν τὴν πρὸς ἀγγέλους. ταῦτα γὰρ ἡμῖν καὶ εἴ τι τούτοις ἀκόλουθον ἡ τοῦ λουτροῦ χάρις ἐγγυᾶται καὶ δίδωσιν. Ego verò, inquit, gratulor vtrisque initiatis quidem, quod magno dono ditati estis; non initiatis verò, quod bona futura speratis, iudicij scilicet, & pœnæ remissionem, vinculorum solutionem, conciliationem, & coniunctionem cum Deo, fiduciam ingenuam, & aditum liberum loco seruilis humilitatis, parem cum Angelis honoris conditionem, hæc enim nobis, ac si quid his simile est, & affine, lauacri gratia spondet, & præbet.

Chrysostomus homilia ad baptizandos: τὴν τοιαύτην τοίνυν κηλῖδα τὸ Ἰουδαϊκὸν ἐξεκάθαιρε λουτρὸν, τὸ δὲ τῆς χάριτος οὐ τοιαύτην, ἀλλὰ τὴν ὄντως ἀκαθαρσίαν τὴν μετὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς πολλὴν ἐντιθεῖσαν τὴν κηλῖδα. οὐ γὰρ τοὺς νεκρῶν ἁψαμένους σωμάτων, ἀλλὰ τοὺς νεκρῶν πράξεων ἁψαμένους τύπους ποιεῖ καθαρούς. κἂν μαλακὸς, κἂν πόρνος ᾖ τις, κἂν εἰδωλολάτρης, κἂν ὁτιοῦν εἰργασμένος δεινὸν, κἂν ἅπασαν τὴν ἐν ἀνθρώποις πονηρίαν ἔχων ᾖ, ἐμπεσὼν εἰς τὴν τῶν ὑδάτων κολυμβήθραν, τῶν ἡλιακῶν καθαρώτερος ἀκτίνων ἄνεισιν ἀπὸ τῶν θείων

ναμάτων. καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς κόμπον εἶναι τὰ λεγόμενα, ἄκουσον Παύλου λέγοντος, περὶ τῆς τοῦ λουτροῦ δυνάμεως. μὴ πλανᾶσθε, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. καὶ τί τοῦτο πρὸς; τὰ εἰρημένα φησί· τὸ γὰρ ζητούμενον δεῖξαι, εἰ πάντα ἐκκαθαίρει ταῦτα ἡ τοῦ λουτροῦ δύναμις. οὐκοῦν ἄκουσον τῶν ἑξῆς. καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ἡμεῖς μὲν ὑπισχνούμεθα δεῖξαι ὑμῖν, καθαροὺς πονηρίας γινομένους ἁπάσης τοὺς τῷ λουτρῷ προσιόντας. ὁ δὲ λόγος πλέον ἀπέδειξεν. οὐ καθαροὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁγίους, καὶ δικαίους γινομένους. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀπελούσασθε, ἀλλὰ καὶ ἡγιάσθητε, καὶ ἐδικαιώθητε.
» Sordes corporis iudaicum lauacrum e-
» mundabat; diuinæ autem gratiæ lauacrum
» non tantùm corporis, sed & animæ ma-
» culam, verasque sordes mundare consue-
» uit. Non enim eos, qui mortua corpora,
» sed eos qui opera mortua tetigerunt, effi-
» cit mundos. Et si mullis, si furnicator, si
» idolis seruiens, & si quid aliud huiusmodi
» gerens quispiam reperiatur. Et si omni hu-
» mana detestabilitate fuerit prægrauatus,
» & si totius malitiæ modis adstrictus; cùm
» ad illā natatoriam venerit, cū illius fontis
» diuinos senserit riuos, solis radiis mundior
» eleuatur. Et ne putes ostentationis gratia
» hæc verba proferri, audi Paulum de hu-
» ius lauacri virtute dicentem. Nolite erra-
» re, nec hi, qui Idolis seruiunt, nec for-
» nicatores, nec adulteri, nec molles, nec
» masculorum concubitores, nec auari, nec
» ebrij, nec fures, nec susurratores, nec
» rapaces regnum Dei possidebunt. Sed, in-
» quis, quid hæc ad rem propositam? Nam
» hoc quæritur, si omnia lauacri mundantur
» virtute; igitur accipe quæ sequuntur. Et
» hæc quidem, inquit, nonnulli eratis, sed
» abluti estis, sed sanctificati estis, sed iu-
» stificati estis in nomine Domini nostri Ie-
» su Christi, & in spiritu Domini Dei no-
» stri. Nos quidē pollicebamur vobis osten-
» dere ab omni malitia puros effici eos, qui
» hoc lauacrum promerentur; Verùm ratio
» longè maiora declarat. Non enim mundos
» tantùm, sed & sanctos, & iustos effectos
» ostendit. Non enim dixit, lauati estis, sed
» & sanctificari, & iustificari.

oratio

Theodoretus in illud quinquagesimi psalmi, asperge sine hyssopo, & mundabor: μόνη γὰρ ἡ τοῦ βαπτίσματος δωρεὰ, ταύτην ἐργάσασθαι τὴν κάθαρσιν δύναται. Sola enim
» baptismatis gratia hanc purgationem effi-
cere potest. Et paulò pòst: ἐκείνη γὰρ ἀκριβῶς ἀποπλῦσαι με δύναται μόνη, καὶ τὴν χιόνος μοι «
τὴν λευκότητα δοῦναι. Quippe illa sola pla- «
ne abstergere me potest, & niuis cando- «
rem mihi afferre. Nota similiter hìc ver- «
bum μόνη, & ἕν.

Damascenus de fide orthodoxa cap. 10. ὁμολογοῦμεν ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Confitemur vnum ba- «
ptisma in remissionem peccatorum, & in «
vitam æternam. «

Atque hi patres sufficiunt Græcis, cum quibus nunc agimus, ex quorum testimoniis, & allatis rationibus constat, hunc effectum esse proprium per se, quem producit solus baptismus in omnibus, vel si amittatur, pœnitentia in adultis. Neque potest esse vnus, & idem effectus principalis per se duorum Sacramentorū, quippe singula ad singulos instituta sunt. Alioqui certus numerus Sacramentorum præscribi minimè posset.

Præterea Eucharistiam non esse institutam per se vt conferat primam iustificationem ex eo probatur, quia diuinis legibus, & humanis valde cautum est, ne iis conferatur, qui à letalibus culpis non sunt expiati. Vnde prohibet Ecclesia dari publicis pœnitentibus, donec absoluantur. Ita Concilium Nicænum c. 21. & Ancyranum c. 4. & propterea Græci clamant in liturgia τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, Sancta sanctis. Quocirca si is esset effectus Eucharistiæ, non eum supponeret, antequam produceret. Quippe Sacramenta ex sententia Patrum potissimum Græcorum physicè & ex opere operato agunt.

Postremò Sacramentum Eucharistiæ est institutum per modum cibi, & potus, cibus autem non ordinatur de se ad viuificandum, seu suscitandum mortuum; sed ad nutriendum, vel confortandum hominem iam viuum. Quis enim dicat cibum creatum esse ad vitam dandam, quemadmodum per primam generationem, seu resurrectionem datur? cibus enim per se, & ad suum finem vitam supponit. Datur autem ad illam conseruandam, & nutriendam. Cùm ergo hoc Sacramentum sit institutum tanquam spiritualis cibus, non est ordinatum ad conferendam spiritualem vitam, seu primam gratiam.

Superest igitur, vt si est necessarium, sit quia conferuat vsque in finem gratiam. Sed infantes, de quibus nunc agitur, non indigent vllo medio ad conseruandam gratiam, quia in ea ætate non possunt illam amittere. Cùm nec peccare quidem possint,

possunt, ergo non indigent hoc Sacramento.

Rationem hanc affert Concilium Tridentinum sess. 21. de communione cap. 4. vbi postquam docuit baptizatis infantibus nullo modo esse necessariam communionem ante vsum rationis, hæc etiam addit, siquidem per Baptismi lauacrum regenerati, & Christo incorporati adeptam iam filiorũ Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt. Et profectò hæc ratio est per se satis clara. Nam infantes per solum baptismum acquirunt gratiam, & veram iustitiam. verè enim fiunt iusti, & ex filiis iræ, & inimicis, amici, & filij Dei euadunt. Gratia verò non nisi per peccatum mortale amittitur, cuius infantes non sunt capaces in ea ætate. Quocirca eo tempore non amittunt gratiam, immò neque possunt amittere. Igitur si ante vsum rationis moriantur, vt sæpe multis contingere solet, necessariò assequuntur beatitudinem. Quippe necessariò gloria tanquam præmium respondet gratiæ, & ita nullo alio indigent Sacramento. Quæ ratio concludit etiam de adultis, si moriantur, antequam amittant primam gratiam per solum baptismum acquisitam. Et clarissimè patet in iis, qui baptizati statim in phrenesim, aut in amentiam inciderunt, aut qui baptizantur amentes petito priùs baptismate. Quia hi post baptismum non peccauerunt, neque potuerunt peccare, & amittere gratiam. Vnde colligimus, non posse institui medium aliquod simpliciter necessariũ ad salutem, nisi pro iis, qui gratiam culpa sua possunt amittere, aut illam nondum habent.

Eucharistiam non esse necessariam, tanquam medium, ne dum infantibus, sed neque adultis.

CAPVT XLIII.

PROBEMVS autem vniuersè aliis quoque rationibus etiam pro adultis, ne dum pro infantibus, Eucharistiam non esse medium simpliciter necessarium ad conseruandam vsque ad extremum vitæ gratiam.

Pluribus enim modis possumus intelligere, aliquid esse necessarium ad permanentiam, & conseruationem gratiæ. Vno quidem modo, quòd influat immediatè conseruando, vt Sol conseruat lumen in aëre. Alio modo, quia remoueat corrumpens, quia nimirum remouet occasiones peccati, & dat vires ad resistendum tentationibus, & ideò est medium necessarium, quia sine illo, impossibile est non labi. Tertio modo, quia nisi accipiatur, fit peccatum, & consequenter amittitur gratia.

Primo modo, non potest Eucharistia conseruare gratiam, quòd ex multis capitibus probatur. Primò, quia vel conseruat eo quòd sumatur re ipsa, & actu, vel conseruat etiam si non sumatur. Si posteriùs, ergo non est opus re ipsa sumere, & potest aliquis sine reali sumptione saluus esse. Si primum, ergo si statim, post acceptum aliquod sacramentum, vel habitam per contritionem gratiam, non sumatur Eucharistia, perit illa gratia per aliud sacramentum acquisita, quemadmodum perit lux deficiente in momento Sole. Et quia impossibile est, vt in secundo instanti post acceptam gratiam sumatur. Ergo semper acquisita gratia per baptismum, vel contritionem perit. Quod est absurdissimum. Neque est vsus Ecclesiæ eum tanta celeritate, & anxietate animi sacram Eucharistiam præbere Christi fidelibus.

Secundò, quia sine culpa nostra amitteremus gratiam, & ad impossibile teneremur. Ponamus enim casum, qui quandoque solet contingere, vt quis suscepta gratia baptismali, antequam sumat Eucharistiam è vita decedat, vel in phrenesim incidat; is amitteret gratiam sine vlla culpa sua; & impossibile fuit ipsi accipere illud medium necessarium. At impossibile est esse aliquod medium conseruandæ gratiæ collatæ, quod non sit nobis possibile accipere, & propter cuius carentiam, gratia iam adepta amitti debeat. Quia gratia iam acquisita non amittitur, nisi per peccatum. Nullum autem est peccatum carere eo, quod fieri non potest, vt habeatur.

Tertiò, quia Deus, qui per Christum creat, & conseruat gratiam, creat illam, & conseruat, non semper quatenus Christus est in Eucharistia, nisi quando re ipsa sumitur Eucharistia. Aliàs, per alia sacramenta.

Postremò, quia quomodocumque sit Deus per Christum causa gratiæ, siue quatenus Christus existit in Eucharistia, siue quatenus est causa vniuersalis, & extra Eucharistiam; tenetur ipse eam conseruare remanentibus nimirum iisdem dispositionibus, quibus positis debuit etiam pro-

ducere gratiam. Poſita enim contritione, A & ſimiliter ſacramento Baptiſmi, Deus producit gratiam, ergo etiam conſeruat. Neque aliter conueniens fuit fieri, quia toto tempore, quo homo non peccat poſt acquiſitam gratiam, moraliter manet ea diſpoſitio, & ratio propter quam collata eſt primò gratia. Ergo toto illo tempore, quandiu durat talis diſpoſitio, & pro quolibet inſtanti, eſt ſufficiens ratio, cur Deus, qui eam produxit, etiam conſeruet. Ergo ad eius conſeruationem non indigemus alio medio, quandiu eam non amittimus per peccatum. Quod ſi Deus eam non conſeruaret, ſine noſtra culpa non conſeruaret. Non enim in noſtra poteſtate eſt B eum cogere, vt conſeruet. Sed non eſt timendum ne non conſeruet. Et eſt quidem illud neceſſarium ex parte Dei, non tamen ex parte noſtra. Non enim ad nos ſpectat alio modo gratiam conſeruare, qui eam, vt dixi, nulla alia ratione, quàm per peccatum amittere poſſumus. Non ergo Euchariſtia conſeruat gratiam hoc primo modo. Nimirum perpetuò influendo. Neque talis modus eſt nobis medium neceſſarium.

Reſtat igitur, vt ſi quidem eſt mediũ neceſſarium ad conſeruandam gratiam, ſit altero ex duobus poſterioribus modis.

Sed neque tertius modus poteſt eſſe verus. Nam quæ talia ſunt, ſunt neceſſaria neceſſitate præcepti, non autem medij. Vnde ſicut poſſibile eſt occurrere caſum, in quo ceſſet præceptum, poſſibile etiam eſt occurrere caſum in quo ſine illo, quod dicitur medium, conſeruetur gratia, & homo ſaluetur.

Secundus autem modus facit quidem neceſſitatem, ſed ſecundum quid, non autem medij ſimpliciter. Primò quia, ſi faceret neceſſitatem medij ſimpliciter, comprehenderet etiam infantes, quippe talis eſt natura medij ſimpliciter neceſſarij, vt neminem excipiat. At infantes nullas admittunt, & patiuntur in ea ætate tentationes, quas Euchariſtia remouere debeat, ergo non indigent tali medio. Secundò pro adultis, quia poteſt eſſe homo ſæpè in tali ſtatu, in quo peccare non poſſit, vt cũ dormit, vel aliunde non habet plenum vſum rationis, & pro illo tempore non indiget, vt remoueantur occaſiones peccati, aut vt vires ſubminiſtrentur ad non peccandum, quo tamen tempore mori poteſt, & ſaluari ſine tali medio. Tertiò, quia cùm iam ponatur eſſe in gratia, iam ponitur etiam habens auxilium tantum, quantum connaturaliter coniungitur gratiæ ad non peccandum, quòd ſaltem ſufficit ad ſuperandas tentationes ordinarias. Neque verò extraordinariæ, & graues incidunt pro quolibet inſtanti. Ergo pro aliquo tempore poteſt iſte non peccare ſine illo medio, & conſequenter non eſt ſimpliciter neceſſarium medium. Quartò, quia vel eſt in eius poteſtate adhibere hoc medium, vel non. Si eſt in eius poteſtate, tunc peccat quando omittit illud mediũ. Tunc enim quiſque peccat, cùm volens reddit ſe impotentem ad non peccandum, & conſequenter priuatur gratia, quia peccauit peccato antecedente tentationes, ad quas vitandas erat medium neceſſarium; & hoc modo ſua culpa amittit gratiam. Quamuis & hoc non ſemper arguat medium abſolutè neceſſarium, ſed aliquando medium ſecundum quid, & neceſſitatem moralem habens. Quippe non ſolùm medium abſolutè neceſſarium, ſed & neceſſarium ſecundum quid, & neceſſitatem moralem habens tenemur adhibere, ne peccemus. Si autem non eſt in eius poteſtare adhibere medium, vt teuera non eſt in aliquibus caſibus, rurſus aut non adhibito medio, adhuc poteſt non peccare, & conſequenter medium non eſt neceſſa- C rium ſimpliciter ad non peccandum. Aut ſi non poteſt non peccare, neceſſitabitur ad peccatum. Quòd repugnat primò quidem naturæ peccati, quod non poteſt committi ſine libertate. Deinde diuinæ bonitati, quæ neceſſitare non poteſt hominem, immò neque inducere ad peccatum.

Ex his autem apparet Euchariſtiam non eſſe medium ſimpliciter neceſſarium, neque ad conferendam primam gratiam; neque ad eam vſque in finem conſeruandam.

Ex quo & aliud ſequitur, impoſſibile eſſe, aliquid eſſe neceſſarium neceſſitate D medij ſimpliciter, niſi ei qui ſit in peccato mortali. Patet, quia neceſſitas medij eſt vel ad acquirendam, vel ad conſeruandam gratiam, vt dictum eſt. Non eſt autem ad conſeruandam, ergo ad acquirendam. Sed acquiſitione gratiæ non indiget, niſi qui eſt in peccato. Ergo medio ad acquirendam gratiam non indiget, niſi qui eſt in peccato. Ergo medium neceſſarium ad ſalutem non eſt, niſi pro eo qui ſit in peccato.

Quòd autem hactenus diſſeruimus de Euchariſtia, confirmatur etiam à poſteriori. Nam donum finalis perſeuerantiæ da-

tur aliquibus non per hoc ſacramentum; A &aliquibus, qui hoc ſacramentum ſuſcipiant, non datur. Ergo neque eſt effectus infallibiliter conſequens ſacramentum; neque effectus, qui ſolùm conferatur ab hoc ſacramento, cùm alioquin omnis effectus, qui datur vi alicuius ſacramenti, ſemper, & infallibiliter ſit illi connexus; ita vt idem tribuatur omnibus cum pari diſpoſitione ſumentibus eodem modo ſacramentum. Antecedens continet duas partes, prior probatur, quòd datur aliquibus non per hoc ſacramentum. Nam ſi datur donum perſeuerantiæ per hoc ſacramentum, vtique datur prout vel in voto, vel in re habetur hoc ſacramentum; ſed B nonnullis tribuitur neque in re, neque in voto habentibus hoc ſacramentum, ergo non datur per ſacramentum Euchariſtiæ. Probatur minor, videmus quoſdam ita naſci, vt impoſſibile ſit eos viuere, niſi ad breuiſſimum tempus, quo vix baptizati poſſint. Vnde morbus, qui non patitur vitam, qua perueniant ad vſum rationis, eſt prior quàm baptiſmus ipſe. Similiter quidam toto tempore vitæ obſtinati in infidelitate, moribundi petunt baptiſmum, & ante ſuſceptionem illius incidunt in phreneſim, aut alium morbum impedientem C vſum rationis, & conſequenter priùs ſiunt inhabiles ad amittendam gratiam, quàm eam, aut baptiſmum acceperint. Similiter euenit caſus, in quo nonnulli, qui diu fuerunt in peccato petunt abſolutionis ſacramentum, & priuſquam conſequantur, ſimiliter incidunt in phreneſim, vnde iuſtificantur, quando iam non habent, vt poſſint gratiam amittere, hi omnes non priùs habent votum Euchariſtiæ, quàm fuerint iuſtificati per baptiſmum, aut pœnitentiam, ergo non priùs poteſt votum Euchariſtiæ in illis operari effectum ſuum. Quotieſcumque enim dantur duo ſacra- D menta, quorum vnum natura ſua prærequirit alterum ad conferendum effectum ſuum, votum poſterioris non poteſt iuſtificare, niſi præſuppoſito priori ſacramento in actu ſuſcepto. Quod explico, quia tota vis voti eſt à ſacramento, prout aliqua ratione coniungitur cupienti; ſed ſacramentum etiam realiter cõiunctum iſti, non operaretur, niſi præſuppoſito priore ſacramento in actu. Ergo neque votum poteſt operari, non enim plus habet virtutis, & efficacitatis ſacramentum in deſiderio, quàm habeat in ſeipſo. Minor autem probatur, quia ſi quis catechumenus actu confiteatur, aut ſumat Euchariſtiam, non iuſtificatur. Immò peccat. Ergo ſacramentum re ipſa coniunctum non poteſt conferre gratiam niſi ſuppoſito priore ſacramento in actu. Et multo minus votum ſacramenti.

Sed donum finalis perſeuerantiæ in his caſibus eſt præuentio mortis, vel letalis morbus tollens vſum rationis, quòd eſt prius, quàm ſuſceptio ſacramenti Pœnitentiæ, vel Baptiſmi. Ergo non poteſt tale donum tunc procedere ab Euchariſtia, ne dum in voto, ſed neque in re ſuſcepta.

Præterea, quod tunc non habeatur in voto (nam quod non in re ſatis eſt manifeſtum, cùm Euchariſtia non antecedat illa ſacramenta, quando nemo ad eam ritè accedere poteſt, niſi priùs baptizatus, vel ſacramento Pœnitentiæ expiatus) probatur. Quia puer paruulus non habet votum vllum explicitum, neque implicitũ. Quia vel illud continetur in alio ſacramento, vel eſt votum Eccleſiæ, ſed non continetur in alio ſacramento, quod puer nõdum ſuſcepit. Neque eſt votum Eccleſiæ, quæ non habet votum, niſi de tribuendo hoc ſacramento fidelibus, quales nondum ſunt illi pueri ſic morbo affecti, & nondum nati, vel vix nati.

Deinde verò etiam ſi tunc haberet puer aliquod votum, non poteſt votum eum iuuare. Nam non poteſt aliquis iuuari per voluntatem ſuſcipiendi id, quod ſuſceptum, illum non iuuat pro illo ſtatu, in quo cupit. At puer nondum baptizatus, & infidelis quilibet, nondum eſt capax Euchariſtiæ, & ſi ſuſceperit eam nihil illi confert ad vitam æternam, ergo neque illo voto iuuari poteſt. Quod idem valet de attrito ante confeſſionem. Nam eſt minus capax ſacramenti Euchariſtiæ. Immò neque votum confeſſionis eum tunc iuuat, ne dum votum communionis.

Secundò, luculenter hoc exemplo probatur, quia poteſt aliquis decedere cum expreſſa voluntate non ſuſcipiendi ampliùs hoc Sacramentum, & tamen ſaluari, ergo donum finalis gratiæ, & perſeuerantiæ non prouenit ab Euchariſtia. Probetur caſus. Sit aliquis moribundus, qui poſt acceptum viaticum peccet mortaliter, deinde poſt horam conteratur, vel confiteatur, & tandem eodem die moriatur. Hic poteſt habere expreſſum animum, nunquam poſtea communicandi, quia ſcit ſe viuere non poſſe diutius. Neque tamen dici poteſt, quòd non ſuſficeretur, ſi ritè confiteatur. Neque votum habere poteſt ſumendi Euchariſtiam, nam ſi haberet,

teneretur ſtatim poſt confeſſionem eodem die illius particeps fieri, quippe commodè poſſet ſumere Sacramentum. Et præceptum de medio ſimpliciter neceſſariò per ſe loquendo non eſt de voto, ſed de reali vſu, ſi adhiberi poſſit. At non eſt conſuetudo Eccleſiæ æquè Græcæ, & Latinæ bis eodem die dandi Euchariſtiam, vt propterea etiam ipſe, quia non tenetur communicare, potiùs voluntatem contrariam habeat illo die non ſumendi Euchariſtiam. Ad hæc faciamus, quod poſſibile eſt. Et ſæpè euenit, huiuſmodi hominem attritum ante confeſſionem incidere in phreneſim, & abſolui propter petitam cõfeſſionem, tunc cùm habuerit expreſſam voluntatem non communicandi ampliùs, certè non habuit votum Euchariſtiæ. Et tamen præuentus eſt, vt perſeueraret. Neque Euchariſtia pt ętenta per modum viatici ſumpta operatur, vel illi opitulari potuit, vt tunc præueniretur, quia adhuc erat in peccato mortali, quo tempore nullum ſacramentum confert vllum effectum. Illa enim iam neque actu eſt, cùm conſumpta fuerit, neque virtute, quia periit gratia, & meritum pet eam acquiſira. Vnde non poteſt concurrere ad iuſtificationem iſtius hominis, prout iam ſuſcepta. Neque poteſt dici, moraliter cenſeri præſens, & illius intuitu conferri iſti gratiam. Sacramenta enim ante peccarum ſuſcepra, nihil conferunt ad remiſſionem peccati, quod poſtea committitur.

Atque his rationibus firmamus priorem partem antecedentis. Quòd verò poſteriore loco poſuimus, quod ſcilicet, non omnibus donum perſeuerantiæ conſeratur ſuſcipientibus hoc ſacramentum re, vel voto, patet manifeſtè, & quidem ſi votum intelligamus, probatur id in paruulis Latinorum, qui æquè diſpoſiti per gratiam baptiſmalem accipiunt hoc ſacramentum, vt nonnulli volunt in voto. Et tamen vnus præuenitur morte, & moritur in gratia, alter ſupereſt, & damnatur. Ergo non eſt effectus infallibiliter connexus voto huius ſacramenti. Si autem realem ſumptionem de ſideremus, patet in paruulis Græcorum, qui ſimiliter æquè diſpoſiti, re, & actu expreſſo ſumunt Euchariſtiam; ex quibus aliqui moriuntur ante vſum rationis & ſaluantur, alij viuunt, & damnantur, vt qui fidem Chriſtianam abnegant facti Turcæ. Ergo effectus hic non omnibus tribuitur cum eadem diſpoſitione ſumentibus hoc ſacramentum. Nam ſi effectus Euchariſtiæ eſſet præuenii morte, ne peccet prior, & damnetur, etiam alter qui eſt damnandus, ſi viuat, deberet præueniri, quod non habet, & ideo damnatur.

Patet deinde hoc idem in adultis, quia videmus multos adultorum cum maiore deuotione, & præparatione ſumentes diu Euchariſtiam, deficere, & damnari. Alios autem cum minore ſumentes perſeuerare, & ſaluari, vt eos, qui magna vitæ parte malè tranſacta conuertuntur, & iuſtificantur in fine vitæ, & præueniuntur phreneſi Vel alios, qui in fine vitæ conuertuntur, & nullas paſſi tentationes perſeuerant, & ſaluantur. Ex quo patet, quod donum perſeuerantiæ non datur omni adulto dignè ſumenti Euchariſtiam. Neque valet, ſi dicas, quod qui non perſeuerat, culpa ſua non perſeuerat, & ideo ſacramentum quantum eſt de ſe, dat omnibus donum perſeuerantiæ, ſed quidam culpa ſua illo non vtuntur. Hoc, inquam, non valet.

Nam donum perſeuerantiæ ſpeciale non in eo poſitum eſt, quod homo poſſit perſeuerare, ſed in eo quod perſeueret actu, & hoc eſt donum, quod eſt ſimpliciter neceſſarium ad vitam æternam, & inſeparabiliter illi coniunctum. At qui non actu perſeuerat, non habuit, vt actu perſeueraret, qui autem perſeuerat, habuit, ergo hoc donum non eſt tributum niſi vni, & non alteri. Rurſus, licet homo liberè perſeueret, interdum tamen non liberè habet donum, quo ſit, vt actu liberè perſeuerer, neque eſt in eius poteſtate habere, & non habere illud, ergo nemo culpa ſua caret illo, licet culpa ſua non perſeueret.

Dices, culpa ſua caret, quia prius pet actus malos ſe reddidit indignum tali auxilio. Sed contra hoc eſt. Primò, quia interdum deteriores ſaluantur, & meliores damnantur. Vnde ſi merita vitæ ſuperioris attendantur, hoc potiùs officit aduerſariis. Secundò verò ille, qui pet peccata ſe non reddidit indignum auxilio, ex miſericordia, & auxilio Dei non ſe reddidit. Quare ergo, & alteri non hoc idem collatum eſt, vt ſe non redderet indignum auxilio?

Quod ſi dicas, hoc donum non reddendi ſe indignum auxilio, non conſerri vi Euchariſtiæ. Ergo aliquid maximè requiſitum ad finalem perſeuerãtiam, & ex quo pendet totum donum perſeuerantiæ, non eſt ex ſacramento Euchariſtiæ.

Et confirmatur, quia vel datur donum perſeuerantiæ alicui, qui ſe reddit indi-

gnum, vel nulli. Si datur alicui, & aliis nõ datur, ergo in æquè indignos hoc sacramentum non æquè operatur. Si autem nulli indigno datur, & datur omnî digno. Ergo præcipua pars doni perseuerantiæ datur non per hoc sacramentum. Vel si datur per hoc sacramentum, vt sint digni, quare ergo omnes indigni, qui suscipiunt, non fiunt digni? & sic redit ratio à capite, quod in æquè dispositos sacramentum non æqualiter operatur, quod si non omnibus dignis datur. Rursus, ergo non omnibus eodem modo dispositis, hoc sacramentum confert hoc donum. Sic ergo probatum sit Eucharistiam non esse medium simpliciter necessarium.

Soluitur argumentum superius allatum pro parte affirmatiua desumptum ex cap. 6. Ioan.

Capvt XLIV.

Svperest, vt ad argumenta, quæ à principio quæstionis proposuimus, respondeamus.

Ad primum quomodo sit intelligendus locus Euangelij, Nisi manducaueritis, &c. duplex est sententia Theologorum.

Altera negantium necessitatem vllam esse huius sacramẽti, nisi ratione præcepti. Si enim non est necessitas medij, vt iam probatum est, necessariò sit, vt sit necessitas præcepti, à qua excluduntur infantes. Nam tertia illa necessitas secundum quid, potest illa quidem ad alterutram referri, sed simpliciter neutra est, & ideò de illa in præsentia non loquimur. Quod si fortè verba Christi illam etiam necessitatem respiciunt, & significant, istud infrà indicabimus.

Altera est affirmantium esse huiusmodi necessitatem, quæ quamuis non sit necessitas medij eo modo quo hactenus differuimus, neminem tamen penitus excipiat, atque adeo infantes etiam comprehendat. Quod quomodo intelligi debeat, auctorum huius opinionis allatis in medium verbis infrà explicabimus.

Primæ sententiæ auctores sunt B. Thomas in 4. d. q. 2. p. a. 1. l. 2. Durandus eadem d. q. 2. Paludanus d. q. q. 1. Caietanus & alij. Qui sanè rectè admodum censent ab hac necessitate præcepti eximendos esse paruulos, qui cùm careant vsu rationis non sunt capaces præcepti.

Quòd autem assequantur salutem sine tali præcepto, probatur iisdem rationibus, quibus probauimus Eucharistiam nõ posse esse medium illis simpliciter necessarium. Nam infantes per solum baptismum liberantur à peccato originali, & nanciscuntur primam gratiam, quam in ea ætate nullo modo amittere possunt. Igitur per eam, si moriantur, assequuntur gloriam. Quæ omnia innituntur fundamentis fidei.

Vnde tale argumentum formare possumus. Præceptum est eiusmodi conditionis, vt (quando commodè fieri potest, & nihil intercedit, quod impediat) sine eo in re, vel in voto, non queat is saluari, cui præceptum imponitur. Sed infantes saluantur sine Eucharistia; igitur non est illis hoc præceptum impositum, alioqui non saluarentur.

Dices, Ecclesiam habere votum Eucharistiæ pro infantibus, cuius vi saluantur.

Contra primò, quia votum deberet adimpleri præsente commoditate aliter quidem signum est non esse votum. At Ecclesia Romana cùm possit in multis infantibus ante obitum illud præceptum exequi, non exequitur, immò oppositum præcipit. Ergo. Deinde non habeat votum, infantes nihilominus propter meram gratiam Baptismi saluantur.

Secundò probatur ex iisdem verbis Saluatoris Ioan. 6 Nisi manducaueritis. Non enim sine causa sic loquutus est Christus, quasi ad eos dirigens sermonem, qui illum audire, & vim obligationis, & magnitudinem comminationis intelligere poterant, quod nimirum amissuri essent vitam, nisi præceptum custodirent. Quales certè non sunt infantes.

Neque ratio B. Augustini (pace dixerim tanti Doctoris) aliquid in contrarium concludit. Non enim negabit similes locutiones ad solos adultos spectare: vt cùm Dominus dicit, Nisi pœnitentiam egeritis, nisi efficiamini, sicut paruuli, solos adultos alloquitur. Nec solùm præsentes respicit, vt ex mente legislatoris doctè admodum notat idem Augustinus; sed omnes, addimus nos, qui sunt illis similes, & capaces talis præcepti. Vt etiam cùm dixit, Hoc facite in meam commemorationem, adultis imponebat præceptum. Nec omnibus tamen adultis, sed Sacerdotibus solis, qui erant capaces illius præcepti. Nec tantùm præsentibus, sed & absentibus, & futuris.

Illa autem forma loquendi de se indifferens est ad significandum vel medium, vt cùm dicitur, nisi pœnitentiã egeritis, vel præceptum, nisi efficiamini vt paruuli. Hoc est, nisi seruaueritis mandata mea. Dignoscitur autem significare medium, vel præceptum ex materia, in quam cadit. Si enim est sermo de re necessaria ad tollendum peccatum mortale, & acquirendam primam gratiam præter necessitatem præcepti, continet necessitatem medij, & huiusmodi sunt loquutiones de Baptismo, & pœnitentia. Si verò sit sermo de actione aliqua, quæ supponit peccatum remissum, & acquisitam gratiam, tunc solùm significat necessitatem præcepti. Secundum verò hanc doctrinam, illa verba, nisi manducaueritis, non significant necessitatem medij, igitur præcepti. Augustinus autem, quia potuit alio modo locum Euangelicum seruare, non excludendo pueros, & multum faciebat ad suum propositum contra Pelagianos, idcirco superiorem modum videtur impugnasse iuxta suam mentem, quem vtique secundum hanc sententiam minimè impugnasset.

Quod igitur asserit Augustinus, panẽ, quem pollicetur Christus se daturum esse carnem suam pro seculi vita, hoc est pro omnibus, siquidem vox illa seculi neminem excludit, & consequenter etiam pro infantibus, quorum saluator est Christus; istud, inquam, non est negandum, sed non videtur mihi aliquo incommodo afficere posse hanc sententiam de necessitate præcepti. Nempe passionem, quam sustinuit Christus in sua carne, quando crucifixus est, & quam applicuit Sacramentis, quibus homines saluantur, æquè ad omnes tam adultos, quàm infantes pertinere Dominus voluit. Atque ita caro eius data est, & exposita pro seculi vita, id est pro omnibus, & illa eadem est in Sacramento Eucharistiæ. Non tamen inde inferri potest hanc eandem in hoc Sacramento contentam æquè ad omnes spectare, sed ad eos tantũ, qui habent requisitas conditiones. Christus autem idcirco adduxit illud exemplum de sua carne passibili, vt realem præsentiam sui corporis impassibilis ostenderet in hoc Sacramento. Sed hæc obiter.

Tertiò probatur ex circunstantiis præcepti. Quia Christus imposuit præceptũ sumendi Eucharistiam. Paulus autem explicat hoc esse intelligendum de manducatione dignè sumentium. Declarat autẽ eos dignè sumere, qui prius probant se ipsos, & sic de pane illo edũt. Ex probatione sui ipsius, & consideratione tanti mysterij, actualis deuotio oriri solet, estque alioqui conuenientissima ob infinitam excellentiam Sacramenti, & vtilissima, non tamen simpliciter necessaria. Hæ sunt circunstantiæ præcepti, quæ cùm infantibus minus conueniant, etiam præceptum conuenire non potest.

Quartò probatur ab Effectibus Eucharistiæ, hi sunt magis, ac magis hominem cũ Christo vnire, & per se augere gratiam, remittere peccata quotidiana, & venialia, præseruare à mortalibus, quandoque verò non vnitum facere vnitum, hoc est delere peccata mortalia, quando quis carens gratia cum sufficiente dispositione scilicet supernaturali attritione bona fide accedit ad Sacramentum. In hoc autem consistit bona fides, vt ignoret statum suum, existimans se esse in gratia, vt nullam habeat conscientiam peccati mortalis, de quo non existimet, sufficientem se pœnitentiam egisse.

Primum effectum participare possunt & adulti & paruuli, quippe ex perceptione Sacramenti augetur illis gratia. Non tamen videtur Sacramentum propterea præceptum fuisse, quia iste effectus, qui quodammodo communis est omnium Sacramentorum, perficit quidem hominem, sed non omnia, quæ perficiunt, præcipiuntur. Quare si nullum alium produceret effectum, poterat Christus instituere hoc Sacramentum, vt nonnulla alia, & tamen non imponere præceptum; sed in libera potestate hominis relinquere eo vti, vel non vti. Quod si præcipit propter istum effectum (neque enim contrarium vt minimè dubium affirmo) requisiuit tamen actum suscipientis, & probationem sui ipsius, quam describit Paulus indicans, neminem esse satis aptum ad edendum, nisi qui probare se ipsum potest, quod est proprium adultorum. Et ex ista parte non æquè participarent effectum infantes, qui merè passiuè se habent, & adulti, qui proprios actus addunt, & actiuè concurrunt. Alij verò effectus propter quos Eucharistia videtur præcepta fuisse, potissimum quia præseruat à mortalibus, & moraliter loquendo, qui diu à sumptione Sacramẽti abstinent, facile ruunt, non habent locum in infantibus. Non igitur verisimile est necessitatem eius imponi alicui, cuius ipse minimè sit capax.

Postremò probatur ex huiusmodi coniectura, quia si fuisset præceptum diuinum

dādi Euchariſtiam infantibus, quàm primū ceſſauit iſte mos in Ecclesia Latina (ceſſauit autem procul dubio à multis ſeculis, & ante ſchiſma Græcorum) ſtatim fuiſſet orta perturbatio, & ſchiſma in Eccleſia. Quòd quia minimè factum eſt, ſignum eſt, eam conſuetudinem initium ſumpſiſſe non ex præcepto iuris diuini, ſed ex aliis cauſis, quæ illo æuo conuenientiſſimæ videbantur.

Huic ſententiæ optimè quadrare videntur teſtimonia ſanctorum Patrū Græcorum, qui in ſuis commentariis ad ſolos adultos dirigunt verba Chriſti, & fidem ab eis requirunt ad intelligendum, & capeſcendum tantum myſterium. At infantes actum fidei exercere, vt minùs capaces in ea ætate, non valent. Non igitur Græci Patres illa ſententia Saluatoris eos comprehendi exiſtimant. Itaque in ea homilia Chryſoſtomus explicata illa voce σκληρός, durus eſt hic ſermo, ſubiungit: καὶ μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν. οὐδὲ γὰρ περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ κάτω στρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς ἑαυτόν. Et tamen nihil tale aiebat Chriſtus (hoc eſt non debebat illis videri durus ſermo.) Non enim de vitæ ratione, ac moribus, ſed de dogmatibus diſſerebat ſurſum, deorſum verſans fidem in ſeipſum. Hoc eſt omni ex parte conabatur Chriſtus efficere, vt in ipſum Iudæi crederent. Propterea, ne putarent eum filium eſſe Ioſephi fabri, de cœlo deſcendiſſe fatebatur, & carnem ſuam eſſe verum cibū, qui viuificet animum, longè præſtantiorem manna, cuius tamen manna mentionem fecit tum diſcrimen inter illud, & corpus ſuum ob oculos exhibens, tum etiam αὐτοὺς εἰς πίστιν ἐνάγων, eos adducens, vt crederent. Si enim potuit quadraginta annis, nec metens, nec ſeminans ſolo manna eorum vitam ſuſtentare, multo magis nunc id efficere poterit, quando & ad maiora præſtanda venit. Cumque illi fieri hoc nō poſſe contenderent, Chriſtus addidit, tantum abeſſe, vt hoc fieri non poſſit, vt etiam ſit per quàm neceſſarium, ſi viuere vellent, carnem ſuam comedere. Hæc & id genus ſimilia Chriſtus Dominus in eo ſermone, & vna cum illo in ea homilia fideliſſimus interpres Chryſoſtomus. Quæ profectò infantibus intelligere non valentibus nulla ratione congruere poſſunt.

Quocirca, & S. Cyrillus loco citato ita diſſerit: τίνα μὲν τρόπον αὐτοῖς τὴν σάρκα δώσει φαγεῖν, οὔπω διδάσκει. ᾔδει γὰρ ὄντας ἐν σκότει, καὶ νοεῖν οὐδαμόθεν ἰσχύοντας τὸ ἀπόρρητον, ὅσον δὲ αὐτοῖς ἐκ τοῦ φαγεῖν ἀγαθὸν ἐκβήσεται, παραδεικνὺς χρησίμως. ἵνα τάχα πως αὐτοὺς τοὺς εἰς τὸ βούλεσθαι ζῆν ἀνθρωπίνως ἡδοναῖς ἑτοιμοτέρους ποιῶν, τὸ πιστεύειν διδάξῃ. πεπιστευκόσι γὰρ ἤδη, καὶ τὸ μανθάνειν δύνασθαι πρεπόντως ἀκολουθεῖ ἐπεὶ καὶ οὕτω φησὶν ὁ προφήτης Ησαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε. οὐκοῦν ἔδει προεῤῥιζωμένης ἐν αὐτοῖς τῆς πίστεως, δευτέραν ἐπεισκεύασθαι τὴν ἐφ' οἷς ἀγνοοῦσι σύνεσιν, καὶ οὐ πρεσβυτέραν τῆς πίστεως ἐρεῦσθαι τὴν ζήτησιν. διὰ ταύτην οἶμαι τὴν αἰτίαν, παρεὶς εἰκότως ὁ κύριος τὸ λέγειν αὐτοῖς, τίνα τρόπον ἐπιδώσει τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν, ἐπὶ τὸ χρῆναι πιστεύειν πρὸ τῆς ἐρεύνης καλεῖ. τοῖς γὰρ ἤδη πεπιστευκόσι διακλάσας τὸν ἄρτον ἐδίδου λέγων, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς πάντας τὸ ποτήριον περιενεγκὼν λάβετε, πίετε φησὶν ἐξ αὐτοῦ πάντες. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὁρᾷς ὅπως τοῖς μὲν ἀνοηταίνουσιν ἔτι, καὶ τὸ πιστεύειν ἀζητήτως ἐξωθουμένοις. οὐκ ἐξηγεῖται τοῦ μυστηρίου τὸν τρόπον. τοῖς δὲ ἤδη πεπιστευκόσι, σαφέστατα διαπτύει τὴν εὑρεσιλογίαν; Quemadmodū quidem carnem ſuam ipſis dabit ad manducandum, nondum docet. Sciebat enim eos in tenebris verſari, & rem arcanam nulla ex parte intelligere poſſe. Quantum verò boni, ſi comederint ex eo ipſis exorietur, vtiliter indicat. Vt fortè voluptate ipſa faciliùs eis perſuadens, velle æuo ſempiterno viuere, fidem eos doceret, quippe iā credentes illud meritò ſequitur, poſſe etiā intelligere, quando & Propheta Eſaias ita enunciat, ſi non credideritis, nec intelligetis. Igitur priùs fides in ipſis radices figeret, deinde eorum, quæ ignorabant, intelligentia conſequeretur oportebat. Neque antiquior fide inueſtigatio ipſa cernetur. Hanc ob cauſam, vt reor, Dominus iure optimo prætermiſſo ipſis indicandi modo, quo daturus eſſet carnem ſuam ad manducandum: quod opus eſt priùs credere, quàm inueſtigare, ad hoc eos adhortatur. Iis enim, qui iam crediderant, cùm fregiſſet panem dabat dicens, Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum. Similiter autem, & ad omnes calice circumlato, Accipite, inquit, bibite ex eo omnes, hic eſt enim ſanguis meus teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Perpicis quia inſipientibus adhuc, & credere abſque diſquiſitione abnuentibus, myſterij modum non exponit; iam verò credentibus clariſſimè vulgaſſe reperitur? Hactenus Cyrillus.

Theophylactus per ſe clarus eſt, quòd adultos intelligat, ſiquidem ex verbis Saluatoris, & admiratione Iudæorum illud infert, ad ſacra myſteria fide certa, mini-

méque dubia nos debere accedere, & non more Iudaico, ζητεῖν τὸ πῶς, quærere illud, quomodo.

Addo etiam, nonnullos Patres ſic loquutos fuiſſe ob neceſſitatem ſecundum quid, & moralem, quam habet Sacramentum Euchariſtiæ, & propter quam veriſimile eſt, non modò inſtitutum, ſed etiam à Chriſto Domino imperatum fuiſſe. Quod enim ſit ſecundum quid neceſſarium adultis in toto curriculo vitæ, aut in magna eius aliqua parte, vt medium conſeruandæ gratiæ, ſiue quia remouet occaſiones peccati, ſiue quia ſuppeditat vires ad reſiſtendum peccatis, cùm alioquin ſine Euchariſtia homo, qui liberè agit, ægrè admodum, & rariſſimè reſiſtat. Cùm ratione, tum experientia facilè probari poteſt. Videmus enim ſępe multos peſſimè habituatos, qui nulla alia ratione potuerunt corrigi, per frequentationem huius Sacramenti, mirabiliter emundatos, deuenire in maximā vitæ puritatem, & innocentiam. Et alios, vel eoſdem iterum omiſſo hoc Sacramento deteriores, quàm antea fieri. Signum eſt ergo, quod vi huius myſterij à peccatis abſtinebant, & emundabantur. Ratione autem probatur, quia ſpecialis effectus huius Sacramenti eſt, caritatem actuoſam reddere, mentem in Deum eleuare, vires animæ ad ſpirituales functiones præbere; hoc eſt nutrire animam, ſed per hæc anima fit validior ad reſiſtendum tentationibus, & ad exequenda mandata Dei, quàm priùs eſſet. Ergo ad tollendam impoſſibilitatem difficultatis, hoc Sacramentum eſt modo explicato neceſſarium.

Dices, hoc tantùm probat, eſſe vtile, quia hæ vires haberi poſſunt per alia exercitia, vt per orationem, eleemoſynam, & ſimilia.

Sed contra eſt, quia difficultas, quæ eſt in orādo, ieiunādo, & ſimilibus exercitiis, per quæ impetratur feruor, & vires animæ, ipſamet debet ſuperari, quæ interdum maxima eſt, adeo vt homo ſæpè cadat in via ſpirituali propter ariditates, deſolationes, & ſimilia. Præterea hæ vires non tantæ ſæpè impetrantur, quantæ deberent eſſe, vt via Domini facilis reddatur; quia meritum orationum, & ſimilium non eſt tantum. Hoc autem Sacramentum & facillimum eſt perceptu, & ex opere operato plurimum gratiæ, & virium confert.

Quod verò multa ſæpè committerentur peccata, niſi obſtaret frequentia huius Sacramenti, & ſi in particulari aſſignare difficile ſit, quæ, & quando, tamen ſatis euidens eſt, quia cum magna difficultate diù operari moraliter impoſſibile eſt; quia homo fatigetur, & vincatur tædio, & ideo cùm certum ſit, quod incidant multæ, & ingentes tentationes allicientes vehementer ad malum, & infinita pericula huius vitæ immineant, certum etiam eſt, quod homo, qui nimium fragilis eſt, ſæpè caderet, niſi ſpeciales hæ vires à Deo per Euchariſtiam ſubminiſtrarentur. Vnde S. Cyprianus exponens orationem Dominicam, circa verbum illud, panem noſtrum &c. Vt manifeſtum eſt, inquit, eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Euchariſtiam Iure communionis accipiunt; ita timendum eſt, & orandum, ne dum quis abſtentus ſeparatur à Chriſti corpore, procul remaneat à ſalute, comminante ipſo, & dicente, niſi manducaueritis. Sic Cyprianus. Vbi ponderanda ſunt illa verba timendum, & orandum. Quæ non impoſſibilitatem ſimpliciter, ſed moralem ſignificant.

Et ſecundum hanc opinionem, pueri qui nullas patiuntur tentationes, neque gratiam in ea ætate poſſunt amittere, ab hac morali neceſſitate, & verbis Euangelicis excluduntur.

Soluitur idem argumentum ex doctrina B. Auguſtini alia ratione.

Capvt XLV.

Secvndam ſententiam, quæ infantes etiam complectitur, mordicus tueri videtur Beatus Auguſtinus, vt ex illius verbis iam obſeruauimus. Idem tamen Doctor non vno in loco docet, paruulos, qui ſuſcepta baptiſmatis gratia moriuntur, ſaluos eſſe. Ex quo manifeſtum eſt, quòd quando patres, in primiſque B. Auguſtinus tradunt, etiam paruulis Euchariſtiam eſſe neceſſariam, non poſſunt intelligere in re, & actu exhibitam, ſed aliqua alia ratione. Quòd igitur de Baptiſmo ita ſancti Patres doceant, eùm per ſe ſufficere ad ſalutem, ex Græcis ſuprà probauimus. Supereſt, vt aliquot exempla Latinorum in medium proferamus.

Sanctus Melchiades Papa in Epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ cap. 2. & habetur de conſecratione diſt. 5. cap. Spiritus ſanctus. Quamuis, inquit, continuò morituris ſufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen neceſſaria ſunt cōfirmationis

auxilia. Regeneratio per se saluat mox in pace beati seculi recipiendos. Confirmatio autem armat, & instruit ad agones mundi huius, & prælia reseruandos; qui autem post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, confirmatur morte, quia post mortem peccare non potest.

In quibus verbis B. Melchiadis, considerandum est, Primò quod dicit, continuò morituris sufficere regenerationis beneficia, Non sufficerent autem, si regeneratus ad vitam æternam indigeret Eucharistia. Secundò quòd dicit, regenerationem per se saluare mox quicturos. Idem est enim ibi per se, ac sola, sine vllo alio addito. Quod non esset verum, si prætetea requireretur Eucharistia. Tertiò quòd dicit, qui post baptismum cum acquisita innocentia peruenit ad mortem immaculatus, nam vt sæpè docet S. Aug. nullam aliam ob causam excluduntur homines à regnu Dei, & vita æterna, nisi quia moriuntur in peccato. Si ergo solo percepto Baptismate immaculatus quis fit & acquirit innocentiam, profectò solum baptisma sufficit ad vitam æternam. Quartò quòd ait, eos, qui ita moriuntur, morte confirmari, quia post mortem peccare non possunt. Cõfirmationis enim beneficium, quod hîc per Spiritum sanctum accipimus, vt Christo constanter inhæreamus, non acciperet morte, qui sine Eucharistia decedens in æternum Deo careret.

Huc etiam spectat quòd S. Leo epist. 4. cap 3. & 6. præcipit, ne detur baptismus Catechumenis, præterquam in die Paschæ, & Penrecostes, nisi propter periculum mortis, longi itineris, naufragij, aut simile quippiam. Ita, (inquit in cap. 6.) ad has duas festiuitates connexas sibimet, atque cognatas incolumium, & in pacis securitate degentium libera vota differimus, vt in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persequutionis angustiis, in timore naufragij nullo tèmpore hoc veræ salutis singulare præsidium cuiquam denegemus. Ex quo loco satis patet, quòd in his casibus datur Baptismus, ne fortè quis moriatur imbaptizatus, & pereat. Ideo enim dicitur baptismus salutis singulare præsidium. At si periret etiam baptizatus, nisi sumeret Eucharistiam, frustra essemus de baptismate conferendo solliciti. Nam certè naufragij tempore vix inueniri vnquam potest modus sumendi Eucharistiam. Vnde Gelasius Papa in epistola scripta plebi, & Clero Tareu. & habetur de consecratione dist. 4. cap. venerabilis: Venerabilis baptismi Sacramentum, inquit, non nisi in festiuitate paschali, & Pentecoste tradere præsumat Episcopus, exceptis iis, quibus vrgente mortis periculo, talibus oportet, ne in perpetuum pereant, remediis subueniri. Quod idem repetit in epistola ad Episcopos Lucaniæ, cap. 12. & habetur de consecratione d. 4. cap. baptizandi.

Quamobrem Gregorius Nazianzenus in oratione in S. Baptisma. Cùm quæsisset, vtrum essent paruuli baptizandi. Ita prorsus, inquit, si quod periculum vrgeat. Præstat enim sine sensu sanctificari, quàm sine sigillo, & initiatione abscedere.

S. Hieronymus in commẽt. Breui cap. 2. ad Ephes. in illa verba, Cùm essemus mortui peccatis, Conuiuificauit nos in Christo, sine peccato, inquit, sicut Christus per baptismum faciendo.

Restat vt Augustini ipsius sententiam videamus. Is in Epistola 23 quæ est ad Bonifacium Episcopum, de baptismo paruulorum sic loquitur. Sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur. Non esse ipsam mentem annuendo, sed ipsius rei sacramentum, percipiendo. Cùm autem homo sapere cœperit, non ipsum sacramentum repetit, sed intelligit, eiusque veritati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates, & tantum valebit, vt si ante vsum rationis ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante Ecclesiæ caritate, ab illa condemnatione, quæ per vnum hominem intrauit in mundum, Christi adiutorio liberetur.

Et Epistola 28. quæ est ad Hieronymum de origine animę, non multo post initium: Quæcunque anima, inquit, sine gratia mediatoris, & sacramento eius in qualibet corporis ætate, de corpore exierit, in pœna futuram, & vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam. Si autem post generationem humanam, quæ facta est ex Adam, regeneretur in Christo, ad eius pertinens societatem, & requiem post mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc sunt, quæ de anima firmissimè teneo. Et in ea Epistola sæpe ostendit per sacramentum Baptismi tolli peccatum, & subueniri paruulis, ne pereant.

Et libro 1. de peccatorum meritis, & remissione, tum sæpè ante caput 20. docet dimitti peccatum originale paruulis per

baptiſmum. Tum cap. 20. hæc habet in initio. Cæterùm quis ignorat, quod baptizatus paruulus, ſi ad rationales annos veniens, non crediderit, nec ſe ab illicitis concupiſcentiis abſtinuerit, nihil ei proderit, quod paruus accepit. Verumtamen ſi percepto baptiſmate de hac vita emigrauerit, ſoluto reatu, cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in æternũ iuſtificatos præſentia creatoris illuminat. Peccata enim ſola ſeparant inter homines, & Deum, quæ ſoluuntur Chriſti gratia. Et multa in ſequentibus capitibus habet, quibus oſtendit, peccatum lauacro baptiſmatis tolli, & reconciliari hominem Deo. Præcipuè verò c. 30.

Vt igitur directè reſpondeamus ad auctoritatem Auguſtini, & conſequenter ad locum Euangelij, multum intereſt conſiderare occaſionem, qua adductus ea diſputat de Sacramento Euchariſtiæ. Nam cùm vrgeret, quod baptiſmus eſt in remiſſionem peccatorum, & ideò non poſſunt ſaluari non baptizati, quia ſunt in peccato, & afferret verba Domini, niſi quis renatus fuerit &c. Reſpondebant Pelagiani, vt diximus, non renatis negari regnum Dei, non autem vitam æternam. Contra quos Auguſtinus attulit locum ex 6. Io. niſi manducaueritis, ita argumentãs. Nemo non baptizatus eſt particeps corporis Domini. Nemo non particeps habet vitam, ergo nemo non baptizatus habet vitam, vt patet ex cap. illo 20. & ex cap. 30.

Quo loco non laborat Auguſtinus, vtrum realiter, & in actu ſumat qui Euchariſtiam, an verò aliquo alio modo. Hoc ſolùm curat, quòd debet eſſe ex iis, ad quos ſpectat hoc conuiuium, vt vitam habeat, ſiue actu conuiuetur, ſiue non actu. Vnde ex eo probat, baptiſmum non ſolùm ad Regnum, ſed etiam ad vitam neceſſarium eſſe. Quia per baptiſmum homo fit fidelis, & particeps Sacramentorum Eccleſiæ, vt membrum Chriſti, ratione cuius poteſt aſcendere ad cœlum, quia nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit filius hominis, qui eſt in cœlo. Quem locum c. 31. illius libri ſic explicat, quia, inquit, fideles, & Chriſt⁹ ſunt vnus Chriſtus. Vnde fideles cum ipſo aſcendunt, quando ipſe aſcendit. In quo loco explicando totũ illud caput inſumit. Denique à c. 30. per aliquot capita ſatis oſtendit, non aliam manducationem requiri, quàm eam, qua iuſtificati fiant corpus illius, vt membra eius fideles. Quod etiam magis clarum facit Auguſtinus in Epiſtola ad Bonifacium his verbis, & refertur de conſ. diſt. 4. c. nulli. Nulli eſt aliquatenus ambigendum, « tunc vnumquemque fidelium corporis, « ſanguiniſque Dominici participem fieri, « quando in baptiſmate membrum Chriſti « efficitur, nec alienari ab illius panis, cali- « ciſque conſortio, etiam ſi antequam pa- « nem illum comedat, & calicem bibat, de « hoc ſeculo in vnitate corporis Chriſti con- « ſtitutus abſcedat. Sacramenti quippe il- « lius participatione, ac beneficio non pri- « uatur, quando ipſe hoc, quòd illud Sa- « cramentum eſt, inuenit. Sic Auguſtinus. «

Ex quibus verbis manifeſtè colligitur, Euchariſtiam non eodem modo eſſe medium ſimpliciter neceſſarium ad ſalutem, quo eſt baptiſmus. Quippe ſi tale eſſet, niſi actu ſuſciperetur, non prodeſſet infantibus. Contra quam hic doceat Auguſtinus.

Ad pleniorem autem huius rei explicationem, & intelligentiam Auguſtini in declaratione huius loci Euangelici.

Notandum eſt, quòd membra alicuius corporis, duobus modis eſſe dicuntur; vno modo per continuationem, vt manus arida etiam dicitur actu membrum reliqui corporis. Et ramus ſiccus dicitur eſſe ramus illius arboris actu in qua eſt. Alio modo, quia viuat, & vegetetur eadem anima. Eadem ratione Chriſtus cum fidelibus conſtituunt vnum corpus, ſed aliqui ſunt membra Chriſti tantùm ratione fidei, & hi ſunt veluti membra arida. Alij autem ſunt in charitate, & hi viuificantur ſpiritu Chriſti, & charitate eius, & habent eandẽ vitam cum eo, quia ipſi in Chriſto manent, & Chriſtus in eis. Cibus autem, & nutrimentum conuenire non poteſt partibus continuis, niſi etiam ſint animatæ, & viuificatæ ſpiritu, & vita corporis, & ideo niſi fideles ſint in charitate, nutriri non poſſunt eo cibo, quo nutriuntur membra Chriſti. Si autem ſint in charitate, tunc nutriuntur eodem cibo, quo totum corpus. Eſt autem nutritio hæc ſecundum naturam vitæ huius. Cùm autem vita hæc ſit charitas, ſecundum quam homo adhæret Chriſto per amorem, & contemnit ſe, neceſſe eſt nutrimentum perfectam eſſe adhæſionem, & veluti tranſitum animæ in Chriſtum. Vnde eſt illud Auguſtini, non tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me. Quòd fit per ampliorem ſpiritum charitatis, & vnionis cum Chriſto, & mẽbris eius. Quia ſicut nutritum, & non nutritum ſunt idem, ſed vnum in eodem ge-

nere est imperfectum, & alterum perfectum; ita & hic.

Rursus autem cùm dicimus membrum aridum non nutriri, & viuens nutriri non significamus quod actu nutriatur, sed solùm quòd tale sit, vt illi conueniat recipere nutrimentum corporis. Ex hoc autem iam potest intelligi, quomodo Augustinus intelligat eum locum de spirituali sumptione, & nutritione; & tamen verè intelligat de hoc Sacramento. Nam idem est apud S. Augustinum, nisi manducaueritis, ac si Dominus diceret, nisi fueritis membra mea viua, siue nisi tales fueritis, vt ad vos cibus hic, & nutrimentum pertineat, hoc est, nisi in charitate manseritis. Nam omnis manens in charitate est aptus nutriri cibo hoc, & per eum perfici in charitate. Vnde etiam intelligitur, quod S. Augustinus dicit in Epistola ad Bonifaciũ loco iam citato, quòd pueri, qui baptizati excedunt, per ipsum Sacramentum commendante Ecclesiæ Charitate à condemnatione, Christi adiutorio liberantur, & similia, quæ, cùm loquitur de iis, qui baptizati moriuntur, solet dicere.

Ex quo respondetur in forma ad verbum Domini, quod verum est eum, qui non manducat, hoc est, qui non est talis, vt nutriri possit in charitate, & ad eum pertineat mensa Domini vera, & Eucharistica, intrare non posse in vitam æternam. Sed tale esse non habetur per Eucharistiam actu sumptam, sed tantùm per cõmunionem corporis Christi, quod est Ecclesia, cui incorporamur per baptismum in fide, & charitate.

Patet etiam ex hoc ad locum Innocentij, subdit enim ipsemet postquam dixit, Qui non manducauerint, non habituros „ vitam, qui hanc (hoc est vitam) fine rege- „ neratione defendũt, videntur mihi ipsum „ baptismum velle cessare. Cùm prædicant „ hos habere, (hoc est paruulos) quod in eis „ creditur, nonnisi baptismate conferendum. Per baptismum enim eis vita confertur, ratione cuius manducant, hoc est, capaces sunt manducandæ mensæ Domini.

Totum hoc satis expressè docet Augustinus lib. 3. de peccatorum meritis & remissione cap. 4. vbi loquens de ambiguo quodam, vt videbatur aduersariis, Apostoli loco circa peccatum originale, docet, cùm multa alia habeantur clara satis, non esse etiam de loci illius intellectu ambigendum, & allatis quibusdam aliis locis. Nunquid & illud, inquit, (hoc est ambi- „ guum est) quia nisi manducauerint ho- „ mines carnem eius, hoc est participes fa- „ cti fuerint corporis eius, non habebunt vi- „ tam? his, atque huiusmodi aliis, quæ nunc „ prætereo testimoniis diuina luce clarissi- „ mis, diuina auctoritate certissimis, nonne „ veritas fine vlla ambiguitate proclamat, „ non solùm in regnum Dei non baptiza- „ tos paruulos intrare non posse, sed nec „ vitam æternam habere posse, præter Chri- „ sti corpus, cui vt incorporentur sacra- „ mento Baptismatis imbuuntur? Sic Au- „ gustinus.

Ad confirmationem ex cap. 24. eiusdem libri primi de peccatorum meritis & remissione, vbi docet, quòd his duobus Sacramentis soluitur originale peccatum.

Respondeo, quòd non ita est intelligendum, quasi per sacramentum Eucharistiæ actu susceptum soluatur peccatum originale, quod adhuc maneat per Baptismum. Quia ipsemet Augustinus in eodem libro sæpè docet in capitibus & præcedentibus, & sequentibus solo baptismate peccatum originale dimitti, & sufficienter ostendunt ea ipsa verba, quibus in hoc eodem loco vtitur. Cùm enim dicat, baptismum dici salutem, quia per lauacrum regenerationis salui facti sumus, satis ostendit, salutem illam per baptismum tribui, de qua dictum est, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quæ fine dubio salus haberi cum peccato non potest. Nam vt ipse ibidem ait, neque à salute, neque à vita æterna hominem nisi peccata separant. Quamobrem ita est intelligendus Augustinus, quod salutem, & vitam habere non potest, qui baptizatus non est particeps Dominici corporis, hoc est non est talis, vt ad eum mensa Dominica spectet. Quod autem hæc Augustinus distinguat, facit ipsa disputatio. Agitur enim cum iis, qui vitam baptismate tribui negant, & ideo ita sæpè disputat de vita, quam Eucharistia tribuit, quasi alia sit à salute, quàm tribuit Baptismus, reuera tamen baptismus iustificat, & faciendo hominem iustum, reddit membrum Christi, & Ecclesiæ, ratione cuius est aptus participare sacramenta vitæ, corpus scilicet, & sanguinem Domini.

Afferuntur variæ ſententiæ de Euchariſtia in voto, & exploduntur.

CAPVT XLVI.

QVI ſententiam de neceſſitate præcepti docent, idem ſacri profeſſores Theologiæ ſcholaſtices auctoritate Concilij Mileuitani, Innocentij Pontificis, & ipſiuſmet Auguſtini tanti Doctoris Eccleſiæ moti, ſecluſa neceſſitate medij præter neceſſitatem præcepti, quandam aliam neceſſitatem mediam excogitarunt: atque aſſeruerunt Euchariſtiam eſſe neceſſariam ſaltem in voto. Et hoc modo participare illam infantes. Vt autem intelligatur quomodo ſit neceſſaria in voto,

Notandum eſt, votum alicuius rei poſſe eſſe neceſſarium, vel quia præcipitur illa res, vel quia ſine illa non poteſt haberi gratia. Primo modo quicunque iuſtificatur, aut iuſtus perſeuerat in gratia, habet votum ſaltem implicitum obſeruãdi omnia mandata Dei. Et vbi deſinit habere hanc voluntatem, deſinit eſſe iuſtus, ſed tunc non vi illius voti, & rei voto expetitæ confertur gratia. Altero autem modo, quando ſcilicet aliquid eſt neceſſarium in voto, quia ſit medium ad ſalutem, neceſſariò ſit, vt gratia conferatur vi illius, quod eſt voto expetitum. Quod habitum ſaltem voluntate eſt cauſa iuſtificationis. Intelligimus ergo Euchariſtiam eſſe neceſſariam in voto hoc ſecundo modo, hoc eſt vt medium, cuius vi gratia conferatur. Atque id vt dixi, ſacri Theologi affirmant.

Ea tamen ſententia non vno modo explicatur. Quidam putant hoc Sacramentum eſſe neceſſarium propter vniuerſalem quandam cauſalitatem, quam habet ad effectus omnium Sacramentorum, quia cõtinet fontem, & auctorem omnium Sacramentorum, & ideo à Dionyſio comparatur ad reliqua Sacramenta, vt perfectum ad imperfectum. Cùm autem certum ſit, quòd in ſuſceptione reliquorum Sacramentorum non ſuſcipitur actu, dicendum eſt voto ſuſcipi in quantum, qui ſuſcipit aliquod illorum, vult gratiam cõferendam ab eo Sacramento eo modo, quo aptum eſt conferre, nimirum per concurſum huius Sacramenti.

Alij autem docent eſſe medium neceſſarium ad ſalutem, ſaltem in voto, nõ quia gratia, quæ confertur per alia Sacramenta, aut prima gratia ab hoc Sacramento conferatur, ſed quia gratia perſeuerandi in gratia vſque ad mortem, eſt ſpeciale donum, & miſericordia Dei, ſine qua impoſſibile eſt ſaluari. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Hæc autem gratia, ſiue donum perſeuerantiæ non tribuitur, niſi vi huius Sacramenti, ſiue adultis, ſiue paruulis.

Hanc poſteriorem opinionem, ne actum agere videar ſuprà exploſi, vbi oſtendi donum finalis perſeuerantiæ non prouenire ab Euchariſtia, & eadem iterare minimè opus eſt. Circa verò primam, quæ ponit cauſalitatem quandam vniuerſalem, duo mihi probanda erunt. alterum hanc cauſalitatem minimè dari. alterum etiam ſi daretur, nihilominus tamen ratione illius Sacramentum Euchariſtiæ minimè eſſe neceſſarium in voto. Atque vt melius hoc fiat,

Notandum eſt, quòd duobus modis poſſumus intelligere Sacramentum Euchariſtiæ habere cauſalitatem vniuerſalem. Vno modo quòd reliqua Sacramenta ex ſe habeãt ſuam cauſalitatem propriam, & particularem, quæ ſola non poteſt producere gratiam ſine concurſu Euchariſtię. Altero modo, quòd Sacramenta hæc ſint tantùm inſtrumenta quædam, per quæ Euchariſtia operatur, ita vt totum id, quod habent ad operandum, habeant ab Euchariſtia. Hoc poſterius, ſi conſideremus contentum in Euchariſtia, qui eſt Chriſtus ſecundum ſe, & abſtrahendo ab eſſe Sacramentali, certum eſt. Nam omnia Sacramenta ſunt inſtrumenta Dei ad productionem gratię per Chriſtum. Sed hoc non eſt ad rem, nam hoc modo non magis eſt neceſſaria Euchariſtia, quàm quodlibet aliud; quandoquidem Chriſtus non agit in aliis Sacramentis quatenus eſt in Euchariſtia. Et tamen in Euãgelio loquitur de vera Euchariſtia, cũ ait, niſi mãducaueritis carnem filij hominis. Si autẽ conſideretur vel hoſtia cõſecrata prout continens Chriſtũ, vel Chriſtus prout eſt ſub ſpeciebus, tunc poſterior quæſtionis ſenſus eſt omnino improbabilis, & planè reiiciendus. Quia vnumquodque Sacramentum, prout eſt ſacramentum, & ſignum diſtinctum àquolibet alio, habet ſuam efficacitatem, ſicut eſt ſignum in actu exercito gratiæ, quæ tunc confertur à Deo per Chriſtum. Et profectò non eſſet ſine nota erroris, ſi quis hanc opinionem tueretur. Si autem accipiatur

piatur prior sensus, quòd scilicet cum omnibus sacramentis concurrat generali quodam influxu, vt causa vniuersalis cum particulari, itaut habeant quidem singula suos influxus, sed non per se sufficiant, nisi addito concursu generali Eucharistiæ, quoniam assertores habuit Catholicos, non adeò est damnandus, non tamen est verus. Quòd his rationibus probatur.

Primò, quia sacramentum Baptismi institutū est à Christo Domino multo tempore ante institutionem huius sacramenti. Vnde & discipuli Domini baptizabant ante passionem; tunc autem nullum erat sacramentum Eucharistiæ, ergo sacramentum Baptismi ad causandum suum effectum, non indiget sacramento Eucharistiæ. Quòd autem Baptismus fuerit multò antè institutus, colligitur ex cap. 3. & 4. Ioannis, vbi dicitur Dominus baptizasse, & infra discipuli eius. Quem locum maxima pars scholasticorum de sacramento Baptismi assertore in primis Augustino, intelligit. Et satis probatur, quia ante passionem Apostoli instituti sunt Sacerdotes ad consecrandum corpus Domini, quos oportuit esse baptizatos.

Quòd confirmatur ex eo, quod si aliquando fieret, vt nullum esset sacramentum Eucharistiæ asseruatum. Quòd verisimile est euenisse in Ecclesia post ascensionem Domini in cœlum. Vt postquam consecrassent, & communicassent Apostoli, & impertussent corpus Christi mulieribus, & reliquæ turbæ credentium, qui erant in cœnaculo non seruarent postea Eucharistiam. Tunc inquam, vel in die Pentecostes, cùm baptizata sunt tria hominum millia, sine dubio baptismus collatus conferebat gratiam, & tamen non erat sacramentum Eucharistiæ. Vel certè si daretur casus, non ideò dicemus fore, vt baptismus esset inualidus. Ergo dicendum est, baptismum, & reliqua sacramenta habere suam efficacitatem independenter ab Eucharistiæ sacramento.

Secundò, probatur ex consuetudine antiquæ Ecclesiæ, nam Apostoli, sancti Patres, & Concilia pœnitentibus, qui atrociora scelera commisissent, concessa exomologesi, iisdem per multos annos Eucharistiam concedere nolebant, nisi in fine vitæ. Igitur sacramentum Pœnitentiæ sine Eucharistia sortiebatur suum effectum. Et idem dicas de nonnullis aliis sacramentis, quæ sæpè administrantur sine sacramento Eucharistiæ.

Probemus modò, quòd secundo loco posuimus, etiam si daretur talis causalitas, non esse Eucharistiam tamen necessariam in voto.

Primùm, nam implicat contradictionem aliquid haberi in voto cum expressa voluntate non suscipiendi, vel non habendi illud. Quia quod habetur in voto, habetur in desiderio. Aut ergo est desiderium implicitum, aut explicitum, & vel in se, vel in alio. Non potest esse desiderium explicitum suscipiendi, cum expressa voluntate non recipiendi. Neque potest esse voluntas implicita, quia in tantum censeri potest voluntas implicita, in quantum est ita dispositus aliquis, vel per actum alium, vel virtute, vt si quæratur ab illo, vtrum velit, sit voliturus. At, qui habet explicitam voluntatem in oppositum, neque actu, neque virtute est ita dispositus, durante tali voluntate. Natura enim voti eiusmodi est, vt valeat, vbi non potest haberi sacramentum; at vbi commodè haberi potest, omnino suscipiatur, & desiderium adimpleatur, necesse sit. Alioqui si legitimè non suscipitur, signum est illius non posse esse vllum votum. Igitur si Romana Ecclesia, quæ errare non potest, haberet votum Eucharistiæ pro infantibus, vtique quando commodè posset, ante obitum infantibus Eucharistiam administraret, sed non administrat, neque habet animum administrandi, signum est ergo, eam non habere votum neque explicitum, neque implicitum.

Diceret fortassis aliquis græculus, Romanam Ecclesiam in errore versari, quæ, quando commodè potest, non præbet infantibus Eucharistiam; vel saltem vbi non potest, non habet votum conferendi. Proinde infantes maximum ex intentione ipsius capere detrimentum. Ecclesiam verò Græcorum meliùs facere, quæ quando commodo suo fieri potest, vtrique sacramentum pueris exhibet, quando verò non potest, votum habere intelligitur.

Hæc potest quidem aliquis obiicere, sed nunquam poterit soluere argumentum superius factum. Demus enim etiam Ecclesiam Græcorum non habere voluntatem infantibus dandi Eucharistiam in illa ætate, & cùm possit, de facto non det, vt facit Romana Ecclesia; an propterea infantes, si moriantur, non assequentur gloriam virtute gratiæ baptismalis? qui enim fieri potest, vt per Baptismum sint iustificati, & non glorificentur. Neque in adultis esse hoc votum desiderandi Euchari-

ſtiam, vt medium ſimpliciter neceſſarium ad ſalutem, patet exemplo ſuperius allato, de moribundo, qui poſt viaticum peccet mortaliter, deinde conteratur, vel confiteatur, & habeat expreſſum animum non amplius communicandi, quia ſcit ſe non poſſe in craſtinum viuere.

Secundò probatur, quia ſacramentum Baptiſmi, & Pœnitentiæ pro lapſis, natura ſua ſunt priora ſacramento Euchariſtiæ, hoc eſt, prius ſuſcipiuntur. At nullum ſacramentum natura ſua poſterius, & quod præſupponit alterum, vt ſuſceptum prodeſſe poſſit, poteſt in voto prodeſſe, niſi priùs, ſacramentum illud prius, ſuſceptum fuerit in te. Ergo ſacramentum Euchariſtiæ non poteſt in voto ſuſceptum iuuare, niſi priùs ſuſcipiantur hęc ſacramenta. Ergo ſi habet aliquam cauſalitatem cum his ſacramentis, non eſt cauſalitas ſacramenti in voto. Ratiocinatio eſt clara. Præmiſſæ ſunt de fide, & ſine controuerſia conceſſæ ab omnibus. Quòd ſcilicet pœnitentia, & baptiſmus præcedant hoc ſacramentum. Et confirmatur, quia ſacramentum Euchariſtiæ præſupponit hominem in gratia, vt per ſe poſſit illi prodeſſe, ergo nec votum Euchariſtię poteſt illi prodeſſe, niſi prout iam præſupponitur in gratia. Ergo ſacramentum conferens primam gratiam non poteſt pendere in conferenda gratia à voto Euchariſtiæ. Vnde ſi pendet ab Euchariſtia, pendet ſub aliqua alia ratione. Hinc autem ſufficienter patet, quod non eſt neceſſarium in voto ad ſalutem hoc modo, quia non eſt neceſſarium in voto ad primam gratiam: etiam ſi eſſet ad gratiam aliorum ſacramentorum, quia prima gratia ſufficit ad ſalutem.

Tertiò probatur vniuerſè, quia quando ſacramentum expetitum non ſecundum modum ſuæ inſtitutionis, cauſat gratiam, tunc non cauſat, vt tale ſacramentum in voto. Sed in hoc caſu idem euenit in ſacramento Euchariſtiæ reſpectu huius cauſalitatis vniuerſalis, ergo non cauſat vt ſacramentum Euchariſtiæ in voto. Maior explicatur, & ſimul probatur, nam duobus modis poſſumus intelligere adhiberi aliquod ſacramentum. Vno quidem ſecundum modum propriæ inſtitutionis. Alio autem ſecundum aliquam aliam rationem. Verbi gratia poteſt aliquis ſacramentum Euchariſtiæ manducare. Hic eſt vſus ſecundum modum propriæ inſtitutionis. Eſt enim inſtitutum, vt cibus, vnde eius vſus proprius, & applicatio ad ſalutem animæ eſt manducatio. Poteſt aliquis alius imponere illud capiti, vt facit Græcorum clerus, quando communicat, vel admouere ſuis oculis, vt monet eſſe faciendum Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi quinta myſtagogica: ἔτι δὲ τῆς νοτίδος ἐνούσης τοῖς χείλεσί σου, χερσὶν ἐπαφώμενος καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ μέτωπον, καὶ τὰ λοιπὰ ἁγίαζε αἰσθητήρια. Cùm adhuc, inquit, eſt « humiditas in labiis tuis, manibus contre- « ctans, & oculos, & frontem, & reliqua « ſenſuum organa conſecra. Hic eſt vſus « ſacramenti, non ſecundum modum ſuæ inſtitutionis. Poſſumus autem intelligere, quòd vtroque modo adhibitum Deus vſurpet ad collationem gratiæ, ſiue imponendo capiti, ſiue manducando. Sed tamen vnus ex his vſibus, & illa collatio gratiæ erit ſacramentalis, alter verò vſus, & collatio non erit ſacramentalis. Manifeſtum eſt enim, quòd quando imponitur capiti Euchariſtia, nullus exercetur actus proprius cibi, & conſequenter illa collatio gratiæ, non eſt collatio ſignificata per cibum, vt cibus eſt: Vnde nemo dixerit, eum, cuius capiti impoſita eſt Euchariſtia, accepiſſe, ſeu manducaſſe Euchariſtiam. Ergo ille non fuit vſus talis ſacramenti, vt tale ſacramentum eſt; niſi in actu ſignato. Si quis itaque cupiat ſibi adhiberi aliquod ſacramentum alio modo, quàm ſecundum propriam inſtitutionis rationem, ille non cupit ſuſcipere tale ſacramentum. Quamobrem non habet votum talis ſacramenti, quod eſt deſiderium ſuſcipiendi tale ſacramentum. Sed habet votum, & deſiderium acquirendi aliquam gratiam. Quòd ſi ex tali deſiderio confeatur illi gratia, non tamen confertur ex voto, & vi talis ſacramenti. Quia ſacramentum habet vim conferendi gratiam ſignificando illam, in hoc autem caſu non ſignificatur gratia. Quare certa, & euidens eſt maior propoſitio, nimirum quando ſacramentum deſideratur non ſecundum modum propriæ inſtitutionis, & ex tali deſiderio producit gratiam, tunc non eam producit vt tale ſacramentum eſt. Minor autem argumenti probatur, quia ſacramentum Euchariſtiæ ex modo ſuæ inſtitutionis eſt cibus, & gratia, quam cauſat, vt ſacramentum, eſt refectio animæ nutritæ per gratiam. Gratia verò collata per alia ſacramenta vt ſic, habet rationem aliorum effectuum: ſed quando concurrit Euchariſtia, vt cauſa vniuerſalis cum cæteris ſacramentis, concurrit ad effectus ſingulorum, vt proprij ſingulorum ſunt. Verbi

gratia, ad ablutionem animæ confirmationem, & robur, & cætera huiusmodi. Ergo quando concurrit cum illis, concurrit non prout significat nutritionem animæ. Ergo non secundum modum propriæ institutionis, & consequenter, non vt sacramentum Eucharistiæ in actu exercito.

Et confirmatur, quia causalitas vniuersalis huius sacramenti, non est eadem cum causalitate propria eiusdem, sed propria est ad gratiam vt nutrientem. Ergo illa est ad gratiam sub aliqua alia ratione, scilicet prout potest esse vel emundatio, vel confirmatio,& robur animæ,& cætera. Patet. Quia hoc sacramentum prout solum susceptum habet effectum suum nutriendi animam, in quo nullo modo pendet in operando à reliquis sacramentis. Et habet effectum vltimò determinatum, qui non potest esse ab aliis. Præterea habet vniuersalem eum reliquis,quæ quia non concurrunt ipsa ad nutriendum, necesse est, vt hoc concurrat ad abluendum, corroborandum, &c. Ergo non est eadem causalitas vniuersalis,& propria huius sacramenti.

Quod etiam elariùs patet ex ipsa ratione causæ vniuersalis. Nam vniuersalis causa est,quæ cum diuersis particularibus cõcurrit ad diuersos effectus, vnde habet cõcursum quendam non magis determinatum ad hunc, quàm ad illum effectum; & qui solus non potest producere vllum effectum. Quare talis etiam erit vniuersalis hic concursus Eucharistiæ, quæ cùm prætereà habeat proprium quendam effectũ, quem sola potest producere, necesse est, vt habeat aliam,atque aliam causalitatem, vnam propriam, aliam vniuersalem. Confirmatur secundò, quia in aliquibus sacramentis per se non potest concurrere, vt cibus, vt in Baptismo, & pœnitentia. Nam priùs debet aliquis viuere, deinde nutriri. Ergo debet concurrere sub alia ratione, ergo non vt sacramentum Eucharistiæ.

Quomodo intelligendum sit Eucharistiam esse necessariam in voto.

Capvt XLVII.

His itaque reiectis expositionibus de necessitate Eucharistiæ in voto, videndum est, quomodo illud intelligant præstantiores Theologorum.

Caietanus in 3. p. qu. 73. art. 3. vbi agit B. Thom. de hac materia, §. aduerte hic primò. Notat quædam sacramenta esse necessaria per se secundum se ipsa, & secundum sui perceptionem realem, qualis est Baptismus, & pœnitentia; per accidens autem sufficere in voto. Quædam alia neque necessaria esse in voto, neque in re, quæ sunt ad bene esse tantùm. Sacramentum autem Eucharistiæ non esse necessarium in re, sed in voto.

Sed hæc responsio Caietani duo videtur continere. Vnum quidem quod hoc sacramentum prout in voto acceptum requiritur ad primam gratiam. Alterum autem, quod hoc sacramentum per se habet, vt requiratur in voto tantùm, alia per accidens habent, vt sufficiant in voto.

Neutrum autem membrum responsionis videtur esse verum. Non prius, nam vt patet ex suprà disputatis, hoc sacramentum neque requiritur ad primam gratiam, neque ad perseuerantiam. Ergo non requiritur ad salutem. Probatur antecedens ex dictis, nam solus baptismus iustificat vi sua, vt probatum est, neque perseuerantia vlli sacramento adnectitur.

Dices, quòd ipse Baptismus est votum, vel ipse continet votum Eucharistiæ, & vt sic mundat animam.

Sed contrà est, quòd votum iustificat vi sacramenti, quòd continetur in voto, ergo baptismus vi Eucharistiæ. Ex quo sequitur, Baptismum non esse sacramentũ. Patet sequela, quia sacramentum est signum efficax gratiæ, quam confert, prout significat; Baptismus autem non conferret gratiam, prout eam significat, nam sicut vi sua significat, ita vi sua conferret; sed confert, prout est votum alterius sacramenti, Et vi illius. Ergo.

Posterius etiam quod scilicet per se habeat, vt requiratur in voto, non in re, videtur absurdum, & impossibile. Quia sacramentum in voto non coniungitur homini, nisi ad modum desiderati, & voliti, & consequenter non coniungitur sensibiliter, qui est proprius modus sacramenti, quod est signum sensibile,& in tantum suscipitur, in quantum sensibiliter coniungitur, & significat. Quamobrem idem est dicere,quod aliquod sacramentum per se habet, vt requiratur in voto, ac dicere quod per se habet, vt non sacramentaliter operetur, neque sacramentaliter requiratur. Videtur autem hoc destruere seipsum, quod scilicet sit aliquod sacramentum, quod per se habeat, vt non significando

conferat gratiam, quodque in quantum A habeat, vt non ſacramentaliter operetur. Ratio autem implicantiæ conſiſtit in hoc, quia ſacramentum eſt quòd ſignificando dat gratiam, quam tamen dat vt ſacramentum.

Immò verò neque per accidens vnquã eſt neceſſarium in re patet, quia iuſto iam non eſt neceſſarium ad ſalutem, iniuſto non poteſt applicari, niſi priùs iuſtificetur per aliud ſacramentum, aut per votũ eius, in qua iuſtificatione ſemper requiritur votum Euchariſtiæ. Ergo ad effectum conferendæ ſalutis æternæ, neque per ſe, neque per accidens eſt neceſſarium hoc ſa- B cramentum in re.

Reſpondet Suarius diſt. 40. ſect. 2. §. Hinc 4. propter D. Thom. &c. quod non eſt, niſi neceſſitas præcepti. Dicitur autem hoc ſacramentum neceſſarium in voto, quia neceſſe eſt eum, qui iuſtificatur, habere votum ſeruandi præcepta, vnde etiã ſumendi Euchariſtiam. Et quidem ſi ſit paruulus ſufficit, ſi habeat hoc votum ex intentione Eccleſiæ. Si autem ſit adultus, ipſe debet habere hoc votum per actum proprium, ſiue explicitum, ſiue implicitũ. Quomodo inquit, exponi poteſt Auguſtinus epiſtola 107. ad Vitalem, qui ait paruulos credere, & comedere carnem Chri- C ſti per corda, & ora geſtantium.

Sed primò quidem, locus Auguſtini » perperam citatur. Etiam ipſi, inquit, ſi in » illa parua ætate moriuntur, vtique ſecun- » dum ea, quæ per corpus geſſerunt, id eſt » tempore quo in corpore fuerunt, quando » per corda, & ora geſtantium crediderunt, » vel non crediderunt, quando baptizati, » vel non baptizati ſunt, quando carnem » Chriſti manducauerunt, vel non mandu- » cauerunt, quando, & ſanguinem bibe- » runt, vel non biberunt, &c. iudicantur.

Vbi manifeſtum eſt, quòd ea verba per corda, & ora geſtantium non referuntur D ad manducationem, vel potionem, ſed ad credere, vel non credere. Nam eodem modo etiam ſpectarent ad baptizari, quòd priùs ponitur. Quòd tamen eſt falſum. Loquitur enim ibi Auguſtinus de reali ſuſceptione Baptiſmi, quæ paruulis eſt neceſſaria ad ſalutem, cùm votum parentum vel geſtantium nihil illis proſit.

Deinde verò aliud eſt eſſe neceſſarium in voto, aliud eſt votum eſſe neceſſarium. Nam neceſſarium in voto eſt id, quod ipſum eſt neceſſarium. Sed coniungitur animæ per deſiderium. Votum autem neceſſarium eſt, quando neceſſitas tantùm fertur ſupra voluntatem rei, non ſupra rem, & idcirco non ideò fit ſatis neceſſitati, quia res per voluntatem coniungitur, ſed quia exiſtit ipſa voluntas, quæ eſt neceſſaria. Neceſſitas autem præcepti non facit rem neceſſariam, ſed voluntatem neceſſariam ad ſalutem. Vnde neque dici poteſt, quòd vi rei homo ſaluatur, ſicut dicitur, quòd vi Baptiſmi, aut pœnitentiæ iuſtificatur is, qui conteritur ante ſacramentum. Patet minor, quia præceptum immediatè fertur circa actum meum, vt meus & liber eſt, nõ autem circa rem. Ad quam eſt operatio. Ergo in tantum facit mihi rem neceſſariã, in quantum facit actum meum neceſſariũ circa rem, & conſequenter neceſſitas eſt prius in actu, deinde in re, prout eſt actus circa illam. Ergo non ideò requiritur res, quia ſine illa eſſe non poſſim, ſed quia ſine actu ad illam eſſe non poſſum. Quãobrem & ſi ſatis videtur dici poſſe, non eſſe neceſſarium hoc ſacramentũ, cùm nihil conferat neceſſarium ad ſalutem, niſi quia actus circa illud eſt factus neceſſarius. Tamen non bene videtur explicari S. Thomas, dum docet hoc ſacramentum eſſe neceſſariũ in voto. Cuius auctoritas hoc pluris eſt facienda quòd cùm in ſententiis oppoſitum docuiſſet, videtur motus auctoritate Patrum, eam ſententiam retractaſſe.

Reſpondet aliter Suarius in eodem §. quia reliqua ſacramẽta ſunt veluti inchoationes, hoc autem veluti finis, & perfectio, omne autem imperfectum quodam veluti naturæ pondere inclinatur ad ſuam perfectionem; hinc eſt, quod hoc ſacramentum velut in voto continetur in aliis ſacramentis. Quia nimirum omnia habent inclinationem ad hoc, quaſi ad perfectionem ſuã.

Hæc reſponſio colligi videtur ex illo articulo 3 B. Thomæ in corpore. Vbi ſanctus Thomas dicit, quia hoc ſacramentum eſt conſummatio aliorum ſacramentorum, & veluti finis, ideò ſufficere, ſi tanquam finis habeatur in deſiderio.

Sed contra eſt, primò, quòd non ſolùm hoc modo erit neceſſarium votum huius ſacramenti ad perceptionem gratiæ per Baptiſmum, ſed per omnia alia ſacramenta eodem modo. Sanctus autem Thom. ſpeciali quadam ratione videtur velle hoc votum contineri in Baptiſmo, ſicut & Auguſtinus, cuius auctoritate motus neceſſitatem hanc poſuit.

Secundò, hoc tandem nihil aliud eſt dicere, quàm quod alia ſacramenta ſint neceſſaria, quia dant vitam gratiæ, non autem hoc, quod vitam perficit.

Tertiò, quia reliqua sacramenta propriè non sunt ordinata ad hoc, præter ordinem sacrum. Sed dicitur hoc esse finis & perfectio propter duo. Primùm quidem, quia in hoc continetur auctor,& origo sanctitatis, & sacramentorum in suo esse proprio, in aliis autem est tantùm per virtutem suam. Secundò, quia sanctitas, quam producunt alia sacramenta, perficitur per effectum proprium huius sacramenti. Charitas enim, vt ait Apostolus, est vinculum perfectionis, quam hoc sacramentum non solùm intendit, sed etiã perficit, & actuat. Sed hoc non est propriè inclinari ad aliud tanquam ad consummationem, & perfectionem suam. Non ratione primi, quia Christus non est origo sacramentorum, prout est in hoc sacramento, sed prout existit, siue hoc, siue illo modo. Vnde licet cætera sacramenta sint longè imperfectiora, quàm hoc, non tamen pendent ab hoc, vt sint, & perficiantur. Neque ratione secundi, quia non est intrinsecum charitati habitæ per alia sacramenta, vt perficiatur vi huius sacramenti. Potest enim etiam alia ratione perfici, & consequenter non est necesse, vt ideò ipsa ordinetur ad hoc sacramentum,& ratione eius etiam sacramenta, quibus illa confertur. Adde quod S. Thom. illud votum requirit, cuius vi habeatur res huius sacramenti scilicet perfectio charitatis, sed hæc perfectio non habetur vi Baptismi, ergo non satis explicatur votum Eucharistiæ in Baptismo.

S. Thomas duobus modis explicat, quomodo sit necessarium hoc sacramentum in voto. Primò quidem, quia est finis, inquit, cæterorum sacramentorum. Vnde est necessarium in desiderio, non in re, sicut finis est causa, prout est in desiderio, non prout est in re. Secundo modo, quia per Baptismum homo ordinatur ad Eucharistiam. Vnde hoc ipso quod aliquis baptizatur, ordinatur ad Eucharistiam per Ecclesiam, & ita sicut ex fide Ecclesiæ paruuli credunt, sic ex intentione Ecclesiæ desiderant Eucharistiam.

Sed neuter modus videtur sufficere. Nõ prior, quia sicut finis per se habet, vt causet vt desideratus, non prout existens; ita Eucharistia per se haberet, vt causaret vitam æternam prout in voto, non prout in re, hoc est, vt causaret non sacramentaliter & consequenter non vt sacramentum.

Secundò, quia hoc votum, vel est prius, vel posterius Baptismo. Si prius, non prodest quicquam, vt patet ex dictis suprà. Si posterius homo iam per Baptismum iustificatus est. Ergo non est necessarium hoc votum sacramenti, ergo neque ipsum in voto.

Neque posterior modus sufficit. Primò, quia vel votum Ecclesiæ includitur in baptismo, & tunc Baptismus vi Eucharistiæ, non sua conferet gratiam. Vel non includitur, & tunc intentio Ecclesiæ vel præcedit, vel subsequitur baptismum. Si præcedit, sicut fides Ecclesiæ non prodest infantibus ante susceptum baptisma, ita neque intentio Ecclesiæ de sumenda Eucharistia; præcipuè quòd pro illo statu puer non est capax Eucharistiæ, cùm nondum sit fidelis. Vnde votum non potest eum iuuare, alioquin eodem modo poterit infantem iuuare votum Ecclesiæ de tribuendo illi baptismo. Si subsequitur, tunc iam est iustificatus ante votum hoc, & consequenter ante votum habet ius ad vitam æternam.

His non obstantibus doctrina hæc B. Thom. vt verissima est amplectenda, sed in ea explicanda parum est elaborandum. Siquidem opus est hæc simul saluare. Primùm quidem, quòd hoc sacramentum prout in voto habitum,& expetitum conferat gratiam. Secundum autem, quòd potiore quadam ratione hoc habeat in Baptismo, quàm in reliquis sacramentis, præcipuè verò in sacramẽto Pœnitentiæ. Tertium, quòd res huius sacramenti sit necessaria ad salutem, vel quòd gratia confertur, vt res huius sacramenti, & tamen quòd Baptismus verè, & propriè conferat gratiam, prout exhibitus, & regeneret hominem, &c. Atque ad hoc præstandum.

Notandum est primò, quòd hæc duo sacramenta Baptismus & Eucharistia peculiariter habent, vt incorporent hominem Christo, quòd cætera sacramenta non habent. Quòd facile perspici potest, vel considerando coniunctionem Christi cum singulis hominibus, vel considerando coniunctionem eiusdem cum Ecclesia, ratione cuius omnes efficimur vnum corpus, cuius caput Christus est, singuli autem alter alterius membra. Baptismus igitur habet specialem quandã vim, vt nos transformet in Christum, & faciat nos viuere vita, & spiritu Christi. Vnde est illud Apostoli, quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Vbi Græcè legitur εἰς Χριστὸν, quotquot in Christũ baptizati estis. Quasi in finem, vt scilicet Christus essetis. Habet autem hoc Baptismus, quia per immersionem hominis in

aquam ſignificat mortem, & ſepulchrum Chriſti, per eductionem autem reſurrectionem eiuſdem. Et ideò in eo myſterio in nobis velut exprimimus Chriſti paſſionem, & reſurrectionem. Quod S. Leo Papa epiſt. 4. c. 3. docens in tempore Paſchatis Baptiſmum celebrari debere, ſic explicat. In Baptiſmatis regula, & mors interuenit interfectione peccati, & ſepulturam triduanam imitatur trina demerſio, & eleuatio ab aquis, reſurgentis inſtar eſt Saluatoris. Quod ex Apoſtolo colligit 6. ad Ro-» ma. An ignoratis, quia quicunque bapti-» zati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortem ip-» ſius baptizati ſumus? conſepulti enim ſu-» mus in illo per Baptiſmum in mortem, ita » & nos in nouitate vitę ambulemus. Si enim » complantati facti ſumus ſimilitudini mor-» tis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Hoc » ſcientes quoniam vetus homo noſter cru-» cifixus eſt. De qua morte & reſurrectione » alibi loquens Apoſtolus, Si conſurrexiſtis, » inquit, cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quę-» rite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, » quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper ter-» ram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra ab-» ſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm » autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc » & vos apparebitis cum Chriſto in gloria.

Hanc etiam incorporationem ſpeciali quadam ratione facit Euchariſtia, dum homo Chriſtum in ſe ſuſcipit, & per ſpiritualem nutritionem in Chriſtum conuertitur. Vt egregiè explicat Cyrillus lib. 4. in Io. cap. 17. & lib. 10. cap. 13. exemplo ceræ liquefactæ, & ſimilitudine fermenti, quod totam maſſam fermentat, & in totam penetrat.

Altera incorporatio, ſcilicet membrorum ad inuicem, & cum Chriſto vt capite horum membrorum, fit per baptiſmum, in quantum per baptiſmum homo fit Chriſtianus, & conſignatur, vt ſit de populo Dei. Quare cùm Chriſti corpus ſit Eccleſia, per Baptiſmum homo Chriſto incorporatur, prout ſit de Eccleſia. Vnde Apoſtolus ad Epheſ. 4. ex eo commendat vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, quia vnum corpus ſumus habentes vnam fidem, vnum Dominum, & vnum Baptiſma.

Eadem incorporatio ſpeciali quadam ratione fit per Euchariſtiam. Primò quidem, quia eam ſignificat. Nam ſicut panis fit ex multis granis frumenti, & vinum ex multis acinis vuæ; ita & fideles multi faciunt vnam Eccleſiam, & habet vim peculiarem, vt eos ad inuicem vniat in charitate, & pace. Vnde & dicitur Sacramentum pacis, & charitatis. Quòd etiam eam ob rem inſtituit Dominus tunc, cùm tanquā proprium ſignum fidelium, & diſcipulorum reliquit Eccleſiæ mutuam charitatē. Quare S. Paulus, Omnes, inquit, vnum « corpus ſumus in Chriſto, qui de vno pane « participamus. Et Cyrillus 10. in Ioan. c. 13. « de hac vnione fidelium in Chriſto, & ad inuicem, quæ fit, & agglutinatur per hoc ſacramentum, interpretatur, quod Dominus dixit, Ego ſum vitis, vos palmites. Quis dubitauit, inquit, Chriſtum etiam « ſic vitem eſſe, nos verò palmites, qui vi-« tam nobis inde acquirimus? Audi Paulum « dicentem, quia omnes vnum corpus ſu-« mus in Chriſto. Quia & ſi multi ſumus, « vnum tamen in eo ſumus. Omnes enim « de vno pane participamus. An fortaſſis pu-« tat ignoram nobis myſticæ benedictionis « virtutem eſſe? quæ cùm in nobis fiat, non-« ne corporaliter quoque facit communica-« tione carnis Chriſti, Chriſtum in nobis ha-« bitare? Cur enim membra fidelium, mem-« bra ſunt Chriſti? Et ibi multa in hanc ſen-« tentiam.

Notandum eſt ſecundò, quòd hæ duæ incorporationes poſſunt habere duplicem quandam comparationem. Vnam quidem, qua comparetur prior cum poſteriore, alteram autem, qua comparentur quæ eiuſdem rationis ſunt ad inuicem, vt incorporatio prior, quæ fit per Euchariſtiam ad priorem, quæ fit per Baptiſmum. Et poſterior ad poſteriorem ſimiliter. Si igitur comparemus priorem cum poſteriore, manifeſtum omnino eſt, quòd cùm prior ſit per charitatem ſecundum quod coniungimur Deo, de qua ſcriptum eſt, qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cum illo. Poſterior autem, qua coniungimur proximo, vel in quantum ex charitate qua diligimus Deum, diligimus & proximum. Vel in quantum ex hoc quod viuimus eadem vita charitatis Dei in Chriſto, vt alter alterius membra peculiarem quandam coniunctionem, & charitatem habemus, manifeſtum eſt, inquam, quod prior incorporatio eſt veluti radix, & origo poſterioris. Quia enim ſumus membra eiuſdem capitis, ſumus membra ad inuicem. Et quia viuimus vita eiuſem capitis, viuimus eadem vita, & eodem ſpiritu. Si autem fiat comparatio altero illo modo, vt ſcilicet comparetur incorporatio baptiſmi, cum incorporatione Euchariſtiæ in eodem genere. Manifeſtum etiam eſt, quòd cùm terminus ſit, vt maneamus in Chriſto, & Chriſtus in nobis, & ipſi nobis ad inuicem

vniamur in Christo, non potest in termino esse differentia, potest tamen esse differentia in modo habendi terminum. Quia nimirū perfectius, aut imperfectius Christus habitat in nobis, & terminus prioris est ipsum esse in Christo, posterioris perfectè esse in Christo. Vnde habebunt se sicut generatio, & augmentum. Nam vtraque ponit in animali substantiam quandam, sed vna ponit ita vt det animali habere substantiam, altera ita vt det habere tantam, quantam exigit eius natura. Vnde viuens ex vi solius generationis est imperfectum, & tendit per augmentum ad perfectionem suam. Eodem etiam modo in baptismo datur nobis charitas, sed sicut modò genitis nōdum adeo perfecta. Quate viuimus quidem, sed vt paruuli, & non ita perfecti sumus in Christo. Sicut autem per ingestionem cibi, & conuersionem eius in propriam substantiam perficitur animal, ita per sumptionem Christi, & conuersionem nostri in eum, quandoquidem vita ipsius debemus viuere, perficimur in Christo. Vnde & Apostolus, » Nos, inquit, transformamur de claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Quæ perfectio charitatis in eo consistit, vt faciat hominem perfectè conformem voluntati diuinæ, vt neque in magno, neque in paruo dissentiat. Et ideo dum sumus in hac vita omnes proficimus, neque enim datur perfecta omninò, & consummata charitas in hac vita. Ex hac autem perfectione huius prioris incorporationis oritur & posterioris perfectio, quia qui magis adhæret Deo, adhæret & membris, quæ spiritus eius viuificat, & compatitur iis, &c.

Notandum est tertiò, quòd natura quādo producit viuens, & si productio illa terminatur ad imperfectum, non tamen intendit viuens imperfectum, sed perfectū. Immò nisi perficere posset illud, neq; produceret. Sed quia non potest peruenire ad perfectum, nisi per imperfectum, priùs producit imperfectum, deinde perficit. Quare amor, & desiderium perfecti est, qui mouet ad productionem imperfecti. Sicut statuarius nunquam operaretur tantùm, vt rudem statuam, & inchoatam faceret, sed quia vult facere perfectam, ideo etiam imperfectam priùs facit. Cuius rei signū est, quod eos, qui possunt statim facere rem perfectam, & volunt priùs facere imperfectam, solemus irridere, quasi sibi in imperfectione complaceant, quæ non est amabilis, nisi secundum quod est participatio perfectionis. Ex quo sequitur, quòd quando sunt duo termini sibi subordinati, vt imperfectum, & perfectum, licet sint duæ mutationes, quæ ad illos terminantur singulæ ad singulos; tamen prior mutatio non fit, neque appetitur, nisi in ordine ad posteriorem. Nam sicut natura non vult esse imperfectum, nisi propter bonitatem perfecti, ad quam non potest peruenire nisi mediante imperfecto; ita non vult priorem mutationem, nisi in quantum est via ad hoc, vt posterior mutatio fieri possit. Hoc est, vt terminus perfectus habeatur. Vnde etiam si eueniat, vt aliud sit immediatum productiuum termini imperfecti, & aliud termini perfecti, & consequenter vis operatiua prioris termini nō agat vi eius, à quo producitur posterior terminus; tamen vis productiua prioris agit, & operatur in ordine ad posteriorem terminum, saltem ex intentione naturæ, quæ ordinauit esse priorem terminum, vt deueniret ad posteriorem. Quamobrem desiderium termini posterioris est id, quod est causa priori productiuo, vt agat. Vt quia natura vult esse viuens perfectum neque potest habere illud tale, nisi prius generet imperfectum, ex desiderio perfecti ordinauit potentiam generatiuam, à qua producatur imperfectum. Quia etiam si animal operetur vi suæ ad productionem sui similis; tamen vis eius productiua habet pro causa sua finali viuens perfectum, ex cuius intentione, & desiderio natura statuit producere imperfectum.

Porrò secundum hanc naturalem similitudinem iustificatio, quæ habetur in baptismate, & gratia, quæ habetur in Eucharistia, habent se sicut imperfectum, siue modò genitum, & perfectius, siue id quod augetur, nullum autem agens intendit imperfectum, sed perfectum, idcirco Deus quando iustificat homines per baptismum intendit eos perficere in charitate, & gratia. Vnde quamuis baptismus sit quoddam principium productiuum gratiæ, quod non operatur vi alterius Sacramenti, tamen sicut eius terminus est volitus in ordine ad perfectionem charitatis; ita etiā in volūtate Dei præcedit volūtas perfectionis huius voluntatem constituendi medium, quo habeatur gratia, & charitas non perfecta. Immo verò quia media remotiora ab vltimo fine non accipiuntur, nisi in quantū conducunt ad hoc vt possimus vti mediis vicinioribus, & consequenter priùs in intentione sunt media viciniora fini, quàm remotiora, sequitur quod in mente Dei priùs fuit voluntas

Euchariſtiæ, vt medij ad perfectionem, deinde voluntas baptiſmi, vt medij ad ſuſcipiẽdam primam gratiam baptiſmalem, & hoc modo baptiſmus eſt volitus. prout conducit ad hoc, quòd Deus vti poſſit Euchariſtia ad perfectionem hominum.

Ex hoc autem ſequitur primò, quòd ex intentione Dei operantis Euchariſtia volita eſt, vt neceſſaria ad ſalutem, ſalus enim non habetur ſine vita gratiæ, gratia autem non tribuitur niſi per baptiſmum, qui eſt volitus, vt medium conducens ad vſum Euchariſtiæ, & ad finem eius. Et ideò Deus intendens vſum, & fructum Euchariſtiæ vtitur baptiſmo, alioqui non operaretur, neque vteretur hoc medio. B Quare ſimpliciter ex intentione Dei operantis Euchariſtia eſt neceſſaria ad ſalutem.

Sequitur ſecundò, quòd homo ſuſcipiens ſacramentum Baptiſmi, tenetur non habere intentionem non ſuſcipiendi hoc ſacramentum, & effectum eius, quia tenetur non velle fruſtrari Deum operantem fine ſuo. Quare cùm Deus conferat Baptiſmum, vt medium ſuſcipiendæ Euchariſtiæ, & cõſequenter intendat ſuſceptionem huius ſacramenti, ſi homo expreſsè vellet non ſuſcipere hoc ſacramentũ, vellet omnino fruſtrari Deum fine ſuo, dum C operaretur in Baptiſmo. Et verò manifeſtè patet, quòd hæc voluntas eſſet cum contemptu ſacramenti, & perfectæ charitatis, quam & ſi negligere non eſſet peccatum, contemnere tamen peccatum eſt.

Sequitur tertiò, quòd ipſe homo ſuſcipiens Baptiſmum, habet votum Euchariſtiæ, & veluti ex intentione eius ſuſcipit ſacramentũ Baptiſmi. Quia hoc ipſo quod homo recipit Baptiſmum prout eſt volitus, & ordinatus à Deo, habet ſibi propoſitum eundem finem, quem Deus habet in ordinatione Baptiſmi. Omnis autem accedens ad Baptiſmum, vult illum hoc ipſo D prout eſt ordinatus, & volitus à Deo. Quare cùm non habeat vllam voluntatem explicitam in contrarium, ſufficienter ex volitione Baptiſmi tanquam in voluntate medij, vt prius quiddam, & motiuum, eſt volitus finis Euchariſtiæ.

Sequitur quartò, quòd non eſt eadem ratio in alijs ſacramentis, quia vel comparamus Baptiſmum ad reliqua ſacramenta, vel reliqua ſacramenta ad Euchariſtiam. Vtrolibet autem modo fiat comparatio, non eſt eadem ratio, quia ſi fiat priore modo, cùm Baptiſmus ſit inchoatio ſpiritualis vitæ non poteſt ad aliud reſpicere, vt ad A finem, & perfectionem, quàm ad perfectionem vitæ ſpiritualis. At nullius alterius ſacramenti eſt per ſe effectus hæc perfectiu ſpiritualis vitæ, quàm Euchariſtiæ. Ergo non poteſt Baptiſmus ordinari ad reliqua ſacramenta, vt ad finem. Patet autem hoc diſcurrendo per ſingula ſacramenta, & eorum effectus, quorum nullum habet vt proprium effectum perficere charitatem, & perfectè transformare hominem in Chriſtum, vt viuificetur ſpiritu eius præter Euchariſtiam. Sed neque ſi comparatio fiat ſecundo modo. Quia excepto ſacramento Pœnitentię nullum per ſe diſponit ad perceptionem Euchariſtiæ. Ergo nullum per ſe diſponit ad perfectionem vitæ ſpiritualis. Deinde verò nullum complet vitam, aut percipitur vt aliquid tribuens vitam, vnde indifferenter ſumi poſſunt tam ante, quàm poſt communionem. Solum eſt ſacramentum Pœnitentię, de quo videtur dubitari poſſe, quia per ſe eſt ad delendum peccatum mortale, & recipiendam vitam gratiæ. Sed neque hoc impedit, quia in pœnitentia fit quædam quaſi reſurrectio, reſurrectio autem reponit hominem in ſtatu, in quo mortuus eſt, vt ſit vel adultus, vel infans, vel grandis iam natu. Vnde eſt acquiſitio quædam vitæ, quæ abſtrahit ab hoc quod debeat, vel non debeat perfici is, qui reſurgit, & conſequenter non per ſe ordinatur ad perfectionem vitæ tanquam conducens hominem ad aliquem terminum, à quo perduci poſſit ad perfectionem. Simili autem ratione, quia homo per pœnitentiam reſurgit in eo ſtatu charitatis, & gratiæ, in quo erat ante peccatum, immò & aliquid plus acquirit ratione ſacramenti, ideò non eſt veluti in infantia vitæ ſpiritualis ordinata ad virilem ætatem. Neque propriè ordinatur ad Euchariſtiam.

Dicendum eſt ergo, quòd hoc ſacramentum eſt neceſſarium in voto ad ſalutem tanquam finis, propter quem datur, & ſuſcipitur ſacramentum Baptiſmi. Concluſio eſt S. Thom. & patet ex ſuprà notatis, reſtat ſolùm vt oſtendamus eſſe in hoc eas conditiones, quas ſuprà requirebamus. Et quidem quòd votum huius ſacramenti potiore ratione requiratur in baptiſmo, oſtenſum eſt immediatè ante, quòd verò hoc ſacramentum prout in voto debitum conferat gratiam. Patet, quia prout intentum à Deo, & deſideratum ab homine, eſt cauſa cur applicetur Baptiſmus. Quòd verò res huius ſacramenti ſit neceſſaria, patet, quia gratia baptiſmalis, prout ordi-

nata ad vlteriorem, & perfectam vitam, confertur, & vt sic est volita à Deo. Quare vt sic est aliqua ratione res huius Sacramenti.

Vbi tamen notandum est, quòd non eodem modo requirendum est in hoc Sacramento, quod vel in voto habitum sanctificet, vel eius res collata saluet, sicut in cæteris, sed sicut est necessarium in voto vt finis, ita etiam sufficit, si causet gratiam vt finis, scilicet mouendo agens, vt applicet media ad ipsum, & vt velit effectum Baptismi propter effectũ Eucharistiæ. Atque hoc modo satis explicatur prima differentia, quam assignat S. Tho inter modum, quo hoc Sacramentum est necessarium in voto ad salutem, & quo reliqua necessaria sunt.

Ex his iam patet solutio ad rationes supra positas contra priorem hunc explicandi modum, quo suam sententiam explicat S. Tho.

Ad priorem respondeo, quòd per se habet, vt desideretur vt Sacramentum, & ideo vt causet tanquam Sacramentum desideratum, non tanquam Sacramentum existens. Et verum est, quod non, sacramentaliter causat vitam æternã hoc est non causat actu significando &c. quia causat tantum dum est causa, vt baptismus propter ipsum applicetur. Atque hoc est causare in voto per modum finis. Falsum tamen est, quod non causet, vt Sacramentum, nam causat, vt volitum, est autem volitum vt Sacramentum, vnde causat vt Sacramentum in esse volito. Quare distinguendum, si illud, vt Sacramentum reduplicet modum operandi, verum est quod non causat vt Sacramentũ hoc est eo modo, quo causant Sacramenta, quæ cùm efficiant gratiam ex hoc quod applicantur, non causant nisi existant, & applicentur actu. Vel reduplicat rationem formalem causandi, & hoc modo nego. Nam ratio formalis quare propter Eucharistiam Deus velit applicare baptismum homini, est Eucharistia vt Sacramentaliter suscipienda in perfectionem charitatis. Ex quo intelligitur doctrina Caiet. qui docet alia Sacramenta necessaria per se requiri in re, per accidens in voto sufficere, hoc autem per se requiri in voto, & per accidens in re.

Ad posteriorem rationem respondeo hoc votum esse prius baptismo, & tamen prodesse, non quia ipsum, vel Eucharistia immediatè conferat gratiam, quòd ex supra dictis conuictum est falsitatis; sed quia

A est ratio, cur baptismus applicetur, quo homo acquirit ius ad vitam æternam.

Circa posteriorem modum explicandi hoc votum, quo vtitur S. Thomas in litera, duo quædam sunt simul coniungenda, & saluanda, vt hæc S. Thomæ doctrina consistere possit. Scilicet quòd voluntas Ecclesiæ de suscipiendo Sacramẽto Eucharistię coniungatur paruulis post baptismum. Et quòd hæc eadem voluntas illis prosit ad iustificationem immo quòd necessaria sit. Nam vt rationes dubitandi supra positæ probant, non potest aut prodesse, ante Baptismum hæc voluntas Ecclesiæ, aut esse necessaria ad vitam post iu-B stificationem.

Notandum est ergo primùm, quòd in viuentium corpore duas quasdam consideramus coniunctiones alimenti cum alito, sibi inuicem subordinatas & connexas, præter intus susceptionem, & distributionem alimenti in poros viuentis. Prior est adgeneratio nouæ carnis, ossis, &c. Quando alimentum dispositum per præuias alterationes in carnem conuertitur, & adglutinatur partibus viuentis, & illis continuatur. Posterior autem est animatio illius particulæ carnis ita adgeneratæ, & continuatæ cum carne iam ante viuente. Manifestum est enim, quòd non prius ani-C matur cibus, quàm conuersus fuerit in materiam animabilem, & continuatus partibus animatis. Immo verò ratio, quare animetur est, quia adgeneratur, & continuatur partib⁹ viuẽtis, & ideo quia fit aliquid corporis organici animati, ipsa etiam pars de nouo posita animatur. Vnde coniungi partibus viuẽtibus est causa, cur & ipsa incipiat viuere. Quamobrem, vt intelligatur in proxima, & immediata potentia ad animam, & vitam, requiritur, vt intelligatur coniuncta partibus homogeneis [illegible]i viuentibus. Et vita reliquarum partium est aliquid, quòd illam constituit in potentia proxima ad vitam, & vltimum dis-D ponens calefaciendo, vt deinde possit etiã eam partem informare. Immo vero continuatio ad hoc requiritur, vt vita reliquarum partium sit illi causa vitæ, & vltimo faciat illam animabilem. Quòd patet, quia continuatio facit tantum illam carnem viuentis, quia verò est caro viuentis ideo deinde accipit vitam.

Notandum est secundò, quòd tota Ecclesia cum suo capite Christo facit vnum quoddam corpus viuens, quod Dominus optimè expressit in similitudine vitis, & palmitum. De qua Augustinus tractatu

„ 81. in Io. initio, Manete, inquit, in me, & „ ego in vobis. Non eo modo Chriſto illi in „ ipſo, ſicut ipſe in illis. Vtrumque autem „ prodeſt non ipſi, ſed illis. Ita quippe in „ vite ſunt palmites, vt vlti non conferant, „ ſed inde accipiant, vnde viuant. Ita verò „ vitis eſt in palmitibus, vt vitale alimentum „ ſubminiſtret eis non ſumat ab eis, ac per „ hoc, & manentem in ſe habere Chriſtum, „ & manere in Chriſto diſcipulis prodeſt „ vtrumque, non Chriſto. Nam præciſo „ palmite poteſt de viua radice alius pul- „ lulare, qui autem præciſus eſt ſine radice „ non poteſt viuere. Et in eo tractatu plura, & paſſim ſimilia inueniuntur apud Patres, & in ſcripturis; quale eſt illud Apoſtoli, „ Omnes vnum corpus ſumus in Chriſto, „ ſinguli autem alter alterius membra. Cùm autem docet nos eſſe membra eiuſdem corporis in Chriſto, & alterum alterius, ſine dubio animatū corpus & viuum vult eſſe. Animalium enim membra ſunt. Et rurſus docet nos eſſe membra Chriſti; & ſimilia. Quamobrem duplicem poſſumus intelligere vnionem alicuius cum Chriſto, & Eccleſia. Quarum vna ſit veluti continuatio, & aggeneratio. altera verò animatio, & vita, prius autem eſt vnitum eſſe Chriſto, & Eccleſiæ, quaſi aliquid illius, deinde verò viuere vita eius, id quod colligitur etiam ex Conc. Triden. ſeſſ. 6. in decreto de iuſtificatione cap. 3. vbi recenſet Concilium, qui iuſtificentur per Chriſtum, ac docet, eos tantùm iuſtificari per Chriſtum, quibus meritum paſſionis eius applicatur. Quia ſicut, qui naſceretur non ex Adam, non contraheret peccatum originale, ita, niſi qui renaſcitur, & coniungitur Chriſto, nemo iuſtificatur. Sicut autem propagatio ex Adam eſt id, quo euadimus aliquid Adæ, ad quod conſequitur peccatū originis, ita renaſcentia per Chriſtum, & applicatio meritorum eius eſt id, quo euadimus aliquid Chriſti, & ideo iuſtificamur.

Notandum eſt tertiò, quia Eccleſia viſibilis eſt ſecundum membra, & caput miniſteriale, licet ſecundum caput principale, quod eſt Chriſtus, ſit inuiſibilis. Hinc fit, vt habeat viſibilem, & ſenſibilem aliquam vnionem membrorum ad inuicem, quæ eſt profeſſio fidei Chriſtianæ, & participatio ſacramentorum ſub obedientia ſummi Pontificis. Ex quibus obedientia, & profeſſio fidei ſe habent veluti diſpoſitiones requiſitæ ex parte noſtra. Communio verò ſacramentorum eſt ipſa formalis ratio, qua conficimus vnum corpus viſibi-

A le poſitis illis diſpoſitionibus. Quia religio præcipuè conſiſtit in modo colendi Deū, & in ſanctificationibus, quæ habentur per ſacramenta, & ideò videmus, quòd Catechumeni non cenſentur propriè ſpectare ad Eccleſiam, licet credant, & obediant, ita vt ſi nolint obedire, aut credere non cogantur, quia foris ſunt. De quibus negat Apoſtolus ad ſe ſpectare iudicium. Sed hæretici, & ſchiſmatici, aut apoſtatæ fidei, licet, quia non profitentur, immò neque habent fidem, aut non obediunt, etiā ipſi ſint extra Eccleſiam, tamen maiore ratione cenſentur ſpectare ad Eccleſiam, quia fuerunt baptizati, & incorporati Eccleſiæ,

B & ideò de iis Eccleſia iudicat tanquam de ſuis. Quare viſibilis vnio membrorum ad inuicem formaliter conſiſtit in participatione ſacramentorum Chriſti, completiuè verò in obedientia, & profeſſione fidei. Et ratio eſt, quia ſubiectio, & profeſſio fidei ſunt actus noſtri. Sacramenta verò ſunt actus Chriſti. Quia verò incorporari Eccleſiæ eſt fieri membrum Chriſti, eſt enim Eccleſia corpus Chriſti, neceſſe eſt fieri per actum Chriſti adoptantis nos ſibi in membra. Nullus enim actus noſter ex ſe eſt ſufficiens ad hoc. Quare idem eſt id, quo nobis applicantur merita paſſionis

C Chriſti, & quo incorporamur Eccleſiæ formaliter.

Ex ſacramentis autem cætera præſupponunt hominem iam exiſtentem in Eccleſia, & ſunt potiùs actus Chriſti mouentis, & perficientis membra ſua. Sacramentum autem Baptiſmi conſtituit hominem Chriſtianum, & fidelem. Vnde etiam dicitur ianua ſacramentorum, & Eccleſiæ. Et ideò eſt actus Chriſti incorporantis ſibi hominem. Quæ incorporatio non fit ex eo, quod per Baptiſmum infunditur gratia. Manifeſtum eſt enim, quòd poteſt quis baptizari, & fieri verè Chriſtianus, & ſpe-

D ctans ad corpus Eccleſiæ, licet non ſuſcipiat gratiam, vt adultus ponens obicem, qui accedit ad lauacrum vitæ, & non eſt diſpoſitus ad gratiam. Fit igitur hæc incorporatio, etiam præſcindendo à gratia, licet gratia ſemper conſequatur in anima, niſi ponatur impedimentum.

Notandum eſt quartò, quòd poſſumus intelligere, hominem ſufficienter diſpoſitum ad gratiam, & Baptiſmum illi applicatum, & conſequenter illum incorporatum Chriſto & Eccleſiæ; & tamen adhuc in priori naturæ nondum iuſtum & iuſtificatū in ſe. Quia illa incorporatio eſt prior, & natura ſua non inuoluens gratiam, diſ-

positio autem ex se non inuoluit gratiam, immo & potest esse sine illa, vt cùm solùm homo attritus accedit, aut cùm infans baptizatur, in quo est tantùm dispositio negatiua, quia nimirum nihil habet oppositum, neque actu, neque virtute dispositionibus gratiæ; sed dispositio ex parte subiecti cum incorporatione ad Ecclesiam est id, quo homo fit vltimo dispositus ad gratiam, & in potentia proxima. Quia nimirum est aliquid iam spectans ad corpus Christi, quod viuit vita gratiæ. Neque habet aliquid impediens influxum capitis dantis, & influentis vitam. Vnde nihil deest, nisi infusio gratiæ. Tunc autem in illo priori fides, & Charitas Ecclesiæ, qua viuificatur à Christo, charitas & gratia, & vita Christi capitis est vltima dispositio membro, & homini incorporato ad gratiam, sicut vita membrorum est vltima dispositio ad vitam carni aggeneratæ. Quæ ita est necessaria, vt neque actus charitatis, quo quis dispositus iustificatur ante Sacramentum actu susceptum, abstrahat ab hac dispositione. Nam quia per internum cordis affectum, & plenam conuersionem ad Deum homo contritus, aut diligens vi Sacramenti, quod continetur in voto, vniuit se corpori Christi, quod est Ecclesia, & ipsi capiti Christo, ideo Deus eum suscipit propter charitatem Christi, & Ecclesiæ, & dat illi vitam gratiæ, & perfectæ charitatis per inhabitantem Spiritum suum in eo. Atque ex his intelligitur quomodo paruulis prosit fides, & charitas Ecclesiæ, etiam si suam non habeant. Quia nimirum incorporati Ecclesiæ, quod est corpus fidele, & in charitate manens, credunt in corpore. Quod Augustinus explicans in epist. 23. ad Bonifacium loquens de paruulo, qui nec amare, nec credere potest. Hoc, inquit, quandiu non potest, valebit Sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates. Et tantum valebit, vt si ante rationis vsum ex hac vita emigrauerit, per ipsum Sacramentum commendante eum Ecclesiæ charitate, ab illa condemnatione, quæ per vnum hominem intrauit in mundum, Christi adiutorio liberetur. Vbi per Sacramentum commendante Ecclesiæ charitate, iustificari, & emundari paruulum putat ab originali peccato.

Notandum est quintò, quòd commendatio charitatis Ecclesiæ hoc facit, quia Ecclesia placet Deo, & diligitur in quantum est corpus Christi, & viuit spiritu, & vita Christi. Quare gratia, & charitas Christi est, quæ facit, vt Ecclesia, & membra eius placeant Deo. Immo quemadmodum Christus, & eius fideles faciunt vnum quoddam corpus, ita etiam gratia, & charitas Christi non gratia, & charitate fidelium faciunt vnam quandam animam & vitam huius corporis. Sicut enim vbi est multiplex anima non potest esse vnum viuens, ita, neque potest esse vnum quoddam corpus spiritualiter viuens, nisi sit vna anima, & vita spiritualis. Vnde & Apostolus, Vnus spiritus, inquit, sumus & vnum corpus. Et quidem idem Spiritus sanctus est indiuisibiliter animans totum corpus Ecclesiæ per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Charitas autem, qua formaliter viuimus, facit vnum quoddam mysticè, sicut & fideles ipsi vnum quoddam mysticè facimus cum Christo Domino nostro.

Quare cùm sit vna quædam veluti anima, & vita huius corporis, quæ à capite in membra influitur, sequitur quòd qualis est in capite, talis sit vita reliquorum membrorum. Non quidem quòd eodem modo omnia membra viuificet, & perficiat. Sed quòd est in illis, vt vita capitis ea viuificans secundum capacitatem, & dispositionem suam. Vt eadem anima viuificat os ad vegetationem, carnem ad sensum, hepar ad sanguificationem propter diuersas partium dispositiones. Simpliciter tamen totum viuens est animal, vel homo, & viuit intellectu &c.

Eodem modo Christi charitas viuificat singula eius membra secundum eorum dispositionem; ita tamen vt totum corpus viuat vita, & charitate Christi, quæ est perfectissima charitas. Atque vt sic Ecclesia, prout viuens in Christo, & per Christum, habet, & tendit ad summam perfectionem per media præordinata à Deo in suis membris habendam. Quare quando quis incorporatur Ecclesiæ, & Christo in illo priore prout est iam factus aliquid ipsius Christi, & Ecclesiæ, sicut charitas Ecclesiæ, charitas Christi, & Sacramentum, quo Christo & Ecclesiæ incorporatur, faciunt illum aptum ad vitam gratiæ; ita etiam est voluntas Ecclesiæ de traducendo illo per media debita ad perfectam vitam, & vnionem cum Christo. Atque hoc est votum, quod habet Ecclesia de danda Eucharistia Baptizatis.

Dicendum est ergo, quòd Eucharistia in voto Ecclesiæ est necessaria baptizatis ad iustificationem. Probatur, quia qui iustificatur, accipit gratiam, & vitam in

quantum ſit membrum Chriſti, & corporis eius viuentis vita gratiæ. Ergo vita huius corporis eſt vltima diſpoſitio neceſſariò requiſita ad iuſtificationem. Sed hæc eſt charitas Chriſti tendens ad perfectionem per media debita, & ordinata, ergo ratione huius charitatis, quæ inuenitur in Chriſto, & eius corpore, per ipſum datur gratia baptizatis, hoc autem eſt votum Euchariſtiæ de perfectè conuertendo baptizato per perfectionem charitatis in Chriſtum. Ergo hoc votum eſt neceſſarium ad ſalutem.

Ex his autem patet ſolutio ad rationes ſuprà poſitas contra hanc neceſſitatem.

Ad priorem reſpondeo, quòd Baptiſmus vnit vi ſua, & incorporat Chriſto, & applicat nobis merita Chriſti, & charitatem eius, & Eccleſiæ; ratione autem horum datur gratia. Votum igitur Euchariſtiæ, quod habet Eccleſia pro membris ſuis, eſt medium inter baptiſmum incorporantem, & gratiam viuificantem, & conſequenter ante iuſtificationem, & poſt baptiſmum.

Sed obiicies, quia hoc modo non vi Baptiſmi, ſed vi Euchariſtiæ datur gratia.

Reſpondeo, negando ſequelam. Nam baptiſmi vis eſt, vt incorporet hominem huic corpori ita viuenti, & conſequenter, vt applicet hanc vitam huius corporis, vt propriam diſpoſitionem huius membri ad vitam. Quod eſt vi ſua conferre gratiam. Neque verò illa vita corporis vi Euchariſtiæ eſt vltima diſpoſitio ad vitam membri, ſed quia eſt vita Chriſti, ex quo etiam habet, vt ſit vita tendens ad perfectionem membrorum, & totalem eorum viuificationem per media proportionata. Ex quo patet iam diſcrimen inter votum baptiſmi, & Euchariſtiæ, quod ponit S. Thomas in litera. Nam votum baptiſmi non poteſt prodeſſe, quia homo non dum eſt Incorporatus Eccleſiæ; cùm Baptiſmus ſit id, quo fit incorporatio; votum autem Euchariſtiæ prodeſt, quia homo iam eſt incorporatus.

Hæc ſententia S. Thomæ ſic explicata ne minimum quidem differt à ſententia S. Auguſtini, ſed omnino ex parte cum illa conſentit. Quippe ſanctiſſimus, & longè omnium doctiſſimus Doctor Auguſtinus baptiſmum tradit habere ordinem, & ſpectare ad Euchariſtiam, vt aduertimus, quod nihil aliud eſt, quàm quod ſcholaſtici docent, votum Euchariſtiæ in Sacramento includi baptiſmatis, & ex intẽtione Eccleſiæ infantem fieri aptum ad participandam Euchariſtiam modo proximè explicato. Ab altera item ſententia de neceſſitate præcepti, quamuis in modo explicandi aliquantulum diſcrepare videatur; in eo tamen valde concordat, quòd non requirat re ipſa & actu exhibendam eſſe ſacratiſſimam Euchariſtiam. Vnde patet ſolutio ad primum argumentum.

Solutio argumentorum quorundam, quæ in principio quæſtionis ſunt allata pro parte affirmatiua.

Capvt XLVIII.

AD ſecundum, quod Euchariſtia deleat peccata venialia, certum eſt, quandoque etiam letalia, quaque ratione id fiat, in hac diſputatione ſuprà explicauimus, & adiniſimus, ſimiliter vehementer obſtat ne fiant peccata, vel ſuppeditando vires ad reſiſtendum, vel remouẽdo occaſiones, quæ incitant hominẽ ad peccandum. Cæterùm argumentum non eſt ad rem. Cùm enim infantes nihil committere poſſint, ac nullis ſtimulis peccatorum concitentur, nullis item remediis indigent ad ea incommoda vitanda, & propulſanda.

Porrò reſurrectio corporum (loquor autem nunc de reſurrectione glorioſa, nã certum eſt, omnes reſurrecturos etiam damnatos, ſed ſolos iuſtos immutandos eſſe) non eſt effectus proprius huius Sacramenti. Quia gloria corporis ſequitur gloriam animæ tanquam effectus quidam naturaliter conſequens. Sed non tribuitur gloria animæ vi Sacramenti Euchariſtiæ, cùm multi ſine illo ſaluentur, ergo neque gloria corporis.

Vnde quando Patres huic Sacramento tribuunt incorruptibilitatem, & gloriam corporis, debent in ſenſu accommodato explicari. Pro qua re

Illud in primis non eſt prætereundum, Patres ſequutos ſcripturæ morem, effectum interdum tribuere non illi cauſæ, cuius effectus proprius, & reciprocus eſt, ſed illi, quæ maiorem habet conuenientiam, & ſimilitudinem cum effectu. Ita Paulus tribuit reſurrectioni Chriſti iuſtificationem noſtram. Reſurrexit, inquit, « propter iuſtificationem noſtram. Cùm tamen ſi rem ſpectemus, iuſtificatio potiùs paſſioni debeatur. Sed quia iuſtificatio eſt ſpiritualis quædam reſurrectio, reſurrectioni

ctioni per accommodationem tribuitur. Eodem modo sæpè apud Patres inuenietur tribui resurrectio corporum, resurrectioni Christi, vt causæ. Quòd etiam colligitur ex scripturis, quia nimirum tunc perfectè superauit mortem in se, cùm resurrexit, ratione cuius victoriæ debetur illi, vt suscitet mortuos. Vt optimè docet Cyrillus in libro de fide ad Reginas, vbi probat, Christum esse vitam, & viuificantem ex Epistola ad Hebræos. Quomodo, inquit, soluisset mortis imperium, nisi lapsum in mortem corpus viuificasset? Cùm tamen alia sit causa, vel effectiua, vel finalis resurgendi. Quo etiam modo in proposito resurrectio gloriosa tribuitur Eucharistię. Non quia sit ea propria, & adæquata causa, sed quia habet maximam proportionem, cùm viuificum Christi corpus corpori nostro coniungens, nos quodam modo immortalitate condiat.

Illud præterea secundò est aduertendum. Patres facilè cùm de hoc Sacramento loquuntur, ab effectibus propriis huius Sacramenti, digredi ad effectus proprios corporis Christi, eosque huic Sacramento tribuere. Quia nimirũ sunt effectus Christi, qui in hoc Sacramento continetur, & est præcipuum quid. Quomodo etiam resurrectionem, & glorificationem corporum tribuunt huic Sacramento, quia eam habemus per corpus Christi dupliciter. Vno quidem modo, quia hoc ipso, quod humanitas coniuncta est verbo Dei, quod est vita ipsa, accepit non solùm indiuidualiter, sed etiam specificè, vt esset aliquo modo caro, & natura vitæ. Vnde per ipsam humanitatem Christi debetur reliquis resurrectio. Quemadmodum, quia coniuncta est sanctitas verbi Dei naturæ humanæ in Christo, tota natura reddita est sanctificabilis, & aptum habitaculum Spiritus sancti, vt docet S. Cyrillus libro citato ad Reginas, vbi notat, Christum esse vitam, & & viuificantem ex epistola ad Corinthios. Immutantur mortui, inquit, & corruptibile induit incorruptionem, eò quòd vnigenitus factus est nobis similis, & mortalitatem in immortalitatem transtulit, & corruptibilitatem in se ipso primùm in incorruptibilitatem transformauit. Et libro de incarnatione Vnigeniti cap. 1. Quoniã enim, inquit, propter Adæ præuaricationem regnauerat supra omnes peccatum, & spiritus ab humanitate discesserat, ob eamque causam in malis omnibus illa fuerat constituta, opus autem erat, vt rursus Dei misericordia in pristinum reuocata, spiritum mereretur; homo factum est vnigenitum Dei Verbum, & cum terreno corpore terrenis apparuit. Fuit etiam liber à peccato, vt & in ipso & in eo solo innocentiæ laudibus natura hominis coronata, Spiritu sancto ditaretur, ac sic reformaretur ad Deum per sanctificationem. Transit enim ad nos quoque gratia correpta à Christo, qui est in nobis primogenitus. Et post pauca. Vnctus est igitur exemplo nostro filius innocentiæ laudibus, vt antè dixi, in ipso natura hominis illustrata, & digna iam, quæ sortiatur Spiritum sanctum. Et libro quarto in Ioan. cap. 15. Quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno vel palea occultauerit, totum inde ignitum necessariò fiet, sic Verbum Dei, tanquam scintilla in naturam nostram immissum, totum inde inflammauit, atque ad vitam interitu penitùs destructo reduxit. Altero modo habemus resurrectionem per corpus Christi, quia ipsum Christi corpus erit instrumentum ad viuificandos mortuos. Quod Dominus ostendit dicens, Ego resucitabo eum in nouissimo die. Quod probat Cyrillus ex eo quod tactu suscitabat aliquando, vt ostenderet vim viuificam corporis sui.

Postremò illa quoque valde literalis videtur solutio. Quamuis enim Eucharistiæ non sit ille effectus proprius adæquatus, & infallibilis. Quia tamen Eucharistia moraliter loquendo necessaria est adultis ad perseuerandum in gratia, qua mediante acquiritur animæ gloria, & per consequens immortalitas corporis, quæ illi respondet, idcirco æterna, & beata vita corporis ab hoc Sacramento prouenire dicitur. Propterea & institutum est, vt in fortitudine huius cibi peruenire possimus vsque ad montem Dei. Atque vt in statu innocentiæ immortalitas vitæ corporalis tribuebatur cibo ligni vitæ; ita in statu gratiæ, cœlestis, & sempiterna vita singulari quodam modo potest huic Sacramento attribui.

Ex quo etiam constat discrimen, quod ponit Dominus Io. 6. inter manna, & hũc cœlestem, & vitalem panem, cùm dicit, Patres vestri manducauerunt manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Nam quòd attinet ad præsentem vitam neuter ex his cibis præseruat à corporali morte. Quod verò pertinet ad futuram, manna de se nullo modo

illam præstare poterat, hic autem panis partim conseruando, partim augendo spiritualem vitam, & diuinam gratiam, plurimum etiam confert ad obtinendam immortalem gloriam.

Argumento autem ex metaphora cibi petito sic nonnulli satisfaciunt, illud non probare intentum, sed si probat, probare aliquid aliud. Nam sicut cibus est necessarius ad permanendum in vita, ita vt sine illo non possit permaneri; ita ratio probaret, quod sine Eucharistia non modò nemo perseueraret, sed neque posset perseuerare. Vnde neque gratia sufficiens ad perseuerandum, nisi per Eucharistiam daretur. Quod nemo concedet. Intentum B autem non probat, quia sicut cibus corporalis est aliquid, sine quo non potest manere homo in vita, tamen cum illo potest non manere, & de facto moritur, etiam si non moriatur fame; ita posset donum perseuerantiæ non dari sine Eucharistia, tamē etiam posita Eucharistia tolli. Vnde esset causa perseuerantiæ inadæquata, vel potiùs aliquid prærequisitum ad perseuerandum, non autem propriè ipsam tribuens perseuerantiam.

Et hoc quidem dicendum esset, si cibus, & Eucharistia sibi inuicem, quoad omnia responderent; At non est necessarium. Et C ratio est, quia corpus ita consumitur, vt nisi supponatur cibus, desinat in eo esse humidum, in quo manet calor vitalis; vnde impossibile est sine cibo esse vitam. In anima verò nihil consumitur, etiam non sumpto cibo; sed ponuntur quædam retundentia charitatem, quæ faciunt, vt minùs feruenter, & promptè operetur. Qualia sunt peccata venialia. Nunquam tamen faciunt, vt operari non possit. Vnde anima reficitur augmento gratiæ, & charitatis, & speciali auxilio, quo solet reduci in actum charitas, & discuti peccata venialia. Quoniam ergo refectio hic, & ibi non D est ex indigentia pari, non est par necessitas. Est tamen, vt suprà diximus, plerumque moralis necessitas. Quia cùm charitas ita retunditur, & remissè operatur, facilè vincitur à mortali. Et ideo docet Conciliū Tridentinum sess. 13. cap. 2. hoc Sacramentum traditum esse nobis tanquam antidotum, quo liberemur à culpis quotidianis, & à peccatis mortalibus præseruemur, quia nimirum, vt immediatè antea dixerat Concilium, Dominus sumi voluit hoc Sacramentum tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viuentes. Quare quod Concilium Florentinum docet, Sacramentum Eucharistiæ habere omnes effectus, quos habet cibus in corpore, est quidem proportionaliter, & simpliciter verum. Nam sicut ille reficit vires corporis, & cætera præstat huiusmodi; ita & hoc Sacramentum reficit vires animæ; Non tamen est verum quoad omnia. Nam præter assignatum discrimen, cibus corporis conuertitur in substantiam corporis, cui vnitur; cibus autem animæ contrà conuertit animam in se, & sibi eam peculiariter vnit.

Ad auctoritatem Basilij iam respondi in primo libro, quòd intelligatur de adultis. Et commodè dici potest, consentaneum esse, vt qui regeneratus sit, etiam alimento spirituali nutriatur propter necessitatem moralem. Ob quam verisimile est, Christum Dominum dedisse præceptum. Et propterea Basilius ibidem ita loquitur de verbis Domini, vt per illa præceptum traditum esse non obscurè indicet. Sic enim scribit, χρεία οὖν λοιπὸν τρέφεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὴν ζωὴν αἰώνιον, ἥν τινα παρέδωκεν ἡμῖν πάλιν ὁ αὐτὸς μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ποτὲ μὲν εἰπὼν, οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος τοῦ θεοῦ. καὶ πῶς τοῦτο γένηται ἐδίδαξεν ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός. καὶ πάλιν προσθεὶς τὸ ἀμὴν δεύτερον πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων, φησὶν, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Hoc igitur deinceps nutrimento æternæ vitæ alamur necesse est. Quod rursus tradidit nobis ipsemet vnigenitus filius Dei viui. Aliquando quidem cùm dixisset, Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo procedente de ore Dei. Et quomodo id fieret, docuit in eo quod dixerit, meus cibus est, vt faciam voluntatem, qui misit me, Patris. Aliquando verò cùm illud amē iterasset ad confirmationem eorum, quæ inferebantur, & certam fidem faciendam audientibus, amen, amen, inquit, dico vobis, si non manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis. Sic Basilius. In cuius sententia ponderanda sunt illa verba: εἰς πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων, ad certam fidem faciendam auditoribus. Inter quos certè infantes haud enumerantur, qui nec audire, nec intelligere, & multo minus mandata exequi possunt.

Explicatur locus Dionysij de necessitate Eucharistiæ.

Capvt XLIX.

CONTRARIIS hisce argumentationibus infirmatis, atque dilutis, superest Areopagitæ auctoritas explicanda. Ad cuius solutionem sciendum. Per omnia sacramenta conferri gratiam gratum facientem, & per cōsequens fieri etiam vnionem cum Christo capite, & cum membris eius, quæ est Ecclesia. Quòd etiam agnoscit, & fatetur Dionysius in obiectione proposita. Immò verò per solum votū baptismi posse obtineri hanc coniunctionem, quantū sufficit ad viuificandam animam spiritu Christi, & eam saluandam. Et ideò hic effectus non est proprius sacramenti Eucharistiæ, quasi non per aliud quidpiam conferatur. Dicitur tamen iste effectus res huius Sacramenti, siue, vt placet Dionysio vocatur Eucharistia, σύναξις & κοινωνία, singulari quadam ratione propter duo: Primū, quia hoc sacramento speciatim significatur hęc vnio mystica, quę non significatur vllo alio sacramento. Quia nimirum materia huius sacramenti conficitur ex multis granis frumenti, & ex multis racemis vuæ, quæ nihil aliud significant, quàm vnionem multorū fidelium in vnum corpus per charitatem Christi. Et præterea quia vnitas mensæ, & conuiuij ostendit vnitatem amoris, & familiæ, ac omnes spectare ad eundem patrem familias. Secundum, quia proprius effectus huius Sacramenti est excitare charitatem, erigere animum, ac pietatem in Deum inflammare. Vnde est per excellentiam tale, quod vim maximam habeat animam copulandi cum Deo.

In quo est differētia inter cibum animæ, & corporis. Cibus enim corporis corroborat illud, dum conuertitur in eius substantiam, & cum illo se congregat. Cibus animæ contra, conuertit animam in se, & sibi eam peculiariter coniungit, secundum illud Augustini, non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. Hinc deinde fit, vt cum omnes fideles mutentur in Christum, vnum quiddam ad inuicem in illo efficiantur.

Propterea effectus vnionis mysticæ huic sacramento pręcipuo quodammodo attribuitur, quia eam coniunctionem cum Deo excellenti quadam ratione hoc sacramentum efficit. Non est tamen prout ita excellens hic effectus de necessitate salutis. Vnde vt peculiari ratione per hoc Sacramentum collatus, non est necessarius. Tamen est necessarius, vt peculiariter hoc Sacramento significatus.

Quare ad quæstionem propositā à Dionysio rectè possemus respondere, Eucharistiam iure optimo vocari σύναξιν & κοινωνίαν, cùm propter significationem coniunctionis, quàm se sola exprimit, tum etiam ob eandem coniunctionem, quàm per seipsam tam excellenter efficit, & producit.

Verùm Dionysius quæsito satis faciens, omissa significatione, ad illud posterius, tanquam magis intrinsecum duntaxat respicere videtur. Quòd nimirum sic vocitetur Eucharistia, quod vnionem hanc cum Deo præstantissimè, ac singulariter operetur. Is enim effectus adeo excellens, atque perfectus, si producendus sit, docet, fieri non posse, vt à quopiam alio, quàm ab Eucharistia producatur. Propterea Eucharistiam necessariam esse ad talem effectum, & iure suo quodam peculiari, σύναξιν & κοινωνίαν appellari, quando cætera Sacramenta eiusmodi effectum producunt quidem, sed minus perfectè, adeo vt & ipsa mysteria, quæ efficiunt cōiunctionem cum Deo ad rationem Eucharistiæ, minus perfecta propterea sint, Eucharistia perfectissima, vtpotè quæ perfectissimè coniunctionem cum Deo efficiat.

Hic videtur esse sensus genuinus Dionysij, qui tamen illius verbis fusiùs accomodandus est, vel ex vi verborum illius, & significatione potiùs eruendus.

Itaque vt est in obiectionibus, Dionysius asserit reliquorum sacramentorū perfectionem esse, ἐκ τῶν ταύτης θεαρχικῶν καὶ τελειωτικῶν δωρεῶν, ex diuinis, perficiendique vim habentibus Eucharistiæ donis. Quod est dicere, reliqua sacramenta efficere quidem coniunctionem cum Deo, sed perfectionem huius coniunctionis prouenire nō ab ipsis sacramentis, quæ minus perfectè eam producunt, sed ab Eucharistia. Vnde licet cætera sacramenta sint longè imperfectiora, quàm Eucharistia, non tamen pendent ab Eucharistia, vt sint, & vt producant suos effectus. Quia etiam Christus est quidem origo sacramentorum, sed non prout est in Eucharistia, sed prout existit siue hoc, siue illo modo. Quamobrē reliqua sacramēta cū Eucharistia collata vocātur à Dionysio, vt mox videbimus, ἀτελῆ imperfecta. Eucharistia verò per excellen-

tiam, τελετὴ τελετῶν, quasi dixeris perfectiua perfectiuorum à τελέω, quod est consummo, & perficio. Per se tamen considerata illa quoque vocantur perfectiua, & τελεία, ὡς τὸν μυούμενον τελειοῦσαι, vt quæ initiatum perficiunt. Immò Dionysius in cap. 4. Sacramentum Confirmationis propriissimè appellat τελετὴν μύρου, vt à principio secundi libri, dum ageremus de nomine Confirmationis aduertimus. τελετὴ enim, vt exponit Pachymeres in primo capite de cœlesti Hierarchia, λέγεται ἡ τῶν μυστηρίων μετάδοσις, ἅτε τὸν μυούμενον τελειοῦσα. Dicitur mysteriorum communicatio, vtpotè quæ initiatum perficit. Hoc est, impartiri alicui aliquod Sacramentum, istud dicitur τελετὴ, quia eum, cui confertur Sacramentum, perficit. καὶ τοὺς μεμυημένους τελείους καλεῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων, ὅσοι οὖν τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν, & initiatos, (inquit Pachymeres) perfectos vocat Apostolus dicens, quotquot igitur perfecti hoc sentiamus, τελετὴ δέ ἐστι. (dicit idem auctor in cap. 3. eiusdem libri de Ecclesiastica Hierarchia) πᾶν μυστήριον, ὡς τελεστικὸν τῆς ψυχῆς. Est omne Sacramentum, tãquam quod vim habeat animam perficiendi. Nõ igitur Dionysius Sacramenta simpliciter negat esse τελετὰς, sed comparatione facta cum Eucharistia, sic enim desinũt esse τελεῖαι, vbi ipsa interuenit sol. Pergit deinde Dionysius idem probare: οὐ γὰρ ἔνεστι σχεδὸν τινα τελεσθῆναι τελετὴν ἱεραρχικὴν, μὴ τῆς θειοτάτης εὐχαριστίας ἐν κεφαλαίῳ τῶν καθ' ἕκαστα τελουμένων (μυστηρίων) τὴν ἐπὶ τὸ ἓν τοῦ τελεσθέντος ἱερουργούσης συναγωγὴν, καὶ τῇ θεοπαραδότῳ δωρεᾷ τῶν τελεστικῶν μυστηρίων τελεσιουργούσης αὐτοῦ τὴν πρὸς θεὸν κοινωνίαν. Non enim ferè vllum sacramentum ad Pontificem spectans (intelligas primario, nam secundario multa etiam spectant ad Sacerdotem) perfici potest, nisi diuinissima Eucharistia ἐν κεφαλαίῳ, in summa (Maximus, τουτέστιν ἀναγκαιοτάτῳ λόγῳ, hoc est, necessariissima, ac potissima ratione) singulorum (mysteriorum) quæ peraguntur (hoc est, nisi in singulis sacramentis tanquam quid præcipuum, cardo, & summa rei diuinissima Eucharistia) eius, qui initiatus est, cum vno (hoc est cum Deo) coniunctionem, collectionemque sanctè efficiat, & diuinitus tradito mysteriorum perficiendi vim habentium munere, eiusdem (initiati) cum Deo societatem perficiat, τελεσιουργούσης. (non vt vertit Marsilius, operetur.) Dicitur autem Eucharistia perficere munere diuinitus tradito, quia illud in se continet. Mysteriorũ in numero multitudinis propter binas species. Quẽadmodum dicimus, homo anima operatur. Sequitur apud Dionysium, εἰ τοίνυν ἑκάστη τῶν ἱεραρχικῶν τελετῶν, ἀτελὴς μὲν οὖσα, τὴν πρὸς τὸ ἓν ἡμῶν κοινωνίας καὶ συνάξιν οὐ τελεσιουργήσει. Si igitur vnumquodque Sacramentum, quòd Põtificis munus attingit, minus perfectum cùm sit, nostri cum vno coniunctionem, communionemq; non perficiet, καὶ τὸ εἶναι τελετὴ διὰ τὸ ἀτελὲς ἀφῃρημένη, & hoc quod est esse τελετὴ, (hoc est perfectũ Sacramentum) quia minus perfectum sit, amittit, τὸ δὲ τέλος ἁπάσης καὶ τὸ κεφάλαιον ἡ τῶν θεαρχικῶν μυστηρίων τῷ τελουμένῳ μετάδοσις. Finis autem, & caput vniuscuiusque Sacramenti est, vt is, qui initiatur diuinorũ mysteriorum (hoc est Eucharistiæ) particeps fiat (propterea finis, quia initiatus potest ex eo longe maiorem nancisci perfectionem) ὀρθῶς ἡ ἱεραρχικὴ σύνεσις ἐπωνυμίαν αὐτῇ κυρίαν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἐφεῦρεν. Iure optimo Pontificia prudentia ei ex rerũ veritate nomen inuenit. Hucusque Dionysius.

In cuius sententia illa verba notanda sunt, & ponderanda, in quibus tota vis solutionis consistit, τελείωσις, τελεσιουργεῖ, τελετὴ, quæ se tenent ex parte Eucharistiæ. Item illa alia, quæ reliquis sacramentis, vt placet Dionysio, conueniunt, ἀτελὴς, ἀτέλεστον, & quæ addit S. Maximus Confessor, ἀδύνατον τελεσθῆναι δίχα τῆς μεταλήψεως. Impossibile est (cætera sacramenta) perfici sine communione (qua scilicet efficiũt perfectam coniunctionem cum Deo. De hoc enim loquitur Dionysius) & illa, οὐδεμία σύναξις τελεσιουργεῖ δίχα τῆς μεταλήψεως. Nulla collectio (hoc est nullum Sacramentum quod colligit, & consociat hominem cum Deo) perficit opus sine communione. Hæc, inquam, notanda sunt.

Nam reliqua Sacramenta efficiunt quidem vnionem cum Deo, sed non perficiunt. Propterea comparatè & minus perfecta sunt, & augmentum perfectionis admittunt, vtque talia veluti finem quãuis extrinsecum, Eucharistiam respiciunt. Tametsi enim & aliunde possunt perfici, tamen non æquè perfectè, ac tam excellenter, atque ab Eucharistia, quæ vltimam manum perfectionis imponit. Charitas enim, vt ait Apostolus est vinculum perfectionis. Hanc verò Sacramentum Eucharistiæ non solùm intendit, sed etiam perficit, & in actũ reducit. Quòd ideò fit, quia in aliis Sacramentis Christus Dominus est tantùm per suam virtutem, in Eucharistia verò auctor, & origo sanctitatis

est in suo esse proprio Idcirco & finis est, & perfectio cæterorum Sacramentorum.

Non tamen inde inferas, ergo necessariò cæteris Sacramentis adhibenda est Eucharistia. Nam illud, οὐκ ἔστιν, & illud, ἀδύνατον, & ἀναγκαῖον, & χρέιον, quæ partim apud Dionysium, partim apud illius Græcos expositores reperiuntur, ad illa, τελεσθῆναι, τελειοῦν, τελεσιουργεῖν, & in summa ad perfectionem coniunctionis cum Deo referuntur; Non autem simpliciter necessariam Eucharistiæ administrationem inferunt. Sacramenta enim immediatum finem habent gratiam, & sanctitatem, quam producunt. Quasi quis fuerit præditus & obeat, consequitur salutem. Adde quod huic gratiæ non est intrinsecum, vt perficiatur vi Eucharistiæ. Potest enim etiam alia ratione perfici per actus virtutum, & per consequens non est necesse, vt propterea ipsa propriè, & per se ordinetur ad hoc Sacramentum, & ratione eius etiam Sacramenta, quibus illa confertur. Propriè inquam, & per se, nam alia ratione ordinari ex intentione agentis non nego. Quemadmodum, dum agerem de voto Eucharistiæ in baptismo fusissimè ea de re supra disserui; vt etiam exponit B. Thomas 3. p. q. 65. a. 3. in corpore. Sacramenta enim sat habent, si hominem ad eum statum perduxerint, vt deinde possit hoc, vel illo modo, & multò magis per Eucharistiam perfici.

Illud tamen non est negandum quin modus loquendi rerum diuinarum peritissimi Dionisij duo nobis indicet, & illius tam perfectæ cum Deo coniunctionis; Eucharistiam nobis esse causam, & omni Sacramento re ipsa ad eum finem adhiberi, vt hanc perfectionem gignat. Talis quippè consuetudo erat primitiuæ Ecclesiæ. Siquidem cunctis ferè Sacramentis tanquam egregium colophonem diuinissimam Eucharistiam antiqui Patres imponere soliti erant. Vnde, & sigillum vocant cæterorum Sacramentorum. Quòd liquido constat per singula discurrentibus. Nam baptizatos simul, & confirmatos æquè adultos atque infantes, veteres communicabant, quòd etiam nunc seruarur in Græcia. Similiter sacris initiatos Eucharistia perficiebant, & modò perficiunt. Communiter etiam pœnitentes peracta exomologesi ad Eucharistiam participandam admittebant. In celebratione autem nuptiarum habuisse locum communionē, adeò certum est, vt mos, qui modò viget in tota Græcia, & Russia, panem, & vinum sponso, & sponsæ porrigendi ad degustandum, inde manauerit. Quia enim matrimonia celebrantur apud eos, non raro post prandium, & circa vesperam, illa etiā prisca pietas erga sacratissimam Eucharistiam, & illius frequentatio deferbuit; Propterea hunc morem Græci in locum Eucharistiæ suffecerunt. Quemadmodum etiam in liturgiis panem Eulogicū, quem vocant ἀντίδωρον, introduxerunt, & eum populo passim loco Eucharistiæ distribuunt. Quamuis certis, ac statutis quibusdā temporibus Eucharistiam etiam distribuant. Postremò, infirmos extrema vnctione inunctos, & subleuatos, viatico Dominici corporis instruxisse, non est ambigendum. Non enim simpliciter extrema Vnctio dicitur ad rationem reliquorum mysteriorum, sed collata cum aliis vnctionibus, quę in quibusdam Sacramentis peraguntur.

Dionysius itaque partim ex natura rei, partim ex consuetudine sui temporis, diuine, vt cætera, philosophatur, atque duo illa edocet, Sacramenta per Eucharistiam cumulatissimè perfici. Et quod spectat ad illud posterius, quod simul cum aliis Sacramentis semper fere administraretur, quando aliunde non obstabat, id intelligendum est. Quòd modo etiam fieri posset. Alioquin sanctissimus & θεολογικώτατος, Doctor non ignorabat quibusdam pœnitentibus ob ingentia scelera multo tempore quandoque ad extremum propè vitæ spiritum Eucharistiam denegatam fuisse, vt modo apud Græcos austeritatem aliqua ex parte antiquorum Canonum seruantes, solet denegari. Et tamen Sacramentum pœnitentiæ proculdubiò sortitur suum effectum, & verè reconciliat pœnitentem cum Deo.

Quòd si testimonium Dionysij Græci Latinis obiiciunt, vt Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus in sua censura videtur obiicere, illud idem obiiciant sibimetipsis, quando sine hoc Sacramento, & Matrimonium frequenter benedicunt, & extremè laborantes oleo sacro inungūt. Modò enim Græci, vt & Latini prius Eucharistiam, deinde extremam vnctionem infirmis administrare consueuerunt. Non igitur Græci perficiunt extremam Vnctionem beneficio Eucharistiæ, vt videtur velle Dionysius, sicut & nuptias, & quandoque Sacramentum pœnitentiæ. Et tamen illa mysteria vtpotè ritè, ac legitimè absoluta, efficacitatem suam obtinere, quis neget?

Et profectò si necessariò Eucharistia cæ-

tera sacramenta semper affectaretur, Ecclesia hunc ordinem nunquam immutasset. Atqui Ecclesia Græca, & Latina nonnulla aliter facit, & sine peccato facit. Quo circa sanctus Maximus, qui vnà cum Dionysio docet, Sacramenta sine Eucharistia absolui non posse in 2. cap. de Eccles. Hier. super illis verbis, ὁ δὲ τῷ θεουργικωτάτῳ μύρῳ τὸν ἄνδρα σφραγισάμενος, μέτοχον ἀποφαίνει λοιπὸν τῆς ἱεροτελεστικωτάτης εὐχαριστίας. Ille (Pontifex) diuino, ac deifico „ prorsus vnguento virum signando, Eucha„ ristiæ, quæ vim maximam habet perfici„ endæ sanctitatis, participem esse ostendit; huiusmodi addit notationem: οὐ χρὴ τὸν ἐντυγχάνοντα τοῖς περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λόγοις, τῷ πατρὸς ξενίζεσθαι, εἰ παρὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τάξιν, ἐν ταῖς τῶν μυστηρίων τελεταῖς παρηλλαγμένα λέγει τινά. ὥσπερ ἐνταῦθα μετὰ τὴν χρῖσιν τοῦ μύρου, τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας μετάληψιν εἰσάγει γίνεσθαι. εἰκὸς γὰρ ἴσως τότε τῇ τῶν χρόνων μὲν καταστάσει ἁρμόζειν, νῦν δὲ ἀκριβέστερον γίνεσθαι ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων τελείᾳ λειτουργίᾳ. ἐν ᾗ καὶ τοὺς νεοφωτίστους δεῖ μεταλαμβάνειν. Non „ est quod aliquis, qui in scripta de Eccle„ siastica Hierarchia inciderit, patrem mire„ tur, si præter ordinem modò in Ecclesiis „ vsitatum, nonnulla referat in administra„ tione Sacramentorum variata. Quemad„ modum etiam hic post vnguenti vnctio„ nem, sanctæ Communionis perceptio„ nem introducit. Verisimile enim est, hæc „ rationi temporum consentanea fuisse, „ nunc verò exactius fieri in diuinorum my„ steriorum perfecta liturgia, vbi, & recen„ ter illuminatos Eucharistiam participare „ oportet.

Itaque tempore S. Maximi, si quis post prandium, vel die, quo liturgia in aliqua Parochia non celebrabatur, baptismum suscepisset, expectanda illi erat communio ad diem Dominicum, vel alium diem, quando sacrificium offerebatur. Qui mos seruatur hodie alicubi in Græcia, & Russia, quamuis & vsus, quem refert Dionysius in multis partibus Græciæ non sit abrogatus.

Si igitur Ecclesia Græca potuit hunc ordinem immutare, & ad aliquod tempus Eucharistiam differre; quare Romana Ecclesia princeps aliarum Ecclesiarum, Mater, & Magistra, non potuit ad conuenientem ætatem eam reseruare, in qua fideles tutiùs, & sanctiùs illius participes fierent? Præsertim cùm in teneris annis non sit simpliciter necessaria, sed tantùm gratiam augeat?

Quid igitur, dices, obstat, quo minus more antiquo fiat, & Eucharistia vna cum aliis Sacramentis, potissimum verò cum Baptismo infantibus exhibito administretur?

Respondeo, quòd nulla reuerentia à pueris & infantibus diuina non intelligentibus aduersus Eucharistiam adhiberetur. Et præterea periculum esset vomitionis. Quòd ipsi Græci non ignorant. Quomodo enim ignorare queant, qui vsu quotidiano istud experiuntur? & audent Latinis in tam laudanda cautione insultare?

Sic abundè satisfactum esse testimonio Dionysij existimo.

Ad confirmationem, quòd cùm hoc Sacramentum sit maius, & nobilius, debuit etiam imponi sub maiore, vel certè sub æquali necessitate.

Respondeo primò, sæpe res nobiliores, & excellentiores sunt minùs necessariæ, vt Virginitas est minùs necessaria ad salutem, quàm Castitas. Et status religiosus non est necessarius ad salutem, sed sufficit status sæcularium Christianorum. Et ratio est, quia quæ sunt necessaria ad bene esse, præsupponunt ea, quæ sunt necessaria ad esse; sicut esse supponitur bene esse. Vnde habēt se vt perfectiones, & actus ipsorū. Quòd euenit in hoc Sacramēto, nam effectus huius Sacramenti est nobilior, quę est perfectio charitatis, & vnionis cum Deo, & proximo Quare est ad meliùs cōsequendam vitam æternam. Effectus autem pœnitentiæ, & Baptismi est ipsa charitas, & vita gratiæ. Quamobrem non est necesse, vt si est nobilius Sacramentum, magis etiam sit necessarium, sed est necesse vt sit necessarium ad nobilius, quod est verum, scilicet ad vitam gratiæ nobiliorem, & ad maiorem gloriam reliquis paribus.

Deinde quærendum esset, quænam hæc necessitas esse possit. Non enim necessitas simpliciter medij, vt iam probatum est. Si dixerimus necessitatem esse perseuerandi, rum argumentum plus probaret quàm aduersarij vellent. Quia necessitas Baptismi, & pœnitentię est ad simpliciter posse, cùm sit ad iustificationem; necessitas autem Sacramenti Eucharistiæ tantùm esset ad actum perseuerandi, & ex suppositione. Maior autem est necessitas simpliciter, quàm ex suppositione respectu eiusdem, sicut maior est impossibilitas carentia potentiæ, quàm non futurum esse actum. Ergo si argumentum pro-

baret, deberet ostendi aliqua necessitas simpliciter, vt essent paria in necessitate.

Consuetudini veteris Ecclesiæ opponimus alium vsum postea Romanæ Ecclesiæ, qui nullum schisma in Ecclesia excitauit. Quare non in eum sensum, quem volunt Græci, mos ille antiquus accipiendus est, sed aliter exponendus; vt ex iis quæ hactenus disputata sunt solis luce clariùs liquet.

Porro de industria multa de hac quæstione disserui, partim vt Græcorum obiectionibus responderem, partim vt eosdem vberiori doctrina instruerem, si quando resipiscere voluerint. Qua in re multum me iuuarunt scripta religiosissimi Patris Andreæ, Eudæmon Ioannis, antiqua quidem inter Græcos familia clari, sed singulari doctrina, & pietate clarissimi.

De distributione Eucharistiæ sub vtraque specie.

CAPVT L.

DISTRIBVVNT Græcorum presbyteri populo sacratissimam Eucharistiam sub vtraque specie.

Vetustissimum id esse à temporibus Apostolorum constat ex Paulo in priori ad » Corinthios cap. 10. Calix benedictionis, » cui benedicimus, nonne communicatio » sanguinis Christi est? & panis quem fran- » gimus, nonne participatio corporis Chri- » sti est?

Verùm notat ὁ πολὺς τὰ θεῖα Bellarminus in Apologia nuper edita ad responsum Iacobi Regis Britanniæ cap. 8. non sine causa dici ab Apostolo de calice, cui benedicimus, & de pane quem frangimus. Non enim omnes calicem, sicuti panem participabant. Quippe calix semper benedicebatur, hoc est, consecrabatur, sed non semper omnibus distribuebatur. Panis autem semper frangebatur, id est diuidebatur, & porrigebatur. Quod sanè verum est, & obseruatio digna quæ ad astruendam vnicam speciem plurimùm valeat. Hoc itaque relicto testimonio addimus, » quod ibidem sequitur. Non potestis cali- » cem Domini bibere, & calicē dæmoniorū, » non potestis mensam Domini participare, » & mensam Dæmoniorū. Et c. 11. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc » & calicem bibetis. Et, Probet se ipsum » homo, & sic de pane edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, » iudicium sibi manducat, & bibit. »

Constat etiam ex Clemente libro 8. Consti. cap. 13. & 14. ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν λέγων σῶμα Χριστοῦ. καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω ἀμήν. ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδιδοὺς λεγέτω, αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς, καὶ ὁ πίνων λεγέτω, ἀμήν. Episcopus quidem det oblationem dicens, » corpus Christi, & qui recipit, respondeat, » Amen. Diaconus verò teneat poculum, & » distribuens dicat, sanguis Christi, poculū » vitæ, & qui bibit, respondeat, Amen. Idem » probatur ex Dionysio de Eccl. Hier. c. 3. de Pontifice enim, populo communionem ministrante dicit, τὸν ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδιαίρετον ἄρτον ἀνακαλύψας, καὶ εἰς πολλὰ διελὼν, καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ ποτηρίου πᾶσι καταμερίσας, συμβολικῶς τὴν ἑνότητα πληθύνει καὶ διανέμει. Pane, qui opertus erat, & indiuisus, pate- » facto, & in multas partes secto, vnitatéque » calicis omnibus dispertita, symbolicè vni- » tatem multiplicat, & distribuit. Iustinus » quoque Martyr in Apologia 2. idem refert his verbis, εὐχαριστήσαντος τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος. Gratiarum actione » persoluta (hoc est consecratione peracta) » ab eo qui præest, & cuncto populo appro- » bante, (eo quod videlicet respondeat a- » men) qui apud nos vocantur Diaconi, » concedunt singulis præsentibus participa- » tionem Eucharistizati (hoc est consecrati) » panis, & vini, & aquæ. »

Ignatius in Epistola 6. quæ est ad Philadelphienses de eadem re ita scribit, μία ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ ἓν αὐτοῦ τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν. εἷς γὰρ ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη. Vna est ca- » ro Domini, & vnus ipsius sanguis, qui » pro nobis effusus est. Nam vnus etiam pa- » nis omnibus comminutus est, & vnum po- » culum cunctis distributum. »

Cyprianus in sermone de lapsis huius etiam consuetudinis testis est. Iacens, in- » quit, (hoc est lapsus) stantibus & integris » vulneratus minatur. Et quod non statim » Domini corpus inquinatis manibus acci- » piat, aut ore polluto Domini sanguinem » bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. »

Ambrosius quoque, vt refert libro 9. historia tripartita cap. 30. Theodosio ad » Communionem accedenti, respondit, » quomodo huiusmodi manibus recipies » sanctum Domini corpus? Qua temeritate » sacrati sanguinis poculū ore tuo suscipies? »

Eandem consuetudinem docet Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 5. Mystagogica, cuius sunt hæc verba: δέχου τὸ σῶμα Χριστοῦ ἐπιλέγων τὸ ἀμήν. &c. εἶτα μετὰ τὸ κοινωνῆσαί σε τοῦ σώματος Χριστοῦ, προσέρχου καὶ τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος. Suscipe corpus Christi, statim subiiciens, amen. Tum verò post communionem corporis Christi, accede & ad calicem sanguinis.

De sanguine autem speciatim, quod minus videtur, distributum olim fuisse populo patet ex historia Beati Laurẽtij Martyris. Sic enim S. Ambrosius in lib. 1. offic. cap. 41. Laurentium Diaconum introducit loquẽtem ad Xystum Pontificem. Experire certè, Vtrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem.

Chrysostomus verò hom. 83. in Matth. ipse suum Diaconum calicem distribuentem sic alloquitur: τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς ἐκζητηθήσεται τῆς ὑμετέρας. κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον· μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις. σὺ δὲ εἰ μὲν πηγὴν ὕδατος ἐνεχειρίσθης φυλάττειν ποιμνίῳ καθαράν, εἶτα εἶδες πρόβατον πολὺν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρον τὸν βόρβορον, οὐκ ἂν εἴασας ἐπικύψαι κάτω, καὶ θολῶσαι τὸ ῥεῖθρον. νυνὶ δὲ οὐχ ὕδατος, ἀλλὰ αἵματος καὶ πνεύματος πηγὴν ἐγκεχειρισμένος, καὶ ὁρῶν γῆς καὶ βορβόρου χαλεπωτέρας ἁμαρτίας ἔχοντάς τινας, καὶ προσιόντας, οὐκ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ ἀπείργεις; καὶ τίνα ἂν σχοίης συγγνώμην; Sanguis eius ex manibus requiretur vestris. Tametsi quispiam dux est, tametsi Prorex, tametsi ipse, qui diademate redimitur, tamen si indignè accesserit, cohibe. Maiorem illo habes potestatem. Tu verò si aquæ fons, vt perlucidum gregi seruares, tibi commissus esset, cum tetram belluam multũ in ore, cœnum gestantem venire aspiceres, vtique non sineres eam infra se dimittere, ac fluenta turbare, nunc cùm non aquæ, sed sanguinis & spiritus fons commissus tibi sit, cùm nonnullos videas accedere, qui fœdiora peccata ipsa terra, & luto habeant, non indignaris, neque coerces? & quænam tibi venia danda? Et sermone primo de ieiunio: σὺ καὶ ὁ πένης τὸ σῶμα αὐτοῦ κοινῶς ἐκ τῆς τραπέζης μεταλαμβάνετε, τοῦ ποτηρίου ὁμοίως μετέχετε. ἐν τοῖς μεγάλοις σοι καὶ φρικτοῖς κοινωνεῖ, καὶ τῶν μικρῶν αὐτῷ οὐ μεταδίδως; Tu & pauper corpus ipsius communiter de mensa sumitis poculi similiter participes estis, in magnis atque tremendis tecum consociatur, & parua ei non impertis? Sic aureus Doctor Chrysostomus.

Est ergo antiqua consuetudo, & tolerabilis, modò Græci rectè iudicent de ipsa rei veritate, ac bene sentiant de aliis. vnam tantùm speciem iuxta præsentem vsum catholicorum sumentibus.

Verùm posteriores Græcorum, rem ἀδιάφορον, verterunt in hæresim, quippe nonnulli eorum ex verbis Saluatoris malè intellectis, ad vtramque speciem sumendam nos obligari temerè opinantur. Sic Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha in epilogo suæ censuræ assentitur hæreticis, & vnà cum illis inter abusus, vt ille falsò existimat, Ecclesiæ Romanæ hunc primum enumerat, non præbere vtramque speciem: φατὲ οὖν πρῶτον, ὅτι μεταλαμβάνειν δεῖ καὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, καὶ καλῶς λέγετε. οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκτελοῦμεν τῶν φρικτῶν μεταλαμβάνοντες μυστηρίων, οἱ ἄξιοι ὄντες. Primum vtriusque speciei participes esse oportere, dicitis, & rectè quidem. Nam & nos hoc idem tremenda mysteria participantes facimus, illi, inquam, qui his digni sumus.

Cæteri verò posteriores auctores Græcorum, quos ego viderim, quamuis non directè idem fateantur, vbi tamen de necessitate huius Sacramenti agunt, vt in superiori quæstione aduertimus, vtramque speciem commemorant.

Ne igitur errent Græci, sed rectè sentiant de Latinis, partim rationibus, partim antiquorum exemplis ostendemus in primitiua Ecclesia non minus vnam speciem, quàm ambas ἀδιαφόρως in vsu fuisse.

Necessaria ne sit vtraque species, an sufficiat vna.

Capvt LI.

Qvod vtraque species videatur esse necessaria, primum, eo potissimum testimonio persuaderi potest. Nam in superiori quæstione summo studio probare contendimus, atque etiam fortasse probauimus, verba illa Saluatoris Io. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Non significare medium necessarium ad salutem, sed præceptum. Igitur Christus Dominus præcepit vtramque speciem, & per consequens species ambæ sunt necessariæ.

Deinde Christus Dominus Apostolis totam Ecclesiam repræsentantibus, hoc idẽ præceptum imposuit, & exposuit. Quippè

porrectis, pane, & calice, dixit, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum, & bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus; tunc statim addidit, hoc facite. Nec tantùm facite, sed in mei memoriam facite, hoc est, in repræsentationem passionis eius. Quæ sine dubio non fit expresse sine sumptione sanguinis.

Hæc omnia igitur ponderanda sunt, accipite, comedite, omnes bibite, videntur enim esse voces iubentis. Deinde citra controuersiam, hoc facite, mandantis est. Vnde Apostolus 1. Corinth. c. 10. in figuram huius Sacramenti, & vsus eius, de antiquis fidelibus dicit, omnes eandem escam spiritualem comedisse, & omnes eundem potum spiritualem bibisse.

Et confirmatur auctoritate patrũ. Nam Cyprianus epistola 54. loquens de subeuntibus Martyrium, Quo modo, inquit, „ eos ad effundendum pro Christo sangui- „ nem prouocamus, si eis Christi sanguinem „ denegamus? Et in epistola 63. Quidam, in- „ quit, vel ignoranter, vel simpliciter in ca- „ lice sanctificando, & poculo ministrando, „ non hoc faciunt, quod Christus fecit, & „ docuit. Et sermone de cœna Domini, lex esum sanguinis prohibebat, Euangelium præcipit, vt bibatur.

Chrysostomus etiam hom. 18. in 2. ad Corinthios, nullum agnoscit discrimen iure diuino positum inter sacerdotem & laicum, quòd vtramque speciem æquè vterque participaret: ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀρχομένου, οἷον ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν μυστηρίων. ὁμοίως γὰρ πάντες ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν. οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχόμενος. καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν, ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεύς, ἀλλ' οὐ νῦν, ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἕν. Interdum autem inter „ sacerdotem, & eum cui præest, ne qui- „ dem interest, veluti cum tremendis my- „ steriis frui opus est. æquè enim omnes ad „ ea admittimur. Non quemadmodum in „ veteri testamento his quidem sacerdos, il- „ lis verò subditus vescebatur. Nec plebi fas „ erat participare, quæ participabat sacer- „ dos. At nunc secus se res habet. Siquidem „ omnibus vnum corpus, & vnum poculum „ proponitur.

S. Cyrillus Alexandrinus lib. 10. in Io. c. 13. ἀκούεις ἤδη λοιπὸν ἐναργῶς διατεινομένου αὐτοῦ, ὡς ἂν μὴ φάγωμεν τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ πίωμεν τὸ αἷμα, οὐκ ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς, τουτέστιν ἐν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ ζωὴν αἰώνιον; Audis iam, in- „ quit, itaque clarè ipsum dicentem, si non „ comederimus carnem eius, & biberimus sanguinem, non habemus in nobis ipsis, „ hoc est in propria carne vitam æternam? „ Hæc fermè sunt, quæ in hanc partem afferri possunt.

Fundamenta duo Catholicorum, cur vna species sufficiat.

CAPVT LII.

CONTRA verò non esse necessarias ambas species hac ratione probari posse videtur. Nam cùm in hoc Sacramento quatuor reperiantur, continens, quæ sunt ipsæ species. Contentum, caro, & sanguis Christi, seu potiùs ipsemet Christus, effectus, gratia, quæ producitur, & significatio. Si ambæ species forent necessariæ, profectò id esset, propter vnum aliquod horum, vel omnia simul. At non sunt propter seipsas necessariæ. Nã species per se, si demas omnem aliã consideratione nihil valent. Valent autem plurimum, immò totum, vel quia continent, vel quia per contentum aliquid efficiunt, vel quia significant, postremò etiam quia repræsentant. Sed non ratione huius vltimi sunt necessariæ. Quamuis enim exprimere passionem Domini antiquorum instar sacrificiorum, in quibus sanguis separabatur à victima, & propterea etiam mactabatur, sit per quàm necessarium; hæc tamen repræsentatio magis ad rationem sacrificij, quàm Sacramenti pertinet. De qua re modo non agimus. Sed neque etiam, quia hoc Sacramentum significat vnionem membrorum cum capite, & inter se. Vel quia est instar conuiuij, & significat homines, qui illud participant, esse cõiunctos, tanquã sint eiusdem familiæ ab vno & sub vno capite propterea duas species postulare videtur. Nam hanc significationem optimè præ se fert, vel solus panis quatenus ex multis granis conficitur, ac per modum cibi sumptus fumenti coniungitur, vel solus liquor vini, qui similiter ex multis acinis vuæ exprimitur. Neque ratio conuiuij iure suo requirit duplicem speciẽ. Si quis enim in conuiuio non bibat vinum sed comedat, non propterea dicetur is, non esse conuiua. Et Christus Dominus satiauit quinque panibus quinque millia hominũ, nulla mentione facta vini. Adde quod in spirituali refectione idem est cibus & potus. Superest igitur vt sint necessariæ, vel propter effectum, vel ratione rei contentę.

Ad hæc sunt præcipua Catholicorum

duo fundamenta, cur vna ſpecies ſufficiat; A quando ſingulæ ſpecies per ſe, & integrum Chriſtum continent & eundem prorſus effectum generant. Atque vt ab effectu incipiamus.

Caro Chriſti non propterea viuificat, quia ſit hominis vnius ex nobis caro, ſed quia eſt coniuncta cum diuinitate, καθ' ὑπόστασιν, & vt aiunt Theologi ſuppoſitata verbo diuino. Diuinitas enim eſt in tota carne, & in qualibet parte carnis, & propter diuinitatem in Euchariſtia eſt etiam Pater, & Spiritus ſanctus. Iacobus in ſua liturgia de particula, quam immittit in calicem, μερὶς ἁγία Χριστοῦ πλήρης χάριτος, B » καὶ ἀληθείας, πατρὸς, καὶ ἁγίου πνεύματος. Par» ticula, inquit, Chriſti. Plena gratiæ, & » veritatis, Patris, & ſancti Spiritus. Et idem intelligas de ſanguine. Vnde eſt illud axioma Theologorum de Chriſto, quòd ſemel aſſumpſit, numquam dimiſit. Siue igitur carnem, ſiue ſanguinem, ſiue vtraque ſimul ſumas, eundem ſine dubio effectum aſſequeris propter diuinitatem in eis contentam.

Quòd autem diuinitas perpetuò ſit connexa cum carne, & ſanguine Domini. Neque ipſimet Græci negant, & auctoritate tum diuinarum paginarum, tum ſanctorum Patrum facilè probari poteſt. Referam doctrinam S. Cyrilli Alexandrini, C ex qua id, quod dicimus manifeſtum erit. Is enim in epiſtola quadam ad Neſtorium, quæ in Concilio Epheſino poſtea lecta fuit. & à cunctis Patribus approbata. Et in anathematiſmo 11. & eiuſdem declaratione, item in libro 4. in Ioan. cap. 12. 14. 15. 16. 22. & libro 10. cap. 13. hæc tria docet.

Primùm, filium Dei eſſe vitam naturaliter, quia ex viuo patre generatur. Deinde docet, eam vitam filium quoque humanæ naturæ impertire propter vnionem hypoſtaticam. Si enim res, quæ melle, vel D ſaccaro condiuntur, ea qualitate efficiuntur, & dulces euadunt, qui fieri poteſt, vt humana natura ineffabiliter cum verbo Dei coniuncta, non etiam ad illius bonum, & immortalitatem ſe commutet, & fiat viuificatrix; καὶ γὰρ εἰ ἐστὶ τὴν ἀτοπωτάτων, τὸ μὲν μέλι τοῖς οὐκ ἔχουσι κατὰ φύσιν τὸ γλυκὺ, τὴν ἰδίαν ἐντιθέναι ποιότητα, καὶ εἰς ἑαυτὸ μεταποιεῖσθαι τὸ, ὥσπερ ἂν ἀναμίσγηται, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ λόγου ζωοποιὸν φύσιν, μὴ ἀνακομίζειν εἰς..., πρὸς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τὸ, ἐν ᾧπερ ἐνῴκησε » σῶμα. Abſurdiſſimum, inquit, eſſet credere » mel quidem non habentibus natura dul» cedinem, propriam qualitatem inſerere, « & in ſeipſum illud, cum quo permixtum « fuerit, vertere. Naturam vero viuificam « Dei verbi corpus, in quo inhabitauit, ad « proprium bonum non transferre.

Inde infert S. Cyril. dupliciter Chriſtũ Dominũ voluiſſe viuificare, & reſuſcitare mortuos, partim τῷ παντουργῷ προστάγματι, efficaciſſimo, ac potẽtiſſimo ſuo imperio, partim διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἁγίας σαρκὸς, tactu ſanctiſſimæ ſuæ carnis. Quod illuſtrat exemplis filiolæ ſynagogæ principis, & vnici filij viduæ, tam enim iſtum, quàm illam Dominus imperando, ac tangendo ab inferis ſuſcitauit. Tertio affirmat, noſtra ſimiliter corpora vita, & immortalitate donari, quia carnẽ Chriſti ſic diuinitate præditam, & verbo diuino vnitam, vel ſanguinem Sacramentaliter ſumimus. Idque probat argumento à minori ad maius. Si enim caro Chriſti tactu viuificabat, multo magis idem præſtabit, ſi quis eam guſtauerit, & comederit: εἰ διὰ μόνης τῆς ἀφῆς τῆς ἁγίας σαρκὸς ζωοποιεῖται τὸ ἐφθαρμένον, πῶς οὐχὶ πλουσιωτέραν ἀποκερδανοῦμεν τὴν εὐλογίαν, ὅταν αὐτῆς καὶ ἀπογευσώμεθα; μεταποιήσει γὰρ πάντως εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τουτέστι τὴν ἀθανασίαν τοὺς μετεσχηκότας αὐτῆς. Si per ſolum ta- « ctum ſanctiſſimæ carnis viuificatur, quod « corruptũ eſt, quomodo nõ locupletiorem « viuificã benedictionem lucrabimur, quã- « do eam etiam guſtauerimus? mutabit enim « omnino in ſuum bonum, hoc eſt ad im- « mortalitatem eos, qui ſui participes fue- « rint. Et ad eam rem magis declarandam in libro 4 in Io. c. 14. vtitur exemplu aquæ natura ſua frigidæ, quæ tamen calefacta quoad operationem, & calorem igni ſimilis euadit: μὴ εἴπῃς κατ' σεαυτὸν Ἰουδαϊκῶς τὸ, πῶς. ἐννόει δὲ μᾶλλον, ὅτι ψυχρὸν τῇ φύσει τὸ ὕδωρ ὂν, ἀλλ' ὅταν εἰς λέβητα κεχυμένον ὁμιλήσῃ πυρὶ, τότε τῆς μὲν ἰδίας μονονουχὶ καὶ ἐπιλανθάνεται φύσεως, εἰς δὲ τὴν τοῦ νενικηκότος ἐνέργειαν ἀποφοιτᾷ. τὸν αὐτὸν οὖν ἄρα καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ καὶ φθαρτοὶ διὰ τὴν φύσιν ἐσμὲν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῇ μίξει τῆς ζωῆς τὴν ἑαυτῶν ἀφέντες ἀσθένειαν εἰς τὸ ἐκείνης ἴδιον ἀναστοιχειούμεθα, τουτέστι τὴν ζωήν. Caue tecum dixeris « more Iudæorum illud, quomodo. Sed ma- « gis conſidera, frigidam eſſe aquam natura « ſua, verùm cum in lebetem fuſa ad ignem « applicata fuerit, propemodum vel pro- « priæ naturæ obliuiſcitur, & ad functionem « illius, qui vicit, tranſit. Ad eundem igi- « tur modum nos etiam, quamuis propter « naturam carnis ſimus corruptibiles, ſed « coniunctione vitæ, noſtra imbecillitate « relicta, ad illius proprium hoc eſt ad vitam « reformamur. «

Et cap. 15. exemplum adducit scintillæ ignis paleis iniectæ, quæ ignem ibi conseruat: ὥσπερ γάρ εἴ τις σπινθῆρα λαβὼν ἀχύροις ἐγκατακρύψαι πολλοῖς, ἵνα συζόμενον ἔχῃ τὸ τοῦ πυρὸς σπέρμα, οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἐναποκρύπτει τὴν ζωήν, καὶ ὥσπερ τι σπέρμα τῆς ἀθανασίας ἐντίθησιν, ὅλην τὴν ἐν ἡμῖν ἀφανίζον φθοράν.
„ Quemadmodum enim si quis igniculum
„ multis paleis occultauerit, vt semen ignis
„ conseruatum habeat; ita etiam in nobis
„ Dominus noster Iesus Christus per pro-
„ priam carnem vitam occultat, & velut se-
„ men immortalitatis inserit, quod totam
„ corruptionem exterminat.

Hæc itaque tria cùm in multis locis cõmemoratis Cyrillus doceat, placet vnum locum hic adscribere. Qui in libro 4. in Ioan. c. 14. sic se habet: ζωὴ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἐστὶν (ὁ υἱὸς) καθὸ καὶ ἐκ ζῶντος ἐγεννήθη πατρός. ζωοποιὸν δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα, συνηγμένον τρόπον τινὰ καὶ ἀρρήτως ἑνωθὲν τῷ τὰ πάντα ζωογονοῦντι λόγῳ. διὸ αὐτοῦ λελόγισται, καὶ ὡς εἷς νοεῖται σὺν αὐτῷ. ἀδιαίρετος γὰρ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. πλὴν ὅσον εἰς τὸ εἰδέναι τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς ἥκοντα λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς παρθένου ναόν, οὐ ταὐτὸν μένοντα τῇ φύσει. οὐ γὰρ ὁμοούσιον τῷ ἐκ θεοῦ λόγῳ τὸ σῶμα. ἓν δὲ τῇ συνόδῳ, καὶ ἀπερινοήτῳ συνδρομῇ. καὶ ἐπείπερ ζωοποιὸς γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡ σάρξ, ἅτε δὴ τῇ κατὰ φύσιν ἑνωμένη ζωῇ, τῷ ἐκ θεοῦ δηλονότι λόγῳ, ὅταν αὐτῆς ἀπογευσώμεθα, τότε τὴν ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς. συνενούμενοι καὶ ἡμεῖς αὐτῇ, καθάπερ καὶ αὐτὴ τῷ
„ ἐνοικήσαντι λόγῳ. Vita enim secundum na-
„ turam (filius) est, quippè qui ex viuo patre
„ genitus est. Sed non minus corpus quoque
„ suum viuificans est, cùm sit coniunctum
„ copulatione quadam ineffabili cum ver-
„ bo, à quo vniuersa viuificantur. Idcirco
„ ipsius reputatur, & (filius) tanquam vnus
„ cum suo corpore intelligitur. Nempè post
„ incarnationem indiuiduus est, præterquã
„ quod sciendum Dei Patris Verbum, &
„ templum à Virgine sumptum, idem natu-
„ ra non esse. Non enim corpus consubstan-
„ tiale est verbo Dei. Vnum tamen cum il-
„ lo est coniunctione, & concursu ineffabili.
„ Et quoniam viuificans facta est Saluatoris
„ caro, vtpotè coniuncta vitæ, quæ natura-
„ liter vita est, nimirum Dei verbo; cùm
„ eam degustauerimus, tunc vitam habe-
„ mus in nobis ipsis, ita nos illi coniuncti,
„ quemadmodum ipsa inhabitanti verbo
„ coniuncta est.

Ex his autem S. Cyrillus nonnulla infert, quæ necessariò consequuntur, & difficultates aliquot soluit Euãgelicas. Quia enim verbum Dei ineffabili quadam complexione adhæret humanæ naturæ, quam sibi hypostaticè assumpsit, estque omnino ὁ λόγος ἀδιαίρετος, ea quæ corpori conueniunt per communicationem idiomatum sibi attribuit, & contrà. Vnde cùm dicendum foret, mea caro resuscitabit eam comedentes, ego, inquit, resuscitabo eum. Et filium hominis ait, ascendere, vbi prius erat. Cùm tamen humana natura non fuerit priùs in cœlo, sed dumtaxat filius Dei. Cùm enim post incarnationem nullam diuisionem patiatur, & vnum quid sit cum sua carne, verissimè ait, filium hominis ascendere, vbi priùs erat. Quantumuis licet alia sit natura Verbi, alia carnis. Et caro non prodest quicquam, spiritus est qui viuificat. id est, natura carnis non est eiusmodi conditionis, quæ corrupta redintegrare queat, sed si cum spiritu fuerit copulata, nimirum cum vnigenito filio Dei, qui spiritus vocatur, quia Deus spiritus est; tunc ipsa quoque propter spiritum, & vitam in se contentam, plurimùm proderit, & planè viuificabit.

Vbi Cyrillus maximam vim ponit, & quidem meritò, non in natura carnis, neque sanguinis, sed in ipso spiritu, & vita, quæ in ipso corpore, & sanguine ἐναποκειμένῳ reperitur. Et quoniam æquè in vtrisque reperitur, modò carnem ait, viuificare, idque sæpissimè nulla facta mentione sanguinis, modò sanguinem, licet semel tantùm, prætermisso corpore, rarò verò vtraque commemorat. Atque id propter effectum magis, quàm propter species.

Quòd & Christus Dominus fecit, vt enim habetur in Concilio Tridentino sess. 21. c. 1. Qui dixit, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; dixit quoque, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et qui dixit, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; dixit etiam, Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et denique qui dixit, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in illo; dixit nihilominus, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

Sic itaque retulisse S. Cyrilli sententiam satis est, ne etiam fastidio lectorem defatigem. Si quis plura cupit, & integras sententias Patris ex ipso fonte haurire velit, consulat loca citata.

S. Ioannes Chrysostomus hom. 47. in Ioan. quærit, quænam sit ista verborum Domini connexio, qui cùm dixisset, Qui

manducat meam carnem in me manet, subiunxit, Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Respondet autem habere dictum in se maximam cohærentiam: ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγε ζωὴν αἰώνιον, κατασκευάζων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, ἐν ἐμοὶ μένει· εἰ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένει, ζῶ δὲ ἐγώ, δῆλον ὅτι κἀκεῖνος ζήσεται. Quia enim, inquit, frequentissimè habebat in ore vitam æternam, illud astruens intulit, in me manet, si enim in me manet, viuo autem ego, manifestum est, eum quoque victurum.

Hic similiter Chrysostomus vitã quam habet filius à Patre, agnoscit in carne Christi, & per eam dicit eum victurum, qui ipsius particeps fuerit. Qui enim comedit carnem Christi, ἐν αὐτῷ ἀνακεράννυται, cum ipso commiscetur, & in ipso manet.

Sed clariùs hom. 24. in priorem ad Corinthios: οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ προτέρα τῆς σαρκὸς φύσις, ἡ ἀπὸ γῆς διαπλασθεῖσα, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἔφθασε νεκρωθῆναι, καὶ ζωῆς γενέσθαι ἔρημος, ἑτέραν ὡς ἂν εἴποι τις, μάζαν καὶ ζύμην ἐπήγαγε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα. φύσει μὲν οὖσαν τὴν αὐτήν, ἁμαρτίας δὲ ἀπηλλαγμένην, καὶ ζωῆς γέμουσαν. καὶ πᾶσιν ἔδωκεν αὐτῆς μεταλαμβάνειν. ἵνα ταύτῃ τρεφόμενοι, καὶ τὴν προτέραν ἀποθέμενοι τὴν νεκράν, εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀθάνατον διὰ τῆς τραπέζης ἀνακερασθῶμεν ταύτης. Neque enim simpliciter corpus suum dedit, sed quoniam prior carnis natura, quæ ex terra formata est, à peccato priùs morte erat affecta, & vita priuata, aliam, vt ita dicam, massam, & fermentum induxit suam carnem: natura quidem eandem existentem, sed à peccato liberam, ac plenam vitæ. Et dedit eam omnibus participandam, vt ea nutriti, priore, quæ erat mortua, deposita, per hanc mensam in vitam immortalem contemperaremur.

Damascenus lib. 4. cap. 14. dicit, Christum ob humanam imbecillitatem præbuisse nobis carnem suam in rebus, quæ essent nobis esui aptæ, & familiares, quibus συνέζευξε τὴν αὐτοῦ θεότητα, coniunxit suam diuinitatem. Et in eodem capite corpus Christi in Sacramento vocat, τεθεωμένον deificatum, & ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, re vera coniunctum diuinitati. Immò illud comparat cum carbone, quem viderat Esaias: ἄνθραξ δὲ ξύλον λιτὸν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἡνωμένον πυρί. οὕτω καὶ ὁ ἄρτος τῆς κοινωνίας, οὐκ ἄρτος λιτός ἐστιν, ἀλλ' ἡνωμένος θεότητι. Carbo autem, inquit, non est lignum simplex, sed igni coniunctum; sic & panis communionis, non est simplex panis, sed coniunctus diuinitati.

Theophylactus in cap. 6. Ioannis reddens causam, cur caro Christi vitam generet: οὐ γὰρ ψιλοῦ ἀνθρώπου σάρξ ἐστιν ἡ ἐσθιομένη, ἀλλὰ θεοῦ, καὶ θεοποιεῖν δυναμένη, ὡς ἀνακραθεῖσα θεότητι. Non enim, inquit, nudi hominis caro est, quæ manducatur, sed Dei, & quæ deificare valet, vtpotè contemperata deitati.

S. Cyrillus Hierosolymitanus, quem priùs citare debueram, in catechesi 12. οἱ τοῦ νοητοῦ προβάτου τῶν κρεῶν μεταλαβεῖν καταξιούμενοι, κεφαλὴν μετὰ τῶν ποδῶν μεταλάβωμεν. κεφαλῆς μὲν τῆς θεότητος νοουμένης, ποδῶν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκλαμβανομένης. Spiritualis ouis, inquit, carnes sumere digni effecti, caput simul cum pedibus sumamus. Caput quidem deitatem intelligentes, pedes verò humanitatem accipientes. Idem in Catechesi 4. mystagogica dicit, per Eucharistiam nos fieri secundum Beatum Petrum diuinæ naturæ consortes.

Beatus Ambrosius in libro 6. de Sacramentis cap. 1. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cœlo descendi. Sed caro non descendit de cœlo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo descendit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est, & diuinitatis, & corporis. Et tu qui accipis eius carnem, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.

Ex his autem liquidò constat binas species non posse desiderari propter effectum, cùm is à singulis par, & similis proueniat. Itaque mei Græci diligenter perpendant, quidnam cum sanctis Patribus orthodoxè concedant, quid deinde postea cum hæreticis temerè negent.

Sed neque propter rem contentam ambæ species requiri videntur. Quippe alterum fundamentum Catholicorum eiusmodi est. Corpus Christi post resurrectionẽ impassibile esse. Ad Romanos 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur. Quare vbi est corpus ibi sit sanguis, & contra, vbi sanguis, ibi corpus adsit necesse est per cõcomitantiam, vt aiunt Theologi. Dices etiam ante resurrectionem in cœna Domini corpus Christi fuisse per concomitantiam cum sanguine. Respondeo id verum esse, sed quia tunc temporis corpus erat corruptibile (corruptibile, inquam, hoc est, quod poterat separari ab anima) saltem

saltem potuisset esse sine sanguine, quale fuisset in triduo mortis Christi, si tūc Apostoli cōsecrassent. At post resurrectionem necessariò est impassibile, & cū sanguine. Possumus autem argumentari à minori ad maius. Si tunc ante passionē, quādo corpus poterat separari ab anima & à sanguine, nō fuit separatū in cœna Domini. (Nam viuū corpus sumpserunt Apostoli, & si vnā speciem sumpsissent, sufficiētissimè cōmunionē participassent.) Quanto magis nūc corpus viuum est, & non separatū à sanguine, quando & immortale euasit? Alioquin si esset passibile, aliud esset in cœlo, aliud in terra, & nō idem. Neq; maximā admirationē moueret Chrysostomo l. 3. de Sacerdotio: ὢ τοῦ θαύματος, ὢ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἄνω καθήμενος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς πάντων κατέχεται χερσί, καὶ δίδωσιν ἑαυτὸν τοῖς βουλομένοις περιπτύξασθαι καὶ περιλαβεῖν. O miraculum, ô Dei benignitatem, qui cum Patre sursum sedet, illo ipso tempore omniū manibus pertractatur, ac seipse tradit volentibus ipsum excipere, atque complecti. Si non esset idē corpus, non clamaret Nyssenus in oratione Catechetica cap. 37. οὐδὲ ἕτερον ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, ὃ τοῦ θανάτου κρεῖττον ἐδείχθη, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν κατήρξατο. καθάπερ γὰρ μικρὰ ζύμη, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅλον τὸ φύραμα πρὸς ἑαυτὴν ἐξομοιοῖ καὶ ἰσάζει, οὕτω καὶ τὸ ἀθανατισθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον σώματι, ὅλον πρὸς ἑαυτὸ μεταποιεῖ τε καὶ μετατίθησι. Nihil aliud esse, quàm illud corpus, quod morte superata vitam nostrā auspicatum est. Vt enim parum fermenti totam massam fermentat, & sibi similem, & parem reddit, vt Apostolus ait; sic immortale factum à Deo corpus, cùm in nostro corpore fuerit, totum id in se commutat & transfert. Non diceret Damascenus lib. 4. c. 14. ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, ὁ οἶνός τε καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό. Quēadmodum naturaliter panis per cibum, & vinū, & aqua per potum in corpus, & sanguinem comedentis bibentisque mutātur, nec fiunt aliud corpus, præter id quod erat prius; sic propositionis panis, vinumque, & aqua per inuocationem, & aduentum Spiritus sancti supernaturaliter transmutātur in corpus, & sanguinem Christi. Et nō sunt duo (corpora) sed vnum, & idem. Si nō esset idem corpus, aliud sumpsissent Apostoli ante passionē, aliud nos sumeremus post resurrectionem. At Chrysostomus de eodem loquens quodam in loco ait, ἐβλάστησεν ἐν τῷ νόμῳ, ηὔξησεν ἐν τοῖς προφήταις, ἤκμασεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἐσθίεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Floruit in lege, creuit in prophetis, maturuit in cruce, comeditur post resurrectionem. Si non esset idem, non fateremur mysterium esse non solùm memoriam passionis, sed etiam resurrectionis. At oppositum testatur Cyrillus lib. 12. in Io. c. 58. his verbis: ὅτι γὰρ ἡ κοινωνία τῆς μυστικῆς εὐλογίας ὁμολογία τίς ἐστι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ μάλα ῥᾳδίως δι' ὧν αὐτὸς ἔφη τὸν τοῦ μυστηρίου τύπον ἐπιτελέσας δι' ἑαυτοῦ. διακλάσας γὰρ τὸν ἄρτον, καθὰ γέγραπται, διεδίδου λέγων, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ἔστι τοίνυν ὁμολογία τις ἀληθὴς καὶ ἀνάμνησις τοῦ τεθνάναι τε καὶ ἀναβιῶναι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κύριον τῶν ἁγίων μυστηρίων ἡ μέθεξις, πρὸς τῷ καὶ θείας ἡμᾶς εὐλογίας ἀναπίμπλασθαι διὰ τοῦτο. Quòd enim mysticæ benedictionis cōmunio, confessio quædam sit resurrectionis Christi ex verbis ipsius, qui mysterij typum per seipsum peregit, facillimè clarū fit. Cùm enim fregisset panem, vt scriptum est, distribuebat dicens, Hoc est corpus meū, quod pro vobis traditur in remissionem peccatorū, hoc facite in meam commemorationem. Participatio igitur sacrorum mysteriorū quædam confessio, & commemoratio est, quod propter nos, & pro nobis Dominus & mortuus sit, & reuixerit. Præterquā quod etiā diuina nos benedictione propter hoc replet. Nota in hac sententia Cyrilli mysterium Eucharistiæ vocari typum, hoc est figuram; etiā quando à Christo institutū est.

Idem Cyrillus ad Calosyrium Episcopū Arsenoitem. Porrò alios etiam esse audio, qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem proficere dicant, si quid ex ea fiat reliqui in alium diem. Insaniūt verò, qui hæc asseriūt. Neque enim alteratur Christus, neque sanctū eius corpus immutatur, sed benedictionis vis, ac facultas, & viuificans gratia perpetua in ipso existit.

Nota cùm non asseruaretur Christus cōmuniter, nisi sub speciebus panis, Cyrillus ait, corpus Domini nullā mutationē pati.

Nicolaus Cabasilas in expositione liturgiæ c. 32. εἰ δὲ αὐτὸ θύεται τὸ κυριακὸν σῶμα, μάλιστα μὲν οὐδὲ δυνατόν. οὐ γὰρ σφάζεσθαι ἔτι, ἢ πλήττεσθαι δυνατόν, ἀκήρατον ἤδη καὶ ἀθάνατον γενόμενον. Sin autem, inquit, ipsum dominicū corpus sacrificatur, hoc certè ne fieri quidem potest. Non enim amplius occidi, vel percuti potest, cùm iam ab interitu, & corruptione alienū, & immortale sit effectum.

Quærit Cabasilas, quidnam in liturgia,

& ſacrificio mactetur, & in quo potiſſimũ eſſentia ſacrificij conſiſtat. Soluit deinde optimè quæſtionem. Interea corpus Dominicum immortale, & ab omni corruptione liberum eſſe ſupponit.

Si itaque eſt corpus impaſſibile, atque immortale, per conſequens non ſolùm diuinitas, ſed & anima Chriſti eſt tota in toto corpore, & toto ſanguine, & in qualibet parte corporis & ſanguinis, quemadmodũ & noſtra anima, quæ corpus humanum informat, alioquin eſſet corpus mortuum.

Quòd etiam poteſt probari argumento ad hominem. Nam ſi Græci reprehendunt azyma, & fermentatum panem aiunt eſſe inſtar corporis animati, igitur corpus Chriſti ex pane fermentato eſt animatum, quî igitur fieri poteſt vt ſanguine careat?

Et quoniam corpus Chriſti, quamuis ſit quantum, cæteriſque qualitatibus affectũ, tamen non eſt extenſiuè in ordine ad locũ, ſed vt aiunt Græci μυστικῶς, (quo nomine ipſi omnia mirabilia, quæ fiunt in hoc Sacramento comprehendunt) inde fit, vt & ipſum corpus Chriſti nõ diſſimiliter ſit totum in toto pane conſecrato, & totum in qualibet parte panis, diuidatur, & non diuidatur, hoc ſecundum ſubſtantiam, illud ſecundum accidentia, tot millibus hominum diſtribuatur, & non deficiat, neque tamen ingens, & monſtruoſum ſit corpus, quale eſſet, ſi ex tot partibus conflaretur.

Propterea Gregorius Nyſſenus in oratione Catechetica c. 37. quærit, πῶς ἐγχώρει δυνατὸν τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα ταῖς τοσαύταις τῶν πιστῶν μυριάσι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰσαεὶ καταμεριζόμενον ὅλον ἑκάστου διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι, « καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ ὅλον; Quomodo fieri » queat, vt cùm vnũ illud corpus aſſiduè per » totum orbem terrarum tot fidelium milli- » bus impertiatur, totũ cuiuſque per partem » euadat, & in ſeipſo totum permaneat? πῶς τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν ζωοποιεῖ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν ὅσοις ἡ πίστις ἐστί, πρὸς πάν- » τας μεριζόμενον, καὶ αὐτὸ οὐ μειούμενον; Quomo- » do vnum illud Chriſti corpus, totam ho- » minum, in quibus eſt fides, naturam viuifi- » cat, & ad omnes diſtribuitur, & nullã im- » minutionem ſubit? Et conatur Doctur reſpondere, & ſoluere. In liturgiis quoq; habetur: μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὁ μελιζόμενος, καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος, καὶ μηδέποτε δαπανώμενος.
» Diuiditur Agnus Dei Filius Patris, & nul-
» lam diuiſionem patitur, ſemper comedi-
» tur, & nunquam conſumitur. Simili modo loquitur Damaſcenus, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθει- » ρόμενον, quod non cõſumitur, non corrum- » pitur. Immò quod integrum corpus in vna quaque particula ſemper remaneat, figura fuiſſe videtur, quod ex Agno Paſchali os non cõminuebatur. Sic Nicolaus Epiſcopus Methonenſis in opuſculo, quod edidit aduerſus eos, qui ambigunt, atque aſſerũt panem conſecratum, & vinum nõ eſſe corpus, & ſanguinem Chriſti Domini: προσφέρομεν ἄρτον τέλειον, ζῶντα, ἤτοι σῶμα Χριστοῦ, τέλειον καὶ μετὰ τὸ πάθος διαμεμενηκὸς καὶ ὁλόκληρον. οὐδὲ γὰρ ὀστοῦν αὐτοῦ συνετρίβη, καὶ τῆς θείας ζωῆς ἀχώριστον. Offerimus, inquit ille, panem « perfectum, viuum, videlicet corpus Chri- « ſti. Quòd ſanè perfectum, atque integrum « etiam poſt paſſionem permanſit; (neque « enim os eius comminutum eſt) & à diuina « vita non ſeparatũ. Quæ omnia recentiores « Græcos libẽter admittere nõ ſum neſcius.

Quare ſancti Patres cùm de corpore, vel ſanguine Chriſti, vel aliqua particula illorum loquuntur, ob commemorata fundamenta de toto Chriſto ſe loqui intelligũt. Chryſoſtomus homilia ſupra citata 24. in priorem ad Corinthios: οὐ γὰρ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀρχαγγέλους, οὐδὲ οὐρανοὺς, καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τούτων σοι δείκνυμι δεσπότην. εἶδες πῶς τὸ πάντων τιμιώτατον ὁρᾷς ἐπὶ γῆς; καὶ οὐχ ὁρᾷς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἅπτῃ, καὶ οὐχ ἅπτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐσθίεις, καὶ λαβὼν οἴκαδε ἀναχωρεῖς; Non enim « Angelos, neque Archangelos, non cœlos, « non cœlos cœlorum, ſed ipſum horum tibi « Dominum oſtendo. Animaduertiſti quo- « nam pacto quod omniũ præſtantiſſimũ eſt « in terra conſpicis? nec tantùm cõſpicis, ſed « etiam tangis? nec ſolùm tangis, ſed etiã co- « medis? & eo accepto domũ redis? En quo- « modo Chryſoſtom⁹ ait nos comedere Dominũ, & cum in manus accipere, ac domũ deferre. Quę vni tantũ ſpeciei panis cõueniunt. Et de eodem dixerat, loco ſuperiùs citato, eſſe in cœlo, & ſimul in terra omniũ manibus pertractari. Et in c. 6. Io. hom. 46. cũ multa dixiſſet in laudem ſãguinis Chriſti, tãdem ſubiungit, οἱ τούτου μετέχοντες τοῦ αἵματος μετὰ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἑστήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολὴν, τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. ἀλλ' οὐδὲν οὔπω οὐδὲν εἶπον μέγα· αὐτὸν γὰρ εἰσὶν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα. Qui huius ſanguinis « ſunt participes cum Angelis, & Archan- « gelis, & ſupernis virtutibus commorantur. « Ipſam regiam Chriſti ſtolã induti, ſpiritua- « libus armis muniti, ſed nihil magni adhuc « dixi, immò ipſum induti sũt regem. S. Au- « guſtinus in Pſalmo 38. Ipſe, inquit, offertur in terris, quandu Chriſti corpus offertur.

Hinc etiam fit, vt ſancti Patres, atque adeò ipſemet Chriſtus omnes ſacramentales effectus vni ſpeciei attribuant. Ioannis 6. Ego ſum, inquit, panis vitę, deinde Chri- «

ſtus Dominus aſſignans effectus huius panis, non eſuriet, inquit, is, qui hunc panem comederit, neque ſitiet in æternum. Sic proprium, & alterius effectum cibũ, & potum pani adſcribit. Tertullianus in libro de reſurrectione carnis: Caro, inquit, corpore, & ſanguine Domini veſcitur, vt anima ſaginetur. S. Cyprianus in ſermone de cœna Domini, Panis, inquit, in carnem, & ſanguinem mutatus, vitam confert. Et huiuſmodi panem dicit manducari, & bibi. Nam potus, inquit, & eſus ad eandem pertinẽt rationem. S. Bernardus ſermone tertio in Dominicam Palmarum, dicit, alimoniam corporis, & ſanguinis Domini à fidelibus frequentari.

Igitur qui vnam ſpeciem ſumit, non ſecus atque ſi ambas ſumeret, totum Chriſtum, qui nunquam diuiditur, neque alterationem patitur, ſumit. Et qui prædictis fundamentis fidem derogat, is profectò in numero hæreticorum reponendus eſt.

Propterea ſacri Doctores ad hæc fundamenta reſpicientes, non ambas ſpecies, non figuram, non quantitatem, non qualitatem, ſed virtutem prædicant, extolluntque Sacramenti. Baſilius in epiſtola ad Cæſarium Patricium (alij Cæſariam Patriciam legunt) ταὐτὸν τοίνυν ἐστὶ τῇ δυνάμει εἴτε μίαν μερίδα δέξεταί τις παρὰ τοῦ ἱερέως, εἴτε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ. Idem igitur eſt virtute, ſiue vnam particulam accipiet quiſquam à Sacerdote, ſiue plures particulas ſimul.

Cyrillus Alexãdrinus lib. 4. in Ioannem c. 17. ὥσπερ οὖν ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, οὕτως ὀλιγίστη πάλιν εὐλογία σύμπαν ἡμῶν εἰς ἑαυτὴν ἀναφύρει τὸ σῶμα, καὶ τῆς ἰδίας ἐνεργείας ἀναπληροῖ. οὕτω τε ἐν ἡμῖν γίνεται Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς αὖ πάλιν ἐν αὐτῷ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀληθεύων ἐρεῖ τις, ὅτι καὶ ἐν παντὶ μέν ἐστιν ἡ ζύμη τοῦ φυράματος, καὶ τὸ φύραμα δὲ κατὰ τὸν ἴσον λόγον ἐν ὅλῃ γίνεται τῇ ζύμῃ. Sicut igitur Paulus ait, parum fermenti totam maſſam fermentat; ita rurſus paruula benedictio totũ corpus noſtrum inſtar fermenti temperat, inque ſeipſam redigit, & propria efficacitate replet. Et hoc modo Chriſtus in nobis manet, & nos contra in ipſo. Etenim veriſſimè quiſpiam dixerit, in toto fermento maſſam eſſe, & ſecundum æqualem rationem in tota maſſa fermentum exiſtere.

Eutychius Patriarcha Conſtant. (quem Græci meritò vocãt, λαμπτῆρα τῆς ἐκκλησίας) eſt autem ille, qui fatebatur quidem reſurrectionem mortuorũ, ſed corpora propter nimiam ſubtilitatem, ex ſententia Origenis, poſſe tractari, & aſpici negabat. Verum poſtea à Gregorio Magno victus reſipuit, vir alioquin, & ipſe magnus doctrina, & ſanctitate, ac miraculis conſpicuus: ὅλον οὖν ἅπαν τὸ ἅγιον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου δέχεται, κἂν εἰ μέρος τούτων τις δέξοιτο. μερίζεται γὰρ ἀμερίστως ἐν ἅπασι διὰ τὴν ἔμμιξιν, καθὼς καὶ σφραγὶς μία πάντα τὰ ἐκτυπώματα αὐτῆς καὶ μορφώματα τοῖς μεταλαμβάνουσι μεταδίδωσι, καὶ μία μένει καὶ μετὰ τὴν δόσιν, ἐλαττωμένη, οὐδὲ ἀλλοιουμένη πρὸς τὰ μετέχοντα, κἂν ᾖ τῷ ἀριθμῷ πλεῖστα. ἢ ὡς καὶ μία φωνὴ ὑπό τινος προαχθεῖσα, καὶ εἰς ἀέρα χυθεῖσα, καὶ ἐν τῷ ταύτην προαγομένῳ πᾶσα μένει, καὶ ἐν τῷ ἀέρι γινομένη πᾶσα ταῖς ἀκοαῖς πάντων ἐναπετέθη, οὐδενὸς πλεῖον ἢ ἔλαττον τοῦ ἑτέρου τῶν ἀκουσάντων εἰσδεξαμένου. ἀλλὰ ὅλη ἐστὶν ἀδιαίρετος, καὶ ὁλόκληρος παρὰ πᾶσι, κἂν μύριοι τὸν ἀριθμὸν, ἢ πλείους ὦσιν οἱ ἀκούσαντες, καίτοι σῶμα ὑπάρχουσα. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι φωνὴ, ἢ πεπληγμένος ἀήρ. μηδεὶς οὖν ἀμφιβολίαν ἐχέτω, τὸ ἄφθαρτον μετὰ τὴν μυστικὴν ἱερουργίαν, καὶ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, καὶ ἀθάνατον σῶμα, καὶ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα τοῦ κυρίου τοῖς ἀντιτύποις ἐντιθέμενον διὰ τῆς ἱερουργίας ἔλαττον τῶν προειρημένων παραδειγμάτων τὰς οἰκείας ἐναπομόργνυσθαι δυνάμεις, ἀλλ' ὅλον ἐν ὅλοις εὑρίσκεσθαι. Totũ igitur, inquit, ſacroſanctum corpus, & pretioſum ſanguinem Domini accipit homo, & ſi horũ partem aliquam acceperit. Diſtribuitur enim imparribiliter inter omnes propter immixtionem, vt & vnum ſigillum omnes imagines ſuas recipienti materiæ imprimit, & vnum manet etiam poſt communicationẽ, non imminutum, non mutatũ in ea, in quibus expreſſum eſt, & ſi numero plura fuerint. Vel etiam vt vna vox ab aliquo prolata, & in aëre diffuſa, quæ in eo, qui eam protulit, tota manet, & per aërem tota ad aures perfertur, nemine auditorum plus minuſue percipiente, ſed tota eſt indiuiſibilis, & integra apud omnes, & ſi decem milliũ numerum ſuperent, qui audierint, quamuis ipſa corpus ſit. Neque enim aliud eſt vox, quã aër ictus. Nemo igitur ambigat, quin poſt myſticum ſacrificium, & ſanctã reſurrectionem incorruptibile, ac immortale corpus, & ſanctus, ac viuificus ſanguis Domini per ſacrificia in antitypa inſertus, minùs quàm commemorata exempla ſuas vires exprimat, & totus in totis inueniatur.

Nota in hac aurea ſententia Eutychij, vocem antitypi vero corpori Chriſti, & ſanguini adſcribi, & tribui iuxta ſenſum, quo eam alibi explicauimus.

Samonas Archiepiſcopus Gazę in diſceptatione, quam habuit cum quodam Saraceno primum affert exemplum ſpeculi ad hoc idem miraculum declarandum: κάτοπτρον τις ἐσχηκὼς προσγονίδιον, καὶ εἰς πολλὰ κλάσματα κατέκλασεν. ἐν ἑκάστῳ δὲ ὅμως κλάσματι

τὴν σκιὰν σώαν τις ὄψεται. οὕτω νοήσει ἄν τις καὶ ἐκ ταύτης τῆς σκιᾶς, τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα εἶναι σώαν καὶ ὁλόκληρον ἐν ἑκάστῳ κλάσματι καθ' ὥραν καὶ ὁσάκις, καὶ πανταχοῦ κλωμένου. Quiſpiam habens ſpeculũ alliſit terræ, & in multa fragmenta comminuit. Et tamen vmbram ſui ſaluam in ſingulis fragmentis aſpiciet. Sic etiam ex hac vmbra intelligere poſſet aliquis, carnem Chriſti eſſe ſaluã, atque integram in vno quoque fruſto quocunque tempore, quoties & vbicunque frangitur. Deinde affert ſuperius exemplum de prolato verbo, quod ab omnibus auditur, & percipitur: λαβὲ καὶ ἕτερον παράδειγμα. πᾶν ὅ,τι ἄνθρωπος ῥῆμα προφέρων λέγει, καὶ ὁ λέγων νοεῖ αὐτὸ καὶ ἀκούει, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀκούουσιν, εἰ καὶ πολλοὶ εἶεν οἱ ἀκούοντες, οὐ διῃρημένον, ἀλλ' ὁλόκληρον. τὸν αὐτὸν τρόπον θετέον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. τὸ τοῦ Χριστοῦ πανάγιον σῶμα καθεζόμενον παρὰ τῷ πατρί, μένει ἐν αὐτῷ. ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἱερουργούμενος ἄρτος, εἰς τὸ ἀληθὲς τοῦ Χριστοῦ σῶμα μεταβαλλόμενος δυνάμει θείᾳ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου πνεύματος κατὰ τὸ μερίζεσθαι, ἀλλ' ὁλόκληρον καὶ σῶον ἐν ἑκάστῳ κλάσματι σώζεσθαι, ὡς καὶ ὁ λόγος τοῦ λέγοντος πρὸς πάντας τοὺς ἀκούοντας, ὁλόκληρος, καὶ οὐ διῃρημένος ἀκούεσθαι. οὕτω διὰ τῶν ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν παραδειγμάτων τοὺς ἀπειθεῖς καὶ περιέργους εἰς τὸ καταπεῖσαι τὰ τοῦ θεοῦ μυστήρια ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντα ἀνάγομεν. ὅταν τοίνυν ὁ ἁγιασθεὶς ἄρτος εἰς μέρη τέμνηται, ὃς τὸ πανάγιον τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ σῶμα, μὴ νομίσῃς, ὅτι μερίζεται, ἢ ἀποσπᾶται, ἢ διαιρεῖται τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο σῶμα, ἀθάνατον γὰρ καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀδαπάνητον. ἀλλ' ὅτι μερισμὸς ἐστὶν ἐκεῖνος τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων μόνον μετὰ τὸν ἁγιασμὸν πρὸς ῥώμην πίστεως. Sume tibi aliud exemplum. Omne verbum, quod homo proferendo emittit, & qui loquitur ipſum audit, atque intelligit, & qui circumſtant; & ſi multi ſunt, qui audiant, non tamen diuiſũ, ſed integrum audiunt, eodem modo ponẽdum eſt, & in corpore Chriſti. Illud Chriſti ſacroſanctum corpus aſſidẽs Patri, apud eum manet; ſed & panis cõſecratus per ſacerdotem in verum corpus Chriſti potentia diuina per acceſſum Spiritus ſancti trãſmutatur. Et licet diuidatur, tamen integrũ, & ſaluum in vno quoque fruſto ſeruatur; vt etiam oratio eius qui loquitur, omnibus, qui audiunt, integra, nec diuiſa auditur. Ita his exemplis, quæ ſub aſpectum, & ſenſum cadunt, peruicaces, nimiumque curioſos ad intelligenda Dei myſteria, quę ſupra naturam, rationem, intelligentiã, & ſupra nos ſunt, adducimus. Cùm igitur cõſecratus panis, qui ſanctiſſimum corpus Chriſti eſt, in particulas diuiditur, ne exiſtimes immaculatum illud corpus diuidi, vel abſcindi, vel ſecari. Quippe immortale eſt, & incorruptibile, atque inconſumptũ. Sed quod ea partitio eſt accidentium, quę ſub ſenſum cadunt, dumtaxat poſt ſanctificationem ad fidei robur.

Euſebius Emiſſenus homilia quinta de Paſchate. Euchariſtiæ ſacra perceptio non in quantitate, ſed in virtute cõſiſtit. Quòd corpus ſacerdote diſpenſante tantũ eſt in exiguo, quantũ eſſe conſtat in toto. Quòd cùm Eccleſia fidelium ſumit, ſicut plenum in vniuerſis, ita integrum eſſe probatur in ſingulis. De quo ſenſu Apoſtolica ſententia deriuata eſt, dicens, qui multa, nõ abundabit, & qui modicum, non minorabit. Si fortè panes eſurientibus apponeremus, nõ ex toto perueniret ad ſingulos, quia particulatim, & minutatim proportione ſua quiſque præſumeret. De hoc verò pane cũ aſſumitur, nihilo minus habẽt ſinguli, quã vniuerſi. Totum vnus, totum duo, totum plures ſine diminutione percipiunt. Quia benedictio huius ſacramenti ſcit diſtribui, neſcit diſtributione conſumi.

S. Auguſtinus de verbis Euangelij, Mãducetur Chriſtus, viuit manducatus, quia reſurrexit occiſus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in Sacramento ſic fit, & norunt fideles quemadmodum manducent carnem Chriſti. Vnuſquiſque accipit partem ſuam. Vnde & ipſa gratia partes vocantur. Per partes manducatur in Sacramento, & manet integer totus in cœlo. Manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud Patrẽ quãdo venit in Virginem. Impleuit illam, nec receſſit ab illo. Veniebat in carnem, vt eum homines manducarent, manebat integer apud Patrem, vt Angelos paſceret.

S. Hieronymus in ſermone Dominicæ quintæ poſt Epiphaniam. Singuli autem totum accipiunt Chriſtum Dominum, & in ſingulis portionibus totus eſt. Nec per ſingulos minuitur, ſed integrum ſe in ſingulis præbet.

S. Hilarius Papa, qui immediatè poſt Leonem magnum floruit. Vbi pars eſt corporis, eſt & totum. Eadem ratio eſt in corpore Domini, quæ in manna, quod in eius figura præceſſit. De quo dicitur, qui plus collegerat, non habuit ampliùs, neque qui minùs parauerat, habuit minùs. Non enim eſt quantitas viſibilis in hoc æſtimãda myſterio, ſed virtus Sacramenti ſpiritualis. Hæc, & ſimilia refero, non quòd ſciam Græcos ea non admittere, ſed vt videant, cur poſtea negent, quòd ex his neceſſariò conſequitur.

Tempore Alexij Angeli Comneni, teste Niceta Choniate in tomo 3. de rebus gestis huius Imperatoris, orta fuit hæc eadem quæstio in Constantinopolitana Ecclesia. Vtrũ videlicet corpus Christi, quod in Sacramento sumimus, sit incorruptibile quale fuit post passionem, & resurrectionem, An corruptibile, vt ante passionem. Erant, qui negarent, idque propterea ne, si incorruptibile faterentur, alia, quæ ipsis absurda videbantur, admittere cogerentur: εἰ γὰρ ἦν, φησίν, ἄφθαρτον, καὶ ἔννουν, καὶ ἔμψυχον ἦν ἄν, καὶ ἀναφὲς, καὶ ἀθέατον, μηδ' ὀδοῦσι καιρόμενον, καὶ ἀληθόμενον, ἐν δὲ τῷ ἰμᾶσθαι μηδαμῶς δυσχεραῖνον καὶ ὀδυνώμενον. Si enim, » inquiunt, incorruptibile esset etiam mentis » esset particeps, & animarum & intactile, » & inaspectabile, neque dentibus scindere» tur, & moleretur, & in scindendo nullam » omnino molestiam, aut dolorem sentiret. Quamobrem ipsi affirmabant esse corpus corruptibile, ἄνουν καὶ ἄψυχον, sine mente, ac inanime, (ne videlicet dum scinditur, & comeditur dolorem sentiat) ac per partes percipi: μηδὲ τὸ τῇ μεταλήψει προσιόντα ὅλον δέχεσθαι τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μέρος, ὡς καὶ μέρους μεταλαμβάνοντα. Neque eum, qui ad com„ munionem accedit, totum Christum su„ mere, sed partem, vt qui partem percipiat. Tandem mysterium hoc aiebant esse duntaxat sacrificium, non autem confessionem resurrectionis. Quasi verò hæc simul stare non possint.

Sic illi plura connectebant, nil laborantes, an inter se cohærerent. Quippe nullum omnino sequitur, qualia ipsi inferebant. Quamuis etiam corpus Christi corruptibile esset. Nam Christus Dominus in vltima cœna corpus suum tradidit discipulis comedendum, vtique tale tradidit, quale tunc erat, hoc est non incorruptibile, & tamen mente præditum, & anima informatum. Nec propterea dolorem sensit, dum comedebatur, nec per partes diuisum est, nec aspectabile fuit, nisi tantùm Sacramentaliter, hoc est per species Sacramentales, vnde nec aspectabile fuit, vt & fides locum haberet. Quòd si ante resurrectionem nullum tale sequebatur absurdum, quanto magis post resurrectionem, quando iam immortale euasit? Et tunc etiam palpandum præbuit Apostolo minus credulo, & aspectabile fuit. Nihil ergo sani, & solidi afferebant, qui ita ratiocinabantur.

Horum tantus error partim ex eo proueniebat, quòd more Origenis corpora post resurrectionem ob nimiam subtilitatẽ non posse aspici, nec palpari crederent; partim quòd sacrificij naturam ignorarẽt, quam nos in materia de particulis explicauimus. Hic enim immolatur quidem Christus, sed ἀναιμάκτως, μυστικῶς, vbi destruitur terminus à quo panis, & consecratione producitur terminus ad quem corpus Christi.

Quo circa, qui sanam doctrinam amplectebantur (erat autem maior pars Græcorum, & ipsemet Imperator) eam allatis testimoniis sanctorum Patrum egregiè confirmabant, & oppositam, vt hæreticam redarguebant. Ex quibus nonnulla nos quoque hîc inserimus. Consulat studiosus lector nominatum historicum loco citato.

Probatur non esse præceptum de sumenda vtraque specie.

CAPVT LIII.

DICENT fortasse Græci, se non requirere duplices species, quia putant vnam non sufficere veluti imperfectam, cũ singulæ species seorsim sumptæ sint diuinitate præditæ, & totum quod habet vna, contineat altera, & eundem prorsus effectum, scilicet refectionem animæ singulæ producant; sed quia existimant Dominum præcepisse, vt sumantur binæ species.

At nullum extat præceptum. Igitur temere de necessitate requirunt eas, ac non potiùs propter consuetudinem. Non extare autem præceptum probatur pluribus mediis. Primum quia esset præceptum ἀδύνατον. Non enim qui abhorrent à vino, præcepto satisfacere possent. Et confirmatur. Nam iuxta sententiam Augustini contra Faustum lib. 19. c. 13. Prima Sacramenta ideo oblata, quia impleta; & alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. At bina species Sacramenti non esset omnibus obseruatione facillima. Deinde Nazaræi, qui nihil bibebant, quod inebriare posset, vt etiam vuas passas non comederent, idque ex præcepto Domini, non facilè soluissent votum. Præsertim ipso principio Ecclesiæ, quando plurimi Christiani, permittentibus id Apostolis, seruabant legalia. Neque tamen abstinuisse à Communione Nazaræos dicendum est, cùm Lucas cap. 2. dicat, omnes perseuerasse, vt in doctrina, & oratione, & in communicatione καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, & fractione panis.

Adde quod non esset præceptum necessarium. Si enim vnica species totum illud præstat, quod ambæ simul, quid est opus cogi ad ambas sumendas?

Postremò si fuisset præceptum Domini, nunquam antiquitas concessisset vnam speciem, vt sexcenta fere suppetunt ea de re sanctorum Patrum testimonia. Nam in primitiua Ecclesia tempore Apostolorum ad fideles, qui non intererant rei diuinæ, Diaconi deferebant Eucharistiam. Hoc testatur Iustinus Martyr in 2. Apologia pro Christianis. Quæ cum gratiarum, inquit, actione consecrata sunt, ad eos, qui absunt, (Diaconi) perferunt. Et rursus ibidem, iis, quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, vnus quisque participat, eademque ad eos, qui absunt, Diaconis dantur perferenda. Sed non est verisimile eo tempore furentibus paganis contra Christianos, ausos fuisse Diaconos sanguinem ad absentes perferre, & se periculo exponere. Narrat Beda in Martyrologio 18. Kalendas Octobris de Tharsicio Acolutho, interfectum fuisse à paganis in via, eò quòd noluisset ostendere Eucharistiam, quam secum portabat.

Deinde imperantibus Christianis, & florente Religione, fideles in templo sumebant quidem Eucharistiam, sed quoniam erat mos quotidie communicandi, neque commodè quotidie poterant Ecclesiam frequentare, secum etiam eam accipere, & domum asportare, immò & ad varios casus ad longum tempus asseruare solebant.

Hunc morem satis apertè notare videtur Tertullianus in libro 2. ad Vxorem, vbi de muliere verba faciens, quæ gentili nupta sit, Non sciet, inquit, maritus, quid secretò ante omnem cibum gustes, & si scuerit, panem non illum esse credit, qui dicitur. Ecce vna species. S. Cyprianus in libro, quem de lapsis inscripsit, sermone quinto, narrat de quadam muliere, cùm arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterritam fuisse, vt ne auderet quidem attingere. Et in libro primo de spectaculis hæc habet, qui festinans ad spectaculum, dimissus, & adhuc gerens secum vt assolet, Eucharistiam. Idem constat ex Beato Hieronymo in Apologia ad Pammachium pro libris aduersus Iouinianum. Illic enim eos insectans, qui post nocturnum cum vxoribus congressum, pudore quodam tenebantur, ne Ecclesias adirent. Et interim tamen minimè verebantur Eucharistiam domi accipere, sic ad verbum scribit. Scio Romæ hanc esse consuetudinem, vt fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo; vnusquisque enim in suo sensu abundat. Sed ipsorum conscientiam conuenio, qui eodem die post coitum cõmunicant, & iuxta Persium noctem flumine purgant. Quare ad Martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur Ecclesias? An alius in publico, alius in domo Christus est? Quod in Ecclesia non licet, nec domi licet. Nihil Deo clausum est. Et tenebræ quoque lucent apud Deum.

Verùm id non minùs clarè ostendit Magnus Basilius in epistola citata ad Cæsariam Patriciam, siquidem interrogatus hac de re sic respondit: Καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές, αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος, ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. τίς γὰρ ἀμφιβάλλει, ὅτι τὸ μετέχειν συνεχῶς τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἄλλο τί ἐστι, ἢ ζῇν πολλαχῶς; ἡμεῖς μέντοι γε τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη ἁγίου τινός. τὸ δὲ ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς ἀναγκάζεσθαί τινα, μὴ παρόντος ἱερέως, ἢ λειτουργοῦ, τὴν κοινωνίαν λαμβάνειν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ, μηδαμῶς εἶναι βαρὺ, περιττόν ἐστιν ἀποδεικνύναι, διὰ τὸ καὶ τὴν μακρὰν συνήθειαν τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πιστώσασθαι. πάντες γὰρ οἱ κατὰ τὰς ἐρήμους μονάζοντες, ἔνθα μή ἐστιν ἱερεὺς, κοινωνίαν οἴκοι κατέχοντες ἀφ' ἑαυτῶν μεταλαμβάνουσιν. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστος καὶ τῶν ἐν τῷ λαῷ τελούντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ὅτε βούλεται μεταλαμβάνει δι' ἑαυτοῦ. ἅπαξ γὰρ τὴν θυσίαν τοῦ ἱερέως τελειώσαντος, καὶ δεδωκότος, ὁ λαβὼν αὐτὴν, ὡς ὅλην ὁμοῦ καθ' ἑκάστην μεταλαμβάνων παρὰ τοῦ δεδωκότος, εἰκότως μεταλαμβάνει, καὶ ὑποδέχεσθαι πιστεύειν ὀφείλει. καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερεὺς ἐπιδίδωσι τὴν μερίδα, κατέχει δὲ αὐτὴν ὁ ὑποδεχόμενος μετ' ἐξουσίας ἁπάσης, καὶ οὕτω προσάγει τῷ στόματι τῇ ἰδίᾳ χειρί. ταὐτὸν τοίνυν ἐστὶ τῇ δυνάμει, εἴτε μίαν μερίδα δέξεταί τις παρὰ τοῦ ἱερέως, εἴτε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ. Communicare quotidiè, & participare sanctum corpus, & sanguinem Christi, honestum, & vtile est, cùm ipse apertè dicat, Qui comedit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Nam cui dubium est, quin vitam continenter participare, nihil sit aliud, quàm viuere multipliciter? Nos autem quater singulis hebdomadibus communicamus, die Domi-

„ nico, feria quarta, in Parasceue, & die Sab-
„ bati, reliquis etiam diebus si alicuius san-
„ cti memoria fiat. Illud autem persecutio-
„ nis temporibus cogi quempiam absente Sa
„ cerdote, aut Ministro (id est Diacono)
„ communionem propria manu accipere,
„ minimè esse graue, superuacaneum est de-
„ monstrare, propterea quòd longa consue-
„ tudo id re ipsa confirmauit. omnes enim,
„ qui in Eremis solitariam vitam agunt, vbi
„ sacerdos nullus est, communionem domi
„ seruantes, per se ipsos participant. In Ale-
„ xandria verò, & Ægypto vnusquisque e-
„ tiam ex laicis, vt plurimùm habet domi
„ suæ communionem, & cùm vult per se ip-
„ sum communicat. Nam cùm sacerdos se-
„ mel sacrificium absoluerit, ac impertierit,
„ is qui accepit illud, vt totum simul quoti-
„ die participans, ab eo qui dedit meritò
„ participat, & debet credere se suscipere.
„ Etenim in Ecclesia Sacerdos particulam
„ tradit, detinet autem eam cum omni li-
„ bertate is, qui suscipit, ac ita ori admouet
„ manu propria. Idem igitur est potestate,
„ siue vnam particulam quis à Sacerdote
„ accipiet, siue multas particulas simul.

Ex hac Basiliana Epistola in primis habemus Eucharistiam populo in manus tradi solitam. Deinde populum eam domum asportare consueuisse, tum etiam ad longum tempus asseruasse, & frequenter per seipsum eam participasse. Particulas item Basilius in ea Epistola nominat vtique panis, non vini. Quæ omnia nobis indicant vsum vnius speciei.

Neque enim dixerit quispiam, vinum consecratum domum delatum fuisse. Vel enim dabatur in aliqua notabili quantitate, vt quoties domi per se aliquis Eucharistiam sumere voluisset, hoc est, fermè quotidie, vini quoque consecrati particeps fieret, & hoc non est probabile, tantam copiam vini in Ecclesia consecratam fuisse, vt & singulis in templo distributum fuerit, & in vascula singulorum infusum. Omitto commemorare periculum infundendi, & effundendi, & commodè domũ deferendi. Vel dabatur in quantitate parua, & minima, tum verò non suffecisset illis ad communicandum per multos dies, neque diù asseruari potuisset, præsertim si loquamur de Anachoritis, qui in solitudinibus degebant, & rarò admodum ciuitates, vel monasteria frequentabant.

Præterea ex Epistola S. Irenæi ad Victorem Romanum Pontificem, quam refert Eusebius in libro 5. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 26. & Nicephorus Callistus libro 4. cap. 39. apparet, quòd si Episcopus aliquis ex partibus Orientis Romam venisset, Pontifex Romanus Eucharistiam hospiti solemniter transmittere solebat, in signum quod eum tanquam idem de fide sentientem susciperet, & ab Ecclesiæ societate minimè alienum iudicaret; quapropter & symbolum pacis illi mittebat. Testatur autem Irenæus Pontifices, qui id fecerint ante Victorem, hoc est ante tempora Concilij Nicæni non paucos fuisse, nimirum Anicetum, Pium, Hyginum, Thelesphorum, & Xystum: *αὐτοὶ οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν ἔπεμπον εὐχαριστίαν.* Hi qui ante te (Victorem) extiterunt presbyteri (inquit S. Irenæus) incolis mittebant Eucharistiam. non certè sub speciebus vini. „ „ „

Præterea olim ad ægrotos deferebant Eucharistiam longo tempore antea consecratam, & propterea sub vnica specie, vt patet ex Epistola Dionysij Alexandrini ad Fabium Antiochenum, quam refert Eusebius in libro 6. historiæ Ecclesiasticæ c. 36. Hoc idem in hanc vsque diem obseruant Græci. Et quoniam durescunt species panis, aqua pura, & simplici, vel vino minimè consecrato madefaciunt, atque ita porrigunt ægrotis.

Sed vnum miserum refugium solent habere nonnulli Græcorum, nimirum panem consecratum, qui diutius asseruabatur, fuisse tinctum sanguine. Sic enim modo ipsi faciunt, quamuis breui species vini siccentur, de qua re dicam postea. Sed hoc falsum esse probatur his rationibus. Primò, quia post illa verba recitata in liturgiis Græcorum, sancta sanctis, quibus significant, qui sancti & mundi sunt, illis accedere, & sancta sumere liberum esse, post illa, inquam, verba, sacerdos impertiens sacram Eucharistiam dabat in manus cuique, vt ex citata Basilij Epistola constat. Et Nazianzenus in carminibus *κατὰ καλλωπιζομένων γυναικῶν*, ea de re sic cecinit.

Οὐδὲ χέρες φρίσσουσιν ἐπὴν ἐς μύστιν ἐδωδὴν
Τείνῃς, αἷς σὺ γράφῃς πότμιμον ἀγλαΐην.
Nonne manus horrent, recipis cum mystica sacra
Forma dolenda, quibus picta fuit mulier?

Origenes in homilia 13. in Exodum sic tradit. Nostis, qui diuinis mysteriis interesse consuestis. Quomodo cùm suscipitis corpus Domini, cum omni cautela, & veneratione seruatis, ne ex eo parum quid decidat. Ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis, & rectè creditis, si quid inde per negligentiam decidat. S. Ambrosius ad Theodosium ait,

quomodo huiuſmodi manibus recipies ſanctum Domini corpus. Chryſoſtomus:
» Non tantùm, inquit, tangis, ſed etiam co-
» medis, & eo accepto domum redis. Et Homilia 21. ad populum Antiochenum, quæ eſt Catecheſis ad illuminandos: ἐννόησον τί δέχῃ τῇ χειρί, καὶ μηδέ ποτε ἀνάσχῃ τυπτῆσαί τινα, μηδὲ τὴν τοσούτῳ τιμηθεῖσαν δώρῳ καταισχύνῃς τῇ τῆς πληγῆς ἁμαρτίᾳ. ἐννόησον τί δέχῃ τῇ χειρί, καὶ καθαρὰν αὐτὴν πλεονεξίας καὶ ἁρπαγῆς πάσης διατήρησον. λόγισαι ὅτι οὐ τῇ χειρὶ δέχῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ στόματι προσάγεις, καὶ καθαρὰν φύλαττε τὴν γλῶτταν αἰσχρῶν καὶ ὑβριστικῶν ῥημάτων, βλασφημίας, ἐπιορκίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἁπάντων. καὶ γὰρ ὀλέθριον τὴν διακονουμένην μυστηρίοις οὕτω φρικωδεστάτοις, καὶ αἵματι φοινιχθεῖσαν τοιούτῳ, καὶ χρυσῆν γενομένην μάχαιραν ἐπὶ λοιδορίας καὶ ὕβρεις καὶ εὐτραπελίας μετάγειν. αἰδέσθητι τὴν τιμήν, ἣν ἐτίμησεν αὐτὴν ὁ θεός, καὶ μὴ καταγάγῃς εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας εὐτέλειαν. ἀλλ᾽ ἐνθυμηθεὶς πάλιν, ὅτι μετὰ τὴν χεῖρα καὶ τὴν γλῶτταν ἡ καρδία δέχεται τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο μυστήριον, μὴ ῥάψῃς μη-
» δέποτε κατὰ τοῦ πλησίον δόλον. Cogita quid
» manu capias, nec vnquam vllum verbera-
» re audeas, nec tanto decoratam munere,
» plagæ crimine dedecores. Cogita quid
» manu capias, & ipſam ab omni auaritia, &
» rapina liberam conſerua. Reputa quod nõ
» tantùm manu capias, verùm & ori admo-
» ueas, & linguam cuſtodi à contumelioſis
» mundam, & turpibus verbis, blaſphemia,
» periurio, & aliis omnibus huiuſmodi. Ete-
» nim pernicioſum eſt, tam tremendis mi-
» niſtrantem myſteriis linguam, & ſanguine
» tali purpuratam, & factam aureum gla-
» dium, ad conuicia, & contumelias, & ſcur-
» rilitates transferre. Reuerere honorem,
» quo Dominus ipſam honorauit. Nec ad
» peccati vſum ipſam deducas. Sed rurſus
» animaduertens quod poſt manum, & lin-
» guam cor ſuſcipit tremendum illud my-
» ſterium, ne vnquam in proximum conſuas
» dolum, & quæ ſequuntur. S. Auguſtinus
» in libro 50. Homiliarum hom. 26. Quanta
» ſolicitudine obſeruamus, quando nobis
» corpus Chriſti miniſtratur, vt nihil ex ipſo
» de noſtris manibus in terram cadat, tanta
» ſolicitudine obſeruemus, ne verbum Dei,
» quod nobis erogatur, dum aliquid aut co-
» gitamus, aut loquimur, de corde noſtro
» pereat. Idem ex Cyrillo Hieroſolymitano catecheſi 5. myſtagogica his verbis proditum eſt: προσιὼν οὖν μὴ τεταμένοις τοῖς τῶν χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις, ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλέα ὑποδέχεσθαι, καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην, δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χρι-στοῦ, ἐπιλέγων τό, ἀμήν. Accedens igitur ad «
communionem non expãſis manuum vo- «
lis accede, neque disiunctis digitis, ſed ſi- «
niſtram ſedem efficias dexteræ, quæ re- «
gem ſuſceptura eſt. Et concaua manu ſu- «
ſcipe corpus Chriſti, ſubiiciens verbum, «
Amen. «

Sic illi de corpore, ſanguinem autem Sacerdos, vel Diaconus ex calice bibendum præbebat, teſte Clemente, atque Chryſoſtomo, qui ſuo Diacono mandat, vt vel ipſum Imperatorem coërceat, ſi indignè acceſſerit, & eodem Cyrillo, vbi ſuprà.

Deinde probatur, quia mulieres nitida exhibebant linteamina, vbi corpus Chriſti acciperent. B. Auguſtinus ſermone 252. de tempore, Mulieres, inquit, quomodo «
nitidum exhibent linteolum, vbi corpus «
Chriſti accipiant; ſic corpus caſtum, ac cor «
mundum exhibeant, vt cum bona con- «
ſcientia Chriſti ſacramenta ſuſcipiant. «

Vnde Trullana Synodus canonem edidit, quo vetat vaſcula argentea, vel aurea parari, vel linteamina ad ſuſcipiendum corpus Chriſti. Et rationem reddit, quia manus hominis creata à Deo, non eſt ignobilior, immò nobilior illis.

At neutiquam credibile, nullaque ratione fit veroſimile, tunc recenter fuiſſe panem conſecratum tinctum ſanguine, & vel in manus alicui porrectum, vel in linteamine poſitum, & ſeruatum. Itaque non aliter exiſtimo Chriſtianos olim Euchariſtiam accepiſſe, atque faciunt in liturgiis modò Græci, qui paſſim accipiunt panem benedictum, quem vocant ἀντίδωρον, loco doni, & Euchariſtiæ, vt & ipſum nomen indicat. Quem panem partim in Eccleſia comedunt, partim domum apportant, ſeruant, & quotidie participant.

Hoc totum magis euidens facit, & probat narratio, quam ſcribit Sozomenus libro 8. Hiſtor. c. 5. Et Nicephorus libro 13. cap. 7. de quadam fœmina hæretica Macedoniana, quæ cùm vellet tegere ſuam hæreſim, & ſe catholicam ſimulare, accepit in manibus, Chryſoſtomo ſacris operante, panem Euchariſtiæ tanquam paulò pòſt illum manducatura, ſed clàm dedit illum ancillæ, & ab ea ſumpſit panem profanum, quem ex domo adſerri iuſſerat, vt illũ palam comederet loco Euchariſtiæ, ſed is panis continuò in lapidem eſt conuerſus. Ex quo intelligimus morem fuiſſe, vt acciperent, qui vellent non ſolùm domi, ſed etiã in templo Euchariſtiam ſub vna tantùm ſpecie. Neque enim diſſimulare potuiſſet

hæretica, si sanguinem ex calice sumpsisset; quem Diaconus distribuebat, neque in manus alicui dabatur.

Et fortassis ex eo facto manauit mos Græcorum, qui in præsenti adhuc viget, videlicet, ambas species toti populo coniunctas, atque commixtas cochleario distribuendi, ne scilicet aliqua fraus postea fiat.

Præterea, Manichæi veritatem corporis Christi negantes, non communicabant sub specie vini, ne verum sanguinem confiterentur, constat hoc ex Leone summo Pontifice sermone quarto de Quadragesima. Et Manichæos reprehendunt quidem sancti Patres Epiphanius, Augustinus, & Leo ipse tum de hac hæresi, quòd scilicet non agnoscerent veritatem corporis Christi, tum de alijs, non tamen de communione sub vna specie, quòd vtique fecissent; inclamassent nimirum eos diuinis præceptis se opponere, & contra iussa Domini non binas species, sed vnam tantùm sumere, si de sumenda vna specie aliter quàm recentiores Catholici iudicassent, vt egregiè notat Illustrissimus Cardinalis Bellarminus in Apologia citata ad responsum Regis Britanniæ.

Hic autem notanda sunt verba Leonis. Cùm, inquit, ad regendam infidelitatem suam nostris audeant interesse mysteriis, ita in Sacramentum communione se temperant, vt interdum tutiùs lateant; ore indigno Christi corpus accipiunt, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant. Quasi dicat, propterea communicant, quamuis sub vna specie à poculo abstinentes, vt tutiùs lateant, & à Catholicis internosci non possint. Atsi omnes fideles Eucharistiam sub vtraque specie sumebant, quomodo Manichæi diu, & tutò latere potuissent? Signum igitur est in veteri Ecclesia non defuisse, qui sub vna tantùm specie communicarent. Addit deinde S. Leo. Quòd ideo vestram volumus scire sanctitatem, vt nobis huiuscemodi homines, & his manifestentur indicijs, & quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, notati, & proditi à sanctorum societate, sacerdotali auctoritate pellantur. Quibus verbis dum vult eos in posterum à Catholicis dignoscendos esse, ex eo quod à calice abstinerent, tacitè interdixit Catholicis, ne sub vna specie communicarent, vt hac ratione à Manichæis facilè discernerentur.

Vt verò Leo Magnus propter hæresim Manichæorum eo tempore prudenter vnam speciem suo modo loquendi sumere vetuit, ambas permisit, immò potiùs præcepit; ita posteriores Pontifices cessante causa Manichæorum, non minùs prudenter vnicam concesserunt, vtramque propter nouos hæreticos prorsus prohibuerunt.

Ad hæc auctores non pauci Græci, & Latini locum illum Lucæ 24. quando Christus Dominus post resurrectionem duobus discipulis in Castellum Emaus profectis, in sola fractione panis agnitus est, de communione Eucharistiæ exposuerunt. Quod vtique non fecissent, si vel vnam speciem numquam distributam esse, vel saltem distribui non posse existimassent.

Auctor imperfecti operis in Mathæum. Aliud est sanctificatio, aliud sanctificatum. Sanctificatio enim est, quòd alterum sanctificat. Sanctificatum autem, alterum sanctificare non potest, quamuis ipsum sit sanctum. Vt puta signas panem tuum, qui manducas, sicut ait Paulus, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Sanctificasti eum, non fecisti eum sanctificationem. Quòd autem sacerdos de manu sua dat, non solùm sanctificatum est, sed etiam sanctificatio est. Quoniam hoc non solùm datur quod videtur, sed etiam illud quod intelligitur. De sanctificato ergo pane licet & animalibus iactare, & infidelibus dare; quia non sanctificat accipientem. Si autem tale est quod de manu sacerdotis accipitur, quale est quod in mensa manducatur, omnes de mensa manducarent, & nemo de manu sacerdotis acciperet. Vnde, & Dominus in via non solùm benedixit panem, sed de manu sua dedit Cleophæ, & socio eius. Et Paulus nauigãs non solùm benedixit panem, sed de manu sua porrexit Lucę, & cæteris discipulis suis. Quòd autem de manu porrigitur, nec animalibus dandum est, nec infidelibus porrigendum. Quia non solùm sanctificatum, sed etiam sanctificatio est, & sanctificat accipientem.

Venerabilis Beda in 24. cap. Lucæ. Certi mysterij causa factum est, vt eis in illo alia ostenderetur effigies, & sic eum non nisi in fractione panis agnoscerent. Ne quisquã se Christum agnouisse arbitretur, si eius corporis particeps non est, id est Ecclesiæ, cuius vnitatem in Sacramento panis commẽdat Apostolus dicens, vnus panis, vnum corpus multi sumus. Vt cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum, & agnoscerent eum. Aperirentur vtique ad eius cognitionem,

» remoto scilicet impedimento, quo tene-
» bantur, ne agnoscerent. Non autem in-
» congruenter accipiamus hoc impedimen-
» tum in oculis eorum à satana fuisse, ne
» agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo
» facta est permissio vsque ad Sacramentum
» panis, vt vnitate corporis eius participata,
» remoueri intelligatur impedimentum ini-
» mici, vt Christus possit agnosci. Hoc testimonium Beda sumpsit fere ad verbum ex Augustino libro 3. de consensu Euangelistarum cap. 25.

Theophylactus in 24. caput Lucæ, αἰνίττεται δέ τι καὶ ἕτερον. ὅτι τοῖς μεταλαμβάνουσι τοῦ εὐλογημένου ἄρτου, διανοίγονται οἱ ὀφθαλμοί εἰς τὸ ἐπιγνῶναι αὐτόν. μεγάλην γὰρ καὶ ἄ-
» φατον δύναμιν ἔχει ἡ τοῦ κυρίου σάρξ. Innuit
» autem & quiddam aliud, nempe quod o-
» culi eorum, qui benedictum panem par-
» ticipant, aperiuntur, vt eum agnoscant.
» Magnam enim, & ineffabilem vim habet
» caro Domini.

At recentiores nonnulli Græcorum pro duplici specie, nullum aliud fundamentum habent, quàm verba Christi Io. 6.
» Nisi manducaueritis carnem filij hominis,
» & biberitis eius sanguinem, non habetis
» vitam in vobis. Quæ verba Deo fauente σαφῶς, & ὀρθοδόξως exponemus. Interea perpendant ipsi hæc alia loca scripturæ contra se ipsos (præter ea quæ citaui pro vna specie ex ipso 6. capite Io.) Lucæ 24.
» Et factum est, dum recumberet cum eis,
» accepit panem, & benedixit, ac fregit, &
» porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorũ,
» & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex
» oculis eorum, &c. & ipsi narrabant, quæ
» gesta erant in via, & quomodo cognoue-
» runt eum in fractione panis. Et auctores
» citatos in hunc locum. Actorum 2. Erant
» autem perseuerantes in doctrina Aposto-
» lorum, & communicatione, & fractione
» panis. Item cap. 20. Vna autem sabbati
» cùm conuenissemus ad frangendum pa-
» nem, Paulus disputabat cum eis. S. Au-
» gustinus in Epistola 86. ad Casulanũ hunc
» locum de communione intellexit. Dies,
» inquit, resurrectionis Domini, prima sab-
» bati à Matthæo, & cæteris autem tribus
» vna sabbati dicitur. Quem constat eum
» esse, qui Dominicus postea appellatus est.
» Aut ergo post peccatum diem sabbati, no-
» ctis initio fuerant congregati, quæ vtique
» nox iam ad diem Dominicum, hoc est ad
» vnam sabbati pertinebat; & ita eadem no-
» cte fracturus panem, sicut frangitur in Sa-
» cramento corporis Christi, produxit ser-
» monem vsque ad medium noctis, vt post
Sacramenta celebrata, rursus vsque ad di- "
luculum alloquens congregatos, quoniam "
multum festinabat, lucescente proficisce- "
retur Dominico die. Aut certè, &c. Prio- "
ris ad Corinthios cap. 10. ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. Quoniam vnus est panis, "
vnum corpus multi sumus. Omnes enim "
de vno pane participamus. Et cap. 11. ὥστε "
ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως. Quare quicumque mandu- "
cauerit panem hunc vel biberit calicem "
Domini indignè. Nunquam autem datur "
casus, vt quis panem dignè comedat, indignè calicem bibat, vel cõtra si vtraque species necessariò sumenda sit. Vnde neque disiunctiua dictione vsus esset Apostolus.

Similiter Nazianzenus in funebri oratione in sororem Gorgoniam ita loquitur disiunctiuè de Eucharistia, vt vnam speciem siue panis, siue vini seruari solitam clarissimè testetur his verbis: εἴ πού τι τῶν ἀντιτύπων τοῦ σώματος, ἢ τοῦ αἵματος ἡ χεὶρ ἐθησαύρισεν. Siquid vspiam antityporum cor- "
poris, vel sanguinis manus (Gorgoniæ) "
thesaurizauerat. Igitur sufficit vnica spe- "
cies.

Neque obstat, quod suprà diximus sanguinem commodè non potuisse seruari. Id enim certum est communiter, & ad longum tempus, adde etiam domi. At verò quandoque in templo seruatum esse, constat ex Beato Hieronymo, qui in Epistola 4. ad Rusti. refert in fine, corpus Domini in vimineo canistro, sanguinem verò in vitro Episcopum solitum conficere, ac seruare.

Et S. Ioannes Chrysostomus in Epistola priore ad Innocentium Papam, quæ extat inter eius opera, & quæ recitatur à Nicephoro libro 13. cap. 19. scribit, milites quosdam ad vesperam Magni sabbati sanctuarium ingressos tãtum excitasse tumultum, vt etiam sacratissimus Domini sanguis, qui in sanctuario asseruabatur, in eorum vestes infunderetur. Et quamuis ad auctoritatẽ Chrysostomi respondere possimus. Nempe non fuisse mirum, si ob multitudinem in ipso Paschate sub vtraque specie communicãtium, vinum prius consecrauerint, atque vno die antea satis cõmode præparauerint. Non autem quòd per totum annum seruare consueuerint; tamen ex Nazianzeno, & Hieronymo satis constat alicubi ita fieri solitum fuisse.

Vnde sancta Gorgonia cùm parentem, & fratrem haberet Episcopos, & Ecclesiam coniunctam suis ædibus, poterat ad

breue tempus seruare sanguinem, si voluisset, idque in templo.

Illa quoque causa poterat esse alicubi seruandi sanguinem, quia infantibus, qui non poterant solidum cibum sumere, cùm eos baptizarent, solum sanguinem porrigebant. Et fortassis etiam nonnullis ægrotis. Quare Concilium Toletanum 11. cap. 11. statuit, infirmis præ siccitate corpus Domini accipere non valentibus, solum sanguinem esse ministrandum.

Et in Concilio 4. Carthaginensi c. 76. quod refertur d. 26. q. 6. cap. de his, similiter sancitum est, vt phreneticorum ori Eucharistia in articulo mortis infunderetur.

Præterea, vt est videre in iure orientali, Helias quidam Metropolita Cretensis, forte scholiastes Nazianzeni, interrogatus à Dionysio quodam Monacho: εἰ δεῖ τοῖς ἐξασθενοῦσι τέλεον, καὶ λεπτὰ μὲν ἔτι τι ἐμπνέουσιν, ἀναισθητοῦσι δὲ ὅλως, καὶ μήτε πιεῖν, μήτε φαγεῖν δυναμένοις μεταδιδόναι τῶν θείων ἁγιασμάτων ἐκπνεῖν ἤδη μέλλουσιν. An oporteat » valdè debilitatis, & tenue quiddam adhuc » spirantibus, sed qui sint omnino sine sensu, & neque bibere, neque edere possint, » largiri diuinas sanctificationes (id est Sacramentum Eucharistiæ) iam animam efflaturis. Post nonnulla alia respondet, ἀνάγκη τὸν παρατυχόντα ἐν καιροῖς τοιούτοις ἱερέα μὴ ἀπόπληκτον διατελεῖν, ἀλλὰ βουλῆς γενέσθαι, δι' ἧς καὶ τοῖς ἁγίοις δώροις τὸ σεβάσμιον διαφυλαχθήσεται, καὶ τῷ κάμνοντι τὸ ἀσφαλὲς περιποιηθήσεται, μὴ ἄμοιρον πάντῃ τοῦ τοιούτου ἐφοδίου τοῦ ἤδη μεθισταμένου. ἔστω τοῦτο, εἰ ἔτι τὰ χείλη καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ λεπτὸν εἴσετι ἐμπνέοντος καὶ μὴ ἀπεσβεσθέντος τέλεον διὰ τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐπιχρίσεως τῶν πανιέρων ἁγιασμάτων ἐπισφραγίσονται. ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ἡ μετάδοσις τούτων συμμετρηθήσεται. » Necesse est sacerdotem, qui eo tem» pore præsto fuerit, non stupidum esse, sed » consilium sequi, per quod & sanctis mu» neribus reuerentia conseruetur, & ægro» tanti acquiratur securitas. Dum non prot» sus expers talis viatici, rebus terrenis ex» cedit. Fiat hoc, si labra, & lingua tenue » adhuc spirantis, nec omnino extincti per » contactum, & inunctionem sanctorum Sa» cramentorum obsignetur. Aut potius si ad » infirmitatem eius communio accommo» detur. Sic ille. Si ergo non poterit comedere, sed solùm bibere, vnam tantùm speciem sumet.

Postremò illa quoque ratio ad probandum sufficere vnicam speciem non est cõtemnenda. Nam Sacramentum Eucharistiæ institutum est in specie panis, & vini ad significandam, & per consequens efficiendam (nam Sacramenta efficiunt quod significant) refectionem animæ spiritualem. Quemadmodum corpus reficitur cibo, & potu corporali. Sed in spiritualibus nõ distinguitur fames à siti. Siquidem eadem res dicitur esuriri, & sitiri. Eccles. 24. » Qui edunt me adhuc esurient, & qui bi» bunt me, adhuc sitient. Et Matthæi cap. 5. » Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Si igitur eadem est materia famis, & sitis spiritualis, scilicet sapientia, vel iustitia, idem etiam erunt cibus, & potus spiritualis, & per consequens idem erit appetitus vtriusque siue nomine famis, siue nomine sitis metaphorice significetur.

Porro in hoc Sacramento Christus esuritur, Christus sititur. Is satiat, & famem explet, is sitim extinguit. Qui venit ad me » non esuriet, & qui credit in me non sitiet » in æternum. Igitur cibus, & potus idem » sunt. Nam venire ad Christum, & credere in eum, idem sunt. Quippe fide viua ad Christum accedimus. Quo nostro accessu explemus famem, sitim extinguimus. Vt intelligamus, ait Augustinus tra» ctatu 25. in Ioannem, in spiritualibus non » esse aliud famem, quàm sitim, neque aliis bonis, seu gratiis depelli.

Ad hoc autem sititur, & esuritur Christus, vt reficiat animam, hoc est, vt nutriat caritatem, vt accendat eius feruorem, vt intimè animam secum coniungat, quos effectus æquè producit Christus qua est sub specie panis, atque qua est sub specie vini. Si quis enim peculiarem effectũ pani attribuat, & propterea dicat, pane corroborari, & confirmari cor hominis, iuxta illud Dauidis psal 103. panis cor hominis confirmat, vino exhilarari, secundum illud alterum dictum, vinum lætificat cor hominis, is profectò in spiritualibus longè fallitur. His enim verbis metaphoricis eadem res significatur, quippe eadem charitas est, qua & confirmatur cor hominis, & in Domino lætificatur.

Soluuntur aduersariorum argumenta pro bina specie.

CAPVT LIV.

SED ad argumenta respondeamus. Ad locũ itaque Ioannis, Caietanus 3. p. 9. 80. a. 12. q. 1. & Ioannis 6. item Iansenius cap. 59. concordiæ, & quidam Catholico-

rum recentiores arbitrantur, non poſſe commodè explicari ad literam locú Ioannis de comeſtione ſacramentali, neque in re, neque in voto, propterea quod ex hac expoſitione ſequeretur teneri omnes ad communionem ſub vtraque ſpecie, & non poſſet defendi vſus occidentalis Eccleſiæ. Proinde aſſerunt de manducatione per fidem, vel per amorem debere intelligi ad eum modum quo dicitur in priori ad Corinthios cap. 10 de Patribus veteris teſtamenti, omnes eandem eſcam ſpiritualem manducaſſe, & eundem potum ſpiritualem bibiſſe.

Non poſſum non in eo laudare hos auctores, quòd maluerint ita exponere, quã reprehendere antiquiſſimum vſum Romanæ Eccleſiæ, adde etiam Græcæ.

Verùm hanc opinionem minus probabilem efficit veterum Patrum tam Græcorum quàm Latinorum ſententia. Licet enim quandoque ſenſum ſpiritualem quidam eorum ſequuti de fide locum illum ſint interpretati. Nemo tamen vnquam negauit de Euchariſtia eſſe intelligendú. Et re ipſa ferè omnes ſic eum intellexerunt, & quidam etiam commentariis illuſtrarunt. Adde quòd Cyrillus Alexandrinus in epiſtola quadam ad Neſtorium aduerſus eundem hæreſiarcham ex loco Ioánis colligit, carnem Chriſti, quia viuificatrix erat, non fuiſſe tanquam vnius hominis ex nobis ſanctificati, ſed ipſiuſmet verbi, καθ' ἕνωσιν, verè propriam factam. Quæ illius epiſtola coram toto Concilio Epheſino fuit lecta, & ab omnibus approbata. Poſtremò Patres Concilij ſeptimi generalis, hoc eſt ſecundi Nicæni, actione 6. ad finem illius actionis §. videtur quidem, & Tridentini ſeſſ. 13. cap. 2. locum Ioannis de ſacramento Euchariſtiæ expoſuerunt.

Neque Capharnaïtæ murmurantes dixiſſét, Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Et multi diſcipuli non abiiſſent. Manducationem enim per fidem non fuiſſent admirati, cùm paulò antè audientes dari à Patre panem de cœlo verum, illum experierint. Ipſeque in primis S. Ioannes Euangeliſta, vt in multis aliis ſolet, ſi alia mens Saluatoris fuiſſet, eam profectò explicauiſſet. Neque anſam errandi poſteritati præbuiſſet.

Poſito itaque locum debere intelligi de vera, & Euchariſtica comeſtione, ſecundum varias auctorum ſententias, quas ſuprà recenſuimus, cùm hunc locum dedita opera tractaremus, ad eum varia reſponderi poſſunt. Nam ſanctus Auguſtinus, qui neminem, ne quidem infantes ab ea ſententia excludit, ea verba diceret intelligi de conuiuio in Eccleſia Chriſti, in quo verus ſit quidem cibus corpus Chriſti, idque per modum comeſtionis, & verus potus ſanguis Chriſti per modum potionis; attamen ad participandam hanc menſam ſatis eſſe nonnullis, ſi eiuſmodi ſint, qui nullum habeant impedimentum, quominus ad eos menſa Domini ſpectet, quales ſunt infantes, qui participare dicuntur, quamuis re ipſa Euchariſtiam non percipiant, ſecundum ea, quæ ſuprà diſputata ſunt. Aliis ſufficere, ſi re ipſa participent. quales ſunt adulti, quamuis vnam ſpeciem participent. Neque enim ſi quis in conuiuio comederit, & vinum non biberit, ſed aquam, dicetur propterea non participaſſe. Tandem præcepto ſatisfieri, ſi non deſint alij, qui & comedant, & bibant. Itaque de iure diuino eſt conuiuium in Eccleſia, de iure quoque diuino illud eſt, vt ſint, qui ius ad illud habeant, & ſuo tempore ad participandum accedãt. Item qui de facto vnam, aut alteram ſpeciem ſumant, & qui ambas neceſſariò participent. Non tamen de iure diuino eſt, vt qui vnam percipit, neceſſariò & alteram percipiat.

Hæc dici poſſunt ex ſententia S. Auguſtini. Si enim Auguſtinus ſaluat verba Dominica in infantibus, ex eo quod ſint capaces manducandæ menſæ Domini, multò magis iiſdem ſatisfaciet, ex eo quod nonnulli re ipſa conuiuentur, & vnius ſpeciei fiant participes.

Porrò hæc expoſitio poteſt æquè bene accõmodari alteri ſententiæ, quæ præceptum in adultis agnoſcit. Satis enim erit ſi adultorum ſint in Eccleſia, partim qui vnicam, partim qui binas ſpecies ſumant, quales ſunt Sacerdotes.

Sed non deſunt aliæ quoque ſolutiones. Illa in primis videtur ſolida. Particulam (&) non rarò in ſacris literis ſecundũ phraſim Hebræam facere ſenſum disiunctum, habereque vim disiungendi, non copulandi. Sic Exodi 21. vbi legitur in Hebræo, qui percuſſerit patrem, & matrem morte moriatur, veriſſimè, clariſſiméque ſeptuaginta Interpretes verterunt disiunctiuè: ὃς τύπτει πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατούσθω. Qui verberat patrem ſuum, aut matrem ſuam, morte moriatur. Et ſimiliter vertit Latinus interpres vulgatæ editionis. Qui percuſſerit patrem, aut matrem.

Nam

Nam ad eam pœnam subeundam, satis est alterum occidisse. Simile est illud Apocalypsis 1. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius. Sensus enim est, Beatus qui legit, vel audit. Neque enim qui nescit legere, si audierit, non erit beatus. Sic Act. 3. Argentum, & aurum non est mihi, sensus est, argentum, vel aurum non est mihi, siue quod idem est, neque aurum habeo, neque argentum. Aliter enim non bene se excusasset princeps Apostolorum, non potuisse facere eleemosynam, si dictum illius copulatiuè accipiatur.

Vnde sanctus Paulus in priori ad Corinthios, qui prius dixerat, Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, postea visus est disiunctione. Quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè. In Græco enim disiunctiua dictio est, quæ in Latino copulatiua. Ita etiam legit S. Cyprianus in sermone de lapsis, & libro 3. Epistolarum epistola 14. & 15. Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indignè.

Nec tantùm in sacris literis de rigore sermonis particula (&) aliquando sumitur loco disiunctiuę, sed etiam apud profanos, & Philosophos. Aristoteles in Physicis, Natura est, inquit, principium motus, & quietis, non potest autem esse respectu eiusdem simul principium motus, & quietis; sed est principium motus in iis, quæ mouentur, & est principium quietis, in iis, quæ quiescunt. Quod idem valet, ac si diceret, est principium motus, vel quietis. Sic etiam in prædicamentis, Proprium, inquit, quantitatis est æqualitas, & inæqualitas, id est, vel inæqualitas. Nam hæ proprietates profluunt quidem ex quantitate, sed non semel respectu cuiuslibet.

Nec minus solida est, & quæ omnem tollat difficultatem communis solutio. Ex regulis enim interpretandi sacram Scripturam, quando nullum sequitur absurdum, aut indecorum, verborum vis retinenda est. Idcirco verissimè affirmamus, & firmissimè credimus sub specie panis contineri sanguinem Christi per concomitantiam, vt Scholastici loquuntur, & sic vera esse verba Domini. Siquidem vna, eademque res sub quauis specie detur, famem, & sitim omnem sedat.

Sed obiicit Iansenius, illo 59. capite. Quòd licet sumatur sanguis, illa tamen sumptio non dicitur bibitio, cum non sit per modum potus. At Christus ait, Nisi biberitis.

Hoc argumento vrgerentur etiam Græci, qui in præsanctificatis liturgiis consecrarum panem tinctum sanguine comedunt, non bibunt.

Ad hoc tamen cum doctissimo Bellarmino de Sacramento Eucharistiæ lib. 1. cap. 7. & aliis Doctoribus respondendum est. Non vtique modum sumendi, sed rem ipsam spectandam esse. Neque enim mens legislatoris ea fuit, vt ad modum, sed ad rem ipsam sumendam obligaret. Siquidem fructus huius perceptionis ex rebus oritur. Sicut etiam medicina non quia bibitur, vel editur prodest, sed quia habet ipsa vim sanandi. Ob eamque causam Dominus, qui prius dixerat, Nisi manducaueritis, & biberitis, postea explicans quid sit illud manducare, & bibere ait, Qui manducat me, viuet propter me. Totum igitur Christū comedendo sumimus, & viuimus.

Ad secundum sciendum est, Christum aliquando locutum fuisse cum Apostolis strictè personas eorum intelligendo, & exprimendo, vt cùm eis dixit, Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus. Aliquando verò, vt repræsentabant omnes Episcopos, vel Sacerdotes, vt cùm dixit, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Aliquando vt sustinebant personam omnium fidelium, quemadmodum ipsemet Christus explicauit Matthæi 13. Quod vobis dico, omnibus dico. Quæritur modò quonam pacto sint intelligenda singula verba Christi, Accipite, comedite, bibite, & in quem sensum ea dixerit Apostolis Dominus, videlicet vt priuatis, an vt personis publicis, an etiam latissimè tanquam ea diceret omnibus.

Igitur illa verba, Accipite, comedite, bibite ex hoc omnes, videtur dicta esse Apostolis, non secundum proprias eorū personas, nihil enim est hic singulare, quod non conueniat cæteris. Nam si Apostoli sumpserunt vtramque speciem, sumpserunt etiam laici antiquitus. Neque vt gerebant personam Episcoporum, vel Sacerdotum, cùm nondum essent sacris initiati. Ergo vt omnes fideles repręsentabāt. Quòd etiā ex eo probatur. Nā Apostoli eo tēpore nō sacrificarūt. Quippe solus Christus incruēter seipsum obtulit, ergo vt laici cōmunicarūt.

Respondeo primùm secundum solutionem superiùs datam, illis verbis institui, tum sacrificium, tum sacramentum, & conuiuium in Ecclesia Christi, vsus item eorum. Proinde vt præstetur quod imperatum est, satis esse, si sint in Ecclesia, qui sacrificent, qui distribuant, qui sumant, qui bibant, qui comedant. Corpus enim

myſticum Chriſti, quod eſt congregatio fidelium, hæc omnia munera exequitur.

Deinde dico, ea verba poſſe intelligi de perſonis Apoſtolorum. Nam vt Ioannes ait, cùm dilexiſſet ſuos in finem dilexit eos, in ſignum autem eximiæ ſuæ charitatis erga eos, corpus ſuum comedendum, & ſanguinem bibendum exhibuit. Hoc eſt, totum illud exhibuit, quod etiam ipſe ſumpſit, & illis in ſolatium exhibuit, qui plus cæteris de ſua paſſione contriſtaturi erant. De illis enim dixerat, vos permanſiſtis mecum in tentationibus. Adde conſentaneum fuiſſe vtramque ſpeciem dari Apoſtolis, quia erat initium inſtitutionis, & erant pauci communicantes, nullumque periculum effuſionis, & indecentiæ. Sed illud ſingulare Chriſti factum, non debet trahi ad exemplum pro omnibus, & quoad omnia; alioquin multa alia præſtanda eſſent, quæ minus conuenirent.

Tertiò dico, Apoſtolis dicta eſſe illa verba, quia mox futuri erant ſacerdotes. voluit autem eos totum illud ſumere, quod poſtea ſacerdotes creati ſumpturi erant.

Tandem vt concedamus Apoſtolos in eo facto omnes fideles repræſentaſſe, nihil inde tamen amplius obtineri poteſt, quàm quod omnibus conceſſa ſit vtraque ſpecies. Neque enim de iure diuino alicui denegatur, ſed neque imperatur, vt cogamur ſub præcepto diuino vtramque ſumere. Vnde illa verba, accipite, comedite, bibite, inuitantis ſunt, & porrigentis, vt fieri ſolet in quolibet conuiuio, non imperantis.

Porro illud hoc facite, variè à ſacris Doctoribus accipitur. Chryſoſtomus enim Homilia 17. ad Hebræos ad ſacrificium applicat. Et Damaſcenus libro 4. de fide c. 14. Dixit, inquit, Deus, hoc facite, & omnipotenti eius imperio hoc efficitur. Baſilius autem in moralibus regula 21. cap. 3. de ipſa ſumptione verba Domini exponit, vt etiam Cyrillus Alex. libro 12. in Io. c. 58. illa verba de participatione corporis Domini in commemorationem paſſionis eius intelligit.

Cyprianus verò ad totam actionem refert in ſermone de cœna Domini. Ex quo, „ inquit, à Domino dictum eſt, hoc facite, „ panis ille ſolemni benedictione ſacratus „ ad totius hominis vitam, ſalutemque pro„ficit. Simul medicamentum exiſtens, & „ holocauſtum. Poſſunt autem reconciliari auctores, quia Chryſoſtomus, & Damaſcenus non negant poſſe intelligi etiam de ſumptione. Vt neque Baſilius negat poſſe accipi etiam pro ſacrificio. Vnum incommodum patitur hæc expoſitio, quia ſi dicamus Apoſtolos communicaſſe vt laicos, videtur præcepta eſſe Euchariſtia ſub vtraque ſpecie. Nam Dominus ait, Bibite ex hoc omnes.

Sed ad hoc reſponſum eſt, ita dixiſſe Dominum, quia poteſt dari vtraque ſpecies. Et aliquando data eſt in Eccleſia Latina ex rationabili cauſa, modò denegatur. Vnde in eo quod dicit, bibite, non præcipit, vel ſi præcipit non illud imponit Apoſtolis vt laicis, ſed vt mox futuris preſbyteris.

At enim dices, videtur imperare. Siquidem ait, hoc facite, id eſt conſecrate, vt ego ipſe conſecraui. Diſtribuite aliis, vt ego ipſe diſtribui vobis, diſtribuit autem ſine dubio panem & calicem.

Reſpondeo, duo Dominum præcepiſſe, ſacrificium, & communionem laicam, quia tamen Apoſtolos per illud præceptum ſacerdotes inſtituebat, dedit illis vtramque ſpeciem, docendo eos quomodo ſacrificium abſoluere debuiſſent. Vnde Apoſtoli non ſolùm vt laici, & repræſentantes omnes fideles vnam ſpeciem prius ſumpſerunt, ſed etiam veluti ſacerdotes ſub altera quoque ſpecie communicarunt. Quare meritò dixit illis, bibite ex hoc omnes. Atque hæc dico, ſi ea verba, bibite omnes, præceptum ſignificent. Sin autem inuitantis verba ſint, vt certò eſſe poſſunt, tunc aliter dicendum eſt. Nempe Chriſtum Dominum per illud verbum facite, præcepiſſe Apoſtolis ſacrificium. Item præcepiſſe diſtributionem Sacramenti, ſed eo modo, quo ipſe diſtribuerat, & quoniam ipſe diſtribuit vtramque ſpeciem non imponendo præceptũ, ſed inuitando, ſimiliter præcepit Apoſtolis, vt eam darent ſub vtraque ſpecie nullo præcepto adhibito. Quod eſt dicere, præceptum cadere ſuper diſtributionem, non autem ſuper diſtributionem vtriuſque ſpeciei. Vbi itaque non interuenit præceptum, poteſt aliquis ex rationabili cauſa vel non dare vtramque ſpeciem, vel non ſumere. Quòd vtrumque fecerunt, & permiſerunt Apoſtoli, & ab Apoſtolis acceptum ſeruauit deinde tota Eccleſia, vt multis exemplis allatis ſuprà probauimus.

In memoriam autem paſſionis Domini facimus, quòd Chriſtus nobis mandauit, ſiue ſacrificium offeramus, ſiue ſacramentum in vna, vel duplici ſpecie ſumamus. Et quidem de ſacrificio, & duplici ſpecie

in Sacramento nulla est difficultas, sed neque de vnica specie difficultas esse potest, quia per vnam speciem totum Christum sumimus, qui passus est pro nobis. Vnde Paulus Apostolus in priori ad Corinthios cap. 11. post singularum specierum consecrationem, & distributionem ponit illa verba, Hoc facite in meam commemorationem. Itaque semper in memoriam eius facimus, hoc est mortem Domini annunciamus, donec veniat, quando corpus seorsim consecramus, & illud sumimus. Et similiter quando calicem benedicimus, & distribuimus. Et propterea concludit Apostolus διὰ ζωτικῶς, itaque quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè. Neque tamen negandum est, quin in sacrificio memoria passionis Domini magis expressè fiat.

Ad auctoritates Patrum. Sanctus Cyprianus non facilè concedebat Eucharistiam lapsis, immò alios reprehendit, qui erant faciles ad concedendum. Verumtamen, quia instabat tempus certaminum, & periculum erat, ne Athletæ Christi succumberent, nisi corroborarentur, libenter eos ad communionem admisit. Et quoniam in vsu erat vtraque species, egregiè, allusit ad sanguinem Domini, cùm ipsi intetim pro Christo proprium sanguinem profundere parati essent.

Similis locus extat in libro secundo Epistolarum Epistola tertia: Quomodo, inquit, possumus propter Christũ sanguinẽ fundere, & sanguinẽ Christi erubescimus bibere? Sed ibi agit cõtra quosdã, qui in calice Dominico aquã solam offerendã putabant. Et propterea dicit, Quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice sanctificando, & poculo ministrando, non hoc faciunt, quod Christus fecit, & docuit. Loco enim consecrandi vinum cum aqua permixtum in calice, & illud secundum morem illius temporis Christi fidelibus impertiendi, aquam benedicebant, & communicantibus porrigebant, quod plane contrarium est factis, & doctrinæ Christi.

Testimonium autem, quod adducitur ex sermone de cœna Domini integrum sic se habet. Noua est huius Sacramenti doctrina, & scholæ Euangelicæ hoc primum Magisterium protulerunt, & Doctore Christo primum hæc mundo innotuit disciplina, vt biberent sanguinem Christiani, cuius esum legis antiquæ auctoritas districtissimè interdicit. Lex quippe esum sanguinis prohibet, Euangelium præcipit, vt bibatur. Sed vt vera sit hæc sententia, satis est, si in Ecclesia sint Christiani, qui ex præcepto bibant sanguinem, quales sunt Sacerdotes, immò sint omnes, qui comedant sanguinem, contra quam lex antiqua præcipiat.

Chrysostomus nullum agnoscit discrimen inter Sacerdotem & laïcum in eo sensu quo id affirmat, quia de facto vtetque sub vtraque specie communicabat iuxta consuetudinem illius sæculi. Et tamen maximum discrimen agnosceret in alio sensu, quod Sacerdoti vtramque sumere necessarium sit, laïco solùm liceat. Vnde illo ipso tempore Chrysostomi, nemo vnquam Sacerdotum celebrantium à duplici specie abstinuit, at non semel, neque pauci laïcorum à poculo abstinuerũt, & vna tantùm specie contenti fuerunt, vt iam ostendimus.

Cyrillus non hoc sibi vult, quòd aduersarij volunt. Sed considerata conditione corporis humani, quod natura sua corruptibile est, aliter ait, non potuisse fieri, vt euaderet immortale, nisi coniungeretur cum corpore auctoris vitæ: οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως ζωοποιηθῆναι δυνατὸν τὸ φθείρεσθαι πεφυκός, εἰμὴ συνεπλάκη σωματικῶς τῷ σώματι τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, τουτέστι τοῦ μονογενοῦς. Non enim poterat aliter viuificari, quòd suapte natura solet corrumpi, nisi corporaliter cum corpore vitæ, quæ natura sua vita est, hoc est vnigeniti coniunctum fuisset. Et ad hoc probandum adducit verba Christi, Amen, Amen dico vobis: καὶ εἰ μὴ τοῖς ἐμοῖς καταπείθῃ λόγοις, ἐπίδος τὴν πίστιν αὐτῷ βοῶντι Χριστῷ. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Et si meis verbis non adduceris, vt credas, ipsimet Christo fidem præbe clamanti, Amen, Amen dico vobis, Nisi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Deinde ponit verba obiectionis, ἀκούεις τὰ λοιπὰ ἐναργῶς, &c. Audis iam apertè eum proclamantem, non habituros nos vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem manducauerimus? Tandem concludit esse, τὴν ἀμήχανον θανάτῳ νικᾶσθαι τὴν ζωὴν, rem impossibilem morte superari vitam. Quæ profectò eius

ratio, & causa, quàm reddit, satis arguit, non requiri binas species, sed bene tamen requiri vitam in eis contentam.

De conficienda Eucharistia in cœna Domini, & longo tempore asseruanda.

CAPVT LV.

CONFICIVNT Græcorum Presbyteri Eucharistiam feria quinta sanctioris hebdomadis in memoriam cœnæ Domini, vt habeant viaticum pro infirmis per totum annum. Quę res etiam probat vsum vnius speciei.

Antiquus est mos asseruandi ad longissimum tempus sacram Eucharistiam. Meminit enim Sophronius in prato spirituali cap. 79. aliquando per annum integrum seruatam fuisse. Eusebius etiam scribit in libro 6. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 44. ex epistola Dionysij Alexandrini, Presbyterum dedisse puero particulam Eucharistiæ deferendam cuidam Serapioni seni ægroto, & iussisse, vt eam prius madefaceret, quàm seni porrigeret. Cùm enim seruarent longo tempore Eucharistiam pro ægrotis, necessariò fiebat, vt species illæ panis durescerent, ita vt non facilè deglutiri possent, præsertim à valdè debilitatis, & quos vires omnino defecerant.

His adijce S. Amphilochium, vel quicunque sit auctor, qui in vita Basilij Magni scribit, eum, cum prima vice sacris operaretur, panem in tres partes diuisisse, & vnam quidem communicasse timore multo, alteram autem reseruasse, quam esset accepturus sub finem vitæ pro viaticu. Tertiam verò columbæ imposuisse aureæ, quæ super altare pendebat. Refert deinde idem auctor Basilium in exitu vitæ, illam partem, quam longo tempore asseruauerat, sumpsisse. Ex quo habemus, Basilium in sola specie panis Eucharistiam accepisse. Et re vera prout potui diligenter obseruare toto illo tempore, illæ species fermentaræ non corrumpuntur, sed solùm durescunt, ita parant durum, & solidum panem. Si tamen aliquoties per annum renouaretur Sacramentum, tutius, ac satius esset, & minus periculum de corruptione, quæ quandoque solet accidere, quando eam, quam par est, diligentiam non adhibent.

Neque desunt stolidi, qui existiment sacram Eucharistiam illo die præparatam, maiorem quandam vim habere perficiendæ sanctitatis, quàm si alio tempore pararetur. Quasi verò Christus Dominus alius, & alius magis, vel minus perfectus esse possit. Vnde ad tollendam hanc eorum stultam superstitionem, non abs re foret, si prudentiores Græcorum sæpius per annum renouato Sacramento hanc consuetudinem obliterarent.

Græci rectène an secus Eucharistiæ panem sanguine tingant.

CAPVT LVI.

HANC eandem sacratissimam Eucharistiam, quam præparant pro infirmis in Cœna Domini per modum viatici, sanguine Domini tingere solent.

Quòd etiam colligunt nonnulli ex S. Prospero in dimid. tempor. cap. 6. sed meo iudicio locus Prosperi alium sensum commodè admittere potest. Nam ibi narrat vir sanctus de quadam obsessa dæmone, quæ per multos dies ieiunauerat, eo quod non posset deglutire, exhibitam illi fuisse particulam Eucharistiæ à Sacerdote tinctam, si fortè miraculosè sanari potuisset. Potuit autem Sacerdos tingere, ac madefacere, vel aqua simplici, vel vino minùs consecrato. Peracto, inquit sacrificio, cùm eadem inter cæteras breuem particulam corporis Domini tinctam à Sacerdote perciperet, semihora mandens traiicere non valuit. Vel si sanguine Sacerdos particulam tinxit, fuit illud factum singulare, idque propterea, vt faciliùs ἡ ἐνεργουμένη deglutiret. Vnde non fuit in Ecclesia Romana consuetudo vniuersalis.

Hoc tamen decreuit Concilium Turonicum Burchardo referente in libro 5. c. 9. vt scilicet Presbyter verè possit dicere corpus, & sanguis Domini nostri Iesu Christi. Dicunt Græci similia verba, dum ægrotos communicant, & illis porrigunt species panis sanguine quidem tinctas, sed exiccatas, quas statim aqua, vel vino simplici madefaciunt. Verùm an ob eam causam, vel aliā ita Græci faciāt, certò non potest sciri. An etiā Græci à Cōcilio Prouinciali in extremis partibus proximis Oceano (Turones enim populi sūt prope Oceanū) & Latinè habitu talem consuetudinem acceperint, quòd mihi nō valde fit verisimile. An Conciliū à Gręcis hoc mutuatum

fuerit prorsus ignoto, potest enim neutrum esse.

Verùm quicquid sit, hoc fuit emendatum à Concilio Bracarensi 3. ante Bedæ tempora celebrato can. 1. Damnatur enim illa intinctio panis, & quidem meritò. Nã vel fit vt habeatur sanguis Domini, vel vt habeatur per modum potus. Si vt habeatur, frustra tingitur, quia in specie panis non deest sanguis cum corpore per concomitantiam, vt Scholastici loquuntur. Et idcirco dicimus, perfectissimam esse vnamquamque speciem separatim sumptam, neque indigere supplemento. Quippe quæ effectum alterius cumulatissimè præstat, & supplet. Si verò vt habeatur in specie panis per modum potus, frustra etiam intingitur, quia in pyxide sacramentum diu retentum exiccatur, & non bibitur ille panis, ita tinctus, sed solùm editur.

Hæc si vera sunt Græcos hac de causa ita fecisse, vt meritò apud Latinos abrogatum fuit, si apud Græcos hoc idem fieret, optandum esset. Ne Græci putarent species panis, vel species vini seorsum acceptas, non esse perfectum corpus Christi, & Sacramentum. Ac proinde in communione, quod Græci faciunt, necessariò distribuendas esse ambas species.

Et si difficile sit non vnius istud persuadere, saltem tamen Presbyteri Græci cum Romana Ecclesia consociati poterunt in parœciis, quarum erunt rectores tollere hanc prorsus consuetudinem, & Sancta Sanctorum sanctè tractare, populóque Christiano religiosè administrare, præsertim in ditione Pontificia, & dominiis Principum Catholicorum. Ex hoc enim facto nullum omnino scandalum subsequetur. Cùm nesciat populus quid fecerit Sacerdos, & qua ratione siue sanguine tinctam, siue aliter sacram Eucharistiam seruauerit.

Quòd verò de pane tincto prudenter hic faciendum monuimus, idem in præsanctificatis liturgiis, quas Græci προηγιασμένας, vocant seruandum censeo, non enim tingendus est panis propter rationem allatam. Quòd etiam obseruarunt alij Græci, vt est videre in epitome sacrorum Canonum Armenopuli. Siquidem in sexto titulo, vbi refertur 52. Canon Trullanus de peragendis præsanctificatis liturgiis per totam quadragesimam, excepto Sabbato, & Dominica, & Annunciationis festo, huiusmodi addunt scholium: τὸ μὴ χρίειν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος τῷ δεσποτικῷ αἵματι ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερον φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γινόμενον. Non « esse tingenda præsanctificata per cochlear « sanguine dominico, dum custodienda sũt, « accuratius tradit beatus Ioannes, vt quod « etiam in Ecclesia nostra maiori fiat. Per « Ioannem fortè ieiunatorem intelligunt, cui beati nomen immeritò attribuunt, cũ teste Innocentio tertio in literis ad Ioannem Patriarcham Constant. ieiunator excommunicatus obierit, quippe qui sibi titulũ Oecumenici ambitiosè vsurpauerit. Per Ecclesiã maiorem Constantinopolitanam intelligunt. In orationibus illius Missæ reperiuntur illa verba, τὸ ζωοποιὸν αἷμα, & τῷ αἵματι. Quæ vel omittenda sunt, & nulla mentio facienda est sanguinis, vt etiam nullam faciunt Latini in officio sacratissimæ Parasceues, in quo sumitur corpus sine sanguine, & rubricæ melius corrigendæ; vel nihil omnino refert. Loquutio enim ista satis etiam bene exprimitur, & vera est, etiam si vna tantùm species sumatur, in qua inest altera. Quare Græci, qui sanguinem Christi in præsanctificatis per modum potus minime sumunt, hoc modo loquendi egregiè concomitantiam astruunt.

Sed bene est, quod præsanctificatarum liturgiarum mentionem fecerimus. De his enim aliquid superest quod dicamus.

De præsanctificatis liturgiis, an sint vera sacrificia.

CAPVT LVII.

Qvi tenent consecrationem esse præuiam dispositionem ad sacrificium, essentiam verò sacrificij in consumptione mysteriorum consistere putant, hi consequenter fateantur necesse est, huiusmodi sacra esse vera sacrificia, quippe in iis consumitur hostia.

Faueret huic opinioni mos Græcorum, qui per totam fermè quadragesimam, exceptis Sabbatis, & Dominicis, præsanctificata sacra celebrant. Non est autem verisimile, Græcorum Ecclesiam tanto tempore voluisse carere vero sacrificio. Præterea in hac ipsa præconsecrata liturgia dicitur, ἰδοὺ θυσία μυστική, καὶ τετελειωμένη. En sacrificium mysticum, & consumma- « tum, seu perfectum. «

At verò qui ponunt eſſentiam ſacrificij in conſecratione conſiſtere, longe probabilius tenent non eſſe ſacrificium. Sunt autem ex Latinis multi. ex Græcis poſterioribus videtur eſſe Nicolaus Cabaſilas in expoſitione liturgiæ cap. 32. qui vnanimi conſenſu docent, Chriſtum Dominum neque ante, neque poſt, ſed in ipſa conſecratione ſacrificaſſe: ἡ θυσία οὔτε πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸν ἄρτον, οὔτε μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι τελεῖται. ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιάζεσθαι. Sacrificium, inquit Cabaſilas, neque antequam panis ſanctificetur, neque poſtquam eſt ſanctificatus, peragitur, ſed eo ipſo tempore, quo ſanctificatur. Et certum eſt ita eſſe. Tunc enim mutatur terminus à quo ſcilicet panis, & producitur terminus ad quem corpus Chriſti. Quæ ſunt de eſſentia ſacrificij, vt in materia de particulis diſſeruimus. Sed in præſanctificatis nulla fit mutatio in terminis, igitur non ſunt ſacrificia. Quare Græce dicitur ſacrificiũ myſticum, & conſummatum, ſeu perfectum, certè non alia de cauſa niſi propter conſecrationem præteritam. Alioquin non diceretur perfectum, ſi in conſumptione cõſiſteret, quæ longe poſtea fit.

Sed dices, quare igitur dicitur θυσία ſacrificium? Reſpondeo, quia ſunt reliquiæ præteriti ſacrificij nondum conſumpti.

Latini verò præter alias rationes ad probandum non eſſe ſacrificium, has etiam afferunt probabiliſſimas coniecturas. Quia Romana Eccleſia in ſacratiſſima Paraſceue vetitur hoc ſacro. Cùm enim non fit ſacrificium, non repræſentat mortem Chriſti. Non debet autem mors Chriſti repræſentari, quia eo die recolitur eius realis mors, ſeu ſacrificium cruentum, prout in ſimili die re ipſa geſtum eſt. Ideo ſecundum B. Thomam non fit tunc conſecratio. Ne videlicet fiat expreſſa, & myſtica repræſentatio mortis Chriſti. Immò fortaſſe (inquit Suarius) ideo tũc non fit conſecratio, ne Chriſtus in propria perſona viuens, & loquens introducatur eo die, quo mortuus recolitur. Et eadem ratione non interponitur eius perſona, vt offerens ſacrificium incruentum, ſed ſolùm fit repræſentatio eius, vt offerentis cruentum. Non ergo fit eo die proprium ſacrificium in Eccleſia, quia nullum fieri poteſt in ea ſacrificium, in quo Chriſtus non ſit principale offerens incruentum.

Præterea de integritate ſacrificij eſt, quæ ad illius eſſentiam ſpectet, vt fiat ſub duplici ſpecie. Ibi non ſunt duæ ſpecies, ergo.

Sed hoc argumentum pro Græcis non valeret, qui panem conſecratum ſanguine tingunt; meritò tamen eam tinctionem, quia exiccatur, & fruſtra fit, reiiciendam eſſe duximus. Quòd multo magis nunc affirmamus, quia non eſt verum ſacrificium, vt ex Canone 49. Concilij Laodiceni mox conſtabit.

Ob has rationes Suarius in materia de ſacrificio, vſum Græcorum, qui extra illud tempus Paraſceues huiuſmodi peragunt ſacra, imprubare videtur.

Conſuetudo Græcorum colligitur ex Concilio Laodiceno can. 49. vbi habetur, ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ. Quòd non oportet in quadrageſima panem offerre, niſi in Sabbato, & Dominica. Si igitur præſanctificata ſacra per alios dies hebdomadis celebrantur, ſignum eſt non eſſe vera ſacrificia. Quòd enim per panem offerre, intelligatur ſacrificium, patet ex Canone quinquageſimo primo eiuſdem Concilij, quo vetantur Græci aliis diebus quadrageſimæ celebrare natalitia ſanctorũ Martyrum, excepto die Sabbati & Dominico: ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείας ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις, καὶ κυριακαῖς. Idque propter ieiunium. Quando enim celebrãtur feſtiuitates Sanctorum apud Græcos, more Iudaïco ieiunium ſoluitur. Quia ergo ieiunium quadrageſimæ ſoluere nefas eſt, ideò Græci non celebrant Martyres, ſed tantùm die Sabbati, & Dominico celebrationes admittunt, quando & ieiuniũ ſoluunt. At neque ſacra habent ordinaria. Si enim haberent, haberẽt etiam pro Martyribus, ſed vetantur citatis Canonibus. Adde quòd cùm ieiunent, & valdè tardè hoc eſt circa, vel poſt meridiem incipiant horam nonam, cum qua coniungunt veſpertinas preces, & ſacra præſanctificata, ſintque prolixæ ceremoniæ, iam elabitur tempus ſacrificij. Ipſi verò abſolutis in templo precibus, tum demum comedunt. Quocirca ieiunium apud Græcos ſacrificium verum impedire videtur, non autem præſanctificatum.

Sed obiicit Suarius citatum Canonem, quo prohibentur aliis diebus ſacrificia, nõ autem conceduntur præſanctificata.

Verùm dicendum, meliùs illum canonem ante mille annos intellexiſſe Trullanos Patres can. 52. qui eum citant, & ex conſuetudine orientalis Eccleſiæ rectè interpretantur.

Ab Eccleſia verò Romana (quando &

hoc Suarius nobis obiicit) ille Canon, non quidem est acceptatus, quia ipsa non eo vtitur; At neque reprobatus. Immò acceptatus, quia non reprobatus. Multa enim non damnat Græcorum, quibus tamen ipsa minus vtitur. Quod nimirum non sit nescia, quamlibet Ecclesiam antiquum suum ritum seruare posse, ac debere.

Quòd si spectemus congruentias præter ea quæ attulimus, dicent Græci eadem, quæ Latini. Cùm enim tempus quadragesimæ, sit tempus pœnitentiæ, & luctus, ac passionem Domini si vnquam alias eo maximè tempore ruminare debeamus; Non incongruum esse videtur, si præsentetur persona Christi, vt offerentis sacrificium cruentum, ac proinde non fiant sacrificia incruenta. Hæc enim pendent ex aliqua congruentia, & pia consideratione.

Quòd autem apud Prophetam dicitur, iuge sacrificium Euangelicum, id nihil officit. Patitur enim aliquam exceptionem. Atque vt apud Latinos cessat in die Parasceues; ita apud Græcos cessat per illos dies quadragesimæ. Vel dicitur iuge, quia reperitur fermè semper in vera, & vniuersali Ecclesia, ita Domino disponente. Aliqua tamen pars veræ Ecclesiæ, potest eo ad tempus abstinere ob rationabiles causas. Quòd ideò dico, quia suppono apud Græcos hanc consuetudinem cœpisse antequã inciperet schisma, per consequens quando erat concordia Ecclesiarum.

De abusu Calicis in præsanctificatis.

CAPVT LVIII.

SOLENT Græci in præsanctificatis liturgiis, antequam incipiant sacrum, reponere sacramentum contentum in patina super paruum altare propositionis, & infundere vinum in calicem sine vllis precibus. Deinde circa medium sacrum Sacerdos si solus celebrat, patina imposita capiti, & calice manu dextera apprehenso transfert ad maius altare. Dum autem exit extra adyta, & cancellos ante pectus gerens calicem, fit adoratio populi.

Offenduntur nonnulli Catholicorum, quòd Sacerdos secum ferat calicem non consecratum, & patiatur à populo adorari.

Sed tolerabilis est mos. Nam patinam continentem Christum honoris, & deuotionis causa imponit capiti. Calicem simpliciter tenet. Quia postea ex præcepto rubricarum liturgiæ partem hostiæ in calicem immittere debet, & consumere sacramentum. Propterea & secum defert. Si autem fit adoratio, nullus error committitur, quia illic est Christus, qui adoratur, scilicet in patina. Sic alicubi audio Sacerdotes Catholicos vna manu tenere sacramentum Eucharistiæ, altera Chrisma dum processionem obeunt.

Si verò Sacerdos huiusmodi sacra peragit administrante Diacono, solet patinam cum sacramento Diacono tradere, qui eã imponens capiti defert. Ipse autem accepto calice exit, & Diaconum sequitur. Hoc itaque minimè laudandum est. Quia tunc sacerdos expressè præbet ansam populo adorandi calicem, neque consecratum, neque consecrandum, sed neque vllis precibus benedictum, vt propterea aliqua ei debeatur adoratio, vt vult Philadelphiensis. Quare meliùs fiet, si tum patinam, tum calicem sacerdos ipse deferat. Diaconus præeundo thus adhibeat.

At ipsi se excusant, quòd similiter faciãt in ordinariis liturgiis, cùm dona nondum consecrata deferunt ad altare maius.

Verùm quòd in illis liturgiis imponant capiti patinam è præsanctificatis acceptũ est. Et est manifestè abusus, vt etiam reliqua pompa, & augustæ nonnullæ ceremoniæ, quæ in præsanctificatis meritò adhiberi debent; minimè in ordinariis, vt hac ratione discrimen aliquod appareat esse inter istam, & illam liturgiam. Vt etiam monuimus esse faciendum in quæstione propria de hac materia.

De sacratissima Eucharistia quam iter agentes Monachi secum portant.

CAPVT LIX.

ITER peregrè faciendo, præsertim Monachi, solent secum afferre Sacramentum Eucharistiæ.

Antiquus & iste mos est, similiter vsum vnius speciei demonstrat. Refert enim Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij libro 2. c. 33. quosdam Monachos sancti Gregorij Constantinopoli Romam nauigantes in naui Eucharistiam detulisse, vt in periculo naufragij non sine communione discederent. Ipseque Gregorius in libro 3. dialogorum cap. 36. idipsum testatur de Maximiniano Episcopo, & eius sociis mare Adriaticum nauigantibus. In vita quoque S. Laurentij Episcopi

apud Surium tomo 6. die 14 Nouembris, A hæc literis prodita leguntur. Quatuor sacerdotes cum magna turba hominum trãsire comperiunt, qui Eucharistiam, sicut tunc moris erat pluribus, secum pro tuto viatico, ac securo duce itineris publicè deferebant. Sed & longe antea S. Ambrosius in oratione de obitu Satyri fratris sui cap. 7. scribit, eum in orario inuolutam Eucharistiæ particulam suspendisse ad collum suum in periculo naufragij, & eo auxilio fretum se deiecisse in mare, ac liberum ad littus euasisse. Idem non obscurè colligitur ex epistola supracitata Magni Basilij potissimum de Anachoritis. Immò & Romanus summus Pontifex numquam B longius iter agit, nisi præcunte sacratissima Eucharistia.

Verùm ista consuetudo apud Latinos antiquata est, tum ex Concilio Toletano primo can. 14. tum Cæsaraugustano can. 3. & Rotomagense can. 2.

Et vero Græcorum populus non eam vt olim in manus accipit, neque defert amplius domum, sed Monachi tantùm, idque in itineribus longioribus. Quòd sanè in locis Christianorum fieri absurdissimum esse videtur, propter paruam reuerentiam erga tantum Sacramentum. At verò in locis Turcharum, & barbarorum infidelium C alia est habenda huius consuetudinis ratio. Nam ibi propter periculum etiam sine cruce, tintinnabulo, & luminibus latenter eam deferunt per vicos ægrotantibus.

De abusu Græcorum presbyterorum circa Eucharistiam.

Capvt LX.

IN primis Græcorum presbyteri liturgiam celebraturi ferme numquam confitentur. At neque extra sacrum per reliquum vitę spatium solent confiteri, sed tamen migraturi ex hac vita Sacramento ἐξομολογήσεως & pœnitentiæ errata expiant, & se perpurgant.

Deinde in sumenda sacra Eucharistia ex parte Sacerdotum est non parua indecentia. Siquidem accepto pane consecrato strictè in manu, manum cum Eucharistia imponunt capiti, puro honoris, ac venerationis gratia, tum recitatis aliquot precibus, Eucharistiáque consumpta manum capiti admouent, ibique abstergunt. Neque dubium est, quin sæpenumero micæ adhæreant, & remaneant. In potu verò sanguinis non verentur statim os abstergere manu, seu linteolo, quasi de communi vino biberint. Immò verò cùm valdè nutriant barbam, neque vnquam mystaces tondere patiantur, non rarò guttæ sanguinis ex mystacibus, vel in ipsum sacrum ornatum, vel super altare, vel etiam quandoque in terram cadunt. Fortè etiam rubricæ liturgiæ eos decipiunt. Quamobrem post sumptam Eucharistiam illa corrigenda sunt, μετὰ τὰ ἴδια χείλη (ὁ ἱερεὺς) καὶ τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου τῷ ἐν χερσὶ καλύμματι ἀποσπογγίσας, καλεῖ τὸν διάκονον. Sacerdos postquam propria, & sacri poculi labra velo quod præ manibus habet, absterserit, vocat Diaconum, videlicet ad participandum calicem. In his verbis illud corrigendum, Non enim poculum, & propria labra velo abstergenda sunt, nisi in fine postquam reliquam ablutionem Sacerdos, vt moris est, sumpserit. Sed de hac materia Eucharistiæ satis, nihil enim habeo præterea, quod obseruatione sit dignum.

DE POENITENTIA
LIBER QVARTVS.

De nomine, & materia huius Sacramenti.

CAPVT I.

QVONIAM Sacramentum Pœnitentiæ varias partes habet, inde fit, vt etiam varia nomina sortiatur. Itaq; voces, quas Græci in hoc mysterio vsurpare solent, hæ sunt: μετάνοια, ἐξομολόγησις, ἐξαγόρευσις, ἐπιτιμία, ἐπιτίμιον, ἱκανοποιΐα, κανών. μετάνοια. Pœnitentia, nomen est genericum, vt per se constat: ἐξομολόγησις, atque ἐξαγόρευσις, est extra confessio, seu quod idem est occultorum proditio, & patefactio. Propriissimæ voces, quibus Græci passim vtuntur ad exprimendam Confessionem auricularem. In iure orientali quodam in loco hęc reperies: αὕτη γάρ ἐστιν ἀληθῶς, καὶ λέγεται ἐξομολόγησις, ἡ τοῦ κεκρυμμένου πλημμελήματος » αὐθαίρετος δήλωσις. Hæc enim, & est reip» sa, & dicitur Confessio, delicti scilicet » occulti spontanea manifestatio. Ἐπιτιμία, est pœna alicui ob peccatum irrogata. Vnde Chrysostomus in lib. de sacerdotio, οὐχ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν πλημμελημάτων μέτρον, δεῖ » καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν. Non simpliciter, in» quit, iuxta modum delictorum irro» ganda est etiam pœna. Ἐπιτίμιον idem est; quo circa legimus in octaua synodo generali act. 2. τὰ ὁρισθέντα ἐπιτίμια πᾶσι τοῖς παρα» πεπτωκόσιν εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθήτωσαν. Præ» scriptæ cunctis lapsis pœnæ ita legantur, » vt ab omnibus audiātur. Lapsi erant nonnulli Episcopi, & presbyteri, qui cum pseudopatriarcha Photio contra sanctissimum virum Ignatium multa machinati fuerāt, his veniam petentibus Ignatius Patriarcha consentiente tota synodo, pœnitentias imposuit, quas Concilium vocat ἐπιτίμια. ἱκανοποιΐα, satisfactionem denotat. Κανὼν verò non simpliciter, & separatim à recentioribus Græcis vsurpatur, sed in compositione solent dicere κανόνα ποιεῖν, quod in hac materia non, quod præseferunt verba, significat, nempe canonem condere, sed pœnam errarorum sustinere secundū præscripta canonum. Quippe canones extant Apostolorum, & antiquorum Patrū, sacrorum item Conciliorum, quibus pro peccatorum diuersitate varia pœna decernitur. Vnde quando communiter Gręci interrogant, ἐποίησας, siue ἐπλήρωσας τὸν κανόνα, nihil aliud sibi volunt, quàm satisfecisti pro delictis? seu subiisti pœnas culparum, quæ sunt à Patribus per canones constitutæ?

Porro circa materiam huius Sacramenti nulla prorsus est difficultas. Confitentur enim pœnitentes singillatim sua peccata, à quibus requiritur contritio, seu saltem attritio & rigida quodam modo satisfactio.

De abusu Græcorum sacerdotum circa hoc Sacramentum.

CAPVT II.

PONTIFICES, & sacerdotes Græcorum fere nunquam confitentur. Quo eodem vitio laborant Russorū presbyteri, Græcorum videlicet velut hereditario quodam iure in omnibus imitatores. Atque cur ita facerent, quæsierat ab

eis Eugenius Quartus in fine Concilij Florentini. Et licet ibi dicatur Mitylenensis Archiepiscopus soluisse omnes difficultates Pontificis, inter quas præsens etiam continebatur, exceptis duabus postremis; Non tamen existimandum est, eum huiusmodi errorem excusare potuisse; sed puto dixerit, in plerisque abusum esse, ac nonnullos etiam habere vsum confitendi. Neque enim hac nostra ætate Græci hoc bene fieri probare contendunt. Quasi verò alieni sint à peccatis, & expiandorum delictorum minus indigeant. Et re vera non desunt, qui etiam confiteantur

Veram tamen causam, ob quam hic abusus irrepserit, hanc esse reor. Quia nimirum canones antiqui Clericos in fornicationem lapsos perpetuò suspendunt ab executione ordinum, & quodam modo in sortem laicorum redigunt. Ne itaque Clerici cessent ab officio, & gradu priuentur, immo & eorum peccata ob interdictum ministerium aliis patefiant, ideo cõfiteri recusant. Sic miserè impœnitentes viuunt, & in longe plura, & grauiora peccata in dies prolabuntur. Sed recenseamus canones.

In Constitutionibus Apostolicis canon 24. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς καθαιρείσθω. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ τῇ αὐτῇ αἰρέσει ὑποκείσθωσαν. Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus in fornicatione, vel periurio, vel furto deprehensus, deponatur. Similiter & reliqui Clerici eidem conditioni subiiciantur.

Neocæsariani Concilij Canon 9. πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι, προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω. Presbyter, si cùm priùs corpore peccasset, promotus fuerit, & ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat.

Basilij Magni Canon 3. Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται, εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται. Diaconus post Diaconatum fornicatus, à Diaconatu quidem reiicietur, in laïcorum autem locum detrusus, à communione non arcebitur.

Canon 32. οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατάγονται. Qui peccatum ad mortem peccant Clerici, à gradu deponuntur.

Canon quinquagesimus primus: τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροθετήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. Quòd ad Clericos pertinet, Canones indefinitè vnicam pœnam decreuerunt lapsis constituendam, nimirum vt à ministerio remoueantur; siue sint in gradu, siue etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseuerent.

Canon 68. ἀναγνώστης ἐὰν τῇ αὐτοῦ μνηστῇ πρὸ γάμου συναλλάξῃ, ἐνιαυτὸν ἀργήσας, εἰς τὸ ἀναγινώσκειν δεχθήσεται, μένων ἀπρόκοπος. κλεψιγαμήσας δὲ ἄνευ μνηστείας, παυθήσεται τῆς ὑπηρεσίας. τὸ αὐτὸ καὶ ὑπηρέτης. Lector si cùm sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessauerit, ad legendum recipietur, manens non vlterius promouendus. Quòd si absque desponsatione furtim coierit, cessabit à ministerio. Itidem & minister.

Canon 69. διάκονος ἐν χείλεσι μιανθεὶς, καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας, τῆς λειτουργίας ἐπισχεθήσεται. τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθήσεται. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ πρεσβύτερος. εἰ δέ τι πλέον τούτου φωραθείη ἡμαρτηκὼς, ἐν οἵῳ ἂν ᾖ βαθμῷ καθαιρεθήσεται. Diaconus in labris pollutus (hoc est, μέχρι φιλήματος, osculo tenus) & eo vsque se peccasse fassus, à ministerio arcebitur, (scilicet ad tempus.) Vt autem sit sacramentorum cum Diaconis particeps, dignus habebitur. Itidem & Presbyter. Si quis autem vltra id peccasse deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.

Hi sunt Canones, qui Græcorũ Clericos valde cruciãt, qui sanè de publicis peccatis, & per consequens pœnitentiis intelligi, possunt, id enim sibi volunt illa verba, ἐπὶ πορνείᾳ ἁλοὺς, & φωραθείη, in adulterio deprehensus. & ὁμολογήσῃ fassus fuerit, intelligas extra Sacramentum. Quippe in Confessionis Sacramento Eucharistici diceretur, ἐξομολογήσῃ. Quanuis nonnulli canones vniuersè loquantur.

Vt autem intelligerentur, ac exponerentur à recentioribus Græcorum suo arbitratu; nihilominus dicendum esset, aliã præsentium temporum, ac personarum rationem habendam esse, siquidem longe absumus ab eo feruore charitatis, quo ardebat in primordiis Ecclesia.

Basilius item Magnus in tertio Canone citato monet nos oportere: ἀμφότερα εἰδέναι καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας, ἕπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν ἀκρότητα, τῷ παραδοθέντι τύπῳ. Vtraque scire, & quæ sunt summi iuris, & quæ sunt consuetudinis; sequi autem in iis, quę summum ius

» non admittunt, formam traditam, hoc est
» consuetudinem.

Præterea in Canone 74. vt est in diuisione Græcorum, vel 73. vt est in Latino Codice, Basilius hæc habet: εἰ μέντοι ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων, σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττῶσαι τοὺς χρόνους τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος. Si quis tamen eo-
» tum, qui peccatis à nobis suprà expositis
» impliciti fuerunt, adhibita exomologesi
» probus euaserit, is, cui à Dei benignitate
» ligandi, atque soluendi potestas est credi-
» ta, si eius qui peccauit, præstantiam con-
» fessionis intuens in diminuendo pœnarum
» tempore clementior fuerit, non vtique re-
» prehensione dignus censebitur.

Vbi Balsamon differentiam ponit, τῶν ἀποφαινομένων δικαστῶν κολάσεις σωματικὰς κατὰ τῶν γεγονότων ὑπευθύνων ἐγκλήμασι, καὶ τῶν ὁριζόντων ἐπισκόπων ἐπιτίμια ἐκκλησιαστικὰ κατὰ τῶν ἐξομολογουμένων ἁμαρτήματα ψυχικά. οἱ μὲν γὰρ τὰς ὁρισθείσας ὑπὸ τοῦ νόμου ποινὰς οὔτε αὔξειν, οὔτε μειοῦν δύνανται χωρὶς βασιλικῆς κελεύσεως. οἱ δὲ τὰ φορτία τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἀναδεχόμενοι, ὡς καὶ λόγους τῷ θεῷ δώσειν ὑπὲρ ἡμῶν μέλλοντες, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς καὶ αὔξουσι καὶ μειοῦσι τὰ ἐπιτίμια. διὰ τοῦτο καὶ ἐξουσίαν ἔχουσι μὴ μόνους τοὺς χρόνους τῶν ἐπιτιμίων ἐλαττοῦν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιτίμια μεταμείβειν, inter iudices, qui pronunciant suppli-
» cia corporalia infligenda eis, qui sunt cri-
» minibus obnoxij & Episcopos qui decer-
» nunt pœnas Ecclesiasticas aduersus eos,
» qui animi peccata confitentur. Illi enim
» pœnas à lege constitutas non possunt au-
» gere, nec minuere sine iussu Imperatoris.
» Hi verò nostrorum peccatorum onera su-
» scipientes, tanquam Deo pro nobis ratio-
» nem reddituri, pro suo arbitratu pœnas &
» augent, & minuunt, & ideò iis est potestas
» non solùm pœnarum tempora minuendi,
» sed & pœnas commutandi. Ibidem concludit: ὥστε μὴ ἐκλαμβάνειν τὸν κανόνα καθώς τινες εἶπον, εἰς μόνην ἐλάττωσιν τοῦ χρόνου τῶν ἐπιτι-
» μίων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαν εἶδος ἐπιτιμίου. Quare
» non est accipiendus hic Canon, vt non-
» nulli dixerunt pro sola temporis pœna-
» rum diminutione, sed pro omni pœnarum
» genere.

S. Gregorius quoque Nyssenus in quarto Canone suæ Epistolæ ad S. Λητόϊον ἐπί-
» σκοπον Μελιτηνῆς, Letoïum Episcopum
» Melitenensem, vbi loquitur de peccatis in voluptate carnis consistentibus, discrimen inter eos, qui eadem peccata confitentur, assignat eiusmodi: ὁ μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῆς ἁμαρτίας ὁρμήσας, αὐτῷ τῷ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὁρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφίων κατήγορος, ὡς ἤδη τῆς θεραπείας τοῦ πάθους ἀρξάμενος, καὶ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ἐπιδειξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις γένηται ἐπιτιμίοις. ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διά τινος ὑποψίας, ἢ κατηγορίας ἀκουσίου ἀπελεγχθεὶς, ἐν ἐπιτεταμένῃ γένηται τῇ ἐπιστροφῇ. Qui enim, inquit, instinctu pro- «
prio ad sua confitenda peccata excitus est, «
eo quod sua sponte occultorum accusator «
esse voluerit, vt qui iam affectioni medi- «
cinam adhibere cœperit, & signum in id, «
quod est melius, mutationis ostenderit, «
pœnis in mitioribus versatur. Qui autem «
in malo deprehensus est, vel propter ali- «
quam suspicionem, vel accusationem in- «
uitus conuictus est, longiùs illi conuersio- «
nis tempus datur. Sic ille. «

Si igitur Clericus (intelligo autem per Clericum, omnes, qui sunt in aliquo gradu Ecclesiastico) sponte, & cum animi dolore sua peccata confessus officio, ac dignitate priuabitur, qua ratione mitius punietur, si nihil amplius assequetur, quam is, qui deprehensus, vel accusatus, & conuictus fuerit? Itaque in hoc casu secundũ doctrinam Nysseni commutanda erit pœna, & hoc sibi volunt illa verba, ἐν φιλανθρωποτέροις γένηται ἐπιτιμίοις.

Ad hæc, Basilius in Canone 84. sic decernit: πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας. οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας προσέχομεν. Hæc autem omnia «
ita scribimus, vt tamen fructus probentur «
pœnitentiæ. Non enim omnino huiusmo- «
di res tempore iudicamus, sed modum «
pœnitentiæ attendimus. «

Idem habet in secundo Canone: δεῖ ὁρίζειν μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν. Oportet præscribere non tempo- «
re, sed modo pœnitentiæ medicinam. Hoc «
est, quod aliis verbis dicunt Theologi, spectanda est pœnitentia, si eam adimpleat pœnitens non extensiuè, sed intensiuè.

Postremò, idem vir sanctus de vxoribus adulteratis, & peccatum suum confitentibus Canonem in ordine trigesimum quartum edidit in hæc verba: τὰς μοιχευθείσας καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν, ἢ ὁπωσοῦν ἐλεγχομένας, οὐκ ἐκέλευσαν δημοσιεύειν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωσι ταῖς ἐξομολογηθείσαις. Adulteratas mulieres, & pio «
animo ob timorem (futurij iudicij) confi- «
tentes, vel quomodocumque conuictas, »

» (vt ex tumore ventris, vel accusatione) pu-
» blicare patres nostri prohibuerunt, ne con-
» fessis mortis causam præberent.

Vbi δημοσιεύειν publicare, non hoc significat, quasi verò licitum fuerit aliquando confessariis, peccata in confessione à pœnitentibus exposita, aliis diuulgare, sed pro eo accipitur, quod est (vt rectè exponunt Zonaras, & Balsamon) ἱστᾶν εἰς τόπους τῶν ἐπιτιμιῶν, in locis pœnarum statuere; quippe varia loca, & variæ pœnæ delinquentibus erant præscriptæ.

Et quidem adulteri secundum 58. Basilij Canonem stabant per quatuor annos cum flentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, & duos cum iis, qui consistunt absque communione. Qui ergo vidisset alicuius vxorem extra diuinos Ecclesiæ ambitus stantem, vel etiam cum Catechumenis exeuntem, primo aspectu omnino intelligeret propter adulterij crimen eam illi esse pœnam iniunctam.

Quemadmodum itaque Basilius Magnus in eo Canone refert, antiquiores Patres mandasse, ne confessarij adulteratas publicarent, hoc est, in locis pœnitentium sisterent, hocve modo peccatum earum patefacerent, ac necis earum essent auctores; ita etiam à simili possemus ratiocinari, quandoquidem Græcorum πνευματικοὶ, spirituales Patres, seruata seueritate Canonum, cum Ecclesiastici ordinis hominibus, ne peccata sua ob interdicendum ministerium patefiant, timentibus, parum, vel potiùs nihil proficiunt; vtique possent eorum tenorem aliquo modo relaxare, commutatisque pœnitentiis mitius agere.

Porrò autem hoc meum consilium etiam confirmari potest centesimo secundo Canone Concilij sexti generalis, quem, quia multum ad rem præsentem facit, ad verbum transcribere non grauabor. Sic igitur habet: Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἑτοιμότητα, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀρρωστήματι, ἵνα μὴ τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλείη πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος. οὐ γὰρ ἁπλῆ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυειδὴς, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης τὰς παραφυάδας βλαστάνουσα. ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ προσωτέρω βαίνει, μέχρις ἂν στείη τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος. ὥστε τὸν τὴν ἰατρικὴν ἐν πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρὴ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν ὑγείαν νεύει, ἢ τοὐναντίον, διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρώστημα, ἐφορᾶν. ὅπως τε τῇ ἐν τῷ μεταξὺ προσφέρεται ἀναστροφῇ. καὶ εἰ μὲν τῷ τεχνίτῃ ἀντιπαλαίει, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἕλκος διὰ τῆς τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων αὔξει προσαγωγῆς. καὶ οὕτω τὸ ἔλεος κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν. πᾶς γὰρ λόγος θεῷ, καὶ τῷ τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι, καὶ μήτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὸν χαλινὸν ἐπιδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἔκλυσίν τε καὶ καταφρόνησιν, ἀλλ' εἴγε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἁπαλωτέρων καὶ πρᾳοτέρων φαρμάκων κατὰ τοῦ πάθους στῆναι, καὶ πρὸς σύμφυσιν τοῦ ἕλκους ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον. ἀμφότερα τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς χρὴ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὰ τῆς συνηθείας. ἕπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα τῷ παραδοθέντι τύπῳ, καθὼς ὁ ἱερὸς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει Βασίλειος. Oportet au-»
tem eos, qui potestatem soluendi, atque »
ligandi à Deo acceperunt, peccati qua- »
litatem, & eius qui peccauit ad conuer- »
sionem promptum studium considera- »
re, & sic morbo conuenientem adhibe- »
re curationem, ne si in vtroque immo- »
deratione vtatur, à salute ægrotantis aber- »
ret. Non enim simplex est morbus peccati »
sed varius, & multiformis, multaque de- »
trimentorum germina producens: ex qui- »
bus malum, longè latéque diffunditur, & »
vlterius progreditur, donec tandem vir- »
tute medentis consistat. Quamobrē eum, »
qui artem medicam spiritualem profite- »
tur, oportet prius eius, qui peccauit ani- »
mum considerare, ac inspicere, vtrum ad »
sanitatem inclinet, vel cōtra, propriis mo- »
ribus in se morbum prouocet; quoque mo- »
do interim ipsa conuersatione saluti suæ »
prouideat: Et si artifici non reluctetur, »
animique vlcus impositorum medicamen- »
torum accessione augeat; sic tandem mi- »
sericordiam, prout dignus est, impertiri. »
Omnem enim rationem init Deus, isque, »
cui pastoralis traditus est principatus, vt »
errantem ouem reducat, & à serpente vul- »
neratam sanet, & neque per desperationis »
præcipitia impellat, nec ad vitæ dissolu- »
tionem, & contemptum frena relaxet; sed »
vna quidem omnino ratione, siue per a- »
criora, & adstringentia, siue per molliora, »
& leniora medicamenta morbo resistat, & »
ad vlceris obductionem adnitatur, fructus »
pœnitentiæ examinans, & sapienter gu- »
bernans hominem, qui ad supernam splē- »
doris celebritatem vocatur. Nos itaque »

vtraque

» vtraque ſcire oportet, & quæ ſunt ſummi » iuris, & quæ ſunt conſuetudinis: in iis au- » rem, qui ſummum ius non admittunt, ſe- » qui formam traditam, quemadmodum » edocet nos S. Baſilius. Hucuſque Concilium.

Sed & Chryſoſtomus idem comprobans, hanc auream in libris de Sacerdotio reliquit ſcriptam ſententiam: οὐχ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν πλημμελημάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως. μή ποτε ῥάψαι τὸ διεῤῥωγὸς βουλόμενος, χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσῃς. καὶ ἀνορθῶσαι τὸ καταπεπτωκὸς σπουδάζων, μείζονα ἐργάσῃ τὴν πτῶσιν. οἱ γὰρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχαυνωμένοι καὶ τὸ πλέον τῇ τοῦ κόσμου δεδεμένοι τρυφῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ γένει καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονεῖν ἔχοντες, ἠρέμα μὲν καὶ κατὰ μικρὸν ἐν οἷς ἁμαρτάνουσιν ἐπιστρεφόμενοι, δυνάμαιντ' ἄν, εἰ καὶ μὴ τέλεον, ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι κακῶν. ἐὰν δὲ ἀθρόον τις ἐπάγῃ τὴν παίδευσιν, καὶ τοῦ ἐλάττονος αὐτοὺς ἀποστερήσει παιδεύσεώς τε καὶ διορθώσεως. ψυχὴ γὰρ ἐπειδὰν ἀπερυθριάσαι βιασθῇ, εἰς ἀναλγησίαν ἐκπίπτει, καὶ οὔτε προσηνέσι λόγοις εἴκει λοιπὸν, οὔτε ἀπειλαῖς κάμπτεται, οὔτε εὐεργεσίαις προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται πολὺ χείρων τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακίζων ἔλεγεν, ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ συνέσεως τῷ ποιμένι, καὶ μυρίων ὀφθαλμῶν πρὸς τὸ περισκοπεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἕξιν. ὥσπερ γὰρ εἰς ἀπόνοιαν αἴρονται πολλοὶ, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς ἑαυτῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνηθῆναι πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων, οὕτως εἰσί τινες, οἳ διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἁμαρτημάτων ἀντίῤῥοπον, εἰς ὀλιγωρίαν ἐκπίπτουσι, καὶ πολλῷ γίνονται χείρους, καὶ πρὸς τὸ μεῖζον ἁμαρτάνειν προάγονται. χρὴ τοίνυν μηδὲν τούτων ἀνεξέταστον ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, καταλλήλως τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσάγειν τῷ προσερχομένῳ, ἵνα μὴ μάταιον αὐτῷ γίνηται ἡ σπουδή. Non ſimpliciter pro delictorũ mo- » do pœna infligenda eſt, ſed delinquẽtium » ſimul ſpectãdus eſt animus, ne cùm vis ru- » pturam ſarcire, deteriorem eam facias, & » cùm erigere proſtratum ſtudes, grauiorem » caſum efficias. Imbecilles enim, ac diſſo- » luti, quique maiori ex parte mundi deli- » ciis dediti ſunt, præterea etiam generis no- » bilitate, ac potentia gloriari poſſunt, ſen- » ſim quidem, ac leniter ad bonam frugem » ſe colligentes poſſunt, & ſi non perfectè, » ſaltem ex parte à malis liberari, quibus de- » tenti ſunt. Quòd ſi quis nimia diſciplinæ » ſeueritate vtatur, minore etiam eos diſci- » plina, & emendatione priuabit. Nam poſt- » quam animus pudorem depoſuerit, in de- » ſperationem cadit; nec blandis cedit ad- » monitionibus in poſterum, nec minis de- » terretur, nec beneficiis incitatur, verùm » multo peior redditur ea ciuitate, quam vi- » tuperans Propheta dixit, Frons meretri- » cis facta eſt tibi, deſiiſti erubeſcere apud » omnes. Quamobrem paſtori multa opus » eſt prudentia, & oculis innumerabilibus, » vt vndique circumſpectè animæ habitum » intueatur. Quemadmodum enim ani- » mum deſpondent multi, & in ſalutis pro- » priæ deſperationem cadunt, quod acer- » biora remedia perpeti non potuerint. Sic » ſunt alij, quibus quod par delicto pœna » non irrogatur, in contemptionem con- » uertuntur, & multo ſiunt deteriores, vt » grauius quandoque peccent. Horum igi- » tur nihil inexploratum relinquendum. » Sed exactè omnia perſcrutando adeun- » ti conueniens emendatio adhibenda, ne » fruſtra ſe laboraſſe comperiat. Hactenus » Chryſoſtomus, cuius grauem, vberemque ſententiam Græci præ oculis habere ſemper deberent; ſed hoc ipſis relinquamus.

Poſtremò illud etiam aduerſus hæreticos Septemtrionales noſtri temporis obiter notandum eſt. Ex hac Chryſoſtomiana ſententia confeſſionem auricularem manifeſtè colligi. Si enim peccator pœnitens ſingillatim Patribus ſpiritualibus errata non patefaceret, quomodo illi curationem adhibere poſſent, vt vult hic Chryſoſtomus? Quomodo pro varietate peccatorum, & perſonarum ſatisfactiones, & mulctas imponerent? Quare quando idem ſanctiſſimus Doctor, alibi dicit, θεῷ μόνῳ εἰπὲ τὴν ἁμαρτίαν σου, καὶ συγχωρεῖταί σοι ἡ ἁμαρτία. Deo ſoli dic pecca- » tum tuum, & condonatur tibi peccatum. » In Sermone ſexto de Pœnitentia, & in Oratione quinta de incomprehenſibili: διὰ τοῦτο παρακαλῶ, καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι συνεχῶς τῷ θεῷ. οὐδὲ γὰρ εἰς θέατρον σε ἄγω τῶν συνδούλων τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα. τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησαι. δεῖξον τῷ μὴ ὀνειδίζοντί σε, ἀλλὰ θεραπεύοντι. κἂν γὰρ σὺ σιγήσῃς, οἶδεν ἐκεῖνος ἅπαντα. Quapropter oro te atque obſecro, » vt frequenter Deo confitearis. Neque e- » nim te ad conſeſſum tuorum theatrum » adduco, neque peccata hominibus patefa- » cere cogo. Conſcientiam coram Deo ex- » plica, ipſique vulnera oſtende, ab eoque » pete pharmaca. Oſtende non exprobranti, » ſed curationem adhibenti. Quãuis enim tu » ſilentio texeris, nouit ille cuncta. Et in Ca- »

techesi ad eos, qui sunt illuminandi: οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ἀφίησιν ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ οὐδὲ ἐκκαλύπτει, οὐδὲ ποιεῖ αὐτὰ φανερὰ καὶ δῆλα, οὐδὲ ἀναγκάζει παρελθόντας εἰς μέσον ἐξειπεῖν τὰ πεπλημμελημένα, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ ἀπολογήσασθαι κελεύει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐξομολογήσασθαι. Non hoc autem solùm mirandum, quod nobis peccata dimittat, sed quòd etiam ea non detegat, patefaciat, & manifestet. Neque nos in medium adductos errata commissa effari cogat; sed ipsi soli rationem reddere, & confiteri iubeat. Hæc, inquam, & similia, quando eloquentissimus Doctor profert, quæ speciem quandam veri habere, & tamen hæreticis fauere videntur, cautè legenda sunt, & ex ipsomet Chrysostomo germana elicienda explicatio. Siquidem familiaris est modus loquendi Chrysostomo, qui in omnibus Sacramentis affirmat, & constanter docet, Deum solum operari, non homines, certè non excludendo ministrum. Sic homilia quinquagesima in Matthæum, loquens de sacratissima mensa Eucharistiæ: πιστεύσατε, ὅτι καὶ νῦν ἐκεῖνο τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο. οὐδὲν γὰρ ἐκείνου τοῦτο διενήνοχεν. οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο αὐτός. ὅταν τοίνυν τὸν ἱερέα ἐπιδιδόντα σοι ἴδῃς, μὴ τὸν ἱερέα νόμιζε τὸν τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χεῖρα εἶναι τὴν ἐκτεινομένην. ὑπηρέτης γὰρ ἐστιν ὁ ἱερεύς. Credite, inquit, quòd & nūc illa cœna est, in qua & ipse discubuit. Nihil enim illa ab hac differt. Non enim hanc homo operatur, illam verò ipse, sed & hāc & illam ipse efficit. Cùm igitur Sacerdotem videris tibi exhibentem, ne Sacerdotem id facere putes; sed Christi manum esse existima, quę se extendit. Minister enim est Sacerdos. Quòd totum confirmat ex alio sacramento Baptismi: ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ (ὁ ἱερεὺς) οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις τολμᾷ προσελθεῖν καὶ ἅψασθαι, οὕτω καὶ νῦν, ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ἀναγεννᾷ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δωρεά. Quemadmodum enim quando baptizat (Sacerdos) non ipse te baptizat, sed Deus est, qui inuisibili potentia tuum caput continet, & neque Angelus, neque Archangelus, neque vllus quispiam accedere ac tangere audet, sic etiam nunc, quando enim Deus regenerat, ipsius solius (Nota) est donum.

Qui ergo confitetur Sacerdoti peccata sua potestatem habenti ea soluendi & dimittendi, & personam Christi gerenti, is non ducitur ad theatrum, vt ea publicet aliis conseruis suis, neque cogitur hominibus ea patefacere, sed soli Deo confitetur, non exprobranti, ab eoque solo curationem vulnerum efflagitat. Nō enim qui est à Confessionibus pœnitentis recipit confessionem, vt homo atque conseruus, vt neque baptizat, & hostiam consecrat secundum Chrysostomum vt homo, sed vt minister gerens personam Christi Domini, cunctorum auctoris Sacramentorum, & institutoris. Et de ministris alibi verba faciens Chrysostomus, ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν ἡμεῖς. Nos, inquit, ministrorum locū tenemus, ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτός ἐστι. Qui verò sanctificat ipse est. τούτου ἐστὶν ἀνοῖξαι τὸ στόμα, τὸ δὲ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται. Huius (ministri) munus est aperire os, cuncta verò Deus operatur. τὸ πᾶν ἐστὶ τῆς χάριτος, totum efficit gratia. Huc spectant loquutiones Chrysostomi, qui à sacra Scriptura edoctus hunc modum loquendi iure optimo vsurpauit. Negat enim diuina Scriptura nonnunquam hominem aliquid agere, quamuis agat, vbi Deus est causa principalis. Exodi cap. 16. Audiui murmur vestrum contra Dominū, nos verò quid sumus, quia murmurati estis contra nos? &c. Nec contra nos est murmur vestrum, sed cōtra Dominum. 1. Reg. cap. 8. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Act. 5. Non es mentitus hominibus, sed Deo.

De forma Sacramenti Pœnitentiæ.

Caput III.

De Sacramenti Pœnitentiæ forma, qua Græci vtuntur, non pauca nobis differenda sunt. Videtur enim esse deprecatoria, vt patet inspicientibus Euchologium. Inter alia verò Sacramenta nullum est, quòd minus sit capax formæ deprecatoriæ, quàm Sacramentum Pœnitentiæ, cùm forma eius debeat esse iudicialis sententia.

Verùm ante omnia duo sunt consideranda. Alterum, nullam vnquam fuisse controuersiam de hac re inter Græcos, & Latinos, ac proinde non esse verisimile, antiquam formam huius Sacramenti ex odio alicuius, vel malitia mutatam aliquando fuisse. Immò Græcos passim ne quidem scire quid sibi velint huiusmodi termini, materia & forma in tractatu de Sacramentis. Quosdam paucos excipio doctiores. Alterum, incredibile dictu videri, Græcorum Ecclesiam nunquam ha-

buisse veram formam huius Sacramenti.

Hoc etiam priùs dicendum videtur. Nunquam antea præsens Sacramentorum argumentum, qua ratione à nobis modò tractatur ab aliquo Latinorum tractatum fuisse. Quare non est cur auctores antiquos expectemus, nisi quatenus ex eorum scriptis aliquid consonum colligere licet. Igitur quando alicui sine nomine aliquam sententiam adscripsero, intelligendi erunt non ignobiles quidam hac nostra ætate Latini Theologi, cum quibus rem communicaui.

His iactis fundamentis, quid de hac re dici possit in medium afferamus.

Prima igitur sententia sit asserentium, huiusmodi formam dimitte ei, condona ei, habito sermone cum Deo, & similia verba, quæ extant in orationibus Græcorum, esse deprecatoriam; idem autem valere hîc, & nunc, quod formam enunciatiuam.

Fauet huic sententiæ ordo Romanus antiquus. In officio enim Sabbati sancti describens ritum Confirmationis dicit, Episcopum per modum orantis hæc verba pronunciare, Signa eos Domine signo Crucis, ac deinde cùm tangit pollice frontem dicere, Ego te confirmo. Vbi videmus planè eundem sensum verborum. Non enim refert, quod ibi dicatur, Signa eum Domine, scilicet per me, & modò Latini dicant, Signo te. Nam semper significamus Deum esse qui signat, tanquam primarius auctor, & hominem qui signat, tanquam minister. Quamobrem à simili idem iudicium videtur posse fieri, & de forma sacramenti Pœnitentiæ. Dimitte ei, videlicet per me.

Similiter olim in veteri ordine Romano cùm accederet Diaconus ad Episcopum, vt ordinaretur, & Episcopus manus imponeret, & oraret, omnibus erat manifestum, Episcopum per illam orationem ipsum ordinare voluisse; nullius enim alterius formæ tunc erat vsus. Ea oratio talis est.

» Ego quidem Domine Deus quantum
» ad me attinet, hunc Diaconum ordino,
» sed quia tu es, à quo efficacia omnis Sa-
» cramentorum procedit, ideò precor te
» Domine, vt repleas eum Spiritu sancto,
» sicut repleuisti sanctum Stephanum. Similis fermè oratio extat in Constitutionibus Apostolicis apud Clementem libro 8. cap. 25.

Consona huic doctrinæ videtur tradere Dionysius de Ecclef. Hierar. cap. 9. vbi agit, περὶ τῶν ἱερατικῶν τελειώσεων, de Sacer- « dotalibus perfectionibus, hoc est, conse- « crationibus, quibus Sacerdotalis ordo perficitur. Siquidem explicans ritum consecrationis de Episcopo ait, ταῖς παναγιωτάταις ἐπικλήσεσιν ἀποτελεῖται. Sanctissimis inuo- « cationibus, seu precationibus perficitur, « hoc est, consecratur. De Sacerdote verò dicit, ταῖς ἱεροποιοῖς ἐπικλήσεσιν ἁγιάζεται, Sacrum facientibus precationibus sanctifi- « catur. Nec dissimilia tradit de Diacono. « Quare forma quæ dat esse, & perfectionem rei in huiusmodi Sacramento ordinis iuxta sententiam Dionysij videtur esse illa, παναγιωτάτη ἱεροποιὸς, καὶ τελεσιουργικὴ ἐπίκλησις. Sacratissima, sacrum faciens, & perfi- « ciens inuocatio. «

Hæc sententia quemadmodum præ se fert, contendit non solùm præsentis sacramenti Pœnitentiæ, de quo nobis lis præcipua, & controuersia, sed vniuersè fermè reliquorum Sacramentorum formas vel fuisse, vel esse posse deprecatorias; quæ est opinio Nicolai Cabasilæ, & Marci Ephesij.

Sed eam falsitatis, & improbabilitatis manifestè arguit præsens tum Occidentis, rum Orientis Ecclesiarum vsus, & vnanimis consensus, à quo omnis regula in his rebus desumenda est. Tam enim apud Latinos, quàm apud Græcos, vt plurimùm formæ Sacramentorum minimè sunt deprecatoriæ.

Dionysium verò sine molestia, & difficultate lectoris commodè in hunc sensum exponere possumus, quod ordinis formã, alioquin enunciatiuam, ἐπίκλησιν appellarit, quia vel ante vel post, preces funduntur, & cœleste numen inuocatur. Et quia re vera enunciatiua forma virtute in se deprecationem complectitur. Optat enim minister exaudiri à Deo dum formam enunciat. Quemadmodum etiam formam Eucharistiæ veteres inuocationem sancti numinis, & gratiarum actionem, aliisque similibus nominibus ob eandem causam vocare solent, vt in eo tractatu obseruauimus.

In ordine Romano dicendum est, illa verba, Consigna eos, si talem habent sensum, ac non potiùs imperatiuum, vt dicam in subsequenti sententia, tum non fuisse partem formæ, sed sola ea, Ego te confirmo, perfecisse totam formam. Modo verò esse partem formæ, quia mutata subeunt eundem modum & sensum cum

illis. Non secus ac si aliquis in forma Baptismi vteretur verbis synonymis, Ego te baptizo, & abluo, vel immergo. Sic ego te signo, & confirmo. Siquidem obsignare idem valet quandoque quod etiam confirmare..

Quòd autem infertur, illis verbis indicari auctorem primarium Deum, est quidem verum, sed nihilominus consequentibus verbis minister significatur. Et similiter respondendum est ad illud, quod obiicitur de ordinatione Diaconi, vt vera sit ea oratio, quippe verba, quæ ad essentiam mysterij pertinent, illa sunt, Ego hunc Diaconum ordino, reliqua ornant Sacramentum. Quamobrem si etiam apud Græcos in sacramento Pœnitentiæ præter illa verba, Dimitte ei, condona ei, alia recitarentur, quæ ministrum indicarent, vt verbi gratia, si diceretur, Dimitto tibi, condono tibi, nihil prorsus obstaret, quominus validum esset Sacramentum.

Hac itaque reiecta, & confutata sententia, quippe quæ sit nimis ampla, & plusquam par est, complectatur, reliquum videtur, vt paucis discutiamus, an in hoc tantùm sacramento Pœnitentiæ, quandoquidem hoc solùm in dubium vertitur, vera esse possit.

Hugo de sancto Victore de Sacramentis fidei libro 2. parte 14. cap. 8. refert opinionem quorundam, qui potestatem remittendi peccata soli Deo ita adscribere conabantur, vt participem eius fieri hominem posse nullo modo concederent. Fundamentum horum auctorum illud erat, quia nimirum peccatorem immediatè à solo Deo absolui existimabant. Idque propterea quòd in pœnitente semper contritionem requirerent. Ea enim si adsit statim à Deo pœnitens immediatè absol„ uitur sine adminiculo Sacramenti. Qua„ cunque hora ingemuerit peccator, inquit „ Ezechiel, non recordabor amplius iniqui„ tatum eius, vel vt alij citant, saluus erit. Per consequens, ministrum tantùm ostendere hominem absolutum arbitrabantur. Et ad confirmationem huius assertionis adducebant mundationem illius leprosi, quem Dominus priùs per semetipsum sanitati restituit, ac sic deinde ad Sacerdotes misit. Non vt eius mundatio virtute illorum perficeretur, sed vt tantummodo testimonio illorum comprobaretur.

Quòd si obiicias, nihil prodesse, aut conducere pœnitenti à Deo absoluto, si deinde ostendatur absolutus. Proinde posse eum postea Confessionem negligere, ac nullum detrimentum pati.

Respondent, idcirco post contritionem cordis, confessionem quoque oris esse necessariam, quia si quis etiam post impetratam veniam peccatorum, confiteri eadem peccata neglexerit, quasi institutionis diuinæ contemptor, quamuis non pro peccatis, quæ iam dimissa sunt, reus reneatur; tamen pro contemptu reus erit. Vel fortassis, quia ipsa peccata iam ad contumacem redeunt, quæ priùs per compunctionem humiliato dimissa fuerunt.

Alexander Halensis in 4. parte qu. 21. membro primo, & sanctus Bonauentura in 4. dist. 18. prima parte distinctionis ar. 2. q. 1. hanc eandem opinionem referunt sub aliis verbis Scholasticorum. Quidam dixerunt, quòd est loqui de clauium potestate, aut prout operatur in proposito confitendi, aut in actu confessionis, si primo modo, quia illud propositum clauditur in contritione, & in contritione deletur culpa, sic virtus clauium quodammodo se extendit ad delendam culpam. Non enim à culpa potest iustificari, nisi proponat Sacerdoti confiteri. Si secundo modo, potestas clauium non potest in culpam, eò quòd dignè accedens ad absolutionem, accedit contritus, & spiritualiter suscitatus, & ita est ei culpa iam remissa.

Quæ sententia si esset vera, & solus Deus remitteret, non esset opus, vt Presbyter indicaret se absoluere, sed potiùs rogare, vt Deus absolueret; sic forma esset deprecatoria. Quamuis & hoc superuacaneum esset, quia iam est ei culpa remissa. At ipsi dicunt, Sacerdos absoluit, hoc est, ostendit absolutum.

Sed hæc sententia nullo pacto consistere potest. Primò, quia quid dicemus de pœnitente attrito, & non contrito? Is enim antequam accedat ad Sacerdotem, non est solutus, & à Sacerdote non absoluitur, vt isti aiunt, ergo nullo pacto absoluitur.

Deinde Christus Dominus (vt egregiè notat Hugo loco citato) non dixit Petro, Quodcunque solueris, hoe est solutum ostenderis, fuit solutum, sed erit solutum. Quia sententiam Petri non præcedit, sed subsequitur sententia cœli.

Immo hæc sententia quodammodo ac-

cedit ad opinionem Nouatianorum, quos, quia remittendi potestatem Sacerdotibus concessam, olim pertinaciter negabant, magna ratione Ecclesia Catholica tanquã hæreticos explosit, atque condemnauit, vt refert Concilium Tridentinum sess. 14. cap. 1. Et hunc fuisse inter alios eorum errorem, manifestè appatet ex verbis cuiusdam Acesij hæretici Episcopi Nouatianorum, de quo Socrates Scholasticus in primo libro Eccles. Historiæ cap. 10. hæc tradit: Ἠρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν Ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται, καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς. ὁ δὲ οὐδὲν καινὸν, ἔφη ὦ βασιλεῦ, ἡ σύνοδος ὥρισεν. οὕτω γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων παρείληφα καὶ τὸν ὅρον τῆς πίστεως, καὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς. ἐπανερομένου οὖν τοῦ βασιλέως, διὰ τί οὖν τῆς κοινωνίας χωρίζῃ; τὰ ἐπὶ Δεκίου γενόμενα, καὶ τὰ κατὰ τὸν διωγμὸν ἐδίδασκε, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἣν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιοῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν, ἐλπίδα δὲ μὴ τῆς ἀφέσεως παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδέχεσθαι, τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα. ταῦτα εἰπόντος τοῦ Ἀκεσίου, ἐπεῖπεν ὁ βασιλεύς, θὲς ὦ Ἀκέσιε κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν. Imperator (Constantinus) scíscitabatur ab Acesio, Vtrum ipse eidem fidei, & decreto de festi Paschatis obseruatione constituto assentiretur. Tum ille, nihil noui, inquit, ô Imperator Concilium decreuit. Nam antiquitus à primordiis Ecclesiæ, & temporibus Apostolorum, & fidei definitionem, & tempus festi Paschatis celebrandi sic obseruatum accepi. Rursus cùm Imperator quæreret, quid igitur causæ esset, cur se à communione segregaret, ille res regnante Decio gestas narrabat, & quæ persecutione ingruente acciderant, exquisitamque seueri Canonis obseruationem in medium adducebat, nimirum eos, qui post Baptismum in illud peccati genus, quod diuinæ literæ peccarum ad mortem appellant, delapsi fuissent, non debere diuinorum mysteriorum fieri participes, sed ad pœnitentiam cohortandos, & remissionis spem non à Sacerdotibus, sed à Deo expectandam, qui & potest, & auctoritatem habet peccata remittendi. Quæ cùm dixisset Acesius, subiecit Imperator, erigito tibi scalam Acesi, & ad cœlum solus ascendito. Sic in illa historia de Acesio.

Et profectò si Sacerdotes non aliquo modo, ac tanquam veri ministri, & ministeriales causæ effectiuè ad absolutionem administrando Sacramentum concurrerent, qualem potestatem Christus Dominus in eos contulisset? Cùm tamen maximam contulerit. Certè non erat, cur tam magnifica verba de illis pronũciaret, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis.

Deinde quæ ista est in vno sensu literali tanta peruersio, vt solueris accipi debeat, pro eo quod est, ostenderis solutum? At enim Dominus, erit solutum, inquit, & in cœlis. Quomodo verò solutum in cœlis? Non enim reor dicerent, ostendetur solutum in cœlis. Vbi enim tandem, & à quo verè soluetur, si & in terris, & in cœlis ostendetur solutum, ac non potiùs verè solutum? Verè igitur solutum intelligitur, atqui hoc posterius ex illo primo pendet, ac prouenit. Non enim dixit Dominus, Quodcunque soluam, soluetis, sed contra. Atque vt ait S. Leo homilia de Transfiguratione. Nec in soluendis, & ligandis quorumcunque causis, aliud ratum esset in cœlis, quàm quòd Petri sedisset arbitrio. Cui comitem addere placet sanctum Chrysostomum, qui homilia quinta de verbis Esaiæ similiter ait, A terra iudicãdi principalem auctoritatem sumit cœlum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur seruum, & quicquid hic in inferioribus iudicarit, hoc ille in supernis cõprobat. Vnde ergo in tam paucis verbis, breuique sententia mira ista æquiuocatio emanauit, vt idem planè verbum modò propriam, ac germanam vim retineat, modò remotam, ac nonnisi violentam significationem subeat?

Quocirca dicendum est, hunc esse errorem, & fuisse reiectum à viris piis & doctis, Hugone de sancto Victore loco citato, & Ricardo cap. 12. de potestate ligandi, atque soluendi. Et tandem à Concilio Tridentino sess. 14. cap. 6. can. 9. B. quoque Thomas opusculo 22. cap. 1. & 3. & alibi in summa hanc opinionem reiicit, & valdè temerariam censet. Rationes quibus eam impugnat, inferius paulò pòst recensebimus.

Nec fundamentum illorum aliquid habet soliditatis. Licet enim magnopere optandum foret, vt pœnitens semper contritus esset; quia tamen plerumque aliter se habet, sufficiat eum attritum esse, qui deinde vi Sacramenti fiat contritus. Vnde si intelligant immediatè à solo Deo peccatorem absolui, hoc est, sine Sacramentis

in re, vel in voto susceptis, & per consequens sine ministro, qui Sacramenta exerceat, falsissimum est. Si autem intelligant, vt intelligere deberent, immediatè à solo Deo absolui, quia re vera solius Dei est remittere peccata, & producere in anima gratiam, qui vult eam producere per Sacramenta, verissimum est.

Sed hoc non obstat, quin Sacerdos, qui exhibet suum ministerium, dicatur in persona Christi condonare peccata; sicut etiã Apostolus 2. Corinth. cap. 2. dicit se donasse peccatum non propria auctoritate, sed in persona Christi. Vnde meritò dicere potest, Ego te absoluo. Idque potissimum ex institutione & verbis Christi, qui B ait, Quæcunque solueritis, erunt soluta. Quemadmodum etiam in Baptismo ex verbis Christi, baptizantes eos, Sacerdos enunciat, Ego te baptizo.

Verùm obiectio de contrito, qui solutus censetur à Deo, antequam suscipiat absolutionem à Sacerdote, molestissima esse videtur. Nam si quis verè conteratur, & doleat de peccatis, is antequam adeat Sacerdotem, & obtineat absolutionem, iam à Deo absolutus est. Cùm ergo ad Patrem spiritualem accedit, nihil de nouo obtinet, tantùm declaratur esse absolutus. Nõ enim bis idem peccatum remittitur.

Hugo loco citato illud, quacunque hora ingemuerit peccator, saluus erit, dupliciter exponit. Primò existimat iis præcipuè dictum esse, quos totam vitam suam in peccato agentes, in fine flagitiorum pœnitet, & peccata deseruot, quando iam in hac vita tempus satisfactionis habere non possunt. Quibus dicitur, ne tamen vllo modo de venia desperent. Quia & tunc quoque si verè eos scelerum pœnituerit, misericordiam consequi valent. Hoc est enim quacunque hora, scilicet etiam in extremis, etiam in articulo necessitatis, saluus erit ab æterna damnatione.

Deinde dato, & concesso, quod intelligatur de salute præsenti, quæ fit per absolutionem peccatorum. Hugo negat ingemiscentem esse perfectè absolutum: Non necesse est, inquit, nos dicere, quod peccator ab omni debito absoluatur statim ex quo gemere cœperit; donec totum consequutus fuerit remedium, vt corde pœniteat, & ore confiteatur delictum, quod cũ fecerit, iam amplius debitor damnationis non erit. Quòd si fortè peccator verè pœniteat, sed intercurrente articulo necessitatis ad Confessorem venire non possit; confidenter pronuntio, quòd in eo summus Sacerdos complet, quod mortalis non potuit. Sic ille. Quare illud sic exponit Hugo, Quacunque hora ingemuerit, saluus erit, quasi dicat, tunc peccatoris salus incipit, quando veraciter pro delictis suis ingemiscit. Quæ tamen salus tunc plenè perficitur, quando id, vnde ingemuerit, etiam ore confitetur. Notandum est, hanc sententiam citari à Patribus vario modo, sed in scriptura iisdem verbis non reperiri, nisi tantùm sensu. Hæc enim sunt verba Ezechielis cap. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.

Ego censeo, ita cõtritum absolui à Deo, vt etiam ex institutione diuina teneatur subiicere se iudicio, & clauibus Ecclesiæ. Quæ debet iudicare de peccato, de pœna illi imponenda, de statu peccatoris, & remedio, & ferre sententiam vltimam remissionis, & absolutionis. Id quod etiam in Principe sæculari posset contingere. Si nimirum reo condonaret delictum, & nihilominus tamen vellet, vt per iudicem ordinarium absolueretur.

Vnde illorum verborum sensus, Ego te C absoluo, non est, ego declaro te absolutũ; si enim Sacerdos nihil aliud præstaret, parum curandum esset de huiusmodi declaratione. Quippe contrito atque à Deo absoluto nihil conferret; attritum verò nihil iuuaret. Non is ergo est sensus, sed ego te absoluo, hoc est, ego impendo tibi Sacramentum absolutionis, seu quod idem est, confero instrumentaliter tibi gratiam, quę quantum ex se est, reconciliat Deo, & dimittit peccata.

At enim dimissa sunt peccata. Ita est, sed non excluso voto confessionis, vt testatur Concilium Tridentinum sess. 14. de contritione cap. 4. his verbis: Docet præterea D (S. Synodus) etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Sic Concilium. Et tunc propter pœnitentiam, & humiliationem factam coram homine propter Deum, Sacerdos Dei Vicarius per modum reconciliationis, & sententiæ absolutoriæ, Ego te absoluo, inquiens, & conferens augmentum gratiæ deuincit pœni-

tentè solidiore amicitia. Ex eo enim quod pœnitens detestatur peccata, & petit veniam, est dignus maiore amicitia Dei. Vnde hoc modo bis & ter & sæpiùs remittitur idem peccatum. Nec desunt pij viri, qui frequenter vniuersè de omnibus antea actæ vitæ peccatis exomologesim faciant, & absoluantur.

Halensis, & S. Bonauentura locis suprà citatis alium modum dicendi diuersum excogitarunt. Dicunt enim eum, qui habet potestatem clauis, mediatorem esse Dei ad hominem, & hominis ad Deum. Vnde per ipsum peccator ascēdit ad Deū, & sic est Sacerdos os peccatoris, siue loquens pro peccatore, & per ipsum descendit Deus ad hominem, & sic est Sacerdos Angelus, immo os Dei, eò quòd separet pretiosum à vili. Secundum quod ascendit, habet se per modum inferioris & supplicantis. Secundum quod descendit per modum superioris & iudicantis. Secundū primum modum potest gratiam impetrare, & ad hoc est idoneus. Secundum 2. modum potest Ecclesiæ reconciliare. Et ideò in huius significatione in forma absolutionis præmittitur deprecatio per modum deprecatiuum, & subiungitur absolutio per modum indicatiuum. Et deprecatio gratiam impetrat, sed absolutio præsupponit tantùm. Nunquam enim Sacerdos absolueret quenquam, de quo nō præsumeret, quod esset absolutus à Deo. Si ergo quæratur, Vtrum potestas clauium se extendat ad delendam culpam, dicēdum, quod bene potest se extendere per modum deprecantis, & impetrantis absolutionem, sed per modum impertientis nequaquam. Sic illi.

Quòd si quæras, si impetrant Presbyteri à Deo absolutionem deprecando, cur ipsi absoluunt postea, remissionem more iudicum indicando?

Respondebunt, cos non absoluere à culpa, sed ab aliqua pœna.

Vt commemorati auctores tam primæ opinionis, quàm prædicti Doctores posterioris ita sentirent, in causa fuit sententia quædam B. Hieronymi in Matthæum cap. 16. lib. 3. tomo 6. super illis verbis, Et tibi dabo claues regni cœlorum, quæ talis est. Istum locum Episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur. Cùm apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis, vbi iubētur, vt ostendant se sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc à sacerdote immundi fiant: Non quo sacerdotes leprosos faciant, & immundos, sed quo habeant notitiam leprosi, & possint discernere, qui mundus, quiue immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum facit, sic & hic alligat, vel soluit Episcopus & presbyter. Non eos qui insontes sunt, vel noxij, sed pro officio suo cùm peccatorum audierit varietates; scit qui ligandus sit, quiuè soluendus. Hactenus Hieronymus.

Ex cuius verbis S. Bonauentura in 4. d. 18. q. 1. par. prima ar. 2. contra se, qui dixerat, presbyterum absoluere non à culpa, sed ab aliqua pœna, huiusmodi format argumentum. In remittendis & retinendis culpis id iuris habent Euangelici sacerdotes, quòd olim habebant sub lege legales, sed illi non ostendebant nisi mundatum, ita quod non mundabant à culpa, nec absoluebant à pœna, ergo similiter & isti.

Ad quod respondet. Dicendum, quod est ostendere per solam demonstrationem sicut ostendit ille, qui digito monstrat aliquid. Et est ostendere per quandam exhibitionem, vt artifex ostendit imaginem inchoatam, quando eam consummat. Dico ergo quòd Hieronymus vult dicere, quòd sacerdos Euangelicus quantum ad absolutionem à culpa absoluit tantum ostendendo, scilicet demonstrando absolutum. Sed quantum ad absolutionem à pœna, ostendit non solùm sensui manifestando, sed etiam perficiendo, & exhibendo.

Quam opinionem maximè fulcire videtur Dionysij auctoritas. Si quidem loco supra citato de Eccl. Hier. cap. 9. in Theoria, & cap. 12. tractans de iis, quæ fiunt in Domino dormientibus, vbi aliquo modo tangit etiam Sacramentum pœnitentiæ, in ea esse videtur sententia, vt asserat, ministrum esse ἐκφαντορικὸν, hoc est, interpretem, enarratorem, quodque isti aiunt, ostensorem diuinæ potestatis, quasi tantum is ostendat in ordine electum, in Sacramento pœnitentiæ pœnitentem absolutum, non autem verè ordinet, & absoluat.

Quæ sententia si esset vera, facilè Græci se tueri possent, sed videtur hæc & superior in idem concurrere, ac non dissimiles pati difficultates. Non enim dixit Christus, quorum remisero culpas, remittetis pœnas, sed quorum remiseritis, scilicet

culpas, & pœnas, remittam culpas, & pœnas; adeò vt & ordo à Christo Domino assignatus omnino seruandus sit, & verbum remittendi vniuocè non æquiuocè sumendum. Nam si sacerdos non remitteret aliquo modo & vt minister etiam culpas, parum curaremus de illius iudiciali absolutione, quæ respicit pœnam. Cùm enim Deus remittit culpam letalem, hoc ipso remittit etiam non paruam pœnam. Si quidem æternam pœnam commutat in temporalem in hoc mundo, vel in purgatorio soluendam. Non enim pœnitens à Deo solutus à culpa mortali manet obligatus ad æternam pœnam.

Dices, præter illam sacerdotem remittere aliquam aliam partem pœnæ.

Sed contrà. Quia illa pollet remitti etiam aliis operibus piis, & potissimum indulgentiis, vt re ipsa remittitur. Et tamen si sacerdos non enunciaret illa verba, ego te absoluo; pœnitens non censeretur absolutus ne dum ab aliqua pœna, sed neque à culpa, quam sequitur pœna.

Neque Hieronymi verba eò spectant, vt indicent sacerdotem Euangelicum nihil omnino differre à sacerdotibus veteris legis, sed cùm multi Episcopi, & presbyteri ex verbis Euangelicis (tibi dabo claues Regni cœlorum, multum sibi arrogarent) tanquam propria potestate ligarent, & soluerent quos vellent; Hieronymus ait, nihil eos de suo præstare, nisi tantùm peccata discernere, reliquum verò Deum per ipsos tanquam ministros efficere. Duo enim sunt in sacerdote Euangelico arbitrium, & potestas dimittendi. Arbitrium commune habet cum sacerdote antiquæ legis. Ille non faciebat leprosos vel mundos, sed notitiam habebat leprosi, & non leprosi, & ad summum, cùm iam iudicasset aliquem non esse leprosum, hunc cum reliquo cœtu hominum sociabat. Iste non facit peccatores vel iustos. Vt illi sacerdotes, quos insectatur Hieronymus, falsò existimabant, & gloriabantur. Non enim iustum potest damnare, vel impœnitentem iustificare, sed audita varietate peccatorum, scit qui ligandus sit, quiue soluendus. At enim soluit. Verùm non suo, sed procuratorio nomine, quod non habebat antiquus sacerdos, & in quo sacerdos Euangelicus non debet tanquam de propria re gloriari. Itaque Hieronymus in eo tantùm ponit similitudinem, quòd sacerdotis proprium est vtriusque.

Quòd autem non proprio nomine, & auctoritate absoluat, inde clarū est, quòd Christus Dominus priùs dixerit, accipite Spiritum sanctum. Audiant ergo (inquit Hugo loco citato) & intelligant quorum remiseritis peccata &c. quibus hoc dicebatur, priùs dictum fuerat, accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata &c. Ne vel quod dabatur, crederetur contemptibile, vel quod recipientes operantur, existimetur ex humana virtute procedere. Non ergo mirum est, si homines peccata dimittere possunt, quia vt hoc possint, non ex sua, sed diuina virtute accipiunt. Sic ille.

Alioquin si per omnia quadraret exemplum Leuitici, quod S. Hieronymus affert, Vt in veteri lege leprosus priùs mundabatur, & ad sacerdotem ibat, non vt sanitatem reciperet, sed vt sanitatem demonstraret; ita hic pœnitens non deberet ad sacerdotem accedere, miseriam suam deploraturus, sed iustitiam suam demonstraturus, à qua te maximè Christiana fides abhorret.

Neque Dionysius hanc vllo modo iuuat sententiam. Non enim in Sacramento Ordinis vlla forma, quæ ad essentiam spectet, agnoscitur deprecatoria. Et ad obiectionem ex illius Theoria depromptam, dico, ea omnia Dionysium dicere, vt ostendat, Deum esse principem, & supremam causam, ministrum verò secundariā, ac minùs principalem. Et quia minister necessariò in administrandis sacramentis coram Deo auctore supremo, & primario debet humilis apparere, & vel post, vel antea, immò vt veriùs dicam, & post & antea fundere preces, vt se ministrum intelligat.

Addo, quòd cùm dicit ἐκφαντορικὸν, ostensorem, sensus est, ministrum ostendere, quæ iussus est facere. Ex eo enim quod Christus Dominus dixit, baptizantes eos, & quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, minister illud re ipsa ostendit, & præstat dicens, ego te baptizo, ego te absoluo.

Neque tamen asserit Dionysius tantum esse enarratorem, sed præter illud, etiam verissimum esse ministrum, agitarique instinctu Spiritus sancti. aliquid ergo operatur veluti secundaria causa, & instrumentum. Atque vt idem Dionysius ibidem loquitur de Mose, ritum, & munus consecrationis, vt Pontifex exequitur.

Expositione itaque huius opinionis explosa, atque repudiata, videndum est, an ipsam sententiam per se sumptam, atque consideratam aliquo modo tueri possimus,

Possemus ergo sic ratiocinari. Qui deprecatur alteri culpam à supremo iudice, sanè indicat, se quidem quod ad se spectat, eam remittere, cupere verò, vt etiam summus Iudex idem velit facere, & idcircò deprecatur. Igitur potest fieri absolutio deprecatiuè. Etenim & si non expressam, virtute tamen continet in se formam iudicialem debitam huic Sacramento ex parte ministri simul etiam exprimit eandē formam, qua respicit Deum deprecatorio modo, congruo videlicet, vt etiam in modo loquendi tantæ Maiestati reuerentiam exhibeamus. Qui enim dicit remitte ei, condona ei, & id genus non secus est, ac si diceret, ego quidem remitto, & ignosco delictis eius, sed maiestatem tuam etiam deprecor, vt per me velis Domine, remittere ei, & condonare delicta. Deinde conuenit inter Græcos, & Latinos causam supremam, & primam remissionis peccatorum, esse Deum optimum maximum. " Ego sum, inquit Esaiæ 43. qui deleo ini" quitates tuas propter me. Ministrum verò constat esse causam instrumentalem, quæ vt consequatur suum effectum, à principali agente moueatur necesse est. Sed istæ causæ sic inter se coniunctæ, consociatæ, ac subordinatæ æquè bene, vel etiam magis, ac decentius exprimuntur, & agnoscuntur tales esse, si eiusmodi intercedat oratio, qua omnia προσηγορευμένως referamus ad Deum, ac de eo magnificentius, de secunda verò causa submissius cogitemus, & loquamur, quod commodè fit, si dicatur, dimitte ei per me. Ergo non est improbanda hæc sententia. Quod enim intelligatur secūda causa, patet cùm ex eo quod potestatis sibi à Deo traditæ Græcorum presbyteri mentionem faciant, tum à simili quorundam aliorum Sacramentorum, vbi expresſè ponitur secunda causa Minister, & si non in ipsa forma Sacramenti, tamen in orationibus, vel antecedentibus, vel consequentibus.

Præterea quòd forma per modum orationis æquipolleat indicatiuis ex eo probatur. Æquè enim benedicit sacerdos cùm dicit, benedico te, & cùm dicit, te Deus benedicat loquens ad hominem. Item idem est, si loquens ad Deum dicat, Solue illum Domine, ac si loquens cum homine dicat, Absoluat te Deus. Sed hūc posteriorem modum defendunt Ledesmius, Auctor Candelabri aurei, Sotus, quem citat auctor Candelabri. Alexander Halensis in 4. p. q. 14. a. 2. in resolutione scribit formam absolutionis esse, Ego absoluo te, vel Dominus absoluat te, vt solemus dicere, Parcat tibi Deus, hoc est, ego tibi parco.

Item absolutio est quædam benedictio, vt econdemnatio est maledictio. Vnde dicitur posse ab excommunicatione absolui his verbis, Benedico te, secundum summistas. Nemo autem dubitat, benedictionem posse dari per modum orationis, Numerorum 6. traditur Sacerdotibus forma benedicendi populo ad vota, ad sacrificia, ad Sacramenta. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, ostendat faciem suam tibi & misereatur. Ergo neque de absolutione dubitandum, immò etiam hodie in Ecclesia Catholica Latina manet quædam absolutio à Venialibus per modum orationis, Misereatur tui, &c. Indulgentiam tribuat, &c.

Item illis verbis, Quæcunque solueritis, promissa est potestas æquè absoluendi à peccatis, atque absoluendi ab excommunicatione; si ergo poterit aliquis absoluere ab excommunicatione per orationem, poterit etiam absoluere à peccatis.

Postremò in extrema Vnctione Sacerdotes per orationem non solùm remissionem peccatorum ægrotis à Deo petunt, sed etiam eandem concedunt. Quamuis enim forma illius Sacramenti sit oratio fidei, satis tamen colligitur, mentem Sacerdotum esse non solum veniam petendi, verùm etiam concedendi. Cur igitur non eadem deprecatio valeat in sacramento Pœnitentiæ? Huius rei rationem assignate, si valere negetur, est difficile.

His accedat auctoritas sanctorum Patrum, Dionysius de Eccles. Hierar. cap. 12. agens de iis, quæ fiunt circa dormientes, seu mortuos, quærit, cùm vnusquisque accipiat post excessum ad alteram vitam, condignam operibus suis mercedem, quare Pontifex roget diuinam clementiam, pro erratis mortuorum veniam.

Reddit autem huius rei triplicem causam, tum ex parte dormientis, & vita functi, quia quamuis piè vixerit, nihilominus tamen fieri non potest, quin ob humanam imbecillitatem peccatorum leuiū aliquot maculas contraxerit, præsertim cùm & diuina oracula dicant, neminem esse purum à sorde. Ideirco igitur rogat antistes; tum ex parte Dei quia Deus pollicitus est se daturum, quæ pontifex petierit pro iis, qui religiosè vixerunt. Quo circa petit diuinus Pontifex, quæ à Deo promissa sunt, eique grata sunt, & planè

concedenda. Postremò ex parte sua Pontifex rogat, quia non est Dominus absolutus, qui suo arbitratu dimittat. Et si tale quippiam efficeret, non exaudiretur, sed est Angelus, hoc est, nuntius Domini Dei omnipotentis, & ὑποφήτης, interpretis munere fungitur, & quæ diuinitus accipit, aliis enuntiat, ac promit. Propterea & ἐκφαντορικὸς dicitur, & διαπορθμευτής, quod ad Deum preces hominum perferat, diuinaque consilia hominibus exponat. Sicque hoc modo conciliator, transmissor, portitor, per quem commeatus vltro, citroque datur. Has igitur innuit causas Dionysius cur rogare ac petere, quæ Deo grata sunt, debeat Pontifex.

Deinde infert: οὕτω καὶ τὰς ἀφοριστικὰς ἔχουσιν οἱ ἱεράρχαι δυνάμεις, ὡς ἐκφαντορικοὶ τῶν θείων δικαιωμάτων. οὐχ ὡς ταῖς αὐτῶν ἀλόγοις ὁρμαῖς τῆς πανσόφου θεαρχίας εὐφήμως εἰπεῖν, ὑπηρετικῶς ἑπομένης, ἀλλ᾽ ὡς αὐτῶν ὑποφητικῶς ὑποκινουμένων τῷ τελεταρχικῷ πνεύματι, τοὺς κεκριμένους θεῷ κατ᾽ ἀξίαν ἀφοριζόντων. λάβετε γάρ φησι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται. ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. καὶ τῷ τὰς θείας ἀποκαλύψεις τοῦ παναγεστάτου πατρὸς ἐλλαμπομένῳ τὰ λόγια φησίν, ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὡς ἐκείνου καὶ παντὸς τοῦ κατ᾽ αὐτὸν ἱεράρχου κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ γινομένας τῶν πατρικῶν δικαιωμάτων ἀποκαλύψεις, ἐκφαντορικῶς, καὶ διαπορθμευτικῶς τούς τε θεοφιλεῖς προσιεμένου, καὶ τοὺς ἀθέους ἀποκληροῦντος.

» Sic etiam facultates secernendi habent Pontifices (secernēdi iustos scilicet à peccatoribus, & contra peccatores à iustis per absolutionem, & excommunicationem) vt interpretes diuinorum iudiciorum. Non quòd eorum à ratione auersis cupiditatibus sapientissima diuinitas, vt honesto verbo vtar, quasi ministra obsequatur, sed quòd spiritu mysteriorū principe permouente, ipsi munere interpretis fungantur, & eos, qui à Deo iudicati sunt, pro meritis cuiusque secernāt. Ideo enim dictum est Apostolis, accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis, retenta sunt. Ei quoque, cui sanctissimi patris patefacta erant, illustratione mysteria, Christus ait, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Quasi ille, omnisque ei similis Pontifex secundum ea, quæ illi de patris iustitia reuelata sunt, vt interpres, atque portitor, & Deo charos admittat, & impios excludat. Sic Dionysius. Si itaque vt interpres, & minister se gerit Pontifex, qui debeat moueri à Deo, & propterea precatur, & rogat tam pro mortuis, quàm pro pœnitentibus, ergo mysterium pœnitentiæ precatione absoluetur.

S. Ambrosius in lib. 3. de Spiritu sancto c. 19. docens Spiritum sanctum esse Deum, quòd peccata dimittat, hæc scribit. Ecce » quia per Spiritum sanctum peccata do- » nantur: homines autem in remissionem » peccatorum ministerium suum exhibent; » non ius alicuius potestatis exercent. Ne- » que enim in suo, sed in Patris, Filij, & Spi- » ritus sancti nomine peccata dimittuntur, » isti rogant, diuinitas donat. Hominum e- » nim obsequium, sed munificentia super- » næ est potestatis. »

S. Augustinus in lib. 3. de baptismo contra Donatistas cap. 16. vbi de ea manus impositione, quæ repeti potest, hoc est de sacramento Pœnitentiæ agit (nam aliæ impositiones manuum confirmatoria scilicet, & ordinatoria nō repetūtur) quid est, inquit, aliud manus impositio, quàm oratio super hominem? aperte indicans formam absolutionis, cuius tempore suo vsus erat, in oratione constitisse. Et homilia in Euangelium, quod legitur homiliario Doctorum in die sanctæ Magdalenæ reprehendit eos, qui dicunt, dimitto tibi peccata. Quòd non fecisset, si formæ Latinæ, ego te absoluo, vsus fuisset apud eum.

Leo Magnus cap. multiplex de pœnitentia dicit, Dominum ordinasse testamentum, vt non nisi supplicationibus sacerdotum indulgentia peccatorum obtineri possit.

Porrò hæc testimonia sanctorū Patrum videntur esse innixa sacrarum literarum fundamentis. Quippe in veteri testamento sæpe dicitur, orabit pro eo sacerdos, & remittetur ei peccatum.

Atque hæc sunt, quæ pro hac sententia probabiliter afferri possunt. Quæ tamen ideò non probatur, quia aliena est à communi schola Theologorum, à qua in re tam graui, & quæ ad fidem spectare videtur, sine vrgentissima causa, & euidentissima ratione in contrarium, temerarium esset discedere.

Quamobrem B. Thomas hanc sententiam, vt & cæteras commemoratas, valde temerariā censet in opusculo 22. c. 1. & 3. & in 3. parte de Sacramento pœnitentiæ q. 84. a. 3. corpore, simili ratione omnes impugnat. Ait enim Sacramenta nouæ legis facere quod significant, & significare

quod faciunt. Si ergo Sacerdos Euangelicus verè absoluit, id significare debet verbis formæ. Id autem non significaret, nisi modo indicatiuo, quia modo precationis potiùs ostēderetur hominem à Deo absolui, quàm ab ipsomet Sacerdote.

Et in argumento, sed contra in solutione primi, dicit sacerdotibus collatam esse potestatem verè absoluendi, sicut etiam verè baptizandi. Sicut ergo non exprimitur auctoritas baptizandi, nisi modo indicatiuo, ego te baptizo, sic etiam neque absoluendi.

Denique hanc inquit, esse differentiam inter gratias gratis datas miraculorum, & potestatem absoluendi, quòd gratia miraculorum collata fuit Apostolis, vt impetrarent curationem, & alia miracula, non autem, vt efficerent instrumentaliter. At verò potestas absoluendi, & ministrandi Sacramenta, data est, vt operentur iustificationem instrumentaliter. Hæc autem operatio denotatur indicatiuo modo, non deprecatiuo.

Verùm licet nobis quoque cum reliquis Theologis consentientibus hæc sententia minimè probetur, rationes tamen S. Thomæ sunt expendendæ, vt dignoscere valeamus, multum ne sint, an parum efficaces. Quòd enim asserit, debere esse sub forma indicatiua, vt minister huius Sacramenti instrumentaliter concurrat, hoc non adeo certum, neque vndequaque verum est. Quia etiam minister extremæ Vnctionis eodem modo concurrit ad effectum illius, sicut minister huius Sacramenti. Et tamen confertur illud Sacramentum sub forma deprecationis.

Sed respondent eius discipuli peculiarem esse rationem huius Sacramenti propter effectum quendam illius, qui non regulariter confertur, sed secundum fidem recipientis, scilicet propter sanitatem corporalem.

Verumtamen hæc solutio non satisfacit. tum quia effectus præcipuus sacramēti semper confertur infallibiliter, & hunc præcipuè significant verba formæ, tum quia etiam sanitas corporalis quando confertur, vt est eius effectus, semper confertur independenter à fide ægroti. Nullus enim effectus Sacramenti pendet ex fide miraculorum. Sanitas autem corporalis in tantum est effectus huius Sacramenti, in quantum confertur vis, & gratia, ne infirmus succumbat tentationi propter grauitatem ægritudinis, & id significatur Iacobi cap. 5. quando dicitur, oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus.

Ex eo verò quod sacerdotibus data sit potestas absoluendi, non rectè probatur formam huius Sacramenti non posse esse deprecatoriam, quia Matthæi 10. & Marci 13. & Lucæ 10. dicitur Christus dedisse potestatem Apostolis in spiritus immundos, & languores curandi. Hæc autem operabantur Apostoli ferè semper deprecatoriè. Vnde ex eo quod fierent miracula ab Apostolis deprecantibus, non rectè infertur, non fuisse instrumenta physica ad efficienda miracula. Neque contrà, ex eo quod per modum imperij, aut indicatiuo modo iidem Apostoli facerent miracula, vt Princeps Apostolorum fecerat, Surge, inquiens, & ambula, probari potest fuisse instrumenta physica. Sub vtraque enim forma potest esse instrumentum morale, & potest esse instrumentum physicum.

Cur itaque forma huius Sacramenti sub deprecatione suum effectum non assequatur, nec valeat, ratio nulla melior reddi potest, quàm quòd Christus hoc Sacramentum sub certa verborum forma ita instituerit, vt deprecatoria nulla esse videatur. Vnde quemadmodum ex verbis Christi, baptizantes eos, rectè dicimus in baptismate, Ego te baptizo, ita etiam ex verbis Christi, Quæcunque solueritis, rectè dicimus, Ego te absoluo.

Et hanc rationem insinuat B. Thomas in opusculo citato 22. de forma absolutionis cap. 2. cùm enim sibi opposuisset auctores, qui contrarium senserint, sed & si, inquit, ita senserunt, nunquid eorum opinio præiudicare poterit verbis Domini dicentis Petro, Quodcunque solueris, &c. Nunquid etiam si nunc viuerent, præiudicare possent communi sententiæ?

In verbis autem Christi fundatur etiam Romanæ Ecclesiæ consuetudo, quæ semper sub forma deprecationis sacramentum extremæ Vnctionis contulit, absolutionis verò sub forma indicatiua.

Positis autem verbis Christi, ac fundamenti loco iactis, si quæramus, cur Christus Dominus in indicatiua forma hoc Sacramentum instituerit, rectè possumus à posteriori philosophari, & illud affirmare, quod ab aliquibus adducitur ex Concilio Tridentino sess. 14 cap 6. can. 9. Sacramentum hoc esse instar cuiusdam actus iudicialis, & actus Sacerdotis instar sententiæ cognita causa; sententiam autem nūquam proferri sub forma deprecationis, sed aut

ſub forma indicatiua, vel per modum imperij, vt ſignificetur auctoritas Iudicis remittentis. Re vera enim non videtur bene ſeruari in forma deprecatiua vera forma iudicij. Nullum enim eſt iudicium inter homines, quantumuis infimæ poteſtatis, in quo Iudex etiam ſubordinatus alteri, ſententiam ſuam ſaltem indicatiuè non proferat, remittens deinde poſtremam ſententiam ad tribunal ſuperius. Quod in hoc iudicio minimè neceſſarium eſſe videtur.

Et hoc ſibi vult B. Thomas, cùm dicit, Sacramenta facere quod ſignificant, & ſignificare quod faciunt. Quæ illius ratio in omnibus Sacramentis ſuum robur, & pondus obtinet. Non enim verbis deprecatoriis exprimeretur vera forma iudicij.

Neque ſatis eſt dicere, contineri virtute talem formam. Nam hoc nihil aliud eſt, quàm dicere contineri etiam virtute ſolutionem, ac proinde non eſſe abſolutum pœnitentem, ſed poſſe abſolui. Abſoluetur verò cùm re ipſa adhibebit Presbyter ſolutionem. Ratio autem eſt, quia non ſufficit ad iudicialem ſententiam, eo modo quo iudicia inter homines exerceri ſolent, voluntatis, & animi quæcumque indicatio, ſed ea, quæ intimetur actu auctoritatiuo, vt ita dixerim. Vnde ſi apud aliquam gentem mos eſſet iudicialem ſententiam deprecatiuo modo proferri, ſine dubio tunc valeret abſolutio. Nunc cùm iſta voluntatis intimatio moralitatem iudicialem non retineat (quam tamen in omnibus Sacramentis Chriſtus Redemptor noſter, vt pote qui ſigna daret hominibus, ſemper ſeruari voluit) non poterit eſſe apta iudicij ſpiritualis ſententia.

Quòd autem formæ deprecatoriæ indicatiuis æquipolleant, vbi iudicium interuenire ſolet, falſum eſt, propter rationem allatam. Non enim exercetur ſententia iudicij ſub forma deprecatoria, in aliis non repugnat, vt ex allatis exemplis conſtat.

Iam verò tandem ſoluenda mihi ſuperiùs facta obiectio, quæ videtur eſſe moleſtiſſima. Siquidem ex verbis Chriſti, quodcumque ſolueris, colligimus etiam abſolutionem ab excommunicatione. Et tamen illa ſine dubio ſecundum communem ſententiam non ſolùm fit his verbis, ego te abſoluo ab excommunicatione, vel benedico, ſed etiam poteſt fieri his aliis, benedicat te Deus, abſoluat te Deus. Quid igitur obſtat, quominus idem fiat in Sacramento pœnitentiæ?

Reſpondeo, vſus Eccleſiæ, quæ vocem ſponſi audit, & intelligit, & eam rectè in eum ſenſum interpretatur, vt ſolutio ab excommunicatione ſi vario modo fiat, valeat; non ita verò abſolutio à peccatis, id etiam exigente natura rerum. Qui enim habet iuriſdictionem excommunicandi, habet etiam efficaciam abſoluendi à propria intentione. Porro hanc ſuam intentionem quibuſcumque vult verbis, immo & ſignis exprimere poteſt, ac enunciare, ego te ~~benedico, ego te abſoluo~~, benedico, ego te abſoluo, benedicat te Deus, abſoluat te Deus & etiam nihil dicendo ſi familiariter cum excommunicato verſetur, iam ille abſolutus cenſetur. At in Sacramento Pœnitētiæ non ſufficit quodcunque ſignum voluntatis, ſed ſeruanda eſt conſueta norma iudicij. Quamobrem cùm dicimus, benedicat te Deus, vt etiam parcat tibi Deus, hoc eſt, ego tibi parco, nullum exercemus iudicium, ſed vel precamur bona proximo, vel condonamus iniurias citra omne iudicium, & extra Sacramentum. Et eadem verba quilibet profanus, & ſæcularis cuilibet precari poteſt, vt manifeſtè appareat non eſſe ſacramentalia. Orationes autem illæ miſereatur tui, & indulgentiam ſimiliter non ſunt ſacramentales, ſed quibus dicuntur venialia peccata dimittunt orationis inſtar Dominicæ.

Quanquam hunc modum loquendi nō adeo improbabilem exiſtimem. Si enim in ſermone trito, & vſitato illa verba, parcat tibi Deus, idem ſonant, quod ego tibi parco, profectò poterunt in Sacramento (niſi aliud obſtet, hoc eſt Eccleſiæ conſuetudo) eodem ſenſu dici, & valebit Sacramentum. Simili modo ſacerdos in fine ſacri benedicens populo ait, « Benedicat vos omnipotens Deus, Pater & Filius, & Spiritus ſanctus. « Cùm alioquin illam benedictionem ore ſuo ipſe proferat, & manu propria exequatur.

Verùm hoc idem pro tuendis Græcis, poſſet aliquis nobis obiicere; diceret enim conſuetudinem Eccleſiæ Orientalis eſſe, vt huiuſmodi Sacramentum ſub forma deprecatoria conferat. Vnde ſi licet ex conſuetudine Romanæ Eccleſiæ exponere verba Chriſti, idem licebit ex conſuetudine Orientalis Eccleſiæ, & ſic vtraque forma erit valida.

Sed dicendum eſt, in hoc ſequendam eſſe matrem, magiſtram, ac principem aliarum Eccleſiarum Romanā Eccleſiam. Quæ

Quæ hanc prærogatiuam ex priuilegio singulari sortita est, vt ipsa in rebus, & dogmatibus fidei nullo modo deficiens, valeat alios confirmare.

Adde quod ex his, quæ ordine dicturi sumus recensendo alias opiniones, haud certum est Ecclesiam orientalem perpetuò habuisse in vsu formam deprecatoriam, immò contrarium constabit.

Forma extremæ Vnctionis negotium nobis facessere videtur, sed dicendum est, non aptè, & congruenter fieri comparationem, minister enim in extrema vnctione nullum exercet iudicium, implorat ægroto diuinum auxilium, quando is in eo statu reperitur, in quo non potest præstare opera pœnitentiæ; ideoque indiget sola diuina misericordia. Cùm tamen in Sacramento pœnitentiæ sit iustitia, & misericordia, & hoc intersit inter hæc duo Sacramenta. Præterea si non essent peccata Sacramentum pœnitentiæ non exerceretur. At verò extrema vnctio etiam si desint administratur, quod nimirum habeat etiam alios effectus; quare illud necessariò respicit peccata, hoc ex hypothesi, si adsint.

Ad auctoritates patrum priusquam respondeam, illud vniuersè notandum est, extrema esse fugienda. Quia enim nonnulli nullam prorsus agnoscebant in ministro potestatem, propterea sancti Patres eã magnifaciunt, & magnificè extollunt. Sic Chrysostomus eleganter eam explicat, facta comparatione cum potestate regia homilia 5. de verbis Esaiæ: ἀλλ' εἰ βούλει ἱερέως πρὸς βασιλέα τὸ διάφορον ἰδεῖν, τῆς ἑκατέρῳ δεδομένης ἐξουσίας τὸ μέτρον ἐξέταζε, καὶ πολλῷ τοῦ βασιλέως ὑψηλότερον ὄψει τὸν ἱερέα καθήμενον. εἰ γὰρ καὶ σεμνὸς ἡμῖν ὁ θρόνος φαίνεται ὁ βασιλικὸς ἀπὸ τῶν προσπεπηγότων αὐτῷ λίθων, καὶ τοῦ περισφίγγοντος αὐτὸν χρυσίου, ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν, καὶ πλεῖον οὐδὲν ἔχει τῆς ἐξουσίας ταύτης. ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θρόνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἵδρυται, καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτραπται. τίς ταῦτά φησιν; αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεύς. ὅσα γὰρ ἂν δήσητε, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσα ἂν λύσητε, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμῆς; ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ἀρχὴν τῆς κρίσεως λαμβάνει ὁ οὐρανός. ἐπειδὴ ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κάθηται. ὁ δεσπότης ἕπεται τῷ δούλῳ, καὶ ἅπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνῃ, ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Verùm inquit, si vis Sacerdotis, ac Regis discrimen agnoscere modum vtrique concessæ potestatis perpende, ac multo sublimius ipso Rege Sacerdotem sedentem aspicies. Tametsi enim thronus regius nobis splendidus, & augustus videatur ob gemmas affixas, & aurum quo constringitur; tamen quæ in terris sunt regere sortitus est, & nihil hac potestate habet amplius. At Sacerdotis thronus in cœlis collocatus est, & negotiorum cœlestium administratio ipsi commissa. Quis hæc dicit? ipse cœlorum Rex, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Quid cum hoc honore conferri possit? à terra iudicandi potestatem sumit cœlum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur seruum, & quicquid hic in inferioribus iudicauerit, hoc ille in supernis ratum habet.

Et homilia 86. in cap. 20. Ioannis, super illis verbis, quorum remiseritis peccata. καθάπερ τις βασιλεὺς ἄρχοντας ἀποστέλλων, ἐξουσίαν εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν, καὶ ἀφιέναι διδοὺς, οὕτω καὶ τούτους ἐκπέμπων, ταύτῃ περιβάλλει τῇ δυνάμει. Quemadmodum, inquit, si quis Rex præfectos mittat, potestatem eis dat, reos in carcerem mittendi, & emittendi, ita Dominus discipulos dimittens hac munit auctoritate. Sic Chrysostomus de hac potestate.

Contra verò, quia quidam alij ministris totum attribuebant, sancti Patres in oppositum quodam modo tendunt, & fere nihil eos habere testantur. Neque tamen hæc inter se contraria sunt. Nam sacerdotes, & nihil habent potestatis, & plurimum habent, nihil à se, totum à Deo; atque ita à Deo, vt non absolutè, & independenter, sed tanquam ministri habeant. Propterea dum hanc potestatem Christus Dominus delegaret Apostolis Io. 20. non dixit, remittite peccata, sed vt significaret remissionem peccatorũ prouenire à Spiritu sancto per Apostolos, vt egregiè notarunt Dionysius de Eccl. c. 12. Ambrosius in lib. 3. de Spiritu sancto cap. 19. S. Augustinus homilia de Magdalena. Mellitissimus Bernardus sermone 1. de Pentecoste, accipite, inquit, Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Vt hac ratione suam potestatem participatam, delegatam, & veluti ministerialem, subalternatam, & subiectam esse Deo scirent Apostoli, & Dei esse supremam & primam. Non enim se priuat Deus potestate remittendi, sed simul concurrit, idcirco in fine multarum precationum dicitur apud Græcos, ὅτι σὸν ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, quoniam tuum est misereri, & saluare. quod idem obseruauit Chrysostomus

hom. citata 86. in Ioan. alioquin potestatis Sacerdotalis egregius præco, & acerrimus propugnator: καὶ τί λέγω τοὺς ἱερεῖς; οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος ἐργάσασθαί τι δύναται εἰς τὰ δεδομένα παρὰ θεοῦ, ἀλλὰ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα πάντα οἰκονομεῖ, ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν ἑαυτοῦ δανείζει γλῶτταν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα. καὶ γὰρ οὐδὲ δίκαιον ἦν διὰ τὴν ἑτέρου κακίαν εἰς τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τοὺς πίστει προσιόντας παραβλάπτεσθαι. Et quid, inquit, sacerdotes dico? » Neque Angelus quicquam in his, quæ à » Deo data sunt, efficere potest. Sed pater, » & Filius, & Spiritus sanctus omnia mode- » rantur. Sacerdos vero linguam suam com- » modat, & suam manum præbet. Neque » enim iustum est propter alterius malitiam » eos offendi, qui ad salutis nostræ symbola » fide accedunt. Probat hic Chrysostomus sacerdotem à se nihil efficere, alioquin malus nihil efficeret. Vnde neque bonus à se, sed vt minister operatur, & munere principis fungitur: οὐδὲ γὰρ ὁ καθαρὸς ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐπισπᾶται αὐτὸ (τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) καθαρότητος, ἀλλὰ χάρις ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἐργαζομένη. » Neque enim (subiungit ibidem Chryso- » stomus) si quis purus sit, propter propri- » am puritatem spiritum attrahit, sed gratia » omnia operatur.

Idem Doctor aliquando vtramque potestatem, diuinam, & Sacerdotalem coniungit, & eandem esse affirmat. Sic homilia 6. in 2. ad Corinthios, facta comparatione nouæ legis cum vetere, & quod gratia Euangelica inscribatur non in tabulis lapideis, sed in cordibus hominum, infert: ἐννόησον τοίνυν ὅση τοῦ πνεύματος ἡ ἀξία, ὅταν αἱ πλάκες αὐτοῦ βελτίους τῶν προτέρων. ὅταν μεῖζόν τι καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐπιδείκνυται. καὶ γὰρ καὶ ἡ νέκρωσις αὕτη τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, ἧς καὶ ἀπαλλάττει, καὶ τοσούτῳ, ὅσῳ ψυχὴ σώματος βελτίων. καὶ αὕτη δὲ ἐκείνης ζωοποιεῖται ἡ ζωὴ, ἐπεὶ τὸ πνεῦμα δίδωσιν. εἰ δὲ ταύτην δυνατὸν χαρίσασθαι, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐλάττονα. ἐκείνην μὲν γὰρ προφῆται εἰργάσαντο, ταύτην δὲ οὐκέτι. οὐδεὶς γὰρ δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. οὐδὲ ἐκείνην δὲ χωρὶς πνεύματος παρεῖχον οἱ προφῆται. οὐ τοῦτο δὲ ἐστὶ μόνον τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ζωοποιεῖ (ἡ χάρις,) ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἑτέροις τοῦτο παρέχει ποιεῖν. λάβετε γάρ φησι πνεῦμα ἅγιον, διατί; χωρὶς πνεύματος γὰρ οὐκ ἐνῆν, ἀλλὰ δεικνὺς ὁ θεὸς, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχὺν, καὶ τοῦτό φησι, διὸ καὶ ἐπάγει, ὧν ἐὰν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται, καὶ ὧν ἐὰν κρατῆτε, κεκράτηνται. » Itaque animo cogita quanta spiritus di- » gnitas sit, quippe cum ipsius tabulæ prio- » ribus meliores sint, atque ipsa etiam resur- » rectione præstantius aliquid ostendat. » Nam & mors ea, à qua ipsa liberat, priore » grauior est. Et quidem tanto quanto ani- » ma corpori præstat. Atque hæc vita per » eam subsistit, quã spiritus impertit. Quòd » si hanc afferre potest, multo magis mino- » rem. Illam etenim prophetæ quoque con- » tulerunt, hanc autem non perinde. Nemo » enim potest peccata dimittere, nisi solus » Deus. Quin ne illam quidem citra spiritus » opem præbebant prophetæ. Nec verò hoc » duntaxat mirum est, quod viuificat, sed » etiam idem faciendi potestatem aliis quo- » que præbuit. Accipite enim, inquit, Spi- » ritum sanctum. Quid ita? non enim sine » spiritu id fieri poterat, sed ostendens Deus » hoc supremæ potestatis, ac illius Regiæ » Maiestatis esse, eandemque vim habere, » hoc etiam ait, & ideo subiungit, Quorum » remiseritis peccata, remittuntur, & quo- » rum retinueritis, retenta sunt. »

His ita prius notatis, Dionysius primò nobis occurrit, enucleandus. Si quidem ait, Pontificem deprecantem à Deo exaudiri, & in eo capite post alia contexuit exempla excommunicationis, & absolutionis. Igitur in Sacramento Pœnitentiæ cùm pro pœnitentibus deprecatur, exauditur.

Verùm non ea est Dionysij mens, & sententia. Is enim mouet quæstionem, cur pontifex pro mortuis deprecetur. Si enim à diuina iustitia vnusquisque iuxta opera sua, quod ei debetur sortitus est, superflua esse videtur Pontificis deprecatio. Respondet Dionysius minimè superfluam esse. Nam diuinus Pontifex nuncius est, Deique interpres. Cùm autem ex sacris literis didicerit neminem esse quamuis probũ & sanctum virum, qui maculis quibusdam, & peccatis venialibus careat, item ex eadem scriptura sciat, bene orantes exaudiri à Deo, & placere Deo summopere eum orare pro aliis, & enixè petere, quæ ipse sponte pollicitus est se daturum, ideo Pontifex suo munere fungitur, & deprecatur pro illis, vt deletis maculis cum aliis sanctis, qui in Domino mortui sunt, præclarissimam hereditatem consequantur. Deinde vt ostendat Dionysius Pontificem nihil de suo, nisi quæ iussus est, facere, affert exempla excommunicationis, & solutionis. Nisi enim Dominus promisisset, se ratam habiturum solutionem, ac dixisset, quæcumque solueritis, erũt soluta, & quæcumque ligaueritis, erũt ligata, immò & præcepisset ita fieri, homo mortalitatis suæ conscius, tantum opus non auderet; vt enim ait Chrysostomus homil. 88. in Io.

ἃ ἐγκεχείρισται ὁ ἱερεὺς, θεοῦ μόνου ἐστὶ δωρεῖ- A
» σθαι. Quæ commendata, atque concredita
» ſacerdos habet, ſolius Dei eſt largiri. Et
tandem ait Dionyſius, in omnibus Pontificiis muneribus debere moueri à Deo. hæc enim eſt quaſi concluſio in calce illius capitis: τοὺς μὲν οὖν ἐνθέους ἱεράρχας οὕτω καὶ τοῖς ἀφορισμοῖς, καὶ πάσαις ταῖς ἱεραρχικαῖς δυνάμεσι χρηστέον, ὅπως αὐτοὺς ἡ τελετάρχις αὐτοὺς θεαρχία κινήσοι. Diuini itaque Pontifices ſecretionibus (hoc eſt excommunicationibus, & ſolutionibus) omnibuſque pontificiis facultatibus ita vti debent, vt eos myſteriorum princeps diuinitus permouerit. Vnde illorum verborum, non quod eorum à ratione auerſis cupiditatibus ſa- B pientiſſima diuinitas quaſi miniſtra obſequatur, idem plane ſenſus eſt, qui fuit etiam Hieronymi. Non enim Pontifices ſua voluntate poſſunt vel impœnitentes & indignos abſoluere, vel innocentes condemnare. Si enim hoc daretur, tunc Deus eorum effrenatis cupiditatibus quaſi miniſter obtemperaret.

Verùm vt hæc clarè, & dilucidè intelligantur, ſciendum eſt, Pontificem, quod antea dicebamus, eſſe ſecundariam cauſam alteri ſupremæ ſubordinatam, & vt ait Dionyſius interpretem, & miniſtrum non abſolutum Dominum, ac proinde non poſſe ſuo arbitratu facere, quod li- C buerit. Reges enim & Principes abſoluti pendentes à nemine pro ſuo libitu ad declarandam ſuam liberalitatem, & magnificentiam etiam ſceleſtiſſimis hominibus quandoque vitam donare ſolent, quod idem facere iudicibus inferioribus minime licet. Quapropter cùm & Pontifex ſit miniſter, & inferior iudex in omnibus ſuis functionibus, vt effectum ſui muneris ſortiatur, debet moueri à Deo. Mouetur autem non pari ſemper & eadem ratione, ſed vario modo. Nam aliquando ita mouetur, vt debeat ipſe precari, & orare pro aliis, aliquando verò mouetur tanquam Dominus, vt euellat, & de- D ſtruat, & diſperdat, & diſſipet, & ædificet, & plantet. Nempe & excommunicet, & abſoluat. Neque iſta ſunt inter ſe commiſcenda, & confundenda, cùm enim duplex ſit ſacerdotis officium, alterum quidem, quo tanquam Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia pro peccatis, vt docet Apoſtolus 5. ad Hebræos. Alterum verò quo reſpicit populum tanquam ſibi ſubiectum, & poteſtatem in ipſum habens. In primo munere gerit perſonam Chriſti hominis, qui in diebus carnis ſuæ preces, & ſupplicationes obtulit cum clamore valido, & lachrymis, & exauditus eſt pro ſui reuerentia. Vnde licet infallibiliter, & ex opere operato, vt pote Chriſti, & Eccleſiæ miniſter ſemper obtineat, quod bene, & ſecundum promiſſiones poſtulat, conuenienter tamen, & neceſſariò, vt mortalitatem noſtram exprimens, & ſubiectionem ad Deum, debet hoc munus precationem peragere. Et de hoc loquitur ibi Dionyſius. In ſecundo verò munere gerit vices Dei, & neſcio quid nobilius, illuſtrius, ac diuinius præſefert. Neque in ea functione opus eſt pecatione, ſed imperio.

De vtroque loquitur Sacra ſcriptura, & quantum attinet ad prius docet etiam extra Sacramentum debere orare Pontificem ſi bene orauerit, eum exaudiri. Quantum verò ad poſterius, non aſſerit, eum debere fūdere preces, numen diuinū exorare (quamuis vt miniſter poſſit iſtud facere, modò non omittat veram formam) ſed vel enunciatiuo, vel imperatiuo modo aliquid agere. Vnde quemadmodum ex illis verbis Euangelicis, baptizantes eos, non licet nobis miniſtrare baptiſmum per modum precationis, ſic etiam ex iſtis verbis, quodcumque ſolueris, erit ſolutum, non licet nobis, deprecando abſoluere pœnitentes.

Quòd autem non ea mente fuerit Dionyſius, vt affirmaret, abſolutionem precatione perfici, inde manifeſtum eſt, quod ponat exemplum etiam excommunicationis. At conſtat tam Latinos, quàm Græcos in inferenda excommunicatione, non vti precatione. Immò ſi ita intelligatur Dionyſius, vt contendit hæc opinio, cùm ipſe dicat, Pontificem eodem modo debere ſe gerere circa omnes pontificias functiones; igitur in omnibus Epiſcopus deprecabitur, eruntque cunctorum formæ Sacramentorum deprecatoriæ. Cùm tamen Eccleſiarum conformis vſus, & vnanimis conſenſus oppoſitum nos doceat. Non enim Græci baptizant, non vngunt chriſmate, non ordinant deprecātes. Non itaque ita ſenſit Dionyſius, ſed adducit exempla ex ſecundo officio ſacerdoris petita ad confirmationē eius, quod de priore loquens docuerat, tum vt oſtendat in vtroque officio Pontificē moueri à Deo; ideoq; debere exequi, quod iubetur, iubetur aurē quādoque orare in ſuis functionibus quādoque verò imperare, vt diximus.)

tum etiam quia est aliqua conuenientia inter hæc duo munera, in eo videlicet, quod quemadmodum sacerdotis verba excommunicantis, aut absoluentis ex se vim nullam habent, nisi quatenus innituntur diuinæ promissioni, & coniunguntur efficacitati, quæ per sacerdotem agit, ita neque in priore officio vim habent infallibiliter impetrandi, nisi quatenus adest diuina promissio rite orantem, & postulantem sacerdotem exaudiendi. Quare Dionysius ait, ideo rogat antistes, quod sciat promissa verissima esse, & sæpius promissionis huius mentionem facit.

Sed adhuc vrgendo, dicet aliquis. Pontifex si deprecetur pro pœnitentibus, & dicat Deo, dimitte ei, condona ei, & similia, vel exauditur, vel non. At non exauditi, non videtur esse dicendū, quia ritè postulat. Quòd si exauditur, igitur non indiget pœnitens alia solutione.

Verùm hic nodus facilè exolui potest, dicendum enim est, eum bene petere, & exaudiri, in eo scilicet, quod Deus vult habere validam, & ratam eius absolutionem, quam debet necessariò adhibere, ideo dicit Christus, quodcumque solueris, erit solutum. Non verò bene petere, & cōsequenter non exaudiri, si ita petat, vt velit Deum condonare delicta pœnitēti absque eo quod ipse Confessarius adhibeat solutionem. Hoc enim est peruertere ordinem datum à Deo, qui non aliter cōdonare vult quàm per merita filij sui, in quorum virtute vult operari absolutionē. Vel igitur petit sacerdos precibus suis, nō Christi meritis id donari, & hoc est intollerabilis arrogantiæ. Vel Christi merita suis quoque meritis, & verbis deprecatoriis applicari, vt eodem modo operentur, quo ipsa solutio; Hoc autem nil aliud est, quàm & ordinem à Christo institutum peruertere, & si quis bene consideret, non multo minoris superbiæ. Cur enim, quæso, orationibus eius potiùs, quàm verbis, quibus Redemptor ipse tribuit, virtus hæc applicetur? Dominus enim iussit, Confessarium absoluere, & si iuxta motionem diuinam, & regulas pœnitentiæ absoluerit, Christus quoque absoluet. Voluit enim tanta Maiestas quodam modo pendere ipsa ab homine, non contrà. Non enim dixit quodcumque soluam, soluetis, sed quodcumque solueritis, erit solutum. Neque tamen id absolutè, & simpliciter est, pendere ab homine, sed à sua promissione. Ipse enim iussit ita fieri. Nō ergo bene petit, qui aliter petit. Sed de Dionysio satis.

Ex his quæ diximus, patet etiam responsio ad auctoritatem Ambrosij, cuius sententia eò spectat, vt ostendat Deum esse primariam causam, & auctorem totius gratiæ. Hoc sibi volunt illa verba, Neque enim in suo, sed in Patris, & Filij & Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur. Non enim auctoritate sua, sed diuina sacerdos dimittit peccata. Cùm autem dicit, isti rogant, diuinitas donat, hoc intelligit, sacerdotes de suo nihil aliud interponere posse, quàm preces. Reliqua enim sunt Christi institutoris, & mysteriorū Principis. Quippe etiā verba formę Christi sunt, nisi enim Dominus dixisset, quodcumque solueris, & quorū remiseritis, tantùm non dicens, soluite, & remittite, quis auderet enunciare, ego te absoluo? Deinde sacerdotes in administrando Sacramento pœnitentiæ inserunt verba deprecatoria quidem, sed & alia quæ continent in se veram formam enunciatiuam, & iudicialem. Postremò, dicunt Patres per preces sacerdotum absolui pœnitentem, quia initium absolutionis semper ducitur ab oratione, & à parte totum intelligitur; vt etiam dicunt, mystica prece consecrari Eucharistiam. Inde fit, vt etiam Græci Rituale suum vocent εὐχολόγιον. Quamuis non solùm preces & orationes, sed & veras formas Sacramentorum contineat. Non autem fuit opus, sanctos Patres scholasticorum more loqui, sed partim laudibus efferre diuinam bonitatem, quæ peccata dimittit, partim excitare fideles ad honorandos sacerdotes quorum opera, & ministerio fieret remissio peccatorum.

Quod autem ea mens fuerit Ambrosij, ex aliis ipsius verbis, quæ scripsit in libro 2. de Abel. & Cain. cap. 4. paruo negotio probari potest. Remittuntur peccata per Dei verbum, cuius Leuites interpres, & quidam executor est. Remittuntur per officium sacerdotis, sacrumque ministerium. Sic Ambrosius, si per verbum Dei remittuntur, certè verbum Dei illud est, quodcunque solueris, & per consequens, ego te absoluo. Si etiam sacerdos executor est, igitur sententiam iudicialem proferre debet.

S. Augustinus si legatur in fonte, nullam admittit difficultatem. Non enim tam modum loquendi, quàm sensum hæreticorū, quem ipsi vsurpabant, in huiusmodi loquutionibus meritò reprehendit sanctissimus Doctor, quippe propriis meritis se dimittere peccata iactabant. Quòd Ecclesia Catholica iure optimo à se reiicit, atque

condemnat. Sed audiamus ipsum Augu-
» ſtinum. Ego dimitto, ego mundo, ego ſan-
» ctifico. Reſpondeat illi, non ego, ſed Chri-
» ſtus, ô homo, quando ego à Iudæis puta-
» tus ſum homo, dimiſſionem peccatorum
» fidei dedi. Non ego, ſed reſpondet tibi
» Chriſtus, ô hæretice, tu cùm ſis homo,
» dicis, Veni mulier, ego te ſaluam facio.
» Ego, cùm putarer homo, dixi, Vade mu-
» lier fides tua te ſaluam fecit. Reſpondent
» neſcientes, ſicut ait Apoſtolus, neque quæ
» loquuntur, neque de quibus affirmant.
» Reſpondent, & dicunt, Si non dimittunt
» homines peccata, falsũ eſt, quod ait Chri-
» ſtus, Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt
» & in cœlo. Neſcis quare hoc dictum ſit, B
» quomodo dictum ſit? daturus erat Domi-
» nus hominibus Spiritum ſanctum, & ab
» ipſo Spiritu ſancto fidelibus ſuis dimitti
» peccata, non meritis hominum volebat
» intelligi dimitti peccata. Nam quid es ho-
» mo, niſi æger ſanandus? Sic Auguſtinus. In cuius ſententia illa verba, quæ tollunt omnem difficultatem, diligenter ponderanda ſunt, non meritis hominum.

Supereſt auctoritas Leonis Magni, quã S. Bonauentura d. q. in 4. ſententiarum
» explicans, Prauam diſpoſitionem, inquit,
» ſolus Deus amouet, & ideò congruum eſt
» vt forma verborum ſub vtroque exprima-
» tur, id eſt per modum deprecatiuum, & in- C
» dicatiuum. Poſſumus aliis verbis dicere,
» ſupplicationibus Sacerdotum obtineri in-
» dulgentiam peccatorum. Hoc eſt, niſi in-
» terceſſerit miniſterium Sacerdotum, quod
» ſolet fieri adhibitis precibus, quæ tamen in
» ſe contineant veram formam iudicialem,
» non acquiritur remiſſio peccatorum. Hactenus de Patribus.

In veteri autem lege Sacerdotes non dimittebant peccata, cùm etiam non haberent talia Sacramenta, quæ ex opere operato tale quippiam efficerent; ſed per orationem impetrabant à Deo pœnitentibus remiſſionem peccatorum. Vnde ad preces D illorum Deus ſolus operabatur, quemadmodum ad verba magica dæmon operatur. Ita ſanè voluit Dominus ad differentiam noſtrorum myſteriorum; & hoc ſignificant illa verba, Orabit pro eo Sacerdos, & remittetur ei peccatum. A quo remittetur peccatum? non vtique à Sacerdote, ſed à ſolo Deo remittetur ei peccatum. At in lege gratiæ non dixit, orabis, ſed quodcunque ſolueris, erit ſolutum.

Atque ita ſit exploſa, eiectaque prima ſententia.

Secunda ſententia eſt quorundam aſſe-
A rentium huiuſmodi formam, Dimitte ei, condona ei. Non eſſe deprecatoriam, ſed imperatiuam. Græcè enim de rigore ſermonis non dicitur, οἰκτειρήσας, ſeu οἰκτειρήσαις, χαρισάσας, ſeu χαρισάσαις, ſed οἰκτείρησον, χάρισαι, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον, συγγνώμην παράσχου.

Quòd ſi alicubi eſt δεόμεθα, rogamus, & ῥυσθείη liberetur in modo deprecandi, non ῥυέσθω, in modo imperandi; tamen vel antea, vel poſtea ingeruntur prædicta verba imperantia, vt eſt videre in Euchologio.

Verùm cùm ita in vſu ſermonis plerunque eueniat, vt deprecantes etiam nõ raro vtantur verbis imperandi, quæ tamen quo ad ſenſum veluti deprecantia excipiuntur ab auditoribus, & intelliguntur. Hinc factum eſt, vt multi exiſtimauerint, apud Græcos non eſſe veram formam huius Sacramenti.

Neque vllum abſurdum eſt, ſi quis dicat, hac ratione miniſtrũ imperare, quodque amplius eſt, Deo optimo maximo imperare. Nam poteſt imperare tam is, qui à ſeipſo habet poteſtatem, quàm qui ab alio, & miniſtri munere fungitur. Et Deus ipſe vult, vt ſibi imperetur. Certè diuina Scriptura ita loquitur Ioſuë cap. 10. Stetit Sol, «
inquit, nec fuit antea, vel poſtea tam longa «
dies, obediente Domino voci hominis, & «
pugnante pro Iſraël. Quin & ipſe Elias 3. »
Reg. cap. 17. talem, ac tantam in loquendo præfefert maieſtatem, vt naturam regere, & creatori ad libitum leges præſcribere videatur: Viuit Dominus, inquit, Deus Iſ- «
raël, in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his, «
ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba. Quẽ «
locum explanans S. Baſilius, non ille quidem Magnus, ſed Epiſcopus Seleuciæ, qui floruit circa annum Domini 400. vt conſtat ex Concilio generali quarto, vbi ipſe non ſolùm interfuit, ſed etiam vnus fuit de illis Patribus, qui definitionem Concilij conſcripſerunt; is inquam homilia in laudem Eliæ habita grauiſſimis, & elegantiſſimis verbis, ſic proſequitur præſentem ſententiam, φοβοῦμαι δὲ ὅμως τὸ φιλάνθρωπον τοῦ θεοῦ, & quæ ſequuntur. Vereor ne, inquit, «
diuina miſericordia, quod concepi animo «
exequi caſſum reddat. Poſt pauca infert: τί οὖν ἐργάσομαι; ὅρκῳ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν βιάσομαι. κἂν εἴπῃ πρός με θεὸς παρ' αὐτῶν ἱκετευόμενος, παράσχου τὸν ὑετὸν τοῖς ἀνθρώποις Ἠλία; φήσω πρὸς αὐτόν, ζῇ κύριος, οὐκ ἔσται εἰς τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος, ἢ ὑετὸς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου. μετρεῖ τῇ φωνῇ τὰ ῥήματα. ἔστω, τὸν ὑετὸν ἐπέχεις, τί καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν κατέχεις; ἔστω, κατὰ τῶν ὁμοδούλων ἐκ τοιαύτης ἀπόφασιν, τί

ἐξ ὧ δεσπότου τὴν ἐξουσίαν ἀπαιτῇς; ἐλίσμευσας σὺ τὰς νεφέλας, ἀλλὰ τῷ ποιητῇ καὶ τὸ λέγειν ἐπίτρεψον. οὔ, ζῇ κύριος, εἰμὴ διὰ στόματός μου.
» Quid igitur agã? iuramento vel ipsam Dei
» benignitatem astringam, & si Deus ab illis
» rogatus ad me dixerit. Elia præbebo ne
» pluuiã hominibus, an non? Loquar ad eum,
» non. Viuit Dominus, non erit in hos an-
» nos ros aut pluuia super terram, nisi per os
» meum. Metitur (hoc est, veluti mensuram
» agendorum Elias præscribit naturæ, ista
verba) naturæ verba. Esto, cœlum deti-
» nes, cur & Dei benignitatem cohibes?
» esto, aduersus conseruos infers sententiã,
» cur & Domini eripis libertatem? alligasti
» tu nubes, verùm Creatori saltem dicendi B
» facultatem concede. Non, viuit Domi-
» nus, nisi per os meum. Hæc Basilius.

Vides hîc qualem, & quantam potestatem elargitur Deus seruis suis, & ministris, vt tãto Domino imperare videantur.

Confirmatur aliquo modo hæc opinio auctoritate ordinis Romani supracitata. Illa enim verba in Confirmatione, signa eos Domine (per me scilicet) signo Crucis. Dicerem ego sequendo hanc sententiam per modum imperantis enunciari.

Hanc sententiam B. Thomas fortassis non improbaret. Siquidem ipse optimè putat valere baptismum, si dicatur in mo- C do imperãdi, baptizetur seruus Dei. Quod tamen Græci non dicunt, ergo idem affirmare posset de forma huius Sacramenti, qua vtuntur Græci. Parum enim refert hoc, vel illo modo quis dicat, Dimittatur ei passiuè, vbi intelligitur causa principalis Deus, & minister, hoc sensu, Dimittatur ei à te Deus per me. Ideò enim in oratione fit mentio potestatis concessæ. Et in altera oratione extremæ Vnctionis dicitur, τοῦ προσταλθέντος σοι ἐν ἁμαρτίαις, καὶ αἰτουμένου παρὰ σοῦ δι' ἡμῶν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
» Ad te accedentis in peccatis, & à te per
» nos veniam petentis. Et in orationibus, εἰς πάσαν ἀρὰν καὶ ἀφορισμὸν εἰς τεθνεῶτα, id D est, quas super mortuis aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictis, recitare solent (cuius sanè rei sanctissimi viri Benedicti Abbatis exemplum historię memorant) eadem ferè habentur, συγχώρησον αὐτὸν δι' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου δούλου
» σου. Da ei veniam per me peccatorem, &
» indignum famulum tuum, & ἔστω συγκεχω-
» ρημένος, sit absolutus, vbi Sacerdotem imperare, manifestè apparet. Et in sacramento Ordinis cùm in ipsa initiatione tantùm
» dicatur, ἡ θεία χάρις προχειρίζεται, diuina
» gratia promouet, subditur in oratione cō- A sequenti, ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι παρ' ἐμοῦ, quem à me promoueri voluisti, ita vt « argumentum hoc ipsum satis clarum esse possit, in omnibus hisce imperatiuis formis illud idem intelligi, nimirum secundam causam, ministrum. Parum, inquam, refert, si passiuè dicatur (quo passiuo modo loquendi vsus est etiam Christus Dominus, Remittuntur, inquiens, tibi peccata tua) & si dicatur actiuè, Dimitte tu Deus per me. Idem enim valet, & sonat. Neque enim vocabulorum, vt quodam in loco ait Cicero, sed rerum inquisitores esse debemus. Et passiuus modus loquendi æquipollet actiuo.

Cùm enim Christus Dominus dixisset B passiuè, Remittuntur tibi peccata, siue vt in Græco est, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, dimissa sunt tibi peccata, infert Dominus eum modum explicando actiuè, vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatẽ dimittendi peccata. Passiuè tamen loquutus, vt arrogantiæ notam effugeret, vt optimè notat in eo loco Iansenius, propterea non dixit, remitto tibi peccata, sed remittuntur. Potuissent enim Iudæi intelligere remitti à Deo peccata, non à Christo, quem merum hominem falsò arbitrabantur. Cuius tamen loquutionis ea vis C est, vt ipsi facilè intellexerint, potuisse pro persona dicentis accipi, atque ita ipsi acceperint, quem sensum tantum abest, vt Dominus redarguerit tanquam malum, vt etiam tanquam verum, ac sententiam suam assequutum approbarit. Vt autem sciatis, inquit, quia filius hominis potestatem habet dimittendi peccata, &c. Itaque idem erit iudicium de modo imperatiuo si actiuè, vel passiuè proferatur, sed valet passiuè iuxta sententiam S. Thomæ, igitur & actiuè valebit.

Hæc sententia mihi valde probaretur, si presbyter modum imperandi verteret non ad Deum primarium auctorem, sed D ad ipsum pœnitentem, si diceret, ἴσθι συγκεχωρημένος, sis venia condonatus, sis absolutus. Non enim mihi fit verisimile, (quicquid sit de exemplis in contrarium allatis, quæ nouum quiddam, & inusitatum præseferunt) Ecclesiam, seu potius Christum in hoc Sacramento voluisse huiusmodi formam statuere, qua significaretur ministrum & seruum Domino imperare. Nam ex verbis Domini haud colligitur istud.

Præterea illud, dimitte per me, nihil aliud est, quã facultatem à Deo petere, vt minister possit dimittere quam Dominus

iam olim concessit, cùm hoc mysterium institueret. Sed denuo, fortassis dicent, petitur. Respondemus, & conceditur. Accepta itaque potestate dimittendi, minister re ipsa debet dimittere verbis iudicio conuenientibus, alioquin non est pœnitens absolutus. Et confirmatur à simili. quamuis enim minister Græcus in Sacramento Confirmationis precetur his verbis: αὐτὸς δέσποτα παμβασιλεῦ εὔσπλαγχνε χάρισαι αὐτῷ καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ προσκυνητοῦ σου πνεύματος. Tu Domine omnium Rex, misericors dona ei etiam signaculum largitionis sancti, omnipotentis, adorandique tui spiritus. Hoc tamen cùm non sit satis, veram adhibet postea formam: σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Signaculum, inquiens, doni Spiritus sancti.

Tertia sententia erit, si ex duabus recitatis, illarumque connexione alteram mixtam construamus. Colligitur hæc sententia ex significatione verborum, quæ continentur in Euchologio. Partim enim sunt verba deprecatiua δεόμεθα, & ῥυσθείη. Partim verò, & maior pars imperatiua; ἄνες, ἄφες, συγχώρησον, συγγνώμην παράσχου. Quorum tamen verborum, si sensum, & communem vsum loquendi inspicias, inuocantis, orantis, & deprecantis meritò esse censebis. Si rigorem sermonis: ἀνάδειξον, συγχώρησον, non ἀναδεῖξαι, συγχωρῆσαι, imperantis esse non denegabis. Quare vtraque simul fiunt, estque hoc modo, vt ita dixerim quædam: προστακτικὴ παράκλησις, ἢ παρακλητικὴ πρόσταξις, hoc est, deprecatiua imperatio, vel imperatiua deprecatio. Sic itaque imperat sacerdos, vt se Deo penitus submittat, & tamen certò, & infallibiliter hîc, & nunc quod postulat, ac si simpliciter impetaret, obtineat.

Formæ itaque loco siue deprecatiuè, siue imperatiuè, siue vtroque modo sumantur, sunt hæc verba, quæ recitat Sacerdos inter orandum, δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ δεῖνος, συγχώρησον, rogamus pro tali, indulge, seu condona. Cùm tamen prius mentio potestatis fiat his verbis: ὁ δέσποτα διὰ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων ἐχαρίσω τοῖς κατὰ καιρὸν ἱερουργοῦσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ δεσμεῖν καὶ λύειν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Tu Domine per sanctos tuos Apostolos donasti iis, qui in sancta tua Ecclesia successiuè per tēpora Sacerdotali funguntur officio, facultatem in terris dimittendi peccata, ligandi atque soluendi omne vinculum iniustitiæ. Hucusque de potestate. Deinde infert Sacerdos, δεόμεθα οὖν καὶ νῦν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ δεῖνος, τοῦ παρεστηκότος ἐνώπιόν σου. ἀποχορήγησον αὐτῷ τὸ σὸν ἔλεος, διαρρήξασαν αὐτοῦ τὸν δεσμὸν τῶν ἁμαρτιῶν. Obsecramus itaque pro fratre nostro N. qui coram te adstat, tribue ei tuam misericordiam, disrumpens vinculum peccatorum. Et post pauca, πάντα τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια ἁμαρτήματα συγχώρησον. Omnia voluntaria, & inuolūtaria peccata condona. Et post hæc, τὸν δοῦλόν σου τοῦτον ἐλευθέρωσον ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τῶν ἁμαρτημάτων. Hunc seruum tuum à ligamine libera peccatorum. Et in alia oratione, σὺ δέσποτα καὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον δεῖνα τῇ σῇ ἀγαθότητι ἐλευθέρωσον τοῦ ἐπικειμένου αὐτῷ δεσμοῦ, καὶ δώρησαι αὐτῷ. Tu Domine, & seruum tuum N. tua benignitate libera ab imposito sibi ligamine, & dona ei, &c. Et in consequenti oratione, συγχώρησον, συγγνώμην παράσχου, Dimitte, & ignosce, seu concede veniam.

Sunt autem diuersæ, ac variæ orationes pro varietate peccatorum, licet non omnium. Inter alias verò duæ sunt quasi genericæ, & quæ possunt inseruire omnibus quæ inscribuntur, ἐπὶ μετανοούντων, super pœnitentes, quæ scilicet debeant recitari super pœnitentes. Ex quibus excerpsimus, quæ ad rem magis faciunt: αὐτὸς καὶ τὸν δοῦλόν σου τὸν δεῖνα μετανοοῦντα ἐφ' οἷς ἔπραξε πλημμελήμασι πρόσδεξαι τῇ συνήθει σου φιλανθρωπίᾳ, παρορῶν πάντα τὰ αὐτῷ πεπραγμένα. Tu etiā seruum tuum N. errorum, quos commisit, pœnitentem assueta tua benignitate excipe, immemor omnium ab eo gestorum. Et in sequenti oratione, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον, Remitte, dimitte, condona. Nisi quòd rursus faciunt mentionem potestatis sibi à Deo traditæ. Hacque ratione, & se ministros, & Deum auctorem, ac principem totius negotij, & diuinæ gratiæ esse ostendunt.

Non placet hæc opinio, quia explosa prima sententia, quid aliud superest, nisi vt hæc ex ea parte, qua cum illa conuenit pari modo explodatur, & si aliquam probabilitatem præsefert, vt in secundam incidat? quæ tamen quantum habeat probabilitatis, iam aduertimus.

Adde quod illæ frequentes iterationes, Remitte, dimitte, condona, & id genus similia suspectam efficiunt formam, vtpotè quæ breuis admodum debeat esse, vt constat in cæteris Sacramentis. Hîc verò eadem millies geminantur.

Præter commemoratam verborū formam, quæ extat in Euchologio, & videtur in his ferè verbis consistere: Domine

IesuChriste, qui dedisti nobis potestatem, absolue hunc à peccatis suis. In nonnullis exemplaribus, quæ continent canones, ex quorum rigore iniunguntur pœnitentibus satisfactiones, repetitur alia forma, quæ est huiusmodi. Dominus noster Iesus Christus, qui dedit Apostolis suis potestatem, quæ per illos transiit ad nos συγχωρήσει σοι, absoluat te, siue condonet tibi peccata tua. Addunt Græci multa alia verba in his formis, sed hic est essentialis sensus.

Sunt autem qui ingeniosè dicant, formam Græcorum in hoc Sacramento siue primo, siue posteriori modo enuncietur, nulla ratione deprecatiuam esse, sed applicatiuam. Cùm enim agnoscant Græcorum antistites, se potestatem habere, nec velint exprimere ministrum, per illum dicendi modum, intendunt applicare virtutem, & actionem principalis agentis ad producendum effectum, & hunc dicendi modum æquipollere volunt illi, ego te absoluo.

Id autem totum probant ex loco citato Dionysij de Eccl. Hierar. cap. vlt. Vbi Dionysius ait, Pontificem in Excommunicationibus, & absolutionibus: ἐκφαντορικῶς ὡς διαπορθμευτικῶς προσεῖναι τὰς φιλοθέους, ὡς ἀποκληροῦσθαι τοὺς ἀθέους. instar interpretis, ac illius qui traiicit, atque transmittit, hoc est internuncij admittere Deo charos, & impios excludere. Vbi notanda est vox διαπορθμευτικῶς, quam Georgius Pachymera scholiastes meo iudicio exponit non rectè, ἀλληλοδιαδόχως, quod alterum alteri per manus tradere potestatem significat. Quamuis enim hoc verissimum sit; Non tamen ibi agit Dionysius de hac re. Neque comparat Pontifices inter se, siue successionem ipsorum, sed Deum, & homines, siue iustos, siue impios, veluti duo extrema ponit; Pontificem medium, cuius munus est ἐκφαίνειν patefacere, & occulta promere. Et διαπορθμεύειν, traiicere (quod est per metaphoram dictum) hoc est, diuina consilia ad homines transferre. Si igitur Pontifex diuinam voluntatem hominibus patefacit, & Dei iudicia promit, atque transmittit, hoc modo diuina iussa ad homines applicat. Vt propterea formam illam verborum applicatiuam non deprecatiuam isti appellent. Et quoniam eam ipse applicat, non vt nudus minister, quasi tantùm ostendat pœnitentem absolutum, sed vt ipsius Dei personam in terris gerens ipse quoque aliquid, immo multum operatur.

Cæterùm hæc opinio, quamuis aliquid noui, & acuti afferre videatur, non tamen soluit difficultatem. Cùm enim hæc applicatio fiat per verba, illa verò sint, vel enunciatiua, vel imperatiua, vel per modum orantis, ac deprecantis proferantur, necesse est exprimere quomodo appelletur hæc forma.

Adde quod Dionysius in fine illius capitis ait: τὰς ἐνθέους ἱεράρχας οὕτω χρῆ ταῖς ἀφορισμοῖς, ὡς πάσαις ταῖς ἱεραρχικαῖς δυνάμεσι χρῆσθαι, ὅπως αὐτοὺς ἡ τελεταρχὴς αὐτοῖς θεαρχία κινήσει. Diuinos Pontifices secretionibus (hoc est excommunicationibus, & absolutionibus) omnibusque pontificiis facultatibus ita vti debere, vt eos mysteriorum princeps Deus permouerit. Et tamen alia Sacramenta (quamuis in omnibus applicet virtutem principalis agentis) non administrant Pontifices per illum modum dicendi, fac hoc, vel illud. Vel fiat tibi hoc, vel illud. Quemadmodum in hoc Sacramento valere isti contendunt, si dicatur, condona ei, vel condonet tibi. Non igitur illam formam loquendi necessariò colligimus ex illa applicatione.

Neque tamen negamus applicationem, sed modum loquendi quærimus, vt bene fiat, & valeat applicatio.

Hanc igitur diuersitatem formarum, seu locutionum repetio.

In Concilio Ephesino par. 2. act. 1. habetur sententia depositionis Nestorij in hæc verba: δακρύσαντες πολλάκις ἐπὶ τὴν σκυθρωπὴν κατ' αὐτοῦ ἐχωρήσαμεν ἀπόφασιν. "Cùm sæpè lacrymis perfusi essemus ad lugubrem hanc contra eum sententiam venimus." Vbi fatentur se eum deponere. Deinde inferunt: ὁ βλασφημηθεὶς τοίνυν παρ' αὐτοῦ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὥρισε διὰ τῆς παρούσης ἁγιωτάτης συνόδου ἀλλότριον εἶναι τὸν αὐτὸν Νεστόριον τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, καὶ παντὸς συλλόγου ἱερατικοῦ. "Igitur blasphematus ab eo Dominus noster Iesus Christus decreuit per præsentem sacrosanctam synodum eundem Nestorium ab Episcopali dignitate, omnique cætu sacerdotali alienum esse."

In Concilio Chalcedonensi actione 1. Sanctus Flauianus Patriarcha Constantinopolitanus vna cum synodo sic deponit Eutychem: ὥρισεν μὲν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὑπ' αὐτοῦ βλασφημηθέντος ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, καὶ τῆς προεστώσης μοναστηρίου. "Decreuimus per Dominum nostrum Iesum Christum ab eo blasphematum, alienum eum esse ab omni officio

ſacerdotali, & à noſtra communione, atque à munere præſidendi monaſterio.

Et quoniam Dioſcorus tuebatur Eutychem, legati Pontificis ipſum Dioſcorum in eodem Concilio non diſſimili modo deponunt: ὁ ἁγιώτατος καὶ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς μεγάλης καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης Λέων δι' ἡμῶν, καὶ τῆς παρούσης ἁγιωτάτης συνόδου μετὰ τοῦ τρισμακαριωτάτου καὶ πανευφήμου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὅς ἐστι πέτρα καὶ κρηπὶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θεμέλιος, ἐγύμνωσεν αὐτὸν τῆς τε ἐπισκοπῆς, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἠλλοτρίωσεν ἀξίας.
» Sanctiſſimus, & beatiſſimus Archiepiſco-
» pus magnæ & veteris Romæ Leo per nos,
» & præſentem ſacroſanctam ſynodum vna
» cum beatiſſimo, & omni laude digno Pe-
» tro Apoſtolo, qui eſt petra, & crepido
» Catholicæ Eccleſiæ, & rectæ fidei funda-
» mentum, nudauit eum Epiſcopatus di-
» gnitate, atque ab omni ſacerdotali honore
» alienauit.

» In libro 13. Hiſtoriæ Miſcellaneæ. Suſ-
» cipe (inquit Ambroſius ad Theodoſium
» Imperatorem) vinculum, quo te omnium
» Dominus ligauit. Eſt enim medicina ma-
» xima ſanitatis. Quibus verbis ſolum Deū
» exprimit, & tamen ſe ipſum miniſtrum
» intelligit. Ideo infra Ruffinus Magiſter
» militiæ, certo inquit, ſi tibi placet, & Pon-
» tifici precibus perſuadeo, vt ſoluatur vin-
» culum, quo ligauit. Ad quem Imperator,
» Non inquit, ſuadebis Ambroſio: noui ego
» decretum illius eſſe iuſtum, neque vere-
» bitur imperialem potentiam, vt legi poſſit
» præuaricare diuinæ.

Hic eſt primus modus loquendi à ſacris Conciliis, & hiſtoriis depromptus; ſecundum quem procul dubio bona eſſet abſolutio, ſi Græci dicerent, Deus tibi parcit, ſeu condonat peccata. Vel in præterito condonauit peccata, ſcilicet per me. Et ex iiſdem habemus, Latinos rectè proferre formam in propria perſona. Nam Flaula-
» nus contra Eutychem, Decreuimus, in-
» quit, per D. noſtrum Ieſum Chriſtum (hoc
» eſt poteſtate accepta à Chriſto) eum ex-
» traneum eſſe ab omni officio ſacerdotali.

Alter modus eſt, ſi dicatur, condonet tibi. Huius extat exemplum. Nam Conſtantinus Magnus in edicto, quod dona-
» tionem continet, ſic loquitur. Septifor-
» mis gratiæ Spiritus ſancti adhibuit (S. Sil-
» ueſter) beati Chriſmatis vnctionem, &
» Vexillum ſanctæ Crucis liniuit in mea
» fronte, dicens, Signet te Deus ſigillo fidei
» in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſan-
cti. Iſte quoque modus videtur validus, & exponi poſſet tanquam imperatiuus. Similiter quando aliquis dicit, parcat tibi Deus, idem ſignificare vult, quod ego tibi parco. Et ſunt auctores Catholici, qui eum defendunt.

Tertius modus eſt, ſi dicatur, habito ſermone cum Deo, Condona ei. Et huius quoque extat exemplum. Nam in ordine Romano vbi deſcribitur Sacramentum Confirmationis habetur, conſigna eos (Deus) ſigno Crucis.

Verùm poſtea ſequitur in ordine Romano, Confirmo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, quæ eſt vera forma Sacramenti, vt alibi diximus. Quamobrē hunc tertium modum dicendi valde ſuſpectum habeo, neque eum vt veram formam Sacramenti facilè admitterem. Neque enim vlla fit hic applicatio, ſed tantùm verba ſacerdos facit cum Deo, Condona huic peccata, inquiens, per me ſcilicet. Igitur obtenta à Deo venia, ſi internuncius eſt, Deique perſonam gerit, hanc veniam per aliquam formam verborum cum ſubiecto applicare neceſſe eſt; quæ tamen apud Græcos in hoc tertio modo loquendi apparet nulla.

His relictis opinionibus poſtremo loco omnium probabiliſſimam, dixerim etiam certiſſimam, quippe quæ minimam, vel potiùs nullam meo iudicio patiatur difficultatem hic inferendam, & ſtabiliendam eſſe duxi ſententiam. Ea verò eiuſmodi eſt quæ aſſerat huius Sacramenti formam apud Græcos non eſſe imperatiuam, non deprecatoriam, neque mixtam, ſed omnino enunciatiuam, & vt ita dicam αὐθεντικὴν καὶ δικαστικὴν, auctoritatiuam, ac iudicialem (quanquam & imperatiua talis eſſe poſſit) talem enim præſefert ſenſus, & ſignificatio horum verborum, ἔχω σε συγκεχωρημένον, ad verbum, habeo te venia donatum, hoc eſt, συγχωρῶ σοι τὰ ἁμαρτήματα, veniam do, ignoſco, condono, indulgeo, ſeu remitto tibi peccata.

Neque inuſitata ea phraſis qua etiam vſus eſt Ioannes Antiochenus in Epiſtola ad Xyſtum Romanum Pontificem, Cyrillum Alexandrinum, & Maximianum Conſtantinopolitanum, quæ refertur in tertia parte Concilij Epheſini, cap. 27. Huius verba ſunt: Συνήρεσεν, &c. ἡμᾶς αὐτοὺς συνθέσθαι τῇ δὲ τῇ ψήφῳ τῆς ἁγίας συνόδου τῇ ἐξενεχθείσῃ κατὰ Νεστορίου, ἔχειν τε αὐτὸν καθῃρημένον, καὶ ἀναθεματίσαι, &c. Placuit aſſentiri nos ipſos huic ſententiæ ſacræ ſynodi contra Neſtorium editæ, eumque habere depoſitum, & anathematizare &c.

Quæ verba repetuntur in ſubſequenti libello, qui exhibitus eſt Cyrillo à Paulo Epiſcopo Emiſſeno Ioannis Antiocheni nomine cap. 28. & in Epiſtola, quæ deinceps ſequitur eiuſdem Ioannis ad Cyrillum cap. 34. Vbi pro eodem ſumitur, ἔχειν κεκαθηρημένον, & καθαιρῶν, vt ex conſequentibus apparet ἀναθεματίζομεν, & συναποδέχομεν. Et eadem phraſi vſi ſunt Patres quintæ ſynodi collatione octaua in ſententia, quam ſynodicè proferunt pro tribus Capitulis, hoc eſt contra Theodorum Mopſueſtenum, eiuſque nefaria dogmata, itidemque impia Theodoreti ſcripta aduerſus Anathematiſmos ſancti Cyrilli, & Epiſtolam Ibæ ad Marim perſam. Nam inter alia profitentur ſe tenere, ac ſeruare, & prædicare Eccleſiis fidem, quam expoſuerunt quatuor Concilia generalia Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinũ, & Chalcedonenſe. Eos autem, inquiunt, qui pro tempore condemnati, vel anathematizati à Catholica Eccleſia, & prædictis quatuor Conciliis ſunt, confeſſi ſumus, condemnatos & anathematizatos habere. Sic illi. Quæ verba ſine dubio græciſmum redolent, & è Græco in Latinam ſermonem verſa ſunt. Quamuis acta ſynodica perierint Græcè conſcripta.

Obſeruandum enim eſt. Atticos dupliciter, conſtruere participium. Vel enim verbum mutant in participium, idque dupliciter, vel addito verbo ſubſtantiuo. εἰμὶ, τυγχάνω, διατελῶ, vel verbo ἔχω. Exempla prioris modi ſunt, λέγων εἰμὶ, pro λέγω. εἰσελθὼν τύχω, pro εἰσέλθω. λέξας τύχῃ. pro λέξῃ. Apud Ariſtophanem, ἔχων διατελῶ, pro ἔχω. Exempla poſterioris ſunt non pauca, ἀτιμάσας ἔχει, pro ἠτίμασε. κρύψαντες ἔχουσι, pro ἔκρυψαν. ἔχω μαθὼν, pro ἔμαθον. ἔχω συλλαβὼν, pro συνέλαβον. ἔχει θαυμάσας, pro ἐθαύμαζε. Vel ornatus cauſa participium verbi ἔχω abundat, vt παίζεις ἔχων, iocaris, κλωπάζεις ἔχων, clam & inſtar furum proſpicis, ληρεῖς ἔχων, nugaris, & ſimilia.

Obſeruandum præterea eſt, in ſecundo membro diuiſionis circa verbum ἔχω, quòd non ſolùm conſtruitur cum participiis actiuis, quæ reſpiciunt actionem agentis, vt allata exempla probant, ſed etiam cum paſſiuis, quæ tamen operationem agentis ſignificant, & quaſi naturam ſubeunt actiuorum. Vt exempli gratia, Iuſtinus inſignis philoſophus, & celeberrimus Martyr: ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν σταυρωθέντα, ἐξορκίζοντες τὰ δαιμόνια ὑποτασσόμενα ἡμῖν ἔχομεν. Nos, inquit, qui credimus in crucifixum, cùm exorcizamus dæmonia, ſubiacentia nobis habemus. pro ὑποτασσομεν ἑαυτοῖς, ea nobis ſubiicimus. Item Baſilius Epiſcopus Seleuciæ in prima oratione circa hiſtoriam Dauidis: ἔχεις πάλιν ἐν τῇ γραφῇ τὸν Νῶε βοώμενον. Habes, inquit, ruſus in ſcriptura Noë celebratum. Sic poſſemus dicere in prima perſona, ἔχω σε βοώμενον πανταχοῦ, hoc eſt, ſenſu actiuo, βοῶ σε πανταχοῦ, celebro te vbique. Et apud Platonem referunt alij reperiri ad ſimilitudinem huius loquutionis, ἔχω ἐμαυτὸν ἀκοινώνητον, habeo me ipſum incommunicabilem, id eſt, me à conſortio abſtineo. Sic dici poſſet, ἔχω σε ἀκοινώνητον, te à conſortio arceo. Sic Nazianzenus oratione in ſacrum lauacrum, τῶν ἡμαρτημένων, οὐ τῶν ἁμαρτανομένων τὸ λουτρὸν ἔχει τὴν συγχώρησιν. Lauacrum peccata commiſſa, non quæ committuntur remittit, atque condonat. Vbi hæc phraſis ἔχει τὴν συγχώρησιν, habet condonationem, non hoc ſibi vult quod baptiſmus paſſiuè recipiat in ſe condonationem, ſed actiuo ſenſu quod eam aliis præbeat, atque peccata condonet. Eodem modo Eccleſiaſtici ſecundum quandam proportionem, & ſimilitudinem Atticorum, aiunt: ἔχω σε εὐλογημένον, ἔχω σε λελυμένον, ἔχω σε καθῃρημένον, ἔχω σε γεγυμνωμένον, ἔχω σε συγκεχωρημένον. Habeo te benedictũ, ſolutum, depoſitum, denudatum, venia donatum. Hoc eſt, benedico te, abſoluo te, depono te, denudo te, condono tibi peccata.

Neque enim Græci hoc modo loquendi, ſiue de rigore ſermonis, ſiue potiùs vſu dixeris, illud intelligere volunt, vt nimirum habeo te abſolutum, pro eo quod eſt, oſtendo te abſolutum, accipi debeat.

Confirmatur hoc totum à ſimili. Quippe à contrario quando ligant, & excommunicant, ſimillima phraſi vtuntur, ἔχω σε ἀφωρισμένον, pro ἀφορίζω σε, habeo te ſegregatum, hoc eſt, ſegrego te, ſecerno, & excommunico, vt exempla quoque paulò antè commemorata luculenter teſtantur, quin etiam preſbyteri quando aliquid vetant, ne fiat, trita & vernacula lingua ſolent dicere ἀσυχώρητον, dempto γ. ἑλληνικῶς dixeris ἀσυγχώρητον, quaſi illud quod aliquis patrare vult, eiuſmodi ſit, quod non mereatur veniam, ſitque inexpiabile, proinde non debeat fieri, vel quod ipſi, ſi fiat, nolint illud συγχωρῶ, condonare.

At non extat eiuſmodi forma in Euchologio. Equidem fateor. Neque enim, ſi extaret, in recenſendis aliorum opinionibus tantopere laboraſſem. Eſt tamen fre-

quens, & in ore multorum Confessariorum quotidie versatur, licet maior pars Græcorum ex ignorantia, quòd nesciant totam vim latere in his paucis verbis, ea nõ vtantur. qui autem vtũtur ex vsu quodã quotidiano, vocem quodam modo corruperunt locoque συγκεχωρημένον, vulgari, & corrupto vocabulo dicunt, συχωρημένον. Antistites verò, & Episcopi honoris causa, & dignitatis, siue etiam humilitatis solent istiusmodi formam pronunciare in tertia persona præsentis temporis hoc modo, ἡ
» ἐμὴ μετριότης ἔχει σε συγκεχωρημένον. Mea me-
» diocritas, siue humilitas habet te venia
» donatum, hoc est, dat tibi veniam.

Huius rei gratia subiiciam hîc diplomata duo, quæ absolutoriam continẽt formam, extantque in libro, qui inscribitur Turcogræcia. Alterum cuiusdam Pachomii Patriarchæ Constantinopolitani aduersus quemdam Arsenium, Catholicum virum cum Ecclesia Romana coniunctum Metropolitam Monembasiæ, collectorem ex antiquis libris scholiorum in septem tragœdias Euripidis, quem depositione, & excommunicatione ferit. Alterum Michaëlis Patriarchæ Antiocheni, qui Theodosium Zygomalam à ligamine peccatorum absoluit, virum; qui hac nostra ætate in Constantinopolitana Ecclesia floruit, & officio Magni Rhetoris & antiqua consuetudine functus est.

Diploma Pachomii.

Παχώμιος ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Τῇ ἡμῶν συνοδικῶς προκαθημένῃ μετριότητι, καί τινων συμπαρόντων ἀρχιερέων μετὰ τοῦ ἡμετέρου παντὸς κλήρου ἀνηνέχθη περὶ τοῦ παραβαινομένου νῦν Μονεμβασίας τοῦ λεγομένου Ἀποστόλη. ὡς τοῖς ἁπανταχοῦ εὑρισκομένοις χριστιανοῖς, τάχα Λατίνοις δῆθεν χαριζόμενος, προξενεῖ σκάνδαλα καὶ συγχύσεις. καὶ ἀνυποστόλως ἀφορισμοὺς ἐκδικάζει κατ' αὐτῶν, μὴ γινώσκων ὁ μάταιος, ὅτι αὐτὸς ταῖς ἀποφάσεσι καὶ ἀραῖς τῶν κανόνων ὑπόκειται, ὡς παραβαινόμενος καὶ ἔξω κανόνων ἀναξίως προβὰς εἰς ὃν νῦν λέγεται εἶναι τόπον. καίτοι γε πρώην τὰ κατ' αὐτὸν συνοδικῶς ἐνταῦθα πραγματεύσαντες, τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν διὰ μόνης ζώσης φωνῆς ἐξενεγκόντες ἠρκέσθημεν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ παύεται πάντα κινῶν λίθον κατὰ τῶν ἑκασταχοῦ ὀρθοδόξων, καὶ οὐδ' ὅλως βούλεται κατὰ τὸν Ἰούδαν ἐκεῖνον, ὅποι τυγχάνουσιν ἰέναι, διὰ τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν οὕτω συνοδικῶς καὶ ἐγγράφως ἐνδικώτατα ὡς συγχυστὴν καὶ σκανδαλοποιὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἔχει αὐτὸν ἀφωρισμένον ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ οὐσίᾳ τῷ ἀριθμῷ παντοκράτορος, καὶ ὑποστάτου τῶν ὅλων θεοῦ, οὔτε τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. ὡς δὴ πάλιν ἀναξίως καὶ παραβαινομένως προβάντα εἰς τὸν τῆς Μονεμβασίας ἀρχιερατικὸν θρόνον, ἔχει καθῃρημένον καὶ γεγυμνωμένον πάσης ἱερωσύνης καὶ ἀρχιερατικῆς ἀξίας τὸ σύνολον. οὕτως ἐν ἁγίῳ ἀποφαινόμεθα πνεύματι. πάντας δὲ τοὺς ἁπανταχοῦ εὑρισκομένους ὀρθοδόξους χριστιανοὺς ἔχομεν εὐλογημένους καὶ συγκεχωρημένους ἐν ἁγίῳ πνεύματι, μάλιστα δὲ ὅσους ὁ κατάρατος ἐκεῖνος ἠφώρισεν, ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ παντοδυνάμῳ ἐξουσίᾳ τοῦ θείου καὶ ζωαρχικοῦ καὶ παντοκρατορικοῦ πνεύματος ἔχει εὐλογημένους καὶ λελυμένους καὶ ἐλευθέρους δεσμοῦ τε καὶ ἐνοχῆς. οὕτω καὶ περὶ τούτων ἐν ἁγίῳ ἀποφαινόμεθα πνεύματι. οὗ αἰτία προβολητικὴ ὁμοούσιος ἡ προσκυνητὴ τοῦ πατρὸς ὑπάρχει ὑπόστασις ὅθεν τοῖς ἁπανταχοῦ δηλοποιοῦμεν ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς τὰ κατ' αὐτοῦ. ἵνα μή τις ὅλως αὐτῷ προσέλθῃ, ὡς ἔχοντι ἱερωσύνης. μήτε μὴν συγχέοιτο ὅλως τῷ ἐκχεομένῳ ὑπ' αὐτοῦ ἀφορισμῷ. οὗ ἕνεκα καὶ ἡ παροῦσα ἡμῶν ἔγγραφος ἀπόφασις ἐν ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς ἀπολέλυται αὐτῷ.

« Pachomius miseratione Dei Archiepi-
« scopus Constantinopoleos Nouæ Romæ,
« & Oecumenicus Patriarcha.

« Ad nostram in Synodo præsidentem
« mediocritatem, vna quoque præsentibus
« quibusdam Pontificibus cum toto Cle-
« ro nostro, relatum est de præuaricatore
« nunc Monembasiæ Apostole nominato,
« quod vbiuis locorum Christianis, studio
« nimirum Latinis gratificandi præbeat scã-
« dala, & perturbationes, ac sine vllo metu
« excommunicationes contra eos fulminet,
« nolens intelligere vanus homo, sese esse
« illum, qui condemnationibus, & execra-
« tionibus canonum subiaceat; vt qui ille-
« gitimè, spretisque canonibus indignè ad
« locum, in quo nunc dicitur esse, progres-
« sus sit. Atqui cùm antea causam eius hîc
« synodicè tractaremus; sententiam in eum
« viua tantùm voce pronunciare satis habui-
« mus. Sed quia non cessat, omnem mouere
« lapidem; vt officiat vbique orthodoxis;
« nec vllo pacto vult, vtpote Iudæ imitator,
« eodem vbi illi sunt, ire; [hoc est, eorum
« vestigia sequi.] Ideo mediocritas no-
« stra, synodicè, ac in scriptis eum iustissimè
« vt perturbatorem, & scandalorum aduer-
« sus orthodoxos auctorem ἔχει ἀφωρισμένον,
« (en forma excommunicationis) habet ex-
« communicatum in hoc, & in futuro sæ-
« culo à sancta consubstantiali, indiuidua,
« & inconfusa Trinitate, vno, inquam, Deo
« substantia & numero, omnipotente, &
« cunctorum conditore. Rursus eundem vt

qui indignè, & contra leges Pontificalem Moncbasiæ sedem occupauit, ἔχει καθῃρημένον (ecce forma depositionis) habet depositum (hoc est, pro deposito habet seu deponit.) omnique prorsus sacerdotio, & pontificia dignitate exutum. Hæc est sententia nostra, quam sancto spiritu auctore, approbatoreque in ipsum pronunciamus. Cunctos verò rectè sentientes Christianos vbicunque locorum sunt in Spiritu sancto, ἔχομεν εὐλογημένους καὶ συγκεχωρημένους, (ecce forma absolutionis) benedictos, & venia condonatos habemus.) hoc est benedictione nostra prosequimur, & absolutos censemus, seu absoluimus (maximè autem eos, quoscunque execratus ille excommunicatione percussit. mediocritas nostra (repetit formam absolutionis) omnipotente potestate diuini, viuifici, & omnipotentis spiritus benedictos censet, & veniam consequutos, solutosque, ac liberos vinculo, & reatu habet. Sic de his quoque in Spiritu sancto sententiam pronunciamus, cuius causa productiua (ecce tibi error Græcorum in productione Spiritus sancti) immediatè adoranda est Patris hypostasis. Vnde cunctis quibuscumque in locis sunt, rectè sentientibus Christianis nota facimus, quæ contra eum egimus, ne omnino quisquam ad ipsum accedat, tanquam vestigium habentem sacerdotij. Neque vllo modo perturbetur effusa ab ipso excommunicatione. Quibus de causis etiam hæc scripta sententia nostra sub circularis ad omnes Epistolæ edita est forma.

Alterius diplomatis inscriptio, vel vt aliis placet, ἀπογραφὴ, non ἐπιγραφὴ, subscriptio est huiusmodi: συγχωρητικὴ εὐχὴ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Μιχαὴλ, ἣν ἀναγινώσκει ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ εἰς αὐτὸν ἐξομολογηθέντος, φέρων καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, καὶ ὑπευχόμενος τὰ σωτήρια, καὶ νουθετῶν ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιεῖν ἀγαθόν. Absolutoria deprecatio Patriarchæ Antiocheni Michaëlis, quam recitat supra, caput eius, qui ipsi confitetur, gestans Pontificiam stolam, & deprecans salutaria, monens item declinare à malo, & facere bonum.

Ipsa verò deprecatio sic habet: Μιχαὴλ ἐλέῳ θεοῦ πατριάρχης τῆς μεγάλης θεουπόλεως Ἀντιοχείας, καὶ πάσης ἀνατολῆς.

Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ δωρεᾶς καὶ ἐξουσίας τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ πνεύματος, τῆς δοθείσης παρὰ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τοῖς θείοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰς τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας, εἰρηκότος αὐτοῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. καὶ ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐξ ἐκείνων δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀλληλοδιαδόχως ταύτης διαβάσης τῆς θείας χάριτος, ἔχει συγκεχωρημένον καὶ τὸν κατὰ πνεῦμα υἱὸν αὐτῆς Θεοδόσιον, εἰς ὅσα καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἥμαρτε, καὶ εἰς θεὸν ἐπλημμέλησε λόγῳ, ἔργῳ, διανοίᾳ, καὶ πάσαις αὐτοῦ ταῖς αἰσθήσεσι. καὶ εἰ ὑπὸ κατάραν ἢ ἀφορισμὸν ἀρχιερέως, ἢ ἱερέως ἐγένετο. ἢ πατρὸς ἢ μητρὸς αὐτοῦ, ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι περιέπεσεν, ἢ ὅρκον παρέβη, ἢ ἄλλοις τισὶν ἁμαρτήμασιν ὡς ἄνθρωπος περιεπάρη, καὶ πνευματικοῖς αὐτὰ πατράσιν ἐξωμολογήσατο, καὶ τὸν παρ᾽ αὐτῶν κανόνα ἀκριβῶς ἐποιήσατο. ἐκ τούτων πάντων τῶν ἐνοχῶν καὶ δεσμεύσεως λύομεν αὐτὸν καὶ ἐλεύθερον ἔχομεν καὶ συγκεχωρημένον τῇ παντοδυνάμῳ ἐξουσίᾳ καὶ χάριτι τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ πνεύματος.
Michaël miseratione Dei Patriarcha magnæ Dei Vrbis Antiochiæ, totiusque Orientis.

Gratia, dono, ac potestate sancti, & auctoris vitæ spiritus, (quæ à Saluatore nostro Iesu Christo diuinis suis discipulis, & Apostolis data est, ligandi, atque soluendi peccata hominum, cùm dixit, Accipite Spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Et quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis; quæ etiam potestas ab illis ad nos continua successione transiit,) Mediocritas nostra habet venia condonatum spiritualem filium suum Theodosiũ in quibuscunque etiam ipse vt homo deliquit, atque in Deum verbo, opere, cogitatione, omnibusque suis sensibus peccauit, & si imprecatione, seu excommunicatione Pontificis, seu Sacerdotis, vel patris aut matris suæ obnoxius fuit, vel sibi ipse malum imprecatus est, seu iusiurandũ violauit, vel etiam aliis quibusdam erratis, quippe qui homo sit, & ipse confixus est, & hæc quidem spiritualibus Patribus cõfessus est, ab eisque impositam sibi pœnitentiam diligenter perfecit, à reatu, nexu, & ligamine horum omnium omnipotenti potestate gratiaque sancti, & adorãdi Spiritus, eum soluimus, & habemus liberum, & venia donatum. (hoc est liberum eum facimus, & veniam ipsi damus.)

Hanc eandem orationem absolutoriam vidi postea cùm hæc iam scripsissem, concessam Leopoli, quæ est Metropolis Russiæ, cuidam Petro Archidiacono Rutheno à Patriarcha Ioachimo Antiocheno,

qui

qui illas regiones nostra ætate peragrauerat. Vnde obseruare potui certam esse normam absoluendi in Ecclesia Antiochena, & longe antea vsurpatam fuisse ab Antistibus illius sedis.

Illud nobis aliquis fortassis obiiciet, formam absolutionis in his literis esse illa postrema verba: αὐτὸν λύομεν, καὶ ἐλεύθερον ἔχομεν, eum soluimus, & liberum habemus, hoc est facimus.

Non negarem posse esse formam, sed & si deessent, sufficerent quæ in principio literarum ponuntur. Mediocritas nostra venia donatum habet, hoc est dat veniam. Hæc enim postrema potiùs ad maiorem explicationem intexere solent, & nihilominus in his postremis superiora repetunt: ἐλεύθερον ἔχομεν, καὶ συγκεχωρημένον. Vbi etiam verbum ἔχω non solùm cum participio συγκεχωρημένον, sed etiam cum ἐλεύθερον connectunt. Et rarò cæteri Græcorum dicunt, συγχωροῦμεν, λύομεν, frequentissimè λελυμένον & συγκεχωρημένον ἔχομεν. Neque illud nos mouere debet, quod συγκεχωρημένον, videatur esse præteriti temporis, nam hîc accipitur in significatione præsentis. Ita etiam Christus dixit: ὧν ἂν ἀφῆτε, ἀφέωνται, ὧν ἂν κρατῆτε, κεκράτηνται. Vbi ἀφέωνται, & κεκράτηνται, sunt præteriti temporis. Sic enim formatur verbum ἵημι, ἥσω, ἧκα, mutato η in ω ὧκα. Addito ε, ἕωκα. Passiuum ἕωμαι, ἀφέωμαι, ἀφέωνται. Et alibi idem Saluator ait, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι. Quæ verba, si grammaticorum regulas inspicias, dices Latinè, dimissa sunt tibi peccata, si sensum auctoris spectes, rectissimè Latinus interpres vertit, remittuntur tibi peccata. Adde quòd in formulis loquutionũ suprà recensitis, repetitur modus præteriti temporis. Item sunt verba nonnulla, quorum præterita sumuntur pro præsentibus: οὕτω πέπυκα pro οὕτω φρονῶ ἔχω. Et cõtra alia præsentia quæ sumuntur pro præteritis, ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα, &c.

Solent autem Græci Patriarchæ eiusmodi diplomata indulgentiarum instar, & cuiusdam Iubilæi concedere, ob eamque causam appellant ea συγχωροχάρτια, quasi dixeris condonatitias literas. Concedunt autem tum iis, qui apud eos confitentur, si postulent, tum aliis, quos iam supponunt priùs confessos fuisse, cuius sanè confessionis auricularis mentionem in literis faciũt.

Cæterùm quæ in calce harum literarum Patriarchę Antiocheni ponũtur: ὅσα δὲ διὰ λήθην, ἢ αἰδῶ ἀνεξομολόγητα εἴασε, κἀκεῖνα συγχωρήσαι αὐτῷ ὁ ἐλεήμων θεὸς ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Quæcumque verò obliuione, vel verecundiæ causa confiteri prætermisit, illa quoque condonet ipsi misericors Deus, qui est benedictus in sæcula. Et quæ etiam in aliis diplomatibus Patriarchæ Constantinopolitani memini me legisse, & videre licet in vndecimo capite primi responsi Hieremiæ aduersus hæreticos Confessionis Augustanæ, vbi ad verbum sic habetur: ὅσα δὲ διὰ λήθην, ἢ αἰδῶ ἀνεξομολόγητα εἴασεν, εὐχόμεθα τῷ ἐλεήμονι καὶ πανοικτίρμονι θεῷ καὶ ταῦτα συγχωρηθῆναι αὐτῷ, καὶ πεπείσμεθα τὴν συγχώρησιν τυχεῖν ἐκ θεοῦ λήψεσθαι. Quicquid verò peccatorum aut propter obliuionem omiserit, aut propter verecundiam obticuerit; oramus misericordem, & mitissimum Deum, vt ei hæc quoque remittantur, & confidimus ea ipsi remissum iri.

Hæc inquam, & similia, omisso διὰ λήθην, iusta reprehensione non carent. Licet enim illis verbis, quæcumque per verecundiam confiteri omisit, condonet ipsi Deus, non videãtur absoluere; sed deprecari, & ostendere pium affectum, quo cupiunt pœnitenti, si rectè non est confessus, sed propter pudorem aliquid omiserit, vt Deus sit illi propitius, & misericors; tamen possent hæc verba præbere ansam pœnitentibus ad non rectè, integréque confitendum.

Neque est cur aliquis dicat pro Græcis, Christum Dominum dicere vniuersè, quæcumque solueritis. Nam intelliguntur ea omnia quæ pœnitens confessus, vel etiam oblitus fuerit; Non autem quæ malitiosè omiserit. A quibus Cõfessarius, neque habet, neque potest habere animum absoluendi pœnitẽtem, qui verè pœnitens non est. Neque Græcorum Patriarchæ ab iis pœnitentem soluunt, sed tantùm rogant Deum. Alioquin id nihil aliud esset, quàm extra Sacramentum absoluere, quod tamen nulla ratione vsus Græcorum admittit. Neque id sonat apud eos illa trita, propriissima, & valde germana huius Sacramenti vox, ἐξομολόγησις, atque ἐξαγόρευσις.

Quin & ipse Hieremias, qui hæc scripsit, statim post ea verba ad probandũ, quæ de exomologesi antea dixerat infert: ὡς γὰρ ὁ θεῖος Βασίλειος, ὁ τὰ πνευματικὰ μέγας φησί, πᾶν ἁμάρτημα ἀναφέρεσθαι δεῖ τῷ προεστῶτι. κακία γὰρ σιωπηθεῖσα, νόσος ὕπουλός ἐστι τῇ ψυχῇ. Vt enim diuinus Basilius rerum spiritualium peritissimus ait, omne peccatum exponendum est antistiti. Malitia enim silentio tecta, morbus subexulceratus est animæ. Quæ verba Basilij oppugnant ea, quæ ipsi asserunt, ὅσα δι' αἰδῶ ἀνεξομο-

λόγητα εἶναι, ποιούμεθα τὴν συγχώρησιν τύπον ἐκ θεοῦ λήψεσθαι. Proinde existimo Patriarchas facilè id prætermissuros in posterum, si aduerterint. Alioquin est non ferendus abusus, ac planè destruens auricularem confessionem.

Ante aliquot annos cùm degerem in Russia incidi in quendam Græcum, cui nomen erat Nicephorus, Ecclesiæ Constantinopolitanæ Archidiaconum, dignitate, ac officio πρωτοσύγκελλον, hominem alioqui non indoctum, cæterùm supra quàm dici possit, tum φιλότιμον, tum audacem, ac proinde Reipublicæ Christianæ maximè turbatorem, ac perniciosum. Nam & à Confessionibus fuit multis, cùm non esset Presbyter, & vt obtineret Patriarchatum, cuius absente Hieremia, qui eleemosynæ colligendæ causa aberat in Moschouia, curam gerebat, tantùm æris alieni contraxerat, vt neque Hieremias, neque post eum subsequuti nonnulli alij Patriarchæ eo potuerint se liberare. Quòd eo animo fecerat, vt Hieremias desperata solutione cederet illi dignitatem Patriarchalem. At enim cùm minimè res illi ex animi sententia euenisset, adiecit animum ad res Multanorum, quantas verò turbas in eo principatu excitarit, longum est dicere, atque ad institutum nostrum nihil pertinet, ἀλλὰ δίκη κίχε πάντας, vt ille ait Poëta. Nam accusatus à Principe Moldauiæ apud serenissimum Regem Poloniæ, huius nominis Sigismundum tertium, qui nunc feliciter regnat, in cuius regnum confugerat, & Russorum concordiam iam cum Romana Ecclesia factam perturbare cœperat, damnatus ad perpetuos carceres, miserè mortem obiit.

Vt igitur vnde digressi sumus, redeamus, is interrogatus à me de absolutionis forma, hanc assignauit: ἡ θεία χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος δι᾽ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἐλαχίστου δούλου αὐτῆς ἔχει συγκεχωρημένα ὅσα ἥμαρτες ἐκ νεότητός σου μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ ὥρας. » Diuina gratia sanctissimi Spiri» tus per me peccatorem, & minimum ser» uum suum habet condonata quæcunque » peccasti à iuuentute tua vsque in præsen» tem diem, & horam.

Quo magis rarus sum superiorem formam suum pondus, quale nimirum in huiusmodi Sacramento requiritur, retinere, ac firmam, & stabilem esse.

Gabriel Philadelphiæ antistes in libello de Sacramentis, vbi agit de Sacramento Pœnitentiæ hanc assignat formam: ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἔχει σε συγκεχωρημένον καὶ λελυμένον. Gratia sanctissimi Spiritus per meam « humilitatem habet te venia donatum, & « absolutum. «

Hanc eandem varietatem formarum, & easdem fermè sententias reperiri etiam apud Ruthenos; communiter enim Confessarij vel deprecatiuè, vel imperatiuè modo superiùs explicato pœnitentes absoluunt. Neque desunt tamen orationes apud quosdam, quæ veram huius Sacramenti contineant formam, vt in quodam libro Russorum idiomate manu scripto Reuerendissimus & Illustrissimus Metropolita Chiouiensis Hypatius Pocieij mihi ostendit, vbi inter alia in fine orationis absolutoriæ, hæc habentur. Ego quoque Pa« ter tuus spiritualis, potestate mihi à Deo, « & à superioribus meis concessa, absoluo te « ab omnibus peccatis tuis. «

Cæterùm præstat more nostro in gratiam lectoris hîc eam inserere, quæ sic habet.

Domine Deus noster, qui claues Regni « tui Petro Principi Apostolorum concre« didisti, & Ecclesiam tuam super eum fun« dasti, eique potestatem in terra ligandi, at« que soluendi dedisti, exaudi nos hodie in« dignos famulos tuos, orantes pro emunda« tione serui tui N. & confidentes in te, qui « dixisti per os sanctorum Prophetarum tuo« rū, Conuertimini ad me, & ego conuertar « ad vos, & illud. Nolo mortem peccatoris, « sed vt conuertatur, & viuat. Tu ergo ama« tor hominum, ne auerseris seruum tuum « N. qui nunc reuertitur à via erroris, sup« plicatque tibi, vt eum emundes; sed beni« gnitate tua subleua eum, quia tu pœniten« tium saluator es, & eorum, qui ad te con« uertuntur, Deus. «

Hucvsque nihil de forma, sed & Græci ipsi habent hanc eandem orationem, & ea circumfertur sub nomine Methodij Patriarchæ, cuius initium illud est: Δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας σου Πέτρῳ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων κατεπιστεύσας. Quam tamen non solent recitare, nisi super eos, qui cùm antea desertores fidei extiterint, postmodum facti pœnitentes ad eandem fidem redeunt.

At Rutheni post hanc orationem cōuertendo se ad pœnitentem subiungunt. Ipse « igitur idem Deus, qui propter nos incarna« tus est, totiusq; mundi peccata tulit, & om« nes vult saluos fieri, potestate sua statuit, « pœnitentes de peccatis in gratiā recipien« dos esse, & ideo ab omnibus peccatis, quæ« cunque nunc corā me indigno cōfessus es, «

» liberũ te faciat. Ego quoq; pater tuus spi-
» ritualis poteſtate mihi à Deo, & à ſuperio-
» ribus meis conceſſa abſoluo te ab omni-
» bus peccatis tuis. Det ergo tibi Deus, vt
» in hoc, & in futuro ſæculo irreprehenſibi-
» lem te ſiſtas iudicio eius, qui eſt benedi-
» ctus in ſæcula.

Eſt ergo vera forma apud Græcos, ſed duo ab illis requirenda, & vt fierent, optanda eſſent. Alterum vt paſſim ea omnes vterentur, quod non faciunt. Alterũ vt in re præſenti, nimirum grauiſſima, atque omnino neceſſaria, non cuilibet liceret ad libitum his, vel aliis verbis, & orationibus eam enunciare, ſed vna eſſet & oratio, & forma certa & determinata, quæ omnibus inſeruiret, quæque in Euchologio contineretur. Atque hæc de forma huius Sacramenti, quod ad Græcos attinet, ſufficiant.

De forma Latina.

Capvt IIII.

Forma Latina eſſentialis ſunt hæc verba, Ego te abſoluo, ſiue abſoluo te, ἐγώ σε λύω.

Eadem forma κατὰ πλάτος.

» Deprecatio ante formam. Miſerea-
» tur tui omnipotens Deus, & dimiſſis pec-
» catis tuis perducat te ad vitam æternam.
» Oratio complectens formam. Dominus
» noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt ſummus Põ-
» tifex, per ſuam piiſſimam miſericordiam
» abſoluat te, & ego auctoritate ipſius, licet
» mihi indigniſſimo conceſſa, in primis ab-
» ſoluo te ab omni vinculo excommunica-
» tionis, ſuſpenſionis, & interdicti in quan-
» tum poſſum, & indiges, deinde eadem
» auctoritate, ego te abſoluo ab omnibus
» peccatis tuis in nomine Patris, & Filij, &
» Spiritus ſancti.

Poſtremò ſequitur deprecatio, quæ eſt eiuſmodi.

» Paſſio Domini Noſtri Ieſu Chriſti, &
» merita Beatæ Mariæ ſemper Virginis, &
» omnium Sanctorum, & quicquid boni fe-
» ceris, & mali patienter ſuſtinueris, ſit
» tibi in remiſſionem peccatorum tuorum,
» in augmentum gratiæ, & in præmium
» vitæ æternæ.

Εὐχὴ πρὸ τῆς συγχωρήσεως.

Ἐλεήσαι σε ὁ παντοδύναμος θεὸς, καὶ συγχώρησιν δοὺς τῶν παραπτωμάτων, ἀξιώσαι σε τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἀμήν.

Εὐχὴ περιέχουσα τὴν συγχώρησιν.

Ο κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μέγας ἀρχιερεὺς διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν δώῃ σοι τὴν συγχώρησιν. κἀγὼ τῇ ἐκείνου ἐξουσίᾳ, εἰ καὶ ταύτην ἀναξίως ἐγχειρισθεὶς, λύω σε ἐν πρώτοις ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ ἀφορισμοῦ, ἀργίας, καὶ οὐτινοσοῦν ἐπιτιμίου, ἐφόσον δυνάμαι, καὶ αὐτὸς χρήζεις. εἶτα τῇ αὐτῇ ἐξουσίᾳ ἐγώ σε λύω τῶν σῶν παραπτωμάτων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Εὐχὴ μετὰ τὴν λύσιν καὶ συγχώρησιν.

Τὸ πάθος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἱερὰ κατορθώματα τῆς μακαρίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ πᾶν ὅ,τι ἂν ἀγαθὸν πράξῃς, ἢ δεινὸν καρτερικῶς ὑπενέγκῃς, ἔστω σοι εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου, εἰς αὔξησιν τῆς θείας χάριτος, καὶ εἰς ἔπαθλον τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἀμήν.

His ita fuſius diſputatis, tandem nolui prætermittere, quin etiam hic cum ſuperioribus Græcorum formis, Latinorum formam contexerem, vt cuilibet preſbytero Græcorum, ſi ea velit vti, liberum ſit. Profectò ſine vllo prorſus populi ſcandalo vera forma enuntiatiua, ſiue cum orationibus Latinorum, ſiue aliis vti quiſque poterit. Non enim populus iſta ſcire curat. Neque animum intendit, vt hanc vel illam formam agnoſcere velit, modò Græcè proferatur.

De Iuriſdictione Græcorum Sacerdotũ. An ipſi verè poſſint abſoluere, & pœnitentes verè abſoluantur.

Capvt V.

Postqvam de materia, & forma egimus huius Sacramenti, ſequitur vt ſaltem leuiter attingamus Iuriſdictionem preſbyterorum. An illam habeant Parochi Græcorum. Qua in re duplex dubium moueri poteſt. Alterum an verè poſſint abſoluere. Alterum an de facto abſoluant. Primum reſpicit confeſſarios, ſecundum pœnitentes Græcos, qui non videntur eſſe capaces abſolutionis. Ratio autem dubij eſt, quia cùm ſint ſchiſmatici: & præterea Oecumenicum Sacroſanctum Conci-

lium Florentinum reiicere audeant, excipio multos inter eos verè Catholicos, viros graues, pios, virtute præditus, & laude dignos, sanam doctrinam amplectentes, qui tamen pauci sunt respectu aliorum. Reliqui verò cùm non sint coniuncti cum Romana Ecclesia, non sunt veri pastores, ergo non possunt absoluere, vno excepto casu, in articulo mortis, in quo quidem vel de iure diuino conuenit omnibus, vel de iure positiuo & Ecclesiastico piissima mater Ecclesia, ne in suos fideles pœnitentes crudelis esse videatur absente Catholico sacerdote, potestatem facit excommunicato schismatico, & hæretico absoluendi eos, qui animam agunt.

Præterea qui non habet Spiritum sanctum non potest remittere peccata, dictum est enim Io. 20. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. At hæretici, & schismatici non habent Spiritum sanctum, ergo.

Ad hoc postetius respondeo. Argumentũ militare etiam contra malos Christianos, quantumuis licet Catholicos, qui sunt à Confessionibus audiendis. Neque enim ipsi habent Spiritum sanctum; & tamen ex officio illis iniuncto verè vt ministri peccata dimittunt.

Locus itaque Ioannis, de potestate dimittendi peccata, intelligitur, & exponunt Chrysostomus, & Cyrillus. Quæ sanè potestas potest esse sine gratia gratum faciente. Non est autem alienum à sacra scriptura spiritum vocare dona Spiritus sancti 1. Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, & statim, explicat dona Spiritus sancti. Alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij autẽ sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in vno spiritu. Alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum &c. & c. 14. Spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt. Vbi spiritum vocat Apostolus donum prophetandi à Spiritu sancto datum.

Alij dicunt, eo modo loquendi, voluisse Dominum significare effectum Sacramentorum præcipuè pendere à virtute Spiritus sancti. Sic intellexit Dionysius Areopagita, Chrysostomus homilia 6. in 2. ad Corinthios. S. Bernardus, & alij quorum testimonia in hoc libro alibi prolixè retulimus. Hacque ratione assistit Spiritus sanctus & operatur in Sacramentis, licet non operetur in ministro, hoc est, non eum sanctificet.

Tandem non desunt Patres, vt Ambrosius, & Augustinus, qui eo loco per Spiritum sanctum intelligunt spiritum, vt largitur veram charitatem, & diffundit eam in cordibus nostris. Et hoc modo datur gratia gratum faciens per sacram ordinationem initiatis, non vt simpliciter dimittant peccata, id enim habent per potestatem sibi traditam, quæ distincta est à gratia, sed vt dimittant sine offensa Dei.

Vt autem quæ priùs obiecta sunt, diluamus, distinguendum est. Vel enim Parochus Græcus, & pœnitens vterque est cõiunctus cum Romana Ecclesia. Et tunc sine dubio rectè fit absolutio. Vel neuter est coniunctus non solùm materialiter, sed etiam formaliter, quia nimirum culpabiliter, & sciens dissentit ab Ecclesia, & tunc nullum est Sacramentum, quia est obstinatus in statu peccati mortalis, & ideò incapax Sacramenti Pœnitentiæ. Vel Parochus Græcus est seiunctus ab Ecclesia, & errat in fide, pœnitens bene sentit. Et in hoc casu sunt, qui putent ex Concilio Constantiensi Parochos Græcos verè posse absoluere sibi subditos (licet mortaliter peccent administrando Sacramentum) eo ipso quòd non sunt nominatim tales declarati, ac denunciati excommunicati. Nec adempta fuit illis vnquam talis potestas, sed tolerantur ab Ecclesia. Pœnitens autem non peccat, dum vtitur suo iure, & Confessarium adit ab Ecclesia toleratum.

Hæc sententia mihi valdè probatur. Cui tamen illud non parum officere videtur. Nempe quòd alij Patriarchæ Latini loco Græcorum à Pontifice, credo, Innocentio tertio, vt ex illorum temporum historiis constat, substituti sunt. Hac ratione videtur Pontifex declarasse eos veluti schismaticos, & non veros, ac legitimos Pastores. Quod enim causa schismatis alij creati fuerint, hoc Eugenius quartus tacitè quidem, verùm non obscurè in Concilio Florentino significare videtur. Quippe qui, facta vnione, negabat, se velle deponere Latinum Patriarcham, nisi Græci, mortuo Iosepho, alterum à se confirmandum eligerent.

Hoc non obstante, credo Pontificem ita hos elegisse, & creasse, vt illos nominatim schismaticos esse non declarauerit, sed potiùs tolerauerit, spe scilicet concordiæ aliquando faciendæ. Ducor autem

in hanc sententiam, vt ita existimem, tum quia Eugenius Quartus ante Vnionem Iosephum Patriarcham Constantinopolitanum, tanquam legitimum, & verum Patriarcham excepit. Quem lõgè præcesserat, vigente tamen schismate, Ioannes Veccus patriarcha item Constantinopolitanus, qui fuit vir acerrimi ingenij, valde pius, & Catholicus, & scripsit libellum aduersus responsiones Græcorum de processione Spiritus sancti à Filio, ita vt appellaretur à suis Græcis λατινόφρων. Pro cuius defensione Cardinalis etiam Bessario conscripsit apologiam contra Gregorium Palamam, quem libellum nos latinitate donauimus; tum etiam quia post Concordiam transactã, non deposito Latino Patriarcha, duos deinceps Patriarchas Græcos creatos Constantinopoli Ecclesia Romana, quippe sibi cõiunctos, legitimos habuit. Hi Gregorius Protosyncellus, & Gennadius Scholarius fuere. Post quos Romani Pontifices contra alios Patriarchas schismaticos, vel hæreticos nihil ediderunt. Nec eos disiunctos esse ab Ecclesia declararũt. Quin potius eos ad Concilium Tridentinum inuitarunt; vt mihi retulit nonagenarius vir, Gaspar Viuianus integerrimus Antistes Anagninus rerũ Græcarum peritissimus; cuius aliàs in hoc opere nostro mentionem honorificam fecimus. Quamuis ipsi Patriarchæ, ne aduentus eorum in Italiam suspectus esset Turcæ, absentiam suam excusauerint. Postremò hac ipsa nostra ætate Gregorius ille verè alter Magnus XIII. totum sane orbem vasto animo agitans, mentisque oculis benignissimè perlustrans, & admodum gloriosis facinoribus exornans, orientalem verò plagam, singulari quodam, paternoque affectu perspiciens Vnionis causa faciendæ ad eos veluti ad veros Patriarchas nuncios cum literis miserat de suscipiendo Calendario.

Itaque hac ex parte non obstat, quin Sacramentum effectum suum sortiatur.

Vel tandem Parochus est Orthodoxus, pœnitens schismaticus; & tunc de pœnitente rursus subdiuisio adhibenda est. Vel enim est talis, quod aiunt materialiter tantùm, hoc est, qui inuincibiliter errat; & tunc sicut non peccat errando, ita est capax absolutionis, quam potest obtinere tam à Parocho orthodoxo, quàm à schismatico ab Ecclesia tolerato. Plurimos autem esse in Græcia nunc, qui inuincibiliter errent, affirmant earũ regionũ periti. Vel est formaliter schismaticus, & tunc ex defectu tam ipsius Confessarij, quãuis rectè sentientis, quàm pœnitẽtis nulla sit absolutio. Confessarij quidem, quòd non habeat potestatẽ (nisi in articulo mortis) absoluẽdi peccata reseruata in Bulla Cœnæ Domini, qualia sunt peccata schismatis, & hæreseos. Pœnitentis verò quia impossibile est etiam in articulo mortis absolui eos, qui ab hæresi, & schismate non recedunt, sed in eam execrandis erroribus firmato, ac pertinaci animo perseuerant. Ex his autem patet solutio ad vtrumque supra propositum dubium.

Illud hoc loco lectores monendi videntur, inter alios Græcos esse quoddam genus hominum, qui ignorantes vim schismatis indifferẽter se gerunt cum Latinis, & Græcis, ac modò ritu Græco, modò verò Latino prout locus, tempus, & occasio tulerit, Sacramenta suscipiunt, quasi verò nihil intersit hoc, vel illo modo quis faciat.

Quidam etiam, alioquin coniuncti cum Romana Ecclesia non ministros, sed ritum inspiciunt, & suspiciunt, quem certò sciunt antiquissimum esse, & augustissimum. Neque solùm tolleratum, verùm etiam approbatum, & laudatum à Romana Ecclesia, quippe eo clarissima Ecclesiæ lumina Athanasius, Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, aliorumque Patrum Græcorum nobilissima Corona vsi sunt. Quid ergo de his, & similibus dicemus? Hi sane Catholici, & Orthodoxi censentur, quibus non interdicitur communicatio cum Parochis Græcorum. Non enim nominatim tales esse declarati sunt.

Est ergo Deus optimus Maximus diues in Misericordia, & miserationes eius super omnia opera eius.

DE EXTREMA VNCTIONE LIBER QVINTVS.

De materia, & nomine huius Sacramenti.

CAPVT I.

MATERIA huius Sacramenti, (quod instar medicinę cuiusdam spiritualis confertur) est purum oleum, quod nō sit permixtum cum aliis aromatibus instar vnguenti Confirmationis. Oleum, inquam, quod sit aptum ad mitigandum, & sanandum, σωματικῶς καὶ θεωρητῶς, dolores corporis, ἀθεωρήτως, καὶ ἀσωμάτως, morbos animi. Vt in Baptismo elementum aquæ est efficax ad abluendum sordes corporis, & spiritus; à quo nimirum oleo etiam hoc mysterium nomen accepit. Dicitur enim à Græcis scriptoribus, ἅγιον ἔλαιον, sanctum oleum, tum quòd benedictione, quæ videtur esse de essentia Sacramenti, sanctum fiat, tum quòd alios vnctione sanctos efficiat. Passim verò cæteri Græci εὐχέλαιον, hoc est, oleum cum oratione appellant, composito nomine ex eo, quòd Iacobus Apostolus dixerit, aduocent Presbyteros, & orent super eum, vngentes eum oleo.

In hoc Sacramento vsus Græcorum recensendus est, vt status subsequentium quæstionum facilius innotescat. Quocirca sciendum est in Ecclesia Orientali non solùm Episcopos, sed etiam Presbyteros solitos esse benedicere oleum infirmorum, quo deinde inungunt non solùm ægros, sed etiam beneualentes, & pœnitentes.

Vnde duplex oritur difficultas, altera, Vtrum Presbyter possit benedicere: Altera num firmis viribus robustus & beneualens hoc oleo inungi queat. De his vtrisque breuiter, ac dilucidè agemus.

De Ministro consecrante materiam huius Sacramenti.

CAPVT II.

ECCE itaque tibi statim à limine occurrit difficultas. Materia enim huius Sacramenti, videlicet oleum, apud Græcos æquè à Presbytero, atque à Pontifice consecratur. In Latina Ecclesia nonnisi Episcopus illud benedicere solet.

Quòd nonnulli recentiores Latinorum scriptores adeo intrinsecè, deque essentia Sacramenti existimant esse, vt si ab alio benedicatur, non esse Sacramentum, affirmare non dubitent.

Itaque duplex constituunt genus Vnctionis, quæ ad curandos infirmos à Christianis adhiberi consueuit. Alterum, quod est Sacramentum à Christo Domino, sicut & cætera, institutum, à Iacobo Apostolo promulgatum. Alterum, quo vsi sunt multi sancti etiam laïci ad expellendos morbos. Discrimen inter hæc ponunt, quòd materia primi generis, pontificia benedictione perficitur, alterius verò minimè. Quocirca ista reciprocari existimant, vt si Sacramentum conferatur, fit olei benedictio Pontificia, & si eiusmodi benedictio fit, Sacramentum conferatur, alioquin mi-

nimè. Per consequens omnes alias vnctiones, quæ fiunt extra Sacramentum, referuntad oleum, quod non fit ab Episcopo consecratum. Sed hoc non esse adeò exploratum, & certum, aliquot exemplis in contrarium allatis infra probabo.

Græcorum autem recentiores vtuntur etiam ipsi hoc duplici genere. Nam sæpiùs vngūt infirmos non adeo grauiter decumbentes, immò & semetipsos quantumuis sanos oleo lampadis, quæ in honorem Angelorum Reginæ, vel alterius ex numero beatorum Patroni accenditur. Quod tamen fit, vel propter deuotionem, & fidem suscipientis, vel etiam merita & sanctitatem tam superi inuocati, quàm ministri conferentis. Et hoc non existimant esse Sacramentum. At verò quod vocant εὐχέλαιον, firmissimè tenent esse Sacramentum. Nam & fit solenni cerimonia, & conuocant, quando commodè haberi possunt, septem presbyteros, recitant, præterea septem Epistolas, quarum 1. est illa Iacobi, septem item Euangelia propositæ rei satis accōmodata. Denique octo, seu potiùs nouem peccationes, quarum vna huius Sacramenti formam complectitur. Ad hæc, integrum canitur officium, sub nomine κανόνος, id est, regulæ, quod verbum (hæc autem refero ad maiorem fidem faciendam rei, quæ in quæstione versatur) musicis præfinitam, præscriptam, ac determinatam mensuram hymnorum significat, propterea, & Canonem vocant, quòd modulationes eam mensuram non excedant. Ea verò ascendit ad nouenarium numerum, qui in numeris (vt harum rerum aiunt periti) est omnium maximus. Nam deinceps sequuntur Decades, Hecatontades, Chiliades, Myriades, quæ similiter progrediuntur, atque monades; reliqui verò numeri secundum compositionem horum, & repetitionem fiunt. Canon itaque dicitur terminus huius mensuræ constans ex nouem Canticis. Cantica verò, quæ Græcis nuncupantur ᾠδαί, comprehendunt εἱρμοὺς, & eos sequuntur τροπάρια, quæ sunt varia nomina sacrorum Carminum, seu hymnorum Ecclesiasticorum, quę rationem rythmi habent longe diuersam à profanis, suntque satis nota musicam Græcam callentibus. Dicitur autem εἱρμὸς, ὅτι κατά τάξιν τινὰ, καὶ συνθέσιν, καὶ μελουργίαν εἱρόμενος, καὶ πλεκόμενος, καὶ ἁρμαζόμενος πρόεισι, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχε. Quod ordine quodam, compositione, dulcique cantu continuatus, contextus, atque concinnus, non autem temerè procedat. Vel dicitur εἱρμὸς, id est, series, quòd reliquorum quæ canuntur, consequentia, & series ab eo ducatur. Vnde & τροπάρια, dicuntur ea quæ sequuntur, ὅτι πρὸς τὸν εἱρμὸν τέτραπται, καὶ νένευκε, καθάπερ ἔχει οἱονεὶ τὸ παραδειγματικὸν, καὶ τελειωτικὸν αἴτιον. Quòd ad illum, qui vocatur εἱρμὸς vergant, & inclinent, ac veluti causam exemplarem, & finalem eum habeant. Quippe hymnus, qui vocatur τροπάριον, tum demum numerosus, & concinnus futurus est, si vox cantorum eo referatur, & conuertatur, atque ad imitationem illius primi canatur. Qui autem prærecitat cantoribus hunc hymnorum canonem (solent enim Græcorum cantores canere quæ lector priùs alta voce per ἐκφώνησιν enunciat) vocatur κανονάρχης, inde verbum κανοναρχέω, ῶ, eò quòd incipit lector priùs recitare hymnos canonis, quos inde cantores canunt.

Quæ omnia si quis exactiùs velit scire, consulat Zonaram in expositione hymnorum, & Simeonem Thessalonicensem in libello de templo, sacerdotibus, & mystagogia.

Porrò antequam vngatur infirmus, & recitentur Epistolæ, Euangelia, & sacræ preces, benedicitur oleum cum inuocatione Spiritus sancti. Orant præterea, vt æger illa vnctione suscipiat gratiam Spiritus sancti.

Quòd ideo dictum velim, ne quis putaret, quandoquidem hoc oleum à Presbytero benedicitur, referēdū esse ad aliud genus vnctionis extra Sacramentum, quod pendet ex merito, non ex officio, & quod non semper, & infallibiliter, atque vt aiunt Scholastici, ex opere operato confert gratiam. Quippe nullo pacto, saltem ex sententia Græcorum, referri potest.

His ita priùs notatis, admodum cautè procedendum est, & considerandum, an apud Græcos sit verè Sacramentum, nec ne, ex defectu materiæ, seu potiùs ministri consecrantis materiam, quandoquidem benedicitur oleum à Presbyteris.

Cùm itaque Ecclesia Orientis talem consuetudinem habuerit, & in hanc vsque diem habeat, & hoc esse verissimum Sacramentum firmiter credat, atque vt eiusmodi per tot sæcula Christi fidelibus administrauerit. Non est putandum in tam graui, & necessaria errasse.

Neque obstat Innocentius primus, qui primus etiam de hac re, licet non quasi de re noua, scribens ad Decentium dixit, oleo ab Episcopo confecto licere omnibus vti. Nam intelligitur, vel de oleo adhibito

extra Sacramentum, vt communis fert sententia, vel quantum attinet ad benedictionem ordinariam. Quo eodem modo commode possunt intelligi, & explicari omnes ferme Theologi, & sacra Concilia. Hi enim omnes non negant valere à Presbytero benedictum oleum extraordinariè, & ex commissione, sed affirmant debere ab Episcopo benedici, videlicet ordinaria potestate.

Presbyteri verò benedictionem validam esse, dupliciter exponi, atque defendi potest. Primò si dicamus, benedictionem olei requiri de essentia Sacramenti, vt etiã in vnguento Confirmationis, & tunc videtur esse dicendum, de iure diuino non scripto, sed per manus tradito, consecrationem olei spectare ordinaria potestate ad Episcopum, extraordinaria, & delegata ad Presbyterum.

Secundò dici potest, consecrationem olei non esse de essentia Sacramenti, per consequens non esse de iure diuino, sed præcepto Ecclesiastico. Quam opinionem probabilem censent Victoria in summa sacramentorum conclusione 219. Martinus Ledesma secunda parte in 4. sententiarum q.31.ar.6. Et eam non omnino esse improbabilem affirmat Nicolaus Serarius in opusculo de Extrema Vnctione cap. 7. num. 83. In eam quoque inclinare videtur Caietanus, & etiam Durandus, & Paludanus, qui duo postremi dicunt, Papam posse vngere oleo non consecrato. Ergo est de necessitate præcepti, non sacramenti. Ratio illorum est, quia Iacobi 5. exprimitur materia, forma, & minister, sine mentione benedictionis olei. Ecclesia itaque commisit Episcopo, vt ordinariè benedicat, sed etiam committere potest Presbytero.

At hoc modo, inquies, Græcorum Presbyteri non differunt ab Episcopis, cùm & Confirmationem conferant, & hoc oleũ, sicuti & catechumenorum, benedicant.

Respondeo, præter cæteras differentias, magnum esse quoque discrimen inter illos quantum attinet ad ista. Etenim Episcopus benedicit ex officio, ad eumque spectat primariò, & ordinariè; Presbyter verò extraordinariè & ex præscripto Ecclesiæ. Non secus Rex ex officio multa præstat, quæ Prorex ex delegatione Regia exequitur.

An verò liceat Episcopo hæc committere Presbytero, (dato quòd consecratio sit de iure diuino. Nam si est de iure positiuo Ecclesiastico Episcopus committere potest) est alia quæstio, quam tetigimus in materia de Confirmatione, & eadem ratiocinatio hîc potest fieri. Quòd enim possit Romanus Pontifex, non pauci probatissimi auctores affirmant. Caietanus 3. p.q.72.ar.3. Scotus in 4.d.7.q.1. Paludanus d.23 q.1. conclusione 3. in fin. Gabriel eodem loco q.1. Valentia 4. p. disp.8. q.1. de Sacramento extremæ Vnctionis puncto 2. & Sotus in 4.d.23.q.1. a.3. De aliis Patriarchis, & Episcopis videtur esse maior difficultas. Martinus Ledesma loco citato, & in 1. parte 4. quæst.13. ar. 3. dubio vnico ait, esse opinionem probabilem cõmitti posse Presbytero ab Episcopo huiusmodi consecrationem. Ego adhuc mitiùs, & tutiùs responderem, si aliqua magna pars Ecclesiæ, qualis est Ecclesia Orientalis commiserit Sacerdotibus munus benedicendi hoc oleum, idque antequã oriretur schisma, & perniciosissima hæresis, valere Sacramentum videtur, non corrigente statim à principio, sed diù tollerante Romano Pontifice. Nam in tali casu Pontifex tacitè consentire videtur; qui deinde licet possit, non tamen expedit, neque ita facilè similia corrigere solet ob diuturnam consuetudinem.

Propterea existimo Ioannem Chrysostomum hom.3. in cap.3. prioris ad Timotheum, dum assignat discrimen inter Episcopum, & Presbyterum, de Episcopis dicere, τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ αὐτῶν ἀναβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. Sola quippe ordinatione superiores sunt Episcopi, idque solùm videntur Presbyteris plus habere. Quia nimirum cætera extraordinariè concedi possunt Presbyteris, atque hac ex parte similes esse quodammodo videntur Episcopis. At verò ordinare, & consecrare alios Presbyteros, nulla ratione, ne extraordinariè quidem Sacerdotibus concedi potest, itaque in hac vna re differunt.

Eodem sensu S. Hieronymus epistola 85. ad Euagrium scripsit, Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat? & S. Isidorus de offic. Eccles. lib.2. cap.7. His (Sacerdotibus) sicut Episcopis dispensatio mysteriorum Dei commissa est. Præsunt enim Ecclesiis Christi, & in confectione diuina corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sũt. Similiter & in doctrina populorum, & in officio prædicandi. Sed sola propter auctoritatem summo Sacerdoti clericorum ordinatio & consecratio reseruata est: ne à multis Ecclesiæ disciplina vindicata

concordiam solueret, scandala generaret.

Quemadmodum itaque olim Episcopi, qui assiduè suo muneri incumbebant, multa per seipsos præstabant, quæ postea Presbyteris commiserunt, vel quia ipsi aliis occupationibus, potissimum verò munere concionandi de rebus sacris impediti erãt, vel quia totam Diœcesim propter amplitudinem, frequentiam item maximam populorum fidem Christi recipientium, cõmodè lustrare non poterant. ita etiam dicendum existimarim, & de benedictione huius olei.

Accedit ad hoc, quod antiqua Concilia, & sancti Patres vetant Sacerdotes conficere, & consecrare Chrisma Confirmationis, non hoc oleum, quare faciliùs potuit hoc committi Presbyteris.

Postremò in illa instructione Clementis VIII. super ritibus Græcorum de oleo Catechumenorum, & infirmorum hæc ad verbum traduntur. Non sunt cogendi Presbyteri Greci olea sancta, præter Chrisma ab Episcopis Diœcesanis accipere, cùm huiusmodi olea, ab eis in ipsa oleorũ, & sacramentorũm exhibitione ex veteri ritu conficiantur, seu benedicantur.

Chrisma itaque apud Græcos, solus Episcopus conficit, & diù asseruatur, oleũ autem infirmorum tunc temporis benedicitur, quando æger vngendus est. Vt etiam benedicitur aqua, & oleum Catechumenorum, quando quis apud Græcos baptizatur.

Cur autem non asseruetur, ratio est, quia cùm sit commissum Presbyteris, possunt illi pro necessitate quouis tempore illud consecrare, & simul administrare, vt contrà, Chrisma diutiùs asseruant, quod careant facultate illud conficiendi. Hocautem totum etiam indicat, & approbat instructio illa Clementis octaui ad Episcopos Latinos directa, vbi de hoc argumento titulus est. Circa oleum sanctum Catechumenorum & infirmorum. Deinde sequitur. Non sunt cogendi Presbyteri Græci olea sancta, præter Chrisma, ab Episcopis Latinis Diœcesanis accipere. Cùm huiusmodi olea ab eis in ipsa oleorum, & Sacramentorum exhibitione ex veteri ritu conficiantur, seu benedicantur. Chrisma autem, quod nonnisi ab Episcopo, etiam iuxta eorum ritum, benedici potest, cogantur accipere. Sic ibi.

Quamuis autem Episcopi, approbante Romano Pontifice, benedictionem huius olei Presbyteris commiserint, propterea que non asseruetur, ipsi tamen Græcorum Pontifices non se priuarunt hac sua iurisdictione, sed semel in anno more Latinorum feria quinta Sacratioris hebdomadis solemni pompa, & apparatu peracto sacro illud consecrant. Quo deinde præsentes, qui diuinis officiis intersunt, deliniunt. Rectè ne hoc, an temerè fiat ex subsequentibus clarum facere conabimur. Si priùs tamen, sicuti ordinis ratio postulare videtur, de numero Ministrorum, quorum hactenus mentio facta est, egerimus.

In administratione huius Sacramenti quot requirant Græci Presbyteros.

CAPVT III.

Mos est Orientalis Ecclesiæ septem conuocare Presbyteros, qui extremam Vnctionem ægrotis administrent. In eo munere perfungendo, quamuis varias singuli orationes recitent, eandem tamen formam Sacramenti omnes iterant. Qua de re agam suo loco. Ita etiam tradit εὐχολόγιον. Septem autem numero Presbyteros Græcorum Ecclesia exigit, siue propter septem peccata mortalia, siue quia septenarius numerus in sacra Scriptura valdè commendatur, & non caret mysterio. Quin Iubilæum in se complectitur. Dicerem etiam propter septem corporis partes, quas vngunt. De quo tamen numero Simeon Thessalonicensis ita philosophatur: καὶ ὁ μὲν ἀδελφόθεος, οὐ φησι τούτων (τῶν πρεσβυτέρων) τὸν ἀριθμόν. ἡ δὲ Ἐκκλησία ἑπτὰ παρέδωκε προσκαλεῖσθαι. οἶμαι δὲ διὰ τὰ ἑπταχῶς ἀριθμούμενα ἐν Ἡσαΐᾳ δῶρα τοῦ πνεύματος. ἢ καὶ διὰ τοὺς ἑπτὰ ἐκείνους τοῦ νόμου πάλαι ἱερεῖς, κύκλῳ σαλπίσαντας τὴν Ἱεριχὼ ἑπτάκις περιστρέμματι θείῳ, καὶ καταβαλόντας τὰ τείχη, ὡς αὐτοὶ καὶ τὴν πονηρὰν οὗτοι πόλιν, καὶ τὰ σκληρὰ τείχη τῶν τῆς ἁμαρτίας ὑψωμάτων καθέλωσιν. ἢ καὶ ὡς νεκρᾶς οὔσης τῆς ψυχῆς, κατὰ μίμησιν τοῦ προφήτου, ὡς ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἐκείνης τῆς Σουναμίτιδος, εὐξαμένων τῶν ἱερέων ἑπτάκις ταύτην ἐγείρωσι. καθὰ δὴ ὁ Ἐλισσαῖος τὸν παῖδα ἑπτάκις ἐπανακάμψας, καὶ ἑπτάκις εὐξάμενος. ἢ καὶ ὡς ὁ Ἠλίας ἑπτάκις εὐξάμενος τὸν οὐρανὸν, ὃν ἔκλεισε τοῖς ἁμαρτήσασι, πάλιν ἤνοιξε, καὶ κατήγαγεν ὑετόν. καὶ οὗτοι ἑπτάκις εὐξάμενοι λύσωσι μὲν τὸν τῆς ἁμαρτίας αὐχμὸν, ἀνοίξωσι δὲ κατὰ τὸν Πέτρον τὸν οὐρανὸν, τὴν κλεῖδα λαβόντες τῆς χάριτος. καὶ τὸ ἔλεον ἐκ τοῦ θεοῦ τῆς ἀφέσεως, ὡς ὑετὸν κατάγωσιν. οὗτος μὲν οὖν ὁ νοῦς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν ἑπτά. Et Dei frater quidem horum (Presbyterorũ) numerum non exprimit. At verò septem

» esse vocandos consuetudine traditum est. A
» quod fieri arbitror propter septem dona,
» quæ apud Esaiam enumerantur spiritus.
» Vel propter illos septem antiquæ legis sa-
» cerdotes, qui diuino iussu circumeuntes
» vrbem Hiericho septies tubis cecinerunt,
» atque mœnia diruerunt. Vt etiam hîc se-
« ptem sacerdotes malitiæ vrbem, duraque
« mœnia altitudinum peccati demoliantur.
» Vel etiam tanquam mortua existente ani-
» ma, vt supra puerum illius Sunamitidis ad
« imitationem Prophetæ, septies orent Sa-
« cerdotes, & eam suscitent, prout sanè ex-
» citauit puerũ Elisæus septies reuersus, se-
» pties item precatus. Vel quemadmodum
» Elias septies orans, cœlum, quod peccan- B
« tibus clauserat, rursus aperuit, atque de-
« duxit pluuiam; sic isti septies deprecati sol-
« uant quidem squallorem peccati, accepta
» verò gratiæ claue, non secus atque Petrus
» aperiant cœlum, atque misericordiam à
« Deo remissionis, velut imbrem deducant.
» Is ergo sensus est, vt mea fert sententia
» septenarij numeri. Sic ille.

Nicolaus Serarius opusculorum 2. to-
mo, opusculo de extrema Vnctione. Fuit,
« inquit, quibusdam in locis ea olim con-
« suetudo, vt ad ægrotorum vnctionem se-
« ptem sacerdotes accederent, & totos se-
« ptem dies pro illis obsecratio fieret. Cita- C
tur in margine Gabriel, Cassand. Pisan.

In necessitate autem & pauciores sacer-
dotes conficiunt. Ita Simeon Thessaloni-
censis: τινὲς δὲ ἔνθα σπάνις ἱερέων καὶ τρεῖς προσκαλοῦνται μόνους. καὶ τοῦτο οὐ μεμπτέον. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν διὰ τὴν δύναμιν τῆς τριάδος. ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς μαρτυρίαν καὶ κήρυγμα τῆς τριάδος παρὰ τοῦ Ἠλιοὺ πάλιν γεγονός, ὅτι νεκρωθέντα τὸν υἱὸν τῆς σαρεφθίας ἀνέστησε τρὶς προσευξάμενος, καὶ τρὶς ἐπιπνεύσας αὐτῷ. ἀλλ' οὐ πολυπραγμονητέον περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ ἀριθμὸς γέγραπται. πλὴν εἰ καὶ οὐ γέγραπται, ἀλλ' ἀναγκαῖον τὴν ἀρχαίαν τηρεῖσθαι παράδοσιν. καὶ ἑπτὰ μὲν εἶναι, ὡς ἔθος ἀρχαῖον, εἰ δ' ἀνάγκη, τὸ ἔλαττον τρεῖς, καὶ πάντα λεγέσθωσαν, ὅσα παραδέδοται λέγεσθαι. D ὅτι τοῦ πνεύματος πάντα ἐκ τῶν πατέρων ὄντα.
» Nonnulli verò, vbi penuria est sacerdo-
» tum, tres tantùm conuocant, idque non est
« reprehẽdendum. Erit enim in primis pro-
» pter potentiam Trinitatis. Deinde verò
» etiam propter aliud factum Eliæ in testi-
» monium, & prædicationem Trinitatis.
» Quando mortuũ filium Saraphthię trina
» precatione, trinaque vice in eum incum-
» bens suscitauit. Cæterùm non est curio-
« sius inquirendum de numero, quando ne-
« que numerus scriptus est. Nisi quod, quã-
« uis non sit scriptus, necessarium tamen
est, antiquam obseruare traditionem, & «
sint quidem septem, vt veteris moris est, «
si verò necessitas fuerit, tres sint ad minus, «
eaque omnia recitent, quæcũque per tra- «
ditionem dicenda esse, acceperunt. Quo- «
niam quæ à Patribus sunt, ea quoque spi- «
ritus esse, fatendum est. Sic ille. Vtrum «
autem possint vocari plures quàm septem?

Idem Simeon: τινὲς δὲ καὶ πλείονας τῶν ἑπτὰ συναθροίζουσιν, εἰς πλείονος δεῖγμα πίστεως καὶ προθυμίας. Quidam autem plures etiam «
quàm septem conuocant, ad declaran- «
dam maiorem fidem, animique alacrita- «
tem. »

B. Thomas in lib. 4. contra Gentiles c.
83. in fine. Quia, inquit, hoc Sacramen- «
tum perfectæ curationis effectum habet, «
& in eo requiritur copia gratiæ, competit «
huic Sacramento vt multi sacerdotes in- «
tersint, & vt oratio totius Ecclesiæ ad ef- «
fectum huius Sacramenti coadiuuet. Vn- «
de Iacobus dicit, Inducat presbyteros Ec- «
clesiæ, & oratio fidei sanabit infirmum. «
Si tamen vnus solus presbyter adsit, intel- «
ligitur hoc Sacramentum perficere in vir- «
tute totius Ecclesiæ cuius minister existit, «
& cuius personam gerit. « «

Ledesma 2. p. q. 33. ar. 1. dub. vnico.
Dico, inquit, quòd de necessitate Sacra- «
menti solus vnus sufficit, sed ex decentia «
debent esse plures sacerdotes. Et ita habet «
consuetudo Ecclesiæ vniuersalis, quòd «
plures sacerdotes cõueniunt ad administran- «
dum hoc Sacramentum. Et in hac senten- «
tia est glossa in illo cap. Quæsiuit. de ver- «
borum significatione. Et si solus vnus sa- «
cerdos administret hoc Sacramentũ tem- «
pore, quo possunt multi concurrere, ve- «
rum quidem Sacramentum conficit, pec- «
cat tamen contra ritum Ecclesiæ agens; si «
autem in articulo necessitatis non reperi- «
tur nisi solus vnus sacerdos, posset licitè «
hoc Sacramentum conferre. Quòd etiam «
habet glossa in prædicto capite Quæsiuit. «

Helmoldus presbyter lib. 1. Chronico-
rum cap. 44. Ludolphus (inquit) venera- «
bilis sacerdos ætate decrepitus, vigore spi- «
ritus integer, vbi ægritudine mortali de- «
cubnit, misit ad accersendos sacerdotes, & «
religiosos quosque, & impetrato sanctæ «
Vnctionis officio, conquestus est. «

Matthæus Galenus in prõptuario Theo-
logico catechesi 182. quæ est quarta de ex-
trema Vnctione. Quædam, inquit, ex an- «
tiquitate repetenda, quæ vt fuit Aposto- «
licæ traditioni vicinior, ita res omnes re- «
ligiosius adhibuit, & obiuit. Et in primis «
quàm plurimos aduocabat presbyteros, «

qui si deessent, adhibebantur, qui erant è Clericorum aliis ordinibus, quorum si non fuisset copia, vocabantur vtriusque sexus religiosissimi quique, & omnium erat idē labor, extorquere effectum Sacramenti. Nam quod aduersarij illos apud Iacobum presbyteros volunt quosdam senes significari, nugæ sunt; vt ex Chrysostomo, Innocentio, Beda docuimus, cùm de sacrificio Missæ disseruimus. Quòd autem nostri volunt enallagen esse numeri, eatenus est verum, quatenus ad Sacramenti administrationem vnus satis esse potest. Tamen maiores nostri pro sua religione aduocabant quos poterant sacerdotes, aut Clericos, vt clarissimè in rebus gestis Bedæ videre est. Cuius exemplum & doctrinam tam pessimè oderant Illyricani, vt ne dissimulare quidem sibi potuerint centuriæ octauæ cap. 6. Negare tamen haud possunt, Vincentium in speculo histo. lib. 23. cap. 150. narrare Bedam sub vitæ supremam periodum aduocasse fratres omnes, & in illorum medio inunctum, fruitumque tremendis mysteriis. Quemadmodū de Malachia Bernardus quoque scriptis prodidit. Qui firma adhuc valetudine de cœnaculo ad suscipiendam inunctionem descendit, & inunctus denuo conscendit.

Reinerus professione religiosus Ordinis Prædicatorum, qui claruit anno 1254. agens contra Valdenses cap. 5. & eorum errores enumerans, siue pauperum de Lugduuo, Sacramentum, inquit, Vnctionis etiam reprobant, quia tantùm diuitibus datur, & propter plures sacerdotes, ibi necessarios.

Hæc testimonia probant, multos esse vocandos sacerdotes. His adde Nicolaum Serarium de extrema Vnctione cap. 4. n. 71.

Sed quid, si vnus tantùm vocetur presbyter, valebitne Sacramentum?

Respondet idem Simeon: ὡς δὲ μὴ εἷς πρεσβύτερος μὴ ποιείτω τὸ εὐχέλαιον. ὅτι ὡς περὶ ἐπισκόπου γέγραπται, μὴ χειροτονεῖσθαι παρ' ἑνός, οὕτω καὶ περὶ εὐχελαίου, μὴ παρὰ πρεσβυτέρου ἑνὸς τελεῖσθαι. Vnus autem, inquit, presbyter Euchelæon ne conficiat. Quoniam quemadmodum de Episcopo scriptum est, non esse ordinandum ab vno, ita etiam de extrema Vnctione, non esse peragendam ab vno presbytero. Atque vt scias, vbi scriptum sit, ne fiat ab vno presbytero, pergit Simeō declarare: προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους φησί, καὶ οὐχ ἕνα πρεσβύτερον. Aduocet presbyteros, inquit Iacobus Apostolus, & non vnum presbyterum.

Non igitur mirum si Thessalonicensis proximè enumerauerit tres, qui in necessitate ad minus aduocentur. Cùm enim Apostolus nō dixerit duali numero τὼ πρεσβυτέρω, sed τοὺς πρεσβυτέρους, iuxta sententiam Simeonis Iacobum interpretantis, non satis erunt duo presbyteri. Addit tamen hoc à se ipso Simeon. Non enim ait Apostolus οὐχ ἕνα πρεσβύτερον.

In primis enim vnde colligit ex eo quod Apostolus dixerit vocet presbyteros, non vnum intelligere presbyterum? si propter numerum multitudinis frequenter is numerus in scripturis sanctis accipitur pro numero singulari. Nam & Apostolus ad Hebræos scribens de prophetis dicit, obturauerunt ora leonum, lapidati sunt, secti sunt, circumierunt in melotis & pellibus caprinis; & tamen qui obturauit ora leonum vnus fuit Daniel; & qui lapidatus est vnus Hieremias fuit; & qui sectus est vnus Isaias. Et similiter S. Matthæus, & S. Marcus referunt latrones eum Christo crucifixos imbecillitatem illi exprobrasse; cùm tamen S. Lucas disertè scribat, vnus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum. Sed eodem modo respondendum est illos accepisse numerum multitudinis pro numero singulari, vt S. Augustinus obseruauit in l. 3. de consensu Euangelistarum c. 16. Deinde sæpe scriptura vtitur communi modo loquendi. Communiter autem dicimus, confitenda sunt peccata sacerdotibus, in ægritudine vocandi sunt medici, cùm tamen semper vni sacerdoti patefaciamus peccata, & sæpissimè vnus medicus curet ægrotum. Itaque quod Iacobus Apostolus dixerit, vocet presbyteros, perinde est ac si dixisset, vocet vnum ex presbyteris. Sic Christus Dominus dixit leprosis, ite, ostendite vos sacerdotibus, cùm alteri leproso dixerit, vade, ostende te sacerdoti. Et Leuitici 13. de leproso scriptum sit, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius. Et profectò si omnes illi decem leprosi vni sacerdoti se ostendissent, præcepto Christi Domini cumulatè satisfecissent.

Sic Nazianzenus in oratione de Baptismo refert hanc historiam: εἰ λέπρας ἐκαθάρθης τὴν ἄμορφον πονηρίαν, ἀπεξέσθης δὲ τῆς κακῆς οὐλῆς, καὶ τὴν εἰκόνα σῶαν ἀπέλαβες, δεῖξον ἐμοὶ τῷ ἱερεῖ σου τὴν κάθαρσιν, ἵνα γνῶ πόσον τῆς νομικῆς αὕτη τιμιωτέρα. γενοῦ μὴ τῶν ἀχαρίστων, ἀλλὰ τὸν δέκατον μίμησαι. κἂν γὰρ ᾖ Σαμαρείτης ἐκεῖνος, ἀλλὰ τῶν ἄλλων εὐγνωμονέ-

» [illegible]. Si lepra hoc est defotmi prauitate » priùs infectus eras, ac deinde rasa, eiectaque hac vitiosa materia, saluam, & incolumem imaginem tecepisti; purgationem » mihi sacerdoti tuo ostende, vt cognoscam » quantum ea purgationem legalem antecellat, nouem illis ingratis ne te adiunge, » verùm decimum tibi imitandum propone. Qui quamquam Samaritanus esset, » alios tamen grati animi officio vicit.

Vbi Nicetas Nazianzeni Interptes singulari numero legit: γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, ὅτι δέκα ἄνδρες λεπροὶ ὑπήντησαν τῷ κυρίῳ. ὁ δὲ τὴν καθαρσιν εὐαγγελιζόμενος, εἶπεν, ὑπάγετε δείξατε ἑαυτοὺς τῷ ἱερεῖ. ὁ γὰρ ἱερεὺς ἐδοκίμαζε τὸν ἀπὸ τῆς λέπρας καθαρισθέντα, συνεξεταζων αὐτὸν τῷ λαῷ. Apud Lu» cam, inquit, in euangelio scriptum est, » quòd decem viri leprosi Domino occurrerunt, ipse autem faustum purgarionis » nuncium illis afferens dixit, ite ostendire » vos sacerdoti. Sacerdos enim hominem » lepra purgatum admittens, reliquæ ipsum » plebi accensebat. Nec fuit adeò scrupulosus Nicetas, vt quamuis apud Lucam sit sacerdotibus; ipse nihilominus legerit sacerdoti, nimirùad sensum respiciens, quòd optimè sciret nihil interesse hoc, vel illo modo quis dicat.

Deinde Simeon non negaret, posse vnum Episcopũ conferre hoc Sacramentũ. Nam istud conueniret illi, vel ratione Iurisdictionis, vel ordinis. Non Iurisdictionis, tunc enim septem presbyteri, vel plures, seu pauciores non possent adæquate facultatem Pontificiam, & nulla ratione possent istud administrare. Igitur ratione ordinis, qui sanè tam est in vno, quàm in septem presbyteris.

Ad hæc, minister huius Sacramenti, Christi personam gerit, immò Christus Dominus per ipsum agit, vt in aliis quoque Sacramentis fit. At mirum videri potest, si Christus Dominus per vnum non efficiet, quod per septem, seu per tres eum efficere Simeon contendit.

Immò (quæ est ratio B. Thomæ 3. p. q. 67. ar. 6.) sicut principalis auctor Sacramenti, qui Christus est, vna persona est, ita minister, qui ipsum repræsentat, vna tantùm persona esse debet. Hoc etiam obseruatur in aliis Sacramentis. Quo nomine cũ quilibet presbyter Iurisdictionem habeat in propria Parœcia, reliqui superuacanei erunt, neque ritè, quamuis validè, hoc Samentum poterunt administrare, nisi illis proprius pastor, eius muneris fungendi potestatem fecerit. Quemadmodum in quibusdam locis solent Parochi laudabiliter multos ad se accersere, vt hac ratione intercessores multiplicati faciliùs diuinam opem ægroto in tali statu implorare, ac salutem à Dei benignitate impetrare queant.

Præterea, vnus presbyter seorsim consideratus verè propriè ac per se etiam secũdum Græcos veram adhibet subiecto materiam, & integram formam huius Sacramenti, ergo verè, & propriè solus confert hoc Sacramentum. Quare cæteri videntur esse superflui, superfluos dico si exequantur Sacramentum, recitantes eandem formam, immò vtrum etiam grauiter peccẽt, dum sine ratione iterant hoc Sacramentum, nec ne, dicam postea suo loco.

Denique si Thessalonicensis congruentias quærit, vt ipse requirit ad minùs tres ad significãdam sanctissimam Trinitatem; ita nos vnum ad declarandam vnicam diuinitatem, vel vnam personam Christi incarnati, vel aliquid simile, non enim desunt ingeniosis similitudines rerum, & congruentiæ. Quare si vel vnus adest presbyter, sufficit solus præsertim in necessitate. Neque iste error conquirendi de necessitate plures sacerdotes Græcis, sed Simeoni, vt non alij pauci, adscribendus est.

Ad argumentum autem Simeonis respondeo 1. admissa similitudine non esse moris, Pontificem ordinari ab vno Episcopo, dicam ad minus à duobus. Cur ergo ad minus in administratione extremæ vnctionis requiruntur tres presbyteri? Sufficiant duo, dicet aliquis. Secundò dico non esse similem rationem ordinationis Pontificis à tribus Episcopis, vel saltem duobus peragendam, & ministri huius Sacramẽti. In Canonibus enim Apostolorum expresse dicitur, vt sint duo vel tres, neque pauciores. Hic numerus certus non exprimitur, & commodè per presbyteros & vnum & multos possumus intelligere. Idque ex consuetudine Ecclesiæ, quæ suo facto explicat Iacobum Apostolum, qui potiùs qualitatem ministri quàm numerum commendare voluit.

Postremò, si plures presbyteri requirerentur ex vi verborum Apostoli, esset hoc de iure diuino. At verò tres Episcopos aut saltem duos requiri ad consecrationem alterius non esse de iure diuino, sed ordinatione Apostolica, certum est. Siquidem Apostoli propter honorem Põtificium sanxerunt, vt vnus Episcopus consecraret duobus aliis assistentibus.

Cùm

Cùm alioquin ipſimet Apoſtoli multos Epiſcopos ſoli conſecraſſent, atque per vrbes conſtituiſſent, vt Paulus Epheſi, Cretæ, Athenis, & alibi. Ioannes Smyrnæ, ac in tota Aſia. Andreas Byzantij, & in tota Achaia. Modò etiam ſi vnus Epiſcopus alterum conſecraret ſine aſſiſtentia reliquorum, peccaret quidem contra ſanctionem Apoſtolicam, & Eccleſiaſticam; nihilominus ſacramentum ordinationis valeret. Nulla igitur ex parte Simeonis exemplum quadrare videtur.

An bene valens hoc oleo ſit inungendus.

CAPVT IIII.

NOTANDVM Græcos inter ſe fermè omnes conuenire ſcriptores & conſonare; quippe qui doceant hoc Sacramentum impartiendum eſſe ægrotis, præſertim extremè laborantibus, & ob eam cauſam ſeptimum, & vltimum Sacramentum appellari; quamuis re vera non ea ſit potiſſima cauſa cur ita vocetur.

Ita Emmanuel Caleca: ὅθεν δῆλον, ὅτι τελευταῖον ἐστὶ τὸ μυστήριον τοῦτο, ὥσπερ ἐπισφράγισμα πάσης τῆς πνευματικῆς ἰατρείας, καὶ ὅτι τοῖς ἀσθενοῦσι προσάγειν δεῖ, καὶ μᾶλλον ἐκείνοις, οἳ δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐξεπλήρωσαν τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς κανόνα. Vnde manifeſtum eſt, eſſe hoc poſtremum ſacramentum tanquam ſigillum totius ſpiritualis curationis, illudque infirmis adhibendum, præſertim iis, qui ob ægritudinem, quem debuerunt ſubire Canonem, non adimplerunt. Canonem vocat pœnitentiam, quam alio nomine Græci dicunt, ἐπιτίμιον, & ἐπιτιμίας, eò quòd iuxta preſcriptum Canonum pœnitentes mulctarentur.

Iob Monachus: διὰ τοῦτο καὶ τελευταῖον ἕβδομον μυστήριον, καὶ πρὸς ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ἡμῶν ὀφειλόμενον τὸ εὐχέλαιον. Propterea Euchelæon vltimum, atque ſeptimum eſt myſterium, quodque nobis debetur, dum extremum ſpiritum agimus.

Simeon Theſſalonicenſis, & vna cum Simeone quidem verbis Hieremias Patriarcha Conſtant. in c. 7. ſuæ cenſuræ docent ſacrum oleum, ἐξ ἀρρωστημάτων ἡμᾶς ἐγείρειν. Ex infirmitatibus nos ſubleuare. Igitur exhibetur ægrotis.

Ioannes Nathanaël Cretenſis in illa Epiſtola ad Pontificem Anagninum, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἤδη δηλώσωμεν. ἔστι δὲ καὶ λέγεται τὸ ἡγιασμένον ὑπὸ ἑπτὰ ἱερέων ἔλαιον, ὅπερ καὶ εὐχέλαιον ὑπὸ πλείστων καλεῖται, μυστήριον ἕβδομον. ἐπειδὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τοῦ ἀνθρώπου δίδοσθαι γίνεσθαι. De ſancto verò oleo deinceps dicemus. Quippe oleum, quod & Euchelæon plerique appellant à ſeptem Sacerdotibus conſecratum, & eſt, & dicitur ſeptimum myſterium, propterea quòd in vltima hominis hora fieri conceditur.

Gabriel Philadelphienſis: εὐχέλαιον ἐστὶ χρίσμα δι' ἐλαίου καθαροῦ κατεσκευασμένον ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείᾳ κατακειμένων. Euchelæon eſt vnctio ex puro oleo conſtans pro iis, qui morbo decumbunt. Sic illi.

Quare non eſt dubium, quin iſtud oleum ægris inſeruire debeat, quòd etiam patet ex Apoſtolo Iacobo, & hoc ipſum confirmat recens, idemque antiquiſſimus vſus Græcorum.

Cæterùm ſi vera ſunt, quæ hactenus retulimus, hoc eſt, ſi propterea hoc Sacramẽtum poſtremum omnium appellamus, tum potiſſimum, quòd ipſum poſt alias vnctiones ſacramentorũ exhibemus; tum etiam, quòd homini in vltimo termino vitæ conſtituto, qui per id temporis ob infirmitatem non poteſt agere pœnitentiæ opera, iſtud confeſtimus; profectò non videtur ſanis poſſe conuenire.

Vnde auctores Græcorum hac in re inter ſe diſſident. Sunt nonnulli ex Græcis, qui clarè affirment, hoc Sacramentum concedendum eſſe non tantùm ægris, ſed etiam bene valentibus, modò illud ad delenda peccata efflagitauerint. Ita Simeon Theſſalon. cùm de hoc myſterio verba facit: ἅγιον ἔλαιον παραδέδοται ὡς ἱερὰ τελετή, καὶ θείου τύπος ἐλέους εἰς ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν τοῖς ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφουσι χορηγούμενον. Sanctum oleum traditum eſt veluti ſacrum myſterium, diuinæque miſericordiæ typus, quod in redemptionem, & ſanctificationem præbetur his, qui ſe à peccatis conuertunt. Eadem planè verba Simeonis Hieremias more ſuo tam in primo, quàm in ſecundo reſponſo mutuò ſumpta repetit. Et ambo hæc protulerunt ad docendum, & comprobandum præſentem vſum Græcorum, ac vniuersè accipiunt pœnitentes, ſiue illi ſani ſint, ſiue infirmi.

Ex eo autem colligit Simeon hoc oleum pœnitentibus eſſe prebendum, quòd Chriſtus Dominus miſerit diſcipulos binos,

& binos qui prædicarent pœnitentiam, & vngerent ægros. Marci 6. quem locum ex Græcis Patribus etiam Theophylactus, & Oecumenius interpretantur de huius Sacramenti vnctione: παρέδωκε τοίνυν αὐτὸ (τὸ ἕβδομον μυστήριον) ὅτε καὶ τοὺς μαθητὰς ἀπέστελλεν αὐτοῦ δύο δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. οἳ καὶ πορευθέντες φησὶν, ἐκήρυσσον ἵνα μετανοήσωσι. Tradidit igitur Christus (inquit Simeon) ipsum (septimum mysterium) quando discipulos suos misit binos, & binos ante faciem suam, qui & profecti, inquit, prædicabant vt pœnitentiam agerent. Deinde infert Simeon, ὁρᾷς καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον, ὡς τὰ τῆς μετανοίας τελειοῖ; vides ne hoc oleum quemadmodum munera pœnitentiæ perficiat? Ibidem, ἰδοὺ τὸ ἔλαιον ἁγιαζόμενον τοῖς μετανοοῦσι δίδοται. Ecce oleum sanctificatum pœnitentibus datur.

Sed profectò Simeon ineptissimè ratiocinatur, & contra sensum clarissimum Euangelici textus. Quamuis enim locus ille hoc Sacramentum indicaret, quòd ego non facilè credo, duo tamen distincta munera obibant Apostoli. Et prædicabant pœnitentiam vniuersè omnibus, & sanis, & infirmis. Et vngebant oleo non sanos, sed infirmos, quos, vt essent apti, & capaces per pœnitentiam ad hoc præparabant. Vnde perperam confundit hæc inter se Simeon, & per consequens confundit etiam Sacramenta, quasi verò sanis pœnitentibus hoc oleum, veluti Sacramentum Pœnitentiæ administratum fuerit. Non enim delet sanis peccata, quæ nimirum per ἐξομολόγησιν tolluntur; sed infirmis, si quæ sint, quæ remanserint.

infirmis

Deinde fac illum esse sensum Euangelij, quem Simeon colligit; Nonne per pœnitentes optimè intelligere infirmos possemus? Neque enim impœnitentes ægros inungimus, cùm hoc Sacramentum detur instar medicamenti, medicina verò viuis exhibetur, non mortuis, quales essent impœnitentes.

Idem tamen Simeon in eodem libro de septem Sacramentis, alio in loco clarius adhuc eandem doctrinam profitetur his verbis: ἁμαρτήσαντες προσερχόμεθα θείοις ἀνδράσι, καὶ μετανοοῦντες τὴν ἐξαγόρευσιν τῶν πλημμελημάτων ποιούμεθα. ὧν τῇ ἐπιταγῇ προσφέρομεν ἅγιον ἔλαιον τῷ θεῷ εἰς τύπον αὐτοῦ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἱλαρότητος. ἐν ᾧ τὸ θεῖον καὶ ἱλαρὸν ἀστράπτει τῆς χάριτος φῶς. καὶ γὰρ καὶ φῶτα προσφέρομεν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ εὐχὴ προσάγεται, καὶ τὸ ἔλαιον ἁγιάζεται, οἱ χριόμενοι τῷ ἐλαίῳ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων εὑρίσκουσιν, ὡς καὶ ἡ πόρνη χρίσασα τοὺς σωτηρείους πόδας, καὶ αὐτὴν ἀλειψαμένη. Commisso peccato ad spirituales viros (hoc est qui sunt à Confessionibus, sic enim eos appellant Græci) accedimus, & pœnitentes erratorum confessionem facimus, quorum spiritualium Patrum iussu, offerimus Deo sanctum oleum in signum ipsius misericordiæ, ac benignitatis, in qua diuinum, & exhilarans resplendet gratiæ lumen. Siquidem, & lumina offerimus. Quoniam verò, & oratio defertur, & oleum sanctificatur, qui oleo tinguntur, remissionem peccatorum consequuntur. Vt etiam illa meretrix, quæ Saluatoris pedes vnxerat, indéque seipsam quoque inunxerat. Egregiè sanè Simeon, vt sæpè solet. Quocirca Maria Magdalena iuxta præsentem doctrinam Simeonis, & pœnitens fuit, & erga seipsam ministra huius Sacramenti, quamuis & fœmina. Quippe Christus Dominus in illa vnctione merè passiuè se habuit. At bone vir, non illud oleum seu potiùs vnguentum, sed Saluator sine Sacramentis delicta Magdalenæ condonauit. Sed scilicet ea est altitudo Theologiæ Simeonis, quæ penetrat, quæ alij Theologi perspicere minimè valent. Idem circa finem libri: πρὸς γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἀῤῥωστίᾳ σώματος, ἢ καὶ ψυχῆς μόνον περιπεσόντος, συγκαλοῦνται παρ' αὐτοῦ τῆς ἐκκλησίας οἱ πρεσβύτεροι. Si quis enim fratrum in morbum corporis, seu duntaxat animæ inciderit; accersuntur ab eo Ecclesiæ Presbyteri, &c.

Sed quid mirum, si de pœnitentibus sanis ita sentiat Simeon, quandoquidem hoc eodem oleo vel ipsum Christum Dominum vnctum fuisse his verbis docet: ὅτι δὲ ἠλείψατο καὶ ἔλαιον ὑπὲρ ἡμῶν ὁ σωτὴρ, καταμαθεῖν ἔστιν ἐκ τοῦ μύρου, δι' οὗ ἡ προσελθοῦσα ἤλειψεν αὐτὸν πόρνη. οὐχ ἡ πλησίον τοῦ πάθους Μαρία ἡ τοῦ Λαζάρου, ἥτις καὶ σημαίνει τὸν, καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τὸν αὐτοῦ, ὡς ἔφη, ἐκεῖνο τὸ μύρον. ὡς καὶ ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ γυνὴ, εἴπερ ἄλλη, καὶ οὐχ ἡ Μαρία ἦν. καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους γεγένηται, καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο φησὶν, ἀλλ' ὅπερ ἡ τοῦ Λουκᾶ γεγραμμένη πόρνη προσέφερε, καὶ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχε, καὶ ἤλειφε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ταῖς θριξὶν ἐξέμασσεν αὐτῆς. ὃ δὴ καὶ τῆς μετανοίας ἔλαιόν ἐστιν, εἰκότως αὐτῷ προσενεχθὲν παρὰ τῆς ἁμαρτωλοῦ δι' οὗ καὶ αὐτὴ διὰ τῶν τριχῶν, ὧν ἐξέμασσεν ἠλειμμένη τὴν τῶν πολλῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν εἴληφεν. Quòd verò Saluator in gratiam nostri hoc etiã oleo vnctus fuerit, ex vnguento licet planè cognoscere, quo eum inunxit, quæ ad eũ accessit meretrix.

„ Non illa quidem Maria passioni proxima, „ soror Lazari, quæ & honesta erat; cùm & „ illud vnguentum in sepulturam ipsius „ fuerit. Quemadmodum etiam in domo „ Simonis leprosi illa mulier, si tamen alia, „ & non Maria fuit; nam istud quoque tem„ pore Passionis factum est, & in sepultu„ ram item ipsius inquit, fuisse exhibitum. „ Sed quod meretrix attulit, quam descri„ bit Lucas. Quæ etiam lachrymis irriga„ bat, & pedes eius vngebat, & capillis suis „ abstergebat. Quòd sanè pœnitentiæ obla„ tum est. Meritò ipsi à peccatrice obla„ tum, quo & ipsa per capillos, quibus ab„ stergebat, vncta, multorum peccatorum „ remissionem obtinuit. Hactenus Simeonis verba recensuimus.

Profectò nimis violenta, extorta, puerilis, atque inaudita interpretatio. Præterquam quod *μύρον*, vnguentum non est materia huius Sacramenti, sed simplex oleum. Si tamen dixisset Simeon, voluisse Dominum, cùm esset proximus morti, illam vnctionem in se admittere, vt hoc Sacramentum adumbraret, quod instituturus erat, profectò à vero non aberrasset. Quippe istud alij quoque pij viri, & Doctores fassi sunt. Quæ fortassis ratio est, cur etiam Pontifices feria quinta sacratissimæ Hebdomadæ, hoc est, tempore Passioni proximo cùm vnguentum consecrent, tum istud oleum benedicant.

Iob Monachus eiusdem videtur esse sententiæ, cuius est & Simeon, sic enim tradit: *χρόνος δὲ καθ' ὃν χρεὼν (δέχεσθαι τὸ εὐχέλαιον) σύμπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος μετὰ τὴν ἁμαρτίαν μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς. δέον τὴν μὲν ἐν αὐτῷ μετὰ τὸ πλημμελῆσαι. διὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην εἰς τὰ πολλὰ λήθην, καὶ ἄγνοιαν, καὶ αἰσχύνην, καὶ ἀμέλειαν, καὶ ὅλως δι' ὅσα πάθη ἀνθρώπινα καὶ μετὰ τελευταίας ὥρας ἐνδιδόμενον.* Tempus autem quo oporteat susci„ pere Euchelæon tota est mortalium vita „ post peccatum ad extremum vsque spiri„ tum. Cumque opus sit statim post errata „ illud sumere; plerumque tamen ob hu„ manam obliuionem & ignorantiam, ve„ recundiam item, & negligentiam; atque „ omnino propter quascunque alias huma„ nas passiones, etiam post vltimas horas ex„ hibetur.

Hieremias Patriarcha Constantinop. in cap. 7. suæ censuræ, dicit quædam Sacramenta conuenire omnibus, veluti Baptismum, Confirmationem, Communionem item sacram. Nonnulla quibusdam aliis puta consecratis, sacrum Ordinem, laïcis nuptias. Deinde infert: *καὶ τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτήσασι (χρῖσμα) ἡ μετάνοια καὶ ἡ τοῦ ἡγιασμένου χρίσις ἐλαίου.* Illis ve„ rò qui post baptisma peccauerunt, pœni„ tentia consecratique olei vnctio condu„ cunt. Nota contra modum loquendi Hieremiæ, pœnitentiam post baptismum peccantibus non solùm esse vtilem, sed omnino necessariam.

Si quis autem ab eo quæreret, cur lapsis post pœnitentiam oleum sanctum adhibeatur? Responderet propter reliquias peccatorum, si quæ sint, quæ non fuerint per pœnitentiam expiatæ. Hæc enim verba cum superioribus connectit: *ἅπερ (μυστήρια) ἢ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων χαρίζεται, ἢ τοὺς ἐγκειμένους τῇ ψυχῇ σπίλους ἀποκαθαίρει.* Quæ Sacramenta aut remissionem præ„ teritorum peccatorum largiuntur, aut sor„ des animæ inhærentes expurgant. „

Sed non valet responsum in beneualentibus, qui reliquias peccatorum eodem Sacramento Pœnitentiæ sæpius iterato delere possunt. Vel per alia Sacramenta, quæ post pœnitentiam administrantur. Fauet multùm nominatis auctoribus auctoritas Euchologij, in quo non tantùm ægrotus, sed etiam sanus, qui sit vngendus introducitur. Fauet item præsens Græcorum consuetudo, quæ quidem viget non in aliquo angulo Græciæ, sed vbique passim, quam eandem retinet hac nostra ætate tota Russia, vniuersaque Moschouia.

Ioannes Nathanaël in illa Epistola supra citata hunc Græcorum vsum omnino improbat. Sic enim scribit: *μυστήριον γοῦν ἕβδομον διὰ τοῦτο καὶ λέγεται, ὥσπερ εἴρηται. κἂν καί τινες τῶν ψευδαββάδων καὶ ἀγραμμάτων γραικῶν ἀποτείνοντες δι' αἰσχροκέρδειαν συνεχῶς τοῖς ἁμαρτάνουσι διὰ χρυσία, καὶ δίκην ἁγιασμοῦ, εἰς μετανοουμένους χορηγοῦσι.* Mysterium ita „ que hoc & est, & appellatur septimum, vt „ dictum est. Quamuis nonnulli ex pseu„ dabbatibus, & illiteratis Græcorum insa„ nientes turpis lucri causa, peccantibus, si „ resipuerint, frequenter loco mulctæ, & „ instar rei, quæ illos sanctificet, istud præ„ beant. „

Quare diceret Nathanaël, non vsum, sed abusum esse Græcorum, & corruptam consuetudinem. Hoc idem respondit olim mihi Philadelphiensis reprehendens suos Presbyteros. Cùm autem ego instarem, non solùm passim Presbyteros, sed etiam ipsosmet antistites Patriarchas,

Metropolitas Archiepiſcopos, & Epiſcopos ſemel in anno hoc oleum benedicere, & aſtantem, ac circumfuſum populum ſolitos eſſe vngere. Reſpondit, id eos recta tatione facere, tempus huius Sacramenti præuertentes, διὰ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου, ob immaturam mortem. Qua ratione poſſent ſe excuſare Græcorum presbyteri. Sed commentitia, planeque futilis eſt reſponſio, quæ tamen reſponſio eſt Iob Monachi, qui cùm priùs dixiſſet: πρὸς ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ἡμῶν ὀφείλεσθαι τὸ εὐχέλαιον, Nobis deberi Euchelęon, cùm extremum ſpiritum agimus; & potuiſſet aliquis quærere, cur ergo ſanis exhibetur? huic tacitè obiectioni reſpondens ait: εἰ καὶ πολλάκις ἡμῖν τελεῖσθαι τοῦτο (τὸ εὐχέλαιον) διὰ τὸ τοῦ θανάτου ἄωρον, καὶ ὡς τὰ πολλὰ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον συγκεχώρηται. Quamuis ob immaturam, ac plerumque ſubitaneam, & inexpectatam mortem, ſæpe hoc (Euchelæun) fieri nobis conceſſum ſit.

Sed Iob more ſuo ſibi non conſtat. Dicit enim alibi debere iterari ſæpè quàm primùm peccata commiſſa fuerint. Igitur nihil refert, τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου. Et eius ſententia, quæ confundit Sacramentum pœnitentiæ cum extrema Vnctione in l. de Baptiſmate, & lib. de Confirmatione meritò à nobis exploſa eſt.

Ego præſentem morem Græcorum, qui pœnitentes quamuis beneualentes in omnibus iis corporis partibus adhibita quoque forma Sacramenti non aliter, atque infirmos inungunt, nulla ratione probare poſſum, & ſi ſordidi quæſtus gratia id faciunt, vt teſtatur Nathanaël, eò magis deteſtandus eſt. Cùm enim ſubiectum non ſit aptum ad recipiendum Sacramentum (quando, neque grauiter quis, infirmatur, & ad mortem, vt requirit Apoſtolus, & exponunt ſacri Doctores) fruſtra, temeréque, ac non ſine ſacrilegio illud Græci adminiſtrant. Non ſecus ac ſi aliquis eum baptizaret, qui nollet baptiſmum ſuſcipere, proinde non eſſet idoneus ad recipiendum ſacrum lauacrum. Vel etiam vt hi, qoi corpora mortuorum baptizabant, quos valde reprehendunt ſancti Patres, propterea quòd nullus effectus Sacramenti ſequeretur. Græci verò, qui alios nouitatis accuſant, & in eos aliquando inſolentius inſultant, reſpondeant ipſi à quo iſtud acceperint, vt contra doctrinam Apoſtolicam ſanos vngere debeant? Ad hæc, multos inungunt feria quinta ſanctioris hebdomadæ, qui non ſunt expiati Sacramento pœnitentiæ. Non ſolùm igitur errant, quia ſubiectum minùs aptum inungunt, ſed etiam quia ante Sacramentum pœnitentiæ inungunt, cùm extrema Vnctio detur extremè laborantibus per modum medicinæ, medicamenta verò non mortuis, ſed viuis dantur, proinde hoc myſterium non debeat antecedere cætera Sacramenta; præſertim auricularem confeſſionem, quam vocant exomologeſin. Eſt itaque merus abuſus omnino reprobandus, & abrogandus.

Vnde tamen initium ſumpſerit videndum eſt. Puto ex eo quod extra Sacramentum oleum hoc aliqoando collatum fuerit; vt propterea etiam non multum Græci curarint, ſi nonnulli nondum confeſſi illud ſuſceperint.

At ſi ita eſt, Cur ergo, dicet aliquis, dum vngunt ſanos, eas omnes cerimonias adhibent, quæ nonniſi in ægrotos quadrare videntur? hoc eſt, benedicunt oleum, in cuius benedictione ſanitas corporis commemoratur, & vna eum benedictione totum ritum extremæ Vnctionis connectunt.

Ita profectò eſt, quòd ego nulla ratione laudare poſſum, vt anteà dixi, & aſſentior Nathanaëli, qui cenſet abuſum eſſe. Non enim propter beneualentes hoc oleũ benedici, atque conſumi debet. Sed ſi propter infirmos conſecraretur, & deinde ſanos quoque vngerent, non per modum Sacramenti, non improbarem. Puto tamen ob eam cauſam hæc permiſceri, atque confundi ab imperitis, eò quòd non aſſeruetur oleum.

Cæterùm vt hoc totum melius explicetur, præſtat paulò altiùs rem repetere. Ego quantum coniectura ex præſenti ſtatu orientalis Eecleſiæ aſſequi poſſum, exiſtimo antiquitus Epiſcopos, eoſq; ſolos benedixiſſe oleum, quod vocamus extremæ Vnctionis. Cuius olei finis proprius, primarius, & præcipuus erat, vt exhiberetur valde grauiter decumbentibus. Et quia fortaſſis viderant homines hoc oleum in Sacramento mira efficere; cœperunt etiam eo vti extra Sacramentum, vt rectè conicit Bellarminus De extrema Vnctione libro 1. capite 6. reſpondens ad quintum argumentum Kemnitij. Alioquin vnde ortum habuiſſet Græcorum conſuetudo? Quapropter huic vnctioni aſſignarunt alterum finem minùs principalem & ſecundarium, videlicet, vt oleo conſecrato ab Epiſcopo extra

Sacramentum vngerentur pœnitentes, quamuis bene valentes,& qui lethali morbo minus decumberent.

Hoc oleum deinde ad istos duplices fines distribuebatur presbyteris, & per totum annum asseruabatur. Quàm primùm autem data est facultas presbyteris, posse illud conficere, desiit asseruari. Nihilominus tamen Episcopi quadam ex parte iure suo retinentes morem antiquum, etiam num semel in anno feria quinta sacratissimæ hebdomadis benedicunt oleum infirmorum, & peracta benedictione circumstantes inunguut. Sed frustra iam consecrare videntur, si non amplius asseruatur propter extremè laborantes, quibus de iure conuenit. Ex altera verò parte presbyteri obtenta iam facultate oleum infirmorum consecrandi, hæc duo munia permiscuerunt, quemadmodum & Episcopi; & dum aliquando sanos vngere volunt, cùm non asseruent oleum, non secus atque ipsi Episcopi totam ceremoniam peragunt ad eum modum, quo ægrotos vngere solent. Vnde negari non potest, quin ex huiusmodi concessione ἀταξία quædam, & quidem maxima orta sit, & modò rubricę Euchologij planè sint corrigendæ.

Dices vnde probabiliter colligis talem vsum extitisse, atque ita factum esse?

Respondeo, à posteriori, quia videlicet videmus Episcopos benedicere oleum, quod prorsus pertinet ad infirmos. Tam enim in ipsa benedictione, quàm in consequentibus orationibus, & toto apparatu huius sacramenti sanitas corporis, & ægritudo indicatur, & exprimitur. Quare autem non asseruetur oleum, & non sit vsui extremè laborantibus, ægrè admodum ratio reddi potest, nisi quia postea commissum est presbyteris, qui vbique præstò sunt, & illud cõnficere queunt; alioquin asseruaretur.

Nec mirum si deficiente doctrina, & perdita sapientia talis permixtio facta sit apud Græcos. Nam apud Ruthenos, qui sunt paulò crassiores ipsis Græcis, hoc idē oleum ab Episcopo cõsecratum ante paucos annos adhibebatur ad confirmandos infantes loco Chrismatis. Neque possumus dicere fuisse diuinum vnguentum, cùm & simplex oleum fuerit, & iisdem prorsus cerimoniis, & precationibus illud quoque presbyteri consecrarent. Quibus tamen Chrisma confirmationis conficere, nefas est. Vnde Rutheni forsan ex hoc à nonnullis auctoribus Chrismatis inficiatores existimati sunt, sed hunc abusum, Deo iuuante, sustulimus, cùm à sede Apostolica in eas regiones missi essemus.

Quamobrem si rectè administratio huius olei fieri debet, vel omnino tale oleum pœnitentibus, si bene valeant, non est conferendum, vel ita conferendum, vt prorsus intelligāt extra Sacramētum conferri; & hoc est quod Innocentius Quartus in suis libris toties citatis ad Legatum sedis Apostolicę Episcopum Tusculanum in Regno Cypri monet faciendum, cùm ita scribit. Nullis autem per sacerdotes, vel confessores pro satisfactione pœnitentiæ vnctio aliqua solummodo inungatur. Vbi notandū verbum solummodo. Quòd vt commodè fieri possit, vel oleum dum benedicitur, & eo aliquis ægrotus vngitur, non debet totum consumi, sed asseruandum est ad vngendos beneualentes extra illud tempus; quando nimirum opus fuerit, & ipsi hoc postulauerint, idque sine illis precationibus, quæ extant in Euchologio, potissimùm verò sine forma Sacramenti, & absque eo quod tot partes corporis vngant. Vel saltem quando iam presbyteri administrant illud decumbentibus, antequam totum consumant, eo tantum tempore modo prædicto sanos vngant. At verò non vrgente necessitate infirmitatis, quòd presbyter propter sanum pœnitentem dumtaxat illud oleū benedicere debeat, & per modum Sacramenti conferre debeat, nulla ratione probandum est. Totus enim ille ritus consecrationis, & collationis, vt antea non semel dixi, peculiari quadam ratione ad Sacramētum pertinet; cùm in eo toties sanitas corporis inculcetur, quæ impetretur, & ægritudo, quæ propulsetur.

Episcopi quoque illam solemnem benedictionem huius olei, quam agunt intra dies sacratissimos hebdomadis ante Pascha, vel penitus omittere debent; si tantùm sanos tingere intendant; hac enim ratione frustratur hoc oleum suo fine. Non enim propter sanos propriè à Christo Domino institutum est, vel si eam iure suo retinere, ac præsentes non per modum Sacramenti vngere voluut, mandent presbyteris, necesse est, vt postquam ipsi benedixerint partem illius pro infirmis seruent, ad quos intentionem primariò, ac potissimum, dum consecrarēt, direxerant. Vt meritò suum finem, propter quem potissimum institutum est, istud oleum sortiatur.

Cæterùm vnum nobis superest probandum, nimirum, An extra Sacramentum

hoc oleum infirmorum re ipsa aliquando collatum fuerit; idque auctoritate alicuius, & exemplo probari possit. Videtur enim hoc à nobis excogitatum voluntariè, gratisq; fuisse dictum. Impertitũ igitur fuisse aliquando non per modum Sacramenti, posset probari ex eo quod refert Tertullianus in libro ad Scapulam de quodam Proculo Christiano, qui eo nomine imperatori alioquin gentili fuit carissimus, quod ipsum graui morbo conflictantem oleo sanasset. Ergo extra Sacramentum, cùm non esset is presbyter, nec ille Christianus. Item probatur ex Innocentio primo Epistola prima ad Decentium cap. 8. vbi ait, oleo sancto ab Episcopo benedicto posse vti non solùm sacerdotes, sed etiam omnes Christianos in suis, ac suorum necessitatibus. Ex quibus verbis colligimus in quacunque necessitate adhiberi posse non solùm in desperata sanitatis salute. Tunc enim esset Sacramentum, & laicus non posset vti; cùm nullum sit sacramentum, quod non requirat essentialiter ministrum sacerdotem. Exceptis Baptismo ob summam eius necessitatem, & matrimonio quod in contractu mutuo nubentium consistit. Cùm ergo laicus vti possit, intelligitur de vsu olei sancti extra Sacramentum in quacunque necessitate ad curandos quoscumque morbos; vt optimè explicat Dominicus Soto in 4. d. 23. q. 7. at. 1. Et confirmari potest ex ordine Romano de diuinis officiis, vbi recensetur huius olei consecratio his verbis. Tunc offeratur Pontifici oleum de ampullis, quas offerunt populi ad vngendos tam infirmos, quã energumenos. Et in vltimo antequam dicatur, per quem omnia Domine semper bona creas exorcizet, & benedicat illud tam ipse, quàm omnes presbyteri, qui adsunt, vt tantùm possit à circumstantibus audiri. Ex quo habemus oleum infirmorum populis vsitatum fuisse ad vngendos infirmos, & energumenos, videlicet non per modum Sacramenti.

Et licet Iansenius in cap. 6. Marci aliter interpretetur Innocentium, eiusque opinio sit valde probabilis, scilicet Innocentium loqui passiuè, non actiuè, quòd omnibus liceat vti, hoc est recipere tale oleum in suis, suorumque necessitatibus vocando sacerdotes; tamen cùm multi sancti, & sanctæ vsi fuerint actiuè huiusmodi oleo infirmorum, non video, cur non aptiùs de administrantibus, quàm solis suscipientibus intelligatur Innocentius.

In vita sanctæ Genouefæ Virginis apud Surium Tom. 1. tertio Ianuarij, Dæmoniacus quidam impetrandæ sanitatis causa ad sanctam Genouefam à parentibus cum multo gemitu, & lachrymis perductus est; tum illa ampullam sibi afferri iussit, in qua sacratum oleum asseruare solebat. Accidit autem, vt nihil eius olei eo tempore ampulla haberet. Nec Episcopus aderat, qui oleum consecraret. Subdit deinde, oratione impetrasse, vt ampulla oleo impleretur, cuius vnctione dæmoniacum emundauit.

Ex quo loco duo constant. Primum Vnctionem huiusmodi non fuisse Sacramentalem, tum ex defectu ministri qui debet esse sacerdos, tum suscipientis, qui debet esse infirmus. Alterum, oleum, quo volebat vti sancta Genouefa fuisse extremæ Vnctionis, cùm debuerit sacrari ab Episcopo.

In vita sancti Eutychij Patriarchæ Constantinopolitani apud Sur. To. 1. 6. Aprilis. Oleo sancto vnxit manum à Dæmone inflammatam tribus diebus. Cæco visum restituit, absoluta precatione vnxit eum tribus diebus. Ibidem, solita precatione adhibita precioso oleo laborantem oculum inunxit, & infra, hydropicum cùm ille precatus esset, & oleo sancto vnxisset, dimisit.

In vita sancti Vdalrici Episcopi Augustani apud Sur. tom. 4. quarto Iulij. Per oleum ab eo in cœna Domini consecratum variis languoribus detenti pristinæ restituti sunt sanitati. Nec non & oculorum caligine obtenebrati huius sancti olei vnctione merebantur illuminari.

In vita sancti Gothardi Episcopi apud Sur. tom. 7. quarto Maij. Mulier grauissimis oculorum doloribus cruciata sanatur admotis floribus à sancto Gothardo benedictis. mox sequitur. Iussit etiam presbytero, vt facto oleo, quod infirmorum dicitur, eius vngeret oculos. quæ quidem vnctio, & sancti viri preces ab illo dolore vsque ad vitæ finem, ea immunem confecerunt.

Quamuis autem in plerisque huiusmodi exemplis languores, & morbi commemorentur, atque infirmi vncti fuerint, non bene valẽtes, reuera tamen Sacramentum vnctionis, nisi periculose decumbentibus aliis non datur; vt inde appareat, vt etiam satis constat ex contextu orationis historicorum, istud oleum ipsis recensitis morbo quidem affectis, sed non ad mortem extra Sacramentum collatum fuisse. Quo circa

neque nulla mentio fit de primario effectu Sacramenti, videlicet peccatorum remissione. Neque vngebant septem corporis partes, vt mos est, sed dumtaxat locum morbo affectum, vel simpliciter frontem, neque recitabant formam Sacramenti.

Itaque ex his, aliisque huiusmodi exemplis, satis ostenditur, consuetudinem Græcorũ si ita fieret, non esse adeo improbandam. Dato etiam quòd aliter intelligatur Epistola Innocentij, hæc tamen testimonia satis clarè probant, morem Ecclesiæ Orientalis in hoc sensu esse vetustissimum, quòd scilicet vtatur oleo extremæ Vnctionis extra Sacramentum ad eum modum, quo etiam vtebantur nonnulli Latini in sanandis infirmis, & Energumenis, & etiam num vtuntur Græci diuino vnguento Chrismatis, dum reconciliant à fide Christi transfugas, denuo ad Ecclesiam Christi redeuntes, vt in Sacramento Confirmationis non sine probabilitate ostensum est.

Ne autem per modum Sacramenti sanos vngere Græci videantur, præter illa quæ diximus omittenda esse, nonnulla etiam verba ex rubricis Euchologij omnino sunt expungenda, vt illa: εἰσέρχεται μέσον τῶν ἱερέων ὁ ποιῶν τὸ εὐχέλαιον, qui faciendum curat Euchelæon in medio sacerdotum se constituit. Non quasi æger, sed sanus. Cùm alioquin curare, vt fiat Euchelæõ non bene valentis, sed decumbentis sit, ad quem primario pertinet. Et in fine: καὶ βάλλει μετάνοιαν ὁ ποιήσας τὸ εὐχέλαιον, λέγων, εὐλογεῖτε πατέρες ἅγιοι, συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ τρίς. καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν εὐλογίαν καὶ συγχώρησιν, ἀπέρχεται εὐχαριστῶν τῷ θεῷ. Qui peragendum curat Euchelæon βάλλει μετάνοιαν, phrasis Ecclesiastica est, quæ idem valet, quòd caput inclinat, vel etiam fronte terram percutit, dicens, benedicite sancti patres, concedite mihi veniã peccatori, idque ter repetit, acceptaque ab ipsis benedictione, ac veniã, gratias agens Deo discedit. Hæc à posterioribus Græcis inserta fuisse non dubito, & malè ipsi hoc modo administrant recitando formam, & cætera bene ualentibus.

At quæret aliquis, vnde emanauit iste mos vngendi in aliquo membro læsos, infirmosque cum periculo vitæ minimè decumbentes, & etiam sanos citra Sacramẽtum? Et si non exhibetur vt Sacramentum, quam huius exhibitionis assignabimus causam?

Respondeo, in primis, quòd etiam antea insinuaui, mihi vehementer placere coniecturam Illustrissimi Bellarmini, qui putat ex eo quod in Sacramento extremæ Vnctionis per sacram vnctionem accidebat, vt ægri sæpè conualescerent; inde ortum habuisse hanc ceremoniam & cœpisse quosdam viros sanctos vti oleo extra Sacramentum. Quod etiam probat exemplo aquæ benedictæ, allato Augustini testimonio. Quia enim in Baptismo aliquando curabantur homines ab ægritudine corporali, inde cœperunt multi etiã extra Baptismum vti aqua benedicta ad curandos morbos. Cuius rei extant apud Ecclesiasticos historicos permulta exempla. Idem dici posse videtur de Chrismate. Aqua verò benedicta etiam sani modo vtuntur.

Certè non abs re videtur hoc fecisse antiquitas, tam enim in benedictione aquæ, quàm in consecratione olei Græci non semel precantur à Deo tantam gratiam his elementis, vt varios morbos, animique passiones eorum sanandi vim habeant, qui iis vti voluerint.

In eo tamen differt nostra opinio à sententia Illustrissimi Bellarmini, quòd ipse existimat oleum extra Sacramentum, non fuisse ab Episcopo benedictum. Proinde neque fuisse oleum, & materiam huius Sacramenti.

Addo etiam exhiberi in consolationem fidelium, & ad maiorem gignendam in animis pœnitentium fiduciam, & contritionem ob mira, & ingentia, quæ efficere & operari solet. Præsertim cùm & oleum diuinæ misericordiæ typum repræsentet. Et in Sacramento quidem peccata remittat, extra verò Sacramentum aliquid posse agere videatur.

Hoc tamen non inficior, quin frequentiùs vsi fuerint multi Sanctorum oleo simplici benedictione consecrato. Item oleo miraculoso, quod è sanctissima Cruce, & veneranda Imagine inclytæ Virginis, seu corporibus Sanctorum scaturire solet. Vnde, & huiusmodi sancti à Græcis vocantur μυροβλύται, vnguentum scaturientes, quales sunt Andreas Apostolus, Nicolaus re ipsa, & nomine Myrensis, Theodorus Stratilates, & alij, ex quorum corporibus veluti perennibus fontibus in hodiernam vsque diem suauissimus liquor emanat. Nostri verò Græciæ Monachi etiam hoc nostro sæculo in Monasteriis cùm insigniores Diuorũ Natales & Saluatoris, ac Deiparæ Virginis festiuitates celebrantur, peractis diuinis laudibus matutinis, solent se vngere oleo lampadis, quæ in honorem

sanctorum illius celebritatis accenditur.

Itaque quasi triplex, seu potius quadruplex vnctio fuit, atque etiamnum apud Græcos viget, & floret. Oleo in Sacramento, eiusdem olei extra Sacramentum, & olei simpliciter signo crucis benedicti in lampade existentis, postremo alterius miraculosi.

Neque hoc mirum alicui videri debet, si vnum, & idem oleum hoc est apud Latinos ab Episcopo, apud Græcos etiam à presbytero extraordinariè consecratum modò vices materiæ Sacramenti gerat, modò citra Sacramentum administretur. Nam vna eademque res diuersos potest habere respectus. Sic verba consecrationis Dominici corporis, & sanguinis alia, aliave ratione ab Euangelistis, atque à presbyteris recitantur. Hi enim, vt pote, qui personam Christi Domini sustinent τελεσιουργῶς, vt ita dixerim, hoc est effectiuè, & consecratiuè. Illi verò quippe historici διηγηματικῶς, narratiuè proferunt, quod sane fit deficientibus reliquis circunstantiis.

Et hæc quidem satis dicta sint de materia, ministro, atque vsu huius Sacramenti. In re tamen grauissima, si quod dictum est à me, quod à vero sit alienum, me approbante, ac veritatis cupido, à vera sponsa Christi, quæ vocem sponsi audit Catholica, & Apostolica Romana Ecclesia, cuius est verum à falso discernere, corrigatur, quòd idem in aliis quoque meis lucubrationibus intelligi volo.

De forma huius Sacramenti.

CAPVT V.

FORMA extremæ Vnctionis est deprecatoria, vt etiam apud Latinos, & Latinæ quoad sensum respondet. Eam complectitur subsequens deprecatio: πάτερ ἅγιε ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πᾶσαν νόσον ἰώμενον, καὶ ἐκ τοῦ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας. καὶ ζωοποίησον αὐτὸν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου, τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων θείων δυνάμεων ἀσωμάτων, τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, τῶν ἁγίων καὶ ἰαματικῶν ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Κύρου καὶ Ἰωάννου, Παντελεήμονος καὶ Ἑρμολάου, Σαμψὼν καὶ Διομήδους, Φωτίου καὶ Ἀνικήτου, τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ὅτι σὺ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Pater sancte Medice animorum, & corporum, qui misisti vnigenitum filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum omnem morbum sanantem, & à morte liberãtem, sana quoque hunc seruum tuum à corporali, spiritualique infirmitate, qua continetur, & viuifica eum per gratiam Christi tui, potentia preciosæ, & viuificæ Crucis, precibus sãctissimæ Dominæ Nostræ Deiparæ Mariæ semper Virginis, patrocinius honorabilium incorporearum cœlestium diuinarum virtutum, honorandi gloriosi prophetæ, præcursoris, & Baptistæ Ioannis, sanctorum clarorum, ac celebratissimorum Apostolorum, sanctorum gloriosorum, ac egregiorum victorum Martyrum, sanctorum, ac Deiferorum Patrum nostrorum, sanctorum sanandi vim habentium, ac mercedem pro sanitate collata non acceptantium Cosmæ & Damiani, Cyri, atque Ioannis, Pantelcemonis, ac Hermolai, Sampsonis, ac Diomedis, Photij, & Aniceti, sanctorum, atque iustorum Deigenitorum Ioachimi & Annæ, omniumque Sanctorum. Quoniam tu Deus noster es fons curationum, tibique gloriam offerimus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

In hac precatione fit mentio generatim quidem plurimorum Sanctorum, nominatim verò quorundam, qui in medicina excellucrũt, qui tamẽ sine dubio longè postea extiterunt, quàm vel fuerit institutum, vel administrari cœptum hoc Sacramentum. Itaque verisimile est à posterioribus Græcis sanctorum nomina formæ Sacramenti accõmodata fuisse, vt illis intercedentibus facilius impetrarent ægroto sanitatem.

In vetustissimo exemplari manu scripto, hæc oratio sine commemoratione Sanctorum longè breuior sic habetur. πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πᾶσαν νόσον ἰώμενον, καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς συνεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου. καὶ ζωοποίησον αὐτὸν κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον, τὴν ὀφειλομένην σοι εὐχαρι-

τέλει ἐν ἀγαθοεργίᾳ ἀποπληροῦντα. ὅτι σὸν τὸ
» κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν, &c. Pater sancte, me-
» dice animorum, & corporum, qui misi-
» sti vnigenitum filium tuum Dominum
» nostrum Iesum Christum, omnem mor-
» bum sanantem, & à morte liberantem,
» sana quoque hunc seruum tuum à morbo
» corporis, & animi, quo detinetur per gra-
» tiam Christi tui & secũdum beneplacitum
» tuum viuifica eum, qui studio bonorum
» operum debitas gratias tibi referat. Quo-
» niam tuum est imperium &c.

In hac oratione illa tantùm verba exi-
stimo esse de essentia Sacramenti: πάτερ
ἅγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἴασαι τὸν
δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωμα-
» τικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας. Pater sancte, me-
» dice animorum, & corporum, sana hunc
» seruum tuum à morbo corporis, & animæ,
» quo detinetur. Similia verba extant in li-
turgiis Basilij magni, & Chrysostomi, vbi
sic precantur: τοῖς πλέουσι σύμπλευσον, τοῖς
ὁδοιποροῦσι συνόδευσον, τοὺς νοσοῦντας ἴασαι ὁ
» ἰατρὸς τῶν ψυχῶν, καὶ τῶν σωμάτων. Nauigan-
» tibus connauiges, iter facientibus vna sis
» comes, ægrotantes sana, tu, qui es medicus
» animorum, & corporum.

Dum addunt (sancte) contrahunt no-
men Patris, atque indicant de quo patre
loquãtur, quod etiam magis explicant per
subsequentia verba, Medice animorum,
& corporum. Quæ nemini conuenire pos-
sunt, præterquam ipsi Deo. Quæ tamen,
si deessent, virtute in precatione contine-
rentur, & esset idem sensus. Vnde appa-
ret non esse requirendam in hac forma ma-
thematicorum ἀκρίβολογίαν, quasi sine istis
verbis Sacramenti forma constare non
possit. Addunt tamen aptissimè illa verba,
medice animorum, & corporum, vt indi-
cent, hoc Sacramentum ad ægrotum ap-
plicari, medicinæ instar cuiusdam spiritua-
lis. Nam & oleum, quod est materia huius
Sacramenti, aptissimum est ad leniendos,
& sanandos quosdam morbos.

Præterea, si relicta voce, sancte, per illa
sola verba, medice animorum, & corpo-
rum nomen patris determinatum fuisset,
rectè forma Sacramenti constitisset. Vel
etiam dicendum est solam voculam patris
sufficere potuisse, tunc enim κατ' ἐξοχὴν,
intelligeretur is, à quo omnis paternitas.
Ad extremum, seclusis quoque vocabulis,
Pater, & sancte. Illa, medice animorum,
& corporum, vicem illorum supplere pos-
sent. Reliqua verba quæ sequuntur: (ἴασαι
δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀ-
σθενείας. Sana seruum tuum à corporis &
animi ęgritudine,) exprimunt duplicẽ ef-
fectum huius Sacramenti. Et quoniam sa-
nitas corporis non semper consequitur, id-
circo neque illa verba ἐκ τῆς σωματικῆς, ne-
cessariò requiruntur.

Nec desunt in aliis precationibus verba,
quæ formam ipsam egregiè possent expri-
mere, sed cum ea non in ipsa vnctione.
Verùm longè antea proferantur, non vi-
dentur loco formæ inseruire posse.

Vnde nimis obscurè, atque imperfectè
de forma huius Sacramenti Philadelphi-
ensis loquitur, dum ait: τὸ εἶδος ἐστὶ τὰ ἐπὶ τοὺς
νοσοῦντας ῥήματα, τὰ παρὰ τῶν ἱερέων ἐπαδό-
μενα, δύναμιν ἔχοντα τὴν ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας,
καὶ τὰς νόσους θεραπεύειν τῶν πιστῶς τοῦτο λαμ-
βανόντων. Forma sint verba, quæ à sacerdo- «
tibus super ægrotos enunciantur; quæ qui- «
dem vim habent dimittendi peccata, sa- «
nandique morbos eorum, qui Sacramen- «
tum certa fide suscipiunt. «

Nam cùm multa verba in precationi-
bus contenta, immò ipsasmet integras,
satisque prolixas orationes super infirmũ
presbyteri proferant; si omnia esse formam
Philadelphiensis contenderit, vt sentire
videtur, & eius verba sonant, longè falli-
tur, & nimis longa foret formæ descriptio,
valdeque dubia; quippe possemus quæ-
rere, vtrum omnia sint de essentia, & vno
quopiam verbo adempto, irritum, ac nul-
lum fiat mysterium, quod haud verisimile
videtur. Sin omnia esse negauerit; quæ i-
gitur potissimum formam constituant, in-
dicare debuisset; præsertim in tanta copia
precum.

S. Bonauentura in 4. d. 23. q. 4. refert
formam Ambrosianam huius Sacramenti
his verbis. Vngo te oleo sanctificato in no- «
mine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; vt «
more militis vncti, præparatus ad certa- «
men, aëreas possis superare potestates. «

Hanc Paludanus, Ricardus, & Gabriel
post S. Bonauenturam dicunt Mediolani
vsu receptam fuisse.

Similem formam refert ibi Palacius ex
libro Sacramentali Venerorum, approba-
ro, vt ibi dicitur, à Leone Decimo. Vngo «
te oleo sancto, vt hac vnctione protectus, «
fortiter stare valeas aduersus varias cater- «
uas in nomine Patris, & Filij, & Spiritus «
sancti.

Et in endice antiquo Halitgarij, qui vi-
xit circa annum Domini 820. talis reperi-
tur forma (vt est videre Herbipoli in bi-
bliotheca Patrũ Societatis Iesu, teste Ni-
colao Serario) Vngo te de oleo Sanctifica- «
to, vt more militum, & præparatus ad lu- «

» ctamen, aëreas possis superare cateruas. O-
» petace creatura olei in nomine Patris, &
» Filij, & Spiritus sancti; Vt non lateat hic
» spiritus immūdus, nec in membris, nec in
» medullis, nec in vlla compagine mem-
» brorum huius hominis, sed operetur in
» eum virtus Christi filij Dei altissimi, qui
» cum Patre, & Spiritu sancto viuit, & re-
» gnat in sæcula seculorum. Amen.

Albertus Magnus in 4. d. 23. a. 1. q. 2. recenset formam mixtam modi indicatiui & deprecatiui.

Hanc diuersitatem formarum libenter recenseo, ne simus faciles ad damnandum cæteras formas aliarum Ecclesiarū. Quippe vnius, eiusdemque Sacramenti variæ formæ esse possunt, modò ex verbis tantùm differant, re ipsa conueniant.

In forma Græcorum sunt qui necessariò requirant, vt actus vnctionis, tanquam res ad essentiam spectans, exprimeretur, vt exprimitur apud Latinos, veluti si diceretur, ἴασαι διὰ τῆς χρίσεως ταύτης, sana per istam vnctionem. Profectò clariùs, & satiùs esset, quippe forma Græcorum magis Latinæ consonaret. Verùm mihi non videtur simpliciter necessarium

Argumenta è Scholasticis deprompta, quæ illi obiiciunt, hæc sunt.

Primum, quia formæ Sacramentorum semper debent exprimere actionem, seu efficaciam ministri, vt notat Suarius tom. 4. de extrema Vnctione disput. 9. sect. 3. n. 11.

Cùm enim duplex sit materia, remota videlicet, vt aqua, vnguentum, oleum, & similia, & proxima, qualis est ipsa actio ministri, ex qua constat Sacramentum, quod habet esse in fieri, remota quidem si exprimatur, rectè sanè, quamuis non sit necessarium eo ipso quod remota sit, at proxima omnino exprimi debet.

Et quoniam in Confirmatione per verbum confirmo, seu signo, non satis explicatur materia proxima seu actio ministri, quæ fit per modum vnctionis; idcirco, ait Suarius, peculiaris est ratio, cur addatur formæ materia remota, videlicet nomen Chrismatis. Quod non fit in aliis Sacramentis.

Quare si quis probaret, non necessariò exprimendū esse Chrisma, tota ratio Suarij rueret. Hac enim ratione, non exprimeretur materia proxima & propria illius Sacramenti, cùm verbum signare, significet actionem quandam generalem, quæ possit fieri sine vnctione & Chrismate.

Secundum argumentum est fere simile. 1. Quia Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Ordo, quæ habent suum esse non in aliquo communi naturali, vt matrimonium, nec habent suscipientes ministros, vt in eodem. Neque sunt Sacramenta permanentia, vt Eucharistia, sed in actione tantùm transeunte consistunt, & minister est sacerdos, non suscipiens, non essent valida nisi verbis formæ actiones ministri exprimerentur. Ergo similiter, & extremæ Vnctionis Sacramentum, quod est in fieri, & eiusdem ordinis esse videtur, non erit validum, nisi actus transiens exprimatur.

Tertium, quia omnes aliæ Ecclesiæ, quæ non deprecatiua, sed indicatiui modi forma vtuntur, vt Ambrosiana, Veneta, & quædam aliæ habent expressam vnctionem, signum est ergo esse necessariam.

Quartum argumentum sumitur à simili. Nam ex illis verbis, baptizantes eos, Ecclesia colligit illam formam, ego te baptizo. Et ex illis aliis, quorum remiseritis peccata, illam alteram, ego te absoluo. Ergo pariter ex illis, vngentes eum oleo, actus vnctionis exprimi debet.

Verùm hoc argumentum potiùs probat formā Ambrosianā, nam deberet inferri, ego te vngo oleo, quamuis in idem recidit, quandoquidem exprimitur actus vnctionis.

Hæc ferè sunt quæ formæ Græcorū opponuntur. Sed ea soluere non est difficile. Nam actio Ministri (quantum ex vsu Ecclesiarum conijcere possumus, vnde sumenda est regula philosophandi) eiusmodi conditionis est, vt vel re ipsa, & explicitè exprimatur, quod fit in plerisque Sacramentis, vel implicitè significetur. Græci verò eam exprimunt in tropariis, & orationibus antequam vngant, & ea referenda est ad ipsam formam. Vnde sensus formæ est, sana seruum tuum me vngente, vel ministrante oleū vnctionis, siue, quod idem est, medice animorum, & corporum sana, vt medicus scilicet, & per medicinam, vnctio autem olei instar medicamenti cuiusdam spiritualis est, quare implicitè in forma significatur. Sic igitur habetur in tropariis: χρίσει τοῦ ἐλαίου σου, καὶ ἱερέων φιλάνθρωπε ἐπαφῇ τοὺς οἰκέτας σου ἁγίασον ἄνωθεν, νοσημάτων ῥῦσαι, ψυχῆς τε τὸν ῥύπον κάθαρον, ἐκπλύνων σωτήρ. Vnctione tui olei, »
& Sacerdotum tactu, tuos famulos sancti- »
fica desuper, à morbis libera, sordesque »
animi purga & ablue benigne Saluator. »
Et in prima precatione: αὐτὸς δέσποτα κύριε δὸς χάριν εἰς τὴν διακονίαν σου ταύτην, εἰς ἴδα-

χαρις Μωσεῖ τῷ θεράποντί σου, καὶ Σαμουὴλ τῷ ἐκλεκτῷ σου, καὶ Ἰωάννῃ τῷ ἠγαπημένῳ σου, καὶ πᾶσι τοῖς καθ' ἑκάστην γενεὰν καὶ γενεὰν εὐαρεστήσασί σοι. οὕτω ποίησον καὶ ἡμᾶς γενέσθαι διακόνους τῆς καινῆς σου διαθήκης ἐπὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο. ὃ περιεποιήσω τῷ τιμίῳ σου αἵματι. ἵνα ἀποδυσάμενοι τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀποθάνωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζήσωμεν τῇ δικαιοσύνῃ, ἐνδυσάμενοι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ τῆς χρίσεως τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μέλλοντος ἐλαίου ἐπάγεσθαι. Tu Domine præbe gratiam ad hoc ministerium, vt præbuisti Mosi famulo tuo, & Samuëli electo tuo, & Ioanni dilecto tuo, cunctisque, qui per singulas generationes tibi placuerunt. Ita effice, vt nos quoque ministri simus noui testamenti tui super hoc oleum. Quod acquisiuisti tuo pretioso sanguine (hoc est, quod promeruisti tua passione) vt expoliati mũdana desideria, moriamur peccato, & induti Dominum nostrum Iesum Christum per sanctificationem vnctionis olei, quod exhibituri sumus, viuamus Iustitiæ.

Et in secunda precatione, εἰσάκουσον ἡμῶν τῶν ἀναξίων δούλων σου, καὶ ὅσοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ τὸ ἔλαιον τοῦτο προσάγομεν, καταπέμψον τὰ τῆς δωρεᾶς σου ἰάματα, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ ἴασαι αὐτοὺς ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου. Exaudi nos indignos seruos tuos, & quibus in nomine tuo magno hoc oleum exhibemus, ad eos mitte donationis tuæ medicaměta, remissionemque peccatorum, & sana eos in multitudine misericordiæ tuæ. Sic ibi.

Quòd autem non semper sit necessarium actionem ministri explicitè in forma commemorare, patet ex eo quod Ecclesia Romana formam Confirmationis olim sic proferebat, consigna eos (Deus) signo crucis in vitam propitiatus æternam, ita Episcopus habito sermone cum Deo enunciabat. Deinde ad confirmandum se vertens tincto pollice in Chrismate, & facta cruce in frontibus singulorum aiebat, Confirmo te in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, nulla prorsus mentione facta Chrismatus, vel vnctionis, immò neque crucis, cùm tamen eam minister adhibeat. Verba enim illa, consigna eos signo Crucis, non sunt pars formæ, quæ consequitur, ego te confirmo. Vide ordinem Romanum in officio Sabbati sancti, vbi describitur ritus confirmationis. Qui liber est antiquissimus, vt alibi diximus, cùm ab Alcuino, & Amalario citetur, qui floruerunt ante annos 800.

Sed quod maioris ponderis est, Patres Concilij Primi Constantinopolitani can. 7. eiusmodi formam Confirmationis recitant, signaculum doni Spiritus sancti, in qua nulla planè fit mentio explicitè actionis ministri, quæ est vnctio Chrismatis per modum crucis. Sed implicitè intelligitur, est enim sensus. Hæc vnctio Chrismatis, quam ego te ipsa in fronte per modum crucis exhibeo, est signaculum doni Spiritus sancti. Tametsi verò Paulus in 2. ad Corinthios c. 1. scribat, qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, qui vnxit nos Deus, qui, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris (qui locus de Confirmatione intelligitur) & exprimat Apostolus actum vnctionis; tamen illi patres non adeo scrupulosi fuerunt, vt eum non omitterent. Quem sanè, si necessarium existimassent, omnino exprimere non neglexissent. Immo neque ipsi eam formam composuerunt, sed maiorum suorum, quæ per omnes Ecclesias Græcorum in vsu fuerunt, hodieque sunt, verba formæ fideliter retulerunt.

Non ergo actus ille semper in omnibus Sacramentis necessariò est exprimendus, sed necessariò semper est adhibendus, quem saltem implicitè forma significat.

Vnde gradatim, vt ita dixerim, in quibusdam Sacramentis non solùm materia proxima, sed & remota exprimitur, in plerisque proxima explicitè formæ apponitur. In paucissimis eadem implicitè significatur; idque ex vario vsu Ecclesiarum. Idcirco non audeo formam Græcorum in hoc damnare. Scholastici autem in Sacramento extremæ Vnctionis, Cõfirmationis & aliis mysteriis actionem Ministri explicitè requirunt, ex vsu præsenti Ecclesiæ Romanæ, at alius vsus fuit alio tempore, & alius apud alias Ecclesias. Alium verò cùm dico, non essentialem, sed accidentalem intelligo. Iidem Scholastici ex eodem vsu necessariò requirunt in hoc mysterio formam deprecatiuam, & tamen Ambrosianam manifestè damnare non audent.

Iteratio formæ, ac materia in hoc Sacramento rectè ne fiat à Græcis.

CAPVT VI.

NOTA in Baptismo fieri trinam immersionem, & sufficere vnã. Neque tamẽ esse absurdum si propter mysterium & significationem totum corpus ter immergatur, & eædem partes toties hume-

ctentur. Confirmationem item Græcos esse solitos adhibere cùm in fronte, tum in cæteris sensibus. Quòd quoniam ante schisma Græcorum in Orientali Ecclesia frequens fuit, & ea de re auctoritas extat secundi Concilij generalis, & S. Cyrilli Hierosolymitani, idcirco non videtur posse improbari, eiusdem Confirmationis chrisma apud Latinos consecrari ab Episcopo, sed etiam presbyteros eum imitantes, eodem modo benedicere, & quasi iterare consecrationem. Præterea Eucharistiam cõmuniter vnum Sacerdotem conficere, quandoque multos vna cum Episcopo consecrare perspicuum esse.

Cùm itaque nonnulla Sacramenta non vno, eodemque modo, sed variè administrentur, & in ea sæpenumero abusus irrepant, hinc fit, vt difficile sit, in quibusdam Sacramẽtis nonnulla agnoscere (quæ alioquin ad essentiam Sacramenti minimè spectant) an ex vsu antiquo seruentur, an per abusum irrepserint.

Et quidem vbi Ecclesia Græca conuenit cum Latina ibi errorem abesse omnino fatendũ est. Vbi verò non dicam, discrepat, & contraria profitetur, sed quodam modo variat) diuersas quippe consuetudines, ac cerimonias diuersæ Ecclesiæ pro diuersitate regionum in vsu habẽt) ibi cautè procedendum est, ac diligenter considerandum, quænam vt bonæ consuetudines sint recipiendæ, quæ item, vt improbæ reiiciendæ. Quid igitur dicemus de hac Græcorum consuetudine toties eodem tempore Sacramentum extremæ Vnctionis iterantium?

Breuiter responderi potest. Primò ex similitudine trinæ immersionis, & sacratissimæ Eucharistiæ, quam multi Sacerdores simul quandoque consecrant, vt in eo capite disseruimus, hic quoque posset aliquis dicere multos Sacerdotes posse cõcurrere ad conferendum hoc Sacramentum.

Verùm in Baptismate, quanquam ob mysterium trina immersio adhibeatur, vnica tamen forma enunciatur, & vnus minister inseruit. In Sacramento autem Eucharistiæ vel omnes simul enunciant formam, & simul consecrant, vel si contingat non omnes simul pronunciare, non omnes consecrant, sed qui prior verba formæ protulerit. Qua tamen ratione presbyteri συλλειτουργοῦντες Episcopo vitare absurda valeant, quæ ex hac consuetudine sequi solent, ibi indicauimus.

At verò hic postquam vnus presbyter totum Sacramentum peregerit, alter succedit, & exceptis aliquot precationibus ad essentiam Sacramenti minùs spectantibus, quæ distinctæ sunt ab illis, quas prior recitat, reliqua æquè, atque primus conficit, & absoluit. Nam & oleo sacro inungit ægrotum, & easdem partes corporis vngit, & eadem prorsus Sacramenti vtitur forma. Rubricæ quoque Euchologij sic indicant esse faciendum. Quamuis de membris corporis inungendis nihil expressè tradant. Quis tamen vsus sit, dicam sequenti capite.

Vnde quemadmodum absurdum esset si baptizato priùs puero alius eum postea baptizaret, vel consecrata priùs ab aliquo sacerdote hostia, eam alius, vel idem sacerdos denuo consecraret, ita videtur hîc non minùs absurdum idem iterare sacramentum.

Secundò dici posset, fortassis antiquitus Presbyteros non easdem partes vnxisse, sed alios alias, hocque modo potuisse iterare formam simul, & materiam secundum diuersitatem membrorum. Essetque id non secus, ac si duo Presbyteri offerrent sacrificium, & alter quidem consecraret hostiam, alter verò calicem. Et hac ratione multi Presbyteri censentur quasi quidam partiales ministri, qui omnes simul vnum totum, ac perfectum conficiunt.

At hoc responsum simul & consuetudinem Græcorum destruit, & singularem doctrinam inducit contra communem Theologorum sententiam. Qui sicut in aliis Sacramentis conficiendis non admittunt multos partiales ministros, qui sacramentum conficiant ordinariè (nisi casu aliquo prior non possit absoluere quod iam cœperat) ita in hoc non admitterent, sed vnum per se, vel Sacerdotem, vel Episcopum.

Concedunt quidem cõmuniter Theologi in casu necessitatis posse hoc sacramẽtum à pluribus Sacerdotibus confici, vt si prior Sacerdos moreretur non absolutis omnibus partibus, posset alius reliquum perficere, quia nimirum hoc sacramentum ex pluribus formis, & materiis partialibus constat, ita B. Thomas in 4. d. 23. q. 1 a 1. q. 2. ad 3. Ricardus a. 1. q. 1. ad 4. Durandus q. 1. in fine, Sotus 4. 1. a. 1. Ledesma q 31. ar. 2. Siluester verbo, Vnctio extrema q. 4. Tabiena num 5. Hinc etiam colligunt Ricardus a. 12. & Suarius disp. 14. sect. 2. nu. 8. in necessitate non solùm ex parte ministri, sed etiam ex parte suscipientis, si timeatur ne subiectum, & tempus deficiant, posse plures

plures sacerdotes illud conficere non successiuè, sed simul, si v. g. dum vnus vngit aures, alius vngat oculos, & sic de aliis.

At extra necessitatem concedunt quidem valere Sacramentum propter rationem allatam, sed grauiter aiunt peccare Sacerdotes propter vsum, & ritum Ecclesiæ. Et quia voluntariè relinquere Sacramentum inchoatum, & imperfectum per se graue crimen est; Nam quod ab alio postea perficiatur extrinsecum, & quasi per accidens est.

Tertiò dici posset, toties fieri Sacramentum, & iterari, quoties singuli presbyteri illud conficiunt. Quemadmodum in Sacramento pœnitentiæ potest pœnitens eadem peccata iam in Confessione auriculari exposita iterare, & obtenta denuo absolutione, maiorem ex vi Sacramenti obtinere gratiam. Græci itaque siue quia in ægritudine molestissima & grauissima, qualis est eorum, qui letaliter decumbunt, varia συμπτώματα contingere solent, & quodammodo morbus variatur, siue quia cupiunt ægrum maiori auxilio adiuuare, & si fieri possit, vt is iuxta sententiam Apostolicam ἐγείρεσθαι, valeat, propterea geminant Sacramentum.

Sed neque hæc solutio placet, quia in Sacramento pœnitentiæ non statim aliquis confessus adit Confessarium, præsertim septies, nisi aliquod peccatum oblitus in memoriam postea venerit. Vel si spirituali Patri aliquid vt veniale detexerat, quod postea mortale esse reperiat, seu suspicetur, vel alia peccata saltem venialia commiserit; symptomata verò non sunt eiusmodi, vt propterea statim quis debeat iterare Sacramentum extremæ Vnctionis [illegible]. S. Thomas in 4. d. 23. qu. 2. toties, ait, sufficientem causam esse iterandi hoc Sacramentum, quoties status infirmitatis iteratur. Quia hoc Sacramentum non respicit infirmitatem, vt sic, sed infirmitatis statum, & ideo non datur cuilibet infirmo, sed in periculo mortis constituto. At hæc contingere tam breui spatio temporis non possunt. His adde, quod etiam si nihil noui ægroto accidat, Græci, nihilominus toties eum inungunt.

Quartò dici posset primum sacerdotem verè conficere Sacramentum, reliquos verò ad excitandam maiorem deuotionem idem facere non per modum Sacramenti. Cùm enim sint orationes deprecatoriæ, nihil esse si iterentur, & alio dirigantur.

Hæc solutio quamuis aliquid afferre videatur, mihi non multum placet. Non enim possum intelligere, qua ratione minister legitimus materiam Sacramenti, & formam adhibeat cum intentione, & tamen non conficiat Sacramentum. Quare cæteri saltem non deberent habere intentionem conficiendi Sacramentum.

Quintò dici posset, præsentem morem Græcorum presbyterorum ex similitudine vnguenti Confirmationis, quod in eadem actione toties fit iterata forma, vt in eo Sacramento disseruimus, fortassis non esse improbandum. Vt enim in Sacramento Confirmationis semel tantùm, & tunc imprimitur character, & producitur effectus Sacramenti, quando primùm vngitur frons, & adhibetur forma. Reliquæ verò vnctiones in aliis membris, & iteratio formæ non amplius producunt effectum, neque imprimunt characterem, sed dumtaxat exprimunt varios effectus Sacramenti, quippe huiusmodi mysterium efficit, vt nos bene operemur per os, per aures, per manus, perque varia membra, quæ inunguntur, quamuis non inungerentur, vt non inunguntur apud Latinos. Ita etiam in extrema Vnctione prima administratio Sacramẽti tollit reliquias peccatorum, & alleuat infirmum, reliquæ denotant tolli reliquias omnium peccatorum, ideirco septenarius numerus expletur.

Quin imò in Sacramento Confirmationis, quod vtique imprimit characterem, esset maior difficultas, sed si ibi non officit huiusmodi iteratio, fortassis valebit etiam in Sacramento extremæ Vnctionis, vbi nullus character imprimitur.

Hæc solutio, si vera est, in superiorem concurrit, quæ à primo tantùm sacerdore fieri Sacramentum admittit. Sed & exemplum confirmationis non omnino quadrat. Nam ibi semel singula membra inungit baptizans, hic eadem membra inunguntur septies, & à diuersis ministris. Quocirca sine dubio sunt plura Sacramenta.

Illud præterea inculcare possit aliquis, vt Græcos tueatur. Nimirum, non deesse Theologos, qui in Sacramento extremæ Vnctionis teneãt, si infirmus moriatur, antequam absoluat presbyter totum Sacramentum, & septem partes inungat, valere nihilominus Sacramentum. Vnde effectus Sacramenti diuersimode potest conferri. Cùm enim hæc pendeant ex mera voluntate institutoris, videlicet Christi Domini, neque sint actiones phy-

ficæ possunt hoc, & illo modo fieri ad sensum, & mentem auctoris.

Verùm hoc responsum (saluo meliori iudicio) videtur petere principium. Si enim sciremus mentem institutoris, statim contendere desineremus, exempla verò quæ attulimus in gratiam Græcorum, habent quidem aliquam similitudinem, sed in aliquibus deficiunt, vt etiam opinio eorum, qui asserunt, iis sacramentũ conferri, qui mortem obeunt, antequam omnium membrorum inunctio absoluatur, parum prodest vsui Græcorum. Nam ibi Sacramentum cœptum est, & cùm non potuerit absolui, piè, & rationabiliter excogitantur ab istis, quæ dicuntur, nam nõ possunt remitti nonnulla peccata, quin remittantur omnia, præsertim mortalia. At hic Sacramentum absolutum est, nihil igitur remanet, quod suppleatur, neque vlla peccata quæ remittantur.

Postremò itaque dici posset, antiquitus fortè reliquos presbyteros astitisse, & preces quoque pro incolumitate ægroti ad Deum fudisse, vt facilius impetrarent veniam, & sanitatem decumbenti. Non tamen toties iterasse formam, neque vnxisse ægrum. Ita in ordinatione Episcopi solent duo alij assistere honoris ergo. Et si hoc verum est, tunc frustra cæteri inungunt, & abusus esse videtur.

Vel etiam dicere possumus, inunxisse locum morbo affectum, & recitasse preces, sed non iterasse formam, neque varias partes vnxisse per modum Sacramenti. Nã hoc etiam factum est aliquando apud alias Ecclesias. Matthæus Galenus in Prõptuario Theologico Catech. 182. de Sacramento extremæ Vnctionis simile quid tradit. » Ad hæc, inquit, non fiebat illud perfun» ctoriè, ac properanter, sed vbi æger non » conualescebat, redibant eodem sacerdo» tes per septiduum vngentes, non quidem » Sacramentum toties repetentes, sed statis » precibus, vnctione curantes laborantia » membra, præbentesque sacrosanctam Eu» charistiam. Et Catechesi 181. Quid enim » est mirum raram contingere sanitatem, » cùm vix habeatur nunc ratio partium af» fectarum, quas nostri maiores totis septem » diebus inungebant? Et catechesi 80. in si» ne. Vnde discimus olim non ita parcè a» ctum, vt nunc, sed tota infusa, delibuta» que fuisse corpora, neque tantùm organa » sensuum, sed omnes illæ partes inunge» bantur, in quibus morbus potissimum » grassabatur. Idque interdum per continu» os septem dies. Neque solùm à sacerdotibus, verùm etiam ab ipsis infirmis, aut eo» rum amicis, nisi quòd non erat tunc Sacra» mentum. Sic ille. »

Mihi fit verisimile præsentem consuetudinem, vt nunc fit, esse abusum. Vt enim Græci introduxerunt in hoc Sacramento alios non dissimiles abusus, quid mirum si & hunc introduxerint? Certè vngere sanos per modum Sacramenti, est plane præceptis aduersari Apostolicis, cùm contra expressa Iacobi verba id fiat. Item ob eiusmodi consuetudinem Græci statuunt, ne vnus presbyter conferat hoc Sacramentum, atque vt audio Constantinopoli, si non fuerint ad minùs tres, sed vnus contulerit, vel etiam duo, ab officio deponuntur. Hoc nimirum effecit doctrina Simeonis Thessalonicensis, qui adeo difficilia Sacramenta reddit. Vt, si nihil aliud esset, ob hoc solum eiusmodi consuetudo abrogãda esset. Quæ priuat innumeros Christi fideles hoc salubèrrimo Sacramẽto. Quid enim facient homines in villis, pagis, castellis, ac cæteris locis ab vrbibus, ac frequentia hominum remotissimis, vbi non nisi vnus Parochus reperitur?

Sufficiat igitur vnus presbyter in necessitate, proprius videlicet Parochus, qui quemadmodũ solus oleum benedicit, ita etiam Sacramentum solus administret, neque toties iteret formam, & vnctionem. At neque preces, quas alij recitare solent. Quòd si plures Sacerdotes accersiti fuerint, vt olim apud Latinos accersebantur, & ex præcepto, & vsu Ecclesiastico accersendi sunt, omnino vel vnctione supersedeant, vel ita vngant, præsertim partem aliquam corporis morbo affectam, vt à forma recitanda se abstineant. Cuius loco versiculum Dauidis proferant, ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι κυρίου. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Quem ἐν ἰχέσῃ σφραγῖδι esse recitandum monet Simeon Thessalonicensis. Reliquas item preces laudabiliter poterunt recitare.

De partibus Corporis, quas vngunt Græci.

CAPVT VII.

IN Euchologio nihil expressè traditur, nisi vniuersè vngendum esse ægrum.

Conuenit autem inter Græcos, & Latinos vnctionẽ factam solitam fieri ad expiandos, & sanctificãdos sensus, per quos delinquimus. Quare Græci dum oleũ infir-

motum consecrant, vt est videre in eorum Euchologio ita canunt: ἱλαρότητι σφραγῖδος τοῦ σοῦ ἐλέους νῦν τὰς αἰσθήσεις διατύπου σφραγίσας σοῦ δούλων, ὀχυρὸν, ἀπρόσιτον τὴν εἴσοδον ποιῶν πάσαις ἐναντίαις δυνάμεσιν. Hilaritate signaculi tuæ misericordiæ Domine nunc sensus seruorum tuorum consignans, effice aditum imperuium, inaccessibilem omnibus contrariis potestatibus. Quia enim per sensus impugnare nos solet Dæmon, rogant, vt signari sacro oleo nostri sensus, veluti firmissimo præsidio muniti non admittant iacula, & ingressum hostium. Et rursus: μέθοδος μὴ ἐκ πικρῶν δαιμόνων ἐφάψοιτο τοῦ ἐπαλείψει ἐνθέῳ σεσημειωμένου σου τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' ἐν σκέπῃ περιτείχισον τοῦτον δόξης σου. Aggressio acerborum Dæmonum, ô Saluator ne tangat eum, cuius sensus diuina inunctione sunt signati, sed præsidio gloriæ suæ hunc circunda. Et iterum: βλέψον ἀκατάληπτε ἐξ οὐρανόθεν ὡς εὔσπλαγχνος ἐν χειρὶ ἀοράτῳ σου σφραγίσας φιλάνθρωπε τὰς ἡμῶν αἰσθήσεις ἐλαίῳ σου θείῳ τὸ προσδραμόντα σοι πιστῶς, καὶ ἐξαιτοῦντα πταισμάτων ἄφεσιν. Incomprehensibilis, & humani generis amator respice de cœlo, vt misericors, confugientem ad te cum fide, ac efflagitantem remissionem peccatorum qui manu tua inuisibili signasti nostros sẽsus diuino tuo oleo. Hæc in consecratione olei. Consequenter his similia proferunt in sexta oratione, quando iam peragitur Sacramentum: εἰ ὀφθαλμὸν ἐσίασεν, ἢ ὄσφρησιν ἐξεθήλυνεν, ἢ ἀφῇ κατεμαλακίσθη, ἢ γεῦσιν κατεπόρνευσεν, ἢ ἐν οἱᾳδήποτε κινήσει σαρκὸς καὶ πνεύματος τοῦ σοῦ ἀπηλλοτριώθη θελήματος. Si oculum (æger) pauit, vel odoratum effeminauit, vel tactu est emollitus, vel gustui lenocinatus, vel quacumque alia motione corporis, ac spiritus à tua voluntate se abalienauit. Sic in Euchologio. In hoc itaque, vt dixi, Græci à Latinis non discrepant.

At verò in modo vngendi aliquo modo inter se differre videntur. Latini quidem in viris expressè vngunt oculos, aures, nares, os, & manus propter quinque sensus, deinde renes, vbi est sedes concupiscentiæ, ac tandem pedes ob vim progressiuam, & exequutionem. Quòd sanè libenter refero propter Græcos, vt hunc modum vngendi diligenter ipsi considerent, si eum fortè voluerint imitari. Qui tutissimus est. In feminis ratio honestatis id postulare videtur, vt renes non vngantur.

Græcorum verò Sacerdotes vngunt ægri frontem, mentum, ambas genas, ita vt fieri videatur vnctio in capite ad modum crucis, deinde pectus, tum manus, idque ex vtraque parte, postremò pedes.

Possemus autem hæc inter se conciliare hac ratione. Quòd nimirum Græci vngunt faciem, hoc est nobiliorem partem capitis, & per consequens ipsum caput, quòd ibi præsertim in facie tanquam in arce resideant, sintque collocati quinque sensus. Quos videlicet, & si non immediatè, & explicitè, mediatè tamen, & implicitè vngere intelligantur.

Pectus autem vngitur ob contentum cor, ex quo oriuntur Secundum modum loquendi scripturæ cogitationes. Vnde Christus Dominus Matthæi 15. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.

Quare sensus formæ Græcorum est, sana seruum tuum ab infirmitate animi, hoc est à peccato, quod commisit capite, siue sensibus capitis, dum vngitur caput, pectore, manibus, & pedibus.

Simeon Thessalonicensis in libro de Sacramentis, vbi κατὰ πλάτος de hoc Sacramento agit, caput tantum, & manus vngendas recenset propter cogitationes, & quinque sensus. In cæteris cum nostra expositione conuenit. Sic igitur habet: ἀλείφει τῷ ἐλαίῳ σταυροειδῶς αὐτοῦ τὸ μέτωπον διὰ τοὺς ἐντὸς λογισμοὺς, καὶ διὰ τὰ αἰσθητήρια χρίει τὸ πρόσωπον, καὶ τελευταῖον τὰς χεῖρας ἐκ τῶν διανοημάτων καὶ πράξεων πονηρῶν ἀνακαθαίρων αὐτὸν, καὶ τειχίζων τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἁγιάζων ἐντελῶς. Vngit (sacerdos) oleo ad modum crucis ipsius (ægri) frontem ob contentas in ea cogitationes. Faciem quoque inungit propter sensuum organa, postremò manus à prauis cogitationibus, & operibus eum expians, sanctoque oleo, & signo crucis muniens, & perfectè sanctificans. Ibidem: οὕτω μὲν οὖν τὸ μέτωπον, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν ἱερέων πάντων χριόμενον τὸν νοῦν ἁγιάζει. εἶτα σταυροειδῶς τὸ πρόσωπον διὰ τὰ αἰσθητήρια. καὶ τελευταῖον τὰς χεῖρας καθαιρόντων τῶν ἱερέων διὰ τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἐν Χριστῷ τῷ οἰκτίρμονι τὰς μολυνθείσας αἰσθήσεις. Sic igitur cùm frons, vt dictum est, ab omnibus sacerdotibus vngitur, mẽs sanctificatur. Deinde ad modum crucis facies vngitur propter instrumenta sentiendi, postremò manus vnguntur, expurgantibus sacerdotibus per sactum oleum in Christo misericordi pollutos sensus. Sic ille.

Quocirca Græci pro diuersitate Ecclesiarum, siue vngant caput modo explicato, & manus tantùm, vt recenset Simeon; siue caput, pectus, manus, & pedes, vt ego retuli, & moris est Græcorum hoc tempore, vt aduertere potui, profectò partes necessarias vngere non omittunt.

Albertus Magnus in 4. d. 23. art. 16. in corpore ait, diuersarum Ecclesiarum, & ordinum, diuersum esse vsum. Quia in quibusdam Ecclesiis vnguntur loca plura, in quibusdam pauciora, & in solutione argumentorum ad 2. In quibusdam, inquit, Ecclesiis vnguntur tantùm extremitates, vt os, & nares, & oculi, & aures. Quia in illis sunt organa quinque sensuum. Tamen alij præter hæc vngunt scapulas, & pectus, & renes, in quibus est delectatio Venereorum.

Nicolaus Serarius de extrema Vnctione cap. 9.

In Ecclesiis plurimis, inquit, sicuti hac nostra Herbipolensi, renes omittuntur. Quod Victoria, & alij valdè probant. Posse tamen Sacramenti huius essentia sarta tecta seruari, etiam si vel corpus totum, vel vna tantùm eius aliqua pars, aut verò aliæ plures, aut pauciores, quàm quinque liniantur. Nam & olim, & etiam nunc alicubi plures, alicubi pauciores liniuntur. De pluribus linitis, capite scilicet, pectore, scapulis, & aliis planum est, de paucioribus tantùm scilicet quatuor, testis Albertus Magnus.

Probat autem Serarius, quomodocunque fiat vnctio seruari Sacramentum. Primò, quia quædam formæ, vt Ambrosiana, Veneta, & nonnullæ aliæ istarum partium singillatim non meminerunt. Secundò, quia si sensuum organa necessariò inungenda essent, tanquam ad essentiam Sacramenti spectanna, cùm in essentialibus res vna alterius vicem non obeat, loco linguæ, aut palati, si os, aut labia vngerentur, vt re ipsa vnguntur, ne aliter vngendo nauseam patiant, non esset Sacramentum. Vel si cuipiam oculi effossi forent, vel aures, aut nares truncatæ, & illarum partium vnctio ad essentiam Sacramenti necessaria foret, non iuberent Theologi, vel ipsa abscissarum partium loca, vel proximas partes inungendas esse, cùm tamen iubeant.

Tertiò, quia Theologi veteres etiamsi doceant conuenienter illas partes inungi, non tamen aliter fieri non posse contendunt, exceptis Durando, Michaële de Calonio, & Soto. Concilium autem Florentinum enumerat quidem istas partes, sed vt iam vsitatas, non simpliciter ad Sacramenti naturam spectantes, quia etiam renes annumerat, qui ex communi consensu non necessariò inunguntur.

Idcirco, infert Serarius, vel solum cor, è quo peccatorum omnium sentina, vel solum caput, in quo vitiorum fenestræ, sensus, vel quæcunque alia corporis pars inuncta, cùm nomine carnis vitiorum omnium seminatium in scripturis significetur, satis quidem ad vnctionis effectum foret.

Postremò prudenter monet Serarius, non priuato iudicio alicuius vsitatam consuetudinem permutandam, aut auferendam. Addo ego multo minus esse condemnandam.

In libro Pastorali, seu Manuali Mechliniensi can. 9. de extrema Vnctione, (teste Suario in 3. p. S. Thomæ disp. 41. sect. 3. de sacramento extremæ Vnctionis n. 8.) ex consilio, & sententia facultatis Theologicæ Louaniensis ita decretum est. In morbis contagiosis, & peste grassante, vt periculum vitetur, sufficit inungi sensus organum magis ad vnctionem expositum, aut detectum, dicendo, Per istam sanctam « Vnctionem, & suam piissimam misericor- « diam, indulgeat tibi Dominus quidquid « deliquisti per visum, auditum, odoratum, « gustum, tactum, & gressum. Et tunc pre- « ces, quæ præmittendæ forent, poterunt in Ecclesia coram venerabili Sacramento deuotè legi. Et huic sententiæ subscribunt Archiepiscopus Mechliniensis, Decanus vniuersitatis, & professores Theologi Louanienses anno 1588. mense Decembri, & ferunt in more esse introductum in regione Belgica.

Ex his quæ recensuimus, Græcos cum Latinis facilè quilibet reconciliare poterit.

Et notandum in casu necessitatis, si Presbyter Græcus vnam tantùm partem corporis vngeret, & æger moreretur, Sacramentum esset validum, & effectum suum consequeretur propter amplitudinem formæ Græcorum, quæ omnem effectum complectitur.

De effectu extremæ Vnctionis.

CAPVT VII.

DE effectu huius Sacramenti superest, vt aliquid breuiter dicamus

propter incredibilem importunitatem Simeonis Thessalonicensis.

Duplicem igitur effectum huius saluberrimi Sacramenti ex Apostolo assignant Theologi, alterum, qui conferat ægrotis sanitatem corporis, si nimirum ita expedierit saluti animæ. Estque is minùs principalis, & secundarius. alterum, qui & primarius est, qui deleat reliquias peccatorum.

Textus autem Apostolicus secundum hanc Theologorum doctrinam varias admittit, easque veras expositiones fere in idem tendentes.

Quidam illa verba, Oratio fidei saluabit infirmum, ad sanitatem, dumtaxat referunt corporis, reliqua alleuabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei, ad sanitatem animi, & ad tollendas reliquias peccatorum. Omissis autem opinionibus eorum, qui per reliquias peccatorum improbabiliter interpretantur peccata venialia, quæ sine sacramento deleri possunt. Vel pronitatem, & habitum ex peccato relictum, qui, nisi frequentatione contrariorum actuum, non tollitur. Aliter enim etiam post sacramentum remanet, intelligunt ipsi per reliquias peccatorum duo, quæ supersunt quandoque post sacramentum Pœnitentiæ, quod antecedit extremam Vnctionem, videlicet torporem quendam, mœstitiam, & anxietatem animi, quæ solet prouenire ex commissis peccatis, vt meritò reliquiæ peccatorum huiusmodi passiones dici possint. Et quæ hominem proximum morti vexare solent. Hunc ergo mœrorem, & angorem animi propulsat ab ægroto extrema Vnctio. Et idcirco ait Apostolus, alleuabit eum Dominus iuxta editionem vulgatam. Neque refert quòd in Græco textu sit ἐγερεῖ, eriget. Nam intelligendum est ἀπὸ τῆς κατηφείας, à mœrore. Vel ἐγερεῖ αὐτὸν σκυθρωπὸν ὄντα, eriget, seu excitabit ipsum abiectum, & iacentem. Idque per metaphoram Scripturæ sacræ familiarem. Quo modo loquendi Scriptura significat, pellere mœrorem, tristitiam, &c. Qua ratione dixit etiam Apostolus » ad Romanos 13. Hora est iam nos de somno » surgere. Græcè ἐγερθῆναι, & ad Ephesios 5. ἔγειραι ὁ καθεύδων, Surge qui dormis. Ita in tropariis Græcis huius ceremoniæ, τὴν ψυχήν μου κύριε ἐν ἁμαρτίαις ποικίλαις, καὶ ἀτόποις πράξεσι δεινῶς παραλελυμένην, ἔγειρον τῇ θείᾳ σου ἐπιστασίᾳ, ὥσπερ τὸν παραλυτικὸν ἤγειρας πάλαι, Animam meam Domine variis peccatis, « ac turpibus factis vehementer dissolutam « erige diuina tua prouidentia, quemadmo- « dum olim paralyticum erexisti. « Per reliquias item peccatorum intelligunt ipsamet peccata, quantumuis licet mortalia, quæ videlicet, vel non sunt bene expiata, si contra quam existimat ægrotus, Pœnitentiæ sacramentum non rectè peregerit. Quia potest accidere ex parte pœnitentis defectus dispositionis necessariæ inuincibiliter ignoratus, si nimirum desit attritio, si post illud Sacramentum in noua peccata inscius inciderit, proinde ignoret se obnoxium esse peccatis, & postea vi morbi oblitus fuerit, cùm alioqui animum habuerit confitendi. Vel ex parte ministri, si fortè non sit legitimè ordinatus, aut formam debitam siue ex inaduertentia, siue ex malitia omittat. Hæc itaque delet sacramentum extremæ Vnctionis, quapropter Apostolus ait, Si in peccatis fuerit, re- « mittentur ei. « Vnde apparet necessitas huius Sacramenti; qui enim damnandus erat ob eiusmodi peccata, beneficio huius Sacramenti salutem adipiscitur. Hæc sententia sic explicata est doctissimi Bellarmini. Secundum quam secundarius effectus pendet ex primario. Remissis enim perfectè omnibus peccatis, subsequitur sanitas corporalis, quæ vt plurimum propter peccatum amittitur. Item dum angor ille animi, & sollicitudo aufertur, & decumbenti vis resistendi tentationibus dæmonis confertur, æger liberat se anxietate illa, vnde oritur sanitas. Quocirca ægroti non propter fidem certam, quam habeant, vt nonnulli opinantur, non enim effectus Sacramenti pendet ex miraculis, sed vi huius saluberrimi Sacramenti, quod ex opere operato confert gratiam, conualescunt, si saluti expedit animæ.

Neque obstant Apostolica verba. Nam oratio fidei nihil aliud significat, quàm ipsammet formam, per quam credimus (nimirum adhibita & Vnctione, quippe sine materia minimè agit) eiusmodi produci effectus. Qua ratione cæteræ quoque formæ sacramentorum orationes fidei meritò appellari possent, quia vt sanctus Augustinus docet tract. 80. in Ioan. huius orationis sonus sensu quidem percipitur, sed energia, & vis efficiendi, quod efficit, fide sola comprehenditur, quod est commune cæteris quoque formis sacramentorum.

Alij illa verba, oratio fidei saluabit infirmum, vna cum illis alijs ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος, eriget eum Dominus, ad sanitatem corporis pertinere putant. Postrema verò, si in peccatis fuerit, ad sanitatem animi meritò spectare affirmant.

Ego non improbabiliter dixerim, Apostolum primis verbis saluabit infirmum, καθόλου, & generatim describere voluisse effectum huius Sacramenti; quem deinde per partes singillatim exponit. Quomodo enim saluabit? Videlicet corpore, & animo: ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος, scilicet ἐκ τῆς κλίνης, hoc est, à lecto surgere eum faciet. Sic in orationibus Græcis huius Sacramenti: ἐξέγειρον αὐτὸν ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς, καὶ στρωμνῆς κακώσεως, leua eum à lecto doloris, & à strato ærumnæ, quo sensu Saluator dixit paralytico, ἔγειρε, καὶ περιπάτει, reliqua verba spectāt ad morbum animi, si in peccatis fuerit, remittentur ei.

Sed quomodocumque interpreteris Apostolica verba omnes in sententia conuenimus. Atque hos eosdem effectus agnoscunt recentiores Græcorum.

Hieremias Patriarcha Const. c. 7. suæ censuræ: τὸ ἅγιον ἔλαιον λύσιν ἁμαρτημάτων παρέχεται, καὶ ἐξ ἀῤῥωστημάτων ἐγείρει. Sacrum oleum remissionem præbet peccatorum, & ex infirmitatibus nos subleuat.

Quæ autem sunt illa peccata, quæ hoc Sacramentum dimittit in eodem capite, paulò superiùs declarat his verbis: τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτήμασι, χρήσιμα ἥ τε μετάνοια, καὶ ἡ τοῦ ἡγιασμένου χρίσις ἐλαίου. ἅτινα ἢ ἄφεσιν τῶν ἡμαρτημένων χαρίζεται, ἢ τοὺς ἐμμένοντας τῇ ψυχῇ σπίλους ἀποκαθαίρει. Post Baptismum peccantibus conducunt pœnitentia & consecrati olei vnctio. Quæ sanè Sacramenta vel remissionem peccatorum largiuntur, (hic describit effectum Sacramenti pœnitentiæ) vel sordes animo inhærentes emundant. Hoc postremum membrum periodi potissimũ propter Sacramentum extremæ Vnctionis insertum est. Quippe tollit reliquias sordium, quæ per pœnitentiã expurgatæ non sunt. Quare per peccata reliquias peccatorum Hieremias intelligit.

Ioannes Nathanaël: μυστήριον ἕβδομον, ἐπειδὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τοῦ ἀνθρώπου δέδοται γίνεσθαι, εἰς ἐξάλειψιν μὲν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων, ἔτι καὶ πολλάκις πρὸς ὑγείαν τοῦ σώματος αὐτοῦ κατὰ τὸν θεῖον Ἰάκωβον τὸν ἀπόστολον. Mysterium septimum est, quandoquidem in postrema hora hominis fieri concessum est, ad delenda peccata, & dimittenda delicta. Sæpe etiam ad obtinendam corporis sanitatem secundum diuinum Iacobum Apostolum.

Philadelphiensis: εὐχέλαιον ἐστὶ χρίσμα &c. δύναμιν ἔχον διὰ τῆς εὐλογίας τῆς ἱερατικῆς ἴασιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν παρέχειν τῷ νοσοῦντι. Euchelæon est vnctio per benedictionem sacerdotalem vim habens conferendi ægroto sanitatem animi, & corporis idque probat Philadelphiensis ex verbis Apostoli. Cæterùm paululum progrediens tertium assignat effectum huius Sacramenti his verbis: καὶ πρὸς τούτοις, εἰ τὴν ὧδε ἀπέλθοι ὁ χρισθεὶς πρὸς τὰς ἐκεῖσε μονάς, ῥαδίως ἀνέρχεσθαι αὐτὸν παρασκευάζει (τὸ εὐχέλαιον) τῶν ἀερίων ἀκαθάρτων πνευμάτων προσεγγίσαι οὐ τολμώντων αὐτῷ. Ad hæc si qui vnctus est, hinc migrauerit ad cœlestes illas mansiones, disponit eum (Euchelæon) vt faciliùs ascendat aëreis immundis spiritibus ad eum accedere non audiennbus.

Hunc postremum effectum (qui potiùs est effectus aliorum effectuum huius Sacramenti; si enim defunctus iustus fuerit, peccato carens, hoc assequetur) fortassis colligit Philadelphiensis ex forma Ambrosiana, & similibus, & ex eo quod in precatione huius olei recitentur ista verba: ἵνα οἱ τούτῳ χριόμενοι τῷ τῆς ἀναγεννήσεως ἐλαίῳ φοβεροὶ ὦσι τοῖς ὑπεναντίοις. Vt qui hoc oleo regenerationis vnguntur formidolosi fiant aduersariis. Dicitur autem oleum regenerationis, vt hoc obiter obseruemus, quia cùm per illud reliquiæ peccatorum tollantur, æger adeo purus euadit, ac si denuo esset generatus.

Emanuel Caleca effectus huius Sacramenti clariùs explicat his verbis: δέδοται τὸ μυστήριον τῆς τελευταίας χρίσεως ἤγουν τὸ εὐχέλαιον, ὅπερ καὶ αὐτὸ πνευματικὴ ἰατρεία ἐστὶν, ἵνα ἀπαλλαττώμεθα τῆς τοῦ σώματος ἀῤῥωστίας, ἥ τις ἐμποδισμὸς γίνεται πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔργα. περὶ οὗ ὁ θεῖος ἀπόστολος Ἰάκωβος γράφει, ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ εὐξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα. καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος. κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. εἰ δὲ μὴ ἀπαλλάττοιτο διὰ τούτου τῆς τοῦ σώματος ἀῤῥωστίας, οὐκ αἰτιᾶσθαι δεῖ τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου δύναμιν. πολλάκις γὰρ καὶ τὸ θεραπευθῆναι σωματικῶς τοὺς ἀξίως τὸ μυστήριον τοῦτο λαμβάνοντας οὐκ ἔστι χρήσιμον πρὸς τὴν πνευματικὴν σωτηρίαν. ἴσως γὰρ οὐδὲ χρήσονται τῇ ὑγείᾳ πρὸς τὸ συμφέρον. οὐ μέντοι ἀνωφελῶς πάλιν τοῦτο λαμβάνουσιν, εἰ καὶ μὴ ἡ σωματικὴ θεραπεία ἀκολουθήσει. ὠφελεῖ γὰρ καθ' ἄλλον τρόπον. καὶ γὰρ τὰς ἀσωμάτους νόσους, αἵ τινες εἰσὶν εὐκολία πρὸς τὸ κακὸν, ἀμέλεια πρὸς τὸ ἀγα-

θὸν, διὰ τῆς μετανοίας, ὡς εἴπομεν δεῖ θεραπεύεσθαι. ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν, ἢ διὰ τοὺς ποικίλους τοῦ βίου περισπασμοὺς, οὐ τελείως θεραπεύει τὰς προειρημένας ἐν αὐτῷ ἀῤῥωστίας, ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ μυστήριον τοῦτο δέδοται, ὥστε ἀναπληροῦσθαι διὰ τούτου τὸ ἀτελὲς τῆς θεραπείας ἐκείνης, ἣ διὰ μετανοίας ἐγίνετο. καὶ ἐλευθεροῦσθαι τῆς καταδίκης τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἐπλήρωσε τὴν τῆς μετανοίας χρείαν. ἵνα μηδὲν αὐτῷ ἀπολειφθῇ δυνάμενον ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίσαι πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς μελλούσης δόξης. οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ συμβαίνει μήτε μνημονεύειν, μήτε γινώσκειν πάντα, ὅσα ἔπραξεν ἁμαρτήματα, ὥστε δύνασθαι διὰ μετανοίας ταῦτα ἐξαλείφεσθαι. εἰσὶ δὲ καί τινα καθημερινὰ ἁμαρτήματα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τὸν βίον τοῦτον διελθεῖν. ὧν πάντων ὁ ἄνθρωπος ἀναγκαίως καθαίρεται διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου. διὸ καὶ προστίθησι, κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Mysterium extremæ Vnctionis, hoc est, Euchelæon, quod & ipsum spiritualis est medicina, datur, vt corporis morbo liberemur; qui sanè morbus nobis obstat quominus exerceamus opera spiritualia. De quo mysterio diuinus Apostolus Iacobus scribit. Infirmatur quis in vobis? Aduocet presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit laborantem, & eriget eum Dominus, & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. Quòd si per hoc mysterium morbo corporis non fuerit liberatus, non oportet huius mysterij vim accusare. Sæpè enim ad spiritualem salutem, sanitatem corporis consequi, haud conducit iis, qui dignè Sacramentum suscipiunt. Forte enim nec ad suum cõmodum sanitate vtentur. Non tamen sine vllo fructu hoc Sacramentum suscipiunt, quamuis corporalis sanitas non sequatur, prodest enim hoc mysterium secundum aliam rationem, siquidem morbis animi, qui sunt facilitas ad malum, negligentia ad bonum, per pœnitentiam, vt diximus, par est mederi. Quoniam verò homo seu propter socordiam, seu propter varias vitæ occupationes non adeo perfectè curat in se ipso commemoratas animi ægritudines, in salutem hoc mysterium datum est; vt beneficio huius, quod defuit illi curationi, quæ per pænitentiam fiebat, adimpleatur; condemnationeque liberari queat, quæ ipsi debetur, propterea quod impositam sibi pœnitentiam non absoluerit, vt nihil ipsi desit in exitu, ac profectione animæ, quod ipsi impedimento esse possit, quo minus assequatur futuram gloriam. Verum enimvero contingit etiã, vt neque meminerit, neque sciat omnia quæcumque patrarit peccata, adeo vt possit per pœnitentiam ea delere. Sunt verò nonnulla etiam quotidiana errata, sine quibus transire vitam non datur. à quibus omnibus necessariò per hoc Sacramentum homo expiatur. Idcirco addit Apostolus, & si in peccatis fuerit, dimitetur ei. Sic Emanuel Calleca, qui quæ refert, ad verbum desumpsit ex lib. 4. S. Thomæ contra gentiles cap. 73.

Sed & ipse Simeon Thessalonicensis: διὸ καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων παρέχεται (τὸ ἅγιον ἔλαιον) καὶ ἐξ ἀῤῥωστημάτων ἐγείρει, καὶ ἁγιασμοῦ ἐμπίμπλησι. Quocirca & solutionem peccatorum præbet (sanctum oleum) & ab infirmitatibus erigit, & sanctificatione replet. Et alibi: ὁρᾷς τὴν δύναμιν τῆς τελετῆς ταύτης; καὶ ἀῤῥωστίας λύει, καὶ τοὺς κειμένους ἐγείρει, καὶ ἁμαρτίας ἀφίησι. Videtis ne, quænam sit vis huius mysterij? Et morbos releuat, & decumbentes erigit, & peccata dimittit.

His ita concordissimè ex parte Latinorum, atque Græcorum recensitis, ac declaratis, satis mirari non possum qua fronte idem Simeon Thessal. hac in re Latinos redarguat, ita scribens fermè à principio sui operis: ἐνταῦθα καὶ ἄλλη τις τῶν καινοτομούντων Λατίνων καταβάλλεται δόξα. οὗτοι γὰρ φασὶ τὸ ἅγιον ἔλαιον οὐ χρὴ δίδοσθαι τοῖς ἐλπίδα κεκτημένοις ζωῆς, ἀλλὰ ἀποθνήσκουσι μόνοις. ἐπειδὴ ἁμαρτημάτων παρέχεται ἄφεσιν. ἀπεναντίας τοῖς ἀποστολικοῖς ὡς ἐν ἅπασι, καὶ ὧδε καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες ῥήμασι. τοῦ γὰρ θεαδέλφου βοῶντος, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος, οὗτοι τοῖς μὴ ἐγειρομένοις παρέχειν τοῦτο φασίν. Hic quædam alia quoque Latinorum, res nouas molientium destruitur sententia. Hi enim asserunt, sanctum oleum non spem vitæ habentibus, sed moribundis tribuendum esse, quandoquidem remissionem præbet peccatorum; contra fidem Apostolicorum verborum, vt in omnibus aliis, ita etiam hac in re, & sentientes, & facientes. Cùm enim Dei frater clamet, eriget eum Dominus, isti aiunt iis, qui non eriguntur, esse præbendum. Et circa finem libri: ἀλλ' οἱ καινοτομοῦντες πάντα Λατῖνοι, καὶ τὸ περὶ τούτου παρέφθειραν. καὶ οὐ χρὴ δίδοσθαι τοῦτο ἀῤῥωστοῦσι φασὶν, ἀλλ' ἀποθνήσκουσιν. ἐπεὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιζήσας τις ἐξαμαρτήσῃ. βαβαὶ τῆς ἀνοίας. ὁ μὲν ἀδελφόθεος, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος. οὗτοι δὲ ἵνα ἀποθάνῃ φασίν. ὁρᾷς τὸν ἐκχρηματισθέντα, ὅπως ἀεὶ πρὸς τὸ κάταντες κάτω φέρεται; καὶ ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἵνα ἰαθῇ, καὶ ἐγερθῇ δηλονότι. καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν παραλυτικὸν εἰρηκὼς, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἔγειραι

καὶ περιπάτει. καὶ ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. οὐδὲ ἀπεναντίας φρονοῦσι τῷ σωτῆρι τε καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ, καὶ τοῖς μὴ ἐγειρομένοις, ἀλλ' ἀποθνήσκουσι τοῦτο φασὶ δίδοσθαι. διὸ καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν τοῦτο ποιοῦσι παράδοσιν, προσκαλούμενοι παρὰ τῶν χρηζόντων, ἀλλ' ἰδίᾳ ποιοῦντες φυλάττουσι. καὶ τὸ μὲν ἱερὸν φησὶν εὐαγγέλιον, καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευον. οἱ δὲ δίδοσθαι μὴ εἰς τὸ θεραπεύεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ εἶναι ἀθεραπεύτους, καὶ ἀποθνήσκειν φασίν. ἄνθρωπε ἀγνοεῖς τὴν γνῶσιν τῆς μυστηρίων, καὶ εὐλαβῶς ἀπόκριναι. τὸ μὲν γὰρ εὐαγγέλιον, καὶ ὁ τοῦτο διδάξας ἀδελφόθεος, ὑπὲρ ἀρρώστων τοῦτο φασὶ τὸ ἔλαιον, καὶ εἰς τὸ ἀφεθῆναι τὴν ἁμαρτιῶν τοὺς χριομένους ἐγείρεσθαι. καθὼς καὶ ἑτέρῳ παραλυτικῷ ἐῤῥέθη. καὶ τοῖς δυσὶ γὰρ ἔφησεν ὁ σωτὴρ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ὡς δεικνυμένης τῆς ἀῤῥωστίας ἐξ αἰτίας ἁμαρτημάτων εἶναι. » Verùm qui omnia immutant » Latini, hanc etiam cerimoniam corrupe» runt, atque non esse exhibendum ægro» tantibus, sed moribundis aiunt. Quan» doquidem enim hoc Sacramentum di» mittit peccata, propterea moribundis ex» hibetur, ne, si quis superuixerit, rursus » peccet. ô dementiam, frater Dei enunciat, » & oratio fidei saluabit infirmum, & eriget » eum Dominus. Hi verò aiunt, vt moriatur. » Vides præcipitatum, quo modo semper » ad procliue feratur? Et si peccata admise» rit, dimittentur ei, vt sanus fiat videlicet, » & erigatur. Atque hoc ostendit cùm pa» ralytico dixit, dimissa sunt tibi peccata, » surge, & ambula. Et, ecce sanus factus es, » noli amplius peccare, ne tibi grauius con» tingat. Hi verò contra Saluatorem, eius» que Apostolos sentiunt, atque iis, qui non » eriguntur, sed obeunt dandum esse existi» mant. Quocirca neque secundum tradi» tionem Apostolicam ab indigentibus, ac» cersiri hoc conficiunt, sed priuatim fa» cientes asseruant, & sacrum quidem E» uangelium ait, vngebant oleo multos æ» gros, & sanabant. Hi verò censent dan» dum esse, non vt curentur, sed vt sint in» sanabiles, & moriantur. O homo ignoras » cognitionem mysteriorum, & caute res» ponde. Textus enim Euangelicus, & Dei» frater, qui hoc mysterium literis tradidit, » hoc oleum pro infirmis esse testantur, ar» que vt dimissis peccatis vncti erigantur. » Quemadmodum & alteri paralytico di» ctum est (duobus enim dixit Saluator) di» missa sunt tibi peccata tua. Qua ratione » ostendit ægritudinem ex causa peccato» rum prouenire.

Ad nauseam vsque Simeon eadem repetit, atque inculcat. Sed sunt pleraque meræ calúniæ, & illustria mendacia. Quod enim ait, Latinos solitos esse vngere infirmos, mox morituros, ne videlicet si superstites sint, iterum peccent. Hoc est insigne mendacium. Si enim non est absurdum iterare Sacramentum pœnitentiæ, si postea peccata fiant, idque optimè norunt Latini, & faciunt ex præcepto Saluatoris, qui non tantùm septies, sed septuagies septies iubet ignosci, quis eorum scrupulus, quæ religio erit, denuo inungendi ægrotum, si primum conualuerit, deinde peccata commiserit, ac demum iterum ægrotarit? Ergo Simeon vt in plerisque aliis, ita etiam in hoc egregiè mentitur. Quippe hoc Sacramentum æquè apud Latinos, & Græcos est iterabile, non enim imprimit characterem. Vnde B. Thomas 3. p. in supplemento q. 33. a. 2. & sanctus Antoninus 3. p. tit. 14. c. 15. §. 7. plenè concedunt non solùm in diuersa infirmitate hoc Sacramentum reperi posse, sed etiam eadem infirmitate laborantibus, non secundum eundem, sed diuersum infirmitatis statum concedi posse. Quocirca dicitur extrema Vnctio, non quod iterum si opus fuerit impertiri non debeat, neque tam propter extremo morbo laborantes, quibus hoc Sacramẽtum meritò exhibetur; quàm quod post alias vnctiones Baptismi, Confirmationis, & Ordinis, item peccatorum confessionem & perceptam Eucharistiam vt plurimum, nouissimum Sacramentorum in hominem Christianum conferri soleat. Quamuis antiquitus Eucharistiam vltimò conferrent.

Erà quunam vnquam Latinorum accepit Simeon dari extremã Vnctionem, ἵνα ἀποθάνῃ, seu εἰς τὸ μὴ θεραπεύεσθαι. Ego verò quantum conicere possum ex sententia illius dicerem hoc absurdum valde sequi. Cùm enim nolit, vt hoc Sacramentum moribundis administretur, eò quòd videlicet timeat, ne moriantur, & frustretur suo fine hoc mysterium, videtur parum, aut nihil tribuere huic Sacramento. Ex qua falsa positione illius sequitur, vt quamuis Sacramentũ huiusmodi ægrotis detur, mors tamen interueniat. Et hac ratione secundum nouam Theologiam huius egregij viri, possemus dicere, datur hoc Sacramentum, vt infirmus moriatur.

Quòd si idcirco Simeon reprehendit Latinos, quòd non simpliciter quibuslibet infirmis conferant hoc Sacramentum, sed quorum morbi sunt periculosi. Multo magis erit ipse reprehendendus, si in iis, quibus vis naturæ mederi potest, cœlestia

remedia quærat. Neque aduertit non esse opus ope supernaturali non grauiter laborantibus. Quippe vi naturali, & fauore terreni medici, sanitatem corporis assequi possunt. At verò quando alicuius est desperata, seu potiùs in periculo salus corporis, tum demum confugiendum ad remedia supernaturalia. Alioquin irrideremur à gentilibus, si quæ ipsi ordinariè arte medica præstare possunt, nos per Sacramentum tamquã mira quædam effici contenderemus. nullum enim constaret miraculum. Vnde etiam Apostolus grauiter decumbentem illis verbis describit, ἐγερεῖ, eriget, videlicet κείμενον, iacentem, seu decumbentem, & κάμνοντα, deficientem, ὅθεν οἱ καμόντες, dicuntur mortui. Idcirco & presbyteros ad ægrorum vocari mandat, quippe æger ad eos accedere minimè valeat.

Neque tamen adeo grauiter infirmum ægrotare intelligimus, vt prorsus careat iudicio, sitque sensibus destitutus.

Si verò Simeon damnat Latinos propter effectum Sacramenti, videlicet sanitatem corporis, quæ non semper sequitur in grauiter decumbentibus, cùm multi ex illis mortem obeant.

Dicendum, eum non esse effectum primarium, sed secundarium, quem nimirum sortitur Sacramentum, si saluti expedit animæ. Proinde perperam ipse citat loca Euangelica. Christus enim Dominus immediatè sine Sacramentis potestate, quam vocant Theologi excellentiæ, patrabat miracula. Vnde non sequitur, si Christus, quippe absolutus Dominus ad declarandam suam diuinitatem, & beneficentiam cumulatissimè præstabat beneficia, & non solùm remittebat peccata, sed etiam amissam propter peccata pristinam, & longè maiorem restituebat sanitatem. Non sequitur, inquam, vt etiam Sacramentum absolutè hoc idem semper efficiat. Quãuis ægritudo ob peccata huiusmodi accidere possit; sed conditionatè, si nimirum expedit æternæ saluti.

Neque potest reiicere Simeon hanc expositionem. Alioquin si post illam vnctionem constanti, & perpetuo ordine sequeretur, vt ægri à morbo conualescerent; nemo vnquã vnctus hoc sacro oleo è vita decederet. Quod falsissimum est, & quotidiana experientia oppositum probat.

Præterea Simeon tum alios Græcos, qui de Sacramentis scripsere habet sibi cõtrarios, tum ipsammet praxim & vsum orientalis Ecclesiæ. Quippe etiamnum Græcorum presbyteri, quamuis quandoque inungant bene valentes, sed multo magis, & fermè semper moribundos, & à professoribus medicæ artis desperatos, vt etiã Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha in sua censura fol. 237. eos refert, τοὺς ἐπικινδύνως ἀσθενοῦντας, qui periculoso morbo decumbunt.

Illud autem quod ait: διὸ καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν τοῦτο ποιοῦσι παράδοσιν, ἀλλ' ἴδια ποιοῦντες φυλάττουσι, temere effutit, & Apostolicarum traditionum imperitum plane se ostendit. Cùm enim ad Episcopos olei benedictio primariò pertineat, meritò à Latinis presbyteris oleum asseruatur, qui non possunt ordinariè illud conficere. Neque semper, & vbique habent præsentes Episcopos, qui ex officio ordinario oleum consecrent. Græcorum verò presbyteri, si hanc benedictionem, vt & collationem vnguenti Confirmationis, multaque alia non vsurparint & extorserint, sed rectè ipsis à summis Pontificibus, & sanctis patribus dispensata fuerint; vt interim iuuat nos credere, facultates eiusmodi eos à maioribus accepisse, cùm tamen constet hæc munia primariò Pontificum esse, etiam ex ipsorummet Græcorum sententia; certè immerito in alienis officiis tanquam propriis gloriantur. Vnde tanta licentia non paruam quandam ἀταξίαν, immò ingentes abusus in res diuinas, & Ecclesiasticas intulit. Adeo vt modò non pudeat passim Græcorum presbyteros hoc oleum instar Sacramenti ex imperitia beneualentibus administrare. Quod si hoc non sit aduersus traditionem Apostolicam, & Iacobi clarissimis verbis expressam sententiam, atque adeo ipsummet εὐχέλαιον, vbi sanitas corporis, quæ velut amissa recuperetur, centies commemoratur nescio quid aliud vnquam contrarium esse poterit.

Ecce tibi illud etiam, quod Latini hoc oleum extremæ Vnctionis priuatim conficiant, tantum abest, vt sit verum, vt potiùs de Græcis hoc affirmare non dubitem, quippe ipsis in more positum sit, in priuatorum domibus, pro vt necessitas postulauerit, hoc oleum consecrare; de Latinis penitus negem. Si quidem Pontifex augustissimis cærimoniis semel in anno illud publicè consecrare solet. Sed enim hoc illud est, aliis propria dedecora adscribere non erubescere. Cùm enim Simeon odio in Romanam Ecclesiam obcæcatus ad absurdissima quæque præceps ruat, alios stabiles, ac bene firmos ipse titubans, & lu-

bricus ἐκτραχηλισθῆναι φαντάζεται.

Apostoli autem Marci 6. oleo vngebant infirmos, & multos sanabant, sed non per modum Sacramenti, partim ob defectum Ministri, cùm nondum essent Apostoli sacerdotes, & per consequens etiam nondum haberent facultatem administrandi hoc Sacramentum, & dimittendi peccata, partim quod subiectum non esset aptum ad suscipiendum Sacramentum, cũ inter infirmos multi essent cæci, claudi, & id genus, non tamen cum periculo vitæ decumbentes, item quidam non baptizati, qui omnes nulla ratione erant capaces huius Sacramenti.

Quòd si dixeris, habuisse illam ceremoniam aliquam similitudinem cum Sacramento extremæ Vnctionis, & quodammodo istud adumbrasse. Concedendum est ad eum modum quo Baptismus Ioannis insinuauit Baptismum Christi, cùm tamen longè alius foret. Et propterea Veteres ceremoniam illam, aiunt significaram vnctione Iacobi, vt est videre, tum in commentariis, & operibus Doctorum, tum in ipso Euchologio, vbi accuratè hoc totum describitur.

Sed quoniam ex Græcis patribus Oecumenius, & Theophylactus, & ex Latinis Beda in Commentariis Marci, & Iacobi quos sequuntur Thomas Vualdensis tom. 2. de Sacramentis c. 163 & Alphonsus de Castro lib. de hæresibus verbo. Extrema Vnctio, videntur dicere, eandem vnctionem in vtroque loco significari; quamuis Conc. Trid. sess. 14. c. 1. illam vnctionem adumbrasse hoc Sacramentum doceat; si quis tamen velit eorum sententiam tueri, dicendum est, cunctos illos ægrotos eo tempore sanatos fuisse, quod illorum æternæ saluti expediret; ita etiam disponente Domino ad probandam vim huius Sacramenti. Vnde ex eo facto perperam colligit Simeon, perpetuo tenore debere hoc idem fieri.

Postremò, pro complemento huius argumenti obiiciet aliquis. Si Sacramentum extremæ Vnctionis per se, & primariò pertinet ad sanandum animum, per accidens autem, aut certè secundariò ad corpus, cur non valeat, quæso, administratum ob solam curationem animi, hoc est collatum homini corpore bene valenti, ægrotanti animo?

Respondeo, Sacramentum Pœnitentiæ institutum esse à Christo Domino præcisè ad delendos morbos animi. Extremã verò Vnctionem ex conditione modò superiùs explicato, tollit enim reliquias peccatorum, quæ non expiantur Sacramento Pœnitentiæ; cùm æger multa obliuiscatur, atque etiam opera pœnitentiæ; exercere non valeat, & ob eam causam forma vnctionis precatione absoluitur. Et si conducit animæ saluti, confert etiam ægro corpori sanitatem. Vnde egregiè profectò Emanuel Calleca: πάλιν ἐπειδὴ συμβαίνει καὶ ἐμπόδιόν τι περὶ τὴν σωματικὴν ζωὴν, καθὸ ἕκαστος ἀσθενεῖ, ἀναγκαίως εἰσάγεται ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἡ τοῦ ἀσθενοῦς ζῶντος θεραπεία. τοῦτο δὲ θεωρεῖται καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν. ὁ γὰρ ἄνθρωπος, διότι ἐστὶν αὐτεξούσιος, δύναται ἁμαρτάνειν, ὅταν ἔξω τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν ληφθέντων αὐτῷ μυστηρίων ἐνεργῇ τι. εἰ μὲν οὖν ἐν τῇ ψυχῇ γένηται μόνον ἡ ἀσθένεια αὕτη, καὶ ἡ ἀποστροφὴ, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ἐπανορθοῦται. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τὸ σῶμα ἡ ἀσθένεια διαβαίνει, διὰ τὸ συμφέρον τοῦ τὴν ἁμαρτίαν πεποιηκότος, καὶ γὰρ πολλάκις ἀσθενεῖ τις δι' ἁμαρτίας, ἵνα σωφρονισθῇ ἐπανορθοῦται διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου, ὃ τελευταῖα λέγεται χρῖσις. Rursus, inquit, quandoquidem cõtingit etiam aliquod impedimentum circa corporalem vitam, quatenus vnusquisque infirmatur, necessariò ab externis adhibetur ægroto curatio. Hoc idem consideratur etiam circa vitam spiritualem. Homo enim, quoniam suapte natura liber est, potest peccare quando extra rationem, atque tenorem Sacramentorum, quæ suscipit, aliquid agit. Igitur si tantum in anima fiat hæc ægritudo, etiam huius ægritudinis auersio, atque propulsatio per mysterium pœnitentiæ corrigitur. Si verò à peccato, quod est in anima, infirmitas ad corpus transeat, propter vtilitatem illius, qui peccatum commisit (sæpè enim infirmatur quispiam propter peccata, vt se ad frugem bonam recipiat) tunc emendatur morbus per mysterium Euchelæi quod extremam Vnctionem vocamus. Sic Emanuel

Et hæc quidem satis sint de hoc Sacramento.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

LIBER SEXTVS.

De nomine huius Sacramenti.

CAPVT I.

SACRAMENTVM hoc Græci communiter appellant χειροτονίαν. Quæ vox apud Scriptores Ecclesiasticos duo significat, aliquando electionem ipsam, & ψῆφον, suffragiũ; plerumque consecrationem, & initiationẽ ad aliquam dignitatem Ecclesiasticã. Ac de prima significatione nulla videtur esse difficultas. Etenim apud profanos auctores χειροτονεῖν significat creare magistratum, & χειροτονία, est illa actio, quam præstabant in electione Magistratus, eò quòd αἴροντες, seu τείνοντες τὰς χεῖρας attollendo, & porrigendo manus efferrent suffragia, talis quippe mos erat apud Græcos, qui tamen vbique iam pridem exoleuit. Cùm itaque Christiani populi in eligendis Episcopis eundem planè vsum obseruarent, hinc factum est, vt idem nomen quoque retinuerint. Hoc enim tradit Zonaras Canonista in expositione 19. Canonis Concilij Antiocheni his verbis: πάλαι δὲ καὶ αἱ ψῆφοι χειροτονία ὠνόμαζο. ὅτε γὰρ τοῖς τῶν πόλεων πλήθεσιν ἐξῆν ἐκλέγεσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς, συνήεσαν τὰ πλήθη. καὶ οἱ μὲν τόνδε ἠροῦντο, οἱ δὲ τόνδε. ἵνα οὖν ἡ τῶν πλειόνων κρατοίη ψῆφος, λέγεται τείνειν τὰς χεῖρας τοὺς τὴν ἐπιλογὴν ποιουμένους, καὶ διὰ τούτων ἀριθμεῖσθαι τοὺς ἕκαστον ψηφιζομένους, καὶ τὸν παρὰ πλειόνων ᾑρημένον, εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην προκρίνεσθαι. κἀντεῦθεν ἐξειλήφθη τὸ τῆς χειροτονίας ὄνομα. Antiquitus verò, etiam suffragia chirotonia nominabantur. Quo enim tempore penes vrbium multitudinem electio Antistitum erat, conueniebat populus, alij hunc legebant, alij illum. Vt ergo plurium suffragium vinceret, dicuntur manus porrexisse illi, qui electionem faciebant, hisque numerasse eos, qui cuique suffragati fuissent, & illum, cui plura suffragia contigissent, in pontificalem sedem promouisse. Hinc Chirotoniæ nomen desumptum est. Hactenus Zonaras; Qui tamen quod ait postremò, sumptum esse nomen χειροτονίας ab illa actione populorum, qui eligebant Episcopos, si ita intelligat, ac si antea non fuisset ille vsus apud gentiles, & profanos, fallitur. Nam huius vocis meminerunt probatissimi auctores primæ classis Demosthenes, Xenophon, & alij. Sed hæc obiter. Redeo ad commemoratam vim huius nominis, secundum quam intelligendus est canon 4. Concilij Nicæni, qui statuit: καθίστασθαι ἐπίσκοπον, & χειροτονίαν ποιεῖσθαι, hoc est, ψηφίζεσθαι, suffragiis Episcopum legi, vel ab omnibus prouinciæ Episcopis, vel saltem à tribus, cæteris interim assensum suũ per literas testantibus. Ita etiam intelligunt nonnulli Canonem 6. Concilij Sardicensis, qui ait, εἰ δὲ ἔν τινι ἐπαρχίᾳ εἷς μόνος ἐπίσκοπος καταλειφθῇ, κἀκεῖνος παρὰ τοῦ μητροπολίτου κληθεὶς εἰς ἐπισκόπου χειροτονίαν μὴ παραγένηται, μήτε μὴν ἀντιγράψῃ, τὸ ἱκανὸν ὁ μητροπολίτης ἐχέτω. Si alicui Prouinciæ vnus duntaxat Episcopus reliquus fuerit, atque is à Metropolitano accersitus, ad Episcopi Chirotoniam (hoc est electionem) non venerit, neque rescripserit, suffi-

cientiam Metropolitanus habeat. Addit χίλιον Philotheus (puto Patriarcha Constantinopolitanus) τυπῶν, ἱκανὸς ἔστω καὶ μόνος ὁ μητροπολίτης εἰς τὸ ψηφίσασθαι. οὐ γὰρ καὶ χειροτονήσει μεμονωμένος αὐτός, εἰμὴ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα. Hoc est, solus Metropolitanus sufficiens & idoneus esto ad eligendum Episcopum. Non enim ipse solus ordinabit, nisi secundum Apostolicum Canonem. Certè in hunc sensum accipitur Canon 19. Concilij Antiocheni: ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου, καὶ παρουσίας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας. τούτου δὲ παρόντος ἐξ ἅπαντος, τὸ βέλτιον μὲν συνεῖναι αὐτῷ πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συλλειτουργούς, [συλλειτουργούς, Episcopi appellabãt eos Coepiscopos, & Presbyteros, immò & Diaconos, qui eiusdem professionis fidei, & communionis essent. Quos propterea vna secum ad celebrandum sacrum & λειτουργίαν admittebant.] καὶ συγκαλεῖν δι' ἐπιστολῆς τὸν ἐν τῇ μητροπόλει συγκαλεῖν. καὶ εἰ μὲν ἀπαντοῖεν οἱ πάντες, βέλτιον. εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, τοὺς γε πλείους ἐξ ἅπαντος παρεῖναι δεῖ, ἢ διὰ γραμμάτων ὁμοψήφους γενέσθαι. καὶ οὕτω μετὰ τῆς τῶν πλειόνων ἤτοι παρουσίας, ἢ ψήφου γίνεσθαι τὴν κατάστασιν. εἰ δὲ ἄλλως παρὰ τὰ ὡρισμένα γίνοιτο, μηδὲν ἰσχύειν τὴν χειροτονίαν. εἰ δὲ κατὰ τὸν ὡρισμένον κανόνα γίνοιτο ἡ κατάστασις, ἀντιλέγοιεν δέ τινες δι' οἰκείαν φιλονεικίαν, κρατεῖν τὴν τῶν πλειόνων ψῆφον. Episcopus ne eligatur absque synodo, & præsentia Metropolitani prouinciæ. Eo tamen præsente omnino melius est, omnes vnà cum eo adesse, qui sunt in prouincia comministri, & oportet per Epistolam Metropolitanum eos conuocare, & si omnes quidem accesserint, bene est; sin autem hoc fuerit difficile, plures omnino adesse oportet, vel per literas vna cum illis suffragium ferre, & sic cum plurium præsentia, vel suffragio fieri constitutionem. Sin autem aliter præter hæc, quæ decreta sunt, fiat, non valeat Chirotonia. Quòd si ex præfinito canone facta fuerit constitutio, aliqui autem litigandi studio contradicant, vincat plurimum suffragium. Hic clarissimè per χειροτονεῖσθαι, & χειροτονίαν eligere, & electionem Canon intelligit; tum quod ad consecrationem non omnes Episcopi Prouinciæ conuenirent (quamuis Anacletus, modò sit Anacletus, sed quicumque sit, refert morem sui temporis, in Epistola ad Episcopos Italiæ, omnes prouinciæ Episcopos ad ordinationem Episcopi debere conuenire auctoritate Apostolica decernat, nisi & ipse per ordinationem electionem intelligat) tum etiam quòd consecratio valida fuisset, quamuis cum peccato, & contra Canones. At hîc χειροτονία si ex consensu aliorum non fiat, nulla est; vt propterea hoc nomine electio intelligi debeat. Quòd etiam magis clarum facit Canon, dum ait in fine, plurium suffragiũ vincat. Ita etiam interpretatur Zonaras, qui reddit quoque rationem, cur huiusmodi Canones fuerint conditi: τὸ παλαιὸν οἱ δῆμοι τῶν πόλεων ἠρροῦντο τοὺς ἐπισκόπους. ἐπεὶ δὲ στάσεις ἐντεῦθεν ἠγείροντο, διὰ τοῦτο τοῖς ἐπισκόποις ἑκάστης ἐπαρχίας τὸ περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων καταστάσεως ἀνετέθη ψήφισμα. Olim, inquit, populi ciuitatum eligebant Episcopos. Quoniam verò seditiones excitabantur, propterea vniuscuiusque prouinciæ Episcopis commissum est munus eligendi Episcopos. His annumera Canonem quintum Concilij Laodiceni, qui statuit, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. Nõ debere Chirotonias præsentibus auditoribus fieri. Vbi Zonaras, χειροτονίας τὰς ψήφους ὠνόμασεν. ἐν γὰρ τῇ τελεσιουργίᾳ τοῦ ἀρχιερέως μᾶλλον ἔθος πολλοὺς συνέρχεσθαι. ἐν δὲ ταῖς ψήφοις, διὰ τὸ ἐνίοτε λέγεσθαι καί τινα αἰτιώματα κατὰ τῶν ψηφιζομένων ἀνδρῶν, ἀπηγόρευται τὸ παρεῖναί τινα καὶ ἀκροᾶσθαι τούτων. Chirotonias suffragia Canon appellauit, nam alioquin in Pontificis inauguratione plurium mortalium concursus fieri solet. At in efferẽdis suffragiis propterea vetitum est, homines adesse, & audire, quod nonnulla crimina in eos, de quibus feruntur suffragia, obiiciantur.

Hoc itaque significat χειροτονία, nimirum electionem ad aliquod officium, seu dignitatem æquè apud profanos, & sacros auctores. Verùm quia profani præter electionem nihil aliud addebant, sed hoc ipso magistratus creatus esse existimabatur, vel si fortè varias cerimonias adhibebant, non tamen iterum manus porrigebant; Nostri verò sacrorum Antistes, & eorum successores præter electionem in ipsa consecratione manus similiter extendebant, & initiatis imponebant, vt etiam nunc extendunt atque imponunt. Hinc factum est, vt apud profanos hæc vox χειροτονία nullam aliam habeat significationem præter electionem; apud Ecclesiasticos alterum quoque significet, videlicet ipsam consecrationem, inaugurationem, & initiationem, vt rectè obseruarunt Canonistæ Græcorum, Zonaras in expositione 19. Canonis Concilij Antiocheni illis verbis: οὐ μόνον δὲ οἱ ἐπίσκοποι, ὡς εἴπομεν, ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς ἐξελέγοντο καὶ ἐτελείουν, καὶ οὐχὶ οἱ λαϊκοί, ἀλλὰ καὶ χειροτονία τοῖς κανόσι νοεῖται ἡ τῆς

Antistites

ἢ τῆς καθιερώσεως τοῦ ἱερωθῆναι λαχόντος πλη-σιουργία τῆς εὐχῆς, ἢ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος τελεσιουργὸς ἐπίκλησις. ἀπὸ τοῦ τὸν ἀρχιερέα τιθέναι τὴν χεῖρα, εὐλογοῦντα τὸν χειροτονούμενον.
» Non solùm autem Episcopi, vt diximus, » Episcopos, & sacerdotes eligebant, & » consecrabant,& non laici: sed etiam Chi- » rotonia in canonibus intelligitur ipsa con- » secratio, qua, qui sacrum ministerium sor- » titus, est per orationes perficitur. Et Sancti » spiritus initiatrix, & consecratrix inuoca- » tio. Diciturque Chirotonia, quòd Pon- » tifex extendat manum, dum eum benedi- » cit, quem ordinat.

Et Armenopolus in sua epitome Canonum, dum explicat primum Canonem Apostolicum: ὁ μὲν τῶν ἀποστόλων κανὼν περὶ καθιερώσεως καὶ χειροθεσίας φησίν. ὁ δὲ τῆς πρώτης συνόδου περὶ ψήφου. ταύτην γὰρ καταστασιν » καὶ χειροτονίαν καλεῖ. Canon, inquit, iste » Apostolorum de consecratione, ac ma- » nuũ impositione loquitur. Primæ verò Sy- » nodi Canõ de electione. Hanc enim & cõ- » stitutionẽ & Chirotoniam vocat. Sic ille.

Porrò ex hac posteriori notione vocatur Sacramentum ordinis χειροτονία, quæ alio vocabulo dicitur χειροθεσία, ἐπίθεσις, & ἐπιβολὴ τῶν χειρῶν. hoc significatu accipitur etiam verbum χειροτονεῖν, & χεῖρα ἐπιτιθέναι. rum in primo Canone Apostolorum, vbi dicitur, ἐπίσκοπος ὑπὸ δύο, ἢ τριῶν ἐπισκόπων χειροτονείσθω. Episcopus à duobus, vel tribus Episcopis per manus impositionem ordinetur. Et Can. 9. Concilij Nicæni, τοῖς τοιούτοις χεῖρα ἐπιτιθέασι, talibus manus imposuerunt, hoc est eos ordinarunt. Et sæpè alibi, rum act. 14. χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Cùm creassent illis manuum impositione presbyteros per Ecclesias. Dum enim alibi Apostoli χειροτονοῦσι, scriptura sacra, cùm orassent, inquit, imposuerunt illis manus. Iste enim est mos, & vsus Ecclesiæ. Estque hoc modò χειροτονία, electio alicuius in aliquam dignitarem Ecclesiasticam. Consecratio item eiusdem per impositionem manuum.

Idem Sacramentum multis appellatur χρῖσις, vnctio, & χρῖσμα, apud præstantiores Doctores idem est aliquando, atque sacris aliquem imbuere. Nazianzenus oratione quinta, cuius initium, Nihil senectute for- » tius: διὰ τοῦτο χρίεις τὸν ἀρχιερέα. Ideirco me » pontificem vngis. Ibidẽ: ἀ δὲ ἦ ἄξιον ὑμῶν τε τῶν χριόντων, καὶ ὑπὲρ οὗ, καὶ εἰς ὃν ἡ χρίσις, οἶδε τοῦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ὄντως Χριστοῦ, ὃν ἔχρισεν ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ, χρίσας τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι. Dignum ne verò & vobis qui vngitis, & eo propter quẽ peragitur, in quem rendit hæc vnctio, perspectum hoc babet pater veri illius, ac genuini vncti, quem exultationis oleo præ consortibus suis perfudit, cùm humanitatem diuinitate vnxit. Et in oratione septima, cùm ordinaretur Episcopus Sasimorũ, πάλιν ἐπ' ἐμὲ χρῖσμα καὶ πνεῦμα, rursum super me vnctio, & Spiritus. Item ora- « tione 41. quæ incipit, Resurrectionis dies, μυστήριον ἔχρισέ με, mysterium vnxit me, hoc est, festum, ac si diceret in die festo sacerdos factus sum. Et in oratione in laudem magni Basilij: κινεῖ γὰρ (τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐκ τῆς ὑπερορίας τοὺς χρίσοντας ἄνδρας, ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμους καὶ ζηλωτάς. καὶ μετὰ τούτων τὸν νέον Ἀβραάμ, καὶ πατριάρχην ἡμέτερον, τὸν ἐμὸν πατέρα. Nam ad eum (Basilium) vngen- « dum viros pietate claros, ac zelo flagrantes « ab exteris regionibus (Spiritus sanctus) « excitat. In iisque nouum Abraham, & Pa- « triarcham nostrum, parentem, inquam; « meum. Ibidem de suo parente: νέος ἐπάνεισιν, εὐσθενής, ἄνω βλέπων, ῥωσθεὶς ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τῆς χρίσεως, οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χρισθέντος. Iuuenis redit, firmus, « ac valens, oculos erectos habens à manuũ « impositione, & vnctione, addo etiam, & « ab illius qui vngebatur capire roboratus. « De sancto Chrysostomo ita scribit Metaphrastes: τῷ ἱερατικῷ χρίσματι τελειοῦται, καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὕψει στηρίζεται. Sacro chri- « smate cõsecratur, & in excelso loco Eccle- « siæ collocatur. De Gregorio Palama, cæ- « teroquin schismatico, immò hæretico, & ψευδαγίῳ, quem recentiores Græci celebrãt 2. Dominica Quadragesimæ, in vita illius sic habes: τὸ μέγα χρῖσμα τῆς ἱερωσύνης ἐδέξατο, magnum Chrisma sacerdotij susce- « pit. Et in tropariis ad ipsum: μύρῳ ἱεραρχίας τῆς ἀρχιερωσύνης. Vnguento consi- « gnatus es Pontificatus. «

Sed quæritur, vtrũ re ipsa adhibita vnctio materialis, quæ spiritualem significaret, & ex ea nominatum sit Sacramentum vnctio; an mere propter spiritualem. Nam vnguentum illud antiquæ legis (vt rectè obseruauit Nicetas in oratione 6. Nazianzeni) quòd primum ipsum caput ornabat, deinde barbam, ac postea vsque ad extrema ipsius indumenta defluebat, allegoricè Spiritum sanctum nobis designat. Hic enim totius primùm corporis caput, hoc est Christum implebat. Deinde ad Apostolicum chorum, qui faciei Christi ornatus erat, dimanabat, ac postea in

totum corpus, id est in Ecclesiam, labebatur. Quia ergo in Sacramento ordinis initiatis confertur Spiritus sanctus, quem indicat vnguentum, inde meritò Sacramentum hoc appellari potest vnctio.

De Latinis loquendo negari non potest, quin propter vtrumque rectè dici debeat hoc Sacramentum vnctio. Sic enim habent in vsu, vt ex Pontificali Romano constat. Quamuis materialis vnctio non sit de essentia Sacramenti. Eius tamen mentionem facit Anacletus in Epistola ad Episcopos Italiæ, Pacianus Ambrosij coætaneus in Epistola 3. ad Sympronianum, Auctor de operibus Cardinalibus Christi in sermone de Chrismate, & Gregorius libro 4. in libros Regum cap. 5.

Quia verò Græcis non idem mos est, idcirco quærimus, An aliquando vncti materialiter fuerint, & eam deinde cerimoniam neglexerint, vel eam numquam adhibuerint.

Partem affirmatiuam adstruere videtur Dionysius Areopagita de Eccles. Hier. cap. 4. quippe qui ait, Pontificem vti sacro vnguento in omni fere cõsecratione Pontificali, & rationem reddit. Quia enim vnguentum Christum significat, Christus autem est verus Deus, & verus homo, atque vt homo à Spiritu sancto sanctificatur, vt Deus aliis Spiritum sanctum impertit, & eos sanctificat; idcirco vnguentum & sanctificatur à Pontifice, & per illud Pontifex alias consecrationes sanctificat. Sic igitur habet Dionysius: αὐτῷ χρῆται (ὁ ἱεράρχης) πρὸς πᾶσαν σχεδὸν « ἱεραρχικὴν τελεσιουργίαν. Illud adhibet in « omni fere Pontificio munere. At vnum præcipuum & frequentissimum munus est consecrare sacerdotes, quamuis sacerdotes apud Latinos non vnguento, sed oleo Catechumenorum inungantur, vnguento verò Episcopi. Et in Theoria: ἐκ προσθήκης τὸ θειότερον, ὅτι τῷ θείῳ μύρῳ χρῆται πρὸς παντὸς ἱεροῦ τελεσιουργίας, ἐναργῶς ἀποδεικνύουσα (ἡ ἱεραρχία) κατὰ τὸ λόγιον ἁ» γιάζοντα τὸν ἁγιαζόμενον. Quodque etiam » diuinius est, diuinum vnguentum in cu« iusvis rei sacræ consecratione adhibet, » apertè demonstrans eum, qui sanctifica» tur, alios sanctificare, quemadmodum « sacra Scriptura tradit. & circa finem capitis: ἔστι γὰρ αὐτῷ τελετή, καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ἀνθρωποπρεπῶς ἁγιάζεσθαι. καὶ τὸ θεουργικῶς » ἅπαντα τελεῖν καὶ ἁγιάζειν τὰ τελούμενα. Est » enim eius τελετὴ, id est sacra operatio, & » causa nostra vt hominem sanctificari, & vt Deum tum perficere, tum sanctifi- » care, quæ perficiuntur omnia. Sic Dio- » nysius. »

Sanctus Maximus confessor scholiastes Dionysij: δι' αὐτοῦ γὰρ ἅπαν ἅγιον τελειοῦται. Per vnguentum, inquit, omne « sanctum perficitur. In iisdem scholiis e- « iusdem 4. cap. τελειοῖ γὰρ πάντα τὸ θεῖον μύρον ἐπιχριόμενον, ὥσπερ ἡ μετάληψις τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος. Perficiuntur « enim omnia diuino vnguento delibu- « ta, quemadmodum participatione sancti « corporis, & sanguinis. «

Iob Monachus, voluntario cognomento peccator, iterari ait Sacramenta varias ob causas. Vnguentum verò geminari duplici de causa docet: ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ τάξει τινί, vel necessitate, vel ordine quodam (dignitatis ac loci.) Necessitatem interpretatur in hæreticis & apostatis, qui vi tormentorum adducti deserunt fidem; & apud recentiores Græcos denuo inunguntur, quando redeunt ad fidem Catholicam. Ordine quodam dignitatis intelligit inaugurationem regum, & Pontificum: τάξει δέ τινι (ἐπιτελεῖται τὸ θεῖον μύρον) καὶ ἐν τῇ τελετῇ τῆς βασιλικῆς ἀναρρήσεως, ἢ ὡς δέ ποτε καὶ ἱεραρχικῆς προεδρίας ἄνωθεν εἴωθε γίνεσθαι. καὶ τούτοις γὰρ προκεχρισμένοις πάντως, ὡς ἔθος πᾶσι μετὰ τὸ βάπτισμα, ὅμως αὖθις θείου μύρου σφραγὶς ἐπιχρίεται. Ordine verò quodam « dignitatis administratur diuinum vnguẽ- « tum in initiatione regum, cùm in sella « collocantur. Vel apud nonnullos denuo « fieri solet in consecratione Pontificiæ « præcedentiæ. Hi enim, quamuis omnino « antea, vt moris est apud omnes, post ba- « ptismum vnguento sint obliti, nihilomi- « nus rursum diuini vnguenti sigillo inun- « guntur. Hæc probant vnctionem mate- « rialem Græcis aliquando vsitatam fuisse.

Contra verò nonnulli Græcorum sentiunt eam vnctionem spiritualiter tantùm debere intelligi. Idque, mea sententia, facilè adducuntur vt credant, propter præsentem morem orientalis Ecclesiæ, quæ sacerdotes, & Pontifices vngere minus consueuit.

Cabasilas in oratione 3. de vita in Christo, vbi agit de vnguento, probat vnguentum, hoc est, Sacramentum Confirmationis, quandoque appellari manuum impositionem, & impositionem manuum, hoc est, Sacramẽtum Ordinis à præstantissimis Theologorũ vocari vnctionẽ, videlicet propter eundem effectũ, quẽ producũt hæc Sacramẽta. tam enim vnctione, quàm

impositione manuum datur affluenter Spiritus sanctus, & imprimitur character. Vnde dicunt: ἐσφραγίσθη τῷ μύρῳ τῆς ἀρχιερωσύνης. Consignatus est vnguento Pontificatus. Quod etiam probat Cabasilas inde sumpto argumento, quia in veteri lege sacerdotes, & reges vngebantur, modò in lege noua baptizatis, cùm confirmantur, tanquam regibus præbetur vnguentum, sacerdotibus loco vnguenti manus imponuntur, per quas accipiunt Spiritum sanctum. Vnde & nomina promiscuè vsurpantur.

Neque ista vsurpatio nominum ob effectum insolita est sacris Doctoribus. quippe Nazianzenus Baptismum ob eandem causam vocat χρίσμα, quod regius sit, & Reges efficiat.

Sed redeo ad Nicolaum Cabasilam, cuius sunt hæc verba: καὶ γίνεται νῦν τοῖς τελουμένοις, ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων αἱ τῶν ἀποστόλων χεῖρες τοῖς ὑπ᾽ ἐκείνων βαπτιζομένοις. ἐκ γὰρ ἐπιτεθεισῶν τὰς χεῖρας τῶν ἀποστόλων, τοῖς μεμυημένοις, φησί, τὸ πνεῦμα ἐδίδοτο. ἐκ νῦν ὁ παράκλητος τοῖς χριομένοις ἐπιδημεῖ. τεκμήρια δὲ πρῶτον μὲν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ βασιλέας χρίοντος τῷ ἴσῳ τρόπῳ καὶ ἱερέας. ὁ τῆς ἐκκλησίας θεσμὸς ἐκείνους τῷ μύρῳ βασιλεύων, τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιτίθησι χεῖρας, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος εὔχεται χάριν. ὅπερ ἐστὶ δεικνύοντος καὶ τοῦτο κἀκεῖνο πρὸς ἑαυτὸ φέρειν, καὶ τὴν αὐτὴν ἄμφω δύναμιν ἔχειν. ἔπειτα καὶ τῶν ὀνομάτων κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. καὶ χρίσμα μὲν ἐκεῖνο, πνεύματος δὲ κοινωνίαν τοῦτο. τήν τε γὰρ τῶν ἱερέων χειροτονίαν οἱ θειότατοι τῶν ἱερέων χρίσιν καλοῦσι. καὶ ἔμπαλιν, οἷς τὸ μυστήριον τοῦ μύρου τελοῦσι, κοινωνοὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι, καὶ εὔχονται καὶ πιστεύουσι. καὶ τὴν τελετὴν ὅ,τι ποτέ ἐστι τοῖς τελουμένοις δεικνύντες, πνευματικῆς δωρεᾶς σφραγῖδα καλοῦσι. τοῦτο γὰρ ἐπᾴδουσι τοῖς χριομένοις. Fitque modo initiatis, quod antiquis temporibus fiebat per Apostolicas manus baptizatis. Manus enim, inquit, Apostolis imponentibus, dabatur initiatis Spiritus sanctus. Modò etiam Paracletus iis, qui vnguntur, obtingit. Argumenta verò sunt primo quidem quod cùm antiqua lex æquè Reges, & sacerdotes vngeret, Ecclesiæ lex illos vnguento Reges constituens, sacerdotibus manus imponit, & Spiritus gratiam precatur. Quo sanè declarat & manuum impositionem, & vnctionem eodem pertinere, & ambas eandem vim habere. Deinde communicant quoque inter se nomina, & vnctio quidem illud Sacramentum, Spiritus verò communicatio istud est. Nam & sacerdotum per impositionem manuum ordinationem diuinissimi sacerdotum vnctionem appellant. Et contra quos Sacramento vnguenti perficiunt, vt participes sint Spiritus sancti, & precantur & credunt, atque initiationem, cuius modi tandem sit, initiatis ostendentes, spiritualis gratiæ sigillum nominant: Istud enim sacri carminis iis, qui vnguntur, canunt. Sic ille.

Elias Metropolita Cretensis scholiastes Nazianzeni in oratione septima super illa verba, rursum super me vnctio, & spiritus, ita differit: πάλιν εἶπεν, διὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης χρίσμα, ὑφ᾽ οὗπερ ἤδη προκέχριστο. πάλιν πάλαι μὲν, ὡς ἐν πολλοῖς πολλάκις περὶ τούτου εἴπομεν, τῷ νομικῷ τε καὶ τυπικῷ οἱ ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς ἐχρίοντο χρίσματι. ὕστερον δὲ τῷ πνευματικῷ, ὅπερ ἐστὶ χειροθεσία, καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπίκλησις καὶ ἁγιασμός. Rursus, dixit Nazianzenus, propter sacerdotij vnctionem, quam prius iam acceperat. Porro veteres sacerdotes & Pontifices, vt sæpè alibi de hac re diximus, vnctione legali, & typica vngebantur. Legis autem nouæ sacerdotes spirituali, quæ quidem in manuum impositione, & Spiritus sancti inuocatione, atque consecratione posita est. Sic ille.

De sancto quoque Nicolao ita canit Ecclesia Græca: μύροις παροικήσας αἰσθητῶς, μύρον ἀληθῶς ἀνεδείχθης, μύρῳ χρισθεὶς νοητῷ, ἅγιε Νικόλαε, ἀρχιεράρχα Χριστοῦ. καὶ μυρίζεις τὰ πρόσωπα τῶν πίστει ἐκ πόθου, σοῦ τὴν πανσέβασμον μνήμην τελεσάντων ἀεί. Myræ qui tãquam aduena corporaliter habitasti, vnguentum re vera euasisti, vnctus vnguento intelligibili, sancte Nicolae, Põtifex Christi, & vnguento imbuis facies eorum, qui fide, ac desiderio tuam semper celebrant sempiternam memoriam.

Hîc fit allusio copiosa. Nominatur enim partim locus ac ciuitas Myræ, Lyciæ Metropolis, quæ vnguentum exprimit, partim vir sanctus, qui bonus odor Christi extiterit; tum illius tanquam Pontificis consecratio, quæ spirituali vnguento fit absoluta, demum mirificum vnguentum, quod è sacro corpore Nicolai perpetuò manat, quo, qui adsunt celebritati, se inungunt.

Simeon Thessalonicensis in libro de Sacramentis in hac vnctione materiali videtur velle reprehendere Latinos, quippe de Græcis ita scribit: καλῶς δὲ οὐ χρίονται οἱ χειροτονούμενοι αἰσθητῶς, ὅτι οὐδὲν ὑλικὸν ἐνεργοῦσιν, ἀλλὰ πάντα πνευματικά. καὶ ὅτι τῷ ἀληθινῷ προσεγγίσαι μύρῳ, ὅπερ ἐστὶν Ἰησοῦς

» Χριστοῦ, οὗ μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομα. Rectè verò
» non vnguntur sensibiliter qui ordinan-
» tur, quòd nihil materiale, sed omnia spi-
» ritualia exerceant, quodque vero vnguē-
» to proximè accesserint, quod sanè Iesus
» Christus est, cuius nomen vnguentum ef-
» fusum.

Sed hæc ratio Thessalonicensis nullo fundamento innititur, & falsa est. Cùm enim Christus Dominus instituerit Sacramenta in rebus partim sub sensum cadentibus, partim intelligentia comprehensis, idque in gratiam nostri, quippe nos etiam animo, & corpore constamus, ineptè concludit, non esse materialiter vngendos. Potuisset enim esse materia huius Sacramenti vnctio, si ita Christo Domino visum fuisset. Sed etiam si non sit, nihil refert, multæ enim ceremoniæ materiales sunt in omnibus Sacramentis, vt vnctiones olei Catechumenorum in Baptismate, & alia id generis, quæ non sunt de essentia Sacramenti, nec tamen eas respuimus. Vel dicamus in Sacramento Confirmationis non esse vngendos baptizatos, quòd ibi nihil materiale agatur. Vel dicamus (si vnguntur materialiter) confirmatos non appropinquare Christo, qui est vnguentum spirituale nostra causa effusum. Item nulla porrigantur instrumenta ordinandis, cùm illa sint crassa, & nimis αἰσθητά, & tamen ibi nihil materiale fiat, hoc est mere sæculare, alioquin multa materialia fiunt. Quæ omnia quàm sint absurda, nemo non videt.

Ego in primis cum cæteris Theologis assero, hanc ceremoniam esse quidem Sacramentalem, sed accidentalem, quæ minimè impartitur Spiritus sanctus, alioquin si per eam impartiretur, esset materia essentialis Sacramēto, ea tamen significatur Spiritus sanctus, qui postea per manuum impositionem confertur.

Secundò dico, eam in Ecclesia Græca minimè requirendam esse, si aliquando non fuit in vsu. Nam Ecclesiæ antiquissimæ orientis, & occidentis, cùm egregiè conueniant inter se in iis, quæ ad essentiam Sacramentorum pertinent; in multis aliis ceremoniis differunt, quarum diuersitate variè, ac mirificè ornantur.

Tertiò dico, mihi videri hanc ceremoniam nunquam ab Ecclesia Græca vsurpatam fuisse, inde sumpto argumento, quod Chrysostomus dicat Sacerdotes veteris legis vnctos fuisse, idem autem dixisset & de nostris, si mos fuisset eos vngendi. Sic enim habes in morali digressione primæ orationis in primam ad Timotheū secundum diuisionem Græcorum, iuxta verò Latinorum in morali 2. orationis: τούτῳ (τῷ μύρῳ) χριόμεθα, ὅτε βαπτιζόμεθα. τότε καλὸν ἀποπνέομεν. τὸ δὲ καὶ ἡμᾶς τοῦ ἑξῆς τοῦτο ἀποπνεῖν, τῆς ἡμετέρας ἐστὶ σπουδῆς. διὰ τοῦτο καὶ παλαιὸν μύρῳ ἐχρίοντο οἱ ἱερεῖς, τῆς ἀρετῆς σύμβολον διδόντες, ὅτι τὸν ἱερέα καλὸν ἀποπνεῖν δεῖ.
Hoc vnguento vngimur, cùm baptismatis fonte renascimur. (Hoc dicit Chrysostomus propter Confirmationem, quę post baptisma statim administrabatur.) Tunc fragrantiam spiramus, postea verò huiusmodi odorem spirare, studij nostri fuerit: idcirco & antiquitus vnguento innungebantur sacerdotes, magnæ virtutis indicium præferentes. Quippe eum, qui sacerdotio fungitur, odorem spirare optimum conuenit. Item quod Dionysius Areopagita minutissimè describat sacros ordines Episcopi, Presbyteri, & Diaconi (iuxta cuius normam hi ordines hodie exercentur apud Græcos) nulla prorsus facta mentione in ordinatione Pontificis, & presbyteri vnctionis, cùm alioquin alias ceremonias, quantumuis licet accidentales, commemorare non omittat.

Est autem obseruandum, Dionysium in contemplatione recensere, quænam sint communia Pontifici cum Presbytero, & Diacono, quæ cum solo Presbytero, quæ sibi propria; & certè vnctio esset illi communis cum sacerdote, de qua tamen non agit, quamuis nullo pacto silentio prætereunda fuisset.

Quare ad auctoritates Dionysij respondeo, eum ibidem explicare, quænam sint ea fermè omnia, in quibus vtatur vnguento Pontifex. Atque ait, eum adhibere vnguentum in benedictione aquæ baptismatis, quæ vnguento perfunditur. In confirmatione baptizatorum, & consecratione altaris. Consecrationem sacerdotum nequidem nominat. At qui si in ea illud ordinandis Pontifex adhibuisset, cùm præcipua, & propriissima illius sit functio, quàm cum alio inferiore communicare non potest, ne dum ei prætermittenda, sed etiam primo loco in exemplis ponenda fuisset. Quare idem Doctor propositionem quasi vniuersalem statim exemplis coarctat, ostendens quomodo intelligi debeat.

Et similiter interpretandus est sanctus Maximus, alioquin si omnibus adhibendum est vnguentum, igitur Diaconis etiam, Subdiaconis, & cæteris.

Ad loca Nazianzeni respondeo, eum mysticum vnguentum intelligere, quo sacerdotes vnguntur, vt ipsemet testatur in 2. oratione contra Iulianum Apostatam his verbis: ἔχω τι καὶ μύρον, ἀλλ᾽ ᾧ χρίονται μόνον ἱερεῖς τε καὶ βασιλεῖς, ὅτι ποικίλῳ τε καὶ πολυτελεῖ, καὶ δι᾽ ἡμᾶς κενωθέντι, μεγάλου μυρεψοῦ τέχνῃ συγκείμενον. „Vnguentum quoque ipse „quoddam habeo (sed quo sacerdotes so„lùm & Reges vnguntur, vt pote vario, & „exquisito ac nostra causa effuso) magni „vnguentarij arte confectum.

Vbi Elias Scholiastes, πεπείσμεθα δὲ καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν, μύρον εἶναι ὑπερβαλλούσης εὐωδίας ὄντα ταῖς διαδόσεσι τὸ νοερὸν ἡμῶν τῆς ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπῆς καθαρεύων. [fortassis καθαῖρον, vel ἐκκαθαῖρον.] ἀποπληροῦντα θείας ἡδονῆς. μύρον οὐκ ἐξ ἀρωμάτων αἰσθητῶν, οὐδ᾽ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, ἀλλ᾽ ἐν θεότητι καὶ τῶν πανάγνων καὶ παρθενικῶν αἱμάτων, καὶ τέχνῃ μεγάλου μυρεψοῦ συγκείμενον. καὶ τοῦ λόγου μάρτυς ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον λέγων, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. ᾧ μόνῳ χρίονται οἱ κυριεύοντες τῶν παθῶν καὶ βασιλεύοντες. καὶ οἱ θύοντες ἑαυτοὺς καθεκάστην κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον λέγοντα, καθημέραν ἀποθνήσκομεν. περὶ οὗ καὶ ἡ ἐν τῷ ᾄσματι νύμφη φησί, μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου. ἐκκένωται γὰρ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐπὶ „μικρόν. Nobis verò illud persuasum est, „Christum quoque vnguentum esse, præ„cellentem quendam in modum fragrans „per spiritualesinfusiones mentem nostram „à propensione in vitium repurgans, ac di„uina lætitia cumulans. Vnguentum, in„quam, non ex sensibilibus aromatibus, nec „arte humana, verùm ex deitate, ac puris„simis, & virgineis sanguinibus magni vn„guentarij arte, ac solertia confectum. Ac „sermonis huiusce testis est Gabriel ad Vir„ginem dicens, Spiritus sanctus superueniet „in te, & virtus Altissimi obumbrabit ibi. Quo „solo ij vngũtur, qui turbulentis animi per„motionibus dominantur, & imperãt, & qui „se ipsos quotidie mactant instar magni A„postoli dicentis, quotidie morimur. De „quo etiam sponsa in Canticis ait, Vnguen„tum exinanitum nomen tuum, siquidem „ad exiguum tempus à sua gloria exinani„tum est. Sic ille.

Quo circa idem Theologus, vbi dicit, rursum super me vnctio, continuò addit, & spiritus, quasi explicans quænam sit illa vnctio, alioquin per illam vnctionem non datur Spiritus sanctus. Et in oratione in laudem Basilij, cùm de suo parente dixisset, eum iuuenem, firmum, ac bene valentem à sacra vnctione roboratum redisse, statim ibidem inter adagia de sanitate solita vsurpari, enumerandum esse ait, vnctionem spiritus: τοῦτο προσθετέον τοῖς παλαιοῖς διηγήμασιν, ὅτι πόνος ὑγείαν χαρίζεται, καὶ προθυμία νεκροὺς ἀνίστησι, καὶ πηδᾷ γῆρας χρισθὲν τῷ πνεύματι. Hoc, inquit, ad priscas „narrationes accedat, quod labor sanitatem „affert, & animi alacritas mortuos excitat, „& exilit senectus spiritu delibuta. „

Atque ita interpretamur Nazianzenum, Metaphrastem, & alios propter auctoritatem Dionysij, Chrysostomi, & vsum Ecclesiæ Græcæ; Alioquin possemus eos aliter etiam explicare. Nam cùm vnguentum materiale spirituale significet, & vtraque simul optimè stare possint, liberum foret sacris Doctoribus modò vnum, modò alterum, & aliquando vtrumque intelligere, & quando vnum nominarent, non propterea excluderent alterum.

Dices, argumentum negatiuum non esse solidum ad probandum, quod assumpsimus. Non enim quia Dionysius vnctionis non facit mentionem, propterea sequitur, signum esse, non fuisse adhibitam. Non enim affirmat esse adhibendam, sed etiam non negat, vel contrarium imperat.

Respondeo, istud genus argumentandi planè infirmum esse, quando non concordat cum vsu illius Ecclesiæ, secus verò quando conuenit, præterquam quod etiam defecisset in re haud parui momenti Dionysius. Quippe de sacris ordinibus hoc est, hierarchicis, non obiter loquitur, sed data opera consultoque accuratissimè tractat.

Ad auctoritatem Iobi Monachi, quod ait, apud nonnullos esse in more positum, vt Pontifices vngantur; Respondeo, eum vel Latinos intelligere, vel in ipsa Græcia varium morem fuisse apud quosdam aliquando, dicere necesse est.

Quod autem in materiali vnctione hæretici Latinis insultant, & eos vnctos appellant, nihil est quod laboremus. Habent enim Latini suos antiquissimos, ac præstantissimos Doctores, quibus se strenuè tuentur; & quoad modum loquendi non solùm Latini, sed etiam Græci vnctos se appellari gloriantur, & vidimus ex Nazianzeno. Si quidem & filius Dei Christus, hoc est vnctus &, est, & dicitur. Sed de vario nomine huius Sacramenti, deque eius significatione satis.

De modo conferendi sacros ordines apud Graecos.

Caput II.

Antequam de materia & forma huius Sacramenti agam, vt ritum Graecorum, & modum tradendi hoc Sacramentum Latini meliùs perspicere queant, vtque agnoscant quæ in re ab orientalibus differre videantur, quave cum illis conueniant, cum ex Euchologio depromptũ vtraque lingua hic inseram, ac velut in aliqua tabella depictum ob oculos ponam. Describam autem sacros ordines incipiendo à lectore. Nam de aliis minoribus ordinibus habeant illos Græci, nec ne, disseram postea circa finem libri.

Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου καὶ ψάλτου.

Προσαγόμενος τῷ ἀρχιερεῖ ὁ τοιοῦτος, εἰ μὲν κοσμικός ἐστι, μετὰ ἱματίου ἀσκεπής, εἰ δὲ μοναχὸς μετὰ μανδίου. καὶ σφραγίζεται τρίτον τὴν κεφαλὴν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ κείρεται παρ' αὐτοῦ σταυροειδῶς, λέγοντος, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπιφωνούντων καθ' ἑκάστην ἐπίκλησιν τῶν συμπαρόντων, τὸ, ἀμήν. εἶτα τέλειον ὑπό τινος εἰς κληρικοῦ κείρεται σχῆμα, καὶ οὕτω πάλιν τῷ ἀρχιερεῖ προσάγεται. καὶ αὐτὸς λαμβάνων φαιλόνιον ἐνδιδύσκει, καὶ τρίτον τὴν τούτου κεφαλὴν σφραγίζων ἐπιτίθησιν αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἔκλεξαι τὸν δοῦλον τοῦτον, καὶ ἁγίασον αὐτὸν, καὶ δὸς αὐτῷ μετὰ πάσης σοφίας καὶ συνέσεως τῶν θείων σου λογίων τὴν μελέτην, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ποιεῖσθαι, διαφυλάττων αὐτὸν ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ. ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν δίδοται, τῷ ἀναγνώστῃ βιβλίον ἀποστολικὸν, καὶ ὀλίγον ἀναγινώσκων λαμβάνει παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰρήνην. εἰ δὲ ψάλτης ἐστὶ, λέγει ἀπὸ τοῦ ψαλτηρίου προχειρισάμενος. εἰ δὲ εἰσὶ καὶ πλείονες οἱ χειροτονούμενοι ἀναγνῶσται, χειροτονοῦνται ὁμοῦ, καὶ λέγεται ἡ εὐχὴ πληθυντικῶς. ἰστέον δὲ ὅτι ὅτε οὐκ ἔστι λειτουργία, ποιεῖ ὁ ἀρχιερεὺς εὐλογητὸν, καὶ ψάλλεται τὸ, βασιλεῦ οὐράνιε, τρισάγιον, παναγία τριάς, πάτερ ἡμῶν, ὅτι σοῦ ἐστιν, καὶ λέγομεν προκείμενον τῆς ἡμέρας, εἶτα γίνεται ἡ ἀκολουθία, ὡς προγέγραφη.

Ordo, qui obseruari solet in ordinatione lectoris.

Adducitur huiusmodi homo ad Pontificem, qui iam se ornauit ad celebrandum sacrum. Et quidem si sæcularis sit, cum veste, ac sine pileo. Si verò Monachus cum pallio. Eius caput Pontifex ter signat, eumque tondet ad modum crucis dicens, tondetur seruus Dei N. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Ad singulas inuocationes, qui adsunt, respondent, Amen. Deinde ab aliquo iuxta figuram Clericorum perfectè tondetur. Sic denuo ad Pontificem adducitur, qui accepto camiso eum induit, eiusque caput ter signat, impositaque manu sic precatur.

Domine Deus omnipotens elige seruũ tuum hunc, & eum sanctifica. Da ei cum omni sapientia, & prudentia, vt diuina eloquia tua exerceat, ac legat, conseruans eum in irreprehensibili conuersatione, misericordia, & miserationibus, ac benignitate vnigeniti Filij tui, cum quo es benedictus vna cum sancto, bono, ac viuifico tuo Spiritu nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et dicto Amen, datur lectori liber, in quo continentur Acta, & Epistolæ Apostolorum, & paucis lectis accipit à Pontifice pacem (hoc est finita lectione dicit ei Pontifex, pax tibi) quod si cantor sit is, qui ordinatur, aliquid recitat ex psalterio, quod Epistolis præmitti solet. Si verò multi extiterint lectores, qui velint suscipere ordines, simul ordinantur, & oratio enunciatur in numero multitudinis.

Sciendum autem est, quod quando non celebratur Missa, Pontifex incipit dicere, benedictus Deus noster perpetuò nunc, & in sæcula sæculorum, & canitur, Rex cœlestis, ter sanctus, sanctissima Trinitas, Pater noster, quoniam tuum est Regnum, & dicimus τὸ προκείμενον illius diei. Deinde fit ordinatio, vt præscriptum est. Hæc de lectore ex Euchologio.

Quoniam verò plerumque lectores sunt, vel debent esse cantores, propterea in Enchologio habetur, ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου καὶ ψάλτου. In ordinatione lectoris, & cantoris, cùm alioquin munus cantoris hodie non spectet ad minores ordines. Vel fortassis antiquitus enumerabantur inter minores ordines ab Ecclesia constitutos.

Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ὑποδιακόνου.

Τοῦ ἀρχιερέως καθεζομένου ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πόλης, πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τῆς λειτουργίας, προσάγεται τῷ ἀρχιερεῖ ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι ὑποδιάκονος, εἰ μὲν κοσμικός ἐστι, μετὰ φαιλονίου, εἰ δὲ μοναχὸς, μετὰ μανδίου. κελεύει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἀποδύσασθαι τοῦτον τὸ φαιλόνιον, ἢ τὸ μαν-

δόν, καὶ ἐνδύσασθαι στιχάριον, καὶ ζώσασθαι, κομισθῆναι δὲ χερνιβόξεστον, καὶ μανδύλιον. εἶτα σφραγίζων τρὶς τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῦ τὴν χεῖρα, τοῦ διακόνου λέγοντος, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, λέγει ὁ ἀρχιερεὺς τὴν εὐχὴν ταύτην.

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος, διαιρῶν ἑκάστῳ ὧν, ἐξελέξω τὰ χαρίσματα, ὁ τάγματα διάφορα τῇ ἐκκλησίᾳ σου δωρησάμενος, καὶ βαθμοὺς λειτουργίας καταστησάμενος ἐν αὐτῇ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἁγίων σου καὶ ἀχράντων μυστηρίων, ὁ τῇ σῇ ἀῤῥήτῳ προγνώσει ὁρίσας καὶ τοῦτον τὸν δοῦλόν σου ἄξιον εἶναι τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς δέσποτα ἀκατάγνωστον αὐτὸν ἐν πᾶσι διαφύλαξον. καὶ δὸς αὐτῷ ἀγαπᾷν εὐπρέπειαν οἴκου σου, παρεστάναι ταῖς θύραις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου σου. ἀνάπτειν λύχνον σκηνώματος δόξης σου, καὶ φύτευσον αὐτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ὡς ἐλαίαν κατάκαρπον, καρποφοροῦντα καρπὸν δικαιοσύνης, καὶ τέλειον ἀνάδειξον δοῦλόν σου ἐν καιρῷ τῆς παρουσίας σου, τῆς τῶν εὐαρεστησάντων σοι ἀπολαύσαι ἀμοιβῆς. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν δεχόμενος ὁ ἀρχιερεὺς τὸ μανδύλιον ἐπιτίθησι τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ τοῦ χειροτονουμένου. ὁμοίως δίδωσιν αὐτῷ καὶ τὸ χερνιβόξεστον, ὁ δὲ λαβὼν ἀσπάζεται τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ βάλλει ὕδωρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ νίπτεται. λέγων καὶ τὸ, ὅσοι πιστοί, τρίς. καὶ οὕτω λαμβάνων εὐλογίαν, ἀπερχόμενος ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν. καὶ λέγει τὸ τρισάγιον, παναγία τριάς, πάτερ ἡμῶν, τὸ, κύριε ἐλέησον, πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον, καὶ εἴτι ἄλλο δόξῃ αὐτῷ εἰπεῖν μυστικῶς. μετὰ δὲ τὴν μεγάλην εἴσοδον, ὅταν θυμιᾷ ὁ διάκονος τὴν ἁγίαν τράπεζαν, πάλιν νίπτεται ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ λεκανίδιον, ὅπερ φέρει ὁ χειροτονηθείς. εἰσοδεύει δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν μεγάλην εἴσοδον, πάντων ἐξόπισθε, κρατῶν καὶ τὸ χερνιβόξεστον, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον εἰσέρχονται ὅλοι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, πλὴν αὐτὸς μένει ἔξω ἱστὰς ὡς τὸν συνήθη τόπον. οὕτω γίνεται. καὶ εἴπερ εἰσὶν οἱ χειροτονούμενοι πολλοί, τῆς εὐχῆς ὑπαλλασσομένης πρὸς τοὺς πολλούς.

Ordo, qui obseruari solet in ordinatione subdiaconi.

Sedente Pontifice è regione portæ speciosæ in ambone (media porta sanctuarij vocatur hoc nomine) priusquam Missam incipiat, adducitur ad eum, qui ordinandus est subdiaconus, si sæcularis sit, cum penula, si Monachus, cum pallio. Iubet autem Pontifex eum exuere penulam, vel pallium, & induere sticharium (hoc est Dalmaticam strictam) & cingi, afferri quoque vas ad infundendam aquam pro lotione manuum, & manutergium. Deinde ter obsignans eius caput, & imponens manum, vbi Diaconus dixerit, Dominum deprecemur. Pontifex hanc recitat orationem.

Domine Deus noster, qui per vnum, atque eundem spiritum diuidis charismata vnicuique eorum, quos elegisti, qui Ecclesiæ tuæ varios ordines largitus es, in ea quoque gradus ministerij constituisti in administrationem sanctorum & immaculatorũ tuorum mysteriorum. Qui & ineffabili tua præcognitione determinasti hũc seruum tuum, vt esset dignus, qui famularetur Ecclesiæ sanctæ tuæ. Tu Domine irreprehensibilem eum in omnibus conserua. Da ei, vt amet decorem domus tuæ, vt assistat foribus sancti templi tui, accendat lampadem tabernaculi gloriæ tuæ, & planta eum in Ecclesia sancta tua, velut oliuam fructiferam afferentem fructum Iustitiæ, & eum ostende perfectum seruum tuum tempore aduentus tui, qui retributione eorum, qui tibi placuerũt, fruiturus sit. Quoniam tuum est regnum, & potentia, & gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et dicto Amen, accipiens Pontifex mantile imponit sinistro humero eius, qui ordinatur. Similiter præbet illi vas ad infundendam aquam pro lotione manuum, ille verò vas accipiens deosculatur manum ipsius, & aquam infundit ad manus Pontificis, qui eas lauat; randem accepta benedictione discedit, statque pro foribus sanctuarij, & suo tempore in Missa ter profert illud, quotquot fideles &c. Peracto verò maiori ingressu, cùm sacram mensam Diaconus incensat, rursus lauat manus Pontifex in catinulo, quod gestat qui ordinatus est. Porro in ingressu maiori ipse quoque ordinatus post omnes sequitur, gestans etiam vas pro manuum lotione, ac mantile. Et quidem cæteris omnibus sanctuarium ingredientibus, ipse remanet extra stans in loco consueto. Sic fit ordinatio, & si multi sunt, qui ordinantur, oratio ad multos accommodatur.

Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ διακόνου.

Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν ἀρχιερέα τὴν ἐκφώνησιν, τὸ, καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν, ἐξελθόντες δύο διάκονοι ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος, λαμβάνουσι τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι διάκονον, ἑστῶτα ἐν τῇ σολέᾳ. καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ

ἅγιον βῆμα, κυκλοῦντες τὴν ἁγίαν τράπεζαν τρὶς, ψάλλοντες καὶ τὸ, ἅγιοι μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες. εἶτα προσερχόμενος τῷ ἀρχιερεῖ, σφραγίζεται τρὶς τὴν κεφαλὴν, καὶ κελεύει ἀποζώσασθαι τοῦτον, καὶ ἀρθῆναι τὸ μανδύλιον, εἶτα ἐρείδει ὁ χειροτονούμενος τὸ μέτωπον αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ κλίνει τὸ γόνυ τὸ δεξιόν. καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἐκφωνήσαντος τὸ, πρόσχωμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων ἐπικειμένην τὴν χεῖρα τῇ κεφαλῇ τοῦ χειροτονουμένου, ἐκφωνεῖ, ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα. προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν εὐλαβέστατον ὑποδιάκονον, διάκονον. εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ᾽ αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος.

Καὶ εὐθὺς τὸ κύριε ἐλέησον ἐκ γ΄. παρὰ τῶν ἐν τῷ βήματι, καὶ παρὰ τῶν ἐκτὸς, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς σφραγίζει γ΄. τὴν αὐτοῦ κεφαλήν. καὶ τοῦ διακόνου εἰπόντος, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ τῇ προγνώσει τῇ σῇ τὴν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος χορηγίαν καταπέμπων ἐπὶ τοὺς ὡρισμένους ὑπὸ τῆς σῆς ἀνεξιχνιάστου δυνάμεως λειτουργοὺς γενέσθαι καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς ἀχράντοις σου μυστηρίοις. αὐτὸς δέσποτα καὶ τοῦτον, ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι παρ᾽ ἐμοῦ εἰς τὴν τῆς διακονίας λειτουργίαν, ἐν πάσῃ σεμνότητι διατήρησον. ἔχοντα τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. δώρησαι δὲ αὐτῷ τὴν χάριν, ἣν ἐδωρήσω Στεφάνῳ τῷ πρωτομάρτυρί σου, ὃν καὶ ἐκάλεσας πρῶτον εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας σου. καὶ καταξίωσον αὐτὸν κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον οἰκονομῆσαι τὸν παρὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος δεδωρημένον αὐτῷ βαθμόν. οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται. καὶ τέλειον ἀνάδειξον δοῦλόν σου. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν, λέγει ὁ ἀρχιδιάκονος λεπτῇ φωνῇ, ἔσω ἀκούειν τοὺς συμπαρόντας διακόνους, καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ ταῦτα.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν τοῦ δεῖνος, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνος τοῦ νυνὶ προχειριζομένου διακόνου, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὅπως ὁ φιλάνθρωπος θεὸς ἡμῶν ἄσπιλον, καὶ ἀμώμητον αὐτῷ τὴν διακονίαν χαρίσηται, τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως, χώρας, καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. κύριε ἐλέησον. ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ θεὸς τῇ σῇ χάριτι. κύριε ἐλέησον. τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ θεῷ παραθώμεθα. σοὶ κύριε. τούτων ῥηθέντων, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.

Ὁ θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὁ τῇ ἀφθάρτῳ σου φωνῇ τοῖς ἀποστόλοις σου θεσπίσας, καὶ πρῶτον αὐτῶν κηρύξας τὸ τοῦ διακόνου πληρούμενον ἔργον, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ σου, ὅστις θέλει ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν διάκονος. σὺ δέσποτα τῶν ἁπάντων καὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, ὃν κατηξίωσας τὴν τοῦ διακόνου ὑπεισελθεῖν λειτουργίαν, πλήρωσον πάσης πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁγιασμοῦ, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ σου πνεύματος. οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν ἐμῶν χειρῶν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῶν πλουσίων σου οἰκτιρμῶν, δίδοται χάρις τοῖς ἀξίοις σου. ἵνα καὶ οὗτος πάσης ἁμαρτίας ἐκτὸς γενόμενος, ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεώς σου, ἀμέμπτως σοι παραστῇ. καὶ τὸν μισθὸν τῆς ἀδιαψεύστου τῆς σῆς ἐπαγγελίας κομίσηται. σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν, περιτίθησι τὸ ὠράριον τῷ χειροτονηθέντι κατὰ τὸν ἀριστερὸν ὦμον, λέγων, ἄξιος. καὶ ψάλλεται συνήθως τρίτον τὸ ἄξιος παρὰ τῶν τοῦ βήματος, καὶ τρίτον παρὰ τῶν ψαλτῶν. εἶτα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ ἅγιον ῥιπίδιον, λέγων ὁμοίως, ἄξιος καὶ ἀσπάζονται αὐτὸν πάντες οἱ διάκονοι. ὁ δὲ ῥιπίδιον λαβὼν, ἵσταται ἐκ πλαγίου τῆς ἁγίας τραπέζης ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μέρους, καὶ ῥιπίζει ἐπάνω τῶν ἁγίων. καὶ ἕτερος διάκονος ἵσταται ἔξω τοῦ βήματος ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, καὶ λέγει, πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες. ἔτι, καὶ ἔτι τοῦ κυρίου δεηθῶμεν, καὶ τὰ λοιπά. εἰς δὲ τὸν τῆς μεταλήψεως καιρὸν, πρῶτος τῶν ἄλλων ὁ χειροτονηθεὶς μετέχει τῶν θείων μυστηρίων, καὶ λέγει τὰ διακονικὰ εἰς τόπον αὐτῶν, ἤγουν, τὰ ὀρθοὶ, μεταλαβόντες, καὶ ταῦτα δὲ γίνονται, ὅταν γίνηται λειτουργία τελεία. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς προηγιασμέναις γίνεται, ἰστέον ὅτι, μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ προηγιασμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, πρὶν εἰπεῖν τὸν διάκονον, πληρώσωμεν τὴν δέησιν, προσάγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι, καὶ γίνεται ἡ τάξις τῆς χειροτονίας, ὡς ἔφημεν.

Ordo qui obseruari solet in ordinatione Diaconi.

Postquam dixerit Pontifex in sacro elata voce illa verba, & erunt misericordiæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Egressi duo Diaconi

à ſanctuario accipiunt ſecum eum, qui eſt ordinandus Diaconus, ſtantem in ſolea (hoc eſt in pauimento eminentiori Eccleſiæ, extra tamen ſanctuarium. Verbum eſt fortaſſe Latinum, ſolùm τὸ ἐπίπεδον.) & introducunt eum in ſanctuarium, circundantque ſacram aram ter illud canentes, Sancti Martyres, qui bene decertaſtis. In qua trina circuitione futurus Diaconus inclinans ſe, ſigno crucis facto, deoſculatur ter ſingulos angulos Altaris. Deinde accedit ad Pontificem, qui eius caput ſignat ter, ac iubet eum cingulum ſoluere, & auferri mantile. Poſt hæc, qui ordinatur in ſacra menſa fronte inhæret, & genu dexterum flectit. Archidiacono verò clara voce proferente, attendamus, Pontifex habens manum impoſitam capiti ordinandi, clara voce enunciat, Diuina gratia, quæ ſemper infirma curat, & imperfecta perficit, promouet N. Reuerendum Subdiaconum in Diaconum. Oremus igitur pro ipſo, vt veniat ſuper eum gratia ſanctiſſimi Spiritus; & ſtatim canitur trina voce Kyrie eleiſon tam ab iis, qui ſunt in ſanctuario, quàm ab aliis, qui ſunt extra. Pontifex autem ſignat ter eius caput, ac Diacono dicente, Dominum deprecemur. Pontifex impoſita manu, ſic precatur.

Domine Deus noſter, qui præcognitione tua iis præbes auxilium tui ſancti Spiritus, qui à tua inuueſtigabili potentia ſunt deſtinati, vt fiant miniſtri, & inſeruire debeant immaculatis tuis myſteriis. Tu Domine & hunc, quem voluiſti, vt à me promoueretur in miniſterium Diaconatus, in omni honeſtate conſerua, habentem myſterium fidei in pura conſcientia. Dona ei verò gratiam, quam largitus es Stephano protomartyri tuo, quē etiam primum vocaſti ad opus miniſterij tui. Et dignum fac eum ſecundum beneplacitum tuum, qui curam habeat gradus à tua bonitate illi donati. Qui enim bene inſeruierint, bonum gradum ſibi ipſi acquirunt, & perfectum ſeruum tuum oſtende. Quoniam tuum eſt regnum, & potentia, & gloria Patris, & Filij, & Spiritus ſancti nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.

Et dicto Amen, dicit Archidiaconus ſubmiſſa voce ita vt tantum qui ſunt præſentes audiant, & reſpondeant, hæc, quæ ſolet Diaconus recitare. In pace Dominum deprecemur, alij circunſtantes ad ſingula reſpondent, Kyrie eleiſon. Pro ſuperna pace, & ſalute animarum noſtrarum Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Pro pace totius mundi, ſtabilitate ſanctarum Dei Eccleſiarum cunctorumque vnione Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Pro Archiepiſcopo noſtro N. ſacerdotio, adiutorio, conſeruatione, pace, incolumitate, ſalute ipſius, & opere manuum eius Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Pro famulo Dei N. qui nunc promouetur Diaconus, & ſalute ipſius Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Vt humaniſſimus Deus immaculatum, irreprehenſibile ipſi miniſterium largiatur Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Pro hac ciuitate, omnique alia ciuitate, ac regione, & fidelibus habitantibus in eis Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Vt nos omni tribulatione, ira, periculo, ac neceſſitate liberemur, Dominum deprecemur. Kyrie eleiſon. Defende, ſalua, miſerere, & conſerua nos Deus tua gratia. Kyrie eleiſon. Mentione facta ſanctiſſimę, immaculatæ, ſuper omnes cæteras benedictæ, glorioſæ Dominæ noſtræ Deiparæ ſemper Virginis Mariæ nos ipſos, & alter alterum, totamque vitam noſtram Chriſto Deo committamus. tibi Domine.

His dictis, Pontifex habens impoſitam manum ſic precatur.

Deus Saluator noſter, qui incorrupta tua voce Apoſtolis tuis legem ſanxiſti, & primum eum prædicaſti, qui opus miniſtri exequitur, ſicut ſcriptum eſt in ſancto tuo Euangelio, qui vult inter vos eſſe primus, ſit miniſter veſter. Tu Domine omnium, & hunc ſeruum tuum, quem dignum feciſti, vt munus ſubiret Diaconi, imple omni fide, & charitate, ac poteſtate, & ſanctificatione, aduentu ſancti, & viuifici tui Spiritus. Non enim in impoſitione manuum mearum, ſed in præſtatione copioſarum miſerationum tuarum datur gratia iis, qui te ſunt digni, & fac vt ab omni peccato liber in tremendo die tui iudicij ſine reprehenſione tibi ſe ſiſtat, & mercedem infallibilem tuæ promiſſionis recipiat. Tu enim es Deus noſter, Deus, qui miſereris, & ſaluas, tibique gloriam offerimus, Patri, & Filio ac Spiritui ſancto, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.

Et dicto Amen, circundat Pontifex illi, qui ordinatus eſt, in ſiniſtro humero horarium (hoc eſt ſtolam) dicens dignus; & more ſolito canitur ab iis qui ſunt in ſanctuario ter dignus, ter item à Cantoribus. Deinde exhibito oſculo pacis porrigit illi Pontifex ſacrum flabellum dicens, ſimiliter, dignus. & ſalutant eum omnes Diaconi ipſe verò accepto flabello ſtat à latere ſacræ menſæ, à parte dextera aërem ciens

ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι παρ' αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτήν. εἶτα λαβὼν ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τοῦ ἀρχιερέως, καὶ μεθίσταται ἐν ᾧ πρότερον ἵστατο τόπῳ, τὰς μὲν χεῖρας θεὶς ἐπάνω τῆς ἁγίας τραπέζης, καθ' ἑαυτὸν δὲ λέγων τό, κύριε ἐλέησον, καὶ ἱλάσθητί μοι ὁ θεός. ὅτι δὲ μέλλει εἰπεῖν, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, τότε ὁ χειροτονηθεὶς ἀποδίδωσι τὸν ἅγιον ἄρτον, καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως μεταλαμβάνει πρῶτος τῶν ἄλλων, καὶ λέγει καὶ τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχήν.

Ordo, qui obseruari solet in ordinatione Presbyteri.

Absoluto hymno Cherubico in Missa, stat qui ordinandus est presbyter in solea, & egressi duo Diaconi accipiunt eum medium, & ducunt eum vsque ad sacras fores sanctuarij: ibi eo relicto à Diaconis, accipiunt eum duo digniores presbyteri, ac sedente Pontifice coram sancta mensa in faldistorio, circumdant more Diaconorum sacram aram ter, illud canentes, Sancti Martyres, qui bene decertastis. Cùm verò transeunt coram Pontifice, inclinant se profundè honoris causa, & qui consecratur, quotiescumque transit coram Pontifice, deosculatur genu Pontificis supra humerale (hoc est pallium.) Deinde surgente Pontifice, accedit ad eum qui ordinatur, cuius caput ter signat Pontifex. Qui verò ordinatur fronte incumbens sacræ aræ vtrumque genu flectit. Diacono verò elata voce dicente, attendamus, statim Pontifex imposita manu vna cum pallio elata voce enunciat. Diuina gratia, quæ semper infirma curat, & quæ desunt, supplet, promouet N. venerabilem Diaconum in Presbyterum. Oremus igitur pro eo, vt veniat super ipsum gratia sanctissimi Spiritus. Et respondent ter Kyrie eleison hi, qui sunt in sanctuario, & similiter extra cantores. Rursus signans eum ter Pontifex, & manum habens impositam, vbi Diaconus dixerit, Dominum deprecemur, hanc orationem mysticè recitat.

Deus, qui es sine principio, & fine carens, qui omnem creaturam senio superas, qui appellatione presbyteri eos ornasti, qui in hoc gradu digni facti sunt, qui verbum tuæ veritatis administrent. Tu Domine omnium secundum beneplacitum tuum velis, vt iste, quem tibi placuit à me promoueri, suscipiat in irreprehensibili conuersatione, & firma fide magnam hanc gratiam Spiritus sancti tui. Et perfectum ostende seruum tuum in omnibus tibi acceptabilem, & dignè conuersantem, vt dignitas huius sacerdotalis honoris à tua præcognitiua potentia ipsi donati requirit (clara voce quod sequitur:) Quoniam tuum est imperium, & tuum est regnum, & potentia, & gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et dicto Amen, primus presbyter recitat Diaconica submissiori voce, vt tantùm præsentes audiant, & respondeant. In pace Dominum deprecemur. Kyrie eleison. Pro superna pace, &c.

Pro Archiepiscopo nostro N. sacerdotio, adiutorio, perseuerantia, pace, incolumitate, salute ipsius, & opere manuũ eius Dominum deprecemur.

Pro seruo Dei N. qui modò promouetur presbyter, & salute ipsius Dominum deprecemur.

Vt amator hominum Deus noster immaculatum, ac irreprehensibile ipsi sacerdotium largiatur, Dominum deprecemur.

Pro hac Ciuitate &c. His dictis. Pontifex habens manum impositam sic precatur.

Deus, qui magnus es in potentia, & inscrutabilis in prudentia, qui mirabilis es in consiliis præ filiis hominum. Tu Domine & hunc, quem voluisti, vt subiret gradum presbyteri, imple dono sancti tui Spiritus, vt fiat dignus, qui assistat sine querela sanctuario tuo, prædicet Euangelium tui regni, administret verbum tuæ veritatis, offerat tibi dona, & sacrificia spiritualia, renouet populum tuum per lauacrum regenerationis; vt & ipse occurrens in secundo aduentu magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi vnigeniti filij tui, recipiat mercedem bonæ administrationis proprij gradus in multitudine bonitatis tuæ. Quoniam benedictum, & glorificatum est honorabile, ac magnificum nomen tuum Patris, & Filij & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et dicto Amen, iubet eum surgere, & posteriorem partem stolæ ad anteriorem ex parte dextera transfert, dicens, dignus, & canunt illud ter, tum qui sunt in sanctuario, tum etiam cantores. Deinde induens eum planetam, iterum exclamat, dignus, iterumque canitur, dignus. Ita demum osculo salutat Pontificem, & Presbyteros, ac discedens stat vna cum Presbyteris, τὸ κοντάκιον, (hoc est liturgiam) recitans. Diaconus verò stat in loco consueto, dicens, Perficiamus deprecationem nostram Domino &c.

» Cùm verò consecrata fuerint sancta, & » dicturus est Pontifex illa verba, Ita vt fi» ant participantibus; accedit ordinatus, » cui præbet Pontifex sanctum pané, hoc est » particulam panis consecrati, sic dicens, » Accipe depositum hoc, & serua illud vs» que ad aduentũ Domini nostri Iesu Chri» sti, quando debet abs te illud repetere. Is » verò accepto sancto pane deosculatur ma» num Pontificis, & recedit ad locum, vbi » priùs erat, imponens manum super sa» cram mensam. Cùm verò Pontifex dictu» rus est, Sancta sanctis, tunc consecratus re» stituit sanctum panem Pontifici, & primus » inter alios presbyteros communicat. Et in » fine recitat oratioñe, quæ post ambonem » recitari solet. Per amboñe Græci hic intelligũt locũ eminentiorẽ extra sanctuarium. Solent enim è regione portæ speciosæ sanctuarij, relicto paruo spatio, aliquot gradus erigere cum aliqua planitie, vbi sedem collocant Pontificis, vt sunt gradus Altaris apud Latinos. Hunc igitur locum in hoc loco liturgiæ Græci appellant ἄμβωνα, ambonem, ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν, quòd est ascendere, & fortassis olim antiqui Patres ex hoc loco habebant conciones ad populum.

In antiquo manuscripto Patriarchali Euchologio postremus paragraphus ordinationis, qui incipit, Cùm verò consecrata fuerint sancta, sic se habet: ὅταν ἐπαρθῇ τὸ καταπέτασμα, καὶ ὁ λαὸς εἴπῃ, ἄξιον καὶ δίκαιον, τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπιδίδωσι τῷ χειροτονηθέντι » εἰς τὰς χεῖρας ἕνα ἄρτον. Cùm ablatum fuerit velum sanctuarij, & populus dixerit, » Dignum, & iustum est, tunc Archiepisco» pus porrigit ordinato vnum panem (est » valde paruus panis, more Ruthenorum, parum excedens rotunditatem paruæ hostiæ, licet sit crassior; vel vnum panem vocat particulam abscissam panis) & eum inclinari iubet super sacram mensam, tenentem ipsi traditum panem, & incumbentem fronte, ac ita manentem, donec dicantur illa verba, sancta sanctis. Tum verò restituit panem Archiepiscopo, ac primus communicat inter alios presbyteros. (quia more Græcorum alij quoque Presbyteri Archiepiscopo concelebrant, & communicant, qui tunc minimè sacris initiantur) particeps quoque fit pretiosi sanguinis, ac cæteris distribuit. Præterea recitat orationem, quæ post ambonem dici solet, ac celebratur septem diebus. Sic ibi.

Discrimen itaque inter antiqua Euchologia manuscripta, & typis excusa est, quòd in manuscriptis panis datur presbytero cõsecrato nondum consecratus, qui cum consecrat, in excusis datur consecratus.

Mihi videtur corrigendum esse Euchologium typis excusũm ab Euchologio antiquo manu scripto. Et danda est particula panis, quam ipse nuper consecratus consecrare debeat. Si tamen Pontifex consecrans vult eam exhibere presbytero recenter sacris initiato consecratam; præbeat illam statim post verba Christi consecratoria. Hoc est, ante illa verba, ποίησον τὸν μὲν ἄρτον. Nam recentiores Græcorum Antistites propterea dant panem cõsecratum post illa verba: ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, quòd « existiment, falso vtique, ea esse consecra- « toria. Cùm tamen illud ποίησον, non ad pa- « nem referatur, quasi illum tunc consecret, & eum faciat corpus Christi; sed ad illud, ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς. &c. vt sit sensus, fac vt iste panis, qui est corpus Christi tui, fiat participantibus in sobrietatem animæ, in remissionem peccatorum, &c. Quem sensum enucleatius, ac prolixius suo loco exposuimus in lib. de Eucharistia, vbi tractatur quibus nam verbis fiat consecratio.

Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ ἐπισκόπου.

Μετὰ τὴν τοῦ τρισαγίου συμπλήρωσιν, ἄνεισιν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὴν κρηπῖδα, τὴν πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ προσάγεται τούτῳ παρὰ τῶν συμπαρόντων τριῶν ἀρχιερέων ὁ χειροτονεῖσθαι μέλλων ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους. ὁ δὲ χαρτοφύλαξ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ δίδωσιν αὐτῷ χάρτην, ἐν ᾧ γέγραπται, εἰ μὲν πατριάρχης ἐστὶν ὁ χειροτονῶν, ταῦτα. ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων· εἰ δὲ μητροπολίτης, ταῦτα, ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ τῶν ὁσιωτάτων πρεσβυτέρων. Ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα, τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον, ἐπίσκοπον τῆς θεοσώστου πόλεως τῆσδε. εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ᾽ αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. καὶ οἱ τοῦ βήματος, καὶ οἱ ἐκτὸς, τὸ κύριε ἐλέησον γ΄. ἐπιδιδομένου τοίνυν τοῦ τοιούτου χάρτου τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ τοῦ χαρτοφύλακος, ἢ τοῦ ἀρχιδιακόνου λέγοντος, τὸ, πρόσχωμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἀναγινώσκει εἰς ἐπήκοον τῶν παρεστώτων, καὶ πάντων φωνούντων τὸ κύριε ἐλέησον, ὡς προδεδήλωται, ἀναπτύσσει τὸ εὐαγγέλιον ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ, καὶ τῷ τραχήλῳ τοῦ χειροτονουμένου, συνεφαπτομένων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων. εἶτα ποιεῖ σταυροὺς τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔχων ἐπικειμένην αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἐπεύχεται οὕτως.

Διάστε-

Δέσποτα κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ τοῦ πανευφήμου σου ἀποστόλου Παύλου βαθμῶν καὶ ταγμάτων τάξιν εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαι καὶ λειτουργεῖν τοῖς σεπτοῖς καὶ ἀχράντοις σου μυστηρίοις ἐν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· αὐτὸς δέσποτα τῶν ἁπάντων, καὶ τοῦτον τὸν ψηφισθέντα, καὶ ἀξιωθέντα ὑπεισελθεῖν τὸν εὐαγγελικὸν ζυγὸν, καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν διὰ τῆς χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ τῶν συμπαρόντων λειτουργῶν καὶ συνεπισκόπων τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, ἐνίσχυσον, ὡς ἐνίσχυσας τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους καὶ προφήτας, ὡς ἔχρισας τοὺς βασιλεῖς, ὡς ἡγίασας τοὺς ἀρχιερεῖς. καὶ ἀνεπίληπτον αὐτοῦ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπόδειξον, καὶ πάσῃ σεμνότητι κατακοσμούμενον ἅγιον ἀνάδειξον, εἰς τὸ ἄξιον γενέσθαι τοῦ αἰτεῖν αὐτὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπακούειν σε αὐτοῦ. ὅτι ἡγίασταί σου τὸ ὄνομα, καὶ δεδόξασταί σου ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν λέγει τῶν συγχειροτονούντων ἀρχιερέων εἷς λεπτῇ φωνῇ ὅσον ἀκούειν τοὺς συνόντας ἀρχιερεῖς, καὶ ἀποκρίνεσθαι τὰ διακονικὰ ταῦτα. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας, &c. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν τοῦ δεῖνος, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς, &c. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον. Τῆς παναγίας ἀχράντου. καὶ τούτων λεγομένων, ὁ ἀρχιερεὺς ἔχει ὡσαύτως τῇ τοῦ χειροτονουμένου κορυφῇ τὴν χεῖρα ἐπικειμένην εὔχεται οὕτως.

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὴν τῆς θεότητός σου ὑπενεγκεῖν οὐσίαν, τῇ σῇ οἰκονομίᾳ ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν διδασκάλους καταστήσας, τὸν σὸν ἐπέχοντας θρόνον, εἰς τὸ ἀναφέρειν σοι θυσίαν καὶ προσφορὰν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, σὺ κύριε καὶ τοῦτον, τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, ποίησον γενέσθαι μιμητὴν σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος, τιθέντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων σου. ὁδηγὸν τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, φωστῆρα ἐν κόσμῳ. ἵνα καταρτίσας τὰς ψυχὰς, τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἐπὶ τῆς παρούσης ζωῆς, παραστῇ τῷ βήματί σου ἀκαταισχύντως, καὶ τὸν μέγαν μισθὸν λήψεται, ὃν ἡτοίμασας τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου σου. σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν, αἴρει τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τίθησιν εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. καὶ οὕτως ἐπιτίθησι τῷ χειροτονηθέντι τὸ ὠμοφόριον, λέγων, ἄξιος. ὁμοίως καὶ ὁ κλῆρος τὸ αὐτό. εἶτα τὸν χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ χειροτονήσας, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι. καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας τελουμένης, ἀνέρχονται εἰς τὸ σύνθρονον. καὶ καθεζόμενος πρῶτος ὁ χειροτονηθεὶς, εἰρηνεύει εἰς τὸν ἀπόστολον, καὶ πρῶτος τῶν ἄλλων τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάνει, καὶ τῷ χειροτονήσαντι καὶ τοῖς λοιποῖς μεταδίδωσι.

Ordo qui obseruari solet in ordinatione Episcopi.

Absoluto trisagio hymno in sacro, ascēdit Pontifex ad gradum, qui est ante sacrū Altare, & adducitur ad ipsum à præsentibus tribus Pontificibus, qui consecrandus est ex parte dextera, ibi fronte incumbens sacræ aræ vtrumque genuflectit. Chartophylax verò, (hoc est chartarum custos, scilicet præfectus scriniorum) ex parte sinistra Pontifici consecranti exhibet chartam, in qua si is, qui consecrat Patriarcha sit, hæc scripta sunt, suffragio, & approbatione sacratissimorum Metropolitanorum, Archiepiscoporum, & Episcoporum. Si verò Metropolita sit, qui ordinat, hæc, suffragio, & approbatione Deo amabilissimorum Episcoporum, & reuerendorum Presbyterorum, diuina gratia, quæ semper infirma sanat, & imperfecta perficit, promouet N. Deo amabilissimum Presbyterum in Episcopum à Deo custoditæ Ciuitatis N. Oremus igitur pro ipso, vt veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus.

Hac igitur porrecta charta Pontifici, & Chartophylace, vel Archidiacono dicente, attendamus. Pontifex vnà cum pallio imposita manu recitat quæ sunt scripta, ita vt à circumstantibus omnibus audiatur, cunctisque tam iis, qui in sanctuatio, quàm qui sunt extra respondentibus ter Kyrie eleison, Pontifex aperit librum Euangeliorum, & imponit capiti, ac ceruici illius, qui ordinatur, simul vna tangentibus aliis quoque Pontificibus. Deinde facta trina cruce in capite illius, impositaque manu, sic precatur.

Domine Deus noster, qui per gloriosissimum Apostolum tuum Paulum, graduū, ac ordinum seriem nobis præscripsisti ad famulandum, & inseruiendum venerandis, & immaculatis tuis mysteriis in sancto tuo Altari. Primùm quidem Apostolos, deinde Prophetas, tertiò Doctores. Tu Domine omnium, & hunc, qui suffragiis electus est, & dignus factus, qui subiret iugum Euangelicum, & Pontificiam digni-

tatem per manum mei peccatoris, & præsentium ministrorum, & coepiscoporum, aduentu, & virtute, ac gratia sancti tui Spiritus corrobora, vt sanctos tuos Apostolos, & Prophetas corroborasti, vt Reges vnxisti, vt Pontifices sanctificasti, ac irreprehensibilem ipsius Pontificatum demōstra, omnique morum grauitate, ac honestate exornans, sanctum ostende, vt dignus fiat, qui petat, quæ ad salutem populi pertinēt, & à te exaudiatur. Quoniam sanctificatum est nomen tuum, glorificatum est regnum tuum Patris, & Filij, & Spiritus sancti nūc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Et dicto Amen, dicit vnus ex iis, qui vna consecrant, Pootificibus tenui voce itavt tantùm audiant, qui adsuot Pootifices, & respondeant, hæc Diaconica. Io pace Dominum deprecemur. Kytie eleison. Pro superna pace, & salute animarum nostrarum Donuoum deprecemur. Kytie eleisō. Pto pace totius orbis, &c. Pro Archiepiscopo nostro N. Sacerdotio, adiutotio, perseuerantia, pace, incolumitate, salute ipsius, & opete manuum eius Dominū deprecemur. Pto setuo Dei N. qui nunc Episcopus ptomouetur, & salute ipsius Dominum deprecemur. Vt hominum amator Deus immaculatum, & irreprehensibilem Pontificatuoi ipsi largiatur, Dominum deprecemur. Pro hac Ciuitate, &c. Pro omnibus qui iodigent Dei adiutotio, & auxilio Dominum deprecemur. Vt nos liberemur omni tribulatione, &c. Auxiliare, salua, miserere, & custodi nos Deus tua gratia. Kyrie eleison. Sanctissimæ intemeratæ, superbenedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ semperque Virginis Mariæ mentione facta, oos ipsi, & alter alterum, totamque vitam nostram Christo Deo committamus. Tibi Domine.

His dictis Pontifex habens impositam capiti eius, qui ordinatur, manum, sic precatur.

Domine Deus noster, qui eo quod natura hominis essentiam diuinitatis tuæ sufferre nequeat, prouidentia tua, eadem nobiscum mortalitatis cooditione præditos Doctores nobis constituisti. Qui vicem, & thronum tuum obtinent, vt offerant sacrificium, & oblationem pro sancto populo tuo. Tu Domine & hunc renunciatum dispensatorem Pontificiæ gratiæ, effice imitatorem tui veri pastoris ponentem animā suam pro ouibus tuis. Cæcorum Ducem, lumen in teoebris degentium, præceptorem desipientium, Doctorem infantium, lumioare in mundo. Vt cùm animas ipsi concreditas in hac præsenti vita ad perfectionem perduxerit, sistat se tribunali tuo sine vlla erubescentia. Et magnam mercedem recipiat, quam iis præparasti, qui pro Euangelij tui prædicatione decertarunt. Quoniam tuum est misereri, & saluare Deus noster, & tibi gloriam offerimus Patri, & Filio, & Spiritui sancto nunc, & semper, &c.

Et dicto Amen, aufert Euangelium, illudque deponit super sacram mensam, imponitque consecrato humerale (hoc est pallium Archiepiscopale. Siquidem omnes Græcorum Episcopi eo vtuntur) dicens, dignus, quod similiter iterat Clerus. Deinde consecrans consecratum amplectitur, reliqui quoque Episcopi cum salutant, & consueta acclamatione facta ascendunt, vt vna sedeant cum Episcopo, primusque sedens, qui ordinatus est, dat pacem in Apostolum (hoc est recitata Epistola Apostoli in sacro, dicit, Pax tibi) & primus inter alios preciosi corporis, & sanguinis Christi fit particeps, distribuitque communionem tum ipsi, qui eum ordinauit, tum cæteris.

Nota in Euchologio reperiri ea omnia, quæ requirit Dionysius in c. 5. de Ecclesiast. Hierarchia; Ea verò sunt: ἡ πρὸς τὸ θεῖον θυσιαστήριον προσαγωγή, καὶ ἐπίκλισις. ἡ τῆς ἱεραρχικῆς χειρὸς ἐπίθεσις, ἡ σταυροειδὴς σφραγίς, ἡ ἀνάρρησις, ὁ τελειωτικὸς ἀσπασμός. ἐξαίρετα δὲ καὶ ἔκκριτα τοῖς ἱεράρχαις μὲν ἡ τῶν λογίων ἐπὶ κεφαλῆς ἐπίθεσις, οὐκ ἐχόντων τοῦτο τῶν ὑφειμένων ταγμάτων. τοῖς δὲ ἱερεῦσιν ἡ ἀμφοῖν τοῖν ποδοῖν κλίσις, οὐκ ἐχούσης τοῦτο τῆς τῶν λειτουργῶν τελειώσεως. οἱ γὰρ λειτουργοί, καθὼς εἴρηται, τὸ ἕνα κλίνουσι τοῖν ποδοῖν μόνον. Accessus ad diuinum Altare (nam Græci reliquos ordines, de quibus non tractat Diooysius, extra sanctuarium conferunt,) inflexio genuum, Pootificis manus impositio, signum Crucis, acclamatio, perficiens salutatio. Præcipua verò, & selecta Pootificibus quidem eloquiorum super caput impositio, quod inferiores ordines non habent. Sacerdotibus autem vtriusque pedis inflexio, quo caret ministrorum consecratio. Ministri eoim, vt dictum est, alterum genu tantùm inflectunt. Quæ omoia suum significatum habent, vt ibidem expooit Dionysius.

Chrysostomus in oratione, cuius titulus, ὅτι τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης, quod veteris, & noui testamenti vnus sit legislator, explicat quid significet, imponere capiti Episcopi Euangelium. ἐπειδὴ ὁ ἀρχιερεὺς κεφαλή ἐστι τοῦ λαοῦ, [illegible]

κεφαλὴν γενόμενον, ἔχειν κατὰ κεφαλῆς τὴν ἐξουσίαν, (ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντία ἀφόρητός ἐστιν, ἔχουσα δὲ ἐπικείμενον τὸ σύνθεμα τῆς δεσποτείας, ὑπὸ νόμον ἄγεται.) καλαὶ οὖν τὴν κεφαλὴν μὴ εἶναι γυμνὴν, ἀλλὰ κεκαλυμμένην, ἵνα μάθῃ ἡ κεφαλὴ τοῦ λαοῦ, ὅτι κεφαλὴν ἔχει. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἱερέων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τίθεται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος, ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει. καὶ ἵνα μάθῃ, εἰ καὶ πάντων ἐστὶ κεφαλὴ, ἀλλ' ὑπὸ τούτους πράττει τοὺς νόμους, πάντων κρατῶν, καὶ τῶν νόμων κρατούμενος, πάντα νομοθετῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου νομοθετούμενος. διὰ τοῦτο γενναῖός τις τῶν ἀρχαίων, Ἰγνάτιος δὲ ἦν ὄνομα αὐτῷ, οὗτος ἱερωσύνῃ καὶ μαρτυρίῳ διαπρέψας, ἐπιστέλλων τινὶ ἱερεῖ ἔλεγε, μηδὲν ἄνευ γνώμης σου γινέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ γνώμης θεοῦ τι πράττε. τὸ τοίνυν ἔχειν τὸν ἀρχιερέα τὸ εὐαγγέλιον, σημεῖον ἐστὶ, τοῦ ὑπ' ἐξουσίαν εἶναι. διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος περὶ γυναικὸς ἐχούσης κάλυμμα, ὃ ἦν εἰκὼν ἐξουσίας. ἦν οὖν ἡ τιάρα τὸ σχῆμα τῆς ἐξουσίας.

» Quoniam Pontifex caput erat populi, o» portebat aotem cum, qui caput omnium » efficitur, supra caput suum aliam habere » potestatem (absolutum enim imperiũ est » intolerabile, quod autem habet sibi impo» sitam dominationis notam sub lege degit) » iubet igitur caput non esse nudum, sed ve» latum, vt discat caput populi, sibi aliud esse » caput. Propterea & in Ecclesia in cõsecra» tionibus Episcoporum Euangeliũ Christi » capiti eorum imponitur, vt discat, qui pet » impositionem manuum ordinatur, se verã » Euangelij tiaram accipere, atque vt discat, » etiam si omnium sit caput, sub his tamen » degere legibus, in omnes quidem haben» tem imperium, sed legibus seruientem, » omnia lege refrenantem, sed legi subiectũ. » Quapropter præclarus quidã ex antiquis » Ignatius nomine, Sacerdotio, ac martyrio » illustris, scribens ad quendam Episcopum » aiebat, nihil sine tua voluntare fiat, neque » tu aliquid agas sine volũtate diuina. Quod » igitur habeat Pontifex Euangelium, signũ » est, eum esse sub potestate. Propterea dicit » Paulus de muliere babente velamen, quòd » erat imago potestatis. Erat itaque tiara fi» gura potestatis.

Sic Chrysostomus. Ex cuius verbis habemus tum significatum huius cerimoniæ, tum etiam colligi posse videtur, Episcopos Græcorum non fuisse, nec esse solitos gestare Mitram, sed loco illius, cum sacris initiantur, gestare supra caput Euangelium, quod etiam gestant Latini, sed & antiquã cerimoniam gestando mitram Latini obseruant.

De materia huius Sacramenti.

Capvt III.

PHILADELPHIENSIS in opusculo de Sacramentis, dũ agit de sacris Ordinibus, sic describit materiam huius Sacramenti. ἡ μὲν ὕλη τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ἐστὶν ὁ ἅγιος ἄρτος, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν σκευῶν ποσότης, καὶ τὰ λοιπὰ ἑκάστου τάγματος, ὡς ἔθος. Sacerdotalis ordinis ma» teria est sacratissimus panis, & sacrorũ va» sorum quantiras (fortassis per quantitatem » inusitata phrasi varium genus intelligit) & » reliqua vniuscuiusque ordinis, vt moris » est. Sic ille.

Vt faciliùs discernere valeamus, quænã sit mareria sacrorũ Ordinum apud Græcos. Nota ex his, quę recensuimus, quòd in primis Lectori, Subdiacono, Diacono, Presbytero, & Episcopo, cùm ordinantur, imponuntur manus à Pontifice, estque id cõmune omnium. Deinde peractis orationibus consecratoriis, Lectori porrigit Pontifex librum Epistolarum Canonicarũ, cum Actibus Apostolicis; Subdiacono præbet vasa, vrceolum, & lebetem vna cum mantili ad infundendam aquam Põtifici. Diacono exhibet flabellum, quo arcet muscas, pulueres, & id genus à sacratissima Eucharistia, idque flabellum habet in se depictos, seu alio modo expressos Seraphim. Cuius rei præbuit Græcis ansam Dionysius in iis, quæ scribit de conficiendo sacro vnguẽto. Quippe ait, τὸ μύρον ὁ ἱεράρχης λαβὼν ἐπιτίθησι τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ περικεκαλυμμένον ὑπὸ δυοκαίδεκα πτέρυξιν ἱεραῖς. Pontifex vnguen» to accepto, illud diuino imponit altari, ac » duodecim sacris alis contegit. In Theoria » verò per duodecim ãlas ordinem Seraphicum significari testatur, qui Iesu assistit. Et quoniam vnguentum Christum significat, & quodammodo repræsentat, propterea illud etiam duodecim alis contegit; quæ sũt ista flabella, in quibus Græci depingũt, seu sculpunt Seraphim. Quæ flabella, dũ Pontifex deferr vnguentum in sanctuariũ, Diaconi gestant, qui eum comitantur, vt apparet in Euchologio. Propterea fortasse Diaconi, quia ministri sint, vt etiã Angeli ministrantes Deo, ὡς λειτουργικὰ πνεύματα. λειτουργὸς autẽ, hoc est minister & ipse Diaconus appellatur. Clemens Romanus in 8. lib. constitutionũ Apostolicarũ c. 12. mentionem facit horũ flabellorum sic scribens, δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον, ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης, καὶ ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγχριμπτῶνται

» εἰς τὰ κύπελλα. Duo Diaconi ex vtraque parte ſanctuarij geſtent flabellum è tenuibus membranis, aut ex pennis pauonis, aut ex velo ſubtili, atque paulatim arceãt animalia parua volantia ne in pocula incidãt. Et fortaſſis Flabella, quibus comitantur Romanum Pontificem ſolemni pompa celebrantem, & quæ deinde in ara ſacra collocantur ad hanc cerimoniam ſpectabant. Presbytero Pontifex porrigit Miſſale, & quamuis hoc de porrigendo Miſſali Presbytero, non ſit notatum in Euchologio, eſt tamen iſte mos alicubi vſitatus. Immò in Conſtantinopolitana Eccleſia, dum porrigit librum Patriarcha conſecrans dicit, ἄξιος, dignus, vt à Monachis Conſtantinopolitanis fide dignis accepi. Eidem presbytero, dum celebrat factum Epiſcopus, præbet particulã abſciſſam ex maiori particula, quæ eſt in patena ſuper altari. Et quidem in Ruſſia præbet hanc particulam Pontifex nondum cõſecratam, talis quippe eſt mos, & obſeruatio in Ruſſorum ritualibus, vt etiam in Euchologio antiquo Patriarchali manuſcripto, in Græcia verò conſecratam.

Porro illud commune eſt Ruthenis cũ Græcis, quòd presbyter initiatus illo die in eodem facto Pontifici concelebrat, & vna conſecrat. In eo differt Ruthenus à Græco, quòd ille particulam, quam manibus tenet conſecrat, cùm eam non conſecratam à Pontifice priùs accipiat. Græcus verò, cùm nullam prę manibus habeat, eam conſecrat, quæ eſt ſuper altari. Ex qua poſtea dat ei particulam Pontifex.

Græcorum, & Ruſſorum presbyteri recenter initiati in aliquibus conueniunt cum Latinis. Ambo in eo quòd Pontifici concelebrant, & vna conſecrant. Id enim fit etiam apud Latinos. Rutheni tantùm in eo, quòd materiam accipiunt nondum conſecratam, more Latinorum, qui ante conſecrationem materiam in patena contentam ordinando, tangendam porrigunt. At Græci in eo quòd eandem particulam in altari poſitam inſtar Latinorum, non ſeorſum alteram conſecrant. Hæc διηγηματικῶς.

Modo quærendum eſt, quænam ſit materia huius Sacramenti. Cùm enim in ſacris ordinibus tres ſint ſenſibiles res, quæ vicem materiæ ſupplere poſſint, videlicet manus impoſitio, inſtrumenta, & in presbyteratu præter hæc panis, ſiue conſecratus, ſiue conſecrandus; Declarandum eſt verũ ſingula, An omnia ſimul ſint materia.

Quæ ſentio claritatis cauſa quaſi per pronunciata quædam digeram. Atque à manuum impoſitione incipiam quandoquidem primũ locũ obtinet apud Gręcos.

Prima propoſitio. Manus impoſitio eſt cerimonia eſſentialis, & intrinſeca huic Sacramento in ordinibus Græcorum, neque vicem gerit formæ, ſed materiæ.

Probatur hæc propoſitio in primis ex ſacra ſcriptura Actor. 6. Hos (diaconos ſeptẽ electos) ſtatuerunt ante Apoſtolos, & cùm oraſſent, impoſuerunt illis manus. 1. ad Timoth. cap. 4. Noli negligere gratiam, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. & c. 5. Manus cito nemini impoſueris, & 2. Timoth. cap. 1. Admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum. At gratiæ Sacramentalis promiſſio non fit cerемoniis accidentalibus, ſed eſſentialibus. Sacramentum enim nihil aliud eſt, quàm ritus, & cerimonia externa, ſiue ſymbolum externum, cui eſt annexa diuina promiſſio gratiæ. Sed impoſitioni annectitur, ergo. Alioquin non poſſemus conuincere hæreticos, atque oſtendere illis, ordinationem eſſe Sacramentum propriè dictum, quia nullum aliud extat in ſcriptura ſymbolum externum, quod ſit eſſentiale. Fuit autem hæc cerimonia inſtituta à Deo in veteri lege, nõ quidem ad conſecrandum ſacerdotem, ſed ad creandum populi Ducem. Nam in lib. Numeri c. 27. Dominus ait ad Moſen, Tolle Ioſue filium Nun, virum, in quo eſt ſpiritus Dei, & pone manum tuam ſuper eum qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël. & in libro Deuteronomij cap. 34. ſic ſcribitur, Ioſue filius Nun repletus eſt ſpiritu ſapientiæ, quia Moſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Quoniam igitur in noua lege ſacra ſcriptura de Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus, ac viris Eccleſiaſticis ait, Conſtitues eos principes ſuper omnem terram, & facti Cleri homines accipiunt Spiritum ſanctum ad obeundas ſuas functiones, & populis præſunt principum inſtar, hac eadem cerimonia perficiuntur. Alioquin Apoſtoli minimè eam vſurpaſſent.

Deinde idem probatur ex auctoritate Conciliorum, quæ quidem ita paſſim loquuntur, vt clarè indicent hac cerimonia, hoc eſt, χειροτονία, χειροθεσία, & ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, quæ in hoc Sacramento idem ſignificant, conferri ſacros ordines. Nicœnum primum can. 9. εἴ τινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, ἢ ἀνακρινόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν,

παρὰ κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις χεῖρας ἐπιτεθείκασι, τούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται. Si quidam nullo adhibito examine ad honorem Presbyterij promoti sunt, vel examinati, fassi sunt ipsi sua peccata, & confitentibus illis, præter Canonem homines incitati hisce manum imposuerunt, hos canon minimè admittit.

Neocæsariense can. 9. πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ καὶ τὴν χειροθεσίαν ἀφιέναι. Qui corpore prius peccauerat, si ad Presbyterij dignitatem promotus fuerit, & confessus fuerit se ante ordinationem peccasse, ne offerat, manens in aliis propter aliud eius vitę studium. Reliqua enim peccata plerique dixerunt, manuum impositione tolli.

Antiochenum can. 10. τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα. Ii, qui sũt in vicis, vel pagis, vel qui dicuntur Chorepiscopi, etiam si Episcoporum manuũ impositionẽ acceperint, visum est sanctæ Synodo, vt proprios terminos sciant. & can. 17. εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν. Si quis Episcopus per manus impositionem Episcopatum acceperit, & præesse populo iussus, munus non susceperit, &c.

Synodus Ancyrana can. 10. διάκονοι εἴ τινες σιωπήσαντες, καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας. Diaconi quicunque sanè tacuerint, & acceptauerint in manus impositione se sic permansuros, si postea contraxerint matrimonium, ab officio Diaconatus cessare debebunt.

Carthaginense 4. can. 2. Episcopus cùm ordinatur, duo Episcopi ponant, & teneant Euangeliorũ codicem super caput, & ceruicem eius, & vno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes Episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant. Can. 3. Presbyter cùm ordinatur, Episcopo eum benedicente, & manum super caput eius tenente, etiam omnes Presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas iuxta manum Episcopi super caput illius teneant. Can. 4. Diaconus cùm ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit manum super caput illius ponat.

Synodus septima vniuersalis can. 14. de ea sic habet. ὅτι τάξις ἐμπολιτεύεται ἐν ἱερωσύνῃ καὶ πᾶσιν ἀρίδηλον. καὶ ὅτι τὸ ἐν ἀκριβείᾳ διατηρεῖν τὰς τῆς ἱερωσύνης ἐγχειρήσεις θεῷ ἐστιν εὐάρεστον. καὶ ἐπειδὴ ὁρῶμεν ἐκτὸς χειροθεσίας ἐκ νηπιόθεν τὴν κουρὰν τοῦ κλήρου λαμβάνοντάς τινας, μήπω δὲ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν λαμβάνοντας, καὶ ἀναγινώσκοντας ἐν τῇ συνάξει ἐπ' ἄμβωνος, ἀκανονίστως τοῦτο ποιοῦντας, ἀπαγορεύομεν ἀπὸ τοῦ παρόντος τοῦτο μὴ γίνεσθαι. τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ μοναχῶν. ἀναγνώστου δὲ χειροθεσίαν, ἄδεια ἐστὶν ἐν ἰδίῳ μοναστηρίῳ καὶ μόνῳ ἑκάστῳ ἡγουμένῳ ποιεῖν, εἰ αὐτῷ τῷ ἡγουμένῳ ἐπετέθη χειροθεσία παρὰ ἐπισκόπου πρὸς προεδρίαν ἡγουμένου, δηλονότι ὄντος αὐτοῦ πρεσβυτέρου. ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοὺς χωρεπισκόπους καθ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου δεῖ προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας. Quod in Sacerdotio versatur ordo, & quod Sacerdotij collationes exactè seruare Deo gratum sit, omnibus manifestum est. Et quoniam videmus nonnullos, qui à pueritia Cleri tonsuram sine manuum impositione accipiunt, & nõdum ab Episcopo accepta manuum impositione, dum peragitur synaxis in ambone legunt, nõ canonicè id facientes, in posterum hoc fieri non permittimus. Hoc ipsũ verò etiam in Monachis seruandum esse statuimus. Lectoris autem manuum impositionem licet in proprio Monasterio etiã soli vnicuique præposito facere, si ipsi præposito, existẽti videlicet Presbytero, ad dignitatem præsulis imposita est manus ab Episcopo. Similiter & ex antiqua consuetudine Chorepiscopos Episcopi permissu lectores creare oportet. Et ~~hactenus Concilium~~. omnia fermè alia antiqua Concilia passim idem tradunt.

Postremò omnium Tridentinum sess. 14. c. 3. Ministrum extremæ Vnctionis dicit esse Presbyterum ritè ordinatum ab Episcopo per manuum impositionem Presbyterij. Et sess. 25. can. 4. Anathema dicit eis, qui negant Spiritum sanctum dari per sacram ordinationem, ac proinde frustra dicere Episcopum, Accipe Spiritum sanctum.

Quapropter mirandum est, quomodo post Concilium celebratum aliquis Catholicorum inueniri potuerit, qui manuũ impositionem non esse de essentia Sacramenti defendere sit ausus.

Ex Pontificibus idem sentiunt Clemens Romanus in lib. 8. constit. cap. 16. Cùm presbyterum ordinas, Episcope, impone ipse manum capiti presbyteri. cap. 17. Diaconum ordines, Episcope, imponendo ei manus. capite 21. Cùm Hypodiaconum ordines, Episcope, imponas ei manus. cap. 22. Constituo vt lectorem

eligas, cui manu imposita preces Deo adhibens dicas. Anacletus in Epistola ad Episcopos Italiæ: Ordinationes Episcoporum auctoritate Apostolica ab omnibus, qui in eadem fuerint prouincia, Episcopis sunt celebrandæ: qui simul conuenientes scrutinium diligenter agant, ieiuniumque cum omnibus celebrent precibus, & manus cum sanctis Euangeliis, quæ prędicaturi sunt, imponentes, Dominica die hora 3. orantes, sacraque vnctione exemplo Prophetarum, & Regum capita eorum (more Apostolorum, & Mosis) vngentes &c. Hoc ritu solennem celebrant ordinationem. Damasus Epistola 4. Nec illud prætereundum nobis videtur, quòd alibi in canonibus expressum est. Qui in vicis, & possessionibus Chorepiscopi nominantur, quamuis manus impositionem Episcoporum perceperint, & vt Episcopi consecrati fuerint, &c. Nec abre dictum perpendo, quamquam manus impositionem Episcoporum perceperint; cùm Episcoporum nomen pluralem in se cōtineat numerū. Videntur enim mihi, quod tunc non ab vno, sed à pluribus ordinabantur.

In canone X. Concilij Antiocheni, quem citat Pontifex Damasus, illæ voces χειροθεσίαν ἐπισκόπων, manus impositionem Episcoporum, sunt ambiguæ: nimirum ἢ τῶν χειροτονούντων, ἢ τῶν χειροτονουμένων. Possunt enim referri vel actiuè ad eos Episcopos, qui sua manuum impositione alios consecrant; clariúsque dixisset canon, quamuis manus impositionem ab Episcopis susceperint: vel passiuè ad eos, qui vt consecrentur Episcopi, manuum impositionem suscipiunt. Quippe nullus Episcopus ordinatur sine χειροθεσίᾳ. Primum sensum intellexit Damasus, vnde requirit multos Episcopos, qui vnū Chorepiscopū ordinent. Secundum sensum addiderunt interpretes (& vt Episcopi consecrati fuerint) quę verba non reperiuntur in canone Græco, sed explicant quid sit illud, quamuis manuum impositionem Episcoporum susceperint. hæc obiter.

In eadem Epistola idem Pontifex. Eorum ordinatio à Canonibus discordat, qui per manus Episcoporum eos institui iubent. In eadem Epistola. Nam benedictio, quam prædicti Chorepiscopi ante suam prohibitionem per manus impositionem dabant, magis nobis videtur vulnùs inferre, quàm salutem. Et illi, qui Pontificatus apicem non habebant; quomodo ea, quæ non habebant, dare poterant? Quoniam nihil in dante erat, quod ille posset accipere. Aut quis hominum, licet more humano loquamur, dare potest, quod non habet? Præsertim cùm Pontifices non erant, ea, quæ solis Pontificibus debentur, dare non poterant. Et propterea magis vulnerabant capita, quæ per manus impositionem tangebant; quàm ea, quæ eis collata non erant, per aliquam benedictionem darent. Et ideo quicquid ex supradictis ministeriis Pontificalibus præsumebant, irritum erat, & nihil tangendo proficiebant; sed magis iuxta Prophetam maledictionem pro benedictione. (Si ratum est dicere) conferebant. Quapropter per illam illicitam manus impositionem, vt paulò superiùs prælibauimus, vulneratum caput illi, qui videbantur aliquid accepisse, habebant. Et vbi vulnus infixum est, necesse est medicinam adhibere, qua infixa sanetur macula, id est reiterare necessum est, quòd legitimè actum non est, aut collatum minimè approbatur, si perfectum esse debebit. Nam quomodo honorem possit retinere, qui ab illo acceperit, qui potestatem dare legitimè non habuit, inuenire non possum.

Innocentius 1. Epistola 22. ad Episcopos Macedoniæ cap. 3. Cùm nos dicamus ab hæreticis ordinatos vulneratum per illam manus impositionem habere caput, vbi vulnus infixum est, medicina est adhibenda, vt possit recipere sanitatem: quæ sanitas post vulnus sequuta sine cicatrice esse non poterit, atque vbi pœnitentiæ remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum habere non posse decernimus. Nam si, vt legitur, quod tetigerit immundus, immundum erit, quomodo id ei tribuetur, quòd munditia, & puritas consueuit accipere? Sed è contrario asseritur, eum, qui honorem amisit, honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia nihil in dante erat, quod ille posset accipere. Acquiescimus, & verum est, certè qui quod non habuit, dare non potuit, damnationem vtique quam habuit per prauam manus impositionem dedit. Et qui particeps effectus est damnato, quomodo debeat honorem accipere, inuenire non possum.

Leo I. Epistola 83. ad Episcopos Africę, explicans Paulum, Manus citò nemini imposueris, Quid est, inquit, citò manus imponere? nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ sacerdotalem honorem tribuere non probatis?

Cælestinus in Epistola, quam scripsit ad

Concilium Ephesinum, & extat in tertia parte Concilij cap. 20. laudat Patres, quòd deposuerint Nestorium, & elegerint, atque creauerint loco illius Maximianum Episcopum Constantinopolitanum, ac post multa præconia virtutum, quæ dicuntur in laudem illius, addit Pontifex, Interfuimus, nec nos diximus absentes, cùm eius capiti verba mystica dicerentur.

Gregorius in fine registri in decreto quinto: Quia ordinando Episcopo Pontifex manum imponit, Euangelij verò lectionem minister legit, Confirmationis verò huius Epistolam Notarius excipit, sicut Pontificem manum non decet, quam imponit vendere, ita minister, vel Notarius non debet in ordinatione eius vocem suam vel calamum venundare. Et hom. 39. quæ refertur causa 1. q. 3 can. vendentes, & ementes templo eliminat Christus, qua vel eos, qui pro munere impositionē manuum tribuunt, vel eos qui donum Spiritus emere nituntur, damnat.

Alexander Papa secundus causa 1. q. 3. can. ex multis. Chalcedonense Concilium vnum ex principalibus, simili pœna condemnat eos, qui Ecclesiæ beneficium interuentu pecuniæ acquirunt, & eos, qui sacram manus impositionem, per quam Spiritus sanctus confertur, mercari dinoscuntur. Vtrosque enim auctoritate inexpugnabili, illos à beneficio, istos à sacro ordine iubet expelli. In eodem canone, per Columbarum venditores illi denotantur, qui sacram manus impositionem vendere conantur.

Vrbanus 2. Epistola ad Episcopum Pistoriensem refertur causa 1. q. 7. can. Daibertum: Beati Innocentij Papæ sententia, constat declaratum, quod Nezelonj, quem constat ab hæreticis ordinatum, quia nihil habuit, nihil dare potuit ei, cui manus imposuit, hoc est Daiberto in Diaconum ordinato. Hæc & alia huiusmodi Pontifices de impositione manuum.

Communis quoque Patrum tam Græcorum, quàm Latinorum eadem est sententia. Græci enim communiter ordinationem appellant χειροτονίαν, χειροθεσίαν, ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, Basilius ἐπιβολὴν τῆς χειρὸς, etiam nuncupat. Itaque ad hanc sententiam confirmandam prodeat in medium primus, tempore antiquissimus, doctrina sapientissimus, sanctimonia præstantissimus, coryphæus Theologorum, diuinus Hierarcha Dionysius Areopagita, qui cap. 5. de Eccles. Hierarch. totum ritum sui temporis de Episcopo, presbytero, & Diacono consecrandis minutissimè tradit, copiosè contemplatur, luculenter explicat, perfectè distinguit, & omnibus numeris absolutum reddit. Titulus est: μυστήριον ἱερατικῶν τελειώσεων, mysterium sacerdotalium perfectionum, id est consecrationum, quibus nimirum perfecti redduntur sacerdotes, & sacris initiantur. Sequitur: ὁ μὲν ἱεράρχης ἐπὶ τὴν ἱεραρχικὴν τελείωσιν προσαγόμενος ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἔμπροσθε τοῦ θυσιαστηρίου ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὰ θεοπαράδοτα λόγια, καὶ τὴν ἱεραρχικὴν χεῖρα. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς τοῦ τελοῦντος αὐτὸν ἱεράρχου ταῖς παναγεστάταις ἐπικλήσεσιν ἀποτελεῖται. ὁ δὲ ἱερεὺς ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἔμπροσθε τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὴν ἱεραρχικὴν δεξιάν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς τοῦ τελοῦντος αὐτὸν ἱεράρχου ταῖς ἱεροποιοῖς ἐπικλήσεσιν ἁγιάζεται. ὁ δὲ λειτουργὸς ἕνα τοῖν ποδοῖν κλίνας ἔμπροσθε τοῦ θείου θυσιαστηρίου ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὴν τοῦ τελοῦντος αὐτὸν ἱεράρχου δεξιάν, τελειούμενος ὑπ' αὐτοῦ ταῖς τῶν λειτουργῶν τελεστικαῖς ἐπικλήσεσιν. ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγίς. καὶ καθ' ἕκαστον ἀνάρρησις ἱερὰ γίνεται, καὶ τελεστικὸς ἀσπασμός, ἀσπαζομένου παντὸς ἱερατικοῦ παρόντος ἀνδρὸς, καὶ τοῦ τελέσαντος ἱεράρχου τὸν πρὸς τῶν εἰρημένων ἱερατικῶν ταγμάτων ἀποτελεσθέντα. Pontifex quidem, qui ad pontificiam consecrationem adducitur, vtroque genu flexo ante altare supra caput habet libros à Deo traditos, manumque Pontificis (ecce materia) atque hoc modo à consecrāte eum Pontifice sanctissimis inuocationibus consecratur (ecce forma.) Libri à Deo traditi Euangelia sacra intelliguntur, vt interpretatur Scholiastes Dionysij, & perspicuum est ex variis conciliis. Vel etiā sacra Biblia. Nam antequàm scripta essent Euangelia, multi fuerunt creati Episcopi, in quorum tamen bibliorum locum successerunt postea Euangelia, postquam scripta fuere, & ea sola adhiberi solitum est. Sequitur apud Dionysium. Sacerdos autem flexis ante aram genibus capiti suo admotam Pontificis manum dexteram habet, atque à Pontifice, qui eum consecrat, sanctis precationibus sanctificatur. Minister verò genu altero flexo ante Altare, dextram manum Pontificis, qui cum consecrat super caput habet, ab eoque consecratur iis precationibus, quibus ministri consecrari solent. Vnicuique autem eorum signum Crucis à consecrante Pontifice imprimitur, & singulis sacra fit acclamatio, perficiensque salutatio omnibus

Ecclesiastici ordinis, ipsoque Pontifice consalutantibus eum, qui in aliquem ordinem Ecclesiasticum eorum, quos enumerauimus, cooptatus est.

Per acclamationem sacram Dionysius intelligit verba formæ, quæ sunt veluti quoddam præconium, & Pontifex consecrans diuini instar præconis enunciat, Diuina gratia, quę semper imbecilla curat, & imperfecta perficit, promouet R. hunc N. in Diaconum, siue presbyterum, siue Episcopum.

Postea sequitur apud Dionysium contemplatio, in qua explicat Dionysius, quæ communia sint, quæue peculiaria Episcopo, presbytero, ac diacono. Item docet, quid sibi velint huiusmodi ceremoniæ. De impositione verò manus sic habet: ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς χειρὸς ἐπίθεσις, ὁμοῦ μὲν ἐμφαίνει τὴν τελεαρχικὴν σκέπην, ὑφ᾽ ἧς ὡς παῖδες ἱεροὶ τελειοῦνται πατρικῶς, αὐτοῖς μὲν ἕξιν καὶ δύναμιν ἱερατικὴν δωρουμένης, τὰς ἐναντίας δὲ αὐτῆς δυνάμεις ἀποσοβούσης. διδάσκει δὲ ἅμα καὶ πάσας τελεῖν τὰς ἱερατικὰς ἐνεργείας, ὡς ὑπὸ θεοῦ πράττοντας τοὺς τελεσθέντας, καὶ τῆς οἰκείας ἐνεργείας αὐτὸν ἔχοντας ἐν πᾶσι καθηγεμόνα. Manus autem Pontificis impositio simul quidem diuinum præsidium declarat, qua manus impositione tanquam sancti pueri patris charitate fouentur, & quæ manus impositio eis quidem habitum vimque Ecclesiastici ordinis largitur; cōtrarias autem potestates procul ab eis fugat. Docet etiam omnia officia, & munera sacri ordinis exequi eos, qui consecrati sunt, vt sub Deo agentes, eumque suarum actionum habentes ducem in omnibus. Sic Dionysius.

Vbi notandum est, manus impositionis duplex significatum. Per illam nempe Pontifex gerens personam Christi diuinam declarat protectionem, & sacros ordines confert. Ideo ait, αὐτοῖς μὲν ἕξιν καὶ δύναμιν δωρουμένης. Quæ verba diligenter notanda sunt. Qui verò recipiunt sacros ordines, hoc ipso quòd illis imponitur manus, non absolutum se habere imperium, sed sub alterius existere potestate, ac voluntate pendere, Deumque suarum functionum habere ducem, ostendunt. De Pontifice verò ait Dionysius, eum per impositionem sacrorum Euangeliorum plenariam, & amplissimam à Deo accipere potestatem. Quare in ordinatione Episcopi materia erit secundum Dionysium sacrorum Euangeliorum, & Pontificiæ manus impositio, vt etiam apparet in Pontificali Romano. Sed de Dionysio hactenus.

Narrat Gregorius Nyssenus in vita Gregorij Thaumaturgi de eodem sancto, cùm Phædimus Amasenorum antistes omni studio conaretur eum Ecclesiæ administrationi præficere, atque id sensisset Gregorius, varias solitudines transeundo latitasse, & aufugisse. Tandem Phædimus, cùm nihil intentatum reliquisset impetu quodam diuino prouectus, nihil curans interiectum spatium, quo ab Gregorio dirimebatur: ἀντὶ χειρὸς ἐπάγει τῷ Γρηγορίῳ τὸν λόγον, ἀφιερώσας τῷ θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντα. Loco manus impositionis adhibuit ei sermonem, quo eum absentem Deo consecrabat. Ergo per manus impositionem veteres consecrabant. Et quoniam Phædimus non potuit ei absenti manus imponere, & eum ordinare, idcirco subiicit idem Doctor, πάντων μετὰ ταῦτα τῶν νενομισμένων ἐπ᾽ αὐτῷ πληρωθέντων. Omnia deinde in eo peracta esse instituta, quæ in omni ordinatione iure fieri solent.

Basilius in Epistola Canonica ad S. Amphilochium can. 2. loquens de nonnullis hæreticis per impositionem manuum dari spirituale donū Sacerdotij clarissimè docet, cùm ait, ἀπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν πατέρων εἶχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν. οἱ δὲ ἀπορραγέντες λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν, οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον ἐξουσίαν. Defecerat enim collatio successionis serie interrupta. Qui enim primi recesserunt, sacris ordinibus initiati erant, & per impositionem manus Patrum spirituale donum habebant. Qui autem abrupti sunt, laïci effecti, nec baptizandi, nec ordinādi habebant potestatem.

Et in Epistola ad Nicopolitas: ταῦτα δὲ ἔγραψα οὐχ ὑμῖν ἀπιστῶν, ἀλλὰ τό τινων ἀμφίβολον φανερῶν, ἐκ τοῦ γνωρίσαι τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην, ὡς μὴ παραληφθῆναί τινας εἰς κοινωνίαν, μηδὲ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐπιβολὴν δεξαμένους, μετὰ ταῦτα εἰρήνης γενομένης βιάζεσθαι ἑαυτοὺς ἐναριθμεῖν τῷ ἱερατικῷ πληρώματι. Hæc autem scripsi non quòd fidem vobis non adhibeam, sed vt quorundam animi dubietatem patefacta mea sententia confirmem, ne videlicet recipiantur nonnulli ad communionem. Neque postea facta pace, se ipsos in sacro cœtu numerandos esse contendant, quòd impositionem manus ipsorum susceperint.

S. Ephrem de Sacerdotio. O potestas ineffabilis, quæ in nobis dignata est habitare per impositionem manuum sacrorum Sacerdotum.

Chrysostomus per easdem voces χειροτονίας scilicet, & ἐπιθέσεω τῶν χειρῶν, ordinationem intelligit in locis citatis Pauli. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi cum impositione manuum Presbyterij: οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων. οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. Non de Presbyteris hoc in loco, sed de Episcopis Apostolus loquitur. Neque enim profectò Presbyteri Episcopum per manus impositionem ordinabant. Manus cito nemini imposueris: ὃ πάντων μάλιστα χρειωδέστατον ἦν, ἐπήγαγε. καὶ ὃ μάλιστα συνεῖχε τὴν ἐκκλησίαν, τὸ τῆς χειροτονίας. χεῖρας γάρ φησι μηδενὶ ταχέως ἐπιτίθει. μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. τί δὲ ἐστι ταχέως; μὴ ἐκ πρώτης δοκιμασίας, μηδὲ δευτέρας, μηδὲ τρίτης, ἀλλὰ πολλάκις περιεσκεμμένος καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας. Quod maximi momenti & ponderis est, quodque in primis Ecclesiam continet, illud intulit, de imponendis manibus scilicet. Manus, inquit, citò nemini imponas, neque communices peccatis alienis. Quid sibi vult citò? Non ex prima statim probatione, nec secunda, nec tertia, sed vbi consideratio diuturna præcessit, exactissimaque discussio, tunc imponito manus.

Et de ipsomet Chrysostomo Simeon Metaphrastes in ipsius vita narrat rem valdè admirandam, & memoratu dignissimã. Cùm enim Chrysostomus Presbyter crearetur, & Episcopus Antiochenus Flauianus ei manus imponeret, lapsam esse ait columbam in caput eius. Quo significaretur in ea ceremonia dari Spiritum sanctũ, qui in forma columbæ tunc visibiliter descenderat. ὡς δὲ καὶ τῷ ἱερῷ προσῆλθον θυσιαστηρίῳ, καὶ αὐτὸς εἶδον, ὡς θέμις, ὑπέχε τῷ ἱεράρχῃ τὴν κεφαλὴν, τότε δὴ αἱ χεῖρες ἐπετίθεντο, θαυματουργεῖ κἀνταῦθα θεὸς, καὶ δεικνύει τὸν τελειούμενον ἄξιόν τι ὑπάρχοντα, καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τῆς ἱερωσύνης καταξιούμενον. περιστερὰ γάρ τις, τὸ χρῶμα λευκὴ, καὶ τὸ εἶδος σφόδρα καλὴ, ἄνω τοῦ ναοῦ περιϊπταμένη, κάτεισι παραχρῆμα, καὶ τῇ τοῦ χειροτονουμένου ἐπικάθηται κεφαλῇ. πάντως οὐ χρὴ περιττοὺς εἶναι τὰ δῆλα διερμηνεύοντας. τίνι γὰρ οὐ σαφὲς, ὅτι τοῦ θείου πνεύματος τοῦτο σύμβολον ἦν;

Theodoretus in 4. lib. Ecclesiasticæ Histor. cap. 15. vel 14. secundum Latinum Codicem, rem similiter memoria dignam narrat. Cùm enim Episcopi Catholici conuenissent, vt in locum sancti Eusebij à muliere Ariana tegula interfecti, nepotem illius sororis Antiochum eligerent, virum sanctimonia insignem, deductumque ad sacrã mensam coëgissent genua flectere, conuersus Antiochus simul ac vidit inter alios antistites Iouianum Episcopum Pergæ, qui paruo tempore communioni Arianorum adhæserat, ἀπεώσατο τὴν χεῖρα, καὶ τῆς χειροτονούντων ἀποκριθῆναι προσέταξε, λέγων, μὴ ἀνέχεσθαι δεξιὰν δέξασθαι διὰ βλασφημίας τελεσθεῖσαν μυστήρια. Manum eius repulit, imperauitque vt è numero eorum, qui ipsum consecrarent, segregaretur, nullo modo posse ferre inquiens, dexteram illam sibi imponi, quę mysteria per blasphemiam peracta recepisset.

Nec dissimile est illud, quod idem auctor refert in eodem libro cap. 21. vel 23. secundum diuisionem Grȩcorum, de quodam Mose, quem Mauia Regina Ismaelitarum virili animo femina, recenter Christianis sacris susceptis suæ genti Episcopũ designari efflagitauerat. Is ergo Moses, mandante Valente Imperatore Ariano, cùm Alexandriam profectus esset, vt consecraretur, ἐπειδὴ τὸν Λούκιον εἶδεν ἐπιθεῖναι αὐτῷ τὴν χεῖρα πειρώμενον, μὴ γένοιτο, ἔφη, παρὰ τῆς σῆς με χειροτονηθῆναι χειρός. οὐκ ἐπιφοιτᾷ γὰρ σου καλοῦντος ἡ χάρις τοῦ πνεύματος. ὁ δὲ Λούκιος, πόθεν ταῦτα, ἔφη, τοπάζων λέγεις; ὁ δὲ οὐ τοπάζων εἶπον, ἀλλ' οἶδα σαφῶς. Vbi, inquit, vidit Lucium (Arianorum Episcopum) sibi manum imponere velle, Absit, inquit, vt tua manus me consecret. Nam tua inuocatione Spiritus sancti gratia in neminem descendit. At Lucius, Vnde, inquit, ista conicis? Cui Moses, Non coniiciens dixi, sed certò scio. Hactenus Theodoretus.

Simeon Thessalonicensis de Diacono docet statim fieri quamprimum enunciata fuerit forma, illa scilicet, diuina gratia promouet talem Hypodiaconum in Diaconum. τότε μὲν οὖν εὐθὺς ἀπὸ ὑποδιακόνου εἰς τὸ διάκονος εἶναι γέγονε. Tunc igitur, inquit, statim de Subdiacono factus est Diaconus, sed tunc temporis nulla est ibi materia, præterquam impositio manuum.

Iob Monachus in tractatu de Sacramẽtis probans nonnulla mysteria propter effectum, quem producunt esse supra naturam, quippe distinguit, ac docet alia esse ὑπὲρ φύσιν, alia κατὰ φύσιν, nonnulla ἐν τῇ φύσει. De Sacerdotali ordine sic scribit. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης ὑπὲρ φύσις καὶ ἄρρητον. πῶς καὶ πρώην ὄντα τινὰ τῶν πολλῶν, καὶ ἕνα τῶν τυγχανόντων ἰδιωτῶν, ἄφνω καὶ σήμερον πνεύματος ἁγίου δυνάμει καὶ ἀρχιερέως φωνῇ καὶ δεξιᾷ ἐπιθέσει τοσαύτην ἀλλοίωσιν κρείττονα δέχεσθαι, καὶ τοσοῦτον ἀποκαθίστασθαι, ὥστε τὰ θεῖα μυστήρια τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τελεῖν δύνασθαι, καὶ μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γίνεσθαι, ἑαυτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους

» ἀγιάζειν. Similiter quoque in sacerdotio res A » admiranda, & quæ fandi potentiam supe- » rat; vt cùm heri, & nudius tertius è vulgo » quispiam, & plebeius extiterit, modò, & » hodie virtute Spiritus sancti, voceque Pō- » tificis, & impositione dexteræ tantam in » melius mutationem suscipiat, & talis eua- » dat, vt diuina mysteria sanctæ Ecclesiæ ad- » ministrare queat, ac mediator Dei & ho- » minum fiat, seque ipsum, & alios sancti- » ficet.

S. Ambrosius in libro de dignitate sa- » cerdotali cap. 5. Homo, inquit, manum » imponit, & Deus largitur gratiam. & in Commentariis in primam ad Timoth. c. 4. idem affirmat.

S. Hieronymus explicans in cap. 58. E- saiæ vocem illam χειροτονίας ait, non solùm ad imprecationem vocis, sed impositio- nem impleri manus. Quo loco Hierony- mus assignat nobis materiam, & formam huius Sacramenti. Accedit enim, vt lo- quitur Augustinus, verbum ad elemētum, & fit Sacramentum, siue vt placet Hierony- mo. Accedit imprecatio ad impositionem manus, & impletur hoc Sacramentum, quòd meritò Græci vocant χειροτονίαν.

Nec dissimilia tradit alterum lumen Ec- clesiæ S. Augustinus lib. 5. de Baptismo » contra Donatistas cap. 20. Si ergo, inquit, » ad hoc valet, quod dictum est in Euan- C » gelio, Deus peccatorem non audit, vt per » peccatorem Sacramenta non celebrentur, » quomodo exaudit homicidam deprecan- tem (Nota per deprecationem, seu inuo- cationem, vt alibi loquitur, Augustinum intelligere verba formalia, seu veras for- mas Sacramentorum. Vnde statim subiun- » git veras materias) vel super aquam Ba- » ptismi, vel super oleum, vel super Eucha- » ristiam, vel super capita eorum, quibus » manus imponitur? Quæ omnia tamen, & » fiunt & valent etiam per homicidas. Et su- » per gestis cum Emerito. Inuocatio, inquit, » nominis Dei super caput ipsorum, quan- » do ordinantur Episcopi, inuocatio illa D » Dei est, non Donati. Non enim suscipio » Episcopum, si quando est ordinatus, su- » per caput eius Donatus est inuocatus. De- » inde infert. In errante, & deferente mili- » te crimen est desertoris, character non est » desertoris, sed imperatoris. Vult ergo Au- gustinus in ordinatione characterem im- primi per impositionem manuum inuoca- to Christi nomine. Et in 2. sermone super » iisdem gestis cum Emerito. Cæteri autem, » inquit, nō aderant ordinationi eius, quan- » do ei manus imposita est.

Et confirmatur ex Pontificali Romano. Etenim adhuc Romana nonnisi manuum impositione ordinat Episcopum, vt scili- cet Docet Dionysius, & hi Patres.

His addendus venerabilis Beda hom. 40. Qui autem sunt, inquit, in templo « Dei hodie, qui columbas vendunt; nisi « qui in Ecclesia pretium de impositione « manus accipiunt? Per quam videlicet im- « positionem Spiritus sanctus cælitus datur. «

Ex aliis Patribus, & Scholasticis Altisio- dorensis 4. par. de Sacram. ord. cap. 1. Ar- chiepiscopatum affirmat non esse distin- ctum ordinem ab Episcopatu. Probat id. Quia omnis ordo conficitur impositione B manuum, nulla autem impositio diuersa, ergo.

Durandus in 4. dist. 24. q. 3. existimat Diaconi potestatem dari per solam impo- sitionem, eoque tempore imprimi chara- cterem. Probat hoc Durandus, quoniam non omnes Ecclesiæ habent morem tra- dendi Diacono Codicem Euangeliorum. Nam Ecclesia Aniciensis, cui ipse præfuit, non habebat suo tempore hunc morem.

Paludanus in 4. d. 24. q. 2. a. 3. proba- bile dicit in impositione manuum dari gratiam iustificantem.

S. Bonauentura in 4. d. 24. par. 2. a. 1. q. 4. disertissimis verbis non semel pro- nunciat in primitiua Ecclesia tantùm per impositionem manuum ordines collatos fuisse, & sentit potuisse conferri.

Ledesma 2. p. 4. sent. q. 36. a. 3. ad fi- nem, putat manuum impositionem essen- tialem esse. Concilium verò Florentinum de hac re nihil definiuisse.

Hosius Cardinalis in Confessione Po- lonica de Sacramento Ordinis cap. 50. & 53. de materia huius Sacramenti ita loqui- tur. In sacerdotibus vnctio, siue manuum « impositio est materia, siue signum, seu ele- « mentum. In reliquis attactus eorum, quæ « tangenda sunt. «

Petrus Sotus de institutione sacerdotis tractatu de Sacramento Ordinis lect. 5. ni- hil esse magis ait consentaneum scripturæ, & patribus, quàm impositionem manuum esse de essentia. Quare, inquit, magis vi- « detur perfici Sacramentum in illa imposi- « tione manus in superioribus tribus ordini- « bus, sed vtcunque sit melius est hoc sub « dubio relinquere. «

His doctoribus iure optimo annume- randus est grauissimus auctor Bellarmi- nus tomo 2. libro vnico de Sacramento ordinis cap. 9. qui de impositione manus contra Dominicum Sotum idem defen-

dit, quòd nos in hac assertione asseueramus.

His auctoritatibus fulcitur prima nostra propositio.

Secunda Propositio. Instrumenta apud Græcos exhibentur quidē, quia tamen exhibentur sine vllis verbis, peractis iā sacris ordinibus, & nulla fit eorū mentio in orationibus consecratoriis, non videntur de facto & vt nunc si res habet, esse materia, quamuis possent esse, vt sunt apud Latinos, si aliter & vnà cum forma exhiberentur, sed potiùs videntur esse materia quodam modo, circa quam versantur sacri ordines, &, vt aiunt Scholastici, non in actu primo, sed in actu secundo. Quippe Lectori præbent librum Epistolarum Apostolicarum, & in exhibitione nulla ei verba dicunt, quasi formam Sacramenti, neque postea, sed ipse creatus iam Lector munere suo fungitur, & statim recitat lectionem ex Actibus Apostolicis. Similiter Hypodiaconus accipit vasa de manu Archidiaconi sine vllis conceptis verbis, & cerimonia, & statim infundit aquam in manus Pontificis. Diaconus accepto flabello non dissimili ratione occupat se circa Eucharistiam. Sacerdoti verò porrigitur quidem liber liturgiæ, quem Κοντάκιον appellant, sed sine vllis verbis. At neque omnes Episcopi consecrantes illum porrigunt, neque quicquam ea de re habetur in Euchologiis tam impressis, quàm manu scriptis. Quamuis autem à Patriarcha Constantinopolitano (vt audio) enuncietur illud verbum ἄξιος, dignus, cùm exhibetur presbytero liber liturgiæ, quòd verbum similiter dicitur quādo induitur sacerdotales vestes, vel illa alia verba dicantur; accipe depositum hoc, dum præbetur illi panis consecratus, non tamen ea verba sunt forma, sed neque panis est materia, vt dicam postea.

Præterea valde difficile est intelligere quomodo proferatur forma, & valeat sine materia, cùm commodè simul adhiberi materia, & forma proferri possit. Et natura sua forma sit contractiua materiæ, vt mirum non sit, si aliquando materia mox cōtrahenda per formam, vt in Confessione præcedat, formam autem, quæ contrahit, & facit materiam Sacramenti, expectare, quòd contrahat, rationi congruere non videtur.

Ob has, & similes rationes, & quia Diaconi, & Presbyteri secundum Dionysium, & alios veteres Patres in primitiua Ecclesia manuum impositione ordinabantur, cogor defendere apud Græcos præter manus impositionem nullam aliam reperiri materiam.

Quam sententiam omnium probabilissimam, ac veriorem puto. Hac enim ratione omnia inter se perbellè conueniunt, & vna cum materia prolata forma statim efficit, ac perficit consecratum, & ad modum rerum naturalium forma dat esse rei, idque significant verba formæ. Diuina gratia creat, seu promouet talem in Diaconum, in presbyterum, in Episcopum, De quibus suo loco dicam postea.

Tertia propositio, nulla probabilitate asseritur, panem illum esse materiam huius Sacramenti in presbyteratu. Si enim apud Græcos instrumenta, quæ porriguntur, non sunt materia, eo quòd alia materia, & forma Sacramenti præcesserit, illa verò exhibeantur sine vllis verbis, quę formam repræsentent, multo minus ille panis erit materia, qui longè post instrumenta consequitur.

Alioquin si esset materia, mancum, & imperfectum faceremus Dionysium, qui tradit modum initiandi Presbyterum, nulla prorsus mentione facta huius cerimoniæ.

Præterea ex eodem Dionysio initiatus antequam accipiat panem, salutat osculo Pontificem, & reliquos Sacerdotes, quasi iam peracta ordinatione similis illis effectus, ideò Dionysius postremam rem ordinationis ponit τὸν ἀσπασμὸν, salutationem, quam etiam τελεωτικὸν, vocat consummatiuam, & perfectiuam, postquam scilicet nihil remanet, quod agatur, sed ea præstita ordinationi finis imponitur, & res absoluta esse censetur. Quod magis declarat in Theoria Dionysius ita scribens: ὁ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱερατικῆς τελειώσεως ἀσπασμὸς ἱερὰν ἔμφασιν ἔχει. πάντες γὰρ ὅσοι πάρεισι τῶν ἱερατικῶν ὄντες τάξεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τελέσας ἱεράρχης ἀσπάζονται τὸν τετελεσμένον. ὅταν γὰρ ἱερατικαῖς ἕξεσι καὶ δυνάμεσι, καὶ θείᾳ κλήσει καὶ ἁγιαστείᾳ πρὸς ἱερατικὴν τελεσιουργίαν ἀφίκηται νοῦς ἱερὸς, ἱερεὺς ἐπὶ ταῖς ὁμοταγέσι καὶ ἱερωτάταις τάξεσιν εἰς τὸ θεοειδέστατον ἀνηγμένος κάλλος, ἐρῶν τῶν ὁμοειδῶν νοῶν, καὶ πρὸς αὐτῶν ἱερῶς ἀντερώμενος. ὅθεν ὁ πρὸς ἀλλήλους ἱερὸς ἀσπασμὸς ἱερουργεῖται, τὴν τῶν ὁμοειδῶν νοῶν ἱερὰν κοινωνίαν ὑποδηλῶν, καὶ τὴν ἐπ' ἀλλήλοις ἐραστὴν εὐφροσύνην, ὡς ὁλοκλήρως ἀποσώζουσαν ἱερατικῇ μορφώσει τὸ θεοειδέστατον κάλλος. Quę « circa finem in sacrorum ordinum conse- « cratione adhibetur salutatio, sacram si- « gnificationem continet. Nam & omnes, « qui adsunt in sacris ordinibus constituti, & «

» Pontifex ipse, qui consecrauit, eum, qui
» consecratus est, salutant. Cùm enim san-
» cta mens, habitu, vique Pontificis, & di-
» uina vocatione, atque sacra cerimonia ad
» Ecclesiastici ordinis consecrationem, ho-
» noremque peruenerit, cara est paribus,
» sanctissimisque ordinibus, & ad pulchri-
» tudinem diuinæ similem perducta, men-
» tes similes amat, atque ab eis sanctè reda-
» matur. Hinc consalutatio illa inter Eccle-
» siastici ordinis homines seruatur, & pets-
» eitur quæ sanctam parium, similiumque
» mentium societatem, lætitiamque mutu-
» am, quæ amore digna est, indicat, quippe
» quæ sacerdotali formæ pulchritudinem
» diuinam integrè conseruat. Satis magni-
» ficè de hac salutatione Dionysius. Vbi no-
tanda est ratio salutationis, quam reddit
Dionysius, propterea enim ait fieri consa-
lutationem, quod is quem salutant, euase-
rit similis illis, sitque hoc nomine carus.
At quanam ratione euasit par, & similis?
partim ἱεραρχικῆς ἕξεως ἢ δυνάμεως, partim
θείας κλήσεως ἢ ἁγιστείας, primis verbis decla-
rat Pontificiam potestatem, quæ consistit
in charactere. In numero multitudinis ait,
ἕξεως ἢ δυνάμεως, quòd potestas Episcopa-
lis, & is character ad multa se extendat.
Quo mediante Pontifex sacros ordines
confert, hunc Dionysius vocat ἕξιν habi-
tum. Sicut enim habitus est affectio animi
firma; ita character indelebilis. Vnde lo-
quendo Dionysius alibi de manu Pontifi-
cia consecrante, dicit, αὐτοῖς μὲν ἕξιν ἢ
δύναμιν δωρουμένης, quòd ea manus impo-
sitio consecratis largiatur habitum, & fa-
cultatem obeundi sacras functiones. Po-
stremis verbis declarat ipsam formam Sa-
cramenti θείας κλήσεως ἢ ἁγιστείας, diuina vo-
catione & sacra cerimonia, hoc est, con-
secratione. His enim verbis innuit formã,
quæ huiusmodi est, Diuina gratia promo-
uet talem ad talem dignitatem. Igitur an-
tequam fiat consalutatio, est absolutum
Sacramentum, per quod similis euadit is,
quem salutant, & ista salutatio, vt ait Dio-
nysius, fit in fine.

Præterea inter cætera notanda sunt illa
verba, ὁ πλείοσι, τῆ πληρωμένῃ, ἀσπασμός,
quæ significant rem iam peractam. Quòd
etiam totum confirmat his verbis Eucho-
logium: ἀσπάζεται ὁ πρεσβύτερος τὸν ἀρχιερέα
ἢ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ ἀποχωρήσας ἵσταται με-
τὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἀναγινώσκων τὸ κοντάκιον.
» Sacerdos amplexu salutat Pontificem, &
» presbyteros; deinde recedẽs stat cum pres-
» byteris recitans κοντάκιον, hoc est, liturgiã.
Sic enim interpretabatur hãc vocem qui-

A dam Archimandrita Cõstantinopolitanus.
Nota primò, vocem esse peregrinam,
& fortassis corrupta iam puritate linguæ
Græcę à posterioribus inuentam. Nota se-
cundò, inter hymnos Ecclesiasticos esse
quoddam genus, quod hoc nomine ap-
pellatur; & singulos dies festos habere
vnum tantum, & illud proprium & singu-
lare contacium. Non enim sunt vt cæteri
cantus, vbi sunt multæ odæ, ὕμνοι non
pauci, & multa τροπάρια. Nota tertiò ex-
positores non indicare vnde hoc nomen
originẽ trahat, sed Moschopulus in libel-
lo, quem composuit περὶ σχεδῶν, fol. 154.
explicans quid sit τόμος, ait, τὸ κοντάκιον.
B Quo circa possumus è conuerso κοντάκιον,
exponere esse τόμον. Nam ista reciprocan-
tur. τόμος autem inter cætera significat to-
mum ἀπὸ τῦ τέμνω, scindo. Inde primus to-
mus, secundus tomus, & sic deinceps.
Quòd quandoque auctores prolixitatis fu-
giendæ causa, sua opera τέμνουσιν εἰς πολλὰ
μέρη. Per consequens denotat librum, vo-
lumen, & in hac significatione accepit
illud Balsamon responso quinto ad Marcũ
Patriarcham Alexandrinum. Quæsierat
Marcus, rectè ne celebrarẽt liturgias non-
nullæ nationes, quæ non Græco, sed pa-
trio idiomate vterentur. Optimè eas cele-
C brare, respondet Balsamon, quòd exem-
plaria haberent à Græcis sumpta, & versa
in linguam eorum. Vbi volumina liturgia-
rum Græcarum Balsamon appellat κοντά-
κια. ἀπαράλλακτα ἔχοντες τῶν συνήθων ἁγίων εὐχῶν
ἀποσπάσματα, ὡς μεταγραφέντα ἐκ κοντακίων
καλλιγραφηθέντων διὰ χαραγμάτων ἑλληνικῶν.
Habentes exemplaria immutabilia con- «
suetarum sacrarum precum, vt quæ tran- «
scripta sint ex contaciis, hoc est, volumini- «
bus literis Græcis eleganter scriptis. Item «
τόμος significat propriè illud, quod excidi-
tur è pellibus animantium, ἀπὸ τῦ τέμνω,
vt dictum est, & adhibetur ad scribendum;
D impropriè verò vsurpatur ad significan-
dam chartam, & quamlibet aliam mate-
riam scripturæ aptam. Qua significatione
Georgius Codinus intellexit κοντάκιον, de-
scribens munus, τῦ ἱερομνήμονος, hoc est,
magistri cerimoniarum. Ait enim, ὁ ἱερο-
μνήμων, εἰς τὸ βλέπειν τὰς εὐχὰς ὄπισθεν τῦ ἀρ-
χιερέως, κρατῶν τὸ ἐνθρονιασμὸν, ἢ τὸ κοντά-
κιον τῆς χειροτονίας. Magister cerimoniarum «
est constitutus pone Pontificem ad inspi- «
ciendum preces, (hoc est, ad monendum «
quid agendum, quoue tempore recitan-
dum sit aliquid ex precibus, ne Pontifex
erret.) tenens, hoc est, præ manibus ha-
bens τὸ κοντάκιον τῆς χειροτονίας, volumen or-
dinationis,

dinationis, hoc est chartam, quæ in se continet scriptam formam ordinationis. Forma verò sunt ista verba, ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα, τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον ἐπίσκοπον τῆς θεοσώστου πόλεως τῆσδε. » Suffragio & » approbatione sacratissimorum Metropolitanum, Archiepiscoporum, & Episcoporum » diuina gratia, quæ semper infirma sanat, & » imperfecta perficit, promouet N. Deo amabilissimum Presbyterum in Episcopum à » Deo seruatæ ciuitatis N. vt clarè constat ex Euchologio in consecratione Episcopi, & nos suprà retulimus in secundo capite. Vbi huiusmodi charta porrigitur Patriarchę cõsecranti Episcopum à Chartophylace, olim verò eam præbebat magister cerimoniarum assistens Pontifici, vt eam Pontifex recitaret, ac enunciaret. Is enim perficit, ac peragit consecrationem, non ipse ἱερωμένος.

Sed quid sibi vult, quod ait Codinus de magistro cerimoniarum, (κρατῶν τὸ ἐνδρομαίων) fortassis in ea charta, vbi erat descripta forma ordinationis, ~~vel simili~~, alia quoque verba extrata erant, quibus Pontifex ordinans, vel ipse cerimoniarum magister inuitabat consecratum ad sedendum, & eum in sede collocabat. Vel simpliciter ea verba denorât, cerimoniarum præfectum tenuisse manibus thronum, & eum recenter initiato porrexisse ad sedendum vnà cum aliis Coepiscopis cõsecrantibus. Quam cerimoniam Euchologium innuit illis verbis, τῆς συνήθους εὐφημίας πληρωθείσης ἀπέρχονται εἰς τὸ σύνθρονον. » Consueta acclamatione peracta ascê» dunt (Episcopi) in consessum. Siquidem eminentiorem locum parant, vbi collocant sedes.

Cur autem τόμος volumen & charta breuis, carmen etiam quoddam κοντάκιον vocaretur, rationem omni ex parte conuenientem assignare, difficile est; Nisi quod in lingua pura & casta Græcorum κοντὸς significat contum, vnde prouerbium κοντῷ πλεῖν, conto nauigare, accipitur pro eo, quod est, περισπουδάστως ζῆν, decenter, ac pro tenui conditione viuere. In lingua verò vernacula κοντὸς & κονταλιὼς ἄνθρωπος, curtum & paruæ staturæ hominem significat. Solent autem Græci scribere in charta pergamena, & scripturam inuoluere & implicare paruo quodam supposito ligno figuræ cylindricæ, qui modus scribendi & implicandi est vsitatissimus in Græcia. Siue igitur ex vocula κοντὸς, vocetur volumen & charta κοντάκιον, ob paruum suppositum lignum; siue ex eadem voce iuxta tritum vernaculæ linguæ vsum accepta, κοντάκιον vocetur breue volumen & curtum, hacque ratione hoc nomen in aula Romana epistolis respondeat, quas summus Pontifex ad Principes solent mittere quæ Breuia vocantur, & inter Ecclesiasticos hymnos κοντάκιον carmen significet breuissimum, quod summam festiuitatis contineat, vel in parua charta scriptum sit, quocunque modo accipere illud voluetis, liberum est, dum melior expositio non occurrit. Vel itaque recens initiatus sacris recitabat illud carmen, quod appellatur κοντάκιον, vt etiam recitat circa finem sacri vltimã orationem, quã vocant εὐχὴν ὀπισθάμβωνον, orationem post ambonem, hoc est, quam nouus Sacerdos de sanctuario exiens, & stans in loco post ambonem recitat. Vel κοντάκιον liturgiam, in eo ligno, quod descripsimus, inuolutam, & implicatam significat. Estque verisimile hãc vocem sic debere intelligi, vt etiam intellexit Balsamon. Nam nihil aliud est ibi quod recitet. Deinde quorsum daretur in manus illi Missale, si nihil recitare deberet?

Et hæ quidem rationes vniuersè probãt, panem illum nõ esse materiam, siue sit consecratus, siue non consecratus. Singillatim verò si sit consecratus non esse materiã, probatur euidentissima ratione. Nã antequam Pontifices eum porrigant, ipsimet Presbyteri tanquam perfectè sacris initiati vna cũ Episcopo eum consecrãt. Quare in Euchologio vocatur is, qui accedit ad accipiẽdum panem, ὁ χειροτονηθείς, hoc est, ordinatus iam, & consecratus per manus impositionem. Vel ergo non rectè appellatur hoc nomine, & non debet panem consecrare, neque liturgiæ preces recitare, si nondum existit Presbyter, quippe materia illi nondum sit porrecta, vt constare possit sacramentũ Ordinis, & ipse Sacerdos euadere. Vel si consecrat, vt re ipsa consecrare videtur, & ex illis, quæ recitat, manifestum est: certè nulla ratione sanctissima illa Eucharistia potest esse materia ordinis. Est ergo cerimonia quædam, qua Pontifex grauissimè commonefacit sui muneris Presbyterum.

Dices, Græcos in errore versari, qui panem ante consecrationem non exhibent; contra quam faciunt Rutheni, & habetur in antiquo manuscripto Euchologio.

Præterea, in liturgiis præsanctificatis Græci non solent consecrare Presbyterum. Id propterea fit (dicet aliquis) quia requiritur panis non cõsecratus. Alioquin si posset dari panis consecratus Presbytero, posset etiã fieri eius initiatio in præsanctificatis, & ta-

men non fit, hoc enim in vsu habetur apud Græcos, & Ruthenos. Ergo indicium est, eum requiri tanquam quid necessariò spectans ad essentiam Sacramẽti. Inde verò sequitur, Presbyteros Græcos recenter creatos, cùm nõdum sint perfectè sacris initiati, nondum videlicet accepta tota materia ordinis, verè non consecrare, quamuis falsò existiment, se consecrare. Quocirca est verus ordo Sacerdotij apud Græcos, cùm vera reperiatur forma, & materia, tamen intercedit hic error mentis, cùm ipsi arbitrentur illo die se consecrare.

Respondeo, ceremoniam illam tradendi panem siue non consecratum, siue cõsecratum à Græcis variè seruatam fuisse secundũ varietatem Ritualium. Et qui consecratum exhibent, propterea fortassis id faciunt, vt grauius muneris sui Presbyterum cõmonefaciant, dum illi non simplicem panem, sed consecratum porrigunt. Sed licet etiam nõ cõsecratum præberent, non tamen inde inferre possemus esse materiam, propterea quod antequã porrigatur panis Presbytero, ille iam sit sacris initiatus, vt obseruauimus ex Dionysio. Itaque porrigitur illi, vt eum consecret, & potestatem acceptã exerceat.

In præsanctificatis autem tametsi non cõfertur ordo Presbyteratus, quod nimirũ recepta consuetudine Presbyter recẽter creatus materiam habere debeat, quam consecret, tamen non est necesse, vt eam præ manibus habeat, sed satis est, si eam, quæ super altare posita sit, consecret.

Deinde etiam si non esset hic mos hostiã consecrandi eo tempore, non deesset alia causa non conferendi talem ordinem, videlicet propter celebritatem, quæ minus agitur in præsanctificatis, cùm sit tempus ieiuniorum, quam tamen Græci requirunt in initiandis Presbyteris. Ieiunium autem apud Græcos die Sabbati, & Dominico soluitur, hoc est, bis comeditur in die, & tunc festiuitates agere possunt, & sacra in honorem Martyrum celebrare

Adde quod liturgia præsanctificatorum ob diuersas ceremonias, quas habet ab aliis, non adeò commodè admittit initiationem Presbyteri. Quod ergo aiunt, & obiiciunt, Presbyteros Græcos eo tempore non cõsecrare, nulla ratione admitto, cùm & Romanos, & Ruthenos in huiusmodi initiatione consecrantes videam. Quin potius oppositũ colligo ex orationibus, & verbis Christi, quę ipsi recitãt in liturgia. Ad quid enim datur ipsis antea liber liturgiæ, si nihil recitare debeant? Cùm & rubricæ ita faciendum doceant, & vsus idem confirmet?

Inde igitur apparet, quàm inconsideratè Philadelphiensis dixerit, materiam Sacerdotij apud Græcos esse panem. Qui enim fieri potest, vt panis instar materiæ, & vnius partis Sacramenti eos perficiat, quem ipsi tanquam perfecti perficiunt, consecrantve? At non mirum, cùm & cõtradictione in hac re laboret Philadelphiẽsis. Sic enim de forma huius Sacramenti scribit, quæ longè antecedit exhibitionem particulæ cõsecratæ. τὸ εἶδός ἐστιν ἡ θεία χάρις, ἡ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἀρχιερέως ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον κατερχομένη, καὶ τέλειον αὐτὸν ποιοῦσα ἱερέα. Forma est, diuina » gratia, quæ per impositionem manus Pon- » tificis in eum, qui sacris initiatur, descendit, » & perfectum ipsum creat Sacerdotem. Si » ergo diuina gratia per impositionem manus perfectum efficit Sacerdotem, quid amplius requirit Sacerdos? Si enim indiget materia, quæ illi post consecrationem exhibeatur, non ergo perfectus.

His igitur tribus propositionibus sit firmata consecratio Græcorum, vbi pro materia cunctis ordinibus nihil aliud assignari posse videtur, præter solam impositionem manuum. Modò transeo ad Latinos.

Quæ sit materia ordinum apud Latinos.

CAPVT IV.

QVARTA Propositio. In Ecclesia Romana materia huius Sacramenti est in Hierarchicis quidem ordinibus non solùm porrectio instrumẽtorum, sed etiam impositio manus, in cæteris verò sola porrectio instrumentorum. Hierarchicos ordines eos intelligo, qui cùm sint cęteris longè præstãtiores, populis præesse dicuntur. Qualis est ordo Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum. Quia Diaconi etiam poterãt baptizare, Eucharistiam distribuere, publicos pœnitentes reconciliare, prædicare, ac ferè omnia munera Episcoporum & Presbyterorum in eorum absentia exercere. De quibus ordinibus agit Dionysius, quæ causa etiam est, vt in sacro Collegio Cardinalium, præter hos ordines hierarchicos, nullus alius reperiatur.

Quinta Propositio. In Ecclesia Africana, in hierarchicis ordinibus sola est impositio manus, & concordat in hoc cũ Gręca. In aliis ordinibus sola porrectio instrumẽtorum, & conuenit cum Romana. Vide Concilium quartum Carthaginense à Canone secundo vsque ad octauum inclusiuè.

Vnde apparet diuersas Ecclesias in conferendis sacris ordinibus diuersum ritũ instituisse. Diuersum, inquam, non contra-

rium. Quia neque Romana, quæ longè omnes multumque superat, & ex singulari Saluatoris priuilegio erroris est nescia, aliquid fidei dissentaneum instituit, neque Africana alicui errori obnoxia fuit, quæ tantos Doctores clarissima Ecclesiæ lumina protulit, neque Græca, quæ antiquitatem præfefert, aliena, & minus consentanea ab his censenda.

Est autem duplex modus concordandi Græcos cum Latinis. Alter est, si dixerimus (quod viris doctissimis placuit) ita institutum esse à Christo Domino Sacramentum Ordinis, vt consecratio ministrorum fieret aliquibus verbis, & symbolis externis, quibus satis significaretur ministeriũ, B ad quod ordinabantur. Vt autem hæc potiùs, quàm illa symbola adhiberentur, reliquisse in arbitrio Ecclesiæ. Vnde Concilium Tridentinum sess. 23. cap. 3. sacram ait ordinationem, verbis & signis exterioribus perfici. Non autem assignat Concilium, quænam sint verba, & signa, quod nimirum possint esse hæc, vel illa.

Neque id mirum alicui videri debet. Nã quorundam sacramentorũ materias Christus Dominus determinatè instituit. (quod idem dicendum est de formis) verbi gratia sacramenti Baptismi materia est determinatè sola aqua elementaris, Eucharistiæ panis, & vinum cum admixtione aquæ, extremæ C Vnctionis oleum, quorundam verò indeterminatè. Exemplo esse potest sacramentum Matrimonij eorum sententia, qui volunt verba vnius coniugis esse materiam respectu alterius. Nõ est enim necesse verba, seu signa esse determinatè hæc, sed vel hæc, vel illa, dummodo exprimant voluntatem contrahendi, & consensum. Simili fortasse ratione dici potest in sacramento Ordinis materiam esse traditionem potestatis, sed vel hoc, vel illo modo expressã. hoc est vel per porrectionem clauium, verbi gratia, vel per contactum, vel per impositionem manuum, vel per aliquid simile, D dummodo exprimat voluntatem tradendi potestatem illam spiritualem.

Aliud præterea non dissimile nobis suppetit exemplum. Videmus enim cùm fit aliqua inuestitura, adhiberi ab hominibus signa quædam externa, quibus ea inuestitura significetur. Et tamen signa illa quoad materiale apud diuersas gentes, esse diuersa, quamuis informali, quod est significatio talis potestatis, conueniant.

Itaque credibile est, Dominũ instituisse materias Ordinum, non quidem in particulari, sed generatim monendo Apostolos, A vt ordines conferrent per aliquod symbolum sensibile, quo significaretur eorũ potestas, siue illud esset impositio manus, siue porrectio instrumentorum, siue vtraque simul. Vnde apparet aliqua varietas Ecclesiarum, cùm alioquin in re essentiali nullatenus discrepent. Semper enim sacramentum Ordinis idem fuit.

Alter modus Ecclesias reconciliãdi est, si dicamus quod attinet ad alios ordines non hierarchicos, quia manus est organum organorum, & implicitè in se continet omnia instrumenta, propterea Romanam Ecclesiam, & Africanam ad melius potestatem exprimendam voluisse tradere instrumenta. Posse autem id fieri, ipsos quoque Græcos quodammodo innuere, dum in fine illius sacræ actionis ea porrigunt initiatis. Quia tamen in sacra Scriptura fit mentio solius manus impositionis, sed in Hierarchicis ordinibus, (reliquos quippe diuinæ literæ non commemorãt.) Idcirco Romanam Ecclesiã, & Africanam in illis manus impositionem retinuisse, sed Romanã etiam per instrumenta eam magis dilatasse, ac expressisse. Vnde neque Græci possunt conqueri cum Latinis, quòd eam non adhibeant, neque Latini cum Græcis, & Africanis quòd eam solam adhibeant.

Vt autem hæc alicuius auctoritate probentur, & sacra Concilia, sanctique Patres concordes reddantur, ad singulos ordines descendendum est. Vbi adductis Doctorum sententiis, clarum fiet, quod hactenus disseruimus.

De Lectore, & Hypodiacono.

In ordine Lectoris, & Hypodiaconi materia est apud Græcos sola impositio manuum, apud Latinos, sola exhibitio instrumentorum. Fauere videtur Græcis Concilium Oecumenicum 7. can. 14. Lectoris manuum impositionem licet in proprio Monasterio etiam soli vnicuique Monasterij præfecto facere; similiter & ex antiqua consuetudine Chorepiscopos, Episcopi permissu, oportet per manuum impositionem Lectores creare. Item Clemẽs Romanus lib 8. Constit. c. 21. Cùm Hypodiaconum ordinas Episcope, imponas ei manus. Et c. 22. Lectorẽ eligas, cui manu imposita, & precibus adhibitis dicas. Idẽ docet faciendum Euchologium. Postremò idem probant nonnulli, quia Innocentius III. Canone Pastoralis. de Sacramentis nõ iterãdis, interrogatus. An permitti debeat ministrare, qui sine impositione manuũ fuerit ad ordinem Subdiaconatus assum-

ptus. Respondet, quòd in talibus non est aliquid iterandum, sed cautè supplendum, quod incautè fuerat prætermissum. Signũ igitur est Innocentij Tertij tempore impositionem manuum in Subdiacono fuisse in vsu, alioquin non ita respondisset.

Sed quod attinet ad testimonium Innocentij dicendum est, in duobus vetustissimis exemplaribus reperiri scriptum, Diaconatus, non autem Subdiaconatus. Quare non est allegandus Innocentius.

Fauet Latinis Concilium quartũ Carthag. c. 5. » Subdiaconus, cũ ordinatur, quia » manus impositionem non accipit, patinam » de Episcopi manu accipiat vacuam, & ca» licem vacuum. Eodem modo loquitur etiam Concilium Aquisgranense sub Ste» phano Papa can. 6. Hi (Subdiaconi) cùm » ordinantur, sicut Sacerdotes, & Leuitæ » manus impositionem non suscipiunt, sed » patinam tantùm & calicem de manu Epi» scopi. Et ab Archidiacono scyphum aquæ » cum Aquamanili, & manutergium accipiunt. De Lectore Concilium citatũ Car» thag. can 8. Lector cùm ordinatur, faciat » de illo verbum Episcopus ad plebem, in» dicans eius vitam, ac fidem, atque inge» nium. Post hæc spectante plebe, tradat ei » codicem, de quo lecturus est, dicens ad eũ, » accipe, & esto Lector verbi Dei, habiturus, » si fideliter, & vtiliter, impleueris officium, » partem cum iis, qui verbum Dei ministrauerunt. Item Concilium Florentinum, similiter Pontificale Romanum.

His adde Basilium Magnum, qui in Epistolis Canonicis ad S. Amphilochium canone quinquagesimo primo diuidit clericos inter eos, qui ἐν βαθμῷ τυγχάνουσιν, in gradu Ecclesiastici ordinis sunt constituti, & eos, qui ἀχειροθετήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρ» τεροῦσι, ministerio minimè eis per manus » impositionem tradito incumbũt. Vbi Zonaras Presbyterum, & Diaconum, χειροθεσίαν, ἤτοι χειροτονίαν ἔχοντας, impositionem manuum habentes interpretatur. Balsamõ inter κεχειροτονημένους, enumerat etiam hypodiaconum. Inferiores verò ἀχειροθετήτους, non per impositionem manuum, ordinatos ex Basilij verbis hi auctores intelligunt, ὡς μόνῃ σφραγῖδι τιμωμένους, tanquam qui sola obsignatione, hoc est, signo Crucis fiant, & benedicantur. Vbi nota Latinum interpretem Balsamonis per σφραγῖδα characterem vertere, malè vtique in hoc loco, cùm character apud Græcos nonnisi impositione manuum imprimatur. Deinde si minores ordines charactere fiunt, maiores quonam alio modo perficiuntur? Nã Basilius ait, ὡς μόνῃ σφραγῖδι τιμωμένους. Non ergo Lectori, & Hypodiacono, vel saltem Lectori ex sententia Basilij manus imponebantur.

Verùm hoc testimonium Basilij (quicquid sentiant Canonistæ Græcorum, qui facilè à septima Synodo generali Canone 14. & Euchologio redargui possunt) commodè exponi potest, vt per eos, qui sunt in aliquo gradu manuum impositione constituti, omnes ordinatos Basilius intellexerit, etiam Hypodiaconum & Lectorem. Per ἀχειροθετήτους verò eos acceperit, qui re vera cũ nullo ordine Ecclesiastico essent decorati, munia tamen obibant inferiorũ ordinum; vt nunc sunt non pauci etiã in Ecclesia Latina. His omnibus tam ordinatis, quàm non ordinatis, ait Basilius, si in fornicationem inciderint, pœnam præscribere Canones, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, casum, seu prolapsionem ministerij, hoc est, vt remoueantur à ministerio, & cadant suo iure.

Turrianus, vt hæc loca concordaret, distinctionem excogitauit asserens variã, ac inter se maximè diuersam esse impositionem manuum in ordinatione Subdiaconi, & Lectoris, quæ, non perficit ordinem, & impositionem, quæ in aliis perficit. Quare apud Græcos ex sententia Turriani in his duobus ordinibus impositio manus erit cerimonia accidentaria. Ideoque à Latinis non habentibus talem consuetudinem, minimè adhibetur.

Mihi, non probaretur hæc solutio, si minores ordines essent de iure diuino. Nam Concilium 7. clarè statuit, Lectorem creãdum esse per manuum impositionem. Et certè si alterius generis in sacris Ordinibus esset impositio manus, ita vt altera esset de essentia, altera non item. Concilium in eodem Canone laborasset æquiuocatione. Quippe vniuersè loquẽdo de omnibus ordinibus ait. Quod ordo in Sacerdotio versatur, est omnibus manifestum, & Sacerdotij manuum impositiones seruare Deo gratum est. Deinde descendit ad Lectorem, & simili modo de manuũ impositione loquitur. Quod idem fatendum est de Clemente, qui etiam exposuisset se periculo tradendi alteram materiam loco alterius. Quis enim credat Concilium, & Clementem relictis essentialibus nominasse accidentalia?

Quare potiùs dicendum esset cũ S. Bonauentura in 4. d. 24. p. 2. a. 1. q. 2. & a. 2. q. 1. in impositione manus implicitè cõtineri contactum instrumentorum. Itaque in primitiua Ecclesia erat tantùm impositio manus, in qua continebatur implicitè & virtute quicquid se habet per modum in-

strumenti. Est enim manus iuxta sententiam Bonauenturæ organum organorum, quod etiam dicit Aristoteles. Concedit autem iste Doctor, vt saluet minores ordines, quos ait, postea explicatos fuisse, siue explicitos, & quantum ad verbum, & quantum ad signum, & quantum ad personas. » Sic igitur habet in obiectionibus. Quod » autem in libri, vel vasis traditione non im- » primatur (character) videtur. Quoniam » esto, quod tales libri, vel vasa deessent, si- » cuti fortè deerant in Ecclesia primitiua, » nihilominus dari possunt. Huic verò obie- » ctioni respondens ait. Dicendum quod si- » cut omne instrumentum, siue armatura in » virtute manus est, sic etiam per impositio- » nem manuum, vbi deessent talia, possunt » signari. Verùm (sicuti pòst videbitur) in » impositione manuum in Ecclesia primiti- » ua cæteri ordines implicabantur, qui post- » modum processu temporis explicari sunt, » siue expliciti, & quantum ad verbum, & » quantū ad signū, & quantum ad personas.

Sic Bonauentura. Cuius profectò solutio videtur esse clara & optima. Sed pergamus ad alios ordines, qui sunt maioris ponderis, & momenti. Nam prædictos ordines, sunt, qui censeant, non esse de iure diuino, & eos posse conferri per varia instrumenta præter Conciliorum Africanorum sanctissima decreta, & vsum primæ sedis Apostolicæ, ipsi quoque Græci, vt dixi, quodammodo innuere videntur, dum in fine illius sacræ actionis ea porrigunt initiatis.

De Diacono.

In Diaconatu Græci, vt etiam in aliis solam adhibent manuum impositionem. Eam probare possumus ex Dionysio, & Concilio quarto Carthaginense, immò ex sacra Scriptura. Nam primi Diaconi ordinati sunt sola manus impositione, cùm nōdum essent scripta Euangelia.

Latini vtramque materiam adhibent, nimirum & impositionem manuum, & exhibitionem instrumentorum. Et quidem quòd instrumenta sint essentialis materia, probatur primò auctoritate Concilij Florentini, quod in Decreto vnionis Armeniorum, dicit in omni Sacramento esse tria essentialia, materiam, formam, & intentionem ministri, & subdit veras materias, & formas Sacramentorum. De Ordine au- » tem loquens ait: Materia est illud, per cu- » ius traditionem confertur ordo, & assignat » traditionem instrumentorum.

Deinde idem astruitur vsu totius Eccle- A siæ Occidentalis, vt est videre in Pōtificali Romano, vbi in rubricis de Episcopo consecrante habetur; moneat ordinandos, vt instrumenta, in quibus character imprimitur, tangant. Et in porrectione instrumentorum Episcopus proferr formam. Ex quo satis apparet illam esse materiam.

Quod etiam impositio apud Latinos in ordinatione Diaconi ad essentiam pertineat, ex eo probatur quòd in ea dicitur, Accipe Spiritum sanctum. Sed Spiritus sanctus non datur sacramentaliter per ceremoniam, quæ non sit essentialis.

Hic tamen similiter conciliādi sunt Patres, & Concilium IV. Carthaginense cum B Concilio Florentino. Quia illi pro materia solam manus impositionem videtur agnoscere; Concilium Florentinum sola instrumenta decernit.

Ad hoc nonnulli respondent, Patres, & Concilia non consueuisse explicare totum ritum Sacramētorum, etiam quoad essentialia. Neque enim scribebant libros rituales, sed solùm attigisse vnam partem essentialem. Vnde antiqui manuum impositionis meminerunt; Concilium verò Florentinum eam omisit, quia nimirum nota erat ex Scripturis, magis verò exprimere voluit porrectionem instrumentorum, quia mens C Cōcilij erat assignare pro materia rem aliquam subsistētem, quemadmodum etiam fecit in materia aliorum Sacramentorum.

Possent etiam dicere, Concilium Florentinum nihil omisisse. Nam refert se ad Pontificale Romanum, vbi vtraque habētur tanquam essentialis materia. Cætera e- « nim, inquit, legantur in Pontificali Roma- « no. Et certè Concilium noluit damnare multos Scholasticos, qui manuum impositionem requirunt, veluti Sacramento necessariam. Immò & Concilium Tridentinum. Neq; vsum ordinandi Episcopū, qui nonnisi impositione manuum ordinatur.

Verùm quicquid sit de Concilio Flo- D rētino (rectè enim soluitur quoad hoc dubitario) solutio mihi non placet quoad primam partem. Vt enim vera sit de Concilio Tridentino, quòd nihil aliud prçter impositionem manuū nominat, & de aliquibus, immò plerisque Patribus, qui non exponunt totum ritū, sed solùm affirmant, ordinationem Sacerdotum consistere in impositione manuum, tamen de omnibus vera esse non potest. Dicere enim mancos nonnullos Patres, qui ex professo tractāt, & fusè exponunt apparatū ordinationis nec solū res ad essentiā spectantes, verùetiā accidentales in mediū adducūt, & minutissimè

prosequūtur, hoc nō est soluere difficultatē. Dionysius in eo argumēto tractādo, considerato illius genere dicendi, longus est. Anacletus in Epistola citata totam refert ordinationem ex scrutinio, vnctione, ieiunio, oratione, manuum impositione; de porrectione instrumentorum mirandū planè silentium. Sed Anacletus dicet aliquis, nullam mentionem instrumentorum fecit, quod ibi loquatur de Episcopo, cui nulla instrumenta porriguntur. esto. At quid dicemus de Clemente Romano, Isidoro de Eccles. offic. cap. 10. & aliis, quorum testimonia non sunt iteranda. Igitur signum est, hanc cerimoniam instrumentorum eo tempore non fuisse in vsu.

Porrò Concilium Carthaginense quartum clarissimè respuit hanc solutionem. Nam in cap. 2. 3. & 4. de Episcopo, Presbytero, & Diacono decernit ordinandos esse manuum impositione, vt etiam tradit Dionysius. In Canone verò quinto, & octauo de Subdiacono ait; » Quia manus impositionem non accipit, patinam de Episcopi » manu accipiat vacuam, & calicem vacuū. Quo modo loquendi distinguit materias, atque manifestè indicat, eos, quibus imponitur manus, non suscipere instrumenta, & contra, quibus porriguntur instrumenta, nō suscipere manus impositionē. Quia, inquit, manus impositionem non accipit, patinam accipiat. quasi dicat, si acciperet manus impositionem, non esset opus patinam accipere. Et similiter respuit solutionem quorundam, qui vt saluent Conciliū Florentinum, quod instrumenta recenset, & veteres Patres, immò sacram Scripturā, quæ impositionem commemorat, aiunt, impositionem fieri, dum Episcopus consecrans exhibet instrumenta. Tunc enim Pontifex manus extendit, & quodammodo eas imponit. At hoc dici non potest. Nam hoc modo etiam minores ordines, quibus exhibentur instrumenta, per impositionem manuum conferri dicerentur. Quod sanè Concilium negat. Hoc tamen verum est, quod Concilium refert morem suæ prouinciæ, non autem damnat vsum aliarum Ecclesiarum.

Igitur respondendum est, vt supra cum sancto Bonauentura, qui locis supracitatis » in resolutionibus ita refert. In ordinibus, » inquit, sacris, quoniam datur ibi nobilis » potestas & excellens, fit manus impositio, » non tantùm instrumenti traditio. Quoniā » manus est organum organorum, in quo » scilicet principalius residet potestas ordi- » nandi. Vnde sic ordinabant in Ecclesia primitiua, vbi nonnisi isti duo ordines ex- « pliciti erant. Hactenus Bonauentura. «

Cui consentit B. Thomas 3. p. q. 84. ar. 4. vbi reddit rationem, cur in sacramento Pœnitentiæ manus impositio non requiratur, vt neque in Baptismo requiritur; in sacramento verò Confirmationis, & Ordinis requiratur. Quia, inquit, impositio « manuum in Sacramentis Ecclesiæ fit ad si- « gnificandum aliquem copiosum gratiæ ef- « fectum, quo illi, quibus manus imponun- « tur, quodammodo per quandam similitu- « dinem continuantur ministris, in quibus « copia gratiæ esse debet. Et ideò manus « impositio fit in sacramento Confirmatio- « nis, in quo confertur plenitudo Spiritus « sancti, & in sacramento Ordinis, in quo « confertur quædam excellentia potestatis « in diuinis mysteriis. Vnde & secundæ ad « Timotheum 1. dicitur, resuscites gratiam « Dei, quæ est in te per impositionem ma- « nuum mearum. Sic B. Thomas. Inde verò « infert, in sacramento Pœnitentiæ, non requiri manuum impositionem, quia nō datur copiosus effectus gratiæ, sed remissio peccatorum. Vt neque in Baptismo; quāuis enim, qui baptizatur, accipiat Spiritum sanctum, non tamen eum accipit cum plenitudine, vt fit in sacramento Confirmationis. Dum igitur vult S. Thomas per impositionem manus conferri plenè Spiritū sanctum, significat eam esse de essentia Sacramenti. Quod etiam probari potest ex iis, quæ disserit in argumento, sed contra, vbi quærit, Vtrum impositio manuum Sacerdotis requiratur ad Sacramentum Pœnitentiæ; Negat. Quia cùm Dominus dixit Petro, Quodcunque solueris, & cæteris Apostolis, quorum remiseritis peccata, nullam mentionem de manus impositione fecit. Ex quibus cōstat, S. Thomam loqui de illa manus impositione, quæ in Sacramentis requiritur ex institutione Christi.

Idem probatur ex obiectione, quam sibi facit S. Thomas de impositione manuū, quæ fiebat super ægros, vt bene haberent. Ad quam respondens, ait, illa manus im- « positio non est sacramentalis, sed ordina- « tur ad miracula perficienda. Vbi similiter « S. Thomas, dum negat illā impositionem esse sacramentalem, & ideò nihil habere commune cum ea, de qua hîc agit, & loquitur, significat hanc alteram Confirmationis, & Ordinis esse sacramentalem.

Docet igitur S. Thomas eo loco, in sacramento Ordinis requiri impositionem manuum ex institutione Christi, qua si-

gnificetur abundans collatio gratiæ, quæ in eo Sacramento confertur propter excellentiam potestatis, quæ traditur.

His planè similia tradit Innocentius IV. in cap. Presbyter de Sacramentis non iterandis, communi quoque consensu receptus. Docet enim tempore Apostolorum formam, qua ordinabantur ministri, fuisse manuum impositionem, nec aliam tunc fuisse formam seruatam (per formam autem modum intelligit, non autem eam, quam Theologi vocant formam, quæ consistit in verbis, vt patet ex ipso Innocentij textu) sed postea fuerunt aliæ formæ institutæ, quæ nisi fuissent decretæ, potuisset Ecclesia ordinare per impositionem manuum his verbis, Sis Presbyter, sis Diaconus, esto Subdiaconus. Sed illius verba more nostro ponamus. De ritu Apostolico inuenitur in Epistola ad Titum, alias Timotheum, quòd manus imponebat ordinandis, & quòd orationem fundebat super eos. Aliam autem formam non inuenimus ab eis seruatam. Vnde credimus, quòd nisi essent formæ postea inuentæ, sufficeret ordinatori dicere, sis sacerdos, vel aliqua æquipollentia verba; sed subsequentibus temporibus formas, quæ seruantur, Ecclesia ordinauit. Sic ille.

Igitur secundum hanc doctrinam, antiquitus sola manus impositio fuit materia horum ordinum, postea explicata fuit per traditionem instrumentorum. Nam quòd implicitè continetur in manus impositione, re ipsa explicatur, & exhibetur, cùm instrumenta traduntur. Quamuis certum tẽpus statuere, quo Romana Ecclesia impositionem manuum per instrumenta extenderit, non modò difficile sit, sed planè ἀδύνατον.

In eo autem tantùm differre videtur manus, ab instrumentis, quòd manus sit materia quædam quasi generica, & vniuersalis, quæ multis inseruiat, quæque in se nobiliori modo contineat omne instrumentum.

Illud posset aliquis obijcere, sine necessitate multiplicari materias.

Sed ad hoc respondendum est. Interdum euenire, vt plura symbola, quæ singula si adhiberentur, satis significare possent aliquid, etiam simul adhibita, habeant rationem vnius integri signi. Quemadmodum in re Sacramentaria species panis, & vini simul sumptæ significant refectionem spiritualem, & tamen solæ species panis in communione laicorum illam sufficienter significant. Eodem modo Coronatio Papæ fit per solam impositionem diadematis, Regum verò, & Imperatoris per impositionem diadematis, traditionem sceptri, & globi aurei. Quibus omnibus simul idem significatur, quòd sola impositione diadematis significatur in coronatione Papæ. Potest igitur contingere, vt plura simul symbola adhibeantur ad significandam vnam rem, quæ si singula adhiberentur, eandem significare possent; & tamen quando simul adhibentur, habent rationem vnius tantùm signi, & vnius materiæ.

De Presbytero.

De Presbytero eædem possunt fieri obiectiones, & eædem adhiberi solutiones. Quia tamen duplex fit impositio manuum in illius ordinatione apud Latinos, vt perspicere valeamus, quænam sit essentialis, quæ non item, in hoc quoque ordine parum immorandum est.

Placet multis, iisque grauissimis Theologis, non sine maxima probabilitate, de duplici materia huius ordinis ita sentire, ac ratiocinari. Presbyteris duæ potestates conferuntur, altera consecrandi Eucharistiam, quæ dicitur potestas in corpus Christi verum, altera absoluendi à peccatis, quam vocant potestatem in corpus Christi mysticum. Propter has duas potestates in initiatione presbyterorum sunt etiam duæ præcipuæ ceremoniæ, & duæ materiæ, porrectio instrumentorum, & impositio manus, quæ sunt essentiales, & quæ possent diuidi, & dari successiuè, quãdo & Christus Dominus tales potestates non eodem tempore dedit Apostolis, sed alteram in vltima cœna, alteram post resurrectionem. Quare impositionem manuum, quæ antecedit porrectionem instrumentorum, putant isti esse accidentariam.

Apud Græcos ista ratiocinatio non valeret, quippe tradunt simul, & semel non successiuè vtramque potestatem. Nam imposita manu dicunt, Diuina gratia creat talem presbyterum, hoc est ad obeundas omnes functiones presbyteri. Neque id absurdum videtur. Nam, vt obseruauimus ex Innocentio Quarto, poterat Ecclesia more antiquo per solam impositionẽ manuum ordinare his verbis, sis presbyter, vel similibus.

Hinc quòd attinet ad Latinos non inficior secundam illam potestatem conferri per impositionem manuum, vt ipsamet verba sonant, quæ dicuntur, quando se-

cundo imponuntur manus. Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur. Verùm nos non tam de illa, quàm de primaria potestate loquimur, qua fit verus ἱερεὺς, & sacrificans, qui ordinatur. Fac enim potestatem in corpus mysticum Christi presbyterum non accipere, an propterea non erit verus sacerdos, quamuis non habeat plenam illam ac duplicatam potestatem? Concilia quoque ac Patres cùm sanciunt, seu potiùs referunt, presbyterum manuum impositione consecrandum, non tam ad secundam, quàm ad primam potestatem respiciunt, quàm per manuum impositionem ordinandus accipere debeat. Quare Ambrosius, seu quicumque auctor in capite 4. prioris ad Timotheū, Manus, inquit, impositionis verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatem, reste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre. Nota verba citati auctoris, quòd manus impositio inseruiat potestati accipiendæ in verum corpus Christi.

Igitur in ordinatione Latini presbyteri quoad primariam potestatem, si deesset manus impositio, & porrigerentur sola sacra vasa cum materia panis, & vini, diceremus secundum superius datas solutiones, Romanam Ecclesiam vsurpasse illa instrumenta, tanquam sufficientissimum symbolum significatiuum illius potestatis, vel antiquam manus impositionem commutatam fuisse ab Ecclesia in instrumenta; nunc cùm ea non desideretur, profectò assignanda est quasi dilatata vna cum instrumentis, tanquam vera materia. Præsertim cùm in Pontificali Romano ante instrumentorum exhibitionem non tantùm Pontifex imponat simul vtraque manum super caput cuius libet ordinandi, sed etiam idem faciant post eum omnes sacerdotes, qui adsunt, quasi ad locum Pauli respicientes primæ ad Timotheum " 4. Noli negligere gratiam, quæ data est ti" bi cum impositione manuum presbyterij.

Quamuis locus Apostoli de Episcopo intelligatur. Idem mandat faciendum Con" cilium 4. Carthaginense cap. 3. Presbyter " cùm ordinatur, Episcopo eum benedi" cente, & manum super caput eius teneute, " etiam omnes presbyteri, qui præsentes " sunt, manus suas iuxta manum Episcopi " super caput illius teneant. & cap. 4. Dia" conus cùm ordinatur solus Episcopus, ma" num super caput illius ponat. Et reddit " rationem. Quia, inquit, non ad sacerdotium, sed ad ministeriū consecratur. Quia " videlicet quando ad sacerdotium ordinatur, non solus Episcopus, sed etiam presbyteri manum imponunt. Quamuis manus impositio presbyterorum non sit essentialis, neque eam adhibeant Græci. Igitur videtur prima manus impositio pertinere ad essentiam Sacramenti. Præsertim cùm & impositio in Diacono, quæ comparatur cum hac prima impositione presbyteri, & vna commemoratur, sit essentialis; quandoquidem per eam impertitur Diacono Spiritus sanctus. Et certè in his Canonibus Concilium noluit ceremoniam accidentariam declarare, ac iubere. Quòd etiam planius facit, cùm in subsequenti Canone quinto sic decernit. Subdiaconus, quia manus impositionem non accipit, patinam accipiat. Sed patina in subdiaconatu est materia essentialis, ergo, si rectè debeat fieri comparatio, manus impositio in aliis ordinibus erit essentialis. At huiusmodi manus impositio Pontificis & Presbyterorum antecedit porrectionem instrumentorum, atque ad primariam potestatem sacerdotis pertinet. Igitur in Pontificali Romano non solùm impositio manus, quæ sequitur collatos ordines, sed etiam quæ antecedit, de essentia esse videtur.

Confirmatur, nam Concilium Tridentinum, non dissimiliter loquitur sess. 14. cap. 3. vbi agit de legitimo ministro extremæ Vnctionis. Docet enim ex verbis Iacobi Apostoli ministros esse presbyteros. Quo nomine, inquit Concilium, eo loco " non ætate seniores, aut primores in popu" lo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, " aut Sacerdotes ab ipsis ritè ordinati per " impositionem manuum presbyterij. "

Nota postremam vocē presbyterij, quę idem valet, quòd sacerdotij. Nam vel ea significat manuum impositionem presbyterorum, & hoc modo videntur intellexisse Patres Africani locum Pauli, qui præter impositionem manus Episcopi, requirunt etiam impositionem presbyterorum, vt etiam habet Pontificale Romanum. Vel presbyterij, hoc est, quæ presbytero conuenit ad hoc, vt fiat sacerdos. Si primū sensum habeat, impositio prima intelligitur, quippe tunc temporis presbyteri vna cum Episcopo manus imponūt ordinandis. Si secundum, ergo sacerdos, quà sacerdos est, fit per manus impositionem, & similiter prima intelligitur. Cæterùm; vt verum fatear, hoc notandum non est solidum, quòd locus Apostoli de

Epiſtolis intelligatur. Quippe ad Timotheum Epiſcopum ſcribens Paulus ait, noli negligere gratiam, quæ data eſt tibi cum impoſitione manuum presbyterij. Nõ autem presbyteri conſecrabant Epiſcopum, ſed ipſi Epiſcopi olim appellabantur presbyteri, immò & Diaconi, vt egregiè obſeruat more ſuo Chryſoſtomus ſermone primo in Epiſtolam ad Philip. qui ponderat illa verba ad Timotheum: τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. Miniſterium tuum imple. Et illa alia ad Titum, reliqui te Cretæ, vt conſtituas per ciuitates presbyteros, ſi quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir. Et ſtatim infert, oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe. &c. Vnde ſenſus illorum verborum actiuè ſumptus, eſt, noli negligere gratiam, quæ data eſt tibi cum impoſitione manuum Epiſcoporum. Hoc tamen notandum ex vſu Eccleſiæ Africanæ, & etiam Pontificalis Romani appoſui ad probandum primam impoſitionem eſſe neceſſariam.

Contra verò, vt apud Latinos prima manus impoſitio eſſentialis non exiſtimetur, hæc probant.

Primò quia ſine forma Sacramenti peragitur. Ratio autem ægrè reddi poteſt, ſi prima manus impoſitio eſt materia, cùr in ipſa non proferatur forma, vel quando profertur forma, cur etiam non imponatur manus, vt fit apud Græcos, cùm vtraque ſimul commodè fieri poſſint.

Deinde per conſequens, quia ſine neceſſitate multiplicatur materia. Nam hic loquimur de poteſtate accipienda in verũ corpus Chriſti, cui vna materia ſufficere videtur. Et quamuis in Diaconatu apud Latinos pariter ſint duæ materiæ, impoſitio manus, cùm dicitur, Accipe Spiritum ſanctum, & porrectio inſtrumentorum, cùm exhibetur Euangelium, tamen ſunt etiam duæ formæ. Quod totum fit ad illius ordinis munera clariùs ſignificanda. At verò in prima impoſitione manuum Presbyteri nulla enunciatur forma.

Præterea ſi prima impoſitio manus eſſet apud Latinos materia Sacramenti, qui ordinantur, eſſent quodam modo ſacris initiati propter exhibitam materiam, & non initiati propter defectũ formæ, quod ſtare minimè poteſt.

Ad hæc in omnibus aliis Sacramentis vnà cum materia coniungitur forma, & abſoluitur Sacramentum, vt patet per ſingula diſcurrentibus. Quæ igitur iſta prærogatiua, vt in hoc Sacramento, cùm commodè vtraque ſimul fieri poſſint, materiam vagam antecedere dicamus?

Poſtremò ex Pontificali Romano clariſſimè conſtat, eam non eſſe materiam, quippe ante illa verba, Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium, paſſim vocantur ordinandi, poſt illa verba, vbi ſeſe offert occaſio eos nominandi, ſemper appellantur ordinati. Quamobrem impoſitio illa manus apud Latinos eſt quædam benedictio, & cærimonia, qua indicant ſe offerre illos Deo, cultuique diuino dicare. Vnde Pontifex conſecrans in oratione, quæ ſequitur primam manuum impoſitionem, vt quos, inquit, tuæ pietatis aſpectibus offerimus conſecrandos, perpetua muneris tui largitate proſequaris. Et in alia oratione, quæ antecedit porrectionem inſtrumentorum, & formam Sacramenti. Tu Domine, inquit, ſuper hos famulos tuos, quos Presbyterij honore dedicamus, munus tuæ benedictionis infunde.

Sed quid dicemus ad teſtimonia in cõtrarium allata? Ego exiſtimo cum S. Bonauentura in primitiua Eccleſia per ſolam manuum impoſitionem hierarchicos ordines collatos fuiſſe, ac per conſequens in impoſitione manuum prolatam quoque formam fuiſſe. Et quidem de Orientali Eccleſia, certo certius eſt, vt conſtat ex Dionyſio; de Africana item Eccleſia non eſt dubitandum, quin ita fecerit. Nã Concilium quartum Carthaginenſe cæteris ordinibus aſſignat inſtrumenta, quia non habent impoſitionem manus, hierarchicis ſolam impoſitionem manuum. Cùm igitur in hierarchicis nulla alia ſupereſſet materia, neceſſe eſt dicere tunc temporis enunciatam quoque formã fuiſſe. Neque enim forma ſeparatur ab omni materia, vel in aliud tempus differtur. Quare Auguſtinus dicit, Deum exaudire deprecantem, quãuis peccatorem ſuper capita eorum, quibus manus imponitur, quia nimirũ quando imponebantur manus, etiam formæ verba proferebãtur. Modo verò apud Latinos prima impoſitio manus non deſiit eſſe materia, ſed coniungitur vna cum inſtrumentis, & pro vna materia reputatur, ac tandem Sacramentum abſoluitur, quãdo cum inſtrumentis forma enunciatur. Quandoquidem enim Eccleſia iuxta doctrinam Bonauenturæ dilatauit materiam, reſeruauit etiam verba, cùm poſtremò præbentur inſtrumenta. Quibus traditis, meritò dicit, accipe poteſtatem offerendi ſacrificium. Quæ alioquin verba, ſi non explicaſſet materiam, in ipſa impoſitione manuum protuliſſet.

Dices, ergo manus impositio per instrumenta dilatata quodammodo spectat ad materiam, & vna cum instrumentis accipitur pro vna materia.

Respondeo S. Bonauentura sic censet locis citatis. In ordinibus, inquit, sacris (per sacros, Hierarchicos intelligit) quoniam datur ibi nobilis potestas & excellens, fit manus impositio, non tantùm instrumenti traditio, quoniā manus est organum organorū, in quo scilicet principalius residet potestas ordinādi. Vnde sic ordinabant in Ecclesia primitiua. Intelligit autem S. Bonauentura non solùm posteriorem impositionem, sed etiam priorem, si quidem eam comparat cum instrumentis, & insuper ait, propterea fieri manus impositionem, quia datur nobilis potestas, & excellens. Sed potestas in verum corpus Christi est omnium nobilissima, quæ etiā est ratio S. Thomæ 3.p. loco supra citato, vt ibi notauimus.

Neque argumenta in contrarium allata tanti sunt, vt primam impositionem manus non esse de essentia fateri cogamur.

Ad primum iam responsum est. Cùm enim Ecclesia dilatauerit materiam, & eam magis expresserit per instrumenta reseruauit etiam formam, quando vltimò præbet instrumenta.

Ad secundum de multiplicatione materiæ iam respondimus supra, vbi de materia Diaconi egimus.

Ad tertium concedendum est totum. Quippe imposita manu non sunt perfectè presbyteri, sed inchoatiuè, adhibitis verò instrumentis, & forma enunciata fiunt perfectè, & statim presbyteri.

Ad quartum, hic etiam coniungitur forma cum materia, hoc est cum instrumentis, & cum impositione manuum, quæ ad instrumenta refertur, per quæ scilicet magis ea explicatur, & exprimitur. Adde quòd moraliter loquendo, non est tanta mora temporis, vt non possit prima impositio referri ad illud instans, quo enunciatur forma Immò in Sacramento pœnitentiæ, Confessarij aliquando audita confessione procrastinant absolutionem in aliū diem, & contrà satisfactio, quæ est pars materiæ Sacramenti pœnitentiæ, longè post subsequitur formam. Non ergo ἀκριβολογία mathematica in his requirenda est, cùm non sit res physica, sed moralis. Excipio tamen nonnulla Sacramēta, quorum natura hoc non patitur.

Ad postremum, non nego illa cerimonia ordinandos consecrari Deo, vt argumentum concludit; sed etiam eandem illis pro materia inseruire assero. Neque hoc mirum alicui videri debet. Vt enim aliquando diuinæ scripturæ verba varios admittunt sensus literales, ita etiam vna res sacra, & cerimonia diuersos fines respicere potest.

Explicatur mens Concilij Florentini, quòd quidam recentiores Latinorum perperam contra Græcos adducunt.

Capvt V.

Qvoniam recentiores quidam Latinorum ita vrgent Concilium Florentinum, vt omnino velint Græcos eodem planè modo, atque faciunt Latini, debere sua Sacramenta administrare, hoc est, iisdem formalibus verbis, & materiis, & per consequens sacramentum Ordinis per contactum instrumentorum necessariò esse celebrandum affirmant, quod cùm non videant fieri apud Græcos, negāt eos habere Sacerdotium; idcirco quid existimandum, & sentiendum sit de illo decreto Pontificis candidè, & circumspectè, quod sentio, dicam.

Primùm dico, cùm fieret vnio Armeniorum, Græcos non fuisse præsentes Cōcilio. Probatur manifestissima, & euidentissima ratione. Nam post subscriptiones Concilij Florentini, & concordiam iam transactam, summus Pontifex proposuerat Græcis quasdam quæstiones, inter cæteras, cur matrimonia dirimi paterentur cum facultate nouas contrahendi nuptias, cùm Dominus noster præceperit eos disiungendos non esse, quos Deus coniunxerit. Præsul verò Mitilinensis, inquit Concilium, omnes legitimè, & secundum Canones dissoluit, vltimis duabus exceptis, nempe quæstione hac de matrimonio dimittendo, & altera de eligendo eo tempore Patriarcha extra Constantinopolim, mortuo Florentię Iosepho. In quibus cùm summo Pontifici neutiquam satisfecisset, summus Pontifex Imperatorem rogauerat, vt ad se viros doctos mitteret. Verùm imperator nolens de talibus quæstionibus agere, indoctiores misit, & ita nihil factum est. At in hoc decreto, dū de septimo sacramento Matrimonij Latini agunt, hoc dogma stabiliunt, scilicet quamuis ex causa fornicationis liceat tori separationē facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas esse. Non igitur hic fuit con-

sensus Græcorum, & per consequens non interfuerunt Concilio, dum vnio fieret Armeniorum. Græci enim iam defessi, & vix, veritate tamen adducti, vt id facerent, quòd præstiterunt, ad illas duas quæstiones à Pontifice illis propositas superficietenus responderunt, neque eas tractare voluerunt, cùm dicerent, quamuis essent iustissimæ vt tractarentur, non tamen esse præsentis temporis. Quare de illa instructione Armeniorum parum curæ illis fuit aliquid, vel minimum scire, ideoque non extat Græcè, cùm tamen multæ aliæ res, & colloquia minoris momenti diligentissimè enarrentur. Hoc ideò dixi, & monui, non vt potestati Pontificis vel minimum detraham, absit. Verùm quia multi, qui solùm decretum legunt, ita soleot argumentari. Non reclamarunt Græci ergo ita tenent, & ita sentiunt. Hoc apud illos nullum esset argumentum, & vsus Ecclesiæ Græcæ, oppositum nos docet. Cùm ipsa perperam quidem, sed tamen ex causa fornicationis matrimonia dirimat cum facultate noua contrahendi. Id verò totum, quod diximus, paret etiam ex diebus datæ. Decretum enim Eugenij pro Græcis datum est pridie nonas Iulij pro Armeniis decimo calendas Decembris. Quo tempore omnes Græcos decessisse certissimum est, cùm & imminentia mala patriæ, vt quàm primum discederent, eos vehementer vrgerent.

Secundò dico; Non propterea dicendum est; quòd quidam aliquando suspicati sunt, illam constitutionem Eugenij non esse editam nomine totius Concilij. Vt enim pię, æternæq; memoriæ vir, Iulius Antonius Sanctorius S. R. E. Cardinalis Amplissimus Sanctæ Seuerinæ nuncupatus, nostri in Vrbe Collegij amantissimus, ac vigilantissimus protector (qua erat in omnes pietate, exactissimaque, ac laboriosissima in rebus indagandis præsertim ad cultum diuinum spectantibus diligentia) in familiari sermone monuit, hæc sententia non est tuta, sed hæresim sapere videtur. Quamuis enim Græci in toto illo Concilio fuerint pars Concilij, illisque non præsentibus aliqua pars defuerit; tamen quia ipsis consentientibus vnio Armeniorum subsequuta est (quippe Græcis placebat Armenios à Latinis instruendos esse, vt intelligere licet ex colloquio Armeniorũ priuatim habito cum Imperatore) & Concilium censetur vnum, & integrum ex continuatione, præsertim quãdo supersederit, & non abierit caput summus Pontifex cum quibusdam nobilissimis membris; Propterea omni asseueratione affirmo, nomine totius Concilij decretum illud editum esse. Probatur quia summus Pontifex in illo decreto ita videtur Concilium intellexisse, tanquam totum, generale, vniuersale, & œcumenicum. Si quidem ait. Quis non vehementer admiretur vno eodemque tam breui tempore duo sic præclara, & tot sæculis desiderata opera (Græcorum scilicet coniunctionem cum Romana Ecclesia, & Armeniorum) in hoc sacro Concilio fuisse tam feliciter consummata? Et post pauca laudat Armenios, quòd alacriter ad Concilium venerint. Vt primũ enim à nobis accersiti sunt, tanquam Ecclesiasticæ auidi vnitatis spectabiles, deuotos, & doctos oratores suos cum sufficienti mandato, de suscipiendo scilicet quicquid Spiritus sanctus hanc sãctam Synodum illustrauerit, ex remotissimis regionibus per multos labores, marisque pericula ad nos, & hoc sacrum Concilium destinarunt. Et non longè post. Multis itaque adhibitis disputationibus, collocutionibus, & tractatibus post que non mediocrem testimoniorũ inspectionẽ, quæ ex sanctis Ecclesiæ Patribus, & Doctoribus deducta sunt, & earũ, de quibus agebatur, rerum discussionem, tandem expedire iudicauimus, ne vlla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenios hæsitatio esse valeat, atque idem per omnia sapiant cum sede Apostolica, vnioque ipsa stabilis, & perpetua sine vllo scrupulo perseueret, vt sub quodam breui compendio orthodoxę fidei veritatem, quam super præmissis Romana profitetur Ecclesia, per hoc decretum, sacro hoc approbãte Florentino Cõcilio, ipsis oratoribus ad hoc etiam consentientibus traderemus.

Vbi tria sunt in his verbis obseruanda, & perpendenda. Primum Decretum dicere instructionem illam dari Armeniis post magnam disputationem Patrum; secundum, dari Compendium orthodoxæ fidei, quàm in his rebus Romana Ecclesia profitetur: Tertium dari huiusmodi compendiũ sacro approbãte Florẽtino Concilio. Præterea septimo loco eis tradũt vnionẽ Græcorũ his verbis. Septimo, Decretũ vnionis cum Græcis consummatæ iam pridem in hoc sacro œcumenico Florentino Concilio promulgatum. Ergo pro vno, eodemque Concilio œcumenico Græcorum, & Armeniorum habuit Pontifex. In eo tamen, quod dicit, vnionis cum Græcis consummatæ iam pridem, confirmat

primum nostrum dictum, nimirum non interfuisse postea Græcos. Et paulò pòst.
» His omnibus explicatis prædicti Armeniorum oratores nomine suo, & sui Patriarchæ, & omnium Armeniorum hoc saluberrimum synodale Decretum, cum omnibus suis capitulis &c. suscipiunt, & amplectuntur. Et tandem in fine. Datum Florentiæ in publica sessione synodali solemniter in Ecclesia Maiori celebrata. Interfuerunt itaque in eo Concilio summus Pontifex, Latinorum præcipui (multi enim antea ex ipsis etiamdiscesserant, vt apparet ex annotatione statim post subscriptiones.) Aderant etiam ipsi Armenij, & si qui Græci interesse voluissent, liberum erat. Meritò ergo Concilium vniuersale, œcumenicum, totum, perfectum, integrum, & absolutum censetur.

Tertiò dico, mentē Pontificis, & Concilij non eam fuisse, vt eo decreto instruerentur etiam Græci, & in eo includerentur, sed solùm Armenij. Probatur hoc quasi duplici ratione, tum quia in illo decreto præcipitur Armeniis, vt sanctum symbolum, sicut apud Latinos mos est, ita apud Armenios cum illa additione, seu explicatione (filioque) per omnes Armeniorum Ecclesias intra Missarum solemnia singulis saltem Dominicis diebus, & maioribus festiuitatibus decantent, vel legāt. Cum tamen Græcis, vt sine illa particula recitent concessum fuerit. Tum etiā quia in tradenda doctrina de Sacramentis Cōcilium clarissimè indicat Græcos ne, an
» Armenios instruat. Siquidem ait, Ecclesiasticorum sacramentorum veritatem pro ipsorum Armeniorum tam præsentium, quàm futurorum faciliori doctrina sub hac breuissima redigimus formula.

Quartò dico, doctrinam illam, quæ in Decreto continetur à tali Concilio editam vniuersali, & etiam ex consensu Græcorum, vt diximus; Hanc inquam, doctrinam, vt talem esse veram, & Catholicam, vtque talem cuilibet Catholico Latino, vel Græco tenendam esse, tuendam, atque defendendam.

Neque obstat quod Græci eo tempore, cæteroquin cum Romana Ecclesia coniuncti, noluerint quæstionem de matrimonio tractare. In hoc enim non laudantur. Cùm enim res tanta esset, tenebantur vel ipsi Græci proponere, & Concilij definitionem expectare. Nunc cùm & ipse Pontifex benignissimè pro munere suo illam proposuerit, & eos rogauerit, vt canonicè, ac synodicè definiretur, illi verò prorsus neglexerint, quis audebit hoc factum Pontificis, immò & Concilij non benefactum asserere?

At dices, si ita est, ergo tenentur modò Græci in ordinatione tradere instrumenta, tanquam materiam iuxta hoc decretum, quod tamen à principio negabas. Rursus, tenentur formas sacramentorum, quas assignat decretum, adhibere.

Respondeo, in primis Græcos teneri bene sentire de toto illo decreto tanquam synodico. Deinde dico, teneri etiam in sacramentis nihil essentiale prætermittere. Ad difficultatem verò propositām respondeo, formas Græcas, & materias idem valere, quod & Latinæ. Et quidem singillatim de aliis formis, & materiis partim egimus, partim agemus vbetius in propriis locis, vbi ratio argumenti hoc poposcerit. In præsenti verò assero, primam manus impositionem apud Latinos esse materiam essentialem, vt & apud Græcos, sed apud Latinos vnà cum instrumentis magis explicitam, & dilatatam, quam dilatationem profectò Græci non damnant, neque enim vnquam cum Latinis de hac re conquesti sunt, eam tamen non adhibent. Non enim necesse est, si non est talis mos apud illos, vt eam adhibeant; sed satis est, si eam non damnent in aliis, sed per solam manus impositionem totum adimpleant. Et hoc est illud, quod affirmauimus in tertio dicto, eos non includi in eo decreto, scilicet vt pari modo, iisdemque cermoniis administrent sua Sacramenta.

Hæc itaque dicimus ad defendendum vsum Græcorum. Nam videtur nimis durum asserere, Græcos debere iterum ordinari. Hac enim ratione nunquam fuisset sacerdotium apud Græcos. Et tamen Græci de hac re nunquam à Latinis accusati sunt. Immò verò praxis Ecclesiæ hoc idem nos docet. Non enim Ecclesia Romana Presbyteros Græcos ad concordiam, & vnitatem fidei conuersos iterum ordinat, vel aliquid tanquam omissum supplendum censet.

Quo vel vno maximè ducor argumento, vt in superiori capite recensitam pro Græcis opinionem veram iudicem, & ritum Ecclesiæ Græcæ vetustissimum sanè, & augustissimum, quippe à viris sanctitate præditis obseruatum, nulla ratione improbem.

Videmus tempore Clementis VIII. Pont. Max. Russorum Antistites ad vnionem Ecclesiam properasse, in eoque negocio non parum elaborauimus. Nec tamen

men de illorum ordinatione, vt minùs A vera, & legitima, vel minimam suspicionem quisquam habuit. Certè doctissimus Bessarion, & Isidorus Metropolitanus Chiouiensis, ac totius Russiæ, ambo dignissimi Cardinales non iterum à Latinis initiati sunt sacris, cùm tamen horum vterque quid illo decreto pro instruendis Armeniis statutum, ac definitum esset, optimè sciret. Immò verò totus cœtus Orientalium Patrum in Concilio Florentino iterum ordinandus fuisset.

Neque rituale, seu Pontificale Græcorum ab eo tempore immutatum esse, facilè intelligi potest, si quis libros antiquissimos consulat manuscriptos, qui eundem B prorsus modum præscribunt ordinandis, quem hodie ad vnguem seruat Græcorum Ecclesia, atque inter illos Euchologium Patriarchale, quod in ipsomet Concilio Florentino Georgius Vari Cretensis Presbyter Græcus donauit Iuliano Presbytero Cardinali tituli sanctæ Sabinæ, vt in eius caloe manu ipsiusmet Cardinalis notatum est, & modo asseruatur in Monasterio Cryptæ Ferratæ.

Quin Eugenius Pontifex in Concilio Florentino iam transacta Concordia, de rebus minutissimis ad ritus, & cerimonias Græcorum circa sacramenta pertinentibus, cùm multas quæstiones Græcis pro- C posuisset, quod differre à Latinis viderentur, hanc, quæ sine dubio maximi momenti est, nec attigit quidem.

Neque potuit à Latinis ignorari, qui diligentissimè omnia Græcorum cerimonialia inspexissent, & rationes singulorum inuestigarent, & à Græcis perquirerent. Signum igitur est, censuisse Pontificem, ac totum Concilium Latinorum, Græcos ritè ordinare, neque esse cur quicquam ea de re in controuersiam vocaretur. Atque in hunc modum de tota hac re pro Latinis, Græcisque differuimus.

Quæ nostra, si vera est, sententia (cur autem non sit vera non video) mihi vi- D detur eximere omnem scrupulum. Alioquin non video, quomodo possint saluari Latina cum Græcis, & Græca cum Latinis, de quibus nulla vnquam vel minima extitit controuersia. Nam neque Romana Ecclesia vnquam de Græcis Sacerdotibus dubitauit, neque Græca de Latinis.

Diluuntur argumenta Dominici Soti, qui opinatur manus impositionem non esse materiam essentialem.

CAPVT VI.

ANTEQVAM finem imponam huic argumento de materia, vt firmiora maneant, quæ in prima propositione hactenus disputata sunt, obiectiones Dominici à Soto soluendæ sunt. Is enim in 4. d. 24. q. 1. a. 5. & quidam alij existimant manuũ impositionem esse accidentariam, & solam porrectionem instrumentorum ad essentiam pertinere. Quæ sententia nonnullis argumentis confirmari solet.

Primum argumentum desumitur ex Concilio Florentino. Verùm illud soluimus. Nam Concilium refert se ad Pontificale Romanum, vbi manus impositio est materia essentialis.

Secundum argumentum nititur auctoritate summorum Pontificum. Gregorius Nonus cap. Presbyter de Sacramentis non iterandis, docet, manuum impositionem esse ritum ab Apostolis introductum. Non igitur sacramento essentialis. Et de quodam ordinato sine manuum impositione nihil iterandum esse ait, sed post tres menses supplendum quod defuerat. Tum ad hunc modum argumentantur, si essentialis, sequeretur vel oportere post tres menses repetere formam ordinationis, & imponere manus. At ibi clarè definit, nihil iterandum forma prolata sine impositione. Vel non reperere formam, sed solùm imponere manus. At hoc non potest esse. Etenim Sacramenta non possunt fieri, nisi quando materia, & forma simul sunt; vel saltem moraliter loquendo non longè antea separantur. Igitur inditium est, eam non esse essentialem.

Id verò adhuc confirmari posset. Nam in Canone cùm dicitur, nihil iterandum, sed supplendum, quod defuit, semper intelligitur res accidentaria, quæ suppleri debeat. Siquidem Innocentius Tertius de sacra Vnctione dicit, si Episcopus sine Vnctione balsami consecratus fuerit, nihil iterandum. At constat Vnctionem hanc esse accidentariam, tum Canone Pastoralis de sacramentis non iterandis, docet, si quis Chrismatus cum oleo sine balsamo fuerit, supplendum esse quod deest. Tum ibidem ait, in Diacono sine manuũ impositione ordinato, nihil iterandum, sed

supplendum. Cùm ergo idem iudicium faciat de oleo sine balsamo, & de impositione, quemadmodum illud est accidentale, ita hæc non erit essentialis.

Tertium argumentum ductum est ex Pontificali Romano, vbi Episcopus quando tradit ordinando instrumenta dicit, accipe potestatem offerendi sacrificium; túc enim fit Sacerdos, alioquin si tunc non acciperet characterem, mendax esset forma concessionis potestatis, sed tunc non imponuntur manus. Ergo manus impositio, quæ antecedit, vel postea accedit, ad essentiam sacramenti minimè spectat. Immò ante hanc postremam manuum impositionem Sacerdos, vt habetur in rubricis Pontificalis, cùm iam sit ordinatus, peragit sacrificium cum Episcopo, simulque cum eo consecrat.

Quartum argumentum petitur ex factis Christi, Dominus enim ordinauit tradendo instrumenta. Siquidem facti sunt Sacerdotes Apostoli in vltima cœna, cùm tradidit eis Dominus panem viuum, & calicem, vt habet Concilium Tridentinū Sess. 22. cap. 1. Ergo & nunc Sacerdotes fiunt, cùm dantur eis instrumenta cum potestate consecrandi, perinde enim est dicere, Hoc facite in meam commemorationem, quod audierunt Apostoli in vltima cœna, ac dicere, Sacrificate, accipite potestatem faciendi, quæ ego facio, & offerendi sacrificium, quòd modò audiunt Sacerdotes in exhibitione ordinis.

Ad extremum adducunt, materiam sacramentorum esse propriam sacramenti, vt determinatè significet effectū proprium sacramenti, sed impositionem manuum, aiunt, esse ceremoniam huic sacramento communem cum multis. Ananias Act. 9. Paulum baptizaturus imposuit manus. Apostoli Act. 8. & 19. per impositionem manuum dabant Spiritum sanctum, hoc est, confirmabant. Eadem inseruit reconciliandis hæreticis, & pœnitentibus, vt constat ex multis Conciliis, & Patribus.

Si quis autem ab his quærat, cur manuum impositio sola exprimitur in Scriptura, si non est essentialis?

Respondent, quia nimirum requiritur, sed non est de essentia, & à simili hoc idem probant. Etenim, inquiunt, confirmatio etiam conferebatur per manuum impositionem, cùm tamen hodie impositio in eo sacramento non spectet ad essentiam. In Cōcilio enim Florentino dicitur, in Chrismate loco impositionis manuum, successisse vnguentum. Non igitur licet arguere esse de essentia, quia in Scriptura exprimatur.

Verumtamen hanc solutionem, simul etiam & sententiam quoad hanc partem de impositione manuum, quod sit accidentaria, viris sanè in doctrina veterum Patrum versatis, præsertim etiam post Concilium Tridentinum, credo equidem minimè probatum iri. Neque defendi posse, facilè ex his, quæ diximus in prima propositione, cuilibet constare potest.

Deinde quis credat, scripturam omissis essentialibus semper nominasse ritum accidentalem, cùm vix etiam res essentiales integrè tradat? Immò si hoc demus, possent hæretici reiicere materias omnium reliquorum sacramentorum. Dicerent enim requiri aquam in Baptismate, vinum in Eucharistia, oleum in Confirmatione, sed non esse de essentia.

Obiectio itaque de Confirmatione nulla est. Nam, vt multi existimant, impositio manus in illo sacramento est, & fuit semper in Ecclesia de essentia. Quia per impositionem manuum Apostoli Chrismate confirmabant, & modò per illam signant Chrismate frontes fidelium. Concilium autem Florentinum asserit loco manuum impositionis dari in Ecclesia Confirmationem. Et Innocentius III. cap. cùm venisset, extra. de sacra Vnctione, dicit, per frontis Chrismationem designari manus impositionem Apostolorum, quæ alio nomine dicitur Confirmatio. Non quòd Apostoli non eodem modo vnxerint, sed quoad modum loquēdi: Quòd enim Scriptura vocat manus impositionem Act. 8. & 19. modò appellat Ecclesia Confirmationē. Neque enim Concilium, & Innocentius aiunt, Chrisma successisse impositioni manuum, sed Chrismationem frontis, seu, quod idem est, sacramentum Confirmationis designare, ac indicare illud quod Scriptura vocat, manum impositionem. Quòd tamen sacramentum administrasse Apostolos satis constat ex scriptis veterum Patrum. Vel etiam dicere possumus, Patres sic locutos fuisse, quod in primordiis Ecclesiæ Apostoli fortassis solam manus impositionem ex dispensatione diuina loco materię adhibuerint. Cùm enim visibiliter Spiritus sanctus descēderet, vnctione corporali non fuit opus. Et notandum quòd de solis Apostolis legimus, eos visibiliter per hoc sacramentū impertiuisse fidelibus Spiritū sanctum, non autem de aliis Episcopis; iidē tamen Apostoli postea Ecclesiastica Hierarchia melius disposita,

vnguento sacro vsi sunt, vt constat ex discipulo Pauli Dionysio Areopagita, qui quale vnguentum in hoc mysterio adhibendum sit, accuratissimè describit, & certum est eum tradere, quæ à sacris Apostolis acceperat, vt ipsemet non vno in loco testatur. Non itaque mutata est materia Confirmationis, vt ex similitudine idem dicere valeamus, factum esse in ordinatione. Adde quod in ordinatione nonquam datus est ordinariè Spiritus sanctus visibiliter, vt, quasi illud desierit fieri, propterea dicere debeamus mutatam esse materiam.

Nec firma est altera solutio, quam auctores oppositæ sententiæ afferunt. Aiunt enim Patres nominare impositionem, non quòd sit de essentia, sed quia est quædam cerimonia accidentalis notissima. Nomina verò sumi aliquando ab aliquo accidenti, quod omnibus pateat, & sit manifestum.

At hæc nihil eos iuuant. Cur enim hæc cerimonia est notissima potest dici Primò, quia sit principalis, & essentialis. Secundò, quia hæc vsurpatur ab omnibus, cæteræ non item. Et si ita est, habemus intentum. Siquidem cerimonia essentialis, debet esse communis toti Ecclesiæ. Tertiò, quia maximè omnium sub sensum cadit. Contrà, cur sensibilior, quàm vox & porrectio Sacerdotum, vel traditio instrumentorũ. Quin potiùs quidam propterea manuum impositionem negarunt esse materiam, quòd cùm sit actio transiens, rem subsistentem, & sensibilem, vt sunt instrumenta, & materia multorum sacramentorum, minus viderent. Quartò, quia maximè propria, sed non, quia nihil communius hac cerimonia, vt ipsamet opposita sententia in vltimo argumento contendit. Quintò, quia Apostoli per diuinam dispensationem hac cerimonia ordinarunt, inde factum est, vt re mutata idem nomen manserit, vt apparet in Chrismate, quod aliqui Patres vocant impositionem manuum. Sed non valet. Nam id quidem esset aliquid, & quoquo modo satisfaceret, si nulla manus impositio in ordinibus reperiretur. Nunc cùm & Græci in omnibus ordinibus, & Latini in præcipuis eam diligenter seruent, & adhibeant, quomodo verum erit, mutatam esse, ita vt ipsa defierit? Nam quòd afferunt de Confirmatione, id nos paulò antè dissoluimus. Tandem ipsi non aduertunt vltro se concedere, quod minimè volunt. Si enim tempore Apostolorum valida erat huiusmodi materia, cur modò adhibita nullius erit valoris? Illud etiam quærendum, quisnam ipsis diuinitus patefecerit, Apostolos per diuinam dispensationem impositione manuum extraordinariè, ac non potius ordinariè ordinasse?

Concludamus itaque ac dicamus, impositionem manuum ad essentiam sacramenti spectare, cùm Concilium Tridentinum, antiqua Concilia, & veteres Patres hoc significent.

Restat vt ad argumenta in contrarium allata respondeamus, quorum tamen primum iam solutum est.

Ad secundum igitur quidam respondent, non eum esse sensum Gregorij, Apostolos introduxisse talem ritum, sed illos primos cœpisse vsurpare talem cerimoniam in ordinationibus. Et ad instantiam dicunt, Gregorium non intelligere primam impositionem manuum, sed secundam, voluisse autem indicare, eas cerimonias posse diuidi, & dari diuerso tempore, & esse efficaces quocunque tempore dentur. Ita tamen vt non peruertatur ordo. Priùs enim confertur potestas in verum corpus Christi, deinde in mysticum. Quæ sanè potestas siue conferatur immediatè post primam, siue longo tempore post, valebit. Proinde prima impositio, & porrectio instrumentorum non est iteranda tanquam validè facta. Secunda impositio, de qua loquitur Pontifex, est supplenda, quia omissa.

Hanc verò posteriorem impositionem essentialem esse, inde quoque probari potest, quòd Episcopus consecrans dicat, Accipe Spiritum sanctum, at Spiritus sanctus in sacramentis non confertur mediante cerimonia, quæ non sit essentialis.

Hæc solutio quoad illam partem, vbi aiunt, Gregorium de secunda impositione manuum loqui, non videtur ad mentem Pontificis. Non enim textus Gregorij hãc expositionem admittit. Quippe in calce illius epistolæ habet, suspensio manuum debet fieri, cùm oratio super caput effunditur ordinandi. At hoc fit in prima impositione, non in secunda, vt constat ex Pontificali Romano. Quare Gregorius Nonus ait, impositionem manuum omissam supplendam esse, ita tamen vt postquam impositæ fuerint manus, & cœperit Episcopus consecrans recitare orationem, tam ipse quàm cæteri Presbyteri, qui adsunt, non amplius imponant manus, sed eas suspendant, & expansas habeãt. Quod totum, vt dixi, fit in prima impositione.

Et confirmatur. Nam Innocentius III. interrogatus, an permitti debeat ministrare, qui sine impositione manuum fuerit ad ordinem Diaconatus assumptus, respondet, in talibus non esse aliquid iterandum, sed cautè supplendum, quod incautè fuerat prætermissum, sed in ordinatione Diaconi non reperitur nisi vnica impositio manus. De hac igitur sic habet Pontificale Romanum. Hic solus Pontifex manum dexteram extendens ponit super caput cuilibet ordinando, & nullus alius. Cur autem Pontificale dicit, hîc solus Pontifex, & nullus alius, quia, inquit, non ad Sacerdotium, sed ad ministerium consecrantur. Nimirum in ordinatione Presbyteri non solùm Episcopus imponit, sed etiam cæteri Presbyteri præsentes imponunt; adeo vt illa impositio manus super Diaconum, quam dicit Innocentius supplendam esse, omnino huic primæ impositioni, quæ fit in ordinatione Presbyteri, respondeat. Nam in secunda impositione solus imponit manus Episcopus, & nullam orationem super caput illius effundit, neque manus extendunt, qui adsunt Presbyteri.

Hoc itaque certum est, Gregorium loqui de prima impositione. Ad difficultatem autem S. Bonauentura diceret, essentialem eam esse, quippe quæ fit explicita per instrumenta. Et ex eo etiam probari posset. Nam impositio in ordinatione Diaconi comparatur cum hac prima impositione Presbyteri, vt vidimus in rubricis Pontificalis Romani, & in Concilio quarto Carthaginensi. Sed impositio manus in Diacono est essentialis, siquidem per illam confertur Spiritus sanctus.

Porrò impositionem manus ab Apostolis introductam fuisse, dicendum est hoc sensu, quòd illi primi cœperint hanc ceremoniam vsurpare, vt docet illustrissimus Bellarminus.

Ad Confirmationem itaque Dominici à Soto, nego accidentale tantùm suppleri. Fieri enim potest, vt accidentale iuxta & essentiale suppleatur, & etiam iteretur.

Quòd vt rectè intelligatur, sciendum est. In omni Sacramento esse quædam accidentalia, vt sunt cerimoniæ iure Ecclesiastico adhibitæ, quædam essentialia, vt materia, & forma, ex quibus totum essentiale Sacramenti efficitur. Hæc autem ipsa essentialia interdum quidem singularia sunt, vt in baptismate, interdum etiam geminantur, idque bipartito, vel enim ita geminantur, vt sint duæ materiæ, & formæ, vt in sacramento Ordinis, vbi apud Latinos distinctè traduntur duæ potestates, & etiam in sacramento Eucharistiæ, vbi duæ sunt formæ, & duæ materiæ partiales, præsertim ratione sacrificij, quod sub vtraque specie necessariò offerri debet, & etiam Sacramenti, non quoad significationem, cùm in qualibet specie inueniatur tota essentia, & ratio Sacramenti, sed quoad symbola externa, cùm in pane, seu vino sacramentum esse possit; atque ita fit, vt totum integrale sacramentum ex duabus partibus constet, quarum singulæ suam habent partialem materiam, & formam. Vel geminantur, hoc est, vna materia magis explicatur & dilatatur, & quodammodo duplex fit, vt in eodem sacramento Ordinis, vbi apud Latinos impositio manus per instrumenta magis extenditur, & explicitè exhibetur. Euenire igitur potest, vt vel omittantur accidentalia sacramenti, vel essentialia, idque bifariam, aut omnino, aut ex parte, atque in his omnibus casibus aliquid suppleri debet, sed diuersimodè.

Ad cuius intelligentiam rursus notandum est, hæc duo verba iterare, & supplere ita inter se differre, vt iterari dicatur id quod semel factum est, siue totum, siue pars sit. Suppleri autem id, quod omissum est, in eo quod validè factum est, quod pars intelligatur esse. Quando igitur præcipitur aliquid non iterandum, validè factum fuisse necesse est; ob eamque rem, nullam esse causam, cur iterum illud ipsum fiat; alioquin enim nulla esset causa, cur iterum fieri non deberet; præcipuè in essentialibus sacramentorum, in quibus, cùm de iure diuino sint, dispensare Papa non potest. Quando vero præcipitur supplendum, omissum fuisse aliquid necesse est, vel accidentale, vel essentiale, siue illud integrale sit, siue etiam totale sacramenti. Ritus enim accidentales, & essentiales ita sunt inter se ordinati, vt possint validè fieri hi, sine illis, & contra, vt si initio desit solemnitas, & postea suppleatur, quod solet quandoque contingere in Baptismate, quando nimirum obstetrix ob imminens periculum mortis baptizat infantem. Vel si fuit adhibita solemnitas, relictis tamen essentialibus Tunc enim postea suppletur, quod omissum est. Vt cùm matrimonium inter duos contrahitur, aliquando deest mutuus, vel alterius coniugis consensus, qui tamen necessarius est ad ma-

trimonium. Tunc enim solemnitas non iteratur, & omissa essentialia supplentur. Vel quando impedimentum est inter cõtrahentes irritans matrimonium, quo deinde per dispensationem sublato, solemnitas, quæ iam præcessit, omittitur, & suppletur essentiale contractus.

Cùm igitur Pontifices aiunt, in Sacramentis non esse aliquid iterandum, sed cautè supplendum, quod incautè fuerat omissum, nihil aliud significant, nisi quod semel factum est validè, siue substantiale sit, siue accidentale, non esse iterum faciendum. Et idcirco prohibitio iterationis non est signum clarum ritus accidentalis, vel substantialis, quia potest cadere super vtrumque. Sed hoc discernimus aliunde, quia cùm horum quilibet seorsum validè possit fieri, & satis sit semel facere aliquem ritum, de vtroque non iterando potest fieri præceptum.

Duæ ergo cùm sint in omni sacramento cerimoniæ accidentales & essentiales, in iis quidem sacramentis, vbi essentiales cerimoniæ non sunt duplicatæ, cùm aliunde nobis constat esse aliquid essentiale, & dicitur non esse iterandum, accommodamus præceptum non iterandi essentialia, supplendi accidentalia, tanquam non facta; ita contra, quando scimus aliunde esse accidentalia, & prohibemur ea iterare, accommodamus præceptum non iterandi accidentalia valida, supplendi essentialia omissa vel non valida, quia si quis etiam administret aliquod sacramentum sine vlla prorsus materia, & proferat formam, forma non est tum valida, & idcirco debet totum illud tanquam non validè factum, hoc est, & materia, & forma suppleri. In iis verò Sacramentis vbi sunt essentialia duplicata vel dilatata, & explicata, quando non omittitur aliquid accidentale, & ideo habemus prohibitionem iterandi illud, tunc accõmodamus præceptum non iterandi hæc essentialia, tanquam validè facta, & supplendi, vel iterandi illa essentialia, tanquam omissa, vel inualidè facta. Quare hoc incommodo, quod afferunt aduersarij, nullo modo vrgetur nostra opinio.

Impositionem itaque tam primã, quàm secundam essentialem esse satis nobis aliunde constat. Neque locus Innocentij de Balsamo in Cõfirmatione omisso quicquam facit, quia non solùm accidentalia, sed etiam essentialia interdum omissa suppleri possunt non iteratis iis, quæ iam validè facta sunt.

Obiicies, si prima manus impositio est essentialis, & quodammodo ad materiam spectat, ergo non solùm illa, si omittatur, supplenda est, sed etiam forma iteranda. Non enim forma validè sine materia proferri potest. Et tamen Pontifex ibi decernit; nihil esse iterandum, sed cautè supplendum, quod incautè fuerat prætermissum.

Ad hoc sic respondendum putarem, si prima manus impositio esset sola materia, vt est apud Græcos, & non vna cum instrumentis, tunc forma iteranda esset, quod sine vlla materia prolata fuisset. Nunc verò, quia instrumenta sunt materia, & magis explicant impositionem manus, non est cur forma iterari debeat, sed tantùm supplendum, quod omissum, vt docet Gregorius Nonus.

Et eodem modo respondere coguntur, qui tenent balsamum esse de essentia materiæ Confirmationis. Si enim prætermissum fuerit, non debent iterare materiam & formam, vt docet Innocentius canone Pastoralis, de Sacramentis non iterandis, cùm forma prolata fuerit cum aliqua debita & conuenienti materia, hoc est cum oleo, sed supplere balsamum, quod omissum est.

Ad tertium, & quartum argumentum dico Sacerdotes ordinari ad conficiendum verum corpus Christi, cùm illis dicitur, accipe potestatem sacrificium offerendi, supposita tamen prima impositione manuum, quæ per instrumenta explicitè dilatatur. Et si hæc omittatur, suppleri debet, vt censet Gregorius Nonus. Præterea dico, ordinari postea ad remittenda peccata, cùm illis dicitur, Acci[illegible] Spiritum sanctum. Nam accipiunt per varias cerimonias varias potestates, & similiter si hæc posterior impositio manus omitteretur, sine dubio suppleri deberet. Alioquin ordinatus non haberet potestatem remittendi peccata.

Quanquam illud, quod afferunt, de sumenda regula ordinaria ex factis Christi, non modò certum, sed ne probabile quidem sit, & satis tutum. Cùm enim Christus Dominus habuerit eximiam quãdam, ac singularem potestatem, quam vocant excellentiæ, qua nimirum sine sacramentis dimittebat peccata, aliaque mira efficiebat, nihil inde certi concludi potest. Quod enim eadem potestate Apostolis hoc sacramentum contulerit, nullo negotio probari potest. Primò, quia ordinauit dicendo, Hoc facite in meam commem-

rationem. Immò illa verba bis repetiit, vt tradit B. Paulus primæ Corinthiorum cap. 11. Secundò, quia Christus, cùm dicit primo loco, hoc facite, ordinauit sine traditione instrumentorum. Prius enim tradidit panem, & porrexit calicem cum sacrato vino, sed illa fuit communio, qualis etiam fuit olim laicorum, qui sub vtraque specie communicabant. Et nisi Christus Dominus addidisset, Hoc facite in meam commemorationem, non eis sacrum ordinem contulisset. Huc autem instrumenta minimè spectant. Tertiò, quia Christus ordinauit materia iam consecrata, quòd modò non fit. Quartò, quia ordinauit ad remittenda peccata insufflando, quòd nūquam Ecclesiā imitata est. Quintò, quia diuisit has potestates consecrandi, & absoluendi longè diuersis temporibus, quòd ipsum Ecclesia minimè facit. Sextò, quia vnxit, & confirmauit excellentissimo quodam modo per linguas ignitas. Hinc ergo fit, quòd Apostoli hoc aduertentes non quidem more Christi, sed ex præcepto Christi Domini per impositionem manuū ordinauerint. Vide Nazianzenum orationem in sanctum lauacrum, qui multa refert, aliter fuisse facta à Christo, atque ab Ecclesia fiunt.

Ad sextum, retorqueo argumentum. Nam etiam iuxta sententiam Dominici Soti, oleum est communis materia Confirmationi cum extrema Vnctione. Quare Sacramenta si non semper materia distinguuntur ab aliis rebus, ac inter se, distinguntur tamen forma diuersa, & intentione ministrorum, & suscipientium.

Et hæc quidem prolixius de materia huius Sacramenti, vt par erat, disputauimus, vt de re grauissima, & non in ore omnium trita, quoad expositionem illius, & Patrum concordiam, quorundam animi pacatiores, & mitiores redderentur. Quòd si hæc non satisfaciunt, excogitent alij meliores solutiones. Non enim dubito, quin vetustissimus circa hoc Sacramentum vsus Græcorum minimè sit improbandus.

Neque imitabimur quosdam refractarios, & ἰσχυρογνώμονας, qui propter innatam sibi animi duritiem, & summam rerum ignorantiam, cum obiecta diluere, ac difficultates enodare minimè valeant, omnia ferè Sacramenta Orientalis Ecclesiæ vel negant, vel damnant, & abuciunt. Quales etiam extitere olim nonnulli Græcorum, qui cùm malè sentirent de Latinis, vniuersè omnes eorum sacros ritus, & augustissimas ceremonias improbabant, & propter eos Græcorum quoque, qui se Latinis adiunxerant, hoc est, suæ gentis mysteria sacra, & propria penitus repudiabant, & aspernabantur. Quos Georgius Pachymeres in libro sexto suæ historiæ meritò carpit, cùm ita scribit: ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν περιττῶν καὶ ἐπιπόλαιον, οἷς οὐδ' ἦν τὸ παράπαν εἰδέναι τὰ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἰταλῶν, οὔτε μὴν ἀκούουσι ξυνιέναι, ὡς πάλαι ποτ' ἦσαν ἐν πρώτοις ἐκδεδεγμένοι τὸ ἄλλων πλέον. καί τι ξυμπεσὸν παρέλυσε τὸν δεσμόν. ὅμως δὲ πάλιν ἀποξενοῦσθαι ... ἡμῖν τε κοινοῖς, τὰ τῶν χριστιανισμοῦ μυστήρια, ὡς μηδὲν παρεγχειρεῖν τολμᾶν τινας ἐπὶ τελεσμῷ βαπτίσματος, καὶ ἱερωσύνης, καὶ γάμου καὶ τῇ μοναχικῇ καταστάσει καὶ τοῖς λοιποῖς, οἷς ἄρα καὶ ἡ καθολικὴ καὶ μία ἐκκλησία τοὺς αὐτῆς ἐπιτελεῖ τροφίμους. ἀλλ' ὥσπερ αὐτοὶ ἐκ δρυὸς, ἢ ἐκ πέτρης ἀρχῆθεν ἦσαν, μηδὲν τῶν τοῖς χριστιανοῖς ἀνηκόντων εἰδότες, καὶ διὰ ταῦτα ἐκείνοις ἐκτόπως ἀποστρεφόμενοι, καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἐβδελύσσοντο ἅγια. καὶ κρημνοῖς καὶ ποταμοῖς καὶ ὄρεσιν ἐδίδουν, ὡς μηδὲν ὄντα, τὰ τίμια. κἀντεῦθεν ἐκώλυον τὰ τῆς πίστεως. Cùm enim nonnulli eorum, qui modum excedunt, & temerè credunt, qui res Ecclesiasticas Italorum, nec scire omnino, nec eas vel audiendo intelligere poterant, nimirū quod olim in primis essent cum Græcis coniuncti magis, quàm alij; & quiddam accidit, quod vinculū dissoluerit. Attamen Christianæ professionis sacramenta tam nobis quàm ipsis illæsa, atque inuulnerata manent, vt nemo audeat aliquid aggredi contrarium in initiatione Baptismatis, & Sacerdotij, in nuptiis item, & statu monastico, ac reliquis mysteriis, quibus profectò eadem Catholica, & vna Ecclesia suos alumnos imbuere solet. Verùm hi, tanquam si ab initio ex quercu, seu lapide procreati fuissent, cùm nihil eorum, quæ ad Christianos pertinent, scirent, & propterea suprà modum à Latinis auersi essent, etiā quæ apud nos sancta detestabantur, & pretiosa, tanquam nihil essent, in prærupta saxa, fluuios, & montes proiiciebant. Hinc verò fidei progressum impediebant. Sic ille, qui res gestas Michaëlis, & Andronici Palæologorum in sua historia prosequitur, eodemque tempore floruit. Vir addictus quidem schismati, sed qui vera contra huiusmodi morosos homines scripserit. Ex cuius testimonio habemus nihil in Ecclesia Occidentali, & Orientali sacramentorum desiderari, neque Latinos & Græcos alteros aduersus alteros aliquid in ea materia innouare ausos fuisse.

De eadem materia, quòd non solùm in Ecclesia Græca, sed etiam Latina sola sit impositio manus.

CAPVT VII.

RES arduas, & perplexas non aliter humanæ menti contemplari, quàm oculis aduersum Solem intueri concessum. Cùm acies nostra huius radiis hebescat, & illa in rerum tenebris ita vacillet & erret, vt nonnisi post longos labores, variasque cogitationes veritatem ipsam assequatur, vsuque mihi tritum illud probatum, αἱ δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.

Nam cùm nõnulla ex iis quæ de materia huius Sacramenti non sine aliqua probabilitate hactenus disputaui, animo voluerẽ & reuoluerem; opinio asserentiũ, impositionem manuũ fieri, dum Episcopus consecrans exhibet instrumenta (tunc enim Pontifex manus extẽdit, & quodammodo eas imponit) quam suprà leuiter tetigi, & reiicere visus sum, re accuratius considerata, addita quoq; amicorum altercatione, vt sit, non mihi improbabilis esse videtur, sed quæ longè minores patiatur difficultates; vt proptereà etiam eam hîc inserendam, & stabiliendam esse duxerim.

Summa huius sententiæ est, manuum impositionem in Sacramento Ordinis solam esse materiam, eamque determinatam à Christo Domino, & nullam prorsus aliam, idque esse intelligendum non minùs in Ecclesia Latina, quàm Græca. Vnde si deesset talis materia in Ecclesia Latina, vel Græca, non esset verum Sacramentum, & Sacerdotium. Dicere enim materiam huius Sacramenti non esse determinatam (quòd quibusdam viris doctis visum est) aliquam haberet probabilitatem, si diuinæ literæ de ea non loquerentur, sed nihil frequẽtius, & vsitatius cùm in sacris paginis, tum Conciliis, & Doctoribus hac cerimonia, vbi de hoc sacramento incidit sermo. Vnde si nolumus negare sacramentum Ordinis in Ecclesia Latina, vt certè nolumus, neque possumus, immò omni asseueratione & de fide fatemur in Ecclesia Romana genuinum Ordinis sacramentum verissimè reperiri, & si in omnibus aliis Ecclesiis deficeret, ac periret, tamen in Ecclesia Romana, quæ est magistra, & caput aliarum Ecclesiarum (si vera sunt verba veritatis, Christi Domini, vt verissima sunt) non posse deficere, nec perire. Si, inquam, nolumus istud inficiari, necesse est pro materia huius sacramenti solam impositionem manuum assignare. Hanc enim solam Apostoli, Concilia, & plerique Patres commemorant.

Scholastici autem varia senserunt propter varias cerimonias quæ in hoc mysterio adhibentur. Et quidem duo Coryphęi Scholasticorum S. Thomas, & B. Bonauentura, vt tuerentur auctoritatem diuinæ Scripturæ, quæ impositionem manuũ recenset, & vsum Ecclesiæ Romanæ, quæ non potest errare, atque per porrectionem instrumentorum confert sacros ordines, fassi sunt in Presbyteratu, & Diaconatu, quoniam ibi datur nobilis potestas, & excellens, non tantùm fieri instrumenti traditionem, sed etiam impositionem manus. Locum Bonauenturæ retulimus in superiori capite. S. Thomam vide in supplemento q. 37. a. 5. vbi ait, solis Diaconis, & sacerdotibus fieri manus impositionem. Et in fine corporis articuli dicit, characterem imprimi, ac potestatem tradi in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata.

Atque hi Doctores tanquam res diuersas acceperunt manuum impositionem, & porrectionem instrumentorum, quia nimirum primam impositionem intellexerunt. Cùm alioquin sit vna & eadem res.

Porrò inde orta est difficultas. Nam in conferendis nonnullis sacris ordinibus aliquoties manus imponitur. Et quidem in Ecclesia Græca statim imponitur, cùm enunciatur forma; deinde cùm recitantur subsequentes orationes. Vnde non est difficile cognoscere, quænam sit de essentia Sacramenti, quæ minus. Cùm illa prima impositio manus in Ecclesia Orientali sit necessaria, quæ consociatur cum Sacramenti forma. In Ecclesia verò Latina primùs imponitur manus, tanquam præuia dispositio sine vllis formalibus verbis. Deinde extenditur manus, & quodammodo imponitur, sed vna coniungitur cum instrumentis. Postremò imponitur ad accipiendam potestatem secundariam in corpus mysticum Christi. Cùm itaque prima impositio non sit de essentia, quòd ea sine forma verborum fiat, neque postrema, saltem quantum ad primariam potestatem spectat, obscurum remanet, quænam ea sit impositio manus, quæ de necessitate sit Sacramenti. Vnde si quis probat instrumenta, quæ adhibentur in secunda porrectione manus, & cum extensione manus coniunguntur, non esse necessaria ad con-

ſtituendum Sacramentum, ſed non eſſe addita ab Eccleſia Romana ad aliud ſignificandum, proinde illam actionem Pontificis, & extenſionem manus ſine inſtrumentis eſſe conſiderandam, ſequeretur eam eſſe per quam neceſſariam ad perficiendum Sacramentum.

Hinc meritò vocamus, χειροτονίας, ὅτι τείνῃ τὴν χεῖρα ὁ ἀρχιερεύς, quod extendat Pontifex manum, & quodammodo eam imponat, per eam quippe coniungit ſe Pontifex ordinandis, & Sacramentum iiſdem confert.

Hanc eſſe neceſſariam ex inſtitutione Chriſti, certiſſimum eſt, ſi quidem per eam, adhibita nimirum & forma, abſoluitur Sacramentum. Hanc ſacræ paginæ, Concilia, & potiſſimum Concilium Florentinum, & SS. Patres ingeminant, & inculcant. Hac vtuntur Græci, & Chriſtus Dominus non accidentales, ſed eſſentiales materias inſtituit. Ne miretur verò aliquis, ſi hanc extenſionem manus, impoſitionem vocemus. Non tantùm enim quando manus capiti alicuius imponimus, hoc modo loquendi vtimur, ſed etiam quando manibus extenſis aliquem ſimpliciter tangimus, hanc phraſim vſurpamus; nimirum à diuina ſcriptura edocti, quæ Sacramentum Confirmationis, vbi pollice frontem tangendo vngimus, manus impoſitionem appellat. Quamuis de rigore tunc temporis manus vertici capitis non imponamus. Quocirca Bellarmi-
» nus etiam in libro de ſacramento Confir-
» mationis cap. 2. §. vltimo, extenſionem ma-
» nus, impoſitionem vocat: Bis, inquit, Epi-
» ſcopus manus imponit confirmandis, vt ex
» Pontificali Romano intelligi poteſt, ſemel
» cùm ſuper eos manus extendit, atque orat;
» & rurſum cùm ſignat in fronte, atque vngit. Ipſa enim vnctio, & ſignatio cùm manu fiat, manus impoſitio rectiſſimè dicitur. Ergo à ſimili ipſa porrectio inſtrumentorum cùm manus extenſione fiat, impoſitio dici poteſt. Huius autem opinionis in ſacramento Confirmationis in eodem libro cap. 9. adducit Bellarminus Thomam Valdenſem tomo II. de Sacramentis cap. 113. & Hugonem de ſancto Victore libro 2. de Sacramentis parte 7. cap. 2. qui dicunt idem eſſe vnctionem Chriſmatis, & manus impoſitionem. Qui enim inungit, manus imponit. Vnde etiam Marc. 7. cùm poſtulaſſent quidam, vt Dominus manus imponeret lunatico; ille id fecit, nam digito tetigit linguam, & aures eius. B. etiam Thomas 3. p. q. 84. a. 4. in his duobus Sacramentis Confirmatione & ordine, non autem baptiſmo, & pœnitentia docet, impoſitionem manus requiri. Quia impoſitio manuum in Sacramentis Eccleſiæ fit ad ſignificandum aliquem copioſum effectum, quo illi, quibus manus imponuntur, quodam modo per quandam ſimilitudinem continuantur miniſtris, in quibus copia gratiæ eſſe debet. Et ideò manus impoſitio fit in Sacramento Confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus ſancti, & in Sacramento Ordinis, in quo confertur quædam excellentia poteſtatis in diuinis myſteriis. Et tamen S. Thomas per impoſitionem manus in Sacramento Confirmationis, non aliam intelligere poteſt, quàm eam, quam faciunt Epiſcopi extendendo manum, & tangendo frontem, dum Baptizatos Chriſmate inungunt.

Quòd autem hæc extenſio manus etiam citra inſtrumenta in doctrina S. Thomæ tanquam materia ſit neceſſaria, probatur. Nam in ſupplemento q. 34. a. 5. quærit. Vtrùm hoc Sacramentum habeat materiam, & factis argumentis in oppoſitũ quod non habeat, ſi enim haberet, virtus eſſet operans in materia Sacramenti, vt eſt aqua in baptiſmate ſanctificata, & ſanctificans, vnguentum in Confirmatione, oleũ in extrema Vnctione, & reliquæ materiæ in cæteris, ſed in rebus materialibus, quæ in ordine adhibentur, vt ſunt claues, candelabra, & huiuſmodi, non videtur eſſe aliqua virtus ſanctificandi, igitur non habet materiam. Reſpondet ſub diſtinctione. Nam vel Sacramenta habent intrinſecam materiam, vt in pœnitentia. Qui enim accedit ad Sacramentum pœnitentiæ, habet operationem in ſe, quæ ſtat pro materia, & ex qua veluti materia ſequitur effectus Sacramenti, hîc nulla eſt res materialis ſanctificans, vel habent extrinſecam, idque bifariam, vel enim quòd confertur in aliquo Sacramento à ſolo Deo deriuatur, non à miniſtro, qui Sacramentum diſpenſat; & tunc efficacia principaliter conſiſtit in materia, quæ virtutem diuinam habet, ſignat, & continet ex ſanctificatione per miniſterium adhibita. Vel id quod confertur, non à ſolo Deo deriuatur, ſed etiam ab eo, qui Sacramentum confert, vt in Sacramento Ordinis ſpiritualis poteſtas quæ confertur ab habente eam complete, ſicut imperfecta poteſtas à perfecta. Tunc verò efficacia non requiritur in materia, ſed principaliter reſidet penes eum, qui Sacramentum diſpenſat. Igitur iuxta ſententiã S. Thomæ extenſio illa manus Pontificis,

& porrectio est materia. Per eam similiter Dionysius, hoc est, per impositionem manus Pontificis docet conferri Hierarchicos ordines. Quorsum ergo dantur instrumenta veluti materia? Non ad causandam potestatem, quippe eam Pontificis actio causat, sed adhibentur magis ad determinandam potestatem. Quòd patet ex hoc, quòd talis materia instrumentorum cōpetit vsui potestatis. Quæ ratio S. Thomæ est optima cur instrumenta non sint materia causans Sacramentum, sed actio Pontificis. In qua nimirum actione, cùm ij, qui ordinantur, tangunt vasa, & per ea coniungunt se Pontifici, character imprimitur, non tam propter instrumenta, quæ traduntur, quàm propter ipsammet actionem Pontificis. Quippe etiam sine instrumentis porrigendo tantùm manum Pontifex, vt fit apud Græcos, & eos tangendo, illis vtiq; potestatem communicaret.

Hac Pontificis actione, & extensione manus supposita pro materia egregiè cuncta inter se conueniunt. Nam Ecclesia Græca omnes ordines æquè minores, atque maiores per impositionem manuum confert. Et auctoritas septimi Concilij generalis huic ritui suffragatur. Romana Ecclesia itidem per impositionem, & ministerium manus eosdem confert. Addit autem instrumenta ad determinandam materiam, circa quam versantur ordines. Nā panem & vinum, quæ continentur in patina & calice, certum est non esse materias accipiendæ, sed exercendæ huius potestatis in huiusmodi instrumentis. Illa enim sunt materia ex institutione Christi conueniens sacratissimæ Eucharistiæ. Africana verò Ecclesia partim imitata est Græcam, & solam manum in nonnullis ordinibus adhibet, partim Romanam in reliquis, & cum manu instrumenta consociat.

At enim negant illi Patres Africani, se imponere manus, cùm porrigunt instrumenta. Negant quidem hoc sensu, se solas manus imponere; vnde quando dicunt subdiaconus cùm ordinatur, quia manus impositionem non accipit, nimirum intellige solam, patinam de Episcopi manu accipiat, scilicet per porrectionem, quæ Episcopi porrectio præter instrumenta, manus etiam actionem significat, & cōplectitur; & eadē plane est, quæ & impositio. Porrò Concilium septimum generale c. 14. in Ordinibus etiam minoribus mandat imponendas esse manus. Et per auctoritatem Concilij generalis, interpretanda sunt verba Concilij prouincialis. Vel dicendum, Patres Africanos in hierarchicis ordinibus solam manus impositionē more Græcorum adhibuisse. patinam verò præbuisse subdiacono, non eo sensu quo præbet Romana Ecclesia sacris ordinibus instrumenta, quæ vt porrecta Pontificis actionem continent; sed simpliciter quatenus sunt merè instrumenta ab Ecclesia instituta in ordinibus, qui non sunt de iure diuino, qualis est secundum quosdam Doctores Scholasticos etiam subdiaconatus.

Notandum autem est, quòd S. Thomas 3. p. q. 84. in Sacramento Ordinis manuum impositionem requirit tanquam de necessitate Sacramenti, idque ex institutione Christi. Quæ eius loca, & verba diligenter ponderauimus, & notauimus in superiori capite. At idem Angelicus Doctor in supplemento q. 37. a 5. vbi quærit, vtrum sacerdotalis character imprimatur in ipsa calicis porrectione, respondens in corpore articuli, impositionem manus, nimirum primā, quæ antecedit porrectionem calicis, requirit tāquam præuiam dispositionem ad recipiendū ordinem presbyteratus, vt etiā requirit benedictionem Pontificis, & vnctionem. Episcopus, inquit, in collatione ordinū duo facit, præparat ordinandos ad ordinis susceptionem, & ordinis potestatem tradit. Præparat quidem & instruendo eos de proprio officio, & aliquid circa eos operando, vt idonei sint potestatem accipiendi. Quæ quidem operatio in tribus consistit, benedictione, manus impositione, & vnctione: sed profectò istæ dispositiones non sunt de necessitate Sacramenti ex institutione Christi. Igitur ne dicamus Angelicum Doctorem non sibi constare, per impositionem manuum, quam asserit necessariam in 3. p. non potest intelligere primam, neque vltimam, quæ fit ad suscipiendam potestatem secundariam in corpus mysticum Christi. Igitur hanc mediam.

Huic porrectioni, & extensioni manus conuenit effectus, quem assignat S. Thomas in supplemento loco proximè citato primæ impositioni manuum, nimiū plenitudo gratiæ, per quam ad magna officia ministri sunt idonei, hoc est ad dispensanda diuina mysteria. Et fortassis B. Thomas, si non fuisset morte præuentus, ista melius explicasset. Non enim valdè inter se cohærent dicere, manus impositionem requiri de necessitate sacramenti ex institutione Christi, quod asserit in 3. p. & eandem manus impositionem non esse materiam sacramenti, sed dispositionem quan-

dam ad suscipiendum ordinem, qualis est etiam benedictio Pontificis, & Vnctio, quas dispositiones non esse necessarias, cuilibet manifestum est. Neque per dispositionem aliquam, & accidentalem cerimoniam datur plenitudo gratiæ, vt etiã non datur in sacramento Confirmationis, nisi per veram materiam, & formam, sed effectus sacramenti, de quo agimus secundum Decretum Concilij Florentini est augmentum gratiæ, vt quis fit idoneus minister.

Vt autem ita differerem, & hac ratione conciliarem antiquissimas Ecclesias Latinam & Græcam, id omne acceptum Angelicæ doctrinæ S. Thomæ est referendum.

Superest vt firmiora maneant, quæ in hoc capite disseruimus, vt ad nonnulla singularia descendamus. Sit itaque

Primum argumentum contra hanc sententiam. Concilium Florentinum materiam ait esse illud, per cuius traditionem confertur Ordo, sicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem. Ergo materia sunt instrumenta.

Respondeo, Concilium noluisse, nec debuisse more Scholasticorum loqui, ac distinguere materias, & terminos adhibere disceptantium; sed assignasse vtramque materiam, & eam quæ causat potestatem, & eam quæ determinat, quando & hæ materiæ simul sunt coniunctæ. Vnde cautè loquutum est, non enim simpliciter dixit, materia sunt instrumenta, vt solemus dicere, aqua est materia baptismi, sed addidit, per cuius traditionem confertur, Per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem, per libri Euangeliorum dationem. Quo modo loquendi explicat actionem Pontificis consecrantis, ibique vim posuit in actione, quæ causat potestatem, & est de necessitate Sacramenti. Quòd etiam magis clarum facit Concilium, cùm addit, & similiter de aliis ordinibus, per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Nempe res quæ traduntur, & assignantur, non causant potestatem, sed ad ministeria pertinent, & ad exercendam potestatem referuntur; ipsa verò assignatio est, quæ causat.

Secundum argumentum. Gregorius Nonus dicit Sacramentum Ordinis, vbi prætermissa est manus impositio, non esse iterandum, sed cautè supplendum, quòd incautè omissum est. At si hæc extensio manus & actio Pontificis est impositio, profectò si hæc omitteretur, deberet Sacramentum non tantum suppleri, sed etiam iterari. Non enim valet forma, si sine materia enuncietur.

Respondeo Gregorium loqui de prima impositione manus, vt in superiori capite probatum est, quæ est dispositio quædam ad ordines. Hæc si omittatur, non propterea Sacramentum iterari debet, sed ista manus impositio veluti res accidentalis supplenda est. Et in hac sententia (modò vera sit) quadam ex parte corrigendum est. Notandum illud quod ibi inseruimus, cùm primam manus impositionem tanquam necessariam defenderemus.

Similiter sententiam Dominici Soti, qui tenet impositionem manus esse cerimoniã accidentalem, castigandam esse aio, ob solam impositionem manuum, quam adhibent Græci, & Africani, ex auctoritate diuinæ scripturę, & per hanc extensionem manus Latinorum, quæ coniungitur eum instrumentis, & est eadem cùm illa Græcorum.

Tertium argumentum. Pontificale Romanum in suis rubricis habet, Moneat (Episcopus) ordinandos, vt instrumenta, in quibus character imprimitur, tangant, ergo instrumenta, sunt materia, si in iis character imprimitur.

Respondeo, bene monet Pontificale Episcopum, vt iubeat ordinandos tangere instrumenta. Si enim non tangerent, cùm illa sint coniuncta manui Episcopi, non tangerent Episcopum, per consequẽs non assequerentur potestatem; sed in illis, inquit, character imprimitur. Nempè tangendo illa, coniungunt se Pontifici, seu extensioni manus Pontificis, ratione cuius imprimitur character, & hac ratione assequuntur ordinem sacrum.

Quartum argumentum. Innocentius IV. in cap. presbyter, de Sacramentis non iterandis, De ritu, inquit, Apostolico inuenitur, quod manus imponebat ordinandis, & quod orationem fundebat super eos. Aliam autem formam non inuenimus ab eis seruatam. Vnde credimus quòd nisi essent formæ postea inuentæ, sufficeret ordinatori dicere, sis Sacerdos, vel alia æquipollentia verba. Sed subsequentibus temporibus formas, quæ seruantur, Ecclesia ordinauit. His verbis insinuat Pontifex mutatam esse materiam, & formam. Non igitur hodie in Ecclesia Romana confertur ordo per manus impositionem.

Respondeo primò. Innocentius quartus non loquitur ex Cathedra, sed ante-

quàm esset Pontifex, priuatus Doctor, compoſuit illa commentaria, quæ tamen hac ex parte plurimum fauent Græcis. Deinde dico, Innocentium aſſerere factam eſſe aliquam mutationem, nimirum in eo quòd Apoſtoli ſolam manum imponerent; Eccleſia autem Romana vna cum inſtrumentis eam imponat. Nam tempore Apoſtolorum primi Diaconi ordinati ſunt per ſolam manus impoſitionem, cùm nondum eſſent ſcripta Euangelia. Vnde Apoſtoli non poterant dicere, accipe poteſtatem legendi Euangelium in Eccleſia Dei, ſed aliis æquiualentibus verbis conferebant poteſtatem. Et per eandem ſolam impoſitionem impertiebant Apoſtoli preſbyreratum, immò & Epiſcopatum teſte Paulo. Sed poſtmodũ Eccleſia Romana ad officia eorum meliùs exprimenda, & determinanda, addidit inſtrumenta, quibus accõmodauit & formas. Hoc ſibi volunt Innocentij verba.

De forma huius Sacramenti.

Capvt VIII.

PHILADELPHIENSIS locis citatis hanc eſſe formam tradit: τὸ εἶδος ἐστὶν ἡ θεία χάρις, ἡ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἀρχιερέως ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον κατερχομένη, καὶ τέλειον αὐτὸν ποιοῦσα ἱερέα. Forma eſt diuina gratia, quæ per impoſitionem manus Põtificis in eum, qui ſacris initiatur, deſcendit, & perfectum ipſum creat ſacerdotem.

Miror quomodo non dixerit Baptiſmi formam eſſe diuinam gratiam, & hac ratione vna erit, & eadem omnium ſacramentorum forma. Nam in omnibus ſacramentis diuina gratia in eos deſcendit, qui ea ſuſcipiunt, niſi obſtaculum aliquod poſuerint, & ſi poſuerint, minimè deſcendit. Et tunc ex ſententia Philadelphienſis non erit Sacerdos, qui obicem peccati poſuerit, cùm ei defuerit gratia, quæ eſt forma. Quòd idem dicas de baptizato, confirmato, contrahente matrimonium. Et deberent omnino hæc ſacramenta iterari, & tamen ſacramenta, quæ imprimunt characterem, nonniſi cum ſacrilegio iterarentur. Præterea ſacris initiatus ſecundum Philadelphienſem erit materia, ad quem deſcendit diuina gratia, & quaſi compoſitum quoddam ex tali forma, & materia inde orietur, ſed fortaſſis voluit dicere, illa verba eſſe formam, ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα. Certè clarius debuiſſet loqui, & ſe exprimere.

Igitur forma eſt huiuſmodi enunciatiua: ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα τὸν εὐλαβέστατον ὑποδιάκονον, διάκονον. τὸν εὐλαβέστατον διάκονον, πρεσβύτερον. τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον, ἐπίσκοπον. Diuina gratia, quæ ſemper infirma ſanat, & quæ deſunt ſupplet, creat, ſeu promouet N. venerabilem Subdiaconum in Diaconum, venerabilem Diaconum in preſbyterum, Deo amabiliſſimum preſbyterum in Epiſcopum.

In ordinatione tamen Epiſcopi addunt hæc verba, ſi à Patriarcha ordinetur: ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων. Suffragio, & approbatione ſacratiſſimorum Metropolitarum, Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum diuina gratia creat, ſeu promouet per me ſcilicet &c. Si verò Epiſcopus à Metropolita conſecretur, dicitur ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων καὶ ὁσιωτάτων πρεσβυτέρων, ſuffragio, & approbatione Deo amabiliſſimorum Epiſcoporũ, & piiſſimorũ preſbyterorum diuina gratia creat. Hoc modo loquendi imitati videtur Apoſtolos, qui in Actibus dicũt, viſum eſt Spiritui ſãcto, & nobis: quamuis ſenſus ſit, ſe quidem electionem facere, Deum autem per ipſos conſecrare.

In ordinatione Diaconi, & Preſbyteri ſimiliter ſubintelligitur cauſa inſtrumentalis, hoc ſenſu, diuina gratia creat per me N. Preſbyterum. Sic enim habes in conſequentibus precationibus: ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι παρ' ἐμοῦ. Quem (tu Domine Deus) voluiſti, vt à me promoueretur, ſeu crearetur Presbyter.

Et in Litanis, ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Pro opere manuũ eius (Pontificis conſecrantis) Dominum deprecemur.

Hanc verò formam dum enunciat Põtifex conſecrans capiti ordinãdorum manum imponit. Quæ ſanè forma diuerſa fit ex diuerſitate eorum, qui ſacris initiantur. Quippe vnus eligitur, & promouetur in Sacerdotem, alter in Diaconum, alter in Epiſcopum. Et vel hoc vnum minimum mutationis nominis, quod tamen non eſt minimum, ſed ampliſſimum, ſatis eſt, vt varia cenſeri debeat forma.

Hanc eandem formam præſtantiſſimus Theologorum Dionyſius Areopagita ἱερὰν ἀνάῤῥησιν, ſacram acclamationem & præconium appellat de Eccleſiaſtica Hierarchia c. 5. Eſt enim ἀνάῤῥησις, idem quòd ἀναγό-

μενοις. Porrò ἀναγορεύειν βασιλέα, est renunciare, & creare Imperatorem, vt ἀνάῤῥησις creationē significet, quæ tamē cum fausta quadā acclamatione, & præconio fieri solet. Siquidē præconis instar Pontifex consecrans proclamat quali honore, ac dignitate Deus ornet Diaconum, presbyterum, Episcopum. Et eodem nomine ἀναῤῥήσεως, Dionysius voculam illam comprehendit, ἄξιος, dignus, quæ toties iteratur, dum presbyterum circundant stola, & reliquo sacerdotali ornatu induunt. Quemadmodum contra cùm gradu sacerdotali aliquē priuant, & eum sacris vestibus exuunt, dicunt ἀνάξιος. Id, quod de sanctissimo Ignatio Patriarcha Constantinopolitano tyrannicè deposito refert Nicera in eius vita, quæ habetur in tertio tomo Conciliorum his verbis: μετὰ πολλὴν τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἅμιλλαν καὶ σπουδὴν καὶ τριβὴν κατ' οὐδένα δικαιοσύνης νόμον, μόνῃ δὲ τῇ ἐξουσίᾳ μανικῶς χρώμενοι, ἐνδύουσι τοῦτον ἱμάτια διεῤῥωγότα, καὶ ῥυπῶντα, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν περιβαλόντες ἐκ τῶν ὄπισθεν ἀπαμφιάζουσιν. ἦν δέ τις ἐκκήρυκτος ὑποδιάκονος Προκόπιος τοὔνομα, τὸν λόγον ἄλογος, τὸν βίον βέβηλος, ὃν ὁ πατριάρχης πρώην διὰ τοῦτο ἔῤῥιψε τοῦ βαθμοῦ. οὗτος πρῶτος ἀναιρούμενος τὸ ὠμοφόριον, καὶ τὴν λοιπὴν ἐσθῆτα, ἐβόα τό, ἀνάξιος.
» Post longam verborum altercationem, laborem, & cunctationem sola impotenti freti potentia, præter ius, fasque omne laceris, ac sordidis vestibus eum induunt, sacroque indumento Pontificum circumposito, rursus à tergo illum exuunt. Erat autem hypodiaconus quidam Procopius nomine ab Ecclesia eiectus, sermone ineptus, vita impurus, quem propterea Patriarcha non ita pridem gradu mouerat. Hic primus ablato à Patriarcha Pallio, vesteque reliqua sacra, illud solemne proclamabat, indignus. Sic ille.

Reddit autem rationem Dionysius in contemplatione, cur non alio modo loquendi vtatur Pontifex, sed instar Præconis diuinum fauorem exclamet, nimirum dicens, Diuina gratia &c. τοῦ μυστηρίου δηλοῦντος, ὡς ὁ φιλόθεος ἱεροτελεστής, ἐκφαντορικός ἐστι τῆς θεαρχικῆς ἐκλογῆς, οὐκ αὐτὸς ἰδίᾳ χάριτι τοὺς τελουμένους ἐπὶ τὴν ἱερὰν ἄγων » τελείωσιν. Mysterio, inquit, declarante, » quòd Pontifex consecrator, cui Deus carus sit, interpres, & enarrator est diuinæ » electionis. Qui non sua gratia eos qui con» secrantur ad sacerdotalem perfectionem » (hoc est consecrationem) adducit.

Vbi notanda verba Doctoris, οὐκ αὐτὸς ἰδίᾳ χάριτι, non ipse propria gratia, quæ quasi per antithesim posita sunt: ἡ θεία χάρις, & οὐκ αὐτὸς ἰδίᾳ χάριτι. Tandem in fine capitis concludit: ὅτι τὸν ἱεράρχην οὐκ αὐτοκινήτως χρὴ τὰς ἱερατικὰς ποιεῖσθαι τελεσιουργίας, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ κινούμενον ταύτας ἱεραρχικῶς καὶ οὐρανίως τελεσιουργεῖν. Quòd diuinus Pon- « tifex non à seipso moueri debet ad confe- « rendos sacros Ordines, sed eos exequi, vt « decet Pontificem, ac more cœlestium Deo « mouenti, & auctori subiectus. «

Neque enim, vt ipse alibi loquitur, ministrorum à ratione aduersis cupiditatibus sapientissima diuinitas quasi ministra obsequitur, sed Spiritu sanctu agitati faciunt quicquid ex suo munere faciunt ministri.

Quòd totum exemplis declarat Dionysius. Quippe & Aaron ad dignitatem Pontificiam à Deo vocatus est. Et Christus Dominus, vt homo non sibi vsurpauit honorem, sed Deus ad eum dixit, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Quin & ipse Apostolis suis mandat, vt expectent promissionem Patris, & Spiritum sanctum. Et Apostolorum Princeps electionem Matthiæ Deo reliquit, ostende, inquiens, quem elegeris.

Neque tamen inferas, ergo Pontifex nihil efficit, sed tantùm declarat, & interpres est. Nam vt minister operatur, & vt ibidem Dionysius loquitur de Mose, τὴν ἱερατικὴν τελείωσιν ἱεραρχικῶς ἐτελεσιούργησε. Sacerdotalem consecrationem fratris Aaronis, vt Pontifex exequutus est, sed ὑπὸ τελετάρχου θεοῦ.

Quocirca cùm Græcorum Pontifices dicunt, diuina gratia promouet, nihil aliud volunt indicare, quàm se non esse primarios auctores, quippe Deus ipse sit, sed puros ministros Deo factorum auctori, ac Principi subiectos, qui sanè quicquid ille iussit, exequuntur.

Item meritò cōmemoratur diuina gratia. Non enim hoc est opus humanū, nec eò perueniunt vires mortalium. Quippe nemo etiam propria sua auctoritate arbitratuque se Sacerdotem constituit. Neque enim vt Reges creant proreges aliasque amplissimas potestates magistratuum, & Respublicæ potestatem habent creandi & ipsosmet Reges, Duces, ac Principes, sic etiam possunt creare Sacerdotes; sed opus est diuina gratia & auctoritate, quæ in Episcopis tanquam ministris resideat.

Accipitur autem gratia hoc loco pro auctore gratiæ cum ipsamet gratia. Neque enim gratia per se operatur. Sic Dauid Psalmo

Psalmo 58. Deus meus, misericordia eius præueniet me. id est, Deus per misericordiam suam præueniet me. Psal. 87. Mane oratio mea præueniet te, hoc est, ego per orationem præueniam. Psal. 93. Misericordia tua Domine adiuuabat me. Nimirum tu per misericordiam tuam adiuuabas me. Estque in sacra Scriptura valdè vsitatus hic modus loquendi. Immò & apud profanos auctores idem reperias. Homerus Odyss. θ. ὡς φάτο, γήθησεν δ' ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο, hoc est ipse Alcinous. Et Odyss. ν. καὶ τότε κήρυκα προσέφη μένος Ἀλκινόοιο. Odyss. π. in fine, ὡς φάτο, μείδησεν δ' ἱερὴ ἲς Τηλεμάχοιο, pro ipse Telemachus. Quæ phrasis aliquoties iteratur apud Homerum.

Ad hanc formam videtur mihi Nazianzenus allusisse in oratione Apologetica, dū in Ecclesiasticos indignos inuehitur his verbis: οἱ μηδὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσενεγκόντες. ὁμοῦ τε μαθητευθέντες καὶ διδάσκαλοι. πρὶν καθαρθῆναι καθαίρουσι. χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ σήμερον ἱερεῖς καὶ μυσταγωγοί. παλαιοὶ τὴν κακίαν, χθέσιοι τὴν εὐσέβειαν. ὧν τὸ ἔργον χάριτος ἀνθρωπίνης, οὐ τῆς τοῦ πνεύματος. Qui nihil ad Sacerdotium contulerunt, simulque discipuli & Doctores fuot. Priusquam purgati sint, purgāt. Heri extra sancta erant, hodie Sacerdotes audiunt, & sacrorum antistites. Malitia inueterata, pietate extemporanea, quorum opus gratiæ humanæ est, non gratiæ Spiritus. Et in oratione quam habuit in laudem sui Patris, eandem formam innuere videtur, cùm ita scribit: νῦν δὲ κινδυνεύω τὰς δημοσίας ἀρχὰς εὐτακτοτέρας ὑπολαμβάνειν τῶν ἡμετέρων, αἷς ἡ θεία χάρις ἐπιφημίζεται. Nunc verò parum deest, quin existimem publicos magistratus præstantiore ordine nostris administrari, quibus diuina gratia ἐπιφημίζεται, hoc est, veluti præconium acclamatur. Non autem, vt vertit Billius superinuocatur. Quòd sanè verbum notandum est. Idem enim est, ἐπιφημισμὸς, & ἀνάῤῥησις. Quo nomine vocat hanc formam Dionysius. Ad hanc formam respexit etiam Chrysostomus in oratione 4. de Sacerdotio, cùm scripsit: καὶ μάλιστα ὅτε πολλαὶ τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίνονται χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπουδῆς. Præsertim quando & multæ harum ordinationum non à diuina gratia, sed & ab humano fiunt studio.

Porrò verbum προχειρίζεσθαι, quod deligere, creare, promouere, instituere, seu constituere hoc luco significat, habetur in Actibus Apostolicis c. 22. ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ. Deus Patrum nostrorum delegit te (inquit Ananias ad Paulum) vel vt interpres vulgatæ editionis habet, præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius. Et cap. 26. εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα ὧν εἶδες. Ad hoc (inquit Christus Paulo) apparui tibi, vt cōstituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti. Eodem planè sensu acceperunt hanc vocem Patres Concilij Nicæni Canone 10. ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατ' ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ. γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται. Quicunque de lapsis ad ordinem Cleri promoti sunt per ignorantiam, vel etiam quamuis prius scirent ordinantes (eos scilicet esse lapsos.) Hoc Ecclesiasticæ nun præiudicat regulæ. Cogniti namque deponuntur.

Et in Epistola Synodica, quam scribunt ad Ecclesiam Alexandrinam, & Ægyptū colentes, iidem Patres testantur de Meletio schismatico mitius agentes se decreuisse, μένειν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε χειροτονεῖν. Vt in sua ciuitate remaneat, & nullam habeat potestatem vel promouendi, vel manus imponendi.

Eadem intelligentia vsurpatur ista vox à Concilio septimo generali can. 14. κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοὺς χωρεπισκόπους καθ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου δεῖ προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας. Ex antiqua consuetudine Chorepiscopos Episcopi permissu Lectores creare oportet. Extat præterea oratio Chrysostomi, cuius titulus est, ὅτε πρεσβύτερος προεχειρίσθη, hoc est, quam ipse Chrysostomus habuit, cùm sacris esset initiatus, & Presbyter creatus. Initium orationis est, ἆρα ἀληθῆ τὰ συμβάντα περὶ ἡμᾶς;

Idem verbum adhibet Clemens in exponendis sacris Ordinibus, & Ignatius Martyr in epistola ad Ephesios: σπουδάσατε ἀγαπητοὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. ὁ γὰρ τούτοις ὑποτασσόμενος, ὑπακούει Χριστῷ τῷ προχειρισαμένῳ αὐτούς. Enitimini charissimi subiecti esse Episcopo, & Presbyteris, & Diaconis. Qui enim his obedit, obedit Christo, qui hos constituit. Aliique non pauci auctores Ecclesiastici, cùm de hoc argumento disserunt, adeò frequenter hoc vocabulo vtuntur, vt hoc verbo nihil sit vsitatius.

Simeon Thessalonicensis singillatim explicat totam hanc formam, dum agit de Diacono his verbis: τῷ διακόνῳ κεκραγότος

τὸ, προσχῶμεν, ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, ἡ θεία χάρις, τῆς τριάδος εἶναι κοινὸν μαρτυρῶν τὴν δωρεὰν, καὶ ταύτην ἐπικαλούμενος. καὶ ἐπάγει, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα. ταπεινοὶ γὰρ ἡμεῖς, καὶ λίαν ἀσθενεῖς, καὶ μάλιστα πρὸς τοιαῦτα τοῦ θεοῦ ἔργα. διὸ καὶ ἡ θεραπεία τῆς ἀσθενείας ἡμῶν παρ' αὐτῆς. αὕτη γὰρ παρέχει τὴν δύναμιν. καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα φησὶν, οὐ γὰρ ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν τι κεκτήμεθα, ἢ ἰσχύομεν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, ἡ πάντα ἰσχύουσά τε καὶ νέμουσα, ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. ἡ καὶ ἀναπληροῦσα τὸ ἐλλειπὲς ἐν ἡμῖν. προχειρίζεται, ἤτοι προβάλλεται, καθιστᾷ, τελειοποιεῖ. ἅμα τῷ λόγῳ καὶ τὸ χάρισμα δίδοται. οὐδὲ γὰρ χρόνου χρεία τῇ παντοδυνάμῳ, καὶ αὐτοτελεῖ δυνάμει. τὸν δεῖνα καὶ τὸ ὄνομα λέγει, ἵνα τοῦτο γραφῇ ἄνω, καὶ γνώριμος ὑπάρχῃ ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις, ἐπεὶ καὶ θεοῦ καθίσταται λειτουργός. τὸν εὐλαβέστατον ὑποδιάκονον. τιμᾷ καὶ τὸ πρῶτον χάρισμα, καὶ τὴν ἔχοντα ἐν θεοῦ ὑπηρέτην, ὡς θεοῦ χάριν ἔχοντα, καὶ ἐν Χριστῷ ἐνεργοῦντα. διάκονον δὲ εἰπὼν, καὶ τὸ χάρισμα δίδωσιν ὁ χειροτονῶν, καὶ ὁ χειροτονούμενος τὴν διακονίαν ἔλαβε τῷ λόγῳ τοῦ ἱεράρχου εὐθύς. καὶ ἐνεργὸς ἐστι τῷ παναγίῳ καὶ θείῳ πνεύματι. ὅτι καὶ αὐτὸς εἶπεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἱεράρχης λέγει μετὰ τῆς χάριτος. καὶ τὴν χάριν ἐπεκαλέσατο. καὶ ἡ χάρις ἐνεργεῖ, ὅτι καὶ ἐνεργὴς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. καὶ πάντοτε ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. τότε μὲν οὖν εὐθὺς ἀπὸ ὑποδιακόνου εἰς τὸ διάκονος εἶναι γέγονε. Diacono clamante, attendamus, » Pontifex pronunciat, Diuina gratia. Quibus verbis & eam Trinitati communem » esse testatur, & ipsam implorat. Deinde » subiũgit, quæ semper infirma sanat. Quippe nos humiles, ac valde infirmi sumus, » præsertim ad huiusmodi Dei munera præstanda. Idcirco & curationem ipsa nobis » infirmis adhibet, ipsa nimirũ præbet vires. » Et quæ desunt inquit, supplet. Non enim » nos à nobismet ipsis aliquid comparamus, » aut possumus, sed ipsa Dei gratia, quæ omnia potest, omnia præstat, quæ nos minimè habemus, quæ item supplet, quæ de» sunt in nobis. προχειρίζεται, hoc est, designat, creat, constituit, consecrat, seu con» secratione perficit. Vna cum verbo simul » donum datur. Neque enim potentiæ omnipotenti suaptè natura perfectissimæ o» pus est tempore. Talem N. etiam nomen » profert, vt illud scribatur in cœlis, & notus » fiat Angelis, & hominibus, quandoquidẽ » & Dei constituitur Minister. Reuerendũ » Subdiaconum, his verbis honorat tum antiquum munus, tum eo munere præditum » tanquam Dei Ministrum, Denique gratiã » possidentem, & in Christo ad agendum efficacem. Porrò cùm dicit, Diaconum, & » officium consecrans tribuit, & qui consecrãtur vna cum verbo Pontificis continuò » ministerium accipit, sanctissimoque ac di» uino spiritu ad operandum potens euadit. » Siquidem & ipse consecrans non vt homo, » sed vt Pontifex vna cum gratia ea verba » profert, & gratiam inuocat, ipsaque gratia » operatur. Nam & verbum Dei efficax est, » & omnia operatur vnus, & idem spiritus. » Tum igitur statim à Subdiacono factus est » Diaconus. Hactenus Simeon, certè non » ineleganter.

Hæc forma quoad sensum eadem est cum Latina, neque enim verba, sed rem opinor spectari oportere. Sanè quidem idẽ est dicere, accipe potestatem sacrificandi, ac dicere, Diuina gratia consecrat talem per me in presbyterum; ad quid enim creatur presbyter, nisi vt sacrificium offerat?

Hoc etiam amplius continet, & exprimit forma Græca, quòd non habet Latina. Quippe quæ totalis esse videtur, & latius patet; Latina verò magis stricta, & partialis, ob eamque causam Latini ad potestatem illam duplicem in verum & mysticũ Christi corpus tradendam, adhuc aliam materiam & formam partiales addunt. Græci verò hac vnica forma ambas potestates tradunt. Licet enim non fiat clara mentio harum potestatũ, iisdemque ferè verbis, quibus vtuntur Latini ad eas tradendas, ac declarandas; fit tamen æquiualentibus. Idem enim est dicere, creatur venerabilis talis N. presbyter, ac dicere consecratur, ad obeundas omnes functiones, quæ ad Presbyterum spectant. Non tantùm scilicet ad sacrificium offerendum, verùm etiam, si opus fuerit, ad reconciliandos pœnitentes, cæteraque Sacramenta adminstranda.

Illud autem quod necessariò hinc sequi videtur, notandum est. Nimirum vnum tantùm imprimi characterẽ. Quæ est probabilior Theologorũ sententia. Qui enim duplicem imprimi characterem affirmant, ex diuisione potestatum illud probabiliter coniectarunt. At meliùs alij, qui etiam si diuidantur potestates, & seorsim tradantur, nihilominus in virtute vnius dari alteram existimant. Quòd idem ipsum visus Græcorum magis comprobat, cùm vnica tantùm forma totum illud efficiat.

Literæ igitur, quibus constituunt Græci more Latinorum Confessarios, quasque vocant ἐνταλτήρια γράμματα, id est iussorias, siue præscriptitias literas, quibus nimirum præscribunt Confessario, vbi, quomodo, & quid agere debeat. Nihil aliud quàm executionem ordinis in se cõtinent, non autem ipsam collationem potestatis. Quòd quidem constat tum ex visu orientalis Ecclesię, quæ nullam orationem

super confessarios eo tempore solet recitare; cum ex ipsis literis, in quibus habentur hæc verba: τοὺς λαχόντας τῆς πνευματικῆς πατρότητος δεῖν ἐφοδιάζεσθαι ἐνταλτηρίοισι » γράμμασι. Quòd scilicet eos, qui vt sint pa-» tres spirituales sortiti sunt (vbi fiunt ver-» ba quasi de re præterita) oportet munitos » esse præscriptitiis literis. Et illa: ἡ ἡμετέρα μετριότης δωρεῖται, καὶ εὐεργετεῖ αὐτῷ τὸ τῆς πνευματικῆς πατρότητος λειτούργημα. Nostra hu-» militas largitur, & instar beneficij confert, » ei paternitatis spiritualis ministeriū. Obseruanda est illa vox λειτούργημα, quæ ad actum magis, quàm ad habitum spectare videtur. Præterquam quòd etiam hanc facultatem absentibus per literas quandoq; concedere solent. Item noui antistites eādem facultatem confessariis à prædecessoribus suis concessam, per similes literas confirmant aliquando, ac exhibent, vt inde clarè appareat, non esse collationem aliquam sacri ordinis; Alioquin non eam iterarent.

Has verò literas sub quadam forma, & tenore conscribi solitas, de industria hic inserere operæ pretium duxi, quòd ex in Rituali Græco minimè contineantur. Neque ita facilè, ac passim apud omnes inueniuntur. Licet liberum sit Episcopis etiam sub quacumque alia forma, quam volunt, easdem literas exarare: Νόμος οὗτος παλαιὸς καὶ καλῶς ἔχων, τοὺς λαχόντας τῆς πνευματικῆς πατρότητος δεῖν ἐφοδιάζεσθαι ἐνταλτηρίοισι γράμμασιν. ἐπεὶ τοίνυν ὁ ὁσιώτατος ὁ δεῖνα συμμαρτυρεῖται παρὰ πολλῶν ἀξιοπίστων ἀνδρῶν ἄξιος εἶναι, καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἀκριβῶς ἐξετάσαντες εὕρομεν ἄξιον. τούτου χάριν διὰ τὴν αὐτοῦ καλοκαγαθίαν τε καὶ εὐλάβειαν, ὡς εὐσεβεῖ καὶ σπουδαίῳ ἀνδρὶ κατὰ πάντα ἡ ἡμετέρα μετριότης δωρεῖται αὐτῷ, καὶ εὐεργετεῖ τὸ τῆς πνευματικῆς πατρότητος λειτούργημα. ὅπως κατὰ πάντα τόπον τὸν ὑφ' ἡμᾶς, καὶ ὅπου δ' ἂν τύχῃ μετὰ γνώμης μέντοι τῶν τῆς ἐκκλησίας προεστώτων τοῦτο τὸ λειτούργημα διοικείτω. καὶ ἐνδίδομεν αὐτῷ ἀνακρίνειν καὶ ἐρευνᾷν τοὺς λογισμοὺς τῶν προσερχομένων αὐτῷ, καὶ τὰ ἐν βάθει τύπων διανοήματα, καὶ τὰς πράξεις καταμανθάνειν. ἐφ' ᾧ τὰς μὲν ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας, ὡς οἷόν τε ἀποκόπτειν, καὶ τέλεον ἀνακόπτειν. τὰ δὲ τέλη καὶ ἐνεργήματα εὐθύνειν κανονικῶς. πρὸς τὰς ἕξεις μέντοι καὶ διαθέσεις καὶ τὰς δυνάμεις τῶν προσερχομένων αὐτῷ καὶ ποιότητας ὀφείλει ἀναλόγως μεταρρυθμίζεσθαι, καὶ γίνεσθαι τοῖς πᾶσι τὰ πάντα. νῦν μὲν ἐπέχων, νῦν δὲ ἀνιείς, καὶ τοῖς αὐστηροτέροις χρώμενος τῶν φαρμάκων, καὶ τὸ γλυκάζον συγκεραννύς. ἄλλοτε ἐλέγχων καὶ ἐπιτιμῶν, ἄλλοτε πάλιν παρακαλῶν, νουθετῶν, καὶ παντὶ τρόπῳ τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ ψυχῶν διοικονομούμενος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ δεσμεῖ μὲν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτόν, ἃ δεῖ δε-

θῆναι, καὶ λύσει δὲ αὖθις τὰ λύσεως ἄξια. καὶ τοὺς τὸν τῇδε βίον μεθισταμένους σὺν ἀφέσει τῶν ἐπταισμένων εἰς τὰ ἐκεῖσε παραπέμψαι δικαιωτήρια. τούτου χάριν ἐγεγόνει τὸ παρὸν ἡμέτερον ἐνταλτήριον γράμμα, καὶ ἐπεδόθη τῷ εἰρημένῳ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερεῦσι, καὶ πνευματικῷ δεῖνι ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ υἱῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Vetus » hæc lex est optimè lata, & constituta, » scilicet eos, qui vt sint Patres spirituales » sortiti sunt, præscriptitiis literis oporte- » re munitos, & instructos esse. Quando- » quidem itaque religiosissimum N. simul » multi viri fide digni, dignum esse testan- » tur, & nos eum diligenter examinantes di- » gnum inuenimus. Hac de causa ob eius » eximiam bonitatem, ac pietatem veluti » pio, & in omnibus virtute prędito viro no- » stra humilitas largitur ei, & gratificatur » munus audiendi confessiones. Qui qui- » dem in omni loco, qui subest nobis, & v- » bicumque fuerit, cum facultate tamen, & » voluntate præsulum Ecclesiæ hoc munus » subeat. Et concedimus ei diiudicare & in- » uestigare ad eum accedentium animi sen- » sa, & profundas cogitationes, & actiones » intelligere, ita vt principia, & causas, quā- » tum fieri potest, sistere, ac penitus extir- » pare, fines verò, & operationes canonicè » dirigere studeat. Attamen ad habitus, & » dispositiones, & facultates, & qualitates ad » eum accedentium pro cuiusque captu de- » bet se se accommodare, fierique omni- » bus omnia, nunc quidem retinendo, nunc » verò remittendo, & austerioribus medica- » mentis vtendo, & dulcedinem immiscēdo » rursus verò adhortando, instruendo, & » omni ratione animabus sibi commissis quę » ad salutem spectant administrando. Pro- » pterea & ligabit quidem in iis, qui eius po- » testati subiecti sunt, quæ oportet ligari, & » rursus soluet, quæ sunt digna solutione. » Et eos qui ad alteram vitam migrant, cum » remissione delictorum ad iusta, iudicia quę » ibi sunt, remittet. Hac de causa præsentes » nostræ præscriptitiæ literæ scriptæ sunt, & » prædicto religiosissimo sacerdoti ac spirituali Patri N. in Sancto spiritu dilecto fi- » lio nostræ humilitatis datæ. »

Similem ferè formam literarum, & quidem Patriarchalium reperi postea in sexto libro Iuris orientalis. Titulus est, ἔνταλμα εἰς τὸ γενέσθαι πατέρα πνευματικόν, mandatum ad patrem spiritualem constituendū.

Quæ cùm ita sint, neque apud Græcos passim presbyteri vocentur πνευματικοί, patres spirituales, hoc est Confessarij, satis mirari non possum, cur Rutheni, qui religionem Græcorum profitentur, volunt-

que illis in omnibus, quàm maximè fieri possit, pares videri, ac similes, non etiam eadem seruent cum ipsis; sed omnes passim eorum presbyteri, quàm primùm initiati fuerint sacris, hoc ipso fiant & Confessarij, nulla impetrata ab Episcopo facultate. Et quidem cum amplissima potestare. Neque enim vllum sibi teseruatum casum habet Episcopus. Atque hoc posterius etiam Græcis vitio vertitur. Nisi forte hac ex parte aliquis eos excuset, quòd iuxta præscripta sanctorum Patrum ac veterum Canonum satisfactiones pœnitentibus imponant.

Post formam commemoratam sequitur in Euchologio: εὐξώμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Oremus igitur pro ipso, vt veniat super eum gratia sanctissimi spiritus. Vnde quæri potest. Cùm per impositionem manuum adhibita forma, qui consecratur, consequatur characterem, & diuinam gratiam, quid est quòd rursus rogant, vt in eum descendat gratia Spiritus sancti?

Respondeo primò non esse insolitum, & alienum à modo loquendi scripturæ, vt qui beneficium aliquod acceperit, denuo illud idem precibus obtinere contendat, quasi non acceperit. Vel vt animi affectũ ostendat, qui præ nimia lætitia vix credat se accepisse; vel vt firmius istud donum possideat. Sic Propheta Regius psal. 4. Cùm inuocarem, inquit, exaudisti me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me, et continuò subiungit, miserere mei, & exaudi me.

Deinde rogant, vt non solùm initiatus suscipiat Sacramentum, sed etiam virtutem Sacramenti. Quippe contingere potest vt quis adepto charactere, diuinam gratiam minimè nanciscatur.

Adde quòd non desunt Scholastici, qui existimant alio tempore in presbyteratu imprimi characterem, aliò conferri gratiam. ita B. Thomas in 4. d. 25. q. 1. a. 1. tum etiam Scotus, & Gabriel d. 24.

Postremò rogant, vt in maiori copia cœlestem gratiam assequatur.

Hęc de ordinatione Sacerdotum in Ecclesia orientali, quòd attinet ad potestatem in corpus Christi, tum verum, tum mysticum. Et eadem inseruiunt Diaconis, & Episcopis modo superiùs explicato. Restat vt dicamus breuiter aliquid de forma Subdiaconi, & Lectoris.

In subdiaconatu nulla talis est forma, sed deprecatoria, in qua fit mentio diuersorum graduum Ecclesiasticorũ, & charismatum, inter quæ annumeratur subdiaconatus, item variorum ministeriorum ad Subdiaconum spectantium.

Munera hypodiaconi sic describit Simeon Archiepiscopus Thessalonicensis: φυλάσσει μὲν (ὁ ὑποδιάκονος) τὰς πύλας τὰς ἱεράς, ἵνα μή τις τῶν ἀναξίων εἴσω εἰσέλθῃ τοῦ βήματος. ἅπτεται δὲ τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ εὐπρεπῶς αὐτὰ κατατίθησιν εἰς τὸ τοὺς ἱερεῖς προσφέρειν τὰ δῶρα εὑρηκότας ἡτοιμασμένα. καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ δὲ εἰσόδῳ ταῦτα ὑποδεχόμενος ὁ διάκονος, τὰ περιττεύοντα λέγω τῶν ἱερῶν σκευῶν, περιφυλάξαι τοῖς ὑπηρέταις δίδωσιν. οὐ γὰρ ἅπτεσθαι θέμις τούτων ἄλλοις τῶν ὑποδεεστέρων. τοὺς κατηχουμένους τε ἐξωθεῖ κατὰ καιρὸν, ὅτε φησὶν ὁ διάκονος, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. καὶ ἐν ταῖς λιτανείαις τὸν σταυρὸν οὗτος κατέχων προπορεύεται. ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ λυχνίαν, καὶ τρικήριον τοῦ βήματος καὶ τὰ φῶτα οἱ ὑποδιάκονοι εὐτρεπίζουσι. διὸ καὶ μετὰ τοὺς διακόνους πρὸ τῶν ἱερῶν πυλῶν ἐν πάσῃ ἱερουργίᾳ, ὅτε χρὴ ὑπηρετεῖν τῷ ἀρχιερεῖ, προσέρχονται οὗτοι, καὶ τῶν μυστηρίων κοινωνοῦσι. καὶ ταῦτα μὲν τῶν ὑποδιακόνων, ἤτοι ὑπηρετῶν οὕτως. Custodit quidem (hypodiaconus) sacras fores, ne quis indignus sanctuarium ingrediatur. Tangit verò sacra vasa, & ea decenter disponit, vt cùm Sacerdotes dona offerre voluerint, parata inueniant. In ipsa quoq; maxima donorum introductione vasa quæ supersunt, Diaconus suscipiens, custodienda Subdiaconis tradit. Neque enim fas est ea tangere inferioribus ministris. Itẽ quo tempore Diaconus enunciat, Catechumeni egredimini, Subdiaconus eos expellit. Et in litaniis crucem Subdiaconus gestans alios antecedit, sed & in sacra mensa candelabrũ, & tricerium altaris, & lumina ipsi hypodiaconi rectè administrant; quocirca & post Diaconos ante sacras fores in omni sacrificio, sacraque cerimonia, cùm opus est ad ministrandum Pontifici Subdiaconi accedunt. Tandem mysteriorum Eucharistiæ participes fiunt. Et officia quidem hypodiaconorum, hoc est ministrorum, sic se habent. Ita Simeon. Qui quod ait Subdiaconos, τὰ ἱερὰ σκεύη, solitos esse tangere per σκεύη, non intelligit calicem, & patinam, sed reliquum ornatum. Alioquin videretur esse contra Concilium Laodicenum can. 21. quod non adeo me moueret, cùm oppositum sanciat Concilium 4. Carthaginense; Nisi etiam esset contra praxim Ecclesiæ Orientalis, quæ non permittit Subdiacono ea tractare. Igitur Thessalonicensis per sacra vasa, non calicem sacrũ & patinam, sed reliquam supellectilem sacram intelligit, vt sunt eorum operi-

mentã, indumenta sacerdotalia, Cruces, tricerium, hoc est tricandelabrum, thuribulũ, & id generis. Neque enim in maiori ingressu Diaconus calicem, vel patinam Subdiacono seruanda porrigit, quæ quidem sacrificio potissimum eo tempore inseruiunt.

Quòd autem attinet ad fores, quas obseruant Subdiaconi Græci, extant Canones 22. & 23. Concilij Laodiceni huiusmodi: οὐ δεῖ ὑπηρέτην τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. Non oportet ministrum fores relinquere. &, ὡς δεῖ ὑπηρέτας κἂν βραχὺ τὰς θύρας ἐγκαταλιπεῖν, ἢ τῇ εὐχῇ σχολάζειν. Non oportet ministros vel exiguo tempore foribus neglectis orationi vacare.

Vbi per ὑπηρέτην Armenopulus meritò Subdiaconum interpretatur. Nam in eodem Concilio can. 24. post Diaconos statim ponuntur ὑπηρέται. Deinde Lectores, tandem Ostiarij tanquam diuersi à ministris. Vnde notare possumus tempore Concilij Laodiceni hypodiaconos, vt modò etiam fit apud Græcos in custodiendis foribus sanctuarij occupatos fuisse. Ostiarios verò primos aditus vestibulaque templi obseruasse. Quòd christiana florente religione iam olim cessauit.

Dionysius Areopagita Diaconorum hoc fuisse munus asserere videtur. Sic enim scribit de Eccl. hier. cap. 5. διὸ ταῖς ἱεραῖς αὐτὴν (τὴν λειτουργικὴν διακόσμησιν) ἐφίστησι πύλαις ἡ ἱεραρχικὴ θεσμοθεσία. Quare sanctis ianuis eum (ordinem Ministrorum, præficit Pontificij iuris institutum. Vbi per ordinem ministrorum, Diaconorum intelligere videtur Dionysius. Neque enim alios ordines præter Episcopatũ, presbyteratum, & Diaconatum, qui sunt ordines, per excellentiam sacri, explicat Dionysius & passim diaconum λειτουργὸν appellat in suis scriptis. Vnde S. Maximus Confessor interpres Dionysij loco citato huiusmodi addit: σχόλιον. σημείωσαι ὅτι οἱ διάκονοι τότε τὰς θύρας εἶχον, νῦν δὲ οἱ ὑποδιάκονοι. Nota quòd tunc Diaconi fores custodiebant; nunc verò Subdiaconi. Mihi non videntur hæc dici ad mentem Dionysij. Nam, vt paulò pòst ostendam, Dionysius in c. 3. de Eccles. hier. recenset varios ordines ministrorum, alios quidem qui versentur intra sanctuarium, alios vero in foribus. Vnde hos postremos bene possumus intelligere esse hypodiaconos. Qui propterea tempore sacrificij non in sanctuario, sed extra suum munus obibant, quòd non essent promoti ad ordinẽ subdiaconatus intra sanctuarium. Cùm tamen Diaconus, presbyter, & Episcopus sacram aram circumdent, eius angulos ter deosculentur, in eaque fronte inhæreant, dum sacris initiantur. Certè non aliam ob causam, nisi quia ministeria eorum circa sacrum Altare versantur, ad quod Subdiaconi, & inferiores ministri minimè incumbunt. Hæc de ministeriis hypodiaconorum.

In ordine Lectoris similiter forma est deprecatoria, quam suprà in tertio capite descripsimus.

Simeon Archiepiscopus Thessalonicensis præter lectionem diuinæ scripturæ, quam Lector recitare solet, & cuius fit mentio in oratione consecratoria hæc alia officia & munera Lectoris recenset: εἰς τὸ βῆμα χωρεῖ, ὡς τοῦ βήματος ὑπηρέτης ἀνάπτει φῶτα, καὶ πῦρ προσάγει τῷ ἱερεῖ, καὶ προπορεύεται λαμπαδηφορῶν τῶν ἁγίων, καὶ τὰς προσφορὰς καὶ τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ζέον φέρει αὐτῷ καὶ κοσμεῖ τὰ τοῦ ναοῦ. καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετεῖ, ἢ τοῖς θείοις προσάγει τοῖς ψάλλουσιν ὕμνους, ἤτοι κανονάρχει. καὶ ἁπλῶς ὑπηρέτης τῶν θείων ἐστὶν ἐν τῷ ναῷ. Sanctuarium ingrediens, quippe illius loci minister, accendit lumina, & ignem affert sacerdoti, sanctisque mysteriis antecedit lampadem gerẽs, panes etiam propositionis, quos vocant oblationes, & aquam, & vasculum, in quo feruet aqua, ipsi defert. Rectéque ordinat, & ornat quæ sunt templi, cæteraque administrat; diuinos item præcitat Cantoribus hymnos, videlicet munus agit Canonarchæ, & in summa rerum sacrarum in templo administer est. Sic ille.

Videtur Simeon Lectori attribuere munus Acholuthi. Et quoniam hypodiaconus etiam in sanctuario accendit lumina, & in oratione consecratoria Subdiaconi fit mentio huius muneris, Simeon videtur distinguere lumina, & Subdiacono assignare candelabrum sacræ mensæ, & tricerium. Lectori verò præter nonnulla lumina sanctuarij, & alia discrimina, hoc etiam adscribere, quòd præeat sacerdoti celebranti cereum accensum gestans. Quod est proprium Acoluthi. Hinc autem manifestè apparet, Græcos diuersorum ordinum munia vni attribuisse, & duos minores ordines, vel etiam tres coniunxisse.

Κανονάρχης dicitur is, qui incipit canonem alta voce verbatim recitare, cantores subsequendo eundem canunt. Quid autem sit Canon in hac materia, reperies à nobis explicatum in libro quinto, secundo capite, vbi agitur de extrema Vnctione.

Primam verò tonsuram passim, pueris & infantibus Græci adhibent, vel cùm ba-

ptizantur, vel post octo dies à Baptismate. In qua sunt duæ orationes, & huiusmodi forma : κείρεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Tondetur (in præsenti tempore, » quemadmodum & in forma baptismi) ser- » uus Dei N. in nomine Patris, & Filij, & » Spiritus sancti. Sed puto abusum esse. Nã & Lectorem cùm ordinant, eadem plane forma verborum priùs tondent. Quo circa vel illa prima tonsura baptismi, vel hæc posterior superuacua est; cùm eam semel contulisse satis sit. Quamuis ego priorem illam reiiciendam esse putarem; tum quia in antiquis Euchologiis manu scriptis, vbi agitur de baptismo, non reperitur; tum etiam quòd à presbytero conferatur. Cùm conuenientius esse videatur, vt Episcopus, qui ordines confert eam etiam impertiri debeat. Et fortassis hoc etiam voluit, atque innuit Concilium septimum generale can. 14. ὁρῶμεν ἐκτὸς χειροθεσίας ἐκ παίδων τὴν κουρὰν τοῦ κλήρου λαμβάνοντάς τινας, μήπω δὲ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν λαβόντας, καὶ ἀναγινώσκοντας ἐν τῇ συνάξει ἐπ' ἄμβωνος, ἀκανονίστως τοῦτο ποιοῦντας. Videmus nonnul- » los, qui ab infantia cleri tonsuram sine ma- » nuum impositione accipiunt, & nondum » ab Episcopo accepta manus impositione, » dum peragitur synaxis in ambone legunt, » non canonicè id facientes. Neque omnia ministeria, quæ hodie Lector exercet in Ecclesia Græca commemorantur in oratione consecratoria, sed præter lectionem diuinorum eloquiorum, quam enunciare debeat lector, hæc alia Simeon addit lectoris munia: ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ βῆμα χωρῶν, ὡς τοῦ βήματος ὑπηρέτης, ἀνάπτει φῶτα, καὶ πῦρ προσάγει τῷ ἱερεῖ, καὶ προπορεύεται λαμπαδηφορῶν τῶν ἁγίων, καὶ τὰς προσφορὰς, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ζέον φέρει αὐτῷ, καὶ εὐκοσμεῖ τὰ τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετεῖ, καὶ τοὺς θείους προλέγει τοῖς ψάλλουσιν ὕμνους, ἤτοι κανοναρχεῖ. καὶ ἁπλῶς ὑπηρέτης τῶν θείων ἐστὶν ἐν τῷ ναῷ. Verùm, in » quit, & sanctuarium ingrediens, vt illius » minister, accendit lumina, & ignem de- » fert sacerdoti, & præit sanctis mysteriis » lampadem gerens, & oblationes (hoc est » panes, quos vocant propositionis) & aquã » & vasculum, vbi aqua feruet, ipsi affert, » rectéque ordinat quæ sunt templi, & cæ- » tera ministrat. Item sacros hymnos prære- » citat cantoribus, hoc est, munus agit ca- » nonarchæ, & vt summatim dicam, rerum » diuinarum in templo minister est, (hoc est ad cultum diuinum spectantium.) Hinc autem manifestè apparet, Græcos ministeria diuersorum ordinum vni attribuisse, & duos minores ordines coniunxisse. Κανονάρχης dicitur is, qui incipit Canonem alta voce verbatim recitare, cantores subsequendo eundem canunt. Quid autem sit Canon in hac materia, reperies à nobis explicatum in libro quinto secundo capite, vbi agitur de extrema Vnctione.

De aliis minoribus ordinibus.

CAPVT IX.

TRES minores ordines apud Græcos hodie non sunt adeo distincti, vt apud Latinos, sed munus Acoluthi ex sententia Simeonis exercetur à Lectore, functio Ianitoris à Subdiacono, & secundum alios idem subdiaconus Acoluthi munus etiam implet. Exorcistæ ordo penitus sublatus est. Illius nũc munere Sacerdos fungitur, vt etiam fit apud Latinos.

Videntur mihi Græci existimasse (idque ante schisma rerum) minores ordines non esse de iure diuino, hoc est, à Christo Domino institutos, proinde non esse Sacramenta, potuisse vel non distingui, vel desiisse esse ordines, vt etiam cessarunt nonnulli alij.

At enim hoc ipsum meliùs explicandum est, sint de iure diuino necne.

Communis est antiquorum Theologorum Scholasticorum sententia, S. Thomæ, Bonauenturæ, Ricardi, Paludani, & aliorum multorum in 4. d. 24. minores ordines esse Sacramenta. Quæ illorum opinio his rationibus probari solet.

Prima, quia quæ sunt iuris diuini quæque à sola Dei voluntate pendent, esse talia sciri non possunt, nisi aliquo fundamẽto nitantur, quòd nobis constet vel per diuinam Scripturam, vel veterum Patrum scripta, & communem consensum, seu etiam traditionem. Cùm igitur perantiqua in Ecclesia Dei horum ordinum mentio fiat, non leue indicium est, eos esse de iure diuino.

Dionysius de eccl. Hierarchia cap. 3. non quidem recenset singillatim minores ordines, ita tamen loquitur, vt omnino significet præter Diaconos fuisse alios, atque alios ministros, quos ipse appellat λειτουργοὺς, simpliciter ministros; & quoniam hoc eodem nomine vocantur etiam à Dionysio Diaconi, quòd hi famulentur circa Eucharistiam, ad differentiam illorum Diaconos nuncupat λειτουργοὺς ἐκκρίτους, ministros selectos, ac præcipuos, eorum-

quę munus ait versari in sanctuario, reliquorum nimirum extra sanctuarium. Sic igitur habet: τῶν λειτουργῶν οἱ μὲν ἑστῶσι παρὰ τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας, οἱ δὲ ἄλλο τι τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργοῦσιν, οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς διακοσμήσεως ἔκκριτοι σὺν τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου προτιθέασι τὸν ἱερὸν ἄρτον, καὶ τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον. Ministrorum, siquidem pro clausis templi foribus adstant (per fores clausas sanctuarij portas intelligit. Hæ nempe clauduntur, & Subdiaconi solent eas custodire.) Sed verò aliquid aliud eorum, quæ sunt proprij ordinis agũt. In administratorio verò ordine qui sunt præcipui vnà cum sacerdotibus sanctum panem, & benedictionis poculum sacrosanctis imponunt altaribus.

S. Maximus Confessor, & Pachymeres interpretes per simplices ministros intelligunt hypodiaconos. Sed cùm Dionysius varia munera eorum esse dicat, cùm hypodiaconos, tum cæteros, quos alij Patres commemorant, iure optimo intelligere possumus. Quo circa ponderanda sunt illa verba, οἰκείας τάξεως, quasi diuersus vniuscuiusque sit ordo ab eorum ordine, qui pro foribus sanctuarij adstant. Sed & S. Maximus & Pachymeres per hypodiaconos fortassis reliquos omnes ministros intelligunt, qui quod non sint Diaconi, sub Diacono esse dicuntur. Ignatius Martyr in fine Epistolæ ad Antiochenos: ἀσπάζομαι τὸ ἱερὸν πρεσβυτέριον, ἀσπάζομαι τοὺς ἱεροὺς διακόνους, ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας, ἐπορκιστάς, ὁμολογητάς. Saluto sanctum presbyterium, saluto sacros Diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, confessores. Epiphanius in compendiaria vera doctrina, quæ est post hæresim 80. aliquantulum ante finem, varios recenset ordines, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, & addit: μετὰ ταύτην τὴν ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα. Post hoc sacerdotium reliquus est ordo lectorum, qui possunt esse virgines, solitarij, continentes, vidui, vxorati, & si opus fuerit, mortua prima vxore, bigami: εἶτ' ἑξῆς τούτων ἐπορκισταί, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, &c. λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταί, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων, καὶ θυρωροί, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία. Deinceps, inquit, post hos, exorcistæ, & interpretes linguarum &c. consequenter laboratores, qui corpora dormientium componunt, & Ianitores, totaque boni ordinis disciplina. Concilium Laodicenum can. 24. οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. Non oportet sacris officiis deditos à presbyteris vsque ad Diaconos, ac deinceps Ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, seu lectores, seu cantores, aut ostiarios, seu etiam eos, qui sunt ordinis ascetarum (hoc est, monachorum in rerum diuinarum meditatione se exercentium) cauponam ingredi.

S. Cornelius Romanus Pontifex in Epistola ad Fabium Antiochenum, quæ est apud Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ c. 43. ὁ ἐκδικητὴς οὖν τοῦ εὐαγγελίου οὐκ ἠπίστατο ἕνα ἐπίσκοπον δεῖν εἶναι ἐν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει, πῶς γάρ; πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ, διακόνους ἑπτά, ὑποδιακόνους ἑπτά, ἀκολούθους δύο καὶ τεσσαράκοντα. ἐξορκιστὰς δὲ καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα. Is ergo, qui Euangelium vindicabat, nesciebat in Ecclesia vnum Epicopum esse debere; vbi videbat esse presbyteros quadraginta sex, Diaconos septẽ, Subdiaconos septem, Acoluthos quadraginta duos, Exorcistas & Lectores cum Ostiariis quinquaginta duo. S. Cyprianus l. 2. Epistola 8. à principio mentionem facit Acoluthi. Cum diligẽtia & dilectione fecisti, frater charissime (scribit ad Cornelium Papam) festinato ad nos mittendo Nicephorum Acoluthum. Et in fine Epistolæ 10. ad eundem. Exemplaria eadem nunc quoque per Messium hypodiaconũ, & Nicephorum Acoluthum transmisi. Eiusdem mentionem facit Synodus Romana sub Syluestro c. 9. & Concilium quartum Carthaginense c. 6. omitto commemorare posteriores, qui eosdem ordines enumerant, quos etiam hodie Romana Ecclesia in vsu habet.

Ex his autem videtur negari non posse, quin ab initio fermè nascentis Ecclesiæ, aut omnes, aut fere omnes hi extiterint ordines, qui modò etiam in Ecclesia Romana perseuerant.

Secunda ratio, quia si minores ordines non essent Sacramenta, sed officia ab Ecclesia designata, sequeretur non tantùm esse quatuor ordines minores, sed longè plures. Cùm Ecclesia multos alios ordines instituerit, vt est ordo cantoris, laboratoris, seu fossarij, Archidiaconi, Archipresbyteri, Chorepiscopi, Archiepiscopi, Patriarchæ, & Cardinalis.

Postremò, quia si non essent Sacramenta non haberent materiam & formam, nec imprimerent characterem, & repeti pos-

sent, sed non iterantur.

Aliis Theologis non ignobilibus probabilior sententia visa est, non esse Sacramenta. Illorum rationes breuiter referam.

Prima, quia in veteri Ecclesia, & à temporibus Apostolorum non semper iidem ordines extiterunt. Nam Ignatius & Epiphanius locis citatis inter alios enumerant laboratores, quos Græci vocant κοπιάτας, & κοπιατάς, Latini fossarios, quod in sepeliendis mortuis laborarent, & fossas pararent, quæ illos caperent. Hos autem fuisse in aliquo ordine constitutos, auctor est Epistola ad Rusticum Narbonensem apud Hieronymum tomo 9. quæ est 13. Nam in primo capite titulus est, de primo gradu Ecclesiæ, quem declarat esse fossariorum. Primus igitur, inquit, in clericis fossariorum ordo est, qui in similitudinem Tobiæ sancti sepelire mortuos admonentur. Hos Epiphanius inter alios ordines, & ante lanitores nominat; deinde subiungit, & tota boni ordinis disciplina, vt manifestè appareat, eos ad ordinem Ecclesiasticum pertinuisse. Quippe humare corpora in templo ad Ecclesiasticos spectare videtur. Hos etiam Basilius & Chrysostomus in suis liturgiis distinguunt à reliqua plebe, quæ sacro interest, & eos ante cantores nominant.

Deinde antiquitus cantores erant in aliquo Ecclesiastico ordine, vt constat ex Clemente libro 3. Constitutionum cap. 11. vbi ait: οὐκ ἐπιτρέπομεν πρεσβυτέροις χειροτονεῖν διακόνους, ἢ διακονίσσας, ἢ ἀναγνώστας, ἢ ὑπηρέτας, ἢ ᾠδούς, ἢ πυλωρούς, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐπισκόποις. Non permittimus Presbyteris ordinare Diaconos, Diaconissas, lectores, aut ministros, aut cantores, aut ianitores, sed solis Episcopis. Subdit autem rationem: αὕτη γάρ ἐστι τάξις ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἁρμονία. Hic est enim ordo, & harmonia Ecclesiastica.

Præterea in canone 26. Apostolorum hominibus, qui ad clerum ἄγαμοι accesserunt, negatur facultas post ordinationem ducendi vxorem, conceditur nominatim lectoribus atque cantoribus. At si cantores non pertinebant ad clerum, non erat opus, eos inter ordines Ecclesiasticos numerare, neque concedere facultatem, quam laici sine venia passim habent; sed satis fuisset dicere lectoribus, & clericis. Concilium quartum Carthaginense cap. 10. præscribit quidem quandam formam verborum, qua ordinabatur cantor, sed quæ fiebat à Presbytero, contra quam præcipiat Clemens; vnde apparet, ordinem Cantorum eo tempore sublatum fuisse. Non enim est ordo, quem non confert Episcopus. Et Græci ipsi hunc ordinem cõsociarunt cum ordine lectorum. Quare titulus est in Euchologio: ἐπὶ χειροτονίᾳ ἀναγνώστου, καὶ ψάλτου. Cùm igitur isti ordines cessauerint, quis dubitet, eós sola constitutione Ecclesiastica, quæ variari potest, non autem diuina, quæ semper manet, instituros fuisse?

Tertiò, antiqui Patres, qui prope tempora Apostolorum floruerunt, Acoluthi nullam prorsus mentionem faciunt. Clemens, Ignatius, Epiphanius. Immò Isidorus libro 2. de Ecclesiasticis officiis, & auctor illius Epistolæ ad Rusticum Narbonensem apud Hieronymũ, qui ex instituto de omnibus ordinibus disserunt, de Acolutho nihil habent. Aiunt quidem nonulli Ignatium in Epistola ad Antiochenos sub finem commemorare istud nominis. Sed ibi Ignatius de suis Diaconis loquitur. Salutant vos, inquit, Philon & Agathopus Diaconi, οἱ συνακόλουθοί μου. Mei comites, seu socij, qui me insequuntur.

Adde quòd tempore Concilij quarti Carthag. Acoluthus ordinabatur accepta materia non ab Episcopo, sed ab Archidiacono, quòd videtur esse manifestè contra modum administrandi Sacramentum diuino iure institutum. Quippe minister sufficienter exprimere debet actionem suam; quam non exprimit, si vnus infundat aquam, alius dicat, ego te baptizo, vt est obseruatum in omnibus aliis Sacramentis, excepto Sacramento pœnitentiæ.

Quartò, de exorcista non ordinando extat Apostolica constitutio apud Clementem lib. 8. cap. 26. ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. Negat enim Clemens hunc esse ordinem, (nempe Ecclesiasticum ab Episcopo factum) sed gratiam gratis datam ad eiiciendos dæmones. Et subdit rationem: εὐνοίας γὰρ ἑκουσίου τὸ ἔπαθλον, καὶ χάριτος θεοῦ. Hoc enim munus spontaneæ est diuinæ beneuolentiæ, & gratiæ erga homines. Hoc est, hoc donum solus Deus impertit cui vult, & quando vult. Hæc autem gratia primùm fuit apud Iudæos Act. 19. deinde fuit communicata Apostolis Lucæ 10. tum denique communicata omnibus Christianis Marci vltimo. In nomine meo dæmonia eiicient. Quòd quidem fuisse commune Christianis affirmat Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone: καὶ νῦν ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Ἰησοῦν κύριον ἡμῶν

τὰ δαιμόνια πάντα, καὶ πνεύματα πονηρὰ ἐξορ-
» κίζοντες ὑποτασσόμενα ἡμῖν ἔχομεν. Et nûc
» quidem nobis in crucifixum sub Pontio
» Pilato Iesum Dominum nostrum creden-
» tibus, dæmonia cuncta, malignique spiri-
» tus obediunt, & subiiciuntur, cùm eos
» exorcizamus. Idem refert in Apologia pro Christianis, & idem testatur Tertullianus de corona Militis libro ad Scapulam, Apologia contra Gentes cap. 23. Lactantius lib. 2. c. 19. libro 24. cap. 27. & alij, & hoc est quod voluit, & intellexit Clemês Romanus. Sed deinde deferuescente calore Christianorum cœpit Dominus subtrahere hanc potestatem, & Ecclesia constituit ordinem, qui expelleret dæmonia. Ideoque Concilium Antiochenum can. 10. tribuit facultatem Chorepiscopis, hoc est, suffraganeis ordinandi exorcistas. Et postea Concilium Laodicenum can. 26. statuit, μὴ δεῖν ἐπορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων. Prohibet enim Concilium eos fungi hoc munere, qui ab Episcopis ad tale munus obeundum, non sunt prouecti. Cùm itaque iste ordo à principio non fuerit de iure diuino, neque Ecclesiastico, non est mirum, si auctor illius Epistolæ ad Rusticum Narbonensem, qui de industria & consultu recenset ordines, hunc penitus omiserit.

Dices, Antiquiores Patres, quos suprà citauimus, exorcistam commemorare & inter alios ordines recensere..

Respondeo, eos non aliter exorcistam commemorare, atque faciunt Diaconissam, & Confessorem, qui coram tyranno fidem Christi profitetur. Quem tamen non habere vllum ordinem satis nobis cõstat ex Clemente libro 8. Const. cap. 24. quia confiteri fidem, voluntatis est, & tolerantiæ. γνώμης τοῦτο καὶ ὑπομονῆς.

Quintò, quia si essent minores ordines à Christo Domino instituti, nemo posset eos conferre, præter Episcopum, qui etiam alios confert. Sed Concilium septimum Generale can. 14. facultatem præbet Abbatibus ordinandi Lectorem in proprio monasterio. Igitur signum est, hunc ordinem institutum fuisse ab Ecclesia. quâuis enim ordinare Lectorem soli Episcopo conueniat secundum Clementem, quia tamen hoc non est de iure diuino, potuit eadem Ecclesia dare postea potestatem Abbatibus Lectorem ordinandi.

Postremò, Socrates libro 5. tripartitæ hist. cap. 22. varias recenset fuisse in vsu consuetudines in diuersis Prouinciis, & Ecclesiis sine detrimento fidei. Inter eas refert, eo tempore Alexandriæ in more positum fuisse, vt Lectores & ὑποβολεῖς indifferenter ex fidelibus & Catechumenis fierent: ἐν τῇ αὐτῇ δὲ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφοροι, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν, εἴτε πιστοί. Et subdit: τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν, πιστοὺς εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προβαλλομένων. Cùm omnes Ecclesiæ in „ hunc ordinem fideles promoueant. Non „ igitur Lectoris ordo, Catechumenis collatus, erat diuinus & Sacramentum, cùm baptismus ianua sit cæterorum Sacramentorum. ὑποβολεὺς dicitur is, qui supponit, & suggerit, qualis est apud Græcos κανονάρχης, qui præit legendo, quæ cantores illius vocem subsequendo canunt. Lectorum autem & Canonarchorum vnus & idem erat ordo, propterea historicus ait, εἰς τὸ τάγμα τοῦτο. Et Simeon Thessalonicensis κανονάρχην Lectori consociat.

Ex his autem patet solutio ad primum argumentum contrariæ opinionis. Non enim Patres antiqui in assignandis minoribus ordinibus variarent, si essent de iure diuino.

At non iterantur. Verùm dicendum est, id prouenire, non ex eo quòd imprimant characterem; etenim si non sunt Sacramentum, nullum imprimere possunt, sed quia non est in vsu, vt iterentur, præsertim cùm & exercitium illorum iam diu cessauerit, & nulla causa sit, quæ iure suo exigat, vt rursus debeant fieri. Adde quòd munus eorum multi exequuntur in multis Ecclesiis, qui carent prorsus talibus ordinibus. Immò verò quidam canunt Epistolam cum minimè sint Subdiaconi. Postremò non est certum indicium, eos imprimere characterem, ex eo quòd non iterantur. Nam consecratio Ecclesiæ, & calicis, benedictio etiam Ecclesiæ, vestium sacratum, & matrimonij non iteratur, & tamen non imprimit characterem.

Quòd etiam, si essent ab Ecclesia constituti, essent longè plures ordines, cùm multas alias dignitatis & officia Ecclesia introduxerit; non sequitur. Non enim illæ dignitates assumunt sibi aliquem gradum, & munus obeundum intra Ecclesiam ab Episcopo collatum, sed ad iurisdictionem spectant, & quæ nullum officium habent neque proximè, neque remotè ad consecrationem Eucharistiæ, cùm minores ordines habeant saltem remotè, & ad disponendum populum.

Postremò, quòd habeant materiam & formam, hoc nihil refert. Nam etiam cantor, qui modo nullo est ordine insignitus,

olim exhibito libro instar materiæ, sub certa quadã forma verborũ, quæ in Concilio quarto Carthaginensi cap. 10. præscribitur, à presbytero ordinabatur. Itaque Ecclesia, qui hos ordines instituit, ad imitationem maiorum ordinum, etiam eorum materias & formas assignauit.

Sed contra ea, quæ diximus, videtur esse Concilium Tridentinum sess. 23. c. 2. horum enim quatuor ordinum, quos nunc habemus nomina, ab ipso Ecclesiæ initio, & vniuscuiusque propria ministeria extitisse, affirmat.

Respondet Gabriel Vasquez, Concilium non intelligere hos ordines semper fuisse distinctos, sed eorum ministeria in Ecclesia fuisse, & nomioa etiam in vsu fuisse. Nam exorcistæ meminerunt Clemens & Ignatius. Acoluthi etiam Ignatius mẽtionem fecit, quamuis diaconos suos hoc nomine compellarit. Cyprianus verò & Cornelius Acoluthum vt ordinem quidem distinctũ nominant, sed & post Christum ducentis quinquaginta annis floruerunt.

Quòd autem mens Concilij Tridentini non fuerit declarare hos ordines esse Sacramenta, manifestè colligitur ex canone 6. vbi solùm damnat eos, qui dixerint, non esse in Ecclesia Dei hierarchiam diuina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris, & ministris. Optimè autẽ saluatur Concilium, si quis per ministros diaconos intelligat, & interpretetur. Nec tamen sine causa vsum est Concilium communi nomine ministrorũ; quòd potest & solis Diaconis & cæteris ordinibus accõmodari. Quia, cùm videret rem hanc in opinione positam, nihil decernere voluit.

Sed rursus instabis. Concilium Florentinũ in Decreto pro Armeniis, loquendo de Sacramento Ordinis, annumerat etiam minores: vbi enim dixit, esse sextum Sacramentum, & assignauit materiam, continuò ponit exempla de ordine Sacerdotis, Diaconi, & Subdiaconi, & addit, idem de alus ordinibus intelligendum. Et Concilium Tridentinum loco citato sess. 23. cap. 2. septem ordines numerat, & postea cap. 3. absolutè ordinem Sacramentum esse dicit.

Respondeo, Concilium Florentinum non dicit minores ordines esse Sacramentum. enumerat verò illos, quia solent priùs adhiberi, & quòd attinet ad materiam habent quandam analogiam cum maioribus & sacris ordinibus, qui sunt Sacramentum. Conciliũ verò Tridentinum ob eandem causam numerat priùs septem, postea vocat ordinem Sacramentum; quòd in eo contineantur veri ordines, qui sunt Sacramentum, vt Presbyteratus, & Diaconatus &c.

Sed adhuc vna res officit Græcis, quòd ipsi in ordinatione Lectoris manus imponunt, idque ex Concilio septimo generali, can. 14. quòd esse signum videtur, hunc minorem ordinem esse Sacramentum.

Respondeo, Græcos vsos fuisse in minoribus ordinibus pro materia impositione manus ad imitationem maiorum ordinum, & deinde in fine actionis instrumento aliquo, quòd non videtur esse materia cùm exhibeatur in fine sine vlla forma consecratoria; esse tamen alterius ordinis impositionem, quæ non necessariò conferat gratiam. Nam etiam Diaconissam per manus impositionem Deo consecrãt, vt constat ex Concilio quarto can. 16. & Trullano can. 14. & tamen illa cerimonia nullus ordo in Ecclesia constituitur.

Hanc sententiam, & quidem non exclusò etiam Subdiaconatu, docere videtur Magister in 4. d. 24. cap. septimus ordo in fine, vbi agnoscit in primitiua Ecclesia fuisse Episcopos, Presbyteros, & Leuitas ab Apostolis consecratos, Subdiaconos verò, inquit, & Acoluthos procedente tempore, Ecclesia sibi constituit. Nota verbum (constituit.) Et eodem modo loquitur Breuiarium Romanũ de Caio Põtifice ac martyre. Constituit, inquit, vt his « ordinum, & honorum gradibus in Ecclesia « ad Episcopatum ascenderetur, ostiarij, le- « ctoris, exorcistæ, acoluthi, subdiaconi, « diaconi, presbyteri. Ergo ante hanc con- « stitutionem non eodem modo ascendebatur. Alioqui non erat cur institutio fieret. Gratianus in suo decreto dist. 21. videtur pro hac opinione facere, qui verba Magistri transcripsit. Ex Scholasticis de Subdiaconatu, & minoribus ordinibus ita senserunt, Durandus in 4. d. 24. q. 2. Caietanus tomo primo opusculorum tractatu 11. quòd probabile sentit esse Franciscus Victoria summa de Sacramentis, quæsito 2. de Sacramento Ordinis. Martinus de Ayala libro de traditionibus Apostolicis parte 2. cap. de ordine §. Synodus. D. Syluestri. De minoribus verò tantùm ordinibus id asserunt Michael Medina libro 1. de continentia, cap. 46. Nauarrus in summa c. 22. numero 18. §. quare probabis. Sotus in 4. d. 24. q. 1. a. 4. conclusione 7. & §. ad argumenta Durandi. Qui etiam affirmare non dubitat, sibi persuasum ha-

bere, si S. Thomas in summa Theologiæ ad hunc locum peruenisset, in contraria opinione, quàm in 4. d. 24. tradidit, non vtique permansurum fuisse. Gabriel Vasquez in 3. tomo, super 3. p. disput. 237. c. 2. qui fusè ac diligenter id tractat.

Hanc sententiam maximi momenti testimonia suadent. In primis Canon 10. Concilij Sardicensis, qui sic habet: ἐάν τις πλούσιος ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ, ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, ἐάνπερ ἄξιος νομισθείη, εἰς τὴν ἀψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. Siquis diues, „ vel è foro Scholasticus Episcopus fieri vo- „ luerit, non prius constituatur, quàm Le- „ ctoris, & Diaconi, & Presbyteri ministe- „ rium peregerit, vt in vno quoque gradu, „ si dignus existimatus fuerit, ad Episcopa- „ tus fastigium per progressionem possit as- „ cendere.

Deinde praxis Ecclesiæ aliquando id in vsu habuit. Nam Chrysostomus (vt est videre apud auctores, qui eius præclara gesta referunt, & eum laudibus efferunt, Palladium, Georgium Patriarcham Alexandrinum, Simeonē Metaphrastē, Leonem Imperatorem, & quendam Anonymum) primò constitutus est Lector à Zenone Episcopo Tyri, seu Maiumæ in Ecclesia Antiochena: Ζήνων ἐπίσκοπος ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπανιὼν, ἀναγνώστην τε τοῦ λαοῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχέων τὸν Ἰωάννην καθίστησι. Forte accepta facultate ab Episcopo illius Ecclesiæ. Deinde ordinatur Diaconus à Meletio magni nominis Confessore, tandem quòd Meletius in vrbe Regia Constantinopolitana spiritum Deo reddidisset, à Flauiano eius successore presbyter creatus est. anno Domini 397.

Non dissimiliter S. Eutychius Patriarcha Constantinopolitanus, primò ordinatur Lector, deinde Diaconus, postea sacerdos, vltimò Episcopus Constantinopolitanus, vt habetur apud Simeonem Metaphrastem circa annum Domini 550.

S. Cæsarius Episcopus Arelatensis tondetur in Clericum à S. Syluestro Episcopo Cabilonensi, postea fit monachus, deinde ab Episcopo Eonio Arelatensi ordinatur Diaconus, & successiuè Presbyter, Abbas postea, & tandem mortuo Eonio, Episcopus Arelatensis constituitur.

S. Ioannes Episcopus Cabilonensis primùm fit Lector, sic minister altaris, idque ab infantia. Deinde processu temporis Archidiaconus, postea secundi ordinis sacerdos. Cùm autem S. Patiens, & Euphronius Cabilonum profecti essent, vt in locum Pauli Iunioris diem functi alium Episcopum sufficerent, (Patienti enim Episcopo, vt Metropolitano Lugdunensi incumbebat onus illud) S. Ioannem virum honestate, humilitate, mansuetudine insignem stupentibus factiosis, erubescentibus malis, acclamantibus bonis, reclamātibus nullis, collegam sibi consecrauere anno Dñi 470. totum hoc refert S. Sidonius Apollinaris Episcopus Aruernorum Epistola 25. libri quarti. Vide ibi religiosissimum & doctissimum virum Societatis Iesu, Patrem Sirmondum, qui egregiè commentatur illum auctorem.

Quòd autem intelligat per secundi ordinis Sacerdotem, ipsum Presbyterum, facilè sciri potest ex Optato Mileuitano, qui in libro primo ait: quid commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerunt dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid Diaconos in tertio, quid Presbyteros in secundo sacerdotio cōstitutos? ipsi apices, & principes omnium aliqui Episcopi. Consequitur sanctus Optatus *queritur* quòd & multi laïci, & ministri plurimi (hoc est Lectores, sic enim vocat sanctum Ioannem Sidonius testimonio supra allato.) Insuper & Diaconi, & Presbyteri, & tandem aliqui Episcopi, qui primi & maiores sacerdotes appellantur, tradiderint gentilibus diuinos codices Euangeliorum. Qui propterea vocantur traditores. Hæc itaque exempla per omnia concordant cum Canone Sardicensi.

Neq; tamen in eo Canone sine mysterio loquitur Hosius Cordubensis. Siquis, „ inquiens, diues vel Scholasticus è foro „ rogauerit fieri Episcopus, priùs exequa- „ tur munus Lectoris &c. Nam non semper cum aliis, qui aliquod specimen dederant sanctitatis, adeo strictè seruabatur illud Hosij, cùm aliquando, & sine lectoratu & subdiaconatu ordinauerint. Sic S. Autonomus Episcopus in Italia, profectus Nicomediam, fugiens persequutionem Diocletiani, hospitem suum Cornelium quendam ornat dignitate Diaconatus, quem deinde cùm animaduertisset, multos adduxisse ad fidem Christianam, prouehit ad gradum presbyteratus. Tandem promouet ad dignitatem Episcopalem *anno* 290.

Eodem planè modo, imò & eadem die Pappus Episcopus Cytriæ ordinat S. Epiphanium Diaconum, Presbyterum, & Episcopum. Cùm alioquin prius Epipha-

nius, vt illud onus effugeret, vera fatendo clamaret, se non esse clericum. Et satis fuit Pappo ad admittendum eum in clerum, contulisse illi, qui erat insignis Monachus, eos tantum ordines. Intelligo autem S. Epiphanium Episcopum Constantiæ in Regno Cypri, magnum virum.

Quin & ipse Epiphanius fratrem S. Hieronymi Paulinianũ comprehensum, & ore compresso, ne repugnaret, presbyterum consecrauit. Ita S. Cyprianus iudicio Dei & plebis fauore ad officium Sacerdotij & Episcopatus gradum nulla interposita mora, adhuc neophytus, & vt putabatur nouellus electus est. Teste Pontio eius Diacono. apud Surium tomo V. Ita S. Augustinus raptus ad presbyterij gradum flens consecratur à Valerio in Hipponensi Ecclesia. Possidonius in eius vita. 390. Ita Pinianus, vt presbyter crearetur Hipponæ contentio tumultuosa extitit ipsique Augustino negotij sanè multũ, molestiæ que conciuit. Ita Maximum Palatinum sacerdotio ciuicus amor (vt Sidonius loquitur) illigauit. Ita S. Paulinus Episcopus Nolanus per vim inflammatæ subito plebis ab Episcopo Lampio sacratus est.

Vt autem exhibent modo Græcorum antistites Ecclesiasticos ordines, ita planè in vtraque Ecclesia factum esse, multò plura exempla euidenter probant.

S. Ennodius Episcopus Ticinensis in vita S. Epiphanij eiusdem Episcopi ciuitatis, narrat Epiphanium sub Crispino integerrimo Pontifice suo decessore cœlestis militiæ tyrocinium sortitum esse, cùm esset annorum ferme octo, Lectoris, inquit, Ecclesiastici suscipit officium. Talis iam ad decimum octauum ætatis peruenit annum. De Subdiaconatu subdit, in quo secundo à Leuitis numero dedicatus, id est, Subdiaconi ordine, nihil amplius quàm biennio commoratus est. Breui post ad Diaconij euectus est infulas. Talis in Diaconatu à vicesimo incipiés octo annos expleuit. Desiderabatur in eo sacerdotium tandem post mortem Crispini, addit Ennodius, finitimarum ciuitatum iunguntur studia, & attrahitur tanta collectio, ac si initiandus esset totius orbis Episcopus ducitur Mediolanum, consecratur cum omni celebritate cunctorum. Sic ibi. Circa annum 466. Non ergo S. Epiphanius suscepit alios ordines, præter quàm eos, quos modò conferunt Græci.

S. Cyprianum, non illum, Afrum, sed Antiochenum, cuius festum celebramus vna cum sancta Iustina, Anthimus Antiochenus baptizat, & octauo die sacrum facit eum præconem, & expositorem Christi mysteriorum (hoc est, Lectorem) vicesimo autem Subdiaconum, tricesimo verò refert in numerum Diaconorum, transacto anno fit presbyter. Paruo tẽpore summum virtutis apprehendit, & creatus est pastor Antiochenorum 290. Nota, quod Metaphrastes eumdem esse existimauit, hunc, & illum Afrum. Deceptus auctoritate Nazianzeni, sed longè alius est. Proinde loco Carthaginensium, posuimus Antiochenorum.

S. Marcellus Episcopus Parisiensis primò Lector efficitur, deinde Subdiaconus. Postea Episcopus, ita Fortunatus in eius vita, Sed existimandus est Diaconatum, & sacerdotium suscepisse. 320.

S. Beruuardus Episcopus Hildesiensis, seu Hildesemensis. Ab Osdago Episcopo Exorcista ordinatur. Deinde à Villegiso Archiepiscopo Subdiaconatus gradum adeptus est, idem Archiepiscopus Diaconum eum sacrauit. Interiectoque non longo spatio Presbyterij cum honore sublimauit. Osdago decedente, votis omnium ad Episcopatum eligitur. anno 980.

Nota Exorcistam eundem esse atque Lectorem, vt constabit infra ex Syricio.

S. Albertus Monachus cùm non nisi acolythus fuisset à Burcardo Cameracensi Episcopo Subdiaconus & Diaconus, postea Presbyter ordinatur. anno Domini 1100.

S. Theodotus Siceotum Archimandrita, vt refert Gregorius Presbyter in eius vita. A Theodosio Anastasiopolitano Episcopo Lector declaratur tõsa coma capitis, postridie verò Subdiaconum, Diaconum, & Presbyterum instituit. Ecce, inquiens, Dei munere, omnes cleri ordines consequutus es. Postea à Paulo Archiepiscopo Ancyræ ordinatur Episcopus Anastasiopolitanus. anno 580.

S. Austregesilus Archiepiscopus Bituricẽsis à D. Aunario Episcopo Antisiodorensi decisa cæsarie factus est Clericus, & ordinatus Subdiaconus. Deinde ab Æthereo Episcopo Lugdunensi amicissimo suo Presbyter ordinatus est, atque Abbas B. Nicetij Episcopi, & Confessoris. Tandem mortuo Bituricensi Episcopo Apollinari, in eius locum suffectus est. anno 600.

Ipse quoque S. Syricius Pontifex, qui circa annum Domini 385. certa statuerat interualla, per quæ sensim ad sacræ militiæ ordines ascenderetur, quique vehementer incubuerat, vt morem prauum elideret, quo

ter, quo laici homines, aut etiam Neophyti populi studio raptim in sacerdotes consecrabantur, vt propterea S. Paulinum ab Episcopo Lampio in Presbyterum sacratum noluerit benignè excipere, sed illius congressum vitauerit; is, inquam, in Epist. 1. ad Himerium Tarraconensem Episcopum de ordinibus ita loquitur. » Quicumque se Ecclesiæ vouit obse- » quiis à sua infantia ante pubertatis an- » nos baptizari, & Lectorum debet mini- » sterio sociari. Deinde dicit, si ad tricesimum ætatis annum laudabiliter vixerit, Acolythus & Subdiaconus esse debebit. Vbi coniungit ista officia, nec addit alia Exorcistarum & Ianitorum, ex quo constat solitum fuisse conferri acolythatum cum subdiaconatu. Pergit Pontifex, post quæ ad Diaconij gradum accedat, vbi si vltra quinque annos laudabiliter ministrarit, congruè Presbyterium consequatur. Deinde Syricius ponit aliud genus hominum, cui adscribit sub distinctione munus Lectoris, aut Exorcistæ. Qui verò iam ætate grandæuus ex laïco ad sacram militiam peruenire festinat, desiderij sui fructum non aliter obtinebit, nisi eo, quo baptizatur tempore statim Lectorum, aut Exorcistarum numero societur. Ita loquitur quasi vnum ex his sumere satis esset, aut alterum contineretur in altero, vt qui esset Lector, esset etiam Exorcista, aut non eidem personæ vtrumque conferendum esset. Deinde subdit, post biennium Acolythus & Subdiaconus fiat. Vtrumque coniungit, & sic ad Diaconatum prouehatur. Exinde iam accessu temporum Presbyteratum, vel Episcopatum, si eum cleri ac plebis euocarit electio, non immerito sortietur.

Similia refert postea Zosimus (anno 417.) Epistola 1. ad Hesychium Salonitanum. Nisi vbi Syricius connectit Acolythatum & Subdiaconatum, ipse sub distinctione loquitur. Neque tamen indicat dari vtrumque, sed vt inter Lectores, siue Exorcistas per quinquennium maneře, ita Acolythus, vel Subdiaconus quatuor annos explere debet. Deinde fieri Diaconus quinque annis, tandem presbyter. Porro æquè Syricius atque Zosimus primum gradum ordinum Lectoratus agnoscunt.

Elias Cretensis, certè non indoctus Scholiastes Nazianzeni in Orat. 19. sic habet. Per sacerdotum vocabulum reliquos etiam sacros ordines complecti mihi videtur, nimirum Lectorum, Subdiaconorum, & Diaconorum. Ex quibus & si Lectorum ordo altaris non est, vt qui nihil in eo ex his omnibus, quæ Subdiaconi, & Diaconi efficiunt, operari queat, tamen sacer est, vt qui consecrationis symbolum susceperit.

Hæc testimonia protulit multæ lectionis vir, & in antiquorum scriptis versatissimus, integerrimus præsul Zacynthius Rafael Inuiciatus, qui modò in alma vrbe Romana summo Pôtifici Vrbano VIII. carus munere Præceptoris Hospitalis S. Spiritus excellenti claritate meritò fungitur.

Sed non desunt alia quoque Patrum testimonia ad stabiliendam consuetudinē & vsum Græcorum. Qui sanè in primis probatur luculento testimonio Io. Damasceni in Dialogo contra Manichæos, vbi ad eos confutandos, qui ponebant duo principia, alterum boni, alterum mali, diligenter inuestigat varium significatum huius vocis principij, atque ad exprimendam vnam ex cæteris notionibus ponit hoc exemplum. ἀρχὴ δὲ κατὰ τάξιν, ὡς πρῶτον τὸ τῆς ἀναγνώστου ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιάκονος, εἶτα διάκονος, καὶ οὕτως πρεσβύτερος, καὶ οὕτως ἐπίσκοπος. Principium est » etiam secundum ordinem, veluti primus » gradus Lectoris est, deinde hypodiaco- » ni, tum Diaconi, tum Presbyteri, tan- » dem Episcopi. »

In libro etiam quinto Iuris Orientalis describitur officium & definitio Episcopi ex libro de iure qui est Basilij, Constantini & Leonis titulo quinto cap. 1. & in enumeratione personarum Ecclesiasticarum concordant Imperatores cum praxi Ecclesiæ Græcæ: Ἐπίσκοπός ἐστιν ἐπιτηρητὴς καὶ ἐπιμελητὴς πασῶν τῶν ἐκκλησιαζομένων ψυχῶν, τῶν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ, δύναμιν ἔχων τελεστικὴν πρεσβυτέρου, διακόνου, ὑποδιακόνου, καὶ ἀναγνώστου, καὶ ψάλτου, καὶ μοναχοῦ. Episcopus est inspector, » & curator omnium ad Ecclesiam perti- » nentium animarum, quæ in eius pro- » uincia sunt. Habens potestatem initian- » di Presbyterum, Diaconum, Subdiaco- » num, Lectorem, Cantorem & Mona- » chum. »

Deinde probari potest ex 69. Canone Apostolico, vbi recensentur omnes personæ in gradu Ecclesiastici ordinis constitutæ: εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, &c. Si quis »

" Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel Lector, vel Cantor sanctam quadragesimam non ieiunat, &c. Verùm Latini non recipiunt nisi priores 50. Canones Apostolorum. Reliqui enim ab hæreticis superadditi videntur. Et in multis sunt manifestissimi errores. Quòd autem spectat ad præsentem Canonem, non est verisimile eum esse Apostolicum, in quo non recensentur multo plures ordines, qui tempore Apostolorum extiterunt. Quapropter opinio Græcorum meliùs confirmari potest ex quinto canone Octaui Concilij œcumenici Constantinopoli celebrati sub Adriano secundo, & Basilio Imperatore circa annum Domini octingentesimum septuagesimum contra pseudopatriarcham Photium. In eo Canone recensentur iidem planè ordines, qui modò sunt in vsu apud Græcos. Et his contineri omnem gradum Ecclesiasticum Concilium asserit. Canon sic habet: εἴ τις γένηται κληρικὸς, ἢ μοναχὸς, καὶ πάντα βαθμὸν ἐκκλησιαστικὸν μετελθὼν κατὰ τοὺς ὡρισμένους ἀνεπίληπτος εὑρέθῃ, προσβιβαζέσθω εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην, ὥστε ἐν τῷ βαθμῷ τοῦ ἀναγνώστου ἐνιαυτὸν πληρῶσαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ ὑποδιακόνου δύο, καὶ ἐν τῷ τοῦ διακόνου τρεῖς, καὶ τέσσαρας ἐν τῷ τοῦ πρεσβυτέρου. Præsentem Canonem sic refert Anastasius Bibliothecarius, qui eos è Græco transtulit, & quorum fragmenta extant in quarto volumine Conciliorum. Siquis fiat clericus, aut monachus, & omnem gradum (Nota) Ecclesiasticum transiens per definita nunc tempora irreprehensibilis inuentus extiterit, & probatus, ita vt in gradu Lectoris annum compleat, in Subdiaconi verò duos, sitque Diaconus tribus, presbyter quatuor annis, bene placuit sanctæ & vniuersali synodo eligi hunc, atque admitti.

" Græcè ad verbum sic habet. Siquis factus est clericus, aut monachus, perque omnem gradum Ecclesiasticum transiens, vt Canones præscribunt, irreprehensibilis repertus est, ad Pontificatum euehatur; ita vt in Lectoris gradu annum, in Subdiaconi duos, in Diaconi tres, in Presbyteri quatuor annos expleat.

Illa verba, κατὰ τοὺς ὡρισμένους, ambigua sunt. Cùm enim careant substantiuo, nescimus, debeat ne intelligi χρόνους, an κανόνας. Vnde variè ab interpretibus versa sunt, sed parum refert, cùm optimum sensum vtraque expositio faciat; & non in eo argumentum nostrum consistat.

Itaque nullos alios gradus eo tempore fuisse in vsu apud Græcos, ex auctoritate citata Concilij constat. Probatur etiam ex vita sanctissimi Patriarchæ Ignatij, quam scripsit Nicetas Paphlago vir pius & eloquens, qui eodem tempore floruit. In ea de Ignatio sacris initiato sic habet: πρῶτον μὲν ἀναγνώστης, ἤτοι τῶν θείων ἱεροκήρυξ γραφῶν, εἶτα ὑποδιάκονος, εἶτα διάκονος, καὶ ἱερεὺς μετὰ ταῦτα, τάξει καὶ νόμῳ πνευματικῆς καθίσταται ἀκολουθίας. Primum quidem Lector, nimirum diuinarum literarum præco sacer, deinde hypodiaconus, tum Diaconus, ac deinceps sacerdos ordine ac lege spiritualis successionis consecratur. In eadem vita de Photio sic refert: καὶ ἦν ἀληθῶς ἐκεῖνον ὁρᾷν αὐθημερὸν ἅγιον πλαττόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν. πρώτῃ γὰρ ἡμέρᾳ μοναχὸς ἀπὸ λαϊκοῦ, τῇ δευτέρᾳ δὲ ἀναγνώστης, καὶ ὑποδιάκονος τῇ ἑξῆς. εἶτα διάκονος, εἶτα πρεσβύτερος, ἔπειτα τῇ ἕκτῃ, Χριστοῦ δὲ ἦν τὰ γενέθλια, καὶ αὐτὸς τῷ ἱερατικῷ προσβὰς θρόνῳ, τὴν εἰρήνην τῷ λαῷ προσεφώνει. Eratque verè cernere, vt fertur adagio, eum vno die formatum sanctum. Nam prima die Monachus ex laïco, altera Lector, deinceps Hypodiaconus, tũ Diaconus, deinde Presbyter, sexto deniq; die, qui fuit Christi Natalis, sacerdotalem conscendens thronum, pacem populo proclamauit.

Et notandum quòd cõmemoratus canõ directè contra Photium editus est. Quia enim Photius intra sex dies omnem gradum Ecclesiasticum consecutus fuerat, Concilium singulis gradibus tempora decernit, quæ initiatus obseruare & explere debeat antequam euehatur ad Episcopatus dignitatem nulla prorsus mentione facta de aliis minoribus ordinibus à Photio prætermissis.

Ex his clarum est, quòd antea diximus, hos ordines ante perniciosissimum schisma vel cessasse, vel quòd mihi magis arridet, connexos cum aliis ordinibus fuisse, & propterea apud Græcos fortassis supplendos non esse.

Sed obstat nobis Innocentius Quartus, qui in literis ad Episcopum Tusculanum in Regno Cypri legatum missis, ita rescribit. Ad hæc volumus, & expressè præcipimus, quòd Episcopi Græci septem ordines secundum morem Ecclesiæ Romanæ de cætero conferant, cùm hucusque tres de minoribus neglexisse, vel prætermisisse dicantur. Illi tamen, qui iam sunt taliter ordinati per eos, propter nimiam ipsorum multitudinem in sic susceptis ordinibus tolerentur.

Respondeo. Pontifex non asserit in illis literis, minores ordines esse de iure di-

uino, immò postremis verbis indicare videtur, non esse sacramenta, alioquin suppleri deberent. Deinde dico, iuxta relationem datam Innocentium respondisse. Si enim legatus scripsisset, Græcos, hos ordines, & munera illorum cum aliis ordinibus coniunxisse, fortassis Pontifex non ita rescripsisset. Et ideo addit verbum Pontifex (dicuntur.)

Postremò dico, quamuis minores ordines non sint sacramenta, sed officia ab Ecclesia instituta, potuit tamen Pōtifex præcipere, vt ea seruarentur, idque ad exemplum & imitationem Ecclesiæ Romanæ aliarum Ecclesiarum principis ac magistræ. Et certè nil esset tutius, immo & optabilius, quam si Græci mandatum Pontificis exequerentur; ea tamen res non est eiusmodi, vt si in aliis rebus, & dogmatibus fidei Græci cum Romana Ecclesia conuenirent, hac in te tolerari non possint. Præsertim cùm non pauci Doctores Catholici teneant sine detrimento fidei, hos ordines non esse de iure diuino, vt sunt cæteri, sacramenta à Christo Domino instituti. Vt autem essent de iure diuino, tamen certū est ab exemplis allatis non eam esse cōnexionem inter se ordinum, vt maiores licitè non possint conferri, nisi prius susceptis minoribus. Idque fortassis Caius Pontifex, cùm non esset de iure diuino, de iure positiuo constituit.

In libro 3. Iuris Orientalis Græcorū, quidam Ioannes Episcopus Citri responsa dat ad Constantinum Cabasilam Dyrrhachij Archiepiscopum, atque in 8. responso enumerat omnes dignitates Ecclesiasticorum officiorum, non ordinum. Ibi agnoscit primicerium, primum, secundum, & tertium ostiarium, & multos alios. Deinde post eorum enumerationem ponit θεωροὺς, hoc est, Obseruatores, Deputatos, & Camisatos, quorum dicit munera non esse officia dignitatum, sed circa sanctuarium ministeria iis iniuncta. θεωροὶ δὲ καὶ δεπουτάτοι, καὶ καμισάτοι οὐκ εἰσὶν ὀφφίκια, ἀλλὰ διακονίαι περὶ τὸ ἅγιον βῆμα τούτοις ἁρμόζουσαι. Mox explicat eorum ministeria. θεωροὶ τὸ φυλάττειν καὶ τηρεῖν πιστεύονται τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ τῶν καλυμμάτων αὐτῶν, εἰ μάλιστα κοσμοῖντο λίθοις καὶ μαργάροις κοσμούμενα. Obseruatoribus, inquit, sacra vasa, & eorum operimenta concredita sunt, vt ea custodiant, præsertim si lapidibus pretiosis & margaritis ornata sint. Camisati autem ἐνασχολοῦνται περὶ διακομιδὴν αἰθαλώδους πυρὸς, &c. versantur in deferendis candentibus carbonibus, qui inseruiunt thuribulo, & calefaciendæ aquæ pro mysteriis. De his ergo nihil dico, non enim faciunt ad rem propositam. At verò Deputatorum illud indicare esse ministeriū, quod omnino Acoluthis conuenit. Ait enim, οἱ δεπουτάτοι δὲ μανδηλοφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται (inde & κηροφόροι, ceroferarij dicuntur) τοῦ τε ἁγίου εὐαγγελίου, ὁπότε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἔν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν. Deputati autem pallia ferētes cum lampadibus præeunt sanctum Euangelium, quando in suggestum causa lectionis affertur, & sacra dona in ingressu ad sacram mensam, & regressu eorum ad propositionem. Qui modus & nomen etiam nunc in Hispanicis, vt audio, Ecclesiis seruatur.

Simeon Thessalonicensis in libro de Sacramentis dum agit περὶ χειροτονίας, obseruat duplices fieri impositiones manuum, partim extra cancellos, partim intra sanctuariū, inter externas ponit ceroferariorum ordinem, quem cessasse in Ecclesia Græca miratur. δύο μὲν οὖν εἰσὶ χειροθεσίαι ἔξω τοῦ βήματος ἡ τοῦ ἀναγνώστου, καὶ ὑποδιακόνου. εἰσὶ καὶ ἄλλαι ὀφφίκιον δηλαδὴ καὶ ἡ τοῦ δεπουτάτου, ἢ κηροφόρου εἰπεῖν, πρὸ τῆς ἀναγνωστῶν γινομένη, ἥτις, οὐκ οἶδ' ὅπως, οὐκ ἐνεργεῖται. ἐν δὲ τῇ τῆς Θεσσαλονικέων ἐκκλησίᾳ καὶ πρὸ ὀλίγου αὐτὴν ἦν, καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὑποτυπώσεσι γέγραπται. ἐξαίρετοι δὲ χειροτονίαι ἐντὸς τοῦ βήματος, καὶ ἐν τῇ ἱερωτάτῃ τραπέζῃ εἰς τύπον τῆς τριάδος τρεῖς, περὶ ὧν καὶ ὁ ἱερὸς φησὶ Διονύσιος, ἡ τοῦ διακόνου, ἡ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ ἡ τοῦ ἐπισκόπου. Duæ sunt manuū impositiones extra sanctuarium Lectoris videlicet & Subdiaconi. Sunt porrò & aliæ, nimirum quæ spectant ad officia, item Deputati, seu Ceroferarij, quæ ante ordinationem Lectoris fit. Quę sanè nescio cur non exercetur. In Ecclesia verò Thessalonicensium paulò ante in vsu erat, & in antiquis Ritualium exemplaribus reperitur scripta. Præcipuè verò impositiones manuum intra sanctuarium, & in ipsa sacratissima mensa in typum Trinitatis tres sunt, Diaconi, Presbyteri, & Episcopi, de quibus agit sacer Dionysius. Hactenus Simeon.

Opportunè verò nobis nuper accidit, dū hæc scriberemus, vt animi causa Monasterium Cryptæ Ferratæ inuiseremus, simul etiam Bibliothecam loci euolueremus. Inter alios enim libros Euchologiū Patriarchale inuenimus, quantum ex charactere & membrana licet conicere (non enim annus in calce adscriptus est) vetustissimū. In eo inter cæteros ordinationis gradus, modò à Græcis cōferri solitos, habetur etiā huius Deputati, seu Ceroferarii. In calce verò

libri (quod & antea notauimus) hæc pauca verba memoriæ causa, scripta inueniũtur. Hunc librum donauit mihi Iuliano sanctæ Sabinæ Presbytero Cardinali Presbyter Georgius Vari de Candia. Puto tempore Concilij Florentini id accidisse. Cardinalis enim huius nominis & tituli longè omnium clarissimus Cõcilio interfuit, ac strenuè, & cum admiratione Græcorum veluti antesignanus Latinorum se gessit. Quem etiam Cardinalis Bessarion in oratione ad Alexiũ Lascarim summis laudibus in cœlum effert. Sic igitur habet Euchologium: ὁ πᾶσαν κτίσιν τῇ αἴγλῃ λαμπρύνας τῶν θαυμασίων σου κύριε, ὁ καὶ πρὶν γενέσθαι τὰς προθέσεις ἑκάστου περιδραξάμενος, καὶ τοὺς ἐξυπηρετεῖσθαί σοι βουλομένους ἐνισχύων, αὐτὸς καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε προσδέχου λαμπαδηφόρον τῶν ἁγίων σου μυστηρίων αἱρετισάμενον, κατακόσμησον ταῖς ἀμιάντοις σου, καὶ ἀχράντοις στολαῖς. ἵνα λελαμπρυσμένος, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπαντήσας αἰῶνι, δέξηται τὸν τῆς ζωῆς ἀκήρατον στέφανον σὺν τοῖς ἐκλεκτοῖς σου εὐφραινόμενος ἐν ἀϊδίῳ μακαριότητι. ὅτι ἡγίασταί σου τὸ ὄνομα, δεδόξασταί σου ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Oratio in ordinatione Ceroferarij & Deputati.

» Domine, qui vniuersam creaturã splendore mirabilium tuorum illustras, quique propositum, & intentionem antequam fiat vniuscuiusque metiris, & eos, qui tibi obsequium præstare volunt, corroboras. Tu etiam & hunc famulum tuum, qui sanctis mysterijs tuis præcurrere lampadem gerẽs elegit, tuis impollutis & incontaminatis indumentis exorna; vt in futuro sæculo splendidus tibi occurrens immortalem recipiat coronam vitæ, cum electis tuis congaudens in æterna beatitudine. Quoniam sanctificatum est nomen tuum, glorificatum est regnum tuum Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Hæc certè oratio optimè posset quadrare in Acoluthos. Quicquid sit hodie communiter apud Græcos non est in vsu; vt etiam ingenuè fatetur Simeon Thessalonicensis. Nescio an vigeat in Patriarchali Ecclesia.

De Diaconissis.

Capvt X.

DIACONISSARVM munus iam diù in Ecclesia cessauit. Vt autem aliquid differamus de illis, occasionem nobis præbet Matthæus Blastarius in suo nomocanone litera Γ. vbi ita scribit: τά γε μὴν παλαιὰ τῶν βιβλίων, οἷς ἡ τῶν χειροτονιῶν ἁπασῶν ἐγγέγραπται τελετή, καὶ τὴν καθ᾽ ἡλικίαν, ὁποίαν εἶναι δεῖ, χρόνος ὑφηγεῖται τῆς διακόνου, ὅτι τεσσαρακοστός. καὶ τὸ σχῆμα, ὅτι μοναχικὸν, καὶ τοῦτο τέλειον. καὶ τὸν βίον, ὅτι τοῖς ἀνδράσιν ἁμιλλᾶσθαι χρὴ ταύτην τοῖς ἄκροις τῆς ἀρετῆς. τελεῖται δὲ ἐπ᾽ αὐτῇ, πλὴν ὀλίγων, ὅσα καὶ ἐπὶ τοῖς διακόνοις. τῇ γὰρ ἱερᾷ τραπέζῃ προσαγομένην ὠμοφορίῳ καλύπτεσθαι, τῶν ἄκρων τούτου ἔμπροσθεν ἀπῃωρημένων. καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι, ἡ θεία χάρις, ἡ τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, οὐδ᾽ ἕτερον τοῖν ποδοῖν εἰς γόνυ κλίνειν, ἀλλὰ μόνην τὴν κεφαλήν. καὶ ἐπιθέντα ταύτῃ τὸν ἀρχιερέα τὴν χεῖρα ἐπεύχεσθαι ἀμέμπτως αὐτὴν τὸ τῆς διακονίας ἔργον ἐπιτελέσαι, σωφροσύνην καὶ σεμνὴν πολιτείαν μετερχομένην. καὶ τοῖς ἁγίοις οὕτω ναοῖς προσκαρτερεῖν, οὐ μὴν καὶ τοῖς ἀχράντοις μυστηρίοις ὑπηρετεῖν ἐπιτρέπειν. ἢ ῥιπίδιον ἐγχειρίζεσθαι, ὡς ἐπὶ τοῦ διακόνου. εἶτα τῷ τραχήλῳ ταύτης ὑπὸ ὠμοφόριον ἐπιθεῖναι τὸν ἀρχιερέα τὸ διακονικὸν ὀράριον, φέροντα εἰς τὸ ἔμπροσθεν τὰς δύο τούτου ἀρχάς. ἐν δὲ τῷ καιρῷ τοῦ μεταλήψεως μετὰ τοὺς διακόνους τῆς θείας κοινωνεῖν αὐτὴν μυστηρίων. εἶτα λαμβάνουσαν τὸ ποτήριον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχιερέως, μηδενὶ μεταδιδόναι, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐπιθεῖναι τοῦτο τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. Vetusti sanè libri, qui cerimonias omniũ ordinationum diligenter complectuntur, etiam annum ætatis, quotus esse oporteat Diaconissæ præscribunt; scilicet quadragesimum. Et habitum Monachalem, & eũ quidem perfectũ, & institutum vitæ, quod nimirum deceat eam cũ viris virtute præstantibus certare. Præterea ea omnia peragi in eius initiatione, exceptis paucis, traduntur, quæ & in Diaconorum solent. Quippe ad sacram mensam adducta pallio Pontificis contegitur extremitatibus pallij à parte anteriori Pontificis pendentibus, ac prolatis illis verbis, diuina gratia quæ infirma sanat, neutrum pedum ad genu flectit. Sed tantùm caput inclinat, impositaque ipsi manu Pontifex precatur, vt sine reprehensione ministerij opus perficiat, castitatem, atque honestam conuersationem sectetur. Ac ita sacris ædibus assidua præsto sit. Nõ autem permittit ei immaculata administrare Eucharistiæ mysteria, nec flabellum in manus ipsi tradit, vt fit in ordinatione Diaconi, sed stolam Diaconorum subter pallium Pontificis collo eius imponit, deductis extremitatibus stolæ ad partem anteriorem. Tempore verò Cõmunionis post Diaconos diuinorũ mysteriorum participem efficit. Quæ accepto calice, ex manibus Pontificis impertit nemini, sed

» cõtinuò ipſum Altari ſacro imponit. Hucuſque Matthæus.

In libro octauo Conſtitutionum Apoſtolicarum Clementis de Diaconiſſa c.19.
» & 20. hæc extant: De Diaconiſſa verò ego
» Bartholomæus conſtituo, vt manus ei Epiſcope
» imponas, præſentibus Presbyteris, &
» Diaconis, & Diaconiſſis. Et dices: Deus
» æterne Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti,
» qui viri, & mulieris auctores, qui Mariam,
» Deboram, Annam, & Oldam Spiritu ſancto
» impleuiſti; qui non duxiſti indignum,
» vt Filius tuus vnigenitus ex muliere naſceretur;
» qui in tabernaculo teſtimonij, & in
» templo cuſtodes fœminas ianuis tuis ſanctis
» præfeciſti: ipſe etiam nunc reſpice hãc
» ancillam electam ad miniſterium; & da ei
» Spiritum ſanctum, & mundam effice ab
» omni inquinatione carnis, & ſpiritus, vt
» opus ſibi impoſitum dignè perficiat ad
» gloriam, & laudem Chriſti tui. Cum quo
» tibi gloria, & adoratio, & ſancto Spiritui,
» Amen.

Præterea Concilium quartum Can. 15. de eadem ſic tradit: διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας. εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ θεοῦ χάριν ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω
» μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος. Diaconiſſam
» non ordinandam eſſe mulierem ante annũ
» quadrageſimum, & hanc cum ſummo li-
» bramine. Si verò ſuſcipiens manus impo-
» ſitionem, & aliquantum temporis in mini-
» ſterio permanens, ſemetipſam tradat nu-
» ptiis, gratiæ Dei cõtumeliam faciens, ana-
» thematizetur huiuſmodi, cum eo, qui ei-
» dem copulatur. Et Trullanus Canon. 14.
μήτε διακόνισσα πρὸ τῶν τεσσαράκοντα χρό-
» νων χειροτονείσθω. Neq; Diaconiſſa ante qua-
» drageſimum annũ per impoſitionem ma-
» nus ordinetur. Et alia Concilia paſſim hac
cerimonia eam ordinari perhibent.

Ex his autem omnibus poſſet quiſpiam probabiliter ratiocinari, & concludere, Diaconiſſæ aliquem eſſe ſacrum ordinem, quando ipſi & manus imponitur, & ſimilis forma enunciatur.

Sed enim dicendum eſt, errorem fuiſſe Cataphrygarum, *vt refert Ambroſius 1. Timoth. cap 3. qui ex eo quod immediatè poſt Diaconos agit Apoſtolus de mulieribus, putarunt poſſe mulieres Diaconas ordinari. Quem ſanè refellit Epiphanius hæreſi 79. cum ita ſcribit: διακονισσῶν τάγμα ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸ ἱερατεύειν,
» οὐδέ τι ἐπιχειρεῖν ἐπιτρέπειν. Diaconiſſarũ eſt
» quidem ordo in Eccleſia, cæterùm non ad
» ſacrificãdum, neque vt quidquam aggredi
» permittantur. Quocirca nonnullis conſti-
» tutio illa eſt ſuſpecta, vt alia non pauca in
Clemente ab hæreticis deprauata.

Mihi hoc nomine conſtitutio non damnatur. Nam Concilium citatum Chalcedonenſe dicit, eas conſecrari per manuum impoſitionem.

At Concilium Nicænum videtur contrarium aſſerere, eas non habere impoſitionem manuum cap. 19. ἐμνήσθημεν δὲ τῶν διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν. ὥστε ἐξ ἅπαντος ἐν τοῖς
» λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξετάζεσθαι. Mentionem fe-
» cimus de Diaconiſſis, quæ in habitu pro-
» batæ ſunt, quoniam manus impoſitionem
» non habent, ita vt omnino inter laïcos eſ-
» ſe numerentur.

Verùm mihi (ſaluo meliori iudicio) non is videtur eſſe ſenſus Concilij. Non enim loquitur de Diaconiſſis iam conſecratis, quibus re ipſa imponebãtur manus, ſed de iis, quæ in probatione erant, & fortaſſis ab hæreticis ad Eccleſiam acceſſerant; quæ, ſi minus idoneæ repertæ fuiſſent, à munere Diaconiſſæ abiiciebãtur, neque eis imponebant manus, ſed tanquam laïcæ, quod non eſſent conſecratæ, habebantur. Is ſenſus diſertè videtur colligi poſſe ex antecedentibus verbis Canonis: περὶ τῶν παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξ ἅπαντος. εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. εἰ δὲ ἡ ἀνάκρισις ἀνεπιτηδείους αὐτοὺς εὑρίσκοι, καθαιρεῖσθαι αὐτοὺς προσήκει. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ὅλως περὶ τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένων, ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται.
» De iis, qui paulianizarunt, dein ad Eccleſiam
» Catholicam confugerunt, definitio edita
» eſt, vt omnino rebaptizentur. Si qui verò
» præterito tempore (apud eos) in clero an-
» numerabantur, ſiquidem inculpati, & ir-
» reprehenſibiles apparuerint, rurſus reba-
» ptizati ordinentur ab Epiſcopo Eccleſiæ
» Catholicæ. Si verò examinati minus fue-
» rint apti deprehenſi, deponi eos oportet.
» Similiter autem & de Diaconiſſis, & om-
» nino, περὶ τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένων, de his,
» qui in regula examinantur, ſeu probantur,
» eadem forma ſeruabitur. Sic ille Canon.
Vt propterea etiã Concilium Chalcedonenſe dixerit, μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας, cum exquiſito examine, ſeu accurata approbatione.

Turrianus hæc loca varia inter se concilians alterius esse generis impositionem manuum Diaconissæ docet, quæ nimirum non eximat eam ex ordine laicorum; & hanc non esse contra Canonem. Probat id auctoritate Hincmari Rhemensis, qui varias recenset impositiones manuum in lib. de variis Capitulis Ecclesiasticis cap. 16. quod testimonium protulimus in libro de Confirmatione. Accipitur enim impositio in Diaconissis pro benedictione.

Quòd alterius sit generis impositio, ab ea quæ est in ordinatione Clericorum, assentior Turriano. At eiusmodi, quæ non eximat eas ex ordine laicorum, istud verò non approbo. Quippe quæ & votum castitatis ederent, & habitum diuersum à laïcis susciperent, & nonnullis spiritualibus functionibus se manciparent. Quare Cōcilium Nicænum laicas appellare videtur eas dumtaxat (ex his quæ diximus) quæ nō essent consecratæ. Vt contrà moniales etiam non laïcas dixerim, seu sæculares, quòd Deo sint consecratæ, quamuis nihil ad eas eorum pertineat, quæ ad Clericos spectant.

Vt autem expositionem Turriani, in eo quod dixerit impositionem esse alterius generis, laudo, non quod non sit vera impositio, ita profectò quod refert Blastarius ex quibusdam antiquis, seu potiùs Apocryphis Euchologiis de stola Diaconæ, & quod amplius de forma illa enuncianda, diuina gratia, quæ infirma sanat, &c. erroneum esse iudico, immo hæreticum, per consequens improbandum, atque omnino reiiciendum. Non enim dignosceretur varia impositio, immò eadem planè existimaretur, quando & eadem forma consecrationis recitatur. Vnde potiùs per commemoratas Apostolicarum constitutionum preces Diaconissa benedicebatur, & abusus Græcorum erat, si qui solita verborum forma, quæ sacris Ordinibus conuenit, eā consecrabant, immò & ipsi permittere ingredi sanctuarium minùs licebat; quippe Canon 44. Laodicenus id vetat, & multo minùs tangere calicem, quando, & Subdiaconi tractare sacra vasa prohibentur, ex eodem Concilio can. 21.

Omnium verò minimè fas erat accedere ad sacram aram intra sanctuarium, & ibi sacris initiari. Nam hoc totum Diacono, Presbytero, & Episcopo permissum est, eo quòd ipsi soli circa altare se occupent in administranda re diuina.

Postremò non minùs absurdum erat, imponere collo eius stolam Diaconi, quā non sine ratione Græci vocant ὠράριον, ὅτι δείκνυσιν ὁ διάκονος τῇ τοιαύτῃ στολῇ τὰς ὥρας καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ψάλλειν, τοῦ προσεύχεσθαι, τοῦ ἐνάρχεσθαι τῆς λειτουργίας. Quod Diaconus accepta extremitate stolæ tribus digitis inuitat populum ad orādum, cantores ad psallendum, Pontificem ad incipiendum sacrum, & in summa ostendit horas, atque indicat tempus, quo aliquid est faciendum. At Diaconissæ nihil tale aggredi poterant.

Nec moueat aliquem ipsum nomen διακόνισσα, seu διάκονος, Diaconissa, vel Diacona. Nam vt rectè obseruauit Angelicus Doctor in 4. d. 25. q. 2. a. 2. q. 1. appellatur hoc nomine, non quia habeat sacrum ordinem, sed propter aliquod ministerium Ecclesiæ, sicut in Græco dicitur Diaconus quilibet ministet, vt propterea Græci addant ἱερὸς διάκονος, seu ἱεροδιάκονος, ad sacrum, & verum Diaconum significandum. Porrò ministeria Diaconissæ describuntur à Clemente lib. 3. Constit. Apostolic. cap. 15. & ab Epiphanio hæresi 79. & in fine tertij libri hæreseon.

De consuetudine Græcorum Presbyterorum, qui sæpe numero etiam extra ordinationem cum Episcopo concelebrant.

CAPVT XI.

CONSVETVDINEM hanc Græcorum non esse improbandam probatur à simili consuetudine Latinorum, quando conferuntur sacri ordines. Et præterea Innocentius lib. 4. de sacrificio Missæ cap. 25. refert, vsitatum fuisse aliquando in Ecclesia Romana, vt interdum Cardinales simul cum Pontifice consecrarent. Itaque si apud Latinos multi presbyteri simul eandem hostiam consecrant, indeque nullum sequitur absurdum, pari ratione apud Græcos nullum inconueniens sequetur. Quòd si aduersus Græcos aliqua militat ratio, eandem contra Latinos in simili casu militare necesse est, atque sic breuiter præsens caput absolui posset.

Verùm quia desunt apud Latinos auctores graues, qui præsenti consuetudini minùs faueant, ideirco diligentiùs istud examinandū est. Quæritur itaque primū

An plures sacerdotes possint eandem hostiam consecrare, ita vt quisque consecret totam hostiam.

Communis sententia Theologorum est in 4.d.13. quod possint plures id conficere, si omnes simul proferant, & finiant verba consecrationis. Nam tunc singuli consecrant, quia non est maior ratio cur vnus consecret, & non alius. Item quilibet habet materiam legitimam, & profert legitimam formam cum legitima intentione consecrandi; ergo quisque consecrat. Cōtra hāc communem opinionem fiunt nonnulla argumenta.

Primum est. Quia si plures sacerdotes eandem hostiam simul conficere possunt, ergo idem effectus numero potest fieri à pluribus causis eiusdem ordinis, & generis.

Ad hoc respondetur. Natura nunquam instituit duas causas eiusdem ordinis, & generis ad eundem numero effectum, quia vna esset frustra. At verò Deus facere potest, vt duæ causæ concurrant, quia agit, liberè, & quomodo vult.

Secundum argumentum. Vel illæ causæ sunt totales, & hoc non, quia totalis causa est, à qua sola effectus fit; vel sunt partiales, & hoc non, quia vtraque totum effectum producit, & non partem eius.

Respondeo, esse quæstionem de nomine. Nam totalis causa aliquando dicitur, quæ totum effectum producit, siue producat sola, siue cum alia: & sic vterque sacerdos consecrans est totalis causa. Aliquando totalis causa dicitur quæ sola sine alia producit totum effectum, & sic neuter Sacerdos potest dici causa totalis, præsertim quando Deus, qui liberè agit, ita vult, vt duæ causæ concurrant ad producendū vnum effectum. Aliquando dicitur causa totalis, quæ totum effectum ex se sufficienter producit, & ita vterque Sacerdos potest dici causa totalis.

Tertium argumentum. Si plures consecrant, ergo plures consecrationes. At actio sumit vnitatem à termino, sed est vna hostia consecrata, ergo vna actio, ergo non possunt plures consecrare.

Respondetur fallax esse argumentum. Quia si consecratio sumatur prout est passio, & prout est factum in re, cùm vna sit hostia consecrata à pluribus, vna est tantū consecratio. Si tamen sumatur prout dicit relationem in agente, & prout dicit principium agendi, & prout denominat agens, ita sunt plures, quia plura agentia.

Cùm itaque certum sit, omnes consecrare, si omnes simul proferant formam, quæritur secundò. An omnes consecrent, si vnus in proferenda forma alterum antecedat.

Prima opinio est, posse etiam tunc omnes eandem hostiam consecrare, si omniū intentio referatur ad vnum certum instās, in quo vnus illorum consecrat. Verbi gratia cùm ordinantur Presbyteri, simul plures consecrant cum Episcopo consecrante; quia omnium intentio dirigitur ad illud instans, quo Episcopus consecrat; hoc est, omnes habent intentionem consecrandi, quando Episcopus consecrat, & non antè, nec pòst. Sic Innocentius lib 4. de mysterio Missæ cap. 23. cuius sententiam sequitur B. Thomas 3. p. q. 82. a. 2. Paludan. in 4. d. 13. q. 4. a. 2. Ledesma, Rosella, Siluester, & alij.

Secunda opinio asserit, tunc non consecrare omnes, sed eum, qui priùs dixit formam consecrationis, cæteros verò nihil efficere, etiam si sit Episcopus, qui Presbyteros ordinet. Sic abbas in 4. d. 13. Durandus d. 13. q. 3. Angel. Euchar. a. num. 3. Caietanus 3. p. q. 82. a. 2. Sotus in d. 13. q. 1. a. 2.

Hæc secunda opinio videtur probabilior, quia difficile creditu est, quod prolatis per primum Sacerdotem verbis consecrationis, sit in potestate eius virtutem cōsecrandi suspendere ad tempus, quo Episcopus consecrat. Quod si non habet intentionem tunc consecrandi Sacerdos, quando præuenit Episcopum in proferenda forma consecrationis. Nec postea potest consecrare, quando Episcopus consecrat, quia tunc non profert ipse verba consecrationis.

Nec valet quod obiicit Paludanus, virtutem verborum verbi Dei remanere suspensam, vel existentem in aëre, vel vbi Deus vult. Quia hoc sine fundamento dicitur, nec est ratio, quæ id probet.

Neque valet quod obiicit Ledesma, non intercedere moram magnā inter verba prolata à Sacerdotibus, & ab Episcopo. Quia sufficit quantacunque mora. Cùm enim primùm Sacerdos profert verba, dūmodo intentionem habeat consecrandi, consecrat. Item difficile est intelligere, quòd Sacerdotes proferant ea verba, vel ante, vel post Episcopum, & quòd simul vnà cum Episcopo consecrent, solū quod intentionem habuerint relatam ad instās, quo Episcopus consecrat. Nam sola intentio sine verbis consecrationis nihil efficit. Consequenter is, qui primus protulit, siue sit Episcopus, siue sit Sacerdos, consecrat, modò tunc habuerit intentionem consecrandi. Quòd si non habuit intentionem consecrādi præueniendo Episcopum, tunc

non consecrat, sed consecrat Episcopus, & ipse sacerdos, qui anticipauit, nihil facit, quia non potuit ipse verborum virtutem suspendere ad tempus, quo verba non sunt. Et vno primo consecrante, nihil efficiunt cæteri. Quia quando primus protulit, ipsi non dum totam formam dixerant. Postea verò quando finiunt formam, iam materia est consecrata.

Sed ex decisione huius secundi quæsiti videtur improbanda esse præsens consuetudo. Quamuis enim plures simul consecrare valeant, si simul omnes verba consecrationis proferant, quia tamen multi ordinantur, & multi cùm Episcopo Græco concelebrant, difficile est inter tam multos, vt vnus non citius alio pronuntiet formam. Et per consequens fieri potest, vt vnus eorum in proferendo præueniat Episcopum. Et tamen non ita decet, vt sacerdos priùs consecret, quàm Episcopus; præsertim quia apud Latinos non solet fieri adoratio donec Episcopus consecret.

Quamobrem Durandus, Caietanus, Sotus, Gabriel aiunt, satius esse vel hunc morem abrogare, vel statuere, vt sacerdotes, qui ordinantur, simul cum Episcopo legant Canonem Missæ, & consecrationis verba omittant. Vel dicant solùm recitatiue, διηγηματικῶς, sine intentione consecrandi. Vel dicant, ait Caietanus, cum intentione generali faciendi id quod dicũt. Immò quòd non debeant concelebrantes verba formæ proferre aliter, nisi tantùm materialiter in signum potestatis sibi concessæ, ex eo apparet, quia non communicant sub vtraque specie, ergo non communicant, vt sacrificantes.

At verò Innocentius, Alexander Halensis, B. Thomas, Ricardus, Bonauentura, Syluester, & alij hunc vsum multarum Ecclesiarum non improbant. Et re-uera non est improbandus. Quoniam satis est, vt sacerdotes referant suam intentionem ad instans quo Episcopus consecrat. Quòd est dicere, si aliquis anticipat Episcopum, non habet intentionem consecrãdi, Si post Episcopũ profert, similiter non habet animum consecrandi, quia iam consecratum est. Si verò simul cùm Episcopo finiat verba habet animũ simul cum eo cõsecrandi. Et ita nullum est incommodum. Nec est quòd tam facilè morem multarum Ecclesiarum improbemus contra communem sententiam.

Et ad obiectionem factam in fauorem Caietani, & quorundam aliorum.

Respondeo, Græcos non vrgeri hoc incommodo, qui sub vtraque specie communicant, & vnde scimus, An cessante vsu ambarum specierum, cessauerit etiam mos Latinorum concelebrantium communicandi sub vtraque specie?

Deinde dicendum est, satis esse, si vnus vtramque sumat speciem & consummet sacrificium. Et tamen cæteri verè dicuntur sacrificare propter consecrationem, quæ est potissima pars sacrificij. Nam etsi ponamus casum, presbyterum peractà cõsecratione mortem obire, nondum consumptio sacrificio, nihilominus tamen iste verè sacrificasse dicendus est.

Sacerdotes itaque Græcorum, immò & Latinorum nouerint hanc intelligentiã, & doctrinam, vt si aliquando actualem intentionem adhibuerint, vt nonnulli adhibere solent, non aliter eam applicent, quàm prædicto modo iuxta sensum, & intentionem vniuersalem Ecclesiæ.

DE MATRIMONIO LIBER SEPTIMVS.

De nomine Matrimonij, quotuplex sit Matrimonium, ac de eius natura.

CAPVT I.

MATRIMONIVM quod Latini nuptias, connubium, etiam coniugium nuncupant, Græcis γάμος dicitur, à δαμῶ, quod domare significat, mutato δ in γ. δάμος, γάμος. Eo maximè quòd fœminas, seu potiùs coniuges domet. Vnde ab Homero παρθένος ἀδμὴς, virgo appellatur indomita.

Alij rationem nominis ducunt παρὰ τὸ δύο ἅμα εἶναι. Eo quòd duo simul sint, mutato similiter δ in γ. item nominatur ζυνοικέστατα à ζυνοικεῖν, quod est simul habitare. Matrimonium enim mutuam, ac indiuiduam coniugum cohabitationem iure suo vendicat.

Postremò metaphoricè dici potest συζυγία, & ὁμοζυγία, quippe ζυγὸς, iugum significat. Vnde σύζυγες, & ὁμόζυγες, siue ὁμόζυγοι. Vocantur coniuges, quòd onera, & molestias Matrimonij vnà sustineant, & idem iugum simul trahant. Huic respondet nomen Latinum coniugium.

Porro Matrimonium triplex est, legitimum, seu verum, ratum, & consummatum. Legitimum dicitur, quod legitimo tantùm consensu contrahitur, quale est apud infideles, & fuit in lege naturæ, & lege iudaica. Quòd cùm non sit Sacramentum, & per conuersionem alterius coniugis ad fidem possit dissolui, dicitur non esse ratum, quia non habet illam tantam insolubilitatem, quam habet illud, quod est Sacramentum. Ratum igitur dicitur, quando est Sacramentum, non dum tamen copula carnali consummatum. Et A insolubilius est, quàm naturale. Consummatum verò dicitur, quando est iam copula carnali perfectum.

Primum spectat ad officium naturæ, ac rationem contractus induit. In quo sanè multa reperias, quæ necessariò requiruntur ad illud statuendum, atque firmandum. Quæ partim sunt causæ partim effectus. Hoc est, quorum alia constituunt matrimonium, alia naturam eius, & essentiam explicant. Finem alia. Est nempe Matrimonium (moraliter loquendo) quoddam compositum ex variis partibus constans. Igitur in Matrimonio hæc licet considerare. Consensum internum immanentem, actus externos, & sensibiles contractus, mutuam corporum traditionē. Tum B vinculum quoddam, quod inde oritur. Et omnes passim fatentur, atque agnoscunt esse aliquod vinculum Matrimonij. Ad hæc mutuam obligationem ad reddendum debitum, insuper ius quod est in vno quoque ad alterum. Postremò vsum, & consummationem Matrimonij.

Quæ omnia recenset, atque distinguit accuratissimus & exquisitissimus auctor, Thomas Sanches libro 2. de Matrimonio disp. 1. n. 2. Et ea Scholastici ad quatuor reuocare solent, videlicet consensum, contractū, mutuam obligationem, seu vinculum, & copulam carnalem. Quidam etiam ad pauciora confundentes contractum cum consensu.

Ex his autem consensus internus, & externus sunt causa efficiens Matrimonij, nō autem eius essentia, ita Concilium Florentinum in Decreto vnionis Armenio-

tum, causa efficiens, inquit, Matrimonij A regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus. Si autem causa, certè euidenter colligitur, Matrimonium esse quippiam distinctum, & posterius mutuo consensu interno, & externo contractu, cùm nihil sit causa efficiens sui ipsius. Et præterea huiusmodi actus postquã transierint, non sunt, Matrimonio vsque ad mortem perseuerante. Nec item traditio corporum, quæ est immediatus effectus illius contractus, est essentia Matrimonij, quia illa similiter transit, Matrimonium durat. At neque obligatio ad reddendum debitum est quidditas Matrimonij, quia interueniente adulterio, vel in- B gressu religionis communi consensu, hæc cessat, durante Matrimonij consummati vinculo. Num igitur ipsa consummatio Matrimonij erit eius essentia? Atqui multi communi consensu abstinuerunt à carnali copula, qui fuerunt veri coniuges. Et beatissima Virgo verum contraxit Matrimonium, virginitatis gloria permanente. Igitur à sufficienti enumeratione partium exclusis cæteris, superest, vt Matrimonium ipsum in illo vinculo, quo formaliter sunt coniuges summa necessitudine astricti, consistat. Vt autem magis clara sint, & quæ dicta sunt, & quæ dicentur, Notandum est hoc loco, duplex esse vinculum, alterum C spirituale, quod ex solo consensu nascitur, alterum carnale, quod ex copula oritur. Hoc posterius ad illud prius refertur, illudque corroborat, atque confirmat, & vnum cum eo efficitur. In hoc ergo vinculo posita est omnis vis Matrimonij.

Matrimonium enim est aliquid perpetuum, & tandiu durans, quandiu viuit vterque coniugum. Nihil autem præter vinculum est eiusmodi.

Deinde, quia Matrimonium est, id quod repræsentat coniunctionem Christi cum Ecclesia, estque hoc de fide ex Apostolo. Sed vinculum illud insolubile coniugatorum exprimit, & significat coniunctionem D Christi cum Ecclesia, non autem consensus, aut contractus. Minor est S. Thomæ » in 4. d. 27. q. 1. a. 2. q. 1. ad. 2. Nec con- » sensus, inquit, propriè loquendo, con- » iunctionem Christi ad Ecclesiam signifi- » cat, sed voluntatem eius, qua factum est, » vt Ecclesiæ coniungeretur. Et probatur etiam ex Augustino, qui libro de bono cõiugali cap. 7. 18. & sæpè in eo libro ideo ait, tam insolubile vinculum esse Matrimonij inter fideles, cùm priùs non esset tam arctum; quia est Sacramentum insolubile coniunctionis Christi cum Ecclesia.

Postremò, quia præcisis omnibus aliis, & retento solo vinculo coniugali, retinetur ratio Matrimonij, ergo in hoc solo consistit, quod alus verbis alij dicunt, Matrimoniũ, & vinculum mutuò se ponunt, & interimunt, ergo. Patet antecedens, quia vinculum quædam præcedunt, quædam sequuntur, sed neque præcedentia, neque consequentia sunt simpliciter necessaria ad verum Matrimonium, & illis positis per impossibile, vel possibile sine vinculo non esset verum Matrimonium. Nam consequentia vinculum, sunt ius exigendi, & obligatio reddendi debitum, & ipse vsus Matrimonij. At non modò vsus Matrimonij, sed etiam ius petendi, & obligatio reddendi possunt tolli per solemnem professionem alterius consentiente altera parte, vel vtriusque, vel per votum simplex aut vtriusque, aut alterius de consensu coniugis, aut per diuortium, & separationem thori legitimam, ad seruandam castitatem ambobus conspirantibus. Aut per morbum perpetuum, vel fornicationem alterius. Ergo in his non consistit essentia Matrimonij.

Præcedentia verò vinculum, sunt mutuus consensus, contractus exterior, & traditio corporum. Sed consensus, & contractus possunt esse aliquando sine vinculo, & Matrimonio, cùm vel alter, vel vterque contrahentium est inhabilis ad contrahendum ex impedimento dirimente. Traditio verò corporum, & si non potest esse vera, & realis sine vero vinculo, eam partim antecedente, partim immediatè sequente; tamen traditio desinit, transacto actu tradendi, Matrimonium autem non desinit vsque ad mortem alterius coniugis.

Deinde si Deus, vt fortè fecit cum Adamo & Eua, ipse immediatè daret ius virò in fœminam, & contrà, consocians eos mutuo vinculo, illi essent veri coniuges, & haberent vinculum Matrimonij sine ista celebratione contractus, & mutua traditione. Et rursus si vinculum hoc iis viuentibus solueret auctoritate sua, vt fiebat apud Hebræos per libellum Repudij, quibuscunque aliis positis non esset Matrimonium, ergo essentia Matrimonij consistit præcisè in vinculo.

Ita S. Thomas in 4. d. 27. q. 1. art. 2. quæstiuncula 1. ad 2. Dicendum, inquit, « quòd Matrimonium non est ipse consen- « sus, sed quædam vnio ordinatorum ad in- « uicem, vt dictum est, quam consensus fa- «

cit. Idem docet Victoria summa de Matrimonio n. 248. Ledesma, & alij.

Quare cæteri quoque Scholastici, & legistæ communiter definiunt Matrimonium esse vinculum, obligationem, coniunctionem maritalem, & similia, & dicunt oriri ex contractu, traditione corporum, aut consensu. Manifestum autem est, illam esse rei essentiam, quæ de illa in recto prædicatur in definitione. Non autem illam, ex qua oriri, aut consequi, aut à qua fieri dicitur. Nam id ex quo aliquid oritur, aut à quo fit est prius, & est causa rei ortæ, aut factæ, nihil autem est efficiens sui, aut oriens ex se ipso.

Iustinianus itaque iustit. de pat. potest. in principio sic definit, Matrimonium est maris & feminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, & eodem modo definit Alexander tertius c. illud de præsumptione, quam definitionem Theologi, & Canonistæ passim recipiunt. Addunt nonnulli voces illas maritalis, &, inter legitimas personas, vt conditiones Matrimonij meliùs explicet, hoc modo, Matrimonium est coniunctio maritalis viri, & feminæ inter legitimas personas, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Ponitur in definitione coniunctio, quia in ea consistit esse matrimonij, dicitur maritalis ad explicandum fundamentum, vnde ortum habeat hæc coniunctio, scilicet ex mutua traditione corporũ, quippe in sponsalibus est etiam vinculum, & coniunctio, sed quæ oritur ex promissione. Additur viri, & feminæ ad differentiam coniunctionis militum sub vno duce. Inter legitimas personas, hoc est non habentes impedimentum dirimens, ad significandum subiectum. Non enim omnis vir cum qualibet femina potest contrahere Matrimonium, quòd etiam obseruabant gentiles. Vnde Sotades Poëta teste Athenæo in libro 14. & Plutarcho de puerorum institutione in Ptolomæum Regem Ægypti, qui Arsinoem sororem germanã in vxorem duxerat, facetè dixerat: εἰς οὐχ ὁσίην τρυμαλιὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς. In illicitum foramen aculeum pellis. ob quod capite plexus est. Tandem dicitur, quòd retineat indiuiduam vitæ consuetudinem ad exprimendum finem Matrimonij, cuius proprium est, vt referatur ad genus propagandum, atque ad hoc præstandum, vt eius vinculum minimè cæterorum more contractuum, dissoluatur.

Hæc de Matrimonio, quatenus est officium naturæ leuiter attigisse à præsenti argumento non alienum esse existimo. Quippe ius, quæ in hoc libro deinceps tractanda sunt, poterunt egregiè inseruire.

De Sacramento Matrimonij, eiusque materia & forma, ac discrimine rati, & consummati.

Capvt II.

Matrimonivm Christus Dominus ad Sacramenti dignitatem euexit, relicta prorsus intacta eius natura. Vnde causæ quæ constituũt Matrimoniũ quatenus est homini quid naturale, hoc est, ex naturali inclinatione prouenienes, eædem constituunt Sacramentum.

Est autem notandum Sacramentum Matrimonij dupliciter considerari posse, vt vel in fieri sit, vel in facto. Siue vt loquitur supplementum Gabrielis d. 26. q. vnica ar. 1. transitiuè, & intransitiuè.

Si consideretur in fieri, tota eius essentia, & natura sita est in ratione contractus. Natura verò contractus eiusmodi est, vt vnus exhibeat aliquid, alter acceptet. Si quid horum desit, nihil valet contractus. Vnde si quis largiatur aliquid alicui, illo non acceptante, nihil valet donatio. Si itaque mulier tradiderit viro suum corpus per verba de præsenti, & vicissim vir mulieri suum, & inuicem acceptauerint, statim oritur Matrimonium. Igitur Christus Dominus huiusmodi actus dandi, & acceptandi ad excellentiam Sacramenti extulit; ita vt producant gratiam sacramentalem, sintque causa, & signum illius. Quippe Sacramentum est rei sacræ signum.

Et quoniam Sacramenta nouæ legis cõstant ex materia & forma, in ipso contractu quatenda est materia, & forma Sacramenti Matrimonij. Actus itaque offerendi tenet se ex parte materiæ actus acceptandi ex parte formæ. Hic enim posterior actus priorem determinat, & omnino perficit, quod est proprium formæ. Quare in hoc sensu vera est sententia illorum, qui asserunt in verbis, seu signis cõiugum materiam reperiri & formam. verba enim vnius coniugis internum consensum exprimentia, quatenus determinant alterius verba, forma sunt. Quatenus determinantur à verbis alterius materia dici possunt. Et in eodem sensu rectè etiam definiunt quidam, Sacramentum Matri-

monij esse contractum viri, & feminæ legitimum, quo mutua corporum traditur potestas, gratiæ spiritualis collatiuum. Personæ verò contrahentes dicuntur materia, circa quam, vt in venditione, & emptione domus, non est pars contractus domus, est tamen materia circa quam solet fieri contractus.

Si autem Sacramentum matrimonij consideretur iam celebratum, & in facto esse, tota eius essentia sita est in materia matrimonij, hoc est, in ipso vinculo. Quod sanè vinculum Christus Dominus ad eminentiam Sacramenti subleuauit. Vnde à Theologis communiter dicitur res, & Sacramentum. Res quidem quia est effectus Sacramenti in fieri. Sacramentum verò, quia causat eandem gratiã. Immò vinculum immediatè respicit, & producit gratiam, Sacramentum in fieri mediatè, hoc est, mediante vinculo. Posito enim vinculo, statim producitur gratia. Quemadmodum in Sacramentis relinquentibus characterem, character est res, & sacramentum, res tanquam effectus sacramenti, sacramentum tanquam qui immediatè efficit gratiam.

Neque tamen hîc duo sacramenta intelligimus, alterum in fieri, alterum in facto esse, sed vnum, & idem sub diuersa consideratione.

Hanc verò duplicem considerationem facilè colligimus ex Concilio Florentino in Decreto vnionis Armeniorum. Dum enim Concilium decernit, Sacramenta debere constare ex materia, & forma, necesse est, matrimonium quoque Sacramentum existens eandem subire conditionem. At si consideretur in facto esse, materiam quidem possumus, sed formam nullam possumus ei assignare. Est enim materia, externa coniugum societas, & coniunctio; siue ipsi coniuges vinculo astricti, & consociati, & hac ratione personæ contrahentes non solùm sunt materia, circa quam, sed etiam ex qua Sacramentum matrimonij constat.

At forma quæ nam erit? Et tamen in Sacramento Matrimonij considerato in fieri, non fuit difficile nobis eam inuestigare, atque inuenire. Igitur Concilium Florentinum illo modo suo loquendi, dat nobis occasionem intelligendi, Sacramentum Matrimonij in fieri. Idem postea Concilium in eodem Decreto, dum ait, » Septimum est Sacramentum Matrimonij, » quod est signum coniunctionis Christi, & » Ecclesiæ secundum Apostolum dicentem, Sacramentum hoc magnum est, ego » autem dico in Christo & Ecclesia, omni- » no Sacramentum in facto esse intelligit. Non enim actus contrahentium, consentientium, in contractu coniunctionem Christi cum Ecclesia significant, cùm eiusmodi actus tantùm voluntatem Christi coniungendi se cum Ecclesia denotent, vt ex S. Thoma suprà docuimus, sed ipsi cõiuncti vinculo hoc permanenti illam significant.

Vinculum enim matrimonij ex institutione Christi est symbolum extremum repræsentans coniunctionem spiritualem per charitatem Dei, seu Christi cum anima iusti, fitque hoc modo matrimonium ratum. Et si apponatur altera pars matrimonij, quæ illud perficit, videlicet consummatio, id est vinculum significat coniunctionem Christi cum Ecclesia quæ dupliciter fit, cùm per naturæ conformitatem, tum etiam per charitatem.

Vnde discrimen inter matrimonium ratum & consummatum hoc est, quòd aliud significat ratum, aliud & alio modo consummatum. Vtrumque tamen est rei sacræ signum, & idem Sacramentum. Quare differentia non est essentialis. Neque tamen est accidentalis. Non enim rectè dixerit aliquis, accidens desiderari in homine, cui deest brachium, vel pes, aut aliqua alia pars integralis. Porrò consummatio matrimonij, vt etiam est matrimonium officium naturæ, non est perfectio accidẽtalis, sed integralis. Vt enim in venditione, per quam traditur potestas ad vsum rei, traditio possessionis non est accidentalis, sed per eam integrè completur, quæ priùs essentialiter erat perfecta venditio; ita etiam in matrimonio, per quod datur potestas ad corpus, consummatio, quæ tendit ad tradendam possessionem, perficit integrè matrimonium, & per cõsequens complet illud in sua perfecta significatione coniunctionis Christi cum Ecclesia. Vnum superest quærendum, & explicandum. Cùm matrimonium in facto, quale describit Concilium Florentinum per significationem coniunctionis Christi cum Ecclesia, sit verè, & propriè Sacramentum, idque sit de fide, de fide item sit Sacramenta constare ex materia, & forma, vtrum huiusmodi matrimoniũ constet ex materia, & forma. Hæc enim duo simul seruanda sunt esse Sacramentum, & ex materia, & forma constare. Quamuis enim suprà dum loqueremur de matrimonio in facto esse materiam

circa

circa quam, & ex qua dixerimus esse ipsos coniuges vinculo maritali coniunctos, tamen cùm eiusmodi materia nullam habeat formam sibi respondentem, non de hac materia intelligendum esse videtur Concilium, dum ait, Sacramenta constare ex materia, & forma.

Negauimus itaque constare ex materia, & forma, si intelligatur, quod debeat Sacramentum materiam, & formam intrinsecè inuoluere. Si autem non intelligatur intrinsecè inuoluere, hoc modo constare concedimus. Non enim semper materia, & forma sunt de essentia Sacramenti.

Nam etiam de fide est materiam Eucharistiæ esse panem triticeum, & vinum vitis, non solùm circa quam, sed etiam ex qua, sunt enim terminus à quo. Formam verò verba Domini per Sacerdotem prolata, vt expressè declaratur in Concilio Florentino. Et tamen neutra pars ingreditur constitutionem sacramenti Eucharistiæ. Nam verba quando incipit esse Eucharistia, iam non sunt, & Eucharistia permanet longo tempore post verba. Panis autem, & vinum transubstantiantur, & desinunt esse per inceptionem Eucharistiæ. Ergo non est necesse materiam, & formam Sacramenti semper ingredi constitutionem Sacramenti. Quare quemadmodum essentia Eucharistiæ præsupponit consecrationem, & panem, sed non inuoluit intrinsecè. Eadem ratione vinculum, siue matrimonium in facto esse præsupponit actus contrahentium, vt materiam, & formam, nec tamen inuoluit in sua essentia.

Vt autem post multa, quæ de matrimonio disseruimus, ad res Græcorum propiùs accedamus, quandoquidem de materia, & forma huius Sacramenti agimus, quod ad hanc rem pertinet, nulla prorsus est difficultas. Præbent enim personæ Græcorum sibi mutuum consensum, & matrimonium contrahunt. Eædemque personæ vicem ministri supplent, quandoquidem ipsæ pronunciant formam Sacramenti, ego te accipio in meam, ego te accipio in meum, vel similia verba, seu signa æquiualentia mutui consensus ostendunt. Parochus autem præsentibus testibus tantùm declarat, approbat, & solemni precatione, cerimoniaque matrimonium benedicit.

Duo tamen Canones Basilij Magni in Epistola ad Amphilochium videlicet 40. & 42. sunt diligenter notandi, quippe vir sanctus earum nuptias, quæ in potestate sunt alterius, quales sunt ancillæ, & filiæ, si præter voluntatem dominorum, & parentum viris se dederint, irritas esse decernit. quod idem dicit, & de coniugiis filiorum.

Canon quadragesimus sic habet: *ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῦσα, ἐπόρνευσεν. ἡ δὲ μετὰ ταῦτα (Ζωναρᾶς, μετὰ τὸ πορνεῦσαι δηλαδὴ, ἢ ἐλευθερωθεῖσα, ἢ παραχωρήσαντος τοῦ δεσπότου) πεπαῤῥησιασμένῳ γάμῳ χρήσηται, ἐγήματο. ὥστε ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος. αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων, οὐδὲν ἔχουσι τὸ βέβαιον.* Quæ contra voluntatem sui domini, viro se ipsam tradidit, fornicata est. Si verò postea (Zonaras, scilicet post fornicationem, vel libertate donata, vel permittente domino) liberis nuptiis vsa fuerit, vxor censetur. ita vt illud fornicatio, hoc connubium sit. Pacta enim alieno iuri subiectorum, nihil habent firmitatis.

Canon quadragesimus secundus, *οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαί εἰσιν. οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος, οὔτε δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν. ὡς ἐὰν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.* Coniugia sine consensu superiorum contracta, fornicationes sunt. Igitur neque viuente patre, neque domino, qui matrimonium contrahunt, à culpa liberantur. Quod si domini cohabitationem cõcesserint, tum coniugium accipit firmitatem.

Hæc similiter repetiuntur in iure ciuili, à quo verisimile est, fuisse sumpta. Sed ius Canonicum meritò hæc castigat, atque declarat huiusmodi matrimonia esse valida, per consequens nullam interuenire fornicationem.

Quamuis autem Basilius idem faciat iudicium de seruis, & filiis, quorum coniugia irrita sint, quòd in aliorum sint potestate; quia tamen longè diuersa est seruorum conditio à conditione filiorum, distinctè hæc tractanda erunt.

Seruorum coniugia irrita ne sint an valida.

CAPVT III.

NOTA primò, Basilium per seruam, vel seruum non intelligere adscriptitios, quales sunt, qui predio colendo sunt perpetuò addicti. Neque eorum filios, qui, quod ex his oriuntur, originarij vocantur. Hi enim quamuis ad

certas operas teneantur, & census annuos dominis soluant; tamen sunt liberi, & nulla cura est dominis de illorum matrimoniis; sed intelligere verè seruos, & mancipia, qui ita sunt domini, vt eos vbicumque, & quandocumque voluerit, venundare possit.

Nota secundò, ad Canonem Basilianum posset aliquis hoc modo respondere. Matrimonia ancillarum nihil valere, si fiant cum liberis conditionem seruilem ignorantibus. Sed hunc sensum non admittunt Basilij verba. Non enim Basilius prætendit ignorationem conditionis, sed propterea dicit nõ esse valida, quòd eæ sint in alterius potestate, proinde nequeant præstare liberum consensum.

Igitur opinio Basilij his rationibus astrui potest.

Primò, quia talis seruitus est cõtra substantiam matrimonij, nempe corporis traditionem, quam seruus liberè præstare nequit. Vnde B. Thomas in 4. d. 36. q. vnica a. 1. in corpore comparat seruitutem naturali impotentiæ. Sicut enim hæc impedit omnino matrimonij vsum, ita illa liberum.

Confirmatur, quia si in contractu matrimonij ea conditio apponeretur, vt non teneretur coniux habitare cum coniuge, & illi debitum reddere, nisi quando dominus voluerit, matrimonium esset nullum, ob conditionem matrimonij substantiæ aduersam. At ea conditio tacitè inest in serui matrimonio.

Secundò, quia huiusmodi seruitus valde aduersatur bonis matrimonij, bono Sacramenti, & indiuiduæ cohabitationi, cùm seruus debeat in domo domini habitare, ab eoque possit mitti in partes remotas vendendus. Bono fidei, quia non potest ad libitum reddere debitum, sed cùm ei vacauerit, satisfeceritque obsequiis, in quibus à domino occupatur. Bono prolis, quia nequibit eam alere, cùm omnia domino acquirat. Nec erit in parentis potestate, vt religiosè educetur, cùm & proles seruituti subiiciatur. Et in summa cùm quicquid agit, agat vt seruus, non potest liberè tradere potestatem sui corporis, nec domicilium mutare, &c.

Tertiò quia leges ciuiles huiusmodi contractum sine consensu dominorum irritum faciunt. At Sacramentum fundatur in contractu ciuili valido. Igitur in tali seruorum contractu matrimonium consistere minimè potest.

Postremo quia Ecclesia, vbi intercedit error conditionis seruilis, vt si liber matrimoniũ ineat ignoranter cum serua, dirimit matrimonium, quod non faceret, si matrimonium in statu seruitutis consistere posset.

Contrà verò valere seruorum matrimonium ex eo probatur, quòd inter seruos consentientes vera reperiatur essentia matrimonij, quæ in hoc cõsistit, vt liberè possit exigi & reddi debitum. Seruitus autem absolutè, & simpliciter non impedit vsum matrimonij liberum, sed tantùm certis temporibus, nimirum quando iustè & rationabiliter occupat dominus seruum. At hoc non aduersatur substantiæ matrimonij, quæ contenta est, absoluta potestatis corporis traditione, & obligatione ad reddendum debitum, quando legitimum impedimentum non obstat. Alioquin multa reperiuntur in vita humana, quæ certis temporibus impediunt vsum matrimonij, nec tamen matrimonium dirimunt. Vt si maritus siue mercaturæ, siue iusti negotij causa in longinqua regione multos annos peregrinetur.

Confirmatur, quia lepra, vel morbus diuturnus plus impediunt liberum vsum matrimonij, quàm seruitus; & tamen illa non dirimunt, igitur multò minùs seruitus.

Ex his autem patet solutio ad primum argumentum.

Ad auctoritatem S. Thomæ respondeo, eum ex illa non omnimoda similitudine, congruentem rationem sumere ad probandum, Ecclesiam iure optimo irritasse matrimonia cum errore conditionis inita. Quemadmodum enim naturalis impotentia tollit simpliciter vsum, ita seruitus aliquo modo tollit liberum. Quod incommodum, si sciret liber, non præberet consensum. Vnde videtur hac ex parte consensus non voluntarius, & per consequens minimè aptus ad iniendum matrimoniũ.

Ad confirmationem dicendum, longè disparem esse rationem, si ponatur ea conditio, & si non ponatur. Qui enim dicit, se non teneri habitare, aut debitum reddere, nisi cùm alter tertius voluerit, tollit sibi penitus libertatem, proinde irritum est matrimonium, cùm possit ex hac conditione tertius semper impedire. At seruus cùm non expressè, nec tacitè ponat hanc conditionem, validè contrahit, quia dominus non potest semper impedire seruo iustum, & rationi consonum matrimonij vsum. Idque sufficit ad seruandam essentiam matrimonij, quæ non adstringit

ad ſemper, & vbique reddendum debitum, ſed quoties legitimum impedimentum non obſtiterit. Tunc enim non tenetur ſeruus reddere debitum, quippe natura ſtatus ſeruilis ſupponit non teneri ſeruum reddere debitum, quando ex iuſta cauſa impeditur à domino.

Ad ſecundum argumentum reſpondeo, illos fines, & bona matrimonij, quando non ignorantur, non eſſe tanti, vt eſſentiam matrimonij deſtruere poſſint. Vt autem poteſt ſeruus alio mitti vendendus, ita poteſt liber vxoratus captiuus fieri, & in longinquas regiones duci, & ſimiliter vendi, & fere ſemper ab vxore ſeiunctus viuere. Quod incommodum minimè inualidum reddit matrimonium.

Tertio argumento ſic poſſet aliquis ſatisfacere, contractum ciuilem in materia matrimonij validum, aut minus validum cenſeri, vbi etiam acceſſerit auctoritas Eccleſiæ, idque meritò, cùm matrimonium non ſolùm contractus ciuilis, ſed etiam Sacramentum exiſtat. Cùm igitur leges ciuiles quandoque minus iuſta decernant, ad Eccleſiam ſpectare videtur, in huiuſmodi rebus quodammodo mixtis, quæ partim ſunt ſæculares, partim ſpirituales, conſiderata eorum natura declarare, quis contractus vt verus valeat, & ſit recipiendus, quis item, vt minus ſyncerus, reiiciendus. Declarat autem Eccleſia contractum ſeruorum valere. Ius enim gentium, quo ſeruitus introducta eſt, non poteſt id auferre, quòd ius naturæ conceſſit. Vnde ſerui, poſtquam obſequiis dominorum fecerint ſatis, liberi ſunt ad operam dandam matrimonio; neque à dominis poſſunt niſi τυραννικῶς impediri.

Ad vltimum, quòd Eccleſia dirimat matrimonium ſerui cum libera conditionis ignara, vel contra ſeruæ cum libero ſimiliter conditionis ignaro, non eſt mirum, immo & neceſſarium propter has cauſas. Cùm enim duo includat matrimonij ſubſtantia, perſonas, & mutuam corporum traditionem, in hoc caſu hæc videntur deficere. Quippe committitur error in perſona, quæ putabatur libera, & non eſt. Per conſequens conditio ſeruilis aufert liberam corporis traditionem. Si quis autem equum vendat, cuius vſus ex alterius voluntate pendeat, idque taceat, irrita eſt iure naturæ venditio. Cùm intrinſecè eo tendat venditio, vt dominium eum libera vſus rei venditæ poteſtate tranſeat in emptorem. At vſus corporis ſerui pendet magna ex parte ex domini voluntate; ergo matrimonium, per quod ſeruus liberæ tradit dominium ſui corporis, tacito impedimento illo liberi vſus, eſt iure naturæ irritum.

Adde quòd conditionis error valde aduerſatur bonis matrimonij, quæ contrahens liber exiſtens principaliter poteſt velle, & magna ex parte in tali matrimonio deficiunt. Vnde ſequitur, eum non ferri vero conſenſu in illud matrimonium. Secus eſt quando conditionis eſt conſcius, tunc enim cedit iuri ſuo, & adeſt plenè conſenſus.

Vtrum Matrimonia filiorum ſine conſenſu parentum ſint valida.

Capvt · VI.

Negat Baſilius. ad cuius canonem reſpondere poſſemus, eum intelligere matrimonia, quæ fiunt ante annos pubertatis. Tunc enim homines non habent plenum iudicium rationis, & per conſequens non ſunt domini actuum ſuorum; quare filij ſunt in poteſtate parentum, præter quorum voluntatem nec matrimonia inire, nec vota vouere poſſunt, & ſi fiant eo tempore, à parentibus irritari poſſunt. Sic, inquam, poſſemus reſpondere, niſi hanc intelligentiam reſpuerent Baſilij verba, qui profectò cenſet irrita eſſe matrimonia filiorum, quandiu viuunt parentes, ſi eorum conſenſum ſuſtuletis; ſic enim concludit in eo Canone 42. οὔτε πατρὸς ζῶντος, οὔτε δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσι. Neque viuente patre, neque domino, qui contrahunt à culpa liberantur. Per culpam autem ex antecedentibus, & conſequentibus verbis Canonis fornicationẽ intelligit. Hac verò ratione alteram etiam excludit expoſitionem, quam poſſet aliquis adhibere dicendo, filios quandoque peccare quidem contra voluntatem parentum matrimonium contrahentes; matrimonium tamen tenere. Atqui hoc etiam reiicit Doctor; non enim eſſet ὁ τοιοῦτος γάμος πορνεία, fornicatio, ſi matrimonium teneret. Itaque vult Baſilius, liberos nondum matrimonio coniunctos in poteſtate eſſe parentum, non modò vſque ad annos pubertatis, ſed quandiù viuunt parentes.

Cur autem ita inserit Basilius? Probabile est propter leges ciuiles, quæ nondum erant castigatæ à Iure Canonico. Neque vnus Basilius hoc præstare poterat; quòd tamen postea præstiterunt varij Pontifices, & Concilia.

Sed non est difficile ex diuina scriptura probare contrarium eius, quod tenet Basilius.

Nam vt egregiè differit Illustrissimus Bellarminus de Matrimonij Sacramento libro primo cap. 19. Esaü Gen. 26. duxit vxores duas non ex sententia parentum, immò quæ animum illorum offenderant. Et rursus cap. 28. accepit tertiam contra eorundem parentum voluntatem. Nec tamen Isaac ea coniugia irritauit. Et scriptura simpliciter eas vxores appellat. Non acquiesco exemplis Esaü. Iacob Gen. 29. & 30. duxit quidem vxorem vnam iuxta consilium parentum, sed alias tres, & præsertim duas ancillas insciis parentibus. Quod non fecisset, si parentum necessariò requireretur consensus. Tobias, vt legimus cap. 7. libri Tobiæ, accepit vxorem in aliena regione, parentibus ignorantibus. Nec tamen Angelus Raphaël, qui eum comitabatur, eum admonuit, vt parentum consensum expectaret. Neque ipse religioni sibi duxit, insciis parentibus id facere.

Deinde si matrimonium seruorum valet, vt iam ex communi sententia probauimus, multo magis valebit filiorum. Si quidem non est peior conditio istorum, quàm sit illorum; immò magis subiiciuntur serui dominis, quàm filij parentibus.

Ad hæc, datur casus, in quo non solùm filius non peccat inscio patre, sed etiam non peccat inuito patre ducendo vxorem, vt si pater iniustè prohibeat filium à coniugio, & causa maioris dotis non nisi indignam mulierem, aut etiam hæreticam ei dare velit. Certè hîc parum refert, quòd viuat pater, & non consentiat, si filius Catholicam duxerit. Quamobrem leges quoque ciuiles non ita vniuersè, atque facit Basilius, subiiciunt filios parentibus, sed excipiunt nonnullos casus.

Postremò in eiusmodi filiorum coniugio nihil deest, quòd spectet ad essentiam, igitur validum erit. Adest enim materia Sacramenti, personæ ipsæ idoneæ ad contrahendum. Adest forma, hoc est verba de præsenti, seu signa mutui consensus, per consequens adest intentio ministri, quę est eorundem consentium præbentium; verum igitur, & ratum erit.

Negaret Basilius adesse plenum, ac sufficientem consensum. Quandoquidem consensus filiorum, subordinatur parentum consensui.

At hoc verum est ante annos pubertatis, vbi verò vsus liberi arbitrij accesserit, quando & peccare possunt filij, & bene mereri, tam liberi sunt filij, & sui iuris, quàm parentes in his, quæ ad statum vitæ pertinent.

Quod ex eo etiam probatur. Nam filij iam puberes inuitis parentibus Monasteria religionis ingredi, ac statum Monasticum amplecti possunt. Haud verò scio an Basilius Monachorum τῶν κανόνων χαλιγ... ac religiosorum facilè princeps, id inficiaretur.

Argumenta verò, quæ communi sententiæ Theologorum opponuntur, solùm probant, plerumque filios contra voluntatem parentum vxorem ducentes peccare. Quod nos etiam fatemur. Siquidem parentes passim amant filios, & meliùs sciunt illis consulere. Sed non omnia, quæ fiunt cum peccato irrita sunt. Vt si quis etiam non relicto animo peccandi, & ideò cum peccato ad baptismum accedat, non propterea Baptismus erit irritus, atque iterandus.

De indissolubili vinculo Matrimonij.

CAPVT V.

INSOLVBILITAS matrimonij prouenit vel ex iure diuino naturali, & natura ipsius matrimonij, vel tantùm ex iure diuino positiuo (Pontificium prętereo, quòd illud, vel idem sit cum diuino, vel quando diuersum, non dico contrarium, numquam enim contrarium est, & possit mutari) vel ex ratione ipsa Sacramenti. Et quoniam Sacramentum continet in se gradus matrimonij, videlicet rati, & consummati, hæc illius tanta firmitas, vel oritur ex significatione rati, vel consummati.

Obseruandum enim est, matrimonium ratum, & consummatum quoad significationem hoc distare inter se, quòd ratum significat vnionem Christi cum anima existente in gratia. Et cùm Ecclesia per charitatem, quæ velut ex paribus iustorū animis conflatur & constat. Consummatum verò repræsentat coniunctionem cum tota Ecclesia per incarnationis mysterium,

non solùm per charitatem. Quippe consummatum non fit, nisi per carnalē copulam, qua efficiuntur coniuges vna caro. Christus item per carnem assumptam factus est vna caro cum Ecclesia, id quòd
» ait Apostolus ad Ephesios c. 5. Sacramen-
» tum hoc magnum est, ego autem dico in
» Christo, & Ecclesia. Græcè εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. In Christum, & Ecclesiam. Hoc est, ego interpretor esse magnum, & esse Sacramentum, qua refertur in Christum & Ecclesiam. Egregiè Chrysostomus in homilia, cuius titulus, περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας, quales ducendæ sunt vxores. εἰδὼς τοίνυν ἡλίκον μυστήριόν ἐστιν ὁ γάμος, καὶ ἡλίκου πράγματος τύπος (τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας) μὴ ἁπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βουλεύου.
» Sciens igitur, inquit, quantum sit myste-
» rium matrimonium, & quantæ rei signum
» (id est Christi, & Ecclesiæ) neque simpli-
» citer, neque nimis temere de eo statuen-
» dum puta. Similiter exponunt Nazianzenus in oratione 31. & alij. Quia videlicet matrimonium significat, & repræsentat Christi, & Ecclesiæ spirituale coniugium & coniunctionem quę dupliciter facta est; cùm per naturæ conformitatem, ideo enim Apostolus priùs dixerat, erunt duo in carne vna; tum per charitatem, quòd est proprium sponsi & sponsæ.

Vt igitur à primo membro incipiamus, matrimonium videtur esse indissolubile iure naturali. Nam Christus Dominus interrogatus à Iudæis, cur Moyses permiserit libellum repudij, respondit, propter duritiam cordis illorum, à principio autem non fuisse sic. Et re vera formasse Euam ex costa Adami, ita vt ipse spiritu prophetico euigilans dixerit, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Deinde eam consociasse, atque adeo intimè coniunxisse, vt essent duo in carne vna, hæc quid aliud sibi volunt, si matrimonij naturalem insolubilitatem non exprimunt?

Vnde Chrysostomus homilia 63. in cap. 19. Matthæi ponderans verba Scripturæ, colligit hanc tantam coniunctionem, & per consequens indissolubilitatem: νῦν δὲ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς δημιουργίας, καὶ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθεσίας ἔδειξεν ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διὰ παντὸς, καὶ μηδέποτε διαῤῥήγνυσθαι. καὶ ὅρα πῶς φησίν. ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε. τουτέστι καὶ ἐκ μιᾶς ῥίζης ἐγένοντο, καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον. ἔσονται γὰρ φησὶν οἱ δύο εἰς
» σάρκα μίαν. Nunc, inquit, & creationis, &
» sanctionis modo vnam vni perpetuo con-
» iungi, & nunquam rescindi oportere per-
» docuit. Et nota quomodo loquatur, qui fecit à principio masculum, & fœminam fecit. Hoc est, ex vna radice germinarunt, & in vnum corpus conuenerunt, erunt enim, inquit, duo in carnem vnam.

Idem ibidem, οὐδὲ ἁπλῶς προσήγαγε τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, ἀλλὰ καὶ μητέρα ἀφεῖναι ἐκέλευσε καὶ πατέρα. καὶ οὐδὲ ἐλθεῖν πρὸς τὴν γυναῖκα ἁπλῶς ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ προσκολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνων. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν μείζονα συνάφειαν ἐζήτησεν. ἔσονται γὰρ φησὶν οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Neque adeo simpliciter vxorem viro in manum conuenire, verum, & matrem, & patrem deserere iussit. Neque virum ad vxorem suam accedere debere simpliciter sanxit, sed etiam adglutinari. Ea loquendi ratione indissolubilitatem ostendens. Nec eo solùm contentus fuit, sed & aliam maiorem coniunctionem significare voluit; cùm ait, erunt duo in carne vna. Et paulò pòst: ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σάρξ μία. ὥσπερ γὰρ σάρκα τέμνειν ἐναγὲς, οὕτω καὶ γυναῖκα διασπᾶσθαι παράνομον. καὶ οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν ἐπήγαγε λέγων, ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. δεικνὺς ὅτι καὶ παρὰ φύσιν, καὶ παρὰ νόμον τὸ γινόμενον. παρὰ φύσιν μὲν, ὅτι μία διατέμνεται σάρξ. παρὰ νόμον δὲ, ὅτι τοῦ θεοῦ συνάψαντος, καὶ κελεύσαντος μὴ διαιρεῖσθαι, αὐτοὶ σπεύδετε τοῦτο δρᾶν. Quare non amplius sunt duo, sed caro vna. Quemadmo-
» dum igitur scelus est in duo diuidere car-
» nem vnam, sic & mulierem à viro suo se-
» iungere iniquissimum est. Neque in hoc
» stetit, sed Deum quoque attulit dicens,
» quod igitur Deus coniunxit homo non
» separet, ita ostendit & præter naturam,
» & contra legem esse repudium. Præter
» naturam quidem, quia vna caro inciditur. Contra legem autem, quia cùm
» Deus coniunxerit, ac iusserit non sepa-
» rari ipsi (ô Pharisæi) communi consensu
» statuistis hoc facere. Hactenus Chrysosto-
» mus, quem sequuntur alij quoque Doctores.

Deinde, si matrimonium non esset indissolubile iure naturæ, per mutuum consensum cæterorum contractuum more dissolui posset, & tamen non potest.

Postremò, matrimonium ex sua institutione ordinatur ad educandam sobolem, quòd commodè fieri non potest, nisi suapte natura sit indissolubile. Si enim femina modò vni, modò alteri nubat, soboles erit incerta, maleque educabitur. Quòd vt melius intelligatur

obseruandum est. Naturam duplicem appetitum animantibus ingeneraſſe alterum ad cibum, alterum ad generationem: Inde oritur duplex intentio naturæ, primò quidem conſeruandi ſe in ſe, nimirum per alimentum, quo vita conſeruatur. Quòd cùm perpetuò fieri nequeat, ſecundò ſaltem conſeruandi ſe in alio, nempe per generationem, per quam natura multiplicatur, quæ vt faciliùs fierent, addidit natura delectationem, quæ condimentum operationum eſt, teſte Ariſtotele 10. Ethic. c. 4. eſtque hoc commune homini cum cæteris animantibus. Cæterum cùm natura ſit perfecta, non tantùm intendit ad generationem, ſed etiam ad perducendam prolem ipſam ad perfectionem. Et quidem reliquis animantibus à primo ortu naturam tam prouidè cōtuliſſe, vt ipſis per ſe ſuppeteret, quicquid ad vitam tuendam, & conſeruandam erat neceſſarium, vt non magnopere aliorum ſubſidiis indigerent, facile eſt aduertere. Homo autem tanta cum miſeria, & imbecillitate ex matris viſceribus effunditur, vt trunci inſtar immobilis iaceat, nec ſine alterius ope vel labra maternis vberibus poſſit admouere. Deinceps autem quo magis adoleſcit eo magis aliorum operam requirit. Ne igitur in ſolo homine animantium principe natura fruſtraretur, effecit vt parentes ipſi prolem ad perfectū hominis ſtatū, qua homo eſt, perducerēt. Hinc habent liberi à parentibus non ſolùm quæ ſunt neceſſaria ad curandum corpus, ſed etiam ad formandum animum, eſſe, nutrimentum, inſtitutionem. Porro neceſſarium erat ad hoc matrimonium, vt parentes illa conferrent puero. Et quia matrimonium conducit ad hunc naturæ finem, dicitur homini naturale. Si itaque ſolueretur matrimonium, & eſſet libera coniunctio & vagus concubitus, eſſet etiam incerta proles, & ex incertitudine repeſceret amor, & educationis diſciplinæque cura negligeretur. Vnde maximum detrimentum proli ſequeretur, & per conſequens natura ſuum finem non aſſequeretur. Hæc igitur probant naturalem indiſſolubilitatem matrimonij.

Verùm quia ius naturale idem eſt apud omnes gentes, ſemperque manet immutatum, matrimonium verò non æquè omnes coluerunt, ſed inter Ethnicos reperti ſunt ſapientiſſimi viri, ac iuris naturalis præſtantiſſimi inueſtigatores, qui exiſtimarent, licitum eſſe repudium. Et profectò, cùm matrimonium propagandæ ſobolis cauſa, & euitandæ fornicationis ſit inſtitutum, poſſet dictante ratione ſterilis, & perpetuo morbo laborans dimitti. Adde quòd matrimonium conſummatum ante legem Euangelicam per repudium diſſoluebatur, & poſt legem Euangelicam poteſt diſſolui, ſi contrahatur in infidelitate, & alter coniux conuertatur ad fidem; igitur propter has, & ſimiles rationes conſtat matrimonium ſuapte natura non habere omni ex parte illam inſolubilitatem, habere nihilominus tantam, vt nulla ratione cæterorum contractuum more diſſolui queat.

Secundò probatur eius inſolubilitas meliùs ex iure diuino poſitiuo. Mathæi 19. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet. Vbi Chryſoſtomus loco proximè citato: εἶτα φοβερὸν ποιῶν τὸ ταύτης κατηγορεῖν τῆς νομοθεσίας, καὶ πηγνὺς τὸν νόμον, οὐκ εἶπε, μὴ διασπᾶτε τοίνυν, μηδὲ χωρίζετε. ἀλλὰ τί; ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Deinde, inquit, ſanctionem legis carpere oſtendens horrendum eſſe, ac legem ſtabiliens non dixit, ne igitur dirimite, neque ſeparate. Sed quidnam? quæ Deus coniunxit, homo non ſeparet. Item probatur ex priore ad Corinthios cap. 7. His qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere. & ad Romanos c. 7. Mulier viuente viro alligata eſt legi.

Poſtremò probatur propriiſſimè eius firmitas ratione ſacramenti, propter quod etiam ex iure diuinum poſitiuum. Sacramenti, inquam, non quatenus ſignificatur per matrimonium ratum, ſed conſummatum. Ratum enim tam ſecundum Latinos, quàm ſecundum Græcos ex rationabili cauſa poteſt diſſolui, & ideo diximus, illud ſignificare coniunctionem cum anima iuſti exiſtente in gratia, quæ per culpam letalem ſolubilis eſt. At de matrimonio conſummato Chriſtus dixit, Quod Deus coniūxit homo non ſeparet. Quòd ex eo probatur, quia præceſſerunt illa alia verba, erunt duo in carne vna, quòd ſanè per carnalem copulam efficitur. Hoc igitur repræſentat coniunctionem Chriſti cum tota Eccleſia, quæ prorſus inſolubilis eſt. Si quidem Eccleſia, quæ per fidem, ſpem, & charitatem Chriſto coniungitur, non poteſt tota ſimul à Chriſto deficere. Neque Chriſtus eam totam aliquando deſerit, vt neque humanitatem, quam ſemel aſſumpſit, vnquam dimiſit. Et ſi quoad membra Eccleſiæ, ra-

tione culpæ, quam admittunt, deferat, non ita tamen deserit, atque abiicit, vt nolit reconciliari. Immò semper hortatur ad reconciliationem. Quamuis enim fidelis fornicetur spiritualiter, & diuortium faciat, non tamen propterea licet ei mutare Deum.

Proponitur controuersia inter Græcos, & Latinos de indissolubilitate Matrimonij.

CAPVT II.

HÆc quæ disseruimus de insolubili vinculo matrimonij facilè Græci admitterent; quia tamen Dominus Matthæi 19. permisit in causa fornicationis separationem fieri, dicerent Græci nihil obstare loca citata diuinæ scripturæ, quin fiat in aliquo casu exceptio. Non enim hoc modo tollitur ius diuinum, sed per aliud ius diuinum explicatur.

Insolubilitas item ratione Sacramenti, dicerent, satis est, si perpetuo fere seruetur, excepto illo casu. Quemadmodum, & consummatum matrimonium ex verbis Christi, quod Deus coniunxit, homo non separet, indissolubile esse videtur, & tamen in infidelitate contractum, si alter coniux ad fidem conuertatur, solubile fit per dispensationem Christi, quam explicat Paulus in 1. ad Corinthios c. 7. quamuis re vera illud non homo, sed Deus separet. Et si obiicias illud non esse Sacramentum, neque significare coniunctionem Christi cum Ecclesia saltem exceptionem possumus inuenire in matrimonio contracto non consummato, quòd est Sacramentum, & per dispensationem separationem patitur.

Itaque controuersia grauissima inter Græcos, & Latinos, agitari solet de hac insolubilitate matrimonij. Si quidem Græci putant in causa adulterij dirimi posse matrimonia, & noua contrahere licere. Latini verò contrà, rectè docent, coniugia quidem quoad thorum, & cohabitationem ex tali causa dirimi, nullo verò pacto quoad vinculum dissolui posse, ita vt diuortium, non autem repudium fiat.

Quam sane quæstionem, quamuis multi ante me Doctores cùm antiqui, tum nouissimè Cardinalis Bellarminus in suis controuersiis lib. 1. de Matrimonio c. 15. 16. & 17. & Gregorius de Valentia libro vnico de insolubilitate matrimonij cap. 3. & duplici sequenti plenè, & luculenter tractarint, tamen ratio instituti nostri non patitur, vt eam silentio prætereamus.

Huc accedit, quòd nostri Græci solent afferre pro se quædam testimonia Græcorum patrum, quæ hactenus ab aliis citari, & explicari minimè vidi, ob ea potissimum id negotij suscipio.

Quoniam verò in re præsenti tam Græci, quàm Latini existimant se idem omnino sentire, atque tenere, quòd olim sanctissimi, iidemque doctissimi patres sacra scriptura freti, atque innixi docuerunt, cum quibus idem velle, idemque nolle fas sit, ac omnino necessarium, idcirco, vt tota res via, & ratione tractetur, æquè rationes, atque testimonia patrum in medium adducemus.

Porro autem patres Græcos, & Latinos eodem scilicet Spiritu sancto plenos, & ab eodem agitatos in hac re ad concordiã me redacturum, Deo bene iuuante, confido. Rationum verò alias diluere, alias confirmare pro mea parte virili conabor.

Græci igitur duo asserunt. Alterum in dissidiis quibusdam leuioribus, vt sunt rixæ, iurgia, & id genus, & quas ipsi vocant *μικροψυχίας* pusillanimitates, posse quidem dirimi matrimonium quoad thorum, & cohabitationem, nullo pacto quoad vinculum. agnoscunt enim patres Græci hanc distinctionem. Sic exponit Chrysostomus homilia 19. locum Pauli prioris ad Corinthios cap. 7. iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: *ἐπειδὴ γὰρ καὶ δι' ἐγκράτειαν, καὶ δι' ἄλλας προφάσεις, καὶ μικροψυχίας γίνεσθαι διαιρέσεις συνέβαινε, βέλτιον μὲν μηδὲ γίνεσθαι τὴν ἀρχὴν, φησὶν, εἰ δὲ ἄρα καὶ γένοιτο, μενέτω ἡ γυνὴ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰ καὶ τῇ μίξει, ἀλλὰ τῷ μηδένα ἕτερον παρεισαγαγεῖν ἄνδρα.* Quandoquidem enim (inquit Chrysostomus) cùm propter continentiam, tum alios prætextus, & pusillanimitates separationes fieri contingebat. satius est, inquit, Paulus, vt ne quidem fiant à principio, si verò tandem fiant, maneat vxor cum viro, quamuis non simul misceatur, at quòd nullum alium virum introducat. Oecumenius ait: *εἰ καὶ μὴ τῇ μίξει, τῇ γοῦν τοι διαθέσει, καὶ τῷ μὴ παρεισαγαγεῖν ἄνδρα ἕτερον.* Et si non coniunctione corporis, at coniunctione animi, ac voluntate, & quod alium virum ad se non admittat.

Canonistæ quoque Græcorum, vt Zo-

naras, Matthæus Blastarius, & alij Canonem quadragesimum sextum Basilij magni in Epistolis Canonicis ad S. Amphilochium in eum sensum accipiunt, & interpretantur, vt clarè indicent aliquando fieri diuortia ob paruas res, & μικροψυχίας. Canon sic habet: ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι (isti addunt, διά τινα λύπην ἴσως, ἢ μικροψυχίαν) πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς κατ' ἄγνοιαν γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ, γάμου δὲ οὐκ εἰρχθήσεται.
» Quæ autem per ignorantiam nupserit vi-
» ro à propria vxore ad tempus relicto (fortassis, inquiunt Zonaras, & Blastarius ob aliquam mœstitiam seu pusillanimitatem)
» postea dimissa fuerit, quòd ad eum prior
» reuersa sit, fornicata est quidem, sed per
» imprudentiam. à nuptiis autem non cohi-
» bebitur.

Alterum quod asserunt posteriores, Græcorum est, in causa fornicationis dirimi matrimonia etiam quoad vinculum, & omni ex parte solutionem. Sic intelligunt dictum Euangelicum Matthæi cap. 19.

Proponuntur rationes Græcorum pro solubilitate Matrimonij.

CAPVT VII.

VNDE sit prima ratio illorum. Domi-
» nus in Euangelio ait, Quicunque di-
» miserit vxorem suam, nisi ob fornicationē,
» & aliam duxerit, mœchatur. Inferunt Græci à contrario sensu, ergo qui dimittit ob fornicationem, & aliam ducit, non mœchatur. Hæc enim sententia Domini, duarum orationum vim habere videtur, quarum altera est affirmatiua continens huiusmodi regulam, si quis vxorem suam absque causa fornicationis, dimiserit, & aliam duxerit, mœchatur. Altera est negatiua, quæ continet exceptionem à regula propter particulam illam, nisi, & est, si quis vxorem suam ob fornicationem dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur. Et per Matthæum sic intellectum explicant alibi ipsummet Matthæum, cæterosque Euangelistas, & B. Paulum, qui omnes vniuersè prohibent noua coniugia, viuente altero coniugum.

Quòd autem ita sit intelligendus Matthæus, præter quàm (aiunt nonnulli) quòd ipsa verba Domini plana sunt, & hunc sensum clarissimè exprimunt, nisi quis illis vim inferat, probatur etiam consequentibus rationibus.

Secunda ratio, Dominus interrogatus à Pharisæis de libello repudij, quòd perfectam dimissionem continebat, vt patet Deuter. 24. verum licetet fatetur quidem antiquis dictum fuisse, Quicumque dimi- «
serit vxorem suam, det ei libellum repu- «
dij, idque propter duritiam cordis illorū, «
se tamen corrigere istud, & prohibere; ideo infert, Ego autem dico vobis, quòd «
omnis qui dimiserit vxorem suam, exce- «
pta causa fornicationis, facit eam mœ- «
chari, & qui dimissam duxerit, mœcha- «
tur. Quibus verbis Dominus tollit, & abrogat libellum repudij, excipit tamen casum fornicationis, in quo eum concedit. Alioqui non ad interrogata respondisset. Si enim nulla ratione in aliquo casu concessisset libellum repudij, non adiecisset illa verba, nisi ob fornicationem, sed absolutè, & simpliciter dixisset, omnis, qui dimittit vxorem suam, & aliam ducit, mœchatur. Quippe in vtroque casu, id est siue ex causa fornicationis, siue non, mœchatur, qui dimittit vxorem suam, & aliam ducit.

Tertia ratio, De illa quæ dimissa est absque causa fornicationis duo pronuntiat Dominus, alterum quod qui eam dimiserit, facit eam mœchari, alterum quod qui eam duxerit mœchatur. Ex quo sequitur, quòd si ex causa fornicationis dimiserit, non faciet eam mœchari. Alioquin vir semper culpandus esset, etiam si in causa fornicationis dimitteret. Igitur si dimittens in causa adulterij, non facit eam mœchari, si cum alio copuletur; Nec ille erit mœchus, qui cum ea coniungitur. Nam citra causam fornicationis hæc duo dicuntur, qua posita, & existente vtrumque tollitur.

Quarta ratio, Christus Dominus ostendit insolubilitatem matrimonij, cùm ex modo creationis, quippe ait, qui fecit ab initio masculum & feminam fecit eos. Tum ex mandato, & lege diuina, Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem, «
& matrem, & adhærebit vxori, & erunt «
duo in carnem vnam; ita vt non sint duo, «
sed vna caro. Et tādem infert, Quos Deus «
coniunxit homo non separet. Ex his apparet inseparabilitatem esse, ac prouenire ex eo quod coniuges ibi inuicem adhæreant, « non sint duo, sed vna caro. Sed Christus Dominus, qui non est merus homo, sed verus Deus, & verus homo, & per consequens legislator, concedit separationem

propter adulterium, id est concedit ne adhæreant amplius, neque sint duo vna caro. Idque meritò, cùm per adulterium illa vna caro discissa fuerit. Ergo concedit veram solutionem matrimonij. Quippe à contrario adhærere, & esse vnam carnem, est signum insolubilitatis Matrimonij.

Quinta ratio, Causa propter quam vir, stante matrimonio, non potest ducere aliam, est quia non habet potestatem sui corporis, sed corpus suum, iam non est suum, sed vxoris ad matrimonij vsum est. Similiter corpus vxoris mariti est. At per adulterium liberatur pars innocens hac obligatione, idque permittente Domino, ita vt corpus viri, vel feminæ non sit amplius alterius, sed in propria sit potestate. Cur igitur dicitur non esse solutio vinculi.

Sexta ratio. Si matrimonium sit inter infideles, & alter eorum efficiatur fidelis, potest solui etiam quoad vinculum. cur igitur non in causa fornicationis?

Præterea, spiritualis fornicatio separat sponsum à sponsa, ita vt sponsus valeat aliam sibi deligere, cur hoc non admittatur in carnali coniugio, cùm in carnali sit spiritualis significatio, vt dicit Paulus?

Præterea, cur Christus Dominus fornicationem exceperit ægrè admodum ratio reddi potest, nisi quia adulterium directè, & è diametro matrimonio se opponit, ac prorsus frangit vinculum matrimonij. Tria enim bona, quæ in matrimonio reperiuntur fides, proles, & Sacramentum, ab adulterio penitus destruuntur, quippe adulterium aduersatur fidei præstitæ, vt propterea nulla fiat iniuria, si frangenti frangatur etiam fides. Est aduersus prolem, quam incertam efficit. Est etiam contrarium Sacramento, quia vnam carnem in duas diuidit, & per consequens vinculum soluit, quod vinculum efficiebat, vt neuter coniugum haberet potestatem sui corporis, posito autem adulterio iam habet.

Postremò, illa quoque versatur in ore multorum ratio, cur liceat noua inire coniugia. Aiunt enim né id fiat, virum innocentem iure suo priuari, & valde perplexum remanere. Si enim retineat vxorem adulteram, infamis ab aliis reputatur. Si dimittat, & non possit aliam ducere, periculum est, ne peccatis succumbat, & in adulteria præceps ruat; præsertim si eum dono continentiæ carere contingat.

Testimonia Patrum Orientalium quibus videtur asseri opinio Græcorum.

CAPVT VIII.

IN confirmationem eiusdem sententiæ Matthæus quoque Blastarius in suo Nomocanone (quo libro veluti tectissima, & exploratissima regula in controuersiis diiudicandis vtuntur recentiores Græcorum, qui tamen refertus est multis erroribus) adducit auctoritatem Basilij, (quam etiam vsurpant cæteri Græcorum Canonistæ) qui in Epistola prima ad Amphilochium canone 9. sic scribit: ὁ δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστός, καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται. Qui verò relictus est (scilicet à propria vxore propter fornicationem; sic enim exponendum est ex antecedentibus verbis Canonis) dignus est venia (nimirum si alteram duxerit) & quæ ei cohabitat, non ideo condemnatur. (Id est, non censetur adultera, coniuncta cum tali viro, quamuis viuat altera illius vxor, quæ ipsum dereliquit.)

Verùm canonem Basilianum infrà suo loco commodiùs, ac exactiùs expendemus; interea mihi videtur hæc sententia Basilij non facere pro Græcis, immò destruere illud eorum secundum dictum. Quippe in eo asserebant, in causa fornicationis posse fieri solutionem quoad vinculum, quod est dicere si maritus reperit vxorem in adulterio, poterit se ab ea seiungere, & aliam ducere, & idem intelligas de vxore, nimirum si vxor inuenerit maritum per fornicationem iura matrimonij violantem, poterit se ab eo seiungere, & alij nubere. Quandoquidem ita placet illis dictum Euangelicũ exponere.

At hic Basilius totum oppositum tradit. Siquidem nulla ratione vult posse vxorem dimittere virum adulterum, & si dimiserit, illa quidem non poterit efficere, si alij nupserit, quin adulteretur. Maritus verò propter fornicationem relictus, si alteram duxerit, erit dignus venia. Hoc autem non est in causa fornicationis ius tale acquiri, quo quis possit liberè ad noua transire coniugia. Id certè si foret, longè iustiùs transire posset innocens vxor, quàm nocens maritus.

Si dixerint, quæ dicuntur in Euangelio de dimittenda vxore in causa fornicationis, viris fauere, non autem vxoribus.

Cõtra. nam iustissima lex Christi, iniquissima esse videretur. Deinde ex eodẽ Basilio aliisque patribus infrà id improbabimus.

Sed reliqua testimonia, quæ possunt afferri pro Græcis, in medium producamus. Huius sententiæ videtur etiam esse S. Gregorius Nazianzenus, qui in oratione 31. differens de Matrimonio, ita loquitur: ὁ μὲν νόμος κατὰ πᾶσαν αἰτίαν τὸ ἀποστάσιον δίδωσι. Χριστὸς δὲ οὐ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, ἀλλὰ συγχωρεῖ μὲν μόνον χωρίζεσθαι τῆς πόρνης, τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα φιλοσοφεῖν κελεύει. καὶ τὴν πόρνην, ὅτι νοθεύει τὸ γένος. τὰ δ᾽ ἄλλα καρτερῶμεν καὶ φιλοσοφῶμεν. μᾶλλον δὲ καρτερεῖτε καὶ φιλοσοφεῖτε ὅσοι τὸν τοῦ γάμου ζυγὸν ἐδέξασθε. Lex quidem omnes ob causas libellum dat repudij. At Christus non ob omnes, sed separari tantùm ab adultera vxore permittit. Idque propterea quia impudica genus corrumpit, & adulterat. Reliquis autem omnibus in rebus animi æquitate, ac patientia vti iubet. Igitur cætera omnia patienter, moderatè ac sapienter feramus, vel vt rectiùs loquar, sapienter & moderatè ferte quicumque matrimonij iugum subiistis. Sic ille. Sed per libellum repudij antiquæ legis licebat alteram ducere. Igitur Christus in causa fornicationis idem permittit. Et confirmatur argumento Ambrosij Catharini; quia si de dimissione quoad totum sermo esset, profectò non sola causa fornicationis fuisset excepta, cùm ex aliis etiam licita sit tori separatio; vt optimè sciunt, qui iura Ecclesiastica norunt.

At Christus Dominus eam tantùm excipit. Et Nazianzenus; τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα φιλοσοφεῖν κελεύει, reliqua, inquit, omnia, vt moderatè, ac sapienter feramus Christus mandat. & subiungit: ἐὰν ἐπιγραφὰς ἴδῃς, ἢ ὑπογραφάς, ἀποκόσμησον. κἂν γλῶσσαν περιττήν, σωφρόνισον. ἂν γέλωτα πορνικόν, κατηφῆ ποίησον. ἐὰν δαπάνην, ἢ ποτὸν ἄμετρον, σύστειλον. ἐὰν δὲ περιόδους ἀκαίρους, πέδησον. ἐὰν ὀφθαλμὸν μετέωρον, κόλασον. μὴ τέμῃς δὲ προπετῶς, μὴ χωρίσῃς· ἄδηλον τί κινδυνεύει, τὸ τέμνον, ἢ τὸ τεμνόμενον. Si genarum pigmenta, & oculorũ fucos perspexeris, eam hoc ornatu spolia. Si procacem, & petulantem linguam, coerce. Si meretricium risum, tristem effice. Si sumptum, aut potum immodicum, contrahe. si intempestiuos progressus, constringe. Si oculum elatum, atque suspensum, reprime. At eam ne temere à te diuellas, & abstrahas. Incertum est vtra pars in discrimine versetur, ea ne quæ secat, an ea quæ secatur. Hactenus Theologus.

S. etiam Ioannes Chrysostomus loco proximè citato c. 7. prioris ad Corinthios, cùm planè, ac dilucidè verba Pauli exponere potuisset de muliere discedente à viro ob eius fornicationem, quæ nimirum cogatur à Paulo, immò verò ab ipso Domino, vel marito reconciliari, vel manere innupta, ipse ad res paruas applicuit, in quibus ait manere vinculum, & debere manere vxorem cum viro, & si non copulatione, at quòd alium virum non ducat. quasi verò in rebus grauioribus, & fornicatione vxor non remaneat cum marito, neque vir cum vxore: μήτε τῇ μίξει, μήτε μὴν τῇ διαθέσει. Alioquin si non ita intellexisset, saltem generatim exposuisset de quacumque muliere discedente à viro, siue ob fornicationem, siue ob alias leuiores causas.

Et in eodem capite proponit quæstionem, cur liceat manere cum infideli, non autem cum fornicatore: τί λέγεις, ἂν μὲν ἄπιστος μένῃ μετὰ τῆς γυναικός, ἂν δὲ πόρνος μηκέτι; καίτοι γε ἔλαττον ἡ πορνεία τῆς ἀπιστίας. Quid ais, inquit, si sit infidelis maneat cum vxore, si autem fornicator, minimè? Atqui minus malum est fornicatio infidelitate? Deinde auget difficultatem: καίτοι ὁ τῇ πόρνῃ κολλώμενος ἓν σῶμα ἐστίν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἡ τῷ εἰδωλολάτρῃ κολλωμένη ἓν σῶμα ἐστίν. Et sanè quidem, inquit, qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur; manifestum est, eam quoque vnum corpus effici, quæ idololatræ adhæret.

Respondet verò difficultati: ἓν μὲν σῶμα ἐστίν, ἀλλ᾽ οὐ γίνεται ἀκάθαρτος, ἀλλὰ νικᾷ ἡ καθαρότης τῆς γυναικὸς τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀνδρός. καὶ νικᾷ ἡ καθαρότης τοῦ πιστοῦ ἀνδρὸς πάλιν τὸ ἀκάθαρτον τῆς ἀπίστου γυναικός. πῶς οὖν ἐνταῦθα μὲν νενίκηται τὸ ἀκάθαρτον, διὸ καὶ ἐπιτέτραπται ἡ συνουσία, ἐπὶ δὲ τῆς πορνευομένης γυναικός, οὐ κατηγορεῖται ἐκβάλλων αὐτὴν ὁ ἀνήρ; ὅτι ἐνταῦθα μὲν ἐλπὶς σώζεσθαι τὸ ἀπολωλὸς μέρος διὰ τοῦ γάμου, ἐκεῖ δὲ ὁ γάμος ἤδη διαλέλυται. κἀκεῖ μὲν ἀμφότεροι διαφθείρονται, ἐνταῦθα δὲ θατέρου τὸ ἔγκλημα. οἷόν τι λέγω, ἔστιν ἡ πορνευθεῖσα καθάπαξ μιαρά, εἰ τοίνυν ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμα ἐστί, καὶ αὐτὸς γίνεται μιαρὸς πορνευούσῃ μιγνύμενος. διὰ τοῦτο ἀφίπταται ἡ καθαρότης ἅπασα. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; ἔστιν ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος. εἰ μὲν γὰρ ἐκοινώνει αὐτῷ κατὰ τοῦτο, καθὸ ἀκάθαρτός ἐστι, λέγω δὲ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, ἔμελλε καὶ αὐτὴ ἀκάθαρτος γίνεσθαι. νυνὶ δὲ ἑτέρως μὲν ἐστὶν ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἐν ἑτέρῳ δὲ πράγματι κοινωνεῖ αὐτῷ ἡ γυνή, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος. γάμος γάρ ἐστι, καὶ μίξις

σωμάτων καθ' ὃ ἡ κοινωνία. πάλιν τοῦτο μὲν ἐλπὶς ἐπιστραφῆναι διὰ τῆς γυναικός, ᾠκείωται γὰρ αὐτῇ. ἐκεῖνον δὲ οὐ σφόδρα εὔκολον, πῶς γὰρ ἡ τὸν ἔμπροσθεν ἀτιμάσασα χρόνον, καὶ γενομένη ἑτέρου, καὶ τοῦ γάμου τὸ δικαίωμα ἀφανίσασα, ἀνακαλέσασθαι δυνήσεται τὸν ἠδικημένον, πρὸς τούτοις καὶ τὸν μένοντα ὡς ξένον. πάλιν ἐκεῖ μὲν μετὰ τὴν πορνείαν ὁ ἀνήρ, οὐκ ἔστιν ἀνήρ. ἐνταῦθα δὲ κἂν εἰδωλολάτρης ἡ γυνή, τοῦ ἀνδρὸς τὸ δίκαιον οὐκ ἀπόλλυται. Vnum quidem efficitur corpus, sed non propterea euadit immunda, sed vincit vxoris puritas viri immunditiã. Et contra fidelis viri puritas infidelis vxoris immunditiam superat. Quanam igitur ratione in infideli immunditia vincitur, ideoque commisceri cum vxore permittitur, at verò in vxore, si fornicetur, non accusatur vir eam eiiciens? Quoniam hic quidem spes ostenditur fore vt pars, quæ perierat per nuptias seruetur; ibi autem nuptiæ iam dissolutæ sunt. Et ibi quidem ambo corrumpuntur, hic verò alterius dumtaxat crimen est. Vt exempli gratia est quæ fornicatur semel inquinata, si igitur qui cum meretrice copulatur vnum corpus efficitur, ipse quoque sese inquinat, qui cum ea, quæ fornicatur, commiscetur. Idcirco omnis auolauit munditia. At verò in idololatra non ita se res habet. Sed quo nam modo? ipse tantùm immundus est, vxor verò munda. Si enim cum eo coniungeretur quatenus immundus est, dico autem quod ad impietatem pertinet, deberet ipsa quoque immunda fieri. Nunc autem aliter quidem immundus est idololatra, in alia verò te sit vxor particeps, estque cum eo consociata, in qua videlicet non est immundus. Etenim nuptiæ sunt, & copulatio corporum, qua in re communicant. Et rursus hunc quidem fore vt vxor ad fidem conuertat spes habenda est, si quidem familiaritate quadam cum ea coniunctus est. Ille autem non nimium facilis est reuocatu. Quo enim pacto quæ alterius facta sit, & nuptiarum iura deleuerit, maritum læsum, quem superiore tempore dedecore affecerit, prætereà tanquam peregrinum habuerit, poterit ad se reuocare? Rursus ibi quidem vir post fornicationẽ non est vir. Hîc verò quamuis idololatra sit vxor mariti ius non amittitur.

His igitur verbis, ἤδη διαλέλυται ὁ γάμος, καὶ πᾶσα ἡ καθαρότης τοῦ γάμου ἀφίπταται, καὶ ὁ ἀνὴρ μετὰ τὴν πορνείαν οὐκ ἔστιν ἀνήρ. Cõnubium dissolutum est, vniuersa munditia nuptiarum auolauit, atque discessit. Maritus post fornicationem non est ampliùs maritus. His, inquam, & similibus Chrysostomus huic Græcorum sententiæ, & præsenti consuetudini fauere videtur. Vbi tamen notandũ contra Græcos Chrysostomum in his ipsismet suis verbis æquale ius coniugum agnoscere.

Ex aliis Patribus Græcis, qui eandem videatur sequi sententiam, est S. Epiphanius in libro 2. agens de secundis nuptiis aduersus puros, qui eas damnabant, cuius sunt hæc verba: ὁ μὲν μίαν (γαμετὴν) ἐσχηκὼς ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκκλησιαζομένοις ὑπάρχει. ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι τελευτησάσῃ, εἵνεκεν τινὸς προφάσεως πορνείας ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικί, ἢ γυνὴ δευτέρῳ ἀνδρί, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει. Qui vnam habuit vxorem in maiore laude, honoreque in vniuersa habetur Ecclesia. Qui verò non potuit vna, quæ deinde fit mortua, contentus esse ob aliquam scortationem, aut adulterium, aut ob aliquam malam causam separatione facta, eum diuina scriptura non reprehendit, neque Ecclesia, vitaque abdicat, si aut vir cum secunda coniungatur vxore, aut vxor cum secundo viro.

Itaque illa verba, εἵνεκεν τινὸς προφάσεως πορνείας, ἢ μοιχείας, vel pertinent ad illud membrum orationis χωρισμοῦ γενομένου, & sic videtur vir sanctus indicare fieri separationem, vt etiam Dominus docuit ob causam fornicationis, aut adulterij, & nihilominus affirmat, concedi secundas nuptias. Atque ita confirmat opinionem Græcorum. Vel si non eò spectent illa verba, saltem illis aliis, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, aut ob aliquam malam causam separatione facta, ostendit Epiphanius posse fieri solutionem in mala causa quoad vinculum, quandoquidem ob id concedit nouas nuptias, causa autem propter quam fiat separatio, nulla alia potest intelligi (dicerent Græci) quàm quæ assignata est à Christo Domino, nimirum adulterium. Quouis itaque modo dixeris, Epiphanius cum Græcis facere videtur.

Ex Occidentalibus, qui videantur fauere Græcis.

CAPVT IX.

EX Occidentalibus, Latinisque Patribus fautor huius sententiæ ex parte videtur esse S. Ambrosius in expositione

prioris ad Corinthios super illa verba, vxorem à viro non discedere, quòd si discesserit manere innuptam. Hoc, inquit, Apostoli consilium est, vt si discesserit propter malam conuersionem viri, iam innupta maneat, aut viro suo reconciliari. Quòd si continere se, inquit, non potest, quia repugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri, vt nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ, aut si illicitè impellente lasciuia vsum quærat vxoris. Quare inferior non omnino hac lege vtitur, qua potior. Si tamen apostatet vir, aut vsum quærat vxoris inuertere, nec alij potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. Et virum vxorem non dimittere. Subauditur excepta fornicationis causa, & ideo non subiecit dicens, sicut de muliere, quod si discesserit, manere sic, quia viro licet ducere vxorem, si dimiserit vxorem peccantem, quia non ita lege constringitur, sicut mulier. Caput enim mulieris vir est.

Continenter quæ sequuntur infià eodem sensu explicat. Quare docet non esse ius æquale coniugum, & ex parte viri assentitur Græcis.

Ex Scholasticis fauerent Græcis Caietanus in Commentario ad cap. 19. Matthæi, & Ambrosius Catharinus l. 5. annotationum contra Caietanum in fine, & in opusculo de Matrimonio quæstione vltima. Hi enim partim auctoritate Ambrosij decepti, partim rationibus victi, vt ipsis videbatur, putant ex Euangelio colligi, licere viro in causa fornicationis aliud inire matrimonium, & hunc esse planum literæ sensum, mulieri autem minimè.

Sententiam S. Ambrosij commemorati auctores his rationibus fulciunt. Primò quia exceptio fornicationis à Domino, non nisi in viro exprimitur, in muliere autem minimè, id quòd etiam notat S. Ambrosius loco citato, & ideo (inquit) non subiecit (Apostolus) de viro, sicut de muliere, quòd si discesserit maneat sic. Deinde quia in veteri lege maritus poterat repudiare vxorem, non autem vxor maritũ, eius autem loco successit diuortiũ in lege noua. Tum quia si maritus cum soluta fornicetur non punitur, vt adulter, sed solùm, si alienæ vxori se commiscuerit; contrà verò mulier cum quouis rem habeat, præter virum proprium, semper adultera est.

Præterea, quoniam adulterium vxoris longè grauiorem iniuriam viro infert propter sobolis incertitudinem, & viri infamiam.

Ad hæc, quia duas habere vxores aliquando viris licitum fuit; mulieri autem viros duos habere numquam licuit.

Insuper, quia non ita licet mulieri accusare maritum de adulterio iuxta leges ciuiles, cap. de adulterio, & stupro, sicut è contrario licet viro accusare vxorem.

Postremò, quia etiam consuetudo inualuit, vt diuortium non concedatur vxoribus ob virorum adulteria, sed solis viris, vt testatur Basilins can. 9. & 21. in Epistolis ad Amphilochium.

Ex his autem constat magis esse vxorem obnoxiam viro, quàm virum vxori. Vnde non est mirum, si etiam nonnulla concedantur viro, vt pote capiti mulieris, quæ vxori meritò denegantur.

Sed quoniam Caietanus, & Catharinus videbant variis decretis summorum Pontificum noua virorum coniugia ob adulterium vxoris prohiberi, idcirco aiunt, Decretales Pontificias in hac materia non esse definitiuas fidei, sed iudiciales facti. Profiteri autem ipsosmet Pontifices, Romanos Pontifices aliquando in his iudiciis matrimoniorum errasse, vt patet in cap. quanto, de diuort. & in cap. licet, de sponsduorum.

Et quia præterea non solùm constitutiones Pontificum, sed etiam vniuersè iudicium Ecclesiasticorum, & communem Doctorum sententiam, immò & praxim Romanæ Ecclesiæ animaduertebant huic suæ opinioni esse contraria, idcirco prudenter vterque Ecclesiæ definitioni, & iudicio se submittit. Quamuis existiment nihil hactenus definitum fuisse.

Ambrosius autem Catharinus seclusis, & circũscriptis, vt ipse ait, decretis summorum Pontificum, & inspecta solummodo Euangelica lege, vt aliquo modo doctrinam suam mitigaret, in hanc tandem venit sententiam, vt diceret, maritum ex causa fornicationis suam dimittentem, & alteram ducentem propriè loquendo non mœchari; quoniam iniuriam nullam facit vxori, cùm in copula non sit illi ampliùs debitor. Non tamen inde sequi, eum licitè aliam ducere, propter sanctitatem, inquit, matrimonij, & indecorum.

Quòd si vrgeas, quomodo hæc possunt simul stare, secundum coniugium non esse adulterium, & tamen non fieri sine peccato?

Respondet illustrando rem exemplo. Non

Non enim, inquit, dubium est, non licere cuiquam nunc habere concubinam, etiam solutam, & tamen nullus diceret, concubitum cum illa esse adulterium.

Postremò asserit, posse Episcopum, vel saltem summum Pontificem dispensare cum eiusmodi viro, ne contrahat cum peccato, consideratis omnibus, si nimirum non possit se continere, & nolit adulteræ reconciliari. Hoc totum iudicio prudentiorum, & censuræ Ecclesiæ Catharinus prudenter subdit.

Sed est merum commentum; si enim non mœcharur vir, vt fert illius opinio, alteram ducens, hoc erit ex eo, quòd amplius non sit vinculum prioris matrimonij. Si autem non est vinculũ, quamobrẽ peccat alterã ducẽs? Quæ enim ibi est sanctitas matrimonij, quę prohibeat, vel violetur, si nullũ remanet vinculũ matrimonij.

Neque exemplum Catharini est ad rem. Siquidem habere concubinam solutam non est adulterium, est tamen semper malum, & peccatum; At verò alteram ducere vxorem, si verè, ac perfectè solueretur prius matrimonium, nullum foret peccatum; quomodo enim peccatum, vbi nullum vinculum?

Rursus, si peccat vir alteram ducens, vt re vera peccat, & sanciunt decreta Pontificum. Igitur durat vinculum matrimonij. Si autem durat, qua ratione potest Episcopus, vel summus Pontifex dispensare? Ergo neque vnquam antea de facto Pontifices dispensarunt, neque possunt dispensare. Certè nullam aliam ob causam, nisi quia sacræ paginæ id omnino vetant. Decreta verò Pontificum diuinis literis innituntur, ac totam suam vim inde habent, vt propterea etiam nihil Pontifices statuant, quòd illis sit dissonum.

Sed in explicando quoque vinculo, singularis est opinio Catharini. Putat enim durare matrimonium ipsi adulterę, vt propterea non possit alij nubere, non autem durare marito, in cuius potestate situm est, illam dimittere. Quòd ego fateor ingenuè me non intelligere, quomodo possit esse vinculum ex parte vnius, non item ex parte alterius, cùm in materia matrimonij vinculum iure suo duos colligare debeat, alioqui non erit vinculum.

Verùm in hęc absurda deuenit Catharinus, quòd suis principiis fixus hæreat, & in causa fornicationis omni ex parte dimissionẽ semper intelligat. Hæ tamen fere sunt rationes, & auctoritates Patrũ, quas Græci pro se afferre possũt. De quibus hactenus.

Asseritur sententia Ecclesiæ Latinæ ex Matthæi 19. qui locus accuratè perpenditur.

Caput X.

Latini contrà in rebus leuibus nullo pacto debere dissolui matrimonium asserunt, ne quoad totum quidẽ, & cohabitationẽ. In causa verò fornicationis nullo pacto quoad vinculum; quandoquidem ea est natura matrimonij, præsertim quatenus est Sacramentum, vt viuente altero coniugum, alter nulla ratione sit liber in omnibus. Rationes verò pro astruenda hac sententia sunt longè validiores, & firmiores, quàm sint Græcorum. Quæ quidem innituntur in testimoniis sacræ scripturæ.

Primus itaque locus est ille Matthæi 19. quem Græci veluti fundamentum iaciunt, & perperam in alienum sensum accipiunt. Quem quidem locum interpretatur Magnus ille Doctor gentium in priore ad Corinthios cap. 7. His, qui « matrimonio iuncti sunt, præcipio non « ego, sed Dominus, vxorem à viro non « discedere, & vir vxorem non dimittat. « At vbi id præcipit Dominus? Tum Matthæi 5. & 19. tum Marci 28. & Lucæ 16. tale nimirum est matrimonium Christianorum, vt non nisi vita ipsa terminetur, & tum demum, quæ Deus coniunxit, separentur, cùm idem auctor, & parens omnium, quæ adhuc arctiori vinculo videlicet corpus, & animam inter se constrinxerat, separauerit. Graue itaque, « inquit Hieronymus, pondus vxorum est. « Quid enim si temulenta fuerit, si ira- « cunda, si malis moribus, si luxuriosa, si gul- « losa, si vaga, si nugatrix, si maledica, tenen- « da erit istiusmodi? Volumus nolumus su- « stinenda est. Sic ille. Vt meritò etiam vno « ore, parique consensu exclamarint Apostoli, si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.

Sed pergamus ad reliqua verba Apostoli (quòd si discesserit) quid ais Paule, an potest aliquis coniugum discedere, & separari? Et vbi id præcipit, seu permittit Dominus. Nam ex præcepto, & sententia Domini loqueris. Potest scilicet in causa fornicationis. Hoc enim magister bonus docuit in Euangelio. Quid igitur tunc ex præcepto

Domini faciendum? nondum enim verba tua protulisti. Maneat innupta, aut viro suo reconcilietur. Quid si citra causam discesserit, dabis ne optionem hoc vel illud indifferenter præstandi, an simpliciter, & necessariò imperabis, vt viro suo reconcilietur? At cùm Dominus coniuges ab inuicem separari prohibuerit, ne alter alteri causa sit adulterij, qui enim sine causa dimittit, facit eam mœchari. Quomodo Apostolus contra Domini præceptum sine causa separatos manere permitteret? Qui etiam ad tempus abstinere à carnali commercio, & orationi vacare, non nisi ex consensu permittit? Interpres est in re præsenti, non legislator. Citra causam itaque adulterij procul dubio diceret Apostolus, nullo modo discedat, si discesserit, omnino, & necessariò reconcilietur. Si verò ex causa fornicationis, siue vxor discedat, dixit iam, & iterum millies diceret, maneat innupta, aut viro suo reconcilietur.

Quid si noluerit manere innupta, sed vel sponte separata, vel à viro dimissa alij nupserit? Audiat quid dicat Dominus, & qui dimissam duxerit, mœchatur. Adulterium nimirum est, non matrimoniũ, manet adhuc vinculum, non est solutum; adulterium enim non est, nisi cum coniuge alterius.

At optimè scio, inquies, manere si sine causa discedat, vel dimittatur, minimè verò si ob adulterium.

Perperam interpretaris. Nam si nõ manet in causa fornicationis, poterit adultera, cùm iam sit soluta, alteri nubere, cuius sit sane longè melior conditio, quàm sit castæ. Illa nempe poterit, hæc minimè. Immò verò adultera castè, casta non sine adulterio cum altero viro copulabitur. Sic enim argumentatur S. Augustinus in secundo libro de adulterinis coniugiis.

An fas est, virum probum adulteræ, vel matronam castam improbo reconciliari? Quidni? si erratorum pœniteat, & veniam poscat? cùm & ipse Dominus, totius castitatis, & puritatis fons, & origo animæ, quæ cum amatoribus suis adulterata est, ad eum redeunti reconciliari non dedignetur?

Porrò hanc esse mentem atque sententiam Apostoli, quam hactenus recensuimus, illustri etiam argumento deducta re ad inconueniens, ex antecedentibus ipsiusmet Pauli verbis promptum est euincere. Quippe in eodem septimo capite prioris ad Corinthios, cùm à principio virginitatem laudasset, atque dixisset, Bonũ est homini mulierem non tangere; statim ista veluti quædam axiomata præmittit. Propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite defraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas. His positis, atque iterum laudata castimonia & virginitate ab exemplo sui, Volo, inquiens, omnes homines esse sicut me ipsum, sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, mox commemoratam subiicit sententiam. His, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.

At si hoc demus, Paulum extra causam fornicationis permittere vxori virum dimittere, modò non nubat, viro vxorem dimittere, modò alteram non ducat, omnia illa profectò antecedentia eius enunciata funditus euertimus. Non enim amplùs ad euitandam fornicationem vnusquisque vxorem suam habebit, neque vnaquæque suum virum. Similiter vxori vir debitum non reddet, neque viro vxor. Item mulieri potestas sui corporis vtique dabitur; non dissimili ratione viro. Adhæc, fraudabunt se inuicem, idque non ex consensu; neque vt vacent orationi. Postremò non iterum reuertentur in idem, & consequens illud erit, vt eos tentet satanas. Vides igitur quàm multa sequantur absurda vno illo concesso?

Hic ergo est clarus, germanus, & verissimus sensus Apostoli, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, nimirum sine iusta causa fornicationis, hoc enim præcepit Dominus, quòd si discesserit, causa nimirum iusta inuenta, id etiam permisit Dominus, maneat innupta, aut viro suo reconcilietur. Refert enim Paulus esse præceptum Domini, & vniuersè loquitur sine vlla exceptione; ergo ita est intelligendus, alioquin insufficienter explicauisset præceptum Domini.

Quin & ipse Chrysostomus, qui alioquin fauere Græcis videtur, non negat, præceptũ esse Domini extra causã forni-

cationis, non discedere. Si autem præceptum, certè Paulus contra præceptum ne dum facere, sed ne cogitare quidem ausus fuisset. Quomodo enim (vt verbis ipsiusmet Chrysostomi in hac eadem causa vtar, libro de Virginitate non valdè longè à principio) ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, ὁ μηδὲ ζῆν σπουδάζων, ὥστε τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ ζῆν. ὁ καὶ βασιλείαν, καὶ ζωὴν, καὶ ἀγγέλους, καὶ δυνάμεις, καὶ κτίσιν ἑτέραν, καὶ πάντα ἁπλῶς δεύτερα τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τιθέμενος, πῶς ἂν ἢ φθέγξασθαι, ἢ καὶ ἐννοῆσαί τι τῶν οὐ δοκούντων ἐκείνῳ πρὸς τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα νομοθετῶν; Is, qui Christum in se loquentem haberet, qui viuere non curaret, vt Christus in ipso viueret, qui Regnũ, qui vitã, qui Angelos, qui potestates, qui reliquas res creatas, qui omnino omnia charitate in Christum inferiora duceret, præsertim de his legem ferens, ea non dicam dicere, sed cogitare esset ausus quæ ex Christi sententia non essent?

Ex eo verò, quòd non alia fuerit mens Pauli à sententia Christi, meritò conatur Chrysostomus adhibita egregia, vt semper solet, expositione, concordare illa verba, quæ videntur quodammodo sibi contraria, præcipio non ego, sed Dominus, reliquis autem ego dico, non Dominus, τί ποτε οὖν ἐστὶν ὃ λέγει, ἐγὼ καὶ οὐκ ἐγώ. Quid igitur, inquit, illud est quod ait Paulus, ego & non ego? Deinde soluit dubitationem: τῶν νόμων καὶ τῶν δογμάτων τοὺς μὲν δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστός. ὅτι γὰρ οὐ πάντας αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τέθεικεν, ἄκουσον τί φησι, πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. περὶ μὲν οὖν τοῦ γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι, προλαβὼν αὐτὸς ἐνομοθέτησεν, ἡνίκα ἐν σαρκὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἦν. καὶ διὰ τοῦτό φησι, τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος. Leges, inquit, nobis tulit, & dogmata cõdidit partim per se Christus, partim per Apostolos. Quòd autẽ ipse per se leges omnes non tulerit, audi eiusdẽ testimoniũ. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Quo circa de vxore, quæ à viro discedere non debeat, anticipans ipse Christus legem nobis imposuit, tum cùm homo versaretur in terris. Propterea his, inquit, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus.

Idem Chrysostomus homil. 19. in cap. 7. prioris ad Corinthios citata verba Apostoli explicans, his qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed Dominus: ἐπειδὴ νόμον ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τεθέντα μέλλει ἀναγινώσκειν, περὶ τοῦ χωρὶς πορνείας μὴ ἀφιέναι γυναῖκα, διὰ τοῦτό φησιν, οὐκ ἐγώ. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα ἔμπροσθεν, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς εἴρητο, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα. τοῦτο μέν τοι καὶ ῥητῶς παρέδωκεν. ὥστε τὸ ἐγὼ, καὶ οὐκ ἐγὼ, ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν. Quoniam, inquit, legem disertis verbis à Christo latam est lecturus de vxore non dimittenda absque fornicatione, propterea dicit, non ego. Nam quæ priùs quidem dicta sunt, etiam si non disertis verbis dicta sint, tamen ipsi quoque ea ita videntur. At hoc quidem certè etiam disertis verbis Christus tradidit. Quamobrẽ illud ego, & non ego, hanc habet differentiam. Idem Doctor homil. 86. in Matthæum: προσέταξεν ὁ Χριστὸς διὰ Παύλου, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι, καὶ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους, εἰ μὴ ἐκ συμφώνου. Præcepit Christus per Paulum, vxorem à viro non discedere, & ne se inuicem priuent, nisi ex consensu. Hæc ille.

Si ergo Christus Dominus legem tulit de non discedendo ab vxore citra causam fornicationis, vt vult Chrysostomus, qua ratione Paulus optionem ei daret eligendi vtrum maluerit?

At enim rursus instabis. Apostolum non tam ad verba Domini, quàm ad sensum sententiæ Saluatoris respexisse. Cur enim vetat Dominus extra causam fornicationis vxorem à viro discedere? ne nimirum fiat adultera. At hoc idem prohibet Apostolus, dum eam innuptam manere iubet. Proinde non debet quidem extra causam fornicationis discedere, sed si extra causam discesserit, ne adultera fiat, maneat innupta, aut viro reconcilietur.

Respondeo, præceptum Domini duo continet, alterum ne discedat, vel dimittat vllus coniugum extra causam fornicationis, alterum, si in causa fornicationis vel vxor discesserit, vel maritus dimiserit; ne ad aliud transeat coniugium. Id enim esset adulterium, cùm prioris maneat vinculũ. inde vero fit, vt non præcisè illa sit causa, cur extra fornicationem prohibuerit Dominus vxorem à viro discedere, ne videlicet fiat adultera, quod est commune cum illa, quæ etiam ex causa discedit. (Nam illa quoque si non innupta manserit viuente viro, perpetuò erit adultera) sed etiam ne sit marito auctor, & causa adulterij. Ideo Christus Dominus de viro ait, facit eam mœchari, si nimirum extra causam dimiserit, quòd idem diceret ex parte vxoris Quæ omnia indicant indissolubilitatẽ matrimonij extra causã fornicationis, non modò quoad vinculum, sed etiam quoad torum. Quid enim si illa innupta manserit, an propterea non erit rea, si

maritus innocens ad aliam accesserit? Si autem rea, quomodo Apostolus permitteret illi discedere? At enim permittit, ergo non extra causam, sed in causa fornicationis permittit. Quemadmodum, & Christus Dominus concessit. Tunc enim si vxor discesserit, & fuerit innocens, debet quidem ipsa manere innupta, sed non erit causa adulterij, si maritus alteram duxerit. Quòd idem dico ex parte viri. Ergo & ad verba, & ad mentem Domini, quæ ex verbis colligitur, nimirum ad illa duo, quæ continentur præcepto Domini, quæ non debent confundi, respexit Apostolus, qui extra causam fornicationis vxorem discedere non permittit, ne alteri coniugum ruinarum præbeat ansam.

Probatur insolubilitas Matrimonij testimoniis Patrum Latinorum.

CAPVT XI.

LIBET igitur, quæ hactenus disseruimus doctissima expositione Sanctorum Patrum fulcire.

Hieronymus in Commentariis super illis verbis Matthæi, Quicumque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur, & qui dimissam duxerit mœchatur; sic habet. Sola fornicatio est causa, quæ vxoris vincat affectum, immò cùm illa vnam carnem in aliã diuiserit, & se fornicatione separauerit à marito, non debet teneri ne virũ quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, qui adulteram tenet, stultus, & impius est. Vbicumque est igitur fornicatio, & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimeo impingeret, sic priorem dimittere iubetur vxorem, vt secundam, prima viuente, non habeat. Quòd enim dicit tale est, si non propter libidinem, sed propter iniuriam dimittis vxorem, quare expertus infelices priores nuptias, nouarum te immittis periculo? Néc non quia poterat euenire, vt iuxta eandem legem vxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur, ne secundum accipiat virum. Et quia meretrix, & quæ semel fuerat adultera opprobrium non timebat, secundo præcipitur viro, quòd si talem duxerit, sub adulterij sit crimine.

Idem Doctor interrogatus, vtrum mulier relicto viro adultero, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare Ecclesiæ viuẽte adhuc eo, quem priùs reliquerat, in Epistola ad Amandum quæ est 147. ita rescribens sententiam suam aperit.

Respondeo sorori, quę à nobis super suo statu quærit, non nostras, sed Apostoli sententias. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quoniam lex dominatur homini quanto tempore viuit? Mulier enim, quæ sub viro est, viuente viro adstricta est legi. Ergo viuente viro adultera erit, si duxerit alterum virum. Et in alio loco, Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius Si autem dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantùm in Domino. Omnes igitur cautiones Apostolus amputans apertissimè definit, viuente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, Patris auctoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias, atque contemptum parentum, damna rei familiaris, quandiu viuit vir, licet adulter, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur; cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria auctoritate decernit, sed Christi in se loquentis verba sequutus est, qui ait in Euangelio, Qui dimittit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & qui dimissam acceperit adulter est. Animaduerte quod dicat, qui dimissam acceperit adulter est, siue ipsa dimiserit virum, siue à viro dimissa sit, adulter est, qui eam acceperit. Et paulò pòst. Ergo & ista soror, quæ, vt dicit, vim passa est, vt alteri iungeretur, si vult corpus Christi accipere, & non adultera reputari, agat pœnitentiam, ita dumtaxat, vt cum secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, à tempore pœnitentiæ non copuletur. Sic Hieronymus, qui etiam in Epistola ad Oceanum narrat publicam pœnitentiam Fabiolæ, quæ nupserat alteri viro, priore viuente. Et deinde facti eam pœnituerat, licet partim ex fragilitate, partim ex ignorantia illud fecisset.

Sed Augustino nemo est plenior, & vberior ad hanc rem tractandam, qui quidem duobus libris integris de adulterinis coniugiis totum hoc argumentum nimis accuratè, & egregiè, persequitur.

Et lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 16. Consulamus, inquit, Apostolum,

" ne quid temere dicamus. His, qui sunt in " coniugio præcipio non ego sed Dominus, " vxorem à viro non discedere, quòd si di- " scesserit, manere innuptam, aut viro suo " reconciliari. Potest enim fieri, vt disce- " dat ea causa, qua Dominus permisit. " Aut si fœminæ licet virum dimittere, etiã " præter causam fornicationis, & non licet " viro, qui respondebimus de hoc, quod " dixit posterius? Et vir vxorem ne dimittat. " Quare non addidit, excepta causa forni- " cationis, quod Dominus permittit? nisi " quia similem formam vult intelligi, vt si " dimiserit (quod causa fornicationis per- " mittitur) maneat sine vxore, aut recon- cilietur vxori?

Idem libro primo de sermone Domini " in monte, cap. 25. Fieri potest, vt vir dimit- " tat vxorem causa fornicationis, quam Do- " minus exceptam esse voluit. Iam verò si " nec illi nubere conceditur, viuo viro, à " quo recessit, neque huic alteram ducere " viua vxore, quam dimisit; multo minus " fas est, illicita cum quibuslibet stupra cõ- " mittere. In eodem cap. Dominus ad illud " confirmandum, vt non facilè dimittatur " vxor, solam causam fornicationis excepit, " cæteras verò vniuersas molestias; si quæ " forte extiterint, iubet pro fide coniugali, " pro castitate fortiter sustineri. Et mœ- " chum dixit etiam virum, qui eam duxerit, " quæ soluta est à viro.

Et libro primo de nuptiis, & concu- " piscentia, cap. 10. Quoniam, inquit, non " tantùm fœcunditas, cuius fructus in prole " est, nec tantùm pudicitia, cuius vinculum " est fides, verùm etiam quoddam Sacra- " mentum nuptiarum commendatur fideli- " bus coniugatis. Vnde dicit Apostolus, Viri " diligite vxores vestras, sicut & Christus " dilexit Ecclesiam. Huius procul dubio " Sacramenti res est, vt mas, & femina con- " nubio copulati quandiu viuunt, insepara- " biliter perseuerent. Nec liceat, excepta " causa fornicationis, à coniuge coniugem " dirimi. Hoc enim custoditur in Christo, " & Ecclesia, vt viuẽs cum viuente in æter- " num nullo diuortio separetur. Cuius Sa- " cramenti tanta obseruatio est in Ciuitate " Dei nostri in monte sancto eius, hoc est, " in Ecclesia Christi, vt cùm filiorum pro- " creandorum causa vel nubant feminæ, vel " ducantur vxores, nec sterilem coniugem " fas sit relinquere, vt alia fœcunda duca- " tur. Quòd si quisquam fecerit, non lege " huius sæculi, vbi interueniente repudio, " sine crimine conceditur cum aliis alia co- " pulare connubia, quòd etiam sanctum

A Moysem Dominus propter duritiam cor- " dis illorum Israëlitis permisisse testatur; " sed lege Euangelij reus est adulterij, sicut " etiam illa, si alteri nupserit. Et vsque adeo " manent inter viuentes semel inita iura nu- " ptiarum, vt potiùs sint inter se coniuges, " qui ab alterutro separati sunt, quàm cum " his, quibus alias adhæserunt. Cum aliis " quippe adulteri non essent, nisi ad alteru- " trum coniuges permanerent. Denique " mortuo viro, cum quo verum connubium " fuit, fieri verum connubium non potest, " cum quo prius adulterium fuit. Ita inter " viuentes manet quoddam vinculum con- " iugale, quod nec separatio, nec cum "

B altero copulatio possit auferre. Manet " autem ad noxam criminis, non ad vincu- " lum fœderis, sicut Apostata anima velut " de coniugio Christi recedens etiam fide " perdita, Sacramentum fidei non amittit, " quòd lauacro regenerationis accepit. " Redderetur enim procul dubio redeunti, " si amisisset abscedens. Habet autem hoc " qui recesserit, ad cumulum supplicij, non " ad meritum præmij. Et cap. 17. In nu- " ptiis bona nuptialia diliguntur, proles, " fides, & Sacramentum. Sacramentum " dico, quod nec separati, nec adulterati, " nec spes prolis amissa, amittunt cõiuges. "

C Et libro de bono coniugali cap. 7. Sed " quia, inquit, continentia illa meriti am- " plioris est, reddere verò debitum coniu- " gale, nullius est criminis, exigere autem " vltra generandi necessitatem culpa venia- " lis. Fornicari verò, vel mœchari, punien- " di criminis, cauere debet charitas coniu- " galis, ne dum sibi quærit vnde ampliùs " honoretur, coniugi faciat vnde damne- " tur. Qui enim dimittit vxorem suam, ex- " cepta causa fornicationis, facit eam mœ- " chari. vsque adeò fœdus illud initum nu- " ptiale cuiusdam sacramenti res est, vt nec " ipsa separatione irritum fiat. Quandoqui- "

D dem viuente viro, à quo relicta est, mœ- " chatur, si alteri nupserit. Et ille huius mali " caussa est, qui reliquit. miror autẽ, si quem- " admodum licet dimittere adulteram vxo- " rem, ita liceat, ea dimissa, alteram ducere. " Facit enim de hac re sancta Scriptura dif- " ficilem nodum, dicente Apostolo ex præ- " cepto Domini, mulierem à viro non de- " bere discedere, quòd si discesserit, manere " innuptam, aut viro suo reconciliari, eùm " recedere vtique, & manere innupta, nisi " ab adultero viro debeat, ne recedendo ab " eo, qui adulter non est, faciat eum mœ- " chari. Reconciliari autem viro, vel tole- " rando, si seipsam continere non potest, "

» vel correcto forsitan iustè potest. Quomodo autem viro possit esse licentia ducendæ alterius, si adulteram reliquerit, non video. Quæ si ita sunt, tantum valet illud sociale vinculum coniugum, vt cùm causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi soluatur. Possèt enim homo dimittere sterilem vxorem, & ducere de qua filios habeat. Et tamen non licet. Et nostris quidem iam temporibus, ac more Romano nec superducere, vt ampliùs habeat, quàm vnam viuam. Et vtique relicta adultera, vel relicto adultero possunt plures nasci homines, si vel illa alteri nuberet, vel ille alterã duceret. Quòd tamẽ si non licet, sicut diuina regula præscribere videtur quem non faciat intentũ, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam tamen puto valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam Sacramentum adhiberetur, quòd deserentibus hominibus, atque id dissoluere cupientibus inconcussum illis maneret ad pœnam. Siquidem interueniente diuortio, non aboletur illa confederatio nuptialis; ita vt sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati, vel illa viro, vel ille mulieri. Nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius talis est causa cum vxore.

» Et cap. 18. In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas vteri.

Et cap. 24. Augustinus Sacramentum coniugij comparat cum Sacramento baptismi, & ordinis, quòd non amittunt etiam qui per excommunicationem segregati sunt ab Ecclesia. In eodem capite. » Bonum igitur, inquit, nuptiarum per omnes gentes, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis. Quòd autem ad populum Dei pertinet etiam in Sacramenti sanctitate, per quam nefas est, etiam repudio intercedente alteri nubere dum vir eius viuit. Nec saltem ipsa causa pariendi, quæ cũ sola sit, qua nuptiæ fiunt, nec ea re non subsequente propter quam fiunt, soluitur vinculũ nuptiale, nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiam si plebis congregatio non subsequatur, tamen manet in illis ordinatis Sacramentum ordinationis. Et si aliqua culpa quisquam ab officio remoueatur Sacramento Domini semel imposito non carebit, quamuis ad iudicium permanente.

Hactenus Augustinus, cuius exempla, & rationes quàm veræ sint, quàm acutæ, quàm solidæ, quàm graues, superuacaneum est commemorare.

Ne miretur autem quispiam, si testimonia sanctorum patrum integra transcribimus, id enim propterea fit, vt si nostrates in hæc scripta inciderint, sententias Patrum in hac materia quærere non opus habeant; Vtque clarissimè agnoscant, quid lumina occidentis, duoque principes Ecclesiæ Doctores Hieronymus, & Augustinus de hac re senserint.

Addamus antiquiorem his Ambrosium, quem etiam nobis obiecimus. Is enim lib. 8. in 16. caput Lucæ, cur coniugia minimè dissolui debeant, hanc videtur afferre rationem, ne videlicet filij pro patre vitricũ, pro matre nouercam habere cogantur? Quin propter filios debere patrem matris culpæ veniam dare censet, quæ est inter cæteras aliorum quoque Doctorum ratio ad astruendam insolubilitatem matrimonij, quippe si daretur locus alteri coniugio, filus iam natis malè à parentibus prospiceretur, & proles afficeretur ignominia.

Quamuis autem Ambrosius non explicet, quænam sit culpa vxoris, quàm maritus illi ignoscere debeat; tamen ex verbis Christi verisimile est, eum intelligere adulterium, quippe alia errata non sunt tanti, vt propter ea maritus eam expellere debeat. Quamobrẽ idem Ambrosius in libro primo de Abraham cap. 4. monet viros, ne occasionem diuortij mulieribus præbeant, meretricibus se commiscendo, innuens illam tantùm esse causam diuortij. Si verò vrseris, adultera debet omnino expelli. At in eo loco Ambrosius vxorem à marito retineri cupit, non igitur adulterium, sed alias minores culpas intelligit.

Respondeo, Adulteram non se corrigentem prorsus eiiciendam, at quàm facinoris pœnitet, esse retinendam; hancque intelligere Ambrosium.

Probatur idem auctoritate Conciliorum.

Capvt XII.

SVbivngam testimonia Conciliorum. Elibertinum can. 9. sic statuit. » Fidelis femina, quæ adulterum maritum re- » liquerit fidelem, & alterum duxit, prohi- » beatur ne ducat. Si autem duxerit, non »

prius accipiat communionem, quàm is, quem reliquit, de seculo exierit. Nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.

Concilium Mileuitanum can. 17. qui 69. inter Canones diuersorum Conciliorum Africanæ prouinciæ numeratur, placuit, vt secundum Euangelicam, & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. Eundem Græci inter Canones Cōciliorum Carthaginensium numerant ordine centesimum quintum, sic eum Græcè reddentes: ἤρεσεν, ὥστε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐπιστήμην, μήτε ὁ ἀπὸ γυναικὸς ἐαθεὶς, μήτε ἡ ἀπὸ ἀνδρὸς καταλειφθεῖσα, ἑτέρῳ συζευχθῇ. ἀλλ' ἢ οὕτως μείνωσιν, ἢ ἑαυτοῖς καταλλαγῶσιν. ὅπερ ἐὰν καταφρονήσωσι, πρὸς μετάνοιαν καταναγκασθῶσι. Florentinum in decreto Eugenij, quo instruuntur Armenij, quamuis ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est. Cùm matrimonij vinculum legitimè contracti perpetuum sit.

Neque obstat, quòd Græci in eo concilio nihil penitus de matrimonio tractare voluerint, vt per hoc aliquis dicere possit, decretum illud non esse definitionem Concilij: hoc, inquam, non officit. Siquidem Græci à Pontifice humanissimè ea de re admoniti, cùm illud dogma discutere, ac determinare neglexerint, inexcusabiles remanserunt, vt propterea peccatum haberent, vt Eugenius ipse illis obiicit. Pontifex verò cum reliquis Latinis Patribus nondum soluto Concilio œcumenico, pastorali suo munere iure optimo functus est, & quid ea de re sentiendum esset, synodice sanciuit.

Nouissimè in Tridentino sess. 24. ca. 7. hæc veritas definita est in hæc verba. Si » quis dixerit Ecclesiam errare, cùm docuit » & docet iuxta Euangelicam, & Apostoli» cam doctrinam propter adulterium alte» rius coniugum, matrimonij vinculum non » posse dissolui. Et vtrumque, vel etiam in» nocentem, qui causam adulterio non de» dit, non posse, altero coniuge viuente, » aliud matrimonium contrahere, mœcha» rique eum, qui dimissa adultera, aliam du» xerit, & eam, quæ dimisso adultero, alij » nupserit: anathema sit.

Ex his autem apparet non satis considerate dictum esse à Caietano, & Catharino locis suprà citatis, nullam esse hac super re definitionem Ecclesiæ. Quamuis enim eos aliqua ex parte excusare possimus, Caietanum, quòd tempora Concilij Tridentini non attigerit, Catharinum, quòd Concilio quidem interfuerit, sed vsque ad definitionem Concilij de Matrimonio non superuixerit (sine dubio enim vterque illorum, si superstes fuisset, sua scripta correxisset.) Non tamen possumus eos absolutè excusare, cùm Florentinum Cōcilium longe eos antecesserit.

Probatur idem testimoniis Patrum Græcorum.

CAPVT XIII.

VERVM opportunum erit, si etiam Orientalium Patrum testimonia proferamus. Non enim idem Spiritus sanctus, quo pleni erant, sanctissimi Patres diuersa dogmata, variasque sententias de iisdem rebus per illos atque per istos dictauit.

Prodeat itaque inter alios Primus Basilius Magnus, quem primo loco nobis obiecimus, qui homilia 7. in Exhaëmeron nullam causam approbat, vel admittit, ob quam matrimonij vinculum dissoluatur: οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, κἂν ἀλλότριοι ἀλλήλοις πρὸς κοινωνίαν γάμου συνέλθητε, ὁ τῆς φύσεως δεσμὸς, ὁ διὰ τῆς εὐλογίας ζυγὸς ἕνωσις ἔστω τῶν διεστώτων. ἔχιδνα τὸ χαλεπώτατον τῶν ἑρπετῶν πρὸς γάμον ἀπαντᾷ τῆς θαλασσίας μυραίνης, καὶ συρίγματι τὴν παρουσίαν σημάνασα, ἐκκαλεῖται αὐτὴν ἐκ τῶν βυθῶν πρὸς γαμικὴν συμπλοκήν. ἡ δὲ ὑπακούει, καὶ ἑνοῦται τῷ ἰοβόλῳ. τί βούλεταί μοι ὁ λόγος; ὅτι κἂν τραχὺς ᾖ, κἂν ἄγριος τὸ ἦθος ὁ σύνοικος, ἀνάγκη φέρειν τὴν ὁμόζυγα, καὶ ἐκ μηδεμιᾶς προφάσεως καταδέχεσθαι τὴν ἕνωσιν διασπᾶν. πλήκτης, ἀλλ' ἀνήρ. πάροινος, ἀλλ' ἡνωμένος κατὰ τὴν φύσιν. τραχὺς καὶ δυσάρεστος, ἀλλὰ μέλος ἤδη σὸν, καὶ μελῶν τὸ τιμιώτατον. Vos, ô viri, coniuges vestras di« ligite. Et si ex diuersis regionibus in con« iugij societatem conueneritis, naturæ vin« culum, ac iugum per benedictionem im« positum sit coniunctio disiunctorum. Vi« pera genus serpentum omnium exitiosissi« mum murenæ marinæ nuptias expetit, & « sibilo suam significans præsentiam, eam è « gurgite vasto inuitat ad nuptiales comple« xus. Illa autem obtemperat, & coit cum « venenato. Quid sibi vult hæc mea oratio? « Siue asper est cuiuspiam coniunx, siue fe« rus moribus, perferat illum vxor necesse « est: Nec vllam prorsus ob causam societa« tem vinculumque dissoluere patiatur. Per«

custor, at maritus est. Temulentus, at tibi est natura coniunctus. Durus & morosus, at membrum iam tuum est, & membrorum præstantissimum.

Idem Doctor in libro de Virginitate circa medium, sententiam Catholicorum disertissimis verbis docet, cùm ita scribit: οὐκ ἀπέθανε δέ φημι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, μοιχεύεται οὖν ἡ τοιαύτη ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς διὰ βίου μοιχευομένη. μᾶλλον δὲ δι' ἡδονῆς μὲν ἀπολαυσιν ἀκολάστως πορνεύουσα. διὰ δὲ τὸ ζῆν τὸν ἄνδρα παρανόμως μοιχεύουσα. Non esse autem mortuum, aio, maritum eius. Igitur talis vxor viuente viro mœchatur, cũ per omne vitæ tempus adulteretur. Immò verò quia fruitur voluptate intemperanter scortatur; quia verò viuit vir eius illicitè mœchatur. Ponderanda sunt Basilij verba. Nam si in causa fornicationis matrimonium dissolueretur, vxor, quæ scortata esset, & ob id à marito derelicta, vel expulsa, si alium postea virum agnosceret, quamuis non maritum, vtique meretricaretur, sed non mœcharetur. At Basilius eam & scortari simul & adulterari pronunciat, propterea quòd vir eius viuat.

In eodem libro infra clarius hoc idem affirmat: οὐκ ἀκούεις δὲ ὅτι καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχᾶται; εἰ καὶ ἀπολέλυται γάρ φησι δι' αἰτίαν, ἀλλὰ ζῇ αὐτῆς ὁ ἀνήρ. τί οὖν ἐνοχλεῖς τῇ ἀπολελυμένῃ, καὶ οὐκ ἐνδίδως καιρὸν καθαιρομένην ἑαυτὴν διορθώσασθαι ἐφ' οἷς ἀπελύθη, καὶ τὸν ἀπολύσαντα σπλαγχνισθέντα ἐπὶ τῇ διορθώσει εἰς ἑαυτὸν αὖθις τὸ ἑαυτοῦ ἀνακτήσασθαι μέλος; ἀλλὰ παραρπάζεις τὸν καιρὸν τῆς διορθώσεως, ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀπολελυμένην γαμῶν. ἴσον φησὶν ἢ πρὸς τὸν ζῶντα ἐπανελθεῖν. ἅμα καὶ ἵνα σωφρονεστέραν καλλίονα γενομένην γυναῖκα, ἢ μήτε χήραν, μήτε γυναῖκα ὑπάρχουσαν, τὴν ἐπὶ τῇ ἀφέσει αἰτίας, ἣν παρέχει τῷ ἀνδρί, δίκην διδόναι. σὺ δὲ πρὶν ἢ ζημιοῦται τὸ οἰκεῖον ἐν τῇ ἀπολύσει ἁμάρτημα, ἁρπάζων τὴν πρὸς αὐτὴν συζυγίαν, τολμηροτέραν πρὸς τὰ ἁμαρτήματα ἀτόπως ἐργάζῃ, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς ἀεὶ τὴν ἀλλοτρίαν μοιχεύων. εὔκολον δέ, ὅπερ ἔφην, πρὸς τὰ ἐν τῇ συμβιώσει πταίσματα ἀτόπως ἀσκῶν. εἰ δὲ ὁ τὴν παρὰ θνητοῦ ἀνδρὸς ἀπολελυμένην λαμβάνων, μοιχεύων ἀσεβεῖ, πολλῷ ἀσεβέστερον διὰ βίου μοιχεύει, ὁ τὴν τοῦ ἀθανάτου ἀνδρὸς νύμφην μηδέποτε ἀπολελυμένην διαφθεῖραι τολμῶν. Non audis verò quod etiam qui dimissam ducit, adulterium committit? & si enim, inquit, dimissa est propter causam, attamen viuit vir ipsius. Quid igitur vexas dimissam? neque concedis tempus & illi corrigendi seipsam in iis, propter quæ dimissa est, & ei, qui dimisit, vt ob correctionem eius misertus, membrum suum rursus ad seipsum recipiat? sed præripis emendandi tempus, viuente viro dimissam in matrimonium ducens. Sine, inquit, aut ad viuentem reuerti, simulque factam meliorem vxorem redire, aut neque viduam, neque vxorem existentem, culpæ, ob quam eam maritus dimisit, pœnam dare. Tu verò priusquam intelligat proprium, propter quod dimissa est, peccatum, illam ad coniugium rapiẽs, audaciorem ad peccata absurdè efficis, viuente quidem viro semper alienam adulterans, facilem verò illam, vt dixi, ad peccata, quæ in conuictu accidere solent, absurdè exercens. Quod si is, qui eam ducit, quæ à mortali viro dimissa est, adulterium committens impiè facit, multò magis impiè per omne vitæ tempus adulterium committit is, qui immortalis viri sponsam nunquam dimissam corrumpere audet. Sic Basilius.

Et hîc quidem asserit etiam si ob causam dimittatur vxor, non posse eam alteri nubere; in Canone verò 48. epistolæ ad S. Amphilochium etiam si iniustè, & sine causa dimittatur, idem affirmat: ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην μένειν ὀφείλει. εἰ γὰρ ὁ κύριος εἶπεν, ὅτι ἐάν τις καταλείπῃ γυναῖκα ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας. πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος, ἡ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ κυρίου διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίας προσαγορευθεῖσα; Quæ à marito dimissa est (intelligitur iniustè, nã si iusta de causa dimitteret vir, non esset ipse causa adulterij, neque ipse faceret eã mœchari, sed totum crimen in mulierem redundaret, at Basilius hîc loquitur de eo, qui est causa adulterij) itaque ait. Quæ à marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet innupta. Si enim Dominus dixit, si quis reliquit vxorem, præter quàm ratione fornicationis, facit eam adulterari, ex eo quod eam adulteram nominet, exclusit eam à societate cum alio. Quomodo enim potest vir quidem esse reus, & auctor adulterij, vxor autem nulli esse culpæ affinis, quæ propter consuetudinem cum alio viro, adultera à Domino appellata est?

Quòd si de ea quæ iniustè dimittitur, sic censet S. Basilius, profectò idem iudicium faceret, & multo magis de ea, quæ iusta de causa fit repudiata. Non enim melioris conditionis est adultera, quam fit casta. Et ideo supra dixit, quamuis dimittatur propter causam, attamen vir eius viuit.

Quapropter quomodocumque dimittatur vxor, non poteſt alteri nubere quin fornicetur. Sequitur igitur, vt etiam is, qui eã quomodocumque dimiſſam ducit, adulteretur. Et ob eam cauſam, cùm diuinæ literæ, ſacrique Doctores virum repudiantem nonnunquam culpa liberent, aliquando alieni criminis faciant reum, prout nimirum vel contra fas, vel iuſtà de cauſa vxorem dimiſerit, in dimiſſa tamen, & eo, qui ducit, nullam prorſus eiuſmodi agnoſcunt differentiam, ſed ſimpliciter, & abſolutè, ac ſemper eos appellant adulteros. In dimittẽte ponitur exceptio, nulla prorſus inducente. Quamobrem frequentius etiam ſancti Patres obiurgant ducentem, quàm dimittentem, quod ille quandoque careat culpa, iſte ſemper crimini ſit obnoxius. Et etiam ſpem coniugibus præcidat ſe inuicem reconciliandi. Siue enim ille iuſtè dimiſerit, ſiue iniuſtè, ſi tamen is non duceret, optima ſpes habenda eſſet de illorum reconciliatione. Ideo Baſilius loco citato ait, ἵνα μὴ πρὸς τὸν ζῶντα ἐπανέλθῃ, ſi-
» ne ad viuentem virum reuerti. Et Clemẽs Alexandrinus in fine ſecundi libri Stromatum, εἰ γὰρ μὴ δέχοιτο, ἀνακάμψει πρὸς τὸν
» ἄνδρα. Si enim, inquit, non acceptaret, ad
» virum reuerteretur. Quia nimirum vxores etiam ſolebant recedere à maritis adulteris.

Iungamus ordine Baſilio æqualem per omnia Doctorem Nazianzenum, qui in ſecundo carmine, vbi recenſet laudes virginitatis, & incommoda connubij, agnoſcit illius inſolubilitatem, dum illud vocat, πικρὸν χαλινὸν οὐδ' ἀποπεμπτόν, malũ quod aliquis ſibi patat, ſine vlla prorſus ſpe repudij, quippe ἀποπέμψασθαι τὴν γυναῖκα, vxorem repudiare ſignificat. Sic igitur elegantiſſimè cecinit:

Ἀθρει καὶ τὰ γάμοιο περιστέλλοντα λάτρεια σαρκός.
Ὠκύμορος δ' ἐπὶ δάμαρτι πόσις, καὶ τῷδε χέρειος
Πολλάκις οὐδ' ἀγαθός. ἢ ἀνιηρὸς ἐὼν ἀκοίτῃ
Πολλάκι καὶ στυγερὸν πικρὸν χαλινὸν, οὐδ' ἀποπεμπτόν.

Quos verſus ſeruata grauitate carminum, & proprietate linguæ Latinæ Iacobus Billius egregiè in hunc modum vertit:

Perſpice quãta premant ſeruos incõmoda carnis,
Fœmina non parua mercatur dote maritum,
Quodq; etiã grauius vitioſum ſæpè & inertem,
Rurſus emenda viro coniux, nec moribus illa
Prædita ſæpè bonis, quæſita, attractaque peſſũ,
Peſtis, quam nulla liceat ratione fugare.

Ioannes Chryſoſtomus non minùs clarè firmitatem matrimonij tuetur explicãs cap. 5. Matthæi homilia 17. ſic enim habet: ὅρα δὲ αὐτὸν πανταχοῦ τῷ ἀνδρὶ διαλεγόμενον. ὁ γὰρ ἀπολύων, φησί, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ὁ γαμῶν ἀπολελυμένην μοιχᾶται. ὁ μὲν γὰρ κἂν ἑτέραν μὴ λάβῃ, τούτῳ αὐτῷ κατέστησεν ἑαυτὸν ἐγκλήματι ὑπεύθυνον, μοιχαλίδα ποιήσας ἐκείνην. ὁ δὲ τὴν ἀλλοτρίαν λαβὼν, μοιχὸς γέγονε πάλιν. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ἐξέβαλεν ἐκεῖνος, καὶ γὰρ ἐκβληθεῖσα μένει τοῦ ἐκβάλλοντος οὖσα γυνή. εἶτα ἵνα μὴ τὸ ὅλον ἐπὶ τὸν ἐκβάλλοντα ῥίψας, αὐθαδεστέραν ἐργάσηται τὴν γυναῖκα, καὶ ταῖς τοῦ δεχομένου μετὰ ταῦτα ἀποκλείει θύρας, τῷ μὲν εἰπεῖν, ὃς ἂν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται, τὴν γυναῖκα καὶ ἄκουσαν σωφρονίζων, καὶ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα πάντως ἀποτειχίζων εἴσοδον αὐτῇ, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων ἀφορμὰς παρέχειν μικροψυχίας. ἡ γὰρ μαθοῦσα ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἢ τὸν ἐξ ἀρχῆς κληρωθέντα ἔχειν, ἢ τῆς οἰκίας ἐκπεσοῦσα ἐκείνης, μηδεμίαν ἑτέραν ἔχειν καταφυγὴν, καὶ ἄκουσα ἠναγκάζετο στέργειν τὸν σύνοικον. εἰ δὲ μηδὲν αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, μὴ θαυμάσῃς, ἀσθενέστερον γὰρ ἡ γυνή, ἀλλὰ τοῦτο αὐτὴν ἀφεὶς, ἐν τῇ κατὰ τὸν ἄνδρα ἀπειλῇ τὴν αὐτῆς διορθοῦται ῥαθυμίαν.
» Conſidera verò ipſum (Chriſtum) ſemper
» cum viro loquentem. Qui enim dimiſerit,
» inquit, vxorem ſuam, facit eam mœchari,
» & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Ille
» quidem etiam ſi alteram non duxerit, eo
» ipſo ſe conſtituit criminis reum, quod illã
» adulteram fecerit, hic verò accipiendo a-
» lienam adulter effectus eſt. Nequaquam
» enim mihi proferas, quia eam ille eiecit,
» nam expulſa quoque vxor eſſe eius, qui
» eam expulit, perſeuerat. Deinde ne totum
» in eiicientem referens magis ſuperbam fa-
» ceret vxorem, poſt hæc etiam ſuſcipienti
» ianuam claudit dicendo, qui autem dimiſ-
» ſam duxerit, adulteratur. Per quod certè
» vxorem facit etiam nolentem pudicam, ad
» alium virum omnino ei aditum claudens.
» Neque permittens ei, vt præbeat occaſio-
» nes puſillanimitatis. Cùm enim didicerit
» vxor, quod omni modo neceſſe ſit, aut eũ
» habere, quem à principio ſortita eſt, aut il-
» lius ſemel eiectam domo, nullum ſe iam a-
» liud inuenturam eſſe perfugium, etiã no-
» lens coniugem ſuum amare cogetur. Si ve-
» rò nihil cum ea de his rebus differit, mini-
» mè mireris, eſt enim muliebris ſexus infir-
» mior. Propterea illam relinquens, dum
» deterret viros (dimittentem, & ducentem)
» vitium quoque vxoris emendat.

Et Homilia 62. in eundem Matthæum
» exponẽs illa verba, Si ſic eſt cauſa hominis
» cum vxore, non expedit vxorem ducere,
ſic habet: σφόδρα ἐπαχθὲς εἶναι δοκεῖ, τὸ γυναῖκα πάσης κακίας γέμουσαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι

ἀνημέρου θηρίου διὰ παντὸς ἔνδον συγκεκλεισμένου. Onerosum valdè videtur, omni nequitia plenam mulierem retinere, ac atrocem beluam vna secum intus inclusam perpetuò sustinere. Quæ verba Chrysostomus certè non ob aliud dicit, & eiusmodi similitudinem ponit, quàm ob vinculum insolubile matrimonij. Quod & magis clarum facit consequentibus verbis: καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι σφόδρα τοῦτο αὐτοὺς (τοὺς ἀποστόλους) ἐθορύβει, ὁ Μάρκος αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι κατ' ἰδίαν εἶπον αὐτῷ. τί δέ ἐστιν, εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός; τουτέστιν, εἰ διὰ τοῦτο συνήφθη ἵνα ἓν ὦσιν ἢ ἐκεῖνο, εἰ αἰτίας ἐπὶ τούτοις ἀναλήψεται ὁ ἀνὴρ, καὶ πανταχοῦ παραβαίνει μὴ ἐκβάλλων, κουφότερον πρὸς ἐπιθυμίαν μάχεσθαι φύσεως, καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ἢ πρὸς γυναῖκα πονηράν. Et vt discas, quod istud Apostolos valde turbabat, hoc indicans Marcus aiebat, eos seorsum dixisse Christo. Quid porrò illud sibi vult, si sic est causa hominis cum vxore? id est, si hac de causa iuncti sunt, vt vnum sint, vel illud, si in his culpandus erit vir, & vsquequaque legem violat (vxorem) eiiciens, facilius est cupiditati naturæ, ac sibimet resistere, quàm vxori improbæ repugnare.

Idem in libro de Virginitate circa medium, explicans locum Apostoli toties supra citatum 1. ad Corinthios cap. 7. his, qui matrimonio iuncti sunt: τί οὖν ἂν ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπιεικὴς, ἡ δὲ γυνὴ μοχθηρὰ, λοίδορος, λάλος, πολυτελὴς, τὸ κοινὸν τοῦτο πασῶν αὐτῶν νόσημα, ἑτέρων πλειόνων γέμουσα κακῶν, πῶς οἴσει τὴν καθημερινὴν ταύτην ἀηδίαν ἐκεῖνος ὁ δείλαιος, τὸν τῦφον, τὴν ἀναισχυντίαν; τί δαὶ ἂν τοὐναντίον, αὕτη μὲν ᾖ κοσμία, καὶ ἥσυχος, ἐκεῖνος δὲ θρασὺς καὶ ὑβριστικὸς, ὀργίλος, πολὺν μὲν ἀπὸ τῶν χρημάτων, πολὺν δὲ ἀπὸ τῆς δυναστείας ὄγκον περιβεβλημένος, καὶ τὴν ἐλευθέραν ὡς δούλην ἔχῃ, καὶ τῶν θεραπαινίδων οὐδὲν ἄμεινον πρὸς αὐτὴν διακέηται, πῶς οἴσει τὴν τοιαύτην ἀνάγκην καὶ βίαν; τί δαὶ ἂν συνεχῶς αὐτὴν ἀποστρέφηται, καὶ διὰ παντὸς μένῃ τοῦτο ποιῶν; καρτέρει φησὶ, πᾶσαν ταύτην τὴν δουλείαν. ὅταν γὰρ ἀποθάνῃ, τότε ἐλευθέρα ἔσῃ μόνον. ζηλωτὸς δὲ δυεῖν ἀνάγκη θάτερον, ἢ παιδαγωγεῖν αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, καὶ βελτίω ποιεῖν, ἢ φέρειν γενναίως τὸν ἀκήρυκτον πόλεμον, καὶ τὴν ἄσπονδον μάχην. καὶ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε, μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου, ἐνταῦθα δὲ χωρισθεῖσαν αὐτὴν, ἀκούειν λοιπὸν, μενέτω ἄγαμος. μενέτω γάρ φησιν, ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω. ὁρᾷς αὐτὴν ἐν μέσῳ δυοῖν ἀπειλημμένην πολέμων; ἢ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας βίαν δεῖ καρτερεῖν, ἢ τοῦτο μὴ βουλομένην, κολακεύειν τὸν ὑβριστὴν, καὶ παρέχειν αὐτὴν ἐκείνῳ πρὸς ὅ τι ἂν βούλοιτο, εἴτε πληγὰς ἐκτείνειν, εἴτε λοιδορίαις πλύνειν, εἴτε οἰκετῶν ὑποψίᾳ παραδιδοῦναι, εἴτε καὶ ἕτερόν τι τοιοῦτον. πολλαὶ γὰρ ὁδοὶ τοῖς ἀνδράσιν ἐπινενόηνται, ὅταν κολάζειν τὰς ἑαυτῶν βούλοιντο γυναῖκας. εἰ δὲ μὴ ταῦτα φέροι, τὴν ἐγκράτειαν ἀσκεῖν δεῖ τὴν ἄκαρπον. ἄκαρπον δὲ λέγω, ἐπειδὴ μὴ τὴν προσήκουσαν ὑπόθεσιν ἔχει. οὐ γὰρ δι' ἁγιωσύνης ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα ὀργὴν γίνεται. μενέτω γάρ φησιν ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω. τί οὖν ἂν μηδέποτε καταλλαγῆναι βούληται φησιν. ἔχεις δευτέραν λύσιν καὶ ἀπαλλαγήν. τίνα ταύτην; ἀνάμενε τὸν ἐκείνου θάνατον. ὥσπερ γὰρ τῇ παρθένῳ γαμεῖν οὐδέποτε ἔξεστιν, οὕτως οὐδὲ ταύταις, εἰ μὴ ὅταν ὁ ἀνὴρ ἀποθάνῃ. εἰ γὰρ ἐξῆν καὶ ζῶντος ἀπὸ τούτου πρὸς ἕτερον, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον μεταπηδᾶν, τί γάμων ἔδει λοιπὸν, ταῖς ἀλλήλων γυναιξὶν ἀδιακρίτως τῶν ἀνδρῶν κεχρημένων, καὶ πάντως ἁπλῶς ἀναμεμιγμένων ἁπάντων; πῶς δὲ οὐκ ἂν καὶ ἡ πρὸς τοὺς συνοικοῦντας διεφθάρη διάθεσις; τήμερον τούτῳ, αὔριον δὲ ἐκείνῳ, καὶ πάλιν ἄλλῳ τῇ αὐτῇ συζώντων γυναικί. δικαίως οὖν αὐτὸ ὁ κύριος μοιχείαν ἐκάλεσε. πῶς οὖν Ἰουδαίοις τοῦτο συνεχώρησε; δηλονότι διὰ τὴν σκληροκαρδίαν, ἵνα μὴ πολεμῶσιν ἀλλήλους. ἵνα μὴ συγγενικῶν αἱμάτων πληρώσωσι τὰς ἑαυτῶν οἰκίας. τί γὰρ ἦν ἄμεινον εἰπέ μοι, ἢ μισηθεῖσαν ἐκβληθῆναι ἔξω, ἢ σφαγῆναι ἔνδον; τοῦτο γὰρ ἂν ἐποίησαν, εἴγε μὴ ἐξῆν αὐτοῖς ἐκβάλλειν. διὰ τοῦτό φησιν, εἰ μισεῖς ἐξαπόστειλον. ἐνταῦθα δὲ τοῖς [illegible] διαλέγεται. καὶ οἷς μηδὲ ὀργίζεσθαι συγχωρεῖ, τί λέγει; ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος. ὁρᾷς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἀπαραίτητον δουλείαν, καὶ τὸν ἑκατέροις περιβάλλοντα δεσμόν. δεσμὸς γὰρ οὕτως ὁ γάμος, οὐ διὰ τὸν τῶν φροντίδων ὄχλον μόνον, οὐδὲ διὰ τὰς λύπας τὰς καθημερινὰς, ἀλλ' ὅτι παντὸς οἰκέτου χαλεπώτερον, ἀλλήλοις ὑποκεῖσθαι τοὺς γεγαμηκότας καταναγκάζει. κρατείτω φησὶ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ. καὶ τί τῆς δεσποτείας ταύτης τὸ κέρδος; πάλιν γὰρ αὐτὸν τῆς κεκρατημένης ποιεῖ, καινήν τινα καὶ παράδοξον δουλείαν ἐπινοήσας ἀντίδοσιν. καὶ καθάπερ οἱ πόδες τῶν φυγάδων, οἳ καὶ καθ' ἑαυτοὺς δεδεμένοι, καὶ πάλιν ἀλλήλοις συνδεδεμένοι διά τινος ἁλύσεως μικρᾶς, ἐξ ἑκατέρας ἀρχῆς ταῖς πέδαις προσηλωμένοι, οὐκ ἂν δύναιντο μετ' ἐξουσίας βαδίζειν, τῷ τὸν ἕτερον ἀναγκάζεσθαι ἕπεσθαι θατέρῳ, οὕτω καὶ αἱ τῶν γεγαμηκότων ψυχαὶ, ἔχουσι μὲν καὶ ἰδίας φροντίδας, ἔχουσι δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην, τὴν ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλους συνδέσμου, πάσης ἁλύσεως χαλεπώτερον ἄγχουσαν, καὶ τὴν ἀμφοτέρων ἐλευθερίαν ἀφαιρουμένην. τῷ μὴ καθάπαξ ἑνὶ παραδεδωκέναι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὡς ἑκατέροις αὐτοῖς διανείμας τὴν ἐξουσίαν. Quid autem, inquit, si vir moderatus est, vxor verò, nequam, maledica, loquax, & quod commune est mulieribus vitium sumptuosa, multisq; aliis imbuta vitiis fuerit? quomodo miser ille quotidianam hanc mole-

stiam, superbiam, & impudentiam perferet? Quid si contrà acciderit, probam illam, & mitem esse, virum autem ferocem, insolentem, iracundum, pecunia etiam potentiaque admodum elatum, & inflatum, qui liberam habeat pro ancilla, nihiloque melius in eam, quàm in famulas sit animatus, quonam pacto eiusmodi necessitatem, vimque tollerabit? Quid denique si vir ab vxore continenter auersus perpetuò abhorreat? (Quòd nimirum vt plurimùm accidere solet, quando alterius ardet amore.) Perferas, inquit, omnem istam seruitutem. Tantum enim tui iuris futura es, cùm is è vita migrarit (en terminus soluendi matrimonium, & nota voculam μόνον.) Nam quandiu vixerit, alterutrum necesse est, velut eum magno studio tegas, ac modereris, melioremque facias, vel bellum minimè denunciatum, perpetuumque prælium fortiter sustineas. At suprà quidem dixerat, nolite fraudare vos inuicem, nisi fortè ex consensu; hîc verò disiunctam ipsam à viro, vel inuitam se continere iubet, maneat, inquit, innupta, aut viro reconcilietur. Videsne ipsam mediam inter duo prælia, vt vel libidinis vim ferre, vel si id noluerit, & ei à quo afficitur iniuriis, assentari, & omnino eius arbitrio se ipsam præbere necesse habeat? Siue is verberibus, siue cõuiciis vexare, siue ludibrio, & despectui seruorum subiicere, siue huiusmodi quippiam (quale nimirum est adulterium) cõmittere voluerit, multas enim viri vias reperiunt, cùm volunt, inferendæ vxoribus iniuriæ. (Certè nullam, quæ magis exasperet castam matronam, atque mariti adulterium) quòd si ista, iniuriosa, non tulerit, (& se videlicet à marito disiunxerit) continentiam colat oportet (ecce vinculum) inutilem inutilem, inquam, quòd eo non vtitur fundamento, quo deberet, non enim id sanctitatis studio facit, sed ira in cõiugem incitata. Maneat, inquit, innupta, aut viro reconcilietur. Sed quid inquit, si nunquam cum viro in gratiam redire voluerit? habes illud alterum, quo te inde expedire possis. Quidnam id est. Expecta dum is tibi decedat. (Ecce ad mortem indissolubilitas matrimonij.) Nã quemadmodum virgini (quæ videlicet virginitatem Deo vouerit, de hac enim tractat in hoc argumento Chrysostomus) viuo eius viro (immortalis autem is est) nunquam licet nubere, sic nuptæ, tantum coniuge mortuo. (Nota similitudinem nihil valere si fiat quoad vinculum separatio. Nam talis virgo etiam si adulteretur, nunquam fit libera à Christi coniugio, ita vt possit carnaliter alij nubere.) Nam si fas esset illo viuo coniungi cum altero, (At si solueretur matrimonium quoad vinculum ex causa fornicationis, fas esset.) tum ab illo transire ad alium, aliis aliorum vxoribus promiscuè, & communiter inter se ad libidinem abutentibus, virisque omnibus cum illis omnibus omnino concumbentibus, quid tandem coniugio opus fuit? aut quomodo hodie hoc, illo cras, ac deinceps aliis cum eorum vxore consuetudinem habentibus, coniugum amor ac studium non labefactetur? Quãobrem Dominus meritò id adulterium appellauit. (Sane quidem efficax, & egregia ratio. Nam re vera si propter adulterium vxores solutæ manerent, modò cum hoc, modò cum illo consuetudinem haberent, & coniugum amor penitùs euanesceret. Neque ampliùs matrimonio esset opus. Iam verò etiam si maritus eis minus placeret, de industria committerent adulteria, vt liberæ fierent, & ex delicto proprio commodum & emolumentum reportarent. Quòd idem dicendum de viris, si eorum vxores minùs eis placerent.) Sed pergit Chrysostomus. Qui fit igitur, vt Iudæis istud permiserit? nempe propter illius gentis peruicaciam, ne inter se dimicarẽt, ne proprias domos implerẽt sanguine propinquorum. Vtrum quæso præstat, inuisam vxorem domo expellere, an intra parietes domesticos occidere? Quòd sanè fecissent Iudæi, si non ipsis illam ex ædibus eiicere licuisset. Itaque ait, si ipsam odisti, amãdato. Cùm verò ad moderatos, & ad eos loquitur, quibus ne quidem irasci permittit, quid ait? si discesserit, maneat innupta. Vides ne rei necessitatem, & inexorabilem seruitutem, & vtrumque vinculis vndique constrictum? Est enim connubij necessitudo instar vinculorum, neque solùm propter curarum turbam, quotidianasque molestias, sed quouisque adeo coniuges deuincit more seruituris, vt nulla magis seruitia in cuiusquam dominatu, quàm ipsi alter in alterius potestate esse cogantur. Dominetur, inquit, vir vxori; sed quodnam illi facit dominatus emolumentum? Rursus enim nouam quandam, & admirabilem excogitans cõpensationem seruituris, in eius seruitutem tradit, quæ ipsius potestati subiecta est. Et quemadmodum pedes fugitiuorum, & suis vinculis, & rursus communi vinculo per catenulam quandam constri-

» cti, per quam vtrinque compedibus affi- » xi sunt liberam abeundi facultatem non » habent, eo quòd alter alterum sequi co- » gatur; sic coniugum animi cùm propriam » sui curam sustinent, cum altera etiam pre- » muntur necessitate à communibus con- » iugij vinculis imposita, quæ & grauius vr- » get omnibus vinculis. (At non vrgeret, si matrimonium omnimodo solueretur ex causa fornicationis, & nota verbum ἄγ- » χουσι) & hoc ipso libertatem aufert, quòd » alteri ne semel quidem principatum de- » fert, sed vtrique distribuit. Sic Chryso-stomus, qui tandem aptissima similitudine indissolubilitatem exprimit matrimonij, & æquale ius esse docet coniugum.

Sed illud nobis obiicere posset aliquis. Quandoquidem agnoscunt Græci duplices causas separationis adulterium, & quas vocant μικροψυχίας, vnde scimus nos, cùm dicit Basilius, quamuis propter causam dimissa sit, sed eius vir viuit, non eum loqui de postremo genere causarum? Quòd secundum Græcos non dirimit matrimonium quoad vinculum, & possunt fieri reconciliationes. Præsertim cùm idem vir sanctus de viro, qui dimissam ducit, ibidem dicat, eum exercere illam facilem ad peccata, quæ in conuictu accidere solent. Vbi sanctus non commemorat adulteriũ, rem nimirum grauissimam, sed tantùm errata faciliora. Certè Chrysostomus clarissimè hũc sensum ibidem videtur exprimere, de eo enim qui dimittit, ait, etiam si alteram non duxerit, hoc ipso se cõstituit criminis reum, quòd illam adulterã fecerit. Atqui certè si propter adulterium dimisisset, non esset reus criminis, sed sola mulier increpanda esset. Igitur non de ista causa Chrysostomus loquitur. Quid? quòd infrà manifestè ait, καὶ οὐκ ἐπιτρέπει ἀφορμὰς παρέχειν μικροψυχίας. Neque permittés » ei (Christus Dominus) vt præbeat occa- » siones pusillanimitatis. Alioquin in causa fornicationis Chrysostomus alibi dicit, solutum est matrimonium, vir non est vir.

Adde quòd Chrysostomus non vult posse maritum habitare cum fornicaria, ne se cum ipsa commiscendo, fiat & ipse fornicator. Igitur quæ dicit in libris de virginitate, vbi ex verbis Apostoli censet coniuges se inuicem sustinere debere, vel manere cœlibes, & innuptos, extra causam fornicationis intelliguntur.

Respondeo, Basilium tota illa sententia vtrasque causas complecti, sed præcipuè illis primis verbis, qui dimissam duxerit, mœchatur, legitimam intelligere causam, propter quam meritò fiunt diuortia. Profert enim Basilius sacram scripturam, vel Dominum, qui dicat, etiam si propter causam dimisit, tamen vir eius viuit. Ideo addit illud verbum φησὶ, perinde quasi scriptura vel Saluator dicat, sed scriptura nullam aliam agnoscit, & approbat causam diuortij præter fornicationem, igitur eandem quoque intelligere Basilium, necesse est. Non audis, inquit, Basilius, « quòd qui dimissam duxerit, adulteratur? « Et quia potuisset aliquis dicere, si sine causa sit dimissa, verum esse, quia tunc manet vinculum matrimonij, cùm nulla causa illud dissoluerit, longe secus videri, si adulterium intercesserit. Ideo ait Basilius, huic tacitæ occurrens obiectioni, scripturam non agnoscere ἀπολελυμένην, & quæ possit, ac debeat dimitti, nisi propter causam, proinde asseuerare etiam eum, qui dimissam ducit, quamuis propter causam dimissam, adulterium committere. Et ita est re vera. Nam ex præcepto Domini habemus in Euangelio posse dimitti vxorem propter causam fornicationis, item habemus non posse quempiam dimissam ducere, quin adulteretur. Posteriora verò verba illius sententiæ, attamen vir eius viuit, extant apud B. Paulum ad Romanos cap. 7. Igitur viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Basilius autem varia loca scripturæ contexuit, vt integra constaret sententia. Cur enim adulteratur is, qui dimissam ducit? Quia videlicet vir eius viuit, ac proinde alligata est viro lege matrimoniali, neque est opus quærere solutionem.

Ad Chrysostomum similiter atque vno modo respondeo. Vtrasque causas tota illa sententia Doctor comprehendit. Non autem facit mentionem adulterij, propterea quòd voluerit omnes personas arguere, quæ in matrimonio errant, & quoniam qui dimittit ex causa fornicationis non est iure reprehendendus, ideo tacitum præteriit adulterium.

Cæterùm ex ea parte, qua tangit reliquas personas, non ita existimandum est, sed vniuersè loquitur. Ratio enim quam infert æquè omnes causas propter quas dimittitur vxor siue iustè, siue iniustè, atque adeo ipsum adulterium complectitur. Quomodo enim Christus Dominus suscipienti fores clauderet, quomodo mulieri ad alium virum omnino intercluderet aditum, quomodo faceret nolentem pudicam, quomodo sciret mulier necessariò

eum

eum debere habere, quem à principio sortita sit, & eum amare cogeretur (quæ omnes sunt rationes Chrysostomi) si ob fornicationem, ita soluta maneret vxor, vt noua posset inire coniugia?

Pari ratione in testimoniis allatis ex libro de Virginitate, quamuis expresè non faciat mentionem adulterij, propter quod separatio quoad vinculum non fit, & necessariò debet vxor, si separata fuerit, manere innupta, rationes tamen infert Chrysostomus, quæ optimè comprehendunt etiam adulterium, vt eo loco per parentheses notauimus.

Illorum autem verborum, solutum est matrimonium, & vir non est vir, qualis sit sensus, patefaciemus in solutione argumentorum, quandoquidem antea illa loca nobis obiecimus.

Postremò quod dicitur, Chrysostomum non permittere viro habitare cum adultera, sano modo accipiendum est, si nimirũ illa sit incorrigibilis. Quæ est sententia omnium Doctorum Ecclesiæ. De qua re dicemus etiam infra in solutione argumẽtorum, quando sententiam Chrysostomi illustrabimus. Idcirco Chrysostomus loco citato cautè loquitur, οὐ κατηγορεῖται ἐκβάλλων αὐτὴν ὁ ἀνὴρ, non accusatur vir eam eiciens. Quo etiam sensu dicit Basilius in Canone 21. epistolæ primæ ad Amphilochium, ἄκων ταύτην προσλαβέσθαι, οὐκ ἀναγκασθήσεται, inuitus eam assumere non cogetur.

Itaque vt ad institutum nostrum redeamus, cùm locus Euangelicus à principio adductus non aliam expositionem, præter eam, quam ex sanctis Patribus ipsoque Apostolo adhibuimus, patiatur, sequitur cæteros Euangelistas, & reliquos Patres, qui absolutè, & sine vlla exceptione loquuntur eodem modo debere intelligi.

S. Marcus cap. 10. Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Lucas c. 16. Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit mœchatur. Ex Patribus.

Clemens Romanus in Canonibus Apostolorum cap. 48. excommunicari iubet eum, qui vxore dimissa, aliam ducit, εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλων, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρ᾽ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω. Si quis laïcus suam vxorem eiciens, alteram acceperit, vel ab alio dimissam, excommunicetur. Vbi notandum est, non dicere Apostolos, εἴ τις ἐκβάλλοι ἀφοριζέσθω, si quis eiecerit, excommunicetur. Sed, εἴ τις ἐκβάλλων λάβοι, si quis eiiciens accepit. Fieri enim potest, vt quis iustè eiiciat, si in adulterio deprehendat, & ob id non sit dignus excommunicatione. At nunquam iustè aliam accipere potest.

Iustinus Martyr in secunda Apologia pro Christianis ad Antoninum, καὶ ὃς γαμεῖ ἀπολελυμένην ἀφ᾽ ἑτέρου ἀνδρὸς, μοιχᾶται. Et qui, inquit, dimissam ab altero viro ducit, adulteratur. At ἀπολελυμένη non est, nisi in causa fornicationis.

Possent tamen Græci hoc eludere. Nã ex eo quod Christus dicit, omnis qui dimiserit, facit eam mœchari, potest ea vocari dimissa, quamuis citra causam fornicationis dimittatur. Saltem illud inculcandum est. Cùm Christus Dominus, & eum sequuti sacri Doctores sine vlla exceptione vniuersè loquantur de dimissa, quam citra adulterium nemo accipere potest; debemus nos quoque quomodocumque dimissam intelligere, alioquin adhibuissent illi distinctionem. Tandem si nihil aliud, ad expositionem Doctoris gentium omnino recurrendum est.

Athenagoras in eo libello, quem scripsit pro Christianis ad eundem Antoninũ, ἢ οἷός τις ἐτέχθη μένειν, ἢ ἐφ᾽ ἑνὶ γάμῳ. ὁ γὰρ δεύτερος εὐπρεπής ἐστι μοιχεία. ὃς γὰρ ἂν ἀπολύσῃ, φησὶ, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην μοιχᾶται. Vel, inquit, qualis quisque natus est manere debet, vel in vnis nuptiis. quippe secundum coniugium, illustre est adulteriũ. Quicunque enim, inquit, vxorem suam dimiserit, & aliam duxerit, mœchatur.

Clemens Alexandrinus in fine secundi libri Stromatum, ὅτι δὲ γαμεῖν ἡ γραφὴ συμβουλεύει, οὐδὲ ἀφίστασθαί ποτε τῆς συζυγίας ἐπιτρέπει, αὐτικρυς νομοθετεῖ, οὐκ ἀπολύσεις γυναῖκα, πλὴν εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας. Quod autem, inquit, inire matrimonium scriptura moneat, neque vnquam à coniugio separari permittat, perspicuè sancit, non dimittes vxorem, præterquam in causa fornicationis. Et licet separatio non fiat ex sententia Clementis, nisi in causa fornicationis, infert tamen, μοιχείαν δὲ ἡγεῖται τὸ ἐπιγαμεῖν ζῶντος θατέρου τῶν κεχωρισμένων. Adulterium autem existimat scriptura insuper coniungi matrimonio viuente altero ex separatis. Vbi perpendenda est ratio Clementis, quam assignat, cur sit adulterium, quod superstes sit vterque coniux. Atque de illo loco Euangelij satis.

Pro insolubilitate Matrimonij affertur testimonium ex cap. 7. ad Romanos, & Patrum testimoniis germana eius loci interpretatio confirmatur.

Capvt XIV.

Secvndvs locus pro astruenda insolubilitate matrimonij habetur in epistola ad Romanos cap. 7. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Similia docet Paulus in epistola priore ad Corinthios cap. 7. Mulier alligata est legi, quanto tempore viuit vir eius, si autem mortuus fuerit, libera est, cui vult nubat tantùm in Domino.

Ex quo loco rectè colligunt Hieronymus loco citato ad Amandum, & Augustinus libro 2. de adulterinis coniugiis cap. 4. vinculum coniugale manere etiam post diuortium quacunque de causa factum. Si enim quandiu viuit vir, mulier alligata est; ergo casus adulterij à viro patrati non liberat eam à viro, seu à lege viri. Igitur neque vir liberatur à iure mulieris, si illa fuerit adultera.

Cæterùm hac in re non omittam referre aureas ac iteratas voces Augustini: Hæc verba, inquit, Apostoli totiens repetita, totiens inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt; Nullius viri posterioris mulier vxor esse incipit, nisi prioris esse desiuerit. Esse autem desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur.

Basilius quoque magnus in sententia citata non semel repetit, ζῇ αὐτῆς ὁ ἀνὴρ, & ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀπολελυμένην γαμεῖν, & ἴασιν πρὸς τὸν ζῶντα ἐπανελθεῖν, & ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἀεὶ τὴν ἀλλοτρίαν μοιχεύειν. Quæ verba Basilij magnam vim habent ad ostendendum matrimonium nonnisi post mortem alterius dissolui posse.

Verùm adhuc clariùs Chrysostomus super citato dicto Apostoli, mulier alligata est legi, quandiù viuit vir eius, cuius initium, περὶ γάμου νόμον ἡμῖν ὁ μακάριος Παῦλος ἐνομοθέτει. De nuptiis paulò antè B. Paulus nobis legem ferebat. Sic itaque more suo aurea verba fundens disserit: οἶδα μὲν οὖν ὅτι πολλοῖς εἶναι δοκεῖ καινὸν καὶ παράδοξον τὸ λεγόμενον. πλὴν οὐ διὰ τοῦτο σιγήσομαι. ἀλλὰ πρότερον τὸν νόμον ὑμῖν ἀναγνοὺς, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀντινομίαν λῦσαι πειράσομαι. τίς οὖν ἐστιν ὁ νόμος, ὃν ὁ Παῦλος ὑμῖν ἔθηκε; γυνὴ, φησὶ, μὴ ἀποχωριζέσθω ζῶντος τοῦ ἀνδρός. μηδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγέτω νυμφίον· μηδὲ ὁμιλείτω δευτέροις γάμοις. καὶ ὅρα πῶς μετὰ ἀκριβείας καὶ αὐτῇ τῶν λέξεων τῇ φύσει κέχρηται. οὐ γὰρ εἶπε συνοικείτω τῷ ἀνδρὶ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. ἀλλὰ τί; γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. ὥστε κἂν βιβλίον ἀποστασίου δῷ; καὶ τὴν οἰκίαν ἀφῇ, κἂν πρὸς ἄλλον ἀπέλθῃ, τῷ νόμῳ δέδεται, καὶ μοιχαλίς ἐστιν ἡ τοιαύτη. ἂν τοίνυν ὁ ἀνὴρ ἐκβάλλειν βούληται τὴν γυναῖκα, ἢ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἀφεῖναι, ταύτης ἀναμιμνησκέσθω τῆς ῥήσεως. καὶ τὸν Παῦλον νομιζέτω παρεῖναι, καὶ καταδιώκειν αὐτὴν βοῶντα καὶ λέγοντα, γυνὴ δέδεται νόμῳ. καθάπερ γὰρ οἱ δραπετεύοντες οἰκέται κἂν τὴν οἰκίαν ἀφῶσι τὴν δεσποτικὴν, τὴν ἅλυσιν ἔχουσιν ἐπισυρομένην; οὕτω καὶ γυναῖκες κἂν τοὺς ἄνδρας ἀφῶσι, τὸν νόμον ἔχουσι καταδικάζοντα ἀντὶ ἁλύσεως, κατηγοροῦντα μοιχείαν τῶν λαμβανόντων, καὶ λέγοντα, περίεστιν ὁ ἀνὴρ ἔτι, καὶ μοιχεία τὸ γινόμενον ἐστί. γυνὴ γὰρ δέδεται νόμῳ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχᾶται. πότε οὖν ἔξεστιν αὐτῇ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις; πότε; ὅταν τῆς ἁλύσεως ἀπαλλαγῇ. ὅταν ὁ ἀνὴρ τελευτήσῃ. Scio equidem nouum, & paradoxum videri multis, quod affero, non tamen propterea silebo, sed priùs recitata vobis lege, etiam contrarietatem legis soluere conabor. Quæ igitur lex est, quam nobis imposuit Paulus? Mulier, inquit, ne diuellatur viuente viro, neque alterum introducat sponsum; neque secundas contrahat nuptias. Et obserua quomodo cum exacta discussione, ipsa etiam natura vocabulorum vtitur. Non enim dixit, cohabitet viro, quandiù viuit eius vir. Sed quid nam? mulier, alligata est legi, quandiù viuit eius vir. Quare quamuis libellum repudij det, ac domum relinquat. Quamuis ad alium proficiscatur, legi alligata est, & adultera est eiusmodi mulier. Si igitur vir vxorem expellere voluerit, vel vxor maritum relinquere, hoc dictum memoria teneat, & Paulum adesse putet, qui eam insectetur, clamet ac dicat, mulier adstricta est lege. Quemadmodum enim serui fugitiui etiam si domum relinquant herilem, catenam nihilominus

secum trahunt; sic & vxores tametsi viros relinquunt, habent, secum legem vinculorum instar condemnantem eos, qui eas ducunt, adulterij accusantem, ac dicentem, adhuc superstes est vir, & adulterium est quod committitur. Quippe mulier alligata est legi quandiu viuit eius vir. Et omnis qui dimissam duxerit, mœchatur. Quando igitur ei licet secundum inire coniugium? quando? cùm soluta fuerit vinculo; cùm vir eius vita functus fuerit. Et infra in eadem homilia hæc habet: ἐλευθέραν δὲ αὐτὴν μετὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελευτὴν γεγενῆσθαι λέγων, ἔδειξεν ὅτι πρὸ τούτου δούλη ἦν ζῶντος ἐκείνου. δούλη δὲ οὖσα, καὶ ὑποκειμένη τῷ νόμῳ, κἂν μυριάκις βιβλίον ἀποστασίου λάβῃ, τῷ τῆς μοιχείας ἁλίσκεται νόμῳ. οἰκέταις μὲν γὰρ ἔξεστι δεσπότας ἀμείβειν ζῶντας. γυναικὶ δὲ οὐκ ἔξεστιν ἄνδρας ἀμείβειν ζῶντος τοῦ ἀνδρός. ἐπεὶ μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. μὴ γάρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένους νόμους ἀναγνῷς, τοὺς κελεύοντας διδόναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀφίστασθαι. οὐ γὰρ δὴ κατὰ τούτους σοι μέλλει κρίνειν τοὺς νόμους ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτὸς ἔθηκεν. Liberam autem eam post obitum viri factam asserens, ostendit antea seruam fuisse viuente illo; serua verò existens, & legi subiecta, etiam si millies libellum repudij accipiat; lege adulterij conuincitur. Equidem seruis licet dominos mutare viuentes, mulieri verò non licet maritos mutare viuente viro, quoniam hoc adulteriũ est. Vtique ne mihi recites leges externas, atque profanas, quæ libellum repudij date, ac diuortium facere præcipiunt. Non enim profectò secundum has leges in illa die iudicaturus est Deus, sed iuxta eas, quas ipse imposuit.

Idem in eadem homilia, μετὰ ποίων ὀφθαλμῶν ὄψεται τὴν ἐκείνου γυναῖκα τὴν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνου, οὔτε αὐτοῦ δικαίως ἄν τις τὴν τοιαύτην προσείποι. ἡ γὰρ μοιχαλὶς οὐδενὸς ἐστὶ γυνή. καὶ γὰρ τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας ἐπάτησε. καὶ πρὸς σὲ μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων οὐκ ἦλθε. Quibusnam oculis aspiciet illius vxorem, suam modò existentem, immò verò neque illius neque huius meritò quispiam hanc esse dixerit. Adultera enim nullius est vxor. Siquidem pacta cum illo inita violauit, & conculcauit; ad te verò non legitimè accessit.

Vbi notandum est ex sententia Chrysostomi ad tollendum omne refugium Græcorum, adulteram, & per consequens dimissam ob adulterium, non posse ab alio sine adulterio duci, & vxorem alterius legitimam fieri, potest igitur dimissi, sed non potest ab alio in matrimonium duci.

Tandem Chrysostomus in eadem homilia sic concludit, τί ἐροῦμεν τότε τῷ μέλλοντι κρίνειν ἡμᾶς; ὅταν τὸν νόμον περιενέγκων εἰς μέσον, ἀναγνοὺς εἴπῃ, ἐκέλευσα ἀπολελυμένην γυναῖκα μὴ λαμβάνειν εἰπὼν, ὅτι μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. πῶς οὖν ἐτόλμησας ἐπὶ κεκωλυμένον γάμον ἐλθεῖν; τί ἐροῦμεν, καὶ τί ἀποκρινούμεθα; οὐ γὰρ δεῖ τοὺς παρὰ τῶν ἔξωθεν κειμένους νόμους ἐκεῖ προβαλέσθαι. ἀλλ' ἀνάγκη σιγῶντας καὶ δεδεμένους εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγεσθαι πῦρ μετὰ τῶν μοιχῶν, καὶ τῶν τοὺς ἀλλοτρίους ἀδικησάντων γάμους. ὅ τε γὰρ ἀπολύσας χωρὶς αἰτίας τῆς ἐπὶ πορνείᾳ, ὅ τε ἐκβεβλημένην γαμῶν τοῦ ἀνδρὸς ζῶντος ὁμοίως μετὰ τῆς ἐκβληθείσης κολάζονται. Quid tum dicemus ei, qui iudicaturus est nos? quando lege prolata in medium, eam recitans dixerit, mandaui dimissam vxorem, non esse in matrimonium ducendam, adulterium id esse professus, quomodo igitur ausus es vetitas nuptias contrahere? quid dicemus? & quid respondebimus? Non enim oportet ibi leges proponere ab externis, & profanis hominibus conditas. Sed necesse erit silentes, ac vinctos in gehennæ ignem abduci vna cum adulteris, & iis, qui aliena coniugia iniuriis affecerunt. Tam enim is, qui dimisit extra causam fornicationis, quàm is, qui eiectam in matrimonium ducit viuente viro, similiter vna cum eiecta puniuntur. Idem Doctor homilia 63. in Ioannem, εἰ ὁ ἀπολύσαντα τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἐκβαλόντα, ἑτέρᾳ μίγνυσθαι οὐκ ἔνι (μοιχεία γὰρ τοῦτό ἐστιν) ὁ ἔνδον αὐτῆς οὔσης, ἑτέραν ἐπεισάγων πόσον ἐργάζεται κακόν; Si qui dimisit suam, atque eiecit, cum altera se coniungere non potest, (hoc enim adulterium est) qui alteram introducit, priore non eiecta, sed intus existente, quàm graue malum committit? Nota Chrysostomum non facere virum adulterum ex eo quod dimittit. Potest enim dimittere in causa fornicationis: sed ex eo quod alteri se coniungit. Quamuis si sine causa dimitteret, dupliciter esset reus. Hucusque Chrysostomus.

His antiquior Origenes hom 7 in Matthæum explicans cap. 19. ait, quosdam sui temporis Episcopos post diuortium ob virorum adulteria factum, permisisse contra scripturam secundas nuptias vxoribus ad euitandum maius malum. Sic igitur habet ad verbum, Scio quosdam qui præsunt Ecclesiis extra scripturã permisisse aliquam nubere viro priori viuente. Et contra scripturam quidem fecerunt dicentem, mu-

" lier ligata est quanto tempore viuit vir e-
" ius. Item viuente viro adultera vocabitur,
" si facta fuerit alteri viro. Non tamen om-
" nino sine causa hoc permiserunt. Forsitan
" enim propter huiusmodi infirmitatem in-
" continentium hominum peiorũ compa-
" ratione, quæ mala sunt, permiserunt ad-
" uersus ea, quæ ab initio fuerunt scripta. Sic
Origenes, cuius testimonium fortassis cla-
riùs retulissem, si habuissem codicem Græ-
cum.

Nec dici potest, vt Caietanus & Ambrosius Catharinus aiunt, Apostolicã hanc doctrinam pertinere solùm ad mulieres, non autem ad viros, quasi mulier discedẽs à viro ob causam fornicationis non possit alij viro nubere, vir autem possit ob eãdem causam aliam vxorem ducere. Si enim viro, dimissa vxore, aliquando liceret aliam ducere vxorem, priore viuente, hoc ideo liceret, quia prius matrimonium esset dissolutum; nam si validum esset, nequaquã liceret. Si aũtem iam nullum esset matrimonium, ergo mulier non esset ampliùs secundum legem matrimonialem alligata viro, quare posset denuo aliud matrimonium inire, sicut & vir. Par quippe est vxoris in virum, & viri in vxorem ius. Et sicut ait Apostolus, quemadmodum vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir eius; ita vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor eius. Et quemadmodũ vxor matrimonialem fidem viro præstare debet, ita & vir vxori. Ergo si ob violationem fidei matrimonialis factam à muliere, posset vir ab ea discedere, & aliam ducere vxorem, ob eandem quoque causam idem facere liceret vxori. Sed de hoc infra commodiùs plura.

Nec item valet, si quis cum iisdem auctoribus dicat, verba Pauli regulariter esse intelligenda, non autem in casu nisi scilicet aliunde matrimonium soluatur, veluti ex causa fornicationis. Nam præterquam quod hoc responsum patitur difficultates allatas in expositione illius loci Matthæi cap. 19. ex quo videtur posse sumi hoc refugium, est etiam contra communem expositionem Patrum, qui vel nullam mentionem faciunt exceptionis, sed vniuersè loquuntur, vel illa nonobstante affirmant semper manere vinculum.

Ratio autem similitudinis (vt acutè obseruat Bellarminus) quam eo loco Paulus adducit, eã, expositionem omnino respuit. Siquidem propositum est Apostolo in eo loco docere legem veterem obligasse vsque ad Christum, sed iam non ampliùs obligare. Nam lex non habet ius, & potestatem in hominem, nisi dũ is viuit, sed Christiani mortui sunt illi legi veteri, quæ erat seruorum, & degunt sub gratia translati in statum filiorum Dei. Igitur lex vetus nullum habet ius, & dominatum in eos. Dicuntur autem esse mortui illi legi, quia per baptismum participes fiunt mortis Christi, qua delentur peccata. Cùm enim lex Mosaica tantùm demonstraret, & vetaret peccatum, non autem sanaret eius concupiscentiam, quin vehementius hominis animum inflammaret ad peccandi libidinem, dein etiam tanquam reum hominem accusaret, & condemnaret; Christus Dominus morte sua destruxit peccatum, quocirca, & legem illam, quæ non poterat delere peccatum, & sanare infirmitates hominum, abrogauit. Igitur Christiani quoque per communicationem quam habent cum Christo, dum lustrantur fonte baptismatis, & participant mortem Christi, moriuntur peccato; immò & spiritum charitatis adipiscuntur, quo quæcunque lex iuber, aut vetat prompto, & libenti animo exequi, & vitare possunt, quo fit vt lex vetus nullam in eos ampliùs habeat potestatem.

Ad hoc igitur illustrandum affert Apostolus exemplum rei propositæ satis accõmodatum, ducta nimirum similitudine ex matrimonio. Quemadmodum enim, vir, & vxor tandiù sibi inuicem obligantur, donec alter eorum moriatur, sic etiam tandiù homines legi subiiciuntur, donec vel ipsa lex abrogetur, & ita quodam modo moriatur, vel homines translati in alium statum à lege eximantur, & illi moriatur. Per Christi autem mortem vtrumque factum est, modo proximè explicato. Porrò hæc similitudo, qua vtitur Paulus, omnino requirit, vt vir, & vxor nullo repudio, sed sola morte à vinculo coniugij liberari queant. Alioqui non ad rem adduxisset exemplum. Quamuis enim similitudo nõ sit necesse vt in omnibus conueniat, semper tamen debet conuenire, & vera esse in eo, in quo posita est vis argumenti. Quare inepta foret, si matrimonium ante mortem alterius coniugis vndique dissolui posset. Nam quandiu lex vetus vigebat, nunquam poterant Iudæi iugum eius à se excutere, etiam si illi repudium dare, & ab ea diuortiũ facere conarentur, fornicando cum variis legibus falsorum deorum. Ergo codẽ modo quãto tempore maritus viuit, nunquam potest vxor à vinculo coniugij liberari, quamuis vel ipsa cum multis aliis

viris, vel vir cum feminis fornicetur.

Illud non fine aliqua probabilitate obiicit nobis Caietanus. Quippe Paulus ait, ſcientibus legem loquor, per legem autem intelligit Apoſtolus antiquam legem, vt etiam exponit Chryſoſtomus. At ſecundum legem antiquam, quæ permittebat libellum repudij, mulier in eo caſu ſoluta erat à lege viri, etiam viuente viro. Non ergo ſemper mors expectabatur ad diſſoluendum coniugium, per conſequens non rectè colligimus indiſſolubilitatem matrimonij vſque ad mortem ex loco Pauli.

Reſpondeo, ſi Paulus intelligat legem veterem, vt volunt nonnulli, opus eſt dicere de communiori Doctorum ſententia, matrimonia veteris legis inſtar noſtrorum fuiſſe ad mortem vſque indiſſolubilia; permiſſum verò fuiſſe Iudæis impune repudium, vt minus malum ad maius euitandum, ne videlicet mariti vxores occiderent. Et propterea mulier, quæ alteri nubebat, abominabilis erat, vt eſt Deuteron. cap. 24. & polluta Hierem. cap. 3. manebat nimirum prioris vinculum matrimonij, ideo ſecundum non tam matrimoniun erat, quàm adulterium, quod matrimonij nomine tegebatur, ideo ait Paulus viuente viro vocabitur adultera, & addit, ſcientibus legem loquor. quaſi dicat, ſciunt periti legis matrimonium illud poſt repudium non eſſe matrimonium ſed adulterium. Atque ita nihil obtinet Caietanus.

Si autem vera eſt ſententia (cur autem non ſit vera, & magis probabilis non video) eorum qui aiunt, licet naturaliter eſſent matrimonia indiſſolubilia; Deum tamen diſpenſaſſe cum Iudæis ob duritiam animi, vt licitum eſſet repudium cum facultate ducendi alteram. Tunc dicendum cum Ambroſio, & aliis, Paulum loqui non de lege antiqua (neque enim vocabatur adultera, vt vult hic Paulus, quæ viuente viro erat cum altero viro, ſi repudium licitum erat, & vinculum coniugij diſſoluebatur) ſed de lege naturæ, vel Euangelica. Sciebat (inquit Theodoretus explicans eum locum) diuinus Apoſtolus, quòd lex viuentibus quoque ſeparandi matrimonij facultatẽ dederit, quando id non gratum eſſet, ſed dominicum præceptum exaudiit, quòd dicit Moſem hanc legem dediſſe ad cordis Iudæorum duritiam, ſed lege naturæ hæc non ita habuiſſe. Vnum, inquit, virum, & vnam feminam creauit Deus in ipſa creatione matrimonij legem ſtatuens. Senſus itaque Apoſtoli eſt, qui optimè norunt naturam legis & coniugij, ſciunt illud indiſſolubile eſſe vſque ad mortem, quare viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cũ altero viro.

Sed dices, ſi licitum erat in veteri lege repudium, quare mulier quæ alteri nubebat, abominabilis erat coram Domino? Deuteronomij 24.

Reſpondeo, in codicibus Hebraïcis, & Græcis haberi, ὅτι βδέλυγμα ἐστὶν ἐναντίον κυρίου, quoniam abominatio eſt coram Domino. Et eſt ſenſus, repudiata non debet redire ad primum virum quando alteri iũcta eſt, quia abominabile eſt coram Domino, vt toties mutet maritum. Iuxta verò editionem Latinam, quæ habet de muliere, abominabilis facta eſt coram Domino, ſenſus eſt, quia maritus eius publicè, ac proinde coram Domino eam pollutam, & abominabilem iudicauit, & illam diffamauit, & eiecit, ideò non eſt æquum, vt illam amplius habeat. Et in hunc ſenſum Hieremias quoque vocat eam pollutam, & cõtaminatam, vulgò, inquit, dicitur ſi dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Nunquid non polluta, & cõtaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit Dominus. quaſi dicat, à minori argumentãdo, vt egregiè explicat Bellarminus, ſi vir non recipit repudiatam, ſi nupſerit alteri, quam pollutam, & abominatam iudicauit, quanto magis deberem ego non te recipere, quæ non nupſiſti alteri, ſed fornicata es cum amatoribus multis? ſiue itaque hanc poſteriorem ſententiam, ſiue priorem ſequamur, ratio Caietani eneruatur, & languet.

Probatur inſolubilitas matrimonij ex eo quod eſt Sacramentum, atque ad eam rem accuratè expenditur locus Apoſtoli ex c. 5. ad Epheſios.

CAPVT XV.

SACRAMENTVM hoc magnum eſt, inquit, Apoſtolus ad Epheſios c. 5. Ego autem dico in Chriſto, & Eccleſia. Quaſi dicat Apoſtolus propterea magnum eſt ſacramentum, vt ego interpretor, quia eſt ſignum ſpiritualis coniunctionis inter Chriſtum, & Eccleſiam, quæ eſt omnino indiſſolubilis. Sic enim explicat etiam Conciliũ Florentinũ in Decreto vnionis Armeniorũ. Non itaq; magnũ eſt quòd vxori vit

quomodocumque iungatur, cùm id etiam in meretricibus, & in ipsis etiam bestiis cernamus, sed vt exponit eum locũ Chrysostomus hom. 20. ad Ephesios. re vera magnum mysterium est relicto eo, qui genuit, eo qui aluit, etiam ea quæ peperit, quæ miserè, & cum labore parturiuit, adhærere virum illi, quæ antea neque visa sit, atque hanc omnibus præferre, verè mysterium est, & parentes etiam cum ista fiunt, non offenduntur.

At neque hoc est adeo magnum mysterium, cùm inter Ethnicos idem fiat, & dissolui possit. At quòd referatur ad rem aliquam significandam, quæ insolubilis sit, & homines, qui ita iunguntur, sanctificandos, & vnus vni indissolubili vinculo ita iungatur, vt quouis occurrente incommodo etiam amissa spe prolis seiungi nequeat; id profectò sine magno mysterio esse non potest.

Verùm hoc enucleatius explicandum est. Omisso itaque matrimonio, vt est officium naturæ, sic enim solubile est, vt patet in coniugio infidelium, si alter conuertatur ad fidem. Matrimonium considerandum est, vt est Sacramentum Ecclesiæ. Quoniam verò in tali matrimonio multa reperiuntur, & considerantur, nempe Sacramentum ipsum tantum, res tantùm significata, & contenta, res, & Sacramentum, res significata, & non contenta, videndum est vnde potissimum proueniat illius insolubilitas. Sacramentum tantùm sunt actus contrahentium, hi transeunt, & postquam transierint, non sunt, non igitur illis attribui potest insolubilitas, quæ ad mortem vsque manet. Res tantùm significata & contenta est effectus huius Sacramenti; hoc est inuisibilis gratia, quam producit Sacramentum, & ad hunc finem datur, vt concupiscentiam reprimat, & efficiat vt coniuges fideliter sibi assistant, operas suas communicent, ac prolem religiosè educent. Sed hæc gratia potest amitti, immò quandoque fit Sacramentum sine gratia, cùm scilicet in peccato mortali celebratur. Neque aliquid aliud causat hoc Sacramentum quod sit indelebile. Non enim imprimit characterem, propterea, & iterabile existit, etiam viuentibus coniugibus. Vt patet, si alter ante consummationem religionem profiteatur. Res, & Sacramentum est vinculum, dicitur autem res, quia est effectus Sacramenti in fieri, vt alibi diximus. Dicitur Sacramentum, quia immediatè producit gratiam. At vnde prouenit, vt vinculũ duret, & non possit destrui? certè non ex eo quòd sit effectus Sacramenti. Quippe gratia quoque producitur, & tamen sæpe destruitur, & amittitur. Neque ex eo quòd sit Sacramentum in fieri, vel Sacramentum in facto esse, nam etiam Sacramentum in fieri transit, ac deinde non est. Matrimoniũ quoque ratum est Sacramentum in facto esse, & tamen quandoque dissoluitur. Si igitur vinculum insolubile est, erit ratione significationis. At cùm significatio multiplex sit, videndum est, quæ nam sit primaria, & an ea sit inseparabilis. Hoc est an Sacramentum matrimonij significet primo aliquid indissolubile, illud enim erit, & indispensabile, quippe contra prima præcepta Sacramenti, & vniuersè cuiuscumque gradus, vel officij non admittitur dispensatio, nisi fortè à Deo. Id modò inuestigemus. Res significata, & non contenta triplex est. Coniunctio spiritualis per charitatem inter Deum, & animam iusti. At hæc per letale peccatum dissoluitur. Coniunctio inter verbum, & humanam naturam per vnionem hypostaticam. Et hæc quidem quamuis omnino indissolubilis sit, quia tamen per hanc conformitatem naturæ Christus Dominus toti humano generi, & infidelibus etiam coniungitur, non videtur ea tantùm spectare ad matrimonium fidelium. Tertia, & postrema est coniunctio inter Christum, & Ecclesiam, quæ præsupponit secundam coniunctionem Verbi cum natura humana hypostaticè. Et hæc protsus insolubilis est. Igitur coniunctio fidelium viri & feminæ, quoniam hanc spiritualem Christi, & Ecclesiæ coniunctionem primariò significat, ipsa quoque inseparabilis, & indispensabilis est, alioquin si solueretur, solueretur factum signum, & per consequens daretur intelligi, quòd significatum esset solubile, quod est falsum. Nam Christus Dominus nunquam separatur ab Ecclesia. Matthæi vltimo. Ecce ego vobiscum sum vsque ad « cõsummationem sæculi. Vide Chrysosto « mum etiam homilia 12. quæ est postrema in Epistolam ad Colossenses in morali sermone, vbi pulchrè disserit & explicat qua ratione Christus Dominus se coniunxit Ecclesiæ, & quomodo sint typus nuptiæ.

Proponuntur, & soluuntur obiectiones Catharini contra ea quæ cap. superiori disputata sunt.

CAPVT XVI.

HVIC argumento à significatione coniunctionis Christi cum Ecclesia ducto, varia opponit Catharinus.

Primò, quia matrimonium soluitur morte, id quòd non est in coniunctione Christi, & Ecclesiæ. Neque potest dici per accidens, quia per accidens etiam soluetur in causa fornicationis.

Secundò, quia per mortem alterius cõiugis violatur illa significatio in eo qui est superstes, dum alij coniungitur. Non est igitur cur in hac significatione inniti debeamus.

Tertiò, quia Christus nunquam separatur ab Ecclesia quoad torum, quòd tamen nos concedimus in matrimonio. Si itaque non licet viro alteram ducere, ne significatio Sacramenti violetur. Nec licebit ei dimittere adulteram, & segregare se perpetuò à toro. Quia & in eiusmodi seiunctione violatur vinculum coniugale, quod est vnam carnem esse, & hærere cõiugi suæ, & ideo violatur significatio, quia Christus nunquam ab Ecclesia sua segregatur.

Quartò, si hæc significatio tantas vires habet, vt faciat insolubile hoc vinculum, quid dicemus in coniugibus ante carnalem copulam, quando alteri licet, se causa religionis separare?

Si dixeris, coniugium ante copulam non significare coniunctionem Christi cum Ecclesia, sed Christi cum anima, & propterea posse separari. Contrà, Nam si hoc verum est, ponatur casus ante copulam mulierem committere adulterium; tunc vir poterit licitè illam dimittere, & aliam ducere, quia significatio non obstat. Et tamen fortassis hoc non concedemus.

Quintò, quia matrimonium habet insolubilitatem tum ex natura sua, tum ex lege conditoris, & ab ipso facto, id est ab ipsa carnali copula. Nam ipse Dominus Deus, qui fidelium matrimoniis assistit, indissolubili vinculo coniungit eos dicẽs, Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. & Christus Dominus ait, Quod Deus coniunxit homo non separet. Non ergo quia significat, ideo insolubile est; sed quia natura sua insolubile est, ideo significat illud, quòd simili quodam modo decretum à Deo insolubilitatem habet. Sed adultera potest violare, immò violat verbum Domini, & naturam matrimonij, se ipsam videlicet separando à marito, & illicitè alij se copulando, ac iniquè exhibendo alij carnem viro suo debitam. Non igitur mirum si etiam significatio matrimonij destruatur, præsertim cùm ipsum, quod significatur, non destruatur.

Sexto, quia violatur ipsum Sacramentum, vt si quis fictè accedat ad Baptismum. Non ergo mirum videri debet, si etiam significationes Sacramentum violari possint.

Septimò, quia etiam si non fictè accedat, post Baptismum tamen iterum cadat, violatur significatio Sacramenti. Significatur enim in Baptismo Christi mors, vt qui Baptizatur mori censeatur cum Christo quantum ad peccatum. Et quia Christus à mortuis resurrexit ad vitam nouam non vlterius moriturus, significatur etiam in Baptismo hæc obligatio, ne ipse vlterius moriatur, & è vita gratiæ decidat.

Postremò, quia sicut anima, quæ violat Baptismum peccando mortaliter, hæretque adultero Diabolo, ita liberat Dominum Iesum à vinculo spiritualis coniugij, vt possit eam relinquere, & meritis pœnis plectere, ac eius loco accipere aliam, si placuerit, non enim vlterius illi obligatus est; ita videtur non prohiberi, quin vir suam coniugem matrimonium violantem dimittere, & alicui alteri adhærere valeat; cùm iam per vxorem significatio sit violata. Vnde vir ipse quod iam semel violatum inuenit, non rectè dicitur violare.

Et ad hoc meliùs probandum adducit Catharinus exemplum synagogæ, quam Dominus repudiauit, & conuersus est ad gentes, non aliam ob causam, nisi quia priùs ab ea est derelictus.

Sed hæ rationes sunt indignæ tanto Theologo, & eas facilè quilibet soluet, modò naturam matrimonij nouerit.

Ad primam respondeo. Matrimonium ideò soluitur morte, quia non remanent duo extrema; vinculum autem consistere nequit, vbi horum alterum deficit, quippe ad minus inter duos sit necesse est. Vnde meritò Paulus ad Romanos 7. apertè, disserteque docet, legem matrimonij per mortem solui. Ex quo etiam sequitur, vt

si maritus alicuius mulieris mortuus ad vitam rediret, similiter vt Lazarus, non futuram eius vxorem, quæ antea fuerat, nisi de nouo cum ipsa contraheret matrimonium. At inter Christum, & Ecclesiam durat spirituale matrimonium durantibus perpetuò terminis. Per accidens itaque fit, vt matrimonium soluatur per mortem. At in causa fornicationis non potest per accidens id contingere, quia remanent duo extrema,& per consequēs vinculum.

Neque Apostolus quando dixit, Sacramentum matrimonij esse magnum inter Christum, & Ecclesiam, hoc est significare Christi,& Ecclesiæ coniunctionem, aliter intellexit, quàm patiatur natura rei, patiatur autem vt vsque ad mortem alterius coniugis perseueret. Alioquin explicet nobis Catharinus verba Pauli. Si enim negabit hanc significationem, negabit textum Apostolicum.

Hinc verò patet etiam solutio ad secundum argumentum. Nulla enim ibi significatio violatur, & qui superstes est, per mortem alterius coniugis liber effectus, matrimonium contrahere potest tantùm in Domino.

Ad tertium respondeo. Catharinus dupliciter peccat, primò, quòd existimet esse coniunctionem quoad torum inter Christum, & Ecclesiam. Separari enim à toro, est non misceri carnaliter, & non separari est misceri. Christus autem nunquàm miscetur carnaliter cum Ecclesia, vt etiam in aliquo casu separari dici possit. At forrassis hoc sibi vult Catharinus, Christum non admittere copulam carnalem, proinde in eo non reperiri separationem quoad torum. Ergo non ad rem adducit exemplum, & nos insolubilitatem colligimus non ex separatione tori, quæ in Christo nulla est, & hoc quod ipso separationē torus quandoq; patitur, nulla ratione perpetuam vinculi firmitatem efficere potest. Non ergo, dicet Catharinus, debemus comparare matrimonium cum cooiūctione Christi ac Ecclesiæ. Contra. Nam Apostolus comparat, & coniugium fideliū, Christi & Ecclesiæ coniunctionem significare, disertè pronunriat. Porrò figura non in omnibus conuenire debet cum figurato, sed satis est, si quidpiā sit, vnde cōuenientia oritur, & vis argumenti sumitur. Deinde peccat, quia vinculum coniugale interpretatur esse vnam carnem, & adhærere coniugi, quòd fit per copulam carnalem. Itaque transacto illo actu carnali secundum Catharinum transiret, ac periret vinculum. Quòd si non perit, non igitur in carnali copula consistit, ac veri coniuges sunt, etiam si non intercedat carnalis copula, quæ est vinculo posterior, & illud confirmat. Inde verò Catharinus ex falsis principiis falsa concludit.

Ad quartum dico, matrimonium ratum, non consummatum significare quidem cooiunctionem Christi cum Ecclesia, sed inchoatiuè, ac minùs perfectè, & ideo posse in aliquo casu solui. Significare etiā coniunctionem Christi cum anima iusti, quæ per letalem culpam solubilis est. Itaque ad casum propositum de muliere ante copulam adulterante respondeo, cùm illud matrimonium sit ratum, hoc est, habeat quandam indissolubilitatem ex natura sua, & adhuc maiorem quatenus est Sacramentum, non ita temere cæterorum more contractuum à quolibet esse soluendum. Quia tamen non est consummatum, & non habet illam perfectam significationem Christi cum Ecclesia, quam intellexit eo loco Apostolus, aio, posse à summo Pontifice solui; & de facto in aliquibus casibus solutum fuisse.

Et quidem quòd matrimonium ratum per ingressum religionis frequentissimè diremptum fuerit, nulla est difficultas apud Catholicos. Huius enim rei extant in vitis Sanctorū permulta & præclara exempla. Quòd etiam extra hunc casum aliis iustis de causis matrimonium ratum per dispensationem summorum Pontificum dissolutum fuerit, eorundem Pontificum facta literis consignata luculenter testantur. De Martino quinto, & Eugenio quarto quòd in eo dispēsauerint, refert sanctus Antoninus tertia p. tit. 1. c. 21. §. 3. quorum bullas se vidisse affirmat. De multis aliis idem prodit Caietanus, in opusculis tomo 1. tract. 28. de Matrimonio q. vnica. Quos ait suo tempore sæpè dispensasse. Nauarrus in summa c. 22. numero 21. & de pœnitentia dist. 1. c. diuortium ter vel quater ad petitionem suam Paulum tertium, & Pium quartum dispensasse ore pleno clamat, atque testatur. Gregorius XIII. teste Henriquez lib. 11. de Matrimonio c. 8. n. 11. in commento litera F. vno die cum vndecim dispensauit. Vide prædictos auctores, quos etiam citat Sanches lib 2. de Matrimonio disput. 14 n. 2.

Ad quintum, duplicem refert Catharinus insolubilitatem matrimonij, alteram ex ipsamet natura matrimonij. Alteram ex verbis conditoris, ipsaque carnali copula. Et quidem naturalem firmitatem

matrimonij libenter admittimus, sed eam tamen minorem, ac non tantam esse cum Augustino in libro de bono coniugali c. 7. & sæpè alibi asserimus, quanta est Sacramenti. Quamobrem non rectè infert Catharinus, matrimonium non esse insolubile, quia significat, sed significare, quia insolubile est. Id enim falsum est. Quandoquidem magis insolubile est, quia significat, quàm quòd natura sua sit insolubile. Immò penitus insolubile est, quia significat, propterea & indispensabile est, at quateous est officium naturæ quandoque dispensatum à Deo fuit, vt liquet ex libello repudij antiquæ legis, & matrimoniis infidelium, si alter coniugum conuertatur ad fidem. Insolubilitatem verò matrimonij prouenientem ex verbis conditoris similiter agnoscimus, sed eam nihilominus distinguimus. Nam verba Dei de matrimonio in veteri lege significant ius diuinum positiuum, quòd in hac re non differt à iure naturali. Vnde quãuis Deus dixerit, relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam, tamen ipse cum Iudæis dispensando matrimonium soluit, & hoc modo copula carnalis non efficit matrimonium omnino indissolubile. Verba autem Christi de matrimonio in noua lege non solùm exprimunt ius diuinum positiuum antiquum, sed etiam constituunt Sacramentum in tota sua latitudine, ac perfectione, vnde oritur perfecta insolubilitas. Hanc non videtur velle agnoscere Catharinus, ad quam si referret carnalem copulam, rectè concluderet.

Ad argumentum itaque respondeo. Adultera violat verbum Dei, naturam matrimonij, & per consequens significationem, concedo eo modo, quo dicuntur violatores legum, qui eas non obseruant, & in grauissimas pœnas incurrunt, ergo solutum est matrimonium, negatur consequentia. Non enim potest adultera naturam matrimonij destruere, quæ non in copula carnali, vt opinatur falsò Catharinus, consistit, sed in ipso vinculo, quod ad mortem vsque remanet indissolubile. Et multo minùs potest destruere verbũ Dei, vnde vires accipit matrimonium. Si enim destrueret verbum Dei, remaneret adultera libera, & posset alij nubere sine peccato. At non potest nubere sine peccato, etiam secundum Ambrosium Catharinum, certè non aliam ob causam, nisi quia verbum Domini manet in suo robore. Non igitur destruit verbum Dei, sed contra verbum Dei facit. Quare videtur quidem de facto velle soluere matrimonium alteri se copulando, sed de iure non soluit, cùm perpetuò lex diuina vigeat, & semper prohibeat solutionem matrimonij. Et si aliter Catharinus intelligit, æquiuocatione laborat.

Quòd postremò addit in hoc argumento, non esse mirum destrui significationem matrimonij, modò quòd significatur non destruatur, vt re vera non destruitur; Nescio an alicui alteri, præter quã Catharino id mirum, & ἀδύνατον non videbitur. Hoc ipso enim significatio non perit, quia quòd significatur non destruitur, alioquin significatio significato minùs responderet.

Ad sextum, nego violari Sacramentum eo modo quo intelligit Catharinus. Qui enim fictè ad Baptismum accedit, ad nullum Sacramentum accedit, nullum quippe Sacramentum fit, vbi deest intentio, nisi materialiter. Et hoc modo siquis ad matrimonium sine consensu interno accesserit, nullum Sacramentum consequetur. Si quidem sine consensu matrimoniũ ne dum sacramentum, sed ne quidem matrimonium est. Quapropter aliud est posse impediri Sacramentum ne fiat obice posito, & obstaculo, aliud est, postquam debito modo factum fuerit, irritum Sacramentum effici, & destrui. Primum enim quandoque fit vitio, & fictione interueniente. Secundum nunquam, prodat igitur Catharinus aliquem, qui hoc secundo modo Baptismum irritum fecerit, & propterea eum denouo baptizari necesse fuerit, & idem ratiocinetur de matrimonio, sed nullum omnino reperiet.

Ad septimum patet ex dictis. Violat enim significationem qui peccat, sed eam non tollit, neque abrogare potest. Semper enim manet significatio, & Christianum Baptismus obligat ad eam seruandã.

Ad vltimum similiter patet ex dictis. Coniunctio enim animæ iusti cum Deo, non est idem quod coniunctio Christi cum Ecclesia. Illa enim per peccatum solubilis est, ista minimè, quia neque tota Ecclesia simul peccare potest. Et si vxor peccat violando, peccabit & maritus si violauerit.

Exemplum autem synagogæ non est ad rem. Neque enim Christus fuit sponsus synagogæ, vt est Ecclesiæ, cui conformis factus est per naturam hypostaticè, & per consequens per charitatem eam amando, regendo, moderando, & ad cœlestem patriam perducendo.

Quòd si de matrimonio Dei cum Ecclesia Catharinus intelligat, tunc dicendum, esse vnam Ecclesiam à principio mundi vsque ad finem, sed eam non significatam fuisse per matrimonium, nisi post Christum, quando & matrimonium ex institutione Christi Sacramentum esse cœpit.

Ratio ergo pro astruenda firmitate matrimonij deducta & significatione coniunctionis Christi cum Ecclesia, solidissima est.

Nonnullæ aliæ rationes pro Latinis.

CAPVT XVII.

ADDAMVS modò & reliquas rationes Latinorum, quarum illa non est contemnenda. Quia si ob adulterium solueretur vinculum matrimonij, esset longè prior conditio iniquæ vxoris ob adulterium dimissæ, quàm iustæ dimissæ ob morbum diuturnum.

Præterea, si liceret viuente altero coniugum aliud inire coniugium, faciliùs quàm quilibet contractus solueretur matrimonium. Etenim viri sponte, ac dedita opera committerent adulteria, si eis vxores minùs placerent. Et similiter mulieres fornicarentur, vt liberæ postea euaderent, & ex peccato suo commodum reportarēt. Et in summa infinitis etiam iniustis aperiretur via repudiis. Nunc enim cùm norint fideles, si diuortium faciant, aut continere, aut reconciliari debere, ab illo abstinent; At si ipsis permissum esset ad aliud transire matrimonium, facillimo negotio diuortia fierent, effingerenturque occasiones separandi se, ac adulteria committerentur, vt sic matrimoniū cessaret. Qua ratione vsi sunt Hieronymus, & Chrysostomus locis suprà citatis.

Sed fortè dixerit aliquis, meritò quidem parti nocenti ob commissum adulterium, secundum non debet permitti matrimonium; At verò innocentibus qua nam ratione nouæ prohibentur nuptiæ?

Ergo quærendum est ab eo, Mulier alioquin prohibita nubere ob commissum adulterium, si re ipsa alteri nupserit verum ne sit matrimonium illud, nec ne? Si non sit verum, sed adulterium viuente adhuc priore viro, ergo manet adhuc & perseuerat vinculum, & non est libera, proptereaque committit adulterium alij nubendo. Si igitur manet, qua ratione vir erit liber, vt sine adulterio cum secunda copulari queat? Si verò responderit, non remanere vinculum, sed nocenti parti in pœnam datum esse, ne possit cum altero coniungi, quia priorem fidem irritam fecerit.

Contrà; nam primò cur talis pœna infligitur mulieri, vel viro, si sint procliues ad vitia, quando nulla restat inter se spes reconciliandi. Et vbi extat lex, quæ id præcipiat?

Deinde, si hoc esset verum, peccaret quidem mulier alteri nubendo, quippe quæ non subit pœnam commissi erroris, sed tamen matrimonium de nouo contractum, vbi nullum prioris remaneret vinculum, teneret, & esset validum. Vel saltem non esset adulterium, quandoquidem nonnisi cum coniuge alterius accidit adulterium. At hoc vocat Christus adulterium, & illam adulteram; igitur nullo modo erat solutum.

Has, aliasque similes rationes ad stabiliendum satis firmum matrimonium Latini afferre solent. Quare non immerito Catholica Romana Ecclesia hoc cæterorum instar fidei dogmatum, in multis Cōciliis sanxit. Nimirum coniugium fidelium quoad vinculum indissolubile vsque ad mortem permanere.

Soluitur argumentum primum cap. 7. allatum pro opinione Græcorum.

CAPVT XVIII.

VERVM deinceps argumenta pro confirmatione oppositæ partis suprà posita diluenda sunt.

Ad primum respondeo. Ex illis verbis Matthæi cap. 19. Quicunque dimiserit v-« xorem suam, nisi ob fornicationem, & « aliam duxerit, mœchatur. Non debet in-« ferri, ergo quicunque dimiserit ob fornicationem, & aliam duxerit, non mœchatur. Nam hic quoque mœchatur, non ex eo quòd dimiserit, sed ex eo quòd duxerit. Illud enim, nisi ob fornicationem non respicit nisi permissionem, & primam partem sententiæ. Et tunc duo asserit Dominus, alterum non licere dimittere vxorem quoad torum nisi ob fornicationem, alterum non esse licitum quacunque ex causa dimitttere quoad vinculum, quòd quidem esset, si alteram duceret, tunc enim mœcharetur. Tum verò à contrario sensu illud potest inferri, ergo qui ob fornicationem dimittit vxorem, &

aliam ducit, non peccat dimittendo, sed solùm mœchatur aliam ducendo.

Secunda expositio est, vt illud verbum mœchatur, bis accipiatur, hoc sensu, qui dimittit vxorem sine causa mœchatur, hoc est facit eam mœchari. Sic enim interpretatur Clemens Alexandrinus illud verbum mœchatur in fine secundi libri Stromatum: ὁ δὲ ἀπολελυμένην λαμβάνων μοιχᾶται αὐτήν, τουτέστιν ἀναγκάζει μοιχευθῆναι. Qui „ autem, inquit, dimissam ducit, mœcha- „ tur eam, hoc est, cogit eam mœchari. Neque refert quòd Clemens de eo, qui ducit, ita dicat, nam continenter infert: οὐ μόνος δὲ ὁ ἀπολύσας αἴτιος γίνεται τούτου, ἀλλὰ καὶ ὁ προσδεξάμενος αὐτήν. Non tantùm verò qui dimisit, verùm & qui eam accepit huius est causa.

Quare vterque mœchatur, hoc est facit eam mœchari. Quamuis qui ducit, dupliciter peccet, & quia facit eam mœchari, & quia ipse mœchatur. Quo eodem modo interpretatur etiam Theophylactus παραίτιος αὐτῇ γίνεται μοιχείας, auctor est ipsi adulterij. Et optimè quidem exponit. Nā idem Matthæus cap. 5. habet, quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem, facit eam mœchari, idque patitur natura rei. Alioquin quomodo vir mœchatur dimittendo, si nullum ipse adulterium re ipsa committit? At verò vt vxor dimissa euadat adultera, si alij nupserit profectò vir dimittens sine causa, in causa est. Qui ergo dimittit mœchatur hoc sensu, & qui aliam ducit mœchatur. Quare bis mœchatur. Et tunc à contrario sensu illud inferendum est. Ergo qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non mœchatur bis, sed tantùm semel. Id est non mœchatur dimittendo, sed solùm aliam ducendo. Quod est verissimum.

Quæ duæ expositiones in idem concurrere videntur. Atque hæc posterior est etiam sancti Augustini in libro contra Adimantum c. 3.

Tertia expositio est similiter eiusdem Augustini libro primo de adulterinis coniugiis cap. 9. vbi docet verba illa nisi ob fornicationem, accipienda esse negatiuè, non exceptiuè, vt sensus sit, qui dimiserit vxorē suam extra causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. Ex quo affirmatur quidem adulterium illius, qui extra causam fornicationis vxore dimissa, alteram ducit, nihil autem dicitur de eo, qui ducit aliam priore dimissa ob fornicationem. Nam & illum esse adulterum cō-stat ex cap. 16. Lucæ, Omnis qui dimittit „ vxorem suam, & aliam ducit, mœcha- „ tur. Quare siue iustè, siue iniustè dimiserit, si tamen aliam duxerit, mœchatur. Illustrat hanc sententiam exemplo S. Augustinus loco citato ex Epistola Iacobi cap. 4. scienti bonum, & non facienti peccatum est illi. Neque tamen inferre possumus, ergo ignoranti bonum, & non facienti, peccatum non est illi. Nam sunt etiam peccata ignorantiæ. Quemadmo- „ dum, inquit Augustinus, non rectè dici „ potest, si ergo nescit homo non peccat. „ (Sunt enim etiam peccata ignorantium, „ quamuis minora quàm scientium) ita non „ rectè dici potest, ergo si causa fornicatio- „ nis dimiserit vir vxorem, & aliam duxe- „ rit, non mœchatur. Est enim mœchatio „ etiam eorum, qui alias ducunt relictis pro- „ pter fornicationem prioribus, sed vtique „ minor, quàm eorum, qui non propter „ fornicationem dimittunt, & alias ducunt. „

Huic sententiæ possemus accōmodare dictum Basilij Magni ex Epistola ad Diodorum Episcopum Tarsensem de eo, qui duas sorores in matrimonium ducit: ἠρωτήθημεν εἰ γέγραπται λαμβάνειν γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ. εἴπομεν ὅπερ ἀσφαλὲς ἡμῖν καὶ ἀληθές, ὅτι οὐ γέγραπται. τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἀκολούθου ἐπιφορᾶς τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι, νομοθετοῦντός ἐστιν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος. Interrogati „ sumus, inquit Basilius magnus, vtrum scri- „ ptum sit, licitum esse accipere vxorem su- „ per sorore (scilicet demortua) respondi- „ mus id quod tutum, & verum est, non es- „ se scriptum. Cæterum velle ex illatione „ consequentis quod silentio præteritum „ est, syllogizare, legem ferentis est, non legem recitantis. Quando itaque Philadelphiæ antistes infert nobis illationem ex verbis Euangelici textus, & facilè videtur sibi concludere, non solùm solutionem matrimonij quoad torū, sed etiam quoad vinculum; opponamus illi regulam Basilij Magni, atque dicamus, non semper apparentem illationem valere in sacris literis ob aliquem defectum, quem in superioribus solutionibus indicauimus.

Verùm non est negandum, quin præsens locus Euangelij, vt sunt non pauca scripturæ loca difficillima, obscurissimus sit, siue potius fuerit, vt etiam rectè aduertit S. Augustinus in libro de fide, & operibus cap. 19. his verbis. Quisquis vxo- „ rem in adulterio deprehensam dimiserit, „ & aliam duxerit, non videtur æquandus „ eis, qui excepta causa adulterij dimittunt, „ & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis, ita „

" est obscurum, vtrum & iste, cui quidem A
" sine dubio adulteram licet dimittere, a-
" dulter tamen habeatur, si alteram duxerit,
" vt quantum existimo venialiter quisque
" fallatur. Sic Augustinus.

Itaque ait, venialiter falli eos, qui ob scripturæ obscuritatem existimant, non esse adulterum eum, qui dimissa vxore causa fornicationis aliam ducit. Non enim tempore Augustini erat hoc dogma ab aliquo generali Concilio explicatum. Et multi viri docti ea tempestate ob difficultatem consulebãt Patres, & Doctores, vt Pollentius Augustinum, Amandus Hieronymum, Amphilochius Basilium. Vnde pro captu ingenij citra pertinaciam liberum erat cuilibet hoc vel illo modo differere, ac explanare, idque ante definitionem Ecclesiæ, quæ vbi accesserit, solis instar fugantis tenebras omnem controuersiam cessare necesse est, & placitis Patrum acquiescendum. B

Inter Græcos verò quantum valeu asse-qui coniectura, existimo contrariam sententiam, & malam consuetudinem tandem inualuisse per leges ciuiles Imperatorum, quæ repudium permittebant. Nam in primis apud Romanos extat lex 23. in duodecim tabulis. Vt, si è coniugibus alter alteri nuncium mitteret, eumque C suas res sibi habere iuberet, diuortium esset. Meminit huius legis Cicero in secũda
" Philippica, Noli, inquit, credere, frugi fa-
" ctus est Antonius, Mimam illam suam su-
" as res sibi habere iussit ex 12 tabulis, claues
" ademit, exegit.

Item antiqui Romani inter causas repudiorum enumerabant, si vxor trinoctiũ à viro abfuisset, si Circensibus, vel theatralibus ludis, vel arenarum spectaculis in illis locis, in quibus hæc assolent celebrari, marito prohibente vxor interfuisset. Ita Sempronius Sophus vxorem repudiauit, nil aliud causatus, quàm se ignorante eam D ausam ludos spectare, teste Valerio Maximo lib. 6. cap. 5. Nec deerant aliæ causæ repudiorum inter Gentiles.

Deinde Theodosius, & Valentinianus Imperatores anno Domini 449. multis de causis repudium concesserunt in leg. con-
" sensu c. de repudiis. Si qua igitur, inquiũt,
" maritum suum adulterum, aut homicidã,
" aut veneficum, vel certè contra nostrum
" imperium aliquid molientem, vel falsita-
" tis crimine condemnatum inuenerit, si
" sepulchrorum dissolutorem, si sacris ædi-
" bus aliquid substrahentem, si latronem,
" vel latronum susceptorem, vel abactorem,
" vel plagiarium, vel ad contemptum sui,
" domi suæ ipsa inspiciente cum impudicis
" mulieribus, quòd maximè etiam castas
" exasperat, cætum ineuntem, si suæ vitæ
" veneno, aut gladio, aut alio simili modo
" insidiantem, si se verberibus, quæ inge-
" nuis aliena sunt, afficientem probauerit,
" tunc repudij ei permittimus libertatem.

Post commemoratos Imperatores Anastasius anno Domini 497. quamuis nulla talis intercessisset causa, bona gratia, hoc est nudo consensu, sine querela, & sine libello repudij, & quòd Plutarchus ait, μετ' εὐφημίας, posse dirimi matrimonia statuit. Lege si constante. c. de repudiis. Si
" constante matrimonio, communi con-
" sensu tam viri, quàm mulieris repudium
" sit missum, quo nulla causa continetur,
" quæ consultissimæ constitutioni diuæ
" memoriæ Theodosij, & Valentiniani in-
" serta est, licebit mulieri non quinquen-
" nium expectare, sed post annum ad secun-
" das nuptias conuolare.

Itaque secundum hanc Anastasij Imperatoris legem, nuptiæ quemadmodum solo consensu contrahebantur, ita nudo consensu distrahebantur.

Obseruandum autem est hanc, quam vocant bonam gratiam, Iustinianum reduxisse ad quatuor causas.

Debilitatem. Nouell. 117. anno Domini 536. & tunc quarta oscitatio requirebatur.

Monachismum, quem comparat morti. Atque ideo quòd pacti sunt coniuges in causa mortis, trahit etiam ad casum monachismi.

Captiuitatem, & patientiam quinquennij. Hac tamen lege, quandiù certum est superesse captiuum, coniux in ciuitate connubium non habet, id est ius secundi matrimonij, sed si incertum hoc sit, satis est expectari eum quinquennio. Post quinquennium secundæ nuptiæ impunitæ sũt, quasi bona gratia solutis prioribus.

Huic nouellæ derogauit Leo Imperator, Sancimus vt nequaquam amplius quæ
" pars intacta à seruitute mansit, ad vlte-
" rius coniugium procedat; sed quotcum-
" que annis altera in seruitutis miseria de-
" tinebitur, tametsi nullam neq; de scripto,
" neque citra scriptum significationem ac-
" cipiat, illam expectet.

Addidit prætetea Leo solui nuptias reuerso captiuo, vel lege Iulia posse eam accusari, quæ interim nupsit alteri. Cuius tamen saluberrima institutio, vt Græci interpretes obseruarunt, nullius fuit auctoritatis

ritatis apud Græcos vsu non approbante. Quemadmodum cęterę quoque eiusdem Imperatoris constitutiones Nouellarũ correctoriæ nullam vim obtinuerant, exceptis iis, de quibus antea nihil constitutũ fuerat.

Quartam causam assignat Iustinianus bonæ gratiæ seruitutem, qua matrimoniũ soluebatur, vt si libertus, vel filius liberti ingratus in seruitutem redigatur, mariti nomen amittit. Hæc omnia ex Nouella 22.

Ex his quatuor causis soluebatur matrimonium bona gratia sine repudio. Ex aliis autem causis matrimonium non soluebatur sine repudio.

Ius Canonicum frigiditatem naturalem, & Monachismum ante consummationem matrimonij approbat. Sed quia Iustinianus non ita intelligebat, idcirco eum, sicut & cæteras eius causas meritò improbat.

Idem Iustinianus postea prudentior factus tam Anastasij constitutionem de bona gratia, quàm suas annullauit, & reuocauit ferme causas Theodosij, & Valentiniani abscissis aliquot, Nouella 117. c. 8. de iustis diuortiorum causis meritò permissis. Vbi sex causas marito, totidem vxori attribuit.

Sed eum in ordine sequutus Iustinus, iterum confirmauit contra leges sanctas parentis legem Anastasij, qua bona gratia soluuntur matrimonia. Quæ Iustini constitutio inter Nouellas Iustiniani centesima quadragesima adnumeratur.

Ex his omnibus recensitis illud satis cõstat, hos omnes Christianos Imperatores in materia matrimonij errasse quidem, sed alium alio turpius.

Matthæus quoque Blastarius in suo Nomocanone post commemoratas repudij causas à Iustiniano assignatas infert: διὰ τοῦτο ὁ γαμήσας τὴν μὴ οὕτως ἀπολυθεῖσαν, μοιχᾶται. Propterea qui non sic dimissam duxerit, mœchatur. Quasi verò nullum sit adulterium, si sic dimissam duxerit.

Non igitur mirum si Græci auctoritate Cęsarum decepti magno sanè Reipublicę Christianæ detrimento huiusmodi repudia admiserunt, permiserunt, & continuarunt, præsertim cùm & textus Euangelicus sua sponte, nulloque negotio in eam sententiam currere videretur.

At neque Imperatores adeo accusandi sunt, tum quia in primitiua Ecclesia non defuerunt Episcopi teste Origene, qui dictum Euangelicum perperam exponentes libellum repudij concederent, quorum auctoritate poterant Imperatores decipi, & errare. Tum etiam quia Imperatores minimè approbarunt tanquam licita repudia, sed tanquam minus mala permiserunt, quo grauiora damna præcauerentur. Quòd quidem Iustinus in commemorata sua Nouella his verbis clarè testatur: οἵους τύπων συμβαίνειν καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς χωρῆσαι κατ' ἀλλήλων, δηλητηρίοις τε καὶ τοῖσιν ἄλλοις εἰς θάνατον ἄγουσι χρήσασθαι, ὥστε μηδὲ παῖδας αὐτοῖς γενομένους πολλάκις ἰσχύειν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τούτους γνώμην συνάπτειν. Contigit vt ex his nonnulli ad mutuas insidias procederent. Venenisque, & aliis quibusdam, quæ letalia essent, vterentur. In tantùm vt sæpe neque liberi, qui ipsis communiter nati essent, illos in vnam eandemque voluntatem coniungere potuerint.

Ita non pauci Doctores aiunt Moysem ea Hebręis permisisse, quamuis enim princeps teneatur prauas consuetudines abolere, & reus sit culpæ id omittens dum cõmodè efficere potest; secus tamen est vbi absque maiori damno communis boni id fieri nequit. Vnde rectè Chrysostomus, siue quicunque fuerit auctor Homilia 32. in cap. 19. Matthæi in opere imperfecto, quòd præcipimus, inquit, semper placet, quòd autem permittimus, nolentes præcipimus, quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non possumus.

Soluuntur reliquæ rationes Græcorum contra Latinos.

CAPVT XIX.

AD secundum quòd Pharisæi interrogauerint Dominũ de dimissione quoad vinculum, siquidem talis erat natura repudij, respondeo Dominum ἐκ περιουσίας maiorem tradidisse doctrinam, quàm ipsi postulassent. Si enim respondisset præcisè nullo modo licere vxorem dimittere, & aliam ducere; potuissent iterum quærere, saltem licet in aliquo casu dimittere, & non aliam ducere? Quare Christus Dominus ad vtrumque statim à principio sũma breuitate respondet, quòd nimirum liceat ob fornicationem, & tamen non liceat sine adulterio aliam ducere. Vno itaque concesso alterum sustulit.

Neque debemus hæc duo confundere. Si enim graue est quibusdam dimissa vxore adultera, non posse aliam ducere, longè grauius iisdem fuisset, si cogerentur retinere adulteram. Quare si ChristusDo-

minus non adhibuisset exceptionem, multo magis homines anxio, solicito, & implicato fuissent animo.

Vel secundum quosdam dicendum est, quæ illorum expositio mihi valdè probatur. Duplicem fuisse Iudæorum in dimittendo vxores consuetudinem, & vtramq; malam; alterã quidem ob quascunq; causas dimittendi vxores. Alterã verò, dimissis prioribus, alias ducendi vxores. Vtramque verò damnauit Dominus, & corrigere voluit: & contra priorem quidem ait. Dico vobis quod quicumque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem mœchatur. Quia fidem videlicet coniugalem violat, sibique, & vxori periculũ affert mœchãdi. Contra posteriorem verò Iudæorum consuetudinem adiunxit illud, & qui dimissam duxerit, mœchatur. Non aliam certè ob causam, nisi quia, quæ dimissa fuerat ob fornicationem, non erat prioris matrimonij vinculo soluta.

Vnde verbum mœchatur Matthæus c. 5. distinctè cõiunxit cum eo, quod est dimittere vxorem, & cum eo quod est aliam ducere, dicens, Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat. Malè itaque Caietanus, & Erasmus verbum mœchatur coniunctè ad vtramq; partem sententiæ referunt, quo significatur, si adsit causa fornicationis vtrũque licere & vxorem dimittere, & aliam ducere, cũ distinctè ad priorem & posteriorem partem referri debeat. Alioquin si vera esset horum sententia, colligi posset, non esse prohibitum à Christo quauis alia de causa præter fornicationem dimittere vxorem, dummodò nec vir dimittens, nec vxor dimissa ad alias transeat nuptias. quod falsum profectò esse constat.

Atque hæc dicimus, si sentẽtia sumatur exceptiuè, sin autem negatiuè, vt requirit tertia expositio, tũc dicendum est, Dominum noluisse generatim dicere, omnis qui dimittit vxorem, & aliã ducit, mœchatur, sed consideratis loco, & tempore respondisse Pharisæis, qui venerant parati, vt eum tentarent, & in sermone caperent. Cùm ergo interrogassent, an liceret dimittere vxorem quoad vinculum quacunque ex causa, Dominus diuina prudentia præcisè ad interrogata respondit, non licere quacunque ex causa, quia non licet dimittere non fornicariam, & aliam ducere. Quamuis enim per veterem legem liceret etiam non fornicariam dimittere, scilicet si propter aliquam fœditatem non placuisset viro, eique odio fuisset, tamen illud permissum fuisse ait Dominus propter duritiam cordis illorũ. Quæ enim iusta causa foret dimittendi vxorem castam, & quæ fidem seruasset marito? ergo malè non fornicariã dimittebant. Vtrum autem liceret dimittere fornicariam quoad vinculum, & per consequens fas esset aliam ducere, Dominus tunc apertè dicere noluit, quia non erant auditores capaces. Quod si illi intulissent, ergo licet dimittere, quoad vinculũ fornicariam, tunc Dominus istud vtiq; negasset. Quemadmodũ domi ab Apostolis interrogatus apertè suam mentem aperuit, & vniuersè pronunciauit, omnem qui vxorem dimittit, & aliam ducit, mœchari.

Ad tertium patet ex dictis. illud enim, nisi ob fornicationem non debet referri ad vtrumque membrum orationis, sed tantũ ad primum. Perfecta enim dimissio duo continet, dimissionem vnius, & potestatem ducendi aliam, primum Dominus approbauit, idque in causa fornicationis, posterius improbauit, & proptetea illam exceptionem, nisi ob fornicationem, Dominus nõ adiecit in fine sententiæ, sed in medio post primum membrum. Non enim dixit, quicunque dimiserit, & aliam duxerit, nisi ob fornicationem mœchatur.

Vel cum Augustino dicendum est, sententiam Saluatoris negatiuè accipiendam esse, & sensum esse, quicunque dimiserit vxorem non fornicariam, & aliam duxerit, mœchatur, ex quo non infertur, ergo qui dimittit vxorem fornicariam, & aliam ducit, non mœchatur, non enim valet secundum ea, quæ diximus suprà.

Quartum argumentum innititur falso fundamento, quippe ponit vinculum matrimonij esse copulam, in eaque consistere essentiam matrimonij, inde verò falsa concludit.

Ad quintum respondeo, causam, cur aliquis non possit ducere aliam, nõ esse, quia nõ habet potestatem sui corporis, sed quia præcisè reperitur inter coniuges vinculũ, idque indissolubile, ex quo sequitur tanquam effectus, vt qui sit vinculo coniugali constrictus non habeat potestatem sui corporis, qui quidem effectus in causa fornicationis cessat, sed cum quadam coarctatione, non enim vir ob vxoris adulterium adeo liber euadit; vt suum corpus possit alteri tradere, sed tantùm illud vxori in pœnam peccati denegare potest. Cessat itaque hoc modo eiusmodi effectus, durante causa nimirũ vinculo, quod

est de essentia matrimonij. Ambrosius autem Catharinus modò huc, modò illuc se vertit, & multa miscet, atque confundit inuicem. Quippe in superiori argumento essentiam matrimonij aiebat consistere in copula. Nunc verò ponit in eo esse, vt quis non habeat potestatem sui corporis. Quòd si ista non constituunt essentiam matrimonij, vt re vera non constituunt. Non igitur aliquid inde necessariò concludit.

Ad sextum, maximum esse aio discrimen inter matrimonium legitimum, & ratum, hoc est inter matrimonium, quà est officium naturæ, & quà est sacramentum, cui etiam addimus esse consummatum. Nam matrimonium verum, & legitimum habet quidem insolubilitatem quandam naturalem, ea tamen non tanta est, vt in aliquo casu non possit dispensari, atque solui. At matrimonium ratum in sua tota perfectione, id est ratum & consummatum, vt nullam admittit dispensationem, ita etiã nullam perfectã solutionem. Non autem admittit propterea quod significat coniunctionem Christi cum Ecclesia, quæ indissolubilis est. qua conditione caret matrimonium legitimum.

Ad septimum, quod spiritualis fornicatio separet sponsum à sponsa, concedendũ est, sed negandum posse totam Ecclesiam spiritualiter fornicari, & consequenter separari à sponso. Si autem per sponsam non Ecclesiam intelligat, sed animam iusti, tũc nihil concludit, non enim matrimonium consummatum coniunctionem iusti cum Deo, sed Christi cum Ecclesia significat, de quo Paulus ait, ego autem dico in Christum & Ecclesiam. Sed & animam peccantem non ita abiicit Deus, vt non possit reconciliari, immò semper eam hortatur ad reconciliationem.

Ad octauum, concedo illam esse causam, cur Christus Dominus ob fornicationem, dimissionem quoad torũ concesserit, vt hactenus disseruimus. quia fornicatio directè aduersatur bonis matrimonij, nimirum fidei, proli, cohabitationi; Non tamen soluit vinculum, quod est quid distinctum ab aliis hisce circumstantiis, vt à principio libri notatum est. •

Ad vltimum, quod si retineat vir vxorem adulteram incurrit in infamiam, si dimittat timet de incontinentia.

Respondeo, si sit vir Christianus nõ debet curare, sed parui pendere peruersas leges, & corruptos mores huius mundi, & amplecti piissimas leges Christi. Si enim Dominus ex recõciliatione benignus, misericors, & humani generis amator à sacra Scriptura meritò prędicatur, quomodo vir infamis, ac non potiùs humanus erit, si idẽ præstiterit? an magis offenderat serua conseruum, quàm Regem, & Dominum gloriæ? At sanctificata est apud Deum sacramento Pœnitentiæ, ideoque reconciliata. Caueat igitur vir ne sanctior esse velit ipso Deo verè sancto, & totius fonte sanctitatis, ne dicat, noli me tangere. Quid si fortè ipse etiam adulter extiterit? & si non opere, saltem voluntate, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. An libenti animo relinqui ab vxore casta & despici pateretur? quid si congeriem flagitiorum commiserit, & spiritualiter anima eius sit adulterata, an non optat Deum propitium sibi fieri? an tam seuerum, & inexorabilem iudicem in sua causa videre illum non reformidat? Quin potiùs ille ad honestam, & castam reconciliationem animam inuitare non cessat, quàm post tot adulteria sibi iam reconciliatam vberrimè lactat, & ducit in solitudinem, vbi nemo adest, vt sine vllo impedimento liberiùs loquatur ei ad cor verba blanda, & consolatoria, & petcutit cum ea fœdus, ac desponsat sibi eam in sempiternum in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miserationibus. Osee 2. Hæc illi præstitit castissimus, idemque liberalissimus sponsus, si vnquam eum offendit, offendit autẽ sæpenumero in multis. Caueat igitur ne sibi dicatur. Nonne oportuit te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum?

Sed esto, nolo retineat adulteram, ne tamen fiant alia coniugia, quæ conuincuntur esse adulteria.

At non possum, ait, continens esse. Audiat parũper quæso aureum illud os Chrysostomum homilia 16. in epist. ad Hebręos circa finem moralis: οὐκ ἔστι γὰρ εἰπεῖν, οὐ δύναμαι, οὐδὲ κατηγορῆσαι τοῦ δημιουργοῦ. εἰ γὰρ ἀδυνάτους ἡμᾶς ἐποίησεν, εἶτα ἐπιτάττει, κατηγορία αὐτοῦ ἐστί. πῶς οὖν, φησί, πολλοὶ οὐ δύνανται; πῶς οὖν πολλοὶ οὐ θέλουσιν; εἰ γὰρ θέλουσι, πάντες δυνήσονται. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλός φησι, θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν. ἐπειδὴ ᾔδει ὅτι πάντες ἠδύναντο εἶναι ὡς καὶ αὐτός. οὐδὲ γὰρ ἂν εἶπε, εἰ ἀδύνατον ἦν, τοῦτο εἶπε. Non enim, inquit, licet dicere nõ possum, neq; accusare opificem. Nã si nos tales fecit, qui nõ possemus, deinde iubet, ipse accusandus est. Quomodo ergo dicit aliquis, multi non possunt? Quomodo ergo multi nolunt? Nã si volũt, poterunt omnes. Propterea, & Paulus ait, volo omnes homines esse, vt me ipsũ. quia

» sciebat omnes posse esse, sicut erat ipse.
» Neq; enim hoc dixisset, si fieri non posset.
Sic ille. Quare accingat se ad seruandam continentiã, desperat de suis viribus, rectè istud, sed imploret diuinum auxilium. Petite, & accipietis. Quid si vxor esset, vt ait S. Augustinus libro 2. de adulterinis coniugiis cap. 11. in languore insanabili, atque diuturno? aut etiam si alicubi esset corpore separata, quo maritus non posset accedere. Puta, si duceretur captiua, aut detineretur in carcere, aut si volens seruare castitatem, casta castum dimitteret, non quidem laudabiliter, quia non ex consensu, dimitteret tamen. An propterea licebit viro noua inire coniugia? At quæ causa dissoluit priora? non enim intercessit adulterium. Itaque non vnus tantùm casus incidit, nempe quando quis dimittit adulteram, vt sine sua culpa perpetuò seruare castitatem cogatur. Vt si etiam vir ab vxore disiunctus siue mercaturæ, siue iusti negotij causa multos annos in longinqua regione peregrinetur, volens nolens viuere continenter cogitur.

Similiter non in dissimili causa, sine culpa, quamuis non sine causa, sæpe filius ob peccatum patris priuatur hereditate, innoxius ob aliqua indicia iure torquetur à iudice. Sed iam satis.

Notantur quædam vtilia ad soluenda argumenta ducta ab auctoritate Patrum contra Latinos.

CAPVT XX.

TRANSEO ad auctoritates Patrum, quæ à principio pro contraria sententia sunt allatæ. Ex quorum solutionibus præsens dogma, Deo bene iuuante, magis confirmabimus. Quòd vt commodè fieri possit, illud vniuersè aduertendum est.

Eandem scilicet esse omnino conditionem viri, & vxoris, quòd attinet ad separationem matrimonij, & reliqua, quæ ad hoc spectare videntur; vt si vir possit ducere aliam ex causa fornicationis, possit, & vxor ob eandem causam, si nõ possit vxor, neque vir possit. Et si vir ob adulterium possit separari quoad torum, similiter ob eandem causam possit & vxor seiungi à viro, & vt summatim dicam in omnibus esse pares, & æquales cõiuges, quoad præsentem materiam pertinet, opus est existimare. Id, quod docuit B. Paulus loco citato, A præcipio non ego, sed Dominus vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam; potest enim discedere in causa fornicationis, & communiter vxores manent in domo mariti, ideò Apostolus ait, si discesserit. Et postea in eundem sensum addit, & vir vxorem non dimittat. Possumus dicere; ac rectè inferre, quòd si dimiserit, videlicet propter fornicationem, contineat se à nouo coniugio, & maneat ἄγαμος, seruetque se castũ, aut vxori suæ reconcilietur. Quod etiam optimè deducit magnus Basilius ex sacris Euangelij paginis in epistola prima Canonica canone 9. ad sanctum Amphilochiũ, B cùm ita scribit, ἡ δὲ τοῦ κυρίου ἀπόφασις κατὰ τὸ τῆς ἐννοίας ἀκολουθίας ἐξίσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἁρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρ' ἐκτὸς λόγου πορνείας. Domini au-
« tem sententia æque viris, ac mulieribus
« conuenit, quòd non liceat à matrimonio
« discedere præterquam propter fornica-
« tionem.

Gregorius item Nazianzenus hoc idem ius æqualitatis coniugum grauissimis, & elegantissimis verbis tractat in oratione trigesima prima super illo dicto Euangelico, cùm consummasset Iesus hos sermones, cuius initiũ, ὁ τοὺς ἁλιεῖς προσελόμενος Ἰησοῦς. Iesus qui piscatores elegerat, sic ita-
« C que differit: τὸ ἐρώτημα ὃ ἐρωτήκασι τοῦτο, σωφροσύνην τιμᾶν μοι δοκεῖ, καὶ ἀπόκρισιν ἀπαιτεῖ φιλάνθρωπον. σωφροσύνην, περὶ ἣν ὁρῶ τοὺς πολλοὺς κακῶς διακειμένους, καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἄνισον καὶ ἀνώμαλον. τί δή ποτε γὰρ τὸ μὲν θῆλυ ἐκόλασαν, τὸ δὲ ἄρρεν ἐπέτρεψαν; καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βουλευσαμένη περὶ κοίτην ἀνδρὸς, μοιχᾶται. καὶ πικρὰ ἐντεῦθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια. ἀνὴρ δὲ καταπορνεύων γυναικὸς, ἀνεύθυνος. οὐ δέχομαι ταύτην τὴν νομοθεσίαν, οὐκ ἐπαινῶ τὴν συνήθειαν. ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες. διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία. ἐπεὶ καὶ τοῖς πατράσιν ὑπ' ἐξουσίαν δεδώκασι τὰ τέκνα. τὸ δὲ ἀσθενέστερον, ἀθεράπευτον εἰάκασιν. θεὸς δὲ οὐχ οὕτως, D ἀλλὰ τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη, ἵνα εὖ σοι γένηται, ἐν ἐπαγγελίαις κειμένη. καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω. ὁμοίως καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησε, καὶ τὸ κακὸν ἐκόλασε. καὶ εὐλογία πατρὸς στηρίζει οἴκους τέκνων. κατάρα δὲ μητρὸς ἐκριζοῖ θεμέλια. ὁρᾶτε τὸ ἴσον τῆς νομοθεσίας, εἷς ποιητὴς ἀνδρός τε καὶ γυναικός. εἷς χοῦς ἀμφότεροι. εἰκὼν μία. νόμος εἷς. θάνατος εἷς, ἀνάστασις μία. ὁμοίως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγόναμεν. ἓν χρέος παρὰ τῶν τέκνων τοῖς γονεῦσιν ὀφείλεται. πῶς οὖν σὺ σωφροσύνην μὲν ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντεισφέρεις δέ; πῶς ὃ μὴ δίδως, αἰτεῖς; πῶς ὁμότιμον σῶμα ὤν, ἀνίσως νομοθετεῖς;

εἰ δὲ τὸ χεῖρον σκοπεῖς, ἥμαρτεν ἡ γυνή, τοῦτο καὶ ὁ Ἀδάμ. ἀμφοτέρους ὁ ὄφις ἠπάτησεν. οὐ τὸ μὲν ἀσθενέστερον εὑρέθη, τὸ δὲ ἰσχυρότερον. ἀλλὰ τὸ βέλτιον λογίζῃ, ἀμφοτέρους σώζει Χριστὸς τοῖς πάθεσιν. ὑπὲρ ἀνδρὸς σὰρξ ἐγένετο, τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικός. ὑπὲρ ἀνδρὸς ἀπέθανε. καὶ ἡ γυνὴ τῷ θανάτῳ σώζεται. ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὀνομάζεται. τιμᾶσθαι ἴσως οἴει τὸν ἄνδρα. ἀλλὰ καὶ ἐκ παρθένου γεννᾶται. τοῦτο δὲ ὑπὲρ γυναικῶν. ἔσονται μὲν οὖν οἱ δύο, φησίν, εἰς σάρκα μίαν. καὶ ἡ μία σὰρξ, ἐχέτω τὸ ὁμότιμον. Παῦλος δὲ καὶ τῷ ὑποδείγματι τὴν σωφροσύνην νομοθετεῖ. πῶς καὶ τίνα τρόπον; τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. καλὸν τῇ γυναικὶ Χριστὸν αἰδεῖσθαι διὰ τοῦ ἀνδρός. καλὸν καὶ τῷ ἀνδρὶ τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἀτιμάζειν διὰ τῆς γυναικός. ἡ γυνή, φησίν, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα, καὶ Χριστὸν γάρ. ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ ἵνα θάλπῃ τὴν γυναῖκα, καὶ γὰρ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν. Quæstionem hanc qui proposuit, ad colendum pudicitiam spectare mihi videtur, responsionemque benignam postulare, pudicitiam, inquam, circa quam plerosque malè affectos cerno, & legem ipsam inæqualem ac disparem. Quid enim causæ fuit, cur mulierem pœnis afficeret, marito contra indulgeret? & mulier quidem, quæ improbum consilium aduersus viri sui cubile susceperit, adulterij piaculo constringitur, indeque acerbissimis legum pœnis excruciatur; vir autem qui fidem vxori datã per adulterium violat, nulli supplicio est obnoxius. Hanc legem nequaquam probo, hanc consuetudinem minimè laudo: viri erant, qui hanc legem sanxerunt, ea propter aduersus mulieres lata est. Quandoquidem, & filios paternæ potestati subiecerunt, infirmiorem verò sexum neglectum reliquerunt. At Deus non sic, verùm, honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est primum mandatum (vt bene tibi sit) in pollicitationibus situm. Et qui malè dixerit patri, vel matri morte moriatur, æquè & virtuti honorem ac præmia, & sceleri pœnam constituit. Et benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta. Legis æquabilitatem videtis? Vnus viri, & mulieris creator. Puluis vnus vterque, imago vna, lex vna, mors vna, resurrectio vna. Æquè ex viro & muliere procreati sumus. Vnum idemque parentibus debitum filij persoluendum habent. Qua igitur fronte pudicitiam exigis, quam ipse non præstas? quo modo quod non das, petis? quomodo corpus eodem honore præditum cùm sis, imparem legem statuis? Quod si deteriora expendis, peccauit mulier, eodem quoque modo Adam peccauit, vtrumque serpens decepit. Non altera pars infirmior inuenta est, altera fortior. At meliora consideras, vtrumque Christus passione sua salute donauit. Pro viro caro factus est, pro muliere item. Pro viro mortem subiit, ipsius item morte mulieris salus parta est. Ex semine Dauid nominatur, atque hinc fortassis virum honore præferri existimas. Sed ex virgine quoque nascitur, quod ad mulierum laudem valet. Erunt igitur, inquit, duo in carnem vnam. Et si caro vna est, æqualem honorem habeat. Iam verò Paulus exemplo quoque castitatem velut lege præscribit. Quo tandem modo? sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christum & Ecclesiam. Pulchrum est mulieri Christum per virum revereri, pulchrum quoque viro Ecclesiam per vxorem non aspernari, mulier, inquit, vt virum timeat, quippe & Christum. At vir etiam vt vxorem foueat, atque complectatur; nam & Christus Ecclesiam. Hactenus Nazianzenus.

Ad hanc æqualitatem coniugum ostendendam, hæc etiam Chrysostomus scripta reliquit in priorem ad Corinthios c. 7. super illis verbis, vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro: ἀλλαχοῦ μὲν οὖν πολλὴν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ τὴν προεδρίαν καὶ ἐν τῇ καινῇ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, λέγων, πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου. καὶ αὐτός σου κυριεύσει. ὁ δὲ Παῦλος διαιρῶν οὕτω καὶ γράφων, οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ μία ἐξουσία. τί δήποτε; ἐπειδὴ περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις πλεονεκτείτω φησὶν ὁ ἀνήρ· ἔνθα δὲ σωφροσύνης λόγος, οὐκέτι. ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, οὐδὲ ἡ γυνή. πολλὴ ἰσοτιμία, καὶ οὐδεμία πλεονεξία. Multis igitur in locis magnam tribuit viro eminentiam, tam in nouo quàm in veteri testamento, dicens, ad virum tuum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur. Paulus verò ita diuidit, & scribit, viri diligite vxores, vxor autem virum timeat, hic autem neque maius, neque minus habet locum; sed vna potestas est. Qua de causa, nimirum quia de pudicitia sermonem habebat. In alijs quidem plus habeat, inquit, vir. Vbi verò ratio habenda est pudicitiæ, minimè superior fit. Vir sui corporis potestatem non habet, neque vxor. Magna hic paritas, & prærogatiua nulla. Sic Chrysostomus. qui optime censet pudicitiæ habere rationem, & castè viuere eos, qui cõiugalem vitam eligũt, & nõ aliunde, sed ab inuicem debitũ quærũt.

Nec dissimilia tradit Ambrosius in libro primo de Abraham cap. 4. Nemo, inquit, blandiatur sibi de legibus hominum, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore debetur castimonia. Vbi notandum obiter Ambrosium par esse ius coniugum docere.

S. Hieronymus de eadem re ita disserit in Epistola 30. quam scripsit ad Oceanum de Epitaphio Fabiolæ. Præcipit Dominus vxorem non debere dimitti excepta fornicationis causa, & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris iubetur, hoc consequenter redundat in feminas. Neque enim adultera vxor dimittenda est, & vir mœchus retinendus. Si quis meretrici iungitur vnum corpus facit. Ergo, & qui scortatori, impuroque sociatur, vnũ cum eo corpus efficitur. Aliæ sunt leges Cæsarum, & aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos, viris impudicitiæ fræna laxantur; & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria, & ancillulas libido permittitur; quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet feminis non licet viris. Et eadem seruitus pari conditione censetur. Hæc ibi S. Hieronymus.

In eundem sensum Augustinus in libro primo de sermone Domini in monte c. 28. hæc literis mãdauit. Nihil iniquius, quàm fornicationis causa dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, in quo enim alterum iudicas, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem, prior debet esse à fornicatione purgatus. Quòd similiter etiam de femina dixerim. Idem de verbis Domini sermone 46. Si ducturi estis vxores; seruate vos vxoribus vestris, quales vultis eas inuenire, tales & ipsæ inueniant vos. Quis iuuenis est, qui non castam velit ducere vxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam quæris? intactus esto. Puram quæris? noli esse impurus. Non enim illa potest, tu non potes. Sic Augustinus.

Verùm hoc idem patet etiam ratione. Nam alioquin iustissima lex Christi, iniustissima esse videretur, si plus vni quàm alteri tribueret. Præsertim viro, qui quidem quo animosior est, atque fortior, & magis pollet ingenio, eò virilius se gerere debet, nimirũ vt & minus peccet, & legibus magis sit astrictus. Et sic à iustissima lege Christi, vel æqualia iura, vel certè minora, quàm sexus fragilis obtinere debeat.

Respondetur ad auctoritatem Basilij.

CAPVT XXI.

HIs propositis, & auctoritate Patrum ac ratione firmatis, prima nobis explicanda occurrit auctoritas Basilij, cuius sanè mens, vt magis fiat clara, & dilucida, satius est totum canonem describere: Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. ἡ δὲ τοῦ κυρίου ἀπόφασις κατὰ τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολουθίαν ἐξίσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἁρμόζει περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρ᾽ ἐκτὸς λόγου πορνείας. ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει. ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν πολλὴν εὑρίσκομεν τὴν ἀκριβολογίαν, τοῦ μὲν ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι, τοῦ δὲ Ἱερεμίου, ὅτι ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μιαινομένη μιανθήσεται. καὶ πάλιν, ὁ ἔχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβής. ἡ δὲ συνήθεια καὶ μοιχεύοντας ἄνδρας, καὶ ἐν πορνείαις ὄντας κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν γυναικῶν προστάσσει. ὥστε ἡ τῷ ἀφεμένῳ ἀνδρὶ συνοικοῦσα οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν. τὸ γὰρ ἔγκλημα ἐνταῦθα τὴν ἀπολύσασαν τὸν ἄνδρα ἅπτεται. κατὰ ποίαν αἰτίαν ἀπέστη τοῦ γάμου. εἴτε γὰρ τυπτομένη μὴ φέρουσα τὰς πληγάς, ὑπομένειν ἐχρῆν μᾶλλον, ἢ διαζευχθῆναι τοῦ συνοικοῦντος. εἴτε τὴν εἰς χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐν πορνείᾳ αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα. ἀλλὰ καὶ ἀπίστου ἀνδρὸς χωρίζεσθαι οὐ προσετάχθη γυνή, ἀλλὰ παραμένειν διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως. τί γὰρ οἶδας γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ὥστε ἡ καταλιποῦσα, μοιχαλίς, εἰ ἐπ᾽ ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα. ὁ δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστός. καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται. εἰ μέντοι ὁ ἀνὴρ ἀποστὰς τῆς γυναικὸς ἐπ᾽ ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός, διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ μοιχαλίς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ἑαυτὴν μετέσπασεν. Hæc quidem hactenus, (inquit Basilius) Domini autem sententia iuxta sensus consequentiam æquè viris, ac mulieribus conuenit, quòd non liceat à matrimonio discedere excepta causa fornicationis. At verò consuetudo non ita se habet, sed in mulieribus quidem nimiam adhiberi seueritatem reperimus, dicente sanè tum Apostolo, qui adhæret meretrici fit vnum corpus, tum Hieremia, si fuerit mulier cum alio viro, non reuertetur ad virum suũ, sed polluta polluetur. Et rursus, qui habet adulteram stultus est, & impius. Consuetu-

do verò etiam adulterantes viros, & qui in fornicationibus versantur, mandat à mulieribus retineri. Quare quæ cum viro dimisso habitat, nescio an possit adultera appellari. Crimen enim hic attingit mulierem, quæ dimisit, quam ob causam à coniugio recessit? Siue enim pulsata, & verbera non ferens, pati satius erat, quàm à coniugio separari, siue iacturam in pecuniis non ferens, nec ipsa est digna excusatio. Sin autem quod ipse viuat in fornicatione, non est eiusmodi obseruatio in more Ecclesiastico posita; sed etiam ab infideli viro non est iussa mulier separari, sed ad extremum manere propter incertitudinem euentus. Quid enim scis mulier an virum sis seruatura? Quare quæ reliquit est adultera, si ad alium virum accessit; relictus verò est dignus venia, & quæ cum eo habitat, non ideò condemnatur. Si tamen vir ab vxore discedens accesserit ad aliam, est & ipse adulter, quoniam facit eam adulterari, & quæ cum eo habitat, est adultera eo quod alienum virum ad se traduxerit. Sic Basilius.

In Canone autem 35. eiusdem epistolæ explicat idem Doctor, quo modo sit venia dignus, & quænam est ei venia danda, videlicet potest admitti ad participanda Ecclesiæ Sacramenta: ἐπὶ τοῦ καταλειφθέντος ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς γυναικὸς τὴν αἰτίαν χρὴ σκοπεῖν τῆς ἐγκαταλείψεως, καὶ φανῇ μὴ εὐλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἡ δὲ ἐπιτιμίου. ἡ δὲ συγγνώμη τοῦτο, πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ δοθήσεται. In marito, inquit, qui ab vxore relictus est, considerare oportet causam derelictionis, & si præter rationem eam secessisse apparuerit, est maritus quidem dignus venia, illa verò pœna. Ei autem venia, vt Ecclesiæ communicet, dabitur. Quo in loco rectè monet Zonaras interpres Canonum, quod sanctus Basilius in 9. Canone: οὔτε τὸ τύπτεσθαι παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, οὔτε τὸ χρήματα ζημιοῦσθαι, ἀλλ' οὐδὲ τὸ πορνεύειν ἴσως τὸν ἄνδρα εὐλόγους αἰτίας ἔκρινεν εἰς τὸ ἀποστῆναι τὴν γυναῖκα τοῦ γάμου, οὐδὲ μὴν τὸ ἄπιστον αὐτὸν εἶναι. Neque verberari à marito, neque iacturam facere rei familiaris, sed neque forsitan fornicarium esse virum, neque verò infidelem rationabiles causas existimat vt vxor à coniugio recedat.

Quæ Basilij verba, qua respiciunt vxorem quoniam de separatione non solùm quoad vinculum, sed etiam quoad torum intelliguntur, infra examinabimus, videtur enim vtramque separationem vxori negare, contra verò eandem viro concedere. Interea contradictio quædam apparens tollenda est in scriptis Basilij, vt ea sublata, vel indicata, facilius de tota re disserere valeamus. Nam in eadem epistola alium edidit Canonem, qui est in ordine 46. & planè contrarius, huic nono canoni esse videtur, in hæc verba: ἡ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικὸς ἐν ἀγνοίᾳ γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Quæ per ignorantiam nupserit viro à propria vxore ad tempus relicto, & postea dimissa fuerit, quod ad eum prior reuersa sit, fornicata est quidem, sed per imprudentiam. Cur autem fornicata sit optimè exponit Zonaras, ὡς μὴ λυθέντος τοῦ προτέρου γάμου, quod prius coniugium solutum minimè fuerit. Ergo & vir ab vxore derelictus, alteram ducendo fornicatur. Qua nam igitur ratione hi duo Canones inter se conueniunt, vt derelictus sit συγγνωστὸς, dignus venia ducendo alteram, & secunda vxor minimè damnetur, quod asseritur in 9. Canone, & idem derelictus, si ducat alteram fornicetur, & secunda vxor sit fornicata per ignorantiam (puta si nesciuerit eum habuisse vxorem, & fuisse derelictum) quod statuitur in hoc recitato quadragesimo sexto Canone?

Soluit hoc Zonaras hunc in modum, οἶμαι τοίνυν ὅτι ἐν τῷ θ. κανόνι περὶ ὅλου καταλειφθέντος παρὰ γυναικὸς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ μὴ πεισθείσης ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο κἀκείνῳ συγγινώσκει, καὶ τὴν κατὰ δεύτερον γάμον αὐτῷ συνοικήσασαν οὐ κατακρίνει. ἐν δὲ τῷ παρόντι κανόνι περὶ καταλιπούσης τὸν ἄνδρα διὰ λύπην τινὰ λέγει, διὸ καὶ τὸ, πρὸς καιρὸν, προσέθετο. Vtique arbitror quod Basilius magnus in nono Canone de eo loquitur, qui omnino ab vxore sit derelictus, quæ ad eum ampliùs reuerti recusat. Quapropter & illi viro veniam tribuit, & eam, quæ secundas nuptias cum ipso contraxit, non condemnat, in præsenti verò Canone de ea sermonem habet, quæ ob quandam mœstitiam virum reliquerit; proinde illud etiam, ad tempus, addidit. Sic Zonaras, vtique in hoc non ineptus interpres. Neque enim video posse meliùs reconciliari hos Canones. Verùm hæc non ita ieiunè, & exiliter disputanda sunt, sed diligenter examinanda. Verissimè enim scripsit Aristoteles, dato vno inconuenienti plura sequi. vt igitur πραθύστερον incipiamus.

Primò huic doctrinæ illud obiicio. Videtur enim ponere matrimonij essentiam in eo consistere, nimirum si vxor non separet, se, idque perpetuò. Itaque sepa-

ratio ad tempus non soluit matrimonium, separatio perpetua soluit. Quod est falsum. Possunt enim coniuges ex mutuo consensu separare se perpetuò vouendo castitatem, remanente matrimonij essentia, hoc est, vinculo.

Secundò, hanc perpetuam separationem indicat Basilius esse causam solutionis matrimonij ex parte tantùm viri, non ex parte vxoris. De illa nempe pronunciat, ὥστε ἡ καταλιποῦσα μοιχαλίς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα. Quare quæ reliquit (virum) est adultera, si ad alium accessit virum. Manet ergo vinculum, & non est solutum matrimonium, qua respicit vxorem. At quomodo maneat vinculum, & vir sit solutus, est ἀκατηγόρητον.

Tertiò si vxor relicto viro, propter adulterium, non nubat alteri, nolit tamen ampliùs ad eum reuerti, vtique intelligetur separata esse quoad torum. At in hoc casu concedit Basilius viro secundum coniugium, & videtur hæc duo inter se confundere, & pro eodem accipere, cùm longè diuersa sint. Quando enim fit solutio quoad vinculum, fit etiam quoad torum, non contrà. Hic autem quando fit solutio quoad torum continuo fit etiam quoad vinculum, & hoc modo quod vniuersalius est, contrahitur. Deinde ne vxor sit causa huius mali, & maritus transeat ad secundum coniugium, nullo casu poterit se separare quoad torum, quod etiam est falsum, & etiam contra doctrinam aliorum Græcorum, qui ex verbis Pauli, maneat innupta, aut viro suo reconcilietur, colligunt, ab Apostolo permitti separationem quandoque posse fieri quoad torum, non quoad vinculum, ad euitandum maius malum. Quamuis autem perperam colligant istud Græci ex eo loco Apostoli, tamen separatio quoad torum aliquando, immo in multis casibus conceditur. Igitur non solùm ob quandam mœstitiam, & pusillanimitatem ex permissione Pauli, vt exponunt Græci, (quòd tamen Latini non concedunt) sed etiam multo magis propter verbera, si seueta sint poterit se vxor separare quoad torũ, & ad tempus, donec vir se ipsum emendet; si verò sit incorrigibilis, etiam perpetuò separando se vxor non peccat.

Quartò, quid si vxor ob adulterium viri, dicat se nolle amplius per totam vitam habitare cum marito. Maritus hoc accepto responso ducat alteram, deinde prima vxor post aliquod tempus mutata sententia accedat ad suum virum. Quid tunc fiet de secunda vxore?

Dices fortassis cum Basilio ex 46. eius canone, fornicatam esse per imprudentiam, & esse separandam. Quid si non ignorauerit? Id enim fieri potest, quandoquidem Basilius huiusmodi matrimonium permittit. Deinde si fornicata est, ergo & vir fornicatus est, & si ambo fornicati sunt, quomodo ille dignus venia, & secunda vxor non condemnatur?

Quintò, vnde sciet vir primam vxorem ad se non ampliùs reuersuram quandiu viuit, vt propterea securus de hoc possit alteram ducere. Igitur quia hoc incertum est, debebit per totam vitam vxoris expectare, si fortè ipsa reuerteretur. Quòd si non expectauerit, quomodo erit dignus venia ducendo alteram, & secunda vxor non condemnabitur?

Fortassis dicet aliquis, Basilium hæc duo simul coniungere, si vxor relinquat virum, & ad alium accedat, tunc derelictum esse dignum venia, si ducat alteram. Quippe si ad alterum virum accessit vxor, magnum habebit vir indicium, non amplius ad eum vxorem reuersuram.

Sed hoc nihil iuuat. Quid enim si vxor ad nullum accederet, & tamen re vera viro suo adultero nunquam reconciliaretur? Quid ille tum facturus esset?

Deinde ex antecedentibus Canonis verbis constat, Basilium non in hoc ponere vim, quòd vxor alteri nubat, sed in eo, quòd vxor casta nolit recipere maritum adulterum, & scortationibus deditum, quòd potest contingere, etiam si vxor non copuletur cum altero viro.

His adde, quòd quemadmodum maritus eiecta vxore, si aliam adierit, mœchatur, ita etiam vxor relicto marito, si ad alium accesserit, mœchatur. Quòd in hoc canone ex verbis Saluatoris fatetur Basilius. Igitur illud quoq; dandum est. Quod enim ait Dominus de marito dimittente vxorem, quòd si dimiserit facit eam mœchari. Possumus nos dicere de vxôre deserente maritum, quòd si reliquerit, facit eum mœchari. At hoc videtur negare Basilius. Si enim relictus ducendo alteram, mœchatur, quo modo est dignus venia, & quæ cum eo habitat, non condemnatur?

Præterea cùm dicit Basilius, sententiam Domini de matrimonio æquè viris, ac mulieribus conuenire, consuetudinem verò non ita se habere, de consuetudine sui temporis, & in oriente potissimum intelligit.

Et vniuersè loquendo, verissimum est A quadam ex parte quòd ait; communiter enim hac nostra etiam tempestate non ita facilè relinquit vxor maritum adulterum, vt vir vxorem dimittit adulteram. At verò quòd infert Basilius, eius esse roboris consuetudinem, vt nullo modo vxor possit adulterum relinquere, & relinquendo crimini sit obnoxia, relictus verò, si vxorem duxerit, sit venia dignus, quis vnquam laudabit talem consuetudinem, quę videlicet contraria sit tum iuri naturæ, tũ præceptis Dominicis? Equidem fateor esse aliquam, & alicubi consuetudinem, sed quæ necessitatem vllam minimè afferat. B Quapropter si mulier casta animo suo destinauit, omnino velle semet ab adultero separare, profectò sine vllo prorsus crimine vti suo iure poterit, immo & religionem ingredi manente vinculo matrimonij. Poterit autem quia non tenetur amplius reddere debitum matrimonij. Et idem poterit præstare vir ob vxoris adulterium. Ius enim naturale, ac diuinum est, vt ei non seruetur fides, qui eam aliis fregerit. Quippe fractio fidei est ratio diuortij, quæ cùm reperiatur in adulterio tam viri, quàm feminæ, ob vtrumque concessum est diuortium. Contrà ius autem naturale, ac diuinum nulla consuetudo præ- C ualere potest.

Præterea si sententia Domini est consuetudini contraria, quid opus est offerre testimonia scripturæ in confirmationem consuetudinis? Quasi verò sacra scriptura contraria sit ei, qui venit legem adimplere, & non soluere. Locus itaque Hieremiæ, & Deuteronomij 24. & si quæ alia sint eiusmodi, vt suprà obseruauimus, de legis Mosaicæ matrimoniis intelliguntur, in quibus probabilissimũ est, concessum fuisse repudium cum facultate nouas nuptias contrahendi, ob idque semel solutum iam vinculum, non erat opus denuo restaurari. D Si autem vera est communior sententia, nouum matrimonium illicitum quidem, permissum tamen fuisse, vt impunè fieret maioris mali euitandi gratia, vinculum verò prioris semper mansisse, etiam sic non est mirum prohibitam fuisse coniugum reconciliationem. Nam vt egregiè hac de re S. Augustinus philosophatur libro 2. de adulterinis coniugiis c. 6. Hæc crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis mundabantur, & ideo tunc omni modo prohibitum est ab alio contaminatam viro recipere vxorem. Quamuis Dauid Saülis filiam, quam pater eiusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri, tanquam noui testamenti præfigurator, sine cunctatione receperit. Nunc autem postquam Christus ait adulteræ, Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli peccare, quis non intelligat, debere ignoscere maritum, quòd videt ignouisse Dominum amborum. Nec iam se debere adulteram dicere, cuius pœnitentis crimen diuina credit miseratione deletum. Sic Augustinus.

Ad testimonium autem B. Pauli, qui adhæret meretrici fit vnum corpus, propterea que teneatur vir vxorem adulteram dimittere, ne se contaminet. Respondeo, si quid valet sic explicatum, valet etiam pro vxoribus contra viros. Nam cùm maritus adulter adhærendo meretrici fiat vnum corpus cum illa, vxor quoque propria, si adhærebit ei, fiet vnum corpus, & sic erit contaminata. Quare neque illa debet manere cum adultero marito. Et si stultus est, qui adulteram detinet, & fouet, nimirum impœnitentem. Quare non stulta quæ maritum adulterum impœnitentem sustinet? Et si vir secundum Basilium, ἄκων λαβέσθαι ταύτην οὐκ ἀναγκασθήσεται, inuitus eam reassumere non cogetur, etiam vxor inuita eum reassumere non cogetur. Tandem si vir voluerit eam pœnitentem, & castam effectam reassumere, vtique laudabiliter poterit; etiam vxor erga maritum eodem modo affecta esse poterit.

Ad alterum testimonium Apostoli ex capite septimo prioris ad Corinthios. Quòd nimirum præcipiat Paulus vxori ab infideli viro non separari, sed remanere, vbi videtur Basilius à maiori argumentari, perinde quasi si non liceat ab infideli recedere, quòd est quid maius, cùm infidelitas sit maius peccatum adulterio, multo minus liceat ab adultero.

Respondeo, argumentum hoc militare contra Basilium. Nam ex doctrina eiusdem Patris, si vxor secundum textum Euangelicum potest in causa adulterij separare se à marito (consuetudinem tantùm ait Basilius obstare) multo magis poterit se separare ab infideli, cùm infidelitas sit maius peccatum.

At enim Paulus prohibet separationem ab infideli? Audio, & Christus concedit separationem ab adultero.

Itaque Chrysostomus oppositum sentire, ac docere videtur, atque docet Basilius in quæstione suprà allata, vbi reddit causam quare liceat ab adultero, non au-

tem ab infideli seiungi. Neque tamen agnoscit Chrysostomus præceptum in matrimonio infidelis, consilium, vt mox dicam.

Verùm antequam explicemus locum Apostoli, illud tanquam certum ponendum est. Posse vxorem ne dum ab infideli, sed etiam à marito fideli discedere, & non cohabitare, si intercedat contumelia creatoris, & de hoc existimo non aliter sentire Basilium.

Porro Doctores variè locum Apostoli exposuere. Quidam enim aiunt Paulum cõsulere, non pręcipere. Hoc indicat modus loquendi Chrysostomi, ἐπιτέτραπται ἡ συνουσία, permissa est cum vxore consuetudo, & clarę hoc docet Augustinus in libro de adulterinis coniugiis cap. 2. & 3.

Et secundum hanc sententiam tantum abest, vt propter verbera, non liceat vxori discedere ab infideli, vt etiam si ista non sint, & infidelis velit habitare cum illa, addo etiam sine iniuria creatoris, liberum tamen sit mulieri discedere à viro, & non cohabitare.

Rationem huius rei duplicem reddit B. Thomas in 4. d. 39. q. vnica ar. 3. & 4. Prior est quod adulterium, & infidelitas pari passu currant, cùm vtrumque contra bonum prolis sit. Sicut ergo vir innocens potest eum adulterá habitare, quando in adulterio obstinata non est, sed spes correctionis, & emendationis superest, ad id tamen non tenetur; ita ad fidem conuersus potest habitare cum infideli, cuius conuersio speratur, ad id verò non obligatur.

Posterior est, quia per Baptismum qui est regeneratio quædam spiritualis, moritur quispiam priori vitę, ac proinde liber manet à seruitute in illa contracta. Quamuis in aliquo casu possit ea vti. Sicut professus, quòd vitæ priori mortuus sit, non tenetur ad vota simplicia in sæculo emissa, quamuis possit, si velit, ea implere.

Nec obstat seruum infidelem non eximià seruitute per conuersionem ad fidem; quia hæc seruitus fidei Christianę non repugnat, immò eius humiliati conuenit. At esse alligatum coniugem fidelem infideli, dedecet quodam modo Christianam religionem.

Addamus tertiam rationem à priori, quia illud matrimonium ante Baptismum in infidelitate contractum, non est Sacramentum, neque habet insolubile vinculum, de quo agimus in præsentia. Proinde potest mulier eligere sibi tale matrimonium, quod etiam simul sit Sacramentum, per quod nimirum confertur gratia, qua molestiæ matrimonij faciliùs tolerantur, & multa bona oriuntur.

Itaque si est consilium, potest manere si vult, nisi aliud obstiterit, & potest non manere. Si autem præceptum, non debet manere, si non sit spes conuersionis, id enim significant Apostoli verba. Quid scis mulier, an virum sis seruatura? Sicut enim tenetur maritus ab adultera nolente corrigi recedere; ne patronus eius turpitudinis videatur. Ita tenetur fidelis recedere ab infideli pertinaci, cuius conuersio desperatur, ne videatur eius infidelitati fauere. Debet manere, vbi est spes conuersionis, & non est iniuria creatoris; non debet manere vbi est iniuria. Si autem infligantur verbera matronæ nobili (quoniam de cohabitatione loquimur) si vult, potest recedere ne dum ab infideli, sed etiam à fideli, & Apostolus extra hos casus præcipit.

Præceptum in verbis Apostoli agnoscunt Basilius canone citato, Ambrosius in eum locum, Theodoretus, Oecumenius, & alij. Verùm cùm præceptum Apostolicum duplex esse possit, alterum diuinum, quòd per traditionem acceperũt, & quandoque literis consignarunt, & promulgarunt, humanum alterum quòd ipsi pro tempore sanxerunt; commemorati auctores quale sit non indicant.

Sed vt præceptum sit profectò diuinum esse non potest. Quippe foret immutabile, & indispensabile. At Ecclesia hoc mutauit, immò prohibuit fidelibus habitare cum infidelibus. Nec tantùm Romanam Ecclesiam intelligo, sed etiam Græcam. Siquidem communiter Græci adeo sunt superstitiosi, & à Iudæis abhorrent, vt nullam rem comestibilem audeant gustare, quam Iudæi manu terigerint, inde fit vt in Græcia Iudæi aliquid eiusmodi à Christianis empturi, ostendant rem indice, non tactu. Et si fortè fortuna terigerint, omnino emere coguntur, tanquam rem non ampliùs à Christianis emendam. Quomodo igitur vxoribus Iudęorum ad fidem conuersis, permitterent Gręci cum Iudæis habitare?

Permiserant autem Apostoli, & eos sequuti patres primis sexcentis annis, quòd initio nascentis Ecclesiæ tam efficax gratia, & affectus ad fidem in tyronibus fidei erat, vt formidanda minimè esset eorum peruersio, quin potius probabilissimè speraretur infidelis coniugis conuersio, ex

fidelis consortio. Quæ postea refrigescente charitate ac feruore mutata sunt.

Et præterea, in principio magna fuisset tranquilli status Reipublicæ perturbatio, quando tanta erat infidelium copia, si non licuisset coniugi ad fidem reducto habitare cum infideli. Valdéque à suscipienda fide infideles deterriti fuissent, præcepto imposito dimittendi coniugem infidelem.

Atque hæc dicimus de cohabitatione, & solutione quoad torum. De omnimoda verò solutione si loquamur, soluitur vinculum matrimonij, si infidelis recusat habitare cum fideli, hoc enim indicant verba Pauli, si vult discedere discedat. Item si vult habitare cum contumelia creatoris, & inducere vxorem in peccatum letale. Si autem vult habitare sine iniuria creatoris, probabile est non solui. Probabilius est solui, præsertim cùm Ecclesia prohibeat habitationem in eodem casu, hoc est, etiã si velit sine offensa Dei domicilium habere. Neque enim decet, vt coniux fidelis, astricta sit coniugi infideli tam arcta vitæ consuetudine, atque est coniugalis.

Ex his autem apparet, singularem esse in hoc opinionem Basilij, qui non solùm quoad vinculum, sed ne quoad torum quidem posse dissolui matrimonium cum infidelibus existimare videtur. Alioqui non ad rem adduxisset exemplum, cùm ibi potissimum de cohabitatione loquatur.

Item à principio timidè, & cùm dubitatione loquitur Basilius: οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς εἶναι, nescio an adultera esse possit. Postea loquitur absolutè, καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται. & quæ cum tali habitat non condemnatur.

Neque est quod dicamus non condemnari in foro exteriori, & iure ciuili. Nam Basilius ait, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα. Non habemus in more Ecclesiastico hanc obseruationem. Et quamuis illud intelligat non esse in more Orientalis Ecclesiæ positum, vt vxor dimittat virum adulterum. Ex hoc tamen Basilius infert, quod obiecimus, videlicet eam, quæ cum dimisso marito habitat, non esse adulteram. Quod tota culpa in vxorem, quæ dimisit, quamuis adulterum, conferatur.

Quæ sanè deductio dato quod vxor non posset dimittere maritum adulterum, non est solida. Non enim quia non est moris Ecclesiæ, vt permittat vxori dimittere virum adulterum, propterea licebit relicto marito transire ad noua coniugia; sed punienda esset vxor ab Ecclesia, vel cogenda, vt reassumeret virum, vel aliquid simile.

Ob has, & similes rationes, quidam vt non esset Basiliana optarent Epistola, quod ego etiam solùm quoad hanc partem, vehementer vellem. Sed an ea etiam sit, ambigunt. At immeritò, quæ omnino cùm à multis aliis, tum à doctissimo Bessarione in tractatu de sacrificio Missæ Basilio Magno verissimè attribuitur. De qua nunquã alias, quin Basilij esset, dubium fuit. Quodque amplius est in secunda Nicæna Synodo, quæ est in ordine septima generalis, actione prima fragmentum huius epistolæ tanquam Basilianæ recitatur.

Illud verò quod ait Basilius (quæ reliquit, est adultera, si ad alium virum accessit) iuxta sensum antecedentem intelligitur de ea, quæ reliquit virum ob adulteriũ, quod est relinquere iustam ob causam. Si autem iustè reliquit, & tamen non potest alteri nubere, quin adulteretur. Ergo similiter vir relicta vxore etiam ob adulterium, si alteram duxerit, mœchus erit. Sententia enim Domini æquè conuenit viris, ac mulieribus. Quod si iste non mœchatur. Ergo neque vxor mœchabitur. Par enim ratio est vtrobique.

Præterea si iusta de causa, meritoque vxor relinquat virum, cur si alteri nupserit, est adultera? qui verò adulteratus est, ob idque relictus. Cur venia dignus? Quod si hoc demus periculum est, ne iniustus, fornicator plus obtineat iusta, & casta vxore. Quod quidem quàm sit absurdum, nemo non videt.

Ad hæc, si mulier iusta de causa relicto viro, & alteri nubendo adulteratur, quomodo vir est à lege solutus? vbi enim adulterium, ibi vinculum matrimonij perseuerare necesse est. Contra si vir est solutus, certè vxor non adulteratur.

Præterea dicis, venia dignus, si ob fornicationem relictus, alteram duxerit. Ego verò iuxta præscripta Saluatoris, tantùm abest, vt id affirmem, vt potiùs illud verissimè asseuerare non dubitem, nimirum vt si etiam nulla de causa ab vxore relinquatur, nullo tamen modo possit alteram ducere, fac enim mulierem iam fastidientem nolle amplius viri amplexus. Ob idque, non quidem laudabiliter, sua tamen sponte discedat, nemine prorsus impellente, nemine eiiciente, nõ viro, non causa adulterij, non denique alia causa, nisi voluntate propria. Quid igitur faciet tunc vir? dices ne alteram ducat? at quæ iusta causa prius dissoluit vinculum? nulla nimirum.

Neque enim vlla est ex his, quæ assignantur à Christo. An putas, quod quemadmodum de viris profert veritas, qui dimittit vxorem suam, scilicet iniustè, ac extra causam fornicationis, facit eam mœchari, non etiam idem de vxoribus diceret, quæ relinquit maritum suum iniustè, facit eum mœchari? Si autem vxor in culpa, quia relinquit, quomodo vir liber à culpa, & dignus venia, quem Dominus meritò mœchum appellat? & quomodo non adultera quæ eum eo habitat?

Quòd si iniustè relictus vir talibus vinculis indissolubilis matrimonij astringitur, vt velit nolit seruare castitatem cogatur: quid si culpa non careat, & ab vxore dimittatur, vel relinquatur? assequetur ne ob iniustam causam & adulterium, quod ei meritò in causa, cæteroquin iusta, quando nimirum iniustè relictus, iustè conqueri poterat, denegatum fuerat? O quam fœlix esses culpa, si tantùm commodi adulter per te adipisceretur.

Neque hoc quod diximus alienum est à mente Basilij. Nam Canone 48. eiusdem epistolæ, ait, dimissam à viro, scilicet iniustè, debere manere innuptam. Ex eo enim, quod eam adulteram nominet Dominus, exclusit eam à societate eum alio viro. Quemadmodum igitur optimè deducit Basilius mœchari eam, si iniustè dimissa alteri nupserit. Eodem modo maritus etiam non dicam iustè, tunc enim maior erit difficultas, sed iniustè relictus, si alteram duxerit, mœchabirur.

Et si propterea est adultera, quia secundum Basilium, ita eam nominat Christus, profectò etiam virum iure optimo ab vxore derelictum, si ad aliam accederet, appellaret adulterum. Quare idem iudicium sit, & de illo necesse est.

Postremò Basilius in citato trigesimo quinto Canone ait, considerandam esse causam derelictionis, & si præter rationem eam fecesisse appareret, esse maritum venia dignum, si nimirum alteram duxerit. Illam verò pœna. At quæ maior, & honestior causa relinquendi virum esse potest, quàm adulterium? Si enim ista non est, quam aliam iustiorem, & magis propriam, atque directè matrimonio aduersam assignabit Basilius?

At Basilius, inquies, non ex præceptis Euangelicis, sed ex consuetudine, id ait, euenire, quod non semel repetit, vt cuilibet patet inspicienti præsentem Canonem.

Rectè istud, quis ergo consuetudinem sacris paginis contrariam laudabit? vel sequendam esse omnino dixerit?

Nam vt rectè monet Chrysostomus homilia in dictum Apostolicum propter fornicationem vnusquisq; vxorem suam habeat, ὅπου ἁμαρτία τολμᾶται, ἔθους μὴ μνησθῇς. ἀλλ' εἰ μὲν πονηρὰ τὰ γινόμενα, κἂν παλαιὸν ἔθος ᾖ, κατάλυσον. εἰ δὲ μὴ πονηρὰ ᾖ, εἰσάγαγε καὶ καταφύτευσον. Vbi scelus admittitur, ne cõsuetudinem commemores; sed si peruersa sunt quæ fiunt, quamuis mos antiquus sit, destruito, si verò non sint praua, atque maligna, inducito, & plantato.

Vides ergo erudite Lector, quot absurda sequantur ex illis tam paucis verbis huius Canonis, ὁ δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστός, καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται. Relictus verò est dignus venia, & quæ cum eo habitat, non condemnatur. Dicerem enim, si sententia Domini æquè viris atque vxoribus congruit, ἡ δὲ καταλειφθεῖσα, seu ἀφεθεῖσα, seu ἀπολελυμένη συγγνωστή, καὶ ὁ τῇ τοιαύτῃ συνοικῶν οὐ κατακρίνεται. Relicta, seu dimissa est digna venia, & qui cum ea habitat, non condemnatur. Negat hoc Basilius, & quidem meritò, nego item ego illud, quod profectò non minus absurdum dici, & existimari debet.

Sed & Zonaras, & Balsamon in expositione huius Canonis dicunt, eum penitus mutatum fuisse ab Imperatore Iustiniano, in eo videlicet, quod æquale voluerit esse ius viris, & vxoribus, alioquin ipse quoque vt vidimus, permisit repudia, & noua concessit coniugia. Cognouit tamen aliqua ex parte absurditatem præsentis Canonis.

Ex alio loco Basilij, ostenditur quæ sit sententia Basilij.

Caput XXII.

Verum quid opus est alieno censore in rebus Basilij, cùm ipsemet Basilus quid de hac re senserit clarè omnibus patefecerit? sensit profectò has difficultates Basilius, ob idque ait in Canone 21. eiusdem epistolæ ad Amphilochium tractans similem quæstionem, ex qua videlicet iuxta mentem Basilij pendet ista, causam huius facti reddere non esse facile, consuetudinẽ autem sic inualuisse.

Itaque est consuetudo rationis expers, vitiosa, & corrupta, planéque contraria legibus diuinis. Quæ tamen consuetudo etiam apud alios Ecclesiasticos in Oriente, tempore Basilij recepta erat in vsu, fortassis

tassis in gratiam Principum; cùm non haberent contrariam huius rei constitutionem. Nõ enim erant ea tempestate de hac re conditi Canones. Bene tamen intellexit, quàm sit à ratione alienum Basilius, & idcirco asserit, reddi causam huius rei non esse facile. Sed audiamus Basilium, ἐὰν ἀνὴρ γυναικὶ συνοικῶν, μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ γάμῳ εἰς πορνείαν ἐμπέσῃ, πόρνον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον, καὶ πλεῖον αὐτὸν παρατείνομεν ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις. οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα τοῦ καὶ μοιχείας αὐτὸν ὑπάγειν ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέραν γάμου ἡ ἁμαρτία γένηται. διότι ἡ μοιχαλίς, φησί, μιαινομένη μιανθήσεται καὶ οὐκ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. καὶ ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής. ὁ μέντοι πορνεύσας οὐκ ἀποκλεισθήσεται τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ συνοικήσεως. ὥστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐπανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέξεται. ὁ δὲ ἀνὴρ τὴν μοιχευθεῖσαν τῆς οἴκου ἀποπέμψαι, καὶ ἄκων ταύτην προσλαβέσθαι οὐκ ἀναγκασθήσεται. τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ ῥᾴδιος, ἡ δὲ συνήθεια οὕτω κεκράτηκε.

» Si vir, inquit, cum vxore habitans matri- » monio non contentus in fornicationẽ in- » ciderit, eiusmodi fornicatorẽ iudicamus, » & eũ pœnis amplius grauamus. Canonem » tamen non habemus, qui etiam adulterij » crimini eum subiiciat, si in solutam, & li- » beram à matrimonio peccatum cõmissum » sit. Nam adultera, inquit, polluta, pollue- » tur, & ad virum suum non reuertetur. Et » qui adulteram detinet, stultus est, & im- » pius, qui autem fornicatus est, non exclu- » detur à cohabitatione cum vxore. Quo- » circa vxor quidem maritum suum à forni- » catione reuertentem excipiet. Vir autem » eam, quæ adultera effecta est, à suis ædibus » amandabit, & eam inuitus assumere non » cogetur. Ac eorum quidem ratio, minimè » est facilis, consuetudo verò sic inualuit.

Cur itaque ipse vir ligatus, si cum soluta rem habuerit, nõ vt adulter punitur. At vxor si solutum agnouerit, vt adultera cõdemnatur? Cur si adulter extiterit, nõ eum relinquit vxor abeundo. At vxor inuenta in adulterio, statim ab ædibus amandatur, & dimittitur? Cur per consequens, (nam vnum quæsitum iuxta doctrinam Basilij pendet ex altero) si iusta de causa relictus, seu quod idem est, si ad eam ab adulterio reuersus non fuerit receptus, & alteram propterea duxerit, est venia dignus, & sic ob adulterium ab adulterij crimine liberatur. At verò vxor etiam si iniustè dimissa fuerit, & alteri nupserit, ab adulterij labe non excusatur? & quidem meritò. Semper enim manet vinculum non nisi morte alterius dissoluendum. Horum omnium, inquit Basilius, ratio minimè est facilis, (neque enim vllam potuit assignare) consuetudo autem sic inualuit. At cõsuetudo mala non valet pro ratione, quando præsertim iussis diuinis aduersatur. οὐκ ἐπαινῶ τὴν συνήθειαν, ait Nazianzenus, ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες. διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία.

Itaque sententia Basilij Magni de matrimonio in sequentibus sita est.

Primò asserit posse à viro dimitti vxorẽ in causa fornicationis, & de facto debere dimitti. Stultus enim est, atq; impius, qui fouet adulteram. Vbi notandum est. Cùm facilius vir possit corrigere vxorem, quàm vxor virum, inde fit, vt si habitet cũ vxore publicè adultera, credatur, vxorem hoc facere, non sine tacito consensu viri, & idcirco scriptura de viro ait, Patronus est turpitudinis, qui crimen cælat vxoris & stultus est, & impius, qui adulteram fouet.

Rursus obiter, aduertendum est, Non negare Basilium posse virum postea si velit reconciliari. Immò in libris de Virginitate, Cur, inquit, non concedis tempus, & « illi emendandi se ipsam in iis, propter quæ « dimissa est, & ei, qui dimisit, vt ob corre- « ctionem eius misertus, membrum suũ rur- « sus ad seipsum recipiat? Et in hoc eodem « postremo Canone proximè citato, vbi agit de adultera, Eam, inquit, inuitus assumere non cogetur, quasi dicat, si velit, potest eam assumere. Licet enim ibidem dicat, polluta non reuertetur ad suum virũ, & impius, atque stultus qui detinet eam; tamen illa loca tam in hoc quàm in præcedenti Canone potiùs adducit, vt ostendat, quibus testimoniis solebant, vel potuissent facere probabilem consuetudinem in dimittenda vxore adultera, non autem viro adultero.

Quæ sententia Basilij de dimittenda vxore adultera, est etiã Ioannis Chrysostomi, & omnino in omnibus est consona scriptis Hieronymi. Nec est aliena à doctrina S. Augustini. Nam pœnitenti affirmat Augustinus debere virũ reconciliari, cùm & Deus ipse pœnitẽtibus recõcilietur. Si autem vxor sit incorrigibilis, dimittẽda est. vt etiã vir, si incorrigibilis sit, dimittẽdus est.

Secundò ait Basilius, posse etiam vxorem seiungi à marito, intelligo autem quoad torum, & cohabitationem ob eandem causam iuxta sententiam Domini.

Tertiò dicit, consuetudinem esse contrariam huic secundo dicto. Non enim receptum est in vsu, vt vxor relinquat virum, etiam ob adulterium. Hæc omnia patent ex illo Canone.

Quartò dicit, si vir dimittat vxorem siue

iniustè, siue iusta de causa, non potest vxor transire ad nouas nuptias. Hoc posterius si iustè, & ob causam dimiserit, patet ex his, quæ scripsit de Virginitate circa medium. Primum si iniustè, constat ex Canone 48. prioris epistolæ ad Amphilochium, quæ loca supra citauimus.

Quintò dicit, si vxor relinquat virũ iustè, & ob adulterium, vir erit venia dignus, si ad noua transierit coniugia. hoc etiã patet ex illo 9. Canone. An autem vir dimittens vxorem adulterã possit legitimè vxorem alteram ducere, hoc nusquam Basilius clarè affirmat, quod obiter notandum est.

Verùm vnde prouenit hæc discrepantia, & inæqualitas, vt inter Christianos iustissima Christi lex iniusta esse videatur, & non eadem pro viris, & mulieribus censeatur? Idcirco

Sextò dicit, hoc totum accidere non ex aliqua iusta causa, quippe nulla talis sit, sed ex consuetudine nimirũ vitiosa, & corrupta, atq; diuinis legibus omnino contraria. hoc etiã clarum est ex Canone illo 9. & 21.

Cæterùm quæ Basilius Magnus verissimè, optiméque deducit pro vxoribus, quibus omnino nulla de causa liceat alteri nubere, siue quia viuit earum vir, hanc enim rationem tradit in iis, quæ scripsit de Virginitate, quę potissima est. Siue quia à Domino adultera nũcupatur, quam rationem ponit in Canone 48. Eadem profectò etiã pro viris deduceret, easdemque causas illis assignaret, cùm præsertim dictum Domini æquè asserat congruere viris, & vxoribus. Cõsuetudinem verò eam esse, ac inualuisse, quæ nullã habeat εὔλογον causam, sed contraria sit paginis sacris. Hæc Basilius, quæ certè nullo modo fauent Græcis.

At inquies, si ista consuetudo est eiusmodi, miniméque laudanda, quomodo ergo vir sanctus non exclamauit, & indignè tulit eiusmodi corruptelam cõsuetudinis?

Respondeo, eum satis plenè, & apertè indicasse, ac explicasse suam mentem, non in quibuscunque epistolis, sed in libris de Virginitate loco supra citato. Quod opus est maioris momenti, & ponderis, (quamuis Basilius semper sit sui similis) vbi inuehitur in eos, qui vxores dimissas propter causam, audebãt sibi in matrimonium ducere. Quanquam & ex epistolis satis constat, eum dicere, aliam esse consuetudinem, & aliud colligi ex euangelici sermonis contextu.

Et præterea, cùm Basilius de viro ait, esse venia dignum propter consuetudinẽ, vult dicere, homines sic existimare, illud esse verum matrimonium, & propterea eũ quoque, qui sic ducit vxorem, ob eiusmodi existimationem esse venia dignum, & excusari quodammodo à peccato, re autem vera aliter rem se habere secundum sententiam Saluatoris. Vbi tamen Basilius agnoscit aliquod crimen, dum dicit esse venia dignum, nimirum non ita graue propter traditam ab aliis consuetudinem, & falsam existimationem.

Postremò, breuiter quæret aliquis, concedit ne Basilius posse fieri solutionem matrimonij quoad vinculum in causa fornicationis, an non?

Respondeo, nequaquam concedere. In iis enim, quę tradit de Virginitate, Quamuis, inquit, propter causam dimissa sit, verũ viuit eius vir. Neque aliam intelligit causam præter fornicationem, cùm introducat scripturam loquentem, quæ propriè in hoc genere nullam aliam, directè agnoscit causam, præter adulterium. Idem affirmare nõ dubitaret idem vir sanctus etiam de viro, quamuis propter causam relictus sit, attamen viuit eius vxor. Sententia enim Euangelica æquè ambobus conuenit. Nõ ergo perfectè soluitur matrimonium.

Atque de sententia Basilij mihi iam satis superq; dixisse videor. Ne miretur autem aliquis, si in ea exponenda & interpretanda tam longus fui. Nam Gabriel Metropolita Philadelphiæ Græcorũ sententiam defendens mihi olim Venetiis cõmoranti Canonem Basilianum in primis obiecerat, & eum locum diutiùs vrserat. Vnde aduertere potui Græcos in eo Canone veluti firmissimo præsidio suam sententiam collocare. Propterea quantũ maximè potui, vt eum eneruarem, seu potiùs explicarem, contendi.

Explicatur Nazianzeni hac de re sententia.

Capvt XXII.

Nazianzenvs re vera à Latinis potiùs contra Græcos stare mihi videtur. Cùm enim libellus repudij duo cõtineret, posse alterã dimittere, ducere alteram, Naziãzenus hęc diuidens ait, Christum permisisse libellum repudij in eo tãtùm, vt vir separet se ab adultera, non autem addit, vt aliam ducat, ideò valdè cautè loquutus est: συγχωρεῖ μόνον χωρίζεσθαι τῆς πόρνης. Permittit, inquit, tantùm separari ab adultera. Illud enim μόνον respicit quidem cæteras causas, ob quas negat sanctus separationem posse fieri, sed etiam idque

potissimum refertur ad verbum χωρίζω, adeò vt non possit quispiam ducere alteram, sed tantùm separari ab adultera.

Et certè mirum est, Nazianzenũ, Chrysostomum, cæterosque Patres nunquã illud in suis scriptis iniecisse, cùm tamen occasio millies inuitasset. Quare si ducere alteram relicta priore adultera, licitum esse opinati fuissent, illud profectò non tacuissent. Quin potiùs à contrario de dimissa absolutè loquentes, si alteri nubat, eã semper vocant adulteram, & ducentem, adulterum. Vnde cùm par sit iuxta eosdem Patres conditio coniugum, de marito quoque dimittente, & alteram ducente, idem intelligendum est.

Porrò solutio matrimonij quoad torum multis de causis, vt argumentum indicat, fieri solet. Et quidem ex mutuo coniugum consensu ratione altioris status fieri cõtingit, vt si coniuges perpetuam voueant castitatem, & propter Euangelicam perfectionem ad religionem transeãt. Vnde est illud Saluatoris Matth. 19. Omnis qui reliquerit domum, vel agrum, vel vxorem, centuplum accipiet, & vitã æternam possidebit. Et iste casus non erat commemorandus à Christo Domino, dum interrogaretur de libello repudij. Nam Pharisæi intelligebãt dimissionem vxoris ob aliquod crimen, seu aliquem defectũ. Crimen autem propter quod dimittitur vxor, vel est adulterij, de quo Christus, Quicumq; dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationẽ, &c. Vel est crimen hæreseos, de quo intelligitur illud Apostolicum ad Titum c. 3. Hæreticum hominem post vnam & secũdam correctionem deuita. Et illud Christi Domini Lucæ 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &c. Vel absolutè est crimen aliquod letale, vt si alter coniugum impellat alterũ ad peccatum. Quo sensu accipitur illud Matthæi 18. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum. Hoc est, exponente S. Hieronymo, Si ita est quis tibi coniunctus, vt manus, pes, oculus, & est vtilis, atque solicitus, & acutus ad perspiciendum, scandalũ autem tibi facit, & propter dissonantiam morum te pertrahit in gehennam, melius est, vt & propinquitate eius, & emolumentis carnalibus careas, quàm, dum vis lucrifacere cognatos, & necessarios, causas habeas ruinarum.

Cur itaque Dominus, & eum imitati nõnulli sancti Patres solam causam fornicationis expresserint, aliis criminibus prætermissis, huius rei duplicem rationem assignat Bellarminus libro 1. de Matrimonij sacramento c. 14. §. dicendum. Alteram quod huiusmodi crimina sint communia matrimonio cum aliis confœderationibus. Siquidem propter hæresim, & inductionẽ ad peccatum non solùm coniux à cõiuge, sed etiam filius à patre, & frater à fratre, & seruus à domino separari debet. Dominus autem peculiarem, ac propriam causam, quæ directè, & per se opponatur matrimonio eo loco indicare voluit, cætera enim crimina per accidens se habent ad matrimonium. Sola fornicatio opponitur per se fidei coniugali, ob quam cæteræ confœderationes non soluuntur, sed solum matrimonium.

Alteram, quia Dominus loquebatur de dimissione perpetua, de qua etiam interrogauerant Pharisæi. Hanc autem efficit sola fornicatio. Quippe in aliis criminibus resipiscente coniuge, ac serio se conuertente, tenetur eum alter coniux recipere; At si semel fornicationem commiserit, & hoc modo fidem coniugi datam fregerit, non stando promissis, statim cadit suo iure, & alterum coniugem à debito reddendo per omnem vitam liberat. Neque cogitur alter eum recipere, etiam si resipiscat, & seriò conuertatur.

Explicatur sententia Chrysostomi.

CAPVT XXIV.

De germana sententia Chrysostomi hæc mihi dicenda occurrunt.

Primùm quidem videtur mihi Chrysostomus fuisse aliquando in ea mente, vt existimauerit, matrimonia quandoque dirimi non solùm in causa fornicationis, sed etiam ob leues causas, & μικροψυχίας.

Quòd quidem nulla ratione deberet fieri, quando tamen accidit, vel debet vxor recõciliari marito, vel manere innupta, & ita est solutio, vt ille ait, τῇ μίξει, quoad coniunctionem corporũ. Sic exponit sententiam Apostoli in c. 7. prioris ad Corinthios. Nempe putauit Paulum hoc vt minus malum fidelibus concessisse.

Quæ sanè expositio non est ad mentem Apostoli, vt iam aduertimus, non enim daret optionem Apostolus coniugibus faciendi, quod volunt; neque permitteret iniustum diuortium cõtra expressum Domini præceptũ, vt enim qui dimittit vxorem suam facit eam mœchari, sic profectò quæ relinquit maritum suum, facit eum mœchari. Cùm præsertim idem Paulus in

eodem capite non permittat coniugibus abstinere à carnali commercio, & orationi vacare, nisi ex mutuo consensu.

Quamobrem & Chrysostomus postea mutauit sententiam, vt patet ex locis à principio allatis. Et homilia 17. in Matthæum disertissimis verbis vnam tantùm refert causam dimissionis & separationis: οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ κοῦφον ἐποίησε τὸν νόμον. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κατέλιμπάνει τρόπον ἕνα ἀφέσεως, εἰπὼν, παρεκτὸς λόγου πορνείας. Neque verò, inquit, hoc solùm, sed alio etiam modo leuem hanc legem, ac facilem fecit, siquidem relinquit viro vnũ expulsionis modum dicendo, excepta causa fornicationis. Ergo in hoc vno modo expulsionis, quem Christus permittit secundum sententiam Apostoli debet vxor manere innupta, aut viro suo reconciliari, & sic fit solutio tori non vinculi.

B

Secundò constans, perpetuaque Chrysostomi est sententia, quæ etiam est Basilij, Hieronymi, & aliorũ, matrimonia in causa fornicationis posse, ac debere omnino dirimi. quod idem accidere solebat in veteri testamento, etiam extra causam fornicationis. quippe in causa fornicationis adultera lapidabatur, & ibi quidem sine vlla spe reconciliationis, polluta enim non reuertebatur ad priorem virum; apud Christianos autem non vetantur reconciliationes. An verò idem sentiat Chrysostomus de reconciliatione, dicam paulò pòst. Patet hoc cùm ex iis, quæ dicit in expositione prioris ad Corinthios c. 7. vbi habet, solutæ sunt nuptiæ, tum homilia 17. in Matthæum suprà citata: ἐπεὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ περιέστατο. εἰ γὰρ ἐκέλευε καὶ πολλοῖς συγγινομένην κατέχειν ἔνδον, πάλιν εἰς μοιχείαν τὸ πρᾶγμα κατέστρεφεν. Alioquin, inquit, in idem res deueniret. Si enim iuberet etiam pluribus mixtam, retineri tamen à viro coniugem, rursus in adulterij licentiam, negotium omne conuerteretur.

[marginal manuscript note:] A Non dissimili modo loquendi utitur Hieronymus in Vigilantium, cum ita scribit. quid faciunt orientis ecclesiae, quid Aegypti, et sedis Apostolicae? quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt.

Ratio autem Chrysostomi vtrobiq; est, quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Quam eandem rationem ad cõfirmandam consuetudinem ante Chrysostomum loco suprà citato Basilius adduxerat. Cùm itaque vxor facta sit adultera, si vir cum ea manserit, & adhærebit ei, ipse quoque adulter efficietur. Proinde ait, in idem absurdum, & eandem turpitudinem res deueniret. Propterea si vxor sit inemẽdabilis, tenetur maritus eã dimittere. quare debet dirimi matrimoniũ. Intelligo autem dirimi prædicto modo quoad torum, & cohabitationem, vt enim quoad vinculũ intelligamus, obstant alia loca Chrysostomi, quæ pro Latinis à principio attulimus.

Neque illa verba Chrysostomi, vir non est vir, solutum est matrimonium, & quæ suprà recitata sunt vllo modo moueant lectorem, vt de mente Chrysostomi, vel parum ambigat, quasi hisce verbis vsque quaque fieri solutionem sanctissimus Doctor significare voluerit.

Non enim est ignorandum matrimoniũ tripliciter considerari inchoatum, quod est desponsatio per verba de futuro, perfectum quoad substantiam, quando contrahitur per verba de præsenti. Consummatum, quod dicitur perfectum quoad actũ secundum, & hoc habet iam coniunctam copulationem carnalem.

Quoad hunc tertium modum negat Chrysostomus debere amplius esse matrimonium inter coniuges adulteros. Fieret enim innocens per commixtionem nocens. quippe qui adhæret meretrici, fit vnũ corpus. Atque ita esse ait virum non virũ. A

Similiter Basilius loco supra citato de Virginitate, vxorem dimissam vocat non vxorem. Et nihilominus ne quis putaret solutum vndique fuisse matrimoniũ, eam neque viduam esse affirmat, superstite videlicet viro: ἐᾶσον, φησὶν, ἢ πρὸς τὸν ζῶντα ἐπανελθεῖν, ἅμα καὶ ἐπανορθωθεῖσαν, καλλίονα γενομένην γυναῖκα, ἢ ἀεὶ μήτε χήραν, μήτε γυναῖκα ὑπάρχουσαν τῆς ἐπὶ τῇ ἀφέσει αἰτίας, ἣν παρέσχε τῷ ἀνδρὶ, δίκην διδόναι. Sine, inquit (Scriptura) aut ad viuentem reuerti, simulque meliorem factam vxorem redire, aut semper neque viduam, neque vxorem existentem, culpę, ob dimissionem, quam viro pręstitit, pœnã dare. Et in eodem libro parum vltra medium de ea quæ virginitatem Deo vouit, & postea fœdera cœlestis sponsi fregit, ita scribit: οὔτε τούτου ἐστὶ νύμφη, ὃν παραβαινομένη καταλέλοιπεν, οὔτ' ἐκείνου, ᾧ διὰ πάθος ἔζευξεν ἑαυτὴν, κατὰ νόμους γυνὴ δύναται νομισθῆναι. Eam nec illius vltra esse sponsam, quem iniquè dereliquit, neque eius vxorem per vllas leges dici posse, cui se libidine incitata cõiunxit.

C

D

Quin & ipse Chrysostomus homilia sæpe citata in dictum Apostoli, Mulier alligata est legi, eodem modo loquitur: μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνου, οὔτε αὐτοῦ δικαίως αὐτὴν τὴν τοιαύτην προσείποι. ἡ γὰρ μοιχαλὶς οὐδενός ἐστι γυνή. καὶ γὰρ τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας ἐπάτησε. καὶ πρὸς σὲ μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων οὐκ ἦλθεν. Immò verò, inquit, nec illius, nec huius vxorem meritò quispiã eam dixerit. quippe adultera nullius est vxor, pacta enim cũ illo inita conculcauit, & ad te non cum debitis legibus accessit.

Quæ quidem solutio patet etiã ex ratione Chrysostomi, quã ibi vehementer inculcat, ne scilicet vir se contaminet vxori adhærendo. Quæ verba exprimunt secundum actum matrimonij. Idem ait, γάμος γάρ ἐστι καὶ μίξις σωμάτων. Nuptiæ enim sunt, & coniunctio, seu copulatio corporum.

Ex qua responsione alia quædam enodari solet difficultas, si quidem quærunt Patres, an inter Beatissimam Virginem & Iosephum fuerit verum matrimonium. Multi negarunt dicentes fuisse tantùm desponsationem quandam. Sic Hilarius c. 1. in Matthæum, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. Epiphanius contra 78. Heresim, Hieronymus in primum caput Matthæi, & contra Eluidium, & Theophylactus in primum caput Matthæi. Atque hac ratione Deipara dicitur in sacris carminibus, quæ canuntur in Ecclesia Græcorum, νύμφη ἀνύμφευτος, sponsa sine sponso, seu innupta.

Contra verò affirmat Augustinus libro 2. de consensu Euangelistarum cap. 1. vbi vult hoc matrimonium exemplum esse fidelibus, posse esse verum matrimonium seruata continentia, & seruato affectu mentis, non coniunctione corporis. Idem affirmat in libro de nuptiis, & concupiscentia. Augustino subscripsit vniuersa Theologorum schola. Magister in 4. d. 30. & ibidem alij, & sanctus Thomas 3. par. 9. 28.

Et certè hæc opinio ex sacra scriptura, potest firmissimè comprobari. Nam illud est verum matrimonium, per quod efficiuntur veri coniuges. Tale fuit hoc, ergo. Patet minor. Nam Ioseph dicitur vir Mariæ, & Maria coniux Iosephi.

Confirmatur. Illud est verum matrimonium, quo qui sunt iuncti, dicuntur parentes filij, sed sic appellati sunt & Ioseph, & Maria, ait enim Virgo, pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.

Addit Augustinus præter substantiam matrimonij fuisse accidens consequens matrimonium, vt est perpetua conuersatio, & communicatio laborum. Fuerunt omnia bona matrimonij, quæ sunt proles, fides, & Sacramentum, quòd est in omnibus aliis. Fuit proles, fuit fides, quia nullum adulterium, fuit Sacramentum, quia nullum diuortium.

Sed quid, damnabimus patres? Minimè verò, sed eodem modo respondendum est. Nempe priores illos negare esse matrimonium tertio modo sumptum, posteriores affirmare secundo.

Cæterùm id quod diximus in primo dicto de mente Chrysostomi adhuc non caret difficultate. Quandoquidem enim vtrobique fit solutio tori non vinculi. Cur igitur non vniuersè explicuit locum Pauli prioris ad Corinthios 7. sed restrictè ad res parui momenti, & pusillanimitates applicuit? Et quòd discrimen ponendum erit ex sententia Chrysostomi inter istos nimirum adulteros, & eos, qui ob leues causas separantur.

Respondent quidam, & rectè meo iudicio, vniuersè loquutum fuisse Chrysostomum. Cùm enim dicat, δι' ἄλλας προφάσεις συμβαίνειν γίνεσθαι διαιρέσεις, hoc est, ob alias causas contingere fieri separationes, quid prohibet inter alias causas intelligere veram causam separationis, nimirum fornicationem?

Contrà, quia in causa fornicationis Chrysostomus ait solutæ sunt nuptiæ, vir non est vir, sanctitas matrimonij auolauit, stultus, & impius qui habet adulteram. Quibus verbis innuit non posse amplius instaurari matrimonium quoad secundum actum, ne vir adhærendo meretrici se polluat. Hîc autem cum Paulo vult vxorem manere innuptam, aut viro suo reconciliari.

Ad hoc respondeo, Chrysostomum nullibi expresè vetare seu negare posse fieri reconciliationes, modò coniuges pœnitentia se perpurgent. Neque quicquam obstat argumentum illius, immò verò B. Pauli de meretrice. Si quidem eiusmodi vxorem debet à se vir procul expellere, dum talis perseuerat, ne se contaminet cum ea se copulando, & fiat patronus turpitudinis illius, & stultus esset, atque impius, si retineret. Estque tunc temporis vir non vir. Quomodo diximus matrimonium non matrimonium tertio modo sumptum iuxta doctrinam proximè ante traditam. Si tamen postea vxor virtutibus se ornauerit, & proba euaserit, cur non poterit se marito reconciliare? Et vbi hoc Chrysostomus negat? Quamuis enim in ea quæstione inter cætera hoc etiam dicat vxorem in bona spe esse Iesu Christo lucrandi maritum infidelem, quippe familiaris est illi, & omnibus rebus coniunctus; At maritum offensum non esse facilem reuocatu; Non tamen dicit, nullo modo fieri posse, vt reuocetur, sed οὐ σφόδρα εὔκολον, non valdè facile.

Hac itaque admissa responsione, nihil erit negotij sententiam Chrysostomi de matrimonio exponere, atque defendere.

Siquidem vniuersè negat posse coniuges transire ad noua coniugia; tantùm ex ea parte non placet sententia Chrysostomi, quòd existimet Paulum tolerasse quandoque separationes quoad torum extra causam fornicationis propter pusillanimitates. Id enim minimè sentire Apostolum suprà probauimus; quod & ipse Chrysostomus alibi improbauit.

Sin minus, aiunt nonnulli, ideo Chrysostomum non exposuisse generatim locum Pauli, quod inter istos magnum ipse discrimen agnosceret. Qui enim propter leues causas soluebant matrimonia, poterant ex sententia illius, iterum si vellent cohabitare, & reconciliari, secus qui in causa fornicationis soluissent, idcirco ait, solutæ sunt nuptiæ, vir non est vir, & quæ supra citata sunt. Videlicet quod non possint amplius coniungi, & consociari, sed in pœnam sic manere debeant. Tantùm igitur abest vt Chrysostomus faueat Græcis; vt potius eos magis seruare continentiam cogat, cùm tamen Latini permittant adulteris coniugibus pœnitentibus, vt, si velint, inter se reconcilientur.

Atque hæc expositio in doctrina huius celeberrimi sancti Patris huiusmodi viris probabilis videtur. Hac enim ratione nullam contradictionem aiunt in dictis Chrysostomi reperiri, si vnum tantùm expulsionis modũ iuxta eloquia Saluatoris in causa fornicationis sanctissimus Doctor agnoscat, videlicet præcisa omni spe reconciliationis. Alterum verò modum ex Paulo extra causam fornicationis, quo suppeditatur facultas coniugibus se inuicem reconciliandi.

Quæ sententia sic explicata aliis viris doctis, & piis, præsertim Augustino non placeret, & ex duplici capite molestissima esse videtur. Tum quod asserat, non posse coniuges inter se reconciliari (si enim Deus pœnitentibus reconciliatur, cur non vxori maritus veniam poscenti, & sacramento Pœnitentiæ sanctificatæ? Quæ est potissima ratio Augustini, cur reconciliatio fieri debeat) tum quod etiam vir innocens cogatur sic permanere. Nam Iudæis quidem siue vt licitum, siue vt minus malum permittebatur tamen nouum coniugiũ Christianis verò nullo modo impunè permittitur. Quapropter cogitur vir seruare castitatem, si non potest reconciliari.

Ratio verò, quam adducit Chrysostomus de meretrice (vt verum sit eum non permittere reconciliationem) non est solida. Nunquam enim posset meretrix, vel semel adulterata, verũ vel saltem castum inire matrimonium, etiam si postea sancta euaderet, & maritus etiam mortuus esset; immò & qui eam duceret, semper se pollueret. Qui enim adhæret meretrici fit vnum corpus cum ea.

Quod si non intelligat, nisi de ea, quæ semper impurè viuit, tunc nihil concludit. Nam multæ vxores redeunt ad pœnitentiam, & fiunt bonæ, & castæ.

Mihi horum hæc expositio in dictis Chrysostomi non probatur, cùm propter allata iam absurda, tum etiam quia quæ de vxore dicuntur, intelligenda esse de marito, nemo negabit, æquè enim Chrysostomus in locis supra citatis de ambobus disserit. Itaque secundum hanc expositionem, si maritus fieret mœchus, cogeretur vxor eum dimittere, & nunquam amplius eum habere, quamuis deinde probus euaderet. Quod mihi durum videtur, & contrarium consuetudini, quam refert Basilius. Quare prior omnino sequenda est solutio.

Posset tamen aliquo modo prædicta sententia defendi, si dicamus propterea Chrysostomum sic loquutũ quod in causa fornicationis pars offensa lege reconciliãdi se non adstringatur, in aliis casibus cessante nimirum causa, teneatur.

Explicatur sententia Epiphanij.

CAPVT XXV.

RESTAT ex Orientalibus Patribus Epiphanius explicandus, cuius locum in obiectionibus integrum descripsimus.

Omissis autem verbis, in quibus nonnihil grammatica constructio claudicat. Ad difficultatem respondeo, illa verba, ἕνεκεν τινὸς προφάσεως πορνείας, ἢ μοιχείας, non debere, neque posse referri ad illa alia, χωρισμοῦ γενομένου, quasi fiat separatio quoad vinculum propter fornicationem, seu adulterium, sed ad illa antecedentia, μὴ δυνηθεὶς ἀρκεσθῆναι. ita vt integer sensus sit; Qui non sat habuit vnam duxisse vxorem, quæ iam sit mortua, ob aliquam scortationem, aut adulterium, id est, quod timeat ne fiat adulter, vel fornicator, si à nouo coniugio abstinuerit, iste poterit cũ secunda coniungi, neque diuina Scriptura eum in hac re accusat, vel reprehendit. Agit enim ibi sanctus Epiphanius de secundis nuptiis aduersus Catharos, qui eas damnabant.

Et profectò nil aliud sibi vult illud, μὴ ἀρκεσθεὶς τῇ τελευτησάσῃ ἕνεκεν τινὸς προφάσεως, &c. Cur enim adiunctum est, τῇ τελευτησάσῃ, illud, ἕνεκεν τινὸς προφάσεως πορνείας, ἢ μοιχείας. Quid enim commune est mortuæ vxori cum scortatione, aut adulterio, si aliter intelligatur. Neque enim separatur vir ab vxore mortua ob fornicationem.

Dices, adulterium non posse virum cõmittere, cui vxor sit mortua, & per consequens vinculum dissolutum. Respondeo, Epiphanium adulterium intelligere etiã soluti viri, modò fiat copula cum femina nupta, & virum habente.

B Consequentium verò verborum, ἢ χαλεπῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου. Sensus est, qui non est contentus vna vxore, à qua se ob malam causam disiunxerit, poterit se referre ad aliam, subintelliguntur enim antecedentia verba, οὐκ ἀρκεσθεὶς τῇ μιᾷ χαλεπῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου. Et tunc ad obiectionem respondeo, cùm non explicet Epiphanius, quæ sit illa mala causa, ob quã fit separatio, & coniuges alia possunt inire matrimonia; quid prohibet intelligere causas, quas assignant sacri Doctores, & faciunt irrita matrimonia? Ergo rectè possumus interpretari impedimẽta, quæ nullum faciunt connubium si contrahatur, C non autem adulterium, vel fornicationem.

Itaque si matrimonium fuit inualidum, veluti in aliquo gradu prohibito, & ideo vir separatus est ab ea, quæ vera vxor non erat, iste talis potuit cum secunda coniungi.

Et verò si difficulter in primitiua Ecclesia Patres concedebant secundas nuptias, quas licitas quidem; sed tamen ob signum incontinentiæ, aliqua pœnitentia notabant, vt clarè perspicitur ex Concilio Laodiceno cap. 7. & ex epistola Basiliana ad Amphilochium. Quomodo est verisimile, D patres illos sponte permisisse, viuente adhuc altero coniugum, secundas nuptias? Nisi fortè dixeris, tolerasse corruptam consuetudinem, cùm nihil, vel parum admonitionibus proficerent.

Adde quod S. Epiphanius hæresi 30. nulla adhibita restrictione, seu exceptione inter errores Ebionitarum enumerat, prioribus nuptiis disiunctis, alteris copulari, sic enim scribit: οὐ μόνον δεῖ τινι γάμῳ τὰς συναφείας ποιεῖσθαι, ἀλλ' εἰ καὶ θελήσοι τις τοῦ πρώτου γάμου διαζεύγνυσθαι, ἑτέρῳ δὲ συνάπτεσθαι, ἐπιτρέπουσιν ἄχρι καὶ δευτέρου, καὶ τρίτου (in Codice Vaticano manu scripto, καὶ

A ἑβδόμου) γάμου. πάντα γὰρ αὐτοῖς ἀδεῶς πράττεται. Non solùm vnis nuptiis coniunctionem facere permittunt, sed si quis velit etiam prioribus nuptiis disiunctis, alteris copulari vsque ad secundas, ac tertias nuptias, (& septimas.) Omnia enim apud ipsos licenter peraguntur.

Respondetur ad testimonium allatum ex Ambrosio.

Capvt XXVI.

AD auctoritatem Ambrosij, Magister sententiarum in 4. d. 75. & B. Thomas in Commentariis in eum locum Pauli. Et Gratianus 32. q. 7. respondent, Verba illa non esse Ambrosij, sed fuisse à falsariis deprauata, & Ambrosij Commentariis inserta.

Derident hoc responsum tacito nomine auctorum Caietanus, & Catharinus. Quippe ad difficultatem subterfugiendam videtur illis excogitatum, & sine fundamento dici.

Quidam alij opinantur, Ambrosij quidem esse verba, sed vnum Ambrosium nõ præponderare tot aliis Patribus, decretis Pontificum, & Conciliis, nec esse anteponendum.

Ego eorum libenter amplector sententiam, qui minimè dubiis ducti coniecturis, & rationibus putant, commentarios illos in epistolas Pauli falsò tribui Ambrosio, argumento est, quod nec Augustinus, nec Hieronymus horum commentariorum vsquam meminerunt. Et certè Augustinus, qui scriptorum Ambrosij studiosissimus fuit, hanc opinionem, si ea fuisset Ambrosij, silentio nequaquam prætermisisset in duobus illis libris, quos de adulterinis coniugiis scripsit ad Pollentiũ, in quibus super hac re diligenter, & copiosè disputat, eamque pro se citasset Pollentius, si eo tempore in scriptis Ambrosij fuisset.

Adde quod in omnibus vetustissimis Italiæ bibliothecis nõ alius reperitur Ambrosij Commentarius in epistolas Pauli, quàm in solam epistolam ad Romanos. Qui tamen Commentarius videtur Pelagianus. Sed Cassiodorus in libro de diuinis institutionibus affirmat, cum suo tempore euulgarum fuisse sub nomine Gelasij Papæ, & erroribus scatentem Pelagianorum à se perpurgatum esse. Alios verò Commentarios Ambrosij in reliquas Pau-

li Epistolas diu multumque à se conquisitos negat inueniri potuisse.

Ad hæc, auctor illorum commentariorum multa exponit contra ipsum Ambrosium in veris operibus eius, exempli gratia referam ex multis pauca.

S. Ambrosius in Epistola octaua libri primi suarum Epistolarum, & in libro 2. de fide cap. 4. illud ad Philip. 2. cùm in forma Dei esset, sic interpretatur. Quid est in Dei forma, nisi in plenitudine diuinitatis, in illa perfectionis diuinæ expressione? Ergo cùm esset in plenitudine diuinitatis exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ. At iste auctor in Commentariis in eum locum, Christum esse in forma Dei interpretatur facere opera diuinitatis in carne. Hæc sunt eius verba. Dei filius homo natus sic in forma Dei erat, qua cùm homo videretur, opera Dei faciebat, vt in gestis rebus appareret Deus esse, qui tantùm homo putabatur. Et accepisse formam serui, non exponit, factum esse hominem, sed permisisse Iudæis, vt eum caperent, & ei manus inferrent. Nun, inquit, mihi, sicut quibusdam videtur, sic formam serui accepisse, dum homo natus est. &c.

Idem auctor illa verba primæ Timothei cap. 1. Regi sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo, sic explicat. Hæc ad Dei Patris personam pertinent, quem immortalem ideo solum, & inuisibilem appellat, quia omnis immortalitas ab ipso est, vt ipsi soli magis competat in veritate, quia quisquis immortalis est, non à se hanc habet, sed ab illo. Simili modo & in Euangelio legitur, Domino dicente. Quia nemo est, inquit, bonus, nisi vnus Deus. Vult itaque solum Patrem appellari bonum, & certè non in malo sensu. Nam & Filius, vt bonus sit, & immortalis vtique istud à Patre habet, à quo habet essentiam. Quamuis illud, magis competere Patri in veritate, non verum sit. Non enim datur magis, & minus in diuinis personis. At Ambrosius in libro 2. de fide cap. 1. & 3. contra Arrianos etiam quoad modum loquendi probat Christum appellari bonum sicut & Patrem. Circumspectione, inquit, cœlesti, non dixit nemo bonus nisi vnus Pater, sed nemo bonus, nisi vnus Deus. Inde verò probat Ambrosius filium quoque esse bonum, cùm vnus Deus nequaquam Deitatem Trinitatis excludat. & idem habet in libro tertio de fide cap. 2.

Adiice, quòd iste auctor in priori ad Corinthios c. 5. exponens illud, Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus; dicit Pascha non dici à transitu. Pascha itaque, inquit, immolatio est, non transitus, sicut quibusdam videtur. Cùm tamen Ambrosius in libro primo de Cain, & Abel cap. 8. oppositum doceat, Patres nostri, inquit Ambrosius, festinantes manducabant Pascha succincti lumbos, tanquam corporeum onus deponentes, & pedes suos calceamentorum induti vinculis, & baculos in manibus tenentes, vt essent parati ad transitum. Pascha enim Domini transitus est, à passionibus ad exercitia virtutis.

Item Ambrosius in Commentariis in Lucam super illis verbis Domini cap. 16. vbi loquitur de dimissione vxoris, probare multis verbis contendit, matrimoniũ respectu vtriusque coniugis nullam ob causam aliam dissolui posse, nisi religionis, & fidei gratia, altero coniugum ad fidem cõuerso, cùm alter in sua impietate obfirmatus, permaneat.

Demum Ambrosius in libro primo de Abraham cap. 4. eandem esse rationem, idemque ius viri, & feminæ circa dissolutionem matrimonij tradit. Nemo, inquit, blandiatur sibi de legibus hominum. Nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore debetur castimonia.

Postremò sunt qui dicant, auctorem illorum commentariorum ingenuè fateri se ignorare linguam Græcam. Quod de sancto Ambrosio dici, ac verum esse non potest, qui multis sententiis doctrinã Basilianam redolet. Ego tamen locum vbi id fateatur repetire non potui. Si tamen verum est, quod aiunt, eo magis hæc veritas comprobatur.

Itaque non immeritò viri grauissimi existimant illud opus esse alicuius hæretici. Cuius sit etiam liber quæstionum noui, & veteris testamenti, qui etiam falsò tribuitur Augstuino. Doctrina enim ad verbum multis in locis sibi cohæret, & multa continet valdè aliena à mente Augustini, & Ambrosij, & eorum doctrinæ omnino cõtraria. Præter quam quòd etiam phrasis, & sensus reconditus nõ adeo redolent eloquentiam, & eruditionem horum Doctorum.

Verùm non est hic locus singula inter se conferendi, & diligenter examinandi. Satis est ex his, quæ attulimus indicasse, falsò sub specioso nomine Ambrosij Commentarios illos vulgò circumferri ad decipiendos incautos.

Iam verò quale est illud, quod affert explicans caput 7. & 8. prioris ad Corinthios. Ait enim non ita virum adstringi lege matrimonij quemadmodum vxorem, nimirum quòd sit caput mulieris, & propterea viuente vxore posse inire noua coniugia.

At quanti hæc, quæso, momenti ratio est? Nullius profectò. Augustinus enim in libro secundo de adulterinis coniugiis rationibus & argumentis contrarium ex eadem re concludit. Quasi, inquit, non propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter frenare, quia viri sunt. Quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis huius exemplum se præbere, quia viri sunt. Quasi non propterea minus debeant libidine superari, quia viri sunt. Quasi non propterea minùs debeant lasciuienti carni seruire, quia viri sunt. Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis pœnas. Cùm tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere feminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt, caput mulieris vir. Vbi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere.

Idem Doctor in libro de decem chordis cap. 3. Non mœchaberis, hoc est, non ibis ad aliquam aliam præter vxorem tuã. Tu autem exigis hoc ab vxore, & non vis reddere hoc vxori? Et cùm debeas in virtute præcedere vxorem (quoniam castitas virtus est) tu sub vno impetu libidinis cadis? Et vis vxorem tuam victricem esse, tu victus iaces? Et tu cùm caput sis vxoris tuæ, præcedet te ad Deum, cuius caput es? Vis domum tuam capite deorsum pendere? Caput enim mulieris est vir. Vbi autem melius viuit mulier, quàm vir, capite deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debet viuere vir, & præcedere in omnibus bonis factis vxorem suam; vt illa imitetur virum, & sequatur caput suum. Sic Augustinus.

Sed enim aiunt, ideo virum non eadem lege adstrictum esse, neque posse relinqui ab vxore, si adulteretur, quòd non faciat iniuriam proprio toro. Mulier verò semper faciat maximam iniuriam coniugio, supponit enim alienos liberos marito, qui heredes in aliena bona succedunt.

Quasi verò intersit apud Deum si vir non faciat iniuriam proprio coniugio, sed alieno. A quo enim prouenit malum in aliena domo, nisi à viro adultero, qui scelus committit. Nam hic inter se comparamus coniuges æquè adulteros. Cur igitur solas accusamus mulieres, cùm sine viris adulteria minimè fiant? Præterquam quòd etiam maximam iniuriam coniugio facit vir vxori propriæ non seruans fidem.

Vnde sic debet fieri comparatio, peccat vir eum soluta committens crimen, quia potestatem sui corporis non habet, peccat & vxor si cum soluto, & experte coniugij se commisceat ob eandem causam, & hoc modo vterque coniugum æquè adulter est. Si autem vir cum muliere nupta rem habuerit, tunc duplicatur scelus, & iniustus est, cùm in propriam vxorem alteri tradito corpore, cuius potestatem non habet ipse, sed eius vxor. Tum in alienum maritum. Quippe qui aliena re, & alterius vxore ad libidinem abutatur. Et idem iudicium fit de vxore, quæ alienum maritum ad se allicit, atque trahit. Est enim triplex adulterium coniugati cum soluta, coniugatæ cum soluto, coniugatæ cum coniugato. Hoc autem postremum sine dubio est omnium grauissimum.

Si quis verò vrgere insistat dicens, æquale malum prouenire si vir fornicetur cum ea, quæ matrimonio copulata sit, secus autẽ si matrimonij expers fuerit. Quòd tamen ex parte vxoris minimè accidere solet. Semper enim vxor iniuriosa est siue alligatum, siue liberum, & solutum agnoscat.

Ad hoc sic respondendum putarem, videlicet hoc esse per accidẽs. Deinde quãuis non adeo graue malum ex marito proueniat, quemadmodum ab vxore, prouenit tamen adeò satis, vt illa possit se meritò alienare à marito quoad torum, & iure Euangelico vti, ille verò tamquam adulter debeat puniri. Cùm ergo fidei fractio, quæ est ratio diuortij, reperiatur in adulterio tam viri quàm vxoris, ob vtrumque concessum est diuortium. Licet adulterium vxoris maiorem matrimonio iniuriam irroget.

Pœnæ autem legales, vt S. Thomas in 4. d. 35. q. vnica a. 4. docet, non ita strictim ponderant quãtitatem culparum, ob quas imponuntur, sed satis est, si in vtroque delicto reperiatur causa sufficiens pœnæ infligendæ.

Tandem quicquid sit de legibus humanis, etiam si ipsis consonum esse videatur, certè contrarium est diuinis, & apud Deũ tam hoc, quàm illud adulterium reputatur. Audiat ergo Lector quid de hac re scribat aureum illud eloquentiæ flumen

Chrysostomus in sermone quinto exponens caput 4. prioris epistolæ ad Thessalonicenses: διὸ παρακαλῶ φυλαττώμεθα τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τὰς γυναῖκας κολάζομεν, ὅταν ἡμῖν συνοικοῦσαι ἑτέροις ἑαυτὰς δῶσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς κολαζόμεθα, κἂν μὴ ὑπὸ τῶν νόμων Ρωμαίων, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μοιχεία ἐστί. μοιχεία γὰρ οὐ μόνον τὸ ἑτέρῳ συνεζευγμένην μοιχᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ δεδεμένον αὐτὸν γυναικί. πρόσεχε ἀκριβῶς ᾧ λέγω. εἰ γὰρ καὶ φορτικὸν πολλοῖς τὸ λεγόμενον, ἀλλ᾽ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὥστε διορθώσασθαι τὸ λοιπόν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ μοιχεία, ὅταν ἀνδρὶ συνεζευγμένην διαφθείρωμεν γυναῖκα, ἀλλὰ κἂν ἀφετήν, καὶ λελυμένην αὐτοὶ δεδεμένοι γυναικί, μοιχεία τὸ πρᾶγμα ἐστί. τί γὰρ εἰ ἡ μοιχευομένη οὐ δέδεται; ἀλλὰ σὺ δέδεσαι. τὸν νόμον παρέβης. ἠδίκησας τὴν σάρκα τὴν σήν. διατί γάρ, εἰπέ μοι, τὴν γυναῖκα κολάζεις, κἂν πορνευθῇ λελυμένῳ ἀνδρί, καὶ μὴ ἔχοντι γυναῖκα; ὅτι μοιχεία ἐστὶ διατί; καίτοι ὁ πορνεύσας αὐτὴν οὐκ ἔχει γυναῖκα, ἀλλ᾽ αὐτὴ δέδεται ἀνδρί, οὐκοῦν καὶ σὺ δέδεσαι γυναικί· ὥστε ὁμοίως καὶ τὸ σὸν μοιχεία ἐστίν. ὁ ἀπολύσας γάρ, φησί, παρ᾽ ἐκτὸς λόγου πορνείας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. εἰ ὁ γαμήσας ἀπολελυμένην μοιχᾶται, ὁ μετὰ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ ταύτῃ προσφθειρόμενος, παντί που δῆλον. ἀλλὰ πρὸς μὲν ὑμᾶς ἱκανῶς τοὺς ἄνδρας εἰρῆσθαι ταῦτα. Quapropter, inquit, obsecro caueamus hoc peccatum. Quemadmodum enim mulieres nos punimus, quando nobis nupta cum aliis se ipsas cõiungunt; ita punimur & nos, & si non à Romanis legibus, certè à Deo. Etenim & istud adulterium est. Adulterium quippe est non solùm quando quis mulierem alteri copulatam mœchatur, sed etiam quãdo ipse vxori est alligatus. Attende diligenter quid dicam, & si namque graue sit multis quod dico, necessarium tamen est vt dicam, vt in posterum corrigatur hoc malum. Non hoc ergo tantùm adulteriũ est, quando mulierem viro iunctam corrumpimus, sed & si dimissam, ac solutam ipsi vxoribus alligati corruperimus, adulterium est. Quid enim si fornicaria nemini alligata est, atqui certè tu alligatus es vxori, legem transgressus es. Carnem tuã iniuria affecisti. Etenim dic mihi, cur punis vxorem, etiam si cum soluto viro, & vxorem non habente fornicetur? Quòd adulterium committat. Quamobrem? Atqui vxorem non habet, qui cum ea furnicatur. At ipsa alligata est viro. Iam & tu alligatus es vxori, ergo tuũ quoque facinus adulterium est. Qui enim dimiserit, inquit, vxorem suam præter fornicationis causam, facit eam adulterium committere, qui & dimissam duxerit, adulterium committit. Si qui dimissam ducit adulterium committit qui cum sua est, & alteram deperit, perspicuũ est, constatque inter omnes eum adulterium committere. Sed vobis quidem viris ista satis dicta sint. Sic Chrysostomus.

Nec dissimilia tradit Ambrosius in libro primo de Abraham cap. 4. proximè citato. Nemo, inquit, blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est. Nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore debetur castimonia. Quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor, commissum fuerit, adulterij crimine damnatur. Et in eodem libro cap. 7. Nec hoc solum est adulterium, cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet potestatem coniugij.

Augustinus quoque loco citato de decem chordis c. 3. Non mœchaberis, id est, non ibis ad aliquam aliam, præter vxorem tuam. ergo secundum Augustinum etiam ad solutam accedere, si ligatus es, adulterium est committere, quamuis minus malum sit, quàm si ad nuptam accesseris.

Basilius Magnus contrarium docere videtur in Epistola prima Canonica ad S. Amphilochium can. 21. quem locum suprà citauimus. Non habemus, inquit, canonem, qui eum (virum) adulterij crimini subiiciat, si in solutam à matrimonio peccatum commissum fit. Quòd est dicere, non eum punimus adeo seuerè, vt si in vxorem alicuius commiserit crimen. Vtique neque ceteri sancti Patres æquè punituri, sed tamen punituri, vt adulterium. Quamuis varij sint gradus adulterij. Quanquam primò possemus respondere, Basilium negare adulterium esse tertio modo sumptum. Deinde tam istud, quàm quædam alia non minùs absurda ex consuetudine prouenisse in 9. & 21. Canone affirmat, præsertim cùm non haberent eo tempore Canones, neque vllas leges ciuiles in contrarium, immò contrarium leges Imperiales statuentes. Et ob eam causam ait etiam hoc loco Ambrosius, nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Item Chrysostomus eos puniri tanquam adulteros, & si non à Romanis legibus, certè à Deo affirmat, & sanctus Hieronymus, Aliæ sunt, inquit, leges Cæsarum, & aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.

Etenim leges Romanorum non permittebant feminis accusare maritos de adulterio. Sic Seuerus, & Antoninus Imperatores Augusti anno Christi Domini 198. rescripserant Cassiæ, publico iudicio non habere mulieres adulterij accusationem, quamuis de matrimonio suo violato queri velint, lex Iulia declarat. Quæ cùm masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset, non idem feminis priuilegium detulit. Et Papinianus in libro primo de adulteris, vt inuenitur in libro primo digestorum, de adulteriis lege sexta, quæ incipit inter liberas. Lex, inquit, stuprum, & adulterium promiscuè, καταχρηστικῶς appellat, sed propriè adulterium cum nupta committitur, propter partum ex altero conceptum. Composito nomine, hoc est, vt Cuiacius interpretatur nomine tracto, ex eo quòd ex altero, quàm ex legitimo marito partus concipiatur. Quam originem, seu Etymologiam tradit solus Papinianus, quasi adulterium sit conceptio partus ex altero. Stuprum verò cum virgine committitur. Quòd Græci φθοράν, id est, corruptionem, appellant. Quare secundum leges profanas antiquas Cæsarum, qui cum soluta rem habebat, quamuis ipse ligatus matrimonio esset, minimè adulter censebatur. Aliter nimirum atque sanciunt Ecclesiasticæ leges & iura Canonica.

Vt autem nihil eorum intactum relinquamus, quæ nobis opposuerunt Caietanus, & Catharinus. (Quorum doctrina cùm sancti Ambrosij auctoritati falsæ innitatur, facilè ruit.) Ad illud, quod non exprimatur vxor in exceptione. Primò dicendum cum Chrysostomo Homilia 17. in Matthæum. Id propterea fieri, quòd muliebris sexus infirmior sit, idcirco eam relinquens Christus Dominus, dum deterret viros dimittentem & ducentem, vitiũ quoque vxoris emendat. Ne etiam, dicetem, audaciorem faceret. Deinde patet ex aliis diuinæ scripturæ locis ius matrimoniale æquè respicere coniuges.

In veteri lege licitum fuisse viro repudiare vxorem, non autem vxori repudiare virum, id quidem ita est. Sed in lege gratiæ aliquid amplius, iustius, & sanctius esse debet. In qua nimirum innumeræ aliæ causæ repudij sublatæ sunt. Quæ in antiqua permittebantur.

Deinde in antiqua lege, facto repudio, quia vulgo putabatur diremptum esse matrimonium, solebat mulier nubere alij viro, sicut vir aliam vxorem ducere. Quod tamen in Euangelica lege Caietanus & Catharinus vxori non concedunt. ideirco exemplum non valet.

Quòd etiam duas vxores quandoque vir simul habuerit, non ita vxor duos viros, vtique fatendum est, sed non in lege Euangelica, vnde facta alterius legis non semper in exemplum adducenda sunt Euangelicæ. Quippe permittente Deo tunc temporis non adeo absurdum, immò nullum peccatum erat, si vir cum duabus matrimonio iunctus fuisset; præsertim cùm non impediretur proles, & absurdissimũ, immò contra naturam ob hanc eandem causam fuisset, si femina duorum simul coniugum vxor extitisset. Ad reliqua patet ex dictis solutio, neque iteranda sunt.

Verùm de præsenti quæstione, quæ hactenus disputata sunt, sufficiant. Neque negandum alios eandem quæstionem luculentiùs, & enucleatiùs tractare, sed nos potiùs Græcorum obiecta inspeximus.

De Digamia successiuè.

CAPVT XXVII.

Digamiam successiuè, hoc est, ducere alteram prima demortua, ita Græci admittunt, vt non admittentes, hæreticos esse censeant. Idque meritò. Nam Apostolus ad Romanos 6. affirmat, mulierem viro suo mortuo, non fore adulteram, si alteri viro nupserit. Et in priore ad Corinthios caput 6. dicit, Si dormierit vir eius, cui vult nubat, tantùm in Domino. Et in cap. 7. τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, Innuptis, & viduis, bonum est illis, " si sic permanserint, sicut & ego. Quòd si " non se continent, nubant, melius est enim " nubere, quàm vri. Item in priore ad Ti- " motheum c. 5. hortatur iuniores viduas, vt potiùs nubant, filios procreent, & matres familias sint, quàm vt periculum amittendæ castitatis subeant, & scandalum præbeant.

Quamuis autem hæc loca nonnulli Græcorum, teste Matthæo Blastario, de mulieribus vt pote infirmioribus intellexerint, quasi his tantum Apostolus potestatem faciat nubendi, non autem viris. Tamen cùm Apostolus in Epistola citata ad Timotheum clare enunciet, λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, dico autem innuptis, vbi per ἀγάμους æquè puellas virgines, & viros siue habuerint vxores, & mortuæ sint, siue non habuerint, intelligere possumus; & præ-

terea par sit conditio coniugum, meritò A sancti Patres ea loca de ambobus acceperunt.

Quocirca quia Nouatiani (qui se ipsos καθαρούς, puros nominabant) digamos (teste Theodoreto in libro 3. de fabulis hæreticorum) τῶν ἱερῶν ἐξήλαυνον μυστηρίων, » è sacris mysteriis expellebant, contra eos extat Canon 8. Concilij Nicæni, vbi habetur, πρὸ πάντων τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσουσι, καὶ ἀκολουθήσουσι » τοῖς τῆς καθολικῆς δόγμασι ἐκκλησίας. Ante » omnia hoc in scriptis ipsos profiteri conue- » nit, quòd nobiscum conuenient, & sequētur » Ecclesiæ Catholicæ dogmata. Et statim subiungitur in Canone, esse dogma Ec- B » clesiæ, τὸ διγάμοις κοινωνεῖν, communicare » cum digamis.

Quod sanè Concilium minimè dixisset, si secundæ nuptiæ non solùm legitimæ, & validæ, sed etiam ratæ, & consummatæ, & per consequens Sacramentum non essent.

Quapropter sanctus etiam Epiphanius hæresi 59. καθαρῶν, ita scribit: τὸν συμφθείσαν δευτέρᾳ γυναικί, ἢ γυναῖκα δευτέρῳ ἀνδρί, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας » καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει. Eum, qui cum secun- » da vxore coniunctus fuerit, vel vxorem » cum secundo viro diuina Scriptura non C » reprehendit, neque Ecclesia, vitaque ab- » dicat. Et circa finem recensitis iam omnibus hæresibus, fidem, & ritus Ecclesiæ Catholicæ referens, de secundis nuptiis ita scribit: ἑξῆς τούτοις δὲ τοῖς τάξεσιν ἀκόλουθος ὁ σεμνὸς γάμος. ἐν μεγάλῃ τιμῇ ὁ ἐν μονογαμίᾳ μάλιστα, καὶ παραφυλακῇ ἐνταλμάτων. εἰ δέ τις τελευτησάσης τῆς αὐτοῦ γυναικός, ἢ ἀνδρὸς τελευτήσαντος τῆς τινὸς γυναικός, ἐφίεται δευτέρᾳ συναφθῆναι, ἢ δευτέρῳ, (ἔξεστι) μετὰ θάνατον τοῦ » πρώτου, ἢ τῆς πρώτης. Post hos verò Ordines » sequitur matrimonium venerandum, est- » que in honore magno, qui vnis nuptiis cō- » tentus est, & in obseruatione mandatorū » permanet. Si verò quis mortua sua vxore, » aut mortuo viro alicuius vxoris cupit se- » cundæ, aut secundo copulari post mortem » prioris licitum est.

Basilius item Magnus ex verbis Apostoli 41. canonem huiusmodi edidit, ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ἐξουσίαν ἔχουσα ἑαυτῆς, ἀνδρὶ συνοικεῖν, ἀνέγκλητος, τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστίν, ᾧ θέλει » γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. Quæ in viduitate » potestatem sui habet, ita vt viro cohabi- » ret, ab omni culpa libera est, cùm Apostolus dixerit, si mortuus fuerit vir eius, libe- » ra est, vt nubat, cui vult, tantū in Domino.

Huic doctrinæ illa duo minimè obstāt. Quod secunda coniugia æquè apud Græcos & Latinos non benedicuntur, & quod aliqua pœnitentia digamis olim imponebatur. Nam in primis benedictio non est de essentia Sacramenti; deinde non benedicuntur, quia prior benedictio non petit.

Quamuis & hoc Græci non adeo exactè seruent, vt patet ex Euchologio, & iure Orientali. Vbi Nicetas quidam Metropolita Heracleensis de hac re quæsitus, ita respondet: ἡ μὲν ἀκρίβεια τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν. ἡ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὸ τοιοῦτο οὐ παρατηρεῖται ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι, καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε διὰ τοῦτο ἐνεκλήθη. Exacta « quidem disciplina bigamos coronare non « nouit, magnæ autem Ecclesiæ, (hoc est « Constantinopolitanæ) consuetudo hæc « non obseruat, sed digamis etiam sponsalitias coronas imponit. Nec vllus vnquam « hac de re accusatus est. Per hanc ceremoniā coronandi intelligitur etiā benedictio. Nicephorus tamen Patriarcha Constantinopolitanus, qui nonnullos canones edidit, vt videre est in tertio libro Iuris orientalis, de digamis sic habet. ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται, ἀλλ' ἔξει ἐπιτίμιον τὸ μὴ μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἔτη δύο. Digamus « non coronatur, sed pœna mulctabitur, ne « per biennium immaculata mysteria participet. «

Aliqua verò pœnitentia digami notabantur in signum incontinentiæ. Vnde Laodicenum Concilium hæc duo simul coniungit, & esse digamiam legitimum matrimonium, & aliquam pœnam nihilominus digamis esse irrogandam. Sic itaque decernit in primo Canone: περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθέρως, καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέραις γάμοις, μὴ λαθρογαμήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, καὶ σχολάσαντας ταῖς προσευχαῖς, καὶ νηστείαις κατὰ συγ- D γνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν. Quod « oporteat secundum Ecclesiasticum canonem, iis, qui liberè ac legitimè secundo « matrimonio coniuncti sunt, & non clam « vxores duxerunt, cùm exiguum tempus « præterierit, & orationibus, ac ieiuniis vacauerint, ex venia dari communionem. «

Huc etiam spectat Canon septimus Neocæsariensis Concilij: πρεσβύτερον εἰς γάμον διγαμοῦντος μὴ ἑστιᾶσθαι. ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις; Presbyter in nuptiis digami conuiuiis non « intersit. Quippe digamo pœnitentiam « petente

petente, quis erit Presbyter, qui per epularionem nuptiis assentirur? hoc est, quomodo Presbyter poterit imponere digamo pœnitentiam, si ipse dum excipitur conuiuio, videtur sua præsentia secundas nuptias non aliter atque primas comprobare? quasi pari laude dignas?

Cæterùm duobus testimoniis sanctorum Patrum, quæ secundis nuptiis aduersari videntur, satisfaciendum est.

Etenim Nazianzenus in oratione 31. ita scribit: δοκεῖ μοι παραιτεῖσθαι τὴν διγαμίαν ἐνταῦθα ὁ λόγος. εἰ μὲν γὰρ δύο Χριστοί, δύο δὲ ἄνδρες. δύο καὶ γυναῖκες. εἰ δὲ εἷς Χριστός, μία κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ μία σάρξ. ἡ δευτέρα δὲ ἀπωθείσθω. τὸ δεύτερον δὲ εἰ κωλύσει, τί τοῦ τρίτου τίς λόγος. τὸ πρῶτον (συνοικέσιον) νόμος. τὸ δεύτερον συγχώρησις. τὸ τρίτον παρανομία. ὁ δὲ (γάμος) ὑπὲρ τοῦτο χοιρώδης βίος, οἷος οὐδὲ πολλὰ ἔχοι τῆς κακίας τὰ παραδείγματα.

Hoc loco videtur mihi Apostolicus sermo (mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia) secundas nuptias auersari. Si enim duo Christi sũt, duo quoque viri sint, & duæ vxores. Si autem vnus Christus, vnum Ecclesiæ caput. Vna etiam caro sit, secunda autem respuatur. Quod si secundum coniugium prohibeat, de tertio quid dicendum est? Primum lex est. Secundum indulgentia. Tertium iniquitas. Quod verò hunc numerũ excedit, porcina vita est, ac tale, vt ne multa quidem vitij exempla habeat.

Ad hoc respondeo, Nazianzenum velle dicere digamiam non adeo conseruare significationem vnius Christi cum vna Ecclesia. Ita enim Christus est vnus vnius, vt non fuerit, neque futurus sit alterius. Ob quẽm defectum Apostoli in suis Canonibus sanxerunt, ne bigamus ad sacros ordines promoueatur.

Non tamen vllus Apostolorum vel Patrum secundum matrimonium esse sacramentum inficiatus est. Quippe & bigamus cùm non simul habeat duas vxores, significat Christum esse vnum vnius quod ad rationẽ sacramenti cõstituendam satis est.

Neq; obstat, quod illud Gregorius vocet, συγχώρησιν, indulgentiam. Siquidem Apostolus etiam in priore ad Corinthios c.7. loquens absolutè de cõiunctis matrimonio siue primo, siue secundo, vbi dixerat, iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiã vestram, subiungit. hoc autem dico, κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν, secundum indulgentiam, seu veniam, non secundũ imperium. Quippe vellet Apostolus omnes esse sicut seipsum, sed vbi non possunt se cõtinere, indulget illis, vt in idipsum redeant.

Matrimonium enim Deus instituit ad procreationem sobolis, illis verbis, Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Hoc ꝗue modo matrimoniũ lex est. Præterea ad euitandam fornicationem hominibus istud remedium Deus tribuit, vt cũ cæteris Theologis, & Doctoribus egregiè disserit Chrysostomus homilia in illud dictum Apostoli, mulier alligata est legi, his verbis: τίς οὖν ἡ τοῦ γάμου πρόφασις, καὶ τίνος ἕνεκεν ἔδωκεν αὐτὸν ὁ θεός; ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος, διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. οὐκ εἶπε, διὰ δὲ τὸ τῆς πενίας ἀπαλλαγῆναι, ἢ διὰ τὸ τῆς εὐπορίας κτῆσιν. ἀλλὰ τί; ἵνα πορνείας φύγωμεν. ἵνα τὰς ἐπιθυμίας καταστέλλωμεν. ἵνα σωφροσύνῃ συζήσωμεν. ἵνα εὐαρεστήσωμεν θεῷ τῇ οἰκείᾳ ἀρκούμενοι γαμετῇ. τοῦτο τοῦ γάμου τὸ δῶρον, οὗτος ὁ καρπὸς, ἢ τοῦτο τὸ κέρδος. Quæ igitur est nuptiarum causa, & cuius rei gratia cõcessit eas Deus hominibus? Audi Apostolum dicẽtem, propter fornicationes autem vnusquisque vxorem suam habeat. non dixit, vt quis liberet se paupertate, vel vt possideat copiam bonorum, & facultatum. Sed quidnam? vt scortationes fugiamus, vt libidinem refrenemus, vt vnà cum pudicitia viuamus, vt propria vxore contenti Deo placeamus, & accepti simus. Hoc nuptiarum donum est, is fructus, hoc emolumentum. Sic ille.

Itaque matrimonium in remediũ concupiscentiæ datũ est. Quippe homo præditus ratione hanc animi affectionem erga res venereas omnino superare deberet; quia tamen plerumque ignauus est, & facilè se vinci patitur, indulsit ei Dominus, vtque matrimonio vteretur, concessit. Et hac ratione matrimonium indulgentia, seu venia à nonnullis Patribus appellatur. Quòd si primo matrimonio nomen συγχωρήσεως, seu συγγνώμης, quodammodo conuenit, multo magis istud nominis conueniet secundis, ac tertiis nuptiis. Sic etiam loquitur Concilium Laodicenum loco citato, vbi decernit digamis, κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι τῆς κοινωνίας.

Alterum testimonium est Chrysostomi, qui in hom.32. in c.19. Matthæi operis imperfecti secundum coniugium vocat, honestam quidem, veram tamen fornicationem. Honestam autem, quòd ex permissione diuina foret.

At certè si vera fornicatio est, sacramentum esse non potest. neq; hæretici habiti fuissent, qui secundas nuptias damnabãt.

Verba auctoris illius operis hæc sunt,

» sic permissum est dari repudium, malum
» quidem, tamen licitum. Hac ratione &
» Apostoli præceperunt secundas adire nu-
» ptias propter incontinentiam hominum.
» Nam secundam quidem accipere, secun-
» dum præceptum Apostoli est. Secundum
» veritatis autem rationem verè fornicatio
» est. Sed dum permittente Deo, publicè,
» & licenter committitur, fit honesta forni-
» catio, propterea bene dixit, quia Moses
» hoc permisit, non præcepit. Aliud est præ-
» cipere, aliud permittere. Quod enim præ-
» cipimus, semper placet. Quod autem per-
» mittimus, nolentes præcipimus, quia ma-
» lam hominum voluntatem ad plenū pro-
» hibere non possumus. Sic ille.

Vbi nota pro intelligentia verborū huius auctoris per præceptum Apostoli, eum intelligere non absolutum præceptum, quod est de re bona, sed conditionarū ad euitandum maius malum, & tunc præceptum idem est, quod permissio, vt probat exemplum ab auctore ibidem allatum de seruo, qui inebriatur, & furatur, cui dominus mandat, hoc est, permittit, vt bibat publicè, sed non furetur. Et sic permittit minus malum, cùm non possit vtrumque prohibere. Vnde quando auctor dicit nolentes præcipimus, accipit verbum præcipere quoad modum loquendi, cùm tamen re vera permittere significet.

Ad difficultatem respondeo, auctorem non esse Chrysostomum, quòd homines doctos non effugit. Esse nihilominus virū doctum, & iuniorem Chrysostomo, sed vel hæreticum, vel cuius opus sit, corruptum ab hæreticis, quod mihi verisimilius fit.

Obiicies, verū Chrysostomum similia tradere in homilia 20. ad Ephesios: τί οὖν; ποιοῦσιν οἱ δευτέροις συναπτόμενοι γάμοις; οὐχὶ κατακρίνων λέγω, μὴ γένοιτο. καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος
» συγχωρεῖ. Quid ad hæc, inquit, qui secū-
» dis copulantur nuptiis? nō id aio condem-
» nans, absit; quippe Apostolus permisit. Itaque (dicet aliquis) Chrysostomus non audet damnare secundas nuptias, quãuis sint fornicationes, quia sunt permissæ ab Apostolo. Permissas autem esse ab Apostolo idem doctor non vno in loco asserit.

Respondeo, malè exponi Chrysostomū, neque ad mentem Doctoris hæc dici. Vt enim Christus Dominus damnauit libellum repudij, quod secundum legem diuinam non esset permissus, ita etiam Chrysostomus damnasset vtique secundas nuptias. At is non audet damnare. Immo in homilia suprà citata in dictum Apostoli, mulier alligata est legi, expresè damnata fornicatione, & adulterio, secūdas nuptias secundum leges diuinas fieri pronunciat. Vnde verbum, συγχώρησιν ὁ ἀπόστολος, permisit Apostolus, hoc sibi vult, Christum Dominum nihil expresè tradidisse de secundis nuptiis, Apostolum autem mētem Saluatoris exposuisse, ac permisisse secunda coniugia ad eum modum, quo etiam exposuimus Nazianzenum, & iuxta quem modum permissæ sunt primæ, ne dum secundæ nuptiæ.

Quòd si aliter permissionem quispiam intelligit, omnino reiiciendus est. Non enim sicut Moses propter duritiam cordis Iudæorum permisit libellum repudij; ita permisit Apostolus secūdas nuptias Christianis, cùm per se licitæ sint. Nam si per mortem alterius coniugis soluitur lex matrimonij, vt apertè, disertèque docet Paulus, cur non licebit superstiti coniugi ad alias nuptias transire?

Sed audiamus verum Chrysostomum: ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες σπουδάζωμεν τοῖς προτέροις ἀρκεῖσθαι γάμοις. εἰ δὲ καὶ ἐπὶ δευτέρους παρασκευαζώμεθα ἔρχεσθαι, μετὰ τοῦ πρέποντος τρόπου καὶ σχήματος, μετὰ τῶν τοῦ θεοῦ νόμων. διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, καὶ ἐπήγαγε, μόνον ἐν κυρίῳ. ὁμοῦ τε καὶ ἄδειαν διδοὺς, καὶ τειχίζων τὴν ἄδειαν. καὶ ἐξουσίαν παρέχων, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ πάλιν ταύτῃ ὅρους καὶ νόμους τιθεὶς πανταχόθεν. οἷον ἵνα μὴ μιαροὺς καὶ διεφθαρμένους ἄνδρας εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγάγῃ ἡ γυνή. ἢ τοὺς ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ἢ τοὺς πορνείαις προσέχοντας. ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ εὐλαβείας. ἵνα πάντα εἰς δόξαν θεοῦ γίνηται. ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ πολλάκις γυναῖκες τῶν προτέρων τελευτησάντων ἀνδρῶν, μοιχευθεῖσαι πρότερον, οὕτω τοὺς ὑστέρους εἰσήγαγον, καὶ φόνους ἑτέρους μιαροὺς ἐπενόησαν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, μόνον ἐν κυρίῳ. ἵνα μηδὲν τοιοῦτον ὁ δεύτερος ἔχῃ γάμος. οὕτω γὰρ δυνήσεται ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι. πάντων μὲν γὰρ βέλτιον ἀναμένειν τὸν τετελευτηκότα, καὶ τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας διατηρεῖν, καὶ ἐγκράτειαν αἱρεῖσθαι, καὶ τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐπιμελεῖν παιδίοις, καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ πλείονα τὴν εὔνοιαν ἐπισπάσασθαι. εἰ δ' ἄρα τις βουληθῇ δεύτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ σεμνότητος, μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐφεῖται. πορνεία δὲ κεκώλυται μόνον, καὶ μοιχεία. Hæc
» igitur omnia scientes id agamus, vt cōten-
» ti simus prioribus nuptiis, si verò & ad se-
» cūdas parati sumus accedere, cum debito
» modo, & forma, secundum leges diuinas.
» Propterea dixit, libera est, vt nubat, cui
» vult, atque subiunxit, tantùm in Domino
» simul & libertatem tribuens, & veluti
» muro libertatem cingens, & potestatem

faciens, & huic rursus potestati terminos, ac leges vndique præscribens. Ne videlicet mulier scelestos, & corruptos viros in domum introducat. Vel Scenicos, & Histriones, vel scortationibus deditos. Verùm cum honestate, cum pudicitia, cum verecundia, vt omnia fiant ad Dei gloriam. Et quia sæpè multæ mulieres primis viris demortuis priùs adulteratæ, sic posteriores viros induxerant, & modos nefarios excogitauerant, propterea intulit, tantùm in Domino; vt nihil horum habeant secundæ nuptiæ. Sic enim poterunt carere culpa. Quippe omnino satius quidem est demortuo viro castè pudicéque se continere, & cum eo inita pacta custodire, atque continentiam eligere, & cum relictis filiis permanere, à Deoque maiorem beneuolentiam sibi comparare. At verò si qua voluerit secundum introducere sponsum, cum pudicitia, cum honestate, cum debitis legibus. Siquidem & hoc permittitur, fornicatio verò tantùm, & adulterium prohibitum est. Similia docet in 7. cap. prioris ad Corinthios homilia 19. Ἐ δεύτερον γάμον συγχωρεῖ, μόνον ἐν κυρίῳ λέγων. τί δέ ἐστιν ἐν κυρίῳ; μετὰ σωφροσύνης, μετὰ κοσμιότητος. Etiam secundum concedit matrimonium, tantùm, inquiens, in Domino. Quid est autem in Domino? cum temperantia, cum honestate. Et in fine eiusdem sermonis: εἰρήνην, φησί, διώκετε, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον. ἵν' οὖν ἰδεῖν αὐτὸν καταξιωθῶμεν, κἂν ἐν παρθενίᾳ ὦμεν, κἂν ἐν πρώτῳ γάμῳ, κἂν ἐν δευτέρῳ, ταύτην μεταδιώκωμεν. Pacem, inquit, sectamini & Sanctificationem, sine qua nemo videbit Dominum. Vt ergo digni censeamur eum videre, siue virgines simus, siue primis, siue secundis nuptiis copulati, hanc sectemur. Et in 2. oratione, πρὸς νεωτέραν χηρεύσασαν περὶ μονανδρίας. αἰτιάσασθαι μὲν οὖν αὐτὰς ἢ καταδικάσαι ὑπὲρ τοῦ γάμου τούτου, οὔτε αὐτὸς τολμῶ, οὔτε ἄλλῳ παραινῶ. ἐπειδὴ μηδὲ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο δοκεῖ, μᾶλλον δὲ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. εἰπὼν γάρ, γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. καὶ συγχωρήσας τῇ χήρᾳ, εἰ βούλοιτο γαμηθῆναι πάλιν, καὶ εἰπών, μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ, ἵνα μήτις νομίσῃ ἀνθρώπινον εἶναι τὸ ἐπίταγμα, ἐπήγαγε. δοκῶ γὰρ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. δηλῶν ὅτι πνεύματι ταῦτα ἔγραφεν. Accusare itaque eas atque de hisce nuptiis condemnare, neque ipse audeo, neque alteri suadeo. Quandoquidem neque B. Paulo, immo verò Spiritui sancto istud videtur. Cùm enim dixisset, mulier alligata est legi, quandiu viuit vir eius, quod si dormierit vir eius, libera est, cui vult nubat, tantùm in Domino, ac permisisset viduæ, si vellet rursus nubere, & illud præterea dixisset, beatior autem est, si sic permanserit. Ne quis putaret humanum esse præceptum, intulit, existimo enim me quoque spiritum Dei habere. His verbis significans spiritu se hæc scripsisse. Et paulò pòst: τὸ γὰρ ἐν κυρίῳ γενέσθαι δεξάμενον πάσης κατηγορίας ἀπήλλακται. μόνον γάρ φησιν ἐν κυρίῳ. ὥσπερ οὖν ὅταν ὑπὲρ παρθενίας λέγωμεν, οὐ τὸν γάμον ἀτιμάζοντες ἐκείνην ἐπαίρομεν. οὕτως ὅταν περὶ χηρείας διαλεγώμεθα, οὐ τὸν δεύτερον γάμον ἐν τοῖς ἀπειρημένοις τιθέντες, τῷ προτέρῳ στέργειν παρακαλοῦμεν, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν μὲν καὶ τοῦτον εἶναι κατὰ νόμον τὸν δεύτερον, πολλῷ δὲ τὸν πρὸ τοῦ δευτέρου βελτίονα. Quod enim in Domino fieri potest, omni reprehensione vacat, tantùm enim, inquit in Domino. Quemadmodum igitur cùm de virginitate disserimus, non nuptias contemnentes eam extollimus; ita etiam cùm de viduitate verba facimus, non secundas nuptias inter res vetitas ponentes prioribus contentos esse adhortamur, sed fatemur quidem, has quoque secundas secundum legem censeri, longè tamen secundis primas esse præstantiores.

Hucusque Chrysostomus, ex cuius verbis manifestè apparet eum potiùs laudare, modò rectè fiant, secundas nuptias.

De Trigamia, qua & polygamia dicitur.

CAPVT XXVIII.

CONCILIVM Neocæsariense in canone tertio de Polygamis tum valdè concisè, tum genericè loquitur, adeo vt ex illius verbis nihil certi statuere possimus: περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων. ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον. De iis, inquit, qui in plurima matrimonia incidunt (plurima autem sunt & trigamia, & tetragamia, & vlteriores nuptiæ) tempus quidem præstitutum (imponendi nimirum pœnitentiam) manifestum est; sed conuersio & eorum fides contrahit tempus. Hoc est, si serio conuertantur, & austeram agant pœnitentiam, solet illis aliquid multum vel parum de tempore pœnitentiæ remitti. Ita Concilium de statuto tempore nihil exprimit; multo minus docet de Trigamia, & vlterioribus nuptiis

verum ne ſit matrimonium, atque adeo. A ſacramentum apud Græcos, an illicitum, ac nullum.

Sancti Patres Orientales aliquid clariùs enunciant. Gregorius Nazianzenus in oratione citata tertias nuptias vocat παρανομίαν, præuaricationem legis, ſeu illegitimas. At certè nulla lex extat non diuina, non Eccleſiaſtica & humana, quæ tertium matrimonium prohibeat.

Non enim Paulus ideo iuſſit Epiſcopũ eſſe vnius vxoris virum, quòd ſecundas, vel tertias nuptias damnaret, ſed quòd id maximè decebat dignitatem, & ſacramẽtum Epiſcopi, quem eſſe, vel potiùs fuiſſe B vnius mulieris virum par eſt, ſicut Chriſtus eſt ſponſus vnius Eccleſiæ.

Niſi velit Theologus παρανομίαν tranſgreſſionem legis intelligere negatiuè; quod nulla lex claris verbis expreſſa extet, quæ id permittat. Sic enim Baſilius in Canone quinquageſimo intellexit, cùm ait, τριγαμίας οὐκ ἔστι νόμος. ὥστε νόμῳ τρίτος γάμος οὐκ ἄγεται. Trigamiæ lex non extat. Quare lege tertiæ nuptiæ non contrahũtur. Intelligit autem Baſilius non extare legem diuinam, quæ clarè id teſtetur, & permittat. (Nam ſecundum nos extat profectò lex diuina, vt ſuo loco infra dicemus, ſed non eſt cuilibet obuia & clara. C Et ex Nouellis Imperatoriis ſimiliter permittitur Græcis tertium coniugium.) Quia tamen neque lex tempore Baſilij extabat, quæ prohiberet, ideo ſubiecit Baſilius, δημοσίαις καταδίκαις τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑποβάλλομεν, publicis pœnis eiuſmodi matrimonia non ſubiicimus. At ſi extaret lex prohibens, vtique ſubiicerent.

Baſilius ipſe trigamiam πορνείαν κεκολασμένην, fornicationem caſtigatam nominat. Hoc eſt, vt rectè exponunt illius interpretes Canoniſtæ, οὐκ ἐκκεχυμένην καὶ ἀδιάφορον, ἀλλὰ συνεσταλμένην, καὶ περιγεγραμμένην μιᾷ γυναικί. Non effuſam & indifferentem, ſed contractam, & circumD ſcriptam vna tantùm muliere. Item eam appellat, ῥύπασμα τῆς ἐκκλησίας. Sordes Eccleſiæ per conſequens infert non eam ampliùs dici γάμον, matrimonium, ſed polygamiam. Etenim ἡ πορνεία, fornicatio iuxta eundem Baſilium Canone 26. γάμος οὐκ ἔστι, οὔτε γάμου ἀρχή. Matrimonium non eſt, neque matrimonij principium. Et eos, qui digamiam excedunt, negat Baſilius dignos cenſeri, qui appellentur mariti, & idem ſentit de feminis, quæ non debeant appellari vxores.

Poſtremò aſſerit, publicè huiuſmodi trigamiam non puniri. Hoc eſt, vt exponunt interpretes, non adeo ſubiici pœnis: ὥστε καὶ διασπᾶσθαι τὸ συνοικέσιον, vt etiam diſſoluatur matrimonium. (Alioquin pœnis Eccleſiaſticis analogicè vt & digamia punitur.) Et rationem reddit Baſilius, quòd tale matrimonium ſit magis expetendum, quàm remiſſa fornicatio.

Sed vt vera eſſe omnibus conſtet, quæ de Baſilij opinione diximus, recenſendi ſunt more noſtro illius canones.

Canon quartus ex epiſtola Canonica ad ſanctum Amphilochium: περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ὥρισαν κανόνα, ὃν ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως. ἐνιαυτὸν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη. τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέτταρσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκέτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην. διὸ καὶ ὁ κύριος τῇ Σαμαρείτιδι πέντε ἄνδρας διαμειψάσῃ, ὃν νῦν, φησὶν, ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ. ὡς οὐκέτι ἀξίων ὄντων τῶν ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας τοῦ ἀνδρὸς, ἢ τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι. συνήθειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμὸν, οὐκ ἀπὸ κανόνος, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκολουθίας, ἤτοι τοῖς προλαβοῦσιν ἀκολουθοῦντες πατράσι. δεῖ C δὲ μὴ πάντη αὐτοὺς ἀπείργειν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ᾽ ἀκροάσεως αὐτοὺς ἀξιοῦν ἐν δύο που ἔτεσιν, ἢ τρισί. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστῆναι μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι. καὶ οὕτως ἐνδειξαμένους καρπόν τινα τῆς μετανοίας, ἀποκαθιστᾷν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας. De trigamis & polygamis eundem Canonem definierunt (antiqui Patres) quem in digamis ſeruata proportione. Annum enim in digamis, alij verò duos annos ſtatuerunt. Trigamos autem ſæpe tribus & quatuor annis ſegregant. Id autem non ampliùs coniugium, ſed polygamiam appellant, vel potiùs fornicationem caſtigatam. Et ideo Dominus Samaritanæ, quæ quinque viros permutauerat, quem nunc, inquit, habes, non eſt tuus maritus. Nempe quòd digni non ſint, qui à digamiæ menſura exciderunt, vt vel mariti, vel vxoris nomine appellentur. Conſuetudinem autem accepimus in trigamis quinquennij ſegregationem, non à canone, ſed continuata maiorum ſerie, videlicet veſtigiis Patrum, qui nos præceſſerunt, inſiſtentes. Oportet autem non eos omnino arcere ab Eccleſia, ſed dignos ducere, qui in locum audientium duobus circiter aut tribus annis admittantur.

Post hæc permittere vt in cœtu fidelium A consistant quidem; sed à communione boni tamen abstineant. Sic tandem ostenso aliquo fructu pœnitentiæ, in locum communionis restituere.

Canon quinquagesimus, τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστι. ὥστε νόμῳ τρίτος γάμος οὐκ ἄγεται. τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ῥυπάσματα τῆς ἐκκλησίας ὁρῶμεν. δημοσίαις δὲ καταδίκαις οὐχ ὑποβάλλομεν, ὡς τῆς ἀνειμένης πορνείας αἱρετώτερα. » Trigamiæ lex non extat, quare lege tertium » matrimonium non contrahitur. Verum- » tamen eiusmodi res vt Ecclesiæ inquina- » menta videmus; sed publicis condemna- » tionibus non subiicimus, vt quæ soluta ac » profusa fornicatione sint magis expetēda. B

Chrysostomus etiam & S. Epiphanius, vt ex eorum scriptis conicere licet, in Basilianam libenter irent sententiam. Adeo hi Græcorum primarij Doctores, seueriores in polygamos extiterūt. quod ipsi summo studio virginitatem coluissent. Vide Chrysostomum in libro de Virginitate c. 38. vbi ait, τοῖς γεγαμηκόσι πολλὴν δίδωσι παραμυθίαν. καὶ δευτέρους πάλιν ἐπέτρεψε γάμους, » ἐὰν βούλωνται, ὥστε τὸ μὴ πυροῦσθαι. Nuptis, » inquit, magnam præbet (Paulus) consola- » tionem. Et secundas rursus permisit nu- » ptias, si volunt, ne vrantur. Non autem addit Chrysostomus, exponens Paulum, ter- C tias vel quartas. Et loco superiori cap. citato: κἂν ἐν παρθενίᾳ ὦμεν, κἂν ἐν πρώτῳ γάμῳ, κἂν ἐν δευτέρῳ, ταύτην μεταδιώκωμεν. Si- » ue virgines simus, siue secundis nuptiis » copulati, hanc (sanctificationem) secte- » mur.

Cæterùm quo modo hæc sibi inuicem cohæreant, non adeo perspicere valeo, vt trigamia sit fornicatio, tantùm non relaxata & libera, sed ad vnius feminæ amplexus coarctata, & tamen non dissoluatur, sed peracta aliquot annorum pœnitentia trigami admittantur ad participanda Ecclesiæ Sacramenta, cùm interim simul habitent, & procreent liberos. Si enim tri- D gamia est fornicatio, non potest Ecclesia Dei ornatissima sponsa Christi, quæ sine ruga est, non habens maculam eiusmodi peccatum permittere. Quod si permittit, igitur non est fornicatio. Quippe fornicatio non est aliquid ἀδιάφορον, vt possit subire rationem boni & mali, sed si fornicatio est, semper mala est.

At fortassis Basilius non ad polygamiam respexit, quatenus est matrimonium, & sacramentum, sed ad affectum illius, qui tale matrimonium contrahit. quippe indicat se, effusum esse in venerem, & valdè pronum ad luxuriam, ob id etiam diuturniore pœnitētia mulctatur. Alioquin sancti Patres eiusmodi coniuges aliquot annorum peracta pœnitentia ad participanda Ecclesiæ Sacramenta, nisi prius soluto matrimonio, non admisissent, ac insuper dissoluendum esse tale connubium clarissimis verbis enunciassent. Quòd cùm non fecerint, indicium est, eos sacramentum agnouisse.

Polygamia verò successiuè fundatur in verbis Pauli. Siquidem Apostolus apertissimè tradit, mulierem, quandiu vir eius viuit, alligatum esse ei, per legem scilicet matrimonialem, nec eo viuente posse ab eo discedere, aut si discedat, innuptam manere oportere. Igitur si mortuus fuerit vir eius, erit libera, vt se nuptui tradat, cui voluerit, tantùm in Domino. Nubendò verò iterum, alligata est legi, vt non possit à viro discedere. Quòd si vir dormierit, iterum soluta est à lege, & rursus libera existens, potest alligari, si vult, & subire onera matrimonij, & sic deinceps quoties libera euaserit, vinculis matrimonij seipsam adstringere potest. Vnde S. Augustinus in libro de bono viduitatis cap. 12. diligenter expendens locum Apostolicum, obseruat B. Paulum non dixisse, si dormierit primus vir, aut secundus, aut tertius, sed indefinitè vir eius. Proinde semper nubere licet, mortuo marito, quotus tandem fuerit. Similiter alij obseruant, non dixisse Apostolum, melius est nubere semel, aut bis, vel ter, quàm vri, sed indefinitè. Et S. Hieronymus in Apologia ad Pammachiū pro libris aduersus Iouinianum, Nō dam- » no, inquit, bigamos, nec trigamos, & si dici « potest, octogamos. Quare Patribus Orien- » talibus, si fortè oppositum doceant, opponendi sunt Patres Hesperij. Potissimum verò auctoritas Romanæ Ecclesiæ, quæ ex singulari priuilegio Christi Domini errare non potest, atque in hoc dogmate Apostolicis verbis fundatur, & stabilitur.

Neque locus Euangelij de Samaritana, quæ quinque viros habuerat, & quem tum habebat, non erat legitimus eius vir, Basilianam expositionem commodè admittit. Nam Christus Dominus clarè ait, eam habuisse quinque viros, & eos viros, seu maritos nominat. Sextum autem negat esse virum, quod re vera Samaritana cum eo legitimè copulata non esset. Neglecta nimirum lege matrimonij. Alioqui nō quintum, sed & septimum, præsertim in lege veteri habere potuisset.

Quare Saducæis illam Domino nostro

quæstionem proponentibus de muliere, quæ fuerat vxor septem fratrum, cuius præcipuè illorum post resurrectionem fratrum esset vxor; Christus Dominus non respondit, primum, aut secundum matrimonium fuisse legitimum, reliqua non item; sed admisso septimo matrimonio, in altera vita negauit illius fore vsum. Saducæi verò inscienter admodum fecerunt, talem quæstionem proponentes. Illa enim mulier nulli eorum iam iure coniugij obligata erat, cùm per mortem illorum libera euasisset.

De Tetragamia.

Capvt XXIX.

De quartis nuptiis Basilius enunciat, eas esse peiores simplici fornicatione. Canon est 78. in hæc verba: τὴν πολυγαμίαν οἱ πατέρες ἀπεσιώπησαν ὡς κτηνώδη, καὶ παντὸς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ἡμῖν δὲ παρίσταται, πλέον τι τῆς πορνείας εἶναι ἁμάρτημα. διὸ εὔλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι, δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαίοντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπίπτοντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι.
» Polygamiam Patres silentio prætermisere » vt belluinam, & omnino ab hominum ge» nere alienam. Nobis autem videtur, ma» ius esse fornicatione peccatum. Et ideò » consentaneum est, vt ij canonibus subii» ciantur. Vt scilicet postquam anno fleue» rint, & tribus substrati fuerint; ita de» mum suscipiantur.

Per polygamiam in hoc canone Basilius videtur intelligere quartas, ac deinceps nuptias. Quamuis enim & trigamiam in alio canone polygamiam dixerit appellari, de illa tamen non protulit, esse quid amplius, & grauius fornicatione, quod tamen de polygamia hic affirmat. Igitur tetragamiam, & quæ ordine sequuntur, intelligit.

Alij per polygamiam, τὸ πολλαῖς μίσγεσθαι, ἢ ἀδιαφόρως ἔχειν πρὸς τὴν μίξιν, cùm multis mulieribus corpus miscere, & indifferenter habere commercium, non sine magna probabilitate intelligunt. Et meo iudicio rectè. Nam de polygamia successiuè Basilius ediderat Canonem quartum, non erat autem cur de eadem nouum canonem conderet. Ad hæc, Basilius de polygamia in hoc canone refert, vt belluinam à Patribus prætermissam fuisse. At polygamiæ successiuè Concilium Neocæsarianum mentionem facit, non igitur hæc intelligit. Quia tamen idem Basilius trigamiam asserit esse fornicationem coarctatam, non videtur absurdum in sua doctrina, si tetragamiam doceat, esse quid amplius fornicatione. Quia etiam Nazianzenus eiusmodi polygamiam, quæ successiuè trigamiam excedit, χοιρώδη βίον, porcinam vitam nominat; prima etiam expositio, quæ asserit, Basilium per polygamiam tetragamiam intelligere, non videtur esse improbabilis.

Verùm rationes, quæ trigamiam suadent, & validam esse probant, eædem absolutè ac simpliciter polygamiam etiam facilè suadent, & probant.

Clemens Romanus in libro tertio Cõstitutionum Apostolicarum cap. 2. de monogamia, digamia, trigamia, & vlterioribus nuptiis sic habet: καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη, δικαία, ὡς ἂν κατὰ γνώμην θεοῦ ὑπάρχουσα. διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίας, παράνομος, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος. τριγαμία δὲ ἀκρασίας σημεῖον. τὸ δ' ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν, προφανὴς πορνεία, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. Hoc enim, inquit, scire debetis, monoga« miam quidem, quæ fit secundum legem, « vtpote iuxta mentem Dei, iustam esse. « Digamiam verò post promissionem, ille« gitimam, non ob coniunctionem, verùm « propter mendacium. Trigamiam verò, in« temperantiæ indicium. Quæ autem tri« gamiæ additur, fornicationem esse mani« festam, miniméque dubiam lasciuiam. «

At non est sanctio Apostolica, sed aliquis eam finxit, vel à Patribus Græcis accepit, & Constitutionibus Apostolicis inseruit. Argumento est, quòd ipsemet Basilius loco nuper citato de tetragamia dicat eam antiquos Patres vt brutalem silentio preteriisse. At si Apostoli de hac re constitutionem ediderant, quî eam ignorasset Basilius? Deinde hæc, quæ dicitur Apostolica constitutio trigamiam admittit, cur igitur eam damnauit Basilius & Nazianzenus? An eos latuit, quid Apostoli statuissent? Igitur vel non est constitutio Apostolica, sed ἀπόκρυφος, vt alia non pauca extant in illis similia, & propterea posteriores Græci in Concilio Trullano c. 2. improbant has Constitutiones, vt ab hæreticis deprauatas; Vel non significat, quod prima fronte præfert. Non enim Clemens inualidum esse tertiũ, vel quartum connubium enunciat, sed quòd spectat ad affectum tale matrimonium contrahentis, instar fornicationis esse videtur. Vt enim qui fornicatur, modò expleat li-

bidinem, non ad vnam feminam se adstringit, sed per multas vagatur; ita qui tetragamiam contrahit, non vna, aut altera, neque tertia vxore fuisse contentus videtur. Vide Scholion Turriani.

Porro Basilius & Nazianzenus hac in re fuerunt tantæ auctoritatis apud nonnullos cùm Antistites, tum Imperatores Græcorum; vt ipsi existimarint tetragamiam lege diuina vetari. Sed imperiales Græcorum leges antiquiores non tantùm trigamiam, verùm etiam tetragamiam permittunt, vt est videre in libro 2. iuris Orientalis ex nouella Basilij Macedonis, cuius titulus est, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι πρὸς τέταρτον γάμον ἐλθεῖν. Non licere ad quartas nuptias transire. In ea refert Basilius Imperator, priscis scriptam legem fuisse, immò & à Iustiniano confirmatam, per quã, μέχρι τετάρτου γάμου παρεκτείνεσθαι τοῖς βουλομένοις τὰ συνοικέσια, vsque ad quartas nuptias iis, qui volunt, matrimonia protenduntur. Se verò, ait, ne priscis legibus acquiescat, lege diuina impediri. Quocirca matrimonium quartum ita vetare, vt etiã tertium ad Ecclesiasticos Canones ableget. Tandem constitutionem seu nouellam ita concludit: ἔστω νῦν πᾶσι δῆλον, ὡς εἴτις τολμήσειε πρὸς τέταρτον γάμον ἢ οὐ γάμον ἐλθεῖν, οὐ μόνον αὐτ' οὐδενὸς ὁ τοιοῦτος νομιζόμενος γάμος λογισθήσεται, οὔτε οἱ ἐξ αὐτοῦ τεχθέντες παῖδες γνήσιοι γνωρισθήσονται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ποιναῖς τῶν μεμολυσμένων τοῖς τῆς πορνείας ῥυπάσμασι καθυποβληθήσονται, ἀπ' ἀλλήλων δηλονότι τῶν τοιούτων προσώπων διϊσταμένων. Manifestum omnibus esto, quòd siquis ausus fuerit ad quartas nuptias, non nuptias, accedere, non solùm pro nullis habebuntur hæ nuptiæ, nec liberi ex iis procreati pro legitimis agnoscentur, verùm etiam ipse pœnis pollutorum scortationis sordibus subiicietur, eiusmodi videlicet personis à se inuicem separatis.

Leo sapiens Basilij filius vestigia parentis sequutus non absimilem constitutionem edidit, quæ in ordine nonagesima est, qua sanxit, vt qui tertias nuptias contrahunt, pœnis Ecclesiasticis subiiciantur. Nulla enim lex profana ante Basilium Imperatorem huiusmodi matrimonium reprehendebat, cùm & Basilius magnus dicat, trigamiam publicè non condemnari. In ea constitutione inter alia sic differit ac decernit. Multorum brutorum animantium genera, coniuge mortuo perpetuam viduitatem amplectuntur. Alteriisque nuptiis priores velut congesta terra obregere nolunt. Verùm quoniam hanc imbecillitatem turpem non esse, quanquam turpissima sit, existimãs natura primo suo matrimonio contenta non est, sed nullo pudore tacta ad secundum etiam procedit; quin cùm illa hic saltem sistere deberet, non tamen id facit. Et quanquam per sacram legem non liceat, à secundo matrimonio ad tertium prorumpit, haud dubiè constitutam in tertium matrimonium pœnam, quòd non exerceatur, contemptui habens. Idque eo magis, quod ciuilis lex, qua nescio de causa, spiritus pœnam constituentis decreto non consentiat, sed hoc à reprehensione porro liberat, qui post alterum matrimoniale consortium à matrimonis abstinere nolint. Idcirco quæ spiritui placent sequentes statuimus; vt qui ad tertium matrimonium peruenerint, pœnæ, quã in ipsos sacer canon promulgauit, obnoxij sint.

Verùm postea idem Imperator ducta tertia vxore sine beneficio prolis, ex Zoë pellice filium habuit, quem successorem imperij vt à se progenitũ relinquere vehementer optabat, matrem illius quartam in matrimoniũ duxit vxorem. Quæ res multas turbas in Constantinopolitana Ecclesia excitauit. Nam Nicolaus primus eius nominis Patriarcha illius vrbis imperatorem ab Ecclesia segregauit. Nicolao non pauci Pontifices adhærebant, alij nonnulli Metropolitæ Imperatori fauebant. Cumque maximum dissidium inter primarios Ecclesiastici ordinis antistites esset, Imperator missa legatione ad Romanum Pontificem dispensationem efflagitabat. Sergius repertus est tunc sedere, qui quartum coniugium principis cum Zoë contractum ratum haberi voluit, & per suos legatos curauit, vt Nicolaus Patriarcha his nuptiis contradicens à Patriarchatu amoueretur, & in exilium mitteretur, Euthymio viro probo & sancto in eius locum substituto. Sed quinquennio pòst Leone demortuũ Alexander Leonis frater deposito cum iniuriis Euthymio, atque ita mulctato vt paucis post diebus in exilio moreretur, Nicolaum restituit, quod is quartas nuptias improbaret, & heredem imperij non Leonis filium, sed fratrem agnosceret. Non multum temporis intercessit & Alexander moritur, Constantino fratris filio imperio legato, cui inter tutores Nicolaum Patriarcham constituit. Is (vt pote vnus præcipuus tutorum) clauum Imperij aliquandiu tenuit, & Epistolam plenam querimoniarum ad Romanum Pontificem scripsit; quæ extat apud Ba-

tenium in add. tomi 11. anno 912. in ea conatur probare, quartas nuptias iure diuino vetitas esse, rogatque Pontificem in fine Epistolæ, vt cæteri quoque antistites, qui partes Nicolai tuebantur, & ob id à suis Episcopalibus sedibus deturbati fuerant, reuocarentur, & in eos potiùs, nimirum Euthymiamos, qui quartas nuptias permiserant, animaduerteretur. Quid adhæc respõderit Põtifex non constat. Sed cùm varia fortuna Nicolaus Constantini Imperatoris tutorem aliquãdiu egisset, à Romano Lecapeno iterum pulsus ex aula, qui socer Imperatoris te ipsa imperabat, eiusque pater dicebatur, de reddenda iterum Ecclesiæ pace, agente, vt videtur, Romano, cogitare cœpit. Cumque priùs pertinaciter defenderet, quartas nuptias iure diuino prohibitas, ac proinde fornicarias, nulla Ecclesiæ dispensatione iniri posse, à diuino ad Ecclesiasticum ius earum nuptiarum improbationem transtulit. Itaque cum Euthymianis primùm composuit, vt Euthymij corpus tanquam veri Patriarchæ, Constantinopolim honorificè deferretur, vtque Leoni sapienti demortuo, Constantino vrgente filio, communi decreto delicti remissio concederetur. (Porro honos deferendi honorificè corporis Patriarchis, iis haberi Constantinopoli solitus est, qui C ininstè in exilium pulsi, neque legitimè depositi sunt, vt aliqua ratione quando viuis non potuit, sua sedes mortuis restitueretur. Ita B. Ioannis Chrysostomi & Flauiniani reliquiæ in eam vrbem deportatæ sunt. Constant hæc omnia ex Cedreno in Romano Lecapeno, & Areta Cæsariensi, & Curopalata, quos citat Baronius tomo 10. anno 910.) In posterum tamen ab ea die, quartæ nuptiæ nulla ratione permitterentur. Ita tomum seu decisionem ediderunt, quo tetragamia adeo vetatur, reiicitur, ac damnatur, vt ab omni cœtu Ecclesiastico tetragamus prorsus excludatur, & ne quidem ingressus in sacras ædes D ipsi permittatur, sed excommunicatus sit, quandiu in eiusmodi coniugio permanserit. Sed & trigamiam iidem Patres vna cum Imperatore Constantino quodam modo coarctarunt, & modò eam permittunt, modò non permittunt. Ex eo enim quod Basilius eam velut inquinamentum Ecclesiæ appellarit, fingunt Patres & interpretes, Ecclesiam esse tanquam domum aliquam, in qua solent esse nonnullę sordes, sed in aliquo domus angulo conditæ, abditæque, non autem passim obuiæ & expositæ. Qua similitudine innuunt, raro eam permissam A fuisse. Cæterum postquam frequenter citra pudorem, vt illi aiunt, & palam fieri, quasi nihil turpitudinis haberet, cœpta est, hoc in tertiis nuptiis seruandum statuerũt. Vt si quis sit triginta annorum, & careat prole, mereatur veniam, & facilè ipsi condonetur matrimonium, consueta nimitum imposita pœna; sin habeat prolem, permittatur etiã, sed grauiore pœna mulctetur. Si autem ad annum quadragesimum prouectus careat liberis à prioribus vxoribus relictis, tertiam ducere possit, diuturniore, & austeriore imposita sibi pœnitentia. Sin extent liberi, ἀσυγχώρητος αὐτῷ ἡ τριγαμία, tertium ei coniugium nul- B la ratione permittatur. Vide tomum vnionis in libro 2. iuris Orientalis fol. 104. vbi tota res fusius enarratur, ac decernitur. Et nota, Patres illos opinatos fuisse, se quidem habere potestatem permittendi tetragamiam, (quandoquidem communi decreto delicti remissionem Leoni post mortem concesserunt, & Constantinus Leonis filius legitimus heres habitus est. Immo anathema dicunt: τοῖς συκοφαντοῦσι τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ὅτι τετραγαμίας ἐδέξατο χάριν τῆς εὐδοκίας θεοῦ γεγενημένης οἰκονομίας, καὶ τῆς προσλήψεως, καὶ ἑνώσεως τῶν ἀδελφῶν. Iis, « qui accusant sanctam Ecclesiam, quia « quartas nuptias admisit, ob dispensatio- « nem Dei benignitate factam, ac propter « adsumptionem vnionemq; fratrum.) Hoc est, anathemate percutiunt vituperantes dispensationem factam.) nolle tamen in posterum edicto canonico promulgato, vt quis quartam vxorem, & si excedat quadragesimum ætatis annum sobole procreata, tertiam in matrimonium ducere audeat, sperans se veniam cõsequuturum.

His ita compositis, Nicolaus Patriarcha Epistolam ad Ioannem Papam huius nominis X. misit, qua communionem expetit. Pollicetur verò se Pontificis nomen repositurum in diptychis, ea modò conditione contentus sit, vt declaret Pontifex, quartum connubium permissum fuisse Leoni, non rei ipsius causa, sed suadente tunc occasione lenitatem atque affectum erga principem indulgentiorem, ne repulsa offensus eius animus deteriora moliretur. Quibus verbis apertè cõcedit, dispẽsari ab Ecclesia cum Leone potuisse; nõ tamen absolutè simpliciterque probatum quartum connubium. Quem sancti Basilius & Nazianzenus tanquam rem parum decoram, neque cùm honestatę publica congruentem sine dubio vituperant, qui tertias etiam nuptias reprehenderunt.

Ergo qui priùs tem eam indispensabilem faciebat, ac diuino iure penitus improbatam, consensit postea quartum, connubium dispensatione Ecclesiæ inui posse neque diuino, aut naturali iure prohiberi.

Accepisse autem oblatas conditiones sedem Apostolicam, & perfectam cum Nicolao concordiam inuisse, constat ex eius literis ad Simeonem Bulgariæ principem, quas refert Baronius in add. tomi 11. anno 917. impressionis Romanæ, & repositæ sunt tomo decimo eodem anno editionis Coloniensis. In quibus scribit, primùm legatos, qui à Pontifice in Bulgariā mittebantur, sibi commendatos à Pontifice; iniunctumque vt omni modo tutissimè cum commeatu, & viæ ducibus in Bulgariam mitteret. Quòd nisi compositis iam rebus, sine dubio Pontifex non fecisset. Multa deinde de Romanæ sedis amplitudine ac potestate prædicat. Quæ amicitiæ profectò, ac perfectæ vnionis indicia sunt. Denique in ea Epistola disertis verbis testatur, à legatis sedis Apostolicæ pacem Ecclesiæ & clero redditam, scandala, quæ propter tetragamiam orta erant, sublata, se atque illos diuina mysteria simul celebrasse, nihil denique obstare, quo minus Romanæ Ecclesiæ communione Constantinopolitana vtatur: ταῦτά σοι περὶ τῆς τῶν Λεγάτων ἀφίξεως. οἳ καὶ τὰ σκάνδαλα, τὰ ἐκ τοῦ τετάρτου γάμου συμβεβηκότα, ἔπαυσαν. καὶ εἰρήνην τῷ κλήρῳ παρέδωκαν. κοινῇ γὰρ τοῖς ἀχράντοις μυστηρίοις, καὶ σὺν θεοπνεύστῳ ὁμονοίᾳ ὑπηρετήσαμεν. καὶ λοιπόν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, οὕτως ἡ Ῥωμαίων καὶ ἡ Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησία μιᾶς γέγονε συμπνοίας καὶ ὁμονοίας, ὥστε μηδὲν ἔτι κωλύειν ἡμᾶς μετέχειν τοῦ αὐτῆς ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς κοινωνίας.
Hæc tibi, inquit, de Legatorum aduentu. Qui & scandala ex quarto connubio orta sedarunt, & pacem clero reddiderunt. Communiter enim & simul à Deo inspiratа consensione intemeratis mysteriis operati sumus. Denique vt vno verbo dicam, ita Romana & Constantinopolitana Ecclesia vnius facta est conspirationis & consensionis, vt nihil amplius impediat, quo minus participes simus eorum sanctificationis, & communionis.

Negari igitur non potest, quin ad pacē, & vnionem Ecclesiasticam non cum Euthymianis tantùm, sed cum Romana etiā Ecclesia perfectè redierit Nicolaus. Et consequenter, quin eas conditiones acceperit sedes Apostolica, quas in Epistola sua ipse obtulerat Ioanni Pontifici. Præsertim cùm non ipse solùm ad eas literas deferendas, transigendumque negotium Eulogium presbyterum, sed Imperator etiam Basilium protospatharium Romam legauerit, atque in fine Epistolæ Pontificem oret, vt legarum Constantinopolim mittat, aut Ioannem Episcopum, cuius, inquit, apud nos iam experta virtus, aut alium moribus illi non absimilem, qui si qua sunt, inquit, adhuc correctionis indiga, doctrina atque consilio emendare valeat nobiscum iuxta Ecclesiasticas constitutiones.

Ex quibus omnibus constat, eam ineundæ concordiæ temperationem adhibitam, vt Pontifex Orientalis Ecclesiæ Canonem, quo tertiæ, ne dum quartæ nuptiæ pœnæ canonicæ subiiciebantur, non eam ob rem reiiceret, quòd is non esset receptus in occidente: Nicolaus autem non à diuino, sed ab Ecclesiastico iure descendere, ac proinde dispensabilem cum esse fateretur.

Quamuis autem post initam cum Euthymianis & cum Romana Ecclesia pacē Nicolaus res hoc modo composuerit, omniaque cum interuentu Legatorum sedis Apostolicæ constituerit; non defuerunt tamen ex viris monasticæ disciplinæ professoribus, qui decisionem hanc Nicolai de quartis nuptiis non acceptarent, cùm per annos septuaginta & amplius postea essent diuulsi, & ante nonaginta annos quæstio de tetragamia orta esset. Quos tandem Constantinus & Basilius fratres imperatores coniunxerunt, & perfecta vnio facta est. Vt constat cùm ex scriptis aliorum historicorum, tum ex additione Scholij immediatè post commemoratum tomum in iure Orientali: ταῦτα μὲν ὡς δεδήλωται ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλευσάντων ἐπράχθησαν. νῦν δὲ τῇ τοῦ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι, τοὺς ἤδη πρὸ ἐννενήκοντα χρόνων ἕνεκεν τῆς προδηλωθείσης αἰτίας καὶ ἀφορμῆς ἀπορραγέντας ἱερεῖς καὶ μονάζοντας ἡ παγκάλλιστος βασιλεία τῶν θεοστεφῶν βασιλέων ἡμῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου συνῆψέ τε καὶ συνήνωσε, καὶ μίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν εἰργάσατο. ὅθεν χρεὼν ἀνακηρύττεσθαί τε καὶ μεγαλύνεσθαι τοὺς τὸ τοιοῦτον θεοφιλὲς καὶ ἀξιόλογον ἔργον πεπληρωκότας. Hæc quidem, vt expositum est, gesta sunt ab Imperatoribus olim rerum potitis. Nunc verò ex Patris & Filij & Spiritus sancti beneuolentia & gratia sacerdotes atque solitarios iam ante nonaginta annos ob prædictam caussam, & occasionem à se inuicem diuulsos serenissima Maiestas imperatorum no-

» ſtrorum à Deo coronatorum Baſilij & » Conſtantini coniunxit, & vniuit; vnamque » Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam » effecit. Quamobrem prædicandi, » magnique faciendi ſunt, qui opus tam » gratum Deo, tamque magni momenti ad » exitum perduxere. Sic ibi.

Vnde apparet, nonnullos Græcorum Eccleſiaſticos, præſertim *μονάζοντας*, qui fortè Euthymium ſequebantur, diu multumque obſtitiſſe, quo minus præcepto Eccleſiaſtico tetragamia ſimpliciter, trigamia ſub conditione vetaretur.

Pace tandem reddita Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, & vniuersè ab omnibus Græcis tam Eccleſiaſticis, quàm principibus ſæcularibus acceptata, adeo tetragamiam tanquam minus decoram Græci non admiſerunt; vt cùm poſtea in reconciliatione, quæ propter conſequutum deinde ſchiſma, fieri debuit, duo Conſtantinopolitani Imperatores Michaël & Caloiannes Palæologi fidei profeſſionem ex præſcripto Romanæ ſedis ediderint; cùm de Sacramento matrimonij agerent; non niſi de tertiis nuptiis licitè contrahendis, vbi canonicum impedimentum non interuenit; mentionem fecerint. Sic enim habetur & in Vaticano codice manu ſcripto Græco atque Latino, & in ea profeſſione fidei, quæ habetur in fine Concilij Lugdunenſis Romanæ editionis Cõciliorum generalium: Διαλυθέντος τοῦ γάμου ἀπὸ θανάτου θατέρου τῶν ὁμοζύγων, δευτέρους καὶ τρίτους ἐπέκεινα γάμους θεμιτοὺς εἶναι λέγει. (ἡ » Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία. Romana Eccleſia.) Diſ» ſoluto matrimonio per mortem alterius » coniugum, ſecundas, & tertias deinde » nuptias ſucceſſiuè licitas eſſe dicit. Cùm enim Canonico iure quartæ nuptiæ apud Græcos omnino ſublatæ ſint, earum mentio fieri non debuit, vbi numerabantur nuptiæ, canonico impedimento alioqui non illicitæ.

Supereſt explicandum, vtrum Pontifex potuerit irritare tetragamiam apud Græcos, & concedere quod ipſi ſtatuerant in illo tomo.

Primò, Notandum eſt poſſe Eccleſiam impedimenta ſtatuere, quæ matrimonium ſi contrahatur, irritum faciant. Quæ veritas ſtabilita eſt in Concilio Tridentino ſeſſ. 24. can. 3. & 4 & conſtat vſu totius Eccleſiæ tam Occidentalis, quàm Orientalis, ideoque de fide tenenda eſt. Hacque ratione præter certos gradus conſanguinitatis, quos prohibuit Eccleſia, etiam clandeſtina matrimonia nulla reddidit. Non quòd mutauerit eſſentiam Sacramenti, ſed quòd irritum fecerit contractum humanum, qui in Sacramento matrimonij prærequiritur.

Secundò Notandum eſt ante Concilium Tridentinum potuiſſe principes fideles impedimenta matrimonium diſſoluentia populis ſibi ſubditis ſuis legibus indicere, hoc eſt contractus irritos facere. Hodie tamen id principibus Catholicis non eſſe integrum, quòd hanc reſeruauerit Eccleſia ſibi facultatem.

Tertiò Nota. Vt Romanus Pontifex ritè & rectè valeat impedimenta matrimonij indicere, & matrimonium iure naturali & diuino conceſſum inter certum genus perſonarum interdicere, iuſtam cauſam deſiderari ſecundum omnes, ſed ea non exiſtente, matrimonium contra talem prohibitionem initum, validum eſſe & culpa vacare, ſecundum probabiliorem ſententiam. Non enim poteſtas Pontificia eſt ad diſſipandum, ſed ad rectè Eccleſiam adminiſtrandum.

Vltimò nota. Sicut integrum eſt Pontifici in vniuerſa Eccleſia impedimenta matrimonium dirimentia ſtatuere, ita Epiſcopo in ſua diœceſi, niſi Pontifex ſibi reſeruet. At id hodie non poteſt, quoniam hoc ſibi Pontifex reſeruauit. Quamuis textus id Põtifici reſeruans, non extet, ſed ex generali Eccleſiæ conſuetudine id Pontifici reſeruatum credendum eſt. Hæc notanda facilè Theologis & Canoniſtis conceduntur. Videndus eſt Thomas Sanches in libro 7. de impedimentis matrimonij diſput. 1. & 2.

Ex his autem facilè ſoluitur quæſtio. Nam ex primo & tertio Notando iure optimo Pontifex conceſſit Græcis, quæ ab ipſo efflagitarant. Cauſa iuſta extitit, vnio Eccleſiarum, & publica honeſtas, præſertim cùm ſanctiſſimi Patres rem tanquam parum decorã acriter exagitaſſent. Quẽadmodum irrita etiam reddiderunt propter eandem cauſam honeſtatis matrimonia inita intra certum gradum conſanguinitatis iure diuino non prohibitum.

Ex ſecundo Notãdo apparet, Imperatores Græcorum irritos potuiſſe facere, & de facto feciſſe contractus humanos circa hãc materiam, & per conſequens nulla reddidiſſe matrimonia. Non enim eo tempore hoc ſibi reſeruauerat Eccleſia.

Ex vltimo Notando conſtat, Baſilium Magnum, & Gregorium Nazianzenum omni prorſus reprehenſione carere. Quòd tanquam Epiſcopi in ſuis Eccleſiis ex iuſta

causa quædam matrimonia irritauerint. Quos profectò tanquam insignes doctores non pauci alij Episcopi in oriente sequuti sunt. Non enim similiter eo tempore id Romanus Pontifex sibi reseruauerat.

Sed contra doctrinam expositam illud nobis aliquis obiicere posset. Quòd Innocentius quartus in litteris ad quendam Episcopum Tusculanum Apostolicæ sedis legatum in Regno Cypri hac de re admonitus ita rescripsit. Quia verò secundum Apostolum mulier mortuo viro ab ipsius est lege soluta, vt nubendi, cui vult in Domino liberam habeat facultatem, secundas, & tertias, ac vlteriores etiam nuptias Græci non reprehendant aliquatenus, nec condemnent, sed potiùs illas approbent inter personas, quæ aliàs licitè ad inuicem matrimonio iungi possunt.

Respondeo, Græcos non damnare secundas nuptias, vt iam probatum est in cap. 6. neque absolutè tertias. Non enim quia digamis imponitur aliqua pœnitentia iuxta Canones antiquos, propterea eos damnant. Innocentium verò rectè monere Græcos, ne quartas, & vlteriores nuptias, quasi natura sua malas, vituperent. Quæ etiam si indecorum aliquid contineant, & ideo canonicè prohiberi ab Ecclesia possint; quemadmodum nuptiæ intra certos gradus consanguinitatis, tamen nullo iure naturali, vel diuino vetitæ sunt, & ideo præciso impedimento canonico sine peccato contrahi possunt. Quia verò legatus ille significauerat Pontifici, Græcos existimare secundas, tertias, & quartas nuptias esse natura sua prohibitas, cùm hoc ad illum scripsit tanquam errorem Græcorum, eam ob rem Innocentius respondit, monendos esse Græcos, ne quartas aut vlteriores nuptias vituperarent.

Quo etiam spectat id quod Eugenius quartus in bulla vnionis Iacobitarum, quę incipit, Cantate Domino, quoniam magnificè fecit, edita in Concilio Florentino, quod continuatum est per triennium. De tetragamia scripsit §. 26. Quoniam nonnullos asseritur, quartas nuptias tanquam condemnatas respuere; ne peccatum, vbi non est, esse putetur, cùm secundum Apostolū mortuo viro, mulier sit ab eius lege soluta, & nubendi cui vult in Domino habeat facultatem; nec distinguat mortuo primo, secundo, vel tertio, declaramus non solùm secundas, sed tertias, & quartas, atque vlteriores, si aliquod impedimentum canonicum non obstat, licitè contrahi posse.

Considerat enim ibi Pontifex, quòd ex natura sua, & iure diuino, non ex humana & canonica constitutione reperitur in tetragamia, quæ sine dubio peccatum non est. Neque ipse vult canonicum vllum impedimentum inducere quartas nuptias contrahendi, quemadmodum efflagitantibus Græcis induxerat Ioannes huius nominis X. Papa. aut dissimulatione sua permittere, vt Iacobitæ per conscientiam erroneā peccent, contrahentes quartas nuptias, existimantes eas esse malas.

De discrimine graduum consanguinitatis & affinitatis, quod est inter Græcos, & Latinos.

CAPVT XXX.

De gradibus consanguinitatis breuiter dicendum est. In quibus Græcis cum Latinis non vsquequaque conuenit. Græci enim sunt vno gradu ciuili remissiores. Nam in transuerso ordine secundum gradum constituunt fratres iuxta regulas iuris ciuilis, quo solo vtuntur Græci. Siquidem gradus enumerant ex numero personarum, non à stipite.

Iam verò non à tempore Lucæ Patriarchæ, qui fuit imperante Manuele Porphyrogeneto, vt Demetrius Chomatenus Archiepiscopus Bulgariæ, & Matthæus Blastarius falsò existimant, sed Michaëlis Patriarchæ, qui Lucam longè antecesserat, & fuit anno Domini 1050. ac deinceps vsque ad nostra tempora Græci prohibuerunt fieri matrimonia vsque ad septimam personam inclusiuè. Nam antea tempore Alexij Patriarchæ, qui Michaëlem præcesserat, vetabant vsque ad sextam inclusiuè, vt videre licet in iure Orientali. Scio Lucam Patriarcham edidisse eiusdem tenoris decretum, non quasi de re noua, sed fortè quia malè à Græcis prædecessorum eius decreta negligi cernebat; idcirco coactus fuit ipse quoque idem statuere, ac promulgare, prædictos verò auctores, qui aliter sentiunt, decretum Michaëlis Patriarchæ, quod extat in iure Orientali, erroris manifestè redarguit.

Porrò septima persona, quam Græci prohibent, continetur in quarto gradu iuris Canonici, & ita Græci congruerent cum Latinis prohibent quidem vsque ad quartum gradum, non tamen perfectè. Cùm enim quartus gradus comprehendat etiam octauam personam, Græci cùm ea

permittunt fieri matrimonium.

Quòd Innocentius Quartus in citatis literis ad Episcopum Tusculanum legatum in Regno Cypri, vehementer prohibet ita rescribens:

» Quoniam apud eos (Græcos) consue-
» uerunt contrahi matrimonia inter perso-
» nas contingentes se iuxta eorum compu-
» tationem octauo gradu, qui secundum
» computationem, & distinctionem graduũ,
» quam nos facimus, apud nos quartus ha-
» betur; ne id præsumatur deinceps, firmi-
» ter prohibemus districtè præcipientes, vt
» cùm in vlterioribus gradibus licitè matri-
» monia contrahantur, in prædicto quarto
» consanguinitatis, vel affinitatis gradu co-
» pulari vlterius non præsumant, statutum
» in hoc generalis Concilij obseruantes. Sic ille.

Per Concilium generale intelligit Lateranense sub Innocentio tertio. Ibi enim definitum est cap. Non debet de consanguinitate, & affinitate, vt prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis, & affinitatis gradum de cætero non excederet. Idque ad imitationem fortassis Gregorij Magni, qui Anglorum matrimonia ad tertium, vel quartum gradum dispensatiuè coarctauerat, cùm ante Concilium coniugia progrederentur ad septimum gradum canonicum, vltra quem non esset vlla consanguinitas.

Notandum autem est, cur Græci potiùs sequuti fuerint supputationem ciuilem, quàm canonicam, & cùm ex vna parte stipitis prohibeãt quartam personam posse contrahere cum tertia in transuerso ordine ex altera parte stipitis; Non etiã prohibeant quartam personam ex altera parte stipitis, cùm par vtriusque ratio esse videatur. Non enim personæ in ordine trãsuerso coniunguntur, nisi ratione stipitis, à quo procedunt. Et similiter distant inter se, quo magis vel minùs distant à stipite. Quòd si inæqualiter à stipite distent, tunc ab eo sumitur regula, qui est à stipite remotior.

Quo in casu Græci, qui alioquin indulgentiores esse videntur, aliquando tamen illud negant, quod Canonistæ concedunt, vt ex subiecta figura clarè constabit.

Andreas	
Petrus	Paulus
	Dorothea
	Theodora
	Irene
	Eudoxia

Canonistæ permitterent Petro ducere in vxorem Eudoxiam, quando enim in ordine transuerso personæ inæqualiter à stipite distant, tunc eo gradu inter se distabunt, quo distat à stipite ille, qui est remotior. Quoniam igitur Eudoxia superat quartum gradũ Canonicum, licitum est ei matrimoniũ contrahere cum Petro, qui in primo gradu est cum Paulo. Id quòd minimè concederent Græci, eo quòd Petrus, & Eudoxia non excedant numerum septenarium personarum: neque casus cõtingere non potest, si Andreas generet iuuenis Paulum primogenitum, & Petrum in senectute.

Hæc tamen quòd non sint de iure diuino, possunt dispensari, & si est aliqua differentia inter Græcos, & Latinos, parua quidem ea est, quæ nimirum queat sine detrimento fidei tolerari; modò aliud non obstet. Quare idem Pontifex Innocentius Quartus ibidem subiicit, illos tamen, qui iam in gradu huiusmodi (octauo) contraxerunt, dispensatiuè permittimus, in sic contracto matrimonio remanere.

Venio ad affinitatem, in qua quidem adhuc amplius vnum gradũ ciuilem Græci remittunt. Non enim vnus, & idem duas secundas consobrinas ordine accipere potest, cùm non constituant septimum gradum, quem Græci permittunt, sed sextum. Sextum autem dico, quòd nimirum vir, & prima vxor locum vnius gradus teneant, & pro vno gradu reputentur.

Cur autem in consanguinitate septimum, in affinitate sextum gradum Græci prohibeant, hanc Matthæus Blastarius in suo Nomocanone rationem assignat: τὸ ἓν ἢ φύσει ἐστὶν, ἢ θέσει. καὶ φύσει μὲν, ὡς ὁ εἷς ἄνθρωπος. θέσει δὲ, ὡς ὁ ἀνὴρ μετὰ τῆς νομίμου συνευνέτιδος, οὓς σχέσις ἥνωσε, καὶ συνάφεια σαρκικὴ, ὡς εἴρηται, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὅταν μὲν οὖν ἐξ αἵματος ἡ οἰκείωσις καὶ γένεσις εἴη, τὸ οἰκεῖόν τι καὶ τὸ ἓν φύσει ἐστίν. ὅταν δὲ ἐξ ἀγχιστείας, καὶ δύο γένη, θέσει τὸ ἕν. καὶ ἡ οἰκειότης αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὴν ἐξ αἵματος οἰκειότητα. διὸ καὶ τῷ ἑπταβαθμιαίῳ ... καθ' ὃν ... ἡ τοιαύτη οἰκειότης, καὶ ἕνωσις λύεται. τὰ γὰρ μᾶλλον τὴν ἕνωσιν ἔχοντα, πλείονος καὶ τῆς ἀποστάσεως πρὸς τὴν διάλυσιν δέονται, ὥσπερ τὰ ἧττον ἡνωμένα ἐλάττονος. Vnum, inquit, vel natura, vel

« positione vnum est. Et natura qui-
« dem, vt vnus homo. Positione verò, vt
« maritus cum legitima vxore, quos habi-
« tudo, & copulatio carnalis coniunxit,
« quemadmodum dictum est, & erunt duo
« in carnem vnam. Quando igitur coniun-
« ctio per sanguinis propagationem ex eo-
dem

» dem genere profluit, tunc huiusmodi cō-
» iunctio, & vnitas natura talis est. quando
» verò ex affinitate, ac duobus generibus,
» positione talis est, & coniunctio ipsis non
» iuxta consociationem sanguinis fit. Qua-
» propter & inferiore gradu, & ante octa-
» uum statim huiusmodi affinitas, & con-
» iunctio soluitur. Quæ enim magis sunt
» vnita maiori etiam interuallo, vt dissol-
» uantur, indigent, sicut quæ minus sunt
» vnita, minori. Sic Blastarius.

Hoc summatim dicere videtur, quia maior est coniunctio, & consociatio inter eos, qui ex vno propagantur sanguine, & stipite, quàm sit inter eos, qui per copulationem vnius efficiuntur inter se affines, idcirco in consanguinitate septimus, in affinitate sextus gradus prohibetur.

Vt verò his, quæ diximus, sunt Græci Latinis remissiores, & indulgentiores, ita contra in eadem affinitate ex alio capite sunt seueriores. Cùm enim in affinitate consanguinei vnius ex coniugibus efficiantur affines alterius. Ex eo quòd affinitas sit proximitas personarum ex coitu deducta inter eos, qui non per propagationem, sed per vnionem duorum in carnem vnam coniunguntur, ideoque consanguinei mariti efficiantur affines vxoris, & contra. Non tamen inter se consanguinei vnius coniugis sint affines consanguineis alterius coniugis. Græci nihilominus etiam inter istos affinitatem constituunt. Quòd etiā audio à Latinis olim ante Cōcilium Lateranense sub Innocentio tertio quodammodo seruatum fuisse.

Et Latini quidem laudabiliter quasi more mathematicorum sic possent ratiocinari. Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem & inter se. Quia igitur consanguinei mariti sunt vnum cum eo per sanguinis propagationem ab vno stipite, maritus verò fit vnum cum vxore per copulationem, merito consanguinei mariti efficiuntur vnum cum eius coniuge. quòd idem dicendum est de consanguineis vxoris respectu viri. Græci verò longius quidem, sed non dissimili ratione peterent similitudinem & proportionē. Quia enim maritus, & vxor sunt vnū per copulam, cōsanguinei verò mariti sunt vnum cum eo, ac proinde cum eius vxore, & cōsanguinei vxoris sunt vnum cum ea & cōtinenter cum eius viro: efficitur non quidem immediatè, sed mediatè consanguineos vtriusque fieri vnum & inter se.

Verùm quia hæc non pendent ex iure diuino, quòd dispensari non potest, potuerunt Latini prudenter, ac rationabiliter suas leges condere, ac relaxare.

At in quo gradu, quæret quispiam, huiusmodi affines inter se prohibentur, hoc enim superest explicandum, an in eodem quo & coniuges, ratione quorum isti contrahunt affinitatem.

Verùm dicendum est, quintum illis perpetuo vetitum esse decreto Sisinij Patriarchæ. Sextum verò, & septimum si fiant combinationes coniugiorum, nimirum plurium cum pluribus, & concedi, & prohiberi. Hoc autem totū pendet, ac prouenit ex regula quadam desumpta ex epistola Basilij magni ad Diodorum Episcopum Tarsensem, quæ à Græcis vbicūque hac de re agitur, vt in Nomocanone à Blastario, & iure orientali passim citari solet, estque eiusmodi: ἐν οἷς τὰ τῶν γένους ὀνόματα συγχεῖται, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος. hoc est in quibus generis nomina » confunduntur, in iis nuptiæ illicitæ. Ex » qua quidem regula optimè agnosci potest quando vetari, quando verò permitti huiusmodi gradus debeant.

Sextus itaque gradus, si ex primo, & quinto constiterit, vt si pater & filius, qui in primo gradu collocantur amitam, & neptim quæ quinto distant, duxerint, ob regulam datam non permittitur. Confunduntur enim nomina, paterque ac filius inter se fiunt σύγγαμβροι, qui & ὁμόγαμβροι dici solent hoc est simul generi, vterque enim gener appellatur. Idem gradus ex duobus, & quatuor constans, si confusio nascatur, prohibetur. Etenim fieri non potest, vt duo fratres duas consobrinas, aut contra duo consobrini duas sorores vxores ducant. Fiunt enim loco fratrum σύγγαμβροι, congeneri. Si autem non oriatur confusio, tenet, & validus est. Vt si auus & nepos materteram magnam, & neptim duxerint. Iisdem enim nominibus tam auus quàm matertera in posterum appellantur.

Idem sextus gradus ex tribus, & tribus conflatus conceditur, vt si inter patruum & nepotem cum matertera & nepti matrimonium celebretur. Interdicitur verò si talis ordo inuersus fuerit, & nepos quidem materteram, patruus verò neptim ducant. Tunc enim confunduntur nomina, fitque nepos quodam modo patruus, & patruus nepos, & hæc quidem de sexto gradu.

Non dissimili ratione de septimo quoque gradu differendum est. Nam ex primo & sexto compositus prohibetur, vt pa-

ter & filius, qui sunt in primo gradu, non possunt ducere duas διεξαδέλφας, hoc est patris, vel sororis abneptes, quæ in sexto sunt gradu cognationis, tunc enim pater & filius euadunt congeneri. Ex duobus verò, & quinque conceditur, vt auus, & nepos, vel duo fratres cum parua matertera, & nepti. Ex tribus, & quatuor permittitur, vt patruus & nepos cum duabus consobrinis. Vetantur auus, & atnepos cum iisdem, fiunt enim congeneri. Octauus verò gradus, quomodocumque sit, conceditur. Neque amplius ratio vlla, quæ possit impedire, consideratur.

Præter has affinitates est & alia species apud Græcos, quæ gradibus quidem non continetur, propterea quod tria genera complectatur. Conceditur tamen, & inter huiusmodi personas quartus gradus, & quandoque tertius. Exempli gratia de quarto gradu. Quidam duxit in matrimonium sororem Theodori, cui nomen Anna. Illa verò mortua, accipit sororem vxoris Theodori, quæ appellatur Irene. Hic verò considerantur quatuor gradus. Theodorus enim & Anna constituunt duos. Vxor verò Theodori, & Irene soror illius alios duos. De tertio gradu hoc sit exemplum, accipit quidam vxorem, illa mortua, suæ vxoris auunculi vxorem in secundum matrimonium ducit, & ratum est.

In his ergo illud obseruatur, ne personę, quæ contrahunt matrimoniũ, immediatè coniungantur cum medio genere, tunc enim non licet contrahere. Exempli gratia, feci mihi generum aliquem data filia mea, post si vellem vxorem ducere, quæ fuerat vxor patris illius, non possum. Cõtinetur enim, & immediatè tangit mediũ genus, & cum eo coniungitur. Hactenus de affinitate. Cuius tam fecundis, quàm postremis molestiis meritò carent Latini. Cùm sint valde perplexæ, & eas Parochus si non sit satis doctus, cuiusmodi constat non esse passim parochos Græcos, facilè ignorare queat. Cùm & eiusmodi casus rarò accidant.

In cognatione legali, quæ oritur ex adoptione variant Græci quodammodo gradus ex parte adoptantis hac ratione. Pater adoptans filium primum gradum cum eo constituit, secundum verò cum eius patre carnali, tertium cum eius fratribus, & sic deinceps. Vetantur autem iidem gradus, qui & in consanguinitate.

In cognatione spirituali, quæ oritur ex baptismo quidam Græcorum tot gradus vetandos enumerant, quot etiam in consanguinitate, nimirum septem. Id autem conatur probare ex eo quòd tam lex ciuilis quàm Trullana synodus canone 53. spiritualem necessitudinem, & coniunctionem maiorem videatur agnoscere, quàm sit corporum. Alij verò meliùs, & quidem maior pars, sentiunt, non nisi nominatim contentas, atque expressas in lege ciuili personas prohiberi. Lex verò sic habet: ὁ μέντοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τινὰ δεξάμενος, οὐ δύναται αὐτὴν ὕστερον εἰς γάμον ἀγαγέσθαι, ὡς ἤδη γενομένην αὐτοῦ θυγατέρα, οὐδὲ τὴν ταύτης μητέρα ἢ θυγατέρα. ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ἐπεὶ οὐδὲν ἄλλο δύναται οὕτως εἰσαγαγεῖν πατρικὴν διάθεσιν, καὶ δικαίαν γάμου κώλυσιν, ὡς ὁ τοιοῦτος δεσμὸς, δι' οὗ Θεοῦ μεσιτεύοντος αἱ ψυχαὶ αὐτῶν συνάπτονται. Qui verò à sacro baptismate aliquam suscepit, eam postea in matrimonium ducere non potest. quippe quæ effecta sit eius filia. sed neque eius matrem, aut filiam ducere potest. Neque filius eius; quandoquidem nihil æquè inducere potest paternam affectionem ac iustam coniugij prohibitionem, atque tale vinculum per quod Deo intercedente eorum animæ coniunguntur.

Quòd ergo maior appelletur coniunctio, intelligitur quòd attinet ad sanctitatem, & coniunctionem animorum, cùm sit spiritualis cognatio, non autem quoad maiorem extensionem graduum.

Cognatio quæ contrahitur ex confirmatione apud Græcos non exprimitur, neque vlla mentio de ea fit. Eadem tamen concedenda est, quæ & Baptismi. Siquidem Græci simul, & semel Baptizant, & confirmant, atque vnus αὐάδοχος vtrique Sacramento inseruit. Gratianus item de consecratione distinct. 4. can. in Catechismo, decretum affert quoddam Hyginii Pontificis, quo statuit vnum, & eundem esse posse eum, qui suscepit baptizatum, & confirmatum.

Præterea extra hos quinque gradus enumeratos consanguinitatis, & affinitatis, agnoscunt Græci impedimentum criminis. Quod tamen existimo non ad secundum, vt fit à Latinis, sed ad vnum tantum gradũ ab ipsis restringi. Nulla quippe exceptione facta simpliciter aiunt, ὁ κατηγορηθεὶς μοιχὸς, εἰ καὶ μὴ φανερῶς ἀπηλέγχθη, οὐ δύναται ταύτην εἰς γυναῖκα λαβεῖν. qui adulterij accusatus est, tametsi apertè conuictus non fuerit, non potest illam in vxorem ducere.

Huic annumerant libertum, qui vxorẽ heri sui post eius mortẽ nõ potest ducere.

Præbet enim suspicionem, quòd etiam viuente Domino ea sit abusus.

Item domesticos famulos, qui sub potestate sunt etiam si mancipia non sint, neque vnquam fuerint. Quoniam, inquiunt, libertinorum locum tenent. Ideo post mortem suorum dominorum vxores eorum minimè ducere possunt. Ne præcedentis adulterij suspicionem præbeant.

Neque curator, aut filius eius pupillam ducere potest, antequam tutela soluatur, & finiat tempus.

Neque actor, & histrio scenicus, aut eius filius senatoris filiam ducere potest, propter honestatem. Sunt enim legibus ciuilibus infames.

Et hæc quidem olim puto seruata fuisse florente orientis imperio. Nam postrema hæc ad leges ciuiles pertinere videntur. Quæ libertati matrimonij detrahunt. Quippe secundum probabiliorem sententiam iure Canonico minimè ista interdicuntur.

Tandem in præsenti materia Græci afferunt huiusmodi regulam: ἐπὶ μὲν τῶν ἐξ αἵματος, καὶ τῶν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῶν ἐξ υἱοθεσίας βαθμοὺς δεῖ ζητεῖν. καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν ἕβδομον τούτοις ἀκώλυτα. ἐπὶ δὲ τῶν ἐξ ἀγχιστείας, καὶ τῶν ἐκ τριγενείας, τὰ ῥητῶς κωλυθέντα, ἢ σύγχυσιν ἔχοντα φυλάττεσθαι χρή. ἐπὶ δὲ τῶν ἔξω συγγενείας, τὸ εὐπρεπές. "In iis qui ex vno sanguine propagantur, & sacro Baptismate, & adoptione, gradus oportet quærere. Et qui vltra septimum sunt, nullam habent prohibitionem. In iis verò, quæ proueniunt ex affinitate, & trium generum connexione, illud obseruandum, an expressè legibus prohibeantur, vel confusionem nominum pariant. At in iis, quæ sunt extra cognationem, decoro & honestati consulendum est."

Ex qua regula mea sententia quædam Latinorum, quæ apud Græcos expressè non extant, explicari commodè possunt, vt publicæ honestatis impedimentum.

Porro autem de confusione nominum, quæ verè confundunt intellectum, si quis græculus Basilij regulam nobis obiiciat, malè à Latinis negligi, est quòd respondeam. Cùm ea non sit de iure diuino, neque illam inculcent alij sancti Patres atque Doctores, non constituit articulum fidei, neque est causa, cur non poterit immutari. Immò ne à Græcis quidem ipsis olim integrè seruatam fuisse (& modo an seruetur nescio) constat ex decreto Sisinij Patriarchæ in iure Orientali, qui eam regulam suscitare conatur, sibique obiicit consuetudinem in contrarium.

Hæc fere sunt in hac materia quibus Græcis cum Latinis partim conuenit, partim non conuenit. Quæ tanti non sunt, quòd de iure diuino, sint, vt eorum causa vadimonium deseri oporteat. Plura tamen si quis volet, ius Orientale consulat, & qui in Bibliothecis adhuc latet, Matthæum Blastarium in nomocanone, cæterosque Græcorum Canonistas, vbi vel diuturnam sitim explere poterit.

Vtrum per Papæ dispensationem possit aliquis ducere sororem vxoris suæ demortuæ.

Capvt XXXI.

Hanc quæstionem tractandi præbet nobis occasionem Epistola quædam Basiliana, quæ alias verè aurea est, ac digna Basilio. Quia tamen in ea conatur Basilius ostendere non solùm iure positiuo, & Ecclesiastico, sed etiam iure diuino prohiberi eiusmodi matrimonium; inde posset aliquis Græculus Romanæ Ecclesiæ obicere, cur summi Pontifices aliquando dispensent, quòd contra ius diuinum putat esse Basilius. Si enim de iure diuino vetatur matrimonium, de quo nunc agimus, certè nulla ratione Papa in eo dispensare potest. Alioqui nullum ius diuinũ stabile foret. Vt igitur hunc scrupulum Græcis eximamus, ac de tota re præsenti rectè iudicare valeamus, recensenda erit per partes tota Epistola. Sic enim quilibet facilè perspicere poterit, quæ rationes astruant laudabilem Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem, non concedendi passim eiusmodi matrimonia, quæ item speciem veri habeant, quo nomine Romanis Pontificibus quandoque dispensantibus possent opponi, ad quas singillatim respondendum erit.

Priùs tamen causa indicanda est, ob quam eam Epistolam scripserit Basilius. Quidam è nobilibus quæsierat à Basilio vtrum posset ducere in matrimonium sororem vxoris suæ demortuæ. Negauit Basilius simpliciter & absolutè id posse fieri. Verùm ille non acquiescens responso Basilij, per litteras interrogauerat Diodorum Episcopum Tarsensem. Vtrum hoc posset fieri, an lege diuina prohiberetur. Respondit ille minimè lege diuina id prohiberi. Inde verò, vel vterque inferebat sine vlla dispensatione passim à quolibet

posse istud fieri, vel saltem ab Episcopo posse dispensari, quandoquidem non vetatur. Ipseque Diodorus vt apparet ex præsenti epistola facilè dispensauerat. Basilius ergo, cui responsum Diodori in scriptis ostensum fuerat, meritò excanduit, quippe qui timeret ne res valdè trita, & vsitata fieret, ac passim eiusmodi matrimonia, vt licita permitterentur. Propterea satis grauem exarauit epistolam. Artificiosè verò proœmium epistolæ composuit, ne Diodorum offenderet. Fuit quippe Diodorus inter egregios propugnatores diuinitatis Spiritus sancti contra Eunomianos vnus habitus, & à Basilio Magno & Chrysostomo laudatus. Nam cùm à principio in Eunomij hæresim lapsus esset, postea Ecclesiæ Catholicæ se reconciliauit, & eos vehementer insectatus est. At nihilominus cùm insaniam τῶν πνευματομάχων effugisset; in alium morbum incidit, quem animo postea imbibit Nestorius. Cumque Diodorus ob id hæreticus esset, quandiu vixit, latuit; sed post obitum Cyrillus Alexandrinus ex eius scriptis, qualis esset, eum detexit & prodidit.

Photius quoque in sua bibliotheca fol. 150. hæc de Diodoro refert: ἐμπεριείχετο δὲ τῇ δέλτῳ καὶ Διοδώρου Ταρσοῦ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διάφορα ἐπιχειρήματα. ἐν οἷς καὶ τὴν Νεστορίου νόσον αὐτὸς ἐπιδείκνυται προηῤῥωστηκώς. In eodem codice Diodori quoque Tarsensis varia scripta erant de Spiritu sancto argumenta; in quibus etiam prior ipse Nestorij morbo laborasse dignoscitur.

Sed vt ad Basilium nostrum redeamus, sic eam exorditur Epistolam: ἀφίκετο εἰς ἡμᾶς γράμματα τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα Διοδώρου, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἄλλου τινὸς πρέποντα εἶναι, ἢ Διοδώρου. δοκεῖ γάρ μοί τις τῶν τεχνικῶν τὸ σὸν πρόσωπον ὑποδὺς, οὕτως ἑαυτὸν ἀξιόπιστον θελῆσαι ποιῆσαι τοῖς ἀκροωμένοις. ὅς γε ἐρωτηθεὶς ὑπό τινος, εἰ θεμιτὸν αὐτῷ πρὸς γάμον τῆς τελευτησάσης αὐτοῦ γυναικὸς τὴν ἀδελφὴν ἀγαγέσθαι, οὐκ ἔφριξε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ καὶ πράως ἤνεγκε τὴν ἀκοὴν, καὶ τὸ ἀσελγὲς ἐπιθύμημα πάνυ γενναίως αὐτῷ καὶ ἀγωνιστικῶς συγκατέπραξεν. εἰ μὲν οὖν παρῆν μοι τὸ γράμμα, αὐτὸ ἂν ἀπέστειλα, καὶ ἐξήρκεις σαυτῷ τε ἀμῦναι καὶ τῇ ἀληθείᾳ. ἐπεὶ δὲ ὁ δείξας πάλιν ἀφείλετο, καὶ ὥσπερ τι τρόπαιον καθ' ἡμῶν περιέφερε κεκωλυκότων τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἔγγραφον λέγων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, ἀπέστειλα νῦν σοι, ὥστε διπλῇ τῇ χειρὶ ἡμᾶς ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν νόθον ἐκεῖνον λόγον, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ ἰσχὺν καταλιπεῖν, ἵνα μὴ ἔχῃ βλάπτειν ῥᾳδίως τοὺς ἐντυγχάνοντας. πρῶτον μὲν οὖν καὶ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δύναμιν ἔχον, διὰ τὸ ὑπὸ ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι. τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐάν τις πάθει ἀκαθαρσίας ποτὲ κρατηθεὶς, ἐκπέσοι πρὸς δυοῖν ἀδελφῶν ἀθέσμους κοινωνίας, μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτο, μὴ δ' ὅλως εἰς ἐκκλησίας πλήρωμα παραδεχθῆναι πρότερον, ἢ διαλῦσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. ὥστε εἰ μηδὲν εἰπεῖν ἦν ἕτερον, ἐξήρκει τὸ ἔθος πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ φυλακήν.

Ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν ἐπιστολὴν γράψας ἐπιχειρήματι κιβδήλῳ κακὸν τοσοῦτον ἐπεχειρήθη τῷ βίῳ ἐπαγαγεῖν, ἀνάγκη μηδὲ ἡμᾶς τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν βοηθείας ὑφέσθαι. καίτοι ἐπὶ τῶν σφόδρα ἐναργῶν, μεῖζόν ἐστι τοῦ λόγου ἡ παρ' ἑκάστῳ πρόληψις. γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ Λευϊτικῷ, γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ λήψῃ ἀντίζηλον, ἀποκαλύψαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἐπ' αὐτῇ ἔτι ζώσης αὐτῆς. δῆλον οὖν ἐκ τούτου εἶναι, φησὶν, ὅτι συγχωρεῖται λαμβάνειν τελευτησάσης.

Πρὸς δὴ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐρῶ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. ἐπεὶ οὕτως γε καὶ περιτομῇ καὶ σαββάτῳ καὶ ἀποχῇ βρωμάτων ὑποκεισόμεθα. οὐ γὰρ δὴ ἐὰν μέν τι εὕρωμεν συντεῖνον ἡμῶν ταῖς ἡδοναῖς τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποθήσομεν. ἐὰν δέ τι φανῇ βαρὺ τῶν νομίμων, τότε πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν ἀποδραμούμεθα. Allatæ sunt ad nos literæ, quæ quidem inscriptionem Diodori habent, sed quæ in his continentur, cuipiam alteri, quàm Diodoro conueniunt. Videtur enim mihi homo aliquis versipellis tuam indutus personam ea ratione seipsum auditoribus dignum fide efficere voluisse. Qui interrogatus à quopiam. Vtrum fas sit, cum sororem vxoris suæ demortuæ in matrimonium ducere. Non exhorruit interrogationem, sed benignas præbuit aures, impurumque desiderium valdè strenuè, multoque collato studio ipsi confecit. Igitur si mihi præ manibus esset epistola, sanè quidem misissem eam, & sufficeres tu tibimet ipse, & veritati opem ferre, sed quoniam qui eam ostendit, rursus abstulit, & veluti trophæum contra nos, qui à principio id prohibueramus, eam circumferebat, scriptam se habere asserens facultatem, scribo nunc ad te, & duplici manu nos aduersus illam rationem falsò tibi adscriptam eamus, nullamque ipsi vim, relinquamus, ne facilè eos, qui in illam inciderint, lædere valeat.

» Primum itaque ac maximum quod » proponere, in huiusmodi rebus possumus, » est apud nos consuetudo vim legis habens, » eo quòd à sanctis viris eiusmodi consue- » tudines nobis sint traditæ, is verò mos ta- » lis est, vt si quis immunda passione qua- » dam animi victus in societatem illegiti- » mam duarum sororum inciderit, Neque » nuptiæ illæ censeantur, neque omnino ta- » les priùs in Ecclesiam recipiantur, quàm » ab inuicem separentur. Quare & si nihil » aliud esset dicendum, sufficeret consue- » tudo ad fugiendum hoc malum.

» Quoniam verò quá Epistolam scripsit, » argumento falso tantum malum conatus » est vitæ humanæ inducere, necesse est » nos quoque à ratione ipsa auxilium pete- » re. Quanquam in rebus valde manifestis » maior est quolibet argumento, quæ in v- » noquoque est prænotio.

» Scriptum est, inquit, in Leuitico vxo- » rem super sorore eius non accipies zelo- » typam, vt reueles turpitudinem eius su- » per ipsa adhuc viuente ipsa. Igitur mani- » festum ex hoc esse ait, quòd permittitur » ducere illam demortua prima.

» Ad hoc dicerem in primis quæcumque » lex dicit, ad eos qui in lege sunt, loquitur. » Alioquin hac eadem ratione circumci- » sioni, & sabbato, & abstinentiæ quarum- » dam escarum subiiceremur. Non enim si » quid reperiemus in lege, quòd voluptati- » bus nostris consentiat, sub iugo seruitutis » legis nos ipsos supponemus, si quid verò » visum fuerit graue legaliũ ad libertatem, » quæ in Christo est, recurremus.

Ratio potissima, & vnica, cur liceat eiusmodi matrimonium contrahere cum sorore defunctæ, Diodori est, quia in Leuitico cap. 18. vbi interdicuntur nonnulli gradus, prohibetur quidem etiam coniugium cum sorore vxoris, sed superstitis. Igitur licitum est cum sorore vxoris defunctæ.

Ad quod Basilius variè respondet. Primò spectandam esse ait consuetudinem, & sequendam traditionem Ecclesiæ. Quod est dicere, Ecclesiam facultate à Christo sibi tradita dilatasse gradus. Sic enim pro diuersitate temporum expedire videbatur. Et quidem Hebræis ad repudium valde pronis plures gradus consanguinitatis prohibere. Quàm interdicerentur in Leuitico, non conducebat, cùm & rari essent, & ducentes consanguineas faciliùs à repudiis abstinerent. Non ita Christianis. Vnde non rectè argumentabatur Diodorus. Non vetantur Hebræi ducere in matrimonium sororem vxoris demortuæ, igitur neque Christiani. Non enim eadem est ratio.

Deinde ait Basilius legem veterem ad Hebræos pertinuisse, & cum illis loqui, non autem cum Christianis. Non ergo inde sumenda est regula circa instituta Euangelica. Quippe verissimũ est, immo & de fide legem cessasse. Quare gradus illi non obligant in lege Euangelica ex eo quod in lege veteri interdicerentur; sed si obligãt, videlicet quatenus pertinent ad prohibitionem iuris naturalis diuini, vt fuere præcepta Decalogi.

Addit Basilius tertiam solutionem, videlicet non esse inferendam illationem, igitur licet in matrimonium ducere sororem vxoris defunctæ. Quare autem illatio non teneat, probat in primis à simili deducendo rem ad absurdum his verbis: ἠρωτήθημεν, εἰ γέγραπται, λαμβάνειν γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ. εἴπομεν ὅπερ ἀσφαλὲς ἡμῖν καὶ ἀληθές, ὅτι οὐ γέγραπται. τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἀκολούθου ἐπιφορᾶς τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι, νομοθετοῦντος ἐστὶν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος. ἐπεὶ οὕτως ἐξέσται τῷ βουλομένῳ καὶ κατατολμῆσαι καὶ ἔτι ζώσης τῆς γυναικὸς λαμβάνειν τὴν ἀδελφήν. τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο σόφισμα καὶ ἐπ' ἐκείνου ἁρμόζει. γέγραπται γὰρ φησιν, οὐ λήψῃ ἀντίζηλον. ὥστε τὴν γε ἔξω τοῦ ζήλου λαβεῖν οὐκ ἐκώλυσεν. ὁ δὲ συνηγορῶν τῷ πάθει, ἀζηλότυπον εἶναι διοριεῖται τὸ ἦθος τῶν ἀδελφῶν. ἀνῃρημένης οὖν τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἀπηγόρευσε τὴν ἀμφοτέρων συνοίκησιν, τί τὸ κωλῦον ἔσται λαμβάνειν τὰς ἀδελφάς, ἀλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα φήσομεν. ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνο ὥρισται. ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ἀκολούθου ὁμοίως ἀμφοτέροις τὴν ἄδειαν δίδωσιν. Interogati sumus, vtrum scriptum » sit, licitũ esse accipere vxorẽ super sorore, » respõdimus, quòd tutum nobis, & verum » est, non esse scriptum. Ceterum velle ex » illatione consequentis, quòd silentio pre- » teritum est syllogizare, legem ferentis est, » non legem recitantis. Alioquin hac ea- » dem ratione liceat volenti etiam adhuc » viuente vxore audere sororem ducere, » id enim ipsum sophisma, & in illud qua- » drat. Scriptum est enim, inquit, non ac- » cipies zelotypam, quare eam; quæ extra » zelotypiam est sumere non prohibuit. » Qui igitur huic morbo animi patroci- » natur, motes sororum sine zelotypia esse » asseuerabit, porro destructa causa, propter » quã prohibuit ambarum cohabitationem, » quod impedimentum erit, quominus ac- » cipiantur duæ sorores? At non esse scripta »

" hæc dicemus, sed neque illud determina-
" tum est. Sensus verò consequentis simili-
" ter ambobus facultatem præbet.

Notandum est, lectionem Græcam à Latina, & Hebræam à Græca & Latina aliquo modo in verbis variare, sed in sensu optimè omnes inter se conuenire. Pro eo enim, quòd Latini habent sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipias. Græcè est, γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ " λήψῃ ἀντίζηλον. Vxorem super sorore eius " non accipies zelotypam, seu æmulam. Hebræum verbum significat ligare, opprimere, affligere, & sensus est, vxorem super sorore eius non recipies ad opprimendam, seu affligendam vxorem tuam viuentem. Quoniam igitur æmulæ solent affligere primas vxores, & tales non sunt prohibente lege verę vxores, inde septuaginta vertunt ἀντίζηλον, zelotypam, & Latini ad pellicatum.

Verùm similitudo Basilij cur non teneat illatio, non videtur valere, dato enim sororem aliquam non esse ἀντίζηλον, & zelotypam, hoc tamen valde tarum est, & per accidens. At legis latorem par est habere rationem illius, quod per se est, & frequentissimum est. Quare propter raro contingens non destruitur lex.

Non deessent tamen exempla ad probandum illationem illam non habere vim. Nam Christus Dominus loquens de repudio, ait, Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Nec tamen valet, ergo qui dimiserit ob fornicationem, & aliam duxerit, non mœchatur.

Item Concilium Tridētinum sess. 14. de pœnitentia canone 7. definit, circunstantias mutantes speciem esse necessariò confitendas. Et nihilominus ex eo non sumitur efficax argumentum ad probandum eas, quæ non mutant speciem, sed intra eandem notabiliter aggrauant, non esse necessariò in confessione explicandas. Siquidem Concilium definit id, quod certum erat, relinquens quod sub iudice est.

Præterea vetari eiusmodi matrimoniū cum sorore vxoris demortuæ probatur à simili. Nam ibidem prohibetur coniugiū cum vxore fratris etiam defuncti. Ergo quāuis non exprimatur, prohibetur nihilominus matrimonium cum sorore vxoris etiam defunctæ, cùm idem sit prorsus gradus affinitatis cum sorore vxoris, & cum vxore fratris.

At si daremus campum in quo sic doctori vagari, & exponere scripturam liceret, certè multa loca illius destrueremus, quæ optimè ex huiusmodi illatione deducuntur. Cur autem non valeat illatio primi exempli in ea quæstione exponendo similem locum fusiùs disseruimus, & non sunt eadem iteranda. Id tantum addam. Si Dominus præcisè dixisset, quicunque dimiserit vxorem suam extra causam fornicationis mœchatur. Hoc est facit eam mœchari, optimè inferre possemus. Ergo qui dimiserit in causa fornicationis non mœchatur, quippe qui non sit ei auctor mœchiæ, quod verissimum est.

Ad secundum ex Concilio Tridentino, dico primò. Non videtur esse eadē ratio. Nam cùm inter circūstantias aliæ sint non adeo aggrauantes, aliæ notabiliter aggrauantes, inde nonnulli Doctores ansam dubitandi sumpserunt. Verùm Concilium exprimens circunstantias mutantes speciem, id fecerit ad excludendas quascumque alias circunstantias, non tantùm non adeo aggrauantes. Quippe subdistinguitur illud membrum. At inter sororem viuam, & defunctam non datur tertium aliquod.

Deinde nego, non inde sumi efficax argumentum. Qui enim prohibet maius, non statim prohibet minus. Sed qui prohibet id, quod minus est, multo magis intelligitur prohibere quod maius est. Vnde si Concilium Tridentinum sanxisset, necessariò esse confitendas circunstantias peccatum aggrauantes, multo magis daretur nobis occasio intelligendi statuisse necessariò esse confitendas etiam circunstantias mutantes speciem peccati, sed non contrà.

Et eodem modo si Moses prohibuisset matrimonium cum sorore vxoris defunctæ, multo magis cogitaremus illud idem prohibuisse cum sorore vxoris superstitis. Immò illud idem verbum ἀντίζηλον, quod ponit scriptura, & quo vtitur Basilius ad probandum contrarium, satis indicat vetari matrimonium viuente coniuge. Non enim zelotypia cadere potest, nisi inter viuentes, non autem inter viuentem, & vxorem demortuam.

Ad vltimum de simili gradu, respondeo primum in textu sacrorum bibliorum non haberi illud, defuncti, sed non esse accedendum ad vxorem fratris ad reuelandam turpitudinem. Sunt autem qui intelligunt fratris viuentis. Nam in cap. 25. Deuteronomij præcipitur, vt si quis absque liberis moriatur, ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Idem autem legislator vtrumque scripsit.

Deinde cùm lex vniuersè loquatur ad vxorem fratris, neque exprimat viuentis ne an defuncti vtrumque prohiberi meritò dicemus, si tale matrimonium nudè, ac solitariè accipiatur. Vnde argumentum non est à simili, cùm alterum matrimoniū prohibeatur tantùm viuente vxore.

Neque locus Deuteronomij nobis officit. Quippe tunc frater ad suscitandum semen vxorem fratris defuncti accipit, qua conditione posita cohonestatur tale matrimonium.

At sunt in eodem gradu matrimonium cum vxore fratris defuncti & cum sorore vxoris defunctæ. Cùm ergo illud prohibeatur, & hoc prohiberi necesse est.

Respondeo, si nihil aliud obstaret, esset aliqua ratio ita concludendi. Verùm cùm extent verba legislatoris, ex quibus clarissimè, ac necessariò deducitur, posse illud fieri, non est opus cum altero coniugio eiusdem gradus illud comparare.

Præterea cùm leges sint odiosæ, non sunt relaxandæ, sed restringendæ, & vt sonant strictè accipiendæ, proinde cùm expresè non prohibeatur coniugium cum sorore vxoris defunctæ, non est cur illud concedi non debeat. Quare argumentū à simili in legibus prohibentibus non valet.

Postremò nos quoque probamus à simili non valere. Quia lex illa Leuitici prohibet coniugium nepotis cum amita & matertera. Et non prohibet coniugium patrui, vel auunculi cum nepte ex fratre, vel ex sorore. Et tamen sunt in eodem gradu nepos, & amita, patruus, & neptis.

Ratio autem cur alterum prohibeat, alterum concedat est, quia cùm maritus præesse, ac regere debeat, indecens quodam modo esse videtur, vt nepos regat amitam, quæ ob ætatem patriam auctoritatem in nepotem habere videtur. Vnde maritus & se subijceret, & præesset. Quod indecorum est, propterea & vetatur. At patruus in neptim auctoritatem habet, & siue fiat maritus, siue non, semper illi ætate præest, & ob id conceditur. Ita etiam suo modo, vt vnus vir duas vxores simul habeat, non adeo turpe est atque est, si vna vxor duos viros simul habeat. Illius quippe & exempla nonnulla extant, posterioris, nulla. Igitur à simili, vt vna vxor duos fratres habeat, etiam successiuè indecentius esse videtur, quàm vt vnus vir duas sorores successiuè ducat, & ideo fortasse lex vnum concessit, alterum prohibuit.

Ratio autem à priori cur hæc possent concedi est, quòd ea non sint de iure naturali diuino, alioqui non sufficerent hæ circunstantiæ, conditionesque ad ea concedenda, ita vt in eo gradu matrimonia essent licita.

Vbi notandum est ius naturale diuinum prohibens in hac materia duplex esse, primarium irritans, & secundarium. Naturale dicitur, quod lumine naturali statim sine ratiocinatione, vel facillimè cognoscatur. Sic Aristoteles lumine naturali ductus in 2. libro politicorum c. 2. turpissimam censuit coniunctionem parentum cum filiis, & fratrum cum sororibus. Et hoc eiusmodi est, vt partim prohibeatur, quia fit de re intrinsecè mala, quæ semper & apud omnes sit mala, nec per quasecunque circunstantias fieri possit bona, vt sūt mœchari, mentiri, & id genus. Ac tale est præceptum prohibens matrimonium primi gradus in linea recta, videlicet parentum cum filiis. Partim prohibeatur, quia fit de re mala excepta extrema necessitate, vt est tollere alienum inuito Domino. Id enim semper est malum, & apud omnes censetur malum, nisi in casu vltimæ necessitatis, in quo fiunt omnia communia. Sic Augustinus in libro 15. de Ciuitate Dei cap. 16. & libro 22. contra Faustum cap. 35. docet, matrimonia in primo gradu transuersæ lineæ, qualia sunt inter fratres, & sorores solo mundi exordio licita fuisse generis humani propagandi causa, quippe necessitati hoc dandum erat. Quare quamuis non ita strictè prohibeatur iure naturæ matrimonium inter fratres, & sorores, ac inter parentes & filios, vtrumque tamen iure naturali primario prohibetur. Et admodum barbaræ gentes semper habitæ sunt, quæ fratribus cum sororibus coniugia permiserunt, huiusmodi ergo matrimonia sunt indispensabilia.

Alterum ius naturale prohibens est secundarium, idque est quidem de re mala, si nudè accipiatur, vt est occidere, sed circūstantiis adhibitis potest cohonestari, & licitè fieri. Et talia sunt matrimonia, quę in aliis gradibus prohibētur in Leuitico, ac dispensari possunt à Romano Pontifice, vt Concilium Tridentinum affirmat sess. 24. can. 3. Quamuis enim natura dictet reuerentiam quandam deberi consanguineis, & affinibus in illis gradibus coniunctis, cum qua pugnat copula coniugalis, si tamen adhibeantur circumstantiæ cohonestantes, indecentiam illam naturalem tollunt, & licitè fiunt. Quemadmodum licitè fit homicidium publica aucto-

ritate ob bonum commune in eum qui pernicioſus eſt Reipublicæ. Vnde lex Moſis, quæ in decalogo vetat homicidiū, eadem iubet homines maleficos, adulteros, & homicidas eſſe occidendos.

Quòd ſi eiuſmodi matrimonia in Leuitico prohibita ob iuſtas & rationabiles cauſas Romana Eccleſia diſpenſare poteſt. Quanto magis ea poterit diſpenſare, quæ in Leuitico non prohibentur? Quale eſt, de quo nunc agimus?

Sed iam ad ipſum Baſilium redeamus, qui deducta re ad abſurdum, conatur in primis idem probare ex antecedentibus verbis ſcripturæ. Deinde ad ea, quæ dixerat, ſibi obiicit, & dubitationem ſoluit. Sic igitur habet textus Epiſtolæ: ἔδει δὲ μικρὸν ἐπὶ τὰ κατόπιν τῆς νομοθεσίας ἐπαναδραμόντα ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. ἔοικε γὰρ οὐ πᾶν εἶδος ἁμαρτημάτων περιλαμβάνειν ὁ νομοθέτης, ἀλλ' ἰδίως ἀπαγορεύειν τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν ἀπῆρεν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τὰ τῶν Χαναναίων πρὸς οὓς μεθίστατο. ἔχει γὰρ οὕτως ἡ λέξις. κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ᾗ παρῳκήσατε ἐν αὐτοῖς, οὐ ποιήσετε. καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Χαναάν, εἰς ἣν ἐγὼ εἰσάξω ὑμᾶς ἐκεῖ, οὐ ποιήσετε. καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν οὐ πορεύσεσθε. ὥστε τοῦτο εἰκός που τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας, μὴ ἐμπολιτεύεσθαι τότε παρὰ τοῖς ἔθνεσι. διὸ μὴ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ φυλακῆς προσδεηθῆναι τὸν νομοθέτην, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ ἀδιδάκτῳ ἔθει πρὸς τὴν τοῦ μύσους διαβολήν. πῶς οὖν τὸ μεῖζον ἀπαγορεύσας, τὸ ἔλαττον ἀπεσιώπησεν; ὅτι ἔδοξε πολλοὺς τῶν φιλοσάρκων πρὸς τὸ ζώσαις ἀδελφαῖς συνοικεῖν, τὸ ὑπόδειγμα βλάπτειν τοῦ πατριάρχου. ἡμᾶς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; τὰ γεγραμμένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα περιεργάζεσθαι; αὐτίκα, τὸ μὴ δεῖν μιᾷ ἑταίρᾳ χρῆσθαι πατέρα καὶ υἱόν, ἐν μὲν τοῖς νόμοις τούτοις οὐ γέγραπται. παρὰ δὲ τῷ προφήτῃ μεγίστης κατηγορίας ἠξίωται. υἱὸς γάρ φησι καὶ πατὴρ πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην εἰσεπορεύοντο. πόσα δὲ εἴδη ἄλλα τῶν ἀκαθάρτων παθῶν τὸ μὲν τῶν δαιμόνων διδασκαλεῖον ἐξεῦρεν, ἡ δὲ θεία γραφὴ ἀπεσιώπησε; τὸ σεμνὸν αὐτῆς ταῖς τῶν αἰσχρῶν ὀνομασίαις καταρρυπαίνειν οὐχ αἱρουμένη. ἀλλὰ γενικοῖς ὀνόμασι τὰς ἀκαθαρσίας περιέλαβεν. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησί. πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις. τῷ τῆς ἀκαθαρσίας ὀνόματι τάς τε τῶν ἀρρένων ἀρρητοποιίας καὶ τὰς τῶν θηλειῶν περιλαμβάνων. ὥστε οὐ πάντως ἡ σιωπὴ ἄδειαν φέρει τοῖς φιληδόνοις. Oportebat autem paululum ad antecedentia legis recurrentem moleſtiis liberati. Videtur enim legiſlator non omnem ſpeciem peccatorum complecti, ſed peculiariter prohibere errata Ægyptiorum, vnde diſceſſit Iſraël, & Chananæorum mores, ad quos migrabat. Sic enim textus habet. Iuxta conſuetudinem terræ Ægypti, in qua habitaſtis, non facietis. Et iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis.

Quare veriſimile eſt, hoc genus peccati non fuiſſe in vſu tunc temporis apud gentes, ac proinde nec cautione ſuper hoc indiguiſſe legiſlatorem; ſed ad inducendum odium huius peccati more non doctrina ſcripta tradito, contentum fuiſſe.

Quomodo igitur cùm prohibuiſſet maius, quòd minus erat ſilentio præterit? Nempe quia exemplum Patriarchæ videbatur lædere multos carnis amatores, qui cum viuis ſororibus habitarent. Nos autem quid facere oportet, quæ ſcripta ſunt dicere, vel quæ ſilentio prætèrita ſunt, curioſius indagare? Ecce enim quòd non liceat vna meretrice patrem & filium vti, in his quidem legibus minimè ſcriptum eſt, at verò apud Prophetam maxima dignum accuſatione cenſetur. Filius enim ait, & pater ad eandem ancillam ingrediebantur.

Quot verò alias ſpecies impurorum affectuū Schola Dæmonum adinuenit, quæ diuina ſcriptura ſiluit? Nolens videlicet grauitatem ſuam appellationibus rerum turpium fœdare, ſed generis dumtaxat nominibus immūditias complecti, quemadmodum & Apoſtolus ait, fornicatio verò, & immundicies nec nominetur in vobis, vt decet ſanctos, nomine immunditiæ tum maſculorum nefanda ſcelera, tum feminarum complectens. Quo circa ſilentium hoc non omnino facultatem præbet voluptatum amatoribus.

Conjectura quadam vult Baſilius difficultatem ſoluere, ſed re vera obiectioni ſibi factæ non videtur ſatisfacere. Si enim vſu, ac more Chananęorum prohibebatur matrimonium cum ſorore vxoris defunctæ, idque ſeruandum erat Hebræis, multo magis iiſdem ſeruandum fuiſſet, alterum, quod amplius erat, ducere ſororem vxoris ſuperſtitis, qui enim prohibet minus multo magis prohibet quod grauius eſt, vt ſuprà diximus, ſed non contra. Igitur neque hoc commemorandum erat.

At enim, inquit Baſilius, exemplum Patriarchæ Iacob, qui duas ſorores ſimul duxerat, poterat multos offendere, & eos ad idem faciendum impellere. Verùm ſi iſti non abſtinuiſſent à ſorore vxoris ſuperſtitis, & propterea monendi erāt quo-

modo abstinuissent à sorore vxoris demortuæ, qui mores gentilium non tenebantur seruare? Igitur & illud inculcandum erat. Immò verò satis superque vtrumque inculcatum fuisset, si illa verba, adhuc ea viuente, legislator cauisset. quòd eùm non fecerit, signum est, eum noluisse vtrumque prohibere.

Atque vt possimus agnoscere quando huiusmodi cōsequentiæ rectè inferuntur, quando verò minus concludunt, ex his quæ mox subiicimus sumenda est regula.

Non enim dubium est, quī nomine generico sufficienter comprehendantur species omnes. Et ideo quòd dicitur, aut iubetur de genere sine vllo additamento, intelligitur dictum etiam de singulis speciebus. Vnde si legislator vniuersè sanciat, non esse offendendum clericum sub pœna excommunicationis, intelligendum est, tam verbis iniuriosis quàm verberibus. At si statuat non esse lædendum verberibus, siue percutiendum, non incurrit in excommunicationem, qui eum verbis offenderit. Quippe quando præter nomen generis additur etiam aliqua differentia specifica, quòd tunc dicitur de genere ita accepto, non potest extendi ad alias species, nisi de cæteris sit maior ratio. Vnde si iubeat lex non esse aliquem verbis contumeliosis tractandum, multo magis censenda est iubere, non esse verberandum, tunc enim propterea exprimitur illa species nominatim, quia propter minorem rationem, poterat dubitari, vtrum sub terminis vniuersalibus comprehenderetur. Id quod ad nostrum propositum applicare non est difficile.

Quòd autem scriptura decorem suum seruās multa obscæna silentio prætererit, vtique fatendum est; sed ea flagitiosa esse, ac fugienda, poterat aliunde sciri. Sequitur textus Epistolæ: ἐγὼ δὲ οὐδὲ σεσιωπῆσθαι τὸ μέρος τοῦτο φημὶ, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς ἀπηγορεῦσθαι τῷ νομοθέτῃ. τὸ γὰρ οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτῶν, ἐμπεριεκτικόν ἐστι καὶ τούτου τοῦ εἴδους τῆς οἰκειότητος. τί γὰρ ἂν γένοιτο οἰκειότερον ἀνδρὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός; μᾶλλον δὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκός; οὐ γὰρ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὥστε διὰ τῆς γυναικὸς ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς οἰκειότητα μεταβαίνει. ὡς οὖν γὰρ μητέρα τῆς γυναικὸς οὐ λήψεται, οὐδὲ θυγατέρα ταύτης, διότι μηδὲ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, μηδὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, οὕτως οὐδὲ ἀδελφὴν γυναικὸς, διότι μηδὲ ἀδελφὴν ἑαυτοῦ. καὶ τοῦτο ἀνάπαλιν, οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέσται τοῖς οἰκείοις τοῦ ἀνδρὸς συνοικεῖν. κοινὰ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς συγγενείας τὰ δίκαια.

Ego verò neque silentio præteritum esse «
hoc genus peccati assero, sed vehemen- «
ter inhibitum à legislatore. Illud enim «
non ingredieris ad omnem proximum «
carnis tuæ, vt reueles turpitudinem illo- «
rum, complectitur hanc etiam speciem «
affinitatis. Quid enim affinius, & coniun- «
ctius viro sua vxore? Immò verò sua carne? «
Non enim amplius duo sunt, sed vna caro, «
& ideo per vxorem soror illius ad affinita- «
tem viri transit. Quemadmodum igitur «
matrem vxoris suæ non accipiet neque fi- «
liam eius, quoniam neque suam matrem, «
neque filiam; sic etiam neque sororem v- «
xoris, quoniam neque sororem suam. Et «
è conuersò neque vxori licebit cum con- «
sanguineis viri cohabitare. Communia e- «
enim in vtrisque consanguinitatis sunt «
iura. «

Hoc loco Basilius conatur probare tale matrimonium expresse prohibitum fuisse, sed verè illa verba, πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου, ad omnem proximum, siue domesticum carnis tuæ, de consanguineis, non de cognatis, & affinibus intelliguntur. Vnde Latina versio habet, omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet.

Sed vt ita sit, & de affinibus intelligerētur; vniuersalis tamen propositio per species expressas coarctatur, ac de iis tantum accipienda est.

Neque exemplum Basilij valet. Siquidem grauius, & turpius est ducere matrem propriam, quàm sororem vxoris, filiam propriam, quàm filiam vxoris, & sororem propriam, quàm sororem vxoris, quòd hoc posterius respiciat affinitatem, illud consanguinitatem.

Reliqua quæ addit in Epistola Basilius sanctitatem spirant, & aptissima sunt ad probandum consuetudinem Ecclesiæ quę non solùm gradus in Leuitico prohibitos, verùm etiam aliquot alios consanguinitatis, & affinitatis ob maiorem sanctitatem, & perfectionem Euangelicam prohibuit, esse laudatissimam. Libet igitur cætera illius Epistolæ persequi, vt nihil desideretur: ἐγὼ δὲ παντὶ τῷ περὶ γάμου βουλευομένῳ διαμαρτύρομαι, ὅτι παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστὶν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν. ἐὰν δέ μοι προφέρῃ τὸ, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καταγελῶ τοῦ τοὺς καιροὺς τῆς νομοθεσίας μὴ διακρίνοντος. πορνείας παραμυθία ὁ δεύτερος γάμος, καὶ οὐχὶ ἐφόδιον εἰς ἀσέλγειαν. εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν φησὶν, οὐχὶ δὲ καὶ γαμοῦντες παρανομείτωσαν. οἱ δὲ οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσιν, οἱ τὴν ψυχὴν λημῶ-

πῶς τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας, πάλαι διακρίνασαν τὰς τοῦ γένους προσηγορίας. ἐκ ποίας συγγενείας, τοὺς γεννηθέντας προσαγορεύουσιν; ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἀλλήλων, ἢ ἀνεψιοὺς προσεροῦσιν; ἀμφότερα γὰρ αὐτοῖς προσαρμόζει διὰ τὴν σύγχυσιν. μὴ ποιήσῃς ὦ ἄνθρωπε τὴν θείαν μητρυιὰν τῶν νηπίων. ταύτην ἐφοπλίσῃς ταῖς ἀμειλίκτοις ζηλοτυπίαις. μόνον γὰρ τὸ μῖσος τῶν μητρυιῶν καὶ μετὰ θάνατον ἐλαύνει τὴν ἔχθραν. μᾶλλον δὲ οἱ μὲν ἄλλως πολέμιοι τοῖς τεθνηκόσιν ἐνσπένδονται, αἱ δὲ μητρυιαὶ τοῦ μίσους μετὰ θάνατον ἄρχονται. κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμῳ ὁρμᾶταί τις πρὸς τὸν γάμον, ἀνέῳκται πᾶσα ἡ οἰκουμένη. εἰ δὲ ἐμπαθὴς αὐτῷ ἡ σπουδή, διὰ τοῦτο καὶ πλέον ἀποκλειέσθω. ἵνα μάθῃ τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ, καὶ μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας. πλείονά με λέγειν ὡρμημένον, τὸ μέτριον ἐπέχει τῆς ἐπιστολῆς. εὔχομαι δὲ ἢ τὴν παραίνεσιν ὑμῶν ἰσχυροτέραν τοῦ πάθους ἀποδειχθῆναι, ἢ μὴ ἐπιδημῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ τὸ ἄγος τοῦτο, ἀλλ᾽ ἐν οἷς ἐτολμήθη τόποις ἐναπομεῖναι. Ego verò vnicuique de nuptiis cogitanti testificor, quoniam transit figura huius mundi, & tēpus breue est, vt & habentes vxores, sint tanquam non habentes. Quòd si quis mihi perperam citando illud obiiciat, crescite & multiplicamini, derideo illū, qui legum tempora minimè discernere queat. Fornicationis consolatio sunt secundæ nuptiæ, non autem subsidium ad lasciuiā, si non contineant, inquit, nubant, non autem, & nubentes legem transgrediantur. Hi verò qui hac ignominiosa passione animi obcæcati sunt, neque ad ipsam naturam respiciunt, quæ olim generis appellationes discriminauit. Ex qua consanguinitate genitos appellant? Fratres ipsos inuicem, an nepotes nominabunt? Vtrumque enim ipsos quadrat ob confusionem.

Ne facias ô homo materteram, nouercam infantibus, implacabili zelotypia eam armans. Solum enim odium nouercarum etiam post mortem inimicitias persequitur. Quin potiùs qui alias hostes erant mortuis reconciliantur, nouercæ verò post mortem odisse incipiunt. Summa verò dictorum, si legitimè ad secundas properat nuptias, apertus est illi torus orbis; si verò vitiosum est illi ea in re studium, propterea & magis coerceatur, vt discat suum vas possidere in sanctificatione, ac non in passione desiderij.

Plura me dicere paratum, breuitas scribendarum Epistolarum cohibet. Precor autem, vt nostra cohortatio hac passione vel superior euadat, vel vt hoc scelus nunquam ad nostras oras commigret, sed vbi ausi sunt illud patrare, ibi remaneat. Hactenus Basilius. In cuius Epistola illa verba, fornicationis consolatio sunt secundæ nuptiæ, illius interpretes sic exponunt, τουτέστιν, ἵνα μὴ εἰς πορνείας ἐγκυλίωνται οἱ ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο συνεχωρήθη ἡ διγαμία. Hoc est, ne in fornicatione volutentur homines, propterea permissa est digamia.

De ceremonia poculi vino pleni, quod Græcorum presbyter solet exhibere sponso, & sponsæ, dum eos in matrimonium coniungit.

CAPVT XXXII.

QVÆSIERAT à me Russorum Archiepiscopus Illustrissimus Hypatius Pocieij, quid hac ceremonia Græci velint. Fassus sum ingenuè me ignorare, nisi quòd suspicabar istud sacratissimæ communionis loco fieri. Cùm enim à prandiis, atque etiam domi permulti matrimonia contrahant, loco videlicet, ac tempore minus apto ad Eucharistiam administrandam, & percipiendam, aiebam instar communionis hanc ceremoniam fortassis introductam fuisse. Iraque vt aliquid certum haberem, proposueram Euchologia manu scripta inuestigare si fortè aliquid in iis contineretur, vnde verum scire possemus. Comperi postea, Deo fauente, meam coniecturam parum à vero abfuisse. Nam illud poculum, Eucharistia percepta, ablutioni potissimum inseruit, simul etiam communiorem vitam coniuges inter se acturos significat. Igitur absolutis sponsalibus post illa verba, εἰ δὲ βούλονται ἐν ταὐτῷ στεφανωθῆναι, εἰσέρχονται &c. Quòd si voluerint simul etiam coronari, hoc est solemniter matrimonium contrahere, ingrediuntur templum accensis cereis præeūte sacerdote cum thuribulo, ac suffimentis, & recitante psalmum 127. post hæc, inquam, verba in Euchologio vetustissimo Patriarchali manu scripto, quòd asseruatur in Monasterio Cryptæ ferratæ (quòd etiam alias in hoc opere nostro citauimus, ex quo rubricæ, & nonnulla alia Euchologij typis excussi corrigenda sunt) sic habet: καὶ ἐλθόντες πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπολύουσιν ἀλλήλων τὰς χεῖρας, καὶ ἵστανται πρὸ τῆς ἁγίας θυρίδος. ἀπόκειται δὲ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ποτήριον ἔχον προηγιασμένα, καὶ στεφανώματα δύο, καὶ ποτήριον ὑάλου πλῆρες οἴνου, καὶ τοῦ διακόνου λέγοντος ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυ-

» ἐν δεηθῶμεν. &c. Et postquā venerint ante
» sanctuarium manus non amplius tenent
» consertas, sed stant pro sacris foribus.
» Repositum est autem supra diuinam mē-
» sam poculum habens præsanctificata, &
» coronæ duæ, item poculum vitreum vi-
» ni plenum, Diacono dicente, in pace
» Dominum deprecemur. Infrà verò post
illud, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς δέσποτα μετὰ παῤ-
ῥησίας: & fac nos dignos Domine cū fidu-
cia, &c. item absoluto Pater noster. hæc
habentur in manu scripto: καὶ κρατῶν τὸ
ποτήριον λέγει τὰ προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁ-
γίοις. καὶ κοινωνεῖ αὐτούς. εἶτα λέγει τὴν εὐχὴν,
» ὁ Θεὸς, ὁ πάντα ποιήσας. &c. Ac tenens po-
» culū, (hoc est calicē) sacerdos dicit, præ-
» sanctificata sancta sanctis. Et eos partici-
» pes efficit communionis: deinde recitat
» consequentem orationem, Deus qui om-
» nia fecisti. Qua finita oratione, & ter ex-
hibita ablutione in manu scripto habe-
tur, καὶ ἀποδίδωσι τὸ ποτήριον τινὶ, ἢ ὡς ἔνιοι
κλᾷ. Et restituit poculum alicui, vel sicut
nonnulli faciunt, frangit. Vbi per pocu-
lum intelligit vitreum, non autem cali-
cem, vbi erat communio præsanctificata.
Hæc de ceremonia ex antiquis Eucho-
logiis. Et notandum obiter, vnicam spe-
ciem præsanctificatam sponso & sponsæ
distribui solitam fuisse. Quippe poculum
vitreum vino minimè consecrato ple-
num ablutioni eorum inseruiebat. Cæ-
terùm quoniam digamos non commu-
nicabant, immò in signum incontinen-
tiæ anno integro à communione absti-
nere iubebant, idcirco postea fortassis
eum modum dandi poculum inuene-
runt, qui digamis inseruiebat.

DE PRESBYTERORVM GRÆCORVM MATRIMONIO.

Matrimonium Græcorum Presbyterorum defenditur esse legitimum.

CAPVT XXXIII.

PRo supplemento huius tractatus non alienum ab instituto nostro, neque iniucundum lectori fore existimo, si superioribus quæsitis, illud etiam hoc loco de Matrimonio Græcorum Sacerdotum adiiciamus. Gaudent enim priuilegio Monogamiæ Græcorum Presbyteri, veréque ac legitimè, & sine peccato ante sacros ordines cum primis vxoribus, eisque virginibus coniungi solent, & possunt. Licet enim sacerdotij dignitas non satis commodè coniugium in se recipere, & admittere posse videatur; tamen cùm illud nusquam legibus diuinis interdictum fuerit, vt verior, & communiter recepta ferè ab omnibus docet opinio, optimè potuit Ecclesia, siue expresso, siue tacito consensu in eo cum Græcorum Presbyteris dispensare, vt & fecisse constat. Nam Stephanus Romanus Pontifex. Aliter, inquit, se Orientalium «
traditio habet Ecclesiarum; aliter huius «
sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Nam earum «
Sacerdotes, Diaconi, & Subdiaconi ma- «
trimonio copulantur; (glossa, hoc est car- «
naliter commiscentur, seu quod idem
est, matrimonio antea contracto vtuntur. is enim est mos Orientalium) istius «
autem Ecclesiæ, vel Occidentalium nul- «
lus Sacerdotum à Subdiacono vsque ad «
Episcopum licentiam habet coniugium «
sortiendi. Nec tamen eum morem repre- «
hendit Pontifex, refertur in c. aliter d. 31. & in cap. quæsitum de pœnitentia, & remiss. ait Clemens tertius. Quæsitum est vtrum Sacerdotibus Græcis, quibus legitimo matrimonio vti licet. Et in cap. vt Clericorum mores de vita & honestate Clericorum ex Concilio Lateranensi sub Innocentio tertio, dicitur in fine. Qui autem secundum regionis suæ morem non abdicarunt copulam coniugalem, si lapsi fuerint, grauiùs puniantur, cùm legitimo matrimonio vti possint. vbi glossa notat, hoc dici propter Orientales, qui post sacros ordines susceptos, vtuntur coniugio antè contracto. Et c. cùm olim de Clericis coniugatis, Innocentius tertius mandat Acherontino Episcopo, vt filium cuiusdam Presbyteri Græci in Ecclesia Latina Cantoratus dignitate insignitum, quippè legitimè prognatum, & electum à populo, in Episcopatum promoueat, modò aliud non obstet. Nos, inquit, attendentes, quod Orientalis Ecclesia votum continentiæ non admisit. Quoniam Orientales in minoribus ordinibus contrahunt. & in superioribus vtuntur matrimonio iam contracto.

Vnde certum est, Ecclesiam Romanam Presbyteris Græcorum vsum matrimonij post susceptos sacros ordines impunè permisisse, seu potiùs tolerasse. Quamuis enim Nicolaus primus, vt habetur d. 28. c. consulendum. respondens ad quæstiones Bulgarorum, dicat Græ-

eos ea in re esse valde reprehensibiles. Hoc tamen dicit Bulgaris recenter ad fidem Christi per Romanam Ecclesiam conuersis, vt ostendat vsum matrimonij Græcorum Presbyteris, non quidem vt bonum, sed vt minus malum toleratum fuisse. Et ob eam causam minimè eos reiiciendos esse ait. Fortè etiam, quia Græci ex Concilio Quinisexto reprehendebant Ecclesiam Romanam cœlibatum seruantem. Vnde meritò Pontifex dixit, Græcos esse longè maiori reprehensione dignos, vtpote qui antiquorum canones minus seruent.

Quod si alia est mens, & sententia Nicolai, tanquam quæ non ex cathedra sit prolata, minùs probanda est: idque auctoritate plurimorum Pontificum contrarium sentientium. Nam & Gregorius Magnus prædecessoris sui sententiam minimè probat. Ne Subdiaconi vxoribus antea ductis miscerentur, lib. 1. epist. 42.

Rationes, quibus adducti Græci immeritò damnant Latinos, quod coniugatos non admittant ad sacros ordines.

CAPVT XXXIV.

CÆTERVM Græci suos ritus mordicus nimis retinentes, & suarum consuetudinum nimium amantes, quod illis impunè, & sine peccato ob fragilitatem, & penuriam Sacerdotum à principio concessum, seu potiùs toleratum fuerat, idem laude, atque imitatione dignum ducentes, neque incommoda matrimonij ab Apostolo in priore ad Corinthios cap. 7. enumerata, considerantes optarent reliquos omnes Presbyteros suo more vxores ducere. Neque laude castratis alios sibi anteferri æquo animo patiuntur. Siquidem Latinos reprehendere audent, quòd matrimonio coniunctos, & operam liberis dantes, ad sacros ordines meritò nulla ratione admittant. præsertim cùm nulla causa iusta sit, cur Sacerdotes procreationi liberorum studeant. vt enim viri pij, & docti egregiè obseruarunt. In veteri lege ideo concessum Sacerdotibus fuit matrimonium, quia sola Tribus Leui, & domus Aaron sacerdotalis erat, nec aliis licebat hoc fungi officio. Ne igitur Leuitarum genus in paucis conclusum deficeret, reparandum per connubia erat. At nunc non carnis quæritur successio, sed spiritus, translatoque sacerdotio ad Tribum Iuda, id est ad Christum, quicumque Christianus est, nisi vxori alligatus fuerit, potest eligi in Sacerdotem, omnes tamen, qui Christo in Sacerdorio succedūt castos esse decet, sicut & ipse castus fuit. Vt noui Sacerdotij tanto purior successio sit, quàm veteris, quanto & Sacerdos noster Christus omnibus, qui ante illum hoc munere functi sunt, noscitur esse præstantior. Neque enim arietum, vt olim, aut vitulorum sanguine nunc sanctificatur, sed ipse Christus verus Deus, & verus homo viuus, & immortalis, licet aliena specie velatus, offertur. Quod si etiam priscis dictum sit, mundamini, qui fertis vasa Domini, quanto magis nostris conuenit omnis mundities, quibus non solùm ferre vasa Domini, sed etiam ipsum Dominum quotidie & contrectare manibus, & ore sumere mos est? tam igitur mente, quàm corpore mundus, castùsque sit, qui ad eiusmodi ministerium se nouerit esse electum.

Ne igitur Græci de matrimonio temerè glorientur, illud nobis probandum erit, tempore Apostolorum ac deinceps per aliquot sæcula Presbyteros Græcos laudabiliter vxoribus caruisse, vel saltem ob dignitatem Sacerdotij minimè liberos procreasse.

Vnde tamen posteriores Græcorum in hanc sententiam venerint, vt Latinos alium morem seruantes, accusare sint ausi, vt res magis elucescat, paulò altiùs repetere necesse est.

Nemini verò dubium esse debet, quin beatus Paulus omnes sui similes, hoc est virgines, præsertim Sacerdotio destinatos optarit. Volo, inquit, omnes homines esse sicut me ipsum. Verùm cùm apud gentes in primordiis illis nascentis Ecclesiæ rara admodum esset virginitas, & in eo studio, quo apud Christianos minimè habetetur, neque vt præstantissima virtus agnosceretur, & coleretur, præsertim apud eas nationes, ad quas tunc talia scribebat Apostolus, essetque admodum difficile eam copiam Sacerdotum ex virginibus inuenire, quæ pro conuersis ad Christianam Religionem sufficeret, iussit Apostolus (quandoquidem illud optandum potiùs, quàm sperandum erat) vt saltem promouendi ad sacros ordines essent vnius vxoris viri, hoc est non digami, sed vnius vxoris, vel demortuæ,

& sic

& sic essent vidui, vel superstitis, à qua tamen promoti abstinerent. sic enim Chrysostomus, Epiphanius, Ambrosius, cæterique Patres exponunt locum Pauli, vt postea notabimus.

Cæteri quoque Apostoli quod & ipsi, vel vxorati non essent, vel si vxorati, post vocationem ad Apostolatum, perpetuò continentes fuissent, permiserunt quidem in suis canonibus ducere vxorem, sed Lectoribus tantú, atque Cantoribus. Non autem Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, quod re vera nollent, vel vt vxores isti haberent, vel etiam si antea habuissent, vt post sacros ordines cum iis copularentur. Quod tamen Lectori- B bus, & Cantoribus libenter dabant.

Eadem sacerdotum penuria, vt constat ex Epiphanio, fuit aliquando postea in causa, raro tamen admodum, & in quibusdam locis, vt qui nollent seiungi ab vxoribus, essentque cæteroquin virtute conspicui, & sacerdotio digni; ipsi quoque à populo, (penes quem erat ius non quidem ordinandi, sed proponendi, & testimonium de vita, & moribus ordinandorum dandi, quandoque verò ex concessione, & conniuentia Episcoporum, & eligendi Presbyteros, immò verò & Episcopos) ad sacros ordines proponerentur, & eligerentur. C

Inter istos enumerandi sunt nonnulli Diaconi, qui in ipsa consecratione contestabantur se non posse continere, quibus facultatem dabat Episcopus post sacrum receptum ordinem, vxorem ducendi. Quorum meminit Concilium Ancyranum prouinciale antè tempora Nicæni celebratum canone decimo, his verbis: Διάκονοι ὅσοι καθίςανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάςασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτω μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες ἔςωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Diaconi quicumque ordinan- D » tur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, » & dixerunt velle se coniugio copulari, » quia sic manere non possunt, hi si post- » modum vxores duxerint, in ministerio » maneant, propterea quòd eis Episcopus » licentiam dederit.

Horum exemplum multi alij postea sequuti sunt, & imitati, qui tamen omnes tempore sancti Epiphanij præ multitudine illorum, qui vel non habebant vxores, vel ab iis abstinebant, paucissimi erant. quod contra ab hinc multis annis, A immo & sæculis fieri solet. paucissimi enim extant Græcorum Presbyteri, qui initientur sacris ordinibus non acceptis antea vxoribus. sunt tamen nonnulli. Et licet Concilium Nicænum canonem de non ducenda, vel retinenda vxore sancierit, & promulgarit, immò verò & antè Concilium talis fuerit Canon, seu traditio Apostolica, vt placet Epiphanio, & testantur etiam post Epiphanium Patres Concilij secundi Carthaginensis canone 2. tamen huiusmodi Canones, & traditiones non fuerunt æquè vbique pariterque ab omnibus in vsu recepti. Quod clarum est ex eodem Epiphanio, quem commodiore loco citabimus. Immò postea fuere alij, qui susceptis sacris ordinibus præfinitum tempus decennij ad vxorem ducēdam sibi sumebant. Quem morem non scriptum refert simul, & damnat in sua quadam nouella Leo sapiens, teste Matthæo Blastario in suo nomocanone.

Idem vitiosus mos retinendi vxores, & procreandi filios in sacerdotio etiam in quibusdam angulis Latinæ Ecclesiæ paulatim cœperat serpere, atque progredi. id quod satis constat ex beato Ambrosio libro primo de Officiis capite vltimo, sancto Hieronymo in Vigilantium, & decretis Syricij Papæ & aliorum.

Verùm nimia solertia, & mirifica vigilantia summorum Pontificum, ac veterum Conciliorum per multa sæcula factum est, vt istud malum à Latinis tolleretur, & funditus extirparetur. Non tanto studio, industriáque posteriores Græcorum euigilarunt. sed tempore procedente corruperat omnis caro viam suam super terram. ac tandem eo res progressa est, vt volentes Græci & suam consuetudinem tanquam laudabilem commendare, & conseruare, & nihilominus canones Apostolicos, & aliorum Conciliorum decreta, vt ipsis videbatur, illæsa custodire, eiusmodi commentum excogitarint nimirum Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis per statuta Synodica minimè fas esse ducere vxores, sed post susceptos ordines; antea verò adeo licitum esse, vt etiam in sacro ordine constituti, maritorum functionem exercere valeant. Et quoniam sacrosancti canones continentiam à Presbyteris requirunt; eam tempore vicis suæ quando sacrificaturi sunt, esse intelligendam dixe-

sentia benedictas nuptias, iniuria affi- A cere cogamur. Euangelica voce exclamante, quæ Deus coniunxit homo non separet. Et Apostolo docente, honorabiles esse nuptias, & torum immaculatum. Et alligatus es vxori? Ne quæras solutionem: scimus autem, sicut, & qui Carthaginem conuenerunt ministros grauitatis, honestatisque curam gerentes, dixerunt, vt Subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, & Diaconi, & Presbyteri secundum proprias definitiones à consortibus abstineant, vt & quod per Apostolos traditum est, & ab ipsa vsque antiquitate seruatum, B nos quoque similiter seruemus, tempus in omni re scientes, & maximè in ieiunio, & oratione. Oportet enim eos, qui diuino altari assident, in sanctorum tractandorum tempore esse omninò continentes, vt possint id, quod à Deo simpliciter postulant, obtinere. Si quis igitur præter Apostolicos Canones incitatus aliquem eorum, qui sunt in sacris, Presbyterorum, inquam, vel Diaconorum, vel Hypodiaconorum coniunctione, cum legitima vxore, & consuetudine ausus fuerit priuare, deponatur. Similiter & si quis Pre- C sbyter, vel Diaconus suam vxorem prætextu pietatis eiecerit, excommunicatione feriatur, si autem perseuerauerit, deponatur. Sic Patres illius Concilij. Qui etiam depositionem non obtemperantibus huic Canoni, minantur.

Vbi suam sententiam quatuor auctoritatibus confirmant, tum verbis Euangelij Matthei 19. quod Deus coniunxit, homo non separet. Quod enim Latini seiungerent, hoc est non permitterent illis simul & sacerdotio, & coniugio dare operam, ex multis decretis summotum Pontificum atque sa- D crorum Conciliorum satis superque constat. Tum id probant testimonio Apostoli ad Hebræos 13. honorabile connubium, & torus immaculatus, & alligatus es vxori, noli quærere solutionem. Tertio canonibus Conciliorum secundi, & quinti Carthaginensium. Illa enim verba: κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, secundum proprios terminos, seu proprias definitiones ab vxoribus continere, desumpta sunt ex Concilio quinto Carthaginensi. Reliqua & multo plura ex secundo, sed non sic vertenda erant ex Concilio illo Latinè habito, cum ibi habeatur secundum propria statuta, vel vt habet altera lectio non contemnenda, secundum priorum statuta, quòd Græce dixeris: κατὰ τοὺς ἰδίους θεσμοὺς, ἢ κανόνας, ἢ νομοθεσίας τῶν προτέρων scilicet ἐν Καρθαγένῃ γενομένων συνόδων. Fuerunt autem celebrata quinque Concilia, & in secundo, vt dixi, habentur hæc verba. Non autem κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους secundum proprios terminos, hoc est, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἑκάστου ἐφημερίας. In ordine, seu tempore vicis suæ, vt perperam interpretantur Zonaras, Balsamon, cæterique Canonistæ Græcorum, & videntur in eum sensum accepisse patres τῆς πενθέκτης. Quinisexti Concilii. Saltem intellexissent per ὅρους definitiones. Tunc enim statuta quoque possent dici definitiones, ac idem esset statuere, ac definire.

Quod ideo obseruandum putaui, quia Sanctus Augustinus huic quinto Concilio interfuit. Ex cuius doctrina postea in solutionibus qualis fuerit mens Concilij, facilè quis colligere potest. Neque enim melius intellexerunt patres illi Africana Concilia ipso Augustino.

Dicitur autem in Concilio quinto secundum propria, seu priora statuta, cùm propter traditionem Apostolicam, tum etiam quia cœlibatus antea in Concilio secundo Carthaginensi statutus, & declaratus fuerat.

Postremo in Confirmationem huius rei adducunt patres Trullani canonem sextum Apostolorum, quo prohibetur Episcopus, Presbyter, & Diaconus propriam vxorem per speciem pietatis reiicere.

Præterea extat Canon 17. apud Clementem Romanum in libro sexto Constitutionum, qui videtur fauere Græcis: Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον εἴπομεν μονογάμους καθίστασθαι, κἂν ζῶσιν αὐτῶν αἱ γαμεταὶ, κἂν τεθνᾶσι. μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀγάμοις οὖσιν, ἔτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, ἢ γεγαμηκόσιν, ἑτέραις συμπλέκεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι ἣ ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. Episcopum inquiunt, & Presbyterum, ac Diaconum ordinari præcipimus, qui sint monogami, siue eorum vxores superstites sint, siue non. Post ordinationem tamen, si vxores non habent, præcipimus, vt non liceat amplius ducere, aut si anteà duxerant, non

eum vxore legitima concubitum appellabat. Illud satis esse, vt qui in clerum ante ascripti erant, quàm duxissent vxores, hi secundum veterem Ecclesiæ traditionem deinceps à nuptiis se abstinerent. Non tamē quenquam ab illa, quàm iam pridem, cùm laicus erat, vxorem duxisset, seiungi debere. Atque hæc dicebat Paphnutius, eum ipse modo non nuptias, sed ne mulierem quidem, vt ita dicam, expertus esset. Nam à puero in Monasterio seuero viræ, disciplinæque genere enutritus fuerat, magnamque famæ celebritatem ob singularem castimoniam, si quis alius ipse quoque adeptus erat. Assentitur totus sacrorum virorum conuentus verbis Paphnutij. Quocirca controuersiam de hac penitus silentio præterierunt, liberum relinquentes cuique pro arbitratu ab vxorum consuetudine abstinendi. Eandem historiam à Socrate accepit Sozomenus, & eam refert in primo libro historiæ Ecclesiasticæ cap. 23. item Gelasius Cyzicenus recensens acta synodica Concilij Niceni, cuius meminit Photius in bibliotheca.

Præter hæc testimonia, posset aliquis cum recentioribus Græcorum in fauorem ipsorum afferre loca Beati Pauli in priore ad Timotheum cap. 3. Diaconi sint vnius vxoris viri. Omitto idem dicere de Episcopis, ex eodem loco, & ex capite primo ad Titum, vbi Apostolus Episcopos appellat presbyteros, quòd Græci de illis rectè sentiant.

Solent tamen adduci à nonnullis alia loca Apostoli: propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat, Corinth. 1. c. 7. Et cap. 9. Numquid non habemus potestatem ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν; hoc est, sororem vxorem circunducendi, sicut cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?

Quod si Apostoli secum ducebant vxores, cur non liceat modo presbyteris eas habere, ac generare filios?

Reliqua argumenta, si quæ sint hæreticorum contra cœlibatum, libenter missa facio, quòd ab aliis millies soluta sint, & confutata, miniméque iis Græci vtantur.

Probatur vsus Ecclesiæ Latinæ testimoniis veterum Patrum.

CAPVT XXXV.

CÆTERVM velle defendere in hac re Græcos tanquam antiquæ traditionis assertores, & Apostolicarum constitutionum defensores, vt de hac re seipsos Patres Trullani magnificè iactant, nimia foret impudentia.

Prodeant ergo sancti Patres antiqui, qui eos mendacij manifestè redarguant. Atque imprimis veluti antesignanus exeat magnus ille μυριάθλος, qui cum toto orbe pugnauit, & victor euasit Athanasius. Is in Apologia de sua fuga, vbi mores Arianorum Episcoporum, qui eum persequebantur, describit, circa finem de quodam Leontio, quem passim cognomine nouo ἀπόκοπον, hoc est exectum, & castratum appellabant, Ariano pseudepiscopo ita refert. ὁ μὲν γὰρ Λεόντιος διαβαλλόμενος μετὰ γυναικός τινος νεωτέρας λεγομένης Εὐστολίου, καὶ κωλυόμενος συνοικεῖν αὐτῇ, δι᾽ αὐτὴν ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ἵν᾽ ἐπ᾽ ἀδείας ἔχῃ διατρίβειν μετ᾽ αὐτῆς. καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν οὐκ ἀπενίψατο. διὰ τοῦτο δὲ μᾶλλον καὶ πρεσβύτερος ὢν καθῃρέθη. εἰ καὶ Κωνστάντιος ὁ αἱρετικὸς ἐβιάσατο λέγεσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον. Leontius enim cùm argueretur commercium habere cum quadam muliere iuuencula, cui nomen Eustolium, iussusque proinde fuisset, vt ab eius contubernio abstineret, eius causa seipsum castrauit; quo liberè eius cōsuetudine vti posset. Neque tamen vel ita suspicionem abluere potuit, quin potiùs ob id ipsum eùm Presbyter esset, depositus fuit: quamuis Constantius hæreticus vi effecerit, vt eum Episcopum appellarent.

De hoc eodem Leontio similia tradit alibi, potissimum verò in Epistola ad omnes vbique solitariam vitam agentes, vbi sic ait. ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐσέβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὃν ἔδει ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἔξωθεν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ὑπὲρ τοῦ μετὰ ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐστολίου τινός, γυναικὸς μὲν δι᾽ αὐτόν, λεγομένης δὲ παρθένου. Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος, &c. Hæc cùm audirent, & conspicerent (quod nimirum innumeri Episcopi ex toto orbe communicassent cum

Athanasio) sententiæ Eusebianæ, hæreseósque successores, Leontius, inquam, ille castratus (quem ne tanquam laicum quidem ad communionem admitti oportuit, eo quod seipsum abscidit, vt liberè cum quadam Eustolio dormiret. Quæ re vera per ipsum mulier effecta est, sed quam tamen ille virginem prædicaret) Georgius item & Acacius, &c.

At si Presbyteri tempore Athanasij poterant cum vxoribus legitimè ante sacros ordines ductis, lege matrimoniali postea commisceri; quis credat Leontium hominem salacissimum maluisse se castrare, vt cum Eustolio securiùs degeret, quam ante ordinationem eam in vxorem ducere, qua Presbyter factus iure coniugali posset vti?

Eiusdem sententiæ socium atque Athanasio comitem se præbet Magnus Basilius, qui in commentariis in Isaiā super illis verbis tertij capitis: Ecce Dominator Dominus auferet à Hierusalem, & à Iuda validū & fortem, &c. & senem, Græcè πρεσβύτερον, Presbyterū, hoc est Sacerdotem, qualis debeat esse, sic describit: ἐν τοῖς ἀπειλουμένοις ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ πρεσβυτέρου ἀφαίρεσις· ὡς ὄφελος οὐ μικρὸν ἐκ τοῦ παρεῖναι παρέχοντος. ἀρ' οὖν ὁ ὁπωσοῦν τῆς προεδρείας ἀξιωθεὶς ἢ ἐγκαταλεγεὶς τῷ πρεσβυτερίῳ οὗτος πρεσβύτερος, ἢ ὁ φέρων τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρεσβυτέρου; ἀνέγκλητος, μάλιστα μὲν ἀπείρατος γυναικῶν. εἰ δὲ ἄρα, κατὰ τὸν τοῦ κυρίου νόμον, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ· τέκνα ἔχων πιστά. μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα· μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, μὴ πάροινος, μὴ αἰσχροκερδής, ἀλλὰ φιλόξενος, φιλάγαθος, σώφρων, ὅσιος, δίκαιος, ἐγκρατής, ἀντεχόμενος τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ὡς δυνατὸς εἶναι, καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. οὗτος πρεσβύτερος, ὃν ἀπὸ τοῦ ἁμαρτάνοντος λαοῦ ἀφαιρεῖται κύριος. Interea, quæ comminatur Dominus, est & ablatio Presbyteri, quod is ex sui præsentia non mediocre emolumentum exhibeat. Num igitur qui quoquo modo ad honorem præsidentiæ cathedræ admissus, & ordini Presbyteratus adscriptus est, an qui characterem Presbyteri circumfert, is est Presbyter? irreprehensibilis, potissimum quidem mulierum inexpertus. quod si fortè (expertus sit) vnius tamen iuxta Domini legem vxoris vir. filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut inobedientes, non contumax, non iracundus, non vinolentus, non turpis lucri cupidus, sed hospitalis, benignus, sobrius, sanctus, iustus, continens, amplectens eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere. Iste est Presbyter, quem à delinquente populo aufert Dominus. Hactenus Basilius, qui in primo gradu ponit virginitatem, seu ἀγαμίαν, in eo quod ait, ἀπείρατος γυναικῶν. In secundo gradu: ante Sacerdotium monogamiam, à qua libet factus, mortua nimirum vxore, vel ex communi consensu edito continentiæ voto, euadere possit Sacerdos, liberos amplius non procreando. sic enim locum Pauli cæteri quoque Patres intelligunt. Quippe digamum, quamuis post obitum vxoris, excludunt à Sacerdotio. & hoc idem sibi vult illa vox ἐγκρατής. continens, quam addit Basilius. His annumerandus est illustris ille Epiphanius, quo in cœlibatu Presbyterorum probando, & commendando nihil planiùs, nihil pleniùs, & luculentiùs, quique se è diametro Patribus Trullanis opponit. Siquidem ait, Presbyteros generare filios esse prorsus contra Canones Ecclesiasticos. Ab Apostolis autem esse institutum, vt Sacerdotium constet ex virginibus, vel post monogamiam continentibus. Atque in hunc sensum exponit loca Pauli. Sed audiamus ipsum in in libro secundo, hæresi 48. aduersus Montanistas. χαίρει μὲν (ὁ Θεὸς λόγος) ἐπὶ τοῖς τὸ δόκιμα τῆς θεοσεβείας δυναμένοις ἐνδείκνυσθαι, παρθενίαν ἀσκεῖν αἱρουμένοις, καὶ ἁγνείαν, καὶ ἐγκράτειαν. τιμᾷ δὲ μονογαμίαν πρῶτον, εἰ καὶ μάλιστα τὰ χαρίσματα τῆς ἱερωσύνης διὰ τῶν ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευσαμένων, καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ διατελούντων κοσμήσας προέτρεπεν, ὡς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀπόστολοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης εὐτάκτως καὶ ὁσίως διετάξαντο. Et gaudet quidem, inquit, (Deus verbum) his qui approbatum religionis cultum præstare possunt, & virginitatem & castitatem, & continentiam exercere deligunt. monogamiam quoque honorat, etiamsi maximè Sacerdotij dona per eos, qui post monogamiam sunt continentes, & qui in virginitate permanent se ornasse præexpresserit. Quemadmodum & eius Apostoli Ecclesiasticum sacerdotij canonem rectè, & sanctè ordinarunt.

Idem in eodem libro aduersus puros quæ est hæresis 59. vbi eos damnat, quòd nimirum velint imitari omnium facta, & cùm nemine conueniant; quòd etiam quæ sacra Scriptura tradit ob excellen-

tiam Sacerdotij de abstinendo se à digamia, illi ad omnes ex æquo pertinere censeant, & ea de causa damnent secundas nuptias. Ea verò occasione arrepta Epiphanius hanc præsentem quæstionem attingit, eique planè satisfacit, simul etiam explanat locum Pauli, vnius vxoris virum, quomodo intelligi debeat ex traditione, & connexione textus sacri. sic igitur habet: Οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰ πάντων ὁμοῦ μίξαντες ἐκ πάντων ἐξέπεσαν, καὶ μὴ νοήσαντες τὰ ἀκριβῆ τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας ἐπὶ ἕτερον τρίβον σφαλέντες ἐτράπησαν, οὐκ εἰδότες ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς θείας γραφῆς παράδοσις καὶ ἀκολουθία. τὰ γὰρ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἱερουργίας, εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι ἀκηκοότες, ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, ἐγκρατῆ ὡσαύτως καὶ τὸν τὸν διάκονον, καὶ τὸν πρεσβύτερον. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίαν τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου τελευτησάσης τῆς αὐτῶν γυναικὸς, δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης· καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία μετὰ ἀκριβείας παραφυλάττεται. ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα, καὶ τεκνογονοῦντα, μιᾶς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα οὐ δέχεται· ἀλλ᾽ ἀπὸ μιᾶς ἐγκρατευσάμενον, ἢ χηρεύσαντα διάκονόν τε, πρεσβύτερον, καὶ ἐπίσκοπον καὶ ὑποδιάκονον. μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί. ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι, ἔν τισι τόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυτέρους, διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ῥαθυμήσασαν διάνοιαν, καὶ τοῦ πλήθους ἕνεκα μὴ εὑρισκομένης ὑπηρεσίας. τὸ πρεπωδέστερον γὰρ ἀεὶ ἡ ἐκκλησία ὁρῶσα ἁγίῳ πνεύματι εὖ διαταχθεῖσα, ἔγνω ἀπερισπάστως Θεῷ τὰς χρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρειῶν μετὰ πάσης εὐσυνειδήτου συνειδήσεως τελεῖσθαι. φημὶ δὲ ὅτι πρέπον ἐστὶ διὰ τὰς ἐξαπίνης λειτουργίας, καὶ χρείας σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον, καὶ ἐπίσκοπον Θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προστάσσει ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων, ἵνα πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ εὐχῇ, πόσῳ γε μᾶλλον τῷ ἱερεῖ προστάσσει. τὸ ἀπερισπάστως δὲ λέγω εἰς τὸ σχολάζειν κατὰ τὸ ἐνεστὸς χρείαις ταῖς πνευματικαῖς ταῖς λειτουργικαῖς ἱερωσύνης.

[margin: μι] [margin: γενον]

" sic etiam ipsi omnium facta simul miscentes, ab omnibus exciderunt, & scripturam diuinam non exactè, accurateque intelligentes, decepti ad aliam viam conuersi sunt, nescientes hæc esse, quæ à sacra scriptura traduntur, eamque consequuntur, & comitantur. Quæ enim ad sacerdotium tradita sunt propter celebrationis sacrorum eminentiam, putarunt ad omnes ex æquo pertinere, cum audierint, oportere Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, continentem, similiter & Diaconum, & presbyterum. Re vera enim non suscipit sancta Dei prędicatio post Christi aduentum eos, qui à nuptiis mortua sua vxore, secundis nuptiis coniuncti sunt propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hæc tuto sancta Dei Ecclesia summa diligentia obseruat. Sed & adhuc viuentem, & liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit. Sed eum, qui se ab vna continuit, aut in viduitate vixit Diaconum, & presbyterum, & Episcopum, & hypodiaconum. Maximè vbi accuratè Canones Ecclesiastici seruantur.

At enim dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere, & presbyteros, & Diaconos, & hypodiaconos.

At hoc non est secundum Canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit. Et propter hominum multitudinem, quod illis ministri deessent. Nam quòd decentius est, id semper Ecclesia per spiritum sanctum bene disposita videns, sciuit assiduum Deo cultum diuinum studiose offerre, & spiritua les necessitates tranquilla conscientia administrare. Dico autem propter repentina ministeria, ac necessitates decere presbyterum, & Diaconum, & Episcopum vacare Deo. Si enim vel ipsi populo præcipit sanctus Apostolus dicens, vt ad tempus vacent orationi, quantò magis sacerdoti idem præcipit? assiduum verò dico, vt vacet Deo in necessitatibus, & vsibus spiritualibus, qui à sacerdote perficiútur.

Et in libro tertio in calce docet, ex quibus statibus hominum sacri ordines constẽt: στεφάνη δὲ τούτων πάντων ἡ μήτηρ ὡς εἰπεῖν καὶ γεννήτρια ἡ ἁγία ἱερωσύνη ἐκ μὲν παρθένων ὁρμωμένη εἰ δὲ οὐκ ἐκ παρθένων, ἐκ μοναζόντων· εἰ δὲ μὴ εἶεν ἱκανοὶ εἰς ὑπηρεσίαν ἀπὸ μοναζόντων, ἐξ ἐγκρατευσαμένων τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἢ χηρευσάντων ἀπὸ μονογαμίας. Corona verò huiusmodi omnium, inquit, & vt ita dixerim mater, & genitrix sanctum est sacerdotium, à Virginibus, vt plurimum proficiscens, si non ex Virginibus, saltem ex iis, qui soli degunt, qui si non sat multi sint ad ministerium, ex iis qui à propriis vxoribus abstinent, vel cum monogami fuerint, vidui sunt. "

Nec minus clarum est ad eandem veritatem comprobandam, quod tradit libro 1. agens aduersus Ebionæos, vbi nat-

tiquitatis hoc comprobat. Qua igitur auctoritate, quo exemplo Trullani Patres fecerint? certe non alia, nisi naturam rerum immutando, & diuinum ordinem peruertendo, quod illis solet contingere, qui cum cæterorum membrorum in corpore mystico locum teneant, capitis functionem exercere præsumunt.

Soluuntur præcipua Græcorum argumenta suprà allata.

CAPVT XXXVI.

EX commemoratis facilè corruunt præcipua quæque argumenta in contrarium allata. Etenim canones Conciliorum Carthaginiensium perperam illi explicarunt de continentia tempore ministrandi.

Quod vt manifestum fiat, eos ad verbum recensere, non alienum fore existimo. Canon secundus secundi Concilij sic habet. Aurelius Episcopus dixit, cum in præterito Concilio de continentiæ & castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres conscriptione quadam castitatis per consecrationes annexi sunt. Episcopos, inquam Presbyteros & Diaconos, ita placuit, vt condecet sacrosanctos antistites & Dei sacerdotes; nec non & Leuitas, vel qui Sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare, vt quòd Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab vniuersis Episcopis dictum est, omnibus placet, vt Episcopi presbyteri, & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab vxoribus se abstineant. Ab omnibus dictum est, placet vt in omnibus & ab omnibus pudicitia custodiatur, qui altari deseruiunt. Græcè iste canon refertur ordine tertius his verbis. περὶ ἐγκρατείας αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν, ἐν τῇ προλαβούσῃ συνόδῳ ὡς περὶ ῥυθμοῦ ἐγκρατείας καὶ ἁγνείας ἐζητεῖτο, ἤρεσεν, ὥστε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τούτους, τοὺς συνδέσμῳ τινὶ τῆς ἁγνείας διὰ τῆς καθιερωσύνης συμπεπλεγμένους (φημὶ δὲ ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους) ὡς πρέπει ὁσίοις ἐπισκόποις, καὶ ἱερεῦσι θεοῦ, καὶ λευίταις, καὶ τοῖς ὑπουργοῦσι θείοις καθιερώμασιν, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν. ὅπως δυνηθῶσιν, ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν. ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν. Hic Patres illi nulla adhibita exceptione vniuersè, & clarè loquuntur. Siquidem mandant, vt in omnibus (hoc est vt omnino) & ab omnibus pudicitia custodiatur. Græcè ἐν πᾶσιν (hoc est, παντάπασιν) ἐγκρατεῖς εἶναι. quamuis non admodum laborandum sit de Græca editione, cum illa Concilia Latinè habita sint.

Deinde citatus canon vna cum Diaconis & presbyteris Episcopos etiam complectitur, quòd tamen Trullani callidè dissimulant, nulla eorum mentione facta. At quis credat, Episcopos non semper fuisse, vel esse debuisse continentes? & caruisse vxoribus?

Ad hæc, cùm Patres Africani asserant, debere continere presbyteros, esse traditionem antiquissimam, idque docuisse Apostolos. Epiphanius autem affirmet canonem Apostolorum esse, vt presbyteri, sicut etiam Episcopi perpetuò sint continentes, nulla ratione admitti potest Concilij Trullani praua expositio. Neque enim vllo modo fas est cogitare, ne dum dicere, antiqua cõcilia cum sanctis Patribus, vel antiquos Patres cum sacris Concilijs de ipsis Apostolorum, & Ecclesiæ institutionibus non fuisse consentientes. Præterea, si ab Apostololis traditum est, vt vere traditum est, debere Episcopos, presbyteros, & Diaconos continentes esse, ostendant Patres Trullani quo in canone Apostolico reperiatur, vicis suæ tempore?

Postremo, notanda ratio, cur Patres Africani exigant continentiam, quo possint inquiunt, simpliciter quod à Deo postulant, impetrare; quorum verborum sensus est, vt semper ex parte sua nullum impedimentum habeant, ad impetrandum à Deo quicquid petierint.

Sed recenseamus reliquos canones Concilij Quinti Carthaginensis. Canon tertius sic habet ad verbum. Cùm de quorundam Clericorum, quamuis erga proprias vxores incõtinentia referretur, placuit Episcopos & Presbyteros, & Diaconos secundum propria (aliter priora, vel priorum) statuta etiam ab vxoribus continere. Quòd nisi fecerint, ab Ecclesiastico remoueantur officio. Ceteros autem clericos ad hoc non cogi, sed secundum vniuscuiusque Ecclesiæ Consuetudinem obseruare debere. Græcè refertur iste canon ordine octuagesimus primus. Quia multos canones Concilio-

rum Carthaginensium in vnum Græci redegerunt. περὶ τῶ ποίοι ὀφείλουσι κληρικοὶ γαμετῶν ἀπέχεσθαι. περὶ ἐπὶ τύποις ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας, malè vertit interpres Græcus, vel fortasse malitiosè περὶ ἐγκρατείας, cùm in Latino sit, de incontinentia. quare debuit dicere, περὶ ἀκρασίας, quod notandum nobis paulò pòst inseruiet) τῆς περὶ τὰς οἰκείας γαμετὰς τινῶν μεμψιμοιρῆσθαι κληρικῶν, ἤρεσεν, ὥστε τοὺς ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἔτι μᾶλλον ἀπέχεσθαι γαμετῶν. ὅπερ εἰ μὴ ποιήσωσι, ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποκινηθῶσι τάξεως· τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς πρὸς τοῦτο μὴ ἀναγκάζεσθαι, ἀλλ' ὀφείλει κατὰ τὴν ἑκάστης ἐκκλησίας συνήθειαν παραφυλάττεσθαι. Eundem fermè, vel similem Canonem referunt Græci ordine vigesimum quintum nonnullis additis verbis. estque verisimile fuisse Latinum. Nam Patres Africani in diuersis suis Concilijs eadem iterabant, & confirmabant, vt legentibus patet, & notant etiam hi, qui ea collegerunt, transcripserunt, & in primum tomum Conciliorum inseruerunt, vbi aiunt alicubi, se nolle eosdem canones repetere. Canon sic habet: περὶ ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἑπομένων τάξιων τῶν τὰ ἅγια μυστήρια ψηλαφουσῶν, ἤρεσεν ἀπὸ γυναικῶν ἐγκρατεύεσθαι. αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν. προστίθημι ἀδελφοὶ τιμιώτατοι πρὸς τούτοις, ἐν τῷ ἀναφέρεσθαι ἕνεκεν ἐγκρατείας τῆς περὶ τὰς ἰδίας γυναῖκάς τινων τῶν κληρικῶν, ἐξαιρέτως ἀναγνωστῶν, τὸ καὶ ἐν διαφόροις συνόδοις βεβαιωθὲν· ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους, ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν. ὅπερ εἰ μὴ ποιήσωσι, τῷ ἐκκλησιαστικοῦ ἀποκινηθῶσι καθήκοντος· τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς πρὸς τοῦτο μὴ ἀναγκάζεσθαι, εἰ μὴ ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ. ἀπὸ πάσης ἐλέχθη τῆς συνόδου ἅπερ ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη δικαίως ἐρρύθμισεν ἱεροπρεπῶς ὄντα εὐάρεστα, βεβαιούσθω. Nota primo in his canonibus illa verba secundũ propria, seu priora statura, nõ significare tempore vicis suæ; sed secundum proprias, superiores constitutiones. Videlicet secundi Concilij Carthaginiensis (immò & primi, cum secundum Concilium de hac eadem re, aliud referat ante se Concilium) in eo enim prius de continentia statutum est, vt in omnibus & ab omnibus pudicitia custodiatur, qui altari deseruiunt. Græcum autem verbum ὅρος, hoc idem significat, sed quia potest per metaphoram & aliud significare, interpretes Græcorum posteriores ad aliam significationem longè diuersam traxerunt; sed non est attendenda vis metaphorica verbi Græci, sed Latini. Quippe Concilia illa Latina lingua celebrata sunt.

Nota secundo, in canone citato vigesimo quinto Græco, illa verba, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, vt sint tanquam non habentes vxores, non eum efficere sensum quem volunt Græci. Qui enim aliquando sponte abstinet se ab vxore, non dicitur esse tanquam non habens vxorem.

Tertio notanda sunt illa verba secundum vniuscuiusque Ecclesiæ consuetudinem obseruari debere. Quæ indicant alicubi fuisse consuetudinem, vt etiam lectores essent continentes, & vel, si essent vxorati, haberent consuetudinem cum proprijs vxoribus, vel eas non ducerent, vt etiam constat ex canone decimo quarto Concilij Chalcedonensis.

Præterea expositioni Trullanæ opponenda est obiectio Balsamonis, quæ talis est. Si ergo sic à præsenti canone prohibentur sacerdotes, Diaconi, & hypodiaconi cum proprijs vxoribus coniungi vicis suæ tempore. Quid respondebunt sacerdotes, & reliqui qui non præfinitis (ἑβδοματικῶς) vicissim hebdomadis, sed perpetuò sacrificant? Nescio & correctionem peto. Hæc Balsamon in expositione 13. canonis Trullani. Quæ tamen cæteri Græci obliterarunt, & in Græcis exemplaribus, quæ nunc extant, & ego vidi, desiderantur.

Sed respondeamus nos Balsamoni, cùm inunus presbyteri secundum Epiphanium ἀπαράβατον, assiduum esse debeat in necessitatibus spiritualibus, eum carere vxore omnino par est. Et Patres Trullani perperam interpretati sunt canonem Carthaginiensium non seruata vi verborum, vt erat conueniens, sed adhibita propria præiudicata sententia.

Quod eorum commentum delet penitus etiam auctoritas Basilij Magni, qui in secundo libro de Baptismo, vbi secundo loco quærit, εἰ ἀκίνδυνον ἐστὶ μὴ καθαρεύοντα τὴν καρδίαν ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, ἢ ἀκαθαρσίας, ἢ μολυσμοῦ ἱερατεύειν. An extra periculum sit, vt is, qui non purus est corde à conscientia praua, aut immunditia, aut inquinamento, Sacerdotio fungatur. Referens quid in antiqua lege mandante Deo diligenter obseruaretur; Respondet multò magis in noua esse obseruandum, ac tandem concludit: ὁ ἀναγκαῖος ὢν πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ

καιρῷ τοῦ τοσούτου καὶ τοιούτου μυστηρίου φυλάσσειν τὸ παράγγελμα τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος, ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Necessarium igitur est, » semper quidem, maximè verò tẽpore tanti, ac » talis mysterij seruare præceptum Apostoli di- » centis. Has ergo habentes promissiones cha- » rissimi, mundemus nos ab omni inquinamẽto » carnis, & spiritus, perficiẽtes sanctificationem » in timore Dei. Si igitur Basilius censet, absti- nendum ab omni inquinamento πάντοτε, sem- per, non ergo tantũ vicis suæ tempore, vt vo- lunt Patres Trullani. Nam vicis suæ tempore etiam sacerdotes antiquæ legis continebãt se à suis vxoribus; Basilius autẽ vult in noua, quę citra comparationem longè superat veterem, esse aliquid amplius, immò verò tantopere amplius, quantopere corpus vnigeniti filij Dei excedit arietes, & tauros. Iste locus magis clarum facit testimonium eiusdem Doctoris, quod alibi ex Commentariis in Isaiam depromptum transcripsimus.

Postremò, Canon citatus tertius Concilij » Quinti Carthaginensis, Cùm, inquit, de quo- » rumdam Clericorũ, quamuis erga vxores pro- » prias incontinentia referretur, placuit, &c. At si licitum fuisset dare operam procreãdis liberis, vnde aliquis cognouisset, eos esse inconti- nentes, & eos detulisset? Igitur dum Canon mãdat, vt ab vxoribus se contineant, significat eos alienos esse oportere ab omni voluptate venerea, & à procreatione liberorũ. Siquidem continentia est virtus eiusmodi voluptati resi- stens. Vnde Canon 19. Tertij Concilij Cartha- » ginensis sic habet, Placuit, vt lectores, cùm ad » annos pubertatis venerint, cogantur, aut vxo- » res ducere, aut continẽtiam profiteri. Refertur Græcè ordine decimus sextus. ἤρεσεν, ὥστε τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἥβης ἐρχομένους, ἀναγκάζεσθαι, ἢ συμβίους ἀγαγέσθαι, ἢ ἐγκράτειαν ὁμολογεῖν. Vbi Cõcilium clarè indicat, quid voce cõtinentiæ intelligatur. siquidẽ continentiam profiteri, seu continentẽ esse, quod idẽ est, opponit ei, quod est vxorem ducere, & per consequens, ea vti.

Proinde Canon Quintus Apostolicus de non eiicienda vxore, non hũc habet sensum, quem falsò Trullani arbitrantur, sed mandat vxorem conuersam habẽtibus, ne ita illam remoueant, vt nolint alere, domi retinere, ac eius necessi- » tatibus prouidere. Si quis enim, inquit Paulus, » suorum, & maximè domesticorum curam nõ » habet, fidem negauit, & est infideli deterior.

Non autem mandarunt Apostoli, vt eam domo expellerent, & in monasterio imponendam esse curarent, cũ eo tempore adolescere incipiente Ecclesia, non vbique monasteria Virginum, aut earum, quæ continentiam vouissent, constituta fuissent. Quod deinde procurarunt consequuti Patres, & Concilia.

Quod autem Canon (modo sit Apostolorũ) sic intelligendus sit, vel ipsi Græci testes erũt, quorum Episcopi pellunt quidem vxores, non ita tamen, vt nolint in rebus necessariis earum curam gerere. De qua re ipsi iidem Trullani canonem 48. statuũt aiunt enim vxorem Episcopi debere in monasterio aliquo collocari, & prouidentia Episcopi viri sui frui. Alioquin si de cohabitatione, & dãda opera procreandis liberis Canon intelligeretur, iam diu illi Episcopi essent excõmunicati, immò & depositi. Quod tamen Græci nulla ratione admittunt. sic enim Canon habet, Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας. ἐὰν δὲ ἐκβάλλῃ, ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. Quem canonem referũt Trullani in suo 13. canone, vt iam vidimus, sed omisso de industria Episcopi nomine.

Sic eũ canonem etiam interpretatus est olim Humbertus Cardinalis Legatus Leonis IX. respondens ad libellũ Nicetæ Monachi Constantinopolitani aduersus Latinos editum. eius responsio nomine Leonis citatur, & est in d. 31. c. 11. Omnino confitemur non licere Epi- « scopo, Presbytero, Diacono propriam vxorem « causa religionis abiicere à cura sua, sed vt ei « victum, & vestitum largiatur, sed non vt cum « illa carnaliter ex more iaceat. A

Hunc autem sensum confirmat etiam germana illius vocis εὐλαβείας significatio, quæ propriè timorem quendam & cautionem denotat. Ne itaque per speciem cautionis Episcopus, aut Presbyter vxoris curam dimittat, & illam abiiciat, quod nimirum teneatur ab ea se continere, & timeat ne curam gerendo, & eam domi retinendo peccatis succumbat.

Alioqui neque fuisset causa vlla condendi eiusmodi canonem, quis enim sponte volénsque vxorem suam abiiceret, præsertim, si citra peccatum habitare cũ illa, & generare filios ab ipsis Apostolis permissum fuisset? quare enim modò nõ audiuntur presbyteros Græcorum suas vxores abiicere? scilicet canonem perfringere timent. Immò verò non desunt, qui prima vxore demortua, quamuis optimè norint ex veterum sententia sacerdotij munus non amplius se perfuncturos, forte laicorum contenti, secũda contrahere coniugia non vereantur. Quę vera ne sint coniugia an potius adulteria, in sequenti quæstione agemus.

Sed quid? quod ipsimet patres illius Cõcilij suo se gladio iugulãt? Nam quia nonnulli Episcopi in Africa, & Libya cum suis vxoribus habitabãt, ipsi hoc fieri deinceps vetant. Et quoniam illi præsules, vt Trullani opinantur, poterant se tueri proferendo cõmemoratum cano-

A Concordat cū canonibus prædictis Africanis, et hoc exponit Leo Magnus epistola 92. ad Rusticū Narbonensē. Lex, inquit, continentiæ eadē est ministris altaris, quæ episcopis et presbyteris. Qui cū essent laici, siue lectores, licitè et uxores ducere et filios procreare potuerūt, sed cū ad prædictos peruenerint gradus, cœpit eis non licere, quod licuit. Vnde ut de carnali fiat spirituale coniugiū, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeāt, sic habere, quo et salua sit charitas coniugiorum, et cesset opera nuptiarum.

nem Apostolicum de non eiicienda vxore. Huic obiectioni sic ipsi occurrunt. τοῦτο δὲ φαμὲν οὐκ ἐπ' ἀθετήσει, ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶν νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθούμενοι. καὶ τὸ μὴ δοῦναι μῶμον τινὰ κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. Hoc autem, inquiunt, dicimus non ad ea abolenda, & euertenda, quæ Apostolicè antea constituta sunt, sed populorum salutis, & ad meliora progressionis curam gerẽtes, & ne status sacerdotalis vllo probro afficiatur. Sic illi.

Quasi verò Latini, si ita Canon Apostolicus intelligeretur, non idem responsum dare possent. & si licuit τοῖς πενθεκταίοις, Quinisextianis Patribus contra canonem, vt ferè illorum opinio, Episcopis prohibere cum vxoribus commercium, dicant nobis cur non item licuerit Latinis eumdem vsum, & cohabitationem prohibere suis sacerdotibus?

At quod magis miratus sum in trigesimo eorum canone concedunt quibusdam Presbyteris, ἐν ταῖς βαρβαρικαῖς ἐκκλησίαις, in barbaricis Ecclesiis, vt ipsi aiunt, hoc est degentibus inter barbaros, separationem ab vxoribus. fingunt autem illos sacerdotes, ne prædictum canonem Apostolicum violarent, consensum vxorum obtinuisse, hacque ratione à coniugibus abstinuisse. Quasi verò Latini citra consensum vxoris ad sacros ordines promouerentur, & à coniugibus separarentur. Et si barbaris permiserunt separationem à coniugibus, cur non etiam Romani ritus Latinis? an inferioris conditionis esse debent, quàm barbari?

Cur itẽ potiùs non absolutè aiunt, illos barbaros Presbyteros propterea obtento ab vxoribus cõsensu ab eis abstinuisse, quod existimarent esse omnino canones Apostolicos seruandos. qui consuetudinem cum vxoribus prohibẽt, vt testatur S. Epiphanius, sed falsas causas cõminiscuntur? Non enim vllus Canon antiquus illis permittit mutuam consuetudinem.

Illud præterea, quod in fine 30. canonis addunt, minimè ferẽdum est. aiunt enim. τοῦτο δὲ αὐτοῖς οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ διὰ τὴν τῆς γνώμης μικροψυχίαν, καὶ τὸ τῶν ἠθῶν ἀπεξενωμένον, καὶ ἀπαγὲς ἐκδεδώκαμεν. hoc autem illis non propter aliud, quàm propter eorum pusillanimitatem, externosque ac non satis firmos mores concessimus. Quasi verò ex communi consensu coniugum colere castitatem, & cœlibem vitam agere, non sit maxima virtus, sed defectus animi, ex pusillanimitate proueniens, & quasi peccatum sit, vel possit esse, dispensatione indigeat.

Concordent itaque prius hos suos canones Quinisextiani Patres, deinde insultent cæteris. sed non est timendum.

Qui si parũ voluissent ἀναπτύξαι, facilè perspexissent in seruandis hac de re canonibus Apostolicis, vel ab ipsis barbaris se superatos fuisse.

At neque Canon 17. apud Clementem vlla ratione Græcos iuuat, illa enim particula ἢ sumenda quidem erit aduerbij modo, sed integra periodus habebit hunc sensum, quẽ etiam antea tradidit, atque expressit Turrianus. ἀλλ' ἀρκεῖσθαι ἢ ἔχοντας ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. hoc est, ἀρκεῖσθαι ὅτι ἅπαξ, καὶ ἐφ' ὅσον γαμήσαντες, ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. sed contentos esse, quod cùm semel, & quatenus habuerint vxorem ad ordinationem venerint, & fuerint admissi.

Cùm enim sacerdotium propter excellentiam ex solis Virginibus constare deberet, placuit tamen Apostolis in gratiam multorum, simul etiam illorum tẽporum rationem habentibus, & necessitatem considerantibus, indulgẽtiores esse, & monogamos, quorum vxores, vel mortuæ erant, vel simul castitatem vouerant, & à carnali commercio abstinebãt, in sacros ordines admittere. Et quoniã id non permiserũt Apostoli digamis, idcirco S. Epiphan. in calce 3. lib. Panarij sic scribit. δευτερόγαμον δὲ οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι ἐν αὐτῇ (τῇ ὑπηρεσίᾳ) εἰς ἱεροσύνην, κἄν τε ἐγκρατευόμενος εἴη χῆρος ἐπ' ἀρχῆς, τάξεως ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ διακόνου, καὶ ὑποδιακόνου. Qui verò ad secũdas nuptias transierit, eum recipi in ordines sacros Episcopatus sacerdotij, Diaconatus, & Subdiaconatus, vt ea munera exerceat, minimè licet; tametsi post alteram ductam vxorem quam primum viduus sit, & continenter viuat.

Hæc itaque permissio ad rationem multorum, qui alioqui non possent admitti singularis quidam fauor fuit.

Et quamuis admitteremus expositionem Græcorum, ipsi nihilominus non seruant canonem in Episcopis. Nisi enim abiiciant vxores, non eos creant Episcopos. Quòd si Græcis licuit excipere Episcopos, cur non Latinis Presbyteros? cùm æquè Canon Episcopos, atque Presbyteros comprehendat?

Neque enim potest quispiam dicere Episcopis prohibitũ fuisse coniugium propter dignitatem. Nam cùm Episcopalis dignitas plurima officia sub se contineat, plurimaque munera obeat, nullum est inter tot alia munus, quod magis peculiari quadam ratione, ac quasi suo quodam iure perpetuam castitatem, & puritatem meritò exigat, quàm syncera illa veréque sublimis, præcipua, maximáque omnium functio diuinum offerendi sacrificium. hæc verò cõmunis est Episcopis cum Presbyteris.

Quam eandem rationem (quod mirum est) ipsimet Trullani tangũt in eo canone. Oportet enim, inquiunt, eos, qui diuino altari assidẽt in sanctorum tractãdorum tempore esse omnino continẽtes, vt possint, quod à Deo simpliciter petunt, obtinere. Quid ergo si qui quotidie

vellent

vellent sacrificare, vt plerique Latinorũ faciunt, aliaque sacramenta ex necessitate rei administrare: an non perpetuo continentiam seruare debebunt? Et quidem Concilium Carthaginense, à quo desumpta est prædicta sententia, non dicit tempore sanctorum tractandorum, sed absolutè sanxit eos qui tractant sacramenta, & altari deseruiunt, debere in omnibus omnino esse continentes, & ab vxoribus abstinere. At nostri Quinisextiani addiderunt, statuto tempore, vt nimirum Canoni tam antiquo, & casto, qui illis obiici poterat, occurrere possent.

Quanquam itaque non ita Canon intelligatur, volui tamen ostendere nihil inde Græcos posse obtinere contra Latinos, cum æquè ipsi illius, & alterius proximè antè citati sint violatores.

Cur ergo Trullani non obiiciunt propriis Episcopis illa verba sui Canonis, quæ Latinis opponunt: Quæ Deus coniunxit, homo non separet: &, Honorabiles esse nuptias, & torum immaculatum? &, Alligatus es vxori? noli quærere solutionem? cæteraque id genus? An forte dicent non obstare illa, quominùs vota fiant, si vtraque pars consenserit? Ergo idem responsum audiant pro Latinorum Presbyteris. At non præstant vxores consensum, igitur non admittuntur. Quemadmodum ipsi quoque nisi consentiente coniuge, non euehunt illos ad Episcopatum.

Itaque in Latinorum Ecclesia omnibus proponebatur, qui digni essent, si vellent sacris ordinibus initiari, scirent se perpetuam castitatem debere seruare. Quare si qui libere, ac sua sponte se offerebant, & id se facturos, obtento priùs vxoris consensu, pollicebantur: si posteà vxoribus adhæsissent, merito seiungebantur. Non ergo quos Deus coniunxerat, separabant; sed quos conditio status laudabiliter quoad torum disiunxerat, (nam vinculum matrimonij ad finem vitæ durat) malè posteà coniunctos distrahebant.

Soluuntur argumenta sumpta ex Apostolorum vxoribus, & Conciliis Ancyrano, & Gangrensi.

CAP. XXXVII.

EX sententiis Patrum allatis soluitur etiam postremum argumentum de Apostolorum vxoribus. Certe enim si Apostoli ita retinuissent vxores post vocationem Apostolatus, vt etiam ab illis debitum matrimonij exegissent, ex sententia Epiphanij minimè prorsus contrarios huic rei Canones condidissent. Neque secundùm Hieronymum post nuptias continentes fuissent: immo vero Clemens Alexandrinus, qui vnus ex antiquis Patribus locum Pauli de vxoribus intellexit, non tamen Apostolos quamprimùm Christum sequutos, nisi loco sororum habuisse illas affirmat. Cuius sententiam approbans Humbertus Cardinalis, Vide, inquit, insipiens, ad Nicetam Constantinopolitanum loco suprà citato, quia non dixit (Apostolus) Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem amplectendi, sed circumducendi: scilicet vt mercede prædicationis sustentaretur ab eis. Nec tamē deinceps vlterius fotet carnale inter eos coniugium.

Sed & Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus cœlibatum adstruens Munachorum aduersus hæreticos in c. 6. secundi responsi, idem sentit de Apostolis; quos ait fuisse normam, & exemplar aliorum in cœlibatu. περὶ δὲ τοῦ θαυμάζετε λέγοντες, ὅτι οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ, οὔτε ἐν τῇ νέᾳ ἐπολιτεύετο ἡ μοναδική. γινώσκετε ὅτι καὶ τότε μὲν ἦν ἡ τοιαύτη πολιτεία· πλὴν ἐν θεωρίᾳ ἀπεκεῖτο, ὡς Ἠλίας καὶ πρόδρομος ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ νέᾳ ἄγαμοι ὄντες, καὶ κοινοβιακῶς διάγοντες, καὶ κίνδυνον ἔχοντες τὸ χωρισθῆναι Χριστοῦ. οἵτινες τύποι ὑπῆρχον ταύτης τῆς πολιτείας, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν, καὶ ἀποστολικῶν ῥητῶν. Illud verò, inquit, minimè vos prætereat, quod alioquin vobis mirũ videtur (dicitis enim nec in veteri, nec in nouo Testamento in vsu fuisse monasticam) etiam tum fuisse hoc vitæ genus, sed exercitium eius in contemplatione positum, quales erant in veteri Helias, & Præcursor: ipsi quoque in noua lege Discipuli Christi cœlibem vitam, & cœnobiacam degentes, ac periculum, ne à Christo separarentur, habentes. Hi tales viri exemplaria erant huius politiæ: sicut ex Euangelicis, & Apostolicis scriptis aduertere licet. Sic ille.

Cæteri vero Patres Paulum aiunt de piis fœminis loquutum fuisse, quæ ad fidem Christi conuersæ Apostolos comitabantur, eisque necessaria subministrabant, quemadmodum & Christo Domino, & tunc voculam illam γυναῖκα, mulierem Latinè vertas, non vxorem.

CCc

De Paulo vero, vtrùm habuerit vxorem, an non: licet pars affirmatiua, quam tenet Clemens Alexandrinus, & Chrysostomus in libro de Virginitate cap. 41. & 82. nostræ causæ minimè officiat, si Apostolus factus ea postea caruerit; pro certo tamen habendum est ex sententia communi aliorum Patrum, eum perpetuam virginitatem coluisse: quod & certis, & exquisitis rationibus Cardinalis Bellarminus probat in suis Controuersiis. Neque obstat nobis Ignatius, qui in Epistola ad Philadelphienses affirmare videtur, Petrum, & Paulum, cæterosque Apostolos, excepto Ioanne, matrimonio coniunctos fuisse. Hoc inquam, non obstat. Nam in multis Codicibus vetustissimis manu scriptis deest nomen Pauli, vt videre licet Romæ in bibliotheca Vaticana.

Sententiam tamen beati Ambrosij in Exhortatione ad Virgines, verissimam simul, & elegantissimam, ac efficacissimam ad hoc idem probandum prætermittere non possum, nec debeo. Non diceret, inquit, (scilicet Apostolus) Bonum est innuptis, vt sint sicut & ego, nisi esset corpore integer. Non item diceret, omnes homines volebam esse sicut me ipsum, si vxorem habuisset: sic enim Virgines esse nollet. Sed absit. Sed sic à pueritia spiritus seruiuit, vt huius rei (vxoriæ scilicet) studium non haberet, iuuenculus à Dei gratia anticipatus.

S. Augustinus de gratia & libero arbitrio cap. 4. sic refert sententiam Apostoli, Vellem autem omnes homines esse, sicut & me ipsum. Quia vtique ipse ab omni concubitu continebat, & continuò subiunxit, sed vnusquisque proprium donum habet à Deo: alius sic, alius autem sic.

Ad Concilium Ancyranum, Maior, qui in 4. d. 24. q. 2. & d. 37. q. 1. contendit de iure diuino, tam Presbyteros, quam Diaconos continentiam seruare debere, ac proinde illis esse interdictum post susceptos ordines nuptias contrahere, Existimat Concilij decretum de more, & ritu Græcorum loqui, videlicet de vxoribus ante Diaconatum ductis. Quare sic interpretatur verba Canonis: Si, cum ordinantur, dixerint velle se vxores habere, id est velle se matrimonio antè cõtracto vti. Et deinde cum dicitur. Hi postea si ad nuptias venerint, vel se contulerint, hoc est, si ad vxores, quas in matrimonium antea duxerint, accesserint, atque eis commisceantur, si ad nuptias, videlicet antè contractas venerint, hoc est, si nuptiis antè contractis vti voluerint. Quæ interpretatio, meo iudicio, est nimis violenta, & insolita. Neque seruaretur ius diuinum, vt vult hæc opinio, concesso vsu matrimonij. Quippe si protestati fuissent in ipsa ordinatione, dispensabatur cum illis.

Archidiaconus Turrecremata, & Geminianus cap. Diaconi d. 28. vbi refertur Canon iste Concilij: ita exponunt, si ad nuptias venerint, hoc est, si postea nuptias contraxerint ipso facto non iure, tunc separentur ab vxoribus, quas duxerunt facto non iure, eo quod matrimonium non valeat, & separati ab vxoribus in ministerio permaneant.

Verum hæc similiter expositio rebus clarissimis obscuritatẽ obducit, & tenebras. Et si ducere vxorem facto, non iure peccatum est, certe nulla eis infligitur pœna, dum in ministerio permanere illis conceditur.

Canonistæ Græcorum. vt Zonaras, Balsamõ, & alij, in commentariis super Concilium Ancyranum aiunt, hunc Concilij Canonẽ esse abrogatum à Concilio sexto generali, Canone 6. (Trullanam synodũ intelligunt illam quinisextam) vbi decernitur, vt deinceps nulli penitus Hypodiacono, vel Diacono, vel Presbytero post sui ordinationem contrahere liceat, & si quis hoc fuerit ausus, depositionem minantur.

Ego quoque ad eiusmodi Canonem respondeo. Patres illius Concilij prouincialis eo tempore cum nonnullis Diaconis dispensasse, quod hoc non sit de iure diuino. Idque vel propter penuriam ministrorũ, vt ait Epiphanius, vel διὰ τὴν ῥᾳθυμήσασαν τῶν ἀνθρώπων γνώμην, « propter hominum mentem torpentem, atque « languentem. »

Ex hoc eodem tamen Canone re attentius considerata, argumentum contra Græcos potius colligere mihi visus sum. Quippe non obscure inde deduci potest, Græcorum Presbyteros solitos fuisse post susceptos ordines seruare continentiam. Id quod in hoc toto argumento, seu verius quæstione tractamus.

Etenim seruata proprietate verborum Canonis, si licitum erat post susceptos ordines vti vxoribus, quid opus erat protestari & non posse continere asserere? poterant enim, prout modo faciunt Græci, prius copulari matrimonio, deinde initiari sacris ordinibus. Neque vlla indulgentia petenda erat. Neque vlla gratia pro

accepto beneficio habenda. Quod cum non fecerint, signum est eos non potuisse post susceptos ordines copulari cum vxoribus. Proinde parum etiam curasse, si ante ordinationem eas duxissent, quibus post consecrationem carere debuissent. Quod etiam innuere videtur Concilium his verbis, τοῦτο δὲ εἰπόντες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως. Si qui vero id tacuerunt, & in ipsa impositione manuum sic esse se permansuros receperunt, hoc est, οἱ δὲ σιωπήσαντες ἐν τῷ μέλλειν χειροτονεῖσθαι ὑπέστησαν, ὡς καταδεξάμενοι διὰ τῆς σιωπῆς ἄγαμοι μένειν, εἶτα γυναῖκα ἔλαβον, παυέσθωσαν τῆς διακονίας. ,, Si qui vero cum manuum impositione ,, essent ordinandi, tacuerunt, vt pote qui ,, suo silentio cœlibem vitã professi essent, ,, si deinde vxorem duxerint, cessentà ministerio. Vbi synodus clarissime significat tacere, & non protestari, esse tacite continentiam profiteri. At hoc erat solitum & ordinarium secundum antiquos Canones tacere, & non quærere vxorem post sacros ordines. extraordinarium protestari & supplicare pro vxoribus. ergo passim continentiam profitebantur. Quidam vero loco maximi beneficij habuerunt, quod cum non possent continere, facultatem obtinuerint ab Episcopo ducendi vxorem, & procreandi liberos. Concilium autem, quandoquidem voluit concedere illis vsum coniugij, sine vllo scrupulo permisit quoque vxorem ducere. Nam si est contra Canones hoc posterius, multo magis est illud primum, propter quod vetatur hoc secundum. Matrimonium enim, qua est matrimonium, non aduersatur sacramento Ordinis, nisi ratione exercitij. At nos concedimus permittere Ecclesiam Græcis post susceptos ordines vsum matrimonij. Quid ergo mirum, si Concilium etiam matrimonium ipsum concesserit, cum istud non prohibeatur, nisi ptopter illud?

Vnde ridiculum est, quod aiunt Canonistę Græcorum, abrogatum fuisse hũc Canonem per sextam synodum generalem. Nam patres illi Quinisexti Concilij, & posteriores Græci, dum incautè permittunt vsum matrimonij post susceptos sacros ordines, & prohibent tamen contrahendum matrimonium, parum sibi constare videntur. Si quidem sacramentum matrimonij, vt dixi, non repugnat alijs sacramentis, nisi ratione actus secundi, & copulæ: item propter incommoda, quæ comitantur hoc sacramentum, & necessario annexa sunt. Quæ cum Gręci post susceptos ordines admittant, non est cur coniugium prohibeant: prohibuerunt autem illud antiqui Canones, quod nimirum etiam vsum coniugij, & exercitium vetarent.

Ridicula quoque est ratio Leonis Imperatoris cognomento Sapientis, qui in tertia sua Nouella reddit rationem, cur Presbyteri post sacros Ordines matrimonium contrahere non valeant. οὐ γὰρ ἄξιόν ἐστι μετὰ τὸ ἀνυψωθῆναι τὴν σωματικὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως, τούτους πάλιν ἐπὶ τὴν σαρκικὴν ταπεινότητα καταπίπτειν. τοὐναντίον δὲ μᾶλλον χρὴ, εἰς ἀνάβασιν ὑψηλὴν τὴν θείαν λειτουργίαν ἐκ τῆς σωματικῆς ταπεινότητος ἀναβαίνειν. Non enim, inquit, dignum est, vt postquam humilitas corporalis euecta est ab " ascensu spirituali, hi rursus ad carnalem " abiectionem delabantur. Sed contra potius " conuenientius fuerit, vt diuinum " ministerium ex corporali abiectione in " ascensum altum conscendat. Sic ille. At si copula includat per se sacros ordines, certè ministerium sacrum non ascendit, sed potius descendit; ergo exercitium matrimonij hoc efficit, vt gradus altior descendat, non ipsum matrimonium, quod est sacramentum? Et optima ratio esset, si copula, propter quam fit matrimonium, excluderetur; tunc enim rectè diceret aliquis, non esse dignum, vt qui secularibus negotiis implicatus est, quale est etiam matrimonium, is diuino munere fungatur, & contra, qui ad tam altum gradum euectus est, vt ad carnis sordes descendat, & se abiiciat.

Dices Græcos etiam ipsos quodam modo prohibere vsum matrimonij, siquidem Patres Trullani aiunt Presbyteros oportere abstinere ab vsu coniugij tempore tractandorum mysteriorum, hoc est, vt exponunt interpretes Canonistæ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἑαυτῶν ἐφημερίας, tempore vicis suæ.

Sed hoc perinde est, ac si aliquis dicat, posse eos post susceptos ordines etiam matrimonium contrahere sub eadem conditione, vt nimirum deinde abstineant tempore vicis suæ.

Quare aliquid amplius concesserunt Patres Trullani, quam permiserit Concilium Ancyranum. Quippe concedere vsum matrimonij post susceptos ordines non solum Diaconis, sed etiam Presbyteris, idque sine protestatione, neque

obtenta venia, est quid maius & amplius, quam concedere solis Diaconis vxorem posse ducere, & ea vti. Quamobrem non adeo recte, sed ex parte reuocarunt, vel abrogarunt prædictum Canonē. Integre autem abrogassent, si non tantum coniugium post sacros ordines, sed etiā vsum coniugij penitus sustulissent.

Videat ergo prudens lector, quam incōsiderate posteriores Græcorum permiserint vsum matrimonij. Hac enim ratione, si vera loqui velimus, per imprudentiam euerterunt fermè omnes antiquos Canones, qui de hac re statuunt.

Extat Canon Apostolicus 26. qui potestatem facit ducendi vxorem, sed lectoribus tantum, atque cantoribus. Et quoniam si voluissent lectores, & cantores ad maiores euehi ordines (vt plerique omnes fere volebant) iam euecti omnino debebant abstinere à commercio vxoris, idcirco multi nullo modo ducebant. Vnde quod Apostoli aiunt, κελεύομεν, iubemus, vt lectores, & cantores si voluerint ducant vxorem, Conciliū generale Chalcedonense canone 14. ait, συγκεχώρηται, permissum est, & non vbique per consequens, neque omnibus lectoribus, & cantoribus. ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ ψάλταις γαμεῖν, ὥρισεν ἡ
„ ἁγία σύνοδος, μὴ ἐξεῖναι τινὰ αὐτῶν ἑτερόδοξον
„ γυναῖκα λαμβάνειν. Quoniā in quibusdam
„ prouinciis permissū est lectoribus, & can-
„ toribus vxorem ducere, statuit sancta Sy-
„ nodus nō licere quemquam eorum vxorem alterius sectæ accipere. At Trullani Patres canone 6. & 13. suum illud lepidum commentum canonibus addiderūt, vt prius ducant, deinde vsum matrimonij non amittant. Quasi vero ea sit maxima sanctitas, & res consideratione dignissima, non permittere maioribus ordinibus ducere, at permittere vsum matrimonij, non aliter atque permittūt minorib⁹ & ducere, & copula vti, cùm vt plurimū illud prius fiat propter hoc posterius.

Restat alter Canon Concilij Gangrensis, qui excommunicat recusantes sacratissimam Eucharistiam sumere ex manibus sacerdotis γεγαμηκότος, qui vxorem duxerit.

At hoc nihil est. Quippe bene simul hæc stare possunt, habuisse vxorem, & ab ea se continere. Vel quia sit mortua eius vxor, vel quia ex coniugis consensu se contineat, & eam habeat tanquam non habens, neque deinceps procreet liberos. Editus est autem Canon aduersus Eustathium Episcopum Sebastiæ, qui nuptias abominandas esse censebat. Quapropter Eustathiani quoque oblationem accipere à Presbyteris, qui aliquando vxores duxissent, recusabant. Quod vtique non fecissent, si passim omnes Presbyteros matrimonio iunctos esse vidissent. Sed cum plerique omnes Sacerdotes cœlibatum amplecterentur, ipsi autem execrarentur nuptias, matrimonium etiam præteritum, & ante sacros ordines in statu sæculari celebratum, respuebant; & Presbyteros auersabantur, quamuis posteà vidui essent, vel factis initiati ab vxoribus abstinerent.

Si hæc non placet solutio, secundum responsum affero probabilius. Existimo Canonem vere intelligere sacerdotem vxoratum, & procreantem liberos, sed per dispensationem ad sacros ordines admissum ob ministrorum penuriam. Horum enim etiam facit mentionem S. Epiphanius. Quoniam vero hi despectui habebantur, & eos refugiebat populus, idcirco huiusmodi Canonem Concilium edidit, significās virtutē Eucharistiæ non prouenire, seu pēdere à bonitate ministri.

Quod etiam confirmari posse videtur ex his quæ tradit Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum Baptisma. Apparet enim, quod sacerdotes, qui à consuetudine vxorum non se continebant, à cæteris despiciebantur, & erant qui ab his sacro fonte lustrari abnuerent. Quos tamen Theologus reprehendit, cum ita scribit, μὴ εἴπῃς, Ἐπίσκοπος βαπτισάτω με. καὶ οὗτος μητροπολίτης, ἢ ἱεροσολυμίτης. οὐ γὰρ τόπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. Καὶ οὗτος τῶν εὖ γεγονότων. δεινὸν γὰρ εἰ τῷ βαπτιστῇ τὸ εὐγενές μου καθυβρισθήσεται. ἢ πρεσβύτερος μὲν, ἀλλὰ καὶ οὗτος τῶν ἀγάμων, καὶ οὗτος τῶν ἐγκρατῶν, καὶ ἀγγελικῶν τὴν πολιτείαν. δεινὸν γὰρ εἰ ἐν καιρῷ καθάρσεως ῥυπωθήσομαι. Ne dicas, Episcopus me ba- „
ptizet, & is quidē Metropolita, vel Hie- „
rosolymita. Non enim locorum, sed Spi- „
rit⁹ est gratia. atque is claro genere ortus: „
graue enim fuerit, si baptizatore nobilitas „
mea iniuria afficietur. vel presbyter quidē „
sit, sed minime matrimonio iunctus, & „
is quidem continens, & eorum qui An- „
gelicum vitæ institutum imitentur. (ergo „
erant nonnulli, qui non se continebant.) Indignum quippe esset si tempore purgationis sordescerem. Et post pauca. Σοὶ δὲ πᾶς ἀξιόπιστος εἰς τὴν κάθαρσιν, μόνον ἔστω τις τῶν ἐγκρίτων, καὶ τῶν μὴ προδήλως κατεγνωσμένων, μὴ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριος.

tibi vero sit quilibet idoneus ad purgationem, modo inter probatos censeatur, ac non aperte condemnatus, neque alienus ab Ecclesia. Vult ergo Nazianzenus, vt omni tempore fideles ad baptismum accurrant, non discernentes baptizatores, dummodo sint orthodoxi. Quare si necessitas flagitasset, cum paucitas esset ministrorum, etiam qui ab vxoribus non se continebãt, baptizabãt, & sacrificabãt.

Expenditur Historia Paphnutij, & probatur veritas ex Concilio Nicæno.

Cap. XXXVIII.

VEnio ad historiam Paphnutij, de quo Socrates loco citato ἦν δὲ ὁ Παφνούτιος ἐπίσκοπος μιᾶς πόλεως τῶν ἄνω Θηβῶν. ἀνὴρ οὕτω θεοφιλὴς ὡς καὶ σημεῖα θαυμαστὰ γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, ὃς ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεκόπη. σφόδρα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐτίμα αὐτὸν, καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασίλεια μετεπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορωρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει. Paphnutius, inquit, „ ciuitatis cuiusdã in superiore Thebaide „ sitæ Episcopus erat Vir sane adeo diui„ no numini charus, vt eximia cum primis „ miracula ab eo ederentur. Huic quidem „ persecutionis tempore oculus effossus „ est. Imperator igitur hominem in magno „ honore habebat, sæpissimeque illum ad „ Regiam accersebat, atque oculum eru„ tum exosculabatur.

A Theodoretus in primo libro Ecclesiasticæ historiæ c. 7. eundem inter præclaros viros, quibus ob confessionem fidei dextri oculi effossi erant, enumerat. ὧν τούτων ἦν Παφνούτιος ὁ αἰγύπτιος.

S. Epiphanius Meletij Ægyptij, qui lapsos pœnitentes non recipiebat, sectam referens, quæ est in ordine 68. Paphnutium tradit fuisse filium cuiusdam fœminæ ὁμολογητρίας quæ Christum confessa fuerat. De Paphnutio ait, περιεφέρετο δὲ αὐτὸς ποὺς τῆς ὁμολογίας. qui & ipse aliquo modo confessor extiterat. Et mirum cur ita scribat ποῦς aliquantulum, si ei oculus effossus fuerat, sed fortasse ita loquitur, quia non subsequutum est martyrium, nihilominus Paphnutium Epiphanius magnũ virum prædicat. Sed eum tamen ait, tandem in schisma Meletianorũ incidisse. Quorum causam cum vellet agere apud Constantinum Magnum, & ob id profectus esset Constantinopolim, neque ab his, qui à famulatu erant Imperatoris, nomine Meletianorum audito, admitteretur. Eusebius Nicomediæ Episcopus ea cõditione aditum ipsi ad Imperatorem impetrauerat, vt cum Ario tanquam iam pœnitente, ac orthodoxo cõmunionem haberet. Itaq; deceptus ab Eusebio tã ipse Paphnutius, quã Meletiani communionẽ cum Ario, & sectatoribus eius habuerunt. De quibus ibidem Epiphanius hæc enuntiat, ὡς εἴθε μᾶλλον οἱ αὐτοὶ οἱ τὴν ἀκροδικαιοσύνην τῆς ἀληθείας ἀναδεδεγμένοι μελετιανοὶ μετὰ τῶν παραπεσόντων μετὰ τὴν μετάνοιαν ἐκοινώνησαν, ἢ παρ' Ἀρείῳ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ. Atque " vtinam quidem Meletiani, qui summam " iustitiam veritatis in se recipiebant, cum " lapsis post actam pœnitentiam commu" nionem habuissent potius, quam cum " Ario, & sectatoribus ipsius.

Hæc de Paphnutio, quæ idcirco referre volui, quod Canonistæ Græcorum, quæ narrat Socrates de hoc viro ad maiorem sui dogmatis fidem faciendam quã accuratissimè recenseant, omissis interim, atq; neglectis, quæ de hoc tradit S. Epiphani⁹.

Scio Athanasium aliter referre schisma Meletianum, quam illud referat Epiphanius. Cui potius fides adhibenda est, quã Epiphanio, tum quod illud in Ægypto factum sit, & Athanasius optime sciret quid sui prædecessores in Alexãdrina Ecclesia egissent, tum etiam quod ipsemet Athanasius à Meletianis multis insidiis petitus sit, atque atras calumnias passus. Vide eum Apologiâ secundâ.

Sed ad rem. Historia illa falsa esse conuincitur in primis ex eo, quod rem adeo celebrẽ, ac memorabilẽ, qui Concilio interfuere, eiusq; acta scripsere, profectò literis mandare non neglexissent; At Eusebius Cæsariensis vnus ex Episcopis Cõcilij, cuius etiã historiã narrat, nihil omnino tale tradit, immo contrarium scribit. Sed neque Theodoretus, vel alius quispiã fide dignior. Quin potius S. Epiphanius, & Theodoretus Paphnutii cũ meminerint, de eo tamen nihil eiusmodi referũt.

Deinde Socrates ipse sibi manifeste cõtradicit. In ea siquidem historia, quã narrat de Paphnutio, dicit patres voluisse nouam legem in Ecclesiam introducere, qua sacris initiati dormire cum suis vxoribus vetarentur. In libro vero quinto Ecclesiasticæ historiæ cap. 22. vbi recenset varios mores ac diuersos ritus antiquos Ecclesiarum, testatur in Thessalia, Macedonia, & ipsa Græcia morem fuisse ab Ecclesiasticis obseruatum, vt quam lege duxerat aliquis

A Sunt qui existimãt aliũ esse Paphnutiũ de quo Athanasius, longè verò aliũ de quo Epiphanius, quãuis et ipsũ confessorẽ, ut Baronius in notis Martyrologij.

vxorem, priusquam clericus factus esset, si postea clericus factus cum ea dormiuisset, alienus fieret, & abdicaretur munere clericatus. Illius verba hæc sunt. γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, (hoc est, ἐν θεσσαλίᾳ) ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ ἀποκήρυκτος γίνεται. Ibidẽ autẽ ait, φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν θεσσαλονίκῃ καὶ αὐτῇ μακεδονίᾳ καὶ ἑλλάδι. Si igitur talis mos vigebat, & seruabatur in tota Græcia, quomodo Socrates sui oblitus dicit, Patres voluisse nouam legem in Ecclesiã introducere? Et nota, doctrinam, quam supra tradidimus de vsu matrimonij, quo carebant clerici post susceptos ordines præsenti testimonio Socratis luculenter probari posse, atque optime confirmari. Immo ibidem Socrates hoc etiam scribit, τῶν ἐν ἀνατολῇ διαφανῶν πάντων ἀπεχομένων καὶ ἐπισκόπων. Illustribus omnibus & Episcopis per Orientem à commercio vxorum abstinentibus. Dices, legendum quod sequitur, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων. non tamẽ necessitate legis id facientibus. Verum hoc addit ille quidem, sed de suo addit, non recte. Non enim concordat cum S. Epiphanio. Hieronymo, & aliis, nisi velis dicere per ἀνάγκην νόμου ius diuinum eum intelligere quod libenter damus.

Sed esto, Paphnutius Patribus obstiterit, ne legem ferrent, qua prohiberentur Presbyteri cõcumbere cũ suis vxoribus; an propterea synodus illius rationibus ducta, in arbitrio Episcoporũ atq; aliorũ Ecclesiasticorum reliquit, vt vxoribus pro libito vterentur, ac non potius eam legẽ tulit, cuius tertius Canon sic habet. ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν. πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν. ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν κινδυνεύσει περὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν. » Interdixit vniuerse magna Synodus, » neque Episcopo, neque Presbytero, » neque Diacono, neque omnino alicui eo» rum, qui in clero sunt constituti, coin» ductam habere licere. Nisi forte ma» trem, vel sororem, vel amitam, vel eas » tantum personas quæ omni suspicio» ne carent. Qui contra hæc facit, de sua » dignitate periclitabitur. Similem Canonem ediderunt Patres Africani in Concilio 3. Carthaginensi can. 17. & hunc Nicænum videntur explicare: Vt cum omnibus omnino Clericis extraneæ fœminę non habitent, sed solæ matres, auiæ, materteræ, amitæ, sorores, & filiæ fratrum, aut sororum. Et quæcumque ex familia, domestica necessitate etiam antequam ordinarẽtur, iam cum eis habitabant. Vel si filij eorum, iam ordinatis parentibus, vxores acceperint, aut seruis non habentibus in domo, quas ducant, aliunde ducere necessitas fuerit.

Mandat itaque Canon Nicænus, ne vlla mulier cohabitet cũ Episcopo, Presbytero, Diacono, aliisque clericis: excipit eas tantum personas, de quibus malè suspicari nemo potest, & nominatim matrem, sororem, amitam. At legitimæ sacerdotum vxores, & filiæ nullam suspicionem de se præbent. Et tamen harum Canon nullam mentionem facit. Quomodo igitur Synodus in arbitrio Clericorũ reliquit, vellentne abstinere à cõiugibus, an non? Si enim patres illi sententiam Paphnutij sequuti, Presbyterorum coniugium approbarunt, debuissent in Canone dicere, nisi forte vxorem, filiam, matrem, sororem, amitam &c. Et in summa vxorem & explicite, & primo loco poni oportuerat. Cum enim matrimonium sit magnum sacramentum, propter quod relinquit homo patrem, & matrem, nec simpliciter adhæret vxori suæ, sed προσκολλᾶται adglutinatur, & vna caro euadit; certè nulla ratio reddi potest, cur expresse, ac primo loco vxor in Canone adsit adscripta.

Quamobrem Siricius Pontifex, qui in Epistola prima prohibet sacerdotes habitare cum propriis vxoribus, & procreare filios, & multo magis cum aliis fœminis, in suum fauorem præsentem adducit Canonem: Fœminas, inquit, non alias esse patimur in domibus clericorũ, nisi eas tantum, quas propter solas necessitudinum causas habitare cum iisdem synodus Nicæna permitit.

Neque nobis officit Cyprianus in libro de singularitate clericorũ, quamuis certum non habeam an ille liber sit Cypriani, stylus tamen clamat librum Latine esse conscriptum, neque esse Origenis, vt aliqui volunt, sed quomodocumque sit, auctorem præsefert antiquissimum. Is, inquam, nobis non obstat, cuius in citato libro sunt hæc verba. Si quis habet matrem, vel filiam, vel sororem, vel coniugem, vel cognatam, sic habeat, vt nulla ancilla intersit. Nam per coniugem intelligit vxorem conuersam, & quæ si-

mul vouerit castitatem, alioquin pugna-A ret auctor cum titulo libri, & ob eam causam quarto etiam loco eam in annumeratione ponit, quasi non amplius talem vxorem, quam agnoscere debeat. Quod autem intelligatur vxor conuersa, & casta, testatur etiam Concilium secundum Arelatense Canone 2. ante mille ducentos annos celebratum. Si quis de Clericis à gradu Diaconatus in solatio suo mulierem præter auiam, matrem, sororem, filiam, neptem, vel conuersam secum vxorem habere præsumpserit, à communione alienus habeatur. Vbi similiter Concilium vltimum locum ei assignat. B

Canon autem Nicænus nullam mentionem fecit vxoris, quamuis conuersæ, nec etiam in postremo loco, tum quia plerique eo tēpore vxore carebant, teste Epiphanio, tum etiam quia ex vi sua Canon volebat, vt vxores non amplius cum Presbyteris habitarent, sed in Monasterio collocarentur. Quæ tamen disciplina non vbique æquè vigebat, nec ab omnibus obseruabatur. Quidam enim etiam domi retinebant, & alebant, vt colligitur ex Cypriano, & Concilio Aralatensi, ac iuxta Canonem Apostolicum vxorem prætextu religionis non appellabant, sed citra conuersationem, & com-C mercium, eius curam gerebant.

Illud autem ex citato Cypriano notandum. Monet enim ne inter alias personas, quæ à contubernio clericorum non arcentur, aliqua ancilla intersit. quo eodem modo intelligi debet Canon Nicænus. At vero si vxor coniugali affectu, & vinculo manendo cum marito coniungeretur, certè Concilij Nicæni patres, cæterique Doctores, & sacra Concilia non solum in annumeratione primas partes ei attribuissent, verum etiam ei ancillas inseruire permisissent. Quare enim modo vxores Presbyterorum ἱερέαι D ad famulatum habere ancillas non vetantur, nisi quia de incontinentia Presbyterorū cum propriis vxoribus manentium, & procreantium liberos minor suspicio est?

Dicerent fortassis Græci, vxores includi, & comprehendi in illis postremis Canonis verbis, vel eas tantum personas, quæ omni suspicione carent. Et confirmatur à simili, quia Canon, quæ interdicit Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, eadem plane interdicit etiam omnibus aliis Clericis.

At, hoc non obstante, minores Clerici lectores, atque Cantores ducere possunt vxores, & procreare liberos. Igitur Presbyteri quoque, non obstantibus verbis Canonis, possunt habere vxores, & generare filios.

Neque satis est dicere per eos qui sunt in clero Concilium intelligere Subdiaconos, qui vetantur similiter vxorem ducere, vel retinere, atque in annumeratione sunt prætermissi. Etenim Canon vniuerse loquitur. Neque vlli, inquiens, eorum qui sunt in Clero. At non erat causa, quare propter solos Subdiaconos Concilium ita loqui debuisset.

Sed vanum est hoc refugium. Nam cùm Concilium personas exceperit, quæ omnem suspicionem fugiunt, idque gradatim, qualis est mater, soror, amita, multo magis vxorem excipere debuisset, quæ non solum omni suspicione caret, sed etiam est causa, vt ipse sacerdos vxoratus à suspicione sit alienus. Cum itaque inter personas minimè suspectas principem locum vxor obtineat, neque qualiscumque sit mulier, nulla causa reddi potest, cur in annumeratione omissa fuerit, & in illis postremis Canonis verbis tacite sit intelligenda. Præsertim si demus, vt ex historia, quam referunt de Paphnutio, aduersarij contendunt, hanc quæstionem in Concilio agitatam fuisse. Quippe regulam generalem tradere possumus, Nihil in Conciliis dubium, controuersumque solitum esse proponi, quod non ab iisdem Conciliis dilucide declaretur, & certo Canone in posterum decernatur. Quòd si quæstio de habenda, vel retinenda vxore proposita fuit, at certe illo tertio Canone contrarium sancitum est, & à personis, quæ citra suspicionem cohabitare possunt, exclusa.

Ad obiectionem autem factam ab exemplo minorum Clericorum, respondeo primum: Si per eos, qui sunt in clero constituti, Subdiaconi intelligantur, facile se quilibet potest expedire.

Deinde illud etiam probabile mihi videtur responsum, videlicet duplex genus minorum clericorum extitisse, alterum eorum, qui suscipiebant minores ordines, vt deinde initiarentur maioribus. Et hi vetabantur ducere vxorem. Quare enim ducenda fuisset, si post annum, vel citius relinquenda erat? Et de huiusmodi Clericis intelligendus est Canon Nicænus.

Alterum genus erat eorum, qui non ea

ratione suscipiebant minores ordines, vt ascenderent ad maiores, sed simpliciter minoribus dumtaxat contenti erant. Et his concedebantur vxores, quos etiam non adeo magnifaciebant, vt eos in Canone includere voluerint. Hi autem eo ipso quod ducebant vxores, desinebant etiam esse clerici, non enim amplius promouebantur, vt fit modo in Ecclesia Romana. Postremo assero duo continere Canonē. Alterum, ne clerici cuiuscumque sint gradus, habeant συνεισάκτον, coinductam mulierem, quæ & ἐπείσακτος dicitur Græcis, hoc est superinducta, Latinis in iure Canonico, & ciuili redditur, extranea, (quo nomine vocant eam Presbyteri Africani,) subintroducta, intromissa, adscititia: quibus nominibus quæ famuletur intelligitur. Et hoc membrum Canonis, omnes complectitur. Alterum, vt liceat Clericis habitare cum fœminis, quæ non sunt συνείσακτοι, & extraneæ, per consequens nullam suspicionem præbent. Et quoniam Concilium explicat, quænam sint personæ non extraneæ, quæ omni suspicione carent, neque tamen vxorem inter eas enumerat, indicium est, Presbyteros iis caruisse. Alioquin vna cum non συνεισάκτοις adnumeratæ fuissent. Excluderetur autem in minoribus Clericis etiam vxor, vt excluditur in maioribus propter rationes allatas, nisi aliunde constaret, eos posse habere vxores. Quod quia ex aliis Canonibus satis clarum erat, Concilium noluit vllam exceptionem expresse illorum facere, sed vniuerse Canonem edidit.

Porrò quicquid sit de his solutionibus, Canonem tamen Nicænum aduersari Græcorum Presbyteris in habendis vxoribus, patet ex doctrina S. Epiphanij, & Hieronymi, quos supra citauimus. Si enim Canon illis postremis verbis, Vel eas tantum personas, quæ omni suspicione carent; complexus est etiam vxores, quibus licitum sit cum Presbyteris maritis habitare, & parere liberos, quomodo S. Epiphanius affirmat, illud non esse, neque fieri iuxta Canonem? An quod post trecentos annos Patres Quinisextianos minime latuit, Epiphanium longe proximiorem, & qui circa eadem fere tempora, vel non multo post floruerit, latere potuit? vt Canonem hunc Nicænum, vel quempiam alium Apostolicum non aduerterit? Deinde si synodus permisit Presbyteris habere vxores, quo pacto S. Hieronymus clamat, in more totius Orientis fuisse, vt Presbyteri ab vxoribus se continerent?

Sensus Canonis Niceni colligitur ex epistola Basilij, ac vis vocis συνεισάκτος ex Patribus Nazianzeno, & Chrysostomo explicatur.

Cap. XXXVIIII.

SEd & Basilius Magnus in epistola ad Gregoriū (alij Παρηγόριον legūt) Presbyterum simul, & mentem Concilij exprimit, & consuetudinem qualis fuerit Ecclesiæ docet. Ita vero se habet Epistola. ἐνέτυχον τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, καὶ ἐθαύμασα πῶς δυνάμενος ἡμῖν συντόμως καὶ εὐκόλως ἀπολογήσασθαι διὰ τῶν πραγμάτων, τοῖς μὲν κατηγορημένοις ἐπιμένειν καταδέχῃ, λόγοις δὲ μακροῖς θεραπεύειν ἐπιχειρεῖς τὰ ἀνίατα. οὔτε πρῶτοι, οὔτε μόνοι ὦ Γρηγόριε ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. ἀλλ' ἀνάγνωθι τὸν Κανόνα τὸν ἐκτεθέντα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐν τῇ συνόδῳ νικαίας. ὃς φανερῶς ἀπηγόρευσε συνεισάκτους μὴ εἶναι. ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ γυναικῶν διαγωγῆς. ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμενός τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικούντων ποιῇ, δῆλός ἐστι τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος. τοσούτῳ οὖν μᾶλλον ἐχρῆν σε εὐκόλως εἶξαι ἡμῖν τῇ ἀξιώσει, ὅσῳ περ λέγεις ἐλεύθερος εἶναι παντὸς σωματικοῦ πάθους. οὔτε γὰρ τὸν ἑβδομηκονταέτη γεγονότα πείθομαι ἐμπαθῶς γυναικὶ συνοικεῖν, οὔτε ὡς ἐπεγνωσμένῃ τινὶ ἀτόπῳ πράξει ὡρισάμεθα, ἃ καὶ ὡρισάμεθα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ ἀποστόλου μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον, οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ παρ' ἑτέροις ὑγιῶς γινόμενον, ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρξει, τούτου ἕνεκα προσετάξαμεν ἑπόμενοι τῇ διαταγῇ τῶν ἁγίων πατέρων χωρισθῆναί σε τῆς γυναικός. τί οὖν ἐγκαλεῖς τῷ χωρεπισκόπῳ, καὶ παλαιᾶς ἔχθρας μέμνησαι; τί δὲ ἡμᾶς καταμέμφῃ ὡς εὐκόλους ἀκοὰς ἔχοντας εἰς τὸ τὰς διαβολὰς προσίεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ σεαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα συνηθείας. ἔκβαλε τοίνυν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου σου, καὶ κατάστησον αὐτὴν ἐν μοναστηρίῳ. ἔστω ἐκείνη μετὰ παρθένων. καὶ σὺ ὑπηρετοῦ παρὰ ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημῆται. ἕως δ' ἂν τοιαῦτα ποιῇς, αἱ μυριάδες, ἃς γράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν, οὐδὲν ὠφελήσουσί σε. ἀλλὰ τελευτήσεις ἀργός. καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον

τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. ἐὰν δὲ τολμήσῃς, μὴ διορθωσάμενος σεαυτὸν, ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσῃ παντὶ τῷ λαῷ, καὶ οἱ δεχόμενοί σε ἀκήρυκτοι κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν γενήσονται.

Verum antequam eam in Latinum ver-
" tamus ad satisfaciendum doctis viris, vt-
" que melius Epistola intelligatur, quod
" spectat ad modum loquendi, notanda est
" phrasis subobscura, αἱ μυριάδες, ἃς γρά-
φεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν, myriades, quas scribis per epistolas, subintelligendum enim est στίχων, estque sensus innumeræ lineæ, quas scribis per epistolas, nihil efficient. Similiter in Poëticis antiqui solebāt dicere, μυριάδες ἐπῶν, myriades carminum. Si quidem clarissimorum virorum opera, & volumina studio conscripta, & elaborata per lineas, & versus metiebantur, ne forte alicui pareret locus addendi aliquid. Vide Suidam in verbo Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. de quo sic scribit, οὗτος ἔγραψε καταλογάδην πολλά, εἰς γὰρ τρεῖς μυριάδας στίχων τὰ συγγράμματα αὐτοῦ συνέθηκεν. Hic scripsit soluta oratione multa, quippe in tres myriades linearum sua opera composuit. Infra vero de eodem Doctore loquens in Poëticis, ἅπαντα συνά-
" γονται εἰς ἐπῶν μυριάδας τρεῖς. Quæ inquit,
" reducuntur in tres myriades carminū. In Bibliotheca Vaticana extat liber Sinarū lingua conscriptus, in cuius principio auctor statim dicit quot millia characterum volumen contineat, vt nobis exposuit quidam Gallus, cui liber ostensus est. Qui cum iuuenis ad illa regna penetrasset, eorum mores, & linguam egregie didicerat, & in vrbem postea venerat facultates quasdam à summo Pontifice obtenturus, mox ad easdem regiones reuersurus. Illud etiam addebat, eos characteres non calamo exaratos, sed penicillo depictos. Quippe talem esse aiebat illorum consuetudinem scribendi. Hæc eruditionis gratia. Venio modo ad epistolam, quam sic libet vertere.

Legi tuas literas summa animi patientia, & illud admiratus sum, cum paucis mihi, nulloque negotio te præstita respondere posses, nihilominus tamen in eodem, de quo accusaris, manere non dubitas, & quæ sanari non possunt, ijs longo sermone mederi conaris. Neque primi, neque soli, ô Gregori, constituimus viros cum mulieribus ijsdem ędibus degere non oportere. sed lege Canonem in Nicæna Synodo à sanctis Patribus nostris editum, aperte vetantem, ne qui coinductas mulieres secum haberent. Cœlibatus vero in eo suum habet decus, quod à mulierum familiaritate viri longius absint. Quod si quis profiteatur inane Virginitatis nomen, ac tamen ipsa agat, quæ solent, qui cum mulieribus habitant, clarum est, eum decus Virginitatis nomine tenus affectare, ab inhonesta vero voluptate minime abstinere. Tāto igitur maiori studio iussis te nostris parere oportebat, quanto, vt affirmas, magis liber es ab omni corporis affectione. Neque enim vt credam adduci possum septuagenarium senem affectu quodam cum muliere versari posse. Neque ea quæ decreuimus, idcirco decreuimus, quod aliquid turpe factum sit, sed quando ita ab Apostolo edocti sumus, ne quod fratri offendiculum, vel scandalum poneremus, nouerimus etiam quod à quibusdā recte fit, alijs peccandi occasionem præbere: ea de causa constitutionem sanctorum Patrum sequuti mandauimus à muliercula te separari. Quid igitur Chorepiscopum criminaris, & veteres inimicitias commemoras? cur etiam nos accusas tamquam faciles calumniæ aures præbentes? Et non te potius ipsum, qui à mulieris cōsuetudine abstinere non sustines? Domo itaque eductam in Monasterio colloca. Ibi inter Virgines versetur, & tu virorum seruitio domi vtere, ne propter nos nomen Dei blasphemetur. Donec illud præstes, vel si sexcentas epistolas ad me scribas, nihil te iuuabunt, sed suspensus vitam finies, suspensionisque Deo rationem reddes. Si vero non te corrigens, audebis sacerdotij munera exercendo retinere, omni populo eris anathema, & qui te domo accipient, per omnes Ecclesias excōmunicati erūt. Sic Basilius fulminat.

Sunt qui per συνείσακτον in hac epistola, & in tertio Canone Nicæno, vxorem etiam intelligant. Argumenta illorū duo sunt. Alterum, quia hoc nomine appellabant vxores Antiocheni, vt constat ex Eusebio in libro septimo Ecclesiasticæ Historiæ, cap. 30.

Alterum, quia Basilius præcipit Gregorio eam in Monasterio collocare. Neque enim id iussisset, si quæcumque mulier esset. Quippe libera abire potuisset. At vero proprias vxores includere in Monasterio, quod prius accepto earum consensu euaderent Sacerdotes, solebant sane. Periculum enim non leue imminebat, ne si liberæ manere permitte-

rentur, cum alijs viris se coniungerent. Quod idem faciebant etiam Episcopi cũ suis vxoribus. Hac enim conditione ad Pontificiam dignitatem euehebantur, si prius suas vxores ex consensu illarum in Monasterio collocassent. Qui sic sentiunt præbent nobis occasionem diligẽter examinandi huius vocis τὸ ἔτυμον, & vim teconditam.

Nota istud nominis συνείσακτος, æquè generi fœmineo, atque virili conuenire. Quod sane deducitur ἀπὸ τοῦ συνεισάγειν, quod est simul secum introducere: tam autem viri introducebant fœminas ad se, quam fœminæ viros, & in vtrumque sexum quadrare nomen, appositione exẽplorum, quæ postea subijcientur, illustrabitur.

At cuius essent conditionis συνείσακτοι cum viri, tum fœminæ, describit nobis, suisque coloribus, & lineamentis ad viuum depingit Chrysostomus in duabus celeberrimis Orationibus, quas data opera de hoc argumento composuit. Et prima quidem directè spectat ad viros, posterior ad fœminas. Prioris inscriptio est, περὶ τοὺς ἔχοντας συνεισάκτους παρθένους, ad eos, qui habent coinductitias virgines. Posterioris, περὶ τοῦ μὴ τὰς κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσι, quod Canonicæ habitare cum viris non debeant.

Ex quibus orationibus manifeste legentibus constat, has nullo modo fuisse vxores, sed quasdam virgines, & quidem tales, quæ ad seruandam virginitatem voto se obstrinxerant, an etiam paupertatẽ, & obedientiam, non facile dixerim, quippe oppositum posse colligi mihi videtur. Viri quoque similiter non erant mariti, sed μονάζοντες, hoc est, solitariam vitam agebant, non tamen extra vrbem, sed solitariam, quia non habebant domi vxorem, quam vtique non duxerant, & virginitatem colebant. Fortassis voto adstricti ad eum modum quo virgines. Item indifferenter erant cum diuites, tum pauperes, vt fors cuiuscumque tulerat, sicut & virgines. Et hæ quidem, quæ ditiores essent, ancillas, illi seruos alebant. Prætereà fœminæ libere abire quò vellent, poterant. Non enim erant in aliquo Monasterio inclusæ, vt neque viri sub alicuius præpositi disciplina, & imperio degebant. Quapropter Canonicas, & regulares hasce virgines vocat Chrysostomus, quod secundum quandam normã, & regulam solo virginitatis edito voto vitam instituissent.

Postremo huiusmodi συνείσακτοι, quales describit Chrysostomus, non habitabant cum alijs, qui non essent eiusdem professionis, non tamen eiusdem sexus. Quod est dicere, fœminæ coinductitiæ non habitabant cum fœminis, neque viri cum viris, sed fœminæ συνείσακτοι cum viris συνεισάκτοις, & contra viri tales cũ huiusmodi fœminis. (Excipio seruos, & seruas, quia serui famulabantur dominis coinductitijs diuitibus, & ancillæ virginibus coinductitijs locupletioribus.)

Sed iam quæ diximus verbis aureis Chrysostomi comprobanda sunt. Sic igitur statim à principio prioris Orationis disserit: Ἐπὶ μὲν τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων, δύο ταῦτα ἦσαν προφάσεις, αἳ τὰς γυναῖκας συγκατοικίζουσι τοῖς ἀνδράσι. μία μὲν ἡ τοῦ γάμου ἀρχαία τε καὶ δικαία καὶ εὔλογος, ἅτε τὸν Θεὸν ἔχουσα νομοθέτην. ἀντὶ γὰρ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος, φησὶ, τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ἑτέρα δὲ ἡ τῆς πορνείας, καὶ νεωτέρα ταύτης, καὶ ἄδικος, καὶ παράνομος. ἅτε παρὰ τῶν πονηρῶν εἰσενεχθεῖσα δαιμόνων. Ἐπὶ δὲ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας καὶ τρίτος ἐπινοήθη τρόπος, καινός τις καὶ παράδοξος, καὶ πολλὴν ἔχων τὴν ἀπορίαν τοῖς βουλομένοις τὴν αἰτίαν εὑρεῖν. Εἰσὶ γάρ τινες, οἳ γάμου καὶ συνουσίας χωρὶς κόρας ἀπειρογάμους ἀγόμενοι, καθίζουσιν οἴκοι διαπαντὸς, καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείουσιν, οὔτε ἐπὶ παιδοποιΐᾳ, (οὐ γὰρ φασὶν αὐταῖς συγγίνεσθαι) οὔτε ἐξ ἀκολασίας. λέγουσι γὰρ αὐτὰς ἀκεραίους διατηρεῖν. ἀλλ' ἐάν τις ἔρηται τὴν αἰτίαν, ἔχουσι μὲν πολλὰς, καὶ μεμελετήκασιν, εὔλογον δὲ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐδεμίαν, οὐδὲ σεμνήν.

"Ætate maiorum nostrorum duæ quædam erant causæ, ob quas mulieres fierent viris contubernales. Altera quidem cõnubij, vetusta sane, ac iusta, & rationabilis, vt quæ Deum habet legislatorem. Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt in duo carne vna. Altera vero fornicationis tum minus antiqua, tum etiam iniusta, atque iniqua, quippe quæ à malignis dæmonibus est introducta. At vero nostra ætate tertium quendam modum nouum, & admirabilem, qui multum facessit negotii, causam inuestigare volentibus, commenti sunt. Siquidem sunt nonnulli, qui citra coniugium, & concubitum, puellas nuptiarum expertes ducunt, perpetuoque domi sedere faciunt, & ad extremam senectutem

ſtutem ſecum vna includunt non ad procreandam ſobolem. negant enim ſe eum illis rem habere: neque ex intemperantia, quippe aiunt ſe ipſos integros conſeruare. Quod ſi quis cauſam interroget, habent illi quidem multas excogitatas, ſed mea ſententia, nullam rationi conſentaneam atque honeſtam. Sic Chryſoſtomus: ex cuius verbis habemus citra connubium eas cum viris habitaſſe.

Quod autem dicit Chryſoſtomus in hac prima Oratione de viris, quod ſecum includerent coinductas puellas virgines, & ſedere facerent; eadem plane dicit in 2. Oratione de Virginibus, quæ condu- B ctos haberent viros: ſic enim ſcribit. Καὶ πῶς τοῦτο ποιῶ φησιν, ἄνδρας ἀποκλείουσα μετὰ σαυτῆς ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ διὰ παντός σοι προσκαθίζουσα. Εἰ γὰρ ἄνδρας ἐπιθυμεῖς ἔχειν συνοικοῦντας, οὐκ ἔδει παρθενίαν ἑλέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν γάμον ἐλθεῖν. πολλῷ γὰρ βέλτιον γαμεῖν ἐκείνως, ἢ παρθενεύειν οὕτως. τὸν μὲν γὰρ τοιοῦτον γάμον οὔτε ὁ Θεὸς καταδικάζει, οὔτε ἄνθρωποι διαβάλλουσι. τίμιος γὰρ ἐστι τὸ πρᾶγμα, οὐδένα ἀδικοῦν, οὐδένα πλῆττον. ἡ δὲ παρθενία αὕτη ἡ μετὰ ἀνδρῶν, πορνείας χαλεπώτερον πᾶσι διαβάλλεται. Et quonam modo iſtud, inquit, facio? nimirum viros tecum in eadem domo includens, & perpetuo tecum C ſedere faciens. Si enim vere contubernales habere optas, virginitatem eligere non oportebat, ſed matrimonium contrahere. Multo enim melius eſt nubere illo modo, quam hoc modo virginitatem colere. Tales quippe nuptias neque Deus condemnat, neque homines traducunt, quandoquidem res eſt honorabilis, neminem afficiens iniuria, neminem offendens. At hæc virginitas, quæ cum viris conſociata eſt, maiori cum acerbitate, quam ipſa fornicatio ab omnibus reprehenditur.

Pergit deinde in progreſſu primæ Orationis ſanctiſſimus Doctor, ac refert varios prætextus, & cauſas, cur eas ſecum habitare faciebant, nimirum vt quaſi procuratores earum curam gererent, ne res familiaris periret, neve ab aliquo moleſtarentur. Vtque ipſæ viciſſim rem domeſticam inſpicerent, curam domus ſuſciperent, arculam cuſtodirent, menſam pararent, lectum ſternerent, ignem accenderent, pedes lauarent, aliaſque ſimiles nugas, quas omnes confutat Chryſoſtomus: addens ipſe verã cauſam, quod cum eſſent amore capti & implicari, non poterant ſe ab eis expedire, vt propterea A etiam piorum & aliorum offenſionem parui penderent, illæ vero quamuis ſpe quadam eos alerent, non tamen facile ſui copiam faciebant; vt & illæ virgines in florida ætate diù perſeuerarent, cum non experirentur moleſtias partus, & eos magis, ac magis ad inſanos amores allicerent, non remittente ardore libidinis, ex quo fiebat, vt eos ad reliqua obſequia paratiſſimos ſemper haberent.

Paſſim vero in his Orationibus eas nominat virgines, vt locis iam citatis, & cum introducit viros rationem reddentes, cur ipſarum curam ſuſceperint, & in fauorem earum ſic loquentes: Τί οὖν ἁρπαζόμενα πάντα τὰ τῆς παρθένου δεῖ περιιδεῖν, ἀγόμενά τε καὶ περιφερόμενα ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ οἰκετῶν ἀλλοτρίων καὶ οἰκείων; Quid igitur ſi auferantur bona virginis, ac diripiantur à conſanguineis, à ſeruis tum proprijs, tum alienis par eſt deſpicere? Et paulo poſt: Οὐ γὰρ ἀποδώσομεν τῇ παρθένῳ τὴν ἀμοιβὴν ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγημεν, οὐδὲ τὸν παρόντα κόσμον ἠγάπησεν, ἀλλ' ἀντὶ πάντων εἵλετο τὸν Χριστόν, ἀφήσομεν αὐτὴν τοῖς βουλομένοις τῶν ὄντων ἀποστερεῖν? An non reddemus Virgini gratias, eo quod non nupſerit, neque præſentem mundum dilexerit, ſed pro omnibus Chriſtum elegerit, ſed relinquemus volentibus eam fortunis ſpoliare? Et alibi ſæpe eas hoc nomine nuncupat, vt etiam oſtendit titulus Orationis: immò in ſecũda Oratione ſtatim à principio deflet conditionem virginitatis, quod in eum ſtatum deuenerit.

Quod autem vouerent Deo virginitatem, habes ex eodem Chryſoſtomo, qui virorum rationibus ſic reſpondet. Καὶ πόσῳ βέλτιον ἦν ὁμιλῆσαι γάμῳ καὶ τῷ συνοικοῦντι πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων τούτων οἰκονομίας κεχρῆσθαι, ἢ μένουσαν ἄγαμον πατῆσαι μὲν τὰς πρὸς Θεὸν συνθήκας, ὑ- D βρίσαι δὲ εἰς πρᾶγμα οὕτω σεμνόν, καὶ φρενιτιδῶσι καθελκύσαι τι καὶ ἑτέρους πρὸς τὰ ναυάγια τῶν οἰκείων κακῶν: πῶς δὲ αὐτὴν ἀντὶ πάντων ἐξελέσθαι λέγεις τὸν Χριστόν, τοῦ Χριστοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος, οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ: Et quanto melius erat, eam nupſiſſe, atque opera coniugis ad rem familiarem adminiſtrandam vſam fuiſſe, quam manentem innuptam cum Deo inita pacta conculcare, iniurioſas autem eſſe in rem adeo venerandam, atque horrendã (hoc eſt in virginitatem) alios quoque trahere ad propriorum malorum naufragia? Quomodo autem dicis eam Chriſtum pro omnibus elegiſſe, clamante

Christo, ac dicente, Non potestis Deo seruire & mammonæ?

Quod etiam essent aliæ diuites, aliæ pauperes ex eodem Chrysostomo probare in promptu est, ibidem sic differente: ἂν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εὐπόρων ταῦτα ἐξετάζῃς, πλείων ὁ γέλως. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ἀγέλῃ θεραπαινίδων τοσούτων μόνος στρέφεται μέσος, καθάπερ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ἐν τῷ χορῷ τῶν γυναικῶν ὁ τοῖς ἐπορχουμένοις ὑπάδων χορευτής. Si vero hæc in locuplete scruteris, & quæras, maior est risus. Etenim primum quidem in tanto grege ancillarum solus medius versatur, velut in orchestra in choro mulierũ, choragus, qui cantilenas saltantibus canit. & quæ sequuntur. Ὁ δὲ τῇ πενιχρᾷ συζῶν, ἀργυροκόποις μὲν οὐ διαλέξεται. οὐ γὰρ ἀφίησιν ἡ πενία. οὐδὲ προσεδρεύσει μυροπώλαις. ὑποδηματοῤῥάφοις δὲ καὶ ὑφανταῖς, καὶ ποικιλταῖς, καὶ βαφεῦσιν ἐνοχλήσει πολλάκις. qui vero vnà cum paupere viuit, sane quidem argenti fabros non alloquetur, paupertate id non permittente, neque assidebit vnguentarijs, sutoribus tamen, atque textoribus, & acu pingentibus & tinctoribus sæpe molestus erit.

Quod non essent clausæ, sed liberæ vrbem obambularent, ex illis verbis Chrysostomi colligo, quæ extant in secunda Oratione. Δεῖ τοίνυν αὐτὴν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσαν, ὥσπερ ἄγαλμα φιλοσοφίας ἁπάσης φαίνεσθαι, καὶ πάντας ἐκπλήττειν, ὡς ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα νῦν. Oportet eam ad forum accedentem velut ornamentum ac simulacrum totius virtutis apparere, ac omnes in sui admirationem rapere instar Angeli, qui modò de cœlo descenderit.

De viris quod non essent mariti iam ex dictis constat, sed expresse inde quoque colligas ex Chrysostomo. Καὶ τίς οἰκονομήσει, φησὶ, τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἡμῖν; τίς δὲ ἐπόψεται τὰ ὄντα, τίς δὲ προστήσεται ἡμῖν, ἔξω διατριβόντων, καὶ γυναικὸς ἔνδον οὐκ οὔσης; Et quisnam, inquit, administrabit rem domesticam? (sunt verba virorum coinductorum) quis res nostras inspiciet? Quis in gratiam nostri, nobis extrà morantibus, intus vxore non existẽte, domi præerit? Quasi dicant, propterea domo se accipere coinductitias mulieres, quæ domesticam curam gerant, eo quod non habeant vxores quas vtique ipsi colentes virginitatem non duxerunt.

Quod essent μονάζοντες solitarij, huic rei verba illa inseruiunt Chrysostomi. Καὶ παρίημι τὴν ἀσχημοσύνην τῆς οἰκίας. οἷον γάρ ἐστιν ἀπελθόντα εἰς ἀνδρὸς μονάζοντος οἰκίαν, ὁρᾷν ὑποδήματα γυναικεῖα κρεμάμενα, καὶ διαζώματα, καὶ κεφαλοδέσματα, καὶ καλαθίσκους, καὶ ἠλακάτην, καὶ κερκίδας, καὶ κτένας, καὶ ἱστόποδα, καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ οὐκ ἔνι κατὰ μέρος λέγειν ἅπαντα. Et omitto commemorare deformitatem domus. cuiusmodi enim illud est, vt quis domum viri solitarij veniens, calceos muliebres suspensos videat, & cingula, & mitras, & calathiscos, & colum, & radios, & pectines, & malipodem, & alia, quæ haud facile omnia singillatim recenseas.

De ijsdem coinductitijs, & solitariis ita Chrysostomus. Ὁ γὰρ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων μηδὲ ἐγγὺς γενέσθαι κελευσθεὶς, οὐχ ἁπλῶς βιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γυναικείων ἐνδοτέρω γίνεται. Qui enim iussus est ne ad sæcularia negotia prope accedat, is non simpliciter sæcularibus, sed etiam mulierum negotiis interius se immiscet.

Quod haberent seruos. Ἔπειτα διαῤῥήγνυται τὴν ἡμέραν ὅλην πρὸς οἰκέτας ἀγανακτῶν ὑπὲρ τῶν τῇ γυναικὶ προσηκόντων πραγμάτων. Deinde (inquit Chrysostomus) tota die disrumpitur, famulis succensens ob res, quæ ad mulierem pertinent. Et paulo post. Καὶ οὐ τοῦτό πω θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ταλαιπώροις οἰκέταις εἰσὶν ἐπαχθεῖς, καὶ πολλὴ κατ' αὐτῶν ὕβρις καὶ ἀγανάκτησις καὶ κραυγή. Neque hoc mirandum est, sed quod etiam miseris famulis graues sunt, & multis eos iniuriis afficiunt, valdeque contra ipsos indignantur, ac vociferantur.

Quod non habitarent cum aliis præterquam cum coinductitiis, neque eiusdem sexus testatur idem Chrysostomus in secunda Oratione his verbis. Καὶ γυναῖκας μὲν γυνὴ δέξασθαι, αἰσχρὸν εἶναι νενόμικε, καὶ ἄνδρας ὁ ἀνήρ. ἀλλήλοις δὲ συνοικεῖν οὐ παραιτοῦνται, παραιτούμενοι ἀλλήλων τοὺς ὁμοφύλους ξενίζειν, τί τούτου χεῖρον γένοιτ' ἄν; Et mulier quidem mulieres admittere turpe esse existimat, & vir viros. Secum vero habitare non recusant. cum alioquin hospitio recipere eos, qui sunt einsdem sexus renuant. Quid hoc peius inueniri queat?

Ex his igitur habemus cognitam naturam, & mores Synisactorum.

Naziancenus ante Chrysostomum de huiusmodi hominibus non vno in loco tum soluta oratione, tum sacris carminibus verba faciens nonnulla refert, quæ etiam Chrysostomus. Et quidem oratione εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν in nouam Dominicam, hoc est, in Octauam Paschatis,

& eas

& eas virgines, & illos non maritos appellat, cum ita scribit. αἱ ὑπὸ ζυγὸν δὲ τῷ περὶ Θεῷ. προσειλήφθε γάρ. αἱ παρθένοι τὸ πᾶν Θεῷ. λέλυσθε γάρ. μὴ γίνεσθε κλέπτειαι δούλης ἡδονῆς, φυγοῦσαι τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τοῦ συνοικεῖν οὐκ ἀνδράσι μὲν, ἀνδράσι δ' ὅμως.

„ Quæ sub iugo estis Deo quoque non ni-
„ hil date; præoccupatæ enim estis. Vir-
„ gines omnia Deo, solutæ quippe estis, ser-
„ uam voluptatem, ne sufferemini, liber-
„ tatem fugientes ex eo quod cum ijs ha-
„ bitetis, qui viri quidem non sunt, sed
„ tamen viri. Vbi Elias interpres per viros non viros, non Eunuchos, sed συνεισάκτους recte intelligit qui nō sunt mariti.

In Carminib⁹ vero heroicis vberi⁹ hoc tractat, vbi hortatur Virginē, vt huiusmodi homines maxime caueat. ἄρσενα πάντ' ἀλέεινε, συνείσακτον δὲ μάλιστα. Mas omnis fugiendus erit, plus omnibus ille inductus qui fiet. vbi etiam ait fraude mali Dæmonis transmutantis se in Angelum lucis fieri, vt hi velint vnà cohabitare, quasi idem sentiant, ac idem institutum vitæ sequantur. sed eorum castum, & spirituale amorē in carnalē postea verti.

Cæterum quemadmodū olim, quæ in Ecclesia ex charitate celebrabantur conuiuia, honestissimo nomine agaparum significabantur, ita etiam hæc fœda συνείσαξις & societas vitæ turpissima, velut ab amore casto ortum duceret, augustissimo nomine ἀγάπη charitas appellabatur, & ἀγαπητὸς dilectus vir, ἀγαπητὴ fœmina. Ex hoc autem infami contubernio, vt ait Nazianzenus, sequitur ignis, vel signum ignis. Hoc est, stuprum, vel stupri cogitatio, & voluptatis titillatio. Vel si nihil aliud, certe piorum omnium offensio.

Agapetarum meminit B. Hieronymus in Epistola 22. ad Eustochium de custodienda virginitate, & eas acriter reprehendit his verbis: Vnde in Ecclesias Agapetarum pestis introijt? Vnde sine nuptijs aliud nomen vxorum? immo vnde nouum concubinarum genus? plus inferam, vnde meretrices? Et paulo post. Vnde meritrices vniuiræ? eadem domo, vno cubiculo, vno sæpe tenentur & lectulo, & suspiciosos nos vocant, si aliquid extimemus.

Sed redeo ad Nazianzenum, qui sic canit, vbi præcepta tradit virginibus.

πολλάκι μὲν συνάγειρεν ὁμόφρονας ἀλλήλοισι πνεύματι, καὶ φάος ἦλθεν, ἐπωνυμίην τε γε σεμνὴν, τ' ἀγαπητοὺς καλέουσιν, ὑπήλυθεν, αὐτὰρ ἔπειτα ἐκ κραδίης ἐπὶ σάρκας ἄγων πόθον οἴχεται εἰς ὃ
ἢ πῦρ, ἢ πυρὸς σημεῖα λυγρὰ δίδωσιν.
ἤτοι μηδὲ πυρὸς σημεῖον, ἀλλὰ τάχιστα
πλήξεις εἰσορόωντας.

Sæpe animus, & mente pares collegit in vnum, „
Et lucis speciem præ se tulit, atque decorum „
Cognomentū Agapes subijt. mox callidus omnē „
Ex animo ad carnes vicinas flectit amorem. „
Et flāmā, aut flammæ tristissima signa reliquit, „
Vtq; etiam flammæ non signa impresserit vlla; „
At celer ipsa tamen letali pectus eorum „
Vulnere concutiet, in se qui lumina torquent. „

Illa quoq; hac de re Nazianzeni extant carmina, quibus alloquitur Virginem.

παρθένε παρθένος ἴσθι καὶ ὄμμασι καὶ κρυφίοισι,
μηδὲ συνείσαξις ἄρσενα κηδεμόνα.

Virgo, esto virgo tum oculis, tum corde pudico, „
Nec mas inductus vir fiet œconomus. „

τοὺς δὲ συνεισάκτους, ὡς δὴ φάσκουσιν ἅπαντες,
οὐκ οἶδ' εἴτε γάμῳ δώσομεν, εἴτ' ἀγάμοις
θήσομεν, εἴτε μέσον τι φυλάξομεν. οὐ γὰρ ἔγωγε,
κἂν με λέγητε κακῶς, τὸ πρᾶγμ' ἐπαινέσομαι.

Inductos homines, vulgata vt voce vocantur, „
Coniugio vinctos, an minimè, dabimus? „
An certe medios? Etenim hoc nunquam ipse „
probabo, „
Quamuis immerito tot maledicta feram. „

Hactenus Nazianzenus, qui refert tertiū modū habitandi eum συνεισάκτοις, quē & Chrysostomus. non videlicet matrimonium, non fornicationem, sed quiddam aliud medium.

Damnabant hoc genus hominū sancti Patres, quod & oscula impudica, & tactus inuerecundi intercederent, & quandoq; stupra fierent. Et si nihil aliud, certe suspicio abesse non poterat. Vnde apud Eusebium Episcopi Catholici redarguentes Paulum Samosatenum hæreticum qood huiusmodi coinductas mulieres secū haberet, aiunt, οὗ δὲ ἐκεῖνο ἀγνοοῦμεν, ὅσοι ἀπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέπεσον, οἱ δ' ὑπωπτεύθησαν, ὥστε καὶ εἰ δοίη τις αὐτῷ τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, ἀλλὰ τήν γε ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιούτου πράγματος φυομένην, ἐχρῆν εὐλαβηθῆναι, μή τινα σκανδαλίσῃ, τοὺς δὲ καὶ μιμεῖσθαι προτρέψῃ. Neque illud ignora- „
mus permultos ex eo quod sibi mulieres „
intromiserint, misere lapsos esse, alios „
autē venisse in suspicionem flagitij. Qua- „
re licet aliquis hoc ipsi daret, nihil ob- „
scœnum in illas admisisse, suspicio tamen, „
quæ ex huiusmodi re oriri solet, sedulo „
cauenda fuisset, ne fortasse alicui esset „
offensioni, alios autem ad se imitandum „
impelleret.

Porro quemadmodum maritus nunquam appellabatur συνείσακτος, ita etiam nec vera vxor, vt neque mater, vel soror,

vel aliæ personæ domesticæ, quomodo.n. fuissent συνείσακτοι, vel ἐπείσακτοι, quæ in eadem domo, & ex eadem familia ortæ erant. Nec obstat locus citatus Eusebij, quicquid nonnulli sentiant. Nam in ea Epistola Episcopi Catholici recensentes vitia Pauli Samosateni hæretici, vt iam dixi, reprehendunt eum inter alia, quod secum haberet τὰς συνεισάκτους γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, coinductas mulieres, vt Antiocheni appellant. Vbi per γυναῖκας mulieres, non autem vxores intelligunt. Neque enim hæreticus ille duas habere, vel plures simul vxores poterat, at ne quidem vnam, cum esset Episcopus. sed ibidem de eodem asseritur, ὅς τις μίαν μὲν ἀπέστησεν ἤδη, δύο δὲ ἀκμαζούσας καὶ εὐπρεπεῖς τὴν ὄψιν ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ, κἂν ἀποδημῇ, συμπεριφέρει. Qui quidem vnam iam à se remouit, duas autem ætate florentes, & aspectu venustas secum habet, quas si quopiam forte it vna circũducit. Sic ibi.

Non ergo ex vi huius nominis recte concluder aliquis vxorem à contubernio arceri. At neque ex eo, quod Basilius Gregorio mandet eam recludi in Monasterio. Cum enim συνείσακτοι essent virgines ex Chrysostomo, & Nazianzeno, & voto adstrictæ ad seruandam castitatem, merito Basilius ait, Colloca eam in Monasterio, ibi cum virginibus degat, &c.

Sed nihilominus non desunt in Epistola Basiliana alia verba, vnde cœlibatũ facile colligere possimus. imo hæc eadem vox, συνείσακτος, quam hactenus acriter reiecimus, egregie nobis inseruiet.

Nam in primis, Gregorius presbyter existens, vxore carebat; & quia γυναῖκα συνείσακτον obsequiorum causa in suam domum introduxerat, merito reprehenditur à Basilio: igitur reliqui presbyteri tempore Basilij eiusdem erant conditionis nempe ἄγαμοι.

Matthæus Blastarius in suo Nomocanone, ex præsenti Epistola Basiliana, vt ego coniicio, censet, Nicænum Canonẽ per συνεισάκτους intelligere, τὰς ἑλομένας συνοικεῖν ἱερεῦσιν ἀζύγοις, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας αὐτοῖς διακονουμένας, eas, quæ cum Sacerdotibus non coniugatis elegerunt habitare, quæ vsui necessaria sunt, ministrantes. quibus verbis duo innuit, alterum, eas non fuisse vxores, sed ancillas, quæ presbyteris non coniugatis famularentur. quod verissimum est; quamuis non solum non coniugatis presbyteris à famulatu eas fuisse fatendum est, sed etiã viris συνεισάκτοις, quales supertius descripsimus, immo & Episcopis; sed omnino contra omne ius & fas, reclamantibus cunctis alijs. Alterum, quod eo modo loquendi ἱερεῦσιν ἀζύγοις, Blastarius aliud quoque genus presbyterorum instituere videtur; quasi vero passim essent Sacerdotes etiam non ἄζυγοι, sed vxorati, & propterea nec opera τῶν συνεισάκτων indigerent. Cum tamen ex Epiphanio constet, rarum illud fuisse admodum, & contra Canones. adeo vt neque alterũ membrum diuisionis presbyterorum constituere posse videatur.

Deinde Basilius ἀορίστως, indefinite, simpliciter, & absolute loquitur, γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. hoc est, qualescumque mulieres viris cohabitare non oportere. Neque enim exceptionem facit vxoris, nec distinguit duplex genus Sacerdotũ, vt innuere videtur Blastarius.

Ad hæc, magis explicans istud Basilius, ἀγαμία, inquit, ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ γυναικῶν διαγωγῆς. quibus verbis describit statum Sacerdotum, qui & ἄγαμοι, & à mulieribus seiuncti debeant esse.

Roges, quomodo ἄγαμοι, si quandoque vxorem duxerint? Quia nimitum vel mortua sit, vel dum ab ea ex consensu seiunguntur, fiant ἄγαμοι.

Postremo, quia si licitum fuisset presbyteris habere, vel ducere vxorem, Basilius dixisset Gregorio, quandoquidem συνείσακτον habere voluisti, quare non potius duxisti vxorem? At hoc non dixit, neque potuit dicere, sed omnia eius verba eo tendunt, vt virginitatem, agamiam, & similia probent, consuetudinem cum quibuscumque mulieribus improbent, admissa tantum Canonis exceptione.

Auctoritate Eusebij ostenditur, cœlibatum Sacerdotum iam tum ante Concilium Nicænum in vsu fuisse.

Cap. XL.

QVamuis autem hi sancti Patres, Basilius, Epiphanius, & Hieronymus sufficerent ad infirmandam, atque frangendã auctoritatẽ Socratis, quippe qui & antiquiores tẽpore, & superiores doctrina, & sanctimonia fuerint ipso Socrate, qui hæreticus Nouarianus, & centum annis, atq; amplius post celebratum Cõciliũ extiterit, & propterea etiam maior fides sine vlla

vlla comparatione illis habēda sit, quàm A Socrati Scholastico, vel Sozomeno huic simili; Addam tamen ad maiorem confirmationem Nicæni Canonis iuxta sensum à Patribus traditum auctorem, Hæreticum quidem, & Arianum, sed quod ad hoc spectat fide dignissimum, Eusebium Pamphili Episcopum Cæsariensem, qui testis est locupletissimus, nimirum oculatus, & auritus, quippe qui Concilio interfuit. Is ergo in primo libro Euangelicæ demonstrationis cap. 8. hunc titulum ponit, ὡς εἰς δύο τρόπους ὁ κατὰ τὸν χριστιανισμὸν διῄρηται βίος. Christianorum vitam in duas partes, seu ra- B tiones viuendi esse diuisam. Explicat autem in ipso capite alterum genus vitæ secundùm sanctionem Apostolicam esse τῶν ἱερωμένων sacratorum, alterum τῶν κοσμικῶν secularium. Primum ait non admittere nuptias, non dare operam procreationi liberorū, neque possessiones, & facultates obtinere. Cōtra vero posterius hæc omnia recipere: sed ipsum audiamus.

Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ χριστοῦ τῷ τοῦ διδασκάλου νεύματι καταλλήλους ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς ποιούμενοι τὴν διδασκαλίαν, ὅσα μὲν ἅτε τὴν ἕξιν ὑπερβεβηκόσι πρὸς τοῦ τελείου διδασκάλου παρήγγελτο, ταῦτα τοῖς οἵοις τε χωρεῖν πα- C ρεδίδουν. ὅσα δὲ τοῖς ἔτι τὰς ψυχὰς ἐμπαθέσι, καὶ θεραπείας δεομένοις ἐφαρμόζειν ὑπελάμβανον, ταῦτα συγκατιόντες τῇ τῶν πλειόνων ἀσθενείᾳ, τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ διὰ ἀγράφων θεσμῶν φυλάττειν παρεδίδοσαν. ὥστε ἤδη καὶ τῇ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ δύο βίων νενομοθετῆσθαι τρόπους, τὸν μὲν ὑπερφυῆ, καὶ τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐπέκεινα, οὐ γάμους, οὐ παιδοποιίας, οὐδὲ κτῆσιν, οὐδὲ περιουσίας ὕπαρξιν παραδεχόμενον. ὅλον δὲ δι' ὅλου τῆς κοινῆς καὶ συνήθους ἀνθρώπων ἀγωγῆς παρηλλαγμένον, καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ προσανακείμενον καθ' ὑπερβολὴν ἔρωτος οὐρανίου. οἱ δὴ τὸν δὲ με- D τιόντες τὸν τρόπον τῶν θνητῶν βίον τεθνάναι δοκοῦντες, καὶ αὐτὸ μόνον τὸ σῶμα φέροντες ἐπὶ γῆς, φρονήματι δὲ τὴν ψυχὴν εἰς οὐρανὸν μεθωρμισμένοι, οἷά τινες θεοὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἐφορῶσι βίον ὑπὲρ τοῦ παντὸς γένους ἱερωμένοι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ. οὐ βουθυσίαις καὶ αἵμασιν, οὐδὲ σπονδαῖς καὶ κνίσσαις, οὐδ' αὖ καπνῷ καὶ πυρὸς ἀποφορᾷ, καὶ σωμάτων φθοραῖς, δόγμασι δὲ ὀρθοῖς ἀληθοῦς εὐσεβείας, ψυχῆς τε διαθέσει κεκαθαρμένης, καὶ προσέτι τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις τε καὶ λόγοις, οἷς τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι τὴν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, καὶ τῶν σφίσιν ὁμογενῶν ἀποτελοῦσιν ἱερουργίαν.

Τοιοῦτος μὲν οὖν καθέστηκεν ὁ ἐντελὴς τῆς κατὰ τὸν χριστιανισμὸν πολιτείας τρόπος. ὁ δ' ὑποβεβηκὼς ἀνθρωπινώτερος, οἷος καὶ γάμοις συγκατιέναι σώφροσι, καὶ παιδοποιίαις, καὶ τὰ ἑξῆς. Christi vero discipuli ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam accommodantes, quæcumque quidem veluti vltra habitum progressis, à perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea ijs, qui capere poterant, tradiderunt. Quæcumque vero ijs conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisque indigerent, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim lege non scripta seruanda commendarunt. Quocirca in Ecclesia Dei duo etiam viuendi modi instituti sunt. alter quidem naturam nostram, & communem hominum vitæ rationem excedens; non nuptias, non sobolem, non substantiam, non opum facultatem requirens. totus autem prorsus à communi, & consueta hominum vita abhorrens, & solo diuino cultui ex immenso rerum cœlestium amore, addictus; qui hunc modum amplexi sunt, quasi ab hac mortali vita seiuncti, ipsumque duntaxat corpus in terra gerentes, cogitatione vero atque animo in ipso cœlo degentes, quasi quidam Dij sunt reliquorum hominum vitæ inspectores; quippe qui pro vniuerso genere supremo omnium Deo sacrati sint. idque non boum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut nidore vllo, neque fumo, aut ignis deuoratione, consumptioneue corporum, sed rectis vere pietatis dogmatibus, & purgati animi affectione, ad hæc operibus quoque, ac verbis, quæ à virtute proficiscantur, quibus rebus numen diuinum placantes suum, & pro se ipsis, & pro alijs, qui eiusdem sint generis, sacrificium peragunt. Igitur talis in republica Christiana existit perfectus vitæ modus. Alter vero remissior, atque humanior, ac talis, qui & modesto coniugio, & sobolis procreatione demittendo se implicetur, & quæ sequuntur.

Et in cap. 9. eiusdem libri quærit in titulo, τί δήποτε μὴ ὁμοίως τοῖς παλαιοῖς καὶ παρ' ἡμῖν τὰ τῆς πολυπαιδίας σπουδάζεται; Quam ob causam non eadem ratione, vt prisci illi, ita nos quoque numerosæ soboli operam damus. varias autem assignat huius discriminis causas, & adhibet solutiones, sic respondens. πρὸς ταῦτα τοιάνδε λύσιν ἐξ αὐτῶν πάρεστιν ἀναλέξασθαι τῶν παρ' Ἑβραίοις λογίων. Οἱ μὲν πρὸ Μωσέως ἐπ' εὐσεβείᾳ μεμαρτυρημένοι, ἀρχὴν ἔχον-

ἤδη τότε καὶ συνισταμένου τοῦ βίου, γενέσθαι μνημονεύονται, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς περὶ τέλος ἐλαύνει, διὸ τοῖς μὲν σπουδάζεσθαι τὴν τῶν διαδόχων ἐπίδοσιν. Ad hæc talem licet ex
„ ipſis Hebræorum oraculis ſolutionem
„ colligere. Veteres quidem, qui ante Mo-
„ ſem pietatis teſtimonium habuere, tunc
„ initium habente, atque exordiente vita
„ fuiſſe memorantur. Nos vero prope fi-
„ nem ſumus. Quocirca illi magna cum cura ſobolis, quæ ſuccederet, incrementum quæſierunt. Et paulo poſt addit alteram cauſam, his verbis. μία μὲν οὖν ἀπόδοσις αὕτη. δευτέρα δ' ἂν εἴη τοιαύτη. τοῖς μὲν παλαιοῖς ἀνειμένον καὶ ἐλεύθερον μετιοῦσι βίον, οὐδὲν ἦν ἐμποδὼν οἴκου καὶ παίδων προΐστασθαι μετὰ τῆς περὶ τὸ θεῖον σχολῆς, αὐταῖς γαμεταῖς καὶ παισὶ καὶ οἴκοις θεοσεβεῖν ἀπερισπάστως δυναμένοις, καὶ μηδαμῶς ἀπὸ τῆς ἐκτὸς τῆς περὶ τὰ κρείττω προθέσεως ἀποσπωμένοις. Τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς, μυρία τὰ ἐκτὸς καθέλκοντα, καὶ εἰς ἀλλοκότους φροντίδας περισύροντα, τῆς τε περὶ τὰ Θεῷ ἀρεστὰ σπουδῆς ἀφιστάντα τυγχάνει. Vna igitur ſolutio
„ hæc: Altera vero eſſet huiuſmodi. Priſ-
„ cis illis, qui remiſſiorem, ac liberiorem
„ vitam agebant, nihil erat impedimento,
„ ne domui, liberiſque præeſſent, ac pari-
„ ter diuinæ quoque rei vacarent, quando
„ vna cum vxoribus, & liberis, & domo,
„ religioni aſſiduam dare operam poterant,
„ & nuſquam ob vllas res externas à me-
„ liore propoſito auellebantur. Nos vero
„ innumerabilia ſunt, quæ extrinſecus
„ premant, & quæ in alienas curas vndique
„ trahant, & ab earum rerum ſtudio, quæ
„ Deo placent, abducant.

Et paulo infra, tertiam exponit huius rei cauſam. Καὶ τρίτος δ' αὖ εἴη περὶ τούτου λόγος, καθ' ὃν οἱ πάλαι θεοφιλεῖς παιδοποιίας πλείστην ἐποιοῦντο σπουδήν. τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων εἰς κακοτροπίαν ἐπιδόντων, εἰς ἀνήμερόν τε καὶ ἀπάνθρωπον καὶ θηριώδη βίον ἀποπεπτωκότων, εἰς τε ἀσεβῆ παντελῶς καὶ ἄθεον τρόπον ἀπωλισθηκότων, βραχεῖς σφόδρα, καὶ ἀριθμῷ λιπτοὶ περιλειπόμενοι κατὰ τὰ προειρημένα ἡμῖν εἰρημένα τοῦ τῶν πολλῶν ὑπεξίσταντο βίου, &c. Ad hæc ter-
„ tia quoque ratio adiungi poteſt, propter
„ quam veteres, illi Dei cultores, in pro-
„ creatione liberorum plurimum ſtudij
„ collocarent. Cum reliqui homines in
„ morum peruerſitate maius in dies incre-
„ mentum accepiſſent, atque in immanē,
„ & ab omni humanitate alienam, & planè
„ ferinam vitam relapſi eſſent, & in im-
„ pium prorſus, atheumque morem facile
„ corruiſſent, valde pauci, & facile numerabiles qui ſupererant iuxta ea quæ prius à nobis dicta ſunt, à multorum conſuetudine, & à communi cum reliquis hominibus victu, ſe amouebant. His expoſitis rationibus tandem concludit. Ἡ μὲν οὖν αἰτία τῆς τῶν πάλαι θεοφιλῶν ἀνδρῶν παιδοποιίας αὕτη μὲν, ἣν οὐκέτι ἐφ' ἡμῶν χώραν ἔχειν λέγειν, ὅτε σὺν Θεῷ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας μυρία ἔθνη, καὶ λαοὺς κατὰ τὸ πόλεις καὶ χώρας ἐν ἀγροῖς πάρεστιν ἡμῖν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν σπεύδοντα κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ συντρέχοντα ἐπὶ τὴν κατὰ Θεὸν μάθησιν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, εἰς ἀγαπητὸν δύνασθαι ἐξαρκεῖν τοὺς διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου, πάντων ἀπολελυμένους τῶν τοῦ βίου δεσμῶν, καὶ τῶν πολυμερίμνων φροντίδων. μάλιστα δ' οὖν τούτοις ἀναγκαίως τὰ νῦν διὰ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολὴν ἡ τῶν γάμων ἀναχώρησις σπουδάζεται, ἅτε περὶ τὴν ἔνθεον, καὶ ἄσαρκον παιδοποιίαν ἀσχολουμένοις, οὐχ ἑνὸς, ἢ δυοῖν παίδων, ἀλλ' ἀθρόως μυρίου πλήθους παιδοτροφίας, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν παιδεύσεως, τῆς τε ἄλλης ἀγωγῆς τοῦ βίου τὴν ἐπιμέλειαν ἀναδεδεγμένοις. Ἐπὶ τούτοις ἅπασιν, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζοι τὸν τῶν παλαιῶν βίον, περὶ ὧν τὸν λόγον ποιούμεθα, γνοίη ἂν αὐτοὺς ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς ἡλικίας παιδοποιουμένους, θᾶττον δὲ ἀπεχόντας καὶ ἀποπεπαυμένους.
„ Cauſa igitur ob quam viri ſancti priſcis
„ temporibus magno cum ſtudio liberos
„ ſuſciperent, ſublata eſt, quæ non am-
„ plius in nobis locum habere dicenda eſt.
„ Quando Deo fauente, per Euangelicā
„ Saluatoris noſtri doctrinam, innumera-
„ biles gentes, & populos in vrbibus, &
„ regionibus, & agris licet nobis oculis in-
„ tueri ſimul feſtinantes, & ad ſancta Euan-
„ gelicæ doctrinæ præcepta concurrentes.
„ Quibus quidem ſatis ſuperque fit, ſi Do-
„ ctores, ac Prædicatores diuini verbi om-
„ nibus & vitæ vinculis, & anxijs curis li-
„ berati, poſſint ſufficere. Maxime vero
„ nune neceſſario his ipſis, eo quod potio-
„ tibus rebus vacent, magnum eſt ſtudium
„ abſtinendi à re vxoria, veluti ijs, qui di-
„ uina, & incorporea ſobole propaganda,
„ occupati teneantur, & non vnius, neque
„ duorum liberorum, ſed aceruatim innu-
„ merabilis multitudinis educationē, ſan-
„ ctamque diſciplinam, ac reliquæ inſti-
„ tuendæ vitæ curam ſuſceperint. Poſtre-
„ mum omnium, ſi quis maiorum illorum
„ vitas, de quibus nunc loquimur, diligen-
„ ter exploret, inueniet eos initio quidem
„ ætatis ſoboli procreandæ vacantes, ma-
„ turè autem abſtinentes, atque ceſſantes.
Et circa finem capitis. Ὅτι δὲ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους διαθήκης νόμους, οὐ πάμπαν ἀπηγόρευται τὰ τῆς

τῆς παιδοποιίας, ἀλλὰ κ᾽ἂν τὰ μάλιστα τὰ ὅμοια πλεῖστα τοῖς πάλαι θεοφιλέσι διαγορεύεται. δεῖν γάρ φησιν ὁ λόγος, τὸν ἐπίσκοπον γεγονέναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις, καὶ περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας. ὅσοι δὲ μὴ τοιαύτης ἠξίωνται ἱερουργίας, τούτοις ὁ λόγος καθυφίησι μονονουχὶ διαρρήδην ἅπασι κηρύττων, ὅτι δὴ τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.
» Quod etiam Noui Testamenti legibus
» non omnino interdicta est liberorum
» procreatio, sed in hoc quoq; similia, quæ
» & antiquis Deo charis ordinata sunt. o-
» portere enim, ait Sacra Scriptura Episco-
» pum vnius vxoris γεγονέναι fuisse virum;
» Verumtamen consecratos, atque in Dei
» Ministerio, cultuque occupatos ab vxoria
» consuetudine seipsos continere deinceps
» par est. Qui vero hoc sacro ministerio
» nondum digni effecti sunt, his eadem
» Scriptura permittit, atque indulget, tan-
» tum non clare omnibus prædicans, hono-
» rabiles esse nuptias, & torum immacu-
» latum. Hactenus Eusebius. Cuius pro-
posita quæstio profecto nullum habuisset locum, si idem mos, qui modo in Ecclesia Græcorum viget, tum viguisset. Deinde cum in fine capitis conetur Eusebius ostendere aliquo modo Euangelicam legem in hoc cum vetere cõuenire, si Græcorum Presbyteri procreandæ soboli eo tempore studuissent, an non eo nempe validissimo argumento vsus esset ad id probandum, de quo agebatur? is vero aliter explicat, in eo quippe ait inter se conuenire, quod qui Sacerdos & Pontifex ordinetur, vnius vxoris fuerit vir; verumtamen in ministerio penitus à commercio vxoris se contineat.

Valeat ergo tanquam fictitium, nullaque dignum fide, quod fertur de Paphnutio. Quomodo enim est simile vero nullam mentionem eius rei debuisse facere Eusebium? Quomodo ad rem suam probandam, quod magni interesat, hoc exemplum non attulit? immo nemo veterum Patrum ne vestigium quidem suspicandi aliquid de hac re nobis reliquit. vestigium vero? cum plane contrarium asserant? At Socrates, & Sozomenus scilicet centum, & amplius annis post rem gestam oculati testes esse potuerunt. quasi vero nihil de suo. quodque antea in ore omnium non fuerit, referre audeant. sed nolo esse in hac re longior.

Soluitur argumentum Græcorum petitum è testimonijs B. Pauli, & per eam occasionem partim expenduntur, partim afferuntur nonnulla loca Chrysostomi, quæ cælibatum Sacerdotum probant.

CAP. XLI.

Restant loca Pauli, quæ vnius vxoris mentionem faciunt, ex quibus magis elucesceret veritas huius dogmatis, adhibita interpretatione Doctorum. Quandoquidem ipsi communi consensu aiunt, Apostolum illis verbis prohibuisse Episcopis, Presbyteris, & Diaconis digamiam. Siquidem digami non possunt eligi ac promoueri ad tales honores. Et quidem merito. Nam Deus per Moysem Leuitici 21. ait, Sacerdotes mei semel nubant. Et per Ezechielem 44. Sacerdos vxorem virginem accipiat, non viduam, non repudiatã, non meretricem. quod (vt ait Siricius in epistola prima) sequutus Apostolus ex persecutore prædicator vnius vxoris virum tam Sacerdotem, quam Diaconum fieri debere mandauit. Hoc igitur Apostolus mandat ne sint digami, quandoquidem & Veteris Testamenti Presbyteris & Leuitis hoc non permittebatur. non autem præcepit aut concessit coniugium.

Et profecto illo modo loquendi, sit vnius vxoris vir, aliquid præcipere videtur Apostolus, videlicet ne sit digamus, vel polygamus. Quod si aliter exposueris, hoc est, quod reipsa & in præsenti debeat esse maritus, ergo necessario ex præcepto Apostolico cuncti presbyteri, immo & Episcopi erunt matrimonio cõiuncti, qui fuit error Vigilantij. Quippe nomine Presbyterorum Apostolus Episcopos intelligit. At Apostoli, & Clemens Romanus in suis Canonibus non compellunt minores Clericos matrimonio coniungi, sed optionem eis dant, vt nimirum, si voluerint vxorem, accipiant, ergo multo minus B. Paulus compelleret Episcopos, vel Sacerdotes, qui vult omnes esse sicut seipsum.

Quod etiam facit contra Moschos, & Imperitos quosdã Ruthenos, qui Presbyterũ sine vxore nulla ratione consecrandũ esse falso existimãt. Sed redarguendi sunt tum ex modo loquendi Apostoli-

corum Canonum, tum ex Concilio Ancyrano Can. 10. vbi habetur de Diaconis, εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας. Si qui tacuerunt, & in ipsa ordinatione continentiam professi sunt, si postea ad nuptias venerint, à ministerio cessare debebunt. poterant ergo tacito consensu profiteri continentiam, & initiari sacris ordinibus. tandem etiã redarguendi sunt ex ipsomet nomocanone Blastarij, qui de Græcorũ presbyteris refert, posse eos sine vxore suscipere sacros ordines.

Loca vero Pauli sic intelligenda esse, testis est Clemens Romanus in libro 2. Constitutionum Apostolicarum cap. 2. τοιοῦτον δὲ δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον μιᾶς ἄνδρα γεγενημένον γυναικὸς μονογάμου. Perpendenda est illa vox γεγενημένον. talem vero oportet esse Episcopum, qui vnius vxoris eiusque virginis vir fuerit. Nec dissimili modo, vt iam obseruauimus, interpretatus est Apostolum Eusebius Cæsariensis, quin & ipse sanctus Epiphanius. Verum quandoquidem Ioannes Chrysostomus in Epistolas Pauli commentarios composuit, videndũ est quomodo præsentem locum tractauerit. is ergo Homilia 10. in priorem ad Timotheum cap. 3. explanans hæc eadem verba, vnius vxoris virum sic scribit; οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι. ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων. ἐπειδὴ ἐπὶ ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας. τίμιος γὰρ ὁ γάμος. τινὲς δὲ ἵνα ἐκ μιᾶς γυναικὸς ᾖ φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. Non hoc veluti sanciens dicit, quasi non liceat absque vxore Episcopum fieri, sed eius rei immoderationem prohibens (quia videlicet non licet esse digamum) Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidem habere simul vxores. honorabiles enim nuptiæ. Quidam vero hoc ita intelligunt, vt scilicet ad Episcopatum is assumatur, qui vnius fuerit vxoris vir.

Deinde paulo infra mouens præsentem quæstionem ita disserit. εἰ τοίνυν ὁ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐ δεῖ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾶν, πῶς φησὶ μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα; Si igitur qui vxorem duxit, solicite curat quæ sunt mundi. Episcopum autem mundana curare non decet, quomodo dicit vnius vxoris virũ? Hunc vero nodum ita dissoluit. τινὲς μὲν οὖν φασὶν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυναικὸς ἠνίξατο. εἰ δὲ μὴ τοῦτο εἴη, ἔνεστι γυναῖκα ἔχοντα, ὡς μὴ ἔχοντα εἶναι. τότε μὲν γὰρ καλῶς τοῦτο συνεχώρησεν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν τὴν τότε οὖσαν. ἔνεστι δὲ αὐτὸ μεταχειρίσασθαι καλῶς, εἴ τις βούλοιτο. ὥσπερ γὰρ ὁ πλοῦτος δυσχερῶς εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πολλάκις δὲ οἱ πλουτοῦντες εἰσῆλθον, οὕτω καὶ ὁ γάμος. Quidam igitur aiunt, eum significari, qui post vxoris obitum constitutus est Episcopus. sin minus licet eum, qui vxorem habet, quasi non habentẽ esse: tunc etenim istud recte concessit pro tempore, ac rei natura, quæ tum inerat. potest vero res honestè tractari, si quis velit. Quemadmodum enim diuitiæ difficile in regnum cœlorum introducunt, sæpè tamen diuites ingressi sunt, sic & nuptiæ.

Quod ait Chrysostomus, recte istud concessisse Paulum pro tempore, ac rei natura, hunc habet sensum, quod non libenter quidem concessisset, verũ rationem temporis habens, & aduertens difficilè fore, vt inuenirentur virgines, qui in Episcopalem dignitatem ascenderent, permisit vt saltem, qui vnius vxoris fuissent, & essent in præsens vidui, vel si non vidui, certe se continentes, & vxores habentes tamquam non habentes, ij demum ad tale munus eligerentur.

Sed quorsum ista, dicet aliquis, nos enim hîc de presbyteris non de Episcopis agimus. Præterea citas in hoc opere libros de Sacerdotio, quos scripsit Chrysostomus, qui sine dubio de Episcopis tractant.

Verum ratio postulat, vt de ambobus idem plane iudicium fiat. Quandoquidẽ in Episcopis, & Diaconis simillima phrasi etiam vtitur Apostolus. Et semper Græcis obijcere possumus suos Episcopos, qui vniuersè, atque perpetuo vxoribus carent. Cum tamen Apostolus Episcopum vnius vxoris virum enunciet. Quod si licet Græcis aliter interpretari de Episcopis, cur non etiam nobis similiter de Diaconis & Presbyteris? Libri Chrysostomi de Sacerdotio comprehẽdunt quidem potissimum Episcopos, qui sunt maiores Sacerdotes; sed etiã suo modo non excludũt minores Sacerdotes, immo absoluté eos cõplectuntur, propterea & de Sacerdotio meritò inscribuntur? Id quod etiã ratio nobis suadet. Nã quæ in illis libris Chrysostomus Episcopis attribuit, omnia fere conueniunt etiã Presbyteris. Quibus item incommodis Episcopos obnoxios esse contendit Chrysostomus, ijsdem

dem subiectos esse presbyteros, qui illos libros legerit, clare perspiciet.

Deinde sententia, & quidem vera est Chrysostomi, quæ hic à B. Paulo de Episcopis traduntur, eadem & de presbyteris omnino debere intelligi: & cœtũ Sacerdotum non esse annumerarũ, propterea quod in Episcoporum contineatur. Eius verba hic apponere haud grauabor, ex Homilia subsequenti, quæ vndecima est. Διακόνους ὡσαύτως σεμνούς. διαλεγόμενος περὶ ἐπισκόπων, καὶ χαρακτηρίσας αὐτοὺς, καὶ εἰπὼν τίνα μὲν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι χρὴ, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων τάγμα ἀφεὶς, εἰς τοὺς διακόνους μετεπήδησε. τί δήποτε, ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν ὑπεισελήλυθασι, καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἃ περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἁρμόττει. τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τοῦτο μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. Διακόνους ὡσαύτως, τὰ αὐτὰ ἔχειν δεῖ φησί, τί δέ τὰ αὐτά. οἷον τὸ ἀνεπιλήπτους εἶναι. Diaconos similiter pudicos postquam de Episcopis dixit, eosque informauit, quidnam illos habere conueniat, à quo item abstinere necesse sit dictans, omisso interim presbyterorũ ordine, ad Diaconos transijt. Cur id quæso? Quia videlicet inter Episcopum, atque presbyterum interest fermè nihil. Quippe & presbyteris doctrina, & Ecclesiæ cura commissa est. Et quæ de Episcopis dixit, ea etiam presbyteris congruunt. Sola quippe ordinatione superiores illi sunt; atque id tantum plusquam presbyteri habere videntur. (hoc est Episcopi ordinant alios, presbyteri non ordinant; Quamuis autem in multis alijs præterea differant, quia tamen reliqua saltem extraordinarie possunt committi presbyteris, ἡ χειροτονία vero minime, propter ea Chrysostomus hoc solum commemorat.) Diaconos similiter, eadem, inquit, habere par est. quid est eadem? scilicet irreprehensibiles esse, &c.

Et paulo post, γυναῖκας ὡσαύτως διακόνους φησὶ σεμνάς, μὴ διαβόλους, νηφαλίους, πιστὰς ἐν πᾶσι. τινὲς ἁπλῶς περὶ γυναικῶν εἰρῆσθαι τοῦτο φασιν. οὐκ ἔστι δέ. τί γὰρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν εἰρημένων παρεμβαλεῖν τι περὶ γυναικῶν; ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας ἐχουσῶν φησί. Mulieres ministras, seu Diaconissas, similiter, inquit, castas, non bilingues, sobrias, fideles in omnibus. Quidam volunt Apostolum simpliciter hoc de mulieribus dixisse. Verũ non ita est. Cur enim voluit in ijs, quæ de Episcopis atq; Diaconis disseruerat, aliquid de mulieribus interponere? sed de his profecto ait, quę ministerij dignitate sunt prædita.

Deinde sequitur textus Apostolicus. διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες. Diaconi sint vnius vxoris viri. Ad quæ Chrysostom⁹. Ταῦτα καὶ περὶ γυναικῶν διακόνων ἁρμόττειν ἡγητέον. σφόδρα γὰρ ἀναγκαῖον τοῦτο, καὶ χρήσιμον, καὶ κόσμιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Hæc de Diaconissis etiam dicta esse conuenit. id enim valde necessarium est, vtile, ac honestum in Ecclesia.

Vides hic Chrysostomum eadem affirmantem congruere Diaconissis, atque Diaconis? Ex hoc autem facile nobis dicet aduertere, quomodo sit intelligendũ, Diaconos esse vnius vxoris viros. Mulieres enim, quas vocant Diaconissas, si cum viris cohabitent, & liberos procreent, numquam ad dignitatem ministerij assumuntur, sed vel omnino virgines, & innuptæ, vel viduæ, vel si maritos habeant ex cõmuni consensu, & voto se cõtinẽtes.

Hæc igitur, quæ conuenire ait Chrysostomus ministris mulieribus, multo magis, & prius sit congruere Diaconis, quãdoquidem, quæ de viris Diaconis dicuntur, ad illas transfert.

Et quidem merito. si enim secundùm Epiphanium in calce libri tertij Panarij, Διακόνισσαι καθίστανται μονόγαμοι ἐγκρατευσάμεναι, ἢ χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας, ἢ ἀειπάρθενοι οὖσαι. Diaconissæ constituuntur, & adhibentur, quæ post vnas contractas nuptias sint continentes, vel post monogamiã viduæ relictæ, vel semper virgines. Et hoc quidem εἰς ὑπηρεσίαν γυναικῶν μόνον διὰ τὴν σεμνότητα, εἰ χρεία κατεπείγοι λουτροῦ ἕνεκα, ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων. Vt tantũ mulieribus honestatis gratia ministrent, si forte necesse sit, lauacri, vel visitationis gratia, seu inspectionis corporũ in morbo. Καὶ ὅτε γυμνωθείη σῶμα γυναικὸς, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθείη, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διακονούσης. atque cum nudatum fuerit corpus mulieris, ne à viris Sacramenta administrantibus aspiciatur, sed à ministrãte muliere. vt idẽ Epiphanius testatur hæresi 79. Quia enim in sacro fonte baptismatis ob trinã immersionẽ forte nudabãt corpora (vt etiam refert Blastarius in suo Nomocanone littera γ. de Diaconissis) non viri, sed hæ mulieres Diaconissæ honestissimę, atq; religiosissimæ circũstabant fœminas. similiter Episcopus vngebat baptizatas in fronte, Diaconissæ illas abstergebant, vt patet ex Clemente lib. 3. Const. c. 15. ipsæ quoq; obseruabant

fores illius partis templi, quam etiam num Græci γυναικωνῖτιν appellant, vbi seorsum mulieres degunt à viris, propterreaque S. Ignatius in fine Epistolæ ad Antiochos, sacrorum vestibulorum vocat eas custodes, pari ratione, si mulieres in aliqua parte parum honesta morbo laborassent, eædem inspiciebant.

Itaque si Diaconissæ propter eiusmodi officia castimoniam colere, vel continentiã seruare coguntur, quanto magis Diaconi & adhuc magis presbyteri ob Altaris diuinũ munus continentia præstare debent? Sequũtur verba Pauli. Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες. Diaconi sint vni⁹ vxoris viri. Ad quæ Chrysostomus. ὁρᾷς πῶς τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ καὶ τούτων ἀξιουμένων ἀρετήν; εἰ γὰρ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς εἰσὶν ἀξίας τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλ' ὅμως ὁμοίως ἀνεπίληπτοι, ὁμοίως ἁγνοὶ ὀφείλουσιν εἶναι. Vides vt eandem & ab his virtutem requirat? Et si enim Episcopi atque Diaconi impar dignitas est; pari tamen ratione vterque irreprehensibilis, vterque purus, & castus esse debet.

Quid igitur ex his omnibus Chrysostomi verbis, immo vero & B. Pauli inferre volumus? hoc nimirum, Episcopum, Presbyterum, & Diaconum debere virgines eligi, sin minus non digamos, sed monogamos; monogamos vero, vel viduos, vel à superstite vxore abstinentes, minimeque liberis operam dantes.

Quæ igitur hic à Chrysostomo accurata inquisitione, ac proposita quæstione diserte, prolixeque dicuntur, sit probatio manifesta, eius de hac re opinionis, sensus & mentis, plenissimaque interpretatio eorum, quæ ab ipso forte alibi minus perfecte, ac dilucide sunt tradita.

Si quis autem pertinacius contendat, eam non esse opinionem Chrysostomi, quod dicat, quidam aiunt significari Episcopum, qui post obitum vxoris creatus sit: & sic loquatur, vt alienam sententiã referat, is certo sciat longe à vero se aberrare. Non enim Chrysostomus tacuisset, sed eam interpretationem, si minus ei placuisset, more suo confutasset, cum tamen bis eam recenseat, ac geminet. quemadmodum & de mulieribus quorundam sententiam refutauit, non quascumque intelligendas esse docens. At is continenter, vt iam vidimus, exponens illa verba Diaconi vnius vxoris sint viri, eam expositionem amplectitur. Neque aliter interpretatur, vbi dicit & Diaconissas vnius viri vxores debere esse.

Quod ergo dixerit, quidam aiunt, hoc sibi vult, non à se primo esse inuentam eam interpretationem, quam tamen approbat, laudat, & confirmat. Siquidem Clemens Romanus ante omnes alios, cæterique supra citati, sic locum Apostoli explanarunt. Quibus addendus Ambrosius, quem suo loco adducere minime prætermittam.

Aliter enim & argumentum, quod proponit Chrysostom⁹, manet indissolubile, quod eiusmodi erat. Qui vxorem ducit, solicite curat, quæ sunt mundi. Episcopum eiusmodi solicitudine angi, minime decet. An vero deceat presbyterum vel Diaconum ex sententia Chrysostomi? minime dices. ad eum igitur modum, quo se habet Episcopus erga rem vxoriam, & illos habere necesse est.

Quod autem dicit presbyteris doctrinam concreditam esse, ac propterea similiter, atque Episcopos debere puros, & continentes esse, hunc habet sensum; quod qui soboli procreandæ dant operam, non possint efficaciter, & cum fructu prædicationis obire munus. Quomodo enim viduis, & virginibus auctores erunt continentiæ colendæ, si ipsi in medio voluptatum versentur? Quam eandem rationem assignat Ambrosius in libro primo de officijs cap. vlt.

Sed & Oecumenius, qui sententias Græcorum Patrum super Acta Apostolorum, & Epistolas Pauli collegit, permutando quædam verba perspicuitatis gratia, cum Chrysostomo sentit. quæ ne molestiam legentibus pariant, sane quidem non sunt repetenda.

Illud non est silentio prætereundum in Oecumenio, quod referat expositionem quorundam, qui verba Pauli de Ecclesia intellexerint. τινὲς δὲ περὶ ἐκκλησίας τοῦτο φασὶν αὐτὸν εἰρηκέναι, ἵνα μὴ μεταβῇ ἀπὸ ἄλλης εἰς ἄλλην. μοιχεία γὰρ τὸ πρᾶγμα. Quidam autem, inquit, aiunt, de Ecclesia hoc eum dixisse, ne de vna ad aliam transeat, adulterij enim res ea est. De qua expositione sic scribit Hieronymus in Epistola ad Oceanum. Quidam coacte interpretatur vxores pro Ecclesijs, viros pro Episcopis. estque ea explicatio etiam S. Ambrosij, licet mystica in libro de dignitate Sacerdotali c. 4. Qui tamen alibi secundùm literam exponit locũ Pauli. Et re vera nimis est violenta expositio. sed si nõ mysticè locũ Pauli acceperint, qui primi eam excogitarũt, puto eos propterea sic exposuisse, quod cũ existimassent,

existimarent, Apostolum aliquid Episcopis præcipere, absurdum eis videbatur dicere, cum præcipere matrimonium.

Ex his manifeste apparet, quomodo sit intelligendus, & interpretandus Chrysostomus in Epistola ad Titum, Homilia 2. vbi exponit illa verba. Εἴ τις ἀνέγκλητος μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ. Si quis sine crimine est vnius vxoris vir. Τίνος ἕνεκεν καὶ τὸν τοιοῦτον εἰς μέσον παράγει; ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας. δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον. Cuius, inquit, rei gratia huiusmodi hominem in medium adducit? obstruere prorsus intendit hæreticorum ora, qui nuptias damnant, ostendens eam rem non esse detestandam; immo ita pretiosam, vt cum ipsa etiam possit quispiam in sanctam Episcopatus sedem ascendere, sic ille.

At non hoc vult Chrysostomus, dum quis vxorem habet, ita vt etiam sobolem procreet, eum posse tantum dignitatis gradum adipisci (loquitur enim Paulus de Episcopis, qui quandoque vt reuera sunt, vocantur presbyteri, à quibus etiam exigit Apostolus non solum vt sint σώφρονας pudici, sed etiam ἐγκρατεῖς continentes.) Verum in hoc ostendi honorabiles esse nuptias, quod qui semel aliquã, & eam virginem habuerit in matrimonio, non prohibeatur eiusmodi gradum dignitatis ascendere, vel illa defuncta, vel communi consensu continendi gratia, separatione facta. Si enim nuptiæ non essent honorabiles, qui semel vxorem duxisset, etiam si postea quantum vellet, continentiam, & castitatem seruaret, nullo tamen modo ad Pontificiam dignitatem admitteretur.

Ex hoc etiam palam est, quomodo intelligatur Canon ille Clementis: nempe ad eum modum, quo cum eruditissimo Turriano exposuimus, qui valdè cõsonat hisce verbis Chrysostomi. vtrobiq; enim de Episcopis agitur, & Episcoporum cõtinentiam presbyteris etiam congruere, immo vero & Diaconis, Chrysostomus ex B. Paulo merito colligit.

Et certe si tempore Chrysostomi Sacerdotes à te vxoria non se continuissent, sed implicari fuissent matrimonio, sanctissimus Doctor non diceret in tertio libro de Sacerdotio cap. 4. Διὸ χρὴ τὸν ἱερωμένον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, οὕτως εἶναι καθαρόν. Quapropter oportet Sacerdotem sic esse purum, tanquam si in ipsis cœlis collocatus inter cœlestes illas virtutes medius staret. ac deinceps similia tradit, Et in 6. libro cap. 1. Οὐ γὰρ ὑπὲρ στρατηγίας, οὐδὲ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου. Καὶ γὰρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τοῦ ἱερέως τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ, ἵνα μήποτε αὐτὸν ἔρημον καταλίμπανῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα δύνηται λέγειν, Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Non enim, inquit, de rei militaris præfectura, & ducendo exercitu, neque de regno gubernando nobis est sermo, sed de re Angelicæ virtutis indigente. Etenim Sacerdotis animum solaribus radiis puriorem esse oportet, vt ne quando Spiritus sanctus desolatum illum relinquat, vt dicere possit, viuo vero non amplius ego, viuit autem in me Christus.

His subijcit, quod si illi, qui eremum incolunt, & perpetua portus tranquillitate perfruuntur, vt possint tamen ad Deum accedere puros se ipsos custodiũt, multò magis Sacerdos varijs implicatus oneribus, debet animum ab omni fœditate vindicare, ac liberare, vt & ipse ad Deum possit accedere. Καὶ γὰρ πολλῷ μείζονος δεῖ καθαρότητος τῷ ἱερεῖ, ἢ τῷ μοναχῷ· καὶ πλείοσιν ἐνάγκης περιπίπτει ὁ ἱερεὺς τοῖς δυναμένοις αὐτὸν ῥυπᾶν, ἂν μὴ τῇ διηνεκεῖ νήψει καὶ τῷ πολλῷ τόνῳ χρησάμενος, ἄβατον αὐτοῖς ἐργάσηται τὴν ψυχήν. Καὶ γὰρ προσώπων εὐμορφία, καὶ κινημάτων διαθρύψεις, καὶ βαδίσεως ἐπιτήδευσις, καὶ φωνῆς διάκλασις, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ, καὶ παρειῶν ἐπιγραφαὶ, καὶ πλοκαμῶν συνθέσεις, καὶ τριχῶν βαφαὶ, καὶ ἱματίων πολυτέλεια, καὶ χρυσίων ποικιλία, καὶ λίθων κάλλος, καὶ μύρων εὐωδία, καὶ τἆλλα πάντα, ἃ τὸ γυναικεῖον ἐπιτηδεύει γένος, ἱκανὰ θορυβῆσαι ψυχὴν, ἂν μὴ πολλῇ τῇ τῆς σωφροσύνης αὐστηρότητι ἀπεσκληκυῖα τύχῃ. Etenim, inquit, multo maior puritas Sacerdoti, quam Monacho necessaria est. Quippè Sacerdos pluribus casibus expositus sit, qui eum inquinare possint, nisi continentem sobrietatem, ac vehemens admodum studium adhibens animum imperuium, impenetrabilemque præstiterit. Nam & oris decor, & motuum exquisita mollities, & incessus affectatum studium, & vocis confractio, & oculorum fucus, & malarum pigmenta, & crinium intortorum compositiones, & capillorum tincturæ, & vestium sumptuositas, & ornatus auri varietas, & gemmarum pulchritudo, & vnguentorum fragrantia, & cætera om-

" nia, quæ muliebre genus affectare solet, " talia sunt quæ animum commouere possint, nisi is continentiæ austeritate callum " obduxerit : & quæ sequuntur.

Et in cap. 5. eiusdem libri à principio non solum ait, φωτὸς δίκην τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος λάμπειν δεῖ τοῦ ἱερέως τὴν ψυχὴν, &c. ὡς τηλικαύτης ἠξιωμένου διακονίας. Luminis instar vniuersum orbem il" lustrantis Sacerdotis animum splendes" cere oportet, &c. vt qui tali ministerio " dignus habitus sit: ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν, καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ. Καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἧττον, πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφότων μοναχῶν. ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη, καὶ γυναῖκας ἔχουσι, καὶ παῖδας τρέφουσι, καὶ θεράποντας κεκτημένοις, καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν, καὶ δημόσια πράττουσι, καὶ ἐν δυναστείαις οὖσι, ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ. ποικίλον δὲ λέγω, οὐχ ὕπουλον, οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτὴν, ἀλλὰ πολλῆς ἐλευθερίας καὶ παρρησίας ἀνάμεστον. Sed etiam in primis " prudentem, atque adeo multarum rerū " experientia instructum, ornatumque, " in tantum vt sæcularia, mundanaque om" nia nihilominus noscat, quam noruntij, " qui in media hominum turba versantur, " rursus rerum omnium mundanarum se" curior viuat, quam monachi ij, qui " montes ipsos habitandos occuparunt. " Nam cum illum necesse sit eorum ho" minum consuetudine, ac congressione " vti, qui & vxores habent & liberos alunt, " & seruos possident, quique & diuites " admodum sunt, & publice negociantur, " & potentia pollent, certe varium esse " conuenit. Varium autem dico, non sub" dolum, non adulatorem, non dissimula" torem, sed magna tum libertate, tum " fiducia plenum. Sic Chrysostomus in illis aureis libris de Sacerdotio.

Verum suam mentem simul, & B. Pauli Chrysostomus non potuisset clarius explicare, quam fecerit Homilia 2. de patientia Iob. cum enim singularem virtutem, & omni ex parte admirabilem integritatem illius constātissimi viri Iob laudandam suscepisset, & ea de causa verbum illud ἄμεμπτος, hoc est, sine querela (quod eam vitæ sanctimoniam in aliquo denotat, vt cum eo aliquis, vel de leuioribus quibusdam culpis queri non possit) diligenter perpendisset, deque ea voce multa, & ea præclara more suo disseruisset, causam reddit, cur etiā B. Paulus Ecclesiæ præsules constituens, non illud ab ipsis quæsierit, vt essent ἄμεμπτοι, sed tantum ἀνέγκλητοι, hoc est sine reprehensione (est enim ἀνέγκλητος quem aliquis quasi de grauiori crimine reprehendere nequeat, non autem de leuiori, in cuius reprehensionem, quamuis leue crimen sit, non incurrit qui est ἄμεμπτος. quemadmodum etiam maximum est discrimen inter μέμψιν & ἔγκλημα.) Cur etiam Apostolus dixerit, vt essent vnius vxoris viri, quod minus quid est, quam si fuissent virgines. Ideirco vero ait, hæc eum non postulasse, quod nimirum eo tempore ab hominibus ex idololatria, alijsque flagitijs reuocatis, ista quærere nimium esset. Quæ tamen postea religione, ac pietate aucta, merito exigebantur. quippe decus puritatis, & continentiæ presbyteris ornamento esse oportebat.

Sed præstat more nostro eius aurea verba tam Græcè quam Latinè hic subscribere. Nam Græca cum typis non sit mandata, haud passim inueniuntur, & nos ex Bibliotheca Vaticana transcribenda curauimus. Latina vero versio multis erroribus scatet.

Τὸ δὲ ἄμεμπτος εἰς ἀκρότητα τρόπων ἐκλαμβάνεται. ὁ δὲ ἀπόστολος παῦλος ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἔθνη εἶχε τοὺς ἀπὸ πολυθεΐας ἀποσπασθέντας, τοὺς ἀπὸ κακίας συνειλεγμένους, τοὺς ἀπὸ πορνείας καὶ μοιχείας συναθροισμένους, οὐ προσέθηκε τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ ὡς ἦλθεν εἰς τὴν οἰκουμένην πεπληρωμένην ὑπάρχουσαν μοιχείας καὶ πορνείας, ἠθέλησε δὲ ποιμένας καταστῆσαι τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὴ τότε ἐσπαργάνιζε τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς, καθιστῶν ἐπισκόπους τίτῳ λέγει. καταστήσεις ἐπισκόπους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην. εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος τὸ ἄμεμπτος οὐκ εἶχε τότε χώραν. ἐπειδὴ ἐσπαργάνιζεν ἀκμὴν τὰ τῆς εὐσεβείας. μέγα τὸ ἄμεμπτον, μᾶσσον δὲ τὸ ἀνέγκλητον, μέγα δὲ ἐν καλοῖς καὶ τὸ μικρὸν ἀγαθόν. διὰ τοῦτο εἶπε, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. οὐκ ἐπειδὴ τοῦτο νῦν φυλάττεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. δεῖ γὰρ παντελεῖ ἁγνείᾳ καὶ σωφροσύνῃ ἐστίφθαι τὸν ἱερέα. ἀλλ' ἐπειδὴ τότε πρὸς τοὺς ἐν πορνείᾳ μεγάλη ἦν. λέγει, καταστήσεις ἐπισκόπους, ὡς ἐγώ σοι διαταξάμην, εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ. οὐκ ἐπειδὴ νόμον ἔθηκε τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ πλάνῃ συνέβη. ᾔδει γὰρ ὅτι ἀνθοῦντος τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, αὐθαίρετον αὐτῇ ἡ φύσις ἕξει τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐκλογὴ γίνεται τῶν κρειττόνων: Hoc " autem, inquit, sine querela, de morum " eminenti excellentia accipitur. Aposto" lus vero Paulus quandoquidem ad gen" tes verba faciebat, & cum illis agebat, " quos à multitudine Deorum reuocarat. "

ex malis

item, & fornicariis, atque adulteris colligerat, non addidit summum illud virtutis genus. Verũ cum ad eum orbem se conuertisset, qui scortationibus, & adulteriis refertus erat, vellet autem orbis Pastores constituere, quoniam tum rara virtus erat, ordinans Episcopos Tito dicit, constitue Episcopos, sicut ego tibi disposui, si quis est sine crimine, illud sine querela tum locum non habebat. magna res sine querela esse, media vero esse sine reprehensione, inter mala vero vel exiguum bonum, magnum quid est. ideirco dixit vnius vxoris virum. Non ea ratione (Nota) quod id nunc in Ecclesia obseruetur. oportet enim omni prorsus puritate, & castitate Sacerdotem ornatum esse. sed quia tunc ad rationem eorum, qui in fornicatione vitam degebant, magnum quid erat, ideo dicit, constitue Episcopos, quemadmodum ego tibi disposui, si quis est irreprehensibilis, vnius vxoris vir. Non quod id tanquam legem constituerit, sed quia errori ignoscebat, & indulgebat. sciebat enim quod florente verbo pietatis, natura bonum sponte sua sectaretur, & præstantissima quæque eligerentur. hactenus Chrysostomus, ex cuius verbis colligitur, & verissimum est, tempore huius celeberrimi Doctoris Episcopos omnino caruisse vxoribus. & idem fere communiter & vt plurimum intelligitur de presbyteris.

Vnde Simeon Metaphrastes in vita Chrysostomi, refert, eum Nosocomiis, quæ ædificauerat, præfecisse presbyteros valde pios, & coniugii expertes. Ex quo pariter colligimus, fuisse quidem etiam presbyteros coniugatos, sed vel à propriis vxoribus continentes, vt loquuntur Patres Africani, vel & paucos & in veneratione populi minime habitos.

Interea nota illa verba huius sententiæ. δεῖ πανταχοῦ ἁγνεία καὶ σωφροσύνη ἐστέφθαι τὸν ἱερέα. Loquitur enim Chrysostomus, vt & Concilium Carthaginense, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσι.

Afferuntur alia testimonia Patrum Græcorum & Latinorum pro vsu Ecclesiæ Occidentalis.

Cap. XLII.

Accedant postremo reliqui Patres Orientales, simul & Occidentales, qui huic veritati fidem faciant.

Origenes Homilia 23. In libr. Numer. certum est, inquit, impediri sacrificium indesinens iis, qui coniugalibus necessitatibus seruiunt. Vnde videtur mihi illius solius esse offerre sacrificium, qui indesinenti, & perpetuæ se deuouerit castitati.

Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. ἐκ τοῦ Δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἁγία παρθένος. ἔπρεπε γὰρ τῷ ἁγνοτάτῳ καὶ διδασκάλῳ τῆς ἁγνείας ἐξ ἁγνοῦ ἐξεληλυθέναι παστάδος. εἰ γὰρ ὁ τῷ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός, αὐτὸς ὁ υἱὸς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι; Ex Dauid igitur processit virgo sancta. Decebat sane purissimum puritatis Doctorem, ex puris prodire thalamis. si enim qui filio (IESV) bene fungitur Sacerdotio, abstinet à muliere, ipse filius quomodo ex viro, & muliere proditurus esset? ergo recte inferre possumus ex sententia Cyrilli, ὁ μὴ ἀπεχόμενος τῆς γυναικὸς κακῶς ἱερατεύει. Qui non abstinet à muliere, male Sacerdotio fungitur.

Neque valet si quis dicat, debere Sacerdotem abstinere tempore vicis suæ quando sacrificaturus est. Nam sanctus Cyrillus non est vsus verbo ἱερουργεῖν, quod significat sacra peragere (quamquã & illud in idem incideret) sed ἱερατεύειν, quod denotat Sacerdotio fungi, & esse Sacerdotem. Præterquam quod similitudo etiam frigida, & inepta esset.

Cyrillum sequutus sanctus Maximus in libris quæstionum & responsionum, sic quærendo scribit. διὰ τί οἱ μὲν τοῦ νόμου ἱερεῖς ἔχειν γυναῖκας οὐκ ἐκωλύοντο, οἱ δὲ ἱερεῖς τοῦ Χριστοῦ κωλύονται ὅσον ἀπὸ τῆς συνηθείας; Cur legis Sacerdotes habere vxores non prohibebantur. Sacerdotes vero Christi, quantum spectat ex consuetudine prohibentur? Dicit autem consuetudine prohiberi, propterea quod nulla lex diuina extet, quæ id prohibeat: & quia talis mos erat suorum temporum. floruit autem diuinus Confessor Maximus ante Synodum Quini sextam anno Domini 650. & vltra sub Heraclio Constante monothelita, à quo etiam in exilium pulsus est, sicut & S. Martinus Pontifex. Vel illud ὅσον ἀπὸ τῆς συνηθείας significat non prohiberi presbyteros habere vxores, sed prohiberi habere commercium, & familiaritatem cum illis, itaque κωλύονται ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν γυναικῶν. poterant enim esse monogami, & vnius vxoris viri, deinde ex consensu illarum initiari sacris ordinibus. Et iuxta

hæc respondet Maximus quæstioni. ὅτι ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη κατὰ τὴν τάξιν, Μελχισεδὲκ ὃς οὐ γράφεται γεγαμηκώς. κατ' ἀνάγκην οὖν οἱ κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ ἱερατεύοντες οὐ προσίενται γυναῖκα. Nimirum quod Sacerdotium sit secundùm ordinem Melchisedech, qui nusquam legitur duxisse vxorem. Necessario itaque qui iuxta eius ordinem Sacerdotio funguntur, non admittunt vxorem.

Cæterum ex commemoratis Græcorum Patrum sententijs licet aduertere quantum postea Quini sextiani Patres à maiorum disciplina, & institutis degenerarint. Qui tamen eo audaciæ progressi sunt, vt sua commentitia somnia, & falsas, præceptasque opiniones maiorum auctoritate, falsa nimirum adhibita interpretatione, fulcire non dubitarint.

Reliquum est, vt quæ huc vsque grauissima auctoritate Græcorum Patrum confirmauimus, cæterorum quoque Latinorum, si quos omisimus, quod eos supra commode commemorare non potuerimus, pari ratione testimonio fulciamus, & exornemus. Quæ enim orientalibus de continentia Sacerdotum placuerunt, eadem & occidentalibus placuisse, & ab vtrisque germana fide consentientibus prodita esse, nemo negabit, qui eorum scripta legerit. referam pauca eorum in primis, quivbique terrarum & apud omnes gentes siue morum integritatem, vitæque sanctimoniam, siue acre ingenium, & sermonis elegantiam, siue denique grauitatem & ipsam antiquitatē spectes, longe omnium fuerunt clarissimi.

Ambrosius in libro primo de Officiis cap. vltimo. inoffensum, inquit, exhibendum, & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiam recepistis. Quod ideo non præteriui, quia in plerisque abditioribus locis, cum ministerium gererent, vel etiam Sacerdotium, filios susceperunt.

Et in libro 10. Epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem. Virtutum autem, inquit, magister Apostolus est, qui cum patientia redarguendos doceat contradicentes, qui vnius vxoris virū præcipiat esse. Non quod exortem excludat coniugij. Nam hoc supra legem præcepti est, sed vt coniugali castimonia seruet oblationis suæ gratiam. Neque iterum, vt filios in Sacerdotio creare Apostolica inuitetur auctoritate, habentem enim dixit filios, non facientem.

Idem seu quisquis est, antiquus sane scriptor & in hoc Catholice, ac orthodoxè sentiens, alioqui non est mirum etiam antiquos hæreticos vtpote in multis, veluti simios Catholicorum, illud sensisse de continentia Sacerdotum, quod & Catholici sentiunt, is ergo explanans illa verba: Diaconi sint vnius vxoris viri, in capite primo primæ ad Timotheum. Ea, inquit, quæ minus dixerat de ordinatione Diaconatus, nunc subiecit. ostendit etiam istos vnius vxoris viros esse debere. Vt hi ad ministerium Dei eligantur, qui non sunt egressi constitutum Dei. Homini etiam vnā vxorem decreuit Deus, qua cum benedicatur. Nemo enim cum secunda benedicitur. Qui si filios bene gubernauerint, & domos suas, idest vernaculos aut domesticos, poterunt digni fieri Sacerdotio. & fiduciam habere apud Deum, vt sciant se posse impetrare, quod postulant, iam de cætero se ab vsu fœminæ cohibentes, & quæ sequuntur.

Auctor in quæstionibus veteris, & noui Testamenti quæstione vltima sub finem. Qui quidem liber non est Augustini, vt antea monui, sed alterius forte proxime citati. Cuius sunt etiam commentaria in Epistolas Pauli, quæ sub nomine Ambrosij circumferuntur, qui licet in multis discrepet à doctrina horum doctorum, & hæreticus planè sit, in re tamē præsenti refert morem suorum temporū, optiméque congruit cum hisce Patribus. & congruentes rationes reddit, cur non liceat Sacerdotibus habere vxores. nobis autē ex stercore licet colligere aurum. Sic igitur aggreditur quæstionem. Sed forte dicatur, si licet, & bonum est nubere, cur Sacerdotibus non licet vxores habere? idest vt ordinatis eam non liceat cōuenire? quis nesciat vnūquodq; suā legē habere? est enim quod omnino generaliter omnibus non liceat. est item quod alijs licet, & alijs nō licet. Et est quod aliquando licet, & aliquādo non licet. fornicari omnibus semper non licet, negotiari vero aliquādo licet, aliquando non licet. antequam enim Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, facto iam non licet. Et Christiano cum vxore sua conuenire aliquando licet, aliquando vero non licet. Propter dies enim processionis, aliquando non licet conuenire. quia etiam à licitis abstinendum est, vt facilius impetrari possit, quod postulatur. Vnde Apostolus

» stolus ex consensu ait abstinẽdum ad tem- A
» pus, vt vacetur orationi. Nam secundum
» legem in ieiunio cædere, & iurgari non li-
» cet, postea licet, quia maior reuerentia de-
» betur Dei causis. Numquid omne quod
» ante cæteros licet, ante imperatorẽ licet?
» quanto magis in Dei causis? ac per hoc
» antistitem eius puriorẽ cæteris esse opor-
» tet. ipsius enim personam habere videtur.
» Est enim Vicarius eius, vt quod cæteris li-
» cet, illi non liceat. Quia necesse habet
» quotidie Christi vicem agere, vt orare pro
» populo, aut offerre, aut tingere. Et non
» solùm huic concubitus non licet, verùm
» etiam ministro eius. Quia ipse mundior
» debet esse, quia sancta sunt, quę ministrat. B
» Nam sicut ad comparationem lucernæ,
» tenebræ non tantùm obscuræ, sed etiam
» sordidæ sunt. ad comparationem autem
» stellarum lucerna caligo est, ad solis verò
» comparationem stellæ nebulosæ sunt. ad
» Dei autem claritatẽ sol nox est. Ita etiam,
» quæ ad nos licita, & munda sunt, ad Dei
» dignitatem, quasi illicita, & immũda sunt.
» Quamquam enim bona sunt, Dei tamen
» personæ non competunt. Numquid non
» tunica mediocris hominis, quamuis mun-
» da, Imperatori tamen sordida, & illicita
» est? Similiter, & saxonica senatori ac pet
» hoc antistites Dei puriores esse debent, C
» quàm cæteri, quia & Christi habent per-
» sonã, & ministros Dei puriores esse opor-
» ter. Nemo enim Imperatori ministrat, nisi
» vestimentis claris, & mundis indutus. Dei
» autẽ quia natura clarissimus est, ministros
» natura magis, quàm vestibus mundos esse
» oportet. Sic iste auctor, & præcedẽs. Quos
sanè minimè citassem, nisi speciosa & au-
gusta nomina Augustini, & Ambrosij præ
seferrent.

Syricius in epistola prima ad Himerium Tarraconensem Episcopum. Plu-
» rimos, inquit, sacerdotes Christi, atque
» leuitas post longa consecrationis suæ tem-
» pora, tam de coniugibus propriis, quàm D
» etiam de turpi coitu sobolem didicimus
» procreasse, & crimen suum hac præsum-
» ptione defendere, quia in veteri testa-
» mento sacerdotibus, ac ministris gene-
» randi facultas legitur attributa. Dicat
» mihi nunc quisquis ille est sectator libi-
» dinum, præceptórque vitiorum, si æsti-
» mat, quod in lege Mosis passim sacris or-
» dinibus à Domino laxata sunt fræna lu-
» xuriæ, cur eos quibus committebantur
» sancta sanctorum, præmonet dicẽs, Sancti
» estote, quia & ego sanctus sum Dominus
» Deus vester? Cur etiam procul à suis do-
mibus anno vicis suæ, in templo habitare «
iussi sunt sacerdotes? Hac videlicet ra- «
tione, ne vel cum vxoribus possent car- «
nale exercere commercium, vt conscien- «
tiæ integritate fulgentes, acceptabile «
Deo munus offerrent. Quibus etiam ex- «
pleto deseruitionis suæ tempore vxorius «
vsus solius successionis causa fuerat rela- «
xatus. Quia non ex alia, nisi ex tribu Leui «
quisquam ad Dei ministerium fuerat prę- «
ceptus admitti. Vnde & Dominus Iesvs «
cùm nos suo illustrasset aduentu, in Euan- «
gelio protestatur, quia legem venerit im- «
plere, non soluere, & ideo Ecclesiam, cu- «
ius sponsus est speciosus forma, castitatis «
voluit splendore radiare, vt in die iudicij, «
cùm rursus aduenerit, sine macula, & ru- «
ga eam possit, sicut per Apostolum suum «
instituit, reperire. Quarum sanctionum «
sacerdotes omnes, atque leuitæ insolu- «
bili lege constringimur, vt à die ordina- «
tionis nostræ, sobrietati, ac pudicitiæ & «
corda nostra mancipemus, & corpora. «
Dummodo per omnia Deo nostro in his, «
quæ quotidie offerimus, sacrificiis pla- «
ceamus. Qui autem in carne sunt, dicen- «
te electionis vase, Deo placere non pos- «
sunt. Vos autem iam non estis in carne, «
sed in spiritu; si tamen spiritus Dei habi- «
tat in vobis. Et [illegible] poterit nisi in corpo- «
ribus (sicut le[illegible]mus) sanctis Dei spiri- «
tus habitare? Et quia aliquanti, de qui- «
bus loquimur, vt tua sanctitas retulit, «
ignoratione lapsos esse se deflent, his hac «
conditione misericordiam dicimus non «
negandam, vt sine vllo honoris augmen- «
to in hoc, quo detecti sunt, quamdiù vi- «
xerint, officio perseuerent, si tamen post «
hac continentes se studuerint exhibere. «
Hi verò, qui illiciti priuilegij excusatio- «
ne nituntur, ac sibi asserunt, veteri hoc «
lege concessum, nouerint se ab omni Ec- «
clesiastico honore, quo indignè vsi sunt, «
Apostolicæ sedis auctoritate deiectos, «
nec vmquam posse veneranda attrectare «
mysteria, quibus se ipsi, dum obscœnis cu- «
piditatibus inhiant, priuauerunt. Et quia «
exempla præsentia cauere nos præmo- «
nent in futurum, si quilibet Episcopus, «
Presbyter, atque Diaconus (quod non «
optamus) deinceps fuerit talis inuentus, «
iam nunc sibi omnem per nos indulgen- «
tiæ aditum intelligat obseratum. Quia «
ferro necesse est excindantur vulnera, «
quæ fomentorum non senserint medici- «
nam. Hactenus Syricius.

Innocentius primus in epistola prima ad Victricium Rothomagensem Episco-

pum. Quod, inquit, dignum, & pudicum, & honestum est, tenere Ecclesia omni modo debet, vt sacerdotes, & leuitæ cum vxoribus suis non coëant. Quia ministerij quotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est enim, Sācti estote, quoniam & ego sum sanctus Dominus Deus ve-ster. Nam si priscis temporibus, de templo Dei sacerdotes anno vicis suæ non discedebant, sicut de Zacharia legimus. nec domum suam omnino tangebant, quibus vtique propter sobolis successionem vxorius vsus fuerat relaxatus, quia ex alia tribu, & præterquam ex semine Aaron, ad sacerdotium nullus fuerat præceptus accedere. Quanto magis hi sacerdotes, & leuitæ pudicitiam ex die ordinationis suæ seruare debent, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine successione est, nec præterit dies, qua vel à sacrificiis diuinis, vel à baptismatis officio vacent. Nam si beatus Apostolus Paulus ad Corinthios scripsit dicens, Abstinete vos ad tempus, vt vacetis orationi, & hoc vtique laicis præcepit. Multu magis sacerdotes, quibus & orandi, & sacrificandi iuge officium est, semper debebunt ab huiusmodi consortio abstinere. Quòd si contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quo pudore sacrific[ium] vsurpabit? aut qua conscientia, quove merito exaudiri se posse credit, cùm dictum sit, Omnia munda mundis, coinquinatis autem, & infidelibus nihil mundum? Sed fortè licere hoc credit, quia scriptum est, Vnius vxoris virum. Non permanenti in concupiscentia generandi dixit, sed propter futuram continentiam. Neque enim integros corpore non admisit, qui ait, Vellem autem omnes sic esse, sicut & ego. Quod apertiùs declarat sic dicens; Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem iam non estis in carne, sed in spiritu. Eadem repetit in epistola secunda, vbi etiam imitatus Ambrosium addit, & habentem filios, non generantem dixit.

Sanctus Leo Pontifex, qui ante mille, & centum annos floruit, ac propter sanctitatis, & sapientiæ, atque etiam eloquentiæ excellentiam Magnus dici meruit. Quem quidem Doctorem libenter quando occurrit, profero, est enim magnæ auctoritatis etiam apud Græcos. Is ergo de Subdiaconis Græcorum epistola 84. c 4. sic scribit ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem.

Cùm extra clericorum ordinem constitutis Nuptiarum societati, & procreationi filiorum studere sit liberum: ad exhibendum tamen perfectæ continentiæ puritatem ne Subdiaconis quidem carnale connubium conceditur, vt & qui habent, sint tamquam non habentes (loquitur vt Chrysostomus) & qui non habent, permaneant singulares. Quòd si in hoc ordine, qui quartus à capite est, dignum est custodiri, quantomagis in primo, aut secundo, vel tertio quoque seruandum est, ne aut Leuitico ministerio, aut Presbyterij honore, aut Episcopali excellentia quisquam idoneus existimetur, qui se à voluptate vxoria nec dum frænasse detegitur? Sic Leo, & quidem ad Græcos, cuius tempore continentiam Latini coarctauerant vsque ad Subdiaconos inclusiuè, cùm tamen tempore Syricij Subdiaconi essent vxorati, vt constat ex eius prima epistola.

Quamuis autem in Ecclesia Romana Subdiaconis etiam postea interdiceretur vsum cum vxoribus, non tamen vbique istud obseruabatur. Vnde S. Gregorius Papa, qui & ipse meritò Magni cognomē obtinuit, & à nostris Dialogus ab opere conscripto vocatur, lib 1. epist. 42. minimè sibi placere legem illam sui prædecessoris testatur. Ne Subdiaconi vxoribus antea ductis vterentur. Ante triennium, inquit, Subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliæ prohibiti fuerant, vt more Romanæ Ecclesiæ nullatenus suis vxoribus miscerentur. Quod mihi durum, atque incōpetens videtur, vt qui vsum eiusdem continentię non inuenit, neque castitatem ante promisit, compellatur à sua vxore separari, atque per hoc, quod absit, deterius cadat. Sic ille. Concilium item 3. Toletanum, quod eodem tempore, quo hæc scripsit Gregorius, hoc est anno 589 celebratum est, canone quinto prohibet quidem adhærere vxoribus, sed Presbyteris tantùm, & Diaconis, non autem Subdiaconis. At ipse Gregorius in ea epistola vult, vt in posterum omnibus dicatur Episcopis, vt nullum Subdiaconum facere præsumant, nisi qui se victurum castè promiserit. Eos autem, inquit, qui post prohibitionem factam (à suo prædecessore) se à suis vxoribus continere noluerint, nolumus promoueri ad sacrum ordinem; quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. Idem libro sexto capite primo in libros Regum, errare dicit eos, qui propter verbum Pauli, vnusquisque vxorem suam habeat, putant licere Ecclesiasticis vxores habere.

Hoc si detur, igitur Græcorum Monachi, Episcopi, immò verò & Patriarchæ suas vxores habeant. Et nemo sit in Ecclesia Dei, qui virginitatem, & castimoniam colat. Quare non loquitur Paulus de Ecclesiasticis, vbi autem de iis sermonem facit, vt vnius vxoris sint viri, non is sensus est Apostoli, vt antea diximus, sed quod fuerint vnius vxoris viri, proinde non sint digami, vel si in præsenti habeant eam, tamquam conuersam, & quæ simul vouerit castitatem, loco sororis habeant, miniméque in posterum ex ea filios suscipiant.

Quamobrem de quodam Vrsino Presbytero idem Gregorius in libro 4. Dialo-
» gorum sic refert. Hic ex tempore ordina-
» tionis suæ presbyteram suam, vt sororem
» diligens, sed quasi hostem cauens, ad se
» propius accedere, nunquam sinebat, eam-
» que sibi appropinquare nulla occasione
» permittens, ab ea sibi communionem fun-
» ditus familiaritatis absciderat. Et paulò
» pòst. Hic venerabilis vir, cùm longam vi-
» tæ impleſſet ætatem, anno quadragesimo
» ordinationis suę, inardescente grauiter fe-
» bre correptus, ad extrema deductus est.
» Sed cùm eum presbytera sua conspiceret
» solutis iam membris in morte distentum,
» si quod adhuc ei vitale spiramen inesset
» naribus eius opposita curauit aure digno-
» scere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus
» inerat flatus, quantulò nixu valuit, vt lo-
» qui potuisset, inferuescente spiritu, colle-
» git vocem, atque erupit dicens, Discede à
» me mulier, adhuc igniculus viuit, paleam
» tolle. Sic Gregorius.

Omitto commemorare sexcenta ferè Concilia prouincialia vbique terrarum, & apud omnes gentes summa cum laude habita, quæ idem planè statuũt, quod etiam sancti docuerunt, quæ non est opus in pręsentia recensere. Græci enim nostri temporis ea non, vt par est, venerantur.

Concludamus tandem more oratorum ἀνακεφαλαιωδῶς præsẽtem disputationem. Si ea est natura, conditio, puritas, & sanctitas sacerdotij, vt sacris semel initiatus non possit postea vllam societatem habere cũ matrimonio, si in officio permanere velit. Hoc enim & ipsi Græci fatentur, & seruant, & ab omnibus lege positiua, & Apostolica vetitum est, idque ratione incommodorum, quæ hoc sacramentum matri-
» monij comitantur. Qui enim est cum vxo-
» re, inquit Apostolus, solicitus est, quæ
» sunt mundi, quomodo placeat vxori, &
» diuisus est. Si Diaconissis ob ministeria circa sacrum fontem baptismatis ab illis exerceri solita, & alia id genus, prohibitum est, ne viros habeant: si discrimen aliquod est (est autem maximum) inter antiquæ & nouæ legis sacerdotium; in eo si quidem Christus sacrificiis illorum præfigurabatur, in hoc sacerdotum manibus quotidie ipse verus agnus tractatur, & immolatur. In eo sacerdotes leuitici figuram Christi venturi gerebant. In hoc sacerdotes Christiani Christum qui venit repræsentant. In eo rarior per vices erat administratio: in hoc frequentior, & iuxta Epiphanium & cæteros Doctores, ἀδιαλείπτως, hoc est, perpetua, & indesinens. Neque tamen illi, nisi ab vxoribus statis diebus abstinuissent, admittebantur. Si Achimelech sacerdos noluit dare Dauidi panes propositionis comedendos, nisi priùs intellexisset, eum ab vxore aliquandiu se continuisse; hîc vbi non per vices, sed semper ministrant, perpetuam ab vxoribus continentiam exigemus, ab iis qui verum panem cœlestem conficiunt, edunt, aliisque impartiunt, cõmunicántque cum fidelibus. Si distinctio est inter laicos, & sacerdotes, illosque conuenit, aliquando vacare orationi, & ob id abstinere à coniugio. Sacerdotes verò consentaneum est, vt semper orent pro populo, cæteraque administrent sacramenta, prout repentina rei occasio postulauerit, præsertim Græci, qui singuli singulas parochias habent, neque alia ratione ad sacerdotium eos Episcopi Græci promouere solent, nisi singuli proprias habeant Ecclesias. Si doctrina illis commissa est, & concredita iuxta sententiam Chrysostomi, & Ambrosij, vt populos ad bonos mores, virgines, ac viduas ad seruandam virginitatem, & castitatem hortentur. Qua tandem ratione, quæso, non abstinentes abstinere aliis persuadebunt? quomodo strenuè suo munere fungi poterunt? simul etiam domi vxorem alere, illique studere placere, liberorum curam gerere, filias in matrimonio collocare, filiis thesaurizare, cæteraque parentum officia erga liberos paterna solicitudine pręstare? An non potiùs his obruti, & oppressi molestiis, & curis, sæcularibúsque implicati negotiis, quales esse nuptias nemo negabit, non quidem Deo Optimo Maximo militabunt, sed mundo, & sæculo seruient.

Meritò itaque Latinorum Presbyteri, apud quos verè iuxta Prophetiam Danielis iuge est sacrificium incruentum, non minùs assidua, & frequens reliquorum sacramentorum administratio, & verbum

Dei per sacri Euangelij præcones vbique resonat, metirò, inquam, quod ab ipsa antiquitate perpetua traditionis successione acceperunt, integrè seruant, & castitatem perpetuò colunt.

Neque Græci poterunt vnquam vllum antiquitatis exẽplum proferre, quo ostendant aliquem celebrem, & laudatum virum post sacerdotium vxorem retinuisse, atque illi operam dedisse; sed omnes omnino quotquot insignes fuerunt, aut vxores non duxerunt, aut post susceptum sacerdotium illis caruerũt. Nouerant enim optimè quàm incommodum sit, rebus sacris dare operam simul, & liberis. Quis enim Deo vacare integrè, quin mente in varias partes distrahatur, & molestiis rei vxoriæ poterit? Quod & iudicauit vos illud electionis Paulus, Qui cum vxore est, inquiens, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Diuisus nimirum, quod partem sui amoris, & quidem maximam vxori, partem liberis, partem rebus illorum, perexiguam autem Deo impendat & tribuat, neque totus, vt par est, in eum feratur, sed cùm sui corporis potestas alteri tradita sit, indissolubilibus vinculis connubij sit constrictus, & tribulationem carnis patiatur, ac diuisionem, quam diximus sustinere cogatur. Quorum omnium facta, Deóque dicata virginitas, & pura castitas expers, ac immunis est.

Vna est frequens, vsitata, & communis ferè in ore multorum obiectio, postquam enim vident se, qui oppositam sententiam tuentur, tot testimoniis Patrum conuinci; statim inclamant indignum facinus sacros Dei ministros scortari, adulterari, cæteraque id genus flagitiã committere, ac non potiùs legitima vxore copulatos omnem occasionem peccandi vitare.

Eadem obiectio antiquitus fieri solebat de monachis, aliisque hominibus, qui nolentes iugo matrimonij colla submittere, virginitatem profitebantur, & cœlibem vitam agebant Cui Gregorius ille cognomento Theologus Nazianzenus in sacris carminibus sic occurrit.

Γάμον δίδωμι, τὴν ἁγνείαν λαμβάνω.
Ἀλλ' εἶσιν, οἳ πεπτώκασ', ἀλλ' ὀλοιό μοι,
Μὴ τοὺς ἀρίστους ἐκ λέγων, τοὺς δ' ἀσθενεῖς.
Οἱ μὲν γὰρ αὐτοῖς αἶσχος, οἱ δ' ἡμῶν κλέος.
Γῆ δ' οὐκ ἀροῦται τῆς χαλάζης οὕνεκα,
Οὐδ' ἄμπελον φυτεύεθ', ἡ θάλασσα δὲ
Ορμοις δίδωσι πάντας, οὓς περ λαμβάνει;
Τί μοι τὰ πόῤῥω; κειμήλιον δ' ἑωσφόρον
Μὴ συγκατηνέχθησαν ἀγγέλων χοροί;
Τί δ' οὐκ Ἰούδας ἦν φονεὺς τοῦ δεσπότου;
Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ δόξα.

Do nuptias, mentem eligo puram mihi.
At corruerunt dixeris, quidam. malè
Tibi sit, legis qui debiles, non optimos.
Illi probrum sunt nam sibi, hi nobis decus.
Dītam ne propter grandinem sellus coli
Serique vitis desinit? Quid? Littori
Pontus ne cunctos applicat, quos accipit?
Longinqua verò quid sequor? cùm Phosphoro
Nonne Angelorum sunt simul lapsi Chori?
Quid? Non ne Christi carnifex Iudas erat?
Apostoli verò decus. Sic Theologus.

Non igitur improbanda est virginitatis, seu castitatis professio, ob quosdam malos, sed potiùs celebrãda, summísque laudibus extollenda propter bonos. Quippe non tam malitia hominum quàm rei præstantia, & nobilitas spectanda & consideranda est. Atque vt eloquentiæ pater disertissimus orator Isocrates in oratione ad Nicoclem ait. οὐ δίκαιον, οὐδ' εἴ τινες τοὺς ἀπαντῶντας τύπτοιεν, τῆς ῥώμης κατηγορεῖν. οὔτε διὰ τοὺς ἀποκτείνοντας τὴν ἀνδρείαν λοιδορεῖν, οὐδ' ὅλως τὴν τῶν ἀνθρώπων πονηρίαν ἐπὶ τὰ πράγματα μεταφέρειν. ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους ψέγειν, ὅσοι τοῖς ἀγαθοῖς κακῶς χρῶνται. Non est æquum, neque si quidam quos obuios habuerint, verberauerint, robur propterea criminari. Neque propter interfectores, fortitudinem reprehendere. Neque omnino improbitatem hominum ad res trãsferre. Sed hos ipsos potiùs accusare, qui bonis rebus malè vtuntur.

Atque hæc quidẽ de Græcorum sacerdotum cum antiquorum cõtinentia, tum posteriorum legitimo coniugio satis sufficerent; Verùm cùm incontinentia quorumdam cò progrediatur, vt etiam post susceptos ordines, mortua vxore legitima, secundas contrahere nuptias non vereantur; restat tandem, vt hoc dubium deinceps tractemus.

Vtrum coniugia Græcorum Presbyterorum, si contrahantur post susceptos ordines, siue prima sint, siue secunda, sint valida.

Cap. XL.

Nota primò, eos qui sunt sacris initiati, continentiam debere seruare, non quidem iure diuino, sed positiuo, & canonico, idque vel ratione legis Ecclesiasticæ, vel ratione voti. Nam Concilium Tridentinum sess. 24. can. 9. statuit, vt clerici à susceptis ordinibus ca-

stitatem seruent, vel lege Ecclesiastica, vel ratione voti, hoc est dicere, Ecclesiam legem tulisse, vt cœlibatus esset annexus sacerdotio. Deinde eamdem Ecclesiam ad maiorem cautionem auctoritate sua sanxisse, vt sacerdotes continentiam voueant, & dum sponte suscipiunt sacros ordines, vouisse intelligantur.

Siquidem expressè mandatur Episcopis Latinis, vt neminem ordinent, nisi voueat castitatem. Quare qui suscipiunt sacros ordines occidentali ritu, & si non verbo, ipso tamen facto intelliguntur vouere castitatem. Quamuis enim votum sit actus voluntatis intrinsecus, & liber, & hac ratione non videatur posse fieri auctoritate Ecclesiastica ex facto extrinseco; hic tamen concurrit illius voluntas, qui non fictè suscipit ordines. qui enim sponte suscipit ordines, sponte etiam intelligitur suscipere id, quod est annexum ordini, quale est votum.

Disiunctiuè autem loquitur Concilium, vel quia aliquando in Ecclesia fuit lex cœlibatus sine voto, vt nunc fortè est apud Græcos sacerdotes post primæ vxoris obitum, vel quia potest esse sine voto. Qui enim scienter, & sponte sacros ordines suscipit, votum castitatis emittit explicitè, vel tacitè. qui verò per vim, vel metum cadentem in virum constantem sacris initiatur, is nullo voti vinculo quidem obstringitur, sed Ecclesiastica lege dumtaxat castitatem cogitur profiteri. In veteri quoque testamento sacerdotes, & leuitæ lege tenebantur non voto seruare castitatem anno suæ vicis, ac per illud tempus eorum vxores sciebant, se eadem lege ad idem seruandum constringi: In nouo testamento propter statum longè perfectiorem Euangelicum, non admittente lege canonica vxoratos ad sacerdotium, vel prohibente, ne clerici per totum curriculum vitæ eum suis vxoribus consuetudinem habeant, poterāt vxores nouo edito voto ad hoc consensum maritis præstare, antequam illi initiarentur sacris, qui deinde susceptis sacris ordinibus lege tenerentur continere se ab vxoribus, sub pœna dignitatis amittendæ. Communiter tamen modo, & lex, & votum annexum legi reperiuntur in sacerdotibus Romanæ Ecclesiæ.

Vnde sacrum ordinem inter Latinos prohibere matrimonium ne contrahatur ex constitutione Ecclesiæ, ac dirimere postea contractum ex voto continentiæ annexo, certum est.

Proinde facilè de suis sacerdotibus respondèrent Latini, duplici pœna eos afficiendos esse, si post sacros ordines id contingat. deberent enim non solùm suspendi ab officio ex sententia veterum canonum, verùm etiam aliquo alio supplicio affici, quia violauerint votum, & propterea sint sacrilegi.

At verò inter Græcos, vt nunc res est, si coniugium cōtractum post receptum aliquem ordinem sacrum, irritum est, atque inane, profectò videtur esse inualidum non ratione voti, cùm sacerdotes eorum cœlibem vitam minimè degant, sed ratione legis Ecclesiasticæ. Rursus cùm lex Ecclesiastica duplex esse possit. Altera quæ pœna aliquem afficiat, si contrahat matrimonium; illud tamen ratum sit, & validum censeatur, vt si non dirempto matrimonio, suspendat tantùm ab ordinibus. Altera quæ non solùm pœna mulctet, sed etiam talem contractū inter huiusmodi personas, irritum esse iubeat. Quemadmodum Concilium Tridentinum contractum clandestinorum matrimoniorum irritum facit, & infectum declarauit; Videndum est inter Græcos, an aliqua lex talis reperiatur, quæ vel tantùm pœnam irroget, vel etiam huiusmodi matrimonia irrita esse sanciat. Si enim nulla talis extat, consequens est, vt rata, & firma sint matrimonia, secus irrita, atque inualida.

Insuper quoniam antiqui Patres Græcorum matrimonij vsum in sacerdotio respuebant, vt in superiore quæstione fusè disseruimus, posteriores admiserunt, quærendum est, an aliqua lex reperiatur siue vetus, siue noua, quæ eiusmodi sit, vt etiam votum inducat.

Nota secundò, vt faciliùs præsentem quæstionem enodemus, duo loca priùs esse concordanda. Nam Concilium Ancyranum canone 10. ait, Si qui id eùm tacuissēt, & in ipsa ordinatione recepissent, se sic permansuros, hoc est cœlibes, postea ad nuptias venerunt, à ministerio cessare debebunt. Inde verò colligunt nonnulli fuisse morem interrogandi ordinandos, vellent ne profiteri continentiam, & votum emittere castitatis. vel etiam si non interrogabantur, tamen suo silentio tacitè emittebant votum castitatis qui ordinabantur.

At Basilius Magnus in 19. suo canone, ἀνδρῶν ὁμολογίας οὐκ ἴσμεν· πλὴν εἰ μή τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν. οἳ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδέχεσθαι τὴν ἀγαμίαν· πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων

ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν. ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς, καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ. ὥστε ἐπειδὰν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῇ τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίᾳ. Virorum, inquit, professionem non nouimus, præterquam si qui se ipsos monachorum ordini annumerarunt, qui tacitè videntur cœlibatum admittere. sed in illis quoque illud existimo præcedere oportere, vt ipsi interrogentur, & euidens ipsorum accipiatur professio, vt postquam se ad libidinosam, & voluptariam vitam conuerterint. (hoc est vxores, κατὰ τὸ φαινόμενον duxerint) fornicantium pœnis subiiciantur.

Non ergo in aliis Basilius agnoscit votum, neque explicitum, neque tacitum, præterquam in Virginibus, quæ se Deo consecrant, votum explicitum, vt habet in 18. hoc canone, & implicitum in monachis.

Neque est veri simile tantũ Doctorem ignorasse, quæ statuerat Concilium Ancyranum. Quare Zonaras canonem Basilianũ explanans non adeo consideratè ibidẽ scripsit. οὐκ ἐπὶ μοναζόντων δὲ σιωπηρὰ ὁμολογία νομίζεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων. εἰ γὰρ μὴ προδιαμαρτύρονται, ὅτι οὐ δύνανται παρθενεύειν οἱ μέλλοντες χειροτονηθῆναι, καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας εἰσοικίζονται ἑαυτοῖς γυναῖκας, οὐ δύνανται μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμον ἐλθεῖν· δοκοῦσι γὰρ σιωπηρῶς ὁμολογεῖν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι ἀγαμίαν. Non solùm autem in monachis tacita professio censetur, sed etiam in Diaconis, & hypodiaconis. Qui enim sacris initiandi sunt, si priùs non contestentur, se non posse virginitatem seruare, & ante impositionem manuum sibi in domum vxores recipiant, non possunt post ordinationem nuptias eligere. videntur enim tacitè continentiam profiteri. Sic ille. At hæc planè destruunt, quæ Basilius in canone tradit.

Igitur dicendum est, verba Concilij hunc habere sensum, si qui id silentio cùm præteriissent, & ita se permansuros recepissent. hoc est, si nihil dicentes de ducenda vxore suo silentio consenserunt, se obseruaturos legem Ecclesiasticam de seruando cœlibatu, &c. idque cõuenit etiam cum verbis sancti Epiphanij. qui presbyteros in sacerdotio procreantes liberos ait fecisse non secundum canonem Ecclesiasticum, quasi lege Ecclesiastica eo tempore vetarentur generare filios, non autem voto.

Verùm quoniam (vt paulò antè diximus) lex Ecclesiastica potest esse eiusmodi, vt etiam sine voto non solùm prohibeat matrimonia contrahenda, sed etiam sic contracta irrita faciat; si enim decerneret contractum inter tales personas initum, esse nullum, nulla quoque forent ex tali contractu orta matrimonia; idcirco quærendum est, an huiusmodi sit aliqua lex Ecclesiastica.

Porrò in triplici, vel quadruplici differentia reperio leges Ecclesiasticas. quippe nonnullæ tantùm vetant, aliæ pœnam etiam infligunt, sed non declarant, rata ne sint matrimonia, an inualida. Quædam ita loquuntur, vt eorum firmitatem agnoscant. tandem aliæ nefarias appellant tales nuptias.

Primi generis sunt consequentes canones. Apostolicus 26. His, qui non ducta vxore, ad clerum prouecti sunt, præcipimus, vt si voluerint, vxores accipiant, sed Lectores Cantoresque tantummodo.

In Constitutionibus Apostolorũ apud Clementem Romanum lib. 6. canon. 17. Episcopum & Presbyterum, ac Diaconum ordinari præcipimus, qui sint monogami, siue eorum vxores superstites sint, siue non; post ordinationem tamen, si vxores non habent, præcipimus, vt non liceat ampliùs ducere, aut si antea duxerant, non alias in matrimonium accipere.

Quinisextæ Synodi canon 6. Si quis eorum, qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure cum muliere copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciat. Vetantur videlicet post susceptos maiores ordines. sed quid si vxores postea duxerint?

Secundi generis canones. Neocæsariani primus. Presbyter si vxorem duxerit ab ordine suo amoueatur. Ancyrani canon 10. Si postea ad nuptias venerint, à ministerio cessare debebũt. Toletani primi canon 4. Subdiaconus defuncta vxore, si vxorem aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat, remoueatur. Martini Papæ cap. 1. Diaconus d. 27. Diaconus qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit, non posse in castitate permanere, hic non ordinetur. Quòd si in ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desiderauerit, alienus sit à ministerio, & vacet à clero. Concilij Quinisexti canon 6. Quoniam in Apostolicis canonibus dictum est, eorum, qui non ducta vxore in clerum promouẽtur, solos Lectores, & Cantores vxorem posse ducere. Nos quoque hoc seruantes decernimus, vt deinceps nulli penitus hypodiacono, vel Diacono, vel

» Presbytero post sui ordinationem contra- A
» here liceat, si autem fuerit hoc ausus face-
» re, deponatur.

Hæc itaque est pœna constituta contra eos, qui post sacros ordines ad noua coniugia transeunt.

Tertij generis canones. Neocæsariani primus. πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς
» μετάνοιαν. Presbyter si vxorem duxerit, ab
» ordine suo illum deponi, quòd si fornica-
» tus fuerit, vel adulterium commiserit, ex-
» tra Ecclesiam penitus expelli, & ad pœni-
» tentiam inter laicos redigi oportet. B

Obseruandum est discrimen, quod ponit Concilium inter ducere vxorem, & fornicari, vel adulterari. Quòd sanè nullum esset, si nuptias post sacros ordines existimasset Concilium non esse ratas, essent enim hac ratione illæ quoque fornicatio, & eadem pœna punirentur.

Quocirca Matthæus Blastarius in suo nomocanone littera Γ hunc canonem sic exponit. ὁ πρῶτος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ, τὸν δῆθεν νομίμως γυναικὶ συναφθέντα πρεσβύ-
» τερον τῆς ἱερωσύνης ἀποψιλοῖ. Primus canon
» Neocæsariani Concilij Presbyterum legi-
» timè sanè cum vxore coniunctum sacer- C
» dotio spoliat. Idem Blastarius referens 17. canonem Apostolicum prohibentem esse τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου bigamum, infert, ὥστε παρὰ τοὺς κανόνας δρῶσι τῶν ἀναγνωστῶν οἱ διγαμήσαντες, ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει ἔτι διατηροῦντες.
» Quare Lectores, qui duas vxores duxe-
» runt, contra canones faciunt proprium
» gradum adhuc retinentes. Quibus verbis innuit non esse dissoluendum matrimonium, sed gradum relinquendum.

» Syricius in suis decretis c. 11. Quisquis
» sanè clericus, aut viduam, aut certe secun-
» dam coniugem duxerit, omni Ecclesia-
» sticæ dignitatis priuilegio mox nudetur. D
» Laica sibi tantum communione concessa,
» quam ita demum poterit possidere, si ni-
» hil postea propter quod hanc perdat, ad-
» mittat.

Videtur Syricius existimare validum esse tale matrimonium, ex eo quòd concedat clericis vxoratis laicam communionem.

Huic simile quid tradit canon secundus Concilij Turonici primi, qui sic ha-
» bet. Licet à Patribus nostris è commissa
» auctoritate id fuerit constitutum, vt qui-
» cumque sacerdos, vel leuita filiorum pro-
» creationi operam dare fuisset conuictus, à
» communione Dominica abstineret. Nos

tamen huic distinctioni moderationem «
adhibentes, & iusta constitutione mo- «
lientes id decreuimus, vt sacerdos, vel «
leuita coniugali concupiscentiæ inhæ- «
rens, vel à filiorum procreatione non de- «
sinens, ad altiorem gradum non conscen- «
dat. Neque sacrificia Deo offerre, vel mi- «
nistrare præsumat. Sufficiat his tantùm, «
vt à communione non efficiantur alieni. «

Ex hoc similiter canone habemus eo tempore alicubi in Ecclesia etiam Latina fuisse legem Ecclesiasticam, quæ vetaret familiaritatem cum vxore sub tali pœna, sed sine voto. Nam sacerdotes, qui propriis coniugibus adhærebant, & procreabant liberos, vetat quidem Concilium administrare sacramenta, non tamen à communione illos alienat. Atqui si votum antecessisset, vel matrimonia non rata esse Concilium existimasset, non solùm eos ad exequendum munus sacerdotij minimè aptos iudicasset, verùm etiam neque ad communionem vlla ratione admisisset, non dissoluto priùs matrimonio.

Certè Syricius in epistola prima citata, solius legis mentionem facit, non voti. Sacerdotes, inquit, omnes, atque leuitæ in- «
solubili lege constringimur, vt à die ordi- «
nationis nostræ sobrietati, ac pudicitiæ, «
& corda nostra mancipemus, & corpora. «
Postea in eadem epistola hâc legem transgredientibus pœnam subiicit Ecclesiasticam; Nouerint se ab omni Ecclesiastico «
honore, quo indignè vsi sunt, Apostolicæ «
sedis auctoritate deiectos, nec vmquam «
posse veneranda attrectare mysteria, qui- «
bus se ipsi dum obscænis cupiditatibus in- «
hiant, priuauerunt. «

His consona videtur statuere Cōcilium Toler. 1. can. 4. Subdiaconus, inquit, de- «
functa vxore, si vxorem aliam duxerit, ab «
officio, in quo ordinatus fuerat, remouea- «
tur, & habeatur inter Ostiarios, vel Lecto- «
res, ita vt Euangelium, & Apostolum non «
legat. Propterea ne qui Ecclesiæ seruie- «
rit, publicis officiis seruire videatur. Qui «
verò tertiam, quod nec dicendum est, ac- «
ceperit, abstentus biennio, postea inter «
laicos reconciliatos per pœnitentiam, «
communicet. «

Innocentius etiam, qui decretum Syricij in epistola secunda refert, modis omnibus ait, eos esse submouendos, qui se non abstinent à procreatione liberorum. Si, inquit, ad aliquos forma illa Eccle- «
siasticæ vitæ pariter & disciplinæ; quæ ab «
Episcopo Syricio ad prouincias commea- «
uit, non probabitur peruenisse, his igno- «

Distinctioni

» rationis venia remittitur, ita vt de cætero » penitus incipiant abstinere, & ita gradus, » in quibus inuenti fuerint, sic retenteant, » vt eis non liceat ad potiora conscendere. » Quibus in beneficio esse debet, quod » hunc ipsum locum quem retinent, non » amittunt: si qui autem sciisse formam vi- » uendi missam à Syricio detegũtur, neque » statim cupiditates libidinis abiecerunt, il- » li sunt modis omnibus submouendi; quia » post admonitionem cognitam, præponen- » dam arbitrati sunt voluptatem.

Postremi generis canones. Quinisextæ Synodi canon 26. πρεσβύτερον, τὸν κατ' ἄγνοιαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντα, καθέδρας μὲν μετέχειν κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ἡμῖν νομοθετηθέντα, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι· ἀρκετὸν γὰρ τῷ τοιούτῳ ἡ συγγνώμη. εὐλογεῖν δὲ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. εὐλογία γὰρ ἁγιασμοῦ μετάδοσίς ἐστιν. ὁ δὲ τοιοῦτον μὴ ἔχων διὰ τὸ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα, πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; μήτε τοίνυν δημοσίᾳ, μήτε ἰδίᾳ εὐλογείτω. μήτε τὸ σῶμα Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις, μήτε τι ἄλλο λειτουργείτω. ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ προεδρείᾳ προσκλαιέτω τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα. πρόδηλον γὰρ ὡς ὁ τοιοῦτος ἄθεσμος γάμος διαλυθήσεται, καὶ οὐδαμῶς ὁ ἀνὴρ μετουσίαν ἕξει πρὸς τὴν δι' ἣν τῆς ἱερᾶς ἐνεργείας ἐστέρηται. Presbyterum, » qui per ignorantiam nefariis nuptiis im- » plicatus est, oportere esse quidem cathe- » dræ participem iuxta ea, quæ, à sacro ca- » none nobis sancita sunt, à reliquis tamen » functionibus abstinere præcipimus. Ei » enim sufficit venia, vt is autem aliis bene- » dicat, qui sua debet curare vulnera, non » est consentaneum: benedictio enim san- » ctificationis est communicatio. qui au- » tem eam non habet propter ignorantiæ » lapsum, quomodo aliis communicabit? » Nec ergo publicè, nec priuatim benedi- » cat. Neque Christi corpus aliis impertiat, » nec aliquod aliud sacrum ministerium » obeat. sed quod præsideat contentus, » Christo defleat, vt sibi ignorantiæ pecca- » tum condonetur. Manifestum autem est, » quod huiusmodi illegitimæ nuptiæ sol- » uentur, & nullatenus vir accessum habe- » bit ad eam, propter quam sacro ministe- » rio priuatus est.

Præsentem canonem Gratianus d. 31. in fine. & glossa in expositione huius canonis de secundis nuptiis interpretantur. Quod autem (inquit Gratianus in cano- » ne 26 Synodi) Presbyter non legitimis nu- » ptiis detentus, punitur; non legales nu- » ptiæ, secundæ intelligendæ sunt, à quibus auctoritate canonica sacerdos quili- » bet debet esse immunis. Glossa. Casus. » Quidam Presbyter Orientalis mortua sua vxore duxit secundam, cùm putaret sibi licere quæsitum est in sexta Synodo, quid de eo fieri debeat, & respondetur, quod debet priuari omni sacro ministerio. ita quod neque publicè, neque priuatim benedicat. Quia benedictionem non habet propter delictum suum, sed implorat veniam à Domino de suo delicto. honorem tamen suæ cathedræ per dispensationem tenebit. Ibidem, non legalibus, potest intelligi de eo, qui contraxit secundas nuptias per ignorantiam huius canonis.

Has igitur secundas nuptias (dato canonem sic debere intelligi) tamquam illicitas, & nefarias dissoluendas esse Concilium disertè statuit.

Quod autem de secundis nuptiis Patres illi loquantur, videtur posse colligi ex iis potissimum verbis, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ἡμῖν νομοθετηθέντα. secundum ea, quæ à sacro canone nobis sancita sunt. sed hoc iisdem fere verbis sanxerunt in tertio canone, vbi digamos Presbyteros deponunt ab officio, relicto ipsis honore cathedræ.

Nihilominus existimo præsentem canonem non in eum sensum esse accipiendum. quippe Patres illi actum agerent. At non erat causa, cur nouum canonem de eadem re condere debuissent. Illis verò verbis, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ἡμῖν νομοθετηθέντα, Basilianum canonem commemorant, qui est 27. in epistolis ad Amphilochium, vt rectè exponit Zonaras. Hunc enim ad verbum transcripserunt paucis mutatis, & omissis vsque ad illud, πρόδηλον γὰρ, manifestum autem, &c. At Basilij tempore, vt in præcedenti quæstione disseruimus ne dum secunda, sed ne prima quidem vxore vti Presbyteris licitum erat, adeò vt nullam ignorantiam prætexere potuerint.

Proinde canonistæ Græcorum (quorum expositionem hac in re libenter amplector) per ἄθεσμον γάμον nuptias intelligunt μετὰ συγγενοῦς, cum consanguinea. ἢ μετὰ μοναστρίας ἀπορριψαμένης τὸ σχῆμα, μὴ εἰδότος τοῦτο τοῦ ταύτην εἰσοικισαμένου, καὶ ἕτερα ὅμοια. Vel cum Moniali, quæ habitum à » se reiecerit, nesciente id, qui eam in do- » mum receperit, aliáque id genus. Quare » sensus præsentis canonis est. si quis, antequam promoueretur ad sacros ordines, matrimonium contraxisset cum consanguinea, idque per ignorantiam, quam postea factus sacerdos alienus fuerit à con-

ſuetudine vxoris, ſiue quia illa è vita exceſſerit, ſiue quia per illius conſenſum iſte ſacerdos euaſerit, ſi tamen deprehendatur vetitam perſonam olim duxiſſe in pœnam peccati ceſſat ab exequutione ordinum, retento honore cathedræ. vbi Baſilius per ignorantiam intelligit craſſam non inuincibilem. Similis huic canoni eſt 9. can. Neocæſariani Concilij, vbi de Presbytero, qui ante initiationem corpore peccauerit, hoc eſt, μέχρι μίξεως ſaρκικῆς, vſque ad carnalem copulam acceſſerit, aiunt eum non debere quidem offerre ſacrificia, ſed manere nihilominus in honore ſacerdotali, διὰ τὴν ἄλλην σπουδὴν, ob reliquum eius virtutis ſtudium.

Baſilius autem nihil dicit de his nuptiis, ſint ne diſſoluendæ nécne, ſiue quia poterat vxor mortem obiiſſe, ſiue quia ſuo tempore ne dum illicitæ, ſed etiam honeſtæ nuptiæ ante ſacros ordines contractæ, per mutuum coniugum conſenſum poſt ſuſceptum ſacerdotium ſuo modo diſſoluebantur, & procreandis liberis minimè dabatur opera. Quocirca neque Baſilius ſolicitus fuit de hac re monenda. At Patres Quiniſextiani, quādoquidem coniugij vſum in ſacerdorio permiſerant, meritò etiam tales nuptias dirimendas eſſe docuerunt.

Hoc itaque relicto canone, videndum eſt quo alio potiſſimum damnentur ſecunda vel prima poſt ſuſceptos ordines Presbyterorum Græcorum coniugia.

Imperator Iuſtinianus cognomento ῥινότμητος, naribus mutilatus, quæ fuit à Synodo Quiniſexta, vt habetur in eius tertio canone, vt expurgaret probra inuſta clericis, ἐξ ἀθέσμων γάμων, ex nefariis nuptiis. Qui ſanè clerici non deſeruerant munus Eccleſiaſticum. Cúmque alij proponerent ſequendam eſſe exactam, & auſteram regulam Romanæ Eccleſiæ, alij mitiorem Conſtantinopolitanæ, Patres illi aiunt ſe velle mediam viam progredi: quod eſt dicere, neque velle Presbyteros cogere eſſe agamos, ſicut obſeruat Romana Eccleſia, neque velle admittere digamos, vt ex benignitate, atque commiſeratione tolerabat Conſtantinopolitana, ſtatimque variis cenſuris ſubiiciunt clericos illicitis nuptiis implicatos. Et quidem primo loco digamos, deinde eos, qui vel ante ordines cum vidua, vel poſt ſacros ordines cum virgine contraxiſſent.

Digamos bifariam diuidūt, atque aiunt eos, qui ante quoddam certum tempus ab illis ſtatutum non reſipuerint, eſſe iuxta canones deponendos. (quorum matrimonia, poſtquam fuerint depoſiti, rata ne ſint an non, haud declarant) eos verò, qui ante illud tempus à ſe malum abiecerint, & remanſerint agami, diſſoluto matrimonio, atque impoſita pœnitentia, debere quidem ceſſare ad tempus à miniſterio, ſed rurſus ad priſtinam dignitatem reſtituendos. Et idem planè decernunt de iis, qui vel ante ordines cum vidua, vel poſt ordines cum virgine contraxiſſent. præciſa ſpe aſcendendi ad altiores gradus.

Et quoniam relinquere in miniſterio digamum, vel qui viduam duxiſſet, erat contra veteres canones, qui illos ab officio deponebant, ipſi hoc animaduertentes breuiſſimum tempus ex indulgentia ſtatuunt reſipiſcentibus, decernentes in poſterum antiquos canones cum ſuo robore manere oportere. Sic igitur habet eorum tertius canon. Ἐπειδὴ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ προσεφώνησε συνόδῳ, ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγομένους, καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας, καθαροὺς ἀποδεῖξαι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους, καὶ τῆς νοερᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως θυσίας ἀξίους, ἀνακαθᾶραί τε τὰ ἐξ ἀθέσμων γάμων τούτοις ἐπιλεχθέντα μύση. πρὸς τοῦτο δὲ τῶν μὲν τῆς Ῥωμαίων ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τὸν τῆς ἀκριβείας τηρηθέντα κανόνα προτιθεμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τὸν τῆς Θεοφυλάκτου ταύτης, καὶ Βασιλίδος πόλεως θρόνον, τὸν τῆς φιλανθρωπίας, καὶ συμπαθείας, εἰς ἓν ἀμφότερα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ, καὶ θεοφιλῶς, ὡς μήτε τὸ πρᾶον ἔκλυτον, μήτε στυφὸν τὸ αὐστηρὸν καταλείψοιμεν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐξ ἀγνοίας πλώματος εἰς οὐκ ὀλίγον ἀνδρῶν πλῆθος διήκοντος, συνορῶμεν, ὥστε τοὺς μὲν δυσὶ γάμοις περιπαρέντας, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης τοῦ διελθόντος Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς παρελθούσης ἰνδικτιῶνος ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἑκατοστοῦ ἐνάτου δουλωθέντας τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ ἀνανῆψαι ταύτης προελομένους, καθαιρέσει κανονικῇ ὑποβάλλεσθαι. τοὺς δὲ τῷ τοιούτῳ μὲν τῆς διγαμίας πάθει περιπεσόντας, πρὸ δὲ τῆς ἡμῶν ἐπισκέψεως τὸ συμφέρον ἐπεγνωκότας, καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἑαυτῶν περικόψαντας, καὶ πόῤῥω τὴν ξένην ταύτην, καὶ νόθον συμπλοκὴν ἐκδιώξαντας. ἢ καὶ ὧν αἱ κατὰ δεύτερον γάμον γυναῖκες ἤδη τετελευτήκασιν. ἢ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐπιστροφὴν εἶδον μεταμαθόντες τὴν σωφροσύνην, καὶ τῶν πρώην αὐτοῖς παρανομηθέντων ταχέως ἐπιλαθόμενοι, εἴτε πρεσβύτεροι, εἴτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν, τούτους ἔδοξε πεπαῦσθαι μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, ἤτοι ἐνεργείας, ἤδη ἐπὶ ῥητόν τινα χρόνον ἐπιτιμηθέντας, τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχειν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ κυρίῳ συγχωρηθῆναι

αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἁμάρτημα· εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα ἐπιμελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον· τοὺς δὲ γαμετῇ μὲν μιᾷ συναφθέντας, χήρα δὲ ἡ προσληφθεῖσα ἐτύγχανεν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμῳ ἑνὶ παρανόμῳ προσομιλήσαντας, τουτέστι πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, ἤδη ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον εἰρχθέντας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ ἐπιτιμηθέντας αὖθις αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκείοις ἀποκαταστῆναι βαθμοῖς, μηδαμῶς ἐν ἑτέρῳ μείζονι προκόπτοντας βαθμῷ· προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου. ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς καταληφθεῖσι μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης ὡς εἴρηται τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς ἰνδικτιῶνος ἐν τοῖς προδηλωθεῖσι πταίσμασι, ἐκ μόνων ἐῤῥῶσθαι ἐτυπώσαμεν. ὁρίζοντες ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ ἀνανεούμενοι τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τὸν δυσὶ γάμοις συμπλακέντα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενον μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ὅλως τῶν τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. ὡσαύτως καὶ τὸν χήραν λαβόντα, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ὅλως τῶν τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Quoniam pius Christique amator Imperator noster in hac sancta & Oecumenica Synodo verba faciens eam adhortatus est, vt in clerum relatos, aliusque diuina conferentes puros, & immaculatos ministros, ac rationabili sacrificio magni Dei (qui & sacrificium, & Pontifex est) dignos ostenderet; vtque probra, ac dedecora ipsis ex nefariis nuptiis inusta expurgaret. Ad hoc autem præstandum, cum alij canonem rigoris in sanctissima Romana Ecclesia obseruatum, alij verò, qui sunt sub throno huius à Deo custoditæ, ac Regiæ Vrbis, canonem humanitatis, & misericordiæ proponāt. Nos vtrisque paternè simul, & religiosè mixtis, vt neque quod est mitè dissolutum, neque quod est austerum, asperum relinquamus, præsertim lapsu ex ignorantia in non exiguam hominum multitudinem peruadente, simul decernimus; vt qui duobus matrimoniis implicati fuere, & vsque ad decimamquintam elapsi mensis Ianuarij preteritæ indictionis anni sexies millesimi centesimi noni peccato seruierunt, nec ab eo resipiscere voluerunt, depositioni canonicæ subiaceant. In huiusmodi verò peccatum digamiæ lapsos, si ante nostrum decretum id quod expedit agnouerint, & malum à se absciderint, & hunc peregrinum complexum, & adulterinam copulam procul abegerint, vel copulatæ ipsis secundis nuptiis vxores iam obierint, vel ipsi etiam postmodum tēperantiam edocti ad conuersionem respexerint, & priorum suarum iniquitatum illico obliti fuerint, placuit, siue sint Presbyteri, siue Diaconi, eos ab omni sacerdotali ministerio, siue exercitio iam cessare, ad certum aliquod tempus punitos, honorem tamen cathedræ & stationis participare, prærogatiua sedis contentos, & cum fletu à Domino postulantes, vt eis condonetur peccatum ignorantiæ. Neque enim conuenit, vt is alteri benedicat, qui debet propria curare vulnera. Vni verò vxori copulatos, viduæ nimirum, similiter, & post ordinationem vni nefario matrimonio iunctos Presbyteros, videlicet Diaconos, & Subdiaconos ad breue aliquod tempus à sacro ministerio remotos, & punitos, ad proprios iterum gradus restitui, ac eorum nefario manifestè dissoluto coniugio, ne vtiquam ad altiorem aliquem gradum promoueri. Hæc autem in iis, qui deprehensi sunt in delictis supra expositis vsque ad decimam quintam, vt dictum est, mensis Ianuarij indictionis solū valere statuimus. Ex nunc definientes, & renouantes canonem, qui dicit, eum, qui duobus matrimoniis post baptismum copulatus fuerit, vel concubinam habuerit, non posse esse Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum, vel omnino ex sacerdotali catalogo. Similiter & qui viduam accepit vel reiectam, vel meretricem, vel seruam, vel histrionicæ ad dictam, non posse esse Episcopum, vel Diaconum, vel omnino ex sacerdotali catalogo. Sic illi.

Vbi notandum est, eos de nouo non condere legem, vt talia matrimonia in posterum nulla sint, sed vt ipsi opinabantur quia mala essent, ἄθεσμα, ἀθέμιτα, ξένα, καὶ νόθος συμπλοκή, illegitima, nefaria, peregrina, & inusitata, ideo aiunt esse dissoluenda. Vnde vidētur ipsi hoc sensu intellexisse antiquos canones. Nimirum eos, quamuis presbyteris post susceptos ordines vxorem ducentibus nullam aliam pœnam irrogent, quàm ab officio depositionem, tamen matrimonia huiusmodi vtpote illegitima non admisisse.

Quocirca de mente horum Patrum minime dubitandum est, quin ea fuerit, declarare antiquos canones, atque vt ipsi eos intellexerunt, exponere secunda coniugia Presbyterorum, & etiam prima suscepta post sacros ordines, tamquam illicita, & nefaria, esse planè irrita, & nulla, & per consequens dissoluenda.

An verò Patres Quinisextiani assequuti fuerint mentem, & intelligentiam rectam

veterum canonum, non sine ratione ambigo. Nam hîc quærere possumus, an huiusmodi coniugia damnauerint tanquam mala, an conditionatè, si coniungantur cum exercitio sacrorum ordinum, an alia ratione. Primo modo damnari potuissent, si intercessisset votum. tum enim propter votum antecedens censerentur mala, & minimè rata, quæ subsequerentur matrimonia. Et hic modus non videtur habere locum apud Græcos, qui secundum Basilium non agnoscūt in Presbyteris votum. Si quis tamen Presbyter Græcus nolens ducere vxorem ante sacros ordines ederet votum, certo certius est, quod nulla postea forent matrimonia. Secundo modo haberi possent mala & non mala, seu rata, & non rata adhibita conditione. rata quidem, si cessaret munus sacri ordinis, & ministerium, non rata si non cessaret officium. Quippe potest Ecclesia huiusmodi legem condere, qua sanciat contractus esse firmos, si fiant cum personis ministeria Ecclesiastica deserentibus, & nullos, si fiant cum personis in ministerio persistentibus. At neque hoc modo potuerunt Quinisextiani Patres ea damnare. nullus enim canon antiquus extat eiusmodi, vnde hoc colligere possimus. Neque ipsi talem canonem condiderunt, immò ex veteribus canonibus illud certum, & exploratum habemus, digamos non posse ampliùs in ministerio permanere, sed deponi debere. Alio autem modo potuisse damnari, non video nisi propter legem Ecclesiasticam. At legem canonicam violantes consequitur pœna, non manendi amplius in officio. Alioquin matrimonia fuisse valida probant, exempla tertij generis canonum iam recensita.

Instat hoc loco doctissimus vir Caryophilus, qui oppositam tuetur sententiam. » Non enim, inquit, valet dicere in canoni- » bus deponi solùm eos, qui contraxerint, » non tamen declarari matrimonia nulla. » Nam hæc eadem Synodus Trullana ca- » none 12. iubet vt Episcopi non cohabi- » tent cum vxoribus, Secus, inquit, depo- » nantur. Nec tamen ex eo, quod non alia, quàm depositionis pœna irrogatur, ritus Græcus admisit vmquam, vt Episcopi depositi cum vxoribus degant. Similiter 44. canone statuit eadem Synodus Trullana, vt Monachus contrahens subiaceat fornicariorum pœnis. Nec dicit tale matrimonium esse nullum. Nullus tamen Monachus apud Græcos toleratur, qui vxorem habeat.

Præterea argumento à minori sic probatur. Basilius Magnus canone 4. & 50. trigamiam asserit non fieri secundum leges, sed esse labem Ecclesiæ, & non matrimonium, sed polygamiam, immò fornicationem diminutam, vbi etiam bigamos ait segregari per annum, aut duos annos, & trigamiam publicis non subiici pœnis, vt effusa fornicatione tolerabiliorem. Si ergo ritus Græcus vix permittit laicis bigamiam, tantáque cum repugnantia trigamiam, nec plus vltra, quis credat, facerdotibus fuisse concessam plusquam monogamiam?

Denique ex ipsa Græcorum consuetudine constat, verùm hoc esse. Nam vbi maior ritus Græci viget obseruantia, non modò sacerdotes vidui, sed neque viduæ sacerdotum vxores ad secunda vota transeunt.

Verùm ad hæc respondere (pace tanti viri) non est onerosum, ac de Episcopis distinguendum est. Vel enim erant Monachi cùm eueherentur ad dignitatem Episcopalem, vt sunt modò apud Græcos, qui fiunt Episcopi, vel sæculares. Si Monachi, intelligebātur emisisse votum saltem implicitum, vt ait Basilius. Proinde de re clara non erat cur Concilium aliquid expressè statueret. Si sæculares, iterum distinguendum est. Etenim vel eorū vxores emittebant votum (siquidem tenebantur Episcopi eas collocare in Monasterio, vt clarè constat ex 48. canone Synodi Trullanæ, propterea quod etiam per consensum illarum euaderent Episcopi) & tunc eos assero quamuis depositos, non potuisse degere cum vxoribus, propter votum factum non à se, sed à suis vxoribus. Vel eorum coniuges non se obstringebant voto, & tunc Episcopi, si voluissent habitare cum vxoribus, poterant quidem, sed pontificia dignitate priuabantur.

Sic igitur rem totam dilucidè declaratam habes per quandam nouellam Isaacij Angeli Imperatoris, quæ non merè ciuilis, sed etiam canonica est. Cùm ea edita sit præsentibus, & efflagitantibus Græcorum Patriarchis, & Pontificibus contra nonnullos Episcopos, qui retinebant vxores. Quæ quia multum ad rem præsentem facit, hîc eam inserere operę pretium esse duxi.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΠΟΚΕΙΡΕΣΤΑΙ ΤΑΣ τῶν ὑποψηφίων ἀρχιερέων γυναῖκας. ἀπολυθεὶ μετὰ τὴν κ'. τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, ἡμέρᾳ τετάρτῃ ἐπινεμήσεως πέμπτης.

Ἡ Ἔννομος τοῦ Βασιλέως ἀπόφασις, οὐκ ἀκίνδυνος τοῖς παρανομοῦσι φανήσεται. ὡς γὰρ ὄμφακες ὀδοῦσι, καὶ καπνὸς ὄμμασι βλαβερὸν, οὕτω καὶ παρανομία τοῖς χρωμένοις αὐτῇ. πρὸς τί δὲ μοι καὶ ἀφορᾷ τὸ τοῦ λόγου προοίμιον; Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Κυζίκου καὶ τὴν σήμερον εὑρίσκων τὴν βασιλείαν μου, θεμιστεύουσαν, συνεδριαζόντων αὐτῇ τοῦ τε ἁγιωτάτου μου δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ ἑτέρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τοῦ Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, μὴ δὲ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει ἐνδημούντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἀπολιμπανομένων. ὧν τὸ προσωνύμια διαληφθήσεται κάτωθεν, προέθετο. ὅτι τινὲς τῶν εἰς μητροπόλεις, ἢ ἀρχιεπισκοπὰς ψηφιαθέντων, καὶ χειροτονουμένων, πρὸ τῆς χειροτονίας ἔχοντες γαμετὰς, αὐτοὶ μὲν τὸ καταξιωθῆναι τοῦ χρίσματος τῆς ἀρχιερωσύνης οὐκ ἀπηνήνατο, αἱ δὲ σύνοικοι τούτων τὸ αὐτὸ καὶ πάλιν κοσμικώτερον σχηματισμὸν ἀμφιέννυνται, ἀνυποστόλως ταῖς οἰκίαις ἐνδιατρίβουσαι, ἐν αἷς κατῴκουν πρότερον, καὶ οὔτε γυναικείοις μοναστηρίοις εἰσήχθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τῷ Θεῷ ἑαυτὰς ἀφιέρωσαν, καὶ τὸν μονήρη βίον ἠσπάσαντο. καὶ ταῦτα τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων ῥητῶς ἐγκελευομένων, τοὺς χειροτονηθέντας ἀρχιερεῖς ἐκ παντὸς τρόπου τῶν πρὸ τῆς χειροτονίας συζευχθεισῶν αὐτοῖς ἀπέχεσθαι νομίμων γαμετῶν. ὅτι μὴ ἐξ ἐπιτάγματος, ἀλλ' αὐθαιρέτῳ γνώμῃ ἕκαστον τῶν τοιούτων προσώπων εἰς ἐκκλησίαν ψηφισθὲν, ἢ τὴν ἀποχὴν καὶ τὸ ἀγάμετον οἰκειώσαιτ' ἂν, διὰ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, ἢ τὴν ἀμίαντον συνάφειαν, διὰ τὸ τοῦ γάμου προείλοιτο τίμιον. Καὶ ταῦτα λέγων καὶ κανόνας διαφόρους ἐμέμνητο, ὧν καὶ εἷς ὁ τεσσαρακοστὸς ὄγδοος ὢν τῆς ἕκτης συνόδου, ταυτὶ κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνει. ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρείαν ἀναγομένου γυνὴ, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω. Εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα. ἀναδιωθέντος οὖν τοῦ τοιούτου κανόνος, ἡ βασιλεία μου μέγιστα τὰ ἐν τοῖς ἀνθρώποις δῶρα Θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν φιλανθρωπίας γινώσκουσα, καὶ τὸ τῆς βασιλείας, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης θεόσδοτον χρίσμα καὶ ἀξίωμα ἐκ μιᾶς τῆς αὐτῆς ἀενάου πηγῆς ὀχετηγὰ προϊόντα καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον κατακοσμοῦντά τε καὶ ποιοῦντο, καὶ μηδὲν οὕτω περισπούδαστον ἔχουσα, ὡς τὴν τῶν ἱερέων σεμνότητα, οἵ τινες χεῖρας ἐκτετακότες τῇ βασιλείᾳ καὶ θείᾳ προσευχῇ, ὑπὲρ παντὸς τοῦ φιλοχρίστου πληρώματος τὸν Θεὸν ἱκετεύουσι, καὶ ὡς ἱεραί τινες ἄγκυραι τὸ τῆς βασιλικῆς ἐπικρατείας ἐρείδουσιν. ἐπεὶ καὶ μάθοι τοὺς κανόνας παραθεωρεῖσθαι, καὶ παραθραύεσθαι ἐπὶ τῆς εὐνομίας, καὶ ταῦτα τοῦ κράτους ἡμῶν, ὡς καὶ ἔτι μὴ διαζευχθέντων τῶν χειροτονηθέντων ἀρχιερέων, ἀλλὰ καὶ συνοικεῖν ἀνεχομένων ταῖς αὐτῶν γαμεταῖς, οὐ μικρῶς ἔπαθε τὴν ψυχήν. ταῦτά τοι καὶ συνέντι καὶ ἄχρει τῷ θεοφιλεστάτῳ χαρτοφύλακι προσβλεψαμένη ἡ βασιλεία μου, παρ' αὐτὰ διωρίσατο, προτρεψαμένων τοῦτο καὶ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, ἐν γυναικείοις μοναστηρίοις ἀνυπερθέτως εἰσαγαγεῖν τὰς πρὸ τῆς χειροτονίας συναφθείσας γαμετὰς τοῖς χειροτονηθεῖσιν ἀρχιερεῦσι, πόῤῥω τῆς τῶν ἀρχιερέων ᾠκοδομημένης καταμονῆς, καὶ ἀποκείρεσθαι ταύτας, καὶ κανονικῶς μετὰ μοναχὰς διάγειν ἑκάστην αὐτῶν ἐν τῇ μονῇ, καὶ τὴν τρίχα ἀπέθετο. ἢ μὴ βουλομένων γυναικῶν ἑκουσίως τὴν ἀπόκαρσιν δέξασθαι, τοὺς πρὸ τῆς χειροτονίας συναφθέντας αὐταῖς ἀπογεγυμνωμένους εἶναι τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου καὶ ἀξιώματος. καὶ ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν ἐπὶ ταῖς λαχούσαις αὐτοὺς ψηφίζεσθαι. καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μὴ ἄλλως χειροτονεῖσθαι τὸν πρὸ τῆς χειροτονίας νόμιμον ἔχοντα γαμετὴν, εἰ μὴ διαζευχθῶσιν ἑκάτεροι, κατὰ κοινὴν τῶν συνοίκων ἔγγραφον συμφωνίαν τε καὶ ἀρέσκειαν, καὶ ἡ γυνὴ τὸν μονήρη βίον ἀσπάσηται. Καὶ οὕτω τὰ τῆς χειροτονίας προβαίνειν κατὰ τοὺς ἱεροὺς, καὶ θείους κανόνας ἀσκανδάλιστα καὶ ἀπρόσκοπα, καὶ μώμου παντὸς ἀπεξενωμένα τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. ἦσαν δὲ τῷ βήματι τῆς βασιλείας μου ἐπὶ τούτοις συνεδριάζοντες ἀρχιερεῖς ὁ Καισαρείας, ὁ Ἐφέσου, ὁ Κυζίκου, καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι.

VT TONDEANTVR ELECTOrum Pontificum vxores. publicatum die xx. mensis Septembris feria quarta, indictione quinta.

Legitima Imperatoris sententia non sine discrimine delinquētibus palàm fiet. Vt enim dentibus acerba vua, oculis fumus nocet, sic iniquitas ea vtentibus. Quorsum verò mihi hoc orationis spectat præludium? sacratissimus Cyzici Metropolita cum hodierno quoque die maiestatem meam inuenisset, iura reddentem adsidentibus sanctissimo Domino meo Oecumenico Patriarcha, & aliis sanctissimis Patriarchis, Antiocheno videlicet, & Hierosolymitano, nec abessent in Vrbe regia degentes sacratissimi Pontifices, (quorum nomina inferiùs cōtinebuntur) proposuit quosdam ad Metropoles, & Archiepiscopatus electos ordinatósque, cùm vxores ante ordinationem habuerint, non recusasse Pontificali chrismate decorari,

eorum

" eorum tamen vxores eundem rursus mũdanum habitum indutas inuerecundè in iis ædibus agere, quas antea incolebant, nec ad feminea introductas esse Monasteria; sed nec Deo seipsas dedicasse, aut vitam delegisse monasticam. Præsertim cùm sacri, diuinique Canones expresse iubeant, ordinatos Pontifices à legitimis suis vxoribus, quas ante ordinationem habebant, omni modo abstinere. Siquidem quælibet huiusmodi personæ, quæ non ex præcepto, sed sponte ad aliquam Ecclesiam eliguntur, vel continentiam, & cœlibatum propter dignitatem Pontificatus sibi vendicare, vel coniunctionem immaculatam propter matrimonij honestatem sibi debent eligere. Et hæc dicens varios Canones allegabat, inter quos & qoadragesimus octauus erat sextæ Synodi, hæc ad verbum comprehendens. Vxor eius qui ad Episcopalem dignitatem promouetur communi consensu à viro suo priùs separata, postquam in Episcopum ordinatus est, Monasterium ingrediatur, procul ab Episcopi habitatione extructũ, & Episcopi prouidentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad Diaconissæ dignitatem promoueatur. Lecto igitur hoc Canone imperium meum maxima Dei dona hominibus collata à superna clementia agnoscens, necnon Regni ac Sacerdotij diuinitus concessam vnctionem, dignitatémque ex vno eodémque perenni fonte manare, humanámque exornare vitam, & amplificare, nihil etiam studiosius colens, quàm Sacerdotum honestatem (qui in regia, & diuina specula manuum officio fungentes Deũ pro vniuersa multitudine deprecantur, & vt sacræ quædam ancoræ imperialem potentiam suffulciunt) postquam Canones cõtemni, & infringi cognouisset, idque in optimo regimine nostri Imperij, eo quod creati Pontifices nondum disiuncti sint, sed & cohabitare cum suis vxoribus sustineant, non parum commotum est. Quapropter tristibus molestísque oculis amabilissimum Deo chartophylacem meaintuens Majestas, statim decreuit, cohortantibus ad id etiam sanctissimis Patriarchis, vt vxores, quæ ante ordinationem coniunctæ erant creatis Pontificibos, in muliebria Monasteria procul sita ab habitatione Pontificum sine dilatione inducantur, tondeantúrque, & Canonicè apud Monachas degant, in qoo Monasterio comam deposuerint, aut si ipsæ tonsuram recusent, qui eis ante ordinationem iuncti erant matrimonio, Pontificali solio, & dignitate priuentur, & in eorum locum alij sufficiantur. In posterum autem qui ante ordinationem legitimam vxorem habuerit, non aliter ordinetur, nisi cõmuni coniugum scripto consensu, & placito à se inuicem separentur, & mulier solitariam vitam amplectatur. Atque hac ratione ordinatio sine offendiculo, & damno iuxta sacros, & diuinos Canones procedat, semota omnis Sacerdotalis ordinis reprehensione. Adsidebant autem ad meæ Majestatis tribunal, cùm hæc sancirentur Põtifices Cæsareæ, Ephesi, Cyzici, & alij non pauci. "

Hoc igitur decretũ partim politicum, partim Ecclesiasticum soluit totam difficultatem, & ad primam obiectionem satis responsum est.

Exemplum verò Monachorum potiùs facit pro nobis. Propterea enim eos pœnis fornicariorum subiiciebant, quòd eorum matrimonia nulla essent. Idque propter eorum votum siue expressum, siue tacitũ. Cùm igitur non vera & legitima essent matrimonia, sed fornicationes, meritò fornicariorum subibant pœnas. At Sacerdotes Græcorum bigami, relicto munere sacerdotij, nunquam pœnas fornicariorũ sustinuerunt. Immò eorum post susceptos ordines matrimonia ex sententia Concilij Neocæsariani Canon[illegible]mo à fornicationibus & adulteriis [illegible]rnuntur, vt anteà notauimus.

Quòd autem non sit verisimile ritum Græcum permisisse Presbyteris digamiã, cùm eam non sine aliqua pœnitentia laïcis concedat. Ita prorsus est, hoc sensu. Non enim digamus admittitur ad sacerdotium, & si postea digamus fiat, omnino sacerdotio spoliatur, & in sortem laïcorum redigitur, quibus profectò digamia, immò & trigamia secundum Græcos non interdicitur.

At quod alicubi nonnullæ sacerdotum vxores viduæ ad secunda vota minimè transeant, non ritus, sed virtutis est. Vt etiam non desunt sæcularium vxores viduæ, quæ secundas nuptias respuant, & pro paucis illis innumeræ aliæ transeunt.

Præterea Patres Trullani in hoc suo tertio Canone ita loquuntur de presbyteris digamis, vt non obscurè indicent eos spectasse ad quandam normam, & regulam φιλανθρωπίας, ϗ συμπαθείας, quam seruabat ex indulgentia Constantinopolitana Ecclesia. Non ergo eorum matrimonia erant illegitima. Cur igitur vocant ea

Fff

παράνομα, ἄθεσμα, ἁμαρτίας, διγαμίας τελεσθέν, κακόν, aliisque huiusmodi nominibus? Ergo & hunc Canonem, vt nonnullos alios hi Patres non secundum regulas veterum condiderunt, qui digamos tantùm ab officio suspendunt, vbi nullum iotercedere solet votum. Vnde non immeritò Zonaras interpres Canooum scripsit: τὰ μὲν τοῦ τρίτου κανόνος τά τε ὡς εἴρηται καὶ ἐπὶ τοῖς τότε δι' οἰκονομίαν ὁρισθέντα, οὐ μέντοιγε καὶ ἐπὶ τοῖς ἑξῆς κρατεῖν ὀφείλοντα εἴρηνται. ἃ δὲ κρατεῖν καὶ ἐπὶ τὴν ἐφεξῆς κεκυρώκασι, τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰσὶ κανόνες ιζ´. καὶ ιη´. οὓς παραβαρουμένους ἡ σύνοδος αὕτη ἀνενεώσατο. Quæ ad hunc tertium Canonem pertinent, vt quæ pro conditione temporis, & propter tunc existentes per dispensationem definita essent, oon tamen & in posterum valitura prætermisimus. Quæ verò apud posteros quoque firma Patres esse voluerût, Apostolico decimo-septimo, & decimo-octauo Canone contineotur, quos passim neglectos hæc Syoodus renouauit.

Quid? quod etiam soluunt in hoc Canone matrimonium illius, qui ante sacros ordines viduam duxisset? Atqui validum est, tantùm is ob huiusmodi coniugium ad sacros ordines non esset vllo modo promouendus; sin autem esset euectus per fraudem, vtique deponendus. At Quinisextiani Patres, & illud matrimonium irritum faciunt, & Clericum cum vidua copulatum n[illegible]ponunt, prorsus contra sacros anti[illegible] Canones omnia facientes.

Qualis est etiam eorum Canon 72. qui inualida efficit matrimooia Catholicorû cum hæreticis. Quæ quidem non laudabiliter fiuot, si tameo contrahantur vtique valent.

At neque est hodie vsu receptum in Græcia, quod Trullano Canone statutum est, sed legem Iustiniani sequuotur, qua sancitum est, vt Presbyter, Diaconus, vel Subdiaconus post sui ordinationem vxori coniunctus à clericali habitu recedat, & ad vitam laïcam se conuertat. Sic hodie faciunt Presbyteri, qui ad secunda transeunt vota.

Et eo magis mirandum est, quod Græci hanc Synodum Oecumenicam existiment. Non igitur Neoterici Græcorum, maiorum suorum statuta custodiunt, sed in peius proficiunt, idque mea seotentia in pœnam peccati. Quemadmodû enim Quioisextiani Patres laxatis habenis vsum coniugij post initiationem sacrorum ordinum cum debuissent compescere, verúmque Canonum synceritatem illibatam coseruare, immò & votum more Latinorum cum sacris Ordinibus connectere, ipsi ne dum tolerarunt, sed etiam quodammodo præceperuot, ita etiam eorum posteri occasione accepta ex concesso matrimonij commercio, maiorum suorum placita neglexerunt.

Quoniam verò hæc de iure diuino non sunt, & possuot ab Ecclesia ex rationabili causa immutari, hi Græcorum cùm Canones, rum coosuetudines catenus habêt aliquam firmitatem, quatenus approbantur à Romana Ecclesia, vel potius tolerantur. secus oullam habere videntur. Siquidem ad Romanum Pontificem pertinet χαρίζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις, quod sacri historici sæpè inculcant. Nam & ipsa πενθέκτη Synodus, quæ probatos aliquot Canones condidit, seu potiùs ab aliis antea conditos accepit, inde suum pondus, & auctoritatem obtinet. Cuius octuagesimum secundum Canooem citat Adrianus secundus in Epistola ad Carolum Magnum, & septima Synodus actione 4. & 6.

Quandiù itaque Romana Ecclesia non declarat, valida oe sint huiusmodi matrimonia Græcorum Presbyterorum, nec ne, mea quidem sententia; secundum præsentem consuetudinem Græcorum, rata esse ceosentur.

Sin autem Romana Ecclesia declarare voluerit, ea fore inualida, iam illius sanctio non ad præterita matrimonia se extendet (quæ sanè non interueniente voto rata esse videntur) sed ad futura. Et tunc Romana Ecclesia intelligetur cum lege Canonica, & Ecclesiastica ad ioformandos Græcos voluisse votum connectere quomodo fecit cum Latiois Presbyteris. Hoc itaque sinamus illi, cui ex munere incumbit ad proprium sensum, & voluntatem statuere.

Verùm hic finis sit huius oostri qualiscúmque operis, in quo quidem (fatebor enim ingenuè) non pauca reperies ab aliis antea, & prudenter excogitata, & eleganter dicta. Nos tamen illud in primis præstitimus, vt quæ ad præsens institutû oostrum spectarent, essentq; in ingenti mole librorum huc atque illuc sparsa, ea in vnû colligeremus. Multa de nostro addidimus, & in communem vtilitatem eadem publicè legenda proponimus. Qui sanè labor vel hoc vno nomine gratior esse, vt spero, & opto doctis hominibus debet, quod cùm frequenter io controuersiam hæc, quæ ad Græcos attinent, vocari pos-

finr, præfens argumentum facramentorũ nouo quodammodo, conferendo nimirum Græca cum Latinis tractauerimus. Quod à nemine hactenus plenè factum effe vidi.

Si quid verò vtilitatis, quod vnum ftudio nobis fuit, pio lectori attulimus, vni Deo Optimo Maximo id omne eft referendum, gratiæque affiduè agendæ, à quo tanquam perenni fonte omne bonum cœlitus manat. Cui nos, noftráque omnia, eiúfque in terris fponfæ Catholicæ Romanæ Ecclefiæ fingulari animi propenfione fubiicimus.

ADDENDA.

RESPONSIO ALTERA, ET VBERIOR *explicatio fententiæ S. Cyrilli Hierofolymitani, addenda libro III. fub finem Capitis XXXIII.*

RETRACTANDA eft mihi fententia in tertio libro, quã habui de S. Cyrillo Hierofolymitano, quod fpectat ad verba, quibus fit confecratio corporis & fanguinis Chrifti. Nempe re meliùs confiderata, eum exiftimo non vfum fuiffe liturgia (vt nunc eft) S. Iacobi. Quippe in ea nonnulla funt addita à pofterioribus Græcis, vt illud, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ. quod carmen editum eft, poft Concilium Ephefinum, quo declaratur B. Virgo θεοτόκος. Item Angelicus ter fanctus hymnus, qui primo canitur in Miffa Græca ante Epiftolam, non ille in præfatione, & vox ὁμοούσιος. Præterquam quod ftructura fermonis eft adeo elegans, vt nulla ex parte fapiat Hebraïfmum; idcirco fit valdè fufpecta, an ea fit S. Iacobi, & certum eft, fi ea eft S. Iacobi, effe multum immutatam. Deinde in quinta Catechefi myftagogica refert S. Cyrillus Diaconum aquam lauandis manibus Sacerdoti (hoc eft, Pontifici) & Presbyteris altare circumdantibus porrexiffe: quod nõ extat in liturgia Iacobi. Prætereà recitato fidei fymbolo, εἶτα βοᾷ ὁ διάκονος ἀλλήλους ἀπολάβετε. Deinde, inquit, clamat Diaconus, inuicem complectimini, quæ fimiliter verba fyllabatim, vt pat eft, non reperiuntur apud Iacobum. Nec illud reperitur, ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον, habemus ad Dominum, cùm tamen illud referat Cyrillus in quinta Catechefi myftagogica. Quare fignum eft, Cyrillum non vfurpaffe liturgiam S. Iacobi. vel fi eam vfurpauit, dicendum eft, eam adhibuiffe valdè mutatam atque concifam, non autem tam prolixam. Multo minus dicendum eft, eum adhibuiffe liturgiam Bafilij, vel Chryfoftom. tum quod illos ætate antecefferit, tum quod nonnulla, quæ memorat S. Cyrillus, non legantur in liturgiis horum Doctorum, & multa Iacobi recitentur diuerfo ordine in liturgia Bafilij & Chryfoftomi, vt oblationis oratio, ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον, & commemorationes Sanctorum, viuorum, & mortuorum peracta confecratione. Cùm autem non extet liturgia, qua vfus eft Cyrillus, non debemus eum ex aliis liturgiis Græcorum interpretari: fed vt in Miffa Latina rogant Deum, vt oblationem benedictam, adfcriptam, rationabilem, acceptabilémque facere dignetur, vt corpus & fanguis fiat dilectiffimi filij fui, ita potuit Cyrillus rogare Deum, vt mitteret Spiritum fanctum fuum, & faceret panem corpus Chrifti, & vinum fanguinem Chrifti, deinde proferre verba Chrifti, & actu illud efficere. Vnde Cyrillus applicabat preces inuocationis Spiritus fancti ad cõficiendum verum corpus Chrifti, quod poftea fiebat prolatis verbis Chrifti, alij Doctores applicabant ad vtilitatem corporis myftici Chrifti. Et alium fenfum illorum verba faciunt, vt nos fupra explicauimus. Quod enim Chryfoftomus ait, ποίησον ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, &c. hoc idem fignificat illis verbis Iacobus cùm ait, ἐξαπόστειλον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, ἵνα ἁγιάσῃ καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, σῶμα ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τίμιον τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, &c. Loquitur partim vt Bafilius, partim vt Chryfoftomus, & eodem

modo exponendus est. ἐξαπόστειλον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, ἵνα τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον ὄντα ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο δὲ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, ἁγιάσῃ, id est ἅγιον δείξῃ, per effectum. καὶ ποιήσῃ ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, &c. huc referendum est verbum ποιήσῃ, quod futurum respicit.

Vt autem ita sentiamus de S. Cyrillo fecit, quod in omnibus liturgiis verba Christi Domini solemni ritu, & clara voce pronunciantur in persona Christi tanquam aliquid pertinens ad sanctificationem & transmutationem panis & vini in corpus & sanguinem Christi; & cùm cæteri Patres tam disertè doceant, verbis Domini Eucharistiam confici, dubitari non potest, quin eadem quoque fuerit Cyrilli sententia. quamuis eorum verborum loco citato nullam mentionem faciat.

Dico igitur, quando sunt nonnulla testimonia Patrum subobscura, per alia clariora eorumdem, vel aliorum Patrum exponenda esse. Cyrillus itaque in prima Catechesi mystagogica, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς τριάδος, ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτός. ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ. Panis, inquit, & vinum Eucharistiæ, ante sacram inuocationem adorandæ Trinitatis, panis erat, & vinum merum, peracta verò inuocatione, panis quidem fit corpus Christi, vinum autem sanguis Christi. Explicet nobis alter Doctor quæ sit ista inuocatio. Chrysostomus tomo quinto sermone 88. in Pentecosten, ostendens innumera fieri virtute Spiritus sancti, ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ (ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον) οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν προκειμένων, ἕως ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ κυρίου χάριν, καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγξησθε αὐτῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου. διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς ἀναμιμνήσκοντες αὐτούς, ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρὼν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις παροῦσα, καὶ πᾶσιν ἐφαπτομένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ παρών, ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν δι' αὐτοῦ. μὴ τοίνυν πρόσεχε τῇ φύσει τοῦ ὁρωμένου, ἀλλ' ἐννόει τὴν χάριν τὴν ἀόρατον. Quando (Sacerdos) inquit, tremendum illud sacrificium est oblaturus (sciunt initiati quod dicitur) non priùs aggreditur ad conficienda munera, donec ipse vobis gratiam à Domino precatus fuerit, & vos illi respondeatis, & cum Spiritu tuo. Eo responso vos ipsos in memoriam redigentes, quod nihil ipse, qui est præsens, agit, neque humanæ naturæ sunt effecta proposita munera, sed gratia spiritus præsens, omniáque attingens mysticum illud operatur sacrificiũ. Quamuis enim homo sit præsens, at Deus est, qui per ipsum operatur. Ne igitur naturæ illius, qui videtur, animum adhibe, sed inuisibilem considera gratiam. Sic Chrysostomus. At quibus verbis Sacerdos in liturgia precatur ipsis Domini gratiam? Illis nimirum, ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Gratia D.N.I.C. & charitas Dei & Patris, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Quæ sunt verba Pauli, & in liturgia recitantur immediatè ante Canonem, ad quæ populus respondet, cum Spiritu tuo. Hanc itaque Cyrillus intelligit inuocationem adorandæ Trinitatis, quæ præcedit verba Christi. Hanc inuocationem sicut Chrysostomus loco citato attribuit Spiritui sancto, ita etiam Cyrillus in tertia Catechesi, ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκέτι ἄρτος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ. Panis, inquit, Eucharistiæ post sancti Spiritus inuocationem, non ampliùs est panis cõmunis, sed est corpus Christi. Aliter enim si verba superficie tenus spectes, nulla fit in liturgia, cùm consecrantur dona, inuocatio Trinitatis. Nisi dixeris virtualiter. Quando enim proferuntur verba Christi, tota Trinitas concurrit, cùm sit opus ad extra, ad panem & vinum transmutandũ. At verò hæc inuocatio, quæ virtualis est, & quam intelligit Cyrillus in obiectione facta post illam Seraphicam hymnodiam, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, non excludit verba Christi, & adscribitur Spiritui sancto, vt cætera, quæ sanctificantur. Quamuis peractis verbis Christi consecratoriis, fiat altera inuocatio Spiritus sancti, non vtique ad munera transmutanda, sed ad nos, qui ea participamus, sanctificãdos. Quod certè non est insolitum in aliis quoque sacramentis. Ecce tibi in sacramento Ordinis, Pontifex ordinans Diaconum, seu Presbyterum, vel etiam Episcopum, statim enunciat formam, ἡ θεία χάρις, ἡ τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται, &c. qua absoluta statim fit de clero, charactere insignitus, qui consecratur. Deinde immediatè subiungit Pontifex, εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Oremus igi-

» tut pro ipſo, vt veniat ſuper eum gratia A
» ſanctiſſimi Spiritus.

Quòd autem huiuſmodi loquutiones ſanctorum Patrum non excludant verba Chriſti, manifeſtè conſtat ex D. Chryſoſtomo, qui totam efficaciam formalem attribuit verbis Chriſti, vt videre licet in ſuis clariſſimis teſtimoniis ſupra citatis, præſertim in illo, τοῦτο τὸ ῥῆμα, (τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου) τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει. Is nihilominus oratione 81. tomo quinto in nomen cœmeterij & crucem Domini circa finem, reprehendens fideles, quod tumultuosè ad communionem accederent, loquitur fermè vt S. Cyrillus, τί ποιεῖς ἄνθρωπε; ὅταν ἑστήκῃ πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεύς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἅψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγή, ὅταν διδῷ B τὴν χάριν τὸ πνεῦμα, ὅταν κατέλθῃ, ὅταν ἅψηται τῶν προκειμένων, ὅταν ἴδῃς τὸ πρόβατον ἐσφαγιασμένον, καὶ ἀπηρτισμένον, τότε θόρυβον, τότε ταραχήν, τότε φιλονεικίας, τότε λοιδορίας
» ἐπεισάγεις; Quid agis ô homo? quando ſtat
» ante menſam Sacerdos in cœlum eleuans
» manus, Spiritum ſanctum inuocans, vt ve-
» niat, & attingat propoſita dona, multa
» quies, multum ſilentium. Quando Spiri-
» tus conceſſerit gratiam, atque deſcende-
» rit, & attigerit quæ proponuntur, quando
» videris agnum immolatum, & abſolutū,
» tunc turbas & tumultus excitas, tunc cō-
» tendis, tunc conuicia iactas? Hæc ſimilia ſunt verbis Cyrilli, qui tamen noluit verba Chriſti recenſere, veluti arcana quoad ſignificatum & myſtica; vnde dicere ſolebant, ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα. Et norunt fideles ait alicubi Auguſtinus. Cū verò contra hæreticos agerent, vt fidem tantæ rei facerent, ea vrgebant, & inculcabant. Idem facile probare poſſumus ex B. Ambroſio, qui, vt aduertimus, ſine ambagibus clarè pronūciat, conſecrationem fieri ſermone Chriſti, & nihilominus in quadam oratione, quæ præfigitur Miſſali, precatur propoſitis donis aduentum Spiritus ſancti, cuius teſtimonium infra citabimus. Aliter enim quādo Sacerdos Græcus ſecretò recitato Canone, verba Chriſti clara voce profert, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur in remiſſionem peccatorum. Et populus reſpondet, Amen. Loco reſpondendi amen, ſi iuxta illos, nondum eſt corpus Chriſti, poſſet ſacrificanti reſpondere, ψεύδῃ, mētiris, nondum enim credis, eſſe corpus Chriſti. Atque ad commonefaciendos, nonnullos recentiores Græcos, qui in hoc errore verſantur, & eorum abſurdiſſimum ſenſum redarguendum, in hoc imitandus eſſet S. Amphilochius, qui conuenientibus titulis ſalutato Theodoſio ſeniore Imperatore, ad eius filium conuerſus, tu quoque, inquit, ſalue puer. Quod cùm Imperator ægrè admodum tuliſſet, adiecit ſanctus, eſſe Deum Patrem ægrè laturum, quod Ariani eius filium eiuſdem eſſe Maieſtatis inficiarentur.

etiam

RERVM MEMORABILIVM

QVÆ IN HIS SEPTEM LIBRIS, DE CONCORDIA ECCLESIÆ ORIENTALIS ET OCCIDENTALIS,

In ſeptem Sacramentorum adminiſtratione, reperiuntur,

INDEX LOCVPLETISSIMVS.

A.

B.

Index locupletiſsimus.

C.

Index locupletißimus.

D.

F.

G.

H

I.

N.

Index locupletissimus.

P.

S.

T.

V.

FINIS.

APPENDIX
AD LIBROS PETRI ARCVDII
EIVSDEM AVCTORIS.

In libro de Confirmatione fol. 65. col. 1. post testimonium S. Athanasii addatur hoc alterum.

IDEM Sanctus Athanasius in secunda oratione contra Arianos vltra mediũ, cuius initium, αἰμῶ αἱρέσις. respondens argumẽto illorum, quo contendebant probare Christum non esse Deum, ex eo quod Deus eum vnxisset Spiritu sancto: ait illud intelligendum esse quoad humanitatem; ad cuius imitationem idem nos facimus, scilicet per hoc Sacramentum, vbi Sanctus inserit ferè eadem verba formæ.

Πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται; ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ κατεβεβήκει ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα; καὶ μὴν αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἐγὼ αὐτὸ ἀποστελῶ. καὶ, λάβετε πνεῦμα ἅγιον τοῖς μαθηταῖς. καὶ ὅμως ἄλλοις παρέχων ὡς λόγος, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι, ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἁγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. ἐξ ἐκείνου τοίνυν, καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦτο τὸ χρίσμα (alij χρεισμα.) καὶ τὴν σφραγῖδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου. τοῦ δὲ ἀποστόλου. καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. οὐκοῦν δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τὸ λεγόμενον..

Quando igitur ista de eo pronunciata sunt, nisi tum cum in carne constitutus baptizabatur in Iordane, ac Spiritus in eum descendebatur? quin & ipse Dominus loquitur discipulis, Spiritus de meo accipiet, & ego ipsum mittam. Et, Accipite Spiritum sanctum. attamen is qui alijs donat, vtpote Verbum, & splendor Patris, nunc dicitur sanctificari postquã homo factus est, & ipsius est corpus quod sanctificatur. Ex illo igitur & nos incipimus vnctionem, & signaculum adipisci, dicente quidem Ioanne: Vos vnctionem habetis. Apostolo autem: Vos signati estis Spiritu sancto repromissionis. igitur propter nos, & nobiscum facit hoc argumentum.

In libro VI. de Sacramento Ordinis fol. 457. col. 1. post testimonium Nazianzeni vers. 13. ad idem probandum, addatur hoc alterum testimonium eiusdem Theologi.

ET in laudem Basilij Magni circa tertiam partem orationis, eandem formam insinuare mihi videtur. vbi sic scribit: Οὕτως ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων, οὕτως ἐν ἐπισκόπων αἰνεῖ τὸν κύριον, οὐ κλέψας τὴν ἐξουσίαν, οὐδ' ἁρπάσας, οὐδὲ διώξας τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τιμῆς διωχθεὶς, οὐδ' ἀνθρωπίνην χάριν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τὴν θείαν δεξάμενος. Ita in presbyterorum, ita in Episcoporum cathedra Dominum laudat, non hanc potestatem furatus, nec eam per vim potitus, nec honorem persequutus, sed ab honore quæsitus, nec humanam gratiam, sed à Deo diuinam consequutus.

In libro 6. fol. 468. post exemplum S. Paulini Episcopi Nolani, ponatur testimonium Nazianzeni de Basilio Magno, qui primò factus est Lector, & interpretatus est sacras litteras, deinde Presbyter, tandem Episcopus, in oratione de eius laudibus. ὥσπερ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὕτω καὶ τοῦ περὶ ταῦτα κόσμου, τοῖς πολλοῖς τύπος καθίσταται, τοῖς γὰρ ἱεροῖς πρότερον ὑπαναγινώσκων τῷ λαῷ βίβλοις, ὁ τούτων ἐξηγητὴς, καὶ ταύτην οὐκ ἀπαξιώσας τὴν τάξιν τοῦ βήματος, οὕτως ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων, οὕτως ἐν ἐπισκόπων αἰνεῖ τὸν Κύριον. Vt aliarum omnium virtutum, sic etiam ordinis in his rebus, & disciplinæ alijs exemplar se præbet. Nam cùm prius sacros libros populo lectitasset eorum interpres, nec hunc altaris gradum indignum se duxisset, ita in presbyterorum, ita in Episcoporum cathedra Dominum laudat.

Fol. 581. col. 2. vers. 34. *post illa verba*, Apologia secunda, *addantur hæc*, Sunt qui existimant alium esse Paphnutium, de quo Athanasius, longe vero alium, de quo Epiphanius, quamuis & ipsum Confessorem, vt Baronius in Notis Martyrologij.

Nota [illegible] gradu illo [illegible]

In lib. 7. fol. 617. col. 2. post [illegible] addatur hic alter paragraphus. [illegible]

ER-

ERRATA SIC CORRIGENDA IN DEDICATORIA,
& reliquis ante textum.

	Errores.	Correctiones.	pag. lin.	Errores.	Correctiones.
pag. 2. lin. 2	tibi	ſibi	9 2	Corcyrei	*delendum*
11 *à fine*	At	Ac	12 23 *à fine*	nec	*delendum*
3 11 *à fine*	prædito	prædico	14 *lin. vlt.*	&	ex
5 *à fine*	notæ	nota	15 *col. 2 lin.* 15	oratio	adoratio
6 9 *à fine*	&	ea	18 1 12	teſtimoniū	teſtimonijs

Errata ſic corrigenda in textu.

Primus numerus denotat folium: ſecundus, primam columnam, vel ſecundam paginæ: tertius, lineam. Vbi verò non notatur folium, intelligitur eſſe idem folium: vbi nec iſta pars paginæ notatur, accipienda eſt tantum linea, quæ in eadem pagina reperitur.

			Errores.	Correctiones.
2	2	14	locum	lotum
10	2	14	ſpiritum	ſputum
12	2	28	ὅδωρ	ὕδωρ
		31	ες	ως
14	2	10	ſubſtituerūt	ſubticuerunt
		25	in verborū	vi verborum
17	1	17	quod	quid
29	1	4	*à fi.* ſummo	ſanctiſſimo
20	1	21	ac	vt
22	1	12	ωπταλῶν	ἐντολῶν
		26	prius	porcis
23	1	17	ſapore	ſapone
28	1	29	ἀπηχισμάτων	ἀπηχισμένων
32	2	4	*à fi.* ſic	ſit
33	2	4	*à fi.* recitat ſeces	recitates proces
34	1	lin. pen.	pone totum textum Canonis hoc modo. εἰς δὲ θεῖον ἐκ ἁγίου. τούτοις δὲ δηλονότι ἄνευ βαπτίσματος ἡ ἐκκλησία οὐ παραδέχεται. ὥστε ἀναγκαιότατον ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεῖα τῆς γεννήσεως· ταύτης ἰδὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ἄγιος ἐνήλλαξε τὴν συντάξιν, οὐ μόνον περὶ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν καθόλου τὸν κανόνα ἐξετυγκεῖν.	
35	2	27	μάτων	μένων
39	2	15	*à fi.* habitum	halitum
43	1	11	Quod item	Quid item
47	1	10	μυχῶνος	μυλῶνος
	2	15	ὑπόγγον	ὑπόγειον
50	2	23	ipſum	ipſum.
		4	*à fi.* ſuis	tuis
55	1	11	illuxit	illuxiſti
70	1	21	πλησίον	πλησίως
71	1	16	*à fi.* τὸ	τὸν
		18	*à fi.* τὸ	τὸν
73	1	23	διαφύγων	διαφυγὼν
80	2	9	teſtatum	teſtatur
		17	*à fi.* Suarezio	Suario
82	1	7	præſtet	præſtat
83	1	*lin. pen. à fi.*	ἡμῶν	ὑμῶν
86	2	33	decernant	decernunt
93	2	11	*à fi.* auctore	auctoritate
94	2	24	Quod item	Quid item
97	1	1	multas	mulctas
101	2	15	Eccleſiaſtica	Eccleſia
106	2	34	ἀποβλήθῆσαι, vel τῷ	ἀποβληθῆσαι, vel ἐῷ
108	2	15	*à fi.* qua	quæ
110	2	24	nolunt	volunt
111	1	14	para	parta
121	1	27	συντασθὶς	συντασθεὶς
	2	11	προτιθεὶς	προσθρηνεῖς
122	1	9	σωτηρίας τουτέστιν ἔξω. totum corrige, & transfer hoc modo: σωτηρίας μυηθεὶς, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ περιπλανᾶσθαι ὀφείλει. (τουτέστιν, ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι, καὶ δεῖσθαι τῶν εἰσιόντων ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι.) καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρόνου, &c.	
		10	*à fi.* ἰκοβοίας	ἱκεσίας
124	2	4	libero,	Libero
128	1	8	&	ex
132	2	20	*à fi.* Leoneq;	Leonem IX.
135	2	8	inierunt	iniecerunt
142	1	6	ἱερέα	τῷ ἱερέᾳ
		21	Chriſti	Chriſto
143	1	23	*à fi.* Iudæi	Iudæis
	2	26	Duſſorum	Ruſſorum
		35	ex, epiſtola	ex epiſtola
144	1	14	quarta	quartam
145	1	17	*à fi.* Chryſoſt. homil. 85. in Matth. *deſunt ſequentia:* Nam quoniam, inquit, interficere ipſum ſtatuerunt, & propter diem feſtum non poterant, ad Pilatum eum ducunt. & homil. 83. in Ioan. εἰ δὲ λέγουσιν οὐκ ἔξεστιν, &c.	
146	1	12	Quis	Quid
148	1	18	ἴπον	ἴδιον

offer-

149 1 6 offerrent offerant
18 Constrisium Canstrisium
2 15 στηςείων στεῤῥῶν
26 ἰχύϊν ἰχύϊ
150 2 9 *a fi.* τὸν κόσ-μου τῦ κόσμυ
156 2 21 illiux illis
31 Eucharisticō̃n Eucharisticon
157 2 18 exiſtir extitit
158 1 6 huiuſmodi ne huiuſmodi
13 *a fi.* Adde, q̃ populo Adde quod, cũ populo
159 2 9 γνωμεστικῶς γνωμονευτικῶς
161 1 4 *a fi.* probātur probentur
2 9 *a fi.* offeretur offeratur
164 2 3 ſic panis hic panix
166 1 20 *a fi.* ſic nimi-rum Hi nimirum
2 2 nuila vlla
12 cætera cæteræ
168 2 15 κῶνος Δῶνος
36 De nominibus vero, &c. *Signanda verba tanquam testimonium S. Patris.*
176 2 23 *a fi.* (vt ad propoſitum) *deest* redeam
180 1 20 σφραγῖδι σφραγῖδα
20 *a fi.* (quemadmodum facit & ſacerdox) *delenda ſigna parentheſis.*
181 1 18 παρθένον, παρθένῳ
vlt. buno boni
183 1 31 accepimus accipimus
184 1 5 Γ. N.
18 κατὰ μετὰ
τελέσμένων τετελεσμένον
20 μετάςασιν μετάςασιν
21 ἱκεσίας ἱκεσία
35 ἡ ἃ
9 *a fi.* Τούτοις τούτοις
185 2 7 *a fi.* πεφορφι-ζοντες περιφέροντες
186 1 8 *τῇ ὧδε deest* ἡμῶς
189 1 12 ſuſpicere ſuſcipere
2 23 *a fi.* ita παναγία per excellentiam apud Græcos intelligitur Deipara. *hæc verba vel in margine ponenda ſunt, vel per parentheſim ( )*
193 2 26 Liturgiæ Liturgia
198 2 27 *a fi.* aliquan aliquam
199 2 10 *a fi.* diſtin-guatur & diſtinguatur
3 *a fi.* q̃buſdã in quibuſdam
200 1 24 *a fi.* quæ ſine qua ſine
204 1 12 qũſa quæ
210 1 9 adorabant orabant

214 2 2 in corruptio-nix incorruptionis
228 1 11 *a fi.* tranſmit-tere & tranſmittere
236 1 18 ἄχρι ἄχρι
6 *a fi. adde* ſemel dictum
2 30 fie ſic
241 2 17 *a fi.* primam primum
244 1 22 tenetur teneatur
2 *lin. pen. a fi.* vbi vbique
248 1 12 *a fi.* & ſtatim & ſi ſtatim
250 2 25 vtique vtq;
252 1 20 breuix breuius
2 12 hoc eſt regia hoc eſt, effice regia
253 1 6 *a fi.* ablationē ablutionem
254 1 9 & ſtatim ecſtaſim
255 1 16 *a fi.* Corpux Christi. *omiſſa ſequentia ſic adduntur:* non excludit verba Christi, ſed intelligit, vt faciat corpus Christi verbis ipſiuſmet Christi.
256 1 27 loci loco
13 *a fi.* humana lumina
260 1 8 ἐν τύπῳ τῦ *deest* ἄρτου
263 2 11 *a fi.* interpretis *adde quæ deſunt hoc modo:* non debuiſſent ita loqui, vt alterius interpretis.
265 2 4 hoc eſt, non egit ſuas partes Pontifex. *claudatur per parentheſim ( )*
275 1 15 ὑγιῆ ὑγιᾶ
277 2 27 λαβόντες λαβοῦσαν
278 2 17 adiſſe edidiſſe
284 2 11 *a fi.* peccatũ peccatorum
291 1 3 ſuſcipiant ſuſcipiunt
293 1 4 omne omni
295 1 3 *a fi.* ὄντος ὄντας
296 1 18 *a fi.* decet docet
10 *a fi.* cum eum
301 1 7 aſſertionex habuit Catholicas, *lege* aſſertores habuit Catholicos.
305 1 9 *a fi.* priori prior
307 2 29 qua quare
311 1 26 effectum affectum
2 5 non eum
312 1 1 ſir ſit
315 1 10 Christi Christo
316 1 5 μεσούμενον μυούμενον
13 μεσούμενον μυούμενον
18 μεμεναμένους. μεμυημένους
31 interuenit interueniente
321 1 21 *a fi.* ἀρχόμενος ὁ ἀρχόμενος
22 μετέχειν μετέχειν
2 17 At non At ſpecies nō
18 *a fi.* tamque tamquam rem

321 11 *a fi.* rem tem
vlt. Ad At
326 2 22 *a fi.* vna vni
329 2 2 *a fi.* & in ita & in
330 1 29 florente florente
334 1 22 *a fi.* ipse ipsi
10 *a fi.* & ceteris à ceteris
7 *a fi.* peccatū peractum
346 2 17 *a fi.* Euchari-stici Ecclesiastici
347 2 25 *a fi.* γράφομεν γράφομεν
349 1 19 *a fi.* ματαίου ματαίους
20 *a fi.* [illegible] [illegible]
358 2 3 *a fi.* corpore in corpore
361 1 14 implorat sed implorat
10 *a fi.* οὐρανῷ οὐρανοῖς
363 2 12 precationem precatione
21 si benè & si benè
366 1 10 Metitur, *desunt*, naturæ verba. *reliqua claudas per parenthesim vsque ad illud*, ista verba] *quæ sequuntur* (naturæ verba) *delēda sunt.*
367 2 14 αὐτόν τὸν
369 2 20 hacq. hacve
4 *a fi.* ἀναθεματίσας ἀναθεματίσους
370 1 6 30. 3.
371 1 31 & ex
376 1 31 & vt
pen. hacq. hacve
378 2 16 consecratum consecratur
383 1 14 *a fi.* ὡς δ' ἡ μὴ *μὴ delēdū est.*
386 1 21 *a fi.* infirmus infirmis
390 2 26 cum eum
391 1 1 nulla vlla
16 *a fi.* venia veniam
392 1 18 si quod si quid
393 1 *pen.* δοῦλον τὸν δοῦλον
2 17 sint sunt
397 1 19 *a fi.* art.4.q.2. *delenda sunt.*
18 *a fi.* q.2. toties q.2.ar.4. q.2. toties
2 12 sit fit
11 *a fi.* possit posset
399 1 24 μίαξις μίαξις
27 δίξης τῆς δίξης
400 2 21 Thomæ S. Thomæ
402 2 3 *a fi.* καθ' ἄλλον κατ' ἄλλον
403 1 7 ἡ ἡ
30 ἀποθνήσκουσ- τοῖς ἀποθνήσκουσι
2 8 dimittitur dimittentur
4 *a fi.* pijs ijs
405 2 18 *a fi.* recuperetur recuperetur
407 1 23 exoluit exoleuit
408 1 12 *a fi.* plurimū plurium
2 15 seditionem seditiones
409 [illegible] *a fi.* [illegible] [illegible]
410 1 2 χρησις χρῆσις
7 [illegible] [illegible]
2 19 *a fi.* quia qua
413 [illegible] *a fi.* & vt
414 2 5 cum eum
415 1 18 φυτεῦσαι φύτευσαι
2 16 catenulo catinulo
5 *a fi.* τὸ τῶ
416 1 19 ἄπαντος ἑκάστος
417 2 18 *a fi.* præstatione protectione
420 1 4 *a fi.* celebrant celebrat
425 2 25 hactenus Concilium. *delenda sunt.*
428 2 3 Amaseensiū Amascentium
430 1 24 fit & fit
433 1 26 vel simili *delenda.*
2 5 solent solet
439 2 9 *a fi.* abusiuū absurdum
4 *a fi.* Hinc Nunc
441 1 1 epistolis Episcopis
445 1 21 *a fi.* nec ne
449 2 4 *a fi.* videmus vidimus
3 Ecclesiam Ecclesiæ
450 1 *vlt.* improbant improbabant
451 1 18 vluq. vsuiq.
2 4 *a fi.* probat probaret
452 1 1 sed non esse sed esse
8 Hinc Hanc
458 1 20 [illegible] [illegible]
460 1 24 *a fi.* cōtinuo & continuo
2 12 *a fi.* subdiaconus subdiaconos
461 1 3 thuribul thuribulum
2 22 [illegible] [illegible]
33 vt &
462 1 9 eodem eadem
31 Neque omnia ministeria.. *delenda sunt vsque ad finem capitis, quia iam supra scripta sunt, & frustra denuo iterantur.*
2 23 potuisse & potuisse
463 1 3 [illegible] [illegible]
9 siquidem hi quidem
12 si verò hi verò
464 2 13 *a fi.* spōtanea spontaneæ
10 & quando vult. *deest*, iuxta dispositionem animæ, & analogiam fidei.
465 1 6 *a fi.* Ecclesiā Ecclesia
2 6 κατηχούμενοι κατηχούμενοι
461 1 23 si hi
2 19 gratiā *adde* sacramentalē
467 2 19 *a fi.* exequūtur exequatur
469 1 9 nouit vouit

473 1 23 *a fi.* naptijs nuptijs
479 2 7 *a fi.* desunt non desunt
480 2 13 extremum externum
484 1 1 inferit senserit
*vlt.*que quæ
2 15 *a fi.* & *delendum est.*
485 2 13 [illegible] [illegible]
487 2 16 *a fi.* τῇ μίξῃ μὴ τῇ μίξῃ
488 2 5 *a fi.* ibi sibi
4 non sint & non sint
489 1 14 par. pars
8 *a fi.* ne ni
491 2 11 γαμέτην γαμετήν
494 1 21 siue vir dimittat, *adde,* siue vxor discedat
496 1 23 *a fi.* merito marito
497 1 9 qui quid
12 fornications fornicationis
499 1 15 [illegible] [illegible]
18 συζυγία συζυγίᾳ
501 2 6 [illegible] [illegible]
503 1 18 velut vel ve
12 At Ac
2 13 *a fi.* quousq. quod vsque
14 *a fi.* modo nodo
507 2 5 dimissi dimitti
508 5 4 *a fi.* adducit adducit eam
eam,
509 1 17 *a fi.* erant erat
512 1 17 patiatur patitur
17 *a fi.* & hoc q̃ & hoc ipso q̃
ipso
2 24 ait aio
513 2 33 famentum sacramentum
514 2 19 prior potior
26 eius [illegible]
516 1 30 cumq. [illegible]
517 2 29 sanctas sancitas
520 1 3 *a fi.* quoad quod ad
521 1 18 [illegible] [illegible]
523 2 26 *a fi.* [illegible] [illegible]
524 2 17 expectauerint expectauerit
525 1 13 Dominici Dominicis
526 1 3 consilium, sed consilium
13 precipere præcipere
528 2 26 *a fi.* ne sic iniustus fornicator *lege* ne iniustus, & fornicator
528 2 6 [illegible] consuetudinē
529 1 29 *a fi.* iuum suum
536 1 28 *a fi.* Timothęi Timothei
540 2 18 *a fi.* δεῖ δεῖν
541 2 6 Hoc que Hoc ve
542 2 4 permittit permisit
23 [illegible] [illegible]

547 2 19 quum quem
23 quem succes- quē quia suc-
sorem cessorem
548 1 6 figunt fingunt
550 1 4 *a fi.* haeq. haec ve
553 2 23 afficiantur efficiantur
554 2 17 *a fi.* Hygini Hyginij
555 1 6 *a fi.* poterit potuerit
2 5 sint non sint
556 2 5 *a fi.* & vt
557 1 6 quandam quadam
14 quo qui
28 eas eos
2 12 sed si obligant *deest* alia ratione obligant
558 2 19 verum vtrum
560 2 32 generis genericis
561 1 13 qui quin
2 25 *a fi.* quā soro- quam matrem
rē vxoris vxoris
562 1 22 testificer testificor
27 illud illum
33 hoc hac
39 ipsos In ipsos
563 1 15 At Ac
565 1 14 *a fi.* αὐτοὺς αὐτοῖς
566 1 6 *a fi.* [illegible] [illegible]
5 *a fi.* γαμετὴν γαμετήν
2 30 κοινωνίας κοινωνίας
567 1 9 ministros ministrorum
2 6 dixerit dixeris
568 1 25 μετὰ μετὰ ταῦτα
18 [illegible] [illegible]
24 *a fi.* τῇ τῇ γνώμῃ
23 γνώμη *delendum*
[illegible]
deest [illegible] *vel quidquam simile.*
13 *a fi.* concessu confessu
569 1 9 cū ipse modo cū ipse nō modo nō nuptias
570 2 26 *a fi.* [illegible] [illegible]
571 1 [illegible]
11 *a fi.* [illegible]
9 mul simul
573 1 12 [illegible] [illegible]
25 [illegible] *delendum*
574 1 [illegible]
13 [illegible] [illegible]
2 9 *a fi.* ἱερατεῖον ἱερατεῖον
pen. ὁ *delendum est.*
576 1 15 fere fert
2 23 ἱερουργεῖν ἱερουργεῖν
577 2 21 sustentaretur sustentarentur
579 2 4 admittunt admittant

ipse

Page	Col.	Line	Error	Correction
581	2	3	ipſe	ipſi
598	1	7	ἰσχύειν	ἰσχύος
582	2	24	*a ſi.* adſit	non ſit
583	1	30	appellabant	expellebant
584	1	15	ἀπείλαις	ἀπείλαις
585	1	8	*a ſi.* in eodem de quo accuſaris	in eodem crimine
586	2	17	ἑαυτῆς	αὐτῆς
		13	*a ſi.* in duo carne vna	duo in carne vna
587	1	15	conductos	coinductos
	2	12	*a ſi.* ἐχέθη	ἐλέχθη
589	2	3	πλήξεις	πλήξεις
		14	ἰδὼς	ἰδὼν
		20	*a ſi.* Samozatenum	Samoſatenum
590	1	31	vbi	ibi
592	1	4	ἐδίδοσαν	ἐπεδίδοσαν
		20	ἀποστερούμενοις	ἀποστερουμένοις
	2	13	οἷς	αἷς
		21	ἄθεα	αἰθερίας
		22	πλήθου	πλήθους
		27	ἀρχῶς	ἀρχαῖς
		28	ἀναχόντες	ἀναχόντας
593	1	6	*a ſi.* Sozomenus	& Sozomenus
	2	25	*a ſi.* Leuites	Leuitis
595	2	13	hæc	hìc
596	2	9	*a ſi.* interpretatur	interpretātur
597	1	1	exiſtimarunt	exiſtimaſſent
	2	16	*a ſi.* ἀποκληκῶα	ἀποκλῃσθεῖσα
598	1	9	*a ſi.* vt	&
599	1	4	conuertiſſent	conuertiſſet
602	1	7	noſter	veſter
604	1	18	vos	vas
	2	11	Noīne	vtrum
606	1	20	hoc	ſuo
		28	*a ſi.* δύναται	δύναι
607	1	27	ἀπογυμνοῖ	ἀπογυμνοῖ
		14	*a ſi.* domum	demum
608	1	17	ἐπιχειρεῖ	ἐπιχειρεῖ
		28	*a ſi.* ignorantium	ignorantiam
		12	*a ſi.* condonatur	condonetur
	2	5	quæſijtum	quæſitum
609	2	19	cum	in
612	1	6	προσομοῖς	προσόμοις
		8	προσομοίας	προσομοία
		3	παίροντο	παίροντα
	2	17	μετὰ	κατὰ
613	1	11	perſonæ	perſona
		13	eliguntur	eligitur
		17	debent	debet
614	1	14	ἀποστάσιον	ἀποστάσιον
	2	18	γιγνομένων	προσθέντα
617	2	3	*a ſi.* eſſe	etiam

Alia errata sic corrige.

17.2.28. graeci, greci
56.1.15. à fine
105.2.11. à fine possimus, possent.
109.2.18.
11. à fine
140.2.2. faces, foeces.
150.1.3. confidentes, confrontes.
181.1.18.
231.2.2. à fine dicetur, dicitur.
274.2.3. humanam humanu
328.1.1.
337.1.18. semel, simul.
339.2.13. et 14. benedico ego te absoluo delenda sunt.
361.2.16. à fine. 30.3.
378.1.9. purum oleum, adde quae desunt (purum inquam) quod non sit permixtum cum 12. oleum, inquam, dale noculam (inquam)
388.1.20. subitaneum subitanea
392.1.2. à fine
adde

393.2.9. à fine uarias aereas.
402.2.5.
6. à fine
3. à fine
467.2.10. 470. anno Dni 470.

26. consequitur, congruentur.
29. uocant, uocat.
54. post episcopale desunt
... [illegible]
468.1.10. presbyterum, diaconum et presbyterum.
469.2.15. claritate, caritate
478.1.13. quemquam
494.2.26. uirum dimittere, à uiro discedere.
495.2.6. uxore dimittenda, uxore non dimittenda.
500.2.19. à fine quas quis
501.1.20. à fine
12. à fine
503.1.15. à uita, e uita.
507.2.21. ducendum, ducenda
514.1.10. et ex.
524.1.22. concedit, dolendo puniendum.
601.2.1. distinctioni districtioni
603.2.10. à fine, ac, at.
636.1.7. à fine
34.2.24. His. Jus.
741.2.10. (cum sub Innocentio Tertio in literis ad Joannem Patriarcham ... examinatas ...) delenda sunt.
61.2.23. Perfecto, Perfectas seu consecratio.
32. Consecret. Consecratae.
63.1.26. à fine. docent, docet.
70.1.23. à fine. Reijciunt, Reijciant
75.2.7. dare, se dare.

81.2.26. à fine. Volutinima etc. Totum hunc
paragraphum ...
...
... in ... , sed in
... accipit ... uidet.
Quocirca.

97.2.11. à fine. Auxere. Auxerunt.

101.2.15. Ecclesiastica, Ecclesia.

480.2.19. Consumatio. Consummatio ...

503.1.25. ...

518.2.14. à fine, ...

521.1.22. à fine. filio. filios.

525.2.27. à fine. Voluerit, Voluerit.
6. à fine. Consuetudine. Consuetudines.

538.2.2. Qui et dimitte. Et qui dimitte.

541.2.6. Horaque. Horaque.

547.2.25. Manem. Quare mane.

549.2.11. à fine.

550.2.25. à fine. Theologi. a theologis.

556.1.19. à fine.

564.1.2. Cogenur. Cogantur.

574.2. ... Haberet. Haberet.

583.2.2. Canones. Canonis.

584.2.13.

586.2.17.
12. à fine. In ... , ...

587.1.31. Vere, Viros.

591.1.12. à fine.

592.1.5.
2.18.

597.2.18. à fine

598.1.9. à fine. Vel et.

608.1.12. à fine. Condonatur. Condonet.

-5-7-